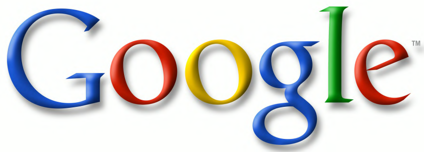

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

ЗА ГОДИНУ 1892.

УРЕЂУЈЕ

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

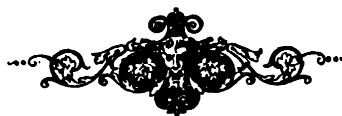

У НОВОМ САДУ.
Издање и штампа А. Пајевића.
1892.

САДРЖАЈ.

Песме.

Новеле, приповетке, драме, слике.

а.) Оригиналне.

б.) Преведене.

Животописи, историја књижевности.

Народопис, повесница.

Хигијена, природне науке, педагогија.

Старине.

Разни чланци.

Позориште и уметност.

Књижевност.

ЛИСТАК.

Различни чланци.

Разно.

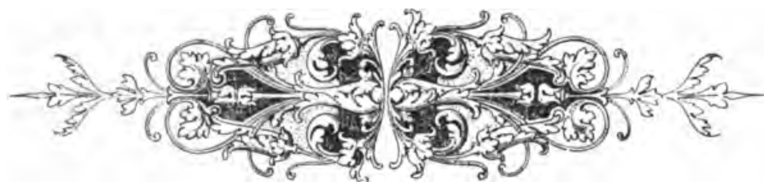

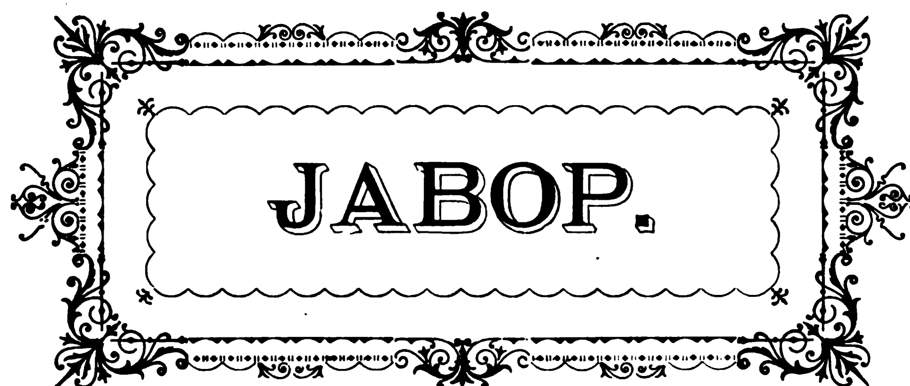
JABOP.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 1. У НОВОМ САДУ 5. ЈАНУАРА 1892. **Год. XIX.**

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ

КЊИЖЕВНИК СРПСКИ, ОТАЦ СРПСКОГ НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА, ПРОФЕСОР ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ У БЕОГРАДУ.

50 година од првог му рада књижевног . . .

40 година од како је први пут на катедру ступио . . .

Улазећи у годину 1892. не можемо а да се не сетимо једног скромног радника на пољу књижевности и на пољу просветног рада у нас; радника, који је пун заслуга за народ српски, а о коме се данас врло мало у јавности говори, јер је човек тај сушта скромност, највећи противник наметања и разметања, као што су у опште они људи, који имају заиста *правих и стварних заслуга* на оним пољима, на којима су своју снагу окушали и развили у корист општу, у корист рода свога.

Јован Ђорђевић, садањи професор Велике Школе у Београду, а некадањи професор новосадске гимназије, уредник „Српскога Дневника“ у најсјајније доба његово, уредник и реформатор Матичиног „Летописа“, творац и управитељ српског народног позоришта, и т. д., достигао је уласком у нову годину 1892. ***педесет година свога књижевнога рада***, а ***четрдесет година од како је постао први пут наставником омладине наше***, поставши професором новосадске гимназије.

Приликом тога двострукога славља заслужнога овога Србина донећемо овде укратко забележен живот и рад његов, те да узмогне сваки српски родољуб бацити поглед на прошлост тога нашег дичног научењака и Србина, чије ће се име и у потоња времена са хвалом и признањем свагда спомињати онде, где се буде говорило о историји нашег народног позоришта, о нашим средњим и високим школама и о унапређеном и обновљеном раду „Матице српске“.

Јован Ђорђевић рођен је у Сенти 13. новембра 1826. године. Отац му Филип беше трговац; мати се звала Ана и беше по роду Малешевића. Родитељи му беху веома разборити: отац се бавио најрадије економијом и пчеларством, па је написао и дело о пчеларству, које је син му Јован штампао у Новом Саду 1860. године.*) А од ма-

*) „Пчелар. Списао Филип Ђорђевић. У Н. Саду. Словима епископске печатње 1860.“ Стр. 63. л. 2. На 8-ни.

тере своје научио је Јован Ђорђевић још код куће читати и писати.

Основну школу српску учио је у Сенти од 1833. до 1836. г.; мађарску 1836—1837. Први разред гимназије учио је код куће приватно; други, трећи и четврти у Сегедину, пети у Новом Саду а шести опет у Сегедину. У Новом Саду учио је заједно са Димитријем Топаловићем (Славком Златојевићем[2]) и Ђорђем Рајковићем. Др. Светозар Милетић био је у школи за једну годину млађи. Филозофију је слушао Ђорђевић у Темишвару и у Пешти 1843—1845. Медицину у Пешти године 1845. до 1848. као питомац Саве Текелије.

Бурне године 1848. и 1849. прекинуле су његово даље учење. Очино имање пропаде у рату, а са маленом стипендијом од годишњих 60 ф. није се могла учити медицина. С тога на позив Исидора Николића, тадашњег великог жупана, оде у Сомбор и у његовој канцеларији проведе као дијурниста две и по године (од новембра 1849. до краја априла 1852.) Исте године буде премештен из Сомбора у Лугош и отуда у Темишвар.

Но Ђорђевићу се није милио канцеларијски живот а и додија му толико сељакање. Уз то још ти послови нису одговарали његовим способностима и његовој спреми. Важнија су питања и сасвим други и друкчији рад његов дух заузимали. Њега је привлачила *школа,* стара и новија *класична књижевност, историја света,* и *позориште.* На овим пољима за *свој народ* делати то беше његова једина жеља.

С тога напусти он државну службу и крајем октобра 1852. године дође у Нови Сад, за професора гимназије. *У тој служби провео је* — као што је сам једном приликом исказао — *неколико нај срећнијих година свога живота.* То срећно време трајало је од септембра 1853. до краја јануара 1857., од доласка Ђорђа Натошевића за директора гимназије до његовог наименовања за школског саветника у Темишвару. Од фебруара 1857. године почиње читав низ плетака и пакосних нападаја, које би дуго било овде ређати. С болом у души и порушеним здрављем при крају исте године остави Ђорђевић *ону* школу, од које би га иначе само смрт раставила била, и оде у Пешту за секретара „Матице Српске“ и уредника „*Српског Летописа*“.

Но и овде није спавао на ружама. Требало је „Српски Летопис“ повести новим савременим правцем, а то је значило, доћи у сукоб са окорелим конзерватизмом ондашње „Матице“.

Одбор Матице Српске у Пешти бројао је онда неких 7—8 чланова, *од којих ни један није био књижевник.* Тај одбор решавао је, покрај економних, и књижевна питања, а само секретар, *једини међу њима књижевник,* није имао гласа у књижевним пословима, јер није био члан Матичин, пошто није положио 40 фор. ср. за чланство.

Ко је рад о томе мало више читати, нека потражи „Српски Летопис“ 1858. II. стр. 194. Ту ће видети, да они, због којих је Ђорђевић оставио новосадску гимназију, нису га ни у Пешти на миру оставили.

У пролеће 1859. год. понуди др. Данило Медаковић Ђорђевићу уредништво „Српског Дневника.“ За уређивање *политичког* листа имао је Ђорђевић још мање вође него за канцеларијске послове. Али се он ипак примио понуде, једно да се опрости зависног положаја у Матици и да се опет врати међу своје, а друго да се одржи народу једини политични лист, који је дотле стекао лепа гласа у народу, а коме је онда тешко било наћи уредника, кога би влада потврдила. Са дотадашњим уредником Ђорђем Поповићем удесио је Ђорђевић тако, да Ђ. Поповић и даље лист фактично уређује, а он је (Ђорђевић) водио администрацију, те му је тако остајало нешто слободна времена на студију омиљене му историје света. Ако је што и написао за „Дневник“ то се скоро никад није тицало политике.

Али од године 1861., кад је почео писати и радити за народно позориште, морао је мало по мало напустити и администрацију листа. За време „Благовештенског сабора,“ на којем је био као народни посланик, бележио је по могућству све говоре посланика и шиљао о радњи тог сабора опширне дописе за „Дневник,“ који су исте године прештампани у засебној књизи као „*Радња благовештенског сабора*“. Исте године одступи Ђ. Поповић од уређивања „Срп. Дневника“ За главног сурадника Дневникова дође Ђорђе Вукичевић, а за администратора др. Љубомир Гађански.

Српско народно позориште под окриљем „Читаонице Новосадске“ оснује се 16. јула 1861. и дружина отпочне своје представе у Новом Саду 23. јула, а заврши 1. октобра. Што смо дошли до свога народног позоришта заслуга је Јована Ђорђевића, јер он је године 1860. својим гласовитим чланцима у „Срп. Дневнику“ покренуо мисао о оснивању срп. народног позоришта, па је онда у низу дивних и убеђујућих чланака као електричним пламеном загрејао и одушевио васцели народ

[2]) Под овим псеудонимом написао је „Гласи српске виле, књига за народ“ (1849.) и „Златијнство“ (у Прагу 1851); а под именом Дим. Петровић, које је доцније узео, уређивао је у Карловцима економски лист „Ратара“ (1855. и 56.) и превео „Пољоделство“ од Баба. Био је професор у Карловцима.

наш за ту мисао. Народ се одазвао живо, и за кратко време, поред све борбе и сметње, што су се Ђорђевићевој замисли на пут мећале, створи се мезимче наше народно позориште, да нам чува језик народни и обичаје, као светињу, и да нам одржи и утврди све факторе, који нас народом чине. Ову голему и бесмртну заслугу Јована Ђорђевића не сме и неће Србин никад заборавити моћи.

У то доба прве радње наше народне позоришне дружине пада и *„Стогодишњица Саве Текелије“*, коју је Матица Српска неуморним трудом свога секретара Антонија Хаџића, приредила 17. августа 1861. у Новом Саду, а на предлог Јована Ђорђевића.

Дружина народног позоришта под управом пок. Димитрија Михајловића оде у Вуковар, где је давала представе од 15 октобра до 14. новембра, а отуда у Осек где се представљало од 20. новембра до 4. децембра. По повратку дружине у Нови Сад даване су овде представе од 14 децембра 1861. до 2. фебруара 1862., у Карловцима од 4. до 23. Фебруара, и опет у Н. Саду од 25. фебруара до 8. марта. Сад је требало дружину послати опет на страну и препоручити је старању кога пезоришног пријатеља на страни. Тако је дружина отишла прво у Бечкерек, где је од 14 до 31. марта, а за тим у Суботицу, где је од 14. априла до 6. маја давала представе. Исте је године представљала у Н. Саду од 13. маја до 14. октобра. У то доба пада *прва главна скупштина* друштва за народно позориште, на којој је израђен устав и конституисана управа друштва.

Позоришна дружина добила је за редитеља Лазу Телечког и представљала је од 18. октобра до 18. новембра у Панчеву, од 21. новембра до 9. децембра у Земуну, а од 12. до 27. децембра у Београду. — Од 1. јануара до 1. априла 1863. била је у Новом Саду, од 6. до 30. априла у Осеку. Овде се догоде нереди у дружини и ради одржања дисциплине појави се потреба, да један одборник, снабдевен потребном влашћу, путује са дружином. Одбор понуди Јована Ђорђевића том мисијом. Пре одласка свог преда Ђорђевић „Српски Дневник“ у фактичну властитост Светозару Милетићу, а Ђорђевићу остане празно име на листу и одговорност пред судом.

Од тога времена путовала је позоришна дружина под Ђорђевићевом управом (с малим прекидом) пет и по година и обишла је безбројна српска места у Банату, Бачкој, Славонији, даље по Угарској (и Арад), све до 1868. године.

Онај прекид, што га споменусмо, био је 1864. године. У опште година 1864. била је несрећна и по српство, и по Ђорђевића. Та нам година уграби старину Вука Караџића, Косту Руварца. Косту Бошковића, дра Јована Андрејевића. Те године буде и „Српски Дневник“ поводом конгреса за избор патријарха од државне власти обустављен, а Јован Ђорђевић, као *„одговорни уредник“* стављен под војнички суд Док је испитивање трајало није се никуда смео мицати из Нов г Сада. За то време добије од куће глас о смрти матере и сестре. Једва крајем септембра добије од петроварадинског генерала дозволу, да може отићи из Новог Сада, пошто је потписао изјаву, да ће се из сваког места генералу јављати и на његов позив одмах се у Нови Сад вратити. Општа амнестија 1865. године учини крај Ђорђевићевој парници, али се „Срп. Дневник“ више не појави.

Године 1867 водио је Јован Ђорђевић новосадску срп. нар. позоришну дружину у Београд. А то је било овако. У Београду се од дужега времена бављаше неки Карло Ремаји са немачком позоришном дружином, па се намећао, да оснује онда у Београду сталну „српску“ позоришну дружину. *Немац*, па да оснива у Београду *срапско* позориште! То се није Београђанима свиђало. Уз то се још дружина зазорно понашала и на позорници одвратно владала, те с тога Београђани не хоћаху похађати представе и Ремаји мораде отићи из Београда. „Одбор бојећи се“ пише Ђ. Малетић,[3]) „да се Ремај опет не врати, ступи у преговор с новосадском глумачком дружином, да своје путовање по другим крајевима српства одгоди, а да у Београд дође, не би ли се тако немачким глумцима нада побила, да ће се моћи у Београду настанити. Споразум је био лак, и само је још око путнога трошка од Модоша до Београда запело било Тај се г. Ђорђевићу, ондашњем управљачу срп нар. новосадског позоришта, обећа, и он са својом дружином дође 11. септембра 1867. године“.

Представе срп. новосадске позоришне дружине веома су се допале у Београду, а кад је 5. новембра био и сам кнез Михаило на представи (давало се „Госпође и хусари“ и „Шаран“,) беше тако одушевљен, да је изјавио управитељу Јовану Ђорђевићу, кад га је овај на уласку у позоришну дворану дочекао, *да ће сазидати позориште у Београду.* Кад је Ђорђевић отишао, да му на том обећању благодари, позове га кнез да се прими управе позоришта, које ће основати у Београду. Он му је то обећао, јер су му домаће околности захтевале, да се ма где стално настани. Године 1866. умрьо му је отац, а у кући су остале две неудате сестре и три нећака сиротана.

[3]) „Грађа за историју срп. нар. позоришта у Београду“, страна 243.

*

Октобра 1868. пређе Ђорђевић у Србију, где је још у јулу наименован био позоришни одбор, у ком је и он био члан; а у октобру буде постављен за управитеља. У Србији је био у позоришној служби свега 7 година и 4 месеца, испрва као управитељ, а од 1. нов. 1870. као драматург. У овоме послу имао је Ђорђевић главну сметњу, да му никад нису биле одрешене руке. Док је постојао одбор био је Ђорђевић само по имену управитељ, а фактични управитељ био је „многоглави“ одбор. Кад је у октобру 1870. место одбора заведена интендантура, онда је интендант прозван „управитељем“, а дотадашњи управитељ постао је „драматург“. Као драматург вршио је нека три месеца и дужности новога управитеља, све док није био постављен нови управитељ, а и после, кроз пуних пет година, морао је поред својих послова да заступа сваки час и управитеља што му је било много теже и непријатније, него што је то у обичној бирократској пракси, где „заступати некога у дужности“ значи само потписивати се неко време место другога на готовом, на чисто преписаном акту. Овде је „заступати“ значило „писати пером по туђем плајвазу“, управљати се по туђем мишљењу, ићи правцем, о ком је човек уверен, да је погрешан. До душе кад кад је питан бивао за савет, али само у мањим стварима, а најважније су управитељи сами решавали по свом личном увиђењу, често и по свом личном ћефу. Један пут се усудио да вишу власт упозори на штету, која отуда проистиче: али му се то није добро примило, и он је од тога доба ћутао и свој посао радио.

Тако је позориште било у непрестаној кризи и трзавици. Најпосле 1873. дође и до катастрофе. Јуна 10. позориште се затвори на неизвесно време и глумци буду са тромесечном платом отпуштени. На исплату глумаца потрошено је 2000 дуката. Таква огромна свота, разумно употребљена, могла је позоришту послужити као *лек*, а сад је употребљена на *погребне трошкове* позоришта. Позориште је поново отворено у марту 1874., али су многе од најбољих снага оставиле београдско позориште на свагда. Ту рану позориште ни до данас није преболело.

После тог жалосног искуства није чудо, ако је Ђорђевић изгубио веру и поуздање, да ће скоро наступити боља времена за позориште. Седам година је ваљао Сизифов камен уз брдо, па се уморио. Од тог времена је опет радио, колико је само могао, али га је воља неодољивом силом привлачила омиљеном наставничком позиву. Фебруара 6. године 1876. буде постављен за директора и професора шабачке полугимназије,[4]) од куда га преместе у августу 1878. за директора гимназије београдске. Из те гимназије буде премештен крајем децембра 1880. у учитељску школу, а из ове 13. августа 1888. у Велику школу. Од 1882. до 1891. предавао је општу историју у вишој женској школи.

(Свршиће се.)

[4]) Ђ. Малетић вели на стр. 970. своје „Грађе“: „Г. Ђорђевића, *утруђена удвојеним дугим радом по молби* разреши министар од дужности заступника интендантова и т. д. — Год. 1878. постао је драматургом Змај-Јовановић.

ЈЕДНОЈ СРПКИЊИ У СПОМЕНИЦУ.

Што ми перо слова точи,
Црна слова, црно лане?
Чим их глену твоје очи,
Све ће то да плане.

У Каменици 2. августа 1891.

Лаза Костић.

ДЕТЕ.

Прича Симе Матавуља.

Летећи на сељачким колима преко бескрајне равнице, прожет осећањем неограничене слободе, занесен сновима лепе будућности, ја сам био у рају. Дуго сам био у рају, па наиђоше облачићи на ведрину моје душе, баш као што се појавише и на зреницу неизмернога, дотле чистога неба. Навалише сумње. Питах се: шта ће бити са мном?

Али то не потраја дуго.

Из срца испуњена поуздањем, млазну свежа струја и растера облачиће, те се опет почех заносити али гласно.

— Шта ће бити с тобом!? рекох пре-

корно сам себи. . . Свршићеш права, па, после одређеног вежбања код каквог адвоката, постаћеш и ти адвокат. Бићеш, дакле, господин човек! Имаћеш господску кућу, у којој ће царевати твоја лепа женица; имаћеш подрум пун вина и ормане пуне финих х·љина; твој писар дочекиваће те и испраћати са дубоким поклонима; предсобље биће увек пуно клијената; бићеш међу старешинама у црквеној опћини; бићеш, зацело и посланик итд

— О мај, ви, сами нешто говорите! рече кочијаш, обазревши се.

Ја извадих из шпага неке артије, па развих највећу.

— Ово је, видиш, сведоџба зрелости. Ово је . . . — и ја покушах да обавестим кочијаша: каква ми права даје та артија.

— Разумем! прекиде ме он. Ви ћете наскоро у Пешту, да учите даље, као син господара Глише. Зацело и ви сте здраво богати. . .

— Ја нисам богат, али имам енергије, рекох љутито, превијајући сведоџбу. . . Дабогме да имам енергије! . . У осталом, ти и не разумеш шта значи та реч, а тебе се и не тиче шта ће бити са мном! заврших љуће, јер ми се чинило да ме кочијаш гледа иронично.

— Ја. . . к'о велим. . .

— Немаш шта да велиш, брате. Ако не будем могао бити адвокат, бићу попа. Реци ти мени: шта вали попи?

— Ништа, богме! одговори човек зачуђен, па ми обрну леђа и ошину коње.

Био сам вољан да са̂м себе дражим, те стах читати писмо једне високе личности, која ми јављаше, да ми не може испунити молбу,пошто су „благодејања“ за велику школу већ исцрпена, но ме светује да се упишем у богословију.

Друго писмо беше од моје сестре Зорке, од моје „нане,“ како је звах у детињству. Зорка, као обично, беше излила сву своју душу, завршујући: да не очајавам, но да дођем к њој, па шат се нађе начина да ми се помогне. У писму ми беше послала десетицу. То је била дванајста, коју примих од ње те године. То ме подсети на све остале њене жртве, те ми се јако ражали и ја почех гласно плакати. . .

Одиста је кочијаш морао посумњати да нисам при чистој свести. То сам познао на његовом преплашеном лицу. То ме, најпосле, развесели, те се почех с њим пријатељски разговарати, а најзад, и шалити.

После четири часа вожње, одморисмо се и ручасмо у једној сеоској крчми, па настависмо путовање, које је још толико трајало, али ја не осетих нимало досаде, пошто сам све то време . . . преспавао.

———

У сутон стигох у варош X., где ја дотле нисам био. Из главне прашњаве улице, сврнусмо у једну споредну, из те у другу, па у трећу . . . питајући пролазнике где станује поштански чиновник Ј. Најзад, испред једне ониске куће, замаха рупцем једна жена и потече ми у сусрет.

Беше Зорка.

Ја скочих с кола и падох јој у загрљај.

Једва се раздвојисмо, тако смо жељни били једно другога, после три године растанка.

Одмакавши се, почех је посматрати.

Зорка се беше прилично изменила — беше пунија, црте јој бејаху одређеније, чињаше ми се много лепша. На њеном глатком челу, као и на њеним протегљастим образима, сијаше радост.

— Где ми је сестрић, запитах одмах.

— А, видићеш, личи на тебе, а зао је као и ти!

Уђосмо у двориште, — или, боље је рећи, у врт, пун питомих стабала, где на једној клупици седијаше нека девојчица, држећи на крилу здравога дерана од десет месеца. Зорка га узе и предаде мени уз обично тепање. Малиша се уозбиљи, те гледаше час матер, час мене, баш као да разумеваше њене речи, баш као да се хтео уверити личим ли ја на сестру, јесам ли ја тај његов „ујка,“ о коме мама непрестано говори, док се најпосле не насмеја.

Тада, први пут у своме веку, разумех вредност једнога детињег осмејка, разумех зашто та обична, ситна појава заноси и велике песнике; разумех све, видевши шта тај осмејак изазва на лицу моје драге Зорке. И мене обузе нека, дотле неосећана милина, учини ми се да сам прешао у неки други, лепши свет! . .

Дође и зет. Он посрну на вратима, толико беше избуљио очи кроза своје велике наочаре. Ја му пођох у сусрет, с дететом у наручју, и клецнух малко, да се с њим рукујем, јер ми зет једва допираше главом до рамена. Он, узевши дете, ста се питати са мном. Владимир, с великим уживањем, забоде своје малечне прстиће у очину црну браду. Зорка

гледаше мужа и детенце са неизмерном нежношћу. Тада, — такође први пут, — разумех оно што ми је дотле било чудно, а то је: да жена. као што беше Зорка, може искрено волети свога ружног, али доброг мужа.

Међутим слушкиња беше запалила свеће у кући. Уђосмо. У њиховом стану беху свега четири собице, али свуда мирисаше чистота и среташе очи најлепши ред.

За вечером дознах да се зет обратио судији, да ми изради писарско место, за 30, а можебити, 40 форинти месечне плате и да га је судија уверио, да ће ми се место дати, само се треба стрпети за неколико дана. То ће ми вежбање бити корисно, пошто мислим учити права Разуме се код зета ћу имати стан и храну, те ће се готово цела моја плата моћи заштедети, а тим ћу о своме трошку свршити бар прву годину велике школе. Ако се међутим добије благодејање, имаће се на шта употребити заштеђени новац.

Дакле, опет жртве! И то какве жртве! Сиромашна чиновничка породица стесниће се мене ради, лишиће се. можда, веома потребних ствари, само да ја не свратим с пута, који изабрах!

Очекујући одговор, ја проводих лепе јесење дане задовољно. Или сам се играо са Владимиром, или сам читао збирку „Јаворâ,“ „Вилâ,“ „Даницâ,“ па и страних романа. или сам, најпосле, шврљао по вароши. Варош је два пута већа од оне у којој сам се ја родио, па опет, већ првих дана скренух пажњу на себе. Девојке ми се чињаху лепше од наших, те се почех кицошити и кочоперити, због чега ме је Зорка задиркивала. Разуме се по себи, да се бејах познао са свештенством, учитељима и знатнијим људима, и да се бејах удомаћио у главној кафани и у читаоници. . .

Тако ми протекоше три, четири недеље, као један тренутак.

Решења никако не беше, а право да кажем, нисам много ни жалио што ће задоцнити пошто сам поуздано знао да ћу место добити. То ми рече г. судија, коме је баш требао писар а и коме, канда, бејах по вољи.

Једнога дана, пред подне, срете ме општински лекар, и устави се на неких десет корака преда мном, ширећи руке.

— Та, где сте човече? . . Важна, врло важна новост . . Познајете ли нашега спахију? . . . Разуме се, важна новост за вас! . Та, ни у сну нисте могли сневати! . . Дакле, познајете ли спахију?

— Познајем . . . тј. не познајем . . . тј виђао сам га више пута, — одговорих збуњено. — А ко се не би збунио, кад човек тако меша мисли, као што чињаше иначе честити чика доктор?

— Е, лепо, — настави доктор, — бићете такође чули да је он један од најбогатијих Срба у овоме крају, да није баш тврдица као што је. . .

— Да, да, знам то чуо сам да га хвале, упадох му у реч нестрпљиво.

— Па шта бисте ви рекли, ви главом г. Милане, кад би вас спахија повео са собом у Абацију?

— У А ба-ци ју! Мене?

— Вас г. Милане, вас, вас, — понављаше лекар уживајући неисказано што ме је тако изненадио.

— Не разумем, г. докторе. а ви ме ето мучите дражећи моју радозналост.

— Ствар је проста, — дода он, смејући се, — и ствар је свршена, само ако ви пристанете. . . Јединац спахијин, боловао је од запаљења, а сад се већ опоравио, али не сме овде дочекати зиму, но мора гдегод на југ . . . Ја сам световао оца да зимује с дететом у Абацији и он је пристао. . . Сад разумете, је ли? Детету треба тамо приватни учитељ, разуме се Србин Ви сте дошли као поручени. Ја сам већ говорио господину и госпођи, али треба да ви одете к њима, одмах, одмах. Немате се шта предомишљати млади господине нити може бити говора шта је боље: та кондиција, или диурнисање, — заврши лекар, тапкајући ме по рамену. . .

Толико се снебих, да заборавих захвалити човеку. Угодније не бих могао бити изненађен, ни да сам био добио главни згодитак.

Зорка ми прва усу малко хладне воде на узаврелу машту.

— Шта се толико заносиш, а не знаш ни колико ће ти понудити за лекције? Ако не будеш могао зарађивати колико у суду, онда не треба ни да идеш! А бојим се, да ће баш тако бити!

Тако мишљаше и зет.

Можете замислити са каквом зебњом пођох спахији.

Млађи ми рекоше да господин спава но да се вратим али кад бејах на половини сте-

пенице дотрча собарица и рече да ме зове „милостива.“

Затекох спахиницу у једној малој, пренакићеној соби, где седи на дивану, са неким сликованим новинама у руци. Дотле, видео сам је свега два, три пута у шетњи и у цркви, али ми се сад учини лепша. Могаше јој бити највише двадесет и пет година, а беше црномањаста, пуна, правилних црта, али некако хладна лица.

Спахиница ме омери од главе до пете, онако сувише господски, давши ми одмах разумети да ме не сматра много боље но остале своје слуге.

Ја јој испричах шта ме је довело. Спахиница ме саслуша расејано, гледајући слике, а једном и развуче усне.

— Но, — рече најзад, — говорио нам је за вас г. доктор. Дабоме ви ћете се о томе споразумети са мојим мужем Можете га ту причекати.

То рекавши, изађе.

— Но, — рекох сад ја — ова, зацело, мисли, да јој ни царица није до колена! Бога ми, ако и спахија буде тако надут и неучтив, на част им и Абација!

Па онда се сетих онога што сам слушао о спахиници. Она беше родом из Посавине, од веома богате куће, а васпитавала се у Пешти. Њезини родитељи одбише мноштво просилаца, да је удаду за богатог удовца, који имађаше и дете из првога брака.

После неколико минута, уђе бојажљиво у собу један дечко, у мрнарској ношњи. У лицу му не беше капи крви; рамена му беху скучена, а кроза риђу ретку косицу, видело му се теме. Само његове, велике, као угљен црне, пуне израза очи, које зачуђено управи на мене, показиваху необично умље. Ја се одмах сетих е је то спахијин јединац, а учини ми се да прочитах шта бива у души јаднога сирочета, — да оно целим својим нежним бићем жељкује матер. Ја тога тренутка, заборавих да је дечко наследник милиона, те се загледао у њега са истинским милосрђем.

Ваљда вођен оном чудном, необјашњивом моћи, којом напуштена деца, на први поглед, познају ко их искрено милује, дечко дође к мени пријатељски, и ми се сместа почесмо разговарати као стари знанци.

Тако нас затече спахија.

Беше то висок, гојазан, ћелав човек, од 45 година. На његовом глатком, задовољном лицу, не могах му прочитати ћуд, али изгледаше да је добродушан. Једино, његове дебеле усне, показиваху човека малко себична, али је то поправљао благи осмејак

— Но, то ми се допада! рече спахија, пошто му се преставих. — Дед, Ђокице, изађи, иди „тетки“ јер ја имам да разговарам са господином!

Погађање је мало трајало.

Г. Јаша беше заиста издашан, и ја пристах са захвалношћу.

Вратих се својима, у највећем заносу... Да ми је то ко јутрос рекао, пре но што сретох лекара! . . .

После четири дана седнемо сви на железницу, тј. спахија и његова госпођа, Ђокица, ја и собарица.

Ни на путу госпођа не беше приступачнија но на први мах. Она је читала роман, зевала, куњала, — просто као да никога не беше с њом. Без и мало зазора, понашала се охоло и према мужу и према Ђокици. Маломе, као да не беше много стало до њене милоште, но се приви уза ме свом душом; а спахији, као да беше равно све до мора, само нека се на време добро руча и вечера на станицама. . .

У таквоме расположењу, и тако познавши се међусобно, стигосмо у Приморје.

Сутрадан већ настанисмо се у једној вили, у Абацији. (Свршиће се.)

МОЛИТВА.

Настало тихо вече. На цветна равна поља
Из даљног етира тихо спушта се црни мрак,
И хлад се шири свуда, мирисна дише доља,
И сунце уморно тоне и румен губи се зрак.

И попац песму пева у росној зеленој трави
Младићу дахну и трену широки цео свет;
И шева песмом дивно Господа Бога слави,
И у шумарку густом мирише нежан цвет.

И пастир с веселом песмом несташна стада гони,
Из фруле милогласне излеће песме рој,
С куле сеоске тихо вечерње звоно звони!
Да спреми души свакој и мир и преспокој.

Ја чујем звуке тихе кроз румен сутон како
Промичу тихо, тајно у светски неизмер,
На души нежној младој тихано и полако
Вечерње звоно шкрину молитве смерне двер:

„О Боже народа српског подај му доста моћи
Да крепак и снажан буде сред ових тешких јада!

* * *

И гласак смерно хуји сред тавне тихе ноћи,
Блеђани месец сија и нежна роса пада.

Ленскій.

ПРВА ЉУБАВ.

Написао Петар Ст. Марковић.

Било је то између нове године и богојављења. Наступили они мутни хладни дани, када густе магле обавију природу, а са сивог неба лагано се спуштају лаке снежне пахуљице на тврдо смрзнуту земљу, те је за кратко време заогрну меким белим плаштем, који је од дана на дан све то дебљи. — Кадкад се и сунце покаже иза густих облака — снег се од горе мало открави, но чим се смркне а оно се опет и смрзава, па се онда преко ноћи над снегом ухвати кора. . . .

Оваково је време врло пријатно за лов; а Јован J. који је био страстан ловац, није могао пропустити а да не иде у лов. — Позвао ме да идем и ја с њиме, а ја сам позив радо примио и обећао му, да ћу сутра дан тачно у пет сахата из јутра к њему доћи, да се чим раније кренемо. —

Кад сам се сутра дан пробудио била је још тавна ноћ.

Погледим кроз прозор: на небу трепте још звезде, а зеленкасти сјај месечев светлуца се по снегу, што лежаше на крововима суседних кућа. —

„Мора да је јак мраз ноћас био“ помислим у себи и спустим опет завесе на прозору. — Но још више сам се уверио о тој истини кад сам се облачио. Хаљине су биле на своме месту, а и високе чизме, које је момак јуче цео дан мазао лојем да одмекну, биле су ту крај хаљина, тако да нисам ништа морао тражити. Био сам брзо готов. Попијем још чај, који сам данас са̂м себи на брзу руку скувао, натучем капу на главу и пођем Јовану, камо ми је момак још синоћ однео пушку, ловач у торбу и бунду. —

Улице, кроз које сам ишао, биле су још пусте и тавне; и тек по каткад видио би се фењер какове пиљарице која се журн на пијацу, или чула из далека потмула лупа кола, што долазе рано с поља у варош на пазар. Кад сам стигао близу Јованове куће, видео сам осветљене прозоре; знак да су укућани на ногама.

Убрзам кораке и стигнем на капију. Ту стоје кола, пред њима упрегнута два коња покривена тешким ћебетима; спустили дремовно главе па дувају густу пару од себе, да им се иње око ноздрва похватало. — При слабој светлости кочијашевог фењера опазим неколико ловачких паса, свезаних за кола; завукли репове па се тресу од зиме. —

Кочијаш ми рече промуклим гласом „доброј'тро.“ Ја брзо прођем покрај њега и попнем се у први кат. У добро расветљеној и пријатно разгрејаној соби нађем Јована а крај њега још једног младог човека. — Имао је од прилике својих двадесет и пет до двадесет и шест година, био је правилно израстао и лепо развијен, имао је нешто бледе дугуљасте образе, који су врло одговарали црној му дугуљастој бради и доликовали нешто сањалачком изразу великих му очију. Био је то Јованов друг Милан, кога сам и ја већ дуже времена познавао и чије ме је уљудно и светско понашање и одмереност у говору и кретању од часа кад сам га упознао за се придобило. —

Пошто сам поздравио и руковао се са обојицом, рече ми Јован, да је позвао и Милана да нас буде више. Мени је то врло мило било не само зато што ће нас бити више него већ и с тога, што сам хтео тог човека

поближе да упознам, а ово је сад била згодна прилика. —

Још смо ту мало седели, доручковали, попили по чашицу ракије да се загрејемо, па онда пођемо доле колима. Седнемо у кола и замотамо се у бунде. Кад кренусмо беше још са свим тавно; са оближњег торња откуцавало је шест. За по сахата били смо у Бежанији. сјај месечев постајао је све слабији, звезде се стале све једна за другом да гасе. — Кроз облаке маглене, што се househ наднели тамо над Савом и барама, продирало је црвенкасто прљаво светло и наговештавало зимски дан — почело је лагано свитати. Ћутећки возили смо се даље. Кад смо стигли близу Сурчина био је већ у велико дан — хладан зимски дан. Ту смо сишли с кола и почели гонити дивљач; но зла нас срећа послужи — не уловисмо баш ништа — баш ни једног зеца. — Постали смо зловољни. На небо се навукли облаци сиви као олово а неки горњак почео да дува и да фијуче као да се нама руга. Око подне поче и снег вејати и то тако јако, да је скоро све као у маглу завио. Јован се разљутио и предложио да се иде натраг; ја сам врло радо пристао на то, јер и онако нисам велики љубитељ те врсте спорта, па тако ми по снегу хајд натраг у Сурчин. Ћутећки ишли смо један за другим док нисмо дошли до крста што стоји на сред села. Ту сад скренемо у онај бирцуз на ћошку, над чијим је вратима висио цимер, који је некад хтео да покаже лик неког непознатог ђенерала, коме је уметник, што га је стварао, направио бркове, којим би се и Краљевић Марко могао поносити; но године и киша одавно су спрали боје те слике, тако, да се сад још једва види нешто од плаве униформе а од лица још само густи дугачки бркови и обрвице „као морске пијавице“ . . .

Уђемо унутра. У крчми, чије су гредице већ прилично поцрниле, и која је заударала на јело, вино и кржак, затечемо ми нашег кочијаша где седи са неколико сељака, они бленули у њега а он приповеда и размеће се — бајаги господин. Испрегао коње и сместио их у шталу а за тим је „ради зиме“ почео се из нутра ракијом и вином грејати, тако: да се је толико угрејао да нас је једва познао. Јован би се иначе на то страшно љутио, али овом приликом није се на њ ни освртао.

У овом бирцузу, кога Сурчинци „гостијоницом“ зову, јер се налази преко пута некадањег стана капетанова из доба, кад је још Сурчин био „кумпанија“, а сада ту чешће и „господа од котара“ свраћају кад се деси да у Сурчину морају да преноће. Бирташ — висок дебео човек, са јаким црвеним образима, даде нам две за село доста удобне собе и заложи велику земљану пећ, што се с поља грејала. Кад стресосмо мало са себе снег уђемо унутра.

Како пријатно и топло беше у тим ниским собама са малим прозорчићима и гвозденим решеткама на њима. У сред собе стајао је постављен сто за три особе. Јован стаде намештати хладна јела што га је понео а у томе уђе и наш бирташ и донесе велики чанак кајгане са сланином, једино јело које се по селима у то доба добити може, метне на сто још и вина, па га нестане . . .

После дугог хода по зими, снегу и ветру, топла соба а уз то јело и пиће учинили су, пошто смо се мало телесно окрепили и одморили, да нам се је добра воља и расположење повратило.

— „Е, па шта да се ради?“ запита Јован нас двојицу пружив нам велики кожни буђелар са цигарама.

„Разговараћемо, приповедаћемо, играћемо карата или шаха, домина, или ма какову другу лудорију“, одговори Милан више из шале.

„То је паметно“ прихвати Јован и одмах скочи и изиде на поље да потражи бирташа; но за неколико тренутака ево га већ натраг.

„Шта је?“ запитам га.

„Баш ти је то село — село!“ поче љутито, „бирташ ми каже: господин доктор имају свој „шпил“, кад се играју са господин „ферштером“ и са господин бележником, домина има али половина фали — а шах? . . . тог нема у читавом селу . . : . . него знате шта,“ поче иза мале почивке „нека свакн по нешто из свог живота приповеда.“

„Мани се тога“ упаде му Милан брзо у реч „него гледај да се иде.“

„То не иде апсолутно“ поче Јован сад енергично, „ветар је тако јак да човек једва може да иде, а снег опет тако силно пада, да човек једва може да види пут пред собом, кочијаш нам пијан к'о мајка . . . не иде . . . не иде! — никако!“

— „И ја сам за то да се иде,“ окренем

се Милану — али видите да је при овакову времену најпаметније мало причекати, та тек је три сахата после подне.“

„Нема ту ништа“ рече Јован, „ми ћемо овде остати. А ти си ми, Милане, и онако обећао да ћеш ми о особи, о којој толико већ знам, испричати све.“

(Наставиће се.)

МАРТИЦА ПРОДАНОВИЋЕВА

плем. од Ужичке Каменице.

О славном српском генералу фелдмаршалајтнанту Сави Продановићу од Ужичке Каменице писано је већ више пута у нашем листу „Јавор“ је донео његове описе живота и дела српских генерала и обрштара, међу којима је и живот Савин; а осим тога донели смо и више занимљивих појединости из његова живота, што смо их нашли у рукописној књизи велеуваженог г. Јована Поповића, ритмајстора у м., који је рођак Савин, те је описао не само његов живот, него врло потанко и савесно и живот целе породице Продановића, колико се могло набавити података и извора. Ова рукописна књига послужила је и као извор пок. Ђорђу Рајковићу, кад је писао о Михаилу Продановићу*) — оцу Савину — и о другим знаменитим особама из ове дичне породице српске. У књизи овој рукописној, што ју је с великим трудом и вештином израдио гореспоменути многопошт. г. ритмајстор Јов. Поповић, забележени су подаци и о јединици ћерци Саве Продановића, *Мартици*, па ћемо овде да изнесемо те занимљиве податке о овој дичној кћери дичнога оца, храброга и славнога генерала српског Саве.

Сава је имао са женом својом Маријом, која је била кћи обрстлајтнанта славонске хусарске регименте Јована пл. Белградије, јединицу ћерку именом *Марту*. Ова се родила у Винковцима г. 1764. Сава је био приморан, да дете ово, одмах тек што се родило, заједно са матером јој, која се умно поболела, пошље својој младој сестри Ани бароници Микашиновићки од Шлангенфелда, која је живела са својим мужем генералом Микашиновићем (в. у „Јавору“ за 1875. његов животопис) у Гор. Карловцу, и она је имала да се брине о целој незн и надгледању овога детета. Кад је доцније генерал Микашиновић ступио у мир и почео да мења места свога становања дошла је и Мартица са својом матером уз своју тетку Ану најпре у Копривницу (у Хрватској), па онда у Беч, где се барон Микашиновић стално настанио.

У Мартици се још зарана показао ванредан дар, а то је њезина тетка опазила за времена, те није пропуштала, нити трошка жалила, да би ово мило дете што боље одгајала и образовала. Кад јој је било 10 година, већ је знала Мартица добро говорити и писати српски, француски и немачки. Овом приликом не можемо а да не споменемо, да се највише и једино има захвалити вештој методи у обучавању њезинога учитеља, женијалног научењака *Доситија Обрадовића*, што је Марта тако брзо научила те језике. Доситије спомиње међу осталим у једном своме писму од 14. септембра 1788. године из Кенигсберга, које пише неком своме пријатељу, како он учи Мартицу француски, и вели: „Съ славнымъ, у нацiи нашой Генераломъ Микашиновићемъ и съ нѣговомъ Госпођомъ (съ коима самь и едно путешествiе у Хорватску и Славонiю къ топлимъ недалеко одъ Пакраца водама учиніо) многе самь веселе и блажене дне провео, дајући при њима двема прекраснимъ Госпођичнама Мартици Продановића и Екатерини Сапланцаи на францускомъ Езику лекціе“. Пишући свој живот прича Доситије и иначе у својим делима, како он само своме додиру са отменим породицама има да захвали на своме вишем образовању. Што се тиче онога путовања са бароном Микашиновићем, то је морало пасти најдаље у год. 1774., јер је овај те године умрьо. Доситије прича у томе писму своме пријатељу своје доживљаје од пре, јер године 1788., кад је то Доситијево писмо писано, није могао он бити већ више учитељ Мартичин, јер се ова у то доба већ осам година налазила у Русији као удата.

Месеца фебруара 1779 год., кад је Мартин отац Сава по тадашњем обичају био код царице Марије Терезије да се поклони и захвали царици што је постао оберствахтмајстором, замолио је он њено величанство, да му допусти довести и своју ћерку Мартицу, да се поклони царици. Мартица је чекала у предсобљу. Царица му рече: „Доведи је само унутра!“ Продановић уведе Мартицу и после понизног поклона прикаже је царици као своје јединче и у понизности каже, да Марта осим свог матерњег језика зна и француски и немачки. На питања, што их је царица на немачкоме језику управила на даровито дете одговарала је Мартица сасвим добро немачки. Ово се веома допало царици, као и фини манири овог милог и о обито лепог

*) У „Гласу Истине“ за г. 1885.

детета, те се крене Продановићу и рече: „Та ово дете боље говори немачки него ја; где се васпитава?“ Продановић одговори: „Овде код моје сестре баронице Микашиновићке.“ Царица на то: „Мило ми је; Микашиновићка је добра душа; дете ће код ње добро бити васпитано“ За тим је царица још по нешто врло ласкаво по племе Продановића и по српски народ рекла, те се тиме свршила аудијенција

Кад се исте године Мартичина тетка Ана, која је већ пет година удовица била, уда за угарског племића Стевана Ожеговића, отишла је она с њиме одмах у Русију, али је повела са собом и Мартицу и матер њезину. Ана се са својим мужем настанила у Петрограду и ту су својим начином живота и сјајним раскошем брзо навукли на се пажњу, а код њих се састајаху племићке и друге отмене породице. К њима је долазио и Михаило Григорије Матија Околски, који је у владиним пословима послан био из Варшаве у Петроград. Ту он позна Мартицу и испроси је себи за жену. Околски је био велепоседник из Подолије и коморник на двору краља Станислава Августа Пољског. Венчао се с Мартицом у месојеђе године 1780. Мартица је умрла у Волинији, житомиршкој губернији, као што то причају њене унуке грофица Евелина Бонковска и грофица Наталија Ђедушицка. У којем је месту умрла и где је сахрањена, није могао г. ритмајстор Ј. Поповић да докучи. После Мартице остала су деца: Катарина, Ана, Алекса и Јан. Алекса је долазио из Русије у Митровицу своме деди Сави, а после је постао професором на лицеуму у Крагујевцу, а доцније у Београду. У књизи г. Јов. Поповића има и једно писмо Димитрија Исајловића, писано овом Алекси Околском године 1840. на француском језику. Но о овоме Алекси други пут.

О Мартици ћемо овде још нешто да прибележимо.

Мартица пл. Околска је године 1786. кренула се из Попова у Нову Градишку, да посети свога оца, који је у то доба као обрстлајтнант био ту на штацији.

Мартица се дигне са своје две ћерке, Аном, којој је било пет и по година, и Катарином од четир и по године Пратио ју је један чиновник са управе њихових добара, једна коморница и један лакај и пошто је четири недеље дана путовала стигне изненада у Нову Градишку своме оцу.

Колико се отац обрадовао своме милом детету, које више година видео није, толико му се на жао дало, што није дошао и Михаило муж Мартичин. Али му је веома мило било, што виде своју милу унучад.

Нежни и добри отац није жалио никакве жртве, да само учини својој ћерци што милије бављење код њега. Тако ју је упознао са више спахијских породица у пожешкој и вировитичкој жупанији. Приређивале се многе игранке и друге забаве час код Саве, а час код околних спахија. А и мала Ана и Катарина добро су се провађале, јер су к њима долазиле сваки дан многе мале пријатељице.

Једнога дана изненадио је отац Мартицу не само лепим украсима и накитима од велике вредности, него и знаменитом свотом готовога новца, као накнадним миразом.

При поласку своме из Попова добила је Мартица од своје матере пехар од црног мрамора са налогом, да га даде као дар српској цркви у Мирковцима (у Славонији).

Мартица се бавила шест недеља у Новој Градишци, па се онда врати са својом децом и пратњом у Русију.

Њезин мили отац са две рођаке своје отпратише Мартицу до Осека, где се с тугом у срцу растадоше, као да су знали, да се више никада видети неће.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПЕСМЕ ЈОСИПА БЕРСЕ.

(У Задру, 8-ина, страна 272, цена ф. 1·20.)

Кад когод пажљиво прочита песме младога далматинског песника и код појединих одељака своје примедбе себи каже, доћи ће до врло разноврсног мишљења о правцу и суштини Берсине појезије. Пре свега биће уверен, да је песник и образован и изображен; да је не само из књига црпао своје знање, већ да му је и понашање углађено. Песник је човек од света, који је не само теориски већ и практички дошао до назора и осећаја, које је стоварио у своје песме. Па како се у школи живота не да мимоићи и лака страна њена, то је и песник запливао у ту струју, те нам дакле приказује доживљаје и на том путу. Далеко је од нас, да му замеримо то. У приморским варошима живот је са свим друкчи него у нашим овде; стародревна култура талијанска морала је оставити

снажне трагове своје и in melius и in pejus, и што би можда нашим стереотипним назорима било чудно и непојмљиво, тамо је са свим природно. Ко то узме у обзир, разумеће и Берсину појезију.

Са свим друкчи нам изгледа песник, кад напусти свет, његов раскош, сјај и лаке му манире, те се повуче у самоћу и ту онда из унутрашњости своје мами песничке звуке. Ја држим, да је Берса онда у свом правом елементу. Па тек, кад се с морем разговара! Ми овде можемо себи једва замислити, како може бити у грудима и обичнога приморца, кад је с морем на само, а камо ли тек, како је песнику, који је крај мора одрастао, гледао му и лепоту и страхоту, с њиме се побратио и њега разумео. Што је швајцарским и шкотским песницима планина, што је Петефију равница, то је приморским песницима море, и још више им је. Море треба видети, треба пробавити на њему, па да се тек из близу дође до разумевања, како је и шта је море онима, који га знају од кад и себе. Није дакле ни чудо, што је море алфа и омега Берсине појезије.

И песник нам опет изгледа друкчи, кад узмемо у обзир песничку школу његову, оне песнике, који су природном дару и друштвеном развитку његовом дали извесни правац и шаренији колорит. Онда нам изгледа, као да није са свим свој. Његова бујна оригиналност тражи тада непотребну штаку, те изгледа тако, као да је хрома а могла би баш врло добро ићи право и самостално. Многе, многе песме у одељцима „Сузе и осмијеси“, „Птице селице“, „Мртва срећа“ и „Отров“ опомињу јако на немачкога песника Хајнриха Хајнеа и његове збирке „Buch der Lieder“ и „Lazarus.“ Ја могу разумети, да сродна песничка нарав и нехотице упада у имитацију великога предходника што се тиче идеје и песничкога приказа; али Берса је — можда и хотимице — ишао тако далеко, да се гдекојим песмама држао и Хајнеове аљкавости у спољашњем облику, да како, не из невештине већ баш из вештине. За Хајнеа се зна, да је најбрижљивије правио тоалету, да се покаже у неглижеу; тако и Берса, па онда још и то, што је, према свом љубимцу, гдекоју прекрасну идеју лепо започео и наставио а са дисонансом или са фриволношћу довршио.

Али то све не ће и не може се песнику уписати у грех — та ко је још песнику давао маршруту! Тешко ли је оној појезији, која се мора држати упутства и конвенцијоналне стеге! Песник је само онда песник, кад је слободан у избору, начину и приказу, и Берса осећа то врло добро, кад се опет и опет враћа своме мору.

Морске елегије! О, Берса, ти си мени песмама тим још пре много година разнежио срце и осећаје, и пробудио у мени живу жељу, да се с морем боље упознам. И сад, кад су те песме предамном у целини и на мене неодољивом свежином и бујношћу силно утичу — ја не умем друго што да кажем, већ: хвала ти, песниче мој!

И још један низ у Берсиним песмама пун је песничке лепоте и заноса. А то је „Пантеон.“ Све јужне тинте, с којима песник располаже, а у вези с идејом старо-класичнога јелинства наслагао је и расположио је ту. Мени се чини, да су у том низу такве прилике и такви звуци, какви наша лирска појезија још није имала. Па и у том низу је црвен нит, који се кроза њ провлачи, море, море. Та мору се песник враћа са пуне совре, са бујне теревенке; њему за љубав оставља и „голе прси и рамена“, и санак благи и шарену бајку. Па он то тако инстинктивно чини, да му изгледа, е „му се прохтјело уз гусле певати широко море“ тек онда, кад излази пред свет са својим „Морским елегијама.“

Кроз све песме Берсине провејава неко основно душевно становиште и расположење. А та основна и општа карактерна црта није веселост нити је добра ћуд, већ бол, туга, жалостивост, овде и онде досетка али више сатирична и иронична него хумористична. Те жице у Берсиним песмама нема; њему недостаје хумор, који човека разгали, његове су досетке зачињене горчином или олаким смешкањем. Он још није песник песимизма; његова младост, његово уживање у житоту, његова сретна љубав — са вилом зацело — не дају му, да упадне у сиву маглу песимизма. Он, шта више, није ни реалиста чисте крви; он је песничка индивидуалност, која снажним и јасним цртама обележава идеалне замишљаје своје Што те замишљаје овде и онде персонификује, то лежи у његовој тежњи, да га свет не разуме криво. Па и песничка приповетка „Мара“ далеко је од реализма, и ако се у њојзи приказују неки догађаји, управо, персонификације разузданих страсти.

Пријатну промену у тим песмама чини разноликост њихова у облику; има шта више и сонета, премда ми се чини, да тако строго одређена врста стихова управо смета слободном полету фантазије. „Морске елегије“ су до душе једнолике, али ту је наш јединствени десетерац, који српском уху не може никад бити досадан, да и не спомињем песничку суштину њихову.

Да штогод и замерим? А нашто? Ја се радујем, што се појавио и опет прави песник, те не ћу своју радост да кварим, тим мање што и немам бог зна шта да замерим. Милан Савић.

ЛИСТАК.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

У „Goethe Jahrbuch"-у, што га издаје Лудвиг Гајгер у Франкфурту на Мајни а у књизи за год. 1891. изашла је и преписка Гетеа са немачком списатељком Therese Albertine Louise von Jakob, која је под именом Talvi прва превела и издала наше народне песме. Како је главни, управо једини предмет у тој преписци наша народна песма, доносимо та писма у српском преводу, уверени, да српску публику занима све, што се тих песама тиче а особито мишљење великога Гетеа. Писама има свега 17.

Та писма излазе сад у целини први пут на јавност а коментар уз њих написао је Reinhold Steig по упутству Bernhard Suphan-a.

Терезија Јакоб родила се 26. јануара 1797. у Хали, где јој отац беше професор на универзитету. Године 1806. пресели се с оцем у Русију а вратила се 1816. опет у Халу. Године 1823. дође Вук у Лајпциг, где је штампао ново издање народних песама. Из Лајпцига је посетио Вук Јакова Грима у Каслу а исте године, месеца октобра, дошао је први пут Гетеу. Одлазио је чешће и у Халу, да походи филолога Фатера. Талфи је први пут дознала за српске народне песме из „Göttingische gelehrte Anzeigen", у којима их је Грим препоручио, те је тако наишла „на то ново, непознато поље књижевности", као што се то из једног њеног, још нештампаног, писма Гриму дознаје. „Премда је Вук (пише она даље) у мојој најближој близини живео, нисам узимала на ум ни њега ни његов рад, пошто сам се бавила другим стварима. На жалост Вука не беше већ у Хали, кад сам песме први пут видела, те тако и прво српско слово." Она поче преводити поједине песме из Вукове збирке и окуражи се, послати их Гетеу. То је повод њеног првог писма 12. априла 1824.

Ми ћемо у току издавања тих писама у српском преводу код сваког донети важније белешке, које се налазе у том „Летопису Гетеовом". Гетова писма већином су без потписа.

I.

Хале, 12. априла 1824.

С устезањем, најпоштованији од свију људи! усуђујем се послати Вам превод неколико српских народних песама из збирке господина Вука Стефановића Караџића. Рекоше ми, да сте том предмету поклонили Вашу пажњу и Ваше саучешће; и тако ми замисао, да ћу великом мајстору, ком имам благодарити на најлепшим и најмилијим часовима мога живота, принети моћи малу жртву најсрдачнијег и најоданијег поштовања, беше нагон и потицање при том раду, и даде ми бар најбољу вољу, да надвладам гдекоје тешкоће. Доброта и благост, којом он дозвољава млађим поштовачима, да се умно око њега скупљају, охрабри ме на овај наметљиви корак, који међутим не чиним а да се нисам пре тога узалуд обзирала на каквог посредника, чија би рука са сретнијих прилика била у већем праву, предати Му ове песме. Господин Вук Стеф. Караџић није већ од неког доба у нашој вароши. Ја добро осећам, шта вреди обожавање незнатне девојке једне оном човеку, кога слави цела Европа и кога најодличнији песници свију народа признају као мајстора свога. Али било како му драго — јер осим тога, што ме диже поносито уверење, да сам му као Немица ближа него сви странци, говори ми још и унутрашње осећање, да Он не ће презрети мали дарак женскога срца, које у нади, да ће тако доћи до благог осмеха од најмилијег песника, своју ретку радост ужива.

Што се тиче превода, слободна сам додати још ово: тај је тако веран, као што дозвољава различити дух тих двају језика, често од речи до речи, и ја се нисам никад осмелила, да прост, дирљив али снажан карактер оригинала изменем каквим говорничким накитом. Још додајем, да сам изабрала више *најразличитије* него *најлепше* из збирке; од оних песама, које говоре о поносу српском, о Марку, (узела сам) оне, које су ми за њега најкарактеристичније; од оних, којима је садржај Косовска битка (њих је највише), ону, која изриче бол за пропашћу слободне домовине и најодлучније и најсвечаније; од неисториских пак оне, у којима се народни обичаји и вера или климатске особине најбоље приказују. Сличан избор из *мањих* песама наћи, није било могуће, пошто имају већином један, највише двоструки, карактер: умерену срдачну дирљивост, коју замењује нежан несташлук. Из њих врло ретко избија страстан бол, никад пак разуздана радост. Господин Вук их назива *женским* песмама, јер их обично жене певају. И те су скоро све епске; и ма највећи део песме био лирски израз осећања, добије она са неколико предњих сти-

хова, које описују какву ситуацију, облик приповетке.

Примите Ви, најпоштованији од свију људи! милостиво ове листиће из руке Ваше најоданије поштоватељке и обожаватељке

Терезије пл. Јакоб.

Примедбе: „Посредник" је по свој прилици требао бити Вук, који је, по (Гетеовом) дневнику, 15. фебруара 1824. *опет* био код Гетеа и њему прве две књиге српских народних песама предао. Талфи је то канда знала. — Од песама, које је Талфи у писму Гетеу послала, **остале су још *три*** песме, писане њеном руком. Песме о Краљевићу Марку, које беху у писму, нису и у њеној књизи: „Марко Краљевић и вила" и „Посестрима".

II.

Да Ваше писмо (Sendung) пуно садржаја долази сретно на сусрет једној врло живој (eifrig gehegten) жељи, хоћу, драга госпођице, с мало речи да искажем а скоро ћу се већ изјаснити, како бих се надао да видим какав увод треба да буде у издање Вашега труда.

Међу тим одмах мали налог! Није ми познато, је ли песма: Хасан-агиница (Hajkunas Hochzeit) у песмама, што их је Вук Стефановић издао. Ја му саопштих оригинал, који сам са слободним преводом, који ту додајем, пре више година добио из Угарске. Г. Вук пошаде ми на то превод од речи до речи, који такође прикључујем са молбом: да Ви, драга моја, и овде погодите праву средину и мене са врло ваљаним (wohlgelungenen) послом обрадујете.

Много поздрављам г. проф. Фатера, који се тако својски (treulich) заузео за Вука. Журно. Првом приликом (nächstens) више.

Вајмар, 25. априла 1824.

Примедбе: Гете у последње доба није писао сам ништа, већ је све својим секретарима говорио у перо, и само, кад је после све прочитао, додавао је или је брисао по нешто својом руком. Тако је и са овим писмима. — У Гетеовом дневнику забележено је 24. априла 1824. ово: Госпођици фон Јакоб са *српским песмама* у Хале. Оригинал „Хасан-агинице" саопштен је Вуку у Гетеовом писму од 20. децембра 1823. (Strehlke I. 317): то је по свој прилици песма „у којој се истиче мио (artig) догађај". Талфин превод у метруму стигао је у идућем писму; лист је сачуван; у штампи није скоро ништа измењено.

(Наставиће се.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= Дошао нам је до руке 2. бр. листа „**Napredak**". Prvi srpsko-hrvatski list u Sjevernoj Americi! Лист излази двапут недељно у Њу-Јорку а уредник му је Ђорђе Скриванић. На првом месту је песма „Поздрав југославенској вили" од П. Шепића, у „листку" је красна прича Симе Матавуља „Краљица" Остали део бави се политиком, дневним, друштвеним и здравственим питањима. Уступљено је место и забави На последњој страни су огласи и ту налазимо само на српска и хрватска имена. Ми се радујемо тој појави и честитамо нашим земљацима у далекој Америци већ само на том чину, што им пође за руком оно, до чега се у Европи не долази: слози Срба и Хрвата.

= „Ungarische Revue" за месеце јуни и јули 1891. доноси врло занимљив чланак од дра Морица Вертнера **Die fürstlichen Nemanjiden**" (Немањићи као жупани). По њему је Бели Урош, отац Јелене, угарске краљице праотац Немањића. Писац обећава, да ће у истом часопису изаћи његов други чланак „**Die königlichen Nemanjiden**".

= Руски живописац **Василије Верешчагин**, стекао је у Америци немилога искуства. Пре две године славили су га по свим варошима, а пре неког времена, кад је слике своје распродао, једва ако је за све, сто и једанаест слика добио 160,000 фор. У Америци је обичај, да су високе цене којима се поједине слике приповнатих уметника купују, тек само привидне, како би се цене у опште дигле, да би публика за такве слике више платила, него што вреде. И Верешчагину су понудили тај „швиндел"; али он не хтеде пристати, те је тако својом штетом искусио, шта је у Америци истина и шта није. Његове славне слике о бојевима око Плевне и Шипке једва ако су, поједине добиле нешто преко 1,000 фор.

= Немачке новине „Allgemeine Zeitung" доносе чланак о **сликарству у Срба**. Писац је Антон Шмитер. У том чланку се вели како се у нас сликарство развило на рачун вајарства пошто су верске прилике у нас такве. У најстаријим црквама заостале су слике и фреске, као у Манасији, Жичи, Студеници и Бешенову у Фрушкој Гори. Пре турске инвазије долазиле су слике и краљева и краљица на иконостас, те се према томе развијао и портре, не толико што се тиче сличности лица већ оружја, одела и накита. Тако су остали трагови старе индустрије српске. Византиски стил карактерише све те заостале слике а тај одговара тако нашој исповести, да се ни модерни сликари не могу еманциповати од тога старог начина. Ми ћемо у овим белешкама донети мишљење Шмитерово о појединим нашим сликарима.

= Скупљени списи **Лава Н. Толстоја** излазе и на немачком преводу; до сад је осам свезака угледало света. Преводилац је познати Рафајило Левенфелд.

= У Мисиру су пре неког времена нађени многи стари грчки рукописи. После рукописа о Аристотеловој „држави Атињана" најзнаменитији рукописи су: песме старо-јелинског песника **Херондаса**, које је британски музеј скупа са још многим нађеним рукописима недавно издао на свет. Херондас је живео од прилике у другој половини трећега века пре Христа и то по свој прилици на једном од грчких острва, Кос, Книдос или Лесбос. Сачувано је седам песама са 700 стихова. У њима се у облику дијалога описују многе прилике из старо-јелинског живота; кад их ми читамо, није друкче, већ као да би смо гледали и наше садашње прилике. Ту је подводница, крчмар, љубоморна жена, хвалисави чизмар, учитељ и упорно дете, посета пријатељице Ми ћемо по који пут

донети гдекоји призор из тих драмских дела да виде наши читатељи а особито наше читатељке, да се свет за последњих 2000 година баш није врло променио.

= Добили смо **„Нови Требевић“**, велики српски илустровани календар у Босни и Херцеговини. Уредник је Никола П Кашиковић а накладник штампарија Ристе Ј. Савића у Сарајеву. Тај календар је врло важна појава и ми ћемо о њему коју више проговорити.

= „Социјална реформа и позориште“ зове се књига на немачком језику, у којој писац, др. Ђорђе Адлер, свеучилишни професор, изриче своје мишљење, како би позоришта требало да су отворена и радницима, јер социјално питање није само питање желудца, већ и умнога развитка особито пак, што се тиче забаве радепика.

= Изишла је немачка књига „о нервозности и васпитању женском на дому и у школи“. Писац је Хр. Уфер. То се дело не да доста топло препоручити и родитељима а и учитељима. Особито матере треба да га проуче, па ће видети, да од њих самих зависи много, хоће ли им деца, нарочито пак кћери, постати нервозне те тако ту болест и својој деци у наследство предати.

= Најбољи француски познавалац старога Мисира и оријента у опште, **Гастон Маспро**, издао је историско дело за гимназисте и ученике сличних завода. У том делу хоће писац да прикаже француској омладини верну слику из живота источних народа и да јој покаже, да ти народи нису били само за то на свету, да бију љуте бојеве и да зидају огромне споменике. До сад су изашле слике, „Lectures historiques,“ из доба мисирскога краља Рамсеса II. (14. век пре Хр.) и из доба асирског краља Асурбанипала (7. век пре Хр).

= Дим. Руварац јавља, да је њему поверио пакрачки епископ Мирон да приреди штампање **„Црквених беседа“** пок. епископа *Никанора Грујића*, те он сада позива на претплату на ту збирку црквених беседа прослављеног беседника и песника Никанора, у којој ће бити 33 његове беседе, које се издају у корист фонду свештеничких удовица и сирочади епархије пакрачке. (Цена књизи 1 ф.) Свештеници наши и сваки други родољуб ваља да набави ову књигу из двострукога разлога: да стече за своју библиотеку ове класичне беседе српскога на гласу говорника, а уједно и да потпомогне добротворну цељ, ради које се књига ова издаје.

= Наш млади пријатељ *Бошко Петровић* јавља, да је намеран да изда у збирци своје **песме** Песме су његове из нашега листа познате читаоцима нашим. Бошко није много песама писао, али су му песме већином идиличке и нежне; из њих се види, да је писац очаран лепотом и простотом сеоскога живота и сваки појав у природи и у животу дотиче се његове млађане душе. Док примимо збирку ову моћи ћемо коју више рећи о вредности Петровићевих песама.

БЕЛЕШКЕ.

(† Шандор Сајевић). Народно позориште у Загребу изгубило је једног од најбољих својих глумаца. Сајевић је умро 30. децембра пр год. сасвим изненада за време представе. Глумац овај у врло лепом је спомену и у нашој публици, јер је био члан и нашег народног позоришта заједно са својом женом, гђом Иваном Сајевићком. Сајевић се родио у Сиску 3. јануара 1843., а изишао је на позорницу први пут у улози Јуранића у комаду „Зрињски“ 16. октобра 1865., те је године 1890 истога дана славио у Загребу своју 25-годишњицу. Неко време бавио се и у Бечу учећи се гледајући бечке славне уметнике.

(† Ернест Брике). У Бечу је преминуо славни професор физиологије Ернест Брике у 72. години свога живота. Брике је био у најславније доба бечке медицинске школе уз Ополцера, Шкоду, Хиртла и Рокитанског један од оних горостасних стубова ове школе, европски чувени научењак. Рођен је у Берлину као син сликара Јована Готфрида Брике-а, одао се г 1838. на медицинске науке и постао је г. 1842., дакле управо пре 50 година, доктором. Године 1848. дошао је за професора физиологије у Кенигсберг, а одатле г. 1849 за професора физиологије и микроскопске анатомије у Беч. Он је нарочито испитивао финији микроскопски састав разних органа човечијега тела, живот и суштину ћелијице, хемичне промене за време варења, уз то је студирао човечији говор и дотерао до великих резултата. У његовој лабораторији радио је некад наш врли покојник Др. Јован Андрејевић († 1864) и беше управ љубимац Брикеов, те је овај сваке године при разлагању финијега састава црне џигерице (јетре) спомињао нашега Андрејевића и његова открића (да се жучни власасти судови са крвним власастим судовима не додирују). На основу својих истраживања у Брикеовој лабораторији написао је пок. др. Андрејевић и своју књижицу „Ueber den feineren Bau der Leber“. Андрејевић је и као практичан лекар у Н. Саду стојао у преписци са Брикеом.

(Одликовања.) *Матија Бан*, српски књижевник изабран је од академије наука у Аустралији за дописног члана са звањем хонорарног професора. — Др. *Ватрослав Јагић*, професор на бечкоме университету, одликован је ове године избором за дописна члана академије у Монакову. — Преводилац „Горскога венца“ на немачки, *др. Ј. Кирсте*, досадањи доценат на бечкоме свеучилишту, постао је ванредним професором градачкога университета за оријенталну филологију.

ЧИТУЉА.

(Мита Петровић). Већ је продро у све крајеве Српства тужни и црни глас, да је српска књига и наука изгубила за навек једнога од највреднијих поборника својих. Мита Петровић, српски књижевник и научењак у природним наукама, преминуо је у Будимпешти у среду 17 децембра пр. г., а тело му је пренесено у Сомбор и онде укопано. Овде ћемо да испричамо укратко живот и рад овог заиста неуморног радника нашег, што га је прекомерно душевно напрезање пре времена у гроб отерало.

Мита се родио 28. октобра 1848. у Панчеву. Отац му се звао Григорије, а беше занатом берберин; мати Софија беше прва српска учитељица у Панчеву Основне школе и прве разреде реалке свршио је у месту свога рођења, па је затим отишао у карловачку гимназију. Гимназију је наставио и довршио у Винковцима 1868 За тим је помоћу стипендије Марије Драгичевићке у Панчеву отишао у Тибинген, где је на философском факултету слушао природне науке. Учио се даље у Хали, па онда у Прагу. Кад је науке своје довршио постао је професором на српској учитељској школи у Сомбору (1871. г.). Први његови радови изишли су (1864. г.) у „Даници“ за тим у „Вили,“ „Матици“ и „Младој Србадији“. (Песме и приповетке). Његову прву књигу, што је изишла под натписом „*Девојачки свет*“ наградила је Матица Српска са 20 дуката. Г. 1870. изишла је његова књижица „Народна школа у Чехословена“ (прештампано из „Панчевца“). Писао је многе педагошке чланке у „Извештајима“ сомборске приправничке школе, у „Школском листу,“ хрватском „Напретку“ и немачком листу „Neue ungarische Schulzeitung.“ Немачки је написао и причу о Краљевићу Марку. Многе чланке из

етнологије, земљописа и природописа написао је у немачким листовима „Globus“ и „Natur“ и у мађарском Természettudományi közlöny“-у. Радио је и у часопису „Zeitschrift für analytische Chemie“ и „Matematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn.“ Много је писао у српским часописима „Летопису“, „Јавору,“ „Вечерњачи,“ „Српској Зори,“ „Стражилову,“ „Школском листу,“ „Бранику,“ „Женском Свету,“ „Тежаку“ и др. У Кикинди су почели излазити његови омањи чланци у збирци са натписом „Из природе“. Од стручних радова његових навешћемо поименце ове: „Неколико приложака експерименталној физици“, „Расток и како се њиме бојадише коса“, „Алкаличне баре у сомборској околини“, „Сремско вино“, „Петроварадинска чесма“, „Баре у Бачкој“, „Појаве при грађењу бермета и одређивање екстракта“, „Фрушкогорски извори и помени о њима у старој књижевности“, „Производња ракије у нашем народу“. Први од ових радова изишао је у „Гласнику српског ученог друштва“, а сви остали у Матичином „Летопису“.

Године 1887. изишло је његово знаменито дело „Пијаћа вода, како се набавља и испитује“ које је добило од Матице награду од 50 дуката. У „Књигама за народ“ написао је „О муњи и грому“, „Како се негује свилена буба“, „О познавању земље“ и „О поправљању земље.“ Написао је и неколико школских књига, као: „Нове мере у Аустро-Угарској“, „Наука о геометријским облицима“, „Основа физике“, „Човечије тело и његова нега,“ „Хемија за средње школе“, „Свиларство“. У „Гласу“ срп. кр. академије изишла је његова радњица „Артески бунар у Сомбору“, а књига његова „Земље у Бачкој са земљорадничког гледишта“ добила је од Матице награду од 100 дуката.

Наш „Јавор“ изгубио је у Мити Петровићу много и много, јер је Мита био један од највреднијих и највољнијих сарадника „Јавора“; он га се често сећао, те је у њему изнео многи зрео рад свога вештога пера пред публику српску. Он је био дика и понос „Јавору“. Ево ћемо овде побројати поименце оне чланке, који су у „Јавору“ најпре угледали света:

Године **1879**. Критике на: Покорнога Јестаственица, први део; Је ли коректније „угљенокисели натрон“ или „угљенокисели натриум“; Књиге за школу и народ свеске 4, 5, 7. и 8.; „Угљенокисели натрон или натријум“ одговор А. М. Матићу.

Године **1880**. Критике на: Физиолошко-психолошки основи педагогике од А. Васиљевића; Velika gimnazija u Vinkovcih; Путовање унакрст око земље од В. Пелагића; Мађионичар; Дреперово грађанско развиће Америке, превео Свет. Ј. Никетић.

Године **1881**. Критике на „Летопис Матице Српске“ књиге 124, 125, 126 и 127.

Године **1882**. Критике на „Летопис“ књиге 128, 129, 130 и 132; Шта може да се случи књижевнику.

Године **1883**. Критике: Одговор Ст. Милованову на Хемију; Моја последња г. М. Медићу.

Године **1884**. Критика на: Рачуницу Аркадије Вуковића.

Године **1885**. Чланак: „Вода за пиће у Панчеву.“

Године **1886**. Чланак: „Пијете ли „дестиловану“ воду?“ Критика на „Књиге за народ“ св. 9.

Године **1887**. Чланци: „Дан и ноћ у Пачиру“, „Слике из хрватског приморја“ (отштампано у засебну књигу), „Уље од ружице.“ „О глицерину и његовој употреби“, „Под багремом“, „Добра вода много вреди.“ Критике на: Trinkwasser der Stadt Essek; Земљопис за 4. разред; Izvješće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji; Magyarország selyemiparának fejlődése, Познавање природе од В. Тодоровића и Лазе Обрадовића; Рачуница од А. М. Матића; Књиге за народ књ. 14; Ботаника Ђ. Козарца; Како може наш пољопривредник да напредује од Ђаковчића: Петрографска минералогија од Ј. Жујовића.

Године **1888**. Чланци: „Рибе као храна“, „О старости звезда“, „Слатко дрво и црни шећер“. Критике на: Vinska medljika Frana Jergovića; Дух наставе и васпитања у Србији од Јов Миједраговића; Рачуница Аркадије Вуковића и Мали рачунџија Ј. Ст. Марковића.

Године **1889**. Критика на „Глас IX“ срп. кр. академије, Ј. М. Жујовића Приступна академијска беседа.

Године **1890**. Критика на: Геолошки Анали Балканског полуострова, уређује Ј. М Жујовић.

Године **1891**. Чланци: „Лекције из оптике“, предавања. „Прашина у ваздуху“, „О трулењу“, „Производња парфимерије у Ници“, „Хлађење Европе“, „Кад нам је хладно и кад нам је топло“, „Светковина смокава у Смирни“ и „Прозводња лимунске есенције у Сицилији.“

Осим тога изишле су безбројне белешке Митине у „Јавору“ под рубрикама „Белешке“, „Књижевне белешке“ и „Разно“, све пуне занимљивости и поуке.

Из овде набројенога рада Мите Петровића, гласовитог тог нашег научењака, види се, какву је он љубав неговао спрам „Јавора“ и то пуних 12 година, од којих је само две године (1887. и 1891.) био ангажован као стални сарадник листа, а иначе је све оно друго радио из чисте љубави према листу и према српским читаоцима. Ми се његовом сурадњом на листу нашем дичимо и поносимо при свем том, што неки млади људи замерају и исмевају, што „Јавор“ доноси чланке из „физике“ и етнографије и веле да то није за нашу публику Све и кад не би наша публика била вољна да чита чланке из природних и других наука, ми држимо, да је задаћа оваквом листу да науку ту читаоцима слади и препоручује, с тога се нећемо ни у будуће освртати на неосноване примедбе неискусних младенаца, него ћемо прикупљати око нашег листа зреле људе, који су у стању популарисањем науке уносити у наш читалачки свет лепа и корисна знања из свију грана науке и уметности.

У „Гласу“ срп. кр. академије изишла су још ова два чланка Митина (трећи смо горе навели): „О квантитативном одређивању креча“ и „Анализе земаља у Славонији“.

Мита је написао у своје време и поуку „О филоксери,“ која је изашла у накладе А. Пајевића у Новом Саду.

На укопу у Сомбору изговорио му је проф. Мита Калић опроштајну реч, у којој се међу осталим вели: „Кад си био дух за живота, није те могла ни смрт уништити, јер она само тело у прах раствара, а дух, он је вечито жив. Но духу је место на небу, а телу у земљи. Па пре но што се отворе мрачне двери, које растављају онај свет од овога, а које се затварају испред живих телесних створова, ми другови и пријатељи и поштовачи твоји допратисмо те до крајње међе живота, да ти тужно довикнемо: Збогом остај!“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 2. У НОВОМ САДУ 12. ЈАНУАРА 1892. Год. XIX.

МОГИЛА.

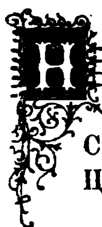

Ноћ је . . . Нигде нема од живота знака,
Дух поноћни крила над дубравом вије,
Све почива тихо под копреном мрака,
Целу земљу поноћ на грудима крије.

И тек каткад зефир из горице пирне,
Те на стени мркој нежно цвеће крене,
Ил јејина црна крилима размахне,
И глас јој се ори од стене до стене.

На окомку једном тврд се дворац диже,
Као спомен сури из времена стара,
А кула висока до у небо стиже,
Чудноватe сенке по травици шара.

Вечни мир ту влада. . . У сјајних дворана,
Настала је вечна и дубока тама,
И кад ветар духне и крилима хукне,
К'о да звук умире потоњих песама.

Тек у једној изби бледи жижак гори,
И дрхћућ на стени будне слике ствара.
И плану још једном, с животом се бори,
И с вечношћу немом тихо разговара.

Дал је оно јава? Ил је анђо, или
Из рајскога врта стручак нежна цвета.
Ил варљива слика ноћнога призрака
Или бледо чедо са другога света.

Њено око живо, као звезда сјајно,
Кроз поноћну таму у даљину блуди
Постојана туга узбуњује тајно
И колеба силно њене беле груди.

Она немо гледи. И са главе њене,
Низ пребела плећа спуштају се власи,
А на бледом лицу изумире осмеј,
Што јој бајно лице тако дивно краси.

Тихи сетни израз на лицу се крије,
Не мичу се оне уснице јој бледе,
У њеном срдашцу вечни покој влада,
Као после буре, страховите беде.

О, прозбори чедо, шта ти груди мори,
Какви теби груди узбуњују вали,
Зар на твоје срце само'рано чедо,
Живота се бура тако брзо свали?

Али она ћути. . . И на немом лицу
Сјајна тужна суза другу сузу гони,
И док жижак мали са смрћу се бори,
Све дубље у поноћ њен се поглед рони.

Ленскій.

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ

књижевник српски, отац српског народног позоришта, професор велике школе у Београду.

(Свршетак.)

Од јануара 1887. постао је наставником младоме краљевићу Александру. Предавао му је Латински језик и Географију. Исте године пратио је краљевића као његов наставник на путу краљице Наталије преко Букурешта, Јаша, Одесе у Крим. Пут је трајао два месеца. Становали су у Јалти, па су отуда правили излете по дивној питомој југоисточној обали Крима, походили су красне летњиковце и паркове: царску Ливадију, Оријанду, Гаспру, Кореиз, Мисхор, Алупку, Масандру. Микитски Сад и Јурзуф, Пушкиново пребивалиште. При крају маја пловили су лађом до Севастопоља, оданде железницом у Бахчесарај, некадашњу престоницу татарских канова и Симферопољ, столицу губер ије, а из Бахчесараја на колима у Успенски Манастир и опустели град Чуфут-кале. Повратак је био преко Одесе и Сулине, а отуда Дунавом до Београда.

Јула 1888. путовао је Ђорђевић у свити краља Милана, као наставник краљевића Александра, преко Беча прво у Крањску на бледско језеро (Veldes), а отуда у Тиролску у Тоблах, у Абацију на обалу јадранскога мора и у Штајерску у Глајхенберг. На путу из Тоблаха у Абацију походили су чувену пећину у Постојни (Adelsberg), осветљену са 8 хиљада стеаринских свећа и 24 хиљаде електричних пламенова. На дан рођења краљевића (2. авг.) правили су излет из Тоблаха до Кортине у јужној Тиролској. На том су путу неких 40 минута возили се по земљишту краљевине Италије и одмарали се на обали лепог планинског језера Мизурине, које лежи 1800 метара над морем. Код тог је језера добио Ђорђевић орден Св. Саве III. ст.

Јована Ђорђевића почаствовала су наша књижевна и просветна друштва својим чланством. Тако је он почасни члан „Матице Српске“; члан Ученог друштва у Београду и Друштва за срп. народно позориште. Много година је био члан Главног просветног Савета, а и сад је члан Одбора за испите професора средњих школа.

Из приватнога живота Ђорђевићевог могла би се овде навести и испричати многа занимљива прича, из којих би се видео и у којима би се огледао карактер и особне врлине тога заслужнога Србина. Но о томе би умели причати многи старији познаници Ђорђевићеви, а ми ћемо овде још само неке моменте додирнути. Остало пак остављамо за другу прилику, јер намера је овим врстама само то, да упозоримо српски народ на споменуте две прославе, *четирдесетогодишњицу* и *педесетогодишњицу* његова рада *као школскога* човека и као *књижевника*.

Пре свега ћемо да саопштимо, како је постао и на јавност изишао *први књижевни рад* Ђорђевићев.

Јован Ђорђевић је био ђак новосадске гимназије. Код куће је оставио осим других својих милих и рођених и сестру Милицу, која је била под прстеном и скоро ће се већ и венчати. Њу је Ђорђевић оставио здраву читаву кад се с њоме праштао полазећи у Нови Сад. Но она се поболи од врућице и умре 16. новембра 1841. Ђорђевић није чуо ни да је болесна. После укопа њезина похита отац са несуђеним зетом својим у Нови Сад, да јави сину смрт сестрину, да не би овај то од другог кога дознао, који му не би тај црни глас са довољно штедње саопштио. Ђорђевић је био као громом поражен и гушио се у сузама. Био је потресен до дна душе и да олакша себи напише ону тужну песму „Спомен сестри Милици“, те ју у лето г. 1842. даде за породични круг и ближе пријатеље штампати у 100 комада код удове Павла Јанковића у Новом Саду.

Занимаће наше читаоце и ова белешка. Наш омиљени песник *Лаза Костић* причаше нам, да је Јован Ђорђевић „крив“, што је он (Лаза) постао *српским* песником. Лаза је био ђак Ђорђевићев у новосадској гимназији. Кад је Лаза отишао да настави гимназијске науке у Будиму, а он се о св. Јовану (1855 г.) сети свога уваженога учитеља у Н. Саду, те у својој петнаестој години седне и напише честитку имен-дана Јовану Ђорђевићу у *немачким* стиховима, која је честитка изнела много строфа. (Лаза је још и у новосадској гимназији обраћао пажњу својих професора на *немачке* задаће, које су се одликовале особитим знањем језика и вештим саставом; ово су нам тврдили Лазини саученици и професори). Стихове те напише Лаза на финој и ишараној хартији, завије у свитак и пошаље у Нови Сад своме некадањем професору. Ђорђевић му одговори на ово, похвали стихове, али га поучи, да при свем том, што је то лепо туђе језике учити и знати, ипак треба као Србин пре свега свој језик да зна и на томе језику да пише за свој народ; с тога му препоручује, да чита српске народне песме и да се из њих учи језику своме. Лаза одмах набави Вукову збирку, стаде живо читати и студирати српске народне песме и језик

у њима и по савету Ђорђевићеву постаде *српским* књижевником, *српским* песником

Споменућемо и то овде, како је пок. Вук Караџић поштовао нашега Ђорђевића. Ђорђевић је бивао с Вуком у друштву код владике Платона, али онда још није било међу њима ближа додира и познанства. Него је доцније Вук Ђорђевића топло заволео и одликовао га. Једнога дана године 1859. месеца јануара донесе слуга из хотела надвојводе Стевана у Пешти посетницу Вукову, у којој Вук Ђорђевића зове на састанак. Ђорђевић му оде и Вук га задржи *од 8 и по сахата у јутру све до после 9 сах. у вече.* Ту је Ђорђевић био *сам самцит* с Вуком и беше његов гост на ручку и на вечери. Вук га је врло срдачно дочекао и угостио и многу важну реч с њиме проговорио својски и искрено.

Вредно је и то да наведемо, да је Јов. Ђорђевић држао свечан говор са позорнице београдскога позоришта онда, кад је позоришно ново здање отворено и кад је прва представа била у њему. То беше 30. октобра 1869. године. На представи је био и млади кнез Милан Обреновић. „Одсвирала се увертира“, вели Ђ. Малетић, „и гледаоци очекиваше у највећем нестрпљењу почетак представе. Завеса се диже и позоришни драматург г. Јован Ђорђевић појави се на позорници, те изговори ову беседу.“ За тим доноси Малетић у својој „Грађи“ целу беседу (стр 452 и даље). Међу осталима вели Ђорђевић: „Овај храм лепих вештина сазидан на ономе месту, где се пре 55 година пушила крв мученика народних, на ономе земљишту, којега је свака стопа откупљена драгоценом крвљу отаца и дедова наших, — овај дични храм, уједно и символ победе светлости над мраком, хришћанства над мухамеданством, Европе над Азијом, — ово прво народно позориште обележено је у нашем просветном развитку као сјајна тачка, око које се вију дична имена Михаила Обреновића III. и Милана Обреновића IV., исто тако, као што су и сви одсудни моменти наше нове историје, као што су и све установе земље наше скопчане са светлим именом породице Обреновићеве, које је Ваша Светлост млади огранак.“

Од године 1870. до 1873. постојала је код београдског позоришта и *глумачка школа,* а поучавање питомаца и приправника у овој школи спадало је у дужност Јовану Ђорђевићу и глумцу А. Бачванском.

Још ћемо да споменемо нешто и о оном *меморандуму,* што је Јован Ђорђевић поднео министру просвете године 1873., кад је оно претила опасност, да ће се позориште због дефицита морати затворити. Ту је Ђорђевић навео јаке разлоге, да позориште никако неби требало затворити. Но министар Новаковић га је ипак после неколико дана затворио. После неколико месеца, кад је нови министар Филип Христић одредио комисију ради отварања позоришта, у којој је комисији био и Ђорђевић чланом, онда се међу актима нашао и тај меморандум и код сваког разлога Ђорђевићевог контра-разлог министров, које он није Ђорђевићу никада саопштио, наравно у уверењу, да их нико не може побити. Позориште београдско беше затворено девет месеца, и то од 10. јуна 1873. до 7 марта 1874., и глумци беху отпуштени.

Сада ћемо да пређемо на *књижевни рад* Јована Ђорђевића. Ђорђевић није *много* написао. Али кад човек помисли какав је немиран његов живот био, како је сељакао и путовао, мењао места и као *професор,* и као *чиновник,* и као *уредник,* а највише као *управитељ позоришта,* онда ће свакоме појмљиво бити, да он није могао нигде имати трајнога мира душевног, како би се могао прибрати и основати план за већу какву књижевну радњу. *Пет* година је уређивао *политичан* лист, *седамнаест* година је био *директор позоришта,* а то су све таква занимања, да човек није никад господар свога времена, нити му је душа мирна, нити може дух свој концентрисати да мисли на једну тему и да развија замишљене идеје у хармонији и целини некој, па да то све изнесе и пред читалачки свет. Него је *уређивање политичног листа,* особито у оно важно и прелазно доба у нашем народном животу, а тако исто и *управљање позоришта* такво занимање, у ком се човек непрестано мора да прогања са властима, с глумцима, публиком и новинарима. У таквим приликама не може човеку да пада на ум још и *писање,* и то писање за *књижевност!*

Овде ћемо сада само побројати у хронолошком реду књижевни рад Ђорђевићев, који је штампан а и који се још у рукопису находи, остављајући оцену тога рада другим приликама.

1842. „*Спомен својој сестри Милици*“ (штампано у Новом Саду).

1846. *Говор на св. Саву,* (штампан у „Срп. Нар. Листу“).

1847. „*Кнез Паво*“ (штампан у „Славјанци“ и одломци у Суботићевој читанци за гимназије).

1848 Говор на посмртној светковини *Симе Милутиновића Сарајлије* у Пешти 29. фебруара (рукопис).

1850. „*Силетка и љубав*“ (Cabale und Liebe) од Шилера, преведена за дилетантско друштво у Сомбору (рукопис).

1858. „*Српски Летопис.*“ I. (Предговор уред-

ников. — О слову „х“. — Преглед наречија славенских и њихове најглавније разлике — Наредба српскога попечитељства просвете од 31. маја 1858. бр. 948. — „*Српски Летопис*“ II. Ђурђа Сремца књига о пропасти краљевства мађарског. — Радња „Матице Српске“ г. 1858.

1859 „*Српски Летопис*“ I. (Закон царева: Константина Великог, Јустинијана и Стефана Душана). — „*Српски Дневник*“ (Низ чланака о „*Матици Српској*“. — Предлог за прославу стогодишњице *Саве Текелије*).

1860. „*Српски Дневник*“ (Предлог за оснивање *срп. нар. позоришта*, у више чланака. — Предлог за оснивање фонда за „*Школски лист*“). — У „*Даници*“: Критика на „*Образе из опште историје*“. — Критика на „*Тридесет година из живота Милана Наранџића*“. — Критика на „*Српски Летопис*“ за 1859. II.

1861. „*Српски Дневник*“. (Чланци у хатар оснивања *српског народног позоришта*). — Позив на народ ради оснивања српског народног позоришта у Новом Саду. — „*Радња благовештенског сабора народа српског у Сремским Карловцима 1861.*“ (с мапом „*Војводине Српске*“).

1862. „*Српски Дневник.*“ — Позив на месечне прилоге српском народном позоришту.

1863. „*Српски Дневник*“. (Полемика с „*Напретком*“ Дан. Медаковића због срп. нар. позоришта). — „*Чизмар као вампир*“, превод с мађарског (рукопис). — „*Стари бака и његов син хусар*“, превод с мађарског у друштву с Лазом Илићем (рукопис).

1865 Молба народном сабору у Карловцима ради помоћи срп. нар. позоришту. — „*Ђурађ Бранковић*“. драма, превод с мађарскога (рукопис).

1867. Преводи позоришних комада: „*Он је извлечен*“; „*Лек од пуница*“; „*Вежбања за брачни живот*“; (све у рукопису). — „*Доктор Робин*“ (штампан у збирци браће Јовановића.)

1868. Меморандум Намесништву кнеж. достојанства у ствари народног позоришта (рукопис).

1870. Полемика с „*Јединством*“ о народном позоришту у „*Српским новинама*“ и у „*Световиду*“). — *Лудвик XI.*“ драма (превод, рукопис).

1871. „*Милион*“, шаљива игра (превод, рукопис). — „*Анђео поноћи*“, позоришна игра (превод, рукопис). — Меморандум председнику министарства о народном позоришту (рукопис)

1872. „*Да се мењамо*“ шаљива игра (превод, рукопис). „*Звонар богородичине цркве*“, позоришна игра (превод, рукопис). — „*Маркова сабља*“, алегорија (са „*Српском химном*“).

1873. Полемика с „*Видовданом*“ о народном позоришту. — „*Тартиф*“, комедија од Молијера (превод, рукопис). *Меморандум* министру просвете о устројству *средњих школа*, особито *гимназија* у Србији. — *Меморандум о позоришту.*

1874. „Допуне и исправке за „*Грађу за историју српског позоришта*“ (низ чланака у позоришту). — Позоришни преводи: „*Гренгоар*“ (штампан у збирци браће Јовановића у Панчеву); „*Министар и свилар*“ (у рукопису). — Критика на дело „Les Serbes de Hongrie“ („*Време*“, прештампано у „Јавору.“)

1876. „*Стриц*,“ позоришна игра (превод). — Адреса г. Фриману (од стране општине београдске);

1883. Критика на „*Историју света*“ *од М. Зечевића* (*Српски Летопис*“, књига 133, 134 и 135. и у засебној књизи).

1884. „*Два Станимировића.*“ — „*Чучук-Стана*,“ биографске цртице. (У листу „Авала“).

1886. „*Латинско-српски речник*“.

1887. „*С пута Њеног Величанства Краљице.*“ (Дописи „*Београдском Дневнику*“).

1889. „*Поглед на Историју света*“ Приступно предавање у Великој Школи 3. фебруара 1889. („*Отаџбина*“ и из ње одштампано)

* * *

Јован Ђорђевић је Српству много користио својим радом као *учитељ*, као *новинар*, као *оснивач* и *управитељ позоришта* и као *писац*.

Сада кад се навршује *половина века*, од како је први његов књижевни рад света угледао (1842.), и како је прохујало пуних *40 година*, од како је он постао наставником и учитељем, нека прими наше топло поздравље у знак дубока поштовања нашег према његовим заслугама за народ српски, а уверени смо, да ће и васцели народ с нама ускликнути:

Живио честити Србине! Нека ти је име чувено и слављено у васцелом народу српском, за који си ти увек дисао и радио!

Живио!

О.

ДЕТЕ.

Прича Симе Матавуља.

(Свршетак.)

Кад се првога јутра разбудих те погледах с прозора, морао сам мислити да сневам, тако је јава пред мојим очима личила на леп сан! Никада дотле не видех небо онако модро, а на зренику онаке праменове свакојаких боја Море беше тихо, као неизмерно огледало, у коме се оглeдаше шаренило неба и обала; само под нашом вилом пенушаху таласићи . . .

Отворих прозор, те ме задахну мирис јужнога прорашћа из нашега „ђардина,“ — (како тамо зову градину.) а изненади ме цвркутање птичица са кипариса. Наша вила беше усред ђардина. Најпре се запитах да ли је могуће да смо у половини октобра, па онда: јесам ли *ја* баш главом онај, што се недавно труцкао на бачванским колима? онај, што је сматрао као највећу благодат писарско место у суду? Сад се смејах својој љутњи на ону високу личност; сад захвалих Богу, што не добих благодејање, и ако ћу изгубити годину. Па онда ме обузе страх, докле ће трајати то уживање? Је ли могуће, рекох да ћу ја овде живети четири месеца? . . .

Беше већ седам часова, те се брзо обукох и упутих се у трпезарију, на доручак. У ходнику чух гласно смејање господиново. Кад уђох, а то пред њим стоји нова куварица, нека крупна острвљанка, у народној ношњи, сва шарена као папагај, па се добродушно чуди што се њен нови господар тако слатко смеје. И собарица Ержика, — стала иза куварице, па се кикоће. Спахија се смејао куваричину говору, а собарица њеном оделу. Ја употребих згоду, да покажем своје филолошко знање, које изнесох из гимназије, те му станем објашњавати чакавски дијалекат и разлике између њега и нашег књижевног језика. Најпажљивије ме слушаше Павица, (тако се звала острвљанка) и она ме на време прекиде, рекавши: — И ја се, здравја ми, цудим, как ви мене разумите и ја вас, а бесидимо друкције јазике. . . .

Дође и госпа са Ђокицом. На први поглед опазих да је ведрија и живља но обично. Она се чак поче и шалити с мужем, проричући му да ће се он још већма угојити у Абацији и поче му преписивати нека правила: кад ће устајати, колико ће ходати, да не једе нека јела, итд. Тај је разговор дуго трајао и мене немило дирао, јер се она просто играла с њим а хтела ми је ваљда показати своје и телесно и духовно надмоћије над мужем. . .

Пошто она преста и дочепа свој роман, ја изнесох свој наставни план. Г ђа не диже очију са књиге, а муж климаше главом, али видех да мисли о другим стварима. Он ми то боље доказа, прекинувши.

— Чујеш, жено, ја ћу морати јутрос у варош, на пошту! . . Истина, оставио сам тамо своју адресу, али тек с овим Талијанима није лако на крај изаћи, како ми се чини. . .

— Иди пешке, није далеко, а то ће ти добро чинити — вели жена.

— Та немој све једно, те једно! . . . Чујеш, нисам добио одговора ни од наших пехтера! . . .

Ја их оставих, узевши Ђокицу. Бојао сам се да њихова немарност не буде рђаво утицала на дете, да не постане упоран; али ме та бојазан прође, чим седосмо у собу која беше одређена за учионицу. Дете се угодно осећало уза ме, особито уза ме сама, те ја сместа употребих то на његову корист.

Пре но што пређосмо оно што бејах одредио за прва два часа, јави нам Ержика, да нас чека милостива пред вилом.

Затекосмо их обоје на колима пред ђардином, те одјурисмо ка Ријеци.

Путем, дадосмо маха свако својој бујности, коју би морало изазвати жарко јужно небо, и питома разнолика околина, и у хладнијим срцима Госпођа је неко време ћаскала и смејала се са мном, али се на време сети, да тим унижава свој углед, те одједаред поста хладна. Ђокица ме је једнако запиткивао за ово, за оно. Сећам се кањим је презривим подсмехом госпођа пратила моју љубазност према детету. Тај смех јасно говораше: — „Најамниче, ти то чиниш из користи, а теби је то дете у срцу, баш колико и мени. . .“ А како сам ја, са мало пакости, претеривао моју љубазност, госпођа имађаше јачега разлога да то верује. . . .

Нас троје седосмо пред кафану, чекајући господинов повратак са поште. Прође полак часа, а њега нема. Госпођа поче грискати усне. Протече пун час, а господина никако

нема. Спахиница поче ходати горе, доле, ситним корацима по плочанику, и тим привлачити на себе пажњу и сувише радозналих јужњака А како јој тек беше кад угледа мужа са тројицом лоше одевених људи, по изгледу наметљивих предузимача, или *житних* трговаца Г. Јаша иде међу њима и размахује рукама Г-ђа се упути ка обали и не чекајући мужа (Беше углављено, да се вратимо вапоријем у Абацију). Она му на лађи очита буквицу.

У нашој вили ручасмо брзо, али сви зловољно.

После два часа опет ми Ержика прекиде предавање, јављајући: да милостива чека на чамцу. Затекосмо их обоје на крми једног повеликог бродића. Четири снажна веслара чекаху само наш долазак. По госпођиној наредби, Ержика седе до ње, а ја и Ђокица седосмо на предњи део. Четири весла, једним махом, отискоше чамац, који полети као стрела по течној равни. Ја погледах г. Јашу. Кроз облачиће дима, које он одбијаше из дебеле цигаре, видех његово глатко, задовољно лице, те се уверих да се бура утишала Возили смо се дуж обале. Кад чамац стиже према „мóлу," где бејаше доста света, г ђа нареди Ержици, да запева. Девојка поче неку мађарску песму, жалостива напева, као што су махом њихове песме. Имала је умиљат глас, разуме се, необрађен. Њена песма привуче пажњу шетача на „молу," те кад разабраше мађарске речи, почеше звиждати. То наљути страшно госпођу, и заповеди да се чамац врати у Абацију, и поче грдити Ријеку и ријечане. Пошто се искрцасмо, један веслар замаха главом рекавши: „ке катива сињóра!" (ала је госпа зла!) . . .

Тако проведосмо и други дан. Разлика беше у томе, што смо дуго пешачили, што се спахија јако заморио и зарекао се да ће он живети по својој вољи, па макар га „удар" однео. . .

И заиста одржа реч.

Јутром је водио преписку са својим „пехтерима" примао оне трговце са Ријеке, читао новине и шетукао по „цардину." После ручка *„спавнуо"* би два, три часа, и опет шетукао, а с вечера, са највећим задовољством, слушаше како смо се ми проводили.

Већ првих дана опазих какво мишљење беху стекли о нама по суседним вилама. Чим би се појавила наша четица (— обично госпођа сама напред, ја и Ђокица за њом, слушкиње за нама), то би изазвало гласни смех. Особито се одликоваше дрским изазивањем према нама, нека Талијанка девојка, ваљда, од 18 година, веома лепа Та би се подбочила пред својим вратима, па, са неприкривеним смехом, чекаше да дефилујемо пред њом. Наша се госпођа једила, али је све чинила, како ћемо свету изгледати чуднији. Спочетка, муж је наговараше да се позна са суседима, али она никако не хтеде. Према мени пак, понашала се сасвим као и првога дана, — била је час дружевна, а час ми круто показиваше сву разлику између нас. Али, ја не бејах већ толико осетљив према њеним увредама колико ми гођаше њена љубазност.

Тако је трајало док трајаше лепо време, до последњих дана новембра.

Тада поче дувати — *„бора."*

———

Чуо сам био за ту проклету бору, али нисам могао ни помислити, да ће теже бити њу сносити но мраз у нашим крајевима!

Докле ми год поглед допираше, лом се чинио. — Море беше јако усталасано, густи праменови прашине летијаху на све стране, кипариси, маслине, борићи, па чак и ситногорица, повијаху се и кршаху. Кад би се прозори отворили, да се собе проветре, студени млазови продираху и кроз најтоплије хаљине.

Ми смо целога дана говорили о бори, све о њој, и свако зло, — баш као о каквој злој личности. Павица нас застраши:

— Бора, вели, мора дурати (трајати) или девет дни, или двае и један, или четрес! . . .

И још рече, да ће бора свакога дана бивати жешћа!

Већ прве *„борне"* недеље, нападе нас чама, те гледасмо, свако на свој начин, да је се отресемо.

Спахија задржаваше оне предузимаче много дуже него обично. Ваљда му угодније беше њихово ћаскање, но ватрено звиждање. После ручка већ не би „спавнуо," ни спавао.

Спахиница поста претерано нервозна. Крив јој беше свак, а то највише осећаху они, на којима се могла слободно искалити, дакле то сви, осим мене.

Једном отиде у варош и врати се са жестоком главобољом. Морала је стога одлежати читав дан.

Спахија и ја чувасмо брижљиво Ђокицу,

јер смо знали да би пропао, ако би ма и најмање прозебао. Тако га заједнички чувасмо првих дана, али пошто се отац увери да је довољна и сама моја пажња, остави дете сасвим мени Дакле, Ђокица ми беше, у неколико, на души.

На жалост погоди Павица. Десетога јутра „бора“ се ражести јаче но до тада. Можете замислити како нам беше, помишљајући, да је морамо претрпети још једанаест дана, па тек да дознамо, да ли је г-ђа „бора,“ вољна продужити своје царовање.

Сад наста једна мала измена у нашим навикама. После ручка и вечере, госпођа би дуже с нама остајала, а после, два или три дана, предложи играње домина.

Господину беше одвратна та игра, али се морао покорити. И мени пре не беше бог зна како забавна, али сад некако играше ми се. Играли смо по читаве часове. Кад би се спахији задремало, продужили бисмо нас двоје, прекидајући игру ретким разговорима.

Једаред предложих јој читање. Она, слегнувши раменима, пружи ми Гартенлаубе, показавши прстом наставак једне сентименталне причице. Кад сврших, госпођа рече, смешећи се веома љубазно.

— Хајде да вам учиним милост! Постављам вас за свога читача докле год бора буде трајала.

А сутрадан бора дуваше жешће. Ја јој почех читати немачки превод једнога страснога романа француског. Живље призоре читао сам са претераним осећањем, што често изазва њене подругљиве примедбе и осмејке. Одједном прекиде ме рекавши:

— Више би ме занимало кад би били тако добри да ми што причате из своје прошлости. Напр. јесте ли кадгод били заљубљени?

— Нисам, госпођо, али кад будем, бићу онако како треба, тј. свом душом и свим срцем, онако како смо само ми сиромаси кадри, јер — ви то не знате — само смо ми сиромашни младићи кадри имати снажне осећаје, управ жестоке страсти. . .

— Е, гле! учини она иронично.

На то, ја се већма занесох. Доказивао сам јој ватрено, прожет својим убеђењем, тако да при растанку госпођа беше узбуђена.

Бора једнако дуваше.

Целога се дана госпођа не појави; болила је глава.

Трећега вечера дође на вечеру. После јела, одиграсмо неколико партија, па ме госпођа хладно замоли да наставим роман.

Докле је спахија седео с нама, ја сам мирно читао, али пошто он отиде, почех изговарати баш као да ја причах. Чудио сам се како ми природно иде. Читао сам, читао, читао, наглашујући јако значајне речи не смејући дићи очију, али кад допрех до једнога страсног призора, испустих књигу и раширих руке према празнини. . .

Госпођа беше нечујно отишла.

И сутрадан проклета бора дуваше а ја се једва држах на ногама од несанице. И на госпођину лицу видели су се јаки трагови од непроспаване ноћи. Ми смо се снебивали једно од другога, али некако нисмо тражили да се раздвојимо, него је госпођа настојала да буде увек неко с нама. Никада узалудније не проведох дане. За ручком Ђокица не могаше ништа окусити. Маћеха ме стаде хвалити као учитеља, али тако претерано и таким подругљивим гласом, да је муж мораде прекорети. Међутим ме госпођа кришом погледаше веома значајно и ја уграбих прилику да јој страсно пољубим руку.

Ја сам цело после подне лежао у грозничавом очекивању, не помишљајући на свога ђака.

После вечере госпођ ненадно поведе говор о мојој сестри, коју је познавала само од ока. Она поче, као сасвим невино, да се извештава о њеном имовинском стању, колику плату прима муж итд. пак безобзирце поче исмејавати крој њених хаљина и њено држање, погледајући ме љубазно као о ручку. Ја сам био толико подал, да сам се слатко смејао њеним досеткама на рачун Зоркин, што изазва негодовање спахијино, те он са̂м затражи да читам.

Али чим он отиде, ја бацих књигу и падох на колена преда њу, пруживши уздрхтале руке. И она, бледа као самртница пружи мени своје руке, нагнувши се, али у тај мах чуше се кораци у ходнику.

Дође собарица и поче шаптати са госпођом, па обе изиђоше.

И обе се до мало вратише, па девојка узе да шије. Ја сам читао, не разумевајући ни речи. Слова ми играху пред очима. Кад госпођа изађе, мало што не вриснух.

Целе сам ноћи ходао по соби, а у јутро јавих да сам болестан. Госпођа се два три пута појави на вратима и задржа по неколико

тренутака. Сва њена душа беше јој у очима, тако да, ме спопадаше жеља да скочим са кревета. . .

Бора једнако дуваше.

Пред вече устанем и испишем неколико листова. Можете замислити све што ми надахну силна, прва страст, а онако грозничаву. Па онда, прикупивши сву снагу воље, отидем у трпезарију, где затечем госпођу у веома љубазном разговору са Ђокицом. Спахију је то тако зачудило и обрадовало, да ми он кришом мигну главом пут њих. И ја се придружах да забављам дете, али сам избегавао његов поглед. јер ми се учини да ме некако сувише испитљиво посматра. По свој прилици, то ми се само чинило, јер постах неповерљив и према својој сенци.

Пошто собарица одведе Ђокицу, спахији се прохте да се мало прошали са куварицом, те поручи по њу. Докле се он грохотом смејао, ја сам био као на жеравици, а морао сам давати лицу весели израз. Госпођа покри уста марамом и тако оста за време целе комендије, прожижући ме често жарким погледима. Тај се чудни разговор дуго отегао и ја једва уграбих времена да јој додам писмо.

———

Легох кад засвити зора. Легох обучен на диван и учини ми се да ме згњечи оловна плоча. Дихао сам с великом муком и узалуд се отимао страшним сновима. Разбуди ме силна лупњава на вратима. Беше Ержика, која ми јави да се Ђокица разболио, да се мучи од зоре. Погледах на часовник и видех да је близу подне. Собарица ми рече да је дете прожела бора.

Отрчах у детињу собу.

Кад видех израз лекарева лица, кад после од њега чух насамо: да је болест, врло, врло озбиљна, ја падох у очајање, јер очигледно дете се разболе због моје непажње. . .

Нисам се одмицао од његова кревета.

Очинско осећање савлада у спахији сву његову пространу тежњу ка удобности, те је и он друговао са мном по целе ноћи. Јадно дете мучило је страшне муке. Понекад је бунцало читаве часове.

Госпођа је увраћала на кратко време.

Два три пута сукобише нам се погледи. Свакога пута мени је живо излазила пред очи сестра Зорка. Не знам зашто ми се наметало упоређење између те две жене, баш тих дана. Како сам о томе једнако мислио, тако почех и говорити, тј. чешће спомињати Зорку, што веома зачуди спахију.

Срећом, седмога дана болест скрену на боље.

Једаред — пошто већ извесно мину опасност — не знам што се прохте госпођи да поседи дуже но обично, пошто муж отиде.

Дете нас гледаше чудним погледом, од кога мене страх ухвати, а у њој изазва неку душевну борбу.

— Дакле, ви баш искрено волите децу? запита ме ненадно непоузданим гласом.

— Да, госпођо, особито децу, која су имала несрећу да изгубе мајку, јер ја сам у своме детињству искусио ту несрећу.

— Па . . . испричајте ми то! вели госпођа све једнако непоузданим гласом.

— Ево чујте. . . Ја бејах последње дете својих још младих родитеља. Мати, давши ми живот, изгуби свој Имали су они много деце, али им, пре мене, оста у животу само Зорка, четири године старија од мене. Остасмо, дакле, нас двоје са погруженим оцем. Како је он готово по цео дан морао бити у својој служби, (био је опћински послужитељ) најми једну жену из суседства, да нас пази и негује. Та моја дадиља, жена добра срца, али пука сиротица, није имала времена, да се с нама много бави. Како смо расли готово напуштени, то се привисмо једно уз друго а у Зорци се разбуди уза сестринско и материнско осећање, које је у клици и у девојчета. Зорка ме је миловала и карала и управљала мноме, као права мајчица. Ја је почех звати „наном.“ То је више но једном засмејало оца, али, више но једном беше он дубоко потресен гледајући разне призоре, између „маме и детета.“ Мало по мало, како смо обоје одмицали годинама а и отац старио, замени Зорка наш велики губитак.

— Живели смо дакле сиромашки, али задовољно, јер бејасмо здрави и неразмажени, чак нам се у нечему и завидело, јер готово све матере у нашем месту спомињаху Зорку, као углед својим ћерима.

— Тако је трајало док ја сврших други разред гимназије. Тада напрасно умре отац. Зорка и ја остали бисмо били на сред пута да њу не привати једна имућна рођака покојне матере, а да мени црквена општина не удели неку малу месечну помоћ. Шта није радила Зорка, да тетка и мене прими у кућу, али тетка не хте. Зорку је узела због њене

вредноће, а не требаше јој узалудно ђаче. Ја сам се морао склонити у једну радничку породицу.

— Насташе тешки дани за мене. Осим невоље коју сам подносио, осећао сам, као да ми је срце вечито прожето неком хладноћом, те би се загрејао само у близини, моје „нане“ Зорке. Нажалост, ти су састанци бивали ретки, јер ме тетка не трпљаше по кући. Сирота Зорка морала је кришом шити ноћу кројачима, да би што зарадила, те да мене узмогне помагати.

— Тако сам провео четири године после смрти очине. Тада се Зорка удаде за поштанског чиновника, кога познајете Зет ме одмах узе к себи Проживех лепо с њима две године, али почетком треће, преместише зета у вашу варош.

— Какве је жртве Зорка и после подносила да мене уздржи, то вам не могу описати.

— Ето . . . видите . . . та проста жена, коју сте ономад исмејали, она. . .

Нисам могао даље.

Спахиница охоло устаде и испусти оно злосретно писмо.

Ја га хитро дигох, искидах га у стотине комада, па истрчах и предадох парчад немилосној, помамној бори

А после пође све у реду, тј. ја сам само пазио Ђокицу — вршио своју дужност.

ПРВА ЉУБАВ.

Написао Петар Ст. Марковић.

(Наставак.)

Ја сам био врло љубопитљив да чујем нешто из прошлости Миланове па за то додам:

„Приповедајте; то је најбоље, време при томе најбрже тече.“

„Па баш — ја?“

„Ти умеш најбоље “

Дуго се опирао, но на послетку пристаде и већ хтеде да почне — кад али у томе се отворе врата; на њима се укаже масивна појава нашег бирташа, која са собом донесе пуна кола зиме.

„Шта је сад опет?“ запита ће га срдито Јован, који је сад постао љубопитљив па му није ни најмање мило, што му сад крчмар са својом услужношћу досађује.

„О ништа, ништа,“ извињавао се бирташ тарући се руком по угојеном образу, „хтео сам само да вам кажем да сам вам наранио ваше коње а онда — знате, имам овде — показао би вам ово црно вино“ — и при томе дигне оном другом руком у вис тавно-жуто стакло запечаћено црвеним воском, „врло је добро — манастирско је, купио сам га јесенас у Фрушкој Гори . . .“

„Добро — добро,“ прекиде га Јован нестрпљиво, „коштаћемо га после.“ Но бирташ није разумео Јована, још једнако је стајао крај стола и почео полагано љуштити восак са запушача.

„Оставите, наточићемо ми то сами себи у чаше“ поче Јован бирташ га погледа зачуђено па онда изађе полагано напоље.

Јован сад наточи на ново чаше, ми их исписмо, за тим запалисмо нове цигаре, Јован се извали на кожно канабе крај пећи, ја седнем до њега. На пољу фијуче ветар снег веје и прави сметове а капци од прозора све звекећу. Сви ућутасмо Милан се загледао у једну тачку нетренимице; лака му се румен осу за часак на бледе образе и он поче крупним звучним гласом:

II.

„Пре него што почнем причати, морам вам нешто у напред рећи, да би тиме оно, што ћу вам после испричати, боље могли разумети.

Још као дете био сам телесно и душевно много развијенији, него што би то моме добу одговарало, но при свем том нисам био стармали, био сам веселе ћуди и живе фантазије, прилично распуштен и самовољан али никад опак или зао. Такав сам био пре него што се је збило, што ћу да вам приповедам и пре но што сам упознао се са особом, која ће играти главну улогу у мојој приповеци; но пошто је она више од године замашно утицала на мене, постао сам са свим другчији; она је дала моме карактеру правац, кога за цело не би имао, да ње и њеног благотворног утицаја не беше. —

Сећам се још врло добро: било је то месеца маја. Те године настало рано пролеће, било је топло као у сред лета, но у једаред, око Ђурђева, промену се време, наступише кише и хладноћа, да су се пећи опет морале ложити. На пољу је фијукао горњак па носио кишу косо кроз улице да су капљице све пуцкале по окнима од прозора. По мокрим улицама искупиле се међ камењем калдрме мале мутне барице, па ко није баш марио ићи по пољу, бегао је кући, јер ма да није било тако хладно као зими то се ова хладноћа после оног топлог времена иначе два пут јаче осећала.

У соби, где сам ја с мојим сестрама био, владала дубока тишина. Зловољне на време играле се њих две с луткама око канабета, а ја се извалио у наслоњачу крај прозора па читао Жил-Верна — та шта кажем читао — не гутао сам га, њега и „Куперове приповетке за одраслију младеж.“ Знам да ме је онда обузела жудња за далеким светом, мој идеал, за којим сам и срцем и душом тежио, у то доба беше: путовање; отићи у Америку или Аустралију; видити прерије и Индијанце, борити се с њима и ловити дивље биволе! Мир, што је владао у соби у једаред прекиде мати тиме што уђе у собу држећи неку хартију у руци те нам рече: вечерас долази лађом отац из Беча и доводи собом нову васпитачицу.

Ова изненадна вест пробудила је девојке из њихова дремежа и отклонила пажњу од лутака, за које су оне и онако већ биле сувише велике; за мах су се већ живо разговарале и препирале, што је њих дабоме највише занимало — о новој „фрајли.“ Каква ће само бити? да ли опет онако стара као она што је пре два месеца отишла? да ли ће имати опет „фаличне“ зубе? Или ће бити млада? и т. д.

Ја се у њихове разговоре нисам мешао, јер у опште васпитатељка се мене слабо тицала. Код ње ја нисам имао никаквих сахатова.

После вечере хтеле су девојке силом да још остану у гостинској соби и да дочекају оца, но јер до девет сахата пароброд није дошао а моје сестре почеле дремуцати, то их мати одасла у лѐг. Ја сам још једно по сâта читао мoју књигу па онда одем и сâм у своју собу и легнем Био сам већ у полу сну, кад уједаред зачух подмуклу тутњаву тешких кола кроз ноћну тишину; — ја се расаних. — По бату коњском познао сам да су то наши коњи и наша кола — и нисам се преварио; лупа се све већма приближавала и постајала јаснија. сад сам чуо, како су кола улетела у капију и зауставила се у дворишту. Одмах за тим чуо сам неке гласове где долазе са басамака . . . сад сам могао међу њима упознати глас мога оца . . . гласови долазили су све ближе . . . онда су прошли поред предсобља из кога се са ходника улази у моју собу . . . сад се удаљују . . . а сад сам чуо, где се врата отварају и затварају . . . затим је опет наступила нема ноћна тишина.

(Наставиће се).

ПЕТАР (ПЕЦИЈА) ПОПОВИЋ

српски јунак и ратоборац.

Написао Петар С. Иванчевић.

I.

„Боже мили на свему ти хвала!
У хиљаду и осмој стотини
И педесет и трећој години,
Подиже се Поповић Пеција
Подиже се оде у хајдуке,
Од зулума ага и бегова.“

М. Т. Вукмировић.

Нигдје се није толико одметало у хајдуке, као код нас у Босни поносној и посестрими јој кршној и јуначној Херцеговини; али Србине брате, ни у једном крају расцијепаног нам милог Српства, није Србин толико пропатио, и преко себе душманског зулума и неправде преметнуо, као у Херцег-Босни. Ах, пропаћени Србине Босанче и лахки Херцеговче! Шта га ти нијеси преко себе преметнуо за прадједовску вјеру, за српски образ за српско име и српски понос. Особито у Босанској Крајини — много пута крвавој „хаљини“ — одметали су се врло често ајдуци, јер су Крајишници увјек били на великом ударцу, и отклен гођ ко пође мора се о Крајишника отрти, а и Срб-Крајишник доста је жесток и он не зна за шалу, његов српски образ не може свашта поднијети, он не зна око плота, већ баш по сред плота, па куд пукло да пукло.

Но и бези и аге у Крајини били су јако силовити, они нијесу знали или боље рекавши нијесу

хтјели знати, што је рећи: „Не ага ако живог Бога знаш, то нам образ не може поднијети; не мој беже тако ти јединог Бога.“ Е, али право вели српска народна пословица: „Гори је потурица од самог Турчина“

*

У котору Бос. Крупе, а округу бихаћском има једно јако мјесто и романтично село — по имену *Бушевић*. У том убавом српском селу родио се је српски јунак ајдук *Петар* (*Пеција*) *Поповић*. Он је рођен 1830. године, а од родитеља Петра и Илинке. Родитељи му бијаху тежаци и то беше једна од првијех тежачких кућа у поменутом селу. Још у детинству чувајући благо показивао је Петар своју храброст, он се није могао никад од ничега препасти, њему је било све једно по ноћи ићи, као и дану. Правду и истину још као дјете ужасно је љубио. А као дијете гледао је како дин-душманин тлачи и гњави свог једно-крвног брата. Гледајући помишљао је: „Е ће и њему онако бити док само нарасте и снагом се опаше. Мајка га је јако волела и чисто у њему уживала, јер он бијаше за сваки посао готов што но има ријеч — као печен.“

Петар је радо ишао благу, а код блага би увјек играо се војника, бацао камена с рамена и утркивао се. У јесен чувајући благо, па како је обичај у нас у Бос. Крајини — чобани наложе ватру, те пеку кукурузе и мисираче (тикве) тако је и Петар Поповић радио, па су му биле све голијени (гољенице) од ватре шарене, за то га још као дјечака прозову „*Пеција*“, а он то име драге воље прими и пошље се радије звао Пеција, него Петар. Кад је Петар мало поодрастао гледао је сваком приликом како да се дин-душману и српском тлачитељу освети. Турцима је он одмах био трн у очима; више би га пута злостављали, а то је Пецијин карактер и јуначко срце вријеђало, за то се он у најљепшем добу свом — бива у 22. години — подиже у ајдуке.

Сад текар од 1853. године, кад Пеција одбјеже своју стару мајку, а прибјеже гори у ајдуке почеше Турци познавати јуначко срце и храбре мишице његове. Ајдуковао је Пеција пет година дана, а вазда је ајдучки арамбаша бивао. Он се је састајао и са гласовитим српским ајдуком Михаилом Тадићем, а још му је главни друг био Срб-Крајишник Петар Гарача, родом из села Свињуха, котара Бос. Костајнице, а округа бањалучког. Пеција ходаше увјек око свог родног мјеста, као што је већ било обичајно код свију нашијех ајдука. Није Пеција никад по хатару радио, већ је баш радио по оној, што но вели мајка Краљевића Марка:

„Марко сине јединче у мајке!
Не мој сине говорити криво
Ни по бабу, ни по стричевима,
Већ по правди Бога истинога —
Не мој, сине, изгубити душе;
Боље ти је изгубити главу,
Него своју огр'јешити душу.“

Заиста је и Српкиња Илинка свог сина Перу овако свјетовала, као и Јевросима свога Марка, — тај српски идејал, јер и Пеција, још као горски ајдук ником живу нехтједе криво учинити; он није гледао, је ли Иво или Јово или ти Мујо, већ баш „како оцу, тако и Шокцу“. Он није као што многи други ајдуци уцјењивао, па ни највећег свог непријатеља. Он би само толико узимао — или боље рекавши толико је као народни чувар и осветилац добивао, колико му може дан-два бити; а увјек је сиротињу потпомагао, нарочито у свом родном мјесту.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Нови Требевић. Велики српски илустровани календар у *Босни* и *Херцеговини*, за год. 1892. Година прва. Уредио *Никола Т. Кашиковић-Сарајлија*. Издање и штампа: прве српске штампарије Ристе Ј. Савића у Сарајеву. 100 стр. цена 50 новч.

Календарска књижевност развија се у нас све то већма; нама није већ доста, о новој години примити у руке танку књижицу с две народне песме и са оним старим анегдотама, које сваке године оживе као вампири, нити нам се хоће, да видимо слике, под које треба потписати крсно им име, да се зна, шта значе управо. Ми тражимо сад не само лепе забаве и то нове а не прештампане, већ хоћемо и корисне поуке у сваком правцу умнога напретка. Не ћемо више чланке од писаца, који немају ни имена ни значаја, већ тражимо да нам први књижевници наши понуде своја дела, знајући, да ће нам они дати што добро и корисно. Тако је исто и са сликама. Безазлене илустрације нису нам довољне, ми хоћемо сад да нам се прикаже и оно, што је лепо али оно, што је значајно.

Том преображају календарске књижевности у нас био је главни покретач досетљиви и подузетни Стеван В. Поповић, који је год. 1875. покренуо свој календар „Орао.“ Од тога доба пробудили су се и остали календари наши из свога дремежа, бар они, који су хтели да буду такође „велики илустровани.“ Ове године ево појавио се и „Нови Требевић,“ те је одмах првом појавом својом не само достојно стао уз „Орао“ и „Годишњак,“ већ их је и обишао. Ми не мислимо овде приговорити штогод нашим старијим календарима, јер знамо врло добро, да је теже, куд и камо теже, бити седамнаест а и више пута добар, него једанпут само. За то се и не ћемо упуштати у даље рефлексије, већ прелазимо на прави задатак наш овом приликом а тај је: приказ „Новога Требевића.“

Календарски део саставио је проф. А. М. Матић, остало је заслуга уредникова. А то остало показује нам вреднога и паметнога човека, који је марљивошћу једне пчеле прикупио око себе одличне раденике на пољу књижевном и научном. Ту видимо прилоге од Љубе П. Ненадовића, Змај-Јована Јовановића, М. Ђ Милићевића, Вл. М. Јовановића, дра В. Бакића, архимандрита Нићифора Дучића, Стевана Милованова, дра М. Јовановића-Батута, Војислава Ј. Илијћа; видимо даље прилоге од Ђ Јовановића, „дра Казбулбуца“, Риза Бега Капетановића, Луке Грђића Бјелокосића, „Срб-Каменка,“ Љуба Јовановића, Стоје Н. Кашиковићке, М. С. Поповића, и још од многих других, који се не хтедоше потписати. Али није доста то, уредник је хтео да прикаже Босанцима и Херцеговцима не само прилоге српских књижевника, он хоће својим читаоцима да покаже и одличне људе народа нашег, те им је донео слике ако и не прилоге од свију. На првом месту, на челу целе књиге, слика је највеће добротворке народа српског, Енглескиње *Мис Аделине П. Ирби;* уз слику је и опис живота и рада те ванредне душе, те праве виле народа нашег. Сузо моја, немој се стидити, што си пала на слику те племените косовске девојке наше . . . та ти си суза признања и благодарности!

Видимо даље слике Нике Х. П. Бесаровића, Мите Живковића, Андре Николића, Јована Павловића, Јоаникија Памучине, Драга Памучине, Мехмеда Али паше Ризванбеговића, Јована Илијћа, Ђура Даничића, дра Фрање Миклошића, дра Ватрослава Јагића, Паје Марковића, Симе Матавуља, Јанка Веселиновића, Николе Ђ. Вукићевића, Паје Јовановића, дра М. Јовановића-Батута а уз сваку слику и опис живота и рада тих трудбеника наших.

Али то још није све. Ту су слике: Сарајево, Јадна драга од Вл. Тителбаха, Манастир Жича у Србији, манастир Манасија у Србији, Крчмарица Јања и приче о косовском боју по сликама Паје Јовановића, Курбан, Послије ифтара, Београд, група Босанаца у народној ношњи, Гроб Христов у српској правосл. цркви у Сарајеву, Задужбина херцега Стевана у Горажду, Црква Херцеговка и црквени дом, Муратов гроб на Косову, Казнионица у Зеници, и уз сваку слику и опис. Још је важно и врло занимљиво, што је календару додан „Шематизам српско-православних општина, школа и учитеља у Босни и Херцеговини.“ Ту су још и вашари, поштански и телеграфски уреди, тарифе за брзојавну коресподенцију и таблице белеговине (штемпла).

А сад да пређемо на сам садржај. Оно, управо, доста би било, што смо споменули сараднике, јер њихова имена дају нам и сувише гаранције, да је честито што су написали. Но ми хоћемо да кажемо и шта су написали, пошто смо уверени, да свакога занима баш то.

Од Љ. П. Ненадовића је красна слика са шаљивим колоритом „Нека је срећа, ма и луда била“ Већ те наслов осваја. Утекао католик, Славонац, од аустриске солдачије па пребегао у Босну. Ту је служио код једног српског свештеника. Поп, попадија, њихова кћи и слуга-бегунац враћају се из сватова кући, кад у планини изађе пред њих сумануги Турчин Салко. Тај хоће да види, како се то венчава у Срба, те заповеди попу, да венча своју ћер са слугом. Поп каже Салку, да слуга није његове вере, на које му Турчин заповеди, да Ива на преведе у православије а потврде ради покаже запет пиштољ. Онда беше још турска влада, те попу не оста ништа друго, већ да гради од Ивана Јована и за тим га венча са својом ћерком. Салко за тим опали пиштоље у ваздух и поче говорити тако лепо, да би сваки казао, да је најпаметнији. Језгро његових речи је, да треба да су сложни: „један језик, једно племе, један Бог, па триста несрећа и зала, потаманисмо сами себе; то сви видимо и није далеко вријеме, кад ће наше све три вјере јаукнути и повикати: сложимо се, љубимо се, браћа смо! „Младенци остадоше венчани а Јован поста поп и прими нурију после смрти старог свештеника. — Али како је то све приказано!

Змај-Јован Јовановић написао је песму „За потоком,“ и ако се не варамо, он је ту песму своју сам и илустровао. Песма је красна и ми смо је читали с уживањем.

Прича М. Ђ. Милићевића „Посинак“ хоће да примерима докаже народне изреке: 1. Не другуј с великим власницима? 2. Не гради од туђега своје и 3. Не казуј жени никаку велику тајну. Ко то не слуша проћи ће као Велимир у тој причи. Да како,

да је ово врло танка грађа, али је Милићевић знаде оденути на свој начин.

У песми „Добротвор“ хоће Вл. М. Јовановић да докаже, да човек може бити родољуб у сваком правцу а не само онда, кад остави на просветне цели големо благо.

„Крагуљев севап,“ од Ђ. Јовановића тенденциозна је прича, пошто иде на то, да се из народа искорене штетни, управо, луди обичаји, као што је, женити сина у нејако доба, још пре пубертета. Писац је своју причу нешто много искитио додајући и ствари, које не припадају тамо — не мора се казати све у исти мах. Иначе је језик и манир на свом месту.

Риза Бег Капетановић доноси у стиховима „Искрице из источне књижевности“ из њих вадимо ову:

Немој глупу показиват'
Умјетности никад своје;
Јер који се слијеп роди
Од куд знаде: што су боје?

Врло важан чланак за морално унапређење деце наше написао је др Војислав Бакић. Тај је чланак „Навикавање дјеце при васпитању.“ Не можемо матерама српским довољно препоручити тај хлеб насушни за децу, њихову децу. Писац добро вели: „дијете, кад се роди, нема још никаквих навика. Али већ послије неколико дана почне добијати неке навике. Ево, како то бива.“ И сад писац ређа, како дете долази до штетних навика и како их ваља лечити, или управо, шта треба чинити, да дете у опште не дође до тих навика.

Архимандрит Нићифор Дучић написао је „Народно предање о Никшићима.“ Таква предања су обично налик једно на друго као што је јаје јајету; но интересантно је при свем том, пошто се види, да народ остаје увек себи доследан.

Са гледишта здравственог врло је поучан чланак проф. Стевана Милованова „Станови наши и вијек наш.“ Вредни научењак долази у том чланку до тог закључка, да је по здравље много боље, кад се спава ни у превеликој ни у премалој соби; но те прилике не утичу директно на здравље, ту их има и других, и ако богатији дуже живи од сиротиње, не лежи ствар баш у том, што спава у већој соби, већ што му је у опште живот удобнији.

„Одломак из народног правосуђа“ су две приче, како се народ још и данас држи старе свеверице. Занимљиво је ако и није све за веровање. Тај је нрилог од Луке Грђића-Бјелокосића.

Др. М. Јовановић-Батут написао је „Склопац,“ детињу болест за првих десетак-дванаест дана после рођења. Тај склопац је грч, који захвата дете најпре у вилицама па за тим и цело тело, док дете не свисне. Узрок је тој болести, што се она раница, која заостаје на пупку, пошто се тај подвезује и реже, не држи чисто, те у њу уђе гад, прашина, балега, ђубре. То опет долази већином, што се детињ трбух умота ма каквом крпетином. Трулеж с тих крпа уђе у рану и у крв. Ваља читати тај чланак не само ономе, кога се тиче са напретка свога детета, већ и оном, који је рад да напредује у свом језику.

Животопис Мис Аделине Павлије Ирби овде је, као што треба и као што је дужност, опширан. Ми можемо саопштити само, да се родила у Енглеској год. 1833., да је племенитог — у правом смислу те речи — рода, да је као мало дете остала без оца и мајке, да је путовала, да је свој пут описала, док није најзад дошла у српске крајеве и ту стекла неумрле заслуге за народ наш. Ми задржавамо себи право, донети јој рад и живот у другом једном броју.

Љубо Јовановић описао је „Београд, цртице из његове прошлости.“ Врло занимљив чланак за сваког Србина.

Народну песму „Смрт браће Јакшића“ прибележила је Стоја Н. Кашиковића.

Пет шаљивих приповедака народних приказао је Лука Грђић Бјелокосић.

„Задужбину херцега Стефана код Горазда“ описао је З —. Црква је основана год. 1454. Садашњи облик њен незнатан је али се у народу чува и поштује; штета би било, да се истроши и да је нестане.

О „Мостарском вину“ говори се за тим, и вели се, да је можда Токајац бољи од њега али да јачега од жутога нема на свету.

У даљем је животопис „Трију највећих словенских језичара,“ Даничића, Миклошића и Јагића а за тим бијографије осталих књижевника и добротвора, чије су слике у календару; још су описане и остале слике. Ми се да како не можемо упустити у опширнији приказ тих описа, али можемо рећи, да су згодни и верни.

И још једаред, „Нови Требевић“ је сјајни доказ марљивости и издржљивости. „Ново оружје“ отима све то више маха — у добри час!

М. С—ћ.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

(Наставак.)

III.

На милостивом (gütige) примању моје мале пошиљке (Sendung), Велепоштовани, дозволите ми, да Вам изречем најлепшу захвалност. Ево и метриска обрада Хасан-агинице — таква, каква ми је без оригинала могла поћи за руком; јер на жалост нема тога у Вуковој збирци. Према томе, што многа места имају већ уобичајени облик и што је Вуков превод од речи до речи, могла сам тако без велике тешкоће скоро стих по стих на српски језик натраг превести, и тако не верујем, да бих имала што важнога поправити, кад бих је (обраду) с оригиналом могла упоредити. Ја држим, да га немате више ни Ви, пошто нисте имали доброту, да ми га пошљете.

Почетак те песме налази се три до четир пута у Вуковој збирци, само што су имена измењена. Тако исто ми је познат опис о девојци. Са свим стереотипска су места, која се односе на просидбу, сватове и т. д. Тако и облик дијалога па и много друго што. Остало није било тако тешко допунити.

С великом жељом ишчекујем извршење Вашег благог обећања, „мени скоро казати Ваше мишљење.“ А дотле се уздржавам, Велепоштовани! досађивати Вам дугачким писмима и само питам, да ли Вам је по вољи, да и на даље шаљем оваке ствари? Дозволите ми, да Вам саопштим и ово своје задовољство, да сам ове преводе ли за Вас написала и да публику нисам ни најмање имала пред очима.

С неограниченим поштовањем

Хале, 3. маја 1824.

Therese v. Jakob.

Примедбе. Свршетак Талфијиног писма налази одјека у том, што Гете у „Kunst und Alterthum“ о њојзи пише: „Она је преводила, без икаквог спољашњег натеривања, из унутрашње наклоности и мишљења . . .“ и још у једном нештампаном писму Јакову Гриму (од 27.) августа 1824.: „Вештини и издржљивости ове даровите женскиње ваља се дивити.“

IV.

Ви сте, драга моја, мене опет пријатно обвезали тиме, што сте ми брзо испунили давнашњу жељу (lange gehegten Wunsch), ево и оригинала с још другим мањим песмама, које ми дођоше пре више година; ја га задржах, јер мишљах, да је у Вуковој збирци. Ви ћете га, у колико се уверити могох (einsehen kann), мало моћи употребити (Gebrauch machen).

Наставите само Ваш лепи труд (Bemühungen) и будите уверени, да је тај посао у колико се том приликом (dabey) особито мене сећате од двоструке вредности (doppelt werth), прво као сведоџба Ваше наклоности (Wohlwollen), па онда, што желим, да се ово народно благо (Nationalschätze) само у множини (im Masse) пред публику изнесе, са амо спадајућим (gehörig) топографско-географским, митолошким и историским уводима, као год и с довољним (genugsamen) белешкама, каквих сте већ згодно (zweckmässig) додали. Доставите (zu Theil werden lassen) ми пре свега (zuerst) све, што се тиче Краљевића (Fürstensohn) *Марка*; тако ћу и то с благодарношћу (dankbar) примити. Било би од особите вредности (Fruchtbarkeit), кад би било могуће, увести неки ред у времену (Zeitfolge), ма и по извесно доба (Epprochenweiss), у та басносновна (fabelhaft) историска предања.

О многом чему да се распитам, друго да кажем (äussern) остављам за доцније (auf die Folge). Желећи најбоље.

Вајмар 11. маја 1824.

Примедба. Захтевање Гетеово, да такве народне песме у множини ступе пред публику, понавља се често у његовим чланцима к српској књижевности. Hempel 29. 576. 590., у писму Zelter-у од 6. јуна 1825.

(Наставиће се).

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Познати писац наш, који ради у савременим листовима са потписом *„Др. Казбулбуц“* скупио је своје радове у збирку и намерава је издати под натписом **„Казбулбуцијаде“**. Писац је радио и ради у разним хумористичним листовима под споменутим а и под разним другим псеудонимима. Највише је радио др. Казбулбуц у „Стармаломе“ последњих година „Стармалова“ живота, а сада је стални сарадник вршачке „Мироћије“. Пише већином у стиховима и највише је наперио стреле своје на — жене и на брачни живот. Можда ће баш за то „мужеви“ похитати да набаве ову хумористичну збирку.

== Приповетка пок. дра Лазе Лазаревића *„Он све зна“*, што је награђена у Београду из фонда Мариновићевог, изишла је у 20. свесци немачкога листа *„Aus fremden Zungen“* у лепом немачком преводу. У истом часопису изишла је, како „Б. В.“ јавља у немачком преводу и приповетка Ђалскога (Љуб. Бабића) *„Зашто?“* Ова је приповетка изишла и на руском језику у „Всемирној илустрацији“ (у Додатку).

== Надвојвоткиња Стефанија, удовица престолонаследника нашег Рудолфа, зготовила је за штампу једно дело на немачком језику и Његово Величанство цар одобрио је, да се то дело штампа. — У штампи се находи и „*Мајстор Маноле*“, најновије позоришно дело румунске краљице Јелисавете, познате у књижевности под песничким јој именом „Кармен Силва“.

== Примили смо из Љубљане животопис *Фрања Миклошића*, од дра М. Мурка, што је прештампан из словеначког матичиног „Летописа“. Овим описом подигао је, како „Љубљански звон“ вели, др. Мурко славноме научењаку достојан споменик Ту он не прича само ко је био Миклошић словенству, него и побија о њему криве назоре. У засебном одељку наставља живот Миклошићев, што га је у „Летопису Матице словеначке“ за г. 1882. и 1883. саопштио Антон Трстењак и наставља рад Миклошићев од 1883. године. На крају расправе штампано је писмо, што је писао „Матици словеначкој“ Иван Навратил, у којем приповеда о последњим данима овог великог покојника

== У Београду је изишла књижица „*Успомена на излет Срба и Чеха из Србије на изложбу у Златни Праг*“. Књигу је написао Ј. З. Раушар-Жуборић ради успомене на пут у Златни Праг, 6. јула 1891. год. У књизи има десет лепих слика са прашке изложбе.

== **„Са Јадрана“** зове се нова збирка приповедака *Сима Матавуља*. У тој књизи су ове приповетке: „Краљица“, „Сликарева успомена“, „Ђуро Кокот“ и „Све је у крви“. Издање је књижаре Љ. Јоксимовића у Београду. Морамо казати, да је ова књига — има 228 стр. у 8-ини — врло прикладна по спољашњем облику а што се тиче садржаја њеног, о том ћемо проговорити скоро коју више. Ово је шеста књига приповедака Симе Матавуља I. „Из Црне Горе и Приморја I.“ — II. „Из Црне Горе и Приморја II.“ — III. „Ново оружје“. — IV. „Iz Primorskoga života“. V. „Из Београдског живота У тих пет књига има 16 приповедака а са овом шестом 20, које су изашле у књизи. Но Матавуљевих приповедака има још тма, које су раштркане по разним листовима. Ми се надамо, да ће књижара Јоксимовићева наставити издање прича тог најсвестранијег приповедача у нас.

== Добили смо 1. број **„Шаљивчине“** илустрованог листа за шалу и растеривање бриге. Власник и одговорни уредник је Светозар Николић а главни сарадник Стеван Ј. Јевтић у Београду. Лист обећава, да се не ће никако плести у политику а не ће неговати ни масну ни пресну шалу; „Шаљивчина“ хоће нешто ново и то на прилику „Fliegende Blätter“. Ми се радујемо већ у напред, ако тај лист продре у натуштеној атмосфери нашој.

== **„Славянская Муза“** зове се збирка песама и прича, коју је у Петрограду издао В. В. Уманов-Каплуновски. У тој збирци су преводи уметничких и народних песама са свију словенских језика осим са — пољског. Према томе не одговара садржај наслову, и ако г. Уманов мисли, да је тиме учинио умно дело, врло се вара. И Пољаци су Словени, и књижевношћу њиховом новом а камо ли старом могао би се подичити сваки словенски народ. Ми од срца жалимо, што се у тој збирци, у том колу словенских народа, поткрала таква непажња. То је што се тиче несадржаја а садржај је иначе овај. Од чешких песника је заступљен Сватоплук Чех са четир песме; од словеначких Ф. Прешерен са једном а С. Грегорчић са шест песама. Србе заступа књаз Никола са две (Књагињици Зорки и Црној Гори) и Змај Ј. Јовановић са шест песама (2 из Ђулића-увелака, Јадна мајка, Три хајдука, Ах њој и Петефијев Луда), Хрвате А. Шеноа са четир, А. Харамбашић са три, П. Прерадовић са четир, А. Палмотић са две песме и Х. Бадалић са једном песмом. „Vienac“ у свом 2. броју не прави разлике између Срба и Хрвата, већ као *хрватски* лист говори, како су „наши“ тј. песници заступљени, н. пр. од наших је кнез Никола, Шеноа, Змај итд. „Vienac“ као да иде трагом г. Уманова, држећи, кад се тај може Пољака чинити невешт, могу се и ја Срба. У осталом, хајдмо даље. Од бугарских песника заступљен је И. Вазов са осам песама, Љ. Каравелов са једном, Х. Ботев са две, М. Москов са две и П. Славејков са две песме. Од народних песама су ту две песме босанских Мухамедоваца, једна бугарско-српска („Падење города Сталака“), две словачке, четир русинске песме, за тим пет песама, спеване у духу великоруске, белоруске и малоруске поезије. При крају је руски превод новеле хрватскога књижевника Ксавера Шандора-Ђалског (Љубе Бабића) „Стара црква“. На завршетку је животопис и рад сваког песника, чије су песме приказане у овој збирци. Што имадосмо да замеримо, то рекосмо а не ћемо ни дирати у лични укус г. Уманова, хоћемо још да кажемо, да је такво подузеће на сваки начин похвално, јер тако се зближују словенска племена на књижевном пољу Друга збирка словенских песама биће, нема сумње, много већа.

== Велика накладна трговина Брокхаузова у Лајпцигу спрема ретку свечаност, *стогодишњицу свога конверзационог лексикона*. Год. 1896. изаћи ће последња књига 14. издања од ког је прва књига не давно угледала света. Год. 1796. почела је излазити прва свеска а год 1808. изишла је шеста; све те свеске заједно једва су тако дебеле као једна књига садашњега издања. У првом издању том нису биле најважније ствари ни најпознатија имена. О Наполеону, о Гетеу — ни речи, пошто се држало, да о живима не треба ништа рећи, кад се и тако доста о њима зна. Шилер је у 5. свесци добио свој чланак, јер је год. 1806. умрьо. Занимљиво је знати, како је тај велики речник растао и како се развијао. 1812. поче излазити друго издање у 3000 примерака. Од 1818. до 1821. изашло је треће, четврто и пето издање у 12.000, 10.000 и опет 10.000 примерака. 1823. шесто издање у 15.000, 1827. седмо у 27.000, 1833 осмо у 33.000 примерака. До једанаестог издања беху распродани 300.000 примерака са три милиона књига. У тринаестом издању, 1882., има 100.000 чланака а колико ће имати садашње, четрнаесто, може се од прилике замислити, кад се узме у садашњој свесци слово А, које још није ни исцрпено а има већ преко 3000 чланака више него исто слово у тринаестом издању. Тако расте људско знање, и човека захвата нека језа, кад помисли, какво ли ће то чудовиште од лексикона бити крајем друге стогодишњице: пре 100 год. 6 свезака, данас 16 књига, свака од 1000 страна; год. 1996. биће најмање 32 књиге!

== У свом **„Сликарству у Срба“** карактерише Шмитер *Димитрија Аврамовића* и *Павла Симића* овако: Аврамовић је изашао на глас са својих слика на иконостасу и другим деловима београдске саборне цркве, осим тога сликао је цркву у сремској Раваници и Тополи. Особито треба споменути његове историчке слике и његова портрета, од којих су гдекоја, са његовим одличним копијама старијих мајстора, у београдском народном музеју. Радови тога уметника одликују се уредним цртањем, фино измишљеном и оштро промишљеном природном композицијом, лепом и складном чудновато меком, нежном и елегантном израдом, која чисто подмитљиво утиче; боје су прикладне, кад кад можда и сувише нежне. На светитељским сликама његовим налазимо све карактерне знаке старо-српскога сликарства, које је он врло марљиво изучивао, обилазећи све манастире српске; на послетку је отишао и у Свету

Гору, да студира тамошње старине, које је после одлично описао. Аврамовић беше ученик бечке академије уметности, коју је довршио с најбољим успехом. Тако исто и ванредно даровити Павле Симић, који је год. 1839. био одликован барон-Гундловом наградом; он је израдио иконостас и слике скоро свију новијих српских цркава а осим тога и многа портрета и многе историске слике, од којих је најпознатији српски народни сабор у Карловцима 1848. И у њега је она чудновата мекоћа, нежност и елеганција у изради, која тако лепо одликује Аврамовићев рад.

РАЗНО.

(Из полупрошлости.) У заосталим хартијама пок. Светозара Стојадиновића, некадањег уредника „Шаљивог календара" (1855, 1856., 1857. и 1862.) и „Домишљана" (Светозар је био рођени брат Милице Стојадиновићеве Српкиње) нађосмо и неколико занимљивих причица из прошлости, међу осталима и ову: Покојни *Вук Стефановић Караџић* чешће је долазио у Срем и увек је код мог покојнога оца *Васе Стојадиновића*, бившег свештеника у селу Врднику, по неколико недеља, кадкад сам, а кадкад са својом ћерком *Мином* пробавио; и онда му је мој покојни отац, који је у народу све што је чисто српско било добро познавао, то све описивао и разлагао, а Вук је то све биљежио.

Једаред дође Вук у Врдник, баш пред Петров дан, да види и да опише жетеоце кад жању жито на мобу, па пред вече долазе из поља газдинском двору и ту онда играју и певају, као што је заиста на Павлов дан у једном газдинском двору дочекао жетеоце и биљежио све што је видио и чуо.

Моја покојна кћи *Милица*, која је баш онда проговарала, била је у Врднику код мојих родитеља; и онда мој покојни отац пошаље по мене кола у Руму, да дођем на који дан у Врдник, поручивши ми, да је дошао господин Вук. Ја одма седнем у кола и дођем пред саму ноћ у Врдник, поздравивши се са дошавшим гостом и затекавши пред њим неколико девојчуљака, које су неке песме говориле, а он је све биљежио шта су оне казивале.

Кад смо поседали за трпезу да вечерамо, узмем ја моју кћер Милицу на крило и тако је са мном из једнога бљуда јела. Не могу се сетити, шта је нешто неупутно учинила, а ја је зато укорем, али она окренувши се и испречивши се на мене оштро ми рече: „*У Муму!*" (у Руму). Кад то чу покојни Вук, он остави јело, стаде се гроотом смејати, па кад га је смеј прешао, поче приповедати: „Кад је покојни *Карађорђе* завојштио на Турке, онда је тешко ишло листом сав народ дићи на оружје, јер сами кметови и одабранији људи, не уздајући се на добар свршетак побуне, па да се Турцима не замере, одвраћали су народ од устанка; и онда је *Карађорђе* морао и силом дизати народ на оружје; али је онда сваки такови Србин, који се извлачио из војнице, уводио Турцима, одвраћао народ од устанка и иначе дотле шеретио, побојавши се да га за то *Карађорђе* не каштигује, бегао из Србије и прибегао у *Руму*, где се и настанио и остао ту; и онда је сваком таковом Србину, који је шеретио, био увода Турцима, коме није мирисао барут па се извлачио из војнице или се иначе уклањао из заједничке радње, народ увек повикао: „У *Руму*!" А тим му је речима народ показао, да није дорастао за овај свети посао ослобођења народа, него да бежи у *Руму* док је раније, куд сви такови шерети и издајице беже, иначе ће зло проћи од *Карађорђа*."

То исто вече приповедао нам покојни *Вук*, како је једаред изишао из Лознице у Србији пешице прошетње ради. За њим подаље ишао је један сељак, који повиче за Вуком: „*Еј мајсторе!*" Вук не осврнувши се иђаше даље. Онда сељак повиче за њим: „*Еј трговче!*" Вук опет иђаше даље. Онда сељак опет повиче за њим: „*Еј господине!*" Вук застаде окренувши му се, а сељак онда рече: „*А! од тог си ти дакле рувета*" (господскога).

БЕЛЕШКЕ.

(Моцартова лобања). Као што је познато Немци не знају где је сахрањен пре 100 година славни њихов композитор *Моцарт*. Сада немачки песник *Лудвик Август Франкл*, познат и нашој публици са свога рада о српским песмама и гуслама, и лични познаник и књижевни пријатељ наше Милице Стојадиновићеве и Ђорђа Рајковића, извештава, да се лобања Моцартова налази у славног професора бечког *Хиртла*, да стоји на његовом столу, покривена стакленим звоном и да на челу пише „Моцартова лобања". Франкл прича у једном занимљивом подлиску у бечкој „Новој слоб. преси" како је та лобања дошла у руке славноме Хиртлу и мотивује, зашто то Хиртл није до сада обзнанио публици. Лобању Моцартову сачувао је тадањи гробар, који је поштовао Моцарта, те кад се гроб прекопавао, да се други у њ сахрањују, он је лобању узео к себи, па ју доцније поклонио Хиртловом брату Јакову, знаменитом бакрорезачу, а овај на самрти дозове к себи Хиртла и рече му: „Ја имам нешто драгоцено: лобању Волфганга Амадеа Моцарта. Где би се то благо могло боље сачувати, него у твојим рукама и за сва времена у твоме анатомском музеју". Па му онда болесник исприча, како је до ње дошао. Но Хиртл је морао своме брату тврдо обећати, да о тој ствари неће никоме ништа говорити докле год буде жив син и унук онога гробара, што је лобању прикрио, јер и ако ова двојица нису томе ништа криви, то би им ипак стид био, кад би се дознало да им је отац (односно дед) крао што из мртвачкога сандука.

ОДГОВОРИ.

Госпођици М. В. у Ц. — Песму „Лепа наша домовина" написао је Антон пл. Михановић (1796—1861), предходник Гајев. Напев јој је дао кадет Фрања Руњанин, који је г. 1844. створио такођер напев и за познату песму „Љубимо те наша дико". Руњанинов напев удесио је за четири мушка гласа године 1862. Ватрослав Лихтенегер, професор певања у Загребу.

Г. С. Ив. у Т. — Из онога нашег списка српских списатељица изостала су и имена *Јулијане Радивојевићке* и *Данице З. Рашковићеве*, које се обе спомињу у „Библиографији" Стојана Новаковића. Прва је по рођењу *Вијатовићева* и издала је још године 1829. књигу под натписом „**Талија за год. 1829.**" у Пешти; то је збирка песама и малих чланака у прози; а Даница Рашковићева написала је „Славопој педесето-годишњој светковини, књига периодична у песмама у две свеске" (I. св. 1866, II. св. 1867., обе у Београду). Списак наших Српкиња, које су се и пером бавиле, неће бити ни овим исцрпљен.

Г. Ив. Шевићу Црногорцу. — Све што смо од Вас примили употребићемо, а нешто смо већ и штампали. Желимо Вам здравља и да нас се што чешће сећате. Поздрав!

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 3. У НОВОМ САДУ 19. ЈАНУАРА 1892. Год. XIX.

ПРВА ЉУБАВ.

Написао Петар Ст. Марковић.

(Наставак.)

Но само за тренутак — у соби крај мене, колико се је могло чути кроз затворена врата, чуо се је неки разговор. Ја сам постао љубопитљив, усправим се у кревету и станем слушати: Мати је нешто говорила, али шта, то нисам могао разумети . . . неки непознати женски глас одговарао је. Ја се насмешим „нова фрајла“ помислим и обучем мој „шлофрок“. Разговор у соби није дуго трајао, још сам чуо „лаку ноћ“ где неко рече. Ја изађем брзо у предсобље и станем код стаклених врата, која су водила у ходник, тако да ме нико није могао с ходника приметити, а ја при свем том све што се с њима с поља дешавало могао сам видити. Сад сам чуо, где се врата нека отворише, затим кораке по ходнику где све ближе к мени долазе. Две женске прилике прођу поред врата, напред је ишла служавка и носила у руци свећу, а иза ње видио сам колико се је већ при тој свећи у мраку видети могло, тавну женску прилику. Но обоје чим сам их видео одмах нестадоше. Настао је опет мир. Ја сад полако изидем на ходник и одем у трапезарију, где затечем још оца и матер где седе за столом.

Сутра дан устале моје сестре раније него обично, па дошле у трапезарију, где су ме затекле код доручка, јер сам се журио у школу. Ја сам им стао причати, да сам још јуче видео „нову фрајлу“, те да је врло стара и ружна. У то, докле смо се ми ту препирали, јер су опет оне од собарице чуле да је млада и лепа, отворе се у једаред врата и у собу ступи страна женскиња у лакој плавој хаљини са белим бобицама, у којој сам једва опет познао ону сенку од синоћ. Моје сестре се нешто збуниле, а млада туђинка приђе им ближе и умиљатим гласом стаде се разговарати с девојкама. Мени се је та сцена страшно смешна учинила, тако, да сам се једва уздржао од смеха, осим тог нисам ни знао шта да чиним и шта да јој кажем, него као што је то онда мој обичај био побегнем у другу собу и станем се грохотом смејати. После неколико тренутака уђе моја старија сестра к мени у собу и стаде се смејати, зашто? — ваљда није ни сама знала, „чини ми се, као да је Чивуткиња“ приметила је она. „И мени се тако чини“ одговорим и одем у школу.

Кад сам око подне дошао кући престави ме мати „новој васпитатељци.“ Ја из почетка нисам хтео да приђем, јер сам се сетио оне смешне сцене од јутрос, па сам мислио, да ћу јој се опет у очи смејати кад је видим; но мати ме узе под руку и одведе у васпитатељкину собу, где су моје две сестре биле, и рече:

— „Ево, госпођице, представљам Вам мог сина,“ а затим окренувши се мени настави:

„Госпођица Берта Валтерова.“ Нисам имао више времена да се смејем, јер сам се поклонио госпођици Валтеровој у исто време, погледав ми отворено у лице, пружи ми она

своју малу лепу руку, као што до тог времена лепе руке видео нисам, и рече ми да јој је мило што ме је познала. То њено отворено понашање према мени учинило је, да сам јој се смејао, те сам зато гледао да што пре из њене собе изађем.

Раскалашно дете, јел' те? Она је била родом Бечкиња у неком пансионату на страни. Говорила је неколико језика и свирала врло добро гласовир а уз то је имала умиљат и звучан сопран, али је ретко певала.

Осим тог врло је добро и цртала, као што ми о томе и данас још сведоче њени цртежи, што ми их је поклонила. Није била висока, већ средњег стаса, али зато ипак врло правилно израсла и лепо развијена. Грахорасте плаве јој очи беху особито светле и што је код тих очију ретко живахне и пуне израза; њима одговарала је мекана свилен каста плава коса, коју је увек по тадашњем начину шчешљавала натраг у потиљак, што јој је врло добро стајало и давало лепом јој, по нешто бледичастом лицу још мекши и блажи израз. У складу с тиме стајао је прави и танки нос као што га тако често виђамо на киповима старих Грка; а и од тог кроја била су јој мала уста и оне нешто набубреле пола отворене тако дивне усне. . . . Као што рекох била је из добре и некад богате куће, но кад је оно био 1873. године онај велики „крах“ у Бечу, пострадао јој је отац, па пошто је још било више деце у породици а она била најстарија није јој остало друго, него да буде васпитачица. Кад је у нашу кућу дошла, била је још веома млада, ни потпуно двадесет година, но изгледала је као што плавуше обично изгледају још и млађа. Дабоме да ја ово све тада нисам ни приметио, но нисам се смејао више и имао сам са свим други појам о њој, кад сам из њене собе изишао, него онда, кад сам у њу ушао. Елегантност њене појаве, њено отмено и одмерено понашање с места ме довело у неку забуну. Зашто је то било тако ја дабоме нисам знао, но приметио сам ипак понајпре да није онакова, као што су то обичне васпитачице, а друго да је плава и треће да има лепу хаљину на себи и више ништа. —

Од тога времена прошло је неколико дана. Са госпођицом Валтеровом долазио сам ретко у додир, нисам код ње имао никаквог посла а нисам баш ни тражио, но кад је већ морало бити да с њоме коју проговорим, то сам гледао да што пре свршим. Па ма да није било између ње и мене никада никаквих размирица, то су били ипак односи између ње и мене запети а не знам ни сâм за што. —

Наступили лепи топли дани, па човеку чисто мило рано устајати па гледати у оно свеже, росно јутро и јасно сунце што сија са ведрога неба. —

Таког једног дана устао ја рано па шетао по хладовитом ходнику и играо са мојим псом кога сам јако волио и с којим сам се више пута по читаве сахате знао забављати. Тако је и овог јутра било: био сам особито добро расположен, узео папучу, што сам још имао на нози па је хитнуо ногом у вис. Пас скочи, залаје, апортира папучу — па опет око мене скаче. Једаред ја опет тако бацим папучу у вис, а она у место да падне на земљу залети се кроз отворена врата у трапезарију те управо на сто где је било посуђе постављено за доручак. Сто зазвечи а кад се је посуђе смирило, уђем у собу да видим је ли какву штету начинила злосретна папуча. Чисто одахнем душом, кад сам видео, да је на столу све читаво осим дршка од шоље госпођице Валтерове, он је само лежао одломљен на чаршаву.

„Могло је и горе бити“ помислим, седнем за сто, успем себи кафе и мирно је попијем. У томе дође госпођица Валтерова, те кад опази одрубљен држак стаде јадиковати, рекав, да је то већ и сувише, шта ја радим; да сам суров и пакостан знала је, али овом се ипак још од мене није гадала. Ту шољу добила је одавно од свог оца и чувала је толико година а сад је неможе више употребити. . .

— Ја сам се извињавао како сам већ знао и уверавао, да се то са свим нехотице догодило, но она ми не хтеде веровати и рече да је то ни више ни мање него баш — хотимице. Мене је то страшно пекло, што ми не верује, а уз то сам још од матере добио прекор. . . . Не речем јој више ништа већ одем у своју собу и узмем неколико лепих чистих сребрних форинтача, што су ми одавно још од оцева и Божића, кад сам још ишао полазити, остале, турим их у џеп и одем госпођици Валтеровој и умолим је да извини моју непажњу, да видим да сам крив, но нека не мисли, да је то било хотимице и понудим јој с тешким уздисајем оне форинтаче, које су мени као успомена најмилије биле за

отштету. — Она о томе не хтеде ни да чује, ја покупим сребрњаче, а она ми пружи њену малу белу руку па се помирисмо. —

Чисто сам се осећао лакши и веселији, кад сам видео да се више на мене не срди. Оно затегнуто стање, које је до сада међу нама владало, поправило се и ако се још нисмо сасвим опријатељили. После овог помирења седео сам још читаво по сахата ту у њеној соби и разговарао се с њоме о које чему. Како се радо сећам те њене собице (са једним прозором), која ми је њоме постала тако мила, и коју сам од када је она у њој почела становати као неку светињу сматрао и никад у њу улазио нисам без куцања! —

Наступио је распуст.

Добио сам врло добру сведоџбу а са њоме и цртеже, које сам преко школске године израдио. Нису они ни били тако лоши, особито главе кредом израђене биле су добре, тако, да сам у тој радости чак отишао код госпођице Валтерове у собу где од оног доба више нисам био. Покажем јој цртеже и речем да сам одликаш. Она је гледала цртеже, приметила, да су добри и развезла са мном разговор, тако да сам ја опет преко по сахата ту остао и напослетку је замолио, да ми допусти да за време распуста присуствујем француском сахату, што га је давала мојим сестрама, пре сам још учио француски па небих хтео да заборавим. —

Сад сам се сваки дан с њоме састајао и то нас је нешто зближило; сад већ нисмо више били „на ратној нози“ једно с другим —

Врло се добро сећам још тих француских сатова у којима сам седео на крају стола управо њојзи преко пута, чисто сад још видим њено лепо лице!

Ови свагдањи састанци, дабоме да нису остали без утицаја на дечака између седамнаест и осамнаест година, али ја нисам од тог ништа приметио; ишао сам све радије на француски сахат и при томе све више и више гледао у госпођицу Берту, више него у књигу и трудио се да задаће без погрешке начиним; но то само за то да видим задовољен осмех на њеном лицу и да добијем за награду пријатан поглед оних плавих очију у које сам ја тако радо гледао.

Тога лета договорило се неколико земунских породица, а међу њима били смо и ми, да се иде у манастир Фенек, као што је то обичај. Та сваки прави Земунац познаје тај манастир и био је у своме животу тамо. Већ је било и све унапред уговорено: рано из јутра извешћемо се у Фенек и ту ћемо ручати, после подне ћемо у сурчинску шуму, где ћемо и вечерати, па онда ћемо се за хлада у вече вратити кући.

Дошла недеља; дан, кад смо требали поћи. Јутро је било красно, сунце се тек родило, бацило своје сјајне зраке на прозоре а и цела кућа била је већ на ногама. Све се то журило да чим пре буде готово. — У сред дворишта стајала су једна проста кола натоварена са корпама и сандуцима, у којима је било смештено јело за читав дан, јер нисмо хтели, познавајући калуђере, да зависимо ни у чем од њих; ту је било печених гусака и пилића, кифлица, мушкацона и другог теста, воћа и т. д., сандук са сифонима, вина, дунавске воде и т. д. Куварица наша обукла свечано руво, па се ужурбала око кола и довикивала девојци, да јој час ово час оно још донесе из кујне; сад је већ све било у реду. Куварица се попе на кола и чисто нестаде међу оним силним корпама, сандуцима и завежљајима, на послетку је још узела и мог пса к себи у кола и крене. Ја и сестра стајали смо на прозору и гледали је смејући се а кад су кола нестала из дворишта одемо доручковати. После пô сахата кренули смо се и ми остали. Отац, мати и ја у нашим отвореним колима, а моје две сестре са њиховом госпођицом Валтеровом у другим каруцама, што су за тај дан најмљена била. Иза Ферковa мајура састали смо се по договору са осталим друштвом, па пошто смо ми баш последњи а остали сви на окупу, то и не силазећи с кола поздравимо се и кренемо даље широким, багреном засађеним друмом. У оно доба не беше још зиданог друма, што данас води у Сурчин кроз Бежанију, а осем тог на овом путу горе, кад је и највећа препека има мало ветрића па је пријатније. И тог дана била је баш велика врућина. Небо је било ведро и плаво а ваздух чист и прозиран, да су се са свим јасно видели брегови Фрушке горе у даљини. Загрејан ваздух затрептао над сазрелим класјем, што се из зеленкастог прелива у златно-жуто а над њиме уздигле се веселе шеве па цвркућу своје песме. О како то беше красно јутро! Јасно и чисто као и моје срце, што онда тако пуно непомућеног мира беше.

*

Кад смо стигли у Сурчин, стали смо у хлад баш пред овај бирцуз да се коњи издувају. Некоји од друштва сишли с кола, разговарају једно с другим па онда мењају једно с другим места. И ја употребим ту прилику те седнем сад у кола у којима је била госпођица Валтерова, радовао сам се што сам одмакао из оних кола, у којима је мој отац био, где се много није разговарало него мирно седело и званично ћутало. Кренемо се даље, па пошто смо прошли кроз мало село Јаково упутимо се управо фенечкој шуми. Свети оци у манастиру мора да су се упрепастили кад су видели толике варошке кочије, где се управиле баш на манастирско двориште, па из тог узрока држим да су и забравили све капије и врата што воде манастиру, јер кад смо ми под манастир стигли, нашли смо да су сва врата на њему била затворена и да смо морали врло дуго лупати и звонити, док су нас пустили унутра. Но кад су чули да смо из Земуна, то н с врло усрдно приме и уведу цело друштво у први кат. Ту нас уведе игуман који се је с мојим оцем већ одавна познавао и чешће частио, у гостинске собе у које смо једва сви стали унутра. Друштво се раздели по собама, једни се чистили од прашине, други разгледају старинске слике по собама, трећи отишли доле у цркву у којој је била лепа хладовина према сунцу и жези, што је напољу владала. Но док су ови тако се ту одмарали и намештали, дотле сам ја обишао већ читав манастир уздуж и попреко; ишао испрва полагано преко широких тремова што воде унаоколо око целог манастира и завиривао час у ова или она врата, која су се баш нашла отворена или прешкринута, тако сам наишао на једну ћелију, но која је прилично мирисала на рђав дуван и старе хаљине, па сам зато одмах затворио врата и пошао даље. Дошао сам у дугачку али прилично ниску трапезарију, о чијим су зидовима висиле разне велике стародревне слике, које су чисто већ поцрниле. Све је ово јако занимало и дубоко утицало на мене; било ми је све ново, јер донде још нисам никад био у манастиру. Нашао сам чак и подрум, па пошто сам се већ сит нагледао манастира, пођем у цркву. Кад, али испод звонаре стало неколико дечака па вуче за једеке о звона. И ја се одмах од обести умешам међу њих и добијем један једек у руке те станем звонити, као што се већ дуго није у Фенеку звонило; ово је било највише весеље и уживање, јер манастир сам по себи није ми се допао; некако било је то све сувише мирно и мртво, као да невидими духови ту овамо онамо шећу, па од њих да је и сва околина тако хладна, они немају живота, као и ове дебеле влажне зидине. Ох како је то напољу изван тог камења, у коме је као што веле у сваком манастиру по когод закопан, лепо и топло, како је тамо небо плаво а сунце тако чисто и сјајно, па свет тако леп! Ах па поглед једног плавог девојачког ока, о колико милине у таком погледу лежи . . . нисам могао појмити, зашто онда да има људи, који се могу туђити од тог лепог света, од ведрог дана, па затворити се овде у те мрачне старе зидине. . . .

(Наставиће се).

КОСОВСКО ЦВИЈЕЋЕ.*)

Ил је јава, ил је санак
Што га виле мени даше?
Ил заиста видим цв'јеће
Са гробнице славе наше?

Није санак, хај на јави
Ја Косовско гледам цвјеће,
Па га љубим и целивам
А око ми сузу креће. . .

Врелом сузом цвјеће квасим,
На младе га стискам груди,
А срце ми, болно срце,
Из тихана пјесму буди:

„Моје мило српско цв'јеће —
Што ми будиш пјесму нову,
Ох, причај ми, причај сада,
Ох, причај ми о Косову.

Је л' почело небо тамо
Да се љепше осмјехива?
Диже ли се са Голеша,
Шар-планине магла сива? . . .

*) Мој драги пријатељ Сима Ј. Аврамовић некојих дана послао ми је једну киту цвијећа са Косова, на чему му срдачна хвала! А. Ш.

Је л' Ситница разбистрила
Своје хучне брзе вале?
Са вјенцима среће нове
Јесу л' виле похитале?

О, пјева ли српска сеја
Брату пјесму од слободе?
Да ли ланац пестољетни
Са душе ми браству оде?

Сја ли онај алем драги
Лазареве свете круне? . . —
Ил још мајка, српска мајка,
Несретнога Вука куне?

Ори ли се српска труба
По простору поља равна? —
О, сија ли брату моме
Она света слика давна? . .

Вија ли се опет орао
Што се некад моћан вио?
Над гробницом славе наше,
Је л' се сумрак разведрио?

Је ли сван'о данак жељни,
Данак снова, данак нада?" . .
А цвијеће тужно шапну:
„О, још тиран тамо влада;

Још се хори тужни вапај
Твоје браће оковане, . . .
Јоште твоју српску мајку
Пестољетне тишту ране" . . .

А ја сјетан цвијеће љубим,
Из ока ми суза пада,
Па са цвјећем тужно шапћем:
„Ох, још туђин тамо влада;

Још се хори тужан вапај
Твоје браће оковане, . . .
Јоште твоју српску мајку
Пестољетне тишту ране" . . .

У *Мостару* 28. Нов. 1891.

Алекса Ристов Шантић.

МАРИНА ХРУЗОВА.

По истинитом догађају прича Андрија Себериљи.

(Са словачког).

I.

Било је то у почетку овога столећа, када је Марина Хрузова пошла од своје родбине, а из оне миле жупаније, где се рађају те убаве красне девојчице — из Турчанске. Веле људи, да је Турчанска жупанија једна прекрасна башта, неописана дивота, у којој и умилна славујева песма одјекује; с тога је и чувени песник Колар у својој „Певанији" дао нацртати Турчанкињу. Цела Турчанска је једно славујево гнездо. Из тога је гнезда излетела Марина, да подари Мађарима дичнога песника. Са тугом и радошћу растајала се од својега завичаја; са тугом, јер и најлошији крај нам је најмилији, кад смо се у њему родили, а камо ли овако чаробан крај, као што је Турчанска; али и са радошћу је ишла ка Дунаву, ишла је своме стрицу. Већ је и жеља вукла да види Дунав, да види Пешту, да види свога стрица, код којега ће од селе пребивати.

Кад је из куће изишла и последњи тужни поглед бацила на драго сеоце, у ком је миле дане свога детинства проводила, запевала је милозвучним гласом песму о сеоби у туђе крајеве.

Марина је увек с песмом устајала, с песмом легала, тугу и радост у песми је излевала.

Источно од Пеште почињу брежуљци, који се отежу на два часа по песковитом мору, које је сад велика равница, али у оно доба беше ту пријатна шумица. Под једним од отих брежуљака лежи чисто словачко сеоце Маглод, на обалама несташнога поточића. На левој страни потока, у средини сеоцета, има једно просто здање, из којега се чује врева и жагор маленога нараштаја. Ко не би одмах погодио, да је то школа? У тој школи је учио или бар требао је да учи децу месни учитељ, господин Хруз. Било је то једне среде после подне. Школа је била празна, али наш господин учитељ није волео празнину, те се постарао, да му бар глава буде пуна. Али узалуд, — морамо с истином на среду, ни господин Хруз није хтео да срамоти свој рувет: cantores amant humores, а његова најомиљенија песма беше:

Сваки дан, сваки дан,

Ваља вина пити;
Колико, толико
Треба се опити.

Шта више и његова верна пратилица у животу, госпођа учитељка, држећи да се у свачем има лепо слагати са својим мужем, певала је исто тако, и не само да је певала, него је и уживала с њиме заједно. С тога није чудо, што снага вина или ракије заврне човеку мозак и збуни га, те збуњена глава језик на грех наведе, и онда реч по реч, па се изроди читава хука и бука, из које изиђе свађа, а из свађе туча, која с почетка своје битке у соби почне, за тим при уступању једне или друге стране пренесе се у двориште, а најзад и на улицу. Богме се то, Боже прости, често понављало у маглодској школи. Тако је то било и споменуте среде, када пред вече једно красно девојче упаде баш за време битке.

— Аој, чекај безбожнице!

— Шта, ја безбожница!? Та ти си на врзином колу грабанцијаш!

Тако се учитељ и учитељица узајмно частише, кад је оно лепушкасто девојче у школску дворану ступило и бојажљиво проговорило:

— Добро вече! господине стриче!

— Добро вече! одговори љутито учитељ; ко си, шта си и шта хоћеш?

— Ја сам Марина Хрузова из Турчанске.

— О гле, гле, кћи мога брата Јована. Ето ви'ш, дете моје, моју невољу! Но, ал' уверићеш се већ и сама. Чекао сам те.

После боја настао је мир. Марину уведе господин стриц у собу, прогунђа нешто својој Ревеци, за тим је распитивао, шта је ново у Турчанској, како и с киме је дошла и т. д.

Мало доцније повика на своју стару:

— Но, зар нећеш доћи да поздравиш моју синовицу, моје дете! Донеси што за вечеру. Дај донети и вина.

Ове последње речи покренуше на мах Ревеку, она скочи и похита, до душе мало срдито и гунђајући, да учини што јој се рекло. Међутим је господин стриц наставио разговор са девојком Но ова дирнута и узнемирена оним дочеком, даваше само равнодушне одговоре. Донесоше јело. Гладна је била, али јој није пријало. Одведоше је до постеље. Уморна и ломна је била, али јој сладак санак не дође на очи. Мисли су јој летеле далеко, далеко, чак онамо у Турчанску. Горко је плакала, молила се Богу. Тек око поноћи јави јој се анђео сна, пауновим пером превуче јој преко црних очију и она заспи.

II.

Красан је то живот у малом сеоцету. Ту вам нема никаквих тајних догађаја, све се то дозна за кратко време. У место кавана, касина и разних клубова, — ту вам је сувача, касапница и стражара. И мла̂де и девојке имају своје скупове, на којима се сви сеоски догађаји претресају: прела, села и мобе за чешљање перја. Па тако се решетало свуда и оно, што се у школи догодило. Једни су главом махали и жалили господина учитеља, који је већ више пута бивао опомињан, да ако се још једном неупутно буде понашао биће скинут са свога звања. Други су му се светили, који су га мрзили, те говораху: но, и тај неће више сести за оргуље. Женскадија је говорила о црнооком девојчету, што је од некуд у школу дошло. И заиста, учитељ Хруз мораде напустити своје учитељско место.

А Марина?

Ох, она је много патила.

— Могла сам ја — мишљаше она — остати у мојој Турчанској, па ма сваки други дан суха хлеба јела. Камо ћу шта ћу убога овде у туђини? Код куће бих своју тугу у песми излила, попевала бих, те би ми одлахнуло бономе срцу, а шта би ми овде рекао господин стриц, кад бих запевала овде у дому, где жалост и туга влада!

Сузе јој потекоше из очију. Беху то горке сузе, та с њима је изливала бол душе своје. Замишљено је седела у врту крај школе, те уздисала тако жалостиво, да би се и најтврђе срце заплакати морало. Сирота Марина!

— Не плачи, девојко, добар је Бог!

Ове је речи из тешког жалосног сна пробудише. Она подиже главу и кога виде пред собом? Беше то месни свештеник, господин Михаило Мартини.

— Познато ми је твоје бедно стање, мила ћерко, али и то знам, да Бог не заборавља на праведнике.

— Захваљујем вам лепо на утеси, пречасни господине, али шта знам да радим овде у туђини?

— Не бој се, Марина. Ти си здрава и чила, могла би и служити.

— О радо, врло радо, изволите ме само препоручити.

— Но добро; од данас ћеш код мене у кући бити у служби.

Марина пољуби срдачно свештеника у руку и отиде одмах у парохијски дом, који беше с оне стране потока И овде као да се поново родила. Својом вредноћом и честитошћу стекла је наклоност свога господина. Нису је држали као слушкињу, него као своје дете. Госпа попадија ју је радо слала у касапницу по месо, јер је увидела, да јој тако добро и лепо месо до сада ни једна њена слушкиња није доносила Најмилији посао Маринин беше, да са српом у руци иде у поље, да накоси траве за кравицу. Тамо је она по својој вољи попевала тако, да јој се милозвучни глас по целој долини разлегао. Сва и је знао да она пева, када је чуо песму:

Роса је траву росила,
Красна је мома косила,
Кад је откос повезала
На момка је повикала:
Где си, момче, душо моја,
Сад ми треба помоћ твоја:
Помози ми бреме дићи
Да у дворе могу сићи.

— Ту сам, Марина, радо ћу ти помоћи то бреме траве подићи, а буде ли воља божја можемо и заједно живети.

Изненађена Марина није знала, да ли је с неба пало то убаво момче, што уз њу стајаше. Оборила је красне очице, али је ипак крадом погледала на младића, кога је већ више пута виђала у цркви и на улици. Беше то поштен и ваљан младић Самко Ланијев, вредан чизмар по занату. Честита душа, одгојен у хришћанском духу; штета само што није школе изучио, а био би ваљан и племенит кнез, као брат му у Морави. — Смеђа коса, за ушима очешљана, окружаваше ружичасто му лице, па оне плаве чисте очи изражаваху невиност чистога срца.

Маринино лице обли руменило. Није знала шта да ради, да ли да се чини невешта и да му рече: Шта ме се ви тичете? Ох, али јој срце друкчије шапуташе: То је он, који ме увек тако лепо поздравља; то је он, с којим кад се сретнем, куца ми срце као да сам какав злочин учинила. Не, нећу га вређати, нећу да будем спрам њега неучтива. Он је случајно овом путањом наишао. Напослетку по кратком ћутању проговори:

— Благодарим вам на вашој љубави, али ако смем питати камо овуда идете?

— Драга Марина, ја чух глас, па сам држао да је славујев; ишао сам за њим и нађох славуја у анђеоском виду.

— Но, томе се нисам надала. Нисам мислила, да ћете ви једну сироту девојку хтети да исмевате!

— Не, Марина веруј не! Од онога тренутка, када те први пут угледах, немам мира. У моме си срцу дубоко урезана. Када легнем спавати санка немам, јер ми је увек лик твој пред очима. Када заспим у сну ми се јављаш. Ни један посао не вршим с вољом. Марина, ти мораш моја бити!

Марина није била спремљена на оваку изјаву, те није умела речи да прозбори и с тога се прекиде разговор. Обоје су силазили с брежуљка ћутећи, али је ово ћутање много значило. Доста то, Марина је сад знала, да је Самко љуби. Он није никаква одговора добио, али се ипак с надом враћао дома, јер ко ћути — тај се слаже.

III.

На један пушкомет од школе, на оном брежуљку код потока има месарница. Ту је био у оно доба месарски момак *Стеван Петровић*, родом из Новограда. Крупно, стасито момче, црне косе и бркова. А када се дао у своје стајаће рухо са гајтанима и сребрним пуцима заносио је не само словачке, него и суседне мађарске девојчице. Стеван није био нежна срца. Већ и месарски занат доноси с собом, да су људи, који се клањем баве, тврђа срца, те и кад су добре воље види им се на лицу да се озбиљним послом баве. Но ипак је и он волео шалу, беше иначе весела духа, а особито кад каква красна девојчица у месарницу дође, ту онда није било краја приклапању, а често је тако лепу муштерију и по образу мало штипнуо. Но младе и девојке нису се баш веома љутиле кад млади месар почне да ђаволи; та кад се иде у месарницу, не иде се на гробље. Тако се Стеван шалио и са Марином, кад је са калајним тањирем испод пазуха ушла у месарницу, да за господина попу купи меса.

— Господару, ја не допуштам, да се са мном титрате! рече Марина поносито.

— Но, опрости Марина, то је само невина шала, одговори Стеван.

— Ја волим шалу, када границе не пређе.

— То ми се допада, Марина; ти си девојка по мојој вољи. Ја одавно читам племенитост из твојих очију. Ти си ме очарала. Опрости ми, Марина, ако сам те увредио. Веруј ми, да најплеменитије мислим о теби. Дај руку да се помиримо.

Марина се устезаше, али Стеван, који је пред њу свечано стао, не попушташе, до год му није руку пружила.

— Тако, ето, Бог ми је сведок, да ће ово руковање бити капара нашем будућем заједничком животу!

Марина није разумела, или није хтела да разуме ове речи, а поред тога је уздахнула и помислила на Самка. Можда би разговор између њих и дуже трајао, али дођоше друге муштерије и прекинуше их.

У попиној су кући тога дана јели тако добра меса, како још никад дотле, а и измерено је било тако добро, да је и Марини један комад допао.

Час по час прође и подне, и у месарници настаде мир и тишина.

Хеј али не беше тишине у Стевановом срцу, тамо је млео точак љубави, вртио се тако, да му је крв кроз све жиле необично јурила. Глава му је бучила, ништа није чуо, ништа видео. Већ га је по други пут поздравио Самко Ланијев са „Помоз' Бог!“, али он га није смотрио, док га овај доста јако по рамену не удари.

— Бог ти дао, брате! одговори и тек се сада нешто прибере, али не беше још сасвим при себи, јер му мисли блудише далеко, далеко. По кратком времену потруди се да к себи дође и пријатеља поздрави.

— Бог те донео, Самко! Задубио сам се у мисли, као да ме на вешала воде.

— А шта ти је?

— Ништа, Самко мој, ништа. Но иде година за годином, па премишљам, да би требало већ, да и занат свој на своју руку отпочнем.

— И да се ожениш!

— Но, но, то ћемо на послетку. Првоваља мало новаца скуцкати, па онда жену тражити. „Најпре шталицу, па онда кравицу.“

— Брате Стеване, ја бих имао већ нешто новаца, а даће Бог, па ће се наћи и женица.

— Дај Боже! Ваљда си дошао да ме зовеш у сватове?

— Дотле још није дошло, до душе, али хоћу да се о томе с тобом, као искреним пријатељем, посаветујем.

— Мене не питај; ја не умем ни сам себи савета да дадем.

— Но, ал ипак ми можеш рећи, шта мислиш. Ја сам већ изабрао, но не знам како ће испасти.

— А кога? Ако смем питати.

— Зашто не? Ја нећу тајити, али ипак дед' погоди!

— Брате, не умем ја ни погађати.

— Но, дакле казаћу ти. *Марину* сам изабрао.

— Коју Марину? Каде? Како?

— Марину Хрузову, синовицу бившега господина учитеља, што сада служи код попе.

Коме је познат онај осећај, кад какве бурне ноћи страховито загрми и небеска стрела мимо нас удари, тај ће само моћи замислити себи осећаје Стевана Петровића у овом тренутку. Чињаше му се као да је на једанпут оглувио. Једва се могао мало прибрати. У првој ватри и љутини чисто хтеде да смлави онога, који се усудио на Марину и помислити. Борио се да задржи хладнокрвност, али је то тешко ишло. Да ли да се ода, да и он Марину љуби. На послетку не могаше више љутину своју уздржати, него плане као у беснилу:

— Од тога неће бити ништа! Од тога неће бити ништа! Марина је моја!

— Твоја? рече Самко као да у сну сања. Твоја? Од када? Је л' ти се већ обећала?

— Реч ми до душе није дала, али ми је дала руку, ту, ту, баш на овом месту!

И један и други стајаху окамењени као Лотова жена; и разумели су један другога и нису. Гунђао је и један и други. Самко је отишао. Стеван остаде код куће. Не знадоше ни сами како су се растали, да ли су се руковали, да ли је један другоме рекао збогом. Ал то само знамо, да те ноћи ни један није могао ока склопити, и знамо, да од тога дана не беху више тако верни пријатељи, као до тада.

(Свршиће се.)

ПЕСМЕ БЕЗ НАСЛОВА.

I.

Ледене капи
Падају с лица . . . .
Тек кадгод звекне —
Звек потковица.

Северњак вреле
Образе хлади,
Па носи сузе
Са сирочади.

Бич пуче оштро
А хати нагли. —
Још нема села,
Све је у магли.

II.

Што брже напред
Све ближе селу. —
Крај мене сеја
У црном велу.

Пре чила, сада
У црном велу,
А с првом бором
На младом челу.

И тихо јеца
Слуша и — клоне:
„Ох, чујеш — чујеш? —
На њега звоне!“

III.

„Гле како деца
Свуд чило муте —
Пред нашом кућом
И птице ћуте,“

„Гле оно скаче
Пред бабом клеца . . . . .
А наша деца —
А наша деца!“

IV.

Све ћути, дрхће
Са тајне страве . . . . .
Тек кадгод жижак, —
Крај мртве главе . . . .

Крај бледе сенке
Мати нам јеца:
„Дошли нам гости
Дошла ти деца!“

V.

Све мирно ћути
У мрачној соби —
Тек прва зрака
Кроз прозор проби.

Њен глас је ово,
Она је, она:
„Устани, сине
Не чујеш звона?!“

VI.

Гле ено ђаци,
Па певци седи,
За њима жена
С тужни погледи . . . . .

За њиме деца
У дугом реду
Плачнога лица
За њима греду.

А она сенка
Што сандук прати?
Ћутите — то је
Бедна им мати.

VII.

Из ока сузе
Престале тећи;
Ни сузом више
Бола изрећи.

Оне се слиле
На грло доле,
С грла на груди,
Где већма боле.

Груд их са себе
На срце сведе —
Онде се болом
Мрзну и леде.

VIII.

Крај мрачног свода
Мати нам јеца;
Крај мрачног свода
Мати и деца.

Крај мрачног свода
Сестре и браћа. . . .
Што разум не мож'
Срце нам схваћа.

Бошко Петровић.

ПЕТАР (ПЕЦИЈА) ПОПОВИЋ

српски јунак и ратоборац.

Написао Петар С. Иванчевић.

(Наставак.)

II.

Кад је оно 1858. године јуначна Црна Гора с Турцима рат водила, онда је баш те исте године и у Крајини љутој букнуо устанак. Тај устанак требао је, да се у пролеће оствари, али с непажње отпочне у јесен, а отпочео је најпрво у селу *Ивањској*, котару Бос. Крупе и то овако: „Једног лепог јесенског дана изађу десетари из Крупе у село Ивањску и ту ти они, побро мој, почну тирански поступати са сељацима. Јадним с љацима већ додијао зулум и тиранство душманско, па они помисле: „Е, кад не можемо српски живјети, а оно нек нам остане бар поштен гроб“. Елем ти се они скупе, па поштене мјере измлате и израњаве десетаре, ови сад онако рањени одлете у Крупу и кажу од једне триста — бива да се је раја узбунила, те неда царске десетине. Сад ти брже боље Турци скупе се, па хајде у Ивањску на сиромашне тежаке. Ристо Јеић, који је намјеравао, да у прољеће устанак отпочне, то га он сад отпочне, прилетивши житељима села Ивањске у помоћ. У том устанку највећу улогу играше храбри Пецијa, и тада се је могло виђети, какво је срце у Пеције.

Пецијa је бојак био за крст часни и слободу златну око града Бос. Костајнице, гдје је и шанац ископао, па се и дан данас зове „*Пецијин шанац*;“ а Ристо Јеић око града Бишћа — бивше ратне позорнице на Крајини љутој. С неописаном храброшћу и јунаштвом Пецијa се лавовски борио са својом малом четом против силне турске војске. Очевидац рећи ће ми о овој битци: „Е, мој врли пријатељу и Србине брате! Ја да ти је било стати па погледати, како ли Перо сијече Турке на буљуке! Он ти брате лети у ватру као слијеп, а једнако виче: „Јуриш браћо Срби, јуриш!“ Једни смо сваки час гледали, кад ће он мртав пасти, а једни опет вичу, да њега олово сватити не може, јер око њега балоте (тане) сипаше као туча.“

Пошто силна турска војска малу чету Пецијину савлада и наћера на Уну у хрватску Костајницу, то многи побацаше оружје у Уну, јер са хрватске стране не дадоше војници аустријски под оружјем ником прелазити на ћесарову земљу. Како на Уни има мост, преко ког се из Бос. Костајнице у хрватску Костајницу прелази, то се ипак не поуши много четника. Храбри Пеција прескочи зид, који је с босанске стране био, и то под оружјем и онако уморан, те упадне међу аустријске војнике, они повичу да полаже оружје, али Пеција вољеде опет сам кроз Турке ударити, него своје оружје положити, зато опет прескочи зид и умаче међу Турке, а војници и аустријски официри не могаху се начудити хитрини и храбрости Пецијиној. Читава се граја учини међу Турцима, кад Пеција голим ханџарем у руци кроз њих полети и једнако викаху: „Аман јараби! аман јараби*) чудна јунака!“ Пеција како у први мах двојицу-тројицу посјече, то су му се онда сви клонили с пута и он кроз све редове турске војске сретно утече у планину Пастирево.

Речени устанак трајао је само два мјесеца, и то како мало прво рекох у околици града Бишћа и Бос. Костајнице. Највећа је битка била, т. ј оног дијела чете, што је предводи Ристо Јенић у селу Дољанима бихаћском котару, а од Бишћа источно око 4 сахата удаљено. Због тога што се на Дољанима највећи бој био, прости народ око Бишћа зове поменути устанак *„Дољанска буна“*, а око Костајнице *„Пецијина буна.“* У реченом устанку био је и наш крајишки војвода Голуб Бабић и блаженопочивши Симеон Иванчевић, парох, и још многи други Срби Крајишници, од којих још и данас живих има, те се живо сећају тог несретног устанка, јер је исти млогу српску мому уцвилио.

III.

Пошто је Пеција сретно умакао у планину Пастирево, то ти он, драговићу мој, из исте планине пријеђе преко ријеке Сане у село Свињух и ту опет скупи ајдучку чету и настави даљње ајдуковање, али није дуго ајдуковао, јер како ћемо мало послије чути, он је већ у зими распустио своје друштво. У селу Свињуху — како је Пеција више пута својим пријатељима — приповиједао, он се први пут *препао*, а више никад кроз цијело његово ајдуковање, па баш ни на Костајници, кад је оно кроз турску ордију сам пролетио. А кад се је он у поменутом селу препао, било ти је то овако:

Договоре се три капетана да иду у потјеру за Пецијом и збиља пођу. Капетан варошице Старог-Мајдана (Стари-Мајдан био је за турског вакта[2]) знаменита варош и ту је сједио кајмекам[3]) а сад је само котарска испостава и изгледа права турска запуштена варошица, а припада котару Санског-Моста) пође од села Дабра, а њему на сусрет иђаше крупски и новски капетан; Крупа и Нови јесу вароши у Бос. Крајини. Крупа припада бихаћком округу, а Нови бањалучком. Крупа и Нови лијепе су вароши, а обадвије вароши баш су за промет јако добре. У Нови долази жељезницом сва роба за бихаћки округ, а онда отален кроз Крупу. Крупа је 1565. г. пала у турске шаке, имала је и тврђаву. Вриједно је споменути, да су код Новог биле знамените битке 1629. и 1717. год. Године 1789. Нови заузе генерал Лаудон, и у Новом је била тврђава, а и сад се остатци познају. Поменута три капетана састану се у селу Свињуху код Мустај-бега Церића. И том приликом сазову све српске прваке из околних села, и питаше за Пецију. Тада су двојицу посјекли, да тим другима страх зададу не би ли Пецију издали. Но узалуд Турцима сва мука бијаше, јер ни један се тада не нађе од српских првака, да за Пецију каже; а Пеција је тада само $1/2$ сахата од њих далеко био. Ту исту ноћ, кад су Турци у Свињух дошли, дођу Пецији два Србина православне вјере, те му се потуже, како су два Мухамедовца из села Матаруга, котара приједорска, хтјели кућу да им осрамоте. Пеција као што је свагда своју браћу бранио и штитио, то и овом приликом одмах се спреми, па пође, не били силеџије можда још у истом селу тревио, па да им покаже како се српска кућа срамоти. Најпрво ће ти се Пеција увратити код свог друга Петра Гараче, па да и њега собом узме. Гарача му је, веле, био највјернији друг, а кажу да је исти као каква дјевојка наочит био. Па с тога би Пеција више пута рекао: „Е да ми је љепота Гарачина а моје срце, баш би волио него сву Босну“. Кад се је Пеција Гарачи навратио и казао му куд је пошао, онда код Гараче бијаху жетеоци. Гарача рекне Пецији, да га код жетелаца причека, док се и он опреми, па ће онда оба у друштву. Ни један од њих није знао за Турке. Истина они су знали да Турака код чардака има, али нијесу знали, да су се они искупили, да Пецију ћерају. Елем Пеција оде на њиву жетеоцима, а један несретник — ала проклети Вук Бранковић или Јуда Искариотски — оде Турцима на чардаку и јави, да Пеција нема никаква ајдучког друштва и да се сад налази на њиви Гарачиној.

Штоно вели српска народна пјесма, „мало вријеме за дуго не било“, а оно ти се помоле Тур-

*) Боже мили!

[2]) Времена,

[3]) Котарски престојник.

ци као мрки вуци; ал Пеција хаје и нехаје. У тај мах дође и Гарача. Сад обојица изађу на Црквину (једно брдашце, гдје народ приповиједа, да је негда била црква, а и сад се познаје куд је зид био). Отален могоше све виђети. На једном спазише Турке, гдје њима иду. Е, дај сад да бјеже, то би онда кукавички било, а јуначко српско срце и образ не могаше то поднијети, да му се рекне: „Ено га гдје бјежи и не смије дочекати". Пеција помоли се Господу Богу, — па како је ниже њих био један кланац, то он постави Гарачу у дну кланца, а сам отиде у средину. Гарачи прикричи, да се не одаје, те да не би тако Турци сазнали, да нема више друштва, већ њи два. Кад Турци наиђоше, а Пеција повика из свег агрла: „Стој!" а онда стане бајаги викати на своју дружину. Турци онако у тутањ испуцају, а мој ти Пеција потегне своју лазарку и једним хитцем свати два Турчина и обадва с коња мртва падоше, у тај исти мах и Гарача из дну кланца пукне. Турци се уплаше, па бјеж' куд који, мислећи да их је онај преварио, што им јавио да је Пеција сам без икаква друштва. У поменутој ватри би рањен Пеција али рана не бијаше тешка.

Мало пошље опет се Турци наћерају на Пецију и то баш у једној долини. Пеција истом да преко једне ограде прескочи, па да у шуму умакне а Турчин на коњу преда њ, и лијепо се насмија рекавши: „Ти ли си то Петре?" „Ја сам баш главом" одговори Пеција, али се ипак препане, јер у тај мах Пеција није имао ни једне честите пушке набијене. Имао једну пушку набијену, али му иста пушка бијаше најнесигурнија, па с тога се Пеција у њу и не уздаше. Како Турчин повика „ти ли си то Петре", одмах потеже сабљу па да ће Пецију, а Пеција се вјешто уклони, па ти мога балију иза грма двапут ошине анџаром испод ребара и тако га евали с коња и посијече; одузме му двије мале пушке, па изађе с поред Црквине и повиче: „О Турци ето вам меса и курбана, прибавите купуса и запалите лулу, па хајте у шуму." А чим је то изговорио отиде Пеција у шуму, а Турци се врате отклен су и дошли, и то наравно у мањем броју, него што су прије били, јер како ми рекоше изгинуло их је тада неколико и то све само од храброг Пеције и Гараче, а неки се и нагрде бјежећи.

Поменути догађај спомиње се у неколико и у пјесми, коју је спјевао у народном штилу честити и ватрени Србин госп. *Милан Т. Вукмировић* из Бос. Новог, а исти Србин највише ми је о Пецији приповиједао, на чему нека му је српска хвала. —

IV.

Пеција је хватан као ајдук два пута. Први су га пут ухватили Турци у Крајини и то издајством неког несретника. Особито шта о хватању, као и бјегству Пецијну из апса не зна се. Једино се још и сад живо приповиједа, како је свијет у Травнику, кад су Пецију гонили у Сарајево, нагрнуо као на чудо, да види Пецију, јер се било прогласило, да таког јунака Крајина родила није. Они који су Пецију чували добили су силне новце уваћајући и изваћајући једне по једне Пецији. Власт је прогласила, да је сваком просто Пецију видети. По народном приповиједању Пеција први пут не би дуго у апсу, већ на неки начин из Стамбола побјегне у Србију, али из Србије опет дође у своју отаџбину и настави даље своје ајдуковање.

*

Године 1858. некако пред Божић би Пеција по други пут ухваћен — и то овако:

Кад оно Пеција кроз Турке у Костајници умакне у планину Пастирево, он онда ајдуковаше до почетка децембра 1858, а пошље пријеђе у Аустрију к својем неком познанику на зимницу. Познаник Пецијин звао се је Никола Маливук, а становао је у селу Врлетинама — петрињском котару. Маливук одведе Пецију у село Лотињу и ту га намјести код једног човјека, а он оде у Петрињу и пријави за Пецију. Власт одмах пошаље оружнике по Пецију. Оружници оду и доведу Пецију у Петрињу, а отолен га предаду турској власти у Бос. Новом.

Очевидац госп. М. Т. Вукмировић приповиједаше ми, како се је био силни народ без разлике вјероисповијести скупио на скелу на Уни, кад Пецију с хрватске стране предаваху у руке турске. Он вели:

„Још на нећељу дана рашчуло се, да је Пеција ухваћен. Ми Срби православне вјере бијасмо сви као убијени и од свега срца жалисмо, гдје су се гођ два три састала, клели су несретног Маливука, а вазда си могао чути из српских уста, гдје вели: „Та то је други Бранковић, живи га Бог убио, и да Бог да сјеме му се затрло" Тако су Срби православне вјере проклињали Маливука, а Мухамедовци благосиљали. Елем дан по дан, на једном ти се рашчу глас као муња: ето Пеције! ето Пеције! Све — мало и велико пође на скелу да види тог српског патника; ту сам видео — вели Милан, да неки као мало дијете плачу, а особито познаници Пецијини, и врли мој брате Србине и српски сине, ни једног од нас православних Срба нијеси могао виђети, да не пусти сузу низ српско лице. Кад лађа, у којој је Пеција био, прићe крају, онда

Пецијa весела и јуначна српског чела скочи из лађе и велегласно повиче: „Добар дан, браћо, и на овај крај! Јесте ли изашли, да пошљедни пут видите Пецију?“ — Отален га поћерају у конак пред кајмекама, а свијетина нагрнула за њим, као да је какав пеливан, или Бог те питао шта. Код кајмекама остане позадуго. Питао га је кајмекам млого којешта; а између осталог упита га: „Тако ти српске вјере, јеси ли убио колико Турака?“ Пеција му одговори: Па баш, драги кајмекам-беже, кад ме питаш право ћу ти казати; убио сам 98 — *словом деведесет и осам*, али од то 98 ја бројим, да сам само 2 честита Мухамедовца убио, а остали су били хуље и кукавице, а ни пошто прави Мухамедовци, јер да су били прави не би безакоње чинили, што ваша и наша вјера не кабули.[5]) Мислиш ли још кога убити? упита ће кајмекам. Но, ако би ме који нечовјек најао, па он био које вјере, бора ми му не би Пеција остао дужан, — манда не би ни како могао. А кајмекам ће ти бива: „Е, бели и вук ће длаку промјенити, а Пеција не ће ћуди.“

Ванредно је и ово споменути. Управо кад је Пеција био пред кајмекамом, а оно ти дођу два Циганина и стану се прети ко ће уз рамазан бубњати. Пеција погледа Цигане, па упита: „А који вас је лани бубњао?“ Један одговори: „Ма ја липи газда.“ „Е па твоја је и ове године“. Кајмекам им рече, е сад хајте, ето вам је Пеција осудио.

Још ни зоре ни дана бијелог, а већ видимо Пецију окована у ланце на коњу у пратњи од 6 суварија[6]). Гонише га у Бихаћ. Тешко Пецији бијаше, а тим више, јер је баш пролазио поред свог родног мјеста, и гледао своје комшије како су изашли на пут, да виде свог заштитника — храброг Пецију. Млоги тада од комшија уздахну и пусти сузу низ српско крајишничко лице. Диндушмани тјераше Пецију од Бос. Новог преко Отоке — Бос. Крупе, па у Бихаћ. У Бишћу је остао само неколико дана, а онда га пошаљу у Сарајево паши. Пеција иша у Сарајево уз велику пратњу — преко Бос. Петровца, Кључа, Варцар-Вакуфа, Јајца, Травника. У пропратном писму од стране бихаћког мутесарифа[7]) био је као највећи зликовац на Крајини описан.

Кад је Пеција предат био у Сарајево несретном паши Мехмед-Акифу, он га је свакојако неколико дана мучио. Тај зликовац хришћански — Мехмед Акиф-паша био је у Босни 1858—1859. Он је највећма мучио Хришћане, он би их вјешао за ноге и сламом потпаљивао, да се сламом гуше, а радо је држао поједине и у смрзлој води. Пошље њега уобичајило се је сиромашне Хришћане метати на дим и у смрзлу воду, те их тако дуго држати, док обилату уцјену не плате.

[5]) Не допушта

[6]) Коњаника.

[7]) Окружни предстојник.

Пеција је пошље неколико дневног мучења послат у Стамбол самоме цару. У Стамболу — Цариграду — није Пеција дуго био. Гдје је Пеција затворен био — звало се је „Трасана.“ Ту је — како је Пеција сам приповиједао — био привезан за један дирек, а на том диреку више главе Пецијиње било је написано, да је он 98 Турака убио. Сваком је било просто доћи и виђети Пецију. Народ је долазио као на какво чудо, те га гледао; млоги трговци — као Срби и браћа Руси, а и други намјерници осим трговаца сажаљевали су га и сваки би му бар нешто од новаца онако везану метнуо у џеп.

У Стамболу осуде Пецију на смрт, али да се у свом завичају погуби, гдје је бива највише зла и починио. Будућ је Пеција Турке понешто турски разумјевао, те тако разумједе осуду, па стане молити, да га никуд не гоне, већ одмах у Цариграду смакну. Кад су га упитали за што он неће, да иде у свој завичај? Пеција одговори: „Ја би драге воље ишао, јер сваком живом робу драг је свој завичај, и свак воли у њему и кости оставити; али ја знам, па нећу жив до мог завичаја доћи, јер ће ме пратиоци, предајући ме једни другима, убити, а и прије гонећи ме испребијали су ме, те сам још само жив и покаже сатрту ногу, коју је први пут сатрьо бјежећи из апса. Судија му обећа, да га се нико неће ни дотаћи, те одмах напише у пропратном писму: с овим се човјеком има благо поступати, и све му по жељи чинити до одређеног мјеста; а осуду Пецијину пошаљу поштом у Бихаћ. Како је Пеција ишао од штацијe до штације, то су се сви чудили, какав би он био човјек, па да се тако строго налаже, да се с њим благо поступа? — Једни ће ти га пратиоци запитати: „Ма чујеш вјере ти, ко си ти?“ Пеција ту мало варне и каже, да је он марвински трговац, па да је радио у ортаклуку с једним Аустријанцем, те тога његова друга нестане, па онда, побро мој, пане на њ сумња; но тај се Аустријанац сад изнашао, па сад мене шаљу натраг кући. Сад га пратиоци почну сажаљевати говорећи: „Е, видиш болан, како инсан може на бигаир-ак[8]) страдати.“ Кад би Пецију на штацији предавали једни другима, онда би нови пратиоци питали старе, какав је то човјек? Они би га хвалили, да је добар, а ето и у пропратном писму види се какав је. Елем тако ти Пеција сретно дође до с поред Ужца.

[8]) На правди Бога.

У путу више би пута застајао и тужио се, да га нога боли. Пратиоци би га по по сахата иза себе оставили, а они отиду до прве крчме, па пи, а Пеција кад стигне плати за све. Кад су дошли до с поред града Ужца, ту на караули замоли Пеција, да га неколико дана оставе, да се одмори, и ногу испари. Буљубаша му дозволи, и ту Пеција остане, па отален некако ујагми у Србију, гдје га јако лијепо браћа у Србији приме. Кнез Михаило намјести га у Крагујевцу као над-пандура, гдје је Пеција остао све до 1875. године.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

НОВАК РАДОНИЋ

Поглед на његов уметнички и књижевни рад.)*

После Димитрија Аврамовића Новак Радонић је први, који је умео и пером и кичицом владати, само што је Аврамовић радио то у исто доба и што му списи беху у најтешњој свези са сликарством; Радонић пак латио се пера, кад је напустио кичицу, а кад је писао, писао је о свачем другом пре, него о својој уметности.

У своје доба питало се живо, за што је Радонић напустио сликарство и за што не хтеде о њему управо ни говорити. Нико није могао разумети преки прелом тај у човека, који је баш као живописац стекао признања и поштовања. Али његова исповест скида нам копрену са те чудновате појаве, тог душевног процеса. У једном писму дру Јовану Суботићу од 11. октобра 1864. говори Радонић искрено и отворено о том, за што је напустио сликарство. То писмо није било познато нашем свету а изашло је на јавност тек после смрти Радонићеве и то у „Јавору“ за годину 1890. Да како, да не ћемо приказати цело писмо, али оно место, које говори о прелому у њему, значајно је и открива нам душу пишчеву. То место гласи овако: „Од како сам почео малати, никад ми се није срце разиграло при једној идеји, која би ми у главу дошла, никад ме потајна нека сила није терала, да што лепо на свет произведем. Је ли то дар? Не, то није ни видило дара. И ако сам што радио, то ми је само било крваво усиљавање, које ме је од вештине, која је иначе врло лепа, још већма отпађивало.“

То је бар јасно и не тражи никаквога коментара. Не ће му се, па доста. То признање пак разјашњује нам и тај чин, што је Радонић као сликар озбиљан и чисто суморан. Он осећа, „да на путу сликања не ће никад доћи до славе“ а кад један човек о својој способности има такво мишљење, онда је боље, да напусти досадашњи правац.

Но Радонић није могао бити миран, он је тражио и тражио себи посла, те тако и утехе и задовољства у њему. У сликању није нашао тога, потражио је и нашао је тога у књижевности, коју је живо и чисто с веселим усликом пригрлио. Није онда ни чудо, што је као књижевник шаљив и рефлективан. Ми тако видимо у Радонићу човека с две нарави као год и човека две струке; а те две нарави допуњују се у толико у колико замењује потоња струка првашњу. Радонић није само озбиљан као сликар а шаљив као књижевник, он је као књижевна индивидуалност много маркантнија него као уметничка — као књижевник показује својство, које као сликар нема а то својство је: оригиналност.

Новак је то, као сликар, за цело дубоко осећао, за то је својој уметности и казао с богом! Али у њему је ипак радио дух, који је тражио прилике и начина, да се истакне — за то је Новак онда узео перо у руке, да свету тако прикаже своје замишљаје а у једно и своје мишљење о многим појавама у нас.

*

Новак Радонић је на пољу сликарства стекао у нас лепога гласа и то поглавито као портретиста. То: „портретиста“ узимам ја у најширем смислу, увршћујући амо не тек сликање са живога човека, и копирање слика знаменитих уметника, већ и сликање икона. У вероисповести нашој има сваки светитељ а и сваки свети чин свој опредељени карактер и свој сталан манир, који се простире на држање, одело, околину па чак и на лице. Према тако крутом опредељењу и правцу не остаје сликару ништа друго, већ држати се тридиционалнога и освештанога начина, а то онда није врло далеко од портретирања и копирања.

Иконостас сентомашке цркве, црква у Ади и Иланци, велики број портрета која се налазе највише у Новоме Саду и многе копије знаменитих сликара показују јасно и одређено, да је Радонић имао велике способности *видљиве* моменте и *дане* прилике схватити и верно их за тим приказати.

Што се тиче пак композиције једне још не

*) Говорио Милан Савић на свечаној седници „Матице Српске“ о св. Сави о. г.

обрађене идеје, дакле, што се тиче самосвојнога и самосталнога рада, оригиналности, ту је Радонић већ био много слабији. Ми имамо у „Матици“ само једну самосталну композицију његову, „Смрт цара Уроша;“ ту не треба бити стручњак, да се одмах види разлика између његове композиције и његовог портретирања. Шта је композиција? По мом мишљењу је композиција извесно груписање особа и предмета у згодној светлости и перспективи. То јој је душа, суштина; остало пак, као боја одеће, прилично је споредна ствар. Уз то мора у композицији све бити тако рећи прожмано једном идејом, т. ј. најважнијим тренутком те идеје, пошто се у сликарству тек само један известан моменат даје приказати. Ко то све не уме том недостаје песничка интуиција, и он нам може насликати и најлепше лице, кад израз тога лица не одговара суштини замишљаја, на чијој је основи цела слика.

Ту лежи главни и основни недостатак Радонићеве уметности, а то је он добро осећао, иначе се не би о њојзи тако изразио био. Ко пак посматра његова портрета, чудиће се опет с друге стране, како је могао о себи и својој уметности тако строго судити.

*

Било би врло занимљиво следовати оном процесу у души Радонићевој, који се вршио онда, кад је напустио сликарство и прешао у редове књижевника. Не знам а и не верујем да су га какве спољашње прилике навеле на тај корак; то је просто производ његове нарави. Радонић је био у животу резонер и волио је да говори о многим стварима. Као сликар није могао задоста учинити том нагону свом, као књижевник пак врло згодно, управо, ту му је било широко поље. Тако је онда писао о многим стварима и о многим темама, имајући пред собом неку врсту философске системе. Та врста је његов производ и он се никако није наслањао на коју постојећу систему. Он је суштину својих философских назора изнео у предговору прве књиге својих „Молских мудровања.“ Али то, што је приказао, тако је неумивено и неочешљано, да прави философ просто не би знао, шта ће с том системом. При том има у том предговору и иначе у књигама таквих израза и таквих речи, каквих не само да нема ни у каквој философској системи, већ их човек не може у салонском друштву ни споменути.

Што има таквих израза, то би хтело да је оригиналност. У једну руку и јесте, јер још нико није тако подупирао своје аргументе. Кад метнемо пак манир и стил Радонићев на страну, ми ћемо у његовим „Молским мудровањима“ наићи на врло здраве назоре, који су на јакој моралној основи. Што Радонић тако гледи на свет и на призоре у њему, узрок је опет наивност његова, која се искрено ужасава од порока а тако исто се искрено радује врлини. На основи те наивности поникоше и они несалонски изрази и у опште манир писања његова.

Јака жица у Радонићевој нарави је хумор, који је да како такав, какав му је и манир. Није тај хумор безобразан, а, то не треба нико да мисли, али је онако једар и жилав, те заведе за собом свакої, који је иначе здрав а није превише „суфтилан.“

Радонић је за собом оставио две књиге „Молска мудровања“ и у рукопису речник оних речи, којих нема у Вуковом речнику. Шта је садржај његовим књигама одаје сам наслов. То су рефлексије, резонмани, философска посматрања о разним стварима. И при свем том, што сам споменуо, да је у тим мудровањима овде и онде по који сиров или незграпан израз, ја их могу сваком препоручити, јер ће у њима наћи човека врло начитана, човека поштена, оданог родољуба и многу и многу варницу душевну, која би лепим плодом уродила, да падне на плодно земљиште. Слава Новаку Радонићу, српском сликару и књижевнику!

ПИСМО
НИКАНОРА ГРУЈИЋА ТЕОФАНУ ЖИВКОВИЋУ.

Любезни Теофане!

Што сте ми обећали у последњем писму Вашем, то су ми донеле доцние две поште под два атреса моя, едним приватним и едним служебним, од Вас. Дабогме да ме ние могло развеселити писмо Ваше, из кога е избияо духъ незадовольства и множио и мое незадовольство, кое сам носио у срдцу с тога, што се ние могла свладати овом приликом домаћа неволя Ваша. Али кад сам примио касние пратиоце писма Вашега, „Предатницу“ за Јосику, и „Србску народну Цркву“, онда ми е попустило незадовольство

и уступило место радости, кою е уливала у мене с едне стране нѣжность она, с коіом сте ми испунили молбу мою, а с друге дубљина мисли и осећая оних, с коима сте спровели у светъ „Србску народну Цркву“ Вашу. Я се ломим у души и у срдцу своме и разбиям главу већ више дана око тога, шта би Вам казао за тай умотворъ Вашъ, па іош незнам ни сада, кад сам узео перо у руку да Вам пишем, како би започео писати, ер некако іош неналазим ни у мислима ни у речима моима поуздане подине, на коіой би се могли подигнути и завршити права и праведна пресуда те научне радње Ваше. Дѣло е малено и узано по листовима, на коима є урезано, али е велико и широко по садржаю и по намери своіой. — „Србска народна Црква“ то е цео србски народни животъ, цела запамћена србска прошлость народна, цела наслеђена садашњость народна, а као што сад стоимо, могли би додати, готово и цела будућно ть народна. Ко то незна, тай треба да прочита и проучи добро „Србску народну Цркву“ Вашу, пак ће знати; а ко е знао то и осећао и пре тога, тай ће знати и осетити, кад прочита то делце Ваше, од колике е важности по будућность нашу, помирити садашњость србске народне цркве наше са прошлости нѣном са прошлости и садашњости целе васеленске цркве православне, а што е найглавние, са садашњости своіом. Ви сте се бавили, као што видим, око те намере с необичним мислима и врућим осећаима, са основаном наученошћу и яком речитошћу, са поузданим оштроумлѣм и искуством своим. Хоћете ли и докучити ту намеру своју, то Вам незнам прорећи; али толико Вам могу казати засада и овога пута, да тога предмета ние претресао, колико є мени познато, код нас іош досада нико тако, као што сте га претресли Ви. Дакле хвала Вам на том апостолском зрелом и лепом грожђу, од кога се мора осладити веселѣ народно свакоме, ко га окуси с апетитом народним. Я се покланям дубоко „Србской народной Цркви“ Вашой, и поносим се, што іой се могу поклонити, као дѣлу Вашем. А Ви знате, и зашто се кланям и зашто се поносим. — Што рекосте у писму Вашем, да ћу познати себе у дѣлу Вашем, то нисте погодили: тражио сам себе; али сам нашао Вас, и сад се тек радуем, што нисам изишао досада пред светъ са гдекојим дѣлом и словом своим; ер би се заронила плиткость њиова у дубљини Србске народне Цркве Ваше. „Я имам те све идее и мисли; али неби их могао тако саставити и написати“ тако є рекао мени незаборавлѣни велики Епископъ Пантелеимонъ, кад сам му прочитао дѣло моє о раздвою єрархие Србске и Влашке. Те речи Пантелеимонове могу рећи и я Вама, и желео би, да их и Ви можете поновити према коме ученику своме! Засада толико. А кад доспем, казаћу вам, како мислим и судим и о поединим мислима Вашима тога дѣла. Међутим поздравите Г. Паю и будите здрави са свима Вашима и Вашег

искреног Владике

21. Ноемвр. 1868. **Никанора.**

Ових дана саранио сам и Тому Миланковића, и сад сам самъ као суво дрво без стуба и без грана.

Саопштио *Никола Кукић* из ман. Гомирја.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= Марко С. Поповић, учитељ у Фочи у Херцеговини, позива на претплату на збирку српских народних умотворина, и то на прву књигу, где ће бити „**Српске народне севдалинке**“, које је скупио у Пљевљу, Стоцу и Фочи, и за које песме вели, да су лепша од лепше. Чист приход од овога дела иде у корист фонда за подизање српског књижевног друштва у Босни и Херцеговини. Новци се шаљу: Књижарници Браће Јовановића у Панчеву. (Цена је 60 новч.) Већ и ради добре цељи, којој је намењено ово издање, ваљало би се претплаћивати на ову збирку народних умотворина из оних лепих крајева српских.

= Млади српски уметник Ђока Јовановић у Београду израдио је лик нашега Змаја-Јовановића и у Паризу га је салио од бронзе. Лик ће се сада умножавати и продавати, а стајаће само 4 фор. Да би се могао пустити уметник у умножавање овога салика нужно му је да се јаве најмање 300 купаца, а жалосно би било, кад се у Српству не би могло толико претплатника наћи на овај редак у Срба посао, који би претплатници с једне стране потпомогли младога уметника, а с друге стране набавили за своје собе лик уваженог песника српског.

= Књижевни лист „**Стражилово**“, што су га пре неколико година уређивали наши књижевници Јован Грчић и др Милан Савић, и који је из познатог српског узрока морао пре три године да престане излазити, сад је наново покренут под уредништвом Јована Грчића и излазиће као недељни лист на читавом табаку. Држимо да није много два књижевна листа за овострано Српство, јер ко осећа праву потребу за читање томе и није доста да прочита и проучи *један табак* за читаву недељу дана.

= У Вел. Кикинди је изишла у накладној штампарији књига „**О деци не за децу**“, која доноси шест прича са рускога преведених. Писац је Н. Морски (Н. К. Лебедев), а превео их је М. П. Туторов, познати преводилац наш са рускога у „Садашњости“ и у засебним књигама. У овој су књизи ових шест приповедака: Чика, Улична певачица, Ноћ, Мајмуница, Је ли то грех и Дижвица.

= Занимљиво је читати у предговору „**Српских народних песама**“, што их је недавно издала штампарија А. Пајевића у Н. Саду, а што их је скупио Манојло Кордунаш, како хрватска браћа поправљају српске гусларе у певању и у језику. Тако је хрватски професор Лука Марјановић дозвао к себи српскога гуслара Раду Рапајића на Заваље, те захтеваше од њега да му казује наше народне песме, које је он онда бележио, с намером да их изда као „хрватске“, а певача је учио, како да промене поједина места у певању. Тако Рада пева: „А *Србину* вјера не доноша“, а хрватски

професор му саветује да место „Србину“ каже и пева „*кршћану*“; Рада пева: „Стојан једе крмећега меса“, а професор Марјан га поправља: „Тамо Стојан уз'о *врушшикати*“. Г. Кордунаш тврди, да се те песме, што их је проф. Марјан побележио од српскога гуслара Раде, налазе већ у „Sborniku hrvatskih narodnih pjesama“ „Matice Hrvatske“ у Загребу. Љубопитљиви смо, да ли ће у том издању заиста „*Србин*“ бити „*кршћан*“, и да ли ће Стојан јести „*крмећега меса*“ или ће само „*узети врушшикати*“.

== У Сарајеву је изишао **„Гласник земаљскога музеја у Босни и Херцеговини“**, (књига IV.), који излази онде под уредништвом Косте Хермана и у њему чланци штампају или ћирилицом или латиницом (по жељи писца) У овој су књизи штампани ћирилицом ови чланци: Опис поља Гласинца, Са Гласинца (извештај о летошњем откопавању), обоје од Ђорђа Стратимировића; Старобосански мраморови. од дра Ћире Трухелке; Надгробни споменик кнеза Батића, од Косте Хермана; Стенице (популарна зоолошка расправа) од Виктора Апфелбека; Предхисторијска истраживања на Собунару код Сарајева у години 1891. од Фрање Фијале. Под рубриком „Књижевност“ има приказ књиге „Наука о човеку“, а референат је Ђорђе Стратимировић. И иначе је садржај разноврстан и теме занимљиве.

== Старчевићијански лист „Hrvatska“ наклатио се од некога доба на красни загребачки књижевни лист „Vienac“, па сад већ и то тврди, да је „Vienac“ *шпекулативно* подузеће. Овим поводом доноси „Обзор“ загребачки рачуне „Виенца“, који су врло занимљиви, и из којих се види, каква немарност влада и у хрватској публици према својим књижевним листовима, баш као и — тамо негде око Калкуте и Бомбаја. Ево шта се вели у тим рачунима: Кад се није могла одржати „Даница илирска“, кад је престао „Невен“, „Наше горе лист“, „Босиљак“, „Хрватски Соко“, кад је морао да издахне „Драгољуб“, покренула је „Матица хрватска“ године 1869. „*Vienac*“. Издавала га је до г. 1873., и надоплативши на њ око 4000 фор. предала га је „Дионичкој тискари“. Од г. 1873. кад је „Дионичка тискара“ преузела „Vienac“, па до године 1891. стоје рачуни његови овако: Године 1883. (уредник Дежман и Марковић) губитак фор. 729 30. 1874. (уредник Шеноа све до 1882) добитак фор. 105·66. 1875. губитак 247·03. 1876. добитак фор. 226·68. 1877. губитак 578·64. 1878. губитак фор. 1031·62. 1879. добитак фор. 88·60. 1880. губитак фор. 1098·85. 1881. губитак фор. 1204·55. 1882. (уредник Фолнеговић, *Старчевићијанац*) губитак **2208·13**. (Године 1883—1885. био је „Vienac“ у приватној наклади). 1886. (уредник Клаић до г. 1889.) губитак ф. 621·01. 1887: добитак ф. 13·06. 1888. губитак фор. 1021·32. 1889. губитак фор. 450·76. 1890. губитак фор. 575 01. За ово време изгубила је дакле „Дионичка тискара“ на „Viencu“ фор. 9332 22. Хонорара плаћено је сваке године писцима 1200 фор. Уредништво је добивало до године 1883. фор. 1200 на годину, а од године 1876. фор. 840. — Године 1886—1889. добивао је професор Клаић 35 фор., а садањи главни уредник добива 45 фор. на месец. (О истинитости горњих бројева може се сваки уверити код кр. судбеног стола као трговачког суда у Загребу).

РАЗНО.

(Правичност Карађорђева.) Бијаше српски логор недалеко од манастира *Студенице* у Србији,и у логору је био покојни *Карађорђе*, глава од Србије и војсковођа. Једно јутро на уранку, истек огрејало сунце, ал дотле се Карађорђе већ умио и Богу молио и по обичају држаше му један од главнијих момака у десној руци погачу а у левој чутурицу с ракијом, и он у гуњу, да му само испод гуња врх сабље извириваше, испред тога момка ходајући узимаше од тога момка чутурицу с ракијом, па кад и кад сркуташе, а исто тако одламаше по комадић погаче, па се њоме залагаше.

Кад однекуд неко бугарче, или је српче, од оних страна од истока, што заносаше језиком по бугарски, допаде тамо, па приђе момцима Карађорђевим, мислећи од свакога, да је господар, што бијаху у самом злату и у сребру, па пође питати, ко је господар Карађорђе, а кад га момци упутише на права господара у гуњу, а он му приђе и пољуби му руку, па му овако рече: „*Господару, молим ши се, ја сам синоћ убио једнога бега и усео му коња под шакумом* (коњском опрavом) — *оружјем, у кубурама пишшољима и о ункашу сабљом, шопузом и шешаном, и скинем га, и ево му рува на мени, па сад дошавши амо шеби ошео ми хаша Сшаноје Главаш, нудећи ми свога парипа са шакумом његовим и сшо дукаша приде; ал га ја, господару, не дам ни пошшо, јер ја за оним хашом ходам већ има више од две године да га само освојим и мени је увек глава играла, а сад да ми га он ошме џаба*“!

На то Карађорђе погледавши тамо испод сунца и угледавши турски логор на арнаутском мезарлуку рече једноме момку: „*Иди, Радоване, и кажи Сшаноју, нека доведе шога коња шаки амо под шакумом како га је узео од овога момчеша*“.

Мало час ал ето ти *Сшаноја Главаша* и за њим воде два момка хата јагрва и за њим један момак вођаше кулаша станојева. Кад Станоје дође пред господара, а он га упита: „*Море, Сшаноје, одкуд шеби шај јагрв шшо га шаког нема у Србији?*“ Станоје му рече: „*Узео сам га од шога бугарчеша, шша ли је, па му дајем мога кулаша за њега, како сшоје коњи, и још му дајем сшо дукаша приде, а он ешо не ће, већ ево и шеби разбија главу и шужи ши се на ме.*“

Карађорђе погледавши га попреко, рече му срдито показујући му прстом на турски логор: „*Ено, к . . о, и рахшова и хашова, па иди шамо, па ошми ако хоћеш сшошину, па доведи, па нека су швоји, а не дирај у шуђе и шшо је други својом главом сшекао и задобио.*“ То му рече, па потеже пушку од појаса и опали на Станоја, и да момак не притрча, буљукбаша *Пешар Јокић*, те удари руком њега по руци, а пушку му обори на ниже у пламену, убио би Станоја, но онако га само ранио у бутину, а јагрва узе па даде бугарчету и рече: „*Ено ши, синко, коња, еда Бог да, срешан био на њему, и много шурских глава с њега одсекао.*“ (Из заосталих хартија пок. Светозара Стојадиновића).

ОДГОВОРИ.

Г. Н. К. у Г*. — Радо ћемо штампати обећане старине само нам изволите послати. Ако желите можемо Вам оригинале натраг вратити, кад их употребимо. Поздрав.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 4. У НОВОМ САДУ 26. ЈАНУАРА 1892. **Год. XIX.**

СПОМЕНАК.

У самоћи немој, кад се нојца сведе,
И тишина блага над светом овлада,
По бескрају звезде затрепере бледе
К'о у ведрој души насмејана нада.

По небесном плавну, обасјаној стази,
Једна сенка често ненадно се вине,
Са небесног виса полагано слази,
Као зрачак плави у мрачне долине.

Под венчићем ружа и споменка плава
Расплетене косе низ плећа се вију,
Из очију њених небо просијава
И милости рајске што се тамо крију.

А ја чујем тада чудновате гласе,
Очараним звуком изнад мене звоне,
Чини ми се слушам сребрне таласе.
Несташно и шумно дижу се и роне.

У дубини душе тад се нешто буди
И ненадним летом лагано се диже,
Размахује крилма, разапиње груди,
Па к'о врело бујно на очи ми стиже.

А небесна сенка надамном се нија,
Косице ме плаве додирују прами,
Среброзвучна песма звонко се извија,
К'о дах премалећа када живот мами.

И ја слушам, слушам, а у срце моје
Слађана се сета полагано своди,
Желео бих груди да расклопим своје,
У дубину душе тамо да заброди.

А та чудна сенка, к'о лахорић благи,
Дотаче ми срце преливено жуди,
Узеде споменак, из косице, драги,
Тај споменак плави спусти ми у груди.

И од тога доба, у некој самоћи,
Слушам њене звуке, где у души звоне,
Чини ти се као у тиханој ноћи
Да ме топли вали запљускују, гоне.

А споменак што га унесе у груди
Мирисним ме дахом као сан опија,
И нејасном сетом успомену буди
Па је као песму из душе извија.

Од те прве ноћи, по небесној стази,
Гледам дивну сенку како се осмева,
Расплетених коса она мени слази
Да споменак плави песмама залева.

Драг. Ј. Илијћ.

ПРВА ЉУБАВ.

Написао Петар Ст. Марковић.

(Наставак.)

За тим одем и ја у цркву, у коју су већ сви унутра ушли, те станем иза певнице —; беше то особито уживање, јер као ђак у Земуну нисам никад смео стати за певницу, па зато сам тај дан певао што ме игда грло носило као да ћу тиме доћи за један степен ближе небу.

После службе разишли смо се по манастиру и по пространој му башти где је под сеновитим стогодишњим храстом постављен дугачак сто, за који смо на скоро сви, заједно са калуђерима сели за ручак. У сред ручка у једаред сунце које је до сад тако јасно сијало зађе за облаке. Небо се подмладило а из далека са запада покажу се густи црни облаци, који су све брже к нама долазили и покрили небо; и то тако да је наскоро у сред дана настала као нека сутон. Зато смо се и пожурили с ручком, калуђери морали су прекинути своје здравице и сви се повучемо у манастир, јер бура тек што није почела. Искуписмо се по гостинским и игумановим собама, у којима је био чисто мрак, па смо ћутећки сад очекивали шта ће бити, јер је у Фенеку због његова самотног положаја бура много ужаснија него иначе на другом ком месту.

Ја сам стао крај прозора што су окренути према Бољевцима, па гледао на поље; сада грунуше сва звона са торња цркве „да растерају облаке“ али се изгубише у урлику буре; ветар је фијукао и преко равнице те завитлао прашину што је лежала по друмовима и замотао њоме сву околину као у неку маглу. По манастирској башти лети лишће с дрва а витки врхови младих дрва савијају се и додирују чисто земљу; са кровова све лете црепови. . . . У тај мах засветли се сва соба од блеска муње, а одмах затим надјача тутњава грома буку холује и звона са манастирске куле за часак У томе тренутку сви што су се скупили у загушљивим собама заћуташе, наста нема тишина међу нама. Сад се и зачу ситни прасак крупних кишних капљица о ситним окнима прозора и часак затим већ левала је киша као из кабла. Па док је тамо на пољу још једнако киша падала и каткад се још из далека чула грмљавина, то се међутим друштво раскравило и играло „ја се срдим на тебе,“ а старији и калуђери се дели су још при чаши вина у трапезарији

О сурчинској шуми није нико више ни говорио, на њу се после оваке кише није могло ни мислити, већ пошто се око шест сахата киша мало стиша и небо нешто разгали поседамо у кола те пођемо испраћени манастирским звонима кући У колима седели смо опет онако исто као што смо овамо се возили. Фенек и његова два црвена торња ишчезавали су све више и више, а облаци су у дугачким и дебелим слојевима јурили према истоку. Киша је још сипала па омотала све путеве као у неку маглу. Путеви су били наквашени па зато су и кола много спорије ишла. Пошто смо сви били уморени то смо већином ћутали, моја сестра на скоро чак и задрема и наслони се на госпођицу Валтерову која је тога дана лепу белу хаљину имала, која јој је врло добро стојала Пуначке јој се груди лагано надимаху и спуштаху, на очи навукле јој се трепавице, спустила их доле, па тек по каткад подигла их, и сањалачки погледала у покислу природу. Била је тог дана особито лепа. Ја сам јој седео преко пута и нетремице гледао у њу и први пут сам тада себи сам признао, да ми је она некако другачија, милија и лепша него све женске, што сам их до тог доба у моме животу познавао, но зашто — то ја нисам знао. —

На скоро се опет моја сестра пробуди и сви троје упустимо се сад у разговор и станемо причати једно другом доживљаје данашњег дана и правити примедбе на ово или оно, тако, да кад смо дошли кући, а било је то због времена прилично касно, смркло се већ давно, а и месец се иза кишовитих облака већ помолио, учинило ми се да смо врло брзо приспели.

Распуст се већ приближио скоро крају. У току тог времена пак, ја сам се знатно променуо. Нисам више био онај, који сам пре три месеца био, постао сам много старији и озбиљнији. од дечака постао сам младић. —

Лето је већ прошло а за њиме већ дошла лепа и годна јесен. Сунце малаксало сјаје још благо и топло. Лишће на дрвећу почело да жути и на земљу да пада; а на брежуљцима, што почињу од бежанијске ка

није па воде до села истог имена, чула се је одмерена лупа мујала по муљаоницама и једноличне отегнуте песме берачица Тих дана ишли смо редовно свако после подне у виноград и остали тамо док не би сунце за брег зашло и још последњим својим зрацима позлатило Бертину косу — па онда кад би већ и роса пала и сутон се почела хватати а ми би се вратили кући. —

Беху то лепи дани! пуни сунца, мира и спокојства. —

Кад сунце седа и прелије сву башту оним мирним вечерњим црвено-златним светлом, Берта би обично онда узела по једну од мојих сестара па се с њоме по широким шљунком посутим стазама баште шетала. Ту у слободној природи међ цвећем и ружама чинила ми се је још лепша. Ја сам обично седео на каковој клупи пред кућом или на трави и гледао час у њу час у небо како сунце залази а облаци мењају сваки час облик и боју. У оваковим часовима обузимала ме је нека чежња не знам ни сам за чиме . . . . онде сам опет видео Берту како пролази са мојом сестром поред мене Како сам завидео мојој сестри што је обавила руку око Бертина вита стаса, о кад би ја смео само једанпут обавити је тако руком! Кад би смео само једанпут стиснути јој ту малу белу руку као што је то сад чинила моја сестра! . . О како би био срећан! . . .

Донде непознати осећаји обузеше ме, осетио неку тугу а уједно и радост, али туга је била већа нег радост. Осетио неку неодољиву силу која ме к њојзи привлачи и кад би томе задоста учинио да би све туге нестало. Видео сам да ми је милија него све на свету.

Неколико дана за тим баш као прекосутра ћемо брати виноград. Изишли ми и још неколико познаника после подне у виноград. Пред виноградом стајала су наша проста кола, што су возила бурад за бербу. Неком из друштва у једаред паде на памет да поседамо на кола, да видимо како се човек на простим колима вози. Ја сам био одмах пристао на то, попео се горе те пружао свакоме ко се хтео попети, руку. На послетку је дошла Берта ја јој пружим руку, но у исти мах — коњи тргну натраг, она врисне и посрне. Ја одмах скочим с кола прихватим је и одведем до клупе, која је недалеко одатле пред виноградским вратима стајала. Сви се затим сиђу с кола и окупе око ње да виде шта је? — Но на срећу небеше много; више се поплашила, него што је штете претрпела. Точак јој захватио и прешкинуо нешто мало врха од ципеле. Из почетка сви се јако уплашише, јер су мислили да јој је точак прешао преко ноге. Ја сам се љутио на оне остале што су се толико ушепртљили око ње, те тиме нису дали да је ја сâм умирим и помогнем јој ићи.

Мрак се већ спустио кад смо пошли кући, месец већ одавно помолио црвену своју плочу из мутне маглене копрене, што се надвила над барама па јасно светли да се пут и камење по њему распознаје. Морали смо ићи пешке, јер су кола цео дан била у послу, Берта позвала моју старију сестру да иде с њоме испод руке. Но ја то нисам хтео никако допустити „на мене се можете много боље наслонити, јер сам и јачи и већи“ речем јој. Она на мах прими моју понуду, узе ме левом руком испод руке а десном се је поштапала на сунцобраном Тако смо ишли мирно већином ћутећи кроз лепо јесење вече од винограда па до куће. — Ово ми је било први пут да сам водио женску испод руке, ја сам уживао, чинила ми се је као да сам јој тиме постао ближи него што сам донде био, осећао сам весеље, радост неку а уједно и узбуђење и неке осећаје које до сада никад нисам познавао и које се не дају описати. После бербе почела је школа те зато сам се ређе с њоме састајао и тек после подне, када сам дошао на ужину, онда би седећи обично једно другом преко пута при кави по дуже ћеретали, јер у то су доба обично сестре имале сахат код учитеља свог па смо нас двоје били сами. Лепи су то били вечерњи часови, када се у соби већ полагано хвата сутон: Како их се радо сећам па чисто видим поглед њених очију, који ме је начинио задовољним и сретним за читаво вече. Тако је пролазило време, ја сам се са свим променуо, постао сам миран и озбиљан и према свима љубазан; но који пут ипак је избила моја стара несташна нарав на површину али онда сам требао само да видим њу, или да је се сетим, па све је прошло. У њеним рукама био сам комад воска, из ког је она могла радити што је хтела; а ја сам био срећан и пресрећан, кад је она само се обзирала на мене. —

(Наставиће се).

*

МАРИНА ХРУЗОВА.

По истинитом догађају прича Андрија Себерињи.

(са словачког.)

(Свршетак.)

IV.

У Пешти смо. Година је 1818. Од еванђеличке цркве, али не од оне у Керешкој улици, води к северу једна дугачка улица, која се звала Краљевска улица.

У тој улици близу Терезијне цркве, где су сада горостасне велике зграде, беше једна мала проста кућица. То беше кућа свећара по имену Карла Вајса, који је имао за жену Сеничанку из рода Подхрадскога. Она као Словакиња увек је држала само словачке девојке у служби. Но то није било из народног осећања, него рецимо истину: словачка чељад је увек била вреднија, вернија и јефтинија.

Ту у томе дому наћи ћемо сад и Марину у служби.

А како је она амо доспела?

Вајс је живео са свештеником Мартинијем у врло добром пријатељству. Па пошто је Мартини био премештен за пароха у Кишкереш, а Марина не хтеде онамо ићи, то ју по препоруци попиној узме Вајс у своју кућу да служи.

У Пешти јој се нов свет отворио. Пешта до душе не беше још онда тако живо место као данас, али ипак је било ту и онда доста вике и ларме, на коју се не може лако да навикне сваки сељанин. С почетка јој се допадало. Сваког је човека држала за господина. За Марину су необични били они красни излози, трговине и дућани, господске кочије, недељне забаве, па и боља храна, јер варошани се боље старају за свој стомак, него сељани.

Али се човек брзо свега тога насити Тако је било и са Марином. С почетка је све занимало, али наскоро јој беше одвратно и место и госпоштина. Нарочито јој је било мучно, што није могла, као што је навикла у селу, да пева, јер јој је то у Пешти госпођа забрањивала. Кадгод је почела своје омиљене песмице да пева, одмах су је опомињали: ово није село, овде се не сме певати.

— Ах, Боже мој, уздисала је она, у тој Пешти не може се чути ни побожних, ни светских песама! Овде се само трчкара тамо амо, тргује, купује, као да је увек вашар. Милије би мени било косити траву, само кад бих могла по вољи попевати. Не, ја овде не могу остати, идем куд ме очи воде, идем, где могу певати, колико ми срце иште.

Што је смислила, то је и учинила, тим пре, што је и у срцу свом осећала тугу — као што ће се видети из даљег причања.

Самко Ланијев се оженио, а Марина остаде без цеге. Кад је чула то, тешко јој беше око срца. Дошло јој је да плаче, али и те сузе јој се следише. Кад је улицом ишла, сваки час се о кога спотакла, ходила је не пазећи, душа јој беше болна. Кад ју је ко штогод запитао није добио одговора. Беше у забуни, као оно у врућици. Дању јој је било, као да сања, а ноћу не могаше заспати.

— Таква је, ето, та мушка љубав! мишљаше Марина. Еј, ала су му брзо излетеле из памети оне речи: „Дубоко си урезана у моме срцу, ти мораш моја бити!“

Она није знала, шта се догодило између Самка и Стевана. После оног растанка кад је Самко дознао да и Стеван Марину намерава узети, премишљао је он много о томе. С почетка није се могао спријатељити с том помисли, да би Марина своје млађане дане живота с другим проводити могла а не с њиме. Осећао је да га везује с њоме и реч, што јој је дао: „Ти мораш моја бити!“ С друге стране чудно му је било, што је Марина ћутала. За што му није одговорила: и рекла „Ја ћу твоја бити.“ Буниле су га јако и речи Стеванове: „Дала ми је руку.“ Они су се дакле једно другом обећали. Они су дакле верени, ако и не пред свештеником а оно пред Богом. Ко зна, можда она љуби Петровића. Можда љубоморни Стеван снује против мене освету у своме срцу, јер љубав је слепа, те би се могла и несрећа каква изродити. Ове мисли учинише, те Самко поста хладнокрван. Уз то су га родитељи гонили да се жени што скорије, а ако ћемо право рећи, родитељима није била ни по вољи синовљева намера. Марина је отишла у Пешту. Ко зна, можда је тамо и другог нашла. Доста то, да Самко није живео у идеалној љубави; он се по савету својих другова ожени. Није он знао, шта је Марина трпела. Ништа је није тешило на овоме свету Угушен бол, већи је

бол. А њена туга беше тајна. Коме се могла потужити? О, па ни у песмама није могла тугу свога болнога срца да излије.

У тој истој кући у Пешти, где беше Марина Хрузова, становала је и пријатељица њене газдарице, Катинка Крижова из Сенице, девојче, у најлепшем цвету. Њојзи се Марина приближила, њојзи се изјадала, шта јој лежи на срцу, њу је замолила, да ју научи ону тужну песму о растанку, што је Катинка с драге воље учинила јој, а написала јој је још и више других песама словачких. Марина их је чешће читала, али на жалост своју није их смела певати.

— Умири се, Марина, тешила ју Катинка, кад ти је Самко неверан, имаш месара, који те, као што си ми причала, тако топло љуби.

— Истина, одговори Марина, он ме је још ватреније уверавао о својој љубави него Самко; али је он отишао далеко, а ја сам се у Самка уздала. Он је мирнији, нежнији него Стеван.

— Сад је већ узалуд; мораш се умирити, јер друкчије не може бити. Самко има своју жену.

— Ох, шта знам радити, кад је Господ тако хтео. Али знате шта, Катинка, ја овде у Пешти нећу више остати.

— А куда ћеш да идеш?

— Да ли знате где је Асод?

— Богме ја не знам.

— То је сеоце недалеко одавде. Чујем да је на брегу као и Маглод, и да има гајева и шумица. Имам онде родбину од стрица, пак идем онамо. Овде у Пешти не могу више остати, ја бих овде умрла. Овде нема пријатна лица, овде се не сме певати. Па ни Божија служба није ми овде тако побожна, као код нас, или у Маглоду.

Тако је и урадила. Кад је ислужила годину, она остави Пешту и повуче се у Асод.

V.

Кад изиђемо на Керепешку капију, која је на северозападној страни Пеште, и изиђемо из вароши, доћи ћемо на правац, који води у Ракош, где су наши дедови држали саборе и Матију за краља изабрали. Кроз долине, које су покривене зеленом травом, теку тихи поточићи. Ту се разлежу чаробне песмице умилних птица. Што се бли же долази Геделову, све је пријатнији овај крај.

Сам Геделов је малено сеоце, али се у њему дижу двори Гражалковића с прекрасним вртовима, које је у новије доба купило угарско министарство за славно владајућега краља нашег. За тим нас у долини поздравља дворац Бешенов, где је некад становао славни историк Феслер. Према дворцу је стари зверињак, у којем је пуно јелена. И ово припада добру Геделовском.

Ту је за тим пукла нова долина, а у тој је долини сеоце Асод. На брежуљку се виде три дворца Подманицкова; красан призор за гледаоца.

И тако смо већ у Асоду, године 1819.

А шта нас је сад опет амо довело?

Пратимо Марину Хрузову, која је амо дошла. Да ли је доиста имала она овде своје родбине или је она то само с тога рекла, да се лакше опрости немиле оне службе у Пешти.

У доба године, кад је већ сено покошено било, јечам већ почео зрети а и раж је почела жутети, само се још зоб зеленела, но и кукуруз због ране росе имао је још своје зеленило — деси се једнога дана, да је у Асод дојездио коњаник један, који је по кашто у трубу засвирао. Беше то писмоноша из Бага. Ваља нам знати, да у оно доба не беше још свуда поште. Коњаник је донео писмо Марини Хрузовој, која је била код Ђорђа Ваштара.

Није могла ни да помисли, од кога би она могла добити писмо. Није она још свога века ни од кога писмо добила. Узела га у руке, превртала — беше јој рукопис непознат. Погледа на печат: на њему беше изрезана воловска глава. На послетку по наговору господина Ваштара отвори писмо, у којем је ово писало:

Мила моја Марина!

Као што жедни јелен жуди за хлађаном водицом, тако жуди срце моје за тобом. Не могу да заборавим оне твоје црне очи и хвала асодскоме месару, с којим се у Кечкемету на вашару састадох, што дознадох од њега, да си ти у Асоду и да си још слободна. Тако је то морало бити, јер си ми ти од Бога суђена. Да ли се још сећаш онога тренутка, кад нам је рука у руци била? Шта се за тим догађало, нећу ти описива-

ти; доста то, ја у уверењу, да си се Самку обећала, не хтедох вам неприлике чинити, отишао сам у доње крајеве Угарске с намером, да се не зауставим до турске границе. Али није као што би човек хтео, него као што Бог нареди. Овде у Сабадсалашу понудило ми се добро место и хвала милом Богу, иде ми добро, тако да о Миољудну хоћу да отворим у Кишкерешу радњу за себе. Самко Ланијев се оженио. Бог га благословио, и хвала му што те није узео.

Са овим ти писмом јављам да те још и сада љубим, и желео бих те за жену узети. Отпиши ми да ли пристајеш Ако си вољна онда бисмо се морали пре Миољадна састати, јер тога дана ћу примити месарницу у Кишкерешу Саветовао сам се о овоме и са господином Мартинијем и он одобрава моје намере.

Сад збогом, мила моја Марино! Пиши, што пре ми пиши. јер дотле нећу имати мира ни дању и ноћу. Корпу не примам.

Грли те и љуби до гроба

Твој

Стеван Петровић.

Разне осећаје побудило је у Марини ово писмо. И радовала се и побојавала. Али шта ће? Иде година за годином, па богме се већ приближује и двадесет девет.

Написала је писмо, запечатила га, однела га на пошту, — писмо, у коме се обећала Стевану.

Лепо јесење време беше 19. септембра 1819 године. Малени сватовски ред ступао је у асодски евангелички храм божији, у који се по степеницама иде, јер је на брежуљку; с обе стране стазице засађена су дрва. На челу сватова ишао је Стеван Петровић са својом Марином. Лице пуно осмеха показиваше радост и душевни мир. У присуству Јосифа Шена и жене му Марије, Ђорђа Ваштара и Јудите Санта, благословио их је и венчао месни свештеник Данило Микуљаш. Сутра дан рано изјутра отпутоваше сретни младенци. који спојени беху не само заклетвом, него и искреном љубављу.

* * *

Са овим би се наша прича могла свршити. Али јој намера још није довршена.

У Кишкерешу, где је словачки песник Жело певао у маленој али чистој кућици беше колевка. а у тој колевци лежало је 1. јануара 1823 године рођено детешце. Код колевке сеђаше мајка, љуљајући дете. а уз то певајући му час побожне, час светске словачке песме. Сретна ова мајка беше Марина Хрузова. од оца Јована а мајке Зузане. рођена у Турчанској, која за просте народне песме тако одушевљена беше, да је то одушевљење прешло и на њезино детенце.

А то детенце?

То је славни песник *Александар Петровић*, који се доцније прозвао *Петефи*

——

У пештанским мађарско евангеличким матрикулама стоји ово:

Број 14 Умрьо 1849. дана 21. марта и сахрањен је у Пешти чрез Јосифа Секача *Стеван Петровић*, родом из Новограда. ожењен, месар, 58 година; немоћ, тифус.

Број 20. Умрла 1849. дана 17. маја, а 18-ог сахрањена чрез Јосифа Секача удова *Петефи*, рођена *Хрузова Марина* из Турчанске, 58 година; немоћ, жучна врућица.

Петефијева *последња песма* бави се смрћу родитеља његових На мајчином погребу и сам је био, али на очевом није што се види и из песме му, која овако вели:

Најзад дође време, и то бити мога,
Да се винем дома... ао јада мога!
Видех оца... сандук и мртвачке кости,
И сандук не видех више у целости!
И то онда видех, кад ми умре мајка,
Па јој гроба даше уз доброг бабајка...*)

Деск, 25 јан. 1890.

Платон.

*) Оригинални Петефијев текст гласи:

Végre megtörtént a rég várt viszontlátás!
Nincs közönet benne, Nincsen Istenáldás.
Láttam jó atyámat . . . vagy csak koporsóját.
Annak sem látszott ki csak az egyik széle,
Ezt is akkor láttam kinn a temetőben,
Midőn jó anyámat tettük le melléje.

а горњи српски превод је од г. Благоја Бранчића, који је имао доброту да нам те последње Петефијне речи у српском преносу искаже. — Ур.

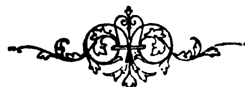

АЛЕКСА ПЛ. ОКОЛСКИ.

Унук генерала фелдмаршалајтнанта Саве Продановића од Ужичке Каменице.

Кћи Савина Мартица рођ Продановићева, (в. бр. 1. овогод. „Јавора“) удата у Пољској за Михајила Григорија Матију Околског, оставила је после себе четворо деце, међу којом треће по реду беше овај *Алекса*, о којем смо ради овде коју да проговоримо

Све што будемо овде о њему записали црпљено је из најпоузданијега извора. Све је то побележио велеуважени г. *Јован Поповић*, ц. и кр ритмајстор у м., који се сада у дубокој старости својој бави у Осеку, и из пријатељства према овоме листу уступио нам је своје списе, који се у рукопису налазе, на употребу, како би се што више изнело на јавност о славној породици Саве Продановића и његових потомака.

Алекса се родио године 1793. у Попови, у Пољској, и уживао је прво своје васпитање у кући родитељској, походио је за тим школе у подолској Каменици, а довршио је своје науке на великој школи у Варшави, пак је за тим пропутовао више крајева. По повратку своме с пута наставио је даље студирање као самоук, а на то му је послужила библиотека од велике вредности.

Сентембра месеца године 1821., у својој двадесет осмој години, познао се и лично са својим дедом Савом Продановићем у Митровици. А то је било овако:

Баш кад је Сава једнога дана са својим гостима[1]) пошао из дворане у трпезарију уђоше у дворану два непозната страна господина. Један од њих, постарији човек, прикаже се као поштар из Сусека Август пл. Колунџић, а друга свога — снажног, лепог човека, црне косе око 26 – 27 година — представи као пољског племића са примедбом, да он познаје онамошње сроднике генералове, да им је од њих донео писма и да зна осим пољског језика, још и руски и француски.

Сава ослови Пољака француски, нашто овај извади из шпага завежљај писама те му их стаде једно по једно пружати, назначујући од кога је које, и то: од Марије, жене генералове, од Ане пл. Комарове, Катарине пл. Рудничке и од цар руског ритмајстора Јана пл. Околског (унука генераловог), од Хонорате и Адолфа Комаровог (праунука му) па предавши та писма рече Пољак: „А унук ваш Алекса није вам писао, и то с тога, што је он тако срећан, да се сам лично представи своме милом деди,“ — и пољуби га у руку.

Необично обрадован овим изненадним доласком свога љубљенога унука, загрли га Сава, те га љубљаше срдачно, па га онда осталим гостима прикаже као своје треће унуче *Алексу Околског*, и за тим се окрене Колунџићу захваљујући му на учињеној услузи њему и његовом унуку, а уједно га замоли, да и он остане на ручку, па се онда одмах пређе трпези. Весело се провело. А за сутра дан позове архимандрит Мушицки све те госте у свој манастир на обед

За тим смо с Алексом сваки други трећи дан излетали у романтичне планине фрушкогорске, пак смо том приликом походили и виноград, где је цар Пробус прву лозу засадио.

Из манастира Крушедола пшао је Сава с Алексом и са мном у Карловце и Петроварадин, где смо походили зем. заповедника фмл. Сигентала, градског заповедника фмл барона Грамонта од Линтала у Новоме Саду удовицу генерала Ракичевића, па онда у Карловцима митрополита Стевана Стратимировића. — Ово је био наш последњи излет са Алексом, јер је после тога сваки дан падала киша и Алекса се пожури са повратком у Русију, док се путови нису још већма покварили. Отишао је првих дана месеца октобра.

Због љубазности своје и чврстога карактера остао је Алекса у милој успомени своме деди и свима нама.

Услед пољске револуције у годинама 1830. и 1831. морао је Алекса да напусти Русију. Он је више година боравио код свога шогора Клементија витеза Рудничког у Галицији, а године 1839. отиде у Србију. Дошав у Крагујевац буде примљен на аудијенцији код кнеза Милана Обреновића II. и измоли себи једно професорско место за француски језик на тамошњем кнежевском лицеју.[2])

[1]) Гости су били: Генерал барон Павле Марија Сеницер, архимандрит шишатовачки Лукијан Мушицки, обрштар петроварадинске граничарске пуковније Павле Чолић са госпођом, митровачки прота Андрија Радовановић, капетан Јосиф Гажић, поштар Сусечки Август пл. Колунџић, Алекса Околски, мајор Јосиф Поповић са госпођом и децом својом Аном, Јованом (писцем овога животописа) и Јулијаном.

[2]) Наскоро по доласку своме за професора француског

Кад се Велика Школа преместила у Београд, дошао је и Алекса тамо, где је држао катедру француског језика све до јануара 1848. а за тим паде у тешку болест, од које је после кратке али тешке патње идућега месеца и умрьо.

Због своје правичности, свога племенитог понашања и примерног владања беше Алекса од васцелог становништва београдског веома ожаљен. Професорски збор изгубио је у њему најдостојнијег и највањанијег члана, а Велика Школа добротвора науке. Са доброте свога срца и финих манира био је од ђака својих обожаван, волели су га као оца. Највиши достојници, па и сам кнез, веома су волели и поштовали Алексу.[3])

За доказ, како га је уважавало земаљско министарство, навешћемо овде писмо, што му га је земаљски школски управитељ и одсечни начеоник у министарству просвете Димитрије Исајловић писао (на француском језику):

Благородному и високоученом господину Алексију Околски, професору француског језика у Лицеуму књажества српског, у Крагујевцу. „Скоро“.[4])

Многопоштовани пријатељу! Данас смо примили неке гласове о неким догађајима међу професорима, који су нам врло немили и задају нам бриге о будућности овог нашег завода. Гласови о том дошли су већ и до ушију самога кнеза. Тужују и клеветају овде све професоре гимназијске и лицејске, осим јединог Вас, што ми је као што ћете веровати, веома мило. Овде се приповеда, да је међу професорима дошло не само до велике свађе, него и до праве туче, и то та о да је један другога јавно на улици и пред свима Крагујевчанимâ тако одаламио, да се штап у комаде распао, од којих је један комад доспео кнезу, а затим и министру просвете у шаке. С тога ми је министар заповедио, да Вам по тајно пишем и да вас у његово име замолим, да нас што скорије о тим догађајима известите и све нам околности опишете, и да нам верно саопштите, који је од професора дао повода тој саблазни и из којега је узрока пропустио ректор или управитељ гимназије да извести своје претпостављене о том догађају? Нужно је, да што пре о том извештени будемо, како би могли нужне кораке учинити да се од непријатеља општег добра не диже толика хука бука и да се ствар погрешно не тумачи.

Будите уверени, господине, да ће се Вашем верном извештају потпуно веровати, и да ће се имати један узрок више да се учини по правди Вашим опште припознатим заслугама и Вашем бесприкорном характеру. Ваш брзи одговор (такођер у тајности) очекујући имам част да се назовем Ваш слуга и пријатељ Димитрије Исајловић с. р. У Београду, 29. марта 1840.

Алекса је био веома добра срца. Он беше племенит човек, те је без своје користи свакоме био на услузи.

Неуморно је потпомагао сиротињу, а све у тишини.

Околски су једна од најстаријих племићких породица пољских.

језика на српскоме Лицеју написао је Околски и учебник за своје ученике, који је изишао у три „части“. Прва је изишла г. 1840. без имена пишчевог, а други и трећи део изишао је г. 1842. Натпис је књизи: **„Француска Грамматика по методу Ноела и Шапсала и други бољи ауктора граматике француске за употреблење учеће се младежи србске у лицеуму књажества србскогъ, саставлѣна Алексiемъ отъ Околскимъ професоромъ францускогъ езика у истом лицеуму. У Београду при књигопечатньи књажества србскогъ**

Али већ и пре тога, оне исте године, кад је Околски постао професором, написао је одмах г. 1839. **„Францускiй букваръ за употребленiе учеће се младежи у србском лицеуму“**, који је буквар издала државна штампарија. На буквару овом не стоји име Алексино, али је Стоіан Новаковић дознао из „Седмице“ за 1852. стр. 161. ко је писац тога буквара.

Године 1843. написао је и издао Алекса пл. Околски и овај учебник: **„Француски букваръ заедно са читаоницомъ** (sic) **къ употребленiю учеће се младежи Србске. Уређенъ и изданъ Алексiемъ отъ Околскимъ и т. д.** (Објављено и пропраћено с две три речи у „Подунавци“ 1844. бр. 23. стр. 92. Новаковићева „Библиографија“). По свему овоме види се, како је Околски био вредан и ваљан професор и како се живо постарао, да му ученици имају и нужне учебнике, те је написао и издао Буквар, па Буквар са читанком и Граматику француску у три дела. Уредн. „Јав.“

[3]) Ово потврђује Јанко Шафарик и многи други.

[4]) Ово је оно немачко „dringend“. Адрес је написан српски, старим правописом.

ПЕТАР (ПЕЦИЈА) ПОПОВИЋ

српски јунак и ратоборац.

Написао Петар С. Иванчевић.

(Свршетак.)

V.

Е сад Петар дахну душом, кад постаде подаником мајке Србије. Но ипак је нешто било, што је тог Србина Крајишника тиштало, а то је зулум и патништво његовог српског народа у Босни. Више би пута помишљао Петар: „Та хоћу ли и умријети, а не дочекати час освете над проклетим дин-душманином. Ах, Господе Боже Саваоте Спасе, смилуј се и обазри се на пропаћено Српство. Српство ти се преблаги Господе Боже свесрдно моли, па услишај његову топлу молитву, охрабри му српске мишице, дај му његово пространо натраг царство, дај му, да опет силан, јак и моћан постане, као што је био. Ах, кад ће и тај жељени данак да сване!?!“

Петар је непрестано очекивао, кад ће се бојак заметнути у Босни поносној, па да и он опет окуша своје храбре српске мишице, да виде тлачитељи и непријатељи српске вјере, српског имена и српског поноса, шта Србин може учинити за крст часни и слободу златну. Жељени час Пецији дође, јер храбри и лакки Херцеговци и врли Босанци немогавши више душманског зулума трпјети подигоше своје анџаре против дин-душмана. Е, Бого мили, тог весеља и радости кад Пеција 1875. године чу да око равног Невесиња српски борци витлају својим мачевима против српскога крвника. А ти борци бијаху по избор Срби: херцеговачки прото — пређе поп и гатачки војвода — Богдан Зимонић, поп Жарко Петковић, Пеко Павловић, Лазар Сочица и Љубибратић. Србадији у кршној Херцеговини брзо одговори јуначна Србадија у Кнеж-пољу — околици Бос. Костајнице и Дубице.

Чим се забунило у Кнеж-пољу, одмах су Срби Босанци, који се налазише у Србији скупили се и договарали, како ће притећи браћи у помоћ. Први је у Босну дошао храбри Пеција Поповић, Перо Бабић, Марко Ханић — зван Бабић и др. Како је већ око Босанске Градишке Остоја Корманош имао неколико момака скупљени, то Пеција предузме команду од скупљене чете, а још му придође, те тако он први око Бос. Градишке састави овећу чету, а Перо Бабић скупио је чету око Бос. Дубице у планини Козари.

VI.

Пеција је из Србије дошао у мјесецу августу 1875. године, а већ 28. аугуста заметнуо се је љути бој с Турцима више Бос. Градишке у селу Гашници. Бој је трајао један и по дана. Ту се Пеција показао као добар борац и вођа. Првог дана, т. ј 28. авг. надбије Пеција и све Турке рашћера.

У поменутом боју погинуо је ваљани и ватрени Србин Крајишник Душан Вучковић, филозоф. Душан је рођен у Бањалуци 2. априла 1854. године а од родитеља Миливоја и Петре. Отац му је и сад жив. Ваљан је то и родољубив Србин, није писмен, али иначе јако паметан — и што но има ријеч с царем би се разговарао. Мати Петра умрла је 1867. год; иза ње остало је пет синова, као сивих соколова, три су умрла још за Душана жива, а један је и сад жив — Никола, ваљан и добар Србин, каквом му пара треба тражити.

Душан је основну школу свршио у свом родном мјесту — бива шехер Бањалуци на Крајини хвали; иза основне школе свршио је два разреда бивше бањалучке богословије, па по препоруци тадањег управитеља богословије госп. Васе Пелагића оде у Биоград и тамошњу богословију сврши са врло добрим успјехом. Год. 1872. дође кући, али жељан даљње науке оде опет 1873. год. у Биоград и слушаше на Биоградској великој школи филозофију све до 1875. год., а те год, напусти науке и долети својој милој браћи Срб-Босанцима у помоћ, али на велику жалост и штету милог српског народа паде Душан у боју за крст часни и слободу златну свог српског народа, ког је Вучковић од свег срца љубио.

Који Душана Вучковића познаваху, па његову разборитост, полетни дух и његову одважност за све што Србина Србином чини, од свега га срца жале, јер заиста таки би нам човјек у данашњем времену и околностима у Босни од велике и превелике важности био. Борио се је веле Вучковић проти дин-душманину лавовски, у ватру је летио као слијеп.

Како рекох први је дан, т. ј. 28. августа надбила чета Пецијина, но за то други дан, 29. августа бише худе среће, јер буду хаметом потучени. Заиста је велик ударац био 29. ауг 1875. године по босански устанак, *јер тога дана паде најхрабрији четовођа босанског устанка — српски јунак Пеција Поповић*. Да је слоге било, што није, већ проклете и несретне неслоге! Ах, неслоге, неслоге Србине брате, с које смо свилене хаљине свукли, а пртене обукли, с које смо од господара по-

стали слуге; с те несретне и проклете неслоге и дан данас пати нам мило Српство! Ох, и нехотице ми паде на ум пјесма:

„Ој неслого жив те Бог убио,
Проклет био ко те је родио,
Са тебе ми мило Српство страда
О та бјежи убила те правда!“

Не би Пецијa погинуо Он је хтио са четом склонити се у планину Козару, јер је знао, да ће се Турци умложити, па ударити на њих, а шта да они онда учине са шаком људи? Но Корманош завидећи Пецији, и мислећи — е ће Пецијa сву славу однијети, рече гордо Пецији: „Ко је женско нека припаше прегачу, па иде у Козару, ја не ћу“. Пецијa нехтијући раздора метати међу људима, јер и Остоја Корманош имађаше присталица, то он остане код Саве воде хладне и ту ти људе поставе у бусију, али силан Турчин, да га Бог убије са свију страна нагрну и рашћера чету Пецијину, неке наћераше и на Саву, а неки сретно умакну у Козару. Корманош на сред Саве падне из лађе од турског танета, а Пецијa истом, што је изашао из лађе на аустријску земљу. па повикао: „О Турци ево Пеције још жива!“ а тане од некуд прас, и тако ти мили српски роде ми Срби Босанци са Пецијом Поповићем изгубисмо најбољег борца и — јунака.

VII.

Ма да су тако Турци одмах у први мах поразили српске борце и главне им четовође, опет се Србадија охрабри и поп Ђурађ Карановић са својом четом једнако се осветиваше тлачитељу и крвнику српском, а и Перо Бабић не заостајаше иза попа Ђурђа, већ једнако бојак бише са дин-душманином по Козари и око Козаре. Па баш кад споменух српске борце попа Карановића и Перу Бабића, то ћу и о њима коју рећи, ма да је већ о истима говорено, но од вишка глава неболи — вели српска народна пословица

Поп Ђурађ Карановић родио се је 30. априла 1827. год у селу Крњеуша, котару Босан. Петровца, а од родитеља Петра и Деве. Поп Ђурађ учио се је српској књизи у Бишћу и Сарајеву. Два пута био је хапшен од Турака. Год. 1864. отјераше га у Сарајево, и ту је био 11. мјесеца у затвору, али га некако митрополит Игњатије од босанског валије помоћу народа спаси. Ну, већ године 1870 опет ухапсе Карана, као бајаги бунтовника, и тада га оћерају у Стамбол, а отален у Малу Азију у град Коњус. Још један дан, па би поп Ђурађ Карановић и брат његов поп Стево, јер су оба била у заточу, стигли у Коњус, али они стигавши у једно село, опију пратиоце, те они онако пијани заспу; поп Ђурађ узме полако оружје од двојице, а поп Стево од једног, те наоружавши се побјегну у једну шуму. Пошто нијесу знали пута, а у дану нијесу смјели путовати, то су они 14 дана путовали од оног мјеста оклен су побјегли, па до Смирне, 11 дана живили су о самом воћу, а три дана нијесу ништа јели ни пили.

Некако око 4 сахата а по пô ноћи угледају из неких винограда једну варош близу Смирне и у њој једну малу црквицу, на торњу јој крст. Та црквица бијаше јерменска. Браћа Карановић били су сасвим изнемогли од глади и умора. Поп Ђурађ рече своме брату: „Стево! што јест јест, ја не могу даље, него хајдмо у ту варошицу, па што гоћ Бог да.“ „Ја брате Ђурђу не могу ићи, јер волим и од глади скапати, него опет у душманске руке пасти.“ Сад се они лијепо опросте и братски се изљубе, па поп Ђурађ оде, не би ли кога нашао, да их спаси. Он лијепо све са себе свуче, осим гаћа и кошуље. Јако је рано било, а у својој муци није знао ни који је дан био, а била је св. нећеља Поп Ђурађ уђе у цркву, а тада се јутрења свршавала Он се лијепо помоли Свевишњем, — е би га спасио. Пошто се јутрења сврши: онда поп Ђурађ уђе у олтар, цјеливаше часну трапезу. Свештеник и учитељ јерменски нашли се у чуду како поп Каран лијепо и скрушено цјеливаше часну трапезу, а ни помишљали нијесу: е је то српски свештеник. Поп Ђурађ стане им турски казивати своје јаде, али га ови на жалост не разумјеше. Е сад ко јаднији, жалоснији од попа Карана? Не може им својих јада исказати. Он се стане крстити и показивати браду. упирао је и у часну трапезу, само да како докаже да је он свештеник. Учитељ и свештеник једва се сјете да је он српски свештеник; узму га тјешити јер је сирома Ђурађ као мало дијете плакао. Учитељ оде и донесе хаљине, пресвуче се поп Ђурађ и оде с учитељем кући свештениковој; док ето ти двају Црногораца, који су ту чиновници били на жељезници. Сад им учитељ стане приповиједати, како је поп Ђурађ у цркву дошао и пред њима плакао и нешто им турски казивао, али они не могоше разумјети. Они ослове Карановића српски, а овај се обрадовао, као озебо сунцу; па им стане потанко приповиједати, и каже им да је оставио брата у винограду. Учитељ и један Црногорац оду тражити попа Стеву, с њима је ишао и поп Ђурађ, они тамо гдје је остао поп Стево, а њега нема. Сад се сирома поп Каран стане жалостити за братом. Но, наједан пут зачује се некакав шушањ, они тамо, а поп Стево, завукао се под једну ћуприју (мост) у шипражје. Они сад оду са попом Стевом

свештенику јерменском и ту буду братски угошћени и сакривени, а јаве у Смирну капетану Илији Мијаљевићу Црногорцу и замоле га да их он како протури до у витешку Црну Гору Капетан се драге воље заузе и замоли капетана француске лађе, да их прими на своју лађу, која је пловила преко Смирне из Цариграда у Грчку. Капетан француске лађе прими браћу Карановиће на лађу и преда их грчкој власти, а ова примивши их лијепо пошаље их у Црну Гору, гдје их пресвијетли кнез очински прими, а на њихову жељу оправи их у Србију. Елем ти тако браћа Карановићи дођу у Биоград 7. септембра 1870. год. И ту буду сасвим братски примљени и намјештени на парохију у шабачком округу, гдје им се и фамилије на скоро из Босне доселе.

Чим се је забунило 1875. год. одмах је поп Ђурађ Карановић прешао у Босну бојак бити и српску крвцу лити за српско име и српски понос. Поп Ђурађ Карановић присуствовао је у 32 боја, а вазда се је показао изврстан вођа и борац, а најзнаменитија битка под управом попа Карана јест на турском селу *Саници* у котару кључком; та битка била је 13. јуна 1876. год. Ту је било око 17.000 Турака, али се ипак Каран храбро борио, а у највећој опасности притрчи му у помоћ Вид Милановић, Перо Ерцег, Симо Давидовић и Триво Амелица. Свега српске војске било је тешко 2000 људи, али кад видеше Турци српску војску, завикаше: „Ла-ила ла, ла-ила хек Мухмед ве сурлах, ђаур овладао.“ А онда је постала и она пјесма:

„Бјеште Турци за рана,
Ето попа Карана!
За њим попа Вајана,
За Вајаном Сим' Чавка,
Жалосна вам мајка!“[9])

Поп Карановић је за своје двогодишње ратовање одликован од бившег српског краља Милана Обреновића IV. „таковским крстом“ и сребрном колајном „за храброст.“

Године 1880. у Шапцу дошавши из нурије нешто послом умре поп Ђурађ Карановић и буде сахрањен у шабачко гробље као што доликује српском јунаку и ратоборцу. До вјечне куће носили су га српски официри, а и најбољи вијенац положили су му на гроб српски официри.

*

Перо Бабић био је прост тежак, али тако је био од природе паметан у разговору — (као што су му и друга браћа), да се није постидети могао ни каква школована човјека. Њега су четници једногласно изабрали за свог четовођу, и он је био у први мах над 500 људи, али како ћемо мало послије чути, не би дуго командант.

Перо Бабић родио се је 1840. год. у селу *Пиштолина*, цазинском котару, а округу бихаћком. Оцу му је било име име Илија, а матери Василија. Њихова породица преселила се је из Босне у Србију 1864 год. Те године убише му Турци брата Божу. Бабића фамилија настанила се је у Србији у селу Стублина — близу Обреновца. Год 1875. дође он — како сам већ споменуо у Босну да четује; а мало кашње дођу му и браћа, наш у оњће љубљени крајишнички војвода *Голуб* Бабић[10]) и Станко. Станко вам благ и миран човјек и увјек нешто замишљен као и војвода Голуб, но шта им на срцу лежи разумјемо, али ако не дочека не стиже — вели српска народна пословица.

Перина чета најпрво се је искупила у Козари код манастира Моштанице и ту се сви завјерили, да ће право радити, те да не ће један другог до задње капи крви издати. Том им је приликом држао поучан говор садањи учитељ госп. Никола Кондић; а тога истога дана т. ј. 20. јула 1876. год. кренуше преко Козаре, стигнувши на Паланчиште (близо турске варошице Козарца) бој заметну са Турцима из Приједора и Козарца. Турака тада бијаше 800, дакле 300 више него Срба, јер Срба бијаше 500. Овај је бој јако жесток био, јер су се обе странке храбро бориле Бој је трајао око 9 сахата, Срби надбију и рашћерају Турке. Друга је знаменита битка била на Куртовићима — селу приједорског котара, и ту чета Пере Бабића надби, а и у селу Брезичанима надбију Срби. Лошље те битке повуку се наши у Козару а ту више манастира Моштанице остану један дан. Други дан удари на њи Мирата-паша са 2000—3000 редовне војске и баша-бозук (народне војске). Тада су Срби били о кољени са свију страна. Бој је трајао преко 8 сахата. Да није поп Стево Поповић притекао у помоћ и с леђа ударио, сви би тада изгинули. Особито се је тада стотинар (над 100 четника) Симо Бера трговац из Приједора са својим људима одликовао Тада је добио 7 рана. Напошљетку буде чета Бабића рашћерана, а он са неколико другова оде у Црне Потоке генералу М Деспотовићу гдје буде као стотинар примљен. Неке се чете опет искупе, те преводише народ у Аустро-Угарску. Но и оне су пошље биле дочекане из бусије од Турака и побијени, а тако цијело друштво око Козаре доста зло прође, но за то су се чете по унутрашњости Босне под командом

[9]) Види у „Застави“ од 1877 год. о попу Ђорђу Карановићу опширно, као и о појединим бојевима, отклен је и писац ове ретке вадио. П. С И.

[10]) Види 40. број „Јавора“ од 1890. год.

војводе Голуба Бабића, а попље генерала Милутина Деспотовића јуначно бориле и освећивали мило Српство, али и они издајством зло прођоше на Црним Потоцима.

Како Аустро-Угарска полаг берлинског уговора посједну својом војском Херцег-Босну 1. јулија 1878. год. то буду неке четовође као Бабић, Вид Милановић, Станко Бабић и др. намјештени у државну службу, а Перо Бабић нехтијући остати у Босни, добије пасош и оде у Србију на своје кућиште у Стублине, гдје је 1891. год. умро а иза себе оставио је 4 дјеце и сиромашну супругу.

VIII.

Е, а сад да се опет повратимо српском јунаку Пецији. Пеција не само, да је био омиљен као горски хајдук од Срба православне вјере, већ је он омиљен био и од другијех вјера, а ево једног примјера.

Пеција се спријатељи с неким буљубашом Каримановићем из Козарца Ибро је био буљубаша над турским пандурима и толико је пута ишао у потјеру за Пецијом, али га никад не хтједе издати, него шта више кад би више Турака у потјеру ишли, а узели као вођу Ибру јер је био велики ербаб[11]) по гори ходити и ајдуке гонити, то би Ибро Пецији јавио, да се склони, а Турке би што куд заводио. Док то власт сазнаде, она строго заповједи буљубаши Каримановићу, да мора за 30 дана мртва или жива Пецију ухватити, или ће он мјесто њега бити објешен. Ибро брже-боље јави Пецији, да између њи престаје пријатељство, јер се вели о глави његовој ради. Како је то јавио, одмах скупи 30 пандура, па хајде у Кнежпоље. Пецији хабер[12]) дође, да је Каримановић у Кнеж-пољу, он му поручи, да не мучи раје по Кнеж-пољу, већ да иде управо у Козару, те ћемо тамо јуначки мејдан подијелити. Чим Каримановић доби глас да је Пеција у Козари, одмах натисну се за њим. Пеција помеће друштво у бусију и заповједи, да нико не пуца, док он из своје лазарке не пукне, јер вели мисљеће Туре да је невјера. Мало вријеме за дуго не било, а ето ти Ибре Каримановића разиграо ђогата, ујели му га мрки вуци. Пеција изишао на пут, па да ће ђогата ухватити, а Ибро повика бјежи Петре, више пријатељи нијесмо! па потеже сабљу. Пеција се мало уклони, подиже своју лазарку, примаче ју јуначком оку, па ти мога Ибру по сред сриједе прас. Паде Каримановић, а и не чу пушке. Кад то пандури виђеше, они онда побјегоше куд који, а Пецијино друштво не доспје пуцати

11) Маістор.
12) Глас.

*

Пеција је био ријетка људска појава. Он је све врлине код себе имао, јунак је био над јунацима. Стари људи веле да они никад чули нијесу приповиједати, нити су запамтили таког племенита и добра човјека као што је био Пеција.

Пеција је сам собом научио писати и читати; био је особит вјешт у познавању терена и давању диспозиција, никаквог се школована стратега не би постидео. Он је лијепо куцао и пјевао уз тамбуру. Говорио је осим српског језика и турски.

Пеција је био средњег стаса, црне масти, густијех, а кратких бркова, тјелесног састава крупна, одважна и мрка погледа, јако ћутљив а тврде ријечи Млого није говорио. Одијело му је најдраже било босанско: чакшире, ферман, копаран, гуњ, чарапе дугачке, велики фес са дугом кићанком.

Он се је у пошљедње вријеме прозивао и Петровић, особито док је био у Србији, и то због оца Петра прозвао се је Петровић а иначе право му је презиме Поповић. Пеција је имао два брата, а и сад му је жива једна сестра у околини Даровара у Славонији, јер још 1858. год кад су се Срби Босанци селили у Аустро-Угарску и Пецина фамилија одсели се, и тако му се тамо та сестра уда за Аустријанца, па тако и остане.

*

А сад завршујем ово мојих наколико редака о Пецији са жељом, да се нађе који вјештији и позванији, те коју о Пецији са политичког гледишта а и опширније прозбори, јер ја рекох само оно, што сам из народних уста и његових познаника чуо.

А теби узорити јуначе из српских груди кличем: „Слава ти српски ратоборче!“ Твоје ће се име спомињати док је и једног Србина у Босни поносној — нарочито у Крајини љутој. —

На нову годину 1892. —

КЊИЖЕВНОСТ.

Пјесме Алексе Р. Шантића. У Мостару. 1891. 8-ина. стр. 160. Цена 70 новч.

Имају Немци једну изреку, која се тиче до душе само карташа, али се даје врло згодно применити и на сваки други „сталеж“. Та је изрека: Der Eine lernt's früh der Andere nie“. Смисао није тешко погодити: ко има способности, врло лако схваћа и напредује, ко је так нема, тај никад ни до века.

Тако је онда наравно и са песницима. Ох, познајем ја густе редове насртљивих четника, који у толико вреде, што их је таман „туце“, кад их има дванаест у гомили. Њихове песме лете као не носне и опаке крље на све Божије стране, те пале и штипају уреднике, припознате песнике, и књижевнике. Додијају ли уреднику нападаји тих поганих крља, а он их мало пусти у свет, да и публика дође бар по који пут до „уживања“, до ког долази уредник скоро сваки дан. Е такви несношљаци припадају другој половини оне немачке изреке. Њима се бадава попује и доказује, они опет питају те питају, и просто не могу да појме како да им се песме не допадају, кад тако лепо звуче у њиховим ушима. Видите, драги читаоци, то је онај прави белај за уредника, а не кад га гдегод у новинама изгрде.

Но ипак није уредников живот баш тако суморан, и не облећу га само песничке крље. Има он и ведрих дана, кад му долети вредна чела с медом у устима, кад добије песму, спевану од правога песника, који lernt's früh. Да како, да и ту треба мало времена, док се осећаји и идеје складно групирају; и згодна се реч нађе, но је ли то све удешено, онда се напредује и напредује.

Такав један је и Алекса Р. Шантић. Његови осећаји већ су складно групирани око узвишенога идеала: родољубља, па и идеје се већ слажу у ону хармонију, која је нужна, да се израз појентира. Само му још где-где недостаје згодна реч — но можда би и тога већ било, да су прилике иоле подесније, прилике, у којима се налази песник.

Много се шта писало о том, да ли треба да је тенденције у лирској појезији. Ми нисмо никако за то, да тенденција прекрили песничку суштину, те да се од силних дрва не види шума. Основну идеју мора имати свака песма, па рецимо, и низ песама; али та идеја мора бити свагда обучена у песничко рухо, иначе постају те песме чланци у стиховима. Свеједно је сад, била та основна идеја — што никако није истоветно са тенденцијом — родољубље, философија, љубав, пријатељство, вино, природа. Дође ли таква идеја песнику у главу, он ће је већ знати да прекува, те ће нам од сировог материјала створити укусну храну за душу и срце.

Па онда, зар је родољубље и политика једно исто? По нашем мишљењу никад. Јер док се родољубље још бави с идеалним тежњама, тражећи остварења тих тежња, дотле хоће политика да се снизи у службу дневне, партиске па и личне задевице, и — dann hört alle Poesie auf. А браниоци такве тенденције нека препоруче својим штићеницима, да пишу уводне чланке а песама да се окану.

На срећу нашу и своју далеко је Шантићева вила од такве тендецијозности. Шантић хоће у својим патријотским песмама пре свега да је Србин. А који прави Србин би то осудио? Само што и при понуди таквих песама мора бити бар шаренила у приказу и у извађању основне идеје, иначе се лако може десити, да песник упадне у монотонију. А исти звук слушати можда је пријатно на неко време, али на дуго богме није. Шантић се труди, да унесе тога шаренила у приказу, па ако му то и није у целом низу пошло за руком — добра воља накнађује много што, добра воља и искрена тежња а пре свега несебичност. Та у једној јединој песми може бити више идеје него у читавој књизи. О, колико је политичких песама пало у бездан заборава а одржала се тек по која патријотска, јер беше у исти мах и песничка. А ту лежи.

Осим патријотских песама чисте крви спевао је Шантић и таквих, које му је прилика дуктирала у перо. У њима није већ стабло патријотско, али је лишће и цвет Пролазећи кроз Срем, певао је чари његове а родољубље се приказује у тим песмама као снажан одјек, као стафажа, као колорит. По нашем мишљењу утичу такве песме нежније на душу, пријубе јој се већма те остају и дуже у њојзи. Халабука узнемири ваздух а лепа песма одјекује нам у уху и дрхти нам и на даље у срцу, и успомени нашој.

У Дубровнику је млади песник нашао прилике и љубави се одужити својом песмом. Но та љубав није бледозрачна а није ни сипљахива. Она је природна, као што је и песник природан и „неолизан“ западњачком културом, која амо у наше крајеве прво свој штетан уплив пружа.

Ми се радујемо, што смо наишли на песника а још већма се радујемо, кад га гледимо у перспективи, као прекаљеног и свесног песника, с ким се можемо подичити сви а на првом месту кршна и јуначка Херцеговина.

К. Р.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= Јавили смо недавно, да је у Бечу преминуо славни професор *Ернест Брике*. Сад јавља књижарница В. Браумилера и сина у Бечу, да је проф. Брике написао популарно дело за родитеље „**Како ћемо сачувати живот и здравље своје деце**“. Ово је дакле последње дело овог гласовитог професора и вели се за дело то, да је написано врло занимљиво и да ће бити сведок свестраног знања и духа пишчевег. Брике је у тој књизи узео себи за задаћу најплеменитију тему и израдио ју је вештачки, како је само он умео. Ово ће бити права књига за народ, а како се чување дечијега здравља не тиче само Немаца, него свију народа на свету, то ће се без сумње и српски родитељи постарати, да ову књигу набаве за своју кућу. Још би лепше било, кад би се та књига могла и на нашем језику штампати за оне родитеље Србе, који нису вични немачкоме језику.

= Добили смо „**Izveštaj Matice Hrvatske**“ за управну годину 1890. Чланова Матичиних било је 7.787, а од тих утемељача 948, који плаћају главницу 254 и приносника (по фор 3 на год) 6585. Било је дакле са 579 чланова више него год. 1889. Цео извештај је врло занимљив а и врло поучан. . . .

= „**Бисмарк као говорник**“ зове се велика збирка његових парламентарних говора од г. 1847. па до одласка му год. 1889. Збирка је навршена са шеснаестом књигом. Уредник је Алфред Дове. Хуго Блимнер пак издао је књигу о сликама у изразу говора кнеза Бисмарка. О првом делу се вели: „Збирка тих говора даје се упоредити са земљиштем, ком није поклоњена довољна пажња а пуно је драгога камења; у то земљиште није тешко копати без успеха а у њему су зрна најплеменитијег и најсувљег злата у великој множини.“

= У Петрограду је изашла немачка књига, песничка приповетка од *Ханс Шилфа* „**Иван Зветок.**“ Иван Зветок је руски сељак. кога је господар отпустио из службе и који у сиротињи и самоћи премишља о светскоме бољитку Обмана, превара, то је главно, што га боли, и он би хтео помоћи. Али како? Да се обрати Богу, било би дрско; за то хоће с ђаволом да се мало поразговара. И он се крене на пут да потражи пакао. Попови држе да је проказан, лекари да је махнит, остали му се смеју. Но он непрестано тражи пакао. Тада му приступи љубав, даје му трновиту палицу и Иван се крене даље. Палица добије крила и подигне Ивана у етир. Њему се почне пакао привиђати и он замоли демона да уклони „превару,“ „корен свију наших греха“ Узалуд. „Дакле фурију рата, круну наших греха“ — узалуд. Иван је ишао бадава у пакао и кад се пробудио, беше пролеће и он у домовини у зеленом гају. Ту и умре, те је тако дошао до избављења. Песма је пуна дубоког смисла и песничког полета. Ми видимо, да је онај извесни правац у руској књижевности захватио и немачки писана дела у Русији

— О епохалним ископавањима **Хајнриха Шлимана** у Троји, Тиринсу, Микени, Орхомену и Итаци изашла је књига од дра Карла Шухарта (Schuchhardt) а накнадом Брокхауза у Лајпцигу. У тој се књизи даје опширан преглед о раду тог ванредног човека Сад је изашло друго издање са сликама и стоји 5 ф. и 70 новч.

= Од Алфонза Додета ће скоро изаћи нов роман „Дечије питање“ а од Лава Толстоја „Злато“ и то с предговором од Емила Золе.

= Антон Шмитер, говорећи о сликарству у Срба, вели даље: Талијанска школа почела је међу тим отимати маха, као у Јована Станисављевића (рођ. 1816. у Новом Саду), који је своје науке свршио у Риму и по налогу тадашњег царевића а доцније цара руског Александра II. израдио осам копија по Рафаилу. Тај талијански уплив показује се у новије доба скоро код свију сликара, јер је на место крутог византијској стила дошао манир са нежним и мекшим облицима. То се већ почело показивати код Новака Радонића, који је радио и као књижевник. Још јаче се показује у Аксентија Мародића.

= Од органа српског археолошког друштва, „**Старинара,**“ изашла је књига 1., 2 и 3. за осму годину излажења му. Уредник је овом часопису Мих. Валтровић, чувар народног музеја у Београду. И у овим трима књигама наилазимо као и иначе на зрело написане чланке од уважених писаца наших Мих Валтровића, Јов. М. Жујовића, Дим. Руварца, М. Ст. Ризнића, епископа Никанора, Н. Дучића и других У овим књигама има седам литографисаних таблица и осим тога више слика у самоме тексту. Занимљивији су чланци: Старо селиште у Барајеву, Опис и нацрт „Трајанове табле,“ Костолац код Зајечара, Стара црква у Кривој Ријеци и њена у Кожетину. Три писма калуђера из манастира Лепавине, Старине у манастиру Мојсињи и т. д. „*Старинар*“ излази за сада четир пута на годину и то првога дана у месецима марту, јуну, септембру и децембру. Чланови *утемељачи* археолошког друштва плаћају 120 динара или у једанпут, или у пет годишњих рата. Чланови *помажући* плаћају оне године кад се упишу 8, а сваке године даље 6 динара. Друштво ово заиста заслужује да га Срби из свију крајева потпомажу, јер се оно живо бави ис раживањем старина нарочито у самој Србији.

= „Матица Хрватска“ разаслала је својим члановима књиге, које им припадају као уздарје матично за оно мало прилога, што их годишње прилажу у матичин фонд За цигла 3 фор. годишње уплате добили су чланови и ове године *десет* књига забавнога и поучнога садржаја, а то све по избор дела корисна и занимљива и за најшири круг читалаца. Тако доноси „Забавна књижница“ у четири свеске ове књижевне радове: Приповетке Ксавера Шандора Ђалског „*Из вармеђинских дана*“ (седам приповедака овог уваженог приповедача хрватског), „*Обитељска тајна,*“ комедија у три чина од Евђенија Кумичића, „*Слике из Босне*“ (седам на броју) од *Ивана Лепушића* и „*Међу светлом тмином,*“ приповетка *Јосипа Коварца*. Даље добише чланови матичини *дра Дими-*

трија Деметра трагедију **„Теуту“** и епски спев **„Гробничко поље“** са животописом пишчевим, што га је написао Влад. Мажуранић и уводом од Фр Марковића. Занимљиво је у биографији Димитрија Деметра, тако рећи оснивача данашњега хрватског казалишта, читати, како је „Читаоница илирска“ у Загребу позвала српско новосадско друштво у Загреб, да даје представе на српском језику, (јер је дотле у Загребу било само немачко и талијанско позориште) и то беше први почетак за оснивање хрватског казалишта. Ево шта пише о томе син Ивана Мажуранића Владимир у овој Матичиноі књизи: „Као пуновластник „Читаонице илирске“ приступа Деметер к послу с великом ревношћу. Замољен би поручник Шиматовић у Варадину, да заметне договоре с новосадским друштвом, да оно дође у Загреб Договори се завршише уговором, њемачким језиком писаним, а склопљеним у Варадину 19. свибња (маја) г 1840. Чланови друштва: Исаковић, Анастасијевић Ђуро и Софија, Катарина Ивановић, Иван Кап де Морте (доцније се писаху чланови ове породице „Капдеморд.“ Ур. „Јав.“), Митар Грујић, Стефан Карамат, Максим Брежовски, Петар Петровић и Сава Марковић, обећају да ће два мјесеца остати у Загребу и подвргавају се дисциплини равнатеља њемачкога казалишта у Загребу, Бернштајна, равнатељеве поуке, како ваља играти, слушат ће вредно, исто тако и поуке одбора илирске читаонице, како ваља представљати илирске комаде Свеколико друштво добива 200 фор. сребра путнога трошка и 400 фор. мјесечне плаће У Хрватској моћи ће. како им се обећаје, најмање шест мјесеци играти, ако су и колико извјежбани играчи. Осим Загреба могу поћи у Карловац, Вараждин, Петрињу и Сисак. Точка 9. гласи: „Ако се допадну, *устројит ће се стално казалиште*, гдје ће за сав свој живот бити пристојно обскрбљени“. С прологом Ивана Мажуранића почеше Новосадци (sic) 10. липња (јуна) г. 1840. *уз силан пљесак* представе. Пролог тај почиње речима: „Из доњих странах домовине наше, Ево нас овдје за прокушат оно, *Што никад нитко прокушао није На мјесту овом!*“ Даље се прича, да је друштво ово „добро усцјело“, и наваћају се речи Деметра у „Danici“, да је „театар свагда много пунији, кад се илирски игра, него оне вечери, када њемачке представе бивају“. — Даље је пружила „Матица Хрватска“ својим члановима још и ове веома корисне књиге: **„Црте о магнетизму и електрицитету“** од Отона Кучере, поучно популарно дело са 196 слика, које текст објашњују; **„Плутархови изабрани животописи“** (други део); **„Слике из свјетске књижевности“**, у којима се врло лепо описује живот и рад и оцењују значај и заслуге песника првака у првој половини овога века (Бирон, Мицкијевић, Пушкин, Колар, Леопарди, Хајне и Иго); **„Повјест средњега вијека“**, што ју је по најбољим писцима израдио Фрањо Вала (први део). Већ и из овога набрајања може сваки увидети, да је „Матица Хрватска“ погодила прави пут, којим се уноси у шире кругове народа корисно знање и племенита забава. Нама се све чини, да би и наша „Матица“ могла ударити овим или сличним путем, те би се онда и код нас већма одазивао народ својим прилозима и више се користио матичиним радом. Мећемо на срце родољубивим радницима око вршења матичиних послова и њене задаће, да се својски промисле и разговоре, те да уведу у рад „Матице“ наше какве благодетне промене, које ће учинити, да „Матица Српска“ оживи новим животом у корист народа оног, за који је основана. Све што је органично и што живи ваља да се развија; сваки застанак је повратак и назадак.

— Шаљива игра **„Пркија,“** што ју је летос у „Јавору“ дао штампати *Томо Крстов Поповић*, а која је преведена са талијанског, одштампана је у засебној књижици и може се добити код преводиоца у Херцег-Нови или у књижарници А. Пајевића у Новом Саду. Пријатељи позоришних комада, а нарочито веселих игара, наћи ће у овој књижици лепе забаве и с тога их упозорујемо, да је комедија та изишла и у засебној књижици.

— У Љубљани је покренут нов шаљив лист на словеначком језику под натписом **„Pavliha“** Уредништво обећава, да ће лист стајати на опште словенском становишту и да се неће упуштати у страначке препирке. Доносиће изворне песме, приповетке и друге забавне ствари. Лист ће доносити и слике, које ће израђивати уметник Словенац. Лист се штампа у Трсту, „за доказ, да стоји над странкама.“

— У накладној штампарији у Вел. Кикинди изишле су три приповетке *Д. Мамина-Сибирјака* с руског преведене и прештампане из „Садашњости.“ Приповетке носе натписе: **„Вура,“ „Први студенти“** и **„Љотии.“**

— Чешки песник *Јарослав Врхлицки* превео је и издао путем штампе Гетеовог **„Фауста.“**

— И немачки „гриндлихкајт“ може каткад да наседне. Сад листови причају, како је научењацима, што пишу Шпамеров конверзациони речник пасирао неугодан малер. У томе речнику под речи *„Хус“* на стр. 1572. (свеска 99), вели се од речи до речи: „Његове (Хусове) чешке беседе, писма и т. д. издали су доцније његови *наследници* (Erben) у три свеске (у Прагу 1865—1868.)“ Писац тих врста морао је нешто начути, да је заоставштину Хусову издао чешки писац Карло Јаромир *Ербен* (Erben), па отуд она смешна верзија. Ал' само нек смо живиздрави!

— Од Фридриха Боденштета изићи ће скорим спев *„Теодора.“*

— У подлиску задарског „Српскога гласа“ (бр. 1) изишла је оцена песама младога песника нашег Алексе Р. Шантића. Непознати и непотписати писац те оцене у уводу жестоко се љути на „Јавор“ и „Босанску вилу,“ што не донесоше оцене на песме Јосипа Берсе и иначе што слабо доносе књижевне оцене. „Јавору“ специјално пребацује и замера међу осталим и то, што уступа велико место *природним наукама, хигијени, економији, хипнотизму* и т. д. Нећемо се бранити ни правдати, боже нас сачувај. „Што 'мам, то дам;“ шта ћемо кад француски академичари и руски романсјери неће без хонорара да раде на српским листовима! Међутим само ћемо напоменути, да смо ми крајем прошле године. кад смо Берсину књигу добили, одмах је огласили и казали, да ћемо што скорије опширније о њој проговорити, као што смо одмах у 1 броју ове године и учинили. Дакле не стоји оно, што писац „Срп гласа“ вели, да о њој нисмо *„ни ријечи писнули,“* та сно већ у оној нашој првој белешци од прошле године има читавих 65 речи о Берсиној књизи! Што се тиче *природних наука, хигијене* и *економије* — ту је рубрику у „Јавору“ — који је лист и за **поуку** — водио незаборављени наш књижевник *Мита Петровић*, али тај исти Мита Петровић писао је у „Јавору“ и *књижевне оцене*, и то не једну или две, него око **40** као што се то може видети из набројаног рада његовог у 1. броју овогодишњег „Јавора.“ Даље морамо и то навести, да наш лист није *једино* за критику и рецензију, него му је главна задаћа *забава* и *поука*, па уз то онда и *књижевне критике*. То се види и по наслову листа, у којем му је смер назначен. Верујемо ми, да би добро било и да је прека потреба да се бодро пази на сваку књижевну појаву у нас. те да јој се вредност оцењује, али ми јасно видимо, да и они листови који то теоретично разлажу и ту

потребу истичу, ипак у пракси не могу да одговарају својој рођеној теорији, него су им листови ипак испуњени другим, забавним и поучним чланцима, а критика заузима тек неки мањи део листа и оцењује се критички тек појединa књижевна појава, док се друге књиге пропуштају неоцењене. Матичин „Летопис“ има фондове, из којих награђује сваки свој чланак, па и књижевне критике; а колико се књига српских преко године приказују и оцењују у „Летопису“? Свега четири или пет! Како ли могу онда кукавни и сиромашни белетристични листови наши прикупити уза се књижевнике критичкога погледа и духа, да се без новчића награде упрегну и редовно раде на листу, те учине, да овај по оној теорији о задаћи књижевних листова све књижевне појаве прати и рецензује!? Па кад још наше политичне колеге, уместо да народ постичу на потпомагање својих литерарних листова, а они или *дубоко ћуте*, или пак, као по богу ево „Српски глас“, *куде и руже* и ово с тешком муком неговано биље у врту наше књижевности! Нека само сваки лист пружи читаоцу своме *корисног*а *onoлико*, *колико може*, па ће опет бити *боље*, него да су зли духови лист *ућуткли*, те да овај не пружа *ништа*!

БЕЛЕШКЕ.

(Знанствени клуб у Бечу). У програму за предавања у знанственоме клубу у Бечу за месец фебруар читамо, да ће у понедељник 8. фебруара п. р. држати предавање наш врли Србин г. *Теодор Стефановић*, витез од Вилова. Тема му је: „*Богумилова наука и верозаконске секте средњега века на балканском полуотоку*“. Предавање ће се нарочито освртати на државно и друштвено стање у старој Бугарској, Србији и Босни, што га је Богумилово учење изазивало. Надамо се, да ћемо моћи у своје време донети и садржај овога предавања Стефановићевог у научноме клубу овом бечком.

(Српско ђачко друштво у Монакову). Досадања „*Српска читаоница*“ у Монакову у Баварској променила је своје досадање име у „*Српско Академско друштво „Србадија“ у Минхену*“. Председник је друштва Гашпар Бекер, а деловођа Данило Владисављевић.

РАЗНО.

(Из живота покојног Карађорђа Петровића.) Примивши књигу у оно време од Карађорђа неки *Ранко Капетановић* као млад кмет у *Хоћином селу* у шабачком округу препадне се страшно, кад је прочитао, да одма гледа да субашу убије, и да гледа да никоји Турчин мимо њега не мине здрав и жив, јер ће зло проћи од Карађорђа. Ранко је мислио, да је Турчин нешто веће од другог човека, па не може тако ласно ни погинути. Он је имао неког верног друга и врсника, некога *Рајина*, коме каже, шта му пише у књизи.

Њи двојица се здруже; једно вече, кад се унoћило, пођу да убију субашу. Дошавши тамо виде субашу где спава пред хамбаром у трему, но у њих такови страх уђе, да су безобзирка побегли. Сутра дан пред ноћ добро се почасте код Ранкове куће и напију и понесу још чутурицу ракије уза се, кад су пошли да убију субашу. Ранко је осим правог оружја понео оштру сикиру, коју је толико брусио, док му је могла длаке с голени бријати. Кад дођу до субашиног плота ноћу, виде субашу где лежи насред авлије. Ранко казиваше, да је своје срце чуо како му од страха у грудима лупа; ту се помоливши Богу пређу преко врљика и прићу спавајућем субаши. Онда Ранко помисливши у себи: „*помози света и велика!*“ удари Турчина сикиром по голу врату. Но такови страх оба обузме, да су на врат на нос побегли чак преко врљика, — тамо западну са запетим пушкама за плот и провире, али се Турчин не миче; ту се опет напију из чутуре, па охрабривши се пређу опет у турску авлију и дошавши до Турчина имаду шта и видити; мртав и без главе лежи субаша, само му се трупина од ударца преврнула и одмакла од главе, а сикира, како одрубила главу, сва се скр'ала још у земљу. Кад они видише, да Турчин може погинути, ишли су потом мало које вече у лов чак до Шапца и конабили Турке, и кад им је Карађорђе дошао, показали су му двадесет и шест глава турских. Ранко казиваше, да су слађе спавали, кад су с главом турском кући долазили. (Из заосталих рукописа пок. Светозара Стојадиновића).

(Из живота кнеза Милоша Обреновића.) Покојни стари *Топаловић*, некадашњи друг и изврсни пријатељ Обреновићев, Миланов и Милошев, саставио је био код Шапца на кленачкој скели врло добре свиње, много боље на очима, него што је имао у исто време на истој скели *Јеврем Обреновић*, сердар шабачки. Јеврем или због тога или по другој каквој изричној мржњи скочи ту на покојног старог Топаловића и почне се с њиме страшно завађати. Ту је био Мијајло Гарашанин, Јован Тркић и Косан из Бањана као трговци и више њихових калауза. Топаловић као главни трговац земаљски и у великом поштовању у свога народа не могавши подносити Јевремових безочних речи потргне палицу, да га зато ошине који пут, но Јеврем му измакне.

То дође до ушију кнезу Милошу, а он одма поручи по Михајла Гарашанина те му дође у Крагујевац. Кад Михајло пред њега изађе он му проговори љубазно као обично што с њиме бесеђаше: „*Море, Гарашанину, кажи ми истину Топаловићеву и Јевремову у Шапцу, кад сте неки дан превозили свиње у ћесарију?*“ Михајло је знао, да су кнезу Милошу доказали верно како је било тамо, а и онако као човек од истине не хоћаше извртати речи, већ му све по реду истинито каза.

Кнез Милош одма за тим запрати момка по свога брата у Шабац, а кад овај у Крагујевац пред њега дође, а он му показа слику цара Николе на своме дувару и рече му: „*Видиш ли, брате, овога на дувару, што нам сваки корак види и сваку реч чује. Нисам ја с тобом отео Србије ни стекао господарство, него са Топаловићем и са Луњевицом, са Карамарковићем и са Амиџом, а ти се данас градиш бољи од њих!*“

Тако је кнез Милош уважавао народне људе.

По томе је кнез Милош свога брата Јеврема на брзо кренуо из Шапца у Београд, да тамо ни с ким ништа нема и не само да никоме тамо не старешује, већ да се нико с њиме не сме дружити, ни назвати му Бога, ни примати од њега Бога. (Из заоставших рукописа пок. Светозара Стојадиновића).

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 5. У НОВОМ САДУ 2. ФЕБРУАРА 1892. **Год. XIX.**

3*.

С духовне висине своје ти си ми пружила руке,
Твој говор, анђелски-нежан, очара мени слух:
К'о Демон, одбачен небом, ја слушах небесне звуке,
И препорођен к теби узлете блудни Дух.

И чисте, невине сузе лијући на твоје крило,
Сладости кајања нежног познадох у тај дан.
Ах! ја сам грешио горко. Све, што је некада било,
Мени се учини тада к'о мрачан, гробни сан —

И љубав и мржња моја . . . К'о древни раскошник што је,
И ја сам расип'о лудо све благо духа свог;
На градски, прљави базар срце сам бацао своје,
Јер дневне истине људске биле су мени Бог.

Но светли идеал добра и нежни анђео мира,
Ти сиђе с висине тада да бурни смириш дух:
Да седмоструни кимвал и звучна опије лира
Празничном својом песмом мој очарани слух!

И данас, одвојен судбом, с Дакијских обала снежни,
Ја славим тебе, мила! у слатком жару свом;
Јер ти си, чистотом својом и собом, анђеле нежни,
Небесни позив дала земаљском бићу мом.

Т. Северин, 12. Јануара 1892. **Војислав.**

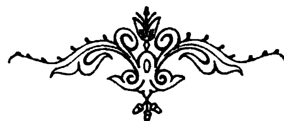

ПРВА ЉУБАВ.

Написао Петар Ст. Марковић.

(Наставак.)

О како је права љубав задовољна! Но да је љубим нисам јој казивао, нисам знао како би јој и могао то казати! — та ни сам још право нисам са собом био на чисто, да ли је то љубав, јер донде је осећао нисам. —

Једно вече пак у децембру не ћу никад заборавити док сам жив. Тог вечер сам први пут постао себи свестан да ја Берту љубим, оно што сам тамно слутити могао постало јавом и истином. Осетио сам блаженство и срећу, која се неда описати, кад човек љуби онако чисто и безазлено као што је то прва љубав. Тог дана били смо особито добро расположени при вечери; а затим смо као сваки дан отишли у затворено једно предсобље из кога се је ишло у салу и спаваће собе сестара.

Ту у предсобљу обично је горео жижак опкољен куглом од плавог стакла. Берта, моје сестре и ја седели смо ту увек по четврт или по сахата, па се још разговарали и онда се разишли сваки у своју собу. Но тог већера отишле моје сестре раније у своју собу а ја остао у предсобљу са Бертом. Извадим сахат и погледам на њ, није било још ни девет, ја га станем механично навијати. Берта ме запита колико је сахата а ја јој пружим мој сахат. Она га узе у руке и стаде се с њиме играти; ја сам стао па сам је гледао како је била дражесна! Предсобље напуњено светлошћу жишка, изгледало је као јасном месечином окупано. Бледичасто-зелено светло пало на злаћану косу и на бело лице, а фини јој се танки прстићи играли са златним сахатом.

„Да сам ја тај сретни сахат!“ помислим у себи. А у томе тренутку подигне она своје очи к мени и даде ми сахат, ја га узмем и задржим заједно с њиме и њену руку у мојој, затим седнем до ње на канабе као што сам то чешће пре тог радно и ту смо се разговарали тихо и мирно као обично, но разговор нам је чешће запињао.

Неколико пута је хтела већ да оде у своју собу, но ја сам је увек наговарао да још остане, напослетку је устала и није се дала више наговорити, пружи ми руку и рече „лаку ноћ.“

Но ја је ухватим сад за руку и задржим је. Није хтела да остане више, ја је лагано привучем њеном седишту чему се је тобоже опирала но ипак попустила, те сад ме погледа оним бајним погледом који ме је толико пута занео. Ја се насмешим и метнем јој руку око појаса, она се томе сада није опирала, наслони њену главу лагано на моје раме и погледа благо смејући се са полуотвореним уснама к мени. Био сам опијен миљем; крв ми јурну у главу а овај поглед однесе ми и оно мало разума — што још остало. — Како је била дивна! Сагнем се к њој. Њен топли дах ишао је до мојих горућих образа. . . . сад сам био већ тако близу њеног лепог лица, да ме је њена коса по челу и образу додирала . . . мени је било час топло час хладно . . . сад сам бојажљиво се дотакао мојим уснама њених образа и плашљиво их пољубио. Био је то први мој пољубац. — — У томе тренутку осетио сам се уздигнут над земљом. Застао сам чисто поплашен са своје смелости, а срце ми је куцало као да сам учинио неки злочин. Но само за часак, јер одмах станем јој обасипати усне и лице — она лепа уста — пољупцима и шаптати „о како те љубим — како те љубим“ и њене сам усне осетио на мојим и чуо речи „и ја тебе.“

Још једаред је загрлим и она се за тим у једаред отрже, рече ми „лаку ноћ“ и оде — пре него што сам је могао задржати.

За тренутак стајао сам без мисли, нисам могао к себи доћи, а за тим сам полагано отишао у моју собу и, онако обучен, бацио се на постељу, гледао још дуго дуго у ватру, што је догоревала у пећи и шаптао њено име . . . о блажени осећаји, о срећна времена прве љубави! Где сте?!

Сутра дан видео сам је опет тек за ручком и тако је било неколико дана. —

Моја љубав постала је још јача и чвршћа, љубио сам више свега на свету. Кад год сам после имао времена био сам код ње. Чим сам дошао из школе, отишао бих одмах на њена врата закуцао и ушао у собу. И ту сам седео и разговарао се с њоме, док нас неби позвали на ручак или вечеру. Временом је научила и нешто српски, па кад је са мном говорила и била нежна онда је мешала и по

коју реч српски, што је увек изговарала немачким нагласком.

Она је била заиста врло лепа девојка, не само што сам је ја волео и што ми је била идеал женскиње, — не, но сећам се врло добро, а и из тог закључујем, што су се сви људи, који су било то у кући или у друштву с њоме у додир долазили, радо се с њоме забављали и чинили јој сваковрсне услуге, а госпође опет задобила је за себе својим љубазним понашањем. Па од свију тих многих обожавалаца једини ја, најмлађи од њих —, ја сам јој смео љубити она мала устанца! Али сам је зато више и искреније љубио него сви они и држао је као неко више биће. —

У месецу јануару био је неки велики бал у дворани „код анђела.“ Отац и мати ишли су онамо, па пошто се Берта више сматрала као члан породице, била још млада и волела играти, поведу и њу.

Сећам се још врло добро тога дана. —

Био је то прави кратак суморан зимски дан; од јутра је већ вејао снег, и хладан ветар фијукао је кроз улице. У мојој соби хватао се већ мрак кад сам стигао из школе. У трапезарији нашао сам своју усамљену шољицу са кафом, јер Берта је остала у својој соби и почела се спремати за вечерас. Ја сам ишао горе доле по соби и тек по каткад застао крај прозора кад сам близу њега дошао. Био сам љутит: прво што нисам ја онамо ишао, јер сам веле, још средњошколац, па нисам још за бал, онда сам се љутио и на Берту што је она ишла, што ће она тамо с другима играти и забављати се. па ће и заборавити на мене — био сам једном речи — љубоморан. —

Служавка унесе лампу јер се у соби међу тим већ сасвим смркло и метне је на сто, ја то нисам ни приметио, већ сам све једнако шетао се горе доле по соби. Око осам сахата требали су поћи, кола у дворишту беху спремна. Моја мати већ је била са свим готова, моје сестре беху око ње, тако већ девојке увек уживале су и нису доста могле да се нагледају тоалете и накита које је она на себи имала. И ја сам пошао преко у собе за облачење да кажем оцу и матери лаку ноћ. Кад сам прошао поред Бертине собе нађем врата нешто отшкринута Кад сам прошао поред њих чух Бертин глас где ме зове по имену, мора. да ме је приметила кад сам прошао, па ми хтеде ваљда да се покаже како ће тог вечера изгледати. Ја се одмах вратим закуцам на врати и уђем. У сред собе стајала је, а слатки осмех лебдео је на веселом јој лицу. О како је била дражесна у оној лакој хаљини за играње!

Плава, лепо очешљана коса све се је блистала при свећи а бели њезин врат и обла јој рамена провириваху кокетно из чипака. Један тренутак стајао сам па је гледао, заборавио љубомору, па већ хтео да полетим к њој; но она то примети вешто ми умаче и замоли ме, да јој закопчам рукавицу у десној руци. Био сам срећан што сам јој смео ту услугу учинити, и чисто са побожношћу пољубио сам јој руку кад сам јој закопчао последње дугме.

Испратим је до кола, додам јој огртач и са тугом је погледам таку веселу, јер ја морадох сад да седим код куће — сам.

Сутра дан били смо при ужини опет сами. Она ми је са нешто промукнутим гласом приповедала о синоћној забави; ја сам је ћутећки слушао и при томе се силно љутио — она је то приметила, њој се је то јако допало што сам био љубоморан а нисам хтео да то признам, већ сам увек казивао да нисам ни најмање. Она се је на то слатко смејала а ја се све то више једио.

Кад је видела да већ није шала и да јој замерам што се смеје, почела ме блажити и тешити, говорећи да она ипак од свију оних, што су јуче били тамо на балу, мене највоље и да самном најрадије игра и т. д. — Ја сам се брзо умирио, узео њену руку и затим се шетао с њоме читаво по сахата горе доле по соби и нисам се више љутио. У једном погледим јој управо у очи а погледи нам се сукобише. „Зашто ти се очи тако светле“? запита ме она.

„Моје — зашто?“ — рекнем ја и обоје приђемо огледалу што је висило између прозора. Обоје смо се смејали и гледали једно другом у очи. Чисто још видим где се смеши из огледала на мене!

„Какова лепа слика нас двоје: гле само! Ти тако гарав а ја бела и плава — —“

„Па ипак се мени боље допада плава коса као што је твоја.“

„Кад бих ја само имала тако црну косу као ти!“

„Па узми је — само што је не можеш носити“ — одговорих наивно.

Она узе маказе и одсече једну ковр-

ђицу косе ми са чела, па је тури у сребрн медаљон што га је носила о врату. —

О била су Вам то сретна времена. Ја сам био блажен и то ми је било доста. За даље се нисам бринуо. Разлику година нисам примећивао. Докле ће то трајати за то нисам питао —.

Зима је већ била на измаку. Снег се већ почео топити а дани постали дужи.

Једно после подне ишао сам врло брзо кући тако да нисам ни пазио на оне баре, што се начиниле између камења на улици. Био сам врло весео, лак осмех лебдао ми је једнако на лицу. А имао сам се и чему радовати: од јесени већ почео сам уређивати неко позориште са луткама за моје сестре. Дељао сам и ковао сам позорницу, сам сликао кулисе и дотеривао и писао драме. Берта је шила та одела за глумце, помагала мени и учила моје сестре како да воде лутке. Па овог дана требала је бити прва представа. — У вратима између двију соба стојао је сто а на њему позорница делимице заклањана завесом, која је делила собу од собе и сакривала оне, што су водили глумце. — Кад сам стигао кући, било је за представу све већ приправљено. У соби иза кулиса моје сестре су намештале још којешта на позорници, ја сам гледао где је Берта, но пошто она није била ту, одем к њој у собу и затечем је где седи на канабету, што њен обичај није био. Приђем к њој, узмем је за руку и запитам шта јој је? приметио сам да је нешто бледа —

„Ништа, ништа“ одговори она, „само ме нешто мало боли глава“. —

Ја седнем до ње, и упустим с њоме у разговор и тиме заборавим са свим на представу. Док уједаред дође моја старија сестра и рече са свим срдито, да је крајње време, да већ позоришна игра почне, јер је публика у другој соби постала нестрпљива. — Сва ми је радост била сад покварена, јер Берта не ће видети комад кога сам ја за позорницу удесио! Хтео сам да одложим представу за други пут, но о томе нису опет моје сестре хтеле ни да чују, дођем у собу, где се било позориште и чисто зловољно повучем завесу у вис —

Глума је ишла својим током: ја и моја старија сестра имали смо највише посла: ми смо говорили, водили лутке, а млађа сестра је само помагала. — Слушаоцима, а то су били наши рођаци истих година, као моје сестре и ја, јамачно се допао комад, јер су се смејали и сваки час пљескали а особито тек онда, кад је моја старија сестра испустила жицу на којој је био јунак везан, и он у сред говора пао на позорници, а она га руком однела! Последњи чин био је веома сјајан и бенгалска ватра коју смо са неколико бенгалских жигица произвели начинила је особити ефект, тако да су сви бурно аплаудирали — и затим се завеса спусти. Два три дана нисам видео Берту; била је болесна и лежала у кревету. Лечник је долазио к њој и забранио јој је да се дигне из кревета. Пошто већ нисам могао видети ни разговарати се с њоме, то сам сада сваки дан пре но што ћу поћи у школу одлазио на њена врата, закуцао, кроз'ањ питао је: како јој је? Хоћу ли је скоро моћи видети?

Тако је прошло осам дана, и једва сам је онда тако видео. Учинило ми се као да је годину дана прошло од кад сам последњи пут био с њоме Имала је велику мараму око себе, била је бледа и нерасположена; а ја сам се трудио да је разонодим. —

(Свршиће се.)

* * *

На криоцу ветра летио бих тужан,
Где ружице красне цвета дивни цвет,
Где младости прве у присанку милом
Раскриљен ме чека тај чаровни свет.

Па кад песма јекне у зорин освитак
Плане јарко сунце, проспе зрачак чист,
Па кад шева певне, јекне гора чарна
Од милине силне затрепери лист.

Па кад јутро дивно по беломе свету,
Распе чари своје по горици свуд,
А ти, мила душо, певаш сетну песму,
И драгана чекаш на слађану груд.

И над тобом славуј прижељкује тихо
И лозица дивна свела густи хлад,
Као звуке сетне с еолове харфе
Вечито бих слуш'о тај умилни склад.

Ленскій.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

Главна варош Сибирије, Тоболск, лежи на обалама реке Иртиша; са севера је затварају непрегледне шуме, које се чак до леденог мора повлаче. У њима има неплодних, стеновитих и вечитим снегом покривених брегова, необрађених голих равница, на којима се снег ни у најтоплије дане, ни за једну стопу не крави; широких река има, којих ледена вода никад није запљуснула какву ливаду нити допринела цветању двета каквог — а те шуме се простиру на једанаест стотина врста. Пођемо ли још северније, тамо нестају кедри и јеле, укратко све дрвеће; жбуње кржљавих дрва, што се зове лиственица, то је једини украс ових крајева; још више на север види око само маховином обрасле баруштине; ту престаје сваки траг живота. Па у пркос томе има овде природа у сред страшне вечите зиме неку чудну драж; ту се врло често указује северна светлост, а тиме природа показује оним крајевима позорницу, чуда, која народи југа не познају. Јужно од Тоболска се вијуга Ишим, који га дели од Киргиза, незнабожачких номада. С леве стране граничи Иртиш, који се, силно кривудајући губи за кинеским границама, а с десне стране лежи Тобол. Обале ове реке су голе и неплодне; оне пружају оку развалине размрсканог и нагомиланог стења, које по гдегде надмашава који бор; па у једном савијутку лежи село Саимка, од Тоболска је више него шест стотина врста далеко. Предео је ту врло ружан, мрачан је као и сунце онде, непријатан као и поднебље.

Али зато називају крај на савијутку Ишима Сибирском Италијом. Ту бива неколико топлих дана а зима траје само осам месеца. Северни ветар који тада постојано дува, пролази кроз ледена поља арктијских пустиња, па са собом доноси хладно време, тако да Тобол већ у почетку септембра створи по коју санту; дебео покривач снежни покрије земљу, па то тако стоји до краја месеца маја. Али кад сунце почне да топи снег, тада је заиста врло чудновата и она брзина, којом се дрвеће одева лишћем а зеленилом поља: два или три дана је доста природи да сво цвеће расцвета. Човек би помислио, да може чути како трава расте; цвеће свуда распростире свој мирис; читава јата рода, дивљих гусака и патака лете над воденом површином; бели ждрал се завуче дубоко гдегод у трску ритску, да тамо себи прави гнездо; а по шумама скакуће несташна веверица с гранчице на гранчицу. Ето тако има овде и веселих дана за живе створове; али само за прогнанике, који овде живе, за њих нема.

Већи део ових несретника живи од Тоболска па до оног Ишимовог савијутка, и у селима на тој реци; остали пак живе у усамљеним колибама. Влада доприноси занимању појединих; они пак који су сами себи остављени да зарађују хлеб, ти се хране зимњим ловом; скоро све сажаљевају овде, као људе које несрећа гони, па зато их и зову несрећницима. Две, три врсте далеко од Саимке обитавала је једна прогнаничка породица у сред нездраве шуме, која беше пуна ритова и баруштина, а на обали округла дубока језера. Та породица се састојала из човека од својих четрдесет и пет година, његове жене и његове лепе, у пуном цвету младости ћерке.

Усамљена у овој пустињи није та породица ни с ким имала везе; отац је увек сам ишао у лов, никад није ишао у Саимку, никад нису тако видели ни његову жену ни његову ћерку; осим једне татарске девојке, коју су узели у службу, нико други на свету није смео ући у њихову колибу. Нико им није знао за отаџбину, порекло, нити узрок казне им; само управитељ у Тоболску знао је за ту тајну, коју није ни свом заменику никад поверио. Када су у прогонство дошли, онда је управитељ заповедио свом млађем да им да пристојан стан, мали врт, занимања и одело, али да препречи сваку свезу са спољним светом, и да особито пази на писма, па да их све њему отправи.

Тако многи обзири с једне а с друге стране толико строгости и тајности учинише, те много сумњаху о тој тајанственој породици и сви мишљаху да просто име Петар Шпрингер крије под собом какво много звучније име или можда је штогод много згрешио или, да су врло неправедно поступале судије с њим.

Али пошто су сви труди, да открију ту тајну остали узалудни, а љубопитство се угаси наскоро а с њим и интересовање. Са свим су престали занимати се тим несрећницима, које нико није виђао, а најпосле сасвим су их заборавили. Заблуде ли какви ловци у ту шуму па запитају за име становника оне колебе на језеру, обично им се одговорило: То су несрећници. Тад више неби ни питали за њих и удале се обично сажаљевајући их а где који у себи каже: Бог нек им се смилује и нека их поврати у њихову отаџбину! Петар Шпрингер је сам себи сазидао колибу, зидови јој беху од чамовине а кров од сламе; комађе стена ју је

чували од удара северног ветра и од поплаве језера. На том стењу од меканог гранита одсјајкиваху сунчани зраци. У првим данима пролећа расле су обично печурке из расцепа и пукотина у стењу, једне беху бледе, друге црвенкасто-бледе или азур-плаве.

Јужна страна језера била је ограђена танким шестаром, кроз које је човек могао видети непрегледне степе, покривене силним гробовима; по неки гробови беху поотварани и покрадени, а људске кости лежаху разбацане; то беху последњи остатци једног старог племена, које би за навек отишло у заборав, да га нису издале оне скупоцености, с којим је матери земљи предано.

На западу ове велике равнице сазидали су Хришћани малу црквицу од дрвета. На тим стенама је Петар Шпрингер ловио; ишао је на ирвасе, који живе од сувог лишћа и маховине под снегом, а хватао је и хермелине, којих је много било у оним крајевима. Кожу је продао а за новце је куповао жени намештаја, а ћерци је књиге наручивао из Тоболска. Кад дођу дуге вечери он је подучавао своју ћерку, младу Јелисавету. Често им је она читала, седећи код ногу им, поједине одсеке из повеснице. Шпрингер јој је обраћао пажњу на таке мисли, које ће јој оплеменити дух, а међу тим јој је њена мати, Феодора, уливала благост и невиност. Он ју је учио како треба поштовати врлину, а она како је треба љубити. Овака двострука брига око ћерке развила је у њој чврст и одважан карактер, који постаде и племенит и поносит тиме, што је у себи спојио необичну енергију Шпрингера анђеоском благошћу Феодорином.

Чим се пак снег почео топити а земља се почела зеленити цела се породица поче трудити око пољских радова: Шпрингер је сејао и садио леје, Феодора се бринула око семена а Јелисавета се предаде крилу земљином. У њеној малој баштици било је сваковрсног цвећа — какво се само у Сибирији може искати — које је она највећом негом заливала и пазила. Шпрингер је према југу начинио малу зимњу башту, у којој је расло цвеће, које иначе није могло успевати у Сибирији. Кад би се то цвеће већ расцветало онда га је он побрао и тиме окитио чело своје јединице: „Кити се Јелисавето, цвећем свога завичаја; оно је налик на тебе. О, баш да никад не увенеш као што ће оно да увене!“

Осим ових веселих тренутака, увек је био ћутљив и озбиљан, виђали су га где по читаве сахате седи на извесној клупи, задубљен у мисли, очи управљене увек на једну и исту тачку, а притом је по гдекоји пут тешко уздахнуо, то његово стање још би се погоршало, кад га погледи умиљато јединица ћерка. Често ју је узимао у своје руке, па је притиснуо на срце, и онда би одједаред узвикнуо турајући дете својој жени: „Води то дете, Феодоро, води га ма куд; твоје и његово бедно стање ће ме још убити. Ох, зашто си пошла са мном овамо? Да си ме пустила самога овамо, кад бих знао да си сретна и безбедна у свом завичају, тада мислим, да бих могао у овој пустињи живети, и лако сносити овај тешки терет“. Код тих речи обично Феодори појуре сузе из очију, њени погледи, њене речи и све је то издавало врелу љубав, која ју је везивала за њена мужа. Пређе у још сретном добу морао је често због свог високог звања и опасних послова далеко бити од ње: овде пак, у прогонству увек беху заједно.

Ма да је Феодора имала преко тридесет година ипак је још увек била лепа; једнако љубећи свог мужа, ћерку и Бога, њојзи је та тространа љубав укопала у црте јој неугасиву жар; могло се на њој читати да је створена за невину љубав, да је и испуњавала своју дужност. Она је сама спремала јела, која су најбоље пријала њеном супругу; пазећи на најтајније му жеље гледала је да му из ока прочита шта му срце иште, да би пре испунила, него што би он и исказао своју жељу. Ред, чистота, шта више и угодности владаше у њиховом малом стану. Највећа соба била је за спавање, и ту спаваху муж и жена; велика пећ грејала је ту собу; зидови беху украшени цртежима Феодориним и Јелисаветиним; на прозорима било је стакло, а то је био велики раскош за ове пределе, за који се морало захвалити новцу који је Шпрингер својим ловом стекао. Остали део колибе делио се у две собице; у једној је спавала Јелисавета, а у другој је обитавала татарка девојка, и у тој собици било је место кухињском посуђу и баштенском алату.

За час прође недеља у разним домаћим пословима; час су прели материју од ирваске длаке, час су пунили своје одело дебелим крзном; али кад дође недеља, онда би Феодора тихо уздисала, јер није смела ићи у цркву, но она је за то већи део дана провела код куће у молитви. Пред иконом свете тројице и светога Василија, којега је особито штовала, клечећи молила се она Богу за здравље свога мужа и своје јединице.

Одрастивши у овим суровим шумама од своје четврте године, није Јелисавета познавала друге отаџбине; али и ова је за њу имала таких лепота и радости, које само невина срца познају. Она је уживала у том, што може да се вере по стењу,

које је затварало језеро, да тамо потражи јаја од јастребова, орлова, који се лети тамо гнездише. Волела је да нахвата ваздан шумских голубова у своју мрежу, па да их онда метне све у кавез; други пут је опет пецала на језеру. Никада јој не дође ни на памет, да игде има лепше судбине него што је њена. Њено здравље снажило се свежим ваздухом, њено тело се развијаше свакидањим покретима; а на лицу јој, на ком беше исписано задовољство и невиност, развијаше се сваким даном нова драж. Тако је расло то младо девојче далеко од света и људи, пред очима својих родитеља, као оно цветак у пустињи, који се развија само зрацима сунчаним, па ипак је лепши него многи други негован цвет, ма да га само небо гледа, коме благодари на свом опстанку.

Нежна је само она наклоност, која је управљена на поједине предмете; тако је и Јелисавета, која познаваше само своје родитеље, само њих и љубила, и то страсно; они беху све за њу, браниоци њени, другови у игри јој, и њено једино друштво. Ништа није знала друго, него само што су је они учили; своју радост, своју способност, своје знање, све то имала је њима да благодари, па како је увиђала, да је све од њих примила и да сама собом ништа не може учинити, она се сасвим предала у зависност од њих. Када је пак прелазила из детињства у девојаштво, и кад јој се разум поче развијата, тада је често примећавала сузе у очима своје матере, отац јој је све тужнији бивао и говорио је да је врло несрећан. Више пута их је преклињала да јој кажу узрок томе, али они јој одговараху да оплакују своју отаџбину; међутим нису јој никад рекли ни где је та њихова отаџбина, нити какав је положај имао отац њен, да не би изазвали тугу у срцу њеном, кад чује с какве су се висине сурвали. Али од кад је Јелисавета приметила тугу својих родитеља, од тог доба нестаде за њу радости, а мисли јој другим правцем пођоше: она заборави на цвеће и престаде волети тице. Ако је ишла на обалу језерну није више бацала удицу у њ' и хватала рибу, није више седала у чун и у њем се љуљала на води, него се је предала увек мислима, а туга њених родитеља беше јој једини предмет мисли. Јелисавета није до душе познавала ту отаџбину, али зато што јој родитељи тужни беху, јер су од ње тако далеко, већма би волела да им је поврати него ли да је сама упозна. Тада је дизала своје лепе очи небу и ту би се тако задубила у сањарије да је ни снежне пахуљице ни хладни северни ветар није могао бунити. Њени родитељи је викаху да се врати: а она чим разабере њихов глас врати се натраг, да је отац поучава и матери да помогне у послу. Али кад им је била близу или далеко, читала или шила, спавала или бдила, увек јој је једна једина мисао била у памети; закопала ју је у дубљину срца свога, тврдо одлучивши да ју тек онда искаже својим родитељима, кад дође час њеног одласка.

(Наставиће се).

ПОДЛОВЋЕНСКО ЦЕТИЊЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

Предговор.

Данас је — а и одавно — гласита престоница најмање, слободне и независне европске државице, Црне Горе. Оглашена је ова у Ловћенској планини престоница, која је запамтила има више од четиристо година толико славних Господара свога трона и у којој непрекидно влада ево двјеста година славновладајућа кућа Петровића-Његуша

Много се о томе срцу горштакове отаџбине говори и пише, а мало ми је долазило пред очи и мало ми је долазило до ушију, да је ко говорио, писао и свијету на видик износио што-гођ о становницима ове оглашене престонице и о становницима њезине околине.

И заиста опет велим — мало је ко говорио и износио пред свијетом: ко су и окле су и ђе живе? Мало ћете о томе наћ у штампаним књигама, то је забиљежено у живим „књигама,“ којијех с дана у дан све мање бива, чим свијету остаје непознат многи драгоцјени бисер и у земљу се затрпава истинито предање његова порекла.

То видим ја и свак, ко има добре очи и здрав разум, да је данас много мање тијех „живијех књига“; много мање, него назад неколико година.

„Проше стари, прођоше и ствари.“ Много ти стари људи би причали и објашњавали, али: „док дијете не заплаче, мајка га се не сјећа.“ Са смрћу старица, ми много што-шта изгубисмо, што сами не знамо, „а што ни — код некијех — и не треба.“

Многи нас има, који се смијемо и ругамо причању старица, неки пак и послуша, но не уме саставит и написат оно, што је чуо, други се боји, да му се свијет не наруга какве беспослице пише,

трећи се боји, е ће му се наругат: није лијепо, четврти оставља за опет, пети чека, док ко други почне, шестоме је тешко о томе радит, седми се боји, биће жа' Петру и Павлу, Јанку и Марку, ђе се кажује које и окле је, осми страхује, неће бит истина све оно, што је написао. Па у томе разгађању и пребачивању много нешто пропане, што би нараштаји скупо платили.

Додуше — јадно је једноме чојку све о томе радит, али нам треба свијема скочит, па што ко може, амо да помаже, е: „капља по капља, па ето Морача“ Кад би сваки о свом родном мјесту или о оном мјесту, ђе живи, тако почео радит и писат, па и помало, али језгровито, јасно, бистро српски па било и „лаконички,“ би се саставила велика историја, рад које не би наши потомци благосиљали и с нас и нашијех предака преглед имали.

Еламо, људи божи, прегнимо, е „прегаоцу Бог даје махове;“ не стидимо се, е „у стид гине чојство и јунаштво;“ почнимо, е је почетак темељ свакој ствари.

И ја ћу проговорит неколике онако и у онолико, како сам чуо и што ми се учинило истинитије.

Што вам будем кажевао, нијесам чуо од једног или двојице, но — што се оно у пјесми цјева — „од тридесет и троице,“ па сам узео језгру од свега тога.

Цетиње.

Име *Цетиња* — данашње црногорске престонице — познато је у нашој књижевности, одка се на њ досели Иванбег Црнојевић, а до тада се оно зваше *Подловћенски долац* и *Подловћенско пољице*.

У прво вријеме било је Подловћенско пољице обрасло густом шумом многогодишњег дрвећа: бријеста, јавора, цера, липе, дуба, јасена, граба, грабовине, лијеске, јабуке, крушке, љесковине и другије, те је и до скоро било живијех људи, који су били запазили около пољица такву здрћу крупне шумске горе, да је човјек, прекрачући с дрвета на дрво, могао два сахата одићи од пољице.

По тој пустоши благовале су у хладу звијерке: међеди, вукови, лисице, дивље мачке, кунице, па јелени, дивокозе, срне и друге.

Посред пољица врела је речица Цетиња, која се састављала из два крака: један је крак извирао извише Суходола, из Врање стијене, а други из Баљушкова потока, па — мало даље од извора — оба су се крака састављала, а на њиховом саставку у доцније вријеме је ограђена кућа за млине, па је до скоро била кућиштина те куће, па и камење од млина.

Од саставка — Данашњег баичког „Почивала“ — текла је речица источно низ пољице, те јој се и данас, цијелим цетињским пољем, познаје корито, па се пред данашњом доњокрајском влашком црквом опет раздвајала на два крака: један је текао источно иза влашке цркве, преко Веље ливаде, па је увирао под Богишин крш, које се мјесто — ђе је увирао — до скоро звало Увори; ток овог крака поравњен је. Други крак је текао испред влашке цркве (поравњен му је ток 1890.) к југу и увирао је у Понор под Манастир.

На овој речици било је више мостова, што нам свједоче и Иван-бегови хрисовуљи, а један од тијех мостова био је пред данашњом влашком црквом.

Који је био узрок, те је речица оставила ток цетињским пољем, није моје расуђивати, али сам слободан навести народна предања о томе:

а.) Мајка је имала јединца сина, па се утопио у ријеку и мајка га дуго тражила, па га не мога наћи, те узме руно црне вуне и баци га у ријеку, а трипут је закуми небом и земљом да престане тећи, да би нашла сина; ријека престане тећи, мајка нађе мртва сина, али се ријека више не враћа својијем коритом.

б.) Речица Цетиња поменула је извором, те данас не тече правцем, којијем је прије текла, но супротним правцем, па извире тамо нејђе у свијет, а јеком воде при избору као да збори: Цѐтӣњ, цѐтӣњ; жали за Цетињем.

в) Река Цетиња тецијаше низ Подловћенски долац и кад добјежа Иван Црнојевић из Жабљака, а тада небјеше Обоцке ријеке; па отиде Иван с бизинима у лов изнад градића Обода, а проз густу алугу око Обоцке пећине. Но један бизин не изиде за дуго, а у томе изиде бизин из пећине вас мокар, те се Иван наљути, убије га и прокуне: „мутна те ријека однијела!“ — Тада пресуши река Цетиња, а из пећине проври ријека, која се по Ивану Црнојевићу и прозове — Црнојевића.

Ја се не слажем с овијем трећијем предањем: да није било Обоцке ријеке и прије. то не тврдим, а да се није звала Црнојевића — истина је.

Подловћенско пољице, Цетиње, све је равница те изгледа као дно какавог језера; а и прича се, да је било у неко вријеме то језеро, па се и данас могу наћи окамењени остатци шкољака.

Околина Цетиња.

Лик цетињског поља је крива сабља, којој је на балчаку варош, на оштрици племе Доњи Крај, на врху племе Баице, а према угнутој тупој страни подаље од поља, иза главица — Конак.

Цетињско поље са сваке стране опк љено је главицама и брдима као каквим величанственим зидом. Западно до саме вароши је Орлов крш, под којим је Манастир, а близу њега извор Иван-бегов, на којему бјеше Мара Иван-бегова, кад јој дође глас да се Станиша, син јој потурчио. Овај изворчић management ври само у прољетње и кишовито доба.

На главицу више самога Манастира и Медовића пећине је кула „Табја", коју је зидао Владика Раде, намјеравајући, да му то буде „топована"; али пошто се је увиђело, да то није најбоља намјера — то се и забаталило, па су се ту пошље попињале посјечене и на Цетиње донешене непријатељске главе; а сад је на њој велико звоно. Под Орлов крш је и Понор, у којега је увирао јужни крак реке Цетиње Од Орлова крша пођемо јужно уздигнутим главицама и наљеземо на „Богомољу", куда је „бјелошки пут", који води на Бјелоше, једно од најстаријих села у цијелој околини Цетиња.

Напријед ће нас срести Вељи па Мали Боровик, ђе бљеху овча и младећа пландишта и напојница стоке првим насељеницима Цетиња (а не давно је био ту и млин ограђен, па батаљен), а данас су ово пржељаве поточине, изнад којијех се уздигло Ђиново брдо све осојном страном покривено густом гором. Иза Ђинова брда су мало подаље села Угњи и Очинићи, која спадају у Конак. Ђиново брдо је јужно од поља, а до њега је Козарица, којој је граница на Заграбље, куда пролази пут у Црмницу и Приморје, а ђе је данас „депозит" главне цетињске воде доведене проз цијеве с Овзовице; даље су Торови, кућишта, која изгледају као разметнуто село, ђе су наши стари стоком стојали, преко којих се види Вртијељка, на којој погибе: „Соко Бајо са тридест змајева". На сјеверо-источној страни је брдо „Граница" између Катунске и Ријечке нахије, а говори се, да је то била граница Зете и Херцеговине; до Границе је брдо Кабао. Даље нас срете нови цетињско-ријечки пут, а напријед дођемо до Богишина крша више пријереченијех Увора. Ови дио поља, те смо га досад окружили, назваше наши стари — а и данас се зове — Доње поље. На Доњем пољу дакле на балчаку криве сабље положене од југо-југо-истока к сјеверо-сјеверо-западу је варош Цетиње.

Подаље преко Богишина крша види се Тртијави врх, по лијевој страни којега је кланац Тијесно ждријело, иза којега је цетињска гора и земља Отар, а још даље је Боковско Пољице, брдо Дебељак, на села Боково и Косијери.

До самог Богишина крша је Витина улица, која почиње од веље ливаде (иза Влашке цркве), па води Тртијавом врху и крајем њега уз Дубраву у Ријечку и Љешанску нахију; ова се улица спомиње у иван-беговим хрисовуљама. До Витине улице допиру подножја Веље и Мале Ковачице, иза којијех је велика тврђа, у којој је Трештеница, једна пећина, ђе се усред љета може наћи студене воде, а у пећини је једна рупа, у којој су „виле стојале и ткале, те им се и данас гњили трупци статива ту могу наћи". Даље је Косиште, Кабао или Вељa рупа, Глатка греда и Точило, — све је ово управ једно брдо, а испод њега село Иванишевићи.

Даље је шиљасти Бораевицки врх (или Иваниш алуга), у који се могу вијђети огњена слова и круна у очи дворскијех свечаности и весеља; под којим врхом је село Шпадијери, чија је баштина одвојена Радановића улицом од баштине Иванишевића; а у овом селу су развале цркве некаква попа Почека.

До Шпадијера је Крстова главица, на којој су Почеци, а пред Крстовом главицом је Орлин крш, до њега Бата, од које се пружила Почекова улица, која дијели баштину Почека и Шпадијера.

Село Иванишевићи, Шпадијери и Почеци спадају у Нижебатину, а доњокрајска села, која даље набројим, спадају у Вишебатину.

До Почека су Ђурићи, па Дење, а у једној ували подаље Ћеранићи. Подаље иза главица преко Дења види се више Гњијевог-дола Гњиодоски врх и Јабука више истоименог села Јабуке, ђе су негда живјели потурчењаци. До Гњијевог-дола је брдо Иногор, а пред њим Сандин врх више самога поља; под Сандин-врх су Јабучани, Влаиславићи и Зечеви. Покрај Сандина врха и Иногора пролази се старијем путем од Цетиња преко Ћеклића.

Од Богишина крша до овог пута, крајем поља пружило се племе Доњи Крај, испод којега је од села Иванишевића до у Триешли Бацки пут.

Напријед ће нас срести Пиштет, баичка вода, па даље Точило на окуку новог цетињско-которског пута, а иза Точила је баичко село Дубовик, ђе су живјели потурчењаци; даље се преко главица западно види височина Врћеник, преко којега се старијем цетињско-которскијем путем долази у Криваче. Испод Врћеника су Чулице и Грбин поток.

Прича се, кад је Сулејман паша прешао Вртијељку 1690., да су побјегли сви калуђери и слуге из цетињског манастира, а оставили пристава Грбу, да запали прах, кад Турци уљегу у манастир. Грба то и учини, па побјеже, уз поље и дође у данашњи Грбин поток и ту пане један камен од лагуматога манастира и убије Грбу, па се од тада ово и прозва Грбин поток. Ниже Грбина потока је Баљушков поток више саставка старог и новог цетињско-которског пута. До Баљушкова потока је Веље дрво,

куда се иде пут Ловћена, па даље је Сухо-до и Врања стијена, а још даље Поздухе.

Сада смо окружили Баице, које су скоро одвојене главицама у горњем западном крају поља — у амфитеатру.

До Поздуха су на једном брежуљку Хумци село доњокрајско, под којијем је селом насред поља неко крупно црно камење, именом „Боани“; а за Хумцима су подаље Папрат и Горнич.

Од Хумаца до Орлова крша све је сами камени шкрип покривен густим грмом ситне горе, — то је црковина „Шкрка“. Иза Шкрке подаље је цетињска планина, ђе има више заједница. Тамо је вода Сињевик и брдо Хум.

По самом пољу цетињском било је — а има их још и данас неколико — више гомила (камења) бусењем обраслијех. Такве су гомиле „Санкова гомила“, насред поља између Влаиславића и Хумаца, па „Веља Главица“ на врх Радановића улице. Многе овакве гомиле разметнуте су и разнешене у потоње вријеме.

(Наставиће се.)

О ПТИЦАМА.

Пише Јов. Стефановић Виловски.

Просвећени народи склапају свуда друштва за чување птица од хватања и убијања, а то чине које из милосрђа, а које у корист воћарству, јер многи родови птичији хране се од гусеница, буба и других зарезника, те их тако тамане, да не би чинили квара воћу, па чак и шумама.

У српскоме народу готово се може рећи да таква друштва нису ни нужна, јер нема на свету народа, који би према птицама био тако благ и милостив, као што је наш народ. Њему је шева и препелица мио друг при пољској радњи. Оне родове птичије, који се преко зиме селе у топлије крајеве, птице селице, кад се с пролећа враћају из оних крајева, преко средиземнога мора, наш народ већ и с тога не дира, што су то путници из далека, па их ваља гостољубиво примити, а гостољубље је Србину урођено од вајкада.

Ја говорим овде о српском народу у целини и под сваким поднебљем.

Али није свугде тако; нису сви народи тако добраћудни. Има их, који хватају птице певачице или ваде голуждраве младе птичиће из гнезда, те тргују с њима. Има их богме, који птице разнога рода: од орлушине па до славуја, пастирице и до мајушног царића, хватају у мреже, вигове, клопке и свакојаке замке, па се њима хране и на тргу их као залогај уз поленту продају.

Хоћу као пример да наведем ово: Неки аустријски официр, песничког духа, заљубљен у чедно, убаво девојче у Верони, у месту, где су сахрањени Ромео и Јулија, једне питоме, миомирне, месечином озарене ноћи, пита у безазленој љубавној занесености, своју драгу: „Јулијо! Волеш ли и ти славује?“ — „О још те како, са црним луком!“ одговори она прозаично.

Кад бејах 1859. године у Басану у Италији, позове ме један пријатељ у своју штацију, да видим, како вељаше, чудо невиђено. А то беше ово: Његов газда имађаше у сред врта свој дворац. Униђем у врт — беше то јулија месеца једнога лепога јутра. Врт изгледаше као шумарак, испрекрштан стазама и путањама и беше сав покривен зеленим сводовима (перголе). Кад тамо а оно ми свугде над главом висе силне птице, ухваћене виговима и замкама, неке већ мртве, а неке се још лепршају у самртним мукама. И кад ближе загледах видех у лишћу скривене безбројне замке, а над њима црвена зрна као трешње, што беше мамак за кукавне птице. Ту беше тога дана похватано птица најразноврснијих. Дознадох, да тај човек има од тога лова годишњега прихода неколико тисућа лира.

Још сам се већма чудио овоме: Северно од Басана на пô часа излази река Брента из високих сувота, ту на излазу, на десној њезиној обали, има једна пећина. Одох једном онамо, превезох се преко малог језерца и пустих се у дубину. Кад тамо, а ја видех некога Талијанца наслоњеним лествицама о сигу (Tropfstein), где хвата нешто по гредици и трпа у врећу, што му је о рамену висила. Запитах га шта то ради, а он вели: „Хе, хватам слепе мишеве!“ Кад боље посмотрих опазих како су се те животињице начичкале свуда, да не можеш од њих нигде видети голе стене. „Па шта ћеш с њима?“ Запитах га. „О, сињор, кон полента соно квесте нотоле делициозо!“

Италија је за све на југ, и са југа на север путујуће птице велика гробница.

У северним крајевима Италије на планинском билу швајцарских и пијемонтешких сувота, поставило је свако село своје „роколо“, огњишта и справе за хватање птица. Сваки такав „роколо“ има својих птица у кавезу, које вабе своје другове, путнике, у — пропаст.

Од јужне тиролске границе, где немачки народ живи, па све до фијорда норвешких, свуда су заштићене птице певачице, и то било да то чине особена друштва, било пак само законодавство. Све просвећене државе раде на томе, па позивају и Италију, као образовану државу, и Талијане, као изображене, милосрдне људе, да се удруже с њима противу онога грозног тамањења птица. Али је то немилично тамањење већ од векова ушло људима у обичај, свет вуче — осим доброг залогаја меса уз поленту — још и новчану корист од продаје птица, те ни држава не сме да се усуди, да Талијанима то хватање и убијање птица законом забрани.

Томе „Нон посумус“ даде пре кратког времена израза у царевинском већу у Бечу посланик из јужне Тиролске. Он је говорио против те штедње птица, не само с тога, што његови земљаци од хватања птица леп новац заслужују, него што птице могу и штете човеку да наносе, тако су и њему самом у башти засађеној виновом лозом код Минорита косови из градског врта прошле јесени све грожђе попипали и појели, тако, да је он оштећен са толико и толико хектолитара вина, што га је иначе са свога винограда добивао.

Говор тога господина посланика, именом Салвадори, учинио је не само у царевинском већу, него и иначе у престоници, а и преко границе наше државе до у Германију и до крајњег севера Шведске и Норвешке, велику сензацију и узрујаност.

Диже се граја на г. Салвадора.

Да видимо сада, да ли је и у колико је тај господин имао право и разлога, да тако грозну смртну пресуду изрече над свима птицама без разлике рода и врсте, једино за то, што се неки у Италији наслађују птичијим месом, прженим у црном луку, и што косови поједоше његово грожђе у бечкој му башти.

Птице певачице хране се, особито док леже на јајима и своје младе одгајају, једино гусеницама, зарезницима и свакојаким бубама, а тиме тамане те непријатеље, што нам тако шкоде воћу и шумама.

С тога имају друштва и државе пуно разлога, да се старају за чување птица певачица, за чување ласта, рода и т. д., које птице тамане толики гад и толике шкодљиве животињице

Али има људи мекана срца и добре душе, који броје и косове у певаче, па у доброти својој хране преко целе зиме чак и врапце, као да су и ово певачи или да су од какве користи, и да и они тамане бубе и остале шкодљиве зарезнике.

Да видимо да ли то стоји.

У Северној Америци не беше пре сто година ни једнога врапца. Пренесоше тисућима врабаца у Америку, направише им гнезда, храњаху их и чуваху, па их тако — размазише. Данас су се врапци онде тако расплодили, да их се сад ратосиљају, те их немилице тамане, јер им праве грдне штете по њивама. Наука се латила ствари. У разним крајевима хватани су врапци, те се испитивало шта им је у желуцу, и нашло се хемијским путем, да инсекти износе само једну четвртину њихове хране, а три четвртине чини зрно.

И наш народ по Бачкој и Банату зна, од какве су штете врапци по њиве и усеве, те је некад и власт у војничкој крајини расписивала награде за врапчије главе.

Мој никад незаборављени побратим у Београду Срета Л. Поповић, као што је у свачем био вредан испитивач, што је засецало у природу и природне науке, тако је посматрао и испитивао и живот врабаца. У његовој се башти легли многи врапци, на његовом дворишту беше пуно зрна, с пролећа се скупљаху врапци чопором на појасену у дворишту и на крову, особито марта месеца, кад пролетње сунце огране. Ту подигну грају, и као да се нешто договарају. На један мах прну сви млади, нов нараштај, и оду правцем југо-западу. Без сумње да траже себи по околини боравишта. Стари пак врапци остајаху и даље онде где су, да се плоде и да нова јата опет у свет терају.

Слични призори могу се видети у бечком градском врту, где оне силне врапце лети и зими мимопролазећи свет храни бацајући им разнога врапчијег јестива. Но и одатле се тако исто силни чопори крећу и лете у околину, у оближња села, те се тамо настане и угнезде на штету сељака и пољопривредника.

Па куда то води? И зар немају сељаци право, да протестују против тих немилих гостију, што им сваке године долазе из бечкога и из других вртова?

Међер су врапци без сумње од штете, а ни од какве користи: нашто дакле њих чувати и одгајати на штету људима?

За чворке праве људи по Чешкој и другим земљама од дашчица гнезда, која привежу на дрво, само да би се ту настанили и легли, како би башту од гусеница требили.

У Банату, у Срему и у Бачкој су чворци прави бич, мука жива, тако, да их је нужно тамањити. Не може човек винограда од њих да одбрани. Ја сам се једанпут уверио, да је јато чворака у стању за пô сата да потре цео виноград. Бејасмо ја и мој шогор Мита Ђорић с јесени године 1865. у околини Панчева у лову. Узесмо пут преко њива

правцем на винограде. Бејасмо тако три четврти часа хода далеко, кад упаде јато чворака у винограде. У кући никога не беше, а ми бесмо још далеко. Рече ми Мита: „Сад ћеш видети, шта ће за ово по часа, док ми не стигнемо да их растерамо, нарадити од грожђа!“ И кад стигох и припуцасмо, чворци одлетеше. Ми пројосмо по винограду Б—вом и уверисмо се, да ни један чокот није остао на миру. Свако зрно прокљувано и испијено.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Иконија, везирова мајка. Приповетка из XVII. века. Написао *Чед. Мијатовић.* Београд, накладом књижаре Велим. Валожића, 1891. Српска краљевска академија досудила је овој приповеци Мариновићеву награду за 1891. год.

Ко је год читао историске радове госп. Чед. Мијатовића, имао је не само научнога задовољства, већ и песничке насладе. Његов „Ђурађ Бранковић“ чита се и као паметна и као лепа књига, и човек чисто долази у искушење, да то дело назове историским романом, да га од тога чина не задржава помисао, да би тим називом увредио и писца и дело. Јер шта се не греши све на пољу т. зв. „историског романа“! Каква ли чудовишта не угледају света под том фирмом! А „Ђурђа Бранковића“ с једним осмехом, врло лакоумним, уврстити у ту „колегију“, био би заиста грех. Дело је то научно али писано песничким полетом, и сваки, који га је читао, рекао је у себи: та за што се госп. Чеда не окане те дерне политике, и не дође у наше, књижевне редове; тамо је мало хвале и признања а овде .... но, но, бар је задовољства у сопственим грудима. И госп. Мијатовић је то учинио, и хвала му!

Јесте ли ишли кад год кроз галерију лепих, врло лепих слика? Овде је красан предео а у њему пастирска идила. Мало даље портре дивне и поносите жене. Још даље голема планина а испод ње скромна обитељ. За тим слика духовнога пастира, какав нам „подобајет“. Даље је драмски призор, између жене и човека пун збијенога садржаја. Још даље дивља сцена, Турци, Срби, отмица, крв. За тим неми приказ мајчиног очаја. И тако све даље и даље: визија, судница, Самарићанка, блесак, сјај, измира. Једну је слику сликао Мејсоне; мала је то слика, али је ум тничка. Друга је од Верешчагина, пуна ефекта и реалности. Ову, мислиш, да је сликао Макарт, тако је бујна и раздражљива. Па опет, све те слике провејава једна мисао, оне су као многе карике једнога ланца. Вама се чини, као да у свакој слици наилазите на лица, која су вам позната из осталих слика, и, ако сте у сликарству мало код куће, вама ће и нехотице пасти на ум белгиски сликар Вирц (Wiertz), који је у низу својих слика сатани дао такве очи и такав поглед, да га у множини и ма у каквој преобући можете одмах познати

Е, тако вам је и при читању „Иконије“. Ви ћете морати рећи, да је то дело правога песника, који је своје песничке снове и замишљаје а уз то још и животна искуства и доживљаје хтео да изнесе и да прикаже. Ви видите идеалисту, видите, како га заноси идеја и како свом снагом тежи, да вам ту идеју прикаже тако, како се њему причињује. А то вам опет одаје вештака у стилу, вештака у начину. Није доста имати само лепу идеју, треба ту лепу идеју лепо и приказати, да се сва лепота њена пластички издигне и да се не изгуби ни најситнија нианса.

Ви видите човека врло прекаљенога укуса; он није пробавио у страном свету као она рода, која вам уме тек да прича о барама, у којима је нашла угојене жабе. Наука јесте широки темељ његове зграде; али та зграда је витка и елегантна, као какав дворац из хиљаду и једне ноћи. Тако онда не даде песник научењаку да буде сухопаран а научењак опет помаже песнику у његовим тежњама. У та два својства уплели се, као неки организам, укус и образованост. Ја немам среће познавати лично госп. Мијатовића, шта више, не знам, јесам ли га икад и видео, па опет ми се чини, да мора бити човек врло симпатичан — ко тако пише, не може бити суров, не може бити ни дурљив. Само да наведем пример. У „Иконији“ нема особе, која је покварена, која је рђава и опака већ у језгри своје нарави. Једини Гавран приказује нам се као грешник. То треба добро разликовати и фиксирати: као грешник. Једном приликом га је занело благо, другом приликом се дао завести од страсти. То су тренутни догађаји, и живљи човек не може никад знати, куд ће га која бујна прилика завести. А како је Гавран то све покајао! Не дао Бог ни већем грешнику, да тако прође. Већ та околност приказује нам Мијатовића као човека питоме нарави,

поштена срца и узвишена над прљавштином, приказује нам песника у својој слаткој наивности.

Много се замерило писцу, што је можда и сувише боја утрошио у сликање Аденистана и султановог похода у џамију. Шта више, ово друго се многима свидило баш излишно. Ко то тврди, тај није разумео песника ни његову намеру. Та сав тај блесак и сјај тек је шарена стафажа, на којој се диже вршак, главни моменат целога приказа. А тај је: састанак очију матере и сина, Иконије и младога везира. Иконија не зна, да је везир Ризван-бег њен Ива, а везир зна, ко је иза оне решетке. Ево тога призора:

„Кад би (везир) на спрам оног прозора са решетком млади јахач упре своје погледе на њ, као да је хтео силом својих очију да скине решетку. Не могаше да скине решетку, али не скидаше погледа свога са ње, докле га поносити коњ његов не однесе даље низ ову живу реку која ваљаше злато, сребро и драго камење

„Иконија га је добро уочила. Њени се погледи залепише за њ, и он их понесе собом далеко низ улицу. Она изгледаше збуњена, узбуђена, бледа и замишљена. Гледаше једнако за њим: срце јој лупаше баш као да се нешто препала била, и једва дисаше. Као да јој све мисли, све срце, сва душа одоше низ улицу, и само несвесно тело оста челом на решетку наслоњено.“

Ово душевно злато синовљеве оданости, ово драго камење материног срца, ако и не још свести материнске — Бога ми! оно друго злато тамно је и недостојно га је.

Има их, који тврде, да „Иконија“ није права приповетка, т. ј. да није израђена према правилима, која постоје и за такву врсту песничких производа. Приповетка или прича врло је растегљив појам, и на тај се неможе узети оно строго мерило, које се узима и мора узети н. прим. на новелу. Органске целине мора имати и приповетка; али у њојзи је главно: начин, којим се поједине тачке те целине приказују. „Уме лепо да приповеда“, вели се за оног, који свој предмет зна течно и китњасто да прикаже, поједине догађаје у њему свеже да предочи, и особе чврсто да карактерише. А госп. Мијатовић је то учинио, и то тако красно учинио, да — искрено да кажем: садржај вреди а љуска је врло споредна ствар. Какве ајде од лепе шкољке, ако у њојзи бисера нема! А бисер без шкољке? Но, то се каже и само.

Како ли су поједине особе дивно приказане, дивно и доследно. Иконија, Никодије, Гавран, харамбаша Стојан, Хусејин-ага, Ризван-бег још као Иван, па и споредније особе, као онај Арапин при отмици, све то показује мајсторску руку. Па тек живописне групе! Није друкче, чисто ти се пред очима развија и опет склапа весеље, метеж, бој, парада и опсенарске чаролије. „Иконија“ је приповетка, коју ће сваки с насладом прочитати и по други, и по трећи пут. Мени се то догодило, а ја другог судца не тражим, до мога задовољства и мога убеђења.

М. С—ћ.

ЛИСТАК.

УЧИТЕЉ.

(ИЗ ПЕСАМА СТАРО-ЈЕЛИНСКОГ ПЕСНИКА ХЕРОНДАСА А ПО НЕМАЧКОМ ПРЕВОДУ И УДЕШАВАЊУ ХУГА БЛИМНЕРА.)

Призор: школа. *Особе:* Метротима, Коталос, њен син, Ламприскос, учитељ. *Нéме особе:* Неколико ученика.

Метротима. Драге Музе даровале ти, о Ламприскос, сваку радост и весело уживање живота! — Овог дерана овде издеветај, док му паклена душа још само на уснама лежи! Мени сиротој жени испљачкао је кућу својом игром лијо или тâко — јер коцке нису му већ више довољне, о Ламприскос, — а да је несреће још више, мора се последњег дана сваког месеца платити, и ако врата учитељева имају од њега мира. И ако би запéвала Нанакове песмејадованке,[1]) опет не би престао својим коцкањем. Али где су амалини и где се потуцају одбегли робови, та места уме показати сваком; а несретна табла његова, коју с тешком муком ја сваког месеца воском премажем, лежи остављена под његовом постељом код дувара, и ако кадгод пише по њојзи, гледећи на њу као да је сам пакао, не уради ништа честито, већ згребе тек восак с ње. Кошчице (коцке) пак, које је пре радо имао, леже по целој кући, у мрежама и лонцима, које требамо сваки дан. Не уме да прочита ни најкраћу реч, док му се пет пута не каже. Недавно срицао је отац с њиме три дана реч „Манон“, а кад оно, а код овог ваљаног дечка постаде „Манон“ неки „Симон“,[2]) тако, да сам и сама себе лудом звала, што нисам дала, да чува магарце, већ га дадох да учи читати и писати, мислећи, да ће му то кадгод бити у невољи од помоћи. Кад га пак испитујемо, да сам

каже какву изреку, која је за дечаке, онда ти то иде, као кад би глухи и слепи чича решетао кроз решето.[3]) О Аполоне! што ти сад кажем, посведочиће и стара мајка, и ако не зна ни читати ни писати, па и роб, који таман беше ту Испсујемо ли га пак мало већма за то, не да се онда по три дана у кући ни видети, него досађује баби, старој усамљеној жени, или чучи на крову као мајмун, опусти ноге и сагиба се непрестано. Шта мислиш, у каквом ли сам, сирота, страху, кад га видим тамо? Читави црепови крхају се као да су печено тесто, и кад се дигне ветар, морам платити три и по обола[4]) за сваку ћерамиду, јер као из једних уста тврде сви укућани, да је томе крив само Коталос, син Метротиме, тако, да се не усуђујем ни речцу рећи. Па гледај га, како је одерао сва леђа, тумарајући по шуми, као какав делски рибар, који на мору тражи своју мршаву храну. Али седми и двадесети дан сваког месеца[5]) зна боље, него онај, што у звезде гледи, и онда не трене ни на часак, осети ли само, да спремате какву игру. Али, Ламприскос, тако ти божице ове[6]) подариле красан живот и дошао ти до свега што је добро —

Ламприскос. Ти не мораш, о Метротимо, баш много ни молити, он ће већ добити свој део и то не мали. — Но, где је тај Евтијас, па Кокалос и Филос?[7]) Зар не ћете таки узети овога на рамена, или чекате до пуног месеца Акесаја?[8]) Сад, Котале прими награду за твоја дела. Дакле, коцке ти више нису доста? Је ли, ти тражиш хамалине, и с њима се играш лијо или тако! Но ја ћу ти показати, да ћеш бити смиренији од девојке и да ми у будуће не ћеш мутити никакву водицу! Где је само мој осољени кожни бич или воловска жила, којом воштим затворене ђаке и оне, који морају стајати? Дајте ми га брзо у шаке, док ми није изветрио гњев!

Коталос. Не, не, Ламприскос, тако ти Муза и твоје браде и тако ти душе Котиса, немој ме злоставити том ужасном жилом

Ламприскос. Ал' ти си, Котале, такав лупеж, да те не би могао похвалити нико, ма те продао у земљу, где мишеви гвожђе глођу.[9])

Коталос. Колико, колико удараца, Ламприскос, преклињем те, хоћеш да ми даш?

Ламприскос. Не питај мене, већ ову овде (показује на матер).

Коталос. Мати, колико ћеш ми још дати?

Метротима. Останеш ли при том у животу, толико, колико ти јадна кожа издржи.

Коталос. Престани, већ је доста, Ламприскос!

Ламприскос. Престани ти најпре с твојим рђавим владањем.

Коталос. Никад, никад више не ћу учинити, тако ми драгих Муза, Ламприскос!

Ламприскос. Како ти је само језик још хитар! Ако ланеш још, даћу ти миш.[10])

Коталос. Ја сам већ миран, само ме немој за име бога убити!

Ламприскос. Кокале, пусти га!

Метротима. Не престани, Ламприскос, бити га, док сунце не зађе.

Ламприскос. Та шаренији је већ и од саме змије.

Метротима. Наравно, да ће још и код читанке добити своје, својих двадесет и пет; па знао боље читати и од саме Клије, немој да умочиш твој језик у мед. Ја ћу, Ламприскос, све то старцу казати, чим кући дођем, а скоро ћу опет доћи и донети путо, да га тако скакутајућег виде Музе, које он тако мрзи.[11])

Примедбе. [1]) Нанакос је неки стари фригиски краљ, који је живео пре Девкалиjона и који је, слутећи потоп, непрестано јадиковао и жртве приносио. — [2]) Досетка, данас неуобичајена, али се даје по смислу разумети. — [3]) Муца, као капи што падају кроз решето. — [4]) Од прилике 10 новч. — [5]) Ти дани беху посвећени Аполону, те не беше школе. — [6]) Кипови у школи. — [7]) Ђаци у школи. — [8]) Поморски капетан, који је ноћу онда само путовао, кад беше пун месец. — [9]) Где се збивају чудеса. — [10]) Некака кврга, или гужва, која се укљукала у уста. — [11]) Последњи стихови су покварени.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

I.

Либраст, а, о.

На 327. стр. Вукова речника од 1852. год. налазе се ове три речи: 1. *Либра*, f. (у Далм.) некакав новац, eine Art Münze, numus quidam. 2. *Либраст, а, о*, н. пр. свинче, т. ј. танко, које се не може ласно угојити, schwer zu mästen, saginatu difficilis. 3. *Либрењак*, m. (у Котору) постав, којега се лакат продаје по *либру*, eine Art Leinwand, lintei genus.

Дакле, *либра* је некакав новац; *либрењак* је постав, којега се лакат продаје по *либру*; — а придев *либраст, а, о*, што значи свинче танко, које се не може ласно угојити; је ли постао од оне прве или од ове друге именице?

Ево шта ја мислим.

Ја мислим да придев *либраст, а, о*, није постао од *либре* (новца), па ни од *либрењака* (постава), него од именице *либре*, f. pl., које нема у Вука, или боље да кажем, коју ја не могох наћи у Вукову речнику, а реч се ова код нас у Банату употребљава, и добро је позната у народу. Шта више, ако се не варам, за њу ће знати жене преље и ткаље и по другим крајевима српским, јер она значи неку врсту платна, које је на *либре* рађено. Кажу да се

таково платно данас слабо тка, и ја га на разбоју доиста никад несам гледао, само сам чуо да се на два вратила израђује, али на који начин, то већ не могу казати. А ево шта су и како изгледају *либре*: ћерећелије (разумем оне шаре, којима се платно узводи) не иду као обично паралелно с другим жицама од основе, него су на малом неједнаком размаку *скупљене, набране, збрчкане, згрчене*; и за таково се платно онда вели да је на *либре* рађено. Колико могу да се опоменем, од таквог су платна некад по левом Потисју и кикиндском дистрикту прављени застирачи на постељама и на столовима, лекетови, т. ј. некакве кецеље, које се сад већ не носе, и нарочито рукави на женским кошуљама, јер *либре* особиту драж имађаху за око кад се из даље гледају.

По моме схваћању и мишљењу дакле, придев *либраст, а, о,* постао је од речи *либре* f. pl., које истина нема у Вука, али које као што рекох значи платно на *либре* рађено. Ако пак поставим случај да ја могу и право имати што тако мислим (не искључујући могућност да могу и не имати), онда излази, да *либраст, а, о,* не значи свињче *танко*, него значи свињче *згрчено, згурено,* у кога је хрптењача узвијена на више, као оно *либре* на ћерећелији, и за које се (као и за бело марвинче) овамо у Банату обично каже: *Изгледа као да је уз егеде играло.*

За платно, које је рађено на *либре*, не знам да ли се каже и би ли ваљало казати: *либраст, а, о,* — бар ја то никад несам чуо; него се просто вели: *платно на либре, пешкир на либре, кошуља на либре,* и т. д., а придев *либраст, а, о,* говори се само за свињче слабо и нагураво.

Реч *крива*, f. adj., која ће се наћи у речнику Вукову у додатку, и која по Вукову казивању а и мојему знању значи *некакву свињску болест, од које се свинче згури, пак се обрће*, никако не спада овамо, с тога је можемо оставити на миру.

Изнесавши овако у кратком потезу мишљење своје о придеву *либраст, а, о,* — сад бих могао још запитати: да није од куд и реч *либрењак* постао од *либре* f. pl. платна на *либре* откана, а не од *либре* новца некаква, као што Вук мисли? али ће на сваки начин боље бити ако за сада прескочим преко овог питања, јер какве сам уде среће, може се лако догодити да ми ко год и опет пригoвори, е ми је перо ревнуло на страну (баш као оно Марково рало у цареве друмове), што ја међу тим никако не могу да опазим, ма да сам очи своје доста намучио.

У *Црепаји* у очи Часних Верига 1892.

Светозар Мл. Бајић, учитељ

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ **„Алмасија“** зове се приповетка из живота босанских бегова, коју је написао *Ризван бег Кулиновић*. И ако стоји све то тако лепо, ипак смо слободни да посумњамо у мухамеданство господина писца. Више, да је ту приповетку написао један млади београдски новинар, па да буде ствар интересантнија, те према томе да се и живље купује, узео је писац то мухамеданско име, бајаги, он води своје порекло од Кулина-бана. Иначе приповетка по себи није са свим лоша. Млада Српкиња долази као гувернанта у кућу богатога Дервиш-бега; ту се она на брзо опријатељи са својом елевкињом Алмасијом и помогне јој најзад да побегне са својим јараном, православним Србином Јованом. Но и гувернанта је нашла за добро да умакне опет са Христофором, који беше књиговођа у Дервиш-бега. Као што се види, хришћани играју ту прилично гадну улогу. Најинтересантнија особа је Ђулија, жена Дервишева, која је једном приликом из пиштоља пуцала на Јована и њега ранила. При читању сметају оне силне паузе, јер прекидају сваки час свезу и смисао Новога из живота босанских бегова не ћемо дознати, осим можда, што Дервиш-бег потајно слави св. Ђурђа. Приповетка, као што рекосмо, није лоша, но то нам опет не побија уверење, да се Ризван-бег Кулиновић зове друкче.

═ У новије доба, наставља Шмитер, почеше многи сликари држати се западних оригинала и у црквеном сликарству, као што то чине и руски живописци. Најзнаменитији уметници садашњега доба су Стеван Тодоровић, Марковић и Крстић. Њихове композиције показују велику живахност и топлоту у бојама и они долазе до јаког успеха својим снажним приказом а без драстичких средстава. Та свежа снага живописнога израза и млађана гипкост одговарају унутрашњој суштини народа, који се сад тек развија и снажи, и у културу улази. Који пак од њих заслужује првенство, о том критика — која је на овом као и на сваком другом пољу уметности још дилетантска — још није изрекла своју крајњу пресуду. Најплоднији је Стеван Тодоровић, ученик Ралов, уједно и први портретиста. Тај се особито истиче правилним цртањем и снажном особином у карактеристици и колориту над својим колегама, који су и тако већином његови ученици Многа његова дела налазе се у београдском народном музеју, као иконе, историске слике и портрета, међу овима и слике Мајор-Мише Анастасијевића. Највише слика а и највеће своје слике сликао је за краљевски конак у Београду, као портре кнеза Михаила Обреновића и велику слику краљице-матере Наталије. Он је сликао и многе цркве, као у Београду, Топчидеру, Богатићу и Штубику.

═ У Паризу је позориште, „Theatre d' Art“, у ком се приказују „символичке вечери“: дакле не праве радње, већ приказ душевне радње с гледиштем на будућност. То је нова школа песничка, која хоће да се ослободи садашњег реализма и натурализма, те да се опет вине у идеалне висине. Најзнаменитији драмски представник те школе је Морис Метерлинк. Прошле године су приказали његове „Слепце“. У великој, мрачној шуми на усамљеном месту живе дванаест слепаца, мушких и женских, које води старац, свештеник њиховога шпитаља. Тај остави на часак своје штићенике, да донесе воде; али се више не врати. До крајности уплашени слепци пипају тамо-амо, док не најђу на тело старчево. Њихов вођа, једини међу њима, који је видео, лежи мртав. Страх и ужас! Како ће само сад наћи опет пут у шпитаљ! — У тај мах се чују кораци — одкуд? Једна слепица, сиротица и луда, има дете, одојче. То дете дижу у вис и оно се окрене

оној страни, одкуд се чују кораци. — Он види, види! Али шта види? Ко нам долази? Милост! Милост! — И завеса падне. — Очевидци веле, да им живци нису никад били тако потресени, као при гледању тога дела.

= У једним немачким новинама говори Артур Лајст о **приповедачкој књижевности у Пољака**. Расправа није велика и ми ћемо је донети у нашем листу и то на одељке. Лајст вели: Пољаци имају велики низ знаменитих и даровитих приповедача, од којих је многи и у страном свету нашао заслужено признање, и ако уплив и утицај њихов није био замашан на књижевност осталих народа. Па ни најбољи писци њихови, као Хенрих Сјенкјевић и Елиза Оршеска, не могу се похвалити, да је њихов рад икако утицао на стране књижевности. Непољак наћи ће, да су им дела умна и забавна, дивиће се оштроме посматрању писца, али ће залуд тражити у њима нових осећаја или нових мисли у етичкоме правцу. Пољаци као да не маре упуштати се у дубока размишљања ни у даља развијања животних начела, премда се не да порећи, да су с разумевањем присвојили философске тековине иноземства и њих према својим народним назорима удесили. У многих пољских писаца наићи ћемо на јасно и оштро схватање људских прилика, али не ћемо наићи на дубину оних мисли, које су поникле из посматрања. Они се ретко упуштају у тешке душевне проблеме, па ако то и чине, а они упадну у неки поучни начин, те чисто декламују; у ту погрешку падају обично списатељке и гдекоји писци шаљивих игара. Психолошка површност је слаба страна савремене приповедачне књижевности пољске, но она има још и другу ману, кад се више облика тиче. Многи новији приповедачи пишу по неком начину, који управо није њихов; они имају пред собом неки образац, те хоће по њему да удесе материјал. Та зависност извирује често из међу редова, теремети утисак. Неко време беше натурализам, ком гдекоји следоваху, и ако нису на том пољу одличнога створили, јер су радили по обрасцу, и држали се више облика него стварне нараде и употребе предмета. Та површност а уз то и тенденцијозна једностраност је узрок, што је пољски натурализам створио тек слаба дела, те га је на брзо и нестало, тим пре, што су га и читаоци осудили. И најдаровитији пољски приповедач, Сјенкјевић, покушао је, да буде натуралиста („Та трећа"); али није успео никако. Хтео да буде и сувише шаљив, па је претеривао, а то се није свету свидело.

= Загребачки „Vienac" оглашујући „Културну хисторију", што ју је написао Чех *др. Ченек Зибрт* хвали веома пишчеву тачност, те „за пример пишчеве тачности" спомиње „Vienac" литературу *хрватску* и вели да чешки писац из те „**хрватске**" литературе познаје: *Вука Стеф. Караџића, М. Милићевића, Ст. Новаковића* и др. Дакле *Вук, Милићевић* и *Стојан Новаковић* **Хрвати**! Кад би „Vienac" *српску и хрватску* литературу држао за *једну исту*, онда би се онај шовенизам још некако и разумети и опростити могао, али „Vienac" изриком дели и разликује књижевност српску од хрватске, доноси их у свакоме броју обашка, као две различите ствари, па кад он при свем том броји она три Колоса српска у *Хрвате* — онда ту само хладни облози могу помоћи, или би их бар ваљало покушати.

= У Бечком дворском позоришту преставл.ала се Грилпарцерова трагедија „*Сафа*" 3. (15.) јануара о. г. *стотинити* пут. Први пут је овај комад одигран на позорници 9. (21.) априла 1818. у бечком дворском позоришту. У Борнмилеровом речнику стоји до душе, да је Грилпарцер „Сафу" „написао" г. 1819., али биће да је те године први пут штампана, а представљала се већ и пре тога (1818).

= Др. Милан Р. Веснић покренуо је у Београду лист за правне и државне науке под именом „**Правник**". Излазиће месечно у свескама од најмање четири табака, а стајаће за Србију 15 динара, а ван Србије 10 фор. на годину. Чудо је да правнички лист у Србији не може да ухвати корена. Покушавано је већ више пута да се оснује лист за правнике, тако имадосмо „Правду", „Судски лист", „Говорницу", „Пороту", „Српског правника", „Право", „Бранич" и т. д., али све то беху ефемерне појаве и утонуше брзо у мору нашега немара. Шат се сада наши адвокати, судије и чиновници постарају, да овај нови стручан лист честитога нам Веснића заживи дужим животом. Кад такав лист могу да издржавају Словенци, Хрвати, Малоруси па и Бугари, онда би жалосно било, кад наши правници не би увиђали потребе оваквога часописа за нас. У овој првој свесци, што је ових дана добисмо, има чланака од дра М. Р. Веснића, М. Ст. Марковића, Стојана Новаковића, дра М В. Васића и др. На крају свеске има прича „Поноћ" из Тасиних бележака. Таса ће бити без сумње познати београдски писац криминалних новела и прича, те ће и ова врста приповедака правнике занимати.

РАЗНО.

(Писмо Вука Стеф. Караџића Вукашину Радишићу). Високопочитајеми Господине и пријатељу! Јуче сам читао у додатку к Београдским новинама Вашу грађу за Српску Граматику. Особито ми се допадају Ваше мисли о *претварању* и *изостављању* слова. Штета што не ћете бити у главноме заседанију друштва (14. септ.) Ја мислим бити онде: не бисте ли ми Ви дали Ваш *глас*? Ако хоћете, а Ви ми то пишите у писму, па писмо пошаљите у Београд Г. *Јови Гавриловићу* али одмах, да се не би задоцнило. Ја се надам да сте Ви у свему мога мњенија, и да ћете ми радо глас Ваш дати, кад Ви онде не можете бити. Поздравите ми Г. Антића и пишите ми зацело у Београд. Ваш истинити почитатељ *Вук Стеф. Караџић*. У Бечу 11. августа 1842. *Адрес*: Високоученом Господину *Вукашину Радишићу* у *Цариграду*. — О Вукашину Радишићу може се читати опширније у „Јавору" за г. 1889. (бр. 2.) и у „Поменику" М. Ђ Милићевића. Он је живео од 1810. да 1843., био је зналац грчког језика и учитељ тога језика најпре у Земуну а доцније у крагујевачкој гимназији. Године 1840, био је послан у Цариград за секретара српскоме капућехаји. Радишић је писао у сувременим листовима „Магазину за художество, књижество и моду" (Арнот), „Срп. народном листу" (Тоше Павловића), „Голубици" и т. д. Године 1839. је жестоко нападао на Милована Видаковића због овога биографије Димитрија Давидовића, о чему смо ми у „Јавору", у горе наведеном броју, опширније реферисали. Писмо нам је ово Вуково послао г. Никола Кукић из Плашкога.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 6. У НОВОМ САДУ 9. ФЕБРУАРА 1892. Год. XIX.

* * *

У густом жбуну једном где грање шумори мило,
У бујној травици и нежној ник'о је шарен цвет,
Ту поток шумори и струји, лахора лагано крило,
Устаљ̂а благи лет.

У сјајне звездане ноћи ту често славујак поје,
И чудно његов гласак по дубравама јечи
К'о грање када прича умилне бајке своје
Тихе и слатке речи.

Ал црна ноћ кад мине, румена зорица сване,
На њега не пада никад умилног сунца зрак,...
Суморна јесен дође са вихарима страшним
Покида цвеће мило, свеже зелене гране
И цветак покри мрак.

Збогом анђелче моје, душа се тебе сећа,
Растанка нашег иде немили тужни дан,
Ах шта за тебе беше кратка и слатка срећа,
Кад ти је живот сан.

Ал пред очима мојим једнако лебди слика,
И твоје лице мило и танак нежан стас,
У тајне немирне ноћи вечито трепте звуци,
К'о с Еолове харфе, твој слатки мили глас.

Ленскій.

ПРВА ЉУБАВ.

Написао Петар Ст. Марковић.

(Свршетак.)

Идуће недеље после подне наговорим моје сестре да дадемо једну изванредну представу, јер Берта још није видела позориште.

Сестре су пристале на то и почеле спремати сто и лутке. А док су оне то чиниле стајао сам ја са Бертом крај прозора, који се ознојили од зиме, па прстом по њиме цртао срца и почетна слова њеног имена, она се је на то смејала и избрисала што сам ја написао, а ја сам дунуо на стакло и цртао опет на ново.

Спреме за позоришну представу су међутим биле готове и завеса се дигне — комад отпоче. Берта и ја били смо читава публика. Замотана у велику мараму седела у наслоњачи а ја на нижој столици до ње, те гледао више у њу него на позорницу.

Чини ми се да је за ово осам дана, што је нисам видео, још лепша, очи су јој се блаже сјале, лице јој имало још мекши израз. Била је тако љубазна, тако бајна да сам чисто био као опијен миљем. Узео сам њену руку, стискао је и обасипао је крадом најтоплијим пољупцима. Но знам да је то све врло слаба одушка била за оно моје љубави

и пожртвовања што беше у мени. Зажелео сам тада да за њу умрем, тако пред њеним коленима као што сад крај ње седим . . .

Дошао пост, наступило пролеће — Снег се већ сасвим отопио, небо је опет блистало у јасно плавој боји и са њега сјало топло пролетње сунце. Топли поветарац ћарлија преко озеленилих пољана, па чисто моли човека да изиде из те тавне загушљиве собе, у којој је зимус дуге вечери проседео крај свеће. У то доба редовно је Берта са мојим сестрама ишла у шетњу, било то на колима у виноград или поља — или пешке крај обале Дунава, кад год сам само могао, ишао сам и ја с њима. Наше шетње трајале су по читаво после подне. Нуз пут сам ја увек нашао по коју љубичицу и по који лист зеленог бршљана. узбрао их, свезао у китицу и дао Берти, која их је приденула на груди. Ја пре нисам никад марио за цвеће Мени цвеће није чинило никакве радости, било ми је сасвим равнодушно — а сад? Ја сам га тражио и уживао у њему, јер сам видео како га Берта радо има, па чак држи га у чаши воде у њеној соби док не свене. — Пре нисам никад ни читао шта у сложеном говору осим оно што сам морао за школу на памет учити, јер: „ни један паметан човек не говори у стиховима“ казивао сам ја сам себи. А лирске нисам хтео ни да чујем ни да видим, јер сам их држао за неприродне продукте претерано загрејане и усколебане фантазије, јер таквих осећаја у којима оне обично говоре нисам познавао па зато сам их држао за немогуће. А сад сам нашао Хајнеа чак и Ленауа па седео читаве сахате са Бертом, читао јој најсентименталније песме и забележио оне, које су се њој допале. Кад смо напослетку обоје имали доста, или већ и сунце село па се у соби већ није могло више видети јасно слова у књизи, а ми остали крај отвореног прозора, удисали миомир тихог пролетњег вечера и гледали како се пуни месец иза кровова и оџака суседних кућа промаља.

Моја љубав остала је тајна, нико је није осим Берте приметио, јер се нико није ни особито заузимао око мене. Оца и матер видео сам само за ручком и вечером а иначе ретко. Но ту иза неког времена дође нам у госте нека стара тетка о којој је у кући слабо ко и водио рачуна а за то се она опет за све бринула.

Била је већ више од месец дана код нас, цуњала цео дан по кући и мешала се у послове, који се ње нису ни најмање тицали Њој се моје понашање према Берти није допало, откуда долази „млади господин“ у кући тако да пази и гледи девојку, која је тек гувернанта у кући и плаћена за новац? То се њој као жени из добре и поштене „грађанске куће“ није ни најмање допало, за то ме је увек некако сумњивим оком гледала и мотрила на сваки мој корак а ја сâм о томе ништа знао ни примећавао нисам.

Било је то једног топлог дана почетком лета у јутро, већ је била запара Ја сам дошао с поља кући и одем по обичају Берти у собу, која је сва малаксала од силне врућине, на коју није навикнута. Ја сам као обично сео до ње на канабе држећи њену руку у мојој, те се упустио с њоме у разговор. Непотраје дуго, кад се у једаред без куцања врата отворише и међ рагастовима се покаже широка појава старе тетке; очи су јој севале а танке усне се стисле једна на другу, тако да би човек мислио, да не могу ни речце проговорити. Иза ње се показа чупаво лице смешеће се слушкиње, која је стару и довела овамо. Чим сам њих двоје опазио, знао сам шта ће бити те зато останем сасвим мирно на своме месту, окренем главу к њима и запитам их шта хоће? Сад се тек одреши старој уста.

„А шта ти ту радиш“? запита она и стане у сред собе подбочи се.

„Као што видите забављам се са госпођицом“ одговорим ладнокрвно, устанем и станем јој на супрот „имате-ли можда шта против?!“

А томе се она није од мене падала, дошла у јарост па стала викати, но говорила је само српски, тако да је Берта, која је ту стајала и више погађала него разумела, није знала шта то све треба да значи.

Она чупава девојка се сад осмелила, уђе у собу и стаде казивати како је гледала кроз кључаоницу и видела како сам ја Берту пољубио —

„Да, да, видиш, знала сам ја то“ говорила је то стара.

„Стидите се гледати кроз кључаоницу“ обрецнем се ја на девојку

„А чекај само док ти кажем оцу“ . . .

„Изволите само, ако хоћете хајдемо одмах онамо заједно, јесам, љубио сам је у руку

па онда?... Само молим немојте заборавити да ово није ни Ваша ни моја соба.“ И при том изгурам их из собе и наставим кавгу на ходнику! Немилице и безобзирно сам ја сад нападао на старицу и на ону девојку, да се ја њих ништа не тичем, да Берту волим, јер је она најбоља и најпоштенија девојка на овоме свету, да су њих две злобне и пакосне, смутљивице и т. д. изроди се читав кућевни рат у кога се напослетку умеша и мати.

Берта је кад сам ја с оним двема изашао од других дочула шта је и почела плакати, оде одмах матери да јој каже да не може остати више у њеној кући. Мати је имала муке да је умири и да јој каже да се не осврће на стару тетку.

Док се тако код нас у кући све узбуркало и усколебало, дотле се и небо натуштило, почело је пуцати и севати као оно очи старе тетке, и кад се је мало стишало и киша престала да лије смирила се бура и под нашим кровом. Стара тетка нашла се у своме старом поштеном „грађанском чувству“ дубоко увређена, кад је видела да је извукла краћи те отишла на ходник на чисти зрак, да се мало расхлади....

Бура није имала никаковиx последица, шта више овакова мала искушења чврстила су моју љубав и увеличавала у мојим очима Берту као мученицу.

Година дана од доба када смо у Фенеку били брзо је прохујала, време је све летило на крилима. Школска се година закључила, ја сам сад свршио школу у Земуну. Сад тек први пут помислио сам озбиљније на Берту и на моју љубав.

Већ сад ми је помисао да ћу се од ње можда морати растати испунила срце неописаном тугом и болом. — Ја нисам никад ни помишљао да ће икад доћи време, да ћемо се морати растати и да ће онда свему бити крај. Брже је дошло него што сам му се надао, и кад је дошло онда сам са резигнацијом одао се уверењу, да то тако мора бити, јер друкчије не иде; нема помоћи. —

У исто време је и Бертин уговор истекао и она га није хтела поновити пре но што би опет видела свој Беч и родитеље, јер сад јој је било први пут да их тако дуго време (више од године дана) видела није. И она је требала дакле ићи, то је била бар још нека мала утеха за мене.

О лепи су то али уједно и жалосни дани пуни љубави и пуни туге. У њеној соби владала је хладовита полутама — капци на прозорима били су чврсто затворени због препеке што је на пољу била. По соби је владао велики неред, у средини стајала су два велика путничка сандука и примала у себе све оне поједине кутије, стакла, везове, фотографије и друге ствари, које су њену собу украшавале и начиниле је тако пријатном и угодном На једној столици крај прозора седео сам ја снужден и тужан; нисам ништа говорио, већ само тужно је гледао како спрема своје ствари и како се соба све више празни.

Често пута сам већ хтео да плачем. али сам се задржао, приступио сам њојзи, узео је за руку и погледао јој у лепе очи што их више дуго гледати нећу. И она ме погледа светлим погледом и необичним гласом рече:

„Јели ти мене нећеш заборавити?“

„Сећаћу те се док сам жив, — немој ићи, остани још овде“ —

„Не иде више, — па и ти ћеш отићи одавде.“ — —

Обећали смо да ћемо једно другом писати, да ћемо се можда још и видети у животу, та млади смо, — тако смо се тешили, јер смо обоје осећали да је ово растанак за навек.

Дође и последњи дан. То вече сам био особито миран и невесео за вечером, па пошто су моје сестре отишле са Бертом из собе одем и ја да је бар сретнем у предсобљу, кад се врати у своју ообу.

Уђем у предсобље. Жижак је тихо горео и бацао зеленкасто, месечевом сјају слично светло по читавој одаји, као онда, кад сам дрхћућим гласом казао јој први пут да је љубим, па и сад. као и онда обасјао је жижак чаробним својим светлом њено лице и златасту косу. — Ступио сам јој ближе а она застане и рече, да је сад већ збиља, да нема више оклевања да се морамо растати. О како јој је био мек и нежан глас при овим речима: — Ја се нисам могао задржати него је страсно загрлим и станем љубити, а две сузе скотрљаше ми се лагано низ образе; затим сам јој још дуго гледао у лице, оно мило лице и оне бајне очи што више нећу видети. Допратим је до врата њене собе, стиснем јој руку још једаред, а она ми притиште још један врео пољубац и уђе у собу.

Ја сам био сам. . . .

Полагано и са неописаним душевним болом одем у своју собу и легнем у кревет, дуго сам се по њему преметао, док нисам напослетку заспао.

Кад сам се сутра дан пробудио, ђипим из кревета и брзо се обучем да је испратим Пођем к њеној соби на ходнику сретнем куварицу. Ја је запитам да ли је госпођица већ устала?

„Оје, пре једног сата одвезао ју је кочијаш на колима на лађу — и вратио се већ — досад већ мора да је и лађа отишла.“

* * *

„Ето Вам моје прве — љубави“ рече Милан осменувши се горко.

И Јован и ја насмешисмо се и погледасмо кроз прозор. На пољу падаше непрестано још снег. Он ће се под сунчаним зрацима стопити, као што се и — прва љубав топи.

Земун, 1891.

МАЈЧИН ГОВОР.

Слушао сам слатки ромор
Кроз травицу ситних вала,
Љупку пјесму, што је јутром
Небу шаље тица мала.

Слушао сам благи шапат
Што га роси шаље цв'јеће,
Свету химну, што је анђо
У тишини ноћи креће.

Слушао сам звук зефира,
Којим мирну поноћ слади,
Сред зеленог, густог грања
Мили цвркут славујчади.

Али ко твој говор, мати,
Пунан милих р'јечи они —
Ништа тако складно, свето
Мојој души не зазвони!

Ту је жубор, ту су звуци,
Који тако срце сладе! —
Ту су звуци, што радосно
Подижу ми груди младе!

Ту је пјесма удешена
Која крепи и присваја,
Ту су моћи, што ми душу
С најсветијем чуством спаја...

Ох,, има-ли љепшег збора
Од твог, српска мајко света?
Та има ли љепших р'јечи,
Љепшег склада овог св'јета?...

Нема, нема. Твој је говор
Божји говор, српска мати,
Ја сам сретан, ја се дичим
Што се Србин могу звати!

У Мостару 21. Јан. 1892.

Алекса Ристов Шантић.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Да, она хтеде отпутовати, хтеде се истргнути из крила својих родитеља,да сама пешке оде у Петроград, где је мислила да ће моћи измолити милост за свога оца: ето то беше тај смели план, то беше смело подузеће, које није могло никако да застраши младо, плашљиво девојче. Није она сметала с ума велике препреке, али њена тврда воља, храбро срце и вера у Бога држаше је и јамчише јој, да ће све победити. Али када је већма поодрасла и кад јој је више ојачао карактер, она се поплаши од свога неискуства; не само да није знала пута до најближе вароши, него она није умела ни из шуме изаћи. Па како ће сад .погодити пут у Петроград. Како ће се умети наћи на свом путу, по сред толиких народа, о чијим језицима ни појма није имала? Морала би непрестано од милостиње живети. Она је и сувише познавала нежност својих родитеља а да би могла помислити, е ће се они радовати њеном одласку; на њихов благослов није смела рачунати. Па на кога да се обрати у овој пустињи, кад је од свог света раздељено живела? А и како ће очекивати помоћ овде у колиби, у свим смртнима забрањен улазак? Зато ипак она не очајаваше јер је мислила, да ће наћи кога ко ће јој пружити своју руку.

Пре неколико година је неки млад одважан

човек спасао Шпрингера, на врху једне стрме стене, која се налазила на обали Тобола, из велике опасности. Тај млади човек беше син господина Смолова, управитеља у Тоболску. У степама Ишима, ловио је сваке зиме ирвасе и хермелине а у Уралу близу Саимке ишао је и на медведе. На том последњем лову, најопаснијем од свију, наишао је он на Шпрингера и ту му живот спасао. Од тог доба је име Смолова у прогнаничкој колиби спомињано само са неком благодарношћу и поштовањем. Јелисавети и матери јој беше врло жао што не познају младог добротвора, бар да му могу захвалити на племенитом му делу; сваки дан се молише Богу за његово здравље; сваке године кад су чули да почиње зимњи лов, увек су се надали да ће им доћи у колибу; али он не дође, улазак је њему као и сваком био забрањен а он баш није много ни марио, јер још није знао какво ли се благо крије под том колибом.

Од кад је Јелисавета увидела да се неће моћи кренути одавде без мушке помоћи, од тог доба почеше јој се мисли врсти око младог Смолова. Такав бранилац би је ослободио од сваког страха, он би јој све препреке уклонио. Ко би се могао пре боље известити о путу у Петроград него он, ко би јој могао пре дати средства, којим би могла до цара допрети? „И ко би“, говорила је она сама себи, „ако се због мог бегства управитељ разљути, ко би га могао пре задржати, да не казни моје родитеље због мог бегства, него он?“

На тај начин она је рачунала; најпосле дође до тога, да никако не пропусти овогодишњи лов, а да се не распита за младог Смолова, да ли је гдегод близу, и како би га могла видети и с њим се поразговорити.

Шпрингера је тако потресао страх, који је спопао жену му и ћерку, кад им је ту своју несрећу и сретно спасење причао, да им је тада обећао, да никад не ће ићи у лов на медведе и да ће из шуме излазити само ради хермелина. У пркос том обећању увек је Феодора била у немирном страху кад год јој је муж изалазио, све док се не врати, као да то његово одсуство значи неку велику несрећу.

Велик снег, који је ширио хладноћу више од тридесет степена, покривао је земљу; јака сибирска зима спустила се на земљу, кад једног лепог децембарског дана, Шпрингер узе своју пушку, да иде у лов у степ. Пре поласка загрли своју жену и ћерку и обећа им да ће се пре мрака кући вратити, али сахати пролазише, прође вече па наступи ноћ а Шпрингера још никако нема. Од оног дана, када га је Смолов спасао, сад је први пут прекршио своју тачност, те зато поче Феодора да се страши. Ма да је Јелисавета покушавала да је умири, ипак се и она бојала за оца; хтела је да пође за оцем да му помогне, можда му се и што десило, али није могла оставити матер у сузама. До овог тренутка није Феодора никад ишла даље од обале језера, али сада је мислила да ће ићи у помоћ свом мужу, ма где то било, и макар да је иначе била слабуњава и врло нежна. Обе се подигоше па се пожурише на степ. Било је врло хладно, дрва изгледаху као да су од леда; црна магла беше сишла на хоризонт; још већма беше мрачно због наступајуће ноћи, те се Феодора батргала при сваком кораку на замрзнутом језеру. Јелисавета, која је одрасла на овакој клими, научила је да сноси ту зиму, па је потпомагала матер у ходу. Када дођоше на равницу, није Феодора више могла ићи. Зато јој рече Јелисавета: „Драга мати, ево је већ ноћ, одмори се овде а мене пусти саму да одем и потражим оца; јер ако још будем чекала, нећу га моћи видети нигде, ако баш и наиђем на њега“. Феодора се наслони на једно дрво а ћи јој оде даље. За неколико тренутака, ова се попе на степ. Гробови, који се тамо горе налажаху, били су доста високе гомиле земље. Она стаде на једну могилу, па погледа свуд унаоколо око себе, пуштајући сузе из очију, не би ли гдегод опазила свога оца. Неопази ништа; све је било мирно, а мрак учини, да се земља поче изједначивати с небом. Али одједаред се зачу један метак из пушке сасвим у њеној близини, па то јој опет пробуди нове наде. Пошто је досад увек чула само где њен отац пуца из пушке, а она полети онамо одакле је видела да је пушка севнула, мислећи да јој је оно отац. Иза једне стене опази она погурену човечију прилику, који као да је нешто тражио по снегу. „Оче, оче,“ повика она радосно. „јеси ли ти?“ Човек се обрну, то не беше Шпрингер. Његово лице беше младо и лепо, које се врло зачудило видев Јелисавету. „Та ви нисте мој отац,“ рече болно узбуђена, „али реците ми, да ли сте га видели гдегод? Би ли ми могли рећи где га могу наћи?“ — „Та ја не познајем вашег оца“, одговори он; „али ја незнам ни од куда да ви, једна женска у ово доба, овуда идете. Ви сте изложени опасности, ви се морате бојати . . .“ — Ја? Бојати? прекиде га она, „ја се ничега не бојим на свету, само ако не нађем оца сад.“ Код тих речи отвори она своје очи, у којима се огледаху понос и нежност, храброст и бол, из којих би јој могао човек прочитати судбину. То узбуди младог човека; он мишљаше да сања; никад у свом животу не виде што би било налик тој девојци. Он је запита како

јој се зове отац. „Петар Шпрингер,“ рече она. — „Шта?“ повика он. „Зар сте ви ћерка онога прогнаника, што живи ту у колиби крај језера! Умирите се, ја познајем вашега оца, пре једног сата сам га оставио; у повратку својој кући много је обилазио, те се тако мало одоцнио, али сад је за цело већ код куће.“ Јелисавета није даље слушала, него потрча онамо, где је оставила своју матер. Викала је још из далека радосне узвике, да јој улије храбрости. Али је више не нађе. Ван себе поче по шуми викати имена својих родитеља. Са обале језера викаше је неко. Она удвостручи кораке па на прагу од колибе угледа свога оца и мајку. Она им појури, када се изгрлише, ствар се разјасни: сви троје разним путевима дошли су колиби, али сада се срећно састали, па се и умирили. Уједаред примети Јелисавета, да је онај млади човек ишао за њом Шпрингер га опази, позна, те му болно рече: „Већ је врло доцкан, господине Смолове, а ви знате да ми није слободно пустити вас под мој кров, ни једну једину ноћ“. — „Зар је то, господин Смолов? повика Јелисавета и мати јој у један глас, „то је дакле наш избавитељ?“ И обе му падоше пред ноге, Феодори су јуриле сузе потоком из очију, а Јелисавета му опет рече: „О, господине, пре три године сте спасли живот оцу мом, и ни један дан није од тога доба прошао, а да се нисмо молили Богу за вас и за ваше здравље.“ — „Но, Бог вас је заиста и саслушао, јер ме је овамо послао,“ понови млади човек узбуђено, „јер оно мало што сам ја учинио, за цело не заслужује оваке награде.“

Међутим је дубока ноћ наступила; густ мрак покрио је шуму. Повратак у Саимку, по сред ноћи беше доста опасан, а Шпрингер се опет не могa одлучити да одрече гостоприимство свом избавитељу живота Али опет дао је тврду реч управитељу у Тоболску, да никога неће примити у свој стан, а грозно му беше и помислити да таку заклетву погази. Он се понуди, младоме човеку, да га прати у Саимку. „Упалићу буктињу,“ рече он „ја знам све путеве у прсте, па ја ћу ићи напред, а ви за мном.“ Уплашена баци се Феодора пред њега, преклињући га да не иде. Смолов сада узе реч. „Допустите ми, господине,“ рече он, „да останем овде у вашем стану до ујутру; ја знам заповести мога оца и узроке, који га приморавају да с вама тако строго поступа. и ја сам уверен да ће ми он овом приликом опростити то, што сам вас навео да прегазите своју заклетву, и ја вам јамчим да ћу доћи скоро у његово име да вам благодарим на конаку.“ Шпрингер на то ухвати свога госта за руку. па га уведе у кућицу, затим се оба поседише поред пећи, а међутим је Феодора са ћерком вечеру спремала.

По обичају татарских девојака имала је Јелисавета на себи кратку црвену хаљину, узану сукњу од коже ирвасове, коса јој распуштена висила до кукова, рукави јој допираху само до лаката те пуштаху да се види лепота руку јој. Њено просто одело као да је уздизало достојанственост држања јој, а сви покрети њени беху тако пријатни и љупки, да их је Смолов неким особитим узбуђењем гледао и није могао од ње окренути ни погледе, још мање срце своје. Јелисавета га је исто тако пратила радосним погледима, али ти погледи беху чисти и невини; погледи њени извираху из благодарности, коју му је дужна била и у нади, коју је на њега полагала. Сам Бог, који гледа и у најсакривеније осећаје срца не би нашао у Јелисаветином срцу така осећаја коме не би предмет био њени родитељи. За вечером им рече Смолов, да је тек три дана, од како се бави у Саимки, а дошао је из тога узрока што је чуо да су се многи вуци појавили у тој околини, па пустоше цео крај, па за то ће се дићи велика хајка на њих. На тај глас се побледела Феодора приљуби свом мужу, те му рече: „Ја мислим, да ти нећеш бити у том опасном лову; нећеш ваљда излагати такој опасности свој живот, а моје сво благо!“ — „Та иди Феодоро, шта говориш? рече Шпрингер горко својој жени, „шта важи мој живот? Зар би ви били овде, кад мене не би било? Знаш ли ти шта би теби и твојој ћерци донело слободу?“ Ту га прекиде његова жена болно уздахнувши Јелисавета остави своје место, приђе оцу, па га узе за руку: „Ти знаш, оче, да сам ја овде одрасла, те да немам друге отаџбине, осим ове. На овом земљишту сам ја с вама сретна. Али ја те уверавам, да нас две, без тебе нигде не би сретне биле, па ни у твојој отаџбини.“ — „Чујете ли, господине Смолове?“ поче Шпрингер. „И ви за цело мислите да ме теше ове речи моје ћерке? Али такви говори само дубље забадају нож у моје срце. Туга ме свог обузима кад помислим да су ове две невине душе због мене закопане у овој пустињи, и да због мене моју Јелисавету нико неће знати ни љубити“. Код тих речи га прекиде девојче. „О, оче, и сад кад сам овде између тебе и матере ти говориш да ме нико неће љубити?“ Шпрингер није могао ублажити свој бол, но настави даље: „Никад нећеш окусити оне среће, коју ти ја дугујем; никад нећеш чути тако слатке речи свога детета, као ја; живићеш овде сама без свога мужа, без породице, као слаба тица, која је у пустињу заблудела. Невина жртво, незнаш сласти, које губиш; али ја,

који ти их никад немогу дати, ја сам све изгубио.“ За време овога разговора, текле су младом Смолову сузе како скоро нису; хтео је говорити, али му глас беше и сувише узбуђен за то. У исти мах рече: „Господине, мислите увек да ми ваша несрећа никад неће страна бити, докле год мој отац буде вршио ово звање, које сад врши. Често сам ја пролазио крајеве који под његову управу потпадају. Колико ли сам суза виђао тада! Колико сам уздисаја чуо у таким приликама уздахнути! Виђао сам у пустињама страшнога Березова несретнике, који тамо живљаху без пријатеља, без породице, који нису имали с киме речи проговорити. Сами живећи у овом многољудном свету, не беху они само прогнани, него у истини и несретни.“ — „А теби је небо оставило и ћерку,“ упаде у реч Феодора мало пребацујући гласом, но ипак пуним љубави, „па и опет велиш да си све изгубио. А шта би радио да ти је Бог и њу узео?“ Шпрингер поче дрхтати; он зграби руку своје ћерке па је, као и женину притисну на своје срце, затим узвикну, нежно их обе гледајући: „Но сад осећам, да нисам све изгубио.“

Када је свануло, опрости се Смолов од прогнаника. Јелисавета га сажаљевајући гледаше када је одлазио, јер беше нестрпљива чекајући да њему повери своју тајну намеру и да га замоли за обрану и помоћ; није могла ни један часак бити с њиме на само, да му то рече; родитељи је не пуштаху од себе, а она опет никако не хтеде у њиховом присуству да му то каже; она се надала да ће им он чешће долазити, па шат се једном да прилика с њиме на само да буде. Зато му рече сада при поласку: „Хоћете ли нам још доћи који пут, господине? Обећајте ми, да вам ово није последњи дан, када сам видела избавитеља оца мог.“ Шпрингера врло изненадише те речи, особито израз лица, којим је она то изговорила; потајни неки немир спопао га је; јер му непрестано беше на уму реч, коју је дао управитељу у Тоболску, па зар да је и по други пут погази. Смолов им рече, да је он уверен, да ће отац своjем сину учинити изузетак, те ће он одмах идућег дана отићи у Тоболск да иште дозволу од оца. „Али кад већ узрадим за то код оца, зар да не будем тако сретан па да вам ни у чему не будем на услузи? Имате ли може бити штогод да молите?“ — „Ништа, господине!“ одговори Шпрингер озбиљним лицем. Жалосно спусти младић очи доле, па исто то запита и Феодору. „Ја мислим,“ рече она, „да би ме то врло обрадовало, ако ми допусти да недељом смем ићи са својом ћерком у цркву.“ Смолов се прими тога, да им изради код оца а затим оде од њих до скора повратка. Враћајући се кући мисли му се забављаху Јелисаветом; ни о чем другом није мислио него само о њој. То младо девојче, које је у пустињи нашао, побудило је испрва његову машту; када му је пак у присуству родитеља рекла да их чешће походи, ето то му је већ давало неког допуштења, да је сме љубити; али она живост, којом је изговорила своју жељу, да га опет види, она молба, чији глас издаваше нежан осећај, то га је побудило на мисли, е је она исто онако узбуђена била као и он.

(Наставиће се).

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Прилози из збирке Максима Лудајића.

I.

„И каде је дошао у Нови Сад, онда је бацио писма на таван Резиденције“ — —“

Негда чувени манастир српско-ковински (Ráczkeve), ниже Будима на Чепељској ади, који је близу 336 година окружен туђим елементима, а далеко од врела српства удаљен, управо на мртвој стражи – душевну храну побожном овамошњем српству пружајући — пре свога синодалног укинућа што се збило у год 1776-ој*) — имао је у својој манастирској архиви не само манастира тицајућа се многа стара писмена него осим тога су се у истој архиви у доставерним преписима чувале још и оне повластице, које су некад искључиво тако рећи само Срби од уг. краљева добили. Међу најстарије повластице спадају у првом реду оне, које су Срби од 1405—1440. и то на броју девет комада још у старој својој постојбини — доњем *Ковину* (према Смедереву) добили а кад поменути Срби придођоше амо и ово место — сада Српски Ковин — онда сасвим пусто населише, које се збило год. 1440. — овде у новој својој насеобини па до 1676. год. још много више повластица од уг. краљева а на броју 28 комада добише, јамачно за оне верне услуге, које су Срби и њихови претци краљу и отацбини учинили, чувајући некада на гласу бивши погранични град *Ковин*“ (Kewe.) — Велим, све је ове повластице, као што рекох, у доставерним преписима манастир Ковин у својој архиви чувао.

*) „Браник“ 1891. бр. 62.

Од ових у манастирској архиви очуваних старих писмена не мали број налазио се у рукама негдашњег епископа будимског Арсенија Радивојевића (1770—1774). А зашто? Јер је ковински манастир ово са овдашњим негда становницима туђе вероисповести — ово са спахилуком, а за оно доба кр. комором у погледу манастирских добара вазда неке зађевице имао, а кукаван манастир односно калуђери са духовним својим синовима — овдашњим Србима прибегаваху своме Архијереју, који је при себи и тако имао манастирска стара писмена, као што мало пре рекосмо, ал у овог архијереја слабе потпоре нађоше, те тако беху калуђери са српском општином остављени сами себи, но Бог их је упутио, да су ипак невредимо очували манастирска добра све до несрећног укинућа му

Међу тим кад је будимски владика Арсеније Радивојевић постао бачким владиком, а то је било 1774., он скупи многа писмена, међу овима и она, што су се тицала ковинског манастира, те их из Св. Андрије са собом понесе у Нови Сад и баци их на таван епископске резиденције.

Ал како је касније наиме год. 1776. ковински стародавни манастир — задужбина праотаца наших српских — синодално укинут био, без сумње морала је тадашња српска општина све и сва употребити, само да би укинути манастир свој повратити могла.

Па како без алата нема заната — како без писмених доказа никуд крочити се није могло, те ковинској српској општини требало је у првом реду потражити своја стара писмена у сада већ бачког владике Арсенија Радивојевића. Но како ћемо ниже дознати, судбина је оних по владици Арсенију на таван епископске резиденције бачених писмена врло горка била, јер како је који од млађих (који бијаху у епископском двору) полазио на пут он је *завијао печење и друга различита јестива у оне папире*, који су бачени били на таван епископске резиденције, те тако развукоше и српско-ковинског манастира тицајућа се стара писмена.

Па како је српско-ковинска општина од Темишварског народног сабора — који је 10. августа 1790. отворен био — вељом жељом изгледала, да ће ју од онуд сунце загрејати, то она покупи заостала још писмена и уручи честитоме родољубу Стевану Монастерли од Каполне, који је од племићке стране као народни депутирац на Темишварском народном сабору учествовао, и топло му препоручи своју ствар, ал све без икаквог успеха и тако по свршетку Темишварског народног сабора Монастерли врати писмена натраг.

Да видимо сад: шта се збило са манастирским старим писменима.

Саопштићемо овде једно мисилно писмо од пре 100 година, наиме од 14. нов. год. 1791., које потиче од једног сегединског трговца по имену Леонтија Чаковца. Овај пише српско-ковинском трговцу и у оно доба председнику црквене општине Лазару Николићу, па му по обећању јавља: да је дознао: како су и на који начин манастирска стара писмена развучена и уништена била. Пустимо дакле нека Леонтије Чаковац сам говори како се то десило а он у свом поменутом писму од речи до речи овако прича:

„У Ковинъ Г. Лазарꙋ Николићꙋ

У Сегединꙋ 14. Нов. 1791.

Почтенородни Гдрꙋ здравствꙋйте!

По моемꙋ обѣщанꙋ јавлямъ Вамъ позаради книге Ваше цркве; јасамъ нашао коіе Гдръ біо у Темишварꙋ на Соборꙋ, и нѣга изпитао онъ е біо і Парохомъ канишким именом Сѵмеонъ, —[1]) Овако се слꙋчило; кадее Епископъ Бꙋдимски именомъ Арсеній Радивоевичъ из Епархіе Бꙋдимске полазіо, у Бачкꙋ Епархію! Ондае многа Писма покꙋпіо и собомъ ѡнео. Дакле изъ Ваше Цркве писма ѿнео ѿ Васъ! и каде е дошао у Нови Садъ онда е, баціо писма на таванъ Резиденціе и тꙋсꙋсе ваљяла писма различита, каде е кои ѿ нѣгови млаћи полазіо на пꙋтъ, а онъ е завіјао печенѣ (и проча различита ела) у она писма, дакле ови садашни Парохъ канишки, у оно време біо канцелистъ у дворꙋ, а дошломꙋ у рꙋке четверти тал табака писма Ваше цркве; и тако кадъ е біо у пꙋтꙋ совимъ нашимъ Гдромъ, тамо е показивао. А овай намъ Гдръ ѿ нѣга изискао то фертал табака писме, и донео е кꙋћи, и давао е многима тесꙋ читали, пак садъ неможе дага наће, или се код нѣга гди заметнꙋло, или коме е на прочитаванѣ давао, и затим е да се наће, защое конацъ писма, гди подъ писани есꙋ цесаръ кои е у оно време біо, и проча Господа, и Епископи, кадъ е церковъ создана. В' прочем остаю

Вашемꙋ Гдрствꙋ!

Леонтій Чаковацъ с. р.

Атрес овог писма овако гласи:

изъ Сегедина

Гдрꙋ! Гдрꙋ! Лазару Николичу

у Ковинъ.

Ево ти брате Србине и опет слике и прилике! „Перва привилегія от цесара Леополда дата 1690, априла В, — — — — овога оригиналъ не имѣемъ, изгубил бо ся при Темишвар. Епископа Николй

[1]) То је био Сима Поповић (Љет. за год. 1862 ч. I. страна 66.

(Димитријевић)[2]) Па гле и ковинска стара манастирска писмена развукоше са тавана бачке епископске резиденције у Н. Саду камо су по милости божјој зар очувања ради бачена била, а бацио их без икакве гриже савести негдашњи владика Бачки Арсеније Радивојевић!

(Наставиће се.)

[2]) Истина за год. 1888. стр. 567.

О ПТИЦАМА.

Пише Јов. Стефановић Виловски.

(Свршетак.)

Тако дакле у нашим пределима има народ разлога, да тамани тај шкодљиви род птица и да им никад не прави гнезда, нити да их зими храни.

Да пређемо сад на косове, оне црне, што звиждучу. Да ли их можемо бројати у певаче?

Има људи, који их рачунају у птице певачице. Да видимо. Сећам се, да је пре неколико година у Швајцарској био неки грађанин оптужен, што је у својој башти пуцао на косове, дакле на птице певачице, а то је онде законом забрањено. Оптужени пак докаже научно и практично, да косови не спадају више (можда су некада спадали) у птице певачице, него су данас шта више месождери, а тиме спадају у ону врсту, у коју и вране и гаврани, те су дакле штетне и треба их таманити. Буде поротом за невина проглашен.

Ево једнога примера из мога искуства.

Имађах близу Беча горе у планини лепу башту са дивним воћњаком. Кућерак у сред баште. Беше то године 1872 На неких педесет корачаја испред прозора у густом живом плоту беше скривено славујево гнездо. Три године већ слушасмо свакога пролећа и наслађавасмо се дивним славујевим певањем. Свакога је пролећа долазио онај исти пар славуја са југа, те је онде своје гнездо направио и плодио се. Једнога дана дође мој млађи син из шуме и донесе младога полетарца коса. Ваљда се пре времена поуздао у своју снагу те полетео, али не могући даље пао на земљу, те га дете нашло и донело. Одхранисмо га. Јео је само срца и јетре Беше врло прождрљив. Припитомио се као пиле; на позив долазио је одмах. Поче летети свуда по широкој нашој башти. Кад је био гладан или кад га позвасмо именом „Ханзл“, ево ти њега, ма се налазио на крају баште.

Дође јесен. Нађе му се друг. Зором је овај већ долазио и вабио га. Неколико је дана наш „Ханзл“ изостајао, и у вече ево га кући. На један мах је изостао сасвим и никад се више не поврати у собу. Дође пролеће године 1873. Славуји су пред прозором, а нашег коса нађемо у горњој башти у шумарку, где је начинио гнездо и лежи на јајима. Из привржености зар и из захвале настанио се ту са својим другом. Излегоше се косови, а доле опет славујићи. Једнога дана нестаде славуја. Косови им прождрли тиће. Никад се више славуји не повратише. Седам година имадосмо још ту башту, али славуји никад више не дођоше назад.

Кад су људи подигли и засадили усред Беча онај дивни градски перивој, рачунали су, да ће се ту настанити славуји и друге птице певачице, те ће дању и ноћу да се ори врт од песама. Мислили су рај ће то да буде.

Јест, ал' шта видимо данас: безбројна јата врабаца и косова. И то шетачи хране, негују и мазе. А где те две врсте птица имаде, онде се неће никад настанити птице певачице, јер су ове одвећ нежне и бојажљиве. Врапци су безобразни, а и мноштво их је, те гдегод има зрна они попадају ту, па нико други не може ни близу да приступи. А косови? Они прождиру и тиће у гнезду.

И то нико не увиђа!

И косови се легу у бечком врту и свугде, где их људи трпе, а млађи нараштај излеће и тражи с би по околини и шумама нова боравишта. Гдегод се косови угнезде онде нестају славуји а нестају и друге птице певачице. Зна се, да је пре десетак година лисна гора Винервалда према Тулну и Каленбергу била пуна славуја. Орило се и ноћу и јутром и вечером њихово певање. Сада тамо нема више славуја. Али косова има.

Из овога, што сам до сад разлагао, види се ово:

У високим планинама, где су шуме и воћњаци а где нема њива за пшеницу, могу чворци и врапци боравити, а да не чине пољопривреди непосредно какве штете. Али врапци су штетни посредно по мање нежне птице певачице, као што видимо у бечком градском врту, јер су грабљиви, себични, безобразни и јаки, тако да друге истисну и истерају из узурповане просторије. Међутим врапци и не станују радо по високим планинама; они се радије држе долина и њива, где има доста зрна.

С тога ваља врапце, па и чворке, којих је месо укусно за јело, колико је год могуће таманити, да их је бројем мање и да се не плоде бескрајно.

Исто тако треба таманити и косове, као и вране и чавке, јер су као месождери шкодљиви, као што видесмо да и славујиће из гнезда ваде, а тако су и за пилиће и пачиће по дворишту опасни.

У Србији, Босни, Срему и свугде, где добро роди шљива и друге врсте воћа, ваљало би да сваки газда гледи, да што више запати у својим воћњацима птица певачица, јер би у овим малим нежним створовима имали свакога пролећа вредне помоћнике у чишћењу воћњака од гусеница Особито су птице певачице добро дошле при чишћењу оних гусеница, што се зову „кукавичја суза“ (Ringelraupe) и што их ми од доле не видимо, јер се оне на врх гранчица као прстен обавију, а боје су сиве, као и грање, те не можемо да их разазнамо, а и кад их смотримо, не можемо да их скинемо, а да гранчицу не скрьамо. Ова гадија, кад се накоти, обрсти не само млад лист, него и нов заметак за идућу годину, који се обично око Ивања дана на грани показује. У то доба баш хране птице своје мале тиће, те онда им треба врло много гусеница и они их тамане и троше.

Запитаће когод: а како да припитомим птице певачице?

Ево како: Лети их не дирај кад су у гнезду. Ваља да имаш жбунића и густога живог плота, јер оне ту радо праве гнезда. Чувај их од мачака и недај, да им деца дирају јаја или у младе тиће. Зими пак кад је снег и оне кукавне немају никакве хране, треба им бацати зрна и разнога семења. Ако је велика цича зима, и оне се скупе око врата и прозора, ваља их хватати и држати у великим кавезима, те их хранити до пролећа, пак онда их пустити. Косовима и врапцима не дати да се скрасе у нашој башти и на дворишту. То је дакле начин, да се птице певачице запате и припитоме. Тако сам ја радио у Земуну оне љуте зиме од 1864. на 1865., кад је још и у марту био грдан снег и зима. Птице су долазиле у кухињу и онако гладне и озебле могли смо рукама хватати. Кад је дошао април месец те се снег истопио, пустио сам их све. Та створења су захвална за свако добро, које им човек учини.

У Бечу о Богојављењу, 1892.

ПОЗОРИШТЕ.

РЕПЕРТОАР У ПОСЛЕДЊОЈ ПОЗОРИШНОЈ СЕЗОНИ У НОВОМЕ САДУ.

Завјеса је пала, довршена је реприза драме „Немање“, а довршена је и позоришна сезона Никад се нисмо теже растајали с нашом позоришном дружином, као љетос. Бог зна, кад, гђе и какови ћемо се опет састати. Нашој позоришној згради предстоји да је разруше. Али то не спада у оквир овога саставка. Позоришна сезона је свршена, а „Јавор“ хоће да се одужи својој дужности, па кад му већ з'ог маленога простора није било могуће, да сваки комад, што је био приказиван у нашем позоришту пропрати са посебном критиком, оно си је он придржао право, да на свршетку позоришне сезоне у кратком критичком прегледу прогледа сав позоришни репертоар ове последње сезоне, па да из тога прегледа видимо, каковом нас раном нуди наша позоришна управа, и је ли тај репертоар такав, какав треба да буде, како би се могло рећи, е наше позориште врши велики свој просветни задатак у овострaном српству. Ја ћу редом навести све комаде, који су били приказани, пропратићу их са неколико критичких опазака, а читатељ си онда нека сам створи суд о том, је ли се оваковим репертоаром постигла она узвишена цијел, коју су оснивачи нашега позоришта на уму имали.

У свему било је 47 представа, а кад одбијемо три репризе („Пут око земље“, „Риђокоса“ и „Немања“), приказано је у свему: 48 комада, јер су четири вечери била приказана по два комада. Репертоар био је разноврстан у сваком погледу, било је изворних и преведених трагедија, драма, комедија, позоришних игара, драмских слика, алегорија и епских слика; било је дакле и смијеха и суза, забаве: срцу и уму, те се је гледало, да се угоди свачијем укусу; а то већ свако знаде, како пролази онај, који хоће да буде свима право. Позоришна управа, која мора рачунати са свим факторима, морала је више пута, само да кућа не остане празна, сметнути с ума естетске обзире, те на даске изнети и такове комаде, који су намјењени галерији; али то тако бива свагђе, гђе је само једно позориште, а публика на разноврсном ступњу естетске наобразбе и осећаја. Позоришни лист: „Позориште“ под вештим уредништвом вредног подпредседника позоришног друштва г. А. Хаџића, доносало је редовно критике о свим приказаним комадима.

* * *

Позоришна сезона у Новом Саду отпочела је

дне 2. новембра 1891. са изворном комедијом „*Подвала*“ од *Милована Глишића*. Почетак је био сретан, макар да је име самога комада оминозно. Комад је успјео, макар да му се може много што шта приговорити. Г. Глишић је изврстан приповједач. „Он умије да поједине слике из живота управо красно изведе; теже му полази за руком те поједине слике повезати драмским јединством. Осим тога није задаћа сваке појединe комедије, да нам прикаже *све* слике *цијелога* културнога живота једнога доба једнако вјерним, детаљним приказивањем цијелога низа замашнијих слика из живота; то је задаћа роману, који се креће слободније и у већем простору. Поједине слике драмске радње морају према теорији, коју је већ Аристотео као посве природну протумачио, бити тако удешене и толико и тако израђене, да се сва пажња и позорност постепено концентрише око главнога носиоца онога проблема, који се у драмској радњи решава. Према томе није добро, кад се за предмет комедији или драми узме: цијели низ једнако важних, једнако занимљивих и једнаком помњом израђених проблема, јер је ту и уз највећи дар тешко сачувати закон драмске јединствености и цјеловитости Па ето то је основна погрјешка и Глишићеве комедије, што нам око једне радње приказује цијели низ посве занимљивих и једнако озбиљно заснованих темата и проблема, као: бездушнога кајишара, маћеху, простодушнога сељака, надриписара, несташну удовицу и озбиљнога званичника. Уз те толике и тако помно израђене типове, носиоце једнако важних социјалних проблема, ишчезава сама радња; о концентричности, јединству и градуацији у строгом смислу не може бити ни говора. Узмемо ли те слике поједине: част г. писцу!“

Ето ово мнијење био сам присиљен написати о том комаду иза првога утиска у бр. 12. „Позоришта“ од г. 1891. Код тога мнијења дословце остајем и данас. Жао ми је, да не могу промијенити ни оне приговоре о зло изведеној карактеристици, нарочито адвоката Вула, који би, да захвати у радњу, како би требало, могао из канца свога бившега писара Неше истргнути сељака Живана, брата свога пријатеља, учитеља Ранка. Остале особе, нарочито: сељак Живан, писар Неша (подвалник) и кајишар Пупавац, управо су класични типови из живота, пак је већ тиме г. Глишић заслужио награду, коју му је „Српска Матица“ г. 1885. за тај комад дала, не као за апсолутно добар комад, већ као комад вриједан наше пажње и за наше прилике занимљив. Комад ће се свакако одржати у репертоару, и увјерен сам, да ће се и уз гђекоје техничке погрешке свагђе радо гледати.

Дне 3. новембра приказана је позоришна игра у 3 радње: *Радничка побуна*, од Е. *Сиглигетија* и *Балажа*, за српску позорницу удесио *С. Дескашев*. За недељну публику је овај комад добро изабран У три вјешто заплетена и расплетена чина изнашају се ту страшне последице радничке побуне. „Дође туђинац, баци у масу неколико непрокуханих, шупљих фраза о размјеру међу капиталом и заслужбом; срца незадовољних радника задрхћу, ето ватре, ето зла; не постигну ништа; побију се, покољу се, пале фабрику, и најпослије сви страдају, а највише они, који су најневинији. Оваково градиво згодније је за приповјетку, него са драму; али кад се већ на позорницу износи, боље би било, да се фиmим хумором зачине и рашчине разне на пијеску саграђене теорије о апсолутном господовању заслужбе, мјесто што се, као у овом комаду, и сиже за спољним средствима (глад ситне дјечице пожар фабрике, убијство и т. д), да се постигне доста романтичан ефекат, и то о темату, који је за све бољи, него за романтично рухо, прелито сентименталном лимонадом, горким сузама и трзавицом умирања. Чисто нам је смијешно, кад видимо, гђе се радничко питање у романтичном костиму башкари на позорници“

Ово вадим из опширније моје рецензије о том комаду у бр 1'. „Позоришта“ од г. 1891. Додам ли још, да су тај комад писала два писца, од којих се један бринуо за здраву реалистичку језгру комада, дочим је други водио само о том бригу, да буде доста сентименталних суза, те да је онда посве природно, да у последњем чину видимо, гђе гори фабрика, руши се фабричарева кућа, умире чича Мија, а у исти час жене се и удају се парови, који би у том страшном моменту на све прије морали мислити, него на ударбу и женидбу, — мислим, да ће свако пристати на то, да је то тȁман комад за нашу недељну публику, који је може позабавити и на свој начин и поучити.

Дне 5. новембра 1891. приказана је шала у 3 чина: *Диран и Диран*, француски написали: А. *Валабрек* и *Ордоно*, превео: *Г.* Духовита ова шала усхитила је и публику и критику, а и како не би, кад су ти Французи прави мајстори у измишљању комичних ситуација, а духовити у дикцији и заплету, те се управо не можеш савладати, да се не насмијеш. Комус овога комада састоји се у смешној комбинацији ситуација, што се трговац Диран по невољи издаје за адвоката Дирана, а овога опет држе за трговца Дирана. Ова замјена идентитета изведена ја тако, да се чини, као да се то збиља пред нашим очима догађа. Комад ће се моћи по неколико пута са занимљивошћу гледати.

Послије ова три новитета виђесмо дне 7. новембра *Шилерову* драму у 5 чинова: „*Разбојници*“. Младеначко ово дјело Шилерово још увјек распаљује неодољивим жаром осјећаја, заносном појезијом појединих мјеста, и величанственим, горостасним сликама и мислима, које показују необичну душу и тежњу за слободом Управа добро чини, што је тај комад стално уврстила у наш репертоар; нека се и наша млађа генерација одушевљује и усхићује но том живом огњу велике Шилерове душе.

(Наставиће се.)

Јован Хранидовић.

КЊИЖЕВНОСТ.

Српске нар. пјесме *слијепца Раде Рапајића. Вјерно прибиљежио и за штампу приредио Манојло Кордунаш. (Приказ скупљачима српског народног блага.) Књига II. У Новоме Саду. Издање и штампарија А. Пајевића. 1892.* — м 8-на, стр. XVI. и 248. — Цијена 80. новч.

Веома сам се обрадовао горњој књизи и једва сам чекао да ми што прије допре до руку. Прва збирка срп. нар пјесама г. Кордунаша, о којој сам у кратко и проговорио у 43. бр. „Јавора“ од п. г., највећма ме учињела нестрпљивим Њоме је г. скупљач обећавао, да ће другом својом збирком потпуно одговорити свом позиву према данашњим приликама — то смо бар предвиђали —, а ми смо се, да како у напред обрадовали, — што ћемо од жеље дочекати, да видимо ту ријетку збирку, коју ћемо, мислећи, пуним правом моћи убројити у категорију збирака оног маленог броја Вукових шљедбеника.

По самом предговору ове књиге, или боље, по минијатурској биографији слијепца Раде Рапајића којом се г. скупљач послужио мјесто предговора, као да сам почео страховати, да ће г. скупљач извршити своје обећање: — одговорити свом позиву и задовољити нас, који дан данас у правом погледу назиремо опадање нар. пјесништва, особито нар. епике

Шта више, из дотичне биографије видимо, да у овој књизи имају двије три пјесме, за које ће се, можда, рећи г. скупљачу (што и сам назире), да их није „марио“(?) поред бољих оригинала изнашати; али га ипак „у томе правдају ова два крјепосна разлога:“ *1., да с овом књигом бар приближно изнесе слику српског народног пјевача; 2., да пјесме Раде Рапајића не би досијеле у руке каквога „фабриканта,“ који би их на свој калуп набијао и преокретао по свом ћефу, као што се то већ десило са Радинијем пјесмама* .. О тој афери прича нам г. скупљач, да је једаред г. професор Лука Марјановић побиљежио од истога Рапајића њеке нар. пјесме, које се сад налазе у Sborniku hrvatskih narodnih pjesama „Matice Hrvatske“ у Загребу, и, биљежећи исте, исправљао слијепога Раду, тријебећи из пјесама име *Србин* и замјењујући га „кршћаном“ и т. д. То је заиста племенито од г. Кордунаша, али нам ипак изгледа сумњива та афера г. Марјановића, коју је г. Кордунаш изнио на видик, е у нотацији под једном пјесмом вели, да један стих Рада пјева, од како је изучио школу г. Марјановића: „*Сркиња* сам, прилика ти н'јесам,“ мјесто: *Влајиња* сам...“ По томе изгледа сумњиво, да је г. Марјановић тријебио име *Србин* из дотичних пјесама; но ако је у ствари ишта мијењао, разуме се, да још није достојан имена скупљача нар. умотворина. То је дало повода г. Кордунашу, да исте пјесме — 10 на броју — по ново прибиљежи.

У III. одијељку свог предговора напомиње нам још и ово: „Ко би позорно прочитао ову књигу те уз то упоредио неке пјесме са већ познатијем нашијем нар. пјесмама — наишао би на доста омашне разлике“ ... На то ћу ја да додам: на такове разлике, као кад би г. Кордунаш по другом и по трећем побиљежио све ове побиљежене пјесме од друге каке особе. Могао је г. скупљач и другим начином да похвали слијепца Рапајића, да осуди (ако је за осуду) г. Марјановића и да покаже скупљачима срп. нар. блага правац у купљењу нар. умотворина — а да и не изнаша знатан број већ штампанијех, већином Вуковијех пјесама, које се разликују од овијех, као пшеница од кукоља. У овим пјесмама не видимо никакве ни приближне очекиване користи, — шта више, штетоваће себи и угледу нар. епике, — ако узима толико скромности да их и објелодани.

Пјесме су подијељене у два дијела и четрдесет их је на броју. У првом дијелу долазе оне, што их је г. Марјановић прибиљежио, док у другом оне, што их је само г. Кордунаш прибиљежио У првом дијелу има 7 пјесама, док у другом 24, којима не бисмо много изгубили, да их је г.

скупљач изоставио из ове збирке. Па шта би их онда остало? рећи ћете. Остало би их *девет*, па би ипак више вриједиле, него читаве збирке такове врсте, као што су поменуте, међу којима их је четири и из I. збирке г. Кордунаша, које је по ново прибиљежио за то, да „читаоц“ „види само: колика је разлика међу нар. пјевачима и колико може један пјевач једну те исту пјесму с другијем рувом заодјети.“ Или је ваљада то урадио, да их је више на броју? Ако је у истини прво, тијем је потпуно осудио себе и потврдио моју критичку страну односно I., па и ове II. своје збирке срп. нар. пјеесама; ако ли је друго, нека криви себе.

У 40 пјесама ове збирке има их дакле *тридесет и једна*, које су већ давно штампане; а између њих *једна* или *највише двије* — „Женидба Илије Смиљанића“ и „Ослобођење Беча од Турака“ — које бисмо могли пропустити са оним маленим бројем преосталих девет, премда ни у њима нема оног нар. пјесничког духа из Вуковијех пјесама.

Да их набројимо:

„Јанковић Стојан и Џелебџија Мујо,“ „Невјерна љуба Грујице Новаковића“ (варијанат у Вука [III., 34.], у „Гласу Црногорца“ [1889, бр. 39.] и у „Бос. Вили“ [1890., 43.]), „Милић и Богдан“ (варијанат у Вука [II., 633.] и у Николића [I., 71., II. 33.]) и „Завидљива Павловица“ (варијанат у Вука [II., 14.]) — те су четири пјесме с малом разликом штампане и у I. збирци г. Кордунаша. За што их је по ново биљежио, то сам на више споменуо. Осталих 27 пјесама навешћемо такође с напоменом: чији су виријанти, како би их лакше пошт. читалац могао наћи ради примјене, те се потпуно увјерити о ономе што рекох.

Ево их:

1. „Удадба Маре Јурковића“ (Вук, III., 476. и Осветник, 129.).
2. „Иво Зенковић и Ага од Рибника“ (Вук, III., 390.).
3. „Лов Марков с Турцима“ (Вук, II., 426.).
4. „Кумовање Грчића Манојла“ (Вук, II., 19).
5. „Рањен Лазо“ („Зимзелен,“ 1848., 90.).[1]
6. „Рак и жаба“ (Красић, 138.).
7. „Свеци благо дијеле“ (Вук, II., 1.).[2]
8. „Дјакон Стефан и два анђела“ (Кордунаш, I., 1., Вук, II., 7. и „Бос. Вила,“ 1890., 74.).
9. „Скадарка ђевојка“ („Бос. Вила.“ 1886, 170. Беговић, I., 201.).
10. „Сужањ Владимир“ (Качић, 38. и Беговић, I. 51.).
11. „Женидба Илије Смиљанића“ („Нова Зета,“ 1890., 58.).
12. „Женидба краља Вукашина“ (Вук, II., 104.).
13. „Зидање Скадра“ (Вук, II., 115.).
14. „Орање Марка Краљевића“ (Вук, II., 438.).
15. „Сестра Леке капетана“ (Вук, II., 223.).
16. „Женидба Марка Краљевића“ (Вук, II., 330.).
17. „Марко укида свадбарину“ (Вук, II., 417. и Б. М., 97.).
18. „Марко Краљевић и Вуча џенерал“ (Вук, II., 245.).
19. „Марко Краљевић и Љутица Богдан“ (Вук, II., 219.).
20. „Марко Краљевић и вила Равијојла“ (Вук, II., 215.).
21. „Смрт Марка Краљевића“ (Вук, II., 439.).
22. „Ослобођење Беча од Турака“ (Вук, III, 45. и Красић, 72.).
23. „Предраг и Ненад“ (Вук, II., 75., Кордунаш I., 64. и 70.).
24. „Ђуро Кастриота“ (Качић, 91. и 112.).[3]
25. „Ђуро Ватрица“ (Вук, III., 88.).
26. „Кристос и Марко“ (Кордунаш, I., 26., Беговић, 11.).
27. „Сењанин Тадија“ (Вук, III, 211.).

[1] У „Зимзелену“ стоји, да је ово пјесма пок. Лава Кованџића, коју је спјевао на самртном часу, ранивши се, као војник, у француском рату око 1796. год.

[2] Гдје се год именује II. књ. Вукова, издање је 1875. у Бечу.

[3] Ова пјесма је у два одјељка или варијанат двају пјесама Качићевих: „Slidi Pisma od svih stvari gorri immenovani“ и Slidi pisma od Kroje“ (мјесто натписа).

(Свршиће се.)

ЛИСТАК.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

(Наставак.)

V.

Кад сам пажљиво упоредила оригинал „Хасанагинице“ са мојом обрадом, Велепоштовани, нашла сам, да ми ваља изменити само оно што је најнезнатније. Оригинал, који шаљем с оданом захвалношћу, није писан са српским словима, већ са оним делом славонске (slavonisch) азбуке, који припада руском језику, тако, да скоро у сваком реду

има по неколико неправилно писаних речи. А то је од неког уплива и на изговор. За то Хајкуна (Haikuna); славонско х, које са свим одговара шпанском х, не да се накнадити нашим H, ипак је употребом авторизирано (Herceg vina, Haiduk etc)

Ви желите, Велепоштовани, да се ове песме само у множини пред публику изнесу. Тако ми је онда врло непријатно, што сам се дала наговорити, да о тој новој појави напишем расправу у lit. Conversationsblatt-у, у којој сам примера ради навела и неколико песама. Већ раније сам то обећала честитом Вуку, који баш врло тежи за објавом, а сад сам се на молбу неколико пријатеља и одужила. Расправа беше одштампана, кад сам добила Ваше др го писмо. Ви желите даље, да дођете до песама о Марку Краљевићу, и ја сам се одмах латила, да тај део преведем. Но те нису никако најстарије а још мање најлепше од српских народних песама. Ја се надам, да ћу Вам их око средине Јунија кад с родитељима кроз Вајмар пропутујем сама моћи предати. Немојте ми замерити, Велепоштовани, што се на Вашој доброти, којом сте примили моје приближење, сад опет оснива захтев на лично познанство: но то је судба, коју сте често искусили! — Ја се надам, да ћу усмено чути и савет о појединостима, које сте ми обећали. И сама видим много што-шта, што треба изменити и поправити. Ја немам баш никакве друге помоћи, осим *врло* непотпуна речника Вуковог, који слабо и у пола заборављено знање рускога језика једва испомаже, а то ће извинити многе недостатке, друге ће пак превелика брзина с којом сам радила целу ту ствар. Оригинал је тек од почетка Марта у мојим рукама; пре тога нисам никад ни мислила на српски језик а на жалост сам се и с господином Вуком тек пре неколико недеља упознала.

При настављеном занимању са овим сличним стварима, могу се можда и усудити, да уз ове песме, као што Ви желите, додам историске географске итд. приметбе и тумачења. Њих хронолошки удесити, што се тиче историског садржаја њиховог, није ни најмање тешко, јер у њима нема фабуле а да није та на каквој историскoј основи, а чисто измишљене особе (н. пр. Марко) стоје у најтешњој свези са познатим историским особама (н. пр. Милош, Вук Бранковић и т. д.); уз то нас извештавају о времену и места па онда и уплив Турака, Грка и Мађара. Много теже а често и немогуће би било, уредити их по времену, како су спеване. Господин Вук се у том, нема сумње, и сам вара: међу тако званим „најстаријим јуначким песмама“ гдекоје су очевидно *нове*; но одвело би ме далеко, кад бих то сад доказивала Међу тима су и неке о Марку Краљевићу.

Остајем с неограниченим поштовањем и дивљењем.

Хале 26. Маја 1824. одана

Therese von Jakob.

Примедбе. „Онај део славонске азбуке, који припада руском језику“ на сваки је начин стари правопис наш, пошто је Талфи само Вуков правопис држала за српски. — Расправу о народним песмама написала је Талфи анонимно под шифром 87 у Literarisches Convertationsblatt бр. 122. од 26 Маја 1824. Талфи приказује ту три књиге Вукове збирке а примера ради додаје песме од женских песама. При крају су, као и овде, посматрања о могућности, да се ове песме историски уреде. — Талфи је била код Гетеа; трага о том има у Гетеовом дневнику под 18. Јунијом: „Um 10 Uhr Hr. v. Jakob und Tochter.“ Преводи, које је Талфи Гетеу предала, биће они, који се у кварт величини а у корицама жутима као грашак, чувају у Гетеовој архиви. Рукопис је леп али није Талфијин, од њене руке су гдекоји додаци и примедбе. На првом листу је овај натпис: „Einige Serbische Volkslieder aus der Sammlung des Herrn Wuk Stephanovitsch Karadzitsch.“ Све песме налазе се и у Талфијној књизи, гдекоје с малом изменом а гдекоје с другим насловом. — Талфи држи у овом писму да је личност Марка Краљевића са свим измишљена.

VI.

Ваша умиљата (liebwerthe) појава, коју бих ја тако радо имао преда мном (festhalten), прође и сувише брзо: говорило се о мало чему, а заостало је још много што, и тако није одмах било при руци ни ово, што придодајем (Beygehendes).

Оригинал и превод чувам већ десет година, а уживах у појединостима превода тек од како ми се приближио г. Вук (Wuhk), од како се потрудили господа Грим и Фатер а понајвише поводом вештине једне одрешите (frisch thätig), за такве цели заиста позване пријатељице, те тако ми ови лепи споменици постају све то знаменитији.

По својој прилици су песме оригинала (Original-Heftes) примљене све у Вуковој збирци, преводи не чине одлучан утисак, не утичу на праву језгру духа и душе (Geist- und Seelenpunct), где се управо такве ствари могу схватити; ипак се може ту наћи (gewahren) на најдивније ствари а Марко није прошао на празно. Будите тако добри и прегледајте (sehen Sie gefällig) збирку а при повратку имајте доброту, да ме о том известите ма још и о Вашем даљем раду (Fortarbeit).

Објављено дело: Chants populaires de la Grece moderne par Fauriel изашло је такође, и тако су нас суседи претекли, пошто се ми Немци већ годи-

нама на то скањивамо (daran herum tasten). Врло је чудновато пак за нас, да споменуте песме допиру до Арбаније и Епира, дакле у суседство Срба, на што за сад примећујем, да у хатар (Gunsten) ових последњих врло много може рећи. Прионите дакле (halten Sie Sich als dazu), да се скупи која књижица.

Придодата свеска Kunst und Alterthum доноси превод господина Вука од речи до речи; како ме је тек Ваш ритмички морао обрадовати, можете и сами пресудити (ermessen).

Вајмар, 10. Јулија 1824.

Примедбе. Кад говори Гете о оригиналу и преводу, који чува већ десет година — те се може помислити само на прву књигу Вукове збирке од год. 1814. Види о томе у Хемплу (издање немачких класика) 29. 584: „Одмах онда (1814) добио сам их (100 српских народних песама) са немачким преводом". Та књига налази се још међу Гетеовим књигама; напред ова својеручна посвета Вукова; „Dem Grössten Deutschen sendet nebst dem Original des Klaggesangs von der edlen Frauen des Helden Hassan-Aga auch die erste Lieferung Serbischer Volkslieder ein Slave." Тада беше обичаі, ради боље препоруке српских песама споменути Гетеов „морлачки" превод Хасан-агинице, који је 1778. у Хердеровим „народним песмама" изашао. „Превод" је такође у архиви; дебео слој листова у осмини, који носе на себи многе трагове пажљиве употребе — Јаков Грим је до душе сва Вукова дела пропратио са својом препоруком. Што Гете овом приликом говори о труду г. Грима и Фатера, то се тиче, нема сумње, Гримовог превода Вукове српске граматике, који му је Грим са једним писмом 8. маја 1824. послао. (В. Живаљевићево „Коло") Јаков Грим је превод пропратио с предговором, а на основи тога предговора написао је Гете своју велику расправу о српској појезији. За предговором беше Фатеров превод песме „Женидба Максима Црнојевића." — Форјелове грчке песме изашле су годину дана доцније, 1825., у немачкој обради Виљема Милера; лево оригинал а десно превод. — У свесци „Kunst u. Alterthum" беше превод песме „Смрт Марка Краљевића"; Талфијин превод је друкчији, у ритму наших народних песама, као што и Гете то спомиње.

(Наставиће се.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= Добили смо **„Побратимство"**, гласник великошколске омладине у Београду. Уредник је *Милојко В. Ћирић*, проф. вел. школе. Садржај је овај: 1. Српској омладини и њеним пријатељима, од уредника 2. Поклич, од Т. Љ. Поповића. 3. Наша задаћа, програм „Побратимства" од редакционог одбора. 4. Један поглед на Стару Србију и Македонију, од А. Н. Поповића. 5. Погребна песма, од Драг. Ј. Илијћа. 6. Стари борац, од Т. Љ. Поповића. 7. Балканско побратимство, од Вл. М. Јовановића. 8. Парламентаризам у Енглеској и апсолутизам у Француској, од А. Филиповића. 9. Антроподни мајмун, превод А. Михајловића. 10. Књижевни преглед: а) Књижевна критика, б) позоришни преглед. 11. Српство. 12. Маринко Геталдић, од Ј. Стевовића 13. Библиографија. 14. Некролог. — Колико смо на први поглед могли видети, садржај је одабран и ми се из свег срца радујемо, што је великошколска омладина прешла опет науци и књижевности а политику оставила онима, којима је то занат. Цена на год. 5 фор. а на по год. 2 ф. 50 новч.

= Пред нама је **„Етнографска карта српских земаља"**, израђена на основу историје, језика, обичаја и појезије. Израда и издање српске великошколске омладине у Београду. Цена 2 динара. О овом важном делу прозборићемо скоро коју реч више.

= Друштво св. Саве у Београду прекупило је од Спиридона Гопчевића његово оригинално издање књиге **„Makedonien und Altserbien"**, те да би ово велеважно дело продрло што више и у наш образован свет спустило је томе делу цену знаменито, као што видимо из књижевнога огласа, што га добисмо од књижаре *Браће Јовановића* у Панчеву и који оглас радо овде износимо: Чувено и по нас Србе од неизмерне важности дело Спиридона Гопчевића: *„Makedonien und Altserbien"* на немачком језику, са 68 илустрација и 1 етнографском картом, на великој осмини, са 511 страна, може се сада по *сасвим спуштеној цени* од ф 1·50 у књижари Браће Јовановића у Панчеву добити. Уз то дело иде бесплатно и брошира од истога писца: Die Wahrheit über Makedonien Све оне српске и словенске куће, у којима се зна немачки, требало би да набаве ово дело.

= Најдоцније се — довршује Шмитер — као уметник истакао Крстић, који се учио у Минхну и у Риму. Он не тежи за тим, да идеалише своја стварања, већ да природу уметнички прозре и да је верно прикаже У њега је врло жива фантазија, сигурна рука, снага и одважност у покрету, једном речи, колорит, цртеж и групирање су подједнако его дни. Његову самосталност и оригиналност показују баш иконе, особито иконостас Нишке цркве. То својство стекао је изучавањем старе српске уметности. Особиту пажњу заслужује велика слика његова „Утопљеница" („Шта ј' то било, није ништа. . ."), и Свети Сава, који је дивно карактерисан у цртама лица и у мирном држању свом. — Према таквој продуктивности изгледа врло чудновато, да српски предели (Landschaft) са својим дивним бојама не нађоше још свога тумача; тако исто је запуштен и народан живот (Genre). Та појава није случајна а не лежи ни у личности уметника, на против, било је покушаја и у том правцу. Но такви морадоше застати, кад у Србији нема великога богатства, те нема тако ни утицаја његова. На основи тих чињеница нико и не наручује таквих слика; уз то долази још и прилично неразвијен укус српске публике. Као и пре, тако даје и данас једино црквено сликање српским уметницима прилике, да могу живети, јер и портре је врло редак и случајан посао. Но ипак се може толико закључити, да се Србија развија и у том и да ће бити поуздана станица за преношање културе са запада на исток.

= У овај мах — наставља Лајст — прешла је пољска приповедачка књижевност опет на здрав реализам, њени производи показују умерен распоред светлости и сенке, и ако не производи бог зна какве занимљиве појаве из народнога жи-

вота. Већина књижевника труди се до душе, да описује модерне људе и догађаје модернога живота; при свем том се ипак производе старе и већ описане ствари. Сјенкјевићев роман „Без начела“ чини у том леп изузетак. И Болеслав Прус, који пише красно и с хумором, и који је у многим романима и новелама открио заражљиве боље пољског народа, уме интимније покрете садашњега живота да прикаже и створи слике најновијих прилика. Елиза Орвешка, која се у последње доба бавила врло реалистичким новелама, не уступа оној двојици ништа а што се тиче познавања људске нарави можда Пруса и надмашује. Њена карактеристика свагда је вешта и богата тако званим документима, но пошто су њене слике живота већином мутне и што приказују противност свакога идеала, то их читалац не ће радо прочитати и по други пут. Вићентије Косјакијевић пише већином кратке новеле, које до душе не решавају ни етичке ни социјалне проблеме, али се у њима приказују занимљиви људи у разним приликама живота а показују још и фини посматрачки дар писца. Косјакијевић не прелети тек као многи други преко психолошких тешкоћа, он се удуби у срце и у душу човечију, иде на само врело и хоће оно, што прикаже, доказима да потврди, како би му пре веровали.

═ Французи мењају укус. Досадашњи натурализам постао им је отужан те се враћају опет — романтици. На првој позорници француској, у Théâtre Français, приказана је пре неколико дана први пут романтична драма „Par la glaide“ („Мачем“) од песника Jean Richpin-а (Ришпен) и успела је потпуно. Ваља приметити, да се исти песник и сам преобразио у неку руку. Још пре пет-шест година издао је био збирку песама под насловом „Blasphème“ („Хулење на Бога“) а данас се сунча у романтици.

═ У Оранжу, у јужној Француској, ископали су пре неког времена старо римско позориште и прилично су га удесили, тако, да су чланови „Француског позоришта“ у њему приказали Софоклову трагедију „Краљ Едип“. Сад намеравају, да удесе позориште тако, како би могли давати и друга дела а не само стара класична. Представа би била под ведрим небом а гледалаца би могло бити и неколико хиљада.

═ У немачком преводу Густава Мајера изашле су у Стутгарту код Коте **јелинске народне песме** садашњега доба. Песме су већином љубавне, пуне финога осећаја и нежнога израза. У књизи су поред правих љубавних песама и такве, које би се могле упоредити с нашим бачванским Песме су скупљене не само у данашњој Јелади већ и у јужној Италији, где се у гдекојим селима задржао грчки говор, да како, под јаким упливом талијанства.

═ Евген Рајхел доказује у једном часопису, како се већ у првом издању **Шекспировог „Хамлета“** увукле две штампарске погрешке, које су доцније тако и остале, премда немају смисла. Прва је ова: Краљица говори у другој појави петога чина за свога сина: „He's fat and scant of breath“ („Пун је, слаб му дах“ Л. К.), а то нема смисла у оној ситуацији. Призор је овај: Хамлет се неко време борио с Лајертом; краљ примети: „Наш син добија!“ а краљица вели на то, да је дебео и да кратко дише. Ово „He's fat“ није на свом месту и треба да стоји „He's flat“, на српски: Он је уморан. Цела реченица би онда гласила: Уморан је и слаб му је дах (дахће, као и сви, који су од телесног напора већ изнемогли). Та штампарска погрешка а у вези с тиме, што је први приказивач Хамлета, Burbedge, био подебео, учинило је, да је и прави *Хамлет* морао бити гојазан. Та погрешка се вукла кроз толико векова а никоме није пало на ум, да њоме вређа великога драматичара, који у тако одсудном тренутку зацело није хтео да се тако неграпно шали. — Друга је погрешка у другој појави трећега чина, где Хамлет Хорацију вели:

> Чим (драга) душа моја мога бирати,
> међ људма разликоват, изабра
> за себе тебе.“ Л. К.

И ова смешна изрека је на основи штампарске погрешке. Ко још говори о својој *драгој* души! У оригиналу стоји до душе: „Since my dear soul“ али место „dear“ треба да је „dearn“ (усамљен) и онда је са свим други смисао, т. ј. онда има та реченица смисла: О *усамљеној* души може Хамлет пре говорити, него о *драгој*. Лаза Костић у свом преводу изоставио је просто ту чудну реч.

РАЗНО.

(Племенитост српског ђенерала Стевана Книћанина). Један веома уважени Србин, који је стекао лепога имена и одликовања са учествовања свога у бурним временима г. 1848—49., има у рукопису готову *„Споменицу“* из онога доба, која ће се временом и штампати. Част нам је, што ћемо моћи из те споменице донети по коју занимљиву цртицу, на чему смо велеуваженом госп. писцу веома захвални. За сада доносимо из те споменице дословце ову цртицу о јунаку Ст. Книћанину:

„Кад оно бејах год. 1858. при свом званичном путовању у Крагујевцу, причаше ми наш хероја Стеван Книћанин следећу црту своје племенитости:

После рата год. 1849. беше Кошут у Шумли, онда Турској. Жена му и дечица буду по налогу Баховом уапшени и као таоци држани, да не би он поново дигао буну.

Једно вече, синовче, у зиму од 1849. на 1850. при најљућој мећави ево мени у Београду униђе у собу *стран човек*, и замоли ме *танким женским гласом*, да га штитим. „Ја сам *жена Кошутова*“, рече, „и утекла сам кришом испод надзора стражарских — своме мужу. Вама се, ђенералу, овде издајем, да сам женско, и молим Вас за заштиту, и за могућност, да продужим пут другу своме!“

„Сестро! Сматрај овај дом као твој рођени. У њему те неће глава заболети!“

Сутра дан одвезу је моји коњи и кола у Ниш и паша ондашњи да ју одвести до у Шумлу, мужу њеном.

Она приспе 3. (15.) јануара 1850. к своме другу, и мало за тим дођу и деца им, која беху пуштена, кад се видело, да им је мајке нестало.

Кошут је тада, дана 15. фебруара 1850. отпутовао са својтом у Кнутахију у Малој Азији.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 7. У НОВОМ САДУ 16. ФЕБРУАРА 1892. Год. XIX.

ГЂЦИ ЗОРИ В. — У СПОМЕНИЦУ.

Драга Зоро, зоро моја бела,
Још те мајка није ни понела,
Ја сам тебе већ „љубио" живо
Многу ноћ сам тебе очекив'о, —
А како те сад љубио не би'
Како не бих попевао теби,
Кад си така поникла из мрака,
Чедо росе и сунчева зрака, —
Диве ти се ђаци мојих ђака!

Драга Зоро, зоро моја бела,
Ја те љубљах пре твога почела.

4. јан. 1892. **Лаза Костић.**

БУШЕ.

Приповетка из живота Барањаца.

Приповеда Стеван Радић.

Посвећено мојој снаси Мари Станковића.

Пре свега мало разјашњења:

На први мах изгледа да су „буше" потомци принца Карневала; али, ја јамчим, да „буше" нису са штованим принцом ни у каквој вези, премда се каже: маска, маска.

И „буше" нису ништа друго, до маске, али, јединствене, што се тиче ношње у целом свету. Варош М. је једина, која се може похвалити, да је у овој врсти засебна. „Буше" имају и своју засебну историју и то озбиљну. Прича се, када Турци освојише Барању и равно поље М-чко, почели су прелазити и преко Дунава у саму „аду". Овде живљаху сами земљеделци: Срби, Шокци — које Мађари зову Рацима, као и Србе, а добар део самих Шокаца назива се сами Србима; већина пак назива се Шокцима, те је тај назив остављен и у овој причи — и Мађари. Када би ови чули, да долазе Турци, обукли би се као нека страшила, те би иза дрвећа нападали на Турке. Турци мишљаху, да су ово нека надземаљска створења, те више ни крочити у „аду". Кад су то становници „аде" приметили, они се осмеле, те онако обучени искрсну једнога дана у само поље М-чко, где се тада налажаше неко велико одељење Турака, те ове хаметом потуку и тако их заплаше, да ови нису смели на М. наваљивати.

Ето, то је кратка историја М-чких „бу-

ша“, која броји преко три стотине година (по причању).

Сваке године на ускршње покладе слави се дан „буша“ и тада је њихово царство. И јесу то страшила. Велике оширoке гаће испуњене сламом, те изгледају као димлије. Велики кожух наопако заогрнут, на глави дрвена, широка образина са страшним очима и устима. а зуби као прст велики. Образина је наоколо обшивена кожом овчијом, која је забачена преко главе, те пада на плећа а вуна с поља. Око појаса грдан кајиш, о коме виси звоно са сивоње или гароње. О рамену вуче грдан рог (трубу), који је два до три метра дугачак, а направљен је од издубљене врбовине. Када у њ засвира, чује се на штацију хода. На десном рамену носе велику топузину, која је направљена од 20—30 храстових клинова, заквачених један за други тако, да нема силе, која би их раставила. То је слика М-чког буше. На странца ће учинити утисак не баш пријатан.

Једне године бејаху покладе касно. Лед је рано окопнуо, те су лађе већ ишле. У осам сахата с јутра, креташе се лађа за Нови Сад. Капетан лађе чуо је неке необичне звуке, који долажаху из „аде“. При том је приметио многе чамце привезане за обалу Помишљаше на доба опсаде Јерихона, када се од звука труба, почеше зидови рушити. Лађа се поче кретати. У том искрснуше „буше“ њих 3—400 на броју, поседаше у чамце и тек да се крену, кад приметише лађу. Да би се мало пошалили са путницима, окренуше рогове према лађи и задуваше. Капетан обрну лађу натраг мислећи, да су ови намислили нападати на њу. Брже боље састави за управу депешу ове врсте: Неке необичне слике и прилике прече ми полазак за даље... У том му приступи један М—чанин и разјасни му, да су то „буше“. Околина капетанова прсну у смеј, али признаде, да се је прилично била поплашила.

* * *

Бејаше на неколико недеља пред покладе. У бирцузу код „три Шокца“ искупила се силна младеж али не игра, јер свирац ни да мрдне.

„Та свирај, свиђу ти! . . . . рећи ће Мартин Филин.

„Нећу!! . . .“

„Не смиш . . . . ха, ха, ха; лип си ти момак . . . бојиш се оног Борко Пиште . . . ха, ха, ха . . .“

„Е, тане ти Мартиново . . . па, ево ти гајде, па ти свирај . . . . да, кад си таки јунак . . .“

„Ја да сам свирач, ја бих свир'о . . . па баш да знаш, мислиш не би. . .“

„Па . . . и би. . .; ал' кад би *онај* мишину издер'о, онда би ваљда свити Туна платио!..“

„Та . . . платио . . . платио; платио би да! . . Еј момци! Ево Грга несме да свира! а липо од нас вуче свега . . е, морамо тражити другог гајдаша, да . .“

„Шта! . шта! . . и ти се баш бојиш Борко Пиште?! . .“

„Борко Пиште!? . . а што, млико му!“

„Та . . пајташи; . . баш ако оћете, да свирам, ја ћу . . ал' он ми је рек'о, да не свирам, док он не дође из собе да игра . . а ви знате Борку Пишту . . код тог нима шале . па, ако сте јунаци . ево ја ћу . .“ и поче намештати гајде. —

„Е divojke! ако вас је стра, а ви — повиче Мартин — бижите у башче . . . сад ће бити, што ће бити“ — а сав запламтио у лицу.

Момци се узцавељаше: „па, нека дође; нас је доста, свиђу му, знам да ће памтити, кад је дош'а у шокачки бирцуз. .“

Девојке задрхташе. . Нека слети брата, нека кума, нека девера, нека братучеда и стадоше мољакати.

„Јој — говораше једна — немој Иво, липо те молим; знаш да је он лопов и да је већ био у аришту . . . јој, па има пиштољ од шест ватри . . јој. .“

„Има и Фрањо Мартин пиштољ, па, нека дође, млико му . .“ — „свирај!“ — викаху момци. —

На страни стајаше једно девојче од шеснаест, седамнаест година. Она не имађаше ни брата ни икога од рода. Јања Маричина бејаше јединица и то богата. Лепа је као јутарња роса. Она кратка, са обе стране задигнута црвена сукњица, са плавим прслуком, белом кошуљом, извеженом златом, врло добро доликоваше њеном витом стасу. Сва је пламтила од узбуђења. Једном руком држаше се за гранчицу танка дуда, а своје плаве очи упрла на момке. Груди јој се надимаху и час по час, па би крочила корак у напред, затим би се тргла, спустила поглед, а руком би превукла преко плавих витица. . . Тргла би

се поново, кад би момци јаче повикали Свирач већ напирио мешину и чули се први звуци, а у соби од бурцуза наста граја Момци се силно узрујаше, а девојче клону од страха и прошапта: „Јој Мартине! . .“ — затим подиже главу, пође опет два три корака унапред, па, застаде и дрхћући поче се повлачити на своје место. Друге девојке салетаху: „не Јоле, не Грга, не Мартине, не Фрањо; кад он оде онда ћемо ми играти...“

„Шта сам ја тебе рекла?! . . . ти свирач?! . . а?! . .“

И на бирцуски врати се указа крупна и висока момчина. Бејаше то Борко Пишта, од кога је стрепило пола М. То вам је препредена лоповина и убојица прве класе. Је ли вашар, слава, ма какво весеље, па је он ту, тада није прошло без туче. Лане је ушао у по дана код плебаноша и изнудио 300 ф., које овај без и једне речи даде. Пријаве није смео чинити, јер онда још горе. На њему црно чохано одело, са црвеним прслуком, на плећима пребачен капут, у руци „фокош“. Црне бркове уфитиљио, а очи му севаху. Јања опазивши овога пребледи и опет ступи напред за корак . . застаде и упрла поглед на — Мартина. У тренут престаде свирка, момци се скупише у гомилу, девојке се расршташе. Наста ћутање. Борко Пишта приступи гајдашу, метну му руку на раме. Овај успахирено погледаше на момке. .

„Но, ти, свирач! . . Је сам ли ја тебе казала да не гајдаш док ја тебе не казала . . ја оћу твоја мешина подерала. . .“

„Молим те, баћа Пишта ови су ме натерали па сам мор'о . . . ето питај . . “ и притисну мешину да се стиши

„Који је казала? . . Ваљда овај велико Мартин . . је л' Мартин, је си ти казала? . .“

„Да, да, он је каз'о“ — повикаше момци у глас и погледаху на Мартина. —

Мартин погледаше у момке, и крв му појури у лице приметивши, да ови узмичу, а да не смију дати отпор Борко Пишти То му ули још више храбрости и самопоуздања. Одважно ступи пред Пишту и сав разјарен повиче грунувши се у прса: „Јест, ја сам каз'о, па, ево ме, да поделимо перје! . .“

У том се Јања нађе за Мартинови леђи и „немојте баћа Мартине, св Туне . . . немојте се тући. . .“

Сви момци у чуду погледаше на Јању, па се и сам Мартин чуђаше, кад опази за својим леђима Јању Маричину! . .

Јања Маричина најлепша и најбогатија Шокица, па да тако жали мене; Мартина, најсиромашнијег момка у М. — мишљаше — та он то није могао ни замислити, — али, ето, она плаче. . .

Јања је осећала ону — с почетка — нему тишину, а после шапутање. Када ју је прешло прво узбуђење које ју је овамо довело, обузе је друго. Осећаше се као постиђена за свој поступак. Чињаше јој се као да јој Дунав хучи по врх главе. . .

„Остави, Јањо, да му покажем, кад је дош'о у наш бирцуз. . .“

Јања посрћући пође међу девојке. Борко Пишта бејаше се такођер упиљио у Јању. Није он још видео овакове лепе девојке. Леви му се брк подиже и он се ђаволасто насмеши. Изгледаше, као да је одустао од намере, да замеће кавгу. Али не. Он мишљаше, да Мартина једи, јер држаше, да се ови двоје већ одавна волу.

„Ти си, кажеш, заповедила, да се свира — хеј, ти, Мартин! . . А, је си ли ти платила?! .“

„Нисам; али ћу платити. .“

„Платити . . . кад би ти имала новаца . је л' ти Мартин?! . .“

„Новаца! . . имам их доста за мене и поштено сам их заслужио, а не као ти арамијо! . .“

„Арамијо! . . ха, ха, ха . . арамијо је јунак, па шта ћеш му. . Но Мартин! ја видиш, да би се ти тукла, а ја би да играм са Јањо . . а ти . . Но ти свирач! . . свираш сада . .“ и Борко приђе Јањи.

„Ако ћеш ти, Јањо, самном играш, онда ја нећу туци. . .“

Свирац засвира коло, девојке се похваташе само да не дође до туче Борко Пишта преплеташе као бесан и час по час, па би застао ударивши чврсто петама о земљу, па би тако на месту остао и онда би се нагнуо према Јањи и погледао би је у лице, затим би опет подигао главу и играо. Мартин стајаше на страни и грчевито стиснуо песнице, као да би навалио на Пишту. Затим би погледао на Јању и тада би уздахнуо. Никако му није ишло у главу, шта се то зби.

Премишљао је, да ли је игда разговарао с Јањом? Знао је, да је она најлепша и најбогатија девојка у М., али није могао ни

помислити, да Јања њега воли. — Па њен отац?! Он да даде Јању за њега!! Воли... воли. . Премишљајући овако, увиди он, да га девојка заиста воли, али му нису умакле ни препреке, које га од ње растављају. Погледао је на њен вити стас, оне лаке покрете, — у грудима га прожма неко миље. Мартин је одрастао у сиромашних родитеља, који су надничили и себи хлеб заслуживали. Срећа, срећа!! . . бити срећан . . он је само чуо за тако шта. . Још му нигда није кроз груди струјало оваково миље, задовољство, шта ли? Ено Јање од њега супрот у колу; погледа на њ',успламтела и као да га зове у коло.. Јања игра, игра; а, играла би дуго, дуго, само да се не кавже. Приметивши те погледе, Мартин заборави на сав јаз, који га је делио од Јање и ода се пријатном уживању садашњости. Под утиском тога осећаја Борко му изгледаше мањи од маковог зрна. За час га обузе неко одушевљење и чињаше му се, да је у стању пркосити целом свету. Ухвати се преко од Јање и играше. Јањи провре румен на лицу и поче љуљати своју главицу час лево, час десно, као да би тим дала одушке својој радости. Престало је играње и Мартин разговараше са момцима. Нигда не бејаше тако говорљив као тада, нити му се кад сијаше такав понос са чела.

Женскиње је само говорило о Јањи и изражаваше чуђење.

Та тек је друга година, како Јања отпоче долазити у коло — па већ воли . . . па још кога? — Мартина.

Јања разговараше са неком својом рођом од тетке, коју зваше кући. Бацивши још један поглед на Мартина — удали се.

Борко Пишта се сав ознојио и брише се; тек ће Мартину:

„Но, ти Мартин! шта не кажеш томе гајдаш да свира?! . .“

„Ја сам сада играо. Када се поново зажелим, ја ћу му рећи и он ће свирати.“

„Ал' кажи сада; az ebadta!? . да ти видим твоју кураж — и махну „фокошем“.

Мартин не чу ове речи, јер је у тај мах гледао за Јањом, која се губила у башти.

Борко попрети „фокошем“ свирачу ако засвира, док он опет не дође, те оде у собу и отуда се чу песма: gyere be rózsám, gyere be! . .

„Но, шта му ниси каз'о да ћеш ми заповедити да свирам? а?! . .“

„Ти ћеш свирати, кад ти ја кажем; а зар ниси видио, да ми не смије ништа!“

„Да, да, кад он није ту . . онда ти је лако говорити — но, и ви сте ми липи момци! да ни један не помогне Мартину! . .“

„Само да је Мартиң поч'о“ — повикаше неки.

„Да, да сам поч'о, а ви би се разбигли . . неће Мартин тући се за вас, не; липи сте ми ви . . . да смо ми сложни к'о Срби . . ал' ви сви побигнете к'о мачке . .“

У том се чу са сокака:

„У Шајкаша чизмице мале,
Еј, сребром оковане“

и уђоше у двориште три загрљена младића. Два овисока, гарила их наусница, а онај у средини мали неки бушан и већ са врата удесио коло и почео играти међу своја два друга.

„Мито Панић!“ повикаше момци а не могаху дахнути од радости.

Мито Панић бејаше чувен међу српском и шокачком момчадијом. Мали, бушаст, одважан, окретан, задавао је он респект на све стране кавгаџијама. Где је он, ту није смело бити велике туче. Мрзио је кавгаџије, те би позвао сместа на одговорност онога, који би први кавгу заметнуо. Иначе је био добар и вредан човек.

„Здраво Мартине! хеј Мартине! . .“

„Здраво, здраво побратиме — викну Мартин весело и потрчи Панићу. Овај га загрли и поче удешавати коло.

„Де'те, браћо! зар да се не игра! Па ми смо браћа! Дед Грга! удеси!!“

„Не смијем! . . .“

„Шта—а—а? . . .“

„Та онај Борко Пишта! . . .“

„Борко Пишта?! . . је л' то онај, што где год дође, забрани свирачу да свира?..“

„Јест, Мито, јест . .“

„А где је? . .“

„Та, ено га у бирцузу.“

„А, а, Јоцо, Перо! Махну на своје другове и као стрела муну у собу. Момци нагрнуше на врата. У соби се зачу жагор, затим се момци раздвојише, неки устукнуше, неки побегоше, а на вратима се указа Борко Пишта без капута и фокоша, а за њим Панић претећи.

(Наставиће се).

ПУТНИК.*)

(Превод.)

Са даљних гора идем сам —
Сад море, дô, куд погледам.
Ја тужан грем куд води пут,
А уздах само пита: куд?

Студен ми овде сунчев сјај,
Прецвет'о живот, увео мај;
Туђински збор ја бацам ван,
Ох, ја сам свуда путник стран.

*

Та где си, та где си
Драги крају мој?
За тобом шаљем ја
Век жеља рој.

Мој крај, мој крај ох, дивни свет,
Где свака ружа мој је цвет
И људи где ја нисам стран,
И мртвих мојих где је стан!

Ох, крај што мој разуме збор.
Мој крају — где си?!
— — — — — — —
— — — — — — —

Ја тужан грем куд води пут,
А уздах само пита: куд?
Но глас где чујем сада стран,
Где тебе није срећин је стан.

Бошко.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Од посете Смоловљеве је туга Шпрингерова добила неки тавнији карактер. Кад год би се сетио тога љубазног, тако племенитога и нестрашљивог човека, увек би могао и на то помислити како би му радо дао своју ћер за жену. Пошто му је пак његово жалосно стање забрањивало и да мисли на тако што, то није желео да се Смолов врати, него се бојао, јер је Јелисавета била пуна нежних осећаја, а опет за његово очинско срце највећа би била несрећа, кад би му ћи подлегла тајним боловима безнадежне љубави.

Када је једне вечери, наслонив лактове на пећ, а главу на руке, био потонуо у таке мисли, оте му се уздах са уста. На то Феодора упусти иглу из руку. Управивши очи своје на мужа, а срцем пуним страха молила се Богу, да јој даде речи, које теше и које су у стању да учине, да се свака несрећа заборави. Мало даље седећи гледаше Јелисавета обоје и с радошћу мишљаше да ће кадгод освануги дан, када ће престати та туга и плач. Она није сумњала о том, да ће јој Смолов бити при руци у њеном предузећу. Неки тајан нагон јамчио јој је у напред, да ће га дирнути та замисао и да ће ју потпомагати; она се само бојала, да јој родитељи неће дозволити, да изведе ту своју намеру, особито мати. Како ће поћи на пут кад не зна ни како јој се зове отаџбина, нити кога да моли за милост. Она је осећала, да би им она сад умекшала срце, па сад је куцнуо час за то. Зато она ступи полагано оцу па стаде код његове наслоњаче. Мислећи да ће је он првиословити, ћутала је у први мах, кад пак примети да се он не миче, она му рече: „Дозволи ми оче, да те нешто упитам.“ Он подиже главу, а тиме јој даде знак да говори. Када те је Смолов пре свога одласка запитао, да ли штогод желиш, ти си му рекао: Ништа. Зар ти заиста ништа не желиш?“ — „Од онога, што би ми он могао учинити, ништа.“ — „Па ко би теби могао испунити твоје жеље?“ — „Правда и правица!“ — „А где се та налази, драги оче?“ — „Само на небу и нигде, нигде на земљи.“ — На те речи још више се накупило бора на његовом челу, а глава му опет клону на руке.

После кратке почивке, настави Јелисавета говор, па живим гласом рече: „Драги оче, мила мајко, чујте ме: данас сам навршила своју седамнаесту годину; у данашњи дан ми дадосте ви овај живот, који ће ми драг и мио бити ако га вама посветим и ово срце, којим вас као другог небесног оца љубим Од како сам се родила, сваки дан је обележен каквим вашим доброчинством; на којем сам вам увек само својом нежношћу и благодарношћу захваљивала; али шта вреди моја захвалност, кад се не показује у делима, шта ли нежност, кад вам је не могу делом показати? О, родитељи моји, опростите својој ћерци слободу, али она хоће да јед-

*) Ово је позната немачка песма „Wanderer“, што ју је Шуберт онако дивно компоновао. Српски преводилац је песму ту по овом свом преводу певао на карловачкој „Беседи“. — Ур.

ним јединим махом учини у свом животу оно, што сте јој ви чинили од како се родила. Па поверите ми једном ту тајну, којом увек завијасте своје јаде." — „Та шта ти хоћеш, драга ћерко?" запита је отац врло узбуђено. — „Ја хоћу да ме о свему оном обавестите, што и ја треба да знам, а Бог зна, какав је то узрок, који ми даде ту смелост, да тако питање управим на вас." Код тих речи клекне она пред оца свог па управи своје очи молећи на њега. Из њених очију светлила је така племенита мисао, очи јој беху при том пуне суза, а онај њен јуначки дух даде држању њеном нешто тако боговско, да је Шпрингер већ почео слутити један део онога, што она намераваше. Његове груди беху стегнуте; није могао ни говорити ни плакати; стојао је тако ћутећи, непомично, као да је пренеражен присуством каквога анђелског бића. Много већа његова несрећа није имала те моћи, да му тако потресе срце, као што то учинише речи Јелисаветине. Та иначе тако чврста душа, коју не могоше ни краљеви да покрену и коју ни беда ни несрећа не мога сатрти, ту душу сад сасвим умекшао глас детета, и забадава је тражила снаге, јер је није нашла. Док је Шпрингер ћутао, клечала је Јелисавета пред његовим ногама. Мати јој приђе да је подигне. Стојећи иза своје ћерке почеше и њојзи сузе тећи, код тако дирљивог тренутка. „А зашто се ти устручаваш, да јој исповедиш нашу тајну?" рече Феодора, када Шпрингер дође себи од узбуђења. „Бојиш ли се њене младости? Зар ти мислиш, да ће Јелисавета, кад чује нашу несрећу, да ће онда и она почети венути од туге?" — „Не," рече отац, гледајући чврсто своју ћерку, „не бојим се да ће она свенути с нама." Код тих речи више Јелисавета не сумњаше, да ју је отац скроз и скроз провидео. „О, Боже мој," повика Шпрингер, „опрости ми моје роптање; познавао сам сва блага, која си ми одузео али нисам она, која си ми дао. Јелисавето, данас си учинила да сам заборавио десет година беде и невоље!" — „Оче," Јелисавета поче, „па кад се још и таке речи могу да чују на овој земљи, онда немој рећи да нема овде више среће; али говори, ја те преклињем реци ми: каква је тебе несрећа снашла, како ти се зове отаџбина, ко си ти и како се зовеш, правим својим именом?" — „Нисам ја више несрећан; отаџбина ми је тамо где си ти нуз мене; име ми је а то и јесам: срећни отац Јелисав тин." — „Драго дете моје" поче Феодора, „сад те морам још једаред толико љубити и волети колико досад, јер ти си утешила и оца свог." На те речи се одједаред сломи постојанство Шпрингерово, он притисну жену и дете на груди своје па пун суза рече јецајући: „Опрости ми Боже, ја бејах неблагодаран; опрости ми и немој ме казнити." — Када се мало утишало узбуђење, рече он својој ћерци: „Обећавам ти ево, драго моје дете, да ћу ти све испричати, што год желиш да знаш; али причекај још који дан, данас не бих био у стању о својој несрећи говорити: сад си учинила да сам је са свим заборавио."

Послушна Јелисавета није више хтела наваљивати на њ', него је чекала, док јој се сам својевољно не исповеди. Али узалуд чекаше она на то; он је слутио њену намеру. Он је мислио да то није оправдано, ако одрече ћерци допуштење, за које га хтеде она молити. Без сумње је то било једино средство, којим би се он вратио из прогонства, а тако би и Јелисавета дошла на оно место, које је и заслужила. Али када је помишљао на опасности и несреће, које се на путу догађају, није могао те мисли да поднесе. Он би био и свој живот дао за то, кад би могао повратити својој породици пређашњи углед и место и кад би могао видети своју отаџбину.

Јелисавета беше уверена, да јој је отац знао шта она намерава, па због тог је био дирнут и није јој могао дати на то благослов свој; али да је он хтео одобрити тај план, зар би он тако избегавао? Јелисавета међутим закључи у себи да ћути и тек тада да отвори срце своје, кад већ све уговори са Смоловим. Јелисавета је знала да би тај пут морао бити врло дугачак, а иначе је било ињи 800 миља, па зато је она кушала снагу своју, те је наумила да сваки дан иде много дуж обале Ишимове. Никакво време није ју задржавало, падао снег или киша она је ишла, често и против воље својих родитеља а тиме се вежбала да се противи рђавом времену.

Зими обично наступају тамо страшне холујине Небо изгледа са свим чисто, а одједаред се сво помрачи јаким ветром. Један ветар дође са леденог мора јако хладан, а други бурни са Каспијског језера. Када се почну ударати, узалуд им се тада одупиру јеле са својим грањем као пирамида, узалуд сагибљу брезови своја стабла чак до земље, све буде уништено и поломљено. У облику лавина јури снег доле с брегова; снег повуче грдно комађе леда са собом, које се разлупа о стену, а кад се ветрови дочепају колиба, животиња, подигну их у ваздух, разбаце их на све стране вурајући их о земљу и силан простор покрију развалинама целе природе.

Једног дана месеца јануара нађе у јутру Јелисавету једна така хука; она је баш била на равници, која је била покривена гробовима, у бли-

зини мале дрвене капеле. Тек што је видела, да је небо помрчало, а она побеже у то свето скровиште. За мало па и холуј удари у ту слабу зграду, па љуљајући је из темеља прећаше јој да је може сваки час срушити. Падајући на колена пред олтаром, Јелисавета се међутим није ни мало уплашила, а бура, коју је слушала да непрестано око ње хуји, све је потресла, само девојчино срце не. Пошто је њен живот могао бити од користи њеним родитељима, то је она сигурна била да ће јој Бог сачувати живот због тога и да је неће пустити да пре њиховог ослобођења умре. То уверење, које се може сујевером назвати, или које ништа друго не беше него онај глас неба, који само побожност разуме; то уверење, и опет велим улило је Јелисавети толико хладнокрвности да се није могла одржати, а да се не одмори, посред највеће грмљавине и непрестаног севања. Она дакле леже пред олтар, на ком се мало час Богу мољаше, па тако мирно заспа као невиност у рукама очинским, као врлина уздајући се у Бога.

(Наставиће се).

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Прилози из збирке Максима Лудајића.

II.

„Болѣ ѿ három száz ezer forintnál.“

У вредности од више нег три стотине хиљада форината вели Григорије Јакшић [1]) у свом мисилном писму из Петрограда у Русији 25. нов. 1818. на Петра Хаџи Марковића, тадашњег будимског становника управљеном, да оставина „Ея Превосходителства Госпожи Јанковичевой — — болѣ ѿ három száz ezer forintnál“ износи.

Ово писмо у савременом препису имам у својој збирци, а добио сам га од пок. Хаџи Марковића, који ми је за живота више пута причао о фамилији Јанковићевој „от“ Миријева; — па како читах у „Јавору“ од пр. 1891. год. на стр. 811. и 812. под насловом „Српска имена у Русији“ за име Јанковић из Миријева, таки се сетих оног писма, које може бити да се односи баш на ону госпођу Јанковић, која је из исте породице Јанковића „от Миријева“ била

Међу тим Јакшићево писмо није без сваког интереса. Из њега ћемо дознати: да је госпођа Јанковић и у Будиму у камералној банци положених 30.000 рубаља имала, сем тог новца имала је и у Срем. Карловцима у „националној каси“ неку своту новаца.

У Карловцима би се дознати могло још и то: је ли ова госпођа Јанковић од исте породице „Миријева“? Како јој је крштено име било? Најпосле: какове је природе била она свота новаца, која се у народној каси у Карловцима налазила? Па шта се догодило са истим новцем?

Е па који сте ближе Карловцима не пожалите труда све то дознати и јавности предати.

А Јакшићево писмо гласи од речи до речи овако:

„С. Петровградъ 25-ог 9-а 1818.

Ваше Високоблагородіе!

За Ваше многѡ кратъ показаное ко мнѣ и ко всякомꙋ истиномꙋ и честномꙋ Сербинꙋ показаемое благорасположеніе не могꙋ доволнѡ изявитъ искреннꙋю мою признателность и ѿ хладногъ сѣвера.

Тогѡ ради долгомь поставляю Ваше В. благородіе извѣстить ѡбъ наслѣдствію Ея Превосходителства Госпожи Янковичевой: (ибо іа увѣренъ, да Ви Господине! ѡ смерти Ея уже извѣщени чрезъ надгробнꙋю пѣснь мною сочиненнꙋю, и по Г. Ігнатовичꙋ тамо послатꙋ) что касается до здѣшнягѡ, кое болѣ ѿ három száz ezer forintnál составляло, оно е Ераріално стало, ибо почивша Г. Я. ніе никаковꙋ тестаментꙋ ѡставила; единое токмѡ Бꙋдимское Ея имѣніе, кое изъ 30.000. Рꙋблей состоитъ, и у тамошней камералной Банки на проценти лежитъ, можемо еще за ея бѣдни Родъ (familia), котори въ Бꙋдинѣ живитъ и подъ именемъ Вꙋичь извѣстенъ, спасти. Въ прочемъ винѣ можетъ быть что иначе называется, ибо женскагѡ полꙋ есть. Мнѣ кажется, что покойна и ѡ сꙋмми нѣкоторой, ко се у националнй касси въ Карловцахъ находитъ, говорила, тꙋю би можно било въ Националный Школскій фонд Сербскій употребити, обаче согласіемъ наслѣдниковъ. Потрꙋдитесь убѡ Господине и Вы, іа сколькѡ могъ отъ моея слабой страни сдѣлати, сдѣлалъ.

Вашегѡ В. Благородія

покорный слꙋга

Григорій Якшичь. Д. и К. [2])

Пишите Господиве прошу Вас, обаче не овамо, но въ Молдавію въ городъ Ясъ на Господина професора Гобдел у Яссахъ съ 1. календаромъ, к да іа, какъ скорѡ лꙋчша дорога бꙋдетъ, ѿлазимъ. іа се къ тамошнѣмꙋ Генералъ конзꙋлатꙋ ѿправлямъ.“

[1]) Шафарик спомиње овог Јакшића као српског књижевника (Geschichte der slavischen Sprache und Literatur Будим 1826. на стр. 222).

[2]) Шта значе ова пи'мена „Д. и К.“? то нека поштовани читаоци овог листа нагађају, ја их немогох протумачити.

ПОЗОРИШТЕ.

РЕПЕРТОАР У ПОСЛЕДЊОЈ ПОЗОРИШНОЈ СЕЗОНИ У НОВОМЕ САДУ.

(Наставак)

Послије Шилерових „*Разбојника*“, које је он написао у младеначко доба, када још све кипи и врије, видесмо дне 8. новембра један изворни комад, историјску драму: „*Јакинта*“, од познатога даровитога пјесника, *Драгутина Илијћа*. Пјесник је ову драму написао скоро пре десет година, дакле онда, кад још није ни прву четвртину свога вијека прегурио. Није дакле чудо, да је ту више судјеловала фантазија, него хладни разбор, који знаде праву мјеру страшному и необичному. „Јакинта“ је суморна слика, пуна поетичних сцена, али поједине њезине одвише страшне слике надахњују нас више страхом, него сажаљењем, а драма или боље говорећ, трагедија, мора у нети час и један и други осјећај побудити и измирити. Нама је право, што Јакинта онако страда, али, мислим, није никога, [illegible]

[illegible]

О комаду „*Неће варошанку*“ (шаљива игра у 4 чина од *А. Шрајбера*, превео *J. Максимовић*), што је приказана по први пут код нас дне 9. новембра 1891., наша се је критика изразила, да се тај комад може доста угодно гледати, и да је тема, како треба бирати жену, која има не само срца, већ и знања и манира, уза све то, што у комаду важније особе играју споредну улогу, те што су некоји конфликти и измирења неприродни и непротумачени, ријешен доста пријатно, нарочито да пријатно, шаљиво разположење код ријешавања тако озбиљнога темата подржавају: смијешно мудровање надришколе Фрица, војничка оштрина старога Вилдермута и препредена најивност Елизина.

„*Сеоска лола*“, игра у 5 чина с певањем од *Е. Тота*, превео и за српску позорницу удесио *С. Лекишев*, познат је комад на нашој позорници. Тај „сеоска лола“ права је, [illegible] тип, који су узалуд [illegible] хтјели. Сва су лица ваћена из живота, и ту пред нашим оком пулзира [illegible] живот, крећу се тако природно за[illegible] те се ми [illegible] радујемо и жа[illegible] за [illegible] из живота изва[illegible] и [illegible] сел[illegible] да опет и [illegible]

[illegible] драма у [illegible] „*Пириска* [illegible]“ [illegible] што је представљена [illegible] је то драма[illegible] може свако, [illegible] разабрати, [illegible] тако, [illegible] заните[illegible] ту посве [illegible] 5 чи[illegible] особе; [illegible] говора, ту се [illegible] на премда [illegible] побједу ипак [illegible] и [illegible] драмском крат[illegible] и [illegible] кућу.

[illegible] подржава [illegible] [illegible] ту[illegible]

вицу прогања, мучи и вара, док га најпослије не ода његов бивши књиговођа, пропалица Плантроз, који тиме спасава (?) породицу Верниjeову, а банкара доводи у тамницу. Та фабула са доста прозаичним еписодима није у истину вриједна наслова драме. Једина донекле драмски занимљива особа, удова Бернијеова, побуђује у нама донекле осјећај страха и сажаљења, али она престаје бити драмски занимљива, кад се решава, да учини крај свом животу тиме, да се загуши у соби, пуној угљичнога киса, те мјесто да си кћер охрабри, она пристаје на то, да и кћи с њом заједно умре. Осим тога не свиђају ми се предигре у драми. Ја разумијем предигру у Гетеовом „Фаусту“ гђе богови предестинирају радњу, онђе је разумљива предигра у небу; разумијем и хорове античких драма, којим је задаћа, глазбом побудити потребну душевну предиспозицију, али у комадима, гђе све одвиси од радње људи, подсјећају ме такове игре на оне слике са цедуљом у устима, која тумачи идеју слике, а којима се иронично смије Лесинг у своме недостижном „Лаокону“.

Посве ти је другога кова шаљива игра у 4 чина: „*Ђаволове стене*“ од *Оскара Блументала*, превео *М. Ђ. Глишић*, приказана овђе први пут 14. новембра 1891. Било је доста смијеха и радости на видику вјешто заплетених комичних ситуација; јер у том комаду познатога њемачкога писца не лежи комичност у духовитој игри појединих ријечи, какових само Французи на шаке умију сипати; ту је комичност у појединим ситуацијама, у комичном сутицају и заплету разних вјешто изведених призора из обичнога, филистарскога живота, које би морали појединце испричати, да им прикажемо комичну садржину. Те комичне ситуације вјешто су изабране и технички добро поразредане, па ако та шаљива игра и не испуњује ону вишу етичку задаћу комедије: „ridendo castigare mores“, оно је, не додуше потресни ни ванредни, већ мирни и пристојни заплет, те посве досљедна карактеристика главнијих лица: старога бонвивана Хајнцлмана, псеудогенерала Квилинца, комичнога архивара Тимпа и слуге Јована, довољна за естетско шаљиво уживање једне вечери.

Дне 16. новембра виђесмо два комада, која и својим насловом и предметом и заплетом одају, да им је фини француски l' esprit замислио идеју и саткао технику. Један је стари зналац нашега позоришта: „*Партија пикета*“, игра у 1 чину, по *Фурнијеру и Мајеру* превео *Ф. Оберкнежевић*. Премда је клороформ, главни покретач у расплету те духовите шале изгубио чар новитета, ипак се комад још увек радо гледа у свим позориштима.

У исти дан виђесмо по први пут „*Три жене у један мах*“, шаљиву игру у 1 чину од *Александра Космара*, с њемачкога превео *Окомир*. За право: ово је француски комад од Скрибеа, а Нијемац га је тобоже прерадио, како је то у врло духовитој рецензији у „Позоришту“ примјетио „—ст—“, под којим словима се крије, како се то сада „post festum“ може издати, стари мајстор у царству духовитости: Др. Лаза Костић, који нека ми добростиво ову индискрецију опрости; његови знанци познали су у тој рецензији и онако: „сјајне токе Иванове“. Кад се је тај комад свидио таковом aукторитету „in poeticis“, онда је то најбољи знак, да ће се тај у истину шаљиви комад одржати. А и јест у истину права милина гледати, како мало сујетни и ћакнути трговац. Годиве, по невољи на час постаје муж трију жена, грофице Казетијеве, њене слушкиње Нине, и да како своје праве жене, те тиме, и не знајућ, поможе грофици извести, да његовим пасошем спасе свога мужа карбонара, који тако сретно кроз редове војске, што јој опколише дворац, пролази те сретно дохвати границу.

Дне 17. новембра угледасмо изворну слику из српскога живота: „*Врачара*“, од глумца српског народног позоришта, *Веље Миљковића*. Критика је тај комад преоштро осудила. Ја држим, да у комаду има и драмски занимљивих особа и радње, само би се та радња и те особе морале друкчије поразредити, нарочито би се сама врачара имала извести као главна особа, око које се кроз све чине, а не само у другом чину, сва радња као око главне особе креће, а онај кулмен заплета у другом чину имао би бити и свршетак, јер послије њега, како је у комаду сада изведен, престаје сваки интерес за радњу. У време неке пошасти, ради које помре или се расели цијело село, изгуби баба Анђа свога сина, те јој је једина брига, да га нађе. За то се она даде тобоже на врачање, само да имаде прилике многима гледати у лице и руку, не би ли се тако срела и са својим сином. У њеној близини живе и к њој долазе њени унучићи, дјеца њенога изгубљенога сина, а да ни она ни они о том ништа и не слуте. Чудан случај нанесе напокон њезинога сина у њену колибу, те се ту сада сви упознају у другом чину. Што даље слиједи, то је присиљено извађање појединих антецеденција, које би требало тако удесити, да се упоредо са доласком Анђинога сина доврше. Састанак сина са матером и дјецом управо је драмски јак, потресан и занимљив. Баба Анђа је добро цртана и идеалисана. Даде ли се писац на поправак те радње према искуству, стеченом пригодом представе, могао би то још бити добар комад. У овом облику далеко заостаје иза

„Буњевке“ од истога писца, о којој ћу касније у кратко говорити

Дне 19. новембра приказана драма: *„Федора“ Сардуа*, у преводу *J Мишкатовића*, стара је и угодна знаница и нашега позоришта, која са управо мајсторским рисањем психолошких промијена у души Федориној у одношају према убијици свога мужа до краја занима гледаоце и занимаће још дуго свакога, ко има срца за боли срца и душе незаслуженом несрећом прогоњених људи

Послије тога класичнога комада огледала се управа са једном Рајмундијадом и на недељну публику, те је дне 21. новембра приказан: *„Расипкућа“*. позоришна игра у 5 чинова, превео *И. Стојановић*. Тенденција те чаробне игре је лијепо замишљена и изведена, те нарочито шарена и фантастична сценерија недељну нашу публику угодно и поучно забавља. Говорило се, што им драго, да су ти комади Рајмундови застарјели, они ипак пуне кућу, те ето и Бечлије зидају посебан „Рајмунд-театер“.

Послије тога познатога комада изненадила нас је управа са једним овђе по први пут приказаним комадом од модернога њемачкога писца *Рихарда Фоса*“, позоришном игром у 5 чинова, под насловом: *„Ева“*. Од истога писца приказан је још један комад под насловом: *„Александра“*. Ниједан од ових комада није код нас стекао опће допадности; а ја држим, да избор тих комада и није сретан, премда смо ми иначе увијек захвални управи, кад нам даде видјети какав модерни комад. „Ева“ је чудан карактер, који је психолошки за позорницу зло замишљен. Кћи човјека сумњивога карактера, грофа Дирена, који се бави опасном и погледом на „point d' honneur“ проблематичном спекулацијом, услијед које и он и с њиме његови компартиципанти пропадају, љуби свога заручника Елимара, ниткова, који је послије очеве јој катастрофе немилосрдно оставља. У кућу грофа Дирена долазио је честити творничар, Јован Хартвиг, који љуби Еву, а да ту тајну ни њој ни кому другому не саопштава. Он такођер страда услијед грофове катастрофе; ну он веледушно то подноси, те преузима на се, да подмири оштећене учеснике грофове шпекулације Ева то види, те из захвалности за њега полази, премда још увијек љуби ниткова Елимара, и макар да добро знаде и осјећа, да Јовану неће моћи донијети друге брачне среће, осим вршења дужности и бацања мрвица са стола богаташке љубави. Већ је то прва одвратна црта у њеном карактеру, да у брак са честитим Јованом носи љубав за ниткова Елимара. Та одвратност расте у следећим чиновима, гђе и опет послије дуљега брачнога живота са Јованом, у којем постаде и мајком његова дјетета, и гђе имаде толико прилике заљубити се у витешки значај свога мужа, чим је први пут Елимар походи, у њој оживљује страствена љубав према њему, те не обзирућ се на очај мужа и невино дијете, оставља мужевљеву кућу, те живе са Елимаром, док се је он не засити, те све смишља, да је наговори, да се опет к мужу поврати. Ни тужна исповијест друге жртве Елимарове, дјевојке Тоанете, не дозива је к памети, те она од Елимара с револвером у руци захтијева да је узме за жену, а кад он то категорично одбија, онда га она убије. Ето је у тамници, ну ни ту се не каје ради Јована, што му је уништила срећу живота, нити на видику толиких доказа његове љубави, које јој и у тамници приноси, не плане њено срце љубављу према њему; она још и ту као да није заборавила Елимара. Такова жена са таковим посвемашњим недостатком етичне висине, не може бити драмском јунакињом, чије удес нас напуњује страхом и сажаљењем; ако смо дирнути у часу, гђе умире, то жалимо не њу, већ Јована, који сву нашу симпатију постепено кроз све чине предобива, тек му у нашем демократском поносу не можемо одобрити, што је тако слаб и женски попустљив према жени, која му је уништила сву срећу Друкчији је то момак, Филип у *„Господару од ковница“*, од *Онеша*. Француска реалистика достојно се мјери својим здравим правцем са реалистиком Достојевскога и Тургењева; дочим ето Фос бира психолошке појаве, које се човјеку здравога срца и душе свиђети не могу. Њемачка критика приговара Фосу, да бира неке абнормалне криминалистичке теме, с којима се збиља не зна и не може ништа почети Сва је прилика, да је гласовити правник др. Неуда у Бечу и на Фосове комаде мислио, када је недавно у једном књижевном друштву, држећ предавање „о криминалистици у модерној драми“, рекао, да су пјесници: слаби јуристе. Оцијењујућ опширније „Еву“ у 27. и 28. бр. „Позоришта“, ја сам истакнуо и друге мане тога комада; овђе сам се ограничио тек на ове главне приговоре проти главној особи те модерне драме.

Управо је тако лоше замишљена *Фосова* драма *„Александра“* (у четири чина), што је приказана 4. децембра. У „Еви“ бар је техника добра, дочим је техника у *„Александри“* епска, а не драмска. Дочим у драми већ у почетку не смије бити инкогнита, епски нас сликар уваја у мах „in medias res“. Тако је и у драми *„Александри“*, која нам доводи у мах у почетку ту јадницу са седам година претрпљене тешке тамнице на леђима, коју је претрпила не ради каковога криминалнога чина, већ

ради криминалнога хтијења, што је хтјела у очају да задави чедо своје љубави са својим заводником Ервином, који ју је оставио, ништа о том не знајућ. Повратив се из тамнице, хоће да му се освети тиме, што га жели до тога довести, да је узме за жену, а онда да му открије тајну. Разумије се, да и она умире, кад мјесто освјете у њој плане љубав за Ервина; ну то нити је оригинална замисао (сјећам се исте идеје у једном француском роману), нити је драмски изведена. Нећу даље развлачити говор о тим двима радњама Фосовим, већ изричем, да ми се чини, е нису за наше позориште. Преваћач г. *Сл. Милетић* би се и сам о том увјерио да је видио те комаде на нашој позорници. И најновији комад Фосов „Neue Zeit“, који је другђе успјео, није могао у бечком „Бург-театру“ загријати публике.

(Наставиће се.)

Јован Храниловић

КЊИЖЕВНОСТ

Први приказ српских народних песама у Италији.

Пре кратког времена дошла ми је до руку књижица, чији потпун натпис гласи: „*Sulla raccolta di canzoni serbiche pubblicate da Vuk Stephánović Karadcić. Articolo di B. Biondelli (Estratto dal IV. volume del Politecnico) Milano, coi tipi di Luigi di Giacomo Pirola 1841*“ — Име овога писца до тада ми је било непознато, а и сада о самоме писцу готово ништа не знам и ако сам се трудио да о њему добијем какве податке. Све што сам о њему могао дознати, своди се на то, да је, осем ове књижице, написао: „Atlante linguistico d’ Europa“ (Milano 1841.) и „Studi linguistici (Milano 1856.) У овој последњој књизи налази се и одељак *Sui canti nacionali S'avi* (о словенским народним песмама); али ово дело нисам могао добити.

Узмемо ли у обзир, да је књижица, која је пред нама, штампана 1841 године и да је ово први приказ српских народних песама у Италији, јер је Томазеова збирка превода наших народних песама штампана годину дана доцније (1842) мислим, да не ће бити на одмет да је прикажем и нашем свету и да се види шта је о нама и нашим народним песмама писао један Талијанац пре пуних педесет година.

Књижица ова написана је поводом штампања Вукових народних српских песама у Липисци, а задатак јој је — као што вели писац — да ове народне песме прикаже својим земљацима, јер, на жалост, у Италији о њима још није било ни помена. Да би овај приказ био разумљивији његовим земљацима, писац им пружа географску слику српскога племена напоменувши, да под именом српскога народа не треба разумевати само онај део, који живи у тесним границама кнежевине Србије, него цео народ, који броји преко пет милиона душа и који се налази: у Бугарској, Маћедонији, Србији, јужној Угарској, Босни, Херцеговини, Црној Гори, Далмацији, Славонији, Истрији, Штајерској, Крањској и Корушкој, јер ови народи, и ако су вековима одељени један од другога, сви су једнога порекла и сви говоре једним језиком, а разлике су врло малене у главноме су у изговору.

После оваке напомене излаже историју српскога, хрватскога и бугарскога народа од најстаријих времена до ослобођења Србије У излагању историје писац се највише зауставио на српски народ. Што се тиче верности историјске нема му се што пребацити, према ондашњем стању наше историјске науке.

Кад је упознао своје читаоце са историјском судбином српскога народа, зауставио се писац на језик српски и његове дијалекте. Изложио је Вукову поделу и казао у којим се крајевима говори који од три главна дијалекта; али замера Вуку, што је из те поделе искључио бугарски дијалекат, јер се он и не може друкчије узети него као дијалекат српскога језика. Напомиње у потврду тога, да су у Бугара прешле и неке српске народне песме — По Бионделију Бугара има нешто више од пола милиона, који живе у Бугарској, а има их неколико хиљада и у Маћедонији, које тамо однесе бујица догаћаја. — Говорећи о језику, незаборавља ни на правопис и помиње глаголицу, ћирилицу и латиницу, одаје заслужну пошту Гају, што је дотерао и упростио латиницу, али жали што латиница и ћирилица сметају књижевном јединству.

За тим прелази на Дубровник, те кратким, али врло јасним потезима, приказује знаменитије представнике дубровачке књижевности, која је била у најбољем јеку, до кобне 1667. године, када земљетрес затрпа Дубровник, те под тим ударом у XVII. веку постаде мртва тишина, коју прекидаше само звук народне песме, коју је прикупљао и штампао Андрија Качић-Миошић [1]) После Качића

[1]) Из овога видимо, да и Биондели, као и сви његови савременици, мисли да су Качићеве песме чисте народне песме.

помиње радове Дела Белине, Волтиђијеве, Стулијеве и других, па прелази на Доситија, Давидовића, Мушицкога и Милутиновића. О Доситију је највише проговорио и истакнуо његово начело, да се пише као што се говори. О другој тројици мање је говорио; али је опет о свакоме казао онолико, колико је његове земљаке могло интересовати, а, што је најглавније, суд му је о свима врло правилан Из свега се види, да је Биондели врло добро познавао српски народ и његову политичку и књижевну историју.

Главно је тежиште овог Бионделијевог рада — Вук Стефановић-Караџић, о коме врло одушевљено пише, а за његов *Речник* вели, да је такав, да у мало чем има да позавиди најкултурнијим европским језицима. Ипак вели Биондели — Вукова је највећа заслуга што је прикупио народне песме, па у кратко излаже садржину сваке књиге и карактеристику јуначких и женских песама. Помиње главне јунаке у песмама и тврди, да би се од српских народних песама лако дале састављати врло лепе целине, особито да би била интересантна целина о Марку Краљевићу. Таква целина личила би Омиру, Виргилу и Осијану. Ипак — вели Биондели — таквих целина има готових, које су саме собом мали епос, као што је „Женидба Максима Црнојевића“, коју доноси у врло опширном изводу, да би тиме заинтересовао своје земљаке „да приону око изучавања суседног језика и да својој књижевности створе ново пространије поље.“

Биондели вели, да су сви словенски народи од природе наклоњени музици и песми, а то најбоље сведоче њихове народне песме, сви словенски народи имају своју народну поезију и многи словенски научници прикупљали су је; али од свију словенских народа, српски је у томе најбогатији, јер је и српски језик најподеснији и најзвучнији.

Напоменемо ли још, да Биондели много полаже у Србију и да се нада да ће се српски народ брзо препородити и свбју књижевност подићи на онај степен, на коме се налазе и остале словенске књижевности, завршили смо приказ ове талијанске књижице, у којој је писац својим земљацима врло ласкаво приказао српски народ[1]).

Дан. А. Живаљевић.

[1]) У 39. броју „Српских народних новина“ (Тоше Павловића) од год. 1844. има на последњој страни ова „Књижевна вѣсть“ Господинъ Ферд. Пеллегрини превео е Сербске Народне Господиномъ Вукомъ Стефановићемъ совокуплѣне пѣсме на таліанскій єзыкъ. и издае ій у Дубровнику. Прве две свезке, свака одъ 300 страна, содржават'ће у себи само любавне, Гдиомъ Вукомъ, женске назване песме. Цена е сваке свезке 1 фор. 40 кр. ср. — Предбройнике примају у Задру Браћа Баттара, у Сплету Пиперага, у Дубровнику Мартекини, у Пешти Учредничество овы Листова. — Из овога видимо, да је г. 1844. изишла велика збирка српских народних песама у талијанскоме преводу г Ферд. Пелегрини-ја. И тако ће дакле Пелегрини бити трећи приказивач српских народних песама (после Бионделија и Томазеа) у талијанској књижевности.

Уредн. „Јав“.

Српске нар. пјесме слијепца Раде Рапајића. *Вјерно прибиљежио и за штампу приредио Манојло Кордунаш. (Приказ скупљачима српског народног блага.) Књига II. У Новоме Саду Издање и штампарија А. Пајевића. 1892.* — м 8-на, стр. XVI. и 248. — Цијена 80. новч. (Свршетак.)

И међу остатком од деветине пјесама има их 3—4, под којима у нотацијама г. скупљач вели, да се *подударају* с овом или оном већ штампаном пјесмом, али ипак својима дава првенство, као и свима осталим, под којима је казао да су варијанти већ штампанијех пјесама. То је урадио на више мјеста и ако није свуда назначио *чији* су варијанти.

Све поменуте пјесме нијесу ништа друго, до ли проста копија Вуковијех и другијех. Да нијесу изгрђени многи стихови из појединих пјесама, могло би се рећи, да су по ново оштампане пјесме Вукове и осталих скупљача. Свему је томе виновник казивач, од њега су пјесме и прибиљежене. Н. пр. слијепац Рапајић чуо је једну пјесму од другога или, ако ћемо, чуо је, гдје ју неко пјева из Вукове или макар чије збирке пјесама, па ју је само површно запамтио: костур је остао исти а овај му је дао месо и заодјенуо га онако, како је то била кадра његова машта и његово познавање језика да учини. Ако је дакле један исти сиже у двјема нар пјесмама разноликог колорита, увијек ће се одликовати оригинао од копије — стара од нове —, па ма се како трудио казивач, да му пјесма уплившие на своје слушаоце. Из тог простог узрока можемо се увјерити о опадању нар. пјесништва, особито нар епике, и обрнуто. И у самим оним пјесмама, што тек данас првом биљеже из уста народних, узалуд ћемо тражити оног нар. пјесничког духа, каква налазимо у Вуковијем и старијег времена пјесмама — нема га! Гдје су вам у новијем пјесмама оне персонификације, антитезе и хиперболе, гдје ли синоними, сарказми, иронија, плеоназми и т. д., што и уздиже наше старије нар. пјесме онако високо?! Но то опет није кривица скупљачева, ни казиваочева; али *биљежити поново пјесме Вукове и других скупљача*, не да се никако оправдати, што потврђује и г. Кордунаш оним четирма пјесмама из своје I. збирке. Ако се не оставимо овакога посла, зар не ћемо кроз једну деценију више урадити, односно квантитативности нар. умотворина, него ли је Вук урадио у цијелом свом жив ту? Шта ћемо се тијем користити? Обратити на се пажњу осталих просвијећених народа, да нас прстом показују, што још ни на измаку деветнаестог вијека не знамо своје дуж-

ности при биљежењу нар. умотворина — ни у пола мјере, него ли је Вук знао отрагу њеколико деценија. До душе, наћи ћемо и у Вука гдје гдје: „то исто, мало друкчије“ мјесто натписа једне пјесме; али такова пјесма битно се разликује од своје предходнице — и у именима својих главних јунака и у њиховим акцијама. Свакако ваља да признамо, да је Вук — који је, може се казати сав свој вијек провео тумарајући кроз народ — наилазио и по више пута на једну исту пјесму код разних гуслара српских, па ју је ипак пропустио — није је више штампао, видећи да од такове пјесме не бисмо имали никакве користи, па баш да се у чему год и разликовала терминологијом од своје претходнице. Па и у таковој прилици двојако нам је користило: пјесму је пропустио и, за цијело, побиљежио знатније ријечи из ње, те прилагао ријеч по ријеч у свој рјечник, какав нам је могао пружити само један Вук Караџић.

Но ја се и сувише одаљих од предмета.

Да је као што рекох односно ових копија давно штампаних пјесама и њиховог казиваоца — што вриједи у опће и за све остале —, навешћу по њеколико стихова из горње и из Вукове збирке, као синониме једних истих пјесама. Н. пр.

Вук:

Трећи бјеше цури муштерија
А некакви *Кудуз-Дел-Алија*,
И он Мари књигу оправио,
Овако је њојзи говорио:
„О, Маријо, секо Ђурковића!
И ја сам ти, цуро муштерија“... (III., 478.),

Кордунаш:

Ал' ето ти трећега Турчина
Са Кладуша *Куљделес Алија*:
„Ој дјевојко, Јурковића Маро,
Просићу те, оћеш поћи за ме“... (II., 16.),

Вук:

Вре да видиш лијепу ђевојку,
. . . .
Начини се млада сератлија (иста, 480.),

Кордунаш:

Каква бише Јурковића Мара?
. . . .
Ка *негдашњи* јунак Сератлија (иста, 19.),

Вук:

Ал говори Сенковићу Иво:
„Што б' се, бабо, рува поплашио?
Ја с' не бојим ни жива курјака,
А камо ли мртве кожетине“... (иста, 392.),

Кордунаш:

Весело му д'јете одговара:
„Ма не лудуј, мој бабајко стари!
Дај ти мени цестир и благослов!
Да ја идем за те на мегдане.
Не бојим се ни жива курјака,
Камо л' да бих мртве кожетине“ (иста, 26),

(Ова два задња стиха подвукао је сам г. скупљач. За што је то урадио, не бих знао поуздано одговорити. Овај би одговор вриједио и за многе њиме подвучене стихове, на које обраћа пажњу пошт. читалаца.)

Вук:

Паде вранац и притисну агу (иста, 398.),

Кордунаш:

Паде ђога на траву зелену
И притисну Агу од Рибника;
А не може Турчин да изађе
Мртво га је кљусе притиснуло (иста, 31,),

(Овдје један стих Вукове пјесме слика колико четири Кордунашеве).

Вук:

Али Марков соко јогуница,
Као што је и његов господар:
Он не даде утве златокриле,
Већ сокола шчепа везирева,
Па му просу оно сиво перје (II., 427.),

Кордунаш:

Свадише се два сива сокола: —
Јачи соко Марка Краљевића,
Па удара турскога сокола
Удара га и *папком* и кљуном,
Све од њега пол'јетало перје (иста, 36, 37.).

Ријеч „папком“ подвукао је г. Кордунаш. Ваљада за то, што је истоме изгледало апсурдно. Ту је ријеч, разумије се, казао слијепац Рапајић и ваљало је убиљежити, за што не смијемо ни најмање приговорити г. скупљачу — вршио је своју дужност скупљачку.

Сувишно би било кад бих и даље цитирао о ваких и сличних синонима Вуковијех, да и не спомињем многи изостатак стихова из поједине пјесме што управ Вукове и карактерише, као такође и сувишак истијех, чиме чешће праве себе смијешним, управ досадним.

И елизија ћемо наћи у овој књизи, каквих нема нигдје у Вука Н. п. (*слав'* (-слава), *'ној* (оној). *ни'квој* (-никаквој), *'на* (-она), *на'пако* (-наопако) и т. д., што је опет продукат слијепца Раде. Али поред тога има нешто, што би се могло приговорити и г. скупљачу односно дужности скупљачеве са стране, систематично-језичне. Н. пр. код ријечи „појо“ (појео), „вавје“ (у вијек), „јопе“ (јопет) и т. д., нема нигдје знака елизије; „од стра“ имало се убиљежити „од стра'а“; код „д'јевојчица“ не служи знак елизије и т д.

Шта да речем јоште о овој књизи? Мана бих могао набрајати још дуго и дуго; а шта би се имало казати о доброј страни њеној, то ће већ сам поштовани читалац искомбинирати, е се бојим да не пређерам, те да неби когод посумњао у моју естетичну страну. — Дај, боже, да се окрене на боље! . . . .

У Херцег-Новоме, јануара 1892.

Вељко Радојевић.

ЛИСТАК.

Њешто о двјема сабљама Карађорђевим.

У књизи „Живот и дјела Великог Ђорђа Петровића Карађорђа“ од Константина Н. Ненадовића у епизоди „час убијства“ писац нам цитира све ствари Карађорђеве, које су се код њега нашле по свршеном убијству, а понесене у Биоград кнезу Милошу, међу којима се спомиње и сабља „коју му је руски цар Александар I. још кад је у Србији ратовао подарио, с натписом: *Заштитнику православнија вери и отечества.*“ У астериску испод текста између осталога стоји: *Речену пак сабљу, коју је руски цар Александар I. Карађорђу поклонио, Милош је такову код себе задржао. Но кад 1839 год Милош буде из Србије протеран, однео је и ту сабљу са собом, коју доцније поклони своме сину књазу Михаилу, коју он преправи, и корице њене самим дијамантима украси, па кад је се у богато његово одело које је дијамантима тако урешено било облачио, њу је пасао. Та сабља, после смрти књаза Михаила 1874. године кажу да је од некуд дошла у бечки „ферсацамт“ — заложницу —, но после 11 месеци почем није искупљена, продата је лицитандо, коју су неки бечки Чивути купили, а коме су је они препродали“, Бог свети зна.*

Каква би дакле била она сабља, те ју је купио у Бечу наш бесмртни Његош год. 1837., којој је такође и пјесму испјевао у свом „Пустињаку Цетињском?“ – Јамачно друга? — А ево те пјесме:

Сабљи бесмртнаго вожда Карађорђија

коју сам купио у Бечу 1. јунија 1837. год.

Оружје свештено, вјенчано са славом!
С каквијем вастргом тебе данас виђу,
Каква ли ми чуства душу потресају!
Плачући те славим, с уздисањем гледам,
Кад ми на ум дођу своја дјела страшна;
Кад си у рукама вожда и витеза
Кроз полкове густе тирана луцкога
Сијевала страшно, и крвљу се мила —
Подижући Српство, круну му ишћући.
Ти си властовала на равнинам бојним;
Пред тобом је Стамбол — бич народах -- дрхта';
Од твојега звека и моћна удара
Тресла се је луна, премрска планета.
Ти светињо наша од српског тријумфа!
Вјечно ћеш ми бити знаком спомињања
Великијех д ела оца отачаства;
Ја ћу тебе хранит' као киту праву
Од невехлог в'јенца рода избавника.

Очевидно је, да ово није она иста сабља што је послије смрти кнеза Михајила на лицитацији продана Чивутима. А бесмртни Његош и ако је откупио (ваља да од туђина?) једну српску светињу, — за што му ни један Србин није кадар одати довољне поште, — ипак нам је тиме више загорчио помисао на оне *великане,* у које његда српски народ полагао своју наду, у којима је гледао своју љепшу будућност!...

Тако су се дакле поштовале заслуге српских Ахила?! Тако су се чувале српске светиње?!...

У Херцег-Новоме, септембра 1890.

Вељко Радојевић.

Поводом ове белешке г. Радојевића, коју смо још одавно добили, сећамо се једнога дописа из Лике у „Српским народним новинама“ Тодора Павловића, у бр. 67. тога листа за годину 1844., у ко ем се такође говори о неком оружју Карађорђевом, те тако до осимо овде и тај допис да га читалац у свезу доведе са горњим врстама. Допис гласи:

„*Из Лике.* — У капетана Ножанића, Удбинске компаније, личке регименте, налази се пушка Шиба сребром извезена, и у обрбаше сережена Лички, Меде Скорупа из села Церје, Смиљанске компаније, налази се анџар *Црнога Ђорђа, Сербије избавитеља.* Кад је Ђорђе у тринајстој години текућег стољетија из Србије у Цесарију прешао, буде у Митровици од Пишкорца, капетана од управитељства гостољубиво примљен, и дарује овоме при растанку и опроштају за знак благодарности и пријатељства своју пушку и анџар. Пишкорац умре у Карлштату у пензији, а син његов Данило, фендрих Личке регименте, дарује оба та адиђара свом пријатељу, капетану Ножинићу*), који и данас пушку, као највећу драгоцен ст држи, а анџар даде Меди С орупу, с ким је негда скупа служио и с њиме се добро пазио, да га носи за појасом за украшеније, и да се поноси. — Ово господине зато јављам, што мислим да би вредно било пазити, да неби те две драгоцености, које су досад за свети залог пријатељства служиле, данас сутра у недостојне руке пале или се како шћердале“

Да ли се слутња дописникова испунила — ко би то данас знао?

И наша „Матица српска“ има и чува нешто од оружја Карађорђевог.

Уредн. „Јавора.“

*) У допису стоји на једноме месту Ножанић, а на другом Ножинић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= *Мих. Рашић*, артиљериски капетан и ађутант краљев, који је године 1889 путовао у свити краља Милана у Цариград и у Јерусалим, описао је тај свој пут и издаје тај свој путопис у књигама, од којих је изишла сада прва књига са натписом: **„С Њ. В. краљем Миланом на истоку.“** Опис је овај веома занимљив и поучан, а где је нужно било додате су и илустрације. У београдском „Народном дневнику“ излази баш сада опширнија и повољна оцена ове књиге. Писац нас извештава, да је већ и друга свеска дата у штампу и да ће донети 15 лепих слика, међу овима и лик Ахмет паше који се често у књизи спомиње. Поред тога донеће и карту Сирије и Палестине, као и скицу целога пута. Прва свеска доноси ове главе: Цариград — Бело море — Хаџилук. Књига је посвећена краљу Милану.

= Из „Новог времена“ прештампан је у засебну књижицу: *„Одговор Димитрија Руварца на чланак* **„Правда и суд“** *од Г. С. М. Веселиновића“:* Ова је књижица наставак полемике, што се између ова два писца изродила поводом Руварчевог приказа књижице „О постању српског патријархата“, што ју је Веселиновић написао, те је онда Веселиновић реплицирао Руварцу у „Веснику српске цркве“, а овај сада завршује полемику ту предлажући, да се изберу стручни људи, да у овој спорној ствари свој суд изреку, и он ће се томе суду поклонити. Мислимо да овај суд неће бити нуждан.

= У Београду је почетком ове године покренут нов лист под натписом **„Породица“** намењен родитељима, и највише се бави поучавањем како ваља васпитати децу. Добили смо до сада три броја, из којих видимо, да се уредник К. Петровић, и уређивачки одбор, озбиљно лаћају свога посла. Чланци из физичког, интелектуалног и моралног васпитања долазе један за другим и читају се лако, тако да ће лист, ако се уредништво буде и у напредак старало да доноси у своме листу што зрелије написане саставке, моћи захватити корена у нашим породицама. Лист излази двапута месечно и стаје на годину 3 фор.

= Изишла је **„Отаџбина“** за месец јануар ове године (свеска 118) под уредништвом *Милана Јовановића* Радујемо се, што је мимоишла опасност овај изврсни часопис, која му је претила, као што се уредништво крајем прошле године тужило. Без сумње је читалачки свет увидео, да би грехота била, кад би српска немарност отерала у гроб и овај ваљани журнал српски, што га је власник му, издавач и досадањи уредник вредни наш књижевник, *др. Владан Ђорђевић* с толико озбиљности основао и неговао и с толико истрајности до сада тако сјајно одржао српској књизи на дику, а српским читаоцима на забаву и поуку. Издавалаштво се до душе и сада још тужи, да велики број досадањих претплатника није обновио претплате и изјављује сарадницима, да не може давати хоноваре, али кад је „Отаџбина“ ипак изишла, то нам је знак, да су се код ње прилике на боље окренуле, и да се издавачи њени — надају. Дао бог (и народ) да се не преваре! Садржај је овој свесци: 1. Мала погрешка, приповетка Н. И. Вукићевића, 2. Гробар, песма Ристе Ј. Одавића. 3. Историјске црте Ч. Мијатовића. 4. Веруј љуби и надај се, песма С Д. Мијалковића. 5. Ускок од Симе Матавуља. 6. Словак, песма Ђ. И. Иличића. 7. Каменар слика А. Гавриловића. 8. Мисли у ноћи, спев С. Вујића. 9. Један прилог боју на Љубићу од Ж. Живановића, 10. Једна рана, песма М. Илића. 11. Ана Карењина од Л. Толстога, 12. Горњи дом Србије од Вл. Ђорђевића. 13. Прође као сан, роман Жоржа Дири-ја. 14. Данашње стање наших финанција од Л. М. 15. Косовска битка од Ј. Мишковића. 16. Књижевност. 17. Уметност. 18. Књижевне белешке. 19. Библиографија. 20. Одговори уредништва.

= Од некога доба штампају се у Цариграду школске књиге за српску децу ћирилицом. Од 1889. до 1891. штампано их је, као што „Отаџбина“ извештава, шеснаест (рачунајући овамо и три календара.) Најпре је штампан 1889 год „Буквар за народне школе“, који је г 1891. изишао у другом издању; за тим су штампане редом ове књиге; „Српски буквар,“ „Читанка за први разред“, „Мала црквена историја“ „Катихизис,“ „Читанка за II разред“, „Мала српска граматика од Ђ Магарашевића“, две књиге „Граматичице Живојина П. Симића“, „Мали земљопис В. Карића“, „Читанка за III. разред“ од М. Веселиновића (нарочито склопљени за потребу онамошњих школа по француским делима одобреним за Турску) и календар „Голуб“ за 1890., 1891. и 1892. — С радошћу бележимо овде ово што нађосмо у „Отаџбини“, и држимо, да је ово врло важна појава, да Српчад у Турској добивају у школи књижице на своме језику и ћирилицом. С друге стране смо дознали, да се на овоме има да захвали честитоме нашем Србину Стојану Новаковићу, који се за ову ствар заузимао за време својега бављења у Цариграду, као српски посланик.

= „Г. Ц.“ јавља, да је изишао на чешком језику путопис Л. Кубе **„По словенском свету“** и да се у првој свесци тога дела описује пут пишчев *„По Црној Гори“* године 1890. и 1891. Г. Куба је познат славенском свету својим изврсним делом: „Словенство у својим песмама“, у којем је велики одељак посвећен песмама црногорским, које су изишле још и у засебном албуму. Биће свега дванаест свезака са 200 слика. Г. Куба описује Црну Гору сасвим самостално по својем посматрању, а слике су израђене по фотографским снимцима и по сопственоме цртању. „Г. Ц.“ уверава, да је писац врло тачан у описивању. Писац пише веома симпатично по земљу и народ. Предмет сликама је врло сретно изабран. Цена је једној свесци са 10 слика само 30 новч., а целоме делу о Црној Гори износиће цена 3 фор. 60 новч. Дело се дакле може топло препоручити свакој српској кући, која има љубави према оном соколовом гнезду, а која српска кућа не љуби Црну Гору?

= **О пољској приповедачкој књижевности** говори Лајст даље: Од млађих приповедача одликује се Север разнобојним сликањем ситуација, особито у својим приповеткама са села. Он описује сељака онако, какав је, али се чува да упадне у мрачну сухопарност, већ се труди, да своје лепе приче протка песничким описом природе а то им даје тако чудновату драж Северове приповетке читаће свако и по други пут, јер у њима је и здравог реализма и прекрасне поезије. У романима прилично плодне Марије Радзијевић влада велика површност и фабрикантска радња. Она узима предмет ма од куд, те тако наиђе и на страно поље; није онда ни чудо, да га може темељно, реално и верно описати. Она приповеда до душе течно и пријатно, али пажљивијег читаоца неће задовољити. Поред ње стоји читава чета књижевних жена и девојака, које имају много-што да кажу и које доста лепо декламују, али се не могу ослободити остареле романтике. Па и песница Марија Конопницка, која се пре десетак година истакла као лиричарка, постала је новелисткиња сентиментална и романтична. Са овима још никако није довршен низ пољских приповедача, који заслужују спомена, но како не заступају ни ти други какве нове идеје и назоре, не ћемо се с њима ни забавити. Па ако и утицај

пољских књижевника садашњега доба није велики на страни свет, ипак се не може знати, какав ће бити у будуће, тим пре, што им се књижевност снажно развија, те је створила основу, на којој се даље врло лепо може радити. Што се тиче лепих уметности, особито сликарства, напредују Пољаци све то већма и показују особености, које ће њиховим изложбама доделити временом одлично место. Међународну важност, коју Пољаци не могу књижевношћу да задобију, задобиће је својом уметношћу, те ће се тако изравнати онај недостатак. Народи нису сви једнаки, сваки народ има своје особине. Холандесци су н. пр. као сликари постигли врхунац, но књижевна дела њихова врло су незнатна. Шпањолци су као књижевници и уметници створили чудеса, али у философији и у науци живели су од других народа.

═ О преминулом **румунском** књижевнику и песнику **Василију Александриј**-у говори Шратентал од прилике ово. Александри је, нема сумње, највећи и најзаслужнији књижевник Румуна, па и ако се не може упоредити са Гетеом, Бајроном, Шекспиром и Виктором Игом, он је за свој народ учинио толико, колико је сваки од оних великана за свој. Његова важност оснива се на том, што се у свим гранама песништва држао народа и што је био прави и одушевљени покретач и борац за народни развитак. Он је одмах првим покушајима задобио земљишта, јер је предмете за песме своје црпео из врела народнога живота и свагда је умео у добри час свој глас да подигне а тај се чуо на све стране румунскога народа. То му је популарност основало и утврдило. Тако је он наткрилио Мурешијана и Болинтинеана, тако се одржао на висини и поред Еминеска. Највећа заслуга је његова, што је као драматичар управо оснивач румунске народне драме. Са Негруцијом и Когалничејаном почео је писати драме, како би ту струку увео у прави колосек. Његов задатак беше велик; морао је не само стварати драме, већ васпитати и глумце и публику. То је било год. 1840., и он је са својом шаљивом игром „Jorgu del'a Sadagura“ створио тип. Најбоља драмска дела његова су „Boieri si Cioicoi“ и историјска трагедија „Despot Voda.“ За њега је Кантакувен с правом рекао: „Корнељ и Расин нису за Француску учинили више.“

ЧИТУЉА.

(Ника Грујић Огњан). У Сомбору је 1. фебруара. о. г. преминуо честити родољуб српски и учитељ на српској вишој девојачкој школи Ника Грујић, после дуготрајног боловања. Покојник је био усталац за народне ствари и при сваком јавном народном послу он је био један међу првима Беше у 50-ој години свога живота, дакле у пуној мушкој снази. Делање његово на пољу нашег политичкога живота, као и сурадња његова у борби за наше автономне ствари не иду у оквир овога листа, с тога ћемо овде навести његов рад на *књижевноме* пољу, у колико нам је то за овај мах могуће. Покојник је писао по нашим сувременим часописима *песме, приповетке* и *романе;* уз то је писао чланке, подлистке и дописе по новинама. На нашем „Јавору“ радио је од како је овај године 1874. почео да излази под садањим уредништвом. Писао је у њему песме, приповетке и друге ситније радове. *Песама* је његових било скоро у сваком годишњем течају по неколико, а *приповетке* је у „Јавору“ ове написао: Године 1879: „*Његове црне очи*“ и „*Јадна мајка*“; 1882: „*На извору*“ 1884: „*Страст је вао друг*“ и „*Вера за веру*“; 1885: „*Син пустиње*“, историјска приповетка; 1886: *Милан Лалошевић*“; приповетка из живота; 1887: „*Незаборављени дани*“ осећаји млађаног девојчета. Године 1888., кад је умрьо незаборављени наш песник Мита Поповић, описао је Ника Грујић у нашем листу његове последње дане под натписом: „*Први знаци Митине умне поремећености*“. Осим тога је пок. Ника дао овоме уредништву велики роман један за штампање, но због величине тога романа, а маленог простора у листу овоме, вратило му је уредништво ово ту радњу, те ће без сумње и осим тога бити међу хартијама Никиним још и више његових књижевних радова, у колико их није у своме листу „*Бачванину*“ употребио.

Ника је био посланик на нашем народно-црквеном сабору г. 1881—1882. и био је перовођа клуба српске народне слободоумне странке. Он је бележио оне занимљиве радове, на конференцијама тога клуба, те их доцније и на јавност изнео. На учитељским скупштинама, што су у новије доба држане, био је Ника биран за председника и био је у том врло ревностан, као и у свачем, чега се лаћао.

Нека је слава овоме вредном учитељу деце српске, књижевнику и родољубу српском!

(Павле Димић). У Башахиду се 18. јануара о. г. упокојио парох ондашњи *Павле Димић*, на жалост свакога оног, који је покојника познавао и рад његов пратио. Павле се родио године 1846. у Вел. Бечкереку од оца Васе, који је онде био ђаконом, а доцније постао парохом у Орословошу. Покојник је био узоран свештеник и родољуб. Радио је и на *књижевноме* пољу, и то у струци својој. Тако је писао чланке у нашим црквеним листовима „*Беседи*“, „*Гласу истине*“, „*Хришћанском весинику*“ и „*Српском Сиону*“. Године 1870. написао је књижицу „*О назаренима*“, у којој је побијао лажну и криву науку ове новије секте вероисповедне, која се лукаво увлачи и у наш народ, особито у оним крајевима, где позвани не обраћају довољно пажње овој ствари и не употребљују нужне мере, да се овоме злу на пут стане — Нека је дуготрајан спомен овом честитоме свештенику у народу нашем!

ОДГОВОРИ.

Г. С. Д. у С. — Најновији мађарски конверзациони речник, што баш сада излази у свескама, доноси код речи „*Буњевац*“ ове врсте, које ће Вам уједно бити одговор на Ваше питање: „*Буњевцима* или *Шокцима* зове се онај део *српског* становништва наше домовине, који је вере римокатоличке и који сачињава у вировитичкој и пожешкој жупанији већину, у Срему половину а у Бачкој једну петину становништва; расејаних има их и у темешкој, торонталској, барањској, стојно-београдској и пештанској жупанији. Њихов укупни број износи око 500 000 душа.

Госпођици М. Т. у С. К. — Кад Вас баш занима, које је дане астроном Фалб урачунао ове 1892. у критичне, ево ћемо Вам их навести (по новом календару): I. реда: 28. фебруар, 28. март, 26. април, 26. мај, 6. септембар, 6. октобар, 4. новембар и 4. децембар; II. реда: 12. фебруар, 13. март, 12. април, 24. јуни, 8 август, 22. август, 21. септембар, 20. октобар; III. реда: 14. јануар, 11. мај, 10. јуни, 10. јули, 28. јули, 19. новембар и 19. децембар.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 8. У НОВОМ САДУ 23. ФЕБРУАРА 1892. Год. XIX.

КРТИЦА И ШЕВА.

(По Гајблу.)

Кртица под земљом
Дрми, ћути, зева;
По висини шева
Лети и попева.
Кртица се чуди,
Не мож' то да схвати:
„О да луда посла
Летет' и певати!“

З.

БУШЕ.

Приповетка из живота Барањаца.

Приповеда Стеван Радић.

Посвећено мојој снаси Мари Станковића.

(Наставак.)

Борко изађе на улицу и отуда повиче: „Чекај, чекај, ти Мартин! ја ћу да тебе добро истуци, кад буду буше, Јањо неће бити твоје . . знаш, неће бити твоје . . . . а, ти, мало Панић дођеш ти већ у наша бирцуз . . . чекај само . . .“

Гајдаш удеси гајде и поче играње. Девојке у звезде коваху Миту и тепаху му. Пред мрак се поче момчадија разилазити, јер је овде срамота даље остати у бирцузу.

То вече је говорено само о Борко Пишти, Мити, Мартину и — Јањи. Деда Мика Маричин је најбољи газда у М. међу Шокцима. Нема нигде никога, до ли своје кћери Јање. Велико и мало познаје га добро. Како је у М. повећи број Шокаца то је и од њих доста у општинском заступству, а деда Мика, као од најбогатијих, био је редовно биран. Увек се дружио са господом. Једило га је само, што не зна мађарски, па да буде сасвим припознат. Али, то му није ништа сметало, да на своју браћу „голаће“ — тако је звао сиромашније Шокце — погледа попреко. Увек се жалио што није Јању у њеним млађим годинама дао у какви „институт“; новаца доста, те би је могао удати за каквог господина. Али, то се и без тога може догодити. Ето, поткасир, кад год му дође у посету, мило погледа на Јању и каже, да такове девојке нема у целој вароши. Па, како је мила, баш не би било згорег, да буде госпођа. Када је чуо шта се догодило у биртији, мало није из коже искочио. Мартин, Мартин! . . . просјачки син . . Ху, та боље да се није

родила. Шта ће казати господа, када дочују, да му кћи воли Мартина.

„Иди с богом, чоче, баш си дите — рећи ће му жена — како можеш казати да га воли! Дите се поплашило, па из стра' молила да се не туку . ."

„Из стра'! . . . А што није молила кога другог момка, већ оног голаћа Мартина — а? О! гле ти дитета . . . . знам, да не ће поћи за њега, јер прије би ја волио да ме нестане, . . . ал' шта ће свит казати ?! . . . Шта ће казати г. биров, кад дозна, да се моја кћи воли са Мартином — а?! . . . Само да ми је она ту, чисто би ми одлахнуло . . ."

„Да, само се још издири на њу, па нека ми дите још оболи, само би ми још то трибало! . . ."

У том Јања уђе у собу Приметивши строго лице очево у час побледе. Знала је, да јој је отац дочуо за све, што се при игри догодило. Она мишљаше, да то није ништа страшно, што је своје срце поклонила Мартину и што се заузимала, да се не туку. Али јој рече комшиница Јула, како јој се отац љути, што се то догодило и да јој неће дати више у бурцуз. Сада је тек она почела озбиљније премишљати о свему, што је учинила. Али, ипак није могла схватити, зашто је то тако страшно у очима њена оца. Њој је годило, што зна и Мартин, да га она воли и радовала се, што је случај хтео, да он то дозна. Душа јој је осећала препреке, које су сада настале и које су је почеле одвајати од Мартина, али их она није била у стању схватити у свој суштини. Осећаше, да га сада још већма љуби, како је чула за срдњу очеву . .

„Јањо, синко, ти нећеш смити више у коло . . . липо си ме данас осрамотила — рече деда Мика. — Кћи Мике Маричиног . . па воли Мартина . . . ништ, ништ, Јањо! . . седићеш ти код куће, па, ма те нико не видио . . . ма сиде плила . . . да."

„Ал' ћаћо — Јања ће . . . .

„Ништ ћаћо! Ако сам ти ћаћо ти ћеш сидети код куће ту . . . ако ти нисам ћаћо, а ти ћеш отићи, али се више вратити немој . . . ."

„Ја . . . ."

„Ни речи . . . а ти, матора . . . да ми је ниси примила. Ја идем до кума Триве . . тако . . Хм, Мартин, Мартин . . . Свићу ти, нећеш мастит брке са Микином сланином не, не; липши тамо на надници . . . да . . да . . . И ти баш . . . али, но, но, разговараћу се с тобом . . . па, или моја, или божија . . ."

Кад је деда Мика изишао, Јања поче јецати . .

„Не плачи дите моје слатко . . проћи ће то; он ће се одсрдити, само ти немој више то радити. Ја знам, ти си се само поплашила да се не туку . . . .

„Мамо, ал' ја га волим. . ."

„Волиш, дите, волиш; проћи ће то. Ето Мишина Манда волила Јурја, па се удала за Фрању и сада воли Фрању . . тако. . ."

„Не могу, мамо, умрићу, ако Мартин другу узме. ."

„Па добро, дите; може се то још све приокринути . . ниси ти још за удају. За дви три године, може те отац дати и за Мартина . . па. . ."

Чувши ово, подиже Јања главу и отвори плаве очи. Из погледа јој се кресила радост, нада и тако погледаше у своју мајку.

„Чекаћу мамо, чекаћу . . . ал' ја за другог нећу . . јој Мартин је. . . ."

„Добар и лип момак; но . . . знам шта ћеш да кажеш; само ћути пред бабом . . у бирцуз ићи нећеш, па кад он види, да га слушаш, прије ће допустити . . . да дите моје. Мартин, Мартин; ал' триба да волиш и свога ћаћу . . . . но је л' да ћеш га слушати? . ."

„Хоћу мамо, хоћу . . . ал' Мартин ће дотле заборавити на ме. . ."

„Неће, душо, не ће . . . ако и он тебе воли? . . .

Девојче се трже. Ове речи: ако и он тебе воли, звониле су јој у глави. Та она још не знађаше, да ли њу Мартин воли! Када му је пришла иза леђа, није ју ни погледао. Душа јој се узбуркала. Обори погледе и шапуташе: воли, воли. . . Ту ноћ није оком тренула. Али, не премишљаше о јазу, који је раздваја од Мартина, већ, да ли ју овај воли?!

Данас се М. са свим изменуо. Изгледа да је опкољен војском, те се становништво устумарало бојећи се пљачке. Стари људи упоређују овај дан са страшним судом. Тако ће и онда бити разна света. Труба ће трубити, ларма дизати, као што данас трубе „буше" и вичу Покладе су. Само ова једна реч у стању је произвести у човеку неки чудан расположај душе. Покладе! . . Радиш,

што у друге дневе не би радио ни за које новце, јер би свет посумњао у „душевну чистоту“. Још када је та реч скопчана са овим ретким обичајем — славом „бушанском“, онда тек имамо праву слику узрујаности М—на Деца, људи, старо, младо трчи на „колишће“, зборно место буша. У путу тек светина застане и у чуду погледа на једну гомилу „буша“, која је у неку стару дерегљу упрегла до двадесет коња, а у дерегљи 20—30 „буша“, дувају у рогове, звоне у звона и машу буздованима. Тамо опет један упознао Чиву, који му је позајмио новаца и огулио га до голе душе, те га сада вија буздованом. Овај преко блата и јендека бежи, све га зној хвата, док не утрчи у какву баруштину; тада га се „буша“ махне, зазвони и даље. Прође по добар сахат, до човек дође до колишћа. Овоме се није чудити, кад у свом путу наиђеш на стотину оваких смешних призора.

На колишћу је тек права тишма. То вам је грдан простор, у ком се сучељавају три улице, у којима већином Шокци и Срби живе. На једној страни ћете приметити гомилу каруца, у којима седе господа из места и са стране, те посматрају „буше“, којих је на колишћу три до четири стотине. Загледаш ли се ком у образину па завириш у очи, приметићеш како се ове кријесе као светлеће бубе у летње вечери. Поглед је оштар, страшан. Али, како и не! тај је с неким у завади од пре пет шест месеца и сада га тражи, да опроба свој буздован. Једи га, кад му противник није међу посматрачима, јер онда држи за извесно, да је и овај маскиран, те се једи, како ће га наћи. Загледају један другог у по зенице, јер се по томе најбрже и најлакше упознају. Мере ход . . . и у часу, свет се усколеба; ено, двојица се упознадоше, буздовани звече по кожуху, а дрвена образина пршти. У том се створи жандармерија, буше се разиђу, попрете један другом, што значи, да ће се ту ноћ још наћи.

На ћуприји седаху два буше. Своје буздоване метнули преко крила а трубе лежаху поред њих. У рукама држи један чутуру с вином, те би често подигао образину и натегао, за тим би понудио друга. Дечурлија би дотрчала и подвиривала, да упозна „бушу“. Када би овај скинуо чутуру, деца би се разбегла.

„За чудо, Мито, да нема Јање. Готово све девојке ту, а ње нема. . . Обишао сам цило колишће; нема, па нема. . .“

„Е, мој Мартине! Несрећне смо ти руке ми сиротани. Загледаш ли се у газдинску ћерку или ова у тебе, онда ти то тако изгледа, као да си се угледао у најсиромашнију. Ти је тражиш, а она не сме баш због тебе никуда. Отац јој се боји, да је не одвучеш. Па шта би имао и од тога, а идеш за њеним газдашагом?! Друго је, ако ју баш волиш, као да је и најсиромашнија. Ето, моја Љубица. Газдинска кћи, али отац не ће да зна за њу, што је пошла за мене. Па бар да ми не одмаже кад ми не помаже, већ ме гони на сваком кораку . . . ал' шта ћу, отац јој је. . .“

„Не мислим ја на њен газдашаг, само да ми је њу имати . . . ја нисам научио на боље, па ипак заслужујем толико, колико ми треба. Ој, Мито брате, ал' знаш, баш ми ту нешто гори, мислим, овде, на ливој страни, као да ће нешто искочити . . . и нешто ме тамо вуче; идем, идем свако вече . . . гледам, она у соби; мислим, спазиће ме кроз пенџер, па махнем и руком . . . ајак! Чим се мрднем, пси залају, а ја биж, па се цилу ноћ преврћем по кревецу; па, знаш, кунем и оног Борка Пишту . . . да није било њега, не би било ни овога . . . а, да . . . не би било, па ето . . . ал' од како знам, . . . па знаш Мито, брате . . . баш ми не иде из главе, да, чисто ми је . . . не знам како да ти кажем. . .“

„Знам, Мартине, знам. Прије две године, док не бејаше Љубица моја, мени је исто тако било. Кад само заигра у колу, ја се помамим, што је не могу одмах водити. А, када у пударини чујем њен глас, онда као да имам крила Ако косим, на њу мислим. Ако сам у цркви, онда, Боже ми опрости, са короша не гледим на попу, већ само на њу, и ја нисам могао дуже, те сам урадио . . . ти знаш . . .“

У том се приближиваху три друга буше и говораху мађарски. Стадоше баш три корака од ове двојице. Мартина језа прође слушајући њихов разговор. Грчевито спопаде топуз и сав дрхташе од узбуђења и поче се дизати. Мита га спопаде за обе руке и прошапта: „Ћути, ја знам шта ћу. Тучом не ћеш ништа постићи.“ Да не би ови приметили узрујаност Мартинову, те да не дође до кавге, натегну чутуру и пружи је овоме, држећи га чврсто за руку.

*

„Нема је, az ebadta — говораше највећи између њих — само да је ту, не би је после нашао нико. Али се ваљда сетио онај Мартин, јер сам онако пијан се издао, те јој је доказао. Бар да ми је њега наћи. . .“

Мартин се поче грчевито дизати, али га још снажнији Мита добро повуче натраг: „Ни макац, кад ти кажем . . сад није време.“

„Та наћи ћемо је до вече ма у самом паклу. А зашто не би таква лепа Шокица била твоја?!“ — рече други.

„Не спомињи јој лепоту, јер ћу се сад помамити . . . да, да ћу је наћи . . . не био који сам; она мора бити моја. . .“ и почеше се удаљавати.

„Пусти ме, пусти ме Мито, млико му његово . . а, ох . . пусти ме, вруће ми је . . ето ми гори глава . . . ух ова образина“ — и Мартин скиде образину и тресну њом о земљу, а сав се зажарио у лицу, очи му зажагрише и погледаше за оном тројицом, који замакоше у другу улицу.

„Нећеш, не . . . да се свет купи, те би свако дознао, зашто смо се потукли. Онда баш не би нигда видео Јање . . . да, да, Мартине. Пусти ти само, нека је он води.“

„Да води!! Јању?! . . Е, Мито, тако ми мога бабе и твога, који нас збратимише, ниси ми брат. Ти ми дираш срце, к'о и онај Мађар . . . иди, иди . . . а ја ћу га још стићи, па да му судим.“

„Стој! кад ти кажем. Ја да ти нисам брат?! Мартине, хеј! знаш ли шта сам већ чинио за тебе? Ти си ми мио као и рођени, остани ту . . да . . ту! . . . остани; а док је Мите, дотле тај не ће Јање видити!“

„Онда ћеш и ти са мном пред њихову кућу, па да је чувамо.“

„Ха, ха, ха, е, баш си Мартин! Онда можеш свако вече чувати. Он, ако је намислио Јању одвести, па ако не може данас, он ће сутра, па ако не сутра, он ће прекосутра . . . него, мој драги Мартине, мораш ти Јању одвући ако си момак и ако хоћеш да буде твоја и да је тај Мађар не отме.“

„Ја, ја! — узмуца Мартин — то не може бити; куда ћу с њом? Сутра би ју жандари одвукли, јер онај њен ћаћа је . . . а ја! . .“

„Нема ту: а ја! Ако је онај одведе, нити ћеш је ти наћи, нити њен ћаћа. Кукаћеш и ти и онај. Његове су све чарде у Барањи.“

„Ал' куда? Ја ју не смијем кући водити.“

„На мој салаш, Мартине, на мој салаш, тамо вас не ће наћи нико . . . да, Мартине; у шест сахата да смо на окупу.“

„Ба—у, ба—у;“ повиче Панић и изгубе се међу бушама.

———

То вече дошао је деда Мика Марчин раније но обично кући. Није био баш добре воље, јер још с врата се издере: „Но, вирицу му, ово је баш да човек полуди. Само да ми је куда отићи кад су буше. Сиднеш ли у бирцуз, пружи ону трумбетину кроз пенџер, па пири, мислиш пукнуће . . . а не смијеш му ништа, јер га не познајеш, па, ето билаја. Па оће ти после и да пале.“

„Па што не гледаш, да се то поквари; ти си бар ешкут“ — рече му жена.

„Да се укине; па пробали смо пре три године, али се није могло. Онога бирова су три пут палили, па је после мор'о дозволити — ху, како ми у ушима зучи од оних клепетуша . . . да, то само могу ти Шокци!“

„А да који си ти андрак!?“

„Ја, ја; само да знам мађарски, па би видила, да не би био више Шокац. . . Ето те буше . . . а ди је Јања?!“

„Ди је Јања?! Па не може се дите ту затворити, па да у нас двоје пиљи . . отишла је код баба Руже; тамо их има пет шест, па ће тамо пећи колачиће и гледати из собе буше . . но, па да; што си се тако намргодио, као да ће ти киша из чела . . . није отишла у бирцуз . . . кукавно дите истом седамнаест година, па да не смије никуд.“

„Није у бирцуз! А зар тамо не може доћи тај Мартин?“

„Каки Мартин, свити Туна с тобом, кад је он још иш'о тамо — иди чоче, баш си к'о дите. Ти си матор, па не знаш, ко би те задрж'о, да туваздан сидиш, а не би она к'о дите. Мислиш, што ти држиш увик Мартина у глави, да га и она држи.“

„Ба—у, ба—у!!“ чу се на авлијским вратима и ова се нагло отворише и док је чича Мика запитао жену: који то могу бити, већ су ови рупили у собу. Први, који уђе, бејаше висок и крупан, а ни она двојица што за њим уђоше, не бејаху баш много мањи. Не проговорише ни речи, него почеше се брзо обазирати по соби, као да нешто траже. Један је чак под кревет и у запећак за-

вирио. Приметивши да нема што су тражили, махну онај највећи главом на ову двојицу, који с места отрчаше у стражњу собу и у кињерац.

„Који сте ви!?“ — продере се деда Мика.

„Hallgass!“ — одговори „буша“ и попрети песницом.

У том уђоше она двојица и дадоше овоме рукама знак, да нечега нема, на што се овај продере на домаћина;

„А ди је Јањо?! А? ти матора ешкут!“

Деда Мики, који је од детињства научио само заповедати, бејаше необично ово питање, па још за своје дете.

Сав је позеленио од једа; стисну песнице и отрчи на овог највећег вичући: „А ко си ти, да распитујеш за моје дите, за моју Јању, а?!“ И за час спопаде за вуну, којом је била опшивена образина у буше и свуче је. Сад се трже, а бушо се злобно смешио. Она двојица спопадоше деда Мику и држаху га погледајући на свог размаскираног друга. Деда Мика дрхташе које од једа, које од изненађења. Бејаше то главом страшна арамија *Борко Пишта.*

„Ја сам та, ја сам та; Борко Пишта.. ја, ја; ти ешкут... Ја ћу бити твоја зет.. или ће ово све изгорила и ти ту ... знаш ти ешкут?!“

Домаћица хтеде надати вику, али је ови ућуткаше претећи.

„Мислиш, да је за твоја Јањо боља оно велико Мартин, а? ти ешкут?... Оно нема ништа, ја имам новаца ... ја ... ако ти не ћеш, запалим твоја кућа ... пустим у планина твоја вина да исцури ... запалим твоја камара ... ти ћеш бити просјак ... Ди је твоја Јањо, а? ди је Јањо?!“

Деда Мика се згврчио па ћути.

„Ди је Јањо?!“

„Јој, отишла је сад баш у бирцуз Мирковићев, ди ће се играти, јидва ју је отац пустио.“

„Лажеш, ми смо сада тамо била, па нема Јањо, кажи, кажи!! Ја сад затвори врата и запали твоја кућа.“

„Тамо је, свитога ми Туне, сад је баш отишла“ — рече домаћица.

Борко Пишта мету образину на лице и као стрела одјури са друговима из собе.

„Јој Јањо, Јањо! шта си ти Богу згришила. Јој, па кад је тамо не нађу, па опит овамо. Та говори и ти.“

„О биде; а ја сам ти увик говорио да купим двоцивку, дао би ја њему Јању.. само да ми сад дите не нађе. Сиди ти ту.. или не, иди по Јању, па је одведи код Ђукића Марка, тај има три сина, тамо јој неће ништа ... а ја идем по пандура ... да, да је ко други, ал' та лоповина ... никад је не би наш'о, да покринем сву цареву војску.. иди, иди.“

„Јој добро што није ту била, та боље да пође и за Март ...“

„Шта Мартина, не спомињи њега... Пандури ће сваку ноћ ту бити док не пође за Јожу макар ... а и тај ће Борко Пишта долијати к'о и Батор Имре ... ајд, иди“

(Свршиће се.)

ОЈ ГДЈЕ СТЕ!...

Ој та гдје сте л'јепа уздања и наде,
Гдје сте златни снови моје душе младе;
Нестаде вас тихо, ишчезосте свете,
У сред људског жића вјечне борбе клете!?
Изумрли живот ваших л'јепих јава,
Заборавом хладним судба завејава...
Тешки бол те таре мој животе мио,
И у пјесми мојој већ се губиш ти'о!..

Прохујаше данци, као л'јепе сјени,
Прохујаше да се не поврате мени;
А шта злобна судба сред живота мога,
Не оставља среће, цветка ни једнога — —
Тек на души терет болова и вaja,
И у младом срцу јато уздисаја, —
Па кад летнем мишљу у ту прошлост клету,
У пјесмама мојим да с' покажу св'јету...

Како те се сјећам душо моја мила,
Од мене за нав'јек даљина те скрила,
Ал' у срцу моме — л'јепе пјесме храму,
К'о анђела свога мет'о сам те саму.
Па кад клоне живот у борби и вају —
Разломљена лађа и кад присп'је крају,
Храм ће пјесме вјечно прам бури да стоји,
И ти сред тог храма, сред пјесама моји'...

Ој та гдје сте л'јепа уздања и наде,
Гдје сте златни снови моје душе младе!
Нестаде вас тихо, ишчезосте свете,
У сред људског жића вјечне борбе клете?

Изумрли живот ваших л'јепих јава
Заборавом хладним судба завејава — — —
Ој туга те таре мој животе мио,
И у пјесми мојој већ се губиш ти'о!...

Јован А. Дучић.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Истог дана се и Смолов вратио из Тоболска; чим је дошао у Саимку прво му беше да оде прогнаницима. Са собом је донео и дозволу, којом се Феодори дозвољава да сме похађати цркву. Она и њена ћи смеле су сваке недеље ићи у Саимку у цркву. Али ова милост не само да *није* била подарена Шпрингеру, него заповести с двора по њега беху строжије него икад до сада и када је управитељ тоболски дозволио свом сину да Шпрингерову породицу још једаред сме посетити, више је тада питао за савет своје срце него ли дужност. А млади човек се мораде заклети свом оцу, да ће му то бити последња посета. Врло је био ожалошћен тако великом строгошћу; када је већ био близу Јелисаветином стану, одједаред му се дубока туга претвори у радост, и мање је осећао жалостан тренутак растанка, него тренутак блиског састанка. У младости тако су опијајући часови присутне среће, да се свака помисао на будућност заборавља. Човек је тада тако заузет својом срећом, да и не мисли на то, да срећа није вечита, а блаженство тако испуњава душу, да страх, е ће се што кадгод изгубити, нема места у души. Али када је Смолов ушао у колибу, узалуд је тражио Јелисавету, ње не беше тамо. Некако је унапред видео, да ће се вратити кући, а њу неће ни видети, млади човек не беше у стању да сакрије свој бол. Узалуд га је Феодора, благосиљајући руку, која јој отвори улазак у храм божји, обасипала свим изразима своје благодарности; узалуд га је Шпрингер називао обраном и заштитом несрећних; све што год је чуо све је то било мало; једва им је одговарао; све мисли су му се врзле око Јелисавете. Његова забуна је у нековико открила прогнаницима његову тајну, а зато га је Феодора још већма заволела. Та љубав, којој је предмет била њена ћи, годила је њеном поносу, а материн понос није никад мали. Међутим је настала страшна бура, а Јелисавете још никако не беше код куће, те родитељи стрепише за своју ћерку. „Боже благи, шта ће бити од моје Јелисавете!“ викала је неутешна мати. Шпрингер узе ћутке свој штап па отвори врата, да иде да потражи своју ћерку; Смолов се пожури за њим. Ветар је силовито дувао; дрвеће се на све стране ломило; живот је на коцку ставио сваки, који је сад хтео ићи шумом. Шпрингер је хтео то да докаже Смолову, хотећи га задржати, да не иде за њим. Али то му не пође за руком; млади човек је видео опасност, али је пресрећан био, што ће јој се за љубав Јелисавети моћи изложити. Тако обоје уђоше у шуму. „Којим путем да ударимо?“ питаше Смолов. — „Поћи ћемо према великом степу,“ одговори Шпрингер, „тамо иде она сваки дан; ја мислим да је потражила уточишта у капели.“ Ништа више нису говорили, јер ништа нису имали један другом да саопште. Продираху једнаком храброшћу напред, непрестано се сагибајући, због пребијеног грања и стења, које им је у сусрет јурило, и које им је могло сваки час учинити крај животу. Када се попеше на степ није им онда сметало грање и стење; али их лупала холујина; након многог напрезања, дођоше најпосле до дрвене капеле, у коју је, као што се надаху, ушла Јелисавета. Али када издалека угледаше ту сиротињску и слабу обрану, чији су дирецити страшно пуцали, и која се сваки час могла срушити, почеше њих двојица дрхтати при помисли да је у њој Јелисавета. Страшћу обузет, пође Смолов неколико корачаја пред оцем; први уђе унутра, па виде... јел л' то сан? Виде Јелисавету, не у страху да крши бледа руке, него где спава на подножју олтара. Пренеражен стаде, па је ћутећки показа оцу, затим обоје клекоше поред анђела, који спаваше у крилу божјем. Отац се саже над лице ћерке своје, а млади човек пође неколико корачаја натраг, зар зато што се бојао, да посматра то анђелско биће сувише из близу. Јелисавета се на то пробуди; па упозна свог оца, баци му се у наручја и повика: „Ах, знала сам ја, да ти бдиш над-а-мном!“ Шпрингер је притисну грчевито на своје груди. „О, дете,“ рече јој, „у каквом си нас страху оставила, твоју сироту мајку а и мене!“ — „Опрости ми, што је лила сузе због мене, а сад хајдмо да их осушимо!“ Она се подиже али

сад опази и Смолова. „Ах,“ повика она радосно изненађена, „даклем сви моји заштитељи били су нуз мене: Бог, мој отац па и ви!“ Млади човек једва задржа своје срце, које у мало што се не издаде. „Ти говориш,“ рече јој Шпрингер, „да се вратимо кући; али мислиш ли ти, да ли се може сад ићи кући, па хоће ли моћи твоја слабост издржати силу ветрова; ја и господин Смолов смо се неким чудом спасли?“ — „Покушаћемо,“ рече она, „снажнија сам ја него што ти мислиш. Баш волим што ћеш се сад уверити сам и видећеш својим очима, шта све могу учинити да утешим своју мајку.“ Код тих речи јој се тако светлише очи, да јој отац виде, да ће она на сваки начин хтети сад ићи. Наслони се на очеву и Смолову руку; обоје је држаху усправно, и покрију је својим широким огртачима. Од тада је почео Смолов волети грмљавину и силне ветрове, који Јелисавету приморагше, да се са свим приљуби нуз Смолова. Он се ни мало није бринуо за свој живот; и сто својих живота дао би за ове часове; није се бојао ни за Јелисавету, јер је био уверен да ће ју спасти.

Међутим се облаци разиђоше, ветар престаде, не дуваше више, а Смолов поче да уздише; Јелисавета отпусти његову руку, јер она хтеде да пред очевим очима пркоси последњем ветру, који још покреташе ваздух. Она се поноси својом снагом; хоће да је предочи оцу; јер мишљаше, да ће јој он тако дозволити, да пође на пут ради његове слободе, па ма то чак на крај света било.

Феодора их све троје загрли када се кући вратише. Смолов осети како је то нешто немогуће љубити Јелисавету, а не волети Феодору, и увери се, да је скоро исто тако срећа бити мужем ове младе девојке, као и сином Феодориним.

Бура је сасвим престала, небо је било чисто а ноћ се приближиваше. Шпрингер ухвати Смолова за руку, притисну је болним нежним осећајем, па га опомену, да је дошло време последњем растанку. Сад тек чу Јелисавета, да је он последњи пут дошао. Она поцрвене, па рече: „Шта, зар да вас никад више не видим?“ — „Кад будем“ настави Смолов, „ја свој човек, а ви будете још живели овде, будите уверени, да никад не ћу оставити Саимку. Тада ћу вас виђати у шуми, у степу, на обали речној и језерној, једном речју свуда ћу вас виђати.“ Одједаред престаде говорити, сам изненађен оним, што је осећао и што је изговорио. Али га Јелисавета није разумела; из реченога је, само толико разумела, да ће јој се извесно дати прилика да му рече своје планове.

Кад дође недеља, оправише се Јелисавета и мати јој већ у јутру рано на пут у Саимку. Шпрингер им мало жалостиво рече збогом; за цело време прогонства сада је први пут остао сам у колиби. Време је било лепо, пут им се учини са свим кратак; млада татарска девојка била им је вођа кроз шуму. Када уђоше у цркву сви погледи се на њих две обрнуше, али они своје очи управише само небу.

Са срцем пуним побожности уђоше, оборене главе, у цркву, па падоше обе на колена, молише се богу за исту ствар и мати и ћи.

За цело време службе не подиже Јелисавета свога вела са лица. Побожно појање свих гласова учини дубок, шта више скоро фантастичан утисак на Јелисавету. Никад она не чу што год томе слично; мислила је да се небо отворило и да види самога Бога, где јој показује анђела, који ће је на пут извести. Ти осећаји и мисли престаше с појањем. Сад подиже Јелисавета своје очи, и прво што је опазила беше млади Смолов, који је неколико корака био даље од ње стајао и непрестано у њу жељно гледао. Она мишљаше да је видела оног анђела, кога јој Бог мало пре показа, и који би јој имао помагати на ослобођењу њеног оца; она га гледаше са осећајем пуним захвалности. Смолову се узбуни срце, учинило му се као да је тај поглед истим оним осећајем задахнут, какав он у свом срцу осећа.

Када изађоше из цркве, понуди се он Феодори да их повезе на својим саоницама до краја шуме; она радосно пристаде на то, јер то беше средство, којим ће опет што пре видети свог мужа; али Јелисавети као да не беше то по вољи. Она је мислила да кад би пешице ишли, да би се дала прилика, где би са Смоловим потајно могла разговарати, али у саоницама то не беше могућно. У присуству матере опет није могла открити свој план, која ни слутила није ништа о том, а могла би још забранити младом човеку, да је ни мало не храбри на то дело. Забуна и неизвесност јој узбудише сво срце; већ прођоше саонице прва дрвета шуме; Смолов је и сам био увидео, да их не може и даље пратити. Али није се могао одлучити, да тако брзо остави Јелисавету, те их одвезе још до обале језера; но тамо је већ морао стати. Феодора изађе прво из кола, а кад јој пружи руку, он је запита: „Хоћете ли да се мало прошетате?“ На то одговори Јелисавета, која се сиђе с кола за својом матером: „Не овде, али сутра можемо код мале капеле на степу.“ Даклем заказала му је састанак, и ако она о том није ништа знала.

(Наставиће се).

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Прилози из збирке Максима Лудајића.

III.

„Константин Неманіа княз, разних ордена кавалер — —“

По смрти и у гробу штованог ми родитеља, негдашњег пароха суботичког Исака Лудајића, скупио сам сва писмена, која су иза њега остала очувања ради, па међу мисилним писмима наиђох на једно, које је на најлошијем папиру писано, у форми писма савијено, ал где се обично печат удара, види се да је то местанце с облатом прелепљено било.

Писмо је писано „Варадинѣ у Шпиталю 12-го юліа 1827. года“, а писац овако се потписује „Константин Неманіа княз, разних Ордена Кавалер и велики російскій Генерал всѣго кримскаго Войска — —“

Исто писмо атресирато је овако: „Честнѣйшему отцу Исидору (место Исаку) пароху суботичкому и высокопочитаемому обществу отдати ся вѣрнѣйше в Суботцѣ“.

Чудно звечи да „Неманіа княз“ пише своје писмо у шпиталу, а још чудније, да се у таковој новчаној тескоби налази, да се неустручава молити Суботичку српску општину: „е да би му она по могућности какову новчану припомоћ „чрез нарочитаго и вѣрнаго человѣка у Варадин доставила и послала“.

Писмо ово поменутог „княза Неманіа“ врло је занимљиво да не рекнем значајно и гласи од речи до речи овако:

„Честнѣйшій Отче Исидоре; прочи Отци, и
Почтенородное Общество
Здравствуйте!

На первое Писмо, прежде Шест Недѣл послатое, отвѣта никаковог неполучил. Нинѣ имѣю случай фторицею Вас с' сим посѣтит — — и чрез нарочитую оказию отправити; каковую мнѣ прибивши к' Нам Ваш жител: добри и почтени Георгие Христофорович отискал.

В' кратцѣ Вам пишу и обясняю кто и как. — По моему подпису есам (две речи нечитке) Сохранѣн до Сего времена всероссиским Покровителством в' каковое іа по смерти моих родителя, из Призрена во время Екатерини Императрици отнешен Ея Министром и С. Ихнѣм кабинетѣ вси бумаги происхождеnія, порожденіа и Наслѣдия вѣрнѣйше хранимы Сут: когда всевидящее' Око захощет и время уж зде е Іавно откриeм Свое Намѣрение в' Наших желаниях, а будучи Іа ужъ десят мѣсяц под Судом с' Генерал командом Нахожус процес мой кончил, три Мѣсяца прошло и всяки час и Минуту дожидаюс' удовлетворения, уволнения; дабъ мог' отправитися в' Росій к' Моему Государю. — — — Не Надѣйвшис' сему Нещастию, Еквипаже кои вес' зоставил в' Городу Парижу остатой, Ето Немог' в, Сербій требоват' в' Будинѣ; чрез так' долгое время лишил с' всего, и без всего Нахожду с', гол и поцѣпан, — с' Голоду и Жажди, ради, умираю и погибаю еще к' тому в' Шпиталѣ — ран моих ради, от Турек за вѣру и Отечество, поднешены шест лѣт минуло немог нигдѣ отискат' Лѣкаря, которибы мог' залечит'; зоставляю их Вашему Промислу и Судбинѣ. — — Что касается моего бѣднѣйшаго состояния Положения, препоручаюс' Вашим щедротам, Милосердиям и прошу имѣт' о мнѣ Соболѣзнование и по Силах Ваших что скорѣйше Некоснѣвшій Спомоществование чрез нарочитаго и вѣрнаго Вашего человѣка у Варадин, доставит' и послат и с' тим покажете Мнѣ ваше расположение; в' будущем моем Намѣрению и в' предприятій; Особито обвяз . . завсегда учините; ако случай имѣете поздравити Сомборское Общество и Господина Протопопа Ефрема Груича; Непропустите и прошу Вас быт іакоже оное и Он', — поздравляю Вас все, Надеждею питаю с' Помощи іако от Моего рода, получит; есам

Ваш почитател и Благосклонни
Варадинѣ у шпиталю 12-го юліа 1827. года гдиме е и посѣтио опомянути Ваш жител.

Константин Неманіа с. р.
княз, разных ордена кавалер и велики россійскій Генерал, всѣго кримскаго Войска — —“

„Княз Неманіа“ прича у горњем свом писму међу другим: да је он пореклом из Призрена, и да је по смрти свога родитеља а „во время Екатерини Императрици“ у Русију однесен, и да се „вси бумаги происхожденіа, порожденіа и наслѣдия вѣрнѣйше“ чувају у Русији, па да је он „Сохранѣн до Сего времена (1827) всеросійским Покровителством“, ал сада да се без свега налази, „гол и поцѣпан“ те вели: „голоду и жажди ради умираю“ те још „к' тому в' шпиталѣ ран моих ради од Турек за вѣру и отечество поднешени“ и т. д.

Како је „княз Неманіа“ у љутој својој невољи „ран своих ради“ у варадинском шпиталу болан лежећи могао чак Суботичку црквену општину, на крајњој ивици Бачке вармеђе према Куншагу, новчане помоћи ради наћи и писмом потражити, — биће да је он у првом реду — дакле најпре и најпре у близини његовој налазеће се српске општине нов-

чане помоћи ради потражити морао, па држим да из вида није испустио ни задужбине праотаца наших српских, наиме: фрушкогорске манастире.

А да је поменути „княз Неманіа“ исте 1827. год. и Сомборској црквеној општини јамачно новчане помоћи ради писао и то не без успеха — можемо се баш из самог његовог горњег писма уверити, где он при крају писма свог поздравља Сомборску општину и проту Грујића, па уједно моли суботичку општину „быт іакоже оное (сомборска општина) „и Он“ (прота Грујић).

Кад смо све ове околности по горњем писму а по причању „княза Неманіа“ овде изређали, намећу нам се питања: да ли је у истини поменути „княз“ био из породице „Немања“? Ко му даде титулу „књаза“? Ко ли га разним орденима обдари? Којим начином постаде он велики руски генерал васцеле кримске војске? Најпосле којим поводом је он потражио баш варадински шпитаљ и докле је тамо лежао, а најзад каде и куда је отпутовао?

Велим намећу нам се овакова питања, на која ја бар од своје стране не знам одговорити.

Ал да би се што шта подробније о личности овог књаза „Неманіа“ ипак дознати могло, о томе ја бар немам никакве сумње. Нека само г. свештеници односно перовође дотичних црквених општина (као Ср. Карловачке, Новосадске, Сомборске, Суботичке и др.) и настојатељи фрушкогорских манастира, не пожале труда како црквене општинске тако и манастирске протоколе од године 1827, а сем ових и писмена од исте године у црквеним и манастирским архивама налазеће се прегледати, и ја сам уверен о томе: да ће се у овој ствари више што шта наћи моћи, чим би се зар у нечем рашчистила она питања о кнезу „Неманіа“ — а то ће наравно онда тек бити, када она господа свештеници и настојатељи сремских манастира буду на видик изнели све оне околности, које су на поменути начин докучити могли.

Међутим није искључена ни та могућност, да би се по прегледу дотичних црквених и манастирских протокола и других писмена јако разочарали у погледу питања о личности књаза „Неманїа“, а ја баш у том могућем случају готов стојим на биљези са једним врло интересантим догађајем, који се баш у исто време са једним назови-руским генералом одиграо, ал дотле уздржавам се од сваког даљег причања у овој ствари.

У *Српском Ковину* 27. јан. 1892.

ПОЗОРИШТЕ.

РЕПЕРТОАР У ПОСЛЕДЊОЈ ПОЗОРИШНОЈ СЕЗОНИ У НОВОМЕ САДУ.

(Наставак.)

Ко позна Суботићеву трагедију у 5 чинова „*Милош Обилић*“, што је дне 24. новембра приказана, признати ће, да је та трагедија пуна праве, патриотске поезије, да се је у њој пјесник ослањао на традицију и народне пјесме о косовској катастрофи, да имаде у њој јаких драмских сцена, да је она од бољих трагедија, којима је предмет тај знаменити догађај српске повјести, да је тај комад уз гђекоје техничке недостатке (н. пр. има штошта непотребна у послједњем чину) увјек још врстан загријати патриотске осјећаје, нарочито у нижим класама Када је критика изразила жељу, да би било добро, да видимо и Банову трагедију о косовској катастрофи, гђе се пјесник обазире на новије резултате историјскога истраживања о том предмету, то је тиме изражена жеља интелигентније публике, која тиме не мисли, да би била уз тај Банов комад сувишна и Суботићева лијепа трагедија.

Дне 26. новембра 1891. одјекивали су на нашој позорници величанствени звукови велепјесни авонскога лабуда, *Шекспира*, у његовој трагедији у 5 чинова: „*Краљ Лир*“, први чин превео др. *Лаза Костић*, прву половину трећега чина *А. Хаџић*, а све друго др. *Ј. Д. Стефановић*. Једно од најзнаменитијих дјела великога пјесника је без сумње „Краљ Лир“, та величанствена психолошка слика, која нам се причиња као нека величанствена алегорија, у којој су поједина лица персонификација темељних страсти и порока човјечанства, који су у својим темељним цртама у свим вјековима и племенима исти, те њихов развој и сукоб све генерације и сва племена једнако занима и потреса. Не причиња ли нам се краљ Лир као персонификација, оваплоћење: у жестини почињене неправде са страшним њеним послједицама и казном; његове двије кћери: Гонерила и Регана, персонификација незахвалности и злобе, док Корделија приказује: доброту, невиност и несебичност, Кент и Глостер: вјерност и оданост, Едмунд и Освалд: спљеткарство и подлост, а дворска будала: прогоњену мудрост и

истину; зато он и оставља Лира, кад је услијед помућене памети неприступан разлозима разбора. Нигђе није трагички принцип: „in quo peccatur, in eo punietur“, у чем се гријеши, у том нас и казна постиже, љепше изражен, него у овом комаду, гђе свако према својим чинима прима приміерену награду или казну. Куда трагичније судбине, него је судбина краља Лира, који налази уточишта код оне кћери, којој је криво учинио, дочим га друге двије одбацише. Није ли трагично, да она баш онда умире кад би јој он хтио љубављу вратити њено веледушје. Како је психолошки и естетски оправдано, да краљ Лир своје највеће боле и јаде трпи у бесвјесном стању лудовања, кад је и кривицу својој кћери Корделији учинио у жестини дјетињасте старачке душе. Главни трагички процес Шекспир „en miniature“ обнавља у корелативном опису судбине грофа Глостера и његових синова У Шекспировим драмама еписоде нису сувишне, оне су у естетском размјеру и односу са главном радњом, те су кріепка помагала њеном развоју. Психолошки је занимљив прелаз душевнога расположења из бијеса у очај, из очаја у лудило. Шекспир није могао затајати свога енглескога патриотизма, када удешује, да Корделија погиба, јер је подигла француску војску на своју отачбину. А тек Шекспирова дикција, пуна величанствених слика, ванредне мудрости, силнога сарказма, ђенијалне мјешавине: ведрога хумора, јетке ироније и дубоке сентенциозности. Исто му је тако необична сценерија. Силни тај ђеније неукротивом својом уобразиљом, скршив конвенционализам јединства времена и мјеста класичне школе, баш се је науживао потпуне слободе у мјењању сценерије мјеста и времена. Сад нас ето у једном призору у шуми, са кишом и грмљавином, гђе се величанствена игра природе натјече са величанственошћу дикције у клетвама и изразима бола а очајања краља Лира; — сад нас ето умах у следећем призору пред каквом палатом, да присутствујемо кратком каквом дијалогу, да опет у следећем призору падне завјеса, те нам се пред оком укаже: други предјел, други скуп људи“.

Превод Лазе Костића изврсно опонаша необичну дикцију Шекспирову, гђе толику улогу игра комбинанта ријечи са двојаким смислом и оштрицом. Игра ријечи, тако звани „lusus verborum“ гђе у таутофонији лежи похрањена дубока антитеза велике мисли, особина је Шекспирова. Др. Лаза Костић је у свом преводу то погодио; глазба његових јамбова разликује се од парафрастичкога превода у трохејском десетерцу г.г. Стефановића и Хаџића.

Јесам ли тако нешто обилније исцрпио моју рецензију о „краљу Лиру“ из бр. 30. Позоришта, а донекле ју и попунио, учинио сам то зато, што ми је била жеља упозорити на красоте Шекспирових комада, да се не поведемо за оном струјом у најновије доба у Француској, којој је на челу краљ критичара Сарсеј, те која би попут свих страних комада радо са позорнице избацити и Шекспира, јер да осим неколико тек његових комада, и он ништа не вреди „in poeticis et estheticis.“ Чудни су заиста ти Французи. Баш сам недавно читао, гђе Rastignac у познатом француском листу: „L' illustration“ довикује: „Сити смо: Толстоја и Ибзена, дајте нам наших домаћих комада са француском крви и колоритом на позорници.“ Благо њима! Како би дуго ми могли са нашим домаћим комадима таворити, кад ми и онако туђе волимо.

Кад смо баш у ријечи о домаћим комадима, ето нам шаљиве игре у три чина од *М. Калића*, „*Мој цеп*“, што је био приказан дне 28. новембра са оном симпатијом, којом примамо домаће комаде, макар им се могло доста приговорити. О комаду „Мој цеп“ имадемо већ доста оцјена; најновија вели, да је то најбезазленији комад нашега репертоара, те се спотиче о слабом значају и поносу љубавника Стојана, који долази у Жикићеву кућу, макар да му је овај врата показао. Истина, комад није без погрјешака, али је зато слуга Павле тако мајсторски нацртан, да се већ ради тога тај комад допада.

Исто вече приказана је шаљива игра у 1 радњи: „*Пркос*“ од *Бенедикса*, посрбио Др. *Ј. Андријевић*. Све ту пркоси, све се ради пркоса посвађа, и млади, истом вјенчани пар, и слуга и слушкиња и напокон и таст и пуница, али се управо онако дражесно и измире, како су се и посвадили. Увјерен сам, да ту идилу пркоса свако радо гледа на позорници; такове ствари се воле гледати, него доживјети у истину.

Дне 30. новембра ето нам драме у четири раздјела а 6 чинова, по роману *А. Дима* написала *Терезија Магрле*, превео *Иван Жигровић*. Коме од читатеља није познат тај фантастично-романтични роман: „Гроф од Монте Христо,“ који је поодавно и на српски преведен, гђе честити младић Едмунд Дант кривњом и сплеткама својих другова невин толико страда, напокон се спасе, постаје богат човјек, те се осваћује својим душманима, али тако да се морамо дивити његовом значају и веледушју. Што се из такова романа у драми учинити даде учинила је списатељица, и комад прем нема велике пјесничке вриједности, ипак се лијепо и занимљиво гледа на бини. Дакако више је ту спољашње радње

него радње осјећаја, али тако то бива скоро увјек када се оваковe врсти роман драматизује.

Стари је знанац наше позоришне публике дне 1. децембра 1891. приказивана позоришна игра у 3 чина од *Сиглигетија*, под насловом: „*Циганин*," посрбио *Јустин Милан Шимић*. Идеалисани типови циганскога живота у додиру са осталим елементима из сељачкога живота прелити су тако веселосјетном поезијом, да се тај комад увјек радо гледа, нарочито наша недељна публика не изостаје, када знаде, да ће видити трагикомичнога цигу.

Управо је тако стари знанац наше публике: „*Саћурица и Шубара*," шаљива игра у 4 чина, од *Илије Округића Сријемца*. То је права слика из живота покојне иришке сљепачке академије, у којој су сва лица вијерни портрети из живота, преплетени здравом сатиром и хумором. Ова игра изнаша нам у шаљивом облику разне нијансе нашега јавнога живота и једнога доба, које је додуше већ прошло; изблиједеле су гдјекоје боје у посве народном колориту тих из живота ваћених лица, али комад још увјек напуњује кућу, а то је најбољи знак, да је писац погодио праву жицу. Ова на око безазлена комедија врши ипак своју вишу задаћу, јер здравом сатиром показује и прикора вриједне стране живота у разним сталежима, па „in fine finali" то и јест главна задаћа шаљивој игри из народнога живота, који зато немора да буде увијек: „ein esthetisches Kabinetstück."

Дне 7. децембра приказана је изворна трагедија Др. *Лазе Костића*: *Максим Црнојевић*, трагедија у пет чинова, за позорницу удесио *А. Хаџић*. Критика је давно изрекла свој похвални суд о том у истину у сваком погледу ћенијалном дјелу нашега необично даровитога пјесника. И новија критика не може друго, него да у цијелости прихвати оно, што је о том комаду мало не прије три деценија рекао Ј. Ђорђевић о техници, и идеји те трагедије. Нарочито ће увјек вриједити она изрека, да ми немамо „ни једно драмско дјело, гђе нам је народни дух тако чврсто спојен са углађеношћу опште европском као у Максиму Црнојевићу." Не толико техника и склоп, колико управо величанствена дикција и необично узвишена сликовитост и поезија те прекрасне трагедије одаје ретку душу и срце. Лазине пјесме, нарочито овеће: „Самсон и Далила," Максим Црнојевић и „Прељубница" тако су пуне узвишених мисли, управо сентенциозних антитеза, и толике једрине у изразу, да није чудо, да никому тако као њему не полази за руком превод ћенијалних Шекспирових радња, које су очевидно оставиле дубоки траг у души тога великога пјесника, од којега једва чекамо да угледамо коју поетску радњу, сад био то превод, или изворна радња; њему полази увијек за руком сваком твору свога пера подати обиљежје свога оригиналнога великога пјесничкога талента. Како би н. пр. било добро, да нам Лаза Костић преведе целога „Краља Лира" од Шекспира, кад му је почетак тако дивно преведен. —

Два пута је даван комад: „*Риђокоса*, позоришна игра у 3 чина од *Ш. Лукачија*, превео *Ђ. П.* први пут приказана 8. децем. 1891. У цијелом нашем позоришном репертоару нема ни једнога комада са племенитијом тенденцијом од ове управо лијепо замишљење и изведене позоришне игре, у којој се илустрира ништавило пакосне предрасуде, да је риђа коса обиљежје пакости и неваљалштине. Овђе баш риђокоса, поштена али поносна дјевојка, Ката Горопад, све својом енергијом, поштењем и племенитошћу исправља и у прави ред доводи, што је пакост, себичност, лудост и неваљалштина у криву колотечину навести хтјела. Реприза овога комада најбољи је доказ, како се тај комад радо гледа.

Још увјек није изгубило чара ни за наше позориште ремек дјело *Шилерове* музе, класична трагедија: *Марија Штјуартова*, жалосна игра у 5 чинова, у преводу *С Д. К.* (ваљда: Спире Димитријевића Которанина.) Најљепша краљевска грјешница, дивна шкотска краљица, била је толико пута предметом перу пјесника и кичици сликара, али достојнијега интерпрета њена трагична судбина није могла наћи, него у ћенијалном идеалисти Шилеру, који је тако идеално њу и њене вијерне у тој погледом на карактеристику, распоред контрастних лица и технику, савршеној трагичној велепјесни, управо ћенијално приказао. Превод је поетичан, али мало не сувише слободан.

Ако нам је Шилерова трагедија измамила на очи сузе жалоснице то су нам на очи долазиле посве друге сузе, гледајућ дне 12. децембра шаљиву игру у 4 чина: „*Еј људи што се не жените*", од *Јулија Розена*, за српску позорницу прерадио *А. Јовановић Муша*. Ма колико пута гледали ту фину сатиру филистарскога живота, те мужеве под напучом жена, те мајке у лову за мужевима својих кћери, ту љубоморност и бонвиванство са онако комичним посљедицама, опет и опет ће нам тај комични заплет ситуација бити угодна забава.

Мање се је допао овђе први пут даван комад: „*Челик човјек*", трагедија у три чина, написао *Г. Чики*, превео *Ј. Грчић*. Ово је без сумње једна од слабијих радња Чикијевих. Тако се барем изразује критика њемачко-маџарских листова у кратком критичком прегледу Чикијевога драматичкога рада. Они комади Чикијеви, гђе он пише специфичне слике

мађарскога друштвенога живота, права су ремекдјела, ну како су форме тога друштва јоште младе и у специфичном погледу малобројне, то их је Чики брзо исцрпао; а тамо гђе подражава карактерима космополитскога значаја, није он тако маркантан ни сретан. „Челик човјек“ нам изгледа нарочито својим свршетком, гђе све особе на позорници једна за другом умирају као нека пародија на здрав реалистички правац у осталим драмама Чикијевим. Тако глупава тврдоглавост воље и њене толи невјероватне жалосне последице разбија сваку илузију. Очевидно је таков карактер био писан за улогу којему глумцу, који је с њом имао своје силе прокушати и доказати.

Колико је мени познато, о том комаду није наша критика до сада говорила, а и ја сам овђе тек у кратко изразио моје мнијење, јер ја не пишем опширне критике, већ кратки критички преглед. Што се тиче самога превода, увјерен сам, да је он тачан и добар; Грчић је признат као добар преводилац.

Дне 15 децембра приказана је овђе по други пут *„Буњевка“;* слика из буњевачког живота у 3 чина, написао *В. М. Миљковић.* Ово је свакако један од бољих наших домаћих комада. „Човјек осјећа неку угодност на видику тих симпатичних слика, призора, особа, тенденције, радње, заплета и расплета тога комада. Ту тече прави живот у неприсиљеној радњи, те се измјењује призор за призором, без силе, природно и лијепо. Од почетка до краја нигђе непомућена јединственост радње, карактеристика досљедно проведена; од почетка до краја нигђе ни једне дисонанце. Добро срце питомога Буњевца свагда побеђује, савлађује и чисти ситуацију за ситуацијом и све дисонанције измирује у лијепу хармоничну цјелину. Свако ту добива, што га иде; сви смо задовољни са резултатом, па и иста Естера која најгоре пролази јер јој Веца враћа мило за драго, па кад прије није она њега хтјела, неће ни он ње на крају. Па како је тек красан онај апелат на поштење буњевачко, који је довољан, да заблуђеле изведе на прави пут!“ Ово је било моје мишљење о том комаду, кад сам га г. 1890. први пут вићео; код тога мишљења остајем и данас. Приговор критике, да некако у комаду нема праве органске цјелине, ја немогу да прихватим; на мене барем није тај комад учинио таквога утиска, као да бих му могао недостатак органске цјелине приговорити, све кад му писац и не би дао тек ознаку: слика из живота буњевачкога. Комад је примљен као и први пут врло топло и одушевљено, и ја сам уверен, да ће се он још дуго, са занимљивошћу гледати. То, да и у њем имаде сцена, које потсјећају на сличне сцене у другим комадима, није оправдан приговор, јер „in fine finali“ у сликама из народнога живота и неможе бити друкчије.

(Наставиће се.)

Јован Храниловић.

КЊИЖЕВНОСТ.

Iz varmegjinskih dana. Pripovieda *Ksaver Šandor-Gjalski* (Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“ svezak 142—144.) Zagreb. Naklada „Matice Hrvatske“ 1891. 8 ина, стр. 275. Цена 75 новч.

Седам слика има у тој књизи: „Житомирски господин“, „Perillustris ac generosus Цинтек“, „Сан доктора Мишића“, „Идила старога љета“, „Старци“, „Велики судац Крупић и ексцеленција Хорст“ и „Вармеђија“. Свака од тих слика сасвим је засебна прича а опет су све у некој душевној свези. Ту свезу подржавају особе, које се појављују у свакој причи. То појављање утиче на читаоца врло пријатно: изгледа му, као да се у свакој новој прилици са старим и добрим познаницима састаје, те улази с лаком душом и с добром вољом у те нове прилике. Но осим тих особа, још је јака једна свеза која спаја све те приче и њима управо карактерну црту даје. Та свеза је — вино и весеље. Вино је алфа и омега у тим причама, главно је средиште, око кога се креће и радња и приповедање; вино је онај течан елеменат, који даје и особама и догађајима живљега живота — сумњам, да би без вина ствари тако текле, као што теку. Па кад је већ тако, није онда ни чудо, што вино свој логичан уплив тера до краја. Последња прича, „Вармеђија“, просто је огроман мамурлук после толикога весеља и толике теревенке.

И још један моменат држи те приче у свези, а то је писац сам, који се такође појављује у њима. Али пишчева појава, његово „ја“, више је посматрачко него активно; нама се чини, да је он тек само у духу у тим друштвима и да глосира, да је некако невидљив а опет присутан, како би тим причама створио непосреднији утисак на читаоца. Можда се варам а можда и не. Свакако је пак тај

начин овом приликом врло згодно уплетен и писац је њиме постигао своју намеру.

Особе, које се појављују у тим причама, имају свој опредељен тип, карактер и делокруг Изгледају нам кашто као хорус у старим јелинским трагедијама, који до душе не утиче на развитак саме радње, али је ипак ту, да присутношћу својом некако судбу персонификује. Те особе су тако у исти мах и представници старога времена и долазе нам не само као познаници из тих прича, већ као познаници у опште. Ту је умировљени велики жупан, illustrissimus Баторић, једра појава и образац старо-хрватскога племства: доброћудан, гостољубив, поштен, конзервативан. Ту је жупник Ерцигона, ком је до душе додељена мања улога него Баторићу; али — „без попа ништа“. Ту је судац Петровић, па magnificus Радичевић и шаљивчина Лацица Кунтек — све типови и изведени скроз и скроз доследно. А где су још оне друге, мање-значајне особе, али ипак типови за себе: Шебешић, стари Ванко и још други! Но колико нас занимају те стереотипне особе, још нас већма занимају карактери, носиоци главне радње у појединим причама, и пишчева описивања природе и ситуације. Све то показује мајсторску руку, показује психолога и песника. Није друкче, тебе писац просто веже за своју ствар, наведе те, да му верујеш и да с њиме заједно прођеш кроз све мéне, кроз које му пролазе јунаци, и које им се тек причињују. Уз то иде његово течно а у једно и отмено приказивање, провејано местимице лаким хумором. Једно што писцу морамо замерити, лежи у његовој техници приповедања. Ђалски нас лепо и живо уведе у ствар, тако исто и живо тече даље њен развитак, али кад се појави нова особа, иоле важна, писац прекине приповедање, те нам доста на дугачко описује личност и судбине те нове особе. Тиме квари и ремети општи утисак; прича нам не изгледа онда као из једнога лива, већ епизодична и раскидана, и ми се тако морамо опет тек сећати првобитних догађаја, кад наставимо њихов даљи развитак после дуготрајнога описивања оне нове особе. Да споменем један пример за све У причи „Идила старога љета“ доводи нас писац у дворац Баторићев, у ком се већ обично друштво спрема, да славно дочека ново лето, наравно, при чаши вина само нема још Ценека Винцековића а без њега нема ни Баторићу правога весеља. У једаред ево Ценека; сад наступа велика пауза а за жедне госте и тешка, јер писац описује пуних седам страна доживљаје Ценекове. Зар писац није могао удесити то тако, да се за време чекања гости о Ценеку разговарају; тако би ми ипак дознали, какав му је био живот а опет не би изгубили нит приповедања. То је по моме мишљењу, главна мана у свим тим причама, но која се тиче тек само начина њиховога приказивања.

Писац је своје приче „Iz varmegiinskih dana“ назвао још и „портретима, акварелима и разним рисаријама“. Тиме је дао својим списима скромније место у приповедачкој књижевности а у једно је и критици дао миг, да му их тек само са тога становишта узме у обзир. Као приповетке такве врсте оне су красан прилог хрватској књижевности већ само за то, што не носе на себи никаквога знака ни романтичке ни натуралистике претераности; оне се издају за оно што су, и ми их радо примамо као лепа чеда природе, уметности и укуса.

Од тих прича, које носе тако на себи једно опште обележје, одваја се приповетка „San doktora Mišića“ са свога некако мистичког садржаја. Ако сам добро разумео госп. писца, онда могу рећи, да се сав мистицизам и сва тајанственост, које везују сан и јаву, дају свести на врло природне узроке. Родитељи Мишићеви умрли су рано; мати од неке болести живаца а отац по свој прилици од сушице. Дете таквих родитеља донело је већ на свет у себи клицу раздражености и пожуде. Та је клица у њему и с њиме расла, док се није у самоћи јабучевачког двора са свим развила и разгранила. А Мишић је у једном правцу живео живот аскетичан, ломио и гушио је урођену нарав, која се не даје ни сломити ни угушити, те је тако на своју руку тражила себи одушке. Ти одушци су они еротички снови, који су Мишићу живот горчили а опет га нису подсетили на корак, који би свој тајанствености учинио краја. Тај би корак био женидба и ако „јабука не пада далеко од стабла“ т. ј. и ако не би тако ни он био дугога века. Сличност убијене Циганчице са појавом његових снова да како да је случајна и ако се читаоцу и нехотице натурује Хамлетова реч: „Мој Хорације, што има све од земље до неба, не слути ваша философија!“

М. С—ћ.

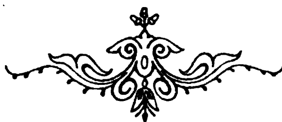

ПРЕДАВАЊЕ Г. ТОДОРА СТ. ВИЛОВСКОГ
О БОГУМИЛИМА.

Као што смо известили наше читаоце, 8. феб. п. р. држао је у бечком „Научном клубу“ г. *Тодор Стефановић Виловски* предавање „О науци богумиловој и о средњевековним сектама на балканском полуострву.“ Предавач је одма у уводу поменуо, да се неће ограничавати само на босанске Богумиле, него да ће, противно досадањем обичају у научном свету, најпре да изнесе читаоцима колико толико верну слику постанка и развитка богумилске јереси, па ће тек за тим да говори о утицају ове науке на културни и државни живот у старим балканским државама, у којима се ова јерес ширила.

Предавач је пре свега изнео верну слику тадашњег културног стања у византијској царевини, и која, тек што се је умирила после оних ужасних бораба против Аријанизма, већ је морала да се брани од нових секата, које су у малој Азији, Сирији, Јерменској и у Мисиру ницале као печурке. Правац којим је пошла православна црква, и то како римска, тако и цариградска (јер су тада обе још сачињавале једну заједницу), а нарочито претерано клањање иконама и свецима, пустињаштво, калуђерство и т. д. изазвало је свуда па и у самој Византији велику реакцију, која се огледала у оној страшној борби, која се водила између иконопоклоника и њихових противника, који су хтели да поруше све кипове и слике по црквама. Павлићанска јерес, која је постала у VII. столећу пр. Хр. у Сирији и Јерменској, и то која се састојала које из елемената монофизитске и гностичке науке, које опет из манихејских теорија о дуализму у природи, т. ј. о *добром* и *злом* бићу, нашла је у доба, кад се у Цариграду водила борба око икона, заштите у царева, који су махом припадали странци иконокласта, а нарочито у цара Константина V. или Копронима, који је велики део ових азијатских Павлићана населио у Тракији као војнике. Доцније, када су противници под царицом Јирином победили, имали су Павлићани муку да се одрже, јер су их цареви и патријарси немилице гонили, а нарочито азијатске Павлићане, који мал те нису скоро сви потамањени.

Европски или трачки Павлићани били су боље среће, јер су умели испрва да се вешто прикрију. Доцније је ова секта стала на снагу и чак је и у самом Цариграду имала своје поклонике. Под владом бугарског цара Петра појави се ова наука први пут у Бугарској. Њу је тамо ширио павлићански поп, родом Словенин из Тракије, *Јеремија или Богумил*, који је науку павлићанску у духу словенском преиначио накаламивши је на старе обичаје и назоре словенске. Начин, како је предавач описао тадашње стање у држави бугарској, кадар је био да увери све присутне о томе: да је ова наука доиста морала да нађе одзива у тим покрајинама и да је морала да сузбија православну бугарску цркву, која се још није била укоренила у народу и коју народ још није био сасвим схватио.

Може се рећи да је ово била једна од најлепших и уз то и најтежих партија у предавању г. Виловског, јер се је све оно што је овом приликом наводио о необичној моћи и необичном продирању ове науке у Бугарској, могло применити и за све остале балканске покрајине а нарочито за Македонију и Босну. Карактерисању Богумилове јереси, теологији ове цркве, па и њезиној организацији посветио је г. Виловски добар део свога предавања. Но на жалост ваш извештач није у стању био да прибележи ни најважније о томе, јер је детаља било и сувише па се није могло све запамтити. Свакако се мора признати да је слика била потпуна, а г. предавачу само би могли пребацити, да је баш овај колико интересантан, толико и поучан део свога предавања, говорио одвише брзо те је публика једва могла пратити његова објашњења.

Са особитом пажњом слушали су присутни кад је г. Виловски после овога објашњења прешао на даље развиће Богомилства и кад је, служећи се изврсним радовима *Фрање Рачкога*, обележио пут, којим је богомилска јерес ударила, када се почела ширити према западу. Све оно, што је г. Виловски говорио о Патаренима и Катарима у Италији и о Албијевцима у Француској, који су богомилску цркву у Бугарској и Македонији јавно признавали као своју працркву, у толикој је мери присутну публику и изненадило и заинтересовало, да су се за време самога предавања могли чути многи гласови одобравања. Расцепу богомилске цркве,

која се је поцепала у две гране у *ordo die Bulgaria* и *ordo die Dragovitia* (називи обеју цркава у папиним енцикликама), посветио је предавач велику пажњу, јер је овај расцеп дејствовао и на талијанске и француске, па и на немачне богомилске јеретике. Покушај да се црква опет споји, а овај је покушај чињен, у почетку XI. века на јеретичком сабору који је држан у Тулози у Француској и на коме су биле заступљене све богомилске и патаренске цркве од Океана до Восфора, тај покушај остао је безуспешан и ако је поменути сабор прогласио првобитну науку Богумилову. т. ј науку цркве драговићке као праву науку васцеле *богомилско-патаренске* цркве

Дуализам драговићке цркве морао је устукнути испред реформисане бугарске цркве, која је себи крчила пут нарочито у Италију, где се је све више и више приближавала назорима и догмама опште цркве. Слика, коју је г. Виловски изнео о утицају богомилске јереси на државни и друштвени живот јужне Европе, а нарочито балканских држава и о борбама ове јереси како са царевима византијским, тако и са папама римским, била је жива и схватљива и потпуно је била кадра да убеди слушаоце о наводима предавачевим, који је карактерисао и добре и рђаве стране ове науке и њезиних поклоника а уједно и узроке са којих се ова наука није могла одржати. Нарочито је интересовало све оно што је навео предавач о неуспеху Богомилства у младој српској држави, у којој је баш тада Стеван Немања моћном руком покушао да сједини државу и да јој да правац из кога је ни богумилска јерес није могла више скренути. Предавач је особито нагласио државничко оштроумље Немањино, који, видећи какав је покор богомилска јерес починила по Бугарској, није хтео да јој да маха те да у младој српској држави разори све оно, што је с муком створено. Тиме што је Немања *себрима*, *отроцима* и *сокалницима* у неколико поправио положај, извесно је хтео да паралише комунистичке идеје, које је богомилство уносило свуда и тиме шкодило државном организму.

Навод *Рачкога* да је добро организована српска православна црква, нарочито доцније под св. Савом, онемогућила ширење богомилске јереси и учинила, те је Богомилство у старој српској држави било, само је епизода, допао се и нашао је чак и код странаца — слушалаца одобравање. На крају је предавач говорио и о великом утицају богомилства на односе у Босни, где се је Богомилство у пуној својој снази одржало до пропасти ове земље, дакле до после трагичних догађаја на Билајском пољу. Колико је богомилство иначе штете наносило младим државама у којима је распаљивало сталешку борбу, толико је у Босни, која је била поцепана, имала у неколико противан утицај, зближивши властелу и народ и одупревши се спољним упливима, а нарочито упливу папском. Богомиство је у Босни била нека врста народне цркве. Карактеристика ове борбе богомилства час против краљева, час против римске цркве, гоњења и победе ове јереси, која је добила карактер политичке странке, добар и рђав утицај њезин на народни, државни и у опште културни живот Босне, све је то интересовало присутне у највећој мери и изазвало их на живо одобравање и пљескање нарочито кад је г. *Виловски* на крају своје беседе изјавио жељу, *да би овако занимљив и значајан предмет требао да нађе и свога историка, који би умео да објасни богомилски покрет у средњем веку са вишег, филозофског гледишта, и који би кадар био да пронађе ону везу, која несумњиво постоји између њега и доцније Хусове и Лутерове реформације, за коју чувени Енглески историк Гибн (Gibbon) вели: да није ништа друго до успешни наставак богомилско-павликанских покушаја да се постојећа црква реформише.*

На крају нека ми је још дозвољено поменути да је сала за предавање у „Научном клубу“ била дупком пуна и да је многи отмен свет присутан био. Бечка српска колонија била је добро заступљена. Предавању г. Виловског присуствовао је и овдашњи српски посланик г. Ђока Симић. Од виђених Бечлија хоћу да напоменем чувеног историка, тајног саветника барона Хелферта, интенданта дворских музеја, дворског саветника барона Хауера, познатога писца Ф. Каница, директора оријенталне академије у Бечу, барона Халцингера и остале, који су на крају предавања предавачу прилазили и честитали му

Ц. . . .

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= О **руској уметности** вели Херман Бар: Тешко је оценити руску уметност. У њојзи су многе противности и свако ново искуство збуни пређашње. Не да се изрећи општи суд. Једаред би се човек дивио њеној варварској сили, којој на жалост не достаје свака мера образованости и укуса; но поред тога има и отмених, финих и одмерених дела, која су опет по страним типовима израђена. Тако се онда говори, да народносни начин њихов нема странога васпитања, па онда опет да страно васпитање њихово нема народнога обележја. Уметност је међународна и сваки народ доприноси по нешто, да опет друго што од другог народа прими. Руси се не упуштају у такву измену; они примају страно као што је или нуде своје оригинале. У неимарству се то не опажа, пошто није ни у других народа друкче, кад ни један народ нема архитектуру, која је основана на народној особини.

Поред цркава руског стила стоје модерно-европска здања, а поред њих големе палате неизграпнога класицизма. Вајарство им је страно и туђе. Што су радили Арговски, Клод, Паварецки, Каменски, Микешин и Опекушин — све то нема на себи обележја, по ком би се дело познало као чисто руско. Па и статуа Петра Великог је од француског вајара Фалконета. Ко хоће да дозна што о руској уметности, мора је потражити у сликарству. На последњој паришкој изложби пале су свакому у очи слике Баскиршеве, у којима је поред француске технике нека туђа, удаљена, чудна нарав, али народне душе нема у њима.

═ Предавач нишке гимназије Мил. Павловић јавља да је предао у штампу дело под натписом „*Живот и књижевност*,“ психолошке студије из српске књижевности.

═ Нашим читаоцима је добро познато, да је наш уважени сарадник г. *Светозар Манојловић*, ритмајстор у Бечу, дивно превео многу лепу *српску* и *хрватску* песму на немачки и да је пре неколико година издао лепу збирку таквих песама на немачком језику под натписом: „*Serbisch-croatische Dichtungen*“. Од ове красне збирке изишло је већ три издања, што је знак, да су оне наше лепе песмице у добром преводу радо дочекане у немачкој публици Сада нам јавља вештов. песник-преводилац, да има од најновијега (трећега) издања тих песама још мален број у рукама, те да је наумио да љубитељима ове врсте књижевнога рада олакша набавку те збирке песама, па је с тога књизи својој цену знатно спустио. Стајала је до сада 2 ф. 50 н., а сада ју даје по 1 фор. Ко жели дакле књигу ову себи да набави, нека се обрати на г. писца под овом адресом: Svetozar Manojlović, k. u. k. Rittmeister in Sr. Majestät ung. Leibgarde. Wien, VII. Hofstallstrasse N. 7. Где се више њих нађе, који желе књигу ову набавити, нека заједно пошљу новце, те ће и књиге у једном завежљају по означеној адреси добити Госп. писац умољава све српске и хрватске листове, да о овоме известе своје читаоце.

═ На скупштинској седници у Србији поднео је посланик Љуба Ћирић са још тридесет другова својих 13. фебруара о. г. предлог, да се заслужним књижевницима српским *Змају Јовану Јовановићу* и *Љуби П. Ненадовићу* одреди годишња награда од 4000 динара докле су год живи. Скупштина се одушевљено одазвала овоме предлогу и упутила га на одбор са препоруком. Нема сумње да ће се предлог овај једногласно усвојити, јер је он такве природе, да ни један посланик, ма којој он странци припадао, неће моћи бити овоме предлогу противан, него ће га као врло умесног одушевљено усвојити, а народ ће моћи честитати и предлагачима и скупштинарима на показаној свести, а писцима, којих се ствар тиче, на одликовању и поштовању, што су га својим заиста дивним и важним књижевним радовима стекли у народу.

═ Словачком историку Фр. В. Сасинеку навршило се 40 година од првог књижевног рада му. То беше једна песма о Кирилу и Методију, која је изишла године 1852. Приликом овог јубилеја добио је Сасинек од народн. словенског друштва и од уредништва једнога листа на дар златно перо. Од радова овог врлога научењака изишли су повећи одломци у „Јавору“ 1890. и 1891. године у изради С. М. Кончара, а донећемо и ове године по нешто из историје Словена из пера Фр. Сасинека.

ЧИТУЉА.

(Јован Поповић ц. и кр. ритмајстор.) У Осеку је преминуо ритмајстор у миру старина Јово Поповић, нећак некадањег генерала и јунака српског Саве Продановића од Ужичке Каменице. Име честитога Србина Јове Поповића познато је нашим читаоцима, јер смо га у нашем листу чешће спомињали и доносили из његових рукописа на немачкоме језику биографских слика из славне породице Продановића, тако о самоме Сави („Јавор“ за 1891.) о ћерци му Мартици и о унуку Савином, професору српскога лицеја Алекси пл. Околском. Пок. Ђ. Рајковић се Јовиним рукописима много користио пишући о обрштару Михаилу Продановићу.

Сада већ упокојени наш Јово Поповић још је нешто написао, и то на српскоме језику, што ће бити од важности по животописе српских генерала из пређашњега доба. А то су „*допуне и исправке*“ на биографије српских генерала, што се у рукопису налазе у Карловачкој народној библиотеци и за које се држи и каже, да их је писао генерал Сава Продановић. Јово Поповић тврди пак, да оне животописе није могао писати Сава, јер се у њему налази таквих погрешних података, које није могао учинити Сава, јер је он о дотичним стварима морао бити добро обавештен. Тако се на прилику онде вели, да је Михаило, отац Савин, умрьо у Новом Саду, а овамо зна се, да је умрьо у Винковцима, па је тек после седам година пренесен у Нови Сад и у успенској цркви сахрањен. Ваљда се не може сумњати, да генерал Сава није знао где му је умрьо рођени отац.

Те своје „допуне и исправке“ приложио је Јово уз онај рукопис у библиотеци Карловачкој (под бр. 3746), али га је послао и нама, да га приликом у „Јавору“ донесемо, па како је „Јавор“ године 1888. трудом и добротом нашег врлог писца Димитрија Руварца донео оне биографије српских обрштара и генерала, то ћемо скорим донети и ове „допуне и исправке“, па нека стручњаци суде, ко је и уколико имао право.

Јован Поповић син је мајора Јосифа Поповића и жене му Софије рођ. Савићеве. Родитеље Јовине сликао је године 1806. гласовити српски сликар Арса Теодоровић и оба портрета налазила су се у седамдесетим годинама у Митровици код нећаке ритмајсторове госпође Цанде пл. Антоновићеве. (Сада не знамо где су).

Јово се родио лицем на св. Николу год. 1806. у Лесковици (у Банату), а школовао се у Белој Цркви, Старој и Новој Молдави (Бошњацима), у Винковцима, Митровици и довршио је своје науке на политехничком заводу у Бечу.

Јово Поповић описао је свој живот врло подробно са свима детаљима свога војничког живота и рада из чега се види, да је провео врло променљив и рада пун живот војнички и да је стекао лепих писмених признања од својих претпостављених.

Има сачувана и његова слика из младачког доба. А то је лик његов масном бојом израђен године 1823., дакле кад му беше 17 година. Лик је тај израдио сликар Јован Стајић-Тосковић у Бечу. Нека је покојнику леп спомен у народу нашем и лака му црна земља била!

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 9. У НОВОМ САДУ 1. МАРТА 1892. Год. XIX.

СЛИЦИ.

ледај сенку ову, бледо лице њено
Мрачни поглед штоно у даљину блуди
То је јадни цветак, што ј' с пролећа вен'о
То ј' увелак рани са мајчиних груди.

То ј' осамљен листак пољаном што лута
Уцвељени уздах, што по гробљу лета,
Кроз тајанствен живот без стазе и пута
Без друга и брата широм бела света.

Давно ј' презр'о живот, што га вара љуто
Давно вихар судбе са стабла га узе, —
Трпео је много и много је ћут'о,
Тек скривен од света горке лио сузе.

Не бије у грудих више срце младо
Прецикнуше очи, давно није плак'о,
Ал' од љутих мука, што их је пострад'о
Створила се тама црна као пак'о.

Сад не куне судбу, не уздише више
Нити љуби више, нит се чему нада,
У грудима срце ледним гробом дише
Ту к'о поноћ глува дубок покој влада.

Па к'о жути цветак на голој врлети
Презирући живот, што наде нема,
Он смрт хладну чека, жељно из далека
Ил последњи вихор, што му пропаст спрема..

3. фебр. 1892.

Ленскій.

БУШЕ.

Приповетка из живота Барањаца.

Приповеда Стеван Радић.

Посвећено мојој снаси Мари Станковића.

(Свршетак.)

од Руже Гргађеве искупило се то после подне неколико девојчица и гледаху пролазеће буше. Све су то биле другарице Јањине и ли за њену љубав остале су дома, јер Јања није смела на колишће. Све су биле расположене и радознало би погледале у буше. Када би који ђаволан спазио цуре, те задувао у рог баш под пенџером, тада смеју не би било краја.

„Еј бушо! oћеш колачића? викнуле би и отвориле прозор, те му на рог натакле који колачић.

Само је Јања била сетна и невесела. Када би се помолио који повећи бушо, срце би јој заиграло и помислила би да је Мартин. Тада би дуго посматрала величину и ход буше, те би сама себи шапутала: Није; он је; није, не; он је још већи . . . е, не, не, баш толики... ал' не иде к'о он . . . за неко време престадоше буше пролазити, а цуре би зацавељале.

„Стрина Ружа, пивај нам штогод. ."

„Идите, дицо, а ди би ја пивала. Кад сам ја пивала? Док сам тако вирила за бушама као ви сада; пивајте ви! . ."

„Та ону знате . . стрина Ружа, што сте нам лани пивали . . . „Ој пастири“ . . . .“

„Незнам дицо, незнам, пивајте ви . . .“

„Та, пиваћемо и ми, ал' најпре пивајте ви . . .“

„Е, па баш кад оћете ја ћу, само док се мало напијем“ — и натеже бокалић, затим поче:

„Ој пастири, пастири;
Ој пастири, па тири;
Ој пастири, лане моје,
Пастири, пастири.“

Девојке прснуше у смеј. Стрина Ружа није знала ни једне песме. Када би се мало поднапила, онда би певала ову песму. „Зар нема више!?“

„Па нема да; а шта би више . . гле ти то њих . . како се клибе . . . па де те ви липшу . . .“

„Ха, Маро, пивај ону писму, што су пре пивале Јула и Анка Марићева; ону знаш: „Ја сам моје минђуше продала . . .“ девојке почеше:

„Ја сам моје минђуше продала,
Те сам дики коња потковала“ и т. д.

У том се већ почело смркавати. Још би по гдекоји буша прошао, па би се тек из даљине чули звуци рогова и звона. Девојке су навукле завесе на прозор и селе поред пуних чинија колачића.

„Ти колачићи, ти колачићи — тек ће стрина Ружа — док сам била мала, нисам жалила ципеле укаљати, да их из највећег глиба извучем ако је који бушо испустио.. А сада? Све то пролази, био богат ил' сиромах Сад да ми је цило благо Морица чивута, па шта би с њим? Зуба немам, већ ни јисти не могу . . . Младост младост . . зато дицо уживајте док сте млади Играјте, веселите се . . . .“

У том се врата нагло отворише и у собу уђоше два буше без звона, само са буздованима у руци.

Девојке у први мах врисну[ше], али се после ослободише и спремаху се, да са бушама збијају шалу. Први буша бејаше много виши од другог и зверао је по кругу девојачком. Некако дрхћући приђе он Јањи и спопаде је око паса Ова се с почетка смејаше, јер је то била обична бушанска шала. Друге се слете око буше, али их онај мањи поче рукама гурати сваку на своје место и све је то чинио некако озбиљно, а овај већи, почео је Јању полако вући к вратима. Она се поче довијати јаду, јер су отмице о покладама биле у моди. Она врисну, али је буша још јаче стиште. Поче се отимати, али је прихвати и мањи буша. Девојке надаше у дреку, мали се буша обрну и рече: *Борко Пишта!!*

„Јух Исусе!“ повикаше девојке и дадоше се у јаук. Буше закључаше врата с поља и брзим кораком јурише с теретом Дунаву.

Борко Пишта! Ова је реч довољна била. па да се девојче обнесвести.

Тек што су ови отишли, долетила је Јањина мати.

Нашавши забрављена врата, пође про зору, јер мишљаше, да су се девојке забравиле од буша. Провиривши кроз прозор, примети жалостан призор, плачуће девојке. Срце јој се стеже; почела се довијати јаду. Силом развали врата и рупи као разјарена лавица у собу.

„Ди је моје дите?! . . . . ди је моја Јања?! . . ди је моје дите?! . . . . . .“

„Јој друго. одведоше је буше, баш сад.. Борко Пишта, Борко Пишта! . . . . Но, трчимо по пандуре, ваљда ће их они стићи... јој Јањо дите . . . тешко теби . . . јој . . .“

„Борко Пишта! Борко Пишта . . . викала је сирота жена . . . што ти нисам грла зубима разгризла, кад си ми био шака!! . . јој Јањо, дите моје . . . јој . . . .“

Затим оде кући. Ту затече пандуре и свога мужа, где за столом седе и пију.

„Пи, пи, попио гују; ту пијеш. а дите ти одведе она лоповина . . . јој Јањо . . .“

„Шта! шта!? Јања!! . . . моје дите... та наћи ћу га ма у самом паклу . . . пре ћу зажмурити, него што ће ми та арамија моје дите . . јој моје дите . . . људи! пандури!! У потиру! . . . за њим, отеше ми моје дите!! . . . .“

„Јој, јој — нарицаше жена — чувао си је од оног доброг и мирног Мартина . . . . што је сирома . . . ето ти сад . . . подај цилу сермију . . . пандури! . . уватите лопова . . . ево вам цила сермија . . . јој Јањо... брже, брже, шта стојите . . .“

Пандури се кренуше, а на самим вратима сусретну се са још једним пандуром. Овај им исприча, како је дошао из биртије. Ту — вели — уђе сав зајапурен Борко Пишта Неки му рекоше, да ће сада по њега доћи пандури, а он викну: неће ме видити

недељу дана — а после и заприти дида Мики, те побигне у мрак . . . .“

„Јој већ ју је склонио . . . јој Јањо, нигда те мама видити неће та журите људи . . . моје дите. . .“

Чича Мика са неколико пандура полети у један сокак, остали пандури у други, а мати Јањина у трећи, али Борко Пишти ни трага ни гласа.

У то доба на горњој скели одрешен је један чамац и у њега уђоше два буше са девојчетом Она није знала ништа шта се с њом збива. Тек је оштар и хладан ветар почео к себи. довађати. Она отвори очи, али приметивши саму помрчину стресе се. У том примети бућкање воде и досети се где је. Поче нарицати и молити. Један од веслача рече јој да ћути и даље се живо веслало После пô сата, чамац удари о противну обалу. буше изведоше девојку и већи је ухвати око паса и тихо запита нешто мањег. Овај му даде руком знак да ћути. Девојче се отимаше, али увидевши, да јој је узалуд, предаде се судби! Ветар је почео још јаче пирити. Један од буша скине кожух горњи и умота девојку. Ишли су насипом У један мах Јања малакса, буше је спопадоше и ношаху. Иза густа врбика указа се нека ћошкаста прилика — бејаше салаш. Буше отворише врата, положише девојче на креветац, а мањи оде и напипа у мраку суварака, донесе их у кухињу и метне на огњиште. Припали жижак и поче ложити ватру. Кад се ова разбуктала, скине образину и уђе у собу.

„Но, шта је?!“

„Спава,“ рече онај други.

„Ништа, тим боље. пусти је, нека се одмори. Хе, хе, хе. Борко Пишта . . . ала ћеш се негде гристи. кад дознаш, да ти је залогај умакао из уста . . Ху. Ху чујеш, дадох Јањи кожух па ја баш озебох. Пири тамо на Дунаву као бесан. Ао мучицу му!!...“ и трљаше руке.

Други сеђаше поред Јање. Ова спаваше и час по час би отворила уста као да нешто шапуће. Овај нетренимице посматраше дисање Јањино. Био је узбуђен. По који пут би се подигао, да пољуби те уснице, али би се тргнуо, као од највећег греха. На лицу му сијаше радост, чисто би се заплакао . . . Ухватио за руке првог бушу и рекао: видиш, сад сам срићан . . . .“

„Вирујем ти, брате, и ја сам . . . сад нешто да дође онај Борко Пишта, па да му наместимо леђа . . . . знам, да би бегао три штације . . . .“

„Мартин, Мартин! шапуташе девојче у сну . . .

„Спомиње ме . . .“ прошапта Мартин и превуче руком преко њена чела.

„Ох, ако не буде хтила за ме, кад се пробуди . . .“

„У, неће да; па још кад јој кажеш, да ју је хтео онај Мађар одвести . . . али, све да и није . . . те младе ђаволице отишле би на крај света за момком, само ако га воле.. пусти њу само нека спава, а ти ајде, да и ми у кујни мало прилегнемо, па је ујутру све моја брига . . . “

„Ја не могу спавати; ти лизи, ја ћу сидити.“

Панић легне, а Мартин је недишући слушао тихо дисање Јањино. Ватра се већ добро разгорела, собица се угрејала, те Мартин скиде кожушину и остаде у својој новој рекли. Косу је наместио, а дошао је чисто руменији. Јања је бунцала и често име његово спомињала: „Не дај ме Мартине!“ шапутала је . . . .

„Не бој се, душо, — рече овај гласније, и поче јој љубити очи и уста. Девојче поче махати рукама, трепавице јој се почеше отварати, подиже горње тело, руке јој се раширише, шапну „Мартин,“ и опет се спусти на оглавље, као да би поново заспала.

„Ја сам, ја сам Јањо; Мартин, твој Мартин! Девојче га погледа и лако уздахну. Из погледа јој сјаше миље Рашири руке око Мартинова врата и — плакаше Бејаху то сузе радоснице. Мартин прислони своје образе уз њене, усне им се спојише и Јања осећаше нешто, што одваја мисли и од своје добре мајке. Мартин јој причаше. Кад изусти име: Борко Пишта она би се боље прильубила уз њега и погледала на онај мали прозорчић од кућерка.

„Не бој се душо. не ће те више ни видити. Ти ћеш код мене бити, самном радити и увик ће мо толико имати, да се ранимо. Оћеш ли бити моја Јањо!?“

„Оћу Мартине . . . твоја и божија . . . . и они разговараху до пред саму зору. У јутру рано устаде Мита, уђе у собу те ће Јањи:

„Е, Јањо сад сам ти ја свекар Устани, душо, па почисти ово мало салаша, ено ти

у оном чанку још по зеца, па направи ручак, а ја ћу у варош, да видим шта је тамо. Пред вече ћу се вратити. Не бој се ништа. Коме би на ум пало, да си ти ту, тога бих пољубио у пету, јер би то био најбистрији човек на свету . . . тако, чедо моје . . . а, видиш ли твога Мартина?! . . ."

„Све ћу урадити чика Мито, све . . . ал' мој ћаћо . . . јој мој ћаћо . . . убиће ме . . и Јања поче плакати.

„Ни бриге те није за ћаћу, све ћу ја то удесити, да ће тебе твој ћаћо љубити, што си са Мартином, да, да, тако, е, сад до мрака с богом!"

„С богом чича Мито!"

Сутра дан је цела варош грајала о овој отмици И саме се буше побунише и трагаху за Борко Пиштом, али све узалуд. Овај као да је у земљу пропао Пандури такођер трагаху, али су сви говорили, што Борко Пишта уграби, то се лако не налази. У кући чича Микиној бејаше све као утучено. Он сеђаше код пећи ни да би речи проговорио. Жена му је нарицала и говорила:

„Ето ти, сад кукај . . . сад немаш ћери, немаш никога . . . није за Мартина . . . па и није за Мартином, већ за оним арамијом... Јој дите моје . . . Отићи ће куда с њом далико, па је никада ни видити нећу . . . Јој, а што би ми фалило, да је за Мартином! Па да смо га узели к себи место сина, те би липо живили. Имао би и он и ми . . . да; ал' Мартин је сирома Шокац, а ти си желио Мађара . . и, ето, Бог ти га даде . . . али, Борко Пишту . . . Да, да, ћутиш . . . Борко Пишту чујеш ли, — и жена поче у глас јаукати.

Деда Мики је већ било доста. Једна моментана несрећа, која човека стигне, кадра је учинити грдан преображај у свима назорима његовим о свету и пренети га на другу стазу, којом ће у животу да греде. Деда Мики, који није до данас плакао бејаху очи плачне Душа га је болела за Јањом и у његовој се глави врзле мисли, како би то збиља лепо било, да је Јања код куће, па да призети Мартина . . , .

„Бог је жено, тако хтио, па ме немој још и ти гристи. Да сам јој допустио, да се са Мартином воли, опет би ју овај Мађар одвео."

„Би да! Та ишао би Мартин за њом прико била свита, нити би пустио, да ју овај одвуче." У том се врата отворише и уђе Мито Панић, у бушанском оделу, сав задуван без образине на лицу!

„Помози Бог деда Мика!" — повиче. —

„Бог д'о добро Мито синко! . ."

„Ви, деда, тако а?! . . ."

„Тако синко, тако . . ја незнам, шта сам Богу згришио, па да то самном уради. ."

„Све ће добро бити деда Мика! . . Ваша Јања је отета од оног арамије."

„Моја Јања! Мито синко . . кажи, реци, . . . говори . . . отета, кажеш . . . а?! и са разрогаченим очима, а отвореним уснама погледаше Миту у по зенице.

„Говори, говори, Мито рано, свити Туна из тебе проговорио . ." говораше домаћица.

„Да, отета . . . и то све имате захвалити Мартину."

„Мартину. . Бог га помогао и сви свити. . . Добри Мартин", заплаче се стара.

„Мартину, кажеш! . . . трже се стари.

„Мартину. дабогме; није оном богатом Јожи, што се боји и на сокак изићи, а камо ли се натезати са Борко Пиштом за Јању, и за кога сте хтели Јању дати — отресе Мита. По њему би ваша Јања већ била тамо под Пештом, и кад би ју Борко кроз недељу дана оставио. умрла би од глади или би ју он бацио у Дунав. . . Да, да Мартину имате захвалити, ономе честитом, али сиромашном момку."

„Па добро, Мито синко, па Мартину, Мартину, ко је да је учинио, волим га к'о свога сина. . ."

„А ди је Јања? ди је моје дите?"

„На добром је месту; слушајте! . ."

„Јој, сиди синко, сиди, Бог из тебе говорио, јој, кажи . . но. ."

„Срећа је ваша и Јањина, што Мартин воли Јању, те је јуче цео дан распитивао за њу, да је види, јер је знао. да ћете ју ма куда пустити, кад је нисте пуштали у бирцуз. Он је некако дознао од комшија, да је Јања код стрина Руже. Још на колишћу били ми чули од једног Мађара, да ће Борко Пишта одвести Јању. Дође и по мене, те смо хтели доћи овамо да не дамо. . ."

„Бог вам платио дицо! . ."

„Слушајте само! . ."

„Дед, дед, синко, рече деда Мика и брисаше марамом сузе.

„Баш кад смо дошли пред врата, а ови

изведоше Јању; било их је тројица. Двојица су били у соби а један на вратима.“

„Јест, јест . . и овди су били тројица.“

„Шта, и ту су били? . . Мита ће весело, али се́ чинио озбиљан и изражавао је чуђење.

„Да, да, ту су је тражили. . .“

„Нисмо с почетка знали, шта је, али смо чули у соби јаук и викање: Јања! Борко Пишта! Потрчимо до сокачића, али, овде они уседнуше на кола, па одјурише према С...ју. Мартин ме замоли, да упрегнем моје риђане те да их повијамо. Ја би за Мартина као побратима учинио свашта. Брже упрегнем, па за њима. Кад смо из вароши изашли, чули смо клепање кола чак под чардом. Знао сам, да ће тамо стати, јер је бирташ кум Борка Пиште. —

Ми дођосмо, баш кад су они седали поново на кола Брже сиђе Мартин с кола, спопаде Пишту за прса, па с онаким накресаним о земљу. Ја ону двојицу. Они почну бежати, а Борка свежемо и однесемо у бирцуз. Узмемо Јању, која је сва дрхтала па хајд код мене. И Јања је код моје куће. Али, ако је не дате за Мартина, ја сад прежем, па нека је онај опет води, јер нећу да имам с њим кавге због оног лабрњастог Јоже и ја нисам Јању за њега отимао. . . Дакле, сада говорите. . .“

Стари га обгрлише и роњаху сузе од радости.

„Нека се узму, нека дође, нека ми буде син . . само брже Мито синко, дај нам нашу Јању. . .

То вече бејаше велико весеље код деда Мике, јер је дао Јању за Мартина Борко Пишта није долазио после овога скоро годину дана у М. А кад је дошао, онда се све сазнало, али је деда Мика већ имао унука — Фрању. Но он се ипак није срдио, јер је рекао, да није Јању Мартин одвукао, одвео би ју био Борко Пишта, те је можда не би никада ни видео, овако је бар увек уз њега и пред његовим очима. Мартин и данас живи у најлепшој слози са Митом Панићем.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Док се она са матером враћала колиби, отишао је и Смолов шумом натраг, задубљен у слатке снове. Како и не би био уверен да га Јелисавета љуби, кад је чуо оне речи њене што га позваше на састанак?

Потпуном сигурношћу своје невиности дође Јелисавета сутра дан малој дрвеној капели. Њен ход беше бржи и лакше јој падаше, кад је знала да су то већ кораци ослобођењу оца јој. Сунце је бацало своје зраке на снежну површину; а снежне пахуљице, које се беху нахватале на грање, умножаваху својом светлошћу лепоту овог краја; али овај божанствени чисти сјај није био толико чист и сјајан, као срце Јелисаветино. Она уђе у капелу; Смолов још није дошао. Ово задоцњење није јој било право, лак облак јој се показа на челу. Али тај облак није изазвала ни сујета ни љубав. У таком тренутку не могаху ни слабост ни страст продрти у срце Јелисаветино; она се прибојаваше да је какав зао случај или несрећа задржала кораке Смолављеве. Немирно се молила Богу, да јој се продужи ове тешке часове неизвесности. Док се она Богу молила приспе и Смолов; он се врло зачудио кад је видео да је Јелисавета пре њега дошла, та он се бар журио. Ни не осећа човек како брзо јури, кад га гони страст; али Јелисавета је данас показала, да брзина, која иде за њеном дужношћу, још брже напред иде.

Када опази Смолова, подиже руке и очи к небу па окрећући се њему рече чаробном и дирљивом љупкошћу: „О господине, како ли сам вас нестрпљиво ишчекивала!“ Те речи, израз њених очију, та тачност, све је то уверавало младог човека, да га она љуби Он јој хтеде нешто одговорити, али му она не даде времена. „Господине Смолове,“ рече она, „чујте ме, ви ми требате да избавимо мог оца, хоћете ли ми обећати своју помоћ?“ Ово неколико речи збунише све мисли младог човека, но ма да се преварио у том што је мислио о узроку овог састанка, ипак је не љуби мање него пре. Он паде пред њом на колена, Јелисавета га опомену да што ради, то чини пред Богом; али он рече, да он то пред њом чини, и закле се да ће ју слушати и помагати јој. Кад јој то рече а она настави: „Од кад сам почела себе познавати, беху ми родитељи једине мисли моје,

њина љубав према мени једино благо моје, њихова срећа једина мета живота мог. Они су несретни; Бог ме зове да им помогнем, а вас ми је послао у помоћ, да испуним позив и дужност своју. Господине Смолове, ја хоћу да идем у Петроград, да иштем милост за оца мог.“ Он се на то пренерази; а она брже настави даље: „Ја вам не знам ни сама рећи, од куд сам ја почела мислити на то; чини ми се као да сам се родила с том замишљу. Сећам се да ми је била у глави, и никад ме није остављала та мисао, с њом спавам, будим се и дижем с њом. Она ми улева наде и снаге, да се не бојим никакве опасности, несреће, па ни саме смрти; она би ме учинила непослушном, кад би ми родитељи забранили пут. Ви дакле видите господине, да би свако одвраћање од тога пута узалудно било.“ — Док је она то говорила младом човеку беху све наде ишчезле; али храброст и тврда воља Јелисаветина намамљиваше му сузе на очи. „Ах“, рече он, „сретни сте, по сто пута сретни сте што сте мене изабрали, да вас саслушам, да вам помогнем, али ви не помишљате на силне препреке ..“ — „Помишљала сам ја већ на то,“ прекиде га она и ви сте можда једини, који ћете ме ослободити тих помисли.“ — „Говорите само, само говорите,“ рече јој он, нестрпљиво ишчекујући „Зар ви и можете штогод желети, што вам не бих ја учинио?“ — „А оно слушајте,“ настави Јелисавета, „ја не знам пута, којим треба да пођем и не знам, да ли ће нахудити код власти мом оцу мој одлазак и ви ми дакле морате описати: пут, градове, које морам на свом путу проћи, како ћу наћи уточишта и најпосле најсигурније средство, којим би постигла цел своју код цара. Пре свега пак морате ви јамчити да ваш отац неће мога казнити, због мог одласка.“ Смолов рече да добар стоји за то. „Али, драга Јелисавето,“ рече он, знате ли ви како је јако разљућен цар на вашег оца? Знате ли ви, да он у вашем оцу сматра свог најкрвнијег душмана?“ — „Ја не знам ни шта је он скривио; ја не знам ни његово име и ни отаџбину му; али то сам тврдо уверена да је он невин.“ — „Шта?“ повика Смолов „Дакле ви не знате ни каквог је сталежа био, ни имена правог?“ — „Не, не знам,“ рече она. — „О ти дивљења достојна девојко,“ повика он, „па ти не знаш шта хоћеш да повратиш: ти мислиш само родитеље. Али шта је величина твога рођења спрам твоје душе? Шта вреди име поред твојих племенитих мисли...“ — „Стој!“ прекиде га она живо, „та тајна је мога оца и само он има право да ми ју открије.“ — Јелисавета још једном поче говорити о том, кад ће јој моћи дати извешће о путу, која јој на путу требају. „Ја ћу радити на том,“ рече јој он, „али зар ви мислите, да ћете моћи препешачити три хиљаде и пет стотина врста, од Ишима до Ингерманландије, и то сама и без ичије помоћи?“ — „Он,“ повика она и бацив се на колена пред олтар „који ме је и дао њима, ваљда ме неће оставити кад радим за њих.“ — Са очима пуним суза рече јој Смолов, после мале почивке: „Ви не смете ни помишљати на тако предузеће, пре него се врате лепши дани, сад просто није могуће тако штогод извести. У ово време нема ништа од путовања; ви би за цело у ово доба били жртва влажних сибирских шума Ми ћемо се видети за неколико дана, Јелисавето, тек онда ћу вам моћи рећи и више што о том плану, који ме је тако узбудио. Ја ћу се вратити у Тоболск да се поразговорим са мојим оцем. Он је човек врло добре и благе нарави; много више несрећних би било у овом крају, кад не би управа била у његовим рукама. Дела, која показују племениту душу, веселе његово срце. Њему забрањује дужност да *вама* помогне; али ја вам се заклињем, да неће казнити оца вашег баш зато, што је дао живота девојци, која је тако пуна врлина. Не, он би се напротив врло поносно тиме, кад би могао вас назвати својом ћерју! Опростите, Јелисавето, моје вам се срце исповеда и против моје воље. Ја добро знам, да и у вашем срцу, нема места другим осећајима него само оном, које вас непрестано занима; ја дакле ништа не ишчекивам. Али кад једном осване и онај дан, кад се ваши родитељи врате своме завичају и кад ви будете сретна и задовољна, тада, тада сетите се да вас је у овој пустињи Смолов гледао, вас љубио, и да му је срећа, што је непознат и сиромах могао живети уз Јелисавету, ћерку једног прогнаника, та срећа да му је била сјајнија, него све почасти, које би му свет могао пружити.“ Није могао довршити, сузе му задржаше глас; он се и сам чудио таком необичном узбуђењу, јер до тог доба никад није слаб био, али до тог доба није никад ни љубио.

Јелисавета пак за то време стајаше непомично; преставе о другој каквој љубави а не о детињој била је за њу сасвим нова, једва ју је разумевала. Можда би јој мање била чудновата, кад би било које празно место у њеном срцу, па и њу да смести; можда би она и љубила Смолова кад би јој родитељи били срећни. Докле год пак буду несретни, она ће остати верна својој жељи и намери; а две жеље или страсти није човјечије срце у стању примити.

Јелисавета никад није живела међу светом; она не зна светске обичаје и морал; међутим јој

неки извесни стид говорио, да млада девојка не сме остати на само са младим човеком, после оваке изјаве, а тај стид беше инстинкт врлине њене. Она пође вратима и хтеде изаћи. Смолов, који то опази рече: „Јелисавето, зар сам вас увредио ја? О, ево вам се заклињем Богом овде на светом месту, да и ако вас љубим, да вас опет и опет штујем и ценим. Бог зна, да бих ја ћутао, шта више и умр'о, ако ви заповедите. Даклем реците, Јелисавето, да ли сам вас увредио?“ — „Ви ме нисте увредили;“ рече она скромно; „али ја сам дошла амо, да се о мојим родитељима разговарамо. Па сад пошто сте ме саслушали, немам више ништа да вам кажем и хоћу да се вратим својим родитељима“ — „Добро, племенита девојко, иди својим родитељима и чини своју дужност, а мене си учинила себе достојном, јер си допустила, да и ја будем учесник те свете дужности; а одох и сам да видим како ћу наћи помоћи твојој намери.“

На то он обећа, да ће јој идуће недеље предати у цркви у Саимци сва упутства и нужне ствари, које су јој потребне да изведе свој план; затим се расташе.

Кад освану недеља, радосно је пратила Јелисавета своју матер у Саимку; врло нестрпљиво је чекала да се састане са Смоловим. Међутим се свршила служба божја а Смолов још никако да дође; Јелисавета поче бити немирна. Док се њена мати Богу молила, запита она једну баку, да ли је господин Смолов био у цркви; ова рече да није, „него пре два дана још је отишао у Тоболск.“ На те речи се врло забрину Јелисавета. Изгледало јој је као да предмет њених најдражих жеља тек што је стигла, а он већ утекао. Хиљаду разних злих помисли обузеше јој душу; ко њој јамчи да ће се Смолов сетити свог обећања у Тоболску, кад је већ отишао из Саимке и кад ће се он вратити? Цео дан је мислила на то, а у вече се рано повуче у своју собу, јер јој је падала помисао да ће морати сама сносити силне терете. Када Јелисавета оде, наслони Феодора своју главу на прса свог мужа па му рече: „Чуј сада сињи терет што ми на срце пада! Је си ли приметио, како се променила наша Јелисавета? У нашем присуству је замишљена, а кад чује Смоловљево име, зарумене јој се образи, његово одсуство је узнемирује; њени погледи непрестано су данас у цркви тражили некога. Чула сам, где је некога запитала да ли је данас Смолов био у цркви и као смрт побледи кад је чула, да је отишао у Тоболск. О Станиславе, сећам се као данас, да сам увек поруменила, кад год су ми споменули твоје име, када још нисмо били венчани; и моје очи су те тада увек тражиле, па кад год те нису нашле увек су биле пуне суза. Та ја морам у том понашању гледати знаке бескрајне љубави Јелисаветине, са страхом у души! Зар она није одређена да буде срећна у браку, као и мати јој?“ — „Срећна!“ повика Шпрингер горко, „срећна, зар у пустињи, зар у прогонству?“ — „Да у пустињи, у прогонству,“ одговори му живо Феодора, „срећна свуда, гдегод љуби.“ И она притисну свога мужа на своје срце.“ Али брзо се отрже, као да јој нека мисао уђе у главу: „Али, ја се бојим те љубави; и ако је Јелисавета дивна, ипак ће он у Јелисавети гледати ћерку једног прогнаника. Никад је неће поштовати, како она то заслужује, а моје јединче, које сам ја родила и својим рођеним млеком одхранила отићи ће као и њена мати са љубављу...“

На те речи појурише јој сузе на очи, а поглед њеног мужа, који ју је иначе увек тешио, не мога је утешити у несрећи своје ћерке. Пошто се Шпрингер мало промислио, рече јој: „Љубазна жено, не бој се! ја сам испитивао Јелисавету, можда сам пре видео душу њену него ти. Не занима њу Смолов него са свим друго нешто, о том сам уверен. Исто сам тако уверен, да је Смолов, кад би му је дали, неби понижавао... Не, Јелисавета неће увек остати у овој пустињи, она неће бити непозната, несрећна, то је немогуће. Толике врлине на земљи не могу бити на небу неправедно записане; а пре а после видеће се небесна правда.“

За цело време прогонства, ово беше први пут да је Шпрингер не сумњајући рекао штогод о будућности. Феодора је то тумачила, као добар знак па умирена речима мужевљевим на брзо слатко заспа.

Два месеца је Јелисавета ишла недељом у Саимку, мислећи увек да ће се једном састати у цркви са Смоловим. Али то све беше узалуд јер наскоро дознаде она да је Смолов отишао и из Тоболска. Тада је напустише све наде; потпуно је била уверена о том, да ју је Смолов са свим заборавио, и при тој помисли јој више него једаред удараху горке сузе на очи. Концем априла топлије сунце отопи и последњи снег. Песковита острва на језеру почеше се мало зеленити, једном речју рано пролеће као да је огрануло у Сибирији, а Јелисавета је предвидела, шта би изгубила, кад би и овако лепу годину пропустила, а да не изведе своју намеру, па зато тврдо одлучи, да изведе свој план, а да се узда само у себе и у Бога.

(Наставиће се).

ИЗ МОЈЕ СПОМЕНИЦЕ.

Макао.

Путовах једном маја месеца год. 1882. од Базјаша уз воду. Нађем у лађи више Срба бољега реда, међу њима и млада учитеља отуда са Тимока. „Путујем, рече пут Београда, понео сам 200 динара, да купим кућне потребе и што ми за жену и децу треба“.

Сви ти Срби беху међу се познаници и по поздрављању пријатељи.

Не потраја дуго, а они седоше да се кецају. Ту беше усред игре и губитка и добитка: говора, шале, смеја. Мени, мирном гледаоцу, беше тај жагор, то весеље и од оних, који губе, нешто ново Мора, мишљах, да су богати људи, којима није стало до неколико динара. Дође време обеду. Уста друштво. Сви весели и запурени, једини учитељ беше блед као крпа, с модрим уснама, и дрхћућим, промуклим гласом ће рећи: „Ја изгубих мојих 200 динара. Сад ми ништа не остаје, већ да пређем у Београду у другу лађу, па да се враћам кући“.

Сви његови „пријатељи“ дојакошњи ћуте.

Мени гроза прође кроз срце. Бог зна колико је брижљива жена му и мати и газдарица штедела и мучила се док је тих 200 динара скрпила, — а муж јој и отац оне деце за два часа сву муку проигра!

Каква ли ће туга бити и жалост у кући, кад се несретник врати са празним рукама!

А „пријатељи“? Зар не дирну ни једнога у срце тај тужни положај брата и пријатеља? Аја! као да се нису никад ни познавали. Они ћуте, па једу.

А где је остала љубав спрам ближњега свога?

Где је љубав и милосрђе спрам брата и Србина?

Ово ме подсећа на моје млађане дане још од пре педесет година, и хоћу да причам догађај из свог живота, да видимо, како сам ја мислио у подобном положају:

Године 1842. стајах кадетом у служби ђенералштабној и при мерењу у јужној Чешкој у граду Буђеовици. Ко од читалаца познаје тај лепи чисти град, знаће коју најлепшу пијацу он има у својој сред-среди: Правилни четвороугао уоквирен колонадом и придворима, испод којих се је ишло свуд унаоколо; и при највећој киши беше ту суво. У среди тог великог простора чесма, на којој о Богојављењу нашем год. 1851. ту стајаћа граничарска регимента свечано светише воду.

У тим придворима беху дућан до дућана, гостионице и тако звани „бајзлови“: крчме, где се долазило пре подне на чашу вина или пива, од чега се за неколико година редовнога свраћања добивао модар буцаст нос.

Свет се при сунчаној препеци најрадије у хладовини тих сводова шетао.

Једнога дана — беше недеља — прохађах се тим путем. Сретнем се са другом, младим кадетом, једне регулашке регименте, која ту стајаше. Беше то млад, добар, ал лакомислен момак. Мени се је он — без да сам знао правог повода, — за кратко време мога бављења, са великим поверењем приближавао. И сад ми се придружи, радостан, задовољан, весео, па ми покаже од мајке баш сад добивено писмо, и у њему 300 форината. „Гле, рече, шта ми мати пише“!

Мило јединче моје! прилажем ти овде искане новце, да исплатиш дугове. Ово је последњи мој и твоје сестре новац. Све што имадосмо, теби смо дали. Жртвовали смо, теби сине! само да те спасемо од дугова и од казни. Сад смо обе готове. Сестра ти је остала без новчића, и обе живимо од моје мајушне удовичне пензије. Ти, сине, немој се више уздати у нашу припомоћ! Преклињем те и заклињем те, чедо моје, мајчиним млеком: поплаћај овим све дугове, и не задужуј се више, јер ми те више спасти не можемо. Ослањај се од данас у самог себе!“

Видело се по хартији, да су врсте биле орошене мајчиним сузама.

Ја га братски опоменем: „Похитај, те још ово пре подне поисплаћуј своје дугове! Не свраћај нигде, особито не у „бајзл“, да ти се новац не измигољи!“

Опростимо се Ја одох даље да се прођем; он право у — „бајзл“ на један „пфиф“.

Док сам ја двапут у наоколо обишао пијацу беше се скупила братија у „бајзлу“. У проласку чујем грају, и кроз отворени прозор довикиваше ми другови, да се и ја свратим. Униђем к њима. Седе њих петоро око округлог стола и играју „Макао“. На среди гомила цванцика и банкнота. Њих неколико беху већ „шварц“, што би ми Срби рекли „обрали бостан“, па кибицују. Банкијера, а то беше онај ми друг са мајчиним писмом, тако је данас гонила срећа, да они двојица, који још узимаху карте, беху при издисању. Банкијер се размеће од беса. Хтедоше неколико од пропалица да играју на вересију, или да им банкијер позајми.

„А ја, то није резон“! рече овај осорљиво о надуто.

Мени се окрете и позва ме, да узмем карту. Ја одбијем позив, и опет, и опет наваљиваше на

мене, јер они двојица изгубили све и уступили место мени.

Ја рекох: „Нисам картарош, ма да знам све игре. А и за то не могу, јер ја само имам 10 фо рината да изгубим, а то није резон, да играм са тако мало, противу оваке гомиле новаца". Он ће гордо и безумно рећи: „Знаш, мени је у души, да сваког направим „шварц". За то су мени добродошли и твојих 10 форината.

Седнем, и узмем карту. — Ја једини узимам лист, окрете Фортуна банкијеру леђа. Ја „шлагер за шлагером" добијам.

Топи се банка, предамном се диже камара.

Кад виде банкијер, да готово полутина банке пређе к мени, а он ме понуди, да ја дам банку

„С драге воље"!

Ја сав новац, који лежаше предамном, метнем у банку.

Срећа оста мени верна. Мој противник поче да бледи и да црвени. Његов шпаг се празнио све већма и већма. Спопаде га раздрага, страст, лудило. Све веће и веће ставке меће, не хасни му. Ја једнако у лудо добијам.

Он са разбарушеном косом, са закрвављеним очима, дрхћућом руком положи последњи свој новац на карту и — изгуби.

Сад је он „шварц".

Ја седим мирно, не дирам новце, чекам шта ће он рећи.

Сви другови у глас повикаше: „Свршена је игра, вересија није резон!"

Ја још једнако чекам.

Ситним, промуклим гласом запита ме: Имам ли кредита?

Један од другова повика: „Па зар против резона хоћеш да играш на вересију"?

Ја одговорим: „Имаш кредита"!

Он повикну: „банк"!

Мени сад јурну сва крв у главу. Жигну ми кроз срце и мозак садржина писма његове мајке. Одем ли ја са ово 500—600 форината, међу којима су и оних 300 фор., последњи новац мајчин и сејин, аманет њин, да плати дугове: отиће човек па ће зрно у чело себи, ако му ја понесем новац.

„Чекај мало!" рекох. Извадим из банке својих уложених 10 форината, поклоним опет из банке 5 фор. келнеру; и онда му мирно одговорим: „гилт"!

У мене „шлагер".

Он опет: имам ли још кредита?

„Имаш"!

„Банк"!

„Гилт"!

У мене опет шлагер.

Он: смем ли још?

„Смеш"!

Сад тек осетише другови, куда ја хоћу.

Он повиче очајно: „Банк!"

И сад он доби, и згрне новце.

Ја устанем и одем. Никад више нисам се осим „виста" картао. Лоћа Фортуна хтеде да ме уваби у своје вигове, те да буде од мене картарош од заната. Не паде јој у замке, а хвала Богу, овако је најбоље!

Ј. С. В.

ПЕРА ДОБРИНОВИЋ.

Листак из српскога глумаштва.

Глумачка уметност, у својој идеалној суштини, огранак је уметности у опште. Она стоји на истом темељу, на коме стоје сликарство, вајарство и неимарство, и на исто таквој је висини. Друкче нам се пак приказује у практичном извађању свом. До душе и ту је та уметност, као и свака друга, индивидуална, т. ј. она се нама приказује таква, какав је уметник, само — ах! — у томе „само" лежи њена слаба страна. Глумачка уметност је тренутна, прелазна — она гине са уметником зàједно, шта више, у својој суштини престаје она са одласком глумчевом са позорнице. Док се слика, кип или зграда може у свако доба, и после векова, посматрати, и док дела та и потоњим нараштајима говоре о генијалности својих твораца — глумчево дело пређе за неколико часова мимо нас, да нам се још неко време задржи у памети, и да га за тим нестане, нестане, ако се не нађе новинар, који га у листу ком не сачува, те тако не отргне од заборава. Али то, што је у листу, врло је сумњиве вредности; то је мишљење човека а то не може никад утицати тако, као дело само. А дело? Нема глумца, нема ни *његовога* дела!

Споменуо сам, да је глумачка уметност, као и све друге уметности, индивидуална То је мало казано. Глумачка уметност је најиндивидуалнија,

јер се она приказује само у личности, у индивидууму. Слика, кип и зграда су тек *изрази* дотичних уметника а појава на позорници је *глумац сам*. Каква је сад он појава и како оличава песникове замишљаје, друга је ствар, и зависи од његове способности и нарави, а ту лежи онда тежина његове уметности и глумачке уметности у опште.

Та уметност у своме приказу може теоријски бити само једна, практички се пак дели на два главна огранка. Ту деобу чине приказивачи. Глумац је пре свега човек, жив организам, који има своје способности и своју нарав. Према тим својствима удешава он и свој приказ. Сангвиничан глумац, који се даје лако занети, претопи се у свој приказ, у своју улогу, шта више, ова наткрили и његову личност. Флегматичан глумац, који мирно и смишљено ради, остаје господар не само над собом, већ и над приказом, над улогом. Да како, да такав глумац мора бити велики уметник, како се на позорници не би видела *његова* особа, већ особа, коју таман приказује.

Ја не ћу да кажем, да је Пера Добриновић флегматичан човек, али његов приказ спада ипак у ову другу врсту глумачке уметности.

*

Шта чини глумца глумцем? Да ли тело, лепа појава спољашња? До душе, таква не шкоди и може засенити небистро око некритичкога гледаоца; али ми знамо из праксе, да само у спољашњој појави не лежи суштина глумачкога уметништва. Дакле у духу? На сваки начин. Бистрина духа и темперамент су први и најглавнији услови, који од глумца могу створити уметника. Наравно, да ни такав глумац не сме бити богаљ и наказа, јер онда, онда престаје све — осим ако хоће да буде природан представник Квазимоде.

Улога ствара глумца а глумац ствара улогу. У том укрштају лежи важност уметности. Ако хоће напретка, мора глумац своју улогу скроз проникћи, али не само своју улогу као такву, већ и у свези са осталим улогама, па и у зависности њеној од целога дела. Онда му долазак на позорницу и одлазак са позорнице не ће изгледати епизодички, него ће се и ту осетити невидљиви конац, који његов рад спаја са целом радњом; његово присуство на позорници не ће ником изгледати излишно или сувишно — он ће и у ситнијој улози бити стуб представи.

Пера Добриновић такав је глумац. Његова ванредна бистрина ума прониче у сваки кутић позоришнога дела, нађе му језгру и ставља је онда као чврсто средиште, око којега се окреће цело дело а у примени својој на позорници. Али њему није доста то. Он ту велику целину расклопи у мање целине, у саставне делове њене — којих има толико, колико и улога, те свакој тој мањој целини одређује опет кретање, како би цела целина, не као машина, већ као жив организам, радила, дизала се и напредовала.

А какав ли је тек Добриновић у приказу *својих* улога! Његова игра не одаје само велики му таленат, већ и савесност, која се не задовољава тек с приказом сјајних момената у улози, већ хоће и ситним обележењем да јој даде ону важност, која јој таман припада — шаптач је њему тек помагач а не „чакља спасенија“. Ту му испомаже звонки глас његов, који је у последњој појави последњега чина тако исто снажан, као год у првој појави првога чина. Том гласу има у једн[illegible] да захвали, што је један од главнијих певача у нашој позоришној дружини.

Ја не ћу да говорим о појединим улогама Добриновићевим, јер онда не бих скоро свршио; али толико могу рећи, да он сваку сматра као засебну студију. Према таквом поступању са улогама својим, није онда ни чудо, што је свака приказана особа његова потпуна целина, која се складно прилагоди осталим особама. Ми да како знамо, да ову или ону „особу“ даје Пера Добриновић — као год што знамо да и другу даје опет други глумац — али нам се личност његова не намеће при том приказу. Глумац мора дати својој улози обележје своје личности, иначе не би било разлике у приказу једне исте улоге а од разних глумаца; али Добриновић, кога знамо у друштву и на улици, није исти Добриновић, кад је на позорници. Он се тада преобрази — не само маскирањем — већ целом личношћу својом у колико се то у опште даје. Па опет се не да од улоге збунити Он се занесе у часу заноса, он је хладан у часу фингиране мирноће, брбљав је кад треба, озбиљан, заједљив, живахан, смешан, али свагда тако, као што би то била она дотична особа, коју таман приказује. Његова глумачка, особито комична, жица неисцрпљива је, и он јој у сваком приказу измами по стотину нијанса, које су другима тајна али њему нису А до те тајне не да се доћи ни многогодишњим вежбањем, ни силом афектације — њу донесе човек са собом на свет, и благо оном, који је донесе: тај је онда рођен за глумца

М. С—ћ.

ПОЗОРИШТЕ.

РЕПЕРТОАР У ПОСЛЕДЊОЈ ПОЗОРИШНОЈ СЕЗОНИ У НОВОМЕ САДУ.

(Наставак)

Трагедија у 5 чинова *Лудвиг XI* од *Казмира Делавиње-а*, превео *Ј. Ђорђевић*, што је била приказана дне 17. децембра 1891., увек напуњује кућу, јер је то мајсторска слика, у којој нам Делавињ на драмски занимљив начин слика чудне контрасте у души тога фаризејскога тиранина, пунога сује вјерја, страха од смрти, а крволока, осветљивца, разблудника и вјероломца, који се у исти час може и Богу молити и замишљати најкрвавију и најподлију освету. Ова тако звана карактерна трагедија очевидно је писана за улогу, доличну којему глумцу, те нађе ли се вјешт интерпрет тога карактера, заборављамо и на недостатке те трагедије, од којих је један тај, што није изведено, да тај тиранин умре услед потреснога сукоба контрастних страсти свога карактера, већ умре просто као жртва физичне старости. Тај класични комад уза све то може се сматрати једним од најбољих у нашем репертоару.

Дне 29. децембра виђесмо: „*Мехуриће*,“ шаљиву игру у три чина, написао *Г. Чики*, с мађарског превео *М. А Јовановић*. Реалистички изведена врло згодна тема овога комада одаје сигурну руку и здрав посматралачки дар. Уз иронички смијех здраве сатире расрскује се мјехурић за мјехурићем надуте гордости покондирене тикве у разним облицима. Сидонија, жена Штолмајева, постаде попустљивошћу свога мужа покондиреном тиквом, те у том духу узгаја и своју дјецу, која као и она трате у лудо дане у господским шпортовима, док им се имање не нагне на стрмину, и док Штолмај, још у добри час, не прогледа, не обуче чакшире, које је досад мјесто њега жена му носила, те тако поправља, што се још поправити даде. Ово је без сумње један од најбољих Чикијевих комада, и наша управа нека буде увјерена, да ће се тај комад још дуго са занимљивошћу гледати, јер у тој духовитој сатири приказана је једна од увјек моралних рана друштва, које је толи слично друштву, у којем и с којим живимо.

Дне 21. децембра приказивана су два изворна комада; један од њих стари нам је знанац: ведро чедо духа непрежаљенога *Косте Трифковића*, шаљива игра у 1 чину: „*Честитам*.“ Изблиједила је гђекоја боја тога из свјежега живота вађенога комада, али вјешти заплет и жива измјена шаљивих ситуација освајају нас још увјек својим природним комичним чаром.

Исте вечери угледасмо на позорници драмску слику у 3 одељка од *Др. Милана Савића* под насловом: „*Дојчин Петар*.“ Писцу није била намјера написати драму, већ драмски спијев, а то му је и пошло изврсно за руком. Драмски спијев стоји према драми у истом размјеру као новелета према роману или епосу, јер је роман епос у прози. Драмски спијев изглиједа нам некако као овећа драматизована балада, која имаде „en miniatur“ свих оних пет драмских момената; само што су у балади прелази призора изведени са тако званим лирским скоковима (пасажама), дочим их у драмском спијеву, као и у драми, замјењује: радња. Драмска слика, драмски спијев стоји према драми, погледом на правила о драмској јединствености, градуацији и концентричности радње, као новела са епосом, погледом на правила епскога сликања. Своја правила вади дакле драмска слика из теорије за драму, ну не мора се свих држати, према правилу: „minus in majori, non majus in minori continere debetur.“ Тако нам драмска слика не треба да слика развитак једнога *цијелога* догађаја од почетка до краја, већ нам може предочити у виду *садашњости радњу једнога момента*, једнога догађаја, те престати тамо гђе престаје занимање за развитак радње тога момента. И погледом на избор предмета слободније су јој руке. Њезин предмет немора бити каков знаменит, узвишен догађај, — може то бити и одлична сличица у драмској форми, гђе се пред нашим очима развија спољна и душевна *радња* особа, које ту идиличну сличицу сачињавају.

Тако драматизована идилична слика јест и Савићев драмски спијев „Дојчин Петар.“ Писац је у том спијеву протумачио душу и „nexum causalem“ познате народне пјесме: „Вино пије Дојчин Петар, варадински бан,“ те је утисак, који та народна пјесма у нама побуђује, и у том драмском спијеву остао исти, само идеално прочишћен. Славоспјев љубави и вина, тих двају главних елемената народне традиције о Дојчину, идеално је изведен те проткан красном и узвишеном карактеристиком краља Матије и његових историјских другова. Слика

је историјски вјерна, психолошки вјероватна, естетски хармонична и тако идеалистички изведена, да нам у души оставља тако пријатан утисак, како је то и дужност естетичкога умотвора. Заплет је природан, радња тече јасно, занимљивост расте хармоничном градуацијом, те престаје тамо, гђе и наше занимање за ствар престаје. Поједина мјеста су тако поетски јака, као н. пр. она изјава краља Матије о равноправности свију народа угарске круне, те његове идеалне мисли о срећи и напретку свију његових народа, да управо електризују публику. Карактеристика је дослједна, а дикција управо поетска; јамби теку неприсиљено и јасно. Сама фабула тога спијева удешена је према традицији народне пјесме. Краљ Матија хоће да се лично, дакако преобучен, освједочи, каково је вино и дјевојка, уз коју Дојчин своје дане траје. Дојчин то дознаје, те све удеси тако, да се краљ у властитој мрежи ухвати; и онда краљево веледушје цијели заплет на потпуно задовољство рјешава. Писац није имао на уму, да напише комад за позорницу, но кад се је услијед наговора пријатеља ријешио, да се на позорници његов Дојчин прикаже, додао је првобитној композицији на крају једну бинску сцену, која осим двих незнатних ситница посве лијепо пристаје. Како је Дојчин Петар популарна појава из прошлости ових крајева, увјерен сам, да ће се тај комад свагђе радо гледати, те тако остати стално у нашем репертоару.

Сиглигетијева позоришна игра у 3 чина, „*Војнички бегунац*", посрбио *Рада ил. Страшимировић*, што је приказана дне 22. децембра, један је од слабијих Сиглигетијевих комада, а свакако својом невјероватном, романтичном садржином и доста наивним заплетом не одговара данашњем нашем укусу, пак управа не би погријешила, да га покрије копреном мрака и заборава.

Дне 26. и 27. децембра уживала је недељна публика гледајућ „*Пут око земље за осамдесет дана*", глуму у 5 раздјела и 14 слика са предигром, написали *Д' Енери и Жил Верн*, превели *Милер и Бадалић*. Познати овај Жил Вернов роман нема ни у овој драмској форми велике естетске вриједности, те ја не знам, што би рекао Аристотел, да види на бини драмску илустрацију путописа са живим сликама, али недељна публика хоће за своје паре много да види, а тај комад ју може намирити, нарочито, ако је сценеријска техника добро удешена па зашто да се и њезином укусу једанпут не угоди. У естетском погледу нису ти Вернови комади на бини гори од натурализма Емила Золе на котурну. —

Дне 29. децембра viђесмо два изворна комада; најприје „*Милош у Латинима*", слика у 1 чину, са пјевањем, од *М. П. Шапчанина*. Ова епска слика, без радње, осим ако је радња онај замах са топузином, имаде захвалити свој успјех лијепим стиховима, сценерији и декорацији; иначе је тенденција, која се састоји у том, да нам се у контрастном епском описивању истичу предности истока пред западом, сувише очевидна, те цијела стварца изгледа као новелета из живота Милоша Обилића, у којој су особе на бини живе илустрације, од којих свака на измјенце један дио те новелете декламује. Као такова епска слика даде се лијепо гледати.

Алегорија: „*Сабља Краљевића Марка*", у 2 дијела и 7 слика, с пјесмама, од *Ј. Ђорђевића и А. Хаџића*, што је истога дана приказивана, један је од најдрагоцјенијих комада нашега репертоара за подржавање народне свијести у овостраном српском народу. Величанствена је то алегоријска персонификација народне пјесму, а Краљевић Марко: мукотрпни наш народ. Те саме по себи епске слике естетски су поразредане тако, да се измјењују веселе и тужне слике неком драмском градуацијом. Почињућ са једном елегичном сликом, која је као неки последњи чин крваве трагедије, наставља се персонификација тужне српске повјеснице до врхунца бола, када опстанак народа у Србији постаје несносан, те људи под патријархом Арсенијем остављају своју отачбину. Но ту, гђе би нас морала пресвојити очајна туга, ето једнога зрачка утјехе у виду јуначке борбе Црногораца са Турцима, под владиком Данилом. Устанак у Србији причиња се као нека перипетија величанствене народне драме, по којој посве природно слиједи побједа на просвјетном пољу, трудом народних просветитеља, у четири разна подручја народне просвете, како ју заступају: Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, Сава Текелија и Ј. С. Поповић. У седам слика приказани су сви главни моменти мукотрпне петстогодишње борбе у свим огранцима српскога народа, баш као што су у шестој и седмој слици приказани у четири заступника просвјете: сви моменти културне борбе.

Као што су те слике естетски замишљене и изведене, тако су стихови прекрасни а дикција управо поетски бирана. —

Романтична драма у пет чинова „*Звонар Богородичине цркве*", са предигром, по *Виктор Иговом* роману „*Notre Dame de Paris*" прерадила *Шарлота Бирх Пфајферка*, с њемачкога превео *Ј. Ђорђевић*, приказана је 1. јануара 1892. Горостасна фантазија Виктора Ига измислила је на видику величанствене цркве причу за роман, пуну романтичних комбинација најхетерогенијих елемената, сасвим у духу

нове романтичне школе, којој је он оцем у Француској књижевности. Већ у роману морамо се борити са невјероватношћу Игонових карактера и слика, а у драмат зовању његовога романа, нарочито под руком списатељице, која стоји према Виктору Игу, кано стражарска кућица према торњу нотрдамске цркве, наша илузија једва може да схвати то чудно чедо Игоновога духа. Квазимодо, та типна особа Игонових романа, изгледа у тој драми као слика без значења. Драмске вриједности та драма нема, и боље би било, да нам не квари илузију романа. —

Посве друкчије закуца нам срце, кад видимо на позорници јунака модернога друштва, како нам га је нацртао најприје у свом роману а послије у позоришњој игри, под насловом *„Господар од ковница,“* Француз *Жорж Оне,* коју смо виђели дне 2. јануара у преводу *М. Симића.* Чисто годи нашем демократском осјећању, кад видимо јуначину Филипа Дерблеја, гђе својим племенитим, оправданим поносом и веледушјем своју аристократкињу жену морално надвисује, те она, савладана величином таковога карактера из демократскога модернога друштва, пред њим на колена пада, дочим прије у слијепој љубави за војводу Блинија не слути како ће тешко осјетити ударац, што га је првога брачнога дана задала племенитому срцу тога идеалнога јунака модернога демократскога времена. Оно је истина, драма не може ни из далека приказати онај прелаз у души Клариној са његовим вањским појавама, како га Оне дивно у роману епским детаљисањем слика, али је ипак та позоришна игра један од најмилијих комада, не само нашега, већ свјетскога репертоара. —

(Свршиће се.)

Јован Хранилови‍ћ.

КЊИЖЕВНОСТ.

Збирна педагошких радова Мите Нешковића. Књига прва. У Новом Саду, штампарија Др. Павловића и Јоцића 1892. г. Цена књизи 80 н. или 2 дин.

Последњих 10—15 година највише се истицао на нашем још сасма необрађеном педагошком пољу, данашњи кр. школски надзорник у Беловару г. Мита Нешковић. Његове библичне приповетке, слав. буквар, часловац и псалтир махом одлазе данас у Босну и Херцеговину. Издавао је као земунски учитељ педагошки лист „Нову Школу“, а као учитељ у Павловцу покренуо је „Новог Васпитача“, кога и данас издаје и уређује као кр. школ. надзорник Ми би рекли, да га је баш тај књижевни рад и подигао на том угледном месту. Осим тога писао је више педагошких чланака у „Летопису“, који су награђени, па и ова збирка његових педагошких радова, коју горе поменусмо узета је и прештампана у овој *првој књизи* из „Летописа“ године 1885. 1887. и 1891. а изложени су ту чланци:

I. *Змај Јован Јовановић, као педагог.*

II. *О управи и надзору школском* и

III. *Може ли школа бити без телесне казне?*

Као што се већ по самим овим насловима види, нису ово питања, у којима се претресају каква нова начела педагошка, него су, као што и писац сам вели у предговору, тек покушаји, којима се смера, да се покрену и упуте на озбиљно размишљање позвани фактори о предметима, који тако дубоко засецају у живот нашег просветског бића.

Овај смер је заиста и погођен овим чланцима, јер који год учитељ прочита ове чланке — а њима су поглавито и намењени. — не може а да и сам не размишља о оном што се ту излаже; особито ће занимати учитеље последњи чланак, који говори о телесној казни у школи, тој једнако отвореној рани наше школске дисциплине. Ово се питање претреса међу учитељима већ половину века, а помињали су га и претресали педагози и у старије доба, па још не може пракса ни у нашим данима да га скине с дневног реда; код тог се питања највише коси теорија и пракса Еда ли то сад потиче са још слабе учитељске спреме или са сурове човечије природе, којом човек долази на свет и коју култура није могла још да ослаби, не може да се прецизно изрече. Али овај део те књиге даје бар прилике и повода, да се о томе и даље мисли и расуђује па да сваки у своме практичном животу окуша да реши то питање на делу, а у новом хуманом правцу. Код поменутог чланка има у књизи додат један леп пример једног срп. учитељског покушаја, у духу и смеру овог чланка, који је прештампан из *„Учитеља“*, листа учитељског удружења што у Београду излази, а што у „Летопису“ није било поменуто; па већ и тај један пример може да покрене учи-

теље на дубље размишљање о овом важном васпитном питању.

И други чланак, о управи и надзору школском заинтересоваће у данашњим приликама и шири круг наше интелигенције, јер претреса једно сувремено питање о ком ће скорим имати да решава и наш народно-црквени сабор, а које канда најјаче засеца у просветни и школски развитак нашег ово- и оностраног народа. Писац стоји на том становишту, да школу и њену наставу ваља да надгледа и руководи стручно лице, које је теоретички образовано и практички извежбано и, за које се данас изјаснили већ сви напредни народи и већ све напредније државе примиле и узакониле.

Трећи чланак, којим се Змај-Јован Јовановић приказује као педагог, даће повода многом стручњаку, да и сам прибира и проучава рад и поезију овог нашег дичног песника, и даће му повода, да преврће и сам листине и других наших одличнијих песника и књижевника, те да из њих вади бисер-мисли, што се клоне на боље васпитање и виши културни полет нашег поколења, па да и они покушају да саставе отуда по један низ педагошких идеја, које ће моћи послужити за грађу историје нашег народног образовања и васпитања, као што то у богатој мери имају већ сви културнији народи европски.

Ма да су ови чланци изишли једном у „Летопису“ ипак одобравамо, што је писац у засебној књизи изнео то, јер „Летопис“ не допире са познатих околности у шире кругове народног учитељства, којих се ове ствари понајближе тичу, којима су највише и намењене, те ће овако бар имати прилике, да лакше и јефтиније набаве и да се дуже позабаве проучавањем изложених питања.

Ми препоручујемо дакле пажњи наше читалачке публике ову књижицу, а поглавито месн. школ. одборима, јер без овога не треба да буде ни једна школска библиотека а богме и ни један ваљанији учитељ

А. В.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Пре кратког времена штампана је у Београду XII. књига **Годишњице Николе Чупића**, коју издаје његова задужбина. У овој најновијој књизи годишњице налазимо ове чланке: 1. Ратни догађаји из другог српског устанка г. 1815., под војводом Милошем Обреновићем. Белешке К. С. Протића, генерала; 2. Општи имовински законик за књажевину Црну Гору, и његова важност за науку и законодавство, од Дра Мил. С. Веснића; 3. Краљевско-српска Велика Школа за педесет њених година, говорио у свечаној седници академијског савета 4. септ. 1889. г. ректор и професор Велике Школе Светомир Николајевић; и 4. Козерије из књижевне естетике (еп, лирика, драма) од Свет. Николајевића. — Узмемо ли у обзир да ова књига „Годишњице“ има 362 странице, тада ћемо одмах увидети, да је врло ружно редигована. Особито ада помислимо да је једанаеста књига штампана 1889. године. Ми мислимо, да би „Годишњица“ требала да доноси разноврснију садржину, као што је доносила у првим својим књигама, које се од ових и следњих одликују и по квалитету и по квантитету садржине.

== Трошком Српске Краљевске Академије у Београду штампана је шеста књига **Дјела Матије Бана**. У овој су књизи трагедије „Ванда“ и „Јан Хус“, а обе су сада први пут ћирилицом штампане. Још ће бити само једна књига трагедија, у којој ће ући трагедије „Маројица Кабога“ и „Кнез Никола Зрињски“. И ове две до сада нису биле штампане ћирилицом. — Радујемо се, што је Српска Краљевска Академија приступила штампању Банових дела, те тако има изгледа, да ћемо их моћи добити у целини, што би тешко било према одзиву наше читалачке публике.

== Издањем Коларчеве задужбине, штампана је у Београду и друга књига великог и знаменитог дела „**Историје цивилизације у Инглеској** од Х. Т. Бекла.

== Наш поштовани научник, г. Новаковић штампао је у првој свесци „Наставника“ за 1892. годину расправицу: *Град, Трг, Варош* к историји речи и предмета који се њима казују. Неколико страна из дела „Градови и тргови у старој српској држави“, и у првој свесци „Правника“ *Удава или самовласно апшење за дуг* у староме српском законодавству и у народним обичајима. Прилог к познавању средњевековног парничког поступка у Србији. — Обе су ове расправице и на по се штампане из поменутих листова. — Од истога писца штампани су у IX. *Споменику* Српске Краљевске Академије ови радови: „1. Хрисовуља цара Стефана Душана гробу мајке му краљице Теодоре; 2. Српске старине по Македонији, белешке с путовања архимандрита Антонина од године 1865; 3. Белешке доктора Брауна из српских земаља од године 1669.“

== Године 1864. штампана је у Београду, а у преводу Стојана Новаковића прва свеска Ранкеове *Историје српске револуције*. Данас је то дело врло ретко, па нам је мило, што нашим читаоцима можемо јавити, да је г. Новаковић превео цело Ранкеово дело, које ће кроз кратко време угледати света под натписом „*Србија и Турска у деветнаестом веку*.“ Г. Новаковић написао је овоме делу и опширан предговор у коме ће бити и лепа студија о Ранкеу и његовом положају међу историчарима. — Дело се штампа трошком Коларчева фонда.

== „*Просветни Гласник*“, тај ваљани лист министарства просвете и црквених послова у Србији, о којем смо прошле године донели опширнију оцену, излази и ове године под истим уредништвом (Пере Ђорђевића). Свеска за јануар о. г. доноси поред одабраног садржаја још и прилог „Етнографску карту српских земаља“, што ју је српска великошколска омла-

дина београдска израдила на основу историје, језика, обичаја и поезије.

== Одељење за јелинске и римске старине британскога музеја добило је од лорда Севиља занимљиву реликвију из доба старо-римских јавних игара и бојева гладијатора Та је реликвија **циркушки плакат** (објава), који на танкој каменитој плочи од три стопе дужине овај натпис има: „Циркус је распродат! Урнебесни аплауз! Врата су затворена!“ Та интересантна плоча, која одаје, да ни у Риму није било друкче него сад у нас, нађена је у Порто Протезе.

== У Бечу је недавно држао др Алфред Бергер предавање **о глумачкој уметности**, из којега вадимо ове податке: Драмска приказивачка уметност на истој је висини као и драмска песничка уметност, према том не може се рећи, да је прва тек репродуктивна (обнављајућа) уметност. Да како да се то тиче тек великих уметника, који су до душе тако исто ретки, као и велики песници. Кад човек гледи великога уметника, чини му се, као да би тај био у стању да „пронађе“ своју уметност, да је већ нема на свету. Мањи духови могу се упоредити с онима, који до душе умеју с барутом поступати, али га ипак нису пронашли. Први драмски уметници беху у исти мах и глумци и писци; доцније се та *једна* драмска уметност подели у своје две половине, пошто је песник постао личност а своје дело је дао другом на приказ На хартију пада само језична сенка реалнога уметничкога дела; ту се мора онда наћи тако исто генијалан уметник, који у тој сенци неће видети само цртеж, већ у исти мах и боју, пластичност и карактеристичност појаве. А то уме да како тек онај, који је те појаве у духу своме гледао.

== Енглески посланик у Цариграду сир Виљем Вајт, који је пре кратког времена умрьо, имао је особити дар за језике Он је говорио 28 разних језика; а већина беху словенски језици, тако, да се могло рећи, да је Вајт разумевао не само сваки словенски језик, већ и свако наречје. Он је био неко време једини Енглез, који је знао литавски говорити

== Прошлог месеца је навршено 150 година, од како излазе најстарије новине у Немачкој, „Шлеске новине“ у Бреслави. Кад је пруски краљ Фридрих Велики освојио Шлеску од Австрије, дозволио је бреславском књижару Јовану Корну, да оснује лист. Први број „Schlesische privilegirte Staats-, Kriegs- und Friedens-Zeitung“ изашо је 3. Јануара 1742. Те новине остадоше све до сад у истој породици.

== **О руској књижевности** наставља Бар: На душу народну, на унутрашњу ћуд, на особине може се већ наићи. У Еремитажи не, где су у руским дворанама слике класика и романтика; али у Академији и у њиховим изложбама може човек наћи народнога духа и народнога осећања. Само што се то не приказује гласно и јасно; као да сликарима недостају средства да се изразе да кажу, што им је на срцу. Већ оно што је живописно нема свога израза. Сликари још нису занатлије своје уметности, нису продрли у тајне технике Они се муче и пипају тамо-амо. Приметити се даје, да би имали што да кажу, да имају своја рођена осећања и своје жеље, каквих нема у нас; али то све не може напоље, не може да се прикаже. До душе има их, који су вични и у техници, који су учили код страних уметника; само што су поред туђег начина и туђег духа заборавили на свој дух — осим, ако се тај не прикаже у претеривању Једни су дакле оригинали, али не знају шта ће с оригиналношћу, јер нису ништа учили; други знају што, али немају свога осећања, јер су га оставили у школи.

= **О Толстоју као драматичару** вели се, да он управо неће да је песник, а најмање драмски, он би да је неки пророк, оснивач вере, пола Мухамед, пола Оригинес Он и неће да је реформатор књижевности, већ морала, те употребљава за то песнички облик а не предике, пошто се књижевношћу даје данас више постићи. Садржај његових дела је смео а облик безобзиран; на технику се не обзире, он хоће просто да каже, што му лежи на срцу, те му је за то све добро дошло. Он зна, да се рђави обичаји најбоље лече исмевањем и ако не иде на то, да наведе публику на смех тек смеха ради.

== У Атини је преминуо грчки државник и књижевник *Александрос Рисос Рангабе Рангавис.* Радио је на свима гранама песништва. Нарочито је писао трагедије и новеле. Колико нам је познато од његових радова изишла је у српској књижевности само новела „*Златан бич,*“ у преводу И Ђорђевића (Владана Ђорђевића), и ово је ако се не варамо први књижевни рад Владанов, а изишао је у Поповићевој „Даници“ године 1861.

== **Густав Мозер**, познат и нашој позоришној публици, написао је ново драмско дело, „*Госпођица Госпођа*“, које је прошлог месеца приказано у Берлину, али није успело. Један млади пар дозна после тромесечнога брака, да им брак са погрешке чиновника — при цивилној свези — не важи. То је садржај шаљивој игри а развне заплете није умео иначе вешти писац згодно да удеси.

== Госпођа Берта Сутнер покренула је у Бечу нов часопис, „**Доле с оружјем!**“ Тај немачки часопис је гласило оних, који су против рата, који хоће да се народи обезоружају и који теже за вечитим миром — кап на врело гвожђе, али ипак је кап. Тај часопис је поникао поводом конгреса мира, који је летос одржан у Риму.

== Теофрасту Ренодоту, оснивачу најстаријег француског листа Gazette de France, подижу у Паризу споменик.

== Велико дело мађарског песника *Имра Мадача* „**Човекова трагедија**“ изнели су Немци на позорницу и то у Хамбургу а по преводу Лауша Доција. Одзив је публике био велики, комад је с бурним одобравањем примљен.

== Руски композиста *Чајковски* написао је оперу „**Евђеније Оњегин**“ по славном роману Пушкиновом Та опера је приказана у Хамбургу.

ДРУШТВА.

(„**Матица Српска**“). Књижевни одбор имао је 19. фебруара о. г. свој састанак, на којем је међу осталим и ово рађено: Секретар јавља, да је одбор за издавање „Књига за народ“ примио ова дела: *Бока и Бокељи* од Симе Матавуља, „*Пчеларство*“ од Ивана Маширевића и „*На клизавој стази*“ од Радослава Марковића; све ће се троје штампати, а писцима је одређено награде 20 фор. од штампанога табака На оцену су издата ова дела: *Дуван је отров* од Владе Димитријевића — члану Стевану Миловановићу; *Наследство у Аустро-Угарској и Србији* од непознатог писца — члану дру Ђ Дери; *У радише свега више у штедише јоште више* од дра Ђ. Дере, члану Аркадији Варађанину. — Непознати писац шаље за награду: „*Бачки наштрош*“ глума у шали и збиљи; издаје се на оцену дру М. Савићу и Ј. Грчићу. — Непознати писац шаље за награду из задужбине Ј. Остојића и жене му Терезије дело „*О Буњевцима*“; иде на оцену А. Хаџићу и М. Савићу. — Синиша шаље за „Летопис“ саставак: „*Урош II. Примислав Првослав,*“ историјска студија. Прима се. — Мита Нешковић шаље за „Летопис“ и награду саставак: „*Поглед на Локсове мисли о васпитању*“ — на оцену А. Варађанину. — Дан. А Живаљевић шаље за „Летопис“ чланак: „*Андрија*

Качић Миошић“; издаје се на оцену М. Савићу. — По препоруци секретаревој прима се за „Летопис“ чланак Моје Медића „*Биљарствени пабирци*“. — Сергије Шакрак-Нинић подноси извештај и оцену о неким старим рукописима, што их је послао „Матици“ на откуп Милош Савић из Арада. Даје се на преглед и члану проф. Мил. А. Јовановићу. — По оцени М. А. Јовановића прима се студија Милана Недељковића: „*Ислам и његов утицај на душевни живот и културни развој народа му.*“

(**Српска Краљевска Академија**) — 10. ов. месеца потписали су краљевски намесници закон о изменама и допунама у основном закону краљевско-српске Академије, те је исти 12. и публикован у „Српским Новинама“. У овом закону најважније је то што се Српско Учено Друштво и Академија стапају у једно тело, те је Српском Ученом Друштву дато право, да из своје средине изабере осам чланова за Академију, а сви остали чланови Ученог Друштва постају почасни чланови Академије, те ће тако сада Академија имати и своје почасне чланове, а редовних чланова од сада ће имати тридесет четир. Од оних осам чланова, које ће Учено Друштво изабрати, првенство имају они, који су већ дописни чланови академије, те ће тако овом одредбом постати редовни чланови академије: Стојан Бошковић, Др Владан Ђорђевић и Др. Милан Јовановић, који су сада дописни чланови Академије, а редовни чланови Ученога Друштва. Према овоме Учено Друштво у самој ствари има да изабере још пет чланова за Академију. Који ће то бити још се позитивно не зна, јер ће то решити скуп Ученога Друштва, који ће се у скоро држати. — Спајање Ученога Друштва и Академије наишло је на одобравање у свима научним и књижевним круговима, јер је досадања поцепаност била доста штетна по развитак саме науке. — И са материјалним сревствима сада ће Академија много боље располагати, јер ће се удружити имаовина једног и другог друштва, а као што смо извештени, влада је за 1892. годину Академији одредила 25.000 динара. Кад се узме у обзир, да државна штампарија штампа бесплатно сва издања Академије, онда са одређеном државном потпором, Академија ће моћи развити обилат рад. — Чујемо да ће за председника Академије бити постављен г. Стојан Новаковић, а 22. фебруара, на свечаном годишњем скупу Академије, читао је своју приступну беседу г. Јован Ристић, који је пре две године изабран за редовног члана Академије.

РАЗНО.

(**Једно старо писмо**). Јован Ракић, некадањи адвокат у Пешти, код којега је Тодор Павловић, потоњи уредник „Срп. Нар Новина“ и „Листа“ као млад јуриста практиковао у адвокатској канцеларији му, писао је Јовану Хаџићу-Светићу године 1827. ово занимљиво писмо, које овде данашњим правописом доносимо Хаџић је годину дана пре тога постао адвокатом. Међу хартијама Светићевим нашли смо више Ракићевих писама, но ово је најзанимљивије и гласи: У Пешти 9. Јулија 1827. Љубезни Јоцо! Овде је пукао глас, да је Матица код двора оптужена, и да је та тужба на митрополита на извидјеније послана: Матичари то сотим више верују, јер нов Љетопис, који би будушчег вашара изићи морао, овамо на штампу још није послан — и зато они стрепе, а непријатељи већ се подсмевају. Да штогод мора бити, ја сам у Бечу чуо, од куд сам се ови дана вратио — тамо сиреч сазнао сам, да су још зимус гдикоји Correspondenti der geheimen Polizey налог добили, за Матицу се распитати и о њеној тенденцији, заведенију, сочленови etc etc. реФери(ра)ти. Вук о томе много знаде, ваља да је од Копитара чуо — но Вук као што сам искусио, прави Матице пријатељ неће бити. Ни Ровмировића, ни Ранћа сад код куће не бивши, ја сам се нашао, да те молим, да, за утјешити Матичаре твоје што скорије ми јавиш, шта је тамо на митрополита дошло, и зашто се Љетопис овамо не шаље? Далше ми и то јави, јеси л' штогод говорио са митрополитом за рекурсе Бурјановице — и шта ти је он одговорио — а в прочем твојој мамици руку љубећи, све добре пријатеље поздрављајући, и теби добро здравље, пак на руци лепу снашу желећи остајем твој искрени пријатељ *Јоанн Ракић* с. р. Кажи ми, хоћел добро бити? Наумио сам рекурирати pro statione pauperum agentis aulici ad Exc Camellariam Reg. Hungaricam nunc vacante, коју ако би добио, одма би се одселио у Беч стајати — и ако би митрополитово о том мњеније без казивања мог имена, али и то не марим сазнати, и мени јавити могао, врло би ме обвезао. Брате! у небо гриота, гди код толиког нашег народа, толики народни дјела у Бечу, толико наши владика, који да по 200 Ф агенту даду, један би се крпарити могао, ми агента у Бечу немамо — а један баш из самог интереса народни капитала, и касе нуждно би се држати морао. О Стеване Стратимировићу! Залуд ти твоја од Немаца хвала, твоје сочленство у учени содружествы, твој орден, Кулпин, и Тоша; кад је до тог дошло, да те Срблин пред Срблином несме похвалити, јер и више има, који на те праведно вичу и туже се. За наше владике у Бечу не сазнадо ништа, него толико сам чуо, да и неће скоро именовати, и то донде, док се каква велика промена у нашем народу не уведе — у којој сад у Бечу кувају — шта ће то бити Јоцо! Доста је буди здрав!

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о поједином књигама у своје време опширније говорити.)

Дахире. Ј. И. У Београду, 1891. 8-на, стр. 103. Цена 1 дин. Може се добити у књижари Д. М. Ђорића.

Увода. Приповијетка из бокешког устанка од г. 1869. Написао *Новак Граовски*. У Новом Саду, издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића, 1892. Мала 8-ина, стр. 62, цена 20 новч.

Три светиње. Божићња прича Чарлса Дикенса, превео Мита Ђорић. Издање књижаре Дим. М. Ђорића у Београду. Мала 8-ина, стр. 114. Цена 1 динар.

Naše žene, napisao G Barčin. Može se dobiti u tiskari A. Kolesara u Bjelovaru. 8-ина, стр. 39. Цена 50 новч.

Збирка педагошких радова Мите Нешковића. Књига прва. Ове радове наградила је „Матица Српска“. У Новом Саду. Штампарија др. Павловића и Јоцића 1892. На 8-ни, стр. 219. Цена књизи 80 новч. или 2 дин.

O Vrazovoj kritici. Napisao *Dr Milivoj Šrepel* U Zagrebu. Knjižara jugoslavenske akademije Knjižara dioničke tiskare. 1892. На 8-ни, стр. 51. Цена 30 новч.

Песме. Написао *Бошко П. Жељски*. Нови Сад. Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића 1892. На 16-ни, стр. 83. Цена 50 новч.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 10. У НОВОМ САДУ 8. МАРТА 1892. Год. XIX.

КЛЕОН И ЊЕГОВ УЧЕНИК.

Ученик.

Честити Клеоне, кренимо се даље!
Сваки жбун ме себи, сваки цветак мами;
И поточић бистри што нам жубор шаље,
И вис Филопапе у јутарњој тами.
Страшан у самоћи, као света гора,
На древни ме Олимп у осами сећа.
Ја слутим, верујем: ту је драга Флора,
Флора, нежни симбол младости и цвећа.

Клеон.

Све је само симбол што ти види око,
Све, што душу твоју и ведри и мрачи:
Симбол је и земља и небо високо,
А суштина оно што он собом значи.
Тавни вео ноћи или светлост Феба,
Звук, који се хори из празне даљине,
Одсев је истина, којој наћи треба
Правога имена, потпуне целине.
Јер што поглед види спрам светости сјајне,
И све што се косне нашег будног слуха,
То је спољни додир ове вечне тајне,
И општење њено и људскога духа.
Није главно, дакле, оно што ме гони
Да плачем ил' певам у часима лепим,
Но суштина тога. Главно је: што стрепим,
Кад барбитос тугу или радост звони.
Пред том вечном тајном ми стојимо немо,
К'о Саиски мудрац пред Истине ликом;
Вео с лица њеног дићи не умемо,
Јер Истина цела не даје се ником
Век за тавним веком у вечност ће саћи,
А разум ће људски по мраку да лута;
Одговора неће на питање наћи.
Ни Истини целој пролаза и пута —
И слутиће вечно.

Ученик.

На овоме пољу
Нек' слобода моја сахрањена спава:
Јер Истина твоја подчини ми вољу,
А душу ми, ево, страхом испуњава.
Каква мрачна мис'о: спавати у ноћи,
И знати да неко поред одра стоји
Кога не познајем. И дух, у самоћи,
К'о плашљиво лане да се вечно боји,
Да слути и чека. Само једну мис'о,
Само слутњу своју налазити свуда,
Зато, да би овде, где си вером дис'о,
Под теретом сумње пролазио туда!
Каква страшна мис'о: све што видим, чујем,
Сматрати за симбол, који друго значи;
Нагонити разум да вечно тумачи,
Те да кратки живот загонетком трујем.
Ах, погледај доле. Од капије Рони
Одморни се људи с буктињама крећу;
Заљубљени пастир своје стадо гони,
Као млади Фаон по росноме цвећу,
С Акропола тврдог узвици се хоре,
И јутарња стража кличе у даљини;
Даљни Исток пламти као рујно море,
Да позлати главу царици-Атини.
Све радошћу дише. И у чистој вери
На посао дневни покрећу се они,
На храму су давно отворене двери,
И у храму кимвал тајанствено звони.

Т. Северин, 15. фебр. 1892. год.

Војислав.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

I.

Бијаше једне јесенске ноћи, када у Јадиковачкој гостиони није било ни живе душе. Гостионичар, одебео човек средњег доба, сеђаше у куту полуосветљене собе и ослушкиваше монотоно куцање старинског часовника с дугом шеталицом. Напољу владаше густ мрак да не би видео прста пред оком. Кад је часовник показао осам часова, стадоше кола пред гостионом. Гостионичар се тргну, одврну јаче фитиљ на светиљци. У тај час уђе у собу млад човек, тек ако је четврт века превалио. Он не назва ни помозбог, него се отресну на гостионичара:

„Је ли то гостиона у Јадиковцима?“

Гостионичар га погледа чудновато и рече:

„Јест, то су Јадиковци.“

„Па зар Јадиковци немају бољега друма и честитијега гостионичара?“ упита дошљак.

„Друма? Сада је блато свуда“, одговори гостионичар.

„Хм! Зашто не навезете камена?“

Гостионичар слегну раменима, дошљак га погледа попреко и рече:

„Кад већ немају доброга пута, морали би имати паметнијега и честитијега гостионичара.“

„Зашто ви тако говорите?“ упита гостионичар увређено.

„Зашто? Pro primo зашто немате пред гостионом светиљке? Сваки је гостионичар обвезан, да постави светиљку пред своју гостиону, да путник одмах може знати, где да се сврати. Pro secundo, зар се тако гости дочекивају. По сахата ту већ с вама ћеретам, а ви се ни једном речи нисте упитали, шта жели ваш гост.“

Гостионичар хтеде да говори у обрану своју, али му дошљак запречи речима:

„Ћутите, молим вас! Несте ви толико криви, колико они, који треба да бдију над вршењем прописа. Но у осталом видећемо.“

Гостионичар се на ове задње речи ушепртљио. „Јест, *он* је“, помисли. „Млад је истина, али *он* је. Мора бити јако строг. Е, честитам онима тамо. Морам им још вечерас јавити.

„Шта заповеда ваше господство?“ упита на глас.

Те речи очито умирише дошљака, те блажим гласом рече.

„Може ли се код вас преноћити?“

„Може.“

„Можете ли ми шта дати јести? Гладан сам као вук.“

„Нема ништа готова, али за пет минута ево вечере.“

„Брзо! Не заборавите на мога кочијаша.“

„Разумем. Изволите у другу собу.“

Када је гостионичар отишао, скинуо је дошљак горњи капут, разгледао собу, те стао горе доле шетати и полугласно мрмљати:

„Ето, то ти је бити писар! Већ право ни не знам места, којима сам се потуцао. Е, луда моја памети! Да сам у петнаестој години имао у тикви, што имам сада, не бих се вукао од немила до недрага, него бих већ био где стално смештен. Био бих господин, скидали би ми капе већ издалека, а овако ништа.“

Код тих речи дошљак тешко уздахну, те прошав горе доле неколико пута, опет настави:

„Још није све изгубљено. Сећам се, да је један учитељ често говорио: „Никада није касно, да човек ваљаним постане.“ У тима речима мора бити истине, јер их је говорио паметан човек. Манућу се лакрдија, примити посла, па ћу положити бележнички испит, и ето ме господином, ето ме својим човеком. Јест, тако ће бити; а сада се ваља окрепити.“

Покуца по столу. За неколи о минута долети крчмар.

„Ви сте заборавили, да имате госта,“ укори крчмара.

„Бринем се за добру вечеру. Чим могу служити?“

„Донесите ми вина!“

„Какова?“

„Мокра!“

„Хм! Колико?“

„Буре!“

Крчмар се покуњи и оде. Кад је донео боцу вина. метнуо ју пред госта, и рече му:

„Ово је изврсно вино.“

„Видећу! Гледајте ми вечеру.“

Када је гостионичар отишао, дошљак наточи чашу, нагне и искапи. „Ни добро ни лоше“, промрмља. Затим седе за сто, извади из џепа некакову књижицу, до краја скоро

исписану Пијуцкаше по мало винце и преврташе листове у књижици. Та књижица бејаше дневник, у коме је он бележио догађаје свога живота. И овај пут је убележио ово:

„Јадиковци 21. XI. 1886.

Дошао сам на место свога опредељења. Ноћ је већ била пала, па несам видео села, те не могу о њем ништа да кажем. Сада се налазим у гостиони, где пијем вина и нестрпљиво очекујем вечеру. Први човек, кога сам срео — гостионичар, наиме, јест глуп као ноћ, а ако су остали Јадиковчани таки, честитам.“

Затим затвори књижицу, погледа боцу, која је већ била празна.

„Крчмару!“ викну љутито.

Ублажио се, када је видео, да овај носи вечеру, а мирис печена меса сасма је стишао љутину његову.

Појео сласно вечеру, попио још литру вина, осетио се уморним, затражио кревет, легао и брзо слатко уснуо.

Исте још вечери сви су Јадиковачки званичници знали, да је дошао нови протуставник. „Узмите се на ум,“ поручио им крчмар. „Строг је то човек. Како је само мене изгрдио, што несам имао светиљке пред гостионом!“

И ревни званичници се престрашили, поустајали из кревета и до два сата по поноћи радили у звању.

Но тај дошљак у истину не бијаше никакав протуставник, него писар Харалампије Дрљача, који је дошао на своје ново место

II

А ко је управо тај Харалампије Дрљача!

Млад човек од неких двадесетпет година, црномањаст, ни висок ни низак, ни мршав ни дебео, ни леп ни ружан, ни паметан ни бедаст. Под носом никли му црни брчићи, које је помно неговао. Косу је по средини делио и на очи нагонио. Увек ју је нечим мазао тако, да се сјајила као углађено војничко ремење. Одело му беше пристојно. По свем се види да је био кицош. Томе се не ћемо чудити, кад помислимо да је утварао себи, да је увек заљубљен. Но међу нама речено, он још није право љубио, па му свака пристала жена бејаше идејалом, у који је био смртно заљубљен. Занимање му бијаше некад писар а некада дневничар

О његову животу чита се опширно у његову дневнику, где је он својом руком међу осталим прибележио и ово:

„Родио сам се на св. Харалампија љета господњега 1861. у селу Дрљановцу од оца Глигорија Дрљаче и матере Латинке из куће Туторовића То је некада била, како кажу, богата кућа, а сада јој нема ни трага. Млади се поделили, старо гнездо порушили, савили нова, у којима несу имали благослова; осиромашили, па пропали.

Детинство сам провео у Дрљановцу, играјућ се с децом осталих Дрљановчана по путу, скитајућ се ливадама, пољанама, шумама и купајућ се у реци Дрљановчици.

Када сам одрастао, дадоше ме у школу старому учитељу Авраму, који је више поделио шиба, него изговорио речи. Пошто несам био ни ја анђео, ретко сам осетио сласт сплетене брезоваче намочене у сирћету и соли. Узрок томе биће тај, што је кућа мога оца била масна па је та маст староме Авраму тако мрисала, да је код мене заборавио злочестоћу лечити брезовом машћу. То ми је онда веома годило; али данас, када сам се дозвао памети, увиђам, да би по ме много боље било, да и код мене није стари Аврам тврдичио својим васпитним срeством. Четири године бијах питомцем старога Аврама. На крају сваке године добио сам награду, танку у златорезу књижицу, а Аврам дебела бравца. Сваки пут сам се стидио пред својим друговима, који су ми пребацивали, да ми је отац купио награду. За то време истина научио сам читати, писати и по нешта рачунати, али што је главно несам научио — мислити:

Мој отац бијаше богат човек. Често је говорио, да ја морам бити господин, јер шта ми је то сељак! Сељак има прицмагло лице, испуцане руке, па га нико не штује. А господина, па био најнижи, свако уважује. Он има глатко лице, беле, чисте руке.

Последица такова умовања беше, да сам ја, када сам четири године код оца Аврама проборавио, почео полазити гимназију у Беловару. Ту сам први пут осетио, како је живот тежак. Место једнога старога учитеља, упртило их се десет Сваки своју козу гули, па не можеш свима угодити, а особито не ја, који сам био у школи, где се делиле шибе, а не мудрост. Први сам и други разред опетовао, трећи тешким натезањем прошао, а у четвртоме сасма заглавио.

Досадило то мојим учитељима, досадило

моме оцу, а највише мени. Видео сам ја, видео мој отац, видели учитељи, да од мене никада Цицерона, Овида, Платона или шта слична, па ништа дакле није стајало на путу, да напустим школу.

Кад је отац видео, да не ћу постати никакав велеучени, поглавити, велеможни или пресветли господин, тешио се, да ћу ипак бити ма какав такав господин.

„Ето“, умоваше он, „ни наш бележник никаковнх школа, а мој Хараламције ипак има гимназију, па ваљада ће моћи дотерати до бележника.“

Мој отац беше с месним бележником познат, узме ме за руку и одведе њему.

„Добар дан, Исајило!“

„Здраво, Глигорије! Које добро?“

„Ма ево сам довео овога клипана, па те молим, да га примиш на вежбу.“

„Не ће више у школу?“

„Не! Рекоше ми, да није за школу.“

„Зар такав деран?“

„Па сам га довео теби, да га примиш и припазиш, не би ли ти из њега шта истесао. Можда ћеш ти један више учинити, него сви они учени професори.

„То је истина.“

„Само ти припази на њега; не фали милошта.“

„Разумем, Глигорије. Гледаћу.“

Тако од рђава гимназијалца постадох као преко ноћи преписивачем или, како ме званично називаху, вежбеником.“

Caesar de bello gallico, grammatica linguae latinae, Romae viri illustres и друге којекакове бедастоће спалих за селом Дрљановцем уз кликтање сеоске дечурлије, као што је Лутер са својим ученицима спалио папино писмо, којим је папа проклео тога отпадника католичке цркве. Од свих књига придржах само „Згоде Петрице Керемпуха“, књигу, коју сам најрађе читао и коју сматрам књигом над књигама.

Тај нови живот пријаше ми необично. Осећах се слободним као тица у ваздуху. Несам страховао, ако не научим множину правила и још више изнимака, да ћу добити терцију. Отац је био често намргођен, па је својој зловољи кад и кад и јасна израза дао. За цело му мучно беше, што ме види вежбеником, а не малим суцем. Но мати се осећаше блаженом, што сам јој увек пред очима. То сам знао употребити на своју корист. Крадом ми је да́вала новаца, а ја сам трошио и практицирао за бележника, како је говорио отац.

С почетка сам био бесплатним вежбеником После ми дадоше пет, онда десет, петнаест, напокон и двадесет форината. Прекрасно се живело! Несам ни осетио, када је наступила двадесета, а мене склепташе у војнике. Отац је мој у то полагао велике наде.

— Ту може шта постати — говораше, а кад сврши своје године у војништву, може лакше у цивилу проћи Очеве се наде ни ту не испунише. Ја сам био рђав војник, па несам дотерао даље од — инфантериста.

Три године, мучне три године прођоше, и ја дођох кући.

„Шта ћеш сада?“ питаше ме отац.

„Остаћу ратаром. Оженићу се па мирно живети.“

„Којешта!“ прогунђа отац „То би тек нешто било. Није за тебе рало и мотика. Тежак је то хлеб. Мотика није перо, земља није хартија. Ти си ми јединац. Док је мене жива, не ћеш ми се патити. Наћи ћу ја теби опет места, ал и ти памет у главу! Није касно, још може из тебе човек бити.“

И мати се расплака:

„Јој, јој, синко, шта те је то снашло! Где би ти могао секиром, где би држао тима финима рукама рало или мотику! Где би ти пре сунца ранио и ноге за воловима росио.

Нисам напокон имао ни воље ни снаге, да се опирем доказима очевим и сузама материним.

Отац је облетео много господе, обишао доста места док ме је напокон сместио за дневничара у Беловару с једном форинтом плате на дан“.

Ту настаје нова фаза у његову животу; ту се наиме Хараламције Дрљача први пут „смртно“ заљубио.

(Наставиће се.)

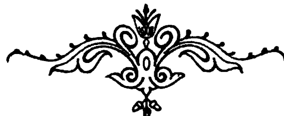

ОЈ ЉУБИМ ТЕ ЗОРО...

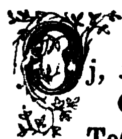

Ој, љубим те зоро, моја зоро рана,
Ој ти сјајна нево пуна златних срећа,
Тебе чиста росо, росо успавана
На круници мехкој мирисавог цвјећа.

Љубим и вас тице сред горице красне,
Вашу љупку пјесму, лагана вам крила; —
И вас у даљини свете зв'језде јасне,
У ваш златни зрачак душа ми се слила.

Ох и тебе љубим горско чисто врело
Ој младости миле красна слико жива!
Крај тебе на трави како превесело
Моја душа срећу и блаженство снива.

Али тебе, тебе, ој ти слико бајна
Моје душе младе, светог санка мога,
Тебе, што си тако умилна и сјајна,
Као вјечна зубља оног вишњег бога...

Тебе, тебе нево, ој богињо сила,
Тебе од свег више љуби душа ова,
Тебе, величајна, ој слободо мила
Изгубљена срећо, славо Србинова...

У Мостару 24. Јан. 1892.

Алекса Ристов Шантић.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Једног јутра забављао се Шпрингер послом у врту; Јелисавета, недалеко седећи од њега, посматраше га немо. Још јој није био поверио тајну своје несреће, а она то није више ни тражила. У њеној души се настанио неки нежан понос, који јој уливаше жељу, да несрећу својих родитеља сазна тек кад пође на пут и да причу о њиховој несрећи тек онда чује, кад им узмогне рећи: „Ја ћу вам све надокнадити.“ До тог дана је мислила да ће се и Смолов јавити и на то је полагала све своје наде. Док не почне говорити, пређе она у мислима све одговоре, које ће им одговорити на њихове преговоре и препреке за које је знала, да ће бити страшни. Али како ће одговорити на њихово страховање, њихове молбе и заповести? Шта да им одговори, кад јој реку да за њих ништа не вреде дражи домовине, кад их морају платити растанком са својим дететом? Један тренут заборави да јој је близу отац, па паде плачући на колена да се моли Богу, да јој он улије речи, којима би задобила своје родитеље. Шпрингер када чу да му дете плаче, потрча јој па је узе у своја наручја и рече јој: „Јелисавето, шта је теби? Шта ти радиш? Ако имаш што на срцу а ти реци оцу свом!“ — „Оче,“ одговори она, „немој ме дуже задржавати; ти знаш, да ја хоћу да отпутујем па допусти ми то. Ја осећам да ме Бог зове...“ Не мога довршити. Млада Татаркиња дотрча радосно: „Господин Смолов је дошао,“ повика она, „господин Смолов!“ Јелисавета радосно узвикну, притисну обе руке очеве на своје груди па повика: „Ето видиш да ме Бог зове, он ми шаље оног, који ће ми пут утрти, нема више препрека. Драги оче, твоја срећна ћи, теби ће раскинути ланце робовања!“ Па и не чекајући на одговор, појури Смолову на сусрет, уз пут наиђе на матер па и њу поведе рекав јој ко је дошао. За тим обе уђу у собу, кад тамо, а они видеше човека у педесетим годинама, у униформи, којега пратише више часника. Мати и ћи пренеражени стадоше, као укопане. „Ето то је господин Смолов,“ рече им млада Татарка. На те речи изгуби Јелисавета и по други пут, све наде; она побледи а очи јој се напунише сузама. Видећи промену на Јелисаветином лицу, Феодора стаде пред своју кћер, да би сакрила њену забуну.

Управитељ Тоболски заповеди да му пратња изађе из собе, и кад остаде сам са прогнаницима а он се обрну Шпрингеру с речима: „Господине, од кад је пресветли руски двор, нашао за добро, да вас амо пошаље, од тог доба ја сад први пут посећујем ове крајеве. Та дужност ми је пријатна, јер ми допушта да докажем, колико сам учесник у несрећи једног светлога прогнаника. С друге стране жалим, што ми та дужност забрањује, да му помогнем и да га штитим.“ — „Ништа ја, господине не очекивам од људи“, одговори Шпрингер хладно; „ја не требам њиховог сажаљења, ја се не ослањам на њихову правду. Сретан у својој несрећи, проживећу у овој пустињи и последње дане живота свога, а не ћу се потужити ни на што.“ — „Али господине“, настави управитељ узбуђено „за *човека*, као што сте *ви* живот далеко од отаџбине своје, мора бити страховита несрећа.“ — „Још има страховитијих несрећа а то је: умрети далеко од завичаја свог,“ рече Шпрингер. Он не доврши свој говор; да је додао још коју реч можда би му и сузе

пошле на очи, а светли прогнаник се не хтеде мањим од своје среће показати. Сакривена иза своје матере, уплашено је гледала Јелисавета преко њених рамена, да ли лице и црте управитељеве показују толику доброту срца, да му се сме поверити. Тако и полетарче голупче издиже своју главицу изнад гнезда, и гледа на небо да ли се спрема леп дан.

Управитељ ју опази и упозна; често му је син о њојзи говорио, и слика, коју је о њојзи у памети имао, могла је Јелисавети личити. „Госпођице,“ рече јој он, „мој вас је син познавао, а ви учинисте на њ неугасиве утиске.“ — „Је ли вам рекао, господине, да му је захвалила, што јој је оцу живот спасао?“ прекиде га живо Феодора. — „Није, драга госпо,“ настави Шпрингер, „али ми је рекао, да би она радо и свој живот жртвовала срећи вашој и светлог господина супруга.“ — „Она би и жртвовала,“ понови Шпрингер, „и та њена нежност је једино добро, које нам остаје, једино, које нам људи не могу отети.“

Узбуђено окрену он своје лице на страну После мале почивке настави он, окренувши се Јелисавети: „Када се пре два месеца мој син бавио у Саимки, доби заповест од цара, да с места иде у војску, која се у Лифландији састала. Пре него што је отишао, преклињао ме је да вам пошаљем једно писмо; али то не беше могуће. Морао бих сумњив изгледати, кад би коме предао писмо, да вам га преда. Ја сам вам га само сам могао донети. Ево га!“ — Јелисавета зарумевивши се прими писмо; управитељ међутим примети зачуђене јој родитеље, па рече: „Срећни оче, срећна мајко, од којих дете само оваке тајне крије!“ За тим дозва управитељ своју пратњу па у присуству њеном рече Шрингеру. „Господине, заповести мога цара сваки час се пооштравају, и особито вам спречавају, да никога не смете примати. Али сам чуо, да ће сироти мисијонари, проповедници слова божјег, у повратку свом са границе кинеске ударити на ова брда. Ако закуцају на ваша врата, па вас замоле, да им дате крова за једну ноћ, слободно вам је да их примите.“

Када је управитељ отпутовао, остаде Јелисавета оборених очију, па гледаше на писмо и не смеде га отворити. „Ћерко,“ рече Шпрингер, „ако чекаш на дозволу материну или моју, да прочиташ то писмо, слободно га отвори.“ На то Јелисавета дрхћућом руком отвори писмо, брзо га прелети очима и често је прекидала тихо читање знацима радости и захвалности. Када га је прочитала не мога се више уздржати, него паде својим родитељима на груди па рече: „Куцнуо је час, све иде у прилог мојој намери. Више провиђење ми отвара сигуран пут, небо одобрава и благосиља моју вољу! Драги родитељи, зар нећете и ви одобрити и благословити?“

На те речи поче Шпрингер дрхтати, јер он разумеде оно, што је Јелисавета хтела рећи тиме, а Феодора, која ништа и не слуђаше, запита: „Па у чему се та твоја тајна намера састоји, и шта је садржина те хартије?“ и она учини покрет, да јој узме хартију из руке. Њена се кћи усуди, да јој ју не даде „Опрости, мајко,“ рече јој она, „ја се бојим да говорим у твом присуству; ти ништа ниси ни слутила, твој бол ме страши. У том твом страху лежи једина сметња, једина, од које се не могу ослободити.... Ах, молим те, дозволи, да се само пред оцем изговорим; ти ниси тако спремна као он.“ — „Не, ћери моја, реци баш сад; твоја мати је преживила и глас прогонства, а то јој је до сад највећа несрећа била, па слободно можеш све изрећи. Ах ти Феодоро ходи на груди војна свог, и ако немаш доста снаге да саслушаш Јелисавету, а ти потражи снагу на срцу мом.“ Феодора беше у први мах сва поражена. „Шта хоћеш ти тиме да кажеш Станиславе? Зар нисам све беде постојано сносила? Па тако ћу ваљда и ову; и ако буду нови удари судбине.“ Јелисавета хтеде одговорити, али њена мати јој не даде, него од једаред као неком муњом погођена, повиче: „Ћери моја, ишти живот мој, ал' не ишти да те пустим од себе.“ Ове речи издадоше ју, да је слутила већ све; сад ју више није требало обавештавати о нечему, него сад је требало изискати допуштења. Сва у сузама и тужна због бола матерњег, Јелисавета јецајући изрече: „Па сад ето иштем, да одем на неколико дана ради спаса очевог.“ — „Не, ни један дан,“ рече јој поражена мати, „страшна би била срећа, коју би добили тиме што би се с тобом растали. Не, ни један једини дан! О, Боже не дај ни ти, да тако што од мене тражи“ Ове речи одузеше Јелисавети сву снагу; није била у стању да сама изговори оно, што је тако ожалошћавало њену матер, па зато пружи оцу писмо, да га он прочита. Шпрингер наслони своју жену себи на груди па јој рече: „Ту се склони, јер ту ћеш у свако доба наћи обране!“ Затим поче читати писмо, гласом, који узалуд покушаваше да буде чврст; писмо је писао млади Смолов, пре два месеца у Тоболску. Садржина му беше ово:

„Драга госпођице! — Вазда беше разлога из којих сам молио свој одлазак из Саимке, али један од најтужнијих по мене беше немогућност, да вас обавестим о строгој дужности, к ја ме примора да се удалим од вас. Нисам вас могао видети, нити

вам писати, нит' вам жељене извештаје послати, а да не прекорачим заповести мог оца, а да не изложим опасности његово место и сигурност. Можда бих то и учинио, да ми ви не дадосте примера у том. Али пошто сам од вас научио, шта је човек дужан оцу и како га треба поштовати, нисам смео живот свога оца излагати опасности. У исти мах морам признати, да не волим своју дужност, као ви своју и са раздераним срцем се вратих у Тоболск. Када кући дођох рече ми отац, да ме заповест царска шаље хиљаду миља далеко одавде, и да се с места имам томе покорити. Ево се већ спремам на пут, Јелисавето; ви не знате шта ја трпим. Не, ја молим небо да вас тиме никад не унесрећи; он је само *праведно*, докле сте ви срећни “

„Отворио сам срце свом оцу; ја сам му вас са свим описао и видео сам где му сузе теку, кад му причах о вашој намери. Ја мислим, да вас он жели видети, и само ради вас ће ове године прегледати тај крај Ишима, где ви станујете. Том приликом ће вам, ако буде могуће, предати писмо ово. Ја мирније идем на овај страшни пут, кад се сетим, да ћете бити под заштитом мога оца. Но при свем том преклињем вас, да га ни зашто не молите, док се ја не вратим. Највише годину дана, па ево мене натраг у Тоболск. Ја ћу вас сам пратити у Петроград, ја ћу вас сам привести цару и за цело време дугог пута бдићу над вама и чуваћу вас. Не бојте се моје љубави; нећу вам ништа више о њој говорити; бићу вам само пријатељ, само брат, и кадгод вам будем био на услузи, заклињем вам се, да ћемо само о вашој намери говорити, чисто као сушта невиност, као анђео, као ви.“

(Наставиће се).

ИЗ ЛУЖИЦЕ И БУДИШИНА.*)

Од Јована Стефановића Виловског.

I.

У „Гартенлаубе“ бр. 51. од год. 1891. описује нам Теодор Гампе у чланку са илустрацијама сватове Лужичких Срба. Хоћу да изнесем местимице у преводу тај опис, из ког ће се читалац уверити, који беше до сад у сумњи, да су Лужички Срби наша рођена браћа, да је наш народ отуда, од севера: из Бранибора, од северног, источног и балтијског мора, из Поморапије, из данашњег Мекленбурга, са реке Стјекнице, Спреве, на југ се преселио и населио на Балканском полуострву, и да су по где-где као оствице у Сињем мору честице тог народа заостале у старој постојбини на северу, од којих још Лужички Срби живе са својим српским језиком, док се и они не претопе у германски живаљ

Најпре ћемо да саслушамо, шта Гампе о Србима Лужичким говори, које он назиље Вендима; пак онда ћу ја из своје студије из пре 14 година, коју сам изнео у „Српској Зори“ нашем народу на видик, своје назоре да наведем

„Просо, јелда; ћутљива, сетна, намрштена сунцем опаљена лица; собни набој без сваке даске и недогледан суморан песак вејанац, — ово су од прилике основне боје оне Вендаје или Србије, коју ми себи замишљамо. Већ се у саксонском народу подругљивост латила тог предмета, те називље те пределе: „Вендска Турска“ или „псећа Турска.“

Горња Лужица, са стародревним вендским градом Будишином не може се и не сме се разумети под тим немилим, подругљивим називом, јер она је један од најумиљатијих и најпитомијих крајева у Немачкој, и у њојзи има у изобиљу добрих газда и богатих села. Војсковође у тријестогодишњем рату, краљ Фридрих Велики и Наполеон I., знађаху врло добро, зашто управљаху своје војске радо и бише своје одсудне битке по Горњој Лужици: они овде налажаху богату, добро обрађену земљу, пуне кошеве и пуне куће хране за човека и коња, и добре кровове противу зла времена. Исто тако радо се скитају варошани беспосленици из Немачке по лужичким горама и пењу се по некада на идолске српске врхове „Белибог“ и „Црнибог,“ и признати се мора, да нема у целој Германији лепше лиснате горе, но што су ове у Горњој Лужици. Мета свију тих скиталица је град Будишин, то драгоцење старих Срба са његовим многим црквама и торњевима, са старим двором, рушевином, својим градским капијама, својом варошком кућом. Кад човек на Будишин погледа, живо се сећа на Златни Праг.

А северни део те Србије? Постао је маза и мезимче берлинских туриста. Ко не би познавао Спревину шуму*) са њеним тихим и мирним језерима, са њеном високом јововином, са њеним зеленим острвима, савцима опкољеним и уоквиреним, и

*) Spreewald, зове се код Лужичких Срба: *Блато*, јер је подводна и полој.

*) О обичајима лужичке наше браће донели смо у „Јавору“ за год. 1885. чланак: „У сватовима код лужичких Срба“ из „Слованског зборника“ од Павла Падејског. Из овога смо чланка видели како браћа Чеси о Лужичким Србима пишу, а сад ће нас и овај чланак уваженога писца још и боље упознати са оном малом али чилом граном словенског народа. — Уредн. „Јавора.“

на овим савцима воденице са својим маховином обраслим точковима; а зими, ко се није наслађавао на јави или бар у сликама гледајући оне небројене тоциљарке на језерима, на рекама, потоцима и савцима, где се народ, мало и велико, живо весели?

За то се може онај поругљиви придев једино односити на онај део Лужице, што лежи у сред среде, и која се зове „Српска пустиња.“ Ово је одиста сиромашна, јако сиромашна земља или боље пескуша. И сам Србин вели о тој пустињи: Бог, кад је прелетао преко земље и сејао пшеницу, помете се, па одреши врећу с песком, те поче, у место зрном, песком земљу посипати.

По народословног испитача, по пријатеља прастарог сеоског живота, од варошана још недодирнутог, та је пустиња драгоцени предмет научног испитивања. Овде су последњи остаци једног народа, што га нестаје од германизма још не прогутаног страног живља. Ал се топи, јако и брзо се топи тај живаљ. За то се и журе научењаци и стручњаци да га још виде, док се није изгубио, као оно, што причају, да је пре триста година последња жена у Старом Стрелицу још живела, која је српски говорила.

Као што данас живе ови пустињаци у својим сиромашним усамљеним селима, сакривеним иза пешчаних греда и пространог недогледног борја, исто тако живеше ту и они Срби, који становаху у четвртом и петом столећу, кад оно насрнуше са запада Германи, Хришћани, и почеше их насилно мачем и угарком не знајући народног језика — на Христову веру натеривати. Тако, велим, живеше преци данашњих Венда или Срба, који ораху и сејаху нашу немачку земљу чак до Прегнице реке код Нирнберга, до Мена, реке код Бамберга и чак с оне стране Траве реке код Буковца (Lübek).

У околини Будишина, као што и у Спревиним горама и шумама, чепрка се и траже се гробови старих Срба, ископавају се градићи и опкопи старих идолопоклоника српских и купи се великом муком научно твориво за испитивање старе повеснице. Ја мислим, да је по науку и научњака исто тако занимљиво, да се пусти у жив народ, у тај последњи остатак старих Срба, што живи у песку и пустињи, и проучавати те тихе, од просвете и данашње струје још не додирнуте људе. Сад је још време за тај рад — ал и ту већ мора се далеко у дубину пустиње ка усамљеним селима ићи.

Нарав тог народа је — као и свих северних Словена — мирољубива. Убојни градићи старих идолопоклонаца српских, којима се ми, као код села Острова, због њине величине дивимо, беху чисто за обрану подигнути. Данашњи становници никад нису зловољни, напротив сам их нашао свакад пријатне и веселе и пуне поверљивости и према страноме. Само онде, где не могоше себи људи миљка у земљи стећи, беху они смутни и као да их мора притискује, ал зато ипак не беху незадовољни. Из њиних народних песама звони нека дубока доброћудност, неко блажено-жалостиво и сетно осећање и мишљење и пре свега нека већа љубав за друженьем. И како милосрдно поступају они са својим живинчетом, са својим коњима, са говедима. Српски слуга што коње тимари, тепа овима више, но други наши немачки момци својој љубазној. Половина свију дражђанских возача, то су родом Срби, знак, како је благо поступање са нашим кућевним помоћником од велика успеха за привреду, јер међу њима има много врло богатих људи. У Саксонској гардијској регименти Срби Лужички познати су као најбољи тимарници око коња.

Венди се међу собом, где им се да прилика, радо и врло живо разговарају. Читав жагор. Беше ми нешто ново, да видим и да чујем при купљењу сена, како њих до 12—15 људи и жена у најживљем разговору — непрекидно и вредно раде.

Због међусобне даљине морадоше људи да вичу, те ја у почетку мишљах, да се свађају. Тек грохотно смејање казива ми, да је то обичан, шаљив разговор. Ако српска служавка никога нема себи равна, с ким би диванила, она ће се диванити са њојзи повереним кравама, и тако и толико с њима умиљато разговарати, као да су јој пријатељице. Занимљиво је видети у Дражђанима те српске дружине: то ти се радују и веселе састанку, то се смеју, шале, то се рукују и тресу узајамно руке, као да се тиче мерицом пријатељству у врећу — као жито — сатресати. Кад би се нашао наш Паја Јовановић, на подобље Дефрегера, да те живе слике нашег народа у Лужици црта — постали би љубимци васцелог немачког народа.

Целокупно острво Лужичких Срба броји по последњим записцима:

У Саксонској Горњој Лужици .	56.354	душа
У Пруској Горњој Лужици . .	37.307	„
У Пруској Доњој Лужици . .	66.071	„
Раштркани живе по Саксонској и Прусији	4.402	„
По туђинству ће их бити до .	3.000	„
Свега дакле	167.134	душе.

У свему имају парохија 105, су 763 села. По простору износи њихово земљиште, на ком живе 65 немачких квадратних миља.

То је остатак од моћног он г Словенства на

северу, што су га тисућама година германски таласи које растурили, које прогутали. Као по васионском природином неотклонивом закону губи се, рони се и упада у немачко велико море тај народ. Ту погибију, то гинуће нико не руководи, нико не ускорава, нико и нема користи од тог ускоравања, па ипак се тај народ у све јачој брзини губи и претапа у немачки живаљ.

Пре осам година показиваше ми каменички грађани обliже село Јесов као прво и право српско село. Отуда долазе чисти овејани Венди у каменичку српску цркву.

Сутра дан већ могах ту господу уверити, да су се житељи тог села — тако рећи преко ноћ — понемчили. Јесовани говоре сви немачки, ма да знају још српски, ал не говоре радо свој језик. Кад запитах старије људе: кад знају већ немачки зашто се у цркви служе још српским зборницима? „Жао нам је, да трошимо новац за нове књиге.“

Међу њима беху неколико, који ће рећи: „Угодније се слуша у цркви српска проповед.“ Један Србин из Јесова, човек тако од четрдесет година, рећи ће ми: „Још до своје осамнаесте године не знадох ни речице немачки; и на дворишту међу чељади нико не знађаше немачки. Данас сви ми говоримо искључиво немачки, ма да смо сви рођени Срби.“ На моје питање: како је то дошло тако? не знађаше ми одговорити: тако само од себе. Шаљивчина један рече: „Цело двориште се немачким димом надимило и начађавило као лула од пене пушењем.“ Кад запитах две старије женске, млекарице: зашто оне не говоре српски, слегоше раменима Ја упозорим оно друштво каменичких грађана на појаву, да српско свештенство јако на том ради, да тај пљусак германизовања отклони и да сачува последњу искру Српства, оне одговоре: да се не боје, и да то неће никад бити, да се може понемчавању стати на пут.

(Наставиће се.)

ПОЗОРИШТЕ.

РЕПЕРТОАР У ПОСЛЕДЊОЈ ПОЗОРИШНОЈ СЕЗОНИ У НОВОМЕ САДУ.

(Свршетак.)

Дне 4. јануара 1892. почастила нас је управа са класичним *Гетеовим* комадом: „*Фауст*,“ трагедија у 6 раздела, превео *М. Савић*, за српску позорницу удесио *А. Хаџић*. Нијемци сматрају Гетеа најљепшом манифестацијом божје идеје о човјеку, а његовога „Фауста“ највеличанственијим дјелом људскога ума и срца. За нас Славене је знаменито да је Гете оно перо, којим је мало не цијели свој вијек израђивао ту своју велепјесан, даровао пољскому пјеснику Мицкијевићу, чиме је одао поштовање пјесничком ђенију славенскога народа, који је под крај свога живота почео упознавати у народним српским пјесмама. Шта је Гетеов „Фауст“? Старој народној причи о „Фаусту,“ коју су толики њемачки пјесници разним успјехом обрађивали, улио је Гете нови дух и смисао, отео легендарнога Фауста из ђаволских руку. За право: он се је сам са својим Фаустом идентифицирао, те нам је у тој трагедији оставио бесамртну слику и опоруку своје ђенијалне душевне имаовине. Све његово огромно знање, идеални и пустоловни доживљаји, животни и философски назори, драмска персонификација његовога: „Dichtung und Wahrheit,“ јединствена слика титанскога развијања његове душе, његово вјечно мијењање разних философских система, од којих га коначно није ни један удовољио, вјечно колебање међу спиритуализмом и материјализмом, његова тежња за чистом, прокаљеном бесамртношћу, — то је његов „Фауст.“ Само тако можемо разумјети, да је он цијели свој вијек писао Фауста; његова смрт имала би бити пошљедна тачка те величанствене трагедије, којој се и почетак и крај догађа у небу. Његов је Фауст на крају сав обасјан небеским свјетлом, баш као што и Гете умире са жељом на устима: „Mehr Licht.“ Пишући мало не цијели вијек свога Фауста, промијенио је Гете стотину разних основа; написав тек почетак једне замисли, већ му се родила друга мисао, коју је неприсиљено надовезао на почетак прве мисли, не брипућ се зато, да њезину различност од ове нове мисли не ће моћи на другом мјесту у склад довести. Отуда оне силне парадоксне мисли и реченице у „Фаусту“, она неконсеквентност у назорима, она несталност у тежњама, она вјечна чезња за коначним ријешењем у вишим, небеским сферама. Посве је дакле разумљиво, да уз такво вјечно прекидање и надовезивање не може ни говора бити о каквој драмској јединствености и концентричности драмске радње. У осталом била би то највећа наивност, посматрати ту велепјесан, која обухваћа небо и земљу,

са ускога становишта драмске теорије. Један критичар паче вели: „ти недостатци драмске консеквенције сачињавају баш величину и величанственост те дивне трагедије.“

Одавна је већ драмски облик и величајност сценерије подстицала разне подузетнике, да ту трагедију изнесу на позорницу. О том није дакако било сумње, да се она у цијелости приказати не може. Њен огромни обим и величајна архитектоника задавали су у том погледу много бриге не само вјерному Гетеовом Екерману, већ осим њега имадемо покушаја од Вилбранта, Девријена, Дингелштена и Ларонжа, који су саставили разне планове, како би се у неколико вечери могла на позорницу изнијети оба дијела Фауста; ну до данас још нема правога облика позоришнога „Фауста.“ Ја сам о тим разним покушајима писао у „Позоришту“ од год. 1890. г. бр. 22. и 23. те сам навео мнијење критичара Павла Шлентера, како би се имао приредити „Фауст“ за позорницу, да се сачува цјеловитост и јединство радње, те суштаство у карактерима: Фаустовом и Гретином. Овђе спомињем тек толико, да је посвема у реду, да и наша публика имаде прилику, макар и у скромном облику, виђети то ремек-дјело, како би се уз живу ријеч и добро приказивање олакшало разумјевање и побудела воља за читање те велепјесни; чиме ће се њен душевни и естетски хоризонат све више проширивати и прочишћавати. За наше прилике добра је и приредба тога комада за позорницу, како ју је извео г. Хаџић.

Нашој се публици није допао дне 5. јануара приказани комад: „*Наш пријатељ Некљужев,*“ позоришна игра у 5 чинова а 6 слика од *А. Ивановића Паљма,* с руског превео *Слав. Св. Милетић.* Комад је више писан у веристичком правцу, према рецепту Е. Золе, који као да хотимице бира само прљаве прилике и карактере. У цијелом комаду нема осим Наташе ни једнога бесприкорнога карактера: исти мали Капитон је: пијаница. Наташин отац, који би иначе имао бити најчистији карактер, сам признаје, да је своје имање стекао крвавим знојем „и не без свакога гријеха.“ Једини свијетли карактер „Наташа“ право је руско чедо, нама на западу до душе неразумљиво, али у истину нацртано правом, здравом реалистиком Није то оригинални тип Паљмов; такове су то све праве руске дјевојке. Енергија, трезвеност, права стидљивост и природна нежност, понос, без сентименталне примјесе, вјерност, без погибељи сентименталне чезње за недопуштеном несуђеном срећом. — то су темељне црте руске дјевојке, како ју сликају први руски пјесници. Такова је „Ољга“ у Гончаревом роману „Обломову,“ „Маријана“ у „Новом свијету“ и „Вера“ у „Фаусту“ од недостижнога И. Тургењева и „Дуња“ од Достојевскога. Да није Наташе, не би човјек могао издржати до краја уз прљави карактер Некљужева и његову заслужену судбину. Она мјешавина романтицизма и веризма у карактеру тога варалице није посве разумљива, ако јој не нађемо тумачења у дивној слици: у јогунлуку и у озбиљним тренутцима симпатичне Наташе, која би све жртвовала, да спасе Некљужева, ну још у прави час, на видику жртава његовога нитковлука, долази к себи, те се ријешава, да олакша судбину тим жртвама свога несуђеника. —

Управо тако није више могао загријати публике дне 6. јануара приказани: „*Стари бака и његов син хусар,*“ позоришна игра у 3 чина, с играњем и пјевањем, написао *Ј. Сигети,* за српску позорницу прерадили: *Ј. Ђорђевић* и *Л. Илић.* Бадава је тајити: тај комад је већ давно застарио. Све више нам је неугодна баналност његових шаљивих ситуација, наивност заплета и расплета те примитивност карактеристике и технике. Управа би добро учинила, да тому комаду даде макар и незаслужену потпуну мировину. —

О *Рајмундовој* чаробној игри, с певањем, у 5 чинова, једном предигром и 10 слика, под насловом: „*Сељак милијонар,*“ што је давана 7. јануара 1892, не могу него поновити, што сам већ рекао о „Расникући“ од истога писца. За недељну публику и овај комад имаде својим шаренилом у сценерији и поуком у јасној алегоријској персонификацији: неки несумњиви чар, који је у позориште привлачи; а то барем у материјалном и моралном погледу нешто вриједи. Та већ у библији читамо, да неки тек у причама, параболама и сликама упознају истину. —

Два пута је давана, први пут 12. јануара 1892. „*Задужбина цара Лазара,*“ слика из српске прошлости, с певањем, у 5 раздела, написао *М. П. Шапчанина.* Г. Шапчанин није тако сретан у својим драмама, као у приповјетци, епским и лирским пјесмама и путописима, с којима си је стекао глас једнога од најодличнијих српских пјесника и књижевника. Његове драме одавају одличнога приповједача и пјесника, али му је на први мах очевидан недостатак живе драмске радње у *виду садашњости;* и зато он врло вјешто посиже за вањским помагалима: вањском опремом, декорацијом, множином особа, лијепим пјевањем, сјајем предмета у техничкој економији својих драмских радња. „Задужбина цара Лазара.“ израђена по народној пјесми, већ је по себи епски предмет, и ја овђе искрено изричем: доста незгодан предмет, јер нас подсјећа на

једну нелијепу црту браће Југовића, који треба и на позорници да остану обасјани оним традиционалним сјајем идеалнога јунаштва. Г. Шапчанин је прозвао своју радњу *„сликом,“* а као такова, уз спомената спољња помагала чини доста пријатан утисак једне, живим сликама илистриране, епски посве лијепо заокружене и згодним епизодама проплетене приповјетке, гђе рука декоратера показује на ефектне моменте. Ево у кратко садржаја те драматизоване епске слике У одличном друштву својих великаша и свога рода зариче се цар Лазар, да ће саградити по љепоти и драгоцјености дотле никад невиђену цркву. У то име обриче он неимару Раду и за његов положај нечувено велику плату за дневницу. То боли браћу Југовиће, те они све покушавају, да градњу осујете. У тому помаже им старац пустињак богумил, који је по свом богумилском вјерском освједочењу противник величанству хришћанске цркве. Стари Југ Богдан прекорава синове, што су се успријечили извршењу цареве намјере, која се мора извршити, макар си и сабље продати морали. Ето Хомољца Живка, који измирује синове са оцем, те к.ји и онда посредује кад се неимар Раде потужи цару, како му браћа Југовићи праве неприлике Сад се упру и Југовићи, и ето: црква је готова. Неимар Раде подноси на јастучићу кључе од цркве, а цар, окружен великашима, царицом Милицом и дворским госпођама, уз пјевање амврозијинске пјесме: „Тебе бога хвалим“ посвећује цркву Богу и предаје кључе игуману Арсенију. Старац богумил, занесен величанственошћу и велељепотом цркве, враћа се у хришћанску вјеру.

Овај занос старца богумила одаје велики епски дар г. Шапчанина, јер он тим једним моментом најсилније предочује велељепје цркве. Ни Омир нигђе не описује Јелену, али да је била прекрасна, види се из утиска, што га је учинила на старце и из грозота тројанскога рата, којему је њена љепота узроком. Вјештину г. Шапчанина у бирању згодних момената за сјај декорације и спољног ефекта показује епизода, гђе златар Драго предаје цару „en miniature“ од злата израђену цркву, и онда она, гђе царица Милица у друштву својих и дворских госпођа, везе и зготовљава црквене драгоцјене одежде. —

Врло је згодан за наше прилике дне 16. јануара 1892. давани комад: *„Жене у уставном животу“*, шаљива игра у 3 чина, од *Коломана Тота,* превео *Јустин Милан Шимић.* Честити газда Валента Банфалви сав је блажен и сретан у своме сеоском газдашагу; али ђаво не да мира његовој жени Христини, те она све могуће ради, да јој муж и проти својој вољи буде изабран за саборскога посланика. У Пешти породица Банфалвијева доживљује оно, што пречесто доживљују у велеградском животу људи навикли на сеоски живот; па када им се и имовински одношаји окренуше на зло, када се Банфалви зас..ти улоге посланика, који као да је само зато посланик, да свим својим бирачима и кортешима испослује званија и посредује у парницама; и кад најпослије пригодом свога првога говора у сабору стече, да тако речем. сјајан доказ, да није за тај посао, онда се мој честити газда захваљује на мандату, те богат искуством и мало не праз..их џепова враћа на свој газдашаг. Фина сатира наших конштитуционалних одношаја зачињена је здравим хумором, те је комад у сваком погледу вриједан, да га и по више пута видимо. —

Као неки угодни остатак из романтичне давнине даван је дне 18 јануара 1892. *„Дон Цезар од Базана“*, драма у 5 чинова, написао *Диманоар*, превео *Н.* — Трагикомичне згоде тога симпатичнога и романтичнога пустолова још увјек занимају и занимаће нашу публику. —

Пошљедња два дана, дне 25. и 26. јануара 1892. приказиван је *„Немања“* изворна историјска драма у 5 чинова, написао *М Цветић.* Колико је мени познато, овдашња критика није изјавила своје мнијење о том комаду. Ја признајем, да нисам читао ни једне београдске критике о тој драми; а ни ја не мислим у овом саставку писати о њој опширне критике. Ипак треба да с неколико ријечи попратим и ту драму, којом је наша пошљедња позоришна сезона довршена. „Немања“ је свакако једна од бољих наших историјских драма, ма да и није оно, што се је о њој још прије првога приказа из Београда пронашало. Мени се свиђа избор предмета, патриотске мисли и осјећаји, и мислим, да је и спољња техника добро изведена, осим онога чуда над понором. који је посве непотребан. У нутарњој техници опажам, да је радња више спољња, него радња осјећаја, да су диалози предуги, монотони и приповједачки, а не драмски електризовани, да је радња више доктринарним историјским приповједањем, него драмском покретном живахношћу изведена. Сам Немања је више дипломата и декламатор. него јунак; амбиција му је сувише очевидна и свакому без потребе одаје своје тежње. Његово пречесто вјероломство баца на њега непријатну сјену Мржња његове браће није посве јасна и оправдана, премда признајем, да им је коначна судбина посве према карактерима удешена. Најљепше је оцртана: Божана, мати Немањина. Деспа, кћи краља Радослава, добро је замишљен контраст Немањи, она је управо тако амбициозна, као и он,

тек је сувише опаком приказана. Призор међу Деспом и Аном, кћерју Драгошевом, сувише подсјећа на призор међу Елизаветом и Маријом у Шилеровој трагедији Марија Штјуартова. Симпатична је појава: Ана, сестра Немањина; тек не разумијемо, како тако благи значај енергично сјурује нож у срце пехарнику. Ово су у кратко моје примједбе о „Немањи“, који на бини постизава несумњив успјех. Да је писана та драма у стиховима и да је пјесничким цвијећем закићена, уз своје несумњиве врлине било би то ремек-дјело.

* * *

И тиме мислим, да сам испунио обећање, изречено у прологу овога саставка Мислим, да ће се разумјети, што сам о изворним комадима и о новитетима а према потреби и о класичним комадима нешто опширније говорио Читатељ ће си моћи по овом кратком критичном прегледу створити суд о вриједности репертоара пошљедње позоришне сезоне у Новоме Саду, јер сам баш о сваком комаду нешто проговорио. Дођу ли ови ретци пред очи члановима позоришне управе, нека буду увјерени, да их је писао искрени пријатељ српскога народнога позоришта, из чисте љубави према тому народном мезимчету, једному од најважнијих културних фактора у овостраном Српству. —

Ја се радујем, да је избор комада за наше позориште, уз гђекоју изнимку, добар, нарочито управа добро чини, што уз изворне домаће комаде посвећује своју пажњу ваљано преведеним комадима из мађарске, за наше прилике доста разумљиве драмске књижевности, те из књижевности француске. Једино опажам, да се о славенској драмској вили не води рачуна; а ипак нарочито руска, ческа и пољска драмска књижевност слави на све стране славље Ми бисмо зато били у велике захвални управи, да нам даде прилике вићати на позорници слике из живота наше славенске браће. Можда ћемо их још боље разумјети, него ли слике из живота народа, у чијим жилама не тече нашој крви најсроднија крв. И то треба да буде једна од задаћа будућности нашега позоришта.

Јован Храниловић.

КЊИЖЕВНОСТ.

Спахиница. Роман из живота војвођанских Срба. Написао *Стеван Ј. Јевтић.* Издање пишчево. Београд 18Ɔ1. 8 ина стр. IX. и 82. Цена динар или 50 новч

Пре свега морамо се запитати, нашто предговори песничким делима, која тек први пут улазе у свет? Свако песничко дело у првом је реду излив субјективности, душевне потребе и душевнога нагона пишчевог, те мора онда према томе да говори само за себе, мора *само собом* оправдати свој опстанак. Кад је тако, нашто онда предговора? Предговор крије у себи свагда неку извесну намеру, на сваки начин у хатар самоме делу. Хоће ли писац тек *њиме* да оправда опстанак свога дела? Хоће ли читаоце да преокупира? Да се препоручи? Да води полемику? У свим тим питањима лежи већ и одговор. „Man merkt die Absicht und wird verstimmt“ а туђ ауторитет употребити као штаку, показује и одаје, да дело не може да стоји на својим ногама.

Писац назива своје дело романом, и то романом из живота војвођанских Срба.

Шта хоће роман? Роман хоће и треба на објективан *начин* да прикаже приватан живот свога јунака а у додиру и сукобу са осталим светом. У роману се не приказују само телесна и душевна својства јунакова, већ и моралан му развитак; према том је роман у једно и културна слика свога доба. Љубав, част, слобода и слични идеали људски, главни су покретачи делања у роману. Но како то све не ниче само по себи, већ свагда тек у шаренилу и бујности живота и разних прилика, мора се дакле и развитку њиховом дати широка основа а маху њиховог даљег напредовања дати широко поље. Афористичка назначења не могу никад накнадити приказ природнога процеса у развитку живота и носиоца тога живота, просто с тога, што не кажу *све* А Јевтићев роман „Спахиница“ такав је роман. У њему се тек обележава оно, што треба да се описује; у њему се лапидарно назначује оно, што треба да се бујно развија и живо догађа; у њему се тек маркира оно, што треба да је велика и јасна слика. Према томе је „Спахиница“ тек костур од романа, па и ако је снажан, ипак је костур, и нама је криво, што га писац није оденуо са свима оним потребним органима, без којих роману нема ни живота ни занимљивости. Колико ли је само писац имао прилика, да у своје дело улије живљега живота! Колико? Толико исто, колико је и пропустио и ако се код гдекојих слика

задржао дуже, него што би, према важности или управо неважности тих слика, од потребе било.

Је ли, даље, то дело роман из живота војвођанских Срба?

Ствар се догађа у Сремским Карловцима, на спахилуку и, при крају, у манастиру. До душе било би и свако то место по себи довољно, да се у њему развије читав роман; али кад се узме живот *војвођанских* Срба, онда већ није. Карловци су управо свет за себе а Карловчани опет засебан тип, особито још у доба, у које писац меће први део свога романа. То зна сваки, који познаје Карловце и Карловчане. Та варош дакле не може бити ни образац а ни огледало живота војвођанских Срба. Још мање може то бити какав банатски спахилук. Пре свега у нас таквих спахилука и нема а није их ни било у доба, у које писац меће главни део свога романа. Но и онда, кад их је било, били су ти људи још засебнији и од самих Карловчана Од куд дакле, да су они огледало живота војвођанских Срба!

А манастир? Но, ту је тек кратак поговор краткоме роману, те нам опет не даје оно, што наслов тако обилато обећава.

Карактеристика особа тога романа показује већ вештију руку. Главна јунакиња, Тинка, приказана је доследно. Урођена нарав, мазно васпитање, нагон и страст, лакоумље и безобзирност — узроци и учинци стоје у тесној свези. Но и ту је нек писац маркирао главне црте Тинкиногa карактера, а такво поступање не одговора никако суштини романа

Да је писац утрошио више времена, стрпљења и изучавања, „Спахиница" би на сваки начин био роман, који до душе не би ни онда био огледало живота војвођанских Срба, али би бар одговорио естетичким захтевима, који се једаред за свагда морају узети у обзир при изради каквог песничког дела. Та писац ваљда не ће да буде „дивљи" романсије а још мање мисли ваљда, да ће својим делом створити нову епоху, да ће романској књижевности дати нов правац, који ће и естетику окренути тумбе.

На садржају се види, како му је тесан оквир. Свака особа би мислила и радила више, али јој се не да прилика. Њихова снага је управо латентна и тек по који пут се појави на површину, јер већ не може да савлада себе. То појављање је онда еруптивно, и писац се задовољава, да нам прикаже те еруцпије, али нас богме не уводи у унутрашњост вулкана, те крије тако од нас ону тајанствену али и природну радњу у њему, и ако нам каже, да су то неке подземне силе, које проузрокују оне еруцпије.

Бадава, роман се не да истрести из рукава. Он захтева пажње, студије, стрпљења, искуства, савесности; ко тога свега нема или не ће да употреби, тај просто није за тај посао Роман треба преписати два и трипут, јер само таквим поступањем може писац приказати све појединости и све ситнице, без којих роман није роман. Јевтић је имао прилике, да опише ђачки живот у Карловцима, да прикаже црквени сабор наш: то би онда биле велике и живе слике а из културнога живота овостраних Срба. Он то није учинио, али је за то утрошио много мастила на опис неког замишљеног двора спахинског. Јевтић је имао прилике, да нам опише Карловце и Карловчане — који никако нису оличени у шнајдеру и шнајдерци — па би тај свет могао служити бар као један део наших прилика овде. Он то није учинио, али се упустио у опширно описивање некаквих визија Сабовљевих, које у таквој суштини постоје — Богу хвала! — тек у пишчевој фантазији. Из искуства не зна, какве су спахије, просто с тога, што није долазио с њима никад у додир. Не би Јевтић — да је познавања — прешао тако олако преко двобоја. Код *такве* увреде не пуца се само једанпут, па, ако се не згоди, сваки себи; ту *мора* остати један мртав. Јевтић је имао прилике — ах! — колико их је имао, па их није употребио!

Роман је сличан великој уметничкој згради Тој згради не могу бити једино обележје зидови, и ако нам до душе одају, да није статуа, што се ту ради. Ту се мора свака стварка израдити пажљиво, како би се постигла не само архитектонска хармонија, већ и практична употреба целе зграде.

М. С—ћ.

ЈОШ НЕШТО О ДВЕМА САБЉАМА КАРАЂОРЂЕВИМ.

Г. Вељко Радојевић у 7. бр. овогодишњег „Јавора" на 110. стр. наводи из књиге „Живот и дјела Великог Ђорђа Петровића Карађорђа" од К. Н. Ненадовића белешку о сабљи, коју је руски цар Александар I. поклонио Карађорђу: Заштитнику православнија вери и отечества. У белешци тој Не-

надовићевој пак чудно се приповеда, да је исту Карађорђеву сабљу после смрти кнеза Михајила 1874. године неко заложио у Бечу, где је после 11 месеци лицитандо неким бечким Чивутима и продата. На ото г. Вељко Радојевић пита: Каква би дакле била она сабља, коју је владика Његуш 1837. г. у Бечу познао и опевао? — па вели: Јамачно друга?

Иза овога Радојевићева чланка, спомиње сл. уредништво „Јавора" сад већ по други пут неки допис из Лике, који је 1844. г. у „Српским народним новинама" изишао, и у коме се говори о Карађорђевој пушци Шиби и анџару његову, па најпосле каже, да и „Матица Српска" има и чува по неко оружје Карађорђево, али да му није познато од куда је то Матица добила. (То ми нисмо казали Ур.)

Пошто је мени потписаноме познато од куда је Матица добила то Карађорђево оружје што га данас има и чува, то нека ми је дозвољено овде коју реч проговорити о томе.

Карађорђево оружје, што је у „Матице Српске" на сахрани, добила је Матица 1873. г. од самога бившега кнеза Александра Карађорђевића. Да је пак то тако ја ћу се мало после позвати на једну доста верну сведоџбу, која говори о тој ствари. Међу тим што се тиче *две сабље* Карађорђеве, о којима г. Вељко Радојевић није на чисто, ја велим ово: Ако је доиста каква сабља под именом Карађорђеве сабље 1874. г у Бечу заложена и продата била, да то никако није она сабља, коју је владика Његуш у Бечу 1837. г. познао, откупио, опевао и „једном приликом" послао кнезу Александру на дар, јер се ова сабља налази сада у рукама „Матице Српске", која ју је са још неким стварима, као што мало час напоменух, већ пре тога на годину дана, т. ј. 1873. од Александра Карађорђевића у амanet добила.

А да каква би била она сабља, што је 1874. г. у Бечу заложена и продата?

Ако можемо веровати К Н. Ненадовићу, т ј. да је једна Карађорђева сабља заиста 1874. г. у Бечу лицитандо продата, онда ће то бити каква друга сабља, коју је може бити „Вожд" добио у Русији после 1813. г., па с таковом дошао натраг у Србију где је између 12. и 13. јула 1817. г. убијен, и т. д. Али ја од своје стране у речи К. Н. Ненадовића из узрока који ће многима бити познат, — сумњам. —

Ја напред обећах да ћу доказати. да је *Карађорђево оружје,* што га „Матица Српска" има и чува, даровано Матици од самога бившег кнеза Александра, — па то ево и чиним.

„Глас народа", лист за народне ствари, привреду, поуку и забаву, што је 1873. г. под уредништвом г. Стевана В. Поповића у Н Саду излазио, донео је у своје време у 22. бр. на 176. стр. ову белешку:

Из раша за ослобођење Србије.

Ових дана добила је Матица српска у амanet од бившега кнеза Александра Карађорђевића неколико врло важних и лепих ствари, а то су: лик Карађорђев оригиналан, снимљен у Петрограду. Лик Јелене Карађорђеве жене из познијега времена; смрт Карађорђева по причању Исидора Стојановића, сликао у Пешти М. Тан 1863.

То је велика слика а представља колебу у шуми. Карађорђе је поверио се своме куму Вуici, који је легао с њиме заједно код храста у колеби. У зору дођу два кавaза, један удари Карађорђа сикиром баш до под врат и нагне да бежи. Карађорђе ђипи из сна и потеже сабљу. Вујица се пробудио па вири зликовачки испод свога ћурка. Други кавaз убија Карађорђевог слугу, који пере ноге на потоку. Кроз грање свита зора. Карађорђе је у лику врло погођен

Оружје Карађорђево, које је он још одмах у почетку задобио од једног Турчина, на гласу са јунаштва и оружја свога, и од то доба није се више с њиме растављао. А то је: дуга пушка, две мале пушке даницкиње, јатаган, две паласке златне, ножић, сабља и мач. — *Сабља* се била после 1813. године изгубила. Вероватно ће бити, да је те године и она међу осталима стварма у Н. Саду продана. Њу је нашао у Бечу владика Петар Црногорски и опевао је. Једном приликом послао ју је кнезу Александру на дар. — *Ножић* је Карађорђе вазда носио за пасом, и служио се њиме како за обичне потребе тако и за бријање. Пре устанка тим му је ножем ћерка Сава одсекла перчин, кад га је једном неки Турчин мучки за њ докопао и на земљу оборио. И од то доба Карађорђе није више носио перчина (курјука). — *Мач* је поп-војводе Луке Лазаревића. На њему је с једне стране исписано: Vivat Carolus VI. а с друге: Vivat Printz Eugenius Тај је мач допао у српске руке на Мишару. Карађорђе га је поклонио војводи Луци. По смрти Лукиној продаду тај мач његови синови некоме златару у Београду, од кога га опет откупи син Карађорђев. —

Ко је у оно време написао ову белешку у „Гласу народа", ја не знам. Ваља да уредник?

Толико за сада о оружју Карађорђеву и двема сабљама његовим, а шат се другом приликом разговоримо мало и о другим старинама и знаменитостима српским, које би требало за времена склонити испред „зуба времена" или туђинских руку.

У Црепаји на Тодорову суботу 1892.

Светозар М. Бајић
учитељ.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Стари орао, **Јован Илијћ**, не ће да заостане иза свог порода, својих тића, Милутина, Драгутина и Војислава, те размахује својим крилима и шуштање њихово звучи снажно и прикладно. Најновија збирка његових песама, „**Дахире**", одаје још онај снажан полет, који је негда младога песника носио у песничке висине. Па ако је и остало трага негдашњега начина, мало романтике даје тај овој збирци тек праву чедност. Није друкче, теби се чини, као да слушаш кад и кад оне дивне и нежне песме-севдалинке, које млади босански бег пева својој драгој под „демир-пенџер". По који пут хоће опет ратна труба немило да те тргне из слатких сањарија; али не бој се: с ратном трубом иде упоред и пастирска двојница, и песма булбула и мирис ђула. Сва чаролија живе и заносљиве источне фантазије преливена је преко тих песама, па ако нама овде није баш свака реч позната, позната је онима, у чијем су духу спеване те песме. Па као год што је у њима приказана источна појезија, тако је исто оличена и оријентална мудрост, тековина дугога живота и искуства: „Млад живи да пјева, стар пјева да живи!" Певај старино наша, певај још дуго, а то ће нам онда бити јемство, да ћеш дуго и живити. Немој се ослонити на то, што си оставио себе у својим синовима; ми хоћемо још и тебе да имамо, тебе и твоју слатку песму.

═ У исто доба је угледала света књига „**Јован Ђак**" од **М. Ђ. Милићевића**. Старци имају реч! Један песмом, други песничком провом. Многи, славнији, већи и знаменитији људи могли би се поносити, да се иза њих подиже *овакав* споменик, какав је подигао благодарни син своме родитељу и учитељу. И да син није написао целу књигу, већ само „Приступ", био би споменик тај тако исто трајан и величанствен. Тај „приступ" — не можемо друкче, већ га морамо исписати а он нека буде уједно и огледало нежности и оданости, којима дише цела књига: „Данас је равно четрдесет година од онога дана у који су прве врсте мојега писма штампане и изашле на свет. Кроз тако дуго време ја сам писао доста, и штампао доста; писао сам животе и дела толиких знаменитих људи из историје српске, и из историје светске; хвалио сам добре, кореo рђаве, и отимао од мрака многе поборављене а заслужне земљаке своје; једнога пак човека, највећега добротвора својега, још нисам помињао; бар нисам доспео да штогод срећено о њему напишем. Истина тај човек није био војвода који, некад, полу народа свога води на очи гледну смрт, само да оној другој поли заштити живот и напредак; није био ни државник који руком својом креће и упућује мисли и радове свих својих савременика; ни научник који осветљава путове истини; ни књижевник који друштву пружа миље живота мисаоног: то је био само честит домаћин, сељак у Шумадији, сељак, који се рукама својима наизменце машао и за секиру, и за мотику, и за брадву, и за плуг, и за шестар, и за маклицу, па и за пушку, за књигу, и за танко перо писарско! Али је тај човек ипак својом памећу, својим говором, својим твором, и целокупним животом својим вазда био светао углед међу браћом. — Поред тога, човек је тај био прво врело свакој радној мисли разума мојега, први углед свакој доброј навици живота мојега; он је био мој први, мој најбољи учитељ — учитељ, који ме је учио док је био уза ме; који ме је учио и пошто се растао од мене, и који ме, крова сећање, учи и данас када је давно и давно отишао са овога света. — Сунце живота мојега већ је нагло на заранке. Било му од сад небо ведро, било облачно — оно ће брзо да се смири. Морам се пожурити да и овај дуг захвалности колико толико одужим, а данашњи дан, као завршетак четрдесетогодишњице књижевнога ми рада за то је најприкладнији. — Перо моје, урутко моја одавнашња, некад радости тиха, а некад муко невидовна, ако си и кад послушај ме данас! Помози ми, перо драго, да на листу беле хартије навезем лик једнога реткога човека, који бејаше у маленкости велик, у простоти мудар, у доброти чист, а у љубави према мени ненадмашан; помози ми описати онога који је тебе, перо драго, први ставио међу прсте моје! . . . 10. марта 1891."

═ Од Лудвика Кубе *збирке народних песама свију словенских народа*, што се под натписом „**Slovanstvo ve svých zpěvech**" штампају у Пардубицу, изишла је ово дана свеска трећа од девете књиге, и ова свеска доноси одељак: песме *хрватске*. Има их свега на броју 62. Као год што смо у своје време приметили код *„црногорских"* песама, да уредници ове збирке праве збрку у појмовима, урачунавши многе песме, које *нису* црногорске у тај одељак, као н. пр. неке праве *бачванске* песме, које се у Црној Гори зацело никад и не чују, тако смо принуђени и код овога најновијег одељка да замеримо приређивачима ове збирке, што нису умели да разликују песме, које спадају у овај одељак од оних, којима овде, међу *хрватским* песмама, места нема, јер оне нису хрватске, него чисто *српске*. Или зар ће који свестан човек моћи рећи за песму нашега *Ђуре Јакшића*:

„Студена ме киша шиба
По вас цели дан;
Та прими ме, крчмарице,
У твој лепи стан"

да је *хрватска?* Исто тако је убројена овде међу *хрватске* песме и она нашега митроносца певца, православног владике *Никанора Грујића* — Срб-Милутина. —

„Милкина куља на крају,
Около куће пси лају..."

Ваљда за то, што су у место „Белка" рекли „Милка"? Па тако вам се у „хрватске" песме рачунају и ове: „Што ћу јунак устрели ме стрела," „Три птичице гору прелетиле," „Сунце јарко не сијаш једнако," „Широка је новосадска пијаца" (да су бар рекли „загребачка"), па и песма наше Драге Димитријевићеве „Не знам зна ли"*) сподобила се овде у хрватске народне песме! Тако и још многе друге наше песме. Има до душе у овој збирци и таквих песама, о којима нећемо посумњати да су чисто хрватске, као:

Oj poslušajte vi ljudi
Poštene žene kak muži,
Dobro si pleljdo vzamete
Kaj nam se je pripetilo
U temu kraju nikdašnjem и т. д

Или:

Knoflicu vzela bum
Srce načela bum
Van bum 'zvadila tri
Kaplje krvi, krvi.

Ове песме нећемо рекламирати као своје, јер не грамзимо за туђим. Али Ђура Јакшић, Никанор Грујић, Драга Димитријевићева и Вукова збирка — то су брате Лудвиче Кубо ствари, које се слажу само у *српски* магацин и ми то чувамо под гвозденим кључем! Није Чешка тако далеко, да ви не би могли све то сазнати, кад се већ упуштате у тај посао. Ми смо уверени, да ће вам то замерити и сама браћа наша Хрвати, што ви њих хоћете туђим перјем да китите! Имају и они доста својих лепих народних песама, па и немају нужде да отимају туђе! Љубопитљиви смо, шта ће ова Кубина збирка довети у одељку за *„српске"* песме, ако т. ј. дође кадгод ред и на овај одељак.

---

*) „Даница" за 1864. стр. 9.

== О **руској уметности** довршује Бар: У Еремитажи у Петрограду смештени су у две сале класици и романтици руског сликарства. Ту су Угрјумов, Брилов, Јегаров, Шчедрин, Ајвазовски и Маковски. Писцу се само последњи свиди а и тај не сасвим; он хвали једну слику његову, играње нимфа. Техника, цртеж и боје су поуздано изведене, све показује јединство. Али над тим групама, као загонетка, лежи нека жалостива пожуда, нека тиха чежња за миром и покојем смрти. Не да се рећи, од куд долази то, али тако је и човеку се причињује, као кад би ноћу пред статуом Петровом сањалачки гледао у Неву или кад би прислушкивао суморним песмама народа руског. Из слике извирује неми очај као из очију самога народа. Руси немају такву слику више, која свом уметношћу приказује одану тугу и уморну резигнацију, карактеристику руског народа. При свем том не ће Еремитажу заборавити нико, ко је био у њојзи, јер је богатија и од Лувра у Паризу, и од Белведера у Бечу, и од галерије у Дрездну; само се Прадо у Мадриду може с њоме мерити. А то чине слике страних уметника — То већ не спада више у наш оквир.

== У последњем броју смо јавили, да нам је стигла књижица под насловом: **O Vrazovoj kritici**, коју је написао познати вредни и духовити хрватски критичар Др. *Миливој Шрепел*. У овој књижици су у једну целину сакупљене критичне мисли о савременој српско-хрватској и у опће славенској литератури једнога од најбољих хрватских лирских пјесника, те неоспориво, што се књижевничке спреме тиче, најодличнијега књижевника илирскога доба. Шрепел у овој књижици установљује, да је Станко Враз у свому знанствено-белетристичкому мјесечнику: „Коло“ г. 1842. ударио први темељ стручњачкој књижевној критици у Хрватској. Из његових, из Кола и његове кореспонденције, издане по хрватској Матици у 5. свесци његових дела, извађених критичких мисли, види се, да је он стајао у непрестаном саобраћају са првацима савремене славенске књижевности, поименце: са побратимом си Миклошићем, саческим песником Ербеном, са славним Коларом, Шафариком. Срезњевским, Дубровским, Запом и другима, да је пратио све публикације славенске литературе, да је познавао у оригиналу све романске, немачке, славенске и енглеске класике, да га је особито занимало народно песништво свију просвећених народа. Знаменито је његово мњење о Вуковим народним песмама, те његово мишљење о дубровачким песницима, којима је погледом на уплив на развој књижевности, претпостављао народне песме. Ево дословице његове мисли о тому: „највољио би такођер, да се новоилирска литература породи из пепела Дубровчана, напојена живом ватром народнога духа.“ Тако пише Чеху Ербену.

У опће Вразове мисли у тој књижици сакупљене врло су занимљиве за српско-хрватскога културнога хисторика Вредно је размишљавати и о Шрепеловом коментару тих мисли, нарочито са задовољством истичемо његово мнење у корист фонетскога правописа.

Једном речи ова је књижица најтоплије препоруке вредна. Има 51 страну; стоји 30 новч. Спомињемо и то, да је та студија са ситним променама из „Vienca“ од год 1888. прештампана.

== „Српски Глас“ доноси занимљиву белешку, да је у Трсту тиском Доленчеве штампарије, изишла *словеначка* књига *ћирилицом* штампана под натписом: „**Китица Повѣстиц. По разных вртых сплетел Матвей Андреевич Ламурскій.**“ — Ово је — вели „Срп. Глас“ — мала књижица, која садржи неколико песмица на словеначком језику, а ћириловим словима. Писац је изабрао за гесло реч великог Словенина Копитара: „Utinam et Slavi latini ritus unas et easdem litteras haberent.“ (Боже дај, да и Словени латинскога обреда буду имали једна и иста слова!) Овако наша браћа Словенци Браћа Словенци изгубили су са свим ћирилицу и сад је опет прихваћају. Браћа Хрвати имају ћирилицу у својој кући и сад је прогоне!

== Књижара Ф. Маршића у Спљету прештампава из чувенога дела „Аустро-Угарска монархија у речи и слици“ онај део, који се тиче *Далмације* на српском језику (латиницом). Сад је изишла прва свеска, а биће их дванаест. Стаје 30 новчића. У делу ће бити 114 илустрација.

== „**Славянское Обозрѣніе**“ историчко-литерарни и политични журнал, што је почео од нове године у Петрограду да излази, доноси поред осталих чланака о славенским стварима и приказ књиге „Карловачко владичанство“ од нашега Манојла Грбића. Журналу је уредник проф. А. С. Будиловић; излази свакога месеца и стаје изван Русије 10 фор. годишње.

ОДГОВОРИ.

Г. И. Ш. у Ш. — Она талијанска новелица изићи ће кад дође на њу ред. Хвала вам на сећању!

Г. Шпиру Г. у Дубровнику. — Оно је добра мисао и радо ћемо ју прихватити. То не би морао бити превод, него извод из већих историја талијанске књижевности, па у краћим цртама онолико, колико је доста за српски читалачки свет да се упозна са најбољим талијанским писцима. Пошљите нам нешто од онога што је готово на оглед. Поздрав!

Гђи А. В. у м. — Госпођа Котен (Madame Cottin) живела је од 1773. до 1807. год. У најновијем речнику Пјера Ларуса (1892. г.) стоји за њу, да је „romancière célèbre.“ Њену „Јелисавету“ је проф. Нестор Исаковић превео с немачког пре 52 године и издао у књизи: „Примјер детињске љубови, или Елисавета заточница у Сибирији. Истинита повјест овога стољетија.“ У библиотеци наше „Матице“ има у француском оригиналу осим „Јелисавете“ још и ових романа гђе Котенове: „Амелија Мансфилд,“ „Клер д' Алб,“ „Малвина,“ „Матилда“ и др. Издања су ова од 1815. и 1816. године. Сад ми доносимо после више од по столећа „Јелисавету“ у новом преводу а и за нове читаоце.

ИСПРАВЦИ.

У 9. броју „Јавора,“ у саставку: Репертоар у последњој позоришној сезони, поткрало се неколико штампарских погрешака, од којих молимо да се ове две исправе:

На страни 139. I. ступац, 7. редак оздо, треба пред реч „моралних“ метнути: „*модерних.*“

На страни 140. II. ступац, 18. редак озго, искварена је цела изрека, која мора гласити овако: „Величанствена је то алегоријска персонификација народне *повјести, у којој народну пјесму замјењује*: *старац гуслар, божју провидност: вила, а Краљевић Марко: мукотрпни наш народ.*

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 11. У НОВОМ САДУ 15. МАРТА 1892. Год. XIX.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

III.

Пре него упознам лепе читатељке с том смртном љубави, морамо расправити два важна питања: 1.) Када је почео господин Хараламлије Дрљача писати дневник свога живота? 2) Шта га на то побудило?

У руци ми је његов дневник, по коме и пишем ову приповетку. На насловноме листу читају се ове речи: *Дневник догодовштина Хараламлија Дрљаче из Дрљановца сиисан његовом рођеном руком.* На првој страници стоји: *Беловар* 28. апр. 1884.

Према томе је очито, да је Хараламлије Дрљача тога дана и почео водити белешке о своме животу, дакле као дневничар суда у горњем месту.

То је одговор на прво питање; а на друго, шта га је наиме побудило, да води дневник, одговарам:

Та идеја, као обично све идеје што настају у човечијој души, постала је услед утицаја с поља. Хараламлије је као војник читао неки дневник, у коме је један заљубљен човек описао своје осећаје и упознао свет са својима љубавнима згодама и незгодама Већ тада синула је у Хараламлијевој души мисао, да и он пише своје доживљаје. Та идеја није се одмах оделотворила, јер свака мисао треба времена, да до чина сазре; а опет спољашњи утицаји чине, хоће ли пре или касније делом постати. Хараламлије се дуго спремао да почне, и бог зна, како би се дуго био спремао, да му један догађај није турио пера у руку. Он се наиме смртно заљубио, па је сада имао и повода и грађе, да пише дневник свога живота.

Већ на првој страници чита се:

„Ја сам смртно заљубљен. Предмет моје љубави је преузвишен. За то не смем ни сањати, да ћу га икада докучити. Да га докучим, била би то срећа, каке ни један смртник није уживао. Таке среће нема, ја је дакле досећи не могу. Више је него вероjатно, да ће се моја љубав несретно свршити, и да је то једна од оних љубави, о којима се у романима пише.

Моја је љубав у почетку. Нити ја знадем, да ли *она* мене љуби, нити *она*, да ја њу љубим. И према томе се с пуним правом може очекивати, да ће моја љубав бити несретна. Зато сам се и латио пера, да све потанко прибележим, како би потомство, када си протерам тане кроз чело, могло знати, како је несретно љубио и с љубави настрадао Хараламлије Дрљача.“

А ко бијаше тај идејал, за којим је почео уздисати господин Дрљача?

Лепа Сузана, ћерка суца, код којега је Хараламлије писао.

Како је дошао Хараламлије до тога, да се у њу заљуби?

О томе он сам пише у своме дневнику ово:

„Седим и пишем у звању. Шеф говори брзо, а ја брзо пишем, хоће рука да малакше. Врата се отворе и у собу ступи — она. Трнци ме подиђоше, несам смео да право ту лепоту погледам. бојао сам се, да ми вида не потамни. Проговорила је неколико речи са својим оцем, и отишла. Какав говор? Кажем, рајска музика! При одласку погледала ме и насмешила се. Такав је осмех пролетне зоре! Јесам ли могао остати равнодушан? Не, ја сам се с места заљубио! Када је то бајно биће отишло, заповеди шеф да наставим. Био сам на крају странице, требало ју посушити и прећи на другу страну. Узмем, да поспем песком, и, о чудна предсказивања, место песка разли се по спису — црнило! Мој се шеф расрди, почасти ме с неколико „пријазних“ речи, као: букван, луда, ништарија, и подобно. Није ли то све било као неко предсказивање, да ће моја љубав с „вилом“ бити несретна. Од то доба и у сну и на јави, и на улици и у писарни, свуда ме прати слика тога бујнога бића.“

Добро је предвиђао Хараламније Дрљача, да се не ће довинути своме идејалу. Његов идејал имађаше други, свој идејал, т. ј. госпођица Сузана имађаше већ заручника, с којим се наскоро и венчала, а Хараламније Дрљача стајаше скрштених руку, поражен.

То душевно стање означио је у своме дневнику овим речима:

„О, Господе, страшна ли је рука Твоја! Је ли могуће, да Сузана неће мојом бити? (Он је још о томе сумњао!) Љубав моја јест најнесретнија љубав овога света. Што сам Ти скривио, Господе, да ме тако казниш! Хоћу ли ја, слаб човек, моћи издржати гњев Твој, што си га нада-мном, немоћним бићем, излио? Не, ја то издржати не могу, рођеном ћу руком уништити бедни живот мој. Јест, ја си морам просвирати тане кроз главу. Је ли то напокон тако тешко ...... (Овде је нечитљиво. За цело Хараламнију задрхтала рука, када је то написао. А што би истом било, да је узео самокрес у руке?) — Осећам како сам клопуо. Она беше сунце моје, што ме истом почело гријати па изненада увек зашло. Може ли трава расти без сунца? Може ли лоза винова уродити племенитим плодом без сунца? Може ли Хараламније Дрљача живети без *свога* сунца? не, и опет не! Самокрес је набијен . . . Идем на скровито место у шумарак . . . Збогом, све збогом за увек. Хараламније престаје живети, јер му је живот излишним постао.“

Хараламније Дрљача турио у шпаг револвер, у руку узео батину и упутио се у шумарак за градом, да тамо прекине нит своме несретноме животу.

На крај града има гостиона, у којој стара крчмарица продаје ватрена вина. Та гостиона беше добро позната несретноме Дрљачи. Кад је пролазио мимо, по навади дигну очи и по стоти пут прочита напис: „Човече, скрени овамо: Племенита капљица учиниће, да заборавиш на све јаде, који ти срце море.“

Хараламније уђе. Не зна се, да ли је ушао од наваде, случајно или намерно, да се ојача за страшан чин. Седе за један сто и јако се снужди. Опази то стара крчмарица, приђе му и меким гласом рече:

„Сине, шта је теби?“

„Несретан сам мајко!“

„Јако?“

„Јест, тако несретан, да ми помоћи нема. Просвираћу тане челом.

„Сине!“

„Јест мајко! За ме живот нема никакве сласти. Окрепићу се најпре вашим старишем, да будем одважнији. Донесите ми једну мерицу најбољега.“

Стара се прекрсти, махну главом, оде и за час се поврати с вином. Хараламније нагну и искапи. Очи му севнуше, лупну шаком о сто и чврстим гласом рече:

„Јест, ја се морам убити!“

„Ма зар ти, сине, то озбиљно говориш?“

„Као што сунце сја!“

И показа светло оружје. Старица се стресе и повикну:

„Шта је теби пало на памет?“

„Убићу се, велим вам!“

„Тако млад, па зашто?

„Живот ми је омрзнуо.“

„Па ти, сине, још ни не знаш, шта је живот.“

„Знам, да је мени терет, кога поднети не могу.“

„Иди молим те! Како се младу човеку не би живот милио. Видиш, ја оваква стара зазирем од смрти. Једва ми носе ноге тело, па би ипак рада још коју годиницу да се грејем на лепоме сунашцу. А како тебе млада не би веселио живот. Свака ће се рана временом зацелити, па и твоја. Мани се богу-

мрске мисли Зар ти не би било жао оставити све те лепоте? Како би могао увредити родитеље твоје? Ко би паметан пре реда оставио светло, па сишао у таму где је једно јасно, да ће га наиме црви тамо расточити. Мани се лудорије, окрепи се том капљицом, она ће ти нујну душу развеселити, суморне мисли растерати.“

Те старичине речи дирнуше кандидата смрти. Он о свем томе није пре ни промишљао. Особито га црви потресоше.

Чим је више пио старо вино, тим се већма од своје намисли трезнио У неко доба враћао се кући. Пун месец пловио је ноћним небом. Тајанственост ноћи, неке сенке, неки опијајући задаси и угодно гибање свежа ваздуха, све га то опијаше. И Харалампије Дрљача беше излечен. Он говораше: Леп је живот, а ја, право рече мати, још ни живео несам. Та то би била највећа глупост, да сам своје тело бацим црвима за храну. Црвима . . бррр . .

Неколико дана касније писаше Харалампије у своме дневнику:

„Ја своје намисли несам извео. Колико ми се онда причињала потребном и неотклонивом, толико ми сада долази глупа и смешна. Убојито сам оружје бацио; нека иде до беса од мене. Ни Петрица Кремпух, кога узором држим, јер се често налазио у невољним сношајима није никада дошао на ту мисао, да си одузме живот. Према томе такову намисао треба сматрати глупом, јер да то није лудост, сигурно би се он тога латио, ако никада, а оно онда, када су га хтели вешати. А шта он ради! Видимо га где мирно пуши своју лулицу, хладнокрвно каже крвнику, да га не голица, а после свршене комедије посве мирно каже: „Штета само, што ми се лула угасила.“ Када све то добро промотрим и једно с другим сравним, долазим до уверења, да се не требам убити; па ја и не ћу тога да чиним.“

(Наставиће се.)

ПЕСМА УЗ ПЕХАР.

А. С. Пушкин.

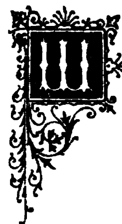

Што ћути тако весеља глас?
Винска нам песма нек зујне
Да живе цурице бујне
И младе жене, што љубе нас!
Пуните пехаре, ајте!
Доле на звонко дно
У рујно вино то
Заветни прстен бацајте!
Испијмо пехаре сјајне, нек јечи песме шум!
Да живе музе драге, да живи светли ум!
Нек луч твој, сунце, горе!
Ко' жижак тај што бледи
Пред јасним циком зоре
Тако и лажна мудрост нека се мрачи, леди
Испред бесмртног сунца и чистог разума плама
Да живи јарко сунце, нек гине црна тама!

Ленскій.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Даље, ниже беше руком самога управитеља додано:

„Не госпођице, ви не смете ићи с мојим сином; и ако ја не сумњам о његовом поштењу, али ваша невиност мора бити без икакве сумње. Ако хоћете руском двору да покажете своје врлине, које су и сувише заслужиле да буду крунисане, а ви се никако не смете излагати злим језицима, као да вас је ваш љубавник пратио. На вашем месту само су Бог и ваш отац заштитници ваше невиности: Отац вас не може пратити, а Бог вас неће оставити. Вера ће вам светлити и даће вам палицу; држите се вере; та ви знате коме сам дозволио приступ вашој колиби. Уручењем ове хартије, предао сам вам и своју судбину у руке, јер кад би се дознало за ово писмо, мислило би се да сам вам ишао на руку, а тиме бих био изгубљен. Али ја сам са свим миран; знам, коме сам се поверио и шта се може очекивати од врлине једне девојке, која је себи предузела да изведе тако дело за свог оца.“

На крају овога писма постаде Шпрингеров

*

глас снажнији и живљи, јер с поносом гледаше на врлине своје ћерке и на поштовање, које јој се одаје, али нежна мајка имала је у очима само пут ћеркин. Бледа, поражена и непомична гледала је своју ћерку, затим подиже небу своје очи, јер не имаде више снаге да плаче, Јелисавета пак паде на колена пред оцем и матером па рече: „О, драги родитељи моји, допустите ми да клекнем пред вама, јер само тако се моли за највеће блаженство. . . Ја се ево усуђујем, да вам повратим слободу и отаџбину; већ одавно је то мета мојих најдражих нада! Сад је ето куцнуо час за то, па зар да ми сад забраните? Та зар има већег блага на свету него оно, за које вас ја на коленима молим, да ми допустите да га изведем, и ако ми не допустите . . .“ Али сад јој одрече глас своју службу, и она грчевито притиште колена свога родитеља. Шпрингер положи своје руке на главу ћери своје, без и једне речи. Мати повика: „Па зар сама, пешке, без ичије помоћи!? Не, то не могу, нећу моћи издржати!“ — „Драга мајко,“ рече на то Јелисавета, „преклињем те, немој ми одбити молбу моју. Од кад сам дошла у године, у којима се већ може разумети ваша несрећа, од тога доба се зарекох, да ћу посветити цео свој живот вашем ослобођењу. О срећни дане, када се заклех, да ћу спасти оца свог; о срећна надо, која си ме до сад одржала, кад вас гледах где плачете! . . . О, колико ли ме је пута смртна туга обузела, кад бејах сведок жалости ваше, и тада увек би увек рекла у себи: Ја ћу им повратити оно, што тако оплакују! . . Драги родитељи моји, ако ми одузмете ове моје наде, а ви ми боље живот одузмите. Без те мисли, око које су се врзле и све остале, не би ми никаква мета лебдила пред очима, а мој живот би се у спавању угасио. . . О, опростите ми, ако вас ожалостим; али не, задржите ли ме овде код вас, ипак не бих умрла, јер моја би смрт била по вас несрећна, али ми дозволите да будем срећна. Немојте рећи да је моје предузеће немогуће; јер то није, моје срце јамчи за то. Оно се ничега не боји: ни мука, ни препрека, ни дворова, ни краљева, ничега се не плаши, само ако ви допустите. .“ — „Ћути, ћути, Јелисавето,“ прекиде је Шпрингер, „не познајем више сам себе, са свим си ми променила душу. Моја душа до данас никад није од никаквог доброг дела бегала, а није било те врлине, која би њену снагу превазилазила. . . Ја сам мислио да нисам слаб; а ти ћери мила, показала си ми да јесам: не, ја ти не могу испунити молбу.“ Тим речима свога мужа охрабрена Феодора, притисне Јелисаветине руке па јој рече: „Чуј ме, Јелисавето; кад је твој отац слаб, морам бити и ја, опрости што не дам да се у теби развију толике врлине. Ретки дани су то, кад једна мати мора молити своју ћер да врла не буде. Али пази, твоја те мати моли, не заповеда ти, јер ти се над свим узвишаваш, а тиме си заслужила, да само сама себи заповедаш.“ — „Драга мајко,“ отпоче Јелисавета, „твоје заповести ће ми увек бити свете; кад ме молиш да овде останем, мислим да ћу имати доста снаге, да ти се покорим; али тебе је дирнула та моја племенита намера, па зато ми бар реци, да је одобраваш. Јер то није плод мог каквог лаког одушевљења, него плод многогодишњег премишљања, које се оснива исто толико на дужности мојој, колико и на нежним осећајима. Па зар и има какво друго средство, да ослободимо мог оца од прогонства? Већ ево дванаест година овде чами! Је ли се нашао који пријатељ, да га брани? И кад ће се наћи тај, зар ће тај моћи, зар ће тај смети говорити као ја што ћу? . . . Ах, пустите ме да и даље верујем, да је Бог дао само вашем јединчету ту моћ, да вам вашу срећу поврати, па немојте се сада противити вољи вишњега, коју је он милостиво на мене излио! Али реците ми само, шта има тако страшно, у том мом предузећу? Зар моје одсуство? Та зар сам једаред чула како се обоје тужите и зато на ово прогонство што ми никад ваљана супруга нећете наћи; па зар ме не би удадба моја раставила од вас? . . Или можда опасности? Та и нема их. Зиме овдашње су ме научиле да идем по цичи зими и при најхладнијем времену. А можда се плашите, што сам млада? Младост ће ми баш бити у помоћи, свако помаже ма какој слабости. Бринете ли се и за то што немам искуства? Ја нећу бити сама. Сетите се речи и писма управитеља Тоболског. Кад он дозвољава да смемо примити под свој кров сироте мисијонаре, то је он зато учинио да ми да браниоца и заштититеља. Сад ето видите, да сам ја већ све промислила; нема више ни опасности ни препрека, па сад само да ви дозволите. . .“ — „А хлебац мораш просити,“ настави Шпрингер горко, „дедови твоје мајке владаху овим крајевима, дедови моји седише на престолу пољском а њихове земље оте ова Русија па их начини провинцијама својим, па сад зар да ти славни дедови од горе гледе на своје праунуче где проси, проси! . . .“ — Ако је моја крв од такога порекла, ако ми је племе краљевско, и ако ми прадедови две круне на глави носише, ја се надам да ћу се достојна показати њих и вас, а име које ми оставише да нећу понизити. Зашто и да црвени праунука Сеида*) и Собјескова што мора да тражи милости у људи? А просећи увек ћу се сећати, за чије добро просим, па се надам да ћу помоћу тога у свему успети.“

*) Сеид = господар, кнез. — Прим. прев.

Чврсте и одлучне речи ове племените младе девојке, неки божанствени понос, који јој сијајећи из очију хтеде охрабрити родитеље, све то победи, порази Шпрингера; није имао снаге да задржи ћерку. „О, Феодоро“, рече он, па притисну руке своје супруге, „зар да је оставимо да умре у овој пустињи? Зар да јој не пружимо ту срећу, што ју она тако жели? Прибери се жено, па како већ нема друга средства, да је у свет доведемо, и усрећимо, а ми је пустимо на пут.“ У том тренутку победи мати супругу, први пут у свом животу се сада Феодора подиже против најсветије јој воље, против мужевљеве воље. „Не,“ ја је не пуштам у свет; узалуд то захтева мој муж; знаћу му се ја противити. Шта? Зар да ја мећем на коцку живот јединице моје? Зар да ја пустим своју ћерку, да после чујем да се смрзнула од зиме и од глади пропала? Па ко се усуђује још то да иште од једне матере. О, Станиславе, кроз тебе сам морала дознати да има и таког бола за мене, у којима ми одричеш своју утеху?“ Када је то изговорила, није више плакала него је била ван себе. Шпрингер, коме је њен бол нож у срце бô, рече јој: „Па добро, а ти Јелисавето не смеш ићи кад ти мати не допушта.“ — „Нећу, нећу мајко ићи кад ти то не желиш,“ рече Јелисавета нежно, „увек ћу ти се покоравати. Ваљда ће ти Бог кадгод рећи да имам право; он је светлост, која нас изводи на прави пут; од њега долази истина и свако одрицање!“

Феодора је плакала и кад се Богу молила Оно блаженство, које никад не прописује дужности, а да не покаже одмах и награде, узбудило је срце Феодори. У племенитим и поноситим карактерима, код којих се сва срећа и слава састоји, може поштовање људи добити на жртву и најдраже наклоности.

Када се Шпрингер идућег дана нашао са ћерком на само, испричао јој је све невоље и несреће своје, описао јој је, који ратови дођоше глави Пољској и како је она збрисана из броја велесила. „Једини мој злочин,“ отпоче он, „састоји се у том, што сам и сувише љубио своју отаџбину а нисам могао поднети робовање њено. Највећи њени владари беху од исте крви од које сам и ја; ја сам могао сам сести на престо и носити на глави пољску круну, и ја сам заиста дужан отаџбини својој и љубав и живот, јер онде је моје порекло. Ја сам јој верно служио колико сам већ могао; шта више на челу много самих племића — Пољака, бранио сам сваку стопу наше земље против три велесиле, које хтедоше да нам милу домовину опустоше. Најпосле се врло умножи број наших душмана, а ја са својом четом бејах под зидинама Варшаве, која беше сва у пламену, предана на милост и немилост непријатеља, ја се почех повлачити. Још једном се сав распламтих, кад помислих на то, да ћу без икаква утлива живети у својој отаџбини, свуда сам дизао на оружје, тражио сам савезнике, који би ми помогли да опет подигнемо Пољску и да јој извојујемо независност и пређашње славно име и част. . . Али све беше узаман, сви покушаји целог напрезања осташе узалудни! Сваки дан се већма стезаху наши окови, који никад више не ослободише руке моје. Сва добра мојих предака, која су и мени припадала, лежаху у оном делу Пољске, који је Русији припао. Тамо сам живео срећно са Феодором, али још по хиљаду пута срећније, да није и на нас пао робовски јарам крвних нам душмана. Око мене се скупљаху небројени незадовољеници а уз то још и то што сам тужбе слао, на које се нико није обзирао, све то а још и моје име, то је узнемирило монарха, који је имао неограничену власт и који је на свашта подозревао. Једног дана отргоше ме из загрљаја Феодориног и твога, ћери моја; ти си тада имала тек четири године, а само зато си плакала јер ти је и мати сузе лила. Мене одведоше у Петроград у ропство, а Феодора пође замном. Дозвола да сме бити уз мене беше једина милост, коју је могла добити. У том грозном ропству мом прође годину дана, лишени бесмо зрака, светлости, само не наде. Нисам могао веровати, да један праведан и образован монарх може да не опрости грађанину, што је овај хтео да брани право своје отаџбине, и да га није хтео пустити на слободну ногу уз заклетву, коју сам му положио, да ћу миран бити. Имао сам и сувише добро мишљење о том човеку. Нису ме ни саслушали, а осудише ме и на вечиту робију послаше амо у Сибирију. Моја верна супруга ме не пусти самог, и морам признати, да је изгледала као да више слуша своје срце него ли дужност, кад се одлучила да ме прати. Па да су ме послали на саме обале страховитога Березова, на страшне ледене пустиње Бајкалског језера или Камчатке, ни тамо ја не бих био сам. Нема те земље, те пустиње, камо не би Феодора замном ишла. О ћери моја, ако сам икад имао сретних дана у свом животу, твоја мати ми их је таким начинила, а ако је било каквих невоља, сам себи их имам приписати“ — „У несрећи, оче,“ рече Јелисавета, „па си је увек љубио?“ Из тих речи Шпрингер упозна срце жене своје а увиде да ни Јелисавета, као и мати јој, не би била ни у прогонству несрећна уз свог мужа. „Ћерко моја,“ рече он, предавајући јој писмо младога Смолова, које је од јуче код себе

држао, „ако једном за своју повраћену славу будем морао теби захваљивати, онда ће те ово писмо опомињати на добротворе наше; благодарно мора бити твоје срце.“

Неколико дана ништа се није говорило о Јелисаветином путовању, мати још није пристала, али по тужним јој погледима, по утучености целог држања, јасно се видело, да се више томе не противи и да нема никакве наде.

Исто толико не би имала снаге да рече ћерци: „Можеш ићи,“ да је није неко више биће на то навело. Једно вече, била је баш недеља, а цела породица прогнаничка се искупила на молитву, кад одједаред зачуше да неко лупа штапом на вратима. Шпрингер одмах отвори врата, и унутра уђе један калуђер; седа пуна брада беше му до појаса; црте на лицу му показиваху дубоку побожност; више се беше погнуо од умора него од старости Невоље живота оставише своје трагове на његовом лицу, а на цртама беше урезано нешто тужно, као код људи, који су много претрпели, али ипак нешто пријатељско.

„Господине,“ рече он, „с радошћу ступам у овај дом; божији благослов почива на овој кући; ја знам да овде има дражег блага него злато и драго камење; долазим да у вас замолим конака за једну ноћ.“ Јелисавета му брзо додаде једну столицу. „Млада девојко,“ рече јој он, „ви сте далеко одмакли на путу врлине, а нас сте за собом оставили.“ Он седе, кад одједаред примети да Феодора јеца. „Драга Хришћанко,“ рече јој он, „зашто плачете? Зар није плод ваш благословен? Кад проливате сузе, зато, што врлина ваше ћерке хоће за кратко време да је од вас растави, па шта онда да раде оне матере, које смрт за увек растави од деце им? — „О, свети оче,“ рече Феодора, „па ако је више не видим!“ — „Видећете ви њу,“ рече седа глава, „јер ће је Бог сачувати.“ Феодора махаше главом одричући. Шпрингер још не рече ни словца; није могао говорити, срце му се хтеде распасти; и сама Јелисавета, која је до сад само своју храброст осећала поче сад да осећа и слабост своју. Нада, да ће својим родитељима бити од користи, покривала је њен душевни бол ради дугог растанка од оца и мајке. Али ево сада дође тренутак, када је себи могла рећи: сутра више нећу слушати речи очеве, неће ме мати миловати и мазити, и можда ће година дана проћи док опет не окусим тих сласти; кад је помислила на то дошло јој је као да се нека провалија отвара пред њом, пред очима јој је играло а колена јој дрхтаху па плачући паде оцу свом у наручја О сирота девојко кад ти сад већ пружаш руке штититељу свом, од куда ће ти бити снаге да сама самцита, скоро половину света пређеш?

(Наставиће се.)

ЕВО, КО ЈЕ БИО „КОНСТАНТИН НЕМАЊА!“

У 8. бр о. л. г. Максим Лудајић навео је једно писмо, што га је његовом оцу Исаку, негдашњем пароху суботичком, писао „Константин Неманіа, княз, раззных ордена кавалер и великіи россійскій Генерал, всѣго кримскаго Войска —“ те не знајући ништа из ближе. ко је он био, запитао је сам себе: „да ли је у истини поменути „княз“ био из породице „Немања“? Ко му даде титулу „княза?“ Ко ли га разним орденима обдари? Којим начином постаде он велики руски генерал васцеле кримске војске? Најпосле којим поводом је он потражио баш варадински шпитаљ и докле је тамо лежао, а најзад када и куда је отпутовао?“

Не знајући сам на та питања одговорити, позвао је г. Лудајић свештенике и перовође неких наиме црквених општина и настојатеље фрушкогорских манастира, да потраже у протоколима од год. 1827. не би ли можда шта у њима нашли о поменутом „Константину Немањи,“ а умолио их је, да ако што изнађу, да то и обелодане.

На послетку г. Лудајић рече „да није искључена могућност, да би се по прегледу дотичних црквених и манастирских протокола и других писмена јако разочарали у погледу питања о личности књаза Немање,‘ просто српски речено: можда ће се доказати и посведочити, да је он био нека лажа и пробисвет.

Не чекајући на извиде у црквеним и манастирским протоколима, ево г. Лудајићу у неколико одговора на његово питање: „ко је био Константин Немања?“

Константин Немања, књаз, разних ордена кавaљер и велики росиски генерал васцеле кримске војске, *био је проста варалица и лажа,* и у своје млађе доба био је у Аустрији капрал, те је за време Карађорђевог рата прешао у Србију а из ње отишао после у Русију, из Русије тумарао које куд, док није доспео у Варадин.

Ово што знам о њему, рекао ми је г Игња В. Васиљевић, син познатог у Српству Васе Васиљевића. Он ми је о Константину Немањи следеће испричао.

„Глиша Веселиновић, негдашњи земунски тр-

говац, приповедао је у кући мога оца Васе ово: Бавећи се на пештанском вашару (г. Васиљевић заборавио је које године), разнесе се глас да се у Пешти у извесном хотелу налази принц Немања, последњи потомак славних Немањића, где прима посете Одем — рече Глиша — и ја са осталима, да му учиним подворење, и кад смо ушли у његову собу, видесмо једног човека у руској генералској униформи, са разним орденима на прсима. Чим сам га — рече — видео, таки сам га познао, но чинио сам се као да га не познајем.

По свршетку аудијенције, замолим га, да ми дозволи, да га могу засебно посетити, јер имам сродника у Русији, те би га умолио, да ме извести ако што зна о њима, што ми он и дозволи.

Кад смо се од њега опростили, нисам хтео ником рећи, да ја знам ко је он, већ сам се са свим чинио као да га не познајем.

Отишавши после сам к њему у хотел, чим сам — рече — ступио у собу, рече ми: не упропашћујте ме и не говорите ником ко сам, већ гледајте, да ми скупите што новаца, овде сам се задужио и не пуштају ме на поље.

Глиша му је скрпио нешто пара, без да је казао иком, ко је „Немања."

На питање: па ко је био он, одговорио је Глиша ово: Он је рођак Смиљаниног мужа, а иста је Смиљана била сестра познатог руског конзула Јеремије Гагића (о Гагићу може се читати у „Поменику" г. Милићевића стр. 88—91. и у „Јавору" за 1888. стр. 77.) бавио се дуже времена у Земуну и био је капрал у царској војсци. За време рата Карађорђевог одбегне у Србију, из Србије оде у Русију, из Русије је тумарао које куда, док није доспео у Пешту, (а после као што се види из његовог писма у болницу Варадинску)."

Ето то је причао Глиша Веселиновић о тобожњем Немањићу и из тог се причања види, да је и он био проста варалица и лажа, исто као и „лажни цар Шћепан мали" и „деспот Ђорђе Бранковић," само је био лошије среће од њих. Он је по својој прилици морао бити упознат од аустријске полиције, те у Варадину затворен.

Ако игде, то би се о њему шта више могло сазнати у архиви бивше војене генералкомаде у Варадину, а где се налази данас њена архива, на то би нам питање можда знао одговорити г. „Синиша."

Ако је коме и ово мало, и желео би да сазна још шта више о пробисвету „Константину Немањи," тај нека изволи засукати рукаве, па у речену архиву генералкомандину, ако т. ј. сазна, где је она данас и ако га у њу пусте.

У Земуну 29. фебруара 1892.

Д. Руварац.

ИЗ ЛУЖИЦЕ И БУДИШИНА.

Од Јована Стефановића Виловског.

(Наставак.)

Ил бива, да се људи појединн поврате у крило своје народности: Један лекар причаше ми, да највећи број старих људи пред умирање почне на један мах свој матерњи језик да говори, и да умирући своју децу благосиљају у језику, ког ова не познају. У грозничавој занесености говоре болесници понајвише својим народним српским језиком.

Обично ће у раздрази, у друштву, да се пређе из немачког у српски језик, коме као увод предњаче неколико српских псовака. У крчми седи друштво и говори лепо, мирно немачки. Запене се на мах свађа; сад се где која псовка и жагор диже на народном језику. На том степену пређе се сад на ракију „палену", дојако су немчали и пили пива. Од сад пивске чаше једино служе, да их међусобно о главу разбијају.

Отац казни синчића, „војка," стара мајка, жао јој, хоће да га брани. Унуче, да јој још већма омекша сузе, моли ју српски за помоћ — и отац се смилује и разблажи, и сад ће по коју благу поуку рећи на српском језику: да се узме на ум, да се добро влада.

Саксонски Срби живећи у Горњој Лужици не разликују се у начину живота у дворишту од онога саксонскога сељака. Нами Немцима су једини непознати они Срби у Песку.

Тамо пак у Песку (Sprey) наилази се на дворишта, која би држали људи за индијанске колибе. Има кућа којима је пошивач угнут као седло, као у камиле леђа; са прозорчићима, да човек не може главу да промоли, са вратима тако ниским, као да су грађена и здељана за неке патуљке. Има кућерака, чији забатни кров није шири од три метра. У том становању по уским стајама разликују се Чеси знатно од Лужичких Срба. Чеси су газде људи, куће, дворишта су им пространа, види се да су људи имућни, док се Лужички Срби, бар они у Песку, ма да не оскудевају у дрвима за грађу, сабијају и гуре по кртозима, као да би

хтели, да изгледају пред светом још сиромашнији и јаднији но што су.

Унутри, по одајама, нешто мало удобније изгледа. Цео собни намештај носи на себи печат стародревности, из доба пре много и много векова. Чини се човеку, кад погледи шаре на пећи и дрворезе на креветима, да види слике идола старих Срба из осмог столећа. Свет љуби отворене јасне, живе боје.

Четвртину собног простора заузима „кахелка,“ пећ од каљева, која не само да пријатно греје, већ се блиста у за око угодној зеленкастој боји. Чисто би човек мислио, да је пећка као неки дому наклоњени кумир из вајкадашњих времена. Дивно, најмилије место је себи госа сам изабрао онај банак између пећке и зида, међер „у запећку.“ Ту, у тој питомој топлини полешкава газда, пуши, размишљава мисли, док око њега преде мачка, и уз подножје пећи ловачко псето лежи. Газдарица ће на банак око пећи сести, — ал никада неће запремити ону светињу иза пећке, то је газдино.

Уз пећ стоји главни кућевни предмет, брачни кревет, покривен врло шареним покривачем, а даске су црвеним цвећем ишаране. Кревет је у опште дика и понос српске домаћице. Други јој је понос полица са чинијама и тањирима. Ту се блиста и сјаји, да засену човеку очи: црвена ружа, загасито плав споменак, жута јагорчевина, а венци око чинија су тако масног зеленила, да га нема у целом Песку равног. Огледало као да је због самог себе и као празан украс ту, јер је тако високо обешено да нико у њему не може без тешке муке да се огледа.

У тим упола земуницама, тесним, ниским, закрченим и дупком пуним, живи здрава, једра, крепка својта чељади. Диви се човек често, видећи, какви се горостаси кроз та ниска врата сагнути провлаче. Жене јаке и широких бокова, људи широких плећа и витка стаса. Можда благодаре они ту своју крепост лепоту и здраву крв томе, што се још верно држе хране својих прадедова и предака: проје, зобне каше, млека, сира, јелде, и свака рода граха. По кад кад ће се наићи на пијанца од ракије, али се већим делом људи радије поје пивом. Обично имућнији претпостављају пиво ракији. Убогост приморава где којег, да се задовољава јефтином „палинком,“ ма да сваки од њих зна, како је она по здравље шкодљива.

„Паленц је валенц“ вели им пословица, т. ј. ко пије много палинке, ваљаће се. Има још једна значајна пословица, која чисто српски, као да је у нас Срба звони:

Ко радо палинку пије
Радо своју жену бије.“

ко се не ће сетити наше пословице о пијанству:

Не испијај свакој чаши данце
Извврнућеш у небо п . . . . . !

Одећа је врло разнолика у народу. Боје су јаке, дречеће и вређају наше око. Жене се не носе лепо, много су натрунтане, што им квари природни њин леп стас и смета им у виткоћи и кретању. Особито лепо изгледају људи у своjем белом порубљеном, плаветном кабату, и то у околини села Слепа.

У тој парохији су жене за знак жалости са свим у бело обучене, чак и на глави бела марама, која до земље виси. Кад прође дубока жалост, назначава бео кратак плашт, на подобље шпанских мантила и бела широка огрлица малу жалост. У Слепи видех спровод, сви беху у бело увијени, што ме је чудновато дирнуло. У опште бројим те дане, које сам провео у чистом селу Слепи, као гост код пароха Ханка Велача у своје особите успомене. Тако разноврсно бојадисање ношње још нигде у целом свом животу не видех, до једне недеље у Слепи, кад изађе свет из цркве.

У опису једних сватова српских у околини Будишина, међер у богатих сељана, казивају нам имена достојника, да је то чисто српски народ: „невеста“ и „новожења“ (што ми велимо „новоженик“), у свакиим сватовима су наравно главна лица. Млада невеста има о врату златан и сребрн украс: ланаца па и дуката и талира (што као и у нас данас). На глави јој „борта,“ која изгледа као камилавка, од кадифе, цвећем искићена. Младожења има бео свилен ручник, као што га наши девери носе, на левом рамену косо преко груди на десну страну „Побратим“ (девер) исто је тако младожењи побратим, као у нас данас. По санскритском језику значи „девер“ *мужевљев брат*. Девер у њиних сватови добија од младе у место ручника, свилену белу мараму, коју о лево раме предене. „Сват је у њих то што „стари сват“ у Далмацији и Боки Которској, и то што у нас кум (дебели кум) — врховни поглавица и старешина, ког сви свати морају слепо да слушају. Он носи два бела ручника са оба рамена на груди прекрштена. Родбина женска и младе и младожење имају на глави капе од чипке: лутеранке беле, католичкиње црне — и зову се, ако су девојке „друшке,“ што у нас „друге,“ „другарице“ невестине.

Обичај народни наређује, да нововенчана млада четир недеље дана после венчања не сме излазити из своје куће. Иначе не би на добро слутило у браку. Мислим, да и у нас још тај обичај влада,

и да родбина млади тек после више недеља долази у „походе“ и носи погачу.

По селима у Песку постоји још и тај обичај, да се девојке недељом и свецем скупљају пред цркву и ту по банцима седе и певају песме по особитим гласовима..

Гампе вели даље, да је Лужичким Србима остао њихов чисто словенски или српски тип. Само у селима, где су помешани са Саксонцима Немцима појављује се и германски тип. Ал Саксонци по мало наличе на Словене Доброћудност вири сваком Србину из лица и очију; радиност и трпељивост њине су особине. А сећам се, кад оно бејах године 1852. у Дражђанима, да су ми саксонски официри, кад чуше да сам Србин, хвалили своје будишинске Србе као уредне, послушне, поштене и преко свега верне и одане као војнике.

Они љубе своју постојбину као дете мајку. Кад се отисну у свет заслуге ради, не ће никад да иду далеко Дражђани — то је њина Мека. Ту могу да чују у цркви проповед на материнском језику. Ту се састају са својим сународницима, а ако је потреба, или им срце одвећ жуди за рођеним Песком — за који час су код својте.

Сваке године у зиму, кад су кресови, скупља се у Дражђанима код дворске католичке цркве српска чељад која тражи службе, или хоће стару новом да замени Ту се нагађа и уговара. Прво је њихово питање: колика је даљина места и дворишта од Дражђана или Будишина? Даље од по дана хода не сме бити.

И сам Гампе се чуди, како могоше Немци при свом понемчавању Срба имена њихових села онако несмислено и грозно изопачити: Миворас у „Mühlrose“, Лихач у „Leichnam.“

У том смислу могао бих и ја неколико таквих накарађених имена навести: Прилуг у „Preilag;“ Либанојце у „Лаубсдорф;“ Лебава у „Löbau;“ Кудмењ у „Kaden;“ Јаблон у „Габленц“ — Божјемисли у „Bademäusel“. Ово последње изопачење топографског лепог имена српског опомиње нас на оно у Славонији: Беластена назваше насељени Немци у околини Palestina.“

Писац ових врста, Гампа, препоручује при концу Немцима и влади, да не нагле и да не понемчавају насилно. Што мора да буде би ће. Не дирајмо, вели, те наше Лужичке Србе. Они ће се и сами претопити у добре Немце Ал желили бисмо да задрже дојакошња лепа својства: безазленост, веселост, радиност, верност и ону српску скромност.“

У Бечу фебруара 1892.

О ЈЕДНОМ РУКОПИСУ У КАРЛОВАЧКОЈ НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ.

Примедбе и исправци.

Године 1888. изнео је наш вредни историк *Димитрије Руварац* у „Јавору“ описе живота Срба генерала и обрштара, који су живели од 1744. до 1810, а чији је живот, као што се обично држи, описао по наруџбини митрополита Стевана Стратимировића чувени јунак српски фелдмаршалајтнат Сава Продановић од Ужичке Каменице.

Рукопис тај чува се у карловачкој народној библиотеци под бр. 3756. и није дотле никада био штампан, осим што је г. 1838, пок. владика Платон Атанацковић изнео у „Срп нар. листу“ животописе генерала Љубибратића, Папиле, Микашиновића и Зделаровића, не казавши да је то скоро од речи до речи преписао из овог Савиног рукописа, а и пок. Ђорђе Рајковић је г. 1875. изнео живот Микашиновићев и по овом Савином рукопису, цитирајући га у својој опширнијој биографији овога генерала.

Дим. Руварац је на крају ових животописа у „Јавору“ додао још своје допуне и исправке, у лико је то могао држећи се извора, које је имао при руци. Рукопис тај, у којем се описују живота српских обрштара и генерала има свој увод, а то је писмо генерала Саве митрополиту Стратимировићу Дим. Руварац наваћа у „Јавору“ (за 1888. стр 90.), да је то писмо писано руком самога Саве Продановића, а сами опис пак писан је руком Стевана Стратимировића, професора карловачке гимназије, а потоњега митрополита.

Сада долазимо на прави повод овоме чланку.

У Осеку је недавно преминуо у 87 години свога живота старина *Јово Поповић*, ритмајстор у миру, који је био нећак Саве Продановића од Ужичке Каменице. Он је стајао у преписци са уредником овога листа све до смрти своје, докле је год могао још да пише и да се интересује за наше јавне послове. Он је описао опширније живот свију својих рођака. нарочито оних, који су јавне положаје заузимали, као што су чланови породице Продановића од Ужичке Каменице, племића Околских у Пољској, Поповића и Савића. Саву је покојни Јован Поповић и лично познавао и с њиме бивао. Ми смо по тим описима Поповићевим донели већ

неке одломке у „Јавору“, као црте из живота Саве Продановића, његове ћерке Мартице, ученице Доситија Обрадовића, Алексе Околског и др.

Јован Поповић је био тога уверења, да они описи живота генерала и обрштара српских, што се чувају у карловачкој народној библиотеци, нису могли потећи из Савине главе, а никако из његова пера, јер у тим описима има таквих погрешака, које Сава не би могао учинити, пошто се онде неки подаци истичу, који нису на истини основани а Сава је морао знати како је у истину било, те не би могао написати или диктирати што, што је погрешно и лажно.

С тога је Поповић увек желео, да се ти описи исправе и он се потрудио, те је и написао „исправке“ на оне животописе, али ти исправци до сада нису још обелодањени.

Исправке те послао је уреднику овога листа пок. Поповић још пре неколико година, а он их је и на немачком језику написао и уметнуо у животописе горе наведених сродних породица му, но има копија једна *и у самој карловачкој народној библиотеци*, придодата оним „Савиним“ описима српских виших војника из друге половине прошлога столећа, и пок Поповићу је увек неправо било, што се они исправци нису употребили при описима речених генерала, кад је ко о њима што писао. Тако се покојник љутио и на то, што се у „Јавору“ од прошле године у животопису Саве Продановића рекло (по реченом рукопису) да је он рођен 1746. године, а кад би то истина било, онда би Сава у својој 13. години науке у Бечу свршио, у14. постао натпоручиком а у 15. години се већ оженио.

Пок. Јово Поповић прича, да је он тек године 1872. месеца априла од некога свог пријатеља дознао, да је Сава Продановић писао животописе српских виших војника и да се он си ти налазе у карловачкој народној библиотеци. Дознавши Поповић за те описе поради преко свога пријатеља капетана у пензији Данила Божића, који је у Карловцима становао, да дође до тих описа својега славнога ујака Саве. Тадањи протосинђел г. Иларијон Руварац дао је драговољно рукопис тај ритмајстору Ј. Поповићу на преглед и проучење.

Проучивши описе те наишао је Ј. Поповић као што сам прича, на врло крупне погрешке и неке белешке, које су њему за доказ служиле, да је тај елаборат неко други зготовио, а никако пак Сава Продановић. То је дало повода Ј. Поповићу, да напише своје примедбе и исправке на онај рукопис и те исправке је он у своје време предао г. Илариону Руварцу са мол'ом, да их уз онај рукопис остави у библиотеци.

У писму своме од 7. јула 1889. пише ритмајстор Јован Поповић писцу ових редака међу осталим:

„Кад сам речене животописе истог месеца и године (априла 1872.) кроз доброту господ. архимандрита (онда протосинђела) Руварца од ц. к. капетана Данила Божића на прочитање добио, нашао сам тамо баш код Саве и Михаила Продановића грубе погрешке — па и оне клевете обрштару Белградију.

Због тако онаказених животописа нашао сам се побуђен на основу аутентичних званич. докумената писменом примедбом доказати, да није све онако, као што тамо стоји.

Првог маја горе споменуте године прикључим речену примедбу к осталим списима, и понесем их из Петроварадина у Карловце, одем с капетаном Божићем г. протосинђелу Иларијону Руварцу, предам му све списе натраг и захвалим се — уједно молећи га, да моје примедбе за свагда при дотичним списима прикључене остану. Госп. протосинђел одврати: „Хоћу учинити.“ — Још у руци све списе држећи, рече г. Руварац и ово: „Не знам зашто нису ово већ одавно на јавност изнели.“

После петнаест година (у месецу фебруару и марту 1888. г.) кад сам у цењеном „Јавору“ споменуте биографије наново читао, нисам нашао да је г. Д. Руварац у свом спису оно исправио, што би по мојој примедби нужно било учинити.“

Ми ћемо овде те Поповићеве „примедбе“ да изнесемо, прво, што смо и оне животописе изнели у овоме листу, а друго што је и покојни Ј. Поповић желео, да се те његове исправке штампају, а та се жеља види и из његовога писма, које је на скоро пред смрт своју (писмо је од 11. октобра 1891.) писао писцу ових редака

Доносимо „примедбе“ те до словце онако, као што је пок. Поповић својеручно написао и нама послао:

Примедбе на „Краткое описание славено-сербских Господеи Генераловъ и Обрстеровъ, као рукопис од Генерал Фелдмаршаллаитнанта Саве Продановића од Ужичке Каменице, кои се храни у Карловачкој народној Библиотеци под бр 3756. — Од *Јове Поповића* ц. кр. ритмајстора Предао у месецу мају 1872. г. преч. госп. протосинђелу И. Руварцу у Карловцима.

Покојни ц. кр. Генерал-фелдмаршаллајтнант Сава Продановић од Ужичке Камемице био је мој ујак. На писмо[1]) истога генерала, којим је он „Краткое описаніе Господей Генераловъ и Оберстеровъ“

[1]) Види то писмо у целости у „Јавору“ за 1888. год. страна 89.

као свој саставак спровео и Митрополиту Стратимировићу поднео, имам приметити ово:

Тешко се може веровати, да је Генерал те кратке животописе, овакове као што су, могао предати Митрополиту; — управо ја би се усудио рећи, да то није његов спис никако, што ћу ево и доказати.

Генерал говори у свом писму само о Генералима, а о Оберстерима нема ни спомена — Генерали се описују од год. 1759 а Оберстери од год. 1744; уз то се још и слог писма јако разликује од слога у самим животописима, што ће сваки на први поглед опазити, чим сравни једно и друго. Такођер ваља приметити, да је Сава увек писао са скраћеницама (што се вели: под титлама), а то је научио још у детинству између г 1747. и 1751. — Преписач, мислим, не сме мењати начин писања aукторовог; дочим тамо има речи и реченица, кое Генерал никад у свом веку није употребљавао. А да Генерал није споменуте биографије писару диктирао, види се и из других околности, које ће се овде навести Једино се дакле још мислити може да су те биографије по устимичном казивању Генераловом доцније бележене, или да их је сам Генерал површно тек написао, а преписач то по својој ћуди изменио и управо речи онаказио, јер ту има грубих погрешака и пр тивуречија, што никако није могло из пера Генераловог проистећи.

Тако на пр. писар вели, да је Сава сунце угледао год. 1746, да је на 17 година после тога (дакле 1763) отишао у војнике, и да је у седмогодишњем пруском рату војевао.

По нашем знању, већ се седмогодишњи рат у споменутој години свршио. — Сава је почео служити у почетку године 1759, те је због своје изврсности и храбрости двадесетог августа исте године постао официром. Већ 10. Августа 1759. као кадет надвладао је код „Максена“ једну пруску стражу од табора, тако да је непријатељ имао губитак од неколико убијених и рањених. А одма идуће године, мимоишавши чин подпоручика, постао је надпоручиком, те се 1761. оженио Маријом пл. Белгради[2]) кћерју ц. кр. Мајора славонске хусарске пуковније Јована пл. Белградија[3]) који је доцније Обрштар и командант те исте пуковније био.

[2]) Марија рођ. пл Белгради удата за Саву Продановића од Ужичке Каменице, умрла је год. 1822. или 1823. у Русији у Жеребеловки (у Подолији, код Каменец Подолск) на добру својих унука и праунука од породице Јулија кавађера Комар. — Марија била је кћи Белградије, из првога његовог брака.

[3]) Приметити ваља, да плем. породица истога имена „Белгради“ не стоји у сродству са Обрстером Белгради, који се овде спомиње.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Талијански преводиоци српских нар. песама.

У 7. броју „Јавора“, а под мојим чланчићем „Први приказ српских народних песама у Италији“ уредник је штампао напомену: „да је у 39. броју „Српских народних новина“ (Тоше Павловића) од год. 1844. штампана „књижевна вест,“ да је Фердинандо Пелегрини превео Вукове српске народне песме на талијански језик, да ће их штампати у Дубровнику и да ће у првим двема свескама (свака по 300 страница), бити само љубавне-женске-песме. Из ове белешке г. уредник „Јавора“ извео је: „да је г. 1844. изишла велика збирка српских народних песама у талијанском преводу г. Ферд. Пелегринија. И тако ће дакле Пелегрини бити трећи приказивач српских народних песама (после Бионделија и Томазеа) у талијанској књижевности “

У 9 броју „Стражилова“, а у „књижевним белешкама“ непознати писац допуњује напомену „Јаворову“, и рад је „да изнесе шта се још о нама и нашим народним песмама писало и расправљало у италијанској књижевности. Осим Биonделија, Томазеа и Пелегринија, који се у 7. броју „Јавора“ спомињу, осврталн се од Талијанаца на Вукове збирке и из њих су наше народне песме преводили, колико је нама познато, још ови: Ћесаре Канту, Карло Тенка, Анђело Де Губернатис, Јаков Ћудина, Петар Касандрић и Марко Цар.

Пошто су обе ове допуне изазвате мојим чланчићем, мислим да ми дужност налаже да се осврнем на њих и да најкраћим потезима изложим талијанске преводиоце српских народних песама, не упуштајући се у оцену самих превода, пошто ће о томе бити опширнијега говора у мом повећем раду „Српске народне песме у талијанском преводу.“

Прва напомена (уредника „Јавора“) стоји само у томе, што је Пелегрини заиста преводио српске народне песме и то са врло добрим успехом. Управо може се казати, да су он и Томазео стекли највећу нашу захвалност, што су наше народне песме у врло лепом преводу приказали талијанској публи-

ци. Не само приказали, него и заинтересовали талијански свет за српске народне песме. Од тада се у Италији поклонила озбиљна пажња српским народним песмама, и не ћемо претерати ако кажемо, да би библиографијски преглед свега онога што је писано у италијанској књижевности о српским народним песмама, био већи од онога што је о тим истим песмама писано у српској и хрватској књижевности.

Али Фердинандо Пелегрини није штампао своју збирку 1844. године, као што напомиње уредник „Јавора“ по белешци из „Српских Народних Новина“, нити је та збирка штампана у две свеске, него је штампана само једна збирка у три издања, јер су прву намеру Пелегринијеву осујетиле финансијске незгоде. — Које је године штампана Пелегринијева збирка видећемо мало ниже.

Белешка у „Стражилову“ непотпуна је. Њен писац није ни приближно напоменуо ни све талијанске писце о српским народним песмама, ни све преводиоце наших народних песама — Нас би далеко одвело кад бисмо покушали овде изнети библиографијски преглед свега што је писано у талијанској књижевности о нашим народним песмама. Рекосмо „покушали“, јер такав се посао у Београду апсолутно не да радити, и он би, и поред најбоље воље, био врло крњ. Такав је посао — да се тога сетио — могао предузети и успешно израдити мој поштовани пријатељ Марко Цар, када је био „у Латинима“. Ја ћу овде, као што нагласих, поређати само оне писце, који су преводили српске народне песме на талијански језик.

Први је преводилац српских народних песама *абат Алберто Фортис.* Он је у своме делу *Viaggio in Dalmazia* (1774) превео „Хасанагиницу“, коју је он први изнео и у оригиналу. — Овај исти писац под именом народних песама, превео је и неке Качићеве песме — Он је писао о српској народној песми, о гуслама, о народним играма и народним обичајима.

2. *Марко Бриер Дериво* Родом Француз дошао је још у раној младости са својим оцем 1774. године у Дубровник, где је и школе учио, па заволео српски језик и наше народне песме, те их је преводио на талијански; али његови преводи нису штампани, као што за живота није штампао ни своју комедију „Вјера изненада“.*) Рукописни превод народних песама налази се у Фрањевачкој књижници у Дубровнику. (Дериво је умрьо у Ципру 1823. године).

3. *Др. Никола Јакшић* (родио се у Задру 1762. а умрьо 3 јануара 1841.), штампао је у Млецима 1829. године збирку преведених српских народних песама под натписом „*Carmi slavi tradotti in versi italiani*“. — Ово је прва збирка српских народних песама у талијанском преводу. — Јакшић је преводио у прози и из Гундулићева „Османа“, (осам певања).

4. *Никола Томазео* (родио се у Шибенику 1802. а умрьо у Фиренцији 1874) — Томазео је најодушевљенији преводилац српских народних песама. Не само да их је преводио на талијански језик, него је о њима писао врло лепе студије на талијанском језику. — Штампао је у Млецима 1841—1042. велику збирку: *Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci.* У четвртој књизи ове збирке штампане су српске народне песме. Колико су Томазеа „заносиле наше народне песме, сведочи и то, што их је сам прикупљао, па је 1844 године спремио за штампу збирку српских народних песама, којима је написао и предговор. Што та збирка није угледала света, крив је немар публике, која се није одазвала Томазеову позиву на претплату. — Ова збирка народних песама данас је својина Матице Хрватске, која их је добила од Кукуљевића. Још ћемо напоменути да у задарском талијанском листу „Scintille (бр. 5. — 1887.), читамо да је 5. фебруара 1868 Никола Томазео послао председнику општине у Шибенику 500 динара у име награде за скупљање српских народних пословица, јер намераваше да допуни Вукову збирку, па да уз српски текст дођу и сличне талијанске пословице. Општина је примила овај поклон и са своје стране додала још 500 динара и одредила рок две године. Да ли је прикупљено што год народних пословица и где су ове, поменути лист ништа не говори“ („Коло“ бр. 30. — 1889. год.). — У свом великом „Dizionario estetico“ и у својим „критичким студијама“ налазимо говора и о српским књижевницима и српском језику. — Томазео је на српском језику написао само „Искрице“.

5. *Др. Фердинандо Пелегрини* (рођен у почетку овога века у Шибенику, а умрьо 1869. године у Фиренци). Име овога талијанскога песника и врсног преводиоца наших народних песама, тесно је скопчано са Томазеом. Они су били школски другови, а и једнога и другога одушевљавао је заједнички посао око проучавања наших и талијанских народних песама јер је и Пелегрини штампао збирку талијанских народних песама Године 1846. штампао је у Торину збирку превода српских народних песама под натписом: *Saggio di una versione di Canti popolari slavi.* У овој збирци има 34 српских народних песама, а пропраћене су врло лепим уводом. Критика талијанска одазвала им се врло ласкаво, и ако је она свој суд о њима раније изрекла, јер у

*) Ова је комедија штампана у „Slovincu“ за 1878.

многе од тих песама биле штампане у разним талијанским листовима. — Ова збирка доживела је за кратко време три издања. За друго издање није нам ништа познато, међу тим треће је издање штампано у Риму 1848. године и у њему има 44 песме. — После Пелегринијеве смрти остало је неколико преведених народних песама у рукопису. — Пелегрини је превео и неколике Канавелићеве песме.

6. *Абаш Др. Франчешко Карара* (рођен у Сплету 1812., а умрьо у Млецима 1854. године). — Франчешко Карара, један од најнаучнијих археолога свога времена, у часовима одмора преводио је народне песме у прозу и штампао их у Задру 1849. године под натписом *Canti del popolo Dalmata.* У овој збирци има 12 народних песама, преведених у прози, а пропраћене су лепим белешкама. — У своме великоме делу: *La Dalmazia descrita* (Задар 1846 – 1848.), у коме је свестрано описата Далмација, а лепим масним бојама представљени разни типови и шаренило богате и разноврсне далматинске ношње, има и одељак о народним песмама.

7. *Иван Де Рубершис* (живи и данас у Аквавиви, у јужној Италији, где се налази она малена српска насеобина) штампао је књижицу: *Poesie serbe di Medo Pucić (Orsato Pozza) volgarizzate da Giovanni De Rubertis Italo-Slavo, Direttore del Ginnasio di Casacolenda* (Caserta 1869.) Ово је друго издање, а има и треће, али последње и прво издање није ми познато. — Као што и сам натпис каже у овој су збирци у главноме Пуцићеве песме, али у додатку има неколико женских народних песама, а има и Сундечићевих.

8. *Јаков Кјудина.* — Овај је преводилац, после Томазеа и Пелегринија, највише превео српских народних песама. Прво их је штампао по разним новинама, а 1878. године прикупио их је и штампао у Фиренци у две књиге под натписом: *Canti del popolo slavo, tradotti in versi italiani con illustrazioni sulla letteratura e sui costumi slavi.* — У овој збирци, поред српских народних песама, има још народних пословица и загонетака; песама Његушевих (из „Горског Вијенца“), Сундечићевих, Прерадовићевих и других уметничких, а има и неколико чешких, словеначких и пољских народних песама.

9. *Пешар Касандрић,* штампао је у Задру 1884 [illegible]у збирку српских народних песама, којој је натп[illegible]: *Canti popolari epici serbi. Versione metrica.* — [illegible]о је први талијански преводилац, који је и у та[illegible]анском преводу задржао наш народни десетерац.

10. *Марко Антонио Канини* штампао је 1885. и 1887. године своју чувену књигу: *Il libro dell' amore,* у којој је покупио разне љубавне песме свију времена и свију народа са земнога шара, па и неколико наших народних песама. које је сам превео. У првој свесци налазимо 15 љубавних — женских — српских народних песама, поред Змајевих, Бранкових, Прерадовићевих и две непознатог песника, и то од 518—525. стр., а у другој свесци налазимо српских народних песама, поред уметних, у одељцима: „Пољубац“ (стр. 52.), „похотљивост“ (стр. 110—111.) и „сватови“ стр. 214—218.).

11. *Проф Ђ. Зарбарини,* штампао је у Сплету 1887. *Saggio di troduzioni dal serbo, con introduzione.* — Ово је последња збирка српских народних песама у талијанском преводу. Писац је ове своје преводе пропратио опширнијим предговором и поговором. — У овој збирци има и уметних песама, а једна је Качићева. — Ову сам збирку опширније приказао у 40. бр. „Стражилова“ од 1888. године.

Поред ових талијанских преводилаца, који су штампали своје преводе наших народних песама у збиркама, још су по коју српску народну песму превели: *Франчешко Дал' Онгаро, В. Бјондели, Гвераци, Јован Николић,* а мислим и *Марко Цар.**) Међу овим последњима највише је преводио Јован Николић; његови су преводи штампани у разним листовима, а по највише у задарском „Narodnom Listu“ и „Nazionale“.

Какви су сви ови поређани преводи није нам сада задатак да испитујемо, само ћемо напоменути, да је већина ових преводилаца, преводила готово једне исте песме Тако су „Хасанагиницу“ превели: Фортис, Др. Никола Јакшић, Касандрић и Зарбарини. Ипак, када би се прикупило све што је до сада на талијанском језику преведено од српских народних песама, то би била величанствена збирка, а још величанственији споменик „најстарије, најепичније и најузвишеније народне поезије у Европи“, као што вели Томазео у своме „Естетичноме речнику“ за српске народне песме!

У Београду **Дан. А. Живаљевић.**

*) А биће их и више. Тако је године 1857. у „Osservatore Dalmato“ бр. 91. штампан превод срп. народне песме: „*Смрш Марка Краљевића*“ (Morte di Marco Kraglievich), а преводилац је неки *Луиђи Ђурић.* „Седмица“ од 1857. год. (бр. 22.) доноси за углед почетак те песме у талијанскоме преводу.

Уредн. „Јавора“.

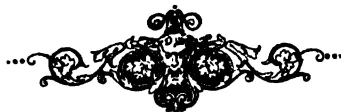

ПОСЕТА.

(Из песама старо-јелинског песника Херондаса.)

Призор: Стан Корите, по свој прилици на острву Кизику.
Особе: Корита. Метра, њена друга. Једна робиња Коритина.

Корита. Седи, Метро! (Робињи.) Подај госпођи столицу! За сваку маленкост морам се дићи сама да је удесим, несрећо; за што не чиниш ти и сама то. Заиста си цепаница у кући а не слушкиња.

Робиња (за себе) Да, а кад нам дајеш кашу, онда бројиш свако зрно, а пређе ли тек једно преко мере, грдиш и зипараш цео дан, да се додија и самим зидовима.

Корита. Сад је бришеш и чистиш, јер ми треба, отровницо! Жури се, иначе ћеш ми шаку осетити!

Метра. Драга Корито, и тебе тишти иста невоља као год и мене. И ја морам дан и ноћ као псето какво да грдим ова гадна створења. Али, ја дођох —

Корита робињама). Торњајте се, док вас није ђаво однео! Ништа не знају, само отворити уста и уши, иначе им је сваки дан празник.

(Сад се Метра распитује у пријатељице за неки предмет и за мајстора. Какав је тај предмет, не зна се, јер те речи нема у осталој литератури. Можда је хаљина, можда предмет за тоалету. Толико се тек зна, да је од мекане коже и да га ципелар зготовљава; ципеле нису, јер се не употребљава пар; можда је „мидер".)

Корита. Где си га видела?

Метра. Носис, кћи Ерине, имала га је пре три дана. Заиста, леп поклон!

Корита. А од куд га има Носис?

Метра. Хоћеш ли ме одати, ако ти кажем?

Корита. Не, зацело не, драга Метро, тако ми Бога! Из Коритиних уста не ће нико дознати, што ћеш ми рећи.

Метра. Евбила, кћи Битина, даде јој и рече још, да друге жене не знају ништа о том.

Корита. Та ће ме жена још у гроб свалити! Ја јој дадох, јер је мољакала, и то још пре него што га употребих сама. А она, као да га је нашла или украла, даје га даље. и то још онима, који га не могу ни употребити. Кад је она таква, драга моја, нек је жива и здрава али нек тражи себи другу пријатељицу. Ето, нек узме Носу! Само да јој не учиним пакост, каква жени не приличи, тако ми Адрастеје! И да имам још хиљаду комада, не бих јој дала ни један, ма био изношен и отрцан.

Метра. Не дај се, Корито, од гњева тако завести, ако дознаш, што није у реду; ваљана жена треба да сноси тако-што. Ја сам крива, што сам лудо торокала; језик би ми требало одсећи! Али — што хтедох рећи: ко ти га је шио? Реци ми, ако ме волиш. Шта се смешкаш на мене? Зар Метру гледаш први пут? Шта ти је тако смешно? Преклињем те, Корито, реци ми, именуј ми мајстора, то ми је најжешћа жеља.

Корита. Кердон га је шио.

Метра. Који Кердон, јер их има двоје; је ли онај са оним чудним очима, сусед Марталине —

Корита Ах, тај не уме ни плектран за лиру да скрпи.

Метра. Онај други седи одмах до куће Хермодора, тамо, где се излази из улице.

Корита. Тај је седео некад ту, сад већ остарио. Код њега је дала радити покојна Кинајита; нек је се сећа родбина! — Не, није ни један од те двојице, већ је неки мали, ћелави човечуљак из Хија или из Еритре, не знам зацело. Кад га видиш, рекла би да је Прексин, тако је налик на њега; и само кад говори, опазићеш, да је Кедрон а не Прексин. А тај ради у својој кући и продаје еспап потајно; јер сад се боји сваки од порезника. Али какав му је еспап! Рекла би, да га је радила сама Атина а не Кедрон. Дошао ти је амо с два комада, а кад их видех, одма ми засенуше очи. Тако не ради нико! Мекан ти је као сладак сан, а кајиши, ма као да су од памука а не од коже! Бољег мајстора не може наћи ни једна жена, ма колико тражила

Метра. Како си могла испустити други комад?

Корита. Ех, шта нисам све чинила, драга Метро! Говорила сам све шећер и мед, миловала сам га, гладила сам га по ћели, дала сам му слатког вина, тепала сам му татице!

Метра. Али како је само нашао пут к теби, драга Корито! реци ми и то.

Корита. Артемис, кћи табака Кандата, послала га је амо и показала му кућу.

Метра. Нађе ли Артемис опет што ново, гледај, да је задобијеш. — Но кад већ ниси могла доћи до оба комада, требала си бар дознати. која је наручила онај други.

Корита. Чинила сам и то, но он се заклео, да не сме рећи.

(Сад се распитује Метра, где стануje Артемис и оде. Свршетак је покварен, толико се може разабрати, да Корита опет грди слушкињу.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= Како младост не може већ да дочека несамртност! За кратко време су три млада песника издала на свет своје песме: Јосип Берса, Алекса Р. Шантић и сад ево и **Бошко П. Жељски**. Овај је имао најмање повода журити се са публикацијом својих песама, које је „написао.“ Гдекоје песме су заиста лепе, али све скупа утичу на читаоца доста чудно, јер изражују неприродност. Не ћемо да кажемо да је смешно, али је на сваки начин неприродно, кад здрав момак од 20 година уздише и од судбе тражи, да му врати „младост.“ Та кад ће је имати, ако је нема сад! Ми верујемо, да младом и даровитом човеку ласка, кад „се види штампан“; али зар није доста, ако му име и песме изађу у повременим листовима, мора ли бити одмах и књиге! Младом песнику изгледа свака песма његова лепа, и он је у њу тако исто заљубљен, као и у Олгу, Марију, Љубицу, или како се већ зове девојче. Па баш за то, што је заљубљен, недостаје му критички поглед, да одабере боље песме од мање бољих. Временом, кад се сталожи бујност у њему, можда ће се и двапут предомислити: хоће ли на свет издати своје песме или не, па ако се и реши, на сваки начин не ће штампати сваку. У песмама Бошка П. Жељског дише један дух, жалостив, резигниран, болан. Није светски бол (Weltschmerz) главна тема, није управо ни тема; него је његов лични бол. Он још није тако напредавао, да види у свету, као таквом несрећу и јад; он тај јад види тек у толико, у колико је с њиме у свези, у колико нема сад оних прилика, које је имао некад. Међутим он сад има нових, другчијих, па ако и нису тако невине, ипак могу бити примамљиве и слатке, па, ако се хоће, и сентименталне. А ово последње својство као да годи песнику понајвећма.

= Од „Српског ученог друштва“ у Београду добисмо на једанпут две књиге „**Гласника**“, и то 73. и 75. са *разним расправама и другим чланцима.* У првој књизи заузима највећи део књиге дра Стевана Мачаја чланак „*Црноречки округ*“, што га је пок. Мачај још г. 1878. довршио, па како су после тога доба о томе округу писали још и Драгашевић. Ј. Мишковић, Драг. К. Јовановић и Лозанић, то се касније др. Мачај и њиховим радом користио и рад овај свој допунио. Међутим је чланак овај сада пре штампања поправљен још и према оценама и напоменама друштвених оцењивача, на које је поправке и сам писац за живота свога пристао, а место Мачајеве обраде *геолошкога* одељка уметнуло је уредништво израду Михаила Живковића, која је стручнија и савременија. Даље доноси свеска ова „*Неке податке о основним школама у Србији*“ из пера дра Милована Спасића, који подаци заузимају простор времена од 1845. до 1861. Ово су у једно допуне и исправци на рад М Ђ. Милићевића у XXIV. свесци „Гласника“. — Историку ће веома добро доћи „*Материјал за историју Црне Горе*“, што га је прибрао Марко Драговић, а све је из времена владике Петра II. За тим долазе и други разни историјски споменици српски и рада „Срп. уч. друштва“. У 75. књизи „Гласника“ изишао је *преглед садржине 90-орих књига Гласника срп. ученог друштва*, што је састављен трудом вреднога Јована Бошковића по писцима, по струкама и хронолошком реду. Овако би требало већ једном да се изнесе и преглед садржине свију „Летописа“ матичиних, а познато нам је, да је такви један преглед већ и израђен и од „Матице“ награђен, па што се већ не штампа, како би писци разних расправа имали на уму и лако сазнали шта је у Летопису до сада о дотичној теми писано. Има у овој књизи и преко 30 Вукових писама Л. Мушицкоме, од којих су нека изишла пре тога и у нашем „Јавору“. Писма су та занимљива и види се из њих како је Вук мало по мало дошао до свога простог правописа. Прва су писма писана још старом ортографијом, а тек оно од 11. (23.) јуна 1818. писано је јотом, после овога долазе опет нека старим правописом, а за тим опет стално јотовски. Не знамо да ли је ово последња књига „Гласника“, пошто се — као што смо јавили — „Срп. учено друштво“ спаја са срп. кр. Академијом.

= Умољени смо од Хинка Крапека, фотографа у Карловцу, да објавимо, да је он намеран да изда *Албум* економско-шумарске изложбе, што је била г. 1891. у Загребу. Албум ће изићи у три издања: *велики* са 43 слике, *средњи* са 36 слика и *мали* са 33 слике. Загребачки листови хвале израду овога Албума, веле да је врло укусно израђен и да слике представљају спољашње и унутрашње објекте летошње јубиларне изложбе загребачке. Цена је великом Албуму 50 фор., средњем 40 ф., а маломе 6 ф.

= Изишла је фебруарска свеска београдске „**Отаџбине**“ која поред и иначе одабраног садржаја доноси наставак приповетке Матавуљеве „*Ускок*“, врло занимљив чланак Јована Ђорђевића „*Звуци из прошлости*“, где се описује светковина у спомен Сими Милутиновићу 29. фебруара 1848. у текелијануму у Пешти, „*Стеван Заковић*“ од Ч. Мијатовића и т. д. Под рубриком „Књижевност“ доноси „Отаџбина“ оцену дра Милана Јовановића на „Спахиницу“ роман Стев. Ј. Јефтића, која се оцена слаже са оценом тога романа Јефтићевог, што смо је донели у прошлом броју „Јавора“. Писац у „Отаџбини“ вели да сажаљева писца „што је утрошио време на тако јалов рад.“ Рецензија ова заузима у „Отаџбини“ пуних 12 страна, и није испала у корист овом Јефтићевом делу, али признаје таленат у писца.

= Срп. кр. Академија у Београду послала нам је у један мах три своја „**Споменика**“, и то X., XII. и XIII., од којих први доноси *једанаест* чланака, којима су писци — међу другима — *Чеда Мијатовић, Дим Руварац, Љ. Ковачевић, П. Срећковић, М. Ђ. Милићевић, И. Руварац* и т. д, чија имена већ дају довољно гаранције, да је ова свеска „*Споменика*“ вредна да пристане уз остали рад Академије. Чедини су чланци: „Један потомак Душановог Богдана“ и „Бој на Косову по кроници калуђера сен-дениског“. Милићевић је дао „Прилоге за историју рашке митрополије“; И. Руварац „Опис турских области и у њима хришћанских народа, а нарочито народа српскога, састављен г. 1711. српским патријархом Василијем Бркићем“. Од Дим. Руварца изишла је у овом „Споменику“ животописна-књижевна црта „*Захарија Орфелин*“. Руварац је ту савесно навео шта се све код нас писало о овом старом српском књижевнику и скулптору — а писано је о њему врло мало —, па је онда допунио биографију његову подацима, основаним на писменим документима, које је такођер чланку придодао у оригиналу. Међу овима најзанимљивије је писмо, управо критика, Кирила Живковића, потоњега владике пакрачкога, у којем се замера Орфелину много што-шта онако отворено у очи. У животопису Орфелиновом вели г. Руварац, да је Захарија умрьо „*на Исајловцу*, добру бачког владике, *недалеко од Новог Сада*“. Овде имамо да приметимо, да Орфелин није умрьо на „Исајловцу“ (recte „Исај-

лову“), него „у мајуру“ владичином (као што гласи и запис Јов. Рајића, који је штампан у Мушицковим „Стихотворенијама“ и у „Голубици“), а тај „мајур“ је био у вароши близу кисачке капије новосадске, где је сада отворено место и неке баште, а „Исаилово“ је тек у много доцније доба добио бачки владика у промену за онај „Мајур“, те је сада „владичина башта“ на Исаилову, недалеко од Новога Сада. — „Споменик“ XII. доноси наставак припреме за хрватско-српску орнитологију ученога загребачког свеучилишног професора *Спира Брусине* под натписом: *„Птице хрватско-српске с обзиром на остали словенски југ.“* Осим друге користи од овога рада и тај је, што је дело ово пуно стручне терминологије и имена српских и хрватских у називима најразноврснијих птица и разних родова. Почетак овога рада из орнитологије изишао је у првој књизи „Споменика“. — „Споменик“ XIII. доноси *„Разум и философију из српских књижевних старина“*, издао В. Јагић. Ово је један прилог к познавању српских књижевних старина. „Разум“ и „Филозофија“ зову се — као што Јагић каже — две хрпе текстова у рукописима, одакле их је он црпао. Јагић се нада, да ће се овим отворити једна нова страна наше књижевности, која до сада оста готово сасвим сакривена нашим очима. Ово није какав одломак црквене књижевности, што нам В. Јагић износи, него је то један плод светске литературе византијско-грчке, којим Византија везаше духовну храну свог времена за богате плодове класичне старине. Ово су — како Јагић даље вели — у српско словенском преводу текстови старогрчке мудрости и домишљанства, како бише сабрани и неким новим додацима попуњени за читање образованих људи и младежи византијског доба. Јагићев „Увод“ у ову радњу износи преко 30 страна у кварту.

— Орган мађарског друштва за историју Бачке („Évkönyv“) доноси у најновијој свесци списак оних чланака „Јаворових“ (од почетка излажења му под овим уредништвом), који се односе на историју бач-бодрошке жупаније. Списак тај ће се у идућој свесци тога Летописа продужити. Наслови су чланака исписани најпре српски (латиницом) па онда у мађарском преводу. Набројани су чланци Ђорђа Рајковића, М. Петровића, А. Ђукића и т. д., па онда писма из године 1848. и т. д. „Јавор“ је донео за време свега излажења заиста многе чланке и податке, који ће писцу историје ове жупаније врло добро моћи послужити. Ту вам је доста што из историје Новог Сада, Титела, Бегеча, Станара, Ђурђева, Надаља, Футога, Пачира и т. д., а све из пера опробаних наших писаца.

— У свом најновијем роману „Lebensmächte“ („Животне снаге“) забавља се **Стеван Милов Миленковић** оним истим питањем, које расправља Александар Дима у својој драми „Дениса“. А то је: Може ли поштен човек узети за жену девојку, која је већ била љубазница другога? И Дима и Милов веле одлучно: Да, може. Али Милов хоће, да прође дуже времена девојчиног кајања — да само не прецвета међутим! У роману је уплетено и радничко питање а одговор би био: треба раденике материјално дићи, па тек онда се може и морално; ко је гладан и ко зебе, тај не слуша ни на најлепше теорије.

— Под насловом „Jugendstürme“ („Младалачке буре“) написао је **Франц Шерер** роман, у ком се многе ствари догађају у Србији, где се писац пре више година бавио. Име Фрање Шерера познато је нашем свету и са његове књиге о Србији и Србима, што је пре десетак година изишла а и са чланака о бечкој уметничкој изложби, које је *за наш лист* писао године 1882.

БЕЛЕШКЕ.

(Јубилеј.) Јовану Ђорђевићу, професору велике школе у Београду, навршују се у току ове 1892. године 50 година његовог књижевног, 40 година наставничког и 32 године позоришног рада. Он ће славити овај свој троструки јубилеј у своме стану, у недељу, 12. априла о. г. — О раду и заслугама овога врлог Србина говорили смо опширније у првим бројевима овогодишњега „Јавора“, а сада му срдачно поздрављамо његово славље и уверени смо, да ће му и цело Српство са захвалом поздравити свечани дан његовога јубилеја.

(Јан Амос Коменски.) 16. марта о. г. навршује се равно 300 година, од како се родио један од најзнаменитијих педагога светских, рођењем Словен, а пун заслуга за свеколико човечанство. Он је био реформат науке о васпитању. Његова најзнаменитија дела ово су: *„Велика дидактика,“* „Orbis pictus“ (свет у сликама), *„Janua linguarum reserata“* (отворена врата језика), *„Informatorium материнске школе,“* *„Најновији метод“* и т. д. До његовог рада беху основне школе прост механизам и мучење за децу и Коменски је устао да томе злу стане на пут, у чему је веома и успео. Он је био први, који је и важност матерњег језика истакнуо у основној школи, јер дотле је била мода, по којој је само онај сматран са образованога, који је знао много туђих, особито мртвих језика. Он се старао, да се дете образује за потпуног човека духом и телом, и старао се да створи метод, како да се најлакше постигне задаћа школина. Тек на основу његова рада поникли су Безедов и Песталоци. — Коменски се родио 16. марта 1592 у Броду у Моравској. Стари су му била из градића Комне, по чему се и прозвао Коменски. Учио је филозофију и богословију у Херборну и Хајделбергу. Био је после у Преровској школи ректор, а доцније се запопи и постане свештеником у Фулнеку. После је био гоњен као протестанат и кад је г. 1627. изишла царска заповест, да се сва противници католичке вере селе из Чешке (или да приме римокатоличку веру), то се око 30000 чешких породица иселе, а Коменски се склони (у Пољској), где је израдио своја најбоља педагошка дела. Од енглеског парламента позван буде у Енглеску, да поради на остварењу својих реформаторских идеја на пољу васпитања. За тим је у истоме послу позван био у Шведску. Израдио је школске књиге. Умро је у Амстердаму 15. нов. 1671. Чеси се спремају да прославе тристогодишњицу његова рођења. Нека је слава овом великом и велезаслужном трудбенику!

НОВЕ КЊИГЕ.

(УРЕДНИШТВО ЋЕ, ГДЕ БУДЕ ТРЕБАЛО, О ПОЈЕДИНИМ КЊИГАМА У СВОЈЕ ВРЕМЕ ОПШИРНИЈЕ ГОВОРИТИ.)

Психологија за школе и за самоуке нарочито за учитеље. Израдио *Петар Радуловић*, управитељ српске учитељске школе у Карловцу. Панчево, 1892. Наклада књижаре браће Јовановића. На 8-ни, 85 стр. и 1 л. цена 70 н.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 12. У НОВОМ САДУ 22. МАРТА 1892. Год. XIX.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

IV.

После неколико месеца видимо Харалампија Дрљачу као дневничара у општини Херцеговац. . . .

А одакле то знадемо?

Одакле би, ако не из његова дневника јединога и најсигурнијега извора.

У дневнику се чита:

„Сада се налазим као писар у маленој општини Херцеговац. Овде имам мање посла, а више плате. Сада сам чврсто одлучио, да постанем човеком. Гледаћу, да што пре положим бележнички испит. Зашто да Харалампије Дрљача буде последњи човек! Бићу сретнији од мојих другова, који су учењем оштрили разум, а убијали тело. А гле мене! Израстао сам као гора а памет ми се сама од себе развила. Па зар ружа иде у школу, да се развије? (Харалампије је волео на себе примењивати примере из природе). Када је тако лепо мирисало цвеће, које се гаји по собама као оно, што расте под отвореним небом. Оно удисује собни загушљиви ваздух, пије воду из бунара, а ово срче девичански ваздух и напаја се ноћном росицом. — Јест, показаћу да и ја могу бити честитим човеком, ако несам био одличним ђаком.“

„Када сам одлазио“, наставља се у дневнику, „видио сам још једном лепу Сузану. Она је истом прекрасна, од пупољка развила се предивна мирисава ружа. Ах. . . . Ја сам ју гледао и дивио се њеној лепоти. Може ли ми се то замерити? Не, нипошто! Ко би још замерио ономе, који се лепоти диви. Зато је лепота, појавила се она ма у коме облику, да јој се дивимо. Глупо би било, да се сада печалим, што те лепоте не поседујем. И плаво је небо лепо, особито мајско ноћно небо, када затрепте на њему сјајне звезде, па никоме још није пало на ум, да то небо само својим назове. Лепота је општа својина, за којом сви чезнемо, у којој сви уживамо. То је и сврха лепоти. Сретници су они, који какав предмет, у коме се приказује лепота, поседују, али опета немају права другима пречити да и они дивећ се лепоти, у томе не уживају.“

„У Херцеговцу се дивно живи. Стари, мали начеоник овелика носа, који је некада (не нос, него начеоник) био каплар код војске, предобар је човек. Истина много виче и много се једи — та му је навика остала из „оних“ дана — али је у истину безазлен као гуштерица. Бележник се мало прћи, али није опасан, јер је глуп као ноћ. Стари учитељ Никола има изврсна вина. С њиме волем ћеретати. Подсећа ме својим понашањем и говором на мога, сада већ благопочившега учитеља Аврама. И стари гостионичар Искариот није рђав човек. Њега најбоље карактерише, што има рђаво вино и лепу младу жену. Та Израилева ћи задаје ми триста јада. По некада ме тако гледа својим сањавим очима, да мислим, полудићу. Некада

ми дође, да се те жене чисто плашим. Не знам, чему то слути.“

Харалампије Дрљача дивно се проводио у Херцеговцу. Није било тако рекућ дана, да није осетио моћ винове капљице. Није ни чудо, ако је заборавио одлуку своју, наиме, да постане честитим човеком. Он је то и сам увиђао, па је у дневник прибележио.

„Проклето место! Сасма сам се пробећарио. У своме животу несам толико полокао вина, као у овоме гнезду. А колико ми јада задаје та гостионичарка. Прогоне ме очи њене. Осећам, да морам побећи. Тако ће и бити. Једнога ће се дана за Харалампија рећи: Омркао је, али није освануо.“

Али он није побегао. И даље је пио вино код Искариота с другом господом. И док су ови ћаскали са старим гостионичарем, он је очијукао с његовом младом женом Не знам како се догодило — о томе у дневнику ништа не пише, да је Харалампије Дрљача одједном постао робом лепе Ревеке.“

Даље се о ствари чита ово:

„Ипак се нисам очувао! Лепа Ревека расплела около мене своје мреже тако, да сам ухваћен као муха у паучину. Што се више трзам да се спасем, то већма упадам. Шта да радим! Ревека је тако бајна, да сам као луд, а стари је Искариот мамлаз, који не познаје шале. Стресем се, као да ме ухватила столетна грозница, када помислим, шта би из моје коже било, да старац сазна, да тонем у мору очију његове Ревеке Харалампије! Узми се на ум ситуација је врло опасна.“ . .

Дуже времена није Харалампије ништа бележио у свој дневник. Тек под конац свога боравка у Херцеговцу написао је ово:

„Све је спремљено, и ја сутра одлазим. Комедија је одиграла. Мало је мањкало, да није постала трагедијом. Ревека је хтела одбећи; али неки демон све је дојавио Искариоту, и он беше бесан, бешњи од Самсона, када су му косу одрезали.

„Далила,“ викаше он „Далила!“ и хтијаше ју сасећи.

Бура се стишала. Она ми писаше: „Издани смо. Више не долази. Ја ћу за тобом увек плакати, али само одлази! Не покажи се Искариоту. Иди чим прије, јер страхујем за твој живот.“

Послушаћу ју. идем. У руци ми је декрет. Одлазим за писара у некакове Јадиковце, негде у Славонији. Збогом Херцеговче. Збогом лепа Ревеко!

V.

Држим да је нужно, да вас упознам и с душевним животом господина Харалампија Дрљаче.

Како је Харалампије Дрљача одрастао на селу, у природи, беху сви услови, да се у детету развије бујна фантазија, осећање за лепоту, љубав природи, смелост; али то све беше у његовој души само у поляк развито; јер није било, ко би дете водио.

И у сеоској школи није дете много се окористило. Темељ изображењу беше врло лабав. Школа није његових способности ни најмање развила Зато видимо, да Харалампије у гимназији никако неуспева. Не може се рећи, да дете од нарави није имало способности. Насупрот оно их је имало у довољној мери, да би било могло уз разумна вођу постати честитим човеком Али баш тај вођа мањкаше; па кад нико није наравних способности имао развијати, оне су свеудиљ у њему почивале. Тако је Харалампије имао и право, када је говорио: Још би од мене могао постати честит човек И Харалампије је заиста и постао честитим човеком, али не сам по себи, него утицајем с поља.

Школовање Харалампијево уродило је тиме, што се упознао с књигом „*Петрица Керемпух*“, коју је веома ценио и која је јако на његову душу деловала. Та се књига у оно време врло много читала у пургерским кућама. Особито је било омиљено штиво калфама и сличној дружини, која се необично радовала грубој шали и несланој доскочици. Харалампије Дрљача у својој шеснаестој години дочепао се књиге и она му необично души прирасла. Док су други ђаци меморисали Ченгић-Агу, Путника, Деда и унука, дотле се је Харалампије наслађивао „мудрошћу, узвишеношћу мисли. једрином слога и миомирисном појезијом“ Петрице Керемпуха, тога Вараждинскога јунака.

То читање јако је утицало на душу нашега делије. У разговору би наводио поједине реченице из свога омиљенога штива, а у веселу друштву занео би присутне једром здравицом, у којој би се истицао уплив керемпухизма, којим је био сав прожман. Тако би исто он био постао ватрен следбеник и које друге науке, да се с њоме упознао.

Та књига беше верна његова друга. Одео ју у корице од кадиве, оковао ју златом, а никада је није хтео никоме да позајми. Многи, пред којима је Харалампије ту књигу превазносио, мољаху га, да им посуди да се на извору наслађују поезијом, бијаху одбијени јер се он није ни на час могао растати с обожаваном књигом.

А и знао је он величати свога Петрицу. Чујте само, како ју превазносио у своме дневнику

„То је књига над књигама“, пише тамо. „Ко ју прочита, заборави на све јаде овога живота, као што су стари Грци заборављали, када су се окупали у светој Лети! Грци! Шта Грци! Сећам се да је један учитељ рекао, да се грчка литература развила до крајне тачке развића једне литературе. Ја тога не верујем све дотле, док ми се не докаже, да је грчка литература произвела једнога Петрицу Керемпуха. Ни једна књижевност, у којој тога дела нема, не може се озбиљно књижевношћу звати. Да сам ја списатељ — а то каним још бити — писао бих саме Петрице Керемпухе.

Сада, када смо са свију страна упознали Харалампију Дрљачу, можемо наставити приповетку.

VI.

Када се Харалампије пробудио почело се данити. Устао је, одео се, умио. Пришао је за тим прозору, да види каково је време. На пољу је падала киша, грабама текла мутна жута вода, а на цести блато, да бог сачува. Ту мутну слику оживљавала је по која млада жена, која је ишла камо по воду, одевена у шаровито одело, засуканих скута. Харалампије се чудио тој ношњи шаровитој, која му се ипак свиђала.

Када се више није појавила ни једна женска глава, постаде Харалампију досадно гледати сиво блато и мутну воду. Он отиде у гостинску собу, где је већ чекао крчмар, који га смерно поздрави и упита:

„Шта заповеда ваше господство?“

„Добре шљивовице!“

„Праве сремске.“

„За имена не марим, само нека је добра.“

„У општини већ очекују ваше господство.“

„Зар су већ сазнали.“

„У Јадиковцима се одмах све сазна. Већ је у јутро рано дошао пандур, да види, хоћете ли скоро доћи, да се знаду приправити.“

Харалампије помисли: Тај ме мамлаз држи неким поглавитим, можда каквим надзорником. Е па, добро, бар ћу пред њим бити господин, док не сазна, да ја несам никакво страшило, већ само Харалампије Дрљача из Дрљановца.“ На глас рече:

„Зар се ту приправљају када дође чиновник на инспекцију?“

„Дабоме. Они приправе списе, али приправе и добар ручак. Ја знам, да ћете овде све наћи у реду.“

„Не разумем!“

„Ручак код бележника све ће поправити.“

„Ручак код бележника!“

„Да. Овде увек почасте онога, који дође прегледати звање. Данас ће бележник. Већ је однео најлепши део говеђине.“

„И онда ручак исправи погрешке те господе.“

„Да.“

„И тако вас ускрате?“

Гостионичар слегну раменима.

„Али код мене није тако,“ рече важно Харалампије: „Ја сам безобзиран. Никаквих ручака не примам, па вам кажем, да ми приредите обед тачно у подне.“

Гостионичар се смерно наклони, Харалампије испи још једну чашицу, погледа на сахат — беше близо осам, упита гостионичара, на којој је страни општинска кућа и оде.

„Строг је, такав им и треба“; промрмља гостионичар.

(Наставиће се.)

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Пре него мисионар оде спавати, сео је са прогнаницима за сто, да вечера. Највеће гостољубље владало је друштвом, али не беше ту радости, тешком муком задржаваху прогнаници сузе. Побожни калуђер их је од срца жалио; много жалости наилазио је он на свом путу, а вештина да теши

беше му главна студија у животу. Сваку тугу умео је да ублажи, и за сваку несрећу имао је речи, које су могле да утоле болове. Сузе обично није могао задржати, али он је гледао да увек примени на несрећне туђу, већу тугу и несрећу, којима је сведоком бивао, па тиме је уливао сажаљење наспрам друге браће прогнаника и дотле је доводио несрећне, да сами виде своју несрећу, да је лакша и сношљивија наспрам беде и невоље тако многих других несрећника. Па заиста, шта све није тај поштовања достојни калуђер радио, две хиљаде миља далеко од свога завичаја, изложен свакојаком гоњењу, да изведе на прави пут вере незнабошце, шта све није, велим, тај побожни калуђер видео, шта он није знао причати? Видео је двор у Пекингу и зачудио га је својим великим знањем а још више својим врлинама; ублажио је и поправио обичаје номадских силних племена и први их је упутио земљорадњи. Промена силних степа у плодне крајеве, морализовање пређе дивљачких народа, оснивање породица, којима до тог доба беху непознати називи отац, муж и деца, срца која се богу дижу па га хвале и величају, ето све то беше плод огромног труда једног јединога човека. Ах, ти људи ништа зло не говоре о мисионарима; нису више говорили да је та вера строга и тиранска, зато што је под руском влашћу, а пре свега никад нису рекли више, да ти људи, који ту веру проповедају, нису некорисни и частољубиви. Али зашто не кажу да су частољубиви? Зар они не теже, проповедајући слово божије, за највећом наградом? Зар они неће, да задобију добру вољу божју и небо за себе? Већма частољубиви нису били ни најславнији освајачи.

Затим саопшти добродушни калуђер прогнаницима да га његов рад зове да се пешке врати својој отаџбини Шпанији. Тамо да дође, морао је прећи прво Русију, па Немачку, па Француску, па тек онда Шпанију; али то је све, као што сам рече, врло лако. Ко је прелазио пустиње, где му пећине постеље беху, душеци тврдо стење, а с мало пиринча се хранио, тај се, кад дође међу образоване народе осећа као на крају својих мука, па тако и смирени Павле код куће је био, кад дође међу хришћанске народе. Причао је чудне ствари о својим мукама, које је препатио, о тешкоћама које је свладао, када је упао међу Татаре, с ону страну кинеског зида. Између осталога приметио је како је улазећи у грдне пустиње Соонгоринске, које припадају Кини а леже на граници Сибирије, наишао на једно земљиште, које је пребогато било у крзну, са свим згодно да се велика трговина отвори са Европом. Али још ту није било ни трага од трговине какве, још се ни један трговац није усудио доћи, да потражи злата и донесе рачуне и планове трговачке, тамо, где је мисионар с крстом у руци проповедао љубав братску и крст свуда примењивао: тако је истина да милосрђе даље допире него среброљубље.

За калуђера спремише угодну и велику постељу у малој комори у којој је обитавала млада Татарка, а ова је спавала поред пећи умотана у велику медвеђу кожу.

Када освану дан подиже се Јелисавета па приђе вратима од собе у којој је калуђер ноћио, па кад чу да се већ Богу моли, замоли га за допуштење да уђе унутра и да се на само с њиме разговори. У присуству својих родитеља не би смела с њиме говорити о својој намери и о жељи да се већ сутра крену на пут. Клечећи пред њим причала му је све своје муке, осетљива беше то повест, којој једини предмет беше њена нежност према родитељима јој. Зацело је више пута изговорила име Смолов, али то име као да је само увећавало њену невиност, и доказивало да је очувала чистоту и поштен образ свој. Оца Павла је побудило оно што је она говорила; он је око целог света путовао и све је видео, али срца, као Јелисаветино, још не виде.

Шпрингер и Феодора нису мислили, да је Јелисавета намеравала, да их идућег дана остави, али када се у јутру загрлише, осећали су, да су побуђени оном грозотом, коју осећају сва бића, пре него што ће започети бура. На сваком кораку Јелисаветином била је њена мати уз њу пратећи ју брижним погледима својим, а не смеде ју ништа запитати, него само јој наређивала шта ће сутра урадити и само је о домаћим пословима говорила. Тако је она хтела сама себе да умири, али срце јој не би мирније, а ћутање Јелисаветино значило је њен одлазак. При столу јој рече: „Ако буде сутра лепо време, сешћеш са оцем у твој мали чун да ухватиш коју рибу.“ Њена ћи ју погледа па проли вреле сузе. Шпрингер, којега су мучили исти немири што и жену му, рече мало живље ћерци: „Јеси ли разумела заповест материну, Јелисавето? Сутра ћеш ме пратити.“ Младо девојче наслони главу на очево раме па рече: „Сутра ћеш ти матер тешити.“ Шпрингер побледи. То беше Феодори ...сан знак, више није питала Она беше уверена ... ће јој ћи сутра отпутовати али знала је и то ... Јелисавета неће без дозволе мајчине отпутова... Шпрингер прибра сву своју снагу; видео је у ... пред шта ће све морати издржати кад му ћер... отпутује.

Ох, колико ли је потајних уздаха пало! П...

поведник слова божијега хтео их је охрабрити, сећајући их на поједине изреке из светога писма, по којима је Бог готов увек богато да награди побожност и љубав дечију према родитељима. Он им је рекао да би пут био много тежи, да му није један моћан човек, коме није име рекао, али су ипак Шпрингерови знали, ко је, дао средства за што угодније и пријатније путовање. Када се спустио мрак а Јелисавета клекну па поче молити родитеље да ју благослове Отац јој приђе, а из очију му текао поток суза. Јелисавета пружи руке за њим, — он је разумео да је: Збогом остај! Скрушена срца положи он руке своје на њену главу а притом је препоручи Богу у себи, јер не имаде снаге да једну реч прослови. Затим рече млада девојка, гледајући на матер своју: „А ти мајко, зар нећеш благословити дете своје?“ — „Сутра,“ рече она испрекиданим гласом. — „А што не данас, сад одмах?“ — „Па добро“, одговори Феодора, пришавши јој брзо. Јелисавета приклони главу своју пред родитељима, а ови погледом на небо, дрхћућим гласом изрекоше благослов свој, који је и сам Бог морао чути.

Неколико корачаја даље тихо се молио Богу и проповедник. Ох, та које би молитве имале више права да се узвисе Богу у небеса, него ове сад?

Беше већ крај маја. У то доба траје тамо само два сахата ноћ. Јелисавета их употреби на то, да се спреми на пут. У јеленску кожу стрпа своје путно одело и пар обућа. Већ више од годину дана радила је, без знања материног ноћу је ствари, а исто толико времена је од сваког ручка метала на страну сува воћа, да тиме што даље буде онај тренутак, кад узмора спасти на милостињу страних људи, а и зато да при поласку буде што мање приморана понети из очинске куће. Осам или десет копјејака беше јој сав новац, што га је имала за пут, од осам стотина миља.

„Свети оче“ рече девојка проповеднику, отварајући врата његове собе, „хајдмо на пут, пре него што устану родитељи моји, доста ће сироти плакати у јутру. Нећемо пролазити кроз њихову собу јер би их тиме могли пробудити; овај прозор није врло висок, ја ћу лако искочити на поље, па онда ћу и вама помоћи да изађете.“ Мисионар је пристао радо на ту мисао, која би имала да отки ни дубоку жалост растанка трију душа. Када су били на пољу, обрну се она још једаред кући, па поче јако јецати, затим паде на колена, пред вратима од собе, у којој спаваху отац и мати њени: „Благи Боже“, рече она, „бди над њима, чувај их и одржи их обоје живе и здраве, јер иначе не да да пређем више преко овог прага овде.“ Затим се подиже, окрену, па виде за собом оца свога: „Оче мој, одкуд ти овде?“ повика она; „а што си изишао?“ — „Да те још једном видим, загрлим и да ти речем: Ако сам те и кад до плача довео, ако сам ти икад срце растужио, било погледом, било речју, а ти ми опрости, пре него што се удалиш, опрости твом седом оцу, да у миру може умрети, ако му је суђено, да те више не види.“ — „Немој говорити о том“, прекиде га Јелисавета. — „А шта да кажем твојој мајци, кад се пробуди? Шта да јој одговорим, кад ме запита, где јој је њено јединче? Тражиће те у тој шуми, по обали језера; ја ћу је свуда пратити, плачући с њом заједно вичући наше дете, које нам неће дати одговора“ На те речи се Јелисавета полуонесвешћена наслони на зид од куће. Видео је отац да ју је и сувише узбудио па зато пребаци у себи своју жалост. „Ћери мила“, рече мирним гласом, „охрабри се, да се и ја охрабрим; не бој се ја ћу ти сачувати мајку, док се не вратиш. Да, драго моје дете, дај боже да твоја мука не остане некрунисана, а буде ли, а не буде таква, ми ћемо те обоје дочекати живи и здрави.“ Затим се окрену мисијонару, који је дирнут тим оборио очи. „Предајем вам“, рече му он, „благо, коме пара нема; оно је више него моја крв, него мој живот. Па ипак вам га у обрану предајем. Идите заједно, хиљадама анђела ће вас чувати; оживеће прах њених дедова па молити Бога, да не допусти, да нашој Јелисавети што буде.“

Јелисавета није смела погледати оца више, него руком покри очи а другу пружи мисијонару. У тај мах почеше се руменити врхови брегова, али још беше све мирно. Ни један ветрић није мицао грану нити се могао приметити на језеру; тице нису певале, све је ћутало до најмање бубице. Човек би помислио, да је цела природа зато заћутала, да јединица ћерка и последње очево „збогом пошла“ чује. — Покушала сам да опишем бол очев; али бол матерњи, то не смем.

А ко ће исказати речима бол њен, кад је пробудивши се на глас мужевљев, појурила њему на сусрет, па већ знала да јој је дете отишло, ко ће, велим то описати, оне речи, које изгледаху као да су последње у животу јој. Узалуд ју је преклињао муж, да се умири, спомињући јој све муке, које су претрпели у прогонству; она није више слушала његов глас, и сама љубав изгубила је своју моћ, њено срце беше затворено: види се, да се бол једне матере неда утешити, и ништа, штогод је земно, није страховитије од бола тог, као да је Бог само себи задржао ту моћ, да те болове ублажује.

(Наставиће се).

ПОДЛОВЋЕНСКО ЦЕТИЊЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

(Наставак.)*)

Прво насеље Цетиња.

Говори се, да је подловћенски долац био насељен још у прастаро доба, па да су ти први насељеници *Доца* — или — како их народ назива — *„Машаруги“* — изумрли. А вели се, да су овуда и Грци живјели. На има споменика, трагова и предања, која ми дају мислити, збиља да је било и прије насеља на Цетињу. Прича се, да су под Сандин врх живјели Санковићи, који изумру од куге и буду сви укопани у главицу на сред поља, која се од-тада и назва — Санкова гомила.

На врх брда Веље Ковачице види се у наоколо као ограда у развале велика гомила камења, за коју говоре, да је била жртвеник првим насељеницима цетињским.

Једном Радановићу Шпадијеру у Цариграду каже један Чивут на вјеру новце у Тијесно ждријело у једну плочу на крај самог пута и здоговоре се, да пошље Радановић полу пара Чивуту, а полу себе; то Радановић обећа, па дође и нађе златне новце под један бус траве, на сред стане плоче, али погази вјеру и не пошље Чивуту ништа.

Чивут дочује, да је Радановић нашао новце, како му је и казао, па — пошто му ништа не пошље — стане га клети, па као да га укле: Радановић у старост осиромаши, а пошље се истражи, те од њега данас нема нико.

У Отару су наодили људи — а и данас наоде — разбијајући и крчећи рупе, земљанијех лонаца и разнијех комада сребрнијех и мједенијех новаца. То су исто наодили и по цетињском пољу испод гомила, које су разбачевали или преносили. У Трештеници је било по гредама старог писма, које су у новије вријеме чобани својијем шарањем измрсили, а и лишај га је покрио

То толико о првом насељу.

Друго насеље Цетиња.

Војвода Иван Боројев.

Предање каже, да није био настањен Подловћенски долац у почетку XV-ог века, но тек при крају прве половине XV-ог века досели се на њ војвода *Иван* **Боројев** из Старог Влаха (Златиборац). Војвода Иван живљаше с фамељом у Нишу у вријеме турског насиља, па се атака у једном боју с Турцима, те му погине најстарији син Драгољуб, — он препрати фамељу у Рачу, а с четом прибјеже планини Старог Влаха, у своје родно мјесто, задржавши код себе два старија сина, Бороја и Владислава Пошто је препратио фамељу у Рачу, Иван је живио двије године у планинама Старог Влаха, борећи се с Турцима, а у томе рāне му се оба сина, те буде принуђен водити рањене синове код фамеље, а и с друге стране био је принуђен оставити друштво, будући војвода, арамбаша чети, Турци су гледали, да би га како докучили у руке, да га изгубе, па — пошто га нијесу могли сами дочепат — гледали су, да би то извршили митом У његовој дружини нађу се неки, који приме од Турака мито, да га убију. Један дан покуша један од подмићене дружине изврши ти то и — тобож нехотице — навлаштито се баци оружјем на војводу Ивана, али га срећом промаши. Чета се овиза што је, па се ударе на партаје, а Иван скочи између њих, да се не покољу и умири их.

За све то је Иван знао и ако се чињаше невјешт томе, па окупи чету и нареди, да изаберу привременог арамбашу, док поведе код фамеље рањене синове и опет се врати. Послуша га чета и он поведе у Рачу код фамеље рањене синове, па пошто прође неколико дана, дође му глас, да се чета између се посвадила, побила и разметнула се, те му није требало — и да је мислио — опет се враћати чети.

Пошто му преболеше синови, намисли поново тражити склоништа, па крене с фамељом из Раче и на самани Мали Госпођин-дан дође на Подловћенски долац и почине под данашње село Иванишевиће, у Гомиле, ђе су до скора биле развалине кућишта, која је Иван градио са синовима.

Иван се доселио на долац около 30—40 год. прије доласка Ивана Црнојевића на Цетиње, а довео је собом жену Јелицу и синове: Бороја, Владислава, Вушура и Драгослава. Ријечица Цетиња као да је била прије тога оставила ток цетињским пољем — те је било мало воде, као обична поточина.

Обиђе и прегледа Иван са синовима пољице и околину му. Ловћенском планином нађу катун Црмничана, Зећана и Љешњана: Иванова Корит била су катун Бољевића из Црмнице, вода Сиље вик и метех око њега били су љешански, а Љешани су имали и бистијерну у Доњем пољу, ђе је данашња оппштинска бистијерна вароши Цетиња Љешњани су доцније дали све катуне своје, шт

*) Наставак из 5. броја „Јавора.“

су имали испод Ловћена, „Цетињанима“ за један њихов дио код Горњега блата.

По томе, што су били катуни испод Ловћена и назвала се цијела ова нахија Катунска.

Јужно од пољица била су — и данас су — три села: Бјелоши, Угњи и Очинићи; (мисли се да су та три села постала од онијех конаџија, који су додигли у катун под Ловћен, па се више нијесу враћали, но ту и остали). Кад кретаху људи са стоком из поменутијех нахија у катун, обично ћаху подранит, да приспију на конак у које од ова три села, по чему се и назваше сва три села општим именом *Конак*.

Остала околина, а тако и пољице, била је све сама пустош, ђе су тице и дивљач живјеле.

Ивану се веома допаде ово мјесто још и с тога, што је близу море, а близу Скадарско блато, па се стално настани овде и посвоји простор од Бјеличког Ставора до цетињског Хума у колико је поље широко (управ дугачко) па чак је имао од некуд дио и на Љуботињу, ђе данашњи Шабани живе. Повише су имали стоке, која им је љетовала на Подловћенском Пољицу; на јесенови што су је гонили у Томиће, ђе има доста зановети од које стока добро претља; а на зимницу дизали су с њом на Љуботињ, ђе мало пада, а мање траје снијег. Више је пута Иван савјетовао синове, да што прије подигну — ђе виде да је најзгодније мјесто — малену црквицу и да је посвете рођењу св. Богородице, пошто тога дана дођоше на подловћенски долац. Још их је савјетовао, да њега и жену му Јелицу укопају онђе, гђе узмисле цркву градити — ако би умрли прије подигнућа цркве; да пазе долац и да га добро раде; да им је најљепше мјесто кућама испод присоја сјевернијем крајем доца; да се љубе, слушају и сложно живе; да лијепо примају гоњену браћу Србе и да им дају мјеста код себе, а да се не узносе од сиромаха; да буду чувари народнијех обичаја, својијех светиња, браниоци слободе, браниоци вјере и закона и да буду покорни зетскијем господарима.

„Будете ли извршили моје аманете — обично Иван свршаваше савјетовање — бићете достојни зват се синовима војводе Ивана, имаћете приступа и мјесто код људи и имаћете ово првијенство, које од старине има наша кућа!“ — Иван је био у дубок ј старости и проживио је у новој постојбини пет-шест година, па умре, а наскоро по његовој смрти умре и жена му Јелица. Синови их укопају на „Вељу Гомилу,“ ђе одреде градити цркву, а на гробове навале два велика камена, који се и данас могу виђети пред Влашком црквом. Иванови синови поитају што прије извршити очев аманет и око тридесет година прије доласка Иван-бегова на Цетиње на „Вељу Гомилу,“ које је мјесто — ђе је данас Влашка црква — очито сваком куту цетињског поља, оплету од прућа, а покрију сламом црквицу и посвете је рођењу св. Богородице, а у исто вријеме одреде: ко-год би се населио на Подловћенски долац мора славити или прислужеват Малу Госпођу, па је и они узму за прислугу. Тај њихов договор, та њихова одредба и збиља извршевата је код свијех становника Цетиња, што је јаки непобитни свједок, да су „Цетињани“ били први насељеници Подловћенског доца — другог насеља. Становништво вароши Цетиња с дана у дан расте досељеницима с разних мјеста из унутрашњости Црне Горе — и са стране, те се ти „нови“ досељеници на Цетиње и не држе одредбе синова војводе Ивана. Синови Иванови још одреде, да сваке године у прољеће, на Враницки Никољ-дан, доносе вуну и сир као прилог цркви — како је и колико ко кадар.

Становници из окола назваше ову црквицу „*Влашка*“ црква с тога, што су је подигли додигаоци из *Старог Влаха*, па јој то име остаде за вазда. Ова је црква четирипут грађена: први пут су је оградили од дрвећа синови Ивана Боројева; други пут је ограђена сухомеђом на истом темељу; трећи пут на истом темељу ограђена је у клак; а четврти пут 1866. год. проширена је и изнова у клак ограђена, те је данас дугачка од врата цркве до олтара 12 метара, широка је 6·3 мет., а олтар је 5 метара. Трошак у новцу и рад натуром подносило је племе доњокрајско, чија и јест црква. На иконостасу је натпис: „Изволенијем оца поспјешенијем сина и совершенијем светога духа, изобрази се овај свети храм Рождества пресвете Богородице, дозвољењем благовјернаго Государа и Књаза *Николе I.* Благословом Високопреосвјашченаго Митрополита Илариона. Трудом и трошком православне парохије Доњокрајске 1878. год.“

Говори се да је под она два велика камена пред Влашком црквом, које подигоше као надгробне споменике родитељима синови Ивана Боројева, укопан Бајо Пивљанин с његовијем побратимом Лимуном; но то није тако: Бајо јест укопан код ове цркве, али не пред њом но негђе у бријег по десној страни уласка у цркву. Назад 20 година раскопан је један гроб у ови бријег, у ком су гробу нађени седам-осам мачева, по чему можемо судити, да је то био гроб Бајов — или којег другог знаменитог главара, — и данас има повише људи, који су гледали те мачеве, пошто су извађени из гроба. — А Лимуну ето гроб у планини Јаворку на крај пута, који води из Никшића пре-

ко Брезана, Бајове постојбине, на Горанско у Пиву; за гроб Лимунов и прости Пивљани знају и причају.

Близу пред Влашком црквом је „Споменик," којега подиже Књаз Никола I. 11. јула 1861. год. „својим удивително борившим се јунацима"

Подловћенски долац прозват је Цетињем по ријечици Цетињи, но пошто је она готово пресушила, и пошто је Иван-бег оградио манастир и дворац на увору речице Цетиња, па становници изокола и синови војводе Ивана не шћеше пошље зват Старовлашанима, но „Цетињани," тако их називаху и доцнији досељеници на Цетиње, па доцније то име „Цетињани" примише сви насељеници Подловћенског доца.

(Наставиће се.)

О ЈЕДНОМ РУКОПИСУ У КАРЛОВАЧКОЈ НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ.

Примедбе и исправци.

(Свршетак.)

Као што је дакле у животопису погрешно наведено, излази тако, да је Сава већ у својој 13-ој год. науке у Бечу свршио и у исто доба храбро се борио, да је у 14-ој постао надпоручиком и да се већ у 15-ој оженио. (У приватном писму Ј. Поповића на писца ових врста тврди се, да је Сава рођен 1742. год. — Уредн. „Јавора".)

У мојим рукама налазе се два декрета у оригиналу од дворског војеног савета; у првом се декрету Сави јавља, да га је Њ. Велич. Царица Марија Терезија 20. Августа 1759. наименовала за официра[4]), а у друг. декрету од 19. Марта 1760. за надпоручика. Дакле је доказ темељан.

Како би могао Сава Продановић о хусарском обрстеру Белградију онако црним бојама писати, мане му набрајати и уједно из својих уста изреченом пресудом потомству га предавати, кад је он (Сава) био зет Белградију, с којим је он у слози живио и његов лик (до своје смрти) поштовао.

Сава је окром србског језика такођер и немачким и француским владао, како у говору тако и на писму; а разумевао је и језик талијански, романски и прилично мађарски.

Сава није био уврсћен у Брентанов фрајкор већ у бандеријални кор обрстера Грофа Драшковића као хусарски мајор. То се доказује наредбом Генерал-фелдцајг-Мајстора Барона од Елрихсхаусена, који је био врховни заповедник војске у Ческој и то наредбом, издатој у Фрајденталу 20. Јан. 1779.[5]) — Пошто се укине речени бандеријални кор, врати се Сава Славонској ху арској регименти као мајор.

По казивању Савином, и то више пута у мојем присуству, он је ишао 16 пута (Feldzüge) у рат, а не 15, као што читамо у споменутом животопису. Тешку скоро смртну рану од мушкета у чело, добио је Сава код Мантове, где је предводио једно одељење војске (Armee-Vorpostens-Truppen), а не код Вилафранке, као што стоји у биографији — Прем да је рана била врло опасна, ипак је Сава брзо оздравио. А потрошених 4000 форинт. што Сава у животопису спомиње, то је било за 5 рана, које је добио на једанпут не далеко од Вилафранке[6]) код села „Биоко", и ту му је био леви лакат размрскан, тако да су му 16 кошчица из ране извадили. Од ове је ране Сава био лечен у Турину 6, у Бечу 4, и у Панчеву 6 месеци, али без успеха. Најпосле му је помогла једна граничарка простим неким средством, које је из некаквог биља у прах стучено. —

Сава је скоро по целом телу носио трагове од рана, 32 ране од зрна и ђулета и сабље и бајонета.

Сава и његов отац, а тако исто и његови предци били су верни привърженици аустријског владајућег дома, па су зато и код двора били радо виђени. А будући да сам цар стављa генерале у пензију, то се неда мислити, да би се Сава на такове неправде могао потужити, као што се то види из Савиног жипотописа, за који се вели, да је он сам саставио.

Не одричем, да се Сава можда пред својим ближим пријатељима — као н. п. митрополиту Стратимировићу — тужио, али с његовом вољом, држим заиста, да није било ни разлагање начина, по ком је у пензију стављен, па ни пакостне примедбе о Белградију.

На против, Михаил, отац Савин, био је тако сретан да никад за време свога ратовања није ране добио[7]). Погрешно се дакле говори о томе у животопису. Исто се тако погрешно спомиње, да је он (Михаил) служио 45 година. — Као што је

[4]) K. k. Fähnrich. (Барјактар.)

[5]) Ова наредба (Armee-Befehl) са својеручним потписом Елрихсхаусена, *у оригиналу, налази се у мојим рукама.* — И читај место 20. Јануара: *6. фебруара 1779.*

[6]) У пров. „Савојској."

[7]) То је Сава више пута у мојем присуству припове о.

види из дипломе, којом му је племићство подарено, служио је он до 10-ог марта 1759., 36 година, а будући је умро 14. Априла 1761., то излази, да је свега служио $38^{9}/_{12}$ год.

У диплоаи којом је Михаилу и његовим потомцима дато племство *и која је сад у мојим рукама*, не спомиње се ништа о Ужичкој Каменици и осталим добрима, што су их Продановићи имали, но само о предикату „од Ужичке Каменице", тамо се само у обште вели, да је породица Продановића из привржености к царској династији оставила своја добра, која је у Србији имала и да је одправљала разна виша званија у држави. Ипак се опомињем како је Сава приповедао, да су предци те фамилије, ал под другим именом, били господари од Ужице и округа истог имена Каква су пак добра Михаилови оцеви и дедови имали у Србији приликом свога прелазка 1689. год., то ми није познато.

Михајлове колајне о четвороструком златном ланцу[8]) нема више. Моја старија сестра Ана, која је била као померила памсћу, и која је већ 1851. љ. умрла, продала је ту лепу успомену неком новосадском Чивутину год. 1832. или 1833., а овај ју је претопио.

Михаило Продановић није умро у Новом Саду, већ у Винковци г. 1761. као активни обрстер и регементски старешина; само су његови земни остатци пренешени 1768. г. у Нови Сад —

Као о прочима, тако је и о барону Микашиновићу од Шлангенфелда одвећ мало речено, јер исто као и Михаил Продановић и његов син Сава, показао је Микашиновић нарочито у седмогодишњем пруском рату, да је он био помњив и особито храбар војник и предводитељ.

Његови јуриши против Пруса код Олмица, као и храбра обрана чврсти позиција вечито ће блистати у аустријској ратној повестници. Још за време рата 1760 добије Баронију а после рата 1763. постао је Генерал-Мајор и Бригадир, а одма за тим, тек као Генералмајор, наименован је за привременог земаљског командујућег генерала саједињеног вараждинско-карлштатског генералата у Хрватској.

Белгради је 1744. као капетан служио не само у Италији, већ исте године и у Баварској, овде под заповедништвом, онда Оберкапетана Михаила Продановића за време Михаилове славне обране на „Донауверту." Ту је Михаил победу одржао над гордим многобројним непријатељем, убивши својом пушком капетана принца од Хилдбургхаузена, који је предводио хеске гранатире.

[8]) Колајна с ланцем била је 54 дуката тешка.

О генералу Путнику није ми ништа више познато.

Има ли какви погрешака у животопису осталих Генерала и Обрстера, незнам казати, будући ми њихов живот није толико познат.

Ове исправке у биографским описима мојих сродника побуђен се налазим већ и због тога навести, што ће се временом и моје дело на веродостојним податцима основано, о истим личностима моћи читати.

На завршетку морам поФторити, да је Генерал-Фелдмаршаллајтнант, мој ујак, израђење животописа поверио лакоумном човеку, који је доброту како свог архипастира тако и споменутог Генерала на зло употребио — јер сав тај посао није ништа до једна пискарија.

У Петроварадину 30. Априла 1872.

Јован Поповић

ц. к. ритмајстор у миру.

На истој страни, на којој су завршене те исправке Поповићеве има и ова примедба његова:

„Сравнити горе наведен спис са оним, који сам 1. Маја 1872. љ. госп. архимандриту (онда протосинђелу) Илариону Руварцу у Карловцима уручио, није баш од речи до речи сугласно за то што сам овде нешто мало исправити и допунити морао. *Иначе је једно као и друго!*"

На идућој страни пише Јов. Поповић ово:

„*Примешба.* У мојем споменутом спису од г. 1872. нисам о генералу Авраму Путнику (који је мој тетак био) ништа даље могао рећи, јер у тој години, тек у месецу Јунију ил у Јулију, стигли су ми податци из Беча, од мени лично још и сад непознатога ц. к. капетана „*Андрије Кастнера*" о генералу Путнику.

Ако се не варам, исти капетан Кастнер је писао историју (Regimentsgeschichte) ц. к. 12-те пешачке граничарске пуковније.

За овим долази:

„*Примешба*: Из Белградијевог животописа, који се у народној библиотеци у Карловцима налази, види се, да је тај саставак из пера једног пристрасног, боље рећи: пакостног и злобног човека проистекао.

У старој архиви (das alte Kriegsarchiv), која од г. 1699. постоји, и која је иза земаљске Генерал-команде у Славонији и Срему после мађарске револуције Генерал-команди у Темишвару предата, а г. 1869. са Militar-командом из Темишвара опет у Петроварадин донешена и у горњем граду смештена буде, потражио сам нужни материјал за животопис Белградије. — Много нисам скупио, јер у

времену револуције много је разнешено, и важни хартија за свакад нестало.

Са оно мало података и што ми је из приповедања мога ује Саве Продановића и његовог старог пријатеља ц. к. оберстлајтнанта Васе Ивановића од Колиненсиг познато, писао сам кратку биографију Белградије на немачком језику".

И та је биографска скица у рукама овога уредништва, коме је пок. Ј. Поповић прошле године послао, и ми ћемо је донети скорим на српскоме језику, које из пијетета према јунаку овом а које да се одазовемо жељи не давно преминулога писца те биографије, Јове Поповића, који у тој животописној црти узима Белградију у обрану против нападаја, о којима је горе била реч.

Не знамо по чему г. Дим. Руварац суди, да је опис оних генерала и обрштара Србаља писан руком Стевана Станковића, професора карловачке гимназије а потоњег митрополита, али он то без сумње није без разлога изрекао, те му с тога потпуно верујемо.

Из целога изгледа, да је оне погрешке, које Јова Поповић исправља, учинио Станковић, без сумње нехотично, јер њему Сава Продановић није ваљда оне биографије *диктирао*, него можда разним приликама приповедао, а онај после код куће бележио и писао по сећању, те и нехотице учинио погрешке у годинама рођења, у броју рана, у набрајању учешћа у ратовању, у месту, у ком је Михаило умрьо и т. д. Само је загонетно, од куда је могао писати оно о Белградију, где се о овоме тврди, како је среброљубљем заслепљен написао лажну сведоџбу и због тога био од цара Јосифа II. касиран, већ ако да је то нашао у каквим другим изворима, а најпосле можда је то и сам Сава приватно причао (ако је т. ј. било истина) не имајући намеру, да се то и у животопису његовог таста Белградије спомиње, бар не у оном, који се под његовим именом саставља.

Међутим ми ћемо донети, као што рекосмо и обрану Јове Поповића, па нека читалац суди.

Др. И. О.

БОСАНСКИ БЕГУНЦИ.

Велика слика Уроша Предића.

У Хлебарској улици новосадској, близу излаcка јој у Главну, стоје две радионице једна другој преко пута. Обе те радионице су сликарске, само — и сад долази разлика. Док се једна истиче силним шареним таблама и шилтовима, на којима големим словима а на три језика стоји, како се у овој уметничкој радионици израђују сваковрсне слике, од портрета до дућанских натписа; док у излогу њеном стоје разнобојне прилике на углед; док, у мимоходу, можеш видети, како неколико младих људи живо и брзо претворе најпразније платно у најпуније и најшареније — дотле, дотле не видиш на другој страни улице ама баш ништа; да, видиш брашнарски дућан и врата, која воде у узан и мрачан ходник. Попнеш ли се на први спрат и прођеш ли опет кроз ходник, стаћеш пред врата, на којима је прикована мала карта-посетница. На тој карти стоји српски: Урош Предић, и ништа више. Али кад уђеш у собу и по њојзи се обазреш, видићеш — великога реда не — али ћеш одмах видети и осетити, да овде друкчи дух веје, да слободно размахује својим крилима, видићеш, да си у радионици правога уметника.

По дуваровима видиш приковане мале сличице, покушаје, скице, студије, у малом изведене слике, као неки концепти, који ће се у своје време израдити као велике слике. Упиташ ли уметника за ову или за ону скицу, он ће те радо обавестити и то понајвише уз згодну шалу. Ти га и нехотице погледиш и приметиш, што до сад ниси примети: то мирно лице прелеће враголаст осмех а наочари му се чисто светле од шаљивог одсјаја из његових очију. Удариш и ти сад у шалу, и док длан о длан, а ти си седео читав сат и разговарао се с њиме а ниси ни осетио, како ти је прешло време,

На ногарима стоји упола израђена икона „Успеније Богородице"; на њој не видиш много, тек само чупаве и ћелаве главе апостола. Пред диваном се у чудном положају и живописно драпирано нахерила нека фигура, какву већ требају сликари, кад немају таман жив модел. Ти се у први мах тргнеш и помислиш, да сте вас троје у соби, док те, уметниково смејање не обавести, ко је и шта је управо тај „гост". Да како, сад се смејеш и ти, и завирујеш радознало у блесасто лице тог „човека", који се даје „навити" на сваки могући и немогући положај

Најважнија слика у атељеу јесте „Босански бегунци“, висока метар и 10 сент., а широка метар и 50 сент. И ако је та слика позната са репродукције, и ако је у „Орлу“ и у „Viencu“ описана, ипак ћу се подухватити, да је прикажем, већ само за то, што сам је гледао у оригиналу. Гледао сам до душе и репродукцију, али — ах! . . . . .

Предео је дивље-романтичан; на десној страни (од гледаоца) спушта се са висине у низину стаза, која, долазећи из кланца, на више стрјана се шири. Главно обележје предела су стење, џбунови и кржљава дрва. Лево пукла равница, питомији предео, у ком се могу настанити и људи; но у овај мах напустили су људи ту згоду, село им је у пламену а дивљи Турци иду за њиховим трагом. И ево тих бегунаца, како се спуштају са висине, носећи што су спасти могли: живот и нешто сиротиње. Видиш само децу, жене, старце и рањенике; што је снажно и здраво, остало је, да се бори, да победи или да погине.

Овај старац не може већ даље. Уморен и малаксан спустио се на камен; из упалих учију и изнуреног лица чисто избија молитва, да га Бог прими. Шта има још од живота! Потуцати се од немила до недрага, туђ хлеб јести: сиротињо, и Богу си тешка! И још да не чује за собом тихо јецање своје мале унуке, да не мисли: а шта ће бити од овог сирочета, да нема мене — он би најрадије ту легао, да одспава санак вечни.

Не тако онај други старац. Тај не ће да умре, тај хоће тек сад да живи и да се свети. Снажно држање његово, одлучан израз лица му под црвеном чалмом, мрк поглед и грчевит стисак, којим држи кубуру у појасу — не, њему не смета ни рањена рука; он се уклонио за сад од веће силе, али доћи ће прилика! Исте мисли као да су и у лепој глави снахе његове Она носи невинашце на левој руци, а десном га штити, до ње иду јој два сина: мали плаче и јеца а старији, момче већ, теши га, гладећи га левом руком по рамену; на десном рамену свом носи пушку-осветницу — за што није и он већ одрастао, о, био би он онда тамо, где се мегдан дели! Лице младе матере окренуто је тамо, где се види село њено у пламену, према човеку, који са мале висине гледа у понор под собом, извирујући, да ли су им Турци у потери. То лице је пуно израза, пуно је[...]лога јогунства, доња јој усна чисто дрхти — о, та би се ухватила с Турчином у коштац, кад би се [...]рзнуо, дирнути јој ма и једно чедо! Црвене ш[...]твare на ногама њеним одају још пластичније о[...]ажно јој корачање. Њен војно је у чети — мо[...]ж[...] је већ и погинуо; али она се нада, да ће се јо[...] наћи с њиме, са јунаком својим, који вољно а далеко од ње пролива крв за крст часни и слободу златну.

За њом иде, погнута под теретом, стара жена. Није њој тај терет тежак, друга је невоља тишти: брига за сином. Али старица не уме тако да мисли, као друг њен и снаха њена; тих бол се осуо по набраном лицу, она гледа у земљу и у Бога полаже сву наду своју.

Десно од ње силази са висине богато обучен Босанац, трговац, чаршијаш. Све на њему одаје, да је научен и на рад и на удобност. За појасом је заденуо светло оружје, у левој му је руци сребром окована дугачка пушка, којом се поштапио. Глава му је увезана а десном руком брише са образа крвав зној. Борио се и он, љуто се борио, и рањен је, а сад, у бегству, има само мрк поглед у даљину, тамо, где је оставио своју удобност и свој рад, своју муку и тековину, али, на жалост, и своје најмилије.

Пред њим корача млада жена, богато одевена; у левој руци носи завежљај, нешто пртљага, што је спасла. Десном руком води синчића, који још не може да дође к себи од тешкога плача. Слатко лице његово узнемирено је од страха, фесић му се накривио на глави; он корача поред матере а јеца уз корак. То корачање малише изведено је пластички: савијена лева ножица у дивној је перспективи а десну је пружио напред, но још није стао њоме на земљу — и сенка нам одаје тај тренутак. С друге стране женине каска домаће псето и пажљиво гледи, куда ће. Лице ове младе и лепе жене сасвим је друкче, него оне друге. Замислила се некуд, замислила; и не гледи, куда иде, и ако је мало оборила главу. Нека резигнација је обузела њене мисли а та се приказује у неопредељеном изразу очију и лица. Шта ли ће бити с њоме! Шта буде да буде. тако јој бити не ће, као што јој беше до сад....

У десном дну, горе, пужа се група бегунаца на висину; вођа који држи коња, већ је горе. На коњу је рањеник а њега држи друг. Друга двојица носе на носилима тешко рањеног борца. Та група је перспективно још далека, те су поједине особе, да како, много мање од главних, које су перспективно напред.

Свако лице на тој слици је портре а она два старца и старица су Босанци и Херцеговци.

Општи утисак слике је велик и јак. Предео и одело бегунаца приказују живот и разнобојност, груписање показује укус и вешто располагање; али права уметност, по мом схватању, лежи у изразима лица, јер са њих можеш читати расположај душе. У лицима и покретима ових особа лежи историја њиховог страдања, њихово тренутно распо-

ложење, лежи живот, лежи психологија И заиста, да нису поједине особе тако мале, већ да су у природној величини — ево мене, ако не би дошао у искушење, да се с њима поразговараш: да тешиш изнемоглог старца, да се с јогунастим храбриш и сам, да загрлиш оно слатко чедо и да му сљубиш сузе с обрашчића.. . . .

М. С—ћ.

КЊИЖЕВНОСТ.

Одговор г. Вељку Радојевићу у Херцег-Новом.

Био сам одлучио, да ћу се тешко игда наканити да на какову критику одговарам. Али, по што је и на моју II. књигу *„Српскијех народнијех пјесама слијепца Раде Рапајића“* напао г. Вељко Радојевић из Херцег Н вог у цијењеном „Јавору“ бр. 6. и 7. о. г. тако безобзирно — то против своје воље хватам се пера, више да удовољим жељи својијех пријатеља, који ме на то принукаше; те, да пред поштов. опћинство овога цијењенога листа изнесем у кратко право стање ствари.

Сачекавши „Јавор“ бр 6. и 7. о г., питао сам се: куд бих могао уврстити суд г. Вељка Радојевића о мојој књизи, те у чем се он у опће састоји? —

Томе веома пристрасном суду г. Вељка Радојевића не могох наћи основа, да бих га ставио у ред критика или оцјена, а још мање приказа. Не буде ли за то темељнијех разлога, гријех на мене пада.

Суд г. В. Р. о мојој књизи састоји се·

а) У неоснованом приговарању.

б.) Ђе не може наћи приговора, ту ће он чисте, непомућене појмове збркати, или ће збрку направити од нешта, што је тако јасно и разговијетно, да би и сваки то лако схватио и разабрао, који није вичан књизи.

в.) Г. В. Р. мисли у опће, да човјек у своме раду не може имати поштенијех и добријех намјера и тежња; а то је, да већ не може бити слабије стране за једног таког критичара (!!)

Кратко речено: кад би се научна критика састојала само у оцрњивању различитијех радња, онда би и критика г. Вељка Радојевића била на своме мјесту. Али, од г. Вељка Радојевића, па до иоле непристрасније критике веома је далеко, ма даље, него што је од нас Аустралија удаљена.

г) Кроз све му се провлачи нека смјела пријераност и завидљивост, а о свем има врљооке појмове.

Оправданост овијех мојијех закључака лежи у моме одговору, што слиједи; о чем ће се штов. читалац цијењенога „Јавора“ врло лако увјерити, кад примјени једно с другијем. Дакле, ваља ми приступити самој ствари.

Главни предмет моје књиге „Српскијех народнијех пјесама слијепца Раде Рапајића“ тако је јасан, да се и не истиче овђе. Али, која вајда, кад г. Вељко Радојевић хоће силом, да је слијеп? — Он и наваћа *двије главне точке од тога* из животописа Рапајићева (види „Јавор“ о. г., стр. 92., оздо 8. ред', на основу чега сам ја све Рапајићеве пјесме у ту књигу уврстио; али на мах се и с тога г. Вељко Радојевић смеће, а што је требало за темељ свему узети. Он без обзира на моју књигу и каже и тврди: да је г проф Л. Марјановић тријебио из пјесама (разумјева се: *из свијех пјесама*) име Србин, замјењујући га „кршћаном“ и т. д., што у књизи нијђе забиљежено није. Risum teneatis! — Сад од куда овај чудновати човјек г. Вељко Радојевић из Херцег Новога може боље знати: шта је радио г. Марјановић с нар. пјесмама Рапајићевијем, него ја, који сам све то по Рапајићу вјерно побиљежио и животопису му додао. Од куд, дакле, смјела и пријерана тврдња г. Вељка, да је г. Марјановић тријебио име *Србин из свијех пјесама* Рапајићевијех, кад тако у књизи не стоји? — А на што му онда књига, коју своме суду подврже? — Али за њ ваљада просто не вриједи књига, о којој хоће неки свој суд рећи, већ како му се прохтије. По овом је очевидно, да г. Вељко Радојевић није како треба прочитао књиге, о којој суд изриче, или је то скроз површно, летимично учинио.

Уз ово г. Вељко Радојевић тежи начинити збрку од читаве те ствари, која се на г. *дра* и проф. Луку Марјановића одноша. Али — виц мали! — Да је бар г. Вељко Радојевић читао овог. „Јавор“, не би можда тако забраздио.*) Г. Вељко Радојевић мисли, да је слијепац Раде Рапајић човјек без свијести, што је од њега врло ружно. Та за бога, како човјек не би могао имати угоднијех, или неугоднијех успомена на неко друштво, у ком је био? —

*) У 3. бр. овогодишњега „Јавора“ под рубриком: „Белешке из књижевности и уметности“, наваћа и слав. уредн „Јавора“ оне исте примјере у правом значењу њиховом који се у књизи на стр. X. налазе.

Може ли у опће бити без тога? Не може, никако не може. Но, па таки је случај био и с Рапајићем. И он, мјесто да је по наведеном у књизи примјеру (види у књ. стр. X.), како га је путио г. проф Марјановић, да не цјева: *„А Србину вјера не донаша“*, већ: *„А кршћану . . .“* — то се и Рапајића дојмило, као човјека, који умије човјечно мислити и осјећати, те је у мјесто усвојења науке г. Марјановића, *обратно чинио.* Тако по ђеђе, ђе му је прилика томе употребљава *„Србкиња сам . . .“*, ђе је прије пјевао *„Влајиња сам . . .“*, а ђе је пјевао прије име *Србин* у пјесми — само се по себи разумије, да је то и остало, и т. д. А сад ћу ево навести читаву примједбицу своју из књиге стр. 15., за коју г. Вељко Радојевић запиње, велећи: да је *„сумњиво, да је г. Марјановић тријебио име Србин из дотичних пјесама.“* И ја потврђујем цијелом својом књигом „Срп. нар. пјесама слијепца Раде Рапајића“, да г. проф. Марјановић није тријебио из *свијех пјесама* Рапајићевијех име *Србин*, већ је онако, како је то у књизи разложено, а никако друкчије. Био је то случај само с пјесмом *„Јанковић Стојан и Целебџија Мујо“*, ђе је г. проф Марјановић поучио слијепца Рапајића о више пута споменутој реченици *„А Србину вјера не донаша“*; а према томе даде се претпоставити, да је била жеља г. Марјановића, да можда цјевач из свијех својијех пјесама брише ријеч *„Србин“*, а по том, да не употребљава ни с том истороднијех ријечи *„Србкиња, српски“* и т. д. Ну у том није успио г. Марјановић, јер напоменута примједба, без смјелог извраћања г. Вељка Радојевића, гласи досл вце овако:

„Ову врсту, каже Рада, од како је изучио школу г. проф. Л. Марјановића, да више пута овако цјева:

„Србкиња сам прилика ти н'јесам“;

ну мени рече, да запишем, како горе стоји (*Влајиња сам прилика ти н'јесам*) „т. ј., како је он прије, него што се с г. Л. Марјановићем упознао, ту пјесму пјевао.“

Сад треба ли овој примједби, као посљедици рада г. Марјановића, икаква јаснијега коментара? Ја мислим, да не треба; јер све те примједбе и примјери, што се у књизи односе на г. Марјановића, то је неразлучна, заокружена цјелина, сложена из таковијех факата, који се оборити не могу никако, а најмање пријеснијем измишљотинама какве Вељка Радојевића. Најзад, ако све ово у мојој књизи није јасно, разговијетно и свестрано образложено, онда г. Вељку Радојевићу из Херцег-Новога није јасно ни жарко сунашце.

Зад опет долази, што није ни зере џентлменски. За овијем, што наведох, извалио је г. Вељко Радојевић неколико својијех фикција, од којијех ћу споменути само оне, које се на књигу односе. Једна од тијех фикција г. Вељка Радојевића гласи: да су Рапајићеве пјесме према Вуковијем, као кукољ према шеници, чим је издао себи свједоџбу сиромаштва. *Доказ, темељни доказ,* драгости моја, па онда „поклањајемсја.“ Ође не вриједе празна наклапања каква Вељка Радојевића без ваљанога, свестранога образложенога и основанога доказа. И опет и ође се огледа олако прегледање књиге г. Вељка Радојевића, ђе ни спомена нема о сравњивању пјесама. Та, да је иоле књигу прегледао и икоју пјесму сравнио са већ познатом Вуковом, или ином којом, не би заиста такова шта неслана казао. Могуће, да г. Вељко Радојевић мисли, како он *на пречац суди и све с реда криши*, да сам тако и ја без сваког сравњивања уврстио у књигу Рапајићеве пјесме. Али, кад би г. В. Р. умио иште непристасније судити, лако би се увјерио и сам о свом настраном мишљењу.

Кроз Рапајићеве пјесме провлачи се чисти, непокварени народни пјеснички дух, те му је свака пјесма, што им особиту вриједност подаје, зачињена лијепом, примјереном шалом, а што се иначе у свакој народној пјесми српској не налази. Од тијех пјесама неке се могу такмити за првенство са својијем предшасницама, неке много не заостају, а тек ни једне нема, за коју би разлога било, да се изостави или избаци из књиге. О овоме може се по нешто и лако увјерити штов. читалац цијењеног „Јавора“ из овогодишње хрватске „Književne Smotre“,*) ђе се бар по тону оцјене види озбиљно и непристрасно суђење, акопрем се и ту оцјењивач на неколико мјеста јако поклизнуо, *а што Србин лако разумјети може.* Увјерен сам, да ће у овом сагласан бити са мном сваки непристрасни судија и с наше стране. А, мјесто испитивања овакијех страна једне књиге, које само оцјењивачу у дио спадају и красити га могу — г. Вељко Радојевић воли тобоже нешто отпарати, па куд дерн'о, дерн'о — само, нек се креше.

Моја је књига, како ја себи утварам, уједно и прилично добар правац за скупљаче српског народног блага, ђе је достатно разложено: чега се ваља држати и на што треба пазити Србину скупљачу данашњијем даном, као у времену разграбљавања српскијех народнијех умотворина, а нарочито српскијех народ. пјесама. Ко ишто позорније прочита моју књигу „Срп нар. пјесме слијепца Раде Рапајића“, заиста ће ту моју претпоставку потврдити.

Иза овога шљедује свакако најсмешније. Вели

*) Број 2. од ове године.

г. Вељко Радојевић, да „не бисмо много изгубили“ кад бих био ја из првога дијела те своје књиге изоставио 7., а из другога 24. пјесме.

Ама, чојече божји, кад се некоме живот одузума, постоје томе и достојни разлози. Али на основу чега, да изоставим те пјесме? — Би ли, да узмем за подлогу, разлог томе, фикције или празне фразе г. Вељка Радојевића, избачене у том дијелу критике му? — А чему у опће толико безразложно врчити на сличне пјесме, кад су нам оне у данашњем духу времена потребније, Боже прости, него изворне. Та, што може помоћи лакше доказати истовјетност, народну егзистенцију читавога народа српскога, ако не изнашање добријех, вриједнијех, а сличнијех пјесама из различитијех крајева српскијех. Срп. нар. сличне пјесме (варијанти) казују, да смо сви и свуда једнаки, да смо Срби. По мом мишљењу свакојако би веома похвално било, кад би ово била скупљачима срп. нар. блага у данашњем добу једна од главнијех задаћа. Па, зар није и сам неумрли Вук много полагао на сличне пјесме? — У Вука се налази једна пјесма из једног краја, а одмах до ње слична, ама из другог краја обично, у коме Срби живу. — А колико ли се истакао овијем радом по нашу српску нар. литературу заслужни госп. Милош С. Милојевић, управитељ светосавске школе у Биограду? . . . Па би ли било понтено од данашњијех Срба скупљача срп. нар. блага, да напуштају стазу тако дичнијех предшасника својијех, а да се поведу за фикцијама каквога Вељка Радојевића? — Потребно је, веома потребно изнашање сличнијех пјесама.Ваља изнашати пјесме, којијема су нам варијанти њихови из другијех српскијех крајева већ познати, па из истијех крајева у колико је могуће, да су разноликији и т. д., што ће нам истовјетност народа нашега у јасној боји показати.*) Разумије се, да с тијем није речено, да се нове, непознате пјесме не изнашају, којијема скупљач има свакако предност дати. Код изнашања сличнијех пјесама морају се установити неке границе, које се никако не би смјеле прекорачити, што овђе изостављам, јер није предмет мој. А што је у мојој књизи „Срп. нар. пјесама слијепца Раде Рапајића“ више варијаната, него новијех, непознатијех пјесама, то је случај, који се у главноме предмету моје књиге огледа, што ће вазда код непристраснијега судије стећи заслуженога оправдања и одобрења; јер ја сам не само улаберио побиљежити Рапајићеве пјесме, већ сам им умчао у мах, наћи издавача, који их одмах и оштампа, а кроз шта су

*) Овог се и ја придржавам у скупљању срп. народ. блага, а доказ томе су ми I. и II. књига мојијех „Срп. нар. пјесама“, у чем, држим, до данас нијесам сагрјешио.

тако исто спашене од несрпске угопије, која им је очевидно предстојала.

Превагнувши у другу половицу критике своје, напредовао је г. Вељко Радојевић далеко у настраности својој.

Ма баш је *огарјатио* тај г. В. Р.! . . .

Ту се г. Вељко Радојевић цилитнуо незграпно, те од једном тумачи: како су пјесме слијепца Рапајића али ништа друго, него *копија* (!!) Вуковијех и др. Ма молим Вас представите себи: *копија!*... Па не само, да г. Вељко Радојевић назива Рапајићеве пјесме „копија“; него он, као благодарни син и ужасни патриота народа свога, тврди „да нијесу изгрђени многи стихови из појединих пјесама, могло би се рећи, да су по ново оштампане пјесме Вукове и осталих скупљача.“ Овијем видим г. Вељка Радојевића на врхунцу његова критичарства.

До душе и хришћанска је дужност: извађати ближњега свога на прави пут; али, вјере ми моје, мене врло мрзи вадити кога из глиба. . . Ну прије, да речем: што би се имало разумјети под *копијом* једне пјесме? — Ја држим: дословце вјерно преписану пјесму — тако, да јој не мањка ни једна ријеч, ни једно словце, ма ни један знак интерпункције од оригинала, онда тај препис, то је *копија* дотичне преписиване пјесме. Иначе у књижевности копија није ништа мање но *алагијаш*, чем би чисто српски рекли: *књижевна крађа*.

А сад, ко се крсти и богу се моли, нека послуша каквијем примјером г. Вељко Радојевић засвједочава, да су Рапајићеве пјесме копија Вука и др. Навешћу само један и то с реда први примјер г. Вељка Радојевића, који овако гласи:

Вук:

Трећи бјеше цури муштерија
А некакви Кудуз-Дел-Алија,
И он Мари књигу оправио,
Овако је њојзи говорио:
„О, Маријо, секо Ђурковића!
И ја сам ти, цуро, муштерија“. . . (III, 478.)

Кордунаш:

Ал' ето ти трећега Турчина
Са Кладуша Куђделес Алија:
„Ој, дјевојко, Јурковића Маро!
Просићу те, оћеш поћи за ме?“. . . (II., 16)
(„Од цуре сам и ја муштерија,
Бићеш драга у двору госпоја.“)

Ове пошљедње двије врсте у огради није г. В. Р. навео, акопрем је то требао учинити, да се потпунце искаже сличност*) наведенијем Вуковијем врстама. Међу тијем, ово је разумљиво.)

Кад би се на икоји начин овђе наведене Рапајићеве врсте могле назвати *„копија“* горњијех Ву-

*) По г. В. Р. морао би рећи *„копија“*, јер он није мислио *сличност* доказати, у чем се ја хотимично преварим.

ковијех — ма што би то онда био *варијант*? — Па без шале, може ли се овај други примјер Рапајићев икако узети, као *„копија“* Вука? — Нигда. То су два слична комада или варијације из двије сличне пјесме (2 варијанта), за што се обје пјесме и називају: *сличне пјесме или варијанти*. А тијем је г. Вељко Радојевић хтио у свом критичарском прегледању књиге своју настраност правовољаном показати. Здупивши та два комада из два варијанта, мислио ваљда, да је тијем, све срушено и скршено. Али тако се здраве очи не замазују. Да је збиља г. В. Р. тежио своју настраност оправдати, очигледно су томе доказ његовијех пет примјера (с којијема темељно доказао, да су дотичне пјесме варијанти), а понајвише други. У том другом примјеру наведене су по двије врсте, а између њих изоставио је по врсту — сигурно за то, што је није могао навити на своје коло. Да се није г. В. Р. с тијех пет примјера тако јако пребацио, изгледале би оне моје напред споменуте тврдње о прегледавању књиге по г. В. Р. сумњиве. Али тако је све на своме мјесту, чему овај дио критике г. В. Р. још понајбоље у прилог иде, потврђујући свестрано све, што о прегледавању књиге рекох за г В. Р. У сваком погледу, како год хоћете узети, врло је чудноват тај г. Вељко Радојевић А за много је чудноватије и жалосније, да г. В. Р. у два варијанта, од којијех сваки на по се броји, чини ми се, нешто јаче од *три стотине врста* — није могао наћи по више сличнијех врста; већ само у та два варијанта (пјесма: *Удадба Маре Јурковића*) нашао је у сваком по *седам словом сличнијех врста*, а у два примјера (види „Јавор' бр. 7.). И онда на основу тијех сличнијех седам врста, а по логици г. Вељка Радојевића, назива он Рапајићеву пјесму *копијом* Вукове!! Ох, да нас бог прости и сачува! А да, што је за бога са онијом *ареосталијем стотинсма врста?* . . . Ово исто вриједи и за пјесме: *„Иво Зенковић и Ага од Рибника“* и *„Лов Марков с Турцима“*, из којијех је извадио чак три примјера, а ниједном није већи број врста од првогође наведеног примјера.

Осталијех примјера нијесам намјеран дословце навађати. Једно с тога, што их штов. читалац може сад боље и темељније разгледати у 7. бр. цијењенога „Јавора“; а друго би се могао лако ко са стране наћи, да ми приговори: е нијесам марио толико божјаклука чибукати.

Да, у мало ипак не заборавих. А што би још рекао за „изгрђене стихове“ и „по ново оштампане пјесме Вукове и осталих скупљача?“ — За овај пут нећу ништа рећи, обзиром на горе разложено о примјерима; а смијеха и без тога има и превише.

Напред пред споменутијем пр..мјерима г. В. Р. има још којешта, што он навија (као и све, што сам довде прорешетао) на своју слабу страну, на што се нијесам обратио, јер се строго не однаша на моју књигу.

Дакле, вријеме је да свршим. „Сувишно би било“ — вели г. Вељко Радојевић — „кад бих и даље цитирао оваких и сличних синонима Вуковијех, јер разумије се, јаче би награјисао, чим би вишма изгледао „смијешним, управ досадним.“

Што се тиче замјерке о језику, огледа се најбоље несвјесност г. Вељка Радојевића у раду му. Да је прочитао XIV. стр. књиге, видио би, да се у њој изнашају провинцијализми или, како сам тамо рекао: особине српскога језика горњокрајишкијех Срба. Код провинцијализама веома се лако учине штамп. погрјешке, које су често и опростиве

У завршетку каже г. Вељко Радојевић како би још могао мана књизи набројати „дуго и дуго“ — наравно, као човјек, који од неоснованијех мана *занат прави*. А за добру страну књиге нема што рећи, *остављa то читаоцима*, што је опет *природно само таквом критичару*. У том каже: *„е се бојим да не прећерам“*, чега се, сиромашак, није убојао.

21. фебруара 1892. **Манојло Кордунаш.**

ЛИСТАК.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Фебруарска свеска „Просветног Гласника“ доноси осим службеног дела и извештаја о раду просветног савета још и леп број чланака из науке и наставе, за тим критике и књижевне обзнане, па просветни ковчежић и библиографију. И овом приликом морамо приметити, да се „Просветни гласник“ Пере П Ђорђевића подигао на ниво једног озбиљног и ваљаног журнала месечног, који ће од лепе користи бити по науку и просвету у Србији. У прилогу доноси гласник овај *„Основе морала“* од Луја Лијара, што их је превео с француског и удесио за средње школе професор *Милан Шевић*

═ У Лесковцу је изашла књижица, у којој се износе мисли и разговори некадањег грчког философа стојика Епиктита. Епиктит је умрьо 135. године после Христа. Он је као и оно Сократ и други философи онога доба, своју науку ширио у разговорима, па су после ученици његови записали његове мисли и прибрали у *ручну књижицу* за оне, који

су хтели да се посвете стојичкој философији. Српски преводилац вели у своме предговору међу осталим: Стојицизам нађе свога преставника у неколико у оцу књижевности и философије српске у Доситеју, као што и сам вели: „Имам на леђи торбицу, а у њојзи ми је једна Светогорска тиква с водом и једна *грчка* књига; а књига ми многе ствари каже које није ни мој баба знао". Ова *грчка* књига му је, ваљда, и дала материјал за његово знатно дело „Првенац — Ижица или Доситијева Буквица", у коме се налазе многа места слична онима у овој Ручној књижици и Разговорима Епиктитовим.

= Сад баш изађе из штампарије „код просвете" у Београду, а у издању браће Савића, хумореска Ернеста Екштајна „**Пансионаткиње**" у преводу *Милене Николићеве*. Издавачи препоручују књижицу ову казујући у огласу, да је „ова занимљива приповетка пуна хумора и *пикантних сцена*". Од некога доба излази у Београду велики део приповедака и романа, који се препоручују тим начином, т. ј. да су пуни „*пикантних*" сцена, те смо се већ побојали били, да нећемо и овде наћи заиста каквих пикантних ствари у модерном смислу, па још у преводу једне *Милене!* Но на примирење читалаца можемо рећи, да су те сцене само *наивне*, а не пикантне. Прича је, како је неки „феш" странац ушао у „инштитут", те се у њега све редом „пансионаткиње", швигарице, смртно заљубиле, те већ плачу и пишу песме о њему, у уверењу, да је то неки песник или гроф или барон, уметник и тако што. А кад тамо, а оно оператер жуљева! Држимо, да је та нова српска списатељка *Милена*, која се међутим на стр. 45. под примедбом потписује „*Преводилац*", те изазива чисто сумњу, да ће та наша нова списатељка бити неки мушки ђаволан, који је за време прошлих месојеђа обукао сукњу, — држимо дакле, да је та Милена могла од толиких бољих и лепших ствари Екштајнових изабрати што благодарније и спасоносније за нашу публику, а не баш хумореску ове врсте, која ће спадати у онај део рада тога писца, што га и он сам назива — и тако како критика вели с пуним правом — „*Leichte Waare.*" Издавачи веле у огласу, да је ова хумореска доживела код Немаца 29 издања и додају, да је то „*најбоља препорука за вредност једног дела*". Кад би ово стојало, онда би наши „Сановници" куд и камо више вредили, него Даничићева синтакса и Змајеве песме.

= Како се обично узима, да се у Француској много више књига продаје него у Немачкој, то „Фос. Ц." пишући против тога схватања вели међу осталим: Има у Француској десет до дванаест писаца, чија се дела добро продају, то јест чијих се дела растурује преко 15.000 примерака. Од дела свију осталих писаца једва ако се прода по 150 или 200, а често бива да ни 50 комада. Неко дело у дивотном издању враћено је прошле године од свију књижара издавачу натраг у потпуном броју, осим једног јединог примерка, а није ни то сигурно, да ли је и тај један комад баш продан или се можда изгубио. Од једне књиге, коју је написао знаменити неки историк за уметничке радове и која је украшена била особито лепим сликама, продало се за шест месеца само 20 комада. Научна се дела боље продају, али су муштерије већином из иноземства, а не из саме Француске, али о белетристичним делима публика као да неће ништа да зна. У стручноме друштву „Cercle de la Librairie" прорачуњено је, да француски издавачи имају сада на стоваришту 3 милијона свезака, које се за по године дана нису смањиле ни у хиљадити део. Што је продаја књига застала томе је кривица — као што издавачи веле — пре свега излажење толиких новина и недељних и месечних листова, па онда нове збирке књига, које се продају у бесцење и напослетку нешто и библиотеке за позајмљивање књига на читање. Све могуће, као сваки роман, свака новела, збирке од есе-ја, изиђу најпре у каквим великим новинама или у месечном часопису, па онда то прештампају листови по мањим варошима и јефтини паришки недељни листови, који имају уговор са „Société des Gens de Letres", те писац отуд извуче добру наплату. Тако буде публици дело сасвим познато, па кад изиђе у засебној књизи — неће нико да купује, или купује што из врло јефтине збирке „Romans des Auteurs célèbres." Овоме злу тражи се лека, али то није лак посао. Један издавач предлаже, да се она 3 милијона књига продаду онима што сир продају, али многима се то не свиди. Други препоручује, да се тај сијасет књига прода буд зашто — по 50 сантима од свеске — од куда ће издавачи добити милијон и по франака. Али се сумња, да ли би публика и по ту тако обаљеву цену куповала и десети део оних књига, што су нагомилане код издавача. С тога неки озбиљно саветују писцима, да једно две године дана не пишу романе, тако да публика буде примората своју потребу да намирује из оних нагомиланих књига по трговинама. Нешто налик на ово мораће се чинити, свакојако пак стоји, да се издавачи устежу да издају нове ствари.

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о појединим књигама у своје време опширније говорити.)

Српска краљевска академија. **Глас XXX. Трг Врбово и жупе Брсковска и Љубовиђска**, од Љ. Ковачевића. Београд. Штампано у штампарији краљевине Србије, 1891. На 8-ни, стр. 16.

Гласник српског ученог друштва. Књига 73. **Расправе и други чланци.** Са једним прилогом. У Београду, штампано у државној штампарији краљевине Србије. На продају у књижарници В Валожића. 1892. На вел. 8-ни, стр. 360 и 42 и 1 л. Цена 2 дин.

Српска краљевска Академија. **Споменик** X. (Са 11 чланака). У 4-ни, стр. 91.

— — — — XII. **Птице хрватско-српске** с обзиром на остали словенски југ. Припрема за хрватско-српску орнитологију (Наставак). Саставио *Спиро Брусина*. На 4-ни, страна 168.

— — — — XIII. **Разум и философија из српских књижевних старина.** Издао *Ј. Јагић*. На 4-ни, стр. 103.

ИСПРАВЦИ.

У прошлом броју „Јавора" а у чланку „О једном рукопису у карлов. нар. библиотеци" поткрала се штампарска погрешка на стр. 169., други ступац, ред 7., где се каже чијом је руком писан онај рукопис, треба да стоји „*Станковић*" уместо „Стратимировић", што је опажено, кад је лист већ био штампан. Молимо да сваки читалац изволи то у свом броју исправити.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 13. У НОВОМ САДУ 29. МАРТА 1892. Год. XIX.

ИМАМ ЈЕДНУ ВОЋКУ. . .

Имам једну воћку, — граната, голема;
На њојзи јабука и има и нема.
Оно, што га има: црвљиво ј' и гњило;
Оно, што га нема, прекрасно би било.

Воћко, моја, воћко, граната, голема,
Ја ти у хлад легнем, ал ми се не дрема;
Склептају ме мисли, да их једва смажем.
Мислим, — а што мислим никоме не кажем.

Крет'о сам се штакрат секиром у руци:
„У корен је удри! сруши је, утуци!“
Ја подигнем руку, рука клоне сама, —
Збори нешто, збори у њеним жилама:

„Разумем ти срџбе, срџбе незлопаке;
Ал ја нисам крива, године су таке.
У корену мојем здрави осок бије, —
И ако се крије нестало га није.
Очај не помаже —“, топлим гласом дода:
„Измениће с' време, биће бољих года, —
На гранама мојим биће друкча рода.“

1892. З.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

VII.

У општинскоме звању са зебњом су очекивали господина протуставника. Пандур је на цести морао пазити, када ће се показати, дочим начеоник, бележник и благајник слагаху рачуне.

„Гле. ова намира није преведена. Брзо!“

„Триста му, у главној књизи несу рачуни закључени!“

„До беса! Овај ставак није унесен у главну књигу!“

„Јуче сам био у Д.“, каже начеоник, „па ми је приповедао бележник, да је нови протуставник врашки човек. На сваку сит-

ницу пази. Колико се само на благајника једио, што је на бројку „1“ метао тачку. Тачност, рекао је захтевам у свем, али мрзим сваку сувишност. То је бескорисна играрија, а узимље пуно времена. — Враг га знао, како ћемо ми проћи. Морамо сами признати, да код нас није све у реду.“

Благајник и бележник зинули као сомови, наћулили уши, па гутају сваку реч начеоникову.

„Радите, господо“, довикну им овај.

Пера зашкрипаше по папиру. Начеоник се накашља и настави:

„Ако тај строги човек и нађе погрешака у звању, тешимо се тиме, да ће их исправити сладак залогај и миомирисна капљица. Је ли ти, бележниче, приправљаш софру.“

„Све је у реду. Говеђина, телетина, дебео ћурак.“

„Браво! Радите господо. Може ипак бити мање погрешака.“

Врата се отшкринуше; помоли се пандурово лице.

„Иде!“ викну и повуче главу.

Муњевна струја пролети њиховим телом. Седе сваки на своје место и стадоше писати.

„Јеси ли запамтио, како ћеш га поздравити?“ упита бележник начеоника.

„Јесам. Поглавитости ваша, овај се уред радује, што вас види у својој средини!“

На вратима оштро куцање.

„Слободно!“ повикаше сва тројица и устадоше.

Врата се отворише и уђе Хараламције Дрљача. Начеоник кpочи на сред собе и узвишеним гласом проговори:

„Ваша поглавитости! Овај се уред радује што вас види у својој средини.“

Хараламције Дрљача стајао је с почетка убезекнуто, напокон се сабра, и када се начеоник најбоље упустио у говор, сасма мирно рече:

„Не буните се, господине начеониче! Ја сам Хараламције Дрљача, новоименовани писар; ево мога декрета.“

Начеонику беше као да га је ко полио водом. Напокон се сабра и рече:

„Је ли могуће, да сам се преварио!“

(Тај је добри човек још могао сумњати!)

„Свакако, господине начеониче“, рече злобно Дрљача.

„Како је то само могло бити!“

„Неспоразумљењем и непознавањем сношаја, како се све побуне догађају.“

„Како ви то мислите, господине Дрљача?“

„Ја то мислим н. пр, овако: „Господин начеоник је данас некога ишчекивао, а тај неко није још био овде и по свој прилици није лично познат господину начеонику. У то ступи у звање непозната особа. То баш несам морао бити ја, то је само случај; могла је бити и која друга особа. Господин начеоник остави столицу, ступи усред собе и свечано проговори: „Ваша поглавитости!“ А дошљак, кога се то не тиче, увиђа махом забуну и каже: „Ви се варате господине начеониче! Ја сам Н. Н.“ Тако је то само могло бити.

„Јест тако је само могло бити“, рече озбиљно начеоник а у себи помисли: Лепо си ме насамарио, магаре једно. Искијаћеш ти то већ! — „Ви сте, Хараламцију Дрљача, диван човек. Предивно сте ситуацију разјаснили. За цело имате и вишег изображења.“

„Јест, имам скоро сву вишу гимназију, али због сиромаштва морао сам напустити школовање, те потражити кору хлеба.“

„Лепо, лепо!“ говораше начеоник и упозна Хараламција с осталом двојицом, те му определи место, где ће обављати своје послове.

„Све би било лепо, само да није двога: прво, с те лудорије заклао сам пурана, кога сам мислио за божић причувати; друго, остали ће нас држати за праве блуне, што смо на памет поверовали и дали се за нос повући“, мрмљаше бележник.

VIII.

По сахата пре подне искупило се неколико особа у стану бележникову, да присуствују код обеда. Домаћица, окрупна женска у средњим годинама, одевена у једноставну одећу, непрестано је на ногама, двори госте шљивовицом и одлеће кад и кад у кухињу, одакле, када се врата отворе, допире у собу мирис печена меса.

Ту је Јадиковачки попа, омален старчић, седе браде и ћелаве главе. Он се држи побожно и ужива у томе, што га сви искрено уважују и цене. С њиме је дошла и његова друга половина, женска, која у свем налликује на бележниковицу. То си можете и протумачити, када вам речем, да су то две се-

стре. Пошиница разговара с остаром женском орлова носа и ситних сивих очију, које одају лукавство, завист и пакост. Ту госпођу Јадиковчани зову у лице милостивом госпођом, а за леђима баба-Јулом. Та ће особа у овој приповеци играти знамениту улогу, зато ће о њој касније бити више говора. Додајте још ћутљиву начеониковицу и малу благајниковицу, па је друштво потпуно. Још се очекују господа из звања и госпођица Амалија, која је на пошти забављена.

Милостива госпођа ставила се у задаћу, да забави присутне, док они дођу, својим назорима о еманципацији жена.

„Ја вас уверавам“, размахаљала се милостива „да ће се жене за кратко посве еманципирати, те постати равноправне с јаким полом. А шта мислите, како ће красних последица то изједначење имати? Ми женске морамо на све могуће начине да се боримо, како би што пре тај час дошао. Зар то није варваризам, да два једнака пола стоје у тако разноме положају. Чим више просвета напредује, тим се више приближујемо решењу тога замашнога питања. Шта ви попо, о томе мислите?“

Она упр у њега свој проницав поглед, као да га изазива Попа мало љутито одговори:

„Тај час не ће никада доћи. У светоме писму стоји: Жена треба да слуша мужа свога Када би се то булажнење испунило, био би то атентат на догме црквене, а црква је Христова саграђена на пећини, и чете адове неће је оборити.“

„То је фраза, господине мој! И вера може имати предрасуда, а све треба уклонити. што би пречило решењу тога питања, од којега зависи права срећа човечанства“

„Ја и паки велим, да се то обистинити не може.“

„Испуниће се то, испунити, господине мој. Човечанство џиновским кораком напредује. Другче би судили, да сте прочитали књигу: „Последице еманципације.“

Попа се решио искушења, када су се врата отворила и у собу ушао нагло благајник. Наклонио се присутнима, стао у сред собе, и када се помолио начеоник, дигнуо руку и мајестетичним гласом проговорио:

„Поглавити господине! Овај се уред радује, што поглавитост вашу види у својој средини“

„До беса! Ћутите,“ викну начеоник и поцрвени као рак.

„Шта то значи, шта то значи?“ питаше друштво.

„Шта би то значило“ промрља начеоник. Благајник збија само шалу.

Улази бележник, клања се и говори: „Поглавитога нема изволите к столу; све ће се разјаснити.“

„Приповедајте, приповедајте!“ Наваљиваше стара госпођа, која од љубопитљивости није могла ни јести.

Благајник и устима и рукама исприча чин, а друштво се слатко смејало, а начеонику гореше образи.

„Диван човек мора бити тај Хараламније Дрљача,“ рече милостива. „Зашто га нисте на обед позвали. Ми у нашој средини и морамо имати индивидуа, који ће нас у нашој озбиљности развесељавати. То је потребно, да човеку код силна напрезања мозга остаје памет вазда бистра. — Славно друштво, предлажем, да се по њега пошаље, да се упознамо с њиме.“

Предлог буде једногласно усвојен.

„Било би дивно“, примети стара, „када би у нарави видели призор, који се после осам сахата одиграо у општинскоме звању.“

„Да се понови?“ брецну се начеоник.

„Ми поштујемо вашу особу, господине начеониче!“ испричаваше стара, али допустите нам, да се науживамо невина весеља. То је тако забавно!“

„Као у позоришту!“ примети благајниковица.

„Штедите ме, молим вас, штедите!“ бранио се начеоник.

„Ако је славноме друштву по вољи“, устаде благајник, „ја сам приправан преузети улогу господина начеоника, када је њему тако немила.“

„Али“ опет начеоник.

„Пусти“, навали на њ попа. „Нека се науживају тога невинога весеља.“

„И ја вас лепо молим!“ навали госпођица Амалија својим ситним гласићем.

„Допуштам“, рече једва начеоник.

„Браво, начеониче! показујете да нисте тесногруд“, поласка му стара.

„У његово здравље“, повикаше присутни.

„Живео!“

Куцнуше се и искапише.

Четврт сахата прошло. . .

*

Опет онај исти пандур отшкрину врата, помоли главу.

„Иде“, рече и повуче се натраг.

Начеонику удари крв у лице, а друштванце удари у гласан кикот.

Оштро куцање на вратима, благајник на сред собе, и када се врата отворише, дигну руку и мајестетичним гласом рече:

„Поглавити господине! Овај се уред радује итд.

Хараламције се на час смете, али — хвала повађању за Петрицом Керемпухом — скоро се прибра и одговори мирно:

„Не буните се, господине начеониче! Ја сам Хараламције Дрљача; ево мога декрета.“

Друштванце удари у такав смех, да су се затресли прозори. Пљескаше и викаше: „Даље, даље!“

„Је ли могуће, да сам се преварио?“

„Свакако, господине начеониче!“

И т. д. И. т. д. И т. д.

Присутни се зацепили од смеха, погледавали начеоника, који је црвенио, али је ипак тапшао, повлађивао, смејао се, само да прикрије сметеност, у коју је њега, начеоника Јадиковачке општине, довело једно дериште. Та то ће се далеко чути, доћи на глас он, човек строгих моралних начела. . . .

Благајник за тим престави Хараламција присутнима, посадише га близо госпођице Амалије. Веселило се, наздрављало, пило до поноћи. Тако увек раде Јадиковчани, када се мало разиграју.

Тако је на ориђиналан начин уведен у друштво Јадиковачке интелигенције Хараламције Дрљача из Дрљановца.

Он сам о томе у своме дневнику пише од речи до речи ово:

„Настанио сам се на чардаку Аврама Бојчића. Тако ја једини у Јадиковцима станујем на првоме кату. Лети ће отале бити прекрасан поглед на поља, где ће се житно класје њихати; на ливаде, где ће расти бујна трава; на шуму, која ће својим зеленилом привлачити човека. Сада је тај поглед тужан, јер је већ зима на прагу, па се природа спремила на зимски сан. Сада ме та слика, када ју мотрим, ражалошћује. А чему да ју и мотрим. Чему без потребе тужним призорима ражалошћивати срце! Ни Петрица Керемпух у таким стварима није уживао.“

„Станујем у потпуној тишини, лепој прилици, да се могу озбиљно приправљати за бележнички испит. За годину дана најкашње ја морам бити испитани бележник.“

„Ја сам у Јадиковцима потпуно задовољан. Јадиковчани су предивни људи, почев од начеоника па све до Бокоње Станка. Интелигенција је према мени пре љубазна. Како сам само на ориђиналан начин уведен у друштву те интелигенције! (Долази потанко описивање.) Ту ти се пије, расправља, приповеда, да је права милина. Нигде несам пио тако добра вина, нигде несам видео пријазнијих људи. Дођем ли бележнику: пијте господине Харалимпију! Дођем ли начеонику: пијте господине Хараламцију! Набасам ли милостивој госпођи: де'те господине Харалампију! Нанесе ли ме пут у гостиону, ту сељани: нудерте господине Дрљача. А шта на све то ради господин Хараламције Дрљача из Дрљановца? Он као паметан човек слуша, осмејкује се и пије. Само тај Кузман Васиљевић чини ми се преозбиљан као светитељ какав. Он се још није показао у друштву те интелигенције, но она о њему с уважењем говори, а сељани га с поштовањем сусрећу. Ја не знам, чим је то тај мали човек заслужио. Ја о њему много мислим; и чим више мислим, тим ме већма нешто тера, да му се приближим.“

(Наставиће се).

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Био је 18. мај, када су се Јелисавета и њен пратилац на пут кренули; читав месец дана им је требало док су прешли влажне шуме Сибирске, које у то време бивају изложене страховитим поплавама. За нешто мало новаца возили су их по гдегде татарски сељаци, а свако вече у тако худим колибама су ноћивали, да би Јелисавета врло тешко долазила до мира и одмора, да још из малена није научила на сиротињу. Сасвим обучена легала је Јелисавета на рђаве сламњаче у собама пуним дима од дувана и смрада од ракије, на прозорима обично је била хартија, кроз коју је ветар пирио унутра

а заједно са многобројном породицом а по кадкад и са разним животињама је морала спавати.

Четрдесет врста од града Ђумена има једна шума, па кроз ту шуму уз пут има једно дрво кажипут, на којем пише, да је ту крај провинцији Тоболск. Јелисавета примети то; сад се изалази из земље прогнаничке; дошло јој је као да се по други пут растаје од својих родитеља. „Ох,“ уздану она, „колико ли сам сад далеко од њих!“ Та јој мисао дође у главу кад је ступила ногом у Европу. Када се нађе у другом делу света, учинило јој се да је њена отаџбина тако далеко одавде, па то ју је много већма уплашило него грдни пут, који је пред њом стајао У Азији је оставила једине своје заштититеље, једине, који су је љубили. А шта ће наћи у овој Европи, која је тако чувена и славна са својих наука, шта ли ће наћи на двору царском где се гомилају блага и таленти? Да ли ће наћи тамо једно једино срце, које ће дирнути њена беда и несрећа, и под које би се она могла склонити? О кад би се могла и смела надати, да ће га наћи у Петрограду! . . . Али он није тамо, та цар му је заповедио да иде у војску у Лифландију. Даклем ни у тој Европи га неће наћи; сама себи је остал' не ту је и отац Павао, човек. који је шездесет година провео само добро делајући, морао је, по назорима Јелисаветиним на двору царском велика угледа уживати

Од Тоболска па до града Перма, (на реци Ками) рачуна се да има девет стотина врста; путови су тамо лепи, поља плодна и добро обрађена. Срета човек многа руска, као и татарска села, чији су становници тако сретни и радосни да не би човек веровао да су тако близу Сибирији. Има шта више гостионица сасвим лепо удешени, које Јелисавети све непознато беше и младо девојче, што је одрасло у највећој простоти, поче се све већма чудити и дивити.

Али набрзо јој се поквари доста лепо мишљење о Европи и то градом Пермом, ма да беше прва већа варош, што ју је Јелисавета видела, јер улице су нечисте и узане, куће јој се учинише и сувише високе, а читава збрка палата није била лепо уређена, па још уз све то и смрдљиви ваздух, који је свет морао тамо да удише. Град Перм је опкољен баруштинама, па тако чак до Казана је цео предео врло жалостан; по гдегде се шире кроз те баруштине дугачке ал узане шуме само јеловине. У бурно време врло често ударају громови у та дрвета, па их за час омота пламеном. Тада изгледају као усијани стубови, над којима се диже ватрен облак. Више пута је Јелисавета била сведок такве ватре, која им је лако могла бити врло опасном.

У пркос тим а и много другим већим опасностима, н. пр. при прелажењу реке, никад се Јелисавета није потужила, шта више, не једном је рекла да су претеривали они, који су јој описали опасности у путовању. На срећу њихову време је било лепо, а нису увек ишли пешке; сретали су у путу кола и кибитке, које се враћаху из Сибирије, пошто су одвели прогнанике у прогонство. За коју копјејку повезли би ти људи наше путнике. Јелисавета се није стидила тога, што је отац Павле и за њу плаћао.

Првих дана месеца септембра приспели су на обале реке Каме а одатле је још само две стотине врста било далеко до Казана а тиме су већ половину пута прешли. Бар да хоће и другу половину пута тако срећно прећи као прву, мислила је Јелисавета. да би врло лако тако дошла до среће својих родитеља.

Али све као да ће се променити, па са рђавим временом као да ће доћи тренутак, кад је требало храброст и вољу Јелисаветину на коцку ставити, њену врлину на видело изнети.

Већ од неколико дана почео је очевидно слабити стари мисијонар; није ишао више онако неуморно, као испрва, него непрестано наслањао се на Јелисавету и сваки час се морао одмарати. Кад се возио колима, силним дрмусањем сасвим би се испрпла његова снага, јер друмови беху рђави; ало воља и храброст његова никад не изнемогоше. Кад су дошли у село Сарапол, на десној обали реке Каме, тако се стари калуђер био уморио, да му није било могуће даље ићи. Уточишта је нашао у некој гадној крчми, до неког званија. Једина соба, која је остала још празна, била је чак на тавану, окана није било на прозорима, па ту собу дадоше слабом старцу калуђеру, иначе у „соби“ није било ни клупе ни столица. Једини намештај беше сто и дрвена постеља, у којој није било ничега меканог, на што би се легло. Ветар, што је дувао кроз прозор био је тако хладан, да болни старац не мога заспати, ма да би му сан био од преке потребе. Све страшније мисли страшише Јелисавету. Потражила је лечника, али тога није било у Сараполу; када је сиротица видела, да се слабо ко брине око болесника, она сама хтеде, колико је год могла, да му помогне. Прво је запушила колико се год могло прозор; затим оде у поље да потражи лековитих биљака, па онда направи неко пиће, што га је од своје матере научила и тада то даде болнику да пије. Што дубље у ноћ, а стање све горе, а несрећна Јелисавета не мога задржати сузе. Она се мало уклони на страну, да прикрије јецање, али добри пастир видео је то, па

је и сам почео плакати, што је не може да утеши, јер је већ видео да ће тешко још који дан на овој земљи поживети. Кад когод шездесет година ради и бори се за царство божије, онда тај нема зашто, да се боји смрти, па опет како да не пожели себи дужег мало живота кад помисли да треба још неком добра учинити? „Боже мој“, рече он тихим гласом, „није ми неправа твоја света воља, али да ми ниси ускратио, да ову јадницу доведем до мете њеног путовања, мислим да бих много мирније умро.“ Јелисавета је међу тим запалила светињку и целу ноћ је пребдила над болесником. Пре него што је освануо дан приђе она калуђеру, да му да, да пије. Мисијонар је видео, да није у стању скоро ни да говори, тешко се усправи, узе чашу из руку девојчиних па рече, подигнув чашу у вис: „Боже мој, препоручујем је оном, који нам је обећао да ни једна чаша воде неће бити без награде, која се принесе у његово име.“ Те речи јој открише сигурну несрећу, на коју до сада још није помишљала. Увидела да је калуђер уверен о својој брзој смрти; видела је да ће све изгубити. Срце јој се сво изломило, она паде на колена пред постељу болесникову, хладан зној јој покрио лепо чело. „Боже мој, смилуј се на њу; смилуј се на њу, Боже мој!“ понови проповедник љубави и братске слоге, гледајући на њу. Најпосле опет проговори, кад виде да њен бол бива све већи и већи: У име неба и вашег оца, умирите се дете моје па ме саслушајте.“ Јелисавета је сва дрхтала, прекиде своје јецање, обриса сузне очи. Он се наслони на даску, која му је служила у место душека па прибравши сву своју снагу, поче јој говорити: „Моје дете, ви ћете, кад сами одсад успутујете, бити изложена свакојаким опасностима због ружног времена; али то је најмање: двор вам је много опаснији. Обична храброст бори се против несреће, али хоће лако да се заведе. Но ваша, није обична храброст, и вас ни мало неће променити царски двор. А ако буде људи — а биће их зацело много — који хоће да злоупотребе ваше стање, да вас сврате са пута врлине, а ви им немојте веровати, и нека вас не заведе њихово богатство. Богоштовље и љубав према родитељима више је него свето, а хвала Богу, ви имате тога! Ако у ма какву нужду дођете, никад то природно благо немојте да напустите ради каквог другог, које вам ко понуди, јер знајте, да ако само једном склизнете па паднете, то може смрт задати онима, којим имате да благодарите на свом животу.“ — „Ох, оче,“ прекиде га Јелисавета, „немојте се бојати . . .“ — „Не бојим се ничега,“ настави седи калуђер даље. „Побожност ваша заслужује свако поверење, и ја сам уверен, да нећете подлећи, кад вас Бог буде кушао. А сад узмите из моје мантије новце, што ми их даде управитељ у Тоболску, кад ми вас је препоручио. Чувајте ту тајну јер од тога му зависи живот и срећа. Тај новац ће вас одржати до Петрограда. Потражите патријарха, па говорите с њим о оцу Павлу;ваљда ме још није заборавио Он ће вам наћи привременог уточишта у каквом калуђеричком намастиру, а можда ће и сам лично предати вашу молбу за милост. Није могуће одбити је . . . . У часу смрти, могу вам још рећи, ћерко, да је велика ваша врлина Ваша врлина биће већ награђена, пре него што на небу буде крунисана. . . .“ Више није могао, већ је тешко дисао а хладан зној беше му на челу. Јелисавета је тихо плакала, приклонивши своју главу постељи.

После мале почивке скиде самртник мали крст, што му је око врата, на прсима висио па пруживши га Јелисавети, рече слабим и испрекиданим гласом: „Узми ово, дете моје; то је једино што ти могу поклонити. с тим крстом куд год сам био није ми у ничем оскудевало.“ Она га притисну на своја уста, већ је сиротица по том поклону видела, да старац мисли само још неколико тренутака живети. „Сирото, остављено јагњешце“, додаде још тешко, „не бој се више ничега, јер добри пастир бдиће над тобом. Који храни тице небесне, а песчана зрна у мору броји, тај неће ни Јелисавету заборавити“ — „Оче, оче!“ повика она, притискујући му руку, коју јој је пружио, „како ћу то преживети кад вас изгубим . .“ — „Дете моје“, настави он, „Божија је воља; немој се противити томе па зато ублажи свој бол. За који тре — ну — так бићу горе, тамо — — ћу се моли — ти за тебе и твоје — ро — — ди . . .“ Није могао да доврши; усне му се још мицаху, али глас се више није чуо. Он паде, управивши очи небу, на сламу; као да се још Богу молио, али смрт дође па однесе своју жртву.

На вику Јелисаветину дођоше брзо неколико људи; питаху шта јој је, а она показа на свог мртвог заштититеља. Кад се мало већ пронео глас о смрти тој, напуни се пуно света; једни хтедоше само да гледе мртваца; други пак гледаху на младо девојче, које плакаше над телом мртвог калуђера; а други је сажаљевајући посматраху. Али крчмари, који мисле само на своју корист, потражише не би ли штогод нашли као плату за јело, што су њих двоје потрошили, тако они наиђу на новчаник у мантији калуђеровој па све новце однесоше, а Јелисавета у свом болу сасвим била и заборавила па то. Они дакле то узеше, рекавши јој да ће јој дати што остане од дуга у самој крчми а и од сахране. На брзо се појавише попови са чирацима и прат-

њом; покрише тело црном марамом. На то страховито новика Јелисавета Затим последњи пут рече светом телу „С богом остај“ па онда се повуче у један кут и тамо паде уморна на колена. Сва у сузама, са умотаном главом, као да неће да гледа овај пусти свет, по ком је сада сама морала путовати, рече тужним гласом: „О, блажени душе, немој напуштати ни сада сирочади! О мој оче и ти нежна мајко, зашто да ваше дете никакве помоћи на овом свету нема?“

Међутим почеше певати неке тужне песме а тело положише у сандук. Најпосле дође час да га носе а Јелисавета хтеде отпратити свог друга до вечне кућице, и ако је била врло слаба а сва је и дрхтала.

На десној обали Каме, на подножју неког брежуљка, на ком се уздижу развалине градова, још од времена, од кад се ратовало са старим Башкирцима, ту је дакле било гробље Сараполско. Лежи сасвим у равници а около је свуда жива ограда. У среди се опажала мала капела а свуда расуте беху мале могиле с крстом, који сваки означаваху по један гроб Овде онде види се по гдекоје дрво а на самим гробовима и по какво вијугаво лишће.

На пратњи је било врло много света. Било је више народности заступљени: Перзијанаца, Туркмена и Арапа, који су добегли овамо из киргиског ропства, а царица им је дала уточишта у зградама, које је баш за то основала. Они су даклем ишли за укопом са свећама у рукама, но кадкад упадајући у песму свештеника, међутим је Јелисавета лагано ишла за сандуком, сва умотана. Она као да није приметила тај силан свет. Када су спустили сандук у земљу тури поп, по грчком обичају један новац у руку мртваца, па затим се удали, бацив прегрш земље на тело покојниково Па сад ето тамо у крилу матере земље почива милостиви човек, који ни један дан није проживео, да коме добра није учинио. Као они корисни ветрови, који семе бацају у плодну земљу па свуда изникне где год га баце, тако је и он пропутовао половину света, свуда сејући мудрост и истину, а сад умре непознат; истина је дакле, да људи спомињу само оног, који им шкоди, а никад оног, који их тепши и срећу им дели.

Јелисавета остаде на том тужном месту до заласка сунчевог; тамо је плакала, Богу се молила, а сузе и молитве олакшаше јој сињи терет, што јој на срце беше пао. Кад се догоде таке велике несреће, много помаже кад се човек удуби неколико сахата у мисли, што везују небо и смрт. Из гроба се подижу мисли, што човека храбре, а с неба силазе наде, што човека теше: мање се онда боји несреће, кад се види смрт, а кад још човек види награду, тада скоро радо се има беда и невоља.

Јелисавета је плакала, али није роптала; она благодари Богу на доброчинствима која јој је подарио на њеном досадањем путу, мислила је да нема право, ако се потужи, што одсад тога неће бити. Као некад на реци Тоболу, опет није имала вођу, без помоћи је била, али била је оружана истом вољом и истим мислима, као и увек. „Мили оче и мајко моја!“ рече она, „небојте се, ваше ће вас дете спасти.“ Она је знала да јој се родитељи боје за њу, па тим речима, као да им је хтела рећи, да је њојзи сасвим добро. И кадгод јој је потајан страх обузимао срце, увек и увек је понављала: „Мили оче и мајко моја!“ и те речи јој увек уклонише страх. „О, ти праведни покојниче,“ рече, наслонив чело своје на свежу могилу, „зашто сам те морала изгубити, пре него, што ти је мој отац и нежна мати, могла захвалити на свим оним бригама око сирочета бедног!... Зар није сретан онај, кога они благослове? Па ти зар ниси смео окусити од те среће?

Ноћ се приближивала, а Јелисавета осећаше, да мора једном отићи са тог тужног места, а да се зна, да је она овде била, узе један шиљаст шљунак па њим уреза у камен, који је за надгробну плочу служио, ове речи: „Праведник је мртав, а нико га не поштује.“

(Наставиће се.)

ЈОШ НЕШТО О „КОНСТАНТИНУ НЕМАЊИ“.

Од Ст. Новаковића.

лето 1890 године донесоше ми неки наши људи у Цариграду три писма која је некакав „Константин Немања“ оставио у неке породице грчке на Јонским Острвима још 1824 године. Та породица је веровала да је тај варалица нешто био, и сачувала је писма његова, држећи једнако да су од неке вредности. Пошто су са Јонских Острва доселили се у околину Цариграда, послали су ми, преко поменутих наших људи, та писма да видим јесу ли од какве вредности. Прочитавши писма, ја сам одговорио да она немају никакве вредности, да је писац њихов био варалица. Али пре него што сам

писма вратио, преписао сам их, мислећи да се може наћи људи, за које имају интереса и ти патолошки појави народнога живота и развијања. Без њих, у осталом, никада није било у нас, и о њима се, овда онда, доста говори, и говори често са живим интересом. Појава Ђурђа Бранковића на крају XVII. века, кад су се аустријске војске примакле границама српским, у овом се Немањи, на неки други начин, понавља, без онаких последица и само у главној мисли. Чинило ми се занимљиво да се баш у оно време, кад се у Србији цео један крепак нараштај трудио да васпостави огњиште државнога живота српског, и ни пре ни после, нашао варалица који је изабрао баш име Немање, да га носи по источним морима и по свету. Дух Немањин је доиста био у то време међу Србима, али не са овим сиромахом „Константином“. Па ипак његова појава даје нешто боје за оно време, колико барем да нам уза светле силуете покаже и једну тамну, еда би се зар оне прве лепше виделе.

Пошто прочитах у бр. 11-ом „Јавора“ ове године оно што је г. Д. Руварац написао о „Константину“, сетих се ових преписа, и ако је уредништву „Јавора“ угодно (Врло нам је угодно и веома смо захвални велеуваженом г. писцу. Ур.) ево шаљем и ове преписе „Јавору“ кад се у њем о томе реч повела.

I.

Благоволеніе.

Божіею милостію Константинъ Неманіа Князь Сербскій случайно приехалъ въ Ітаку 1824 года перваго числа Генваря гдѣжь нѣсколько дней въ своыхъ дѣлахъ и остановился какъ чужостранной никого неззналъ, стаялъ на улици и спрашивалъ объ одной .... гдѣбъ переночавать, тотъ часъ и нашолъ Христіянинъ добрѣйшій всыхъ Еліасъ Аделиносъ Дентонеісъ, уроженецъ кефалонійскій, житель Ітакскій, и принялъ въ свой домъ и вся нуждная нежалѣлъ, чрезъ время бытствованія моего у него, давать; сынже его Грегорій денночно около меня службу въ точности виполнялъ при отъездѣ моемъ отъ судуа въ Корфусъ съ всѣмъ нужднимъ провіантомъ снабдилъ и отправилъ. Слѣдовательно .... велѣлъ датъ ему Г. Еліи сей препоручителни листъ, каковой цѣлому его семейству отъ рода въ родъ за охраненіе ихныя честіи, уваженіе, спомоществованіе и прочая во всыхъ иныхъ потребахъ, каковобъ началство здесъ было или гдѣ индѣ явилбисъ и показалъ сей листъ, прошу всыхъ началствующыхъ господъ обояго сана, гражданския и военныя, уважитъ сіе и по требованію его вся возможная дѣлатъ, пожелалбъ помѣститися въ другыя предѣли и гдѣ мѣсто для спокойнаго своего проживаніа виберетъ, принятъ въ число дворяновъ 1-го класса и сочтитъ въ соотечественикы яко вѣрнѣйшаго, честнѣйшаго и добрѣйша христіянина, особенно господамъ россійскимъ и славено сербскіимъ препоручаю, когдабъ нибудъ, дніомь и ночію явился тотъ часъ ничево неотказиватъ и дѣлатъ яко дѣло взискуетъ, какъ что онъ мнѣ и людямъ моымъ дѣлалъ — болшагожъ достовѣріа ради прилагаю гербъ моея печати и властноручнимъ подписомъ потверждаю. Въ Итакѣ, перваго Геневря 1824-о года

Константинъ Неманіа
Князъ Сербскій.

(Печат од црвена воска сав изломљен, али се још види кн (од князь) и знаци двоглавног орла.)

Obergesagter H. Ellias Adellinos Dentonas ....., bey allen Behörden anbefohlen und auf seinen Ansuch und seiner Familie alles mögliches thun und bewiligen. Sig. Ittacca den 1-ten Jänner, anno 1824

Konstantinus Nemania, Fürst
der Serbien.

II.

Високопочитаемое общество Фиумское и Карлстатское!

Предявителя сего Григоріа Илича Дантонасъ уроженца острова Ітаки, у кога самъ га случайно николико времене у дому живио и гоцен ..... у своего соотечественника, препоручуемъ и молимъ све вообще, дайте му руку помоћи, покажите му братолюбіе, гостолюбіе, честолюбіе іако едному младићу кои жели науке у нашимъ странамъ слушати и нашимъ іазыкомъ учитися, отправите съ вашымъ трошкомъ доле у Карловце, а іа пишемъ господину Митрополиту за нѣга. По времену ћу іа дознати есте ли чинили вашу дужность и по дѣламъ воздаяніе, за то вы высокопреосвященн, преосвященн, высоко-, благо- и почтенородни, не допустите да би овай младићъ съ кимъ се іави кодъ васъ, наймань шта трпити морао, кое би перво мени, а послѣ и вама на угризенѣ совѣсти и безчестіе быти могло. Надајући се да ће рекомендаціа моя въ реззонъ дођи учинити се по долгу, есмь вашъ благосклонни

Въ Морыи на пути во Францію 4-го Януаріа 1824 лѣта.

Константинъ Немаия
Князъ Сербскій.

Међу потписом и датумом утиснут ... ним велики печат, на ком је двоглавни о... с крунама на обе главе, имајући на пр... штит с крстом и оцилима с раширеним к... лима, држећи у канџама по цвет. Испод н...

орлу стоји трофеја од разнога оружја. Около је натпис који гласи: **Печатъ сербскаго кнѧза Константина Немани** Таки је исти и печат на документу Благоволеніе где је у црвеном воску утиснут био, али му се сад само трагови познају.

III.

(Адреса с поља) Его Высокопреосвященству, Господину Стефану отъ Стратимировичъ, Православному Архиепископу карловачкомъ, славено-сербскаго и валахійскаго народа Митрополиту и кавалеру; Милостивомужъ Моему архипастирю. Н 246

у Карловцѣ
Сремѣ.

Високопреосвященѣйшій Владико,
Милостивѣйшій Архипастиръ,

Нечаяно случилось мнѣ бытъ въ Ітакѣ, гдѣ, Еліасъ Аделиносъ Дентонасъ яко добри христянинъ, хотя въ богатѣйшемъ состояніи какъ многіе не находятся, въ свой домъ принялъ и гостилъ сколько тамъ жилъ. Синъ его Григори Иличъ оказивая службу открилъ свое желаніе яко намѣраетъ бѣгствомъ удалится отъ своыхъ родителей и сыхъ морскихъ предѣловъ, желаяжъ трудомъ своимъ глубочайшыя и височайшыя науки почерпатъ, отечеству и православію на ползу набытъ. Отчее и его состояніе слабое я неззналъ иначе его Григорія совѣтоватъ какъ отправить его къ вашему Високопреосвященству и прошу принятъ его въ число бѣднѣйшыхъ дѣтей, корпитъ, одѣватъ и наставлятъ въ наукахъ какъ что по сіе время тисящмыи и тисящмыи дѣлали и лишшее милосердіе показиватъ соизволявали.

Аще всеблаги Богъ дѣло мое благословитъ и я намѣреніе мое виполню, то въ скорѣйшемъ времени у .. .. житъ мя въ Сербіи — и стараніе мое будетъ за опомянитаго Григоріа — а единствено на лицо видатисъ съ Вашимъ Високопреосвященствомъ въ коемъ цѣлуяжъ святую десницу и зостаюсь

на Морыи идущь во Францію 4-ог Януаріа 1824 лѣта.

Константинъ Немања
М. II. Князъ Сербскій.

Печат у црном као што је мало више описано.

ВИШЕ СВЕТЛОСТИ.

Др. И. Х. Бас.

Ко је као лекар посматрао велике људе у њиховим последњим часовима живота, тај неће много држати до изрека, које том приликом из њихових уста падну. Када се дели дух од тела, у тим тренутцима, скоро и нема јачине и правог душевног расположења. Па тако и Гете, када је изговорио оне речи, које су наслов овоме чланку, само је осећао, како пада сен смрти на његове очи, оне очи, које су само на светлост навикле; и по томе већ није тежио за „више светлости" у душевном, него у природном смислу, желио је „праизвора милог живота", као што једном у писму Шилеру сунце назива. И у том смислу хоћемо на његове последње речи да надовежемо не можда какву литерарнохисторијску расправу, него само неколико напомена о томе, какав уплив има светлост на здравље — не ока, него читавог нашег тела.

Наслов, који смо ми одабрали, у најкраћој форми исказује оно, што је потребно ради здравља; додуше то је нешто, о чему се у свима књигама о чувању здравља скоро и не спомиње, ма да се и данас о то греши и сваки дан и сваки час. Хигијена природне светлости — заиста чудновато — још је у повоју; путем експеримента у томе правцу није се још ни пошло, као што је хигијена у осталим правцима већ ударила. Па ипак одношај човеков према светлости ни у чем не уступа односу човековом према ваздуху, према води, према земљи итд., на које се баш у последње време хигијенско испитивање експерименталним путем јако бацило. Шта више, без страха смемо тврдити, да светлост, кад је сравнимо са мало час споменутим факторима људског здравља и живота, има много веће и неки особити уплив, јер светлост утиче на виши живчани систем, чије функционисање ми називамо душевним животом. Та на душу ништа тако не утиче одлучно, било у унапређивању, било у задржавању, као што утиче изобиље или оскудица светлости.

Од старина светлост је на првом месту међу оним факторима, који условљавају и отпочињу живот: у причама о постању света најстаријих народа свет почиње и уводи се са: „нека буде светлост", па и данас још: „светлост дана угледати", значи родити се. Но не само као прва основа свом творачком послу него је светлост шта више код многих народа постала првим божанством: Мисирци су је поштовали као „Ра", Перзијанци као Ормузда, који живот даје и одржава, а њему као противно је божанство Ахриман, који руши и живот обара. Па и у хришћанској науци о животу после смрти светлост игра улогу, у колико се живот на небу представља као живот у светлости, а живот у па-

клу као живот у мраку; први се сваћа као награда, а други као казна.

Говоримо ли о суморном појимању света и живота, какво је у народâ на високом северу, према веселом појимању јужних народа — ми тиме исказујемо само, какав је укупан уплив светлости на биће читавих народа и које се мора схватити као скуп њеног утицаја на душевни живот појединаца. Та о овом последњем зна сваки из рођеног искуства, како је човек зими, кад је мало светлости, сасвим друкчије расположен, а друкчије у оним годишњим временима, када има доста светлости. У писмима, које су Гете и Шилер један другом писали, често има спомена о светлости, често се казује какво је време. Кад је мало светлости, душа је као под неким теретом, као да је болесна, о чему имамо најлепши пример Енглезе, чија отаџбина често је у магли; богатство у светлости пак уздиже и челичи душевне снаге. „Годишње доба притискује мене, као и Вас, и ја држим, са веселим погледом сунца мораће ићи" пише Шилер, којега је стваралачка моћ као год и у Гетеа попуштала у суморном добу годишњем, а кадикад и сасвим застала. Па зато и сви песници, почев од простих но узвишених речи Софоклових: „Сунце, ти најлепша светлости . . . зеницо златнога дана", певају светлости своје најлепше песме.

Светлост буди здраве и добре снаге човечије душе, па зато и сва добра дела не боје се светлости; само зла дела волу мрак. Зато се и говори о светлим и мрачним странама човечије природе.

Кад је мало светлости то обично код већине људи има штетан утицај на низање мисли и на правац мисли. Ко пажљиво сам себе посматра, тај ће лако изнаћи, како мрак може мисли сасвим на странпутицу да заведе; у мраку мисли бивају нејасне и пре свега фантастичне, тада мисли више се хватају суморних предмета него ли веселих. Зар је један иначе сасвим миран, паметан и здрав човек рекао лекару, како мора ноћу, кад неможе да заспи, свећу да упали, како би се ослободио од свакојаких мисли а понајвише таквих, које душу муче; тада му све незгоде, које је доживео у току последњих година излазе пред очи, и које само светлост дана може да разагна.

Да душа у мраку постаје туробна, то је искуство, које могу често посведочити и лекари за очи, када морају своје болеснике да држе по више дана или по више недеља у мрачним собама; шта више има и таквих болесника од очију, који такав начин лечења никако не могу да издрже и одлучно веле, да ће полудити, ако морају још дуже у мраку бити. Исто тако познато је, да је у војничком правосуђу затварање у мрачне затворе пооштрена казна.

Код других опет место „душевне депресије" тама изазива обратно, слабије или јаче „душевне ексалтације", или као што се то обичније каже, почну будни фантазирати. Но и та фантазирања више су туробне природе; па ако ли им је весела страна животног искуства подлога, бива тада карикатура (наказа).

Познато је како тама мења моћ оцењивања времена и простора, у мраку су нам минути сати, даљине су у мраку дуже, путеви се отегли у неизмерност. И многи људи, који су дању слободни, ноћу се плаше. Па и на сасвим бесвесне болеснике, н. пр. који су у тифусу, ноћ упливише штетно, појачава бунцање или га изазива, чега дању није било. Једном речи: светлост доводи у ред и умирује душевну делатност, а тама дражи је и унаказује. Па и обична моћ осећања мења се, познато је, како болови јачи бивају, скоро несносни када наступи ноћ.

У свима тим наведеним појавима, којих би се број иначе могао лако повећати, игра улогу утицај, који бива, од мање или више светлости, у делатности централног и периферичног (унутрашњег и спољашњег) живчаног система, и онда у укупној делатности оба та система. Но како је тим свима делатностима подлога материјална, онда ће једна чињеница, коју ћемо сад споменути, и која ма како да је незнатна, ипак бити врло важна. Светлост регулише (доводи у ред) измену материје у живцима, пре свега одстрањује све продукте растварања, који се у мраку задржавају. У томе смислу пробањем барем дознало се, да они живци, који су од тела одвојени, док су свежи и на светлости, више из себе пуштају угљене киселине и више у себе примају кисеоника него ли у мраку.

Да пак *сва* та одступања у делатности живчаног система за време кад је мало светлости, дакле и ноћу, имају се свести на задржавање материја одређених за избацивање, не сме се баш сигурно тврдити, и ако се могућност не може одрицати.

Толико у опште! Остаје нам посматрати здравствене захтеве, које нам ваља испуњавати а на основу осведоченог искуства у погледу светлости. То ћемо чинити са двојаког гледишта, са личне и јавне хигијене.

Због више културе човек се, хтео не хтео, у својем животу морао у нечем удаљити од природе, и због тога значило би бранити нешто немогуће, кад би захтевали оно, што су Русо и његове присталице у прошлом веку као правило истакли, да се „вратимо природном стању".

У нашем случају ми дакле не можемо захтевати, да се што се тиче светлости, вратимо на

кама првобитних народа, тим мање, што и климат ске прилике наше прот..ве се томе. Примитиван начин како се одевају црнци, аустралци и т. д., и ако по том начину природна светлост највише допире до тела. код нас се просто не може извести. Па и купатила у сунчаној светлости штајерског здравственог учитеља Рикли-а, нису била без приговора. Најновији борац за природно лечење, Кнајп у Верисхофену, ограничио се дакле на оно што је могуће извести, а то је да се не носи никакав покривач на глави, да се не носе рукавице, и да се иде бос, па и тај ограничени повратак к природи од стране дванаест стотина гостију, веле, да особито женскима није у вољи, а и да је комичан

Но узели овако или онако, свакојако морамо напоменути неке рђаве навике хиперкултуре, које би се лако могле уклонити кад неби било — моде.

Пре свега ваља нам рећи, да код деце која се уопште брзо развијају, те због тога треба да су у што повољнијим околностима, нема никаквог разлога, тело њихово сувише и дебело облачити, те тако светлости допуштати што мање приступа. Скоро једини Енглези су у томе увиђавни, те пуштају да деца њихова иду гола врата и голих плећа, голих руку и голих ногу; код осталих народа европских врло се мало пази на телесно развијање и јачање, напротив што више и доста непромишљено само се мисли на „науку“. Тек што су мала деца научила ићи, већ их облачимо у чакшире и сличне љуске; кад су тако обучена смеду се кретати по правилима граматике, само по собама или по врло сеновитим баштама или између кућа, смеју шта више и по нешто учити „играјући се“, како би с нешто „науке“ у шестој години, али бледолика и бледозрачна, могла бити дика „виших наука“. Да би била што мање на светлости сунчаној, — јер од ње кожа поцрни — у „бољим круговима“ данашњег друштва навлаче деци рукавице и дају им сунцобране. Но баш у томе, у тој важној тачци дечијег неговања ваља да пустимо разум да влада; па бар док су деца у школи, све да избегавамо, што сунчану светлост задржава од дечијег тела. Код одраслих и онако у данашњим приликама неда се бог зна шта изменути на боље у томе обзиру. из пристојности и моде а најмање код женских. Који би човек смео женскињама забранити да не носе шешире клопоше, вео и рукавице Биљка, кад би на тако мало светлости расла, зацело би оболела па и угинула, човек пак има тако велику моћ прилагођивања, да и оно мало светлости, што којекако продире кроз дебеле хаљине, мора му ипак доста бити.

Како данас ствари стоје, слабо је изгледа, да ће се хигијена код појединаца у погледу јачег утицаја сунчане светлости на боље окренути, зато више може да се учини у јавној хигијени: у осветљивању сокака и затим станова.

Код сокака прво се има узети на ум ширина њихова.

Како је данас обично, ширина њихова неодговара захтевима здравственим, па то није само у старијим него и у новијим варошима. Сокаци су обично узани, (10, 8, па и 6 и још мање метара), тако да и у најзгодније доба године једва мален део калдрме, може сунчана светлост непосредно да осветли; а треба као основно правило да је, хоћемо ли, да не буде мало светлости, да су сокаци увек шири, него ли висина највиших кућа с обе стране, колика је заједно По селима је сасвим друкчије; ту се, можемо рећи, инстинктивно томе захтеву задоста чини, јер ниске куће и јевтиноћа земље од благодетних су последица у питању светлости. У варошима пак, па и кад зидају нове куће, у најбољем случају сокаци једва ако су толико широки, колика је висина кућа с *једне* стране, због тога један ред кућа, скоро увек а особито у зиму, сасвим је у ладу.

Па и правац сокака није без уплива.

Као најбољи правац јесте од севера на југ и од истока на запад, јер тада светлост може највише да осветљује, сваки други правац мање је подесан.

У трећој линији врло је важно, како стоје куће једна према другој, јер од тога много зависи, како ће и колико ће сунчане светлости унутра допирати. Најбоље би било, да је свака кућа сама за себе, да је са све четири стране слободна, и да је од једне до друге куће доста далеко. Тако је обично по селима а у новије доба и по варошима по оним деловима. где су т. зв. летњиковци (виле). Но ваљало би ићи за тим, да тако буде и свуда, где год се подижу нове куће; но где се пак то не може постићи, оно барем да је свака кућа са три стране слободна. Но тако се не ради, данас се дижу читави низови кућа, где је једна од друге одвојена само једним зидом.

Па и број једно на друго подигнутих катова често је врло велики; требало би дозвољавати само један, два и највише три ката; но шта видимо? Пет и више катова, у Њујорку има кућа са петнаест а у Чикагу и са седамнаест катова! Но како ти ајфелови торњеви јако комшијама задржавају светлост, мислим не треба поближе ни казивати!

Но има и других захтева, којима би се лакше него ли споменутим, могло задоста учинити, само кад се неби томе одупирала мода и обичај, та два фактора, који јако сметају разумном живовању.

Обично су прозори или малени или их мало има; прозори би требало да су толики, да сви заједно или сасвим или скоро да су површином својом једнаки површини патоса дотичне собе. Но далеко је од тога! Осим тога тако их затрпавају разним завесама, да и оно мало светлости, што би иначе улазило, знатно се смањује. Завесе једне уз прозоре, обично од загасите и дебеле материје, затим свакојаке драперије одозго, јесу јака сметња сунчаним зрацима. Но то још није све! Загасите тапете, или загасит молерај, загасито обојадисана врата и прозори, загасито застрвен патос, загасит намештај и наравно мрке пећи . . . и све то и онако мало пропуштене светлости још јаче смањује! За таке собе, у којима има тако мало светлости, вели се, да је у њима „отмена полутама“. Но са гледишта разумног неговања здравља требало би, према ономе, што је речено, да је све то сасвим друкчије. Прозори да су што мање застрвени, тапете или молерај, да су отворене боје, таваница најбоље да је сасвим бела, врата и прозори да су бело обојадисани итд. У „отменој полутами“ не може да прти ниједна собна биљка; то најбоље знаду вртари, који их по кућама продају; човек пак, моди за љубав, мора своје здравље да подрива! Као што знамо из искуства, лекари у томе правцу ништа немогу на боље изменути; но можда ће кад год то моћи испасти за руком каквој на гласу трговини с намештајем или уредништву каквих по модних новина, те ће се данашња рђава навика на боље окренути. Највише шкоди та полутама у собама где се живи и где се спава, особито у овим последњима; та собе, у којима спавамо, не само да ваља добро проветрити ради свежег ваздуха, него их ваља добро и „просветлити“, како би се разне шкодљиве материје које се појављују од испаравања, што пре распале и изгубиле се. Особито пак кревете треба често, што је могуће чешће, износити на поље, да их сунчева светлост што боље пробије.

Разне просторије у кући треба по степену светлости да се употребљују за одређене цели. Пре свега спаваће собе треба да су најсветлије, зато ваља да су југу окренуте, или још боље, да светлост добивају са две стране, и то са југа и истока, или са југа и запада, према томе како је кућа зидана; исто тако и собе за живљење. То захтева већ и обзир на чистоту; та прашину, ако хоћемо, добро да ишчистимо, морамо је добро и видити. Па и соба за децу и соба за игру ваља да је окренута југу, или барем истоку или западу и да немају никаквих завеса. Тако звана „намештена соба“ нека у име божије и на даље гледи на север или нека је јако застрвена загаситим завесама; то саразмерно мало шкоди, јер се већином мало ко у њој дуже задржава обично кратко време бивамо у њој.

За све просторије у кући пак, у којима укућани проводе већи део свога живота, дакле и за радионице, мора се оживотворити начело, да су све што светлије. За то имају Талијани добру пословицу: „Dove non viene il sole, viene il medico“, т. ј. куда не улази сунце, тамо улази лекар.

Превео **А. М. М.**

КЊИЖЕВНОСТ.

Obiteljska tajna. Komedia u tri čina, napisao *Evgenij Kumičić.* (Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“, svezak 137—138.) Zagreb, 1891. 8 ина, стр. 132. цена 50 новч.

Најновија хрватска књижевност није обилна са изворним позоришним делима. Та оскудица избија не само из репертоара народнога казалишта, види се то и иначе: из радости, с којом Хрвати поздрављају нову појаву на том пољу. Тако су дочекане драме „Психа“ од Иве Војновића, „Сестре“ од Евђенија Кумичића и „Обитељска тајна“ од истога писца. Та радост је на сваки начин оправдана, и ако споменута дела не стоје на висини драмских захтева, показују бар добру вољу и тежњу за напретком. Нема сумње, да ће временом, кад се садашњи драмски писци боље извеџбају, са техником се боље упознају и са позорницом се боље опријатеље, и они напредовати, те тако потоњим домаћим писцима утрти пута — и ако би сви од страних писаца могли учити већ сад. „Обитељска тајна“ одаје на свакој страни још пипање, нагађање и несигурно корачање, а ипак крије у себи снажнога драмског елемента.

Основна идеја ове комедије врло је добро з мишљена; но писцу је у току развитка, у изра[...] своје идеје недостајало не само снаге и вешти[...] већ и разумевања драмске технике и ако је пок[...]шавао, да сваки чин заврши с неким ефектом.

Ту основну идеју, главну ствар целе комеди[...] око које се комедија и креће, дознајемо ми та

исто доцкан, као и Зорка, представница те основне идеје, при завршетку другога чина. А то је кардинална погрешка, која „Обитељској тајни“ одузима драмску вредност. Писац је ваљда мислио, ако мора тајну чувати од Зорке, мора је и од публике, како би обоје после у исти мах изненадио. Према таквом схватању и поступању постао је цео први чин дуготрајно и неоправдано лутање и разговарање на позорници, без цели и правца, јер с основном идејом не стоји ни у каквој свези. Тако је исто и с другим чином све до састанка грофа Градине са Амалијом, и до Зоркиног ненадног доласка. Сад, е, сад се тек почиње ствар да бистри, или, боље речено, сад тек почиње — не заплет — већ експозиција. Ми сад тек почињемо слутити, шта је у ствари, шта писац управо хоће, нашто смера и каква је тајна у тој „тајни.“

Кад је већ експозиција на завршетку другога чина, мора заплет, акутни, доћи онда у трећи чин. Тако и јесте, и ми га видимо у шестом призору, у поновљеном састанку грофа Градине са Амалијом. И сад долази, што долази може бити само у овој драми, и ни у каквој другој: заплет није дошао још ни до врхунца а расплет је већ ту и решава пренагљено цео спор. Треба предочити себи: у једном истом призору и заплет и расплет!

Ја не могу друкче рећи, али тако примитивно, тако наивно схватање и најобичнијих драмских услова, просто ме је изненадило. Та ово је друго позоришно дело пишчево, па опет, како је изведено!

Гроф Градина је много година пре него што почиње „Обитељска тајна“ преварио Амалију; плод те обмане је Зорка, коју је тетка Амалијина, гђа Каролина, издала за своје дете, како би очувала част своје нећаке — то је „тајна“, и с том се упознајемо тек при крају другог чина. Онда нам тек пуче мало пред очима, онда сазнајемо, зашто су све те особе ту, с којима све до сад нисмо знали шта ћемо, шта значе и шта хоће управо на позорници.

Сад већ корача радња до заплета, да с њиме заједно скочи у расплет. Гроф Градина ближи се опет — у трећем чину — Амалији, но ова не ће да га слуша. Мрзи га седамнаест година, мрзи га дакле још и сад. Али Градина, који управо воли своје дете, Зорку, хоће да му је кћи и пред светом, те позива Амалију, да заборави прошлост и да пође за њега, да му буде жена. Та реч има чаробну моћ, јер чим је изречена, пада Амалија у наручја грофова — као да је чекала, да је гроф то изусти. Добро, можда има и тога у животу, само бисмо рекли, да такав пренагљен расплет, та измира на пречац, утиче пре смешно, и нама не остаје ништа друго, већ да мислимо, како је Амалија мудро терала с грофом — комендију.

Да је писац дао Зорки у руке могућност и прилику, да измири родитеље — не знајући шта су јој, тек према оном: крв није вода — било би куд и камо јачих призора, пуних драмскога живота и праве радње. Али да како онда би писац морао са основном идејом почети већ тамо, где јој и треба да је почетак, у првом чину; једна радња стварала би другу, један заплет стварао би други; главни, акутни заплет дошао би у други чин а расплет у трећи. Цела драма имала би онда своју архитектонику, гдекоје особе би да како отпале а Саван би онда дошао у сукоб не само с Бранком, већ у још значајнији са Градином, јер овај би свакако гледао да спасе своје дете од такве битанге, и ако би се морао чувати, да се Зорки ода. Уз то би Саван могао знати за тајну, те би онда то знање употребио као полугу, да дође до Зорке или бар до богате Каролине. Као што се види, заплет рађа заплет а то даје правога живота и радње на позорници, без које драма није драма, и ако се тако назива.

Две особе у овој драми не само да су излишне, већ су баш и несносне, шмокљан Марко и простак Лука, и ако је писац хтео, да обадве буду представнице комичности. Опстанак ни једне од тих особа не утиче на радњу, оне су само зато ту, да је одуговлаче и да нас непрестано удаљују од праве теме.

Писац назива своје дело „комедијом“, да како у старо-класичном смислу. Али дело није ни у том смислу комедија; дело је драма, ein Schauspiel. Ја сам покушао, да покажем, шта је основна идеја тог дела а та није ни најмање комична, већ пре трагична. Што је писац метнуо и она два дедака у дело, Марка и Луку, не ће ме никако бунити у мом мишљењу; у осталом, већ сам казао моје мњење о њима. Не мислим теорисати о драми у опште — такве ствари могу се наћи у свакој естетици; али морам ипак споменути, да се писац и о други назив свога дела огрешио. Да породична тајна није тако озбиљна, као што је, доликовало би обележје: „комедија“; у овом случају пак не. И да се писац при изради држао непрестано основне идеје, да је њу израђивао у правцу, који показује она сама, била би „Обитељска тајна“ врло добро дело, које би служило на украс хрватској књижевности. Овако пак, као што је, промашила је свој задатак и своју цел — није оно, што би требало да је.

М. С—ћ.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

VII.

Благо саучешће, којим сте почастили мој рад и ком имам да захвалим тако драг и неоцењив поклон, соколи ме, да тај рад још већма раширим, него што хтедох у почетку. По Вашој жељи, Велепоштовани! посветила сам му после повратка мог цело време, те се надам, да ћу за неколико недеља толико скупити, да буде прилична свеска у осмини. Срби, и неки Словинац научењак у Бечу понудише ми се учтиво да ми прегледе рукопис, а ради велике користи, које ћу имати од њихове коректуре и њихових приметаба, не марим, нек путује тако далеко А сад ћу да се осмелим и да Вас наметљиво замолим: Ви сте, Велепоштовани! који је делу живота дао; дозволите ми за то, да Вам га јавно посветим; примите се књижице, коју с великом стидљивошћу шаљем у свет, међ публику, којој је потребан ауторитет, да јој суд определи. Да и не узмем мој превод у обзир, навешће Вас интересовање Ваше за песме, да учините штогод за ту књижицу, Вас, који може пре него ма ко, да и незнатној ствари важности да и да преко тмине распростре светлост. Сви Срби су сложни са мном у тој жељи, и ја овде ступам управо као њихов тумач. Да је само лична, можда не бих имала смелости, да је искажем.

У нади доброме одговору, слободна сам, да Вам поднесем план. Да ли ћете га одобрити или што-шта изменити? Према неизвесности, да ли ће се публика и у ком степену интересовати за ствар, биће разноврсност у избору од преке потребе. Ја дакле нисам намерна да н. пр. *све* о Марку у једаред издам. То би већ по себи испунило половину књиге а публика још нема толико саучешћа према том јунаку; осим тога су догађаји с њиме слични, више измишљени него песнички, више чудновати него лепи. (Ја сам о њему десет песама превела, остају још пет али су *врло* дугачке.) Боље ми се свиди, да обиђем ту једнозвучност и да из сваке књиге донесем тек по један део. Према том имам три главна одељка: 1) старије јуначке песме, 2) новије, 3) мање, тако зване женске Па онда опет пододељке: старије у а) о Марку, б) о боју Косовском, в) мешовите. Слична је подела и код других. Историски увод служио би, да уведе читаоца у непознато коло спеваних јунака и да га упозна са разноврсним приликама у тим песмама. Кратак предговор дао би рачуна о постанку њиховом и о начелима, по којима су преведене. Да како, да би морало бити и приметаба ради тумачења, и то, по Вашем усменом упутству, да дођу под текст оне, које непосредно објашњују а у додатку оне, које се тичу филологије, историје и т. д.

Јесте ли, Велепоштовани, задовољни с тим планом, допустите ми, да споменем још једну околност. Саветују ми, да дело дам у Бечу штампати, где је без сумње за сад интересовање за тај предмет живље него овде. Али велики расцеп у књижевним стварима, који постоји између северне и јужне Немачке, задаје ми бригу, да не ћу успети. Како немам никаквих свеза у том правцу, у неприлици сам, на кога да се обратим Има овде неколико младих књижара, који би се радо латили посла, но пошто као почетници споро штампају и растурују, издангубила би много. Ви ми ваљда не ћете одрећи ни овде малога упутства.

Придодату збирку враћам Вам са најоданијом захвалношћу. Ја још нисам видела прво издање, с тога ми беше добро дошла. Омање песме налазе се с неком изменом све и у другом издању, само што их место 100 има 400. Осам овећих песама и међу њима и Хасан-агиница нису поново примљене; а песма о Хасан агиници за то, што је Вук хтеде најпре да чује од какве Српкиње или Морлакиње, (био је прештампао из Фортисовог путовања); Тодор од Сталаћа пак за то, што је тек доцније сазнао, да је одломак, а остале из сличних разлога. При свем том сам их ипак изабрала, пошто је немачкој публици свеједно, били поједини стихови оваки или онаки, и пошто су те песме у главном скроз народне. Песмицу, коју Ви особито наглашујете, придодајем такође. Ранкова питања су нешто чудна, и не дају се на други начин превести. У другом издању зову се заљубљени Јова и Марија, и првом не нестаје бела хартија већ црно мастило.

Што се тиче Форијелове збирке, пише ми о њојзи госп. Копитар (онај Словинац): Дворском саветнику Хакстхаузну је још год 1814 поверено 100 јелинских песама, преведене од речи до речи, да их изда с „*Вама,* Велепоштовани; од 10 година амо нисам чуо, да је госп. Х. и речи о тој ствари прозборио. По свој прилици је Ф. у Паризу присвојио тај рукопис, који беше ради споменуте цели издат

из руке. — Што се мене тиче, ја о тој ствари не знам ништа а и не познајем г. Х.

Смем ли Вас молити, да ми, у случају ако га имате, и други део Вукове збирке (прво издање) на кратко време доставите?

У радосној нади скором и благом одговору остајем

Хале, 23. Јула 1824.

с неограниченим поштовањем
Ваша одана
Therese v. Jakob.

Примедбе: Словинац научењак („der gelehrte Krainer") је Вартоломије Копитар, скриптор дворске библиотеке у Бечу. Он је издао збирку словенских народних песама Ми знамо, како је Копитар утицао на Вука. — „Мала песмица" је „Ранко и Милица". На листу рукописа стоји од Гетеове руке: „Hiervon zunächst eine rhythmische Uebersetzung wünschend". Гете примећује (у писму што долази) да је најбољи коментар Соломонова Песма над песмама II. 6. „Лијева је рука његова мени под главом а десном ме грли". С тим стоји у свези примедба Гетеова Екерману (18. јануара 1825.) „Ми треба да уживамо у нашој ваљаној девојци у Хале (а то је Талфи), која нас с мушким духом уводи у српски свет. Песме су одличне! има их међу њима, које се дају упоредити са Песмом над песмама, а то нешто значи". — Вернер Хакстхаузен заволео је новојелинске народне песме на Бечком конгресу год. 1814. Годину дана доцније посетио је тога ради Гетеа у Визбадну. Држало се неко време, да ће сам Гете написати предговор. Премда је Гете још 1823. у „Kunst und Alterthum" IV. I. 168. „очекивао пријатеља, који му је 1815. у Визбадну донео новојелинске песме у оригиналу и сретном преводу", није дошло до издања тих песама. Јаков Грим се Хакстхаузну смејао, говорећи, да те песме „и тако не ће изаћи". (Писма Гримова.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= У Београду, а у државној штампарији, штампана је **Граматика старог словенског језика**, коју је за V и VI. разред гимназија израдио проф. Љуб. Стојановић по А. Лескину. При крају додата су и вежбања за читање, са потребним речником.

= У истој штампарији штампана је и друга свеска књиге **Са Њ. В. Краљем Миланом на Истоку**, путничке белешке Мих. Рашића. У овој свесци писац описује пут од Сирије до Ливана, а додао је, поред 15 лепих слика и карту Сирије и Ливана — И ова се свеска, као и прва сама собом препоручује важношћу и занимљивошћу својом. — Као леп знак, да читаоци купују добре књиге, сведочи и то, што је прва свеска овога дела распродата и писац је сада штампао друго издање.

= У 11. броју „Јавора" од прошле године јавилисмо, да се штампа ново издање **Вукова Рјечника**, под редакцијом Јована Бошковића. Сада дознајемо, да ће ово дана угледати света прва свеска тога речника, која ће обухватити 16 табака. На ово издавање у свескама редактор се решио с тога, што би се још дуго чекало на цело дело, а штампање иде доста споро и с тога, што се Речник не прештампава, него га г. Бошковић удешава тако, како ће тај речник потпуно моћи одговорити својој потреби. У колико смо могли разабрати г. Бошковић разгранао је речник, а додавао је и синониме. У осталом, и ако бисмо ми желили да што пре добијемо цео Вуков речник, јер ако је за вајду, доста се чекају Вукови списи, опет одобравамо, што ће сада изаћи само прва свеска, те ће стручна критика моћи донети свој суд о начину издавања овог речника.

= Др. Милан Решетар понудио је српском краљевском министарству, да оно штампа друго поправљено и допуњено издање његовог **Горског вијенца**, јер је прво издање, штампано у Загребу, распродато. Министарство просвете, на предлог просветног савета, примило је понуду, те ћемо тако ускоро добити и друго боље издање овог озбиљног Решетаревог посла.

= Митар Стј. Љубиша позива на претплату на **Причања Вука Дојчевића,** која је прикупио његов покојни отац Стјепан Митров Љубиша, а која су у своје време излазила у бечкој „Српкој Зори". Цена ће бити књизи два динара. — Ми се надамо, да ће се српски читалачки свет обилато одазвати овоме позиву, јер Љубишиним причама није потребна никаква препорука.

= Познати наш песник Др. Никола Ђорић јавља, да је дао у штампу збирку својих песама, којој ће бити натпис **Љубице**. Збирка ова биће готова до 15 априла, а у њој ће бити, како песник вели „ситне веселе, лирске песме, какве читалачки свет из разних наших часописа већ познаје, онаке какве беху: „Везиља", „Дилбер Анђелија", „Чик", „Љубичица и девојчица" „Дар и уздарје" и т. д. — Само такве и више никакве. — Књижица једна за младеж да се њоме провесели и у њој огледа; за стареж да се сети онога, што је негда било и што се тако лако заборавити не да. — То ће бити „*Љубичице*", што им се даје наслутити већ и из самога имена. Песме те делом су штампане биле у нашим часописима а већим делом још нигде." — Књизи ће бити цена 50 новчића. — Овај позив на претплату ми искрено поздрављамо, јер са Ђорићевим песмама имаћемо збирке свију наших млађих песника.

= Накладом нове књижаре Косте А Симића у Београду штампано је предавање Др. Јована Данића **Ђеније и Лудило.**

= Иста књижара штампала је прву свеску **Слике из политичког живота Србије**, и прву свеску **Последњих шест година наше нове историје.**

= Штампана је у Београду и историјска расправа Војислава Б. Рашића **Клефте и Сулиоте.** — У овој расправи писац је изнео неколико занимљивих страница из новије историје јелинскога народа.

= **Слободно зидарство и жена** зове се књижица, коју је ово дана штампао Свет. Ник(олајевић). Чист приход ове књижице намењен је споменику Риге из Фера. — Као што сам натпис каже, у овој књижици академик Николајевић говори о слободном зидарству, које и у Београду има своју ложу „Побратим", у којој је и прочитана ова расправица.

= Познати хрватски песник млађега кола *А. Харамбашић* издао је нову збирку својих песама под натписом **„Невенке"**. Нисмо имали среће да нам се песме те поднесу ради приказа, те с тога ћемо овде навести по нешто, што

хрватски критичар о њима збори. Приказивач у „Обзору“ вели, да у збирци тој има 60 песама и примећује: „Смело је писати толико о себи и својој љубави. Који ли су то песници, који, говорећ једино о себи, не постадоше досадни.“ Вели даље и за Харамбашића, да је и он постао „прилично досадан“. Харамбашић има мисли, али нису крепке: често су полу-мисли; често су остатак, окрајак мисли. То је у велике жалити, јер је са својим пређашњим песмама Харамбашић много обећавао: књига се је наша од њега могла лепим плодовима надати. И у „Невенкама“ види се дара, види се способности; али се опажа и назадак неки, и то знатан назадак. Мени се чини — вели даље критичар — као да Харамбашић не учи, а особито не учи крепко и солидно, не учи она неисцрпива и за нас спасоносна врела, што су стари класички списатељи. Осим тога што не учи, ја бих рекао да он често *баца* своје стихове, не пазећи одвише на појетичку дикцију и на елеганцију

== Коста Јездимировић у Шапцу јавља, да ће издавати у српском преводу Борнов историчан роман **Јован Собјески**, велики краљ пољски и ослободитељ Беча или **Слепа робињица од Шираса**“. Роман ће излазити у свескама, којих ће бити 42 са 30 илустрација, за које се вели у огласу, да ће бити „дивно израђене“. Цена свесци 15 новч.

== *Н. Мусулин* из Београда јавља, да је написао, те ће и издати дело „**Правда и слобода или тестаменат владике Његуша**“, и вели о томе делу: Дело је ово ново (оригинал), написано је простим народним говором, као „Горски вијенац“, а и лица су већином из Црне Горе. Поред кратке и строге оцене више историјских и научних података, у њему су описани појави и узроци напретка и назатка људског у свима друштвеним струкама, од највећег владара, па до најмањег сиромаха. Писац веома хвали ову своју књигу, која је рекли бисмо по огласу — а писац то не каже изриком — писана у стиховима, и вели да ће бити „за свакога, који се науком и књигом бави: забавна, поучна и корисна: то се она свакком озбиљно и препоручује“. То јест, *писац* ју „озбиљно препоручује“, а ко буде рескирао 3 динара или 1 ф. 50 н. моћи ће накнадно искусити, да ли би боље чинили и писац и купац, да су седели с миром.

== У најновијој свесци мађарског часописа „*Élet*“ изишла је у мађарском преводу једна приповетка нашега *Љубомира Ненадовића*.

== У последње време почео се у Француској, Италији и Шпанији бунити млађи књижевни свет против натурализма Досадан му је, простачки му је, увек то те то; али тај свет не ће ни чисту романтику у смислу Виктора Нга, он хоће нешто ново а то је, да споји обадва правца у један, хоће неку мешавину између душе Игове и Золиног мозга. Вели се, да је тај правац најбољи, јер је најприроднији: као што је у животу душа везана за тело, тако треба тај дуализам да је изражен и у уметности. То би био онда неки спиритуалистички натурализам или идеалистички реализам. У Немачкој није тај нови правац још добио своје представнике.

== Из Париза долази вест, да је душевна болест генијалнога писца Ги де Мопасана тако отела маха, да су и лекари изгубили сваку наду. Неки новинар је посетио Емила Золу и питао га, шта мисли о болести Мопасановој. Зола је одговорио, да прави узрок те болести не лежи у том, што је Мопасан волео жене и теревенке, већ што је лудило наследно у његовој породици: „он је подлегао неумитноме закону природе, од којега се не може нико спасти“ — констатује доста немило кроничар породице Ругон-Макарт.

== Један немачки лист позвао је немачке књижевнике, да се изјаве, шта и како мисле о будућности немачке књижевности. Тога ради је послао њима нека питања, на која тражи одговора. Скоро сви знаменитији писци дали су му свога одговора, неки позитивно, неки негативно. Занимљив је одговор Павла Хајзеа: „Не могу се решити, да фантазије о будућности ставим на хартију, јер ми се чине тим пре ваздушастије, пошто сваки своје жеље држи у исти мах и да су могућности. С тога ми већ изгледа књижевна метеорологија сумњивија од физикалне, јер за уметности нема позитивних природних закона; њихов развитак зависи од судбе, од нових великих талената, који га прекину или му сасвим нов правац дају. Само се они могу усудити, да нашој култури прорекну известан правац, који су уверени, да је геније свагда производ свога доба, а то је наука, коју ја нисам никад исповедао.“

== Јелена Вакареску, о којој се прошле године много говорило и писало, као да ће поћи за наследника румунског престола, Фердинанда, а љубавну свезу њихову као да је потпомагала баш сама краљица, Кармен Силва, написала је на француском језику роман свога живога а под насловом „Бојка и Димитрије“, који ће по свој прилици изаћи у Букурешту.

== Главно дело Јана Коменског „Didactica magna“ изашло је у немачком преводу код Греслера у Лангенсалца.

== Американци су расписали награду од 5000 долара (преко 10.000 фор.) за најбољу песму, која ће се певати или декламовати на изложби у Чикаго

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о појединим књигама у своје време опширније говорити.)

Босиље. Песме за младеж и за свакога. Од *Ивана М. Поповића* Свеска II. У Новоме Саду. Издање и штампа А. Пајевића. 1892. На 8-ни, стр. 56. Цена 20 новч.

Божја реч. Приповетка из српског живота. Написао *Јан М. Веселиновић* Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новоме Саду. 1892. На 8-ни, стр. 36. Цена 20 новч.

Гласник српскога ученог друштва. Књига 75. *Расправе и други чланци*. У Београду у штампарији краљевине Србије. На продају у књижарници В. Валожића 1892. На вел. 8-ни, стр. 355. Цена 2 динара.

Књижица за покајнике од *Гавр. Бољарића*. (Прештампано из Б-Х. Источника). Сарајево 1892. Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића. На 16-ни, стр. 28.

Пансионаткиње. Хумореска Ернеста Екштајна. С немачког превела *Милена Николићева*. Београд. Издање браће Савића. 1891. На 16-ни, стр. 48. Цена 35 новч или 50 пара динарски

Епиктит. **Сети се ... или ручна књижица стоичког морала**. Превео с грчког *М. Ј. М.* (Преводиочево издање). Лесковац. Штампарија Н. Стојановића и С. Гемовића. 1892. На 16-ни, стр. 44. Цена 50 п д.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 14. У НОВОМ САДУ 5. АПРИЛА 1892. Год. XIX.

ЦВЕТАК У НОЋИ.

Звездице бледе на небеском вису
И тихи месец што пучином броди
Гледају цветак у слатком мирису
Што благо снива у ноћној слободи.

Венцем од зрака ките њему груди
Љубе га дахом тајанствене струје
Љуљкају песмом, што вечношћу блуди
А он је прима и звуке јој чује.

Па као жудња да му сузе мами,
У санку дрхће, мирише и стрепи,
И пије росу у блеђаној тами,
Што но га слашћу и блаженством крепи.

И слуша жудно где песмице звоне
Славуја будног из сањива гаја
Песма га диже небу и он тоне
На тајна крила слатка загрљаја.

И плаче тихо и у жудњи гори
Пламену хоће што му смрћу прети,
Не радује се ни дану ни зори
Не мари, што ће у жудњи умрети . . . . .

Ленскій.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

IX.

Тик уз гостиону налази се чардак Аврама Бојчића. Чим уђеш у двориште, угледаш трошне степенице, које воде у први спрат. Попнеш ли се степеницама горе, дођеш на узан ходник, а пред тобом су врата Хараламписјеве собе, на којима има посетница, а на њој:

Хараламппије Дрљача,
општински писар.
Дрљановац. *Јадиковци.*

Та посетница показује свакоме, који заблуди на те степенице, да ту станује један од званичника општине Јадиковачке.

Уђимо!

Он управо сада није код куће. Залева се негде румеником и мисли на бележнички испит. Тим боље; бар ћемо слободно моћи разгледати по његову стану.

Мала је то соба, облика правилне четворине с два прозора, од којих један гледа на цесту, а други на двориште. С овога се прозора отвара прекрасан видик, који ће лети Хараламписја очаравати. С онога се опет види све, што се на улици догађа. У куту међу прозорима стоји храстов кревет, који показује, до које се савршености уздигло у народу столарство, јер је он дело самога А-

врама Бојчића, господара чардака, и мимо гред речено, Јадиковачкога старешине. Кревет је покривен лепим шареним ћилимом, што је опет дело вредне домаћице. У средини собе стоји храстов сто, уз њега тешка клупа и два троношца, све опет дело Јадиковачкога старешине. Уз пећ, која је омашна, видимо путни ковчег Хараламиијев, а на зиду за вратима виси неколико комада гардеробе Јадиковачкога писара. На столу имаде дивит, перо, књига у црвеним корицама — Дневник — књига у златорезу — Петрица Керемпух —, три женске фотографије у оквирима од пужевих кућица и шкољчица. Прва фотографија показује лепу Сузану, друга одебелу лончареву ћерку, а трећа лепу Ревеку. Хараламније често — особито када је „добре воље“ — у вече подуже проседи код тих фотографија, и оне у њему буде чуства разна садржаја. Ту је и његова фотографија. Приказује га као писара код суда у Бело вару. На глави му цилиндар, — дар његова шефа — на носу наочале, а у руци велика кита јоргована. — Даље има на столу један чирак дрвен, у коме је комад свеће, која ноћу осветљује собу Јадиковачкога писара. Над креветом виси неколико слика, које по казују знаменитије призоре из живота Петрице Керемпуха. Те је слике рисао сам господин Дрљача по илустрацијама, којима је урешено то њему омиљено дело.

Једна слика приказује Петрицу, како се на Маркову тргу у Загребу погађа, да ће за добру напојницу прескочити Маркову цркву. Друга: Петрица под вешалима. Трећа: Петрица се разговара са Станом итд.

Под је набијен земљом, зидови окречени, али креч увукао прашину, па зидови посивили. Та соба није од постања кречена, а ваљада никада неби ни била, да није постала станом Хараламиија Дрљаче из Дрљановца.

У тој је соби Хараламније провео доста угодних часова. Ту је описао догађаје, ту се одавао маштању, ту се „озбиљно“ при прављао за бележнички испит, ту се с Аврамом разговарао до пола ноћи

Аврам би му приповедао доживљаје своје из талијанске војне, упознавао га с месним околностима, а Хараламније би опет њему читао по које занимљиво поглавље из Петрице Керемпуха. Аврам би тиме увек био очаран, па би ускликнуо: „Како је то дивно бити господином. Еј, да ме је мој отац дао у школе! А онда се је и могло, и те како могло! Шта данас? Данас се то више не може, јер смо голи као прст.“

X.

Хараламније Дрљача постајаше из дана у дан све већим миљеником Јадиковачкога друштва Особито је ушао милостивој госпођи у вољу. Она је напросто у њему уживала и госпођици Амалији га приказивала као правога кавалера. Осталим пак није могла да се довољно нахвали духовитости Хараламнија Дрљаче.

Госпођа Јулијана Ружићка рођена Катанчићева угледа светло божје у некоме провинцијалноме трговишту. Још у раној младости изгуби родитеље а за њено васпитање бринуо се њен старатељ, неки даљни рођак Младост јој беше врло бурна, да не кажем пустоловна. После две три пустоловине, које јој оставише не најбољи глас, остаде она усамљена, без пријатеља, иметка, заштитника, а уз то понижена. Тада јој беше близу тридесета. Напустила је своје родно место и преселила се у неки одаљени градић. Ту јој пође за руком испословати, да може отворити приватну школу за женски ручни посао, немачки, францески језик и гласовирање.

Након бурна живота озбиљан рад јој пријаше. Повукла се у тишину, а једина јој брига бијаше, да подигне школу на што већи глас, те да тако стече што више ученица. То јој и бијаше пошло за руком. И баш када јој школа најлепше цветала, појави се човек, који уништи њену школу, али зато ју учини најпре љубовцом, а за тим и супругом својом.

Тај човек беше домобрански капетан Огњеслав Ружић. Беше већ у годинама, када му Јулијана Катанчићева, запела за око. Чим му се она више уклањала тим ју је он већма тражио; а када није могао да јој се приближи, стао јој писати дуга писма, пуна жарких речи, заклињања и обећавања. Она му не одговараше на та писма, али их похлепно читаше. Та ју писма узрујаваху и довађаху у очајање. Истина, њој капетан Огњеслав не бијаше антипатичан; шта више, свиђаше јој се. Често га је знала иза застора мотрити, када се овлаш шеташе пред њеним станом Она се је једила, беснила, плакала, молила се богу, да ју не уведе у напаст. Па зашто није полетела капетану у наручја? Страх ју било, да се поново не опече. Сада

су се већ страсти биле умириле, па зар опет да стави на коцку све? Школа јој тако лепо напредује. Не, и сто пута не! Она не ће, не сме више проиграти, страсти за вољу, своју част, опстанак свој.

Ну капетан се није дао одвратити Треба јуришати. И једнога дана као Deus ex machina појави се у стану госпођице Јуле.

„За бога, шта вас довело?“ ускликну она од изненађења.

„Љубав, дивна жено!“ рече он ватрено, гледећ нетренимице престрављену женску.

„Господине, несам мислила, да би могли. .

„Војник сам! Несам могао позиву љубави да одолим. Ево, ја војник клечим пред вама. У вашој је руци моја срећа.“

„Шта радите, за бога! Ви ћете ме упропастити! говораше она узбуђено.

„Чујте ме, обожавана госпођице! Поштену вам задајем реч да мислим најпоштеније.“

Ствар се напокон тако довршила, да се међу Јулишком и Огњеславом развило нежно познанство, које је и венчањем уродило. За две три године он је ступио у мир а да не буде банбадава, латио се опћинске службе. Начеониковао је неколико година у Н., а онда у Јадиковцима.

Госпођа Јулијана бејаше својим положајем потпуно задовољна. У Јадиковцима уживаше она особито поштовање. Зваху ју милостивом госпођом и љубљаху јој десницу. Док јој је супруг живео бавила се она кућним пословима и сеоском политиком, а када јој се он после петнаестогодишњега брака преселио у вечност, упустила се у озбиљне ствари, а то највише с тога, да ублажи — како је сама говорила — превелику жалост за непрежаљеним супругом.

Поглавито се бавила питањем о еманципацији жена, а уз то се у њену салону водила главна реч о сеоској политици.

Она је била чврсто убеђена о томе, да ће се а пре а после изједначити слаби пол у свем с јаким. Треба само, да се уклоне све предрасуде, које су и створиле онај јаз у положају мушкараца и женскиња. Она је била потпуно задовољна резултатима, што су до сада у томе постигнути, а судећи по тима резултатима увераваше свакога да ће женски пол у краткоме времену стрести ланце срамотна робовања и довинути се жељене једнакости.

У поводу тога госпођа Ружићка препоручиваше шишање косе, одело да се удеси што сличније мушкоме; женска с мушкарцем да отворено разговара и т. д. „То су,“ говораше она, „на први поглед ситнице; али баш те ситнице много ће допринети скорому решењу тога питања.“ У осталом милостива госпођа није шишала косе. Испричавала се, да би се тиме на селу изврглa смеху; хаљине јој не само да несу биле налик мушкима. шта више, беху пуне разнобојних чипака и осталог уреса, да је наличила детлићу.

После обеда или вечере пушаше она редовито по једну цигару. „То,“ говораше она, „поспешује пробаву, чини машту полетном; а на покон, када мушкарци у томе уживају, ко и којим правом може захтевати, да се женске тога уживања одрекну!

Госпођа Ружићка говораше погрешно српски, неправилно немачки, средње француски. Читаше немачке романе, (Вертера је скоро на изуст знала), особито се наслађаваше романтиком у тим романима. Претплаћиваше се редовито на све листове, који су се бавили еманципацијом жена. И сама је кад кад написала који чланчић за „Женски Свет.“ Њене радове уредништво не само да радо примаше, него увек пропраћиваше ласкавим опаскама. И карташе се та мушкобана. Играше средње фарбл, изврсно префаранс, а погрешно дарде.

Када јој је умрьо супруг, бејаше превалила педесету. Коса јој беше проседа, лице здраво, тело пуно. Руке јој несу биле баш нежне, а ноге доста овелике То је она и захтевала од еманциповане жене. Кукаст нос, сиве живе очице, оштар говор, све то показиваше, да у те жене има лукавства енерђије и разума.

Иза смрти супругове, примила је приличну потпору из некога фонда. У први мах се мислило, да ће она напустити Јадиковце, те се преселити у град, где се удобније живи. Та помисао није била основана, јер удовица капетана Ружића није се никада одселила. Она је то испричавала: „Зар могу оставити место, где мој супруг, кога сам тако љубила, борави вечит сан? К томе сам наумила, да озбиљно радим на остварењу једног замашног питања: еманципација жена. А може ли се где озбиљније радити, него у сеоској тишини.“ А ми додајемо да гђа Јулијана није поглавито с тога напустила Јадиковаца, што

*

је тамо уживала потпуно поштовање, чега у граду не би било. Тамо би она била ишчезла.

Хараламппје Дрљача бејаше радо виђен код милостиве госпође. Она је њега упознавала с идејама о еманципацији жена. Радовала би се, што је нашла човека у такову месту, као што су Јадиковци, који ју потпуно разуме. Хараламппје Дрљача бијаше се тако удубио у разлагања госпође Ружиљке, да је већ и сам стао изрицати судове о томе. Тако н. пр. људе не би требало делити на мушке и женске, јер су сви људи него на бркате и не бркате.

„Браво! Дивна идеја!“ ускликну еманципована жена. „Морам опширно о томе писати у „Женском Свету,“ те препоручити, да се тај назив и прихвати. Како сам вам благодарна, Хараламппје Дрљача! Ви сте једини у целим Јадиковцима, који ме право схвата и разуме. У вама налазим право душевно уживање.“

А Хараламппје Дрљача упознаваше опет милостиву госпођу с идејама керемпухизма, упознаваше ју с лепотом и узвишеношћу поезије Петрице Керемпуха. Госпођа се слатко смејала досеткама, али ју лепота није узносила. То је Хараламппја не мало једило, те је он у свој дневник написао:

„Петрица Керемпуше! Први пут си у животу понижен и то од особе, која се интелигентном држи. Али нека те теши то, да она нема никаква осећаја за лепоту и узвишеност.

Хараламппје Дрљача био је на то одлучио, да више не ће посећивати госпође Ружиљке; али када га она осмехом укорила, заборавио је одлуку своју, те је опет бивао гостом милостиве госпође. Ишао је тамо тим рађе, што му се пружала згода, да се поближе упозна с госпођицом Амалијом.

XI.

С почетка је међу господином Хараламппјем и госпођицом Амалијом разговор текао споро и сухопарно, а кашње већ поверљивије.

„Шта ви, госпођице читате?“ питаше ју једном.

„Приповетке на немачкоме језику.“

„Па шта се тамо приповеда?“

„О, љубави, и то несретној.“

„Где се плаче?“

„И плаче се. А то је тако лепо читати. И тако ми је жао, када читам како се н. пр. двоје воле, па се не могу узети...“

„Даље, молим!“

„Па се онда отрују или убију.“

„Из револвера!“

„Да. Најпре драган драгу, а онда себе. А то је тако жалосно, да ми онда махом сузе потеку.“

„И ви плачете?“

„Боже мој, дакако!“

„Због таке будалаштине?“

„Боже мој, ала сте ви... Та то се догађа. И гђа милостива каже, да је то модерно...

„Плакати?“

„Ах, идите... Такове приповетке читати.“

„Штета времена“

„Ах, то је узвишено.“

„Читате ли српски?“

„Не.“

„Према томе несте ни читали Петрицу Керемпуха?“

„Петрица Керемпух! Како је то гадно име! То је био какав разбојник, зар не?“

„Госпођице, криво мислите.“ Керемпух је био најпоштенији човек, и ја не могу дозволити, да у моме присуству ма ко мрчи успомену његову.“

„Не жестите се, господине Дрљача! Ја сам само мислила.“

„Да га само прочитате, онда би за цело друго мислили. Када се чита Керемпух, онда се дакако не плаче. Та он није био така луда, да се иде убијати, када је живот тако леп.“

После кратка ћутања упита Дрљача:

„Изволите ли можда читати Керемпуха?“

„Ја ћу вас молити.“

„Добро, али ја ћу бити коментатор, јер почетник без тумача не може те књиге да разуме. А ја, не да се хвалим, него говорим вам потпуну истину, проучио сам најтање танчине, па ћу вас моћи на све лепоте упозорити. Вама ће то читање — нема сумње — омилети.“

„Видићемо.“

„Када можемо отпочети!“

„Сутра ако нема запреке.“

Сутра дан је Дрљача читао Петрицу госпођици Амалији. Почео је призором, где разговара Петрица са Станом Када је прочитао, с поносом погледа госпођицу и упита:

„Није ли то узвишено?“

„Гадно је то, господине Хараламппју!“

„Гадно? Та тиме ме доводите у очајање.“

„Највећа простота!“

„Какав израз, госпођице! То је природно како се говори. Ту нема увијања, а све је јасно и разумљиво, уз то узвишено. Ко ће на ово плакати! Тако красна дијалога нема у вашим приповеткама. У осталом, ја вам остављам Петрицу Керемпуха. Прочитајте га на само. Можда ће вас ипак предобити. Но није доста само читати, треба и промишљати. Ја сам можда почео с призором, који није према вашим назорима. Отале не смете закључивати да је и друго за одбацивање. У самоћи...“

„Добро, прочитаћу.“

Неколико дана за тим упита Харалампије Дрљача:

„Ну, а шта мислите о Керемпуху?“

„Ништа. Ја вам књижицу повраћам.“

„Јесте л' прочитали!“

„Прочитала сам, па...“

„Престала.“

„Такова дивота.“

„То је све тако просто.“

Харалампије се љуто кајао, што је први пут понудио ту обожавану књижицу другоме. Погрда! Никада неће више...“

(Наставиће се).

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Наставак.)

Када је затим још једном рекла пепелу његовом: „С богом остај!“ оде с гробља, па затим оде у крчму натраг у Сарапол, да још једном преноћи у пустој оној собици. Кад идућег дана хтеде поћи, даде јој крчмар три рубље уверавајући је, да је то једини остатак од силних трошкова око сахране и других ствари. Јелисавета их узе са захвалношћу, као да јој је то благо, на ком има да захвали свом браниоцу, дошло с неба, у ком се он сад настанио. „Ах,“ понови она, „мој вођа, мој анђео хранитељ, тебе је дакле и преживела твоја милосрдност!“

Ипак није могла на свом усамљеном путу да задржи сузе; све је њојзи било предмет жалости. Кад какав сељак или радознао путник је погледа и испитује, нема више свог часног пратиоца, који је сваком уливао поштовања према њима двома; кад је умор савлада, да се одмори, а прође ли каква празна кибитка никад није смела да је задржи од страха, да неће морати чути како ће је одбити или можда и ружну увреду; међутим је хтела да задржи оне три рубље до највеће нужде, а не да их зарад какве мале угодности за час потроши. Сад се сиротица морала задовољити и најсиромашнијим уточиштем а јела је најјефтинија али и најгора јела.

Пошто је тим начином врло тешко напредовала, тек првих дана октобра стиже у Казан. Већ неколико дана дувао је јак ветар са северо-истока па на обалама Волгиним нагомилао горостасне гомиле леда. Само се једним правцем могло чамцем прећи преко воде, иначе се морало са санте на санту скакати. Возари, који су били научили већ на таке опасности, превозили су само онда кад су се надали, да ће им се добро платити, а ретко који путник, да ће се изложити великој опасности с њима да прелази преко реке. Јелисавета хтеде, не мислећи на опасности, ући у један чун, али је опоро одбише возари, сматрајући ју, као луду, и рекоше јој да јој неће допустити да пређе реку, док не буде тврда кора на реци. Она запита, колико времена треба за то. „Бар четрнаест дана,“ био је одговор. Она се одлучи, да покуша одмах прећи. „Молим вас,“ рече молећим гласом, „за име божје; помозите ми да доспем преко; ја долазим чак иза Тоболска а хоћу у Петроград, да молим цара за милост мога оца, који је прогнаник у Сибирији, а имам тако мало новаца, да ми ништа неће остати за даљи пут, ако у Казану пробавим четрнаест дана.“ Ове речи дирнуше једног возара; он узе Јелисавету за руку, па јој рече: „Ходите ја ћу покушати, да вас превезем; ви сте добра ћи, која поштује Бога а љуби оца свог; небо ће вас штитити Он уђе с девојком у чамац и тешком муком пређоше преко, на другој обали му се Јелисавета срдачно захвали и хтеде му дати какав новчан дар. Она извуче свој новчаник у ком није било ни пуно три рубље „Сирото дете,“ рече возар, посматрајући њено сво благо, „даклем то је све што имаш, то је све, чим мислиш до Петрограда доћи, и ти мислиш, да би Никола Кизолов примио од тебе новаца. Не, ја ћу ти још дати штогод; то ће мени и шесторо деце моје Бог вратити.“

За тим брзо баци мали један новац и удали се довикујући јој: „Бог-те сачувао, ћерко добра!“

Јелисавета подиже бачени новац па гледајући на њ рече узбуђено: „Узећу и то, за оца свог.“

Време беше лепо и ведро, али одједаред дођоше са севера врло хладни ветрови. Пошто је четири сата без престанка дувао јак ветар, Јелисавета се врло умори. Никакву кућицу или колибу да угледа; а она онда хтеде потражити уточишта на подножју малог једног брежуљка, где развањено стење чињаше угодну заветрину. Ту у близини пружала се растова шума; само на овој обали реке Волге почињу се виђати ова дрвета. Јелисавета није знала за така дрва, јер их досад није још видела, па ма да су изгубили већ своју драж, још се Јелисавета чудила њиховој лепоти. Али ма како да су лепа, опет их Јелисавета није имала радо, јер су ју и сувише подсећали на даљину од родитеља јој; њој најмилија беше јела. Јела је прогнаничко дрво, дрво, под којим је одрасла и детињство провела, и под којим се сад њени родитељи може бити одмарају. Те мисли јој натераше сузе на очи. „Кад ли ћу их видети опет, рече уздишући. Када ћу чути њихов мио глас, кад ли ћу се вратити овим путем, хитајући у њихов загрљај?“ На те речи се окрену натраг Казану чије се куле у магли још распознаваху и тврдиња татарског првака.

На свом путу често је Јелисавета наилазила на предмете, који јој будише тугу у срцу: то беху час несрећници двоје по двоје у ланцима, које су слали било у мајдане Нерчинка, да се тамо све до смрти пате и робују, било у Иркуцк, да насељавају обале Ангоре; час је сретала читаве руље насељеника, који на цареву заповест мораху насељавати какву, ново сазидану варош на кинеској граници. Једни су ишли пешке, а други беху натоварени на кола са ковчезима и орманима, с псима и живином. Сви ови људи зацело скривили су нешто, можда би да нема Сибирије, и стрељани били; сви они дакле ражалише Јелисавету, али кад је сретала каквог отменог прогнаника, праћена сенатским чиновником, и чији племенити стас беше налик њеном оцу тада јој и сузе текоше; она би се смирено приближила несрећному, па му је пружала оног што му је пружити могла; не беше то злато, јер тога није имала, али то је било оно, што обично боље теши и што и најбогатији и најсиромашнији једнако може да даје, то беше: сажаљење. Та сажаљење беше једино благо Јелисаветино; сажаљењем је олакшавала беду несрећника, које је на путу сретала; јер дошавши до вароши Владимира, остала јој је још једна једина рубља. Скоро пуна три месеца је требала од Сарапола до Владимира, а хвала руском гостопримству, које не прима новаца за хлеб и млеко, те њено благо није се још са свим исцрпло. Али већ је у многом чему оскудевала: обућа јој беше подерана, а њено одело једва ју је чувало од зиме, која беше већ прешла тридесет степена, и сваки дан биваше све хладније. Две стопе беше дубок снег, кадгод се још у зраку смрзавао, и падао као туча, тако, да се није могло разликовати небо од земље. Други пут опет наиђоше страшни ветрови, који би однели Јелисавету у ваздух, да није себи ископала јаму у снегу па се у њу завукла.

Када бура једног дана подиже у вис снег па начини као зид од снега, који помрачи сво небо, Јелисавета је морала стати, јер није могла распознати пута. Она прибеже једној стени да се може одржати у силном вихору. Док је тамо стајала наслонивши се, оборене главе, учини јој се као да из велике даљине чује вику, која јој ули наде, да ће се боље уклонити од овог чуда. Тешком муком ишла је према оној страни, од куда се чула ларма и заиста спази једну покрхану кибитку, а недалеко и колибу. Она се пожури тамо па закуца на врата; једна баба јој отвори. „О, сирота девојко,“ ослови је она, дирнута бедним стањем девојчиним, „од куда ти, у тим годинама овде, сва подерана?“ — Јелисавета одговори као обично: „Ја долазим из далека, чак из Тоболска, а идем у Петроград, да молим милост оцу свом.“ На те речи подиже главу човек, који је до сад мирно седео, наслонив се на лактове. „Шта велиш?“ рече он, „ти у таком стању, по оваком времену, из Сибирије, да молиш милост у Петрограду за оца? Ох, и моја ћерка би ваљда, тако радила, али ме отргоше из загрљаја њеног, а није знала куда ме одвукоше, нити могаше молити за мене. Умрећу, а нећу је видети... Не може човек далеко од свог детета живети.“ — Јелисавета дрхташе. „Господине,“ рече она живо, „ја мислим, да се може неко време далеко од детета свога живети.“ — „Сад, кад познајем своју судбину,“ настави прогнаник, „могао бих рећи то својој ћерци; ево писмо, што сам јој написао. Ево кочијаш тих покрханих кола ту напољу, однео би га радо у Ригу мојој ћерци, кад би му могао ма штогод новаца дати; али ни паре немам код себе; све ми отеше.“

Јелисавета узе из џепа још једину рубљу, поцрвеневши што није могла више дати. „Ево, ако буде доста,“ рече, давши новац прогнанику. Овај притиште на уста милостиву руку, па брзо оде, па се погоди са кочијашем, који се задовољи тим. Као да је сам Бог благословио тај дар, јер он је био посредник да се доцније састане отац и ћи а тиме је усрећена једна породица.

Када се умири бура, пође Јелисавета опет на пут. Она загрли стару жену, која се за њу старала то време док је ту била, као за своју рођену

ћерку, па на растанку рече сасвим тихо, да не чује прогнаник: „Ја вас не могу наградити, јер немам више ништа; могу вам само обећати благослове мојих родитеља, то ми је сада једино богатство.“ — „Шта сирота девојко,“ прекиде ју стара жена са свим јасно, „ви сте дакле све дали?“ Јелисавета порумени, па обори очи на земљу. Прогнаник подиже руке небу, па клече пред девојку. „Анђеле, који ми све даде,“ рече јој он, „зар ништа не могу за тебе учинити?“ Један нож је лежао на столу; Јелисавета га узе, те одсече њим један прамен своје косе, па рече предавши га прогнанику: „Ви идете у Сибирију, видићете тамо управитеља Тоболског; подајте му то, молим вас. Реците му, Јелисавета то шаље својим родитељима.. Ваљда ће допустити да се пошаље мојим родитељима тај малени знак живота детета њиховог.“ — „Заклињем се да ћу испунити вашу жељу,“ понови прогнаник, „а будем ли где год близу ваших родитеља, знајте да ћу их потражити и испричати им шта сте ми учинили данас.“

Срцу Јелисаветином био би какав царски поклон мање мио, него нада на утеху родитеља јој. Није сиротица ништа више имала, само мали новац од оног возара на Волги, па ипак је она окусила праву једину срећу богатства: обрадовала је оца, а утешила једну сиротицу ћерку. Ето шта може да учини једна рубља, у рукама милостивим!

Од вароши Владимира до села Патрова је околина пуна баруштина а покривена брестовим и растовим шумама. Лети чине та разна дрвећа пријатне лугове, које веселе око, али тада су уточишта разбојничка; зими их се мање боји, јер у дрвећу без лишћа не могу се сакрити. На свом путу чула је наша путница о разним крађама, које су починили. Да је имала што год, можда би је ти гласови и застрашили: али приморана, себи хлеба просити, мислила је да ју сиротиња од сваког штити и да ће слободно и без опасности шуме пролазити.

Неколико врста пред селом Патров, начинила бура велики главни друм, што води у Москву, непролазним, а путници, који хтедоше у Москву, били су због тога приморани, да чак унаоколо обилазе преко бара, које је Волга ту начинила; те баре беху тако дебелим ледом покривене, да се преко њих, као преко суве земље могло ићи. Јелисавета пође тим путем, како су јој то путници описали; лагано је она ишла преко леда. Али пошто се није јасно видео пут упаде у неку каљаву рупу, из које се тешком муком извукла. Великим напрезањем успе се на неко узвишење. Сва од блата и умором савладана седе на један камен па скиде своје обуће, да се осуше на сунцу, које је у тај мах јако светлило. То место беше врло страшно, нигде трага од живота људског, на широко и на дугачко се није могло бар једног човека видети, нити икаква гласа разабрати. Јелисавета увиде да је залутала и покрај своје храбрости се врло уплашила. Иза ње беше баруштина, преко које је прешла, и од које се крај није могао догледати. Већ се почело смркавати. Макар да је била врло уморена, подиже се у нади, да ће гдегод наићи на какво прибежиште или на људе, који би јој помогли, да нађе, где да се склони; лутала је унаоколо, али заман. Ништа није видела ни чула, али ипак долазило јој је, као да је људски глас испунио радошћу њено срце... Уједаред зачу више гласова и набрзо виде више људи, који долазише из шуме... Она им пуна наде пође на сусрет; али што су јој били ти људи ближи, тим више јој се радост претварала у страх. Њихова страшна спољашњост, њихова дивља лица учинише јој се грознија, него усамљеност. Сад се тек сети, да су јој говорили о разбојницима, којих је набројено млого било у тим крајевима. Она паде на колена, да се Бог смилује на њу и да је охрабри. Међу тим дође руља сасвим близу, стаде пред Јелисавету, посматра је и најпосле запита, од куд долази и шта ради ту. Девојка одговори дрхћућим гласом, оборивши очи, да долази из Тоболска, а иде цару, да моли милост њеном оцу; још додаде, да тражи гдегод уточишта. Људи се чуде, испитују је даље а види се да хоће да дознају, колико је новаца понела, на толики пут. Она извади онај једини новац, од возара што га је добила, па показа руљи. „Је л' то све?“ питају они. — „Све,“ рече им девојка. На те речи погледаше разбојници један на другог; није их ништа тронуло, јер то не допушта навика разбојништва; али они су изненађени, немају ни појма о оном што виде. За њих је то нешто натприродно, и изгледало им је као да ову девојку штити нека непозната сила. Нису некако смели, да јој штогод зло учине, али нису смели ни добра учинити. Они се удалише, говорећи међу собом: „Оставимо дете, пустимо га, јер сам Бог је с њом!“

Јелисавета се подиже па брзо пође, колико је брже могла, на противну страну; она уђе у шуму. Тек што је неколико корачаја пошла, кад се нађе на раскршћу а мало даље виде м лу капелу, посвећену светој богородици, а поред ње стајаше кажипут за разне вароши. Јелисавета осети да је спашена, па паде изнемогла на колена; разбојници се нису преварили, сам Бог је био с њом,

Младо девојче није више осећало свој умор, нада јој снаге даде, лако је ишла путем у Патров,

наскоро наиђе опет на Волгу, која ту, код те вароши, чини кут и запљускива зидове сиромашног калуђеричког намастира. Јелисавета се пожури да закуца на гостољубива врата намастирска; кад уђе унутра, исприча им своју беду и невољу и замоли уточишта, које јој одмах и дадоше. Примише је као своју сестру; кад се нашла међу овим побожним и чистим душама мислила је, да је опет нашла своју мајку. Проста и скромна прича њенога живота и путовања служио је свима калуђерицама, као пример и углед. Ове добре сестре чудиле су се, слушајући причу ове девојке, која је претрпела толико искушења, без да је и једаред клонула, под силним теретом. Беше им жао, што јој нису могле новаца дати, јер њихов намастир беше врло сиромашан. Није имао никаквих прихода, него оне су све живеле од милостиње. Али ипак нису могле пустити, само сироче да иде даље у подераним хаљинама и обући; оне скинуше са себе па њојзи поклонише, а свака јој даде по нешто од свог одела. Јелисавета хтеде одбити њихове поклоне, јер милостиве сестре и саме оскудеваху у потребним стварима; али ове показаше на зидове намастирске, говорећи: „Ми имамо обране, а ти немаш, то мало што имамо твоје је, јер си сиромашнија него ми.

Најпосле ево Јелисавете на путу, што води у Москву; чудила се необичном животу, којим се тамо живило, мвожини кола, саоница, људи, жена, који, као да сви јуре овој великој престоници. Што ближе вароши, све више света. У селу једном, у ком се задржала, наилази на пуне куће људи, који и мало парче места, по врло високу цену издају, тако да сиротиња, која нема да плати, једва доспе где да добије ноћишта. Колико ли је и ту суза пролила! Али опет није клонула, јер не заборавља, да је Бог сведок њених жртава, којима је мета, срећа њених родитеља. Али она се и не поноси, јер је и сувише невина, а да би мислила, да тиме, што подноси све муке и беде зарад њених родитеља, више чини него своју дужност, а можда и сувише нежна, да неко потајно уживање осећа у том, што за друге трпи.

Међутим почеше са свих страна звона да звоне, топови загрмише од Москве, а Јелисавета се сва уплаши, јер досад није никад тако штогод чула Уплашено запита неке људе у богатој ливреји, што се ту нађоше, за узрок пуцању топова. „Зацело сад улази цар у Москву“, одговорише јој они. „Шта?“ рече изненађено, „зар цар није у Петрограду?“ Сажаљевајући ју, слегоше раменима па одговорише: „Али сиротице, зар незнаш, да Александар долази у Москву, да се ту крунише?“ Јелисавета радосно склопи руке; само небо јој дође у помоћ, послао јој је самог цара на сусрет, који је у рукама имао судбину њених родитеља. „Ах“, повика она, окренувши се земљи прогнаничкој, „драги родитељи моји, зашто се сада само *ја* надам, зашто ли не може глас ваше срећне ћерке, чак до вас да дође!“

(Свршиће се.)

ПЈЕСН О КРАЉУ ЛУДОВИКУ

на Мухачкому пољу погибшему бој бијући с царем турским Сулиманом 1526.*)

(Из једне врло старе писане српске песмарице)

Санак снила хунгарска краљица
Лепа љуба краља Лудовика,
У Будиму граду бијелому,
Санак снила у санку видила**)
Да се ведро небо провалило
Над Будимом над бијелим градом,
Да је сунце на земљицу пало,
Да је јасни месец помркнуо,
Светле звезде месец одбегнуле,
Самом крају неба прибегнуле,
Да су утве Дунав прелетиле,
И пале су на поље Мухачко.
Свезнавари санак тумачише***)
Тумачише ал' не докучише,
Него једна млађана девојка,
У Будиму граду одгојена.
Краљици је санак тумачила,
И тихо јој беше беседила:
Штоно јеси у санку видила
Да се ведро небо провалило,
Над Будимом над бијелим градом,
То ће Турци Будим освојити;
Што л' је сунце на земљицу пало —
То ће Турци краља погубити;
Што л' је јасни месец помркао —
То ће њему потавнити лице.
Што л' су звезде месец одбегнуле —
То ће њега одбегнути слуге.
Што ли утве Дунав прелетише
И падоше на поље Мухачко —
Оно Турци Дунав пребродише,

*) У рукопису стоји погрешно 1576.

**) Овај стих у рукопису двапут.

***) Преписивач је метнуо „толмачише.“

На Мухачу табор учинише,
Колико је Мухач поље равно
Свега су га Турци притиснули.
Пред њима је Отмановић царе
По имену силни Солимане.
Истом она санак тумачаше
Дође књига краљу хунгарскому
Од силнога цара Солимана,
У књизи је краљу говорио:
Кад разгледаш белу књигу моју
Пошаљи ми кључе од Будима,
Или ходи да се огледамо
На мухачком пољу широкоме.
Кад Лудовик белу књигу прими
Купи војску по Будиму граду,
По Будиму и око Будима,
Скупи војске тридесет хиљада.
Али јадан самомишљен бјаше,
Мудрих људи наук не примаше,
Поглаваре не меће војнике,
Већ владике, фратре редовнике,
Који нису Турак' ни видили
Камо ли су бојак с њима били.
Млада краља на зло наведоше,
Хунгарију у зло оборише.
Није сабља за попа ни фратра
Већ круница и крст испод врата.
Чуда брајко и покора тешка,
Калуђера видети витеза!
Фратри имају живот манастирски
Епископи делати пастирски,
А господа сабље препасати
И витешки свуда војевати.
Краљ Лудовик младо момче бјаше,
Војевати јоштер не знађаше.
Не хте слушат' хунгарску господу
Већ бискупе узе за војводе
Зове себи Томорија фратра
Францишкана по имену Павла,
Калочкога архиепископа.
Те је њему тихо беседио:
Ти ћеш мојом управљати војском,
Слушаће те пјешци и коњици,
Сва господа и сви владаоци,
Од прелепе земље Хунгарије.
Пак подиже своје витезове
Тридес'т хиљад' младих Угричићах
Пак отиде на поље Мухачко.
А када је Турке угледао
Бијаше се краљу уплашио,
Говорио хунгарској господи:
Светујте ме моји витезови
Можемо ли с Турци бојак бити,
И смемо ли на њих ударити?
Веле њему хунгарска господа:
„Лудовиче, наша круно светла
Немој губит' ни себе ни војску,
И сву равну земљу Хунгарију,
Тријест тисућ' више немаш војске,
Триста хиљад' имаде Турака.
Удариће десет на једнога,
Погубиће Турци до једнога.
Почекајте три бијела данка,
Јер ево нам добра помоћ иде,
Запољане, од Ердеља бане,
И с њим војске тридесет хиљада.
Иде тебе помоћ од Хорвата,
Са петнаест хиљада јунака.
Пред њима је од Хорватске бане,
По имену витез Франкепане.
Тријест хиљад' иде од Прусије
Од Прусије и од Бохемије,
Пред њима је јунак од стратине (старине?)
Бранденбурго бане од Прусије.
Павел бискуп њему говораше:
„Не чекајмо помоћи од бана
Већ удримо слободно на Турке
Да ми наше посветимо руке,
Биће твоја дика и похвала,
Придобиш ли пресилнога цара,
Без велике од бана помоћи,
Која ти је намислила прићи.
Послуша га, уједе га змија,
Те удари на цареву војску.
Све до подне краљев мејдан бјаше,
А по подне Турци предобише.
Изгибоше хунгарска господа,
Бранећ' свога краља Лудовика.
И погибе фратер францишкане
Калочкога града епископе;
Још и бискуп од Босне поносне,
Архибискуп Остро(го)на града,
Са остали многи редовници.
Познадоше што ће рећи Турци.
Ту погибе краљу од Будима,
Утопи се у воду студену.
Утече му слуга Миовиле
Те побеже беломе Будиму,
Пак дозивље будимску краљицу.
Те јој тихо говорио бјаше:
„Бежи, јадна, кудагођер знадеш,
Погибе ти краљу Лудовиче.“
Одговара краљица будимска:
„Не будали, слуго Миовиле,
„Ниси, јадан, краља ни видио,
„Већ си пио вино по Будиму,

„Вино пијућ' љубио девојку.“
Али вели слуга Миовиле:
„Зло ти вино, а горе ти било!
Није ми се изломило перје
Напијајућ' вино по Будиму,
И љубећи Будимке девојке,
Већ се моје изломило перје
Бојак бијућ' с царским делијама.“
Када га је она разумела
Низ образе сузе проливала,
Пак покупи и сребро и злато,
Ситни бисер и драго камење,
Те побеже Пожуну белому,
Где се круне краљи од Будима.
На путу јој лоша срећа бјаше,
Пустајије на њу ударише,
Отеше јој и сребро и злато,
Ситни бисер и драго камење.
Оста плачућ' у гори зеленој,
Кукајући кано кукавица,
Сузе ронећ јадна удовица:
„Еј, неверо, од Бога проклета!“
И од тада, побратиме други,
Оста турска равна Хунгарија.
Тешко мајци будалу родећи
А краљевству дете владајући.*)

*) Песму ову што пева битку на Мухачком пољу г. 1526., том мађарском Косову, нашли смо у старој некој писаној песмарици, која је својина пречасн. госп. Мирона, игумана манастира Ковиља. Из те песмарице донели смо већ једну малу народну песму и један цитат из уметничке песме о копању Фрањиног Канала и о деди Змаја-Јовановића, Киш-Јаношу, који је при копању тога канала стекао заслуга. Ова народна песма о Мухачкој битци приписује пропаст краља Лудовика томе, што су на чело војске дошли арцибискуп и уопште црквени великодостојници, а не прави војници и магнати мађарски. Но ваља нам приметити, да је арцибискуп Томори, који се у песми спомиње, био најпре војник и заповедник војске у Будиму, па је тек доцније отишао у калуђере и дотерао до арцибикупске столице, што народ певајући ону песму није знао. Ми не верујемо, да је ова песма до сада где год штампана. Ур.

ПОДЛОВЋЕНСКО ЦЕТИЊЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

(Наставак.)

Подјела синова Ивана Боројева.

Наскоро по Ивановој смрти раздијеле му се синови на троје: Бороје и Владислав остану заједно на очево огњиште, а Вушур и Драгослав одијеле се.

1. *Вушуровићи.*

Вушур узме дио очевине под брдо Ставор у Томиће (бјеличко село), па се ту настани и намножи.

Доцније један његов потомак, именом Шпиро, побјеже из Томића због убиства, па се настани код града Котора, ту се намножи, — од њега су данас Шпиљари.

2. *Драгосављевићи-Шабани.*

Драгослав, најмлађи брат, узме дио очевине на Љуботињ, ђе се и настани. Кад оно 1702. год. ишћераше Црногорци потурчењаке, Никола Драгосављевић уфати ободског каваз-башу Шабан Бега, посјече га, па скине с њега турско ођело и сам га на се обуче и дође у то Шабан-бегово ођело на Љуботињ, те му се узругају Љуботињани: „Шабане, Шабане!“ — па му то име и остане, те се и његови потомци прозваше Шабани.

Но као да се од све браће најмање намножио Драгослав.

Боројe и Владислав живјели су заједно до дубоке старости, па се и они подијеле. Боројe као најстарији Иванов син остане на очево огњиште и узме Нижебатину, па огради кућу при крају, а Владислав узме Вишебатину.

Од куће једнога до другога прокосише и прокрчише „брацки“ (бацки) пут, који се и данас види испод Доњег Краја и тако зове. Они су били посвојили и ловћенску планину, па је у доцније вријеме припала та планина Баицама и Његушима.

3. *Боројевићи.*

а) *Иванишевићи.*

Боројe имаше два сина: Иваниша и Данца; Иваниш је имао сина Вукца, чији су били синови Ђуро и Радуле. Радуле је имао само једног сина Пера, а није Радуловијех потомака ни било на Цетињу нигда више но по једна кућа; по Радулу и прозивају се његови потомци Радуловићи-Иванишевићи.

Ђуро Вукчев имао је преко хиљаду брава, који су му пашли у Созини, више Паштројевића, па је — по обичају — одагонио у гору оно, што је преко хиљаде имао, али су се брави опет врћали крду.

Ђуро имаше Станишу и Шћепана; Станишини синови били су: Андрија, Вуко и Милош, а Шћепанови: Дамјан, Јовиша и Никац.

Ови шест братучеда сваде се на Пољицу Боковском усред зиме око пиће с Борозанима; Боро-

зани с ове свађе добију једну рану, за коју су до скоро тражили пет цекина, али им се затраживање није издало.

Шћер Станише Ђурова била је удата у Црмницу, а Ђуровијем потомцима исто је стока стојала у Созини, па отиду неколико Иванишевића на част у Црмницу у пријатеља, те уз пут плијене нешто стоке и доћерају у Созину, ђе се посваде с Паштровићима, те седам од њих посјеку Паштровићи, а они послије дигну чету, освете оне седам и одвише посјеку Паштројевићима главу једног Рађеновића, за коју главу и до дана данашњега Паштројевићи туже Иванишевиће. О овоме има и пјесма, која ми није позната

Иванишево потомство истина живо се је — тако рећи с дана у дан — множило, али се његово потомство због крви и разнијех случајева у разна доба расељавало с Цетиња, те их и има данас: Иванишевића на Цетињу, у Црној Гори; Иванишевића и Радуловића у Попову, у Ерцеговини; Радуловића у Гацку; Иваниша у Будви; Иванчића на Корчули; Иванишевића у Биограду и у Петрову Селу у Шумадији. Прије 200 година један Иванишев потомак дигне због крви с Цетиња; па се настани у жупу Нишицку. Жупљанима је било крсно име — као што је и данас — св. Лука, а онда се је славило и пријатељи стојали по седам-осам дана, те овај Иванишев потомак — како је славио Ђурђев дан он сам, а други Жупљани св Луку — промијени своје крсно име св Ђорђију, а замијени га крснијем именом Жупљана, св. Луком, пошто он није могао издржавати толики трошак самац „кршњак" у туђем племену, а новајлија. Послије пређе из Жупе у Ерцеговину, па неки од новијех потомака мјесто свога правог презимена Иванишевићи, приме нове надимке, нова презимена, као Љепаве, Мачуге, Главати и т. д. а неки пак задрже своје право презиме — што нек им служи на част — то су Иванишевићи у Мостару.

б) Дапчевићи.

Потомци Дапца Боројева нијесу се — да се зна — „никад" дијелили, те их је била јарка и у једно исто доба о једноме чукљу у кући Дапчевића, чијој се кући темељ и данас добро познаје у селу Иванишевићима под именом „Веље Међе" — висило је седамнаест мачева, које су пасали људи тога дома.

Дапчевићи су били људи познати, силни, самовољни, напасни, опаки, а јунаци.

Једном позове Св. Петар све главаре на договор на Кућинску главицу, а Дапчевићи не шћену доћи, са шта их прокуне Св. Петар, те наскоро за тим помру, а остану само двојица, те се и они подијеле.

Како је био омрзнуо на њих Св. Петар, то их помрзе и сви Цетињани, те они — видећи, да им нема стана на Цетиње, — дигну у Црмницу, на Трново, али су их и ту попријеко гледали, те и о томе дигну: један пређе преко Сутормана и насели се у Мркојевиће, ђе се и потурчи; па и тамо нијесу најбоље проспершли, јер су Турци двојицу потомака новог предигаоца због њихове самовоље одма погубили.

Други пређе на острово Врањину у Скадарско блато, ђе се настани, те их има данас тамо 4—5 кућа, па су се до скоро прозивали и потписивали Иванишевићи, и сад као да су се почели потписиват Дапчевићи као што се потписују и они у Мркојевићима.

Док су Дапчевићи били на јеку, имали су више стаја около Цетиња, ђе су им чељад и стока стојала.

4. Владисављевићи.

Владислав — како већ казах — узе дио очевине Вишебатину, па често долазаше на Бату, те се око домаћије послова разговараше с Боројем, од тада и остаде Бата зборно мјесто Доњокрајаца.

Бата је и добила своје име од тепања, од милостивог разговора — „бате" (брате).

Владислав бјеше озбиљан чојек, јунак и умиљат, веома мио Мари Иван-беговој, те често и долазаше Мара шетњом у Вишебатину, па јој бјеху прочистили и лад начињели ва једној главичици, ђе почиваше, кад ћаше доћ, па се та главица и дандањи зове „Марина главица".

Од Владислава су данас три браства.

а) Ивановићи.

Ивановићи су се скоро тијем презименом прозвали по Ивану ђеду онога гласитога и познатога јунака, који се у цетињском манастиру с 30 Доњокрајаца затвара по наредби Св. Петра, кад овај бјеше пошао у Брда, по ђеду Маркише Илина. Позната је у Црној Гори та јуначка кућа од постанка њена; сувишно би било набрајати вам јунаке, љуте гује и припознате људе те куће, па и оне, који су данас већ покојни; истина не буди притворна: и данас та кућа не заостаје у томе, но их има и данас не само у Црној Гори, но и ван ње вишијех чиновника и грађана, који живе као племићи.

б) Мариновићи.

Мариновићи се прозивају по Марину сину Владислављеву, који је остави по себе више си-

нова, али, који се за много — као ни стари Дапчевићи — нијесу делили, те је и у њиховој кући у једно доба о једном чукљу висило осамнаест мачева. То су били људи вјешти, мудри и паметни, умјели су се у свакој прилици наћи; а још у „старо“ вријеме путовали су много изван своје отаџбине Црне Горе. У вријеме Млечића било је Мариновића уваженијех људи и заповједника појединијех мјеста, области, дјелова; из тога времена имамо већ и неких писама писатијех од истијех Мариновића — највише из Котора.

Данас је мало тога братства.

в) Бошковићи.

То је братство од трећег Владислављева сина, Бошка Вазда је било мало тога братства, па и данас нема од њих но једна кућа, вриједна овде споменути ради реда. Село доњокрајско, у ком данас живе Владисављевићи, зове се Влаиславићи.

(Наставиће се.)

САВА РАЈКОВИЋ.

Кад ове редове пишем, чини ми се, као да опет стоји преда мном голема појава Савина, и као да му опет чујем дубок и шупаљ глас, који се као удаљена грмљавина извијао из широких груди његових. Ко је мислио у данима Савине славе, да је у тим грудима клица болести, коју не ће преболети! Рано, прерано је отргнут Сава Рајковић од српске уметности, ах! тај губитак осећа позориште наше још и дан-данас. . . . .

Сви ми, који смо долазили с њиме у ближи додир, осећамо празнину, коју је оставио за собом не само као уметник на позорници, већ и као друг и пријатељ. И ја хоћу да освежим успомену на њега а глумачку појаву његову по могућству да прикажем и у сталан облик да доведем. Та то је тако-рећи све, што савременик може да учини, како би и потоњем свету сачувао позоришног уметника и његову уметност.

Глумци и глумице су народ за себе; француски, немачки, амерички, српски глумци чине *један* народ а народност појединих не раставља их ни најмање, јер њих држе у тесној свези моћне чињенице: слава и патња, уметност и суревњивост, све врлине и све слабости глумачкога животарења. У целом свету нема сталежа у ком се појединци могу већма мрзити али се и испомагати; колегијалност је у њих тако развијен појам, да су они у свако доба готови подносити и највеће материјалне жртве један за другог. Са глумачком репутацијом стоји ствар већ друкче; ту је глумац у стању жртвовати пре себе самог, али славу своју не да од себе а још мање, да је уступи другом. На сваку је жртву готов, само на ту не — та то би било напуштање самог себе а до те висине нису дошли ни философи, а камо ли глумци. Та такмачење је главни покретач у делању и оних људи, који улажу тек само свој рад а не у исти мах и своју субјективност, своју индивидуалност. За то се онда не треба чудити, кад сваки глумац у позоришном делу гледи тек само своју улогу, јер у њојзи види и себе самог.

И Сава Рајковић био је такав глумац, и у њему беху оличене многе врлине а и многе слабости глумачке. И он је, као и сви други, суревњиво чувао уметнички углед свој и у сваком позоришном делу гледао је тек само *своју* улогу. Као пример томе нека служи ово: Неком приликом рече му један књижевник, да је написао шаљиву игру. „А имаш ли у њојзи каквог дороћудног старца?“ запита га Сава. „Имам“, одговори онај. „Е, онда ћемо дело читати!“ рече Сава и поче се задовољно смешкати. Његове најбоље и најмилије улоге беху баш „доброћудни старци“. У такве се улоге могао уживити, претопити, те из укрштаја између песникова створа и његова схватања постаде свагда позорничка појава, за коју није могао запети нико. Живота беше у тим појавама, карактера беше, који се изражавао у речима и гибању гласа, као год и у покретима и у разноврсној игри црта на његовом лицу. Ја не могу навести све улоге Савине, али морам бар оне, које беху управо његов „специјалитет“. Ко је видео једаред његовог *Шумбалинског* у „Јединици“ грофа Александра Фредра, тај је зацело запамтио тог доброћудног а опет тако препреденог старца, који разудаје својих пет девојака по разним местима, издавајући сваку, да му је јединица; па онда они положаји његови, кад изађе дело на видело! Уметности Савиној не може се дати бољи комплимент, него тиме, што се та шаљива игра после Савине смрти не приказује више.

Сличне је судбине и „Ултимо“ од Густава Мозера, јер *Лебрехта Шлегла* нестало је са позорнице са Савом Рајковићем заједно. Лебрехт Шлегл! Као да гледим Саву, како, тражећи засебан стан и улазећи у собу Бруна Бернта, задовољно се смешка, и то оним поузданим смешкањем, које ствара инкогнито и пун џеп. Па призор, кад срче шампањца и констатује као зналац да је добар. Буран аплауз беше ефекат тог природног а опет никако ненаметљивог приказа. Вештина његова је просто завела публику.

Па где су још *Радостин* у „Девојачком завету“ Александра Фредра, па *Мерсије* у „Партији пикета“, *Кодберг* у „После игранке“, *Адолар* у „Великоварошанима“, па *Маркез Монтефијор* у „Дон Цезар од Базана“. Где је његов *Отац Лаврентије* у „Ромео и Јулија“, где *Иво Црнојевић*, чија је „доброћудност“ до душе мало сумњива, али је Сава ту могао бар истаћи своју појаву и свој глас, као год и као *Квазимода* у „Звонару богородичине цркве“, као *Бранко* у „Грозном мужу“ и као *Милош Обилић*. . . . . . .

Дванаеста је година, како Сава Рајковић бoрави санак вечни; дванаеста година! 5. децембра 1880. умре Сава у Сомбору а песник наш Мита Поповић спевао му је у „Јавору“ (бр. 50.) песму, пуну нежности и пријатељске оданости:

„Завеса паде; свршио се чин,
Одиграо си своју улогу
На позорници мучна живота.
Па је л' ти тешка била улога
Што ћу је једном и ја играти?
А је л' ти жао, што си тако млад
Стресао с душе земну прашину,
Па отишао у ону област,
Где во јунаци твоји бораве,
Бесмртни смрћу што су постали? . . . . ,

Песник, позоришни песник, пева опроштајну песму глумцу, позоришном уметнику, свом alter-ego, кад му на позорници оствари замишљаје. И Мита је „одиграо улогу на позорници мучна живота“, доцније али ужасније, као год што је одиграла ту улогу и жена Савина, Марија Рајковићка-Димитријевићка, врсна глумица и српска и хрватска.

Да је Сава још у животу, о, како би се радовао, видећи, како је народ српски поново пригрлио своје позориште и опстанак му обезбедио.

Има их глумаца много, има их свакојаких, али квалитет таквих не побија вредност и значај те уметности, као год што ни мазало не руши углед сликарске уметности. Па како је тек пријатно, кад је човеку дано да гледи правога уметника и кад се може у њему сећати и његових дела, његових створова. Саве да како нема више, али кад се сетим његових појава на позорници, у мени задрхће срце од негдашњег уживања и од садашње туге — један српски уметник мање на свету а, Бога ми! немамо их много.

М. С—ћ.

У ЕСКУЛАПОВОМ ХРАМУ.

(Из песама старо-јелинског песника Херондаса)

Призор: Ескулапов храм, по свој прилици на острву Коо. *Особе*: Жена, којој се име не спомиње, овде Н. Кина, њена пријатељица. Црквењак. Неме особе: Кокала и Кидила, робиње.

Н. Поздрављам те, владаре Пеоне,[1]) који владаш над Триком и који је убави Кос и Епидаорос узео за своје боравиште; с тобом поздрављам Корону, која те је родила, и Аполона и Хигијеју, коју водиш десницом својом, па и све Божице, којима су посвећени ови олтари, Панаку, Епију и Јасу,[2]) па и оне поздрављам, који порушише палату и зидове Лаомедона, лечнике болести, Подалирија и Махаона.[3]) А и сви Богови и све Божице, што станују у твом олтару, оче Пеоне, били нам милостиви! — Примите скроман дар, петла,[4]) који приносим на жртву. Јер ми не живимо богато и удобно, иначе би ти донели вола или угојено прасе а не петла, да ти се захвалимо, што си одузео болест од нас. Благосиљај нас, о владару! — Кокало, положи освештану таблу с десне стране Хигијеје! — Гле, драга Кино, ове лепе кипове! Који је уметник зготовио само овај мраморни облик, и ко га је посветио храму?

Кина. Синови Праксителa, ено гледај натпис на подножју! А даровао га је Евтије, син Прексона.

Н. Био њима и Евтији Пеон милостив, што му дариваху тако дивно дело! — Гледај само, драга, ону девојку, која на јабуку у вис гледи! Могло би се чисто мислити, да ће одмах издахнути, ако јабуку не добије — Па онај старац тамо, о Кино!

Кина. Тако ми Моира, гле оног дечка како дави гуску! Да није фигура од камена, могло би се мислити, да ће проговорити! Скоро ће људи

измислити и то, да у камен задахну баш прави живот.

Н. О Кино, гледај само кип Батале, кћери Мите; што је живо — живо! Ко Баталу није познавао, нека гледи овај кип, па му и не треба особа њена.

Кина. Хајде, драга, са мном, па ћу ти показати нешто тако лепо, какво ниси видела, од кад живиш. — Кидила, иди и зови црквењака! — Теби говорим а ти стојиш ту и продајеш зјале! Заиста, она и не слуша, шта јој говорим, већ пиљи у мене као рак. Иди, кажем ти, и зови црквењака! Ти умеш само да ждереш а иначе ниси ни за шта, лењштино! Али, Кидило, тако ми Бога овог — ако ме још једаред упркос тако разјариш — заклињем ти се, да ћу те тако частити, да ћеш чупаву главу твоју тек само чешати!

Н. Не дај се, о Кино, од гњева тако завести; она је робиња а уши робињс су пуне лености.

Кина. Али, кад сам добра, још је гора! Кидило, остани, чујеш ли; таман се отварају врата и главни олтар се види.

Н. Гледај само, драга Кино, каквих ли кипова нема тамо! Тако су лепи, да би човек рекао, е их је резала сама Атина – слава јој! Да уштинем оно дете, не би ни помодрило, тако је чврсто, тако топло, тако пуно живота, као да би искочило из слике; па она сребрна чинија! Да је виде Милос или Патајкискос, син Лампријонов, како би ти избуљили очи, мислећи, да је заиста од сребра. Па онај во, па човек који га води, и жена која иде поред њега; па онај човек са орловим носом, па онај са писавим носом, не гледе ли, као да су заиста живи! Да не мислим, да могу што више поднети, него иначе што жена може, подигла бих вику, да ме во не осакати, тако ме страшно гледи оним оком тамо!

Кина. Да, пуна су живота дела Ефежана; на свакои стоји потпис Апелесов [5]) Не може се о том рећи: једно зна а друго опет не зна, већ то је момак, коме би могло пасти на ум, да се мери и са Боговима.

Н. Њега али његова дела задахнуло је само божанство. (Спази црквењака који је приступио.) Тај нас ваљда није посматрао њушкајући тамо амо! Нек га ђаво носи!

Црквењак. Ваше су жртве, о жене, испале врло добро, да већ не може бити боље; јер нико још није задобио Пеона тако, као ви. — Слава, слава, Пеоне, и буди наклоњен овим женама ради лепе жртве њихове, а тако исто и њиховим ближим рођацима, ако их имају. Слава, слава, Пеоне, тако да буде!

Н. Да, драги мој, слава! И вратили се ми опет здрави овамо, носећи с нашим мужевима и с нашом децом још веће жртве! — Кокало, дед, одсеци батак од петла и подај га црквењаку а поскурицу тури у рупу од зида за змију, благосиљајући је, уједно спреми и јечам за жртву. Оно друго немој заборавити да понесеш, да благујемо код куће.

Кина. Та подај и то Хигиеји, јер ако јој се приносе жртве, онда је Божица здравља јача и од Божице судбине!

Примедбе: [1]) Надимак Ескулапов. [2]) Божице лека и лекарија. [3]) Лечници, познати из Илијаде. [4]) Обична жртва Ескулапу. [5]) Најславнији сликар у старо доба.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— Штампан је XXXI. *Глас српске краљевске академије.* У овоме „Гласу“ наилазимо беседу Др. Јована Ристића *Леополд Ранке и ослобођење Србије.* Као и све досадање расправе Јована Ристића и ова се одликује својом научношћу и озбиљношћу расправама предмета, о коме говори. Сам натпис ове беседе показује и њену садржину, и каже нам, да у њој учени академик критички приказује Ранкеово писање о устанку српскоме. Кратким а јасним потезима Јован Ристић обележава важније моменте Ранкеовог дела, које и ако за нас није важно „са стране факата,“ „али ће — вели академик — за свагда важна остати она оцена, коју о догађајима и о људима изриче Ранке, историк узвишен над предубеђењима, хладан и објективан. Ранке је философ историје нашега ослобођења. — Признати аукторитет на пољу светске историје, он је овде наишао на једно поље, где му нису сметала лична осећања, да на своје дело удари печат савршенства, као што би могла сметати Србину, који би писао *новију* историју свога народа. Да, задовољство, радост је за Србина описивати успехе и врлине свога народа, али му је тешко подносити, а још теже описивати пораже и немиле догађаје, заблуде и предрасуде наслеђене под вековном владавином основаном на начелима ислама. — — Ну и странци, који пишу српску историју новијега времена имају често махна своје врсте. Они су или недовољно обавештени, или предубеђени, или хладни према великом делу ослобођења Србије. Где би домаћи историк пао у погрешку да омали, ублажи или извини, ту по где који странац увећава, пооштрава, осуђује.“ Такав историк није Ранке, који и ако осећа, и ако „љуби предмет, који проучава, анализше га и цени; али љуби без рачуна, и без наслеђења предубеђености. Он није ни адвокат, ни судија; он је само сведок, који приказује историјске чињенице, па их научно обрађује.“ С тога „Ранке је стекао неоспорно право на захвалност српскога народа; његова је историја вечити споменик ономе нараштају српском, чије је напоре и жртве он онако симпатично описао, а да се нигде о објективност не огреши.“ — Ето, како учени академик карактерише Ранкеа као историка српског устанка, а ми ову карактеристику изнесмо да бисмо својим читаоцима приказали важност расправе Јована Ристића и да их упутимо да прочитају ову зрелу и смишљену студију, која је достојна и онога, који је написао и места где је и када је прочитана, јер се заиста достојнија пошта великом историку не би могла „*нигде* учинити достојније, но у средини српске академије наука; *никад* свечаније, но на дан намењен прослави (22

фебруара) оних великих догађаја, које је Ранке онако класички описао.

═ Из Београда смо добили оглас на нову књигу, а то је велеважно дело Леополда Ранка о Србији и Турској у преводу *Ст. Новаковића*. За сада доносимо само речени оглас, а о делу самом и о преводу велеученога г. преводиоца говорићемо доцније:

Помоћу задужбине Илије М. Коларца изашао је на свет мој превод познате и чувене књиге Леополда Ранка **Србија и Турска у деветнаестом веку**. Књига је та подељена у четири дела. Први је *„Историја Србије до 1842 год“* (стр. 1—174). Ту се најпре у кратко прелази старија историја и стање народно, а по том се описује први устанак на Турке под Кара-Ђорђем, по свима својим политичким странама, и други под кнезом Милошем, са свима својим последицама Ту се показује како се развила унутрашња управа Србије најпре под Кара-Ђорђем, а после под кнезом Милошем, како се и за што дигла опозиција против кнеза Милоша, како се дошло до Устава од 1838, и по томе како су унутрашња прегледања дотерала и до промене династије и до избора А. Карађорђевића за кнеза Други іе део *„Босна према реформама султана Махмуда II, 1820—1832“* (стр. 277—318.) Описавши у вези с ослобођењем Србије унутрашњу борбу око преображаја у турском царству, која је ослобођење Србије олакшала, писац по гледа на Босну, да види како су ти исти преображаји ути цали на босанске мусломане српскога племена и на феудалну старинску босанску властелу. Пуним високих погледа разматрањем Л Ранке слика феудални ред старе босанске господе и описује познату буну „змаја од Босне“ Хусејин-капетана и покорење му мусломанске Босне под низам. Трећи је део *„Укрштање западних и источних послова 1839—1841“* (стр. 321—362). Спремајући се да настави српску историју од 1842 у напредак, и да размотри преображаје и њихов утицај на другом једном крају Турске, Л. Ранке узима у рачун издвајање Египта из непосредне турске власти, једно да покаже како се тим начином међу великим силама развио живљи интерес за источно питање у савременом смислу, а друго како је Турска дошла до слободнијих руку те тиме 1842 на српске послове јаче почела утицати. У том се сплету догађаја најпре у пуној сили испољило европско непосредно мешање у цариградску политику, које се и после у српским и осталим источним пословима могло посматрати Четврти је део *„Кнежевина Србија под утицајем европских сила од 1842“* (страна 363—510). Ту се, поглавито по дипломатским изворима берлинског државног архива, описују догађаји у Србији од 1842 до смрти кнеза Михаила 1868. Ту су описане тегобе при потврђењу изабранога кнеза А. Карађорђевића; владање А. Карађорђевића од 1843—1856; пад његов и повратак Обреновића; друга влада кнеза Милоша; први кораци кнеза Михаила М. Обреновића; борба с Портом о уставним законима кнеза Михаила бомбардање Београда; предаја градова и смрт кнеза Михаила, са завршетним погледом на цело дело. Овај део је пун занимљивости не само по скорашњости догађаја него и због извора по којима је израђиван. Уз књигу иде ових седам прилога: I Како се смањивало хришћанско становништво у Турској; II. Руско војевање у Србији 1806—1812; III. Устав књажевства Србије од 1838 године; IV. Једно писмо Метернихово о српским пословима од 1842; V. Писмо кнеза Михаила српским саветницима од 1853; VI. Мемоар Л. Ранка о источном питању поднесен краљу Фридриху Виљему IV. у лето 1854; VII. Мемоар који је Високој Порти предала депутација српска 25. априла (7 маја) 1860 године. Пред књигом је мој опширнији предговор, у ком се говори о Л. Ранку као немачком историку, и о постању његовог дела о новој српској историји. — Ова богата садржајем, на 36 табака (преко 550 страна) велике осмине лепо штампана књига продаје се по 4·50 дин., или 2 фор. а. вр. Главна распродаја за Београд и Србију предата је трговини Јевте М. Павловића и Компаније у крез-Михаиловој улици. Та ће трговина продавати књиге и препродавцима овде и достављати им на страну, с рабатом 20 од сто, за готове новце. Књига ће се моћи добити још и у књижарници В. Валожића. Ко са стране о своме трошку мени пошље новце за једну или више књига, ја ћу се старати да му се књига о мом трошку одмах пошље. Ко би ми послао новце за више уписника, дајем њему сваку седму књигу или новац за њу. Али молим свакога да ми наруџбине без новаца и не шаље.

У Београду о Цветима 1892. год.

Стојан Новаковић.

═ У Будимпешти у накладе Браће Реваја изашле су две свеске бугарских народних песама под натписом: **„Bolgár népköltési gyüjtemény“** у оригиналу и у мађарском преводу, а скупио их је *Адолф Штраус*, за којега се каже, да је један од најбољих познавалаца одношаја на балканском полуострву. У једном будапештанском листу тврди се да песме ове што се тиче појетске и снаге осећаја ни мало не уступају српским народним песмама, које кад су пре неколико (!) година скупљане и на европске културне језике преведене, свуда изазваше велико допадање, те брзо уђоше у светску књижевност. За ове бугарске песме вели се у реченом листу, да у том цвећу полу-истока влада сасвим оригиналан дух и особити мирис. а антологија ова добила је много и тиме, што је писац придодао делу свом и расправу, у којој описује народни живот Бугара и неке типичне обичаје њихове. Занимљиво је што споменути лист даље пише: Прва збирка бугарских народних песама изишла је 1815. године у српској збирци Вука Караџића(!); дотле се није ни знало, да поред богате српске народне поезије има и тако исто богате бугарске, па то је стање и даље потрајало, јер од свију југославенских народа беху Срби скоро једини, који су у тешкој свези са Европом стојали. Затим писац доноси неколико цитата бугарских народних песама у немачком преводу, али не са оригинала, него са мађарског превода Штраусовог. Добро би било да који наш познавалац народног песништва прегледа ову збирку, те да пресуди чије је то перје, чим се ките Бугари, јер ову збирку — издала је *бугарска влада*.

═ У Петрограду почео је излазити нов месечни часопис **„СЛАВЯНСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ“**, који се бави историјом, књижевношћу и политиком. Уредник му је *Антон С. Будиловић*. Пред нама је свеска за фебруар. Међу чланцима, који ће занимати и наш свет, наилази се „Град Леђан у словенској појезији“ од проф. М. Е Халанског. Писац доказује да име „Леђан“ долази од „ледене земље“, каквим су именом стари Германи звали острво Исланд (Eisland). Песма пак „Женидба Душанова“ поникла је на основи „Песме о Нибелунгима“, коју су немачки певачи певали по целом свету, те тако и по српским земљама. Писца наводи на тај закључак сличност садржаја. Какву улогу има у Нибелунгима Сигфрид према Гунтеру, такву исту има и Милош Воиновић према Душану. Писац спомиње у чланку и расправе Стојана Новаковића и Иларијона Руварца о том загонетном Леђан-граду.

═ У истом часопису говори *П. Швабић* из Београда (ваљда псевдоним) о важнијим појавама српским на пољу етнографије, историје и књижевности год. 1891. Спомиње, како је редакцију народних песама примио Стојановић а речника Ј. Бошковић, даље „Српске народне песме“ збирку М. Кор-

дунаша, „Из народа и о народу“ од Л. Г. Белаковића, превод Гопчевићевог дела „Стара Србија и Маћедонија“, прву књигу Дучићевих „Дела“, Новаковићеву расправу „Народ и земља у старој српској држави“, Милићевићеву књигу „Кнез Милош у причама“, Грбићево дело „Карловачко владичанство“, Миронову „Историју манастира Ковиља“, Драговићеве „Прилоге за историју Црне Горе“, Пајевићеву књигу „Из Црне Горе и Херцеговине“. Спомиње даље „Рибара“ Војислава Ј. Илијћа, „који заузима једно од првих места међу српским песницима“; Песме Алексе Р. Шантића, „Гордану“ Лазе Костића, „која је преведена и на француски језик“, немачку биографију Милице Стојадиновића од Л. А. Франкла, и Ђ. Јовановићеве „Приче из живота босанских Срба“. На крају спомиње, да је изашла 12. свеска „Речника хрватскога или српскога језика“ под редакцијом П. Будманија. Швабић наводи само наслове а не пропраћа књиге својим примедбама.

═ Изашла је књига „Lacroma von Kronprincessin-Witwe Erzherzogin Stephanie“ са сликама од А. Перка. Приказ — јер о критици не може бити разговора — спомиње, како је то дело песнички писано а уз то и са ретким разумевањем прошлости и садашњости тога острва близу Дубровника, и добрим познавањем билинства. Особито је леп опис буре на мору, коју је висока госпођа гледала из једне гудуре.

═ Из дела великог војсковође *Молшкеа*, која сад излазе на свет, имају општег интереса његови назори о питањима о суштини. Ту се он истиче као философ. Критика га и ту упоређује са Фридрихом Великим, као год што га упоређује као војсковођу.

═ Француски новинар Јулије Хире досетио се, да се према разним правцима и „школама“, што владају у овај мах у Паризу, распита у сваког појединог представника те „школе“, шта мисли управо о себи и о свом правцу. Тако је он посетио 64 књижевника, и скоро сваки му је дао одговора. Занимљиво је, како „најновији“ и „најмлађи“ мисле о себи и писцима, који већ имају европскога гласа. Наравно, они су све и сва а „старији“ су нико и ништа. Ту их има „психологиста“, „магиста“, „символиста“, „декадендиста“; „неореалиста“; затим „позитивиста“, „еволукциониста“, „синтетиста“, „магнифицуста“ и т. д. О тим разним „истима“ вели један критичар. „Потпуно помрачење језика, јасноће и здравога разума“, јер сићушне мисли њихове не могу се ишчепркати из огромних фраза и завојитих реченица. На питање: „Шта је магизам?“ одговорио је поглавар те секте, Јосиф Пеладан: „Магизам је крајња култура, синтеза, која претпоставља све анализе, највише-конбиновани производ хипотезе спојене са емпиријом, старешинство интелигенције и круна науке и уметности.“ Сад — изволите рећи, шта је „магизам“! Жан Ришпен, један од најзнаменитијих писаца, није хтео Хирету да одговори, само му је рекао, како утиче на њега читање тих „исповести“: „Ваша енкета изгледа ми као смрдљива бара са горком водом, у којој се исправило неколико бикова и неколико волова, који преживају; крај њихових ногу подижу жабе ужасно крекетање своје: ја, ја, ја, ја! Људе, који стоје око баре, можда занима та дрека, али за правог пријатеља књижевности жалостан је призор то“.

ЧИТУЉА.

(**Милутин Ј. Илијћ**), син нашега старине песника Јове Илијћа, а најстарији брат Драгутина и Војислава, умрьо је недавно у Књажевцу у Србији. У последње време био је секретар окружног одбора. Милутин се родио године 1856. у Шапцу, а кад му се отац преселио у Београд учио је покојник основне школе, гимназију и права у Београду. Покојник је био даровит и радио је на књижевноме пољу. „Јавор“ је донео од њега г. 1878. песме „Врати се мила нево“ и „Сан“ (од Љермонтова): г. 1880. баладу „Хајдук Раде“ а 1884. причицу „Пророк“. У „Стражилову“ је г. 1885 изнео три приповетке и једну песму; г. 1886. две песме и две приповетке, а 1887. шаљиву игру под натписом „Ново доба“, коју је „Матица“ наградила, и која је изишла и засебно у књизи. Написао је и комедију „Певачко друштво“. Радио је и по другим савременим часописима, као у „Отаџбини“, „Србадији“, „Босанској вили“ и „Колу“. Нека му је леп спомен у народу и слава му!

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о појединим књигама у своје време опширније говорити.)

С Њ. В. краљем Миланом на истоку. Путничке белешке *Мих. Рашића*, краљевог ађутанта, артиљ. капетана. II свеска. Сирија — Ливан. Задржавају се сва права. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. На 8-ни, стр 211. Са сликама и картом. Цена 2·50 дин. (1·35 фор.)

Проповједник српске народне цркве од *Теофана Живковића*, православног епископа карловачког. На свијет издаю по смрти владике Теофана брат му: Јован барон Живковић, умировљени предстојник унутрашње управе краљ. земаљске владе у Загребу. Сав чисти приход од ове књиге намијењен је фонду за свештеничке удовице и сироте овога владичанства. У Карловцу 1892. Штампарија Карла Хауптфелда. На вел. 8-ни, стр. XVI. и 516. Са ликом владике Теофана. Цена 1 ф. 50 н. (Наруџбине се шаљу г. Манојлу Грбићу у Гор. Карловац).

Добри и зли људи. Приповетка Фр. Хофмана. Превео *Момчило Нинчић*, гимназист. У Новоме Саду, издање и штампа А. Пајевића. 1892. На 8-ни, стр. 134. Цена 46 новч. или 1 динар.

Неколико приповедака за српску младеж Написао, превео и прерадио *Душан Ђурић*, учитељски приправник у Сомбору. У Новоме Саду. Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића. 1892. На 8-ни, стр 126. Цена 40 новч.

Декламатор. Збирка одабраних декламација. Са сликама. За ученике I. и II раз. осн. школе. Према програму приредили С. С. и М. С. учитељи. Београд. Парна штампарија народно-радикалне странке 1892. На 12-ни, стр. 64. Цена 0.50 пара. (Наруџбине ваља слати књижари А. Пурића у Београд).

Казбулбуцијаде. Прва врећа: Слатко-горких пилулица, медно-жучних пусличица, сеитнијих крупница и покрупних ситничица из апотеке и по рецептима *Дра Казбулбуца* Мостар. Издање и штампа Владимира М. Радовића. 1892. На 8-ни, стр. 172. Цена 60 новч.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 15. У НОВОМ САДУ 12. АПРИЛА 1892. Год. XIX.

ЦАР ЛИР.

Трагедија у V. чинова, написао Виљем Шекспир.

С енглеског превео Лаза Костић.

ЧИН ТРЕЋИ

Појава друга

Други крај пустаре. Олуја непрестано. Долазе *Лир* и *Будала*.

Лир.

Олујо, духај, да ти прсне мех!
Провал' се, небо, пљуском потопним,
да поплавиш највише звонаре!
Ви, крилатице, муње огњене,
што гром иза вас бије цепидуб,
спрж'те ми седу главу! Громе, трес!
те спљошти пупак свету дебелом!
Распршт' му плодву, сатри замет сав
незахвалнику грдном, човеку.

Будала.

Мој чико, боља је света водица дворска у сухој кући од ове кишнице ван куће. Добри чико, унутра па моли твоје ћери да те благослове. Ова ноћ не штеди ни мудрих људи ни будала.

Лир.

Напршти се, насевај! Кишо, пљус!
Ни дажд, ни муње нису ћери ми;
ви, стихије, ми нисте криве ништ',
не звах вас децом, царства не дах вам,
не веже зазор вас, па слободно
разбацујте се; ту сам, ваш сам роб,
сиромах старац, јадан, презрен, слаб.
Ипак сте ви лизови услужни,
што пристасте уз клете ћери две
с висине ме по глави бијући
овако старој, седој. Грдно! О!

Будала.

Ко има кућу да склони главу, има добар заглавак.

Кад хоће запучак
Да с' окити пре главе
Бадава замучак
Оба ће пасти траве.
Нанесе л' ти се муљ
На душу, не на мeству,
Заболеће те жуљ,
Ал' не на своме месту.

— јер још није било лепе жене, а да није успијала пред огледалом.

Долази *Кент*.

Лир.

Не, ја ћу бити најстрпљивији човек на свету; не кажем ништа.

Кент.

Ко је ту?

Будала.

Ту је милост и један запучак, а то ће рећи, један мудар човек и једна будала.

Кент.

Куку! Зар овде, господару мој?
Ни ноћница не воли 'ваку ноћ;
страхота та и саму ноћну звер
у ложе гони. Од кад себе знам
не памтим 'вака млаза огњена
ни 'вака треска страшних громова,
ни рике ветра уз толики дажд:
Човек је слаб за тол'ки јад и страх.

Лир.

Нек богови што грају дижу ту
пронађу своје залце Зликовче
несуђени, сад стрепи, ту је суд:
сакриј с' убицо, руко крвава;
ти претворицо, гнусна неверо,
подмуклицо, што уз угодљив лик
убија људе, од стра̑, уло, мри:
Сва, ви скривена, мукла грдила,
раздер'те застор, милост просите
у страшних осветника. — Ја сам крив,
ал' више кривим ја.

Кент.

Гологлав, јој!
Мој господару, ту је колиба,
заклон'те се од овог покора,
одмор'те се, док ја у тврди двор
(још тврђи крша на ком почива:
отоич ми се запре пред носом
кад питах за вас) д' ако исцед.м
усрђа кап.

Лир.

Окреће ми се ум.
Хајд, синко. Како? Је л' ти зима, је л'?
Ја зебем. — Момче, где је слама та?
Какав је вештак нужда; сваку ствар
позлатит уме. Хајд' у колибу!
Будало, јадо, мени те је жао
у једном делу срца мојега.

Будала

Ако ти је умље покраће, —
Хој, хој, мој ветре, дажде мој! —
Не тражи преко леба погаче,
Јер киша пада сваки дан.

Лир.

Тако је, мој синко. — Хајде, води нас у колибу.
Оду *Лир* и *Кент*.

Будала.

Ова је ноћ згодна да охлади какву суложницу.
Сад само једно пророчанство, па да идем:

Кад поп узради све што збори,
од пива крчмар воду створи,
господи буде дужан шавац,
а дроље даду влади правац,
пред судом сваки буде прав,
од дуга сваки племић здрав,
да прија прију не потвара,
да лупеж браве не отвара,
кад каматници буду косци,
а подводници мироносци,
на албијонско тад ће царство
наићи метеж и коварство,
и даће време, бога ми,
ходиће људи ногами.

То ће пророчанство учинит пророк Мерлин, пошто се буде родио.

(Оде.)

С великом радошћу поздрављамо овај најновији рад Лазе Костића. Једва ћемо једаред угледати ту голему трагедију у целини, у једном лику. Наше ухо неће више вређати она промена in pejus, коју слушамо са позорнице после првога чина. Један дух провејава овај превод а тај је дух сродан са Шекспировим. Изостају дакле они силни уметци, које је Стевановић нашао за добро, да уплете у свој превод, бајаги, Шекспир није био доста јасан, то је нужно његове речи допунити. Лаза Костић био је тако добар, те је уступио овај одломак и још који „Јавору." Цео превод изаћи ће у своје време у Летопису „Матице Српске" Ми се надамо, да ће се Лаза Костић латити прев да и других драма Шекспирових, јер ако их н. преведе он, не знамо, ко ће их моћи и умети тако превести и то — што је главно — са самога оригинала, па и оних, које су преведене али са — превода.

Ур.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

XII.

Какав се разговор водио међу госпођом Ружићком и госпођицом Амалијом о Хараламлији Дрљачи?

Гђа: Диван је момак тај Харампије Дрљача. Могао би свакој девојци идеалом служити. Шта мислите, драга Амалија?

Гђица: Ја ништа не мислим о Хараламлију Дрљачи. Он је забаван и ништа више.

Гђа: Али драга Амалија! Ви сте већ у годинама, где девојка мора озбиљно мислити о удаји.

Гђица: Чему о томе мислити? Биће доста робовања.

Гђа: Жена Хараламппја Дрљаче неће бити ропкиња.

Гђица: По чему ви то судите?

Гђа: Ја вас, мила моја, уверавам, да је Хараламније Дрљача потпуно проникнут назорима о еманципацији жена. То је само моја заслуга и жена Хараламнијева мораће бити мени благодарна, што сам јој одгојила сношљива супруга

Гђица: Али он нема никакова иметка и не заузимље никакво угодно место у друштву

Гђа: Полако, драга. полако! Ја се већ и о томе старам. Сам ми је Хараламније приповедао, да је јединац у родитеља, који имају у Дреновцу леп посед А што се тиче положаја, то вам кажем, да Хараламније има талента, а такову је човеку отворен свет. Сада се озбиљно приправља за бележнички испит, а ја сам потпуно уверена, да ће га и положити — Шта мислите?

Гђица (црвени и уздише): То је лепо. али он није онакав, каки су љубавници у приповеткама.

Гђа: Нека вас не мучи то, што је он према вама нешто дивљи. До вас ће стојати, да га привучете. Та женска у вашим годинама мора већ нешто да ради.

XIII.

Амалија је прве почетке свога образовања примила од старог учитеља Леонтија Николића. Он ју је с осталом сеоском децом поучавао у читању, писању и рачунању, а сву је наставу свађао на религију. Томе се има приписати, што је госпођица Амалија била веома побожна. После школовања код Леонтија Николића. дадоше ју родитељи у неки самостан „да се научи финијим манирама“. а особито, да се извежба у женскоме ручноме раду. Тамо је остала две године па се као четрнаестогодишња девојчица повратила кући. Родитељи држаху, да је доста учила. Шта ће јој више и требати! Тога мњења беше и попа и остала сеоска интелигенција. Девојче се сада почело бавити кућним послом: шити, кухати, прати, вести. Она беше на правоме путу, да постане изврсном домаћицом; али када јој беше шеснаест година, појавила се у Јадиковцима гђа Јулијана Ружићка и завела васпитање Амалијино на — *страпутицу*.

Када је једном Амалијина мати приповедала милостивој госпођи Јулијани, шта јој је ћерка учила и чиме се сада бави, плану милостива:

„И ви сте ми родитељи! За име божје. господски родитељи одгајају сељанку. — Којим језиком говори ваша ћерка?“

„Српским!“ беше одговор.

„Само?“

„Да.“

„А немачки!“

„Не. Мислили смо, да то није нашој ћерци од потребе.“

„Жена мора бити васпитана као и мушкарац. Шта ми је то само српски! Докле се може тим језиком доћи! Треба знати немачки, немачки. То је најзвучнији, најлепши, најраширенији језик. — Свира ли?“

„Не!“

„Ни то дакле?“ милостива ће љутито. „Имате тако дивну ћерку, па ју пуштате да расте као дрво у шуми. То ће вам се данас сутра страховито осветити. Ваше рођено дете проклеће вас, што сте га запустили “

Добра се мати с тих речи врло узнемирила. Она је веома ценила капетаницу, па ни помишљала није. да њена свака реч није истинита.

Капетаница блажим гласом настави:

„Жао ми је кукавнога детета. Него знате шта, драга моја! Препустите ви мени, да дотерам вашу ћерку. Она не сме остати сељанка. Учинићу из ње велеградски васпитану госпођицу.“

Те речи ласкаху мајци, те ју покренуше Она је дозволила милостивој, да настави васпитање њене ћери Ни отац се није томе противно, тим више, што је добио поштанско звање, па га је Амалија имала тамо замењивати.

Она је заиста од јутра до мрака седела у звању, отпремала поштанске послове и — васпитала се под водством гђе Ружићке.

Капетаница се својски латила примљене дужности. Њен Телемак за две године говораше, ако и доста погрешно — немачки (у друштву се шта више стидела говорити српски), свираше невешто на гласовиру и певаше немачке песме.

Када би запевала: Verlassen bin ich, o, verlassen, растапала се нежна мајчица од раздраганости. Госпођица је Амалија своје старе послове напустила посве. Непрестано читаше приповетке на немачком језику, дакако, где јој претерана сентименталност често терала

сузе на очи. Одеваше се по најновијој моди; сувише у оделу као и понашању претериваше тако, да је и сам Харалампија ускликнуо: „Колике ли глупости у томе!“

Родитељи уживаху у својој ћери. Читава велеградска госпојица! Под руком свога Ментора, гђе Јуле, она се сасма променила. Родитељи не могу довољно да се покажу за хвалним милостивој госпођи. Називаху ју својом највећом добročинитељицом и примаху ју с највећим поштовањем у своју кућу. Очарана мати стопут је уздахнула: Шта би било од моје Амалије, да вас промисао божји није довео у Јадиковце!

Госпођица Амалија бијаше црнка. Ментор говораше, да та боја непристоји интелигентној жени, па је научила своју ученицу белилом се служити. Ах, како то беше дивно за Јадиковчане! Окрупно своје тело стезала је стезником до болова, но Ментор ју научио то трпељиво сносити, јер тако захтева — лепота. Ментор још захтеваше необоривим доказима да Амалија подреже косу; но томе се одлучно опирала не само она, него и родитељи, јер је имала бујну косу, красне кестенасте боје.

Цела појава госпођице Амалије бијаше иначе доста складна, и она би се могла допасти али њен Ментор начинио је од ње сентиментално биће и — карикатуру.

Ако је милостива госпођа начинила своју ученицу велеградском госпођицом — тако она говораше — имаше то ипак једну злу и доста неугодну последицу, да се наиме на селу за тако васпитану девојку није могао наћи младожења.

Томе се је особито чудила госпођа капетаница, па се једила што тако фина девојка не може да привуче каковога сеоскога „медведа“, па када је у Харалампија Дрљаче упознала дивне врлине, које треба једнога супруга да красе, ставила си у задатак, да њега и госпођицу Амалију учини супружним паром.

У томе оквиру беше често међу госпођом Ружићком и Харалампијем разговора. А успех?

Харалампија је стао позорније проматрати госпођицу Амалију. И нуто! Тај човек је на тако васпитаној девојци налазио само мана: неприродност, претераност, овелике руке итд. Ну бивало је часова, признати се мора, када је Харалампије те мане заборављао, загледав се у прамен кестенасте бујне косе. Било је дапаче часова, да је Харалампије ускликнуо: „Ја љубим Амалију смртно!“

О томе пише у своме дневнику:

„Милостива ме госпођа високо цени. Прозирем намеру њену: она хоће, да ме усрећи с Амалијом Када она то хоће, нема сумње, да и родитељи девојчини хоће, јер је она с њима у фамилијарноме одношају.“ —

„А шта мислим о госпођици Амалији?“

„Ја још несам у стању да о томе изречнем свој суд. Нема љупкости као Сузана, ни очију као Ревека; али има косу, какове ни вила нема. Неприродна је; али то је последица, што јој васпитање странпутицом ишло. Да ми постане женом, омилио би јој читање Керемпуха, и он би све те мане исправио, јер он неодољиво делује на читаоца.“

(Наставиће се).

ЉЕЉОВ ДАР.

У зору љупког маја цв'јетну сам ружу брао,
Занесен бајом њеним непомично сам стао,
А Љељо, несташни Љељо, на раме моје паде
Милујући ме руком њежно говорит стаде:

„Остави ружу челам' са њене св'јеже круне
Слађаним медом нека кошнице своје пуне,
Пусти лептира малог нека весело лећe
И љуби премаљећа росно и младо цв'јеће;

У моме богатом врту обилно цв'јеће цвати
Један ћу мио цв'јетак у твоја наручја дати:
Та глени дјевојче оно! зар нису од ружа свију
Њезине усне љепше, усне што љубав пију?

К'о исток ране зоре њезино лице руди
А буром жеље живе таласају се груди,
Чаробни поглед њени у души небо ствара —
Нек она буде твоја, ето ти мога дара!“

И кад те познах дивну, као муњевна стр'јела
Појури жићем ц'јелим млађана крвца врела. . .
Оставих руже нек их челице чедне пију
А душа теби летну препуна миља свију. . .

Као мирисом својим лептира цвјетак убав
Пољупцем ти си твојим примила моју љубав, —
А Љељо и сад лећe и маше својим крилом —
Фала ти, фала, Љељо, на твоме дару милом!...

1892.

Алекса Ристов Шантић.

ЈЕЛИСАВЕТА.

Од госпође Котен.

(Свршетак.)

У марту 1801. год. уђе она у велику варош Москву, мислила је да је завршила све своје муке и патње. Ходајући градом гледала је господске палате, украшене краљевски, а поред њих и колибе изложене свакојаком ветру; затим је видела улице, тако пуне света, да је једва могла ићи. Идући тако дође као у неку шуму, већ је мислила да је гдегод у Сибирији или на по пута, а оно беше шеталиште. Поче ју веселити бескрајна множина људи, која је говорила само о крунисању. Кола јурише горе доле, са ужасном ларином. Горостасна звона саборне цркве не престајаху звонити, са свију страна варошких опет одговараху им друга звона, а топови, који по извесним одсецима времена груваху, једва се и чули у овој ларми. Нарочито је расла та халабука, идући према Кремљу; силне ватре беху тамо запалили; Јелисавета тамо оде и недалеко седне. Већ беше изнемогла од умора и зиме; цео дан је тумарала а већ је била тужна а и плашила се, што досад нигде не нађе себи крова, ма да је видела безброј палата, а ни у кога не нађе заштите, ма да је видела силан народ, из свију сталежа и свију народности. Чула је на више места, како се поједине особе распитују за пут, како беху немирни што су залутали, а она им је сиротица завидела: „Срећан је онај, који има што да тражи!“ рече она у себи. „Тешко пак оном, који нема крова, нема шта да тражи, не може куд да залута!“

Ноћ се приближавала, а време беше све хладније Сирота Јелисавета цео дан већ није ништа јела а није знала, шта да ради. У свачије лице је загледала, не би ли јој које милостиво изгледало; али тај свет, што га је тако пажљиво посматрала, зато јер га је она требала, није на њу ни гледао, зато јер он није њу требао. Она се усуди да закуца на врата најсиромашније гостионице, али свуда је одбише; надајући се, да ће на дан крунисања штогод повише хаснити, срца и најнезнатнијих гостионичара изгубише и оно мало милосрђа: никад човек већма нерадо даје, него кад мисли да је дошао тренутак кад се може обогатити.

Млада девојка се опет посади поред велике ватре на тргу пред Кремљем; тихо је плакала, срце јој се хтеде распући, није имала снаге ни да поједе оно парче хлеба, што јој је даде једна бака из милости. Њена беда и сиротиња беше толика, да јој остало само то, да пружи руку не би ли јој штогод мимопролазећи подарили. У тренутку кад већ хтеде то учинити неки је понос задржа; хладноћа пак беше тако јака, да би свој живот излагала опасности, кад би на улици преноћила, а њен живот није њојзи припадао Та мисао победи понос њеног срца Метнув једну руку на очи, другу пружи првом, који наиђе и рече: „У име вашег оца, који вас љуби и матере, којој благодарите живот свој, поклоните ми онолико, колико је нужно да платим себи ноћишта! Радознало ју погледа тај човек. „Млада девојко,“ рече јој он, „рђав занат терате. Зар ви не можете радити? Ви већ можете заслуживати, колико вам треба да живите поштено. Нека вам Бог помогне Ја не волим просјаке.“ То рекавши оде даље

Несрећна девојка подиже своје очи небу, као да тамо тражи себи пријатеља. Оснажена неким гласом у срцу, понови она своју молбу, на више особа. Неки prођоше ни неслушајући је; други јој дадоше тако мало, да све скупа ништа није вредило. Када се спусти ноћ, поче се свет разилазити, ватре се погасише, а стража поче обилазити улице, па наиђе и на Јелисавету и запита је, зашто стоји још ту. Сиротица сва се устрави од строгих и страшних лица војничких, тако, да није могла ни једну једину реч изустити. Дирнути мало њеним сузама, опколише је војници, поновише своје питање безобразном поверљивошћу. На то им одговори девојка дрхћућим гласом: „Дошла сам пешке чак иза Тоболска, да молим цара за милост оцу мом; па сад ево немам ништа, зато неће да ме приме под свој кров.“ На те речи прснуше војници у смех, мислећи да је све то, што год је рекла пресна лаж. Невина девојка тиме узнемирена, хтеде отићи, али војници то не дадоше него је силом задржаше. „О Боже мој, оче мој! повика она очајно, ,зар ми нећете помоћи? Зар сте са свим оставили вашу бедну Јелисавету?‘

На ту вику се искупише људи из радозналости и својим мумлањем негодоваху окорелим војницима: „Заклињем се живим Богом да не лажем; долазим пешице чак из Тоболска, да молим милост за оца свог; спасите ме, спасите ме!‘ Те речи дирнуше сва срца, више особа приђоше ближе, да је одбране. Један од њих рече: моја је крчма код светога Василија овде на тргу и ја ћу примити сиротицу под свој кров; изгледа поштено дете, пустите је самном! „Војници, такођер дирнути мало, слободно је пустише а сами одоше даље. Ова загрли колена свога браниоца; он је подиже па одведе у своју

крчму, која беше врло близу. „Немогу ти дати ни једну собицу,“ рече он, „јер су све заузете; али за једну ноћ примиће те и моја жена у своју собу; она је врло добра и радо ће ти помоћи.“ Јелисавета пође за њим без и једне речи Он је доведе у малу ниску собу, у којој млада жена држаше мало дете поред пећи седећи; она устаде, кад виде да су наши двоје дошли. Њен муж јој исприча, из какве опасности је отргао младу девојку и гостопримство, које јој је обећао у њено име. Млада жена рече да је право имао и рече стиснув руку младе девојке, добродушним смешењем: „Сирото дете како ли си бледа и узбуђена! Али умири се ми ћемо се побринути за тебе, други пут пак чувај се да не остајеш више тако доцкан по улицама. У твојим годинама у великим градовима несме се у ово време још бити на јавним местима.“ Јелисавета одговори да није крова имала, ниједна врата јој се не отворише. Она признаде своју беду и невољу и цео пут свој исприча им без икаква поноса. Младој жени текле су сузе, слушајући младо девојче; и њен муж је плакао, а по сузама им, могло се судити да ни она, ни он нису држали целу њену причу, као неистину. У том обзиру не варају се људи из народа лако, сјајне фантазије их увек хладне држе, а само истина има права, да их дирне.

Кад је свршила, рече крчмар, звао се Јован Роси: „Ја немам у граду великог уплива; али будите уверени, да ћу све учинити за вас, штогод узмогу.“ Млада жена је све то одобравала, па затим запита Јелисавету, да ли је с ким позната, ко би је привео цару. „Никога непознајем,“ рече она, јер није хтела да каже име младога Смолова од страха, да га не би тиме довела у сумњу; а и какву помоћ би могла она очекивати и без тога, кад је он у Лифландији? „Не шкоди то ништа,“ настави млада жена, „јер код нашег милостивог цара најбоље су препоруке побожност и несрећа, а тога ви имате ...“ — „Да, да,“ упаде у реч Јован Роси, „сутра ће се цар Александар крунисати у цркви св Вазнесенија, ви ћете се наћи на путу, којим ће он проћи, баците му се пред ноге и моли ћете милост оцу свом. Ја ћу вас пратити бићу вам у свему на руци . . .“ — „О племенити домаћине мој“, повика Јелисавета, узевши га за руку, „Бог нека вас саслуша, а моји ће вас родитељи благосиљати! Ви ћете ме пратити, помагати и довести до ногу царских . . . Можда ћете бити сведок моје среће, највеће на овом целом свету среће . . . Ако добијем милост за оца свог, бар да узможете видети онда радост његову и моје мајке . . .“ Она немогаше довршити; престава о такој великој срећи украде јој сву наду, да ће је достићи; долазило јој је, као да није заслужила, да буде тако сретна. Њени домаћини оживљаваху јој наду хвалећи и уздижући милосрђе Александрово, а и причањем о радости његовој, коју је уживао чинећи добра дела. Јелисавета је пажљиво слушала; она би целу ноћ тако слушајући провела, али беше већ врло доцкан, а њена домаћица зажели да се она мало одмори, да се оснажи за идући дан. Јован Роси се повуче у своју собицу, а његова добра жена узе Јелисавету у свој рођени кревет.

Дуго није могла сиротица заспати, срце јој беше и сувише узбуђено и препуно; благодарила је Богу на свему, особито на том што јој је послао овог доброг човека „Да сам мање сретна била,“ рече она у себи, „не би се Јован Роси смиловао на мене Најпосле дође и сан на њене очи, али и он ју начини срећном. Слатке снове сваке врсте сањала је: час је гледала оца, час јој се указа мати; учини јој се као да слуша царев глас а мало даље у тами и магли видела је неко друго лице, али јој црте беху и сувише нејасне исто као и осећаји у њеном срцу.

Идућег дана небројени топови, трубе и радосни узвици објављиваху почетак светковине, помеша се и Јелисавета у светину, на себе је навукла одело домаћице, које јој та добра душа позајмила. Јелисавета се ослањала на рамена крчмарева на уђе у горостасну цркву, у којој се Александер имао крунисати.

У божјем дому горело је више хиљада свећа и дивно беше све украшено На великом и узвишеном престолу седео је цар са царицом, у сјајном оделу, под богатим балдахином, тако беше све надземаљски лепо, да су сваком изгледали као небесна бића Од свог пресветлог супруга прими погнута кнегиња из његових руку круну и мету на своје чело тај знак вечне свезе. Наспрам њих је стајао седи Платон, патријарх московски, на предикаоници, и у својој беседи говорио им је о свима дужностима царским и на силну одговорност, коју Бог полаже на њих. У силној гомили показа им Камчадале, који му донеше на дар силну кожу од риса, којег су ловили на Алеутском острвљу, које се граничи са Америком; показа му богате трговце из Архангелска, који довлаче лађе из европских мора, он им показа Самоједе, са ушћа Јенисеја што су дошли, тамо нема њива, никад тамо није израсло пшенично зрно, вечита зима влада тамо; затим Астраханце који саде на својим њивама бостан, смокву и лозу, која чувено вино рађа, најпосле им показа становнике на обалама Црног мора и Каспијског језера, затим што станују у Татарској, којој су границе Перзија, Монголска и Кина, која се отеже далеко на запад, заузима половину света, а

допире скоро до северног пола. „Господару највеће државе на овом свету“, рече му он, који хоћете да се закунете сад, да ћете управљати државом, која заузима пети део света, никад не заборављајте, да ћете некад одговарати Богу за толике силне милијоне људи и о свему рачуна полагати, и да ће вам се урачунати на страшном суду, и једна једина неправда, ако ју извршите и над најмањим створом ил' човеком.“ Те речи врло узбудише срце младога цара; али можда у целој цркви не беше ни једно срце толико узбуђено, колико једно срце које хтеде молити милост за оца свог.

У тренутку, када је Александар положио за клетву, којом се обвезао, да ће посветити цео свој живот народу свом, тада је помислила Јелисавета да је чула неки глас од горе, који заповедаше да сад учини што је хтела; она се немога више уздржати. Натприродном снагом пројури кроз читав ред војника и паде пред престо узвикнув: „Милост милост!“ Овај глас, што поремети свечаност, начини метеж у цркви. Околни војници зграбише Јелисавету па је против њене молбе и напрезања Јована Росија истураше напоље из храма. Али цар није хтео да га узалуд когод призива оваког ретког и свечаног дана; он заповеди једном од околних часника, да оде и види шта жели она женска. Часник се поклони и оде из цркве, чим изађе чу речи несрећне женске, која узалуд покушаваше да се одбрани од војника. Он поче дрхтати, појури тамо, упозна ју па повика: „Она је, Јелисавета!“ Млада девојка није смела ни да верује, да чује глас Смоловљев. Али ипак његов је то глас, његово лице, невара се она. Ћутећи га гледаше она, па му пружи руке, као да је дошао да јој отвори врата рајска. Ван себе појури јој он на сусрет, неверујући својим очима. „Јелисавето,“ рече јој он, „је си ли заиста ти то? Откуд ти овамо, ти небесни анђеле?“ — „Дошла сам из Тоболска“. — „Из Тоболска, па зар сама, пешке?“ Сав је дрхтао од узбуђења. „Да“, одговори она, „дођох сама и пешке, да молим од цара милост оцу свом; па ево сад ме од њега отргоше . . .“ — „Ходи Јелисавето“, прекиде ју Смолов одушевљено, „ја ћу те привести цару, ходи, ти му сама реци шта желиш, он ће ти испунити жељу.“ Он уклони војнике па опет одведе Јелисавету у цркву. У тај мах пође свечани спровод из цркве кроз главни излаз. Када се појави монарх, довуче се Смолов чак до цара, држећи Јелисавету за руку. Он клече пред њега с Јелисаветом: „Величанство, чујте ме, чујте глас несреће и врлине. Ево овде гледате ћерку несретнога Станислава Потовског. Она долази са пустиња реке Ишима, где јој родитељи чаме већ дванаест година у прогонству. Дошла је сиротица сама самцита, без ичије помоћи. Пешке је прешла тај силни пут, од милостиње је живела; прокосила је свакој беди и невољи, бури и зими, само да дође довде, да у вашег величанства моли милост оцу свом.“ Јелисавета подиже молећи своје очи према цару и понови: „Милост, милост оцу мом!“ Међу светином чуше се узвици чуђења; цар је и сам био тронут. Он је имао великих предрасуда против Станислава Потовског; али ове све сад изчезнуше; био је потпуно уверен, да отац оваке девојке није могао бити крив, а ма да је и био, ипак би му Александар у тај мах опростио. „Ваш отац је слободан“, рече јој он, „он је помилован“. Јелисавета није више чула. На реч милост, паде онесвешћена на Смолова. Однеше је посред светине, која јој начини пута, вичући радосне узвике врлој јунакињи и милостивом цару. Довели су је у стан доброга Јована Росија; тамо је мало по мало долазила себи. Први предмет што је опазила беше Смолов, који је клечао поред њене постеље. Прве речи, које јој он рече, беху исте, које је чула из уста монархових: „Јелисавето, ваш отац је слободан, помилован је“ Она још није могла говорити, њени погледи сами показиваху радост и захвалност, пуно израза беше у тим очима. Најпосле се она нагну Смолову; узбуђеним, дрхћућим гласом рече она: „Дакле видећемо их; радоваћемо се заједно с њима њиховој срећи. Те речи продреше дубоко у младићеву душу. Јелисавета му не рече да га љуби, али је допустила да и он суделује у највећој радости срца њеног, у највећем благу њенога живота, дала му је половину најслађе среће, коју је у будућности очекивала.

Више дана прођоше, док не дође помиловање; морадоше се прегледати званична акта Станислава Потовскога; прегледајући их увери се Александар да је сувише мало што је само скинуо ланце са племенитога палатина; али он је помиловао пре него што је знао, да је само помиловање врло далеко од правде.

Једног дана дође Смолов Јелисавети раније него обично, још на уласку јој показа пергамент са царским печатом. „Ево,“ рече, „заповести, по којој мој отац има вашега пустити на слободу.“ Девојка зграби сву срећу своју притисну га на уста и обли сузама „То још није све,“ додаде Смолов узбуђено, „наш великодушни цар није задовољан само тиме што је дао слободу вашем оцу, него он му је повратио овим и пређашње достојанство, чин, сво богатство и сва одликовања, која уздижу друге људе, али која не могу узвисити Јелисавету. Већ је наређен чиновник, који ће носити ово писмо мом оцу; а ја га с допуштењем царским смем пратити.“

— „А ја,“ прекиде га живо Јелисавета, „зар несмем и ја ићи?“ — „Па дабоме“, одговори Смолов. „Чија друга уста, осим ваших, би имала то право, да оцу вашем прво јаве прерадосну вест? Знао сам ја, да ћете и ви хтети ићи, па сам ради тога запитао цара. И то га је тронуло, те вам је од срца допустио и мене је послао, да вам јавим, да сутра долазе кола царска по вас а две госпе ће вас пратити и на услузи вам бити, уједно вам шаље и ове две хиљаде рубаља, путна трошка.“ — Јелисавета погледа на Смолова па му рече: „Од онога дана од кад вас први пут видех, не сећам се да сам и једно добро окусила, коме ви не бесте главни покретач и узрок. Без вас не бих добила ни милост за оца, без вас никад не виде он своје отаџбине. Не, ви дакле требате први да му јавите његову слободу, па та срећа ће вам једина награда бити за ваша доброчинства.“ — „Не, Јелисавето,“ рече Смолов, „та срећа је ваша само, а ја тражим веће награде.“ — „Веће награде?“ повика она. „О Боже мој, па каква је то награда?“ Смолов отвори уста, да одговори, али се савлада паућута, оборивши очи доле, те после подужег ћутања рече узбуђеним гласом: „То ћу искати клечећи пред вашим оцем.“

Од кад је Смолов Јелисавету у Москви нашао, није прошао ни један дан, а да јој није у стан долазио и по више сахата код ње остајао, све му је дража бивала и све ју већма љубљаше. Она беше далеко од својих родитеља, није имала кога, ко би ју бранио, осим њега, и то младо, без обране девојче беше за њега и сувише светао предмет, а да не би и сам пред собом поцрвенио, кад је помислио на то, да јој искаже своје осећаје, од којих би сиротица морала поруменити.

Пре него што је Јелисавета оставила Москву богато је наградила Јована Росија; исто тако се тила се и Николе Кизолова, возара на Волги; запитала је, где је он; одговорише јој, да је усред велике буре љуто настрадао, и велике болове због тога претрпео, а његово шесторо деце немају хлеба. Јелисавета замоли да јој покажу пут његовом стану; али он је њу први пут видео у ритама сву подерану, а сад се ево враћа богата и у сјајним кочијама; није ју сиромах познао. Она извади онај новац из свог џепа, што га јој је дао, па му га показа, то га подсети на оно, што је за њу урадио, па му рече, оставив сто рубаља на постељу: „Узмите ето то; милосрђе никад не остаје без награде. Ви сте тај новац дали у име божје, а Бог вам ево и враћа.“

Јелисавета се тако журила родитељима, да је дању ноћу путовала. У Сараполу се само задржала неко време, хтеде посетити гроб свога пратиоца, проповедника; то јој беше и дужност, па је није могла да не изврши. Она виде опет онај крст, који је стајао на његовом гробу; и сада је лила сузе, али те беху слатке; чинило јој се као да се радује и сирома калуђер на високом небу.

Но време је да се пожурим; нећу се задржавати у Тоболску, нећу описивати радост Смолољеву, када је довео Јелисавету своме оцу, њену захвалност према овом ваљаном управитељу, него одмах ћу прећи на њен долазак у ону колибу, где су тужно бројали часе њеног одласка. Она није хтела да се њеним родитељима јави долазак њен из Москве; знала је да су они обоје здрави, то јој рекоше још у Тоболску, а потврдили кад је дошла у Саимку; она их хтеде обрадовати; само је Смолову дозволила, да је прати. Како ли јој је срце куцало, кад већ близу беше језерној обали, где је свако дрво познавала! Опазила је већ и колибу. Одједаред застаде, јако узбуђење је савлада. О, ти смртни човече, по том те мож' познати! Тражимо срећу, тежимо за њом без икакве мере, а ево превелика срећа нас мори, не можемо да ју поднесемо. Јелисавета се наслони на Смолова, па рече: „Тешко мени, ако нађем болесну матер!“ Тај страх који се појави између ње и родитеља јој, поврати јој снагу. Она потрча, стаде на праг већ, разабра гласове изнутра и познаде их. Срце јој хтело већ препући, доби малу вртоглавицу, и у том повика: „Оче!“ Врата се отворише, а њен отац се појави на врати. „Јелисавето. . !“ врисну он, на то и мати дотрчала, а Јелисавета им паде обома око врата. „Вратила се сретно,“ рече Смолов, „вратила се и вама помиловање донела.“

Али ове Смолољеве речи не увеличаше родитељску радост, можда их нису ни чули. У вељој радости они само знају и виде да им се њихово јединче вратило, да су га опет нашли, да им је у загрљају и да их оно више никад неће остављати. Заборавили су да и друге какве среће има на овој земљи.

Дуго су стајали тако, били су као опијени; говорише без свезе, нису знали, ни шта говоре; узалуд покушаваху за нађу израза својим осећајима; они само плачу и уздишу.

Најпосле клече и Смолов пред прогнанике. „Ви имате више него једно дете. До овога часа називала ме је Јелисавета својим братом, али она ће ми ваљда дозволити, да ме друго име краси.“ Девојка узе своје родитеље за руку, погледа их па рече: „Да њега није било, за цело не бих ни ја овде била; он је тај. који ме је довео до цара, који је за вас говорио, измолио вама милост, дете вам повратио и у ваш загрљај довео. Па сад ми

реци, мила мајко, какво име треба да наденем својој захвалности; научи ме, драги оче, како да се томе одужим.“ Феодора притисну јединицу своју на груди па рече: „Љуби га, тиме ћеш му се захвалити, љуби га, као што ја твога оца љубим.“ На то Јелисавета узе руку Смоловљеву па је даде својим родитељима рекавши му: „Ако обећате, да их нећете никад ни ви остављати?“ — „Боже, јесам ли добро чуо?“ повика он, „њени ми је родитељи дају, а и она пристаје?“ Није више могао говорити, него загрли Јелисавету. Мислио је да се ни у небу не може бити срећнији; а блаженство материно, што је видела своје дете, нежни понос очев, који је имао благодарити својој ћерци слободу, неописано задовољство ове скромне јунакиње, која је још у младости извршила своју најсветију дужност: сва та блага, сва та срећа заједно, Смолову није била ни близу у оној срећи, коју је имао својој љубави да захвали.

Кад бих хтела говорити о данима, који дођоше после ових, морала бих описивати родитеље, како се разговараху са ћерком о страховању и бризи, коју су претрпели за време њеног одсуства; морала бих описивати како су пажљиво пратили причу Јелисаветиног путовања; морала бих навађати благослове очеве, којима је благосиљао све оне који беху на услузи ћерци му; морала бих насликати слику нежне матере, како показује онај послани прамен косе, који ју и одржао у животу до тог дана; морала бих причати о осећајима родитељским, када их је потражио онај прогнаник да им искаже доброчинство, које му је учинила њихова ћи, морала бих причати о сузама, које пролише одлазећи из колибе и из ове прогнаничке земље, где су истина много беде и невоље дочекали, али где су, у последње време, најсретнији у свом животу били.

Чиста и без икаквих пега, као анђео ће Јелисавета суделовати у њиховој срећи. О, љубави, о невиности, од ваше вечите везе зацело ће увек произилазити вечно блаженство!

Даље не ћу ићи. Ако се смешне слике, срећне сцене сувише протежу, оне море гледаоца јер немају у себи истинитости; не мисли се на то, али се добро зна, да постојана срећа није благо на овој земљи. Богати језик у изразима за жалост, за изразе радости је сиромашан и оскудева у њима; један једини дан среће их поцрпе сасвим. Јелисавета је у загрљају својих родитеља; одвешће је натраг у отаџбину своју, повратиће у чин, за који је и одрасла, радоваће се њеним врлинама, спојиће је с човеком, по њеном избору, човеком, којега и сами држе за достојна своје ћерке. Ето то је доста, престанимо с том пријатном мишљу. Упознала сам живот човечији, непостојаност његову, преварене му наде, површно и уображено блаженство, па ето то баца у бригу, да би можда, продуживши ову причу на неколико страна морала испричати опет нову какву несрећу.

С немачког **Окомир.**

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Прилози из збирке Максима Лудајића.

IV.

Тужбе будимских српских жена пре 168 односно 159 година пред српским таначем у предграђу Табани.

Од како је света и века помеђу људима — а и жене су људи — бивало је увек поречкања, свађе, зађевица, битке, туче и т. д. Није било изузетака таковим међусобним свађама, биткама, ни код будимских српских жена од пре 168 односно 159 година.

Имам у препису из будимске срп. цркв. архиве три тужбе овакове природе. У првој тужби од 8. авг. год 1724. наводи тужитељка „Божана Малешева домаћица“ да су је љуто избиле „њи две, обртале, штипале, притискивале около бокова, бедна цепаницом била“ пак незна куд јој „дедоше папуче и једну бисерну иглу“ и т. д. Моли „за муке Христове“ да јој учини српски танач „суд“ и нека јој даду оптужитељке јамца, да нити ће њу, нити њену децу, нити њеног *мужа* бити.

Значајно је овде, да се у овој молбеници не спомињу кривци по именце. Биће по свој прилици, да су њу — тужитељку — женскиње тукле, јер у тужби својој вели, да су је „њи две“ напале и злоставиле.

Битка је морала јавна бити негде на улици па по том су зар и српски ешкути па и биров знали за овај догађај. Ја сам, истина, тражио ал нисам нашао у будимској архиви како се ова ствар свршила, те да би сам могао прибележити и имена оних бездушних жена, које су тако горко избиле Божану Малешеву домаћицу.

Друга је тужба од 19. маја год. 1733, дакле пре 159 година. Ову је тужбу поднела табаханском српском таначу „Анђелија Христина домаћица“ ту-

жећи се, да је у својој части и поштењу јако увређена од „Димитрија Баића“, да је ноћу нападнута у свом пургерском дому, да је Вуић (Баић? Ур.) дошао са боктерима „како неки раубери“ и т. д. „Ожидајући резолуцију и милост“.

Трећа је тужба такође од год. 1733. Ову је тужбу поднела „Стана Јовановица“, наводећи у својој тужби: да се она у друштву неколико жена десила на сокаку „те смо разговарали се како жене, међу тим ове Живанчеве снахе са неким немцем посадиле се биле и на немца бацали се каменијем.“ Касније дођоше њихови мужеви, те почеше корити сваки своју жену, што се с Немцима бију и туку по сокаци. Мало час вели тужитељка, да је оним женама, с којима је на с каку била, рекла „богме добро чине мужеви, нека их бију, шта имаду они с Немци посла“ — јест, ал при том Живанчеве снахе од остраг — где их ни опазила није — скочише на тужитељку Стану те је почеше ружити, псовати и погрђивати: „ти си овака, ти си онака“ ал ни на томе није прошло, него исте Живанчеве снахе „љи две на њу саму почели је бити, вући, трзати како једну непоштену жену“ и т. д. Тужитељка моли српски танач: да једну и другу страну преслуша па да по правици пресуди ствар.

Сад да саопштимо поменуте женске тужбе од речи до речи, дакле:

Прва тужба гласи овако:

„Ми низуименовати, дољњему крају писати. Велико понизно с плачем и слзами молим и просим избране пошчене господаре Прво ти начелнаго гдра бирова, и епкуте и остале частне и пошчене Гдре, који јесу свакоме милостиви и правицу дају, да би сте и от мене своје лице не отвратили, да ми видите правицу, зашчоме овако тешко и љуто сироту избише, да сам им била крива, пак не би ваљало тако да учине немилостиви и душмански бој на мене наложише њи две, обртали, шчипали, протискивали около бокова, бедна цепаницом била, да до мојега коначног дна оћеме болети. И чиними се даље ми њиов бој помоћи и умрети, пак незнам куда ми дедоше папуче, и једну бисерну иглу и са једне су ми игле бисер сатрли, и нејмага, тоје мене шчета, буд ме бише, зашчоме соидисаше, ако ми то Ви неуставите, ониће мене, или моје дете убити на место или мојега Гдра, јасам за права Бога, Бог ми је сведок — поднела кашчигу и срамоту, шчо пошчени гдри даду коме кашчигу заделоли, илити с којим кривим сведочанством неће члека осакатити, а ови који сами суд чине, као разбојници негледају где ће члека ударити. Веће молим и просим вас за муке Христове, учините ми суд противу моје болетице и нека моје даду шчо су ми погубили, и нека ми даду јемца, да ме неће бити ни мене, ни моју децу, ни мојега гдра, пак да се опростимо.

Сотим остајем на служби частним гдрем, ја Божана Малешева домаћица целујем руку опшчим гдрем.

Август 8. дн. 1724. у будиму.“

Мало ниже другом руком ово је прибележено „Малешевице Мемориал“.

Друга тужба гласи овако:

„Пошченни и благоразумни господар варошки Биров,

Заклети и Сиротам отац овде бивши.

Са остали избранни и благоразумни Гдари заклети који Јесут у пошченом и благоразумном тaначу овде бивши.

„Молим и просим на понизноје моје молјеније ја остатна сирота после мојега гдара, које јест и мој гдар послужио вароши како се може и посведочити, а пак после његове самрти јесам остала сирота са с моји синови и јесам свако пошчење имала докле ми је мој гдар живио, а после самрти јесам дочекала непошчење од гдара Димитрија Баића, како се може и посведочити за каково дело јест било, али се понизно молим Јели право да се Пургерски Дом разбија и Јели где а закаково дело, али јест спомошчију гдра старог бирова Орестија Радишића. Јели гдару бирове и пошчени таначу, Јели за таково дело знао танач, да се ноћу куће и врата разби ају зботкери а бивши пургерски дом, а ако смо гдару Димитрију дужни, судом дуг се може истраживати, а не домове по ноћи разбијати, како се може и посведочити, како ми је дом разбијат, и јели се где годе пургерски дом илити други разбијао и на мој дом непошчењеје метнуо Дошли су како неки раубери и буди Богу хвала када се нису трефила у дому деца, а не знам шчоби било. Јесам гдару Димитрију дужна 112 ф. али никако не хоћу платити докле не извиди пошчени танач, шчосе од мојега дома учинило и непошчење бацило, Више тражим моје пошчење нежели дасам му дужна шчо може суд и танач измерити проћу пошчења, би ли он онако трпио да му дођу боктери на његов дом разбијати ноћи и јели право. Остављам на вашу душу и правицу и шчо ми докона пошчена правица и танач како је право хоћу трпети са с моји сирота, и јесам узела на 25 хакова ракије по дукат и и судом, и јесаму издала хакова 13. а нисаму искала на казан него на ракију а он се мисли да освоји казан, за мојега живота то небуде, шчому будем дужна, и шчо нађу гдари ваља ми се старати те платити а не дом разбијати, а сада ја новаца неимам можемо учинити у напредак го-

њим потврђењем с писмом на каково време буде му се издавати, а са више да се прохесапимо шчоје право и како нађу гдари.

За које остају на служби ја остатна сирота са моји сирота.

Анђелија Христина домаћица
овде жителка.

и ожидајући резолуцију и милост."

С поља на молбеници ово се чита „Предложи се 19. маја 1733. Ка пошченоме и благоразумному гдару заклетом варошкому бирову овдашњему, са остали избранни гдари таначници који јесут у пошченом таначу на прогледаније ва нутар писато Стојана Ристић и његове матере."

Трећа тужба гласи овако:

„Пошчени и Благоразумни варошки танач.

Блгродни гдар варошки биров са остали гдари
Нам же патрони преусрдни.

Са свакоју понизностију предлагајемо теготи наше како прошлога дна неделнаго, шчоме јесу напастовали ове моје коншије именовате Живанчеве снахе, једна и друга за права гда бга Ми нас неколико жена јесмо се десили на сокаку те смо разговарали се како жене, међу тим ове Живанчеве снахе с неким Немцем повадили се биле и на Немца бацили се камenијем, које нам небило се међу њих мешати, потом кад стигли синови Живанчеви те ји почели свакі свoју газдарицу кашчиговати и карати зашчо се они по сокаци са с Немци бију и туку. Потом мало времена прошло. Ја међу оним друштвом с киме сам била, а те Живанчеве снахе остpагу нисам ни смотрила него сам рекла, богме добро чине мужеви нека их бију, шчо имаду они с Немци посла, тако њима ваља ондак ти оне на мене скочише ти си овака ти си онака шчо горше може бити јесу ме онде ружиле, псовале погрђивале, за које ваљало ми је от њих уклонити се, потом мало прошло времена потребе моје ради, јесам отишла у коншилук, ради квасца сестри мојој преко сокака Радојчиници, и они онде, пак мене смотрили, и к нама дошле и почели њи две на мене саму и почели ме бити, вући трзати, како једну непошчену жену, и на мене моје рухо дерати, како на једној сопрошчењем изрећи, како једној злочестој жени и к.... којој жени убрадач на глави издру, зна се којој жени дере се на глави. Ја нисам ни досад била непошчена, нисам била кавгачија, него са мојом сиротињом и потребом, са мојим гсдром свако варошко дуговање, порцију цареву, друге варошке теготе јесмо наше испуњавали колико смо јакостни, никога неувредили аколи би за њима шчо и на путу била, от тога јест гдар Б биров и јесте пошчени Б Танач, могле су ме судом тражити а не мене онако трактирати, на очивестном сокаку пред толиким људма како једну непошчену жену и како једну к.... На које просим и молим пошчени танач и гсндре патроне удостојите се извидети и сведочбу нашу от једне стране и друге презвати и услишати, која страна буде прво почела тако по правици учините ми задовољно. С којим препоручујући се остајем

Понизна услужателница
Стана Јовановица."

На полеђини ове молбенице стоји написано: „ad 1733. На пошчени варошки Танач. Блгородном гсдру Бирову и осталим заклетим гсдром Патроном да предложит се на прочитање".

Тако је бивало у Будиму док су у предграђу Табани српски становници у већем броју живели!

Ми смо овде само три тужбе будимских српских жена навели ово од пре 168, односно 159 година, а јамачно за оно доба биће да је оваковых и сличних тужаба и више било — па из ове три тужбе дознајемо: да су будимске српске жене особине свога народа верно чувале, да су ено и по међу Немцима — који за оно доба не у малом броју живеше у предграђу Табани — очувале своје народне обичаје и руво, кано ти и женске украсе. Ено једна српска жена тужи се да не зна куд јој дедоше „њи две" њу злостављећи — њезину једну бисерну иглу, док су јој са друге игле бисер сатрли. — Друга жена прича о убрадачу, као накиту младих жена и то све као што поменусмо пре 168, односно 159 година

Запитајмо се: хоћемо ли и данас с овим украсом накићене српске жене у Будиму видети? Заиста нећемо. Нећемо просто с тога, што је онај сталеж, код којих се поменути обичај очувао био — давно и давно изумрьо, а то је сталеж земљеделаца био, зар у највећем броју негда живећих Срба у Будиму, па што их остадоше још у животу они и њихови потомци почеше бројно и то за владавине царице и краљице Марије Терезије тако рапидно из дана у дан опадати, да се ово бројно опадање будимских Срба ни данас зауставило није.

Готово нечувено што, код туђих народа, који с нама живе! Па нема нигде никаквих трагова, да се Срби негда у већем јал' мањем броју из Будима зар расељавали; та да је тај случај био, ни по јада, бар би им потомци може бити тамо где у Српству још и данас живели; велим ни по јада да се тако десило, ал будимски Срби своја стара огњишта не напустише, они остадоше у Будиму те њихово бројно опадање само се тако протумачити може, да су оне многе и многе породице српске управо коначним својим изумрћем понестале, пак да се то

није тако збило — као што непобитна факта све то сведоче — од куд би се напунила *четир гробља* искључиво српска — са српским мртвацима!?

„Ubi illa aurea aetas!“ Где је оно златно доба: кад се у Српству држало, да су будимски Срби цвет народа у Угарској!

Ово нам и онај у своје доба чувени теолог и по целом Српству велеуважени проповедник слова божја, негдашњи јеромонах а потоњи епископ будимски и ердељски Дионисије Новаковић у једном свом мисилном писму из Петроварадинског шанца (данас Нови Сад) од 31. маја 1741. год. српском таначу у Будим одаслатом, међу другим наглашује овим речма: „ашче Гспд возхотчет и жив буду мсца јула или авг. зјело јесам рад посјетити Вас *јако цвјет рода нашег во Унгарији.*“

Ал овај цвет давно је већ увенуо, и нестало га је!

Нејдимо далеко у натраг, узмимо само год. 1889. Ове године било је православних Срба у Будамо 245 душа (види „Браник“ од год. 1889. број 47.) а таки крајем год 1890. по званичном попису наше духовне власти 225 душа само, дакле за једну годину и осам месеца умалио се број Срба у Будиму са 20 душа.

Године 1786. било је српских домова у Будиму на броју 200 а крајем год. 1890. само 30 домова, за време дакле од 106 година пропало је српских домова у Будиму на броју 170.

Нечувено! Ама нигде напретка, ни у ком погледу. Све из дана у дан натраг!

Бројно опадање будимских Срба не зауставимо, оно тече својим током док их траје!

Ужас нас обухвата и помислити на конзеквенције — зар неизбежиме — оваког рапидног бројног опадања српског живља у Будиму. Баш као да је земан дошао, да их збрише са површја земље, и да им непреостане ништа више у Будиму, до ли пустог храма Божјег — аманета богољубивих праотаца српских, те да им прича горку судбину табаханских Срба: е је и у Будиму некад Срба било ал их више нема!

*

Где сте будимски Срби?! Где сте хеј!?

У Српском Ковину 13. фебруара 1892.

ПОДЛОВЋЕНСКО ЦЕТИЊЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

(Наставак.)

Досељење Иван-бегово.

Пошто се подијеле Боројe и Владислав, добјежа Иван Црнојевић из Жабљака у Обод, а потом поче градити градић Соко у Ћиновићима. То дочују Боројe и Владислав, те отиду — по очеву аманету — да укажу своју покорност зетском госпо дару и да му покажу мјесто њихова насеља; нађу Ивана код Обоцке, доцније назвате Црнојевића, ријеке, па му се прикажу: ко су, окле су, чији су и ђе су се населили.

Иван их лијепо прими, па рече, да ће отић и он с њима, да види, ђе су им куће, какво је то мјесто. Они то једна дочекају и сјутра-дан изиду заједно с Иваном на Подловћенски долац.

Види Иван, ђе су им куће, прегледа долац, много му се допане ово мјесто, па рече, да ће се и он доселити на долац и одма поручи, да се прекине грађење Сокола, а да мајстори дођу на Подловћенски долац. Његова заповјед буде извршена и мајстори дођу на долац. Иван намисли градити манастир и почне га, али, и ако је био зетски господар, први насељеници и власници доца били су Боројe и Владислав, с тога им нареди, да обиљеже, што ће од Доца приложити манастиру, те они и обиљеже; па — пошто је премјештена митрополитова столица из Врањине на Цетиње — у двапут су попридавали и проширевали црковину. Те границе црковине, које су одређивали Боројe и Владислав, забиљежене су у Иван-беговим хрисовуљама, у којима је именовато више мјеста, од којијех имена су нам данас нека непозната.

Тамо се именују: „Витина улица, мрамори преко поља, Вигњиште, вода Андрана, дио брда, крш зауглински при потоку, поток мимо влашке цркве, понор под брдо, поток до ограде, Клешти, Заграбје, Кремене њиве, међа арбанашка, Боришина каменица, Вртијељка, Бјелоши, лишајеми кам, старе лазине, врх присваја, врх крша камивалом, зла скала, Црна плоча, крај ободине, процјеп, расохати камен у шушњој страни, Вукотино јагњило, Дебели крш, вељи бријег, голи бријег, Шевреља, пут на плочи, Руда главица на збориште, мали крш, Марин студенац, ђинско брдо.“ Неколико од горњијех имена су нам и позната, нека бисмо погодили „од прилике“, нека су нам пак сасвим непозната.

Иван почне манастир близу увора јужног крака речице Цетиње, која прије тога бјеше вољом божјом пресушила, а по којој се од тада долац и про-

зва Цетињем. Манастир посвети, као што је и Влашка црква била посвећена рођењу св. Богородице, а у њ смјести столицу и зетском митрополиту Висариону, те Влашка црква остане као племенска, а њена црковина припане манастиру, осим маленог испред и около цркве простора. Овај манастир био је као саборна црква „Цетињанима" (Доњокрајцима), па су се у њ скупљали о свим већим празницима — кад су шћели да „крсте носе" и другим црквеним светковинама; пошто је стари Иван-бегов манастир разорен, имали су Доњокрајци то право скупљати се у нови, данашњи, који „је ограђен у част побједе Турака на Трњине". То исто право дао им је 1890. год. данас сретновладајући Књаз Никола I.

На развале старог Иван бегова манастира данас је нова дворска црква.

Љетниковац Ивана Црнојевића био је за Ловћеном, па је тамо на раван Заловћенску подигао манастир. Он је и уз Орлов крш по лијевој страни извише данашњег манастира оградио једну тврђаву, којој се и данас темељ познаје. Тврђава је била доња и горња; доња тврђава била је много виша и имала је унутра мало равнине, а у њој је била једна капела, ђе су копали калуђере, виша духовна лица, а ваљда и виша грађанска лица, те се наодило гробница ископанијех у станцу камену.

Бороје и Владислав били су људи крупни, поносни, згодни, богати и јуначни, а од старине кућићи, с тога их Иван-Бег узме уза се, те су му били оруженосци, пратиоци и савјетници, — Бороје носио је копље и мач, а Владислав мач и топуз.

До дубоке старости били су уз Ивана, па у брзо један за другијем умру, а укопани су пред Влашку цркву у родитељске раке; па се и данас на једном надгробном споменику може вићет човјечја слика на коњу с копљем у руци, али је то временом тако излизано, да се великом пажњом ока може назрети.

И њихови потомци имали су код својих Господара — будући вазда вјерни и уздани — вишег приступа — но други, а и Господари су имали у њих повјерење више но у другијех.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ГРАД ЛЕЂАН-ЛЕДЕНЕЦ
У СЛОВЕНСКОЈ ПОЈЕЗИЈИ.

Руски написао проф. М. Ђ. Халански.

У руском народном епосу, билинама, спомиње се град Леденец само у једном варијанту тих билина о Соловеју Будимировићу, говорећи као извесно о доласку тог честитог јунака у Кијев, да се жени с нећаком кнеза Владимира:

Изъ-за моря, моря синяго,
Изъ лукоморья зеленаго,
Отъ славнаго города Леденца,
Отъ того-де царя вѣдь заморскаго.

У неким другим варијантима (Гильфердинг) мисли се под градом Леденцем острво Кадољско или Кадојлов. Много чешће налазимо град Леђан, Леден или Леген у песмама јужних Словена, где се расправља исти мотив, који се расправља у билинама о Соловеју Будимировићу, сватови и женидба. Тако иде у град Леђан по невесту своју, ћер латинског краља Михаила, цар Душан са сватовима својим; Марко Краљевић проси узалуд ћер Леђанскога краља (збирка Милана Осветника); у једној песми говори се, како ћи Л ђанскога краља Петруша, слично Соловеју, долази лађом у Београд и себи за мужа украде Стојана Влаховића (Archiv f. slav. Philogie III. 125).

Питање, шта је Леђан град и какво се право име крије у том песничком имену, занимало је давно и занима још и сад словенске научењаке, особито пак српске.

Гдекоји (Копитар, Кришић) су видели у том песничком имену траг неког града у Старој Србији или Арбанији, који је заиста постојао. Но тешко је присвојити то мишљење, пошто га српски летописци не спомињу нигде. Да је Леђан град заиста постајао, био би знаменит и имао би важнога удела у историји српској. Овако је тешко замислити, како је тај град дошао у песму; толико је извесно, да српска историја не зна за тај град ни за сличан њему.

Гдекоји су видели у Леђану, Леденцу, покварено име Венеција. Но Срби зову Венецију Млецима а Леђан се не употребљава ни у песми као синоним Млетака.

Стојан Новаковић је исказао мишљење, које се до сад као најбоље и усвојило, да су реч Леђан примили Срби од Мађара, у којих значи Lengyel Пољак, и тако би Леђан-град значио Пољску. Првобитно би се Lengyel тицало пољскога краља Владислава, који се у хроници Ђурђа Бранковића зове Леђанин. Како пак надимак Леђанин по том значењу

није био народу јасан, усвојен је појам, да та реч значи место какво. Пејачевић и Руварац виде пак Литву и Литавце тамо, где Новаковић Пољску и Пољаке.

И та тумачења чине ми се силом изведена. Чудно је, како је надимак Леђанин, који се ретко употребљава и првобитно тек у свези с именом краља Владислава, могао заузети тако одлично место у песмама јужних Словена. И како ћемо објаснити онда наш (руски) Леденец? А то име не да се никако оделити од речи јужнословених Леђан, Леден, Леген

Узалуд бисмо тражили у словенским песмама опредељење положаја града Леђана. Спомиње се тек само песнички, као неки град, који је тамо негде далеко за морем, у земљи латинској:

Подиг'о се од Леђана краље
Преко Лечке и преко Пољачке,
Преко Турске и преко Каурске,
И отиш'о кроз земљу Харапску
Изишао у земљу Ћуприју и т. д.
(Руварац. Две студ. распр. 41.)

Види се дакле, да се град Леђан не да протумачити ни из историје јужних Словена ни из песама словенских народа. Извор и значење тога имена постаје нам потпуно јасно и појмљиво, кад га доведемо у свезу са германским песмама из средњег века; у њима наилазимо на просто и појмљиво тумачење тога имена.

Словенске сватовске песме у многом су сличне са сватовским бајкама средњега века. У појединостима је спомента српска песма о женидби Душановој слична са епизодом из песме о Нибелунгима, са женидбом бургундскога краља Гунтера са исландском принцезом Брунхилдом.

С питањем о одношају јужнословенског епоса са германским средњега века морамо пре или после бити на чисто. Блиско суседство, непрестане и живе свезе Бугара и Србо-Хрвата с Немцима морало је и иначе утицати на народну творевину Словена и Германа. Нема сумње, да је постојао и живи сао браштај између словенских и германских народних певаца у средњем веку. Немачки певачи-путници и пеливани долазили су непрестано у словенске земље Ту је било онда широко поље сваковрсној узајамности, дакле и народно-песничкој.

Немачки филолози (Zarncke) држе, да је „Песма о Нибелунгима" поникла у Тиролској, или бар у областима старе Аустрије, дакле у пределу, који беше близу словенског земљишта, са богатим и живим народним песмама. За питање о саставу знамените немачке песме те врло је важно споменути и сличност предмета те песме са предметом словенских песама. Приликом разјашњивања узрока тих сличности, дало би се говорити и свађати, али нема сумње то, да би се тада дошло до *објективне* основе за решење питања о саставу и о првобитном облику тих песама, док *субјективно* поступање, кога се држе германски испитивачи, закључује о саставу и о деловима те песме на основи анализе рукописа о њојзи.

Још је Лахман приметио, да гдекоји писци „Песме" спомињу, да јој почетак подсећа на уводе у народне песме; са гледишта словенске песме то је посматрање истинито.

Тако се говори у првом догађају, да је Кримхилда уснила, како је припитомила сокола, али су га орлови кљували, и њој беше тешко гледати то. Мати њена Јута тумачила је сан тако, да ће се удати али ће брзо изгубити свога мужа. Та слика, обична у германској појезији средњега века, налази се и у словенским песмама. У српској песми (Богишић 1.) уснила је жена Стевана Бушића, како је из њиховог дома излетео соко а вратио се без главе, а то наговештава Стеванову смрт. Косовска катастрофа привидла се царици Милици у сличном сну: подиже се од Стамбола љута тица јастреб, за њим два велика орла, за орловима две црне вране, а за овима тице, као лишће у шуми; од Крушевца полетело њима на сусрет јато соколова. На Косову се састале две тичије војске а соколови изгибоше сви.

XIV. догађај почиње причом, како се посвадиле краљице Брунхилда и Кримхилда ради својих мужева. Са сличним почетком сусретамо се и у песми о спору жена Милоша Обилића и Вука Бранковића ради храбрости и племства њихових мужева.

XX. догађај, који говори о свадби краља Ецла (Атиле) са Кримхилдом, подсећа на руску билину о женидби кнеза Владимира. Посланство Родигерово Бургундима истоветно је с посланством Дунаја Ивановића краљу Етманујилу у Златну хорду.

(Свршиће се.)

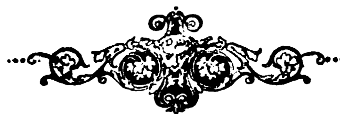

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

VIII.

Ваше последње писмо, драга госпођице, а у пратњи пређашњих, врло ме је обрадовало. Ви се брзо и одлучно лаћате посла, што морам одобрити, пошто мислим, да и на даље допринесем штогод да Вам (посао) иде од руке. Ваша намера свиди ми се у целости и у појединостима и не ћу ни шта да замерим. Кад с радом Вашим будете готови (ist Ihre Arbeit beysammen), желео бих да га видим пре него што оде у Беч, да вредност тих песама још боље утубим (anzuprägen) и своје мисли том приликом приберем. Ви и Ваши пријатељи удесићете већ ту ствар (das Geschäft abschliessen) а ја ћу се врло радо при крају, у споразуму с Вама, изјаснити публици.

Што се штампе тиче, не бих се могао у овај мах решити. Треба ићи на то, да дођете до јевтине накнаде за Ваш труд; даје ли се у Бечу доћи да тог, не би се ништа против тамошњег издања могло замерити (erinnern), особито, како је веза са северном Немачком живља него иначе.

Да ли не би фирма Хертел и Брајткопф, која се не знам с каквим изгледима латила оригинала, била заинтересована у највећој мери, да и овај превод уведе у публику? Али ко је још икад седео у савету накладника! Хајде (Lassen Sie uns) да о том међутим премишљамо и да се распитујемо

Други део првога издања Српских песама немам, иначе би ево овде дошао одмах.

Грчке песме читао ми је делом г. Хакстхаузен год. 1815. у Визбадну, где сам га на издавање храбрио и свој удео му обрекао Пошто ми је временом нестао из вида, позвах га у К. и А. IV. Т. 168, S. а он се на то одазвао, и то у писму, у ком се сасвим као издавач таквих песама легитимовао и квалификовао; беше разговора и о том, да ће до Михоља прошле године код Кõте изаћи те тако француском издању отети првенство (den Schritt abgewinnen). Али то се није десило, а одгонетка те загонетке лежи чини ми се у неодлучности тога драгог господина; њему лебди и сувише што пред очима (vorschweben), он се не зна ограничити у својим захтевима, тако му тумачим оклевање, са које смо изгубили тако важне песме и то у доба, кад би к унутрашњој вредности добили и спољашњу, уз песнички учинак произвели још и страсни.

Толико засад а у ишчекивању скорог новог саопштења и с молбом, да ме господину Вашем оцу најлепше препоручите.

Вајмар 2. Авг. 1824.

Неке примедбе (Гетеове).

При крају приче о отмици несретне Арапке чини ми се, да је намера песникова та, како је Марко, кад је јутро освануло, пун ужаса што је „она црна а бијели зуби“, истргао сабљу и главу јој одсекао; како хтеде да одјаха, проговара глава Арапци и моли га да остане. Ја бих дакле 9. ред од краја овако казао:

Haute nach der (Perlen) Seidenschnur des Halses. Реч, коју сте појас (Gürtel) превели, можда изражава у оригиналу сваки завој, био он од гајтана, ибришима или коже. (Овде можда и низ бисера, јер Арапка је понела много блага.) Даље говоре последњи редови сасвим јасно, да је глава говорила а и само тако страшно чудо могло је тог скроз и скроз суровог (grundbarbarisch) јунака заплашити и застрашити, те га натерати на трајно кајање.

К оној краткој песми, коју споменух и коју сте имали доброту вратити ми је тако складну, могао би се м жда наћи најбољи коментар: Песма над песмама Соломонова, друга глава, шести стих.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Прочитали смо „**Уводу**,“ приповијетку из бокешког устанка од 1869. коју је написао *Новак Граовски*. И ми пристајемо уз хвалу, усмену и штампану, којом се пропратило ово мало дело, пристајемо, али — донекле. Писац се приказује овде као веран а и песнички тумач природних појава, и као добар посматрач људске нарави; мање му је пошло за руком, своје дело читаоцима као „приповетку“ предочити. Он је по својој прилици изгубио из вида, да би требало на сваки начин, да је Миро Кутлача дошао до ма какве казне што је од Марка Кршикапе украо онога вранца. До душе, и Марко је дошао до вранца на начин, који је само у бокешким очима оправдан; али Миров поступак не налази одобрења ни у чијим. И док Миро пролази мирно, мора Марко да гине од грома, а то — у сред зиме. Но он је погинуо као јунак и својом смрћу је измирио осећање људско, пошто је он навео читав део противничке војске на пропаст у Унијерини. Да како, Марко је и са свога становишта имао право, што је то урадио — у рату се не бира начин, како ће се противник сложити. Красни су делови у књизи: одмах у почетку опис бокешког предела и вечерњег сунца, затим збор у кнеза Милуна и одсудни окршај.

== „**Восиље**“ зове се збирка песама *Ивана М. Поповића*, коју је удесио за младеж и „за свакога.“ Песме су те

већином дидактичког садржаја, али има их чисто лирских. Највеће су „Духовник,“ „Св. Сава,“ „На мору.“ У тој збирци има добар део превода и то са немачког, мађарског, руског и словачког И ако су то „песме,“ ипак се читају доста прозаички; младеж могу можда и задовољити, али „сваког“ баш не. Усиљена је појезиіа, више механичка него природна, као кад би се когод на некој стази шетао горе-доле, горе-доле, и ако му стоје на расположењу планина и равница, цветна леја и скривени путеви. Мало више полета и топлоте желели бисмо Ивану Поповићу; треба имати темперамента у свачем а камо ли тек у стварању песничких и уметничких дела.

— Од дела В. Кубе *„О Црној Гори“*, о којем смо говорили у своје време, изишла је сада свеска трећа. У овој је свесци наставак овога у пријатељском духу писанога путописа и у њој почиње глава трећа, у којој се говори о рјечкој и љешанској нахији. Осим других лепих слика има у овоі свесци лик кнегиње Милене. Цена іе овој свесци 30 новч.

— Наша интелигентна Српкиња, учитељица у Српској Црњи у Банату, *Драга Гавриловићева*, која је написала у „Јавору“ и „Садашњости“ неколико лепих приповедака, пише и на немачком іезику лепе приче, од којих смо нашли у подлиску жомбољскога локалног листа „Hatzfelder Zeitung“ једну хумореску под натписом „Oleum ricini“ и причу „Ihr letzter Artikel.“ Ово бележимо да се зна, јер не спада у свакидашње појаве нашега просветног живота

— У бечком стручном листу *„Allgem. Wiener mediz. Ztg“* изишао је недавно један научан чланак дра *Николе Вучетића*, нашег ваљаног Србина лекара, који је болнички лечник у Митровици. Исто тако изишао је и извештај о његовом предавању у седници срп. лекарског друштва у Београду од 13. марта о. г. о израштајима на живцима и о једној интересантној операцији његовој. Обоје је то и засебно отштампано. Др Вучетић је и иначе сарадник онога бечкога лекарског листа и изнео је у њему већ више својих оригиналних радова и описаних операција, које је у својој болници извршио. С тога нека је име овог вредног Србина, који је пређашњих година био сарадник и овога листа, овде са похвалом споменуто.

— Немачки часопис у Минхну „Die Gesellschaft“ доноси неки особити распис награде. 250 и 150 марака (150 и 90 фор) досудиће се најбољим радовима о најзгоднијим средствима и начинима, да се наш, људски, сој поправи и дотера. Ми смо до душе у цивилизацији напредовали, али нисмо иначе; шта више, поникла је нека културна боља, која нас и телесно и душевно на мањак води. Дело несме бити веће од штампаног табака (као табак „отаџбине“), и рукопис се шаље у обичајеној форми уредништву горњег часописа до 19. (31.) октобра 1892. У суду ће бити три члана, један медичар, социолог и философ. Резултат ће се обіавити 1. Јануара 1893.

— Макс Отто, управитељ глумачке школе у Бечу држао је ове недеље предавање „о естетици у глумачкој уметности“. Вели да су се изменили назори и потребе глумачке, треба дакле и досадашњи начин и правац изменити. Досадашње васпитање глумаца по струкама, које је стварало типове а не људе, учинило је, да наши глумци тако ретко знају да прикажу праве људе, као што их имају Шекспир, Гете, Грилпарцер, Ипсен Доба сентименталне мекоће, у коју је наша глумачка уметност утонула била, престало је и у животу и у књижевности. Ако признајемо, да је садашња, модерна уметност и књижевност погодила свој начин и правац, морамо захтевати, да се и глумачка уметност отресе старих обичаја и предрасуда, те да се не држи више „струка“, кад је већ таква струја у свету Естетичко разумевање биће потребан предуслов доброга приказа, па и ако естетика не ће моћи бити ослонац глумцу, који тек постаје то, биће зрелијем неисцрпљив извор за помлађивање и дотеривање.

— Песму о погибији краља Лудовика на Мохачу, што смо је донели у прошломе броју, написао је *Качић-Миошић* у народноме духу, те ју је неко преписао у оној старој песмарици, из које смо је ми извадили. Качић је спевао ту песму по Сагреду, који у својој књизи „Memorie storiche“ напада краља Лудовика, што је за војсковође узео бискупе и фратре.

ДРУШТВА.

(Књижевничко-уметничка заједница). У Београду је основана заједница са овим основним правилима: 1. Српски књижевници и уметници у Београду оснивају „Књижевничко-уметничку заједницу“ са циљем међусобног познавања, зближења и у савршавања радника на српској књизи и уметности 2. Одређени се циљ постиже на друштвеним састанцима разговором о књижевним и уметничким питањима, саопштавањем важнијих појава књижевних и уметничких у нас и на страни и читањем нових радова из лепе књижевности. 3. Чланови „Заједнице“ могу бити српски књижевници и уметници, а примање се у чланство врши одлуком самога скупа на предлог кога члана. Чланови плаћају одређени месечни прилог. 4. Друштвена се управа састоји из: а) председника, који представља друштво у јавности и оверава издатке из благајне, б) тајника, као помагача председниковог, и в) благајника који води новчану страну „Заједнице,“ 5. Управа се бира на свечаном састанку у месецу децембру, кад председник са тајником и благајник подносе извештај о раду и стању „Заједнице“ у минулој години 6. Чланови се састају на позив управе, која одређује и ред читања према ранијим пријавама, а састанком руководи за тај мах изабрани председник 7. „Заједница“ за своју славу узима дан четвртога маја, као успомену на српскога просветитеља св. Саву. 8. Ова се правила могу мењати на састанцима, пошто се предложене измене предходно саопште члановима Предлог за измену може поднети најмање једна четвртина свих чланова, који живе у Београду. — Правила су од министра већ одобрена. Председник је „Заједнице“ Милан Ђ. Милићевић, тајник Андра Гавриловић а благајник Хајим Давичо. Заједница је већ отпочела свој рад, и на првом састанку (17. марта) читао је Милићевић своје успомене: „Цетињска улица 1856—1892,“ а на другом (26. марта) Андра Гавриловић „Српски живот у словеначким приповеткама.“

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о појединим књигама у своје време опширније говорити.)

Таласи. Песме. Удесио *Ђорђе Страхимировић.* Загреб. Дионичка тискара. На 16-ни, стр. 75. Цена 10 новч.

Славенска унија и тројна унија Европе. Написао *Васа Пелагић.* Београд. Штампарија Мате Јовановића Кн. Михајлова ул. 12. 1891. на 8-ни, стр. 141. Цена 1 динар

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 16. У НОВОМ САДУ 19. АПРИЛА 1892. Год. XIX.

ОДЗИВ.

ад те прваш видех
По сред друштва живна
Хтедох те упитат'
Је л' ти име Дивна?

Састај'о се с тобом,
И за те разбир'о, —
А што год сам чуо:
Ка' да ј' голуб бир'о.

Веров'о сам радо,
Ал загледах дубље;
Скрите се, голуби,
Ово ј' надголубље!

Певају ти очи;
Блажен ко их слуша!
Не певају очи
Већ ти поје душа;

А душа ти поје
Јер је мирна, сјајна,
Не зна шта су вали,
Не зна шта је тајна.

Ружичаста уста
Са осмејком благим, —
Благо ли срећнику
Ког назову драгим!

Глед'о сам те често,
Женског рода дико;
Ти једном упита:
Што ме гледаш, чико?

На то ти се песма
Истом сад одзива; —
То ти нисам рек'о
Док си била жива.

Београд 1892.

Змајова.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

XIV.

араламлија је доживео у Јадиковцима први божић. Пре литурђије отишао до бележника, по госпођицу Амалију, да ју по договору прати у цркву. — Пред црквом по снежној земљи поскакује у колу хитра сеоска омладина. Тамо је дошао и господин Хараламлија с госпођицом Амалијом. Стао је код кола. Мотри, ћерета и смеје се. Здрави сеоски момчићи и хитре девојке не обзиру се ништа, него весело скакућу и певају.

Хараламлија се наједном уозбиљи. Опазио је у колу красну девојку, спазио ју и задрхтало му срце у грудима. Опазио је девојче дивне лепоте. Бела као снег, тело пу-

начко, зањихује се у колу и истиче своје дражи. Дуге трепавице надвиле се над плаво око. Девојка се запурила гибањем Гледа пред а-се, а кад и кад само заокупи оком около, па онда опет пред-а-се. Харалампија мотри и шапуће: Сузана у сеоскоме руху. Не слуша, што му госпођица Амалија прича о тим сеоским девојкама . . .

Топови пукоше, на високоме звонику звона складно зазвонише, коло се растаде, а свет нагрну у цркву. Харалампија стоји још и тражи неког очима. Истом онда, када га госпођица упита: „Зар ми још не ћемо?“ прену се он и пође у храм божји.

Харалампија није слушао божићне песме, није се наслађивао лепом проповеди старога Јадиковачкога попе, није гледао бујне Амалијине косе, нити се молио: Он је мислио само на — сеоску Сузану.

За обедом Харалампија бејаше ћутљив; мало је јео и пио. Друштво се томе не мало чудило.

„Шта је вама, господине Дрљача?“ питаше милостива забринуто.

„Благодарим. ништа,“ бијаше хладан одговор.

„Та ви сте данас нешто невесели.“

„Молим не брините се; мени је посве добро.“

Капетаница га сумњиво погледа и настави:

„Данас будите весели. Друштво то од вас захтева. Ако вас што пече, залијте вином. Дед’те, куцнимо се: Христос се роди “

Харалампија Дрљача бадава се напрезао. Некакова тескоба узнемириваше га. Одмах по обеду устао и отишао неопажено пред цркву, где је опет коло играло, а у њему лепа мома. Мотрећ поново ту девојку, бејаше Харалампији тако угодно и мило, као никада доселе.

До ноћи је стајао код кола, а када се смркло, коло се разишло, завукао се Дрљача у своју ћелију на Аврамову чардаку. Милостивој госпи беше загонетно то необично понашање његово, а када се није ни у вече нашао у друштву, врло се зачудила. И госпођица Амалија не бијаше тим понашањем Дрљачиним ни најмање задовољна.

А Харалампија?

Он сеђаше у својој соби Лојана свећа у зарђану свећњаку слабо осветљаваше његов стан. Он сеђаше за растовим столом, главу подупро рукама и замислио се. Машта га пренела к цркви, где се у колу окреће лепа мома. Он гледа њено румено лице, дивно тело, мило око, правилан нос, мале уснице, малу ручицу, која подрхтава у руци момчића до ње. Ох, да је та рука у његовој! Чудни осећаји струје му телом. Он подрхтава од милине . . . . . Подиже главу. Поглед му паде на дневник. Узе га, отвори и написа:

На божић у вече.

И најсиромашнији човек одбацио је данас тугу; весело проваћа најславнији дан године. А ја? Не знам. шта се то самном догађа....

Даље није могао. Баци перо и загледа се у слику Сузанину.

У приземљу је божићње весеље, чује се весела божићња песма. Гласови, подвикивање допире и до Харалампије Дрљаче; али он је глух за све. Није чуо, ни када су се отворила врата на његовој соби и ушао Аврам с боцом вина.

„Христос се роди,“ довикну још с прага.

Харалампија се брецну.

„Христос се роди,“ опетова Аврам гласније.

„Да, да, ваистину,“ промрмља Харалампије.

„Такав год, а ви сами,“ настави Аврам „Та данас је дан весеља родио се свету спас.“

„Да, родио се,“ прогунђа Харалампија.

„Та шта је то с вама, муку му! Маните се туговања. Ево правога „Гојилца.“ Потегните, утопите мисли, које вас печале.“

Харалампија шчепа боцу и — искапи.

„То је прави „Гојилац,“ хваљаше Аврам. „Ова му је година баш пријала, па је изврстан.“

Вино је почело делсвати, а Харалампија се издрекну:

„Само сте ме раздражили: Зашто несте донели веће боце!“

„Охохохо!“ насмеја се Аврам. „Хтео сам само пробати, хоће ли вам вино бити по ћуди. А сада.“

„Сада?“

„Сада ћете доле к нама Истина, ми смо сељани, али се ви од нас не ћете поносити.“

„Хајдемо!“ навали Харалампија.

Харалампија се међу тим народом не осећаше страним. Све му је то тако било познато, тако мило! Та он је одрастао у таковој кући. Душа му се зане у детињске

дане. Успомене, једна за другом, из оних дана, побуђене тима људима, почеле се помаљати у души његовој И Харалампија се подао часом сматрању, он осети, да је лутао, а сада опет дошао међу своје. . . Непрестано нуткање присили га, да се пробуди из те красне опојености, па да се лати чаше. Када су жене и девојке запевале једноставну али пуну миља песму: „Цвеће је поље покрило“, узношаше се Харалампијева душа. Он је осећао, да мора те људе, које је упознао као старе своје знанце, притиснути на груди и изљубити их. Опојна капљица с Гојилскога брда очарала је посве Харалампију Дрљачу, и он је певао, а певајући плакао...

Звоно је ударало на јутрење, када је Харалампија оставио сељачку кућу.

XV.

Онако обучен пружио се господин Дрљача на кревет, и свладан, што сном, а што капљом с Гојила, уснуо тврдим сном.

Око десет сахата уђе у његову собу општински подворник. Харалампија тврдо спаваше. Пандур га зовну, — ништа. Још гласније — опет ништа. Тада га продрма безобзирно — Харалампија скочи.

„Шта је?“ издрљи се на дошљака.

„Милостива госпођа шаље ово писамце.“

„Какво писамце? Тиме ме неси требао узнемиривати.“

„Милостива ми строго наложила, да вам писмо предам.“

„Милостива нема теби ништа налагати. Ти си званично лице, и само званичнике мораш слушати.“

„Разумем, али добио сам добру напојницу.“

„Добро. Баци то на сто, па ми донеси воде; горим од жеђи.“

„Воде? Зар ћсте ви на овакав дан пити воде?“

„Гле, како си ти паметан! Скочи у гостионицу и донеси врч вина.“

Пандур оде, а Харалампија дохити писмо и читаше:

„Друштво ми је ставило у задатак, да вас позовем данас бележнику на ручак. Бићемо тамо сви. Нипошто да несте изостали. Јуче смо јако осетили, да нам је фалила душа Јадиковачкога друштва. И госпођица се Амалија растужила, што сте ју напустили, а да се ни извинили несте. То од вас несам очекивала Но платићете већ то. . . . Дођите свакако! Не уводите ме у неприлику да морам можда против вас силом се послужити.“

„Све којешта!“ промрмља Харалампија. „У осталом доћи ћу. Жедан сам. Данас би Хортобаџ испио.“

У то се помоли пандур с вином. Дрљача шчепа врч и искапи половину, а остало пружи пандуру. Вино је мамурлук растерало, а Харалампија добио ћеф за ћаскањем.

„Како се зове најлепша Јадиковачка девојка?“ питаше пандура.

„Хм, како да вам кажем! Сваки своју хвали.“

„Дакле свака има свога?“

„Е да. Такав је адет у нас. Само једна нема.“

„А та бела врана зове се?“

„Сена Босиљчевића.“

„Ваљада је ружна!“

„О не, прелепа.“

„Па још није голубица загукала, да јој голуб дође?“

„Охола је, преохола.“

Харалампија се за часак замислио. Да то није она? —

„Морам донети одговор,“ прену се пандур.

„Коме?“

„Та милостивој.“

„Кажи да сам све разумео и послушаћу.“

Пандур отишао, а Харалампија узео, да се спрема. Сећајући се синоћне теревенке, полако се облачио и гунђао:

„Јадиковци ала сте на гласу:
Седам кућа једну краву музу.“

Доскора беше и подне. Харалампија огрну огртач и упути се у стан милостиве госпође.

„О неваљанче, о неваљанче,“ запрети му она „А камо вас јуче, камо?“

„Болест, милостива, болест,“ претвараше се Дрљача.

„Да то није каква љубавна болест?“

„Није ми јасна, каква је болест; али ми је сада много боље, мало сам се проспавао.“

„А ми опет без вас ни живи ни мртви. Свуда смо вас дали тражити, а ви као да сте у земљу пропали. — Доба је, пођимо!

Код бележника бејаху већ сви на окупу. Харалампија поздравише и веселећи му се и пребацујући му; а милостива му шапну на ухо речи:

„Држите се!“

*

XVI.

С почетка за обедом бејаше све тихо. Господин начеоник држаше се озбиљно; начеониковица се укочила као рода. Попа кашљуцаше, попиница гледаше пред-а-се. Госпођица Амалија нешто се смркла и прекорно погледаше на Хараламција. Једина капетаница беше весела као увек. Она једина покреташе друштво и непрестано ћереташе са својим љубимцем. Уз њих је пристајао и благајник, дочим се благајниковица тужила на главобољу.

Када се друштво окрепило јелом и залило винцем, оживело је. Почело се бучити, викати, повлађивати, доказивати, препирати итд. итд. Јадиковчани су иначе тихи људи, али када мало сркну сока племените биљке, крв им узаврe, мисли се брзо покрећу, а језик лети као талијанско тоцило.

Около осам часова настојаше начеониковица, да присутнима улије своје назоре о еманципацији жена. Своје назоре развијаше милостива госпођа с чашом у руци и мирисавом цигаром у устима. . . Друштво се, па и сам попа, показиваше да одобрава назоре капетанице Ружићке.

У девет сахата нападаше начеоник неке одредбе више власти. „Те се одредбе,“ говораше, „противе народноме животу. Види се, да их је издао човек, који не познаје потреба народних. Погрешка је то, господо моја, што на челу власти стоје људи, који сву своју мудрост црпе из књига, а никада несу завирили у народни живот. Зато многа и многа одредба затире нашега сељака, а овамо се мислило, да се њоме подигне и материјално и морално „чича“ наш.

„Добро је,“ примети скромно бележник, што се те наредбе и не извршују; т ј. ми се не бринемо, да се обдржавају.“

„Како да се не бринемо,“ плану начеоник. „Како ти смеш тако говорити? Зар ми не вршимо своје дужности? А, лепо говориш! Али ја се против тога ограђујем. Зар није сам г. поджупан јавно рекао, да наша општина спада међу најуредније?“

„Ма ја велим само за наредбе,“ испричаваше се бележник, „које се косе с народним животом; а власт их издаје, јер не познаје народних потреба.“

„А, тако, тако,“ беснио је даље начеоник. „Ти се усуђујеш против власти роптати? Како власт неби познавала народног живота, када се очински стара, да народ напредује? Како отац не би познавао деце своје?

„Познаје, и ја велим.“

„И ја! Видиш да имам право.“

„Јест и ја. а и ти, оба имамо право.“

„Да, ми имамо право.“

Разговор, који се био тако заоштрио, да би човек, који не познаје ваљаних Јадиковчана, мислио, е ће се катастрофом завршити, уродио је изненадним помирењем.

У десет сахата устаде Хараламција Дрљача из Дрљановца. Вино га је сасма преузело. Очи му закрвавиле, лице потамнило, ноге подрхтавале; само га још језик слушао.

Он упре поглед у Амалију, која му се осмејкивала и стаде беседити:

„Ја сам заљубљен. Овај мах нећу расправљати, како би се у томе случају понео Петрица Керемпух, мој највећи учитељ, него отворено изјављујем, да горем од љубави.“

„Како је данас шаљив г. Хараламција!“ умеша се благајниковица.

„Нипошто шаљив, госпо! Озбиљан сам, преозбиљан. Једва сам чекао згодан час да изјавим своју жарку љубав. И тај час је сада куцнуо Пред свима вама, да будете сведоци, изјављујем, да жарко љубим прекрасну, божанствену, миља пуну госпођицу Амалију. Љубав моју засведочујем првим пољупцем.“

Нагло приступи госпођици Амалији и притисну јој пољубац на румене уснице.

Она беше сметена, цикну. Друштво се узврпољило, родитељи беху с те дрзовитости неугодно изненађени.

Први устаде господин начеоник. Он погледом прождираше беднога Хараламција и громовитим му гласом довикну:

„Господине! То је повреда морала, а ја као човек строгих моралних начела осуђујем вас и искључујем из овога друштва, те вам као начеоник Јадиковачки у име закона налажем, да се одма одстраните из ове поштене куће, коју сте својим поганим језиком окаљали.“

Тај човек строгих моралних начела од велике узбуђености тешко дисаше. Хтеде да седне и — о срамоте — столица беше помакнута са свога места а начеоник Јадиковачки копрцаше се по земљи.

Хараламција је наиме седео наспрам начеонику, и када је овај говорио, турио је столац ногом, па се је догодило, о чем начеоник ни сањао није.

Друштво беше убезекнуто, само се Хараламнија смејаше злурадим смехом. Начеоник није могао сам да устане, па када га исправише на ноге јуначке, пружи руке прама Харалампији и хтеде га ударити; но није погодио, него свом силом ударио шаком по столу.

У разјарености викну:

„Тај нитков сутра ће добити пакрачки декрет. Запамтиће он мене, начеоника Јадиковачкога.“

Тај догађај беше узроком, да се друштво доскора разишло.

* * *

Начеоник се превrtaше од муке по кревету. Тако га још нико није понизио. Смишљаше, како ће стилизирати отпусни декрет Харалампији Дрљачи, и у томе га сан савлада.

Милостива госпођа бијаше потпуно задовољна. Сада је сазнала, да Хараламиија Дрљача љуби њену питомицу, јер in vino veritas. С оним сељачким медведом — мишљаше начеоника — лако ћемо.

Госпођица Амалија уздисаше: „Ах, није фин као љубовници у приповеци: Die Liebe ist ewig. И бијаше врло ражалошћена.

Њени родитељи беху врло забринути. Они закључиваху, да би та згода могла имати врло рђавих последица по њихову кућу.

Попа спаваше мирним сном, као какав светитељ.

А Хараламнија Дрљача?

Када је изашао на свеж ваздух, окренуо се неколико пута око своје осовине и упутио се кући. Пролазећи мимо собе свога господара, зачу вику, па се наврати тамо. Дочекаше га оберучке. Ту је тако дуго пио, док се није срушио, а онда га однели у његову собу и стрпали у кревет.

(Наставиће се.)

ПРВИ ПУТ У БЕЧУ.

Написао Васа Крстић-Љубисав.

I.

Ех, чудна ми чуда! — Узвикнуће многи од вас, који ову малу причицу читао или — критиковао буде; — чудна ми посла! Био човек у Бечу, па сад хоће да се размеће са својим доживљајима у престоници, да нам слади и „густира“, како се красно тамо живи, и већ томе подобна!..

Молим, ви се варате!... Има до душе и таквих људи, који и у *Шашинцима* веома красно живе, и не желе ни *Беча*, ни *Париза*, али има опет божјих створова, које вечито прати неки зао дух, те у *већој* вароши могу тек само — *веће* неприлике имати, него у своме селанцету; — а у ту врсту сретниковића, бројим се, ето и ја... Моја прича неће дакле бити „наговарателне“, него шта више „одговарателне“ природе, а најпосле коме се баш не чита, а он нека пољуби, па остави!

Ја сам дакле био у Бечу... Јесте, али не идох као што други сретни свет иде, да се тамо весели и забави... Не, само у једној тачци имадох са тим сретним светом приличну једнакост: утукох и ја грдан новац, али се за њега не проведох, као они други...

Мој иначе ваљани стомак поче од некога времена озбиљну ми бригу задавати. Дочим му у пређашња времена шецко-једно бејаше, да ли ћу га са „паштетама“ или — „шунеглама“ нахранити, постаде у један мах избирач, па му не беше више по вољи ни сарма, *(ух, сарма!!)* ни прасећа глава, *(ух, ух, ух, прасећа глава!!)* ...

Најпре покушах са неким „крвчистећим“ пилулама, па онда дођоше на ред све оне бљутаве воде, па прашкови, па — Бог вас зна, шта још!.. Ајак, њему, т. ј. моме узјогуњеном стомаку, нити хтеде пријати „Будимска“ ни која друга „сорта“, и једнога лепога дана он намисли, да прави заједно са њему придоданим члановима велеможног прибора за верење — штрајк, прави штрајк!..

Неће да кува, да вари, па ето ти!.. Шта ли сам мука поднео!.. Е, то се већ неда у приповеци казати, а не дао вам Бог, да ви то из ближе упознате, јер би могли проћи баш као и ја што сам.

У моме местанцету има два лечника... Оба вешта, ваљана, али враг зна, код мене баш се не показаше. А и како ће?.. Док је А. тврдио, да патим од *џигерице*, тврђаше Б. да у мене *слезина*, бубрези, шта ли не ваљају, па док је један митио моју, ваљда здравијешу џигерицу, дотле је други угађао мојој слезини и бубрезима... Трећи, „супер-доктор“, била је наша — бабица!.. А што се смејете?.. Нема ту ништа за смеј, јер мени су све сузе врктале, кад ме је она својим снажним рукама почела по трбуху гњечити и гњавити, да, бајаги, у ред доведе оно црево, што је от'шло на лево!

Одупирах се, до душе за дуго овој процедури,

али најпосле: мора се кадикад и ђаволу свећа припалити, а нужда мења боме и законе!

Еле, крај свију лекова, за мене зло и наопако! Превртао сам се и превијао кадгод као црв, па кад дође доба, да ми тек у стомаку поигра неки враг *„кешуша“*, ех, онда просто Богу душу!... А тако бих *радо живео!*... Бог ми даровао красну породицу, ваљану женицу, леп положај; еле све услове, да човек срећан и задовољан буде, ако га т. ј. не изневери главни фактор у човечијем телесном саставу, тај дерни, а тако преко нужни — стомак!

Шта имате од блага и многа имања, кад вам *он*, тај *десиоша* у нашем организму, откаже службу?

Разумећете, дакле, да сам и при толико нежној и срдачној услузи, коју ми моја мила женица, па и дечица указиваху, осећао, да сам веома несрећан, јер *имадох*, а — *не могох* да уживам ..

Једнога дана беше ми догусгило!.. Болови су такви наступили, да би и за — вола много било, и кад криза опет сретно пређе, саветовах се са лекарима, шта да чиним.

Онда ми г. *Анше*, мој добри пријатељ и кућевни лечник, рече овако: „Пријатељу! Ми лекари нисмо ништа друго до — слепци. Поређај у какав округ различито суђе; чашу до флаше, тањир до здеље, бокал до шерпење и тако редом.... У тај округ постави слепца, дај му у руку једну моторугу и реци му: да једним хитцем расцопа ено баш ону *фину чашу иивску*... Шта ће слепац радити?.. Не види, ама ни а!.. *Нагађаће* дакле и мислити: *валда* ће баш ево овамо бити и — пљус!! ... А она грдна чинијетина, што је чак преко пута од оне чаше стајала, оде у хиљаде парчади!... Ето, то смо ми лекари! Сва наша добра воља, сво наше знање, не достижу, јер је човечији састав ипак *књига зашворена*, а сајџија не оправи сахата, ако *унуштрашњост* није подробно разгледао! И ми ево нагађамо! Ја велим, да тај бол долази од џигерице, а мој колега са свим је противва мнења... Можда се и обојица варамо, а можда баш обојица и право имамо... Мој пријатељски савет ово је:

Иди у Беч, тамо су професори, специјалисте, који се искључиво једном врстом болести занимају, па ако *шамо* не нађеш лека — —“

Не знам да ли се мој лечник само шалио, кад је ово говорио, или је хтео да ме се за неко време ћабајише, али ја га богме послушах.

Спремих се дакле, да у име Бога и ја видим *Беч*, ту хваљену и велељепну престоницу наше монархије... Па и ако сам полазио са тужним срцем, плашећи се, чисто, сам своје будућности, ипак ми мило беше, да видим ту лепу варош, о којој сам већ толике описе и романе читао... Да богме, да не хтедох сам путовати, него поведох и нужде и жеље ради и своју милу жену; — па кад се нама придружише још и мој пријатељ *Ђока* са његовом бољом половином, а најбољом другарицом моје жене, беше ми тако лако око срца, да чисто заборавих *узроке*, који ме у *Беч* повукоше...

Гђа *Ема* беше весељак од света Њен слатки смеј пробудио би из суморних мисли и најгорег песимисту, па ме је храбрио, што је случај хтео, да нам баш то двоје најбољих пријатеља наших буду сапутници... Њих је водила жеља, да виде *Беч* са свим његовим лепотама и да посете први пут родитеље *Ђокине*, који су од неког времена украј *Беча*, у једној лепој варошици живели, те тако једнога красног летњег дана пођосмо преко *Вуковара*, са пароброром до *Пеште*, а одатле у *Беч*...

II.

Сунце нас својим топлим зрацима грејаше, кад нас четворо на двоји коли путовасмо преко *жуиањског* насипа, који у *Винковце* води...

Пролазисмо крај зелених ливада и мирисавих пољана; храна је већ у велико дозревала, те је милина била у наоколо погледати... Моја сапутница у колима беше живахна гђа *Ема*, дочим је *Ђока* мојој женици друштво чинио.

Весело ћеретање госпођино, њен слатки смеј, њене досетке и шале разгонише из мене све оне црне мисли, које ми у виду страшних *оиерација*, *касаиљења* и т. д. душу притискиваше, и кад око подне стигосмо у *Винковце*, па моји сапутници у сласти испише чашу — две пива и слатко ручаше, чисто и ја добих вољу на један гутљај пива, али *дијеша*, ђаволска *дијеша*, коју ми моји лечници за пут прописаше, противила се томе, те само из прикрајка гледах и завидех моме пријатељу *Ђоки*, како онај телећи бубрежњак мота, да му све пуцају заушњаци...

Кренемо даље и око два сахата по подне стигосмо у *Вуковар*. Лађа као обично одоцнела, те имадосмо времена, да се по овој старој *сраској* вароши са — *чивуцким* обличјем прођемо, а и нешто пазаримо, што се у нашем местанцету не могаше добити. Жене су узимале неке маленкости, које су више налик биле на чипке и пантљике него на варјаче и преслице, пријатељ *Ђока* купи себи један леп шешир, а ја један, штоно ми Срби рекли: „регнмантл“ од „гуме“, чега ли...

Ево и лађе.. Уђосмо, осигурасмо свако себи конак, господа келнери положише на наше кревете по један јастучић, дочим гђа „камердама“ имаде милост, то исто и за наше сапутнице учинити...

Вечерасмо, или управо рећи: док ја по крову

лађе уживах — природу, дотле они троје у сласт попише опет коју чашу пива и вечераху добре бифтеке, а ја ћу, тамо доцније узети један *теј* и са њиме мој јогунасти стомак испунити, да не би од компактнијега јела добио своје ћуди, те би било доста свима око мене, а најгоре мени самоме.

У том и ноћ дође... Опростисмо се од наших лепших половина, пожелисмо им „добру ноћ" и одосмо спавати... Ја сам у последње време највећу усладу и једино задовољство налазио у сну, ако ме, т. ј. мој „деспота" није и у томе изволео неизграпно подсетити на себе и на своју силу... Те ноћи уљуљушкан ваљда монотоним брујањем казана и лупом снажних точкова, спавах веома добро. Па и сањах, али цео сан мој састојао се јединствено из неких сјајних ручкова, са мирисним и кусним јелима, пенушећим се пивом и све онаким ђаконијама, које на јави мој дерни стомак избриса из свога репертоара, те тако се барем у сну наслађивах и уживах у ономе, што свакоме човеку сачињава један велики део права задовољства, али при отвореним очима, а при — здравом апетиту...

Са зором бејах на ногама .. И Ђока се подиже, а са њим и други неки путници. Седосмо на једну клупу и ýживасмо у лепом летњем јутру... Наше лепојке још спаваху, или — — прегледаху ваљда оне ситнарије, што у *Вуковару* купише...

Остарији господин један приђе ми ближе и ослови ме, представивши се, као адвокат *Неца из М*... приметивши даље, да мене добро познаје, јер је чешће пута пропутовао мојим крајем; само, вели, не допада му се сада моја мркожута боја, јер зна, како сам се увек црвенио, као — слепачка тиква.

Реч по реч, те се поближе упознасмо, и ја му онда испричах моје јаде и казах, који ме узрок води у *Беч*...

„Боме то није баш најзгодније, драги господине!" рећи ће ми он на то, као сажаљевајући ме. „Такове болести изискују вешта лекара, а то исти на Бог наћи ћете у *Бечу*, али ће вас грозно намучити!"

„„Како?"" — узмуцам ја, а већ ме проби хладан зној, — „„*намучити?* А као зашто?""

„Па то је бар очигледна ствар," настави он даље. „Они ће вам морати гледати, како је управо у вашем стомаку, а то тек не могу другаче, него да помоћу својих огледала, која ће —"

Мене подузе мука... Мој пријатељ *Ђока* хтеде разговор на другу тему превући, али моме мучитељу прохтело се, да ми све своје лечничко незнање у један мах о нос обеси...

„Да, да" — продужи он, — „или морају цео стомак испрати, па тек онда — —"

„„Али, за бога,"" прекидох му реч, — „та ваљда се стомаци не перу тек тако као прљаво рубље.""

„О, перу, још те како," поучавши ме мој љубазни мучитељ. „За првих десетак дана мораћете учити се, да вам протуре једну цев од гуме кроз уста чак у стомак, знате, да се навикнете, те да вам се не би згадило, кад почне операција — —"

„„*Операција?!*"" дрекнем ја, и не знам, шта би од мене било, да у тај мах не дођоше обе госпође, те док се моја женица брижно око мене позабави, очита резолутна гђа Ема горопадну буквицу оном, њој по све непознатом пророку, и тек као кроз сан чух, да му још рече: „Извините, али ево доказа, да нису само жене проливене на језику!"

Од тога часа не имадох мира. Увек је предамном стајао неки страшни човек, који силом хоће, да ми у — стомак тура нека огледала, округла и на четир ћошка, са златним и дрвеним оквирима...

Не ручах ништа, осим голе чорбе. Сав труд честите гђе Еме и моје добре жене, да ме развеселе и од мојих црних мисли одврате, остаде залудан и тек, кад у Пешту стигосмо и ја оног врашког адвоката из очију изгубих, одлахну ми, као да је он био виновник све несреће, која се ваљда на мене већ устремила па чека, да јој ја још и на сусрет дођем...

Кренусмо из Пеште, која крај своје онолике величанствености, не имаде за мене ни толико дражи, да је бар честито погледам, и ја се одмах за тим спустим у доњи део лађе, где ме је кревет већ чекао... Легнем и помолим се Богу, да ми барем пошље леп, миран сан... Па шта мислите, да сам сневао?...

Све саме неке лекарске „инструменте" ... Ту су велике и мале тестерице, клешта, бургије, маказе, ножеви ... Ти Боже знаш, каквих справа неје било! ... Па неки људи као, прости Боже, шахтери, са засуканим рукавима, кецељом, па сваки ти то хоће к мени ... И што се ја више отимам, и више од њих бегам, они све безобразнији ... „Хоћу мало џигерице!" вели један. „А ја ћу комадић слезине!" опет други ... „Ја ћу цео стомак на поље, па да видимо, шта му фали!" на то ће трећи ....

Кажем вам, страшна ноћ! ... Тешко дочеках зору .... Онај мирисави ваздух, који од обе стране долазаше, мало ме разведри. Доцније дође и моје друштво, те хвала дивној околини, кроз коју сада пролазисмо, а још више веселом ћеретању гђе Еме, и ја мало заборавих на моје јаде. ...

У подне узедох мало парченце меса.... Тешко да би и врабац имао доста... Па ипак зебох...

Али добро беше... Стомак се ваљда мало опаметио, а ваљда и преплашио од оних ноћних слика....

III.

Стигосмо око три часа у *Беч*. ... Да вам о њему причам?... Та ви га већином знате, а цео опис дâ се у две-три речи исказати: Величанствено! Красота! Дивота! .... Изиђемо из лађе, и поздравимо се са старим оцем *Ђокиним*, честитом старином, који као што рекох, живљаше у крај *Беча*, у тако званом *Перхтолдсдорфу*. Ово местанце стекло је себи још од опсаде *Беча* славно име ... *Ђока* и његова супруга боравиће код њихове породице, а ја и моја жена остаћемо овде у *Бечу*...

Тако ми планирасмо, али стари господар не хтеде о томе ни да чује... Ми морамо заједно к њему, па *Беч* нам је под носом, кад год зажелимо можемо ићи и доћи, јер жељезница вози свако по сахата. Овамо, онамо, и ја се радо дадох натерати, да са својим пријатељима идем.

Ђока и отац му одоше на царинару да даду наше пртљаге прегледати, а нас троје упуте одмах до жељезничке постаје која је у истој згради била изваде нам билете до *Перхтолдсдорфа*, и рекну, да ми у напред идемо, и стару мајку *Ђокину*, која је на дому остала, обрадујемо, а њи двојица стићи ће за нама, чим са пртљагом у реду буду....

Дакле ја ћу бити пратилац две госпође, и водити их, куда? То ни сам не знадох, али онај срдачни дочек од стране *Ђокиног* родитеља, она необична врева и жагор на станици, онај силни шарени свет, што се туда гураше; па онда весели кикот мојих сапутница, учинише толики утисак на мене, да ми се чело разведри, и дође моја природна за сваку шалу увек спремна, весела ћуд, — те тако у најбољем расположењу, опростисмо се од оца и сина, и кренусмо, у име Бога напред, у нама по све непознате крајe...

У нашим колима беху још два-три путника, који чувши наш весели, а њима по све не разумљиви разговор, пажљиво нас посматраху. Но признајем, да су се њихове очи много дуже задржавале на мојим лепим сапутницама, него на мени, и кад мало одмакосмо од прве постаје јурећи кроз средину *Беча*, осмели се један од оне господе и упита немачки:

„Wohin belieben zu reisen, bitte?“

Ово ми беше добродошло, јер и сам сам се хтео упознати са једним од њих, само да се поближе распитам о нашем путу и о томе местанцету, куда путујемо...,

Он ми растумачи, да је *Перхтолдсдорф* одмах иза *Беча*, да има красан положај испод дивне шуме, да је то лепа варошица, и т. д. но примети, да ми морамо у првој постаји, која иза ове дође, а у којој ће он изаћи, из ових кола у други влак прећи, јер се тамо влакови мењају, па овај у коме смо сада, не стаје код *Перхтолдсдорфа* а онај други води као локалан влак управо у саму ту варошицу...

Мало комплицирано за мене, који први пут у овакве прилике дођох, али, није најпосле ни то свето писмо, променућемо влак, па свршена ствар....

Не потраја дуго, влак стаде, онај љубазни господин опрости се, и оде, а ми спремисмо, се, да код идуће постаје изађемо, и у други влак уђемо....

Моје сапутнице прорешеташе мало „љубљеног Бечлију“ и смејаше се свему и свачему, дочим у мене уђе нека озбиљност и брига, хоћемо ли на миру доћи на место опредељења....

Фију!.... Стадосмо... Брже доле, јер влак само један минут чека....

Но, хвала Богу!... Мало ноге не поломисмо, тако то једно друго гура, само да се што пре извуче из вагона....

На „шинама“ већ стоји други влак и чека... Портир видевши наше карте, показа нам само прстом на влак и ми брже боље пентрај се уз оне незграпне степенице.... Казао сам вам већ, да је пријатељ *Ђока* остао код царинаре ради нашег пртљага, али зар да нуз мене путују две лепе младе госпође, а да не буде бар две-три кутије?? ... То би било неприродно!

Еле, док им добацих њихове шешире, шта ли је унутра било, и док се и сам успундрах горе, жив се задувах!... Крај све моје болести, ипак сам, са вашим допуштењем пре свега налик на каквог трбушастог солгабирова, него на српског учитеља...

Но, хвала Богу!... Оданух!... Пођосмо...

Врашке жене смеју ми се, како — дувам... Ех, лако се њима смијати!...

„*Чико!* рећи ће на то гђа Ема, јер кад год је хтела, да ме подсети на моју — младост, увек ме је тако „титулирала.“ — „*Чико!*“ Ја би вам саветовала, да ви оваке „еволуције,“ као мало пре, десетак пута на дан извршите, па ако вам се апетит не поврати, нека нисам — никада расположенија, него сада!“ — и прсну у смех, да сам се и сам морао слатко насмејати...

Моја женица пак, са њеним блажијим осмехом придода: „е, мој *тата!* да немаш ту твоју несретну бољу, ала би сад сви проживели!“

„Па видићете!“ храбраше нас Ема, — „да ће наш *чикан* (сад сам већ мало авансовао,) као

јелен издравити, и то без икаквих великих процедура, јер овде су професори на гласу, па ко зна, можда је ту каква маленкост, коју наши лекари не могоше пронаћи!“ —

Овако ме је ова добра душа вечито тешила, и доста пута од најцрњих мисли одвратила. . . . Међутим је влак кренио. . . .

Ћеретајући стигосмо на прву станицу. Станем на прозор, да промотрим мало околину. . . Погледим и — чисто ми пређе нешто хладно преко леђа. . . *Он* је, баш *он!* . . Онај исти услужни *Бечлија*, што ме је упутио, како морам влак променити. . .

И збиља, ево га!

„А, . . . а шта ви радите у овоме влаку?“ запита ме зачуђено.

„„Како, шта радим? Ето путујем у *Перхтолдсдорф*. Него одкуда *ви* овде, кад сте мало пре сишли на *оној* станици?““

„На *овој* станици, хоћете ваљда да кажете, јер ово је *она иста* станица, у којој сам се сишао, па пошто сам свој посао у самој постаји обавио, враћам се кући, која ми је близу царинаре!“

Можете мислити, како сам — *паметан изгледао* у овај мах!. .

„„Али за Бога, па ви ми сами рекосте, да морам влак променити!““ почех ја протестирати. „„А и онај вратар показа ми прстом на ова кола.““

„Или, на она што су у истоме правцу, али на *другим* „шинама“ стајала,“ насмеја се *Бечлија*. „Но немојте се ништа љутити, то се чешће догађа и нама *Бечлијама*, а има прилике, да се одма кренете натраг, јер влакови свако по сахата иду.“

Ту се и моје сапутнице умешаше у разговор, и мало за тим, смејасмо се сви заједно нашој незгоди, шта више радовасмо се, да ћемо можда *Ђоку* и оца му још затећи у царинари, из чијег дворишта влак и полази . . .

(Свршиће се.)

НЕКОЛИКО ИСКРЕНИХ РЕЧИ.

Од Драге Гавриловићеве, учитељице.

„Здравље је највеће богатство“ — вели пословица. А то је и света истина. И за то не ће бити згорег, да се и ми Срби упитамо: како стојимо с народним здрављем, тим највећим богатством човечјим?

Неко ће одговорити на питање ово овако, неко онако; а неко ће ме упутити и на статистику. . .

И ја ћу загледати у њу. Но и она ме не теши. . . А уз то је — бар за мене — најбоља статистика, најбоље врело за истините податке поглед по свету, поглед оштар, испитујући и — беспристрастан . .

Погледајмо дакле погледом тим и по српскоме свету. И гле! — свуда: у вароши и селу видимо тек понајвише изнурену и децу и људе. Ход им тром, покрети малаксави. И где је чилост и ту је моментана, усиљена. Ни поглед није бољи. И он је уморен, мутан или малаксав. Око очију модри кругови. Лице бледо, зелено и већ у младића и деце смежурано. А десни и усне, какве су тек оне?! — Бледе и увеле или модре и отечене! Ето, то је одговор на питање то Нигде *свежег* руменила, нигде *здраве* једрине. И где се нађе и ту је сумњиво и за обично, нелечничко око. . .

Руменило је данас понајвише продукт грозничава стања, продукт алкохолна пића; а код неког женскиња па и мушкиња и продукт апотеке. . .

Да је тако, сведоче нам код мушкиња закрвављене очи и дрхћуће руке, или: упале очи и образи; а код женскиња и она тако хваљена и заношљива „млечна бледоћа.“ Та бледоћа облива цело тело њезино, само изузима усне, а — по укусу, и „јагодице“. . .

Право руменило, оно лако, здраво руменило, које карактерише кожу потпуно здрава човека и не стоји само на уснама и образима, него облива цело тело — данас је врло ретко.

Исто тако стојимо и са једрином. Ње је такође врло мало. И она нестаје све више и више и уступа подбулости и дебљини, која је обично изнуђена, тек накаламљена узурним животом, многим јелом и употребом алкохолна и друга дражећа пића (кафа, чај, чоколада и т. д.) и којој је обично свршетак капља или костобоља. А где није тога, ту је — особито код женског света — заменила здраву једрину шкрофулозна (жлездава) подбулост, скопчана малокрвљем и бледилом. Док је девојка — *ако узурно живи* — пуна је, као јабука; само што је „интересантне боје“. . . Бела је, врло бела; таман онаква, каква треба да је, па да задовољи неке жутокљуне песнике и писце и у опште сваки болесни укус, који само о белоћи сања. . .

Боја њена је болесном укусу врло дивна, јер кад се тако женскиње „дотера“ загреје или застиди зарумени се млечно лице њено. . . И онда — баш ако и не пишем песме у славу свога идеала — опет морам одушевљено узвикнути: лепотица! Венус! . . .

Ето така је понајвише данашња лепојка, док је девојка. А кад се уда и буде порода, бива свашта и од ње и од детета. Понајвише пропадну обоје. Или се она узурним животом оснажи и даље одржи и само јој пород пати. И свет се онда обично чуди: куда од тако пуне „здраве“ матере тако јадан слабуњав плод?! Право маче! Па бар да није зелено и подбувено; него се чисто прозире! А често је — још као одојче — жлездаво и већ рањаво, да ти је гадно узети у руке то невино а несретно створење божје, коме живот дадоше тобож здрави и једри људи...

Размислимо дакле, и ако несмо сви доктори и стручњаци: је ли та једрина здрава, јели крв добра, кад је пород тако јадан и болестан?!

Осим свега, данас су и разноврсни „катари“ најобичније болести. Редак је човек, па и дете, које нема какав катар, а бледило и живчана слабост обичан је гост већ и у сељака; а кад почну звона оглашивати, упитај их само: од чега је дотични умро, па ћеш највише чути: „од кашља“ — „од јектике.“

Ето, то је слика нашег народног здравља, а статистика нека говори шта хоће! — — —

Јесте, ми Срби, потомци Краљевића Марка, потомци Обилића и других чувених јунака и снажних, дурашних људи, нисмо ни налик на претке своје! Ми смо се изметнули, ослабили. Идемо пропасти својој. Снага и здравље оставља нас приметно и горе стоји, него у народа од кржљаве и мекушне лозе, којима се некад Србин са мекуштва и слабости титрао

Па зашто смо до тога дотерали? — природно је питање.

— Зар и ту треба питати? — рећи ће они, који воле друге да светују и да хвале и бране прошло, старо доба и сав грех да товаре на плећа садашњости, на плећа нама...

Удалили смо се од природе — веле они — Женскиње је *постало* и сувише сујетно. Матере трују крв своју белилом и руменилом, утежу се, гњече удове своје и не умеју да негују и отхрањују плод свој. А очеви греше опет на своју руку: пуше, пијанче, не спавају колико треба и одају се сваковрсним по здравље шкодљивим пороцима. И мушко и женско сад греши, а ниједно не уме ни разумно да се лечи, кад здравље већ изгуби.

Тако ти људи. И ми морамо признати, да је тако; само не смемо допустити да се *сав* грех товари на плећа нама... Не смемо допустити, да нам се рече: е смо само ми и доба у коме живимо криви несрећи нашој. Не, то не смемо никако допустити, ако нећемо да се огрешимо о истину. Јер ако данашње женскиње не уме да негује себе и пород свој, зашто је томе није научила мати: мати, баба и прабаба њезина? Али ту и лежи. — *Ни саме нису умеле* И онда нам даља коментара не треба!

Истина је, да се данашње женскиње бели и румени, али од кога су то примиле?!.. Па онда: данашње женскиње бели се већ слабијим, прекаљеним отровима. А чиме се белила баба и прабаба њезина? — Отровима у првобитном стању: живом (сирициком) и томе подобним. А што је најглавније оне бабе и прабабе наше примиле су то зло од Туркиња и других народа и окужиле садашњи нараштај који је и онако, већ са те њихове мане, постао физично много слабији. Тој мани криво је много и наше пређашње па и садашње мушкиње и његов тада па још и сада трули укус... Сво мушкиње онога доба па и наше српско мушкиње сматрало је жену или као лутку и робињу своју или као неко више надземаљско биће. које је *на првом месту* морало бити *„бело и румено“* и *„танко“* и високо... И тек после ових телесних особина долазиле су на ред и душевне врлине. За доказ овога, ено нам опште повеснице па и повеснице нашег народа па и самих наших народних песама; које су иначе на свом месту Свуда; где год се окренемо, повесници или песништву, видимо, да је „белоћа“ и „витскоћа“ велику улогу играла у животу женскиња. Тим својствима је женско узимало на јуриш срца царска к'о и говедарска, срца јунака к'о и кукавица; и тек ако су их ти идоли укуса њиховог преварили, *тек кад се* те „беле голубице“ *претвориле* у „змије“ па их изиграле и „отровале,“ онда су се тек освестили и свој „покајнички поглед“ обратили и обичном женском свету са обичном, *природном* витскоћом, белоћом и „гаравоћом“...

Ето, тако је било од заманде, па тако бива и сада Па је ли онда чудно што се тих мана придржава и много данашње женскиње?! — Ко буде озбиљно размишљао, видеће, да то није ни мало чудно, него да је, према приликама у коме се женскиње налази, баш природно; јер прво: прешло је у обичај и навику. А навика је — знамо — једна мука, но одвика — две!... Осим тога је, још и данас у добу цивилизације, егзистенција *већег* дела женскиња остављена на милост и немилост укусу мушкиња. — Она не може сама у животу опстати, већ мора да се уда; а удаће се тек тако, ако има мираза и ако је лепа. (Разборитост, вредноћа и друге врлине узгредне су ствари, које мушке *ретко* привлаче). Богата не може свака бити ни мираза имати. Остаје јој дакле тек друго средство, остаје лепота... За њом тежи свака. А како *права* телесна лепота — здравље и свежина — долази тек

као наслеђе од родитеља и природе, то свака тежи да усаврши — или дотера — на себи бар оно, што јој је у власти; тежи да дотера, по укусу мушкиња, белоћу и виткоћу тела свога. Да богме да се ту не бирају средства. И отров и све друго узима се, само да се цељ постигне Нико не мари за последице А нашто и разбирати? — Онај (а то је већина) који узима за жену негледуш, тек ради мираза, и шкрофулозно и рањаво и јектичаво женскиње, узеће још много радије оно, које је отровало крв своју и згњечило дробове своје стезањем али још нема видљивих знакова болести какве а уз то још одговара уветима трула укуса његова. . .

По овоме је дакле јасн›, зашто је било и јесте безуспешно свако „моралисање“ мушкиња у погледу овом. Бадава су нам и све најпопуларније написане „естетике“ за девојке. Док год буде мушкиње ишло и поводило се за својим трулим укусом оне ће нам слабо вајдити. Женскиње ће их прочитати — а у школи и на памет научити — али сва та наука разиђи ће се, као сапунска пена. „Врачу, излечи се најпре сам, па онда придикуј нама!“ — помислиће свако женскиње, чим ступи у живот и стане се бринути о својој егзистенцији.

Ово је жалосно, али је истина Ко не верује, нека пита оне силне „удаваче,“ које своју будућност виде осигурану тек у „доброј“ удадби. . .

Ко буде о томе размишљао и добро појмио положај, у ком се садашње женскиње налази, згрозиће се, и у свако доба ће отворено и без зазора у очи цитирати сваком моралисти стих једног познатог источњачког песника:

„Чујем клепет млина тога
Али брашна, брашна нема!“ . . .

И за то и није праведно садашњем женскињу пребацивати мане његове; јер су све те мане „наслеђене од старина,“ *а одржава их ?а и развија још и данас трули, покварени укус мушкиња* и положај, у коме се жена у човечијем друштву још од старина налази.

Исто тако, или бар приближно томе стојимо и са неким садашњим манама мушкиња.

Данашњи мушки истина пију и пијанче, — што је дабогме врло штетно и гадно — али су и они примили ту навику од предака својих. Разлика је само у томе, што наши стари нису знали за плаћање аренде и за филоксеру, те пили своје чисто вино и ракију а нису се тровали чивутском ракијом и вином прављеним од сламе

Данашњи мушки пуше дуван. И то дабогме није за похвалу. Троше новац у лудо и још трују крв и здравље своје али и њихови стари нису само пушили дуван него га чак и јели и шмркали (бурмут и багов). И тако смо дакле, као што се види примили све мане и насљедили из старог тако хваљеног доба. Насљедили смо их од бабе, деде, прадеде и шукундеде свога. А ми смо у толико несретни, што морамо да откајавамо уз грехе своје још и њихове. . .

И у томе је сва несрећа наша. А криви смо, врло криви, што не ћемо да увидимо, не ћемо да признамо, да је то наслеђе и навика наших дедова штетна и убитачна, те да се бар ми тих навика и обичаја отресемо и оставимо.

И то је чист *наш* грех, за који ћемо једном одговарати Богу, природи и потомству своме.

Истина је, да се за наше поступке налази и извине; на многи грех гоне нас и околности наше. Но зар је вајде од извине, кад ето, пропадамо, кад нас нестаје и кад ће нас клети потомство наше, као што многи од нас има права, да уздахне и да се зажали на претке своје, који неразумним поступцима и неумереношћу разорише здравље своје и покварише крв своју, те му у наслеђе оставише клицу прерано смрти или неизлечиве болести какве.

Да, многи од нас има права на то, јер се данас тешко живи. Тешко заслужује хлеб свој и потпуно здрав човек, а шта ће тек онај јадник, који је болестан?! Вечита мука, вечита борба — то је судба сваког јадника, који се, што 'но реч, тек по свету „вуче“ а уз то сиромах још мора да ради, мора да заслужује кору хлеба себи и својима То је мучење, а није живот! И сваки таки јадник има права да куне оне, који му таки живот дадоше — има права, да се пред престолом божјим зажали на претке и родитеље своје. . .

За то имајмо пре свега сви на уму здравље своје. ***Штедимо и радимо, али у раду не претерујмо и не откидајмо хранећа здрава залогаја од уста својих и деце своје.*** Негујмо себе и децу своју по правилима здравственим, по правилима природе. Који то не знамо, не умемо, учимо то од других. Набављајмо ваљане поучне, здравствено поучне књиге. Позивајмо при свакој болести лекара у помоћ. Имајмо у њему и вере; јер је сваки свестан лекар темељно студирао струку своју, а наука је данас далеко дотерала, те не очајавајмо ни у најтежим болестима. Помоћу божјом, науком и тврдом вољом све се може! . . .

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ГРАД ЛЕЂАН-ЛЕДЕНЕЦ
У СЛОВЕНСКОЈ ПОЈЕЗИЈИ.

Руски написао **проф. М. Е. Халански.**

(Свршетак.)

Друга половина XXIII. догађаја, у којој се говори, да се Кримхилда саветује с Ецлом о том, како је нужно, да се види с рођацима, опомиње на почетак јужнословенске песме о путовању жене с мужем у дом својих родитеља, после дугог растанка с њима.

Догађаји I – V., свршетак X. и цео XI. говоре о женидби Сигфридовој с Кримхилдом, особито пак о том, како је Сигфрид верном службом својом у Гунтера задобио руку сестре његове — то све је основано на општој основи: о служби јунаковој у оца невестиног, да дође до њене руке, и беше по свој прилици у почетку нераздељена целина. Таква се причања налазе чешће у песмама германским и словенским (а и у старом завету)

На послетку, догађаји VI.—X., како је већ казано, врло су слични јужнословенским песмама врсте „Женидбе Душанове“. Са гледишта словенске песме представљају догађаји VI—X. самосталну целину и као да су уметнути у причу о женидби Сигфридовој. Сличност њихова с наведеним јужнословенским песмама шири се до крајњег подударања с гдекојим појединостима, што се не да разјаснити без претпоставке могућности, да су у српску песму певци-путници унели коју германску бајку из оних, којима се на сваки начин послужио писац „Песме о Нибелунгима“ при састављању барем првих XXIII догађаја своје песме.

Бургундски краљ Гунтер хоће да се жени са исландском принцезом Брунхилдом, славном са своје снаге и лепоте. Са три витеза, Данквартом Хагеном и Сигфридом иде он преко мора у Исландску, у Брунхилдин замак Исенстајн. Брунхилда изјави, да ће поћи само за оног витеза, који је победи у трима јуначким играма: у бацању камена с рамена, у скакању и у боју с копљима. Гунтер прима по савету Сигфридовом те услове. Овај, у огртачу, који га чини невидљивог за све, стоји поред Гунтера, надмеће се с Брунхилдом и победи је у свима играма. Побеђена Брунхилда пристаје да буде Гунтерова жена. Но прве брачне ноћи веже она Гунтера и обеси га на слеме. Сигфрид помаже и сад Гунтеру. Друге ноћи, пусти Гунтер Сигфрида у спаваћу собу, али невидљивог за Брунхилду. Сигфрид надвлада у рвању Брунхилду и преда је тако Гунтеру а сам се неприметно сакрије.

Са српским песмама врсте „Женидбе Душанове“ и сувише је сличан први део овог предмета. Српски цар Стеван из дальне земље проси себи невесту, из латинског града Леђана, ћер латинскога краља Михаила, лепотицу Роксанду. Са хиљаду свата дигне се по невесту, дође до града Леђана и утабори се ту. Мудри и лукави латински краљ нуди Душану услове ако хоће, да добије Роксанду: а) да се огледају на мегдану, б) да прескочи три коња на којима су три мача, врховима окренути небу, в) да кроз прстен прострели јабуку на копљу, које је на највишој кули Леђанској, и г) да између три једнолике девојке и једнако обучене позна невесту. Све те задатке изврши место Душана сестрић његов Милош Воиновић.

У јужних Словена има много песама о таквом предмету. У грекојима су ситнице, које су још сличније „Песми о Нибелунгима“. Тако су у њима исти задаци, какве је Брунхилда задала Гунтеру: метање камена, рвање и гађање. У песми „Женидба Ђурђа Смедеревца“ налазимо још једну прилику, врло занимљиву, која показује, како је дошла у српску песму. Кад Ђурђеви свати стигоше у Дубровник и приближили се већ краљевском двору, похиташе им на сусрет краљевске слуге, слуге се машили за коње а слушкиње за оружје. Свати дадоше коње али оружја не дадоше, већ под оружјем сели за сто да пију вина. Дубровачки краљ изразио им је своје негодовање тога ради, али Срби одговорише, да им је обичај не растављати се никад с оружјем:

Оваки је адет у Србаља,
Прек' оружја пију мрко вино,
Под оружјем и санак бораве.

(И у тој песми дају се Ђурђу три задатка: мегдан, скакање преко три коња и гађање.) Од речи до речи има тога два пут и у „Песми о Нибелунгима“. Кад је Гунтер с друговима стигао у Исланд и у Исенстајн, приступе им Брунхилдини људи, да приме коње и оружје. Бургунђани не хтедоше дати мачеве и шлемове, али их дадоше на Сигфрид во наговарање

Други пут, кад Бургунђани дођоше Хунима, а Ецел изражава негодовање, што бургундски ви-

тезови долазе пред цара под оружјем, одговора Хаген, да је то у њих такав обичај.

На послетку иду Бургунђани преко мора у *Исландију* а Срби у град *Леђан.* Из подударања тих речи покушаћу да објасним порекло и значење Леђана-Леданца у словенској народној песми. *Леђан-град је превод немачкога виског Is'ant (Eisland), ледене земље*, у Саксо-Граматика — insula Glacialis, ледено острво.

Сличан пример превода српских певача а немачких песничких имена, показује и ово: У „Песми о Нибелунгима“ и у опште у немачким епима средњега века зове се *јунак* и *degen.* А та реч је значила и *сабљу.* И ево ми налазимо у српској песми:

Ал' говори сабља Краљић Марко

т. ј. говори сабља-јунак Краљевић Марко (Чајковић бр. 6.).

На тај начин је Исландска, која је у животу и у песми Европе средњега века имала тако важан удео, чудновати прекоморски предео, ледено је острво, insula quae Glacialis dicitur, magno circumfusa reperitur oceano, obsoletae admodum habitationis tellus rerumque veri tidem excedentium et ins litorum eventuum miraculis praedicanda, као што вели Саксо-Граматик (Histor. Dan. Praefatio) — путем прелаза немачких песничких предмета у српску песму а и превода имена јој прешла у словенску народну песму у облику тајанственога Леденога града, Леденца, Леђана, Ледена, Легена, који се налази негде за сињем морем.

Пошто се у нашем народном епосу, билинама, град Леденец спомиње само јsucceeded једаред, и то само у једном варијанту билина о Соловеју Будимировићу, то се претпоставка намеће и сама, да је од нас та реч примљена од јужних Словена, у којих се она чешће налази. Пут, којим смо је примили, тај је, који сам показао у свом чланку (Рус Фил. Вѣстн 1890 бр. 1) о богатиру (јунаку) Жидовину, такође јединственост у нашој песми, јест дакле област Козачка, кроз коју су прешли у нашу песму с југа и многи други песнички предмети.

У свези с тим, што је Леђан-Леденец исто што и Исландска, стоји у неколико варијаната наших билина замена Леденца са *острвом* Кодољским или Кодојловим, (можда у место Холоднымъ, хладним?), а тако исто и опис галије Соловеја Будимировића, у ком је покојни Котрјалевски нашао црте *скандинавског* лађарског живота и њихових дела.

(„Славянское Обозрѣнiе“.)

„Lijepa naša domovina.“ *Zemlopisne slike piše Dragutin Hirc I. svezka sa 26 slika: Zagreb. Nakladom „Hrv. pedag. knjiž. sbora“. Tisak C. Albrehta.*

То је XXVII. књига, намењена младежи хрватској и српској у Тројedници. Хрв. педаг. књиж. збор врши своју задаћу часно и похвално, а педагошко му делање нарочито ће да припомогне народном васпитању издавањем оваких књижица које су удешене баш онако, како ће природи дечијој најбоље одговарати. Књижица ставља деци пред очи слику дотичног предела или предмета, а за тим га у крупнијим потезима, описује. Да слике саме трајније утиске остављају у души детињој него ли текст, то је већ стара педагошка истина: но ако је истинита и она педагошка тврдња: „да су за децу најбоље слике тек доста добре,“ онда ови дрвореди у књизи Lijepa naša domovina не би били у складу са оправданим захтевима педагошке знаности. Намера пишчева је на сваки начин та, да у дечици узнегује чуство домољубља, пак с тога и тамније крајеве домовине црта светлим ружичастим бојама. У књизи је 26 слика и 35 описа који се баве разним пределима и знаменитостима из Хрватске, Славоније и Далмације. Рекох већ да су радови ове врсте од замашне васпитне вредности; али то тек онда, кад су у књизи изложене и обележене чињенице: мисли, описи и слике у складу са живом истином; тек тада могу оне да постану дечијим душевним благом од трајне вредности, друкче пак, не само да је таџав рад некористан, него баш и штетан. Г. Хирц је био сретан те је пропутовао готово све крајеве наше домовине, али као сваки смртан човек, није ни он могао да створи нешто савршено, потпуно. О томе нас уверавају његови чланци „Fruška gora“, „Obedska bara“ и др. „Kada putujući iz Karlovaca izadješ na vrh Banstola, vidiš s lijeva šumom obrasle planine i samo s jedne točke iza brijega usred guste šume samostan Remeta, koji je jedan od manjih i siromašnijih fruškogorskih manastira: prema jugo-istoku gledajući razabireš nekoliko srijemskih sela, a dalje dolje glavicu od planine Avale u kneževini Srbiji i ponešto Biograd; s desna pako imaš lijep izgled na Dunav i okolinu njegovu.“

Ово све не стоји. Нити су с лева шумом обрасле планине, већ су с десна Реметска и Карловачка шума, а на овој „Бранков вис;“ на лево пак виногради су Чортановачки и Карловачки. Са врх Банстола не види се Београд никако; Дунав је на лево а не на десно, Гргетег напротив на десно а не на лево, од Хопова до Раванице нема три већ само један и једна четвртина сата; у Раваници није гроб већ тело српског цара Лазара. Манастир Јарак не постоји у Срему већ Јазак. Са „stare gra-

dine“ у Илоку не отвара се видик на Срем, како се то у књизи вели, него на Бачку. Одкуд се у овом чланку увукоше такове погрешке да се све што је с десна, износи на леву страну и обратно, то је за мене загонетка. И у чланку „Obedska bara“ имаде крупних погрешака које ћу овде изнети. За ту бару вели се у књизи да је доста малена а то не стоји, јер се дуж њене кривуље има возити $^3/_4$ сата а сама бара заузима 1100 јутара у површини Даље се спомиње како у тој бари осим разних тица и животиња живе јоште и кљунаш (ornithorhynchus paradoxus.) Ово би била она животиња која чини прелаз од сисаваца тицама, а за коју се вели да јој је домовина Вандијеменова земља и Нова Холандија. Ко се је тако крупно нашалио са г Хирцем, то не знам, али је жива истина да у Купинову, селу које је баш уз Обед ску бару, нико живи не зна ништа рећи о кљунашу или њему сличној животињи. „Istom je sunce pozlatilo naokolišne vrhove i bregove,“ та нема око Обедске баре ни врха ни брега већ је то голема равница с једне и с друге стране а обрасла храстовом шумом.

Што се језика тиче, то г. Хирц међу својим друговима заузима доста угледно место; па ипак нам се не свиде изрази: u ljetu, Srdce ti poskoči, krv zakola, svigdje, bjelaska se, oko da se pase na bujnoj zeleni, zriješ simo tamo, dalekom površinom, posjedneš, da je Zagorje pradjedovina svega Slavenstva, obaša, uzlazi, stubama, koracaš, puk, Tamnolika je lica, stasa zamašita, podavati ruke, dječaci fruleći u svoje zveglice, pred menom, te se nadrgljasmo slabom cestom и т. д. и т. д. Још особито пада у очи да се у књизи намерно избегава српско име и онде, где се говори о Срему и „fruškogorskim“ манастирима. Изгледа да би г. Хирц и цара Лазара радије споменуо као православног него ли српског владара али ту се баш друкче није могло. Знатан је број српских учитеља који подупиру патриотички рад педагошког збора, пак мислим да би већ сама та околност могла да буде разлогом справедљивости и толеранцији међу два братска народа. Какав народ живи око оних, „fruškogorskih“ манастира, а какав око Обедске баре то се не да из дотичног чланка никако разабрати. Напротив ако се задубимо у садржину читаве ове књиге доћи ћемо до закључка што га је г. Хирц већ на другој страни извео: „Svigdje bismo našli narod svoj, pošteni narod hrvatski.“

Но пошто ми Срби за своје паре хоћемо у књигама ове врсте да је обележено и српско име, то онда једно од двога: или се славни педаг. зборе стави на становиште неутрално, модерно педагошко или ми Срби учитељи иступамо из заједнице; tertium non datur!

Завршујући ове ретке искрено жалим, да ову и оваку књигу српском учитељу и српском ђачету препоручити не могу. **Сремац.**

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

IX.

По Вашој жељи и Вашем захтевању, Велепоштовани! шаљем Вам свој рукопис, још пре него што је био у Бечу, премда не ћу да поречем, да бих Вам га радије предала у потпунијем облику, до који ће доћи тамо, и док га ја још једаред будем прегледала. Извините дакле гдекоје недостатке и несигурности! — Многа питања и сумње, које стоје на страни, тичу се г.г. Вука и Копитара, јер ја чекам још на њихове белешке, да напишем тек своје примедбе, пошто су ми неразговетна многа имена предела а и гдекоје особине језика. Само сам оне примедбе написала на мале цедуљице, које ми се врло нужне чине ради непосредног разумевања. Ја мислим овој збирци додати само још песму о женидби Максимовој, а још на неке белешке, које су ми од потребе, па да приступим преводу. У овај мах се бавим са историским уводом. — Ништа ме није тако намучило, као неописано тврда имена, особито свршетак очевих: Бранковић, Орловић и т. д.; српско слово ћ (tch) звучи ми сасвим страно; изговор руски ч (tsch) могао би се до душе употребити, али није баш много мекши; ц (tz) је стародревно. Решила сам се најзад за други облик а трећи сам изабрала тамо, где бих да избегнем превелике крутости, као на прим. Merljavtschevitzen; премда сам увек готова, да послушам савет ради гдекојих измена. Уопште не морам ваљда споменути, Велепоштовани, да сам благодарна на сваку примедбу Вашу, и да Вас молим, да избришете све, што Вам се не уздопада на преводу мом: ја ћу онда гледати, како ћу то место поправити. Развученост (die grosse Breite) словенских језика у опште а ових

песама на посе, зацело је сметала звучности пре вода мог а беше и узрок, што морадох чешће употребити зев (hiatus), пошто хтедох избећи свако додавање а уједно задржати и спољашњи облик. Не би могла изменити ништа а да не бих морала уметати излишне придеве. — Према оном, што ми рекосте у Вајмару, како би требало поступати са овим песмама, наћи ћете можда, да сам била и *сувише* верна, да сам са своје стране врло мало допринела, да се изравнају гдекоје мале противно сти. Ради своје извине морам рећи, да сам зато тако *мало* мењала, што сам врло често била у искушењу, да *премного* изменим. Уопште не могу порећи, да ми ове народне песме (особито новије) изгледају више чудновате и занимљиве него лепе, и да ми простота (Einfachheit) приказа, и ако у целини сваке похвале вредна, врло често прелази у сухопарност. Те тако не хтедох на њима дирати ништа, да не бих дошла у прилику, да им одузмем коју карактерну црту.

Примедбу на „Ћер краља Арапског", коју бесте тако добри послати ми, нисам још употребила као измену, пошто се, као што ми се чини, ово даје навести: Ускликом: Кроз њу сабља, мати, пројећела! изгледа, као да се Марко на неки начин извињује, јер узима могућност, да је сабља само одело њено могла раздерати и да он тако није хтео да изврши најгнусније убиство. Он наговештава дакле, да је несретан удес допринео, те је извршио црно дело своје, и да се некако уплашио сам, што га је извршио. Да је само вратни накит, онда би *не*извршење било немогуће. У осталом не значи појас, *колико ја знам*, ништа друго, већ баш Leibgürtel; можда је песник замишљао уз *главу* и горњи део трупа (die ganze Büste). Противности те врсте има врло много а дају се лако протумачити из тог, како су постале те песме. Нађете ли пак нешто, што баш смета, могла бих онда лако изменити то дело место.

Брајткопф и Хертел издају сад готово само музикалне ствари. А као да су се брзо покајали, што су се латили накладе оригинала, пошто су је, мислим, уступили сасвим госп. Рајмеру. У току времена, док рукопис успутује тамо и натраг, наћи ће се можда прилика и сама, да дођу у штампу. Признајем, да ми је врло одвратно, обраћати се сасвим непознатим људима и да се, према страху, који имају књижари од сваког естетског предмета, ако није од славних људи, изложим, да ме можда одбију.

За доброту, којом ћете, Велепоштовани, као што обрекосте, радити, за моју књижицу, благодарна сам Вам из свег срца, ма којим начином Ви то чинили. Ја и не мислим, да Вас гоним, да се јасније изразите, али признати морам, да се надам — пошто сте сасвим обишли моје питање: да ли Вам је (књижицу) смем посветити? — да ћете јој Ви сами написати предговор. Како би то било лепо, кад би *тако* искићена смела ступити у свет!

С неограниченим поштовањем остајем

Хале 15. августа 1824.

одана

Therese v. Jakob.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= Изишла је друга књига **књижевних радова Нићифора Дучића**, у којој има на броју 21 чланак, а све су чланци садржаја књижевно-историчкога, историчкога и разне старине и записи. Скоро сви ти ситнији чланци штампани су били по сувременим часописима: „Старинару", „Јавору", „Гласнику", „Viencu", „Српској независности", „Rad"-у, „Срп. Новинама" и т. д., а један је изишао први пут на француском језику у париском часопису „Revue d' histoire diplomatique" (1888). А то је приказ дела: „Спољашњи одношаји Србије новијега времена", што га је године 1887. написао Јован Ристић. Уредништво тога француског часописа заинтересовало се тако за то дело, да је искало од Дучића да цело то дело преведе на француски, но он се није могао да прими тога посла. Међу осталим занимљивим чланцима у овој књизи Дучићевој има „Биљешка о Мажуранићеву спјеву „Smrt Smail-age Čengića". Дучић не спада међу оне, који сумњају, да је тај спев написао Петар Петровић Његуш Има онде и таквих погрешака, које Његуш познавајући земљу не би могао учинити. Тако спомиње Дучић и неколико топографских погрешака у спеву, као: „Sluge zove Smail-aga, U sred Stolca kule svoje" и вели: „зна се, да Ченгићи нијесу никад наставали у Стоцу Ризван-беговића колијевци, нити су у њему имали својих кућа, него у Гацку и Загорју. Столац није у Гацку, него на западној страни Херцеговине и т. д." „Тако је и Мљетичак пренесен из Дробњака у Гацко" и т. д. Занимљиви су и чланци: „Српски архангелски манастир у Јерусалиму", за који се прича, да га је краљ Милутин подигао, пошто је прославио српско оружје и у Азији. И цар Душан тврди у једној хрисовуљи, да је краљ Милутин (његов дед) сазидао српски манастир у Јерусалиму. Док је било српске државе владаоци су редовно давали помоћ српском манастиру у Јерусалиму, а доцније су га потпомагали Руси, јер су и руски богомољци ту налазили склоништа. Свој чланак о овом манастиру завршује Дучић овако: „Пошто је српски манастир у Јерусалиму са свијем прешао у руке грчких јерусалимских патријараха, а калуђера српских мало по мало у њему нестало: одређен је за словенске у опће богомољце и поклонике. По том г. 1857. уступљен је са свијем руској мисији у Јерусалиму." Даље заслужују пажње и књижевни прикази и извештаји, поднесени срп. уч. друштву о разним литерарним појавама, које је Дучић лепо и вешто приказао.

= Изишла је прва свеска Матичиног **„Летописа"** за ову годину (књига 169.) са овим садржајем: Милица Стојадиновића-Српкиња, приказује Милан Савић. II. Зле очи. Приповетка Љуб. П. Ненадовића. III. Манастир Житомислић у Херцеговини, од дра Радивоја Симоновића (свршетак). IV. Успомене из Италије, од дра Ђ. Дере (наставак). V. Књижевност. (Хемиска технологија, по програму за реалке изра-

дио Раша Милошевић. Оцена Бранка Ановића. VI. Гласник из српског и словенског света: Преглед повеснице словенских књижевности (наставак). Г. Књижевност у Пољака. Од дра Стевана Павловића (Свршетак). VII. Изводи из записника књижевног одбора 1891. године.

— Свеска 32. „Књига за народ,“ што их издаје „Матица српска“ из задужбине Петра Коњевића доноси наставак **„Приповедака грофа Лава Николајевића Толстоја“** у преводу Јована Максимовића. У овој су свесци приповетке „Покајник“ и „Јача је божја од ђаволске,“ и комедија „Први ракиџија или како је ђаволче откајало окрајку.“

— Светомир Николајевић је одавно покренуо мисао, да се подигне споменик грчкоме песнику Риги из Фере који је пао под Београдом. Николајевић је држао некад предавање о њему, које је у „Отаџбини“ штампано а и засебно отиснуто, те се продавало у корист споменика. Сада је исти књижевник наш издао опет једно своје предавање под натписом „Слободно зидарство и жена,“ те се и ово сада продаје и чисти приход намењен је реченоме споменику.

— Никола Ђорић дао је у штампу скупљене своје песме, те ће изићи под натписом: **„Љубице.“** Биће већином нове песме, али ће изићи у овој збирци и друге, које су већ у савременим листовима штампане.

— Манојло Ђорђевић Призренац написао је нову драму у пет радња и назвао ју **„Јасмина и Ирена“**. Предмет је црпљен из београдског друштвеног живота. Драма је ова у Београду већ и представљана 21. марта о. г.

— Лука Грђић Бјелокосић, који је био огласио, да ће издати збирку народних умотворина под натписом „Из народа и о народу“ изјављује сада, да се та књига неће штампати, јер су га у томе спречиле „непредвиђене сметње.“

— У енглеској књижевности појавила се нова звезда. Слава песника Рудјерда Киплинга раширила се на један мах и сви листови енглески отимају се о његово сарадништво. Једне новине у Мелбурну нуде му за чланак од два ступца 500 фуната стерлинга, а то је 10 марака од једне штампане врсте. Али млади аутор — тек му је 26 година — с поносом одбија ту понуду са разлогом, да он није навикнут да ради брзо и вашарски, као што је то код сурадње на новинама нужно. Киплинг се родио 30. децембра 1865 у Лахори (у Пенџабу). Његове успомене из детинства разнесоше му славу. Пре две године су изишле његове црте из живота енглеског друштва у источно-индиским насеобинама и изазваше велико одушевљење. А док су те црте излазиле појединце по разним индиским листовима слабо су их и узимали на ум У збирци су изишле под именом „Short Stories“.

— Ових дана навршило се 100 година, од како је написана и компонована француска „Марсељеза“, те је на гробу Руже-та де Лила у Паризу, који је песму компоновао, одржана свечаност, на којој је Гобле држао свечан говор.

— У недељу, 12. о. м. дао је овде, у Новом Саду, наш оперни певач г. *Стеван Дескашев* **концерат** а уз суделовање гђце *Иде Добринковићеве*, госп. *Н. Новачека* и *новосадског српског читаоничког певачког друштва.* Концерат је по стручном реферату Јована Грчића у „Бранику“ испао врло добро. Референт наиме истиче, како је глас Дескашевљев остао не само стари, већ је још добио у гипкости и нежности, и да има пијанисимо најчистије врсте. За гђцу Добринковићеву вели Грчић, да не свира, већ да се са клавиром игра и да јој је маленкост, прелетити прстима преко свих дирака па да сваки ударић за собом остави најчаровнији глас. За г. Новачека вели референат, да од г. 1877., како је Попер овде свирао на виолончелу, Нови Сад још није чуо бољег уметника на том инструменту. Грчић спомиње, да је певачко друштво отпевало Змајеву „Песму о песми“ а у композицији Александра Јорговића. Та је композиција сасвим нова и ми бисмо радо чули мишљење знанаца о њојзи.

РАЗНО.

(Успомена на прошлост.) У марту о. г. навршило се 28 година, како су се дали фотографски сликати четири наша књижевника, који су били тадашње уредништво „Српскога Дневника“. На слици тој седе оба уредника Дневникова, фактички уредник Светозар Милетић, и номинални Јован Ђорђевић. До Ђорђевића стоји Ђура Вукићевић, до Милетића Гига Гершић, као помоћници уредништва. Ђорђевићев егземплар ове слике давно се већ био изгубио; али се један такав егземплар налазио код Змаја Јовановића, кума Ђорђевићева (Ђорђевић је венчао Змаја 1862.). Сад приликом педесетогодишњице Ђорђевићеве поклонио му је Змај ову слику, у лепом новом оквиру, а на полеђини слике написао је ове стихове:

Честитам, и желим, — а шта желим, куме,
То ми слаба песма казати не уме;
То не умем касти, — а не желим крити, —
Један стисак руке срећнији ће бити.

Нешто сам ти дон'о, то је слика мала,
Омлађи штовачи кашће: То је шала!
Нека. Ја сам овај споменчић сачув'о,
(Са њега сам често прашину одув'о).
А што на њој има пѐга или мрља,
Године су многе, време радо прља.
Но ипак је главно што је слика стара, —
За то сме *пред кума* и пред *јубилара.*

У Београду 12. (24.) априла 1892. З-Ј. Ј.

НОВЕ КЊИГЕ.

У вртлогу. Роман *Фридриха Фридриха.* Превео с немачког *Михаило* Савић. Свеска прва Београд. Издање Браће Савића. 1892. На 8-ни, стр. 32. Цена свесци 20 пара дин.

Црквене беседе Никанора Грујића бившег православно српског епископа пакрачког. Издао *Димитрије Руварац* парох Земунски. Сав чисти приход од ове књиге намењен је фонду за свештеничке удовице и сирочад пакрачке дијецезе. У Земуну 1892 Штампарија Симе Пајића. На 8-ни, стр XXX и 172. Цена је овим беседама, које се могу добити код издаваоца, само за готов новац 1 фор. 50 н.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 17. | У НОВОМ САДУ 26. АПРИЛА 1892. | Год. XIX.

У СЛАВУ ЈОВАНУ ЂОРЂЕВИЋУ.

12. априла 1892.*)

Кажу књиге да је било време
Кад је земља друговала с небом,
Кад су по њој богови ходили,
Шетали се с кћерима земаљским,
Љубили се уз свирку зефирску,
С песницима и са јунацима
За боговским частили се столом:
Кад попили вино и нектаре
Са Олимпа бацили пехаре

Али људе, као слабе људе,
Распињала сила и охолост,
Па обесно из своје низине
Навалише горе ка Олимпу;
Завојштише у своме безумљу
На божанску љубав и доброту.
А било је и лепих божића
За кћерима царским што се бише
И земаљског греха окусише.

Расрди се Јупитар громовник,
Из ока му засеваше муње;
А на уста загрмеше пуцњи;
Затресе се Олимп и Јелада;
Сви богови, мали и велики,
Престрављени оставише земљу,
Одлетеше у своје висине;
За њима се небо запечати,
Само људи осташе на земљи;
Потомци им, слабачки и мали,
Једва памте да су боговали.

Заплака се земља остављена,
Милост просећ' у срдита Зевса:
Дај ми једног бога од заклетве
Да ми децу весели и храбри,
Да им живот пртити помаже,
Да казује небеске лепоте,
Омили им љубав и истину;
У срцима мученим, очајним
Свети огањ кад се гаси, смири,
Божанственим дахом да распири.

Громовници нису као људи;
Њихова је љубав безгранична,
Али срдња краткога је века. —
Небеса се благо отворише,
Светлост сијну у доње низине,
Замириса дахом од ружица;
Поветарац пирну са висина
(К'о плашт божји да је зашуштао)
А за њим се, по зрацима стрмим,
Окружена надземаљским блеском,
Спусти доле богиња Талија.

Та Талија, и мила и лепа,
Са чаробном палицом у руци,
Честитима мила другарица,

*) Господин Јован Ђорђевић, професор велике школе у Београду, славио је 12. о. м. јубилеј као професор и трудбеник око оснивања и уређивања наших народних позоришта. У крањ. срп. народном позоришту била је свечана представа у част слављенику, којој је присуствовало Његово Величанство краљ Александар и многобројно грађанство из свију отменијих редова. Ову песму нашега врсног сарадника и угледног песника и управитеља кр. срп. нар. позоришта у Београду говорио је г. Димитрије Петровић, члан народног позоришта. Рад и живот слављеника Јов. Ђорђевића описали смо ми у првим овогод. бројевима нашега листа. — Ур.

Неумитна охолом и пустом,
Строг судија греху и злочину,
Потпорница слабу и нејаку.
Очајником ду́га од надања,
Огледало ругоби лукавства...
Та Талија, као брижна мати,
Заће прхлим светом путовати.

И народи сретоше божанску,
Слушаху је и славл̓аху свуда;
Дигоше јој светле жртвенике
И храмове велике и мале.
Из Мисира дође у Јеладу,
Из Јеладе упути се Риму,
А из Рима у све стране света.
А једнога дана блаженога
Та божица, о мој српски роде,
И теби је дошла у походе.

Српски народ богат врлинама,
У њега је честитих јунака,
Мученика и многотрпника,
Гостопримства, па и побратимства,
И песама славл̓ених у свету;
Ал' не траж'те ви у њега блага
Згомиланог од сребра и злата —
Кућаник је, али богат није...
Богињу је лепо дочекао,
Прихватио и подворио је,
Ал' не може подићи јој храма
За њезину узвишену службу:
Сваки оглед у повоју дрема
Кад *изабраног* поборника нема.

И божица пође по Србима
Тражит' себи вредна апостола;
Не тражи га међу виђенима,
Не тражи га међу славл̓енима...
Српски језик нађе апостола
У незнану сеоцу Тршићу,
А слобода српска поборнике
У Тополи и селу Такову.
(Назарети места су избрана
Да одгаје вође родовима.)
И Талија српска спустила се
У малени и незнани дворац
Ученога, скромнога Јована.

Добри Јован од младости ране
Учио се књизи и мудрости;
Отац Филип од малених пчела,
Он од оца учио се труду,
Непрекидно раду и подвигу
Што у миру невиђено, скромно,
Троши дневи и несане ноћи.
У Матици Српској вредна пчела,
Што јој дахну новога живота;
У школи је Песталоци други
Без таштине и без охолости;
Омладини питоми саветник,
А дечици отац и господин;
Знање му је зрно бисерово,
А реч злато што га опточава:
Не у граду, што је на врх гори,
Он се доле на подножју бори.

На књизи је наш Јован придремо,
Око њега тишина је мирна,
Мајка му се у снов'ма привиђа
Он је гледа па се осмејкује...
Ал' гле чуда! та то није она;
Кроз њезине благе, миле црте
Блесак нове слике просијава,
К'о богиња најлепших облика
У јелинском миту што још живи...
Јован гледа, гледа па се диви.

„Не плаши се, мој Јоване драги;
„У мом путу ка теби сам дошла;
„Међ' Срб'ма сам гошћа, придошлица,
„И, ходећи од града до града,
„Живим трудним путничким животом,
„К'о пастирка која сваког дана
„Своје стадо другој страни гони.
„Међ' Србима хоћу себи станка
„И храмове што ће мени служит' —
„Апостол си мојега посланства!
„Ја ти дајем и силе и жара,
„Нико теби одолети не ће!...
„Што отвори затворена срца,
„Што поджиже утул̓ене огње,
„Што уклања с пута каменове...
„Устај, пођи!... Заставу понеси!
„Што ти дајем јесте горка чаша,
„Ал', Јоване, победа је наша".

Уста Јован, изабраник нови,
Поклич даде на све стране Српства:
Српски роде, дижи позориште!
Дај сведоџбу да си народ и ти,
Што у боју мачевима бије
А у миру знањем и умењем!
Из мајушне семке бор се диже,
Чун је отац морским галијама,
Сложне мишце град су непобедни,
Крепка вол̓а пут је успесима:
Онај само зреле плоде бере
Кој' у самог себе има вере!

Поклич паде све на родна срца;
Одзив стиже од послушне браће.
Јован скупи прве уметнике
Још нејаке и непоучене,
Али здраве и моћне и вољне,
Да слушају савет и поуку;
Сами собом, у самима себи,
Да израде уметничке створе
Што ће красит' српску позорницу,
Пронети јој славу по народу;
Књижевници, новинари, ђаци
Потекоше ка глуми и драми,
Све живахно, веселога лица —
Тако поста српска позорница!

Кад сокол'ма порастоше крила,
Оро-Јован доведе их Срб'ма
У Београд, чело Шумадије,
А витешки кнеже Михаило
Мило јато примио очински;
Једног дана усхићен, узвикну:
„Хвала много на вашему труду.
„Театор ћу вама сазидати,
„Њиме ћете бити задовољни."
Кнез погибе, али мис'о оста,
Она сазда ову позорницу:
У њој стално Талија пребива,
О још бољим временима снива.

Има доста ругоба у свету,
Ал' највећа: бити незахвалан.
Тешко оном, тешко и народу
Који себе не велича претком
Што му светло утираше пута!
Ми, захвални, честитом Јовану,
Нашем оцу, нашем првом вођи,
Из здружних срдаца шаљемо
Нашу љубав, наше поштовање,
И молитву топлу небесноме
Да још дуго бди над радовима
Талијина нараштаја млада —
Род ужива свога рукосада.

М. П. Шапчанин.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

XVII

Када се Хараламлија пробудио, бејаше већ десет сахата. Време беше тмурно, а на пољу падаше снег.

„Гле, данас је начеоникoво крсно име", помисли Хараламлија. „Морам се пожурити, треба честитати. За цело ћемо данас опет код њега наставити. Предивно ли се у тим Јадиковцима живи."

Приступи за тим води и стаде се умивати. Свежа вода учини те му се памет стаде бистрити. Сети се јучерашњега догађаја, пакрачкога декрета, па се стресе. Али сетив се свог учитеља, стаде се храбрити: „Гле *он* није очајавао, када је био под вешалима, а зашто да ја с маленкости те стрепим. Триста му, мирно ћу чекати, да видим, шта ће бити.

У томе часу нагло се отворише врата и у собу уђе пандур. Држаше се укочено, званично. То је приметило бистро око Хараламлијево, те рече:

„Шта си се укочио као липов светац!"

„Шаље вам господин начеоник ово," рече преозбиљно пандур. Хараламлија пружи руку за писмом.

„Потпишите најпре доставницу!"

Хараламлија брзо потписа, а када је отишао пандур, стаде читати:

Господину

Хараламлији Дрљачи овде.

Пошто сте ви учинили саблазан у честитој кући;

пошто сте морал повредили;

пошто сте се огрешили према Вашем претпостављеноме;

те пошто сте се опили, како човеку, створењу по подобију божјем, не доликује;

то Вам ја — начеоник Јадиковачки — стављам до знања да од данашњега дана престајете бити писаром у овоме звању, те Вам се забрањује приступ у исто.

Пошто не поседујете никакова иметка, нити имате каково занимање, то вам налажем, да у року од 24 сахата имате за увек напустити Јадиковце, пошто не трпим, да се у подручју ове општине баве којекаки бескућници."

Н. Н. начеоник.

Хараламлија се поругљиво насмеја.

„Шта бих рекао господину начеонику?" упита пандур.

*

„Реци му прво, да је будала, да би желили се опаметити, требао проучити Петрицу Керемпуха; друго, да ми је жао, што ме није на обед позвао; треће да Харалампија Дрљача није бескућник, него поштен човек, поштенији од Јадиковачкога начеоника.“

„Господине, ја вам забрањујем тако о моме господару говорити.“

Харалампија плану:

„Зар ће ми још и такови испред носа врндати. На поље!“

И сиромашни је пандур безобзирце летио низ трошне басамаке Аврамова чардака, а пратио га поругљиви смеј Харалампије Дрљаче из Дрљановца!

XVIII.

1. јануар 1887.

Данас је нова година, треба ма шта написати у дневник. Честитао сам свима редом: старој госпи, vulgo милостивој, начеонику и супрузи, бележнику и супрузи, Кузману Васиљевићу (а то је један преозбиљан човек), а на посе госпођици Амалији. Њој се оросиле трепавице, када сам јој предао киту уметна цвећа и изговорио песмицу, коју сам са̂м спевао. Била је очито ганута. Прекрасно би то било створење, само да не чита којекаких швапских глупости. Како је само уздахнула, када сам узвишеним гласом завршио:

„Нашли мужа мила,
Госпођице мила!“

А која девојка неби напокон уздахнула, када чује тако красне речи. Ја потпуно знам, да нема песничкога генија, који је такове стихове сачинио. То је само кадар Харалампија Дрљача из Дрљановца, који често страда. Осетио сам већ одавна, да се у мени крије песнички гениј. Сада га је сасма пробудила садања моја љубав, која се односи на два створења: Амалију и ону красну девојку из кола, да, Сену Босиљчевићеву. Још несам одлучио, којој бих срце своје поклонио. Не ћу тако ни наглити; време нека одлучи. Напокон ћу се ипак морати изјаснити, коју да усрећим, а коју да упропастим. Зар то неће бити леп предмет за песму, епос. Ја ћу н. пр. чинити јуначка дела, којим ћу једну од њих очарати. Не епос, написаћу трагедију. Једна ће постати сретна, а друга несретна; па ће се подати неисказаним болима, па се напокон у очајању и убити. Јест, ја ћу написати трагедију: *Несретна љубав Петрице Керемпуха.* Трагедија је најузвишенија врста песништва, па зашто Харалампија Дрљача не би написао баш трагедије?! Предмет је туде, само га треба обрадити.

Ја сам јоште у Јадиковцима. Како се то догодило?

О томе морам мало опширније писати, јер је то знаменит догађај у моме животу, па ћу грађу ту моћи употребити у трагедији, што ју каним писати.

Био сам већ спреман на пут. Шта ћу и да радим у Јадиковцима! Већ сам рекао: Збогом љубави, збогом лепи Јадиковци и ваш красни живот! Идем у домаје, да загрлим старе моје родитеље, да видим другове из детинства и нагледам се равних поља дрљановачких! Баш када сам се спремио на пут, поручи ми капетаница, да дођем до ње

Ја: Ево ме, милостива. Заповедајте!“

Она (пружи ми руку, пољубим): Како је, господине Дрљача?

Ја: Добро је, спремам се на пут. За неколико сахата рећи ћу: Збогом, Јадиковци, збогом равна Славонијо! и поздравити место, где сам се излегао.

Она: Није вам зар жао оставити Јадиковце.

Ја: Шта ћу си! Преболео сам много, па ћу и то.

Она: Ви ћете овде остати!

Ја: Шта да радим туде?“

Она: Ви сте, Харалампија, диван младић. Жао би ми било, да настрадате, а за маленкост. Шта ми је то вино, младост, занос, лепа госпођица. Ето човек хоће да се изјасни, а његове намере уроде будалаштином.

Ја: Ви сте, милостива прави анђео.

Она: Јуче сам на обеду код начеоника ствар добро удесила по вас. Он је с почетка викао, љутио се, али није могао одолети разлозима. И госпођица Амалија плачући га молила, да вам опрости.

Ја: Госпођица Амалија! Ох, како је племенита душа њена. А начеоник?

Она: Закључисмо: Сутра у једанаест сахата искупићемо се сви у бележникову стану и ви ћете пред нама умолити начеоника, да вам опрости.

Ја: Да се понизим? Да клечим можда пред њим? Не, никада! Данас још Харалампија Дрљача путује у Дрљановац.

Она: Будите паметни, господине Дрљача! Та ви сте овде омиљена личност, па вам

нигде не би било боље него у Јадиковцима. Ох, и госпођица Амалија тако жели, да останете.

Сву своју говорничку вештину је употребила, док ме напокон није убедила, да је паметније остати него отићи.

Као у какову позоришту одиграо се чин помирења.

Ја бејах у једној покрајној соби, а остали се искупили у средњој. Дадоше ми знак. Покуцах и уђох. На средини собе седи начеоник, а крај њега остали. Сетих се Зевса и његове свите. Преозбиљна, хладна лица, да би се други плашио, али Хараламлија задојен дивним идејама керемпухизма, ни жмигнуо очима није. —

Стадох пред начеоника и чврстим гласом рекох:

„Ваше благорође! Сагреших небу и вама, и несам достојан милости ваше. Кајем се, али не очекујем помиловања, јер превелик је грех мој против вас. . . . Ипак се уздам у ваше племенито срце, да ћете ме помиловати, као што је и онај отац помиловао свога блуднога сина.“

Начеоник: „Хараламлије Дрљача! ви сами признајете, колико сте прама мени сагрешили, и тешко ми је, да вам опростим.

Ментор: Опростите томе младићу. Он се налазио у такоме стању, да му се мора опростити. (Предиван доказ. Захвално погледах ту племениту госпођу). Та цело његово дојакошње понашање одаје га као узорна младића.

Амалија (сузним очима): Опростите му господине начеониче, опростите.

Хор: Опростите! опростите!

И начеоник се исправи и строго проговори: Хараламлије Дрљача! Ви се искрено кајете (и те како!), многопоштована госпођа Јулијана Ружићка заносно ми црта ваше врлине (лети јој језик као намазан). Из устију госпођице Амалије невиност говори, моји пријатељи и пријатељице захтевају, да вам опростим. Када све то сравним, увиђам, да вам треба опростити. И ја вам овога часа опраштам.

Ја: Хвала, ваше благорође!

Ментор: Да ваљана ли човека!

Амалија: Изненадисте ме!

Хор: Живео, широкогруди начеониче!

Призор бејаше врло вешто одигран. Сви бејасмо задовољни а госпођа Ружићка у тој театралности особито уживаше.

Ја остајем и даље у Јадиковцима. Пре сам се питао: зашто да не идем, а сада: зашто да не останем. Ту се прекрасно живи а могло би што год бити и с Амалијом.

Данас је нова година. Тврдо одлучујем, да ћу се латити посла, да положим испит. Тако ми Петрице Керемпуха! Страшна је то заклетва. Не бих остао жив, када бих ју прекршио. Ако се Браманац боји прекршити заклетву, када се закуне кравјим репом, како бих ја... О томе ни мислити не ћу, а камо ли изустити.

(Наставиће се).

ПРВИ ПУТ У БЕЧУ.

Написао Васа Крстић-Љубисав.

(Наставак.)

Стигнемо дакле тамо, одакле смо и пошли, и ту нас услужи Немац још једном обавести, где треба влак променити и у који онда сести, и тако у име Бога опет се кренемо за *Перхтолдсдорф* јер нашег *Ђоке* и његова родитеља не могасмо наћи. Сигурно су већ и код куће, па мисле, куда смо ми запасти морали. . . .

Уз пут станем женама придиковати, да се само добро пожуре, кад будемо слазили са кола, јер минут је кратак, а нас троје, са кутијама, и мојим „регнмантлом,“ кога сам за сваки случај понео, требамо подоста времена, док се сиђемо. . . Утврдимо, да ја први скочим (?!) доле, оне да побацају ствари за мном, па онда хитро за њима....

Ема се у напред смејала тој комичној ситуацији, а ја се дао у неку бригу, јер *први* корак по великом *Бечу* није ми испао најберићетније. . . .

Стигосмо до близу ове постаје, где се влакови мењају... Ја стао једном ногом на први степен, па чекам, да се влак заустави. . . . Ено га, . . шкљоцнуше кола о кола, ја обазриво спустих се на други, па на трећи степен и — ево ме сретно на земљи. . . .

„Бацајте децо ствари доле па брзо и ви за њима!“

И „деца“ бацише једну кутију и мој огртач, и таман да једна од њих спусти ногу на први степен, тек — — *фију — ју — ју!!* — — Господе,

Исукрсте!! .. *Влак крену*.. Цикнух као гуја. .. „*Стани!*“ „*стани!*“ ... Али у тај мах поче махина горко стењати.

Јадне жене врисну‌ше. .. викаше. .. молише. .. и махаше на мене и рукама и оним кутијама, што су им још у рукама остале, али забадава!!.. Идућег тренутка већ их нестаде испред мојих очију ... *Одоше!* ... *Одоше!* .... Куда? ... А ја? ... Шта ће самном сада да буде?!! ....

Окрену ми се она постаја тумбе око главе!... Није шала!... Ставите се у мој положај!... У сред *Беча*, не познат са овим околностима, остадох овде као — као — — —

Ух, мајко моја! шта да почнем? .... Јадне жене одоше, нити знају куда ни докле! ... Па, што је најгоре: карте до *Перхтолдсдорфа* у *мене* су ... Оне дакле путују *без билета*... А ни у једне нема ни гроша! ... Да нашто сам им ја њихов вајни сапутник? ... У *мене* је *каса*... Еј, јадне жене шта ли ће од вас да буде? ... Где, да вас тражим? ... Хоћу ли вас наћи? ... Можда ће вас полиција узнемириваги као какве — — ух, ух, што дођох у *Беч*, да од Бога нађеш!! ....

Заборавих у тај мах, *зашто* сам управо у *Беч* дошао, него ми једина брига беше, *где* да тражим моје сироте сапутнице....

Онда сам први пут видео, како су *Бечлије* љубопитни! ... Скупише вам се око мене, као око каквог чуда! ...

Признајем, да сам морао њихово љубопитство пробудити, јер и ако су моје размахивање са рукама, моје речите гестикулације и разумели опет нису знали, *шта* ја у моме лепом српском језику кукам и наричем. ...

„*Was is?* ... *Was is?* ... „*Is' a' Unglück gscheg'n?*“

Чух са свију страна. ..

У то дође и комесар полицијски, који ме учтиво упита да ли ми може у чему помоћи, јер види да сам странац.

„О, драги господине, помозите ми.... Ја сам из *Босне*“ — — —

Грахнуше са свију страна:

„*A Bosnjak! a Bosnjak!*“ ...

„Па ето имам велику неприлику,“ продужим, — „кондуктер не хтеде чекати док се и моје две сапутнице — — —“

„*A Türk!* ... *A, echter Türk! Zwei Weiber!*“ довикиваху љубопитни Немци један другоме. —

„— — с кола скинуше, него оде бестрага а ја ето остадох овде, па нит знам *где* сам ни куда да се кренем да тражим — — *моје жене!*“ Ово последње *нагласих* тако јасно, да је један од *Сељлова* одмах узвикнуо: „*Hab' is net gsagt? A Türk is!*“...

„„Е, драги господине!“ на то ће комесар. — „Није кондуктер крив, него ви, јер ви нисте сишли на ону страну, куда се силази, па да вас је кондуктер спазити могао, него сте ето на *противној* страни спустили се доле, па вас он ни видео није“. ..

На противној страни? ... Па зар и то није све једно? ... Али, наравно сад и ја увиђам, да је тако, јер се сећам, да сам код толиких путника, што овде из влака изађоше, ја једини на овој страни доле сишао. ... Сад приповедим комесару подобро сву ствар, покажем му билете, и он ме упути, па одмах седнем у фијакер, па да се дам до оближње станице одвести

„Госпође ће на сваки начин тамо на вас чекати,“ допуни он своју инструкцију, „јер без новаца не могу даље ни путовати.“

Ово је било појмљиво, те ја брже боље узмем једна кола, седнем, и огрнем се оним мојим огртачем, јер сам од разних оних неприлика скроз мокар био; заповедим кочијашу, да гони, што боље може у — у — у — — —

„*Мајдлинг!*“ Допуни честити чиновник и ми појурисмо у напред. ...

Куда сам све пролазио, и *шта* сам уз пут све видио, то вам незнам казати, јер моје мисли беху тамо код сиротих жена, које, ако нису у томе врашком *Мајдлингу*, Бог зна куда се возакају и брину, шта ће управо од њих бити, кад је *Беч* и за њих, као и за мене грдан лавиринат, у коме се ни враг не разазнаје. ...

Али ако се оне буду међутим *вратиле* и по трећи пут на *царинару*, па сад тамо чекају? ...

Па ако међутим, док ја *царинари* натраг кренем, оне опет *овамо* пођу? ...

То би могло врло лепо испасти. ... Ни до године не би се нашли! ..... У мах грунуше кола о неки камен, а ја — пљус! на ону другу страну... Дао Бог, не угрувах се, само по лицу мало изгребох, али пре него што ћу моме кочијашу буквицу очитати, дође опет читава руља света. .. Међу њима и један полицајац.

„У име закона, изволите са мном на експозитуру!“

Шта наопако? ... Зар није доста овај грдни страх, што претрпех, па моје душевно растројство...

Не помаже моја молба, моје правдање...

И ја и кочијаш с колима, а уз нас читави сватови беспослено — љубопитна света, па у експозитуру. ....

Полицај ме пријави, да сам преко прописају-

рио том и том улицом, и да у мало нисам погазио две жене и једнога дечка, док се нисам најпосле и сам изврнуо са колима, и т. д. . . .

Ја не знадох од свију ових навода ништа побити, јер *могуће* је, да сам кога и прегазио, ја нисам *ништа* видео, ама баш ништа, јер моје мисли беху далеко, далеко. . . Тако се браних и кад приповедих моју неприлику, смилова се онај господин који ме је преслушавао, те ме казни са *само 5 ф. глобе*, а мога кочијаша, који као да не беше код полиције најбоље записан, *са 3 фор*: која наравно опет ја платих, јер хула рече, да сам га ја *натерао*, да тако несмислено јури. . .

Седнем опет у кола, и сад мало умеренијим касом пођемо даље. . .

Рачунам у себи: Од *царинаре* до *Перхтолдсдорфа*, кошта билета само *50 новч.* а мене ево до сада већ кошта читаву хрпу банака и тек, Бог зна, колико сам још далеко од *Перхтолдсдорфа*. . .

Сад се опет указа железничка станица пред нама, и срце ми необично закуца, кад ми кочијаш рече, да је то: *Мајдлинг*. . . .

Сиђох се са кола, платих пут, како је кочијаш за право нашао, дадох му још и добру напојницу; па упртив ону кутију у једну, а мој „регмантл,“ у коме сам целог пута седио, у другу руку, упутих се, управо „касиру,“ што билете издаје. . .

„*Wohin?*“ пита ме он, а ја му онда у брзо кажем, да нећу билету, него молим да ми каже, је су ли овде две, једнако обучене, оваке и оваке госпође узимале какве карте и куда? . . .

Човек ме је и до сада некако подозриво мерио, али сад разрогачи очи. . . . „Јесте ли ви при себи?“ развика се на мене. . . „Какво је то глупо питање?! . . . Код толико *хиљада жена*, што за сахат-два овуда прођу, да вам ја кажем, је ли баш та и та „дама“ овде била?“ и — хрк!! залупи онај прозорчић, мал' ми нос не одреза. . .

Покуњих се, па одох даље! . . . Сад бар и ја знам, шта значи уљудност железничког особља, о којој сам до сада само *слушао*. . . Изиђох на другу страну, ону, где влакови пристају. . . Кад погледах ону силну светину, што се ту моташе, чисто опростих ономе неуљудноме чиновнику његов сурови одговор . . . Та овде збиља, све ври од жена. . . . Исто тако и од мушкиња. . . .

Дугачка је то зграда, Бого мој! Отегла се као гладна година. . . . А у њој као у мравињаку . . . Неки путници тек изађоше из влака, неки се журе да уђу. . . .

Бог свети зна, како се разазнају у оном метежу. . . .

Ја сиромах, изгубио и оно мало наде, што сам до сада имао, и готово ми беше плач много ближи, него шта друго, кад у један мах зачу из некога краја двоструки врисак:

„*Чико!*“

„*Тата!!*“ . . . . Подскочих, па не гледајући на мрке погледе и гунђање оних, које од себе отурих, полетих у сусрет мојим сапутницама, које су од радости и плакале и смејале се. . .

У моме узбуђењу загрлих и једну и другу, а огртач и кутија одлетише далеко од мене. . . .

Те радости, тог весеља од нас троје, као да смо се после десетогодишњег растанка опет сретно нашли, и као да их није ђаволски влак тек пре неколико часова испред моіих очију украо. . . .

Сад настаде распитивање и са једне и са друге стране, и кад се повукосмо мало на страну од оних силних разрогачених погледа мимопролазећег света, приповедим им ја моја „збитија,“ на која се моја женица и заплака, дочим се гђа Ема неколико пута слатко насмеја. . . .

„А шта с вама би, децо?“ упитам сад.

„Срећа је наша,“ отпоче гђа Ема, — „што нисмо одма за вама пошле, јер би нас влак могао и прегазити, како кондуктер није видео, да се и са ове стране когод слази. . . Па кад ја видех, да влак креће, а ваша жена још стоји на првом степену, повучем је снажно натраг, и тако сретно предупредим даљу несрећу. . . Да смо махале, то сте видили, а да смо викале, и то ете чули, али кад вас изгубисмо из вида, онда тек настаде за нас критична ситуација. . . Не знамо, *куда* путујемо, а немамо ни грошића у џепу. . . То је оно, кад јадне жене морају увек бити — робиње,“ — смешкајући се, придода, — „„те им њихови свирепи господари не даду *једнака* права, бар што се тиче — *џепа*. . . Ваша жена поче у сав глас плакати, а и ја баш не бејах расположена за забаву, кад нас једна госпођа ослови, и поче тешити. . . Испричасмо јој све, а она нас онда упути, да овде изађемо и на вас чекамо. . . . Још је та добра душа и код кондуктера, и код старешине ове постаје за нас две беднице, добру реч рекла, те нас без запреке пустише!!!! . .

„Па шта сте цело то време радиле?“ упитам ја.

„„Хм, врло смо се добро забављале,““ одговори сад већ сасвим развесељена моја женица, „„госп. „Stationschéf“ понудио нам се, да телеграфира на све ове побочне станице, па да за тебе распита. . . .““

„Па што није?“

„„Што и овде, као и у *Босни* не ради телеграф *џабе!*““ насмеја се она. . . .

„Јуф, *чико!* Ако Бога знате!“ цикну сад уједаред гђа *Ема*, — „*а како ви изгледате?*“ .... И поче се тако слатко смејати, а моја жена секундирати, да су многи путници застали, и „сумнително“ нашу групу погледали....

Шта је било?... Мој „регнмантл“ од „гуме,“ кога сам уз пут у *Вуковару* од оног *Србина* са *чивуцким* именом купио, и кога сам на колима огрнуо, био је исто тако „echtfärbig,“ као и његов бивши госо, те како сам знојаван био, па и из кола испао, оставио је траг своје *црне* боје не само на моме врату, него чак и на образу и челу.... Изгледао сам као да сам дошао са каквог „маскибала!“ ...

То ли је дакле узрок био, што се многи насмејао, кад ме је видео, а ја јадник у мојој оној буви и не гледах на то... Па и моја „деца“ тек сад приметише, какав сам се замазао....

До другог влака, који ће нас сад право у *Перхтолдсдорф* одвести, било је још неколико минута.... За добру напојницу добије се у свакој рештаурацији и више шта, а камо ли не би мало воде и парче сапуна, и за часак беше моја „тоалета“ у реду....

(Свршиће се.)

НЕКОЛИКО ИСКРЕНИХ РЕЧИ.

Од Драге Гавриловићеве, учитељице.

(Свршетак.)

Не ослонимо се ни само на лекара. Њега не можемо сви у свакој прилици одма имати при руци. Често не може одмах да нам дође, а често не допуштају ни новчане прилике, да га за сваку ситницу позовемо; али како баш из ситница постају „крупнице,“ то се трудимо да и сами стечемо што више знања у неговању и лечењу болесника. Трудимо се, да познамо симптоме — знаке — болести и бар најневиније и домаће лекове за њих. Да зна *свака* кућа бар неколико лекова за најобичније болести, колико би њих мање отишло у гроб и сачувало се од јаче, теже болести.

Има дабогме доста њих, особито научених људи и доктора, који су против домаћих лекова, наводећи да је лечење искључиво докторски посао. Али тим противницима домаћих лекова имамо само да приметимо, да ја никога не одвраћам од лекара. Из све душе кличем и ја: *Зовите доктора одмах, чим коме и најмање зазли!* Али пошто знам и познајем материјалне прилике *већег дела* нашег народа, то сам уверена, да ми је тај узвик у ветар избачен. Ретки су, који могу послушати, ма да би можда и хтели... Доктору треба платити за ситницу као и за крупницу.

Дабогме да ту није преговора; тако и треба да буде. Али, данас позлило једном члану породице, после опет другоме, па ко ће то, поред других потреба код малог прихода да издржи?! Истина је, да нека човекољубива господа доктори лече сиротињу бесплатно, што им на част служи. Али питамо: који ће иоле поносит човек толико понизити, да сам себи изда сведоџбу крајњег сиромаштва?! Тако што ушло је у моду тек при искању стипендија или наших српских листова... Иначе, другим приликама још се није друштво довољно еманциповало лажна стида... Још од вајкада, па и сада упиње се свако, да покаже да није сиромашнији од других.

И зато и пропада без лекарске помоћи многи члан народа нашег. И многи интелигентнији члан зове доктора тек кад наступи опасност; тако је код интелигентних а шта да рекнемо тек за ратара, који и онако полаже мало вере у доктора?!

Па кад је већ тако, кад се доктор у свако доба, поред најбоље воље имати не може зар не би добро било, да се таки људи знају у несрећи и бар у лакшим болестима и сами помоћи?! Брза и скора помоћ двострука је помоћ; а ту сиромашни људи могу имати тек у домаћим лековима. Кад и кад излечи лакшу болест и спречи какву опасну, само топао или хладан облог, уздржавање од каквог јела или кувак од познате какве лековите биљке, који нас ни новчића не кошта. И за то је неопходно потребно да свако научи познати колико толико знаке бар најобичнијих болести и домаћа па и друга невина средства за лечење њихово. По себи се разуме, да овде не разумемо којекаква бајаличка, календарска, ни новинарска средства. Лекар, стручњак треба у томе да нас упути и научи. И за то би требало да имамо добро, популарно и од искусних лекара написаних књига, али би те књиге пре свега морале бити, поред ваљаности, и јефтине, тако јефтине, да и [illegible] најсиромашнији лако набавити може. Читање т[illegible] књиге не сме бити овлаш ни на брзу руку, [illegible] је онај, ко хоће по њојзи да лечи себе и [illegible], мора темељно проучити. Иначе, дабогме да му [illegible] много вајдити. Јер само купити такву књигу, [illegible] тек онда узети у руке и прелиставати кад [illegible]

разболе, помогло би исто толико, као онај доктор, који би испитао болесника *па онда отишао кући*, да у својим књигама тражи, која се болест слаже са симптомима његова пацијента.

Домаћица и домаћин а и одрасни чланови породични треба дакле из таке књиге пре свега да упамте *знаке* појединих болести, те ће онда лекове брзо наћи.

По себи се разуме, као што сам и напред рекла, да је жив доктор увек бољи од мртве књиге; али зато сам тврдо уверена, да би здравствено стање у нас Срба, поред свих незгода много боље стојало, кад би бар свака двадесета породица добре књиге набавила и озбиљно их проучавала. Ако ништа друго, оно би смо се из њих бар научили, како да се владамо и негујемо у разним болестима па би и докторима био посао олакшан. Јер узмимо само, каква је то неприлика за доктора а за болесника права несрећа кад домаћи не умеју, да обаве наредбе његове.

Осим читања таких књига и владања по њима, треба још да се опростимо свака неуредна живота, свих рђавих навика и обичаја. У кратко: *заволимо истинском, разумном љубављу кућу и децу своју, а манимо се бирцова, кафана, теревенке и којекаквих гадних развратних места. заволимо породичан скроман и уредан живот*; *живимо по закону природе и по вољи божијој*, па будимо уверени, да ће нам се *брзо* повратити и срећа и здравље, а по томе и материјални напредак наш.

А да би до потпуна здравља што пре дошли, треба још да пазимо на чистоту тела и дома свога, треба увек да имамо довољно чиста ваздуха у дому своме и у школи. У школи нам деца проводе већи део дана, па настојмо, да су нам оне *свуда* што пространије, видније и чистије. „Ваздух и светлост је извор живота;“ па кад је тако и кад многи од нас (а то је већи део) не може, због оскудице да даде деци својој доста снажне, здраве хране, (млека и меса) нека тим јадним занемареним божјим створењима не крате они који су у власти бар божја зрака и светлости. Боље је, да така несретна деца остану и незналице, него да их — као што обично бива — стрпамо у којекакве ниске, мрачне и малене собице преко стотине и више, а овамо је соба примерена једва за четвртину тога броја У такој школи куже се деца сама својим издисаним дахом, који је — сви знамо — најљући отров и најјача и најсигурнија клица за сваку болест а особито за грудобољу и јектику.

И за то и велимо: боље је бити незналица, него бити болестан! Незналица — само ако је потпуно здрав — провуче се кроз живот, како тако; а болестан је човек и самом себи на досади, те често не зна шта ће и куда ће. Гроб, то је његово једино уточиште и утеха његова!

Али не! — не морају деца наша бити незналице, не морају они пропадати ни гушити се по којекаквим избицама; само нам треба свима: и народу и старешинама и сељанима и варошанима и сиромашнима и богатима, више воље, више слоге, више заузимања и истрајности на општем раду за бољитак наш, бољитак народни. Та у *крајњој нужди*, пашто су нам и народни фондови, народне фундације и закладе, кад ће се деца наша, наша народна узданица тровати по већем делу народа по којекаквим избицама и кад ће их пре времена нестајати?!

Пренимо се дакле и из тог сна и дижимо и *ваљане* школске зграде где год их немамо. А ја сам уверена. тврдо уверена, да се ни један наш народни добротвор не би у гробу превриуо — ван од радости... кад би се његов новац употребио на то, да се народно здравље и деца наша сачувају од пропасти.

„Али, то није слободно!“ узвикнуће можда ко. „Последња воља мора се респектовати.“ И зато неће бити згорег да и ја узвикнем: Кад се мора респектовати и кад нам није слободно народним добром по вољи располагати, слободно нам је бар настојавати, да буде и на ту цељ племенитих завештача!...

Овако, која нам вајда од многих стипендија и доста научених људи, кад маса, језгро народа нестаје и пропада?! Па онда, *а што је баш и најжалосније*, све те стипендисте синови су народа нашег, а време је и искуство показало, *да рано умиру*. Питање је дакле: *да нису можда још у основној школи клицу какве болести запатили?!* Ја не ћу баш да тврдим, али ко буде о томе размишљао, видиће, да не говорим у ветар. Да боме да су и друга деца ту клицу из школе са собом понела, али нису била осуђена да буду стипендисте, па је по нека доцније учмала и нестала. Али код. сиромашног стипендисте се још развила... (*Овде разумем праве стипендисте а никако чеда протекције...*) Први, па први треба свуда да је, па ето ти клици повољна земљишта!...

Па како смо неатни за зграде основних школа, тако смо и за препарандију. Стотинама учитеља и учитељица изишло је, ето, из сомборске препарандије, па каква нам је?! Дабоме да има и неке извине, али би тек могла друкчија бити! Још пре десет година био је број приправника и приправница толики, да се није могао у њу сместити, него се морало испомагати са такозваном „општинском двораном.“ Испомагање то и данас траје, ма да је

број приправништва још већи. — Још и данас — после десет година — иду ђаци из препарандије преко пијаце и највеће промаје у ту дворану; дабогме да није далеко, али ко је видео она од рада а често и узрујаности запурена лица наших будућих учитеља, како журе из препарандије често дрхћући од зиме, по ветру, киши и вејавици у ту „дворану,“ па онда помисли на број учитеља, који нам је за кратко време у гроб сишао, тај ће и нехотице морати уздахнути: разумем... разумем!...

Постарајмо се дакле за народ *свестрано*; постарајмо се за масу, јер кад пропадне маса народа, пропашће и интелигентнији чланови његови. Која ће вајда бити Српству, од доста свршених учитеља, попова, професора, правника, доктора и мерника, кад ће ти „носачи просвете“ и „поборници“ народа пре времена у гроб силазити и кад — што је главно — не ће имати кога да уче и просвећују?! — За то се за времена *сви* постарајмо и помажимо *свестрано и цео народ наш*, да после не буде касно и да се не обистини и на нама оно: друмови ће пожелет...

Осим овога што сам до сада навела имам још додати у интересу народног здравља, да ми Срби почињемо од неколико десетина година јако грешити при удадби и женидби. И пре се ту грешило; слабо се обзирало на вољу и узајамну љубав оних, који се узимају, али се пазило бар на здравље њихово. Али сад је баш то последња брига. Нама је при склапању брака главни услов „добар мираз“ или младожењино „добро стање,“ а узајамно поштовање и љубав оних који се узимају, нама су узгредности... Још узгредније нам је питање здравља. На то се не обзире ни толико. Нека је само богат или богата, па ће све остало гледати кроз прсте. Огрезнули смо до гроба у материјализму или боље грамзљивости. Истина да томе има изви-не; лакше се у добру живи. Али мени изгледа да је така шпекулација исто тако *штетна* као што је ниска и гадна и да би *данашње друштво* без ње могло комотно опстати... Нека се само нико не боји поштена рада, нека разуме струку своју и нека удеси расход према приходу, па ето му услова и могућности да се не мора свезати са нездравом особом, па дабоме да су таки људи ретки. Па за то је и било увек у друштву трулежи и биће је све дотле, док се породица не буде основала на узајамном поштовању и чистој љубави мужа и жене; а дотле до год буде брак свезивало питање новца или љубав без поштовања, љубав животињска и љубав ока а не срца, биће све сама крпачина и — гад.

Данас и мушко и женско, старо и младо тежи тек за „добром“ а то ће рећи богатом партијом. Нико и не помишља, да потражи узрока тим „добрим“ партијама... Не помишља, да су „богате“ партије — особито код нас Срба — *постале тек због какве наследне породичне болести*. Једва се нашло једно или двоје деце; или ако се и нашло, сва *поумирала* и задржало се по једно или двоје. И онда је природно, да су така деца имућнија, од деце из оних породица, где се сва отхранила и *где нема никакве опасне породичне болести*...

И то су дакле те „добре партије,“ за којима тежи и мушко и женско и — ако хоћемо да смо искрени — баш највише они, који су незадовољни напредовањем нашега народа...

Ја незнам, да ли су таки људи о овом размишљали, но ако нису, добро ће бити да размисле; јер осим овог узрока, који ствара „богате партије“ има још један узрок али он не засеца у здравствену страну, па овог пута нећу о њему ни да говорим.

КЊИЖЕВНОСТ.

Мајске ноћи. Песме *Андре Гавриловића*. У Београду, 1891., мала 8 ина стр. 143.

Са лирском појезијом од прилике је то исто, као и са првом љубави. Које девојче заволи момак прво, то ће му остати у срцу и у памети и после много година, после других љубавних искустава, па и у сретном браку. Успомена на њу свагда ће му срце навести на живље куцање, нека блага сéта прелиће му осећаје — он ће се радо сећати ње и у сретним часовима а камо ли у несретним. И штогод бива старији, све ће му прва љубав бити лепша и дража, и он ће напослетку успомену на њу оживети сам, потражиће је сам а не ће чекати, да му тек случајно падне на ум.

Тако је и са лирском појезијом. Које се жице песник дотакне први пут, који му звук буде у први мах згодан и складан, који му правац у то прво доба буде најбоље души пријањао — он ће се свему том

вратити свагда после много година и после разних других покушаја, јер тај први звук остао му је ужљебљен у души, и то као верни и искрени одјек унутрашњег расположења и комешања. И он ће се свагда радо, управо најрадије, враћати оној жици својој и из ње ће у свако доба измамити најслађе звуке, најлепше варијације не само себи већ и другима.

А то је сасвим природно. Нико се не може удалити од своје нарави, нико је не може угушити и другом је заменити, ако не ће, да се одрекне себе самог. О, како се то одмах примети! Па ако је песник у младости, у искрености и у наивности својој ударио у једну извесну жицу, то је онда он то чинио по унутрашњем нагону свом, по строгом упутству нарави своје, по заповести своје виле. Живот и искуство у њему удалиће га можда пред светом од те првобитне а тако природне тежње; али кад буде сам, кад не мисли, да мора певати другом, већ само себи, онда ће се он опет вратити својој првој љубави, својој првој песми, и у њеном ће духу певати даље а то певање ићи ће му онда најбоље од руке, и најбоље ће утицати на остали свет

Ми треба само пажљиво да прочитамо негдашње и садашње песме наших живих великих песника, па ћемо се уверити, да у горњим речима има много истине. Та нису те речи исказане тек на сумце, као нека теорија; оне су основане на искуству, на проучавању не само наших песника Јер као год што човек својом спољашњом појавом приказује извесну личност, која се на први поглед разликује од других, тако је и са његовом унутрашњошћу, са душевним цртама његовим. И ту се разликује човек од човека, и обичан, а камо ли човек маркантних душевних црта і својстава.

Ми видимо, да се наши велики песници, старији и млађи, најбоље осећају у оној струји, којом су у први мах пошли и која их је прва навела на певање, неодољиво, по неком унутрашњем морању.

Биће тако по свој прилици и са песником „Мајских ноћи“. И он ће се временом вратити првобитној струји, првој љубави, прво-удареној жици. Он ће је зацело по који пут и напустити, зацело ће потражити промене, хтеће се окушати и на другом пољу; али кад се буде разговарао сам са собом, кад хоће себи да је искрен, да га жеља мине, он ће се, но, он ће се радо и весело вратити опет у село, у ком се родио и у ком је провео прво доба живота свог.

Та прва љубав, та прва жица показује се већ по мало и сад. У овој збирци су тек први звуци њени, многи складни и нежни; али тај звук чујемо ми опет у новијим песмама његовим, слична се мелодија разлеже у збирци „Вечерње румени“, из које је песник гдекоји зрачак приказао у „Отаџбини“. Па и наслов како ли је сродан наслову прве збирке Андре Гавриловића: „Мајске ноћи“ — „Вечерње румени“!

Није ми на крај памети, да помислим овде на шаблонирање песникâ, на оно, што гдекоји критичари хоће да назову „струком“, и да песника или писца терају одмах у његову „фијоку“, ако се у суди, да се помоли из ње и да мало „странствује“. Као да се песници могу делити на цехове: на елегисте, одисте, баладисте, романцисте, дитирамбисте, епиграмисте, као занатлије: на чизмаре, кројаче, бербере, пекаре, столаре и т. д. Песницима је отворен свет и они се могу по њему кретати до миле воље, и ако има опет сваки своју песничку индивидуалност, која га разликује па и одваја од индивидуалности других песника. Али та песничка особина његова не упућује га *само* на неку извесну струку; она се приказује тако, што такав песник даје *своје* обележје свакој песничкој струци, које се лати да је обрађује. Што пак овај или онај песник већма нагиње једном извесном правцу, лежи опет у његовој нарави, која за тај правац осећа више симпатије. То је као и у обичном животу. Што човек радо хоће, то радо и ради, и то му онда најбоље иде и од руке. Кога човека који већма воли, с тим се најрадије и дружи, и ако и не мисли, да се зато одрече света и друговања с другим људима — да и не говорим о оним нежним осећајима за неку и неку особу другога рода.

Па на послетку не праве ни занатлије увек то те то, и они мењају бар облик својим рукотворима а никоме не пада на ум, да их зато покара и да довикне на прим. пекару: хеј, ти не смеш правити земичке већ само переце! Па што је дозвољено занатлији, да је забрањено уметнику!?

М. С—ћ.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

X.

Шаљем Вам натраг поверену, врло занимљиву свеску и захваљујем Вам најсрдачније (auf das ver bindlichste`, што сте ми дали такав преглед о овој (vorliegend) ствари. Чуђење и саучешће умножило се тек само. Придодати листић не ће никако да упливише а не ће ни да Вам смета; показаће Вам само, како сам на брзу руку и на мој начин желео да дођем до појма и сазнавања ових скупљених драгоцености.

Идите само путем, којим сте пошли, па ће се већ развити што угодно (Erfreuliches); кад дело издате, сетите се дакле пријатељски и мене, биће ми врло пријатно За предговор немам довољно знања, али се спремам, да за сад дам мотивирану препоруку, која ће подузећу по свој прилици бити од користи.

Кад бисте ми доцније послали чист рукопис, радо ћу саопштити гдекоје мале примедбе; чим је главна ствар добро испала, дају се са свежим погледом гдекоје појединости угодно дотерати.

К оном, што у тој ствари мислим казати, немам овде и онде по коју белешку, зато Вам шаљем нека питања, на која ћете ми укратко моћи одговорити, кад прегледите целину.

1.) На ком је месту управо лежало Косово поље?

2) Има ли кнез Милош Обреновић, ком је Гримова српска граматика посвећена, какав политичан положај према Турцима? Или је само одлично богат и високог положаја?

Што се тиче примања накладе превода, мислим, да би Рајмеровој трговини у Берлину врло пријатно било, пошто је примила и Вуков речник и скупљене народне песме.

Прилажем још песму, преведену од Вука од речи до речи, и питам Вас, да л' бисте је мени за љубав удесили у ритам. Не приличи до душе, да буде примљена у Вашу збирку, али је ипак од велике лепоте карактера, и јасно и умиљато одаје однoшај између Турака и Хришћана; примићу је захвално у „Kunst und Alterthum“.

Вајмар 8. септембра 1824.

Српске песме

могле би се по мом назору овако удесити.

I. Liebeslieder. Како су кратке, јасне, схватљиве, исцрпљиве, а душеван живот (Gemüthsleben) народа разнолико и угодно приказују, заслужују прво место, и открилe би боље него ма какав увод карактер народа с те стране. Требало би их умножити што више, затим сортирати и уредити, од враголастих, нежних и пуних осећаја до тужних, које наговештавају растанак, смрт и доцнију трајну свезу.

II. Familienlieder. Како су и ове врло разноврсне и како показују стање породице, положаје њених чланова а по гдекоје и однoшаје к држави и к народу, заслужују на сваки начин друго место. Ту би требало почети обратно, од тужних, жалосних, које морално и побожно измирују, па до угодних и веселих, као:

a) Erbauung Skutaris.
b) Die Brüder.
c) Todt des Despoten Johannes.
d) Der Findling Simon.
e) Erbschafts Theilung.
f) Neun Brüder, eine Schwester.
g) Asan Aga's Gattin.
h) Entführung der schönen Ikonia.
i) Haikunas Hochzeit.
k) Des Prinzen Mujo Genesung.

III. Abentheuer Marko des König Sohns. На само приказани јунак наћи ће сад народни елеменат као основу; са многим приликама упознасмо се већ из пређашњих песама, ми ћемо се још увек чудити великим и смелим делима његовим, али нам та дела не ће изгледати страна. Од тих песама требало би да изостану две, Der böse Bogdan S. 12., јер ту је Марко себе недостојан, да је Богдан и сам сотона, не би смео Марко од њега бегати. За тим би изостала песма des Vaters Säbel S. 38., пошто је опетовање пређашње. Та песма није добра и ремети утисак прве. Уредити би се могло од прилике овако:

a) Marko als Schiedsrichter.
b) Er und die Mohrin.
c) Er und Wuk.
d) Er und der Mohr.
e) Er und des Vaters Säbel.
f) Er und die Türken.
g) Todt des Marko.

IV. Staats- und Kriegsgeschichten Те поједине да остану за сад одељене, док се не нађе место за њих.

a) Heyrath Lazars.

b) Schlacht bei Lossnitza.

c) Türkenhauptmann Kulin.

V. Schlacht auf dem Amselfelde 1389. Како приказује пропаст државе на Косову, која се дотле мерила с Турцима, била би као што и треба, на крају а могла би се тек разумети и била би интересантна, пошто се остало већ зна. Треба да упознамо народ, како је постао, како се дизао, борио, да можемо имати саучешћа с његовом пропашћу. Ред, по ком би ишле, даје се и сам:

a) Fromme Vorbereitung.

b) Auszug, Schlacht und Niederlage durch Verrath.

c) Das Mädchen vom Amselfelde.

d) Das Haupt Lazars.

VI. Die Hochzeit des Maxim Cernojewitsch. Стајала би као засебна главна песма као додатак и завршетак на крају; треба се држати текста, како га је дао проф. Фатер. Од варијаната, које спомиње у белешкама, не свиди ми се ни један.

Вајмар 2. септ. 1824.

unmassgeblich
J. W. von Goethe.

Примедбе. Песма, која „das Verhältniss der Türken und Christen klar und lieblich ausspricht", сачувана је у рукопису и у Вуковом и у Талфијином преводу. Зашто нису такве песме примљене у Талфијиној збирци, речено је Гетеу по свој прилици усмено Талфи нас обавештава о том у примедби к предговору другог дела њене књиге: „Четврти одељак припада некој фриволно-враголастој врсти, какве има у сваком језику; незграпна шала, лакоумна љубав, дрско-откривене жеље су ту — и ма да би у отаџбини мојој имале зацело својих пријатеља, ипак се даје лако појмити, да за њихов превод немам ни позива а ни најмањег разумевања " У „Гетеовом Летопису" прештампан је почетак Вуковог превода и цео Талфијин, „јер песнички садржај оправдава, да се изнесе на јавност". Та је песма „Ајка Атлагића и Јован беһар". — Гетеов план, како би требало уредити песме, показује, да се много бавио с њима. То се у осталом види и из његовог дневника од 31. августа, 1. и 2. септ. 1824. Талфи је напустила свој првашњи план, по ком су песме биле хронолошки удешене, те је у првој књизи усвојила Гетеов „на сваки начин много остроумнији", и ако га се није сасвим држала.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Књига 3?. „Гласа" срп. краљ. академије у Београду доноси врло занимљиву расправу Ст. Новаковића о манастиру Бањској, тој задужбини краља Милутина. О томе манастиру знало се, како писац вели, до скора само да је била прва међу задужбинама, да је основана помирењем и обновљеном љубављу браће краљева Милутина и Драгутина и да је имала своју хрисовуљу. Но као што је познато, та се хрисовуља нашла пре неколико година у Цариграду и изишла је у два издања, у „Споменику" кр. академије и у издању земаљске владе за Босну и Херцеговину. Прво је издање уредио Љ. Ковачевић а друго В. Јагић. Из те се хрисовуље види како је богат поклон краљев био, да је црква имала својих села по Ибру, по Рашкој, по Косову, у Зети и на Сави. А из друге једне хрисовуље („Споменик" IX.) види се, да је у цркви тога манастира сахрањена краљица Теодора, мати цара Душана. Из те се хрисовуље дознало и то, како је било име матери Душановој, што се до сад није знало. Ст. Новаковић се у овој књижици латио посла, да покупи све што се зна о манастиру Бањској по различитим историјским изворима и по белешкама, што су их досадашњи путници о томе манастиру забележили. Ту нам Ст. Новаковић прича шта је забележено о Бањској у књизи „Животи краљева и архиепископа српских", коју је основао архиепископ Данило, па онда у животопису архиепископа Данила, што га је израдио један ученик Данилов, и из којега се види, да је у Бањској била епископска столица пре, него што се ту сазидала нова велика црква, задужбина краља Милутина, у чијем се хрисовуљу наређује, да Бањска од тога доба буде самостална игуманија, те је Данило био последњи епископ бањски. Занимљиво је читати, како је краљ Милутин богато обдарио своју задужбину: дао јој је 75 села и заселака, 8 катуна са више од 500 пастирских породица, неколико планина и на годину сто спудова соли у Св. Срђу и 200 перпера у новцу. Године 1323. беше Бањска највећа и најзначајнија српска задужбина, најсјајнији и најбогатији манастир. Занимљиво је причање Новаковићево о ономе, што је о Бањској нашао у традицији и народним песмама. Познато је, да се пева о Страхињићу Бану (као што Љ. Ковачевић тврди и Ст. Новаковић одобрава, Страхињић Бан је Ђурађ Срацимировић), да је „из малене Бањске крај Косова". Даље се наводе разне белешке и цитати из путописних дела, у којима се о Бањској говори. Тако се наводи један јануарски минеј, који се сада налази међу словенским рукописима у Народној библиотеци у Паризу, у којем има запис калуђера Андонија о Бањској (1419. год.). Наводи се даље карловачки летописац, па запис Стевана Црнојевића на светостефанској хрисовуљи, белешка путника Курипешића, карта Ст ре Србије у бечком ратном архиву (ту је Бањска забележена међу Звечаном и Новим Пазаром), за тим драгоцене белешке Ханри-а Пуквиља из времена првог устанка у почетку овога столећа. Напослетку долази писац на ауторе, који су у новије доба о Бањској писали, па ту наваһа белешке Вука Караџића, Ами-Буе, дечанског јеромонаха Гедеона Јуришића (1850 г.), фратра Јукића (1852. г.) и врло занимљиви опис руског путника и конзула А. Хиљфердинга из 1857—58. год. И познате српске пријатељице Енглескиње Ирбиева и Макензијева причају лепо о Бањској, каква је у новије доба, кад су оне туда путовале. Најновији извор о томе месту, кога Ст. Новаковић цитира, то је допис српског вицеконзула у Приштини г. Тодора Станковића, који је писцу послао врло занимљиве белешке о садањем стању Бањске (1891. г.) Међу осталим пише г Станковић: „У Бањској нема сада ни једне

српске куће, а турских има 60 кућа. Ондашњим Турцима је матерњи језик српски и српским се језиком служе." Г. Станковић је походио и цркву, и описује ју. Вели да су Турци били подигли на њој мунару, али се ова срушила и Турци су сад уверења, да се неда да та црква буде џамија, те су је напустили и направили џамију у селу. „Свуда по селу расејано је тесано и глатко камење са исте цркве" пише даље г. Станковић. Код цркве има три турске куће, којих укућани бацају у цркву сваку нечистоћу. Жалост. Уз књигу је додата и основа манастира св. Стевана у Бањској, коју је писцу послао споменути г. Станковић.

= „Извѣстія с.-петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества" донели су још год. 1886. достојну оцену о раду и делима нашег песника дра Јована Суботића а из пера Д. П. Никољског. Како ће свакоги пријатеља наше књижевности занимати, да чује, како и Руси мисле о Суботићу, донећемо у току ове године целу расправу Никољскову. Почетак доносимо одмах: „Име Суботића — једно од драгих имена народу српском. Суботић је живио и радио међ угарским Србима; политички му рад има особити значај само за тај део народа српског. Но као књижевник од већег је значаја за цео народ српски. Као Јакшић окушао се и Суботић на свима гранама књижевности. Као епски песник стоји он врло високо, но као лирски уступа место Јакшићу.

= У књижевним новинама немачким говори се од некэ доба о „друштвеном положају књижевника". Писци тих чланака дођоше до уверења, да у Немачкој књижевник не важи много, да га друштво запоставља и поручику; хоће ли пак да заузме неки положај, он тражи државну службу, те важи онда као чиновник у друштву а не као књижевник. У Аустрији, вели Розегер, положај је њихов мало бољи, па ако га држава и не одликује, она му бар признаје способност и дар. Но зашто не уживају књижевници у друштву оно поштовање, које мисле, да заслужују и да им припада, лежи у њима: они се сами не поштују. Треба читати само гдекоје књижевне листове, па ће се видети, како се књижевници омаловажавају и грде, како је све ђубре и смет, што други пишу — наравно да своја дела уважавају. Ту нема данас ни лирике, ни новеле, ни драме, ни романа — све је трице и кучине. А највећма се размећу такви, који тек почињу, мислећи, да књижевност почиње тек с њима и да су они позвани, да пронађу књижевни барут. Али није доста, што поричу вредност делима, они се и лично грде, нападају а уједно и пљачкају један другог, па се онда чуде, што их свет не поштује. Будите друкчи један према другом, трпљивији, обазривији, радите по савести и свести, па ће вас онда и свет поштовати. Тако Розегер о немачким књижевницима а не о српским!

= Ако се немачки књижевници грубо нападају и незграпно грде, чине француски то у рукавицама и бираним, учтивим реченицама. Кад је Пјер Лоти постао академик, имао је у првој седници да говори о Октаву Фељету, чије је место добио. Том приликом је Золу и његов натурализам пропустио кроз прсте, то је учинио и са Буржетом и његовим психолошким романом, као год и са новајлијама, „декадантима"; хвалио је управо само једног писца, и то — себе самог. Алфред Мезијер, који је имао затим да поздрави новог академика, рече на то: „Ви ми одузесте врло пријатан део моје задаће; Ви сте о себи тако говорили, као што бих ја био говорио, да ми тему нисте одузели". После седнице извињавао се Лоти Золи и писао му: „Од својих пријатеља сам дознао, да сте јуче били у академији. Уверавам Вас, да то нисам знао, и да бих Вам уштедио тај мали јед, да сам Вас видео, те бих изоставио онај део, који се тиче Вашег натурализма. Но како једаред у свом животу имадох прилике, да искажем оно о чему сам уверен, држао сам за своју дужност, да озбиљно и кажем, што мислим. Истина је, ја држим, да се Ви варате, да људе гледите онакве, какви нису. Шта више, Ви сте тим постигли, да сви књижевници који се држе Вашег правца а и хиљаде оних читалаца, који иду за Вама, људе тако исто рђаво виде као год и Ви. Али све то, верујте ми, не смета, да се дивим Вашем дару, који је генијалан и огроман. И ако сам Вас јуче лично увредио, било би ми врло жао. Примите и т. д. Пјер Лоти." Зола је на то одговорио: „Ваше писмо дирнуло ме је неисказано; ја Вам захваљујем и молим Вас да верујете, да се на Вас нити срдим нити једим. Мени је жао само, што су Вас навели на погрешку, од које ћете доцније имати тек неприлике. Мене само боли, што један од наших — јер Ви јесте а и остајете наш — није разумео велики савремени књижевни покрет. Јавили су ми, да Вам је намера напасти ме, но ја мишљах, да ми треба то чути. И још да Вам кажем: не би било достојно ни Вас ни мене, да сте нападаје, које и тако имасте на уму, оћутали зато, што сам био присутан. Ја живо симпатишем с Вашим великим и личним даром, и срећан сам, што Вам то могу јавно рећи. Примите и т. д. Емил Зола." Зола је такође тражио, да добије место у академији, и то већ по толики пут, али је поред Лотија пропао; али, вели, он ће се све дотле кандидовати, док се академицима не досади, одбијати га, или, док се не увери сам, да је у академији одлучна странка против њега.

= За енглеско позориште вели се, да није вредно о њему ни говорити, бар што се књижевне радње тиче. Глумаца и глумица има добрих, али нема дела. Ни „слободно позориште" неможе се похвалити којом драмом. Највећи догађај прошле сезоне беше Тенисонов „Foresters", али не зато, што би дело имало вредности, већ што је писац славан. Па и то дело беше управо друштвен догађај а не књижеван, пошто је публика била звана, како би се очувао успех бар првог вечера. И у Енглеској се зна та невоља, само јавно мњење неће да призна, да су Енглези у ово доба избрисани из реда драмско-продуктивних народа. Да би се тој невољи доскочило, именовано је друштво, које иде за тим, да пробуди интересовање публике за позориште. Али то друштво не ће са „слободним позориштем" да има свезе, хоће, да се опет успостави „здрав и мушки живаљ", који је свагда одликовао енглеску драму.

ЧИТУЉА.

(† Арсеније Стојковић, будимски владика). У Св. Андрији је преминуо 29. марта о. г. *Арсеније Стојковић*, епископ, ц. и кр. саветник, власник ордена гвоздене круне I. реда и великога крста Фрање Јосифа и т. д. Покојник је рођен у Мокрину 28. октобра 1804. као син ђакона и учитеља тамошњег. Основне школе учио је у Сентивану, гимназију у Сегедину а учитељску приправничку школу у Сомбору. Богословију је слушао у Вршцу, права у Пешти. Закалуђерио се г. 1830. у манастиру Раковцу, а после је био код митрополита Стратимировића придворни калуђер. На богословији је предавао „Реторику" и „Пастирску богословију", које је науке сам прерадио и по свом рукопису предавао. Године 1839. постане архимандритом манастира Раковца, а г. 1845. Гргетега. За тим је по смрти новосадског владике Хранислава био администратор епархије бачке. Епископом је постао г. 1852., дакле је био владика пуних 40 година. Стојковић је био двапут биран за митрополита, али није добио највише потврђење. Уживао је код народа велику љубав до смрти своје. Био је мудра и поштена поглавица цркве наше. Нека му је леп и дуготрајан спомен у народу нашем!

(Јован Павловић). Други дан Ускрса преминуо је на Цетињу министар просвете Јован Павловић у 49 години свога живота. Покојник се родио 29. јануара 1843 у Ср. Карловцима, где је изучио основне школе и гимназију до седмог разреда, те је онда наставио и довршио у Будиму и онде испит зрелости положио. За тим је отишао у Немачку и слушао онде државно-економске науке. После тога дошао је у Београд и онде се учио на Великој школи. Године 1869. покрене лист „Панчевац", којега је ванредно уређивао. Год. 1874. уређивао је у Земуну „Граничара." Потом је неко време био сарадник „Заставе." Отишав на Цетиње уређивао је онде „Глас Црногорца" и „Црногорку," а као министар просвете основао је лист „Просвјету." Јова Павловић беше један од највећих родољуба српских и врло научен човек. Заслуге његове по Србе занста су велике и ми бележећи овде с тугом у срцу глас о смрти Јовиној уверени смо, да ће се наћи перо, које ће рад и живот његов онако описати и оценити, као што то велезаслужни овај Србин заслужује. А ми му овде кличемо: Лака ти она српска црногорска земља била а слава ти до века, мили покојниче!

(Фридрих Боденштет). У Визбадну је умрьо ових дана знаменити песник немачки Фридрих Боденштет, који је највише чувен са својих песама источних, које је он по учитељу своме назвао „Песме Мирзе Шафи а". Његове је песме наш Змај-Јовановић дивно преводио, те су излазиле нешто у савременим листовима („Даници"), а нешто у „Источном бисеру", који је по Боденштету и Даумеру препеван; осим тога изишао је у Јовановићевом преводу а у издању Ђорђа Рајковића и „Мирза Шафи".

ДРУШТВА.

(„Матица Српска"). 16. априла о. г. имао је књижевни одбор „Матице" свој састанак, на којем је међу осталим и ово урађено. Јован Максимовић подноси за Летопис чланак *„И. С. Тургењев"*, који се даје на оцену члану Сави Петровићу. Непознати писац шаље за Летопис и награду шаљиву игру *„Из великог света"*. На оцену дру Милану Савићу. Др М. Савић подноси свој суд о књижевној расправи Дан А. Живаљевића *„Андрија Качић Миошић"*. Оцењивач наводи, да је најглавније обележје ове расправе: савесност и строг критички оуд. Писац је и Качићев карактер извео на основи рада му. Уз такав приказ иде и згодна подела. Распоред је врло згодан и приказује нам Качића са сваке стране његова рада. Расправа се награђује са 120 фор. Непознати писац шаље за Летопис чланак *„Прадомовина Срба"*. На оцену Милану А Јовановићу Дамјан Прерадовић шаље за Летопис и награду *„Неколико речи, којих нема у Вукову речнику"*. Издаје се на оцену Јов. Живановићу. Секретар јавља, да је Лаза Костић прегао, да мало по мало преведе Шекспира с енглеског оригинала и подноси сада четири чина из *„Цара Лира"* с препоруком, да се тај рад награди. Одређује се награда од 300 фор. за „Лира", чим га писац буде довршио. А. Сандић подноси неке старине. На преглед Сергији Шакраку-Нинићу.

РАЗНО.

(Писма Милице Стојадиновићеве Српкиње гђи Марији Јована Хаџића-Светића). I. Високоцењена и Племенита Госпођо! Ни сам вам одавно вѣсти о мени и моіой Сестри шиляла, ни сам из тога узрока што ми е жао било да вас свію нѣжна и добра племенита срца нашом несрећом печалим, ер ми обе, после мог последњег писма, на кое сте ми се онако племенито одазвали, — к тому и искане прашкове послали, боловале смо іош дуго, по нашу несрећу у најгоре време те нам и шљиве и виноградска берба у полак пропаде. У октобру Катица е била тако болна да сам по Любомира у Пожаревац[1]) телеграфирала да нам што брже дође, да е само живу нађе, он тай телеграм добіе у подне, лађа за Београд отишла, те поштом допутуе до Београда, у зору будіо министра због отпуста, и тај исти дан пред ноћ біо е већ код нас. Любомир нас обе зове да идемо к нѣму и тога ради предали смо одма разправну деобу суду, па док се та ствар сврши и отићи ћемо, ер нашто више овде чамити и трунути жив у пуста четир дувара, тамо ако ништа друго, оно бар имаћемо нѣгову децу, прем да е то горка чаша оставляти очинску кућу, па неићи као срећне опет на свой праг, него да ићи да зависиш од брата и снае, али шта можемо противу судбине.

Хвалим Бога и на том што ми е здравлѣ повратіо, ер како сам я прошлог лета и јесени боловала, оно е право страданіе било. И Катица е прилично опоравила се, а и у своіой жалости много е умереніа. Ми смо свак дан о вама разговарали се, и ноћу како се пробудимо, прва ми е мисао била код вас, нарочито о Господину много сам се бринула због њихове слабости, ер я вам не могу довољно речма представити колко я вас свойски почитуем, и као оно свое родителѣ любим, а то сведочи и то што я скоро ни едно писмо у Србію ни сам написала у ком ни сам вас споменула, нарочито г. Митрополиту. Он ми е од убиства кнежева, и како е за нашу болест чуо, непрестано писао, тѣшіо, и на Бога надежде уливао. И он е врло рад да ми у Србію дођемо, и заузео се да Любомир добіе службу у Београду, (али Любомир у Београд неће до пунолѣтства кнежева) писао ми е да овде што год имам издам под кирію и аренду па да идем за време у Пожаревац, и тамо да понесем само што е нужно од ствари, а друго све да оставим код нѣга у двору у едной соби Сад едва чекам да дођем код вас, да чуем одобравател ви да се у Србію преселимо, а осим тога едва чекам да вас видим, и вас и добру племениту Госпођу Николићку[2]), ер знам да е и нѣна лепа душа често о мени помислила. Морам опет да молим или

[1]) Љубомир Стоіадиновић, брат Миличин, био је у почетку шездесетих година професор математике и природних наука у гимназији новосадској, па је после отишао за професора у Србију. Умрьо је.

[2]) Мати др. Милана Савића.

вас, или Госп ђу Сестру вашу за едну хальину, ер гоним Катицу да скине црнину али немогу да іой купим хальину, кад су нас Доктор и Апотека люто изтрошили.

Још имам да вас молим ако би знали каквог доброг кувара или куварицу у старійм годинама, да знаду рибу и посна јела готовити, г. Митрополит потребуе, пак ми е писао да потражим, и я сам му одговорила да ћу се обратити на вас. Плаћа кувару, или куварици биће 7 талира и никаква друга посла нема до куваня, а у помоћ има паракуварку и момка. Молим вас дакле ако би могли добити пошаљите му до конца априла, ко год с писмом вашим оде, биће примлѣн, и я ћу гледати да дотле код вас дођем.

Сад вам, Господину, милостивой Госпођи Николићки руку любим, срдачно поздрављам фрайлу Анку, Госпођу Софію, Госпођу Милицу, Милана, и свима желим Христово воскресеніе у здравлю и радости провести, остаем и опет любећи вам руку.

У Врднику на велики вторник 1869.

Милица Стояд иновића.

II. Високородна и Племенита Госпођо! Немам речи с коима довольно могу изразити мое осећанѣ и соучастіе у Вашой горкой жалости, знам и поням како Вам е, а по собственом чувству знам како е доброй фрайли Анки[3]) кад се свуд окреће ди ће свог Оца видити, а доброг Оца црна земля на веки покрива![4]) Црни су то дани свакоме детету, а камол іош онако нѣжном створу, као што е добра фрайла Анка. Верујте ми племенита Госпођо да сам я у уму непрестано међу Вама, међу Вашим сузама мешаю се и мое сузе, а како нећу заплакати се, кад е Ваша кућа била мени после моих Родителя, Дом мога утѣшеніа. — Ово е мое соучастіе у туги Вашой, а како е мени за Господином то Вам немогу речма изказати. Веруйте ми, и Бог ми е сведок, да се за Ньим као за моим Авом заплачем. Душа ме боле што Га ни сам бар пред смрт видила, али пусто неманѣ завеже ме по толико време за кућу. — Глас о смрти Господиновой добила сам на Ђурђевдан у ютру, донео ми га онай исти човек, кои е и Вама казао да е мой Васа умро, он е Трећи дан Ускрса у Н. Саду био. Тай ме е глас тако потресао, и све жалости у мени пробудіо, да сам васдан преплакала, и ни ручала ни сам, а врло ми тешко біяше што немого доћи да Господина, мог одбравителя и Покровителя, мртвог видим и целивам не мого, ер ми сестра баш онда у найопасніим богиняма лежаше.

Приложено писмо шалѣм Вам да из нѣга видите шта ме е задржавало те Вам онако дуго ни сам о себи являла. То Писмо кад е писано онда онай човек ніе ишо, а о Ускрсу донео ми га е са црним гласом натраг. Што се оне две молбе тиче, бришем обадве, да вам у вашој жалости недосађуjем

Кад дођем у Н. Сад, први мой ход биће на Гроб Господину, да Му тамо савіем венац какав е у Србству заслужио. —

Любећи руку и Вама и милостивой Госпођи Николићки, фрайлу Анку срдачно поздрављнући, Госпою Софию и Милицу, остаем са свима Вама горку жалост са чувством делећи

у Врднику на Св. О. летнѣг Николая 1869.

Милица Стояд иновића.

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о појединим књигама у своје време опширније говорити.)

Књижевни радови Нићифора Дучића, архимандрита. Књига 2. Са два прилога. У Београду, штампано у штампарији краљевине Србије. 1892. На 8-ни, стр. 291. Цена 2 дин. или 1 фор.

Четир српске романсе од Вида. У Бечу. Наклада Косте Мандровића. На 8-ни, стр. 31.

Књиге за народ. Издаје „Матица Српска" из задужбине Петра Коњевића. Свеска 32. **Приповетке грофа Лава Николајевића Толстоја.** С руског превео *Јован Максимовић*, III. Накладом срп. књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду. 1892. На 8-ни, стр. 47. Цена 10. н.

Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. Књига 169. 1892. Свеска прва. У Новоме Саду. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. 1892. На 8-ни, стр. 172. Цена 70 н.

Сиротан, приповетка из сеоског живота. Написао *Ж. О. Дачић*. Крагујевац, штампарија Браће Ј. Јовановића. 1892. На 8-ни, стр. 66. Цена 50 пара дин.

Српска краљевска академија. **Глас XXXII. Манастир Ваљска** *задужбина краља Милутина у српској историји* од *Ст. Новаковића* с нацртом плана. Београд штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. На 8-ни. стр. 55. Цена 1 дин.

Успомене из Италије. Написао *др Ђорђе Дера.* Први део. У Новом Саду. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића 1892. На 8-ни, стр. 163.

---

[3]) Удата беше после за ђенерала Секулића. Умрла је.
[4]) Јован Хаџић-Светић умрьо је 23. априла 1869

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 18. У НОВОМ САДУ 3. МАЈА 1892. Год. XIX.

С ЈОВОМ ПАВЛОВИЋЕМ.

Од Лазе Костића.

Беше то, чини ми се, године 1861-е, кад се име Јове Павловића први пут спомену у ђачком друштву у Пешти, где сам ја тада био прве године правник.

Неки доскорашњи карловачки ђаци, као Коста Руварац, Туроман, Савковић, добише из Карловаца неку малу књижицу: „Споменик“ неком седмошколцу и првом ђаку, по имену Кости Мишићу, а „дигао“ га је Јован Павловић ученик VI. гимн. разреда. У оно безазлено доба — а покојни Јова био је као најовејанији представник тог рајског правца душевног, све док се није преселио у рај — беше тај посмртни спомен, дабогме међу нама ђачким пискаралима — као неки књижевни догађај.*)

— Ко је тај Јован Павловић? — запитам пок. Косту Руварца.

— Па, неки шестошколац, Карловчанин, Јова Табаков.

— А је ли чему?

— У моје време био је још дериште, несташан, колотер.

Тада ће неки млађи:

— Добар је ђак, бистар је, а хоће да чита и мимо школских књига. Ако се не пребаци, може бити човек.

— Као да је и доста слободан, рекох. Види само, карловачки ђак, још родом Карловчанин, под управом онога змаја, директора Јове Пантелића, па већ нагиње новом правопису, чисто му, вири јота испод капе.

„Јота“ је тада још очаравала, у омладинским круговима, свима милинама забрањена плода. Ту је био и син Јове директора, Стева Пантелић, потоњи владика шабачки Самујило**)

— Неће то мој Јова ни читати; па баш ако ушчита, није он тако страстан противник јотин, — у себи. Само ће га, по дужности, мало прокирити. — И стаде подражавати, како је само он умео, своме оцу, како кара малога Јову Табакова, а из тог се расплете разговор о великом Јови, те се мали Јова изгуби у жагору.

У колико се сећам, Јова Павловић је у том свом „Споменику“ славио покојника као даровита песника, који би био на дику српском роду, да није тако прерано преминуо.

*) У „Даници“ Ђорђа Поповића од год. 1861. стр. 351. има о том „књижевном догађају“ ова белешка:

„Овај час добисмо малену књижицу под насловом: „Своме нигда незаборављеном другу и пријатељу Кости Мишићу, ученику VII. гимназиског разреда, кои є 21. Мая 1861. године у 20. пролећу свога живота, лаку душу пустио, споменик диже Іован Павловић, ученик VI. гимназ. разреда. У Карловцы, Типографіа Митрополітско-Гумназі-лна, 1861.“ (На 8-ни 6 л.). Ту је братска рука описала живот млада Србина, који је много обрицао, али кога смрт покоси пре времена — нешто сасвим обично, па опет тако тужно! Књижица је написана доста вешто и лепо и заиста вредна је препоруке.“

**) Ових дана сам дознао, да је Јови Павловићу даровао путни трошак до Минхена (80 фор а вр.) *Ђорђе Поповић*, тада уредник „Данице,“ те му је набавио и припомоћ од барона Јов. Николића од Рудне, неких 200 фор. А ко зна, с коликим је одушевљењем сва омладина тада гледала у „Даницу“ и у Ђоку Поповића, разумеће да је она симпатична белешка о оном ђачком „Споменику“ осоколила младог Јову на то да се посвети науци, књижевности и јавном животу.

Завршио је славопојем Јовану Јовановићу (који тада још не беше „Змај“) и љуто се жалио, што његове песме још нису скупљене у једну књигу, јер тада би се видело, да наш Јован Јовановић није ни у колико мањи од великог немачког песника Фридриха Шилера.

Од ото доба, колико је год мена мењао Јова Павловић у свом умном развитку, навек би му остала, управо у детињској свежини, та прва љубав која га привлачише к песништву, а наиме к Јовану Јовановићу. On revient toujour, à ses premières amours важи у умном животу, исто као и у сполном.

Онај Коста Мишић умрьо је, чини ми се, од сушице. Та болест, као да је тада била у јеку међу српском омладином те је покосила многе пупољке и цветове у врту српске просвете. Да споменем само, од мене старијих, др-а Јов. Андрејевића и Ђ. Пасковића, а од мојих вршњака Косту Руварца и — с оне стране Саве — очеве садашњег српског радикализма — очеве прве, и ако не по имену, јер они се нису звали радикали но социјалисте —, Живојина Жујовића и Светозара Марковића. А колико је лепих, даровитих младића нестало без јавног спомена у народу, не може се ни избројати; тада се још није свака смрт бележила у новинама. Кад је који народ на низбрдици, не може друкчије ни бити него да му најбољи синови раније угину, а гори остају — за семе. Изузеци само потврђују правило.

Оспријатељио сам се са Јовом у Минхену, год. 1866-е, у очи аустро-пруског рата. Он је учио „камералне науке“, као што их тамо зову, народну економију, социјологију, и т. д. а ја сам дошао у баварску престоницу доста необичним поводом, у некој „мисији.“ Нисам, до душе, ни тада био тако безазлен да бих веровао да ћу штогод израдити, ал ми је највише било стало до путовања, да „видим свет,“ — а таман сам био примио свој диплом за доктора права —, те кренем из Пеште и не сачекавши заискане новце од куће, са врло танким путним трошком. Каква је та „мисија“ била, то нећу овде причати, јер би могао шкодити некима, који су били у том послу, и ако су неки други тада били у много крупнијем „послу“, па им то није сметало да брзо иза тога постану велика господа, истина не у Аустрији, ал' у Аустро-Угарској.

Ја у Минхен, а пруска војска у Саксонску. Није потрајало неколико дана, прекине се поштанска веза. У то мени, понестане блага. Премакло ми се, па ни пребијене паре. Никад нисам био у такој неприлици, па ми је мука, тим више што сам се био навикао на изобиље; док сам био у Пешти на универзитету, слао ми је ујак редовно 200 форината месечно, што није сметало да сам по некад узајмио од Косте Руварца који форинат, а он је био Текелијин питомац што је у оно време вредило 18 ф. месечна дохотка. Коме ћу да се потужим него Јови У њега се нашло три или четири баварска форинта. Али, „на муци се познају јунаци.“ Јова је тада показао, да није узаман изучавао народну економију. Замисли-се, па стане гунђати:

— Па баш ни паре немаш?

Ја се машим у џеп и покажем му шаку ситниша, било је можда свега око по форинте.

— А ко је видио полазити на толики пут без новаца? Зар је тамо опет гладна година.

— Није, хвала Богу; ал' не могох сачекати новце од куће.

— Шта те је гонило?

Не могох одолети живом погледу његових малих очију, којима после наочари још придаваху проницавости и смишљености Испричам му у кратко своју „мисију“, да богме преклињући га да чува тајну.

Јово је, у својој безазлености, имао навек велики зазор од „мисија“; тек на неколико година пред смрт ако се излечио од тог зазора.

— Хм! Ово неколико пара морамо чувати за пиво, јер у „хофбрајхаузу“ нема вересије. Хм, хм!

Замисли се, почеше главу час једном, час другом руком, час обема, размиче огрлицу, притеже око појаса, петља нешто око прслука, духа, гуњђа. У један пут стане преда ме у раскорак.

— Еврека!

— Хвала Богу! Шта си нашао? Да није цигански ексер? То је, знате, онај стари, зарђани ексер, што су га Цигани нашли на путу, па да још нађу потковицу, па за потковицу коња, како би га лепо продали, те се и побију око деобе новаца. Јова је одмах и разумео.

— Та није много утекло, ал' нећемо се потући око коња. — Јеси ли гладан?

— Као курјак.

— И жедан?

— Као три козака.

— Хајде на вечеру!

Одведе ме у неку прчварницу. Послужитељ му поднесе сав *Мени* оног вечера, у две три речи.

— Zwei Kalbsbraten mit Erdäpfel, нареди Јова.

Кад пођосмо, изјави Јова крчмару, да ћу ја бити неко време његов гост, за кога ће плаћати кад буде плаћао и за себе.

Тако ме је хранио и појио до мога поласка.

У Минхену сам готово сваки дан походио пинакотеку и глиптотеку, које сам, које са Јовом. Водио би ме и у нови краљев двор, где се дивисмо сликама, чини ми се Каулбаховим, из Омирове Одисеје. Младога краља Лудвига II. виђали бисмо у инглеском парку на Изари. Ја никад не видех лепшега младића. Опомињаше много на своју рођаку, лепу царицу Јелисавету; само сам у изразу опазио, у разговору са Јовом, значајну разлику. Док се царици Јелисавети видело да ужива у величанству и сјају највише висине, на коју је беше уздигла љубав младога царскога војна, да је постигла вршак својих жеља, својих најлепших снова, — погледи из плавих очију краља Лудвика као да се вазда губљаху у даљини, тражећи неки други, лепши свет. Уза њ беше нека млада црноока кнегињица особите лепоте, али лепоте са свим друге врсте, у свему противне лепоте младога краља, те би човек рекао да би тим више морали омилети једно другом. И заиста, лепа црноока трудила се свакојако да угоди краљу, све нешто говори, очи јој се зажариле, осмејкује се, увија се и превија око њега „као свила око ките смиља,“ — али њему ни мукајет. Он је и не гледа, очи његове све нешто траже над облацима, погледи му се надлетају са ластама, он је у другом свету.

У тај час била је његова војска крвави бој, који беше подобан да преломи судбину не само његове краљевине, него и целе Немачке, Аустрије и Италије, целе средње Европе. И Јово гледаше као и ја у краља и његову лепу удворицу, па ће тек:

— Искида се јадница, а не зна што зна сваки.

— Да су му све мисли код његове војске, разуме се.

— Какве војске! Тај само мисли на шумареву ћерку.

И тад ми Јово исприча неку легенду о некој шумаревој ћери, којој млади краљ одлази потајно кад год може, и мисли се да ће је учинити краљицом, што би добри Бавари још лакше поднели него владу играчице Лоле Монтес, под пређашњим краљем Брзо се показало да је то пуста прича, измишљена при чаши пива, и да се краљ никад ни за каквим женским створом није заносио. И тада је по свој прилици мислио на Вагнера и његову музику, или на вилинске дворове, у које је после скрцао све милијоне, и оне што их није имао, те га је то и главе стало.

Кад је, као што је прилика Бисмарк онако немилостиво удавио несретног обожатеља Вагнерова, био сам опет с Јовом на Цетињу и много смо говорили о необично трагичној судбини тог идејалисте на престолу, који је толико одударао од овог најгрђег реализма којим се поноси овај грозничави крај деветнаестог века.

(Свршиће се.)

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

XIX.

Настало је пролеће. Једнога дана рано упутио се Хараламиија селом, да плени неке житеље због дуга Јутро беше красно. Јадиковачки писар иђаше весело и певуцкаше неку мелодију. За њим укочено иђаше пандур с пушком на рамену, која није била напуњена. То не беше у Јадиковцима нужно. Ту живе сами јагањци

„Јели још далеко кућа Глише Босиљчевића?“ упита Хараламиија.

„Биће још десетак кућа“

Кад су дошли пред једну од лепших сељачких кућа, рече пандур:

„То је.“
„Уђимо.“
Када су дошли у двориште викну Харалампија: Глишо Босиљчевић! Нико се не јави.
„Глишо!“ издера се пандур.
На то се на прагу куће помоли — девојка из кола. Харалампија беше изненађен.
„Шта добра?“ упита она звонким гласом и погледа Харалампију управ у очи.
Харалампија се прену и рече:
„Добро јутро, девојко!“
„Да бог да,“ насмеја се она.
„Где је отац?“
„Није код куће.“
„Мати?“
„Ни она.“
„Камо су?“
„Отишли у род, па их још ни данас нема.“
„Камо?“
„У Мачковце.“
„А на коме су оставили кућу?“
„Па — на мени.“
„Зар се ти не бојиш саманоћивати?“
„Јок!“
„Када би ко дошао да те по ноћи плаши.“
„Појурила бих га вратницом.“
„Па да ја дођем?“
„Хм, па и вас.“
„Господине, још имамо много обићи,“ опомену пандур.
„Ето видиш, куда си ме завела. Ја дошао званичним послом, а ти ме увукла у ћеретање.“
„Сами сте започели.“
„Званичним послом, разумеш ли?“
„Какав је то посао, не разумем.“
„Званични.“
„Ко вас је звао?“
„Иди молим те! Твој отац дугује Петру Боројевићу тридесет форината. Суд га је осудио, мора платити. Твој отац није платио Господин начеоник запленио краву, твој отац није платио. Сада је мени наложио, да ту краву дотерам у општину, а сутра на вашар. Крави је име Мркуља. Где је?
„Па у штали.“
„Води нас, да ју терамо.“
„Крава није моја. Без господара не смем ништа дати, а камо ли нашу ранитељицу.“
„Мораш “
„Не морам “
„Пандур је ту, опреш ли се.“
„Силе нема па царевој земљи.“
„Изгони, велим ти!“
Девојка се опираше. Писар и пандур одоше к штали, уђоше унутра и стадоше одрешивати краву. Девојци суну чудна мисао главом. Она нагло затвори врата и забрави, па довикну писару и пратиоцу:
„Сада ју терајте; али се пре наужиавајте тога краснога мириса. Цвеће у врту госпођице Амалије тако дивно не мирише.
„Девојко, отварај!“ викаше Харалампија.
„Хоћу.“
„Одмах!“
„Док ми отац дође.“
„Ти си полудела!“
„Макар “
„Разбићемо врата.“
„Ако можете.“
„Упалићемо сено.“
„Ако смете.“
„Заклаћемо краву.“
„Ако имате чиме платити.“
„Ти си полудила! Пуштај нас.“
„Чик! Док дође отац.“
„Скупо ћеш ми то платити пуштај нас!“
Девојка се весело смејаше.
„Шта да радимо!“ питаше Харалампија пандура.
„Молити ју, да нас пусти.“
„Неће “
„Обећати, да ћемо оставити краву.“
„Закуните се својим поштењем“, викну девојка.
„Кунемо се.“
Брава шкљоцну и они беху слободни.
„Ти си ђаво од девојке. Доћи ћеш ми већ на рабош.“
„Чик “ смејаше се девојка.
Харалампија се љутио и радовао. Љутио се што му се то догодило, цело ће му се село смејати. Веселио се, што је опет видео то красно девојче. Њена лепота опет га опајаше, он се опет у мислима том необичном девојком занимаше.

Неколико дана за тим написа у дневнику дословце:
„Сена је лепша од пролећа Не знам чему би се више дивио: или лепоме широкоме челу и милим под њим очима, или правилноме носу, густој коси, или корањним уsницама, пуначким грудима, гипкоме телу, или малој ножици, којом се једва дотиче земљ. Трнци ме подиђу, свест ми потамни, кад промишљам о лепоти тој. Ни Јелена није м

гла бити лепша, па су краљеви ратовали због ње. А како ја, обичан човек, — не бих уздисао за таком лепотом. Ја не знам, што је то са мном и како се то догодити могло... Напросто сам луд. — — Слика Амалијина бледи пред њеном. Ако бих их хтео приспособити, морао бих рећи: Амалија је светло воштанице, а Сенија најфиније млечне свеће. Толика је ето разлика међу њима!

Од то доба Хараламппја је посве занемарио друштво у коме се пре сретао, а то једино с тога разлога, што тамо није налазио миљенице своје. Радио је у звању веома марљиво. У простим часовима луташе околицом Јадиковачком, где се кад и кад сретао с Кузманом Васиљевићем, коме једино уживање беше у лутању по пољима и ливадама.

Васиљевић бејаше озбиљан човек Он и говораше с Хараламппјем само о озбиљним стварима. Његове речи падаху у то доба код Хараламппја на добру земљу. У Хараламппјевој души збиваше се прелом међу младићским и мужевним добом. Срећа беше по Хараламппја, што се намерио на човека, који је нехоте чинио, те се тај прелаз довршио добро. Хараламппја слушаше Васиљевићеве речи, гуташе их чисто, а пред очима му пуцаше.

Још једна згода поспешила је тај прелаз, о чем се приповеда у одељењу што долази.

XX.

Догодило се у то доба, да је неко ушао кроз прозор у собу, где је била благајна. На тој су соби два прозора, један на цесту са жељезном решетком, други на двориште без решетке. Тат је ушао на овај последњи. Штета не беше велика, јер крадљивац није могао обити благајне, него је поотварао браве на столовима и испревртао списе. То је и била једина последица провале.

Доброћудни начеоник бешњаше и викаше: „Како се само усудио! То ми се још није догодило! Да сам бар знао! Ах, зашто бар несам знао или бар слутио, био бих сам те ноћи спавао у благајници. Још увек прикључим пандурима: Пазите! Али данас су слуге такове, да се на њих не можеш ослонити. Ах, зашто несам знао, зашто несам знао!“

„Господине начеониче!“ умеша се Харлампија, „дозволите само једно питање.“

„Говорите, господине Дрљача, говорите,“ одахну начеоник. „Ви сте паметан човек, за цело ћете ми знати шта корисна саветовати.“

„Само једно питање молим.“

„Говорите!“

„Зашто су постављене жељезне шипке само на прозору до пута?“

„Одмах ћу вам разјаснити Када се ова соба устројавала за благајницу, поведе се реч о томе, да се прозори заштите жељезним шипкама. Једни су предлагали, да се метну шипке на оба прозора; други да не треба никакових, јер да у Јадиковцима живе људи голубиње ћуди. Ја сам се држао златне средине, па сам предложио, да се метну шипке на онај прозор до пута само, а на дворишту не треба. Свој сам предлог мотивисао овако: Прозор до пута изложен је нападају. На њ се може лако ући, јер је до пута; треба га дакле оковати жељезним шипкама. Прозор на двориште није тако подесан за провалу, јер је у дворишту; није га дакле нужно затварати шипкама. Веће је увидело целисходност мога предлога, па је од речи до речи закључило: Ово веће увиђа целисходност предлога госп. начеоника, па обзиром на штедњу закључује, да се само на онај прозор до цесте поставе шипке, јер је подеснији за продирање него онај у дворишту. Закључак овај има да оврши господин начеоник. — Ја сам га и овршио. Да је мој предлог био уместан, доказује та чињеница, што толике године нико није провалио у благајну. А ево, ко би се сада био надао!“

„Ваш је предлог обзиром на штедњу био уместан, али искуством се показало, да није био и практичан.“

„Чим ви то објашњујете?“

„Молим. Да је прозор до дворишта био шипкама провиђен, не би се био лопов кроза њ увукао. На прозор до цесте не би се свеједно био увлачио, јер је до цесте. Свет увек цестом пролази, а тат се увлачи само тамо, где је сигуран, да га нико опазити неће.“

Начеоник се замисли, климну чудно главом, па упита:

„Шта да се ради?“

„Поставите решетку и на онај прозор до пута.“

„Несмо тога случаја предвидели, када смо састављали прорачун, па нема у ту цел новца Мени је строго наложено, да не смем више издати, него што је у прорачуну означено.“

„Да вам нешто предложим!“

„Будите љубазни, господине Дрљача!“

„Искуство вас је научило, да је за провалу подесан онај прозор до дворишта, јер је тат крозањ ушао, а онај до цесте не, јер тат није крозањ ни кушаоући. Шта отале следује, јасно је.“

„Пуца ми пред очима. Даље.“

„Треба дакле преместити решетку с прозора на двориште с оног до цесте. То се може без икакова трошка, јер је то кадар и пандур учинити.“

„Диван сте човек, ви Хараламлија! Колико сам вам захвалан.“

Још истога дана преместио је пандур решетку с једнога на други прозор.

А последица томе?

Другога дана ушао је тат на прозор до пута у благајну и однео начеоникових десет форината.

А последица томе?

Да је цело село исмевало сиромашнога начеоника.

А последица томе?

Да је начеоник из дна душе омрзнуо Хараламлија, те чекао само згодан час, да се искали.

А последица томе?

Одговор ћеш наћи, читај само даље.

(Наставиће се.)

ПРВИ ПУТ У БЕЧУ.

Написао Васа Крстић-Љубисав.

(Свршетак.)

IV.

Дође и тај дерни влак... Сигурности ради упитах бар десеторицу: *„иде ли овај влак право у Перхтолдсдорф?* Па кад *сви* потврдише, уђосмо и ми, те Богу хвала без даљих неприлика стигосмо сретно у *Перхтолдсдорф*, где нас пријатељ *Ђока* са оцем, матером и свом родбином жељно дочека са ускликом:

„Па де сте ви, ако Бога знате?“

Поздрависмо се, извинисмо се због нехотичног одоцњења нашег, и у веселом приповедању, смејању и задиркивању, пођосмо пешице у дом старих родитеља *Ђокиних*, којима данас паде у део велика радост, да свога сина, који већ више година у *Босни* живљаше, заједно са женом његовом, дичном Хрватицом из питоме Славоније, први пут у своме новом дому поздраве....

Пред нама отрчаше нека дечурлија на коју до сад и не мотрисмо, али кад у прву улицу варошку уђосмо, бејаше нам јасно, да су ово биле изаслане „форпоште,“ који љубопитљивим — субечлијама пријавише наш „мали долазак у њихову љубопитну средину“ ...

Ваљда није било прозора, који се пред нама, или бар за нама не отвори... И старо и младо жељно је било видети те тамо *„од доле, где је Европа плотом преграђена.“*.. Узвици: *„Seins däs“*? учесташе, а кад пред кућу стигосмо, у којој ћемо боравити, дочека нас тамо читава руља велике и мале деце...:

Да су наше „даме“ и нас двојица дошли на четири ноге, и са два носа, неби нас ваљда онако мерили.....

Али и јесте било од нас са свим неприкладно доћи из *„Босне“* ил *„Турске“* па не понети бар једне *шалваре* и мали *вес!* .. Овако да боме да их преварисмо у њиховој слаткој нади, да и они једном виде баш жива, живцата *Турчина* са својим *харемом*... А овако, шта и имају видети? Два човека и две жене!... Чудна ми купуса! .. То има и код њих, шта више има по декоји чикан и две — три жене, и ако их јавно не зове својима....

Направише нам места те уђосмо у двориште... Беше пуно красна цвећа, те кад у хладњак седосмо, да се мало поодморимо, и не пазисмо много на непрестано отваризање капије и завиркивање љубопитних сусеткиња, које би ипак раде, да из ближе виде те чудноватe госте, о којима им је *Ђокина* мајка толико приповедала....

Сад се стара окрену по дворишту, и зачуђено упита свога мужа:

„Али куда се само дела наша *Фрау Нани?* Нигде је не видим!“

„„Та ваљда се није тек од нас сакрила?“ насмеја се гђа Ема.

„Фрау Нани!... Фрау Нани!“ викну сад домаћин, а тек из неке стаје протури једно женско створење своју седу главу, али ни корака не приђе ближе, већ нас стаде страшљивим погледима мерити....

„Та она се збиља од нас плаши!“ прснуше

наше „*Бошњакиње*“ у смеј и одлетеше, да стару служавку увере, да нису ни бауци, ни хајдуци....

Тешко је извукоше на поље. . . Сирота баба!... Како ли је тек *она* себи представљала, „*die da, von d'runten?*“ . . .

Дуго је трајало, док се баба окуражила, али је сваки час мрдала седом киком и гунђала:

„*Die san ja, ak'rat a so, wie unser ans a!*“

Па је пипала рукама женске хаљине, загледала им шешире, и увек понављала:

„*Ak'rat a so, wie bei uns eh.* . . . *Ђока* је одавна од родитеља отишао, и стекао у Босни лепо имање и часно име, али кући није нигда долазио, те је овај свет мислио, да кад се у *Босни* живи, да се и не изгледа као обичан створ Божји, те се сити насмејасмо наивним појмовима старе Фрау *Нани*, о *Босни* и њеним становницима, и кад се већ добро упознасмо, имадосмо то задовољство, да нас баба похвали:

„*Bosniegel saids halt doch a — — Menschen!*“...

V.

Перхтолдсдорф, или како га скраћено у онће зову: *Петерсдорф*, више је налик на какву малу, лепушкату и добро уређену варошицу, него на село. Богате Бечлије преко лета врло радо овамо долазе, да се науживају чиста Божја ваздуха и шумска миомира. . . То местанце је опасано дивном јеловом и боровом шумом, кроз коју је милина шетати, а и иначе је то једно важно хисторично место, нарочито по *Беч* и његове грађане, јер се за исто везују најинтересантије успомене на времена турске навале, под којом би Беч ваљда за навек пропао, да не беше пољског краља *Собијеског*, и његове храбре војске. . . Још стоји уз цркву она иста стародревна кула, из које су Турке осипали „добродошлицом,“ после које се не коракне ни корака у напред, него одмах забада нос у тврду земљу. . . .

Но није ми сврха, овде описивати лепоту природе, и негдању важност ове варошице. Журим се ја у *Беч*, јер ме мој неваљали стомак започе сећати, чега ради сам се на тако далеки пут кренуо, и толике трагично-смешне доживљаје преко главе претурио. —

Једно јутро ево ме дакле опет у Бечу. . . Моје друштво оставих код добрих *Петерсдорфера*, док ја не пропитам и не развидим, куда ми управо ваља ићи.

Бечлије су збиља веома услужни људи. Радо упућују странца, ако их овај за што год запита, само ми се чини, да немају правога појма о разлици између „близу“ и „далеко.“ . . .

Причају, да је неки путник запитао негде некога: колико има од Х. до У? а овај да му је са свим простодушно одговорио: „па, није далеко; одавде морате управо у К. за тим скрените на лево, па кад изађете већ изван Т. а ви онда правим путем на О. — und von da ziagt sich der Weg so langsam bis У.“ . . . — Ово мора бити да је какав Бечлија казао, јер и ја, по упутству тих добринковића, те сврни у ону улицу, те обиђи онај ћошак, те прођи кроз онај пролаз, спадох с ногу, док не натрапах на „клинику,“ која је по мишљењу свију мојих известача „одма ту иза оног другог сокака“ требала бити.

Не заборавите, молим вас, да сам ја ово „*први пут*“ *у Бечу*, не рачунајући наравно онај мој кратки пролаз кроз њега: те се не чудите, што не узедох себи каквог „вођу,“ па мирна Босна. . . Све сам ја то и научио и сазнао, како ми се владати ваља, али тек тамо доцније, кад ми већ није требао ни вођа ни упућивач, него сам Бечке сокаке тако добро знао, као да нисам „von da drunten aus dem Bosniegelland.“ . . . Уђем у отворено двориште. Над једним вратима видим таблицу: „Portier.“

Куцнем на врата а преда ме стаде неки дежмекаст човек. Кажем му, да сам чак из Босне дошао, што на њега до душе не учини онај утисак, који ја претпостављах, да ће учинити. . . Мери ме човек од главе до пете, па кад му рекох, да сам сиромах, и да сам ради лечења дошао, он ме прилично опоро предусрете: „Тако? Сиромах сте? Па ви имате лепши капут него ја? Овде се примају само *збиља* сиромашни људи, а за богаташе стоје господа професори код своје куће на расположењу. . . . Идите к' професору В. та и та улица од 8 до 10 пре подне!“ . . .

Рече и — даље ме посматраше. — Није добар почетак, — помислих у себи. — Кад ме овај тако дочека, шта ће тек рећи госп. професор! . . .

Хтедох се већ учтивијеше препоручити, кад се сетих, да ми је некада неко причао, да у Бечу ваља држати увек руку у џепу, ако т. ј. тај џеп није несрећом празан, те онако од прилике и по прилици рачунах, да би добро било, да сад окушам моћ те поуке. . . .

Извадих једну луткицу из буђелара, и загледајући је са свију страна, упитах устежући даље: „али кад бих вас ја *лепо* молио, — може бити, да би ме ипак одвели до госп. професора?“ . . .

О, чудеса над чудесима! . . . Или је онај мргода пре скинуо капу, или ме је пре ухватио под руку, или ми је пре узео лутку из шаке, — то вам нисам у стању казати. . .

У кратко, ја стојах у предсобљу професора

В. у тој клиници, која је за „збиља сиромашне“ људе, који немају на „одмет“ банака, као оно — богаташи.“ . . . Нисам био сам у предсобљу. . . Нађох још супатника, који чекаху на ред, да изиђу пред велеученога г. професора. . . . Гледах једну сироту госпођу, како са зебњом очекиваше, да је унутра пусте. . . . Онде опет један јадник наслонио обе руке на колена, па мисли, мисли. . .

Међер има света и са већим теретом на срцу или на — стомаку, рекох сам себи и то беше као неки балзам за мога јогуницу, који се претајао и ућутао, као да никада није био у стању подићи у мојој унутрашњој машини целу халабуку! . . . .

Дође ред и на мене. . . Уђох у собу и престравих се, чим спазих један дугачак сто са мермерном плочом, а у зачељу грдан орман са разноврсним „оруђем.“ . .

Хладан ме зној проби, кад ми професор показа руком на неки креветац.

— Па овај и не пита ништа, него хоће ваљда одмах да — касапи? — Помислих у себи, кика ми се сва диже у вис.

„Но, па где фали?“ упита ме напослетку.

„Ето ту и ту, господине! Овако и онако бол долази, и прочаја и прочаја.“ Исприча̂х му цело моје страданије. . . . Он ме погледа не верујући ми.

„Та ви, изгледате као суште здравље“ — рећи ће ми.

„О, молим, то сам ја тек сад добио мало „фарбу,“ кад сам видео оне ваше „инструменте,“ — одговорих му.

Насмеја се.

„Ех, кад би ми сви болесници овако изгледали, добро би било“ — опет ће он.

Дакле ми још и не верује! . . . Сад, или сам се ја на путу „поправио,“ или сам збиља моју голему тугу само снevao, или велеучени господин професор — — —

„Но, хајде скините се, да видимо ту вашу „несносну бољу“, — подсмевајући се, рече, а мени дође, да скочим, те да побегнем, али се опет предомислих, те учиних све, како он нареди. . .

О, пипао ме је, о гњечио ме је по мом јадном трбуху, али не могох рећи да баш боли. . . . Као да је и стомак хтео да пркоси мени, а потпомогне велеученог господина. . .

„Устаните!“ — рече господин. „Вама не фали много. Ви сте себи више уобразили, да сте болесни, али да вас неби збиља задесило то, што још није, препоручујем вам, да једете само млечна јела: сир, кајмак, „путер,“ а да се клоните меса. Затим ћете одавде одмах ићи у *Калтенлајтгебн*, где ћете се хладном водом прати и тако потпуно излечити. . . Збогом!“ . . .

Кад већ на сокаку бејах, зажалих, што му не рекох коју онако, на „српски,“ али сад већ, шта је, ту је. . . . *Нисам* дакле болестан, па то ти је! — А он ће то као професор сигурно боље знати него ја, који само могу казати оно што *осећам*, али ето не умем му и *узроке* тога бола навести. . .

„Но, шта рече?“ ослови ме неко, и кад погледах, познадох мога мрко-љупког портира.

„Џаба вама и ваше клинике и ваших професора!“ — Осух се ја на њега. — „Сад управо толико знам, колико сам и пре знао, шта више, не знам ни толико, јер код куће бар за извесно знадох, да сам болестан, а овде почињем и сам о томе сумњати.“ — Видите, тако је то, кад човек у лепом оделу дође овамо,“ — поучаваше ме сад поверљиво овај ипак ваљани човек. „Господа онда узимају ствар на лако. . . А је ли вам господин професор препоручио *Калтнлајтгебн?*

„Јесте, а од куд ви то погађате?“

„Ех, молим вас лепо, то је врло лако погодити! Знате,“ — и погледав обазриво око себе, настави, — „знате, то је баш илица тог истог господина, и он *свакога* тамо шиље, био он гојазан као н. пр. ви, или мршав као каква телеграфска штангла. — Ја разрогачих очи.

„А, зар тако? Е, сад већ и ја по мало разумем! . . . А, реците ми, молим вас,“ — упитах даље услужнога портира, турив руку у џеп, — „има ли овде други који специалиста, који нема своје сопствене илице?“

Он се љупко насмеши.

„Ви сте веома добар човек, па ми је управо мило, што се на вас надесих, (ово сам му баш веровао) Ја ћу вас дакле упутити Седите у један фијакер. . . Хе, Пст!!! Тако сад одведите господина хофрату Б., т. ј. његовој кући, разумете ли“? . . .

Кола су већ прилично одмакла, а мој учтиви портир још се клањао за мном.

Па да нема добрих душа на овом шареном свету! . . .

Стадосмо пред једну грдну кућерину. . . Запитах кочијаша, шта сам дужан, а он ће, скинувши свој цилиндер смешећи се рећи: „Ein Flörl, Euer Gnaden, wird schon gnua sein“. . .

Дадох му банку, јер тек доцније научих, да се за тако кратку вожњу не плаћа форинтачама него сексерима. Али тако ти је то, кад се први пут у Беч дође!

Успех се по степеницама до стана госп. саветника и професора Б. — У предсобљу ваљда 20 болесника.

Па кад ћу ја болан на ред доћи? упитах сам себе. Међутим дође придворник професоров и запита ме шапћући; шта желим? .

„То и то,“ — рекох му...

„Е, то ви не можете пре идуће недеље на ред доћи,“ — рече ми он, а све тако тихо, да га једва разумедох. „Овде влада строг ред, знате, па за целу ову недељу дана има већ прибележених. Видите овде их морам све по реду уписати.“ И ту ми показа човек неку књижицу, а ја, видећи, да се то не може тако лако на ред доћи, оборих нос и изађох на поље...

Придворник за мном. Кад виде, да ја збиља хоћу да идем, а он промену ‚ворму“. —

„Оно, знате, ако вам је баш нужно“ — —

Шмокљан! Да ми није нужно, не бих ја ваљада долазио чак из Босне поносне овамо?!...

Погледах га, онако мрко, али се брзо разведрих... Онај осмејак на његовом лицу тако ми познат дође, као да сам га тек мало пре на „портиру“ видео... Разумедох хулу одмах... Турих руку у џеп и — — добих пријатељски напутак, да *сутра* око 9 сах овде будем, али да не идем нипошто у *ону* собу, где „они други“ чекају, него да прођем на ова *друга врата*, а он ће већ — —

Кад се у *Петерсдорф* вратих, затекох моје миле у великом друштву. Скупиле се комшинице са десна и лева, те испитују, Бого мој!... А моја женица и њена пријатељица све им сладе, како се то красно живи у „доњем крају света,“ па какви су код нас лепи обичаји, па ношња, па ово, па оно

Ја мало расплаших благоглаголиву дружину, те мојим сапутницима у кратко приповедих моје догађаје.

У то дође и Ђока са неким господином, са којим се у гостионици упознао. Беше то управитељ једне бечке фабрике, који је као војник у Босни био, те неке крајеве познавао. Спријатељисмо се на брзо, и кад му ја испричах, шта ме је овамо довело, извади он своју посетницу карту, написа на њу неколико речи и предаде ми је са упутством, да је сутра уручим г. саветинку, јер му је то лични пријатељ... Захвалих се, и тако проведосмо тај дан врло угодно, разгледајући варошицу и њене знаменитости...

Сутра дан бејах већ у $8^1/_2$ сахата у стану г. саветника. Хула од придворника дочекао ме на вратима, и допрати до једне собе, из које изађе нека госпођа... Слуга ми даде знак, и ја уђох унутра...

Саветник беше омален човек црне боје, а суморна лица. Но кад му предадох карту оног госпоцина и рекох да сам чак из Босне дошао да тражим лека у тако учена човека као што је он — — (мислим, да ме је у онај мах фрау-култура повољно погладила по — језику, — —) разведри се његово суморно чело и, нека му је част и хвала, он ме савесно и свестрано испита и прегледа, и после малог промишљања рече: „Ви ћете одавде управо у *Карлсбад!* Остало ће вам казати лечник за кога ћу вам ову карту написати“...

Мени свачу!...

Дакле неће бити касапљења?...

Хвала ти Господе!... Та и ако још никад нисам био у *Карлсбаду*, опет сам бар чуо и читао, да се тамо да баш красно живети, и да човека тамо нити секу нити пеку, једино ако му мало буђелар „опеку.“

Док је саветник карту писао, усудих се, за питати га:

„А шта све смем јести у *Карлсбаду?*“

„То ће вам већ лечник одредити, само вам могу препоручити, да се чувате од млечних јела, као: сира, кајмака, „путера,“ и т. д. него се држите меса, по највише шунке. Сигурно ћете се и у топлој води купати морати!“

Ох, чисто ми се разгали! Та шунка спада баш у оне предмете, које ја у великој „части“ држим, а купати се у топлој води, то тек није непријатно!

Не могох срцу одолети, а да не приметим:

„А мени је, тамо негде у мојим крајевима, — (опростите драги моји пријатељи, овој невиној лажи!) један наш лекар казао: да једем само млеко сир и кајмак и да се купам у хладној води“!...

Он нешто прогунђа, што је налик било на име неког дуготрпљивца; — ја оставих на тањир што на столу стајаше, једну „плавоњку“, примих карту за дра К. у *Карлсбад* и препоручих се...

У мало не превидех мога услужнога подворника... Но он је боље мотрио на мене, али не жалим, што му и сад тутнух једну форинтачу у његову увек отворену шаку, јер кад прођох крај врата оне собе, у коју сам *јуче* ушао био, чух изнутра жагор и шапутање, а овај ми хула пришапну на уво:

„Ту су још сви!... Ал', шта ћу им ја, кад не умеду „немачки“ говорити!“

Хе, Боже мој, па право и каже! Кад си већ у Бечу, мораш знати и „немачки“ говорити. Како ја то у брзо научих, па што не бих могао и други? Ту треба само добра воља и отворен буђелар...

Пун неке необичне свежине и расположености пожурим се у Петерсдорф, где ме тешко дочекаше да чују, шта је и како је... Кад им испричах, како сам олако прошао, и без касапљења, и без

икаквих мука, зарадоваше се сви са мном и ту одмах учврстисмо план, да се два дана пре мога поласка у *Карлсбад* у лепом *Бечу* свјачески проведемо и науживамо његове лепоте па онда ћу ја у име Бога за својим путем, а они остају и на даље у гостима...

Тешко стари пристадоше на тај план. Једва нас пустише. Али другога дана пред вече смо већ нас „четворо ложирали у Бечу код „златног јагњета“...

У Бечу смо тај дан и ту ноћ провели да не може бити лепше.

Сутра дан отпратише ме моји до колодвора за Карлсбад.

Још неколико тренутака гледах кроз прозор на моје миле и драге, којима, као и мени, суза у очима блисташе.

„Танталан!“... „Фију!!“ — „Збогом остајте!“ ... „Срећан пут и до виђења!“

— — — — — — — — — — — —

Карлбаду нека је хвала! *Сав терет ми тамо спао!*

Не марим, што се при том и буђелар отрцао.

ЈОВАН ПЛ. БЕЛГРАДИЈА

Србин, ц. кр. обрштар.

Обећали смо, да ћемо по рукопису преминулога ритмајстора Јове Поповића донети нешто из живота обрштара Србина Јована пл Белградије, што овим ево и чинимо. Поповић је писао и о Белградију, као и о осталим својим сродницима, на *немачкоме* језику, и ми ево доносимо овде мал' не у целости по томе немачком рукопису, што тамо нађосмо, па нека послужи као грађа потоњем којем животописцу наших виших официра, који можда не би у стању био да дође до неких података, до којих је J. Поповић као рођак дошао.

Белгради је пореклом из старе породице ердељске и родио се око године 1715 у Београду (у Ер ељу),*) те је у кући родитеља својих уживао брижљиво одгајање. Он је знао и писати и говорити немачки, талијански, француски, румунски, мађарски и српски. Године 1735. ступи он као кадет у илирску хусарску регименту, коју је београдски и карловачки архиепископ и митрополит Вићентије Јовановић (прећашњи арадски владика) о своме трошку устројио и цару је дао на расположење. У овој регименти се Белгради веома одликовао, те је наскоро постао официрем, па је онда дошао у Рачу за ађутанта генералу Роту.

За аустријскога рата за наследство (1740—1748) делао је Белградија у Италији, Чешкој и у Немачкој. Он се сваком приликом борио храбро и одликовао се бистрим умом, храбром одлучношћу и великом способношћу војничком. Употребљаван је за важне услуге и изасланства

Његову личну храброст у бојевима у Баварској, нарочито код Донауверта спомиње веома похвално оборкапетан Михаило Продановић у својој релацији. У бечкој ратној архиви има више војничких релација, у којима се Белградија због своје личне храбрости и са својих важних услуга похваљује.

Како немамо података о његовом службовању, то ћемо овде по неке податке навести, који су забележени у регистрима старе ратне архиве некадање славонско сремске генералне команде. Ту се спомиње Белградија у годинама 1748, 1749, 1750, 1751, 1752 и 1753. као ритмајстор славонске хусарске регименте, 1756. као надвахтмајстор, 1757, 1758, 1759, 1760 и 1761. као обрстлајтнант, а 1762 до 1780. као обрштар; — 1767, 1768. и 1769. са својим штопом у Голубинцима (у Срему). Онде се у години 1781. помињу и његова малољетна деца Јован и Францишка.

Године 1769. беше Белградија посланик на народном српском сабору у Карловцима.

Не знам које је године Белградија ступио у мир но толико ми је само познато, да је много година живео у Осеку.

Белградија је био ретких душевних врлина, имао је темељна знања и беше веома образован. Беше ваљан коњанички обрштар, леп и добар јахач (ово вели о њему фелдмаршалајтнант Сава Продановић); беше пријатан у опхођењу и због својих финих манира свуда радо виђен, због његова достојанствена понашања веома беше омиљен грофовима Дауну и Ласциу, и уживао је наклоност царева Фрање I. и Јосифа II.

Као што тврди један животописац у краткој биографији Белградијевој, од које се рукопис налази у карловачкој народној библиотеци, то је Бел-

*) У „Опису“ живота српских генерала и обрштара, што се приписује Сави Продановићу и што се чува у карловачкој народној библиотеци, стоји о рођењу Белградијевом: „он родилсја во Белградіе *сербском*, отуду и назвалсја Белградија“ (види „Јавор“ за 1888. стр. 154.)

градија скинут са чина обрштара због неког преступа, а на заузимање карловачког архиепископа, цар га је у толико помиловао, што му је повратио характер обрштарски и дао му годишњу плату из милости од шест стотина форината.

А како је Белградија, пошто се оженио Немицом и имао више деце а и због своје парнице, која је дуго трајала, дошао у новчану оскудицу, то је, како се тврди, по наговору унијатскога бискупа Божичковића примио унијатску веру и као због тога повраћен био у чин правога обрштара и постао заповедником Коморана (Види „Јавор“ за 1888. стр. 154.)

Кад би и допустили, да је Белградија свргнут са обрштарског степена и да је примио унију, али свакојако је сумњиво, да је он усљед тога повраћен; јер нас историја уверава, да је цар Јосиф II. свашта пре био, него ли бранилац верских корпорација и клира.

Што је Белградија п враћен у свој пређашњи чин и достојанство, томе је узрок та околност, што се испоставило, да су оптужбе противу њега биле неистините или ништаве, а то потврђује и околност, што му је повраћен характер обрштара са мировином из милости, а наскоро за тим и потпуни повратак у пређашње достојанство, што све не би могло бити, кад би на Белградију и најмања прља од непоштења остала била, јер је добро познато како је узвишени монарх бранио правду и како је имао моралан начин мишљења.

А што се тиче прелаза у другу веру, то су га ваљда породични обзири на то навели, ако је у опште истина да се поунијатио.

Но, као што се у оној животописној црти прича, Белградија није стигао на своје определење у Коморан, него кад је отишао у Беч — ваљда да се захвали цару и председнику ратног министарства на наименовању за градског команданта — снађе га смрт.

На крају ових разлагања не могу, а да се опет не вратим на безименог писца оне животописне црте.

Ја морам без устезања приметити, ма ко био тај писац да је он својим писањем показао, да је страстан и пакостан човек; јер из оног његовог причања вири пакост и проста мржња.

Из каквог је пак извора она пискарија потекла можда бих ја могао и доказати, али нећу никога пред јавношћу да откривам.

Из првога брака оставио је Белградија за собом једну кћер, по имену Марију, која се удала за ц. кр. фелдмаршалајтнанта Саву Продановића од Ужичке Каменице.

Из другог брака остало је за њим више деце али су ова помрла још за детињства свога, те тако сада нема више никога у животу од његових потомака

Белградијев лик, израђен масним бојама на платну, поклонила је године 1831. породица мајора Јосифа Поповића манастиру Шишатовцу. Лик је попрсје; снажан витешки изглед, црне очи, пудрована коса, светли бркови. Представља га у униформи обрштара некадање славонске хусарске регименте. Долама и заогрнута ћурдија са белим первазом су угасито зелене боје, а чакшире од као рак црвене чохе, све са златом. Под левим пазухом држи калпак од куне и са црвеном чохом; леву руку наслонио на балчак.

Јован Поповић је сачувао и преписе од два писма Белградијева, што их је овај писао г. 1777. игуману манастира Ремете Данилу. И ево тих писама у верноме препису:

1.

Пречестнеиши Г. Отецъ Ігѵменъ, мне любезнеиши.

Данаске напощи прими писмо отъ Ваше Пречестности, изъ коіега разѵмехъ щоми за то моіега винограда пишете, коіеми есте заѵдивленіе било видити, дави моіе писмо нисте примили щосамь Вамь іоще 4-га Марта по римскоме календарѵ писао, у коме писмѵ есамь Вамь и оне рецепте послао, щосамь обещао поради песка и камена, и цело известіе написао како валіа узимати, и у томе истоме писмѵ иесамь Вась молио и за мои виноградь припорѵчио, даби сте любовь имали коликоіе могѣе и Вама време допуща напредь учинити, да виноградь безь радніе неби остао, и щогодь трошка бѵде іа Вашеи Пречестности са благодареніемь намирити бѵдѵ, пакь како изъ Вашега писма разѵмевамь, моіе писмо ніе Вамь до рѵке дошло, послао сам га по іедноме митровчанинѵ именомь Симо зеть капетанице шводолчевице, коими се обећао таки квами оправити.

Зато іа паки Вась молимъ и припорѵчѵіемь, какогодь знате онако и чинте, данеби виноградь без радніе и оправе заостао, или га дали леонтиѵ опеть или коме дрѵгоме дага ради, ако никога дрѵгога наћи неможете, подаитега леонтиѵ, щоно люди веле када неима девоике валіа и са бабомь играти, само мѵ запретите да добро ради, да некѵріачи и виноград парложи како досада щоіе чинио, а имамь надеждѵ да придвами нећe смети лагати, како доіако щоіе чинио, ако се може мѵщеріа наћи, пишите ми іа ћѵ га продати и дрѵги боли гледати на Вашемѵ грѵнтѵ кѵпити, тако немереніе имамь кои неби

баш на онакоме чоту био како щоіе оваи, защо га све буица сплави, није фаиде акоби га и занавлiао илити ђубрио,*) све вода отнесе, с тимь мене и моіе домашніе ва светіа молитви припоручуіемь, остаемь и есамь

Вашеи Причестности
у осеку на 5 ти апр. 1777. по рим.
Понизни Слуга
Јоаннъ Белгради с. р.
обристеръ

П. П. Любезное поздравлеіе свои братии у монастиру оть мене. Ово Ваше писмо щосамь данаске приміо, неима датума, тако и не могу знати кадаіе писато.

Адрес: Честнеишему Господину Данилу православноме Ігумену Светіа обигели ремети дати се честно нерушимо ва манастирь ремету.

2.

Честнеиши Гпдь ѡтець Ігумень Мне любезнеиши Гпднь ѡтець:

іа знамь да Вами досађуіемъ*) али имамь Надежду дами зазло примити нећете Само хотеосамсе

*) Биће да је преписивач у препису погрешно написао ову реч са „Ђ,“ јер кад је ово писмо писано, онда се истом родио онај који је то слово („ђ“) скројио (т. ј. Л. Мушицки.)

известити, какосте наредили зато мога мало винограда, имали човекь кои ѡ винограду ради и пощостега погодили, и іавитеми видили се що Грозліа Еликако понело,

іа савь трошакь Саблагодаренiемь хоћ: намирити и Вашега труда заборавити нећу, само молимь пишитеми засве дознамь какоіе,

ѡвдисе Говори даіе ѡтаць архимандрить Спиридонь ва таине ѡ чистимь чувствіе изь Монастира, тако прошу іавитеми накоиуіе Страну ѡкренуѡ,

Стимь припоручуиући Себь васветіа молитви ѡстаіемь и Есамь Вашеи честности

у ѡсеку на 21-ви маіа 1777.

Понизни Слуга
Ј. ѡ Белгради с. р.
Обристерь

П. П. Прошу поздравитеми духовни отца Петра нека чува тиквице чимећемо бермета пити.

Адрес: Честнеишему Гину Данил: Православноме Ігумену Светіа ѡбители ремети датисе често нерушимо ва монастирь ремету.

То је ето, што смо о Србину обрштару Јовану Белградију нашли у списима недавно упокојенога ритмајстора честитога Јове Поповића.

О.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРАВАЦ САВРЕМЕНЕ ПРИПОВЕТКЕ И СИМО МАТАВУЉ.

Написао Јован Храниловић.

Дочитао сам две најновије књиге изворних приповедака једнога од најплоднијих и најбољих наших приповедача: Симе Матавуља, под насловом: „Са Јадрана“ и „Из Београдскога живота“; прва у издању књижара „Љ. Јоксимовића“ у Београду (год. 1891.), а друга у издању „Ђорђа Анастасијевића“ у Београду (г. 1891.) Дочитао сам те књиге, те стадох премишљати о вредности лепе књижевности у опће, а у мањим народима, нарочито код Срба и Хрвата на посе; о разним књижевничким струјама и школама, што једна другу замењује, изиграва и попуњује; о правцу наше домаће белетристике, о Сими Матавуљу, мом добром побратиму, о његовом целом досадањем књижевничком раду, а довrших мислима о најновијим двим књигама његових приповедака. Боже, колико разних књижевничких имена, теорија, историја, дела и критика није у доба таковога размишљања пројурило мојом главом!

Боже сачувај и мене и моје читатеље и од саме помисли, да то све напишем, што је у том часу као хаотичан облак прохујало мојом главом; не знам, кад бисмо стигли на крај, а опис свих тих разних мисли и теорија био би тамнији хаос од оне чувене библијске египатске тмине. Еле, ја желим, да се барем дотакнем главних момената мојих мисли, што их изазва читање двих споменутих књига Матавуљевих прича.

*

Наш век чудан је век, а доба у којем баш ми живимо носи на себи у свим појавама социјалнога, физичкога, моралнога и интелектуалнога живота неко извесно обележје неодређености, прелаза, очекивања, нервозности, дотеривања и довршивања нашега у повести човечанства може бити најзнаменитијега века, који је почео тутњавом громова, преvратом, кому је средина и опет: потрес осовина целога социјалнога и културнога живота, те који ће

се по својој прилици и свршити страшном ломљавом и буром, како оно велики Виктор Иго вели: Лист повести нашега века превиће се на своје претшасгинке уз гром и хуку, као кад пада огромно стабло вишестолетнога храста, оборено олујом на тле. У севу муња, уз ломљаву громова били су навештавани темељни законици човечанства, почев од онога на синајском брегу, баш као што задркташе осовине земље, кад је умирањем и ускрсом другога Мојсија стари преткршћански поредак био сарањен, те васкрсао нови хришћански свет, са својим новим идеалним назорима, окупаним у крви првих мученика, пречишћен у ватри реформације, са своје странпутице опет потиснит у своју праву колотечину валовима крви француске револуције. Сви ми некако инстинктивно осећамо оно, што има доћи, чиме ће се по својој прилици довршити наш век, пак грзање умирућега нашега столећа опажа се у свим појавама нашега живота, а духовити Французи, који као кумови свим великим мислима и струјама имају толико искуства у измишљању правих, згодних имена, дадоше и нашем времену згодно име: „fin de siecle."

Јели чудо, да и лепа књижевност, која је с мо од интегрирајућих делова живота човечанства, као вазда шње дете свога времена, као његова мода, његова орнаментика, носи и у наше доба обележје свога времена. Реализам и материјализам, та битна ознака нашега времена јест суштаство његове карактеристике; као неки интегрални акциденс тога суштаства с њиме и уз њега постоји реалистички правац модерне књижевности са свим својим пролазним заблудама као што су: веризам, натурализам, — и његовим реактивним опрекама: символизмом, декандетизмом, и како ли се све не зову те разне модерне књижевничке школе, што већ у свом вароду носе клицу смрти. Најновији француски академичар, умни, идеални романописац Пјер Лоти по свој прилици да имаде потпуно право, кад проориче, да ће болесни натурализам доскора бити сарањен, а да ће се и опет родити вечити идеал, — наравно у својем модерном облику, у идеалном реализму; велим у идеалном реализму, и тиме ни пошто не признајем, да сам изрекао контрадикцију, протусловље, јер је идеални реализам био и биће, док буде смисла за поезију: вечни идеал свим правим песницима, свим свештеницима идеје лепоте, — лако ју то после доказати. Да се задржимо код пророчанства Пјер Лотијевога. Он вели: „Натурализму, како се данас схваћа, досуђено је, да изчезне — упркос огромном таленту некојих списатеља ове школе — кад се умори љубопитљивост, која га подржава. Идеал је напротив вечан; могу га прикрити, или може он часовито заспати —; али је већ извесно, да ће се крајем овога века појавити са мистицизмом, својим братом; они ће се заједно пробудити, ова два најслађа негователља наших душа; они нису сада сасвим такови, какови су некад били, — смућени су, понешто су у несвестици, и не знају, где да се ухвате у опћој забуни; али живе увек, и већ их почињемо бистрије видети иза димнога облака реализма, који се је над њима дигао из најнижих слојева". Ово пророчанство рек би, да је посве основано; о том барем нема сумње, да Золини романи: „Нана", „La terre" и „La bete humaine" неће ни њега самога преживети, баш као што и у век симпатични Доде није него тек у једном роману т. ј. у „Сафо" покушао ступати утреником преко каљужина друштву, на којем се Зола тако блажен осећа, дочим ено видимо, где се помаља мистички идеализам у облику символизма, кому је на челу белгијски драматичар Метерлинк са својим мистичним псеудо-романтицизмом у својим комадима: „Се дам принцеза", што спавају у мраморној палати, од којих се једној на челу виђа нека сена, знак, да ће се све пробудити, а она да ће остати мртва, затим у комаду: „L' intruse", где се тајанствено слика један страшан призор символике смрти, која се о поноћи јавља тужној породици, од које се једному старцу причиња, као да о поноћи чује, где неко у башти бруси косу, затим невидно неко у собу улази, онда се чује плач малога детета, које је до сада мирно спавало, затим тачно, кад одбије дванајст сати ноћи, ето се укаже на вратима салона у црно обучена болничарка, да ту сакупљеној породици саопћи, да је таман преминула мајка онога малога детета, и у другим својим комадима. Овај мистички символизам нашао је свога учитеља и код Немаца, где га култивира Херман Бар. Болесно време рађа болесне људе, болесне поете и болесне књижевне појаве, као што је натурализам, та заблуда здравога реализма и његова реакција: символизам, тај мистички псеудоидеализам и псеудоромантицизам. —

Није онда ни чудо, да је и роман оваковом заблудом некако дискредитиран, те се је могао наћи неки Ледрен, који тврди, да је развитак и савршенство романа код францускога народа знак његове декаденце. Ово се никако не да протегнути на здрави правац приповедачке књижевности, кад се знаде, да је здрава реалистика једнога Тургењева у „Ловчевим записцима" у души човекољубивога цара ослободитеља родила мисао о укинућу кметства, те у романима „Диму", „Очеви и деца" и „Новини" упозорила на заметке, погибељ и ништавило нихилизма у Русији, — чиме би се прије дао потврдити

благотворни уплив здраве реалистичке књижевности на сувремени живот, него то, да је сувремени тријумф романа знак декаденси једнога народа. — Ако је у своје доба побудило сензацију, кад на обали Сене нађоше лешину радника са Золиним романом „Жерминал“ у рукама, то је само доказ злочестом упливу натурализма у литератури; прави, здрави реализам не носи на својој души овакових жртава.

*

За право, шта је то реализам, шта је то здрави идеализам? Ова два појма тешко би се дала сасвим оделити један од другога. Реализам слика људе, какови у истини живе и постоје, макар да му није задаћа кретати се тек у најпрљавијим појавама људскога друштва, који посао врши тек натурализам, постављајући као правило оно, што је тек изнимни резултат не увек логичких компликација Идеализам слика људе, какови би имали бити, али зато нису карактери и слике идеалистичке књижевности тек фикције фантазије, без права на реалну егзистенцију, без услова за вероватност и истинитост. Без истине и вероватности нема лепоте; само је оно лепо што је истинито, учи нас метафизика и опетовано нам довикује умни естетичар Кармер. Идеализам више доликује сликама из прошлости и будућности, дочим реализам слика савремени живот, садашњост. Идеалиста је више субјективан, кроз призму своје идеалне душе он гледа свет, који слика, како му га његова уобразиља приказује, прикривајућ му сену, а повећавајућ му светле стране особа и предмета, које жели приказати. Реализам описује оно, што се у садашњости пред његовим очима догађа; њему се ништа не прикрива, нити он гледа на повећавајуће или умаљујуће стакло. Под утиском естетички прочишћенога непосреднога осећаја он поразређује слике свога опажања у хармоничну целину Он не тражи заокружене фабуле у свету, он поједине занимљиве згоде и особе слика, како их је нашао, те како су пред његовим душевним оком одскочиле од осталих појава, што су без икаковога утиска мимо њега прошле. Међу реалистом и особама и предметима његовога сликања настао је неки вез, који се очитује у утиску, у саосећају; он говори у своје и њихово име. Прави реалиста једно је са својим временом, он је огледало свога времена Ко ће ипак рећи, да песнички умотвор, сад била то песма, приповетка или роман, макар био писан и најреалистичнијим тоном, може бити без идеализма, тај не зна, што је права естетска лепота.

„Поезија је чедо двају светова“ — каже Шилер — она спаја мисао и осећај, она доводи телеснога човека до разбора, она доводи духовнога човека опет до материје. Лепота је у исти час предмет нашега посматрања и у исти час властито стање нашега субјекта, јер она оживи текар у нашем осећају; она чини човека потпуним у себи целом: мисао и назор, разбор и осећај у исти су час задовољени. Тако нам естетско чувство даје највећи од свих дарова: оно нас дарива: човештвом; зато и можемо лепоту (естетску) назвати нашом другом створитељком“. „Поезији треба духа јер без духа нема лепоте“ вели Каријер; али поезији треба и тела, чина, материје и прозе елемената, треба појаве: „Осећај лепоте постигавамо само у појави, која пошто је угодно дирнула наша чула, уједно је израз једне мисли као једнине у разниви животних појава“

Прави уметник, песник приповедач јест уједно и идеалиста и реалиста, и никада неће упасти у ниједну од тих крајности. „Прави реалиста био је Гете — вели Готшал — а прави идеалиста Шилер, али нити је Гете само на просто копирао природу, нити је Шилер писао своје фантазије.“

(Наставиће се).

ЛЕЂАН.

Писало се више пута где је град Лећан и откуда је то име у српским нар. песмама, на последку професор Халански вели: „Лећан-град је превод немачког епског Аизланда, Исланда, ледене земље, ледено острво. — Путем прелаза немачких песничких предмета у српску песму у облику тајанственога Леденога града, Леденца, Лећана, Легена.“ (Јавор бр. 16.) То никако није, а није ни оно да су немачки песнички предмети имали пута да прелазе у српску песму. Онај гуслар што је спевао песму како се Душан жени из Лећана, није знао ни да има Немаца на свету а камо ли да има нека њихова песма о Нибелунгима и да има неки далеки, снежни острв што се зове Исланд, Леденик. На српске народне песме није имала утицаја ни једна туђа поезија. Могло се штогод из Омира пренети, јер су се у оно време грчке владике и многи

грчки трговци бавили у српским земљама, али ни тога не налазимо, јер ти људи, у оно доба, нису ни видели Омирове песме, а и да су их и видели не би их могли разумети и даље о њима причати. Што се у песмама различитих народа нађу по гдекоје сличности, није никакво чудо; свима песмама, ма како њихове колевке раздалеко биле, једна је мајка.

О граду Леђану довољно је напоменути да сама реч Леђан доказује да је то Ђенова; тако је и данас прост народ тамо зове, нарочито кад кажу одлазим или долазим у Ђенову, не знате да ли кажу Леђан или Лађан. У томе пристаништу морском сусретају се два јужна француска и два талијанска наречја; од векова они се ту разговарају сваки својим језиком и разумеју се, као што се разумеју Немци и Данци у Шлезвиг-Холштајну и као што се разумеју међу собом сви сродни народи на својим границама. На таквим местима мешају се сродни језици те постају речи и имена о којима не знате казати чије су, тим мање што им је један корен. Французи, по изговору својих јужних земљака, пишу Ђенову Gênes, али лађари са француских обала, који сваки дан у Ђенову долазе, не изговарају то *G* као *Ж*, него, утицајем талијанскога језика изговарају га као *ђ*, и онда чује се *ђан*. Томе кад се дода обична честица женскога рода *ла*, излази реч *лађан*, а у вишеброју Леђани (Ђеновци). Кад је Ђенова као држава цветала, њене су лађе кроз столећа, као и млетачке, долазиле на српске обале, и било би чудо да њихово име није остало у нашем народу, и ето га налазимо у народним песмама (Леђан) а нигде се не спомиње Ђенова. Било би потребно сазнати како су у старо време Грци и Турци звали ђеновесце с којима су они имали доста посла.

Љ. П. Ненадовић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= Под натписом „Slavorum carmina epica selecta“ („Одабране епске песме Словена“) издао је проф. др. В. Јагић збирку словенских песама за своје ученике на свеучилишту. У збирци има по пет песама руских, бугарских, српских; по три епско-лирске песме малоруске и чешке, четири пољске и једна словеначка.

= *Владислав Николајевић Штирски* слаже оперу из српског народног живота. Сам је написао и либрето,

= „Obzor“ доноси ову белешку: **„Хрвати у туђини.“** *С. Матавуљ* из Шибеника спада у најбоље приповедаче између јужних Славена. Ових дана је шведски књижевник *Alfred Jensen* превео „Ново оружје“ Матавуља. Исту приповетку превађа на енглески г. *S. Crowms.*“ — Даклем Симо Матавуљ, знаш ли ти шта си? Ти си *Хрват.* Ако нама не верујеш, а ти питај „Obzora“; шта више, не мораш га ни питати, он је ето већ казао И то је „Обзор“ казао у оном истом броју, у којем назива *„грдном игноранцијом“*, што један сарајевски лист за једну списатељку, коју „Обзор“ држи за Хрватицу, вели да је *српским* млеком одгојена.

= **„Четир српске романсе“** од *Вида* зове се танка књижица од свега 30 страна Ко је „Вид“ не знамо а не ћемо се ни трудити да дознамо, и ако би по садржају књижице вредно било, упознати се с њиме. Млад песник не ће бити, јер не говори о себи, о својим јадима и о изгубљеним надама; он уопште није субјективан. Могло би се још и рећи, да се не бави много с поезијом, да се баш не намеће вили. већ да чека, да га она позове. Ти позиви су ретки али су искрени; они се тада разговарају о песничким стварима, које провејава дивно родољубље. Резултат њиховог разговарања лежи пред нама, и ми видимо, да њих двоје нису тек само онако ћеретали, већ да су ову или ону тему свестрано узели у претрес Те су теме „Две сестре“, „Ускрс у пећској паћарпшији“, „Кањош моровлах“ и „На вилином извору“. Најснажнија је по нашем мишљењу друга романса, у којој се говори, како су у разореној цркви пећској устали из својих гробова стари српски патријарси, да прославе ускрс, кад већ нема народа, да то чини. И четврта је романса дирљива: мати дође с дететом пред пећину, вила је уведе и каже јој, да покупи блага али кад оде, не ће се моћи више вратити. Мати купи благо, трепутно засењена од сјаја и богатства, и оде; но одмах се сети, да је у пећини заборавила дете. Али пећине нема — сињи камен стоји пред уласком. Она баца благо и хоће своје дете. На то се пробуди, и види чедо пред собом — све беше сан. Друга романса говори о Кањошу, који је избавио Млетке од Фурлана а за награду хоће само правду и правицу. Прва се романса бави с догађајем, како је једна сестра била кратке среће а другој је удес донео и круну; те су сестре Горде, удовица војводе Максима Бачевића и Милена књегиња црногорска.

= Како Бугари живо раде на придобијању Маћедоније показују многе књиге а међу овима **„Сборникъ отъ български народни умотворения“** К А. *Шапкарева.* На том зборнику ради писац неуморно већ много година и има, са свога гледишта, потпуно право што тако ради Ко је вредан и усталац, тај ће пре доћи до мете а на сваки начин ће прекрилити сањалачког и завађеног брата Србина. Материјал је у овом зборнику не само богат већ и лепо разређен: 1 народне песме и историска предања, 2. гатке, 3. пословице, 4. загонетке, 5. разне игре, мушке и женске, 6. народни обичаји и празноверија 7. народна ношња, 8. народна медицина, 9. градови, села, реке у Маћедонији, 10. бугарски називи зоолошки и ботанички, 11. филолошки подаци о разним бугарским наречјима у Маћедонији, 12. маћедонско бугарске речи, које се не употребљавају у другим деловима Бугарске. Мало капом, мало шаком, и Маћедонија ће бити тако бугарска, као да је од искони то.

ДРУШТВА.

(Књижевничко-уметничка заједница). Скоро у једно исто доба у Веограду су основана два књижевна удружења; једно: „књижевничко-уметничка заједница.“ а друго: „српска књижевна задруга.“ О другом удружењу говорићемо мало ниже, а сада ћемо приказати читаоцима „књижевничко-уметничку заједницу.“ — Ово удружење није ставило себи у задатак бог зна какве велике планове. Оно је врло скромно поникло, а још се скромније развија. Један београдски књижевник позвао је био на састанак неколико књижевника, да већају о подизању једног новог књижевног листа, али про-

тив тога предлога сви позвани једногласно устадоше, и место да већају о томе, они поведоше говор о оснивању једног књижевног клуба. Ову мисао прихватише сви, јер сви осећаху потребу, да се српски књижевници тешње међу собом упознају и да измењају мисли о овом или оном књижевном питању. И збиља основа се та књижевна заједница, која у први мах није имала ни дванаест својих чланова, а данас их има око педесет. До сада је „заједница“ имала четири састанка Састанке своје „Заједница“ држи у једној кавани („Мала пивара.“) Ту је заједничка вечера, а после вечере или који члан чита свој састав, или се води разговор о ком научном или књижевном питању. На сваком састанку председава изабрани председник, а стална управа овако је састављана: Председник М. Ђ. Милићевић, тајник Андра Гавриловић, благајник Хајим Давичо. Чланови плаћају пола динара (25 новчића) месечно улога. — На прва три састанка читали су своје саставе: М. Ђ. Милићевић, Андра Гавриловић и Дан. А. Живаљевић, а Љубомир Јовановић усмено је реферисао о Томашековој — да се тако изразимо млатњави о македонском питању. — На четвртом састанку (25. априла) читао је Хајим Девичо свој састав „о шпањолским пословима на Јасији“ (јеврејском кварту у Београду). Ова је расправица јако заинтересовала присутне и они су захвалили писцу, што их је упознао са једним таквим предметом. После њега прочитао је Риста Ј. Одавић један одељак из Пушкинова „Оњегина.“ Риста Ј. Одавић превео је целог „Оњегина“ и почетак изаћи ће у априлској свесци „Отаџбине.“ И ако се Одавић латио врло тешка посла, опет је он врло добро успео у томе, те поуздано смемо тврдити, да је овај превод много бољи од Присковог. — 6. маја „Заједница“ ће славити своју славу На том свечаном вечеру прочитаће се Мијатовићева приповетка „Рајко од Расине.“ Управа је решила да на тај састанак позове и неколико књижевника с ове стране Саве и Дунава, како би то била у правом смислу речи: српска књижевничка и уметничка заједница.

(**„Српска књижевна задруга“**). — Ово удружење изазвала је прека књижевна потреба Наш је народ доста мален, па су му и књижаре малене, и ако би оне могле много више радити, но што раде. Наше књижаре још и које како раде; али оне у Београду може се рећи да више шкоде него користе књижевности. Док књижари издају разне књиге које имају врло сумњиве вредности, дотле млађи и старији књижевници не могу наћи накладника својим радовима, а на старе наше писце нико и не окреће главе, а ако се по некада и штампају, издање је врло жалосно. Све ово изазвало је подизање „Српске књижевне задруге.“ Она се оснива: „у намери да потпомогне правилније ширење одабраних дела из лепе књижевности и из опште корисне поуке и тако да ствара књижницу за све радове народа.“ Према овоме „Задруга“ ће се старати: да критички приређује издања старијих и новијих књижевника српских; да издаје одабранија дела из савремене лепе и опште корисне књижевности; да предњачи избором у превођењу и позајмици из словенских иностраних и класичних књижевности; и да у опште припомогне ширем развићу народне књижевности, олакшавајући издавање и ширење књига свима средствима, која јој буду на расположењу. Овај ће свој задатак вршити издавањем сваке године по једно коло књига, које не ће бити мање од шест, ни више од шездесет табака. — „Задруга“ ће примати и нарочита завештања, намењена на издање дела појединог српског књижевника или на издавање какве засебне врсте корисних књига — Задруга има три врсте чланова: *добротвора*, који једном за свагда плате најмање 75 фор., *оснивача*, који годишње плаћају 5 фор., и *улагача*, који годишње плаћају 3 фор. Сви чланови добиіају бесплатно друштвена издања, а у управу бирају се чланови добротвори или оснивачи. Управу састављају: председник, потпредседник књижничар, благајник и пет одборника Управа се дели на *књижевни* и *економни* одсек. Сваке друге го-ине иступа из управе коцком трећина чланова, а тајник је сталан. Свако, у течају изборне периоде, упражњено место у управи попуњује сама управа. — Управа бира у народу друштвене *повереникe* преко којих стоји у свези са члановима, шаље књиге, прима улоге и т. д. Повереници не плаћају никакав улог, а добијају сва редовна друштвена издања и 2% од новца, који прикупе, у име трошкова преписке. Веће издатке управа им посебно накнађује. — Годишње скупштине „Задруге“ држе се о Ђурђеву дне. — Ако би се „Српска књижевна задруга“ растурила, њено се имање поверава на чување Српској Краљевској Академији, а она ће бити дужна предати га оном друштву, које буде радило на задатку, на коме је радила „Задруга.“ — „Српска књижевна задруга“ организовала се 16 априла и изабрала је за председника: Стојана Новаковића, за потпредседника: Змаја Јована Јовановића, за тајника: Љубомира Јовановића, за књижничара: Андру Гавриловића, а за благајника: Уроша Благојевића Остали чланови оснивaоци чине управу. Цела ова управа вршиће дужност до прве редовне скупштине, т. ј. до Ђурђева дана 1893. године, када ће се изабрати стална управа. — Чланови оснивaоци „Срп. књижевне задруге“ ови су: Андра Гавриловић, Др. В. Бакић, Дан. А. Живаљевић, Змај Јован Јовановић, Жив. Живановић, Јован Ђорђевић, Љ. Ковачевић, Љубомир Јовановић, Љуб. Стојановић, М. Ђ. Милићевић, Др. М. Јовановић-Батут, Др. Милан Јовановић, Пера Ђорђевић, Светислав Вуловић, Светомир Николајевић, Стојан Новаковић и Урош Благојевић, а покретачи овог удружења. Стојан Новаковић, Дан. А. Живаљевић, Андра Гавриловић и Љубомир Јовановић. — „Српска књижевна задруга“ још ће ове године издати прво коло својих књига, које ће разаслати члановима пред Божић. Колико ће бити књига у првом колу зависиће од броја чланова, а ми се надамо да ће се српски народ обилато одазвати „Српској књижевној задрузи,“ те јој тиме дати средства да она што боље развије и изведе свој задатак. Ми се исто тако надамо, да ће се и повереници, које „Задруга“ буде именовала у нашим крајевима, живо заузети око прикупљања чланова, а „Задрузи“ желимо сваку срећу и успешан рад.

ИСПРАВЦИ.

У бр. 17. овога листа а у спеву „У славу Јов. Ђорђевића,“ поткрале су се ове погрешке: Стр. 258. I. ступац, врста 2 (од доле) м. Непрекидно, треба: ***Непрекидну***; II. ступац, 34 врста (од горе) м. отвори, тр. ***отвара***; а пред том врстом изостао је стих: „Ево теби чаробнога жазла.“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 19. У НОВОМ САДУ 10. МАЈА 1892. **Год. XIX.**

ЦАР ЛИР.

Трагедија у V. чинова, написао Виљем Шекспир.

С енглеског превео Лаза Костић.

ЧИН ДРУГИ.

Из призора четвртог.

Лир.

Ко стегну мога слугу? Регано,
ти ниси, је л'? О, боже, ко је то?
(Долази *Гонерила*. *Лир* к небу)
О, ако ти је, боже, старац драг,
послушност ако иштеш, и сам стар,
заклон'ме, сиђи, буди сведок мој! —
(Гонерили.)
Пред овом брадом зар те није стид? —
Зар њу за руку, њу? о Регано!

Гонерила.

Што не би, сире? Што учиних ја?
Неразбор лако нађе кривду свуд,
у луда брз је суд.

Лир.

О ребра, о,
још не пресносте? — (Показујући кладе.) Ко га
стави ту?

Корнвел.

Ја, господару; ал' му грдила
заслужише још више.

Лир.

Ви! зар ви?

Регана.

Молим вас, оче, не момчите се.
Ак' 'оћете сестри се вратити,
без пола пратње, тамо вам је стан,
кад прође месец, примићу вас ја.
Сад нисам дома, немам справе све
за вашу гозбу, ваше потребе.

Лир.

Зар натраг њој? педесет слугу тек?
Без крова сваког пре бих ост'о, пре
са непогодом сваком рвао се,
најбољи друг ми био вук и ћук. —
О, невољо! — Повратити се с њом?
Та пусти Франк, што узе у бездар
мезимче наше, вид'о би ме пре
пред престолом да клечим његовим
просећи леба. — Вратити се с њом?
Та пре би био роб и мáсак том
грдову. (Показујући на Освалда)

Гонерила.

Ваша воља, милорде.

Лир.

Молим те, ћери, не, полудићу!
Ја теби не ћу сметат'; збогом сад,
па једно другом никад на очи
Ипак си моје месо, крв ми, моја ћи,
ил' управо у месу моме зло,
што морам својим звати; ти си чир,
поганац оток ти си, злић и пришт
у гњилој крви ми. Не корим те;
нек дође стид кад хоће, и незват;
од громовника грома не молим,
не износим те ја на Дивов суд.
Можеш ли, поправи се, како знаш; —
ја могу чекат', ту у Регане,
са витезова сто.

Регана.

Не сасвим баш:
Не приправих се за ваш дочек још.

Слушајте, сире, сестру; јер ко год
разумно прати плаху вашу ћуд,
увиђа да сте престар, зато ја —
ал она зна шта ради.

Лир.

Лепа реч.

Регана.

За цело, сире Што, педесет, је л'?
Зар није дост'? што ће вам више још?
Та што ће вам и тол'ко послуге?
Толика храна, тол'ка свађа, бој?
У једној кући. Заповести две
толикој ози? Ко ће смаћи то!

Гонерила.

Зар, милорде, да не мож' дворит вас
послужитељ ма који њен, ил мој?

Регана.

Што не би, да? а не слушају л' вас,
у власти су нам. Кад ми дођете,
(јер сад је мучно) молила бих вас,
довед'те само двадесет и пет;
ни једног више под кров не пуштам

Лир.

Та све вам дадох.

Регана.

И у добри час.

Лир.

Чуварке да сте ми и замена,
уз једну само погодбу, да сто
момака буду са мном. Па зар сад
тек двaест и пет? Је л', Регано?

Регана.

И рекох вам, не примам више ја.

Лир.

И грдило ти лепо долази,
кад видиш грђе. Ће бит' последња
и то што вреди. (Гонерили) Ја ћу с тобом поћ:
Педесет твојих два пут двaестпет,
милост јој твоје пô.

Гонерила.

Ал' чујте ме:
Што ће вам двaест и пет, десет, пет,
у дому, где вам двапут толико
на служби стоји?

Регана.

Што ће и један?

Лир.

О! што ће! што ће! Сваки просијак
у крајњој беди има залих што:
не даш ли ником преко потребе,
човек је стока. Ти си госпођа;
утоплити се није раскош још,
а тај ти накит није потреба,
једва те греје. Права потреба —
Небеса, стрпње, стрпње дајте ми!
О, богови, ево ме пред вама,
нагрђен јадом ка' и старошћу:
Надражисте ли ћери ове ви
на оца им, сачувајте ми ум,
да не мекнем, но да ми плане гњев.
Да мушки образ не нагрди мој
оружје женско, капља водена. —
Неподобе, осветићу вам се, —
та сав ће свет — показаћу вам ја, —
још не знаш што, ал' биће свету страх.
Мислите, плáкаћу? а! какав плач!
Им'о бих рашта, ал' би овај суд (показује на срце)
у сто хиљада цица прсно пре,

(Чује се хука олује из далека.)

но што бих то. — Полудех, будало!

(Оду: *Лир, Глостер, Кент* и *Будала.*)*)

---

*) У бр. 15. „Јавора“ а у „Цару Лиру“ поткрале се две штампарске погрешке. Обе су до душе у говору „Будале“, те тако не би сметале, али . . . у место *окишти* треба: *окући* а у место *даће* треба *доће*

ДНЕВНИК ЈЕДНОГ ЗАБОРАВЉЕНОГ ПЕСНИКА.

Саопштио Дан. А. Живаљевић.

Госп. Светислав Вуловић штампањем свога „Бранка Радичевића“ многог је нашег књижевника изнео из заборава, и готово о свакоме проговорио неколико речи и колико толико упознао нас са радом оних људи, за које дотле једва и да смо чули. Између осталих, који су били такве судбине, налази се и *Димитрије Петровић*, који се у књижевности потписиваше *Славко Златојевић*. О овом заборављеном песнику, осем онога што је написано одмах после његове смрти, нигде ништа нисте могли прочитати Његово име није ушло ни у историју српске књижевности. Он је толико заборављен! Да г. Вуловић није написао „Бранка Радичевића“, за Славка Златојевића још ни данас ништа не бисмо из ближе знали, нити бисмо се на његово име заустављали при прелиставању „Српске библиографије“ и „Каталога Народне библиотеке“, где му се

једино име помиње. Г Вуловић отр'о је прашину. која је кроз дуги низ година падала на списе овог заборављеног књижевника, те нам приказао песме његове, а и њега самога.

Тражећи о њему података, г. Вуловић нашао је код г. проф Јована Живановића дневник овог заборављеног песника, који је добротом г Живановића, а преко г. Вуловића, уступљен писцу ових редака да га штампа у свој лист „Коло“. Дневник овај беше у пола сложен; али како се „Коло“ растурило, то и овај дневник не би срећан да тада угледа света.

Бавећи се прошле године службеним послом у Ужицу писац се сети Славка Златојевића и његовог дневника, и поче распитивати старије људе у Ужицу, да ли се сећају једног учитеља, јабанца по имену Димитрија Петровића, који је 1849. године кратко време учитељевао у Ужицу? . . . Нико му о њему ништа не знаде казати. Ко га се сећа, сећа га се тако бледим успоменама, да је то толико, колико и ништа! Писац ових редака тражио је и у старој архиви ужичкога Начелства хоће ли дај буди моћи дознати од када је до када је Славко Златојевић био учитељ у Ужицу, па ни ту не беше боље среће! Ни у Министарству Просвете не нађе никаква трага о Златојевићу, као учитељу.

Дневник свој, или боље рећи онај део дневника, који се сачувао, Златојевић је посветио једино путу до Ужица и своме учитељевању у Ужицу. О овом његовом позиву налазимо помена и у његовим песмама Тако под песмом „§.“ стоји: „На овчару планини у путовању учитељском“. под песмом „Мило за драго“: „На Забучју у Ужицама као учитељ“, а у песми „Ужичка успомена“ потписује се „ислужени учитељ“. У овој последњој песми, песник се сећа Ужица и Ужичана, па мислимо да не ћемо погрешити, ако је овде у целини испишемо. Она гласи:

„Ој Ужице гнијездо убаво
„Пуно смока бијела сомуна
„Тушта меса и рујнога вина
„Пуно меда, вилиног̑а слада
„Пуно крша и камена ледна
„Пуно врела дебела залађа
„Пуно слике за дивне хајдуке!
„Но је теби свеколика мана
„Што се чојко не питоми лако;
„У камену и хајдучком гњезду
„Врела крвца што је студенија
„Штоно нојца јесте још тавнија
„Штоно камен притиснуо зраку
„Па је мучно сагрејати срца
„Још мучније разведрити лица
„Наносити здравља и весеља, —
„Ој Ужице да богом ти просто
„Јеси мала мене омиљела
„Лијепо си послужила мене! —
„С богом кршје и ледно камење
„Дивно гњездо еља и ељуга
„И свијех главатих совуља
„Штоно саму опјевају таму
„Дивна чељад да се нацарују
„Поштен чојко да починка нема!!“

Али ни из дневника, ни ма с које друге стране, не могосмо дознати колико се бавио у Ужицу, као што ни о њему самоме од његових познаника ништа више не могосмо дознати, осем онога, што је штампано у „Петом програму велике гимназије карловачке“. Овде се и не помиње да је био учитељ у Ужицу. Из датума под песмама, које мало час поменусмо, дало би се извести да је Златојевић био учитељ августа и септембра месеца 1849. године. Из његовог дневника не види се које је године био у Ужицу

Кад нисмо били срећни, да дознамо ма каквих вести о његовом бављењу у Ужицу, мислимо да не ћемо погрешити, штампајући његов дневник, ако испишемо оно што је о њему штампано у мало час поменутом програму. Ево шта је тамо написато о Златојевићу:

„Родно се у Новом Саду 17. фебруара 1828. Његов отац Михаил Петровић*) био је трговац и грађанин новосадски. Матер своју изгубио је у раној младости, и тада је таку велику нежност показао, да су га морали на

*) Мој поштовани пријатељ г. Др. Илија Огњановић, уредник „Јавора.“ који је био тако добар те ми набавио Златојевићево „Златијнство“ и „Гласи српске виле,“ писао ми је да се Златојевић прво презивао Димитрије *Топаловић* и да је после тек узео презиме Петровић, и ако желим што више дознати да се обратим на г. проф. Јована Ђорђевића, чији је Златојевић школски друг. — Ја сам се, разуме се обратио г. Ђорђевићу; али су и његове успомене о Златојевићу доста бледе. Објаснио ми је одакле код Златојевића и презиме Топаловић. Златојевићев отац био је трговац „код златног топа“ и због тога *топа* прозват је Топаловић, па су му тако и сина звали. — Г. Ђорђевић о Златојевићу као учитељу није ништа знао, само ми је толико позитивно казао, да је Златојевић био доста интиман друг са Бранком Радичевићем, те су у Земуну заједно и седели. Златојевић — причаше ми г. Ђорђевић — крио је од својих другова своје песме, тако да се и он — г. Ђорђевић — изненадио кад је штампано „Златијнство.“ — Г. Ђорђевић вели, да је Златојевић био са свим мирне нарави, а и болешљив. Он га назва „песничка душа“. — Од г. Ђорђевића дознао сам још, да је Златојевићев синовац г. Миша Петровић, који је данас предавач у ужичкој реалци Чудна игра судбине! . . .

страну одвести, да не присуствује погребу своје матере. Нежност ову задржао је покојник кроз сав свој живот, и заиста нико се не може на њега потужити, да га је икад с ичим увредио. Првих пет гимназиал. разреда свршио је у Новом Саду с одличним успехом; шести гимназиал. разред и 1. класу философије у Пешти, а другу класу философије свршио је у Пожуну одликујући се свакад између своји саученика. У Златном Прагу хтео је одпочети учити науке лекарске, али смотривши у сали мртве лешине људи, по нежности својој тако се згрозио, да је оставивши лекарске науке почео посјештавати Политехникум, свесрдно отдавши се обделавању јестествених наука. У Прагу је имао прилику упознати се с знаменитим списатељем чешким Јунгманом, и имајући овог ученог мужа пред очима, решио се, да и сам постане радник на необделаном пољу србског књижества. После кобне 1848/9 године с удвојеном ревности наставио је обделавања јестествених наука, и у овима се толико усавршио, да је спреман био положити професорске испите, које је, заиста и свршио, добивши диплому од високе школске комисије у Прагу 12. Окт. 1854. — Године 1852. био је наименован од главног патрона Гимназије Карловачке за професора математике, физике и јестествених наука при великом Карловачком Гимназиуму; а 1853. 15. Апрл. ступио је у брак с удовом госпојом Катерином Лауерманн кћери славног И. Јунгманна. Год. 1856. месеца Септембера, при свем том, што је крајње слаб био, одпутовао је Петровић у Беч, да присуствује скупштини јестествоиспитатеља, која се тада у Бечу државала. Повративши се натраг коначно је пао у болест, ослабљен и без тога слабио је све већма сваки дан, а 13. Декемб. навршио је последњи дан свога краткога али дјелателног живота. — — 14-ог Дек. свечано је погребено мртво тело покојника. Тужној свечаности присуствовали су сви професори, жалећи свога друга и сви гимназијални питомци, горко тужећи за својим добрим учитељем. Све је учињено, да спровод буде што свечанији. Гимназијал. Професор Стефан Лазић опростио се на србском, а Павел Кречаревић на немачком језику од покојника изјављујући своју велику жалост за губитком, који су у преранoj смрти Димитрија Петровића његови другови, гимназијал. питомци, карловачка општина и цео србски народ претрпели. И млади стихотворац Јемил Чакра опростио се у слову, од покојника, лепим чистим србским слогом написаном, свог познаника и земљака. Велики број карловачких грађана присуствујући при овој тужној свечаности, делили су за покојником жалост с покојниковом супругом, друговима и гимназијал. питомцима."*)

Славко Златојевић свој књижевни рад отпочео је на чешком језику „напечатавши у чешким новинама неки чланак јошт 1846. Одмах за тим саставио је покојник Граматику Србског језика за Чехе, а учени слависта Г. И. Т. Шафарик нашао је, да је добра да се њом постигне предпостављена цељ; но Граматика оста непечатана због оскудице трошка."*)

На српском језику штампао је ове књиге:

Гласи српске виле. Књига за народ Написао је Славко Златојевић. У Карловцима трошком и штампом Дане Медаковића 1849. — м: 8. стр. 54.

Златијинство Славка Златојевића. У Златном Прагу 1851. У штампарији Богомиља Хазе. — 12. стр. IV. и 154.

Краљодворски рукопис. Превод Славка Златојевића. У Златном Прагу 1851. У штампарији синова Богомиља Хазе — 12 стр. 109. (са једним факсимилом)

Барона Л. одъ Бабо, польодѣлство разделѣно на своє месечне раде. Књига за праксисъ польскогъ господарства. Съ єдномъ литографиранòмъ тафломъ и єдномъ таблицомъ. Съ немачкога превео Д. Петровићъ, професоръ у Карловцихъ У Новомъ Саду, штампа др. Д. Медаковића 1856. — 8. стр. 96. (*Свезица I.*)

*) Петый програмъ велике гимназiе карловачке за школску годину 1857. Уређуе и издае гимназiе управителство. У Карловцы 1858. стр. 37. и 38.

*) „Програм" стр. 38.

(Наставиће се).

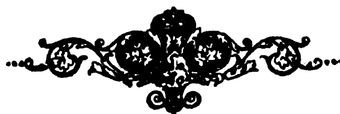

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

XXI.

Лепа Сенија бејаше Харалампији непрестано у памети. Пролазио је често мимо њене куће; завиривао у двориште, али је није видео. Лутао је по пољима, очекујућ, премда се то самом себи није усудио признати, да ће се лепо девојче попут какове виле појавити изненада иза какова џбуна и одвести га собом у тајновиту шуму, да тамо проведе весело живот. Сем тога чезнуо је за друштвом Кузмана Васиљевића. Кузманове речи бејаху слатка храна његовој души. Када га је слушао говорити, чинило му се, да чује божанство каково, које га упућује истини, и он не смаже ни једне речи, да се опре. Кузманове речи не беху ни нежне ни громовите; беху пуне збиље и убеђења. Након разговора с тим човеком, Харалампија би често сама себе упитао: зашто ја несам такав човек као тај Кузман Васиљевић? У што ја моје дане тратим?

Једнога дана неје се Харалампији хтело у звање. У соби му беше некако тескобно; осећаше, да мора у пространо поље, у природу. И пође. Када је дошао до једнога храста, примамљив хлад привуче га и он се пружи под крошњато дрво, те утону у мисли.

Тргоше га кораци, па се обазре. Стазицом брзаше девојка. Харалампија уздрхта — беше Сенија. Од врућине се запурила, журила се, а у руци носила штуцку.

Харалампија се подиже и погледа девојку. Она га поздрави и хтеде отићи.

„Чекај мало, Сенија,“ рече јој нежним гласом.

„Жури ми се,“ одговори она брзо.

„Да те само нешто питам.“

„Жури ми се.“

„Где си била?“

„Ишла сам послом.“

„По воду?“

„Да.“

„Је ли добра?“

„Студена као лед.“

„Би ли ми дала да гутнем? Јако сам жедан.“

„То не могу ускратити“

„Изврсна је.“

„Такве воде нема у близини, као у оном извору под брегом.“

„Сенија, седи да мало разговарамо.“

„Жури ми се.“

„Само мало.“

„Немамо о чем.“

„О, имамо, много бих ти имао казати.“

„Напилисте се воде, па сад идем. Нећу да закасним.“

„Остани само мало. Мило ми је с тобом говорити.“

„Зашто?“

„За то, јер си ми мила.“

Сенија се враголасто насмеја.

„Не смеј се девојко! Ти си ми на овоме свету најмилија.“

Она се мало замисли, но на једпом подигне главицу и рече:

„Ви сте господин, а ја сељанка. Ви волете госпођицу Амалију. Тако и доликује. Она је господска ћи, а ја сељанка. Збогом!“

„Сенија, не говори тако!“

„Ја сам сељанка, па ћу се и удати за сељака. Не волим тога крањскога одела.“

„А када би га свукао и постао сељаком?“

Девојка се слатко насмеја и одскакута као срна. Харалампија гледао за њоме, док се није изгубила за живицом. А кад је зраком протитрала звонка песма, протитрала је свака жилица у Харалампије, те узнесен рече:

„Дивна девојко, моја ћеш бити! Свући ћу ово крањско одело и латити се онога, чему ме мајка родила...“

XXII.

„Ви сте болесни, опасно болесни,“ говораше госпођа Ружићка једнога дана Харалампији. „Вас треба лечити. Шта је то на једном с вама? Такова туробност, избегавање друштва. Како да си растумачим? Та ви сте се сасма изменили. Говорите, врло сам забринута.“

„Много милостива, много ми је. Ја сам не знам, зашто је све то тако“

„Та шта вас боли?“

„Определити, каква је болест, не могу. Толико могу рећи, да душевно неизмерно много патим.“

„Излечићемо вас,“ рече она и погледа

га испод ока. „Сви смо за вас забринути, а напосе госпођица Амалија. Она често распиткује за вас и чуди се, што сте ју сасма занемарили. Повратите се само нама излечићемо вас“.

Тако нежно није му говорио начеоник. Када је Харалампија дошао у звање, издера се начеоник на њ:

„А где сте ви јуче цело по подне? Скитате се којекуда, а овде пуне руке посла. Зар вас општина за то плаћа да не радите? Или радити или небрати плаће! Ја сам строг човек и захтевам, да се ради. То да ми се више није догодило!“

Харалампија га погледа испод ока, поругљиво се насмеши, седе за сто, а начеоник брбљаше даље.

Тога дана после подне стајаше Харалампија у својој соби крај прозора. Очара га прекрасан видик. Поља посута житима, која се под крилом поветарца таласала као вода у језеру, кад се биба. Зелено поље окруживаше зелена шума, а за њом се губило плаветнило небеско. Харалампије угледа крошњасто дрво, где је лешкао и говорио с милом девојком. Телом му проструја опојна милина. Он узе шешир и упути се не у звање, него у поље. Дуго је лутао пољем без одређене цељи, не знајућ ни сам чему све то. Дошав до онога дрвета, пружи се на земљу и посматраше...

Сунце се већ било прилично спустило, када се Харалампија враћао. Прекрасно предвечерје њега је узнашало. Жито се њихало у сунчаноме злату, различак својим модрикастим цветом истицао се у зеленилу жита, у ваздуху играло коло безброј сићушних мушица, а шумица уз поље одјекиваше веселом виком њених крилатих становника. Харалампија беше узнесен. Само, да је у тој лепоти још лепа Сенија!

Из посматрања пробуди га глас:

„Здраво Харалампијо Дрљача!“

Харалампија подиже очи. Беше то глас Кузмана Васиљевића. Харалампија се томе човеку врло зарадовао.

„Уживате,“ рече Васиљевић

„Дакако. Шетња је овуда преугодна. Дуго сам вас очекивао. Јест, ја се увек обрадујем, када вас видим, а преугодно ми је боравити у вашем друштву! Ви сте из мене, Кузмане Васиљевићу, учинили сасма другога човека, него што сам пре био.

„Не разумем, како бих ја то могао.

„Омилили сте ми оно, што сам мрзио; омрзли оно, што сам волео. Под вашом руком ја сам се преобразио.“

„Манимо то, Харалампијо Дрљача! Уживајмо у красоти ове божје природе. Верујте ми најплеменитије и најузвишеније уживање.

Они лутаху пољем и ливадама, а Васиљевић непрестано величаше природу.

Када је сунце западало, а траве просуле мирисе, говорио је Васиљевић:

„Гледајте, како дрвеће пружа своје семе ливадама. Наравне су то силхуете, какових уметник још створио није.. Та бука умирућега дана очарава ме. Чујете ли песму младе пастирице? Допире ли вам до ушију глас двојница сетна пастира? Чујете ли цвркут тица, блејање овце, рик краве? Сви ти гласови сложили се, да величају онога, који је све то саздао. Па како све то полако ишчезава, умире! И песме и вике и сене нестаје у долазећој ноћи Таку би смрт и ја хтео, полагану, лаку, да ме нестане као сене...“

Када је сунце запало, а пун месец стао се дизати иза шуме, говораше Кузман Васиљевић.

Људи, који се држе земље, као деца мајке, јесу најсретнији. Земља нас је произвела, она је добра мати, па се и брине за нас. Жао ми је, што несам постао сељаком. Он је једино слободан, а ми сви смо везани на којекакве прописе. Он је прави човек, а ми тек слуге и с разним називима. Оно мало сјаја и поштовања, што га уживају така лица није ништа друго него обмана. Сваки такав мање више осећа, и ако сам себи таји, да је стешњен, да се мора кретати као махина, како то прописују разне уредбе. Сељак је једини потпуно слободан. Он се роди слободан, развија се слободно као дуб у шуми а умре тихо, полагано, као сене, кад нестаје, када сунце заходи. Јесте, сељани једини умиру као сена“

„Красан је посао обрађивати земљу. Посејеш жито, лепо се развија. Походиш поље, да видиш, како је усев напредовао. Жито сврх тебе, душа ти се узлаша невином радости. Кад сазри, жетелице срп у руке на жању цео дан, а кад сунце зађе, оне се враћају кући и тихом ноћи разлеже се дивна жетелачка песма. Ох, та жетелачка песма, што сам ју у детинству слушао, и данас ме, када је се опоменем, узнесе. И овде се је

жетелачка песма, али ме тако не дира као она у моме родноме сеоцету. Ливадама се диже млечна магла, као да духови ничу, трска шушти. нихана ноћним поветарцем, блед месец просуо светло травама, а жетелице удесиле песму. која се хори тихим ноћним ваздухом. . . Ох ја би плакао, када се тога сетим. Зашто ме судба истргла из тога лепога живота. зашто?“

„Широка житородна поља, цветне ливаде, зелена шума, лепа кућа, двориште, пуно блага — свему си томе господар ти, а над собом не знаш другога осим Господа. Имаш верну жену (Хараламнија уздрхта) Ако ти када суморност окупи душу, жена те умилним речима раздрага, а и деца те необично веселе. Када умреш, остаће им твоја поља, твоје ливаде, кућа твоја и двориште. Радиће и спомињати оца свога“

Кад се месец над шуму извио, влага из земље овлажила ваздух, а у грму запевао славуј, занео се Васиљевић:

„Сељак не зна много. О будућем животу зна толико, да је тело постало од земље, а душа да је искра божанска. Тело повраћа земљи, а душа иде у висине, извору своме Он верује, да је тако, па га вера заиста и спасава. А каки смо ми, што смо се отуђили од мајке наше, што се просвећенима називамо? Ми у ништа стално не верујемо, и двојимо и о самоме постојању божјем. Откривењу се смејемо, еванђељу приговарамо, у ништа не верујемо. А шта одатле следи? Незадовољство, огорченост и бојазан од смрти Просвећен се човек боји смрти, јер не верује у други живот, držeћ га бајком, а страшна му је његова тобожња истина, да ће му се тело створити пепелом и ништа више. Тако се кукавна свршетка човек плаши. А сељак? Он верује поуздано у будући живот, па када види да је већ овде довршио тек свога живљења, хрли весело смрти у наручја, јер ће га она пренети у вечни, бољи живот. Реците ми, зар така вера не спасава! Допустимо, да други живот не постоји. Није ли онда паметније да се човек заварава — то је невино заваравање — него да га мучи страшна истина, рецимо да је истина. Па напокон, је ли могуће, да човек — свет у малом — мора тако кукавно завршити. Не! Као што после жаркога, светлога дана следује овако бајна, мила ноћ. тако и после труднога живота овде иде тиши, угоднији живот. . . Ох зашто несам остао сељаком! Не бих си био отровао срца, напунио душу славним назорима и учењима. . . Сељак једини греде правом стазом. А ми други странпутицом.“

Красота ноћи, мило струјање ваздуха, заносни пев славуја, па дирљиве речи Кузмана Васиљевића, силно деловаше све то на Хараламнија.

Он рече; а глас му подрхтавао.

„Ви сте, Кузмане Васиљевићу, диван човек. Ево вам деснице, ја се враћам у родно моје место. Хоћу да будем сељак.“

„Шта вас нагони на то, Хараламнијо Дрљача?“

„Рекох, ваше речи, а и још једна чињеница. Кузмане Васиљевићу, ви сте мој највећи пријатељ; пред вама не смем ништа да затајим, јер сте ме ви са странпутице довели на прави пут.“

„Како бих ја?“

„Рекох, ништа вам затајити не смем. Познајете ли ви Сенију?“

„О познајем, честита девојка.“

„Ја ју љубим. Први пут сам је видео о божићу и девојка ми се необично свидела. С почетка сам намеравао учинити ју својом љубовцом; али општење с вама учинило је да сам постао другим човеком. Ја ћу узети Сенију и повратити се у моје родно село. Живећу као дуб, а умрети као сена.“

„То је, Хамаламнијо од вас паметно. Будите свој човек. И ја бих али. . .“

Он не доврши; тежак уздах изви се у тајновиту ноћ.

Високо се на небу већ извио бледи месец, звезде мило сјале, када се пријатељи испод руке враћаху кући. Хараламнији се надимаху груди; он се осећаше преугодно; а Кузман Васиљевић одао се туробним мислима, које ничем не воде. Дрљача беше сличан дубу, а Васиљевић сени Онај је мислио о животу, а овај о смрти. . .

Хараламнија се попе у своју собу и упали свећу. Поглед му паде најпре на Петрицу Керемпуха. „Петрица,“ рече Дрљача. „Ми се растајемо. Ја сам постао други, озбиљан човек, а ти непоправљив лакрдијаш. Твоју сам науку презрео, тебе даље поштовати не могу; ти си ме само странпутицом водио, а ја сам данас ступио на прави пут. Више ти овде места није. Тамо.“ Он попаде књигу и баци ју у закутак код пећи.

За тим погледа слике. Своју је поцепао; више он то није, а не треба ни да га сећа на лудо потрошене дане. Сузана му беше посве страна непозната, непотребна, а Далила одурна и гнусна. И те је слике одстранио.

Напокон узе дневник и стаде писати.

(Свршиће се.)

ЗАЈЕДНИЧКИ ПРЕСТУП.

(РЕЦИМО, ДА ЈЕ ОВО ИЗМИШЉЕНА ПРИЧИЦА).

Од Ј. С. Виловског.

Рат беени у Италији. Рат још љући бесни у домовини. Све граничарске регименте беху у Италији. Заостали војници трећег батаљона и васцели народ, увршћени нови четврти, пети, па богме и шести батаљон, бранише своју постојбину противу непријатељске навале. За рат неспособни, старо, жене и деца, да спасу го̂ на̑г живот, пребегоше у Србију, где братски буду примљени, и браћа на десној страни Саве и Дунава вратише нам мило за драго, јер исто тако нађоше они седамдесет и шест година пре тога, кад над њима беснише турски мач, нађоше на нашој страни прибежишта у братској љубави.

Међу прибеглима са леве обале Дунава на десну, у Београд, беше и једна мајка са јединицом својом, убавим девојчетом од дванаест година. Милицом ју зваше. Мајка јој беше сирота, па сваког дана, сваког часа носаше и осећаше у души бригу за својим јединчетом. „Не дао би Бог, да се мени што деси, рећи ће Миросава, удовица, шта би било од милог ми чеда?“ И ту би у сузама, скривеним, да јој Милка их не види, нашла олакшице својој бризи.

У таквом тужном и жалосном расположењу, одважи се да пише рођеном свом брату у Италију, који је био пуковник и заповедник граничарске регименте.

„Преклињем те, мили браца, Богом и мајчиним млеком, које нас је обоје одранило, брини се за моје сироче Милицу, ако би се мени у овом љутом рату и далеко од нашег рођеног места, што десило! Буди јој ти, браца, и отац и мајка! Бог ће те зато благословити и мом чеду срећу сачувати од погибије у овоме рату!“

Тако сеја Миросава пише ситну књигу брату своме тамо далеко с оне стране Сињег мора.

Брат јој се одзива. Не знаш из оба писма, ко кога више љуби: да ли сеја брата, да ли брат сеју.

„Нек тебе само Бог живу и здраву одржи, мила сестро, твом чеду на утеху, а мени, твом брату на радост. А што се тиче Миличине будућности и среће, и сам дан ноћ разбијам главу и мисли размишљам, како би ју удомио. Младо је дете још. Ја сваки час ишчекујем унапређење, и онда предајем наследнику своме ову лепу, храбру регименту, и онда ми иде из руку сва већа власт, коју имадох као заповедник једне граничарске регименте. — Као ђенерал и бригадир имам већу команду, ал не ону дојакошњу власт над васцелим народом у оквиру једне регименте. Имао бих красног младића, наредника, из добре, честите граничарске куће, Србина, јунака, јуче је одликован златном колајном за храброст услед битке на Кустоци. И леп је момак и скроман као девојка. Ал што ћу, кад је Милица још дете. Душан ће, то му је име, за који дан постати официром, па ето да нам дете постане официрка и „милостива госпођа“ а не мора имати кауције, ако би венчани били пре његова унапређења. Ал, и опет велим: што ћу, кад ти је јединче и љубимче још дете и иде још у школу. . . Међу тим, шиљем ти, Душана, како је лако рањен, у Београд, нек се одмори мало и исцели, и да га и ти ближе упознаш, види ћеш, како је то угледан и узорит момак. И онако имамо примирење од две недеље. Дотле ће се он опоравити и вратити, да и даље као официр своју храброст укаже. Знам, да ћеш га топло примити. Како нема мајке, буди му ти све и сва!“

Жена брже и оштрије мисли, и досетљивија је од човека. Док јој брат мисли размишља и главу разбија, шта и како — сестра му, Миросава, нађе решење загонетке. Њојзи и лакше беше. Она се чињаше, да законе не зна. Нашто да она учи дебеле књиге законодавне. — Па узмимо, и да их она знадијаше: Ти закони се тичу њене домовине испрека. А она је данас у Београду, у збегу. Она правилно припада царевини, ал данас она ужива заштиту суседне државе, а није уписана у баштинску књигу као држављанка кнежевине Србије. Она је као птица на грани.

Што мудра мајка желела, то и намислила; што намислила ево иде и да изврши. Хоће ћерку да удаје.

Душан дошао. Све оно лепо, што јој брат о њему писао, она је потврђено нашла у момку, још и сијасет других врлина. Она рече: Сад или никад.

Срећом беше у збегу у Београду и старина попа Јаша из њиховога села. Три колена је он у

селу крстио Свак живи га поштовао и љубио. И Милицу је „отац“ Јаша крстио. Оде мајка Миросава њему по крштено писмо.

„Не могу ти га дати, рече старина. Ено нам погорело село, изгорела и црква и у њојзи све књиге кад се дасмо у збег, само понесох црквени печат, ево га. Књиге „крешчајушче“ тешке су, ко би их носио, дете моје!“

„Па, оче! Ти се сећаш, кад си ми Милицу крстио. Напиши ми писмо на изуст и удари печат, па мир!“

„А Бога ти нашта ће ти крштено писмо?“

„Хоћу одиву да удајем.“

„Е е, нек је благословено. Ал Бога ти, неће ли она још одвећ млада бити? Каноничке године су дванаест доста. Знаш, дете моје, свети оци су цркву тамо далеко на југу установљавали, где је сунце врелије, и где свака биљка свак цвет, па и девојка пре цвета. Ал у нас овде је студеније поднебље При том закони наши тек по свршеној петнаестој години дозвољавају девојци да ступи у брак.“

„Па оче! моја Милица има већ петнаест година.“

„Не бих рекао! Ал ти ћеш, као мати, боље знати. Знаш, стар сам, моји осамдесет година не сећају се више добро. Дедер, помози ми, да се сетим, које ти је дете године рођено?“

„Е, па ево, како ја мерим: Сећате ли се, оче, оног сувог лета, пресувог, кад у Банату Тамиш стаде на вирове, те људи сувом ногом прелазише преко њега; лето, кад у нашем Карашу и у нашој Нери не беше ни капи воде. Тог лета је рођена моја Милица.“

„Да, да, сад се сећам, то је била 1834. година. Да, да, сад се сећам. Е, да видимо сад, колико то до данас броји? да ви'ш имаш право. Таман петнаест. Нек је благословено!“

Ја ћу крштено писмо написати. Ал, сине, мораш у царски конзулат пријавити. То је наша власт. Па онда може само овдашња парохија младенце венчати. Ја ту немам право да „чинодјејствујем.“

Пријави се Миросава са кћером у конзулату, и положи на сто крштено писмо.

Царски чиновник мерећи девојче, рећи ће: „Неће ли бити кћи ваша одвећ млада и слаба, та дете је још?“

„Застала је, господине, у развићу. Године су ту, ево крштено писмо. Одвркнуће на један ма. Бива то и код мушких и код девојака.“

Дозволу у руци, узе Милицу за руку, те кући. Ево и Душана. „Бога ти Душане, пише ми брат, да би се радовао, да нам ти у сродство уђеш. А да ли би ти радо ушао у наш род?“

Зажари се, зарумени се Душан. Као сунце кроз облаке, тако сину то питање у његову душу. За њега је и почаст и велико одличје, да је зет сестре ђенераловe.

„Мени ће, рече Душан усрдно, ступање у ваш род највећа срећа, највеће блаженство бити. Кад дођох овамо, будем од вас примљен, као да сам вам рођени син. Док бејах још слаб од добивене ране, ви сте ми превијали мелеме, Милица ми полагала облоге на врело чело, и причајући ми из свог детинства, душу блажила, да заборавим на бол и грозницу. Срце ми је вама благодарно за толико љубави. Чиме да вам вратим мило за драго?“

„Чим, сине? ево моје Милице, она те је и онако заволела, и сву ноћ сања и бунца о теби. Узми ју за жену! Рад готов.“

„Како ћу, кад је још дете, кад је малолетна.“

„Што се тога тиче, будимо без бриге: ево крштено писмо, а ево дозвола од нашег конзулата. А као дозвола од регименте, ево може служити ово братовљево писмо, теби, сине, а званично у дневној заповести, може лако изаћи у регименти накнадно и после венчања.

Сутра дан недеља, леп сунчани дан. Славе се скромни сватови, Душан и Милица буду по прописима цркве наше православне, и по народном обичају, ал до крајности скромно — венчани При ручку седе само њих троје: мати, млада и младожења. Ко ће по вино, нема слуге. „Ја ћу мати!“ Скочи Милица, узе лигву и отрчи; враћајући се кући, паде јој на памет, да је она удата, да је жена, да је госпођа наредникова, па поче од милине подскакивати и кад и кад нагне лигву и гутне један гутљај и као за што неби: она је данас млада невеста, прва личност у данашњој слави.

После подне је, још седе њих троје за столом и диване. Сутра полази Душан регименти. Диване о будућем лепом међусобном животу, о љубави и срећи.

Куц-куц на врата. „Слободно!“ Телеграм из Италије. Брат Миросавин муњом јавља: „Данас у подне Душан постаде поручником. Честитам. А ја ђенералом.“

Одговори исто вече још сестра брату, муњом: „Данас пре подне у десет часова венчани су Душан и Милица. Честитам ти, браца ђенералство. Душан сутра полази теби.“

Ал сад долази врхунац мајчине мудрости. Миросава је јунак жена у свачему. Па на свашта мисли, и брзо извршује.

Пао је сутон на земљу. Пошље мајка ћерку

у дућан, да нешто купи, почем је измерила, да ће ова четвртина часа и дуже требати за повргагак.

И сад узе зета на исповест.

„Душане сине, сад да ти кажем, вељу тајну срца мог: Милица није још дорасла за брак. Њој је тек дванаест година, пре две недеље их је навршила. На тебе не пада ни коіа кривица; на тебе не, нити на мог брата. По закону је све у свом реду, власт је дозволу дала. Па мир

Ал, чедо моје, мајка к'о мајка. Мени је до мог чеда од срца. Милица ми је још неразвијена а и млађа. Обреци ми, сине Душане, дај ми часну реч као официр, да нећеш ми Милицу одвести у свој дом, и истргнути ју из мајчиних наручја, док није она навршила своју петнаесту годину!"

„Ево моје речи. Дајем ти ју мила мајко!"

Знала сам ја да си ти племенита срца. Зато ево потпиши ми то своје заветовање у овоме писму!

Душан потпише, и удари свој печат.

Сутра дан отпутује новоженик, младу остављајући по погодби мајци.

Млада је плакала, ал се детињасто брже утешила.

Плакала је млада још ради другога нечега, што изби, тек кад јој „човек" и војно оде, на површину.

„И тога чуда мати, невидех: сватови без сватовца. А што непеваемо га?" Запита Милица чисто плачним гласом."

„Не плачи чедо моје! Ти си још одвећ млада, дете си још."

„Мати, како могу ја дете бити, кад сам венчана жена; незаборави, да сам ја сад „Милостива госпођа"

„Јеси чедо. Неможе ти нико одрећи. Ал утеши се! Сватовца ће бити. Певаћемо ми „одби се грана од іоргована" док прођу три године

„Ју мати, па зар ја не бих умела водити кућу? Зар ти не помажем већ од јутра до мрака при најтежим пословима? Могу ја већ и највећом кућом владати, небрини се ти."

„Нашто дакле да ја чекам, на „сватовац" још пуне три године? Ја нећу да чекам."

„Ти ћеш да чекаш, јер и онако ти је муж у рату, и Бог зна, кад ће се овај окончати. Напослетку, ти ћеш ваљада своју мајку слушати?

Слушаћу, док ми мој Душан не дође; па онда морам њега сматрати као свог старешину и слушати га. Тако јуче свештеник при венчању рече.

Из овога се види, да су се у Миросавиној кући односаји пореметили између мајке и кћери. До јуче још дете, данас се она осећа, осећа као официрка.

*

Пуче глас није прошло ни три месеца од Миличина венчања, о миру. У Италији победила цесарска војска, те бречен противник молио и добио мир. У домовини победила цесарска војска, у којој и српских јунака саучешће допринашаше к миру.

Не прође ни година дана, а граничарске регименте вратише се у домовину Наши бегунци беху се већ одавна повратили.

На крилима љубавним долети Душан својој женици. Ал шта би с Милицом! Где остаде оно нежно дете? Ово је једра, висока, крупна девојка. А лепа је, лепа, као вила Равијојла, као сунце. Ово је развијен ружин пупољак, који мири девојачким миомиром, који се год њему приближи.

У души Душановој чудновате мисли се изродише. Ово је моја по закону жена. При том дивно развијен цветак. Ја ћу њега да пресадим у свој перивој. Тамо је њему место.

После обеда, поведе Душан озбиљну реч са пуницом. Милица, по његовој жељи, присутна.

„Мати! рећи ће он, ја велим, да је моја Милица већ савршно развијен пупољак, што ви стависте лане као услов, и мислим, да ја данас поведем своју жену својој кући."

„Зете, рећи ће пуница, одсудно и оштро, од тога нема ни разговора. Ти знаш, да си се својом официрском часном речи усмено и писмено заветовао, да ћеш ми дете пуних три године оставити. Две године, има још да се чека"

Душан се обрати својој жени: „Шта ти велиш, Милице?"

„Ти си мој муж, ја твоја жена. Твоја жеља мени заповест."

Сад се мати осу, пуна гњева и раздраге: Ти неблагодарно створење! Зар је то хвала мајци, што те је отхранила и од зла бранила, и што си тако дивно створење постала! Ја међу тим непопуштам, док је мени писма, док је мени твог завета у руци, недам кћери да иде из куће"

„А ти ћеш се, Душане, мало предомислити, да ствар до крајности тераш. Јер знај, ако ми ти дете отмеш, и кући одведеш, ја предајем власти твој писмени завет, па онда две твоје кривице: гажење дане речи, и — и — венчао си се са дететом испод законских година, и к тому још без дозволе твог заповедништва."

„Ово је моје последње. Сад радите, што вам је год драго!"

Оде мати, осташе Душан и Милица као окамењени

„Шта ћемо сад, Милице? Мати у овој њеној [illegible]рости, канда не мисли ни дана од уговорене две [illegible]ине да попусти. А искрено, да ти исповедим, ја без

тебе не могу да живим! Ја без тебе неидем кући, па ма те украо и отео од матере.“

„Шат неће доћи до те крајности. Помисли само те бруке у народу, да је муж жену мајци отео, шта свет да рекне? Показиваће прстом на нас, где нас год сретну људи. Чекај мало. Нисам ја бадава мајчино дете. Нек ми није мати сама одважна. Које ми је урођено, које сам научила од мајке. . . Сад ћу ја доћи . . . .“ оде у другу собу. Ево је дође опет. ‚Мати прави ред у кујни у својој ћутини. Она је оно злогласно писмо једнако држала у огледалу закључано Отпре, као и данас заборавила забравити, те ја читах твоју обвезу. Кад је мати умела пред попом да ме начини за три године старијом умем и ја бити одважна, и —

„Ево то писмо Па да се некаже, да си ти или да сам ја, свако за се тај преступ учинили, ухвати ти писмо за један крај, а ја ево за други“ — ррц — дужом лист поцепан. Повикаше обоје у глас: „заједно смо криви, заједно ћемо и да опраштамо!“ те се муж и жена загрле и слатко изљубе, и седну на кола, те својој кући.

И дан данас сладак брачни живот воде, кућа им пуна деце, красне, благообразне и богуугодне деце. Наравно сад већ све то ожењено и поудавано.

Мати као мати, кад виде, шта врагови учинише, а она се брже одерди, те ћерци трећи дан у походе са погачом у торби. Да ко би унучад љуљао и гледао, да нема ње, да се није одердила! Тако она деци одговараше, кад би јој ова причала, како су писмо уништила.

ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА ИЗ ФИЗИКЕ.

Од Стевана Миловановa.

О ЗВУКУ.

I. Предавање.*)

1. *Шта је звук?* На ово питање одговорићу вам са неколико примера: Ударим руком о сто – чујем нешто; бичем пукнем — чујем; пљеснем рукама, вучем прстом по клупи — увек нешто чујем; превучем гудалом по жици — чујем леп глас; ево овом виљушком ударим о сто, па ју принесем увету — лепо звучи; ево духнем у ову фрулу — чујем глас; по дирци на клавиру ударим — опет чујем Могао бих навести још много и много примера, где све нешто утиче на ухо наше, јер иначе не би могли чути ништа.

Све што утиче на ухо наше зовемо звуком. Наука о томе зове се страним именом *акустика;* ми кажемо *наука о звуку.*

Акустика је новија наука па ипак за нека правила у њој знали су људи још врло давно. Знали су за та правила не само учевни људи него и најобичнији и најпростији. Законе ове нису знали баш исказати у слогу научну, али су их знали употребити. Помислите само, да л се баш znade, кад је почела песма и свирка а у певању и у свирању долазе већ правила и закони, који се данас уче у акустици. Практична страна у акустици развила се куд и камо раније него сама теорија. Није то никакво чудо, јер мање више свуда почиње пракса пре но теорија. Шта више многи знају да законе практично употребе а закона тих и не знају; немају ама баш ни појма о њима. Ено пастира код оваца, где свира у фрулу, баш лепо извија, све везе, шта више он и прави своју фрулу а закона не зна, како треба; он зна, како ваља удесити, јер је тако чуо. али за што, то не зна. Ено свирца, где свира у вијолину, а нота никад ни видео није, тако исто вешто и лепо, као и онај, који је са нотама вијолину учити почео. Зар се Словак, који ће за који дан продавати фруле и по нашој вароши, разбира баш много у акустици? Боже сачувај, ал он за то опет уз друге јефтине дрвенарије прави зими и фруле и у пролеће иде из куће у кућу, свира какву особиту ноту, — продаје тако дрвени еспап свој.

Спомињем, да је још у шестом веку пре Христа развио Питагора са својим учеником једним доста опширно законе у музици.

Чусмо, шта зовемо звуком, но

2. *Како постаје звук?* Ево простог дрвеног лењира; добро га утврдим на једном крају, у ове кљеште, па онда га горе тргнем. Лењир се брзо миче тамо и овамо али се даде и нешто чути — имам звука. Ево затегнуте жице, ухватим ју по среди, нешто ју дигнем и онда спустим, она се брзо диже и спушта и ја чујем неки звук, догод се жица миче. Донео сам вам и ово стаклено звоно; метнућу у њега чиоду, па ћу звоно прстом ударити, да даде од себе звук — догод звоно јечи, чује се, како чиода ситно у њему игра. Узећу и виљушку. па ћу је ударити о сто, да зазвучи те ју онда лагано принети овом звону, — чујете лепо како игра по звону; могу ју лагано принети и зубима — она игра и по зуби. Још ћу вам једно показати, пре но што кажем, како звук постаје.

*) Држано 20 фебр. 1892. у девојачком друштву у Н. Саду — Увод је испуштен.

Ову стаклену плочу добро ћу у кљеште за сто утврдити, посућу ју за тим песком те јако гудалом превући. Шта видите? Чим плоча почне јечати а песак по њој скаче, догод се пак никаква звука не чује, песак је миран.

У опште дакле примећујете: где год чујемо звук, можемо видети, ако боље пазимо, да се све дотле тело миче, догод се звук чује. Док неко тело звук од себе даје, дотле се оно и миче. Мицање је ово неко особито: овамо онамо, овамо онамо, баш као оно и код шеталице у сату на зиду. Овако мицање или кретање зове се у физици латинским именом *осциловање* а српски кажемо већином *таласање* а неки кажу и *трептање*. Док се тело макне тамо и амо начини један талас.

После свега овога можемо на горње питање овим речма одговорити: *звук постаје таласањем тела* или: *тело даје од себе гласа, догод се таласа.*

Но овде се морам мало вратити и на прво питање: шта је звук? Оба ова питања не могу се оделити лако и наука их и не одељује. Данас и нема управо два питања, да се дозна шта је звук Данас је то једно питање а одговор је исти. Питали ми: шта је звук, а питали: како постаје звук — одговор је: звук је таласање тела или звук постаје таласањем тела. Дакле одговор је потпуно једнак: таласање тела свакојако је ту.

Па зашто сам ја узео два питања? Да вам и то кажем: у пређашњим књигама обично су узимали оба питања, као да кажу јасније, шта је звук. Да дакле мало учиним по вољи тим старијим писцима а уједно да и мени буде јасније вами рећи, шта је управо звук, да ме дакле боље разумете и да лакше схватите ово друго питање, које управо и јесте право научно питање.

Кад узмемо, да се свако тело састоји из делића и да се сви ти не заталасају у исти мах, намеће нам се питање, како изгледају таласи свију појединих делића у гомили. Ево и ту кратког одговора: ову врпцу свежем једним крајем о куку у брави, други крај ухватим, али врпцу прилично отпустим, те онда дижем крај у руци горе доле, — ето видите лепо, како изгледа таласање читаве врпце или читава низа од делића, који тело праве: врпца се вије као оно змија што кривуда, кад по земљи пузи.

И таласи на води показују нам, како изгледају таласи многих делића, што су један до другог. У мирну воду у широкој чинији каквој спустите прилично из близу какав шљунак или што друго теже: вода се диже горе доле и таласи се разлазе исто овако као и код ове врпце. Сама вода никако се не разлази но тек њено таласање; о томе ћете се уверити, чим метнете какво дрвце на воду: дрвце иде само горе доле а никако даље са места а то значи, да водени делићи не мичу се даље од места где таласање почиње него иду само горе доле. А то је исто и код врпце, само се тамо не види тако лепо.

3. Познато вам је, да звук чујемо и издаље и издалека. Не морамо ухо наше наслонити на тело, што звучи па да чујемо. Свакојако сте у праву, кад ме питате:

Како допире звук до нас? Замислите лопту од гумиластике празну, па нека се она свуд у около једнако скупља и шири. Знате, да је око лопте ваздух, те по томе, кад се лопта скупи, ваздух се мора ширити — он је ређи; кад се пак лопта рашири, потисне ваздух, скупи га — он је гушћи. Видите дакле, да се таласање у лопте преноси на ваздух око ње и — лоптино таласање у ваздуху показује се у оним ређим и гушћим слојевима ваздушнима Ваздух се ту непрестано миче овамо онамо и — он се дакле таласа. Кад би замислили, да се лопта врло брзо миче те да је кадра дати од себе гласа, онда би се и ваздух врло брзо разређивао и згушњавао: лопта би давала звук а ваздух би га преносио и у наше ухо доносио. Ваздух дакле преноси гласове ал никад их не мења, донесе их онако верно и истинито, како их чује; да их пак увек слабијим гласом исказује, што смо даље, знате већ а ја се надам, да ћу на то доћи у овом првом предавању о звуку.

Да би ме боље разумеле, навешћу још један пример, па ћу вам онда и сликом показати. Звоно звони; оно звоно, што скупља верне на побожну молитву; оно звоно, што оглашује свечане моменте у светој литурђији; оно звоно, што јавља, да је хришћанска душа одлетела богу на истину; оно звоно, што испраћа својим звуцима хришћанско тело до вечне му куће; — ено звона и других, где звоне у другим приликама. Свако звоно таласа се и ми га издалека још чујемо и крстимо се као побожни хришћани; таласе дакле у звона мора и овде ваздух преносити и то управо онако, као што би преносио лоптине таласе, само што то није тако свуд у около, него тек онако, како се звоно цело креће. Ево овде у овој књизи*) имате то и нацртано: лепо се виде шири и гушћи слојеви ваздушни а у среди је звонце. Тако треба да изгледа око звона, кад звони и кад је вадух свуда једнако густ, није ли ваздух једнако густ, није баш сасвим овако али није велика ни разлика.

Таласање код ваздуха и код другог којег тела кад даје звук, није увек једнако Ето баш звоно,

*) Müller-Pfaundler Physik und Meteorologie I.

његови делићи иду овамо онамо а код ваздуха су слојеви гушћи и ређи. Има дакле две врсте таласања: прво, где делићи иду овамо онамо па дакле и кроз место, где су некад мирни били, и друго, где имамо гушће и ређе тавание. Прво *таласање попречно* (transversal) је а друго *уздужно* (longitudinal). Тело се може таласати или овако или онако, само ваздух се таласа увек уздужно. Кад какав прут — морсковачу, тарете прстима горе доле, да ће висок и танак глас, а он долази сада од уздужног таласања.

Не преноси само ваздух звук; звук може преносити и свако друго тело но ваздух најчешће, јер га највише и свуда имаде.

Рекох вам, да тела таласањем дају звук; рекох вам даље, да тела, а особито ваздух, преносе тај звук, па опет, кад у људи не би било ушију, не би ништа чули: глухом бадава ћеш викати, колико ти грло доноси, он те неће чути; могу топови пуцати а он се и не обзире и ништа и не разбира.

Да дакле дођемо до физикалног појма „звук“ мора бити тело, које ће звук пробудити, мора бити тело, које ће га примити и спровести до центрума душевног нам живота.

Свако тело може звук дати, свако га може и преносити а примити само здраво ухо.

Сад би требало, да вам говорим о ова три фактора, од којих зависи звук, но то нећу сада чинити. Именито о произвађачима звука и о уху говорићу другом приликом, ако ме усхтете још кадгод слушати; овом приликом рећи ћу још нешто више о преносачима звука.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРАВАЦ САВРЕМЕНЕ ПРИПОВЕТКЕ И СИМО МАТАВУЉ.

Написао Јован Храниловић.

(Наставак.)

У језгри дакле нема правога идеализма без реализма нити правога реализма без идеализма. Реалистичка и идеалистичка књижевничка школа по својем суштаству једно су те исто: оно, што им даје право на оделито посебно име, то је њихов манир, њихов начин; један део њихове вањске форме.

Ко ће онда замерити Пјер Лотију, што су за њега имена разних књижевничких школа тек фразе без праве садржине, које он од реда исмева. Преда мном је красна расправа Капф-Есентерова: „Народни реализам у новијој књижевности“, коју је неко врло лепо и на српски (Браник г. 1892 бр: 26—27) превео. Ту се врло духовито доказује, како је реалистички правац у књижевностима свију народа ударио народносном стазом, те како баш тај његов народносни колорит и јест разлогом, да је модерни роман, односно приповетка, тако велики фактор за културни народни развитак; он је ступио у службу сувремене истори е. „Његов развитак још никако није довршен, он се налази у стадиуму врења, зато и није чудо, што пушта толике мехуриће, који се брзо губе у ваздуху.“ Границе међу романом и приповетком, услед тога што је реалистички правац превладао, постају све мање, а то је и сасвим природно, јер реалиста не пише заокружених фабула, којима почетак, средина и свршетак мора бити према апстрактним прописима и правилима удешен, већ он, знајући, да у реалном свету нема заокружене фабуле, више посвећује пажње карактеристици, психологији и опису, него заплету и расплету неке заокружене фабуле. Тако онда за имена: роман или приповетка постаје меродаван тек обим дотичнога приповедачкога саставка. Тако је реалисти остављен широки пут у техници приповетке; његов песнички инстинкт неће му и онако дати заћи на странпутицу. Лемермајер, оцењујући Тургењева, нарочито истиче, да су оно најслабије приповетке, где се пази на заокруженост фабуле, а занемарује се карактеристика. Ни Брандес у својој студији о Тургењеву нигде се не бави анализом фабуле његових приповедака. Темељна правила приповетке: доследност карактеристике, епски карактер, симетрија архитектонике појединих делова, захватање „in medias res“ одмах у почетку, мирна средина, не пребрз ни прерастегнут, ни патетичан свршетак, остају темељна правила и у реалистици. Исто тако је и манир реалистике многостран. Нека то никога не буни, што велики руски романописац Гончаров осуђује аутобиографски начин приповедања; то он чини једино зато, што се аутобиографски начин приповедања у истину једва подноси са романима онако великога обима, као што је његов „Обломов“ и „Вјерина љубав“. Код правих реалиста имаде разних манира, и они сви удешавају манир према предмету своје приповетке. Новела и новелета некако као да ишчезавају у мо-

дерној приповедачкој књижевности, а баш новела носи своје име од тога, што приповеда сувремене догађаје, те што својом језгровитом и духовитом краткоћом пикантно делује. Добра новела прича у ситуацијама једнога рода само један занимив догађај те више пази на заокруженост фабуле, заплета и расплета, више је вештачки изведена, него приповетка, којој су у том слободне руке. Чини се, да будућност припада не ни прекраткој, а још мање предугој приповетци; „juste milieu“, блажену средину, чини се, да је погодио Ги де Мопасан, тај љубимац госпођа и госпођица, које пуним правом воде велику реч о добром укусу, јер је и то једно од поља, на којему у укусу оно предњаче мушкарцу, како им то и Пјер Лоти признаје. —

*

Приповедачка књижевност код Срба и Хрвата имаде своју посебну историју, која стоји у уској свези са историјом нашега народа, ако и није увек резултат савременога нам културнога развитка и огледало домаћих прилика. То нарочито вреди за приповетке из социјалнога, нарочито грађанскога друштва; зато и њезин уплив на опћи културни развитак није још тако велик. У приповеци из сељачкога, понајвише локалнога живота имадемо ремек дела, нарочито у новије доба, од Адамова и Веселиновића, али сада као да су форме тих локалних слика исцрпене, те се опетују у све локалнијој, воденијој форми. За чудо је, да су махом све те приповетке локалне боје; ти не ознаке васколикога сељачкога нашега сталежа или не постоје, или се још није нашао вештак, да их похвата у једној или у више монументалних слика. Врло сретан, наче јединац у том погледу је Лаза Лазаревић у дивним својим причама, том вештачком огледалу типних ознака правога живота онога елемента, који зовемо: народ. Код њега је више типна него локална карактеристика, индивидуум је дете општих прилика. Темељне црте народне душе, истоветне са темељним цртама човекове душе у опће, са нијансама народнога карактера, тако су вешто истакнуте, да нам се чини е су те особе Лазаревићевих приповедака: наши стари знанци, и све те ситуације и сва душевна расположења, да су баш нама из душе повађена. —

Специфичне форме нашега грађанскога живота и друштва још су слабо развијене, и зато ми и не можемо да имамо савршених приповедака из нашега грађанског живота, са типним ознакама онога, што је баш специфично наше. Етнографске, локалне боје разних грана нашега народа са локалним психолошким особинама, са пластичним групама, и правом индивидуалношћу имају два вешта радника у домаћој модерној нашој припеведачкој књижевности, код Хрвата: Шандора Ђалскога, код Срба Симу Матавуља. Док се Ђалски креће по питомим брежуљцима свога Загорја, међу типовима малих загорских племића предожујскога доба, дотле га ми управо у сласт читамо, баш као што нам је и наш Симо најмилији, кад нас води по својој далматинској приморској крши, по сликовитим херцеговачким планинама, по обалама сињега мора, по тесним сокачићима старих далматинских градова. Могао бих ја ту говорити сада и о другим српско-хрватским савременим приповедачима, да докажем, како је и код нас ударила приповедачка књижевност реалистичким народносним правцем, како јој се било борити, пошто је већ раскрстила са романтицизмом, са зло схваћеним веризмом, којем још и данас робује перо гдекојих младих талената. Али овај пут хоћу да говорим о једном чистом модерном нашем домаћем реалисти, у најбољем значењу те речи, који је већ од почетка имао свој јасан програм, потпуну спрему, несумњив редак, велики посматрачки дар, душу, пуну праве здраве поезије, одличну дикцију и угодну спољашњу форму, који није доселе ни један пут зашао на странпутицу, хоћу да говорим о приповеткама Симе Матавуља, нарочито о његовим најновијим књигама приповедака: „Са Јадрана“ и „Из београдскога живота.“

*

Биће неких десет година, што се у српској књижевности појавио својим приповеткама Симо Матавуљ, а данас можемо с пуним правом рећи, да му је у том кратком времену пошло за руком, стећи себи уз Лазу Лазаревића име најбољега реалистичкога приповедача на словенском југу. Обиљем свога рада, разноликошћу предмета и боја и крајева, које слика, он је наш најсвестранији приповедач, и што се његових описа појединих крајева и етнографско културних слика тиче, он се може сматрати као узор пејисажиста. Није ни чудо, да је ради тих врлина свратио на себе позорност књижевничких кругова изван граница своје отаџбине, да га једнако воле читати у српским и хрватским круговима. У најновије доба преведена је његова приповетка „Ново оружје“ на шведски језик од познатога књижевника Јенсена (Јонсна), па сад то исто дело превађа на енглески: S Crooms. Ја сам уверен, да ће за коју годину приповетке Матавуљеве бити управо тако познате у страним европским литературама као што су познате приповетке Шенопине у ческој, француској, пољској, немачкој и талијанској литератури, и као што је и Ђалски нашао превађача својих приповедака на пољски и чески језик. Досадањи рад Симе Матавуља доказује закон

познавачу књижевничке продукције, да је Симо готов књижевник, у кога је неисцрпно врело за даљи му књижевнички рад. Он ради по сталној основи и зато неће сустати. Највећи разлог тако солидном књижевничком раду је то, што је Симо ступио на књижевничко поље као зрео човек, а већ први његови радови нису тек плашљиви покушаји, већ дела зрело заснована и сигурном руком изведена.

Већ прве му приповетке, из приморскога и црногорскога живота, носе оно маркантно обележје, којим се Сима одликује измед осталих књижевника: мирно, сликовито, реалистично, објективно описивање, језгровит, лапидаран штил, ведар, природан хумор, осећај, не директно и субјективно изражен, већ прелит у особе и ситуације, које описује, кратак али сигнификатан опис слика из природе, изврсна карактеристика, сигурни потези, несумњива боја, а нада све прекрасан језик, понекле само необичан ради употребе већином добрих локализама. Симо је велики вештак у избору згодних момената из народнога живота, у којима се очитује права карактеристична особина онога краја и скупине људи, који су баш предмет његовој приповести. Око тога згоднога момента савије он згоде и плетиво своје приповетке тако, да баш видиш, што је баш главно тежиште поједине му приповетке. Догоди му се додуше, да гдегде око сувише по обиму незнатнога момента проспе толико светлости карактеристике, описа и групирања, да сама идеја некако исчезне у тој сјајној опреми као капља ванилије у великој чаши друге течности, н пр. у приповетци: „Ђуро Кокот“; али зато у другој приповеци кроз све величанствене делове њене, као кроз призму сунце, просијава те у сто разних боја прелива увек све већим чаром једна на око једноставна и незнатна цртица народне особине, као н. пр. у приповеци: „Учини као Страхиња“, у тој прекрасној епопеји у прози: идеја четовања. Значајни су наслови Матавуљевих приповедака. Они одају згодан мотив, који је поједину му приповетку изазвао.

(Наставиће се.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— Од г. Вељка Радојевића примили смо ове врсте, као одговор г. Манојлу Кордунашу на његову књижевну оцену: У 12. бр. овогодишњег цијењеног „Јавора,“ увео је г. Манојло Кордунаш у обрану своју II. књ. „Срп нар пјес. слијепца Раде Рапајића,“ о којој сам свој суд изрекао у 6. и 7. бр. истога од о. г., као што је већ познато поштованим читаоцима.

Да видимо прво како г. Кордунаш обара мој суд о дотичним пјесмама и како износи „у кратко право стање ствари.“

Читајући 7. бр. овогодишње „Босанске Виле,“ наиђох на „Књижевно писмо“ г. Кордунаша, којим напада на Književnu Smotru односно критике у њој на своју II. књ. „Срп. нар. пјес. слијепца Раде Рапајића,“ гдје се, између осталога, такну и мене, ријечима: „Мој обичај није, да би се за сваку јавноме суду противио, а тешко бих се игда наканио одговарати на какву надри-критику, особито онаковијех критичара, који прије суд о књизи стварају, него су је и разрезали, као што се то мени већ десило с мојом I. књигом „Срп. народ. пјес.“ пр. год. у „*Јавору*.“ — Пошт. читаоцима „Јавора“ јасно је, да сам ја ту књигу оцијенио; јасно им је да сам је разрезао и прегледао прво него сам о њој говорио, по што сам споменуо њене пјесме као варијанте пјесама у Вука и другијех скупљача, да их могу лакше наћи ради примјене, а уз то им је јасно да сам је и *похвалио*.

Читајући, дакле, дотични бр. „Б. В.,“ помишљао сам: Боже мој, у каквом ли се огњу налазио г. Кордунаш, кад је прочитао моју оцјену на своју II. књ. нар. пјес., коју сам аналитички приказао у колико је то сама суштина ствари захтијевала.

Све оно, што је г. Кордунаш написао у свом „одговору“ о *Срикињи* и о *Влахињи*, не ћу узимати у претрес, е није од потребе а имам обзира и на простор цијењ. „Јавора.“ Сад смо га разумели, и ако на први мах, из дотичне књиге пјесама, не могосмо схватити праву суштину ствари о поступању с *Влахињом* и са *Срикињом*, а по што нам то у свом „одговору“ *мало боље* коментарише, потпуно се слажемо са госп. Кордунашем. „Свето писмо“ даде се разнолико тумачити, па опет свако тумачење је основано, што би се могло казати и за дотичне двије формуле о *Срикињи* и *Влахињи* у поменутој књизи.

Но сад да пријеђемо на што друго, е све ово о *Срикињи* и о *Влахињи* не односи се ни најмање на суштину самих пјесама, на њихову вриједност, као такође ни све остало, што слиједи.

Пазите само како сам насио у дотичној оцјени и шта је свега наслагано у дотичном „одговору“ г. Кордунаша. (Вирам своја главнија *насијеђања*.)

„За овијем што наведох — вели, г. Кордунаш — извалио је г. Вељко Радојевић неколико својих фикција, од којијех ћу споменути само оне, које се на књигу однашају. За тим износи једну, бива: што сам казао, *да су Рапајићеве пјесме према Вуковијем, као кукољ према шеници*, чиме сам — по мишљењу г. Кордунаша — издао себи свједоџбу сиромаштва; па ми додикује: *Доказ* темељни *доказ*, драгости моја, па онда: „поклањајемсја“ Ваља да би хтио г. Кордунаш, да препишем по читаву пјесму из његове и из Вукове збирке, па тек онда да виде пошт. читаоци „Јавора,“ да су, пјесме г. Кордунаша према Вуковијем, као кукољ према шеници, ја сам имао на уму: своју дужност, углед нар. пјесништва и пошт. чит. „Јав.“ који су, потпуно сам увјерен, задовољ-

ни с мојом оцјеном, у којој сам се најпажљивије држао истине, кад сам свој суд изрицао, који сам поткријепио приличним бројем стихова из двају трију пјесама, а пред тијем казао: да тај исти примјер вриједи и за све остале поменуте варијанте туђијех пјесама. Да је тако, свак се увјерио, ко је ма и у колико узимао у претрес дотичне пјесме.

Прескочићу читаву хрпу апотеоза г. Кордунаша а прећи ћу на њешто „наисмјешније" за г. Кордунаша у мојој оцјени, бива: гдје сам казао да „не бисмо много изгубили," да је г. Кордунаш изоставио из дотичне своје књиге 31 пјесму. Још нас пита г. Кордунаш, и то тако иронично: „Али на основу чега, да изоставим те пјесме?" На што, дакле, тако питање, којим се ни најмање не задовољавају пошт. чит. „Јавора," који су виђели: *на основу чега.*

Сад чујте с ког су нам гледишта *потребитији варијанти, него ли пјесме изворне.* „Та што може помоћи лакше доказати истовјетност, народну егзистенцију читавога народа српскога, ако не износање вриједнијех, а сличнијех пјесама из различитих крајева српских. Срп. нар. сличне пјесме (варијанти) казују да смо сви и свуда једнаки, да смо Срби" — вели г. Кордунаш у свом „одговору." Ето видите чиме би оправдао себе г. Кордунаш, ама и кад би моја оцјена била на свом мјесту. Без варијаната, дакле пропадосмо! Да је то само мало боље образложено г. Кордунаш, одобрили бисмо му; а тако. Замолио бих г Кордунаша: нека се потруди до у Боку Которску, гдје ће накупити пјесама — Вуковијех варијаната — више, него ли их има у објема његовим књигама и тиме показати Бокељима: да су Срби!!.. Овдје би се могла згодно примијенити она Кордунашева: risum teneatis...

Да видите шта још смета г. Кордунашу у мојој оцјени, бива, шта му је у њој смијешно. „Ту се г. Вељко Радојевић циллтнуо неграпно, те од једном тумачи: како су пјесме слијепца Рапајића али ништа друго него копија (!!) Вуковијех и др. Молим преставите себи: *копија!..*" тако вели г. Кордунаш; за тим, наводи моје ријечи из дотичне оцјене, којима сам казао: „да нијесу изгрђени многи стихови из појединих пјесама г. Кордунаша, могло би се рећи, да су поново одштампане пјесме Вукове и осталих скупљача." Г. Кордунаш, дакле, тумачи буквално сваку ријеч, не рачунајући на њено опширније значење; метафоре су код њега: „амин у оченашу" Мисли да је тијем опровргао што из моје оцјене! За тим г. Кордунаш тумачи: шта би се имало разумјети *копијом* једне пјесме; и знајте, да о „копији" не би било ни спомена у мојој оцјени, да сам само под том ријечи подразумијевао *само*: „дословце вјерно преписану пјесму — тако, да јој не мањка ни једна ријеч, ни једно словце, ама ни један знак од интерпункције из оригинала." Но ја то нијесам радио — ја сам *копијом* подразумијевао само: *сиже* њено, без икака колорита, дакле: костур без меса.

Ето то је у главном обрана г. Кордунаша.

Пред свршетком велим: није ми стало како су господа разумјела моју оцјену на дотичну књигу пјесама, по што: ко се иоле хтио да освједочи о правичности моје оцјене, томе је иста добро дошла, али то сам опет урадио (пошље дуга устезања) ради самог г. Кордунаша и његових пријатеља, који га „принукаше" на дотични „одговор."

На свршетку нек ми се не замјери, што не ћу узимати у обзир никакве будуће приговоре г. Кордунаша; а ако је по вољи коме другоме, коме у истини лежи на срцу напредак срп. нар. пјесме, нека затражи од мене опширније потврде, за све оно, што сам навео у дотичној оцјени; те тако ћемо самим цитатима стихова из дотичних пјесама развести на дуго и на широко — што је и г. Кордунаш, види се захтијевао — да ако би се барем тијем задовољио г. Кордунаш и његови пријатељи. Но свакако добро би било, кад би когод трећи „непристрастни" овдје посредовао, како би се отклониле рђаве пошљедице по срп нар. пјесму — Још ћу замолити пош. читаоца: нека прочита приказ дотичне књиге у 3. бр. овогодишњег „Стражилова," у рубрици „Књижевни прикази," гдје ће наћи укратко илустрирано „право стање ствари."

У Херцег-Новоме, 11. априла, 1892.

== Прошле године је у Турчанском св. Мартину изашао други део *словачких народних песама*; те су песме скупили пријатељи словачких песама. Први део угледао је света год 1890. Нису ово прве збирке словачких песама. Шафарик, Срезневски, Колар, скупљали су такве песме још у првој четврти овога века, а велико дело Словака Људевита Штура о народним песмама и приповеткама словенских племена превео је на српски Јован Бошковић. Затим се у Словака дуго нису купиле народне песме и тек с оснивањем „Словенске Матице" почео је живљи рад. Тада је изашао „Зборник". Кад је словачка Матица укинута, скупили се родољуби, и они издаше сад ове две збирке.

== **Слике Павла Јовановића.** „Видело" јавља ово: Ономад је у Лондону отворена галерија слика за продају. У том изложбеном салону покрај слика француских сликара Фламенга, Бугероа, и угарског сликара Мункачија (сва су тројица изложили и ове године своје слике у париском „Салону") изложио је своје радове и Паја Јовановић. Енглеска штампа тако је симпатично пропратила Јовановићеве слике, да су му изложени радови убрзо распродати. Часопис „The graphic" доносећи своју оцену изложених слика, за Јовановићеве радове вели ово: „Инглеске и стране слике на пролетњој изложби у Haymarket, бр. 5 добро су одабране и ако их ове године има знатно мање но обично, намештене су тако лепо, да посетилац може лепо да посматра сваку од њих. — *Бој йетлова*, слика П. Јовановића, како изгледа врло је веран снимак из провинциског живота у Србији. Петлови, који се боре, очевидно без икаквог вештог оружја, имају силину покрета и насликани су ванредно добро. Сељаци у своме питореск оделу, који с дивљом радошћу на лицу посматрају очајну борбу петлова, изгледају са свим као живи. На једној мањој али више пријатној слици *Доколица*, уметник је израдио са много изразне вештине једног српског војника како мирно пуши на лули у караули " Ово је на сваки начин врло повољна оцена која излази испод пера референту, који има пред собом највиђеније уметнике европске. Међу тим има нешто, чега нам је увек жао, кад год читамо о сликама Јовановићевим. То је његова немарност према нашем свету, који није видео још ни један његов оригинал. Надали смо се, да ће Јовановић приредити ма како малобројну изложбу својих слика — јер су му многима купци са далеког запада и преко океана — после његовог избора за члана наше академије. Али то не би. Надати се да ће то учинити бар ове године

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 20. У НОВОМ САДУ 17. МАЈА 1892. Год. XIX.

МОЛИТВА БОГУ.

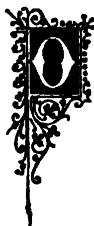

, свевишња сило, у подножју трона,
Са ког' слава твоја васеленом влада,
Где се вију хвале неброј милиона,
Очајноме од куд сливају се наде.
Пред престолом твојим, чуј молитве моје;
Мог' анђела милог што дарова мени,
Да ме вечно сећа на милости твоје,
Непобедном руком чувај и осени!
Тај невољни цветак, из вртова рајских,
На суморној земљи нек весело цвати,
Као мирис благи са ружица мајских
О, свевишњи, твоме робу не ускрати!

А кад часак дође да јој душа мила,
К'о у јесен ласта, летне другом крају,
Ти нас оба прими сред твојега крила
Нек и тамо цвати у мом загрљају.

Београд 28. Априла 1892. г. **Драг. Ј. Илијћ.**

ДНЕВНИК ЈЕДНОГ ЗАБОРАВЉЕНОГ ПЕСНИКА.

Саопштио Дан. А. Живаљевић.

(Наставак.)

1855. године Јула месеца покренуо је „*Ратар*, новине за господарство, радиност и трговину.“ — Свет Вуловић у своме „Бранку Радичевићу“ (Глас XIV. стр. 168.) вели да је овај лист са првим бројем престао излазити, међу тим Ст. Новаковић у својој „Библиографији“ помиње „Ратар“ и у 1856 години, те одатле излази да не стоји Вуловићева напомена.

„Осим свега тога 1849. дјеиствовао је он неко време као помоћник при учредничеству онда излазећи новина „Напредка“ и касније „Позорника Војводовине Сербие.“*) — После његове смрти остадоше му рукописи даљих свезака „Пољодељства“ и „неки материјал за економически календар, који је 1857. намеран био печатати.“**) — Рукописе

*) Програм стр. 38. — **) На истом месту.

ове од удовице покојникове откупио је патронат карловачке гимназије.

Као што се види Славко Златојевић био је доста плодан писац; али сав његов рад у књижевности није оставио никаква трага. Списи његови (не говоримо о преводима) заборављени су онако исто као што је и он сам заборављен, а песме његове ваља да су биле заборављене и за његова живота. Томе се није чудити. Да се Златојевић са својим песмама раније појавио, нема сумње, оставио би трајнија спомена у књижевности, јер је своје песме певао лепим и чистим језиком, захватајући га са свежег извора српских народних песама. Али се он појавио после Бранка и Његуша, па се у њином сјају изгубио и заборавио.

Проф. Вуловић овако пише о Златојевићевим песмама: „Као песник Златојевић је слаб песник. — — У песмама његовим више се виде речи но мисли и осећања. Ово двоје, и где га има, изгубило се у изразу, не за то што је израз одвећ китњаст, већ што је таман и врло често збуњен. Чини се као да песник или није јасно мислио ни осећао, или му није било дано да оно што мисли и осећа јасно каже. То је врло често судбина добрих и поштених људи.“ — У овим својим речима проф. Вуловић добро је окарактерисао песме Златојевићеве, које су заиста артифицијалне. У песмама његовим ретко је наћи неке основне мисли; оне су поређани стихови, међу којима више пута узалудно тражите неку органску везу. Па ипак овде онде засветли по неколико лепих стихова, који вам се свиђају и које у сласти прочитате. Исписаћу само ове:

„Јесам млада, јесте моја влада,
„Хоћу млада починити чуда, —
„Моје лице укориће сунце,
„Скрићу лице помрчаће сунце
„Без мог лица не ће бити сунца
„И без сунца увенуће цвеће!
„Моје лице замениће сунце
„Румен лице замениће цвеће
„Биће јада док је моја влада!!“

„И ја бих хтео српски певати“, — вели Златојевић, па наставља: „јесам ли дошао камо хтедох, то ће пресудити људи.“ — Пресуда је заиста на његовој страни, јер он јест српски певао и то му је све у његовим песмама, а на томе му и хвала.

Г. Вуловић тврди да је Златојевић био под доста јаким утецајем Бранковим, па чак налази и великог подражавања Бранковим речима. Не да се порицати, да се Златојевић угледао на Бранка али великог подражавања нема, а што има заједничког у Бранка и Златојевића то су и један и други позајмили од народних песама. У Златојевића ми налазимо читавих стихова из народних песама, што се да најбоље видети из песме „Смрт војводе Стевана“. Да је Златојевић појмио важност народних песама, да их је читао и да је добро схватио како српски песник мора певати и нашто се мора ослањати, сведоче нам ове његове речи из предговора својим песмама: „И вељу им, да ћемо и у певању тек онда далеко ославити славу српску, ако успевамо као што пева наш народ. Узмимо песму у којој народ пева, — имали онда од оне песме боље песме? Наш народ певањем надмудрио је све народе. И наш народ својим певањем натпевао је све наше учене певце. Нашег Филипа и Кузмана певца нико заменити не море! — — — Наши садањи учени певци, јесу тим гори, чим већма мудрују, пак по мудрости не ће да певају како им народ пева. — Наше учено певање мора прећи и у науке. Али и ту и тело и рухо мора нам народно бити, и тек онда је добро. И само за то јесте „Венац црногорски“ — књига владике црногорског — највреснија књига од те руке.“ — Из ових речи видимо јасно, да је Златојевић знао којим путем треба да иде српски песник, и он је том стазом корачао; али до своје мете није стигао, јер му је оскудевала друга — важнија — страна — поезија.

У своме *Златијнству* Златојевић је штампао 76 песама и неколико епиграма. По садржини најпретежније су љубавне, у којима он слави своју љубу *Златију*, те одатле и натпис песама. Има неколико песама патриотских, пригодних и разне садржине. Све су оне спеване по једном калупу, све су доста кратке (највећа је „Смрт војводе Стевана“) у свима превлађује лирика, а са малим изузетком све су спеване у народном десетерцу.

У предговору своме вели да га је Бранко наговорио, да штампа своје песме; али проф. Вуловић ово доводи у сумњу причањем Л. Захаријевића. — На крају књиге штампани су и предбројници, међу којима налазимо: Вука, Суботића, Бранка, Даничића Натошевића, Милетића, Светића-Хаџића и

многе друге, који тада беху у Бечу, а доцније заузеше угледна места у историји српске књижевности

Вреди овде исписати неколико песникових речи, којима је пропратио своје „предбројнике“, и које се и данас са свим могу применити на наше књижевне прилике. Штампање — вели Златојевић — стоји новца, а већ је *задње време* да се и у нас као и у друга света продају књиге без предбројника Ко није окусио јаде у штампању наших књига, тај не зна што су душевни јади. Књижевник пише за народ. а народни људи и не маре за њега. Наша књижевност по продаји јесте худа да јој хуђе нема. Књижевник боље да је и орач и копач нег што је књижевник. То су страшне али истините мисли. И док не поможемо и овој несрећи нема нама среће народне!!“

Друга Златојевићева књига, *Гласи српске виле*, штампана је пре „Златијнства“ и ми мислимо да је она много дубље продрла у народ од „Златијнства“. У овој књижици Златојевић пружа своме народу моралне и патриотске поуке са жељом „да наш народ разазна зло народно од добра народног, — да дозна како нам је било, како нам је и како нам може бити“. — Књижица ова подељена је у два дела и то: „А. гласи пре слободе и пре рата српског“, и „Б. гласи за време рата и војводства српског“. У првоме делу има четрнаест, а у другоме шест гласова. Књига је посвећена „целом Српском и Хрвацком Јужнословенскоме Народу“.

„Гласи српске виле“ врло је подесна књига за народ, јер у њој има тако лепих и тако зрелих мисли, да су оне, у времену када су изнете на јавност могле добрим плодом уродити. Ово особито важи за други део, из кога би и данас читалац могао много што шта научити. — Књижица ова доста подсећа на Томазеове „Искрице.“

Треба још да напоменемо, да је Златојевић „Златијнство“ и „Гласи српске виле“ наштампао Вуковим правописом, међутим оне радове, које је обелоданио доцније, као професор карловачке гимназије, штампао је „јеровима“ и „јаћем.“ Ово је сигурно из службених обзира!...

После ових кратких бележака о животу и раду Славка Златојевића, нека нам је слободно проговорити две речи и о самом дневнику његовом, који пружамо читаоцима. Дневник овај није сачуван у целини! Види се, да је он био много већи; али се не може знати колики је био, јер нису обележене странице. Ово што се сачувало, само је крај, те се, по томе, морао изгубити почетак, који би можда био много занимљивији. Ми смо га верно преписали, недирајући ништа ни у језику, ни у правопису, само смо изоставили неколико редака у почетку, који немају никаква смисла, јер им је главна реченица на претходном листу, који до нас није допр'о. Из овога дневника читалац ће ласно познати душу пишчеву и увериће се, да је Златојевић био добродушан, непрактичан и идеалиста човек. те ће му због тога много што шта и опростити

Дневник гласи:

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Већ је прошло две године дана одкако оставих ја мој Златни Праг, — одкако морадох прекинути моје науке, — од како оставих Златију и Златијнство, одкако ме гоне свакојаки јади. Већ је година и по од како поред свега покрета српског. не нађох леба. Доста догрди ми невоља, док ево Јован Гавриловић шеф финансије у Београду не написа ми писманце којим ме зове на разговор у Београд. Из Карловаца дођем у Београд о његовом трошку. Бија пун радости у путу, мишљах да је како добро, да идем у Швајцарску. У разговору упути ме да тражим учитељство. У први мах смутила се душа моја да ме он на то зове, али помислим на јаде, па одох директору Спасићу. Он обећа. Написао сам „прошеніе“ и искао сам учитељство.

Добио сам учитељство у Ужицах, али не — по првом говору — старијег разреда, него најмлађег. По глави мојој врзле се свакојаке мисли. У једнима видео сам безбеђен живот за годину дана, — нашао сам задовољство у причању што је у Ужицах јефтин живот и свет ваљан, искрен. У другима видео сам ону грдну тежњу за мојим наукама, — видео сам годину дана да ми пропаде без мојих наука, — видео сам пред собом живот у који су свакојаке незгоде. Мисли врзоше се по мојој глави, која ће бити истинита и боља то ћу видети. Жао ми је што немам помоћи какве сам тражио и какву тражим. Жао ме је на властнике српске што ево

*

у Срба тражим да ме пошљу на науке, а они ме шаљу де ћу се одучити и оно што научих. Така је још срећа младих сиромашних Срба: у место добра даје се зло!! Бог нека ме упути на боље, бог нек ми даде здравља и боље среће!! Идем да живим годину дана, али морам да мислим како ћу живити.

Дуго сам се премишљао шта ћу да радим: није то шала за коју годину хтети живити а не знати како. Свакојаки људи свакојако ме сјетоваху. Једни рекоше: окај се тога, ти си за веће добар. Други мало говораше, слегаше раменима, и упућиваху ме као човека који нигде ништа нема. Ја најпосле сјетим се проклете ...... усколебана света, и мојег животарења ..... која гони правду и правицу, која .... људе истине и просвете, ... огади се мојој души Непоштење свакојако учини да се најпосле примим учитељства.

У мојој души радовах се свету ужичком којег ћу познати, и земљи коју ћу прећи — те је познати мојим оком. Ја се радовах народном језику који се говори у овоме окружју, — радовах се обичајима које ћу видети. Све ово учини те ми лакше би кад се сетих на што идем на што жељах и желих ићи. Ово ми је душевна радост сада, каква ли ће бити виде̂ћу. Идем да упутим децу српску бољем и племенитијем животу, — каква ли ће ми бити награда? Само нек не буде худа срећа која ми душу мори. Нек ми изађе да свршим науке, онда ћу срећан бити.

Директор ми је Спасић. С њиме сам врло познат, у њега сам пре две године ручавао и њему сам на походе долазио. И сад ме лепо предусрете, али тек показа друго лице кад га замолих за учитељство. Нема више седите. — нема више разговора на дивану, — све некако изгледаше „званично." Хеј боже зар су таки људи, — у човечијем добру добри а у злу зли? Боже боже уклони ово зло са Срба: ово нам највише шкоди, ово нас заслепљује те презиремо општи народни напредак. Док је зависти, нема правог напретка!! Боже колико ће бити људи који ће ме сада судити као нека проста учитеља, и колико их те ме презирати?!

(Свршиће се.)

ПЕСМЕ АРХИМАНДРИТА † САВЕ ПАВИШЕВИЋА.*)

Куда тако...

Куда тако, тако пита
Душа моја поток мали;
Ал' он ћути, даље хита
Са сребрни своји вали.

Куда тако, душа пита
Тице што по зраку плове;
Тице ћуте, даље лете,
Е куда их жудња зове.

Куда тако песмо јасна,
Душа моја песми збори;
Песма пева, па ућути
Душа ништа не говори.

Куда тако жељо моја
Посред зрака неба ведра;
Жеља ћути, само хита
У Златије своје недра.

Недра Златије.

Беле свиле једра,
Златије су недра;
Недра миљем дишу,
И лепо миришу,
К'о ђулићи мали
Што се расцветали.

Неверна драга.

Где је твоја вера
Што си мени дала,
Над заветом клетим
Кад си заплакала.

Заплакала ти си
Што сам теби мио?
Али завет није
Од истине био.

*) Добротом г. Теодора Стефановића Виловског дошле су нам до руку ове песме песника нашег „Предрага," који је у педесетим годинама писао у „Седмици" и иначе лепе оригиналне песме, а који је познат и као преводилац Гетеова „Фауста" и Шилерова „Звона." — Ур.

Е твоје је срце
Другом веру дало,
Нит' неверно знаде
Шта је прошаптало.

Јел' ти срце живо?

Јел' ти срце живо
Што бијаше пламен;
Застудило ћути,
Као станац камен.

Знаш ли како искра
Ћути у камену;
Из камена севне
У јасном пламену.

У срцу дубоко
Уздах бола бије;
Бије па уђути,
К'о да срца није.

Паји буји . . .

Паји, буји чедо мало,
Док је твоја слатка воља,
Да порастеш велик мени,
И до сабље и до копља.

Паји, буји чедо мало,
Док је у сну теби храна,
Док несвану тешки данци,
Тешки данци од мејдана.

Паји, буји чедо мало,
Док је твојих златних дана;
Е је сабља убојита,
И бојиште пуно рана.

Мајска песма.

Гора листом шумори,
Поток тијо жамори;
Ао груди беле,
Певај ми селе.

Јасен, бор и јавори
Зелене се у гори;
Ао груди беле,
Певај ми селе.

Леп је боже овај свет.
Развио се шарен цвет,
Ао груди беле
Певај ми селе.

Нек се ори зелен гај,
Док нам цвета лепи Мај;
Ао груди беле
Певај ми селе.

Нек се ори до и брег,
Завејаће гору снег;
Ао груди беле,
Певај ми селе.

НА СТРАНПУТИЦИ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Свршетак.)

XXIII.

Задњи дан.

Није то задњи дан у моме животу, али задњи у предживоту. Прелаз се сретно довршио, ја сам постао другим човеком. Починио сам доста будалаштина, можда и сувише странпутицом лутао; сада ступам на прави пут: хоћу да се посветим најлепшем и најплеменитијем занимању Живећу као дуб, а умрети као сена; тако рече Кузман Васиљевић. О тај Кузман Васиљевић! Ја му премного дугујем; он је био мој најбољи учитељ. Сада сам му се прилично приближио.

Одлучено је: ја више не идем у звање. Још само морам да будем на чисто са Сенијом, па онда идем кући, да удесим с родитељима. Гле, ја већ одавна несам мислио на своје родитеље Мора да су се већ постарали. Ох, како сам ја неблагодаран син! Ни писао им несам. Ала ће се изненадити, када дођем кући и откријем им намеру своју. Мислим, да се не ће противити, што хоћу да постанем честитим човеком. И сами ће увидети, да сам се већ доста странпутицом налутао.

Дневниче! и с тобом се растајем. Писао сам у тебе све којешта, али добро се завршило. Ти ћеш у мој сандук, јер у теби је садржана повест мога предживота. Здраво!

Хараламлија одбаци перо, затвори дневник. За тим приђе прозору и отвори га. Свеж зрак суну у собу и поли Хараламлију, који се наслонио на прозор и загледао се у ме-

сечну, рајску, тајанствену ноћ. Мисли му одлетале ћа тамо у Дрљановац, у родно сеоце, и пред њим бљесну сва лепота роднога краја: и широка поља, и шарене ливаде, и зелене шуме, и поток, и родни дом, који је обасјао пун месец. На дворишту полегала марва, једнолично дише; кад и кад зазвони звонце на волу, одахне крава, а у кући спавају његови стари родитељи, сањајућ о своме сину. Харалампију обузе жеља да што пре види и у збиљи сеоце своје, где му је све и мило и драго . . , где ће живети као дуб, умрети као сена.

Харалампија се сав одао тим угодним мислима, и тек кад су певци навестили зору, затворио и обучен бацио се на кревет.

XXIV.

У вече је Харалампија у свој стан ушао као Крањац, а у јутро изишао као прави Јадиковчанин и упутио се управо Сенијиној кући. Она и овога пута беше сама.

„Добро јутро, Сенија!“

Она се загледа. Човек јој долазио познат.

„Сада ме дакако не познаш; бацио сам крањско одело.“

Она пљесну весело рукама и удари у гласан смех:

„Шта је вама на памет пало?“

„Сећаш се, Сенија, шта смо ономадне говорили на ливади. Рекла си ми да скинем крањско одело.“

„Ја сам се само шалила!“ порумени лепа девојка.

„Али ја сам шалу држао истином. Шта сада велиш?“

Сенија ћуташе. Он ју ухвати за руку и рече:

„Теби сам, Сенија, за љубав одбацио оно одело. Показао сам ти, колико си ми мила, а сада је на теби ред.“

Сенија сва дрхтала, али је ћутала.

„Сенија, говори, хоћеш ли ми бити верном љубом?“ питаше Хараламција тако нежним гласом, да је у девојци свака жилица од милине задрхтала.

„Сенија, говори,“ опетова он и привину ју на груди.

„Да,“ прошапта девојка.

„Пресретан сам, красото моја. Данас још идем кући. Ти кажи својим родитељима све, а за кратко време ево ме теби у снубоке. Је ли ти право?“

„Да,“ шапну девојка.

„А сада буди ми здрава и мисли на мене.“

Девојка ништа не рече него га мило погледа, те он оде усрећен.

Чим је ушао у свој стан, уђе пандур и преда му писамце. Писаше милостива госпођа:

„Ја сам заиста за Вас, господине Дрљача, забринута, а не мање и госпођица Амалија. Шта је то наједном с Вама? Начеоник се на Вас љути, па прети отпустом, те сам га јуче тешком муком — и госпођица Амалија ме потпомагала, могла умирити Ја Вас ишчекујем.“

Хараламција се нехатно насмеши. — Он отписа:

„Хвала на саучешћу, како Вама, тако и госпођици Амалији. Немојте ни најмање страховати; мени је овај мах тако добро као никада доселе. Претње начеоникове ме ни најмање не узнемирују; јер се више не мислим повратити у звање. Овога часа одлазим, те Вас молим, да ми опростите што ми је немогуће, да Вас походим. Скоро ћу се повратити, па ћу онда то учинити. Вама мој рукољуб, а госпођици Амалији најдубљи наклон.

За по сахата кашње касала су два вранца прама Дрљановцу; Хараламција је одлазио у родни крај. . . .

У Јадиковцима нико није знао, зашто и камо је Хараламција отпутовао. Амалија је уздисала, а гђа Ружићка говорила: „Ја вам, господо, кажем, да се у томе нешто тајанствено крије.“

XXV.

Седам дана кашње одзиваше у цркви Јадиковачки попа својим дрхтавим гласом: Оглашује се првобрачни женик Хараламција Дрљача из Дрљановца, који је испросио за себе девицу Сенију итд

Неколико дана за тим поиграваху Дрљановачки коњи Јадиковцима, возећи кићене Хараламцијеве сватове по лепу Сенију.

Сватови се враћаху с девојком. Јадиковчани стали, па гледали кићене сватове те међу собом говорили: Не треба жао бити матери, која своје дете удаје у село, где има тако виловитих коња, и људи, тако ватрених очију.

Видела је сватове и милостива госпођа из собе своје. „Какова простота“, рече она.

„Штета младића, који се дао залудити од једне просте сељанке Зар не би било лепше, да у црноме оделу седи до Амалије, обучене у свилену одећу, а на глави јој венац од мирте Ух, кака је то простота!

И госпођица Амалија стајаше код прозора. Када је опазила веселу поворку, дубоко уздахну, врела суза спусти се низ млађано лице Она прошапта: Ипак има несретне љубави. . . .

XXVI.

Две године кашње писаше Харалампија Кузману Васиљевићу:

Усрећитељу мој!

Слободан сам као тица у зраку. Живим као дуб, а умрећу као сена. Жито ми лепо успева, виноград се показао, у ливадама наћикала трава до појаса Када се благданом или недељом шећем са Сенијом пољем или ливадом, увек се сетим Вас и наше шетње пољима. Ви сте о томе знали тако лепо приповедати, да сам сркао и крепио се Вашим речима као што се крепи биље кишом, када пане, после припеке, под којом је клонуло. Такав сам био и ја. И данас био би живо тарио, лутао странпутицом, да ме Бог мој није на Вас намерио. Ви ми отвористе очи, Ви ме учинисте човеком, са странпутице доведосте ме на прави пут.

Топла ми је жеља. да неколико дана барем проведете у мојој кући, у мојој породици, да видите дело Ваше. — Сенија се расхранила, права жена, здрава као рис, весела као тица. У наручју њише једнога сина, а други јој се хвата скутова.

Дођите, проборавите који дан код мене; жељно Вас очекује Ваш захвални Харалампија.“

Али се Кузман Васиљевић није никамо мицао из Јадиковаца. Он је наставио шетњу по пољима и ливадама, непрестано мислећи, сравњујући и закључујући. Последица тога беше, да је стао писати дело, коме је дао наслов: „Срећа човекова.“

Кузман Васиљевић има само једну још жељу: да једном походи своје родно место — мало сеоце — тамо негде у прикрајку Мославачке горе. Тамо га привлачи комадић земље, где његови родитељи одавна већ бораве вечан сан. Његова је жеља, да пане на тај комадић земље и да га нестане као сене у вече. Кузман је Васиљевић то и кадар учинити.

Остале личности ове приповетке?

Сви још живе, осим благајника. Када је он умрьо, постао је благајник млад човек, који је након годину дана постао и супругом госпођице Амалије. Она и данас чита сентименталне приповетке и плаче над несрећом заљубљених људи.

Госпођа Ружићка бави се и на даље питањем о еманципацији жена. Она је још увек стожер, около кога се врти сеоска политика. — Сва се узрује, када јој ко спомене име њенога некадањега љубимца Харалампије Дрљаче, на кога се све више у Јадиковцима заборавља. А наскоро ће се и сасвим заборавити, док се сруши чардак Аврама Бојкића. Већ се накривио. Добар ветар и чардака неће више бити, а с њим ће ишчезнути у Јадиковцима и успомена на његова некадањега становника. . .

ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА ИЗ ФИЗИКЕ.

Од Стевана Милованова.

О ЗВУКУ.

I. Предавање.

(НАСТАВАК.)

4. *Звук преносе,* као што рекох, сва тела: и ваздушна и течна и чврста.

Да ваздух преноси, имате примера у свакој прилици: чули ви ма што, долази то ма и најмање кроз ваздух.

Гњурачи приповедају, како се кроз воду чује говор изнад воде; рибе чују у води и ено их, где се купе на храну, кад зазвони звонце, које оглашује час, да се једе и храни.

Да звук иде и кроз чврсто тело, куд ћете лепшега доказа, него кад чујете, или баш и прислушкујете, како се у другој соби разговара. Наш народ лепо каже: „и зид има уши,“ јер кроз зид долази до вас звук из друге собе. У једној соби извија неко дивно на вијолини а вас у другој, па и трећој и даље соби дирају ти звуци; у једној соби свира се каква игра а ви играте у другој којој. Топови пуцају негде далеко, ви их чујете кроз ваздух а можете их чути, ако ухо прислоните и на земљу; колико пута чује се лепо кас коњски, кад се ухо

прислони уз земљу: црнци и дивљаци више пута лежу на земљу и ослушкују, да ли их когод вија; и саме животиње тим путем хоће кад и кад, да се опросте својих гонитеља, чак знају и с које стране јуре ови; из далека се може по земљи чути и кад војници марширају; тако наслоните ухо на шине гвозденога пута, па ћете издалека још чути тутањ и лупу; ево сат метнем на један крај скамије и не чујем на другом, како куца, ал прислоним ли ухо на скамију — а ја лепо чујем; ево опет виљушке ударим ју, теже чујем њен глас а метнем ли ју на сто, чујем много боље. Ако је греда каква дуга и 20 метара, па на једном крају куцнем је, чућу удар, кад наслоним главу на други крај а кроз ваздух једва ако чујем. Ево још нешто, што се даје лако пробати: Можда је која од вас могла видети, како шегрти праве неке играчке па говоре њима: начине две цеви до 10 центиметара дуге од дебеле артије, с једне стране их запуше опет дебелом артијом, коју у средини прободу, па онда начине чвор на крају фунташког конца или канапа, дугог и до 40 метара, те кроз рупицу у једне цеви провуку; други крај канапа провуку кроз рупицу у другој цеви; затегну добро канап између цеви, па онда један метне цев једну на ухо а други говори у другу цев — лепо се може разумети све, што се каже у цев, ма и тихо ко говорио. То је шегртски телефон и глас се распростире једино кроз фунташки конац. Већ то праве и лепше: Цеви од плеха и шарене, па их продају. Но морам додати, да се ништа на овај телефон не чује, ако се канап око чега обмота: тада се онде на савијутку изгуби таласање у концу, те за то нестане и звука.

Дошло би на ред, да се запитамо, која тела боље преносе звук? Одговор није баш тежак: сат и скамија одговорили су нам и на то. Кроз ваздух не чујем куцања а кроз дрво чујем: Дрво дакле боље спроводи звук но ваздух. У опште у овом погледу треба нам запамтити: најбоље спроводе звук чврста тела, за њима долазе течна и онда тек ваздушна. Према томе можемо можда и ово рећи: што је тело гушће боље спроводи звук. Да пак нико нам не замери што, слободно и без свакога зазора кажемо: што је тело акустички гушће, боље спроводи звук. То „акустички гушће“ разумите овако: што тело лакше и брже спроводи оне таласе, који звук дају, брже преноси и звук. Исто тако имамо у физици и тела оптички гушћа и оптички ређа, а то долази у науци о светлости.

Да се звук чује треба нам преношача, за то се и само каже, где нема преношача, не може се ништа ни чути. У опште, ако је преношач ређи, теже се чује: *Сосир* (Saussure) каже, да се пиштољ на брду Монблану слабије чује него дечји топ доле; на брегу високу је гробна тишина, ништа се не чује, јер нема онога, што би преносило гласове — тамо бар може човек миран да буде и да га не узнемирују различити гласови, јер му их не могу рећи ни пријатељи ни непријатељи Камо среће, да је то тако и овде на земљи у низу! У ваздушној лопти, тамо у облацима високо, мора глас такође слаб бити, а то потврђује и *Геј Лисак* (Gay-Lussac), који се године 1804. попео на 7016 метара висине, па међу осталим експериментима кушао и како му глас слаби у ређем ваздуху.

Кад се звук распростире само онде, где га има ко преносити, то се он најдаље може дићи док не дође до краја наше атмосфере: даље не може отићи ни највећа лупа, ни вика, ни дрека, ни рика топа, ни ишта. Може ко викати како хоће, могу пуцати најјачи топови, — њихова вика и рика прелама ће се кроз ваздух али до неба се никад чути неће На најближем небесном телу, на верном пратиоцу наше земље, може пуцати, како је богу воља, ми не можемо ама ништа од тога чути. Исто тако не би могли разумети на месецу оваки људи, као што смо ми, кад би их тамо и било, ни највеће граје са наше земље. Можда је то баш и срећа, јер чуда наша не чују — па тако нам је мања срамота!

Можда ћу вас смети сетити онога: „Чују се звона биће кише!“ И јесте: водена пара и ваздух заједно гушћи су, те се звоно боље чује — може и кише бити дакле.

5. Чули смо и како тела не спроводе звук једнако, с тога можемо мало даље поћи, те се запитати:

Зашто нису сви гласови једнаки?

Сваки знаде, да је звук врло различит, другим речма, да се звук различито дели.

Кад слушамо глас један а ми таки мислимо, колико траје то и како нам је, како се осећамо, док звук траје. И доиста звук се дели по трајању му и по утицају му у исти мах.

Ако звук кратко време траје, то је обично *прасак*, ако дуже време траје па нам га је мило слушати, кажемо обично имамо *глас* или *тон*, а ако нам баш не иде к срцу, онда је *шушањ*, шкрипањ, и т. д, има таких имена баш и сувише! О праску и о шушњу не да се много говорити; о праску за то не, што брзо прође, о шушњу за то не, што не можемо код њега наћи никакве правилности — што је оваки звук у свакој прилици друкчији. О гласу пак даде се говорити и много и правилно и лепо.

Код гласа се пази, да се прво изразим акустичким језиком, на квантитет и на квалитет његов; то ће рећи, ако би смели рећи, на то, колики је глас и какав је. Одмах ћу то још простије казати.

Ви чујете висок сопран а чујете нижи алт, одмах кажете, да је сопран виши глас, по висини дакле судите о гласу. Чујете и два басисте, један се једва чује а други све бруји, као да му је грло вратилом проваљено, таки ћете казати, у овога је јачи бас — и по јачини судите дакле о гласу. У оба пута пазите на квантитет. У квантитет тона иде висина и јачина.

Допустите да рекнем коју више и о висини и о јачини.

Тон је виши, што тело брже трепти или што тело више таласа у секунди начини, као што се то обично каже у акустици. Кад дакле имате пред собом висок глас, онда се тело, што звука даје, брже таласа него кад имате нижи глас. Кад која од вас виши глас има, у ње се оне звучне пантљике у грлу брже таласају но код оне што нижи глас имаде.

Како се тело може брже и спорије таласати, то оно може давати различите тонове по висини а наше ухо мора их примати. Међу тим ухо није кадро примити и к мозгу спровести ни мало таласа ни сувише много а то ће рећи: људи не чују оно тело, које се споро таласа а не чују ни оно, што се одвећ брзо таласа.

Истраживали су научењаци, колико најмање, као и колико највише таласа ухо може да прими. Нису дошли баш до истих резултата али није разлика ни врло велика, особито у доњој граници.

Најнижи тон, који је ухо кадро ухватити, јесте тон са 16 таласа у секунди; то је субконтраце (C) у музици. *Прајер* (Preyer) каже, да ухо може разумети и 14 таласа у секунди; *Саварт* (Savart) држи, да је доста седам до осам, други узимају више и иду и до 30 па и више таласа. Примимо ли Прајерово онда је најмање 14 таласа у секунди, па да их као глас чујемо. То би био дакле најдубљи глас и онај, који би га дати могао, имао би најдубљи бас; међу тим најдубљи тон добија се тек у оргуљама са најдужом тамо фрулом. Ако узмемо, да за тај тон треба 16 таласа и да се звук шири брзином 334 метара, онда нам треба отворена фрула скоро десет и по метара дуга а затворена у полу толика за најнижи тон.

У горњој граници, да чути можемо, више се не слажу рачунције. Тако *Саварт* узео беше 24000 таласа а по том и 38000, *Кениг* је нарачунао скоро 33000, *Апин* (Appin) скоро 41000 таласа.

Но запамтити нам треба да не чује сваки човек најнижи тон као ни највиши; могли би рећи друкчије: нит је најнижи тон ни највиши за свако ухо једнак. Особито старији људи не чују високе тонове: највиши тон за њихово ухо тек ако допре до 25000 таласа у секунди а могу иначе добро чути.

У оркестрима долазе обично тонови између 41 и 4750 таласа; у песми и певању од 64 до 1500 таласа у секунди.

Да би ме боље разумеле о јачини тонова, почећу са оном нашом мало заједљивом, како кога оглашују. Умрьо је сиромах, звоно звони ал све као да говори „кабаница-дороц, кабаница-дороц;“ а умрьо богат, и опет звоно звони па говори да лепо разумеш „ћурдија-долама. ћурдија-долама.“ Све ово хоће да каже, како звони звоно на сиромашка ситно а на богаташа крупно: сиромашак се оглашује малим а богаташ великим звоном. Не оглашује се дакле једнаким путем, јер се не звони истим звоном. Мало звоно даје ситнији па и слабији глас а велико крупнији и јачи. Исто тако топ пукне много јаче него пушка; вијолина издаје глас много ситнији него бегеш; тамбурицом се ситније удара него на гитару; четир жице на вијолини дају свака тонове друге и различито јаке; превучем јаче исту жицу, јачи тон добијем. И шта више да наводим! Ви видите, да тонови нису сви једнако јаки али уједно из наведених примера можете одмах и судити, од чега зависи снага тону.

(Свршиће се.)

ПРАВАЦ САВРЕМЕНЕ ПРИПОВЕТКЕ И СИМО МАТАВУЉ.

Написао Јован Храниловић.

(Наставак.)

Један поглед на наслове Матавуљевих приповедака довољан је, да се осведочимо о том, да он једнаком помњом прати све значајне црте народнога живота у разним облицима и крајевима свога народа; његовом посматрачком оку не могу избећи ни шаљиве, ни озбиљне, ни прекора ни похвале вредне појаве народне особине. Већ прве две књиге његових приповедака, којима је узет предмет, како то и наслов показује, „Из Црне горе и Приморја“, прави су калеидоскоп карактеристичних особина оних крајева, и ми се чисто осећамо као стари знавци тих занимљивих особа и предела, које се у тим

приповеткама описују; с њима се смејемо, јад јадујемо, пењемо се по стрменитој крши, четујемо и јунакујемо Како је само прекрасна приповетка у II књизи прича „из Црне горе и Приморја“, под насловом: *Учинио као Страхинић*“. Не знамо, били се више дивили сликовитом опису околице и људи, или карактеристици душевне имаовине тих оригиналних јунака, који мало говоре, скромно и кукавно животаре, али су јунаци и витези по срцу и души, од природе надахнути витешком узвишености душе, у њеним најосновнијим појавама.

Како је суморна али жива слика кобнога народнога сујевериа, са његовим жалосним последицама, у приповетци: „*Чеврљино злочинство*“, која је први пут изашла у загребачком „Viencu“, под јаснијим насловом: „Је ли се Чеврља огрешио.“

У приповетци: „*Ново оружје*“, што ју је г. 1890. наградила српска академија, враћа се опет Симо у своју омиљену Херцеговину, те нам прича како је ново оружје, т. ј. просвета, у том кршном крају почела да се такми са старим јунаштвом диčних соколова онога краја. Нешто сувише истакнута тенденција ове приповетке врло је лепо изведена у двим главним носиоцима њенога садржаја, у јуначини по телу и срцу, старом ратнику, и у телом маленом, али по срцу достојном репрезентату новога оружја, као доказ, да је просвета приступна свакоме, кога иначе и није природа обдарила необичним даровима тела и душе за ванредне чине.

У збирци приповедака под насловом: „*Из приморскога живота*“, што ју је издала Хрватска Матица г. 1891. води нас Симо у две старе и три нове приповетке по свом приморју и Далмацији, својој колевци Ту је више грађански елеменат, који нам слика управо вештином једнога Тургењева. Док нас: „*Љубав није шала ни у Ребесињу*“ занима вештим заплетом и расплетом љубавне фабуле, док нас мајсторска психолошка карактеристика у „*Два имењака*“ привлачи својом оригиналношћу, дотле нас „*Сврзимантија*“ води кроз занимљиве ситуације до угоднога свршетка, а неком поетском сентименталношћу писана приповетка „*У туђинству*“ мами нам својом идеалном реалистиком сузе на очи.

У те четири прве књиге својих приповести није Симо ни из далека исцрпао мотиве свом приповедачком песниковању, а што се тиче форме мени се чини, да се може приметити неки постепени напредак у техници. У опће што се тиче саме технике Симиних приповедака, он се не веже на она тесногрудна правила немачких теоретичара о више мање шаблонском почетку, средини и завршетку приповедачке радње, али зато он инстинктивно погађа оно, што чини приповетку чедом уметности и поезије, те нас већ у почетку уваља „in medias res“, знајући као прави реалиста течај своје приповести удесити тако, да ми особе његових приповедака већ у почетку упознајемо: као неко средиште неког приповестног темата, којему у течају приповести дознајемо, у згодно време, најпре део садашњости, онда део прошлости, онда мало по мало прелаз из прошлости у садашњост и најпосле спој дисонанса прошлости и садашњости, буд у облику веселога буд жалоснога, буд трагикомичнога свршетка. Он добро осећа разлику између драматске, према кулмену (вршку) радње електричном живошћу хрлеће радње, послије којег опет хрли низбрдице, — и мирнога, објективнога, епскога, да тако речем: својевременога, а не концентричкога сликања и приповедања. Тако звани ретардирајући моменти, који заустављају пребрзи сукцесивни развој приповедачке радње, сачињавају темељну разлику међу драмском и епском, односно приповедачком техником. Радња појединих особа у приповести не тече концентрично као у драми, већ савремено и оделито, али опет тако, да резултати радње појединаца захваћају у доњи ток развоја главнога темата приповести. Већ ту спомињем, да је она оделита карактеристика појединих лица у приповетци „*Ђуро Кокот*“, у књизи „Са Јадрана“, техничка погрешка, коју Симо не би могао оправдати. Иначе Матавуљ инстинктивно подражава и оном правилу, да се роман од приповести осим обима разликује и тиме, да нам приповетка решава у ситуацијама и групама једнога рода и порекла: само један проблем; дочим је роман: културна слика, насликана решавањем целога низа разних културних појава. —

*

Еле да говорим о новијим Матавуљевим приповеткама. Поштоваоци лепога Матавуљевога талента више су се пута питали, како би он успео, да напусти свој родни терен, своју Далмацију, Херцеговину, Црну гору и Приморје, пак да се даде на приповетке из живота других крајева, у којима живе други огранци његовога народа.

Сада се знаде, да је Симино око једнако вешто у посматрању значајних појава ма било којега краја и ма било које врсти људи, и да његово перо не клоне на видику макар које појаве, коју му ваља описати, макар да се чини, да он ипак најв[illegible] својим духом боравити на својој рођеној груди, [illegible] обалама и кршима око сињега мора.

Г. 1891. изашла је књига његових приповеда[illegible] „*Из београдскога живота*“. У овај час се не сећ[illegible], како је београдска критика примила ту књигу; [illegible] сам три приповетке, што се у тој књизи нал[illegible] прочитао оном слашћу, каковом у опће увек чи[illegible]

Симине књижевне радове, али се и мени чини, да је Симо некуд најоригиналније занимљив у причама из крајева свога младовања. Слике из београдскога живота одају, да Симо познаје и живот велеграда и да његовом оку нису умакле ни копије тога велеградскога живота у престолници српске краљевине, у којој имаде посве специфичних тамошњих појава а и доста космополитских индивидуалитета, како је то посве разумљиво, кад се узме, да је то престолница земље, која својим природним богатством, и својом гостољубном приправношћу беше од вајкада Мека разним странцима, који се ту као код куће осећају.

Ако се и мисли, да би приповетка: *„Грешно дете“* могла пристајати, што се њезине стафаже тиче, и Паризу и Лондону и свакому другому велеграду, то је за извесно гимназиста Алекса Павловић, то по невољи грешно дете, посве оригинална, специфична београдска појава. Топлим осећајем продахнуто реалистичко перо Матавуљево води нас и тога јаднога ђачића по тесним сокачићима Београда, те нам на парчад открива поједине тамне сличице српске престолнице, чисто дрхћући за природну непокивареност јаднога детета са села у том малом Вавилону. Као да нам пада на памет онај усклик француске провенсалке на видику младића, кога је покварио паришки ваздух у Додеовом роману „Сафа,“ која у заносу кличе: „О Париже, како свеже лимунове ми теби из Провансе шаљемо, а како осушене и изморждене ти нама враћаш.“

У приповетци: „Грешно дете“ нигде не видимо писца, али кроз његове објективне слике осећамо његово добро срце, пуно саучешћа са судбином једнога сиротана, који у знoју свога лица, у вртлогу замашних прилика, јадује јад ђака-сиромака, те ношен приликама стоји на прагу првога, великога греха. И техника ове приповетке врло је успела; писац нас одмах уводи „in medias res,“ те нам онда мало по мало открива прошлост и даје наслутити видик у будућност. Песимизам те пр..повести није натуралистички неугодан, већ реалистички поетичан.

И приповетци *„Дигов посао“* дао би се приговорити космополитски значај, кад би то у опће био оправдан приговор, и кад не би познавачи београдских прилика уверавали, да је проблематична појава Дигова, са његовом пустоловном прошлошћу и тамним занимањем садашњости, са онако вероватним свршетком: посве вероватна појава. Цртање сумњивих ексистенција у приповетци није увек естетски погрешан посао, нити је то прилагођивање блазираному или поквареному укусу, који хоће в[illegible] то необичнога пикантнога и тајанственога. Све зависи од начина приповедања, а тај је у овој приповести вештачки.

Управо тако космополитска, велеградска појава је и тема приповетци: *Спиритисте“*, која ми се зато посвема не свиђа, што се нејасно свршује, те ми ту у том тако мистичном темату не знамо за право мнење и становиште приповедачево, да ли он спиритизам држи лудоријом или опсеном, или му не одриче: „raison d'etre“, право битисања; а ипак би се према наслову те приповетке читатељ могао надати, да ће гледе мњења приповедачева о том бити на чисту. У реалистици не сме бити оне тајанствености, која је душа романтицизму. Истина ни Тургењевљева „Клара Милићева“ не даје нам посве јасне исповести тога великога реалисте о повраћању духова али, он не игра у тој приповетци двоструку улогу у том погледу, улогу скептика и материјалисте и улогу непоколебиве вере, која ни час не сумња у несамртност душе, већ он у Клари Милићевој постаје несумњивим мистиком, као и Мицкијевић у последњим својим предавањима у „college de France“. Или, или, aut, aut, то треба да је правило писцу, кад се даје на писање приповетке са тако чудним тематом. У хаос разних мњења о том појаву треба или унети светлости или га не треба дирати. Мени се много боље допада онај јасни начин у приповести са истим проблемом под насловом: „Под кестеном у саксонској башти“, од Руса Крестовскога. (Свршиће се.)

Пољопривредни календар за преступну годину 1892. Са повише слика. Издање *„српског пољопривредног друштва*. Година X. Уредио *Алекса Љ. Поповић*. Цена 50 пара (25. новчића.)

Код нас се преко године не штампа баш много књига, које би биле намијењене унапређењу народне привреде; па и оне које се наштампају, ријетко када да заслужују име *народне књиге* т. ј. књиге, коју ће маса народа схватити, завољети, па се њоме и окористити.

Издања „српског пољопр. друштва“ чине у томе лијеп изузетак. Већ су се навршиле пуне 23 год. дана, како ово друштво врши свој корисни рад. До данас издало је оно толико и толико књига најразноврснијега садржаја, да би оне саме за се могле сачињавати потпуну пољопривредну књижницу. Што француски пољопривредник има, то има данас и српски у скромнијем об лику. (? Ур.) Ту је Тодоровићева *„Пољска привреда“* (ратарство, ливадарство, градинарство, воћарство, шумарство и виноградарство); А. Спасића: *„Студија из земљорадње“*;

Радићева дјела: *„О пшеници,“* *„о кукурузу,“* *„о кумпиру,“* о *„гајењу пернате живошиње,“* онда *„Производење и употреба шума“* од Стојковића; *„Гајење винове лозе“* од Новаковића; *„Наука о сточарству“* од Ђемлаша; *„Гајење оваца“* од Гавриловића; *„Шљива“* од Савића; *„О познавању и употреби пољоар. справа“* од Шокорца; *„О свињама“* од Црногорца; *„О пољоар. рачуноводству“* од Б. Тодоровића и т. д. Дјела су то, истина, којима се код нас у јавности најмање важности даје и о којима се још мање рачуна води; али су за наше сељаке, за наше хранитеље, за темељ наше народне зграде и будућности оно што и свето писмо и Вукове народне пјесме — ако не и више С њима је срп. пољопр друштво испунило у срп. књижевности велику празнину и стекло себи великијех заслуга, које су у толико веће што се на писце (иначе у јавности најнепознатије раднике) може примјенити она реченица из корана „тинта пјесника и научењака има пред богом исту вриједност као и крв мученика.“

Ну то још нијесу сви књижевни радови и предузећа овога друштва. Пољопривредно знање шири оно у народ и календарима а десети издаде ево и за ову годину. — Оно тако пружа кроз читаву годину дана срп. пољопривреднику занимљиву и угодну лектиру, одржава интерес и буди вољу за рационалнији рад. Да је у томе успјело, види се из оправданога поверења, до кога је дошло код срп. сељака а још боље напредак, који је срп. пољопривреда учинила задњих година. Књиге и календари овога друштва не труну на гомили већ колају по народу; оне се читају и тако остављају у народу сјеме, којега ће се плодови истом касније моћи видјети, оцјенити и потпуно схватити.

Овогодишњи „пољоприв. календар“ није заостао за својим претцима. Иза календарскога дијела поређани су *радови по мјесецима, које пољопривредник* треба да чини *у дому и на двору, у пивници и винограду, на њиви и ливади, у градини и воћњаку, на кованлуку, дуваништу, у шуми, око стоке* и т. д. Да у календару није ништа друго до ових кратких али одмјерених и језгровитих упустава, које у облику једноставних реченица подсјећају свакога на најважније његове дужности — календар би заслужио да се препоручи свакоме пољопривреднику. То заузима свега 12 страна.

Иза тога долазе повећи чланци разнолике садржине. Што у првоме *Миљковић* говори о *врстама плугова*. држача и ваљака, заслужује сваку хвалу; из слика које су у тексту пољопривредник ће моћи видјети: како изгледају понајбоље врсте тих справа; који су плугови за плитке који за дубље орање; које за брдске крајеве; који за загртање и т. д. Српско пољопр. друштво испитало је све те врсте и нашло понајбоље за српску земљу и српске прилике; сељак неће требати зепсти, да ће, ако плуг купи, сасути новац за ништа! У другом *Спасић* управо агитира за *гајење сточне* репе: набраја најпознатије врсте, казује, како се сјеме сије, биљка разређује, огрће, побира, даје благу и т. д. Српско благо данас је велик такмац на свјетском тргу; почиње ли народ ову репу засађивати и њоме благо хранити, то ће и његова продња бити сигурнија а корист већа. Шта вриједи трећи чланак *о пресађивању воћака на стално мјесто,* доста је само то споменути, да се из Србије годишње извезе самога воћа за 7—8 мил. динара. Тај новац, који иде сељаку у џеп, заслужи он на најлакши начин; засади ли пак воћњак онако као што му казује писац (Ст. С. Г.) овога чланка, то ће тиме највиши дио бриге скинути с врата а добиће виши и бољи род. Врло савремен чини нам се чланак А. Љ. Поповића *о одгајивању ждребади* али ономад морало је срп. војно министарство у Мађарској куповати коње за српску војску! За што? Зар у Србији не постоје државне ергеле за оплемењивање дом. пасмине коња? Зар Србија нема лијепих поља и ливада као и Мађарска? Има она свега тога али нема сељака, који ће коња онако отхранити као што то Мађар чини; српски сељак тјесногруд је, не пази ни на рођено дијете а камо ли ће на ждријебе: воли он ове године коњче од 100 динара но до године хата од 300. Чланак А. Поповића могао би и у томе преокрет учинити. Чланак Л. Најдановића *о шуги код домаћих животиња* у првом дијелу бави се описом самих шугаваца, који болест поузроче, а у другом наводи знакове болести и лијекове за њу. Добро ће доћи свакоме који држи стоку, док је чланак марвенога љекара Тодоровића о *„гроници“* код свиња у првоме реду намијењен трговцима, којима ова зараза често и пречесто у оборима велике штете нанесе. Приме ли срцу оне здраве савјете, помоћи ће, да се не поврате ономлањска времена, која свима интересентима стоји још и данас у црној успомени.

На пошљетку није на одмет ни чланак *„подижимо дјецу!“* Да је мало краћи неби ни мало од вриједности изгубио а више би користио.

На овај главни део надовезено је преко 40 *биљежака* из свијех грана сељачкога занимања. Оваке се ствари врло радо читају, те би нам милије било да су по неком плану састављене и боље обрађене. На прилику: „против вилине косице у детелини,“ „не сејте за време младога мјесеца“ и чување јаја преко зиме“ могле су и изостати. Про-

тив свилике наиме зна наш сељак за боље средство а јаја преко зиме метне у воду, па их боље очува него са манган-кали (кога он неће никада затјети купити). Остале много боље пристају, те попуњују први део.

Крај календара испуњују подаци из ратарства, градинарства, ливадарства, сточарства и шумарства; таблице за претварање мјера за обрачунавање интереса и онда шематизам пољопривредних завода у краљевини.

Послије свега овога ми ћемо неке — и ако споредне — замјерке да учинимо. Мени чудно звоне у ушима дефиниције „употреба плуга у обдјеловању зове се орање;" „мотика је оруђе, којим се земља само троши," па „смртни случајеви од шуге нису ретки" и т. д. — наш сељак могао би се томе подсмјенути и календар затворити да га више никада не отвори. Од такога утицаја могле би бити на њега и оне силне стране ријечи, без којих би могла и морала бити свака народна књига. „*Физичке* особине поправљају се на тај начин што се мења степен топлоте и влаге земљине, а *хемијске* што се убрзава хемијски *процес* материја којима се биље храни." Ту реченицу може разумети само онај који има извијестан степен општег образовања а сељак не. Узмите још: „елиптичка форма" даске, „конштрукција" плуга, „едематезни" отоци, „позитивна" средства, „статистички" податци и т. д. па ће вам бити јасно, да таку књигу не може читати сељак а да не посрне. К томе долазе сваки час сантиметри, ари, хектари, гради целзијеви изнад и испод нуле, грами, милиграми (па и десетине ових) килограми (на стр. 50. 1·680—2·240 kg.) фунти итд. Те и таке ствари огадиће сељаку читање. Он има своје мјере: палац, прст, подланицу, рогушу, педаљ, ногу, стопу, лакат, корак, растегаљ и т. д. зна кад је нешто ледено, хладно, млако, оврућe, када ожиже и т. д. Ријечи те не изражују дуљину и топлоту знанственом тачности, али ипак држим да би се с њима и са сличнима бољи успјех постигао но са онима. Та за бога не хајта он ни за април ни мај, ни октобар ни новембар; а и чему кад има Ђурђевдан, Илиндан, Митровдан, Лучињдан и т. д. Писац, који хоће да с онијем што пише цијељ постигне (а који то не жели?), мора се спуштати на ниво душевнога развитка сељака, а не из комодитета тражећи да се овај к њему вине. С тога не можемо одобрити ни научнички тон, који је на појединим мјестима а тако исто ни употребу којекаквих ријетких и сељаку непознатих ингредијенција. На стр. 42. говори се о купању оваца, те се препоручуіе, да се на 100 оваца узме „500 грама *карболне киселине просте*, 3000 грама *поташе* и сапуна *зеленог* и двеста шесет литара воде".... па да се сем овога купају у течности искуваног дувана са додатком просте карболне киселине и шпиритуса. Ово што ту стоји не само да неће шћети ни један сељак учинити већ не би ни могао Мени би милије било било, да је писац навео како треба овце купати у текућој води, како то раде у Шпанији како ли у Швајцарској — употребљавајући траву која и код нас расте (Saponaria officinalis). Чудно ми изгледају и рецепти као:

Picis liquidae
Flores sulfur.
gr. 250·0
Saponis viridis
Spiritus
gr. 500·0
M. F. Linimentum

Сељак иште у апотеци „од неспава," „од кашља," „од красте" и т. д. С тога је требало ове рецепте саопштити свијем апотекарима по Србији, те им рећи да кад сељак иште „масти од шуге" да да ту и ту; у календару требало би онда само упозорити на маст од шуге што се у апотекама продаје.

За пољопривредника нијесу ни рецепти, за које треба дестиловане воде (стр. 66.) сирћетне киселине и хладног (какав је то?) креча. Слегнуће раменима када прочита да у главници имају три материје: ерготинске, сфаце-синске и корнутинске киселине. Постигнути пак неће ништа ако проти гроници даде свињама винскога стреша; под овијем срп. сељак разумјева Weinstein, Cremor tartari а писац Tartarus stibiatus — дакле нешто друго.

Ну уз све ове маленкости календар заслужује ради његових крупница свако признање, те га препоручујемо свакоме Србину, који знојем свога лица кућу тече. На по се препоручујемо га нашим свештеницима и учитељима по Босни и Херцеговини који са народом у тијесном додиром живе. Геолози уче да су босанске горе и долине од истога материјала од кога и Србијанске; биљари нађоше исто биље и животиње; етнографи исти народ, исте справе и начин рада; метеоролози исте климатске одношаје. Из тијех чињеница могли би смо закључити, да се овим календаром може у неколико задовољити нашим потребама и приликама — боље но са ичијом другом књигом

— **арап** —

СВЕМУ СРПСКОМ НАРОДУ!

Позив на купљење „Српске књижевне Задруге."

Претурившп већ својих првих стотину година, нова српска књижевност се почиње ширити све даље и даље и освајати све већи број читалаца Књиге српске нису више ретке и није их мало; с напретком идеја о јединству народа и језика његова и књижевност је напредовала. Али су читаоци српски више остављени срећи или случају; широки покрет књижевни и широка потреба читања и поуке у корисном и народном духу немају ни редовне неге ни систематске целине. Потреба је неопходна, да се у једно приберу како времена старо и ново, тако и пријатељи српске књиге и српске речи с истока и са запада, са севера и с југа. Потреба је, с једне стране, да се свакоме на домак стави оно што је до сад добро израдила српска књижевна радња и свест, а с друге, да се око тога као огњишта свога састану сва браћа, и да у томе потраже духовну своју заједницу, основе своје народне индивидуалности. Може ли разумна реч Доситејева разгонити незнање, што још влада над великим делом масе нашега народа? Може ли родољубиви и благи његов савет и данас да стишава бујне страсти у читалаца? Јесу ли списи његови довољно познати млађим нараштајима, који — хвала Богу — све гушћим редовима стижу? У нас се славила стогодишњица рођења Симе Милутиновића Сарајлије, али колико је поштовалаца Симиних прочитало, до ништа друго, његову „Србијанку?" Топла љубав J. С. Поповића према народу, смишљени погледи на прошлост нашу, сета његове песничке душе мање и ређе одушевљава данашњу омладину, јер га она ретко где може читати. Дела њихова, дела Мушицкога, Караџића, Атанацковића, Прерадовића и других писаца, или су са свим не издана или су издана некритично и неудесно, те свакојако не врше онај задатак, коме су их њихови творци наменили: да свима српским нараштајима буду светле луче на путу народнога напредовања.

Као год ова старија дела тако и послови многих савремених или мало ранијих књижевника, дела од трајне књижевне вредности, стоје данашњим читаоцима неприступна, растурена по ретким листовима или зборницима. И сами данашњи књижевници врло често наилазе на многе сметње при издавању својих дела. Они имају да се боре с укусом читалачким, који је сад мање у њиховој власти а више у рукама оне књижевности, која као да нема другога задатка него новчану корист својих производђача и издавача. Преводна књижевност иде овим последњим путем. Песништво словенско и туђе готово је занемарено; приповетке, новеле и романи, који руску књжевност дигоше до светскога гласа, одабрана дела великих приповедача, којим се вечно подмлађује Француска и друге књижевности, тешко налазе издавача. С овим се невољама једва боре и поједини писци и преводиоци и уредници новина и часописа. Старија пак угледна дела великих нових и старих светских књижевности још се мање у нас пресађују.

Поучна популарна књижевност захтева тако исто помоћи. И ако се у нас с успехом заставља оно проучавање целокупнога живота, садашњега и прошлога, у нашега народа, што започеше Рајић, Караџић, Даничић и други; опет су научне тековине веома мало распростањене. Народ наш нема данас у рукама ни историју своју политичку ни културну ни књижевну. А без указивања на старе стазе могу ли се сигурно показати путови будућности, без изношења на углед старога прегаоштва може ли се живо подстаћи душевна снага у омладине? И познавање саме српске земље и садашњега стања народнога није онако како би се зажелело, те да би топла љубав упућена просвећеним знањем, могла да све делове отаџбине, да сва племена српска и ватрено и зрело пригрли. Познавање околних нам народа, с којима смо судбу делили, делимо и делићемо, њихова историја; историја словенских народа и великих светских обрта предмети су, који и данас очекују раднике. Ширење знања из економије и из природних наука (упоредне географије, геологије, биологије, абиологије, физике, астрономије и игијене) осетна је потреба, која се још довољно и смишљено не подмирује.

Ово је стање покренуло основаоце „Српске књижевне задруге," да се обрате српским читаоцима, и ако знају, да се њихову родољубљу и помоћи обраћају с многих страна. Основаоци су уверени, да српски читаоци осећају лично потребу да се води брига о реченим празнинама у данашњој нашој књижевности. За то мисле, да раде посао користан свакому, и да ће за то у свакој

наћи потпоре. Ако одзив одговори надама, ако се са потребним стрпљењем допусти „Задрузи“ време потребно јој да свој програм барем у главнијим његовим цртама развије „Задруга“ мисли да ће моћи делом оправдати свој постанак. Низ година донеће сваком задругару читаву домаћу књижницу у којој ће мало по мало угледати света: Сви знатнији списи досадашње српске књижевности; збирке растурених радова савремених књижевника; одабрани нови послови и преводи и прераде лепих књижевности словенских и туђих; поучна дела о прошлости и садашњости нашега народа, о околним и словенским народима, о великим историским појавима, с најзанимљивијим странама природних и друштвених наука. Прештампавајући старије књижевне послове, управа мисли употребити на то сваке године од прилике половину својих издања; а намера је првих година издати скупљене или одабране радове ових писаца: Доситеја, Рајића, Зелића, Видаковића, Мушицкога, Караџића (историске, географске и етнографске чланке,) Милутиновића, проте Матеје Ненадовића, Ј. Хаџића, Ј. Стејића, Ј. С. Поповића, Ј. Суботића Богоб. Атанацковића, Павла Поповића Шапчанина, Бранка, Његоша, Ст. Враза, Томазеа, Прерадовића, Шеное, Љубише, Врчевића, Јукића, Ј. Памучине, Трифковића, Грчића — Миленка и других. „Задруга“ ће за право прештампавања потражити споразум и договор, где год то требало буде. Не ће бити заборављени ни писци ранији: Качић, Гундулић, Палмотић, Ђорђић, Бунић. Вучићевић, Јак. Палмотић, Златарић, Рањина, И. Држић, М. Рељковић, колико се год избор из њих може подесити с укусом данашње шире публике. Свако ће се тако издање приредити критично са потребним уводом а у гдекојим случајима и коментарима и речницима непознатијих речи. Управа се нада да ће у брзо моћи изнети сличан програм свога рада и за остале врсте својих издања: за преводе и позајмице из лепе књижевности и за оригиналну, преведену и прерађену поуку.

Овим позивом отвара управа упис у чланство за чланове добротворе један пут за свагда а за чланове осниваче и улагаче за год. 1892. „Задруга“ се обраћа свима родољубима српским, свима пријатељима њена задатка, да је потпомогну онако како могу: било уписом у чланство, било вршењем повереничке дужности, било књижевним радом. По члану 8 правила *чланови добротвори* плаћају најмање *сто педесет динара или седамдесет и пет форината једном за свагда; оснивачи* плаћају *десет динара или пет форината за сваку годину; улагачи* дају *шест динара или три форинта такође сваке године*. Сви они добијају сва редовна друштвена издања (члан 7 и 10). *Они родољуби, који би се хтели пријавити управи и примити се повереничке дужности веома би тим обавезали управу.* Повереничка су права и дужности назначена у члану 16 и 17 правила.

Управа ће се старати да што пре коначно смисли, шта ће ући у прво коло њених књига за годину 1892., на које се овим упис отвара, и о томе ће публику одмах известити: Књиге ће се спремити и разаслати у један мах са свршетком године.

Оснивачи „Српске књижевне Задруге“ учинили су, што је од њих зависило, да се почне овај за српско народно развиће неоспорно користан посао. Они с овим у већој опширности износе шта их је на то побудило и како на том мисле радити. На народу је — сад — да својим пристанком или саучешћем што обилатијим каже како о овој потреби сам мисли. Кад је наша отаџбина могла још пре осам стотина година родити Растка Немањића, да, презревши престо очински, пође путем, којим стиже и поста светитељ књижевник свега српскога народа; кад је мали српски Дубровник могао одњихати Гундулића, којега се песничка лепота цени не само у постојбини његовој, него свуда где се српска реч разуме; кад је нејаки, бројем и имућством, део Срба могао пре сто година да прихвати књигу, коју му Доситеј пружаше и да је, очувану, после као топлу зраку пушта до крајњих граница домовине српске: не ће се ни данас, кад је готово сва земља српска отворена приступу српске књиге, — одбити позив, да Србин задружно понови и настави рад тих својих великих предака! Проговорите дакле о овоме послу народном ви сад делом, драга браћо Срби и Српкиње, где сте да сте!

У *Београду*, 30. априла 1892. г.

Тајник	Председник
Љубомир Јовановић.	**Стојан Новаковић.**

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

══ У најновијој свесци београдске „Отаџбине“ почео је да излази пушкинов роман у стиховима „*Јевђеније Оњегин*“ од А. Пушкина у српскоме преводу Р. Ј. Одавића. Исти овај роман почео је да преводи са лепим успехом и Јован Симеоновић Чокић, те је неке одломке донео и „Јавор“ год. 1885.

══ Нађен је још до сада непознат један *рукопис Торквата Таса*. Ово је тим занимљивији рукопис, што се у њему говори о путовању песникову у Египат, а о томе путовању није до сада ништа било познато. Те тако изгледа, да је песник она места лично походио, што их је описао у своме „Ослобођеном Јерусалиму.“ Има у рукопису овоме и неколико сонета. Рукопис је тај публикован 13. (25.) априла, као на дан песникове смрти.

══ *Жарко Савић*, син земунског свештеника г. Николе Савића, изишао је на глас у страном свету као оперски пе-

вач, те је сада у Дражђанима ангажован, пошто је онде гастирао и од стручне критике у немачким новинама веома повољно оцењен био. Савић пева дубоки бас.

═ Народно песништво северозападних Словена није тако богато и разнолико као јужних, од тих Словена имају опет Моравци и Словаци богатије народно песништво него Чеси, пошто несу били тако под упливом страног елемента. То се види из последње збирке *Франтишка Барташа* „Národne pisně Moravske, v nově nasbirané“. Бартош је пошао трагом моравскога Вука, Сушила, те му је ова збирка већ друга. У овој збирци има 1017 песама а у првој 418; са збирком Сушиловом скупљено је до сад до 3000 моравских народних песама. Бартош је своју збирку уредио и класификовао тако, да је пазио и на ситније разлике дијалекта а код сваке песме је навео место, где ју је чуо. Уз то има и ноте, даклеје обележена у исти мах и арија. Тако може та збирка занимати етнографа, филолога и музичара. Предговор тој збирци заслужује највећу пажњу, јер у њему је о суштини народних песама тако написано, како није ни у једног словенског народа. За нас би од велике користи био, кад бисмо га имали у преводу. Већ подела је мудра. У првом одељку се говори о разним моравским племенима, и ту се види, да је највећи део тих песама скупљен у Словака. Остали одељци говоре о етичкој, културној, језичној, музикалној страни тих песама.

РАЗНО.

(**Писма дра Божидара Петрановића дру Јовану Хаџићу-Светићу.**) I. Многоцењени господине и пријатељу! Српско огледало збиљским и користним садржајем својим обратило је на се позорност српских родољуба и у далм. приморју. Когод зна ценити важност домаће историје и народне просвете, тај га хвали и радо га чита. Матица Далматинска већ је примила три свеска али незнамо да ли је дар или за новце. Желили би знати, да Вам у последњем случају пошљемо новце Међутим напредујте врли Србине у предузетом изврсном послу. Хвала Вам на оном занимљивом извјестију пок. Стратимировића о Еп. Краљевићу. Али вредно је да знате што је и мој брат Архим Герасим писао о Краљевићу у Магазину за 1863. Овај чланак у нечем допуњава оно извјестије. — Ево Вам и од мене нешто за Српско огледало. Метните ако нађете да је вредно, а мислим да јест; јер залуду нам труд ако се младеж не упозна с туђом просветом, почевши од Грка и Римљана. Желио би ако је могуће, да ово што Вам шаљем ставите у два броја — јер што је више радије се чита. Занимљиви су такођер уломци из следујућих књига, које би Вам послао, када видим да су ови наштампани. Жао ми је и по књижевност да не могу дело моје због великог трошка издати. А верујте ми господине! да овакога још ниједна слав. литература нема. Била би права школска књига. Желим и зато да се ови уломци штампају, неби ли се који добротвор нобудио, те ми трошак бар од чести понудио. Придодајте и Ви коју реч с Ваше стране. У том случају ја би прештампао 1. књигу, јер и онако сви су екзем. већ распродани. А умножио сам ју веома. Молим Вас притом да ми ове уломке наштампате онако, како сам их написао. Здравствујте мили родољубе! Ваш пријатељ Др. Б. Петрановић У Задру на светли четвртак. Опростите јер писах у итости. Силни ми је званични посао на врату. А и Матица даје ми доста посла. II. Многоцењени господине и пријатељу! Ево Вам шаљем даљи прилог за врстно Српско огледало, молећи Вас да га свега у доидући број примити изволите, неби ли се једном који меценат нашао и дело моје о свом трошку печатао. Туга ме спопада, пријатељу, када гледам како Рвати у литератури лепо напредују, а ми вазда in *statu quo*. Грдна би штета по српску и онако бедну књижевност била, кад би и Огледало престати морало. Користна је свакој литератури па и нашој белетристика, али је много кориснија струка, с којом се наше Огледало занима. Ви пријатељу! Вашом неуморном радњом у одбору конгреса нову заслугу у Српству стекосте. Реферат је Ваш био колико тежак толико и преважан. Видићемо хоће ли се грађом идући конгрес хотети окористити Мој поклон Вашој госпођи, а Вас срдчано поздрављајући јесам истинити почитатељ Др. Божидар Петрановић. У Задру 15 (24.) окт. 1864. Препоручите молим Вас коректору да избегава погрешке.

*

Др. Божидар Петрановић, писац горњих писама, рођен је у Шибенику 1809., а умрьо у Млецима 1874., беше оснивач Матице Далматинске и њен председник. Он је основао и „Магазин далматински“ и уређивао га је од 1836. до 1841. Најзнатнија су му дела „Историја књижевности поглавитих на свету народа. (1858) и „Богумили“ (1867.) Писма смо преписали овде ради лакшег читања данашњим правописом не мењајући ништа у језику, а у оригиналу је прво писано *без* „ъ,“ друго пак (можда из љубави према адресату Јов-Хаџићу) *са* „ъ“. Иначе су писана такозв. средњим правописом. Код првог писма није назначено које је године писано, али је очевидно, да је 1864. као и оно друго, јер се говори о Светићеву „Огледалу“ као новом часопису, а зна се, да је овај часопис покренут 1864. Прилог Петрановићев у „Српском огледалу“, који се спомиње у писму, беше одломак „Из историје грчке књижевности“, (о Аристофану), па онда „Из историје римске књижевности“ (о Јуеналу, Тациту), па „Из црквено-христијанске књижевности“ (о св. Игњатију Богоносцу, о вери и филозофији), штампано на 113. стр. и даље, и на 147. стр. и даље у „Огледалу“; у доцнијим свескама „Огледала“ изишли су још и одломци из талијанске књижевности (Данте Алигијери, Петрарка, Бокачио, Савонарола, Макијавели, Тасо,) из француске књижевности (филозофи у 17. и 18. столећу,) и из енглеске (Шекспир, Тома Хобс, Милтон). Уредништво „Српског Огледала“ пропраћа те прилоге овом нотицом: „Радујемо се, да се наш врли књижевник господин Петрановић из даљине труду нашем одзива и својим врстним прилогом притиче. Ревност његова је у књижеству нашем позната. Желити би било, да скоро видимо *Историју књижевности* из његовога вештога пера у целости печатану, за коју већ знамо да је готова. По првој књизи, која је год. 1858. печатана, и по уломцима судећи то би био прави добитак и кажипут у класичне пределе књижевнога света за младеж нашу. Који ће родољуб, који ли књижевни фонд подићи споменик себи са изданијем ове многоважне и препорезне књиге?“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 21. У НОВОМ САДУ 24. МАЈА 1892. Год. XIX.

ЛАХКУ НОЋ!...

Тихо блага нојца пада,
На около свечан мир,
Са листића цв'јећа млада
Разл'јева се миомир,
Груди диже тајна моћ —
Лахку ноћ!

Кроз долину милоцв'јетну
Вес'о стиже поток драг,
Отпоздравља нојцу сретну
И лахора шумор благ,
Душу њиха миља моћ —
Лахку ноћ!

Као мило око твоје
Ситних зв'језда гори плам,
У градини тихо поје
Под ружицом славуј сам,
Он љубави пјева моћ —
Лахку ноћ!

Већ се иза гора јавља
На обзорју мјесец плав,
Тихи санак мрежу ставља —
Земљу поји заборав,
Тог је пића слатка моћ —
Лахку ноћ!

Спавај и ти, чедо мило,
Ружичасти снивај сан,
Док ти санак стере крило
Ја ћу чекат св'јетли дан,
Пјесмом славит твоју моћ —
Лахку ноћ!

У Мостару 18. јулија 1891.

Алекса Ристов Шантић.

ШТА МУ БИЈ?

СЛИКА СА СЕЛА.

Написао Вељко Радојевић.

Свом бившем учитељу и вриједном српском приповједачу, пошт. г. Симу Матавуљу.

Е, што јест, јест — вољели смо се нас двоје, као двоје голупчади. Клели смо се једно другоме, да нема тога, ко би нас могао омразити. Плакали смо од милине једно другоме у загрљају; па?... па ме ипак изневјерила! отишла за другога... Дош'о бољи, имућнији и све што оћеш, па то ти је.

Баш тако је и било... А ја остао они стари, окорјели Јован!... До душе, није да жалим за њом — та давно сам је прегорио, — но к'о видим какав је данас ови женски свијет..., а што је најпоглавитије: не пријања ми ниједна за срце.

Па било је ђегоћ, да ми је и на коју

жвркнуло око, али ја сам гледао, да је други пут не сретем ни у путу, с тврдом одлуком: не ћу се женити, па бог!... И нећу... Истина бог, доћи ће и старос', к'о што ми многи веле, па што ћу онда?... А, судбина се за чо'ека стара — нико се није задржао на путу, свакоме је мање више гроб опојан...

Јованка ме воли, то видим и сам, то зна и цијело село; а до душе, и ја к'о осјећам нешто према њој, и ако на мени није могла никад спазити; што више, стидио би' се и од самог себе, кад би' дош'о на ту помис'о; просто: избјегав'о би' такове луде мисли; па ипак она ме воли — та нијесам ћорав' — да би и живот дала за ме...

Али мани је, Јоване! не волиш ти њу...: ко би био још луд, да га једна дјевојчура потеже за нос?!.. Ти се не ћеш женити, па мирна Крајина... А и мајка ми је још наставља; фали ми је како је добра и ваљана... ха! ха! ха!... Али ја сам јој знао увијек паметно одговорити"..

Од прилике тако говораше сам собом Јован Митров, сједећи под орахом у своме винограду; а да не спази свог пријатеља, који му иђаше у походе, ваљада би и још слиједио свој монолог.

— Помози бог, Јово, — изусти овај по из далека.

— Здраво.

— Сједаваш у 'ладу...

— Ево ти ме, о; лијенчим на оваки дан...

— Остав' чоче', и ко је летио, на земљу је пао, — одговори овај и два се пријатеља руковаше.

— А ти?

— Здраво, вала богу.

— Па што тако?...

— Дођох нешто до тебе...

— Је ли што важно?

— И јес'и није, како ко узме.

— Па причај... Сједи....

Послије мале почивке, започе Милутин:

— Знаш шта је: ето навалили на ме из дома, да се женим — ево сваки боговетни дан: једну, те једну, таман к'о и теби... Е мислио сам и мислио, док их нијесам задовољио — и данас им рекох: баш кад оћете, а ви ми кажите коју ћу, па до петн'ес' дана водите ми је. — По души, не веле: ни те, ни ове, но коју год оћу... па сам ти, ево, на чуду: не знам ђе ћу, ни како ћу...

— То ти је барем најлакше, него 'ајдемо ми у нас дома, да се штогођ напијемо, — равнодушно одговори Јован, устајући. За њим устаде и Милутин и упутише се.

Мајка Јованова бијаше и сувише радознала жена, па — да утоли своју радозналост — по што се по обичају поздравила с Милутином, изазва Јована на страну и упита га за узрок Милутинова доласка. Овај је задовољио.

Послије подужег разговора разног садржаја, обредише се и добрим домаћим вишњаком; за тим ће Јованова мајка, као у шали:

— За што се не жениш, Милутине, бога ти? Зар ћеш чекати докле остариш? Или...

— А ваља ће ја...

— Па шта чекаш?

— Бо' зна, не знам ни сам... Реци ми ти једну; ти си паметна, ти се у томе разумијем колико иједна твоја друга.

— Ја ћу ти казати, — уплете Јован озбиљно.

— Коју?

— Ни једну.

— Мучи синко, јади те не убили! — одговори му мајка с пријекорним осмијехом. — Ако си ти луд, није он; он ће се женити, ако бог да... А и тебе ћемо, божја ти вјера, прије него навршиш тридесету или сели из куће. —

Грохотом се насмијаше сва тројица.

Милутин нешто устаде и изађе у двориште, на што ће мајка у мале Јовану:

— Па реци му за Јованку. Не ће вјере ми ни онаку...

— Ја да муречем?! — упаде Јован у ријеч. — Ја душе ми, не ћу.. А да ме послуша, па да му сјутра не буде што по ћуди, па ће рећи: Ђаво га однио, и ко ме на њу намјерио!... Реци му ти....

У то дође и Милутин, и они прекидоше.

Разговарали су се још дуго и дуго о којечему, али би се ипак чешће повратили на први разговор. Јовова му је мајка највјештије споменула и похвалила Јованку, прем да му није рекла, да је узме. Јован је шаљиво потврђивао мајчин говор и обећао се за кума.

Сунце је скоро било зашло кад је Милутин отишао кући.

*

Бијаше најдивнија љетошња ноћ. Пун пунцат мјесец стајаше на сред плавога неба, као какав поносит младожења крај своје заручнице. Тишина, боже, овладала цијелом

природом, само што се чујаше монотон жубор малена поточића, који кривудаше низа село, журећи својој мети, крај којега славуји извијаху своје најумилније пјесмице; овамо, онамо чујаше се кад и кад глас по гдјекојег ћука и цвркутање малених цврчака и разних инсеката уза дивну свирку бијесних пудара, којима зачињаху ову чаробну хармонију природе.

Јован бијаше те вечери код свог пријатеља на пударини, па се враћаше кући. Бијаше близу поноће. На Ђура Митрова кући виђаше се још отворен прозор озго с пута. Јован је лагано корачао и, по обичају са погнутом главом звиждукао собом скована мелодију Јакшићеве пјесме „Све је прошло, што ми се милило“, коју је научио од поповог сина, учитеља у М. Тек што бијаше неколико корака прошао Ђурову кућу зачу се глас с прозора:

— Јоване!

Овај се окрете за собом, мислећи да га неко зове иза зада, ал' не види никога; за тим се сјети и погледа на прозор

— О, а ти Јованка! Зар још не спаваш?!

— Не ја.

— Шта радиш до ово доба?

— Ништа.

— Е, знам, знам.... Ова мјесечина чудно занесе чо'ека, још овако у самоћи.. Ко зна о коме ти сада мислиш?! Враг би знао....

— Ја?!

— Е.

— О—о—о, ја ни о једноме, вјеруј, јер га немам.

— Еј, да га познајем само, сад би му пош'о и казао му: да дође, да ћете наћи на прозору.. Како би ти сирома' долетио!... Знам ја те јаде — и ја сам некад био млад... И лаку ти ноћ...

— Чујеш...

— Што?

— А окле ти сад?

— Био сам ође горје код Милутина на пударини.

— Ја сам те виђела кад си прош'о...

— Је ли... Збогом.. Лаку ноћ.

— Чујеш...

— Што?

— Има ли... ови...?...

— Шта — има ли?.. Е, видим, видим ђе су ти мисли.. Има, има, — уплете Јован, видећи да ова премишља шта ће да га запита.

— Има ли, враже, доста трапа? — надода ова да покрије своју забуну.

— Има, има... рекох ти... И лаку ти ноћ и по трећом.

— Збогом...

— Волија би ти с *њим* но збогом ђаво ти га позоб'о! — одговори Јован у шали, одмичући напријед.

— Не дај, боже; чујеш! — рече ова мало гласније, ударивши гласом на оно „чујеш“ и гледајући за њим докле јој год умаче оку. За тим, уздахнувши, затвори прозор.

*

Једне недјеље, као обично, скупило се младежи пред сеоском крчмом. Једни играју на карте, други се разговарају о ралу и мотици, трећи се договарају шта ће да започну и т. д. У таковом једном друштву бијаше се заподјео жив разговор; управо се препираху око нечега.

— Шта је, људи, шта се кољете? — запитаће Јован шаљиво, ступајући друштву.

— Ето ништа, но им кажем да се зарекла једна ђевојка у нашем селу, да се не ће удавати прије него се ти ожениш, па ми они не вјерују, — одговори један.

— Увијек ти с неким особитим новотаријама.. Ма како ти на ум пане да тако што измислиш?! — упаде му Јован у ријеч.

— Ма јес', тако ми бог помого! па ћу ти извес' и сједока, ко̂ме је го'рила.

— А која је то, реци ми, молим те? — рече Јован подругљивим тоном.

— Погађај.

— Да ја погодим?! Крста ми не би, па да погађам до сутра..

— Ја ћу ти казати.... Она, што је данас одбила просце...

— Која?!.. А, Јованка Ђурова! Бога ми, за чудо је и мени. Мени се чини: да је Милутин запит'о и у попа ђевојку, дао би му је... Црна јој памет! доцкан ће је више онака бува ујести... А ко зна шта она представља у њезиној лудој глави! — заврши Јован с неким особитим суђењем.

— Чека тебе, — одговори овај.

— Мене?!

— Е.

— Мож бит'. Па как би и то било, оно га не мeће зеленога вијенца, прије него јој скрсте руке.

*

— Мучи, за језик се угриз'о!.. То је она, чини ми се, и чула, па за то и вели да се не ће удавати.

— Кад није 'ћела Милутина, који је у свему одвојенији од мене, још би мање мене, заиста.

— То се не гледа... Зар ће је имућнији?... Бићеш чуо за ону: није благо ни сребро, ни злато; већ је благо, што је срцу драго.

— Онда она не зна што је лијепо... Зар је Милутину мане?...

— Ва истину није; али ти си јој милији, е није мило све, што је лијепо, но је лијепо, што је мило.

— Па да је и истина све, што велиш, преварила би се ја.. Ћуд је женска смијешна работа, — заврши Јован мало иронично; за тим окрену у пивницу.

Тај дан ни о чему се више није разговарало по селу, него о Јованци и њеним просцима.

(Свршиће се.)

ПЕСМЕ АРХИМАНДРИТА † САВЕ ПАВИШЕВИЋА.

Лаврентијева смрт.

(По Херм. Еленшлегеру.)

Богате вам даћу даре, златом ћу вас обасути,
Живот ли ми продужите, отклоните удес крути.
Тако Ловро лечницима у постељи дркћућ збори,
Дани су му избројени, а савест га љуто мори!

Нема спаса Медичејцу! нема лека томе болу, —
„Дај од душе сад лечника, де зовите Сав'наролу!"
Бледи монах збиљски греде — мучи, ником ништ' не вели,
Да исповест с Ловром сврши, причест свету да удели.

Њему сада 'вако збори: „Троје ваља да с' одужи,
Да ти буде опроштаја, да одлахне твојој души.
Прво мораш веровати, да бог може простит' грехе..."
„То верујем одговара, само души дај утехе..."
„И сво благо вратит мораш, што га с клетвом суза прати...
А он на то одговара: „Нек је тако, све ћу дати!"

Напокон си твог народа оковао тело здраво,
Силом си се опасао, погазио старо право!
Дај проштење изгнаником, и Фиренци мир слободу..."
Ту занеми Медичејац, на истину оде богу.

Два ковчега.

(По Јуст. Кернеру.)

У гробници храма леже
Два ковчега упоредо,
У једноме краљ — Отмара,
У другоме певца тело.

Краљ некада силан био,
Краљевина блага пуна;
У десници мача држи,
На глави му златна круна.

У ковчегу певац лежи
Поред главе поносите;
У рукама његовима
Скромно стоје струне вите.

Тврђе свуда порушене,
Бојне трубе грме звуци;
Али мач се непомиче
У краљевој мртвој руци.

Мирис цвећа с поветарцем
Веје долом и кроз луке —
У песмама вековитим
Струне дају јасне звуке.

Три краља. (Epiphanias)

(Из Гетеа.)

Света три краља у друштву звезде,
Једу, пију, и даље одјезде;
Е, они једу и пију радо,
Али ником не плаћају за то.

Света три краља дођоше амо,
Нема их четири, три су само;
Уз три да се четврти прибио,
Један свети краљ више би био.

Ја први, леп сам вам ја и бео,
Са лица мога кад спадне вео;
Ал' девојкама знам нисам мио,
Место злата ливан сам донио!

А ја дугоња лица сам мрка,
Жене, девојке знаду мог брка;
Ја носим уза се суво злато,
Зато ме свуда примају радо.

Ја сам црн к'о чађ, мален и чио,
И ја бих радо весео био;
Е, ја и једем и пијем радо,
Напокон лепо захвалим за то.

Света три краља на правац звезде
Потраже матер и њено дете;
Смирени Јозо на слами седи,
Как' во и крава прежива гледи.

Ми носимо ливана и злато,
Госпе и тамјан имају радо;
И кад добра вина добијемо,
Нас тројица за шест њих пијемо.

Ми овде лепа видимо лица,
Крава нема, ни сламе ни трица;
Е забасали ми смо овамо
Идемо даље, шта друго знамо.

ДНЕВНИК ЈЕДНОГ ЗАБОРАВЉЕНОГ ПЕСНИКА.

Саопштио Дан. А. Живаљевић.

(Свршетак.)

30.

Сиромах човек баш нигде није пристао. Новац влада са сваком жељом и тек с њиме може да се учини шта човеку треба. Добио сам учитељство, — имам писмо за начелничество и за пасош, али немам новца а далеко су Ужице. Сад опет у мојем јадном животу — не знам већ који пут — уверих се да без новца већином јалово је пријатељство Многи живе се са мном, многе знам, али кад им рекох о мојој невољи некако променише се људи. Шафарик, Матић, најпосле и Голубовић скупљаху ми новце за пут. Голубовић — само прахтикант — даде дукат жути, и ту видех чојка поштена. Голубовић иђаше оној извиканој — реформацији — паризлијама српским. Између шесторице њих, један Станишић — богати Гаван — пружио је цванцику. Голубовић би ваљан те му нехтеде примити ни ту проклетињу И тако ето тих паризлија и неки свесни људи који чојку сиромаху поштену и ученом не дадоше ни паре. Тешко Србији а и свему Србијанству ако сва омладина овака буде: онда нема ни говора о напретку!!

Тешком муком скупише ми до 30 ф., али моје невоље, морадох Шваби у Земуну исплатити ствари. Тешком муком од сиротињског новца добих опет 20 ф те се кренем пут Ужице. Гавриловић нашао ми волујска кола

На волујским колима ногу пред ногу, све по лако труцкајући се пошао сам из Београда и дошао у Чачак. У путу свуда врлина свуда милина. Испод Београда зазру волови на мојег брата Перу те умал ме не сјурише у неку грдну каљужину. Онда сиромах брат од страха за мном врисну, а волови зазру — те да не дотрча кирицијa било би свашта од учитеља ужичког. — У путу све и по ноћи путовасмо. Ноћу по поноћи у шуми пасао је волове. У лепоти Србије радовала се моја душа. Радовала се Ужицама. На путу отворим Ђурђа Даничића писмо де ми среће жели у Ужицама. У путу ме свуда сматраше као рођена Србијанца, а не као званичника. Видох свуда народ красан, јуначан и племенит по духу!! У Чачку у владичиној кавани наиђох, на чојка каквог нигде несам нашао. *Мато Поповић* беше тај чојко сувише поштен. Дуго се разговарах с њиме. Тај ме човек сувише штовао. Најпосле — без искања и икаквог говора — пружи ми десетину цванцига у зајам. Овака чојка не нађох међ Србима до неког Лекића у Карловцима из Перлеза. Бијах у невољи, јер би ми у Ужицама остало само пет цванцика. Мато ми помагао, Бог њему помогао да и друге помогне. Мато је поштен: поштење се види по делима, залуду сви лепи говори.

Пропутовах Србију једном страном. Видео сам добри свет, красну земљу. Видео сам да Србија може велику икономију водити, али да је сада свет сасма неук. Шта сам путем приметио надам се да ћу временом за се написати. Поред лепи планина и зелени лука најпосле дођем у Ужице 4 септ. р.

22.

Овај дан беше први дан којег пробави с мојим братом Пером у Чачку. Већ прво вече а после не видох ништа до неких званичника који пише и једоше. Узгред — поред биљежника учитеља мединачког — одем

владици у походе. Одох, и нађем га у писарници де врља бројанице. У први мах чињаше ми се кака стара калуђерина а никако владика: одело му бија просто и горе нег у наших игумана. Зарастао беше у коси и бради. Најпосле пољубих тог старца у руку кад видох из речи биљежникови да је то владика. Започе смо зборити. Дође реч да сам био у Зл. Прагу на сабору, и тако запита ме владика како бија а ја — некако добре воље — све му испричах. После дугог причања одох дому. Не бија за дуго, ал дође слуга и рече: да ме зове владика. Одох владици с вечера, а он ме дочека на чардаку. Владика показа ми брдо „овчар“ и „каблар“. Владика показа на цркву па рече: њу је зидао Срацимир, брат Симеона и Давида или Завида Немање. Она вели турчила се и крстила се. После опет турчила. Црни Ђорђе све топом разруши џамију, која беше с оловом узидана. После Ђорђа потурчи се без куле. За времена Милошева постаде опет наша. Владика показиваше ми места де су Турци страдали за времена Милошева у боју чачанском. Он ми причао вас бој: како на реци Морави на броду погибе Чаја паша. Нека два Србина из шанца довуку се баш до реке, — кад Турци нагну на реку они опале пушке и убију Чаја пашу. Бој беше јак. док наши не узмакну у планину а Турци опет у Чачак. Сутра дан премишљаху Турци, устраве се што погибе паша и науме бежати. Жена — од робља преко Мораве — с мачем у руци покраде се и добеже Милошу те јави да ће Турци бегати. Сутра дан ударе Срби. Турци збуњени потрче куд камо — силни и силни изгибоше. После тога на неколико дана жене су Турке које били које гладне хватали и доводили својим људима. Ту бија турска пропаст а васкрс Српски!! Онда је опремио Милош људе у Цариград, и после тога стаде се тврдити српска срећа у Србији. — — Све овако потање и лепо причао ми је владика, да сам га волео слушати. Владика се зове Никифор Максимовић. Код владике сам вечерао. У први мах пожалих на неки сир који бија прво јело мишљах биће гојешта на вечери. После видох да сам лепо вечерао. На вечери поведе реч о војвоцтву. Питао је хоћел Срби шта добити? Ја му потање набрајао све што ће добити бар као и други народи. И он је лепо разбирао ту ствар али све с тога што вели, Рус не ће дати да пропанете Јест — мишљах, ал не смедох му рећи — све је то лепо, али он нам хоће добро само ради својег добра. — — Из свега видох да је владика човек разборит, и рекао бих да ме*ни наш владика боље не би примио: јер би мислио да несам нико до несретни учитељ и тако би ме презирао!! Само не знам да тај владика није ера или геак — па онда оде искреност. Неки ми рекоше да је лисац. — можда! али богме он красно говори као канда је 12 изучио. Он ми рече кад ми најтопље на месечини звезде показивао: „е, сада лаку ноћ а бог ће дати те ћемо се више путах у Ужицама виђати.“ У владике попих до 3 сатљика руjна вина, а све на речи његове „ето и ја пијем од вазда, пак гле како сам здрав.“ На то веровах и заборави на бољу образа.

Септембар 18.

Кад сам ишао у Ужице радовах се баш као лудо дете. Дете се радује вожњу, а ја се радовао што идем Србима у којих ћу по вољи и српској живити. Кад сам се попео брду на висину — пред Ужицем — и спазио лепу крајину ужичку онда сам казао „ко овде не би живео?“ — Јест онде сам био весео рекао сам ово, али ми није ни замерити кад о животу мојем учитељском ништа не знадох. — Бија у Ужицама дан два: видео сам да *нема* оне *искрености* коју ми прорицаху и којој сам се радовао, одмах ми се нешто ражали: али сам се још тешио живо ту књижевном и оном материјалном. — Стадох живети материјално, — хеј по невољи и ту видох: *нема* ни ту они „хваљени јагода“, нема у *самим* Ужицама бела смока. нема ни најмање угодности за човека бећара — све је хрђаво, недоварено, ни на чему сести ни по вољи лећи. Ражали се мени, а пожалих на оне који ме послаше у Ужице и који ми сладише неослађени живот! — Још сам се тешио књижевном животу, — док ето ти започеше и школе. Дете по дете долазило је у школу. Радовах се сваком сељаниву. деца им бијаху велика, разборита и сувише послушна: Један сељак прах ми целивао, скут љубио — пошто сам, добре воље, почео му говорити зашто је дошао у школе и шта ваља да чинимо ми Срби ако смо добру ради! Понајвише мрзио сам на варошане, већ што лукаво поздравље додија ми, — деца су ми још балава, несташна и недозрела за науке.

— Почео сам учити децу и то њих шесет. Одмах сам познао сељане врсне! свашта сватише. познао сам варошане: доста их ништа не зна. — Сад сам окусио и последњу радост. Видео сам каква је мука учити оволику децу. Сваком посебице морадох говорити. а ту ми јавише моје слабе прси, да то није за њих. Сваког свеца сваке недеље треба у цркву, ту ми рече моја нарав да то не море чинити. Сваког мртваца треба сахранити то несам никад чинио, па ми баш душу морило. — Дошао сам да живим књижевно: да збирам овде у Срба. што се сабрати може. Сад сам видео у Ужицама нема ни народа, да ми слаби дух као учитељу првог разреда, да је овде књижевност пропала. Сад сам се највећма ожалостио, сад сам највећма жалио на оне који ме послаше за учитеља сад сам намислио да из Ужицах морам отићи. — Одмах писао сам Матићу. Шафарику; у писму по свести и души рекао сам *„Не било просто који ме послаше за учитеља!“*

Ко не зна шта је човек изгубљен и сувише несрећан, тај да је гленуо мене, пак би му се срце од жалости цепало. Онда у тој невољи дођоше ми на ум све невоље, баш као што у радости набавља се нова радост у богатини ново богацтво! Ја видох да сам несретан јер сад ми се већ чинило да ме оставља сав бољи свет. Ја се онда сећао мојег Златијнства, моје Златије, Златног Прага, мојег послаништва у сабору, мојег уредништва у Напретка — — све видох добро, а видим да ми је сада укопано свако добро. Имам грозницу бољу, а чини ми се да ми је грозница још јача од тешке невоље и несреће!!

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

29. (септембра?)

С великом радошћу ушао сам у Ужице, али је много већа радост моја кад ево одлазим из Ужицах. Онда сам се надао добру, сад излазим из невоље па сам уверен о бољем животу. Жалост је то да се човечија намера међу људима не може испунити. Ишао сам да познам и да радим књижевно, одлазећи да одем на радњу.

Своје невоље душевне имадох сувише: али имам неко добро које нађох за наше народно добро Видео сам свет српски, прошао сам га, и познао га у нечем. Ја и сада народ наш не могох друкчији видети, до да је врстан и јуначан, да је за ваља дела. Ништа не треба нашем народу до народна наука и врсни власници. Народ је врстан али баш шта му треба оно нема: осим сеоски и варошки школа нема никаквих других, — осим лукавих и свакојаких власника нема других. Школе нам требају по селу и вароши: али у њима треба да нам се учи народ да бољма уреди и себе и свој дом и своју њиву. Требају нам власници ваља да народ воде и уче добру. а не да нам кваре и оно добро које се затекло.

Поред незнања о добру, наш овај врсни народ већ је пошао на зао пут. Највеће зло које ће га упропастити и које ће му одузети вас наш народни понос, *шо је пиће ракије — отров над отровима*. По овом кршевитом крају наш народ тако је упао у ово зло да му је ракијско пиће најмилија и најугоднија ствар. Он највећма негодује ако му не пијем овај отров — понуђену ракију. Он је поред пића ракијског дотле дотерао да поготову сваке године долазе нам начелничеству по неколико сељака, који не могу порез плаћати: јер му је све продао механџија. Кад то бива без чивута шта би тужан од њега било да му дођу чивути за механџију? Био би гори од Словака. Већ сада у Ужици на панаџуру виђао сам по доста пјани жени: које и по оделу наличе сасвим Словенкама. — Срце ми од невоље пишти и душа ми је смућена кад се сетих зла које ће стићи наш народ поред ракијског пића. Кад још сада — поред оволике земље — пропада наш народ, наш ће народ пропасти са свим до коју годину. Наш народ и онако тек биће просијак и неће бити за ништа вредан: с ракијом све ће попити, ракија ће му одузети сву врсност.

Не би ме ни глава заболела да видим начин, средства и жељу којом се одлаже овој пропасти народној, онда би уверен био да ће се наш народ опростити ове куге за тили час. То су моји највећи јади што ја видох да се још подрањује ово зло а никако не одстрањује. И свештеници и учитељи и званичници — баш они који би могли сатрти ову кугу над народом, ови исти примажу зло и привлаче пропаст. И званичник и учитељ љуто пију ракију — често као воду, те им се њоме заврти мозак, не знају шта чине и гори су од простака. — Зло по нама ако се овом злу не доскочи и не уклони пропаст народ-

ног имуђства. Та несмо у Русији да нам је нуждна ракија! Има вина има доста воћа — паградимо пиће које нам хасни! Тражимо помоћи злу, а српско правитељство сгрешиће и пред Богом и пред светом ако злу не потражи лека. — — Зарад среће и напретка српског о овој незгоди нашој, јавно ћу писати и упутити на лек: то ми вели свест да ми ваља чинити!!!

Познао сам и ужичкиварошки свет: све саме чифте — што наши веле. Овде народа нема. Трговци и терзије и механџије, то је свет ужички. Званичници то је секта фарисејска. Искреног сељака у вароши кваре званичници и трговци. — Има у Ужицама три дела Турака и ови су добри људи. Ониране варош. — Међу Србима ја нађох два моја врсника: најстаријег учитеља Мариновића и трговца Наранџића и још поштеног господина Краинића директора у месту.

Отишао сам у Ужице пун надежде, враћам се из Ужицах с новим задобивеним искуством. Познао сам живот учитељски: да је пут горчине, а да нема никакве награде. Писмо пре одласка писах гл. управитељу основних школа г. Спасићу, а писмо сам преписао за себе. Из писма виду се моји јади и види се моје жалење. У Ужицама за народни језик много бих дознао за годину, а дознао сам да је сваки слепац који вели Вуку да је измишљотина јужно наречје: ето га по свом ужичком окружју. Нешто сам забиљежио што дознадох, а пут и познанство све ћу да опишем.

Пут сам путовао преко Маљена планине. Јахао сам на коњу, и да чуда! кад у једној авлији пре поласка узјаха на коња — учини ми се да стојим у ваздуху. Доцније 12 сахата јахао сам на дан: човек се свему бикне! Мој добри кириџија Миливој Ненадић по готову бадава даде ми јахаћег коња а то ми је полу помоћи Сиротиња никуд без сиротиње. И сад да није било Мариновића, Наранџића, Краинића, а и доброг Миливоја ја не одох из Ужица: јер сиротиња нема новаца, а ови исти дадоше ми новаца.

Оставио сам српску децу, коју хтедох учити оставио сам, јер им морадох то учинити, или бих у Ужицама морао оставити моје кости. Ови учитељски живот био је кратки али је пун невоље и несреће и ко би погодио к чему ће ми добар бити! Зар ја не ћу од сад још бољма знати шта је невоља? Зар не ћу се старати уклонити зло учитељско? Зар не ћу знати како нам ваља поправити школе? Зар не ћу од сада још бољма старати се

Октобер.

за срећу сваког човека јер знам шта је несрећа? децу, коју сам почео учити, бог нек упути на свако добро, — нек добију добра учитеља!!

(*Прочитано у књижевно-уметничкој заједници у Београду.*)

КАД ОСВОЈИШЕ СРБИ 1848. Г. СЕЛА ТЕМЕРИН И ЈАРАК У БАЧКОЈ?

Од А. Ђукића.

Ево ме опет и ове године к „Јавору" с једним питањем, ма да сам прошле године са оним мојим питањем о сеоби Срба под патријархом *Арсенијем III.* онако прошао, онако накаљао, и то накаљао на сувом путу, ни крив ни дужан. Но остављам за сада ову тему о *Арсенију III.* и његовој сеоби са Србима на страну и приступићу одмах к питању, које сам ставио на чело ове моје садашње расправе, т. ј. питању о дану, којега су Срби освојили — па и запалили 1848. г. села Темерин и Јарак. Топографски положај ових двају села биће српском свету, ваљда, и на широко и на далеко познат, а да би потребно било тачније га обележавати. Доста ће бити, кад споменем, да та два села леже у Бачкој близу Новога Сада, а западно од тако званог „Великог Јарка" и од земљишта негдашњег тителског шајкашког крајишког батаљона. Положај Темерина и Јарка према овоме земљишту биће, надам се, и по себи оправдање, за што се баш ја опширније дотичем тога питања; а још више, кад кажем, да су у овом ратном догађају и Шајкаши учествовали. Да је предмет збиља до сада још историјско питање био, посведочиће моји наводи, које ћу одмах и забележити: а повода ми је овој расправи дала једна књига, која ми је добротом пишчевом тек пре кратког времена доспела до руку.

Године 1887. издао је г. Др. Јосиф *Тим*, срески лечник тителског солгабировата, у бач-бодрошкој жупанији, једно опширније дело о самообрани у јужној Мађарској, на мађарском језику и под на-

словом: „*Délmagyarország önvédelmi harca 1848—1849 — ben.* Irta: *Thim* József. I. Kötet, Bács-Bodroghmegyei és Szerém-végvidéki események. Budapest (Zombor, 1887)."

Као што на првом насловном листу ове књиге стоји („A magyarországi szerbek története"), а као што нам још и г. *Тим* у предговору исте књиге вели, ово је само први део његове историје Срба у Угарској, коју он обећава и даље (на мађарском језику) продужити. Г. писац нам јавља, да ће у другој свесци расправљати о догађајима самообране 1848—1849. г. у Банату и др., даље најновију историју Срба у Угарској од 1850—1867. г., а најпосле и историју угарских Срба од њиног досељења па све до 1848. године.

Није ми познато, да ли је ова прва књига *Тимове* историје Срба и српском свету већ приказана а још мање ми је познато, да ли је она већ и на српски преведена. Ако је и једно и друго већ остварено, онда молим поштов. г. уред. „Јавора" за пријатељску доброту, да ме о овоме известити изволи, (Богме није. Ур.) за који му труд већ сада, унапред усрдно благодарим. Па ако и неби ова мађарска књига у српским часописима већ приказана била, ипак је и ја нећу даље претресати, немогу је већ због недостатка познавања мађарског језика даље приказивати, задовољавам се дакле са самом утехом, да сам је у „Јавору" у опште споменуо. А желити је, да се нађе један или други способнији и из реда наших историка, који би исту књигу не само и Србима опширније огласио, већ шта више и на српски превео, а уверен сам да г. *Тим* том преводу неби противан био.

Нисам могао проучити сву ову књигу г. *Тима*. Али ми је у прегледању и у механичном листању ипак нарочито нешто у очи упало, које ми се учинило, као да није баш посве тачно забележено, и које ми, са обзиром на друге дотичне већ штампане расправе, не беше посве вероватно. А то је оно већ споменуто питање о дану, којега су Срби 1848. г. завојштили од противника својих села Темерин и Јарак и приморали дотична одељења мађарске војске, да напусте ове тачке својих позиција у јужној Бачкој и да се натраг повуку. То ми је дало повода, да не само г. Лазу *Летића*, који се у Прагу као медицинар налази, за доброту замолим, да ми дотично место у књизи г. *Тима* боље разјасни, него сам уједно и друге изворе потражио, који се дотичу и овога догађаја. Наишао сам на разлагања о овом догађају у „Бечким Новинама" (Wiener Zeitung, Abendbeilage). „Die serbische Bewegung in Südungarn. Ein Beitrag zur Geschichte der ungarischen Revolution" (Berlin, 1851);*) у „Geschichte des k. k. 60. Linien-Infanterie-Regiments Gustav Prinz von Wasa von Coloman *Rupprecht von Virtsolog*, Hauptmann im Regimente", (Wien 1871.) и у „Archiv des ungarischen Ministeriums und Landesvertheitigungs-Ausschusses, von Johann *Janotyckh von Adlerstein*" (Altenburg, 1851, 3 Bände).

Других извора неимадох при руци, а најмање писмених Писменог прилога за расправу овога предмена немогох наћи ни у бечкој ратној архиви или у регистратури ц. и к. ратног министарства, јер га свакојако тамо неће ни бити; да га има, био би и овај важни догађај прибележен и споменут у „Chronologische und alphabetische Zusammenstellung aller jener seit dem Jahre 1848 auf den verschiedenen Kriegsschauplätzen vorgekommenen Affairen, an denen k. k. Truppen Theil genommen haben" (Беч, 1864). Овај је састав *званично* издање ц. и к. ратног министарства; у њему су, по местима и по данима забележени сви познати ратни догађаји овога доба, споменути су сви, само не Темерин и Јарак односно догађаја концем месеца августа 1848. године. Тако исто нема спомена о Темерину и Јарку ни у „Österreichs Kriege seit 1495. Chronologische Zusammenstellung der Schlachten, Gefechte, Belagerungen etc., an welchen kaiserliche Truppen theilgenommen haben. Von der Zeit Kaiser *Maximilian's I.* 1495 bis auf die neueste Zeit. Zusammengestellt aus den Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs Jahrgang 1876, 1877 und 1878. Wien, 1878, које је дело полузванично издање ц. и к. ђенералштаба, односно одељења за ратну историју у ц. и к. ратној архиви.

Ово је свакојако доказ, да у ратним архивама у Бечу, као што сам споменуо, нема односних рукописних извора. Пак ипак се неда тај наш ратни догађај порећи. Кад немамо рукописних података, онда се морамо ограничити на већ штампане изворе, који нам стоје на расположењу.

На стр. 590. бр. 149. од 4. септембра 1848 (по новом календару) вечерњег прилога „Бечким Новинама" уврштен је један допис из Пеште од 1. септ. По овом допису било је под Темерином и Јарком прилично жестоког окршаја (ziemlich hitzige Affaire) 28. августа, код којег су си обадве противничке странке победу приписивале; после боја од више сахата повукоше се Срби за своје шанчеве. О истом боју од 28. августа пише тај исти дописник из Пеште 3. септембра 1848. г., на стр. 597. бр 151. од 6. септ. 1848. вечерњег прилога тих новина опет, али сасвим другчије Овде се сад јавља, како је потпуковник *Mame* (Máthé), који је

*) Ово је дело на српски превео г Светозар Ф. *Здравковић* под насловом: „Српски покрет у јужној Угарској (1848—1849)", Београд први део 1870, други део 1871.

код Темерина и Јарка на мађарској страни војском управљао, због тога што је ову битку изгубио, стављен био под војнички суд, а доноси даље и дотичну обрану потпуковника *Машеа* пред судом и вели извесно, да су села Темерин и Јарак за Мађаре 28. августа (по новом календару) изгубљена, а и запаљена била.

Г. Јосиф *Тим* каже пак у споменутој својој књизи о самообрани у јужној Мађарској (стр. 129—131) од прилике следеће:

Стратимировић је увидео, да је спас Сентомаша зависио од одржања доминирајућег положаја. Из тога разлога нападне он у један мах 26 августа (по новом кал.) на мађарска места Темерин и Јарак, а и на Стари Кер Али овај нападај буде одбијен. Други нападај био је 28. августа (по н. к.) Хусарски потпуковник *Маше* бранио је Темерин и Јарак са неких 3—4000 људи и 2 топа. После подне, око 4 сахата, поче нападај, но буде и сад одбијен. Идући дан, 29 августа (по н. к.) прошао је без борбе. Али у вече тога дана, око $^3/_4 1$ сахата, нападоше Срби на Јарак по трећи пут. Док је Јарак већ горео, беше у Темерину још све мирно. До 2 сахата после поноћи Срби не нападоше на Темерин. Но сад се појави са северне стране јако пушкарање, а мало касније поче и Темерин горети.*) *Стратимировић* је дакле постигао своју цељ, прекинуо је свезу мађарских одељења са Петроварадином, знатан простор земљишта је подвргао под своју власт између Петроварадина, канала и Ст. Кера.

Г. *Тим* као да се држао у погледу дана и Јована *Јанотика*, код којега је на стр. 264 и д., II. свеске, штампан један извештај од 30. августа 1848. (по н. к.) на мађарско министарство, где се између осталога вели, да су Темерин и Јарак за Мађаре одмах ноћу тога дана, дакле ноћу од 29. к 30. августу, изгубљени били. Ако је овај извештај код *Јаношика* истинит и у свему тачно наштампан, онда би имао право и г *Тим*, као и његови једномишљеници, што држе, да су Срби Темерин и Јарак заузели — а и запалили — ноћу између 29 и 30. августа (по н. к), односно зајутра овога другога дана.

*) Од г. Јосифа *Тима* дознајемо и то, да се у погледу *дана*, којега су Срби заузели и запалили села Темерин и Јарак, 1885. године између мађарских историка водила жива полемика у Сомборском мађарском часопису „Bácska“. Види у осталом: *Jausz J.* „Temerin és Járek elhamvasztása“. „Bácska“, 1885. бр 25. — *Válics J.* „Temerin és Járek elhamvasztásához“, „Bácska“, 1885. бр 36. — *Thim* Jozsef „Temerin és Járek utolsó megtámaltatásának és pusztulásának napjai“. „Bácska“, 1885. бр. 68. — *Jausz* „Három tört. tévedés.“ „Bácska“, 1885. бр 63. Господин *Тим* се придржава у овоме погледу података *Хорвата* и *Валика*, по којима су Срби заузели а и запалили села Темерин и Јарак, као што се већ напред споменуло, ноћу између 29. и 30. августа (по н. к). Шта су ови други писци о ствари писали, није ми познато; неимадох споменуте бројеве „Bácske“ на расположењу.

На стр. 166—168. немачког „Die serbische Bewegung in Südungarn“*) каже се, да је после неуспешног напада на Сириг, који беше 14. (26.) августа српски врховни вожд (Ђорђе *Стратимировић*) са својим војеним саветом закључио био, да нападне сад у један мах на сва три места: Темерин, Јарак и Сириг. Тога ради скупи он 17. (29.) августа код Каћа, Госпођинаца и Надаља око 5.000 људи и 20 топова. 18. (30.) августа распореди *Стратимировић* свој корпус у четири колоне и ноћу, у очи 19. (31. августа) даде знак да се нападне заједнички. Пуковник *Маше* гледао је да осујети српску намеру тиме, што је послао на сусрет српским колонама од Госпођинаца и Каћа још исте ноћи највећи део своје војске. Бој који се ту отпоче још с ранога јутра, развијаше се тако, да је претила опасност целој српској експедицији; али *Стратимировић* пошље један део своје главне колоне овима двема у помоћ, што Мађаре принуди, да се још пре подне повуку к Темерину и Јарку. *Стратимировић* је могао тек после подне да отпочне општи напад; но наскоро за тим беше принуђен да се окане тога и да се повуче са свим својим колонама натраг. Тек 1 (13.) септембра после поноћи обнови *Стратимировић* свој напад на Темерин и Јарак, и то сад са успехом. Тако је то било по „Српском покрету у јужној Угарској.“

Да видимо сад, како нам збори и писац историје ц. к. 60. немачке пуковније, капетан *Рупрехт*, од које је регименте био други батаљон, с једним батаљоном мађарске народне гарде, код те прилике као посада и обрана села Јарка, под командом мајора *Нађа* исте регименте. *Рупрехт* је описао догађаје 1848—1849. г. по причању својих другова из онога доба, добивеним од ц. к. мајора Едмунда пл. *Фецера*, и јавља нам на стр. 279. своје историје 60. регименте тако исто, као и „Бечке Новине“, да су Срби напали 28. августа (по н. к.) $^1/_2 1$ сахата после подне, од „Гвоздене капије“ (Römerschanze) на село Јарак, но да су узбијени били.**) Августа 30., пред поноћ, буду Темерин и Јарак у један мах са српске стране опет нападнути. Главни је напад сад био управљен на Темерин, дочим се мађарска посада у селу Јарку само заваравала. Ноћ је била особито мрачна. После 3 сахата после

*) Стр. 7—9. друге књиге *Здравковићевог* превода „Српски покрет у јужној Угарској“. За ово дело (т. ј. за немачки оригинал) вели преузвишени г. Јован *Ристић* на стр. 18. свога списа „Србија и српски покрет у Угарској 1848 до 49“, у Београду, 1884 (прештампано из Гласника српског ученог друштва, књ. 55.) да оно и данас (т. ј. 1884. г.) служи као најбољи извор за српски покрет од 1848, ма да се с резервом мора примити све, што пише о сукобу Ђ. *Стратимировића* са *Патријаром*.

**) И г *Тим* спомиње један (као други) бој под Темерином и Јарком 28. августа (по н. к.)

поноћи прогоре Темерин, у који су Срби упали били, а потпуковник *Маше* повуче се у Стари Кер, куда се имао и мајор *Наћ* од села Јарка тако исто повући После $^{1}/_{2}5$ сахати поче се и *Наћ* лагано натраг повлачити; кад је био с његовим батаљаном 60. немачке регименте на један топомет од Јарка, видео је, да и то село горе. Мајор *Наћ* је стигао у 12 сахата (31. августа) у Стари Кер, где је његов батаљон таборисао све до 9. септембра.

Кад рекапитулирамо оно, што смо мало пре чули, онда видимо, да су Срби заузели села Темерин и Јарак по „Wiener Zeitung“-у 28. августа, по г. *Тиму* (а и по *Јаношику*) ноћу од 29. к 30. августу, по „*Geschichte des k. k. 60. Infanterie-Regiments*“ ноћу од 30. на 31. августа, а по „*Die serbische Bewegung in Südungarn*“ ноћу од 12 на 13. септембра (све по новом календару). Е, који од штованих ових писаца има право; да ли дописник „Бечких Новина“, г. Јосиф *Тим*, г. капетан *Руарехт* или безимени писац „Српског покрета у јужној Угарској?“ Ово бар није се догодило пре 200 година. па ипак се тако разноврсно бележи. И ово нам доказује, како је у писању историје предосторожност врло нужна, како су мало историјских података, па ма они били и рукописне природе, апсолутно истинити јер је и најобјективнији податак обично једностран.*)

У неприлици, којега од наведених извора да се придржавам, а у оскудици архивалних података односно овога питања, отважим се, обратити се на самога тадашњег српског „врховног вожда“. Велеуважени г. Ђ. *Стратимировић* имао је особиту доброту, у своме писму од 17. (5.) априла о. г. на моју дотичну молбу од прилике следеће ми одговорити:

Срби су заузели Темерин и Јарак 1848. г. ноћу од 31. августа на 1. септембар зором (по н. к.)

Био је са српске стране и један претходни напад на Темерин и Јарак, али не 28., него 29. августа (по н. к.).

Из виших стратегијских разлога, при наступајућој јесени, морали су Срби гледати, да на сваки начин истисну непријатеља из тих места. Дугачка обранбена линија Јарка (Römerschanze) и мален број браниладца не допустише, да се рискира какав ноћни изненадни напад. *Стратимировић* покуша дакле *око подне 29 августа* (*по н. к.*) први напад; али се брзо увери, да у том равном терену и при јакој противничкој кавалерији неће моћи дању успети, те се после кратког чаркања повуче натраг, пошто је непријатељ сву своју снагу развио и показао Ово „рекогносцирање“ је дакле Србима ипак било од велике користи. *Стратимировић* се повуче са својом колоном на „Гат“ под Надаљом, а друга колона коју је од Госпођинаца к селу Јарку послао био, натраг у Госпођинце Али Темерин и Јарак морали су се заузети, ма како и ма пошто. Да би непријатеља заварао, даде *Стратимировић* мост преко баре на „Гату“ покварити и повуче своју колону још даље, у Надаљ Тамо привуче к себи још један батаљон Варадинаца (граничара) под командом капетана *Босића*, и преправи све за опетовање напада на Темерин. С вечера, око 8 сах. 31. авг. по н. к. био је *Стратимировић* са својом колоном опет кад „Гата“. Шајкаши брзо направе наново мост и око 10 сахата ноћу била је ова колона већ и под Темерином, а мало доцније — око 11 сахата — она друга колона под селом Јарком. Око поноћи беше Темерин у српским рукама, који непријатељска посада напусти. Темерин је посве изгорео. Код села Јарка се бој кашње (пред поноћ) започео, пошто је Темерин већ горео; но Јарак је само делимице изгорео. У осталом је овај догађај у „Die serbische Bewegung in Südungarn“ добро описан.

Тако нам ево напад на села Темерин и Јарак описује сам г. Ђ. *Стратимировић;* а ко би био у ствари меродавнији него ли он, који је Србима при овом нападу сам лично командирао?

У доњем дому мађарског сабора дознало се за губитак Темерина и Јарка за време седнице, држане у суботу 2. септембра 1848 (по н. к.); *Кошут* је први био, који је тај догађај посланицима до знања доставио.*) Штета је само, што у дотичном извештају није споменут и дан тога губитка.

*) Нека ми је дозвољено овде приметити, да би још таких противуслова из историје српског покрета 1848—1849. имао навести; но остављам их за другу згоднију прилику.

*) Извештај из Пеште од 3. сепг. 1848 у „Wiener Zeitung, Abendbeilage,“ бр. 150, од 5. сепг 1848.

ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА ИЗ ФИЗИКЕ.

Од Стевана Милованова.

О ЗВУКУ.

I. Предавање. (свршетак.)

Штогод је веће тело, које даје звук. звук је јачи; што јаче привучем, јаче се чује

Пре него што оставимо јачину у тона. да рекнемо и то, како је звук све слабији, што је даље од нас тело, што звучи. Ту нису научари баш начисто: готово сви држе, да је звук четир пута слабији, ако је двапут даље човек од њега, или, да је девет пута слабији, ако је човек трипут од њега даље; један је физичар доказивао, да је двапут звук слабији, ако сам двапут даље

од њега, трипут је опет слабији, ако сам трипут даље од њега

Може се приметити, како у дугом реду војници не корачају једнако, ако сви слушају на музику, која је пред њима: што год су војници даље од музике више заостају у кораку од предњака својих, јер им звук доцније допре; свакојако корачају они по такту сви, ма да не држе један корак.

Колико је тешко глас познати по висини а прилично лако по јачини, још лакше је познати га по боји, или по квалитету. То ће рећи, лако се познати може, од каква инструмента долази нам песма, а рећи ћу још и друкчије: лако кажемо, ко свира, да л гајдаш, тамбураш, егедаш и т. д. Не само то, него човек врло лако по гласу позна и ко говори. Мало дете већ познаје глас материн или онога, ко се с њиме много забавља, па се и обзире на тај глас а на непознат глас и не обрће главе. Ено вам познате игре, где момче и девојче везаних очију по гласу познаје, код кога стоји!

По квалитету је дакле млого лакше познати глас но по квантитету.

6. Да пређем на *брзину, којом се звук распростире*

У опште, кад чујете реч брзина, значи то, колики пут пређе неко за јединицу у времену: на пример за један сат. Кад се каже неко прелази пут брзином 7200 метара, значи, да он пређе у сату 7200 метара.

У науци пак као јединица у времену узима се свагда секунад Тако кад се каже, лађа иде брзином 4 метра, знамо, да она за секунад прејури 4 метра; кад се каже, да голуб путник лети брзином 30 метара, то он у секунди прејури 30 метара.

Исто тако, кад кажемо, да се звук распростире у ваздуху брзином 334 метара, значи, да звук прејури у секунди 334 метра.

Допустите, да вам наведем, како су тражили научењаци, којом се брзином шири звук у ваздуху. Навешћу вам пут француских неких научењака у години 1822. близу Париза, но пре тога, да кажем, како је *Мерсен* (Mersenne) још у почетку 17. века нашао, да се звук шири брзином од 448·6 метара; фиорентински академичари су нашли у години 1660. брзину од 380 метара. Међу тим се доцније многим покушавањем и испитивањем показало, да су сви ови много нарачунали, с тога се лате тога посла Французи године 1822. О овоме ћу опширно узети.*)

Испитивачи изабрали су две штације јужно од Париза и то у Вилжифу и Монтлерију. У Вилжифу је капитен Боскари палио топове на једном узвишеном месту а око њега стајали су научењаци *Прони*, *Араго* и *Машје*. У Монтлерију је био капитен Пернети са исто таким топом а око њега *Хумболт*, *Геј Лисак* и *Бувар*. Кад се пуцало, лепо се видела ватра са једног места у другоме; небо је било чисто а ветра није било Научењаци су пробали ноћу између 21. и 22. јунија и први је топ пукао у 11 сати.

Удесили су, да се са свакога места пуца дванаест пута и то сваких десет минута, но да се у Монтлерију почне са пет минута пре но у Вилжифу; тако је неко у средини између оба места могао чути топ сваких пет минута: прво из Мотлерија за тим из Вилжифа, па Монтлерија, и т. д. Овим путем се могло дознати, да ли смета брзини звука штогод то, откуд ветар дува.

Посматрачи у Вилжифу чули су сваки пут, кад је топ опаљен у Монтлерију и сваки је од њих на свом хронометру бележио време, које протече од оног тренутка, кад виде ватру док не чује звук. Највише се ове белешке разликовале од три десетине до четир десетине секунда. Најдуже време од светлости до звука износило је 55 секунада а најкраће 54·7; по томе у средњу руку 54·84 секунада.

У Монтлерију чули су само седам топова и ниједанпут нису сви посматрачи чули у исто доба, но резултати се ипак прилично слагали. Најдуже време је било 54·9 секунада а најкраће 53·9; у средњу руку дакле 54·43 секунда.

По свему се може узети за средње време 54·63 секунада.

Остало је још, да се нађе, колико су далеко обе штације једна од друге. То је учинио Араго и нашао, да су далеко 9549·6 тоаза. Дакле за 54·63 секунда пређе звук пут 9549·6 тоаза, отуд за један секунад 174·6 тоаза; кад се ово преведе у метре, износи 340·88 метара. Температура је била 16°C а барометар је у Вилжифу показивао 756·5 милиметара, *Сосиров* (Saussure) хигрометар стајао је на 78°.

По овоме дакле рачуну брзина звука је 340·88 метара.

Кад се даље испитивало, шта утиче све на брзину у звука, дознало се, да притисак ваздушни нема утицаја но температура и влага мења брзину. Ако узмемо, да је ваздух сув а температура да је 0°C, онда баш из наведених експеримената излази, да је брзина 331·04 метара, а до те брзине дошли су испитивањем и у прошлој години.

Већ у години 1823. тражили су брзину звуку *Мол* (Moll) и *ван Бек* (van Beek) у Холандији; они су врло тачно радили и нашли су за сув ваздух на температури 0°C брзину 332·26 метара.

Рењол (Regnault) је нашао 330·7 метара и уједно доказао, да брзина опада, ако звук слаби.

*) Види: Müller Pfaundler, Physik und Meteorologie I.

Истраживали су и то, коликом се брзином шири звук у течним телима. Једино се опитом пробало у води: одређивао је *Коладон* (Colladon) и *Штурм* (Sturm) г. 1827. у Женевском језеру; но нећу вам опширно описивати, тек ћу навести, да су нашли брзину у води 1435 метара. Да споменим још неке течности и брзину звука у њима: у води ситој амонијака је брзина 1842 метра, у живи 1484, у алкохолу 1157 метара, и т. д.

Хладни (Chladni) и *Саварт* тражили су брзину и у чврстим телима. Задовољите се и овде само резултатом њихова испитивања а то је: по *Хладнију* распростире се звук у слоновој кости $6^2/_3$ пута брже него у ваздуху, у калају $7^1/_2$ пута, у сребру 9 пута, у ораховини, у храстовини и у месингу $10^2/_3$ пута, у бакру 12 пута, у јаворовини $12^1/_3$ пута, у багреновини и у јововини $14^2/_5$ пута, у линовини 15, у стаклу, у гвожђу и у челику $16^2/_3$ пута, у јеловини чак 18 пута брже но у ваздуху. Овако *Хладни* а други долазе до других бројева.

Још је *Плиније* знао, да се звук у чврстим телима брже распростире, а *Био* (Biot) и *Геј-Лисак* су то и експериментом показали: О цев гвоздену од 1000 метара ударили су на једном крају а на другом су слушали, па су један удар двапут чули и то прво кроз гвожђе па онда тек кроз ваздух.

Светлост се много брже распростире од звука; и у животу имамо примера, где то можемо лако и видити: муња много пре допре до нас него гром; кад неко цепа даље од нас дрва, пре видимо, да падне сикира, но што то чујемо; кад деца пуцају бичем где год на раскршћу, пре видимо да је ударио бич о земљу, но што чујемо; и т. д.

Кад знамо, колико је секунада протекло од муње до грома, можемо наћи, колико је гром далеко од нас пукао: треба секунде помножити са брзином звука.

7. Рекао сам, како је *Рењол* доказао, да се слабији звук нешто спорије распростире па неће згорег бити, ако се обазремо још и на то:

Како се брзо распростиру различито високи тонови?

Зацело сте биле већ толико пута на беседама, на концертима и слушале сте лепе песме и свирке. Па и ја ћу, да вас одведем мало на беседу, на којој певају ђаци, да не може лепше бити али ћу вас посадити на разна места: једну близу, другу даље, трећу још даље, четврту још даље и т. д., а сам ћу да станем баш на врата од дворане. Кад се песма сврши састаћемо се, да прокритикујемо певање но ја ћу вас запитати, да ли сте све чуле све гласове у исти мах: и сопран и алт и тенор а и бас. Разуме се, — добићу одговор, а то значи да сви звуци, били они, какве му драго висине, стижу до увета у исто време. Но како би изгледало, кад се не би сви гласови уједанпут чули? Зацело мачја музика! Најлепша песма била би у близини лепа, што даље све више би се јављала нехармонија а у некој даљини не би ни трага било хармонији — кад се не би сви звуци и сви тонови једнако брзо распростирали.

И ипак! И опет *Рењол* са *Кенигом* нашао је, да се високи и ниски тонови не шире истом брзином. Они су то овако доказали:*) У цев, дугу између 1600 и 1700 метара, духнуо је Кениг трумпетом у исти мах један низак и један висок тон; с другог краја имао је згоду, да боље чује, па је приметио, да је нижи тон свагда пре приспео од вишега. Ако је врло кратко духнуо, чак је могао приметити, да је нижи тон већ престао, кад је виши тек доспео до уха.

Ако би смели узети, да је нижи тон гори од вишега, могли би се сетити оне наше пословице, са којом ћу да завршим ово предавање: „добар глас далеко иде а зао још даље.“ —

Добре слушалице молим, да ми опросте, ако сам што заборавио овде, што сам њима рекао; а нека радо прочитају, ако сам што додао, јер тек након два месеца седох ево, да, по сећању, напишем оно и за читаоце „Јавора,“ што сам њима срећу имао да говорим. За то време даде се много и заборавити и поправити!

*) Müller-Pfaundler: Physik und Meteorologie I.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРАВАЦ САВРЕМЕНЕ ПРИПОВЕТКЕ И СИМО МАТАВУЉ.

Написао Јован Храниловић.

(Свршетак.)

Могао би ко осудити целу књигу приповедака Матавуљевих под насловом „Из београдскога живота“ већ ради тога, што у њима нема ни спомена о љубави, а то, веле, да је душа приповетци и роману. Ја се барем сећам, да је један иначе духовити критичар ради недостатка љубавнога елемента осудио последњу збирку приповедака најбољега хрватскога приповедача Шандора Ђалскога, под

насловом: „Из вармеђинских дана“. Оно је истина, да се у опште узима, да је љубав душа роману, али за приповетку то не сме бити правило, јер ова решава редовно само један проблем, а тај не мора баш бити љубав, како то сведоче толике приповетке најбољих приповедача. У сликама из београдскога живота слика нам Симо суморне стране, где цвеће љубави не мирише примамљивим мирисом, — па за то у тај елеменат не дира.

Но за то он у другој, новијој књизи својих приповедака, под насловом: „*Са Јадрана*“, меће у врло лепој приповетци: „*Краљица*“: љубав на прво место. Ова приповетка је прави бисер наше домаће приповедачке књижевности. У њој је све лепо: краткоћа и језгровитост, распоред и карактеристика, а над свему: красна, управо витешка идеја, којом се обична тема љубави обасјава светлилом витештва. У заграђу далматинскога града Шибеника, званому: Долцу, љуби најлепша, ради лепоте, краљицом названа, али и најсиромашнија девојка: најлепшега. али и најсиромашнијега момка. Они се воле и надају се, е ће своји бити, ма да себи никада тога казали нису. У то дође најбогатији газда предграђа, да запроси руку те лепе девојке за свога сина, који, осим богатством, у свачем за њеним љубавником заостаје. Девојка не ће ни да чује о богаташу; родитељи наваљују и силом и милом, док најпосле јадно девојче, тешка срца, не пристане. Њен љубавник не осећа се увређен, јер је никад запросио није, али да му је тешко, о том ваљда нико не сумња. Кад ли ето њиховој љубави изненадне помоћи.

Девојчини родитељи и девојка кренуше на работу као обично, седоше у свој бродић, „не чекајући да пребаци време“, макар да се на небу показаше сумњиви знаци. „Вјереник одријеши им коноп. па отисну брод ногом. Краљица га погледа. У тај мах, он пољуби врхове од својих прста, пак јој посла пољубац.“ У то ветар дуну јаче, море се узнемири: „У тињи час диже се хука са свију страна, валови се стадоше пропињати, као бијесни коњи.

— За име Исусово. шта ово би у један трен!. - Несрећа грдна!... Утопише се Пурићи. — Утопише се! утопише! чује се кроз вјетар

Долачани се збише у гомилу. Али љубавник лепе девојке: Марко Пивић, блијед као мртвац, пропе се на врх прста и избуљи очи па викну: „Није! Ха, браћо, за мном! Помоћи ће нам бог и свети Никола!

„На те ријечи, ускочише за њим шест Пивића у велики брод кнеза Јосифа.

„Док су они намјештали весла, Марко искочи и потече ка Иву, краљичину вјеренику, па га узе за руку, позивајући га, да буде осми веслар.

„Опет се разлијегну ужасна вика...

„Иво се стаде опирати свом снагом. Марко му пљуну у образ, па ускочи ка браћи, те се одмах отискоше ..

„Море бјесни пут њих, али га и они бјесно ломе. Удари слаботиња људска против силе природне, али се бог смилова на људско јунаштво, те Пивићи стигоше на вријеме. Пурићи прихватише коноп, те након неисказанијех напора, стигоше сви к обали, гђе их дочекаше радосни узвици

„Марко изведе краљицу, па је пред свима пољуби у чело, рекавши:

„— Овога пута Бог ми те даде — нико ми те већ не оте!...

„— Е, ово ће се причати! рекоше готово сви долачани и долачанке.

— Јунак сиромашак пљуну у образ богатој кукавици и преоте му претеновану дјевојку!

„— Е баш га је она у Бога измолила!

„— Е баш је он њу на сабљи добио!

„— Е баш част и слава Маркиши Пивићу и краљици Пурића!“ —

Овај дословце исписани свршетак приповетке „Краљица“ нека је доказ језгровитости и красоти стила Мутавуљева, и како он најситнијој ствари уме дати надах идеалности

Топлим саосећајем, начином. који одаје вешту руку реалисте, написана је у истој књизи „Са Јадрана“ приповетка „*Сликареве усиомене*“, где се описују аутобиографским начином згоде и незгоде нашега прослављенога симпатичнога земљака, сликара Влаха Буковца, док је постао оно што је данас. Матавуљ нигде није тако јак, као тамо, где описује јаде сиротана, који кроз трње живота себи и својој ваљаности крчи пут. Чисто осећамо његову симпатију са таковим Прометејем

Овде опажам, да и Сими још није посвема пошло за руком сачувати ону објективност приповедања, нарочито у овако аутобиографској форми, о коју се прави реалиста не би никада смео огрешити.

И он кад и кад уплеће у причу свога јунака своје субјективне рефлексије, што Брандес у својој студији о Гетеовој приповедачкој вештини назива застарелом наивношћу, осуђујући такова места у Гетеовим романима.

Да споменем неколико такових места у приповетци Симиној: „Сликареве успомене“. Одмах на трећем листу читамо усред тока приповести: „Ето те ситнице захватише више мјеста на артији, но претежније ствари, које сам у кратко споменуо! Тако ће по свој прилици бити и отсад, али ја не умијем друкчије.“

Да пређем преко осталих, ево још једнога таковога места: „Такође прилично сам успјевао и у енглеском језику. Хуан бјеше изашао, а ја сам се помогао, како сам знао. Много ми је помогло што Јанкеси нијесу ругачи као ми Срби, који једва чекамо, да странац погријеши у нашем језику, па да му се наругамо“. —

Истина ове субјективне рефлексије меће Симо на уста своме сликару, али како тај сликар припо веда епски, т. ј. прошле згоде у виду прошлости нису на месту субјективне савремане рефлексије.

Споменуо сам већ, да ми се у приповетци, „*Ђуро Кокот*“ не свиди она оделита карактеристика појединих лица, да је идеја приповести преситна за онолики обим, услед чега изгледа приповетка сувише разводњена, у чему Само чешће греши. Себичност и ципијлук становника Боке најбоље додуше карактерише појава „Ђуре Кокота“, којега о чекују из Америке, да га болна до смрти додворе, е би им оставио сву своју тековину у корист њиховој вароши а он међутим долази међу њих здрав, јер га на путу упутише на црногорске примитивне лекаре „Иличковиће“, који га за јефтин новац излечише; ипак она сувише растегнута, одељена карактеристика појединих лица, под разним словима, која не захвата непосредно у плетиво приповести, никако не може да се сложи у органску целину, а без тога је то тек нацрт приповетке, са сувише растегнутом карактеристиком за малу идеју приповести. —

Али за то је последња приповест у књизи „Са Јадрана“, под насловом: „*Све је у крви*“ право ремек-дело Симинога пера. Приповетка је очевидно никла под упливом Ипсенове теорије о прелазу темељних наклоности и порока од оца на сина, како то Ипсен у својим чудним драмама тумачи, нарочито у драми „Хавети“: „Gespenster“. Уверен сам, да је на Симу упливисала и Золина наука о атавизму, коју Брандес вешто истиче у његовом роману: „Звер-Човек“.

Било, како му драго, у том жанру ова припо ветка је тако потресна слика, написана тако солидним реалистичким начином, да нас управо ради своје вероватности тако дубоко дира. Ми ту видимо, како племенит, даровит, млад човек фаталном неминовношћу пада у канџе најокрутнијем пороку, пијанству, те се грозимо од помисли, да му нема помоћи, јер му је његова несрећа у крви.

*

Осим приповедака, које је Матавуљ до сада сакупио у 6 књига, које сам у кратко споменуо, писао је Симо по разним часописима, „Јавору“, „Стражилову“, „Отаџбини“ и другде лепих приповести, нарочито у овогодишњем „Јавору“ врло фину, нежну приповетчицу: „Дете“, али о тим приповеткама биће згоде да се говори, кад и њих Симо Матавуљ, како се надамо, сакупи у посебну књигу. У опште још се не може рећи последња реч о Матавуљевом приповедачком раду, јер је он у средини свога рада у јеку свога века, те се ми пуним правом надамо, да ће нас он занимљивим својим пером још дуго водити у својим проповеткама по разним крајевима нашега народа, те нас упознавати са занимљивим сликама из живота човекове душе. Матавуљ је тако сретан, да може у оригиналу пратити књижевност: талијанску, француску, руску и немачку, чиме се дакако његов душевни хоризонат проширује, његов укус прочишћује, а његов велики дар нам је јамство, да његово свестрано изображење не ће бити од штете по његову индивидуалну књижевничку оригиналност. Стојећи на здравом реалистичком темељу, он би уз сретне околности могао престићи све наше приповедаче; његов напредак биће не само њему на част, већ ће то бити и за нашу књижевност, за нашу народну просвету нова тековина. Не уплећући се у политичке размирице странака, он тече највеће заслуге, што као вредан радник на просветном пољу, осигурава основне услове народнога нам битисања, под геслом свијух пионира просвете: „С просветом к слободи.“

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— „Н. Н.“ пишу: Српски књижевник и академик *Љ. П. Ненадовић* пропутоваће Стару Србију и Маћедонију. Као што је познато, он је српској књижевности учинио врло велиних и лепих услуга, нарочито својим путописима по Италији, Швајцарској, Немачкој и Црној Гори, у чему је управо ненадмашан. Он под своју старост није заиста могао поставити лепшу и племенитију задаћу, но да пропутује те две српске покрајине и утиске с тога пута преда нама, жељнима његова лака и љупка писања у путописима, у којима је он мајстор над мајсторима. Како чујемо, он ће овим путовањем, који ће описати, да се одужи народном признању, које му је исказано у скупштинској одлуци, да му се, у знак признања за његове књижевне заслуге издаје државна пензија од 4000 динара годишње. Г. Ненадовић доиста није се могао боље одужити томе признању, но на овај начин, и ми му од свег

срца још сад желимо срећан пут а још срећнији повратак, од кога очекујемо из његова пера путописе по тим дивним српским крајевима.

═ Чувена књига Леополда Ранкеа *„Србија и Турска у деветнаестом веку,“* коју смо у своје време опширно огласили, изишла је, као што листови јављају, у преводу нашега научењака Стојана Новаковића и цена јој је 2 фор. Свака реч у препоруку ове књиге мислимо да је излишна, јер имена Ранкеа и Новаковића по себи су највећа препорука ономе делу, које је из њихове руке изишло.

═ Издавач „Малих новина“ у Београду покренуо је збирку забавних списа под натписом *Забавник „Малих новина“* и од овога забавника изишла је сада прва књига, која доноси „Београдске тајне,“ историјски роман. Писац овога романа вели да је проучавајући српску историју, а нарочито историју Београда, наилазио на многе ствари, које су од жива интереса, али које не могу да уђу у историју, те се после подужег размишљања решио, да их преда читалачкој публици у облику романа. Цели роман овај изнеће четири свеске.

═ У месту рођења Вука Ст. Караџића, у Тршићу у Србији, хоће да подигну Вуку споменик. У Београду је склопљен одбор за ту цељ, који је издао позив на скупљање прилога у то име. Споменик ће бити *школа*, на којој ће се наместити попрсје Вуково од тврдог градива. А шта ће бити са оним фондом, што њиме рукује „Матица Српска“ у Новом Саду, а који је намењен подизању споменика Вуку Караџићу?

═ У Задарској „Искри“ јавља књижевник Вид Вулетић Вукасовић, да у њега има дубровачка збирка песама, писана око 1657. године, у којој се находи песама талијанских, хрватских и турских. Турски су стихови писани латиницом. Уз турске је стихове читава страна написана старом босанчицом. У њој је пером красно нацртан лик песника Ивана Гундулића.

═ Уметник Рендић довршио је споменик нашем великом покојнику *Ђури Даничићу*. Споменик ће се подићи на Калимегдану у Београду.

═ „Бос. Вила“ јавља, да је и ове године изишао календар *„Грлица“* (за 1892. г.), што га је до сада уређивао др. Лаза Томановић. Календар је изишао тек у априлу месецу и не стоји ко га уређује. Доноси шематизам, па онда неколико песама прештампаних из „Гласа Црногорца,“ и за тим чланак о педесетогодишњици кнежевој, прештампан из „Гласа Црногорца.“ Из народа има само један кратак чланак „О причама“ од Л. Поповића.

═ Сретен М. Аџић пише педагошку науку за родитеље и наставнике. Први је део већ изишао под именом *„Телесно васпитање.“*

═ „Vienac“ јавља, да је изашла књига, као допуна Јагићеву „Архиву“ под натписом: *„Bibliographische Übersicht über die slavische Philologie.“* У тој како речени лист наводи, помно израђеној књизи подаје др. Фр. Пастрнек, приватни доценат словенске филологије у бечком свеучилишту, тачан преглед дела, расправа и приноса о словенској филологији почевши од год. 1876. до 1890/91. Огромно ово градиво има ове одсеке: Општи извори, језикословна дела, литературна повест, истраживања о словенском народном животу, словенске старине, имена писаца. Неуморни писац спомиње у тим оделима веома савесно сваки књижевни појав, што се тиче словенске филологије. Књига је ова без сумње важно помагало и од непроцењиве вредности за свакога, ко се бави словенском науком.

═ Исти загребачки лист јавља даље, да Бугари живо раде, да предобију Македонију. То показује и књига К. А. Шапкарева под насловом „**Сборникъ отъ български народни умотворения.**“ Градиво је у овом зборнику не само богато, него и лепо разређено: 1. Народне песме и историјска предања. 2. Гатке. 3. Пословице. 4. Загонетке. 5. Разне игре, мушке и женске. 6. Народни обичаји и празноверја. 7. Народна ношња. 8. Народна медицина. 9. Градови, села, реке у Македонији. 10. Бугарски називи зоолошки и ботанички. 11. Филолошки податци о разним бугарским наријечјима у Македонији. 12. Македонско-бугарске речи, које се употребљују у другим деловима Бугарске. На том зборнику, који ће јамачно занимати многе, што се баве словенском науком, радио је писац већ много година. — Толико „Vienac,“ а ми држимо, да ће наши читаоци и без наше напомене знати с киме имају посла, јер бугарска савесност је свакоме Србину добро већ позната. И недавно беше реч о једној збирци „бугарских“ (!) народних песама, које је издала бугарска — влада.

═ У Спљету је изишла 3. свеска (год. 15.) од археолошког билетина *о историји далматинској*, што га издаје на талијанском језику проф. Булић. Међу осталим доноси ова свеска и један чланак *о породици Стратимировић*, а један о ковници новаца републике дубровачке.

═ Књижничар дорпатскога свеучилишта нашао је у једној скрињи, пуној старих аката, знамените листине, које су врло важне по историју северне Европе у XVII. столећу. Поред латински писаних записника свеучилишнога сената и рачунских књига из XVII. века у тим листинама је преписка шведскога војводе и државника Јакова де ла Гардија, међу којима се находе 60 својеручних писама краља Густава Адолфа и много још писама разних шведских војвода и државника и осим тога опширна кореспонденција грофа Јована Оксенстјерне. Прве су листине важне по разумевање одношаја између Русије и Шведске год. 1613., и за Пољску у годинама 1627—1629. Свега листина има преко 600; писане су шведски, немачки, латински, француски и руски. Књижничар Корт проучава сада те старине и тако се може очекивати, да ће учени свет скорим изближе познати ове важне старине.

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о појединим књигама у своје време опширније говорити.)

Српске народне умотворине. Књига прва. **Српске севдалинке**. Из ковчежића: *Мар. С. Поповића-Родољуба.* Чист приход — пошто се одбију трошкови намијењен је у корист — за подизање фонда: Српског књижевног друштва у Босни и Херцеговини. У Панчеву 1892. Штампарија браће Јовановића. На 8-ни, стр. 133 Цена 60 н.

Апостол мађарски спевао А. Петефи. Српски препевао *Александар Марић*. Мостар. Издање књижаре Владимира М. Радовића. 1892. на 8-ни, стр. 107.

ИСПРАВАК.

У бр. 20. „Јавора“ у песми на првој страни стих 9. треба у место: „невољни цветак“ да стоји „невини цветак.“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 22. У НОВОМ САДУ 31. МАЈА 1892. Год. XIX.

НА СТЕНИ.

Живот се рас'о у празне сени!
Побегох амо ка сурој стени
И гледам сунце, што светли живим, —
Нит' сам га жељан, нит' му се дивим.
Из мене многа искрица прну,
Светлуцну, трепну, па и утрну.
К'о и ја, сунце, и ти се гаси,
Свемир је широк, журн се, спаси!
Ко тражи твога топлога жара?
Склон' се у запад, будало стара!
Умри без песме и љупких звона
Тамо у царству мрака Плутона!.. .
Село си....

Путуј!....
Пењи се горе,
Презрени друже, о мој лахоре!
Ни за те доле живота није —
Тамо су пустоши и маштаније;
Ни дах твој срца уморна бу̑ди,
Ни свежи лица, ни пуни груди:
Гора без песме и врт без цвета,
То̑ ти је та доле судбина све̑та.
За то, ветрићу, и ти се журн!
Остављај света голе костури!
Бегај путима незнаним, дугим!
И дувај тамо странама другим!

1892.

М. П. Шапчанин.

ШТА МУ БИ̑?

СЛИКА СА СЕЛА.

Написао Вељко Радојевић.

Свом бившем учитељу и вриједном српском приповједачу, пошт. г. Симу Матавуљу.

(Свршетак.)

У опћини х-ској бијаху завладале красте (богиње), од којих су многи поумирали; а који су се и спасли смрти, остали су мање више нагрђена лица. Такова судбина постиже и Јованку Ђурову, ради чега се бијаше душевно много преобразила, прем да не бијаше ни најмање изгубила од спољашње љепоте. Они њежни румени ишарани обрашчићи, оно вазда замишљено чело, што бијаху највише богиње ишарале, изгледаше много чаробније, примамљивије, а особито онај поглед, који би земљи оборила кад би с ким говорила, изазивао би у теби неку чудновату сјету, управо: учинио би на те њеки особити утисак, тако, да не би знао расудити: или је више волиш, или сажаљеваш.

Бијаше њешто на два дни по Петрову дне. Јованка изашла у свој виноград, носећи котарицу на руци, да набере петровача; Јован иђаше из воденице, гонећи мливо на мазги. Јованка, чим га спази, убрза кораке противној страни од пута. У то и Јован стиже према винограду.

— Помоз' бог, Јованка, — изусти овај мало гласније и заустави се под виноградом.

Она се чињаше нечула.

— Има ли доста смокава, јâ? . . . Зар не чујеш? — настави истим гласом.

Она се окрете.

— Има ли доста смокава, велим?

— Има ђекоја задулица

— Зар ми нећеш додати коју ође преко плота? . . . Да си ти прошла мимо моју баштину, ја би' теби дао.

— Даћу ти, ако ћеш?

— Па за то и иштем.

Њеколико корачаја — и Јованка приђе огради, па му пружи котарицу да сâм изабере. Поглед јој бјеше пун њеке тајанствене туге, прожет њеком особитом стидљивошћу.

— Шта је с тобом, Јованка? Нешто си се много измијенила од како те просише.

— Ја нијесам ђа' однио; ја сам вазда овака.

— Чудновата ми изгледаш.

— Ја не крива . . .

— Не, не велим ја . . . Увијек си ти дивна била, а сада ми много љепша изгледаш; но к'о . . .

— Шта ћеш не могу бити љепша, него ми је бог д'о, — прекиде га Јованка гласом пуним очајања, помишљајући ваљада: како ме сиротицу тјеши.

— Чисто би' те пољубио колико те мрзим, — настави Јован дрхћућим гласом, упрвши свој ватрени поглед у њено оборено лице, које у том часу изгледаше руменије од икакве руже.

Јованци се оте лак уздах и она се накашља, да се тек могло примијетити.

Јован је то добро опазио.

— Ти си к'о нешто замишљена . . . Шта ти је? За што си така? — настави Јован, избирајући петроваче по котарици.

— Ништа. Тако, — одговори ова, и у том часу појавише јој се двије крупне сузе на дугим трепавицама. које је највештије утрла својим рукавом, да Јован није ни спазио.

— Ево, и фала ти, — рече Јован, пружајући јој котарицу преко ограде.

Ова пружи руку да је прихвати, али јој ју Јован стиште при ручици од котарице, говорећи шаљиво: „Пушти ме! пушти ме молим те, оде ми мазга! пушти ме чујеш!“...

Она га озбиљно мољаше да мане шалу.

— Пуштићу те ако ћеш ме . . . пољубити, — једва изговори.

— Шта ти је данас?! Или нијеси у својој свијести? . . .

— Ти си крива што сам оваки.

— О ја ни најмање; може бит ко други, — одговори ова равнодушно и Јован јој пусти котарицу. . . .

Ваља да се је Јован покајао за своје понашање према Јованци, кад јој на поласку братински рече: „Опрости, Јованка; немој се што наједити; ја сам се шалио, знаш.“

По што Јован оде, Јованку обузе њека голема сјета, те сједе у хладу под једну смокву, гдје је дуго и дуго плакала.

— — — — — — — — — —

Мало послије овог догађаја пронесе се глас по селу, да ће Јованку испросити Милош Сталић за свога сина Новака. Многи се томе чуђаху. А како и не бише?! — Кад није хтјела да пође за Милутина, који је у свему одвојио од Новака, пе ће ни за Новака, ве' до ако се водом опила, — говораху по селу.

Обично се вели: иза руге и просо ниче; и збиља Сталић испроси Јованку. Најприје је за то дочуо Милутин — њен први просилац —, као кога је највише интересирала Јованчина будућност.

Јованчина је вјеридба у велике обрадовала Милутина. Тако је барем изгледало. Чим је чуо да се вјерила, весело је отрчао у свог пријатеља Јована, да му јави. Јован је косио по дну ливада кад му је дошао пријатељ да му саопћи ту радосну вијест.

— Косиш Јоване. . . Помага' ти бог. . .

— Здраво. Окле ти сада, на оваки радни дан? .

— Шетам, кад ми може бит', а ти коси, кад си луд, — одговори Милутин с усхићењем; а виђело му се и на лицу, да бијаше и сувише раздраган

— Нешто чудно весео изгледаш данас.. Шта је ново, реци ми?

— Вјерила ми се несуђеница, болан не био . .

Јован преблијеђе.

— За кога, кажуј ми? — рече овај мирно, сакривајући своју узбуђеност

— За никога, о . . .

— Како?

— За Новака Сталића.

— Ајде, враже?!

— Јес', бога ми.

— Е, ђевојка већ у године . . ., а и красте су је нагрдиле, па к'о помишља: ођи

не долази, боље ми је и овога. . . Сједи, Милутине. . .

Јован сједе први, а Милутин до њега.

— Е, па како ти, Јоване, ја̂?

— Бог зна нијесам најбољи; нешто ме од јутрос глава поболијева, — одговори Јован и наслони главу на раме свог пријатеља.

Још су се мало поразговарали; за тим Милутин оде, а Јован оста још дуго сједећи на свом мјесту. — — —

У подне донесе жетелица Јовану објед, али овај не бијаше на ливади. Дуго га је тражила и звала, докле га на пошљетку нађе крај потока, гдје лежи у хладу.

— Јоване!

Овај ништа.

— Јоване, болан!

Исто.

— О—о—о Јоване!

— Е, е, шта је?! — продере се овај, не дижући главе, додајући још к томе којекаквих ријечи, од чега се не могаше ни ријечице разумјети.

— Ајде, устај, донијела сам ти објед.

Овај ни ријечи.

— Дигни се, да, — понови ова и дрмну га за хаљину.

— Не ћу! па не ћу! кад ти кажем да не ћу! и опет велим: не ћу! — продере се по ново и звекну песницом о земљу, ал' не диже главе.

Жетелица одмах видје да није чист посао, те отрча натраг и исприча му мајци шта је у ствари. Јадна мајка дотрча као без душе крај потока, гдје нађе сина у великој врућици. Подиже му главу, кад ли му точи крв из носа. Мишљаше да га је ко ударио, те га стаде распитивати, али вајду: он се не тријезни, већ све једнако бунца којешта, од чега се једино могло разабрати: „Не ћу, па не ћу. . Узалуд ми велиш. . Ко је луд, ето му тамо. . . Сто сам ти пута рек'о, да не ћу . . па бог!“

— Куку мени кукавици, шта му бӣ?! — викала је мајка у очају, на што се искупише њеки косиоци, те кошаху у близини њихова сјенокоса.

Јован лежаше мирно.

— Шта му би? — питаше један.

— Не знам, куку мајци кукавици!

— Да га није што увјело? — дода други.

— Није леле мени, позн'о би се отȍк!...

Ови га на молбу мајчину узеше и изнеше на ливаду, а отале кући.

— Шта му би? — запиткиваху уз пут мимопролазећи, али ко ће да им каже шта му би! . . Јутрос отишао здрав на косидбу, па ето . . Мука часом дође. . . .

ИЗ ГЕТЕОВОГ „ФАУСТА“.

(ДРУГИ ДЕО)

ЧИН ДРУГИ.

Висока, сводна, увана, готска соба, негда Фаустова, непромењена.

Мефистофелес

(излази иза завесе. Како је дигне и натраг погледи, види се *Фауст* испружен на стародревној постељи).

Ту лези, несретниче, сапутан
У љубави неослободљивој!
Од Јелене је л' ко парализан,
Разум тај не ће лако наћи свој.

(Гледи око себе)

Кад погледам ил' тамо или амо,
Непромењено све ту остаде;
Шарена окна мрачнија су само,
И паучине више постаде;
Дивит је сух, пожутио папир;
Но све на старом месту свом је ту;
И пером влада исти недодир,
Којим се Фауст препис'о ђаволу.
У калему је сухе крви кап,
На мамац мој што даде у севап.
На таквој ствари, на јединственој,
Најбрижљивијем скупљачу поздрав мој.
Гле, ту на клину, старе ћурдије!
Опомиње ме на лакрдије
Којима негда дечка намори',
И чим с' к'о момак ваљда тавори.
Не могу жељи сад да одолем,
У тебе, топло крзно, умотан,
К'о доценат да с' опет размећем,
Да ја управо све тек само знам.
Научењаци умеју то боље,
Но ђаво нема на то више воље.

(Тресе скинуту ћурдију. Мољци, бубице и лептирићи лете из ње.)

*

Хор бубица.

Добро дош'о, добро дош'о,
Драги старче наш,
Ми летимо и зујимо
И знамо те, знаш.
У тишини, појединце,
Садио си нас,
А тисућих, мили оче,
Чујеш ево глас.
Лакрдија у грудима
Склони се кад зре,
Ал' ушице из ћурдије
Покажу се пре.

Мефистофелес.

Уживам баш у нараштају том!
Тек сеј а жњећеш ти већ временом.
Истрешћу још једаред ћурак тај,
По која лети још у даљни крај. —
Хајд само, чеда; ал' се журите
На тисућ страна да се згурите.
У старе оне тамо кутије,
Ил' ту, на почађале хартије,
У разбијене прашне лонце оне,
Ил' лубање у шупље да се склоне.
У трулежу и такав где је смет
За бубице тек мора бити свет.
(Увуче се у ћурдију.)
Једаред још покрӣ ми плећа, дед!
Јер данас ја сам принципал опет.
Но шта ми вреди, тако себе назвати,
А где су људи, који ће ме признати!
(Повуче за звоно, разлеже се јасан звук који се ори; двоеане се затресу а врата се отворе сама.)

Фамулус
(приближује се посрћући кроз дуг мрачан ходник).

Ал' ти звуци страшно звуче!
Зид се љуља, стубе пуче;
На окну шарена врева,
То напољу дрхти, сева.
Патос пуца а са зида
Креч са сметом сам се скида.
Па и врата, забрављена,
Сад су, чудо! отворена. —
Тамо! Хавет видим клету
У Фаустовом јапунџету;
Од погледа страшна њена
Клецају ми већ колена.
Хоћу л' стати ил' се скрити?
Ах, шта ли ће са мном бити!

Мефистофелес (маше му).

Приступ'те! — Име вам Никодемус.

Фамулус.

Пречасни! Тако је — Oremus.

Мефистофелес.

Окан'мо с' тог!

Фамулус.

Познат вам! Добар знак!

Мефистофелес.

Да како знам, већ постар па још ђак,
Па матор ђак! И човек изучен
Студира даље, на то научен.
Кућерак трошан подиже се тим,
Највећи дух нӗ сврши га сасвим.
Но уча ваш је испек'о тек знање:
Та свако даје Вагнеру признање,
Прваку том у свету ученом!
Једини душу држи њему он,
И сваки дан мудрости множи зраке.
За знањем жудне ученике, ђаке
У јатима привлачи себи тај.
Једини он на катедри је луч;
У руци му к'о светом Петру кључ,
А њим отвара пак'о или рај.
Пред свима тако блиста он и зрачи,
И свачи' глас пред њиме пролази;
И Фаустово се име већем мрачи,
Јер он је тај, што сам проналази.

Фамулус.

Опростите, пречасни! ако зборим,
И вама против коју проговорим:
Ал' то не стоји, није тако ствар;
Скромности њему додељен је дар.
Непојмљиво му свагда остаде
Високог мужа како нестаде;
У повратку му чека он свој спас.
Још оста соба к'о у старо доба,
Недодирнут је сваки њен украс,
Е тако чека господара свог.
Ни сâм нӗ смем приближити се њој.
Ал' који само звезде кажу час? —
Зидова тих попустио је слог,
Кључаница и и брава пуче строј,
Иначе не знам, од куд амо вас.

Мефистофелес.

А где се човек склонио то само?
Одвед'те ме, ил' дајте њега амо.

Фамулус.

Ах, забрана му врло строго гласи,
Те не знам, да л' усудити се смем.
Због вел'ког дела месецима чаcи
Усамљен, у тишини, чисто нем.
Најнежнији тај научар
Изгледа скоро к'о угљар,
Нагарављено, чађаво му лице,
Црвене очи му од жеравице.

Е тако чека жудно главни час,
Од клешта звекет једини је глас.

Мефистофелес.

Зар не мисли ни са мном зборити?
Та ја ћу срећу му ускорити!

(Фамулус оде, Мефистофелес седне достојанствено.)

Тек што сам сео, остао тек сам,
Већ нов се ближи гост, ал' тога знам.
Од најновијих један сад је тај;
Безобразан ће бити у бескрај.

Бакалауреус

(Јури кроз ходник).

Врата видим отворена!
Е, сад имам наду свежу,
Да се не ће, као до сад,
Жив к'о мртав, у трулежу
Таворити, пропадати,
И на жићу умирати.

Ти зидови, дуварови
Већ се крају ближе своме,
Ако ли не умакнемо,
Покриће нас, кад се сломе.
Ја сам смео, к'о ни један,
Ал' се даље опет не дам.

Шта ћу данас доживети!
Не беше л' пре тол'ко лета
Да се амо као ђаче
Застрашено је дошета'?
Кад веровах брадоњама
И њиним брбљаријама.

А из старих књижурина
Лагаше ми што су знали;
Сами том не вероваше,
Себи, мени живот крали.
Шта? У оном куту тамо
Седи један још насамо!

Гледим боље па се чудим,
Сео у ту наслоњачу,
К'о што сам га оставио,
А у истом огртачу!
И окретан беше онда,
Кад га нисам разумео.
Данас не ће тако моћи,
Само напред, буди смео!
Таласи Лете, старче, ако нису
Исплакли већ бескосну главу вам,
С признањем вид'те ученика близу,
Што прута школског отрг'о се сам,
Ја видим, да сте као некада;
Но друкчи богме стојим овде *ја*.

Мефистофелес.

Уживам, звоно што је вас дозвало.
Омаловажио ни онда нисам вас;
По гусеници, чаури се знало,
Шарен ће лептир доћи у свој час.
Још чипке, витице сте носили,
И тим к'о дете се поносили. —
Но курјук нисте никад имали?
Сад видим, да сте се ошишали.
Ваљан ми се чините, резолутан,
Немојте само бити апсолутан.

Бакалауреус.

Господ'не стари! Старо ј' ово место,
Ал' ново доба кренуло је лет,
Дволичних речи сад је уплив прест'о,
Јер друкче узимамо с' у памет.
С дечаком добрим титрасте се ви,
А без напрезања сте успели;
Но данас не сме нико то да ради.

Мефистофелес.

Кад омладини истина се слади,
Жутокљунима то не годи, знам,
Но доцније, кад такав један млади,
Искуством горким научи се сам,
Он мисли: његов је изуметак,
А учитељ је, наравно, глупак.

Бакалауреус.

Ил' лола бар! — јер који уча нама
У брк ће доћи с истинама?
Узеће штогод, ил' додаће њој,
Тек збориће к'о деци невиној.

Мефистофелес.

Учење, зна се, доба своје има;
Но ви би, видим, већ предавали,
Зацело сте у годинама тима,
Искуства стекли и набављали.

Бакалауреус.

Искуство зар! Та то је дим и пра'!
И с духом није с' упоредило.
Признајте! што се од искони зна,
Да није науке завредило.

Мефистофелес (после почивке).

Увидех то већ давно. Прах и дим!
Сад себи тек к'о дедак долазим.

Бакалауреус.

Уживам! Чујем бар разум и склад;
Паметног старца првог нађох сад!

Мефистофелес.

Скривено благо ја сам тражио,
На угаљ пуст наиђох ја тек само!

Бакалауреус.

Признајте сад, ваш ум је важио,
К'о тај, у шупљим лубањама тамо!

Мефистофелес (доброћудно).

О, како с', пришо, суров, да ли знаш?

Бакалауреус.

Је л' учтив ко, у немачком је лаж.

Мефистофелес

(који се с наслоњачом докотрљао у просценијум, партеру)

Ту горе већ не могу се ни маћи,
Код вас ћу ваљда уточишта наћи?

Бакалауреус.

Подрзљиво је, у невреме кад
Ко важит' хоће а већ ништа није.
Живот је људски крв, а ова бије
У човеку тек живо, је ли млад.
У свежој снази крв је пуна жара,
Те из живота нов се живот ствара.
Покрет је ту и ту је свежег рада,
Ваљан предњачи, а немоћан пада.
Док пола света заузесмо ми,
Шта радисте? Премишљали сте ви,
У куту дремали, о плану сневали.
Старост је грозница и хладан зној,
Спутана још у беди ћудљивој;
У години је л' који тријестој,
К'о да га мртвог чека сарана;
Најбоље, убити вас зарана.

Мефистофелес.

Ту нема ђаво ништ' приметити.

Бакалауреус.

Кад не ћу ја, није ни ђавола.

Мефистофелес (за се).

Ма тај ће ти се још осветити.

Бакалауреус.

Најдичниј' позив младости је то!
Не беше света, док га не створих;
На захтев мој се сунце родило;
Месец у мене ја тек претворих;
Идем ли куд, то дан ме вес'о срета,
За мене земља зелени се, цвета.
На један миг мој, прве ноћи, знај,
Прказа небо свој звездани сјај.
Та ја сам вама тек угодио,
Ћифтанских мисли кад вас ослободио!
И вес'о мојој, збори л' дух ми мој,
Светлости следим ја унутарњој,
А занос мој соколи ми корак,
Преда мном сјај а за мном густи мрак.

(Оде.)

Мефистофелес.

Чудаче, хајд, но диван си опет! —
Да знаш, о како би те болело:
Да с' не мисли ни лудо, нити мудро што,
Што предцима већ није пало на памет! —
Опасан не ће тај нам остати,
За мало лета, па ће други постати:
И шира је бесомучна и жива,
Ал' најзад ипак од ње вино бива.

(Млађем партеру, који не тапше.)

На речи моје хладни ли сте зар?
Ах, то вам, децо, не ћу кратити.
Помишљајте: та ђаво је већ стар,
Остар'те, па ћете га схватити!

М. С—ћ.

ДРУГО ДЕТЕ.

НОВЕЛА З. САРНЕЦКОГА.

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ **РАЈКО**.

Гронерови становаху у предграђу, што се зове Пјаски, у маленој, приземној, да кажемо конзервативној кућици, која кан'да се дури на лепе, нове двокатнице и трокатнице око себе, па окренула леђа улици, не гледајући на скорашње, напредне грађевине. И збиља. скренула она у страну са своја два зида без прозора и врата — и стајаше косо према плочнику, који беше посут ситним шљунком, рекао би, е неће ништа да зна, шта бива у тесној артерији предградскога живота, рекао би, да се клони свега. Ако и беше зидина, нагнула се од севера к југу на башту — за толико веселу и убаву, за колико уличица беше мрачна и туробна, па је сва утонула у ту баштицу, која беше начичкана крушкама јаблановима, купинама, малинама, рибизом и цвећем. — Беше то некако с пролећа, па није ни чудо, што су воћке, окићене белим и ружичастим цвећем, размакле своје широке круне, као преголеме балске букете, над јасним зеленилом од џбуња. Овде, онде помаљао се, из џбуња, бео крин, неранџаста *corona imperialis* и перунике љубичасте или плаветне боје, које стрчаху у вис, те изгледаху, из далека као челенке на кићеним шлемовима.

По маленим собицама те кућице разме-

стило се сијасет сиротиње свакојаке багре Гронерови беху међу најимућнијима. За то и њихов стан, прилично простран, лепо окречен, према другима сувише брижљиво уређен и увек чист и спретан, изгледаше, да кажемо, сјајно и славно.

Улазило се у њега из омалена дворишта са запада, уз две камените степенице, преко висока прага и малена трема, у кухињу, која се преливаше од чистоће. Одмах до ње беше мален салон; под у њему беше, до душе, од дасака, али премазан уљаном бојом, те се цаклио скоро као овоштени подови по палатама. По њему — од врата до наслоњаче, па онда до ормана и спаваће собе — пружаху се ћилимови двобојних пруга, који чуваху, да се под не укаља. Наслоњача окружена фотељама, стајаше на четвероугластом, пустеном салу јарке боје, као оно источни ћилимови. Пред њом се раширио округао сто од ораховине, а на њему, бео, провидан стољак, руком рађен. Сто је китила лампа с белим заслоном и стакленом подлогом, која беше оздо округла а горе цилиндраста, окићена маленом, вуненом капицом са белим, исто тако вуненим јагњешцетом. Над наслоњачом се наднело огледало у ораховом оквиру с рељефом који приказиваше краковскога орла на капији старога града. С десне стране огледалу вишаше, у позлаћеном оквиру, слика Фрање Јосифа, цара аустријског, у хусарском оделу, а с леве лик лепе царице Јелисавете у балском костиму. На противној страни, над орманом, по коме беху симетрично размештене шоље с цветовима, различито порцеланско посуђе и свакојаке израђене ствари од соли из Вјеличке, црњаше се велика слика, која приказиваше трагичну смрт Јосифа Поњатовскога у елстерским валима. Поред ње: Кошћушко, у белој сељачкој сукмани на пропнутом коњу, Лудовика и Фердинанда из Шилерове драме „Сплетка и љубав“, краљ Јан III. у злаћаном, крљутастом оклопу и млађани „Гњурач“ Шилеров у оном тренутку, кад:

> ... баца појас и откопча плашт
> А сви витези и све госпе лепе,
> На смело момче гледајући, стрепе.

Стихови ти беху наштампани, испод бакрореза, у изворном, немачком тексту.

Више врата од спаваће собе беше, као неки супрапорт, гипсани медаљон, озго препреливен бронзом, приказујући Јосифа И. Крашевскога из доба његова славља. Серванта, преливајући се од силних сјајних ствари и неколико бечких, меканих столица, допуњаваху намештај у салону. Низ прозоре се спуштаху беле завесе, густе сабране, а иза провидног им муселина извириваху лонци с различитим, заграничним растињем: геранијe и пеларгоније с кадифеним лишћем фуксије, осуте амарантовим звончићима мирисни рузмарин и неколико лимунових дрвцета. У другој соби беху две једнаке, јасенове постеље, орман за одело, умиваоница и поличице од турске трске с женским ситнаријама. На зиду, више постеља помаљаше се таман лик Мајке Божје Честоховске у злаћаном оделу, с круном на глави, која беше искићена брушеним стаклом. Кандиоце пред њом, обешено о тучан ланчић, светлуцаше трепетљивом, јасном светлошћу. Испод тога је повешала вредна рука на кукице, на једнако, у два реда укуцане, родбинске фотографије, у оквирима од неуглачана дрвета, који беху изрезани у готским „esy floresy“. Цео тај стан нераскошно и као што видимо, неукусно уређен, смешкао се ипак својом особитом чаробношћу и неком простодушном веселошћу, која се срца прима. Тако ту беше чисто, јасно, зрачно, ако и не фантастично и богато, да би рекао, е ту ваља да мора срећа да борави.

Адолф Гронер, као нижи магистратски службеник, добијао је омању плату; ал је имао богату родбину у Шлеској: сестру, зета и два брата, који беху ортаци и управници малене фабрике за платно и они су му на главницу, која је њему, после родитеља припала, давали уједно пристојне камате, двапута на годину. Беше он задовољан с каматама, јер не хтеде да својој родбини нахуди, особито како је наступио застој у свему. Од рођења слабуњав, меланхоличан, живео је врло пристојно, мирно, поштено, али невесело.

Младости готово није ни познао, ако и беше прикладан човек. На његово бледо, брадом зарасло лице, на његове жуте, удиљ замишљене, магловите сањалачке очи, гледаху госпође и девојане са занимањем, ал' он се није на то освртао.

Дан је проводио у писарници, вече на дому, режући оквире за фотографије. Узимао је за то неуглачане, махагонове и храстове дашчице од старих кутија за смотке, а на дому имађаше по избор пила, турпија

длета и ножића. Беше то мрзак посао, за који је требало стрпљења, ал' тога је у њега увек било, те је тако збиља вешто и уметно израђивао филигран-оквире у готском стилу. Добар, угодан, поштен, тако је некако, у свом званичном и домаћем занимању, одрвенио у самоћи, тако није уздисао за ширим и пространијим обзорјем, тако је умирио срце и чула, да би га могли осудити због себичности. — А није био ни за длаку себичњак, него више у незнању, по крви мрзисвет ако и није био на чисто с тим песимизмом, кога је у његовим жилама, више било, него крви; јер крви је очевидно мало у њима било.

Већ је био превалио тридесет година, кад је назебао и задобио љуто запаљење у плућима, из кога је једва жив изишао. захваљујући нези, којом су га дворили у болници; јер свуда, где би се само на час забавио или поседео (а и кад је лежао) оцењиваху лепо особине Адолфова карактера и поштоваху га као уредна и добра човека. Свуда га и љубљаху, и ако не беше сувише пријазан и разговоран, а ни весео, ни отворен. На против, могли бисмо га назвати скровитим. Често би по неколико сахата пробавио у већем друштву, не отварајући уста, а већ осмеха на њима није скоро нико никада ни видео.

У болести га браћа често полажаху указујући му много љубави, а сестра је после дошла да га двори и да му управља кућом, кад се је већ, мало опорављен вратио из болнице у свој стан. Мучно јој беше гледати на новчано и морално стање Адолфово, коме се је, до душе, повраћало полако здравље, али у исти мах и она његова обична, ледена мирноћа, или боље сета; еле стаде га она наговарати да се жени, јер што но кажу: „ко се ожени, на боље се окрене“ а и црквене заповеди: Множите се.“ Тако га је салетала и додијавала (а беше на гласу проводаџијница) да је најзад јадни и изнурени Адолф — не пазећи је л' са свим здрав ил' је још слабуњав — венчао се у еванђеличкој цркви с госпођицом Каролином Шонертовом, веселом и лепом плавушом, другарицом из пансијона и пријатељицом своје сестре. На венчање и у сватове дошла је цела родбина, па нагостивши се, напивши и благословивши младенце, осигурала се понајпре нотаријално, да Адолф неће своје главнице дизати бар за три године, а после срећна, што је тако добро испало т. ј што се је болесни брат оженио Карољком, задовољна са уговором, који је потписан пред нотарем и билетован, вратила се без бриге у Шлеску у своје место и у своју фабрику.

Карољка беше врло занимљив тип, што но га доста често ствара неприличан укрштај рђаво изабраних једињака од две расе, зближених физичким погодбама а различитих душом и духовним предањем. Ако јој је и било близу двадесет осам година, изгледала је, да јој је једва двадесет. Лице јој беше округло, бело, на јагодицама румен, као да је премазана акварелском кичицом, очи плаве, као два туркуса; коса злаћана, бујна опасиваше, двема дебелим витицама, лепу главу изнад чела. Беше пуна, мало и одебела, али ипак чила, живахна. . . Као живо сребро. Кикотала се дивно. Смех јој беше налик на цвркут тичића, а кашто на тихи звек дуката, кад их лако спуштају на златан тањирић.

Волела је да пева, да се забавља, кинђури, намигује и да заврће мозак момчадији чаробним дражима своје урођене несташности, мирисом свеже пути, који опијаше чула Тој вештини у замамљивању научила се сама, трудећи се, у другом девовању, да стече мужа — трудећи се све до јако, страсно; признао јој чак и своју љубав . . . ал' опет ју ни један не узе.

Од немачких предака наследила је велики такт и духовитост, да се уме наћи у тешким животним приликама, осим тога дар, да уме господарити, управљати кућом, држати у њој ред и узориту чистоћу. Од пољских прадедова примила је неко лакоумље и расипност, кад је ваљало да задовољи себичним жељама и саможивости. Беше лакома у детињском значењу те речи, а при том јој није недостајало апетита ни за раскошне ласти, којима се свет осмехива на лепе жене. Зубићи јој беху бели, равни, али ретки и оштри, као у младога вука, мислиш шкрипуће на помисао, што судбина не спрема за свакога части с ђаконијама, шампањцем и слатким токајцем. Уздисала је за бираним јелима, за сочним јужним воћем, атласом, кадивом крунама за свачим, што блиста, опаја и голи. . . И ето, на жалост, двадесет осма година девовања натера ју да се уда за тога мирнога, скромнога, ма и прикладнога Адолфа.

Но не може се опет рећи, да га није љубила и да није осећала у срцу много сажаљења и искрена саучешћа према њему. На против, гледајући ју у прве дане после свадбе, мислио би, е је створена, да буде другарица до гроба бледоме меланколичару.

(Наставиће се.)

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

I.

На Руднику, Августа 1891.

Ви видите, мила Иконија, да вас моје мисли и с Рудника прате. Погледајте, који су ме путеви довели овамо, — па ни те промене, по путу тамо-амо, и ако врло пријатне, не могу да збришу пријатељско сећање на вашу милу младу душу.

Седим под неким брестовима, а одмах ту у друштву с њима шушти и *липа*, под којом је погинуо и сахрањен *ага Токатлић*; а пред собом на брегу где се види плашће новога сена гледам гроб *војводе Ломе*, што га уби сестрић Токатлићев; на другоме брегу је гроб хајдука *Ракића*, и онамо рудничко гробље.... Како су лепи ти гробови; пожелим често: гробовати на тако високом брегу пред овако величанственом планином и клисурама као што су ове овде, и под сунцем, које тако царском мирноћом над њима сија. Пред мојим очима је смрт јунака Ломе у подробном сећању; чак слушам како ми деца у школи причају како је Лома на заповест Кара-Ђорђеву, ударио на Рудник, освојио га од Турака, и повео једну гомилу заробљеника у Ужице, па га с леђа мучки убио сестрић Токатлићев, који беше погинуо, међу њима, од Србина скривена иза ове липе. Све је то прошло дивно; а ето пута којим су они ишли из Рудника Остале су и ове две липе, ови брестови — и они гробови. Рудника више нема. Чисто је невероватно, да за тако мало година може нестати једне вароши. Целога лета пролазе овуда путници за „Киселу воду“ у Аранђеловац, и ретко коме пада на ум варош са земљом сравњена. Нема сад ничега на Руднику — све је у прошлости. Лома је разорио тај *турски* Рудник, славни град и живосну варош Ви знате пак, у оно доба кад су цветале српске рударске вароши као Ново Брдо у Сребрници, и Рудник је био слава и имање српско. Турци су пак уназадили и упропастили ову рударску варош. Рударски рад што су они продужили овде, веома изостаје иза српскога. Њих су заменили Аустријанци — па и они га оставише. Под кнезом Михаилом су опет Срби предузимали рудокопњу на Руднику — ено и данас има поткопа аустријских и кнез-Милошевих, — па се и то морало свршити. Напуштени рудник чека нове рудокопаче, који ће с поузданом снагом саћи у дубље дубине његове, што још нису изрешетане исцрпљеним окнима.

Те сад не живи рударски Рудник, него ово село. У часу кад вам ово пишем осећам крепку снагу лета на селу. Жита зрела, сена саплашћена, врше се, цео свет ради. Дивно је, што су овако загасите шуме и што су овако жуте и — беле њиве и ливаде Шушти вечито ветар а ваздух — као на Златибору...

Али непрестано, и дању и ноћу, динамити под земљом разбијају стене. Ви знате то је почетак нове рудокопње. Једно српско-енглеско друштво има допуштење од државе, да сме овуда тражити рудних жица. Тврди се, да у дубљини има сребра и злата, а надати се гвозденој и оловној руди. Без сумње Рудник, пун је блага. Али друштво своје успехе или неуспехе још држи у тајности.

Него старина Рудника, то, што је све у прошлости, задобија ме. Сваког дана води нас брат по околини, те управо рећи шврљамо. Пролазимо путевима, којима су некада пролазили стари српски рудари. Сећање на те негдање становнике рудничке скоро ме испуњава неким пијететом на прам њих. Кад смо јуче из јутра ишли да видимо остатке рудничког града и саме вароши нисам умела себи да разјасним за што ми се чини, као да има душу сваки онај многовечни раст или грм, што мирно и озбиљно стоје с обе стране пута у друштву с тајанственом шумском тамом, са маховином, са угаженим лишћем, влагом и потоцима. Свако од тих дрвета прича души, да су туда пре неколико векова, баш као да би то било пре неколико часова, пролазили српски становници било с пијуцима о рамену — у рудокопе, било на коњима у богатом властелинском оделу Баш овај пут којим се иде у стари Рудник (и на Штурац) је најстарији рударски пут. Њиме се спремаху, дакле, још стари становници руднички, кроз ову густу шуму и шум потока пролазаху српски племићи, деспоти, деспотица Јер..на, некада рудари Саси или Аустријанци; овај историски пут је примио и збрисао утиске и

кнез Михаилових стопа, и спровео заробљенике Ломине у Ужице.

Сећах се у исти мах Војислављевих стихова који су сачували по неки нат његових песничких осећаја и мисли сатиричних на садашњост и елегичних из прошлости. Сви смо осећали друштво његове песничке душе, те помињасмо њега и његове стихове с Рудника (камо је Војислав долазио 1887.), који су тако исто свагда мили за читање као и они из успомена са Дрине (Гробови I.) За чудо како ме ти стихови преносе у пролеће или јесен. У пролеће, кад се отопи снег а осуши и зарудп земља и још не отпочне досадно исцветавање воћака, сећам се Војислава и његове поезије најживље.

I. На остатцима *рудничкога града и вароши* а обливени прозаичним зрацима врелога сунца, проживесмо доста мисли ћутећи, лупкајући сунцобранима у сурово камење, које као остатци зидина кућних миповаше ту. Те развалине једва су 20 минута далеко од среске куће на Руднику; али ми утрошисмо равно три часа на ту шетњу, можете мислити како нас је занимала.

Ах, мила Иконија, да знате како ме дирнула ова разорена варош. Ама зар ви не осећате, како се у мојој души указују сад рудари, сад племићи српски, сад турски богаташи и буле са њихним *примитивним* животом? Не знате како и овдашњи сељани живо умеју причати о турском господству у овој вароши. Има стараца, који памте Рудник, — као што у Ужици памте кад су Срби запалили Ужице да истерају Турке, и кад су ужички град разорили. Па ето сад нема Рудника! Само грубим камењем четвртасто ограђена места показују још по где коју кућу срушену до основа, и само црепићи полупаног посуђа, воћњаци, каламљено дрвеће остатци калдрме показују траг улицама, баштама, и виде се округласти отвори затрпаних кладенаца! О, време, о време, време!... А град, као што каже Милићевић, дрема и рони се. Ту још у неколико одржане четир куле, ту још зидови градски, ту поред њих кладенци, трње се свуда подигло из оштрикасте траве и пелена. Пелена много има на овим развалинама.

„Изгледа, као да човек руком дотак'о није
Што су столећа бурна одбила у мрачном ходу
Са кула и платна градских.
Ту гнезда јеина вије змија одвратно мили
И гуштер по травном поду."

(**Војислав**).

Седели смо дуго ту на *ливади*, где је *Сали-аги „рудничком бику"* играло коло српских девојака — пред његовим чардаком; ви знате то из историје, јер и можда „зна то свако дете". Причају о сили и величини тог *турског* Рудника. Посматрајући ове остатке, који као и *крајеви* Ужица, показују тип турске вароши, — нехотице споређивах Ужице и Рудник; о морали су бити веома слично по погледу и по величини. Сељаци причају како је било 80 кланица, које су тек становништву подмириваље потребу меса. Познају се места где су биле силне пекарнице. — Зелене се још глогови, које су турци садили то да на њима каламе воћку. И у Ужицу је заостало још турских воћњака и башта; ви знате, ваша мати ми је причала, како Турци веома воле воћњаке и баште. Ми смо овде на једном пресеченом глогу бројали 36 година. Пре него и варош сам град био је још 30 година раније у развалинама. Сад је све с неким ћутећким спокојним правом заузело трње — и пелен. Седасмо испод једне каламљене крушке на камену што је на сваки начин био испред врата неке куће. Врхова дрвећа шуме својy лисну бајку о прошлости, а и гавран се чује с гране, као да зна е допуњује ову суровост.

Још је дакле, овде пуно остатака, као да су до јуче живели људи али. као из „Хиљаде и једне ноћи", дошли духови, дигли им сву варош, и њих саме одвели. Чисто се још осећа вруће тело. живи човек, у тим рушевинама, којима ће, још за мало, ишчезнути сваки траг. Особито је од живога утиска место у вароши било најживље. Ту сад пландују овце каткад Кад станемо на ивице градских зидина — а сам је град на ивици једнога брешка, на коме је и варош била — видимо доле пред собом у јаругама и брешчићима много отвора: то су стари поткопи рударски, којих је ту под градом највише.

Та од јуче пуна сам утиска одавде; али све не могу нити хоћу пренети на вас. Причекаћу вам, ако се опет састанемо.

Али не. Треба се свагда користити свежим утисцима.

Чим ступите пред варош, пада вам у очи пре него и куле градске, једна грађевина чак на другоме крају вароши. То је једна римска миса (црква), која је по невољи била и турском богомољом. На њој се познаје турски неимарски рад; а то што су Турци дозидали врло је несавршено и непостојано према ономе римском. Стари Римљани пре 1500 година били су савршено културан народ за неколико векова у напред, а особито на прам ових незналица Турака. Да само видите како је детињски посао овај трошан, груби зид настављен на она четир масивна господствена зида, што су још глатки и омалтерисани постојаним римским малтером. Ово је стара богомоља римских рудара. Наћи ћете где Милићевић говори о храму римске бо…не

Мајке Земље, у којем су се руднички рудари скупљали на молитву — још у другом веку после Христа. До скора је овде било и натписа на неким плочама у зиду, али су плоче негде разнесене. Још се налази на поду старих новаца, којих је тако рећи пун и овај Рудник.

Одмах изнад вароши се надноси чисто неприступачни *велики и мали Штурац*, баш као Забучје над Ужицем. Уз вароши ви гледате у тај Штурац у панорамичној обмани, као што гледате Забучје и ужички град из Ужица; разазнаіете на њима свако дрво и стену, видите ко год и штогод прође; чини вам се то је тако близу, а онамо је далеко поћи. Гледате у *калуђерске ливаде* и *шеферич*, где су кадуне долазиле на забављање, а то су једини пропланци на висини шумовитог Штурца, и тако вам дивно фотографишу поетске тежње рудничких становника

Сећање на жива бића која ишчезоше у времену има израза у Војиславу:

„Ал, какве ли беху борбе, какве страсти, каква мњења
На којима сад почива дух суморног разорења.“

До века је човек човеку загонетка, и до века ће тежити сваки да прозре у душу другоме. „Тајна чојку човек је највећа.“

(Наставиће се).

С ЈУБИЛЕЈА ЈОВАНА ЂОРЂЕВИЋА.

Још у суботу, 11. априла, почеле су стизати честитке. Прва је била депеша из Новог Сада од старог пријатеља јубиларова, краљ. саветника у пензији, г. дра Тодора Мандића. За овом је дошло из Шапца писмо од гимн. професора г. Фр. Елезовића у латинским стиховима.

Освануо је 12. април, леп пролетњи дан. Кад је јубилар из цркве кући дошао, већ је затекао нека писма и депеше. Прво је било писмо министра просвете, које је гласило овако:

Поштовани господине!

Познато Вам је, какав ми страшан узрок не допушта посећивање свакога места, где има весеља и радости,*) за то ћете извинити, што овим путем подносим своју искрену честитку. Бог Вам дао још доста срећних година!

Молим Вас, да изволите примити орден св. Саве II. реда. знак пажње за Вас и признање Вашега рада. За то што ја не могу доћи, орден ће Вам у место мене предати г. Пера Ђорђевић.

12. априла 1892. у Београду. Ваш искрени *Анд. Николић.*

Прво је дошло особље овдашње прве гимназије са својим директором г. Ђорђем Козарцем, који је јубилара као негдашњег директора исте гимназије са неколико срдачних речи поздравио. После њих дошао је председник српског Ученог Друштва, архимандрит г. Н. Дучић и у лепом говору у име друштва честитао іубилару педесетогодишњицу књижевног рада Г. др. Војислав Бакић, управитељ учитељске школе, честитао је у име исте школе, у којој је јубилар био професор пуних осам година.

Сад су се појавили другови јубиларови, професори Велике Школе. Сениор школе, професор г. Панта Срећковић, поздравио је јубилара са неколико топлих речи. Јубилар тронуто се захвалио на овом поздраву.

За тим је управитељ кр срп. народног позоришта госп. Милорад П. Шапчанин са позоришним одбором честитао у име народног позоришта; госп. Антоније Хаџић и др. Јов. Велимировић у име новосадског српског народног позоришта; г. др. Љубомир Радивојевић и г. Г. Плавшић у име Матице Српске; г Васа Пушибрк, директор, г. Ђорђе Дера и г. Јован Грчић професори српске новосадске гимназије у име исте гимназије, у којој је јубилар пре четрдесет година своју наставничку каријеру отпочео.

Госпођа Савка д-ра Јована Суботића поздравила је јубилара у име преко-савских Српкиња лепим, патриотским говором, у ком је поглавито нагласила тешкоће, с којима се јубилар морао борити и изјавила му признање за његову истрајност у тој борби.

Сваки час су стизале честитке поштом и телеграфом. Занимљива је била телеграфска депеша, која је из Америке, из Њујорка, стигла на *српском језику* пред подне од Андрије Сремца, нећака јубиларева.

Од гостију, који су лично честитали, били су до подне г.г. Алимпије Васиљевић саветник са својим двема ћеркама учитељицама више женске школе; Пера Ђорђевић и Живан Живановић саветни-

*) Министра је прошле зиме снашла грозна домаћа несрећа. За првих седам дана од нове године изгубио је *сву своју децу*, три синчића и једну ћерку, од несрећне дифтерије.

ци; Живко Недић, пенз. касац. судија; Милован Јанковић, пенз. предс. главне контроле; Милан Ђ. Милићевић, библиотекар; Јосиф Пецић, пенз. начелник мин. просвете; Александар Протић, пенз. пуковник; Паја Путник, пенз. подпуковник; д-р Змај Јован Јовановић; д р Милан Јовановић проф. војне академије и уредник „Отаџбине;“ Пера Татић, адвокат; д-р Тоша Недељковић, адвокат из Земуна; Исак Георгијевић, свештеник; Михајло Михајловић, конзул на расположењу; Драгутин Чижек, реф. у минист. војном, Стеван Предић, секр. минист. просвете; Хајим Давичо и Бранко Петровић секретари минист. спољних послова; Милован Глишић, драматург народног позоришта, Ђорђе Радић, пензионов. управитељ ратарске школе; наставници овдашњих средњих школа; Андра Гавриловић; Димитрије Јосић, Јеврем Бојовић, Јеврем А. Илић, Љубомир Јовановић, Сава Антоновић, Стеван Јефтић и др. — Од госпођа биле су г-ђа Милка Мил. Шапчанина са својим братанићем Милорадом, пунонадним синчићем прерано умрлог д-ра Лазе К. Лазаревића, који је јубилару као пријатељу Лазином донео за спомен слику свога покојног оца; г-ђа Ленка Бошковићева; г-ђе Гргурова и Радуловићка, чланови народног позоришта; г-ђа Мара Војина Ђорђевића, некадашњи врсни члан народног позоришта.

После подне дошли су ђаци Велике Школе, понајвише садашњи и пређашњи ученици јубиларови. У њихово име је честитао јубилару Владислав Рибникар, филозоф IV. године.

Осим њих били су у посети г.г. д-р Никола Крестић и Глиша Гершић, држ. саветници; Стојан Бошковић, посланик за Румунију; Илија Маргетић, министар у пензији; Матија Бан, књижевник; Љубомир Ковачевић, проф. војне академије; Пера Кречаревић, пенз. проф.; капетан Борота с госпођом; Никола Миљковић, главни благајник управе фондова са сином Милутином, д-ром права, капетан аудитором; д-р. Брентовић с госпођом; професори средњих школа г.г. Борислав Тодоровић, Ђорђе С. Ђорђевић, Живојин Симић Станислав Симић, Стева Тодоровић.

У вече је била у народном позоришту *свечана представа* у част јубиларову. На представу је изволело доћи и Његово Величанство *Краљ Александар* са г.г. намесницима *Јов. Ристићем* и *Костом С. Протићем.* Позориште је било дупком пуно одабране београдске публике.

Представа се отпочела *народном химном*, коју је написао јубилар, а музику јој компоновао Даворин Јенко, публика је стојећи слушала химну, коју је уз пратњу оркестра певао хор народног позоришта. После химне је члан позоришта *Раја Павловић* уз пратњу гусала отпевао народну песму „*Смрт Краљевића Марка*“.

За тим је представљана „*Маркова Сабља*“, алегорија у два чина, коју је пре двадесет година написао јубилар. После првог чина позвао је Краљ јубилара у своју собу, и ту му је као свом многогодишњем наставнику честитао педесетогодишњицу. После Краља честитао му је и краљевски Намесник г. Јован Ристић и краљев Гувернер, г. пуковник Јован Мишковић.

Представу је завршио „*Епилог*“, који је нарочито за ову прилику сачинио управитељ позоришта г. Милорад П. Шапчанин, а декламовао члан позоришта, г. Дим. Петровић. Епилог је овај штампан у 17. бр. „Јавора“.

После епилога публика је поздравила јубилара изазивом и усклицима, на којима се он топло захвалио.

Тиме је завршена прослава Ђорђевићева јубилеја.

У току дана а и други дан добијао је јубилар и разних писмених честитака.

Посетном картом честитали су му г.г. Јован Ристић, Стојан Новаковић, др. Мих. В. Вујић, мајор Кумрић, гђа Марија Ђ. Поповића, Ђорђе и Катарина Томић, Васа Крстић (др. Казбулбуц), и Јосиф Подградски професор, Словак, који је уз кратку латинску честитку додао из Коларове збирке још и ову меланхоличну народну словачку песмицу, која се без превода може разумети:

Boly časy boly, ale sa minuly,
A po malej chvili, minieme sa i my.
Ked sa my minieme, minie sa cely svet,
Jako by odpadol z červenej ruže kvet.

Писмом су честитали јубилару: из Карловаца Његова Светост *Патријах Георгије*, јубиларов још од ране младости пријатељ и земљак; министар просвете Анд Николић (в. писмо горе); српска сенћанска православна црквена општина; др. Стеван Малешевић из Сенте, јубиларов брат од ујака; Димитрије Руварац, парох Земунски; гђца Персида Пинтеровићева, учитељка беогр. више женске школе; Милан Рамадановић из Котора; Фр. Елезовић проф из Шапца; Ђорђе Трифуновић, српски официр; јубиларови нећаци Жарко Стакић из Бечкерека и Миливој Бугарски из Сомбора; Пера П. Зорић, фактор држ. штампарије. Ово је честитка сенћанске општине:

Високоуважени господине, Врли и племенити Србине!

У целом српском народу одјекнуо је радостан глас, да се навршило педесет година, од кад сте

први пут са својим књижевним радом отпочели низ заслуга ваших за мили свој род српски.

Испуњена одличним поштовањем спрам личности ваше, хити и сенћанска православна црквена општина српска, да буде међу првима, који ће вам свечаном приликом том поднети изразе искрене честитке своје, јер она не само да се од срца радује прослави вашој, него се пред лицем целога српства поноси тиме, што је човек тога значаја, те науке, тих врлина, тог пожртвовања и заслуга за род свој, у Сенти света угледао, у Сенти се родио, у кругу нашем одрастао и младост своју провео, — што је оснивач српског народног позоришта из крила нашег поникао! —

Многоструч
ни рад ваш на свима гранама јавног вашег живота сувише је обилат, а да би се могао у тесном оквиру честитке и захвалнице једне описати. Али је без сумње таке врсте, да вам у историји просвете наше осигурава место међу најзаслужнијим синовима народа српског. —

Почевши од професуре на гимназији Новосадској и реоргаризације Летописа матичиног, па до професорства вашег на Великој школи, испуњен је цео ваш живот са непрекидним пожртвовањем и самопрегорењем а све у интересу развитка и напредка рода свога. —

Ученике ваше заданули сте духом љубави спрам рода свог, одушевљењем спрам просвете народне и свима оним идеалима, које млада срца тако уздижу, и темељ стварају за будући живот. Читав нараштај ваших ученика испод ваше учитељске руке изишавши, заузима и сада родољубив и одличан положај у народу свом!

У јавном вашем животу, ви сте све индивидуалне интересе ваше личности, шта више и ваше породице, запостављали оним узвишеним идеалима, које сте са свом енергијом душе, и осећајем срца свог, тежили да у народу свом остварите и утврдите. —

Као отац српског народног позоришта ударили сте темељ развитку оне уметности код нас, која сваком народу где се одомаћи удара печат хуманитарности и увлачи га у коло најпросвећенијих народа.

Па на томе трновом путу вашег живота, често непризнати и потиснути, сносили сте сваку неправду без приговора са оном скромношћу, која је карактерна црта ваше индивидуалности и у свима тим непогодама знала се је ваша скромна душа увек одржати на оној висини, која је била и остаје увек обилежје изабраних духова.

Ваше родно место — Сента — пратила је у век јавни рад ваш, највише са задовољством и поносом, и кад кад и са тугом у срцу, кад вам је каква неправда учињена. —

А сада, када сте на вечеру живота свог постигли давно заслужено одличије; сада, кад славите педесетогодишњицу свога књижевнога рада, и ваше родно место сенћанска општина с радошћу се придружује свима пријатељима и поштоватељима вашим.

Примите у име целог српског сенћанског становништва најсрдачнију честитку, на дан педесетогодишње славе ваше, примите уједно и захвалност нашу и признање на свему труду, који сте у корист народа свога положили, и примите уверење, да ова општина ценећи високо заслуге ваше, из свег срца жели, да вас свемогући Бог још много година здрава и крепка одржи, на понос родбине ваше, а у корист и славу свега народа српскога!

Живели и слава вам!

Из седнице црквеног одбора сенћанске православне црквене општине држане 4-ог Априла 1892. године.

Ђ. Теодоровић — општ перовођа (М. П.) *Ђура Пецарски* — председник

Телеграми су стизали с разних страна. Ево их у азбучном реду:

Бечкерек. — Најсрдачније поздрављамо данашњу вашу свечаност. Учитељ Богдан.

Вршац. — Честитам јубилеј, живио на дику и понос народу свом! Мандукић с породицом.

Карловци. — Јесен плодног века што дужа вам била, захвалног одјека више доживила! Лазић, директор.

Кикинда. — Оцу српске глуме, заслужном трудбенику српске песме и књиге, врлом родољубу, Србину Јовану Ђорђевићу честита данашњу узвишену светковину и кличе одушевљено: живио, да оправдаш надање народно! Српска прав. црквена општина велико-кикиндска.

Кикинда. — Прослави педесетогодишњице творца српског позоришта придружујемо се и ми са жељом: да још дуго порадите у корист српства, које ће вам бити свагда благодарно. Слава српском великану Јовану Ђорђевићу! У име Задруге Српкиња Нина Петровића, председница.

Кикинда. — Честитамо вам педесетогодишњу славу неуморног рада за мило Српство наше. Не престаните радити и даље у ова три правца, нарочито као учитељ крунисане главе, те да одгајите достојног заменика Душану. Живили на дику и радост целог Српства. В. Кикинда. Српска ратарска Читаоница.

Кикинда. — Врлом оцу српске Талије, дич-

ном родољубу и вредном књижевнику и од нас истинито признање и слава! Српски учитељски збор.

Кикинда. — Сав српски народ цени вас као правог великана свога, у данашњој слави и ми одушевљено учествујемо и кличемо: Слава творцу српског позоришта и поборника свему лепоме и корисноме. Благо оном кога народ слави! Друштво Гусле.

Крагујевац. — Најсрдачније честитамо вам данашњу прославу с искреном жељом, да вас Свемогући још дуго година очува здрава и срећна на дику и понос српске просвете! Наставници: Мата Млинар, Ж. Јаничевић, Св. Стојадиновић, Гаја Илић, Вића Милетић.

Лајпциг. — Троструку прославу честита срдачно Михаило Поповић.

Лесковац. — „Звуци из прошлости“ покрећу нас, да ти будемо благодарни, карактерни наставниче! На дан твоје троструке прославе прими нашу жељу, да дуго година својим знањем и патриотизмом образујеш, карактере који су Српству тако потребни! Твоји ђаци: Јагода Ђуровићева, Мариола Станковићева, Димитрије Лазаревић, Урош Ковачевић.

Младеновац. — Поздрављам троструки јубилеј. Живели! кум Корнел.

Ниш. — Честитајући вам данашњу прославу желимо, да још дуго будете дика српској просвети и уметности. Ђорђе Димић, Петар Петровић, Хенрик Лилер, наставници гимназије.

Ниш. — Драги учитељу! Срећно прославили педесетогодишњицу вашега књижевнога рада и годинама будућега живота вашега спремали карактере и научене синове народу српском! Ваши ученици: Димитрије Поповић, Јован Васиљевић, филозофи.

Ниш. — Најсрдачније вам честитам данашњи дан са жељом, да га се још много година сећате! Стеван Сремац.

Нови-Сад. — Врсноме своме негдашњем члану, покретачу српског народног позоришта, правом учитељу српске омладине, тумачу народне нам прошлости, чувару његове садашњости и гласнику лепше му будућности кличемо „слава!“ и шаљемо српски поздрав. Српска читаоница.

Нови-Сад. — Теби заслужни и дични сатрудниче наш кличемо данас: Слава, Живио! колегија више девојачке школе.

Нови-Сад — Свесрдно честита и поздравља ваше ваш захвални Дескашев.

Нови-Сад — Оцу позоришта и друге дичне деце свога духа поздрав и честитка. Ђура Вукичевић.

Нови-Сад. — *Слава оцу* народног позоришта *и сину* дичном народа српског *и духу* који влада у радовима твојим, ниње и присно и во вјеки вјеков. Др. Илија Огњановић уредник Јавора.

Нови-Сад. — Радосно поздрављам троструки јубилеј и поносим се, да се могу назвати вашим захвалним учеником. Живио дуго и много на радост и корист целога народа српског! Др. Илија Вучетић.

Нови-Сад. — У најнежнијој ђачкој оданости према свом добром учитељу жели вам дуг и срећан живот, славу и народу корист Др. Јојкић.

Нови-Сад. — Педесет година неокаљана рада честита и других педесет окаљене радости жели захвални ваш ученик Лаза Костић.

Нови-Сад. — Дичном Србину трудбенику и поносу народном срдачно поздравља данашњу свечаност поштоватељ Љуба Стефановић.

Нови-Сад. — Живио мој стари пријатељу и дуго још „Геронтијаде“ писао! Amicorum antiquissimus.

Нови-Сад. — Свесрдно вам поздравља славу и светковину захвални негдашњи ученик Др. Милан Савић.

Нови-Сад. — Хвала вам до неба на свему, што учинисте народу српском за пуних педесет година. Дај боже, још толико века уживали у радосном задовољству, гледајући општи напредак у народу нашем. Ретку вашу данашњу славу од срца честита Пајевић.

Нови-Сад. — У венац књижевне славе ваше примите и од мене цветак орошен росом искреног пријатељства и најбоље жеље. Др. Павловић.

Нови-Сад. — Од мене као ветерана, који је још пре тридесет година заједно с вама на „Српском Дневнику“ радио, примите к данашњој свечаности моју пријатељску честитку и уверење мога свагдашњег поштовања. Живили још дуго! Др. Полит-Десанчић.

Њујорк. — Драги ујаче, честитам вашем педесетогодишњем књижевном раду, много година живјели! Андрија.

Панчево. — Педесетогодишњицу вашег трудног и по народну културу заслужног рада прослављамо и ми у духу, не могавши лично доћи. Браћа Јовановићи.

Панчево. — Класичном учитељу, изврсном књижевнику, творцу српског позоришта и дичном родољубу поздравља данашње славље са срдачном жељом, да га Бог поживи још много година на дику и понос народа а радост поштовалаца и пријатеља Др. Светислав Касапиновић.

Панчево. — Творцу позоришта, изврсном наставнику, ветерану књижевнику искрено поздрав-

љају славље. Душан Лукић, магистратски саветник. Др. Мита Лукић, канд. проф.

Пешта. — Одличном књижевнику, вредном трудбенику на пољу књиге и просвете српске, оцу српског народног позоришта одушевљено кличемо: слава ти Јоване Ђорђевићу, живео нам дуго на понос целог народа српског! Коло младих Срба

Сарајево. — Радосним усликом поздравља вас Доктор Пачу.

Сента. — Заслужени венац заслуга за просвету српску нека вам вазда краси ведро и племенито чело до крајних граница људскога живота; то вам жели из дубине душе Српска сенћанска читаоница.

Сента. — Слава ти слављениче, вароши наше синче, хиљадили нам се таки синови, просвете српске стубови. Живео! Александер Николић протојереј, Стеван Лукачевић сенатор, Милош Николић трговац, Сава Вујић адвокат, Сава Крагујевић трговац, Паја Вујић земљепоседник Брановачки учитељ, Никола Радовановић берберин, Тимотеј Димитријевић пекар, Божа Димитријевић златар, Игњат Лукачевић управитељ штедионе.

Сента. — Прими и од нас топлу честитку на дан славе твоје. Дај Боже, да те радост и задовољство данашње кроз цео век прати. Живио много и славио се! Јоца и Јулка Брановачка у своје и деце своје име.

Сента. — Примите срдачно честитку и од вашег нећака Нике Остојића.

Смедерево. — Као књижевник остарити велико је задовољство, а као такав и поштован бити, још већа је радост. Срдачно честитање од мене и мо јих. Столић.

Суботица. — Ценећи достојним уважењем и заслужним признањем обилни и благодатни рад ваш у радним гранама књижевности и културе, многобројним поздравима и честиткама приликом тројног јубилеја вашег придружујемо искрене жеље да вас Бог поживи још много година на корист и понос Српства. Живио! Суботичка добротворна задруга Српкиња.

Суботица. — Поздрављајући педесетогодишњу прославу књижевнога рада вашег из дубине душе кличемо; Бог вам подарио дуга живота на корист, понос и дику српског народа! Председништво српске Читаонице.

Суботица. — Теби творче овостраног српског народног позоришта, марљиви радениче лепе нам књижевности, поводом данашње твоје славе, целом Српству радосне, кличемо ти из ове даљине, будни стражари имена српског и верни синови народа: „Слава! и живео још дуго и задовољно истрајни борче и узоре за свих времена!" Чланови месног позоришног одбора: Божидар Вујић председник, д-р. Душан Петровић тајник, Глиша Остојић благајник, д-р. Средоје Ђорђевић, Ђура Манојловић, Владислав Манојловић, д-р. Стеван Михајловић, Милан Рајић, Јосиф Хаџић, Богдан Димитријевић, Јоца Радић, Душан Радић арандски, Коста Лепедат, Лазар. Вујић, Стеван Секулић, Влада Крњајски, Алекса Крњајски, Паја Арадски.

Суботица. — Живио честита и вредна старино, дични поборниче српске нам књиге и драмске уметности. Слава ти! Дружина српског народног позоришта.

Суботица. — Из сретних златних времена кличу твоја два стара члана: Живио слављеник, живио отац народног позоришта! Ружић, Ружићка.

Суботица — Врлом књижевнику и створитељу нашег народног позоришта честита данашње славље стари друг, пријатељ и поштоватељ из детинства Паја Степић.

Суботица. — Скромни радениче, велики учењаче, племенити човече, поздрављајући пола столетни дан вашег скромног али корисног и узвишеног рада желим. да вас Бог поживи дуго на понос науци а на корист Српству! Димитрије Вељковић.

Темишвар. — Неуморног педесетогодишњег радепика на просветном пољу као и будилника српске народне свести усрдно поздравља Д р. Светозар Димитријевић председник српске певачке дружине.

Топчидер. — Честита јубилеј своме седом професору његов седи ђак Маша Димић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Шта могу тврда воља, истрајност и дивно стрпљење поред иначе незнатног песничког дара да учине, показују нам **„Казбулбуцијаде,"** које у Мостару а издањем и штампом Владимира М. Радовића угледаху света. Радовићев посао заслужује свако признање; он је као вешта машамода заоденуо „Казбулбуцијаде" таквом тоалетом, да се свакоме на први поглед морају допасти. У старије доба није тога ни било. Кад се сетимо само, у каквој су тоалети изашли негда „Ђулићи" а у каквој су ево сад „Казбулбуцијаде"..... Ми делимо песнике на две врсте: на такве, којима се вила од своје воље дивно смешка, и на такве, који морају вилу голицати, да јој измаме неко усиљено смешкање. Тај вилин осмех је појезија. А појезија може бити озбиљна, може и шаљива, како се прохте вили таман насмејати се; али на силу бога не ће она никад учинити оно, што не ће добровољно. Бадава мисле многе појете, да се вила на њих смешка, кад је голицају и боцкају; они мисле само, да се смешка а овамо се бекељи на њих. Па какав ли неграпан укус лежи у оним насловима! Та тако се пре сто година штампали циркушки плакати за вашарску публику! „Слатко-горке пилулице" — „ситне крупничице" — „женскацоне и мушкацоне" — „шалозбиљице" — „цвикпуслице" — —

— ама дре Казбулбуце! ко Вам је саветовао, да овако пропратите Ваше умотворе, тај Вам је тек незовипријатељ..... И ви мислите, да је то хумор!? Гдекоја песмица није ружна, можда има још и више лепоте и шале, али то је скривено међу редовима тако, да — но, да бар ја нисам могао наићи на то све. А жао ми је, што нисам нашао; могао бих више коју речи и дру Казбулбуцу обећање одржати.

═ Што је ова година плодна у лирској поезији! А ми смо тек у првој половини млађаног века њеног. Човеку се кожа јежи а критичару још и коса костреши, кад помисли, шта ли ће беловечка плодност наших неуморних лиричара починити до краја године. Ево пред нама су „*Таласи*,“ песме Ђорђа Стратимировића, на другом столу леже опет „*Сељачки мотиви*,“ песме Радована Кошутића, а писмоноша — не имајући баш никакве милости — донео нам с пакосним смешкањем „*Љубице*,“ песме Николе Ђорића. Das ist doch zum Schneeschwitzen! Бар кад би се могло на овој врућини! Овако нас подилазе мрави, крупан зној нам пробија кожу, ми се осврћемо, хоћемо ли наићи на помоћ .... врућина је све јача, рука, у којој држимо „Таласе,“ клоне нам на крило, очи нам се склапају, добротворан сан обузме нам чула, ми заспимо — — — Уједаред нас пробуди очајан врисак. Скочимо. У соби нема никог .... ах! то беше наш рођени глас, који нас је избацио из санка амвросиског: у сну нам се причинило, да нам се зној са лица спушта на земљу, све то јаче, док се није претворио у велику реку. У *таласима* те реке пливамо, али смо се већ уморили и почињемо тонути. У том страшном часу пруже нам неки млади људи неке завежљаје, да се ухватимо за њих. Погледимо шта је то управо, и — ох, ужаса! — спазимо све саме — рукописе лирских песама....... То беше сувише и за наше живце — врисак... хвала Богу, што је само сан! Спавати већ више нисмо могли али нисмо ни читали даље „Таласе.“ Шта ће бити са „Сељачким мотивима“ и са „Љубицама“ јавићемо већ у своје време.

═ „**Књижевна смотра**,“ што излази као месечни прилог уз загребачки педагошки лист „Napredak“ јавља, да је из доброга извора дознала, да је у кругу загребачких одличних књижевника састављен програм, која дела из светске књижевности да се преводе на наш језик, па су за некоја већ нађени и преводиоци. Тај посао руководиће књижевни одбор Хрватске Матице, а земаљска влада награђиваће преводиоце, те ће њезиним трошком и издавати те књиге. Озбиљно се ради и о томе, да се почну издавати школске књиге за свеучилишну омладину.

═ Из Сарајева нам јављају, да ће календар „Нови Требевић“ изићи и за годину 1893, но изненадила нас је промена у уредништву тога нашег дичнога календара. Учитељ г. Стево Калуђерчић издао је оглас, у којем јавља, да је понуђен од власништва овога календара да се прими уређивања и обећава, да ће примивши се тога труднога посла уредити календар тај у истоме правцу, као и онај за год. 1892. С тога умољава све досадање сараднике, као и остале српске књижевнике и раднике на унапређењу српске просвете, да и њему „поклоне ту част,“ те да и за год. 1893. својим редовима оките календар „Нови Требевић“ и тиме да му одрже и лепи стари глас. Не знамо, због чега је г. Никола Кашиковић напустио уређивање ове ваљане књиге народне, коју је умео тако вешто и сретно да удеси, али се надамо, да ће и нови уредник бити свестан своје задаће и умети уредити овај календар онако, како то данашња потреба захтева

═ „Vienac“ доноси у најновијим бројевима чланак „**Пријеводна белетристика у Срба од г. 1777. до 1847**,“ књижевна студија Николе Андрића. Ту тврди г. писац, да је Мелентије Смотрицки са својом граматиком „старог словјенског“ језика највећма крив, што су књижевници српски оставили српски језик, који је владао у Србуљама, те примили руски црквени језик као језик књижевнички и назвали га доцније „славенско-српским.“ Као цељ својега чланка наваља г. писац: Ја сам узео, за овај пут, да прегледам, што се је све белетристичко преводило из модерних књижевности код Срба за перијоде „славено-српске.“ Јер не само да не држим, да је та белетристика незнатна и да није била од утицаја за народну српску књижевност, него тврдим, да је она једно од најјачих обележја српске књижевности до год. 1847. Шта више! Да су књиге чистог српског садржаја, као што је „Смрт Милоша,“ „Јелена Српкиња, мађарска краљица,“ „Бој на Косову“ и многе друге *прости преводи* и *прераде* из страних европских књижевности. — Овај чланак је истом сада у току, а кад се доврши без сумње ће који наш литерарни историк коју проговорити о њему, те да се неки назори пишчеви изведу на чисто.

РАЗНО.

(**Писмо патријарха Рајачића**). Ваше преосвјашченство! Брате во Христје љубезњејши! Ваше писмо от 30. августа примио сам исправно, и радујем се, да сте у Ваше ново жилишче здраво приспјели и от Вашег новога стада усердно примљени. Желим да и кормило конечно у Ваше руке скоро примите. Што ми за архимандрита Никанора пишете да му није угодно што је у М. Бездин премјешчен, чудим се јако; јер се ја за њега и његов напредак боље старати нисам могао. Опредјељена му је (овде је комадић један из писма исечен, те се неколико речи не могу читати) отворено му је поље, на ком може за цркву много радити и својим непријатељем показати, да су пуке лажи оно што они о њему мисле. К томе сам и то у виду имао, да научи влашки језик, да у случају смерти кога банатског епископа млађи пред њега дојћи неби могао. То су моја основоположенија у овом предмету била, а никакова друга. Архимандрит Никанор мене добро познаје, и зна, да ја правцем идем, и да неимам језуитски начала. Ако ли ме до сад није познао, то ја (овде је сад друга страна оног исеченог комадића) сожаљевати га, толико прилика није имао познати и разумјети ме, колико он. Весма се вара, ако мисли да сам ја от моји начала отступио. Жао би ми и прежао било, ако он није више оно. за што сам га ја свагда держао. Ви сте већ диплому добили, а мислим, да је и ц. комисар већ отрежден, и да шчете се скоро иншчалирати. Ја Вам желим добро здравље и потребну крјепост, да можете потребама тамошње цркве Божје одољети, и остајем с љубовију и в. почитанијем Вашега Преосвјашченства одањејши *Јосиф* с. р. У Карловци, 12. септембра 1859.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 23. У НОВОМ САДУ 7. ЈУНА 1892. Год. XIX.

БАРКАРОЛА.*)

(РУСКА).

Хитро плови та гондола
Под месецом сјајаним,
Разлеже се баркарола
Над таласом лаганим.
На звучноме свом гитару,
Све у славу лица твог,
Твога лица дивном чару
Певам песму срца мог.
На пространој Пијацети
Погашен је звезда зрак,
Бледи месец тихо светли,
Разблажује ноћи мрак.
Умукле су серенаде,
Прозори су мрачни сви,
По ноћи се санак краде,
Не спавамо ја и ти.

Већ и Лид нам види око,
Гондоле је хитар лет;
Ту је море на широко
Обузело земни свет.
Тамо месец вале љуби,
Са небесне висине,
Зрачак му се бледи губи
У подморске долине.
У бескрајном том простору,
Где пловимо душо сад,
Не спомињи срца мору
И земаљски горки јад!
Нек' нам звуке пољубаца
Чује само талас лак,
И како те грлим, душо,
Нек месечев гледа зрак.

Д. Ј. И.

ЖЕНСКИ ДВОБОЈ.

ПРИЧА С РУСКОГ ДВОРА.

Од Сахер-Мазоха.

Пешачка пуковнија преображенске гарде беше наместила стражу у зимњој палати. Већ је било огрануло пролеће, а царица Катарина Друга као да још није ни помишљала на то, да сјајни Петроград замени идилским сеоским животом у Царскому Селу.

У пространој, бело окреченој стражари спавали су војници седећки, од страха да не би замрсили своје велике и чврсто заплетене перчине; у малој соби пак што је била одмах до те стражаре становали су нижи официри из разних пуковнија. Ено их сви су поседали около дугачког стола па се на њему картају, већ се играју цело после подне, па ево су већ дочекали и глуво ноћно доба, при светлости мале лампе, што је насред собе висила. Само се један није играо. То је био млад стасит официр са лепим лицем и великим јасним плавим очима под мрким

*) Ову је песму написао *Константин Константиновић*, брат руског цара.

обрвама. Тако је седео, опруживши ноге далеко од себе и спустивши руке натраг у џепове своје зелене униформе, у једном буџаку, па укочено гледаше пред-а-се.

Сад још један остави карташки сто; уздахнуо је па погледао около себе, затим се приближи своме другу, што је седео у углу.

„Зар ти више не играш, Колтове?“ започе он метнувши му руке на рамена.

„Не — а ти?“

„Ја сам готов,“ одговори други. „Све сам проиграо.“

„И ја сам,“ рече Колтов, „али код тебе, драги мој Лапински, значи то врло мало или ништа. Мали судар са твојим богатим оцем, мало ће те саветовати, па мир. Али ја сам пропао. Имам врло много дугова, као што знаш, оца немам, који би их исплатио, немам ни ујака, кога би могао наследити; данас сам проиграо своју плату у лудој нади, да ће се и на мене једаред срећа насмешити па ми у џеп бацити коју хиљаду рубаља, као ономад грофу Салтикову, а сад ево ме без и једне копјејке; а у целој Русији нема човека ко би ми и једне копјејке позајмио. Ништа ми друго не остаје, него да се убијем.“

„Слушај,“ понови пријатељ му. „Добро си рекао, да треба само један мали судар са мојим богатим оцем, па ћемо имати новаца.“

„То јест, ти ћеш имати новаца “

„Не, ми.“

„Ваљда не могу тек ја —“

„Шта не можеш ти?“

„Од твог новца живети,“ рече Колтов, „моја част заповеда ми да се убијем.“

„Ја мислим да си ти много пио,“ настави Лапински, слежући раменима; „али боље би било да ми кажеш колико ти од прилике треба.“

Колтов ћуташе.

„Но ако баш нећеш,“ рече Лапински, „ја ником не намећем своју љубав и пријатељство.“

У том тако јако навуче свој трокутни шешир на своју напрашену косу, да се читав облак белога прашка поче спуштати доле из главе, затим звечећи мамузама оде из стражаре. Али када је већ дошао пред вратнице од свога стана почеше да га тиште речи друга му; он се окрену па оде брзим корацима Колтовљеву стану, прескочи ограду, која окружаваше авлију стана пријатељевог, и пође дрвеним степеницама горе.

Кроз кључаоницу собе Колтовљеве падаше зрака светлости у ходник. Зацело је даклем већ дошао кући а још је и будан био. Лапински лупну. Нема одговора. Он лупну јаче и у исти мах повика: „За име божје, отвори; ево новаца за тебе!“

Сада се зачуше кораци из собе, шкљоцну брава и врата се отворише.

Лапински се уплаши од промене, која се за тако кратко време збила с лицем пријатељевим; коса му је висила замршено низ бледо лице, очи су му дубоко упале и показиваху неку страшну немирну ватру.

Лапински га инстинктивно, као да га хоће да од чега спречи, ухвати за руку па поче погледати по соби, ал' не мога ништа сумњивога да открије, затим се брзо приближи столу, који је стајао уз прозор, на коме је Колтов обично писао. Колтов брзо пође према столу, али дотле је већ пријатељ му извукао једну ладицу па из ње извадио пиштољ коме је петао одапет био.

„Даклем заиста?“ муцао је Лапински, више није могао рећи у том тренутку.

Обоје заћуташе неко време. По том узе Лапински реч: „Зар ти нисам казао да ћу ти створити новаца?“

„Ја признајем твоје верно пријатељство из свег срца,“ рече Колтов, „али ја не могу, ја нисам у стању живети о туђем трошку. Код мене не вреди тренутна помоћ. Сад немам никаква изгледа на будућност, па и ако ћу се одрећи за увек и карте и жена и ако узживим само о хлебу и води, како ћу за Бога исплатити те дугове од моје лајтнантске плате? Најпосле ништа ми друго не остаје него — куршум.“

„Зар заиста нема другог изласка?“ рече Лапински. „Пусти ме мало да мислим, али прво ми обећај, да нећеш ништа предузети противу свога живота, док све наше досетке не исцрпимо. Дај руку на то!“

„Под условима,“ упаде у реч Колтов.

„Добро.“ рече одлучно први, „ако за месец дана не дођемо до никаквог резултата, онда ти стоји од воље —“

„Да се убијем?“

„Да се убијеш, удавиш, отрујеш, пригњечиш, што ти се боље допадне.“

„Пристајем.“

Пријатељи се усрдно руковаше.

„Али сад да чујем твој предлог?“ отпоче Колтов.

„Сад још никакав.“ одговори Лапински, „али то ништа не смета. Зар има на свету штогод што уме више измишљати него ум једног лајтнанта? Даклем пази! Почнимо са најсмелијим. Сруши Орлова па се начини сам љубимцем царичиним.“

„Шта говориш!“ викну Колтов.

„А зашто не?“ мишљаше Лапински. „Та ствар је само у пола толико опасна по живот као самоубиство, ти си деп млад човек, мора ти поћи за руком.“

Колтов одговори гласним смејањем.

„А што се смејеш?“ настави Лапински. „Данас је све могуће, све, кажем ти, најчудноватије и најређе, управо онако као за време калифа Харун ал Рашида. Али ја видим то да ти немаш храбрости за тако дело или зар није царица Катарина Друга сасвим по твом укусу?“

„Шала на страну!“ рече на то Колтов, „пут, којим ја хоћу да идем мора бити пре свега поштен.“

„Хм“ — мишљаше Лапински даље. „Ту је!“ повика уједаред радосно. „Сад знам. Ти се мораш — оженити.“

„Оженити? Е па онда се волем убити,“ рече потпоручик са изразом правог ужаса на младачком му лицу.

„Но па и то је један начин, како се можеш убити — ожени се.“

„Па ја примам, још бих се могао и одлучити,“ рече Колтов, „али где ћеш ти наћи жену за мене, богату жену, која ће сиромаху, задуженом официру дати руку?“

„Ништа лакше од тога,“ одговори Лапински; „наћи сироту девојку, која би те истински љубила то би већ теже било; наше девојке из старих племићких породица а празнога џепа — те гледају особито на генерале или бар на каквога бојара; али жене, које саме имају великога блага, те већ могу терати и тај луксуз, да узму човека, којега и љубе?“

Колтов се смеши. „Ти зацело већ имаш какву девојку за мене?“

„Зашто не? Сто на једаред,“ рече Лапински, „ја сам већ многог поштеног човека тако помогао и то само из уживања што се у сватовима провеселим. Ти знаш да ја у свему волим ред, зато сам и саставио један речник свију наших девојака и жена т. ј. удовица, које су на удају.“

„Шта?“ повикну Колтов бивајући све радоснији, „па то би био неки „женидбени речник“?“

„Ево га,“ настави Лапински, извлачећи из џепа доста волуминозну књижицу, „ето то је тај речник. Ту ћеш наћи све наше лепотице, свака је тачно лично описана, ту је записано колико има новаца, какав јој карактер и још друге ситве ствари или особине.“

„Ово је заиста драгоцена књига,“ смејаше се Колтов. „Па пусти да видимо.“ И оба весела официра почеше да проучавају женидбени речник.

„Ја сам за то да пођемо по азбуци редом,“ поче Лапински мало доцније, „покушај код прве срећу, па кад добијеш корпу, а ти терај код друге па тако редом од А до Ш.“

„То би било лакомислено,“ мишљаше Колтов, „ја ћу поћи увек под папучу, али ту папучу мора носити жена, коју ја љубим.“

„Какав је даклем твој укус, плава, црномањаста, смеђа?“

„Пре свега мора бити разборита.“

„Па онда се боље одмах уби,“ повика Лапински, „у држави и двору северне Семирамиде Катарине Друге тражиш ти разбориту жену! Зар ти не знаш да наше најотменије женске, по примеру из двора, све су —?“

„Па шта да радимо?“

„А када си већ тако савестан а ти пођи азбуком редом, на нек' судба реши,“ саветоваше га већ зловољни коморат.

„Како?“

„Како? Сасвим просто. Радићемо као Арапи, кад питају алкоран за савет,“ рече Лапински, забошћемо једну иглу у мој речник, па на којој страни игла направи последњу рупу код те женске окушај срећу.“

„Добро.“

Лапински затим узе иглу па сасвим по горњем учини са озбиљношћу источнога фаталисте, затим отвори књигу онолико колико је игла захватила. „Ао да страшне ли твоје среће!“ рече пошто је прочитао име. „Твоја судба те води најлепшој и најбогатијој женској у целом мом речнику.“

„Па дед' читај!“ повика Колтов узбуђен.

„Кнегиња Љубина Менчиков.“ читаше Лапински; „удовица кнеза Ивана, двадесет и три јој је године, висок и импозантан стас, витка, господски облик, поносите и лепе црте на лицу, црна коса, црне ватрене очи, дубок алт-глас. Карактер чврст, на који се може ослонити, духовита је, образована је,

воли заповедати, има имање од два милијона рубаља, потпуно слободна и незадужена, са свим самостална од своје родбине. Њено поштење, колико је у истини, толико је чувено. Особите примедбе: „важи као непријатељица мушких!“ “

„Зар не служи у војсци? питаше Колтов.

„Чекај. Збиља, служи, и то у Симбирској пуковнији а у сталежу мајора је.“

„То није згодно,“ рече замишљено Колтов.

„А што? Па многе од наших амазонака су у војничкој служби, ето грофица Салтиков, госпођица Софија Нарашкин и многе друге, а госпођа Мелин управља и целом пуковнијом.“

„Али молим те,“ повика Колтов, „како ћу почети, да изјављујем љубав и говорити о женидби са мојим претпостављеним?“

„Па ја ту ништа не видим против правила никаквога,“ рече Лапински. „Него дед' ти прикупи се, обуци се, а одмах ћемо сутра почети операцију, то јест господин потпоручик Пребраженске гарде почеће да се удвара господину мајору Симбирске пуковније.“

„А ако ме тај лепи мајор због моје смелости пошаље у апс?“ смејаше се Колтов.

„Онда ћеш се тиме тешити што ти је Амор заштитник.“

(Наставиће се.)

* * *

Кад сам поред тебе, ја застрепим лако
К'о да срећу слутим ил к'о да се бојим,
А кад око кренеш на мене полако
И поглед се стопи са погледом мојим

Осећам ти мис'о у тренутку томе
Трепет тајних жеља са белога лица
Ти би рекла нешто, ал се речи ломе
И враћају срцу са немих усница

Ах, шта ја да рекнем кад ме пламен мори
Па у виру жеља саму мис'о губим,
Кад ми глава клоне, срце огњем гори
И у миљу тепа само: „љубим, љубим!“

Ленскій.

ДРУГО ДЕТЕ.

НОВЕЛА З. САРНЕЦКОГА.

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ **РАЈКО**.

(Наставак.)

Добра, мила, пријазна, гледаше, да га разоноди и развесели. Свако мишљаше, да ће Адолф — као и она немачкога порекла, само потомак давније однарођене породице — свакојако растопити свој несвесни (а можда и наслеђени) Weltschmerz у врелим загрљајима беле плавуше. Ал беше друкчије. Нарав Карољчина, под покривалом хладнога такта и расуђења, страсна до манитости, узаврела и израчуната, ватрена и расудна, не пробуди у Адолфовим грудима више, племенитије љубави, једине, којом би тај несрећни човек могао бити привржен жени. Њихово међусобно зближење не потресе га до дна, да га препороди и подмлади, него обратно, само узнемири и растужи јадника. Његова чиста и невина душа, упрепаштена тим недостатком осећаја у рођеним грудима, огрезну још у црњу мизантропију. На брзо настаде међу њима савршена равнодушност, какова се увијена ипак у пристојну форму, онакова равнодушност, какова се може опазити само у породицама из виших друштвених слојева. Адолф је ишао сваки дан редовно, у одређене сате, да обавља у магистрату своје званичне послове, а вечером — замишљен и ћутљив — изрезиваше оквире од махагонових и храстових дашчица. Од штедње, обзирући се на веће кућевне трошкове, стаде да пуши јефтиније смотке, а то беше жртва од њега, јер је волео добре и скупе. Кад и кад, враћајући се из писарнице свраташе у пивару на чашу запенушена пива, јер не хтеде сувише рано долазити кући, која му сада мање беше мила, него некада. Но опет беше према жени уљудан и пријазан, и шта више — колико се могло — угађао је и зажелицама Карољчиним. Само . . . само није ју љубио. А она, видећи, да јој нема оне ватреније оданости, о којој је сањала и за којом је

гинула, видећи се мало не отиснута, зажали на Адолфа; изгледаше, шта више, испрва ојађена, али то није дуго трајало. После некога времена веселост и лакоумље надвлада мрску срдњу. Певушећи неку арију из оперете мишљаше у себи:

— Ха! Кад је тако, нема се куда! . . . Свако ће живети за се. И стаде живети за се.

Међу урођеним, рђавим навадама, које се стадоше будити у њезиним грудима прво се одазва: она детињска лакомост, о којој смо већ споменули. Велики део новаца, што но их јој муж поверавао, трошаше на посластице. Хранила се слаткишима. Сваки дан је доносила из града велике замотке колача и шећера. Трошила их сама — крадом

— Тако му и треба! — мишљаше — да ме воли, јели бисмо скупа. За цело не бих пожалила, да с њим поделим.

После слаткиша дођоше хаљине. Стала се одевати и облачити према своме стању, скупо и раскошно, али само онда, кад муж није видео.

— Није вредно да му се показујем — шапташе тихо сама себи. —

Још би можда помислио да се за њега кинђурим!

А да се похвали пред светом својом тоалетом (јер у том обзиру бешеташта као и свака женска) изилазила је у шетњу са суседама и некадашњим другарицама из пансијона; осим тога, прихваћала је радо њихове позиве на чај, на вечеру, балове. Ту већ није измагао новац, заштеђен од месечне плате, која беше намењена кућевним трошковима Ваљало га је потражити у туђем шпагу. Тражила је тајом зајмове на велике камате, узимала на веру по дућанима и од услужне жидовке, која јој је доносила кући свакојаку робу. Отуда се различите неугодности, као облаци пред буру, гомилале и шириле над њеном сјајном главом . . . али за то опет беше добре воље. Од зоре до вечери разлегао се смех, звуком својим налик на златан звек, међу белим зидовима чистога стана. Потписивала је реверс, обвезнице, признанице, трговала њима, замењивала их, као какова велика банкарка на једном месту отплаћујући, на другом дописујући камате; али Адолфу није никада поверила, у каковом је шкрипу. Само кад помисли, да он то може дознати, задрхће од страха, ако и беше у ње доста одважности. Имала је и удварача на сваки прст, који би радо пристали, да изравнају дефицит у буџету, јер њено ашиковање и дражи, које се све лепше развијаху, лакше и брже привлачаху сада обожаваоце, него док беше девојком. . . За то опет нико не беше у праву осудити Карољку, да је за длаку скренула с права пута. Њена тобожња ашиковања кретаху се у допуштеним границама најневинијега флиртажа. Оно истина, нека злобна кумица. која становаше у тој четврти, причаше једном у потаји, да је видела госпођу Гронерку, где иде у касно доба испод руке са лепим уланским официрем, али сви ју ућуткаше: „То није истина! то не може бити!“ тако је свима омилела и таки је мир уживала међу женама. За чудо! ни једна јој није завидела ни на лепоти, ни на успеху међу људима. Друга са својом живом нарављу и кокетеријом (на пример рођена Пољкиња) била би давно пропала у јавном мњењу и изишла на рђав глас, кад би се само шта посумњало. Она не. Поред свега свога лакоумља, тако је вешто задовољавала конвенансе и обичајне прописе, да се не би жива душа домислила, све кад би она и имала какав грех на савести. Али савест Карољчину није ништа тиштало осим дугова, који су ју ужасно куњили. Еле тако беше свуда омиљена и припозната и међу себи равнима и међу беднима, према којима беше увек пријазна и услужна. А својим тактом да ни укућани, под истим кровом, ако су и знали за њене новчане неприлике, нису кривили Адолфа ни због равнодушности према жени, ни због тврдовања. С дуговима ипак беше све горе . . . све горе. Дошли су већ до ивице, и за које ју је чекала, без сумње, нека жалосна катастрофа. Али децу, луде и пијанце, чува ваљда промисао.

Једне вечери, у суботу, кад се је већ сунце западу над вотњаком, који предисаше чудним мирисом расцветаних воћака, нека суседа, убога праља, закуца дискретно на врата од салона, што но га описасмо у почетку приче.

— Слободно! — повиче Карољина, мажући лепо лице пред огледалом.

Праља упаде у собу.

— Хваљен Бог!

— На веке. Ви сте, драга, јемачно дошли по новце?

— О, не!

— Данас вам не бих могла платити. . . Друге недеље. . .

— Није силе.

— Шта сте хтели?

— А господин секретар канда није код куће?

Укућани су звали Гронера секретарем.

— Није; муж ми се још није вратио из писарнице. Суботом се увек дуже задржи.

Међу тим је Адолф седео у мрачној пивари, за засебним столом сновао црне меланколичне мисли, пуштајући колуте дима из смотке и срчући мрко пиће из чаше. Жена је знала за то, јер га је често опазила онде, ал се ипак показивала, да не зна; показивала се да верује, е га посао задржава до касно у магистрату, а пред странима не би одала чудне маније мужевљеве ни за које благо на свету.

— Јер знате госпођо, то вам је велика тајна — шапуташе праља.

Карољка је волела да слуша тајне, те брже боље завије прашак у батистену мараму, спреми ју у шпаг и примакне се суседи.

— Шта? . . . шта је ново?

— Тајна, молим госпођо, а можда и добра прилика.

— Говорите . . . молим вас, драга Јонова.

— Како знам казати! . . . Ето знам за једну госпођу из далека, која је имала малено дете . . . ту близу Кракова . . . код дојкиње.

— Идите с Богом!

— Ех, молим вас, бива то кад и кад на свету! . . . Сељакиња пре неки дан умрла, еле ваљало је дете однети. Дечарцу је већ петнаест месеца; леп је као писан. . . Кад би ко узео дете под своје, онда би та жена . . . хтедох рећи госпођа давала годишње, за пет година, по шест стотина фораната а можда и коју десетицу више.

— Може л' то бити?

— Одмах сам помислила у себи . . . ви сте племенити људи. . . без деце . . . можда бисте и примили детенце.

Карољка пљесну дланом с длан, тако јој се свиде та мисао.

— А даће шест стотина форината?

— Тако ми Бога, даће!

— Када? . . . када? — запита радознало Гронерка.

— Одмах данас, кад се смркне. . . Разуме се да та госпођа није овдашња, него чак од Пжемишља . . не сме дању ходати по граду, јер ако и није она мати, опет је некако неугодно. Хтела би да дете буде у честитој кући и да се господски однегује. . Ја сам вас пред њом тако хвалила, тако хвалила . .

— Хвала вам драга. Кад буде све у свом реду, наградићу вас.

— Знам ја ваше добро срце и на то сам баш и рачунала! . . . Само она живо жели, да упозна ту племениту душу.

— Е, па доведите ју овамо, драга Јонова, доведите ју што пре.

Прекосутра, у понедељак, истицао је рок исплати неке овеће своте, еле Карољци беше врло хитно, да што брже склопи уговор.

— Довешћу ју за цело, драга госпођо, само шта ће на то рећи господин секретар.

— То је моја брига.

— Кад је тако, ја одлетих по њу. . . Изволите само милостива причекати, ево нас за часак.

— Како то! сада? . . а рекосте да дању не сме.

— Но да, ал' већ је скоро вече, а право да кажем, она је код мене ноћила и чека од јутрос.

— Чека од јутрос, а ви ми истом сада казасте.

— Знате, госпођо, ваља све промишљено радити, јер с њом је, да опростите, и дете. То вам кажем онако у четири ока . . . а и ја сам, да опростите, желела, да и сама будем на чисто, хоћете ли ми што жртвовати за мој труд.

— О, драга, та ви ме бар знате . . . нећу закидати.

— Знам, знам! . . . онда ја одох по њу.

— Добро, ја ћу чекати.

— Ето нас за час Морам најпре обићи двориште и, да опростите, уходити, да ко не глеца . . . јер она жели, да се само с вама разговори . . . а није рада, да ју види тај олош у нашој кући Поклони се и одјури.

Кад праља изиде, приђе Карољка огледалу и гледајући у њему своје округло лице обасјано и светло од радости, чисто се занесе од смеха.

— Две стотине и шест стотина, то је осам стотина! баш толико, колико сам дужна. До краја године нећу имати ни паре дуга, а дете ћу моћи и кућевним новцем хранити

и одевати. Прекрајаћу своје хаљине . . . Имам дроњака до миле воље! . . . Само — замисли се и стужи — да Адолф не буде томе противан. — Уздахну. — Ох! тај Адолф! Шта је значио тај уздисај? . . . не знамо.

После по сата обре се непозната. Беше то женска својих тридесет година, пристала, али обична. По оделу и говору лако би назрео у њој домаћицу или кључарицу из богата сеоскога дворца. За њом уђе Јонова, држећи на руци нешто, увијено у велику, плетену шкотску мараму. Кад је већ смотрено затворила за собом врата — уверена, да ни служавке нема у кухињи — развеже вунени повој и метне на под маленога дечарца, који изгледаше старији. него што је збиља био. Рекао би, да му је бар две године.

Као мало час по праљиним речима, тако и сада по кретању и држању могло се познати, да је непредено присвојила важну улогу. Играше комедију с дубоким уверењем о овом значају у том акту, правећи лице које је смешно стајало према тајносној ситуацији.

Дете беше заиста лепо, и то тако лепо, да је тешко било с њега очију скинути Топао колорит, којим се руменила његова огорела устанца. сјајност црних очију, коса, која се савијала у коврчице изнад чела, као у Рафајлова анђеака на слици Мадоне Сикстинске, пунане ручице, шта више да буде потпуна слика — танка платнена кошуљица, разголићена на грудима и раскопчани плави, вунени хаљетак а тако исто и ципелице од плаве вуне на голима, као од туча саливеним ножицама, речју, све скупа ствараше заношљиву појаву. Кароља седе на наслоњачу, да га се може боље нагледати За час га привуче к себи и пољуби.

Детенце није плакало, није се мазило ни прћило, на против умиљато, смело гледаше око себе и обзираше се по соби, а на нову пријатељицу се осмехиваше чаробно с оном кокетеријом, какове има обилато у гдекоје деце и мушке и женске. Обгрлив Гронерку једном руком око врата, пружаше другу на слике и бакрорезе, показујући прстом онамо.

— А та то? — запита детињасто звучним гласом, да му чаврљање изгледаше као нека лепа музика

— Казаћу ти после.

— После?! . . добло — одговори дете и весело се засмеја. Веселим и несташним лицем одмах придоби Кароља.

Погодба да се малиша на одхрањивање или боље да се узме под своје, трајаше врло кратко. Примљен је под оном погодбом, што но ју је вешто подметнула Јонова, која је (враг баба) и с једне и с друге стране ујемчила себи награду за тобожње посредовање, јер је то већ давно одлучено било, да се дете преда Гронеровима.

Непозната се очевидно журила. Еле исплати две стотине форината у злату и озго плату за прву четврт, уверавајући, да ће друге рате уредно слати поштом, после свака три месеца. Изгледаше расејана, туђа детету, скоро хладна.

— Предајем вам на увек Рему. . . На крштењу је добио име Ремигије. . Уверена сам, да ће му код вас бити добро, да ће бити ваш син.

— О, да, да! . . . Не бојте се, молим вас! — говораше Кароља од срца.

— Не бојим се; са свим сам мирна. Они, који ме послаше, распитивали су се и усмено и писмено код познаника у Кракову... Знамо с ким имамо посла.

Праљи се није свиђала та искреност, те се поче претварати да кашље.

— А шта је то? — запита непозната.

— Кан'да неко иде.

— Онда и ми одосмо! Праштам се, госпођо — рече — окрећући се Каролини.

(Свршиће се.)

МИСАО.

— ПРЕВОД. —

Мисао људска куд тежи радо,
Да л' тамо у тај небески свјет?
Ил' онам' куд се небих ни над'о—
Гдје ниче горки — отровни цвјет?

Свуда и свуда! . . . И никад неће
Мислима људским да буде крај;
Нити ће икад постигнут среће,
Нит мис'о празна створити рај!

Мис'о се људска далеко вије,
Ал' никад неће на прави пут;
Лажна је машта и тама крије —
Вр'јеме је баца у узак кут!

С човјеком сваким мис'о се рађа,
Водећи њега у далек св'јет. . . .
Кад год му буде љепша и слађа,
Кад год му живот постане клет. . . .

Човјек прашина земље нам црне,
Холуј је диже далеко там. . . . .
И његов живот лахко се трне, —
Троши се као измрвљен кам!

Сарајево, 1892.

Михајло Милановић.

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Наставак.)

Човек најрадије тежи да позна душевне особине других људи, па још ако је могуће изумрлих покољења. Ретко нам ко и уме саставити пуну слику њихну, јер је то и врло тешко без података. Како би нам драгоцено било, да су нам остали сачувани сви ситнији и крупнији знаци њихнога живота, те да кроз њих, кроз њихне обичаје и навике мисли и радње познамо њих саме. Од куда за свакога толика тежња и draж у испитивању и сазнавању карактера и живота? Да ли није отуда, што у сваком човеку има делић оне љубави према људству; или човек у човеку гледа слику своју?

Још и данас постоји *писарница* калуђерска у Благовештењу (рудничком), која је на једноме брегу зидана пре можда 300 година. Ово је пак манастир у коме је још 1826. године било калуђерица (по Караџићу). Какав је то вртлог догађаја, који су до тога времена спровели тај ред женскиња у Србији? Шта беше њихов живот, њихне тежње, њихне страсти — беху ли више ниске него племените? Какве ли се мисли низаху у главама калуђера писара у писарници благовештенској? . . . На послетку ти, земљо, окрећеш се у бескрајности и носиш на себи нас незнатна бића као прах, као ништа! Као ништа! И у бури проћи ће људи са свима својим творевинама, те их неће бити на земљи... Па кад нас бити неће, — е да је да не ишчезну у тој немилостивој бескрајности — *генији* наши као ништа. На послегку дакле да нестане овог привидног постојанства духа? Зашто да не живе душе људске, које би, што би на земљи биле генијалније и радније тим савршеније у вечности живеле? Е па, верујете ли ви у онај живот — вечни? Мислим да морам веровати ради утехе. А да не бих веровала — знам ли је ли *то истина?* Ја заиста не могу *ту* доћи до *те* праве истине. Не могу, разуме се; ево људскога века, и још нико није ју нашао. Е за то волијем уз оне који верују, који држе ту истину — у својој вери. У вери ме је отац утврђивао најубедљивије, — и осим њега нико ме до данас није могао убеђивати, па ни ја сама, у часовима, кад ја при свем утицају очевом много пута сумњам, а често и не мислим на то. С очевим мислима ја и данас другујем; у мојој успомени мој мили отац биће свагда жив; а уверење да ће га вазда осећати уза се брани ме унапред у тегобним данима „у свету," међу људима. Да Он је крив ако је вера у мени „махна". Али за мене је боље да верујем у Бога него да не верујем. Помислите и на оне, који данас одричу Бога, одричу све! Истина је, да се данас тврдило то, да је оно како ваља образован човек, који одриче Бога — а овамо у свему противуречи томе убеђењу, као онај *класични шамар* (сећате се грчког философа што доказиваше да ништа не постоји?) Или кад у невољи призивају Бога у помоћ; или „распитају" душе умрлих кроз *троножни столић*.

Баш по негда мрзим овај свет, који би, што кажу, у својој сујети и охолости хтео с Богом да се рве. А по негда, као Надсон:

„Когда во кругъ меня сдвигается тѣснѣ
Гнетущій кругъ борьбы, —
И громче слышится мнѣ голосъ фарисея...
Я о любви молю ... и нахожу кругомъ..."

Али кад је већ била реч о страстима људским на руци ми је било да вас подсетим на један историјски догађај на овоме месту, кога се и сам народ сећа, а по томе сећању види се како га је тај чин потресао. Замислите на овоме оно племство српско (видите „кнежевину Србију" стр. 320.), н. пр. *Николу Алтомана, господара од Ужица и Рудника*, чији вас карактер у неколико одбија, и ону децу што трују родитеље — деспот Лазар деспотицу Јерину мајку и господарку своју, обезумљен страшћу да влада, и за тим савладан т. зв. грижом савести. Опет се сећам Војислава, који има песму о „Пећини на Руднику" што се о том до-

гађају бави. Народ прича да су овуда и гробови деспота и деспотице Али о гробу деспота Лазара, сина њихова, прича се, да је он, по жељи из гриже савести сахрањен у једној пећини рудничкој, па гроб затворен гвозденим вратима; преко гроба наваћена вода, која и данас испуњава ту пећину, а зове се језеро. Него је лепша Војислављева песма него све моје казивање

Пели смо се и код пећина рудничких, којих има доста на тој страни, где је и пећинско језеро. Пењући се језеру прилично обиђосмо сам руднички вис један, који је где шумовит, где стеновит, где изривен *поткопима* (ходници који воде у окна рударска). На путу нам је био један стари поткоп који је био затворен и исварен, али га сада поново отварају садањи рудари. Ми смо застали копаче на послу. Добар млаз дивне бистре воде шибао је кроза земљу и коње старога ходника тражећи пута да склизи низ планину. То су *Водице.* Јов. Мишковић пише, да је то у Србији на највећој висини извор живе воде Сви стари поткопи иду у криво, као што се и по овоме види, јер стари рудари нису имали начина да распрскавају стене па да поткоп буше право.

Језеро је на висини можда од 900 мет. У онај поткоп, који води у пећину где је језеро не допушташе нам рудари да идемо далеко из пажње да се љигавом и стрмном стазом не сурвамо у провалију, тек што би се указала површина воде пред нама. Од куда је ова вода, колико ли је векова ту и колико је дубока — не зна се. Највероватније је, да је она испунила шупљину старог, исцрпљеног окна.

Али глава ми бучи, ја не знам о чему пре да вам пишем са овога места. Још нисам изашла из развалина турскога Рудника, — који ће с правом сељаци Рудничани уништити до краја, јер им је допуштено да ово земљиште рашчишћавају од камења, које они разносе за зидање, а од рашчишћених места стварају њиве и ливаде. Гледали смо доста пооране делове вароши. Сами пак Штурац је државно добро и засађен је шумом с погледом на будућност. Само што се у опште у Србији не ради ништа с погледом бар за 50 година у напред и на корист нараштаја, него тако, као да земљом пролази народ, који се више у њу не мисли враћати а што затекне хоће да опустоши, и да се користи док је ту!

II. Него *права рударска варош српска* из доба деспота, није ту где и турски Рудник с градом. Ваља сећи с Рудника, или од језера у границе села Мајдана, које се налазе одмах под Рудником, у лепшем положају, и које, на сваки начин и својим именом враћа натраг у цветно рударско доба Рудниково. Од мисе па до језера и даље до Мајдана пуно је трагова од старих поткопа, многих топионица, цркава и путова; туда су многи брежуљци шлахне или згуре.

Временом ће Рудник опет бити чувено рударско место. Смем вам рећи да су планови о томе смели и велики. Ако друштво наиђе на богате жице створиће од Рудника утакмичара енглеским рудокопима. У самоме почетку рада оснoваће они најпре рударску варошицу, где ће имати станове, цркву и школу за своје рударе. Како се спремају да прокопају нов ходник испод самога језера а језеро да оцеде — изгледа, да су им ту најпоузданије наде на рудне жице. Сељаци верују да ће утећи извор *Јасенице* ако они то ураде. Збиља, па извор Јасенице баш је под самим Штурцем. Нас су и тамо однеле наше послушне и неуморне ноге, па вам могу рећи да се не кајем што сам их толико мучила вољом својом. Корито реке је између брегова рудничких. Дуж целе обале, баш од самога извора па с обе стране, цик-цак, су небројене воденице, која једна другој додају воду у јазове Ви овде не би могли познати ону Јасеницу, чијом се великом равницом пружила жељезничка пруга. Она је од Рудника већ далеко, али ми је (т. ј. равницу) с језера не можемо сагледати. Сећате ли се, како и странци кад путују нашом жељезницом иду с једнога прозора на други те с чуђењем посматрају обилату радост јасеничке равнице.

С језера се не види јасеничка равница, јер је заклањају руднички висови Али до тада ја се нисам, у веку, пела на већу висину, нит сам имала шири хоризонт. Не можемо се лако растати погледом на планине и долине око нас. Само се реке не виде, и само оно што нам Рудник за леђима заклања не видимо, јер се нисмо ни успели на прави врх; али пред нама је сав јужни и западни крај Србије — лепше него на мапи. Нећете веровати, али вере ми, била сам тако сретна кад сам с језера видела — Забучје и Караулу (стражару), изнад ужичкога града! Чак чини ми се да знам какво сте време данас имали То је већ читава обмана видети пред собом онај удаљени крај, који нам је ма чиме драг, а овамо нас, гледећи из низине, деле небројена брда и равнице. Где ли сте у то доба били, шта ли сте радили, нисте ли можда шетали по Забучју; ја сам на то тако много управљала своје мисли гледајући може се рећи са врх Рудника на Забучје. Нисте могли мислити да и вас моји погледи у мислима траже под Забучјем са висине рудничких брегова.

Али с те висине није лепши изглед него са Ракићева гроба. На Ракићев гроб је пењање много лакше, а и мања висина, само лепши положај. Одатле се виде све планине што и с језера — а и која више, на прилику јагодинске и крагујевачке. Ту смо ми чешће долазили, и нисам осећала умор и досаду од тог пешачења и пењања уз брдо. Прошле недеље из овчарске бање морајући пешачити овчарском страном до главнога пута, једва сам жива дотле допала. Али овчарска клисура није теготна према овим странама, па ипак сам овуда тумарала радо и лако. Само нисам баш желела пети се на Калуђерске Ливаде и на прави врх великога Штурца, то, што се одатле види, види се и са Ракићева гроба. Од тога хода свагда ме боли глава, ал од онога умора не осећам по том никаква задовољства, све је досадно, а главобоља доводи до очајања. Него уз пркос свему, желим из свег срца пети се на Ртањ „Копаоник". С Рудника се виде Комови и Дурмитор, али с Ртња и — јадранско море, па иза њега и краљске горе. О, миле земље! Моја душа осећа понос, радост и тугу, кад гледа у ствари оно што је њојзи само из мапа и осећања познато и драго. То је милина, коју ми у душу улива поглед са Рудника на отаџбину. Посматрање пак лепих предела туђинских ја мислим да у наточ мора изазивати чежњу за завичајем.

(Свршиће се.)

ПОДЛОВЋЕНСКО ЦЕТИЊЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

(Наставак.)

Баице.

Тијем именом данас се назива горњи западни дио цетињског поља, а тијем се именом називају и насељеници тога дијела поља; а тамо спадају:

Стари Баице.

Одма по досељењу Иван-бегову доселе се однекуд неколике фамеље и населе се при самом подножју ловћенске планине — а све се фамеље називаху општим именом или се ту прозваше — Баице.

Старовлашанима насељени крај Цетиња Баице назваше *Доњим крајем* за разлику од горњег краја, на којем се они населише.

За кратко се вријеме намноже, па се брзо раселе а оно што је остало, више је пута долазило до истраге. И данас њих нема на Цетињу но три-четири куће, потписују се Мартиновићи, а изближе их зову Мусулимовићи.

Мартиновићи их називају старосједиоцима. Својијем првијем именом Баице назваше место свога насеља, те се данас и зове горњи крај поља Баице.

2. Мартиновићи.

Баш кад се раселише Баице и дођоше до истраге, досели се на Цетиње Мартин Чарађанин, Херцеговац и насели се до Баица у горњи крај поља Цетиња. То бјеше чојак у године, ром, удовац и имаше једнога сина Јована. Чим се Мартин насели и огради кућу, испроси једну рому и доста ружну чевску усјеђелицу; а баш се тада вјери и Вуко Бјелан, тада оглашени чојак, па случајно углаве свадбе једног истог дана.

Мартиновићеви свати прије крену с Чева, па и дођу први на Пиштет баички и ту почину, а у томе их стигну и бјелошки свати, па и они ту почину. Онда су невјесте одиле заогрнуте струком тако, да је сватови нијесу могли виђет каква је, ни кад им је изведу ни пошље, но тек пошто се вјенчају; али опет и бјелошки и мартинови сватови били су чули, да је Мартинова вјереница рома и доста ружна, а Вукова млада, згодна и здрава, с тога су Мартинови свати гледали, да би како промијенули невјесте, што им и испане за руком тијем боље, што су невјесте јахале на коњима. У кретање Мартинови свати као нехотично узму Вукову вјереницу и дигну је на коња, па оду, а Вукови свати — и не помишљајући на превару — подигну на коња Мартинову вјереницу, мислећи, да је њихова, па оду. Пошто дођу свати на Бјелоше, одма крену цркви на вјенчање и опазе, чим је скину с коња, да невјеста нарамује, но промишљали су, да је коњ раструсао, па с тога нарамује; али сутри-дан виде и невјесту, познаду, да је то Мартинова вјереница и овизају се, да су их преварили Баице, те им поруче по некоме, да им изведу њихову невјесту, а они ће њима њихову, па да их промијене. Мартин је хтио драге воље то учинит, па и говораше невјести: „ти си млада и зелена, а ја стар, а ром па је боље да идеш за онијем момком, да се љубите и грлите, но да самном у немилост дане проводиш!"

Но невјеста не шће:

— Немој тако, ђеде! — ти стар, а ја млада, па се ти уз мене помлађиват, а ја уз тебе старати; ти наређиват а ја слушат и радит, — а ако ни

би Бог дао ђеце, мучит се, те их ранит и подизат, па ће и Бог помоћи!! — Те је Мартин збиља не пушти, но поручи Вуку, да се неће мијењати, но, ко је што уфатио, нека држи.

Незна се управ, да ли је било с тога какве сваће између Бјелоша и Баица, само се зна да Вук није мрзио своју жену и ако је била рома и ружна, — а зна се и то, да је било на Бјелоше добријех јунака и да су се неколико пута клали Бјелоши*) с Баицама — доцније.

Говори се, да се Мартинова ненадна жена прве године облизнила и родила два сина, па се опет треће године облизнила и родила исто два сина, а пете године да је родила и петог сина, те је Мартин и имао шест синова: Томаша, Батрића, Марка, Ивана, Милоша и Јована. По именима Мартиновијех синова и дијеле се Мартиновићи на: Јовановиће, Томашевиће, Батрићевиће, Марковиће, Ивановиће и Милошевиће. Сви Мартиновићи потомци прозивају се и потписују Мартиновићи; било је прије, а има и данас од те породице племенскијех главара и вреснијех људи.

Мухамеданци Османагићи у Подгорици доводе своје порекло од Мартина.

У Баицама су особита братства Вуловићи и Бориловићи., — они се потписују Мартиновићи, јер „мањи поток у виши увире, код увора своје име губи“ — а Дубовичани*), којијех има повише — и прозивају се и потписују Дубовичанима.

У Баицама су негда живљели: Поповићи, Брајановићи, Косановићи, Санковићи, Вранићи, и други, од којијех братства данас нема нико у Баицама, но — вели се — изумирала су. У данашњем Брајанову крају живјели су Бориловићи. Факт је истинити освједочио.

Дедье.

Уз Иван бега дође из Ријечке нахије пратилац му, којега називаху „Делија“; то бјеше крупан чојак и јунак, — од имања немаше ништа, а ни братства га немаше, те бјеше сиротан чоек — бећар.

Иван-бег упита Бороја и Владислава, оће ли пуштит „Делију“, да се насели међу њима: они му даду мало земље и краја од Владисављева дијела одма више Бате, ђе „Делија“ огради и сламом покрије сухомеђу кућу.

Мара Иван бегова веома љубљаше „Делију“, па му даде једну од својих момкиња за жену и спреми мјесто себе чојка, да их вјенча. Делија поче разбијати, крчит и радит земљу.

Пошље њега остане му само један син, који се по „Делији“ прозва Дења.

*) Неки наводе, да је то била невјеста угањска а не бјелошка, и да су Угњани позивали на мегдан Баице, па им нијесу изашли.

*) Неки и њих прибраіају у старосједиоце.

Од Делије па до данас њих није ни било никада више но по двије три куће; а оно, што их је било, били су вазда крупни, снажни и припознати људи. Од њих бјеше бив. капетан окружја цетињског пок. Лазо Деља, који премину концем 1887. год. а који од сто година бијаше јаке мушке снаге, чија се снага побраја у Цетињу. Много што — шта из његова живота занимљиво бисмо имали забиљежити. Али нијесам намјеран на овом мјесту, у овом саставу продужават говор и набрајати поједине врлине и мане појединијех личности — овога пута; даље ће бит говор о томе.

Шпадијери.

Пошто се насели на Цетиње Иван Боројев, добјежа из Италије један ускок, приликом солдат, приказа се Ивану и његовијем синовима и показа им да умије коват, но — ако им је воља — да га приме; приме га, набаве му потребе и ограде виганj у данашње село Шпадиіере, које се мјесто, ђе је било виган, и данас именује и зове Вигњиште. Он се пошље ожени и опороди, те му даду један до и страну изнад њега, да се њима служи, па се то обоје и назива његовијем именом Ковачев-до и Ковачица. Он је најрадије ковао неке старе ножеве зване „шпаде,“ по чему се његови потомци и прозваше Шпадијери. Пошто „шпадови“ синови мало поодрасту, отиду се играти с Дапчевим сином, уцвијеле га, те дијете почне плакати и кликовати; оно чује Дапац, те потрчи к ђетету, мишљећи да је што заклало и нађе луда сина свога у крв обливена, а код њега три сина Ковачева, па — држећи да му је син убијен — љутит посијече два старија Ковачева сина, а најмлађега Радана остави жива. Дапац поведе сина дома, умије га и виде, да ђетету није ништа, но га ђеца само ишчегрљала и изгребучала. У то дође и Ковач, види двоје ђеце мртво, па потрчи лелечући и пожали се Иван-бегу, те Иван одма пошље за Бороја и Владислава, те почне савјетоват Бороја, како није Дапац добро учинио нити су ђеца била крива толико, да их посијече; те Иван пресуди о тој ствари: да Ковачев син узме трећину имања Боројева, тијем се задовоље обије стране. Радан Ковачев одвоји свој дио улицом, која се по њему и прозва „Радановићева“ улица, која и данас постоји између баштине Иванишевића и Шпадијера. Пошто Радан добије дио и његов отац остави се ковања, огради кућу при пољу и почне радити земљу. Данас има Шпадијера и изван Цетиња, а на Цетињу има их 10—15 кућа И из овога браства било је у овом вијеку поноснијех јунака.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Успомене из Италије. Написао др. *Ђорђе Дера*. (Прештампано из Летописа Матице Српске.) Први део У Новом Саду 1892 8-ина, стр. 163.

Да нисам био бар у једном маленом делу Италије, да нисам својим очима гледао раскош природе и људскога ума, да нисам слушао певање талијанскога језика — ја се не бих усудио, да говорим о овој књизи у оној мери, у којој мислим говорити. Овако бар имам појма о тој дивној земљи, о тој башти Европе, те се могу преселити духом у њу а што тим очима гледим сад, пратећи дра Деру, није производ моје маште а није ни ропско следовање пишчевом опису.

Како сам га негда радо и с уживањем слушао, кад је говорио о свом путовању, како сам пажљиво читао поједине одломке, које је у нашим листовима саопштио и како сам му тада из свег срца, баш искрено, завидио! Пет пута је био Дера у Италији а ја још нисам био ни један пут! О, после сам био и ја у тој земљи и појмио сам, зашто је он био толико пута Та појмио сам био и онда, кад још нисам био тамо а камо ли тек сад.

Нека топлота и милина дрхти ми кроз груди, кад се сетим оних тренутака, које сам провео у тој дивној земљи, а шта бих тек осећао, да сам је прошао целу, да сам видио и оно, што тек из књиге знам. Машта може човека далеко да одведе, али што га даље води, све га већма води на странпутицу, у пределе немогућности. Па тек, кад полет њен нема истинске основе. Сасвим је друго што, кад она лебди над живим призорима и у успомени тражи допуну и накнаду минулим уживањима. Такви тренуци стварају онда песничка дела а та ће бити појмљива и сваком, који је такође имао негда својих истинских уживања.

Дера нам нуди у овој књизи само горњу Италију, приказује нам Венецију, Падову, Верону, Милан, Турин, Ђенову, Пизу и Болоњу. Тако имамо и ми једва једаред изворан опис Италије, до душе тек једног дела; но ми смо уверени, да ће писац наставити свој рад и да ће нам на скоро пружити и онај други део те земље. О поједииним варошима имамо описе; Марко Цар је издао књигу о Венецији а сад описује у „Стражилову“ Рим, и то на њему својствен начин Дера је пак узео шири оквир — целу Италију. О, како ћемо му тек бити захвални, кад доврши своје дело, прошетајући се мало и по најјужнијој Италији и Сицилији, негдашњој Великој Јелади.

Начин Дериног описивања је скроз и скроз занимљив — тако путује интелигентан и учен човек. И њему је, да како, био Бедекер главни вођа, но он га се ослободио и питао та само за савет онда. кад је требао да се у метежу нађе. Врло су значајне самосталне рефлексије његове, које местимице ипак одају професора, који је годинама већ научен, да објашњује теорију. Но зато није никада сухопарон, али није ни фантастачин; он је трезвен посматрач, који зато добро обучава, јер уме добро да разликује Па и тако трезвен човек не може да одоле навали лепоте у природи и вештини. Дерин приказ је на много места пун заноса и песничке лепоте, али свагда у оквиру реалности. Истина је њему широка основа, на којој се диже зграда његовог описивања; он не заборавља ни на тренутак, шта јој је дужан, те се не даје завести ни од верских, ни од привредних, па ни од уметничких прилика. Он својим читаоцима не нуди само оно, што је видио, већ како је видио, т. ј. како је *он* видио, а то даје књизи неоцењиву вредност. Машта његова хоће кад и кад да се загреје, али савесност његова је много јача, те не депушта машти, да се на рачун истине шири и размеће.

Треба читати његова посматрања, његова упоређења са приликама, које читаоцу могу бити познате, његово тумачење садашњих установа на основи историскога развитка, и његово деликатно али опет одсудно одбијање, е су религиозна уважавања баш права основа, прави израз и право језгро оне суштине, која лежи у појавама око нас. На ове последње рефлексије наводи га бављење на гробљима у Пизи и Болоњи. Том приликом хоће он и нама Србима да каже истину, говорећи о том, како су наша гробља запуштена и подивљачена а како се негују у Италији па од наших суграђана друге вероисповести.

Писац говори понајвише о Венецији; готово трећина књиге је посвећена тој јединственој вароши. Није ни чудо, што га Венеција тако занима, кад је она најдивнија капија, кроз коју се улази у најдивнију земљу. Уз то је у Венецији толико уметности, колико је можда у свима градовима, који се описују у овој књизи. Та варош је та већ по себи уметност. Да како, да је била куд и камо занимљивија у старије доба, кад је истоком заповедала

данас је то друкче — од успомене живи и она, од успомене и од странаца. Један немечки новинар рекао је о Венецији од прилике ово: „О, како ли је пала негдашња поносита краљица Адрије! Некад су долазили изасланици из удаљених земаља, да се поклоне Дужду а сад — сад је Венеција кратко боравиште за младе парове, који су на сватовском путовању!“

Поред критичког посматрања, којим Дера прати разне појаве, није ни чудо, што нам даје и упутства, како се треба владати, а да се не потроши новац у лудо. Практичан човек може са трећином трошка видити све оно, на што немисленом треба читав капитал. Гостионичари нису идеалисте; они гледе своју хасну. Добро, те се у Италији налазе и такви хотели, у које не иду само Енглези. А такви су не само јефтини већ и удобни.

Први опис путовања у Италију, који сам читао, беше Хајнеов. Тај опис је јединствен и дао је правац многим потоњим описима. У њему нема много о Италији; главни је предмет сам Хајне, који се сваком згодом и сваком приликом истиче, да би постао и досадан, да му начин није тако занимљив и песнички После Хајнеа читао сам још и многе друге описе, и већином се подударају; тек по гдекоји изабраник уме из те старе и преодсвиране мелодије да измами интересантније варијације. Не ћу рећи, да је Дера пошао својим, оригиналним путем; али многа места у тој књизи показују самосталног гледаоца и мислиоца а што је главно, књига је писана српски. Она је на сваки начин добитак не само за нашу путописну књижевност већ и за нашу књижевност у опште. Што се мене тиче, ја једва чекам, да видим и други део „Успомена из Италије.“

М. С.—ћ.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

XI.

Пошто сте Ви, Велепоштовани, коме сам радо услужна у свачем, желели, подвргла сам се преводу, који овде прилажем. Незнање немачкога језика навело је госп. Вука, да буде не само грубији од српскога певача, већ да много што-шта и рђаво преведе. На многе надостатке наићи ћете по свој прилици и у мом преводу, јер баш та песма има многе мале особине, које се не дају превести. Ако јој одате част, те је примите у „Kunst und Alterthum“, то Вас молим, Велепоштовани, да ме не именујете; ту молбу зацело не ћете осудити.

Захваљујем свесрдно на саучешћу, којим пратите мој посао. Ни најмању Вашу примедбу не ћу оставити а да је не узмем у обзир. Све што ми кажете може за мене бити од највеће вредности. Распоред, који сте ми предложили, на сваки начин је умнији (geistreicher), него онај хронолошки. Бојим се само, да ће читаоца мало збунити — но и ту се даје већ помоћи. Једино, што не могу да увидим, јесте узрок, ради ког би имао изостати „Љутица Богдан“ (der böse Bogdan). Ако и чиним своје, да прославим гнусног (hässlich) јунака Марка, не пада ми ни на ум, да га *омилим* (beliebt machen), пошто сам га познала сасвим и пошто су ми певачи саопштили црте, које га још много већма срамоте (entehren), него што је намера, да бежи пред Богданом, коју (намеру) напушта добровољно. И Омирови јунаци беже! али ни једног не срамоти тако гнусно и кукавичко дело, какво се приповеда у једној од најдужих и најлепших песама. Марко и његова два побратима Милош и Реља науме да заједнички просе девојку, о чијој су лепоти у даљини чули. Нека она бира, који јој се од те тројице најбоље допадне. Њен брат прими их најлепше; али девојка, опорна, сујетна и пуста, исмева их и одбије сву тројицу на врло недостојан начин. И сад брзо изађе из собе. Марко, ван себе од љутине, кидише одмах на брата, али Милош, најљубазнији и највитешкији (der liebe..swürdigste und ritterlichste) јунак Србије, задржи га и отме му сабљу. Марко се сад дошуња до девојке, приближује јој се са лицемерном понизношћу и моли је, кад га већ не ће, да бар подигне вео, како би код куће могао сестри о лепоти њеној причати. Од сујете заведена, подигне несретница вео; Марко зграби нож, и бесно јој ископа очи, одсече јој руку и враћа јој поруге. Затим скочи на коња и одјаха. — Мени се чини да ми Срби могу само благодарити, што сам оћутала *такву* црту њиховог јунака-љубимца.

О Милошу Обреновићу могу Вам, Велештовани! само ово рећи: Његов брат беше у доба последњег српског устанка богат свињар (Sauhändler), те је терао тако најбеприћетнији занат, који се у тој земљи могао терати. У сред тих немира беше

му лако, да се подигне за главара једне странке, и то оне, која је радила против Карађорђа. Овај, у ком беше нешто од величине римљанске, хтеде све с народом — Милошев брат (име сам му заборавила) познавао је канда прилике боље, те је међ својима владао на стари турски начин, с тога му је и све ишло боље од руке него Карађорђу, чијој је пропасти канда и он своје допринео. Но како на скоро и сам погибе у боју с Турцима, беху људи у неприлици, кога да изаберу за вођу и, пошто другога не беше, изабраху *брата* погинулог, човека до сад сасвим незнатног. Овај, мудар и лукав, прекине сасвим с Русима, јер је превидео њихову намеру, помири се с Турцима и повуче се у велики округ Србије. Ту влада неограничено, али савесно шаље кесе, као год што и тера своје поданике, да турским господарима плаћају данак (јер у Србији не сме имати хришћанин добара, становници живе као посредници између арендаша и господара). Али он не пушта ни једног Турчина у свој округ. Хоће ли капиџипаша, ма био послан из самог Цариграда, преко границе, одмах га удаве а главу му пошљу султану с примедбом „овај хтеде чинити немира а радио је и против интереса високе Порте". Само на тај начин, чујем, чува свој живот, који је у великој опасности. чим напусти свој округ. Београдски паша звао га је узалуд тамо, па да га смакне. *Мудар* јесте дакле, али за заштитника науке, или како га госп. Грим иначе зове, не ће бити да се баш квалификује. Тек у 40. или 50. години учио је од Вука са ћером заједно читати и писати. — Нису му непознати западњачки обичаји, али он их презире или их се клони из политике. Вук га је питао једаред, зашто једе из лоших тањира па још и прстима, кад се у Бечу не туђи од других обичаја Милош се насмеје, уклони остале и заповеди верном слузи, да из друге куће донесе читав сандук сребрног посуђа, ножева, виљушака и т. д. И ако је независан, као што тврди, ипак се чува да покаже своје богатство из страха, да то не дознају Турци.

Но нисам рада, Велепоштовани, да Вас мучим још дужим писмом. За осам или четрнаест дана даће ми кратко бављење у Вајмару част, да Вам се силно препоручим, ако новине немају право, кад јављају, да ће Вас јесен на неко време из наше средине одвести. С неограниченим уважавањем и оданошћу Ваша поштоватељка

Хале, 30 септембра 1824.

Therese v. Jakob.

Примедбе. Како Талфија не одговара на питање Гетеово о положају Косова поља, биће, да тога питања у писму и нема. — Талфија је била у Вајмару; Гетеов дневник бележи 9. октобра: „Nach Tische Fräulein von Jakob" а 10. октобра: „Um 11 Uhr Geh. St. R. Jakob von Halle".

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Српска краљица Наталија написала је нову бајку, под насловом: „Песма о крунисаном дѣтету", која ће доскора изаћи у „Босанској Вили". Макар да се поезија ове бајке креће у бајним пределима питоме Сенаре, свако ће на први мах осетити, што та бајка значи. Љубав узвишене краљице матере према свому јединцу избија и из ове нежно написане бајке неодољивим чаром. Читајући ту лепо замишљену песму у прози, падоше нам на памет стихови песме: „Јусуф и Зулејка", из посмрчади Мирце Схафије:

„Љубав тако стална тако неизмерна,
Победила ј' увек, па ево и сада,..."

═ Беззазлена је приповетка из сеоског живота „**Сиротан**" од Ж. О. *Дачића*. Нема у њојзи готово никаквих прилика, које би можда потресле душу читаочеву; интригани праве до душе сплетке, али и те тек само маркирају. Изгледа, као да се писац и сам боји, да унесе теже душевне покрете и да пакост прикаже у својој гадној наготи. Сви су људи некако добри, па и они, који би, према подели улога, морали бити зли и опаки. Читаоцу се чини, као да ти интриганти немају довољно петље, да своје намере претворе у дело. Биће, да је писац тек почетник, који је своје књижевно васпитање црпао из приповедака Хофмана и Шмита То му не уписујемо никако у грех, можда пре у врлину, јер су те приповетке баш са своје лепе моралне садржине стекле оправданог гласа не само у Немаца. И ова је приповетка пуна морала и племенитости а уједно и краснога родољубља. Баш такве нам приповетке и требају, које чине у неку руку прелаз из сасвим дечијих прича у модерну реалистичку приповетку, јер наш нараштај од 14. па до 18. године нема књижевне хране, која би таман била за њега а уједно и изворна, црпљена из народног живота у Србији. Ми бисмо писцу дали пријатељски савет, да се држи тог правца и да настави свој рад а омладини бисмо препоручили, да чита баш такве књиге. Доћи ће време, кад ће читати и ма о теже и заплетеније ствари. Име пишчево нам је непознато, али то не чини ништа; ако прионе својски, биће већ и познато. Ми му желимо истрајности и среће на том путу.

═ У почетку питома а доцније све то дивља фантазија се размеће у прологу „**Сељачких мотива**" *Радована Кошутића*. Изгледа, као да се песник опијао сам предметом своје појезије, те је најзад дошао у фуриозно стање. Тај пролог а и остале песме у тој збирци показују прилично јасно утицај извесног правца руске књижевности, нешто налик на нихилизам Но биће, да су руски оригинали бар бољи и појетичкији; последник је примио само лошу страну а бољу ваљда није могао. Ови „мотиви" могу се можда још како односити на прилике и неприлике руских сељака, на српске не ће бити, да се могу применити. У колико нисмо нашли огледало правога стања наших сељака у тим песмама, у толико смо узалуд тражили бар појезије у њима. Нисмо је могли наћи а Бог нам је сведок, да смо се бар ове године вежбали у читању лирског песништва и у истраживању појезије у песмама наших неуморних песника. Нама се чини, као да Радован Кошутић хоће силом да буде оригиналан, да покаже нов правац и нов начин. Можда ће временом и успети, кад се буде у

писању стихова толико извеџбао, да му се бар ти дају лако читати, и то од безазлене публике, која не тражи лепих мисли. Нама је криво, што је иначе леп дар Кошутићев ударио тим стазом; штета за њега. Криви су они, који су младића гимназисту хвалили у небо и њега још онда упоређивали с Лазом Костићем. Тако је онда и тај даровити младић пао у заблуду обожавања своје особе и свог песничког позива. Кад би се отресао те наваде а пре свега, кад би заборавио на мажење свога учитеља, могао би се још дићи и постати песник. Ми му то желимо.

== Југославенска академија знаности и уметности, разред филологијско-историјски, држао је — као што „*Obzor*“ јавља дне 4 јуна п. н. јавну седницу, у којој је члан дописник др. Миливој Шрепел читао своју расправу „*О латинској поезији Јунија Рестија*“, Академик најпре приказује живот овога знаменитог Дубровчанина, који је у прошлом веку био достојан члан у колу тадашњих латинских песника дубровачких; уједно саопштава неколико до сада нештампаних Рестијевих песама и писмо (из год. 1785), које је нашао у Дубровнику. Из тога писац оцењује Рестијеве сатире, па потанком анализом уверава, да се Рести у облику поводи за Хорацијем, а у садржају да приказује савремене прилике свога града и века. Ипак се и у садржају виде разни утицаји старих и нових сатирика, поименце Хорација, Јувенала, Луцијана, Боалоа, Адисна, Пазинија, како се разабира из оцене појединих сатира. Песник црта смешне мане у приватном и јавном животу својих савременика, а као питомац језуитске школе оштро напада философе францускога преврата. Затим писац оцењује Рестијеве епистоле и оде, у којима се Рести угледао на Хорација, а најпосле се осврће на његове елегије, из којих се види, да је Рести добро познавао римске писце елегија. Од свега песничкога рада Рестијева највредније су његове сатире.

== Скендер Фанковић умољава и уредништва свију српских листова, да огласе његову књигу, која се сад баш наштампала, а у коју је нанизао писац своје мисли *о поносу*. Књижици је натпис: „*Нешто о поносу и његових сродници*“; а то је уједно и прва глава. У другој је: „*Што пречи развијање племенитога поноса*“ У трећој: „*Познаје ли лепа наша књига понос?*“, а у четвртој: „*Тумачић речи*“. Ако буде писац срећан са продајом ове књижице, он ће издати још једну са натписом: „Чему нам туђица уз чисте Хрватице своје?“

== Роберт Миш, пријатељ покојнога знаменитога немачкога песника Боденштета, написао је у подлистку бечке „Нове Пресе“ саставак о постанку гласовите збирке песама тога песника, под насловом: „Мирза Шафијеве песме,“ које је наш Змај Јован тако дивно на српски препевао. Још се у седамдесетим годинама мислило, да је оригинални песник тих песама био Мирза-Шафи, а Боденштет да је те песме из перзијскога превео; истом од тога времена се знаде, да су то изворне песме Боденштетове, а да их је песник прозвао Мирза Шафијевим песмама из захвалне успомене на Мирза Шафију, који је њему и његовом другу, немачком научнику Др. Розену, био учитељ перзијскога језика у Тифлису. Сам Мирза Шафи није био никада песник, али је његов чисти значај и мудри начин живота (звали су га мудрацем од Ганџе, татарскога каната Караба) био од толикога утицаја на песничко срце младога песника, да је он у велике бележио поједине изреке и реченице свога учитеља, те су на њега упливисали животни назори тога источнога мудраца толико, да је он те назоре, нешто у Тифлису, нешто касније у замку Ешбергу, код Касла, затим у Берлину, Минхену и Бремену, у красне песме заоденуо, те овим песмама, у којима се огледа прекрасна природа и душа бајнога истока, испреплео свој г. 1850. обелодањени путопис, под насловом: „Хиљаду и један дан на истоку.“ У тим песмама одишу боли прве песникове, платонске љубави према младој дражесној жени једнога остарелога руског генерала, те у каснијим песмама први усклици према својој жени, Матилди Остервалд, помешани чаровним бојама источњачкога живота и његових идеала: љубави и вина. Песме су тако омилиле, да их је касније песник, надодав им још неке нештампане, издао у посебној књижици, под насловом: „Мирза-Шафијеве песме.“ У том облику доживеле су досад 130. издања, преведене су на мал не све европске језике, шта више и на јеврејски језик. Ту малу књижицу носили су са собом немачки војници на бојне пољане у Француску, те је за војском у то доба послано 8000 ексемплара тих песама у Француску. Ниједно друго песничко дело Боденштетово није постигло ни из далека тога успеха, па се он сам тужио, да се његове ствари тек у оријенталном руху радо читају. — Сам Мирза Шафи, после разних веселих и тужних мена живота, постао је најпосле учитељ на татарској гимназији у Тифлису, где је г. 1852. као старац од 60 година умро. Он никада, није дознао нити слутио, коликом славом је његов захвални ученик овенчао његово име у свету.

== Од савремених француских приповедача, осим Ги де Мопасана, познат је изван своје отаџбине највише: „Paul Bourget“. Сада јављају из Париза, да је он целу зиму провео у Риму, те да сада довршује велики роман, под насловом: „Cosmopolis“. То је умна штудија савременога космополитскога друштва, како га је писац проучио на својим овећим путовањима по Енглеској, Шпанији, Немачкој и Италији. Радња тога романа креће се страном у Риму, страном у Венецији, где је писац поглавите делове своје радње и написао.

== Новине доносе вест, да је у Карлсрухе умро познати немачки приповедач Емил Марио Вакано. Његов живот је цели роман Најпре је био акробат и пеливан, касније био је намештен као штатиста у бечком дворском позоришту, а најпосле даде се на књижевност, те његово име често сусрећемо у немачким белетристичким часописима Најпознатији му роман носи наслов: „Moderne Vagabunden. Приредио је за немачки свет Белоов француски роман: „Париски крвници“. —

== *Емил Зола* је ових дана довршио свој најновији роман „La Débâcle.“ Пуних петнаест месеца је радио на овоме делу, које износи 1033 рукописне стране. Зола уверава, да је при изради овога дела имао при руци 300 историјских и војничких дела, те је свако своје причање најстрожије контролисао, да не би ко од живих личности, као Мак Махон и генерал Галифет, могао што противречити. Зола држи, да му је овај роман у сваком обзиру најзнаменитија његова књига.

ЧИТУЉА.

(Ђорђе С. Бугарски). У Загребу је преминуо *Ђорђе С. Бугарски*, адвокат и кр. јавни бележник у Илоку, који се у млађим својим годинама бавио и књижевним радом. Са потписом „*Милољуб*“ писао је у почетку шездесетих година лепе песмице у „Летопису“, „Јавору“, и „Даници“, а г. 1862. издао је збирку својих песама под натписом: „*Стручак* од Ђ. С. Бугарског“ (у Пешти, у штампарији Бајмела и Козме).

Сувремена критика добро је примила ове песме и навешћемо овде нешто из оцене онда још млађанога Стојана Новаковића у „Јавору“ за 1862. (стр. 39.) о овој збирци Бугарскових песама. Ст. Новаковић вели међу осталим: „Прво ми је што ћу казати то, да лепе песме г. Ђ. С. Бугарскога

за цело одговарају имену, које им он надену, да су за цело „Стручак“, које хоће да миришу стручка, које хоће да се насладе лепоти пијетскога творења.“ За тим: „...мило нам је, што се можемо похвалити са „Стручком.“ Мило нам је што је и он један изданак из врта данашње наше књижевности, изданак, који јој је свакојако на дику. У „Стручку“ је живот весео, младићски, он је огледало тога живота. У њему су све оне лепе особине певачке, сви они лаки тренутци, којима се певачка сила играла и у таке их венце вила, као што су у „Стручку“. Ово се може казати за све махом песме у „Стручку“ и не знам хоће ли их две три бити, које ћемо одавде одвојити. А тако мирисав и весео „Стручак“, који хоће да процвета, зар можемо да не препоручимо и да га не залијемо сладошћу братске своје љубави не би ли нам на све већу радост и дику, све боље и боље успевао. Овакоме „Стручку“ не треба никако желети да остане једнако стручак, док је још то, ваља појити и неговати сваком љубављу и ваља му свако добро желети.“ За овим долазе референтове примедбе на језик у овим песмама.

Колико је пок. Бугарски показивао у млађаним својим годинама песничкога дара, толико је после прешао у чисту прозу рада за хлеб насушни. Лиру је одавно забацио и сетио се сухопарнога посла адвокатског, чиме се до своје смрти бавио.

Правничке науке је слушао у Пешти и био је Текелијин питомац. Иначе га је у школовању потпомагао поочим му Сава, некадањи настојатељ манастира Кувеждина.

У „Даници“ је доцније писао и неке философске чланке.

Мир пепелу његовом!

(**Др. Јован Ђурић**). У стењевачкој болници преминуо је подјупан сремски *Др. Јован Ђурић*, родом из Адашеваца у Срему, у 47. години свога живота. Покојник је за време омладинских скупштина као јуриста, био веома одушевљен за младићске идеје. У првој књизи, што ју је омладина српска онога доба издала, а то беше „*Омладинска ваједница*“ изишао је његов чланак „*Божић и Ускрс код Срба*“. Доцније се није више бавио књижевним радом. Био је веома уважен у свима круговима. Нека му је леп спомен у народу!

(**Јелена, управо Јелисавета Поповића**). Маја 19. о. г. умрла је у новосадској варошкој болници једна скромна српска душа, која је заслужила, да ју у „Читуљи“ скромно споменемо. А то је *Јелена Поповићева*, која је умела и пером владати, те је писала песмице од којих су неке излазиле по савременим листовима — „Јавор“ је једну донео г. 1874. — а године 1875. изишла је у Панчеву збирка њених песама под натписом „*Песме Јелене Поповићеве*“. Но на жалост пре десетак година, и више, помрачи јој се ум, те је проводила своје несретне дане у заклону „Убогога дома“, својине новосадске срп. правосл. цркв. општине, а у последње време разболе се у приватној кући, у највећој сиротињи, и немогав ни с које стране наћи помоћи и неге, буде премештена у варошку болницу, где је реченога дана и умрла. Песме је писала — што је врло загонетно — и у оном јадном свом стању, у стању душевне поремећености, и у рукама нам је збирка писаних песама, од којих су неке датиране из год. 1891! За собом је оставила сина Душана, који ју је до смрти љубио и поштовао, али и сам у оскудном материјалноме стању будући није јој могао онај мелем пружати, што би му срце желело и хтело. Лака јој земљица била!

(**Тома Зековић**). У Новом Саду је умрьо 1. јуна о. г. Тома Зековић, умировљени чиновник у 72. години свога живота, уписавши име своје у списак добротвора народних. Он је наиме оставио гимназији новосадској около 5000 фор.; учитељском конвикту у Новом Саду 1000 фор; за потпомагање сиромашних ученика у сомборској учитељској школи 6500 фор. Осим тога појединим особама, које сродницима својим из далека — јер блиских рођака није имао —, а које другима, оставио је лепе легате, из којих се види, како је племенита срца био покојни Зековић. Покојник је рођен 1820. године у Новом Саду од сиромашних родитеља, школовао се у Н. Саду, Пешти, Пожуну, Загребу и Вршцу. У буни је био неко време уз патријарха Јосифа и радио је на листу „Вестнику“, што га је у Земуну уређивао Коста Богдановић. После буне био је чиновник у Вел. Бечкереку, Ердевику и Новом Саду и године 1867. буде умировљен. Послужио је за тим и правосл. општину новосадску као њен актуар више година.

Нека је овим и у „Јавору“ забележено име овога новога добротвора народа српског, а они за које се он постарао, благосиљаће име његово до века.

Мир пепелу његовом!

НОВЕ КЊИГЕ.

(Уредништво ће, где буде требало, о појединим књигама у своје време опширније говорити.)

Љубице. Песме *Н. Ђорића.* Ниш. Прва нишка штампарија Ж. Радовановића. 1892. На 8-ни, стр. 111.

Књиге за народ. Издаје „Матица Српска“ из задужбине Петра Коњевића. Свеска 33. **Увод у науку о воћарству**. За народ написао М. Д. Дејановић, учитељ. I. Накладом срп. књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду. 1892. На 8-ни, стр 71.

Забавник „Малих новина.“ Година I. Књига 1. **Београдске тајне**. Историјски роман. Свеска 1. Написао К*. (Писац задржава сва права). Београд. „Смиљево“ — Штампарија Пере Тодоровића. 1892. На 8-ни, стр. 232

Сељачки мотиви. Песме *Радована Кошутића.* Нови Сад. Штампарија дра Павловића и Јоцића 1892. На 16-ни, стр. 68. Цена 20 новч. или 50 пара динарских.

ИСПРАВАК.

У песми нашег уваженог песника М. П. Шапчанина у 22. броју „Јавора“ на првој страни има две штампарске погрешке, којима је крив коректор листа, те молимо песника да извини за оваі пут, а у будуће ћемо и сами строго припазити, да тога више не буде. Једна је погрешка „*мрака* Плутона“, а треба „*мрка* Плутона“; друга је у стиху: „То ти је та *судбина* света“, а треба: *сурвина* света.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 24. У НОВОМ САДУ 14. ЈУНА 1892. Год. XIX.

ЖЕНСКИ ДВОБОЈ.

ПРИЧА С РУСКОГ ДВОРА.

Од Сахер-Мазоха.

(Наставак.)

Беше око подне, кад Колтову идућег дана пријатељ му уђе у собу гладећи бркe и звецкајући мамузама.

„На оружје!“ повика Лапински. „На непријатеља! Рат почиње; на оружје!“ а у исти мах приђе столу, па на њему поче ударати прстима као у добош.

Колтов, самоубица, поче се теглити и зевати у кревету. „А куда се журиш тако?“ рече лагано отежући, „немамо ништа дангубити.“

„Охо, не смемо ми ништа продангубити“ повика друг му; „ти заборављаш, да ја имам само четири недеље времена да те оженим, дражајши мој, а ако се за то време не ожениш, онда ти је слободно убити се Даклем на оружје, јер сад ће скоро кнегиња Љубина Менчиков доручковати на тераси своје палате као што ми јављају моје уходе.“

„Зар већ имаш и ухода?“ мрмљао је Колтов зачуђено, почевши се облачити.

„Уходе, ваљане уходе су неопходно нужне за ваљано ратовање“. одговори Лапински, „мора човек бити сасвим потанко обавештен о положају непријатељском.“ Млади официр погледа на свој сахат. Још четврт часа до дванаест Наша богиња равно петнаест минута пре дванаест устаје; до дванаест се облачи а кад откуцава подне онда доручкује. Даклем пожури се.“

За час би Колтов готов, и онда оба пријатеља одоше, певуцајући неку старинску француску песму, улицом која је водила палати кнегиње Менчиковљеве, али они се самој палати приближише из неког дугачког дрвореда од остраг кроз неки прљави сокачић, који је водио поред ограде од палате.

„Нема никога у близини,“ рече Лапински, „дед' да прво осмотримо бојно поље.“

Сад се Колтов мало прислони нуз ограду а његов пријатељ попе му се на раменима па погледа преко ограде у башту. „И у башти је све мирно,“ рече он, „разгледајући башту „сад можемо без бриге ући унутра.“

Без одлагања скочи на зид, а одавде помоћу једне гране на неки оближњи орах, с кога сиђе на земљу.

„Чекај“ зачу се његов глас изнутра, „да видим има ли овде каква рупа у зиду.“

Рупу није нашао, али уместо тога лествице, које су стајале поред т. з. живе ограде. Лапински их лагано преметну преко зида, а Колтов их дохвати с друге стране, па се за мало указа на зиду, затим их привуче себи горе и наслони са баштенске стране на зид а набрзо се и он створи у башти Оба пријатеља се упутише сада стазом једном па се приближише тераси и сакрише за један жбун црвених ружа, од прилике педесет корачаја од терасе.

На тераси је био за једну особу по-

стављен мали сто, између разних статуа Венере и бога љубави пред столом стајаше једна фотеља од сомота и мала подножница.

На брзо се појави један ливрејисан слуга па донесе на сребрном служавнику шољу шоколаде, а други слуга отвори двокрилна врата.

Једна женска изађе брзим кораком и поноситог стаса. По опису речника свога пријатеља није Колтов ни мало сумњао да је Љубина Менчиков, али жива појава је сасвим друкчији утисак учинила него мртво слово.

Колтов је од онога лепог духовитога лица, светлих великих црних очију у првом тренутку био зачуђен, у другом задивљен, а у трећем заљубљен до лудила. Кнегиња је имала мрку, врло лако напрашену косу, црвеном траком завезану, преко свог мирисавог белог недорува од чипака је имала на себи неку бундицу од црвене свиле са богатим облогом хермелинским. Не слутећи, да је гледе четири мушка ока, поче она доручковати а при том се понашала као права рококо дама са свом кокетношћу, тако да добри потпоручик преображенског пука у мало што није бацио на страну све субординације па лепом мајору пред ноге пао.

„Но како ти се допада твоја млада?“ питаше Лапински шапћући.

„Довео си ме амо,“ одговори Колтов, „да ме још већма унесрећиш, не смем ни да помислим на то да бих и ја смео икад назвати ову жену, ову божанственост својом, да јој се не смем приближити а камо ли да јој руку запросим?“

„Врло добро, изврсно,“ рече лагано пријатељ му, „ти си заљубљен да, ти, ти сав гориш, као што видим. Све иде као што треба —“

„Шта?“

„Пусти ме само да ја ратујем.“

„А шта ти мислиш?

„Мораћеш јој изјавити љубав“, настави Лапински.

„Добро, добро, али како да почнем?“ питаше Колтов доста забринуто. „Ја тек не могу ту —“

„Ја то ни не мислим,“ рече Лапински.

Међутим се искупише са свега дрвећа врапци, жутоње, штиглици и друге тице, кад су виделе да је кнегиња на тераси, па све стадоше немирно скакућући около кнегиње која им је мрвице од хлеба бацала.

„Но сад је доста, ти се не би скоро доста нагледао,“ настави Лапински. „Ја имам леп план, по ком се ти још данас мораш упознати са њом. Та шта ја говорим данас, сад одмах!“

Оба официра напустише своје скровиште па одоше натраг истим путем, којим су и дошли.

* * *

Један сахат после доручка обично је кнегиња Љубина Менчиков излазила у шетњу на колима кроз варош а уз пут је свртала и у касарну своје пуковније и тамо би примала рапорте свога батаљона, и друге неопходно нужне ствари би уређивала.

У исто доба нађоше се и оба наша официра у близини те касарне. Кола кнегињина беху врло тешка, изгледаху овако: на четири висока точка беше смештен велик позлаћен орман са стакленим зидовима, који допуштаху да даму, што је унутри седела, свако јасно распознати може. Дебео и велик кочијаш у црвеној ливреји са великим и дебелим перчином терао је лепе холштајнске коње с пуним достојанством.

Два лакаја искочише из палате и један од њих отвори врата од кола. Кнегиња изађе брзим кораком из кола, беше обучена у униформи војничкој; на високе црне јахачке чизме, па којима беху велике мамузе, падала је хаљина од кадифе, која је била зелена. Горња хаљина исте боје и од исте материје са црвеним порубом обухватала је струк. О црном појасу висила је сабља, а на глави је имала шешир на три ћошка са белим пером.

„Сад само хладнокрвно и с присуством духа!“ говораше Лапински.

Лепа Амазонка баш хтеде закопчати своју рукавицу а један просјак, који се дотле коњима забављао, замоли милостињу. Она му баци један новац скочи еластично у кола, лакај затвори врата од кола која одјурише одатле. Коњи су ишли мирно и поносито обичним касом, али не дуго. После неколико корачаја већ се узнемирише, појурише брзо, почеше се успропињати па рзати, и већ показиваху знаке како ће загрепсти. Кочијаш их свом снагом трже, али ови још јаче појурише у највећем трку а кола се изврнуше и падоше у највеће блато на сокаку. Кнегиња је била у опасности она устаде са свог седишта и покушаваше да отвори врата ал' јој беше узалуд Фукара се поче дер-

ти и трчати колима а тиме се коњи још већма усплахираше. У најодлучнијем тренутку појури Колтов колима, а Лапински ко њима те их умири, а међутим је Колтов отворио каруца и кнегињу која је била израњена од стаклади, извео из кола, она беше онесвешћена и крвава. У свом наручју одвео ју у њену палату и спусти је у наслоњачу, коју је донела узбуњена чељад. Док јој је служавка сирће и мирисаве водице метала под нос да се освести, дотле је млади часник на коленима пред кнегињом руке љубио. Нај после отвори кнегиња очи, гледаше дуго у Колтова зачуђено па запита.

„Шта је самном? Где сам ја?"

Млади часник разјасни јој стање, у ком се налазила, а међутим се она сасвим освестила те захвали своме спасиоцу са неколико испрекиданих речи, па за тим се тешко подиже те у наручју свога избавитеља оде у своје собе

Колтов после тога потражи свога пријатеља, који га са смешењем дочека.

„Но, па ти ми не кажеш ни хвала", поче он, „зар нисам добро удесио ствар?"

Колтов није разумео свога пријатеља, него га је зачуђено гледао. „Ти — како да разумем то?" запита најпосле.

„Зар ти мислиш да си баш тако срећан," поџови Лапински, „да кнежевски Мен чиковљеви коњи теби за љубав изврате кола, да би ти могао спасти лепог мајора?"

„Даклем ти си — или како?"

„Јеси ли приметио оног старог просјака, који се довукао до коња, докле је твоја богиња улазила у кола?" питаше Лапински.

„Јесам, но па шта?"

„Но па тај препредењак је једном коњу, којега ја врло сажаљевам, турио горећу труд у ноздрву.

„По твом зар налогу?" повика Колтов.

„Дабоме, само да ти добијеш прилике да спасеш кнегињи живот," одговори му пријатељ сасвим равнодушно.

„Та ти си чудо од човека!" повика Колтов. „Шта мислиш, каква се несрећа могла догодити?"

„Ја ништа не мислим на средства кад се циљ дела тиче среће живота једног пријатеља," одговори Лапински. „У осталом све је добро испало, па нашто сада лупати главу о свим могућим и немогућим могућностима!"

„Али да је кнегиња остала мртва?"

„Но, па би је оплакали, одговори лакомислени потпоручик, „а онда би опет потегли мој речник на среду. Али она није умрла, а страх, који је господин мајор претрпео, у пркос сабљи и униформи војничкој, неће јој ништа шкодити. Ти си сад најлепшим начином добио приступа код лепе Љубине, и ја сад себи живо представљам, како она лежи на свом миндерлуку, а ти јој све у сну долазиш, леп као Адонис, јак и одважан као Херкул, обасјан бенгалском ватром. А сад хајдмо драги мој ђувегија, да испијемо коју ваљана вина!"

„Дабоме," пристаде Колтов „у здравље кнегиње."

„Шта говориш; какве кнегиње?" смејаше се Лапински; „у здравље оног великана, који се труди сетно и коњу је у ноздрву метуо!"

Пред вече се појавише оба часника у потпуној паради у стану кнегињином, да запитају како се иста налази. Када им рекоше да јој је боље а они се вратише.

„Чујеш," поче Лапински, „нама никако није доста само то што смо чули да је кнегињи боље. У реду је да дамо и другим којим начином израза нашој радости што се кнегиња тако сретно спасла. Шта мислиш да приредимо какву серенаду?"

Колтов прсну у смеј на тај предлог. „Серенаду а у џепу немамо ни копјејке?"

„А зашто не?" понови његов пријатељ изврћући своје џепове. „Погледај амо, ја имам још подруг рубље, па сад ћемо у пркос твом празном џепу још данас приредити кнегињи серенаду, какву за цело та жена још није доживила."

Док је Колтов вртео главом, бројао је Лапински новце, равно рубљу и по, па за тим рече Колтову да купи хартије у свим бојама и још других ствари; он пак сам узе на себе да набави музику и какав „прецио зан букет" као што он сам вели.

„Ја већ почињем да мислим, да си и са самим ђаволом у савезу," рече Колтов.

„Свакако," одговори Лапински, „и то са убогим али веселим ђаволом."

За тим се расташе пријатељи.

После једног сахата опет се састаше по наредби Лапинсковој у преображенској гарди. Лапински са великим букетом, чији је састав могао још много што-шта пожелети, али

који је импоновао реткошћу биљака и цвећа својега.

„Како си дошао до тог цвећа?“ запита Колтов.

„На најјефтинији начин на свету,“ ја сам ушао на већ познати нам начин у кнегињину башту, и тамо сам најсвојеручније направио овај букет.“

„Ти си дакле украо то цвеће?“

„Узмимо да је тако било,“ одговори му пријатељ, „тако се догодило, а међутим ће цвеће набрзо прећи у руке онога чије је и било.“

„Тебе не може нико исправити,“ мишљаше Колтов.

Лапински међутим даде покупити све мотке у целој касарни, те онда заповеди војницима да направе лампијоне од хартије што ју је покуповао Колтов, затим све те лампијоне даде метути на мотке. Све је то ишло тако брзо, по војнички, да се већ у сумраку цела литија могла кренути.

(Наставиће се.)

Г Ц И *

У н'јемој ноћи, кад тишина влада,
Кад снујеш можда најдивније снове, —
Ја бдијем сјетан... Моја душа млада
Носи ме негдје у крајеве нове...

Преда мном свијет тамо амо јури...
Никога не знам, па ни сама себе;
Помис'о моја без циља се жури,
Кроза њу само гдје гдје видим тебе. —

Дивна си..... пупољ у ружину цв'јету!.....
Љепотом својом што ми душу опи —
Да лута само без циља по св'јету
Док судба клета моје очи склопи!...

У теби мишљах да ћу наћи чедо,
Да м' душу грије у сред мраза љута;
Ал' кад ти с' скоро приближити хтједо,
Виђех да н'јесам погодио пута...

Циљу се моме другим путем греде —
Трновим путем, што у вјечност води,
Гдје нема злобе, варања и бједе;
Гдје душа плива у миљу, слободи.

Ал' ипак не ћу да се натраг вратим —
Ето ме напр'јед у меко ти крило;
До жељне стазе хоћу да те пратим,
Е, знам, без тебе и горе би м' било...

Вељко.

ДРУГО ДЕТЕ.

НОВЕЛА З. САРНЕЦКОГА.

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ **РАЈКО.**

(Свршетак.)

За тим подиже као перце, с пода, малишу, који се опирао и отимао, притиште га на груди, обасипљући му чело и лице жарким пољупцима. За тињи час се хладноћа и притворни мир растопише у нежном растанку. Сузе јој потоком потекоше низ лице Сада би свако, мимо најупорнија уверавања праљина лако погодио, да то није најемница ни посредница, него да се рођена мајка растаје са својим чедом. Мало не угуши Рему у загрљају. Али брзо дође к себи. Отаре очи, посади дете на наслоњачу, загрли Карољку и нагињући се њеном уху шапне:

— Волите га госпођо!

Намигне на праљу да иде за њом и одјури.

Дете не заплака. Одхрањено на селу, код сељака, не познаваше мајке. Пробавило је с њом неколико последњих дана. Еле пружило руку Каролини, која се на њега мило осмехиваше и, развесељено њеним топлим грљењем, стало се најбоље забављати. Већ их је спајало најприсније пријатељство, кад се Адолф повратио кући.

— Шта је то? ... шта ће то рећи? — запита у чуду, показујући на Рему.

— Наш посинак — одговори весело жена.

— Шалиш ли се? .. ја не разумем.

— Не, не шалим се ... Ремо! ко је то? — показући на мужа, шапне детету на ухо.

— Кажи: тата!

— Тата! — понови малиша, чаробно се смешећи.

Гронер беше очаран тим осмехом.

— Како? . . . како он то каже?

— Реци; тата — шапне опет Карољка.

— Тата, тата! — говораше дете и пљескаше рукама

— Дивно дете! . . . А ко си ти?

— Татин синак — прошапну весела учитељица.

— Татин синак! — понови Рема смешећи се умиљато.

Адолф узрујан нехотице се наже, да га пољуби у сјајне очи.

Тада Карољина исприча све мужу; затајила је само у напред примљене новце.

— Погледај га како је леп?

— Врло леп.

— Зар не?! . . . Онда се не љутиш на мене, што нисам чекала да ти дођеш што сам без допуштења. . .

— Та ја се на тебе никада не љутим — говораше полахко меланколичар, привлачећи к себи дете, које је уплело дебеле прстиће у његову црну браду и гладило ју с очитим задовољством.

— Не узимаш ми за зло? . . . реци — наваљиваше Карољка радујући се, што се је ствар тако окренула.

— Не, не . . . на против. То је чудновато! нисам знао, да може човек децу врло заволети. Али само да нам га не одузму?

— О, за то се не треба бојати! Предан ми је на увек.

Од тога дана започео је нов живот за Адолфа. Рекао би, е га је неки електричан потрес ускрсао из летаргије, у којој обамираше без наде и вере у бољу будућност.

Љубав његова к Реми расла је сваким даном. Никада му рођени отац не би могао бити бољи и оданији. Одрекао се је тужних снова у мрачној пивари, заборавио је на пиво, куповао све јефтиније цигаре . . шта више: после неког времена престао је са свим и пушити, да новце, који су одлазили у дим, употреби на угодности и играчке милога детета.

Престаде изрезивати оквире у готском стилу, од махагонових и храстових дашчица, него је стругао за њега играчке од липова дрвета Кад год није имао посла у писарници забављао се с њим. Разумеваху се потпунце, јер Рема беше необично разборит за своје године и развијао се сваким даном. Адолф је наместио, уз своју постељу, малену постељицу, да му и ноћу буде близу . . . што ближе. „Синак“ — тако је малиша себе звао — није заспао, док му „тата“ не прича какову чаробну бајку: о племенитим Краљевићима у златотканицама, о седморици спаваћивих витезова, о лепој кнегињици у дугој хаљини са скутом и очима, које се блистају као звезде, о старим краљевима седе браде, што но се поштапају жезлима, који су окићени алемовима и рубинима о гномима и коболдима. о добрим врачарама, које воле добру децу, о мајстору Твардовском и о оном „Гњурачу“ на бакрорезу, што је скочио у море, које:

Иври и кипи и хучи од беса
А белу пену баца до небеса...

После празноверица пољскога и немачкога народнога Парнаса дође ред на теже, идеалне — драге срцу, ако и тужне — легенде Ваљало је тумачити дечаку тачно, а разумљиво, тако, да може разумети трагичну смрт кнеза Јосифа, насликану на црној слици, како гине у елстерским валима и јуначки лик краља Јована III. и живот Кошћушкога, а објаснили му споменицу од јубилеја Крашевскога. У Гронера мораде бити правога приповедачкога дара. јер Рема га је слушао пажљиво и ако му се очи често крпиле. Ретко је када зажмирио и отешталу главу спустио на узглавље пре, него што тата сврши. За то је Адолф и гинуо за Ремом, дао би за њега сву своју плату у магистрату и главницу, уложену код родбине у платнену фабрику у Шлеској . . . и живот. Јер живот без тога детета био би му сада бреме, сто пута теже, него некада. Смер његовом раду, његови снови о будућности, речју, све беше Рема. . . . само Рема! То га чуство целога обузело, овладало њим скоро са свим.

Често је, пред зору, слатко спавао — и спавао би радо још који сат, јер је дан пре, радио као црв у магистрату и уморио се забављајући се с дететом, ал' како ће да спава, кад се дечарац полако извуче из малене постељице, испод свилена покривача који је сашивен од Карољчине хаљине, успуже се уз постељу поочимову, па ухватив оберучке топлим ручицама главу Гронерову, дрма га и виче:

— Хеј! већ дан, а ти павас!

Адолф се ни не смркне С радошћу и с осмехом поздрављаше свако таково пробуђење. Примао „синка“ у загрљај, тепао му, љубио га . . . и осећао се тако срећан; о! без сумње најсрећнији човек! Не би се мењао ни с којим владарем на свету.

И ако је Каролина мање можда љубила дете, него муж јој, ипак их је та приврженост мало зближила. Видећи Гронер, како је добра детету, како се забавља с њим, кад њега нема, како се брине за све потребе малога мазунца, опријатељио се и сам с њом и постао мало поверљивији. Кад год се врати кући, поздрави ју пријазно, кад и кад јој стисне руку од захвалности, припуштао ју да се скупа забављају с Ремом, и у тој забави поступао с њом. као с другим дететом, које му до душе није срцу прирасло, није најдраже . . . ал тек је мило.

Речју, адоптација лепе, живе лутке изазва у један пут два чуда. Препороди мизантропа, а у срцу Карољчином заглуши све рђаве наваде. Чуварна и вредна, исплаћиваше полако дугове, не мислећи ни на хаљине ни на ба ловe, ни на удвараче. Рема, као анђео чувар, заклони ју од искушења, растерујући их некуда далеко, у непело. Слаткише је још волела, али — кад их донесе из града — донесе их само за то, да их подели са „синком“ и „татом.“ Речју, у дворцу на Пјаскима, у двема чистим и као обично, спретним собицама. беше сада добро и благо као у рају.

Трајаше то тако две године

Једно вече, кад су Адолф, Каролина и Рема, лежећи на дивану по источњачком обичају, смејали се у сложном терцету — ба цајући при том древну куглу по једној дасци, уљем премазанога пода, на чуњеве, који беху намештени на другом крају, лампом осветљена салона — обре се на вратима од кухиње Јонова. Лице праљино изгледаше удешено — као стародавна маска — за неку драматску ситуацију.

— Шта је ново, драга? — запита Гронерка — ваљда због рачуна.

— Манте рачуна, милостива госпођо Немам ништа да добијем . . . него зло је!

— Шта то?

— Дошла је мати Ремина.

— Баш добро.

— Било би добро, ал’ није добро — закључиваше праља *quasi* философски.

— За што?

— Јер хоће да вам одузме сина.

— Адолф ђипи као опарен

— Шта? . . . полудела!

— То не може бити; пречули сте драга Јонова — рече Карољка устајући и сама.

Нисам пречула . . . не, молим госпођо. Видела сам ју рођеним очима . . истом што је дошла . . . одсела је у хотелу на „Плантама“ . . . одмах је послала по мене . . . Врло је уморна од пута, те ће сутра истем овамо доћи и без сумње одвести дете.

— Не дам! дрекне Гронер и подиже Рему с дивана, притискујући га на груди.

Кад виде Каролина да је муж раздражен, изведе праљу у кухињу, а после на двориште и у башту А кад се вратила затаде Адолфа удиљ с дететом на руци, где хода по соби крупним корацима. Бледео и црвенио наизменце.

— Не дам га! не дам! гунђаше грозничаво.

Целе ноћи није ока склопио.

Рано у зору обуче сам дечака и изиде с њим у град, не говорећи, куда је наумио. На улици даде момку карту, коју је мало час брже боље написао, заповедајући му, да ју, око девет сати, однесе у магистрат. У тој се карти изговарао своме начелнику, да због болести не може доћи у писарницу. Није лагао, јер беше заиста болестан . . . морално Чим момка нестаде испред очију, он пут пред ноге. Бегао је од баште до баште, из гостионице у гостионицу, из једне посластичарнице у другу. као да га ко гони, не остављајући ни за тренутак свога блага. То бегање, које је страшно умарало, понављало се редом неколико дана и увек једнако. Порушио се, омршавио. Коса му поседела више чела. Зором је одилазио од куће, а враћао се истом по поноћу. Пре него што ће ући, завири кроз прозор у собу, да нема кога странога

Шта је бедна Карољина због тога претрпела, тешко је описати. Непозната је по неколико пута на дан долазила да иште своје дете, преклињала је и претила наизменце, да јој сина врате, јер ће иначе сазвати и земљу и небо, тужити, осрамотити, понизити отимаче. По читаве сате сеђаше у салону, не мичући се с места, Гронерка клечаше пред њом, објашњујући јој, да јој муж тако гине за Ремом, да неће преживети његова губитка . . али ју немогаше намолити, да про-

мени своју одлуку, једино што ју је задржала, да се не лаћа силовитих и одлучних мера, да не тужи и да не зове у помоћ суд и полицију.

Очајна мати поквари, најзад, једно јутро посао. Преноћила је код Јонове и баш кад је Гронер обукао малишу и хтео с њим да изиде из стана, стане му она на пут. Одевена беше (не као кључарица) у црнину. Није више наследовала говор простих људи, као пре две године; на бледом лицу огледаху се давни болови и свежа узрујаност.

— Стој! повиче — врати ми дете, грозни човече!

Не дам! не дам! — шапуташе Адолф скоро ван себе притискујући дечака на груди.

Мислиш ли да имаш посла с матером, која нема права да тражи своју крв своје дете? . . . Увери се. Гледај! Баци на сто свој венчани акт и крштено писмо Ремово. Јонова, показујући се и опет, да јој са свим позната та тајносна ствар, развије хартије и метне прст на билеге. Карољка дрхташе као грозница. Рема плакаше.

— Удала сам се потајно . . . Да је мој отац старац од осамдесет година, дознао за то, био би ме проклео и истерао испод очинскога крова. За то сам тајила свезу, која му мрска беше. Постала сам му готово слушкиња . . . у прегарању стаманих прву младост . . . растављена од мужа . . . растављена од детета! А сад, кад сам у двострукој жалости, и за оцем и за мужем, јер у један мах обојицу изгубих, хоћете још да ми и сина отмете . . То је подло, непоштено!

Адолф обори очи, али Рему не пушташе из руку.

— И која му корист од ваше саможиве љубави . . . какову му будућност спремате? . . . сиротињу, управо невољу . . . а ја сам богата!

Гронер паде на столицу. Рашири од немоћи руке а дечак стаде на под.

— Ја водим своје дете! — повиче опет мати.

Скочи по дечака. Он узнемирен престаде да плаче и гледаше око себе зачуђеним погледом.

— Ха! право велите! . . . боље га се одрећи, кад му не могу среће зајемчити!

Непозната и Јонова понесоше дечака. Малиша је вриштао, отимао се и звао у помоћ „тату“ . . . али глас му је све већма слабио у даљини. С улице се зачу тутањ кочија, које одјурише испред куће. За тим се све утиша.

Гронер се не маче са столице. Јецање и плач отимаше му се из груди. Карољка, у полак обучена, а чаробна и лепа као увек, клечаше код његових ногу.

— Зар си га тако јако волео?

— Јако! — јаукну Гронер.

— Остало ти је друго дете — шапну бедна жена — које није тако добро и мило, као оно, али које те љуби . . . исто онако жарко као и оно дете.

Адолф ју погледа сузним очима. На округластом јој лицу огледаше се бол, немир и туга, а у погледу се блисташе права привржeност, искрена, дубока, привржeност без граница.

Отаре очи, загрли жену око бела врата, по коме се просипаше лепа, злаћана коса, разбацана у нереду. Уста своја притисне на њена уста и рече озбиљно:

— Заиста . . . имам друго дете . . . и волим га!

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Свршетак.)

Међу тим не можете да не пожелите Алпе кад с Ракићева гроба гледате како сунце залази по удаљеним планинама на целом крају Србије читав час доцније него на Руднику. Одатле се, при јасном зраку може разазнати и дим кад железница пролази поред Космаја и Авале јасеничком равницом. Тако љубак призор — међу тим како је страшна та задихана локомотива, кад је видите таман пред собом како се котрља по шинама, ако ви хоћете, оно донекле и на сусрет вама. Морам се увек сетити смрти Ане Карењине, која се тој локомотиви бацила пред точкове. Шта ви судите кад се сетите ње, збиља? Све једно, *љубав се свршава* (Ма-

тилда Серао) — и ова недопуштена у Ане и Вронскога, и она допуштена у Кити и Љовина. Међу тим код простога света чешће ћете наићи на постојанију љубав него код образованијег, - или назовите то доцнијом трпљивошћу узајамном. Утицај образованости с васпитањем на сваки начин основни је узрок срећи у породици, или да вам се искреније и правилније изразим, у браку. Ја сама још никако не умем да верујем у њу — а особито овако „у напред“ — али ви, ви имате разлога да почујете какво убеђење о њој има славни бранилац женскиња Миљ. А и без тога разлога вас увек од свега највише привлачи сваки суд и говор о женскињу. За вашу љубав сам се одважила, да у неуредној гомили братовљевих књига изнађем Миља, који уме доказати како да се она љубав која испочетка обасипа свој идеал обмањивом светлошћу, а за тим може да се разочара, — како да се продужи у срећу у породици. За вас сам, по обичају, учинила прибелешке и из његове књиге; а ја осећам још сад пријатност од заједничкога читања.

Али за сада ви ћете морати одговарати оном лепом правилу: да другога мирно, стрпљиво до краја саслушате...

Са Штурца се види само Високо, Смедерево и Горњи Милановац. Али моме оку то се не чини тако лепо, и ако ја волим беле куће у даљини под блеском сунца, на супрот зеленилу, кршу и небу. Међу тим узалуд сам чезнула, да бар овако из даљине видим Београд иза Авале, која се и са Ракићева гроба види у једној прузи с Космајем. Даље још од Авале где кад се види са Штурца и нејасна трака Дунава и равница банатска сједињена с небом.... Врло се лепо одавде види Букуља и Венчац. Под Букуљом нам се крије бели Аранђеловац и „Кисела Вода.“ Пут за Аранђеловац види се тако јасно, да се чини брзо бисмо тамо стигли, близу је, — само што не осећамо ону врелину зрака и прашине што тако блешти на путу упоред тамноће зеленила. Ја свакога јутра и у подне стојим на једном брешчићу у дворишту те гледам у Букуљу и тај део пута аранђеловачког, јер је у то доба зрак најчистији. Сунце, види се, жеже, те прашина на путу блешти некако, а бéлê се куће села Шаторње поред контура оних загаситих шума. Истина ова романтичност није реткост, утисци отуда нису бог зна шта, али верујте, мора се памтити, и мора умиривати расположење унутрашње.

Виде се још ваљевске планине, нарочито простран Медведник, па онда Цер, Влашићи и Јагодња. А Голија и Јавор на граници Србије подсећају вас на Стару Србију што је са оне стране њих. Али ми је најчудноватије што се Забучје види; нисам ни ја мислила, да је оно више него Влашићи, дивни Копаоник, све нишке планине а особито Сува Планина виде се врло лепо. Овчар и Каблар нисам могла познати, толико су ми друкчији изгледали са ове висине. Одавде се та два брега не чине ни мало алпијски ни онако кршевити ни високи као из Чачка гледећи. И. Карић у „Србији“ не пропушта напоменути, како су Овчар и Каблар изванредне лепоте при заласку сунца, кад се из Чачка посматрају. Ближе нама је *Брђанска клисура*, која има тако исто драгости романтичне као Овчар и Каблар, те странце подсећава и она веома на Швајцарску. За цело сам до сада 30 пута пропутовала Брђанском клисуром, па и кад сам дете била она је мени била тако исто мила и лепа са својим *бродовима* као и онда, кад сам већ „доспела“ у девојачке илузије и доживљаје. Ето пред нама и Горњег Милановца, коме ја и одавде познајем оне две најдуже и најгоспоственије улице с јаблановима и који ми се сад не чини ни мало умиљат, као док сам у њему живила, и као што је леп при доласку из Брђана, и који је пок. Панчићу личио на „белог лабуда у зеленом језеру.“

Истина је, да сам вам о себи и о сопственим задовољствима овде писала врло много, али ви не можете знати, како ја ипак врло много волим Росуље...*) Снајка видим, чуди се, колико волим брда али ја сам свагда с Ракићева гроба скоро толико исто гледала само на Забучје колико на сва друга брда...

Какво пак осећање при погледу на Златибор. Јест, заиста су као и сребро и злато лепе контуре златиборских брежуљака и брда.

Ено и Голије и Јавора! Очи се напрежу да опазе једва видне нежне црте на хоризонту што су граница Старој Србији. Све што видим српско је, — и, ах, боже, како је Србија малена, једним погледом обухваћа дух цело Српство као и сву границу Србије на овоме крају. Где нас зовете, нишке планине, и ти, Јаворе?

Ако је Београд глава Србије, Рудник је срце. Из Јасенице, Лугомира, Груже, из моравске долине (где је на пример Коњевић) и од Левача, дакле Рудникова деца, иљаде породица скупиле се на *Бумбаревом брду* (највиша узбрдица на путу за Крагујевац), те их одатле патријарх Чарнојевић повео у нов завичај преко Саве и Дунава.**)

Ево са свим пред нама на 1 час даљине, — ево *Острвице*, на једном рудничком вису. Свеза

*) Улица у Ужицу где станујем с Иконијом.

**) К. Руварац описује Св. Андрију као крајњу тачку севера европског за српски живаљ. Тамо се прича, да је Чарнојевић настанио исељене Рудничане најпре у Избегу или Збегу, одмах у близини Св. Андрије. Збег се иначе зове и Рудник.

Рудника с Острвицом очевидна је. И уз Острвицу жива успомена на Ђурђеве синове и деспотицу Јерину. Господа су у овим градовима — Острвици и Руднику — живела заједничким животом. Острвица је поетски тако рећи спуштена на један оштрик рудничких брегова. Нисмо ни тамо ишли — плашила сам се ја умора; а то сама себи пребацујем. Странкиње никад не жале поћи Алпима швајцарским или на Везув, па још уз какве тегобе! (Видите путописе какве).

Ено видесмо још кишу и облаке над Чачком и Столовима; а тамо на врховима Чемерна и Троглава изгледало је да има врло много снега — а у ствари су то места обасјана сунцем што просијава кроз облаке.

Све ово врло подсећа на слике из Швајцарске. Него, кад гледамо лепу слику, сећамо се природног; а ето, кад посматрамо природно сећамо се слика.

Сретна сам врло, што сам све ово видела. О свему вам пак нисам могла друкче писати. Моје су и силе скромне и пут незнатан, али најлепше је, што ја кроз ово задовољство осећам љубав према Србији и унутрашњи мир, што сам за неко време далеко од света. Али ја знам да би многи из Тиролске, са швајцарских Алпа могли пожелети Рудник, Брђане или кршне планине црноречке, целу Србију! Само, Срби нису још умешни и вредни да дочекају своје госте оним удобностима које култура тако лепо удешава човеку у другим крајевима.

Исто тако, а у више случајева и лепши утисак чини поглед са Ракићева гроба по хоризонту као реците поглед с какве лепе тачке у туђинским пределима. Пред нашим очима природа шири своје чари, своје слике, и величанствено ћути, а у тој њеној тишини ми незнатни заборависмо се не чујемо ни цвркут тица, које пак не осећају ту вечну тишину брда и пољана око нас и далеко од нас.

Штета боже, што су те дивне просторије тако мало насељене. Па да ви видите ове шуме, како се дивно истичу по целоме простору. Чини ми се да шуме и падају у очи највећма онда, кад смо на висини брдској. Често пута уочимо нешто правилније на први поглед него кад нам је непрестано пред очима, свакидашње. Путници, с тога, суде често пута одређено и тачно о карактеристичним појединостима чега боље него сами становници. Тиме допуњују свој укус уз образовање

Нешто занимљиво с Ракићева гроба На брегу има у неколико редова поређаних мрких стена, у неку руку надгробних плоча, али ни мало не дотериваних ни глачанпх. По где где изнад тих плоча још стоје други, усправљени каменови тако исто груби, само што су мањи, тањи, ужи. Ови доста правилни редови и једноликост ових стена очевидно показују гробље. Сељани га зову мађарским, али ће пре бити какво рударско, — још, можда, из доба римског или средњевековног (када су Срби овде имали своје руднике, топионице руда и ливнице новаца.)

Видите, гробови су вазда необични и дирљиви знаци, ма много ће пута крочити наша нога преко незнаних и поред знаних гробова а да нам кроз мозак не пролети ни сенка оне нехотичне меланхолије, што ју изазива гроб. И овде смо ми само први пут кад дођосмо. стајали замишљени и по том у разговору о старини ових гробова чије, жртве ми не знамо, и залуд тражисмо у нашој души слику њиних страсти, жеља и радова; нити ће наши гробови моћи оставити потомству слику нас многих. Жизнь человѣка на земли аки сѣнь.

Као и ви сећах се и ја само у ретким часовима вајкадашњих становника ужичких — док ми ваша мати није приповедила, нисам знала да под улицама Ужичким на Мегдану. Пашановцу, Гробишту, Вароши и под градом има турских и римских гробова, које ми не знамо, али празноверни још по каткад „виђају" по кућама сени туда посахрањиваних незнанаца. — Али радије памтим утиске садашњости, кад се на прилику из парка „под Гротом" свратимо пред Јањићеву гостионицу, где нам разлистава мисли меланхолични сутон вечером (али је онај час пред заласком сунчевим одвећ сувопаран,) па поветарац са Забучја и мирисни зрак пролећа, — а као приде још мирис дувана и „савремена ћеретања"*) — — свих гостију, која каткад имају и са свим непријатан дух, који није никакво — „задовољство," особито кад се дан проведе у премногим и нестрпљивим баналностима, као што се често пута деси и мени.

Али овако у писму тражећи из једне мисли другу — не бих могла лако изаћи на крај с овим писмом. Већ не волим што ово писмо паде у замку оног Бајроновог, ја не бих рекла, комплимента: „нема ништа што би личило на женска писма. Страшно волим тајне дамских посланица, које. . . ." и тако даље; баш не волим цитате.

Међу тим о свима другим шетњама и забавама по Руднику радије ћу вам причати кад дођем тамо; а причаће и моје ципеле и хаљина, јер сам их подерала.

Ваша — ви је већ знате —

Осина.

*) Подлистак у „Дневном Листу" што је г. Добр. Ружић из Ужица писао пре кратког времена.

ПОДЛОВЋЕНСКО ЦЕТИЊЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

(Наставак.)

Умци.

Пошто се населио Иван-бег на Цетиње, добјежа исиод Хотског Хума из Арбаније Бјеладин Хумац и замоли зетског господара Иван-бега, да му се допушти населити на Цетиње и да му би дао земље, што може орати за један дан с воловима.

И не размишљајући дуго, Иван му то допусти, те Бјеладин нађе неколико пари волова и неколико умоника, па од зоре до мрака ораше њиве око данашње умачке главице. Пошље то чује и Иван-бег, па дозове Бјеладина да га пита, што га је преварио но Бјеладин се стане правдати, да га није преварио, по му је казао; те све орање остане за Бјеладина, чији потомци и данас на тој имаовини живе. Умци данас готово најгоре живе; негда је било умачко богаство и јунаштво Ђе кад се спомиње јунаштво истраженијех Гарова.

Умаца данас има седам-осам кућа.

Почеци.

Почеци доводе своје порекло од Пјешиваца. Вели се, да су били њих двојица. који утеку из Пјешиваца због крви; један је био млађи и бржи, па одмакне оном старијем те га старији почне викати; „почѐк, почѐк!“ — па се по томе и прозову Почеци. Кад дође Почек на Цетиње, најми се да стоји у Деље; Дења је имао једну рому ђевојку, једну — што код нас рекну — осталежницу, па је понуди Почеку, нудећи му ш њом дио свога имања.

Почек је узме и Деља му даде Крстову Главицу и земљу око ње. Вазда су Почеци били неке особите памети, те се одавно збори; „у све Цетиње једна памет, а у самијех Почека двије.“

Наскоро пошто се населише Почеци на Крстовој Главици, неки поп Почек, без ичијег питања, међу Почецима и Шпадијерима (управ у Шпадијерима) сам почне цркву градити. Уговор нашљедника Ивана Боројева био је да нико не смије градити цркву на Цетињу без њихова знања и питања; и ако чуше и вијеше, чињаху се, да не знају што поп ради.

Поп — сагради цркву, те га призову и упитају, ко му је рекао и ко му је допуштио, да гради цркву на туђем мјесту; на што им поп одговори, да је он сам наумио градит је, па је то и учинио. Они му допусте, да је може и осветит и у њој служит, али му у њу не смије нико уљећ до њега.

Поп је освети и посвети Св. Јовану, па је неколико пута и служио у њој. али — пошто му није смио нико уљећ на службу — остави се службе, забатали цркву, па се и данас могу вић̂ети њене озидине готово у селу Шпадијерима.

Једне ноћи скупи се у истог попа Почека оро; заједу се сједничари нешто о зароку и опклади, те ће неки рећ, да неби чојак смио поноћи отићи до Влашке цркве у зарок, а поп ће на то да би смио. Те ријеч по ријеч: да би те да не би; те поп се опклади и отиди код Влашке цркве, па цукни у звоно трипут да чују, — врати се кући и викве с прага: — Добро вече! — па се поврати натраг и више се не поврне у кућу. Почекају мало, не буде га, те чељад око куће овамо, онамо — нема га но штрче, мрче. Те тражи га сјутри дан, те ондан-дан, те за неколико дана, али му нико не мога удрит на стрв, те од тада је и постала клетва у Цетиње: „Не знало ти се стрва колико попу Почеку!“

Почека данас има на Цетињу седам осам кућа.

Ћеранићи.

Мало се зна словисати о томе бراству; зна се толико, да се њихов предак доселио из Новог из Далмације, био је вјешт зидати куће, па зидао и по Цетињу, те замоли мјесто плате, да му се даде мало земље, украј које би могао и кућу оградити; даду му, те се насели у једну увалу између Деља и Владисављевића, ђе ето и данас потомци му живе, који га доста добро занатом насљедише, — а и нема их но пе' шест кућа.

Ђурићи.

Јошт се мање зна повиједати о Ђурићима; говори се, да је и њихов предак досељеник из Новог и да му је дао Деља мало земље између њега и Почека, да ту може и кућу оградит, али да му мора стоку чувати. Ђурића је вазда било мало, а већином су и живјели по туђим кућама у приставштину; данас их готово и нема на Цетињу.

Јабучани.

Да питате Јабучане (у које спадају скоропрозвати Поповићи) окле су, навешће, да су се њихови предци доселили из Херцеговине. Међу тим су они од Црногорских потурчењака, који су живјели под Јабуком у селу Јабукама, па, кад се дигоше Црногорци на потурчењаке 1702. год. пофаташе Јабучане и понудише, да се покрсте или ће их посјећи, те

један, од којега су данашњи Јабучани и — „Поповићи“, покрсти се, те га пуште а остале посјеку.

Данас има живијех људи, који ће побројити сва имена од данашњег паса Јабучана до имена Алије, који се покрсти Јабучана (разумије се с „Поповићима“) има тринаест-четрнаест кућа.

Зечеви.

То малено браство насељено је под Сандинврх између Владислављевића и Баица.

Двојако се прича о досељењу предака овог браства; неко вели, доселили су се из Арбаније због крви, па лиепо утекли, те им се неко наругао: „утекоше ка зечеви“, па се по томе и прозваше Зечеви; неко пак вели, да су од породице Зец из Приморја.

Било како било, на Цетињу их нема данас но двије-три куће, а држе се — као што су се вазда држали — с Влаиславићима као једно бравство — породица.

Општа примједба.

Данас се Цетиње дијели на двоје: Варош и Окружје цетињско.

У вароши су становници већином скородосељеници с разних мјеста из унутрашњости Црне Горе и са стране.

А у окружју су:

1.) Племе *Доњи Крај*, у које спадају Иванишевићи, Ивановићи, Шпадијери, Мариновићи, Бошковићи, Деље, Умци, Почеци, Ћеранићи, Јабучани и Зечеви.

2.) Племе *Баице*, у које спадају: Мусулиновићи, Јовановићи, Томашевићи, Батрићевићи, Марковићи, Ивановићи, Милошевићи, Бориловићи, Вуловићи и Дубовичани Сви се — као што прије казах — прозивају и потписују Мартиновићи, осим Дубовичана.

3.) Племе *Конак*. Које је састављено из много помањих браства, а дијеле се у три села: Угње, Очиниће и Бјелоши. С Очинића је био Владика Сава Очинић. Нијесам имао прилике испитати што-год више о Конацијама, с тога сам о њима кратак у говору на овом мјесту овога пута.

Потурчењаци.

Из историје је познато, да је Станко син Иванбегов, зато што му је брат наслиједио оца на престолу, отишао турскоме цару, потурчио се и примио помоћ од Султана да иде против брата свога; да је дошао с турском војском, сукобио се с братом Ђуром у Љешкопоље, и да га је Ђуро побједио и заробио неколико пратилаца му. Пошље ове битке не може се знати чисто како су текле ствари у Црној Гори за цијелијех сто година, само се почисто зна, да се од заробљенијех станковијех пратилаца намноже потурчењаци на више мјеста у Црној Гори. Ти потурчењаци немаху власти у својим рукама ни гласа и цика код Црногораца на скуповима и зборовима док Сулеман паша 1690. г. опали цетињски манастир и даде потурчењацима градић Обод. Од тада не само да имаху гласа на скуповима и зборовима, него имаху и своје главаре, који се из петинијех жила упињаху, да би добили власт и над Црногорцима.

О свему томе врло је мало речено у нашој „српској историји“; а кад бисмо покупили из народа нашег податке о томе, па их све саставили то би вам била једна занимљива и по књижевност нашу интересантна прича која — не дај Боже! — би могла остати потоњим нараштајима нераскопано и непознато благо. Неке податке — колико и како будем знао — објелоданићу овде, говорећи о неким породицама потурчењака.

Медовићи.

Медовићи — прилика је — да су били доњокрајски потурчењаци; то је било цијело село у данашњој Медовини до Иванбегова студенца, а око села била је авлија, којој је био излазак код мурве (коју је Св. Петар усадио) спрема врати авлије манастирске (Мурве — разумије се — тада није било). То је било повише село; имали су свога поглавицу Кадију Медовића; имали су и џамију, којој су се зидине до скоро помицале код Дворичког крила (то је мјесто сјеверо западно код самог зида данашњег женског Института, а тај Дворички крш је сравњен са земљом).

Ту близу а задружни Медовићи су имали више уплива и учешћа на скуповима код главара но остали Црногорски потурчењаци Медовићи су живјели у добром сношају с Доњокрајцима, па су се у друштву с Доњокрајцима борили и бранили Доњи Крај и поље Цетиње од страних нападача, који су наваљевали да се населе у Цетиње, то једино слободно мјесто бивше српске државе.

(Наставиће се.)

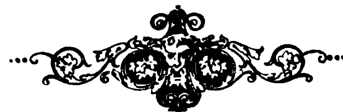

КЊИЖЕВНОСТ.

Божја реч. Приповетка из српског живота, написао *Јан. М. Веселиновић.* Издање срп књиж. и штамп. Браћа М. Поповића у Новом Саду 1892. мала 8-ина страна 36. Цена 20 новч.

Судбу као главног покретача метнути у приповетку или драму беше омиљена тема већ и старим песницима. Јелини су тај мотив извели одмах и до крајње кензеквенције у „Едипу“, где син према пророчанству а у пркос сваке пажње ипак убије свога оца а матер узме за жену. И једна народна песма српска бави се тим, „Наход Симеун“. Ту обљуби млади Симеун краљицу Будимску, не знајући да како, да му је она мати. Обоје, и Едип и Симеун, кају горко своје грехе, кад дознају, шта су у незнању учинили.

И доцније песништво бавило се том темом, и ако не до те ужасне крајности. У „Wilhelm Meister“-у има Гете новелу „Сперату“, где брат узме сестру за жену; тај брат је онај стари певац а плод њиховог брака је Мињона. И Грилпарцер је у „Ahnfrau“ узео сличан мотив. Ту убије разбојник Јаромир у незнању свога оца и обљубио би сестру, већ заручницу своју, да није ова умрла а њега дух њихове прабабе удавио.

Јанко Веселиновић је у овој причи узео такође тему, у којој судба има своју реч. Доникле је и изведена, јер брат се венча са сестром у цркви; али кад дођу у вајат, онда се у одсудном часу појави Божја реч, гром, који Момчила и Иванку доведе до свести и на послетку и до сазнања њихове праве свезе. „Божја реч је свуда! Бог говори!.... Он се смешка плавим небом и росном кишицом; он шапуће поветарцем, он се љути громом.... И све су то његове речи. Благо оном, ко их послуша!“ Тим речима хоће Јанко стару, још прехришћанску „судбу“ да подчини хришћанскоме схватању о Божијој промисли. Бог је дакле и над судбом у хришћанској вери, док је у старој митологији била судба и над боговима

У једну руку је то само друго име а за исти појам. У прехришћанско доба звала се највиша суштина: судба; сад се зове: Бог. Мухамедовци се још и данас теше судбом, кисметом.

Но нису у свих народа појмови тако строги и прекаљени, као у западних, особито у хришћанских. Источни народи гледали су друкче на одношај, који постоји између брата и сестре. У „Старом завету“ није ни необично а ни грешно обљубити сестру или је узети баш и за жену. И доцнији Јелини, особито Мисирски, нису видели зазора у том, венчати се са сестром; да како, да су до тог схватања дошли упливом истока, можда баш и Јевреја, који су у Александрији од великог уплива били.

Па и у нашој народној поезији има случај, да се когод, главом Душан, хоће да отресе предрасуде о крвном сродству, и сестру да узме — та он је већ, хотећи или нехотећи, учинио грех и оца убио. Са овог последњег чина можда је Душан зато и једини Неманић, који није уједно и Божји угодник. Он сестру да како није узео за жену; али у песми одјекује тек ипак стародревно, још прехришћанско схватање о могућности брака између брата и сестре. И ако песма осуђује са хришћанског становишта оне владике, који су понизно повлађивали Душановој жељи, ипак има у њојзи трага о негдашњим приликама, које су поникле можда под утицајем византинизма или су још из давнашњих времена, а можда је песник хтео да прикаже голему, неограничену силу свога цара, који на послетку може и оно, што другом не сме пасти ни на ум. Било како му драго, тек је ту клица трагичности, која је у другој народној песми „Наход Момир“ дошла до свог вршка, до катастрофе, која је тим дирљивија и жалостивија, што нема праве трагичне кривице

И народна песма „Предраг и Ненад“ има сличан трагичан мотив; ту у незнању убије брат брата.

Јанкова је приповетка лепа, али се види, каквих се мотива мора већ писац „сеоских прилика“ да лати, кад хоће промене и живље радње да унесе у своје приповедање. Да како, да се и најузвишенији моменти из живота, као год и највеличанственији призори из светске књижевности могу пренети и у село, да се мало освеже једнолике а већ и преиписане теме сеоскога живота. Но такво поступање је више него смело и носи у себи велику клицу немогућности; нема сумње, да су споменуте мотиве у сеоске приповетке унели писци, који су мало или нису баш нимало живили у селу а опет су ради, да опробају своје перо у тој струци, пошто је таман модерна. „Ромео и Јулија у селу“ таква је силом пресађена тема; ваљда ће се наћи

још и који писац, који ће сеоском момку, док поји коње, дати поред нарави и речи Хамлетове: „Ил’ бит’ ил’ не бит’, то се пита сад.....“ Не ће ли такво поступање прећи већ у карикатуру?!

Но Јанко је ипак осетио, да би тај његов мотив био за сељаке мало „над“, те је пустио да се Момчило изучи, да буде рачуновођа и да лепо пева а и Иванка је прилично завирила у књигу, тако су се онда могли брзо споразумети, кад је Бог проговорио.

Не треба ме криво разумети; ја никако не ћу а и не мислим осудити приповетке из сеоског живота, али све има своје границе. Све бадава, сеоски живот има свој оквир, изађе ли из тога, престаје бити тај. Сељак може бити бистра ума, он има и своју филозофију, своје навике, страсти, и он је у своје доба млад, и он љуби и може учинити покора; али све се то окреће у узаном кругу, према појму његовом, према приликама. Што се деси по који ванредан случај у селу, који би могао служити као мотив за страсну новелу, показује тренутно ненормално стање у сеоском друштву, и никако нема права, да се узме као обичан сеоски догађај, као правило. А већ роман! Сам Јанко је у два маха покушао, да напише роман из сеоског живота; први му је роман велика идила, други је остао недовршен и састоји се из самих епизода, у којима имају главну улогу поп и учитељ, дакле ипак не прави сељаци. П. Адамов је престао и да пише; као да не може већ више варијација да измами из сеоске монотоније. Други млађи писци као Илија Вукићевић, држе се сад опет паланачког живота. — — Гусле су сваком Србину светиња, али Бетовнове сонате не ће нико на њима свирати, ни на њима ни на гајдама. Један инструменат и један глас, ма били како лепи, не чине још оперу; ту мора бити њих више. Тако и сеоски живот, хоће ли да је интересантнији, да је за роман, мора имати варошкога квасца, који ће му дебело тесто дићи и у врење довести. Још се може разумети, да сељак или сељанка проживе читав роман онда, кад су у вароши.

Што је неке наше писце, Адамова и Јанка, изнело на глас, не лежи толико у разноликости њихових темата, колико у *начину* њиховог приказивања. У том до душе и лежи вештина и уметност пишчева, који и незнатан случај уме да одене и искити тако, да поред тога нико и не примећује, како је тај случај незнатан и мален.

Да је наш народ песнички а наши сељаци да су врло разборити, знамо ми сви; та тим својствима имамо да захвалимо најдивније благо наше: српске народне песме, приповетке, пословице, у којима је толико појезије и памети, да им се и страни свет и чуди и диви. Но да ли је и приватан живот таквих генијалних певаца баш тако занимљив и разнолик, да може у свако доба служити као мотив за новелу или роман, велико је питање.

М. С—ћ.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

XII.

Како сте, Велештовани! показали се мени наклоњени, кад сте се благо сетили и удаљене. У свакој прилици ми је Ваш поклон мио и драг, а овај не да се оценити. За цело мени није нуждан видљив знак, да се сетим оних часова. Та присутност генија утиче трајно на осетљиву душу! Многа се реч у тишини даље надовезује, те остаје у својим учинцима јединствена И ако ми је све то јасно, ипак бих збуњено могла то навести на овом месту.

Језик староческих песама није ми сасвим разумљив; но чини ми се, да се новочески језик још већма разликује од она два словенска језика, која за невољу знам За мене је врло занимљиво било кад сам те врло чудновате старе песме упоредила са њиховим сроднима а опет тако различитима. Још пре бих учинила себи радост, да Вам се захвалим, да нисам уједно хтела јавити и успех мојих преговора са Котом. Тај је у главном одмах био готов, да се прими накладе делца; моји услови му се пак доцније нису свидили. Како сам неискусна у тим стварима, ослонила сам се сасвим на мишљење стручњака не уплећући се сама никако. Пошто су моје прилике такве, да ми је свеједно, хоћу ли добити који лујидор више или мање, жао ми је, што се ствар на тај начин разишла.

Међутим се занимам преводом „Женидбе Максима Црнојевића“. Ја се баш радујем, Велештовани, што Вам је за сад тек само композиција песме позната, и што је на мени остало, да Вам је у појединостима прикажем, које су местимице од несравњиве лепоте. (Талфија цитира сад гдекоја ме-

ста па наставља:) За четрнаест дана моћи ћу Вам послати целу песму.

Отац мој Вам се препоручује а ја остајем у најпотпунијем поштовању Ваша одана

Хале, 28. октобра 1824. **Therese v. Jakob**.

Примедбе. На чему се Талфија Гетеу захваљује, види се из Гетеовог дневника од 16. октобра исте године: „Frl. v. Jakob die Königinhofer Lieder, Halle.“ — „Композицију“ знао је Гете од Фатера

XIII.

Шаљем Вам, Велештовани! ове последње листиће, да их благо прегледите, уједно желим од срца да мени и мом делу одате исто призрење, које имадосте према досадашњим мојим стварима. Многе појединости, народне особине и друге лепоте морале се у преводу изгубити — али и при најситнијем одступању имала сам у очима карактер целине

Делце ће изаћи око ускрса или још и раније у Ренгеровој књижари. Како је та овде, могу том приликом, што је врло добро, примити на себе последњу ревизију. Иначе бих се морала бојати, да ће се осакатити она многа славенска имена и стране речи. Рукопис, који је прилично нарастао те би прешао пристојну свеску, смањићу, а што остане, предаћу забораву или будућности, како било сад. Но држим, да ова велика, придодата песма мора у првом издању на сваки начин бити. Како би ме усрећило, кад бисте ми је вратили, искићену неким примедбама! Ви ми обрекосте то и с обзиром на целину, кад Вам је сасвим уређену опет пошљем. И ако је то за мене важно, ипак нисам мом издавачу обећањеВаше саопштила, да не бих, њега ради, Вас, Велештовани! морала гонити и на терет Вам пасти, кад бисте, у опредељено време, били нерасположени или се пак предомислили. Зато, чим добијем из Беча рукопис, не ћу учинити ништа а да Вас пре тога не запитам.

Не усуђујем се, да садржај мојих писама пренесем и на друге предмете, него се држим само оног, ком имам да захвалим уживање ове преписке а и благо саучешће, што се ипак обзирасте на моје тежње и на моју личност. Што се ствар већма крају ближи, све то живље осећам, како ови листићи нису више моји, пошто их, предајући их публици, предајем у исти мах и у општу својину. Не могу се без бола одати посматрању, како ће, тим кораком, свака спољашња свеза с Вама пресечена бити, с Вама, кога из најраније младости поштујем свом снагом моје душе.

С оданошћу коју ја тек осећам

Хале, 24. новембра 1824. Ваша срдачна поштоватељка **Therese v. Jakob**.

Примедба „Оно, што остане“ постало је доцније друга књига Талфијиног превода.

XIV.

С поновљеном захвалношћу враћам велику песму; превод је врло сретно успео, чита се добро и складно и тумачи главне догађаје сасвим лепо. О дивоти песме не морам казати ништа; јединствена је, и има у себи као свака права песма васцелу појезију.

Ако бих што желео, било би, да при одштампавању дате имена штампати и немачким словима; да и белешке, ма како мале биле, донесете при крају, да се око може чисто на чистом тексту бавити.

Кад добијете главни препис из Беча, јавите ми то пријатељски, свагда ће се наћи толико времена, да ћу Вас радо на том путу и даље моћи пратити.

Морам приметити, да ће се у идућем броју од „Kunst und Alterthum“ наћи кратак чланак, који препоручује српске песме и који ће по свој прилици око ускрса изаћи.

Будите ми здрави и препоручите ме госп Вашем оцу.

Вајмар, 4. декембра 1824.

Примедба. „Велика песма“ је „Женидба Максима Црнојевића“.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Познати нам приповедач *М. Марин* наумио је да изда збирку својих радова, која ће изаћи у издању књижаре и штампарије Радовића у Мостару. У прву ће књигу ући приповетке: „Помућена срећа“, „Повратио се“, „Рат у мирно доба“ (све три штампане први пут у „Јавору“) и „Господар Михаило“ и „Вилењак“ (штампане у „Босанској вили“).

== У Мостару ће у издању В. Радовића изаћи календар „*Нерешљанин*“ за идућу годину, а уредиће га, како нам се јавља, Стево Торбица.

== Руске новине „Свјет“ доносе из Београда ову вест: „Митрополит Михајло обратио се васељенском патријарху с предлогом, да се у сагласности са свима автокефалним црквама састави комисија од православних астронома и духовних зналаца, те да се за времена изради пасхалија сагласна канонима цркве и правој астрономској години“. „Народни Дневник“, из којега ову вест вадимо, надовезао је уз ту вест малу расправицу, у којој се доказује, да се такова поправка не противи канонима источне цркве, већ да је они шта више и налажу.

== Београдски књижар и уредник Сокола Д. М. Ђорђ позива на претплату романа најбољега хрватскога приповедача, покојнога А. Шеное, под насловом: „Златарево злато“, који он жели издати ћирилицом, те га приредити за српски читалачки свет тако, да га штампа „источним дијалектом“, да измени неке провинцијализме са општим, свакомСрбину разумљивим изразима“, оставив иначе све онако, како је то сам

Шеноа написао. Овако ћирилицом издан Шеноин роман стојао би 2·50 динара. — Ми у начелу одобравамо, да се дела чувених хрватских писаца приреде за српски читалачки свет, који не чита латиницу, као што би нас зарадовало, да и Хрвати латиницом издаду дела наших чувенијих књижевника за хрватске кругове, који не читају ћирилицу. Корист таковога међусобнога упознавања је несумњива и очевидна; тек мислимо, да се племенита цељ такове замисли не може постићи уз позиве, као што је овај г. Ђорића, у којему уз друге изреке, које не можемо одобрити, читамо и ово: „Бадава се нашој заведеној браћи доказивало, да је Хрват обласно име једнога дела великога српскога народа, и да је та њихова жеља исто тако несмислена, као кад би рецимо наши Мачвани устали и рекли, да нису Срби, већ Мачвани“ Кому је до истине и слоге, тај мора осудити овакове детињасте задевице, којих ми ни на једној страни никада не треба да трпимо. Што не желиш, да теби други чини, не чини ни ти другоме.

═ Тихо и без галаме, али устрајно напредују наша браћа Словенци, те у даним приликама по могућности множе своје тековине на народном просветном пољу. Сада су израдили код министарства правде у Бечу, те је судском приставу Бабнику, из Лојвећа, дан допуст, да састави према терминима, поваћеним из државнога и земаљскога законика, немачкословеначки терминолошки јуридички речник.

═ Недавно су осуђена у Берлину три књижара-накладника, сваки на глобу од 50 марака, ради ширења неморалних списа, и то зато, што су међу осталим преводима из страних књижевности отиснули у свет и дело познатога француског пикантнога писца Пол де Кока, под насловом: „Густав неваљанац“. Поротници нису могли усвојити мњење бранитеља, да Кокови списи на свој начин чисте морал; барем немачком стомаку тај пургатив да не прија. Кад тако желудац немачкога читалачкога света не подноси тако напапрене хране, што да се онда ми не бојимо, да ће се наш млади читалачки свет покварити са онако пресланим штивом, како га извесне београдске књижаре шаљу у свет — под пикантним насловима и још чуднијим илустрацијама.

═ Међу синдикатом позоришних управитеља у Паризу и штампом планула је љута борба, јер је синдикат закључио више не давати бесплатних карата нити журналистама нити позоришним рецензентима. Али и управитељи свију журнала закључише, да не ће у својим листовима више доносити рекламе за позоришта, која спадају у подручје синдиката, а осталим позоришним равнатељима да ће у свему ићи на руку. Већ се у напред може погодити, ко ће у веку рекламе из те борбе изаћи победник. Нити слика без светлости, нити позориште без критике не може вршити своје задаће.

═ Шекспирову кућу у „Stratford-on-Avon“ походило је у прошлој години више од 20.000 особа, и то: 9549 Енглеза, 5385 Американаца, 174 Аустралца, 91 Немац, 24 Холандеза, 10 Кинеза, 3 Египћана, 9 Руса — и ни један Француз. — Французи нису обожаватељи Шекспира Може им и бити. — А ми се препиремо, где је гроб: Симе Милутиновића-Сарајлије.

═ Познати немачки књижевник Адолф Вилбрант написао је за бечку „Н Сл. Пресу“ роман под насловом. „Herman Iffinger“. Ради једне песме, уплетене у тај роман, у којој се описују циничке примедбе пролазника пред крстом на којем је Спаситељ међу два злочинца разапет, чиме је Вилбрант хтео да у драстичној форми извргне руглу натурализам века, морао је одговорни уредник тога бечкога псеудолибералнога листа одговарати пред поротом у Бечу. За поротнике било је по својој прилици меродавно то, што цела тенденција, смер и основа романа одају, да је писцу била намера баш неверовне натуралисте руглу изврћи, те су они окривљеника прогласили невиним од кривње погрде верозаконских светиња. Сам Вилбрант се чудио и жалостио, да су га тако зло разумели. Као бивши управитељ дворскога позоришта није ни слутио, да би могла икада и једна изрека његових списа доћи у опреку са вером и моралом.

═ У Паризу је приказана шаљива опера „Ерос“; садржај је доста оригиналан, те га доносимо нашим читаоцима. У „Негдинцу“ се побуни свет против недела малог бога љубави, који је учинио већ толико покора у срцима младих и старих Негдинаца, ухвате га по плану старог мудраца Бобина и баце га у воду. Али сад су тек извели ствар на чисто. Постаде им страшно дуго време, нико не ће ни да ради, званичне проводаџије зевају, попови немају посла, нико не купује цвећа а солдати се и не обзиру на дадиље. Просто, да свет свисне. То се најпре досади женама, те оне потраже Аморчића у води, нађу га и оживе га, особито помоћу једне лепотице, у чијем је срцу остало нешто потајне љубави. Чим Амор дође к себи поче своју стару песму те заврти опет све мозгове, и старе и младе. Највећма се осветио старом Бобину, разбуктећи сил и пламен љубави у његовим грудима за стару служавку његову. Овај последњи моменат беше од силног утиска, позориште се тресло од смеха публике.

═ Од Котине „Библиотеке светске књижевности“ почео је излазити нов низ и то с првом књигом Грилпарцерових дела. Међу делима изаћи ће и једна „Словенска антологија“, по својој прилици збирка песама из свих словенских језика.

═ Дела америчког хумористе Марка Туена изаћи ће у Стутгарту први пут целокупна у немачком преводу, засад тек у 25 свезака.

═ За слављеног композитора Пјетра Маскања вели стари Верди: Маскањи је велики таленат, он пише и измишљава чудновато лако, брзо и живахно; но ја ипак мислим, да смо ми стари, почевши од Росинија, већма се у музици изучили и боље се с хармонијом упознали, према том имамо ми и већи капитал у разноврсним изразима за разне ситуације, те не ћемо доћи у опасност, да употребимо за два разна афекта један исти ефект. Маскањи је сретнији у том, што не лупа главу, како ће једном опером испунити цело вече; он пише опере у једном чину или у два чина, зато тече радња у њима брзо. Ми смо морали утуткавати све и сва, само да задржимо публику 3 сахата и више у позоришту.

═ Неки Самуило Деви хвали се, да је нашао нов досад још непознат рукопис Виктора Ига. То би био Игов дневник, који је водио у Хотвиљу, има му 2000 страна и у њему је песник забележио све, што му се десило док је био у заточењу, шта пише, ту су забележени и разговори његови са сваком особом, с којом је дошао у додир. Осим дневника тврди Деви да је нашао и до 1000 писама од разних личности. Доцнија истраживања су показала, да је то рукопис Иговог сина, Франсое.

═ Француски композиста Ернест Гирод изумео је вештину, да продужи свој век за пет година. После његове смрти — умрьо је недавно — нађоше у његовом стану 2000 неотворених писама. Он је писма примао али их није ни отварао, већ их све у једну коморицу бацао. Да их је читао, био би овај рачун: на свако писмо бар 10 минута ═ година дана; на одговор двапут или трипут толико времена ═ две до три године; на неприлике и јед опет година; све то време употребио је на што паметније. Као што се види, рачун је добар. Једном се човек не може доста да начуди: истрајности

писмописаца, који нису престали пискарати, и ако нису добили одговора.

— Под насловом „Madame Mère" изаћи ће у Паризу преписка Наполеона I. с матером, с браћом и са сестром његовом. Биће две јаке књиге.

ДРУШТВА.

(Извештај о раду „Кола младих Срба" у Будимпешти у 1891/2. години. Прошле 1890/91. године навршило се *десет година*, од како је друштво наше основано, па имајући на уму, у каквим тешким приликама му беше ударен темељ, са каковим се сметњама и тегобама имало оно често да бори за првих 10 година живота свога, и имајући на уму да је оно савладало све сметње и сретно уклонило себи с пута све препреке, те је могло по најбољем знању и умењу свом да ради на истакнутом циљу свом — друштво је решило да у тишини прослави десетогодишњицу скромнога рада свог, да прелиста листове десетогодишње историје своје и да у десетогодишњем родољубивом раду чланова друштвених и животној снази, коју је друштво показало за тих 10 година — поцрпе снаге за даљи рад и уверење, да је друштвени темељ учвршћен, те да се на њему може подићи зграда друштвенога рада.

У светосавској седници нашега друштва држао је председник др. Милан Поповић свечан говор, у којем је изнео читаву прошлост друштвену. У истој је седници беседио члан друштвени дрнд Бранислав Станојевић у спомен неумрломе приповедачу нам Лази К. Лазаревићу.

Друштвени се рад и ове године кретао поглавито на *књижевноме пољу*. На седницама друштвеним читани су ови радови:

1.) Оригинали:

а.) *Дрнд Бранислав Станојевић* држао је у очи стогодишњице од рођења Симе Милутиновића-Сараілије предавање: *о Ћеле-кули*, о чијим је јунацима бесамртни песник певао у својој „Србијанци";

б.) *дрнд Лазар Грујић*: *О српском карактеру и нашим приликама*;

б.) *Александар Писаревић*, философ: *Н. В. Гогољ као хумориста и његов значај у историји руске књижевности*. — *Психолошки правац у лепој књижевности галичких Руса*, и

г.) *Јован Живојновић*, философ: *У чуну* (песма).

2.) Преводи:

а.) *Александар Писаревић*, философ: *Passe temps* (с руског од грофа Салијаса). — Софоклова *Електра* (превод с грчког у іамбима) с уводом о развитку грчке драмске поезије. — *Вештац*, прича књаза Галицина-Муравлина, са уводом о раду приповедачеву. — *Пролетњи мрав*, од Св. Хурбана-Вајанског — *Бено*, од Виктора Хомулицког. — *Пан и пана Рис*, од Сахер-Мазоха. — *Срце га одало*, психолошка цртица с руског (штампано у „Бранику"). — *Јесења слика*, од В. Музика — *Бегство с идејалом*.

б.) *Јован Живојновић* философ: читао је у преводу две песме Јована Арања: *Деше и дуга* и *Нарицање Рахилино*; осим тога још неколико мањих песама, преведених с руског и мађарског.

в.) *Лазар Ненадовић*, медицинар: пет преведених приповедака од К. Миксата.

Члан Коста Каракашевић декламовао је Змајеву песму: Видов-дан.

Предавања су увек стварно и озбиљно дискутована.

Седница је било свега 14. и то: 12 редовних, 1 свечана а 1 ванредна седница, а посећиване су вредно и марљиво.

Друштво је имало 40 чланова и то: 39 редовних и 1 почасног, а само је члан „Матице Српске", и од ове године је члан „Друштва за срп. нар. позориште", „Матице Хрватске" и „Српске књижевне Задруге". Осим тога је послало наше друштво из својих скромних средства 10 фор. а. вр. као прилог за подизање споменика Сими Милутиновићу Сарајлији и телеграфски је поздравило више прослава, међу овима јубилеј заслужног књижевника нашег *Јована Ђорђевића*, некадањег ревносног члана старе будимпештанске „Преходнице". Наше „Коло" је и ове године било у братском споразуму са осталим академским друштвима српским.

Друштвени часници беху у овој години ови: Др. Милан Поповић председник, дрнд Лазар Грујић потпредседник, Јанко Перић и Бранко Димитријевић тајници, Никола Петровић благајник, Јован Живојновић књижничар и Емил Перкић надзорник друштвеног локала.

На завршетку имамо да јавимо српском свету, да је прошле године умрьо у Њу-Јорку Србин *Јован Русић* који је тестаментарно оставио 5000 долара „српском књижевном друштву у Будимпешти", а то је овде само „Коло младих Срба"; с тога је све учињено, да друштво дође до Русићева легата. „Колу" је званично признато, да има права на горњи легат и тако ће се новац друштву исплатити још овог лета а друштво ће до године решити, на што да употреби најбоље легат свога првог, великога добротвора.

Са задовољством и мирном савешћу погледа друштво на рад свој у прошлој години, и са најбољом вољом и најлепшим надама гледа оно на дванаесту годину свог живота.

Из седнице „Кола младих Срба", држане у Будимпешти 23. маја (4. јунија) 1892 године.

Јанко Перић тајник. — дрнд. **Лазар Грујић** председник

РАЗНО.

(Из живота Јована Стерије Поповића.) Прича се, да је пок. Ј. П. Стерија пишући свога „*Тврдицу или Кир Јању*" имао на уму свога рођеног *оца*, који је био „сос Грекос" и велика ципија. Кад је Стерија послао своме оцу из Беча по вршачким трговцима своју онда најновију књигу „Кир Јању" и кад је старац познао себе у јунаку ове комедије, рече машући главом: „Раниш пас да ти уједи!"

НОВЕ КЊИГЕ.

Мати и син. Две приповетке српске *Краљице Наталије* I. У Новом Саду, Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића. 1892. На 8-ни, бр. 35.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 25. У НОВОМ САДУ 21. ЈУНА 1892. Год. XIX.

ЛАХОР.

Уморено сунце пало,
Спустило се благо вече,
Па к'о пјесма херувимска
Миомирис свети тече.

Самцат сједим. Покрај мене
Сићани се шапћу вали,
Про равнина милоцвјетни
Вијуга се поток мали.

У загранку липе брсне
Сјетно пјева славуј мили;
Из даљине долеће ми
Један лахор лакокрили.

Заљиха ми душу младу
У таласе небног' слада,
Без пехара жарког вина
Опи ми се душа млада.

Ја не знадох да л' на земљи
Ил у вјечном рају бивам,
Ја не знадох ил' сам будан
Или само санак снивам.

Ој лахоре лакокрили
Од куд дође, с кога краја?
Ој, јеси ли купао се
У потоку светог раја?

Је-л' те зора милозрачна
Целивала уснам рујним?
Те опијаш тако душу
Са мирисом твојим бујним...

Ој зар не знаш мирис ови
Што ти небне даје силе?
То је уздах свете душе
То је уздах твоје миле....

У *Мостару* 18. Маја 1891.

Алекса.

НОВИ ПОМОЋНИК.

Од Стевана Баршоња.

Стао је пред старога шумара, као новајлија пред поверенством за новачење. Шумар га немарно промери од главе до пете, те се окрену староме помоћнику, који је дошао да се опрости:

— Веома ми је жао господине Пеце, што се растајемо; сад могу љуљати ово дериште.

Ни мало му није сметало што све ово и „дериште“ слуша. Неко време је још дувао старац у себи, најпосле се окрену:

— А колико вам је година, пријатељу?

— На пролеће ћу бити двадесет; одговори младић, нагласивши тај број.

— То јест — сада смо у сред лета — деветнаест година. Те као у себи промрмља старац: и они виши би могли мало боље очи отворити. Шта ми шаљу оваке жутокљуне? Као да не знају да овде човек треба, коме је и памет и срце на свом месту.

Било је у јутру. Лето је трептало у свој красоти својој, сунце још није зажегло, те се роса још по цвећу преливаше. Неколико

корачаја даље беше лепа примамљива шумица, а даље у недоглед само жбуње и шипражје.

Немогуће је да се човек у овакоме месту мрштити може. И стари је шумар брзо заборавио своју горопад, и још и мало ведро пружи руку младићу.

— Најпосле, кад сте већ овде, добро дошли!

Био би се можда још и већма раскравио, да га не узбунише. Дошао један чувар и рече, да су крадљивци под буковом шумом јелена ранили. Рањено дивљаче је у Бугу утекло, но тамо га лопов није смео вијати, али баш није сигурно да какогод неће улазак наћи и јелена однети.

Шумар срдито климну главом:

Баш је сад морао и тај Пец отићи! Шта сад да радимо?

Чувара је питао, ал' му нови помоћник одговори:

— То је мој посао. Као што знам, крадљивци помоћнику спадају под руку. Нас, и ако изрешетају, неће остати сирочади.

Ха! то није рђаво речено.

— Али брајко та ви се овде још ни окренути не знате; не знате ни шта та реч „Буга" значи.

— Знам. Кад су ме овамо преместили, проучио сам шумску мапу: Буга је једна врло дубока долина.

Старац извади лулу из уста.

— И ви бисте погодили онамо? (сад већ ви).

— Погодио Преписао сам мапу, ево је у мене. Извади из џепа неку књижицу, из ове опет савијену карту. Ево ово је.

Шумар се накашља; то му је био обичај кад није одмах одговора нашао.

Но па немарим, пробајте. Ено вам унутри доручак; а подајте си мало меса испећи, што ћете собом понети; а у малој чутури има вина.

— Хвала, ја сам већ доручковао. На месо чекати немам времена, поднеће и мало сланине. А вина у опште никада не пијем

Хм! овај, рекао бих, није размажен Или се ваљда само за сада тако крутим показује? Но видећемо.

— Право ми је брајко и тако. Него штета што вас Бруно не познаје, а могао вам је доста у помоћи бити.

Бруно се звало псето. Црвенкасте длаке, загаситија лица, а око уста готово црн. Баш је од дуга времена под клупом муве хватао Нови помоћник му звиждну, па онда узеде багренов лист и поче срнину дреку представљати. За тим одмах даде онај оштри узвик што се од срндаћа чути може кад бежи.

Бруно скочи, приђе му ближе; радосно искези зубе и нестрпљиво махаше репом. Младић га поглади, извади комад сланине из торбе. Намаже своје лице те чучне пред псето. Овај га почне десно — лево лизати као да га љуби, најпосле добије и заостали комад сланине, што халовито прогута.

— Чудноват дечко! Овај разуме свој посао. То је старац само у себи рекао, ал' рече и на глас нешто. Знате ли брајко да је то од Бруна велико одликовање, јер се врло тешко спријатељи.

— Ми ћемо се већ лакше упознати јел' Бруно? Псето као да је разумело, умиљавајући се очеше му се о чизму.

А сада на посао.

Кад шумар виде, да псето безобзирце прати новога помоћника, поново му се оте: чудноват дечко! Уједанпут му севну нова мисао, зовну га натраг.

— Оставите ту пушку, узмите боље моју.

— Ево је већ напуњена, а патроне су у торби, само јело преместите у њу.

Помоћник га послуша.

— Пречекајте ме код крива пута, ево ме одмах за вама неће шкодити ако нас више буде

Задовољно гледаше за младићем који са псетом брзо ишчезну у шуми; тада брзо сазове чуваре и даде им налоге, које су великом брзином вршити морали.

Криви пут је водио из букове шуме у неки густ просек. Где се са шипрагом велика шума спајала, тамо стајаше једна дашчара, не да човек у њој станује, него само да се чувар од непогода склонити може Кад се зврка шумаревих кола зачула, помоћник, који је донде на трави лешкао устаде, подигне некакву грудву земље, исправи се војнички, и тако чекаше свога принципала.

— Шта ћете с тиме?

— Дуго ми је било чекати, па да баш не дангубим, ишао сам мало са псетом овде около. Путем сам наишао на јеленов траг, заиста је пут Буге утекао. Ево сам ископао једну стопу, мора да је један шеснајстокраких рогова.

На тврдој ледини заиста си могао јеленов папак видети.

— Јесте л' ви баш сигурни, да је то тај рањени јелен?

— Ма да су му папци раскречени; ипак се види да је лагано ишао. Сигурно га је бол већ здраво превладао. А и Бруно је на крв наишао.

— Е онда идите за њиме, ја идем овом стазом около. А ви кад већ у Бугу дођете, дајте ми какав знак.

— Закрештаћу као сова; то је дању врло добар знак.

Помоћник веже псето на танку узицу и уђе с њиме у шипраг. Није га саветно било слободна пустити, јер како је напред трчкао, лако га је могао крадљивцима издати, а с овима се баш није лако шалити. Шипражје је врло густо било, где где на мало чистијим местима се опет нека тврда коровина настанила, да је млади јунак баш добро морао притегнути опанке. Бруно је сигурно напред ишао, није много оклевао на коју ће страну да пође; а и многе поломљене гранчице показиваху куда је јелен отишао. Дође до неког подводног места; ту се опет указа траг. Јелен је сигурно с десне стране сапред морао бити рањен, јер се код сваке стопе и крв видела, а није могао већ ни далеко бити.

Помоћник застане да место мало боље посмотри. Гле-гле, та ово је већ Буга, овде се почиње. Савије прсте на уста и закрешти. Шума одјекну исти глас натраг, а тице поплашено запишташе у шипрагу. Помоћник нехотице упусти узицу, а Бруно осетив да је слободан утече. Још нису толико пријатељи били, да је могао своју страст савладати, кад га нови друг зове.

Помоћник видев да му је сваки труд узалудан; потрчи за псетом, како су га само ноге могле носити, јер вику не смеде правити.

Из те влажне долине дође у велику шуму, одатле на десно је морала Буга лежати. Баш кад поче разгледати стара маховита дрва, да се по њима равнати може; јер од које је стране маховина зеленија, са те је стране север. У једанпут као из дубине зачу се псеће лајање. То је Бруно, помисли, а пред њиме зацело рањени јелен.

Као из пушке полети у густиж. Обузе га ловачка страст, а мишљаше, ал' ако су и крадљивци тамо? Ни они неће олако свој плен упустити, него што је сигурније још могу и псето убити.

У томе тренутку зачу се прасак пушке, а лајање престаде. Хладан зној подузе му чело. — Крај му је! — Љутито полети још боље, путем се осведочи да-ли је пушка напуњена.

Жбуње је све ређе бивало, напослетку се и долина указа; на дну је морала подводна равница бити, јер је самим шеваром и ситом обрасла била; а и воде је било, јер по изгледу је јелен тамо лежао.

Још једном пожури и за тили часак остави шипраг, пред њиме на једно педесет корачаја указаше се три мрка лица, један је од њих седео на рањеноме јелену; а Бруно, незахвално псето, двема шапама наслоњен па онога колена, умиљаваше се око њега.

— Доле са оружјем! повиче млади ловац и напери пушку на њих. Ови у место одговора латише се својих пушака.

Доле са оружјем кад вам кажем, или ћете сад изгинути! повиче младић, а из очију му варнице сипаху.

Крадљивци подигоше своје зарђале пушке.

Нови помоћник не могаше даље оклевати, притисну скакавицу. Пушка кврцну двапут једно за другим; ни једно тане не пуче. Крадљивци стојаху пред њиме, три црне пушчане чељусти немилостиво зијаху на њега, а жутокљуно дериште у место да побеже, одбаци неваљалу пушку, која га тако срамно издаде, потрже ловачки нож и дивљом страшћу полети на крадљивце.

— Стани! зачу се глас из шевара. Стари шумар то беше, који се подиже из траве и радосно се приближаваше окамењеном шумарском помоћнику.

— Нежно га загрлив повиче: Слатки мој сине! Најпосле му целу ствар разјасни.

— Ово су овде моји чувари, ал' ти си се храбро владао (сад већ „ти“).

Новоме помоћнику гораше жутокљуно лице.

— Али да сам којег убио?

— Јок; то ниси могао, та у патронама и нема олова већ саме мекиње. То само за оваке прилике — за испит држим. Ал си испит и положио!

Старац поново загрли младића, а Бруно као да разуме све, радосно скакуташе око њих.

Посрбила **Мара Ман.**

*

ЖЕНСКИ ДВОБОЈ.

ПРИЧА С РУСКОГ ДВОРА.

Од Сахер-Мазоха.

(Наставак.)

Напред су ишли војници са запаљеним лампијонима у свим бојама, а затим опет један шпалир војника са лампијонима у среди оба официра, Колтов са букетом а за њима сви мали тамбури и свирачи преображенског пука у потпуној паради, са крутим перчинима. На крају спровода опет војници са лампијонима. Силна светина им је следовала; а кад су стали пред палатом кнегиње, била је већ искупљена непрегледна множина људи.

Лапински намести своје људе у четворокут, који је доста лепо са лампијонима изгледао, а он сам са Колтовим стане непосредно пред палатом наспрам балкона лепог женског мајора. Кад је већ све готово било подиже он у вис свој штап, какав је у оно доба сваки официр носио, а сви тамбури отпочеше праву војничку серенаду са пакленом хуком, тада упадоше свирачи и тада свираху сви заједно марш, по ком су у оно доба рококо-војници ишли.

Није дуго потрајало, а отворише се стаклена врата на балкону, а лепа Љубина се појави у белом ноћном оделу; очевидно зачуђена гледала је на светину, тамбуре и официре; тек кад Колтов скиде свој шешир и кад јако замахнувши баци горе букет, тако згодно да је баш пред ноге кнегињине пао, упозна она, спаситеља свог и тек онда је разумела шта то све значи. Она се захвали учтивим поклоном, подиже цвеће а кад тамбури опет почеше свирати онај шум и хуку она запуши уши, па онда прсну у јасан смеј.

Лапински заповеди да стану. Кнегиња још једаред захвали дражесним смешењем па се онда повуче натраг. Неколико тренутака доцније појави се један слуга, који позва оба официра да дођу кнегињи.

„Напред!“ прошапта Лапински свом пријатељу. „Сад је све у твојој руци. Реци јој све. А ја ћу ове одвести кући.“

Војници се свирајући удалише, а Колтов се лагано пењаше уз степенице горе у стан кнегињин, застајкујући код сваког басамка и удишући ваздуха. Слуга га одведе кроз ваздан соба до неких вратаоца и кад се ова отворише а он се нађе на само са лепом женом у малој собици, какву је само оно доба онако кокетно умело наместити.

Кнегиња је била учтива да га не запита за његовог пријатеља, него позва Колтова руком и љубазним смешењем да узме место до ње на правом турском дивану.

„Извините,“ отпоче Колтов, „кнегињо, сиротињски начин, којим сам дао израза мојој радости што сте се спасли из онаке опасности, али —“

„А зашто да извиним?“ прекиде га кнегиња. „То је била права војничка серенада“.

„Ви сте одвећ добри“ понови потпоручик; али још једном вас умољавам, да не судите по томе о мојим осећајима према вама.“

„Ја сам уверена о вашем добром мишљењу о мени,“ рече лепа жена, а међу тим спусти свој огртач са себе, па показа бисту олимпске богиње.

„О, ја бих био срећан, кад бих могао и крв своју пролити за вас, и живот свој жртвовати вама!“ повика Колтов страсно узбуђен.

„Младићке илузије!“ рече кнегиња; „али ви бирате речи, које се говоре жени, коју љубите.“

„Па ви то зацело доста жалосно налазите, да један сирома лајтнант сме љубити и кнегињу Менчиков?“

„Жалосно? Не.“

„Онда смешно!“ повика Колтов.

„Још мање,“ повика лепа жена играјући се крајичком своје хаљине. У исти мах лебдео јој је осмејак на устима.

„Али ви се ипак смејете,“ повика Колтов пребацујући.

„Смејем се вашој бојажљивости, која никако не доликује једном војнику,“ понови кокетна рококо-лепотица.

„Ви ме дакле ободравате?“

„На што?“

„Да вас љубим“.

„Па зар ме љубите?“ повика кнегиња па се поче гласно смејати.

„Сад дакле исмевате сиротога лајтнанта!“ рече Колтов горко.

„Бога ми, не исмевам!“ рече кнегиња одједаред озбиљно.

„Само се ви смејте,“ настави млади часник, „ругате ми се најнемилостивије, ја вас ипак љубим и љубићу вас увек; ја сам срећан, да вам то смем рећи како јако, да вам не могу ни исказати како вас љубим, макар ме одмах сад прогнали за увек из ваше близине.“

„А ко вам каже да ћу ја то учинити?“ запита кнегиња, коју је заиста веселила младићка жар часникова.

„Даклем ме нећете прогнати?“ понови Колтов радосно.

Лепа Љубина метну прст на уста, да би прво умерила његову изненадну радост, па кад је лепи човек још једном наваљујући запита тихо, махала је главом, не. О како је дражесно како ли сретно махање ово било по Колтова!

„Даклем ви ме ипак љубите?“ шапутао је сав усхићен љубазношћу свога претпостављенога, мајора регименте Симбирске.

„То нисам рекла,“ пожури се Љубина, кокетно му уништујући наде, „али —,“ она се опет смешила са својим очаравајућим смешењем, „али — ја вам дозвољавам да ме љубите.“

„И ви дозвољавате да тражим вашу наклоност, вашу руку?“ повика наново распламтели лајтнант.

„Како сте смели одједаред!“ рече кнегиња.

„Али ви ми бар не забрањујете!“ питаше жељно Колтов, хватајући је за руку, која узалуд покушаваше да се сакрије међу чипкама.

„Не, не,“ смејаше се Љубина

У истом тренутку лежао је Колтов пред њеним погама и љубљаше јој руке, а лепа рококо-жена необично се зарумени, у пркос црвеном и белом прашку, којим јој је лице намазано било.

* * *

Неколико дана доцније, лепог летњег дана после подне, шетаху се кнегиња и Колтов уским дрворедима горе доле по зеленој башти Менчиковљеве кнегиње. Дуго нису ништа говорили него је изгледало као да погледима прате тице, које су две по две прелетале преко њих, па овде онде на земљу слетале. Најпосле удари Љубина једном странпутицом па дођоше до дивног романтичног места. Ту је била клупа од камена у хладу горостасног храста, мало даље прскао је у висину водоскок а вода је изалазила из статуе, која је представљала Венеру и Адониса. Колтов се тако загледа у тај кип, да га је Љубина, лако га ударив лепезом по образу, запитала, да ли би му се боље допадала мраморна женска него она.

Колтов не одговори. После мале паузе уздахну и рече: „Мислите ли да су онда људи били срећнији него сада?“

„Ви мислите ваљда зато што су лепе олимпске богиње међу људе силазиле?“

„Не, него зато што су могли љубити,“ рече Колтов, „а сада изгледа као да су „мидер“ и „кринолин“ све природне осећаје уништили.“

„А зашто баш „мидер“ и „кринолин“?“ упаде у реч кнегиња. „А зар ви мислите да „мидер“ оставља више места срцу?“

Часник је слегао раменима, њему се чинило, да он љуби као што треба и да се ни мало не разликује од љубави староверских хероја, но кнегиња је друкчије мислила.

„А ви мислите, да ме љубите,“ рече она, „но па шта је то што ви осећате? Мало уображења, мало својевољности и врло много — сујете. Данас више нема љубави него познанства, није срце, није страст то што везује те нежне везе, него дуго време.

„Па шта је проузроковало ту промену у човечијој природи?“

„Филозофија,“ одговори рококо-дама, „ми много мислимо о својим осећајима, више него што исти и могу захватити корена у нама, ми имамо идеала, који нам кваре радост јаве, па ма ова колико била лепа ипак је смешна. Узмимо ето пример на мени. Ви сте мени, у првом тренутку, кад сте после оне несреће клечали преда-мном, врло сте ми се дакле допали —“

Колтов порумени, те стидљиво обори очи.

„Допали сте ми се и оног вечера кад сте ми признали љубав после оне серенаде,“ настави Љубина, „скоро више него —“

„А сад сам вам несносан!“ повика Колтов.

„Не,“ понови кнегиња машући својом лепезом, „шта више сад мислим да вас и љубим.“

„Ви ме љубите!“ повика млади официр, и то тако жестоко, да је тичица што је у близини стојала па посматрала пар, уплашено одлетела.

„Мени се тако чини,“ рече кнегиња, „или шта то значи да кадгод ми дођете а

моје срце стане много јаче ударати. па и онда још дуго куца кад сте код мене? Расудите ето и сами.“ И кокетна лепотица узе руку младога официра па је мету на своје срце.

„Заиста“ муцао је узбуђени Колтов.

„Даклем узмимо да вас ја љубим,“ настави кнегиња „Колико дуго ћу вас ја сад љубити? Ја сам тако несретна да у свом срцу носим врло велики идеал човека. Сретнем ли у животу човека, који једном или више других црта одговара моме идеалу онда ја мислим да човека љубим, да, ја га можда заиста љубим, ја сам занета, тада бих могла све девојачке глупости чинити све док се не би појавиле пеге на мом сјајном месецу.“

„Шта?“

„Све док не нађем оне црне пеге које сваки човек у свом бићу има,“ настави лепа жена, „тада уједаред видим, како ми је тај човек далеко од оног кога бих могла љубити, који ми долази у сну, онда сам преварена искорењена је сва моја наклоност, немам онда милости тамо где сам се пре чудила и дивила.“

„Но то је и жалосно,“ рече Колтов, али он није знао управо ни шта да мисли о кнегињи ни шта да јој каже.

„Ви видите дакле,“ настави она, „да чиним неправду над човеком и над собом, коме се дам, кад уђем у нов брак.“

„Па како је постао онај мушки идеал, који вам увек у души лебди?“ запита Колтов после мале почивке.

„Човек, кога љубим којем треба да припаднем“ понови Љубина, „мора све узоре тела са узорима духовним сјединити, мора бити у исто доба и потпун каваљер а и филозоф, и то не од обичног духа.

„Ви много тражите“ промуца потпоручик, који се поплаши од филозофије.

„Зацело ретко се налазе сви ти узори сједињени;“ рече Љубина, „можда шта више и никад. Волтер ми је мрзак као мајмун, а Мориц Саски има логику капларску. Зато ја видим да сам у тим стварима врло несретна. Кудите ме.“

Кнегиња потону у мисли

„Да ли ћу икад наћи свој идеал?“ рече она, после мале почивке, управивши своје лепе очи у даљину.

Колтов је ћутао. „Ретка жена“ мишљаше у себи, „зар је заиста неспособна да љуби?“

А кнегиња? Кнегиња рече у себи: „Редак лајтнант. Изгледа као да је млого читао Платона.“

(Наставиће се.)

НАРОДНЕ ПЈЕСМИЦЕ.

Из збирке: Јов. Ф. Иванишевића
(из катунске нахије.)

1.

Ви-сока јело зелена
томина јело!*)
Висока врхом до неба,
Широка листом до траве;
Под јелом Јово болује,
Виш' њега драга јадује:
— Болујеш, Јово, болујеш! —
— Болујем, драга, болујем!
Би ли ме, драга, жалила? —
— Два бих те дана жалила
И трећи данак до подне,
Од подне коло сабрала! —
— Ђе би ме, драга, копала?
— Пред нашу цркву Ружицу! —

*) Ове двије ријечи певају се иза сваког стиха.

2.

Божић зове иза воде:
превезите ме!
Не шиљ'те ми луду ђецу —
утопиће ме!
Ни невјесте играчице —
надиграће ме!
Ни ђевојке пјевачице —
надпјеваће ме!
Старе бабе огањ пире —
опржиће ме!
Но јунаке у бадњаке:
да ме превезу!

(Сваки други стих — петерац — пјева се по двапут)

3.

За гором-чице моја
нуто, нуто лепе Маре,
трени, трени оком на ме!**)
За гором си ми расла,
За гором под јабланом;
На јаблан роса пала;
Под јабланом коло игра;
Скоч' коло, да скочимо,
Да јаблан оберемо,
Да коло окитимо!

4.

— О ђевојко, шећо моја!
Не увијај обрвама,
Обрвама и очима,
Доста ми је јада мога,
А камо ли још и твога. —
Ја сам момче нежењено,
А ти, злато, неудато;
Да те просим — недаду те,
Да те грабим — сам немогу! —
Ајд отале, младо момче!
Е ја имам девет брата,
Кад појашу вране коње,
А припашу сабље бритке.
Страх је у њих погледати,
Камо л' ш њима друговати.

5.

Прођох гору једну, двије,
На трећу ме коњ нанесе,
На дворове Раичеве;
У Раича коло игра,
У то коло робињица,
Једна ћерца заробљена
У сребрној колијевци,
Златном жицом завијена,
Преко мора пренешена.
Ш њом Раичу сина жени —
Брат и сестра венчају се.
Кад се они вјенчаваху,
Тада муње сијеваху;
Погледасмо испод двора,
Ал' се море замутило.

6.

Ђевојчица гредом греде,
На вретено злато преде,
Са златом се разговара:
— Моје злато, коме ћу те?
Ко ме срете, томе ћу те! —
Сусрете је стар на коња:
— Божја помоћ, ђевојчице!
Може ли ми злато бити,
Па и злато и ђевојка? —
— Хајд' отоле, стар на коња,
Не море ти злато, бити,
Па ни злато ни ђевојка!
Стари прође, млад наљезе:
— Божја помоћ, ђевојчице!
Може ли ми злато бити,
Па и злато и ђевојка? —
Сврћ' овамо, млад на коња,
Море тебе злато бити,
Па и злато и ђевојка,
Ево ти их, за тебе су! —

7.

Полећела два пауна — иза Бојане,
Право лете на дворове — Петра Војводе;
Угледа их Петровица — Петра Војводе:
— Ој, Бога ви, два пауна иза Бојане!
Да нијесте ђе виђели Петра Војводе? —
— И да смо га виђели, не познајмо га!
— Лако ви је њега познат — лако и лако:
На њега је дуг' долама — дуга до земље;
На њега је веља капа, од веље свите;
А за капом паун перо, те је до неба.
Ако би га ђе виђели, поздравите га:
Дворе сам му поновила — бијеле му се;
А синове пожениле — све од банова;
А шћери му поудала — све за војводе;
Коње сам му угојила — играју му се! —
— Ако с' дворе поновила, шетај по њима!
Ако с сине поженила — твоја одмјена,
Ако с' шћери поудала — твоја пофала,
Ако с' коње угојила, играј на њима! —

8.

Тамо доље у Приморје
Сади Маре винограде,
Само гола у јелеку,
Само боса у пачмаге, —
У поноћи без мјесеца.
Туд наљезе стар на коња:
— Божја помоћ, млада Маре!
Оћу ли ти доћ помоћи,
Да садимо винограде? —
— Ајд' отоле стар на коња,
Ђе ми стари ногом стане,
Ту ће трава усахнути;
Коју лозу руком такне,
Та ће лоза увенути! —
Стари прође, млади дође:

**) Повторава се пошље сваког стиха.

— Божја помоћ, млада Маре!
Оћу ли ти доћ помоћи,
Да садимо винограде?!—
Сврћ овамо млад на коња,
Да садимо винограде,
Ђе ми млади ногом стане,
Ту ће трава озенути;
Коју лозу руком такне,
Та ће лоза грозд родити!

9.

Мајка Јована у суботу клела,
У суботу, у очи нећеље!
— Сине, Јово, ти жив био мајци!
Штогођ стече све даде ђевојци? —
Мила мајко, а што сам јо' дао?
Два вијенца бисеро' кићена,
Два кићена, а два некићена;
И још дао до три литре злата;
Све јо' дадох, очи јо' не виђех,
Још би дао до три литре злата,
Да ми јо' је очи сагледати,
Очи црне и бијело лице! —

10.

О Јоване, Биограђанине,
Ајде, море, Биоград изгоре!
Није мене ни до Биограда,
Но је мени и до јада мога:
Синоћ ми је утекла ђевојка
Са јастука и бијеле руке.
О Лазаре, на мору возаре,
Гледај, Лазо, не превези кога!!
Синоћ ми је утекла ђевојка. —
— О Јоване, Биограђанине!
Синоћ сам ти превеза' ђевојку,
Дала ми је три дуката жута:
Један дукат возарине дала,
Други дукат да је не прокажем
Трећи дукат, да је не обљубим! —

11.

Тита тија лобода,
Имаш кога од рода?
Немам никог од рода,
Нако брата и Бога, —
Пођох доље у бостан,
Да уберем ђулистан, —
Не погодих ђулистан,
Но ја убрах јабуку,
Уједох се за руку.
Јао, јао ручице,
Ђевојачка душице!

12.

Скочи коло да скочимо!
Да видимо моремо ли?
Моремо ли, оћемо ли!
И моремо и оћемо!
Коју ћемо да рекнемо?
Да рекнемо помоз' Боже!
Што без тебе бит не може,
Ни на земљу ни на море,
Ни на грану од облака.
Научих се вино пити,
Те предадох жени нити,
Стаде мене жена бити
Усред кола насред поља.
— Немој мене, жено, бити,
Купићу ти нове нити,
Помоћу ти уводити
И у брдо и у нити! —
Нешће ми се оканити
Те ја другу пројох тражит.
Пројох село пробих чело,
Пројох друго проби уво,
Пројох треће, сломих плеће,
У четврто жену нађох,
Лакат дугу, два широку, —
Немога ми кући доћи.
Узех кола и колица:
Сташе кола шкрипотати,
А волови рикотати:
— Аје, Шаро! аје — Плаво!
Нит је просо нит шеница,
Но је кутња домаћица!
Бог помогао доведосмо.
Немога ми кући учи;
Сломих врата и вратнице,
Бог помого уведосмо!
Омче јо' се десна нога,
Те убила деветину
И десету попетину.

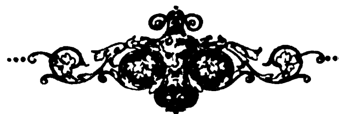

ЈЕДНО СТАРО ПИСМО.

Писмо Григорија Терлајића митрополиту Стевану Стратимировићу.*)

Высокопреосвященный Архипастырь,
Милостивый Государь!

Писмо Вашего Превосходительства отъ 7 Марта, егоже всякая строка дышетъ милостивымъ ко мнѣ благоволенiемъ Вашимъ, получихъ, еще 30. Априлія но ни множество дѣлъ моихъ, ни силное дѣйствіе, произведенное имъ надо мною, не позволи ми тогда отвѣщати нанѐ тако, якоже требуетъ и благопристойность, и должность учтивости, и чувство моея къ Вамь благодарности растроганное Вашимъ великодушнымъ ко мнѣ снисхожденіемъ, Вашею благостію, и наипаче Вашимъ архипастырскимъ родолюбіемъ, коего нѣкую искру Вы находите и въ моемъ сербскомъ сердцѣ, искру, составлявшую всегда и вездѣ – высочайшее блаженство моея жизни! — Сія животворящая искра, изреченная Вашими устами, поспѣшно разнесеся по всей душѣ моей, и оживѝ во мнѣ вновь чувствованіе сладчайшаго родолюбія, возрожденнаго недавно тѣмъ новымъ, сладкимъ упованіемъ еже пробуждаетъ въ человѣцѣ тысящи дремлющихъ силъ, усугубляющихъ наше существо, ослаждающихъ наше бытіе, и превозносящихъ насъ на крилах сладостныя надежды тамо гдѣ раждается, новая стихия нашего существованія безъ коея исчезаетъ цѣлая половина пріямностей нашея жизни! Аще быхъ написалъ есмь сей отвѣтъ тогда, въ первомъ жарѹ моего восхищенія; тобыхъ негли изступилъ есмь из предѣловъ благоразумія и скромности: но и нинѣ еще, заеже не дати полета воображенію, укрощу жаръ своего сердца наблюденіемъ того порядка, въ коемъ Ваше высокопреосвященство написали есте Ваше незабвенное ко мнѣ писмо всю Вашу великую душу, и Ваше благодѣтельное попеченіе о моемъ благосостояніи. Содержаніе Вашего писма есть отчасти причиною тому, что моему отвѣту конца нѣсть, и не умѣя сказати много немногими словесами, прошу извинити здѣ мою говорливость.

Коллежскій Совѣтникъ, и Кавалеръ Св. Анны, ученный и благодушный Иванъ Ивановичь Мартыновъ, правитель канцелларіи Министра всенароднаго просвѣщенія, главнаго училищъ правленія, и военаго Совѣта, и преподающій у насъ Есѳетику, назвалъ нынѣ свой сѣверній вѣстникъ Лицеем, въ коемъ вскорѣ воспослѣдуетъ цензура на Вашъ опытъ. Онъ есть весма остроумный, но вкупѣ и строгій судія, и слѣдственно отъ него ожидати должно строжайшаго, неумытнаго суда, не знающаго лести; обаче и беспристрастная его правдивость не нанесетъ ни малѣйшія обиды на истину, которая, зная, что нѣжная его душа плѣняется ея красотою, съ улыбкою спокойствія развиваетъ всѣ свои прелести предъ его судомь. Я самъ съ нетерпѣливостію ожидаю его рецензіи, заеже видѣти Вашу похвалу (не подъ Вашимъ именемъ,) и или такія замѣчанія, на кои Сербская Муза въ соборѣ своихъ сестр негли не усмѣхнемся удовольствіемъ развѣ по тому, что она паче всего любитъ прелестную истину. Толи, или другое воспослѣдуетъ, Вы самы въ свое время узнаете (получая его лицей,) да и я не промину донести о семъ Вашему високопревосходитељству; а нинѣ, отлагая сказати Вамъ еще слово на концѣ сего писма о вседостойнѣйшемъ Г. Мартыновѣ, прехожду къ другому предмету Вашего писанія.

Сердечно радуюся, что Вашъ Архидіаконъ, достойный и любезный Лукіанъ Мушицкій, мало попремногу успѣлъ есть въ Славенской граматицѣ, и желаю видѣти ю въ печати. Обѣщаемое его писмо ко мнѣ будетъ мнѣ новымъ залогом дружбы человѣка, егоже азъ люблю истинно Но не благоволите ли вскорѣ произвести его въ Архимандрита, а послѣ и въ Архіерея? Любя его душевно, и надѣясь имѣти у него, на всякій случай, прибѣжище въ старости лѣтъ моихъ, я искренно желаю вскорѣ поцѣловати архіерейскую его десницу, яко моего любезнаго собачванина. Не отрецитеся, Милостивый Государь, увѣрити его во всей чистотѣ моея къ нему дружбы, и любве; но вкупѣ и накарати его, что онъ толь рѣдко ко мнѣ пишетъ

Г. Профессору Хранислаbу прошу свидѣтелствовати мое благодареніе за всеусерднѣйшее поздравленіе, имже изволи онъ почести мя. Въ первомъ началѣ нашего знакомства замѣтихъ въ немъ лѣпая дарованія природы, и знаки его трудолюбія въ наукахъ. Тогда онъ не разумѣлъ мене, не зная моего сердца, ни моихъ правилъ, ниже моего образа мыслей; а нынѣ пріятељское его ко мнѣ отношеніе, приписуя Вашему наипаче ко мнѣ благоволенію, сердечно радуюся его пріятелъству, и постараюся, когда возможно будетъ, пріобѣсти и его дружбу, почитая, яко наше всеобщее Сербское благо состоитъ наипаче въ благодушномъ единомысліи, братской любви, а забвеніи самаго себе, когда дѣло идетъ о благѣ любезнаго рода, и чести народнаго имени:

*) Писмо је писано 1806. из Петрограда, где се наш Молчанин Гл. Терлајић бавио као професор на академији. До овога писма дошли смо добротом преч. г. *Лазара Богдановића*, пароха у Чепину, који је недавно једногласно изабран за пароха Вараждинско-Великокањишког. Ур. „Јавора“.

самолюбивыя низкія страсти, сіи легкомысленныя губительницы человѣческаго благоденствія, и даже и царствъ земнихъ, посрамляютъ людей, лишаютъ ихъ благополучія, и должны наипаче нѣмѣти между Сербами, а особливо ученными, долженствующими знати, ко какой пагубѣ ведутъ прочырная ихъ внушенія! Я прошу и его, и Вашего великодушнаго прощенія сему отступленію Сербскако сына, забывающаго все на свѣтѣ, когда вижу, яко Сербы другъ друга любятъ не по малодушному самолюбію, а потому, что мы есмы Сербы, а паче того еще и зерцала, учители и синове Сербскаго, прекраснаго, и вседостойнѣйшаго рода въ числѣ народовъ земныхъ!

Єлчко касается моего будущаго намѣренія, бить земледѣльцемъ, Ваше высокопреосвященство изволите одобряти оное вообще; съ таковымъ обаче примѣчаніемъ, да они коихъ Богъ по дарованіямъ ихъ и трудолюбію опредѣлилъ ко дѣлу учености и книжества, грѣхъ себѣ содѣлываютъ, естъ ли тое толь малою цѣною цѣнятъ, дабы е со занятіемъ или земледѣлія (вь коемъ довольно есть дѣлателей), или празднаго своеугодія замѣнити восхотѣли и проч Чувствительно благодаря Ваше Високопреосвященство за Ваше доброе мнѣніе о моихъ слабыхъ дарованіяхъ въ обществѣ учености, пріемлю смѣлость замѣтити, что изъ моего намѣренія нимало не слѣдуетъ пренебреженіе трудовъ просвѣщенія; ибо цѣлая половина года остаетъ ратарю за жертвоприношеніе Музамъ, послѣ вѣнца, возложеннаго на златую главу всещедрия Сѣвы милующія, и радующія родъ Смертныхъ тогда, когда добродѣтельни жерцы Музъ присоединяютъ свое просвѣщеное содѣйствіе къ дѣятелности трудолюбивыхъ жерцевъ Богини изобилія плодовъ земныхъ, во всеобщемъ храмѣ всенароднаго благоденствія, процвѣтающаго не на зыблемыхъ ипоѳезахъ спорливыхъ говоруновъ, а въ кротости и благости дщерей ѳеоретическія и практическія мудрости, и небесныхъ добродѣтелей, и во взаимномъ сообщеніи всѣхъ сыновъ отечества, во взаимномъ уваженіи истинно полезныхъ ихъ трудовъ, и во взаимной всѣхъ ихъ довѣрености. Dii laboribus omnia vendunt! Разумѣется, трудамъ нужнымъ вкупѣ и общеполезнымъ подаютъ Бози благополучіе. Я наипаче чувствую въ своемъ сердцѣ пламень благодарности к Вашему високопреосвященству за Ваше благодѣтелное обѣщаніе и увѣреніе, израженное Вашими словесами сице: толико только увѣряю Васъ, да я вся, яже возможна суть въ моемъ состояніи драговољно содѣлаю; но увѣрити Васъ ни очемъ стальномъ (постоянномъ?) немогу. И кто можетъ? при непрестанномъ временъ и судѣбъ человѣческихъ премѣненіихъ Увѣренъ сый, яко Вы все можете, для человѣка, который малымъ есть доволенъ, и находитъ свое щастіе единственно въ службѣ своему вседражайшему роду, а особливо подъ мудрымъ руководствомъ Вашего Високопреосвященства, я вскорѣ возвращуся (въ грядущемъ Маіи 1807) въ нѣдро дражайшаго отечества, сподоблюся Вашего лицезрѣнія, и повѣрю себе всего Вашему благословенію.

Пречестнѣйшій отецъ Протоіерей, Николай Поповичь, благодѣтель моея родительницы, говорящій о Васъ съ восхищеніемъ, уже писалъ есть комнѣ, и увѣдомилъ мене, яко Ваше высокопреосященство удостоили есте мою сладчайшую старицу майку Вашего поздравленія. Я Вамъ за все есмь благодаренъ; но за сію милость, тронувшую самую чувствительнѣйшую струну моего сердца, не нахожу словъ, могущихъ довольно изразити Вамъ всю мою благодарность. Послѣ Бога высочайшая предметъ моего обожанія есть моя вседражайшій родительница, давшая мнѣ величайшій даръ человѣческій на земли, сладкій даръ жизни Ахъ! кто уже лишился своея матере, той лишился на всегда перваго, истиннаго друга своего щастія. Вы обрадовасте ю даже до слезъ радости, и сія ея радость есть вѣрнѣйшій, и вѣчный залогъ моея неизгладимыя благодарности къ Вашему Высокопреосвященству! Боже благости! коль удобно естъ содѣйствовати къ щастию смертныхъ на земли, и все еще коль мало находится на свѣтѣ людей, подобныхъ Вашему Високопреосвященству!

(Свршиће се.)

ПОДЛОВЋЕНСКО ЦЕТИЊЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

(Наставак.)

Потурчењаци су својом силом, бахом и поносом били већ досмрђели Владици и Црногорцима, те су гледали да би их истријебили између себе; но то није било лако учињети, јер је потурчењака било готово у сваком племену црногорском; па није то било, да су они одвојено живели, но је било да под једнијем истијем шљеменом пире два брата а од двије вјере: православне и мухамедске Крв није вода — нека племена и штитила су своју браћу потурчењаке пође-

кад, — дакле и за изгоњење потурчењака било је потребно да дођу главари свијех племена на општи договор код Владике, да не би ко учинио пркос у вријеме изгоњења, јер — истина: Црна Гора — оно нешто племена, што се онда тијем именом називаху — слошке се брацкијем здоговором дизаху против душмана и брањаху ову искру слободе од силнијех гомила нападача, — али опет свако од тијех племена било је нешто засебно: оно је могло рећи и оћу и нећу, само ако га је било јарка. Разумије се, да су сви слушали ријеч и заповјест својијех Господара, чија је била и част и поштовање, али за неку општу ствар, требало је општи здоговор. Владика Данило већ се био разговарао с некијем главарима, да се сви скупе и општијем здоговором сви једнак да устану на потурчењаке и то свако на најближе. Владици Данилу била је између најглавнијех брига ослободити пошље Цетиња најприје Ријеку од потурчењака, како би могли Црногорци слободно долазити ту ради трговине, пошто је Ријека посрством Скадарског блата свезана с трговачкијем мјестима.

Црногорски потурчењаци потајно су шиљали своје поклисаре једновјернијема у Зету, извешћавали их о свему, што се догађа у Црној Гори, а ови су им шиљали помоћи сваком приликом. Црногорци то опазе, те још више омрзну на потурчењаке и запријете им; ако икога уфате, да — без општег знања и здоговора — иде у Зету, убиће га!

То се рашчује на све стране, те су почели пријетит једни другијема — у крваве. Баш тада позову Зећани Владику Данила да им освјешта цркву. По дужности — а на вјеру отиде Владика на позив, али Турци преломе вјеру, уфате га и шћедну му на муке живот извадит, али Црногорци молбом и великијем откупима избаве га, те, чим дође на Цетиње, пошље за све главаре племенске, те се скупе на Цетиње.

Здоговоре се, да сваки главар посавјетује потурчењаке свога племена, да с миром излазе из Црне Горе, без кавге, е им може доћи, да по горој иду; па да се главари опет испред Божића скупе код Владике. Разметну се и учине по здоговору, али не буде фајде, но се опет скупе код Владике. Свијема главарима рече Владика: — Ево сви видите како не држе, што чине и зашто не читају, па, ако нећете, да једнак сви слошке устанемо и да ћерамо мегбу из торине и то одма без одмицања, ја ви јамно свијема кажем: одићу из Црне Горе, па ви чините и радите како најбоље знате! —

Тако и ја велим, Господару — рече један покрупнији Цетињанин е ако их сад не ишћерасмо, би ни могли сјести на рамена. —

— Противи ли се ко томе? — викне један Његуш.

— Ако је коме мило туђе бреме држат на плећа, он се и противи, дода један Чевљанин.

— Е па на мој џефердар руке, да вјеру уфатимо — поскочи Вук Мићуновић а ти, Господару, куни: ко би изда. —

Уфатише вјеру на џевердар.

— А кад ћемо, Господару? запиташе главари?

— На бадњи вече, пошто бадњаке наложите, изазовите их, па ако шћену с миром, добро и јест, ако ли не, а ви огањ у њих, па што бог да.

Главари крену, а Владика нареди, ко ће код њега доћ и на кога ће најприје ударит на Цетиње.

То је био тајни договор за којега нијесу знали потурчењаци — а овизавали су се, да се за њих кува масло.

Вук Бориловић с неколико Доњокрајаца, пошто бадњаке наложе, дођу у манастир, нађу Владику, а код њега све му слуге, међу којијема бејаху четири сина Мартина Баице, па десетак Његуша и другијех из племена двадесет — тридесет друга. Договоре се, како ће и отиду на Медовиће. Вук запане на пријелаз овијех Медовића, а остале распореди около авлије.

Владика џефердаром у руке био је на врх крша више Иван бегова извора, а около њега још неколика друга. Пошљу слуге, да дође Кадија на сједник, те изиде само — седми на пријелаз нађе их око пријелаза и запита Вука, што су га звали.

— Да се одма селиш из Црне Горе а да што! — брекне му Вук.

Подругне се кадија тијем, а Вук опали с неколицином, те сви седам Медовића пану мртви.

На пуцњаву, грају и вику искочи и старо и младо и мушко и женско из Медовине. Све у Медовини било је гроб и роб — али — по владичиној наредби — нико није смио више пуцати, само су мушкијема узели оружје, запалили све куће па све робље кренули пред собом.

Околни потурчењаци опазили су то и већ знали, што их чека, па су гледали, како би умакли. Прије тога Владика Данило шиљао је једног Ђурашковића, и једног Калуђеровића из Ђеклића Мустафу Обоцком Кадији, да дижу; Мустафа је Калуђеровића преваром уфатио и објесио га на врх брда Костадина, па се од тада и прозвало то мјесто Вјешала, а Ђурашковић утече. Црногорци нотњо допрате Медовиће до врх Кошћела и јаве Мустафи да прифати робље и да заједно крећу даље.

Мустафу није било више стојнице, пошто се то догодило на Цетињу; Љуботињани побили „Турке“ па и њихово робље пртљагом кренуло, те Мустафа у зору крене свијем робљем и отпртља.

Брат Мустафин не шћеде одит с робљем, но се врати на Цеклин — окле је приликом био старином ђе умре, те му је и данас тун гроб.

Тога пута је и Никола Драгосављевић убио Шабан Бега; а прича се, да је било допуштено носит оружје свакоме потурчењаку, који је с миром кретао на исељавање, а који пак није, ономе су узимали оружје или га били.

Алићи.

Алића је било пет брата, који су стојали на удуту баичкоме; то је била имућна кућа, но људи задрти, непогодни, инаџије, брацки крвопије и тирани сиромаха. с тога су свакоме и мрзни били.

Богме чују, што је било с Медовићима, те побјегну рупама пут Зете. пошто су знали, да су доиста на њих једни.

Вук Бориловић, а уз њега Мартинови синови, полете уз поље Алићима, кад они побјегли, те пољем нотрч преко Границе, стигну их у Скромутову скалу више Добрског села и погубе их.

Јабучани

Казао сам, Јабучани су живљели у селу Јабуци у једном присојку, ђе је земља веома родна, а кудијен има и данас питомијех јабука, по чему се ово мјесто и прозвало Јабука.

Пошто испрате Медовиће, дођу Цетињани на Јабуку, те се један Јабучанин покрсти, а остали не шћеву, те их неке посјеку а неке испрате.

Дубовичани.

Ка' остали дигну и Дубовичани, којијех бјеше десетак кућа, а остану само два старца, који нијесу могли никуд ићи. Кад буду Дубровичани на врх Границе, сједну, а један се осврне па рече!

— Чудне бруке, браћо, што она два старца остависмо, да се муче и од глади липсају; с каквијем ћемо образом пред људма изист, кад онако своје „богове“ остависмо!? —

— Виша би брука била да су не потукли код њих — одговоре му а ако је теби стало за њих а ти се врати, па их држи и чува! —

— Па и оћу! оговори они, врати се покрсти се и настани на Дубовик, које је село и данас насељено Дубовичанима, а има их и у Груди на Доњем пољу.

(Наставиће се)

*) Неки моји земљаци, племеници, другови и пријатељи много жале, што сам био одвећ кратак у досадањем говору о Подловћенском Цетињу, о којему би се могло велико дјело написати, које би служило као грађа за историју и ђеографију црногорску и у опште српску; но свашто има свога узрока, вријеме иде својијем током, а ја се не бих желио о истину огријешит, јер збиља бих био на кривом путу и дрско бих учинио, кад бих био тако кратак у говору о овом вајдакашњем срцу Црне Горе, о овом стожеру јуначког кољена, о овој престоници „Вође Горштака“, и „Самодржца“ и кад бих тако јавно омаловажавао и прескакао јуначке куће и заслужне јунаке, који — право рећи — не бјеху грофови, спахије, богаташи али бјеху прави браниоци ове славне земље, прави крвопије душмански, од којијех бјеху на велике јаде Сулеман паша 1690., па Ћуприлић страховитом ордијом 1715., па Махмут паша 1785., јер — и пошто им силеџије — непријатељи продријеше до огњишта, па их опљачкаше и попалише — јунаци, „горштаци“ непрестанијем ноћнијем нападајима, бијући их и мучећи, примораше их, те брзо кренуше вратоломнијем путем с великијем губитком, — а Цетиње и његова гласна брда помоћу божјом, а у здравље јунака, осгадоше слободна ка' и прије што су била. Нити сам намјеравао нити намјеравам то прећутно проћи, но ћу говорити о томе, но треба мало стрпљења, јер „tempora mutantur et nos in illis“.

Казаћу свакога узорна, племенита, заслужна јунака, који је тога достојан (а кад бисмо шћели „по свецки“, који није достојан?); биће свачије дјело на вијело. Почећу оподоле, окле народно предање почиње бројит заслужне јунаке. И туђин дрско би учинио, кад не би — говорећи о томе, само кад би знао — споменуо и причао о тијем јунацима што год, а камо ли ја! Црногорац! па да не споменем! Истинити осјећаји не допуштају ми то прескочит и те заслужне јунаке не окитит њиховијем перјем, јер ће сваки поштени Црногорац с правом признати, да су Цетињани големијем јунаштвом, пожртвовањем и поглаварством предњачили осталијема Црногорцима — и ако су по некад бивали у крвавијем зађевицама и омрази.

Истина: маловажно се хвалити, али, ко зна високо цијенити велике жртве и заслуге за обрану отаџбине и њене слободе, неће замјерити, јер тијем је намјера потпунити оно, што се не смије изоставити, ако се хоће права истина рећи, а постојећи факт јасан као дан написати.

Помислимо на одважност и гласно јунаштво витезова ове славне земље, које је сами Бог шиљао међу браћом, да им се у мучна времена помогну узвисити и прославити; помислимо и то, да сјајне награде и висока достојанства црногорскијех витезова, црногорскијех јунака састоје се у празном звуку јаворовијех гусала и у изразу; *јунак је! и поштена је и јуначка та кућа!!* Па можемо ли прећутати, да тијем браниоцима слободе, вјере и отаџбине имена и дјела не изнесемо на вијело?

Крити и тајити то, било би — ако се може рећи — назвати — јавно злочинство, на које би се сами ђаво згрозио.

По — да завршимо — у томе треба бити непристрасан што се више може, јер је свакоме мило оно своје добро, а једну личност китити „перјем“ вишине — било у важном боју или ма чему — неправедно је и несавјесно било вазда, јест данас и биће вазда, но треба се истине држат!

Јов. Ф. Иванишевић.

КЊИЖЕВНОСТ.

Љубице. Песме Н. Ђорића. Ниш, прва Нишка штампарија Ж Радовановића 8-ина, стр.: 110.

Овогодишњи „Јавор“ је сретан, те је могао до сада оценити које у већим, које у мањим оценама више збирака изворних српских уметничких песама, као што су „Песме“ Јосипа Берсе, „Песме“ Алексе Шантића, „Дахире“ Јове Илијћа, „Песме“

Бошка П. Жељскога, „Босиље“ Ивана М. Поповића, „Мајске ноћи“ Андре Гавриловића, „Таласи“ Ђорђа Стратимировића и „Сељачке мотиве“ Радована Кошутића. Како се види, права је то сезона лирске поезије и лирских песника. Ако и нису све те песме, како то критика испоставља, једнаке вредности, ако је и све те млађе славује наткрилио стари орао Јован Илијћ у својим „Дахирима“, то је ипак јасно, да је ово последње време лирска поезија у царству српске поезије показала тако лепи плод и род, те се не требамо бојати, да ће књижевни историчар моћи само онако прећи преко тога доба, све да неблагодарно потомство и не задржи у вечној успомени све те лирске уздисаје, сузе, пољупце и осмехе, све то цвеће, звезде и славује, баш зато, јер су хамбари песничке продукције већ препуни плодова те лирске флоре и фауне, а све се више утврђује она стара истина Бен Акибе: „Све је то већ и пре било“, што је наш Вук онако у прози превео: „то исто, само мало друкчије“. У тој сезони лирске поезије, када се лирски бацил баца на своје жртве, тако да им одмах у срцу крв ускипи, груди им се надимљу лирским болом и лирском радошћу, а само перо на руку налеће — јели чудо, да људи који и онако имају неку наклоност, неку предиспозицију за песништво, не могу одолети струји времена, те тако ето ничу збирке лирских песама као, — да употребим савремену слику — као краставци у сезони киселих краставаца, после топле кише. Тако нас ето једнога лепога јутра дочекаше на писаћем столу „*Љубице*“, песме Н. Ђорића. Велике очи тога цвећа са насловних писмена мило ме погледају, те као да ме моле: отвори, брацо, прочитај нас, брацо, па да, видиш, како миришемо. И ја отворих. Шта је то: ограда без цвећа, предговор у прози, под насловом „читаоцима“. Није друкче, пре него што ћу у башту, пуну „Љубица“, ајде да видим, шта то пише на прозаичним решеткама те баште. Прочитах, — боме мени се мирис боје, којом је та предговорна решетка исписана, ни најмање не свиђа, не можда сад зато, што сам и ја. као и други много бољи од мене, некуда непријатељ прозаичким предговорима у лирске песме, које тек треба да саме за се најбоље говорити знају, — али највише зато, што мислим, да кроз густу прозу предговора не може некуда права светлост поезије да просине у цветну башту, те да тако обично навали нека плесан на мирисно цвеће. Зато нагло откринух врата од те баште, т. ј. преврнух лист предговора, те стресав са себе прашину прозе предговора, уђох у башту. Охо, шта видим: најпре једну Шилерову статуету, један мото из његове песме: „Химна љубави“. Намештај баште је, како видим: елегантан, јер ено тамо даље у II. делу баште: и друге статуете: Шекспирове, односно један цитат, у ком Хамлет уверава Офелију, да ју љуби, а онамо даље у трећем делу ено и народне декорације: два стиха из народне севдалинке. Истина није право судити о лепоти цвећа по намештају у башти, али, али... овај пут морам признати, да је песник са три цитата, која је метнуо на чело трим деловима својих песма, хтео и читатељу и критичару уштедити труд истраживања, шта су мотиви, садржина и економија његових питомих љубавних песама. Љубав у свим својим облицима, како су је опевали пре њега већи и бољи песници: Шилер, Шекспир и наш највећи песник, наш народ, то је душа његових „Љубица“. Јест љубав је садржина тих песама, и право нас песник са својим цитатима сам на то упозорује, — ту љубав описали су пре њега бољи већи песници, лепше и боље од њега; а да је уза све то и он пропевао, ко ће га зато кривити, кад смо већ у сезони лирске поезије. Зло тиме није учинио никому, а ипак једна књига песама више, и литература је барем бројно помножана. Нових мисли, нових слика, нових упоређења, нових форма, то ће нам песник и сам признати, није он имао на уму ни написати. Упоређивати жену и њене дражи: са: сунцем, месецом и звездом на астрономском пољу; са цвећем разне врсте и имена у билинском царству; са голубом, славујем и осталим песничким птицама и животињама: из зоологије; са драгим каменом, сребром, златом, и осталим драгоценим ковинама: из минералогије — то је био од увек посао заљубљених лирских појета, од Соломона до Петрарке, од Петрарке до Боденштетовога Мирза Схафије и Змајевих Ђулића. После толиких и таквих лирских песама и песника код већих народа, после наших домаћих старијих и млађих славуја, Бранка, Јакшића, Змаја Јове, Војислава и Драгутина Илијћа, написати нову анакреонску мисао или слику, то тек није шала, осим ако се осећаш, да си бољи и већи песник од њих; — а г. Ђорић боме не би нам тако лако опростио, да га окривимо, да се он умишља, да је збиља и већи и бољи лирски песник од горе споменутих наших домаћих и страних лиричара.

У лирику свију народа увукао се је неки конвенционализам фраза, које својим пречестим једноличним опетовањем попримају неки банални, свагдашњи звук, те је права мука наћи какав нови епитетон, а да не паднемо у другу крајност, т. ј. у ковање нових речи и фраза, које су стране и схватању и поезији. Дакако прави песник знаће новом мишљу или новим начином изражаја свога осећаја тако електризовати стару реч и фразу, те

ми не ћемо ни опазити, да је то у истину стара реч. Све што је у истину лепо, мора да је и оригинално, старо је правило естетике. И из старих елемената лирске поезије знаће ђенијалан песник створити, формом и садржином, тако нову песму, те ће нас она управо својом новошћу освојити. Но та новост не да се научити, она мора да нам је у души, њу само згода и прилика изазива. Па баш зато, што је мало таквих правих песничких душа, којим је и степен интензивности осећаја и од природе у души похрањени свет мисли и слика изнад попречне средине обичних људи, зато су прави лиричари, нарочито у данашњем трезвеном времену, на ретко посејани.

Чувени немачки књижевник Шпилхаген описао је у свом најновијем делу: „Aus meiner Studienmappe“ (Berlin 1891.) борбу двају првака америчко енглескога песништва: Едгара Пое-а и Лонгфелофа о лирском песништву, те врло лепо претреса тврдњу Пое-а, да Лонгфелоф није никакав лиричар, пошто су, осим тек некојих му песама, све његове песме плагијат других песама; да основна мисао и основна форма његових најбољих песама подсећа на толике друге песнике, а нових мисли и слика да Лонгфелоф није произвео. Брандес у својем чувеном делу „главне струје литературе 19. века“ спомиње сличну тужаљку енглескога песника Wordswortha, да је славни Бајрн починио силу плагијата из његових песама; и тако се она Вукова: „опет то али друкчије“, — често опетује, нарочито у историји лирске поезије, која баш зато, што је субјективна, жели ли, да стече уважења, мора да буде оригинална. Ето зашто су ретке добре лирске појете. А то куд и камо о песницима љубавних песама, као што су Ђорићеве „Љубице“. Од када свет постоји, од онда се љуби; одкад се љуби, од онда се певају и љубавне песме. Тешко свету, да се све испеване љубавне сузе на свет на једаред излију, — настао би већи потоп, него што је био онћи потоп за доба патријарха Ноја. Да се сједине сви уздаси, нанизани у љубавним песмама само нашега столећа, настао би тако страшан циклон, да би пропао цео свет. Јели онда чудо, да то мора бити необична љубав, необична по објекту и субјекту љубави, да би то морала бити нека особита форма љубавне песме, која би одскочила од свега, што су о том толики песници писали и што пишу. Кад се чувени Боденштет тужи, да ни једном збирком својих лирских песама после „песама Мирза Шафије“ није могао тако успети, нека се г. Ђорић не чуди, да и ја његовим „Љубицама“ не певам славопој. Ја у њима нисам нашао ни нових мисли, ни нових слика, ни нових упоређења, а што је главно, оно што је душа лирској песми: лирска поанта, онај једри, звонки, духовитошћу и топлином осећаја прожмани завршни акорд, уз перетку изнимку, недостаје свим његовим песмама. Све је то и пре било већ речено, ако не у истој, а оно у врло сличној форми. Оно нешта нових слика, тропа и упоређења није увек сретно испало у „Љубицама“. Онај свршетак песме „Везиља“ и „Зло па и није“ није нов, али је у песми нов, а ипак нелеп епитет: „на чилу врапцу *космату*“, у првој песми. Боља је песма: „Чик“, и поанта јој је доста добра. После је обична песма: „Милена и Станко“, а у „Годету“ нова је, али доста незгодна слика:

„Вала дико моја
Нећу уста твоја,
Али *дуње* дај ми те
Из недара две.“

Обичне су мисли и у песмама: „Умешно момче“. „Поносита мала“, „Сетно момче“, „Платнобеља Јања“ и „Чекање“. У песми „Дилберче“ не свиђа ми се проза упоређења у стиховима:

„Као лептир кад несташку шака падне,
Ил сужањ кад га испију јакрепи;
Ето тако тужна овде остах ја. —
Узалуд жудња, заман нада сва,“ —

Песме: „питање“, „још једно питање“, „и опет питање“ већ својим насловом одају: да је то верзифицирана проза.

И у осталим песмама, што следе, не опажам ништа, чиме би се одликовале над другим сличнима: и ту су очи „чарне“, срце „опијено“, и ту чека драги на „дуњу“ из недара, и ту су она позната епитета из флоре, фауне и минералогије, којима и обични љубавници своје злато ките. Доста је добра и изворна својом језгровитом дикцијом и свршетком песма: „Опасна шала.“. У опће се чини, да је Ђорић најсретнији у романцама.

Ако у првом делу нигде и не опажамо, да је песник Србин, а његово злато: Србијанка, то у II. делу „Љубица“ барем видимо у две песме: „Мојој Српкињици“ и „Станкине обрвице“. Иначе ни у другом делу нема ни једне маркантне песмице, ни по изворности мисли, слике, упоређења или поанте. У песми: „Хтедне бог“ не свиђа ми се стих:

„И да никне миље
Мило на увојке,
Да се створе дојке
Бајне у девојке.

Песник пречесто спомиње те груди девојачке, али не зна их прикрити естетском сликом. Не разумем логику у песми: „Косе и очи“:

„Па кад очи тама свлада,
Нога слаба кад посрне,
Таму ипак разагнају
Очи њене, очи црне.“

Како је то могуће, да те тако црне очи, о ко-

јима песник вели у прва четири стиха исте песме, да су тако црне, да и „дању, кад их види, одмах с' у ноћ дан обрне", да те очи ноћну таму разгањају? то би морало бити мало јасније изведено, кад је већ све у тој песми речено, тако давно већ испевано

У III. делу уврштене су песме: „Тамбурице", песме севдалинке Ово су најбоље песме у тој збирци. Ако је велики недостатак у првим двим деловима „Љубица", то што су некуда сувише хладне, трезвене, као да стари какав чича, с обичним речником љубавним у руци, уверава младу девојку, да је од срца воле; то су севдалинке преливене неком сретно ублаженом сетом, па сретно подражавајућ народној песми, и стихом и дикцијом, угодно се читају. Ако ми се и не допадају у песми: „Севдали'а Јово и материно злато" стихови:

„А то бело грло заклаћу ти
Кано вуче зубима јуначким";

ако у песми „Лепа нада" први стих као деветерац није у складу са осталим трохејским десетерцима, — ипак у целости то су најбоље песме у овој збирци.

Као додатак овим махом лирским песмама додао је песник једну овећу романсу: „Фазил бего". То је после добро заплетена и расплетена фабула, ако и јесте нешто за романсу предугачко изведена. У опће сам уверен, да би г. Ђорић најбоље у ро манси успео. Лепа је и изворна слика у овој песми:

„Јест и лепа богме цура,
Јест и дивна голубица,
Ноћ у коси њеној спава,
Дан јој сја са мила лица".

Језик је у песмама леп и чист, метрика и слик, уз незнатне изузетке, коректан. Песникова љубазница је посве обичан женски створ, без виших идеала, а и песник је слави у посве уобичајеним сликама, не питајућ за друга њена својства, осим за лепоту. Зато и „Љубице" и не превазилазе обичне лирске уздисаје заљубљених, иначе у свему осталом нама, обичним самртницима, једнаких људи.

Ј. Хр.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Др. М. Кишпатић прочитао је у седници „Југославенске академије" у Загребу своју расправу „*Еруптивно камење у Далмацији*," у којој је изнео резултате својих истраживања о камењу, што га је прошлог лета скупио у Далмацији, те описује у тој расправи диорите од Книна и Врлике, дијабазе од Будве, порфирите од Комиже са Виса и дијабазе са острва Брусника и Јабуке.

═ Из Београда јављају, да је изишла прва књига *Вукова* „**Рјечника**". Ово је државно издање а уређује га проф. *Јован Бошковић*. У овој првој свесци је предговор и поговор, и сам речник од слова *А*. до *З*. Ова прва свеска износи преко 17 великих табака и цена јој је 5 динара. Као што смо у своје време јавили, речник Вуков неће изићи цео у једанпут, него у четири свеске, те ће га тако лакше набавити моћи и сиромашнији Срби. Уређивање овога — трећега — издања ове наше велеважне књиге поверено је можда најкомпетентнијем човеку нашем и стручњаку. Само би желети било, да и остале три свеске изиђу наскоро једна за другом јер се овакове ствари у нас споро, врло споро крећу. Па ето и ово државно издање Вукових дела иде тако полагано, да човек оседи чекајући једну књигу за другом, и кад би књиге те у досадањем растојању и даље излазиле, то би краја тек наши унуци дочекали Ал' то је наравно, кад се сав терет око уређивања спусти *једноме* човеку на рамена, а посао се не раздели, како би брже и прецизније ишао напред.

═ Добили смо из Сарајева ову *Изјаву:* На многобројна пријатељска писма и питања са свију страна: зашто сам одступио од уређивања календара „Новог Требевића" не достаје ми времена да одговарам свакоме посебно. За то сам принуђен овијем путем обавијестити свакога ко ме питао, *да ја нијесам одустао сам, него је висока земаљска влада забранила и просто натјерала власника Савића, да мора промијенити уредника, јер Кашиковића неће потврдити.* Међу тим календар је запао опет у честите и поштене руке, те сам тврдо увјерен да неће ни мало заостати иза пређашња два, разумије се, ако му српски књижевници и пријатељи „Босанске Виле" притеку у помоћ са радовима. То их моли и потписати, најтоплије препоручујући новога уредника календара. Баш сад треба што боље прискочити у помоћ овој народној књизи, која, као што се види има великог замашаја за српски народ у овијем чисто српскијем земљама, а најбољи је устук за свакога онога, ко би рад био да српско име угуши овђе, што ако Бог да и срећа јуначка никад ни за вијек неће бити, нити ће ко дочекати.

У *Сарајеву* 5 /6. 1892. **Н. Т. Кашиковић.**
ур. „Бос. Виле".

═ Београдске „М. Нов." доносе о претходном раду српске књиж. задруге ово: Српска књижевна задруга пре но што приступи издавачком послу свом, одредила је нарочити одбор, који ће израдити правила за правопис, којим ће бити писана сва дела, која изда „Српска књижевна задруга". У тај одбор ушла су г. г Стојан Новаковић, Пера Ђорђевић, Љуба Стојановић и Љуба Јовановић. Одбору је стављено у дужност, да према законима српског језика и у опште према лингвистичкој науци одреди правила за српски правопис; нарочиту ће пажњу одбор обратити и израдити правила како ваља писати поједине речице, које неки пишу одвојено с речицом „не". Исто тако одбор ће рашчистити питање о извесним појединим речима. Овај корак управе српске задруге књижевне за сваку је похвалу и сваки човек од пера и књиге

одобриће је и зарадоваће јој се, јер ће се сарадњом наших првих језичара доћи једном до сталних правила о нашем правопису. — Српска књижевна задруга изабрала је један одбор, који ће прегледати шта се има нашој читалачкој публици дати од појединих наука у издањима српске књижевне задруге. Одбор ће имати да прегледа дела из разних грана наука, које се имају или превести или прерадити. Мерило при овоме биће му она наша читалачка публика, која има средње-школско образовање. Дакле поред белетристике, српска књижевна задруга даће нам за ширу читалачку публику, управо ону са средње-школским образовањем, и леп избор популарно написаних научних дела разних грана наука.

═ Аугуст Вакри и П. Мерис обелодањују у Паризу збирку путничких писама Виктора Ига, под насловом: „Бретања и Нормандија". Ова писма писао је тридесетгодишњи Виктор Иго својој жени Поједине изреке из тих писама одају ону необичну дикцију, ђенијалне слике и упоређења, којима се одликује поезија тога недостижнога француског великана. Тако пише у једном писму из Бретање: „Требам воде Од када сам у Бретањи, живим у нечистоћи. Да се очистим од Бретање, требали би ми Оцеани; ова велика умиваоница стоји у правом размеру са том великом бретањском нечистоћом. — ... Најпосле ипак доносе јело. Бретањски тањириналиче геолошким слојевима; најпре треба пробити више слојева непознатих супстанција, док допреш до порцелана. Како Понторзон на мору лежи, наравно да нема риба, па зато добијам на полак оглодану кост јањетине. Мршава свећа у дебелом зарђалом свећњаку даје светлост, сетно се пригибајући и лијући своје лојане сузе у тањир". На другом месту пише: Баш се морамо напрезати, да не помислимо, да је локомотива, жељезни коњ, права правцата животиња. Чујемо је како хрче, како при одласку јауче, како у лету лаје. Зноји се, дркће, ничи, пишти, нагло стане и као да ће сад опет загрепсти. Наравно тога жељезнога коња не смемо видети, јер погледамо ли га, оде поезија. За уво је чудна неман, а за око тек пуста макина"...... А како би се тек она нашим предцима причинила: „Вагони би имали сто разних облика. Ноћу би видели у близини вароши сад огромнога змаја, где рига ватру, сад опет запењеног слона са уздигнутом сурлом а за њега прилихованих, као робље, стотину других чудовишта, како стрелимице уз хуку грома равницом јури." За иста су то слике, достојне величанствене уобразиље великога песника.

═ Већ више од 15 година пише *Фр. Селак* у прашком листу „Politik", а у подлистку, разне саставке, у којима приказује поједине писце и поједина књижевна дела са целога словенскога југа. У своjем саставку „јужнословенска књижевна писма", приказао је он до сада више српских и хрватских књижевника и њихових дела. Тамо, где се обазире на домаћу критику, те њен суд репродуцира, може се рећи, да су његови прикази добри и верни, те да он добро познаје наше књижевне прилике. Тако је у једном од својих „јужнословенских књижевних писама" врло лепо приказао песнички рад нашега Војислава Илијћа. Даље је Селак дошао у сукоб са хрватским листом „Vienac" ради пристраснога приказа песничке радње неких хрватских песника млађега доба, које да је он са некога уског становишта, не према општем мњењу домаће критике, и доста једнострано приказао и оценио. У XIII. јужнословенскому књижевном писму (бр.: 167, 168) Приказао је Селак у врло лепој синтетичној оцени књижевни рад покојнога словеначкога песника, књижевника и научара Фр. Левстика, којега прве две свеске сабраних дела недавно изађоше под редакцијом професора Левца. Види се, да је Фр. Селак одушевљен Словенац, да изврсно познаје књижевне прилике словеначкога народа. За Левстика вели, да је додуше Прешерн био основатељ модерне словеначке Лирике, али у формалном погледу у техници стиха и у стилистици да се модерни словеначки песници држе Левстика, као н. пр. најбољи данашњи песник Симеон Грегорчић у својим песмама, пуним смелих мисли и дирљивих тужаба. — Левстик је писао оде и елегије, које се одликују дубљином мисли и дикцијом пуном полета. Његови сонети одају велику мудрост живота, али нису као Прешернови, јер у њима превлађује узвишеност упоређења из природе: мисао. Лепе су му романце. Последње време писао је песме за омладину и децу. Ове песме тако су успеле, да му већ оне зајамчују славу. Био је изврстан хумориста и сатиричар; имао је зато пуно непријатеља, те је материјално кубурио. Нарочито су му добре сатиричне песме: „Дрвене јабуке", где шиба уображене величине, предрасуде и тобожње ироје у литератури. Он је био велики научар, изврстан у прозаичким и научним списима. Писао је и немачке стихове, баш као и ђенијални Стритар, чијим се прекрасним немачким стиховима дивио и сам Хамерлинг.

ОДГОВОРИ.

Онима, који нас питају, да ли ће „Јавор" заиста престати излазити, као што то неки злогуци трубе, одговарамо, да нама **о престајању излажења „Јавора" није ништа познато**. Но ради обавештаја наших драгих читалаца износимо ово: Досадањи издавач листа А. Пајевић услед односаја, који је наступио између њега и власника „Јаворова", а који је довољно познат публици из јавних изјава у овдашњим и прекосавским листовима, *отказао је власнику даље бављене са издавањем „Јавора"*; исто тако *отказао је и уредник листа власнику г. Змају-Јовановићу даље уређивање „Јавора.* Но из свега овога не следуіе, да ће „Јавор" престати излазити *Издавачи су се и до сада мењали, а лист је за то ипак без прекида излазио;* што је сад и уредник одступио то му се после скоро *20-годишњег* уређивања овога листа не може никако у грех уписати, тим мање, што је сад одступио не знајући коме ће се даље издавање листа поверити и да ли ће он с будућим издавачем моћи на једноме послу радити. Тако ће „Јавор" под овим уредником и издавачем излазити до нове године 1893., и потпуно намирити своје претплатнике, који су се у лепом броју одазвали (о чему можемо свакога, који би о томе сумњао, књигама нашим уверити) Што се пак даљега излажења „Јавора" тиче наша је жеља, да се лист и даље одржи, јер је одзив у читајуће публике и претплатника врло леп; а да је то наша искрена жеља види се и по томе, што смо власнику много пре уговореног времена отказали (по уговору би то имало бити на три месеца пред нову годину), те ће тако власник имати довољно времена, да новога издавача и уредника нађе. Они листови и пријатељи, који јављају, да „Јавор" престаје излазити, не чине дакле г. власнику никаква пријатељства ни љубави и не раде у његову корист.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 26. У НОВОМ САДУ 28. ЈУНА 1892. Год. XIX.

С ЈОВОМ ПАВЛОВИЋЕМ.

Од Лазе Костића.

(Наставак из бр. 18.)

Баварце, а наиме Минхенце, презирао би Јова из дубине своје бунтовничке душе, која тада беше пуна идејала свих бивших и будућих револуција.

— Ови Минхенци, говорио би он, то су ти најзатуцаније ћифте што их је — бож' опрости — бог створио. Ти се не могу занети ни за чим осим за пивом. Ал' за пиво ће и главу заложити. Јесенас је била буна у Минхену, као што си могао читати по новинама. Љута светина врвила је по улицама грајући: Sechs Kreutzer die Maass, oder wir schlagen alles z'amm! Пивари беху подигли цену пива са једном крајцаром на оку, са шест на седам, и то је побунило народ.

И ако су Баварци, па и Минхенци, на брзо у францускоем рату показали, да нису баш таке ћифте и да знају гинути и за више идејале народне, ипак би се Јова навек слатко насмејао кад год би се сетио убојног поклича минхенске буне: Sechs Kreutzer die Maass, oder wir schlagen alles z'amm!

После Минхена није било много прилике да мислим на Јову Павловића. На повратку у Нови Сад затечем у Пешти Гигу Гершића те кренемо заједно преко Кикинде дома. На путу из Кикинде у Нови Сад, пуном врућине и прашине, имали смо разговор с нашим кочијашем, правим „Кикинђанином,“ који вреди овде напоменути, и ако се не тиче Јове Павловића.

Кад смо били на погледу Фрушкој Гори и граду Варадину, окрену се наш подвозни управитељ к нама, опружи бичаље према планини, те ће запитати:

— А бога ти, господине, шта је оно?

— Шта то?

— Та оно што се црни на небу.

— Па ваљда је облак, одби га кратковиди Гига.

Питач као да се задовољио. Ал' не потраја десетак минута, узврпољи се и обрну се опет и рече:

— Ма господине, неће то бити облак.

— Какав облак?

Кикинђанин упре бичаљетом према Варадину.

— Оно онамо.

— То је Варадин.

— Град Варадин? Па зар толики? О мај'! Нисам знао да има толики град. Гле га, како се отегао, докле год оком допиреш.

— Није то све Варадин, само оно што се бели.

— А оно што се црни?

— То је Фрушка Гора.

— Шта је опет то?

— Па гора као и друга гора.

— Шта је то гора?

— Па, планина.

— А шта је то планина?

— Планина, то ти је као низ брегова, а знаш ваљда шта је брег.

— Не знам ти ја то.

— Ја већ видим, с ким имам посла, па му објасним његовим језиком:

— То ти је брајко, као велика дугачка *умка.*

— Ао ха! Нисам знао да има тако велика умка.

Тада нам причаше на наша питања, да није никад био даље од Бечеја. те дакако није могао видети ни брега. ни планине, ни горе, као што није то видело по прилици, ни једно чељаде с којим је он икада говорис; а беше му преко педесет година, то је живи пример, како постају и престају речи, како расте и опада језик, ако би још требало доказа да је језик жив организам, као што је и исти народ који га говори.

Тек што стигосмо у Нови Сад, састаде се прва омладинска скупштина. Јова Павловић још не беше на тој скупштини, ал' је био Владимир Јовановић, од кога је Јова много што шта примио. Боже мој, како је тада била лепа слога у омладине с ове и с оне стране Саве и Дунава. На омладинским скуповима у б. Војводини вазда су прву реч имали Шумадинци, а то није остало без лепа рода: Социјолог Владимир Јовановић имао је доста присталица, понајпре Јову Павловића; до душе Светозар Марковић, нихилиста, оставио је још више натрашка свога духа. Шумадинци би опет Војвођанима сваком приликом враћали мило за драго; тако су, после погибије кнеза Михаила, изабрали једног Војвођанина Јована Гавриловића, за „наменика кн. достојанства,“ уз Блазнавца и Ристића. А сад? Војвођани сад заиста немају ни прилике да овако угосте Шумадинце, јер хвала Богу у Србији нема више онаких незадовољника што их невоља гони из постојбине. А Шумадинци мора да су зло прошли са намесником Јов. Гавриловићем, кад су у новом уставу поставили, да не може нико бити изабран за намесника ко није „рођен у Србији.“

Кад је реч о Србији, о уставу и намесништву, чини ми се чисто као да говорим у скупштини, па ме председник прекида:

— Опомињем говорника да се не удаљава од предмета. Реч је о Јови Павловићу.

Опростите, брате председниче, ал' мени се чини као да говорим о Јови Павловићу, кад говорим о ономе, о чему је покојнику било најмилије мислити и говорити, о Србији и о Српству, о нашим пустим жељама и надама, и о нашој непрестаној, вечитој невољи. То морадох већ и за то напоменути; што ћу се тако на пример још који пут „удалити од предмета.“

— Да, о Србији и српству, па тек о његову „уједињењу!“

Још на Цетињу, мало пре мог одласка, кад би га жена опоменула да ваља набавити ово ил' оно за кућу, он би је прекинуо:

— Не може се још.

— А да кад ће се моћи?

Он би се тад насмешио па, упирући кроз наочари оне мале очи час у њу час у мене:

— Кад се уједини Српство.

И ако се трудио да лицем буде шаљив што је нашао тако савремену замену познатој реченици: ad calendas graecas, — из гласа му је избијао онај дубоки бол, што ту некада свету реч не може сад спомињати друкчије него у подсмех. бар пред својим друговима у раду, ако неће да им дође смешан и неизлечиво безазлен. Ко је запатио тај бол а сетио се, како је Јова некада и до скора веровао у то „уједињење“ тај могаше разумети да таком човеку не треба друге смртне болести, но да и под самом навалом таких мисли може свиснути.

Док сам се ја шетао по изложбама, од Париза до Москве, а при повратку, користећи се „гласом народа,“ напустио започету професуру и латио се благословене „народне политике“ под сретном руком и расудљивом управом Светозара Милетића, дотле се Јова Павловић настанио у Панчеву и покренуо „Панчевца.“ Тадашња граничарска управа, продобривши се у очи смрти, допушташе Јови да се по вољи размахива те да износи у листу све своје младалачке умне узаврелине од Женеве и Минхена. Тада то беше ново а посејано семе падаше на жељну, родну земљу.

У то ће доћи неки пријатељ из Панчева у Нови Сад.

После обичних питања, шта је ново, те како овај, како онај, запитаћу ја и за Јову.

— Е, Јова је сад са свим други човек; не бисте га познали.

— Како то?

— Носи рукавице и учи играти

— Рукавице? Играти — играти?

— Да да, играти, танцати. иде у „танцшул“

Да је који ватрени млади Србин и зналац тадашњих наших прилика чуо у даљини, да је Светозар Милетић утекао с неком маџарском грофицом у Париз, а јадна му жена седи код куће крај деце лијући горке сузе за својим драгим војном, — не би се више снебио него што се ми зачудисмо гласу о промени у животу и начелима Јове Павловића. Но брзо нам се све објаснило. Јова се заљубио. Не потраја дуго он се и ожени. Тада се нисмо више чудили, знали смо лепо quid femina possit. У то буде изабран и на карловачки сабор те дође са својом лепом младом женом у Карловце, у место свога рођења, да ту с нама, својим друговима, проведе као најсретније дане свога живота, зачињене најбезазленијом „народном“ политиком.

У тој најбезазленијој политици као да беше понајбезазленији покојни Јова Павловић.

Биће познато многим читаоцима, да смо године 1872-ге, месеца августа, ја и Јова Павловић по наредби кр. уг. владе. затворени. А да се човек тога догађаја сети, не мора у опште ни бити читалац; може га се опоменути и неписмени, јер су га берачице по варадинским виноградима спевале у тада много певатој песми:

„Зелен добош добује
и т. д.

Кад сам у затвору чуо, да је у исти час кад и ја затворен и Јова Павловић, мени је све било јасно и разумљиво. Да тако буде и читаоцу, нека допусти да се врнем на нешто што се догодило годину дана раније.

(Свршиће се.)

НЕЗИДА.

Цртица из херцеговачке прошлости.

I.

Ако хоћеш да на јави
Анђеоски познаш сјај,
Или цв'јетак мирисави
Што издише слатки рај;

Ако твоја мис'о жива
За свемиља гине плам,
Ил' за тајнам' што их скрива
У вјечности божји храм;

Ил' ако си веће клоно
Па животу тражиш дан:
А ти гледни чедо оно
Што Арслагин краси стан.

Хај, Незиде црно око
Прожиже ти огњем груд,
Душу диже на високо
И рајску јој даје ћуд.

Кад кроз густе косе њене
Тихог вјетра прође шум,
Ружичин се мирис крене
И опије твоју ум . . .

И волије Арсланага
Милу шћерку — једин' цв'јет,
Нема од ње дражег блага
У њојзи му сав је св'јет.

На љубави слатком крилу
Он је љуља ноћ и дан,
И простире мехку свилу
Ђе борави благи сан.

Тешко слуги, који не би
Послушао њену ћуд!
Та' ј' изброј'о дане себи
И самртни виђ'о суд . . .

II.

Спустила се ноћца чаробна и мила —
Наоколо свуда час спокојства влада,
С даљни гора вјетрић лахка диже крила,
Па у равне доле на цв'јетиће пада.

Свуд је тако мирно, свуда санак шеће,
Само једна душа јоште будна стоји —
Кроз перивој цв'јетни Незида се шеће
Па мирисним зраком жељно душу поји.

Под ружицом густом славујак се прено
Па јој љупко пјева пјесму свога жара,
У зеленом лишћу шапат се покрено
К'о да с тајним гласом неба разговара.

Из чашице мале цв'јет јој мирис нуди
И опојен пред њом лагано се њија,
У свемиру пјесма анђелска се буди
Па се ближе њојзи на њедарца свија.

*

Занесена миљем премаљетне ноћи
И мирисним зраком, што га вјетрић њија,
Топила се она у свемиља моћи
И слушала гласак што се с неба свија.

Али наједанпут прену се и трже,
Као душа, када чудни санак снива,
А кад лепи поглед у даљину врже
Виђе, ђе јој ступа једна слика жива.

Није слика санка: као раст у гори
Што се небу диже пред њу хајдук стаде, —
Јуначким прегнућем црно око гори
Широка му плећа, снажне груди младе.

К'о сићане зв'језде сјају токе пусте
Те пред њима мрачи мјесечина плава,
По рамену пао перчин косе густе —
За појасом љути јатаган му спава.

Преплашена врисну па бјежати крене
Ал јој на пут стаде хајдук крока лака:
„Ој, Туркињо љепа, не плаши се мене
Ни сам арамија нити авет мрака.

Ја сам хајдук српски, стан ми је у гори,
Подигох се тамо са злотвора клета,
Са злотвора, што ми муком народ мори
Рад земље се дигох за права јој света.

Јест, хајдук сам љути, борба ми је света,
Али хајдук српски и љубити знаде,
Ој, Туркињо млада, чедо рајског цвјета
Без тебе ми нема живота ни наде.

Немам, немам мира ни дању ни ноћи
Од кад тебе познах моје срце гори,
Занесена душа твога миља моћи
Само тебе снива, твоје име збори.

Када тавна нојца разавије крила
И спусти се санак, заспе гора, шума,
А мени се чини да је зора мила
Јер ми твоја слика влада царством ума.

Хоћеш моја бити, голубице б'јела,
Ти створено чедо у пољупцу зоре!
За те срце бије, тече крвца врела,
За те, љепи створе, моје груди горе!" ..

Задрхтала мома, задрхтале груди —
Поносити хајдук срце јој присваја,
У миљу и страви глас јој се пробуди:
„Каурине млади нас вјера раздваја" ..

„Вјера, ... али никад наше име мило
Наша срца једном српском крвцом бију,
Нас је једне земље одњихало крило,
Један исти зрачак наше душе пију.

Љубав, рајско чедо, она нема мјере, —
Путима је њеним неувело цв'јеће,
Не познаје она препрека ни вјере,
Слободна је она слободно се креће' ...

К'о на плавом небу први сунца зраци
Засинуло око Туркињице бајне:
Диже руку па му с груди ружу баци
Па побјеже вјешто у дворове сјајне. ..

У јунаку крвца заплamтила жива. . .
Саже се па ружу мирисаву диже,
На груди је стиска, стопут је целива —
Па препунан наде својој гори стиже ..

Али од то доба многе ноћи бајне
Незида је ишла у перивој цв'јетни,
Славуј само знаде за пољупце тајне
Што јој с' усна пије онај хајдук сретни.

Само вјетрић онај што покреће грање,
Само поток мали, што кроз цв'јеће хрли,
Само звјезде виде тајно миловање
И Незидин шапат: „ој, грли ме, грли!" ...

Свака мис'о њена на далеко лети
За хајдуком српским у зеленој гори,
Па се у том душа слатких р'јечи сјети
И она их често у самоћи збори:

„Љубав, чедо рајско, она нема мјере
Путима је њеним неувело цв'јеће,
Не познаје она препрека ни вјере
Слободна је она, слободно се креће!" ...

III.

На све стране мило просуло се цв'јеће —
К'о у рајском храму свуда мирис влада,
Испод љупког неба слатка пјесма лeће,
Све се миљем крепи, све се срећи нада.

Само красно чедо Арсланаге силног,
Није више тако весело и чило,
Не пол'јеће осм'јех с лица јој умилног,
Сјетно њено чело, сјетно око мило ...

Залуду је бабо милује и мази,
Залуду је многе слушкињице дворе,
Залуд свјетло рухо и сјајни алмази
Њено младо срце тајне туге море ...

Њене рубин усне, ђе је шећер пао...
Преко воље млада мора другом дати,
Обећ'о је бабо, обећ'о и дао ...
И скоро ће стићи окићени свати.

Ђулбег, Туре младо, није мира нема
Троши благо своје па сараје диже,
По одајам мехку, танку свилу спрема
Јер му скоро ето Ђул-Незида стиже.

Ох, како му душа златне снове снива
Како му се у њој пламен страсти буди,
Он ће оне усне да љуби, целива
Он ће мирисати Незидине груди...

IV.

Мирна ноћи пала. Небеским свемиром
Њихају се зв'језде — злаћани таласи,
А у сјајном двору, Арсланаге — широм
Разл'јежу се пјесме и весеља гласи;

Тамбурица звони, све даље и даље
Сићани јој звуци у простор се краду,
Арсланага сјутра своју шћерку шаље
За љубовцу милу Ђулибегу младу.

Веселе се свати — редом аге младе,
По пресима њиним видиш злато, свилу,
Са Мостарском бистром ракијом се сладе
Да их боље санак заљуља на крилу...

А заклоњен сјенком мирисавих грана
У врту је хајдук очекив'о жудно,
Силно груди дишу, душа уздрхтана
Чезнућем му гори увек око будно..

Док весеље тече, док се Турци сладе
Са заносним гласом тамбурице ситне,
У перивој цв'јетни Незида се краде
У дивноме руху невјестице китне..

„Хајде, хајде, душо — мој цареви граду!
Бјежи, бјежи са мном у дубоке горе,
За недрагог бабо удаје ме младу —
Синоћ су му свати походили дворе.

Ал нека их, нека, залуд су им ходи,
Теби ево дођох, заштитник ми буди,
Ој, хајдуче дивни са собом ме води
Јер без тебе моје увенуће груди...

Од онога часа кад се мени јави
Моја душа вене уздише и гине,
А мис'о ми само тебе једног слави —
Ја умирем за те дивни горски сине"...

Па к'о лептир шарни на круницу цв'јета
Пада мило чедо, јунаку на груди,
Плану хајдук сретни са пољупца света
И прели се душа с божанственом жуди...

Ишчезнули гласи, изумрле р'јечи,
Само им се усне у усне упиле, —
Слатко славуј пјева, мила пјесма звечи,
Из санка се буде златокосе виле....

* * *

Пружило се поље свуд се цв'јеће њија,
А по цв'јећу хајдук помно с пљеном греди..
Са ведрога неба сребрен мјесец сија
Па путнике ноћне са милином следи...

У подножју горе, хајдучкога стана
Стародревни један манастир се диже,
Око њега липе шуме са свих страна
А између липа бистар поток стиже...

Јоште нојца влада, јоште данка није,
У ћелији стари игуман почива,
Над њим анђ'о мира са светињом бдије
И душом му тихо спокојство разлива.

Ал на врата неко наједанпут лупи
И прекиде санак добром старцу благом,
Зашкрипнуше врата, предањ лахко ступи
Поносити хајдук с вјереницом драгом.

„Благослови, оче, игумане свети,
Опрости ми, што ти ноћас не дам мира,
Ти нам младе душе с благословом сплети
У светоме храму твога манастира.

Вјереница моја Туркиња је млада
Ал јој крвца гори у српскоме жару,
Дај јој друго име, нек се зове Нада —
Благослови, оче, води нас олтару".

Низ старачко лице потекоше сузе,
Сузе, које само добра душа ствара —
Па у суву руку бројанице узе
И одведе чеда у храм пред олтара.

Пред иконом дивном светитеља Саве
Кандиоце гори полако и тио,
А игуман диже руке им виш' главе:
„Благослав вам, дјецо, бог вам чувар био!"...

А у томе трену, у том милом часу
Тајанствени гласи забрујаше широм
На младенце зрачак пурпурни се расу
Обасја им лица светињом и миром...

V.

С неба нојца диже крила
С гора бјежи благи сан,
На истоку зора мила
Са пољупцем буди дан.

Славуј пјева пјесме благе —
Разл'јева се рајска слас',
А у двору Арсланаге
Весеља је стао глас...

Снуждили се китни свати —
Таван им је, мутан глед,
Арсланагу мука прати
И душу му бије лед.

Гњев му сија с мрачног ока
Дубоки му јечи глас:
„За дин, вјеру и Пророка,
Зар ђаурин каљат нас.

Срам, поруга зар да пане,
На Арслагин поштен дом.
Нек освете пушка плане
Нек ђаурин позна гром.

Азур-ала! За час, вјеру
За Пророка и за дин!
Које Турчин у поћеру
Нек ђаурски крепа син!“

Ал сокола ко ће стићи
Кад развије бурни лет?!
Ко се смије тамо дићи
Ђе борави горштак свет?!

У висини горе красне
Српски хајдук пјева пој:

„Крикни, вило пјесме јасне,
Сав је данас свијет мој.

Мени небо више даде
Нег што има цјели свјет,
У загрљај мени паде
Рајског врта први цв'јет!

Не треба ми више среће,
Сва је срећа мени дар,
Имам чедо, росно цв'јеће
Пред њим губи љупку чар.

Имам звијезду! Шта су оне
Што небески ресе храм?
Пред њом небо, сунце тоне
Сажиже их њезин плам!

Ја сам сретан к'о што није
Горо чарна, синак твој,
Слобода ми од свуд сије,
Анђелак ме грли мој!

Љуби мене, моја Надо, —
Мени те је дао Бог, —
Нек изгори жиће младо
На пламену ока твог!

Пјевај, горо, пјесму милу
Нек је небу носи лет!
Јер у твоме сада крилу
Анђеоски имаш цв'јет!“..

У *Мостару*, Априла 1892.

Алекса Ристов Шантић.

ЖЕНСКИ ДВОБОЈ.

ПРИЧА С РУСКОГ ДВОРА.

Од Сахер-Мазоха.

(Наставак.)

Колтов је скоро сваки дан долазио лепој кнегињи, а било је дана, кад није био у служби те је од јутра до мрака проводио код лепе богиње, а Љубина је наспрам њега била као права олимпска богиња према човеку, или као господар према робу. Када је јахала, био је Колтов, који јој држао зенгију, намештао седло, који ју је пратио, а с њом јахати није било баш пријатно јер она је прескакала рупе, ограде и друге препреке, тако да је услужни кавaљер често био у опасности да ће пребити руку, ногу или друго што. У свом шеталишту начинила циљ где је пуцала, па ту је опет приметила да је љубав слепа, јер Колтов није никад згодио и сва околна дрва ношаху трагове Колтовљевих куршума

Доле у палати беше удешена соба за борење, у којој се смела Амазонка и њен обожавалац сваки дан мачевали. Љубина је имала на себи оклоп и чувиду на лицу и велике рукавице за тај посао; дивна је изгледала кад, пошто да знак, почне да одбија ударе свога противника и кад почне ударати, а где који пут га чак до зида дотера па му онда избије мач из руке и врх свог оружја му упре у прса, као у знак да је она победилац.

Али није остало при овим телесним вежбама код којих је официр био у свом еле-

менту; он се мораде са кнегињом борити и на душевном пољу. Кнегиња се била, као и све друге жене онога доба, занимала философијом, природним наукама, лепом књижевношћу и повесницом; те тако се и сиромах Колтов поред своје обожаване морао занимати са философима Грка и Римљана и француским енциклопедистама. са дивним делима једнога Омира и Вергила, Хораца и Овида и то још у рђавим Француским преводима; морао је бости своје очи песмама Волтера, Дидрота и Лафонте а. Тим начином му је многи иначе несносан сахат учинила кнегиња, која је додуше са врло површним али разгранатим знањем спојила живу и велику природну говорљивост. Тако је Колтов постао прави ђак свог ученога учитеља и присуствујући при њеним физикалним и астрономским експериментима тако се наивно показивао, да се кнегиња њиме већма увесељавала, него оним што је постигла тим својим научним испитивањима.

Грчка ротунда на великој ливади њеног шеталишта беше место где се она науком бавила; у тој кућици на сред патоса беше кемијско огњиште и све друге мистеријозне справе још владајуће алхимије; у горњем спрату налазила се велика библиотека где беху глобуси, попрсја разних славних људи и костури понеких животиња; највиши спрат имао је велике прозоре а на врху куће налазећи се патос служио је астрономским покушајима кнегињиним. Кадгод се кнегиња попне горе са својим ђаком, умотана у широк црн плашт од кадифе, а на главу метне сомотну округлу капу па почне да удешава свој велики звездозор, више тада личи каквом женском Фаусту него ли мајору.

Али је изгледало као да то није доста научној Амазонци, што је са својим обожаваоцем досад чинила, он мораде учити и у флауту свирати. да је може пратити кад она на гласовиру свира; морао је по њеном налогу учити и играти код париског учитеља играња, који се у Петрограду настанио; шта више морао је сваки дан после ручка док је кнегиња спавала, водити у шетњу њене — псе.

Најпосле га поче Љубина кушати као што су то чиниле жене са трубадурима. Имала је у свом шеталишту између осталог и великог мрког медведа, који је био у великом кавезу затворен Исти медвед био је врло млад кад је постао њен, те је по том врло мало знакова дивљаштва показивао. Али увек је смело дело било од онога, који се с њиме хтео међу четири ока разговарати.

Љубина даклем једног дана зажели љубазно се смешећи да Колтов уђе у кавез медведу па да га по ондашњој моди очешља.

Колтов се укочи у први мах, али није се дуго предомишљао него се покори. На његову срећу он је већ одавна, што кнегиња није знала, добро живео са медведом. Сваки дан му је доносио меда и воћа, које је исти особито учтивим мумлањем примао.

Колтов дакле узе два пиштоља и један перзијски нож затим му донесоше чешаљ, четку, помаду и пудер, најпосле му баштован отвори кавез а он уђе у затвор свог опасног непријатеља, а међутим је Љубина стајала пред кавезом и чудно се смешила, чудила а мало и страшила посматрајућу ову позорницу. Медвед у први мах чинио се равнодушан, он спусти своју силну главу на предње шапе а својим малим очима зверао је десно и лево.

Колтов повика на њега. Он се непомаче. На то дрски официр баци један комад воћа у чинију, из које је медвед јео обично, па је онда гурну ближе медведу. Медвед мало промумла, седе па поче јести воће. Уједаред пак подиже се колики је дуг па хтеде у вељој радости загрлити Колтова.

Кнегиња уплашено повика, јер је држала, да јој је обожавалац изгубљен.

Медвед у осталом није ништа зло смишљао, он је само осетио мирис меда што га је Колтов код себе имао, па кад је познао свог пријатеља а он је покушао да правим медveђим начином помилује свог пријатеља. Колтов пак тури му добар комад меда у чељуст, на то се медвед умири па седе и поче јести.

Сад је требало извести смело дело. Колтов се није дуго предомишљао, него брзо узе у посао рутавог друга, очешљао га је, колико је већ могао помоћу помаде и чешља; међутим је звер већ почињала бити нестрпељива и већ је почела да чини своје примедбе мумлањем, а он му одмах брзо баци и друго парче меда. За неколико тренутака је глава медвеђа већ била сасвим посута пудером а Колтов се брзо повуче натраг на прстима. Кад се затворише врата за њим од кавеза,

он тешко одахну. Опасна операција беше прошла.

Љубина га обасу, кад је изашао, хваљењем, али на жалост лајтнанту још истог вечера даде му нове задаће.

„Ви сте ми показали данашњим даном да сте хладнокрвни храбри, рече она, „а сад ће те ми још доказати нешто, што се тиче ваше душевне снаге и вашега знања.“

Колтов се уплаши, није нашао речи него се само немо поклони.

„Даћу вам задаћу која је достојна вас,“ настави учена Амозанка. „Напишите једно дело под насловом „Човек и природа,“ покажите у том делу све односе, који постоје између човека и природе, у колико човек зависи од своје велике мајке, колико мора зависити, како се може ослободити од ње, шта више ставити се на њу и најпосле утицати на њу. Али ја и заборављам, да сте *ви* тај, који ће нам о том предмету до сад сасвим нове појмове створити.

Колтов се никад још досад није тако несрећан осећао у свом животу, па ни оне ноћи кад си хтеде живот узети, као сад, кад је отишао од кнегиње као будући писац дела „Човек и природа.“ Откуд њему тих мисли, тог знања, одкуд му најпосле и чисте хартије, за ово дело? Целог дана није се дао видети у палати кнегињиној него је тумарао по улицама, гледао је како му се другови картају на стражи, па најпосле оде на свој час играња, па и ту и свуда и на сваком месту чинило му се као да му нешто непрестано шапће. „Човек и природа!“ Када је у један мах чекао код свог учитеља играња да овај засвира нову фигуру, а њему се нехотице отеше те три речи са уста, те он повика: „Човек и природа!“

Мали француски уча, звао се Мосје Пердри, који баш подиже гудало застаде на зачуђено погледа потпоручика.

„Човек и природа,“ понови он, „шта хоћете тиме да кажете?“

„Сажаљевајте ме,“ понови Колтов, ја треба да напишем књигу о том предмету, филозофско дело по начину француских енциклопедиста, а ја о том немам ни појма.“

„А ви га немојте писати,“ саветоваше га учитељ.

„Али срећа моја зависи од тога, шта више и живот мој, од те несретне књиге!“ повика Колтов.

„Живот?“ понови учитељ играња смешећи се.

„Заклињем вам се, мој живот,“ повика Рус, а при том је изгледао тако очајно, да је већ и учитељ играња Пердри почео озбиљно мислити, како да му помогне.

Неколико тренутака је мислио, затим скочи као бесан коњ, те се поче окретати по соби, звиждукати, једва се једаред смири те грацијозно стаде пред Колтова те узвишеним гласом рече:

„Ја ћу вас спасти, ја ћу то дело написати!“

„Шта,“ повика Колтов, „ви хоћете мој драги, златни мосје Пердри?“ Он обухвати младог човека подиже га у ваздух и поче окретати око себе „Али како ћете ви то урадити?“ запита Колтов пошто је Пердриса предао земљи; и ја бих од своје стране радије чешљао, дваред сваки дан медведа, него и један ред о томе писао.“

„Ви ћете дело добити, parole d' honneur, али под тим условом, да ме никад не питате како сам га написао.“

(Наставиће се)

У ТУЗИ.

— по М . . . у. —

О чему сањаш човече худи,
Те су ти тако ледене груди?
На твоме челу набране боре —
Дали те јади и туге море . . . ?

Душу је твоју обвила тама,
У срцу т' нема ни искре плама;
Ти стрепиш, дрхћеш у јаду своме,
Јаке те силе кроз тело ломе . . . .

Не тужи! мисли и туге мани,
У груд'ма својим истину храни:
„Бићемо, проћи“, — р'јечи су свете,
Које све даље у вјечност лете . . . .

Сарајево 1892.

М. Милановић.

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

II.

Још на Руднику.

Видели сте ви бар, да ми у првом писању није главно било износити вам историју Рудника. Нисам вас поучавала ни чему. Али није понижење ни образованијој девојци саслушати и познате ствари из историје и земљописа. Девојке се и у школи много интересују историјом, путописима, земљописом (знате славна предавања у инштитуту!) Пуне су тежња за сазнавањем. Зидају до душе и оне доста кула, али нека их да просањају своје снове. Жали боже оне, који прођу кроз школу или кроза свет а не стекну осећања ни за шта на свету опште или отачаствено.

Сумњала сам и ја, биће вам неправо, што вам „описујем“ Рудник. Међу оне, који су вам можда казали, да сам вас „понизила“ (ваљда омаловажила) ако сам вам напомињала историју Рудника, слободно можете бацити питање: познају ли и они Рудник бар толико, колико сам вам и ја напомињала подсећајући се узгред којим писцем. Ви ваљда не мислите да сам пресретна што сам на и до Рудника само путовала, који је истина знатно за Србе историско и културно место. Друго је што ме с тога пута задобијало; а кад бих у животу своме тако мало по мало могла обићи целу Србију и остале српске крајеве — волела бих него видети Италију. (Већ са Рудника сте добили један мали мозаик, али из Италије вам не бих писала, осим кад бих писала као — Тен. При свем том можда вам изгледам у овом писању досадно важна и фантастична? Верујте, не бива то отуда, што ја као онај цврчак из траве, не бих знала како је простран свет и осим Рудника и мојих рефлексија, него што ја тако хоћу. То је најповољније за оне међу нама, који као др. Рајх држимо да „одвећ много памети а одвећ мало фантазије чини женску досадном“ . . . .)

Нема човека који не уме наћи ма шта занимљиво на своме путу. Свуда, где крочи човечија нога мислим интересантно је ма како; при том треба имати очи, имати дух, фини осећај да се што вреднијих слика понесе с пута. Онда уживамо у туђим утисцима не заборављајући их. Наилазимо и на заједничке акорде. Бар лепоту природе, у моментима, осетиће сваки истоветно; јер сваки човек уме осећати природу; али треба имати дара да се то вешто изрази (Гончаров). Дивимо се, ко уме да дода много живота својим посматрањима. Какво узвишено уживање чути уметника посматрача природе и људских творевина. Жалите што оскудевамо у читању добрих путописа.

Биће, да ће у нас тек од сад живнути путописна књижевност. Већ су нам отупели живци за садањи *жанр* у нашој књижевности (само ће у Београду бити читалица код којих је *модерно*, и ништа више, ићи укусом за шпекулативне преводе без избора). Да је да се умна храна мало промени, да се што боље зачини путописима или превођењем уметничких модерних производа, а нарочито словенских. У словенских писаца веје особити и крепак дух, срдачан и проницљив, те одмах схватите писца чим га мало читате.

Али путописна књижевност у нас могла би учинити и красну услугу нашој земљи у сваком погледу. Путописаца из Србије врло је мало — Милићевић првак у сваком погледу —, а доста је даровитих људи који би намерно требали да путују да би нам дали добре путописе из српских крајева. Странци се диве нашој земљи — и из средњег века заостале су нам неке узгредне црте њихне — а ми је сами не умемо омилити онима који радо путују, те да је зажеле и походе; него смо радији туђим земљама. Јест да још немамо модерних културних тековина, нити смо досетљиви и заузимљиви да их творимо; а све знамо, само да је да други и да туђе паре за нас раде. Београд нам се тек мало промундирао (онако све вароши у Србији имају један исти нешто одвратан тип). Али ето невоље, послао нам је и у „паланке“ оне назодовољнике, који окусивши плод познања у њему (и на западу) несрећни су што овамо немају добрих гостионица, музику и крен-виршле; а паланчани још мање налазе свести и укуса за то, да подижу рецимо уметничке зграде за украс, потребу и уживање у свом месту; него беседе, зборови, концерти, представе, сјајне игранке и др. се приређују у „салонима“ по невољи, а тешко да су од какве год уметничке вредности или лепоте.

Али ћемо ваљда и ми временом доћи на — *културнији степен*; само нас је данас по мало стид што с једне стране чинимо грех презирући (на жалост!) нашу рођену умешност и својства. Народ — народ; погледајте његове традиционалне особине, и морате га љубити. Али за 100 година тај „народ“ биће већ и сам исквaрен варошанима и полутанима који нису ни свестан Србин (о патриотизму — најтамнији појам и себичност; је л’ истина: сви људи не могу бити патриоте, јер нису довољно образовани ни морални да расуђују) ни дорастао „западњак.“

Путовање, разуме се, утиче на човека веома корисно. Развија се мишљење, љубав за отаџбину и народ, укус, енергија за рад, осећање за природне лепоте, лепе пределе и т д. Ми сви добро и подједнако разумемо корист путовања и путописа, али ништа не предузимамо.

Истина је слушала сам неколико интелигентних познаника, који су половину Европе пропутовали и живели дуже времена у оним земљама. а и читала сам, да су многи хваљени предели изван Србства незнатнији по лепоти од наших. Ма шта ћете, нису довољне само природне лепоте те да странца привлаче, него и дочекљивост, која се огледа у сваком уређењу у земљи и на држању становништва. То сам вам и прошли пут напоменула, ви без сумње знате шта ја мислим. Путници ће оставити и доста новаца у земљи, а у својим успоменама и белешкама носе таквој једној земљи добре „препоруке.“ ....

Добар путописац својим посматрањем прозре стање културе, одношаје етичке, политичке и т. д. Не знате како у некој сићушној стварчици има велика и значајна истина, каква карактеристична црта, нешто тако изненадно и ново вашем уму да се задивите и осећате обогаћени. О томе ћу вам доцније писати; то морам сад пропустити.

Већ разуме се такав путописац, не могу бити; у опште нисам ни путописац. Други ће то, мила Иконија, можете бити спокојни; не осмекујте се; и онако је перо у мојим рукама занимање, у којем ја, и уз читање, налазим свагда пријатније забаве него у формалном надметању са светом, ко ће кога боље обманути о својој правој вредности и т. д. — јер то у ствари значи свако дружбовање, у којем се не рачуна ни на искру срдачности а камо ли пријатељства (у коме се тако рећи губи оно „ја“). Ту ћете се пријатно осмехнути а осетићете увек готову жалост, што није могуће да смо према сваком људском створењу ма у неколико срдачни и непритворни. Шта ћемо, мећ људима је више оних који радије на другима траже мане по којима ће их мрзети и презирати; него оних. који радије цене човека па му се и радују због његових бољих особина, и жалосни су кад кога морају да мрзе или осећајући да су мрски другима и на путу онима првим. Тешко ми је кад и кад, кад морам да сам притворно срдачна кад познам притворство и мизерност чију; али највише уживам у пакосном исмејавању ловећи тај свет у његовим скривеним покретима душе и у поступцима Никад ми се неће повратити стара вера у људе; али опет сматрам да сам проживела лепе часове, кад се ма шта догоди што сталожи моју тугу и сумњу. Како би лепо било да су сви људи добри у најмањој помисли својој, и да према свакоме можемо бити истинито љубазни и срдачни, дакле одани и милостиви, несебични. У том смислу је идеал „Христовог царства“ и нараштаја васпитаваних нашом педагогијом Али ће у свету за увек бити борбе добрих и лоших страсти; а идеално добро човечанство биће увек више писана и говорена реч него стварност.

У осталом, ми пре свега треба да смо добри Срби, и да гледамо своју кућу, а за цело човечанство да се бринемо после у сувишку времена и ради већег узвишавања својега духа. Сви ћемо полако и скромно радити своје послове, као много раденика што раде једну зграду; а вероваћемо и ми чврсто у моћ штампе и изговорене речи (из Мантегациних списа).

(Наставиће се.)

ЈЕДНО СТАРО ПИСМО.

Писмо Григорија Терлајића митрополиту Стевану Стратимировићу.

(Свршетак.)

Ваше наложеніе, послати Вамъ требуемыя книзи, пришло есть мнѣ немножко поздненько. по тому, что 25 Априлія послахъ моей матери назначенную ей сумму пѣнязей, и слѣдственно нинѣ неудобно мнѣ исполнити Вашу волю; обаче я содѣлаю себѣ насиліе, и при первомъ случаѣ пошлю; оныя книги въ Пешту къ Г. Киліану, а Ваше Високопросвященство благоволите доставити заплаченныя за нихъ пѣнязи моей матери, по курсу, якоже послѣ покажу.

Нынѣ остаетъ мнѣ отвѣщати Вамъ еще на то, что Вы изволили есте написати ми сами своею рукою Младый Г. Тургеніевъ, находится здѣ, и сообщивъ ему Ваше поздравленіе, онъ приняль оное съ благодарностію, и съ радостію ожидаетъ Вашего писанія Покорнѣйше Васъ благодарю за Ваше одобрѣніе моего слога. Вѣкъ живи, и вь вѣкъ учись, говоритъ русская пословица, и я сего Солонова правила держуся, стараяся состарѣвати, научаяся всякій день чему ниесть доброму Без сумнѣнія оный человѣкъ добро пишетъ, который писалъ о старомъ и новомъ слогѣ Не развращати рѣчей, и писати по свойству языка, и вразумительно, есть такій совѣтъ, которій чувствуетъ всякій писатель, знающій основательно свой языкъ, точно обемлющій

весь предметъ, окоемъ пишетъ. и довольно созрѣвшій въ опытъ и мудрости, чтобъ писати книги, т е. явитися на свѣтъ, учителемъ цѣлаго народа. Балавачкій писатель био самь и я у младости, и сад се каемъ, али поздно. Здѣ нѣкіи млады писатели больно расхлыстали его (извините низость израженія) зато, что онъ совѣтуетъ держатися стараго слога, называя оный съ презрѣніемъ славянщиною! — Я въ семъ имѣю такожде свое мнѣніе, которое когданибудь скажу при случаѣ. Я совершенно чувствую, что мой слогъ еще требуетъ много усовершенія, коимь еще никогда не занимахся, да и нынѣ не имѣю когда помышляти о томъ, а по краткости времени пишу поспѣшно, послѣдуя токмо моему чувствованію. Єдиное мое сочиненіе, которое писалъ я со стараніемъ показати нѣкое витійство, есть слѣдующее: Рѣчь, говоренная при открытіи Імператорскаго Санкпетербургскаго Педагогическаго Института, занимающимъ должность Профессора Всемірной Исторіи въ семъ Институтѣ, Григоріемъ Терлаичемъ, Января 3-го дня, 1804. Сію рѣчь говорилъ я о пользѣ наукъ и Всемірныя Історіи, съ начала хотѣли напечатати ю, цензура подписала ю безъ всякаго поправленія. но послѣ ея печатаніе отложено, почему? не знаю! — Я надѣюся, что Вы одобрите ю. когда прочитаете. Безъ сумнѣнія, безъ нужды не надобно ковати новыхъ рѣчей; а когда нужда, того требуетъ необходимо, тогда непостижимая мудрость нашихъ предковъ естъ въ томъ наилучшее для насъ зерцало, умѣвшихъ единою рѣчію назвати вещь тако, что она есть вкупѣ и ея названіе, и опредѣленіе, или дефиниція. Въ нинѣшнихъ Россійскихь сочиненіяхъ виденъ галлицизмъ, а въ нашихъ германизмъ, по дѣйствію надъ нами воспитанія. Въ Вашемъ писмѣ сказано: „и сіе есть тяженіе всякаго добро расположеннаго христіанскаго сердца. Что значитъ тяженіе сердца? не понимаю. Нѣмецкое Streben? или Trieb? Сіе значитъ стремленіе. Что значитъ книжество? Litteratur? Сіе есть словесность. Я вездѣ замѣнаю германизмъ въ будущемъ времени глаголовъ. Говоря о Мушицкомъ, написано: „онъ самъ Вамъ писати „будетъ;“ рци лучше: онъ самъ Вамъ напишетъ. Говоря о его грамматицѣ, сказано: „вегли и издати ю будетъ;“ не лучше ли есть рещи: вегли и издастъ ю. Но азъ нѣсмь въ томъ судия, и не осужденія ради упоминаю сіи неправильности; всякій созрѣвающій лѣтами писатель самъ исправится.

Отвѣщавъ убо на все содержаніе вашего писма. можетъ быти и превесма подробно и откровенно, прошу все сіе приписати беспредѣльной довѣренности, полагаемой мною въ вашей свѣщенной особѣ. Скажу вамъ еще малое извѣстіе, которое вашему высокопреосвященству непріятнымъ не будетъ Павелъ Соколовичь (Романа вы знаете) имѣющій здѣ три брата, прияхалъ есенась из Гёттинга, гдѣ онъ учился, повидатися съ ними; онъ бываетъ у мене часто, и я нахожу что онъ не даромъ былъ въ Нѣмецкихъ Аѳинах онъ говоритъ пріятно; оказываетъ благоразумную осторожность въ разговорѣ, обширную и основательную ученость, а особливо по естественнымъ наукамъ. Его высокопреосходительство, тайный Совѣтникъ, товарищъ, Министра просвѣщенія, и попечитель Университета Московскаго, Г. Муравіевъ, весма ученый и просвѣщенный мужъ. предлагалъ ему каѳедру въ своемъ Университетѣ; да и мы Професоры желали имѣти его здѣ у насъ въ Институтѣ, Професоромъ химіи и технологіи, и онъ было согласился и былъ у нашего попечителя, который охотно хотѣлъ опредѣлить его въ предпреченную должность; однако послѣ подверженія себя испытанію, начто онъ не согласился, будучи уже Докторомъ философіи. Соколовичь, весма, знакомый съ Александромъ Ивановичемъ Тургеніевымъ. возвратится вскорѣ въ Гёттингъ, дабы отонуду, какъ скоро и зволятъ его дѣла и обстоятельства отправитися въ отечество. Онъ собираетъ здѣсь, нѣколико, по его мнѣнію, рѣдкихъ, книгъ для вашего высокопреосвященства, и съ границы отправитъ ихъ къ вамъ, въ знакъ своея вамъ преданости, между прочими и церковную исторію Россіи, изданную минувшаго 1805. года преосвященнымъ Платономъ. Я сочелъ пріятною для себя должностію донести вамъ о семъ.

Ваше писмо получилъ я въ писмѣ Г. Янковича, который все недугуетъ безо всякаго поправленія его здравія; счеты. посланные ему вами на мои вопросы. я читалъ, и нашелъ употребленіе въ его пользу извѣстныхъ трех суммъ пѣнязей, чего я тогда изъ поданныхъ мнѣ счетовъ не видилъ, и слѣственно сіе дѣло теперь кончено. Онъ самъ вскорѣ заставитъ мя писати къ Вамъ. и тогда скажу Вамъ его мнѣніе, исполняя нынѣ его прошеніе свидѣтельствовати Вашему Высокопреосвященству его почтеніе.

По послѣднимъ писмамъ изъ Вѣны, узнахъ въ конторѣ здѣшняго банкіера Барона Ливіо, что нынѣ червонцы холландскіи ходятъ тамъ по 7 ф. 12 кр. Зато и послалъ я моей матери предупомянутую сумму пѣнязей во стѣ холландскихъ дукатахъ, кои по сему курсу составлятъ около 700 ф. Но ежелибы случилося, что въ Бачкой сіи дукаты пріемлются меншею цѣною; то п..салъ я къ Отцу Протоіерею Николаю Поповичу промѣняти ихъ на банкоцедули, да бы моя мати ничего не изгубила на нихъ, и

просилъ его именно отдати ихъ Вашему Высокопреосвященству, предполагая, яко Вы имѣете часто переводъ денегъ во Вѣну, а по сему я всепокорнѣйше прошу Васъ, Милостивый Государь, есть ли можно безъ Вашей убыли, не оставити въ семъ случаи моея матере во убыткѣ; ущедрите мене таковымъ Своимъ благодѣяніемъ!

Утомивъ уже Вашу терпѣливость моею говорливостію, окончаю оную, и препоручая себе пробавленію Вашего милостиваго ко мнѣ благоволенія, и Вашему архипастырскому благословенію, пребываю с глубочайшимъ Високопочитаніемъ, и душевною преданностію,

Милостивый Государь,

С. Петербургъ Маія дне 1806.

Вашего Высокопреосвященства, покорнѣйшимъ слугою

Григорій Терлаичь.

КЊИЖЕВНОСТ.

Мати и син. Две приповетке *српске краљице Наталије.* Нови Сад 1892.

У издавачкој књижарници и штампарији А. Пајевића изашле су, отиснуте у засебну књижицу, две приповетке, боље говорећ две бајке, узвишене српске краљице матере Наталије; једна под насловом: „*Мати*“ већ лане у подлистку једних српских новина саопштена, од куда ју је и „Браник“ прештампао, друга под насловом: „*Песма о крунисаном детету*“ први пут у овој књижици штампана. Већ ради поштовања према узвишеној списатељици, али и ради песничке вредности ових прича треба да књижевна критика о том раду проговори.

Није то јединствена појава, да крунисане главе ступају као одлични раденици пером у руци у књижевничке редове у разним гранама људскога знања и умења. Могао бих набројати цео низ владара и владаркиња од најстаријих времена до данас, да то докажем, али није ми то на уму, да пишем библиографију крунисаних књижевника. Доста је, да споменем одличну крунисану песникињу, румунску краљицу, која је цео низ књижевних публикација разне врсте обелоданила под псеудонимом: „Carmen Silva“. Још се сећам, какав је дубоки утисак на мене учинио њезин красни епос „Јехова“, који дише топлом песничком душом, те рефлексијама философије постајања продахнута чезња за нечим, што тој високо образованој одличној идеалисткињи уза сав сјај престола недостаје. Осим једнога, у првом процвету преминулога чеда није краљица имала више од срца порода, те она у љубави према деци свога народа и у љубави према поезији тражи утехе своме срцу. Љубав матере према детету дала је у своје доба и другој једној краљици песничкога полета. Како су красни стихови енглеске краљице Викторије над колевком своје најстарије кћери, којима је као млада мати своје чедо, садању царицу Фридрикову, успављивала. Како мило тепа свом детету, да је његова колевка: њезин престо и круна, а ту уз ту колевку да се осећа још већом него на престолу својих отаца.

И узвишеној српској краљици матери дала је песничко перо у руке топла материнска љубав према свом крунисаном јединцу, од којега је судбина у овај мах дели. Док једну крунисану песникињу гони чезња, другу материнска срећа, дотле трећу, најмлађу, наводи туга за својим јединцом, да у песми, у песничким сликама, исплаче своје сузе, те да олакша препуноме срцу свом. Свете су то сузе, ми их осећамо и поштујемо Није свака туга достојна, да се опева и песнички прикаже, али туга ове узвишене матере идеално је прекаљена, јер она љуби своје чедо идеално и то њега, а не ради себе, — јер тој је тузи узрок: љубав према детету, а не мржња на судбину и на њене вршиоце, којима веледушно опрашта на крају сваке своје песме у прози. А такова туга из љубави, чиста од отрова освете, срџбе и мржње, достојна је песничкога приказа. Те две бајке, у том духу написане, достојан су доказ идеалних и племенитих осећаја узвишене патнице, која схваћа трагедију свога материнскога срца са оне висине материнске љубави, пред којом падају сви други обзири.

Нико други него мати не би ни могао нити би се смео усудити прихватити перо у руке, да нам у песничком руху прикаже љубав мајке према детету, јер ту љубав нико тако не осећа као мати сама; зато се чуди Вилим Хумболт у својој оцени Гетеове песме „Херман и Доротеа“ Гетеу, да му је пошло за руком, ту материнску љубав онако приказати, чиме је одао, да је песник богом обдарен. Овако свагдања, најприроднија, па ипак најсветија и најнесебичнија љубав не може наћи достојнијега тумача, него што је сама мати, коју наша народна песма упоређује са црквом, кад вели: „мајчице моја, црквице бела“.

Кад овако узвишена мати узме перо у руке, да исплаче своје сузе над растанком са својим јединцем, те кад свој бол заодене тако красном дикцијом и тако лепим песничким сликама, онда ми причу њене туге и љубави слушамо са поштовањем достојним њезине узвишене појаве.

Начин приповедања посве је песнички: метафоре и метафоричке персонифакације порока, страсти и крепости, — песнички описи природе, — упоређења душевних осећаја са аналогним сликама из неме природе — све то одају песнички поглед на свет и његов поредак. Прва приповетка нас угодно уводи у ствар.. Чини нам се, да прислушкујемо причање наше добре мајке, и уз топлу пећ, кад на пољу вејавица бесни. У таковим часовима сва су деца само деца, а све матере само матере. И краљица то осећа, кад нам топло прича: „Седимо тако сви око топле пећи, а на пољу мраз и мећава не дају ни ока отворити. На столу трепери бледа светлост, а у пећи пуцкара. Све нам то дише неком пријатном тајанствсношћу; па чак и онај матори мачак, што се поткупио на топлом банку и преде, жмирка задовољно сањивим очима, па тек значајно погледа, како из пећи посукти небројено варница, као јато разнобојних звезда, кад наша добра мати џарне у разбуктала дрва!!... Ова идила једнако је лепа и угодна у палати и у сиромашној кућици, и њене основне црте свагде су исте.

Сада долази тужна бајка у лепо замишљеним и доследно и јасно изведеним алегоријским сликама. Пакост и сплетка удружише се, да сретној мајци отму са крила њезинога јединца. Оне траже себи слично ђаволско друштво, те извршују уз њихову припомоћ своју пакленску намеру. Живо је описан бол материн за уграбљеним јединцем; нарочито је прекрасно описан бол тужне матере, која тражи своје чедо кроз мећаву, таму и беснило зимске буре и олује. „Густа тама склопила се над светом, да се ни прста пред очима није видело. Али она хиташе напред. Ледени беси слетали су око ње са дивљим урлеком, и машући страховитим крилима, час јој засипаше снежне праменове у лице и очи, час је подухвате с леђа и почну вијати напред; а сад излете пред њу па се почну с писком и вриском у ковитлац окретати, подижући у вис стубове снежнога праха и заитајући грудним сметовима стазе, по којима она трчаше. Али срце мајчино не осећаше ове страхоте, него хиташе напред, узвикујући очајним гласом: „Сине мој! Сине мој“. Бол узвишене мајке орисан је ту пластично у упоређењу путнице кроз бес зимске буре. Узвишена ли је та материнска љубав, која заборавља на свој бол, кад се ради о сину. Има у Француској Прованси красна прича о срцу материном. Љубавница захтева од свога љубавника, да јој као доказ љубави донесе још вруће срце, ишчупано из груди његове матере, јер ће само тако остати увек млада и лепа.

Он се дуго опирао, најпосле заслепљен од љубави према тој несретној девојци, оде кући, убије матер, ишчупа јој срце из груди; и кад је хитао, да још топло срце материно преда драгој, спотаче се, удари се и болно јаукну. Тада се озва ишчупано срце материно, и сажалујући га запита: „Је си ли се јако ударио синко?“

Да велике ли материнске љубави, на коју је сигурно мислио славни В. Сент Пол, кад је рекао, „љубав је закон, којим бог управља светом“. Огрешити се о ту љубав, тој љубави отети њено право, значи потрести основе људскога поретка и починити покор који се љуто свети.

Али тужну мајку не оставља нада: „Знала је она, да је милост Божија велика, и да ће се он на послетку сажалити на тугу и патње мајчине“. И нада је није преварила. Она нађе стену трију ђавола, којом је од сина раставише. Упре се о стену свом силом мајчине љубави, све устрајније и јаче; — стена се најпосле заколеба и сруши, а син полети на груди материне, да се од ње више не растане.

„А шта ћеш са ђаволима? Запита мајка, кад се из прве радости освести.“

„Казнићу их!“

— Немој сине! узвикне сретна мајка. Нареди само, да им рогове одбију, те да више зла не чине! А наша срећа нека им буде казна“. Овим великодушјем завршује се прва бајка.

Друга бајка, под насловом „Песма о крунисаном детету“ потпуњује прву бајку. У првој као да је средиште мати, и њезина туга; у другој је средиште син и његов бол за мајком.

Ето нас у питомим пределима благословене Сенаре. Лепо је описан тај крај међу рекама Тигром и Еуфратом, некад рај земаљски. У том крају имаде краљевски дворац, а у њему крунисано дете, отргнуто од матере, за којом усамљено дете уздише и чезне. Под кровом двора савила је ластавица гнездо, и она гледа и сажаљева јадно дете, а дете видећи срећу малога тичета уз мајку ластавицу, још више осећа своју усамљеност и тугу. Дете уздише за мајком: „која га под срцем носаше, и која би полу живота радо прегорела, само да ону другу половину крај свога сина проведе.“

Ластавица као брижна мати облеће око његових прозора. „А дете је нежно гледа и пушта да се криоцима дотакне лица његовога; не зна дете, да је то материнско миловање ласте, која би му тако радо заменила мајку, само кад би се то дало“.

Лепо је описан неми разговор међу ластавицом и дететом; а добро је као контраст тому нежном саобраштају замишљен опетовани покушај чувара дететових, да детиње срце отрују мржњом против своје рођене мајке На сва оговарања одговара дете: „узалуд вам мука! Мати ми је, па не могу, да је не волим“, а ластавица му као у похвалу цвркуће: Сине мој! Сине мој!“

諾 Песнички је замишљено и изведено посредовање ласте међу крунисаним дететом и његовом мајком.

Најпосле дође време, да се дете реши, да се одрекне круне или мајке, и дете је спремно оставити круну, само да добије мајку. У то догоре устрпљивост народа, те се ето нађоше мајка и син; а отмичари детета чекају на своју осуду Но та је управо тако веледушна и песничка као и у првој бајци.

Ова друга бајка још је поетичније изведена него прва, пак се и свршује врло лепим песничким епилогом.

Наравно обе ове бајке треба узети само са естетскога гледишта, да им осетиш чар; свако друго становиште помутило би нам естетско уживање, јер би нам се причињавало као сувише субјективна и непосредна алусија на становите догађаје и лица.

Но кад би ове две приче биле изашле под псеудонимом, и кад се не би знало, ко их је написао, оне би и онда угодно се читале и постигле успех. Није ми било на уму, обично критично мерило применити овој песничкој радњи узвишене списатељице, али и овај покушај може посведочити, да би ове две бајке могле и строгу стручњачку критику поднети.

Боже јели ова књижица допрла тамо, где би њезина милотужна садржина неодољивом силом прелила својом прекаљаном тугом, пуном наде, једно срце, у ком је похрањена срећа милиона. А кад једном ипак допре пред очи ономе, над којим је мајка те сузе исплакала, уверен сам, да ће се те очи оросити сузом. Такву сузу, тај бисер човечје душе, нека приме анђели у путир, да је принесу Богу као жртву за срећу народа крунисанога детета.

Ј. Хр.

ПРЕПИСКА ГЕТЕА С ТАЛФИЈОМ.

XV.

Према позиву Вашем, јављам Вам, Велештовани, да ми је рукопис већ од неколико недеља у рукама и да је спреман за штампу. Само од Вас зависи, хоће ли се још одуговлачити; али једва се надам, да сте Ваше назоре о предмету, који су за нас све а особито за мене од највеће важности, већ ставили у засебан чланак који ће изаћи доцније од саме књижице. Нека дакле иде својој судби на сусрет.

Белешке учених Словена, који су у Бечу песме прегледали, употребила сам како сам могла. Но њихове назоре не могу с мојима да доведем у склад. Они се тако чврсто држе језика свог, да ми не ће да дозволе никакву промену, ни измену, једном речи никакву превођачку слободу. Ја сам мислила, да сам бог зна како верна, али њима још никад нисам доста верна, пошто сам се тако исто обзирала на наш језик као год и на њихов. Иначе су ме, добри и услужни, снабдели читавом хрпом бележака, тумачења и т. д., тако, да имам доста и за другу књигу.

С неограниченим поштовањем

Ваша

Хале, 12. декембра 1824. **Therese v. Jakob.**

Примедбе. Не треба се чудити, што су Копитар и Вук били тако педантни, и Јаков Грим је био исто таки. Фатер пише Вуку 18. септ. 1825., што му је Грим казао: „Јулија месеца био сам у Каслу, где добри Грим бар после првог прегледа превода Ваших песама од Талфије не беше сасвим задовољан, већ је држао, да није доста снажан, тако, да се женска рука даје познати.“ А у својој оцени у „Göttingische gelehrte Anzeigen“ 1826., желео је Грим, да се Талфија боље држала оригинала. Гете, који није разумевао ни један словенски језик, уживао је само у поезији.

XVI.

Врло се радујем, драга моја, да се Ваш рукопис тако брзо вратио, и Вама толико разјашњења донео; почните одмах са штампом и остајте на добром путу, да Немцима будете јасни и пријатни. Стране прилике не могу се ни тако брзо схватити, зашто онда читаоца још и са језичном особином мучити. Сваку срећу желим вашем драгом подузећу.

Што имам можда још рећи, изаћи ће на дан Лајпцишке мѐсе на видик, те ће тако веран труд и међусобно уважење и срећа пратити.

Госп. Вашем оцу препоручујем се и желим му најбоље.

Вајмар, 15. декембра 1824.

Примедба. Не треба се чудити, што Гетеова писма немају потписа, јер овде су саопштени тек само концепти; права писма су у Талфије.

XVII.

Ви сте ме, Велештовани! лепим поклоном Ваше доброте неисказано обрадовали и изненадили, јер мени не беше ни на крај памети, да ћете мислити на мене а да Вас ја не подсетим на себе Мисао, да онај, који је научен да му се клања цео свет не ће ништа полагати на поштовање једне незнатне девојке, врло ме је чинила бојажљивом, како при усменом тако и при писменом изразу мојих осећања, а такву ће ме и одржати, и ако по мало чини Ваша благост, коју ми кад кад указујете, да сам поверљивија и искренија Кад сте у причи и песми мало по мало приказали цео људски живот у разним приликама и душевним положајима — како ми беху често Фауст и Песме светска библија! како сам, у тешким часима и унутрашњем страху, који једва разумевах, њих отворила и извадили реч, која ми је разјаснила најтамније моје осећаје те их и утишала!

Не знам, јесам ли при последњем бављењу мом у Вајмару сетила се и Србина Симе Милутиновића из Сарајева, који се од неко доба у Лајпцигу бави? Он се уз Карађорђа борио и зна многе занимљиве ствари да приповеда. Бојим се, да је можда он сам или ко други Вас обавестио о личности његовој и његовим одношајима к младој српској књижевности, у којој је све чудновато и важно, те не могу да се наканем, да више о њему пишем. Чудновато је зацело, гледати човека, с тако големим брцима и с тако право источњачко-јуначким изгледом да се бави и граматиком.

Захваљујем Вам, Велештовани! и додајем можда излишно питање. Могу замислити, да Вам се из свију крајева света шаље оно, што је важно и вредно, но ипак је могуће, да нисте добили књигу „North American review“ са чланком „живот и геније Гетеа.“ Ту су и преводи гдекојих песама, али тако лепи, да их тако преведене нигде нисам читала. Извините ме, ако сам с овим била сувишна.

Мој отац Вам се препоручује. С неограниченим поштовањем Ваша поштоватељка

Хале, 13. декембра 1826. **Therese v. Jakob.**

Примедбе. О Талфији споменућемо још ово: Грилпарцер беше с њом у вече 29 септ. 1826. код Гетеа, и говори о њојзи: „Пред вече одем Гетеу. У салону нађем велико друштво, које чекаше госп. тајног саветника. У друштву беше и неки дворски саветник Јакоб или Јакобс са својом како младом тако и лепом, тако и изабраженом ћерком, која се доцније под именом Талфи прославила. Разговарајући се, љубазном девојком заборавио сам готово, да сам код Гетеа.“ — Велики војвода Вајмарски, Карл Аугуст пише 24 новембра 1826. Гетеу како су српске песме још увек у њега и како мора сваки дан по коју да прочита“. Кад је изашла друга књига превода, пошље је Гете одмах великом војводи а овај одговори на то: „На лепом поклону твом „Српске песме“ захваљујем ти најсрдачније.“ — Гете је Талфији као уздарје за књиге послао две медаље, једна је Карла Аугуста а друга његова; то је тај „леп поклон“ о ком говори она у овом писму. — Симо Милутиновић је „Србијанку“ предао Гетеу 9. декембра 1826. Гете је у „K. u. A. 1827. споменуо нешто о тој књизи а и о свом саучешћу к српској књижевности. — Талфи је Гетеу још 1827. или 1828. слала преводе српских песама и Гете спомиње то у „K. u. A.“ 1828.: „Иста пријатељица послала нам је недавно опет неколико превода, које би овде саопштила, да имамо места.“ — Талфи се 1828. удала за америчког научењака Робинсона и оде с њиме 1830. у Америку. Год. 1864 врати се после смрти свога мужа у Немачку; умрла је 1870. у Хамбургу. — Гете је још доцније, кад га српске песме већ не занимаху, говорио „о лепом времену, кад се превод српских песама најпре појавио и ми се тако свеже и живо преселисмо у оне чудновате прилике!“ — Писама више нема.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— Редовна главна скупштина „Хрватске Матице“ одржана у Загребу дне 19. јуна по н. к., била је ове године већ зато врло занимљива, што се ове године навршило 50 година од како се из скромнога почетка од „Матице Илирске“, која је г. 1842. постала под окриљем илирске читаонице, развила „Матица Хрватска“. Педесетгодишњица скромно је прослављена тиме, што је председник нацртао у поздравном говору повест Матице од 50 година, разделив ту повест у V. одељака: од г. 1836—1842: приправе „Матици Илирској“; од г 1842—1850: „Матица Илирска“ под окриљем читаонице, од г. 1850—1858: матица илирска самостална; од г. 1858 — 1874 уређење матичиних одноca према академији и друштву св.-Јеролима; од г. 874 до данас: Матица под новим правилима.

У 15 последњих година издала је матица 120 разноврсних књига, у 700'000 отисака; а матичне главнице повећаше се од г. 1877: од 32'640 фр на 140.000 фр.

Из извешћа спомињемо надаље, да су сва лањска издања матичина распачана, те је већ првих шест недеља сва наклада од 64 800 отисака до последњега отиска растурена.

За г. 1892. добиће матичини чланови и опет 9 књига, међу којима „Спомен књигу“ матичине повести са 12 животописа знаменитих чланова тога друштва, из пера председ-

ника Таде Смичикласа и Др. Фр Марковића, затим „антологију хрв.-песништва“, од Х. Бадалића, I I-ћу књигу „Слика из општега земљописа“ од И. Хоића, Миљетову „Повест француске револуције“ од Храбара, „Кристов Колумбо и откриће Америке“ од Ј. Царића, — белетристичке радње од Ш. Ђалскога и В. Новака, те наставак превода „Плутархових животописа гласовитих Грка и Римљана“ од С. Сенца.

У истој скупштини прихваћена су четири предлога од веће важности: 1. да се пренесу самртни остаци једнога од главних покретача хрватскога препорода и Матице, грофа Јанка Драшковића, из Радгона у Штајерској, међу своје славне илирске суборце у заједнички гроб у аркаде на загребачком централном гробљу у „Мирогају“; II. да се из темељне матичине главнице излучи главница од 10·000 фр. за потпору хрватских сиромашних књижевника и њихове сирочади; III. да се отпочне са издавањем превода модерних песничких класика, које издавање ће и влада потпомагати, IV. да се прикупи земљишта за даљу доградњу матичине палате.

Председник јавља, да ће се већ до године почети издавањем матичине збирке „нар одних песама.“

Ми се од срца радујемо овому лепому напредовању хрватске Матице, и желимо, да се и мисао „српске књижевне задруге“ у Београду оживотвори, те да и то друштво покаже такав успех као хрватска Матица; зато топло на срце стављамо свакомe коме је до народне просвете, да то друштво потпомогне; јер од потпоре и броја чланова зависи барем у првом почетку напредак лепе замисли покретача тога друштва.

== Загребачки листови доносе вест, да ће хрватска влада предложити сабору основу закона, да се „југославенска академија“ у Загребу прекрсти у „хрватску академију“. Од каковиx ће то последица бити, зависи од тога, хоће ли се дирати у смер и правила тога научнога друштва. Листови пишу, да ће у том погледу све остати као и пре; но то ће се тек видети, јели то прорачанство основано. —

== Сва европска критика, нарочито немачка и француска, посвећује своју пажњу величанственом Золином најновијем роману, што је недавно запловио у свет под насловом: „La Débâcle“. Роман износи 630 страна, те је прва наклада штампана у 66·000 ексемплара, од којих је већ у напред наручено било: 56·000 комада. Железничке станице растурише 10·000 отисака. Једна фирма из Лајпцига наручила је телеграфски: 5000 отисака. И реклама силно је радила, набрајајућ, колико је Зола, пишућ тај роман, потрошио времена, папира, пера, мастила и пива Познати сатиричар листа „Фигаро“ А. Мило написао је о тој реклами духовиту сатиру — У осталом Золи није требало рекламе. Већ сам предмет романа, рисање седанске катастрофе, т. ј. пропаст другога царства, са узроцима и последицама тога неминовнога догађаја, сам је по себи тако знаменит, да је свет са нестрпљењем очекивао то дело Золино. Зола је овај посао сјајно извео. Овим романом довршио је Зола циклус романа „Le Rougon — Macquart“, у којем циклусу од 19 свезака предузео си је био описати: „природну и социјалну повест једне породице из другога царства“. Поједине слике те повести суморне су и циничне, али је у целости тај циклус величанствена епопеја, која је почела са идилом, а свршила катастрофом. Поједина лица враћају се кроз велик део тога циклуса. „La Débacle“ је без сумње у том целом циклусу најбоље дело. Критика хвали Золу, да су му описи рата у епизодама и целости верни и величанствени. Сама фабула није компликована Два главна лица у роману јесу: жан Макар, сељак муж оне јаднице Франсоасе, која је у „La terre“ онако тужно довршила, и који је, кад је букнуо француско-пруски рат похитао у војску, где је добио свој стари капларски чин; други је Морис Лефасер ђак, који хоће да своју у лудо протраћену младост у рату окаје. Њих двојица постадоше у невољама рата верни другови, те опетовано један другом живот спасавају. Ту двојицу прати читалац по бојним пољанама, те се пред његовим очима развија величанствена слика рата, како пре Золе нико није умео нарисати. После седанскога пораза постадоше оба друга заробљеници, даду се у бег те Жан том пригодом буде рањен. Код ујака Морисова нађоше уточиште, где је дуго болан одлежао. Међутим Морис похита у Париз, придружи се комуни, те ту буде на једној барикади на смрт рањен и то баш од Жана који га као војник није познао у вртлогу бораца. Смрћу Морисовом довршује се роман. Како се види, роман је у овом делу: епизода, прави предмет је француско-пруски рат, односно седански пораз, у ком је Зола оличио тај судбоносни рат. И у другим романима Золиним је приповетка споредна ствар, као у „Земљи“ „Новцу“ „Звер-човеку.“ Овај му је роман још најсличнији „Жерминалу,“ том величанственом опису живота радника у мајданима. И друге епизоде романа „La Débâcle“, као чиста љубав Морисове сестре Анријете према Жану, затим живот у кући фабриканта Длашерша, где љуби сиротица Силвина фабрикантовога сина Онора, а коју, док је Оноре у војсци, увређује голијат Стајнберг, који је у служби код Длашерша, али је у истину преобучени пруски шпијун, и друге епизоде употребљене су зато, да се њиховом помоћу опишу друге ствари, које су потребне, да се свестрано прикажу узроци замашај седанске катастрофе. Критика хвали Золу, што се у том делу нигде не налази трага његовом познатом цинизму у опису порнографских ситуација. Техничкоуметнички опис рата је ненадмашив. „Жан и Морис су типни заступници старе и нове Француске, који символишу идеју, да је сељак народ, позван, да излечи Француску. Зато и умире Морис као болестан члан народа, покварен, душом и телом ради живљења у друштву другога царства. Неспособан, да оздрави, придружује се лудовању комуне, док Жан ступа у будућност, да ради на тешком делу препорода Француске.“ Овим речима свршује се роман, којему као да је идеја, да је рат био потребан и спасоносан, да Француска морално оздрави — Хоћемо ли ми доживити превод тога романа на српски језик? Или су можда заслужнији преводиоци Пол де Кокових пикантерија у Београду! —

== Гласовита талијанска глумица гђа Дузе, која је уза све недостатке телесне лепоте својим чаровним, мекaним гласом, својом ванредном топлом игром освојила срца целе Европе те загрејала и срца Руса, бави се племенитим спортом куповања старих вредних књига. Недавно је купила на лицитацији из књижнице кнежевске породице Боргеза један мисал за цену од 1750 франака. Сара Бернарт купује мајмуне и змије, а друге глумице: белила и фарбе за лице.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 27. У НОВОМ САДУ 5. ЈУЛА 1892. Год. XIX.

ПРИВИЂЕЊА.

ПРИПОВЕТКА.

Написала Милева Симићева.

Настали последњи дани месеца децембра Небом се осула густа једноставна белина, из које нека невидљива рука просипа крупне снежне пахуљице. А ове се нижу једна уз другу, па тако здружене лете новом, незнаном свету. Најпре полако, тужно, као да им је жао што их гоне из стара им завичаја, па онда весело вртећи се, зар од радости, што их земља и тако прогнане прима на своја топла недра

По кад и кад фијукне студени северњак, те лако затресе трошне дрвене капке, који су прикачени о изанђалу кваку на једноставном прозору, уз који је он седео.

Лице му бледо, очи упале, изнурена проседа му глава одмара се на старој наслоњачи, а коштуњаве пожутеле руке клонуле на велику избељену и овешталу мараму, која му је преко колена пребачена.

Мутне му очи тужно гледаху кроз полу отворена врата у малу гвоздену пећ, у којој је последњи пањутак тињајући догоревао, па онда се и нехотице отеше празној котарици, што беше уз ову, и он дубоко уздахну. Уздахну, а мисли му се дале будућности, тој недогледној пучини људскога живота.

Одједаред му се причу, као да нешто лако шушну о прозор — а то ветар нагнао снег на окна. Он се трже, а мисли му на мах потегле другим правцем. Какве ли успомене буди у њему то росно паперје кад му се очи гледајући га, тако засијаше? — —

Било је то давно, врло давно. Он се тек једанајстом божићу радовао, па и опет се свега тако живо сећа:

Мати га послала некој госпођи, чијој ћери је шила хаљину, да је за ову нешто упита. И тога дана је снег вејао, баш као овај данашњи. Па и ветар је беснио. Чини му се још и сад осећа, како се титра са оно мало танана му огртача, који је својим мршавим прозеблим рукама уз себе привлачио.

За мало, па је материну поруку извршио, и већ пошао кући, ал за њим истрча чак на улицу, девојчица нешто млађа од њега. Све му је још тако живо у памети: На њој је била лепа чохана бундица плаве боје; на глави од исте чохе капа, а не знаш шта је било беље мило јој лице, ил перваз којим јој је капа била опточена.

— Стани — викну му кад га стиже — и ја ћу тим путем, а хоћу нешто да ти кажем. —

Он застао као прикован, па је радознало гледа.

— Ако кажеш матери, да ми здраво, ал здраво лепо сашије хаљину за божић, даћу ти да загризеш од овог колача чак оволико. — и пружив му комадић фина печена теста, показа на истом својим прстићем међу, до које му га је наменила.

Он се загледао у њену руку, а све му зазубице расту.

— Добро, — рече брзо, а готово га стид, што осећа да је то обећао тек због понуђена му залогаја О, како се свега, свега сећа. Снег веје, мислиш помамио се; обојима им лица овлажио. Засипа и њену поцрвенелу ручицу заједно за колачем, који је према њему пружила, а чини му се, и сад осећа, како му је било, кад је зубима случајно окрзнуо на њеном кажипуту ноктић, који је држала на колачу тамо, где је он загризао. Па како му је тај залогај пријао! Мора да је чак и она то увидела, јер му на мах даде и остатак из руке

— На и ово — рече сажаљиво — мама ће мени дати друго. —

Он узе колач; па које да откаје оно, са чега је мало час црвенео, а које да покаже како је и он кадар чинити неких понуда, поче:

— Волеш ли се ти сањкати? —

— Још те како. —

— Па знаш шта? Ја ћу после подне доћи опет; донећу моје саонице, па ћу те сањкати колико будеш хтела. —

Она од радости занемила, збунила се, па само одлаже ногама.

— Е, а јеси ли ти добар? упита најпосле.

— Господин учитељ је мами баш данас казао да јесам, — одговори он поносно, а чудновато је гледа.

— Онда дођи. Знаш, моја мама је рекла да се смем играти само са оним мушкарцима који су добри, — извињавала се она.

И сад се кренуше. Но тек што су ћутке мало одмакли, стадоше поново

— Је ли — упита је он — како се ти зовеш? —

— Смиља. А ти? —

— Божидар —

Па онда опет ћутећи иду даље. Таман јој он опет хтеде нешто рећи, ал она стаде код врата неке трговине, крај које су прошли.

— Збогом — рече — ја ћу овамо. Донеси саонице зацело, ал немој заборавити на оно, што сам ти казала. —

— Не бој се — био је његов одговор, и они се растадоше.

Но баш када се она хтеде дохватити браве, осврну се још једном њему А и он застао. Па кад опази, како она гледа за њим, заокружи обим рукама уста, те јој довикну:

— Смиљо, правићемо и град од снега! —

Она радосно климну главом, па онда је испред његових очију нестаде.

Да, да, тако је било. Та он све то са свим јасно види Па у пркос оном последњем пањутку што се на њега подругљиво смеши. осећа, како је захвалан вејавици што му је те слике домамила.

(Наставиће се.)

ПЕСМА НА СТРАЖИ.

(С. Гошчињски.)

Звижди ветре, звижди по дивљој голети,
Да мене, на стражи, сан не свлада клети,
Огладнели вуци по гудурах вијте,
Ви потоци мутни грмите по ками',
Крхајте се муње, громови тутњите,
Ућучите сове по тој глухој тами.
Звижди ветре, звижди по дивљој голети
Да мене, на стражи, сан не свлада клети.

Ноћ је! а ти сама, жудна, полунага!
Снивајућ' о миљу, чекаш ме с немиром,
На сваки се шушањ пожуриш до прага;
Спавај драга! ноћ је, мећава је широм,
Звижди ветре, звижди по дивљој голети
Да мене, на стражи, сан не свлада клети.

По коси ти с' капље зимске магле сјају,
Сипи снег, а поље бели се по ноћи!
Спавај драга! спавај — а у загрљају
Драгог привиђење, на сан ће ти доћи.
Звижди ветре, звижди по дивљој голети,
Да мене, на стражи, сан не свлада клети.

С пољског Рајко.

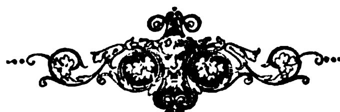

ЖЕНСКИ ДВОБОЈ.

ПРИЧА С РУСКОГ ДВОРА.

Од Сахер-Мазоха.

(Наставак.)

Прођоше неколико недеља.

Колтов је увек вечером долазио само на неколико тренутака кнегињи, а иначе га је тешко било видети, правио је лице, бајаги се сав закопао у своја проучавања.

Међутим се учитељ играња Пердри сасвим закопао у читав брег књига, све књиге философске и природњачке је покупио из престоничке библиотеке Катарине Друге па их је око себе нагомилао. Узимао је из Аристотела, час из Волтера, час из Хипократа, мало из Бакона Веруламског, мало из Кеснеја, па онда опет из Аристотела и тако све редом, те тако радећи он за четири недеље имао је већ доста велик рукопис. Али од свега тога ни једна мисао, ни једна фраза нити шта више ни подела није била његова; али он је то све јасно удесио вештином, која је урођена његовој народности и све је он то извео у лепом, јасном и елегантном француском језику — што је могуће само у том строго развијеном, академском језику, као што је језик француски.

Колтов је био тако удивљен тим „својим" делом, када га је прочитао, шта више дирнут, да је сузу пустио, назвао је мосје Пердриса избавитељем живота свог, загрлио га је, љубио, у пет гостионица га је водио и у свакој га богато частио (на рачун Лапинскога), а најпосле опет из Лапинсковог џепа дао 10 рубаља а то је у оно доба био силан новац.

Лапински пак, који од целог дела „Човек и природа" ништа није разумео, такођер је врло усхићен био.

Колтов је сад могао чистим лицем изаћи пред лепу Љубину. Делу је био наслов:

ЧОВЕК И ПРИРОДА,
ФИЛОЗОФСКИ ПОКУШАЈ
Ј. КОЛТОВА
ПОТПОРУЧИКА ПРЕОБРАЖЕНСКЕ ГАРДЕ.

Још истог дана је читао спис учитеља играња, (о делу је већ сасвим био уверен да га је сам написао) пред кнегињом, која је сваки час узвикивала прекидајући га у читању „изврсно!" или „генијално!" или „заиста, сасвим нешто ново, потпуно ново!" тако, да је најпосле, оправданим поносом, и себи и њој дао тврду реч да неће остати при овом првом кораку, него да ће се трудити и даље и да ће наставити тај сретно започети пут на част и славу себи и својој отаџбини.

„Човек и природа" пак дође из руке лепога мајора у руке кнегиње Дашков а ова достави то дело самој царици. И Катарина Друга та генијална жена смела погледа као какав човек, читаше то дело. Она га прочита па рече: „У њему нема ништа ново, али је врло добро написано."

Тиме је постао срећан млади часник.

Неколико дана после читања царичиног Колтов постаде капетан у пуковнији Тоболск, којим је управљала опет женска, лепа госпођа Мелин Рукопис пак француског учитеља играња буде отштампан на рачун Петроградске академије.

Победно пак славље философа официра тиме је мало помрчено, да ни „капетан" Колтов писац књиге „Човек и природа" није много више успео код кнегиње у опсађивању од онога потпоручика Колтова, што је че шљао медведа.

Али једног дана догоди се да је Колтов неког другог нашао код кнегиње Тај други беше лепи Пољак Чарториски. који је пратио пољског конзула у Петроград; одликовао се елеганцијом и финоћом понашања, упознао је у Паризу све помодне списатеље. умео је говорити о физиократском систему и о праву људи исто тако сјајно као и о тоалети маркизе Помпадурове.

Када је отишао од кнегиње, пољубио ју је више љубазним погледом у руку, а кнегиња одговори том погледу пријатним смешењем.

Колтов. у ком се одавна већ кувало, поче се грозити. Чим је Пољак изашао из собе, он поче Љубини пребацивати а ова је то хладнокрвно све слушала.

„Даклем ово је ваш нови идеал?" повика он пун љубоморне срџбе.

„Ви сте заиста човек, који има духа", понови кнегиња. „Ви погађате и оно што други и не слуте. Ви сте ми сад расјаспили

*

моје сопствене осећаје. Да, овај Пољак је мој идеал, он —“

„На колико времена?“ прекину је Колтов, „било је време кад сте и другог идеала имали.“

„Дабоме, другог“, шаптала је кнегиња суморним смешењем, „ја сам имала много идеала већ.“

Колтов ходаше горе доле по мирисној собици великим нестрпљивим корацима, тако брзо да се завесе на прозорима њихале као једра на мору. Сад стаде пред обесну жену па јој озбиљно рече, скоро свечано: „Ми морамо доћи до неког резултата!“

„Даклем дођимо“, ругаше се кнегиња.

„Још данас?“

„Још данас!“

„Одговараћете ми отворено и без одлагања на моја питања.“

„Хоћу.“

„Отворено и без одлагања?“

„Отворено и без одлагања.“

„Љубите ли ме још?“ отпоче Колтов.

Кнегиња ћуташе.

„Молим одговор“, повика Колтов помало већ неучтиво. „Да ли ме још љубите?“

„Па како да одговорим на то?“ мрмљала је кнегиња.

„Обећали сте ми да ћете ми одговарати отворено и без одлагања на моја питања“, настави Колтов све јаче вичући и дрхћући од једа, „даклем одговарајте.“

Кнегиња је још оклевала.

„Одговорите на моје питање!“ продера се Колтов као да вежба своју чету, сви прозори зазујаше.

„Ја не знам“, рече најпосле кнегиња слежући раменима.

„А знате ли то, да ли љубите оног господина?“ викаше Колтов.

„Ни то не знам“, рече кнегиња

„На сваки начин изгледа да сам овде излишан“, рече Колтов па узе свој шешир. У истом тренутку скочи кокета па га задржа. „Ви не смете отићи“, рече поносито, за тим заповеднички, „ја вам забрањујем то.“

Колтов прсну у сурови простачки смеј па оде, јер је већ био доведен до крајности тада — баш је хтео да затвори врата за собом — догоди се, чему се он најмање надаше, кнегиња бризну у плач, затим паде на земљу и доби грчеве. Колтов појури натраг у помоћ, наново је био заробљен.

Месец дана за који је Колтов требао бити ожењен, већ је одавно прошао, али Колтов као да то није ни приметио, ни на крај памети му није било да се убије. Као и пре је сваки дан долазио кнегињи, сваки дан је био ражљућен, и сваки дан је већ узимао шешир да оде од једа и увек га је кнегиња наново ухватила у своју мрежу.

Не би никад ништа било да Лапински није пожурио ствар.

„Јасно је и без сумње је да те кнегиња љуби, рече овај Колтову, кад му се он потужио, „јер да те не љуби, она би већ одавно пошла за Пољака и тебе оставила на цедилу, јер ти у истини нити си тако љубазан нити тако пун духа, као што си себи уобразио у пркос твом делу „Човек и природа.“ Она те љуби те сад употреби своју срећу, па навали на њу да се једном одлучи, а ако те одбије, сасвим једаред изостани, буди човек, пркоси само недељу дана њеним сузама, грчевима, молбама и њеним писмима па она је твоја.“

Колтов још истог вечера оде кнегињи да учини као што му је рекао пријатељ. Начинио је озбиљно и достојанствено лице и у почетку је тако ћутао, да је кнегиња почела зевати и играти се са својим мајмуном.

„Томе мора бити крај једаред,“ поче он доста сурово.

„Чему мора бити крај?“ понови кнегиња.

„Тој игри коју ви терате,“ рече Колтов.

„А ко ће мени забранити да се ја играм са својим мајмуном?“ рече пакосно кнегиња.

„Даклем ја сам ваш мајмун,“ повика Колтов.

„Па ко говори о вама?“ прекиде га кнегиња хладно се смешећи.

„Него о коме ми говоримо сад?“

„О мом мајмуну, о овој лепој животињици овде,“ рече Љубина, а при том нежно притисну животињу на своје груди.

„Ја говорим о себи,“ отпоче Колтов наново, „о вама, о нама.“

„Ах, тако? Па дед’ говорите,“ шаптала је Љубина, „уживам слушајући кад ви говорите.“

Ви сте ми дозволили да запросим вашу руку,“ настави капетан; „дошао сам данас ево, да чујем вашу одлучну реч о мојој судби, и пре нећу одавде отићи док не чујем ту реч из ваших уста.“

„Али помислите, капетану, шта ће свет

рећи ако се ви овде настаните;“ рече Љубина подругљиво.

„Даклем ви нећете да ми речете своју одлучну реч?“

„Нећу, али ако будете и даље још тако викали и дерали се, ја ћу се сетити да сам ја ваш претпостављени.“

„Но још и то!“ муцао је Колтов који не могаде дисати честито од љутине. „А знате ли ви, да сте кокета, и то без икаква срца кокета?“

„Могуће је,“ понови Љубина па се поче смејати.

„Само ви мене исмевајте,“ повика капетан ван себе „ви сте ипак моја, и нико ми вас неће отети!“ У исти мах појури на свог лепог претпостављенога, па га срдачно загрли. Кнегиња викаше у помоћ, докле ју је Колтов пољупцима обасипао, али нико јој не дође у помоћ, само мали мајмун, који, видећи да је кнегиња у опасности, скочи Колтову за врат и дотле га је гризао и гребао док није сумануги обожавалац пустио кнегињу и док није на ту несносну животињу, кнегињиног избавитеља, пошао мачем у руци у лов.

Али прискочи кнегиња свом љубимчету у помоћ.

Пуна достојанства стаде пред разбешњенога. „Господин капетане“ рече заповедничким гласом. „Ја вам заповедам да одмах турите свој мач у корице,“ и када се Колтов, тим утучен, не хтеде одмах покорити, настави она лупајући мачем и повика бесно: „Знате ли шта сте учинили? То је инсубординација. Одлазите на стражу!“

Колтов се хтеде правдати.

„Ни речи!“ повика лепи мајор. „Дајте овамо ваш мач. . . . .“

Колтов предаде својој љубљеној мач, поклони се па се удали.

* *
*

Пошто је Колтов пробавио двадесет и четири сахата на стражи, добио је натраг свој мач. Кнегиња је учинила ту казну без икакве објаве са своје стране, она је седила у својој собици и смејала се више него скоро што се смејала и очекивала је свог обожаваоца да јој дође као покајник.

Али он не дође.

Прође читав дан, прођоше и два, недеља дана прође ал' Колтов не дође. Мајор из пуковније Симбирск и капетан из пуковније Тоболск пркосише једно другом као два неучтива дечка. Колтов је и пешке и на коњу без мира тумарао по околини Петрограда, није спавао, није јео, у највишем степену се осећао несрећним; ал он се заклео, да никада неће учинити први корак измирења са кнегињом, па при том је и остао.

Љубина Менчиков пак мучила је и кињила своју служавку, своје војнике, свог мајмуна а пре свега саму себе; али она је била и сувише поносита а да би признала, е је и сувише далеко ишла, е је са Колтовим терала кокетну игру, а највећма беше поносита на то, да призна, да га љуби а то је на своје стиђење осећала сваким даном све већма да је истина; она је жудила за њим, плакала од једа, али ипак се није могла толико савладати да му прва пружи руку на измирење, ма да би сад бог зна како радо његову примила.

Тада се догоди, да једног дана обрштар госпођа Мелис прикаже официрима пуковније Тоболск новог друга потпоручика Софију Наришкин. Овај нови лајтнант беше један од најлепших девојака тадашње руске аристокрације. У пољу, у идилској околини једног руског села, одрасла у патријархалним обичајима, беше Софија Наришкин, као и многе жене и девојке оног доба, засењена појавом Катарине Друге.

Човек се нехотице никад радије не заљубљује, него онда, када га је љубазница увредила, преварила или оставила.

Колтов је видео у себи играчку, коју је Љубина употребила да прекрати време а затим и одбацила. Све се у њему накостреши при тој помисли, па онда сасвим је наравно да се одмах заљубио у лепо стасито девојче са лепим чаробним очима чим га је видео. Утисак, који је млади капетан на Софију учинио, био је скоро такав исти. Тај пак однашај што су постали другови у позиву свом олакшао им је приближење. те тако постадоше Колтов и Наришкина скоро нераздељиви, и они су мислили да је то тако нешто природно што се њих двоје љубе, да су сасвим и заборавили на то, да о том једно другом говоре.

Тим више се свет занимао тим, и већ одавна су госпођицу Наришкин називали невестом Колтовљевом, шта више већ су озна

чивали и дан венчања а љубовници нису једно другом ни пољупца дали.

Наравно, да је то допрло и до ушију кнегиње Менчиков, и лепа жена уједаред пронађе, да она Колтова, тог човека, кога је фино на пробу ставила и кога је од себе сама одбила, да га свом страшћу љуби; јако ју је гризла љубомора и она се одлучила, да све учини што би јој драгана опет повратило. Она рече својој сујети да је он још непрестано љуби, само га је она својим понашањем довела до очајања те се он бацио у наручја друге жене. Какве дражи и може проста девојка за њега имати! Један миг, од ње лепе, елегантне и пуне духа жене и он је опет њен роб као и пре.

Она му је дакле писала још увек великодушно, неколико редака само, да му дозвољава доћи. Али Колтов беше доста неучтив а да јој одбије дозволу. Писала му је по други пут, и то је већ звонило као извина, па кад он ни сад не дође она га је писмом молила за опроштење и молила да јој дође. Колтов још не даде никаква знака од живота Тада је био преломљен понос лепе жене; она је оног човека изгубила, човека, којега љубљаше, човека који јој изгледаше да без њега не може живети, али у исти мах је био изгубљен и за другу, коју је он љубио и која је њега љубила. Она још једном писаше, она признаде своју љубав, она издаде своју страст, своју љубомору и преклињала га је да јој дође.

Колтов одговори, колико учтиво толико и одлучно, да нема ништа да каже кнегињи и што би имао рећи то неби променило ту ситуацију. Он је у том писму умоли, да одрече разговор између њих двоје.

Случај је пак хтео, да Колтов, два дана после свог одговора, сусретне кочије кнегињине у једној уској улици где му немогуће беше избећи је.

Кнегиња заустави кола те није чекала да лакај скочи с кола; она отвори сама врата те обе руке пружи Колтову.

Али капетан их не прими, него се хладном учтивошћу поклони, и када ју је за здравље упитао, а он се опет дубоко се поклонивши удали.

Кнегиња се баци у један крај својих кола и тамо је горко плакала.

(Свршиће се.)

ХОДИ БЛИЖЕ!...

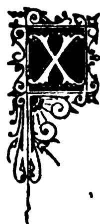

Ходи, ходи ближе њежно моје цв'јеће
Ти утјехо цигла одбјегнуле среће;
У сумрачју тешком ових сјетних днева
Када младо срце плаче и зап'јева;
Када часи теку у тузи, немиру
Ти ћеш кад кад да ми сјетну дирнеш лиру
Да кроз вјечне боле и кроз вјечне јаде
Јекну гласи пјесме, радости и наде ...

Далеко су дани, минули куд који
Вјетар разн'о цв'јеће са путева моји';
Ишчезнули тихо као санци чили,
Они л'јепи часи мојих жеља мили.
На скр'аној лири јоште жице двије,
Једна сјетну љубав друга тугу вије, —
Ој дирни их прстом твоје њежне руке,
И измами, злато, те болане звуке! ...

Тол'ко милог блага судбина ми дигла
Само тебе није, жељо моја, цигла;
Ти ми само јоште останула туди,
Са љубављу пуним срдашцем у груди, —
Да погледом бајним тога ока врела
Снимиш тешку сјету са суморна чела,
И мирисом светим твоје душе младе
Поново оживиш сарањене наде....

Ходи, ходи ближе, њежно моје цв'јеће,
Ти утјехо цигла одбјегнуле среће,
У сумрачју тешком ових мрачних днева
Када младо срце плаче и зап'јева.
Када часи теку у тузи, немиру,
Ти ћеш да ми кад-кад сјетну дирнеш лиру —
Да кроз вјечне боле и кроз вјечне јаде
Јекну гласи пјесме, радости и наде! ...

У Сомбору 1891.

Јов. А. Дучић

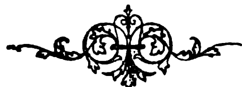

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Наставак.)

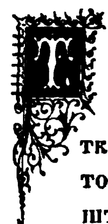

Па већ доћи ће време, кад нећу хтети ништа писати за штампу. Женскиње су по изузетку створене за такав посао; за чудо, да у то и сама верујем, а овамо ми је врло криво што не могу друкче да мислим. Тешим се, што још нико не може рећи да је с тим на чисто. Ако данас потпуно верује, да су и женскиње у стању одговарати свим позивима мушких — сутра ће преокренути то мишљење; и болеће вас с каквим цинизмом он сад суди о женскињу. Али сви греше у једноме: ни један не поштује женскиње; разумите оно поштовање из дубине, из уверења, оно потребно поштовање, које они баш и немају; они не цене вредност једне женске на правој основи, — него јамачно је цене по себи или по неким незнатним спољашњим сусретицама у животу, у свакидашњости. Оно њихно поштовање које махом показују, често нас понижава; и жали боже што то женскиње не увиђа. (Ја би овде *курзивом* појачала вредност неких речи; али не смем; за пријатеље, који ће познати слушане звуке не треба ни једну боју додати.)

Некад сам веома била обузета горчином што сам о људима морала мислити без одушевљења, неповерљиво и *грубо*. То ми је причињавало неисказане терете и досаду, животу се нисам могла радовати, све што је у књигама било лепшега о људству — било је само претерано идеалисано у књигама — у стварности не беше ни чега што би ме овеселило и занимало. На жалост, ову црту може на себи познати велики део наше омладине, како код кога развијену. Сад већ осећам спокојство и радости кад о свакоме и о свима могу мислити лепо или поправљати своја уверења, те се трудим да се што мање осећам сама међу људима. Видите, сва та борба излази на то да ја само својом *вољом* хтела бих да умирим своју душу за држање у свету. Некад ми је чисто ласкало кад ми ко већ и у очи каже да сам нервозна, и нарочито да ми је досадно све (ви то добро знате); чак сам толико дрска била, да нисам штедила излишну искреност говорећи о досади својој. А сада појмим лепо да је досада стид за образовано чељаде (видите Рајха и Смајлса). Врло ружно и јест, нити осећам каквог сујетног задовољства (а то не би ни био прави бол), као многи, у томе, што ме песимизам изопачио био. У овај мах сећам се свих оних типова и карактера што смо ох обилато познали из преведених ру ских уметника, и многе нашли сличне нашим. Правило би било, да више симпатишемо оним ведрим и вредним него онима болесним и непрактичним — а утицај те преводне лектире из словенских књижевности на нас познат вам је.

Nota bene За снажење и лечење душе имамо „Прилоге дијететици душе“ од Фајхтерслебена, које ми је отац својом родитељском проницавошћу умео приказати, и које је г. Вуловић, уверена сам, преводио живо мислећи на своје пријатељство и преписку са њиме. Али нису само *те* две околности узрок што ту књигу свагда имам на уму, већ у њој има доброга анђела за свакога ко јој се буде обратио. —

Није ми жеља да вам досађујем истицањем своје по мом искреном уверењу, маленкости. Не рачунајте и ви, да је све, (што сам вам писала) знак моје личности. Шта ће то вама, читаоцу?

Иза тога, шта ћу вам даље рећи о Руднику? О рудницима ништа више. У Крупњу сте целе године имали пред очима руднике, и топионице, видели сте поткопе рударске, влажне сводове и огњивано корње у ходницима, те минералне капнице с њих оставиле су вам по коју мрљу на одећи, видели сте лампе, пијуке, колица, мрак у рудницима, знате за што рудари не смеју говорити, певати ни звиждукати док су у рудницима, видели сте српскога сељака као рударског раденика — све што смо и ми видели на Руднику. А овде је важно што је Рудник огроман, и што су рудари по свој прилици, нашли знатну рудну жицу, па је опет сакрили и ћуте за неко време. То је већ њихна ствар. Досадањим мајданима је Рудник већ много избушен, и опет оне руде у њему привлаче „муње и облаке“, те се често ломе буре овуда. Лањске године је једна олујина починила страшну штету. Читали сте у дневним листовима. Да видите како сад изгледа један вис, на коме су грмови сви као лешеви оборени. Обезшумљене стене већ су одавно исплакане, те су тако сурове и опет живописне оку. —

Што се тиче друштва — ви већ знате сеоске и канцелариске личности. Мешовито. Овако по среским местанцима „кафанско сијело“ може да буде пријатно. Али ми не идемо — право да вам кажем незабавно је и загушљиво; и да слушамо ваљда „хармонике?“ (одвратан инструменат). Ми смо једно другом најдражи, а особито нам је драга ваша посестрима живошћу свога аристократског духа. Она је брату и својим дивним певањем понова пробу-

дила старо одушевљење за виолину, те сад свирамо свако вече, и певамо, и снајка, у четворо, разуме се; али више пута нас троје ућутимо, а Драга продужи сама, не можемо ми с њоме. Смејемо се како у кући нема нико стар, и никакве контроле менторске, права дериштад. Имамо и књига.

Причаћу вам како сам два пут већ у оном спољашњем друштву толико хвалила Ужице, да су чисто у мени поштовали личност која живи у тако значајноме месту које им се, по неправедном рђавом гласу, чинило тако забачено и усамљено. Све сам увеличала или умотала те изгледа тако интересантно (а особито она силна романтична имена из турскога доба, па фабрика платна, штампарија, реалка, па оскудица — у музици т. д.). Мало сам се се и смејала кад сам видела како звучна реч може да обмане и једног интелигентнијег рудара, с којим иначе не можете изаћи на крај, све он истера на досетку. Он је, одиста ванредно досетљив, па опет још први пут кад смо се разговарали с њиме, осећасмо се сити те шале, постајаше нам досадно. Такве шале занимају најслађе онда кад човек осети вољу да се подети.

Онако пак, само добар хумор може потпуно да ме задобије. Матавуља, а и Брет-Харта, читам на душак, увек, и небројено пута.

* * *

О нама лично имам вам причати доста пријатних ствари. Али овде не, него кад дођем тамо. Немојте пак ићи у Крупањ док не дођем да идемо на Златибор. Жао ми је да одем из Ужица а да га не видим. Више ме и занима него Рудник, а на то су ме задобиле и ваше успомене, ваши утисци са Златибора. Да ли има кога да га није на основу туђих утисака зажелео?

И ви знате врло добро како је лане задовољена жеља краљичина да се фотографише и опише Златибор (видите у „Домаћици“).

(Наставиће се)

ИЗ ХАЈДУЧКОГ ДОБА ЦРНОГОРСКИЈЕХ ВИТЕЗОВА.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

I. Погибија војводе Пеја Сладојева.

Да ти причам, сердаре и остала браћо, што је давно било, док су први кнежеви судили и хајдуковали, а данас се теке спомењива.

Наста и војводом бањанскијем поста, а огласио се арамбашом свуд по овим крајевима Пејо Сладојев из Бањана; момак крупан, виђен и бијесан ма не ожењен.

А баш тада приспјела ћер Вукоте Вукашинова сердара чевскога; ђевојка виђена и бијесна, а ка' јабука, а при томе од куће, па навалили на њу просци са сваке стране, ма сердар свакојега одбија. Богме дочује за њу и Пејо, те и он просце, да му је ишту. „Без ријечи, ка' чојак чојку“, даде му је сердар, углаве свадбу и Пејо је поведе. Сенија — а крштеним именом Ризна — отиде с ђеверима у првичне код оца Вукоте сердара, па се — по обичају — врати у дом код Пеја. Тако стане годину двије, Сенија не оди у род, е бјеху свуд чете, па је војводи Пеју жа' саму справит, да се не догоди што ружно, а њему тешко одит ш њом, да му се ко не наруга, како отиде ш њом у тазбину, чим је доведе, с тога и она не оди за толико вријеме.

Бањани далеко од Чева, а она за толико времена не одила у род, па се ужељела браће и родитеља и већ почела приговарати Пеју, да је би справио а и Пеју мило отић „као зету у тазбину“.

— Ајдмо Сенија, да идемо, но ми се треба чуват боље од нашијех чета но од турскијех, е ме Турци би само посјекли, а наши би ми све до коже свукли, а исто ме посјекли.

— Лако ћемо — вели Сенија — насут блага доста у џепове, а појахат два добра коња, а имамо — Богу фала — и тога и тога, па нек ме Бањани испрате до Грахова, а онамо ме несмије нико таћи од оца ми и браће, е да ми што буде, али би ме осветили, али сви изгинули, — а и одонуд ће ме испратит кад овамо кренемо!

Тако и учине: појашу два коња, наспу џепове дуката, а Бањани их испрате, те дођу здраво на Грахово.

— Ја бих, Сенија, да идемо преко Рисна, е ја не знам пут проз те рупе цуцке, ја тудије нијесам нигда пролазио, а Цуце су људи лукави и мучни, па ми могу запанут и „ожулит“ ме, па ето бруке и срамоте, но је љепше с миром и заминут, а и пут је свакајако љепши!

— Ако ти, Пејо, не знаш пут проз Цуце, знам га ја, а што велиш, да ми би могли Цуце запанут: у здравље сердара Вукоте и његовијех синова не смије ми нико ништа!

— То све лијепо збориш, ма — пошто ми они запану и догоди се што, све је залуду, ни ми може помоћи Сердар ни синови му, а кад би то било —

дако и ја не бих стоја' онако, нако ми их би Бог скаменио, но је љепше, да идемо преко Рисна!

— Ја шћах преко Цуца, а твоја јача и старија, нека буде како ти оћеш!

Отиду преко Рисна и Котора, дођу здраво на Чево и ту стану цио мјесец дана, па крену опет кући истијем путем. Кад су прије наљегли преко Ћеклића, полакоме се неки Ћеклићи на њихово богато оћело и накит, с тога су и пазили, кад ће кренут с Чева натраг, да би то скинули ш њих, па ако ће их и погубит.

Душемно рећ, шћела је Сенија, да се поврате преко Цуца, а Пејо јо' вели: — а шта ти је болан? тебе је воља врат ломити проз те рупе и шкрипове цуцке, а не одит лијепим путем, да све ја шући на коњу, дођем кући; богме бели нећемо но куда смо и дошли! — те и крену, ка ће преко Котора и Рисна.

Ћеклићи су били дознали, кад ће кренут' те запану њих неколицина на Симуњу (једно пресло, ђе је граница ћеклицка и бјеличка), дочекају их и убију Пеја, па му узму коња и оружје, а Сенији окину двије плетенице, у којима су били по седамнаест дуката, а узму јо' и један сребрни ножић, којега је носила за пас и о ком је био сребрни синцир, којим се трипут могла опасат.

Поробљена Сенија побјежи натраг и сва изгребена, плачући дође код оца.

Зачуди се сердар: — А што је то шћери, у зо час, те си тако нагрђена, да се није Пејо помамио ил се нешто ново догодило, те се оцу враћаш нагрђена?

— Јес се, тато, новос догодила: пратише ме момци до на Решну (бјеличко село), а оноле сами отидосмо, кад дођосмо на врх од Симуње, запуцаше пушке из главице, мртав Пејо паде насред пута и ја сјахах, више њега дођох, у то нека момчад дотрчаше, башетаста, кусијех гуњина а ћах рећи да су из Ћеклића, — узеше му коња и оружје и аљине све ш њега скинуше, па на мене тада навалише; ја извадих ножић, да се браним, а они ме почеше ударати, док ми ножић из рука не отеше, па ми тада режу плетенице, а држе ми руке, да не сметам; по томе ми сву робу узеше, па оноле некуд утекоше, а ја остах сама насред пута, те п бјегох, докле оће дођох.

— „Жнаш“ ли збиља, јесу ли Ћеклићи, да праведне људе не нападам, пази добро „пожнајеш“ ли којег?

— Ћеклићи су, тата, нико друго, два-три од њих „пожнала“ сам дивно, које виђех кад сам с Пејом дошла, ђе сјеђаху на поглед Инока, с оне стране латинскога дола.

— Ха на ноге! поклич у племе — викне сердар синове — да светимо бруку и срамоту и другога бисмо осветили, а камо ли нећемо зета и шћер осветит и вратити жао за срамоту!!

Скочише му синови те покличи и грмљавом из пушака скупи се на Мишке вас Озринић.

Свак пита:

— А што је било, ако Бога знате, те се ови свијет људи сломи данас до Мишака!

У томе изиде Сердар међу свијема, па им поче зборит:

— Браћо! има око четири ста година од како се класмо и ћерасмо с Турцима и још ми нигда Турци пријатеља тако не орезилише и срамоту ми нанијеше, да ми се крв промијени и образи запламте, као данас што ми Ћеклићи учињеше, од зета и шћере На слобод је отишао проз Ћеклиће, а није да му чете западају и да га изненада убију. Ајде, да су људи запанули, па да су га јуначки убили, но запане „шуше и грмуше“ да са брата понесу јунаштвом, чудне славе и чудна јунаштва! ... Не носи се са брата јунаштво но с крвника и противника.

Да је крвник био им и стари, мање им се бих вјешт учинио, ма човјека ни крива ни дужна, убити га „ка' вепра сјекиром“, не пролази лако, — ђе је људи! — Нећемо га тако оставити, но би могли грдно га платити.

Па јошт и ћер моју да поробе, да са жене понесу поштење и да се окуће њезинијем накитом и аљинама, — и даље, да су не би им то онако прошло, но на ноге, ђецо, похитајте! сјетите се нашијех старијех, па прегните напријед јуначки, не мртвајте послом као нико, да ви реку људи: гле истраге, а и ја ћу — ако будем кадар — поћи с вама тамо до Симуње!

Док још сердар говораше, непрестано људи придолажаху са сваке стране, те их се прикупи око триста друга, па крену преко Бјелица пут Ћеклића.

И Ћеклићи бјеху чули поклич и грмљаву пушака, па се и они нарећиваху за бој и искупљаху на Мулинаво почивало, а додали глас Његушима и Цетињанима, да им би дошли у помоћ.

Ударе Чевљани и поћерају их, па им опале једно село, од којега осташе само гола кућишта, по чему се од тада и прозва то село Кућиштима.

У томе дођу Цетињани и Његуши, стану међу њима, па молбом и пријетњом присиле обије стране, те се помире.

Од обије стране било је рањенијех, а Ћеклића је било и мртвијех, које пребију за Пеја, зато што је Пејо прав погинуо и за поробу, а Кућишта, да

поправе „Црногорци“, који их мирише; тијем се ова погибија и побуна смири, па свак оде своме вилаету.

II. Женидба Роганова.

Па даље причај, чоче не прекидај, е ми је мило чути, што би пошље од Сеније!?

— Оћу, но ве дати причом глушам, али, кад ви је мило, слушаћете:

Поврати се Сенија к оцу на Чево, па се почне спремати, да иде у Бањане, да се опрости с ђеверима и цијелом родбином Пејовом. Сердар Вукота не даваше јо' за то споменути, ма је не мога одврнут, но отиде преко Цуца и Грахова у Бањане, ђе Пеја по обичају, износећи аљине и оружје пред покајнице оплакаше и ожаловаше.

Баш тада био је дошао у Бањане бег Љубовић са 60 момака, да купи арач, па, кад види Сенију, викне:

— Да ме узмеш, влахињо!!! — Вјешто се она искучи Бегу:

— Имала сам, беже, оца, мајку и браћу, да их је мало која имала ка' ја, па су сви помрли, а оставили ми велики мираз, но те молим, да ме пуштиш, како бих то прифатила, е ми је жа' да се на оно моје други шири и живи, а кад углавимо, доћу, ђе речемо!?

Углаве, кад ће доћ и бег је пушти.

Сенија одма крене и дође на Чево пеђе испред Аранђелова-дне, крсног имена Вукоте сердара и свијех Чевљана. На Аранђелов-дан дођу на Чево пријатељи са сваке стране на пиће.

Пред кућом Вукоте Сердара било је повелико плочом посалицано камено гувно, ђе се у дан скупљало коло о каквијем весељима.

И ове године на Аранђелов-дан бјеше се скупило коло ка' икад; у колу бјеше и Станиша Митров (пошље назвати Роган) с Трњина момак крупан, згодан и здрав, па у колу скаче у небеса „ка' манитац“, а гледа га Сенија, па се почне шалит: чудно ли игра они паклар, они роган из Цуца! — Тијем се нашали Сенија, па то од уста до уста дође и Станиши до уши, па мрко погледа Сенију, али та мркост не укажаваше непријатељство но неку љубав и милост, а и Сенија му одврати благи и умиљати поглед, чим се сретоше и разговараше, па заједно у колу поиграше.

Свак у колу викаше:

— Фала Богу, лијепога пара, да се оће саставити, баш би нашла слика прилику!

Вишина шапураху Станиши:

— Узми је рђа те не била, немој је пуштит, да отиде за другога, е онакве виле већ нећеш naодит — а од онакве куће, но не одгађај е ко је први није потоњи!

Станиша и сам смијераше на то, али му бјеше тешко споменути сердару Вукоти, те он смишља: коме би најслободније споменуо о томе? — па му се учини најслободније споменути брату јо' Петру, те га изазове насамо, па — омиљајући се, као шалом — упита га:

— Фала Богу, Петре, што се узазборио ови свијет око мене и Сеније, па ми мнозина зборе, да је иштем, а мене се мучно уканут питати сердара, но — вељу — најбоље тебе споменути, да ћеш ми ти казати, али ћете ми је дат, али нећете?!

— Ва истину Божу — одврати му Петар — ја за право и незнам; ја — што се мене тиче — бих ти дао они мој дио, а за кога другога незнам, што би ти река', — а и она ће сјутра вече на Липу у кума Милије Радулова, па се мож наставит на кога, да је пита, ако те шћене, ишти је, е је оно удовица, па да је ми коме и дамо — неби дати разбила — ма се може што мрдат, па је љепше њу питат!!

На то прекину разговор и Станиша пође у вече кући, а поручи учевини на Липу (мајка Станишина била је с Липе), да му јави, ако би Сенија дошла.

И збиља дође му глас, да је Сенија сјутридан вече дошла на Липу и ту заноћила, те он ондан-дан ујтро подрани, нареди се, припаше мач, а узме собом седморо-осморо момчади, па отиду на Шљивичино ждријело и ту запану момчад, а Станиша се измакне подаље, а научи момчад, што ће радит, кад наљезе Сенија.

Мало понеби, док ево ти Сеније — размахала се она сила па краче напријед, а за њом приставкиња, упртила нешто у торби — стопу у стопу.

Нагази на момчад, те је облећаше са сваке стране, да је уфате, а она суни к ономе па к ономе, ма нити дофаћу они њу, нити она њих, но као да плаше једно друго, а у то Станиша искочи на ждријело, киде мач, а викну:

— А што сте, голобрки ликари, жену ту салећели, да јо' не дате с миром путом одит, но јо' раскубате те аљине ка' вуци овцу, „жнате ли“, да је то шћер бијеснога Вукоте Вукашинова, а била жена пок. војводе Пеја Сладојева; није она свачија, но шћер онога оца, који се би малини с биљеге мака'?!!

Момчад се — тобож — разбјеже од Станишина гласа, а Сенија крене к њему:

— Благо мене с тобом „Рогане“? да не би тебе, с мене све понијеше; ма нема људи без људи, но ти фала ка' ономе, који знаш, можеш " уми-

јеш, — и ја сам таквога имала, па га изгубила, ма да-ко ме Бог не заборави, но да-ко ми даде, што сам изгубила, е су нешто људи, а нешто ништа људи!...

— Ако је тако, Сенија, нек те јутрос овесели Бог, па хајде самном на Трњине, да заједно вјекујемо?! — проговори Станиша, засукујући брке.

— Ја те, Рогане, бих послушала, но се удават са сред пута, не питат оца, не питат браћу, а за чојком отић у друго племе, није лијепо чути никако; може се што ружно догодит с тога; љепше би било, да одем у род, а ти да ме иштеш у оца и браће, па да ме сватови у дом поведу, но да ме водиш јутрос одоле.

— Тако је љепше, права је истина, ма сердар може не дат, ма браћа разбит, па опет те грабит, излази ружње, но јутрос љепше заједно одит, а приставкињу послат, да у род каже, да и њима не буде мрзно!

— Није ми мрзно с тобом вјековат, а одоле се удават није ми мило и опет ти кажем, није лијепо, ма како видиш и како оћеш, но треба пазит што ће бит пошље!...

(Свршиће се.)

УЛОГА И ОДЕЛО.

Са психолошког гледишта занимљиво је питање, зашто је сваком глумцу милија улога у костиму од улоге у цивилу. Са тог гледишта био би одговор сасвим лак и сасвим је природан.

У људској нарави лежи већ тежња, да буде или бар да важи за што друго, него што је; на сваки начин да је што више и снажније, било сад у бољем или у рђавијем правцу. Та тежња основана је на људској сујети. Нико не воли, да је незнатан и неважан а најмање воли, да га за таквог држе и да тако што о себи чује. Не може ли свету да докаже, да је за „више цели“, он је готов да важи и за „искусног“ човека, само да би прешао мерило обичности. Такав човек уверава себе самог у немим монолозима својим, како је ипак нека личност, уљуљушкава се у снове неграничне, и долази на послетку до закључка, да ће бар потоњи нараштај тек умети уважити бављење му на свету, кад је већ садашњи тако кратковид и тесногруд.

Та тежња је непосредан повод — осим многим другим појавама у животу — и глумаштву. Глумовање уопште велика је већ одушка за ту тежњу, пошто човек на позорници није оно исто, што је на улици. То је први степен испуњавања те тежње. У даљем развитку њеном показује се и нехотице потреба, и на позорници разликовати се од својих другова, осталих глумаца Израз те разлике је у приказу важнијих улога, које би биле сенка важнијега положаја у правоме животу

Према глумцима била би дакле задовољена та тежња, а и према публици донекле. У том „донекле“ лежи важност и тежина оног питања, које сам споменуо у почетку.

Приказује ли глумац особу у „цивилу“, дакле особу нашег доба и наших обичних прилика, он онда добро осећа, да се пред публиком не истиче баш тако, пошто је мање више оно исто, што су и поједине особе у тој публици. Његова тежња није сасвим задовољена, јер гледаоци виде у њему глумца са обичним именом и у обичном оделу, који само мало више говори и ради него они други на позорници.

Сасвим је пак друга ствар, кад глумац приказује особу из минулих, давнашњих времена. Он се онда не разликује само од својих другова већ и од публике. Друго име, друго одело, друге прилике — све га то удаљава од гледалаца, диже га у неку вишу сферу, омотава га неким идеализмом и задовољава му тежњу и сујету Он осећа, да се истиче и пред публиком, да је нешто сасвим друго него они у партеру, а то осећање заноси и подстрекава га у раду. Уз то му је слободно афекта и ситуације приказати по свом схватању, по својој вољи, пошто му се може чинити, да публика није у стању то све тако контролисати и критички пратити, као кад приказују ситуације и афекте особе њенога доба, њенога положаја и њених прилика.

Лир, Фауст, Луј XI, Кин, Ромео — како ли су удаљени од данашње публике! Зар се и може с таквим величинама мерити какав позорнички адвокат, трговац, фићфирић данашњега доба, кога можемо кад хоћемо видити на улици, у кавани, у кући? Па ако и те обичне особе занимају публику, која ипак врло радо гледа себе саму, не занимају оне ни близу тако глумца, који у тој улози нестаје иза особе коју приказује, јер публика у том часу гледи *свог* адвоката, трговца, фићфирића, а не Н. Н, глумца.

А Лир? А Фауст? Глумац чисто чује речи: „О, ала је био Н. Н. диван *као* Лир, Фауст и т. д.!“ Не мора ли то уображење па и уверење завести глумца до вршка задовољства? Та то истицање личности је онај магнет, који момка мами на позорницу и који га после силно везује за њу. То истицање личности а у маски велике и готово непојмљиве особе, која у оном тренутку глумца чини другом, важном особом пред њим самим, пред друговима и — особито! — пред публиком — то је заиста кулминација глумчевог уживања, то је потпуно испуњавање првобитне тежње, која је у сваком човеку.

Е зато, и опет зато је — по мом уверењу — сваком глумцу милија улога у костиму од улоге у цивилу. А што му је милије то боље и приказује. Да није тако, не би се садашњи велики уметници, као Салвини, Роси, показивали тек само у улогама у костиму!

Између тих противности леже две врсте улога, које, према приликама и местима, нагињу сад једној, сад другој Те су улоге т. зв салонске и сељачке Оне утичу на вољу и уобразиљу глумчеву тако исто, као и горње, јер и њима може испунити своју тежњу, да важи за што друго, него што је иначе. Но док је салонска улога за велику варош готово исто, што и улога у цивилу, постаје она у нашим малим варошима скоро улога у костиму; сељачка улога је пак за село нешто обично, за малу варош већ мало ванредно а за велику баш улога у костиму. Наше мале вароши гледе дакле и на једну и на другу улогу као на нешто необичније, које се доста разликује од њихових прилика а опет им није тако удаљена, као што им је права улога у костиму.

Од прилике тако стоји ствар и са глумцима, управо с њиховим схватањем тих улога.

Док улоге у костиму имају своју традицију, свој манир и свој карактер, што све даровитом глумцу брзо дође до свести; док обичне улоге у цивилу имају своје обележје, јер приказују познате типове из наших прилика; док сељачке улоге наш глумац комотно може у свако доба са оригинала прецртавати — за строго-салонске улоге нема он ни примера ни узора, на које би се могао угледати те тако се и извежбати. Зато су те улоге за наше глумце најтеже, т. ј. наши глумци приказују те улоге најлошије. За њих је још једино добро то, што наша велика публика не уме приказ њихов критички да прати, јер ни сама није вична манирима великих салона и преглатких паркета.

Од свију наших глумаца једини је Тоша Јовановић, који и ту врсту улога има у својој власти. Ружић је на прим. сјајан у Шекспировим карактерима, у Трифковићевим типовима, али као Филип Дерблеј не стоји на истој висини, осим у оном страсном призору са Кларом.

При свем том приказују глумци наши врло радо салонске улоге, пошто се ипак разликују од публике а то утиче готово тако исто на њих као и улоге у костиму. Из истог психолошког разлога су им милије и сељачке улоге, јер се и у њима разликују од наше варошке публике. А то лежи не само у спољашњој појави, у оделу, већ и у „нарави“ сељачких улога, која је ипак опредељенија од нарави улога у цивилу Крадић у „Сеоском лоли“ има на прим. не само свој известан костим већ је и врло јасан тип; Лаза Дражић у „Љубавном писму“ је сасвим неутралне тоалете а од глумчевог темперамента зависи и његова позоришна фигура

Сви разлози подупиру дакле моје уверење о психолошком моменту глумчевог становишта; а то уверење стекао сам не само у партеру и на позорници, већ особито дружећи се с глумцима, слушајући њихове назоре и њихова разлагања Занимљив је то свет, тај глумачки; чини ти се кад и кад, да нема баш никаквог разлога, што је такав и такав: погледиш ли му пак дубље у душу, наћи ћеш за сваку му реч и за сваки му чин много и много разлога, који по себи не морају бити важни а обично и нису, но са његовог становишта не само да су важни већ су и врло акутни. Не треба се онда ни чудити, што полажу велику важност у своје улоге и у истицање своје личности помоћу одела. А још мање им се треба чудити, кад нисмо ни ми баш друкчи, не само у животу, већ и у карикатури његовој, у маскаради. Како ли тежи сваки, да метне на себе костим и маску, да као Мефистофелес, Ромео, Енглез, Турчин заварава публику и — себе самог.

Па да се онда тај психолошки чин упише глумцу у грех, ком је маскирање управо занат?! Нека се они маскирају како знају, нека радије играју Ромеа од Лазе Дражића, ништа им не ћемо замерити, само кад обе те улоге добро играју и кад су на позорници уметници

М. С—ћ.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

II.

Ђе је слама ту је слава.

Вук Стеф. Караџић у предговору к својим „Пословицама“ другога издања, на једном месту каже: „Код ђекојих пословица (ђе сам знао) додао сам приповијетке од којих су пословице постале и по којима ће читатељ ласно моћи дознати у каквим се догађајима оне пословице говоре,“ и т. д. Међу тим ко је с пажњом прелиставао ову збирку Вукову, могао је одмах опазити, да у њој по крај свега тога ипак имаде доста и таковиx пословица, које се никако или врло тешко дају разумети, пошто уз њих нити има приповетке о догађају како је она постала, нити има буди какова објашњења Вукова. Ово је да богме велика незгода, али ја мислим да не треба због тога на Вука жалити, јер један човек не мора свашта чути и дознати, а што се у опће не чује, о томе се не може ни писати. А кад још помислимо да су Вуку и други људи помагали у том послу његову, онда ми се чини да ће правије бити ако у овом погледу нешто кривице свалимо на главу његових помагача, може бити лошијих скупљача, који се зар слабо обазираху на опомену његову кад вељаше: „Ако су наше народне умотворине (песме) и постале само од простога народа, опет не треба мислити, да их сваки наш књижевник, без икакве у том науке и приправе може разумети.“

Пословицу је у опће ласно ухватити у перо, кад већ једном дође на ред у разговору, али је много мучнији посао погодити пословици њено право значење; јер несу све пословице саме од себе разумљиве, него се по некад мора распитати и за њезин смисао, ако хоћемо да је ваљано разумемо. Ако се пак то, било случајно или намерно, пропусти, и скупљач прегне да којој пословици по свому знању и разумевању сам обележи значење, а без помоћи онога који пословицу изрекне, онда ће се вазда догађати да и најбољи познавалац народних умотворина омашку учини.

Ја сам до сада доста непознатих пословица прибележио, па се ево ипак не могу похвалити да сам у свему чист од те мане. Тако н. пр. пословица *Зле куме квасац* (т ј. та и та ствар је *Зле куме квасац*), коју сам ја пре много година чуо и записао, спада међу такове, којима данас тек нагађам значење али за јамачно не смем рећи да н. пр. ова значи: *кад туђу ствар узмеш на послугу пази да је не поквариш, јер је други пут не ћеш добити.*

Ако неће бити сувишно, ево још два три примера из моје бележнице.

Пре двадесет година десим се у неким сватовима, па кад је већ било превалило поноће, шћаше несташна момчадија да по обичају прави мало шале, разуме се онако сватовске, дебеле. А кад ја напоменух немирњацима да је зазор пред свештеником, који такође ту беше, таке дебеле шале изводити, један ми брзо одврати: *У шмрк сватови, балава је девојка!* и ја данас после толико времена мислим да је тиме хтео рећи: *у каквом се друштву нађеш, онако се понашај.*

Један пут сам опет путовао некуда на колима, па ми човек путем задрема. Мимо нас су пролазила многа кола то тамо то овамо. На једаред ће мој човек не дижући своју дремљиву главу: *Ил' је михољско жито, или је тревунски овас.* Ја се зачудим томе, па га запитам шта то бунца, а он отвори очи и насмејавши се пружи прст на нека кола, која су под теретом јако кврцала и шкрипала. То беше таман нова загонетка за мене, али на моје поновљено питање одговори он да је тако рекао неки слепац кад су теретна кола пролазећи мимо њега јако кврцала и шкрипала, а то опет значи: *да жито ваља о Михољу дне а овас о св. Тривуну сејати, ако смо ради да добро роди и да нам кола под њим кврцају и шкрипе.*

Ту скоро у једном друштву стане се неки млад човек жалити на своје родитеље да му у многоме чему криво чине. Један из друштва рече озбиљне· Хм! *А отац а пас, све једно је.* Сви се насмејасмо, без да смо знали за што и кроза што. Ја потегнем да то и запишем, али се у добар час сетим да ми та пословица, ако је ничим не објасним, неће много вредити, те запитам човека: за што мисли да је отац и пас све једно.

— Па ето зашто, — одговори он: — као што је пас попашан на уjед, исто тако и отац воли за најмању ствар да удари.

— А мати? — запитам ја даље: — зар мати није као и отац?

— Није; — рече он: материно је само да посаветује и накара, за то се и каже о рђаву и

пусту чељадету: *Ни оцем бијено ни мајком накарано.*

Мислим да сам овим неколиким примерима оправдао речи своје кад рекох да није доста само записати пословицу, него да треба и њезино право значење дознати.

Вук у својој претпоменутој збирци на 74 стр има пословицу: *Ђе је слама ту је слава,* и уза њу оваково објашњење: *Мушкатировић мисли да је ово Бачка пословица, али ја мислим да је и општа Српска; јер може бити да се овђе мисли и на оно што се слама о Божићу простире по кући, а и о крсним именима простире се пријатељима да спавају и у зимно доба не може кућа ласно да се мете, него се слама једнако види по њој.*

Шта видимо овде? Ето шта: видимо да се Вук не слаже с Мушкатировићем. Ну пошто нам ни Вук ни Мушкатировић не каже: кад и у којој се прилици та пословица употребљава (јер и Вуково *може бити* није разлог на веровање), то ми несмо у стању ни пресудити на чијој је страни истина. Остаје нам да сваки мисли шта хоће.

Пре свега морам истину рећи да ја Мушкатировићеве збирке никад несам имао у руци, али сам ипак тога уверења, да ни Вук ни Мушкатировић немају право. т. ј. нити овај има право што тврди да је то искључиво Бачка пословица, нити пак онај има право што мисли да је то не само Бачка него и „општа Српска“ пословица, изводећи значење њено од божитње сламе, и оне, што пријатељима простире да спавају. А ево узрока за што ја тако мислим.

Неки Јоца Панић, негда кожухар у Вршцу, код којега сам ја 1858. г. становао, имао је обичај жени и кћерима својим често говорити (кад су ове мене или шегрта тукле ако случајно несмо до најмање сламчице собу помели), вели: Некате! *Ди је слама ту је слава*; *ди је жито ту је сито; ди су шљиве и ораси ту су људи сиромаси.* Од тога доба много је времена протекло, али ја сам то упамтио до данас, т. ј. не само оне партиципиране ударце него и ову пословицу. Па пошто сам је овако проширену и касније више пута слушао по Банату и у Бачкој, то се најпосле прохтело да је у „Јавору“ за 1876. г. на 319. стр. и прибележим.

Према реченоме, дакле, ја мислим да у пословици *Ђе је слама ту је слава* реч „слава“ никако не значи, *гозбу, весеље, слављење.* Das Feiern des Hausfestes, celebratio diei festi као што Вук хоће), него значи *опће благостање,* или јасније да кажем: значи *изобиље у храни и пићи за марву.*

Случајно сам се овде сетио оне познате народне песме „Три птичице гору прелетеле“ и њезина једног стиха: *Те је Бачка житом изобилна,* па ми се чини да је то налик на ову пословицу.

Кад би могли веровати да је она Мушкатировићева и односно Вукова пословица *Ђе је слама ту је слава* цела и свршена у тим речима, онда би и казивање Вуково имало места и могло би и даље постојати, у колико је згодним и лепим разлогом поткрепљено; али ако је — као што ја мислим да је — то само одломак ове пословице, која је мени још у детињству ушла у главу, и коју сам ја 1876. г. у „Јавору“ прибележио, и која гласи: *Ди је слама ту је слава; ди је жито ту је сито; где су шљиве и ораси ту су људи сиромаси,* онда Вуково објашњење, ма да је вешто смишљено и лепим разлогом поткрепљено, — мора пасти.

А да ли је Вук могао погрешити?!

— — — — — — — — — — — — —

Ово је моје немеродавно мишљење о пословици *Ђе је слама ту је слава,* којега ћу се тврдо придржавати све докле се не научим веровати *да је Вук све добро ухватио у перо, и да Вук никако није могао погрешити!*

У *Црепаји* о житној жетви 1892.

Светозар Мл. Бајић
учитељ.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== На крају ове школске године стигли су нам до сада „Извештаји“ из српске новосадске велике гимназије и из српске новосадске и панчевачке више девојачке школе. Као обично, тако и ове године доносе ти извештаји на првом месту и поједине чланке, које ћемо овде побележити. У „*Извештају о српској великој гимназији у Новом Саду*“ на првоме је месту некролог најновијег добротвора ове гимназије *Томе Зековића* из пера проф. Светозара Савковића, из којега видимо, да ће из оставине Зековићеве остати гимназији нашој до 5000 фор. За овим долази у овоме програму чланак проф. Милана А Јовановића о „*Јану Амосу Коменском,*“ великом овом светском педагогу Словенину. Ово је исцрпиво израђен животопис и оцена рада овог заслужног реформатора у педагошкој струци. Опаску ћемо учинити на једну погрешку, која се омакла писцу, а то је, што код датума по старом и новом календару узима свуда разлику од 12 дана, а заборавља, да у XVI. и XVII. веку није била та разлика 12 дана, као што је у овом. Тако он пише „16. (28.) марта 1592,“ „3. (15) новембра 1681“ и т д. Но ово је ситница. У „*Извештају*“ о срп. вишој девојачкој школи изишао је ове године чланак управитеља те школе Аркадије Варађанина: „*Учитељ у друштву,*“ у којем се разлаже какав положај ваља да заузме учитељ у друштву према савременим приликама и друштвеним одношајима. У панчевачком „*Извештају*“ на првом је месту некролог рано преминувше учитељице на тој школи „*Даринке Бугарске*“ и чланак те учитељице, писан баш за овај „Извештај“ под натписом „*Уплив више девојачке школе на васпитање,*“ из којега видимо, да је покојница добро схватала задаћу оваке школе и да је даровита ова учитељица

узимала, да виша девојачка школа делује васпитно као и свака друга 1. наставом 2. учвршћењем карактера у ученица. „А нарочито треба васпитно да делује тим, да респектује особине женскиња и да има пред очима све оне околности, које отуда потичу. Треба да се пашти, да задобије дух ученица својих за све оно, што је добро и племенито, а да избегава све оно, што би могло дати само лажно и притворно образовање и т. д.“ Даље наводи ова врсна, на жалост тако рано преминувша учитељица, да виша девојачка школа у најбољем случају има уплива на своје ученице само до 15. године, за даље пак образовање је *кућа* позвата. И тако не може доцније пазити на конверзацију, на удружење девојака, на то, да ли и како оне домаће послове извршују и какве књиге читају, то је у доцнијем добу дужност куће и породице, а школа треба за времена да их приволе за све оно што је добро, треба да им образује карактер. — Из ових извештаја видимо, да је у срп. вел. гимназији било свега уписаних ученика 283, у срп. виш. девојачкој школи у Новом Саду 127, а у Панчеву 107.

== У Дубровнику је почео овога месеца да излази лист „*Dubrovnik*“, који у своме програму исповеда, да му је на застави „написано златним словима: *један Бог, један језик, један народ; сложимо се, љубимо се, браћа смо Срби.*“ Уредништво вели, да му је сваки Србин једнак и мио, ма које вере био. Задарски „Српски Глас“ сматра за свога главног друга и ступа у борбу за народну мисао договорно, сложно и постојано у једном смеру, држећи се његова програма, угледајући се на његов досадањи рад чист, поштен и законит. „Dubrovnik“ излази сваке недеље, а стаје на годину 4 ф 50 н. (За Србију и Црну Гору 5 ф.)

== У Паризу ће под натписом „*Madame Mère*“ изићи књига, у којој је дописивање Наполеона I. са својом матером. Писма ће та изићи у две велике књиге.

== Чувено драмско дело мађарскога песника Мадача, што га је на српски језик превео Змај-Јован под насловом: „Човекова трагедија“, било је недавно у бечком изложбеном позоришту у немачком преводу мађарскога песника Доција представљано. Критика истиче, да је та представа успела, а да ипак успех није био тако сјајан као у Хамбургу, где је пре тога тај комад у истом преводу био приказан а томе да су криви недостатци сценерије бечкога изложбенога позоришта.

У истом бечком изложбеном позоришту приказаће у своје време и загребачка позоришна дружина драму „Теуту“ од др. Димитрије Деметра, из илирске давнине. Хрватски књижевнички кругови нису задовољни са избором тога комада, коме не одричу велику књижевну вредност, али пригоеарају, да се ту не приказује ниједна народна хрватска особина, те тако страни свет у Бечу неће имати ни после приказа те драме правога појма о хрватској драматици, а то је тим жалосније, што ниједно друго јужнословенско племе неће у тој међународној позорници бити заступљено, нарочито ни Срби ни Бугари, који неће тамо слати своје позоришне дружине. Хрватски књижевнички кругови заступају мисао, да се у бечком међународном изложбеном позоришту прикаже или Зајчева опера: „Зрињски“ или Марковићева драма: „Звонимир“, или Гундулићева: „Дубравка“, или Војновићева комедија „Психе“, дочим се је одустало од приређења Прерадовићеве алегоријске драме: „Краљевић Марко“ и Боговићеве драме: „Матија Губец“, јер се у њима свестрано не огледа и не приказује хрватски народни живот. Сва је прилика, да ће се остати код „Теуте“.

== Познати немачки преводилац дела славнога руског романсијера Лава Толстоја, Рафајел Левенфелд, издао је у Берлину (код Рикарда Вилхелмија) биографију тога великога реалисте, који сада болестан лежи на свом добру: „Јаснаја пољана“. У тој биографији сакупио је писац Левенфелд у целину, што су досада о Толстоју појединци, нарочито књижевнички његови пријатељи као Исак Павловски, песник Полонски, Данилевски, Назарјев и други писали, па је к тому додао и много новога материјала. Ово је тим важније, што до сада нема ни на руском ни на другом језику ниједне тачне и опширне целокупне биографије тога великога генија. Оно је истина да је Толстој најбоље сам своју биографију описао у својим делима, н. пр. слику његове матере видимо у кнегињи Марији Волонској у роману: „Војна и мир“; његову браћу Николу и Сергија упознајемо у „Ани Карениной“, где је верно орисана и његова жена Софија, кћи Немца др. Бера, из Москве. Из тих његових дела видимо, како су се чудновато развијали назори и мисли тога необичнога мислиоца, од његових младеначких дела, у којима реалистички описује успомене своје младости, до кобне Крајцерове сонате и осталих његових новијих списа са чудним назорима о верским, психолошким и социјалним проблемима. Из биографије, коју је написао Левенфелд — дознајемо занимљивих цртица нарочито из младости Толстоја. Као петнаестогодишњи младић учио је на свеучилишту у Казану источне језике, но није показао напретка, био је немио друг својим сапученицима и учитељима, одвише је истицао аристократску своју ћуд и значај; касније се дао на учење историје и права, но ни ту није успевао. Вратив се међу своју браћу, бацио се са својим старијим братом Сергијем на раскошни живот на породичном добру „Јаснаја пољана“. Изгубив једном приликом у картању више, него што је могао платити, оде по наговору свога најстаријега брата Николе у Кавказ. Ту је у кући једнога сиромаха сељака са 5 рубаља на месец дуже времена проживео. У једном лову у кавкаским шумама нађе га стриц, те га наговори, да се посвети војничкој каријери. Он послуша, те је у војсци, нарочито за кримскога рата добро напредовао, и свратио на себе позорност рускога цара Николе. Све је добро ишло, док се једнога дана не поче по војсци читати једна песма-ругалица, у којој се исмева невештина руских војсковођа. Кад се дознало, да је аутор тој песми: Лав Толстој, није му било више опстанка у војсци. Међутим се он већ био окушао на књижевном пољу, те су његове: „успомене младости“ и „Севастополске цртице“ прославиле његово име. Сад се даде целом душом на књижевност. Живећ у Петрограду са Тургењевом под истим кровом упозна се са првацима савремене руске књижевности; но његова чудновата ћуд, да увек и сваком опонира, учинише и њему и његовим књижевничким друговима заједнички живот у Петрограду несносним. Сад се даде у два маха на путовање по целом континенту, где је живео као денди. Вратив се на своје сеоско добро „Јаснаја Пољана“ оснује за сеоску децу своју чудачку: „слободну школу.“ Како је тамо учио, види се из тога, што је у то доба већ проповедао науку, коју је касније све претераније у својим списима ширио, да је просвета и напредак празна реч, и да се благо мудрости тек у души простога народа налази. — Каснији живот Лава Толстоја познат је. Сада пишу новине, да је умно оболио, и да нема наде, да ће оздравити. Боже дај, да се то пророчанство не испуни, и да он оздрави, те своје књижевничко деловање настави у оном здравом правцу, којим је у почетку свога књижевнога рада као необична звезда првога реда надвисио све своје савременике. Каснија његова дела заиста изгледају као заблуда тога великога генија на путу до вечне истине.

== Свеучилишни сенат у Дублину именовао је пригодом прославе тристогодишњега опстанка тога свеучилишта,

која ће се доскора славити, чувенога глумца-трагеда Х. Ирвинга доктором лепих уметности „honoris causa“, чиме је одана досада јединствена почаст енглеској драматској вештини.

ЧИТУЉА.

(**Ђенерал Коста С. Протић**), краљевски намесник у Србији, преминуо је наглом смрћу 4. јуна о. г. у Брестовачкој бањи. Покојник је рођен 29. септембра 1831. године у Пожаревцу, те свршивши основне школе, оде у Београд најпре у гимназију а за тим у војену академију, те је постао г. 1855. официрем. Од државе беше послат као државни питомац у Берлин, где је слушао инжињерске науке а за тим курзове војне у Пруској и у Белгији, те се онда врати у Београд. Ђенералом је постао г. 1876. Опширније не можемо овде говорити о Протићеву раду и заслугама му у војсци него ћемо споменути, да је Протић радио и на *књижевноме* пољу. Најновија свеска београдског „Правника“ пише: Намесник ђенерал Протић бавио се и књижевношћу, војном и историјском. Он је израдио закон о женидби офипира и подофицира стајаће војске, војно-судски законик; правила пионирске службе; правила за грађење стрељачких ровова и правила гарнизонске службе. У *„Годишњици“* задужбине Чупићеве, у свескама V. до X. штампао је *Одломке из историје Београда од 1427. до 1792.* г. а спремио за штампу *Први и други устанак Срба против Турака* (1804. и 1815.) Поред ових радова он је штампао: Турско и хришћанско рачунање година с упоредним таблицама турских и хришћанских година за време од 1301. до 1900. год, и друге радове већином из наше новије историје.

Нека му је и с наше стране речено: Слава му!

РАЗНО.

(Писмо Исидора Николића Србоградског Дру Јовану Хаџићу-Светићу). Возлюблѣный Милоше, Пріятелю и Брате мой! Бьо самъ данасъ повторытелно кодъ деце твое, и нашао самъ да су здрава и весела. На лицу млађше опазіо самъ черте майке свое — старие образъ носи типъ оца свога. — Нека будну срећне и благословене. — Голуб, голуба рађа. — Ово ће теби наимилия вѣсть быти изъ Віенне; — и зато с оваковомъ починѣмъ писмо мое.

Айде сада мало и о политики. —

Немой ме медведомъ назвати, ако я мудрость твою дирамъ сотимъ, што самъ принужденъ вниманіе твое, колико на будућность твою собственну, толико и на срећу благородни Сосудія твои — обратити. —

Имена, и вѣре наше Непріятельи озбильно раде о томе, да о настоящой организацији Елементъ Србскіи, у войводини ун..чтоже. —

У Бачкой ће само еданъ вишій судъ быти — дакле мислити можешъ како Піуковичъ с Хуберомъ — Јрм (нечитко) etc. ради, да нѣговъ судъ на зелену попне се гранчицу! Я самъ им у трагъ ушао. — Дакле шта мой лењи Пая Kis János да ради? — шта продерзльиви уякъ мой Паскевићъ? — шта одъ прве юности братъ мой Брановачкій? etc. etc.

Теби Јоцо! ніе слободно дремати. — Бди надъ пріятелѣмъ твоимъ. —

я — од Шваба у привремену пензію одь 2000 фор. см. баченъ — радоваћу се Напредку Рода мога — И ако Васъ срећне видимъ, нетреба ми онда ни 2000 фор. см. — Єрбо ће ми мой неприетрастній чувствованя найлепшій даръ быти кадъ увидимъ кедръ кедръ Србскій, ком се мањѣ шуме кланяти мораю. — Не бы радъ быо чути, да се о теби вели:

Alta ruit Cedrus, silvae trepidate minores.*)

Твой Јсидоръ.

*) Руши се високи кедар, стрепите мање шуме.

НОВЕ КЊИГЕ.

Две лажне златице. Приповетка за српску омладину. Од *Петра Деспотовића.* Цена 30 новч. = 60 пара дин. У Сомбору, издање књижарнице Мил. Каракашевића. 1892. На 8-ни, стр. 83.

Нинко и Милинко, приповијетка за народ. Написао *Јован П. Јовановић* свештеник На по се штампано из „Бос. Виле.“ Сарајево. Прва српска шт ампарија Ристе Ј. Савића 1892. На 16 ни, стр. 15.

Српска краљевска академија **Споменик. XVIII. Хаџи-калфа или Ћатиб-Челебија,** турски географ XVII. века о балканском полуострву. С помоћним белешкама и објашњењима приложио *Ст. Новаковић.* У Београду у државној штампарији краљевине Србије. 1892. На 4-ни, стр. 132.

Пупољци. Написао и превео *Петар Крстоновић.* Садржај: Србин. — Раздвојена срца. — Хајдукова освета. — Жртва срца свога. — Крвава успомена. — Ко је крив? — (Преводи:) Жута ружа. — Једна вечерња забава нашег краља Цена 35 новч. Издање штампарије Антона Мужика у Сомбору 1892. На 16-ни, стр. 72.

ОДГОВОРИ.

Преч. г. Д. Ј. у Јам... Врло ћемо радо штампати овај обећани чланак, те молимо да нам га одмах пошљете.

Г. Д. С. у В. — Превод пушкиновог „Оњегина“ излази сада у целости у београдској „Отаџбини“.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 28. У НОВОМ САДУ 12. ЈУЛА 1892. Год. XIX.

ПЕСМЕ † КОСТЕ ТРИФКОВИЋА.

Црни су, душо, то дани:
Свећица жалосно гори
А ти си уз постељу моју
А мене болештина мори.

Црни су, душо, то дани
Ал ја их преболети нећу
Још који данак само
И онда, душо, умрећу.

И онда ће још црњи дани
Пратити живот ти млади,
Ти остајеш сама на свету
Са још двоје сирочади.

Ал' најзад ће нестат и тога
И црни ће дани да прођу,
И за те ће у дугом животу
Да лепши дани дођу.

И када се будеш сетила
И мене закопана
А ти ћеш онда уздануть':
Ах! Било ј' и црни дана!

У Нагољу. На св. Николу 1874.

* * *

Казат нећу како т' љубим.
Речи одкуд стећи?
Не осећа, ко ј' осећа
Што се да изрећи. (Е. і. стр. 207.)

——

Љући мука да л' је
Трпити
Већ љубит' а љубљен
Не бити?! (Е. і. стр. 207.)

Сасвим сретан могу бити
Ако оћеш ти;
Ако нећеш?... Могу бити —
Најнесретнији.

——

Твоја савест да сам теби
То ми каза ти
Јер се питаш кад што чиниш
„Је л' ми по вољи“:

Јели тако — заклињем се
Да те савест та
Никад гризти мучит' неће
Док уживим ја.

——

Душе ево, срца ево
Отачбино теби —
Кога би и љубит' знао
Када тебе не би?!.. (Е. і. стр. 200).

——

Љубити и љубљен бити
Од два срца једно слити:
Можел још на брда већа
Попети се људска срећа?!..
(Е. і. стр. 204.)

——

Уредништво овога листа има два листића исписана руком незаборављенога Косте Трифковића. То су стихови горњи, а осим тога има на њима још две песмице, које смо већ штампали у „Јавору“ за г. 1880. и 1881. Они стихови, што су под њима назначена писмена „Е. і.“ и број стране, без сумње су од куд преведени. Штампањем ових песмица ради смо били да и опет подсетимо наше драге читаоце на непрежаљеног покојника, који нас својим шаљивим играма још и данас често забавља и весели.

Уредн. „Јавора.“

ПРИВИЋЕЊА.

ПРИПОВЕТКА.

Написала Милева Симићева.

(Наставак.)

Но мало по мало, па те дивне слике почеше тавнити, нестајати, а на њега наиђе нека чама; чама, која му притиште душу. И он, који се опет вратио јави, поче тужити за тим сликама.

А машта његова? Баш као да га поче жалити, као да му хтеде накнадити оно, што му мало час на жао учини, те му на мах истаче читав низ нових слика:

Чини му се као да иде једном снежном улицом неке веће вароши. Осећа како ветар хуји, види како снег засипа у очи свима ми мопролазећима па и њему и он хтео не хтео, мора често да застане.

А сад, шта види то, кад му се образи тако зажарише, а бо̂не му груди почеше се таласати као узбуркано море?

На неком рогљу, за који је и он морао савити, стала млада девојка, па се бочи са својим кишобраном, који јој је ветар немилосно натрашке изврнуо. Бадава се упиње свом снагом, малене јој ручице у заман се муче, кишобрана не преврнуше.

О његовом каваљерству мало се знало, па и опет се он у тренутку створио уз њу.

— Дозволите госпођице да вам помогнем — рече, пошто јој је пружио свој кишобран.

Она га поче чудновато гледати, и већ је била готова да му понуду одбије. Та није киша, снег је, лако се снегу одупрети. Ал тада јој поглед и нехотице паде на изврнути кишобран, који је доста унакажен изгледао и она се дохвати његове помоћи.

Изменуше кишобране

— Тако — рече он, по том свршеном послу, — мојој руци овако изврнут кишобран боље приличи. А сад — заврши — дозволите да вам се прикажем. Ја сам учитељ из Н. а име ми је Божидар Живковић. —

— Божидар Живковић, Божидар Живковић — понављала је она тихо, а он види, како она по памети својој нешто тражи.

— Чини ли вам се можда моје име познато? — упита најзад.

— Да, да. То име, па онда овај снег, па ветар. о Боже мој. све то видите буди у мени сијасет милих успомена из мог срећног детињства. Реците ми молим вас — заврши најпосле нагло — нисте ли можда и ви из Б? —

— Погодили сте. —

— Па то смо ми онда једномештани. И ја сам у Б. рођена — рече она, а чудан осмејак јој заигра око усана.

— А ваше име? Молим вас реците ми га брзо — изусти он а не скида ока са њена лика.

— Смиља Нешићева. —

— Јел' могуће, — узвикну он радосно. Та како би друкчије и било. Где ми је само памет била, кад су вам црте остале готово исте, а очи сасвим оне, смешљиве детињске очи од пре. —

— Видите, ја сам вас одма познала. Давно је било када се последњи пут видесмо, па и опет нађох на лику вашем доста пређашњих црта. Боже мој, да чудне ли судбине. Сећате ли се да је и онога дана, када се оно први пут упознасмо, иста овака мећава била као данас? Сећате ли се? —

— Како се не бих сећао Чини ми се јуче је било. Па и опет, шта се све у мом животу изменуло од оне вејавице до ове. —

— О господине, ни мене није усуд поштедео; и ја сам — ал даље није могла. ветар поче све јаче беснити, и они су обоје имали посла, да му се одупру.

— На овој мећави не можете ви више стојати. Дозволите ми да вас отпратим камо сте пошли, а ако будете хтели сутра ћу вас посетити, и тада ћемо се разговарати до миле вам воље. —

— Сутра? Боже сачувај Ко би до сутра чекао? Сад, сад одма ћете нама. Мој деда ће вам се обрадовати као и ја Знам да ће му мило бити што ће моћи од вас чути по нешто о Б. Та има већ десетак година како тамо није био. —

— Ја му о Б. нећу умети много рећи. И са̂м сам Б. давно напустио. Ал кад ви желите ја идем с вама одма. Тек ваљда вас не морам нарочито уверавати, како се радујем, што сам вас опет видео? —

И сад се кренуше. Прошли су неколико улица, па онда се она заустави пред неком

малом кућицом, за коју му рече да је својина њенога деде.

Уђоше. За мало, па је деда слушао читав низ приповедака из њихове прошлости. Узајамним питањима и одговорима не беше краја. Дуго би их тако старац слушао ал неко дође по њега па га одазва, и њих двоје остадоше сами.

Ал оно, о чему сад почеше говорити, не беше више радосно сећање на срећно минуло им детинство.

Она му поче казивати, како јој је мати дуго боловала, и како се не мога излечити крај свега тога, што се на лечење њено готово све имање им потрошило. Како је по смрти своје матере била најпре у кући свог стрица, но када се овај оженио, одвео је деда, материн отац, себи, па код њега је и данас.

Па онда дође ред на њега. И он је њој морао приповедати све што је преживео. Па сећајући се тога, чини му се, као да поново осећа све оне јаде, који му на душу навалише у оним тешким данима.

Од раног детинства, мучила му се мати те је са својих десет ноката захрањивала себе и њега. Тако је то годинама трајало, док је јадницу велики напор у раду и бризи за чемерни им опстанак, не свали у постељу, из које се није ни дигла Било је то баш некако с јесени, када се он спремао да пође у учитељску школу.

Препоруком добрих пријатеља, и својом лепом сведоџбом, пође му за руком, те добије нешто мало припомоћи, а исхрањивао се по кућама, у којима је децу поучавао. Па када је започети посао срећно довршио, буде једногласно изабран за учитеља у Н. где је и данас. Најпосле јој рече, како га је општина опуномоћила, да за школу набави нека учила, те је, како је стигао божићни одмор сада тим послом дошао у њино место. Још су неко време разговарали, па онда се растадоше.

Од тога тренутка почеше му свитати ведрији, срећнији дани. Кад год би само од посла могао, био би гост у њиховој кући; а то је могао чинити чешће тим пре, што је Н. од њиног места био тек два и по часа удаљен. Али га и јесу и Смиља и деда јој радосно дочекивали.

Но врхунац његове среће достиже своју мету тек тада, када је једног лепог јесењег дана са сватима дошао по своју Смиљу, коју је као неко надземно биће обожавао.

Па када је једном завејала овака мећава, каква му се оку данас приказује, стајаху они обоје на прозору.

Хај, та чини му се као да осећа њену милу главу на свом рамену, и као да му се причу њен меки глас где шапће: Нек хуји ветар, нек пада то росно паперје, тако ми је мио тај призор, та он ми је тебе поклонио. —

А он чисто и сад осећа како се уз њега приљубила. Образи му се зажарили, а сву душу обузе му неко свето миље. Ал за мало, па свега тога нестаде.

Капци на прозору поново лупнуше, он се трже — пред њим се само ковитлаху крупне снежне пахуљице. — — —

(Наставиће се.)

НА МОРУ.

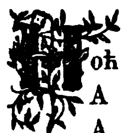
Ноћ је мирна и блага. На небу Веспер свјетли;
А из луга се ори славујев мили пој, —
А на пучини лако бисерне вале стриже
Малени чунић мој.

Около мене вали играју се и пјене,
Као да сваки прича милину, срећу, рај,
О, ала годи сада млађаном срцу моме
Тајанствен шапат тај.

А са обале цвјетне пјесма се лака чује,
И кроз тишину ову умилно ори се сад,
На ћилиму цвјетноме лане чекајућ' своје
То рибар пјева млад. . . .

Свет. Ћоровић.

ЖЕНСКИ ДВОБОЈ.

ПРИЧА С РУСКОГ ДВОРА.

Од Сахер-Мазоха.

(Свршетак.)

За кратком руском јесени дође јака руска зима; северна престоница се зави у своју белу бунду; сиротани и њини грађани искупише се у своје „избе“ или у ракиџинице а богаташи око оџаклија у својим палатама; концерте заменише позоришним представама, друштва баловима. Кнегиња Љубина Менчиков изгледала је као да је са свим и заборавила на свог обожаваоца, а Колтов и Нарипкина још никако да се заруче Писац књиге „Човек и природа“ је написао ново дело „Погледи на напредак човечјег ума“ и то помоћу француског учитеља играња мосје Педриса, а тиме је обратио на себе пажњу Петроградскога Bureaux d' espris и царице Катарине Друге.

На првом дворском балу ове зиме, није се као иначе изгубио у сјајном јату својих колега, који обично посматраху женскадију и њихово одело, него овог пута се умешао међу чувене дипломате и славније научењаке Петроградске академије наука.

Начинивши врло озбиљно лице и самој Софији Нарипкин, која мало после њега уђе, учтиво хладно се поклонио, а кнегињу Менчиков, која поносито поред њега прође као да није ни приметио.

Доцније се обе супарнице први пут видеше па се непријатељски погледаше У колико је занимљива била појава кнегињина у њеној белој тешкој хаљини са букетима ружа и у свом богатом украсу, у толико је Софија мирно могла издржати гледајући кнегињу својим претећим погледом црних јој очију, шта више и подругљиво се смело смешити, јер она беше победилац, а побеђена је хтела не хтела, морала сама себи признати да је та лепа девојка са великим верним очима могла Колтова очарати.

То кратко Tête-a-Tête госпа̂ прекину долазак царичин Сви погледи се обрнуше лепој ђенијалној монаркињи, која уђе у дворану природном величаственошћу.

Катарина Друга беше још увек лепа а знала је, као ни једна друга жена, да се тако обуче, да јој лепота до победне важности дође.

Имала је па себи љубичасту сомотску хаљину, која на четири ћошка исечена и постављена хермелином одаваше њену дивну бисту. У високо очешљаној јој коси, као снег бело напрашеној, беше заденута мала дијаманска игла.

Царица вечерас изгледаше да је врло добро расположена. Царица је на дубоке поклоне одговарала смешењем, стављала је и по које питање на појединe особе а затим се подуже разговараше са зоологом Лагечниковим, који у исто доба беше један од најчувенијих људи Петроградске академије наука а и најлепши човек у Русији.

Оркестар отпоче бал полонезом, као што то тада обичај беше на словенском истоку. Царица узе грофа Пањина за руку па с њим играше у врху колоне. Друга игра беше менијета.

Кнегиња Љубина Менчиков до крајности доведена и раздражена прво присуством своје супарнице а друго тим што ју Колтов није ни гледао, њу чувену лепотицу, њу, која заповеда трећином тупета људи, послужи се сада и последњим средством, да би се само приближила човеку, који до мало пре беше њен роб. То средство беше право, које је имала као дворкиња а и као и кнегиња, да му може заповедити да игра с њом, а то она и учини.

Колтов пак учини нешто нечувено, што се никад није догодило, он не послуша заповести кнегињине, него се извини ономе, којега је кнегиња послала да му јави заповест — одигра са Софијом Нарипкином, која је тога вечера бацила у засенак све жене у двору и која је била предмет општег чуђења.

То беше већ много.

Оркестар је још само неколико тренутака свирао менијету па онда престаде, кад кнегиња прође кроз све редове да нападне госпођицу Нарипкину.

„Ја сам вам заповедила да играте самном, капетане,“ рече прво се окренувши Колтову, „па ви се усуђујете —,“ даље није могла, љутина јој узе глас.

„Ја сам се покорио госпођици Нарип-

кињи; која ми је пре вас заповедила да с њом играм." одговори Колтов хладно.

„Ах! Даклем ви *мене* запостављате вашој девојци, једној простакуши!" повика Љубина у највећој љутини

„Ви се заборављате," упаде Колтов у реч, а међутим госпођица Наришкина сва побледела, стаде пред кнегињу.

„Задовољење иштем за ту погрду, коју нисам заслужила," муцала је добра и велико душна девојка.

„Ево вам задовољења," повика кнегиња и толико се заборави да је већ подигла своју лепезу у намери да њоме удари своју супарницу. У истом тренутку их раставише околостојећи, разљућена ружним понашањем кнегињиним али јаван скандал већ је био готов; царица пак заповеди обема дамама да одмах оставе дворану.

Оне се морадоше покорити.

Кнегињу отпрати до кола гроф Орлов, где ова бризну у плач

Госпођица Наришкина се међутим обесила о врат своје матере, па јецајући рече Колтову наивним гласом:

„Ја вам не могу помоћи, мораћемо се узети."

Колтов пак сав усхићен, заборавивши се где је и међу ким, притисну лепо увређено девојче на своје груди. А тек онда остави дворану када ју је Колтов представио као своју заручницу.

Тиме се ствар још не сврши

Сутра дан после госпођица Наришкина без знања својих родитеља и заручника госпођу Јадвигу Самаринову ка кнегињи Љубини Менчиков да је ова позове на двобој, који је кнегиња „драге воље" примила. За један сат већ су се били састали девери и уговараху о условима двобоја, девери пак беху: Јадвига Самаринова часник у пуковнији Тоболск, и грофица Салтикова мајор у пуковнији финских стрелаца.

Одређено је да им оружје буду пиштољи, и да супарнице пуцају у удаљењу од тридесет корачаја, на команду у исто доба и то три пута. Ако нико никог не рани за та три пута, онда нека тиме буде опрана част, а двобој нека се сматра као свршен.

* * *

Сутра дан у јутру нађоше се обе странке у једној шумици близу Петрограда. Био је леп, миран, али чудо хладан руски зимњи дан; на далеко се ништа није видело само два велика гаврана, који својим црним крилима бродише полагано белим небом.

Пошто је снег доста дебео био, мораде се прво утрти пут, на што девери потражише којег сељака из околине. Када је већ све било готово, дође прво госпођица Наришкина у фантастичним саоницама, које представљаху велика бела лабуда. Одмах за тим дође и кнегиња.

Обе даме се пожурише, те збацише са себе своје бунде па затим стадоше једна на спрам друге, прво се хладно али учтиво поздравивши.

Кнегиња Љубина Менчиков носила је високе црне јахачке чизме, а над њима пуну бора зелену хаљину са знаком пуковније Симбирска, богато опшивену крзном а златним гајтаном утегнуту.

Одело госпођице Наришкине, беше налик на козачку униформу. Имала је на себи получизме од црвеног сафијана, кратку сукњу до колена и високу округлу капу од хермелина.

Обе даме мерише се погледима, који доста издаваху немогућност њиховог измирења, па ипак покушаху девери, што им је дужност, да их наведу на изравнање. Узалуд. Кнегиња је тек на путу дознала да је њена противница постала Колтовљева заручница, па зато је тврдо одлучила да ју убије.

За тим девери одмерише тридесет корачаја, и на метама ударише мале коце. Још сад напунише и пиштоље и најпосле дадоше знак да се наместе. Још неколико тренутака па кнегиња и госпођица Наришкина стајаху једна према другој са запетим пиштољем у руци. Сад девери заузеше своја места па повикаше: „Готово!" Ни једна од обих амазонака не показа ни мало страха, шта више обе беху хладнокрвне и неуплашене као већ стари дуеланти од заната.

„Један — два — три —"

Севнуше два метка.

Девери брзо потрчаше али нико не беше рањен. Наново напунише пиштоље и свака заузе место.

Још једном се зачуше два метка из пиштоља; и овај мах би пробушена капа госпођице Наришкине куршумом кнегињиним. Софија је скиде с главе, погледа, насмеши се па опет натаче на главу. Али пре него што

пиштоље и по трећи пут напунише долетеше у највећем трку два јахача који још из далека дизаху у вис белу мараму, а мало после се угледаше још једна саоница, такођер у правцу бојишта.

Два јахача беху Колтов и Лапински. Они поскакаше са својих запенушених коња, а први појури да растави обе жене. Поче их молити, преклињати, претити, али све узалуд. Госпођица Наришкинова до крајности разљућена, искала је, лупајући ногом, да је кнегиња моли за опроштење због нанесене јој увреде; али лепа удовица одбијаше то презриво смешећи. Најпосле обе повикаше, да им оставе чист пут, да и по трећи пут испразне своје пиштоље.

За време овог разговора дошле су још једне саонице, из правца од Петрограда као и официри. Задувани коњи стадоше на далеко од бојног места, а две женске, замотане у скупоцене бунде у врло густом велу, изађоше из кола па се приближише дуелантима брзим корацима. Прва, у царском хермелину, величанствено и заповеднички ступи међу завађене, па заповеди да стану, у исти мах свлачећи вео. То беше царица Катарина Друга, и њена пратилица кнегиња Дашкова.

Царица је чула о овом необичном двобоју, па зато се пожурила амо, да би спречила крвопролиће. Обе даме се мало уплашише кад угледаше њено величанство па кад их још ова запита погледом, који није научио на противусловље, да ли се покоравају њеној заповеети а оне се обе поклонише муком.

Царица запита затим за узрок двобоја, али се она не задовољи изјашњењем дуеланткиња, она је хтела да зна и дубљи корен те мржње, али кад опази Колтова све јој беше јасно, она се обрну њему, који јој све признаде. Катарина Друга се само смешила.

„Даклем чујте сад моју пресуду у овако реткој задевици,“ рече она, „част је задовољена; што се пак тиче младог официра, то налажем и заповедам, нека пружи руку оној од вас две, која га већма љуби.“

„Онда је мој!“ повика кнегиња.

„А није, мој је!“ упаде у реч госпођица Наришкина.

Обе се клеше да без њега не могу живети.

Катарина Друга се и опет смешила.

„Ви ми само отештавате мој суд,“ рече она, слежући раменима „Али ја сам нашла нови начин Колтов је узрок овој свађи, право је дакле да испашта свој грех. Пошто мислите обадве да једнако право имате на њега, а опет није га могуће располовити, то заповедам да стане уз оно дрво тамо, а ви, госпе, толико на њега пуцајте, док не заситите вашу крвожеђ“

„Та то није могуће! муцала је госпођица Наришкина.

„А шта није могуће, кад ја заповедам?!“ понови Катарина скупљајући своје мрке обрве. Напред Колтове, кад ти *царица* заповеда, нуз оно дрво тамо!“

Млади официр је сав пobледео, али се мораде покорити.

Грофица Салтиков, напуни пиштоље.

„Но сад пуцајте, госпође!“ заповеди Катарина Друга.

Кнегиња запе петла на свом пиштољу па ступи напред. „Толико га љубим,“ рече врло узбуђено, „да га већма волим видети мртвог лежати пред мојим ногама, него у наручју другога,“ па поче цињати у Колтова.

У том тренутку, кад хтеде одапети, гурну јој госпођица Наришкина цев од пиштоља горе и тане одлети у ваздух.

„Не, не“ повика у очајању, „он не сме умрети, узмите га вами, моја љубав је и сувише велика а да би могла гледати како ће прснути крв из његова племенита срца, јер волијем га изгубити него мртва гледати.“

Кнегиња кликну. „Но сад сте мој Колтове,“ повика. „мој роб!“

„Стојте“ рече царица, мећући јој руку на рамена, „госпођица Наришкина је доказала да га већма љуби него ви. Он је њен.“

Две недеље доцније светковао је Колтов свадбу своју са Софијом Наришкиновом.

Превео 1891.

Окомир.

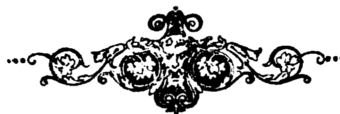

КРОЗ ЗВЕЗДАНИ СВЕТ.

Од Софуса Тромхолта.

Ми ћемо одлетети у васиону — далеко, далеко. Земља и сва њена маленкост ишчезла је и заборављена; па и само сунце са својим великим планетским системом лежи далеко од нас, скоро са свим изгубљено у мрачном простору. На крилима комета летимо другој звезди, и то само оближњој.

Приспели смо.

Јесмо ли мерили, јесмо ли осећали даљину пута, куда је јурила наша мисао? До нашег је сунца 20 милијуна миља — а до прве звезде 225.000 пута толико или, $4^1/_2$ билијуна миља.

Сунчани систем изгледа нам велики, а простори бескрајни, који нас раздвајају од Марса, Јупитера и Сатурна; гледамо ли сунчев систем са друге звезде, он је само једна једина тачка. 3700 сунчевих система, као наш до Нептуна, могу стати у простор један до другог, који сунце од оближње звезде раздваја.

Ако би се каква експлозија на тој звезди десила, и кад би звук до нас допрети могао, требао би три милијуна година, па да га тек ми чујемо.

На нашој се земљи набере годишње 3000 милијуна фуната памука. Кад један лот памука фино опредемо, добићемо конац, који има дужину од једне миље. Па кад би 50 годишњу бербу памука са земље сакупили и на такав начин опрели, тад би добили конац, који ће до прве звезде допрети.

Даљина најближе звезде односи се према једној миљи, као што се односи 190.000 миља према једном секунду. Узмимо да је наша земља велика као зрно сочива у нашој руци, тада стоји оближња звезда удаљена од нас по поменутој цифри 1700 миља. Ако сочиво лежи на северном полу земље, тада стоји оближња звезда на јужном полу.

Светлост која пређе кроз васиону за секунд 40.000 миља, треба $3^1/_2$ године, да од оближње звезде дође, своме најближњем сунцу. Са Сириуса треба светлост 17 година, са Веге 18, са поларне звезде 60 година, а са Капеле 71 годину, па да допре до земље.

Шта је то ако кажемо, да даљина Капеле 90 билијуна миља износи? То је само један број једна реч, чије звуке чујемо, али чији значај не појмимо. Да бар појма о такој даљини имамо, ми ћемо навести пример: жељезнички влак, и то брзи који за сат 10 миља прелази; на њему можемо обићи земљу за три недеље, за седам месеца бићемо на месецу. А кад ћемо приспети на далеки свет Капеле?

За 1000 милијуна година!

Тако је далеко до најближег, од тих тајанствених светова, који нам у ноћним часовима своје трептеће зраке шиљу.

Па и то није чудновата мисао; ако данас нестане поларне звезде, тад ће се морнар још 60 година по њој моћи управљати, тако исто као и пре, макар да незнајући своју судбу, предаје варљивој светлости... Ако се Капела угаси, тад ћемо је ми и наша деца још 71 годину на небу гледати и радовати се њеној величанственој светлости, и тек после 71 годину звездари ће дознати да ње више нема, кад буде и последњи зрак умирућа звезда у бескрајни простор послала, и овај тек после 71 годину на земљу приспе.

Али још нешто; између оног небесног драгог камења може бити има и таквог, које од толико хиљада година не постоји, макар да нам још непрестано сјаји; јер има звезда, које су тако од нас удаљене, да њихова светлост 1000, 10.000 година путује док до нас приспе. Могућно је, да су се догодиле промене на небу још за време Мојсеово, за живота Александра великог, када свет освајаше, о којима ми још ништа незнамо, јер брзи гласоноша који нам догађаје доноси, т ј. светлост, није доста времена имала, да оне простране даљине до нас измери. Небо је новина, која нам доноси догађаје из бескрајни предела; што је даљи предео, то је старији догађај.

Те сјајне звезде, које ноћу над нама трепте, нису ништа друго него небесна тела, која су сродна нашем сунцу, шта више и оне су светла светска тела. И тако види становник земље у незнању у свима звездама некретницама разна сунца, по величини равна нашем, и која тако исто имају своје сањивце, своје планете, на којима се живот води на безбројне начине.

Од најстаријих времена број звезда беше као слика нечег непојмљивог, безкрајног, па кад погледамо на звездано небо, чини нам се, да би грдна лудорија била, кад би пробали, да оне хиљаде тачкица бројимо Али ми се варамо, оне су бројене и у истини није их баш толико; много их је мање него што се обично мисли. Целокупан број звезда, које добро око види без догледа на небесном своду, не износи више него од прилике 7000. Само половину видимо на један пут, и то само 3500, које наше око на најведријој зимској ноћи види. Најсветлије се рачунају у прву, а најслабије у шесту величину.

Али онамо, где наше слабо око престаје, тамо

допире телескоп — то велико око, које од нараштаја до нараштаја расте — ту допире он у дубљине небеских простора и проналази без краја нове и вечито нове звезде. Обично доглед показује звезде до осме величине; ту их има већ 70.000. И тако расте број неограничено, што год се више увеличава виђење. Рачуна ли се девета величина, тад расте број звезда на 250.000. А десета величина броји 700.000 звезда. На велике догледе, који показују звезде у четрнестој величини, види се 60 милијуна. И још то нису све звезде. Иза тих наилази телескоп на звезде петнаесте величине, којих број на 180 милијуна доспева Бројеви буду тако велики, да напослетку изгубе свој значај.

Где голо око само 5 до 6 звезда распознаје, ту наилази доглед на целу гомилу.

А ко би се усудио да броји сунца, у оном узаном сјајном појасу, званом *кумовска слама?* Погледај догледом ма на коју страну тога појаса — и видићеш стотине хиљада звезда које се једва виде.

Свечан је то тренутак био, кад је један човек по имену Галилеји, са својим малим новопронађеним догледом, први пут ту бескрајну дубину угледао, која поноситу мисао лудилу води — где се звезде на звезде тискају, где се сунца на сунца ређају — где се бескрајност оног света издаје.

И опет иза тих милијуна кумовске сламе, у још даљој непојмљивој даљини, леже друге кумовске сламе, друге гомиле звезда са милијунима; у тим непојмљивим дубинама простора блешти суморна бледа светлост и прича о другим световима, о милијардама звезда и сунаца.

Заиста, звезде су неба безбројне, као песак у мору! А кад помислимо на прегрдна растојања тих безбројних звезданих стада, како од нас, тако исто између самих себе, тад не можемо ни да схватимо ни помислимо колики је светски простор. Ту је крај нашим моћима; шта су 20 милијуна миља, који нас од сунца раздвајају, кад упоредимо са даљином других звезда, па шта су и сама 63.000 сунчеви растојања или $1^1/_3$ билијун миља, које светлост за годину дана пређе? То је тако исто, кад би ви висину пирамиде са пешчаним зрном мерили. Ту су сви бројеви немоћни; шта је вредно да именујемо милијуне и билијуне миља, кад нам свака претпоставка фали, шта толике даљине управо значе. Лако се изговарају речи, милијуни и билијуни, али помислимо само који тренутак, да није више од рођења Христова прошло него пола милијуна дана, и да је од Аврамовог времена тек $^1/_5$ секунада од билијуна откуцала.

Дакле око нас у бескрајном, неограниченом простору, чију даљину и ширину не можемо да схватимо, лебде многобројне звезде, једне од других грдним просторијама раздвојене. Оне нису подједнако удаљене, оне се скупљају ту и тамо у гомилама, оне састављају разне велике фамилије.

Удесимо доглед на једну тачку на небу, па ћемо нешто пронаћи, тамо где голо око само једну звезду види, тамо налази доглед њих више. Такове звезде зову се двоструче или вишестручне; њихов број износи преко 10.000. Скоро све такове звезде не раздвајају се огромним даљинама; између њих стоји релативна физична веза; оне сачињавају самосталне системе и окрећу се једна око друге. У сунчаном систему су тамне планете, које се окрећу око сунца; а у вишестручним звездама сунца су, која се окрећу око сунца.

У близини Веге, у сјајној звезди Лири, стоји једна мала звезда, која голом оку дугуљаста изгледа. Узмемо ли какав мали доглед, тад ћемо видети на томе месту две мале звезде Је ли то двостручна звезда? Није, даљина која би звезде раздвајала врло је велика. Двоструче звезде само се тада могу познати да су раздвојене, кад се јако увеличају. Употребимо ли јачи доглед, видећемо, да је свака од поменутих звезда дугуљаста, а код још јачег увеличавања, свака се звезда засебно покаже. А опет свака од отих звезда двостручна је.

Више пута нису два сунца, која се једно око другог окрећу; нашло се и такових система од три, четири и више сунаца.

Чудновати су то светови, те двоструче и многоструче звезде. Баш њих је небо, које само за светлост и таму знаде, најлепшим бојама окитило. Бела и црвена, плава и жута, црвена и зелена, плава и црвена сунца сијају једно поред другог. Ако око тих разнобојних сунаца тамне планете обилазе, какве чудновате призоре морају имати становници тих светова.

Посетимо на један поглед такову планету!

(Свршиће се.)

ИЗ ХАЈДУЧКОГ ДОБА ЦРНОГОРСКИЈЕХ ВИТЕЗОВА.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

(Свршетак.)

Станиша узме Сенију за руку, па крену пут Трњина, а приставкиња исправи пут Мишака.

Дома је био сердар Вукота и син му Бајо, те им приставкиња каже све, што је и како, те Бајо с оне стопе Трњинама, да поврати Сенију и да пита Станишу, како смије туђу жену водит сасред пута без ичијег питања.

Станиша и Сенија бјеху већ дошли на Трњине, па сјели, те нешто ију, а у томе викну Бајо с равни трњинске:

— О Станиша Митровићуууу!!

А Станиша се из куће одзове:

— Ево га дома, но ко зваше, небореее:?

— А излаз' овамо, ако те мајка родила, да видимо, чију ти сестру сасред пута ка' сироту водиш, — није још без никога, но си је има' коме искат, а има' је ко удат, но излази, да је дијелимо!!

За право крену Станиша, да дофата мач, да му изиде на мегдан, но га Сенија заустави:

— Не, Рогане! е да га посјечеш, свак би река': код куће им дође, па скочише те га преварише, но је љепше, ти сједи у кући; ја ћу изист, да се разговорим, па ће Ба о с миром се вратити!

Немило Станиши, да она излази, а он да сједи у кући, е ће му се ко наругати, ма је опет послуша, те Сенија изиде пред кућу, па се превјеси преко једног локвастог камена, који се и данас види пред стару Рогановy кућу:

— А што сиромаху овоме бректиш, о Бајо! Немој му бректат, јадан не био, није ни он „шешња пешња" но чојак ка' остали, а није ме на срамоту повео, но била воља мене да га узмем, а њега да мене узме, па смо дати слободни баре од сами себе?!

— То те дати Роган иза врата учи!

— Нека, Бајо, дома си му доша', а он би те и друкче дочека, но се прођи овог сиромаха, па — ако ћеш с миром — ајде овамо, да ти даде, ако што имадне!?

— Нећу, секо, ја нијесам просјак, да ми даје Роган из појате, но — ако ћеш — дома да идемо!!

— Дом сам нашла овђе код Рогана, но поздрави оца ми Вукоту, да ми пошље попа да ме вјенча и на једног коња мало вина, е у Рогана нема ништа до ове појатице, мало овсенице и жуте воде са Стапца!

Мало је Бајо пошље зборио, но слеже враг у рамена, па отиде на Мишке и све каже сердару Вукоти и осталој браћи.

И сердару се био допао Станиша те ни он не рече ни једне грке, но нареди, да се умијесе неколике погаче, а наредише пециво и једну мјешину вина, још и попа добавише, па све спремише на Трњине.

Ништо се не фалит, но истину рећ: Станиша и Сенија то и ишчекиваху, па бјеху изашли на брег Круга и оподоле гледаху пут Чева, оће ли се ко указат, да им се приближује иза брда; кад у даљину опазише испред сунчева заода два чојка и коња, ђе им се приближују. Разговарало се оно двоје, да није сердар или му који од синова, ма кад се приближише, упознадоше озбиљна, крупна и стамена чојка, чевскога попа, ђе напријед пред приставом сердаревијем кракаше, причајући приставу за старе јунаке црногорске. Често би се пристав грохотом гласно насмијао, по чему га Сенија познаде и каза Станиши ко је.

Станиша је пошље кући, а он остане, да их причека.

Ово је било сјутри-дан, пошто је Станиша довео Сенију.

Не могу ти овђе дуљит и ширит, ни све потанко причат како се разговарао Станиша са Сенијом, нити како се је преклањала Сенија пред попом кад су у кућу уљегли и како га је — по старом обичају — љубила у рамо, у руку и кољено.

Окретао се је поп проз кућу Роганову и разгледивао му покућство, па ће га најпошље запитат:

— Збиља Станиша! окле сте ви родом?

— Из Куча, духовни оче, искрај Медуна!

— Јесте ли донијели што собом, кад сте добјежали на ове банде?

— Ти знаш добро Кучима имуће; нешто мало бјесмо донијели и то, оче, слабога имућа, па отиде и то на ђелове; а имање и велико кад је, па се удри на више ђелова, нестане га и добро изништа!

— Истина је што збориш, Станиша, ма се треба мучит и радити, е без тога живјет се неможе, а ко ради ни Бог му не брани! —

— Добро збориш, оче духовниче, ка ко знаде и који умије, којему га и кућа доноси и мене се то само зборило, но ја самац у овој кештрици, немиљаше ништа ми се радит. Свак ми збори: жени се Станиша! — а ја мишлим: ову ћу, ону ћу, док ми неко каза за Сенију; свиђе ми се ка ни једна до сад. Мишљах, да је иштем у Сердара, ма се бојах

— да ти се не фалим — ја сам дошљак, а слаб са имањем, а Вукота главар а имућан, па ме с тога би могао одбити и ако сам од доброга рода! —

— Свако данас даје на имуће, а још ђе је и чојак од чојка, он се може женит окле оће: а вазда је боље дати чојку, па ништа нема до живота, но погани или каквој рђи, па да има свашта и свачега, е ће чојак вазда нешто наћи, а поган ће вазда поган бити, а други се чистити о њему!

Остависмо се ми, оче, пребачања и ријечи, е ви Чевљани умијете зборит како треба ка' и једни међу нама, то зна свако, но, чему вакат томе и вријеме, ви дошли, а и ми чекамо, да ја зовнем браћу и сусједе на вечеру, па да свршимо за чем смо се скупили!? —

— Имаш разлог, јуначко кољено! — ми наредни а ви сте наредни, а зовните, кога ти је воља, да што прије свршимо вјенчање, па ћемо тада пит и веселит се. —

Отиде Станиша, те зовне све трњинаре и дође свако и мушко и женско.

Ту најприје сврше вјенчање, по томе вечерају, па започну оро и пјевање

За дуго су пјевали и играли, а најпошље даше Станиши гусли, те он поче:

— Све у име Бога великога,
„А пред душом владике светога"
И за здравље нашег господара
И свакога доброга јунака
Који сенат и крајину брани
Главу даје сенат не пуштаје —
А потоме пјесму да пјевамо.

Па настави ову за Косово.

Свакоме се допаде пјевање особито поп пофали новога зета.

Сјутра-дан с ручка се разиђу кућама, па и поп отиде на Чево.

III.

Погибија Бега Љубовића.

Чуо је Бег Љубовић, што се збило са Сенијом, ма се томе није вјешт чинио, а ни Станиша и ако је све знао није о томе зборио, но тек друге јесени пошто се оженио, зађеде Сенију:

— А искали те једном Бег Љубовић прије но те ја доведох? —

— Иска, кад бјех отишла у Бањане, пошто Пејо погибе. —

— Па како му измаче, те те не привари?

— Рекох му, да ми је оста' велики мираз у род, па га замолих, да ме пушти, да га прифатим, па кад ми нареди, да ћу доћ, с тога ме и пушти. —

— Ада јавља ли ти што пошље или поручева по коме? —

— Нигда ми пошље нити што поручева нити шиља. —

— Оооо! тебе иска, па га преварила, а ја те узео: он ће и за мене рећ, да му се не смијем јавит; но боље, да му се јавим! —

— А како му се мишлиш јавит? —

— Покупит неколика друга, па отић тамо пут Невесиња, дако се ђе удесимо шњим, али ким његовијем! —

— И ја бих рада била, кад би се могло! —

Скупи Станиша седам осам друга, па отиде шњима и посјече Али-Бега, те скину шњега токе и оружје и с јошт нешто плијена врате се здраво на Трњине, а Беглер-Бег Љубовић тада пише ујаку, требињскоме паши Усеину, позивајући га у помоћ против Трњина, које су између свијех села црногорскијех остале непохаране од везира Ћупрелића, па му наводи за брата:

„Јучер су ми брата изгубили,
Брата мога а сестрића твога;
Бјеше поша у лов у Сомину,
Око њега све његове слуге
И њихове понијеше главе.
Знаш сестрића Бега Али-Бега,
До цара му не бијаше пара;
Но за Бога, мој мио ујаче!
Устај брже да купимо војску,
Да и тога врага истражимо,
Да од врага не остане трага;
Да ми наше јаде осветимо!"

Али њега на то наводи и још нешто: жеља на несуђену вјереницу:

„Па још да ти, мој ујаче, кажем;
Јест у кнеза у Рогановића
У њега је љуба вјереница,
Јест књегиња како горска вила —
По два коња успоред прескаче —
За тебе би пашу требовала,
Ал' за мене твога сестричића."

И Усеина на то жеља вуче, те он поче купит војску:

„Од Никшићах и од Коренићах,
Од Требиња и од Невесиња,
Од Љубиња и од Љубомира
Од бијела Кључа и Клобука
И широка Гацка пространога,
Од тврдога Стоца и Мостара
И од Фоче и Новог Пазара."

Турске војске било се скупило у Гацко 20 хиљада, па отоле крену преко Никшића на Трњине, ђе разапну чадоре и улогоре се.

Станиша Митров био је додао у Чево глас кнезу Моисију, у Велестово Вуку од Јабуках, а у Бјелице Војводи Милићу, а он се с Трњинарима био затворио у кућу

Црногорци се скупе на Папратне долове, около 1000 људи, па се примакну више Трњина иза Бо-

ана; испред зоре опале Турци Трњине, а Црногорци алакну изненада, те Турци оставе шаторе и побјегну а Црногорци се упуште за њима уз Пресјеку и Прентине долове, па нађегу Прентином Лаством а превари их кнез ожеговачки Јанко Матијашев:

„На лијево обрните, Турци.
А за душу старца Матијаша,
Е пиличник од вас не утече!“

Послушају га и нагазе па Кокотову главу, одјашу коње, па крену пјешке и сједну у хлад, те их 70 ага и бегова с Усеином и Беглер бегом пофатају Црногорци, па их поведу натраг собом, мислећи их дати на откупе, али их срету чевске покајнице, прекоре их, да воде дома крмнике, с тога их све посјеку.

Много је туи изгинуло турске војске, а од бегова само један скапула, — нађе га један Башедољац и шћене га посјећ, а бег га прекуми, да га не сијече, но да га сакрије и обећа му читлуке, на што се полакоми Башедољац, па га поведе и сакрије у своју кућу у Башино село.

То се пошље дознаде, те Црногорци запријете Радулу Башедољецу, ако бега не посјече, њега ће посјећ, те Радуле оде ноћу у Прентин-до па натовари на коња једну трупину турску и доћера је у Вашино село, па бачи на долину под кућом, те људи мишљаху, да је посјекао бега.

Цијелу је зиму крио у кући бега а на прољеће с бегом и цијелом фамељом побјеже у Гацко на бегово имање које подијелише ка' два брата.

Радуле тамо и остаде, па и данас тамо његови потомци живе, а прозивају се Радуловићи.

КЊИЖЕВНОСТ.

Књиге Љубомира П. Ненадовића тринаеста свеска, издање књижаре Љ. Јоксимовића у Београду. 1891.

Злата је вредна ова симпатична мала књижица, коју у кратко приказати желим. Овом књижицом као да би хтео заслужни и опште као песник-филозоф љубљени књижевник завршити своје књижевно деловање, јер је ту уз друге песме и приповетке старијега и новијега датума уврстио и своју лабудову песму, под насловом „Последња песма“.. Зар би то збиља могло бити, да наш славом и општом љубављу овенчани Љуба престане књижевниковати, ма баш до свога последњега часа. Ова књижица кипти управо младалачким осећајем, а мисли мало не свих песама тако су свеже, јаке и драгоцене, да би се човек окладити могао, да то срце и ум припада телу још снажном и јаком, коме још дуго бура наудити не може. Па баш да песник остане код оминознога броја: 13. свеске! Она скромност генијалнога човека, која је увек красила Љубу, може бити да је саветовала песнику, да напусти перо, јер да је већ његово време прошло, и да се је он преживео Али о том нека буде честити песник-ветеран уверен, да књижевници његовога соја никада не застаре, и да никада не губи ниједна њихова реч од свога чара, макар да је чело, под којим се њихове мисли, увек велике и свеже развијају, нарешено борама старости. Кано што повест бињежи последње речи једнога Гетеа, Виктора Ига и Пушкина, које су биле последња тачка велике песме, тако са још већим интересом прислушкују захвални савременици драгоцене изјаве велике душе у високој старости. Нас „Последња песма“ Љубина подсећа на оне красне Игонове стихове, на челу његове недостижне: „La legende des siecles.“

„Livre q'un vent emporte
En France, ou je suis nè,
L'arbre deraciné
Donne ta feuille morte“

које сам покушао овако превести:

„Књиго, нек те ветар понесе:
У мој родни француски крај,
Дрво, ком је корен подсечен,
Увело своје лишће још дај!“

После овога опроштаја од својих читатеља колико и како је велики тај ђеније писао и певао! — ; та умро је, — и још није допевао. — Тако се ми никако неможемо примирити са мишљу, да је последња песма у 13. свесци Љубиних дела у истину његова „последња песма“. Та он сам у тој песми вели, а ми му то пуном душом верујемо:

„Ходи ми лиро, у последње дане,
Нису ти жице још све покидане,
Свака ми јоште као нова сјаје,
Гласове исте као и пре даје.
Све је већ старо али мисли младе
Последње часе греју нам и сладе:
Напредак ума што корача данас,
Сваки му корак познат је и за нас,
Ми смо га свагда сустизати знали —
Ми смо певали“.

И јесу мисли и осећаји у овим песмама и приповеткама права златна чеда оног идеалисте фи-

лозофа и песника, којега у Љуби Ненадовићу поштује и поштоваће восколики српски народ, где и док га буде.

Песме су махом лирске, краће и дуље, шаљиве, озбиљне, а највише философске садржине, препуне знаменитих сентенција, и да човек испише све те златне мисли и слике, морао би целу књигу од речи до речи исписати. Прва песма спомиње као душу васмира и живота „покрет“ т. ј. напредак, а у другој: „Обичан сретан“ поучава нас велики песник-философ, како је срећа нешто тако једноставно, да је само онај сретан, ко срећу нетражи као онај Каглиостров камен мудрости. Кратка је али необично лепа песма: „Новица прекида песму“. Ево јој свршетка:

„Јами, чоче, не слави сувише,
Како с' људи међу собом даве;
Ко је уман треба да уздише,
Што су људи још бестије праве“.

Скептична је песма: „Вече пред манастиром“, али пуна високих мисли. „Спомен“ слави Ђуру Даничића. „Манити глумац“ је философско-піснички мозаик, накрпан необичним мислима и сентенцама. Како је умно речено:

„Све науке наше и све мудре приче,
То је мали буквар, у ком човек сриче.
Ум је још слабачак земаљске чељади,
Пола људског мозга још ништа не ради.“

Још су лепши стихови у тој песми, где се тумачи, што је слобода.

„Бујно тече река уз притоке нове
Тече из далека, слобода се зове.
Све што даље тече, све јој талас већи,
Где јој је свршетак нико не зна рећи,
Мењају се капље у тој чудној реци,
Неке су хајдуци, а неке су свеци.
Ко је жедан пије, то га одржава,
Не гледа, јел мутна или је крвава.
Извилазе пред њу и кладе и стене
Ал' не могу спречит те путове њене.
Што је сметња већа, тим је талас јачи,
Кад кад и подивља па руши и тлачи.“

Песма „Столар“ је елегија, испевана на начин Шилеровога „Звона“, испреткана философско-песничким рефлексијама. Рефлективна песма је и посланица „Лази Костићу“, где Љубо нанизује своје успомене из Црне горе. Необично је дражесна сатира „Молитва игуманова“. Дражесним хумором насликао је песник тако живо хипокризију, да ту слику човек по сто пута са смехом на устима може читати.

У песми „Глас из прошлости“ лепо вели песник о прослави пет стогодишњице косовских јунака:

„Пет векова, пет окова,
Претешки су били нама,
Али ето, прође и то,
Васкрснули ми смо с вама.“

Лепу душу песникову открива песма: „Савети“, а следеће мале песмице за децу могу се убројити међу најлепше песме те врсте. Необично великих мисли препуна је овећа песма: „Једна ноћ“, тај философско-песнички мозаик, посвећен песниковом старом другу Јови Илијћу. У том жанру је Љубо најјачи, и такови философски песнички мозаици права су ремек дела његове велике песничко философске душе. У тој песми читамо међу осталим ове красне слике:

„Од постанка свога идоле лијете,
Те се од светлости иза њих кријете.
Где нема пречаге створите је сами,
Верујете Буду и служите Брами.“

Затим после целога низа оваковпх слика, испеваних у дванајстерцу, мења се стих, да се прекине монотонија, што песнику увек сјајно за руком полази, те се у лаком осмерцу пред нама разливају овако грандиозне мисли:

„Одвија се све онако,
Као што се то и свило;
Да се свака правда врши,
Неправде би више било.“

И тако наизменце у дванајстерцу и осмерцу ређа се једна за другом, све лепша и већа песничко философска слика. После те песме долазе песме: „*безименице*“ из различитих година. Ситни су то драгуљи, пуни мудрости и поезије. Као у свим песмама ове збирке превлађује и у њима философска рефлексија: осећај, али ипак и у њима има и срце своју реч, па те песме Љубине, где се осећај и мисао испреплећу, и јесу нам тако миле, јер из њих срцу и души у исти час говори велико срце и велика душа, цео човек целоме човеку. Своје рефлексије завија песник сад у озбиљно, сад у шаљиво рухо. Ево једне безименице, пуне здравих сентенца:

„Капља се на капљу никада не тужи,
Где се год састану једна другој служи;
Кад их много има, онда сложно теку,
Начине поточић па велику реку.
Е тако да ради и тај човек сваки,
Народи би били слободни и јаки“.

На оригиналан начин а управо ђенијалном лакоћом карактерише песник игру политике у овој безименици:

„Шта је ово и какве су
По свету то буре?
„Није ништа већ министри
Играју се жмуре“.

После „безименица“ следе: „*Записи*“, класичне сентенце у дистихону. Ево једне на оглед:

„Сваки ропски народ хоће господара
Што га већма газиш више ти с' удвара.

Иза ових оригиналних „записа“ следе „Записи по туђим мислима“, а после њих још две песме. У првој под насловом: „Није ово привиђење“ описује песник долаз смрти те вели:

„Твоји су погледи грозни и студени,
Видим те све боље — идеш право к мени.“

Песме ове збирке завршују се „Последњом песмом“, која је изашла у „Јавору“, зато не требам, да је напосе прикажем.

После песама долази у овој збирци Љубиних списа пет приповедака, које се одликују јасним, живим приповедањем, управо библијском једноставношћу и јасноћом приказивања, рефлексијама пуним патриотизма, мудрости и осећаја, а језиком тако чистим и лепим, да у том погледу може Љуба за сва времена послужити као класичан узор. Весела је приповетчица: „Јабука“; без силовитога заплета развија се пред нама симпатична идила, па смо чисто и ми са сретним вереницима на крају причице раздрагани. Сиже причици: „Бог ће платити“ узет је из историје, из крсташке војне, те се на анекдотски начин језгровито оправдава у садржају приповетке њезин натпис. Нешто је већа, и врло лепо замишљена и изведена приповетка: „Први лонац“. Идиличким начином нам се ту приповеда, како је поштени писар Јова постао сретан грнчар (лончар), те како је уз први, својом руком савршено израђени лонац дошао до лепе, богате и честите жене. По двема руским анекдотама састављене су две анекдотске причице: „Поцепани скут“ и „Вражији дурбин.“

У приповетци „Грего“ пренаша нас песник на которску обалу, приказује нам славнога црногорског владику-песника Рада, те нам згодно слика његове узвишене мисли о слози разних српских племена, без разлике вере. Ова мисао о слози једнокрвне браће тако лепо просева кроз ову причу, да се и нехотице клањамо пред њеним родољубним писцем великога погледа и широкога срца.

Све у једну, и ова 13. свеска дела Љубе Ненадовића носи на себи биљег класицизма, као и остали списи тога заслужнога народнога љубимца. Чисто се тешко од те књиге растајемо. Уверен сам, да ће поједине њезине саставке, свако, ко је један пут прочита, прочитати и по више пута, све већом сласћу и занимањем. За један пут превише је тих великих, сентенциозних, класичних мисли, ма да су написане оном лакоћом, јасноћом и вештином, како то само умеју класични народни писци. Боже, колико је мислио, учио, и искусио писац ове златне књижице!

И такав умник да напусти перо, док само њиме мицати може! Бог нам га дуго поживио; та од њега се ми нећемо знати никада растати. Овако мудар и симпатичан књижевник постаје сталним душевним пријатељем родољубних породица, не само својим савременицима, већ и даљњим генерацијама: он је класик свога народа. **Ј. Хр.**

Још једном: „Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића.“

У „Просветном Гласнику“ свесци за април (стр. 302—306) штампана је критика Гргура М. Јакшића на горепоменуту књигу. Критичар се потпуно слаже са мојом оценом на исту књигу у лањском „Јавору“ (бр. 47—51.) Г. Срећковић је у „Просветном Гласнику“ свесци за мај (стр. 398—400.) одговорио Гргуру Јакшићу на његову критику. У одговору свом дотакао се г. Срећковић и моје критике. Он пише; „*Прокриумчареним* критичарима имам да изјавим ово: Неприпадам никаквом друштву за „узајамно хваљење.“ Не покреће ме на рад ни кориет, ни слава, ни награда, ни страх, него једино *истина*“ и т. д. Ја сам у критици рекао: „Г. Срећковић оне, који у појединим главним питањима заступају његово мишљење, хвали и онда, кад они хвалу не заслужују,“ — и при том остајем и сад. Или како би се друкчије могло тумачити мишљење г. Срећковића да Романовићеву књигу „*треба да има на столу сваки (!) Србин,*“ а да је Новаковићево издање законика Душанова „*неупотребљиво*“ (Срећк. Ист. срп. нар. II. стр. 562. пр. 1.) и да Руварчева расправа „О кнезу Лазару“ „*не вреди ни луле дувана*“ („Коло“ 1889. стр. 207.)?!

Романовићево дело је испод сваке критике. А г. Срећковић пише: „Критика, на место да их (Романовића и Рибникара) похвали, окуражи и одушеви на даљи рад, напала их је тако, као да су учинили Бранковићево „издајство“ и т. д. Ако писца *оваког* дела — као што је Романовићево — треба „похвалити, окуражити и одушевити“ због *овакова* рада, онда Руварац, Новаковић, Ковачевић и други не треба никада пера да замоче, да за историју српску штогод напишу!

Јакшић је у својој критици казао, да је Срећковић у својој историји (II део) у „*епоси Душановој*“ (а не како г. Срећковић хоће да је Јакшић казао у *целу* делу) „поцрпао готово сву грађу (из Флоринскога) па је само друкчије распоредио, неке одељке скратио, неке проширио и дотерао према свом „укусу“ тако, да је, тако рећи, приредио друго „поправљено“ издање поменутога дела.“ Г. Срећковић одговара на то: „*Поправљено издање,*“ то је нешто *боље* од првог издања. С тога са таким критичарима не вреди улазити у разговор, јер то нису никакви ни историчари ни критичари. То су просте незналице. Кад је г. Флорински све красно написао, а ја *преписао*, онда ме је требало похвалити бар за препис (!) Ако сам издао *боље* издање *друго*, нема тог историка на свету (!), ко то неби похвалио (?!) осим ових незналица!“ Sapienti sat!

Ја верујем г. Срећковићу да *њега* на рад по-

креће једино *истина*, али из његових дела не можемо *ми* да сазнамо истину.*)

Романовићев „рад“ не може похвалити нико јер у њему нема *истине*; дело је то без поговора *испод сваке критике*!

Ст. Станојевић.

СРП. НАР. ИЗРЕКЕ И ПОСЛОВИЦЕ.

Скупио Мих. Милановић.

I. Свеједно, ријеч оде, пери се у седамдесет вода — лопов си.

Прича се:

У једном великом граду био је један човјек, који је имао осим домаћице још шесторо дјеце. Био је, што но веле, пука сирота.

У десну руку био је сакат, те зато није могао сваки рад радити, али што је било олакше, радио је „истер истемес“, (хоће л' неће л') само да како чељад прехрани.

Једном ће овај сиромашни човјек доћи у дућан своме пријатељу, па као свагда, сио је у дућан, каву попио и чибук запалио.

После мало времена његов пријатељ — дућанлија — устане и рече сиромаху: „Вјере ти остани овдје док ја нешто купим за куће!“ Сиромах остане чувајући дућан.

Пошто овај оде сјети се сиромах да код куће нема ни соли ни дрва, а што је најпотребитије — млива. Ко јадан ко жалостан размишљао је на све стране шта да чини Наједанпут спази пред с бом у дућану јаспрену кесу у којој су биле паре. Њему сине у главу да из кесе извади колико му недраго, онолико само, колико би требао да преживи ону ноћ. Он лијепо устане, узме кесу са новцима па извади из кесе две цванцике па је опет лијепо на старо мјесто остави.

Кад човјек дође, сиромашак лијепо устане и оде.

Идући путем мислио је у себи, шта би му најприје требало купити кући. Мислио се и смислио. Најпре узе мало млива, па још соли, кафе и још некаквије ствари; пошто је то накуповао пође рахат кући.

Таман није ни десетину корака прошао, кад пред собом угледа један завежљај. Сиромах се лијепо сагне, узме завежљај кад тамо све цванцике, било их је око тридесет. Е нико радоснији и сретнији од њега! Цијелу ствар, у вече, приповједи жени и дјеци.

Сутра дан сиромашак рано устане, па чим је попио каву оде од куће право у дућан своме пријатељу. Чим дође приповједи му све на танко како се десило. Трговац се чудио чудом па му вели: „Е кад имаш дај ми врати оне двије цванцике!“ Сиромашак дадне му брже боље двије цванцике говорећи: „Опрости ми брате, опрости!“ Трговац узме оне двије цванцике па му љутито одговори: „Свеједно, ријеч оде, пери се у седамдесет вода — лопов си!“ Тако је постала та пословица.

II. Напио се креча у мјесто млијека. Или:

Реко лажну мјесто истините.

III. Ничија сила није Богу драгом мила.

IV. Да Бог љоском не опаљује, неби га се девети сјећао.

V. За људе је да се туже, а за жене да се руже.

VI. Доста је коки док једно јаје снесе.

VII. Залетио се Арап у креч, у мјесто кајмака. Или:

Арап јео креча у мјесто кајмака.

VIII. Застидио се к'о млада јако доведена.

Прича се:

Био један младић лијеп, па румен ко румена јабука. Никада неби много говора трошио у беспослицу, него кад је говорио дивота га је било слушати Један пут ће тај исти младић доћи у једну кућу на сијело, гдје је позван био. Кад су се скупили момци и дјевојке почеше одма свакојаке игре и шале заметати Тај младић је само сједио и гледао

Многи су му говорили: „Болан што и ти не чиниш нам друштво?“ а он би њима: „Послије ћу ја кад се ви наиграте!“ Играли су тако цио сахат, он никако игри. Један ће у шали запитати га: „Шта је теби момче, ти као да мислиш о Косову?“ У томе ће други: „Зар не видиш. Застидио се к'о млада јако доведена!“

IX. У Јована ноге као сохе, а језик ко лопата.

X. Шути, дјево, па мисли на маму, да те неби оставила саму.

XI. Смео се к'о Авдија у бунару.

*) Тако н. пр. у његовој историји Срп нар. (II. део) стоји, да је краљ Драгутин умр'о и 22. марта, 1317. г. (стр. 183. 251. и 255. и 12. марта 1316. г. (стр. 251. и 175.) и 1314. г.!

Прича се:

Био некакав трговац у Сарајеву који је имао много блага. Међу народом се говорило да он своје благо држи у бунару, у некаквој од гвожђа кутији. За то је вјеровао и Авдија бунарџија, па је у себи чешће говорио: „Дај ми Боже да дочекам да код онога газде бар један пут очистим бунар." Бог му је ту жељу испунио.

Једнога дана зовне трговац овога Авдију да му очисти бунар од камења и пјеска. То Авдија једва дочека. Погоде се за десет гроша. Еле како му драго, Авдија чистио читава два дана бунар, никада новаца. Трећи дан трговац упита Авдију: Ма болан чојче шта радиш за толико? А Авдија ће: „Имаде, газда, још посла!" Кад је било око подне, Авдија сађе у бунар у нади да ће наћи благо што га трговац чува у бунару. Таман кад је руком почео по води брљати, омакне се нога Авдији па ти љос у — бунар. Стане Авдија запомагати да се чуло на далеко На његову вриску дотрча газда и газдарица, те ти некако јадног Авдију ни жива ни мртва извуку. Авдија није хтио, како кажу, новаца, него кад су га хамали понијели кући рекао је ономе газди: „Нећу ти новаца никако, ја сам хтио да себе обогатим са твојим новцима, па види шта Бог драги даје"

XII. У црквеном тасу вазда новаца имаде.

XIII. Боље би ти било да си и у воду скочио, него што си то учинио. (Овако се каже ономе, који што неправо или ружно учини)

XIV. Са ђаволом живио, са ђаволом и умро.

XV. Кад год је у уторак божић, биће свадба. Овдје у Сарајеву гата се тако, да кад год у уторак божић буде, да ће бити оне године много свадба.

Сарајево.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

= У Београду има нека промена у политичким листовима. Стеван Ђурчић престао је издавати свој „*Народни Дневник*", у којем је, као што је познато, и књижевност и уметност добро заступљена била Лист је обустављен с тога, да би други орган либералне странке „Српска Застава" боље могла напредовати. Поред тога јављају из Београда, да се покреће нов политичан лист под натписом „*Србија*", којега ће власници и уредници бити Живојин М. Протић и Петар Оморац. Лист вели у своме програму, да ће остати „колико је год могуће више над постојећим политичким странкама". У подлиску ће почети да доноси роман чувеног француског романсијера Ги де Мопасана „*Силна као смрт.*"

= Др. Мил. Веснић, хон. професор Велике Школе у Београду, штампао је своје приступно предавање „*Природни подмет међународног права* (начело народности)", што га је држао 15 фебруара 1892. год. у дворници Вел. Школе. Ова се књижица продаје у корист фонда сиромашних ђака у Бечу.

= Чеда Мијатовић, уважени српски књижевник, и академик, написао је књигу под натписом „*О условима успеха*", писма српској трговачкој омладини. Књига је већ штампана и може се добити у књижарама. Писана је у облику писама, којих има седам на броју, а по садржају тих писама, по темама, видимо, да је књига веома занимљива и важна, и нарочито је можемо препоручити свесној нашој трговачкој омладини.

= У Сомбору излази од маја месеца нов лист под натписом „*Српски гласник*", намењен просвети, забави привреди и трговини. Уређује га Ђура Маширевић у родољубивом духу.

= У Београду је у краљевско српској државној штампарији прештампана „*Флора у околини београдској* по аналитичној системи" од дра Јосифа Панчића. Ово је сада шесто издање те књиге Панчићеве и може се добити у свима државним књижарницама у краљевини Србији (2·50 дин.)

= Последње књижевно дело славног бечког професора Е. Брикеа, посмрче му „*Како ћеш сачувати живот и здравље своје деце*", о којем смо у своје време говорили у овоме листу, преводи се сада и на српски језик, и прва књига је изишла већ у Пожаревцу у штампарији Мих. Костића. Превод је од дра Станоја Нешића и дра Ст. Вукчевића. Родитељи српски треба да похатају, те да набаве ову књигу (цена 1 дин.) која ће их поучити, како да сачувају здравље своје деце, тог највећег блага нашег.

= У „Izvěštaju" кр велике гимназије у Осеку за прошлу школску годину на првоме је месту некролог професору Франу Фурлићу, који је преминуо почетком прошле школске године. Уписаних ученика беше 268. Међу задаћама за писмене радње „из хрватског језика" налазимо и ову: „Мњење о „Јавору". Разлози вањ и проти њему". Радовнали би били чути мњење о „Јавору" од ученика, што слушају „хрватски" језик у Осеку.

= Недавно је Д. Минден, Немац, издао на свет врло занимљиву књижицу, у којој је сакупио из дела славнога немачкога филозофа *Имануела Канта* хумористична и хумористично-сатирична места. Миндену је наиме допао руку један есемплар дела Кристофа Лихтенберга, који је у своје време био у рукама Кантовим, те у који је тај велики мислилац уметнуо више листова папира, на којима је бележио своје већином хумористично-сатиричне опаске, у колико их није могао „in margine" штампанога текста прибележити. Ове опаске Кантове, којима је додао хумористична места из осталих дела Кантових, издао је Минден у посебној књижици као једну целину. Књижици је додана слика Кантова, а под њом аутограф Кантов који гласи: „У петак, (прекосутра) 22. ступам у моју осамдесету годину, нека ме моји добри пријатељи као таковога милостиво приме." На тој слици изгледа Кант, као погурен старац, увела лица, само још велике очи одавају негдашњи сјај. Руке су му уске, прсти танки. Обучен у дугачки капут, испод којега се виде сухе ноге, и елегантне уске ципелице, у којима се види да је смештена господска нога. Најзнаменитије су у тој књижици сада први пут обелодањене сатиричне опаске и белешке Кантове на картицама и на крајевима Лихтенбергових дела. Очевидно нису те опаске биле намењене јавности. Кант вели у једној таковој опасци: „дочим се о тајним гресима јавно пише, предувео сам и ја, о јавним гресима тајно писити" На другом месту вели: „Све дотле, док траје памћење (меморија), делује у једном човеку заједно цела множина људи, двaестгодишњак, триестгодишњак, и т. д. Али чим памћења нема, остајемо све више и више сами; цела генерација „ја" повлачи се натраг и смеје се немоћнику."

Има у тој књижици управо златних, ђенијалних сентенца и епиграмата, сакупљених из опазака у споменутом делу Лихтенберговом, о вери, о политици, филозофији и т. д. О вери н. пр. вели: „Има људи, који могу веровати, штогодер хоће; то су блажени створови.“ „Изрезани свеци више су у свету учинили, него живи.“ „Не верујем, да су тако звани правопобожни људи добри што су побожни већ су побожни што су добри.“ Права је Кантовска мисао: „Не могу рећи, да ли ће бити боље, буде ли друкче, али то могу рећи, да мора бити друкче, ако се жели, да буде боље.“ На једном месту вели: „Не стоји до тога, да ли у државама једнога монарха не залази сунце, како се је некад хвалила Шпанија, већ је све до тога, што се сунце у свом течају у тим државама види.“ Друге вели: „Читао сам негде, да је лакше промишљавати о државама, ако их замислимо као поједине људе; оне су дакле и деца, па док су још то, биле би најбоље као монархичне државе; али када деца поодрасту, неће им се, да се с њима тако поступа, јер онда су оне неретко паметније од отаца.“ О социјалном положају човека прибележена је ова примедба: „Кад би Линé један пут био прохтео поразредити животиње по њиховој срећи и удобности, многи би човек очевидно био нижи и од млинских магараца и ловачких паса.“

Кант није био пријатељ женама, те је једном из библије доказивао, да жене не долазе у небо; јер се у откровењима св. Јована на једном месту чита, да је у небу настала тишина од пола сахата, а то да не би било жена Међу Кантовим опаскама о том питању налази се овај дијалог: „Реците ми, да ли да се удам или не? — „Ја мислим, да учините као ваша госпа мајка, пак се немојте никад удати.“ Злобна је и ова: „Данас се лепе жене рачунају међу таленте својих мужева.“ И о својој филозофској струци написао је Кант јетких бележака: „У свету се може живети од врачања и прорицања, али не од казивања истине.“ „Међу највеће проналаске људскога духа у новом времену спада уметност: изрицати суд о књигама, а да их ниси ни читао.“ „Ја мислим, да некоји од највећих духова, који су икада живели, нису ни половину толико прочитали и знали, као некоји од наших осредњих научењака; али би многи наш осредњи научењак могао постати већи човек, да није толико читао.“ „Заиста има врло много људи, који само читају, да не морају мислити.“

Занимљиве су и ове опште-моралне сентенце: „Како би многи сретно живео, да се за туђе ствари управо тако мало брине, као и за своје.“ „Увек сам нашао, да нам тако звани злочести људи све бољи излазе, чим их боље познајемо, а баш је обратно са добрима.“ „Нема доиста човека на свету, који, док за тисућу талира постаје лопов, не би за половицу тога новца волео остати поштен човек.“ — Из ових неколико овде сакупљених цитата провејава ведра душа и смешкају се на нас саркастична фина уста највећега немачкога филозофа. Филозоф сасвим друкче гледа на свет, и његов осмех је нешто друго, него смех нас обичних самртника.

ДРУШТВА.

(**„Матица српска“**). Књижевни одбор Матице имао је 18. јуна о. г. свој састанак, на којем је међу осталим ово урађено: Позоришна игра „Убијство у Павлицу“ од непознатога писца даје се на оцену дру. М. Савићу и Ј. Грчићу. Приповетка „Тужни звуци“ од непознатога писца даје се на преглед дру. М. Савићу и Сави Петровићу Рукопис „Идеализам, материјализам и нихилизам“ даје се на оцену дру. Ђ. Дери. Рукопис „Муза Достојевскога и муза Тургењева“ издаје се на оцену Сави Петровићу. Др. Ст Павловић подноси за „Летопис“ и награду чланак „Сима Милутиновић Сарајлија“. Иде на преглед Сави Петровићу. Манојло Ђорђевић Призренац подноси за Летопис своју драму „Јасмина и Ирена“. Члан С. Петровић јавља да је прочитао и проучио књижевну расправу „И. С. Тургењев“ од Максимовића. Оцењивач у својој оцени наводи, да је писац у својој опширној расправи изнео готово цео књижевни рад чувеног великана — песника Ивана С. Тургењева, те нам је нацртао прегледну слику његова врсна и епохална делања на пољу приповедачке књижевности. Писац је критички изложио садржину појединих списа Тургењевљевих, а уз то им је протумачио и објаснио праву песничку вредност и значај. Употребио је многе правце за своју опсежну студију и расправу. Споменуо је готово све писце руске и стране, који су оцењивали и претресали књижевну радњу Тургењевљеву, а саопштио је и њихов суд о појединим делима. Писац се трудио, да што боље оцени и карактерише рад И. С. Тургењева. Пошто су многи списи Тургењевљеви преведени и на српски језик, то ће ова књижевна расправа добро доћи нашој читалачкој публици, да сазна прави значај Тургуњевљева рада, те ће се према томе моћи и у нас боље уважавати његова уметничка ремек-дела. — Расправа се прима за „Летопис“ и награђује. Миливој Максимовић шаље за књиге за народ свој превод дела грофа Л. Н. Толстоја „Грчки учитељ Сократ“. Издаје се одбору за „Књиге за народ.“ Људевит Вуличевић у Напуљу јавља, да је написао књижицу којој је натпис „Три напасти“ и нуди је Матици да је изда. Позваће се, да ту књижицу пошаље за „Књиге за народ.“ Лудвик Куба, у Подјебрадима у Чешкој, нуди да му Матица изда на српском језику илустровано дело о Црној Гори, које је на чешком језику угледало света Понуда се није примила пошто Матица нема на то одвеђеног фонда.

ИСПРАВЦИ.

У бр. 19. „Јавора“ превидели смо у „Цару Лиру“ ове погрешке: На Стр. 289, у 2-ом ступцу, 12-том стиху оздо, у место *крв ми, моја кћи*, ваља да стоји: *крв ми, кћи* на стр. 290, у 1-ом ступцу, 9-стиху озго, у место: *У једној кући. Заповести две;* ваља да стоји: *У једној кући заповести две;* у 10-ом стиху у место: *смаћи* ваља *смоћи*; у 5-ом стиху оздо у место *л'* ваља *ли;* у 2-ом ступцу, 5 ом стиху оздо, у место *знаш* ваља *знам.*

☞ Свршетак чланка нашег уваженог сарадника дра Лазе Костића „*С Јовом Павловићем*“ изићи ће по узајамном договору писца и уредника овога листа у „Бранику“, јер тај део онога чланка више може занимати читаоце политичкога листа, а ми се надамо, да ћемо скорим моћи у „Јавору“ донети опет који леп књижевни рад из пера нашег омиљеног и класичног песника дра Лазе Костића.

Уредништво.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 29. У НОВОМ САДУ 19. ЈУЛА 1892. **Год. XIX.**

СТИХОВИ НИКАНОРА ВЛАДИКЕ*)

Єданъ тренутакъ самоће, у пустињи глувой,
Данъ проведенъ у тишини о корици сувой,
Где просто мислим, и желимъ, што и рећи могу:
Ту сам ти я ближи себи, ближи самъ и Богу.

26. Сеитембра 1859.

Никанор Груичъ,
архимандрит Крушедолскый.

ПРИВИЂЕЊА.

ПРИПОВЕТКА.

Написала Милева Симићева.

(Наставак.)

Дуго му је поглед по снегу лутао, тражећи жељених слика, ал све што мога сагледати, беху густе снежне нити, које саткиваху бео недогледан ћилим, да га разастру пред-а њ.

Тако га је и вече затекло. По суседним кућама почеше се овде онде светлуцати малени прозори, баш као сјајне очи какве несташне девојчице; а по кад и кад зајечи какво промукло звонце на саоницама, које главном улицом пролетаху, фијукне швигар каквог веселог момчета што бесно кочијаши, или потмуло залаје његов матори пас, који је данас случајно остао пред кућом.

Ала се лепо размишља на оваком сумраку. Па и његова мисао и нехотице пође опет по прошлости тумарати.

Одједаред му паде на ум, е ће скорим настанути божићни празник. Божић, божић, како га је некад у кругу своје породице радосно дочекивао. Како ли је диван био онај први, који је са својом Смиљом празновао! Нова кућа, нове газде, па све се надмећу да се о који народни обичај не огреше, да се не би по нешто изоставило, што се у родитеља им о тим данима од вајкада чинило. Ал се и јесте дуго приповедало о том њиховом првом празновању. Та све село се слегло да их „господин“ научи шта се све о божићу чини; а он им давао упутство, разјашњавајући им значај сваког појединог народног обичаја. А други? Зар је други божић по њега имао мање дражи, мање радости? Та није ли му првенца поклонио? Првенца, узданицу његову. А трећи, четврти — — о боже, та сви су били лепи, пуни чара, пуни милина. Ал онај, онај — —

Ал гле, шта је сад? Као да се снег пред

*) Ове стихове нашега митропосног певца послао нам је за „Јавор“ госп. Владимир Јовић из Книна, а нашао их је у манастиру св. архангела на Крци у Далмацији написане у једној књизи. Ур.

њим разилази, а кроз вечерњи сутон као да му се опет нека магловита слика привиђа. Утонуо му поглед у њу — па је све јасније види. О да му је да је никад из вида не изгуби:

Вече је то, дивно божитње вече. Беше се нешто зарадио у својој соби, наредио је да га жена позове, кад буде време вечери, па се и не осврће на сахат.

Но како је започети посао довршио, а жена не дође по њега, пође да је потражи.

Ал тек што је отворио врата своје собе, допреше до њега неки мили тихи звуци. Познао је женин глас — то је она певала. Певање се чуло из собе, где су требали вечерати, па тамо се и он упутио.

Полако а на прстима прилазио је вратима, која су случајно била отшкринута, те је, како је с поља био мрак, могао по вољи загледати унутра, а да га нико не опази. Сећа се свега што су му очи тога тренутка сагледале:

На сред собе постављен сто, на коме су разне ђаконије; а изнад свега уздигла се божићна свећа заденута у божићњем колачу, који је босиљком накићен Под колачем жито, ораси, лешњици, јабуке. — Та сећа се он сваке ситнице, чак види и онај малени ишаран судић с медом — и тога мора бити рекла је Смиља, добро је за лек, злу не требало — па то је са таким уверењем рекла, да је готово и он сверовао како је божићни мед лековит. По патосу расута слама, на њу попала зрака са горућег пања из отворене пећи, па му се чини злато је на том месту.

А крај пећи, на наслоњачи, на овој истој, на којој се он сад болан одмара, седи Смиља. На руци јој мезимица ћерка; образи јој се зажарили, а очице јој се полако склапају — успављује је песма мајчина којом синове певати учи. А они обојица седе на некој клупици уз њу. Старији, ђак већ, упр'о очи у катавасију па поји из ње, а млађи се одупро ручицама о крило мајчино, па желећи зар да иза старија брата не заостане, не скида ока с ње, баш као да јој речи са усана чита.

А она? Лик јој неком светом зраком одсјајива, баш као да га је божанска сен озарила. Љупко их погледа све троје редом на изменце, да не би којем од њих милоште ускратила, па им пева божићни тропар — не би ли га и вечерас пред бабом како ваља отпевали.

А сад? Ено их где певају сви заједно. Дечији гласићи слили се у мајчин глас, мислиш једно их грло извија.

А он их гледа, па осећа како му срце игра у грудма, како му се нека неописана топлина разлева са срца по свем телу, па би да их све уједаред грудима пригрли; слуша их, а душа му задрхта од радости, па кад они заћуташе, кад у соби одјекнуше завршне речи тропара, прошапта он и нехотице за њима „Гóсподи слáва тебѣ“

У тај мах опази га старији синчић те кликну радосно: Бабо, бабо, сад певамо са свим добро, мама нас је тако лепо научила!

Па онда, када се Смиља ведрим лицем дигла да спусти спаваћиво мезимче у постељицу, заузе он њено место, мале делије поскочиле му један на једно други на друго колено, па почеше с њим поново певати.

Дивно ли је било то цело вече. То је био најлепши божић, што га је он доживео.

Са свим је тако било. Слика што је пред њим, ни у длаку не уступа ономе што је преживео. Па зато је и гледа толиком милином, да му се готово очи наводнише. Тешко му је влажним очима назирати, па и опет их не утире; страх му је, е ће са сузама и ту дивну слику збрисати.

Одједаред осети неку топлину на десној руци — суза му из ока канула. Он се трже, ал кад је главу дигао, виде само како се према суседовом фењеру блиста снег, баш као да неко ситне алемове по улици разбацује.

(Свршиће се.)

У ПРОЛЕЋЕ.

И опет небо збаца рухо тавно
И опет земља њежну радост рађа,
И бујна пјесма одбегнула давно
С лазурног југа поново се враћа.

Свечана химна подиже се ти'о
Вјечности благој са чаробна св'јета
И лисне гране креће лахор мио
И стреса мирис миомирна цв'јета.

Ој ходи, злато, ту на моје груди
Гдје с нова звони моја пјесма сретна,
Докле траје плама што га младост буди
Докле траје жићу прамалећа цвјетна; —
И заслађени нека јуре часи
У тамни амбиз гдје их неврат крије,
Љубав и миље нек наш живот краси
И млада душа слатке пјесме вије.
Доћи ће и дани оне туге сиње,
Минуће живот уздања и жуди,
Наше главе тешко попануће иње
И несносна студен обузеће груди.
Нас и младо доба прошлост ће да д'јели
И у њојзи многа успомена света — —
Ој не бјегај злато, мој анђеле б'јели,
Док у жићу траје мириса и цв'јета....

У Сомбору 1892.

Јов. А. Дучић.

МЕДВЕД-ДЕВОЈКА.

Написао Сахер-Мазох.

Сербан седи за кућом на клупи, па сања, над главом му се раширио јоргован као какав мирисав шатор. То ти је лепа, пријатна кућа, бело окречена, црвеним црепом покривена, далеко у галичкој варошици Цукову близу ђерма и шуме, а газдарица њена, његова мати, јесте удовица Лепковић.

Удовица Лепковић је красна жена од четрдесет година, свако је поштује, али се и свако ње боји; поштује је зато. што је после смрти свога мужа умела и што данас уме држати све у реду: и кућу. и авлију, и башту и њиве. Осим тога купује и продаје још коже, лој и дрва; а боје се ње зато, што има орловске граорасте очи, а језик оштар као нож, који је био код „шлајфера.“ Носи се још тежачки, просто, и живи онако како и други сељаци и сељанке живе; свога сина пак шиљала је одавно у школу, па и зато. што сама не уме нити да чита нити да пише. Сербан јој носи књиге и чита јој новине, јер та жена, која не уме да одгонене ни једно слово, сва горе од жудње да дозна, шта се збива у Бечу, у Паризу и у далекој Азији. Сасвим руска црта! Дозвољава своме сину, да бира што лепше за хаљине, али никад неће дозволити, да се удаљи од старог кроја: хаљине су му увек по онаком кроју, како су се носили његов отац, деда. прандеда и остали предци. Воле га, како се само може волети јединац син, али никад од свега тога мало је он могао шта да опази. А зар то није доста, што се она брине од рана јутра до мркле ноћи само за њега, за његову будућност? И ма да је проста, ипак је увидела, да није зато створен, да држи плуг, или да ради с успехом какав занат или да води трговину. Сербан је сањалац. Једино, чему се радује, јесте његова виолина. Мати му је купила ту виолину, да га разоноћује, јер је мислила, да он од жалости и туге тражи самоћу, те се кад и кад сав изгуби у тихим сањаријама, други су га пак људи држали, да је болестан и ни један не би дао за његов живот ни два грошића.

Затим је удовица Лепковић мишљењем дошла до уверења. да њеном сину треба руке, која ће га водити, али то мора бити женска рука. За сад га њена рука води, али се мора за времена побринути за какву другу руку, која ће га примити из њене руке; треба као оно дете, да иде из руке у руку; то је тако, али није лако то извести, ма да се високи, пун младић, њежног и белог лица и плаве косе, девојкама јако допада. Сербан не само да као страшљивац бега од свега, што има дугачку косу и лепршаво одело, него се тако чини, као да мрзи баш женске створове, и кад му проговори која девојка с ружичним уснама и рекне ма најдивнију реч, неће добити одговора. Тај вам не иде ни у бирцус, ни на игру, нити на бунар, а не иде ни на прела. Не може га човек ухватити.

Зато се и брине јако удовица Лепковић за свога сина. Ено га опет, како седи као принц, кога је вила каква очарала, у зеленој палати и прислушкује. Око њега се разлио јак мирис, читава башта као да тихо дише, по цвећу се виде силне пчеле, како зузучу, лептири лебде у ваздуху а сва се дрва зелене; мало даље је мрачна шума, то је чаробан свет, око кога су траве и класови на дивној сунчаној светлости исплели ограду од злата и сребра, а изнад врхова високих дрва прелазе малени облаци бели као

*

лабудови, који се претварају у дивне девојке, чим земљу додирну. . .

Отуда се чује јасна весела тичија песма, а из баште јој се пријатељски одговара. Тако је то трајало неко време, па се на један ма у ту дивну вечерњу прилику умеша и неки стран тајанствен тон. Потмуо али у исти мах и вилински био је тај глас, што се разлегао на пијаци по мирном ваздуху и као да је чаробним неким замкама свезао и кућу и башту. Нека тиха хармонија била је у тој звучној бајци. Сербан устане, пође лагано, у рукама му виолина и гудало, а управо тамо, откуда је допирао тај глас, и прошав кроз дугачку башту изиђе на сокак и идући сокацима дође на пијацу.

Ту ти је велика гомила маловарошана, војника, Чивута, слушкиња, деце, како блесасто гледи, а у сред те гомиле нека необична млада девојка обичне девојачке лепоте, пред којом је играо велики мрк медвед. Медвед се окреће неспретно и смешно на стражњим ногама, па кад и кад пријатно замумла, девојка пак удара у протак, пратећи његов потмуо глас и сребрни звек његових прапораца простом песмом али пуном неке тужне ватре. Витко тело њено стајало је пред светлуцавим вечерњим небом, као слика какве светитељке, која је намалана по византијском начину на златној основи. На малим својим ногама имала је црвене сафијанске чизме, затим је имала горњу хаљину кратку па шарену, црвене корале и сребрњаке око врата, који се спуштају испод откопчане, кратке шарено извезене бундице, постављене јагњећом кожом до богате извезене кошуље. У црвеној марами на глави,. којом је лако повезала своју гараву косу, изгледала је, као да је нешто са истока, нешто пророчки. Кад јој са свију страна почеше бацати новаца, повика као од радости па стаде играти, красно гибајући својим телом, па скакати у наоколо, севајући својим очима. сад опет нагне горњи део тела натраг, сад удари ногама о земљу и главу спусти на груди, и то све лепо, фантастично, не усиљено, без и најмање кокетерије.

Напослетку као муња брзо извуче кратку, подебљу камџију иза појаса и стаде командирати медведу кратким оштрим речима. Он разумеваше сваки њезин миг и слушаше слепо као какав роб, који своју госпођу љуби и које се боји: седне и пружи шапу, затим стане на све четир ноге а млада девојка узјаше на његова длакава леђа, па је тако јахала као у неком тријумфу, правио је разне комедије и шале као какав комедијаш, и када она затим управи нањ бичаље и пантомично устрели га а он се сурва на земљу као да је мртав, па се по њему опружи победоносно као на каквом потученом непријатељу.

Сербан стоји као укован, па је гутао очима.

„Не иди њојзи сувише близу,“ рече му Атлас Менш, кројач, доста тихо, „сувише је горда и дивља, познајем је добро, зову је медвед-девојка, иди јој с пута.“

Та је опомена била доцкан Када је вилинска девојка покупила бакарни новац, који јој је бачен, и *метла себи у џеп*, тако му у једанпут би, као да му је узела срце из недара, па да га је заједно с новцем сакрила под своју бунду постављену јагњећом кожом и извезену кошуљу, и када метне огрнулу медведу на врат и с њим оде, тада осети у себи, да је и њега оковала, и да мора против своје воље за њом па ма куда то било.

Тек на пољу на крај шуме код дрвена крста, где је села да се мало одмори и да комад леба, што га је имала подели са својим длакавим пријатељем, опази да је Сербан дошао за њом. Мирно окрене главу па га запита: „Шта хоћеш?“

„Ништа — ја — ја сам одавде из овог места.“

„Је си ли ти музикант?“

„Нисам, моја мати има кућу и башту у овом месту.“

„Шта хоћеш дакле од мене?“

„Ја хоћу с тобом да идем.“

„Самном? Ти сигурно ниси при чистој свести?“ Невин осмех пређе преко њених самовољних детињских усана.

„А зашто да не идем?“ рече он покорно.

„Јер ти ја забрањујем.“

„Друм је свачији.“

„Ја ћу већ гледати, да ти нађеш пут краћи.“

„Можеш ти куда твој сен послати?“ одговори Сербан, „ја ћу бити твој други сен. Не мој се на мене срдити, ја друкчије не могу, ја морам с тобом.“

Погледа га са својим великим пророчким сибилским очима и не рече више ни речи.

Док је она јела, лежао је он мало даље од ње на трави. Када је устала, устане и он, и док није дошла на царски друм гледао је за њом; напослетку пође и он за њом, сваки пут отприлике сто корачаји или више од ње далеко.

Тако је, тихо и скромно, ишао за њом од дворца до дворца, од села до села, од вароши до вароши. Где је стала и пустила медведа да игра, стајао је и он вавек ван круга гледалаца и пратио својим очима; где је она остајала на ноћишту остајао је и он, сад или под сламним кровом какве тежачке колибе или под ведрим небом; гасио је жеђ своју на истом бунару где и она, засиђавао се онде, где је јела она са својим медведом, данас у каквој мрачној чивутској крчми, сутра на каменитим степеницама каквог дворца, прекосутра у јендеку под каквим дудом. Долазио би јој ближе само онда, кад ју је требало бранити, када јој је какав пијан што год неуместно говорио када је у самоћи где год видио какав лупеж или у мраку пар светлих очију каквог вука.

Једном, када је она од сунчане запаре нашла под сеновитом врбом на потоку заклона а он сео близу ње под џбун од лешњика, рећи ће она њему на ново:

„Како се ти зовеш?“ поче она.

„Сербан, презиме ми је Лепковић. А како се ти зовеш?“

„Зовем се Кадина.“

„Ти ниси из овог краја?“

„Нисам.“

„Па одакле си дакле?“

„Из планина близу угарске границе.“

Даље није питао, само је гледао у њу и никада се није могао доста нагледати, тога младог и лепог стаса, паметног лица са црним заношљивим очима, и те светле мекане косе.

„Шта имаш од тога, што идеш за мном,“ почеће она после малене отпочивке, „ако је шала, сувише је дугачка.“

„Мени је збиља,“ одговори он.

„Молим те, иди ти твојим путем,“ рече она благо.

Он зањише само главом.

„Ти нећеш?“

„Ја не могу.“

„А ако ја теби заповедим?“ Скочи и стане пред њега у читавој њеној лепоти, која нас потсећа на харем. „Хоћеш ли ти слушати?“

„Нећу.“

„Сербане! не мој ме љутити, ја сам мога медведа укротила, па ћу и над тобом господарити.“

„Кадино, молим те, не мој ме терати.“ Сербан пола устане, па клече пред њом, и тако је гледао на њу са својим плавим благим очима, молећи је. Окрене се од њега и не рече неко време ништа; наједан пут пређе преко њених чистих и гордих црта диван и шаљив расположај. „Остани дакле,“ рече, „али онда мораш радити то исто што и мој „Иванок,“ мој медвед.“

„А шта ће то бити?“

„Ох, ја ћу већ тебе научити!“ Брзо узме медведу огрнулу с врата и веже Сербана на ланац. „Тако!“ рече смејући се, „сада пази, јер ако не будеш знао, нећеш добити шта јести, а ако будеш непослушан, биће батина. Напред!“

Сербан устане.

„Дед, поиграј, медведе, медведе!“

Поче ударати у протак, а он играти, а обоје од свег срца стадоше се смејати, двоје сретне несташне деце.

Медвед се исправи на предње ноге и зачуђено је гледао, шта раде, а Кадина не зна већ шта да ради од дрске охолости него швићне канџијом па рече: „Хоћеш, Иваноче? играј и ти пријатељу мој! Хоп! хоп!“

Медвед се исправи и стаде се тако понашати, као да хоће своју госпођу да загрли. Сербан није разумео ту појаву љубави, него мислећи да је Кадина у опасности, стане пред њу у намери, да је брани.

„Иванок,“ застане, и поче горопадно мумлати, на то га Сербан у прехитости удари гудалом, које је на своју несрећу имао још у руци.

Медвед бесно скочи на њ и ухвати га са својим шапама. Кадина је викала колико је грло допуштало и стаде ударати канџијом медведа, који се одма окане Сербана, али је крв његова већ текла по трави, и сав блед као крпа клекне пред кадинине ноге. Ова га погледи један тренутак престрављено, потом се саже над њега. „Јеси ли мртав?“ промуца, дршћући као прут. Није, још дише, срце му још куца. Таки Кадина дође к себи, прибере сву своју енергичну снагу, узме из торбе, коју је иначе имала обешену о ра-

мену, једну кошуљу, издере је на парчад, затим одвуче Сербана до потока, па му стаде ране прати ладном водом и крв заустављати. Не потраја дуго, Сербан отвори очи те се стаде смешкати. Сад му веже јак завој, метне му торбу под главу, веже медведа за прво дрво које је ту било, по том отрчи преко њива и ливада у оближње село из којега се православна црква са три кубета видила преко неке малене шуме. Кад се врати, дође с њоме и Чивутин берберин, који је био и ранарник, а мало после и два човека с носилима.

Кад су завој скинули и нов метли, однесу Сербана у село, ту код берберина нађу он и она уточишта.

Ране нису биле опасне, али су доста болеле, и сирома Сербан лежао је више од једне недеље у грозници. Затим стаде лечење ићи брзо на боље, и кад је још једна недеља прошла, могао је већ из кревета устати.

Кадина, која није ишла дан ноћ од његовог кревета, изведе га сад први пут на поље пред кућу. Ту седне с њоме на клупу па је гледао неко време, у себи се радујући на широко поље. које је красно пред њим треперило у сунчаној светлости.

„Ти си дакле сад опет здрав“ поче Кадина тихо, не гледајући нањ, „ти ћеш се вратити твојој матери, а ја ћу сама с мојим медведом даље у свет.“

„Мислиш ли ти, да бих ја то могао?“ рече јој Сербан мирно, не, то не може бити, ја идем с тобом, или ти идеш са мном.“

„Шта ти пада на ум!“

„Ја не могу бити без тебе, ја не могу.“

Кадина лагано окрене му главу, мило али строго лице са лепим светлим очима. „А за што, да ти лажем,“ рече она простодушно, „и ја нећу другог за мужа него тебе, али ти си богат. а ја сам сиромашна девојка. Шта ће казати твоја мати? Не може дакле бити, Сербане, држи се памети.“

„Волеш ли ти мене?“

„Волем те.“

„Онда даље ништа не питај.“ Устане, на један мах се окуражи. Плати берберину — толико је још имао новаца — најми кола од Чивутина, метне Кадину и медведа на кола, па управо с њима у Цуков.

Мати је већ мислила да је пропао где. па кад га је видила, паде од радости у несвест. „Кога ти то носиш?“ запитаће га, кад је дошла к себи

„Једног медведа и невесту. Хоћеш ли је примити за кћер биће ми жена, нећеш ли пак, онда идем с њом и медведом даље.“

„Само ако је ваљана девојка. . .“

„То јесте.“

„И ако тебе она а ти њу волеш,“ рећи ће удовица Лепковић „онда било да је богата или сиромашна ево ти мога благослова.“

И тако Кадина буде Сербанова жена; људи се у Цукову чуде. шта то би са Сербаном. — сад је са свим други човек. човек веселих очију и разговоран, човек, који се свачега лаћа. Само се кројач Атлас, не чуди.

„Та, има жену,“ тумачи он људима, „која је укроћавала дивље животиње, како да не укроти једног човека! Не зове се она бадава медвед-девојка.“

А. М. М.

ПРЕД ПРОЉЕЋЕ.

Кô душа кад се врати утјеха, покој и нада
Ведри се небо мило. Радосни сунца глед
Разгони зимске студи, на сњежне горе пада
И тврди топи лед.

Већ нам по који гласак славујак шаље мали,
А души тако мило, као да пије рај! . .
Са бујног цв'јетног југа прел'јећу складни ждрали
У далек тамо крај

На вале Дунава плавог. Са младом душом врелом
Љубим вас вјесници свети ој доба радосног!
На лахком вашем крилу понесте Српству ц'јелом
Поздраве срца мог!

У Мостару 28. фебр. 1892. **Алекса Ристов Шантић.**

ГДЕ ЈЕ УМРЬО КОЈИ ОД НАШИХ ЗНАМЕНИТИХ ПОКОЈНИКА.

Забележио др. И. О.

Занимљиво би било, кад би нам ко побележио где су, у којем месту и у којој кући живели и умрли наши знаменити покојници, те да се то потомству остави као занимљив запис и спомен, јер то данас с пијететом чине сви образовани народи. Они доносе илустроване куће и собе, где је који уважен њихов човек боравио и радио; доносе постеље, у којој је по који знаменит раденик на пољу просвете издахнуо — и све се то с пијететом чита и посматра, уважава и поштује.

Ја сам г. 1890. и 1891. донео у „Јавору" списак свију оних знаменитих Срба, који су у Новоме Саду помрли, те сам гледао да обележим гробље и место, где су сахрањени, а водим запис тај и даље и уписујем свакога новог покојника, који је за живота свога Србину на дику био или који се на самртној постељи сетио невоља и потреба народа свога, те се у опоруци својој побринуо, да се такове невоље ублаже а потребе намире. Списак тај изишао је до некле и у засебној књизи.

Сада сам наумио, да овде онај мој списак допуним у толико, што ћу да побележим овде *у којој је кући* или *на коме месту* који од тих покојника своје последње дане провео и умрьо. Назначићу места, улице и број куће онако, како је у најновије доба у Новоме Саду власт варошка те улице наименовала и куће нумерисала, јер ће ова имена улица и ови бројеви кућа без сумње остати још дуго и дуго времена, пошто неће бити повода, да се имена улицама и бројеви кућама мењају.

Побележићу све то по најпоузданијим изворима. Многе сам од тих покојника и сам знао, походио и пратио их до гроба, а за старије покојнике распитао сам код оних, који то сасвим поуздано знају.

Поћи ћу у овоме послу азбучним редом:

1. **Аврамовић Димитрије** († 1855.), знаменити сликар и писац српски („Описаније древности српских у Светој Гори", „Света Гора са стране вере, художества и повеснице", „Златна зрна", „Корецио" и т. д.), умрьо је по казивању рођене му сестре, гђе Катарине Димитријевићеве, матере пок. Мише Димитријевића, у улици **Златној греди, бр. 18.** Дошав из каване кући баци срдито свој цилиндар-шешир на земљу, који се далеко откотрља и рече жени својој: „Сад смо пропали!" На питање њезино за што смо пропали, рече јој он, да је у кавани дознао, да је умрьо руски цар Никола. Познато је и иначе, да је овај случај допринео и ускорио смрт сликара Д. Аврамовића.

2. **Алексић Теодор пл. Мајна**, († 1891.) ђенерао; зет кнежевога брата Јована Обреновића Умрьо је у кући **бр. 10. у лебарској улици.**

3. **Андрејевић Јован.** († 1864.), практични лекар у Новом Саду и књижевник (у „Седмици" чланак „О фотографији," у „Даници" „Естетични одломци" и др.; иначе критичар). Умрьо је **на салашу** своје жене Илке рођ. Бајићеве, где је последње дане свога живота провео, те је онда донесен у свој стан у вароши у **улици Грчке школе бр 7.** одакле је сахрањен. Његова жена Илка удала се после за Јеврема Марковића у Србији и позната је свакоме њена доцнија зла судбина.

4. **Атанацковића Платон**, († 1867.), епископ и књижевник. Преминуо је у двору владичанском у Новом Саду (**ћурчијска улица бр. 6**).

5. **Бајчевић Гаврило**, окружни управитељ српских школа у Бачкој († 1849.) У буни је удављен у својој кући на **Житној пијаци бр. 5.**

6. **Београдац Јован**, ц. и кр. капетан и књижевник. („Црква и држава," „Срби и источно питање," „Мисли о садањем положају," „О језику и правопису српском" и т. д.) Умрьо је у великој сиротињи у српском **убогом дому** у Новом Саду, у **Лазаревој улици бр. 1457.** (по старом нумерисању, новога броја кућевног нема.)

7 **Бига Данило**, ц. и кр. мајор. Умрьо је у **Дунавској улици бр. 15.** (с баре.)

8 **Бига Петар**, ђенерао и славни јунак српски из године 1848/49. Умрьо је у **футошкој улици бр. 4.**

9. **Богдановић Коста**, († 1854.) У буни уређивао новине „Вјестник"; писао критике по сувременим листовима и „Историју српског устава" и т. д. Умрьо у **Главној улици број 2.**

10. **Бранковић Павле гроф**, († 1856.) Преминуо је у **улици Грчке школе бр. 9.** (Ова је кућа сада својина удовице пок. Мише Димитријевића.)

11. **Брановачки Стеван** († 1880.) народни посланик и председник „Матице српске“ и т. д. Умрьо је у својој кући у **лебарској улици бр. 12.** Ова је кућа била некад властитост оснивача гимназије новосадске Саве Вуковића.

12. **Вујин Тривун** († 1885), добротвор срп. вел. гимназије новосадске. Преставио се у кући **бр. 30. у лебарској улици.**

13. **Вуковић Ђорђе**, парох и добротвор новосадске гимназије. Умрьо је у својој кући **у лебарској улици бр. 49.** године 1864.

14. **Вуковић Сава**, († 1810.), оснивач гимназије новосадске. Биће да је умро у својој кући **у лебарској улици бр. 12.**

15. **Гавриловић Александар**, управитељ новосадске српске гимназије. Умрьо је у **јазавачкој улици бр. 2175.** (новога броја нема.)

16. **Давидовац Иса**, († 1870.), српски родољуб и ц. кр. капетан. Преминуо је у **Телечковој улици бр. 9.**

17. **Димитријевић Миша.** († 1889.), српски публициста и књижевник. Убијен **на жељезничком колодвору** новосадском, (на десно од оних врата од чекаонице I. кл., што воде на перон); тело му је пренесено у његову кућу **у улици грчке школе бр. 9.**, одакле је и сахрањено.

18. **Ђорђевић Катарина** и муж јој

19. **Ђорђевић Сима**, који су оставили лепу главницу на добротворне цељи, умрли су у својој кући у **лебарској улици бр. 9.**

20. **Ђорђевић С. Јован** († 1864.), књижевник српски (писао у „Даници“ приповетке) Умрьо је у кући **бр. 9. у темеринској улици.**

21. **Загорица Арон**, адвокат и секретар кнегиње Љубице: **стрељан је на новосадској пијаци** близу каменитог правосл. крста 14. априла 1849. године.

22. **Захаријевић Илија** († 1853.), бивши директор београдске гимназије. Умрьо је у **убогом дому** у Лазаревој улици бр. 1457.

23. **Зековић Тома** († 1892.), добротвор новосадске вел. срп. гимназије. Преминуо је у својој кући у **Златној греди бр. 5.**

24. **Игњатовић Јаков** († 1889.), на гласу романсијер српски. Умрьо је у кући **бр. 37. (стари бр. 130) у каменичкој улици**, негован до смрти своје од јунакиње романа ˊму „Патнице.“

25. **Исаковић Нестор**, професор гимназије новосадске и књижевник (први преводилац „Хиљаду и једне ноћи“ у нас). Преминуо је у **ћурчијској улици бр 10.**

26. **Јагазовић Васа** († 1890), велики добротвор народни. Упокојио се у кући „Болничке задруге трговачке омладине у Новом Саду“ у **Богдановој улици бр. 27**, па му је тело пренесено у стан његов у кући **бр. 18. у Господској улици**, и одатле сахрањено.

27. **Јовшић Сава** († 1875.), б. архимандрит и професор богословије у Београду. На путу из Немачке сврнуо је своме рођаку пок. дру Ђорђу Натошевићу **у ћурчијској улици бр. 9.** у Новом Саду, где се разболи и умре.

28. **Јоцић Јован др.** († 1886.), свршени правник и почетник књижевнички. Умрьо је **у ћурчијској улици бр. 15.**

29. **Костић Матија**, парох новосадски и књижевник („Примјери добродјетели,“ „Корнелије Непос“ и т. д.) Умрьо у кући на ћошку **Витковићева улица бр. 13. и Јазавачка улица бр. 11.**

30. **Лазаревић Лазар** († 1846.), професор гимназије новосадске и књижевник („Владимир и Косара,“ „Пријатељи“ и т. д.) Преминуо је у кући **бр. 17 Андрашијева улица** (стари број куће 936.)

31. **Љубибратић рођ. Рашковић Ефимија** († 1816.), која је први пут била удата за Јована Чарнојевића, футошког спахију, а кћи је била рођене сестре патријарха Арсенија IV. Прилагала је на школе, на сиромашну децу и даривала цркве утварима. Угушили су је злнковци 6. марта 1816. год. у њеноме стану, а то је у кући **у футошкој улици бр. 2.** (бившој доцније кући дра Јов. Хаџића-Светића.)

32. **Магарашевић Ђорђе**, († 1830.) Професор на гимназији новосадској и карловачкој; први уредник „Српског Летописа,“ писао „Пут по Србији,“ „Кратка всемирна историја“ и т. д. Умрьо је у **Златној греди бр. 5.** (у којој и Тома Зековић)

33. **Максимовић Светозар** др. († 1888.) Преминуо је у својој кући у **Грчке школе улици бр. 3.**

34. **Мандић Нестор** др. Умрьо у **Грчке школе улици бр. 6**.

35. **Маринковић Коста** († 1844.), парох новосадски и књижевник. („Плач Рахили,“ „Толкованије евангелија,“ „Откровеније Америке“ и т. д.) Преминуо је у својој кући у **Дунавској улици**, која је била на месту, где је сада „променада.“ Кућа је била у реду с десне стране идући из вароши Дунаву. После буне се ту засадила варошка променада а нема кућа.

36. **Марковић Ђорђе прозвани „Кодер“** († 1891.) Писац „Роморанке“ и т. д. Умрьо је у новосадској **варошкој болници** у великој сиротињи.

37. **Мијатовић Ђорђе др.** († 1878.) Радио на часопису „Стражи“, коју је он управо и покренуо под именима својих пријатеља. Умрьо је у **Темеринској улици бр 26**.

38. **Миланковић Лука**, добротвор народни, умрьо је код своје сестре, такође добротворке народне, у **Грчке школе улици бр. 8**.

39. **Михајловић Мита** („барон Мита“) † 1863. Писао је песме и хумористичне ствари. Умрьо у **Дунавској улици, бр. 5.** (с баре.)

40. **Монашевић Андрија**, парох новосадски и писац „Поучителних беседа“ и т. д. Преминуо у **Златној греди бр. 14**.

41. **Натошевић Ђорђе др.** († 1887.) Умрьо је напрасно, походећи школе **у Гор. Карловцу, у хотелу „Фоглер“**, кућа у граду одмах до српске школске зграде. Тело му је пренесено у Нови Сад, и смештено у саборној цркви, одакле је за тим сахрањено у успенском гробљу.

42. **Недељковић Данило**, млади писац српски, и брат му

43. **Недељковић Стеван**, професор гимназије новосадске и књижевник српски, умреше обојица у кући својих родитеља **у Ханској улици бр. 22.**, у истој кући, у којој је 1826. године умрьо и знаменити сликар српски Арса Теодоровић.

44. **Николић Стеван**, оснивач стипендије за српске ђаке, умрьо је у кући **Главној улици бр. 29.**, коју је кућу оставио после своје смрти на две стипендије.

45. **Новић Јоксим Оточанин**, писац „Лазарице“, „Бирчанина Илије“, „Карађорђа“, „Хајдук Вељка“ и многих других умотворина за народ. Умрьо је у **Успенској улици бр. 16**.

46. **Орфелин Захарија** († 1785). Писац „Искусног подрумара“ и многих других корисних књига и скулптор српски. Умрьо је **на владичином мајуру у Новом Саду**, који је био близу кисачке капије на оном великом празном месту. Овај мајур уступио је владика Платон Атанацковић вароши, а до био у промену за то земљиште на такозв. Исајлову иза пирошке капије новосадске, где је подигао парк, који је сада прилично занемарен.

47. **Петровић Марија**, српска добротворка, умрла је у својој кући у **Грчке школе улици бр. 8.**

48. **Поповић В. Алекса** († 1877). Професор гимназије новосадске, књижевник и геолог. Умрьо је у **Главној улици бр. 23.**

49 **Поповић Јелена** (recte) **Јелисавета** † 1892. Издала је збирку својих песама и оставила многе у рукопису. Умрьла у **варошкој болници**.

50. **Поповић Јован**. парох новосадски и књижевник („Цветна леја“, календари, преводи с францускoг). Преминуо је у **Вармеђској улици бр. 27.**

51. **Поповић Коста** († 1871). Писао позоришне игре: „Турци у Босни“ „Дар благодарности“, „Сљедствија злодјејствија“ и т. д. Умрьо је у својој кући у **Вармеђској улици бр. 26**

52. **Рајковић Ђорђе** († 1886.), књижевник српски (литерарни историк, биограф, педагог). Преминуо је у **Каменичкој улици бр. 69.** (стари бр. 142).

53. **Симић Павле** († 1876.) академијски живописац. Умрьо је у **Темеринској улици бр 19.**

54. **Стаматовић Павле** († 1864.), прота новосадски, родољуб и књижевник српски (уређивао „Летопис“ и „Српску пчелу“ и т. д.) Преминуо је у својој кући у **Златној греди број 8.**

55. **Стефановић Стеван**, писац прве српске драме „Смрт Уроша петаго, последњег цара српскога“, преминуо је у **Лебарској улици бр. 1.**

56. **Стојановић Ника**, ботаничар, умрьо је у **убогом дому** српском, **Лазарева улица бр. 1457.**

57. **Стратимировић Рада**, књижевник српски. (Писао је: „Осветљење урбарских

питања“, превео „Војничког бегунца“ и т. д.). Преставио се у **Касарне улици бр. 3.**

58. **Телечки Лаза**, глумац и књижевник. Писао и преводио позоришне игре, уређивао „Комарца“ и т. д.. На месту, где је сада „Хотел Фабри“ у **Дунавској улици бр 2.**, беху две мање куће, од којих једно беше гостионица „код црног јарца“. У тој гостионици је умрьо пок Телечки.

59. **Теодоровић Арса** († 1826.), сликар српски Умрьо је у **Ханској улици бр 22.**, у којој су се доцније родила три књижевника српска, браћа Недељковићи: др. Тоша, и покојна браћа му Стеван и Данило, која су обојица умрла у тој истој кући.

60. **Трандафил Јован** и жена му:

61. **Трандафил Марија**, велики добротвори народа српског, умрли су (он 1862., а она 1883. године) у кући **бр. 13. Главне улице.**

62. **Трифковић Коста** († 1875) Преминуо је на **Деаковој пијаци бр. 5**, на пијаци где је до ове године стојала зграда српског народног позоришта. У овој кући је сазвао пок. Трифковић књижевнике новосадске и предложио им једнога вечера године 1873, да се оснује један српски белетристичан лист; сви усвојише предлог му и основаше лист „Јавор“. који ево и данас још излази.

63. **Хаџић Јован др. — Милош Светић** — († 1869.), књижевник српски и оснивач „Матице српске.“ Умрьо је у **Футошкој улици бр. 2.**

64. **Хранислав Георгије** († 1843), епископ бачки и књижевник. Преминуо је у бившем **владичином двору** код саборне цркве. који је 1849. изгорео, те сада не постоји.

65. **Чакра Емил** († 1884). Преминуо је на **Фрање Јосифа пијаци бр. 2.** (у кући, која је својина „Матице српске“, и у којој она сада станује).

66. **Шумарски пл. Станислав** († 1845.), ц. кр мајор и књижевник српски (бележио хронику знаменитих по Србе догађаја у „Летопису“, „Бачкој вили“ и т. д). Умрьо је по казивању једне уважене особе на **Житној пијаци бр. 20.** (стари број 2002.), која је кућа сада својина „Добротворне задруге Српкиња новосаткиња.“

*

Још ћу да споменем овде две знамените личности српске, које су овде у Новом Саду преминуле, али су им тела одавде на страну однесена. А то је:

67. **Љубица Обреновићка**. кнегиња српска. После Вучићеве буне (1842. г) оставила је кнегиња Љубица Србију и дошла у Нови Сад, где се на скоро поболела. Маја месеца 14 ог. године 1843. умрла је у кући (онда) Мите Авакумовића у **Главној улици бр. 24**, а син њезин, кнез Михаило. сахранио ју је свечано у манастиру Крушедолу.

68. **Арон Станисављевић од Веленштрајта**. ц. кр. фелдмаршаллајтнант. Умрьо је 18. августа 1834 у кући, која се онда звала „код 7 курфирпта“, а сада је на томе месту здање кр. мађарске државне гимназије у **Господској улици бр. 13** Тело му је пренесено у манастир Ковиљ, и онде у цркви у породичној костурници сахрањено.

*

Како је Нови Сад у буни 1849. цео изгорео, те су куће на ново подигнуте, то су оне друкчије изгледале, кад су у њима живели и умрли они покојници, који су пре буне помрли, а овде је бројем означено дакле само оно место, где је та кућа била. Оне пак куће, у којима су се упокојили они наши знаменити људи, који су умрли после покрета 1848/9., стоје већином и данас онакве, какве су у оно доба биле.

За *Алексу Везилића* и *Божу Грујевића (Тодора Филиповића)* нисам могао да распитам, где су умрли. Давно је то било, те нема стараца, који би их могли памтити, а нема нигде ни записано ништа Осим тога они су се кратко време бавили у Новом Саду.

КРОЗ ЗВЕЗДАНИ СВЕТ.

Од Софуса Тромхолта.

(Свршетак.)

Плаво сунце излази на истоку и кити природу у јасно и тамно плавило; преко земље и мора распростире се полутамна светлост, која по земаљском начину не чини дан нити ноћ, нити светлост, нити таму. Часови пролазе, сунце клоне западу све више и више Тама шири свој вео преко природе, али то траје само један тренутак: јер већ се јавља долазак црвеног сунца на истоку, праћен руменом зором. Какав је то величанствен призор, кад цело небо чисто у пламен букне Црвенило се удвостручи, последњи зраци плавог сунца ишчезавају на западу — и брда и горе, ливаде и језера купају се у пурпурном мору.

Над нама лебди црвена усијана лопта, а природа, која мало пре у чаробном сумраку сањаше, сија се сад у светлом горећем мору, које цело небо покрива.

И тако пролазе плави и црвени дани један другог мењајући све дотле, до год се планета између њих налази. А док све то траје, промењују и сунца своја места, која тако непојмљиво изгледају као да се никад не крећу.

Светла браћа приближују се једно другом све више и више, а иза дугог црвено-плавог дана долази време других дана и ноћи. Али каквих ноћи!

Овде светли месец са плавом светлошћу, са финим пурпурним окрајком; тамо стоји други месец у првој четврти у црвенилу а у другој у плавилу; овамо опет трећи са црвеним кругом. — Како се могу ти призори речима описати, како се може та натприродна боја светлости насликати! Шта су описи из „Хиљаду и једне ноћи“ кад се упореде са таквим природним чаробним сликама. —?

Двоструче звезде спадају у наш први корак, којим смо у светски простор ступили. Ако посматрамо са догледом небесне светове, видићемо гомиле звезданих јата, где су сунца тако сабијена, тако многобројна да правилне слике састављају, и ту је немогуће посумњати, да нису једна с другим у ближем односају.

И само голо око види неколико гомила, где су звезде једне уз друге сабијене, да заиста мора бити међу њима каква унутрашња веза. Сви познају ону малу гомилу са седам звезда, које су познате под именом влашићи. Кратковидом оку они изгледају као магловита пега; обично око види њих шест, а јаче око девет до једанест и више Али један доглед налази на том месту стотине звезда, које може бити само за себе сачињавају један мали систем, јер је немогуће, да тако много, скоро све сјајне звезде само случајно у једном истом правцу стоје. Једна друга такође голом оку видна гомила стоји у близини влашића. То су Хлади, који кад се саставе дају слику бика. И овде наилази доглед на гомилу звезда, макар да је ова гомила много сиромашнија од прве. У звезданој слици Рака, стоји једна група („крипи“) која је голом оку видна само као мала магловита пега, а гледана макар најслабијим догледом раздваја се она у неколико звезда. И напослетку налазимо у звезданој слици Персеја две богате групе звезда, које дају највеличанственије слике за гледање, макар их гледали најслабијим догледом.

Од ових звезданих гомила, које се раздвајају у појединe звезде, кад их и слабим догледима гледамо, прелазимо на праве звездане гомиле, које се тек јачим догледима виде, да се састоје из мноштва звезда. Док су нам влашићи и Хлади близо, макар да њихове даљине морамо на билијуне и милијуне рачунати, дотле су нам звездане гомиле у таквој даљини, да светлост треба хиљаде столећа од њих до нас.

Звездане гомиле су скоро све округле са понеким зрачним изданцима или краковима. Овде није говор о томе, да се те звезде броје; више пута су њих 5000 на малом простору сабијене, који није већи од 1/10 месечевог окна. Сразмерни и симетрични облик казује, да те звездане гомиле сачињавају саме за себе затворене системе, који се одржавају једном општом везом, чија нам је природа непојмљива и која ће нам ваљда увек тајна остати.

Сваки који помисли на то, удуби се у мисли, јер свако то сунце може се са нашим равнати и узалуд ће се наша мисао мучити да одговори на питање: Какав је циљ тих хиљаде хиљада сунаца?

Ми ћемо побећи из тих непојмљивих звезданих гомила у далеки бескрајни простор, из кога нам звездане маглине своје суморне светлости шаљу. На многим местима на небу видимо мање и веће разасуте комаде кумовске сламе, које неком магловитом светлошћу светле, а кад их гледамо са најјачим догледима опет нам остају магловитог изгледа. Тек у ново време пошло је за руком са великим телескопом, да се многе маглине реше, и тад се почело мислити, да ће се досадашње неразрешене маглине, са већим и јачим справама доцније моћи разрешити.

Најновија и најјача справа астрономска, зове

се Спектроскоп и она нам показује да је то немогуће. Ми распознајемо две врсте звезданих маглина. Већина њих састоји се из безбројних гомила звезда, које су тако далеко, да се свакој човечијој претпоставци ругају. Осим тих има и други маглина које су као што нам Спектроскоп показује, гасовите масе, и то у усијаном стању, оне заузимају превелике просторе. У којој даљини стоје оне од нас, није нам познато; да ли пред или иза кумовске сламе леже — непознато нам је. Далеко изван граница кумовске сламе потражићемо друге магле, које догледом неможе да разазна, а Спектроскоп показује, да су и оне далеки светови, далеке кумовске сламе.

Ми смо сада у најдаље крајеве небесног простора допрли, где су многе мрачне магле у звезде раздељене, а те звезде у светове; где су неке магле незамишљене масе сијајућих гасова може бити тек почетни бивајући светови. У најлепшим сликама такве су магле по небу разасуте; чудновате, сваковрсне изгледе изазива астроном са њих, са својим догледима; оне изгледају час округла окна као прстени, час репате звезде са великим лепезама. Из тих гомила споменућемо само неке, које су најчудноватије.

Велика звездана маглина у Андромеди је голом оку видна, као мала једва трептећа пега; увеличана средњом величином изгледа нам овално развучена, која у средини јаче сија него на крајевима, а пет пута је дужа и два пут шира него месечева површина. Она изгледа као да је збирка сочивастих звезда. Ту маглу није нам могуће било до сад разрешити; а Спектроскоп показује да је састављена из звезда.

Једна од најзанимљивијих маглина је на небу велика завојица (спирал) у слици ловачког пса. Како су незнатне оне мале тачке, она многобројна сунца, што се пружају на све стране и чине завојице! Ту изгледа, као да је рука васелене вековима имала посла, а ко бих могао оне гмижуће милијарде сунаца себи представити чију општу светлост видимо у оним завојитим пругама. Какво распрострење мора имати та грдна васелена, кад су њене звезде, раздвојене једне од других билијунима миља, па нам се показују као светлећа прашина! У какву бездан простора, у какву бездан времена залутају наше мисли, кад посматрамо те далеке светове! Да ли је 15.000 година, да ли је 30.000 година, да ли је 100.000. година прошло, од кад тако изгледаше та звездана маглина, како је данас звездари виде? Нико нам незна казати; може бити да је већ одавно ишчезла она дивна појава, или може бити узела је са свим другу слику, и векови могу проћи, док светлост човечанству ту промену јави.

Још две знатне али неправилне маглине леже на јужној половини небесног круга за њих се неможе рећи да имају каква правила или симетрије; ту су се фантастично светле масе у разне колуте скупиле и састављају неправилне слике.

Наш пут води нас кроз крајеве далеких маглина, најлепшој појави на целом небу, и то магли у Ориолу. Она није само због своје лепоте знаменита, већ и због особитог вида, а то због великих промена њезине светлости, која се у средини јако светли; а друго, због великог простора што на небу заузима. Та дивна магла не састоји се из звезда, већ из усијаних гасова, који у себи хидроген и оксиген садрже. Спектроскоп код Ориона састоји се као већином у других маглина из три светле пруге, две зелене и једне плаве. Спољна зелена линија долази од оксигена. док плава хидроген назначује; а за трећу незна се, од чега постаје. —

Све утиске, приликом овога излета у најдубље небесне просторе, пређимо још једаред.

У бескрајним просторима звезде су неправилно расејане, оне су скупљене у острва, у мање и веће гомиле. Од једне звезде до друге у једној истој гомили, треба светлост године — од једне звездане гомиле до друге, треба векове да путује. Сунца у кумовској слами разашиљу своју светлост до 20.000 година. Дакле 20.000 година треба светлост, која сваког секунда пређе 40.000 миља, до најудаљеније звезде у кумовској слами!

Па опет поред свег толиког распрострањења, кумовска слама није ништа друго него једна једина небројна тачка, као и све остале на њу налик, које налазимо у светској ширини хиљаде хиљада, да таквих острва леже изван кумовске сламе, и ми несмемо мислити, да је она највећа — има које су од ње много веће. Оне мале гомиле зато изгледају онако незнатне, јер је њихова даљина превелика, шта више не исказана. Десет милијуна година потребује може бити светлост, да до нас дође, од оног малог невидљивог острва.

Десет милијуна година!

Да ли је та магла најудаљенија од нас? Није — дођемо ли до ње, опет ћемо стајати на прагу бескрајности, а испред нас видећемо грдни светски оцеан, са његовим сликама и планетама, тако исто велики и бескрајан као пре тога. Светски простор нема краја, нема границе; он је бескрајан, без дна је на све стране. Наша мисао неможе тај појам схватити; а још мање можемо разумети да ли се светски простор граничи. Свет је без краја, тамо где једва телескоп допире, где крила уображења отпадају где се мисли губе — чак и тамо налазимо светове као овде без броја по простору разасуте.

И свака она трептећа звезда је као наше сунце; без сумње, већина њих има тамна кружећа тела, као наше сунце; и свака така планета има своју историју постања, а њена површина станиште је безбројних живих створова

Ко се усуђује, количину светских тела, која простор пуне, бројати — ко се усуђује, број ж..вих створова бројем назначити, који на свима тим световима живе — ко се усуђује причати нам о њиховим бригама, њиховим сумњама, њиховим сретним часовима, њиховим осмејцима . . . .

Ту се губи уображење — ту је бескрајност — ту је вечност.

Када погледамо у ту дубину бескрајности, како да нам не буде све мало, тако мало као невидљиви атоми, па опет нам се с дана на дан тако велико појављује! Ми сами, највећи и најсилнији међу нама без разлике, нисмо ништа заједно са нашим становима и земљом. А земља, са својим континентима и морима, спрам сунца и његовог система је са свим незнатна. А сунце, тај грдни владар, шта је са његовим поноситим планетама, месецима и кометима, кад се упореди са оним већим системима, оним безбројним звездама, које састављају кумовску сламу. Па сама кумовска слама, шта је она напослетку спрам оних јата звезданих маглина, спрам оних сијајућих острва у безданом оцеану бескрајности . . . .

Пређимо онај пут брзим корацима, који нас од земље, до у крајеве зведаних маглина води. Ми путујемо са брзином светлости!

За секунд смо на месецу, он нам стоји под ногама и ми се чудимо његовим безбројним кратерима и великим гиганским брдима, а изван свега његовом црном небу.

Ми се журимо даље. Даница (Венера) се приближује као друга земља, а мали свет Меркур прође поред нас; осам минута доцније, пошто смо земљу оставили, стојимо на сунцу. Ми гледамо то ватрено море са пегама и буктињама; ми гледамо оне грдне гасовите пламенове, а страх нам се у срце улива.

И ми продужујемо наш пут. Ето нам Марса са његовим копнима и морима, са његовим облацима и снежним пољима. Колосни Јупитер приближује нам се, већи него 13000 Земаља, са његовим грдним облачним пругама, са његова четири пратиоца. Затим долази онај чудновати свет са прстенима, Сатурн и његова пратња од осам месеца. И ми пролетимо поред Урана и Нептуна, поред последњих светова у сунчаном систему. Даље и даље летимо невероватном брзином!

Бледе комете пролазе лагано, суморно поред нас. Са брзином светлости, 40.000 миља у секунду путовасмо и њој беху потребна 4 сахата, да нас довде од Нептуна баци; више дана морамо путовати, док пређемо најдаље кометске путеве; недељама и месецима морамо путовати кроз празноћу, која фамилију сунца окружава, а ништа друго да видимо осим по коју бледу комету, која од једног система до другог путује, или по који блудећи метеор.

Ми путујемо са брзином зрака, 40.000 миља прелазимо за један секунд; па опет — тек за три године и шест месеца стојаћемо на првој звезди, на једном сунцу као нашем, али тако удаљеном, да га највећи наши догледи показују као једну тачку.

Ми се журимо даље. Са истом брзином од 40.000 миља у секунду, наставићемо наш пут за 10 година, за 20 година, за 100 година, за 1000 година. И за време од 1000 година видећемо милијарде сунаца у свима величинама, свима бојама; прикажимо себи сва она мрачна тела, која око тих сунаца обилазе, и нек наше мисли бораве код оних створова, који на тим световима живе.

За идући 1000 и 1000 година настављаћемо наше путовање; ми ћемо проћи кроз милијуне кумовских слама, кроз безбројне гомиле звезданих острва, ми ћемо доспети у најдаље крајеве звезданих маглина.

И још за 1000 година, за 10.000 година, за 100.000 година путоваћемо невероватном брзином светлости

Јесмо ли приспели граници простора, јесмо ли дошли у пределе, где је свему крај? Нисмо! Испред нас леже велики, празни простори, а иза њих опет нове трептеће звезде.

На крилима светлости одлетећемо тамо — за 100 столећа приспећемо — — — — — и ми опет видимо испред нас нове звезде, нова сунца, нове светове.

Никада нећемо доспети до краја, никада до какве границе; никада се нећемо приближити крају, нити граници:

Јер ма колико путовали, ма на коју страну — *увек смо, и увек остајемо у средини бескрајности.*

Беч, 1891.

Превео **Ж. Д. Владић.**

КЊИЖЕВНОСТ.

Патарен Свевид, приповетка *Алексе Радуловића;* у „Отаџбини“ за јуни 1892.

За приповетку и роман из старих времена, из прошлости наше, захтева се не само песнички дар већ и научна спрема Није довољно знати, да је било „властеле“ и „себара,“ да се зид звао „платно“ и да није било телефона и острагуша. Ту се тражи мало дубљег знања, доброг разумевања тадашњих прилика, јер само на тај начин може нам писац изнети привидно верну слику оних времена. Драмском писцу је цела ствар олакшана, пошто је већ строј драме сасвим што друго. Драма је збијена радња а што се у роману мора тачно и опширно описати оставља се у драми декоратеру, машинисти и кројачу. Наглост, којом тече радња у драми, прекрије многе и многе ситнице, које за роман никако нису ситнице; говори у драми допуњују и тумаче радњу и маркирају прилике, около којих се у роману баш мора забављати. Да је тако, показују нам баш саме драме, које ничу непрестано а на основи познате драмске технике и уобичајене традиције: историски догађаји и историска имена су ту, треба само то све поделити у чинове и призоре и многи наши трагичари пишу готово фабрички читаве циклусе „краљевских драма.“

Према тој „бриге-задавајућој“ множини историских драма како ли је мален број историских романа и приповедака! Али то је сасвим природно. Док је у драми главна ствар склоп и радња а историски колорит тек споредна, у приповеци је обратно; ту је главна ствар историски колорит а фабула споредна. На сваки начин не смеју те ствари ни у драми ни у роману стајати у опреци. Није дакле ни чудо, што има више историских драма, кад се за драму и не тражи толика спрема. Приповедач пак мора бити баш у оном јак, у чему драматичар не мора: у темељном познавању историских извора, етнографије и т. д., пошто је и историски роман нека врста историје. Па као год што не може приповетку из сеоског живота написати онај, који село не познаје, тако исто је и са писцем историских приповедака.

„Патарен Свевид“ је таква историска приповетка, за коју се писац на сваки начин морао подобро спремати. Алекса Радуловић пише у „Отаџбини“ читаве студије о српским приликама из средњег века, он је онда и позван, да пише и историске припов тке, кад већ осећа у себи и песничкога дара.

Главни је предмет ове приповетке нападај католичке вере на патаренску или богумилску јерес и јуначко одупирање ове. Главни је јунак млади патарен Свевид, или, ако хоћемо да смо праведни, Стана, коју омотава још и блесак трагичности. Најзанимљивији је одељак, у ком се прича о доласку Татара, о њиховом нападају на Јајце и пропасти њиховој пред тим градом. То је врло живо и чисто пластички приказано, премда бих рекао, да се Радуловић још није извеџбао у писању приповедака Но то је техничка ствар и нема сумње, да ће се он ту усавршити

Наши приповедачи, који хоће да пишу приче из прошлости српске, имају заиста пуно матери ала за тај рад. Ту је властела и прост народ, православије и католицизам, обоје то и патаренство, одношаји српске државе са Дубровником и са Цариградом, да и не узмем у обзир многе личне и љубавне прилике. Све то даје широку основу, на којој се лако диже зграда романа. Јер као год што је језгро драми: сукоб противности, тако је исто то и роману.

Да како, да у приповеци, као овој, не може се опширно изнети ма и једна тема; ту се само обележава, и кратким али снажним потезима се износи најглавнија ствар, некако радња у причи.

Долази још питање, каквог се писања треба држати у историским романима, да ли садашњег језика или би ваљало писати у духу и језику старом. Што се мене тиче, ја држим, да треба писати тако, као што сад говоримо, просто с тога, што и онако не знамо, како се говорило у оно старо доба. Ми бисмо знали изнети само повеље и званична акта у оном стилу, разговоре пак не, пошто нам тадашњи језик није познат. Описивање, оно, дакле, што писац сам износи, мора да како бити у модерном језику. Кад би се когод држао строгог начела, да према предмету удеси језик и стил, онда бисмо брзо упали у несмисао, јер приповетке из римског живота морале би се латински писати. А ко ће то и покушати!

М. С—ћ.

ЛИСТАК.

ПОГЛЕДИ У СВЕТ.

I.

Преживари.

Кад год сам прошао онуда, видео сам је где седи крај прозора. Стара, самохрана, проводила је она тако своје дане са плетивом у руци, живећи у успоменама.

Једном сам подсетио неко весело девојче на тај живот у успоменама.

„Ах, не подсећајте ме сад већ на то, пустите ме да сад бар уживам, како бих касније имала шта — преживати.“

II.

„Каква је, да је, моја је.“

Долазио сам у додир с многим људима и мотрио сам их.

„Да сам тако леп као овај ил' онај“ — тај сам уздах чуо често. Или да толико знам, да сам толико научен, да сам толико снажан!

Али никад не чух: еј, да сам толико паметан. Са памећу својом, *оном*, која управља наше практичке послове свако је задовољан. Па и ако види надмоћност другога, ипак је не „признаје, јер свако воли да се „по својој памети управља“ и свако се теши „каква је да је, моја је“.

III.

Једном глупаку.

Пишући горње редове сетио сам се тебе.

Ми сви знамо да си ти веома глуп, само ти то нећеш да знаш, јер то је признање најтеже.

Ну ти ипак осећаш разлику између тебе и твоје околине у коју си упао чудним случајем.

И ти ту разлику испуњујеш *уображењем*.

Али што ти више замишљаш о себи, тиме се све више удаљујеш од стања у коме си. Неприродност се све више истиче а то се свети на теби, јер се свима чиниш још глупљи но што си.

IV.

Сусетка.

Узео сам нов стан, али несам имао времена да се уселим одмах.

Међу тим сваки дан ми је долазила једна сусетка по новоме ми стану.

Ја сам је једва познавао, и она ми највише причаше о себи, о својим невољама. Њу свет не разуме, свако се дело њезино криво тумачи. . . .

Но сусетко, ја сам те разумео Много ли си морала скривити мом новом сусеству. . .

V.

„Кроз рупе од твога огртача вири“ сујета.“

Знам једног човека који иде неочишћен, са шеширом угнутим.

Да-ли се тиме хтела показати немарност према тако ситним стварима?

Хтела, заиста.

Сви су људи сујетни А неки су сујетни на то, да покажу другим људима како они „несу“ сујетни.

VI·

Ко се чега плаши?

У варош П. дошао је управник једног надлештва.

Сви нижи чиновници, који беху дотле растурени по разним механама, врвеше сад свако вече у механу, у којој је управник одсео.

Да ли су то чинили из учтивости, или тога ради, да му се умиле?

Не толико.

Први су утисци јаки, мисли сваки, — а кад сам ја тамо бар сам сигуран да неће почети мене оговарати.

А зар се тиме не одаје вера у се и у своје другове?

VII.

Шта се највише допада?

Познавао сам многе младиће, који живо доказиваху, да њих не може занети и да их не заноси спољашња лепота, да они траже унутарњих особина, оно, што чини *карактер* једног човека.

Па ипак, чим су чули да се говори о ком непознатом им девојчету, прво им питање беше:

„Да-ли је лепа?“

А при том се опет мисли на нешто друго а само не на унутарње особине.

VIII.

Опет то, али мало друкчије.

Једном се повела реч у друштву о томе шта се највише допада женскињу на мушкињу?

Доказивало се, да муж треба да импонује жени, било лепотом, било богаством, било снагом. Најозбиљнији доказиваху ово последње.

То се многим гостима не допаде и они се обратише с истим питањем на човека једног, који је за све то време ћутао.

„Човек," одговори овај лаконски.

„А мушкињу?"

„Жена."

Милан Шевић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Даровити песник Драгутин Ј. Илијћ саопћио је у овогодишњем „Стражилову" већ пет својих изворних приповедака, под насловом „Епитафија рата", „У магли" „Мати", „Хане дан", и „Вештица". Овим приповеткама засведочава песник свој прекрасни дар и за писање приповедака, чему се ми од срца радујемо, кад знамо, како имамо мало добрих приповедача, тако, те се бојимо, е ће у нас у том погледу на једном запети. Приповетке Драгутина Илијћа одликују се врло живим, пластичним описом и песничким колоритом. Нарочито је врло лепа и нежна приповетка „Мати" где очито провејава бол песникова срца за недавно упокојеном мајком. Било би добро, да која родољубна књижара изда те приповетке у посебној књизи, да их узмогну читати и они, који не држе „Стражилово."

== И прослављени наш приповедач, Симо Матавуљ, довршио је у „Стражилову" своју најновију приповетку: „Нови свијет у старом Розопеку". где познатим својим вештачким начином црта филистарске типове и живот у једној приморској паланчици. У том жанру је Симо ненаткриљив мајстор. Слободно као риба у води осећа се он у свом елементу, те лаким потезима наслика за час тако заокружену сличицу, да јој се дивити мораш.

== У „Отаџбини", свесци за Јун, о. г. штампана је у преводу В. Рибникара штудија Француза Хиполита Тена, под насловом: „Философија уметности", а у свесци за Јул о. г. опет превео је из немачкога листа преводћач познату штудију чувеног Ђорђа Брандеса, под насловом: „Иван Тургењев". Преводи оваких знаменитих штудија од велике су користи, нарочито кад на један пут у целости изађу.

== Јавили смо и ми у своје време, да је из дела *„Аустро-угарска монархија"* преведен онај део, који говори о *„Далмацији"* и да излази латиницом накладом књижаре Ф. Маршића у Сплету. Сада је изишла четврта свеска тога дела и „Српски Глас" доносећи о томе белешку вели: И у овај превод бачен је познати упљувак. У четвртој свесци преведена је историја Далмације за сеобе народа. Историју Далмације за ово дело, започето под заштитом покојнога престолонаследника Рудолфа, написали су професори, стручњаци и непристрасни људи. Али непознати преводилац окитио је превод својим опаскама. У овом делу каже се, како су се у Далмацији појавили Хрвати и Срби; како су Хрвати заузели северну, а Срби јужну Далмацију. Преводилац све то побија и исправља, позивајући се на Смичикласа, и ако је познато, да је Смичиклас написао по баснама једну велику басну, коју је назвао „Хрватском повјести", и ако исти Смичиклас на неким местима признаје, да су Срби заузели доњу Далмацију. Барем ради пристојности овака дела требало би преводити без „примјесе и без нагрђивања."

== Познати немачки приповедач, Павле Хајзе, написао је овећи роман у 7 књига а три свеске под насловом „Мерлин", где описује борбу једнога идеалисте књижевника проти материјалистичко-натуралистичкој струји у животу и књижевности, а ова борба се свршује самоубијством тога идеалисте у лудници. Критика хвали отмени тон Хајзеов и у овом роману, али му приговара, да упада у стару погрешку т. ј. да описује један жестоки душевни проблем у његовој ерупцији и вањској појави, дочим пропушта уобразињи читатељевој, да си тајне психичке покрете сам попуни, што је уз множину спољних захтева једва могуће.

== Већ смо јавили, да је најновији роман Вилбрантов: „Hermann Ifinger", што је излазио у подлистку бечке „Нове пресе", изазвао ради једне у течају романа уплетене песме, у клерикалним круговима велику буру, тако да је уредник тога листа морао пред поротним судом одговарати, но био је проглашен невиним Сада је тај роман штампан код „Cotte" у Лајпцигу, са предговором Вилбрантовим, у којем се алудира на тај процес, те се спомиње да је сада дотична инкриминирана строфа испуштена, како би се тај роман без зазора могао растуривати.

== Истом је Емил Зола завршио циклус романа „Rangon Macquart", већ помишља о новом темату за роман. Овај пут жели описати постанак, течај и механизам ходочашћа гласовите шпиље и цркве Марије Лурске у Француској, те ће се зато и сам придружити једној чети хаџија до те цркве, и тамо пробавити до 6 недеља, да проучи, што му је за писање романа: „Notre Dame de Lourds" потребито. Недавно је Зола једном свом госту изразио чуђење, што га држе за богаташа. Његових дела да се на годину попречно прода до 80000 отисака, а он да зато добива од свакога комада по 12 суа, што на годину износи: 50.000 франака. Одступ права превода, хонорар од новина и евентуално драматизовање појединих комада, затим писање фељтона да такођер понешто донесе; укупни његов књижевнички годишњи доходак да изнаша којих 120.000 франака, ну то да је за живот у његовим круговима премало, јер да данашњи луксус стоји милионе. „Да се други пут родим — рече Зола — не бих друго желио Мансарду и мир". А што би рекли наши књижевници, који су везани на књижевну зараду! Колико је палата што су их они саградили, не на папиру, већ на тврдој земљи, од своје крваве зараде! И оно мало књига, што се штампа, нико не купује, а ипак се хвалимо, да смо велики родољуби и пријатељи народне књижевности.

== Швајцарски новинари држаху недавно скупштину у Базелу и ту донесоше закључак један *против натурализма у уметности и књижевности.* Један део тога закључка ово је: „Најозбиљнија дужност је штампе да се чврсто и енергично бори против оне естетичне и моралне заблуде, што се зове натурализам, те нарочито иде за тим, да у књижевним и уметничким производима представља оно што је ниско и просто, прљаво и гадно. Сву снагу морамо на то употребити, да своме народу сачувамо оно благо његових старих и вечито истинитих идејала о добром и лепом, да то све одржимо чисто и неукаљано."

== У Липисци излази ново издање славнога немачкога *речника Јакова Виљема Грима.* Штампа се већ осма свеска.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 30. У НОВОМ САДУ 26. ЈУЛА 1892. Год. XIX.

ДИВЉАКОВА ПЕСМА.

Љубио сам живот лепи
Годила ми светска врева
К'о јунаку што дух крепи
Љута звека од мачева
Јурио сам кроз свет ови
Као небом ор'о млади
Тешили ме златни снови
Згревали ме светли нади —
А када сам лаж упозн'о
Коју дотле нисам знао,
Ја сам у кал светски пао,
За собом сам подсмех чуо
Па сам горко уздахнуо . .

Љубио сам мому једну
Свим пламеном душе вреле.
Вито тело, душу чедну,
Црне очи, груди беле.
Провађ'о сам тужне ноћи
Мио сузе, згрев'о наде.
Мислио сам дан ће доћи
Да ми своје срце даде.
Па и ту сам лаж упозн'о,
Коју дотле нисам знао,
А када сам у прах пао
За собом сам подсмех чуо
И тихо сам уздахнуо. .

Сад не љубим никог више
Немам рода, немам друга,
Наде ми се обориште,
На душу ми пала туга,
А туга ме тихо води
Где но нема жива света
Где у миру и слободи
Трава буја, цвеће цвета,
Где се с листом листак љуби,
Где кроз доље поток тече
И маглом се тихо љуби
Кад се спусти мирно вече,
Ту ми ветрић хлади груди
Ту ме благи шумор зове
Ту ми тајна сила буди
Старе снове, мисли нове.
Ал су мрачне мисли моје
Мрачне као ноћна страва
Што из гроба ускрсава.
Дивље као рика лава,
Као врисак мртвог нада,
Као хука водопада. . . .

Ленскій.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

I.

„Мија Влашкалић."

Ово ће име можда још само гдекојем старијем читаоцу бити познато. Али и ови можда ће о њему само толико знати, да је то био омален, сувоњав, црномањаст младић, који се у Банату у Врањеву родио, у Карловцу, Пожуну и Прешову (Еперјешу) учио, после револуције неко време у Врањеву кметовао и око 1853. умро.

Ко само толико зна о Мији Влашкалићу, тај зна о њему врло мало. То је само скелет Мијин, а не он сам.

Јесте л' пролазили кадгод поред дућана

са скромном фирмом и још скромнијим излогом, а изнутра с рафовима, препуним красне и скупоцене робе од горе до доле, — онда имате праву слику Мије Влашкалића.

Свагда тих и озбиљан, није се нигде истицао, нигде разметао. Марљивим читањем стекао је лепа знања; а никад ни речице није пустио на јавност. Као ђак могао је трошити много више од својих другова, међу којима је важио као неки мали Крез; а живео је скромно и сиромашно, као и остала „раја“, трошећи сувишак од уштеђеног новца на своју библиотеку, на друштвену читаоницу и друга корисна омладинска предузећа, а највише на потпомагање својих оскуднијих и даровитијих другова, од којих је по̄ гдекојег тако рећи сам издржавао.

Такав је био Мија Влашкалић.

———

Са Светозарем Милетићем познао сам се и спријатељио још док смо обојица 184½ у новосадској гимназији били, он у IV., ја у V. разреду.

За тим се растадосмо. Ја продужим науке у Сегедину, Темишвару и Пешти; Милетић сврши гимназију у Новом Саду, а философију у Модри и Пожуну. Ту се познао и спријатељио између других с Павлом Поповићем Шапчанином и Мијом Влашкалићем. На све њих као и на целу тамошњу српску омладину имао је пресудног утицаја велики словачки родољуб Штур. Они су постали његови ђаци, његови апостоли.

———

С јесени 1846. дође Милетић у Пешту, да учи права. Сад смо опет били заједно.

Једног лепог јесењег дана ишли смо нас двојица дунавском обалом. Милетић се журио на паробродску станицу.

„Идем да дочекам Мију“ рече он.

„Каквог Мију?“

„Мију Влашкалића.“

„А ко је то?“

„А да, ти га не познајеш“ рећи ће он смешећи се. „Ништа, познаћеш га сад.“

„Је ли ђак?“

„Јесте. Лане смо били заједно у Пожуну. Он иде сад у Eперјеш, да сврши права.“

„А од куда је родом?“

„Из Врањева.“

„Па што не иде управо у Eперјеш, него свраће у Пожун, па опет натраг у Пешту, и прави без нужде два трошка?“

„Е, такав је он. Писао ми је из Врањева, да ће прво у Пожун, да види, има л’ тамо нове раје. А што се трошка тиче, не води бриге, он је имућан.“

Сад сам заиста желео видети и познати тога Мију, који тако „лордовски“ путује.

У то стигне горња лађа. Из ње изиђе млад човек, какввог га у почетку овога чланка насликасмо. Поздрави се с нама, и одма пођосмо у оближњи хотел „Енглеску Краљицу“, где је одсео

Тек смо неколико речи проговорили, а Мија ме је већ задобио Учинило ми се, као да смо већ од неколико година познати.

Мија извади из џепа цедуљицу, и из ње прочита нам, као на рапорту, имена свију српских ђака, што су дотле стигли у Пожун. И од нас је тражио списак пештанских ђака Срба, и желео је, да се гдегод вечерас са-станемо „на црну кафу.“ Искупили смо се нас око двaeстак у кафани „код два пиштоља.“

Мија је други дан већ отпутовао у Прешов.

После неколико дана покаже ми Милетић писмо од Павла П. Шапчанина из Пожуна, у ком јавља, да је Мија био у Пожуну, састајао се са српским ђацима, и да је леп новчани прилог дао тамошњој српској и словачкој ђачкој читаоници.

„Заиста красан човек“, рећи ћу на то.

„Е, таки је наш Мија“, одговори Милетић.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

НА ОБАЛИ.

На обали мекој, покрај р’јеке плаве,
Прострьо се ћилим мирисаве траве.

На тај мекан ћилим, сјео старац сједи
Па у бистру р’јеку старим оком гледи.

Гледа, како с’ мили таласићи сјају
И шумећи нагле далекоме крају.

Па му као вали, што плове низ р’јеку —
Отпловише мисли у прошлост далеку.

Пред очи му стаде, она слика рана
Оног златног доба — младићскијех дана.

Занесе се старац, са сновима таким,
Заблиста му лице осмијехом лаким.

А та му се радост дотаче и груди,
Па му старо срце стаде да се буди....

Али као талас, кад с' обале крене —
Распршти се, — од њег' постану тек пјене.

Тако с' мис'о таче, тешких дана ови',
— А, у старој души ишчезнуше снови...

Обузе га туга,... па сред мутног ока,
Заблиста се суза, — као чемер горка....

У Мостару, 1890.

Јов. А. Дучић.

АРХЕОЛОГ.

НАПИСАО К. СЛУЧАЈЕВСКИ.

— ПРЕВОД С РУСКОГ. —

Археолози су људи веома чудни: они находе да је много боље изучавати мртвило него живот; они претпостављају трулеж. плесан, рђу и разноврсне дронорлије и старудије јарком руменилу живота Може бити. да они тиме показују гастрономску финоћу укуса. Код нас је мало археолога; већина је склонија да послужи позније за предмет изучавања људима с гастрономском финоћом укуса и користе се и наслађују само руменилом живота.

Над Кијевом, две године раније, разви се чудно лето, и у сеновитим луговима подњепровским сазреваху они сочни плодови, од којих се Балабуха припремаше да наготови својих *варења**) па да их после разашиље по свој далекој, пространој Русији Ова кијевска *варења*, као и сва на свету, имају своју историју; почетак њихов датира се тачно од 1787 године, када је Екатерина II, путујући по средњој и јужној Русији, гостила дуго времена у Кијеву. посећиваше светиње кијевске, градила суд, а вечерима страсно се предаваше разним хазарним играма од којих највећма вољаше *ламуш* и *лошо*. У броју многобројних гостионичара и посластичара нахођаше се и некакав Бађи — швајцарац; одајући у раскорак. по кијевским улицама, сломи ногу па немогавши продужити с императрицом даљни пут, оста у Кијеву ради лечења и створи производ познат под именом *кијевско варење*.

Две године раније плодови подњепровски сазреваху особито успешно и као да потврдише чудну примедбу аутора књиге, из доба путовања Екатарине II., као бајагим, да готово на свима источним језицима реч „Кијев" означава „место за наслађивање". Заносне, чаробне звездане ноћи очараваху околине лавра својом фосфорастом светлошћу, и невештом, неизвеџбаном оку не беше, савршено, никако могуће разликовати, ко кога побеђује у немој битци: да ли злато кубета, набацано руком човека или сребро неба, које у изобиљу расипаше дивна, неописана сјајност месечева. Тако или иначе, али поноћне светлости беше колико душа пожелети може.

Једне такве дивне, чаробне ноћи, младић, студент археолог, који је посветио себе свог изучавању руских старина, саслуша врло непријатан за њ' одговор девојке, коју преко мере љубљаше.

— Ја без вас живети не могу! рече он њој.

— А ја, одговори девојчица, за бедног човека никад не могу поћи.

— Али ћу се ја обогатити...

— Археологијом?!

— О, неспрдајте се самном! Нико вас неће и неможе љубити, као ја што вас љубим!

— Ви мислите?

Давно је већ видео археолог, како се девојчица приписаше све јаче и јаче другом човеку, који јој ближи срцу беше. Изнуреном, измученом, сломијеном љубављу његовом, давно већ газдоваше саревњивост, и последње речи девојчице, савршено безличне, безимене, оваплотише се, моментално пред његовим очима у веома опредељену особу познатог човека, кога она љубљаше.

Разговор се њихов водио око по ноћи.

Када сјајна звездана ноћ поче полагано да се гаси и топли сунчеви зраци, као тешка мора, почеше спаљивати уске котлове и јазбине кијевских гора; када и у саме пештере светих угодника, кроз малене прозорчиће поче продирати врели ваздух живота, архе-

*) Нешто средње између слатка и „дунста".

олог, несклопивши целе ноћи очију, упути се долином Дњепра у правцу Видибајском манастиру. Најмивши на једној маленој станици чамчић „ради возања“ спусти се низ обале и код највећег одсека скочи у воду. Ово се догодило мало ниже манастира.

Приметише ли људи, у непрегледној разноликости кијевске околине, у подневном блеску, који засењаваше и заслепљиваше очи, црну тачку, која приказиваше собом особу археолога — кад је бућнула у воду и иш чезла; приметише ли како се чамчић, после безумног скока археологовог, занија, како је опустелу, осамљену, дограби матица и поче уковитлац вртети; како напослетку, једна чајка, надневши се над површином да дограби рибу, и умал' да је кљуном докачи, нагло залепрша крилима и полете у страну, препавши се нечег тамног, што поред рибице пловљаше, преплаши се баш главом — археолога?

Вали дњепровски, стари, паметни вали, повињавајући се неуклоним законима, примише га у своја објатија, подхватише, понеше и тако исто, као и чамчић, завртеше. По магловитом потресеном сазнању археолога промицаху и подскакиваху, збијајући се у једну замршену, хаотичну целину, и озелелела брдашца прибрежја, и Видабајски манастир, који све више и више одмицаше од њега, и одблесак валова и мехурићи који искочише над његовом главом, у тренутку кад стрмекну из чамца, и златни врхови лавра и жељезнички мост. Археолог тоњаше. Прохуја мимо њега, као нека грдна сабласт, распрострта у дубини камо га носаше струја; неизмерно огромним белим чудовиштем, учини му се чајка која мал' те га не чукну кљуном и нагло одлепрша у страну.

Чујаше се археологу некакво силно пискање и шуштање, режање и клокотање. Пучина га брзо носаше. Мехурића не беше више и златни врхови цркава изгубише се из вида и у округ археолога разастраше се сада нека златкаста глеђ и огромна количина распљоштене жућкасте жабокречине. Свест утопљеника губљаше се нагло и само још осећаше утиске као некаквих удара, грчевитих потрескивања и протегнуто тупо бучање. Затим, од једном, неочекивано, настуни застој: археолога преста гонити струја јер се о нешто закачи.

Он отвори очи. Поред њега се пружаху недогледне стрмнине дњепровске, чујаше се тупи, потмули грохот и разлегаху се разноврсни јаки и слабији гласићи, а ту, са свим близу њега, просјајкиваху маховинасте, трепереће контуре некаквог огромног лица.

— Перун! ... просијну у замрзнутој, захладнелој мисли археолога, назад! у живот! Ето оне жељене среће, богатства, љубави...

Древно-славенски бог нахођаше се заиста поред њега Обратив археологу своје укочене, непомичне очи, оштре, незасуте песком црте, он, љубавно надневши се, као да га гледаше својим избуљеним очима и као да поздрављаше његов долазак. Алватна свилена дуга мантија изасута сјајно зеленим, као рубин, кончићима и влакнима непрестано се лелујала, светлуцала, као да дисаше свом својом површином, која се заклањаше од подневне сунчеве светлости.

Но у живот назад беше са свим немогуће. Струје се ношаху у округ, грмљаху, брујаху, гуђаху; перунов стас наднесен беше тако блиско руком да га доитиш; али се рука не креташе. Непомично гледаше Перун, само по мало лепршаше се његова свилена, зелена мантија и блештаху избуљене очи; стари бог злобно се осмејкиваше и, струја водена умножаваше, дробљаше овај осмејак и захвативши га собом, носаше далеко... далеко. Мртви облик мртвога бога изумре у тек пре једне секунде, живим човечијим очима.

— Живот ... смрт ... богатство ... безумље ... подсмех ... и све то редом...

Струје дњепровске продужише и даље брујити, али их археолог не чу више.

* * *

Врло мало времена доцније, једне јасне јулске вечери над самим тим местом где се нахођаше Перун и где се законом природним преображаваху остатци археолога љуљкаше се један чамчић. Весело друштво сеђаше у њему, и четворо веслара, у матроским кошуљама са плавим повијеним јакама, сложно кретаху веслима. А у чамчићу се нахођаше баш и она девојчица што је хтела да пође за богаташа, и тај господин, чији облик још недавно минуле звездане ноћи, пониче пред археологом из безличних и безимених речи девојчице. У чамцу се у једно исто време вођаху неколико разговора:

— Ја ужасно љубим оперу уопште, го-

вораше девојчица, и има таквих сцена које дејствују на мене свагда особито силно.

— На пример!

— Например, последња сцена у „Аиди“, кад на сцену у дну, у тамном подземљу умиру двоје љубећих се, живи сахрањени, а горе, у храму, бљештећем свом раскошју египатском, у пуној светлости дана, долази да се над њима исплаче такође жена која их љубљаше.

— Да, та је сцена заиста врло ефектна и историјска, али правилније рећи, египатски — могућа.

— Па колико је у њој чустава!

— Не сећате ли се мотива те арије, која се пева над гробом?

И девојчица отпева основну музикалну фразу.

Чамчић пловљаше тихо, пољуљкујући се покрај цветне обале дњепровске и неосетно се примицаше жућкастом одсеку.

S—z.

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.*)

Словени на сјеверу Дунава.

Скитија и Сармација.

Земља на сјеверу црнога мора између ријека Висле и Волге звала се од искона Скитија и Сармација. У древнијех писаца имаду ове земље различно пространство. Тако вели Иродот: „Скитију омеђује са истока ријека Дон, са запада од Дунава почамши понајприје Агатирзи, онда *Неури*, затијем Андрофази (људождери) и напокон Меланхлени (црнорисци).“ Други писци продужују Скитију до ријеке Висле; што ћемо послије виђети.

„Преко ријеке Дона није више скитска земља, него припада Сауроматима, који обитавају на југу, више њих *Будини* а од овијех према истоку Тисагети.“

„Од трговишта бористенскога (Olbia) обитавају у Скитији понајприје Калипиди, појелињени Скити, више њих *Алазони*. Више Алазона живе Скити ратари а више њих Неури Између Дњепра и Дона живе номадски и краљевски Скити.“

Какав су народ били Скити и Сармати? Новији историци различито пишу о њима. Сасинек их на основу етимологије проглашује за Словене.

Етимологија је истина варљив посао, али етнографска и географска имена, која је забиљежио Иродот, даду се најлакше протумачити из словенскога језика, макар што су криво записана.

Тако су Иродотова етнографска имена: Будини (*Βουδῖνοι*), Неури (*Νευροι*)[1]), Алазони (lazoni, који по пољу живе) чиста словенска имена.

Словенска су имена мјеста: Budinica, Borysteneida (Брест-еново, у Јелина Олбија), Kremnoi исто тако као што су словенска и имена вода: Tanais (Don у Јорнанда Danubius), Ister (Бистри), Porata или Pyretos (Прут), Borysthenes (Brest, Bresten, Дњепар), море Majetis (mater Ponti, матер Понта, Maeotis), кимерски Боспор (Rozpor, отвор, расцјеплина). —

Додајмо овоме имена, која је забиљежио Птоломеј: Peuca mons (Букова гора), Budinus mons, Carpatus (Horvat', Chrebet, 'рбат) mons; Peucini (Буковљани), Saboci (Zabuci), Piengitae (Pien-Getae (Piепаné), Biessi, Galindae (Holinové, који живе по голетима), Sudeni, Stavani, Sali, Aorsi (ad Rsavam, Ršavane, који се радо препиру), Pagyritae (Pohorci), Savari (Zavari, Завређани), Nasci (Нашци), Sturni, Sargatii (Zarohatci, који живе на окуки), Carpiani (Chorbiani), Gevini, Bodini, Navari (Nad vary, Врељани), palus Byces (Буково језеро), Azagarium (Загора), *Sarbacum* (Srbák), Niossum (Ниш), Vybantavarium (Vibanta Varium), Orinaei (ad Rham), Vali (и у Плинија), *Serbi* (и у Плинија), Zacatae (Zakutci), Suevoni (Словени), Syebi, Zaretae (у Плинија Arrechi, Заријечани).

Имена скитскијех богова *Tabiti*, *Papaios* и *Apia* тумачи Neumann из монголскога језика. Tabiti тумачи са *tab* (благостање). Све да је скитски језик и био монголски, ипак је tab далеко од Tabiti, а много је ближе словенској ријечи *taviti* (талити, топити), што се веома лијепо слаже са домаћијем огњиштем и с богињом прољећа Весном.

Papaios вели да значи оца (papa) и да се слаже с монголском ријечи *babai*. Јер Срби зову оца *бабом* а Јорнанд знаде за *Бабаја*, краља Сармата на Потисју, не треба ни Папаја ни Бабаја тражити у монголскоме језику.

Apia вели да се слаже са *abija* (zúrodnovati). А зар се не слаже љепше са словенском ријечи *opieka* (хранитељица) или са *опојка* (дојиља), што се веома слаже са матером живом, која даје напој (млијечни).

Овђе се ваља сјетити богиње *Paune*, коју су поштовали Скити на тауријскоме полуострову. Њезино је име чисто словенско, јер *рапа* значи *дјевојка*.

*) Види „Јавор“ за 1889. и 1890.

[1]) Испореди Maretić, Slaveni u davnini, стр. 7.—*11*.

Скити су поштовали мач и имали су света врела, која се тако често спомињу у словенској митологији. Иродот вели, да се једно од тијех врела скитскијем језиком зове *exampaios* (грко доље слано врело) и по њему да се тако звала и околица око њега. Јер пољска ријеч *жира* значи и солну бању и окружје а чешка *žitpa* јесте мочвара, зар онда није близо памети, да се *exampaios* слаже и са *жира* и са *žitpa*.

Имена Скити и Сармати јелинскога су поријекла. Јелини су Словене назвали Скитима с тога, јер су Словени носили големе плетене штитове (σκυθος), који су јако одударали од јелинскијех штитова; дакле Σκυθοι значи Штитоносце. Шафарик вели, да Константин Порф., Страбо epitomatur) и Јован Каменијата називају Словене изрично Σκυθαι Σκλαβοι или само Σκυθαι. Русе скоро увијек називају Скитима (Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 848.)

Сармате пише Иродот Σαιρομαται; Филакс, који је за стољеће позније живио (390), по свој прилици боље познаје Сармате те их пише Συρμαται; познији писци пишу Sarmatae. — Име ово дато је Словенима с тога, што су носили дугачку кабаницу са рукавима (συρμα), коју Словаци називају suroviсa, širica.[2])

Јорнанд, писац VI. ст. пос. Хр., вели да се Словени у његово доба називаху Венетима, Антима[3]) и Склавинима. Венети су живили западно од Висле, Карпата и Дунава; Склавини између Дњестра и Дунава а Анти од Дњестра до Дона далеко горе на сјевер.

Дакле Словени, Склавини и Анти, живљаху у исконској Скитији и Сармацији. Али не само што Јорнанд меће овамо Склавине и Анте, него он истовјетује сва три народа и Склавине и Сармате и Скитe. А то се види отуда, кад се испореде ове његове ријечи:

Sklavini a civitate Novietunense (Свиштов) et lacu, qui apellatur Musianus (Нижидерско језеро), usque ad Danastrum; et in boream Viscla tenus commorantur са овима:

Scythia siquidem Germaníae terrae confinis cotenus, ubi Hister *oritur* amnis vel stagnum dilatatur Musianum (нижидерско језеро), tendens usque ad . . . Danastrum . . . habet ac occidente Germanos et flumen Vistulae.

Види се отуда, што у Скитији знаде за сармацке горе, што на сјеверу Дације па између Дунава и Карпата спомиње Сармате.

[2]) Исто су тако Mehanchlaeni прозвани по црној (melan) аљини (χλαινα halena), а бољаре дачке назвали су Pileati, јер су носили шешире; итд.

[3]) Име Anti јесте јелинска ријеч Αντος (цвијет). Јер су Словени и лице и одијело шарали цвијећем, које су по лицу мазали а по одијелу везли, назвали су их Јелини Антима.

Да су Скити и Сармати истовјетни, види се и отуда, што Мела вели, да Сармати живе са обадвије стране Карпата и што Сармацијом назива сву земљу између Висле, Дунава и Понта; што Плиније вели, да се Сармати зову и Скитима, што Птоломеј назива Сармацијом сву земљу између Висле и Дона и што западне Карпате назива „Сармацкима горама.“

Позније ћемо видити, да некоји писци називају ове народе и Готима (Гетима).

Ово истовјетовање оснива се на чињеници, што су и Скити и Сармати и Склавини говорили једнијем те истијем словенскијем језиком. А да су Сармати и Скити Словени слиједи отуда, што древне скандинавске приче ону земљу и онај народ, који Јелини и Римљани називаху Sarmatia и Sarmatae, и Scyhia и Scythae, вавијек називају Wanaheim Wanen (Вендијска земља, Венди) а да икада само спомену Скитe и Сармате.

И Шафарик у своме дјелу „Abkunft der Slaven“ говори о Славенству Сармата. „У вијестима старијех писаца, вели он, о нравима и обичајима, о језику и поријеклу Сармата не има заиста ничеса, због чеса неби могли да буду праоци данашњијех Словена. Све стоји до јачине разлога, који говоре за истовјетност обајух народа. Понајприје пада јако у очи, да онђе, ђе стари писци међу своје Сармате, наскоро се појављују Словени, а да се не може да докаже исељење и истребљење онијех првијех а досељење овијех пошљеднијех, шта више да од два сувремена писца један означује сједиште Сармата управо онђе, ђе је други означио сједиште Словена. Иродот спомиње први Сауромате између Азовскога мора те ријека Дона и Волге у ширини петнајест дана хода од југа к сјеверу а изнад њих према сјеверо-западу нескитске дакле по свој прилици сармацке Будине и Гелоне. Сви познији географи од Страбона па до Амијана Марцелина (390 посл. Хр.) насељују приједјео овај Сарматима; али већ послије 150 година меће Прокопије управо овђе своје Анте. Камо је међутим нестало неизбројнијех и силнијех Сармата? Истина вели се, истријебили су их Хуни и други народи; али осим тога, што се један светски веленарод толикога пространства и многобројности не може тако лако уништити као гнијездо гусјеничије, није било ни у интересу Хуна ни другога кога разбојничкога народа, који су могли земље заузети али их нијесу могли посвојити ни обрађивати, да искоријене подјармљене народе (макар што су им поубијали кнезове); па ни историја не каже, да су они нити они, који су за њима дошли, искоријенили ма и најмањи народ.

„Тврди се, да је имена и народа Сармати

сасвијем нестало послије г. 471. и да се ниједан сувремени писац није усудио, да Словене назове Сарматима. Имена Сармата, које свакојако није чисто и Сармати га у овоме облику заиста употребљавали нијесу, само је привидно нестало, јер су га из књига неко вријеме истисла шпецијална имена Словена: Љехи, Хрвати, Чеси, и т. д. Што тако ниједан од сувременијех писаца т. ј. ни Јорнанд ни Прокопије, не називље Словене именом Сармата, долази отуда, што су тачније познавали најјужније племе великога народа, праве Словене, код којијех је одавна нестало имена „Сармат," а одаљеније (Словене), код којијех се још уздржало (име Сармат), називаху Венедима (Склавинима) и Антима.

„Али једва стотину година послије Прокопија опет се употребљава име „Сармат" у правашњем значењу и одредби његовој. Настављач кронике Pascale (око 630. г.) наваћа, да Сармати доиста живе на сјеверу. И од сада се име ‚Сармат" скоро непрекидно употребљава за сјеверне Словене. Теофан а тако исто и Guido Ravennas (око 900. г.) вели да Волга тече кроз земљу Сармата Краљ Алфред (871—901) називље сву земљу источно од Швецке и сјеверно од Mägthlanda дакле источну Пољску и сјеверно-западну Русију именом Sermente, Сармација. Костнички епископ Саломон († 920.), саставитељ етимолошкога ријечника „Mater verborum", тумачи име Сармати именом (Sarmatae . . . Sirbitum dicti). Средовјечни њемачки кронисти називају словенске народе без разлике именом Сармата; тако се н. пр. Борислав, кнез померански, назива у Фродоарда († 966.) кнезом Сармата, у Снора краљем словенске земље (англосаски Weonodland.) Из овога слиједи, да су стари писци под именом Сармата разумјевали Венеде и друге праве словенске народе.

„Али не само истовјетност сједишта, него и многа друга историјска свједочанства и напомене говоре за истовјетност Сармата и Словена. Иродот на основу неке приче вели, да Сармати произлазе из смјесе Скита и Амазона, док познији писци, који су цртали из бољијех врела веле, да потјечу из Медије (Diodor Siculus; Mela-gens habitu armisque Particae proxima; Plinius-Sarmatae, Medorum, ut ferunt soboles). Отуда слиједи, да су стари писци судећи по одијелу, обичајима и језику држали Сармате за сроднике Међана. Ово је тим важније, што су многи писци држали, да су и јадрански Венети потомци или, што је прави смисао вијести, сродници Међана.[10])

[10]) Sermo Henetis inter Scythicum Medumque medius, ex utroque mistus. Trogus Pompejus. L. 41.

„А познато је, да је словенски народ својијем карактером, својијем одијелом, својима обичајима и религијознима навикама имао у старо доба највише сличности и сродности са Међанима. — Сродност старијех Словена са старима Међанима у језику, религији и обичајима очевидна је, јер је доказана новијим тачним истраживањем и поређењем словенскога језика са перзијскијем. *Будућности може дакле још увјек да пође за руком, у што прошлост ни вјеровала није а о чем садашњост скоро да здваја.*" [11])

На западу Скитије вели Иродот, да живе Агатирци, по прилици од Тисе до Дњестра и овако говори о њима: „Агатирци су веома раскошни и јако воле злато а са женама живе заједнички, да би сви као браћа један другом били и да као рођаци неби један другоме завидио нити мрзио на-њ. Иначе се држе истијех обичаја као и Трачани

А јер су Трачани Словени били. били су Словени и Агатирци. *Αγατορσοι* или *Αγατουρσοι* није словенска ријеч, него је сложена од јелинскијех ријечи *αγατος* (добар, поштен, красан) и од *ορος* или *ουρος* (брдо), те значи *добри, поштени, красни брђани* А тако су их могли Јелини назвати и с тога, што су живили у заједничкој љубави и братинству (*αγατουργια*).

Страбо истина не зна овђе за Агатирце него за Гете, али оно, што вели о поштенима Гетима (Мизима, Трачанима, Сарматима, Скитима), потпуно се слаже са Иродотовијем описом Агатирца. У седмој глави своје географије пише Страбо: „Посидонијус вели, да Мизи не једу ништа жива, дакле ни стоке. Они једу мед, млијеко и сир, те живу миран живот; зато их и називају богобојазљивима. Има и Трачана, који не имају жена; ове држе за јако свете. Пјесник их назива народом најправеднијих људи, краснима мљекопилцима (хипомолги), који уз млијеко сиромашно живе. Абијима назива их с тога, што живе без жена, јер је њему безбрачан живот само половичан. Али то не стоји, да се зову Абијима, што су безбрачни и што не имају кућа него живе на колима; а јер се највише свађају због уговора, називају их најправеднијима. Не може се узети, да живе без жена, нарочито Трачани а међу овима Гети. Менандер вели за Трачане а нарочито за Гете (од куда је и он потекао): Јер међу нама нико се не жени, ко не узимље десет, дванаест и више жена. Ономе пак, који има само четири или пет, вели се да је несретан и неожењен, сиромашан и безбрачан.

[11]) У Старожитностима пише Шафарик другачије о Сарматима, али је увидио, да је погријешио, с тога је намјеравао, да Старожитности preради.

„Ја ћу да испоредим тврдње моје, Посидонијеве и противничке. Они се труде да докажу, да су старији мање знали о предјелими, који су одаљенији од Јелиније, но потоњи нараштаји. Омир, веле они, неспомиње никаквијех Скита, али прича о краснима Хипомолгима, Глактофагима и Абијима, најправеднијима људима, којијех ниђе не има. Али како су могли стари рећи, да се на Понту не може живити, кад нијесу познавали народа, који су управо Скити? Зар народи, који су живили с ону страну Миза, Трачана и Гета нијесу били Хипомогли, Глактофаги и Абији? Та и сада живе они на колима, називају се Номади и ране се стадом, млијеком и сиром нарочито кобилећијем сиром. Они не знаду за богатство ни за трговину, осим што давају робу за робу. Па је ли чудо, што Омир оне, који се најмање баве трговином и новцем, назива краснима и најправеднијима а осим мача и чаше све дапаче и жене и дјецу да имаду заједнички. И Есхил се слаже с пјесником, кад каже: Праведни народ Скитије, који се храни кобилећијем месом.

„Ефорус вели; да Сармати живе другачији живот но остали Скити, јер да су ови сурови и да једу људе, а они да не једу ништа жива. Други писци много приповиједају о њиховој суровости. Они су требали управо да наопако кажу и да то примјерима потврде, јер имаде номадскијех Скита, који једу кобилеће млијеко и праведношћу се изнад свијех уздижу, што и пјесници спомињу. Омир вели, да Зеус погледа на земљу Глактофага и Абија, најправеднијих људи. Хесиод да су харпије прогнале Финеа у земљу Хипомолга, који на колима куће граде. Иза тога наваћа узрок, зашто су поштени један према другом, јер им је све заједничко жене, дјеца и сродници.

„Житељи (полуострова херзонскога (називају се нарочито *Γεοργοι* (ратари) за разлику од сусједнијех номада (пастира), који једу месо нарочито коњско, за тијем сир, млијеко особито кобилеће, које најрадије једу; с тога пјесник све, који тамо живе назива мљекопијама. Номади су више ратоборни но разбојнички. Ратују само због данка; јер они давају ко год хоће да обрађује земљу и за то плаћа одређени данак. Овај је умјерен, није прећеран, довољан тек за животне потребе, али ако се не плати тад воде рат. Због тога назива их пјесник праведнима и сиромашнима.“

Ове ријечи Страбонове јасно сведоче, да су Агатирци истовјетни са Гетима, Мизима, Трачанима, Сарматима и Скитима, само што се по њему тек неки дио овијех народа називао *αγαϑουρσουν*, *αγαϑιστουν ουρσουν*, добри, красни, поштени праведни, најправеднији горани.

Ђе Иродот налази Агатирце ту Птолемеј знаде за *Јазиге.* И Страбо знаде за њих, јер вели: „Од обале морске између Дњестра и Дунава долази понајприје пустиња Гета, онда земља Тиригета, па сарматски Јазиги.“

Име ово долази само у јелинскијех писаца и значи народ, који живи у безбрачности (*αζυγια*)[12]) Јер Јелини пишу Sormatae Getae, Sarmatae Nomados, Sarmatae Jazuges, Sarmatae Hamaxobü, Sarmatae Venedi, Sarmatae Lugines, 'и т. д., јасно је, да је Sarmatae опће име а оно друго да су надимци. А јер се Јазиги међу управо онђе, ђе су били Иродотови Агатирци, јасно је, да су Sarmatae Agathurti и Sarmatae Jazyges истовјетни и Словени. У Страбоновима ријечима о праведнима и безбрачнима налазимо сарматске *αγαϑους ουρσους* и *αζυγας* као један те исти народ. Они нијесу били без жена, али безженост и безбрачност није овђе исто. Безбрачнима су их звали зато, што нијесу имали влаштијех него заједничке жене или с тога, што се држао за неожењена, који није имао десет до дванајст жена.

Уз имена Скити и Сармати, Агатирци и Јазиги дали су Јелини народу Дунаву на сјеверу и име *Гети.*

Тако вели Птолемеј, да су Гети, прије него што су их покорили Римљани живили између Карпата, Шарпланине и црнога мора. Та сједишта означује Гетима и Страбо. Он вели: „С обадвије стране Дунава живе Гети чак тамо до германскијех Суева. . . Земља Гета испрва је уска, вукући се уз Дунав; на супротној страни херцинске шуме живе (Гети) у једноме дијелу ове планине (Карпата); тада се спушта на сјевер до Пирогета (Гети на Тирасу, Дњестру.“)

Плиније, који Гете назива и Дачанима, каже да обитавају од доњега Дунава све до ушћа ријеке Мораве у Дунав. Гети на ћошку (rog) Дунава међу ријеком Моравом и Дунавом названи су Rugii.

У Карпатима спомиње Птолемеј и Бесе, по којима су по свој прилици прозвани Бескиди. А спомиње их и Јорнанд, јер вели да се Дунав у бесијскоме језику зове Hister (Бистри), а Дунав се називао Бистрим почам од ушћа ријеке Мораве.

Али Гети живљаху и на сјеверу Карпата. Овђе их називаху *Гитонама* позније *Готима.* Они запремаху оне земље, ђе се доцније спомињу Склавини.

---

[12]) Што се пише Jazuges мјесто Azuges не треба да нас вара, да име ово изводимо од словенске ријечи jazyk, јер се ј често меће на почетку ријечи, које почимају самогласом. Н. пр.: eden један, Esaias Jesaias, Esernia Jesernia, *αιβοι ιαιβοι*, *αχος ιαχος*, *αλλο ιαλλο*, *ανϑινος ιανϑινος*, и т. д.

Гитони имађаху од искона своју уређену државу, коју су касније прозвали готском. Isidorus Hispalensis вели да је држава готска древна и да је постала од скитске државе. И за Тацита бијаше на Висли готонска држава.

Из овога и онога, што је на више казано о Скитима и Сарматима, слиједи да су стари писци истовјетевали Готе (Гете) са Скитима и Сарматима па и са Склавинима.

У IV. ст. бијаше држава висланскијех Гота веома силна. Тада је краљевао Ерманрик Год. 375. напану на њега Хуни. Сједи краљ убије се сам, кад је видио, да су га изневјерили многи поданици. Његов син Витомир узме у службу неки дио Хуна, али и он погине у боју са Хунима и Аланима. Иза њега остане мали му синчић Витерик, с тога узму владу у руке војводе Алатеј и Софракс.

Један дио Тервинга (по свој прилици Древљани) под Алавивом утече испред Хуна у Тракију. Исто су хтјели да учине и Витерик и Атанарик, али кад их цар Валент не хтједе да прими, оде Атанарик у Карпате а Ватерик у Германију.

Цар Грацијан да предупреди њихову навалу на своју државу позва Готе из Германије да заузму Панонију и Горњу Мезију. И Атанарика налазимо у Мецији још за живота цара Валенте. Овамо је дошао ваљда послије Фритигерна, јер тада су се свадили око тога, ко ће да буде краљ Гота Јер је Атанарик примио аријинизам потпомагао га је цар Валента проти Фритигерну. Али у пркос тога мораде побјећи у Цариград, ђе је наскоро умро.

Послије Фритигерна изабран је за краља Аларик, који је иза смрти цара Теодосија владао у Илирику, дочим му је шурјак Атаулф владао у Панонији. Аларик умре 24. августа 410. а наслиједи га Атаулф. Овај се помири са западно-римском царевином, оде у Галију, ђе оснује нову готску државу, која се наскоро рашири и по Шпанији

Тиме није нестало Гота у Панонији и Илирику, јер је ту наскоро постало ново готско краљевство, које се у брзо раширило и по Италији. Историја опет свједочи, да сви висланcки Готи нијесу оставили своје прадомовине, него да су се спојили са Хунима. Готи су за хунске инвазије заузимали знатан положај, јер су уз Хуне војевали под својима влаштима војводама, који нијесу штедили ни самих Хуна.

Јорнанд је доиста смијешан писац. Сад лијепо каже, да Словени живе у земљама Дунаву на сјеверу, сад опет досељује овамо немачке Готе из Скандинавије и поплављује њима словенске земље између ријека Дунава, Висле и Дона. Јер се причање Јорнандово узимље за историјску истину, хајде да га разгледамо.

Јорнанд прича овако: „Из Сканције пријеђу они са својијем краљем Берихом у Готисканцију, која се тако по њима прозвала. Наскоро одједрише на три брода даље и дођоше на обалу оцеана, ђе су живили Ulmerugi, зауставише се ту, војеваху с њима и прогнаше их из њиховијех сједишта; њихове сусједе Вандале покоре. Јер су се овђе размножили, иселе са петијем краљем Филимером, пријеђу преко ријеке и дођу у земљу Скитију, која се због мочвара звала Ouin. Кад их је половица прешла преко ријеке, сруши се мост и тако друга половица није могла да пријеђе Она половица, што је прешла, навали на Шпале и кад их је побједила, оде Црноме мору.“

Кад се ово причање узме добро на око, како се могу из њега да исциједе они Готи, о којима говори историја послије год. 375.? Ако је заостала половина на лијевој страни Висле и позната била Птоломеју, Плинију и Тациту под именом Готона, као што хоће Нијемци, ипак не говори о њима Јорнанд никад више а Плиније их убраја у германске Вандиле а не у досељене скандинавско-њемачке Готе. Друга половица, што је прешла ријеку (Вислу), није остала на десној обали њезиној, ђе Птоломеј знаде за Гитоне а познија историја за висланске Готе, него је отишла црноме море, ђе их је хтјео Јорнандес да има, да може словенске те замијенити са скандинавскима Готима.

Готи, јер су Словени били, имали су барке од једнога јединцатога трупца, у које није могло стати много људи; Плиније вели, да их је било и тако великих, да је у њих могло стати и до тридесет људи. А да су имали и највеће бродове какови се н. пр. данас праве, јесу ли могла три брода понијети толико убојника, да рашћерају два народа Лемовце и Руге (Јорнандове Ulmerige) и да надвладају Вандале, па тек половица само да надвлада Шпале и у триумфу да допре до Црнога мора.

Ако су Гитони на ушћу Висле они Готи били, који су прије Питеа (360. пр. Хр.) дошли из Скандинавије, откуда да их Птолемеј (161. по Хр.) и Јорнанд (552 по Хр.) налазе у Скандинавији, јер Птолемејеви Gutae и Јорнандови Vagoth, Gautigoth и Ostrogotae заиста су прави Готи.

Кад су ти Готи прогнали Лемовце и Руге с балтијскога мора, како дође да их ту налази Тацит (97 пос. Хр.)

Који су то Вандали, које су Јорнандови Готи на ушћу Висле покорили и у савез примили? То нијесу могли бити Словени, који су по Птолемеју живили на балтијскоме мору (sinus Venedicus) а по

Тациту у суседству Еста. Они са Готима нијесу могли отићи у Скитију, него су остали на балтијскоме мору, кад се ту спомињу доцније. Да се спаси умишљено нијемство словенскијех Гота вели се: „Готи Guttoues, које су Словени, који су од истока навалили и по Птоломеју sinus Venedikus посјели, потиснули, оставише предјео на ушћу Висле и настанише се између балтијскијех Словена и полабскијех Лугија, ђе су се звали Gothoues и ђе их налази Плиније, Птоломеј и Тацит“. Ну може ли се вјеровати, да су Готи ишли на сусрет Словена, који су провалили са истока и посјели све земље с ову и с ону страну Дунава? То није ништа друго до доконо измишљање без обзира, да ли се слаже са историјом или не. Ни сами бајновити Јорнанд не прича о томе ништа.

Какав су народ Шпали? Историја не зна за-њ. Јесу ли само Шпали били између Висле и Црнога мора? Име ово није ништа друго до пуста игра ријечи; Ospali значи Поспанци.

Видећи Нијемци да не могу тако лако да понијемче Гота (Гета) рекоше, да су Готи и Гети два различна народа; Готи њемачки а Гети несловенски народ. Ну историја, као што ћемо позније виђети, јасно говори да су Готи и Гети један те исти словенски народ.

„Али, вели се, Готи су се дијелили у Вестготе и Остготе, а ријечи Ost и West јесу њемачке“. Јорнанд је ову раздиобу нашао у Скандинавији, па јер је хтјео да од средњоевропејских Гета начини њемачке Готе, пренио је оно раздјељење на словенске Гете. Прије Јорнанда не зна за ову раздиобу ниједан писац. Јорнанд је у Требелија Полија нашао Austrogothe, а у Прокопија Visigothe и одатле је начинио Ostro и Westrogothe. Познији су писци ово усвојили, јер се чинило, да та раздиоба одговара сједишту Гета и ако не увијек. Та и сами Јорнанд употребљава обадва имена Visigothi (Westgothen) и Ostrogothi конфузно и обратно, сад овако сад онако. Austrogothi Требелија Полија значи без сумње australes Gothi; али које, да ли оне на Дунаву или оне на Дњестру? По свој прилици ове задње. Прокопије знаде за Готе и Висиготе; али ови су му само племе онијех, те по томе не може се казати да су то Westgothen. Исто је тако тешко казати, да ли су то Visigothi (вислански Готи) или Viššigothi (горњи Готи), као што мисли Јован Северински, или да ли су то Сидонијеви (Veso gothi, Besso-gothi) Bessae-geti између Балкана и Дунава. Ја мислим да ће бити они први.

Из овога разлагања види се, да је сеоба Гота из Скандинавије као и њихово раздијелење у Ostro и Westrogothe дјело Јорнандове фантазије.

Да су Готи на Висли Словени били ево доказа:

1. Готе називају и Гетима; Гети су били Словени; дакле су и Готи Словени били.

2. Адам Бременски вели: „Dacae, Marcomani, Gothi, Nordmani et Sclavi. Qui propter inopiam soli natalis contentionesque domesticum aut, ut dicitur minuende multitudinis causa a loco suo egressi, totam simul Europam innundaverunt et Affrikam“. Qui односи се само на Словене, јер су они под именом Гота почамши од г. 375 поплавили Европу и у Шпанији основали државу. И ако је један дио Словена прешао у Африку г. 429., ипак је Словенство у Шпанији било веома силно. Моћ њихова уздржавала се чак до XII. ст. Макар што је у Шпанији било словенскијех прастановника, ипак неби моћ Словена онако порасла, да нијесу овамо дошли Суеви, Вандали, Алани и *Готи*

3 Шпљецки архиђакон Тома истовјетује Готе, који су некада владали у Илирику, са Пољацима. које он као и други далматински писци назива и Готима и Словенима. То потврђује и напис на гробноме споменику Болеслава храброга, краља пољскога, (992—1025): Hic iacet in tumba Princeps, generosa columba. Hrabri tu es dictus, sis in aevum benedictus. Tu possedisti velut verus athleta Christi regnum Slavorum, Gothorum sive Polonorum.

(Свршиће се.)

РУЖИЋ У ШЕКСПИРОВИМ УЛОГАМА.

(ЛИР. — ОТЕЛО. — РОМЕО. — ШАЈЛОК.)

Увек ми је жао, што Ружић још никако није и Хамлета уврстио у свој репертоар. Ја мислим, да би та смишљена, сањалачка а опет тако одлучна улога била сасвим за њега, и то за њега у зрелијим годинама; и Сонентал је узео ту улогу, кад је био од прилике тако стар као Ружић сад. За такав карактер би младалачки жар био тек само од сметње, и глумац би се непрестано имао борити и са

улогом и са темпераментом својим, осим, ако је баш и сам флегматичне нарави. Уз то имамо ми три превода те Шекспирове трагедије, и то са оригинала од Косте Станишића и од Лазе Костића, и са немачког превода од Мите Живковића у друштву са М. П. Шапчанином; осим тога имају и Хрвати Харамбашићев превод са немачког превода. Ружић би дакле могао бирати. Хоће ли стихове, ено му Станишић и Костић, хоће ли прозу, ено му Живковић. По мом мишљењу било би најбоље, узети Костићев превод, јер је збијен према оригиналу а Станишићев је развучен Али, шта и говорим, кад . . . . . но, кад не могу говорити о том карактеру а у Ружићевом приказу. Па онда и Мекбет, али . . . . доста се даје зборити и о оним другим Шекспировим улогама његовим, о Лиру, Отелу, Ромеу и Шајлоку.

Свака од тих улога је засебан и опредељен тип и карактер; ни једна их црта не спаја, шта више, немају ни сличности. Једини заједнички потез им је: страст, само што у сваког има она опет своје опредељено обележје, а та разна обележја разилазе се, тако рећи, у противне правце. Узмимо само љубав Отелову и љубав Ромеову. Каква ли је разлика! Ромео не верује ником, само Јулији; Отело опет верује свакому, само не Дездемони. А који је паметнији?

У осталом, оног заједничког потеза, страсти, и морају имати иначе не би ни били за трагичне карактере.

„Цар Лир“ се узима за најузвишенију трагедију а сам Лир за најодличнији трагичан карактер. Кроз какве мéне не пролази само и како ли се не развија у њима, остајући при свем том опет зато — цар. У благосиљању, проклињању, очајању, снажном одупирању, лудилу, умирању — ама цар од главе до пете. Како ли се мора ту онда глумац узети у памет, да не пређе ону границу, која дели право величанство од луде грандеце и од карикатуре. Особито су тешки моменти за глумца, кад Лир прелази у лудило те са венцем од сламе излази на позорницу — ту се заиста захтева уметност, да глумац па с њиме и Лир не буду смешни, те да се не поквари сав утисак.

Од каквог су големог утиска поједини призори, сведочи овај случај. Кад је велики немачки трагичар Шредер год. 1780. први пут у Бечу приказао Лира, тако је својом клетвом потресао (удату) приказивачицу Гонериле, да ова затим ни под коју цену није хтела више уз Шредера приказати ту улогу. Клетва и јесте ужасна; али каква је моћ морала бити у говору Шредеровом, кад је чак и глумце навео, да му готово верују у речи. И Ружић је био ванредно снажан у том призору, па ако није своју Гонерилу тако силно текнуо, није он крив.

Поред лепе појаве и окретности, поред душевне игре и мимичне допуне, Ружићу је велика глумачка потпора снажан и дубок му глас, пун гипкости и модулације. А такав глас како ли је баш потребан Лиру! Да не узмем клетве и друге страсне изливе у обзир, већ само онај прости физички напор, којим му се ваља борити, кад лудило све то већма наваљује на њега а бура опет све то већма отима маха. И Ружић је у том тугаљивом тренутку успео баш као што треба: нити је био смешан у појави, нити је гласом хтео да надвиче буру.

Да узмем још оне нежне и потрешљиве моменте, кад Лир уноси мртво тело Корделијино, кад над њим нариче и тужи, тужи и проклиње — како ли Ружић силно и истински утиче на публику! Па онај глас, који је мало пре тутњио, о, ала је нежан и мек, о, ала је тужан и очајан . . . Штета, што велика брада и коса покривају готово цело лице, те се том приликом не може јасно да види жива игра његовога лица; једине су очи ту, али те су и саме довољне, да допуне сасвим тај недостатак.

Отело је на сваки начин још страсније нарави; та ту је млада па још и африканска крв, која му јури кроз жиле Док северац Лир под старост и пред готовим чином почне да се креће и да се завитлава, Африканац Отело зипара и бесни кад само слути и сумња. Узмимо само случај, да Гонерила и Регана Отелу minuendo лицитирају број пратње му — — та тај би плануо друкче и једну би удавио једном а другу другом руком. Па и ако је Отело тако страстан и тако силан у страсти, да нам је готово надчовечан, ипак нам се не може на ино, а да га не држимо за шмокљана, који је тако лудо насео Јагу. Ту би опет Британац Лир био мало критичкији, у двапут би се промислио, да ли да верује свом заставнику, па му на послетку опет не би веровао.

У Ружићевом лицу и гласу видимо у таквим прекомерно страсним приликама нешто, што се ређе виђа: животињски, зверски нагон избија ту на површину, лице му изгуби човечи израз а гласом просто мечи, грокће, урла, особито кад га Јаго на тенане кињи и крв му на памук сиса. Сва африканска нарав, тек-само покривена млетачком културом, избија на површину да најзад експлодира у ужасној катастрофи. Не знам, је ли било коме тако, али ја сам се свагда морао окренути, кад Ружић, као дивља звер, навали на Дездемону и њу дави док је не удави.

Док се Отело лаћа најсуровијег средства, сво-

јих шака, да изврши уморство, дотле тражи Ромео потајног убицу, отрова, само још с том големом разликом, да умори себе а не другог. Ромео је питомија нарав, он је оличена љубав, он је страсник срца, који с Јулијом тек постаје једна целина; Ромео без Јулије није ништа, као год што не вреди ни Јулија без Ромеа. Они су заједно: „јунак“, управо: *љубав* је то, коме стоји у противности: *мржња*, мржња њихових родитеља.

Као Ромеа видио сам Ружића често. И ако спада Ромео међу парадне улоге његове, ипак бих рекао, да му не иде тако од руке, као што би се од њега могло тражити и као што му иду од руке остали Шекспирови карактери Ја држим, да недостатак тај лежи у неком манирираном поступању. Ружић уме до душе и сад у нежним а и у очајним тренуцима да заведе публику, али нису ретки ни они тренуци, који нас оставе „неутрално“, или нам, бар што се патоса и позитуре тиче, изгледају као срачунани а богме и стереотипни. Можда му је та улога већ и додијала, можда и не осећа у себи више оног младалачког жара, који је први услов за ту скроз и скроз младалачку улогу.

Шајлок је страсник начела, свога права Ма ка о окретали ствар, морамо на послетку ипак доћи до уверења, да је Шајлок на лукав начин преварен. У ствари има он право, и само зато, што је Јеврej, и то Јеврej средњега века, мора изгубити процес и свој новац.

За глумца је Шајлок типска улога и ако је јасан и опредељен карактер Ружић га је овако схватио и приказао га као карактер. Да како, да је призор у судници најживљи, кад немилостиви Јеврej дође с ножем и с теразијама; али не треба заборавити на призоре, који показују и милостивог оца. Ту је Ружићу био глас од хасне, кад приказује оне разне нијансе и мéне, које навањују на Шајлока, кад му Тубал прича час о пропасти Антонијевих лађа, час опет о лакоумљу одбегле му ћери, Ђесике. Радост и бол — ка› априлско небо, које је час ведро час облачно, тако прелази душевна промена преко лица Ружићевог.

Па кад Ружића видимо у таквим карактерима, да нам није онда свима жао, што још никако није и Хамлета уврстио у свој репертоар, Хамлета и Мекбета! **М. С—ћ.**

КЊИЖЕВНОСТ.

Српске народне умотворине. Књига прва. Српске севдалинке. Из ковчежића *Мар. С. Поповића-Родољуба.* Чист приход — пошто се одбију трошкови намијењен је у корист — за подизање фонда: Српског књижевног друштва у Босни и Херцегевини. Панчево. Штампарија браће Јовановића. 1892. 8-а стр. 133. Цијена? —

У књизи под горњијем натписом налази се 219 севдалинака с маленим предговором, у ком г. скупљач умијесно опомиње, да се оснује у Босни и Херцеговини *Српско књижевно друштво*, које ће имати главно начело да издаје књиге за народ и да брижљиво прикупља српског народа умотворине“. За то и вели: „Жељно очекујући да ће се једном рећи: *основало се у Босни и Херцеговини српско књижевно друштво*“ цио приход — кад се одбију трошкови — од ове књиге, први улажем мален камен у здање тог потребног друштва и на српству је, да ову моју скромну намјеру потпомогне, јер није корист ријечима викати: „Ја сам Србин; ја сам патријота!“ а овамо на дјелу се уклањати, као да се то њега ништа не тиче“. — Заиста племенито . . . Таково би друштво било, не само на част и дику, него и од огромне користи Српству, особито данас, кад се настоји од сваке стране, да се наш Босанац — „стара слава“ — и Херцеговац — „тврда вјера“ — одроди, да се метаморфозише: да се претопи у нешто, о чем никад ни сањао није. Зар не напредују браћа Хрвати, кад им је Матица — као што вели „Стражилово“ — до данас добила *100 збирака* хрватских (?!) народних пјесама, од којих ће скоро изаћи прва збирка?! . . .

Него да се не даљим од приједмета.

Као што рекох, у овој књизи је 219 севдалинака, међу којима их је приличан број (40) варијаната пјесама у Вука, Петрановића, Красића, Давидовића и др. Нећу да речем, да су нам на одмету сви ови варијанти, по што међу њима имамо неколико пјесама, те се у чемугод разликују од својих пријеходница. А те су: *Имала сам брата и драгог* (56 [Вук, I.*, 217., Рајковић, 74]), *Вита јело узно ти си' лада* (61. [Мирковић, 50]), *Ђевојчице лепотиц* (73. [Вук, I., 426.]), *Мој се драги на пут кани* (73

* Гдје се год именује Вукова I. књига, издање је у Бечу 1841.

[Мирковић, 135.]), *Цмиље биље беру л' те ђевојке* (75 [Рајковић, 217.]), *Босиљче господско цвијеће* (76. [„Вел. Илустр. Лира“, 279., Вук, I., 287]), *Чадор пење од Сења Иване* (79. [Давидовић, 86., Рајковић, 167.]), *Два се града на поредо б'јеле* (94. [Беговић, 69., Петрановић, I., 218]), *Мара сједи на чардаку* (99. [Мирковић, 32., „Нова Зета“, 1890., 28.]), *Драгог ми је забољела глава* (108. [Вук, I., 377. Мирковић, 138.]), *Драга моја на пут ти се спремам* (112, В. Х*., 111.]), *Момак мами ђевојку* (120. [Вук I, 439., В. Х., 229.]), *Међу двјема горама* (123. [Петрановић, I., 178., „Нова Зета“, 1889., 355.] и *Зарекох се, затекох се* (130. [В. Х., 284.]).

Ове нам пјесме — као што рекох — не би биле на одмету, и ако сумњам да је свака на своме мјесту. Многе су састављене од двају трију пјесама, са малим допунама нар. рефлексија или изостављањем којечега из својих предходница. Из тога видимо, како нар. машта од старијех пјесама ствара све новије и новије, које и ако нијесу са свим њешто ново, ипак нам нијесу све на одмету.

Сада долазе на ред остале пјесме које су — по моме мњењу — апсолутно сувишне у овој збирци. А те су: *Бога моли лијепа ђевојка* (24 [В. Х, 159.]), *Колико је одовле до мора* (25. [Мирковић, 50.]), *Побратиме, не вјеруј ђевојци* (25. [Рајковић, 95.]), *Мајка Мару кроз три горе звала* (26. [Вук, I., 382., Беговић, 86.]). *Не чудим се Мркоњи облаку* (28. [В. Х., 104.]), *Драга драгог потијано кара* (28. [В. Х., 108., „Велика Илустр. Лира“, 468.]), *Стан, ђевојко, нешто би ти рек'о* (28. [В. Х., 222.]), *Синоћ паде сиња магла* (33. [Мирковић, 36., „Вел. Илустр. Лира“, 210.]) *Б'јел чадоре, моје љетовање* (37. [Рајковић, 71., Петровић, I., 212.]) *Пошетала Јован-беговица* (43. [Рајковић, 180.]), *Нешто ми се дише и уздише* (46. [В Х., 102.]), *Вита јело дебелога хлада* (46. [Петрановић, I., 221., В. Х., 162.]), *Што сам млада да сам вода ладна* (50. [Вук, I, 262., Петрановић, I., 142, Давидовић, 97.]), *Коњ зеленко росну траву пасе* (53. [Петрановић, I., 172.]), *Oј језеро сво зелено* (54. Петрановић I., 61.]), *Шет'о сам се горе доле* (55. „Вел. Илустр. Лира“, 216.]), *Ђевојка је ружу брала* (58. [Петрановић, I., 266.]), *Жетву жела за гором ђевојка* (58. [Мирковић, 83.]) *Пошетала сирота ђевојка* (62. [В. Х., 106., Петрановић, I., 263.]), *Добро ти је рано уранити* (69. [В. Х., 210.]), *Ђе но синоћ на конаку бисмо* (75. [Вук, I. 299.]), *Зора руди, мајка ћерку буди* (76. [Змајева „Пјеванија“, 9]), *Умријех драга гледајући на те* (93. [В. Х, 162.]), *Роси киша росуља* (107. [Петрановић, I., 295.]), *Драг се драгој на рамена склања* (123. [В. Х, 216.]) и *Обасјала мјесечина* (127. [Петрановић, I., 305.].

За све ове пјесме не би се могло рећи да су потпуни варијанти, него, управо, варијанти у одломцима својих приједходница, што нам потврђују многе пјесме; као: *Бога моли лијепа ђевојка*, *Не чудим се мркоњи облаку*, *Стан, ђевојко, нешто би' ти рек'о*, *Пошетала Јован-беговица*, *Вита јело дебелога хлада* и т. д. и т. д. Највећма се чудим како је могла да уђе у ову збирку Змајева пјесма *Зора руди* . . .

Поред до сад наведених пјесама нашао би се и још који варијанат овдје ондје штампане пјесме, који је још знатно љепши од своје приједходнице — који је нар. машта прекројила по своме укусу, замијенивши имена мијестâ, особâ и друго чиме јој је гдје затребовало.

Можда сам и одуљио овом збирком, из чега видимо да је ипак достојна препоруке, што јој не ће нико занијекати. Ми је за то најтоплије препоручујемо, тим више, узимајући у обзир племенити смјер г. скупљача, кога је у скупљању руководила истинска љубав према срп. нар. умотворинама и способност у свом раду, е савршенство је само у божијој руци . . .

У *Херцег-Новоме*, 7. јулија, 1892

Вељко Радојевић.

* Гдје год стоји „В. Х“, подразумијевам Вукову књигу: „Срп. нар. пјес. из Херцеговине (женске). . . У Бечу. 1866“

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИЗРЕКЕ И ПОСЛОВИЦЕ.

Скупио: Михајло Милановић.

I. Да ти је бајдале ко Ники с потока! — Овако се каже ономе, који би хтио дуг занијекати.

II. Боље те видим какав си и кад те не гледам, јер си ми све на памети. — Овако се каже ономе, који је већ познат ради пријеваре и лукавства

III. Поклале се двије љуте гује, најпослије једна пасти мора.

IV. Шантаву не требују ципеле.

V. У легену доста воде — ал' се не пије.

VI. Циганине, камо даша ријеч? — Овако се каже ономе, који што обећа па слаже.

VII. Скапо од глади к'о Суљо у Колашину.

Прича се: Кад је из Босне војска османлијска хитала на нашу српску малену — ал' јаку Црну Гору, некакав Суљо из Сарајева, прискочи војсци у помоћ. Једва дошао до Колашина, и ту, како се прича, од глади и скапо. Што му бар његова браћа не дадоше штогод, него га баш пустили, да онако уморан и трудан — скапа!?!... Боље је, да је сједио код куће у миру! . Многи је такове судбине био, баш ко и овај Суљо.

VIII. Овај Јаков хити, ко да ће на војску. Каже се кад когод брзо иде.

IX. Пред иконом — ал' зејтина ни од спомена.

X. Око ногу ни подвеза, а у чепу злата доста Каже се, за каквог трговца ципиију, који себи ни хаљина честитих неће да узме,

XI. У кући му „бу", а пред кућом „у." — Каже се за оног, који се прави охолим, а на сриједи ништа.

XII. „Разболио се ко Мара у хитњи. — Прича се: Био један човјек који је имао жену и троје дјеце. Није био ни богат а ни сиромах — онако осредњи. Један пут ће заповједити својој „ђул пемби", — тако је звао — да му брзо нешто уради.

А да знате, она је била мало полијена, па једва ногу пред ногу. Зачуди се чојек па је упита мало љутито: „Тако ти Бога шта је теби, што не макнеш?" А она ће њему тужно: „зар не видиш — разбољела сам се."

XIII. Камо паре лопоне?" — Однио вјетар, ага!" — Распитивао сам се за ову пословицу, небих ли је могао што боље приказати, цијењеним читаоцима цијењеног „Јавора", ал' на жалост нисам срећан био, да то учиним. Можда ћу временом и то постигнути.

XIV. Лијепа пјесма' — ал' залуду кад је немајстор пјева.

XV Ја сам у Сарајеву, а волови су на Гласинцу. — Прича се: Живио један сиромашак човек у Сарајеву, па како је имао више ситне дјеце, а он већ пао годинама, јако му мучно бијаше до коре хљеба доћи. Од своје муке, гледао је на сваки начин — ма како, ал све узалуд Једнога дана дође једноме бакалу на дућан, па ће аги: Дедер, драги мој ага, измјери ми једну оку те пастрме (суво брављe месо) и једну оку масла, па ћу ти то све платити, кад волове продам.

Ага драге воље измјери и да му. Прошло много времена, а он никако да аги плати за масло и месо, а и како ће платити, кад ни пребијене паре нема! Једном, у путу, срете га онај бакал па ће га упитати: „Тако ти вјере, кад ћеш ти оно мени платити?"

Јадни сиромашак брзо се домисли и одговори: Вјеруј ми ага још нисам волове продо, а кад их продам, таман ћу ти онда дуг дупло платити; а ако неможеш чекати а ти опанке на ноге па на Гласинац.

Бакал се нађе у чуду са тим одговором па повиче: „Вела хауле, налет ђавола, налет шејтана. ..."

И тако се на томе и разминуло.

XVI. Куме, куме зло ти јуне!

XVII. Сакрио се ко Ариф од Швабе у кацу. Кад је аустро-угарска војска посјела ове двије земље Босну и Херцеговину, тада се многи плашио од „Швабе", јер, веле, убиће. Тако првијех дана, један ће мухамеданац са суђем поћи на воду. У путу угледа аустријског војника, па ти бјеж у једну оближњу кућу, и од великог страха, сакрио се у — кацу. Како се прича, био је у каци читав сахат ни жив ни мртав.

XVIII. Један по руци, други по фењеру — утрнуше. — Све до окупације, когод је хтио ноћи да хода, морао је носити собом свјетиљку (фењер). Прије окупације, на неколике недјеље, договоре се неколико српских младића, да једне ноћи направе гдје год сијело. Што рекли то и учинили. Скупило их се до јација — на два сахата иза сумрака — читава хрпа. Огласе сијело код Мајкина Миће на ђубрету. Кад је било вријеме да дођу, у путу сретну једног мухамедовца који је носио фењер. Један између њих назове му: „Добра вече", а он му викне: ош, влаше једно!" Другови кад чују, један по руци, други по фењеру — утрну му га.

Пошто су се с њиме мало израчунали, наш ти делија кући без фењера. Жена га питала што је у мраку дошао, а он осорно одговорио: „Не питај! Зар и то хоћеш да знаш?! Потуко сам се са власима, па један по руци, други по фењеру — утрнуше!"

XIX. Дошла му јеина на кућу, ко Нини у собу. — Код нас у Сарајеву нерадо гледају ту птицу, коме се год о њој спомене, бјежи да не слуша. Сматрају неки за велику несрећу, коме иста дође на кућу или пред кућу

XX. Говори у Дувну, одговара у Лијевну.

XXI. Колик је сомун ко Мусалла. — Прича се: Једнога рамазана, купе двојица хамала по један хљеб, тако звани „симит". Мухамеданци добро пазе кад такве хљебове купују. Гледају да је добро печен, нарастао, румен и т д Један од тијех хамала рећи ће своме другу: „Види, хасане, колики је мој симит баш ко Мусалла; нека знаш, да је мој и бољи и љепши." Нато ће друг му: „Па и моме симиту није махане."

Онај први једнако свог подражује, како му је

симит бољи и љепши, на то ће се други разљутити па дохвативши се ужета, почну се тучи како само они умију.

Жандар један, који је био у близини, дотрчи и одма их спрати горе куд треба. Јадници; нису се ону вече ни омрсили, тек сутра дан кад их је суд ослободио.

Сарајево, 1892.

ПИСМО Л. РАНКЕА ГЕТЕУ.

Вашој Ексцеленцији

да се приближим на неки начин, имам до душе по кад кад унутрашњег или спољашњег повода, али никад толико смелости. Но сад би било и сувише, кад бих и на даље оклевао.

Међу заслугама В. Екс. можда је најмања та, што сте по толико пута упозорили свет на српску појезију и на начин српског мишљења и осећања; но то је заслуга, на којој себи може честитати сва књижевност, која пада у ту струку. Тиме је њојзи куд и камо олакшано, да нађе приступа код изо бражене Европе. Овде се појављује књижица, која отворено хоће да прикаже варварске али ипак људ ске прилике и најновији развитак српскога народа. Ја просто држим да ми је дужност, предати је В. Ексцеленцији и врло бих уживао, кад бисте је драговољно примили и њоме задовољни били.

С поштовањем, које, ако и свима Немцима опште, ипак ја са своје стране живље осећам.

Ваше Ексцеленције

Венеција 22. јануара 1829. понизан слуга

Л. Ранке

ванр. проф на Берлинском свеуч

Примедба. Ранке је с овим писмом послао Гетеу своју књигу „Die Serbische Revolution“. — Ово је писмо изашло у „Goethe-Jahrbuch“ IX.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— Браћа наша Словенци имају даровиту сликарку *Ивану Кобилцу.* Слике њене беху изложене у Загребу и нашле су на одобравање. Сад је сликарка ова изложила неке радове своје у Паризу, камо је отишла са препоруком бискупа Штросмајера. У Паризу су радови њени врло добро примљени. Једну од њених слика — En été — донео је знаменити париски лист „L' Illustration“ и веома хвали композицију ове слике.

— Румунска краљица Јелисавета — Carmen Silva — пише либрето за једну оперу, коју ће компоновати војвода Единбуршки, отац заручнице румунскога престолонаследника.

— Познати композиста В Рандхартингер, чије је име и нашем свету довољно познато, јер је компоновао нашу литургију, коју данас певају многа певачка друштва, па и новосадско, славио је 15. јула о. г. свој деведесетогодишњи јубилеј рођења Бечко певачко друштво „Шубертбунд“ било је код слављеника у Харту, на његовом летњиковцу, и поздравило му тај свечани дан.

— Симпатични француски приповедач Алфонсо Доде написао је у „Фигару“ фељтон о одношају књижевника према музици. Он вели: „Ми књижевници нисмо у опште пријатељи глазбе. Познато је мњење Готјеово „о досадном мумлању и шуму, који се зове музика“; Иго, Леконт д Лист, Банвил, Сен Виктор били су истога мњења о музици. Гонкур чешао је одмах нос, чим је видео, да се отвара гласовир Зола кадкада тврди, да се онако тамно сећа на овај или онај глазбени комад, сам никад не зна, какав је то комад и од кога је. Добричина Флобер издавао се за великога музичара, али само зато, да угоди Тургењеву, који међутим и сам није волео друге музике, осим оне у салону госпође Виардо. — Ја пак — пише Доде — ја волим све, што је музика, исто тако веселу као и сетну и научну глазбу, била она од Бетовна, или шпањолска од Естудиантине, од Глука или Шопена, Масанеа или Сен Сена, Гуно-ова „Фауста“ и „Марионету“, народни пучки напев, верклен, или тамбурино, шта више и звоњење; глазба уз игру и глазба за снevање, све ми то говори к срцу, све то буди у мени осећај и чуство. Вагнерова ме глазба дирне, потресе и хипнотизира, а уметност на егеди глазбених чаровника, Цигана, довабила ме је у изложбу. Сваки пут су ме ти проклети детићи ту задржали, — не могу се од њих макнути.“

— Наш деветнајсти век не ће да издахне без патента, да се окушао на свим пољима могућности и немогућности, озбиљности и трезвености, шале и смешности. Сада се у Паризу прогласила једна нова критичка школа, која и у критику уноси догму импресионизма Заступници те нове импресионистичке критичарске школе јесу најодличнији француски критичари: Анатол Франс, Жил Леметр и Пол Дежарден. Њихово умовање гласи од прилике овако: „Ми изјављујемо, да нашим читатељима у нашим критикама нити што друго саопћујемо, нити можемо саопћити, него наше личне, субјективне осећаје. Све што видимо, слушамо или читамо, сматрамо као наш лични доживљај, и наша критика није друго, него прича о том субјективном утиску тога доживљаја. Није нас ни брига, што је ко други осећао о тој ствари, коју ми критишемо, а и не тврдимо, да је наш утисак бољи или гори од њиховога. Ми га просто описујемо, како смо га осетили. Критичар није ништа друго: читатељ, који своје унутарње покрете тачно мотри, те их без копрене искрено описује. Шта зато, ако нам кадкад дође срце са памећу у опреку! Зашто неби критичар могао и протусловити сам себи у својим оценама? Где то стоји, да не би критичар смео тврдити о једној те истој ствари данас ово а сутра нешто посве друго? Ко је доследан у својим осећајима! Коме се може замерити, ако се неком више свиђа и ако хвали више Димаову „Госпођу са камелијама“, него Шекспировога „Хамлета!“ Тако говоре ти најновији импресионистички критичари. Али намерио се тук на лук. Фердинард Брниіетјер, познати критичар листа „Revue de Deux Mondes“ очитао је импресионистичким критичарима овакову лекцију. „Ако критичар није друго него читатељ, онда је боље да и не пише критике. Мари публика за личне осећаје господе Франса, Леметра и Дежардена!“ Шта нам је до њихових личних доживљаја и утисака за време једне позоришне премијере! Ми хоћемо објективни суд о том комаду; и ако они тврде, да је то немогуће, те да све стоји до личности гледалаца То им ми просто не верујемо. Ништа нас не може о том уверити, да за уметност нема мерила. Свако ће признати, да је један Шек

спиров комад над каковим несташним комадом од Тохеа. У том суду не може нас смести ни расположење ни осећај, а критика се и оснива баш на оваковим апсолутно оличеним оценама!“ Боже, што се све не ће још тврдити и побијати. Ми, пратећ занимљиве појаве светске књижевности, бележимо и ову најновију борбу француских критичара о вредности критике, а пратићемо и бележити сличне појаве и у будуће. Шат се барем позабавимо, ако се већ ништа не поучимо.

= У славу четиристогодишњице открића Америке приредила је француска влада у: „Bibliothéque nationale“ врло занимљиву изложбу изворних земљописних карата, тако званих „Portulans“, глобуса, и т. д. из петнаестога до осамнаестога столећа, на којих нам се у врло живој слици приказује повест открића и колонизирања Америке од првих почетака, са напредовањем, назадовањем и свим заблудама тога подузећа. Ове „Portulans-карте“ својина су страном министарства марине, рата и спољних послова, а делимице и приватних збирака. Те су карте од ретке драгоцености. Ту је једна такова карта из XV. столећа, на којој су насликани тако звани „iles fabuleuses“: Сен Брандо, Бразил и Антила. Држе, да су то први трагови открића Америке. Из времена пре открића Америке познате су само четири карте, на којима фигурира Америка. У изложби у „Bibliothéque Nationale“ налазе се две такове изворне карте. Једна потиче из г. 1502; то је један португијски „Portulan“, од Николе де Канерио, потиче такођер из г. 1502 Овај последњи је тако добро био у поморском одељењу чуван, да се за њега није од краја осамнаестога столећа ништа знало. Две врло занимљиве карте од Jaques de Van de Claye доказује, да су Французи крајем шеснаестога столећа покушали населити се у Бразилији, те да су основали варош Женевр, данашњи „Rio de Janeiro“. Изворна карта Шампленова од г. 1608. даје занимљива дата његовим двим првим експедицијама. Знаменит је и план Њујорка из доба, кад су га основали Холандези, те кад се та варош састојала из једне тврђаве и три четири млина. На тој су карти означени станови и имена првих Њујоршких колониста. Веле, да се још и данас налази у Њујорку потомака тих првих колониста.

МОЛБА.

У монографији Новог Сада намеравам у једном засебном одељку да напишем повестницу новосадске српске периодичне књижевности. У ту сврху скупио сам градива колико сам могао; но како мислим да је ово градиво непотпуно, молим свакога, који се за ову ствар интересује, да ми или по п. уредништву овога листа, или мени управљеним писмом јави допуне своје.

Ево у реду по времену имена оних листова, која у монографији својој мислим, да наведем.

1. Бачка вила (Алманах), покренут је у Новом Саду године 1841.
2. Напредак — — — — — 1847.
3. Вестник — — — — — — 1848.
4. Седмица — — — — — — 1852.
5. Српски Дневник — — — 1852.
6. Ратар — — — — — — 1855.
7. Школски лист — — — 1858.
8. Даница — — — — — 1860.
9. Словенка — — — — — 1860.
10. Комарац — — — — — — 1861.
11. Србобран — — — — — 1861.
12. Слога — — — — — — — 1862.
13. Јавор — — — — — — 1862.
14. Сељак — — — — — — 1862.
15. Домишљан — — — — 1862.
16. Путник — — — — — 1863.
17. Хумориста — — — — 1863.
18. Огледало српско — — 1864.
19. Зоља — — — — — — — 1864.
20. Матица — — — — — 1865.
21. Рен — — — — — — — 1866.
22. Застава — — — — — 1866. (У Н. Саду)
23. Недељни лист — — — 1867.
24. Беседа — — — — — 1868.
25. Народ — — — — — — 1869.
26. Српски Народ — — — 1869.
27. Млада Србадија — — — 1870.
28. Земљак — — — — — — 1870.
29. Глас Народа — — — — 1871.
30. Жижа — — — — — — — 1872. (У Н. Саду)
3 . Позориште — — — — 1872.
32. Радован — — — — — 1876.
33. Лист за народ — — — 1876.
34. Завичај — — — — — 1878.
35. Стармали — — — — — 1878.
36. Шаљиви астроном — — 1879.
37. Задруга — — — — — 1879.
38. Вечерњача — — — — 1881.
39. Срп. илустроване новине 1881.
40. Српско Коло — — — — 1881.
41. Глас Истине — — — — 1884.
42. Наше Доба — — — — 1885.
43. Браник — — — — — 1885.
44. Бршљан — — — — — 1885.
45. Стражилово — — — — 1885.
46. Женски Свет— — — — 1886.
47. Нови Васпитач — — — 1888.
48. Српски Сион — — — — 1891.
49. Летопис Матице Српске.

У *Новом Саду* дне 29. јула год. 1892.

Мелхиор Ердујхељи.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 31. У НОВОМ САДУ 2. АУГУСТА 1892. Год. XIX.

ЦАР ЛИР.

Трагедија у пет чинова, написао Шекспир.

С енглеског превео Лаза Костић.

Чин III., појава VI.

Соба у једноме мајуру, до двора.

Долази *Глостер, Лир, Кент, Будала* и *Едгар.*

Глостер.

Овде је боље него на пољу; примите захвално. Гледаћу, што год могу да вам додам, не би ли вам било удобније. Ево ме брзо натраг.

Кент.

Нестрпљивост му је сломила све силе његова ума. Богови да вам просте вашу милошту. (Оде Глостер.)

Едгар.

Зове ме Фратерето, па ми каже, да Неро пеца рибу у језеру мракову Моли се, невини, и чувај се црног злотвора.

Будала.

Молим те, чико, реци ми, је ли манит човек властелин или пучанин?

Лир.

Цар, цар!

Будала.

Није, него је пучанин коме је син властелин; јер то је манит пучанин који види да му је син постао властелин пре њега.

Лир.

Усијајте хиљаду ражњева,
убодите их да све пршти —

Едгар.

Црни злотвор уједа ме за леђа.

Будала.

Манит је, који верује у питомост вучју, у коњско здравље, у момачку љубав ил' у к...... клетву.

Лир.

Тако ће бити, судићу им суд.
(Едгару) Овамо седи, учен правниче;
(Будали) Ти, мудри, амо. Сад ви, лисице! —

Едгар.

Гле, како се заблехнуо! — Зар немате очију на суду, госпођо?

Будала.

Преко воде, Милче, к мени ходи! —
Ал' јој барка тече,
Па не сме да рече
Зашт' по води не сме да ти броди.

Едгар.

Црни злотвор куша јадног Тома гласом славујевим. Хопацуп виче у Томову трбуху, да му да две беле кесеге. Не гракћи, црни анђеле; немам хране за те.

Кент.

Како сте, господару? Немојте,
но лез'те лепо на те душеке.

Лир.

Да видим прво суд. Сведоке дај. —
(Едгару) Ти, судијо у плашту, седи ту; —
(Будали) А ти, у правди врсни друже му,
уза њ. — И ти си у одбору, сјед'!

Едгар.

Само праведно.
Спаваш ли, бдиш ли, овчару лепи?
У житу ти је стадо;

За један дах из твојих усташца
Повратићу га радо.
Пр! мачка је сива.

Лир.

Прво пресудите њу; то је Гонерила Ја се овде кунем пред овим поштованим збором, она је ногом ударала јаднога цара, свога оца.

Будала.

Ходите амо, госпођо. Је ли ваше име Гонерила?

Лир.

Не може порећи.

Будала.

Опростите, ја мишљах да сте столица

Лир.

А ево друге; мучки поглед јој
издаје црно срце. — Држ'те је!
Оружје, ватру, мач! — Што допусти,
подмићен судче, да ти умакне?

Едгар.

Бог ти сачувао памет!

Кент.

Куку! — А где је ова стрпљивост
што, хваљасте се, не ће никад проћ!

Едгар (за себе).

Наваљују ми сузе тол'ко зањ,
бојим се издаће ме.

Лир.

И мали пси,
гле белов, шаров лају на ме сви.

Едгар.

Томо ће бацити главу своју на њих. — Без трага, вашке!

Ил' кривоног или прав,
Или бесан или здрав,
Гаров ил' шаровина,
Куче ил' самсовина,
Хрче или шепоња,
Кусоња ил' репоња,
Ил' ма какви да сте пси,
Безобзирце беж'те сви,
Кад вас Томо главом вркне,
Фрк ће сваки ту да цркне.

Упуј, пуј, пуј! Шибе, шибе! Хајде на сајмове, славе, панађуре. Јадни Томо, твој рог је сух.

Лир.

Сад, расеците Регану, да видите, што се коти око тог срца. Има ли икакав узрок у природи, што чини та тврда срца? Ви, господине (Едгару), ја вас издржавам, јер ви сте један од моје стотине; само ми се не свиди крој вашег одела. Ви ћете рећи да је то персијска ношња; ипак, промените је.

Кент.

Сад лез'те с миром, господару мој.

Лир.

Не бучите, не бучите; спустите завес. Тако, тако, тако: па да вечерамо у јутру, — тако, тако, тако!

Будала.

А ја ћу на подне лећи да спавам.

Враћа се Глостер.

Глостер.

Хеј, пришко, где је мој господар, цар?

Кент.

Ев' овде. сулуд, не дирајте га.

Глостер.

Молим те, пришо, дигни г' одатле;
убице, чујем, послате су нањ:
Положимо га на та носила,
па хајд у Довер, где ћеш наћи све
за добар заклон. Дижи цара свог,
јер, почаснеш ли, ту је црна коб
њему и сваком браниљељу му.
Де диж' га, диж', па за мном, да ти дам
и пратњу брзу.

Кент.

Трудна нарав спи: —
Благодат то је мозгу сломљеном,
може л' преболет' то би био лек.
(Будали) Помози дићи господара твог;
ти не смеш остат'.

Глостер.

Хајде брзо, хајд'!

(Оду. Кент, Глостер и Будала носећи цара.)

Едгар.

Видећ боље наш подносит јад,
Свак своје јаде с ума смете рад.
Ко пати сам, тај пати јада два,
А са весеља није никаква,
Ал' јад се губи, бежи свач'ја туга,
Ко нађе себи права плачидруга.
Што мене тишти, цара обори,
Тад јади моји нису опори:
К'о отац мој, ћери су његове!
Сад, Томо, хајд кроз поља, брегове,
па тек се јави кад победи свест,
грешницима на покај, исповест.
Што било ноћас, нек умакне цар!
Паз', пази!

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

II.

„Славјанка.“

Милетић је одмах настајавао, да се и код нас заведе друштво, слично ономе у Пожуну. То је у Пешти ишло теже него у Пожуну. Онде је било друштво много једноставније; што је год било српских ђака, сви су ишли у тамошњи лутерански лицеј: а у Пешти било их је и философа, и правника, и медицинара; и голобрадих дечака и матори̂х брадоња, па те разновидне елементе није било могуће одмах у једно коло спојити.

С тога смо се скупљали испрва нас неколицина у стану Милетићеву. Он је становао у дому српске црквене општине у малој собици с Лазом Руварцем Ту смо читали своје саставке и критике: али нисмо били формално конституисани као дружина, а нисмо ни имали више од 7—8 састанака.

На таком једном састанку покрене Милетић мисао, да у друштву с пожунском омладином издамо какву књигу где ћемо ми бити и писци и издавачи. Каже да је он о томе већ писао у Пожун, и да је оданде од Павла П. Шапчанина добио повољан одговор.

Ради тога заказан би састанак у Текелијануму при крају фебруара 1847. Ту смо се искупили у повећем броју. Предлог Милетићев би усвојен. За књигу се прими наслов „*Славјанка*“, као што га је Милетић предложио. Како се хтело, да књига до ферија буде готова, те да је узмогнемо сваки кући понети, то се закључи, да се ограничимо само на омладину пештанску, пожунску и прешовску (због Мије). Жеља је била, да у ово коло увучемо и омладину сегединску, темишварску и — београдску: али би то захтевало многу кореспонденцију, ствар би се одуговлачила и провукла и у другу школску годину, а можда би се због политичних и других узрока и цео план осујетио.

Решено буде, да се књига изда трошком омладине. Најмањи улог да буде 1 ф. ср. Уредник ове књиге да буде Милетић.

III.

„Тифус.“

Овај страшни гост походио је Пешту у пролеће 1847. Особито је беснио у марту и априлу. Многе жртве је покосио, међу њима и тројицу из нашег ужег кола: *Мату Гложанца* и *Милована Рајковића* из II год. философије и *Илију Барајевца* III. год. правника. Последња двојица били су питомци Текелијини. Гложанац и Рајковић умрли су у марту, а Барајевац при крају априла. Особито *Барајевчева* смрт била је страшна. Он је у свом пароксизму око поноћи ђипио из постеље, почео гњавити жену, која га је дворила; и кад је ова с виком побегла па поље, истрчао је за њом и вијао је по дворишту; а за тим врати се у собу, зграби са стола перорез и избоде се по грудима и утроби и после пола часа издане у страховитим мукама. Био је ваљан младић у сваком погледу. Тадашњи архимандрит Ивачковић (доцнији патриарх) падао му је ујак.

Милован Рајковић дошао је из халашке гимназије. Био је међу нама најбољи зналац маџарског језика и књижевности, али је био и врло добар Србин. Идеалиста, права песничка душа, ако и није „правио стихове“.

Мата Гложанац није се добро учио, као она предња двојица: али је у другом погледу био од њих много претежнији. Мата је био врло леп младић и умео се свуда наћи, као ретко који. Рођен у простој, али прилично имућној кући у Ст. Бечеју, својом умешношћу и финим понашањем доспео је још као гимназиста у отменије кругове и био је у целом дистрикту у свим господским кућама, а особито у отменијим женским друштвима, и српским и маџарским, радо виђена личност. Својом лепом појавом, укусним ношивом, господским манирима у исто доба и импоновао и задобивао; свак би га држао пре за каквог младог „солгабирова“ из добре куће него за свршеног карловачког гимназисту.

Као такав дошао је Мата 1845. у Пешту, и уписао се у I. годину философије. На крају првог семестра пао је из више предмета и требало би, да понавља разред. Али Мата не оде кући, као што смо сви очекивали; него остаде у Пешти, само што је од школе изостао. Кад га питасмо, шта ради у Пешти, одговарао нам је, да се „спрема за испит“. Какво спремање и какав испит? То за нас беше тајна — све до почетка идуће школске године.

Мата је имао у Пешти земљака, који је на крају другог семестра с одличним успе-

*

хом свршио I. годину филозофије. Мата натовари тог свог земљака на кола, па одјури с њиме у Нађ-Кереш, где је била калвинска гимназија и лицеј. Распитају за директоров стан и упуте се тамо, Мата достојанственим кораком са штапом у руци, а земљак с књигама под пазувом.

„Имам ли част с господином директором?“

„На служби, ја сам. С чим могу служити?“

„Ја сам адвокат Н. Н. из Бечеја, и довео сам на испит ђака, кога сам спремио из предмета, који се предају у I. години филозофије. Име му је Матија Гложански.“

„С драге воље, изволите сести.“

Импровизовани „адвокат Н. Н.“ извали се на диван, а импровизовани „Матија Гложански“ чекао је стојећки долазак професора испитача, по које је директор послао.

„Господине директоре, молим да ми изволите казати, колика је испитна такса, па да свршимо тај посао до доласка господе професора.“

Господин директор израчуни суму и с учтивим клањањем згрне банке, које је нови „адвокат“ пред њега поређао.

Професори се искупе, и пошто су се поздравили и руковали с адвокатом и инструктором, отпочне испит.

Директор и инстуктор-адвокат седели су на дивану, а професори на столицама, а псеудо-Мата је одстајао цео испит. Адвокат инструктор је све присутне понудио финим цигарама, а и сам је с њима загаламио.

Испит је ишао како се само желети могло. Импровизовани инструктор је са задовољним осмејком пратио изјаве одобрења, које су његовом псеудо-питомцу у део падале. Али у алгебри при извлачењу кубног корена ђак мало запе. Дотични професор стане га на пут изводити, и кад се овај беше већ упутио, рећи ће му сасвим озбиљно његов инструктор: „Заиста морам се чудити, да сте могли ту запети; та ја сам вам те ствари бар сто пута показивао!“

То је било већ и сувише. Ђак се једва уздржао, да не прсне у смеј; али инструктор је задржао до краја своју озбиљну позитуру.

„Испит је одлично положен. Примите наше честитке господине инструкторе и доведите нам још ког тако доброг ђака!“

С овом одличном оценом уписао се Мата Гложански идуће јесени у II. годину филозофије у оној истој Пешти, у којој је у I. години пропао.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

* * *

Давно је на св'јет пала тихане ноћи сенка,
И опет мири мирис ружице и поменка;
А тиха с' пјесма краде кроз крило ноћи мирне
К'о лахор кад меком руком еолске жице дирне . . .

А ја ти у густој сјенци мирисни грана цвјетни,
Најљепше приче нижем времена и дана сретни;
О пути куд бурна младост најслађе миље стере
Куд вјечно будан бдије анђео љубави и вјере.

Ти само заносно слушаш жудње и жеље тајне
Вјечите чежње силне и њежне снове бајне, —
И себе огледаш у њи, мој љупки и мили цв'јете
Ко лотос у вјечни вали плаветне р'јеке свете.

Па мирно свршавам приче, низ њежни мирисни дана
И слушам тихани уздах што т' лећe са усана,
И слатким занесен миљем гледам те дивне очи —
Две св'јетле најљепше звјезде у тавној полуноћи.

Јов. А. Дучић.

ПРИВИЋЕЊА.

ПРИПОВЕТКА.

Написала Милева Симићева.

(Свршетак.)

А сад? Какав му се Божић сад спрема? Ко ли ће да га у овим суморним данима разоноди? Они дивни гласићи, који га песмом толико пута раздрагаше, умукоше; оне мале очи, које га љупко гледаху, склопише се за навек; све све, то је скрила она камена плоча са скромним обележјем тамо далеко иза села на оном мирном месту.

Хоће ли и он скоро тамо? Тамо већ

одавно тежи. Тешко му је овако самохраном трајати ове патничке дане. Дуго је како болује, а тешко се лежи болнику, кад му узглавље туђа рука подмешта, кад га туђа рука негује.

Општина је до душе учинила, да би му јаде олакшала, а познаници му са свију страна понуда носе, ал поносна човека боли милостиња.

С почетка му је општина, из особита признања према заслугама, плаћала заменика; ал касније, када је сушица у њега отела толико маха, да је школу морао напустити, узеше другог учитеља, а њему одредише скромну припомоћ. Но ова је таман оне најнужније потребе подмиривала, а болнику треба много, врло много.

Шта је знао. већ мало по мало поче продавати своје покућство. На тај начин отишло је све, што је у њега било од вредности. Остало му је само још оно мало женина адиђара Оно што је било непосредно њена својина, што је њу китило, није смело доћи у туђе руке; бар за његова живота не.

Па шта ће сада? Остао је, тако рећи без ичега. У пећи последњи пањутак догорева, а дуго је још до краја месеца, дуго до оног времена, када је обично припомоћ примао.

Баш је тако размишљао, а неко закуца на врата. Беше то лечник и друг му, са којим се још из ђаковања знао, и са којим је и данас пријатељски живео.

— Добро вече Божидаре — викну му још са с врата — опет си сам, је ли?

— Као што видиш. — Одговори му болесник слабим гласом.

— Видим да — прихвати друг му — ко би видео шта у овој помрчини. Једва сам дотепао до врата, — и он се силом насмеја. — Де казуј брзо где ти је свећа? — настави пошто је извадио из џепа жигицу и припалио је.

За мало, па је свећа расипала своју слабу светлост по малој и сувише скромној собици, а пријатељи се почеше разговарати:

— Ја ти сад управо нисам дошао као лечник, већ као пријатељ — рече између осталога лечник Видић. — Данас сам баш са женом разговарао, и обоје смо се сложили у томе, да те позовемо, те да нам о Божићу будеш гост. —

— Иди молим те, од куд вам то паде на ум? Куд сам ја овако болан пристао? Шта ли би ви са мном да ме снађе још горе зло? Ја сам вам истина здраво захвалан, ал — ти ћеш и сам појмити да то неће ићи. —

— Ко каже? Ја сам већ све смислио и удесио. Бележник ће наш дати своја затворена кола, па ћемо те у њима лепо пренети. Та нисмо ми преко света. Шор два, па ето нас. Него. А да шта ти мислиш? Тек ваљда те не ћемо оставити, да овако у самоћи Божић проведеш. —

— Али за име бсга, та ја овакав какав сам, помутићу вам само весеље — —

— Немој ми којешта геворити — упаде му у реч Видић — та море ону моју децу код куће не мож' савладати од радости „што ће господин код њих божићовати." —

— Е. кад је тако, њима за љубав учинићу све што могу. —

— Тако видиш, то је паметна реч. Гледај дакле те се спреми, сутра пред подне доћи ћу по тебе.

— Зар већ сутра? Та до Божића има још неких десетак дана. —

— А ко би још дане бројао. Па онда знаш како је. пред свеце се некако у свакој кући нађе више посла, а жена ми вели, волела би да те смести раније не би ли ти у свему угодила. —

Заврши Видић, а јадни болник и не сања, како је пријатељ му са женом све то удесио с тога, не би ли га на неосетан начин домамио себи у кућу, где би могао колко толко понегован дотрајати оно мало јадних, јадних дана, који су му били избројани; а не би ли га избавио невоље и нужде у коју би морао запасти да је још које време овако остао.

И пошто су све овако удесили за сутрашњу сеобу, растадоше се.

Када је болесник опет остао сам, поче мислити о томе, како ће му готово жао бити растати се са овом малом собицом, и са овим прозором, крај кога се тако лепо премишља. Ко зна, можда се само крај овог прозора стварају оне чаролијске слике у којима је мало час толико уживао.

Па размишљајући тако, поче поново мислити о својој болести.

Одједаред му се учини, као да кроз сан гледа како се из далека креће скроман самртнички спровод.

По једноставном сандуку пада снег, те му спира и оно мало боје којом је шаран

За сандуком нема својте. Онај кога вечној кући носе није никога у црно завио, није оставио након себе никог, сем оно мало пријатеља и познаника, који му пратећи га по последњу пошту одају.

Ал зато ће опет оплакан отићи у онај бољи свет.

Ено се пред сандуком дао дуг низ деце. Гле како им се круне сузе са лица, једна другу стиже, а јецање им грла стеже, једва могу ономе, ко им је толико мио и драг био да одаду последњу почаст, да му отпоје последњу песму којој их је са̂м он учио. А из далека им се чује тихо брујање звона, баш као да и оно ономе кога вечном миру носе вели последње „с богом“

Да, да. Тако ће можда бити кад њега скорим понесу. И — погодио је.

ДАЛМАТИНКА.

Од Л. Сахер Мазоха.

Високо у далматинским брдима, не далеко од црногорске границе, леже два мала сеоцета, које само дели једна провалија, тако да колебе Братињске и Младоске, нису удаљене једна од друге ни за један пушкомет али како од једног до другог села нема удешеног пута, те се мора по извијуганом путу час горе, час доле ићи, то је од једног села до другог — и ако су тако близо — потребно ићи читава два сата

За време млетачке републике беше овде шума, која је толико времена давала тој морској краљици градиво за њене галије, али сада тога не беше, сада се место тога, сиво стење уздиже у небо. Сунце осветљава својим сјајним зрацима голо стење, на коме ни једног дрвета нема, но расте маховина и кржљава трава, а села са својим од времена поцрнелим кућама, леже као оазе у каквој пустињи. Доле у подножју стења шири се шуштајуће, плаво јадранско море.

Једна од првих породица у Братињу беше Фалентаки; а у Младоску беху као најстарији у општини Драголићи. Међу овим двема породицама постојала је мржња још из млетачког доба и француског господарства над овим крајевима. Крвна освета — тај свети закон Далматинаца, — односила је од времена на време по једну жртву из ових породица. Али од пре десетину година, подмукла мржња између ових породица, поред све пажње аустријских власти, беше још више планула.

* * *

Једнога летњег дана год. 1861. пође Анаклет Драголић са својим сином, да тражи хране за марву, па отера своја стада на оближње „Краљево брдо“ где нађе и Китрона Фалентака.

Неко време пасле су козе ових двају непријатеља, раздвојене, као да беху једних мисли са својим господарима ал од једном се две козе сукобише између себе и њихова борба доведе у свађу ова два крвна непријатеља. Обадвојица беху Далматинци, високи мршави и жилави. Анаклет имађаше већ седе власи и дугачке седе бркове, а Китран беше ћелав; испод дугих седих обрва гледаше дубоко упалим оштрим очима.

Ови јунаци у сељачком оделу нису имали обичај да се песницама и ножевима бију Почем су се посвађали баце обојица љутито своје огртаче и потегну ханџаре иза појаса. А затим скоче као лавови један на другога. Док се ово догађаше Шпалатин, син Драголићев, беше удаљен на једно двеста корака од оца. Кад се је вратио нашао је оца у својој крви, док Китрона не беше више овде

Трећи дан после борбе ових двају старешина, скупила се је сва родбина Драголића у кући покојника па кад су га већ сахранили, предузео је управу у кући син му Шпалатин, са истим достојанством и озбиљношћу као и отац му. Цела породица саде састајаше се само из њега и његове сестре Зорке која је била дошла из Дубровника — где је била у манастиру — да присуствује очевом погребу.

„Ко ће осветити оца“, питаше она брата, пре него што је ушла у барку, која ће је одвести у Дубровник.

„Ко“, одговори Шпалатин. „Нико други него ја. То ћеш скоро чути“.

* * *

Једног вечера иђаше Китрон Фалентак покрај провалије с пушком о рамену с намером да лови куне. Месец је јасно светлио, било је видно као дан, и његову сенку бацаше у провалију.

Од једном га неко викну са оне стране.

„Ко је то?“ упита Китрон.

„Ја сам, Шпалатин Драголић!“ И сад не беше сумње шта ће бити: крвна освета однеће опет једну жртву.

„Ја те чекам“ одговори Китрон „Имаш ли пушку уза се?“

„Имам“.

„Приђи овамо ближе, па ћемо бројати до три и онда ћемо пуцати.“ И Шпалатин приђе са свим провалији и спреми се да пуца, а то исто учини и Китрон. Зачу се бројање: „Један — два — три“. Обе пушке пукоше у један мах; обадва непријатеља стајаху један према другом право али после малог времена Китрон се заљуља и стропошта се у дубоку провалију.

Исте ноћи оставио је Шпалатин село, и забадава га власти тражаху, нигде га не беше али га нађе Лазар Фалентак, син Китронов, у једној планинској пећини, где му је његова заручница доносила прах за пушку и храну. Шпалатин се бојаше затвора, али свога крвнога непријатеља није се бојао, њему је у свако доба смео храбро у очи погледати. Младићи хладнокрвно измењаше погледе а после неколико речи стајаху они један про тив другог са ханџарима. Борба између младића трајала је дуго док се обадва нису уморили и неколико рана имали На послетку падне Шпалатин, а Лазар Фалентак употреби и последњи напор да се одвуче одатле на једно сто корака до црногорске границе, где онесвештен падне.

Овде га нађе један ловац, који га помоћу чобана однесе у једно оближње црногорско село.

* * *

Зорка сестра Шпалатинова, дошла је погребу свога брата а за тим је се вратила у Дубровник, да се опрости од манастира за навек. Кад се опет у Младоску повратила, да прими пусту кућу, не беше у непријатељским породицама више никог осим Лазара Фалентака и ње.

Нико јој не говораше о крвној освети, јер она беше само девојка, а женско код планинаца око јадранског мора није ништа друго него раденица; како би је таквим мишљењем на то дело храбрили.

Њој се не говораше о крвној освети, али њу гледаху презирући — јер на њој — и ако без њене кривице — беше срамота.

Суседи је избегавају а и сама родбина скреташе јој с пута. Тако живљаше осамљена и остављена у својој колеби са својим козама, које тераше на она места, где је нико немогаше срести. Колико је пута седела на камену обраслом маховином и гледала плаво светлеће море под ногама; погледи јој лутаху далеко по јадранском мору где се виђаху једва какве лађе или дим каквог пароброда. У таким тренутцима више пута је клела свој живот и час кад је се радила, осуђивала је и самог створитеља, који ју је створио тако нејаком и немоћном у овом грозном свету; али увек ју је још по нека нада окрепљавала и она мољаше Бога да јој да јачину. Због чега? ни она сама није знала.

Једног вечера срете једну чобанку из Братиња.

„Је ли Лазар Фалентак дома?“ упита она.

„Није“

„Познајеш ли га?“

„Како да га не познајем“

„Па како изгледа он?“

„Кад видиш једног дана каквог дерана, при чијем ти погледу срце јаче почне ударати — то је Лазар.“

Зорка се промисли мало. „Он се крије“ рече она лагано.

„Кажу да је отишао у другу земљу, и да тамо служи као војник“. Зорка дубоко уздану и захваливши чобанци продужи пут....

— Једнога дана, терајући своје стадо, дође до црногорске границе где изненада иза једног џбуна изађе пред њу један млад ловац. Обоје стадоше на један мах и посматраху једно друго чисто чудећи се. Младић је био обучен у лепе црногорске хаљине, за појасом је имао ханџар и пиштоље, а о рамену му висаше пушка која је била окована сребром. Срце јој јаче почело куцати, кад је угледала оне сјајне црне очи непознав га и она се питаше: „Да л' ће то Лазар бити“. Најпосле ослови непознатога.

„Ко си ти јуначе?“

„Зовем се Вук Станојевић“, одговори млади ловац. „Тамо у оној долини кућа је мог оца.“

„Ти си Црногорац?“

„Дабогме, а шта би друго био?“

Зорка од једном побледи и обори главу.

„Шта ти је девојко?“

„Ништа, ништа“. И она га још једном погледа, али порумени.

„Збогом јуначе“ промумла она

„Не, тако се не смемо растати“, рече ловац, „пре свега кажи ми твоје и твога оца име.“

„Ја сам Зорка, ћерка Драголића из Младоске“. рече она, оборивши очи земљи и непримети како он при томе побледи.

„Ти си лепа Зорко“ викну он, „лепа си као зора, као пупољак ружин, као месец у својој сребрној хаљини. Ја те волем и недам ти ићи.“

„Шта хоћеш ти?“ запита она дрхћући.

„Хоћу да те узмем за љубу.“

Она тужно махну главом.

„Шта имаш против мене“, рече јој он, док му се руке обвише око њеног витог тела. „Зар ме не волеш?“ Она подиже очи пуне суза и одобри му главом.

„Ти ме волиш?“

„Да“

„Па зашто одбијаш моју руку?“

„Ја те не мрзим“, одговори Зорка, „како би те могла мрзити“. Али — доста тешкоће лежи на мом срцу.

„Ти мислиш да на твом имену почива срамота?“

„Да, тако је!“

„Па добро“, одговори он поносито, остави ти мени, да буде моја брига, да ту срамоту оперем. Збогом! Чућеш о мени већ.“

„Збогом!“ рече она па пође.

„Зорко!“ викну он за њом.

„Шта хоћеш?“

„Дај ми прстен што имаш на руци.“

Она стаде. Он приђе њојзи, скиде јој са руке сребрн прстен, и скинувши свој златан, метну га на њен прст.

„Тако! сад си заручена,“ рече јој он Она га погледа још једним погледом пуним нежности, а затим се растадоше.

* * *

Кад су се опет после овог срели, ношаше он једног великог орла, кога бејаше убио у лову. Они седоше у лад једнога бора, који осамљен стајаше, на једном вису. Он држаше њену руку у својој снажној руци и говораше јој ласкаве речи док су стада око њих расуто пасла Одједном подиже Зорка главу, а црне очи њене бејаху управљене на његово од сунца преплануло лице.

„Хоћеш ли ми нешто обећати господару?“ рече она.

„Све што твоје срце жели.“

„Донеси ми као свадбени поклон главу Лазара Фалентака.“

„То ћеш лако добити,“ одговори он смешећи се, „он је већ твој . . Ја сам Лазар Фалентак.“ Зорка се оте из његовог наручја и скочи.

„Ти си ме дакле преварио.“

„Ја сам ти туђе име рекао,“ одговори Лазар, „али моје је срце од првог тренутка твоје. Зар се није доста крви просуло између нас? Сам Бог хоће да се једном измиримо.“

„Никада!“ одговори Зорка, „на твојим су рукама још трагови крви мога брата, само ће нас смрт измирити.“

„Ти немаш право да се светиш Зорка.“

„Ја ћу тебе убити ако ти мене нећеш да убијеш.“

„Јер ме мрзиш? Је ли?“

„Не Лазаре, ја тебе волем,“ одговори жалосно Зорка, али међу нама стоје сени свију наших, који су као жртве наше мржње пали. Ми не можемо никад сретни бити.“ Лазар обори главу. „Имаш право,“ рече он, „дакле уби ме!“

„То хоћу одговори Зорка. Он јој пружи пиштољ. Она нанишани на његова прса, али опет скиде га доле.

„Не, не могу,“ рече она грозећи се.

„Онда, хоћеш да заједно умремо,“ викну он „хоћеш ли?

„Да, хоћу.“ Лазар је узе у своје наручје, притисне своје усне на њезино лице, а затим подиже ханџар

„Удри“ викну Зорка. док јој очи пуне љубави гледаху у њега. Лазар спусти ханџар и руку.

„Мора ли то бити?“ упита он

„Има стари закон који ће нас жигосати ако га не послушамо.“

„А тај је закон „човечије дело“ јер он учи мржњи и уништењу, без краја. Али божији закон је љубав и измирење.“

„Да, то имаш право“ одговори лепа девојка после кратке почивке, „а ми овде пр косимо свету и дајемо човеку пример.“

„Ти си храбрија сад“ викну Лазар, „него

у тренутку кад си хтела умрети. Ходи мени опет. Буди ми љуба. Нек се загладн стара свађа."

„Да, ја ћу узети освету, као што нам спаситељ каже; да љубимо свог непријатеља."

„А јесам ли ти још непријатељ Зорко?"

„Не, ниси, ниси!" викну она из дубине душе и баци му се на груди.

Беч 1892.

Превео **Ж. Ђ. Вл.**

„ИСПРАВАК НАШЕГ КАЛЕНДАРА."

У некојим нашим овостраним политичким листовима изашао је недавно чланак под горњим насловом. У томе се чланку тамо казује, како се од дуже времена већ баве наши научењаци као и одлични и учени свештеници овим питањем, и како је Њ. В. митрополит Србије г. Михајило учинио почетак. Наиме Њ. В. митрополит г. Михајило недавно је послао акт цариградском патријарху ради исправке календара. Поднесак тај Њ. В. митрополита г. Михајила штампан је цео у тим политичким листовима.

Излишно би било штампати и овде цео тај акт; главно је у њему то, што се позива цариградски патријарх, да проучи ово питање, затим да састави „један одбор од православних астронома и научених свештених лица, те да се на основу утврђеног астрономског рачунања, а то је да година сунчева траје 365 дана, 5 сати, 48 минута и 45 секунада, поправи јулијански календар" Пре тога у томе акту говори се о поправци јулијанског календара, коју је извела римска црква за време управе папе Григорија XIII. За ту се исправку вели, да је погрешна и дословце стоји ово: „И ми нити желимо, нити можемо пристати на примање погрешног григоријанског календара."

Ко ово прочита, а није обавештен како треба, вероваће, јер то говори Њ. В. митрополит Србије г. Михајило и то сигурно не сам из своје главе, него по договору и у име „многих наших научењака као и одличних и учених свештеника." Ми пак велимо — одајући свакоме своје достојно поштовање — да је то просто обмањивање неуке и необавештене публике А да је тако, покушаћемо да докажемо

По одредби Јулија Цезара узима се да година траје 365 дана и 6 сати, т. ј. све по три године једна за другом имају по 365 дана, а свака четврта по томе има 366 дана, јер је 4 пута 6 сати = 24 сата, т ј. један дан. Ето преступне године. Но у истину није тако. Одредбом Јулија Цезара увучена је у календар т. ј у рачунање времена погрешка, која и ако је малена за сваку годину, ипак у току од више стотина година нарасте на више дана.

Па колика је управо та погрешка? Ајде узмимо да онолико траје једна година, колико се спомиње у акту Њ. В. митрополита г. Михајила, јер због секунада није вредно гложити се — т. ј. најновија астрономска истраживања сведоче, да година траје 365 дана, 5 сати, 48 минута и 45 секунада. Дакле погрешка је за 11 минута и 15 секунада, т. ј. за толико је по одредби Јулија Цезара свака година дужа, него што заиста јесте. Но сваке године по толико, па за неколико стотина година та погрешка нарасте на више дана.

Да не бих ствар разводио на дугачко и на широко споменућу историјска факта. За време папе Григорија XIII. та је погрешка била већ десет дана, т. ј. за толико су људи у времену заостали за сунцем; и у договору са знатним астрономима свога доба папа Григорије XIII. наредио је, да се тих 10 дана просто испусте, т. ј. после четвртка 4. октобра 1582. год. писали су не петак 5. октобар 1582, него: петак, 15. октобар 1582. год. А да се у будуће неби та погрешка наново појавила наредио је, да се у сваке 400 година по 3 дана мање узме, т ј по одредби Јулија Цезара та је погрешка у сваке 400 година 3 дана, вели Григорије XIII и његови саветници, па зато у сваке 400 година 3 дана треба избацити. И то се постизава тиме, што се по Григоријевом исправљеном календару узима у сваке 400 година — 97 година преступних, а не 100, као што је по Јулијевом календару.

Но је ли том одредбом папе Григорија XIII. погрешка сасвим уклоњена? Није; но у колико је уклоњена и у колико није, можемо се сами уверити.

Према броју у акту Њ. В митрополита г. Михајила та је погрешка сваке године 11 минута и 15 секунада. Простом мултипликацијом уверићемо се, да је та погрешка за 400 година 3 дана и 3 сата.

Ето зашто је папа Григорије XIII. наредио, да се у сваке 400 година избаце по 3 дана. Но уједно видимо и то, да је и Григоријев „исправљени" календар ипак „погрешан", јер не води рачуна и о она 3 сата, него само о она 3 дана, јер је погрешка као што видесмо 3 дана и 3 сата, а не само 3 дана

Е па шта сад? Је ли могла друкчије гласити

наредба папе Григорија XIII., како да се календар исправи? Радознао сам на те „православне астрономе и научена свештена лица“, како ће и шта ће они ту рећи, и да ли они могу друкчије урадити, него што је урађено за Григорија XIII.? Шта ли ће боже они са она 3 сата урадити, јер нота бене толика је погрешка по Григоријевој одредби у сваке 400 година?

Многи ће читалац помислити, па зашто Григорије XIII и о том није издао какву наредбу. Не треба нам много мислити, па ћемо се уверити, да у томе обзиру због та 3 сата у сваке 400 година папа Григорије XIII није могао издати никакве наредбе. О исправљању погрешке односно о наредби, како да се погрешка у рачунању времена исправи, може бити говора тек онда, кад та погрешка буде барем један дан. Простим рачунањем лако ћемо се уверити, да та погрешка, која стоји за григоријански исправљени календар, тек за 3200 (три хиљаде и две стотине) година биће један дан! Е па шта ће наши потомци, т. ј. они, који се буду држали григоријевог календара, онда радити, кад та погрешка буде један дан, држим, да је излишно ми још данас да им дајемо упутства; а да ће га просто из рачуна избацити, као што је урадио Григорије XIII. са оних сувишних 10 дана, — држим није потребно ни спомињати, јер шта би иначе могли урадити, ако хоће да им се рачунање времена подудара са сунчаном годином?

Има једно место у томе акту, које овако гласи: „И ми нити желимо, нити можемо пристати на примање погрешног Григоријанског календара, *и који пада у другу погрешку*. Овај пасус: „и који пада у другу погрешку“, чудновато звони; зналац ће вртити главом а незналица ће одма осудити григоријански календар и brevi manu казати, да не ваља, јер ето тако пише Њ. В. митрополит Србије г. Михаило, да је григоријански календар погрешан. Ради истине требало је казати, како јесте, т. ј. година траје по

јулијанском календару	365 дана 6 сати	
григоријанском календару	365 дана 5 с. 49 м. 12 с.	
астрономском рачуну	365 дана 5 с 48 м. 45 с	

по томе је по јулијанском календару погрешка сваке године 11 минута 15 секунада, а то је у сваких 128 година један дан, а по григоријанском је погрешка сваке године тек 27 секунада, а то је тек у 3200 година један дан!

То су факта, која никоме не допуштају, па да се григоријански календар јавно обележи као погрешан, који се никако не може примити!

Ако дође до тога, да се састане „одбор од православних астронома и научених свештених лица“, па ако дотични буду задахнути „духом истине“ они ће проучивши све околности, изрећи, да нам треба без икаквог околишења примити григоријански календар, па мир Бог. Ако пак „православни астрономи, (изгледа као да има и православне астрономије! и научена свештена лица“ буду задахнута мржњом, што је григоријански календар постао по наредби римске цркве, е да богме, да онда григоријански календар неће заменути јулијански календар, а данас је у свију непартајичних сазрело уверење, да јулијански календар никако не може се још дуго држати без икакве реформе, али је у непартајичних сазрело и друго уверење, да ту другог и коректнијег пута нема, него просто примити григоријански календар онакав, какав је, а јулијански ставити у заслужено стање мира.

Има додуше начин, како да се избегне и погрешка по григоријанском календару. Астроном Медлер је предлагао да се узму преступне године по јулијанском календару, но да се сваких 128 година изостави по једна преступна година т. ј. у 128 година има по јулијанском календару 32 преступне године, а Медлер вели, треба место 32 узети 31 преступну годину, дакле за једну годину мање, па онда нема ни оне погрешке од 27 секунада годишње по григоријанском календару.

Да има Медлер право, може се свако простом мултипликацијом уверити.

Зашто се нико не миче, и нико не предлаже ни с које стране, да се усвоји Медлеров предлог, ма да је тачнији од начина по григоријанском календару, — лако је разумети, јер је увек згодније рачунати са округлим бројевима; а и лепши је преглед у рачунању с преступним годинама по григоријанском календару, него ли по Медлеровом предлогу, ма да је, као што се свако може уверити, Медлеров рачун тачнији од рачуна по григоријанском календару.

Ми желимо „одбору православних астронома и научених свештених лица“, „духа разума, духа истине“, па да и православни Хришћани уђу у коло осталих Хришћана, т. ј. једино још православни Хришћани држе се јулијанског календара; сви остали примили су једни раније, а други доцније, григоријански календар, јер су се уверили, да је тачнији, да је ближе истини, него ли јулијански календар.

Проф. **Андрија М. Матић.**

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

(Свршетак.)

4. Када су Готи около г. 379. хтјели да поново пријеђу преко Дунава, намисли византијски намјесник Промоције, да их ухвати у клопку, те пошаље Готима своје људе, који су били вјешти готскоме језику и који су требали Промоцију у руке да предаду Готе. Из смисла ове вијести слиједи, да су ти Промоцијеви људи били исконски Гети, који су са Готима говорили исти словенски говор.

5. У исто доба, када су висланскиГоти поплавили Европу, појављује се име Sclavi и Sclavini.

Име ово добили су Готи од ријеке Висле. Држава готска била је на Висли и енглески краљ Алфред назива је Visleland а баварски географ (866—890) зове становнике њезине Vuislane (Вислани) У животу св Методија говори се о некоме кнезу, који је живио ve Vislech.

Да се Готи лакше разликују од другијех сродника (Гета), назвали су их Висланскима Готима, Visla-Goti, Vislavini-Gothi, ли с тога што су живили на Висли. А када је нестало имена Готи, постало је опћенито име Vislavini а напокон Slavini.

Истовјетност писања Slavi, Sclavi, Sthlavi са Visla, Viscla, Visthla потврђује, да су прва имена постала од овијех посљеднијех.

И пиличник готски није оставио Висле, јер анали веле, да су Готи и Алани заједно војевали са Хунима било као савезници било као потчињеници. Исти Јорнанд не зове их више Готима него Склавима (Sclavi) и Склавинима (Sclavini, јер он пише Viscla) и меће их на Вислу, дакле онђе ђе су му били Готи. Он не зна за друге Склаве и Склавине до онијех на Висли. Он их разлучује од Анта исто као и Константин Порфирогенет Ако Константин и убраја Русе и Склавине у једно племе, ипак му нијесу сасвијем истовјетни. И он меће Склавине међу Вислу и Дњепар; дакле у земљу висланскијех Гота. Стара врела историјска називају пољску краљевину regnum Sclavorum, regnum Sclavoniae

Све то свједочи, да су имена Sclavi и Sclavini, Slavi и Slavini, Sthlavi и Sthlavini постала само од Viscla, Visla, Visthla. Дакле су Виславини Славини потомци висланскијех Гота, Visla-Gotha или Vislavini-Gotha, који су Словени били.

6. Готи, који су проваљивали у Илирик и у Мизију, називају се у VI ст. Slavi и Slavini, те се вели, да се и сада служе својима осебујнима варкама војничкима, којима су се и прије служили дакле онда, када су их звали Готима а већ г. 473, мјесто Гота и Алана спомињу се уз Хуне Antae et Sclavini.

7. Ђе Амијан Марцелин ставља Готе и Алане ту Јорнанд меће Готе и Анте, Склавине и Анте, Константин Порфирогенет Склавине и Русе. Не слиједи ли отуда, да су Готи и Склавини, пак онда Алани, Анти и Руси истовјетни.

8. Нијемци ослањајући се на етимологију Гроцијеву веле, да су имена готскијех краљева Ermanrik, Vitherik, Athanarik, Amalarik, Theodorik, Eurik, Gesalik сама суштa њемачка имена, јер да се свршују на rik, које значи reich (Heinrick-Heinreich). Али Gesalik свршује се само на ik, које треба у обзир узети и које одговара словенскоме ič, иђ. Словенско ik употребљава се као диминутив (stôl, stolík) или као мио узраз (tatik, klucik, Pekarik, Šafárik, Măsiarik, Palárik, Pilárik). Можда је то и са именима готскијех краљева Ну чини се, да су то јелинска крсна имена Ermeneos, Athanasios, Amalos, Theodoretus или Theodoros, Euroos, Gesa (Jesa, Josaias), која су са хришћанством прешла Готима.

Ако Ataulfus није искривљено од Adolphos; ако у Vitherik није словенски коријен vit, у Valia коријен vadný (наказан), у Tarnobius коријен trnovo, у Reccaredus коријен rék (јунак), заиста су Liuba. Vithimir, Valamir, Svintila и Vitiza права словенска имена.

У томе нас утврђује Гобелин Порзена, који готски језик сасвијем право назива словенскијем језиком.

Према Јорнандовој причи вели се, да су се њемачки Готи доселили и у Дацију за римскога цара Александра Севера (222—235) и то лих с тога, што се име Готи тада први пут чује у Дацији

Али Страбо и други знају ту само за Гете. Страбо вели: „С обадвије стране Дунава живе Гети чак до германскијех Суева... Ну од давнина је и друга раздиоба у Даке и Гете; ови живе под Дунавом према Понту, Дачани, у супротнијем земљама према Германији“

Међу Гете доселише се позније Келти (Гепиди). Истина Гети су Влахе (Келте) надвладали, али је обоје покорио римски цар Трајан (98—117), који од Дације начини римску провинцију. Али Гети и Власи нијесу мировали. Они су се често дизали на оружје и римски су цареви имали доста посла, док би их опет покорили. Историја изрично приповиједа, да су цареви Антонин Пио, Марко Аурелије и Комод (138—192) ратовали са Гетима (Дачанима) и Власима (Бастарнима) у Дацији. Напокон цар Аурелије (270—275), видећи да не може уздржати Дације, изведе из ње римску војску и римске насељенике а

земљу остави ономе, чија је и била; остави је Гетима и Власима.

Како се може данас да вјерује у досељење Гота у Дацију, кад о томе не говори ниједан савремени писац; како се може рећи, да су се доселили за цара Севера, кад историја вели, да је цар Деције (249—251) пребацио Готима, да су под својијем краљем Децебалом ратовали са царем Трајаном, а и за цара Марка Аврелија (161—180) вели, да је војевао in regione Gothorum.

Да су Гети (Готи) и Власи (Бастарни) и надаље живили у Дацији и отуда узнемиривали римско царство, свједочи историја, која каже, да су Готи (Гети) војевали заједно с Хунима

Ево доказа да су дачки Готи Словени били:

1. Кедрен приповиједа, да су Хуни, које и Словенима назива, провалили у Трацију и да је цар Јустинијан послао проти њима Белизара, који их наћера у тјеснац Хуни пошаљу цару посланике и он им дозволи слободан повратак Зашто се овђе као и код другијех писаца називају и Хунима? Зато, јер су Гети били подложни Хунима а и војевали ш њима заједно, названи су и Хунима**) А када су вислански Гети (Vislavini Gothi) под именом Славина провалили у римско царство, пренеш но је име ово и на њихове сроднике широм васцијеле Европе.

2. У шестнајстој години готскога рата вели Прокопије Цезарејски да су многе словенске чете *као никада доселе* провалиле преко Ниша и илирскијех гора у Далмацију. Коју прошлост он ту мисли, казао је већ код пете године истога рата, ђе вели, да су Словени војујући *век с Римљанима* употребљавали своју особиту ратну варку, да су се на име зароњивали у Дунав и сакривали се у грмове. Према томе држи он Словене за прасједиоце а не за досељенике и ђе други писци уз Хуне спомињу Готе и Алане, ту он меће Словене и Анте.

3. Теофан приповиједа, да је цар Мауриције (582—602.) заповједио своме војводи Пегру, који је војевао са Аварима и Словенима изнад Дунава, да презими у земљи Словена; приповиједа, да је Коментијолус послије битке тражио проводиће, који би му показали пут, којијем је некада ишао цар Трајан. Дакле су Словени још за Трајана били овђе, ма да су их прије називали Готима.

4. Византијски цар Лав (718—741.) вели, да су Словени живили с ону страну Дунава (у Дацији), да су их Римљани покорили, да су се ослободили римскога јарма, да су имали своје владаоце, да су их Хуни потисли преко Дунава (у Мезију), да су и овђе имали своје владаре (Фритигерна, Атанарика, Аларика, Теодорика). Ријечи ове могу се само тада да разумију, ако се пренесу на оно д ба, када су Словени називани Гетима или Дачанима те се онда јасно види да цар Лав древне Гете истовјетује са Словенима.

5. Сад разумијемо и Приска, кад говори о дачкијем Скитима. Када је ишао Атили, преважали су њега и његове пратиоце преко ријеке на баркама, частили су их пројом, шербетом и пивом*). Куће су им древене: у собама имали су наоколо клупе. Госте су примали хлебом и сољу; владаоце и вином Прије гозбе и послије свакога јела напијали су госту. За вечером пило се „братинство" и љубило се. Ђевојке су везле. Горње одијело бијаше им скупоцјен кожун (γουνα huna) На ногама су носили опанке а по соби су простирали платно. Заробљеницима даваху послије некога времена слободу. Нијесу ли то исти обичаји, који цар Мауриције и други писци налазе код савременијех Словена. — Овамо иде и Јорнандова вијест, да су Скити свечано обавили карбине (strava, подушје) послије смрти Атилине.

6. Исти Прискус свједочи, да су Готи за хунске владе имали своје краљеве, као и то да је у силној пријестоници Атилиној уз хунски језик био у обичају и готски. Кад су Готи били Нијемци, као што се данас вели, зашто из те добе није у карпатскијем земљама остао какав траг Нијемштине? Зашто се послије Хуна свађе онђе, ђе су били Готи, знаде само за Словене? Ваљда зато само, што су Готи од искона Словени били.

7. Надаље приповиједа Прискус, да је писар Атилин Рустицијус, родом из Горње Мезије, био тумач између њега, Скоте и Атиле. У својој домовини научио је Рустицијус уза свој материнскн гетско Словенски још и латински или јелински језик те је са Атилом и Скотом говорио гетски а са Приском латински или јелински, јер је овај знао обадва језика. Јер се овђе не може да мисли на lingua theutonica vel saxonica, пошто је доселење Гота измишљотина, нити је у Дацији остало трагова Нијемштине, јер Гота није нестало па да се овамо доселе Словени, што не вели ни традиција а камо ли историја, не слиједи ли да је Рустицијус говорио Словенски те да је говор Атилин и Скотин био не само хунски него и словенски.

8. Да су исконски Гети (Готи) дачки били Словени свједочи историја Влаха.

Власи су живили скупа са Словенима у норичкијем Алпама и на јадранскоме мору, ђе су их називали Јаподима (Japodes). Позније, када су Власи

**) Таке се и Цислитавци, који су се послије г. 1526. са Транслитавци борили за хапсбуршку династију, називају у изворима *Нијемцима*.

*) Пиво су звали kamon т. ј. kamenák и то зато, што се држао у лонцу од црне земље, који Словаци и данас вову kamenák Пољаци kamionák.

прешли у Дацију, названи су Гепиди т. ј. име Јаподи прометнуло се у Гепиди исто као што и Gesa у Jesa, Angelus у Anjel, Giskra у Jiskra, Geremia у Jeremia, итд. А да је тако свједочи Страбо, јер што говори о Јаподима, то исто вели и о Гепидима у Дацији.

И старац Нестор вели, да у Дацији живе Власи и Словени. Јорнанд и англо-саски путник налазе ту Венеде и Гепиде, дакле опет Словене и Влахе.

Потомци Влаха данашњи су Румуни, које је име сковано у новије вријеме, кадно се узело тврдити да су потомци Римљана Да је тако потврђује данашње сједиште Румуна свађе онђе, ђе су прије били Власи (Ердељу и Румуњској, на балканскоме полуострову Албанези и Цинцари и на јадранскоме мору Чичари).

Још боље потврђује то румуњски језик и географска имена Ердеља и Румуњске. — Што је румуњски језик старији имаде више у себи словенскијех ријечи. Из данашњега књижевнога језика румуњскога избачене су словенске ријечи а мјесто њих узете су талијанске и латинске. Али тиме није измјењен дух влашкога језика и језик простога народа исти је онај стари влашки језик пун словенскијех ријечи. — Румуњи живе и данас у многима мјестима и брдима, која имају чисто словенска имена.

И словенска литургија, коју су Власи све до недавна служили словенскијем језиком, доказује да су Власи живили скупа са Словенима.

———

По Јорнанду су Готи под својијем краљем Филимером дошли до Азовскога мора а за његова насљедника Тауназиса, да су војевали са мисирскијем краљем Велоцесом. Јорнанд је црпао из Орозија, али овај вели да су Скити око год. 1233. пр. Хр. војевали са Велоцесом. Јер Орозијус Гете назива и Скитима, претворио је Јорнанд Ските у Готе; а јер Орозијус назива Гете и Готима, узео је Јорнанд, да су исконски Гети њемачки Готи, који да су се на Азовско море доселили из Скандинавије и позива се у томе на Оразија.

Јорнанд је криво разумио или што је вјероватније изврнуо је јасне ријечи Орозијеве, који се у његово доба (417. посл. Хр.) и Готима зову, били чувени већ 1184. год. пр. Хр. и да су судјеловали у тројанскоме рату, да су послије год. 375. посл. Хр. били страшни Римљанима, да су 410 год. за Аларика и Атаулфа живили у пријатељству с Римљанима. Слаже ли се то с бајком Јорнандовом.

Из Орозија слиједи, да су се Готи, живили ђе му драго прије звали Гети. Св. Јероним Прокопије Цесарејски па већ и римски цар Хелвеције Пертинакс (161—193) у Шпартијана вели, да су се Готи прије звали Гетима. Због тога употребљавају некоји писци име Getae мјесто имена Gothi, као што ради пјесник Клаудијус Клаудијанус, или су им обадва имена синоними.

Не треба заборавити, да су многи преписивачи мјесто Getae записали Gothi. То је ваљда и разлог, што обадва имена долазе у истога писца као синоними.

Страбо у Скитији и Сармацији не зна за никакове Готе, него знаде за пустињу Гета, у коју је залутао Дарије, када је ишао на Ските; знаде не само за Гете на Дњестру (Тиригети), него саме Ските дијели на Ските номаде и Ските ратаре (*Γεοργοι, Γετες*). А Прокопије каже, да су они Готи, који су испред Хуна пребјегли у Мезију, потомци древнијех Гета.

Ниједан дакле историјописац ни прије а ни послије Јорнанда не зна ништа за сеобу њемачкијех Гота у Сармацију, Скитију, Дацију, Мезију, Илирик, Италију, Шпанију, нити иједан спомиње борбу пражитеља са овима досељеницима. На сјеверу Карпата и Црнога мора живљаху Скити и Сармати од V. ст. пр. Хр. све до V. ст. посл. Хр. Тада се име Скита преноси на Русе а име Сармата на Пољаке и то само с тога, што су и Скити и Руси, и Сармати и Пољаци прави правцати Словени.

Истина да у Русији бијаше остатака њемачкијех Гота чак до XVI. ст., али су они много позније поријекла него ли Јорнандови. Нестор приповиједа, да је Јарополк завојштио на Олега, кнеза Древљана, да га је убио и присвојио си његову кнежевину. Кад је за то зачуо новгородски кнез Владимир, побјегне Варезима у Скандинавију. Овђе је међу Готима скупио војску, с којом је свладао и убио Јарополка, и тако је постао једини господар Русије. Варези т. ј. њемачки Готи остану у Русији страном као војаци страном као сељаци. Ну јер им Владимир није дао оне награде, коју им је био обећао, имао је ш њима много кубуре, а и грозили су се да ће отићи византијскоме цару. Када је један дио Варега и збиља отишао у византијску царевину, пошаље Владимир лист цару Василију у коме му пише, да прими Вареге, али да их ради сигурности пораздијели у разне предјеле. Овако је по свој прилици урадио и Владимир, кад Нестор вели, да је један дио Варега остао у Русији и да их је Владимир наградио градовима. Некоји дио Варега вратио се натраг у Русију, акопрем је Владимир молио цара Василија, да им то запријечи.

Отуда су њемачки Готи у Русији.

По **Ф. Саснеку М. С. К.**

КЊИЖЕВНОСТ.

Два српска проповедника. *I) Црквене беседе Никанора Грујића, издао Димитрије Руварац, Земун 1892., страна: XXX, 172.*

II.) Проповједник српске народне цркве од Теофана Живковића, издао Јован Барон Живковић, уредио Манојло Грбић, Карловац 1892, страна XII, 516.

Две су то ретке књиге, два су то велика и ретка духа, два су то необична човека, којих су мисли и осећаји, знање и умовање у тим књигама за вечна времена, на част православној вери и цркви, у сласт и корист српскому народу похрањени и сачувани. Оцена садржине тих двију књига спада за право у стручњачки богословни лист, али јер је приповед као реторски умотвор, погледом на своју форму, везан и на правила уметности, то мислим, да је у реду, и да и књижевни лист имаде право, да своју о тим књигама рече, а то тим више, што у једној и другој споменутој збирци проповеди имаде и беседа таквих, које се баве особама и предметима, о којима води рачун, не само српска православна црква, већ и српски народ, српско родољубље и књижевност. Оваква два монументална дела не смију остати без свестране оцене и уважења, ма и то припомогне, да се прва наклада тих драгоцених публикација што пре распача, е се неби могло рећи, да ради свога немара није српски народ ни вредан овако узоритих црквених беседника; или су можебит ове беседе написане, да нечујно и невидом пропадну на полицама и у магацинима књижара и накладника, — ове беседе, које су тако пуне необично красних мисли и племенитих узвишених осећаја, да би их и већи народи, да су њихова својина, у стотине хиљада екземплара распачали, да опет оживу на хиљадама проповедничких уста, и потресу, оплемене и узбуде стотине хиљада душа и срдаца.

* * *

Прочитавши једну и другу збирку проповеди, огледавши им садржину и форму, наметнуло ми се само од себе питање, ко је већи беседник и проповедник, владика Никанор или Теофан. Одговор на то питање није баш тако једноставан, како би се то могло на први мах помислити. Сада, када су пред нама у целости збирке проповеди једнога и другога народнога миљеника, сада кад место појединога и једностранога утиска, говори у потпуној целости завршени њихов говорнички рад, сад где они припадају повести, и где су њихова дела драгоцена оставштина, која сама за себе говори, можемо мирне душе рећи, да су њих обојица били ретки умови, необични говорници, дика и понос својој цркви и народу, достојни високога чина, који су у хиерархији постигли, а међу српским црквеним и светским говорницима: први међу првима, сваки са својим тачно одређеном говорничком посебном, рођеном физиогномијом; али који је од њих већи као говорник, то се само по овим збиркама проповеди не би ни могло одредити, јер у збирци беседа Никанорових нема оних његових најлепших патриотских монументалних беседа, којима си је оставио у народу глас најодличнијега говорника. Имајућ на уму само ове две збирке беседа, а свестрано огледав и проучив једну и другу збирку, ја без сустезања признајем, да су на мене дубљи и већи утисак учиниле проповеди и беседе Живковићеве, може бити и зато, што је Теофан у тој збирци проповеди и беседа открио и прелио сву своју душу и срце, дочим је Никанор имао као песник и научар прилике у својих деветнаест књижевних дела, песничке и дидактичне садржине, оставити величанствен одсев онога великога духа, кога је народ уврстио под именом „Срб-Милутин“ међу своје највеће умнике и синове.

* * *

Рекао сам, да су оба митроносна беседника: велики беседници, сваки са својом посве индивидуалном говорничком и душевном особином и физиогномијом. Вредни накладници баш су добро учинили, што су на чело њихових беседа метнули њихове слике. Не само, да нам је мило, загледати се у те драге црте упокојених великих владика, већ те физиогномије носе на себи обележје њихове индивидуалности и печат њихове душе; а рецимо и то, и спољашност беседника, по опћем мнењу најбољих судија говорничких великана, није била без великога уплива на њихов говорнички непосредни успех и утисак. Великога француског проповедника Масиљона сликају са затвореним очима, јер он није за проповедања смео да отвори очи, да се не забуни; у заносу говорничке екстазе обузимао га је страх, да се ни на час не помрси нит његовога величанственога беседничкога плетива, јер је тешко меморирао.

Био сам тако сретан, те сам много пута у Бечу слушао чувенога проповедника Клинковштрема млађега, и осећао сам, како ми импонује не само његова велика говорничка снага, већ и његова импозантна личност и спољашност. Славни талијански писац Едмондо да Амицис описује у свом путопису Шпаније, какав је утисак на њега учинио чувени говорник Емилио Кастелар, тај иначе ситни човечуљак, са маркантном физиогномијом, која, кад га занесе душевни занос, неодољиво упливише на слушатеље. Није само необична душевна јакост св Павла, већ и његова отмена, мужевна импозантна личност упливисала на краља Агрипу, те је он ускликнуо, слушајућ опомене св. Павла, који га кораше, што си је властиту сестру узео за жену, да му још врло мало не достаје, пак би умах и сам примио веру Павлову. Још је већи утисак та импозантна личност Павлова учинила на римскога гувернера Феликса, који је под утиском његове проповеди о последњем суду дрхтао од страха, те у страху завапио: „Павле за данас је доста, ја ћу опет и други пут слушати.“

Кад човек чита лепу беседу или проповед, и нехотице га подилази жеља, и нехотице му долази на памет мисао да види како тај човек, који тако лепо говори, изгледа.

Нису сви тако сретни, да су могли видети у лице владике Никанора и Теофана, зато су вредни издавачи добро учинили, што су на чело њихових беседа метнули њихове добро погођене и чисто израђене слике. Већ сам поглед на њихове физиогномије одаје и најмањем познавачу физиогномских правила: разлику њихових основних физиогномских црта, баш као што су им биле различите душевне особине. Ова разлика посвема се подудара са разликом њихове беседничке особине. Сећам се Лафатерових физиогномских напутака, и пада ми на памет његов опис људи бујне фантазије, полетнога духа, необуздане природе, живога жара и неустрашиве слободе и смелости. Све те ознаке носи физиогномија владике Теофана. Његово високо, лепо сведено, натраг завинуто чело, са обилним наборима над очима, заносом продахнуте очи и бујна пророчка брада одају піснички полет, бујну фантазију, неустрашиву смелост, необуздани жар и слободу душевних и телесних покрета. И заиста и његове беседе носе на себи обележје, оличено у његовој физиогномији. За чудо, он није писао песме ни стихове, али да је био песничка душа, то сведоче оне силне песничке слике у његовим беседама и проповедима. Има великих песника, вели Готшал, који нису никада написали песме, али којима песничка душа провејава кроз бујност и занос њиховим прозаичких саставака и њихов необични начин говора у друштву и у озбиљном дивану. А како је тек силна бујица и снага његових свечаних беседа. Чисто осећаш, где те блесак и струја појединих реченица, израза и мисли некуда подиђе, пак те неодољиво за собом повлачи, обузме те неки чар, поетска елекричка струја прикује те уза се, и не испушта те, док се не обустави утицај њеногa источника. Силан је осећај, необична је слобода изражаја необичних мисли и слика, што карактерише беседе Теофанове. Имаћу у течају овога приказа прилике, да то потање примерима докажем. Овђе спомињем још и то, да баш Теофан у својој елокуцији употребљује више песничке слике, тропе, него реторске фигуре.

Поглед на физиогномију Никанорову, на оно високо, равно и широко, пространо чело, оне мале проницаве очи и строге оштре црте озбиљнога лица и уста одавају разбор, трезвеност, мисаоност, доследност и зарањивање на дно ствари, пак тврдокорну постојаност и понос. У Никаноровим беседама влада дух св стране образованости, промишљености, трезвености и разборитости; оне више говоре уму, него срцу, хладно су прије промишљене и одмерене, него изречене.

За чудо, он, велики песник чисто је трезвен у својим беседама. Барем, кад му се проповеди читају, оне више заинтересују ум, него ли успале срце. Он, велики песник, употребљује у својим беседама више реторске фигуре, него песничке слике и тропове. Упоређења Теофанова махом су прекрасне метафоре; Никанор говори више непосредно и исправном логиком, него у упоређењима и песничким сликама.

Ј. Хр.

(Наставиће се.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— Наш млади свештеник и књижевник Јован П. Јовановић написао је за народ *„Повјестницу српскога народа у Славонији“*, која се штампа у српској штампарији у Загребу. Дело је израђено по разним нашим историцима, а писац се трудио, да буде „истинит и беспристрастан.“ Наручбине се шиљу писцу у Кобаш (последња пошта: Орловац), а цена је књижици само 30 н.

— У Загребу ће изаћи за идућу годину нов српски календар под именом: *„Србобран“*. Донеће и илустрације.

— Професор српске учитељске школе у Сомбору и познати књижевник српски *Мита Калић* публикује овај књижевни оглас: Написао сам *„Српску граматику на основу реченице, по начелима очигледне наставе, за српске основне школе“*, коју сам против своје воље приморан о свом трошку да штампам. Да не бих имао штете — молим господу српске народне учитеље и друге пријатеље српске књиге, да ми на дописници јавити изволе: колико ће књига свакои требати, да према томе штампање удесим. Књига ће почетком нашег августа у штампу ући, чим се донде довољан број купаца пријављен буде, а стаће 40 новч. Кад књига готова буде, јавићу у новинама. Дописнице и писма молим да се упуте на адресу: М. К. Deronya (Bácska).

— Књига 110. од „Rada“ југославенске академије донела је „Принос к нагласу у (новој) словенштини“ од М. Ваљевца и „Живот и дела Ивана Кукуљевића Сакцинског“ од Т. Смичикласа.

— Добили смо *„Извјештај о православном богословском заводу у Задру“* за прошлу школску годину. У првом делу штампана је расправа од К. из предавања о црквеној историји под натписом: *„Спољашњи положај Христове цркве за прва три вијека хришћанства“*, која износи три четвртине целе ове књижице и веома ће занимати свакога, који се интересује за црквену историју.

— Књижара Љ. Јоксимовића у Београду издаје у другом издању целокупна књижевна дела Љубе Ненадовића, те је већ изашла прва свеска, у којој су најстарије Љубине песме и његова слика. Београдске новине нису задовољне са ваљском опремом тога издања, које да је доста нечисто, нарочито, да је Љубин лик нејасно израђен. Ми се посвема слажемо са мнењем једнога листа, да кад се већ показала потреба другога издања Ненадовићевих дела, да би то издање имало и својом ваљском опремом бити достојно тога прослављенога књижевника, и надамо се, да ће књижара Љ. Јоксимовића знати ту нашу жељу уважити.

— Београдски лист „Србија“, који је почео излазити место Ђурчићевога „Народнога Дневника“, доноси наставак превода знаменитога Толстојевога романа: „Војна и мир“, који је излазио у „Народном Дневнику“. Мило нам је, да је тако даље издавање тога превода обезбеђено, јер је збиља вредно, да ми у нашој литератури имадемо у добром преводу то дело; јер је, како је познато, превод истога романа, од Хрвата Харамбашића, Др. В. Јагић осудио као нетачан и несавестан посао. „Србија“ и иначе посвећује особиту пажњу: књижевности и уметности.

— Четвртога Августа о г. по римском календару, навршује се 100. година од рођења великога енглеског песника: *Percy Bysshe* **Schelley-а,** знаменитога писца недостижних, ретким осећајем писаних лирских песама те овећих дела, као: „Краљица Маб“, Аластор“, „Побуна ислама“, „Ценци“, „Јулијан и Маддало“, „Росалинда и Хелена“ и т. д. Велик је то био ђеније, али га је и пратила свим ђенијима кивна судбина Пријатељ Бајронов, описао је он у делу „Јулијан и Маддало“ своје заједничко живовање са Бајроном у Венецији. Живот му је био буран, и он је млад погинуо, у тридесетој години свога живота. Није чудо, да се сада, о стогодишњици његова рођења, пишу занимљиве монографије о њему, те је тако и много до сада непознатих цртица из његовога живота обелодањено. Тако један писац описује његове љубавне одношаје према разним женама. In puncto amoris проживео је цео роман. Заљубио се био у шестнајстгодишњу девојчицу, он младић од осамнајст година. Он ју је отео из манастира, где је против своје воље морала још годину дана по очевом налогу да учи. Г. 1811. оженио се с њом, те једва после на то пристадоше и њихови родитељи. Та прва му жена звала се: „Harriet Vestbrok“. Имао је с њом двоје деце, кад се заљубио у „Mary Godvin“, ћерку филозофа и публицисте „Godvina“. Прва жена увек га је ватрено љубила, и само да небуде на путу његовој новој љубави, уда се по други пут, али је била врло несретна, те се г. 1816 утопила Песник ју је оплакао у стиховима, који потекав из дна срца, управо у срце дирају. Још исте године 1816. месец дана после смрти несретне прве љубави своје, ожени се са „Mary Godvin“. Ну то му није била последња љубав. Упознао се је у Италији са грофицом Емилијом Бивијани, коју је идеално и платонски све до смрти љубио. Његова рана смрт може се назвати трагичном, јер се на путу из Ливорна у Лерици, где га је затекла олујина, утопио Чувени писац знаменитога дела: „Главне струје књижевности 19. века“ Ђорђе Брандес, пише о том овако: „Оно што још треба споменути из живота Schelley-ова, даде се испричати у неколико речи: то је његов последњи пут из Ливорна у Лерици, где га затече олујина, и одкуда се више није жив вратио на копно, — затим дуги дани што их је његова жена у највећем страху пробавила, тражећ га уздуж талијанске обале —; најпосле нађоше му лешину, коју су једва познали Једном наредбом, ради погибељи од колере, буде одређено, да се све спали, што вода избаци на обалу. То употреби Бајрн, да свом пријатељу према његовом карактеру приреди старо-јелинску сарану. Као у старој Јелади посуше му ломачу тамјаном, вином, сољу и уљем. Красан је био дан, и сјајан призор, мирно море а у залеђу Апенини. Малена птица летила је над ломачом, и нису је могли отерати. Пламен дизао се високо у ваздух. Лешина је изгорела, али на чудо свију остаде срце нетакнуто, и „Trelavney“ истрже ту реликвију из пламена, и опали си руку. Пепео му саранише крај пирамиде Цестијеве у Риму, која се као красно почивалиште Schelley-у свиђаше.“ Тако је г. 1822. сарањен, тај песник атејиста, пријатељ и претеча силнога Бајрна, који је као и он морао ради свога слободоумља оставити своју енглеску домовину.

НОВЕ КЊИГЕ.

Летопис Матице Српске, уређује *А. Хаџић*. Књига 170. 1892. Свеска друга У Новоме Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића 1892. Садржај: I. Урош П. Примислав-Првош-Прволсав. Историјска студија. Написао Синиша. II. Шта се до данас радило на удружењу српског учитељства. Од Мите Нешковића. III. Приче старог гуштера. (Посвећено Гђи * . . . .) Од Драгутина J. Илијћа. V. Успомене из Италије. Од дра Ђорђа Дере. (Наставак). V Писма о књижевности српској и хрватској Од Јована Бошковића. VI. „Матица Српска“: изводи из записника књижевног одбора 1891. године.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 32. У НОВОМ САДУ 9. АУГУСТА 1892. Год. XIX.

МАЈЦИ.

ребрена је твоја коса,
Лице ти је већ увело,
Уморне су твоје руке,
Клонуло је твоје чело
К'о сред гробља црква мала,
Када на њу сн'јежак паде
А око ње сарањени
Љути боли, сјајне наде;
Кандиоце у црквици
Сипа св'етло и топлину:
Мајко моја! тако гори
Твоје срце своме сину.

Кроз олују мог живота,
Из даљине, из туђине
Носе мене мисли моје
Цркви душе материне
Огријане, посвећене
На том добром срцу твому,
Враћају се с благословом,
Срећу носећ мојем дому.
И зато се молим богу,
Да поштеди с'једе власи,
Да још дуго у црквици
Кандиоце не угаси.

Јован Хранииловић.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

IV.

„Излет."

Док је та грозна болест беснила није нам било ни до школе, ни до „Славјанке". Тек у мају, кад је зараза почела попуштати, оживисмо и ми и наши разговори не врзаху се искључно око тога немилог предмета. Из Пожуна почеше стизати песме од *Паје П. Шапчанина*, све лепша за лепшом. Милетић је одабрао неколико својих песама, и почео је радити на повећој песми у облику драматском, којим је мислио завршити „Славјанку". То је била његова дивна „*Спасова ноћ*". Њих двојица су испунили скоро целу „Славјанку". Од двадесет и три песме, које су у „Славјанци", долазе дванаест на Шапчанина, шест на Милетића, и по једна на Јову Илића, Методија Младеновића, Николу Вукићевића, Стојана Радонића и мене. Песма под којом је потписан Аверкије Перић, није његова, него Шапчанинова.

Те године заједно су били покретни празници и код нас и код римокатолика Ја и Милетић договоримо се, да о Духовима „начинимо излет" у будимске брегове на неколико дана; које да се мало разонодимо од претрпљене бриге и немира, које да онде, удаљени од великоварошке вреве, у крилу дивотне природе, натенани довршимо ја свог „кнеза Павла", а он своју „Спасову ноћ."

А да би нас било више, позовемо у своје друштво и Ђуру Јаконића, медицинара I. године, кога смо обојица због његове питоме и веселе нарави волели. Он нам се радо придружи. „Ајде ви појетизирајте, а ја ћу да понесем анатомију, да се спремам за испит."

Сиромах Ђура! У грађанском рату 1849., кад је Перцел ударао на Мокрин и Кикинду, Јаконића опколе хусари, и том приликом буде рањен из пиштоља у руку и у трбух. Хусари га опљачкају и као мртва оставе. Кад је дошао себи, била је већ ноћ. Он онако рањен одмили до неког винограда, и отуда поручи оцу, свештенику кикиндском, који га на колима довезе кући. Јаконић се опорави, али куршум остане му у телу. Он доврши медицину и положи докторат, па као физик меленачки умре од суве болести при крају 1854. И ту се један племенити живот угасио. Мир пепелу његовом!

Први дан Духова падао је онда 11. маја по нашем. Дан пре тога кренемо се нас тројица после подне у будимске брегове (наравно пешке) и погодимо себи стан близу свињске главе (Saukopf). То је била малена кућица са две собе, кујном и шталицом. У једној соби је становао кућни газда са својом женом, а другу празну уступио је нама. Он је држао краве и свако јутро носио на продају млеко у Будим на малим двоколицама.

Газда донесе нам у собу свеже сламе и застре је поњавом. То нам је била постеља, а покривали смо се својим капутима. Донесе нам се један стари сто и једна столица. То нам беше сав намештај. Мало доцније добисмо услед наше рекламације и крчаг с једном чашом. То нам је служило и за пиће и за умивање; а други дан ујутру добисмо с тешком муком и *један* убрус за сву тројицу и за свих пет дана, што смо се онде бавили. За доручак имали смо од газде млека, а на двоколицама доносило се из вароши, што нам је за ручак и вечеру требало: хлеба, земичака, саламе, сира и других ђаконија. За пиће вода с извора. Такав нам је од прилике био наш свакидашњи јеловник. А ако нам је требала маснија кујна, могли смо је имати у оближњој гостионици; али тај смо „луксус“ терали само први дан Духова. Нико задовољнији од нас!

Одмах после скромне вечере заспасмо на слами као окупани. Били смо јако уморни од дугог пешачења. Сутра дан пробудимо се необично рано. Сунце се још није родило. Брзо се обучемо и изиђемо на поље, да се надишемо свежег мајског ваздуха. Најпре удесимо, где ћемо се пред подне састати, па онда пођемо свак на своју страну. Уживали смо у певању птица, у мирису цвећа и очекивали излазак сунца, призор који већ одавно нисмо могли уживати. Како се човек осећа блажен, кад је сам у крилу природе!

Али ова наша усамљеност није трајала дуго. Први дан Духова и лепо време измамило је доста света из суседног Будима и већ смо се по стазама сретали с појединим конкурентима нашег уживања. За ковање стихова није било згодно време. Да се вратимо натраг.

Као да смо поручили један по другога, на један пут нађосмо се сва тројица на уговореном месту. Шта да се ради? Сунце се већ поодавна родило, а судећи по нашем апетиту ту је већ било око подне. Часовника нисмо имали ни један од нас, или да се изразим речима мог једног шаљивог пријатеља, наши су часовници ишли у тридесет форината касније. После кратког саветовања доконамо, да идемо у гостионицу на ручак.

Уз пут се сретнемо с једним господином, и видећи да има златан ланац на прслуку, замолимо га, да нам каже, колико је сати? Он извади часовник и рече „Neun Uhr“, па оде даље, а ми остасмо „запањени“, штоно веле браћа Хрвати.

Тај дан нам је прошао у самом чекању. Чекали смо прво ручак, а за тим, да се овај силни свет, који је из вароши измилио, разиђе, и да сами останемо.

До неко доба ноћи уживали смо красну месечину. Сутра дан се опет рано пробудимо, и одмах се латимо посла. Јаконић с анатомијом на једну страну, ја с Милетићем на другу, па се тек после растанемо, али тако, да смо опет били на близу.

Ја сам понео хартије, да прибележим што ми буде пало на памет. Милетић није понео ништа, само Софоклове трагедије у оригиналу. Понамештали смо се, као ловци кад вребају дивљач. Сваки је имао свој рејон којим се могао кретати, али да у суседов рејон не улази

Ја сам посматрао Милетића, како замишљен хода; по који пут застане или седне: али га нисам видео, да је ма што бар у ону књигу забележио.

Кад смо се на подне искупили на наш скромни ручак, Милетић узме лист хартије, па као из рукава истресе неких 50—60 стихова, као резултат своје јутрошње шетње.

То је било све готово и прекувано; нигде мрчења нигде измена и поправака.

У вече је Милетић на молбу Јаконићеву прочитао, што је тога дана радио. Читао је одељак *„Глуво доба“*, где се Милтоновски представља бој Сатане и врагова с анђелима.

Други дан по подне се наоблачи, дигне се олуја, заблистају муње и затутње громови. Киша је лила као из кабла и јурила је кроз полупана окна и у нашу собу. После онако лепих дана и вечери ова промена није нам ни најмање годила. Седели смо и ћутали, док се на једанпут Јаконић с комичном озбиљношћу изврзе на Милетића: „Томе сте свему ви криви, с вашим синоћним сатаном и враговима! Ето сте наслутили! А који враг дотера мене овамо међу вешце и грабанцијаше?“ Поред све непријатности нашега положаја морали смо се смејати нашем Ђури и његовој комичној срџби. Срећом непогода не потраја дуго и опет сину сунце, те имадосмо најпријатније вече.

Тако смо провели у будимским горама пет дана и у четвртак пред вече вратисмо се у Пешту. Касе су нам биле празне, али обадве песме биле су скоро готове.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

СРУШИЛЕ СЕ МОЈЕ НАДЕ....!

— ПО РУСКОМ. —

рушиле се моје наде,
Ишчезли су моји снови,
А још пуста мис'о тајна,
По пучини плавој плови.....
К'о да чујем тајни шапат,
К'о да чујем мучну јаву:
Жељне среће — наде своје,
Ти их предај забораву.....

Па ко неби удес клети
И судбину страшну клео...?
Сам сам себи, својој срећи,
Трновити в'јенац сплео;
Њим ћу китит главу своју,
Док не дође анђ'о свети
Којино ће душу моју
Оном горе однијети......

У свечаном задовољству
Дочекаћу архангела
Чисте душе, срца чиста
И весела — ведра чела;
Рећи ћу му: носи душу
Много, дуго патила се, —
Сад ће да се миљем топи,
Да ужива жељне часе......

*

Срушиле се моје наде,
Ишчезли су моји снови,
А још пуста мис'о тајна
По пучини плавој плови.....
К'о да чујем тајни шапат,
К'о да чујем страшну јаву:
Наде твоје почивају
У дубоком забораву.....

Сарајево 3./VII. 1892.

Михајло Милановић.

ПОСЛЕДЊИ ПЛАМЕЧАК.

(Писма Станка Петровића Прокопу Н...)

Прво писмо.

Марино Село, 25. новембра 1885.

Мили Прокопе!

ко си када упао у суморне мисли, а душу ти притисла чама, па се догодило нешто, што те је, ма и на час само, отело суморности, чами. сећаш се да ти је било, као да си се препородио. Тако је и мени било, када сам, након дуга времена примио ситну књигу од тебе, јединог у животу пријатеља. Велику си ми учинио љубав, што си ме се сетио, баш сада, када ми душа клоне под теретом тужних мисли, срце тужи с худе судбине моје, а тело троши чудна бољетица нека. Бар ћу писмено моћи општити с тобом док се не збуде, што мора бити. Ја сам се пустио моме удесу као лико низ воду. Нити воље нити снаге имам, да му се одупрем. Био би узалудан сваки покушај, јер знам мету, којој ме води: пред-а-мном се отвара црна рака, која ће ме наскоро примити и биће свему крај...

*

О томе доста. Данас имам на уму само то, да с тобом проћеретам, те се тако на час угодно забавим.

Теби мора да је Марино Село познато, док се у твоме писму чудиш, што ме је занело у најкукавније ваљада село у Славонији. Право имаш. Марино Село је најзакутније село — ја га не волем. Ја волем села не можда с лепоте кућа, премда су ми и те куће миле, особито лети, када их прикрије зеленило, а оне из њега на прашњаву цесту провирују. Така су ми села особито мила, ако се над тим зеленилом на брежуљку уздиже мала сеоска црквица са шиљастим звоником и на њему малим звоном, које се јасно гласи, прелева над лепотом, а становници малих кућерака у зеленилу скидају шешире, дижу побожно очи горе, одакле ишчекују благослова труду своме. Но мени се села највише миле са својих брежуљастих поља и равних ливада, које се лескају у лепоти особито када сунце заходи и позлати високе траве, густа жита. Злато се разлије зеленилом, из трава подижу се мириси и песма. Ти мотриш, ослушкујеш, уживаш. Чудно ти је, чудно у души: и плакао би и певао у исти час! Пао би на земљу, љубио ју, благодарио јој, што је произвела лепоту, која човека опија. Земља? Не, она тога сама није кадра да учини; сунце је, светлост је то из земље измамила! И утонеш у мисли, које те носе у више регионе, тамо где светле ружични зраци анђели поју, међ њима Он. Није могуће, да се човек у таким часовима не сети Њега, Бога... Створио је земљу, растерао мрак, створио светлост. А светлост је произвела свакојаки живот на земљи и заодела га бајном лепотом. И том лепотом опијају се мукотрпни створови, заборављају на муке свагдање, напоје се, окрепе се и славе онога, коме служе јутарњи часи и заход сунца и позни звон... Пренеш се из мисли; сунце је већ утонуло, на вечерњем небу плове танани облаци, преливени златом... И падне ноћ, тиха, сеоска ноћ Ти се враћаш кући. У селу је све мирно Људи спавају у својим кућама, а стока полегла па двориште. Чујеш дисање, кад и кад звонце куцне и пас залаје. На дрвећу тихо трепери лишће, ваздухом пролети ноћна тица и за селом негде чудновато, да те срси прођу, огласи се. А звезданим небом плови пусти месец и гледа, а не може да се нагледа лепоте дружице своје...

Волем село с његових девојака бујних прсију, ватрених очију, звонка гласа и румена лица. Волем село с његових кршних, озбиљних људи, ситне и несташне деце. Волем село. У њем сам никао у њем просањао млађане дане, у њем сам се на матерњем крилу одмарао када сам се из града враћао. Волем село — и данас се многи час забављам сећањем на прве дане живота мога... Волем село. Марино Село је жалосно село, ја га не волем...

Марино Село је жалосно село — њега не волем. Ово нема брежуљастих поља, равних ливада, лепих девојака. Људи су смркнута лица — одвратни. Око колеба не расте високо дрвеће, него кржљава шљива и ниска базга. Жене су прљаве, незграпне. Нема онога, што подаје селу знак племенитости, нема мале црквице с витким звоником и јасним на њему звонцем.

Марино Село тужно је село, ја га не волем...

Дошао сам амо пре месец дана. Душа ми је била напуњена горчином, тело ми је почело знатно слабити Два три пута сам зашао ван села, не би ли се разонодио. Нисам нашао ничега, што би ме привлачило. Ливаде су биле покошене, свиње их изровале, по њима пасла кржљава стока, а чувала ју дечурлија страшно разуздана и подерана. Људи су обрађивали поља. У раду их пратила не песма, већ псовка, одурна богомрска псовка; а оно мало животиње мучили до крајности. Мени се то стужило, ја више нисам одлазио у поља

Марино је Село немило село, ја га не волем...

Да, има у Марину Селу и једна знаменитост — кућа, којој сам се чудио, како је залутала овамо. Та кућа се налазила на другој страни управо напрам кући у којој ја радим и живим. Ту, рекоше ми, станује спахија Мариноселски. Богат је, кажу, човек, и приповедају чудну причу, зашто се завукао у забит ову Никамо, веле, не излази Време провађа шетањем по пространоме дворишту, у које још није ни један Мариноселац завирио; или борави у соби, а чиме се тамо занима, тога да како право нико не зна. Кућа, у којој станује, јесте угледна, сељачке колебе посрамљује лепотом својом. То је једина знаменитост.

Иначе је Марино Село немило село, ја га не волем.

Има неколико дана, не излазим никако. Дубока је јесен, на пољу сад особито ништа привлачљива. Дрвље голо, суморно, хладан ветар преотео маха, од кише, која је подуже падала, настале локве, и каљуге. Да то проматрам! То би моју душу још суморнијом учинило, а и тело хоће мира. Оно се руши, па би за свако кретање само без потребе умарало. Време провађам вршењем дневних дужности, а када то учиним, завучем се у своју ћелијицу па читам што год или легнем на диван, па се предам мислима. Када ми је већ и тога доста, станем крај прозора, па мотрим, како се небом лијено вуку сиви облаци, ветар њише голим врховима високих јабланова у суседноме дворишту, а врапци поседали на сухе гранчице и дали се у дивљу дреку.

Ето тако ти ја живим. А може ли се то назвати живљењем! Не. То је само животарење — ја сам на умору.

Могао бих ти испричати догађај, који ме је овамо довео, али ти би можда те ствари, које су мене дубоко потресле, могао назвати ситницама и исмејати пријатеља твога. За то биће најбоље, да о томе ћутим.

Латио сам се пера весело и мислио ти весело писати; али већ сам се уморио, па морам да завршим. Пиши ми скоро. Твоја ће писма бити мојој души оно, што роса цвету, коме црв корење подгриза Она му не може дати снаге, да даље живи, али га у нестајању опија, те умре, а не зна ни како. Сети се скоро Твога *Станка.*

Друго писмо.

20. децембра.

Дуго сам се, драги Прокопе, скањивао, би ли не би ли удовољио жељи твојој, да ти кажем, какав је то био догађај, који ме је тако потрести могао и с којега се налазим у немиломе селу овоме. Много сам пута прочитао Твоје писмо и толико сам пута сео, да ти пишем. Ако сам почео, несам могао да наставим, а још мање да довршим.

Догађај, догађај! Сада, када сам се већ у то уживео и мирно сносим терет мој, чисто ми дође, да и сам себе питам: па да ли је то у истини био такав догађај, да је могао тако неповољно на ме деловати. Лудо заиста питање, зар не? Деловао је, дакле могао је деловати.

У месту, где сам почео да радим, нашао сам старијега друга. Брзо сам увидео, да с тим човеком нећу моћи у љубави да живим и у слози да радим. Он је много држао до свога знања, сувише се разметао искуством својим, а био преко мере поносит на успех, што га у раду получио. Ја тога свега несам приметио, па када је увидео, да га не ценим онако, како је он хтео, а напокон и захтевао, стао се прћити и тражити згоде, да покаже своју премоћ над-а-мном. Ја сам га од себе ћакнуо, што га је врло распалило и стао ме простачки грдити и тужакати.

Стање међу нама бијаше врло запето. Он ме тужио, ја се бранио и доказивао неуљудно поступање „мога друга.“ Последица тога бијаше, да сам једнога дана добио решење власти, у коме налази мене крива с тога, што се не сам хтео повиновати налозима старијега друга и што сам се против њега усудио дрзовито писати, те ме за то казнила.

Ти се за цело добро сећаш, да је моје владање било вазда узорно, па помисли онда, како ми је било, када је прва мрља пала на мој чист карактер. Моју сам душу могао без претеривања, да приподобим цвету љиљанову, па када је на ту чисту белину пала прва мрља, о, какӧ се та мрља истицала, о како ме жегла! То ме је потресло, јако потресло, баш с тога, што је то била прва, а незаслужена мрља!

Покушао сам, да ту мрљу сперем, како би ми опет душа била чиста као цвет љиљанов али несам успео. Мрља је постала неизбрисива, још јаче ме стала пећи, и несам могао појмити, како се така неправда могла учинити невиноме човјеку. Ја да како несам познавао света онакова, какав јест, него сам га држао онаквим, какав није. . .

Почео сам бежати од људи. Држао сам, да сваки од мене обраћа лице своје, због мрље на мени. Звање, за које сам, како ти је познато, тако одушевљен био, постајало ми је мрско. Почео сам се скитати по пољима, ливадама, шумама, али нигде утехе, а сваки дан постајао сам на себе кивнији. Мрља ме је уништавала!

Када год сам видео виновника несреће моје, постао сам бесан и најволео бих био, да сам му могао језичину смрвити. Где год

би се сусрели, увек је настојао да ме угризе. Шта више једном згодом и пљунуо је преда ме.

„Платићеш ми то, псето једно!“ викнух му раздражено.

И платио је. . .

Једнога дана сусретнем га на цести и упадоше ми у очи његови дуги краци и моја јака батина. Чудна мисао — је ли племенита, не сам у онај час о томе разбирао — суну ми главом и ја прихватих да ју изведем.

У ономе маху, када је мимо мене пролазио, турим му батину међу краке и тај високи човек бубну о земљу. Чух псовку, смејање, али ја се несам обазирао, него ишао мојим путем даље.

После некога времена изаслала је власт једнога свога званичника, да ствар извиди, те да се сношаји међу „трвећим се странкама“ коначно уреде. Истрага је потрајала читав дан. Мој друг је употребио сву своју филипику, да ми „простре кревет“, а ја сам на питања само одговарао што краће, кад што иронично и саркастично, ради чега ме је истражитељ оштро погледавао.

Концем септембра добијем одлуку, где се налазим кривим и казне ради премештам у Марино Село. Равнодушно покупим своје ствари, најмим кола и отпутујем.

Сада ти је јасно, зашто сам у овоме не миломе селу. Да испаштам „кривњу“ и да умрем овде.

Имао сам на уму, да ти сверечем, али несам ти од свега ни стоти део казао. А за што напокон, да ти сваку ситницу речем. Није то тако занимљив догађај; он је само за мене самога страшан, јер ми уништава и душу и тело ми једе. Осећам, да сам од задњега пута много ослабио. Нека напредује. Када несам могао да будем сретан, нека ме што пре отале нестане. Ја немам јакости, да се одупирем, ја имам још само једну жељу: да заклопим очи за навек и то што пре. Ја се не плашим смртнога мрака. Иза њега сјаји други, бољи живот, где ћу се састати с јединомо особом која ми је до задњега часа наклона била — с мајком!

Када све то прочиташ, чудићеш се можда, каковим сам ја то постао човеком са ситнице једне. Суди у осталом, како те воља само неосуди Твога *Станка.*

(Наставиће се.)

ГРИГОРИЈЕ ТЕРЛАЈИЋ.

Написао Никола Андрић.*)

ао поткупљен, да подрије кристално здање благословенога и народнога рада Обрадовић Јанковићева, долази Григорије *Терлајић* са својим оригиналним и преведеним књигама.

Он је најчишћи „Славен“ српске литерарне историје.

Кад се говори о црквеном књижевном језику међу Србима, Терлајић стоји на првом месту, па заокруженом систематичношћу и дотераним философским уверењем перорира за своје погледе. Стојану Новаковићу се Терлајић чини „неразвијен“. Ал по нашем мишљењу не само да он није неразвијен, него је један од најдубљих мислилаца свога времена међу Србима. Његов је рад остао негативан, ал су му идеали и озбиљност, којом је сезао за добром народним — па макар оно било и вараво! — јасни и очити. То не смемо никада сметнути с вида, ако желимо, да нам се књижевна лица покажу у правој величини. Терлајић није нападао оне који су

*) Загребачки „Vienac“ доноси већ дуже времена књижевну студију под насловом: „Прijеводна белетристика у Срба од год 1777—1847“, од Николе Андрића, на коју смо ми у своје време наше читатеље упозорили. Дозволом г. писца те монументалне студије приопћујемо за данас један одломак те радње, који је г. Андрић за наш лист попунио. Ми ћемо с његовом дозволом донети још који одломак те радње, не обзирући се на лепи систематски и хронолошки ред, којим је та радња у „Viencu“ изашла. Ова у истину знаменита књижевна радња изаћи ће у посебној књижици, а ми ту књижицу већ унапред и српској публици препоручујемо.

Г. Никола Андрић, родом из Вуковара, професор је на земунској реалној и трговачкој школи. Он је предавач француског језика, те је потпором хрватске владе слушао као ђак В. Јагића словенску литерарну историју, а једно време пробавио и у Паризу, од куда је у загребачки „Vienac“ послао две лепе радње: једну „О француском акценту“ и једно књижевно писмо о драми француског писца Франсоа Копеа, под насловом „Pour la Couronne“, у којем је истакнуо грдне мане те драме, којој је предмет тобоже узет из живота јужних Словена. Радње г. Андрића, што их је обелоданио у „Viencu“, стекле су опће признање; а нама је драго, што га можемо данашњим бројем поздравити и као нашега сарадника. Уредништво.

писали простим народним језиком. Шта више, он Доситија држи „преславним просветитељем“ рода свога Ал је био рад, да се прими у књигу и славенски језик црквених књига, јер је био уверен, да је згоднији за дубље филозофске студије него прости народни. Да се је примио славенски језик, мисли Терлајић, могли би Срби с пола труда учити по *руским* књигама, а и други славенски народи би српске писце лакше разумевали, него ли кад пишу својим народним језиком — Ове су мисли велике и *развијене*, а ми им данас — управо после сто година! — можемо и морамо исказивати заслужено поштовање.. Можда су Терлајићеве мисли биле и *одвише* велике, кад их ми још *ни данас* право не схваћамо? . . .

Терлајић је био неко време професор историје и статистике у петроградској академији за царске пажеве. Образовао се је по руским научним књигама и много се забављао Кантовом и Лајбницовом филозофијом. Лако се онда разуме, да је за *његову* потребу био језик црквених руских књига, које су се читале и по српским црквама, згоднији од српског народног језика. Он је у том „славенском“ језику — који би по његовој редакцији требао бити много више зачињен руским народним речима — налазио танкости и савршености, којима су се могле довести пред српске више кругове све филозофске мисли француске и немачке ондашње књижевности. Српска народна књижевност у онај мах (год. 1793) — осим Доситија — није имала дубљих научењака, а Доситије се можда Терлајићу чинио одвише малим филозофом, јер су му се мисли, написане „простим“ језиком, виделе снећушније него што би биле, да су заогрнуте импозантним плаштем тешког и светог „славенскога“ наречја. За то се Терлајићу и чинило да је једини спас вишој књизи у црквеном језику. Кад би се хтело народним језиком писати дубље и важније ствари: онда би се морало, како он вели: „много стотина година трудити око њега, да се оно сиромаштво и ништета народна доведе до савршенства и важности, у којем је славенски језик већ био“ . . . . . . Па за што да се тако дуго чека?

Управо се морамо чудити оному широкому познавању француских патоаса и немачких жаргона, које Терлајић еуфонском ортографијом цитира, да докаже, како се у другим народима књижевни језик одаљује од обичнога говора и да је и тамо народу још теже разумети књижевни језик него што би био српскоме, да се прими црквени Професорском практичношћу предлаже и одмах доводи у живот речнике, које би требало уза сваку „славенску“ књигу доносити, док се народ не приучи литератури. За то у сваком делу Терлајићеву наилазимо на већу филолошку и лексикографску страну него на само белетристичко дело. Његово „забављење летнога јутра“ има у свему 92 стране, а сама идилска песма има — 16 страна. Тако Терлајићево белетристичко деловање оставља у посматрачу осећање, као да је преводио и писао белетристичке књиге само за то, да може у предговорима и додацима изводити своје славенске и учењачке експекторације. Његова белетристичка дела долазе као *коментар* његову филолошку уверењу и расправљању.

*

Год. 1793. изађе његово прво дело и превод: „Iдеа или мужеская и женская добродѣтель“.

Картажане оставља срећа Изгубили су Шпанију и Сицилију, а Ханибал им је потеран од Рима у средњу Италију. Филипа Маћедонца савезника картажанског, нападе пергамски краљ Атало, римски пријатељ. Риму одлане. Било би му сунце грануло пред врата, да није ударила опет нова невоља. Из Лицинијеве војске зарази пошаст и помори више момчадије него оружје Ханибалово. Није било куће у Риму, а да се није завила у црно. Жалост је била тим већа, што су јунаци силазили са света, а да нису главу заменили и прославили Рим. Ал би и све то било још како тако, да се није у Вестину храму утрнула „вечна светиљка“. Јадна Весталка Клаудија! Око поноћи су, веле, баш на своје очи видели младића, који је скочио из храма и — светиљка се угасила . . . . Римљанима суну главом мисао да их није несрећа стигла поради ове незгоде? . . . . Да се није божица Веста нашла увређена? Децемвири отворише сибилинске књиге, да виде, не стоји ли у њима штогод. И заиста! „Непријазни душманин“ — тако је стајало од речи до речи — „не ће пре оставити Италију, док се мати и божица *Идеја* не довезе из Песине у Рим.“ И сенат мораде одаслати на пет сјајних бродова посланике у Азију, у град Пе-

сину, где је Идеја, мати богова, седела у једном станцу камену, који је одабрала и посветила Посланици најпре оду у Делфе, да запитају пророчиште, како ће се ствар свршити. Одговор је био: Божица не ће прећи преко римскога прага, док је не прими најчишћа девојка и најбољи јунак. — Идеју довезу. Пре него што је уведу у град, хоће сенат да казни грех Клаудијин и да тако спере љагу с Рима. Хтедоше је живу закопати, ал свећеници нису били готови с истрагама. Божица Идеја удари сидро пред Римом и не хтеде напред. Пророчанство делфијско! Већ се обредале све девојке првих породица римских да оду пред њу; и сви јунаци ал она ни макац . . . Напокон паде коцка на Сципиона Назику, који је био меким срцем и поштеним мишљењем пред свим Римљанима и на „грешницу" Клаудију — — — Они оду пред Идеју и божица дође у Рим. Клаудија је била најчишће девојче, јер је љубила, а није пала. . .

То је садржај!

Стојан Новаковић у својој „Историји" (од год. 1871. на стр. 212) каже, да је та новела преведена, али да *није могао наћи*, од кога је.

Ја сам нашао. Оригинал је изашао исте године, које и Терлајићев превод, у Берлину од Лудвига Хајнриха Николаја (*Nicolay*) под натписом: „Idäa oder männliche und weibliche Tugend; eine historische Novelle".[1])

Л. Х. Николај, епски песник и један од највернијих присталица Виландових, био је приватни тајник кнеза Дим. Михајловића Галицина, рускога посланика на бечком двору, код којега је и Терлајић у исто доба као слушалац права имао неку дворску службу. Само тако може да се растумачи, што је немачки оригинал и српски превод изашао исте године. Морали су бити један другоме близу друштвеним саобраћајем. Немачки је оригинал Николај приказао кнезу Галицину као првоме своме добротворцу. Терлајић преводи и тај приказ. Оригиналне су Терлајићеве биљешке, којима у дну стране тумачи поједине римске уредбе Овај Николај се је касније порусио и постао управитељ петроградских царских академија, па га Немци не воле.

*

Године 1793. је у бечкој штампарији Стефана Новаковића изишло још једно Терлајићево дело под натписом: „Забавленіе единаго лѣтнаго утра, или удивленіе естественнымъ красотамъ".

Павао Јос. Шафарик вели, да је то превод с немачкога од Николаја (*Nicolai*),[1]) а по њему и Стојан Новаковић.[2])

Варају се! Ни један Николај (с ипсилоном и без ипсилона) није написао у нем књижевности ништа слично. — Ово је Терлајићев оригинал! Написао га је као ђак на добру кнеза Галицина у Предигстулу, крај Беча „Живећи у природи" — вели Терлајић у предговору — „тако сам се дивио творцу, да сам сузама радости и благодарности омочио лице, па хоћу да се сасвим разокријем своме доброчиниоцу (Василију Пантазићу, коме и књигу приказује) и да покажем те лепоте природне онако, какве јесу или *како их ја чувствујем.*" — Цела идила је у облику песме и као неки панегирик красотама природним. Старац Палемон излази пре зоре у луг; здрава природа га задахне и он узме славити Бога и Божји промисао. Он ће да пробуди децу, да им главу украси венцима, а сам да узме дрхтавом руком јасну свиралу и да запева с децом славу господњу, да се разнесе чарном гором.

Песма је пуна лептирског шаренила и хладна уздуха, па се из ње разбира, да је Терлајић поред свега свога наученаштва и филологисања задржао здраву љубав за лепоту и за поезију.

* *

У освитку деветнаестога века поздравља нас Терлајић новим „славенским" преводом. Књига је изишла под насловом: „Нума или процвѣтающій Римъ" у Будиму год 1801. На првој страни каже Терлајић само да ју је „преобукао *с рускога*", а у предговору: да је „дело, које се сада јавља у славеносрпском нашему опћинству, производ славенске музе, која се блиста сјајем северне звезде," а да га је произвео „премудри *Херасков*".

Као што је руска књижевност прошлога

[1]) Vermischte Gedichte und prosaische Schriften von Herrn Ludwig Heinrich von Nicolay; књига III стр. 52—95. — Исте године (1793) је у Бечу изишло то дело и у посебној књизи.

[1]) Geschichte der südslawischen Literatur, III. das serbische Schriftthum, год. 1865. стр 397 Да не учинимо неправо успомени Шафариковој, могли бисмо помислити, да је фраза „Aus dem Deutschen des Nikolai übersetzt" дошла под *ово* дело место под „Идеју" грешком слагачевом, јер је познато, да је Јосиф Јиречек сложио Шафарикову књижевност из рукописа што су се нашли иза Шафарикове смрти.

[2]) Српска библиографија, 1869. стр. 33.

века имала у Державину и Ломоносову свога Пиндара и Хорација, у Сумарокову Расина, тако је имала свога Хомера и Таса у Михајлу Матијевићу Хераскову. Својим епским песмама „Русијадом“ и „Владимиром“ стекао је бесмртно име у славенској литерарној историји. Њима је прославио велике догађаје старе руске повести „Кадмом“, „Полидором“ и „*Нумом Помпилијем*“ оцртао је карактер новога времена под царствовањем велике Катарине, која је владалачком својом влашћу и народним образовањем гледала да рашири хумане погледе нове философије „*Нума*“ је својим значењем књижевним једно од оних обичних дела, у којима су приповедачи XVIII. века под именима знаменитих лица старе историје славили своје савремене владаоце, или су старим лицима додељивали модерне идеале и вештину нове политике. Таки је и „Вели зариј“ Мармонтелов[1]) и „Телемак“ Фенелонов Али ни Херасковљев „Нума“ није оригинално дело у руском издању. Херасков га је прерадио по француском извору од Jean Pierre Claris de *Floriana*.

Од свију Терлајићевих превода ово је најнесрећнији избор. *Француски* оригинал о Нуми, утемељитељу *римскога* краљевства у *руској* обради! — За Србе ово дело није могло бити ни историчко ни забавно ни поучно. Под именом Нуминим крије се царица Катарина и њене реформације у Русији! — Да га је народ и читао — а Терлајића су могли читати само „најобразованији“ духови славено српске периоде — не би га могао разумети Овај превод стоји у српској књижевности као велики знак питања. Не зна се, што је Терлајић хтио с њиме.

Или му је било само до тога стало да покаже у класичном облику сву аристокрацију свога стила? — Јест! Терлајић је умио да пише својим „руско славенским“ језиком неком особитом кокетеријом. Инфинитивне реченице, дативе апсолутне и сву грчку фразеологију руских црквених књига знао је он, као да их је материним млеком усисао.

Његове се књиге данас не читају као што се нису читале ни у оним деценијима, за које су биле писане, ал остају највернији и најтврђи споменик оном ненародном и јаловом књижевничком надимању.

Ми их радо прегледавамо, да проучимо заблуде и мане својих стараца.

[1]) Којега је на руски преводила сама царица Катарина

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Прилози из збирке Максима Лудајића.

V *)

„Збогом душо Максо. . .“

Пре неких 28. година (1833/4) слушао сам реторику, или како у оно доба овај разред звасмо — V-у латинску школу у Субатици на тамошњој гимназији.

Међу другим коншколарима била су три клирика из реда францишканског, постригом манастира „Сутиска“ у Босни.

Ови босански клирици по именце бијаху следећи: Боно (Bonaventura) Маријановић, Блаж (Blasius) Петровић и Амвросије (Ambrosius) Дакић.

У Субатици као свом родном месту свршио сам и појезију, или VI. латинску школу са поменутим босанским клирицима заједно.

За време док бејасмо у Суботици и наш ђачки живот проводисмо, признати морам, да су се босански клирици вазда као ватрени и одушевљени Срби понашали у толикој мери, да су увек само српска (православна) друштва тражили и у овима — кад су од школске посете слободни били — најрадије време своје проводили.

Живесмо као рођена браћа српска.

По свршетку VI. латинске школе у Субатици, а то је било крајем јула месеца год. 1835, ја одох у Печуј сад поменуте године крајем месеца септембра да слушам лођику или VII. латинску школу на тамошњем епископском лицеуму, где останем и за доидућу год 1836/7. да свршим физику или VIII латинску школу.

Наша браћа босански клирици кад свршише VI. латинску школу у Субатици буду упућени да VII и VIII. латинску школу илити лођику и физику имају у Јегри, на архијепископском лицеуму слушати.

Ми се у Субатици тужним срцем растанемо и као браћа српска изљубимо давши једни другима поштену српску реч, да ћемо се и у будуће једни-другога вазда сећати.

Ја дакле као што рекох одем у Печуј, а моја браћа српска — босански клирици — у Јегру.

*) „Јавор“ 1892. бр. 15.

Међу тим таки у почетку школске године у Печују учиним познанство са јуристом Михаилом Грујићем (потоњим владиком пакрачким сад већ упокојеним).

Сродници и земљаци његови (из Липова у Барањи) зваху га „Милаком“, а браћа Срби, који се учаху на епископском лицеуму у Печују, просто „Грујом.“*)

Те исте школске године упознам се ја преко „Грује“ са печујским фратром Винцетићем правим Буњевцем из Субатице. Винцетић је био врло веселе нарави, простодушан и до крајности гостољубив, могао је зар у оно доба 20—30 година стар бити.

Е па како то у поштеноме свету бива: да језик веже браћу међу собом, живесмо ми и са Винцетићем па и он с нама као рођена браћа српска.

Често смо се а понајвише пута на челу нашег драгог Грује у печујском фрањишканском самостану код брата Винцетића у његовој ћелији састајали, и онде пријатно и празно време своје проводили, а међутим искључиво само Грујине песме певали.

Исто тако је фратор Винцетић и нас у нашим становима чешће походио, па и онде се вазда веселило и певало.

Имам овде приметити, да сам ја од свију њих годинама најмлађи био

У наше малено ђачко друштво спадао је и правник Тоша Мраовић из Баје, потоњи митрополит београдски, сад већ и он упокојени, даље мој саученик Јосиф Остојић из Борова у Срему, који је давно већ умрьо.

Ја сам вазда добро расположен, а могу рећи да сам у нашем маленом ђачком друштву и највеселији био. на ова свагдашња весела ми нарав баш ни у длаку све до данашњега дана није ме изневерила премда — слава Богу — ево дубоко улазим у 75-у живота свога годину.

С друге стране ја сам међу својом братијом једини био, који је у фрулу знао свирати, па с тога ни весеља није било без мене. Ја сам свирао „коло“ у фрулу а братија су играла као што то обично бива при чаши вина, а „вино веселит сердце человјека“ вели цар Давид.

Тако у највећој братској љубави живесмо ми у Печују школске године 1835/6. и 1836/7.

Једном таком приликом запитаћу ја нашег пријатеља фратра Винцетића: да ли познаје оне бивше ми колеге у Субатици — босанске клирике — Маријановића. Петровића и Дакића? „Ма како — вели — не бих их познавао. одговори ми Винцетић, познајем их још из Субатице, куда сам сваке године одлазио да своју родбину обиђем, знам вели, и то да су сада у Јегри. Они су и моји добри пријатељи“

Јели то било крајем ђачке године 1836. јал у почетку 1837. год. — ја се данас не опомињем — та томе је већ преко 56 година — ал је исти на да смо нас двоје: ја и Винцетић писали у Јегру оним нашим драгим пријатељима, босанским клирицима, наравно српски; Винцетић латиницом ја ћирилицом.

И збиља, из Јегре дође одговор априла месеца године 1837. у Печуј, и ја од брата Винцетића онде у Печују следећег садржаја писманце добих:

Dragi Maxime!

Etto shalju ona tri kojimsmo zaiedno pisali jednu mahlu karticzu, koju ti sad odma shaliem i pozdravl'ajuchi vas sve tri to jest: Gruju, Ostoicha i Tebe, ostajem na Miestu 1837.

Vincetich c. p.

Атрес овог писманцета овако гласи: Nobili ac Perdocto Domino Maximo Ludaits 2-um in annum Phiae audit. solentissimo — a) Loco.“

„Мала картица“ која се у Винцетићевом писму спомиње и коју ми је исти уз своје писманце послао, заиста је мала и није већа од 16 дела данашњег обичног табака папира.

Ја сам ову „картицу“ до данас очувао и износим ју овде од речи до речи српском читалачком свету да докажем, да су они горе поменути босански клирици и после нашег растанка у Субатици одушевљени *Срби* остали.

Ево садржине поменуте „картице“ која је *ћирилицом* писана и гласи од речи до речи овако:

„Generoso Juveni Maximo Ludaich

Льубезній приатељу

Вашъ листић примій на 26 *Лижка* месеца на коисам се врло обрадовао и драго міе било да іош имате успоменв ѿ нас, показали сте дайе у вамій крв *србски* илити славенска до исто нећемо се ній

*) У каквој је успомени остао био Никанор Грујић као печујски ђак, нека сведочи и ово: Пре 28 година био је наш садашњи сарадник, М. С—ћ, гимназиста осмог разреда у Печују Због неких и неких (са ђачког гледишта незнатних) преступа буде осуђен на затвор. Кад га је стари фамулус стављао с оне стране браве, рече му, да је у истом бајбоку пре једно 30 година седео такође један Србин, Михаило Грујић, и то од прилике због истих преступа. а он га је сам затворио, јер беше већ онда фамулус. Тај Грујић, настави фамулус, беше ванредан ђак, и у школи и ван школе; кад је требало поздрављати новог владику, одреди завод њега за говорника а говор Грујићев тако је одушевио владику, да је са својих груди скинуо златан ланац и сахат, и поклонио га младом говорнику. Тај ланац беше после узрок, што је постао опет мој гост, јер знате, теревенке .... доврши фамулус и забрави врата за новим затвореним Србином. Уредн.

Вас гдигод будемо заборавит. — Новог баш тако што би мого записат неіма, него Поздравља Вас Заремба, Царский и Турза а особито њеки Паво Димитриевић и Ісаковић Constantin из Новог Сада*) оба славено Срба наши добрій приатељі — Вас тако мій све троица из свегь срдца поздрављамо и іош Ostoicha Ђорђевића и ако іош кои од konch kolara нашій іош има кои срб. Пак дасте мій здрави и у напредак. Льубимо се као браћа Словенці слитій Србій, и Збогом душо Максо. Писа у Агровій (место Agriae) 2 ог Травња Marianovich Боно с. р. слуга пон."

Као што се види ову је „картицу" писао један од оних босанских клирика Боно Маријановић у име своје и његових колега: Блаже Петровића и Амвросије Дакића.

*

Мили Боже на свему ти хвала, а највећа: што си ме неизмерном својом благошћу удостои доживети дуг век — дубоку старост најбољим здрављем, веселим срцем и млађаним духом, те се с тога и живо сећам својих младих година — најмилије успомене, оног ђачког живота!

Хеј драга браћо: Маријановић, Петровић и Дакић! Ви мили Срби негда саученици моји: јесте ли гдегод у животу? и ако сте, хеј бого моја, јесте ли и данас тако ватрени и одушевљени Срби, као што бејасте у млађаним својим годинама та за време ђаковања вашег у Субатици и Јегри?!

VI.

„Молимъ да би сте ми . . . явили за мою добру Пегушу."

Писмо Јоакима Вујића из Смедерева од 1. авг. год. 1835. пароху Сентандрејском Владимиру Ракићу.

У великом илустрованом календару „Орао" од год. 1888. на стр. 122. читамо да се Вујић оженио у Сентандрији, и то несретно оженио, и да је то био повод што се одао скиталачком животу.

Дакле несретно оженио! То ће рећи, да или он — Вујић — није љубио своју жену Пелагију, или ова за њега није марила.

Ко је дакле узрок томе: да се је Вујић одао скиталачком животу?

Да је Вујић своју жену Пелагију — којој тепа, те јој каже: моја добра „Пегуша" — у истини љубио, уверићемо се из његовог горе напоменутог писма, ал биће да она њега није љубила, па како то у свету често бива, тако зар и Вујић није могао код своје Пегуше остати, кад ова ни мало не хаје за њега, те хајд у велики свет.

По томе би дакле Вујићева жена Пелагија дала повода свом мужу, да се је овај скиталачком животу одао.

Вујић у свом писму, које ћемо ниже дословце саопштити — из Крагујевца, као онда бивши кнежевски дворски секретар — пита пароха Ракића за здравље своје жене Пелагије коју је прошле (1834.) године о Преображењу походио у Сентандрији, па с тога вели „Препокорно просимъ Вашу честность благоусердствуйте отъ стране мое, мою добру и предрагу жену Пелагію теплосердечно поздравити и казати іой . . . да сам здрав, кое и ньіой отъ сердца желим".

Управо цела садржина Вујићева писма тврди да је он своју „добру и предрагу" жену Пелагију поштовао и љубио

У осталом пустимо, нека писмо само говори, које по оригиналу гласи од речи до речи овако:

„Честнѣйшій Господине Отче.

Здравствовати желимъ Вамъ о Хрістѣ!

Должность бы моя была Вашей честности еще предье много времена писати и о состоянію моему увѣдомити; обаче чрезъ многій мои дѣла принужденъ самъ быо даже до садашнѣга часа у молчанію пребывати, а сада како е нашъ Господаръ Милошъ 19 го Јюлія на позиваніе Турскога цара у Цариградъ отишао, да га посѣти и поздрави; узео сам дерзновеніе Вами обстоятелно за мене явити, да сам благодареніе буди Господу Богу здравъ, кое равним образомъ како Вами, тако равно и свимъ нашимъ добримъ пріятелѣмъ топлосердечно отъ Творца небеснаго желим! —

Овомъ приликомъ узимамъ дерзновеніе Вашу Честность препокорно молити, да бы сте благоизволили мени Вашу любовь указати и за мою жену обстоятельно явити, како се моя Пелагіа находи, есть ли она здрава и жива! Ево веть продье година дана отъ како е нисамь видіо; него прошасте године о Преображенію, када самь полазіо у Бечъ за мой пасошъ, онда самь кодъ нѣ быо; а после ништа вышше о ньіой нисамъ могао чути и разумѣти! — Зато препокорно просимъ Вашу Честность благоусердствуйте отъ стране мое, мою добру и предрагу жену Пелагію теплосердечно поздравити и казати іой, да самъ благодареніе Творцу небесноме здрав, кое и ньіой отъ сердца желим! —

---

*) Константин Исаковић је доцније у Новом Саду као адвокат живео и умрьо. Радио је и на књижевноме пољу Године 1838. изишла је у његовом презоду „Лепа Гркиња" (трагедија с мађарског преведена); г. 1841. „Српско мађарска граматика," а 1843. „Мађарска граматика за починатеље." И кћи му Анђелина појављивала се на књижевном пољу. — Уред.

Равнимъ начиномъ изволите поздравити и кодъ Вашега дома, све Ваше домашне, како ти и Г. Тому Панича нѣговога сына Јоанна и проче нѣгове домашне, такожде и Г. Гигу Плевицкогъ и нѣгову Госпожу супругу еднимъ словомъ све наше Честне и добре пріателѣ, желетьи имъ сва блага отъ Хріста Спасителя. И покорнѣйше мо им, да би сте ми любовъ Вашу Отеческу учинили и мени скоримъ временомъ отписали и явили за мою добру Пегушу. Въ прочемъ препоручую мене вашой Отеческой любови цѣлуютьи Васъ до издиханія моего остаю

Вашеа Честности ко услугамъ готовѣъшій

Јоакімъ Вуичь, с р.

У Крагуевцу 1. августа 1835.

Мой Атресъ:

An den Wohledelgebohrnen Herrn Joachim Vuits Fürstlichen Hof-Secretaire abzugeben zu

Kraguewatz

in Serbien.

mit Briefen d s Herrn Panteleimon Hadgi Stoilo, abzugeben in Semlin.

Атрес Вуићева писма овако гласи: „Craguevacio ex Serbia. Admodum Reverendo Domino Vladimiro Rakits G. n. U. Rit. Ecclesiae Transfigurationis Christi Parocho zelantissimo (titt.) Domino mihi perquam aestimando. per Belgradum—Semlinum—Budám - Szent Endrini (m. a.).

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ДВА СРПСКА ПРОПОВЕДНИКА.

Приказ Јована Храниловића.

(Наставак.)

Дакако архитектоника његових изрека је симетрична у својим аналогним деловима, а језик чист, отмен и јасан до класичности. Реторске фигуре: репетицију, синонимију и експолицију употребљава управо вештачки. Како је красан пример такове експолиције ова красна беседничка периода, удешена по свим правилима архитектонске говорничке симетрије, коју читамо на страни 160 Никанорових беседа а у говору на опелу патриарха Јосифа, која би била достојна једнога Флешјеа, Бурдалоа, Босијеа и Хрисостома Ево је: „Ишчезле су сад већ, као што сви видимо, на увек мисли његове; . . . усахнуле су на увек жеље његове; . . . умукнуле су на увек речи његове; али било је за живота његова у црквеном и у народном животу нашем часова, кад су пролазиле мисли његове као небеске стреле кроз душу нашу, . . . кад су прианьале жеље његове као рајски мелем за срце наше, . . . кад су се слушале речи његове као глас трубе арханђелске у целом народу, . . . и када се кретао по мислима, жељама и речима његовима пробуђени дух народни и излазио с њим заједно на народну борбу, до које је стајала судбина прошлости и будућности црквене и народне“. — И цели наставак те мисли и описа изведен је по свим правилима класичне реторике, којој ни један Квинтилијан не би могао замерити

И Теофан није занемаривао архитектонске симетрије у градњи изрека и овећих говорничких периода, а у елокуцији употребљава до потребе и он и реторске фигуре, мэкар да тропови, песничка упоређења и песничке слике превлађују. Врло је лепо изведен почетак његове прекрасне беседе на гробу владике „Никанора — Срб Милутина“, на стр: 439. Изреку: „Један и једини био је у свому времену Грујић“, тумачи и доказује он после кратког синтетичкога увода савршено правилно изведеном амплификацијом, где се анафора и синонимска експолиција једанаест пута опетује у мало не геометријски једнаким периодима, и то не на просто набацаним редом, већ савршено изведеном градацијом, тако званим растућим климаксом. Исто тако му је прекрасно изведена и апострофа у три велика периода у надгробном слову Зарији Јовановићу Чичи, на стр. 399, при крају саме беседе Два последња периода изведена су репетицијом: „Поздрави нам.“ Да испишем за оглед средњи апострофски период: „Поздрави нам тамо милога и незаборављенога војводу нашег! Приповеди му, што се од времена одласка његовога догодило у народу његовом; верно му опиши данашње стање народа његовога! Кажи му, да нема дана, часа ни тренутка, кад не бисмо дубоко из срца узданули и рекли: „кад би њега било, свега би нам било!“ *Не до конца забвен будеш нишћи;* то нам је, реци му, обична и најслађа утеха наша.

Што се пак тиче језика Теофанових проповеди, он је чист, биран и отмен, само распоред речи,

нарочито претпостављање генитиза одаје више црквенословенски слог, удешен према духу латинскога и грчкога језика. У беседама Теофановим из млађих дана не опажамо те погрешке, и у његовим беседама више светскога значаја није та погрешка тако честа. Очевидно је, да је он тежио за тим, да подражава ритму и глазби црквених стихира и тропара, то је очевидан утисак читања недостижних песничких и алегоријских слика и упоређења тих стихира и црквено словенских песама у песничким сликама и упоређењима Теофанових беседа. Тим је он показао добар укус и практично упутство свим црквеним беседницима. Источна црква се у опште може похвалити недостижним црквеним песништвом једнога Дамаскина и Јефрема те ненаткриливим полетом молитава Симеона Метафраста, Јована Златоустога, Василија великога, Григорија Двојеслова и других песника и молебника. Па и само цитовање старославенских изрека у српском тексту, на згодном месту а не пречесто, дира не обично угодно слушатеља. Употреба архаизма у језику, ако је згодно удешена, чини врло свечан утисак; — а такови отмени архаизми стоје увек на службу српском проповеднику из старословенских црквених књига, нарочито библије. Ту се опажа сродност народне цркве са својим старим посвећеним језиком. Латински цитат никада не би могао тако утицати. Како је необично морало упливисати оно место Теофанова говора на сарани патриарха Германа, на стр: 447. где вели: „Сада јеси ли ти, и само ти томе крив, или ниси, или су томе биле криве и околности твоје, можда много јаче од духа твога, кога су и сломиле: *що ја не вјем, що вјест Господ твој, коме си ти и стајао и падао*“ Још је јаче и неодољивије у истом говору на самом крају, стр 449. ово место, којим је тај говор неком електричном поантом вешто завршен: „Блажен *ниси био ти*: блажен је овај пут тек: *в'он же идеши днес душе, јако уготовасја тебје мјесто упокојенија.*“ Као што у светској поезији, на згодном месту изведена алузија на библијску коју ситуацију, облева душу неким узвишеним светлом, тако делује згодно подражавање псалмистичке и библијске поезије у проповеди. Можда су најлепша она места у Гетеовом „Вертеру“, где Вертер на врхунцу свога бола моли: „нека ме мине овај путир“, или где пише Лоти: „Закопајте ме у долини, да кад прође мимо мене Левит и свећеник, ти се огледаш за ме као милосрдни Самарићанин“. — И Никанор вешто прелази на црквено словенску цитацију на згодним местима, али по свом строго логичном начину расправљања само тамо, где је то баш скоро нужно. Лепих примера видимо у његовој лепој беседи при освештању храма у Новосадском Алмашком гробљу. стр: 70—79., где има обиље згодно намештених цитата и подражавања црквене словенштине.

*

Што се тиче обиља мисли, високих, узвишених, патриотских, где се верски и патриотски елеменат испреплећу, као што је посве природно код беседника и проповедника цркве која се зове: „народна црква“, то се у том погледу оба велика беседника таковим успехом натечу, да по готово не знам, коме бих дао у том погледу првенство. Ипак се чини, да у Живковића више превлађује алузија на народносни карактер српске православне цркве, и да је он и у својим беседама водио више рачуна о њеном аутономном уређењу, макар да твојим бистрим умом не превиђа и недостатке и злоупотребе тога уређења. Његова силна љубав према српској мисли, и српској цркви, која је највернији чувар те мисли, избија мало не из свих његових проповеди, беседа и посланица, избија из онога жаркога заноса у беседама у ча т великим носиоцима те мисли. Управо ремек дело у том погледу је Теофанова необичним поетичким заносом и пластиком, достојном једнога Златоуста, израђена позната „духовска посланица од г. 1881.“ на стр: 258—267., где упоређује живот у православној српској цркви са животом у прекрасној небеској башти, те ту са верским особинама православља испреплеће народне обичаје, и живот православнога Србина, као Србина, са својим од дедова наслеђеним народним обичајима, и као следбеника православља тако нераздружно замишља, да би сваки покушај насилнога раздвоја био уништење целога српско-православнога индивидуалитета Може бити, да ћу се још вратити на ту посланицу, но овде је наведох као доказ, како Теофан сматра српску мисао као нераздруживу од православља.

Сасвим је природно, да и Никанор не дели српство од православља, а да он више у својим проповедима истиче црквени, него народни елеменат, то је сасвим разумљиво; та он је имао згоде у другим својима монументалним беседама, које нису овде у збирци његових проповеди сакупљене, свому патриотизму дати одушке, да и не споменем друга му књижевна дела. Но и у овој збирци није он могао сасвим затајити свој српски осећај; њиме су проткане и његове проповеди, и нарочито његова већ споменута беседа „На опелу патриарха Јосифа“, где рек би, по природи саме ствари, патриотски осећај превлађује.

У надгробним беседама оба су беседника најјача Него у једној врсти црквенога беседништва за чудо није се Теофан ни окушао, а то је тако

звана омилија у ужем смислу. И Никанорова збирка проповеди има само једну омилију у правом смислу те речи, а то је омилитичка проповед „на еванђеље недеље 30“ (стр: 30.) Омилија је тумачење дотичнога еванђеља у форми проповеди. Ова Никанорова омилија је може бити једна од његових најлепших проповеди; она доказује велику ексегетску спрему Никанорову и његову класично дисциплинирану свестрану образованост. Бујна природа и жива ватра Теофановога дара није пријаћала мирном ексегетирању и научњачком анализовању појединих изрека еванђелских.

(Наставиће се.)

„ЈЕВРЕМОВАЦ.“

БОТАНИЧКА ГРАДИНА У БЕОГРАДУ.

Још пре осамнајест година, у Београду је установљена Ботаничка Градина, по предлогу Др. Ј Панчића, и то на Дорћолу а на крају Дунавске улице. (Акт Мин. просвете од 25. фебр. 1874. г. бр. 1101.) Управљање и старање о подизању те градине беше поверено тадашњем професору Ботанике у Великој Школи а сада покојном Др. Ј. Панчићу. Уређивање и засађивање биљем ишло је лаганим кораком, али је ипак из године у годину напредовало. И, кад беше већ више од половине те градине уређено и биљем засађено умре јој основалац, а по његовој смрти, у пролеће 1888. године, Дунаво се јако изли из свога корита те сву башту поплави. Том поплавом би упропашћено више од половине у градини одгајеног биља. Сем тога вода јако испра, уситњену и прилично нагнојену, земљу те ова не беше више повољна подлога за успевање заосталог биља. Услед тога многе се биљке посушише преко лета 1888. године, а не могаше успевати ни оно биље, што је из Србије и околине Београда у градину доношено. У пролеће 1889. године удари опет јака бујица из вароши те и она учини велику штету Бот. Градини. Које то а које опет што градина беше изложена јаким ветровима (северном и источном), тадашња управа Ботаничке Градине поче премишљати о премештању Градине и тражити друго повољније место за Ботаничку Градину.

Та мисао би саопштена и пок. Др. С. Петровићу писцу Нишке Флоре а личном лекару Њ. В. краља Милана I., с том намером да овај потражи од краља Милана, који и сам имађаше јаког интереса за Бот. Градину, те да он своју башту у Палилули уступи за ботаничку Градину. Др. С. Петровић је у 2—3 маха разговарао о томе с краљем Миланом, али је увек био упућиван да за Бот. Градину тражи или Митрополијску башту која је преко пута од државне болнице, или Топчидер и др. Али, митрополијска башта је мала за Бот. Градину, Топчидер је опет далеко од Велике Школе као и од вароши, земљиште код Стефановићевог имања — поред Крагујевачког друма — опет неподесно тако исто као Булбулдере.

Доцније беше постављен (фебр. 1889. г.) за професора Ботанике у Вел. Шк. и управника Бот. Град. г. Стеван Јакшић, који је одмах прихватио саопштену му мисао о премештању Бот. Градине. Г. Јакшић преко тадашњег ректора Вел. Шк. г. Свет. Николајевића и Министра просвете г. Свет. Милосављевића тражаше опет краљеву башту у Палилули за Бот. Градину. — И, Њ. В. краљ Милан августа 10. године 1889. уступи Вел. Школи своју башту у Палилули с тим да се у њој подигне Ботаничка Градина која се има звати *„Јевремовац“*. (О томе у Срп. новинама августа месеца).

Површина „Јевремовца“ Ботаничке Градине износи 5,2076 Ектара, а граничи се са северне стране Вишњичком улицом, са Истока Миријевском улицом, са југоистока Цигљарском ул., са југозапада палилулским тргом, а са западне стране приватним имањем: Трпковића, Јована Илића и Јеврема Грујића.

Уређивање и засађивање биља у „Јевремовцу“ отпочето је у априлу 1890. године. Прво је прекопан извесан део земљишта на коме је засађено све оно биље што је пренето из градине на Дунаву. Пошто има још приличан део земљишта да се уравни то се за сада не може ништа тачно рећи о распореду који ће владати у Ботаничкој Градини, јер ће се он доцније коначно извести. Кад ће се тај распоред свршити зависиће од управе као и од других прилика са којима управа не располаже. Ређању и засађивању силних група служи за основу дело: *Hooker & Bentham: Genera plantarum, London 1874—1884.*

Други важан рад за Бот. Градину, довођење воде, већ је скоро извршен, јер је ова спојена са општинским водоводом у Миријевској улици. Градина је везана и са чесмом у Палилулској Касарни,

али од овуда се добија врло мало воде а од како је лето и суша наступила вода је из те чесме престала тећи.

Од 1890. године до данас у Јевремовцу је подигнуто и неколико грађевина које су преко потребне Ботаничкој Градини. Тако:

1. у новембру 1890. године ископан је и озидан бунар на шмрк. Овај је бунар до 10 м. дубок.

2. у пролеће 1891 г. ископан је убао и озидан цементом. У пречнику има 8. м. а дубок је 1,20 м.

3. у новембру 1891. год. озидана је мала стаклара у којој се изводе биљке из семена и пелцовањем. Она је дугачка 8. мет. а широко 3 м.

4. Овог се лета подиже велика стаклара гвоздене конструкције. Њена је дужина 60 м., ширина на краејвима 8 м. а на средини, где ће бити кубе, 12 метара.

Сем тога управа је јесенас подигла малу трапстаклару, у којој се држе нежније биљке, које нашу зиму не могу да издржe. За тим подигнут је пролетос мали басен у коме се негују оне биљке које искључиво у води живе. А још у почетку рада 1890. г. откопан је убао у који се слива вода из чесме спроведена. Тај је убао био засут а зидао га је ваљада још Господар Јеврем, јер причају да је исти био за рибњак подигнут.

*

Главна цељ ради које је подигнута Ботаничка Градина јесте та, да у њој има свакад готово све оно што је потребно за очигледну наставу из Ботанике у Великој Школи у којој се та наука у већој опширности предаје. Све оно што ученици чују са катедре од њиховог учитеља а из разних грана Ботанике нарочито пак систематике, све то скоро имају у Бот. Град да виде Све биљке које тамо амо по Србији и Срп. земљама расту дивље ту су на маломе простору представљене, као и биље што у другим крајевима света расте. Па ту се виде и све оне биљке које се на економне цељи саде или којих су производи у техничком или лекарском обзиру важни за нашу земљу.

Сем тога у Ботаничкој Градини купе се искуства, која врло корисно могу послужити Градинарству у најширем смислу, пољској привреди и шумарству, јер се у Бот. Град. будно прате све фазе у животу биљнога развића.

А у лепо уређеној Бот Град. наћи ће и људи свију сталежа многе поуке и објашњења.

*

У персонал Ботаничке градине спадају:

1. Управник а то је професор Ботанике у Вел. школи г. Ст Јакшић.
2. Кустос, чију дужност бесплатно врши Ж. Ј.
3. Градинар г. Оскар Бирбах. Годишња му плата 2000 дин.
4. Помоћник градинара Ђорђе Татић Годишња му плата 1200 дин.
5. Газда (домаћин) Бот. Град. Никола Ранђеловић Годишња му плата 200 дин.
6. Један послужитељ. Годишња му плата 960 дин.
7. Шегрт ученик градинарства „ „ 360 „

Помоћник градинарев, газда, послужитељ и ученик градинарства то су у исти мах и стални поселеници у Градини. А према послу и времену узимају се и надничари (2—15.) њихова је надница 2 динара.

На плату персонала у Бот. Градини троши се 5.720 динара. А за плаћање надничара, набавку потребног алата и другог материјала, за преписку и набавку књига и т. д. и т. д. градина располаже још са буџетом од 6000 динара.

Године 1888. у пролеће печатан је списак биљака које по Србији дивље расту, а томе је списку додато и оно биље из других покрајина Балканског полуострова, које се налази одгајено у Градини. Тим списком биљака Ботаничка Градина у Београду представљена је свима европским градинама са којима је од то доба и у везу ступила. Наша Бот. Градина размењуіе семење, ређе живе биљке, са свима бољим и чувенијим Бот. Градинама у Европи.

Пролетос је и трећи списак издат у коме је набројено све биље што у Бот. Градини расте.

Сем биљака из Србиіе у Бот. Градини има биљака из Босне, Херцеговине, Македоније (јужне) и Далмације које је скупљао Ж. Јуришић у својим путовањима. Из Солуна и његове околине добијено је и нешто семења од тамошњег професора г. Абдурахмана Наџи-Ефендије

Пре две године донео је за Бот Градину семења са Шаре планине пок. Драгутин Петровић бивши професор учит. школе у Нишу.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— У 87. и 88. броју новосадскога „Браника“ саопштен је фељтон под насловом: „Светислав Миларов“, успомене на једнога политичкога мученика, из пера нашега сарадника Јована Храниловића, у којем читамо, да је тај несретни Бугарин, који је недавно у Софији погубљен, био дуже времена живео у Србији и Хрватској, где је радио код новина и осим политичких чланака, на нашем језику, који је савршено познавао, писао белетристичке и фељтонистичке саставке Ћирилицом је написао броширу: „Кнез“, у штилу Макијавеловога „Il principe“, и драму „Пад Цариграда“, за коју се не зна, је ли већ штампана. Латиницом је написао у Загребачком „Обзору“ којих 40 фељтона, под насловом: „Из успомена

једнога политичкога патника“, који су касније (г. 1876) у посебној књижици изашли. Писани су ти фељтони врло занимљиво, у штилу Лесажова „Жил Бла де Сантилан“. Осим тога написао је у ђачком алманаху г. 1877; у Загребу, приповетку из цариградскога живота, под насловом: „Ђехад чауш“ Из споменутога фељтона се види, како је Миларов био ретко способан, образован и племенит човек и родољуб.

== Недавно нађоше на тавану једне државне зграде у Вајмару свежањ прашином прекривених списа, и пронађоше, да је то позоришна архива из доба равнатељевања највећега немачкога песника Гетеа, који је Вајмарским позориштем управљао од 1791. до 1817. г.

У шестој свесци списа „Гетеовога друштва“, у Вајмару, изашла је под насловом: „Вајмарско дворско позориште, за Гетеове управе“ из пера Јулиуса Vahles-а темељна студија о том проналаску, из које си читатељ може саставити лепу слику о ондашњим одношајима тога позоришта. Гете се је морао у почетку борити са силним неприликама: и средства, и глумци, и репертоар и маловарошка публука, све је то било запрека реформаторском раду необичнога Гетеовога духа. Тобожњи реализам владао је у свом најбаналнијем облику на позорници. Кад је давана нека незнатна Клингеманова трагедија, прибележио је Гете опаску: „Желим, да комад много новаца донесе, јер новац треба да све исприча“. Кад су давани Шилерови „Разбојници“, владао је такав мир у позоришту као никад; али кад је на бурни захтев публике поново запевана песма: „Слободан живот проводимо“, сва је публика с глумцима певала; а то је било довољно, да управа забележи: „У избору комада биһу опрезнији, н. пр. „Разбојници“ неће више освануги на позорници.“

Доскора је Гетеу све то дојадило; већ г. 1795. моли он херцога, да га опрости те службе, али херцог нехтеде о том ни чути. Тадањи глумци били су изврѓнути, у духу старога шлендријана, свакаквим неугодностима; они су се морали обвезати у потреби дати се употребити као статисте. Тек г. 1798. настаде нешто бољи преокрет Те године приказан је Шилеров комад: „Валенштајн“, и од тога доба саучествује живо и Шилер на реформи Вајмарскога позоришта. Сад поче Вајмарски позоришни штил и развитак мисли и принципа уметности, која од тога часа бијаше меродавна. Сад почимљу наредбе, које опредељују учење говорења и јаснога изговора, које је досада било занемарено.

Сада настаде борба Шилерова и Гетеова, да истисну сурови натурализам са позорнице. Шилер и Гете напуштају прозаичну форму у драми, те пишу драме у стиховима: сада узмиче карактеристичност пред приказивањем чисте човечности на позорници. Сада почима неговање ритмичке декламације. Хумболдт пише из Париза Гетеу писмо, у ком хвали уметност глумачку у Француза: „код њих је главно спољашност; код њих се спаја сјај сликара, статуарност (непоничност) кипара и пантомина плесача у чисти, не велики и дубоки, већ естетски израз; код њих се много гледа на сликовите композиције, декорацију и костим, француски глумац знаде, да је за илузију главно: естетски облик тела, хармонични ритам кретања и говора, пристојност и племенита грација“. Према овому удешује Гете свој идеал о глумцу: „Пристојност и грација, потпуно владање телом, лепота, благозвучност и умереност декламације и ограничење акције на естетску меру“. Г. 1803. оснује глумачку школу са 12 ђака, напише позоришни катекизам с тачном поуком о говорењу и кретању.

Глумац треба да се увек обазире на публику, не треба да изгледа, као да они тобоже ради вернога приказивања, међусобно се забављају; забрањено је само истицање профила, или да чак плећа публици окрену. Глумац несме говорити позоришту, већ публици.

Наравно, да је овакав нови правац изазвао критику, али ондашњи критичари морали су бити јако опрезни, ако нису хтели, да буду ради својих критика из земље прогнани, како се је то догодило у то доба, неком критичару Јоригесу.

И приватни одношаји глумаца били су под надзором управе. Глумац није смео туһи своју жену. Има једна посве категорична Гетеова наредба о том Глумица Маас отишла је без дозволе Гетеове на гостовање у Берлин, али када се је повратила с пута, буде кажњена осмодневним кућним затвором. Пред вратима стајаше стража, коју је сама морала платити.

За Гетеовога управљања вајмарским позориштем давано је 600 комада, 87 од Коцебуа и 31 од Ифланда. И француски комади су били приказивани. Сам Гете је прерадио Волтеровога „Махомета“ и „Танкреда“. Били су расписивани и натечаји за награде, али без успеха. Кад је вајмарска позоришна дружина гостовала у Лајпцигу, највећи је материјални успех постигао Гетеов комад: „Götz von Berlichingen“, 357 рајнских талира.

Најпосле дојади Гетеу управа позоришта, а тому је највише допринела даровита и красна глумица, гђца Јагеман, која је све више утицала на херцога, те тако била узрок многом конфликту са Гетеом. Херцог је волио не само лепе глумице, већ је био љубитељ паса, па кад је гђца Јагеман знала испословати, уза све протестирање Гетеово, да и псето ступи на прву немачку позорницу у комаду: „Псето Обри де Мондидјеа“, Гете се је о том тако жестоко изразио, да му је херцог одмах послао отпустницу. 12. Априла 1817. дебитирало је псетанце на вајмарској позорници, а 13. Априла 1817. престао је Гете бити управитељем.

== Издавачка књижарница и штампарија А Пајевића у Новом Саду издала је *„Главни списак“*, књижевних и музикалних дела, што их речена књижарница има и набавити може, који се списак одликује богатом збирком књига, учила, мапа и слика То је велики списак књига за школе и за све струке науке и знања, а уједно доноси и богат попис разних белетристичних дела Ту су вам књиге за језик и књижевност, педагогију, лекарство и хигијену, привреду, правништво, књиге за децу, црквене књиге и богословска дела, позоришна дела, путописи, животописи, песме и т. д. Препоручујемо пажњи сваке српске куће овај богати списак српских, хрватских и других књига, а познавајући солидност ове наше књижарничке радње уверени смо, да ће сваки бити брзо, тачно и поштено послужен. — Овај „Главни списак“ шиље се с данашњим бројем свима нашим пошт. претплатницима.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 33. У НОВОМ САДУ 16. АУГУСТА 1892. Год. XIX.

ИЗ ГЕТЕОВОГ „ФАУСТА“.

(ДРУГИ ДЕО.)

Четврти чин.

Планина, снажни кршеви. Облак доплови, наслони се и спусти се на испружену плочу. Дели се.

Фауст (излази)

Самоћу гледајућ најдубљу пода мном,
Приступам ивици тих крша смотрено,
Отпуштајућ облака мога носила
На којим' тихо мора, копна пребродих.
Не распада се, мирно ме напушта тек.
Збијена тёжи гомила сад истоку,
За њом чудећи, дивећи се гледим ја.
Раздваја се, таласа, мења вечито.
Облик добија сад. — Око ме не вара! —
На душеку сунчаном дивно пружена
Голема ал' божанска женска прилика,
Јунони слична, Леди, Јелени,
Умилно силно ми трепери у оку.
Ах, већ се мења, шири се, гомила већ
И мирно стоји, слична гори леденој,
И подсећа на значај велик дана минулих.
Још лебди нежна магла и провидљива
На грудма, челу, хладећ и улагујућ.
Диже се сад, скањивајући, све у вис,
И стапа се. — Обмањује л' ме диван вид
К'о млађана својина изгубљена, највиша?
Са дна мог срца буде с' блага најрања,
Приказујућ Аурор'ну љубав laким потезом,
И поглед први, тек разумљен, осетан,
Но придржан, што свако благо надблиста.
К'о душина лепота диже с' дивни строј,
Не расплеће се, већ етиром лебди тек,
И најбоље, у мени што је, одводи.

Чизма-наглица (Siebenmeilenstiefel) долази.
Друга одмах за њом.

Мефистофелес силази.
Чизме хитају даље.

Мефистофелес.

Ви'ш, то се зове брзо стићи!
Но реци, што ти паде на памет?
Увући се у страшан овај свет,
У грозне те провалије ту сићи?
Ма знам, и ако место није то,
Јер беше некада од пакла дно.

Фауст.

Легенде луде навек доста знаш,
И сад си готов, једну да ми даш.

Мефистофелес (озбиљно).

Кад Господ Бог — а зашто ја већ знам —
У нај-дубља дна нас отера,
Где вечито средишни букти плам,
И јара жива жарко с' прождера,
При јакој светлости тек бесмо ту
У скученоме, тесном простору.
Сви ђаволи се сташе мухати,
Од горе и од доле духати;
Од смрада пак'о набубри, надува,
То беше газ! о, да те Бог сачува,
Да кора земљина од такве напасти,
И ако јака, мораде се распасти.
Е сад је текем друкче настало,
Што беше некад дно, врхом је постало.
И прави наук из тог правише,
Дојакошње што тумбе ставише.
Јер дођосмо из стеге ропско-жарке
На површину, у слободне зраке.
И ако тајна отворена лежи ту,
Ипак ће доцн[illegible]ти се за њу.
(Ефесцима 6. 12.)

Фауст.

Планина мени чарна остаје,
Не питам је ни како постаје.
Кад природа се сама још прерушила
Она је земљу и окружила,
Од врха је амбисе међала,
До стене стену, брег до брега ређала;
Па хумке мирно затим створила,
И нежно их у дô отворила.
Ту цвета све, а то да постигне,
Не мора дар-мар луд да подигне.

Мефистофелес.

То ви велите! Јасно вам к'о дан,
Ал' друкче збори тај, ко беше присутан.
И бејах доле кад је кључало, па знам,
Набубрен амбис кад завитла плам,
И стене кад Молохов скова маљ
А одвалине хитну чак у даљни даљ.
Од страних груда још је пуно свуда;
Разјасни дакле ту голему моћ!
Филозоф сам пред собом види ноћ,
Са стењем не знаш камо ћеш и куда,
Што мудровасмо — већ је брука луда. —
Прост народ само појми догађај,
И бунити се не да он у појму свом;
Он начисто је својим закључком:
Чудо се збило — ђаво беше тај.
Поштапан тако вером иде народ прост
На „врагов кам" и на „ђавољи мост".

Фауст.

Занимљиво је сазнати за људе
О природи што ђаволи тек суде.

Мефистофелес.

А шта ме с' тиче! Нека је овака!
Но поносим се: ђаво беше тамо!
Високо дело постићи ми знамо;
Несмис'о, метеж, сила! гледај знака! —
Но јасно већ да кажем предлог свој:
Зар не свидити с' ншит' на земљи тој?
А прегледʼо си у даљини ту
„Сва царства света, славу њихову".
(Мат. 4. 8.)
Незадовољан као што си ти,
Не умеш ваљда ништ' ни желити?

Фауст.

Ипак! Привлачи ме високо што,
Погоди!

Мефистофелес.

Не ће бити тешко то.
Избирао бих себи какав град,
Где с' даје јести, живети најзад,
Сокаци тесни, забати на шиљке,
На тргу лука, кеља — сличне биљке;
И касапнице, где се мухе роје,
Печенке масне ситно да нагноје;
На таквој пијаци ћеш богме свагда
Зацело смрада наћи ти и рада.
Затим сокаци простран ће доћи,
Где лажан сјај ће хвалити се моћи
А капије где не ће узити,
Предграђа могу с' широм пружити;
Е, ту би био тек ужитак мој:
У вожњи, жагору, галами тој,
Гунгули још при свакоме кораку,
И раштрканом таком мравињаку!
Па кад бих се показ'о само њима,
Средиште ја бих онда био свима,
Од стотисућих штован, завољен.

Фауст.

Ах, тиме нисам ја задовољен!
Радост је гледат', кад се множи свет,
Кад напредује, к'о на пољу цвет,
Из књига себи набавља памет —
Ипак за бунтовника тек је одгојен.

Мефистофелес.

Па диван дворац бих да набавим,
На дивном месту, да се забавим.
Брежуљке, шуме, ливаде и поље
У врт бих стројио од миле воље.
Па праве стазе, хладовите сенке,
Дивáне за душевне теревенке,
Па водопаде, разнолико стêње,
Па чесму што се у вис пење,
Високо право, к'о из воде трска,
С бокова пак што на сто страна прска.
Па онда бих најлепшим женама,
Удобне куће зид'о međ тим стенама,
Проводио бих онда у некрај
У друштву сам земаљски овде рај.
Ја рéкох: жене, јер за такву шалу
Лепотице бих свагда у плуралу.

Фауст.

Зло и модерно! Ти, Сарданапалу!

Мефистофелес.

Шта хоћеш зар! Могу л' погодити?
Тим планом хтедох ти угодити.
Привлачи л' тебе зар месеца чар?
Ма постао си прави месечар.

Фауст.

То не. На земљи овој има још засад
Довољно места за узвишен рад.
Учинићу, чему ће с' сваки чудити,
И снагом свом ћу се потрудити.

Мефистофелес.

Ти хоћеш славе још да набавиш?
Види се, од божица долазиш.

Фауст.

Својине стећи ћу, господства права!
У раду лежи све а ништа није слава

Мефистофелес.

Ипак ће песника још бити,
За омладину сјај ти искитити,
Лудошћу лудост нову направити.

Фауст.

Све то од тебе удаљено лежи.
Зар схваћаш ти, за чим ли човек тежи?
Суштина твоја, горка, несносна,
Зар зна за срца људска поносна?

Мефистофелес.

Нек буде дакле и по твојој ћуди!
Изреци, за чим срце твоје жуди.

Фауст.

Поглед ми би привучен ка мору;
Набујено, устремљено се натиче.
Попушта затим у свом напору,
По равној обали да с' растиче.
Наљутих се; обест да има власт,
Дух слободан, што права штује сва,
У осећања бацат немила,
Кад силно јој усколеба се страст!
Случај је, мишљах, и погледим боље,
Талас на мах скотрља се назад.
Те сам напушта постигнуто поље;
У своје доба понови свој рад.

Мефистофелес (ad spectatores).

Престара песма то је овог света,
А ја је знам већ стохиљада лета.

Фауст
(настављајући страсно).

Дошуња се с тисућих тако страна,
Неплодност сејућ јер неплодна сама;
Набуја, расте, котрља се сад
И прелије опустошени гад.
Талас талас одушевљено бије,
Устукне ли — ништ' учињено није;
Да свиснем гледајући дан и ноћ
Стихија лудо истрошену моћ.
Е, ту би дух ми што тек вредио,
Ту бих се борио и ту победио.

Могуће је; јер море како тече,
Брежуљци сваки напредак му пречe;
И бацкало се како му је драго,
Висина мала смета му занаго,
Низина мала удобан му стан.
За планом брзо тако сковах план:
Што не би набавио себи сласт!
Обесном мору ето скучи власт,
И влажне међе уже њему дај,
Далеко море ў се утерај!
Све тако удесих у свом весељу.
То желим ја, дед испуни ми жељу!

М. С—ћ.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

V.

„Бог даје бакар.“

Са „Славјанком“ морали смо се журити јер се мај (по новом календару) већ крају примицао, а у јулу је требало испите полагати.

Сви су рукописи за „Славјанку“ били већ код Милетића, а и наши новчани прилози, који су око сто фор. ср. износили.

Милетић сложи рукописе у ред и обојица одемо у Будим у универзитетску штампарију, да се за цену погодимо. По нашем предрачуну књига би имала највише десет штампаних табака у осмини, те смо били сигурни да ћемо с наших сто форината подмирити све трошкове. Сад не могу да се сетим пошто смо погодили табак; само знам, да смо наручили, да се књига штампа у 750 егземплара. Од овог броја решено је било, да се 250 комада пошљу Возаровићу, књижару у Београд, да их продаје, а добијен од те продаје новац да служи као помоћ при издавању друге књиге „Славјанке“, од које смо мислили начинити годишњи алманах српске омладине. Осталих 500 комада да се поделе међу нама издавачима тако, да на сваку уписану форинту дођу по пет егземплара књиге.

Сад је требало још преко једне главне пречаге пређи, преко *ценѕуре.* За српске књиге био је онда цензор др. *Јован Суботић.* Од њега смо се као од Србина и песника, блажој цензури надали: али смо уједно морали пазити и на то, да га без нужде не увлачимо ни у што, што би му пред државном влашћу шкодити могло.

Милетић му однесе рукопис, и пошто га је Суботић проучио и гдекоје примедбе учинио, најпосле се спора[illegible]ију, да остане све, а само да се на стр. 162. место оштријег

израза Милетићевог, који више не памтим, метне овај блажи:

„Не-јди к Лаби ој Велтаво,
Теци, теци у Дунаво.“

за тим да се на стр. 218. избрише стих:

„Скрушићемо нашег врага“;

а на стр. 219. да се избришу речи:

„Мач о боку“.

Одобрени рукопис одмах се однесе у штампарију и узме у посао. За слагача добијемо Јосифа Карољија, оног истог, који је доцније био фактор Платонове штампарије у Н. Саду, коректуру смо водили ја и Милетић. Посао је брзо ишао, табак за табаком се низао.

Али се на скоро показа, да нам је предрачун погрешан био. Око половине нашег јуна предрачуњени број табака био је већ наштампан, а неке Шапчанинове песме и Милетићева „*Спасова ноћ*“ још не долазе на ред.

Очевидно је било, да ће књига изаћи у половину већа и скупља, него што смо мислили. Шта сад да се ради? Што се од сиротиње раје покупити могло, то се већ покупило; од новог намета није се могло очекивати успеха.

Остало је, да се обратимо нашем Крезу и Меценату, Мији. Милетић му пише и потражи од њега помоћи, али не означи суму, која би нам требала, јер је онда ни он сâм није знао.

Од Мије није одмах дошао одговор, и то нас је прилично у бригу бацило. Овај критични положај био је у Пешти само нама двојици познат, јер смо га од осталих брижљиво крили.

Сви су табаци били већ одштампани. Дошла су на ред *имена издавача Славјанке*: омладине Пештанске са 28, пожунске са 21 и прешовске са 5 чланова.

Забринути смо читали њихова имена ја и Милетић и поправљали овде и онде по коју погрешку. С коректуром дошао нам је из штампарије и факторов рачун, који је износио *сто педесет форината*!

Међу члановима омладине пожунске био је и *Тодор Бикар* из Сомбора. Шапчанин му у списку посрби име на *Богдан Бикар*. Слагач Карољија код овога имена начини две штампарске погрешке, које су мало комично изгледале, али су нама и нехотице послужиле као *bonum omen* у нашој неприлици.

Карољија је у имену Тошином место *н* ставио *е*, а у презимену место *и* метнуо *а*. Тако је од „*Богдан Бикар*“ постало „*Богдае Бакар*.“

„*Бакар*“ је онда значио то исто што и „*новац*“ Накарађено име Тодора Бикара јављало нам је, да ће нам Бог дати оно што онда нисмо имали, а што нам је јако требало. Слатко смо се обојица насмејали том Карољијином прорицању.

Сутра дан дође ми Милетић сав радостан.

„Богме је Карољија погодио. Бог ће нам дати бакра, и то много бакра. Мијин прилог је већ ту! А знаш ли, колико нам шиље? *Пет стотина форината*!

„То не може бити!“

„Не знам ни сам шта да мислим. Али ево авизе од његовог брата из Врањева, да дигнем код овдашње поште ту суму. На што би друго били толики новци?

„А јели ти Мија што о томе писао?“

„Није, треба да знаш, он је мало полењ у писању.“

Други дан ето ти опет Милетића.

„Дигао сам новце с поште а пише ми и Мија. Ево му писма!“

Писмо је било кратко и гласило је од прилике овако:

„Драги Светозаре! Писао сам брату Стеви, да ти пошље пет стотина форината, кад примиш ове новце, узми отуда, колико ти треба за Славјанку, а вишак пошљи ми овамо што пре, јер ми новци врло требају. Твој Мија “

Из овога смо писма видели, шта је у ствари, и да смо се пре времена и сувише обрадовали. Видели смо, да од Мијиних новаца не смемо никако више задржати, него колико нам је апсолутно требало, да попунимо дефицит Милетић дакле задржи за Славјанку 50 форината, а остатак одмах пошље Мији.

После неколико дана дође нам Мија у Пешту Имао је на себи неки изношен летњи капутић. Она сума, што му је Милетић послао, није била довољна, да наручи за себе и нове летње хаљине, као што је намеравао. Ми смо се с тога мало снебивали, али нам Мија није ништа пребацивао. На против, он се понашао као да је све у најбољем реду. Не могу у исто доба бити и нове хаљине за Мију и Славјанка за српску омладину и српски народ!

После Мијиног одласка други дан дође нам из Пожуна и *Павле П. Шапчанин*. Онда сам га видео и први и последњи пут. Није то више био бујни песник „*Спасеније*“, „*Апостола Павла*“ и „*Пушника*“! Не, то је био озбиљан суморан младић, кога је анђео смрти већ додирнуо својим крилом, кашљуцао је и узимао неке прашкове. После по године био је већ онде, где је и за свог Радивоја у „*Пушницима*“ место изабрао, за кога вели:

„Там' под чарном оном, под последњом гором,
„Под цветнатом липом, пред бистрим извором,
„За духове напој свети који л'јева;
„Млади песник тамо сне вечности снева.“

За неколико дана била је Славјанка сасвим готова и повезана. Пређашња одлука у толико је преиначена, што је сад Возаровићу у Београд послано 300 егземплара у комисију, а остатак од 450 егземплара био је подељен међу издавачима тако, да је на сваку форинту дошло по при егземплара. На самог Мију дошло је 150 комада, које је он својим пријатељима и позваницима распоклањао.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

---

*
* *

Ти си к'о цветак, што мири у лугу
Кад после буре, дажда небеснога
Пун чисте вере гледа шарну дугу
И смерним срцем моли вишњег Бога:
Тихо весеље да му живот прати
Да слатко мири, да му даде снаге
На радост свима умилно да цвати
За дружбу ведру своје браће драге; —

Ал ја к'о талас узмућена врела,
Што шибан муњом, порођен у бури
Скаче по кланцу, преко горских ждрела
Уставе руши и слободно јури.
Не види сунце, што га обасјава
Још мисли да га вија судба љута
Не радује га ни цветак ни трава
И даље лети без сврхе и пута. . . .

5. авг. 1892.

Ленскій.

ПОСЛЕДЊИ ПЛАМЕЧАК.

(Писма Станка Петровића Прокопу Н...)

Треће писмо.

Први дан божића.

Лаћам се пера, а да ни не знам, о чем да ти пишем. Да ти пишем о себи? А шта? Осим онога, што сам ти већ писао, ја несам ништа знаменита доживео, што би било вредно, да ти опишем, и што би те могло занимати. Овде се тако ништа ново, необично, а по томе занимљиво догодити не може. Догађај! Догађај! Какав би се догађај могао збити у Мариноме Селу, који би се још мене тицао!

О чем дакле да ти пишем? Хајде, рећи ћу ти, чим се занимам. Тешком муком обављам своје редовне дужности, и то ти је све. Читао бих по некад што год, али немам књига, и не мили ми се. Седим ти у соби по читаве сахате и гледам на цесту. Овим сам дана налазио у томе нешто забаве. Гледао сам како из сива неба излећу снежне пахуљице, гањају се мрклим простором, падају даље и издижу на мрзлој земљи. За неколико сахата запао густ снег, прекрио земљу, дрвећа и ниске кровове трошних Мариносеоских кућерака.

И падао је снег два три дана. И јуче је још било небо сиво, снежно, али није снег падао. Када сам се пробудио и погледао на цесту, снег је још био недирнут. Мештани су тога дана морали у град, да се снабду разним ситним потребама за божић. Видех једнога, како тешком муком гура двоје мршаве кљусади непропрћеним снегом, а за њим иду двоје троје саоница већ лакше. За један сахат бијаше већ цеста пропрћена, да се могло без запреке пролазити. Онда су пролазили редом сељани на ниским саоницама, одевени подераним хаљецима. Војке бацили около врата, руке турили у рукаве, на уши нарунили капу, а низ бркове се већ стале вешати ледене свећице. Чујем, где куну зиму и деру се на мршаву кљусад; ајде Вранац! Ђи Паков! Де, Риђан! Шта си се улењио Дорат? и т. д. А када све то не помаже, лаћају се дебеле [illegible]ције, завитлају по зраку и одадру мршаво кљусе од уха до репа. А

мршаво коњче мало се стресе, подрма ногом, да полети, замаше репом, и у староме темпу греде даље. . . . И жене сељанке, огрнуте у кратке кожушчиће, што тек до паса допиру, крстаре цестом, носећи што год у руци или под кецељом. За њима — као псићи за кујом — шуњају се деца, гологлава, босонога, у танкој кошуљици. Види се, ту цивилизација слабо продире, али сиромаштво у велико господује. — Кукмасте тице скакућу по углађеној цести, чепркају по коњској нечисти, не би ли нашле ма какове хране. Обесни врапци завукли се искамо, одакле проматрају чаре зиме, а празан желудац подсећа их на богато, благословљено лето.

Јуче по подне седео сам код прозора, гледао на цесту и мислио, не знам ни сам о чем. У то зачух јеку звонцета. Погледах позорније на цесту. Пред суседном авлијом стадоше саонице, у којима бијаху упрегнута два вранца. У саоницама бијаше женска, окренута од мене, брижно умотана. За час погледа према овој страни и ја могах, да јој сагледам лице. Јер је само часак бљеснула њезина слика у моме оку, могао сам само толико разабрати, да је врло млада и врло лепа. Врата се на дворишту отворише, кочијаш швићну бичем по ваздуху, звонца зазвонише, саонице улетише у двориште, врата се затворише и опет наста тишина. Ја сам се неко време забављао у души том лепом појавом. Било ми је жао, што несам могао да ухватим јасну слику и потпуну тога бића. За што сам то жудио, на то ти не бих знао да одговорим. — За тиме ми се наметнуло питање: „А ко би могла да буде та женска?“ Сам себи сам одговорио: За цијело каква рођака а можда и ћерка господара суседне куће, па му дошла сада о божићу у походе. Да, сутра је божић, и род иде роду, да заједно проведу највећи хришћански празник. Гле, а ја сам у свету сам, самцит, без рода, пријатеља, знанаца. Сутра је највећи благдан, завладаће широм хришћанскога света одушевљено весеље, а ја ћу га провести сам, чемерно, јадовито, као и остале дане. — Несам се могао уздржати, суза ми је оквасила испијено лице. Још ми се већма ојадило срце, када сам помислио на раније дане моје. Некада сам и ја о оваковим благданима хрлио кући с браћом својом. О, како нас је прељубазно дочекивала брижна мати! Премда су ју потрле године и недаће у животу, тих дана би се као препородила, те би с нама заједно певала божићну песмицу, а ја бих тада гледао у њу, гледао с особитим неким светим поштовањем као светицу какову.

Бадњу ноћ сам провео врло немирно. Цијелу је ноћ горила свећа а ја се превртао по кревету. Свака ме кошчица болела. Чуо сам вику, песму, пуцање. Око поноћи с горећим лучкама пролазили су сељани на јутрење. Несам могао да не помислим на ранију младост моју када сам с браћом полазио на јутрење. Када смо се враћали, дочекивала нас је мати и посипала божићним житом. Од њих више нема никога — остао ја сам, самцати, па и ја на умору. Зарио сам од тешке туге главу у јастук и наквасио га сузама. То да боме није било паметно, али можда си и сам искусио, да у животу има часова, када сећање на прошлост помешамо с појимањем садашњости срце до крајности растужи, а из ока сузу мами, а ти немаш јакости, да ју задржиш, да се из ока не рони.

Када је престала дивља песма, подвикивање, уснуо сам и чудан сневао сан. Као бадња је ноћ. Ја се с браћом враћам с јутрења, отварам врата мале сељачке собе. У среди сто на њему весељак са свећом, која гори, па онда жито ораси, јабуке и босиљак. Стајемо на посвећену сламу, поздрављамо мајку са „Христос се роди“, она нас посипа житом и озбиљно одговара „Ваистину, децо моја!“ За столом, окренуто лицем нама, спазих анђеоско неко биће, сја лепотом и херувимским гласом пева: „Рождество твоје.“ Гледам нетренимице прелепо биће и долази ми, као да мотрим девојку из суседства, али светлост, која ју обасјава, приказује ју чедом онога света. Песма је довршена, ја стојим непомично и зурим у велелепоту. Тргну ме мати: „Цјеливајмо се, децо!“ Приступисмо редом матери, пољубисмо ју у руке и лице. Онда приступих бићу за столом, клекох и ухватих му снежну ручицу и обасух ју пољупцима. Оно стоји непомично, немо. Приступи мати, повуче ме за руку и хтеде нешто да рече. . .

Пробудих се. Мариноселчани враћаху се истом буком кући каковом су отишли били. Љутило ме, што су ми тако красан сан покварили. Кад не могу на јави, да бар у сну уживам.

Данас сам опет видео ону женску. Око

десет часова отворила се врата на суседној авлији. Брзо испадоше саонице на цесту, а још брже, вучена од четири жерава, појурише мимо мога стана. У саоницама сеђаше стар господин и она женска. Ни данас је несам тачно сагледао. Слика дакле о њој не може се у мојој свести ничим попунити.

Несам мислио, да ћу ти толико писати, па још о себи. Ситнице су то. Ето тако ја трајем моје младе дане. Па за болесна човека и то је добро занимање. Бар не скапавам од досаде.

Пиши ми скоро, али не наваљуј, да ти одговарам, јер не ћу имати шта да ти пишем. Пре него умрем, можда да ћу ти штогод писати, а дотле стој здраво твоме

Станку.

Четврто писмо.

31. јануара.

Три сам писма већ примио од тебе, а ни на једно ти одговорио несам. Опрости пријатељу. Не чиним то с тога можда, што не ћу више да ти пишем, већ просто с тога, што немам о чем да ти пишем. Да пишем једноставно о себи, о болести својој, није вредно, а постао би тиме и досадан. Догађаја нема никакова који би завредио, да ти га опишем.

Но јер силом хоћеш, да од мене, ма само једну једину реч добијеш, то ти ево за довољавам. Почећу о мојој суседи, а довршити, како довршим.

Дакле о лепотици из суседства.

Од моје двориље сам сазнао, да је то заиста једина ћерка поседника најлепше куће у Марину Селу. Била је у граду, где се васпитала, а сада је дошла оцу у походе.

Виђам је често, сваки дан. Или се покаже на прозору, па сине лепотом својом као пролетња зора; или излети на цесту, запљеска малим пуначким ручицама и смеје се, када се од тога уплаше крунасте тичице, што цестом скакућу, — и руга се врапцима, њиховој дивљој дреци.

Када ми се тако покаже, ја ју мотрим, и готово гутам очима лепоту ту. То је премила девојка, и ја уживам, када ми се даде прилика, да се наслађујем милином свежа лица њена, руменилом усница, испод којих провирују ситни бисер-зубићи, када их на смех развуче. Дуге трепавице закриљују два ока, из којих мора да сипа опојна милина, а над очима се свеле густе црне обрвице, а над њима равно широко чело. Низ обла рамена просуле се, црне, мекане власи, које заиграју као струне на гуслама, када потресе милом главицом својом. Заноша ме пуноћа стројнога гипкога тела њезина и мио, пун глас, када потресе мирним ваздухом. Када ми је спознаја о тој била тамна, непотпуна и ја јој маштом придавао чаре, држао сам, да у збиљи не може тако лепа бити. Преварио сам се, пријатељу! Приказа моје маште бијаше можда тако лепа, али јој је мањкала она живост, нежност, милина, што ју има ово живо, истинско биће. Проматрати ту девојку на јави, бавити се њом у сневању, то је моја једина, ал и најмилија забава. — Хвала тој појави, ја на часове посве заборавим худо стање моје, а у мени се појави жеља за здрављем, животом . . . ., у мени, који сам једном ногом већ у гробу.

Прекјуче сам стајао брижно замотан пред вратима. На устима сам држао мараму, јер непосредно нијесам могао да удисујем оштра ваздуха и гледао на врата суседна дворишта. Врата се нагло отворише и испаде на цесту бајно девојче с грудом снега у руци. Опазив мене, застаде, испусти снег и укочено се загледа у мене. Наједном се окрену, оде и затвори за собом врата. За цело сам мојом појавом неугодно деловао на девојче и покварио му шалу. Здрав човек се плаши болесника, као што би болестан човек завидио кад гледа здрава. Кајао сам се, што сам излазио на поље. Покварио сам њој весеље, а себи уживање. Тога се дана није показала, а ја сам био јако, јако једовит. Обрекао сам, да јој се више не ћу показивати.

Снег је ојужио и напунио се мокрином, јуче је већ почео да се топи. Јуче је она више пута излазила из дворишта, погледала прама моме стану и када је ваља да видела, да ме нема, својим белим ручицама збијала снег у груде и гађала њим врапце, који су већ сад оживили, и крунашице, које су тражиле хране по наводњеној цести. Код тога се посла, када би тице устрашено прхнуле, смејала, како се само здраво, збиљом живота незаражено девојче смејати може,

Видим, ти се подсмејаваш и шапућеш: Гле, мога пријатеља Станка! Он је на путу, да се у своју лепу суседу заљуби т. ј. ако се већ није заљубио. Ако тако помишљаш, неправо ми чиниш. Ја младу девојку про-

матрам и у њој уживам једино с тога, јер то годи мојој души и на часове разгања чаму и невеселост. Зашто на концу живота да си бар те невине забавице не припуштим! О мој пријатељу! Зар ја сам себи неби смешан био, да у овакову стању о љубави сањам? Та још неко време, па ће тело сасма обнемоћи, нестаће ме Осећам већ растварајуће деловање светлости и топлине. Самном бива као и с овим снегом. Још мало више светлости и топлине, па ће га нестати, као да га није никада ни било. Истим оним светлом и топлином, којим ће стварати животе и развијати их, сунце ће мене уништити. Нестаће ме у часу, као што и овога снега нестаје. . .

Уморан сам. Морам завршити. Много ме је муке стало, док сам ти ово све написао. Ова промена у времену врло неповољно делује на моје тело, особито плућа Осећам да ми кипте, као квасац, када вре. Морам у кревет. Тамо ме већ чека чаша горкога пића од разних билина, што ми га од неколико дана редовито припрећује баба Сока. Ето видиш, ја се и лечим. Не чиним то с тога, што бих држао, да ћу оздравити, него да удовољим непрестаним молбама моје двориље. „Баба Сока", говорила ми непрестано, „познаје свакојаке траве. Она ће излечити и најтежу болест, а што не би то ваше кашљуцање. Мили боже! колко њих је тешких болесника она имала, па до једнога излечила. Да ју зовем?" Ја сам се с почетка опирао, али несам могао да одолим. Баба Сока дошла, погледала ме и рекла: „Застарео кашаљ, али ја се уздам у господа, проће. Само пиј три пут даномице топло пиће, које ћу ти ја сама приређивати Не бој се, синко! неће ти нашкодити. То су саме лековите биљчице. Да ти се не би гадило, показаћу ти. Ево видиш, ово је лист од траве подбела, ово од липе цвет, маховина с клена и т. д.

Завршујем. Двориља ме опомиње. е ће се пиће хладити, а морам га узети вруће и добро се затрпати, да се ознојим. И то је нека врста дужности, хајде да ју вршим, премда ни не помишљам о успеху. Збогом!

Твој *Станко*.

Пето писмо.

23. фебруара.

Како видиш, ја јоште живим. Твоја је дакле бојазан била преурањена. Ако си ме оплакивао, неси погрешио, јер се ја већ рачунам у покојне.

Ништа ново, све по староме. Ја још пијем лекове баба-Сокине, тешким напором обављам дневну дужност, проматрам моју лепу суседу и очекујем спокојно неумитну смрт као овца нож. Време је кишовито, неугодно. Данас се мало разгалило и синуло сунце.

Мене мало по мало нестаје, а моја суседа се дивно развија. Сваким даном долази ми лепша сваким даном опазим на њој нешто ново чаробно А то ме весели више него научењака, када се довине какој до тада непознатој истини. Има часова, мили Прокопе, да проматрајућ ту дивну девојку, овако изнурен зажелим, да ми се поврати младост, здравље, живост моја. Колико ли има у томе глупости, зар не? Ја се тада сам на себе једим и хтео бих силом да ишчезне из свести помисао така. Не иде, па не иде! Ја сам се већ био привикао лудој судбини мојој, али сада ми често доће, да би хтео да се силом отмем немани, која ме попала. И постанем узбуђен, озловољен, очајан до крајности. Догодило ми се шта више да сам стао роптати на суседу, јер да је она тобож повод, што сам таким постао. И зажелио сам, да је из моје близине нестане, како би мирно умирао. Али одмах сам се и за ту глупост покајао. Незахвалниче, рекох си, а зар баш у појави те жене не налазиш уживања и олакшања болести своје?! Зар си можеш бити такав душманин па си не желити и те невине забавице?!

Ето видиш, ја живим јоште К мојој телесној болести придружује се и нека немирна игра моје душе. Не могу протумачити, одакле та промена. Да то није можда деловање светлости, која мами душу из трошна тела?!

Не захтевај од мене, да ти много пишем Задовољи се и овим, па буди приправан, да једнога дана чујеш, нема више на овоме свету твога друга из детинства

Станка.

(Свршиће се.)

ЈОАКИМ ВУЈИЋ.

(1772–1847.)

Из књижевне студије Николе Андрића.

Био је један од најмаркатнијих писаца и преводилаца славено српских. Његово књижевно деловање попуњује првих пет деценија нашега столећа. Јавља се годином 1805, а опрашта се од књижевности последњим делом исте године, које се и сам опрашта од света: — год. 1847. Као што се изнемогли и дотрајали војак побеђен повлачи с крвавог огращја, па још с последњим куршумом хоће да искали разјарену душу и покаже несломљену верност своме цару и својим идеалима, — тако и Вујић пушта „Излишну любовъ Ирине и Филандра“ новој-народној и Бранковој доби у сусретај. Његово царство се преживело, ал се је он за њ борио храбро и јуначки до последње капи крви.

Године 1805. изађе први Вујићев превод: „*Фернандо и Јарика,*“ драма у три акта, преведена „с *оригиналног* енглеског језика.“

У западним европским књижевностима дигао се почетком XVIII. века нови литерарни правац, који се створио из обновљеног живота европских народа. Падом феудализма подигоше се на место аристокрације средњи сталежи и заузеше пријашњи аристократски положај у књижевности. Пријашњих су времена стајала на првоме месту у животу и у књижевности аристократска и дворска или јуначка и митска лица старог грчког и римског света, који је у многом чему био идеал дворова и аристокрације. Лица из средњих сталежа могла су играти само подређене улоге, а доводила су се на позорницу већим делом на подругивање. А сада се на једанпут почеше узимати за литерарно обрађивање догађаји и прилике из тих нижих кругова. Јунаци новога комађа узеше облике грађанске, трговачке, радничке и чиновничке. Овај нови садржај литерарних радова морао је собом да доведе и нове правце књижевне и да измени старе форме. У први мах, грађански живот није ни из далека имао онога чара и глаткости, што их је имао живот дворски и аристократски. Нови литерарни радови били су прости и без украса. Живот грађански није наилазио на велике и важне догађаје у спољашњем свету, па се је нови душевни поглед списатељски морао обратити на унутрашњи свет, на *срце* и *чуство* човечје. У животу обичних средњих кругова будило је срце и осећање главни интерес, па је срце и постало главном забавом књижевности, која је по томе и добила име — *сентиментално.* Први појави овог новог правца избили су у енглеској књизи Ричардзоновој и Адисоновој, а оданде се разишли и поплавили целу Европу.

И Вујићев превод „Фернандо и Јарика“ пада у ову врсту књижевности, само што се у њему више разбирају робинзонске црте.

Разбио се брод пред неким американским острвом Шпањолац Консалво, адмирал, исплива и спасе се. И син му Фернандо изађе жив. Погинули би од глади, да им дивљакиња Јарика не доноси воћа, да их тако не прехрањује. Она их пита, по што су пошли преко мора. По злато, одговоре они. А, може ли се злато јести? — опет ће она, и — шта ће им злато, кад воћа имају и код куће? . . . . Дефинирају јој реч: срећа Кад је тко тако благословен, рекоше; да му ништа више не треба, онда је срећан. Она сва весела разабра, да је срећна, јер не треба злата . . . На острву су била још два Енглеза — Инкле и Педрил — ал дивљаци сазнаду за њих, свежу их и хоће од њих да направе „айгемахтесъ и гулашъ“... Јарика их спасава. — У томе приспе на обалу неки енглески брод да се накрца водом. Инкле, штићеник Јарикин, сав срећан, што ће се вратити у Европу хоће да о једном трошку поведе са собом и Јарику и да је — прода . . . Ал дивљаци дођу ослободе девојку и хоће да се освете ради незахвалности европске. Јарика и опет изради те су му се смиловали. и стане клицати: Видиш. Инкле, ја знам боље љубити него ти . . . Шпањолац Фернандо сав је узнесен хришћанским погледима дивљакињиним, испроси је и остаје међ дивљацима, „да се даље учи од њих великодушју у доброчинствима“ . . .

Главна тенденција пишчева јесте, да се покаже, како дивљи Американи умију да буду човечнији од културних Европејаца. Пријатељство, поштење, нежност, све је то мед дивљацима чисто и непомућено онако, од прилике, како би Русо хтео, да је мед нама

свима. На све се стране плаче, милује и дају моралне поуке.*)

Овом се драмом београдско позоришно опћинство наслађивало још концем петога деценија. —

Вујић каже, да је превео дело „с оригиналнога енглескога језика“ — а није. Вујић је био неко време приватни учитељ француског и талијанског језика у Трсту, па је с особитим задовољством метао на своја дела титулу „учитель разнихъ языковъ.“ Ал енглески ипак није много знао. Можда је мислио импоновати, ако каже за дело, које је у првоме реду могао један Енглез написати — да га је превео с енглеског. Оригинал ове драме је изашао у Минхену год. 1784 од баварског писца Екартсхаузена, а ја сам га нашао у „Deutsche Schaubühne“ књ. 247.**)

Касније ћемо видети, да је од истог тога Екартсхаузена преведено још једно дело у славено-српску књижевност, а до данас се није знало, од кога је. Као што је Вујић превео „Фернанда и Јарику“ — из „енглеског.“ тако ће исто бити да је превео и „Алексиса и Надину, или Англеза у Америци“ из истога језика год. 1830.

Превод овај Вујићев с *немачког* оригинала тачан је и добар. Иде од реченице до реченице па преноси и све германизме. Језик му је покварен страном фразеологијом, што му је већ и Копитар приговарао. Он је једини мед српским писцима славенске периоде, на којем се разбира сав утицај западних европских језика. Да је којему писцу код нас расклимана сигурност у народном језику, види се одмах, чим не зна метати енклитичке и особне именице на право место. А Вујић их није никада право употребљавао. Он не може да говори без неизвесних сполника. „Ово је *једна* добра девојка.“ — Занимљиво је мотрити пишчеву борбу с народним облицима и фразама; они му се и сами намећу, а он силом и несиновски одвраћа од њих лице, док му очи ипак остају на њима. Само кад се заборави, па сиђе са свога „високог литераторства,“ каже по коју народну реченицу, која је онда чиста и лепа, као да ју је Вук написао. Где говори свечаније у важнијим приликама, ту му је и језик црквенији. То се види и код Јанковића. Јанковић — ако не стоји чистоћом народнога језика *пред* Доситијем, а оно је *барем* у истоме реду с њиме Па ипак његов Ранислав и стражмештар у „Благодарном сину“ и учитељ у „Злом оцу“ говоре црквеним језиком. Јанковић је тиме хтео да имитује старије и ученије људе свога времена, који су и у породичним круговима заиста тако говорили. Само је та разлика, што је Јанковић био уверен,да се књиге *не смију* писати тим ненародним тоном, док је Вујић мислио, да се *мора* тако писати. Кад Јанковић говори црквеним језиком види се, да га нагони на то техничка страна његовог уметничког рада; он је хтео њиме да карактеризује које своје лице, које није било оно исто, што је била његова околина. А Вујићу су били сви „пославењени“ Срби.

У Екартсхаузенову оригиналу има неколико песмица, јер му је комад „ein Singspiel.“ Те је песмице Вујић са свим изоставио као сувишне (пошто се у њима каже у стиховима оно, што је већ прозом речено) или обраћа стихове у прозу.

И последњи Вујићев превод „Излишная юбовь Ирине и Филандра“ с талијанског од год. 1847. пада својим садржајем и романтичношћу у исте редове литерарне, у које и „Фернандо и Јарика.“

Међу манускриптима Вујићевим, што их је Ђ. Радовановић поклонио библиотеци српског ученог друштва у Београду, чува се и „Жертва смерти.“ Та драма у три акта преведена је с Коцебуова „Der Opfertod,“ а год. 1830. ју је издала Матица Српска под натписом „Жртва на смрт“ у преводу Михајла Витковића.

Међу истим рукописима су „Шпањолци у Перувији,“ што их је Вујић превео год. 1812. И то је дело Коцебуово: „Die Spanier in Peru oder Rollas Tod.“

Ова је драма Коцебуова играла врло занимљиву улогу у литерарној немачкој и српској историји. Немачки оригинал је изашао у првом издању год 1795 Енглески писац Шеридан (Rich. Brindley Sheridan) превео ју је на енглески и дао јој по главном јунаку и вођи шпањолском натпис „Pizarro.“*) —

*) Исти је садржај и Гелертовој басни „Инкле и Јарика,“ само што је Гелерт узео сентименталнија места да их обради. И ова је басна преведена у Летопису Матице Српске 1830, књига 21. стр. 104—107.

**) Fernando und Yariko, ein Singspiel in drei Aufzügen von dem Hofrath v. Eckartshausen; München bei Josep von Grätz.

*) Pizarro, a tragedy, taken from the german Drama of Kotzebue and adapted to the english stage by Rich. Brindley Sheridan. — London 1799.

Год. 1800. је немачки писац Константин Грајсвајлер (Greisweiler) у Липском превео и прерадио ово дело с енглеског на немачки, а по овом другом подмлађеном оригиналу немачком је познати Србијанац Лазо Зубан написао год. 1837. свога „*Пизара.*“

Ал није то све.

Год 1834. издаде „Матица Српска“ у Будиму славну Поповићеву трагедију „у петь дѣйства“: Турцы у Босни или смрть Милоша“ — Ово дело није оригинал. Стојан Новаковић држи (у Библиографији, на стр. 183.), да би било вредно пронаћи, одакле је посрбљена ова драма. И јесте вредно. пронашли смо — *Посрбљено је из истог дела Коцебуова: Die Spanier in Peru oder Rollas Tod.*

„Сочинитель“ — како се Константин Поповић називље, приказујући књигу својој деци Димитрији, Мярти и Ани — посрбио је ову драму још год. 1831., ал ваљда прије није нашао штампара, па је дело морало да у тами чека до год. 1834. — Поповић већ на првој страни књиге цитира латинске стихове:

Certe nec melius quicquam, nec dulcius est quam
Sincere a multis dum vita haec durat, amari. . .

Занимљиво је испоређивати Коцебуов оригинал и прераду Поповићеву. Коцебуов Ataliba, König von Quito код Поповића је — Стефан краљ босански! Alonzo i Rolla — Ибрахим и Милош! — Шпањолац Pizarro је — Исам везир, а доминиканац Las Casas — Јузуп Дервиш. Остала шпањолска лица обраћена су у Мурате, Мустафе, Халиле, Фоче, Фатме и Милице. — Ако ћемо право, не бисмо смели ову књигу назвати ни прерадом јер у њој нема ништа оригинално и прерађено од Поповића — до имена. Превод је тачан и доста леп.

Исти Конст. Поповић још неколико драма тако јако посрбио Год 1837 изађе његов „Дарь благодарности или Константин и Милева,“ а год 1838 лѣдствія злодѣйствяї“. „Не вини стидъ или Феодоръ и Марія“ и „Княѕь одъ Херцеговине или Урошъ и Теодора.“ Све сами слободни преводи!“ — Год 1842 се Србин-Илир под псеудонимом „Доброрада Братољубића“ подругива Поповићу као „српском свободнопреводитељу Коцебуових дела“ у Вразову „Колу“ (књига I, стр 116.), јер му се није свидио Поповићев славено српски језик —

Из свега дакле видимо да су Вујићеви „Шпањолци у Перувији“ Зубанов „Пизаро“ и Поповићеви „Турцы у Босни или смрть Милоша“ — *исто дело Коцебуово* Разлика је у томе, што га је Вујић превео директно с оригинала немачког 22 године пре прераде Поповићеве и 25 година пре Зубанова „Пизара.“ Само што је Вујићева драма остала у рукопису. Ал ју је он можда ипак представљао гдегод са својим добровољцима? —

(Свршиће се.)

ЈАЊИЋИЈЕ (ЈОАНИКИЈЕ) ПАМУЧИНА.

Српски књижевник.

Колико ми је познато врло се мало у нас говорило о овоме честитоме и вриједноме раденику на књижевноме пољу.

Незнам како је то, а и мислим да је због тога, што га не познају они који би о њему говорили, а који га познају, ти опет не говоре.

С тога сам се ево ја упутио, да колико знам и колико ми силе допуштале буду, упознам поштоване читаоце са честитијем Памучином: а мило ће ми бити, ако у томе макар колико успијем ......

Јањићије Памучина родио се 13. Децембра 1810. у маломе селу Заградињу (котар Требињски . Оцу му је било име Стеван, а матери Сара, њему пак бијаше крштено име *Бошко.*

Још из малена он је показивао вољу за школом и науком, те се је учио азбуци по плочама и јасеновим корама.

Није прошло много времена, и отац га је морао водити у манастир Дужи, да се учи и приправља за калуђера. Пошто је ту провео 4 године, оде у манастир Завалу, те се ту зађакони.

Четири године проведе он као ђакон у Завали и тада га херцеговачки митрополит Јосиф закалуђери, те му даде име Јанићије.

Шест година остао је још у Завали, и тада пређе у Мостар за пароха У Мостару је остао до смрти.

Год. 1853. после његова бјежања у Дубровник митрополит Јосиф постави га за архимандрита.

На неколике године прије смрти пошаље он у Русију 800 дуката те и данас приход од тога прима

српска православна општина мостарска, за српску школу у Мостару.

Али кад му турска влада опреми сестрића пок. митрополита Леонтија у заточење, то га потресе и он поче поболијевати и венути, те је 9. септембра 1870 године и умро.

За живота је чинио и сувише добра, те је због тога био јако омиљен од свакога у Мостару, па и данас ко га познаје, прича о њему са одушевљењем.

Као што сам навео, он је много радио и на књижевноме пољу, особито је *купио српске народне умотворине,* и описивао разне обичаје. О томе говори сам он у опису: „Слављење Божића у Херцеговини“ овако: „Ја сам досад саставио и печатати дао доста чланака које у српско-далматинским ‚Магазинима‘, које у „Светозору“ у Бечу и у другим периодичним књигама у Русији за које сам се много трудио, описивајући у истима народно стање у Херцеговини, народне обичаје и друге догађаје Ово народно цвијеће да неби по времену пропало и загубило се, трчао сам и брао га по народу и састављао у китице, те сам га изнио на вијело међу Србе и друге Славене. који су га сви без разлике радо примили, као прецијењено злато, исто како учени разред, тако и прости народ . . . (Магазин кн. XXV. стр. 55)

Ово „цвијеће“ он је у истини брао вјештачки, а помагао је много и Вуку. И данас имају у срп. прав. општини нека писма Вукова, Копитарева и другијех. (Општина неби згријешила кад би ова писма објелоданила, тако и остале Памучинове списе у рукописима)

Приповјетке је купио исто онако као што народ говори, а особито је био срећан у избору. Језик му је и у њима као у свима његовим радовима онако старински, али опет чист и Памучина га је добро познавао.

Занимљиво је, ако прибиљежимо из његова „слављења Божића“ једну примједбу о Вуку:

. . . . „И покојни наш литератор Вук Караџић, преводећи у новом завјету посланицу ап. Павла к Филиписијем, казао је: „Филибљанима“ и није погодио; јер друго је „Филиба“ (Филипопољ) град бугарски у Тракији. у коме су и сад старосједиоци Бугари; а друго је Филиписија град грчки у Македонији, у епархији Драманској, удаљен од вароши Драме два сата хода, отачаство и постојбина Филипа и Александрова, ђе се и сад гледају развалине.“ . . . (Магазин кн. XXV. стр. 57.)

У истоме опису тумачи и ријеч бадњак овако: „Име бадњак долази од глагола бдити, бадити, бадња баднјак.“ . . .

У описима Памучина је такођер занимљив. Просто, али лако и разумљиво описује он све па и најмање ситнице. Истина ово му је било лако, јер су се за његова времена обичаји више чували и штовали, па би грехота било, да ко макар што пропусти, мимо дотадањи обичај. . . Данас је тога све мање и мање, па шта има писац описати? . . .

Најбољи а и најкориснији му је опис: „*Слављење Божића у Херцеговини*“ и у њему ће и данас сваки читалац наћи много што шта корисно и занимљиво.

Онда има: „*Покладање месни и бијели поклада у Херцеговини*“ (Магазин кн. XXVI. стр. 44.) Овај опис личи приповјетци и у њему је писац изнио народне празновјерице о ђаволима, вјештицама, морама, вукодлацима и т. д. вјерније готово него ико у нас.

Остали ми описи нијесу познати, али ја свакако мислим да су му ова два најбоља . . . .

За овијем Памучина је написао: „*Побједоносно мучење Христине Рајковић, дјевојчице у Мостару 1841.* (Магазин 1850. год.) Овђе описује мучење једне дјевојчице, коју су Турци хтјели силом да потурче, али им није испало за руком. Кад човјек чита, чини му се да ово није ништа друго него слика или цртица из Херцеговачке прошлости. Мислим, да је и сам Памучина у томе смјеру писао.

И ако ми нијесу познати, ипак ћу навести, и ове чланке, за које дознадох преко Милићевићева: „Поменика знаменитих људи српскога народа.“ . .*)

. . . . „У „Магазину“ за 1849. стр. 151. налазимо „*Сатопоказатељ*“ у ком је Памучина обиљежио даљину од Мостара до свакога главнијег мјеста у Херцеговини.

Памучина је написао: *Живот Али Паше Сточевића—Ризванбеговића* гдје је, у једно, и историја цијеле Херцеговине за доба Али Пашина.

Тај састав, преведен на руски језик, штампан је 1873. у списима Александра Гиљфердинга (дјео III, 330—379). (Поменик кн. IV. стр. 496.).

Из свега овога види се, да је Памучина био заслужан радник, па се и опет у српству мало о њему зна. Наше књижаре воле издавати којекакве „пикантне“ романе, него ли књиге оваке врсте.

То је узрок, што ни једна Памучинова књига до данас није засебно угледала свијета.

Ипак мислим, да га „срп. књижевна задруга“ неће заборавити, јер је у „Позиву“ уз остале, споменула и његово име.

Заиста би племенито било. —пћ.*)

*) Овом књигом сам се у неколико послужио при писању. —пћ

*) Сарајевски календар „Нови Требевић“ донео је лик и животопис Памучине, но онде се о раду књижевном мало говори, те ће овај чланчић бити допуна оној биографији у честитоме „Н. Требевићу.“ Ур.

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Прилози из збирке Максима Лудајића.

VII.

„ . . . daje Bog njemu u dusi njegovoi upomoch. . .“

Илија Влашић занатом ћебеџија родом из столнобеоградске жупаније, места Ханцабега, стар 37 година и православне вере имао је прву жену по имену Марију, с којом се у Сентандрији венчао, ал остави ову своју венчану жену с једним женским дететом именом Аном, те се за живота још прве венчане жене своје 1737. год. опет венча у Будиму, у српском предграђу „Табани“ са једном другом женом именом Анђелијом, с тога као преступник закона, што је у једно исто време две венчане жене имао, буде он — Илија Влашић — на смрт осуђен: „da on... kod visala po gyelatu (џелату) od njegovoga macsa smert podnese.“

Смртна казна извршена је над Илијом Влашићем 19. септ. 1738. год.

Осуда је јамачно на латинском језику донесена и без сумње ју је будимски градски суд односно магистрат изрекао.

Ја у својој збирци имам савремени српски превод — какав—такав — латиницом писан, те држим да је донесена осуда преступнику Илији Влашићу пре извршења смртне казне онде на лицу места публикована била управо прочитањем овог српског превода и то тим пре држим, да се је тако десити морало, јер на крају истог српског превода другом руком забиљежено стоји ово: „Den 19-ten 7bris 1738. exequirt worden :“

Српски превод поменуте осуде гласи од речи до речи овако:

„U Budimu dan 19. meseczi Septembra szud sverseni illi sententia“

„Ovde, na pervo doveden imenom Illia Vlasich u svome zanatu jedan csebegyia, star trideset y sedam godina, u zakonu czerkve gercsko istocsne, rodom iz Hanzabeka iz Varmegyie Stolno Belgradske, dolin'oj Magyarskoi zemlje ali vilaitu polak njegovoga pravoga izpovedanja, nepravetna y zla csinjenja, radi njegove pervo vencsane sene Marie skojomse vencsa u Sant Andrie vise Budima y ostavi ju sjednim ditetom imenom Annum, I ovde u Tabani godine 1737. meseca novembra, jos za sivota perve sene sjednum drugum imenom Angelium vencsaose jeste, y nju po zakonu vencsanja poznao.

Zato poradi velike zapovesti pristupljena, kojuje pristupio kad se je dvaput senio, csisto, y istinito, sud y pravda njemu donela jeste, da on drugem na jednu priliku, za svoga greha korstigu, na navadnom iste korstige mestu, to jest kod visala p gyelatu od njegovoga macsa smert podnese y dase umori, od kuda vrindo daje Bog njemu u dusi njegovoi u pomocs“

„Den 19-ten 7bris 1738. exequirt worden.

У Српском Ковину, 10. јула 1892.

Максим Лудајић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ДВА СРПСКА ПРОПОВЕДНИКА.

Приказ Јована Храниловића.

(Наставак.)

Црквено беседништво имаде у својој суштини иста темељна правила, која прописује реторика за светско говорништво. Њихова разлика оснива се на самој природи ствари, али и тој разлици је основа само у садржају; сама техника им је иста наравно свеудиљ имајућ на уму, да се сваки вањски облик, дакле спољња техника имаде прилагодити своме садржају. Ово прилагођивање форме и садржине и јест оно, по чем се разликује уметнички говорник од обичнога говорџије. Али премда су у суштини, иста техничка реторска правила светском и црквеном беседништву, ипак постоје и у том погледу неке разлике, које треба код пресуђивања црквене беседе са реторичкога становишта на уму имати; тако ћу се и ја на то обазирати у овом кратком оцењивању Теофанових и Никанорових беседа.

Оцењивач сваке беседе, која се оцењује са реторичкога становишта, треба да огледа ту беседу са четири стране, т. ј. треба да пресуди, какова је „inventio“, т. ј. замишљај беседе какова је „dispositio“ или распоред, какова је „elocutio“, ораторски, говорни приказ, и најпосле какова је

„pronuntiatio“, то јест каково је само говорење беседе.

Сва ова четири становишта вреде и за црквену беседу. Оцењујућ пак писану збирку проповеди или беседа, треба нарочито имати на уму друго и треће становиште т. ј. диспосицију и елокуцију, боље говорећ дикцију говорничкога саставка.

Што се тиче самога замишљаја говорничкога темата, то с обзиром на проповеди Теофанове и Никанорове опажам, да се њихове беседе крећу око предмета, који су у уској свези са дотичним господњим празником, празником богородичним, празником главнијих светитеља источне цркве и свечаним згодама народнога и црквенога славља или туге Њихове дакле беседе су или празничке или пригодне, а код Живковића и посланице, које расправљају предмет или савремене или редовне на народно-црквени живот односеће се згоде.

Проучавајућ и с те стране Никанорове беседе, опазио сам, да он гледа, где је то само могуће, да уплете и учини основом своје беседе три основне хришћанске крепости: веру, наду и љубав Та тежња се опажа мало не у свим његовим проповедима. Проникнут са̂м тим трим основним крепостима, он као да увек има на уму то, да те три крепости улије и у своје верне.

Ово чине многи црквени беседници, почам од св. Павла, баш зато, јер су то три крепости, на којима се оснива цео живот Хришћана у свом одношају према Богу. Код Теофана нисам могао приметити оваков заједничке тежње, која би се као основна значајка садржине његових беседа виђала. Он у свакој беседи обрађује други темат, те према темату приудешава форму. Начин Никаноровога расправљања више је аналитичан, Теофанов више синтетичан.

*

У техници проповеди две су поглавито ствари, на које пазити треба, прво: јединство предмета, а друго систематска форма делова или диспосиција. Што се тиче јединства предмета то проповед треба да тек једну истину свестрано, у њеној нутарњој вредности, садржају и значењу те у одношајима према вољи прикаже.

Расправља ли проповед више предмета, онда се не може ни један јасно протумачити, према правилу: „pluribus intentus, minor est ad singula sensus“; ко хоће превише да постигне, одвраћа пажњу од појединих ствари Један свети беседник вели: „Ако је у винограду одвише лозе, онда тим мање роди“

Никанор више пута греши против тога правила, па већ у првој проповеди видимо, где он о новој години говори о три предмета: „о смирености Исусовој“, „о побожној ревности Василијевој“ и о „неизвесности и непоузданости земнога нашега живота.“ Теофан је ту коректнији, те редовно свака му проповед говори основно о једном предмету, осветљујућ га с разних страна.

Али да им огледамо диспосицију проповеди и беседа. Диспосицију стари реторици као и нови дефинују овако: „диспосиција је поразредање замишљених ствари“, што се латински вели: „rerum inventarum in ordinem distributio.“

Ваљано изведена диспосиција састоји се из следећих делова: увода, темата, т. ј. главне мисли, разделбе, разјашњења, доказивања, тумачења мотива, и закључка т. ј. епилога Свих ових 7 делова мора да имаде и добра проповед, али и још један поврх тога, а то је текст или цитат из св. писма. Истина, није баш „per absolutum“ нужно, да свака проповед има свих ових осам тачака, јер је главно тема, и да се тај темат изведе, али изведење тога темата је најбоље, ако има ових свих осам делова.

Текст или цитат је редовно једна изрека из св писма, која стоји на челу проповеди, да се означи као еванђеоска посланица и да се означи главна мисао, о којој ће се говорити. У Теофана нема ниједнога таковога цитата на челу проповеди, а налазимо га тек у две три проповеди Никанорове.

Важнија је ствар у диспосицији увод. Цицерон га дефинује овако: „Exordium est oratio animum auditoris idonec comparans ad reliquam dictionem“, увод је говор, који душу слушатеља згодно приправи на оно, што следи. — Сврха му је дакле: створити расположење; а то се може постићи буд умереним, буд патетним тоном. Обичнији је тон умерени, који треба у својој концепцији да стоји у природној вези са предметом говора, те да се ограничи на то, да нас у предмет уведе, а не да се упушта и у оно, што тек у другим деловима говора треба да дође. Квинтилијан нас опомиње: „degustanda haec proemio, non consumenda“: — Само окусити, а не прогутнути. И прелаз увода у темат треба да је неприсиљен и природан.

Вре́ла и основа уводу могу бити, буд сам предмет, на који се свраћа позорност, како је важан, буд околности особа и места, где се говори, или повод, ради којега се говори, буд слична идеја, која спада у најбл..жу сродност са идејом предмета, о којем се говори, или какова згодна приповетка или приспособа, којом се лако пређе на сам предмет.

*

И Теофан и Никанор пазе на то, да им почетак буде удешен према прописима реторике; али

и ту је већи Теофан, који редовно тако пластичним патосом почиње, да нашу душу умах расположи тако, како је то за његову ствар најзгодније и ми се већ у почетку предајемо сасвим њему, расположени, како је он хтео, буд туробно, буд са страхопочитањем, буд весело и утешно.

Али и тамо, где не почиње патетично, већ посве умерено, знаде он исто постићи. Теофан је баш са својим почетцима врло потресан говорник. Да видимо гдекоји почетак његових проповеди.

У беседи „На велики петак“ (XXXI. стр. 186) почиње овако: „Ударио је седми час; још седам сати само, па ће благообразни Јосиф с Никодимом, да скину с крста и да је сахране у гроб, ову најчудеснију, најстрашнију, највећу, најсветију тајну хришћанскога света. Па док они с плаштаницом нису дошли још, ходите часком Хришћани, да са страхом и трепетом приступимо ближе малко, и да јој се поклонимо, тој најтајнијој тајни свију тајана, што је видимо овде распету на Голготи. Прости боже слободи грешнога језика, што онда пита, кад окамењена мучи цела црква, на горком плачу материном, каква је тајна то?“

Ако нас овај увод напуни страхопоштовањем, како то и достоји предмету, о ком је реч, то нас почетак у проповеди на Духове (II стр. 259 XLVII.) раздрага и приправи на дражестан опис прекрасне баште православне вере. Ево тога почетка: „Послије толиког путовања нашег, послије толиких биједа и невоља наших на томе путу, ево нас данас богољубезна браћо у прекрасном врту божијем, да нам на милини његовој мину све невоље наше, да оданемо, да се одморимо овђе од тога пута нашега.“

Сада следи красан период, сав накићен красним поетским сликама и реторским фигурама, а после њега величанствени опис баште вере православне; све се то сјаје, цвате, мирише и прелева у стотину красних боја биране песничко-реторске дикције.

Никанор почиње своје беседе мирно и без патоса, улазећ у мах „in medias res“. Трезвени логични расправни тон његових беседа виђа се већ у уводу

Узмимо на пример проповед „на дан 14. јануара“ (стр 14.) „Готово свакога боговетнога дана спомиње и светкује црква наша по једног или по више светитеља, чудотвораца, мученика и других и светаца божијих; . . . па не знам, браћо, да ли се налазе и у којој од тих светковина толико блаженства за душу нашу и толико задовољства за срце наше, колико се налази и једнога и другога тога у овој данашњој светковини нашој.“

(Наставиће се.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ У 20—21 броју „Босанске Виле“ прионећена је једна досада непозната песма Симе Милутиновића Сарајлије, коју је срећом сачувао бивши министарски саветник Мојо Гавриловић.

═ Књижара Вл. М. Радовића издаће под натписом „Из разних крајева“ приче Симе Матавуља, и то: „Преображење“ (из „Отаџбине“), „Дијете“ (из „Јавора“), „Стотинар“ (из „Бос. Виле“), „Нови свет у староме Розопеку“ (из „Стражилова“), „Нововјерци“ и једна још до сада нештампана. У збирку ову неће ући „Ускок“, као што су то неки листови погрешно јавили. У књизи ће бити и слика Матавуљева, и „Српска књижевна задруга“ ће издати међу првим издањима највећу Матавуљеву приповетку „Фра Брно“, којој се већ унапред радујемо.

═ Иста књижара прегла је да изда и „Радове Јанићија Памучине“ и као што нам јављају из Сарајева у прву ће књигу ући *српске народне приповетке*, што их је Памучина скупио. Биће у књизи и лик пок. Јанићија.

═ У мађарском листу „Fővárosi lapok“ (бр. 225.) изишла је позната балада нашега Лазе Костића „Минадир“ у мађарском преводу *Павла Деметра*, који се и иначе бави упознавањем мађарског народа са нашим књижевним радовима, нарочито са нашим народним умотворинама. „Српски Гласник“ пише, да ће скорим угледати света српска народна песма „Смрт Омера и Мериме“ у преводу истога мађ. песника. Похваљујући речени лист овај рад Павла Деметера цитира Боденстетове речи: „Кад би разни народи своје умотворине познавали, нашли би много више узрока да се воле, него да се мрзе“.

═ Наша браћа Словенци имају сада прекрасно ново позориште у Љубљани, које им је саградила земаљска влада трошком од 250 000 форината. То позориште се налази у близини музеја: „Рудолфинум“, на цести у башту Тиволи, посред вртова и дрвореда. Позориште је саграђено од камена и жељева, дрво је у позоришној грађи импрегнирано, дуварови међу ложама направљени су од садре (гипса), жељезна завеса декорирана је попут славонскога ћилима Гардине је сликао чешки сликар А Либшен за 1600 фор. Градња је изведена по нацртима земаљскога инжињира Храскога и архитекта Хлубога, која обојица су чешки стручњаци. И декорације сликао је чешки сликар Каутски, а посуђе, оруђе, справе извео је механикер прашкога земаљскога позоришта Битнер.

Уверени смо, да ће свако српско-хрватско позоришно друштво бити на љубљанској позорници добро дошло и усхитом поздрављено.

И ми ћемо добротом једнога великога народнога добротвора доћи до позоришне зграде у Новом Саду. Благо нами,

док нам је таковнх мецена, који знају, где и у чему их народ највише треба. Позориште је највећи културни фактор у нашим околностима.

== Недавно изађе у Енглеској једна у књижевном погледу знаменита књига, а то је дневник једнога од највећих светских романсијера, под насловом: „The Journal of Sir Walter Scott“, Edinburg 2 vol. David Douglas“. У тај дневник бележио је чувени Валтер Скот дан по дан своје доживљаје, мисли и проматрања, почев од Новембра 1825. до Априла 1832. Из тога дневника се види, како је тај одлични дух био необично скроман, и како сâм нипошто није држао своја дела за нешто особито, нити себе за каквога ванреднога човека, премда је то у истину био. На једном месту тога занимљивога дневника чита се: „Ја и Мур одвише смо заокупљени уживањем и проматрањем, те нам не преостаје времена да култивирамо наш нимбус као знаменити људи. Ми смо сувише од тога света видели, те не можемо, а да из дубине душе не презиремо уображену важност извесних књижевника, који тако високо нос подижу, те не виде, што се око њих збива. Валтер Скот је за чудо брзо радио, и већ та множина и брзина рада доказује, како је то био ђенијалан човек. Ево шта о том свом брзом раду сам вели у дневнику: „Састављајући моје романе, ја си нисам никада саставио основу, или ако сам си случајно какову саставио, никад нисам по њој радио. Ја настојим само, да комад, на којем радим, буде занимљив и забаван, све остало препуштам удесу. Рецензије ме амивирају, кад некуд на силу хоће да знају, да сам ово или оно место с особитом помњом израђивао, дочим сам ја све тако брзо писао, како је само перо могло летети, и никад то нисам прочитао, осим водећи коректуру. Признајем, да је такав поступак опасан, али ја друкчије не могу“.

Наравно, да се је на тај начин много чега поткрало, што се не би десило, да је лаганије радио. Он сам признаје, да га је његов зет на многе граматичке погрешке упозорио. Главно је код њега било: квантум радње. Годинама писао је сваки дан без изузетка по тридесет страница.

Него његов књижевни рад био је и у двадесетим годинама нашега века у благословеној Енглеској добро плаћен, те си је он тим радом стекао имање. У његовом дневнику налази се под 3. фебруара 18 6. белешка, из које се види, да је последњих четрнаест дана довотовио први део једнога романа од три свеске, за који ће добити 3000 фунти стерл. То је био роман: „Woodstock“. Три месеца касније има у дневнику нотица, из које се види, да му је накладник платио 10.000 фунти стерлинга. „Живот Наполеона Бонапарте“, који је такођер у највећој хитњи написао, продао је прва два издања за 25.000 фунти стерл. Годишњи доходак В. Скота, само од књижевности, износио је 35.000 фунти стерл. За неколико година исплатио је он своје дугове, који су износили више милиона форината, и још си је лепу своту уштедио. Купио си је красно сеоско добро и управо га је кнежевски удесио. Та куповина била је велика срећа за њега, јер је касније све остало пригодом фалисмана његовога накладника пропало.

Уза све сјајне резултате, што их је постигао, он је увек мислио, да ће његови романи једва две генерације преживети, пак зато је угађао и прилагођивао се укусу времена и публике. Своја дела није високо ценио. На једном месту у дневнику пише: „Кад ова дела фантазије проматрам, причиња ми се, као да је нестало из околице сунца: све је то некуда тамно и ладно.“ Нгравно ни једном песнику тако жарке уобразиље не полази за руком нити из далека оне сјајне слике, што их у души носе, на папир пренети.

Занимљиве су оне опаске у дневнику, где очајава над множином писама, што их од свих страна добива и на која као савестан Енглез треба да одговори. У оно доба није било поштанских марака, те је онај, ко је писмо примио, морао сâм платити порто. W. Scott на једном месту уздише, да га тај порто годишње стоји најмање сто фунти стерл. за писма људи, који се њега не тичу, и за чије приватне одношаје се он не мора бринути.

А у истину та писма су била махом молбенице за потпору; највише су покушавали напумпати га ђаци из Oksforda и Cambridge—а.

Једна дама му пише, да је написала роман, и да ће га издати под његовим именом, али под уветом, ако пристаје, да поделе хонорар. Друга опет дама му обриче, да ће прочитати све његове романе, ако се изјави, да ће јој притећи у помоћ, да си одгоји сина.

Било је и писама пуних псовке, грдња и грожња, ако није гдекоју молбу испунио.

А тек примање посетника! Та досадна ласкања, дивљење и чуђење, које га је до очајности довађало! Већину је брзо отправио, али кад га стадоше салетати јунаци пера, онда се је знојио од помисли, да мора тридесет страница написати, а посетници му време краду.

Јадни славни човек! Наши књижевници гдекад деле у том погледу његову судбину, — али не деле његовог хонорара. Hinc illae lacrimae.

== Као доказ, како Французи слабо познавају прилике страних књижевности, нека буде овај случај. Паришки лист „Evénement“ пише, да је чувени Француски критичар Жил Леметр тврдио, да је дело: „Die Braut von Korinth“ написао Гете, дочим сарадник „Evénement-a“ Анатос „Cerfberr“ доказује, да је то дело написао Шилер, и да се не зове тако, већ: „Die Braut von Messina“. Цела препирка се је свршила тиме, да је Леметр управио писмо на уредника споменутога листа, у ком признаје, да г. А. Cerfberr има право.

Ово нас подсећа, како је пре неког времена неки немачки научар писао, да је препородитељ хрватске књижевности у г. 1835. био Лубен Каравелов, из Загреба, кроз који тече река Крапина. Тај немачки мудрац заменио је Људевита Гаја са Бугарином Каравеловим, а реку Саву са Крапином, и Загорје са Загребом. Французи су још већи игноранти у том погледу, те ретко који њихов књижевник знаде други језик осем Француског; пак зато се човек често мора чудити како слабо знају за наше прилике. Парижлије знају од Срба само за Милана, а од Хрвата за владику Штросмајера. Велики народ, па велике му и мане. —

НОВЕ КЊИГЕ.

Књиге за народ: **Подизање подлога и калемљење племенитих воћака** за народ написао М. Д. Дејановић учитељ. Свеска 34. Штампано у срп. штампарији Браће М. Поповића у Нов. Саду. Цена 10 нов.

— — **Подизање племенитих воћака.** (Са сликама). За народ написао М. Д. Дејановић учитељ. Штампано у срп. штампарији Браће М. Поповића у Новом Саду. Цена 10. нов.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 34. У НОВОМ САДУ 23. АУГУСТА 1892. Год. XIX.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

VI.

„Нова школска година.“

После ферија вратим се крајем септембра 1847 у Пешту. Али шта се за то кратко време није догодило! Какве замашне новости не искрснуше на пољу српске књижевности! Одмах после наше „*Славјанке*“ појави се Вук са својим преводом „*Новога Завета*;“ владика Његош са својим „*Горским Вијенцем*;“ Даничић написа свој епохални „*Рат за српски језик и правопис*;“ Бранко Радичевић издаде прву књигу својих „*Песама*.“ Кад к томе додамо, да се и Суботић у последњим свескама „*Српског Летописа*“ од укоченог конзерватизма Матичиног већ у толикој мери еманциповао, да се усудио Вуку одмах до Доситеја место уступити у српској књижевности; и кад узмемо још и то, да је у августу исте године у главној скупштини Матице Српске истом Суботићу издана награда од 100 дуката за његову, *јошт*ом писану „*Српску Граматику*,“ и то на основу сагласне оцене тројице судија (Евгенија Јовановића, Димитрија Исајловића и Павла Јос. Шафарика), од којих се ни један није бог зна како одушевљавао за Вука, — онда слободно можемо рећи, да је год. 1847. произвела прави преврат у српској књижевности, одсудан прелом између старе и нове школе, да је то била година *књижевне револуције* наше, претеча *политичне револуције* од идуће године.

Милетић је те године отишао у Пожун, да продужи правне науке. Од лањских Пештанаца с њиме су отишли у Пожун Богобој Атанацковић и Јован Живковић; а од лањских Пожунаца ове је године у Пешту дошао Илија Вујић Паја Поповић Шапчанин остао је болестан код својих родитеља у Иригу, и онде је при крају новембра исте године умро.

Земаљски сабор угарски сазван је био за новембар исте године у Пожун. То је био последњи земаљски сабор у Пожуну. Лицем на нашу нову годину умро је у Будиму стари палатин Угарске, надвојвода Јосиф, и на овом пожунском сабору требало је изабрати новог палатина. Општи кандидат за ово достојанство био је син покојников, надвојвода Стеван, губернатор у Чешкој. Он је у августу и септембру пропутовао кроз Угарску и Тројединицу, а у октобру га је млади седамнаестогодишњи надвојвода Фрања Јосиф (садашњи краљ) као краљевски комесар свечано увео у великожупанску столицу пештанске жупаније.

Политичне угарске кругове занимала је преко целог лета 1847. страсна полемика између грофа *Стевана Сеченија* и *Лудвика Кошута*; а сад, у октобру, имали смо прилику, да гледамо велику изборну борбу за пожунски сабор. Оба популарна грофа, *Лудвик* и *Казимир Баћани*, јахали су у парадном оделу са сабљом о бедрима и топузом у руци, и кортешовали за избор *Кошутов*, који је и изабран био од стране пештанске жупаније за саборског посланика заједно с *Морицом Сентkирaљијем*.

Као што се види, пештанска омладина имала је доста занимљивих ствари и да гледа и слуша. А пештанска је омладина у нову школску годину ступила у много већем броју, него прошле године. Онда смо се једва нас неколицина скупљали у приватном стану Милетићеву, и то само неколико пута: а сад нас је било преко тридесет, који смо основали дружину, и са дозволом Српске Матице редовно се скупљали сваке недеље у нарочитој соби Текелијанума. Имали смо своје чиновнике (председника, секретара, благајника и књижничара); примали смо скоро све српске, хрватске и словачке листове; на састанцима се декламовало, читали се саставци и критике; шта више, имали смо и свој лист „*Светољуб*," који је сваке недеље излазио на писаном табаку.

Сви ми, без изузетка, постали смо тако рећи преко ноћ Вуковци. Томе је највише допринео Даничићев „*Рат*." Сад смо се кајали, што се и у „*Славјанци*" нисмо послужили новим правописом, него неким крпежом између старога и новога. Избацили смо *дебело јер*, а задржали я, є, ю. А кад смо добили још и Бранкове песме, и видели у њима онај леп, мекан, сладак и чист језик; онда смо се чудили, откуда је могао наједанпут поред нас искрснути готов, савршен песник, кад о њему дотле нико од нас ништа није чуо. Судећи по скромном позиву на претплату, штампаном на најмањој осмини, бојали смо се, да ће то бити неко обично песничко шегрче, и једва смо се нас двојица тројица више из сажаљења и радозналости претплатили: а кад оно појави се пред нама песник великан, да нас све ефемерне песничке пигмеје за појас задене.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

У СПОМЕН.

Можда кад минем и ја ... к'о одјек негдањег звука,
К'о у ноћ празне вјере толики уздаси чести;
Кад толка љубав и срећа и бол и њежна туга
У једну скромну раку, у вјечни мрак се смјести.

Кад бујна угасне пјесма што с' толко узаман вије,
И задње жеље жарке нестане сред тешке таме,
А бршљан и густа трава можда за свагда скрије
И задњи спомен тихи што вас је сјећ'о на ме . . .

А ти ћеш, можда, злато, не знајућ гдје си стала
Прелећућ' бајним оком те суре вјечите дворе,
Узбрати ружицу њежну што ј' на том гробу цвала
И принет' уснама слатким, што туђим пољупцем горе.

И не ћеш ништа чути . . . тек шумор зелених грана,
И неку тиху пјесму што шарно облета цв'јеће, — —
Ах, то ће бити уздах из мојих минулих дана,
Ког хладно срце твоје ни ту разумет' не ће . . .

Јов. А. Дучић.

ПОСЛЕДЊИ ПЛАМЕЧАК.

(Писма Станка Петровића Прокопу Н...)

(Свршетак.)

P. S. Чисто сам заборавио, да ти нешто речем. није ништа особито, али ћу ти ипак рећи. Ја увиђам. премда сам се томе отимао, да сам ипак стао, да ти цртам повест мојих задњих дана.

Појави, који се збивају у вањскоме свету, делују на наша чула и упливишу на наше мисли, осећаје и тежње; постају дакле чиниоци нашега живота, и ми, хоћеш нећеш, морамо о њима водити рачуна

Бејаше пре два три ли дана. — Задњи прозор на суседној кући управ напрам моме, бејаше отворен. Седео сам крај затворена прозора у мојој соби и гледао у суседну кућу, на отворени прозор онај. Тамо сам често виђао лепо девојче. па сам очекивао да ће се и сада показати. Несам дуго чекао. На прозору се заиста појавила она, али не сама. Уз њу стајаше мушкарац — младић угледне појаве. Тргнух се, не знам ни сам зашто. Позорно сам их стао мотрити. С почетка гледаху немо на цесту, а онда ударише у весео разговор, гледајућ при томе поверљиво једно другоме у очи. Пред њима је био лончић с цвећем, које се баш расцвало. Младић убра цветак и задену га на груди

лепе девојке. Задрхтао сам Она весело пљесну рукама и утече с прозора, одакле је и њега одмах нестало.

Ко би могао да буде тај младић? питах сам себе, а сам себи одговарах: Ко би и био, него брат јој. Чуо сам, да има брата у граду негде у школи. Па с киме би другим она и могла онако поверљиво разговарати, ако не с братом! Ја сам био потпуно уверен, а и сада сам, да је то њен брат. Када сам их видио на прозору, узнемирио сам се, а када сам сама себе убедио, да јој је то брат само, бејах опет потпуно миран. Зашто све то? Е на то ти ни ја сам не знам да одговорим.

Шесто писмо.

28. марта.

Ја сам ти, мили пријатељу, усхићен, чисто не осећам болести своје. Овај час отишла је од мене баба Сока, посве задовољна са успехом свога лечења. Чим је ступила на врата и видила на моме лицу задовољство, весело повика:

„Тако, сине, тако! Хвала нека је господу и слава! Он је дао болест, али повраћа и здравље.“

Ја сам ју зачуђено посматрао, мислећи, шта је тој жени.

„Ма што ме тако гледате? Та ја велим за неколико дана, ви ћете весело скакутати и славити милостивога бога. И лепа суседа твоја питала је за тебе, како је са здрављем, а ја јој рекох да напредује. Сада јој могу поуздано рећи, да ће вас скоро видети на пољу.“

„Шта, она је питала за мене?“ упитах нагло. Морао сам јако узбуђен бити, јер се старица чудно насмешила и рекла: „Питала, крста ми, питала. Опоравља се“, рекох.

„И ја се сам осећам много боље.“

„Ну, не велим ли! Сада ће настати лепи дани, па ће и здравље брзо напредовати.“

„Хоћу ли моћи скоро изићи?“

„Још неколико само дана, док боље отопли.“

„Моја плућа“ —

„Да. твоја плућа неби још могла удисати оштра ваздуха.“

Старица је задовољно од мене отишла, а ја остао још задовољнији. Данас ми је тако вољко, те ми се чини, да ми је тело као перце лагано. У травним соковима, што ми их приправља баба Сока, мора заиста да има неке лековите и животне моћи. Ну ове последње прибављам си доста упливом моје миле суседе.

Да̀, да причам даље!

„Онај младић није дуго остао. Други дан, како сам ти писао оно писмо, већ га није било у Марину Селу. Два три дана бејаше лепо девојче из сусества као сувише нујно. Стајала би крај отворена прозора и задубила се у мисли, или пред вратима на цести и гледала дуго на ону страну, камо је младић отишао. Та њена нујност и на мене је неповољно упливисала. Али то није дуго потрајало. Трећега дана већ је опет постала весела, несташна, занимљива као што је и пре била, а ја сам у њој опет налазио моју стару забаву и уживање. Но мени је било суђено, да доживем још веће уживање, да ме то биће опоји лепотом живота, да ме посве извуче из туробних мисли и стања, у које сам запао.

Бејаше то јуче. . .

Прозор њене собе бијаше отворен; ја сам седео у мојој соби крај затворена прозора. Јер је дан био леп, ведар, ваздух се тако замамно плавио, то ме нешта потерало, да и ја отворим прозор. У собу суну свеж, оштар ваздух, те ме дражио на кашаљ. Несам успркос дао затворити прозора, него сам сео мало подаље и загледао се у отворени прозор суседне куће Ишчекивао сам, да се појави оно анђеоско биће, да видим оно красно, пуно здравља лице. О ја се томе лицу неописиво радујем, као што се озебао радује јаркоме сунцу или жедан води студеној

Заман сам пилео у њен прозор, она се није показала. Био сам зловољан као мало дете, коме мати какове прпашне жеље не испуни.

Чуо звук, па песму Допирала је из њене собе. Какова песма? Опојна, рајска, божанствена. Таковим певањем мора да величају херувими и серафими на небесима свемогућство свевишњега. Почетком је песма озвањала тихо; чинила ми се шапат поточића, што тече цветним ливадама, онда јаче као глас звона на малој сеоској цркви, за тим силније као ветар кад хучи кроз столетну храстову шуму, онда силно, величанствено попут буре, када обара столетно храшће или када морем бије о клисуре тврде; а напокон тише, тише, лаганије, лагано, изумирући као красан дан када још краснијом вечери силази у прошлост.

*

О, како сам радосно, како зането слушао ту песму, коју је здраво биће певало лепоме животу!

Песма је већ давно била умукла, а ја сам се још увек налазио у оној окрепљујућој опојености. Када сам се из слаткога сна пренуо, нехотице хтедох и ја да отпевам:

Ах, у дом ћу и ја доћи,
Поздрав'те ми родни крај!

Али то несу били никакови звуци, то је било само некаково соптење, и ја се сневеселих. Пожелих младост моју, здравље, пожелих да живим... Јест, мили Проко, ја хоћу да живим. Живот је тако леп, тако zамаман, па нашто силом умирати. Гле, ја сам познавао само с црне стране живот, а нуто, данас ми се открило, да живот има неодољивих чара, који чине да заборавимо на све неугодности. Истину ти морам рећи, ја сам посве заборавио на незгоде моје. Скоро бих своје страдање могао назвати срећом, по којој сам дошао у ово забитно место, у коме сам научио ценити живот. Све сам моје црне мисли одбацио; мене сада покреће само једна жеља: да чим пре оздравим. Потпуно сам уверен, да ћу скоро и оздравити; јер још никада се несам тако лагодно, тако вољко осећао као сада.

Одакле та промена? Све имам да захвалим дивној песми анђеоскога девојчета из сусества. Не можеш појмити, колико ме та песма окрепила. Неизмерна живота моћ почива у тој божанственој песми. Долази ми, као да сам се окупао у каковој светој води, у којој остају све болештине. — Та лепа девојка можда ни не сања, колику ми је доброту учинила већ појавом својом, а колику ли истом песмом својом. Ако у моме животу не сам познавао добротвора то ми је лепо девојче први и највећи добротвор. Она ми је живот омилела, њом ће ми се здравље повратити. Она о свем том ништа пезна. Но чим оздравим, гледаћу да јој се покажем благодарним и да ју назовем највећом доброчинитељицом својом. О, како ће се она томе искрено радовати!

Ја сам усхићен и неисказано се радујем животу, пролећу. Благо пролетно сунашце поздрављам као доносиоца живота...

Чим ојачам ишто, посетићу те. Нешто ме тера, да видим и загрлим јединога пријатеља мога, а дотле стој здраво твоме

Станку.

Седмо писмо.

8. априла.

Пријатељу! свршено је......

— — — — — — — — — — — — — —

Ово је моје последње писмо, о чем ћу ти писати, догодило се јуче. Да ми неси искрен пријатељ, не бих ти ништа више ни писао. Умрьо бих, а да нико не би сазнао за оне осећаје, који су ме у задњем часу живота потресли, тако потресли да ми је управо чудо, како несам под њиховим дојмом завршио течај мога беднога живота. Тешком сам се муком примирио, а сада сам потпуно миран, па ти могу свеистински и без најмањега претеривања описати.

Јуче бејаше прекрасан, прави пролетни дан. Седео сам крај отворена прозора, очима сам гутао прозрачно плаветнило, мотрио игру ситних мушица и свјеже зеленило и миле цветове, што их измамило у свет животодавно пролетно сунашце. На супротној страни крај цесте стоји трешња. На њој се већ поотварали пупови и изникли бели цветови и као снежне пахуљице попадали по трешњи. По ваздуху се шири мирис од тих цветова и задахњује ме. Похлепно бих га гутао, да ме не прече трошна плућа моја.

Гледао сам и у прозор њене собе; бејаше затворен. Нестрпљиво сам очекивао да и она сине лепотом својом, па да ова слика пролећа буде још чаробнија. Но она се није показала, а и прозор бијаше затворен.

Шта је то?

У суседно двориште уђе једна кочија, па друга па трећа и т. д. а у свакој отмена лица свечано обучена. Шта је то? Опазих њу, девојку из сусества, с венцем на глави па и онога младића. За трен ми бијаше све јасно. Сватови, она се удаје! Бијаше свечана озбиљна, предивна. Поглед јој паде на мене и, чини ми се, насмешила се...

То ме је поразило.... Смрачило ми се, задрхтао сам, клонуо и моја ме дворија придржала и спремила у кревет.

Када сам опет дошао себи и повратило ми се познавање о ономе, што се мало пре збило, бејаше ме обузело неко очајање и ја сам с несреће моје проплакао. Увидео сам сад истом потпуно, и више несам могао сам себи да тајим, како сам лепо девојче заволео. Бијаше ми тако тешко, као да ми каменита плоча груди притиснула. Или је то моје осећање било само тлапња, опсена. Хе брате,

то није била тлапња, јербо с тлапње, мним, да не бих плакао.

Не мој да исмејаваш осећаја мојих. Мене је задњег часа мога живљења захватила силна небесна љубав, која је ублажавала тужну и кукавну судбу моју. Јест, ја сам моју суседку љубио, и само та љубав задржала ме још у животу. И да није било те љубави, мене би с површине кукавне ове земље већ нестало било. Не бих видео, како мило сјаје прва пролетна животна луч и буди успавани живот у земљи, на земљи, у води и ваздуху.

Та љубав ме одржавала у животу, док бих без ње већ одавна руке скрстио. Бива, као кад коме предмету, који дочара, придође још чиста киселика, те он плане последњим пламеном. И ово мојих неколико задњих дана јесте само *последњи пламечак* животне свеће. Свећа та већ се одавна гасила, али освежена љубављу, планула је још једном, последњим јасним пламеном, да се онда за веке угаси.

Готово је, пријатељу! Осећам, како стихије, које растварају, делују без запреке, и срце, које је у задњем часу снашла сила, која се љубав зове, (да је сила, знам по томе, јер ми је живот продужила) престаће да бије. Љубав, љубав! Касно сам осетио њене чари, али довољно сам појмио моћ њену! Дивна је та љубав О њој певају генији; о њој прича киша, када кваси плодна поља и цветне ливаде; њом се занаша пастирче, када на двојнице извађа слатко-сетну песмицу; њу открива небо, када се смеши раном зором и румени; њој поје поточић, што жубори цветном ливадом, и росне капље, када заблесну о јутарњој зраци. И када се листак лиску нагне, шапуће о љубави, и ветрић, када мило ћарлија житним пољима и пригиба траве ливадама. И када се цветак цветку нагне и прелију се слашћу, причају си међусобно о божанственој, бесмртној љубави. Да, љубав је бесмртна. Индивидуи љубе и изумиру, а љубав остаје нараштајима. —

Ја умирем, престајем љубити. Јоште љубим светле сунчеве зраке, што се шуњају у моју загушљиву собу. Ох, ти зраци, како само делују! Осећам, како ми се тело руши, а дух као да се растињује у тим зрацима. Лагодно ми је. Ти зраци тајним законима ослобађају душу несносних физичких окова и пренашају ју у више регионе, к извору њену, вечности.

Здраво, пријатељу! Последњи ти поздрав шиљем уз једину молбу, да ме што пре заборавиш, па да сећањем на судбину моју не мрачиш свога сретнога живљења. Растварам се, ишчезавам, умирем! Збогом, за веке збогом!

Станко.

Ова сам писма нашао у једноме староме замоту, на коме су туђом руком били написани ови стихови из Његоша:

„Са плачем ће на земљу падати,
Са плачем ће на земљи живети,
Са плачем се у вечност враћати.
Мучитељ ће један другом бити,
Сваки себи по особ највећи.

Не знам јесу ли ти стихови били исписани, што би се односили на садржину наведених писама, или тек онако случајно. Ни онога, коме су та писма намењена била нема више међу живима, а ја сам их добио чак из треће руке.

Јоца Николајевић

НЕВЕСТИ У СВАТОВИМА.

Чудно ти је, невестице, видим,
Гајдаш, чауш и толика свита!
Ћутке прођем, да те не застидим,
Други нек те сад за срећу пита.
Чудно ти је, па мислиш да сневаш
Шта се све то око тебе збива;
А у срцу тајно се осмеваш
Срећа, радост, по лицу ти плива,
Јер међ' свитом видиш њега ту;
Ја озбиљно покрај тебе прођем,
И до кума дебелога дођем,
Па подвикнем: И ју, ју, ју, ју!

Чили свати; ти невеста млада,
Свак' ти чита блаженство са лица;
Јел' то крај ти оних лепих нада,
Уздисаја, пустих несаница?
Јел' то данак, ког' чекаше радо,
Жићу младом, што најлепши важи?
Младожења чило, момче младо
Осмејкује с' — ох, кажи му кажи,
Изреци му љубав, срећу сву!
А где ј' љубав што два срца спаја,
Ту је срећа, ту је одсјај раја,
Ту је песма; — И ју, ју, ју, ју!

Свако жели, да те срећа прати;
Рајски снови да те воде срећи!
Само отац и милена мати,
Незнају ти сада ништа рећи.
Срце њино сад игра у груди,
Од радости, блаженства и миља;
Сретна пођи и спокојна буди,
Јер те њихно срце благосиља!
А бог с неба чује молбу ту...
И ја имам за те лепих жеља,
Ал' их нећу рећат' сред весеља,
Једно само: И ју, ју, ју, ју!

Мила нево, девер ти приступа,
Прибери се, нашто суза ова?!
Смири срце, да тако не лупа,
Родитељског ишти благослова!
Ох, ја знадем, тешко се одрећи,
Оног милог родитељског крила,
Ал тај пут те води лепшој срећи,
Кол'ко си је пута зажелила!
Сад ти с' смеши и ево је ту! —
Благослов ти отац, мајка даде,
Пођи сретно на венчање саде
Сретно свати: И ју, ју, ју, ју!

Лазар Николић.

ЈЕДАН ПУЦАЊ.

Од Фрање Херцега.

Готово! викну капетан.

Два противника, дебели топџијски и мали хусарски натпоручик, с уздигнутим главама стојаху један спрам другог. Капетан с рукама у џепови; немирним корацима ходаше противном углу коњичке војарне, камо се бијаху остали упутили, за тим удари „длан о длан.“

Јурић, мали хусар, крене се први: пустио са ока монокл, лагано дигне пиштољ и опали. Пуцањ прасну и поплаши неколико врабаца испод стрехе. Дебели топџијски натпоручик стајаше непомично. Само му око беше заиграло... Као да би се нечем јако чудио. Онда испусти пиштољ, — обазре се око себе као да би тражио кога.

— Погођен је! викну капетан лекару. — Младога лекара стаде трка, а стари пуковнијски лекар брзим корацима следоваше му.

Рањени се наслони на раме лекару и рече: да би волео сести.

— Донесите столицу! викну неко.

— Сламњачу! викну лекар.

Један хусар донесе од некуда клупу.

— Ствар је свршена, — рече капетан Јурићу — и руковаше се с њиме. Млади поручик беше најузбуђенији.

— Ваљда би се мирио с њиме? — питаше Јурића, сав блед у лицу.

— Излишно! — рече капетан мирно. Није ништа ни било међ њима....

— Онда ја могу ићи? Јурић звекне мамузама и хтеде да полази. Доцније као да му нешто на ум паде, јер се поврати и рукује се са своја два девера.

— Лепа вам хвала на услузи!

Остави војарну. На сунчаном дворишту војарне гомила војника рахат у кошуљама блејаше. Кад спазише малог натпоручика, који се равнодушним лицем, напред погнутом главом и несигурним корацима капији приближиваше — они утекоше. Дежурни подчасник укочено салутира пред капијом.

Када је натпоручик, лиснатим дрворедом дивљег кестена ишао — у главној улици, опази женску хаљину дивнога кроја, која се чисто дирљиво бљешташе у полудневном сунцу. — Лепа Мађајевица беше то! И ако хладно, чисто онако од обести беше одздравила поздрав часников, ипак ју беше овај ословио:

— Куда, милостива госпођо?

— К Свободи.

— И ја бих онамо, — ако допустите...

Заједно су ишли, разговарајући о обичним стварима. — Госпођа, са својим пернатим шеширом с главом беше виша од часника. Пред дућанских врати, разапетим поњавама, морали се сагибати.

У посластичари код Свободе, нађоше таман друштво на окупу: сплеткуше женске, младу госпођу са камашнама на ногу и часнике. Па онда још и керове беху собом повели. Необичан жагор и галама настаде, у који се беше и госпођица посластичарка умешала; — мало затим стаде Мађаји Ђурка са своја два жерава пред врата од посластичарне; и цело друштво поврви на улицу.

Док је друштво загледало коње беше дошао и капетан из војарне. Рукује се са Јурићем; повуче га мало на страну и рече:

— Ти, топџија је умро!

Неколико тренутака гледаху се; затим ће капетан лагано наставити:

— Тражим пуковника...

Ти би ваљда могао мало кући.

Натпоручик беше јако побледео. Салутираше и без једне речи остави друштво; није се усудио говорити, бојао се, да би у узбуђености замуцао или крештећим гласом говорио.

Тек што се био удалио, кад ево ти поручика где зврцкајући сабљом иде — Не рече ни речи него седе за један сто од мрамора, те ће мало касније Мадаји Ђурки, да пришапне:

— Јеси ли чуо шта је ново?

— Даклем и у Дарувару може бити шта новога?

— Сасвим озбиљно: Јурић је убио једног топџијског натпоручика. Ја сам му био девер.

У часу знађаше свако. — Госпође и господа окупише се око поручика и полугласним гласом га запиткиваху, како комшије, који стајаху тамо преко, пред вратима — неби могли чути. Поручик се осећао, да није ни мало по „војнички;“ али ипак им беше испричао, од почетка до краја тај велики догађај у којем је и он био саучесник.

— Знате, да је Јурић прекјуче натпуковником постао. . Јуче ујутро, ишета се први пут са две златне звездице на огрлици. . . У парку се састао са оним старим топџијским натпоручиком. . . Мишљаше у себи: и ти си само натпоручик, а и ја сам, даклем не морам ти салутирати. Ако ти је воља салутирај ти. . . Топџија није салутирао, него заустави Јурића. . .

— Господине поручиче! зашто ми не салутирате, кад добро знате, да сам ја старији часник?

— А од куда бих ја то знао, да сте ви старији натпоручик — одврати му Јурић.

— Добро знате; јер ако и не лично, а оно се из виђења добро познајемо. Ви ваљда не нађосте за вредно разбирати за моје име; али мени је познато ваше. Ви сте натпоручик Јурић и јуче сте аванзовали. Ви сте даклем најмлађи натпоручик у целом гарнизону!

На то је Јурић нешто одговорио — а и топџија. Фактичне увреде није било, али ипак се ствар морала на који начин изравнати.

Ми смо посредовали, да неби топџија званичним путем тражио . . него, да се оружјем даде задовољштина. Но, и ту је данас и добио. . .

Госпође су хтеле знати: какав је био топџија.

Из виђења сте га сигурно познавали — тумачаше поручик. После подне би се обично сам шетао под кестенима, онда би ишао у пивару. Постарији, дебео човек је био и јако комотну би униформу носио — псето би га увек пратило. Дебело, лено, црвено псето. Чисто је личило не газду му.

Сад су се сви сећали на тај комичан пар. . .

— А кад је био двобој?

— Једва пре једног сата.

— То је невероватно — рече Мадајевица — та ја мислим, да сам се онда разговарала са Јурићем?

— Онда је управо могао доћи са двобоја.

— И ништа није говорио. . . Ни речи. Није се ништа ни приметило на њему.

Међутим, наш натпоручик беше приспео кући. Оним улицама, којим беше пролазио, свет га је неком тајанственом љубопитљивошћу пратио. Глас је из војарне изишао и муњевитом брзином, беше се по вароши распростро. И момак његов беше се неком ванредном предусретљивошћу успалио око њега. Чисто нежна предусретљивост! — Иначе био вам је то врло тврдоглав, дурљив момак, који би тек онако — као од беде обављао — кад би му госа штогод био заповедио.

Мало после, походише га два друга. Другде вели, неби тако често долазили к њему, јер га нису у пуку радо гледали.

Причаху о његовом и о другим двобојима.

Јурић би више пута изјавио, да му је та тема досадна и да би волео, кад би разговор о другом чему повели, али часници би се увек на тај догађај враћали.

Кад се поче смркавати, Јурић се опет сам у своме стану нашао. Простре се уз дуж на диван и поче наново, да о целој ствари размишља. Пронађе, да је од почетка до краја, сасвим коректно поступао, од страха или обичног грађанског узбуђења не беше ни трага на њему.

Кад је легао, чудноватом непосредношћу појави се лице старог надпоручика пред њим. Равнодушно, мало, подбуло лице беше то, са дебелим обрвама. Јурић би волео, да је какав други, мало чвршћи противник му био, или барем такав човек, којег је јако увредио. . . .

Немиран, грозничав сан је имао, ноћу по сто пута би га та мисао пробудила, да се нешто особито, некакав ванредан догађај с њиме збио. Кад би хтео, да сабере своје расејане мисли, увек би му се, само једна мистична реч по глави врзла: убиство, убиство.

Други дан му пуковник поручи да не оставља стана, до даље наредбе. Часници би га јатомице похађали, двојица од њих бијаху му и новаца понудили ако би случајно у неприлику дошао.

Трећи дан, поручи пуковник Јурићу, да му даје двонедељни допуст. Четрнаест дана, нека проведе на страни, а дотле ће се већ и у вароши велика узрујаност стишати.

Натпоручик даклем, пошаље своје ствари у

напред на жељезницу — а сам ће се пешке, у друштву са поручиком да ишета.

Када су у главну улицу приспели, комешање настало; народ, гомила света, беше поплавила улицу.

Беше то спровод, — топцијског натпоручика сарањиваху. . . .

Јурић није хтео, да толикој светини на очиглед умакне, него стаде са својим другом у једну капију и чекаше док спровод прође. — Пред мртвачким сандуком, у укочено салутирајућем потпоручику, познадоше противника покојниковог и све очи беху упрте у њега. Љубопитно, бојажљиво или може бити са неким страхопоштовањем, гледаше га свако — али непријатељски нико.

Натпоручика беше нека необична сета попала. Ваљда се хтеде оне слабости да опрости, кад ослови свога млађег друга:

— Право је имао „стари“, јер ипак сам му морао ја први да салутирам. . . . .

Ту његову примедбу, доцније беше поручик и целој вароши приповедао.

На жељезници нађоше Мађари Ђурка, који једну ружу предаде натпоручику.

— Моја ју сестра шаље прогнаноме. . . .

Када се влак кренуо, натпоручик се триумфално протезао на седишту. Сад си је већ у ружичастим бојама представљао своју будућност До сада је и телесно и душевно у „незнатне људе“ спадао, који, осим својих амбиција и претеране сујете није ништа имао. У пуковнији га нису радо гледали, јер није био добар брат а уз то му је и способност за јахање мањкала. — Ни жене га нису радо гледале. Сад је то све један пуцањ променуо. Име ће му у целој војсци да буде познато, а уз то име ће да се страшан нимбус надовеже, који ће да га прослави. Амбиције му чврст темељ и право стекоше. Познаће га, озбиљније ће га узимати; тражиће његово пријатељство и људи и жене — подједнако.

Једном речју: и он ће имати једну милину са којом ће се довека моћи хранити.

С мађарског превео **Љубиша Михајловић.**

ЈОАКИМ ВУЈИЋ.

(1772—1847.)

Из књижевне студије Николе Андрића.

(Свршетак.)

Исте године (1805.), које је изашао први Вујићев превод „Ферн. и Јар.“, изашла је и прва његова „оригинална“ весела игра „Любовная зависть чрезъ едне ципеле.“ Рекох „оригинална,“ јер не верујем, да је оригинал, премда до данас још нисам наишао на прави извор. Садржај комада није могао потећи ни из српских друштвених прилика онога времена, ни из Вујићева пера. Размазаношћу и нечистим моралом сећа нас ово делце и сувише бечке позоришне књижевности из конца прошастога века. Као да га је написао какав Стефани, Шиканедер, Ајренхоф, Брандез или Јингер, Брецнер, Мајснер, Шредер, Кронек, Вајсе! — Сви пре него Вујић. Или је Вујић мислио, да је дело постало оригиналним српским већ тиме, што је јунаке назвао „Др. Стевом“ и „баба-Станом“? — Радња ове кратке и сумњиве игре даде се исказати у неколико речи.

Баба-Стана, послужница, која се хвали да је већ неколико бракова отровала, хоће да отрује и срећу данашњега свога газде и газдарице, па меће под газдаричину постељу ципелу Дра Стеве, а под газдину — ципелу собарице Мартице. Кад супрузи разаберу, шта је и како је, стану се — врло простачки — нападати и грдити. Др. Стева био је у договору с баба Станом, ал је мислио, да ће она метнути само Мартичину ципелу под постељу газда Шимунову па ће тако он лакше доћи до његове госпође. Ал стара вештица баба-Стана хтеде — против договора — да и Дра Стеву завади с породицом газда-Шимуновом, па мете и његову ципелу под газдаричину постељу. . .

Једино оригиналан у овоме делу могао је бити језик баба Станин. Кроз целу игру тепа баба Стана као дете. Вујић је то провео великом вештином. У нашој хрватској и српској заједничкој књижевности није нигде приказан дечији изговор таком фотографском верношћу као у овоме делу. Управо би се по њему могла проучавати физиологија дечијега говора.

Вујић приказује овај „оригинал“ својим друговима и усрдно их моли, нека га приме као да је „од славнога Омира, Хорација, Лаватера Геснера, Мармонтела, Фенелона и Мојсија Менделсона“. . . . . Као и у другим

својим делима meће Вујић и овде на прву страну класичке сентенције. На овом су делу — хебрејске... Бележи бројевима, где треба да се почне читати. а онда пише ћирилицом, како треба да се чита и преводи.

Ни оригиналности „Слепога мыша“ Вујићева од г. 1809. не верујем. — Капетан Мирић не воли слепе мишеве и бежи од њих. Досадили му, па хоће са послужником Тривуном да их са свога имања истреби. Нагањајући се за њима, наиђу Мирић и Тривун на загрљаје млађега часника, барона Баје, са Мирићевом ћерком Љубицом. Барон Баја, да часно исплива из неприлике, запроси одмах Љубицу. — Већ један разлог, да се слепоме мишу благодари! — Вијајући даље слепе мишеве, набаса капетан на гомилу талира и дуката, — и стане благосиљати мишји род....

Што не верујемо увек Вујићевој „оригиналности“ има и својих директних разлога. Он је створилац српског позоришног живота. Вујић је први давао представе међу својим земљацима. „Крешталица,“ коју је он са својим дилетантима приказивао 12. августа 1813. у пештанском мађарском позоришту, прва је глума коју су Срби на јавним даскама приказивали, (не говорећи о приватним приказивањима Карловачких ђака Руса Козачинскога око год. 1733.). Одавде је ишао Вујић у Арад, Темишвар, Панчево, Земун, а год. 1835. прешао у Крагујевац, да развесели кнеза Милоша. Српскога репертоара није било приправљеног, па је Вујић сада морао на врат на нос сам преводити и прерађивати драме из страних језика. Он је био и директор и режисер и глумац и писац и учитељ и родољуб и свашта по мало. Кад је требало пушака, бисера и других сценичких реквизита за представу, ишао је он у Крагујевцу од куће до куће с кнежевим момком Книћанином, па скупљао од родољуба. Није ни могао оригиналне драме писати. А онда — тко се је бринуо у оној некњижевној периоди, је ли дело чисти оригинал или је превод или прерада из којега странога језика? Нека само дође на позорницу капетан Мирић, баба-Стана, дивљакиња Јарика и нека говоре гласно, да их опћинство — које је новина занимала — разуме, па је било доста! — Међу целим опћинством, које је гледало представу и које је представљало, био је већином Вујић сам, који се разумевао пешто у савременој драмској књижевности. Никоме није било неправо и нико се није тужио, кад се је које дело превело, а није се казало, којега је језика и ко му је оригинални писац Шта више! И *данас* видиш по београдским зидовима објаве позоришне, где се јавља, што се који дан игра, па, ако је превод, — често се, врло често, не каже, у којему је језику оригинал написан, а још ређе, како је име писцу. Опћинство не осећа те потребе. — А где би га занимале ове модерне тактичности књижевне у оно доба кад се је на представе још позивало — бубњем?!

Зато се састајемо у целој овој преводној белетристици српској с делима, која не само да не носе на натписној страни име оригиналнога писца, него се не каже ни из којега је језика преведено, а по гдекад у опће — ни да је преведено. То се оставило каснијој литерарној историји, — нека тражи!

Тако је и с Вујићем!

Ал бисмо ударили кривим путем, да ту књижевну неприлику назовемо плагијаторском. Нипошто! Она налази своје разјашњење у културним ондашњим приликама и у чедним захтевима ондашњег српског гледалачког и читалачког опћинства.

* * *

Год. 1814. изађе позната Вујићева „*Крешталица*,“ драма у три чина.

У предговору вели писац да је „имао част произвести“ ову драму годину дана пре у пештанском мађарском позоришту и да се је овим *његовим* комадом „прочуо велики глас и слава српскога рода и код странога народа пештанскога.“ Подбоден успехом овога комада, хтеде Вујић 15. дец. 1813 о „јесенском пазару“, да произведе и свога „Фернанда и Јарику“ на име рањених војника Ал се чини, да се успех прве драме није свидио пештанском управитељству, па је Вујић морао одустати од своје накане. Говори с фином резигнацијом, како у свету свагде „слабији морају да уступе јачим,“ па макар и били у своме праву. Жао му је, што не ће у напред моћи позоришном науком да наставља свој народ, како је почео. Ал, када се мора покорити, мора.

Садржај „Крешталице“ је овај. Богата удовица Пелагија Жеравићка одлучи неудавати се, осим „ако јој каква отмена заслуга и карактер мушки не наметну окове на врат.“

Она би могла да се уда за нежног и племенитог човека. Јоаким Павић паде у невољу и није могао другачије да прехрани оца, већ је морао продати своју милу папигу (крешталицу). Купи је удовица Пелагија. Папига закричи: Јоакиме, моли се Богу за оца! И Пелагија сазна за Јоакимово добро и благодарно срце. Она пође за Јоакима, па учини и њега и његова оца и све оне, који су добри, срећнима. —

Стари је Бошко, отац Јоакимов, као неки Лир! Михајла, млађег сина, љубио је, а Јоакима занемаривао. Јоаким мораде у Америку. Враћајући се после десет година богат у Европу, разби му се лађа и једва се спасе он, један црнац и крешталица. Михајло брат му изврнуо се у пијаницу и карташа, па није марио за остарела оца. Моменти, у којима стари Бошко жали за добрим Јоакимом, којега је онако неродбински однемарио, пуни су сентименталности и меланхолије. Кад је Јоаким нашао жалосна и сиромашна оца, мораде продати крешталицу да му помогне.

Јоаким је у „Крешталици“ родом из Баје (као и Јоаким Вујић), а Пелагија Жеравићка је млетачка Српкиња. Српско опћинство је потпуно могло мислити, да је „Крешталица“ Вујићев оригинал, — а није! —

Шафарик каже у својој „Српској књижевности“ стр. 403, да је „Крешталица“ преведена „с руског и талијанског“ језика, т. ј. да тако стоји написано на Вујићевој књизи. А не стоји! Стојан Новаковић каже у својој „Библиографији“ на стр. 95. исто што и Шафарик. Ал се Новаковићу у овоме случају донекле може опростити. Он је радио само по београдским изворима, а на примерку српске народне библиотеке (број 12419/8) — нема насловнога листа. Морао је дакле преписати натпис из Шафарика.

„Крешталица“ Вујићева није преведена ни с рускога ни с талијанскога, него — с *немачкога* Оригинал сам нашао у Коцебуову „Papagei.“*)

У осталом, ни сам Вујић не каже, да му је „Крешталица“ оригинално дело. Натпис гласи: „Крешталица, едно явно позориште у три дѣйствія *преведена* Јоакимомъ Вујићемъ *росијскаго и италијанскаго* языка приватнимъ професоромъ пештанскимъ.“

Оригинални Вујићев рад у овоме делу је само то, што је радњу пренео „aus einer deutschen Handelsstadt“ — у Трст, Лади Амалију Бедфорд — Коцебуову прекрстио у Пелагију Жеравићку, млетачку Српкињу, а Јоакима јунака („Георга Вестерланда“ у оригиналу) створио — из неке кокетерије према самоме себи — „бајским сином.“

И песмице, што их Лади Амалија Бедфорд пева на почетку Коцебуове драме, превео је Вујић својом „славено-српском“ појезијом.

Вујић је држао, да ће радњу ове драме ближе довести своме опћинству, ако је смести у Трст. Па заиста! Год. 1748 саградише Грци и Срби православну цркву св. Спиридиона у Трсту, јер је било у граду много Срба и Грка. Трговци српски су доста радили са Трстом и многи су тамо и живели, па је тако поглед српскога опћинства падао на Трст више него на икоји други поморски град. Сам Вујић је неко време учитељевао у Трсту.**)

Године 1810. преведе *Вујић „Младога Робинзона“*. Не каже, одакле је превео, ал је оригинал познатог немачког педагошког писца Јоах. Хајнриха *Кампе.**) Књига је опет за децу. У њој је приповест о Робинзону узета само, да се омладини лакшим обликом доведе пред очи угодна и потребна поука. Деца седе, па требе грашак, а отац им приповеда о свему и свачему и изводи морале. У облику је диалога као Мразовићев „Поучителный Магазинъ“.

Ал је *Вујић* осим Коцебуових и Коцебуовских својих драма доводио својим преводима и прерадама још једну грану књижевности међу српско опћинство. А то су талијанске народне лакрдије о *Бертолду, Бертолдину и Какасену.*

Већ се у старој талијанској књижевности разабиру шаљиве приче о народним овим љубимцима. У седамнаестом веку је талијански књижевник Ђуљо Чезаре Кроче (Giulis Cesare Croce) ставио целу народну традицију о овим јунацима у стихове. У осамнаестом веку набујаше те приче подмлађеном силом. Нови књижевници су их раширивали, надопуњавали и штампали у млетачком, болоњ-

*) Der Papagei, ein Schauspiel in drei Aufzügen, од год. 1792.

**) Нешто више о српској опћини тршћанској налазиш у 119. књизи Српског Летописа (од год. 1876.), где је Ђорђе Рајковић написао студију „Питање цркве св. Спиридиона у Трсту.“

*) Robinson der jüngere, zur angenehmen und nützlichen Unterhaltung für Kinder. Hamburg *1779.*

ском, напуљском, сицилијанском и у свим талијанским наречјма. И преводиле се за прости народ у све језике.

Вујић преведе у своју књижевност из једне од ових прерада Бертолда и Бертолдина год. 1807, а Каказена 1809.; све у прози.

Овим преводима Вујић није обогатио српску књижевност нити је дао какве боље и компактније хране своме опћинству. Фриволност, а по гдекад и просташтво ових талијанских лудорија није могло добро утицати на ниже кругове српског читалачког опћинства у почетку нашега века. Тим мање, што је у нашега народа од увек било много схваћања за неуглађену и неотесану досетљивост. Од уста до уста се код нас преносе ниске и замазане шале природнога живота кроз целе генерације. Ако их који сабирач народнога блага и попише, — остају у рукописима (Врчевић!), јер се штампом не могу износити на светлост. А овим се преводима пружале народу лакрдије, које су имале много сличности к нашим народнима — у импозантном облику књиге! . . . Једина позитивна корист овог Вујићева рада била је та што је почео приучавати народ на читање.

Самоме се Вујићу ова дела много свидела. Бертолд му је био — како каже у предговору — додуше ружан сељанин, ал је поред тога био уман и лукав и кад бисмо узели испоређивати ругобу његова тела с лепотом разума, могло би се рећи, да је: џак дебелога беза, али је изнутра постављен свилом . . . Оштроумне мисли Бертолдове доводиле су Вујића „у удивљеније“, па је молио читаоце, нека га читају и нека сваку Бертолдову реч измере, камо која иде. Нека га читају и буду весели јер је дело „весма весело и као што оно веле: шпасих“ . . .

Бертолд је прости сељак, који је дошао у Верону на двор Албонија, краља лонгобардског, па му тако импоновао својом природном досетљивошћу, да га је овај узео за свога дворског шаљивца. Цело дело је начичкано афоризмима и народним реченицама, које је Вујић доста згодно пренео у своме преводу. У каламбурима се показује чак вешт и духовит.*)

Да читалац може себи замислити особну лепоту самога Бертолда, доводи се (на стр. 11.) његова фотографија. „Главу је имао“ — вели — „округлу као лубеница, очи црвене као у дивљега петла, обрве дугачке и круте као свињска чекиња, уши као у магарца велике. Уста су му била накривљена, а доња лабрда му висила као у коња. Брада му је била дебела, а подбрадак као у јарца. Нос усковрчен, зуби на пољу као у дивљег прасца. Ноге је имао козје попут сатира, а тело рутаво“ . . . .

Стојан Новаковић у својој „Библиографији“ не зна за Вујићева „*Бертолда*“ него само за „Бертолдина“ и „Каказена“ — Бертолдин је тек син Бертолдов, као што је Каказен опет син Бертолдинов. Карактерна разлика међу Бертолдом и Бертолдином је та, што је Бертолд био шаљив и духовит, док је Бертолдин шаљив и залупан.

Ове су књиге биле много читане међу Србима тако да је Јеремија Караџић год. 1854. Бертолда морао поново штампати у београдској кнежевској штампарији.

У овим књигама Вујићевим је језик црквени славенски, ал је више измешан народним облицима и фразеологијом, него у другим његовим делима. Кад се преводилац заборави, знаде написати по целе стране лепим и чистим народним језиком са свим његовим енергичким аористима живом ономатопојом и турским речима. Јер се у овој „славенској“ периоди српске књижевности морају сватити турске речи као прототип *народних* српских речи према руским црквенима Вујићев „славенски“ језик није ни издалека оно, што је језик Григорија Терлајића. Терлајић игра у српској старијој књижевности улогу учитеља и филолога, који је из петних жила радио, да народу нарине свој волапик. Он је преводио и белетристичка дјела — из *филолошких* и учењачких мотива; да практички оживи своје филолошке идејале. Терлајић је седам деценија пре Миклошића стао (у речнику свога „Забављења“) набрајати маџарске речи, које су узете из славенских језика и почео тражити етимологију појединим основама Вујић

*) Да споменемо само неке речнице! — Ко броји године, чини рачун са смрћу. Ко сеје трње, нек не ходи без опанака. Жалосно је оно псето, које се даде за реп ухватити. Ко зло мисли, готово свагда погоди. Ко се хвали, тај се квари. Жена разјарена, море без брежина (не има границе). Ко седи на коприваме, морају га жећи. Ко иде у воденицу, тај се обрашнави. Свака змија има један реп, а зла жена по свем телу. — Човек без жене је шума без лишћа, чардак без мердевина, башча без бунара, огледало без светлости. (стр. 32.)

је тек слабији Терлајићев ђак. Он је узимао црквене речи и облике без икакве консеквенције и озбиљности; како му се што надало А, кад му се на дохват руке није нашла права црквена реч, он је узимао народну, — и савест га није ни најмање пекла.

КЊИЖЕВНОСТ.

ДВА СРПСКА ПРОПОВЕДНИКА.

Приказ Јована Храниловића.

(Наставак.)

Узмимо почетак проповеди на „велики петак“ (стр. 43) и ту опажамо исти мир и исту тежњу, да нам се одмах стварно покаже, о чем ће бити реч: „Браћо! у тешким оним часовима, кад се растанемо с милим покојницима над затвореним гробовима њиховима, не баве нам се ни око чега мисли наше тако нежно, као што се баве око последњих тренутака уминулога живота њихова. О тим тренуцима и о оном, што нам је остало из њих у памети нашој, разговарамо се, док смо у гробљу, разговарамо се, кад се враћамо кући из гробља, разговарамо се и кад дођемо кући... и ти разговори олакшавају нам тугу и жалост нашу и попуњавају нам ону празнину, коју гледамо у кући и осећамо у срцу свом без њих.“

Иза овако мирних стварних почетака следује више аналитичан начин расправљања, те се тако у души слушаочевој мало по мало ствара расположење, и, како већ споменух, у беседама Никаноровим говори се више уму, него срцу.

*

Већ на крају увода добре беседе мора се приметити после природан прелаз на сам темат, а сам темат, који се састоји у основној изреци беседе, треба да је категорично изражен, тако, да нема сумње, да је то предмет беседе, зато је његова одређеност, јасноћа и краткоћа обележје добро изведенога темата т. ј. основне мисли, или главне изреке, која не смије бити помешана са другим периодама, већ мора стајати сама за се. Само изнимно истакне се кад и када темат тек после некојих доказа или остаје сакрит кроз целу беседу. По правилу темат надовезује се на крај увода. Одмах после увода долази онда подела „partitio“, која се састоји у том, да се особити моменти, који се у темату налазе у јединственој целини, излуче и на посе истакну. Ствар је беседникова, да сваки тај излучени део обради, те је тако подела темата, подела и целе беседе. Истина имаде врста беседа, у којих се овакова подела не да спровести, јер се само о једном моменту говори, али редовно ова подела игра важну улогу, јер много доприноси јасноћи и реду говора. Али зато мора говорник ову поделу нарочито нагласити, и њене делове одређеним и категоричким изрекама формулирати. У подели треба пре свега пазити на правила логике. Према томе подела треба да има своју извесну основу, т. ј. треба да обсиже све делове предмета, али и само те делове; ствари, које не спадају у темат говора, не смеју се у подели ни спомињати. Даље треба, да су ти делови међусобом координирани, т. ј. треба да су истога логичнога ступња (степена), и не сме се један део с другим мешати. Нарочито треба на то пазити, да се главна изрека у својој целини не употреби као део у тој подели, него треба пазити и на законо-психолошке природе код поделе т. ј. подела треба да је неприсиљена и природна, и док је то само могуће: нова изненадна. Нека се најпре метну елементи, који поучавају и убеђују, а онда тек они, који делују на покрет воље и узбуђење афекта; јер психолошки ред се у том састоји, да се памет најпре увери, а онда се воља покрене. Нарочито је важно, да подела иде по закону градуације, растења; тако вреди и за поделу оно свеопште правило, које је темељно правило у беседништву: „Semper augeatur et crescat oratio“, говор нека расте и напредује. Поједини делови могу опет имати своју подподелу, али ту се треба чувати претеривања.

Узмемо ли с те стране проматрати беседе Теофанове и Никанорове, то ћемо опазити, да се они не држе ове шаблонске реторске теорије о подели проповеди на темат и на партицију. Ипак они у језгри обзиру се на логичка и психолошка правила у реду свога разлагања, а већ сам навео један пример, где је Теофану сјајно пошло за руком, у говору на гробу владици Никанору (стр. 439—440) извести таку прекрасну логичну и психолошку поделу главне изреке те беседе: „Један и једини је био у свакоме времену Грујић“, коју изреку је у 11

савршеном анафором изведених симетричких периода, постепеном градуацијом, вештачки а ипак посве природно и лако извео. Нешто сличнога читамо и у Никаноровој беседи на дан 30. јануара, где је апликација живота трију јерарха на живот свију верних изведена по правилима, која прописује реторика за поделу ваљане проповеди. У опште узев, ни Теофан ни Никанор нису иначе пазили много на правила поделе својих бесѐда, већ су стварали групе појединих делова и мисли беседе, како им се по природи ствари учинило потребно.

*

Душа сваке беседе јест: доказивање и разјашњивање мотива. Ово доказивање не долази увек непосредно после поделе већ пред самим доказивањем долази разјашњивање; таково разјашњивање је или у форми приповетке, ако се ради о каковом чину, или у форми тумачења, ако се ради о каковој теоретичној или практичној истини. Више пута је управо нужно, да се оваковим разјашњивањем определи: „status quaestionis“; а више пута може и изостати. Ако се таково разјашњивање употреби, онда треба да је живо, кратко, драматско, убеђујуће. Најбоље је, да сваки главни део говора почне са разјашњењем, на које се надовеже доказивање, или се то удеси тако да пред сваким главним доказом дође разјашњење.

Доказивање је двојако: или позитивно или је опровргавање, побијање. Увек треба да је на првом месту: позитивно утврђивање, а онда приговори и побијање.

За позитивно доказивање вреди правило градуације, али опет није добро, да се најпре метне слаби доказ, па јачи, па онда најјачи; — најбоље је држати се правила: „Fortiora fortia, fortissima“, т. ј. јачи, јаки, најјачи доказ Јакост доказа нетреба само ценити по његовој објективној, логичној вредности, већ и по његовој субјективној, психолошкој сили, која више пута јаче делује; зато тако звани „argumentum ad hominem“ у беседништву има велику важност.

Јаки докази треба да сваки на посе долази, а слабији по више њих скупа преплетено да измогну добро утицати. — После позитивнога доказивања следује рефутација или опровргавање, ако је то потребно. Ако је пак беседа дефензивнога значаја — онда се почиње са опровргавањем, а надовеже се позитивним начином тврђења. Квинтилијан о том вели: „Si agimus nostra confirmanda sunt primum, tum quae nostris opponuntur; si respondemus, prius incipiendum a refutatione.“ — „Ако ми тврдимо, тад треба да најпре наше докажемо, и тада опровргнемо, што се нашему противи; ако одговарамо, т. ј. (ако смо у дефензиви), почнимо са опровргавањем“ Ту треба да се држимо градуације: „infirma, fortia infirmissima“, т. ј. најпре опровргнимо слабу објекцију, онда јачу, а на крају најслабију — за тај ред војују психолошки разлози. Више пута је добро истим редом опроврћи објекције, како их је противник навео; но често је од потребе цео ред изменити, и опроврћи обратним редом.

Теофан и Никанор не држе се тих развитих правила у доказивању, да у опште им је диспосиција технике у говору слабија страна. Они више према карактеру проповеди пазе на парцијелне уводе, поделе прелазе и закључке, и на тако звано подржавање пажљивости, те пазећ на то, нигде се не нарушава целовити дојам беседе. И то постиже Теофан више синтетичком методом, а Никанор анализом, где један доказ и мисао посве логично на други надовезују.

*

Главно је дакако у говору, да се на крају не поквари цео утисак говора, зато беседници треба да особиту пажњу посвете завршетку беседе, т. ј. епилогу. Епилог је последњи део проповеди, и састоји се у кратком, језгровитом опетовању онога, што се у беседи говорило, да би се учинио на слушаоце целовити, крепки утисак. Фенелон вели: „Закључак говора је огњиште“. Закључак је скоро меродаван за вредност целе проповеди, зато и вели Белфрон: „Тому делу посвети особиту пажњу сачувај за тај део, што најбоље знаш и умеш, да постигнеш одобравање воље!“ И Цицерон вели: „quae excellunt serventur ad perorandum“ Епилог мора стајати у уској свези са тематом, и одликовати се живошћу, силом, кратким, пуним духа и важним изрекама, и треба да стоји са целом беседом у доличној пропорцији. На крају проповеди истакне се или намера, или жеља, или одлука, или молба, све то дакако према садржају проповеди Добро је кадкад на крају споменути средство, којим се постићи може, о чем се говорило. И згодна молитва, или место из св. писма, или кратка приповетка, у којој се огледа садржај говора, могу се употребити на крају епилога Никанор и Теофан посвећују особиту пажњу епилогу, или закључку својих беседа, и ту је Теофан више патетичан, а Никанор довршује мирно, како је и почео. Да испишем на углед гдекоји свршетак њихових говора. Говор на нову годину (стр. 8—9.) довршује Никанор овако: „А ја ћу да се молим благом и милостивом оцу небесном, ако ми буде промислом његовим дозвољено, молити се, да исцели оне, који болују, утеши оне, који тугују, изведе на прави пут оне, који блуде по странпутицама, и да нас проведе

благодаћу и благословом својим кроз ову започету годину тако, да не морамо ни себе стидети се, ако нам по великој милости својој дозволи, да се можемо обазрети и на њу онако, као што се обзиремо данас на јуче завршену." Да лепе рекапитулације садржаја проповеди и мисли на нову годину! —

Исто тако је значајан епилог приповеди на „Велики петак" (стр. 51.) где и на крају проповеди хоће да остане у души утисак тишине и страхопоштовања, што му је и била намера дивне проповеди. „Да оставимо дакле, браћо, ћутећи фарисејима, књижницима и Кајафама, нека запечате тај по верне душе Хришћанске велики, а по њих страшни гроб, нека наваљују камен на њега, нека поставе стражу око њега, и нека говоре над њим језиком невјерја свога, а ми задржимо за себе из ових великих часова, које смо споменули спомену страсти Христових, и понесимо одавде у души и срцу своме праву веру, праву наду и праву љубав хришћанску, па ће нас благословити положени у гроб господ и спаситељ наш, да се клањамо на земљи чистим срцем славном ускрсу његовом, а на небу чистом душом вечној слави Оца и Сина и светога Духа „во вјеки вјеков"

Мало не сви завршеци Теофанових беседа управо су прекрасни, крепки, живи и од дубокога утиска, као крепки акорд, у којем одјекне цела душа. Или он рекапитулује у језгровитим маркантним цртама садржину беседе, или завршује беседу молитвом, или апострофом или ма којим начином, увек му то испадне сјајно за руком, увек је утисак трајан и дубок, и човек још дуго стоји под утиском његовога сјајнога епилога Беседу на „Петров дан" (XLIX. стр. 277—284.) довршује овако: „Видите, Христијани благочестиви! то вам је наша: лака ноћ, добро јутро и срећан дан у Христовој цркви! Па кад је то тако, и никако друкчије, ајдете Христијани православни, да с таком утехом наше лаке благе ноћи, с таким нашега доброг јутра, и уфањем нашег срећног дана, с таким слављењем Крснога имена ове свете цркве прођемо и пролазимо, живимо и науживамо, и тако спремљени и утешени пођемо суђеном дану свом на сусрет у овој лепој божијој башти Петрове вере и Павлове љубави; па ће нас онда, кад и нама за гору зађе сунце живота нашега, уфано као и Апостоле Петра и Павла, пресадити десница божија одавде у своју башту небесну, и бићемо и ми онда тамо, као и они што су, као дрво посађено крај потока, које род свој даје у своје време, и лист му не вене, и што год роди напредује у свему. Амин."

Како је потресан и дубок онај завршетак говора над гробом Германовим, о ком сам већ говорио.

(Свршиће се.)

МИСЛИ

БАРОНА ЈОСИФА ЕТВЕША.

Човек и свет.

По схватању Инђана земља је наша место, где се с висине пали духови различитим патњама сваковрсних прљавштина ослобађају. Она је као неко духовно купатило, да у њему анђели лече душевне болове своје; и заиста се ни у чем скоро слика нашег земаљског живота не огледа тако јасно, као у купатилима. — Каколи се дивно чини све госту кад приспе. Путеви глатки, са свију страна ори се весела свирка, скоро да помислиш да си у рају, па чак ни уверење, да су други заузели боља места, где би се могао настанити, не квари ти добру вољу. За тим се повучемо камо год. Па колико тек уживања чека на нас, кад потражимо лепша места, кад се упознамо са људима, који се тако живано вију око нас Најзад нам се испуни и ова тежња; упустисмо се у живахно весеље Али гле, друштво, које нам се чинило тако веселим, састоји се из болесника, и сваки од њих тужи се на своје јаде, сваки се тиме теши да извор и на њега онако упливише, као на остале. — Овде онде састанемо се са занимљивом особом, мало по мало нађемо се у колу, у коме се добро осећамо. — Али неколико дана, па нам мили странац мора отпутовати. Он мора ићи, а ми, који доцније дођосмо, остајемо опет сами. — Имали би смо сада довољане места, за нас могли бисмо наћи изобилно празних станова, пред којима се пружају дивни изгледи, али ми се научисмо на наш стан, и остајемо у њему. На што да мењамо место своје, кад и онако за нас нема више ничег занимљивог! Давно смо постали сами себи досадним, једина нам је жеља, ој кад бисмо се, као и другови нам, што пре ослободили овога места, где немамо више познанства међу људима. — И у томе нам прола-

зи време, па ипак са болом се спремамо на пут, кад видимо где нам се приближује последњи дан. Сад нам тек пада на памет, да најдивнија места нисмо потражили, да се баш са најзанимљивијим личностима нисмо упознали да смо пропустили најлепше прилике уживања; и међу несретнима, који нам се туже, да по наређењу лечника још морају ту остати, мучно да има кога, који не би, кад би до њега стојало, уживање своје продужио за неколико дана, у пркос рђавом стану и слабим а скупим јелима.

* * *

Живот је наш као запаљена буктиња, које час брже, час спорије, али непрестано нестаје. Благо оном, који се, при помисли на пролазност својега живота, може тим тешити, да је многима осветлио.

* * *

Мало је људи, који својом снагом могу одолети јуришу прилика, које га у положају му нападају; и без сумње само ће се онај на месту своме одржати, који се јаким везама дужности осећа прикованим за то своје место.

* * *

Како-ли је слабачак поветарац довољан, да стресе с дрвета све цвеће и воће, а како-ли је силна олујина потребна, да дрво на земљу обори — Ој! да толики и толики морају да преживе оно, што им је живот красило и корисним га чинило.

* * *

Трнови венци постају из ружиних грана живота нашег; та ни буре не долазе после мутних, него после најтоплијих летњих днева.

* * *

Живот је књига са седам печата, па кад ове раскинемо, те књига пред нама отворена лежи, налазимо у њој непозната слова странога језика, па када најзад и то решимо, резултат те дуготрајне муке понајвише је уверење, да нам књига није одговорила очекивању.

* * *

Срце је дневник, у који без нашега знања сваки час живота нашег бележи своје примедбе. Ништа нисмо осећали нити искусили, а да у нарави својој — ма и не знали — не носимо трагове тога; па као што је коров и цвеће, које нам поља покрива, никло из семена, које је на земљу случајно пало тако су и радости и патње наше већином последице таквих утецаја, које ни не памтимо.

* * *

Задовољство наше не зависи од положаја нам, него од тог, како схваћамо свој положај. И у срећи и у несрећи свагда можемо наћи по неког, који је од нас срећнији или несрећнији. Па да се не би амо понели или да не би смо клонули, ништа друго није потребно, но да у часовима среће погледамо на оне, који су још срећнији, а у часовима несреће на оне, који су несрећнији од нас Ко проучи свој положај, па на једну страну мерила метне добра, којих нема, на другу пак страну јаде, којих нема; тај никад неће имати узрока ни да се понесе ни да падне у очајање

Димитрнјев.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Ми смо већ јавили нашим читаоцима, да је Емил Зола наумио написати нови роман, коме би био предмет чувено место ходочашћа: „Notre Dame de Lourde“ и живот тамошњих хаџија. У ту сврху хтео је Зола, да се придружи хаџијама, те да 6 недеља пробави тамо; али француски лист „Liberté“ приопћи недавно једно писмо, у ком неколико верника прете Золи, да ће му чином показати, како је велика енергија и ентузијазам оних тамо заосталих Хришћана, и да ће га поучити о том, да промисли, шта то значи, кад он вели, да му је намера описати и видети, шта је „опсцено“ и „гротескно“ у тим верским манифестацијама.

Хоће ли се иначе неустрашиви Зола заплашити од антиципандо-хонорара за своје засновано ново књижевно дело?

═ И Алфонсо Доде спрема нов роман Из Париза пишу, да се Доде налази сада сасвим здрав на свом сеоском поседу у Шампрозе, и да пише нов роман под насловом: „Le sontien de famille,“ у ком ће бити оцртана једна ултра паришка драма. Велики један трговац банкротује и почини самоубиство. Остаје удова са двоје женске деце, једна од њих, љубимица, маза, свестрано је образована, пак се на њену помоћ рачуна, али она те наде не оправда; али зато друга, којој родитељи нису дали толико образованости, нити су ју обасипали љубављу, придиже својим радом породицу из невоље.

Кад доврши овај роман, даће се Доде на превод једнога провенсалскога дела. Он је наиме претплаћен на један мали листић, што излази у Авињону на дијалекту, што се говори у долини Роне. Читајући тај листић, дивио се је Доде дражести и свежости слика са села, које су у том листићу под насловом: „Мемоари једнога сеоског слуге“ изашли. Доде је дознао, да је то збиља написао један тежак, код кога је тешка борба са злом узбудила естетске осећаје, место да их уништи. Име тому тежаку је Брискини, или Баптист Боне родом из Белгард — Овђе припомињемо да загребачки „Обзор“ доноси у свом подлистку у преводу Додеову приповетку, под насловом: „Роза и Нинете“.

— И београдски лист „Србија“ доноси сада два романа у преводу Већ смо пријe споменули превод великога Толстојевога романа „Војна и мир,“ што у том листу излази; сада излази у исти час у истом листу превод романа Ги де Мопасанова под насловом: „Сила смрти,“ и још по који мањи превод приповетке којега чувенога писца.

Како се дакле види, боље новине пазе на добар избор превода, а то је већ зато хвале вредно, што гдекоја већа страна књижевна дела најлакше овако у новинама могу изаћи; ну да буде отуда веће користи, држимо, да би било

добро, да се оваки преводи кашње отисну у посебну књижицу у једноставној опреми и на јефтинијем папиру, како би претплатници дотичних новина могли доћи што јефтиније до те лектире; јер је поједине бројеве теже чувати, а човек у толикој налови разних лектира не може увек сваки број читати, чим изађе. Руски белетристички лист „Њива“ крајем сваког месеца доноси у засебној књизи прештампан садржај свију бројева дотичнога месеца. Има и у нашим политичким новинама више пута тако лепих подлистака, да је управо штета, да то све пропадне као једнодневна муха. Осим тога излазе те ствари редовно под псеудонимом или под почетним словима имена дотичнога писца или преваћача, тако те ће књижевни историчар, који и о том мора рачун водити, тешко се намучити, док одгонетне све те криптограме и псеудониме. Оно мало што се код нас у књижевности производи, треба да држимо у евиденцији, иначе ће изгледати, да се ништа не ради, а овамо су нас по готово новине поплавиле; зато треба ствар тако удесити, да и потомству забележимо, што смо привредили нашој књижевности. „Стражилово“ је почело до душе у тромесечном библиографском попису сакупљати наслове свих радова, који се односе на белетристику и књижевност а који су изашли у некојим српским буд политичким или другим листовима, — али то су само наслови. Додуше боље и то, него ништа. Кад све напредује, нека се и у том погледу и код нас учини корак напред.

═ Стара бечка „Presse“ доноси у подлистку своме приповетку нашег незаборављеног Лазара Лазаревића „*Први пут с оцем на јутрењу*“ у немачком преводу. Ово је већ трећи превод ове красне наше приповетке на немачки језик. Превод је овај од Макса Ђурковића. Исту ову приповетку донео је и „Пестер Лојд“ а и „Magazin f. d. Litteratur“ на немачком језику.

═ Као што смо у своје време известили наш штовани сарадник г. Тодор Стефановић Виловски држао је у бечком научном клубу предавање о Богумилима. Ми смо то важно и веома занимљиво предавање донели у опширнијем изводу. Сада доноси додатак монаковског „Allgemeine Zeitung“-а (бр. 222. и даље) то предавање у целости под насловом: „Studien über Bogumilismus.“

═ У месецу Аугусту потражила је смрт два чувена сликара у нашој монархији. 4. Аугуста по новом календару умро је историјски сликар Михајло Ковач, мађарски сликар, члан мадридске академије „San Fernando.“ Ковач је насликао цели низ лепих слика, од којих је најпознатија: „Arpád emeltése,“ коју је зготовио г. 1864. Он је пропутовао целу Европу, и умро је као 74. годишњи старац

Некако у исти час умро је у Бечу професор и равнатељ академије уметности Милер. Он је био један од најчувенијих аустријских сликара. Слике су му већином покуповали Енглези. Он је био од г. 1877. професор, а од г. 1890. равнатељ бечке академије.

═ Јавили смо, да ће загребачко позоришно друштво у бечкој позоришној изложби приказивати Деметрову драму: „Краљица Теута.“ Сад се јавља из Загреба, да су се преговори између интенданта загребачкога позоришта Кнајзла и управе бечкога изложбенога позоришта разбили, те тако неће ни једно од југославенских племена у тој изложби бити са својим народним комадом и својом дружином заступано. Или може бити нисмо још достојни, да нас на светској позорници види образована Европа, којој смо толика столећа стајали на бранику њене просвете и слободе.

═ Арса Ж. Илић у Београду намерава да изда „*Правну библиотеку*“, списак критички и по азбуци сређених *свих књижевних радова*, у којима се расправљају или излажу поједина већа или мања питања из правних наука и судске праксе.

ДРУШТВА.

(Књижевни одбор „Матице српске“) имао је 9. (21.) августа о. г. своју седницу, у којој је између осталога решено и ово: Одређена је награда од 40 фор. по штампаном табаку Јовану Бошковићу за спис његов: „Писма о књижевности српској и хрватској“, који се почео штампати у 170. свесци „Летописа“. — На основу оцене Јована Грчића примљена је за „Летопис“ драма: „Јасмина и Ирена“ од Манојла Ђорђевића-Призренца и писцу је досуђена награда од 150 фор. — Према оцени Милана А. Јовановића одбијен је чланак неопзнатог писца: „Прадомовина Срба“. — На основу оцене Милана А. Јовановића и Јована Грчића примљен је за „Летопис“ чланак Драгутина Ј. Илијћа: „Прaидеје културе и књижевности“ и писцу је одређена награда од 30 ф. по штампаном табаку. — На основу оцене Саве Петровића одбачен је чланак непознатог писца: „Мува Достојевског и мува Тургењева“, пошто то није оригиналан чланак, него превод с рускога. — У смислу оцене Јована Живановића вратиће се на допуну и исправак спис Дамјана Прерадовића: „Неколике речи, којих нема у Вукову речнику“. — На основу оцене Саве Петровића примљена је за „Летопис“ књижевна расправа дра Стевана Павловића с натписом: „Сима Милутиновић Сарајлија“ и писцу је досуђена награда од 30 фор. по штампаном табаку. — Спис непознатог писца: „Преглед историје српске књижевности за одрасле Српкиње“ — издан је на оцену Стевану Лекићу. — Приповетка „Тијана“, од непознатог писца, која је стигла на расписану награду — издана је на оцену дру Милану Савићу и Сави Петровићу. — Чланак Ј. Миодраговића: „Тршић и Троноша“ предан је на оцену Милану А. Јовановићу. — Упућени су одбору за издавање „Књига за народ“ из задужбине Петра Коњевића ови списи: 1) „Разговори о празноверју и његовим последицама“ од непознатог писца. — и 2.) „Три напасти“ од Људевита Вуличевића. — Одлучено је, да се распишу стечајеви на правна стипендијска места из задужбина: Гавре Романовића, Павла Јовановића, Петра Костића, Симе Ђорђевића и Христофора Шифмана. — Најпосле су прегледане школске сведоџбе питомаца из разних стипендијских заклада под управом матичином, и решене су неке молбенице.

НОВЕ КЊИГЕ.

Први и пошљедњи пут Приповијетка из Сараіева. Написао *Мита Живковић* Београд, штампарија Св. Николића (горња Јов. улица бр. 53) 1892. На 16-ни, стр. 74. Цена 1 динар.

Стари Сланкамен. Написао *Иларион Руварац*, Архимандрит Грғетешки. Земун 1892. Штампарија Симе Пајића. На 8-ни, стр. 49.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 35. У НОВОМ САДУ 30. АУГУСТА 1892. Год. XIX.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

VII.

„Устав.“

При растанку мом с Милетићем било је уговорено, да ћемо одмах с почетком идуће школске године радити на „Славјанци“ за год. 1848. Ја сам очекивао, да ће ми Милетић јавити, шта је тога ради у Новом Саду и Београду свршио: али већ прође и октобар и новембар, а од њега никаква извештаја.

О „Славјанци“ се поведе разговор и у нашој пештанској дружини, у којој је осим ланских било доста нових одличних чланова. Осим већ споменутог Илије Вујића († 1853.) дошли су из сегединског лицеја Лаза Марковић и Паја Путник, од којих је први идуће године несрећним случајем погинуо, а други живи у Београду као умировљени српски потпуковник. Лаза је био тајник наше дружине. Даровит, ватрен, енергичан, одважан, речит, вешт на перу, — црна штета за Српство, што га је тако рано изгубило! Да је којом срећом био дужег века, можда би код нас много шта друкчије било!

Друштво наше покрене ствар о „Славјанци“ у почетку децембра писмом управљеним на пожунску омладину. Оданде стигне одговор друштву, а и ја добијем писмо од Милетића, датирано 13 дец.

С овим писмом почиње дописивање између нас двојице, које је трајало до краја фебруара 1848. а било би трајало и дуже, да га пештанска револуција од 3. (15.) марта није прекинула. Из овог доба имам пет писама, три његова и два моја, која су чудним неким случајем остала неповређена у свим страхотама грађанског рата, који је у Сенти, мом родном месту, толике животе и толика имања прогутао. Желети би било, да се ова писма после наше смрти обелодане, јер би се из њих најбоље увидео дух, који је тадашњу омладину нашу покретао. Видело би се и то, како два пријатеља воде међу собом и мало оштрију полемику, па опет остају пријатељи, а то би била лекција, која ни нашем данашњем и млађем и старијем нараштају не би била на одмет. Ја ћу ово прво писмо Милетићево саопштити скоро у целини, а друга четири писма у краћем или дужем изводу.

Сва та писма Милетићева писана су правописом, који је у „Славјанци“ употребљаван. Ово прво гласи овако:

Пожун, 13. дец. п. н 1847.

Предраги Побратиме Јоване!

Пролазећи кроз Пешту овамо, прекомерно сам желио с тобом се састати; ал’ ти још ниси у Пешту приспео био, а мени се итало, јер сам се и онако одоцнио. Што сам Славјанке ради с тобом говорити хтео, то знам да ће ти за чудо бити, што ти до сад ништа јављао нисам, премда смо уговорили, одма с почетком године о њој радити почети. Томе има више узрока: прво с делима нисам приправан био почем сам целу вакацију тамо амо пропутовао; како сам дошао, за Председатеља друштва изабран, морао

сам понајвише у друштву радити, и сваке скоро недеље, док се особито новајлије упутиле нису, расправе скоро на мене спадоше; за „Сокола“*) брига понајвећа моја; морадо такође Читаоници НСадској прилоге за „Златну Јабуку“ справити; а поред свега тога писао сам Паји**), питајући га, може л’ Уредитељство на себе примити, почем би он то у Н. Саду бавећи се најбоље ове године обавити могао; најпосле све друге послове примиривши и у добар ред ставивши, и не могавши дочекати Пајиног одговора, предложим друштву, да би за сталност издавања Славјанке, као што је ми имати желимо нужно било, да се Устав за њу сачини, за то од друштва одбор изаслан буде, који Устав зготови, и друштву на одобрење поднесе. Баш у недељу 7. дец. п. н. кад се ваше писмо у друштву прочитало, прочита се у друштву и Устав са Прогласом, који смо за нужно држали Уставу приложити, да тенденцију и дух, којим Славјанка дисати има, јасније пред очима имамо. Друштво одобри Устав, и радујући се ревности вашој, закључи послати (га) на сва постојећа друштва младежи Српске са прогласом, које ево сад, почем се у више егземплара преписало, и чини Ми смо уверени, да ће Устав овај од друге браће наше примљен бити, познавши, како га је нужно имати, а с друге стране, како и није можно, да га сви заједно правимо. У уставу ћете наћи не само ваша питања, но и сва о Славјанки решена.

Сад да се нас двојица, по Уставу, о Уредитељству поразговарамо.***) Кад би се Славјанка у Пешти издати могла, то ја од моје стране, познавајући тебе, ни посумњао не би, теби Уредитељство предати; ал’ она се у Пешти ни на који начин печатати не може због цензуре тесногруде. Ја сам у Спасовој ноћи у појетичним изразима о Славјанском животу говорио, па знаш и колико сам муке имао, и опет ми остаде осакаћено дело — да чему се могу надати, кад у прози о „животу Славјанском“ и опредељењу Славјана, француској буни можда Косцијушку, и о другом, у чему се јасно цјел наша изражава, прилоге ставим? А Славјанку без духа издавати горе је него никакву. За то сам се ја разговарао у Београду бивши са тамошњом младежи, која се скупила тога ради у Лицеум и јавивши ми, да ћеду од ове године јавно друштво имати, обећали ми се на мој предлог, да ће с нама дописивати и с нама заједно Славјанку издавати. Кад би тамо могло бити усредоточење стално и што се Уредитељства тиче, и печатања, то би најбоље било; ал’ прво за сад бити не може, тим пре пак друго; особито се врсни брат Јеврем Грујић, слуш. Права, подухватио, што се бриге о цензури, коректури и т. д. тиче, а печатане књиге отуда овамо пренети лакше ће бити, него овде печатати. За то ја мислим, да у Београду печатамо Славјанку — а кад је то, онда је све једно, или Уредитељство у Пешти, или у Пожуну било, а кад је све једно, мислим да ће младеж Српска, или њени Представници код појединих друштва — Председатељи, толико поверења у мени имати, да ћу и другу Славјанку онако исто на задовољство Славјана уредити, као што сам и прву, особито кад и Прозу сад примамо, у ком случају желио би да и ту план изнађем по ком би се појетични и прозаични прилози стављали; чему још и то долази, да ми је последња година ово, у којој ћу се међу учећом се младежи налазити, због чега рад сам и последње Ђачке сате њој посветити — а на годину Богом ти просто било! јербо и онако ја никога од тебе достојнијег немам, који би ми место Паје заменио, место које ти ја познавајући искреност твоју и љубав братску, с најискренијим срцем подносим, ако га примаш, и тим пријатељство наше већ опстојеће на онај степен узвисиш, на ком само један места имати може.

Јербо сигурно си чуо, да је једна од најсјајнијих звезда надежде рода Српског и народа Славјанског угаснула, један од најкраснијих цветова у венцу светог побратимства младежи Српске увенуо, да је ишчез-

*) Писани лист пожунске омладине, као што је „Светољуб“ био пештански.

**) Павлу П. Шапчанину.

***) По том Уставу уредника „Славјанке“ имали би бирати председници појединих дружина. Ове су биле: пожунска (председник Милетић); пештанска, где сам ја био председник; сегединска (председник † Урош Девић); темишварска (предс. † Мита Гавриловски); и по свој прилици београдска, али која још не беше коституисана, и у којој се највише истакао правник Јеврем Грујић, садашњи посланик на расположењу. Уредник би по уставу имао право, да одређује, који ће се чланци у Славјанку примати, *где* ће се Славјанка и *у колико егземплара* и *којим правописом* штампати. Као што се види, уреднику је дана велика, скоро неограничена власт, и било је предвидети, да ће ова тачка наћи на велики отпор, *особито због правописа.*

нула душа душе моје — да је премили свију нас друг, а мој најљубезнији пријатељ Павле Поповић у вечност се преселио, — па шта да ти о мојој туги за њим пишем: Речи, којим жалост говори, кратке су, ал' рана, коју она у срцу оставља, велика је и до гроба траје. Па кад би се баш и могла жалост речима описати, ипак би сувишно било, почем је сам лако себи представити можеш, кад се сетиш, шта ми је Павле био, и шта у њему изгубих.*)

На мој предлог младеж је овде драговољно пристала, да сва печатана и непечатана дела Павлова у скупу издамо, и ако би нужно било, пренумерацију у помоћ узмемо; што од продаје претекне, да му од тог споменик дигнемо, а друго или Оцу или фонду Славјанке ако Отац усхте Он ово заиста од нас заслужује Држаћемо свечаност на памет његову. И моје слово, које у похвалу његову говорио будем, и друге песме, или од вас и друге стране у његову славу са животописом печатаћемо у књизи његових дела напред. Писао сам оцу, да ми папире његове пошље. За то ако желите у том участвовати, јавите ми, па ћемо се поразговорити.

Читаоница Н. Садска жели, као што ћеш од раје чути, издати на дар родољубивим Српкињама „Златну јабуку", и особито се у младеж узда, што се прилога тиче. Ја сам, што могао, преправио, и све сам чекао, да од вас што дође, ал' нигде ништа. Де пошљи штогод за наше Српкиње, коју песмицу, новелу, etc. јербо је Уредитељ Г. Светић овде, па будући да од старијих неће нико прилагати, то ће се и на златној јабуки написати, да „трошком Н. С. Читаонице младеж Српска издаје." Па још кад Пајина дела изда са Славјанком — да видиш онда похвале. А код јабуке од нас новаца не треба. Збиља! да другу Славјанку „Сени Павла Поповића" посветимо — мислим да би све ово на ободрење других младића служило, кад виде, како се врлина награђује. Дакле сад јави ми јеси ли задовољан, да још ове године код мене буде уредитељство, и од сад да чешће и приватно један другом пишемо. Рок и од моје стране дела и новаца нека буде 1. март п. р. Поздрави ми Лазу, Вујића, Ђуру, Чакру, Арновљевића, Лубурића Стојаковића — и сву. сву рају, и буди здрав

Твоме искреном побратиму
Светозару Милетићу.

П. п. Отписао сам данас Деметру и допуштам печатање Спасове ноћи; читаво сам по табака написао, можда ће и печатати; поред захвале и мало незадовољство изјављујем, што нас онако јако на рачун старијих наших хвале, као да нас од њих одвући желе.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

*) Милетић је описао живот пок. Павла П. Шапчанина и тај је животопис изашао у „Јавору" за г. 1876. бр. 7. Ур.

„РАСПУШТЕНИЦА."

Слика из обичног живота.

и смо нешто као знали а и говоркало се по вароши. Испрва тек само онако: „кажу". доцније мало опредељеније; при свем том ипак нисмо знали готово ништа А волели бисмо знати . . . . а копкало нас је . . . . већ само да задовољимо наше жене, које да нас истерају из куће, што долазимо из каване а опет не знамо ништа. Чудновато! . . . као да је то наш занат а не њихов. . . Гавра се и хтео с нама кладити, да ће он пре од жене дознати него она од њега. А опет се није тако десило, већ баш је Гавра дознао пре. Управо је Мића био први, који нам је казао, а опет зато нисмо од њега дознали све. Да богме да смо од Миће чули најпре; могли смо знати и пре, само да смо га запитали. А можда и сам није знао раније, та казао би нам!

Наравно да се Стева чинио свему том невешт, и ако га се највише тицало, управо њега се и тицало, само њега. Је ли који од нас тек маличак навијао на оно, што свет „каже," мирно би му се окренуо и дунуо му дим од цигаре у лице — а то ће рећи: шта те се тиче! По који пут би се ипак мало насмешио, то јест, брци би му се тек задрхтали, па би нас и погледао, онако, само што не каже: ала сте жене! Хоће човек нас да збуни, нама да се руга, с нама да се шволька . . . Готово да му је и пошло за руком,

да није био Мића вечито задиркивало а Гавра опет брбљав на сву меру. Ђока није много говорио, био је нека ћуталица; али зато су му се уста непрестано подругљиво смешкала . . . . да човека расрди баш. Па кад је дошао тако мали окршај са Стевом, овај само не би Ђоку мерио очима; некако му је поглед прешао преко Ђокине главе па се зауставио на Пери, који је опет одмах поцрвенио.

Једном приликом седимо ми пред каваном, као обично. Било је вече па лепа хладовина после страшне препеке; баш нам је годило, видило се. Гавра срче каву а Пера лиже сладолед. Ђока је имао пива пред собом па је отварао уста само кад је хтео пити. Ево и Миће. Изгледа нешто особито; лице му се стакли а очи му играју, види се, да нешто зна и да се поноси тим. Келнер му донесе каву па га и сам погледи. Седне Мића и стаде брисати зној са чела; брише он, брише а све се нешто смешка. Ђока га гледи и гледи, видило се, да би га питао али не ће керл да проговори; Пера се врти на столици и чека да Мића почне сам. Једини Гавра није могао оћутати.

— Што си се тако ушмурао? запитаће га.

Мића зачкиљи очима; види се, да нешто зна, што ми не знамо, па хоће мало да нас вонта. Не ће дуго, њему би позлило, да не сме казати; такав је већ.

— Знам шта је оно са Стевом — ево га већ говори, па готово одмах све.

— Шта је? сви ми које речима које очима.

— Пст, засикта Ђока, ево Стеве.

Е, што нам беше криво! Што није остао још четврт сата, или пет минута бар?!

Јави се као обично и седне; и њему донесе келнер каве. Док је мешао шећер гледи га Мића онако испод очију, гледимо га и ми, само што не знамо зашто, бар не знамо шта Мића зна. Овај и жмирне по који пут на нас; ми бисмо се смејали али не смемо од Стеве. Не смемо се баш ни гледати, може нас онај кобац ухватити, па шта да му кажемо; да бар знамо нешто. Једном и зачу неки затајани кикот па нам се брзо окрену: Пера поцрвенио, Гавра звижди а Ђока гледи у звезде; само се Мића чини сасвим невешт. Изгледало је, бога ми! као да ми управо знамо све а Мића баш ништа. Ала се уме претварати!

Стева нас малко промерка па онда опет за новине.

Данас већ нема ништа, помишљасмо кан да сви. Како ће само Гавра претурити целу ноћ, кад зна, да може дознати за тајну па му се ипак не да — а баш је то пакост! И Пера ће се врпољити сву ноћ: Мића зна а он не — пакост! Ђока ће ноћ пролумповати; лако њему кад је нежењен. Гавра ће за цело најгоре проћи, јер не ће моћи оћутати, мора ће ланути својој Евици оно што зна. А шта је то за његову Евицу! Жеравица у барут . . . . Биће већ: што ниси више испип'о, што ниси Мићу отпратио до куће, да теби бар каже шта је у ствари, баш си цмоља . . . иди од мене . . . . Пера ће ћутати те ће тако имати и мира од своје Катице; тај што уме ћутати! Ђока ћути већ по себи, а и коме има што да каже; на послетку шта има и да каже, ваљда то, да Мића зна шта је оно са Стевом. Мића! Е, њему ће његова Нина зацело сама палити цигарету, и правиће му је; па ће му тепати, па га пољубити а све зато што зна, што ће јој казати све. Готово да им човек оде још ујутру, па ако је Мића по визитама, госпођа Нина је код куће, а она и не мисли сачувати Стевину тајну.

Сутра дан пре подне ми сви на пиву, сви, само Мића не. Отпутовао у село неком болеснику, рече келнер. А! Ех, отићи ће се госпођи његовој жени, па толико и чини.

Кад тамо а оно Мића отпутовао још синоћ, ни жени својој није дакле казао ништа; чекала су га кола.

— А кад ће се вратити?

— Није казао.

— Љубим руку!

Чекати дакле!!

Гавру ће госпођа Евица истерати из вароши, изгледа сиромах страшно забринут; чисто би лумповао, али Ђока не ће, доста му је. Пера је опет нешто задовољан: хвали бога, што је синоћ ћутао, па ће имати мира и данас.

Претурисмо на послетку и те дане, и ако с тешком муком. Гавра је једну ноћ одспавао на салашу неког свог брата од тетке; казао нам после, да није већ давно тако добро спавао. Једва дође Мића, али тог вечера Стева пре њега у кавани . . . . чекај опет!

Сутра дан пре подне ми сви у пливници; договорили смо се тако синоћ полазећи кући,

Седимо ми на клупи па готово зинули на Мићу а овај мирно пали цигарету.

— Само сам жени својој казао, почне једва једаред; него збиља, настави нагло и погледи Гавру, зашто ме је госпођа Евица звала? Видио сам је, здрава је а ја вам управо и нисам домаћи лечник.

— Ех, мани, молим те, само говори већ једаред.

— Елем, да наставим. Ви знате сви ону младу распуштеницу у интересантној црнини, која се пре пет недеља доселила у варош.

— Она плавуша са чудноватим очима, примети Пера.

— Да, та.

— То ли је дакле, зачуди се Гавра; одмах сам мислио. . . .

— А шта си мислио, кад ниси никад ништа ни мислио, прогунђа Ђока већ нестрпљив.

— Та, моја жена . . . . она то мисли —

— Распуштеница мора имати адвоката а Стева је, знате, најбољи криминалиста овде Није дакле ни чудо, што га је узела да је брани. Одлазила му је два-три пут, да се с њиме посаветује, а и ишли су заједно; затим је изостала била Госпођа Мара је једном и виде, па после виде, да је више не види. Одмах посумња . . .

— Бадава, што ти је жена, уздахне Гавра.

— Гле, зато се Стева у последње доба носио онако гигерлски, прошапће Пера.

— Знате, Стевина Мара није више тако млада и ако је још лепа, а распуштеница је и млада и лепа. Збиља, зове се Тијана; лепо име, је л? Госпођа Мара запита дакле Стеву, шта је с том клијенткињом, коју више не види. Стева поче шепртљити. . . .

— И јесте тугаљива ствар, опет ће Гавра.

— Госпођа Мара посумња тек сад. Стева њојзи сад ово, сад оно, но госпођа Мара климну главом и окрене други разговор. . . .

У тај се мах отворе врата од кабине одмах до нас и из ње изађе Стева . . .

Мићи застане реч у грлу и ако му уста беху отворена Пера поцрвени сав; то се могло и видити, кад је у пливници. Ђока се насмеши а Гавра скочи преко баријере у воду. Који нас је ђаво варао баш на ову клупу! Ама смо се уплашили! Буквално баш нисмо имали ни паре у џеповима, та нисмо имали ни џепова.

— Дознали сте дакле, поче Стева и насмеши се. Е, што ћу му. Али *ја* ћу вам приповедати тај догађај, ја га знам најбоље. Дођите ми данас на вечеру па доведите и ваше жене.

— Зар пред њима? тек ће Гавра из воде.

— Као да не би дознале мало доцније од вас, рече Стева и слеже раменима. А ко зна, како ћете им ви то причати, па боље да чују од мене све. С богом, видићемо се на пиву.

Стева оде а ми један у другог као телад, бога ми! као телад.

— Могао би нам ти већ сад казати, опет ће Гавра а вода му цури с косе.

Ђока и Пера ћуте.

— Не ћу, рече Мића одсудно.

— Али контроле ради, не попушта Гавра.

— Ту могу водити сам; знаш, кад је тако казао, нек тако и остане, боље је. Баш сам радознао, како ће се искобељати.

— Ја сам опет радознао, шта ће нам лагати, прогунђа Ђока и уђе у воду; или је штогод у ствари или није. Хајд, видићемо . . . . и Ђока се мирно пусти у пливање.

— А могу ли чути и наше жене?

— Могу, а зашто не; могле би чути и „више девојке,“ кад већ и тако читају романе „у тајности свуда.“ У осталом, причаће и пред својом женом

— Ал' кажи нам само поенту, опет Гавра као крља.

— Ни беле.

Знали смо ми, зашто Гавра не попушта. Казао човек жени, да ће јој Стевином тајном зачинити ручак, па сад . . . . но, зачиниће се вечера; али тешко је чекати до вечере. Пресешће јој ручак, па наравно и њему. Види му се на носу, да му је готово криво што Стева није њега бар позвао и на ручак; две мухе у исти мах: дознао би раније а избегао би изквизицију госпође Евице.

Одосмо на пиво; Стева био па и отишао. Испијемо своје, платимо хајд кући на ручак. Ми још за столом а ево карте-позивнице, Стева и његова госпа зову нас сасвим по правилима на вечеру. При свем том је Гавра ипак био већ у један сат у кавани; нису још ни келнери одручали а Гавра хоће већ црне каве. Ту смо га затекли, кад смо и ми дошли у своје доба.

По носу смо му познали, да је оним, што је за ручком казао госпођи Евици, истекем раздражио страсну жену своју: клијенткиња — лепа — млада — распуштеница — интересантна . . . . до врага, кад ће већ дознати све! При свем том је госпођа Евица још онда кад се говоркало, а камо ли тек сад, исплела у својој глави читав роман пун ситних и крупних пикантерија; само јој је чудо, што хоће сам Стева да им прича све, и то још пред својом женом Дала би она Гаври . . . . но!

Милан Савић.

(Свршиће се.)

РОНАЛ И МИЗЕТА.

(ИЗ REVUE DES DEUX MONDES)

превео Здравко Рајковић.

I.

Ронал имађаше седамнаест година а Мизета петнаест Обоје беху заборављени на светском океану. Отац Роналов, лорд Хавсклеј, насео је код Устарице, у сред равне бискајске земље, исте године у рату. Он не живљаше дуго. Оставши удовац и после своје друге жене, мајке Роналове, он опадаше под притиском суве болести, и после шест месеца умре, остављајући свога сина бризи „господина свештеника“ Устарицког, опата Аргенара. Старији син, Робер, беше на наукама у Оксфорду. Породица се не стараше много за млађега. Она га задовољаваше једном угодном пензијом, и тим беше све речено.

Парижани се још живо сећају мајке Мизетине, оне лепе Рајмонде, која играше у *Variétés* позоришту; она престављаше трећу робињу у *Лепој Јелени*. Њена улога не беше дуга: само једна реплика. Али како она испуњаваше ту реплику! Њој у брзо сину срећа. Петроград јој понуди ангажман. Да поведе и своју ћерку у Русију — то би јој било веома тегобно. Рајмонда не двоумљаше. Она се сети да имађаше једну сестру удовицу коњичког официра жандармерије у Устарицу. Експедира јој дете као какав сандук с робом, великом брзином. Прекрасна мајка!.. Госпођа Уригареј удовица, честита је жена, стоји у пријатељским односима са „господином свештеником,“ са којим она свако вече дељаше забаву у једној игри. Свештеник Аргенара предузе на се дужност да васпитава Мизету, као што се примио и за Ронала. И ето како су се васпитавали. Заједно син отменог Енглеза и ћи једне глумице скитнице.

Деца се одма заволеше. Обоје беху плави као зрело жито; но Ролanова коса беше мало риђа као у хероја Тицијановог. док Мизета, са својим бледо-златним витицама, подсећаше на Маргериту Ари Шефера. Он беше велики, танак. елегантан; његове врло црне, сјајне очи, заблиставаху његово замишљено и бело лице. У десетој години он већ беше сањалица. Северне расе у опште чувају у својој уобразиљи нечег магловитог карактеран знак њихове отаџбине. Ронал се удубљиваше у разне снове, у чудновате мисли. Изгледаше да би му врло мило било кад би једног дана његове идеје добиле крила и однеле га у оне далеке регијоне. изнад земље. Свештеник Аргенара не одагњаваше ту наклоност свога ученика. Свештеник беше тако много плашљив! Убеђен да је његов ученик благ и раден, он се задовољаваше бдењем над његовим радовима, остављајући њему да самостално дела. Не прође много, а Ронал је већ прочитао све књиге које састављаху малу свештеникову библиотеку; многе је књиге по два пут читао.

Сви су ти Бискајци по мало појете. Они живе у тако дивотном пределу, испод великог плавог неба а седи Пиренеји уздижу им се на хоризонту! Не помињући у свој лепоти иљаде боја њихових разних равница, среброзвучних песама о потоцима и речицама које их развесељавају и изводе често из мрске реалности. То не долази од њиховог мелодичног језика који не изгледа, или, који се не одликује баш са тактичном и складном појезијом .. Ох! јест, њих увек греје сунце. њихов мозак и њихово срце загрева готово увек мило сунце! Свештеник беше дакле врло усхићен што види Ронала да лебди над његовим љубљеним књигама.

И још каквим књигама! Шекспир. Осијан, Виктор Хиго, Гете: све они које геније носи кроз облаке. Мало по мало, и Ронал

створи себи реалан свет од тог идеалног. Он живљаше са Офелијом, са Дездемоном, са Корделијом, са Есмералдом или Маргеритом. Но његов укус особито нагињаше јунакињама које су створене генијом његовог народног поjете И, благодарећи причешћу са том сталном мишљу, он беше убеђен да припадаше породици шекспирових бића На тој наклоности он створи још једну, другу наклоност. Он љубљаше све оне који вечито беху оп сађени неком сањивошћу, као принц Хамлет; он завиђаше Ромеу, који је, на свом првом кораку, сусрео Јулију. И пошто људски створ увек жуди да оствари свој идеал, он на скоро узе Мизету за свога друга у читању привикавајући је да заволи његове идеје.

Ах! како Мизета беше рођена за делање! Она имађаше плаве очи, очи које мирно и благо гледаху, али које заблистају и оживе кад се у њима хоће да прикаже какав диvотан израз узбуђења или веселости. Њен осмејак звучан као сребрни прапорац, покриваше јој мале зубе, беле, фине и сјајне. Увек румена, увек весела, она често остављаше књигу говорећи Роналу:

— Оди да се играмо!

И Ронал оде те се играју, пошто то жели Мизета али увек уз пријатељске и миле речи. При игрању, он изгледа, као да забавља какву девојчицу. Кад се она задовољи играњем, обично га моли да јој што поучно и озбиљно прича. Једном му она рече, после играња:

— Сад ми причај какву историју.

Тада седну крај обале Ниве, у издубљену једну стену; или кад је топло, под једним дрветом плавкасте смреке, и Ронал отпочне причати о љубави бледе Дездемоне, или чудновата лутања жалосне Марине; или још историју Жане Бреј, те ишчупане руже, баш онда кад се хтеде расцветати.

— Сад је на мене ред! повика једном Мизета.

Тада она са својим танким, благим и бисерастим гласом отпочне да пева једну песму која се често слуша на вашарима или при пролазу кријумчара:

C'est dans la ville de Bordeaux,
Qu'est arrivé trois beaux vaisseaux!

Тако обоје неговаху у себи по какав знак својег порекла. Они растијаху лагано, не раздвајајући се никако, један другом по стали су нужни, као две тице затворене у једном кавезу. Преко зиме провођаху вечери у пресвитеровом салону. Близу њих сеђаху „господин свештеник“ и госпођа Уригареј забављајући се вечито са њиховим картама, Свештеник, велики мршавко, мало нагнут према своме добу, врло плашљив, говораше само кад му се прохте да изрази какве своје боле, или кад хоће својим бојажљивим гласом да рекне:

— Ви крадете, госпођо Уригареј!

Јер госпођа Уригареј хоће по који пут при игрању и да превари или да украде. Она беше крупна, округла, висока жена, готово је увек весела па и плаче од раздраганости. Она воли да оптужује цео свет па и најчеститије, најсретније људе.

— Шта раде тамо те мале, јадне незналице! Погледајте, господине попо: сто кечева. И још они причају једно другом своје мале јадне историје. Овога пута ваљда не ћете рећи да сам украла. Гле! ето моје каре: она неће да чека на ту јадну даму пик!

Свештеник Аргенара никад и не покушаваше да устави ту плиму слађаних речи, које постају још слађе услед врскања лепе госпође. Али шта се тицаху деце ти дуги разговори гђе Уригареј, и кратки одговори свештеника Аргенара? Ронал и Мизета, разговарајући полу гласно на старом жутом канабету од Утрехтске кадиве, причаху једно другом тако много лепих ствари! Мизета обожаваше та историјска причања, која Ронал извођаше тако добро, са сјајним, пуним жара очима. У десет сахата, кад се Мизета враћа са својом тетком, мала обично мољаше тетку да јој понови све оне причице које је слушала. У тим је тренуцима госпођа највеселија! Несретни јунаци и несретне јунакиње готово увек изазову у њој по коју сузу. Али каква мешавина, о велики Боже! у тој празној глави! Ви погађате, Мизета никад скоро не упамти све потпунце, а гђа Уригареј побрка све то са неком сажаљивом лакоћом. Идеје се преко ноћ још више збркају, а сутрадан, кад стара госпођа хоће да исприча исте историце својим суседкама ћереталицама, изађе нешто да те Бог сачува, хукабука најчудноватијих ствари.

— Замислите само, госпођо, госпођица Жана Греј беше гилотинирана од тог наказе Марата!

Помислите само, једна млада девојка, по имену Помона или Анемона (гђа Уригареј не

сећаше се добро), беше удављена, јер је волела једног црнца. Једног црнца! разумете ли ви то? Има људи који имају веома смешних идеја. Но старој тетки ништа не сметаше да се сита наплаче над свима тим јунацима и јунакињама прича, па ни над оним што љубе црнце. Једном се једва умири, утеши је гђица Хариета, рекавши јој:

Не тугујте, госпођо Уригареј. Све је то *скаска!*

Сама Мизета никад не испитиваше по танко приче свога пријатеља. То беше за њу евангелијска реч. Она га слушаше отвореним устима, са дивљењем испуњеним нежношћу и поштовањем. Рекао би човек, гледајући је непомичну пред њим, као да стоји пред каквим вишим створењем, израђеним од врло фине глине Цео свет, у осталом, беше у неколико као она, и сам г. свештеник, кад говораше, рекао је много пута:

— Ја не знам од куд томе детету тако много идеја. И нехотице би човек морао веровати да му их неко непрестано казује на уво.

У првом времену Мизета не разумеваше добро ту фразу. Она вероваше простодушно да се њен пријатељ разговара са невидимим створовима. Мало по мало, и она се свикну на ту мисао да Ронал имађаше инспирација Ни са ким не говораше он тако отворено и високо као што говораше са њом.

Они иђаху заједно, ухваћени за руке, за време веселих пролетњих дана и трчаху по свежем и веселим сунцем загрејаном пољу. Тада их не беше по цео дан код куће. Сељаци их виђаху где пролазе, често под руку, када Ронал подупираше уморну Мизету. Често пута пастир прекидаше своју романцу да би могао слушати Роналове инспирације. Мало по мало, његов песнички инстинкт све се више развијаше. Он импровизираше мелодичне песме, на језику који је непознат честитим бискајцима, а који разумеваше само Мизета. Ронал ју је научио енглеском језику. Тај младић, васпитан у Француској, прављаше стихове само на свом рођеном језику — одиста куриозан појав. Стихови беху пуни снова, ток и развој горд и поносит, мисао витешка.

Преко лета, Ронал и Мизета шетаху се по шумама или обалом реке. На једном месту, где Нива мало о реће на једну страну, на путу Камбоском, имађаху они један кутић, који им беше најмилији. То беше на врху једне стене покривене једном честом, која прављаше један тако рећи непробојан гај. Да би се до њега допрло, требаше удалити много испреплетено грање. Једном ту беше мађионичко позорје. Један мали, коси пут, цветнаст и маховинаст, вођаше на један округли брежуљак одакле се виђаше доле, река како бесни у вртлозима као у каквој бездни. Први пут кад ту дођоше, Мизета хтеде да се нагне као њен пријатељ на запенушену Ниву, али се силно повуче натраг, сва бледа. Обесив се о раме Роналу она рече:

— Ја се бојим; никад више не ћемо доћи овамо, је л?

При свем том они ту долажаху, и то врло често, готово сваки дан. Ту, на том месту, угледаше они једног летњег дана јасноћу својих срдаца; Ронал и Мизета дођоше уморни, ћутљиви, са неком мором на души. Од неког времена, њихове братске и сестринске пољупце пропраћаху нека неспокојна чуства. Тај младић од шеснаест година као да дрхташе љубећи косу и усне те девојчице. А она, она се непрестано смејаше под утисцима тог миловања, која је недавно усхићаваху, изазиваху сада на њеном лицу неко бледило.

(Наставиће се.)

УКРОЋЕНО САМОВОЉСТВО.

Догађај из уметничког живота.

На двору пруског краља Фридриха II. били су сви у највећем очекивању и узрујаности, јер је тамо приспео био велики кнез руски: Павле. За ручком био је краљ Фридрих веома добро расположен, тако, да је велики кнез Павле узвикнуо: То је права истина, кад хоће човек што пријатно да доживи и красноме да се диви, нека посети краља пруског, таког гостољубља неће у целом свету наћи! Радујем се данашњем вечеру“ приметио је после, „јер је мени познато, да је Ваше Величанство опкољено изванредним венцем најзнатнијих уметника. И како да не! Такав лов на одличне уметнике не држи ни један од европских дворова.“

„Али дају ми и посла“ одговори Фридрих, и дочекао сам од њих много једа и непријатности. Све на свету даје се лакше укротити него певачи и певачице. Ја мислим, да бих лакше задобио две битке, него што би ми се једна тврдоглава певачица покорила.

„Верујем, ма да се нисам још тиме занимао, да упорне певачице поправљам. Али шта не може чаробна моћ Вашег Величанства? Већ сам унапред уверен, да ће данашње вече у опери бити једно од мојих нај пријатнијих; јер се већ одавна на то радујем, да Вашу славну певачицу Гертруду Мару чујем.

„То је добра певачица и може бити и најбоља од свију немачких певачица. Не бих је био задржао код дворске опере, јер мрзим све немачке певаче; то су само викачи. Имају обично добар глас, али не знају њиме владати!“

„На који начин се то догодило, да је Ваше Величанство опет зато певачицу Мару ангажовало?“

„Чуо сам, да има леп и умиљат глас. Она је мени отпевала сасвим нову бравурну арију из Грауна чисто и јасно на потпуно моје задовољство. Услед тога сам ју ангажовао са 3000 талира годишње плате“

„Но кад је већ таког зналца, као што је Ваше Величанство задовољила, тим више ће мене као лајика и почетника у овој вештини очарати.“

„Не знам, рече на то краљ Фридрих, јер је била дуже времена болесна а од оног времена, од како се удала за оног мужа, почиње бити веома упорна.“

„А ко је њен муж?

„Некакав Јован Мара, син чешког музичара, иначе веома добар виолончелиста, али за то неваљао и неотесан човек, који само своју жену до упорности доводи.“

Фридрих је хтео још и даље говорити; али на то је дотрчао церемонијар и тихо је саопштио краљу, да је певачица Мара јавила, да је опет болесна.

Фридрих је знао њену болест. Није хтела за то певати, што јој краљ није дозволио, да може у коју чешку купку отпутовати. Али Фридрих је предузео себи данас, да Мара мора певати, па ма ју и силом из постеље у позориште однели. Јер се није хтео дати од једне женске пред великим кнезом осрамотити и строго је наредио, да данас у опери певати мора.

Дошло је вече. Позориште је било препуњено и цео двор је био присутан. Већ је отпочела увертира. Краљ Фридрих послао је у позоришну гардеробу да се види: да ли је Мара већ спремна, али веома се зачудио, кад је чуо, да је Мара још код куће у постељи.

Јако се расрдио и одлучио се, да ма на који начин упорну певачицу примора да пева. Дао је дозвати часника своје страже и дао му је потребне наредбе. Мара, која је хтела својом упорношћу краља да примора, да јој за увек откаже, пошто јој је управа енглеске опере 16.000 л. обећала, лежала је још немарно у постељи и није ни помислила, да ће бити још исто вече у слатком „far niente“ чудноватом посетом изненађена.

Наједаред зачула је у предсобљу звекет оружја и војничке кораке и одмах на то отворе се врата и на прагу се појави часник краљевске страже.

„Долазим у име краља, да одмах с нама пођете!“

„Не могу“ одговори тихо Мара, „као што и сами видите, болесна сам.“

„Али ви морате!“

„Нећу ићи!“

„Али ми ћемо вас приморати!“

„Радите, шта хоћете, ја се не ћу ни помаћи!“

„Извршите своју дужност“, заповедио је часник својим војницима.

Ови су подигли Мару из постеље, обукли ју у кожух и однели у колима, која су на њу код капије чекала, у позориште у гардеробу.

Мара је плакала и смисли, да ће тако немарно певати, да ће краљ изгубити вољу и даље ју слушати.

Завеса се подигла. Мара се појавила на позорници а краљ се умири. Али његова радост ипак није дуго трајала. Чинило се, да Мара није била при гласу и при том певала је тако хладно, немарно без икаквог осећаја, тако, да се велики кнез Павле почео иронично смејати и погледа на краља. Краљ је схватио тај поглед. На то је запитао велики кнез: „Је ли то та ваша примадона, Величанство?“

„Јесте!“ одговори краљ зловољно.

„То ми имамо —

„Бољу, мислите?“ упаде му краљ у реч.

„То никако; али не тако самовољну.“

Међу овим разговором погледала је

Мара са позорнице у краљевску ложу, да се наслађује једом и невољом свога деспота; али у место краљева лица пао јој је у очи ироничан смеј на лицу великога кнеза Павла, који је њу веома увредио. Чинило јој се, да велики кнез сумња о њеној вештини, и овај један поглед проникао ју је скроз и скроз. Уверила се, да ју страни кнез исмева. То ју је јако дирнуло и њену уображеност увредило. Погледала је гордо још једаред на краљевску ложу као да хоће на знање да дâ, да ће сада показати шта зна.

И почела је тужним гласом певати. Као жубор сребрних и бисерних вала бистрог поточића разлегале су се најокруглије и најумиљатије триле, час у највећем forte, час у најтишем pianissimu губећи се. Глас јој је добио на једаред све више и више снаге, постао је звучнији и јаснији као славуј кад најпријатније прижељкује, тако се разлегало њено чаровно певање. Велики кнез Павле био је у највећој одушевљености, јер тако лепог певања још никада није чуо. Сам краљ дивио се овом лепом певању и тек сада је увидео какву вештакињу има. С триумфом погледао је на кнеза, који је седећи као кип непрестано гледао на певачицу.

Али ово што је до сада Мара певала, било је само као предзнак онога, што ће касније следовати. Приближила се њена последња арија пред завршетком опере. Сада је тек хтела певачица сву своју уметност на видик да изнесе. Арија је отпочела, а публика готово као да не дише.

Кристал - извор најслађих гласова потекао је из уста знамените певачице, која је са најдубљим осећањем а уметничком ватреношћу своју арију певала Већ се приближише и последњи тактови код главне арије. Мара скупивши сву своју снагу и своју уметност, свршила је са дуготрајном трилом, која час као Еолова харфа нежно звучи, час опет као бура се хори Трила се отегла е се чинило, да певачица неће да престане; час лагано час опет брже понављају се два као сребро јасна гласа што је певачица са „morendo“ (губећи се) завршила.

Велики кнез, краљ и публика беху у највећем усхићењу и краљ је сад тек увидео какву певачицу има али ју је и последњи пут слушао. После тога на брзо хтела је Мара потајно да побегне са својим мужем; но била је на жалост неколико миља од Берлина ухваћена а њен муж узет у војнике. Друго бегство 1780. год. пошло јој је за руком. Сретно је стигла са својим супругом у Беч и 1782. год. у Париз, где је и славну певачицу Тодијеву победила.

Драгутин Блажек.

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Наставак.)

Немојте се враћати у Крупањ док не дођем да идемо на *Златибор*. Жао ми је отићи из Ужица а не видети Златибора Волела бих се уверити да ли га већ и сувише не праве интересантним, — јер ево ме више занима него Рудник. Али ја се највише радујем кад се он Србима из других крајева допада и кад се они поносе што су га видели. Подсетите ме само на то, (ако желите?) а ја ћу вам доставити неколико цртица о Златибору — онаквих, какве су највише по појмовима странаца, а особито равничана Вас би то за цело занимало, јер се тиче вашег завичаја, а ја као Шумадинка, радујем се, што сам познала један интересантан и особит крај Србије, ма и по тим туђим цртама, и нарочито по причањима ваших Ужичана, који, чудим се и сама, осећају понос што им је Златибор такав. Та не можемо ни познати цео свет, сваки кутић, сопственим чулима, морамо много шта чути од других, па и нарочито их распитивати. Ви можете неки предмет омилити другоме били ви одушевљени за њ' или не; али је потребно да и вас обмане чар ваших речи или дела, — јер је истинитост вашег убеђивања и ваш истински занос са свим друга ствар. Међу тим је реч права чаробница; и ја полажем много на оне, које су тако лепе, и вешто употребљене па ма и лажне. Ви ћете рећи да сам „грозна,“ ви обожавате истиност: али зар је мало *неистина* у свету и на сваком кораку у које ми верујемо: и да те неистине умеју, смејале би нам се у очи, али срећа је што их сами остављамо — кад их познамо; а и зовемо их кад нам требају.

Па шта? Ако би ко *хтео* (ма само из родољубља) да представи свету Златибор тако примамљиво

(али само вешто те да га не ухвате; многа су разочарења опасна) — *могло би бити;* и од тога би било пола истине, — и то је доста: а она друга половина је потребна за добро Златибораца. Та данас се у опште иде на то да се увек удружи корист лепоме и доброме. (Премда та практична мудрост нема свуд места, ја јој га баш и не желим).

Већ знате и ви онога господина, који је био толико досетљив и практичан те је познатог и предузимљивог Вајферта заинтересовао Златибором (још му је и интелигентност његова веома помагала ту проповед; а и лекари шаљу болеснике на Златибор; дакле интелигенција чини своје; сад још капиталисте.) То би тек и вредило, да Вајферт — као што је и мислио — закупи онај најомиљенији делић Златибора, па да бар само ту подигне зграде (по швајцарском начину) за госте, који дођу да се лече златиборским ваздухом — и водама, и да уживају при том лепоту предела. И наша краљица је имала такав план и жељу да и сама походи Златибор. То би још више вредило Златибор би постао чувенији и био би унапређен како ваља.*) Краљичине жеље на првом месту сведоче о њеном старању за благостање Србије, баш за то што је краљица прошла много света, и види се умно и топло размишљала како да се на пречи и издашнији начин и ми окористимо нашим природним имањем А међу тим ружно је од оних, који виде код других нешто напредније, па дођу у Србију да живе а „вичу“ и исмевају наше стање. Помозите свету, обавестите га, засучите рукаве и ви, па уносите културу, кад је баш никако не налазите у вашем завичају. Та, да је мало тих лакомислених а *нерадних* не би их имали ни уочити.

У осталом, ја већ не знам да ли је ко дошао у Ужице а да ту није слушао о Златибору и старао се да га види Ви ћете ми писати има ли и сад много странаца у Ужицу, који ће на Златибор. Збиља је онда и у Ужицу пријатна живост, јер су ти људи махом интелигентни; а особито је пријатно видети међу њима *књижевнике* Ми сиромаси Ужичани овако осамљени ређе имамо прилике уживати пријатно општење са чувенијим личностима; па ипак чини ми се да се ужичка интелигенција радује таким гостима, који и ако нису дошли право у Ужице, силазе са Златибора чешће пута ту, промене ради. Мени је до душе то тако пало у очи; а можда свртању тих људи у Ужице немамо шта приписивати никад, било да их Златибор доведе дотле, било посао какав. Сећању се — јер су за мене у Ужицу то били нови утисци, јер још једнако имам по нешто ново о Ужицу да сазнам, толико ми се оно друкче чини од Шумадије — сећању се, кад је, лане, г. М. Ђ. Милићевић о свом бављењу у Ужицу, по жељи, служио оног чувеног ужичког певача уз гусле — о којем је и г. Срет. А. Поповић писао у „Колу“ Живаљевићеву (оно је доиста занимљиво, није локалношћу досадно за оне, који су о ужичком крају мало шта чули). — Он тако добро собом представља ужички начин певања уз гусле; а у овој оази има он и за „своје — народне“ стихове и опевања задовољних слушалаца. . . . .

Али је дирљиво сећање на пок. Влад Николића, који је имао ту не баш честу врлину у интелигентних, да је *вредан*. Кад читате „Париз у Америци“ наћи ћете, да је на томе преводу радио и у Ужицу пре 25 година. Опомињем се још Ценића који је такође био необично вредан и снажан а пријатан на перу; и других.

Сад су тамо г. Љ. Ковачевић, г. Глушчевић и т. д. (Да, кад сам у Београду, одавно као занесена ученица историје књижевности. уживала ту пријатност виђати, између осталих и Драгомира Брзака, јесам ли могла мислити да ћу га кад год срести у незнатној Пожези или Ужицу? И још таквих сусретица бивало је). Него за овај мах оставићу се Златибора, него да прибавимо себи част још којег познанства с умним људима. То смемо пожелети — врло скромно — и да је да се бавимо увек у кругу у опште људи образованих, јер то и наш дух узвишава. Има лепих афоризама о томе. Морам и ја да вам помињем, да је потребно вечито понављање и измењивање наших мисли, знања, способности, па да будемо духом напредни и свежи; онако нас непромењљива самоћа само зачами и уназади.

Пријатно је кад нас бар по којом малом новином у образованом свету запахну ти — претпостављам — свежи људи, који нам на тај начин вреде скоро као и добар књижевни лист.

Само не морамо очекивати баш од златиборских гостију да нам то буду. А и њима је досадно све непрестано на Златибору, те не подносећи дуго ону самоћу, једноликост и оскудност у свему, сађу каткад бар до Ужица да се одморе од монотоније На Златибору је (на жалост) још осуство модерне културе готово потпуно.

Не знам вам рећи никога, ко не би волео разабрати за по коју црту њихну, кад их и не познаје. То већ спада у ону особину људскога духа, у тежњу, да човек човека што боље прозре и сазна.

*) То је оно, што је краљица желела да добије фотографске снимке и опис Златибора (Штампано у „Домаћици“.)

Требало би да познајете овога господина рудара ако волете чути што о личним својствима и из личног живота где којих наших књижевника. Он је друговао с многима, и познаје их, милина је чути његове успомене (а овамо се гради равнодушан према томе, а то још више издаје његов понос) — на пример о Ђури Јакшићу.

Треба да знамо какви су ти људи сами собом, а не само у идеалној слици по њиховим творевинама. Читајући их (или уживајући друге уметнике) — свак силом тражи њихну душу у њиховим делима; — и верујте сви су они симпатични ма по једној јединој црти коју читалац тамо нађе. То пак тако лепо утиче на њихног читаоца. По њима опет верује у људе, мило му је живети за њих. Ето како књижевници, уметници вреде још и сопственим животом са свима њихним манама и врлинама (опомињем се Смалса, „Карактер“), па их такве волимо.

Може се и осуђивати овакво гледање на њихов приватни живот и — књижевнички карактер, да такоречем. А и раније се знало, да је веома добро ономе месту где се прибирају књижевници, а и да њима самима доста вреди кад се осећају у некој заједници, и кад их знају ма само њихни најближи, а вреди и да их читаоци осећају тако зближене. Наш дух већ се привикао на ту новину нашега доба, на њих се више не гледа као преко „кинеског зида.“ Замислимо толико, да су они чиниоци литературе, а „литература — сокровищница человѣческихъ идеаловъ.“ Доћи ће заиста друго време, када ће се о великим људима заиста и друкчије писати и друкчије интересовати. Некада су и гањани, ненавиђени, нераспитивани. —

(Свршиће се.)

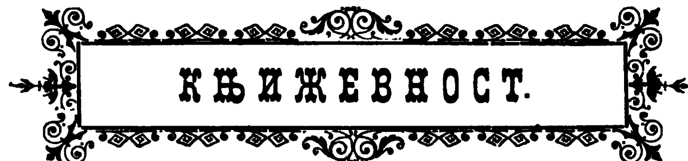

ДВА СРПСКА ПРОПОВЕДНИКА.

Приказ Јована Храниловића.

(Свршетак.)

Такови су му сви завршетци: као нека лирска поанта на крају какове велепесни. Беседу о побожности и народности (LXVI. стр 373—381.) завршује овако: А кад то учинимо и сачувамо и овде душе наше од оне грехоте, а образ наш од срамоте оне; кад сачувамо и осигурамо и за децу нашу та два најкраснија адиђара наших старих, наше нарави и духа, нашу народну побожност и побожну народност; кад мудро и паметно уредимо и утврдимо све зграде и стаје живота нашег и једног и другог, мушки му све поуклањамо с пута, што му је до сада сметало успевању његовом и бољем још; и нежно прионемо срцем својим за његове светиње: — не ће нам бити онда зацело, ни веселије обитељи божије од наше цркве овде: ни куће пуније благослова божија, од нашег народа у цркви; ни поноса милијега за нас, од нашега имена у народу; ни лепшег сунца живота од сунца историје наше у имену том; ни слађег блаженства за нас с ове и с оне стране гроба, кад одавде ил' оданде изгледамо само на њ', како нам лепо изилази ово наше јарко сунце као весео младожења из позлаћених дворова својих, радује се путу свом, исход му је од краја небеса и сретеније његово до краја небеса, и тога нема, што ће се заклонити од топлоте његове.“

*

Него, како већ споменух, техника и композиција није најјача страна Никанорових беседа. Као ретки духови, они нису својих великих мисли, слика и осећаја ни хтели а може бити ни могли укалупити у уске шаблонске окове реторских техничких прописа, премда им се не може приговорити, да су се огрешили о темељна правила реторике и погледом на композицију и технику. Видели смо, како су им почеци и свршеци и у том погледу узорни. Него има један разлог, ради којега им се баш и не сме приговорити техници њихових беседа. Њихове беседе су махом пригодне беседе, а ту се говорник не мора обазирати на јединство и технику у строгом смислу те речи; главно је ту: практична целисходност и срдачност говора. Нарочито налазимо у њиховим беседама много паренеза т. ј. кратких говора, које су пригодице или појединцима или народу говорили, а ту није нужно обазирати се на одређена реторска техничка правила: рече се оно, што је за моменат згодно а главно је, да то буде једна целина, а не тек обичан разговор.

Али оно, по чем су Никанор, а нарочито Теофан велики црквени беседници, то су њихове велике мисли, дубоки осећаји, а још више прекрасне песничко-реторске слике и упоређења, једном речи њихова елокуција, у којој су јединствени и до сада не надмашени. Огледајмо дакле у кратко и с те стране њихове беседе.

Пре свега истичем, да се елокуција црквенога беседништва донекле разликује од елокуције светскога говорништва. Овде ћу у кратко навести карактеристику омилитичкога штила. Достојанство предмета, светост места и положај црквенога беседника већ по својој природи захтевају посебан штил беседе. Наравно и овде вреди најпре оно, што Цицеро вели за говорника у опште т. ј. „Говорник треба да пази на три ствари: шта говори, којим редом говори и како говори.“ Гледом на ступањ образованости слушатеља разликујемо три врсте омилитског штила: нижи, виши и средњи. У Никанора и Теофана заступане су све три врсте.

Гледом на сврху беседе треба разликовати штил: прозаички, поетски и ораторски; прозаички штил прикладан је за поучавање, поетски се сме само тамо у проповеди употребити, где се нарочито жели успалити верски осећај, а говорнички или свечани штил употребљава се тамо, где се ради о том, да се покрене воља.

Омилитика нарочито прописује, да се у проповеди редовно избегава сав сјај светскога беседништва и вештачења, јер се ради о упознавању божанске истине и о верском осведочењу. Већ Квинтилијан вели: „Ubi ars ostenditur, veritas abesse videtur,“ где се опажа уметност, тамо се чини, да нема истине, а један велики црквени беседник вели: раскош у цвећу говора на штету је плоду. Петар Хрисолог лепо вели: „не тражимо у нашим речима цвећа и цветића; ко тражи зрео плод, не наслађује се дражешћу зелених и цватућих поља, јер док се усеви још зелене и цвату, нема зрелога плода.“ Омилитички штил треба да је удешен према законима граматике и језика, према сврси беседе и према законима доброга укуса, треба дакле пазити на његова граматичка, ораторска и естетска својства.

У граматичком погледу треба пазити на коректност етимолошких и синтактичних правила, затим на чистоћу језика, т. ј. да употребљавају речи, које су обичајне у народном језику, те да се избегавају туђе застареле, нејасне речи, затим не згодне кованице и неологизми.

С те стране је Никанор узоран проповедник, а и Теофану се може само поредање речи, т ј. слог местимице замерити. — Ораторска својства говора јесу *јасност* (perspicuitas). Фенелон вели: „популаритет (а то је идентичан појам са јасношћу) састоји се у том, да се са отменом једноставношћу и разумљивошћу проповеда; да се беседништво употреби, да ускористи, узбуди, осведочи, покрене; да се разумљиво а ипак узвишено, говорнички а ипак једноставно, мило а ипак крепко проповеда.“ Друго је својство, на које у ораторском погледу треба пазити: *срдачност* (suavitas) и дражест, т. ј. језик праве побожности, која из срца у срце говори, дочим се дражест постизава благогласјем и згодним избором речи, смешност, дволичност, вулгарност, баналност, не доликује проповеди, као ни растапање у слаткости речи, ни сентименталност Треће је својство доброга ораторскога штила: *важност* (gravitas), чиме се говор зареже у памет и срце, те се она не постизава претераном паметношћу, већ озбиљношћу, чврстоћом, јакошћу израза, сад непрекиданим, прегнантним, сентенциозним тоном, сад живахним, богатим полетом, сад озбиљном, оштром иронијом. Само се ту треба чувати афектације, преопширности и укочености.

Никанорове и Теофанове беседе могу се узети као узор ораторскога штила у сваком погледу, и ја бих морао, да то докажем, цитовати мало не све њихове проповеди и беседе; али прије него се дадем на цитовање гдекојих таквих места, хоћу да проговорим о естетским својствима омилитичкога штила.

*

Естетска својства дају проповеди: лепоту и дражест, од великога су утицаја на осећај и вољу, те подржавају пажљивост и занимање слушатеља. У практичном погледу мања им је вредност од ораторских својстава, и њихова претерана и незгодна употреба била би од велике штете. Душа тих естетских својстава лежи у промени и разноликости речи, слика, говорних облика, у разноликости тона, у грађи изрека, у разноврсности појединих израза, у згодном целисходном накиту, у благогласју језика и појединих речи, у симетричном поређању појединих изрека и њиховом закључку са речју пунога јека. Нарочито својство естетскога штила јест: живост, а та се постизава конкретним ликовним изразима, очигледношћу приказа, т. ј. згодном, целисходном употребом тропа и фигура. Како је познато, имаде пет темељних тропа, т. ј. метафора, метонимија, синекдоха, иронија и хипербола, а фигуре којих има сијасет које не би имало смисла овде набројати, дели омилитика на три темељне групе: ораторске омилитичке и песничке фигуре. За нас су дакако најважније омилитичке фигуре и онда песничке, зато, јер их и Никанор и Теофан најчешће употребљавају. Стро

го омилитичке фигуре јесу: „concessio“ т. ј. нешто с допушта, да се још јачи доказ може извести, „commutatio“, т. ј. такво удешење говора, да се препушта суд слушатељу, „optatio“ т. ј. жеља, да се ипак збуде нешто, „interrogatio,“ када се више питања постави, и најпосле „epinone“ или појачано питање.

Песничке фигуре пак јесу три: апострофа, ексламација, заклињање.

Већ сам споменуо, да је Теофан више песник у говору, и да употребљава више песничке слике. т. ј. тропе, нарочито метафоричка упоређења и песничке фигуре, и премда му је штил у том погледу сјајан, ипак се мора рећи, да не претерује. Никанор је више аналитичар; код њега имаде такођер прекрасних песничких замишљених слика, тропа и упоређења, али расправљачки начин његових беседа више је згодан за ораторске фигуре, које он чешће употребљава нарочито: репетицију, експолицију и анафору. Он никада није сметнуо с ума ону Квинтилијанову опомену о употреби тропа и фигура; sicuti ornant orationem opportune positae, ita ineptissimae sunt. quae immodice petuntur :“ згодна употреба краси говор, а претерана употреба тропа и фигура му шкоди.

Поновно наглашујем, да је главна снага у беседама Теофановим и Никаноровим: елокуција, а нарочито естетика особина њиховога омилитичкога штила; а у том погледу указује нам се Теофан некуда већим и силнијим проповедником.

Као узор тога штила може послужити његова красна духовска беседа, из које за оглед цитујем ово место: (стр. 259.) „Па како је слатко побожној души починути овдје, гдје јој свуд околоње, значајна зелен купине синајске, и тој зелени јеванђелски над вјечнога живота, зелени и мирише лијепо, а лишће јој трепти на животворном зраку оном, који је лебдио над водами над овим свијетом, кад је стварао бог овај свијет! Како је слатко побожној души одахнути овће, гдје јој из тог зеленог и нада пуног лишћа и грања, јеванђелска тица над главом гугуче, она иста тица, која је с гласом оца небескога трептјела над главом Господа нашега, кад се је крстио на Јордану; и од које тице примили су на данашњи дан апостоли Христови, да умију појати славити и величати Бога свима језицима људским, те га тако и ми православни Срби већ хиљаду и више година служимо и славимо нашим народним, наше јавне народне побожности језиком.“ Како је силан послије овако поетскога, управо псалмистичкога описа баште православља онај крепки апелат на верност народа својој вери: „Прије ће бити, што још није било: Велебит се срушити у море; Пљешивица Плашки заронити, а Капела Сењ и сву Крбаву; прије ће Лика усанути цијела и изаћи Глина до Косиња; а Језером Купа окренути, и Карловац пријећи на Ријеку, а Ријека под Комоговину: него што ће послушати тога гласа, и превинути вјером својом православни српски мога града народ!“

Никанорове проповеди имаду такођер јаких и прекрасних слика, ако и не толико обиље као Теофанове, над којима се одликују увек правом мером и правилношћу штилистике. Како је на пр. красно ово место: (стр. 44.) у говору на „Велики петак:“ „То је дакле онај велики гроб, који су ископали, затворили и запечатили греси наши, а силе небесне отвориле га, да проври из њега извор живота вечног. То је онај велики мртвац божији, на кога није смело сунце да погледа, кад је висео распет на крсту, од кога се земља затресла, кад је предавао дух свој оцу небескоме, а силе мрачне ужаснуле се, кад је ишао к њима у ад“... Или н. пр. оно место у истој проповеди (на стр. 45.) И доиста браћо, кад се је започињао и продуживао на земљи овај богочовечки живот данашњег великог мртваца божијег, и кад се започињало у животу његовом велико дело спасавања нашега, слушале су се с небеса речи у Назарету, над Витлејемом, ... над Јорданом ... на високој гори Таворској; а кад се је свршивао тај земни живот његов, сунце је истина помрчало, земља се затресла, завеса се црквена раздрла, али с неба се није чула ниједна речица, као да се застидело и само небо од неблагодарности помилованих грешника.“ —

Мислим да није од потребе обилније цитовање; и кад би се све цитовало, што је лепо и вредно у проповедима једнога и другога митроносног беседника, морао бих исписати мало не у целости обе књиге. —

*

И тиме мислим, да сам према оквиру „Јаворове“ рубрике за књижевне приказе и оцене, довољно свратио позорност на красоте беседа двају великих српских проповедника. —

Самом издању обију књига не бих имао у опште што приговорити. Издање обих књига изведено је коректно, и достојно успомене великих покојника. У казалу садржаја Никанорових беседа било би добро, да се означи уз дан и ознака дотичнога празника, јер се не може цео календар у глави држати, и чим се спомене датум, не може свако знати, какав празник на тај дан пада. Иначе част поштованим издавачима, који су издање тих проповеди достојно у свет послали. Била би велика грехота, да ово бисерје остане пре-

трпано прашином немара. Ова сјајна оставина двају великих српских архијереја велика је тековина за богословну књижевност; а српско свештенство и цео српски народ нека се куповањем и читањем тих монументалних збирака проповеди покаже достојним тако великих и одличних црквених беседника; без те њихове велике душевне оставине још би се теже осећало, да њих више није у животу.

МИСЛИ
БАРОНА ЈОСИФА ЕТВЕША.

Човек и свет.

По религији нашој вера, љубав и нада усрећавају нас, а то су уједно и највише врлине хришћанске. Дивна је то идеја, која врлине срећом истоветује, и колико је дивна толико је истинита, јер и ако нас често мимоиђе казна за рђава расположења и зла дела, зацело нико није ни помислио а камо ли учинио ишта добро, да за то није био награђен, награда та лежи у нашој свести и осећајима, но не стоји-ли зар свака наша срећа баш до осећаја нам!

* * *

Толико смо у сваком тренутку забринути сами за себе, да чак ни у оним осећајима и положају не можемо да замислимо, кроз које смо некада и сами прошли. Како мало људи схватају младићко одушевљење и игре, које децу усрећавају. Тек се позније, када нам се круг живота сузи, када на будућност своју слабо рачунамо, поново повраћамо прошлости, па пошто се наша снага стала губити, кујемо планове за друге; онда нам пада копрена, коју нам је себичност на очи испрела, и у старијим годинама опет разумемо детиње и младићке осећаје.

* * *

Млађем нам добу недостаје искуство, а старијем снага, да би смо могли остварити штогод, у истини велико, и по човечанство корисно, и тако нам прохуји век: у првој поли његовој не знамо куд ћемо са снагом, а у другој не знамо шта да радимо са искуством.

* * *

Кад помислимо на прошлост, па нам на памет пада, колико смо већ до сада изгубили, једва можемо да схватимо да смо некада били тако богати.

* * *

Кад на мору из далека видимо лађу, која са набујалим јадрима право напред јури, у срцу нашем разбуди се чежња На високим катаркама лепршају се шарнобојне заставе, јадра јој се беле као снег, и чини нам се мирна, као да стоји, па ипак знамо да је повољни ветрови носе према истакнутој мети. Но не би смо-ли говорили друкче, кад би смо се находили на крову лађе? Или се зар та голема галија, која нам из далека изгледа тако мирна не љуља исто онако, као и та, на којој седиш сам? Зар не пресеца гипке вале, који јој, пенушећи се, бију о кљун, а притиснути бокови шкрипе и пуцају као да ће се преломити под големим теретом, који на њих пада? Па није-ли тако и са оним успоменама великих људи и догађаја, које се пред нама дижу из даљнога доба? Кроз горко море повеснице нико се није провезао без великих борба.

* * *

Као што прудови, које налазимо на утоку већих река, постају из оног блата и песка, који су оне, док им је још ток бржи био, собом отргле, а позније га, кад се умирише, оставише: тако су и све тешкоће и сметње, које нас пред крај живота сретају, само остатци оних лепших дана, кад нам је још живот бујније текао.

* * *

Велики државници и мудраци важне светске догађаје посматрају обично са неком равнодушношћу, с тога има људи, који држе да им је само још та равнодушност потребна, па да се попну до сличне висине. Слични нас појави сретају, кад идемо на север, као да се на све већу висину пењемо. На половима на најнижем брежуљку налазимо оне исте животиње, вегетацију и температуру, као и на врху Монтбланка, само што нам тамо недостаје висина и широк видокруг.

Димитријев.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Извештени смо са поуздане стране, да је наш неуморни научењак *Стојан Новаковић* довршио једну важну расправу, којој је наслов: **„Оснивање словенске књижевности на Балканском Полуострову. Српска легенда о Владимиру и Косари. Белешке и размишљања за приступ у просветну историју балканских Словена“**. У

томе делу има осам глава или одељака, с овим заглављима: I. Погледи на етнографско стање Балканског полуострова у X. веку. II. Земљиште радње св Клименте и албанско-епирски Словени. III. Сличности и везе међу земљиштем радње св. Методија и св. Клименте, његова ученика. IV. Како су постала средишта и књижевно-народносни типови српски и бугарски. V. Испосници и светитељи као први плод нове хришћанске просвете. Најстарији светитељи балканских Словена: Јован Рилски, Јоаким Сорандапорски и др. VI. Свети Јован Владимир по историји. Књижевно стање у Зети X. и XI. века. VII. Легендарна предања о св. Јовану Владимиру. VIII. Елбасанске штампане легенде и служба св. Јовану Владимиру. — Из овога садржаја видиће сваки како су занимљиве и по нашу историју и историју књижевности врлеважне теме, којих се овде велики научењак наш Ст. Новаковић латио да расправи. Дело је у главноме већ готово и желети је да нам што скорије до руке дође, те она занимљива питања расветли.

= *Јован Сундечић*, песник, издаје збирку својих љубавних песама. Биће их око 150 на броју а штампаће се у дионичкој тискари у Загребу *латиницом*. Књизи је наслов „*Миље и Омиље или Милица и Невенка*“. Збирка ова посвећена је како песник вели „Једној веледичној и високородној Госпоји“, уз посветну песму „Пјесник Србин сестри Хрватици“. Песме у томе зборнику попраћене су подужим и — како писац вели — „веома занимивијем“ — *Предговором* и многим примедбама на крају књиге. Ово све у велико помаже, да читаоци стеку што бистрији појам о садржају ових песама и о њихову постанку. Неке од ових песама компоноване су за певање, а компоновали су их Јенко, Грбић и Толингер. Песник вели у своме огласу: Еротичка је песма душа праве лирике. У њој се најбоље и најјасније огледају нежност и честитост људскога срца. Прави се песник без љубави ни замислити не да. Па у колико је љубав песникова врлија и чистија, а при том непотиштена и неисхитрена: у толико су и љубавне песме драже и милије, и у толико лакше пријањају оне за свако добро устројено људско срце. — У збирци овој биће и већи број песама Сундечићевих, које још нигде нису штампане.

= „Vienac“ је почео у своме најновијем броју да доноси „*Дописивање Талфије с Копитаром о нашим народним песмама*“. О великој љубави Талфије за нашу народну поезију — вели „Vienac“ — о лепом значају и озбиљном раду имамо најлепше сведочанство у њезиним писмима на Копитара, што их је издао Миклошић, изоставивши оно, што нема литерарнога интереса (Sitzungsberichte 103. стр. 462—489).

= У Будишину је изишао часопис Матице српске (лужичке) за 1891. годину под уредништвом Михаила Хорника. Ово је по реду 84. свеска овога часописа, а 46. је година како овај орган лужичко-српске Матице излази. Садржај је ове свеске одабран а у њојзи су понајвише радови самога уредника М. Хорника. Тако у овој свесци од *пет* чланака, што су у њојзи, *четири* су од самога Хорника. Чланци су већином филолошки, а занимљив је веома чланак А. Чернија о митологији лужичких Срба. Ко би желео да набави како ову, тако и пређашње свеске овога ваљанога часописа, нека се обрати на ову адресу: An die Matiza Srpska in Bautzen (Sachsen), или на књижару Е. Rühle у истоме месту.

= Капетан Световар Манојловић издао је књижицу немачких песама својих под насловом „Schwertlilien“ (перунике) Сам наслов одаје већ шта је смер песникова, а то нам допуњује и посвета младим војничким ученицима. Песме су лепе и за младо срце врло подесне а удешене су готово све према познатим мелодијама. Књижица ће та у својим круговима на сваки начин бити и корисна и забавна.

= Познато је, да је римски папа Лав XIII. и песник, и то да пева на класично-латинском језику. Не давно је довршио збирку песама, која ће под насловом „Fides“ (вера) скоро угледати света.

= Паришка међународна књижевна и уметничка задруга држаће овогодишњи скуп у Милану; позване су још и многе талијанске и немачке књижевне задруге а биће их изасланика из Шпаније, Норвешке, Белгије, Будимпеште, Прага и т. д. Предмети саветовања биће ови: 1. изједначење превода са израдом, 2. услови умне својине у земљама, које не припадају конвенцији у Берну (Швајцарска), 3. покушај, да се изради закон о одношају и о уговору између књижевника и накладника, 4. досадашњи одношаји између заштите за умну својину и народне књижевности, 5. ауторско право при представама на добротворну цел, 6. уметничка својина и на пољу неимарства, 7. сарадништво на драмским и музичким делима, 8. о бернској конвенцији и њеној употреби, 9. утицај њен па поједине уговоре, 10. међународна статистика књижевних производа.

= У Милану ће се још ове године отворити изложба шаљивих и сатиричних новина из прошлости и садашњости. Мисао је покренуо комичар Гајетано Збоћо: он ће на изложбу позвати хумористе из свију крајева света, да држе тамо своја предавања.

= Зна се врло добро, да женски свет особито негује свирку, па опет је мало компонискиња. Један књижевник потрудио се и превртао је све музичке каталоге од год. 1675., и нашао је да од женскиња има свега 153 музичко-драмских дела (опере, оперете, легенде, ораторија). На тим делима су радиле 87 Францускиња, 34 Талијанкиња, 20 Немица, 7 Енглескиња, 2 Холанткиње и по једна Рускиња, Шпањолка и Шветка.

= Француски писац Декусел, који је пре кратког времена умрьо, био је хумориста особите врсте; он је имао и и особито звање, био је „цензор надгробних наслова“, имао је дакле да поправља јаде и болове, олакшице и наде, у опште све оне осећаје, којима живи пропраћају своје покојне — да се не би увукле глупости. „Морам се напрезати да плачем да се само не насмејем“ беху му речи, које је често изустио. Издао је и тумача неких речи, код „орангутана“ написао је „кандидат за човечанство“; „истрага“ — „је купка која често кривца опере а невиног укаља“; „домино“ — „је игра, коју играју и пси, кад их човек натера“; „комарци“ — „су доказ да има бога, јер људи их зацело не би изумели“.

НОВЕ КЊИГЕ.

Из брачног живота. Песме *Вл. М. Јовановића*. (У 8 свезака по 20 пара дин.) 1. и 2. свеска. Београд, издање браће Савића. 1892. На 16-ни, стр. 72.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 36. У НОВОМ САДУ 6. СЕПТЕМБРА 1892. Год. XIX.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

VIII.

„Опозиција.“

Устав овај у Пешти није био најбоље примљен. Већина је држала, да је излишан; а сви из реда били су противни оној тачци о уреднику. Како сам ја о тој ствари мислио, показује моје писмо од 5. јануара 1848. које сам Милетићу као одговор на његово у прећашњем броју саопштено послао.

Прво сам писао о Паји Шапчанину и о губитку, који нас је смрћу његовом постигао. Жалио сам се, што нисам имао прилике, да се у његове присне пријатеље убројим, и продужио сам овако: „Чим је грозни глас о његовој смрти амо стигао, прва је моја мисао била, да му цела Младеж Српска величанствен Споменик дигне, који би и доцнијем нараштају јасно зборио: Овде лежи млади Српски Пјесник, којега је Младеж умела ценити! — Због тога учиним друштву предлог, и за тили се час до једно 12 ф. ср потпише; али надати се, да ће, ако не више, а оно бар 20 ф. ср. само од овдашњих скупљено бити План је наш био, да се и све друге Младежи позову, да на ову благородну цјел, што могу принесу; а за друго да се после договоримо, какав ће Споменик бити, какав Наслов. У то нам дође ваша намера; она је, као што видим, још краснија и на већу би почаст и дику и врломе Покојнику и Младежи служила, само Брате да има средства! За привести у дјејство, што сте ви намерили, нужно би било, да Младеж скоро толико опет жертвује, ако не и више, колико и за саму Славјанку; а ово ће тешко ићи, барем код наше раје, која је ове године млого истрошила. А пренумерација сам знаш, како код нас иде! Тек да крај с крајем саставимо; а ни мислити, да би се још од добитка Споменик и то Њему сходан и приличан подићи, а не камо ли још и преко тога каква уљудна помоћ Оцу или Фонду, Славјанке принети могла! Ја за најбоље држим, да му за сад само Споменик подигнемо; а мало доцније или на годину и Дјела му издамо. Ово би у толико лакше могло бити, што би онда и раја више могла принети, с издавањем би се Ти ослобођен од школског живота више занимати могао; више би и времена било, а и са пренумерацијом би онда млого лакше ишло кад би се у Позиву казати могло, да се онога дјела издају, коме је за уважење његових врлина из чисте љубави и признателности према њему цела Српска Младеж Споменик *већ* подигла!“

За тим у писму изјављујем, да радосно примам понуђено ми пријатељство; обричем, да ћу му свагда искрен бити; а што се понуђенога ми за идућу годину уредништва Славјанке тиче, изјављујем, да се тога уредништва никада примати нећу, ма се књига где му драго печатала: али додајем, да тиме не желим да се искључим од сваког утицаја у том послу. О уреднику и правопису написао сам ово:

„Уредитељ би још како тако на свом месту био; али само тога ради, да дјела по-

слана у ред стави по извесном плану, а не да најглавније точке у ствари књиге сам по вољи својој извршује. Орган целе Младежи Српске не може оваки Устав имати; помисли, шта су онда сви одбори, сва друштва и Председници, кад се врховна власт мора да повери једноме, који ни мало скоро неограничен, место печатања, количину књига, и сам правопис опредељује?"

„Али метнимо све на страну; еда л' је нужно било, да се и о правопису спомиње? Оставимо се правописа; нека сваки пише, како му његово уверење збори; нека је само свом правопису досљедан, а време ће показати, који ће се правопис одржати. Рећи ћеш, да ће на тај начин јединство уштрб трпиги, ако један овако, други онако успише: али ја мислим, да ће баш ово показати, да смо сви сложни, да један другога уверење поштујемо; да правопис не сматрамо иначе, већ као хаљину, која може бити и различне боје. Само дух нека буде један, а различни правописи само ће indirecte нашу слогу другима живље пред очи ставити, наравио онима, који не по површју, већ по језгри судили буду. Та сам „Љетопис" је кадгод примао дјела новијим правописом писана; исто је чинила, и „Бачка Вила"; па може л' им ко штогод пребацити, да су против слоге ишли? Шта више управ чрез то су хтели да слогу потпомогну. А ови људи су Уредници били, стални и опште припознати; у колико мање би могао Уредник Славјанке, који се сваке године избира или потврђује, и не своју, већ целе Младежи књигу издаје, узети себи слободу правопис опредјељивати, и то може бити онај искључити, којим ће се већина приложника служити?"

У писму наводим даље, на који би начин могли одбори појединих дружина вршити сав онај посао, који је Устав уреднику наменио, и завршујем овако:

„Књига би можда мало касније излазила, а добило би се оно, што се иначе постићи не може: једнакост права, која би основ била опште *слоге.* Имајмо сви једнака права (разумем одборе), па ће нам Славјанка цветати и без Устава; а ако на њу црни облаци с друге стране наиђу, бадава нам и Устав, он ју неће одбранити."

„Ово су моја индивидуална мнења; а искрено ти кажем, да би ти ја с моје стране Уредништво у свако доба дати готов био, само кад би се Ти последње точке права Уредничких одрекао, и њу на све главне одборе распрострти готов био. А оно сам пређе само за то навео, да покажем, да Младеж, ако је сва за Слогу заузета, с мало више труда може Славјанку издавати, ако Устава и нема и ако Уредника и не избере."

„Ја се тврдо надам, да се у моме о теби мнењу преварио нисам, и да ћеш с оном истом искрености ове моје речи примити, с каквом их теби шиљем; а преко свега да ми што пре отпишеш."

На ово писмо добијем одговор од Милетића тек 26 јануара. Писмо почиње овако:

Пу͞емили Побратиме!

„У твоме мени посланом писму има ствари, на које ми је, као што си ме и сам утврђивао, одма одговорити ваљало — но у томе сам био препећен болешћу, која ме је неколико дана држала, па и сад морам на друго време одложити, да ти одговорим на нешто, ако ти се у тој ствари узхте у писмени договор ступити. Не знам хоћеш ли се сећати, да сам ја лане Павла позвао, да се осим други ствари, такође и о језику и правопису мало писмено поразговоримо. Он ми одговори, да му ја могу моје мисли саопштавати, али да он од своје стране дубље размишљавање о овој свари познијем времену оставља, почем је оно главно, шта ће се писати, у чему се он најпре утврдити желио, а којим ће се правописом писати, да је то узгредно. И ја сам овако мислим, и увек ми око најпре на ствар и садржај пада, почем нам је језик и онако у власти, а правопис ништа у ствари не мења — ипак сам желио, с киме се договорити, како је праведно да се сад у томе владамо, па ако старији до бољега чега дођемо, ствари ништа шкодити неће" —

„Но будући да нисам у томе опонента имао, за то ствар оставим на страну. Сад пак видим, гди ти не само јотовски правопис, но и начела благогласија употребљаваш. За то, ако хоћеш, да ти, али доцније, моја мњенија напишем о језику и правопису, па да ми ти одговориш. Опонента сад имам у теби, ал' не у правопису, почем ћу и сам исти употребљавати, као нај(у)деснији за језик, но у језику. Јербо овде је питање: 1) Хоћемо л' наречија сасвим оделити једно од друго(г), па једним ма којим, по вољи сва-

кога или општем договору писати, или ћемо ји све у гласу ѣ стопити, па ни свет, ни свит, ни свијет, но свѣт = свјет писати? Овде ни ти, видим, ниси на чисто дошао. 2) Хоћемо ли етимологије начела пред очима (имати), или у благогласију мак на конац терати? По мени је и једно и друго погрешка; ја мислим, да као што у млого стручном животу, тако ће и овде дух наш, у језику, у овом органу живота свога хармонију показати нам, и тако, почем се други језици на етимологију и благогласије разпадају, да ће нам у томе хармонију држати, само је вештина кључ ове изнаћи. Но о овом други пут.“

„Што се тиче Славјанке и Устава за издавање њено, сигурно сте већ добили одговор наш. И опет ти кажем, да се не могу довољно начудити Вашем одговору што се 1. и 2. тачке тиче, и поред све изповести као из свега се види, да није се искрено оно рекло, што се хтело. Да ниси самном лане радио и видио, како је и шта је нужно чинити било, да Славјанка онака, као што је, изиђе, морао би ти се правдати — ал’ тако сам знаш, па опет као да је одговор направљен највећим упливом они’, који су се лане увређени нашли, и којима су се и други из други какви узрока придружили. Јербо као да је тако a priori наумљено: нећемо да он буде Уредитељ, па за то дај да све начине, којим би се то учинити могло, уклонимо, и самог Уредитеља. Ја сам тврдо уверен био и остајем, да без једнога Уредитеља, који би стављао дјела у ред и план им дао, Славјанка никад као што треба, изићи не може — ал’ нисам ни ја за нужно баш држао, да се Уредитељу друга она права искључително даду. У мом је пројекту, који сам одбору поднео био, сасвим друкчије било. наиме, да он само по свом плачу у ред ставити може, а у осталом да са другим Председницима ради по већини гласова. Богобој Атанацковић, Марко Поповић, и други одборници енергије ради нађоше, па и друштво по том она права за нужна; ја сам ји опет на мој пређашњи пројект склонио, и тако су сад она права распрострта на Председнике, који in externis представљају друштво, а и она определења, која на њи спадају, јесу нешто спољашње и у издавању Славјанке.“

„А што сам ја онако искрен био, и теби исповедио, да желим, ако ми се уступи, ове године још уређивати Славјанку, то не желим ја моје Славе ради, као што сигурно неки подмећу, почем се ту онај највише слави, који најчеститијим производима Славјанку украси, ма он и не био Уредитељ; ал’ њеним издавањем највише се слави Слога младежи, а чрез младеж Род Српски. Лажна је свака слава, која се оснива или на уображењу једнога, или мњенију неколико њи, а права је слава само последица добра за општу ствар учињени дјела. и за то је од славе младежи и славе Рода Српског неразлучна. А ако се ко труди, да колико може слави младежи и Рода Српског допринесе, за л’ да му за то одма на пут станемо, што не би ради, да отуд и на њега један зрак падне, особито у ствари, коју и онако један само поспешно, као Уређивање обављати може.“

— — — — — — — — — — — — — —

„Међутим јави ми твоје мњеније сасвим искрено кога ћемо за Уредитеља, гди ћемо печатати и т. д. Ја се никада и највећи брига и послова одрицати нећу, којима би могао општој ствари услужан бити: ал’ и ово све онда најрадије подносим, ако су и други тим задовољни; за то у наименовању Уредитеља онако поступај, као што мислиш, да ћеду ваши Учасници задовољни бити.“

Свршетак писма говори о пожунском сабору и о тамошњим приликама.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

„РАСПУШТЕНИЦА.“

Слика из обичног живота.

(Свршетак.)

Најпослетку дође и одсудан час, вечера. Госпођа Евица, и ако нервозна од нестрпљења и радозналости, ипак не беше прва. Први дође Ђока, па Пера са женом, и тек онда госпођа Евица с Гавром; последњи беше Мића са својом.

Госпођа Мара, која је да како знала, шта је прави повод данашњој вечери, дочека своје госте на одличан начин; ни једном цртицом на лицу није одала, да је узбуђена или да јој је можда неправо, што ће се догађај из њиховог брачног живота претрести и

то са свих страна. Она се на против тако љубазно смешкала и беше тако добре воље, као да су сви ови гости дошли, да им честитају и да се с њима заједно искрено радују. Дечица јој беху чисто обучена а најмлађа ћи поздравила је гошће још и са китом цвећа.

Госпођа Евица је гледи и гледи: зар тако изгледају увређене жене? Претвара се, претвара Дакле распуштеница! Госпођа Евица видила је већ у духу, како је поносита домаћица такође распуштеница због оне распуштенице.

И госпођа Катица је бацила по који критички поглед на домаћицу, само је госпођа Нина била ведрога лица — знала је, шта је у ствари, казао јој Мића, наравно.

Стева се, кад је поздравио госте, ревносно забављао с разним боцама, хтео је, да му је вино ухлађено, да гости буду задовољни и с подрумом кад ће већ бити с кујном.

У руци госпође Евице играла је и шуштала је лепеза непрестано. Гавра се задубио у посматрање фотографских слика и тек по кад кад је хитро погледао своју жену чисто би се могло рећи, да је се погледом тек само смотрено дотакао бајаги: чекај само још мало, врло мало!

Домаћица, и ако је забављала гошће, ипак је често нестрпљиво гледала на врата, изгледало је, као да чека још неког. И заиста, кад је стрпљење госпође Евице било већ у крајњем искушењу. отворе се врата и у собу уђе лепа млада, плава госпођа у лакој црнини — — да се нашао фотограф са својим апаратом, могао би лепо скинути сву групу, тако беху чисто скамењени сви па и Мића и госпођа Нина.

Домаћица устане са свога места, приступи гошћи, поздрави је и прикаже је осталима као „нашу Тијану“ . . . . . „О, драго нам је, мило нам је, љубим руку, клањам се . . . .“ зврјало је и лепршало је по ваздуху.

Гавра погледи крадом своју Евицу, али ова му ухвати поглед својим погледом и чисто га придене за дувар, на који се био сиромах наслонио. Пери се зажариле уши као оно пре тридесет година, кад му их је учитељ теглио, а госпођа Катица, којој је Пера за ручком сад већ казао шта је знао, побледи испод дебелог слоја белила. Ђока отвори уста, али не да се подругљиво смешка, већ што му је као нешто свитало пред очима; погледи Стеву а обрве му се и нехотице дигоше у вис.

Лепа Тијана седне на фотељу до госпође Нине и упусти се с њоме у разговор. У то ће служавка јавити, да је вечера на столу. Стева приступи најновијој гошћи и понуди јој своју руку, Ђока одмах домаћици госпођа Евица довуче својим очима Гавру и закачи му се за руку, Мића је водио своју жену а Пера своју; дечица су међутим већ била у својој соби и полегала.

— То је и сувише, своју јараницу. . . . шапне госпа Евица Гаври у ухо. Гавра слеже раменима.

— Ако је посади до мене, идем кући... шуштало је даље кроз зубе госпе Евице.

— Та ваљда не ћеш. . .

— Ћут!

Гавра опружи врат и не рече више ни речи.

Домаћица понамешта гошће око себе — — мало пакосно — по старешинству; госпођа Евица седила је дакле десно до ње. До лепе Тијане седио је десно Ђока а лево Стева. Преко лица госпође Евице прелети лак осмех победе; остаће, остала би и иначе, али само тек дя се . . . . хајд, свејелно.

„Дигоше руке да кусају слатко спремљена јела . . . .“ могло би се рећи с Омиром, јер сви су јели доста нагло, како би што пре било вечери крај па да се пређе на главну ствар, на Стевино приповедање.

Госпођа Евица никако да је на чисто са својим мислима; јела је до душе слатко па и много, али што јој се врзу мисли по глави! Па све противне, све се то укрштавају. . . Је ли Гавра управо добро и разумео Мићу пре, па и данас? Она погледи свога мужа, али овај се живо занимао пачијим батаком. Ипак се говорило а у сваком таквом говору има бар нешто истине. Па опет — како нас може звати на вечеру. . . . да нам *он* прича, пред женом . . . . . госпођи Евици поче се вртити пред очима; на послетку дође до закључка, да је Стева препреден обешењак и да је кућевни тиранин, пред којим мора жена да игра на нокту . . . . па опет! Не ће бити ни то . . . уф!!

И госпођа Катица је правила своје комбинације, само што су те биле врло узаних граница Она је била на чисто, да Стева седи за столом са женом и са љубазницом,

и чудила се само, што се ове две не поједу очима; но зато се опет осећала прилично увређена, и устала би од стола и отишла би кући . . . . али, бого моја, зашто она да почне!? Па кад не почиње нико, не ће ни она; остаће, па да види докле траје безобразлук....

Госпођа Нина је најспокојнија, она беше уверена скроз и скроз да зна све, ама баш све. А то „све“ било је ово: Стеви се да како допала клијенткиња, те је ишао око ње, тражио је, као што Мића вели, преко хлеба погаче. Али госпођа Мара, његов „хлебац,“ није се дала завести; она за „погачом,“ ухвати их, и само да не буде шкандала, до говоре се, да се све странке чине и невеште; према том договору и видио је свет обадве на једним колима. Тако је казао Мића, тако је дознао из поузданог извора, тако се сад и говори по вароши — мора дакле да је и тако. И то беше госпођи Нини сасвим доста, и она је у овај мах била тек само радознала, како ће Стева ову „јасну“ и „сигурну“ ствар окренути и њима је приказати. Но то јој не беше тако журно, зато је и спокојно јела и врло мирно гледала на све.

И збиља, тако се и говорило по вароши, знали смо ми то, управо знао сам ја сам; шта више, нашао се већ био новинар, који је ту „ствар“ хтео да обради и да напише пикантну новелу под насловом „Преко хлеба погаче.“ Али није дошло до тога.

— Ви, госпођо, не једете ништа, приметиће Ђока својој лепој комшики. За чудо, што се баш Ђоки овог вечера одрешио језик; запита ли га Тијана што, он одмах уме одговорити и много више, него што би мож да она хтела знати; не пита ли га, говори онда и сам, приповеда што год или пита њу. Највеће је пак чудо, што се овог вечера, бар откад је поред лепе Тијане, још никад није подругљиво смешкао; само му се по који пут развукоше уста, кад је случајно погледао госпођу Евицу, Катицу, Нину и њихове мужеве Зашто, није знао ни сам; биле су му просто смешне, а можда беше још који узрок. Ђока није био на чисто сасвим, али је ипак с госпом Тијаном говорио с највећим поштовањем. Зашто, није знао ни то, али му се чинило, да мора, баш мора тако радити и говорити.

Вечера се приближавала свом крају а Стева се још и не спрема Госпођу Евицу подилази већ хладан зној, који се махом претвори у врућ, у врео, тако, да јој лице опомињаше на божур па готово и на турчинак. И госпођа Катица се знојила, само што није као госпођа Евица прелазила марамом преко лица, већ је капљице хватала у мараму, кад се хтедоше са чела скотрљати — ама би то биле бразде!

Једва већ једаред!

Стева се диже, узме чашу у руку и наздрави гостима. Сви поустајаше и куцнуше се с домаћином. Затим ће сести и наставити:

— Госпође и господо! Ви знате да сам се пре неколико година са женом доселио у варош и започео адвокатску праксу, али не знате, да сам све до скора имао и родитеље, то јест, матер и очуха. Да како да не знате ни то, да имам сестру, која је поникла из другог брака моје матере . . . . .

Опште згледање наступи после ових речи. Лепеза госпође Евице стењала је баш доста гласно; госпођа Катица заборави да ухвати једну капљицу зноја, те се ова скотрља преко лица њеног и остави доста издајнички траг за собом. У осталих су била лица још доста неутрална, само се Ђока смешкао. али задовољно.

— Та моја сестра, настави Стева мирно, то је . . . . . и он покаже руком на Тијану.

— „А—а—а! то је лепо! — Тако изненађење — заиста — Што нам је мило!....“

Лепа Тијана се управо чудила овој галами и учтиво се руковала са сваком госпом. Госпођа Евица је развукла уста од једног увета до другог, госпођа Катица добила је још две нове бразде на лицу, госпођа Нина гледи у Мићу а Мића у њу. Пера поцрвенио а Гавра зинуо.

— А види се, тако сте налик . . . . насмеши се госпођа Евица.

Лепа Тијана беше плава а Стева црн као Циганин. . . . .

— Наша мати умрла је још пре две године, настави Стева и очи му се наквасе; Тијанин отац пак пре три месеца. Одмах сам гледао, да доведем у ред оставину њену; остала је баш доста; после парастоса пак наумим да њу и сестру оца њеног преселим амо. Тога ради је и Тијана долазила по који пут, па смо заједно тражили станове; стан смо и нашли, и септембра ће се уселити моја сестрица са тетком. . . . Је ли?

— Тако је, браца, одговори лепа Тијана.

— Она је дакле још девојка! могло се читати из разрогачених очију госпође Евице.

— Па шат јој нађемо честитог ђувегију, климну главом пут Тијане госпођа Мара.

Лице госпође Катице изгледало је као орање или као песковит брежуљак после плахе кише, Пера није већ изгледао никако а Гавра се смежурао и згужвао се на столици, да га ни оштро око госпође Евице није могло разликовати од хаљине госпође Нине.

Мића је шмрцкао и гладио бркове, „ама тог наседања! запамтићу га . . .“ прешло је полагано у ухо госпође Нине. „И ја!“ беше тако исто тихи одговор

— Па како да нисте госпођицу још раније увели у наше друштво? најслађим гласом запитаће госпођа Евица.

— Оставио сам то за данас, одговори Стева са финим нагласком; зато сам јој и телеграфисао и она је дошла брзим влаком....

Сви се малко снебивасмо, канда осетисмо швигар.

— Збиља, нисам знала зашто ме зовеш, па сам се изненадила и уплашила. Добро, те ме је на станици дочекала собарица и предала ми твоје писмо. . . .

— Чедо моје, ходи да те пољубим. . . . и госпођа Катица устане, приступи Тијани и пољуби је у чело. Сад си ти наша, је ли?

— Јесте, и како јесте, узеће реч госпођа Нина и такође пољуби Тијану.

Шта је остало госпођи Евици! Устане и она и пољуби своју „млађу сестру.“ Гавра је ту прилику укебао и стресао велику чашу вина у грло како би мало прокрчио пута у њему и одгурао онај дебели ваљушак, који се упорно испречио у том узаном олуку.

— А одмах сам мислила, па сам и казала Гаври, да ће нас домаћин ма чим пријатним изненадити; је ли, Гавро?

Гаври као да се ваљушак још није скотрљао у желудац, тек његов одговор беше пре неко гуриташе, него људски глас. Сви се ми ухватисмо за уста, бајаги, како смо „над“ Гавром и госпом Евицом; само што нисмо слежући раменима, казали: „па ми смо то све знали у напред; па ако су Гавра и Евица насели, нисмо насели ми!“

А насели смо, бога ми! насели смо као ћуркови (и као ћурке). Само што се сад чинимо невешти, прикривајући неприлику нашу неким усиљеним и храпавим смејањем. Стева и госпођа Мара чине се такође невешти, само куд и камо вештије од нас. Не гледе никог, али кад се Стевино око случајно забоде за чије лице, тај се одмах закашље или тражи убрус по патосу; госпођа Евица таквом приликом дигне само лепезу мало у вис

Тијана зацело не зна, шта је то управо у ствари; но можда ће дознати, јер ено, Ђока се нешто ревносно разговара с њоме, тако ревносно, да и не примећује „укрштавајуће се“ погледе госпође Евице и госпође Катице, па онда упућивање им обрвама пут Тијане и Ђоке.

У опкладу, да ће се сутра опет родити каква нова ротква! Та ено, већ је у зачетку а породиље и бабице у исти мах договарају се живо очима

Не помаже им ова лекција. Биће да је била и сувише блага, фина и отмена, па не пролази кроз кожу. Требала је бити оштра па и сурова . . . . ех, не би помогла ни та! Било би до душе јавне бруке и за неко време мира, а после . . . . пик Јово на ново!

Бадава, такви смо сви, не само ми, већ сви људи на свету; бога ми! јесмо.

Милан Савић.

ДВЕ ЗВЕЗДЕ.

Мала звезда на небу је сјала,
Драге суза на цветак је пала,
Што је љубав за драганом дала,
Па се заблистала.

Она звезда, што је небом сјала,
У језеру с' доле огледала;
А на небу нова звезда мала:
Суза је трептала.

Л. П. Н.

РОНАЛ И МИЗЕТА.

(ИЗ REVUE DES DEUX MONDES)

превео Здравко Рајковић.

(Наставак.)

Чувени Жозе, славни кријумчар, уважен и поштован у бискајској земљи, — као сви кријумчари који испуњаваху добро своју дужност, — видео их је те вечери где прођоше, неми, озбиљни, замотани. Они се уставише пред његовом колебом; на вратима сеђаше Жозе, и, пушећи, миловаше једно велико псето које чучаше пред њим.

— Добро вече, господине Ронале! викну Жозе.

— Добро вече, Жозе! одговори Ронал.

Младић се заустави и постоја један тренутак. Његова фина и бледа глава, његове сјајне очи као црни дијаманти, његов поносни ход и држање, улеваху поштовање у сваког Бискајца. Ронал стојаше усправљен пред колебом, а Мизета, обесив се прекрштеним рукама о раме свога пријатеља, стојаше уз њега са опуштеним златним витицама своје косе.

— Ех! Ех! отпоче Жозе, ви се обоје још шетате! Знате ли ви како сте велики у овај мах? до сада вас зваху мали брат и сестра а од сад ће вас звати мали љубазник и мала љубазница.

Мизета се зацени од смеја, Ронал осети неки силовити покрет. Жозе додаде, тресући лагано пепео са своје лулице:

— Пријатна шетња, љубазници!

Ронал не одговори ништа. Он поведе Мизету у шуму; она се непрестано смејаше. Кад поседаше у зеленом гају, Ронал, озбиљним гласом рече:

— Он има право, Мизето, ја те љубим.

— И то те растужује? Знам ја то, знам. Загрли ме.

Она му пружи своје усне, загрливши га, које у многоме личаху на свежи плод нара. Он је обухвати рукама и притиште је мило: невини и чисти пољупци као што су и срца те деце, која љубљаху једно другог пред природом, првим сведоком њиховог првог признања.

— Вечно ћемо се љубити! викну Ронал грозничаво. Љубићу те као што Ромео љубљаше Јулију, као што Хамлет љубљаше Офелију. Ако хоћеш, ићи ћемо заједно у шуму, и тамо ћемо живети сами.

— Ја пристајем и пристаћу на све оно што ти желиш, рече Мизета весело.

Гледајући једно у друго, осташе подуже ту, на том значајном по њих месту. Доле вртлози и хујање реке, помућиваху тишину летње ноћи. Час по час прелеташе нешто беличасто по ваздуху; влакна, она паучина, коју често виђамо да лети по ваздуху, висаше низ грање, и од времена на време чујаше се под лиснатим сводом по какав шум, — јамачно какав залутали зец закопаваше се плашљиво у земљу. Ронал се беше опружио по маховини, држећи у својим рукама Мизетине руке. Он говораше врло лагано, као да се бојаше да га дрвеће не чује.

— Мизета, ми смо се заволели пре него што смо се и родили Душе које плове по површини милују се; кад се сусретну у животу, оне постају бесмртна љубав. Видиш како нас је судбина лагано довела једно другоме! Она нас је изабрала у двема великим варошима како би се овде ујединили, у сред ових планина чији врхови не прелазе својом висином висину мојих мисли. Бића као што смо ми не би могла живети у оној тескоби, међу оним мрачним варошким зидовима. Нама је Бог дао свеж ваздух у широким пољима, диван жубор потока и река и дубину шума.

— Ја би могла живети врло добро и у вароши, само кад би увек с тобом заједно била.

— Ту би, моја Мизето, били изложени много већој осами. Има људи који би те загледали и којима би се ти могла смејати. И после, шта смо нас двоје, до напуштена сирочад? Ја имам само тебе а ти имаш само мене. Нашом љубављу ми ћемо за се створити читав свет, у који ћемо се затворити и у коме ћемо да проводимо наш живот.

— Ја пристајем и пристаћу на све оно што ти желиш, рече она по други пут.

Он је обухвати својим рукама, и њихове се усне помешаше, а у том славуј отпоче да извија своје бисерасте песме поред њих у звезданој ноћи. Један доста топал поветарац projури кроз шуму као какав дуги уздах; површина Ниве постајаше све тиша, све равнија; све беше као у неком празничном,

тихом уживању, свуда владаше обожавајући склад, нека нејасна и хармонична смеша од славујевог певања, тихог хујања поветарца и дугог низа пољубаца двају бића, бића не вина, искрена, племенита, бића, која не знају ни за какво зло, која у своме миловању траже само неку бесконачност, бескрајност миловања њихових душа.

Она прва прекиде ћутање.

— Како су ти вреле усне! рече она врло лагано.

Он не одговори ништа. Но она осећаше, како га прожмава нека дрхтавица, а под месечевим лепим зрацима виде његово бледо лице. У том он спусти руке, загрли је једном руком око стаса, и повратише се тако кући; те вечери не разговараху више о томе.

И тај мили сан, свеж као лепа тичија песма, намирисан као лепо љиљаново цвеће, трајаће читаву годину дана, испуњаваће срећом целу једну годину. Ништа се не деси, што би могло помрачити милу и лепу њихову љубав, љубав којој и анђели завиде. Тај младић од седамнаест година, та девојчица од петнаест година, пролажаху кроз све прље и нечистоће људске не укаљавши ни крајичак својих крила. Ништа не расветљаваше њихово незнање: ни забуне које прађаху њихове усрдне загрљаје, ни несвесне жеље које следоваху после њихових пољубаца. Сваки је у брзо сазнао њихову тајну и како је нежност постала од љубави. Но ником и не падаше на ум исмевање тако светле невиности. Сваки се задовољаваше тим, што их називаху „два мала љубазника“; тако исто нико и не помишљаше на какво зло.

Кад опет пролеће дође и кад се природа поче облачити у своје зелено руво, Ронал и Мизета отпочеше поново своје веселе изласке. Свуда их познаваху у свима мајурима, по свима пољима, а то беше за њих право празновање. Пастири, сељаци, кријумчари упознаваше их из далека. Он имађаше ланену, сиве боје кошуљу, отворену око белог и жилавог врата, припету за струк једним плавим појасом чији крајеви падаху му низ панталоне од црног сомота: земаљски костим; она беше одевена као Баскијанка: имађаше црвену; мало покраћу сукњу, са свим припету уз тело, и јелек од небељена платна по коме јој лепршаху дуге витице њене густе, плаве косе.

Они долажаху готово сваки дан у своје мило прибежиште изнад Ниве: бездне, како је они зваху. Једино на томе месту они се осећаху потпуно сами. Њиова љубав имађаше сад свој датум.

— Већ једна година рече једно после подне Ронал. Ми бесмо баш на овом месту где смо сад. Погледај како је дивна природа. Није се ништа изменила: она је хтела да буде увек иста, као што ћемо и ми остати увек исти

Обоје беху полегали на маховину. Она пружаше своје усне, осмејкујући се, без бојазни, без стида. А зашто би се и стидела? Стид је предсказивање ма каквог рђавог дела, каквог зла, а она му не знађаше ни име. Они обновише своје дуге усрдне загрљаје, оне пољупце без свршетка, који их очараваху помућујући их до дубине њиховог бића.

— Ја те љубим! говораше он, јер си лепа, јер си добра Ја те љубим, Јулијо!

— Ја те љубим! говораше она, јер си леп, јер си добар. Ја те љубим, Ромео!

— Ја те љубим, понављаше Ронал, и ништа ме неће моћи одвојити од тебе. Ти си сунце које ме грије. Али ја волијем један твој поглед него све сунчане зраке, јер његове зраке ужива цео свет а твоје погледе само ја. . . . . .

Загрлише се, и тако стојаху подуже Нека лака, пријатна грозница, клизаше у њиховим жилама Они се гледаху, очи у очи. Иза њих сунце се љубљаше и прашташе лагано и са последњим ланцем Пиренеја Нека дубока немоћ овлада целом природом; уморене тице једва прелетаху од гране на грану; врхови дрвећа повијаху се, а поље, удишући вечерњу свежину, протезаше се умилно. Опоро и продируће чуство радости улеваше на све стране иљаде разних мириса. И ти мириси опијаху ту децу, већ опијену својим миловањем. Они осећаху у себи мрачних пожуда; њихове слепочњаче живље удараху; очи као да би мало одморка а руке, заморене усрдним загрљајима, опуштаху се доле — и оне би одморка; загрљаји им запаљиваху крв, не расхлађујући усне. Ронал се први ишчупа из те заглушености, из те укочености, која их освајаше Он клекну на маховини, док Мизета, лежећи непрестано, опусти своју бледу главу на груди свога пријана. Он се смејаше неким гордим и поносним осмејком по том пружи руку к хоризонту:

— Сиђи у велико море, о сунце! викну он дрхћућим гласом. Ти можеш начинити тмину по свем свету: али у нашим душама нећеш никада начинити ноћ! Ми не знамо ни за лажи које ти осветљаваш, ни за срамоте које ти сакриваш! У лицу Бога ја њу љубим, у лицу Бога она мене љуби: ништа нас неће моћи никад раздвојити, а твоја светлост неће видети наше патње, јер нас неће никад видити у раздвојици.

(Наставиће се.)

ЈЕДНО ПИСМО ЂУРЕ ЈАКШИЋА.

(Од 2. октобра 1868.)

Госп. Ст Новаковић има сачувану једну збирку писама пок. Ђ. Јакшића из 1866—1868., која се поглавито тиче довршења и издања „Јелисавете, кнегиње црногорске.“ По тим писмима излази да се Ђ Јакшић целе 1868. г. налазио у ванредно бедном стању. У почетку 1868. беше се затекао као учитељ у Пожаревцу. Дугови га бејаху притисли, учитељска плата (505 динара на годину с неким додатком за квартир и огрев) ни да живи ни да мре; породица и деца за вратом. Од промене која је у управи државној настала са смрћу кнеза Михаила, и Ђ. Јакшић се надао неком бољитку за себе. Рад је био да га поставе бар за учитеља цртања у гимназији у Крагујевцу. Тим би му плата постала три пут већа. Али место тога Ђ. Јакшић би као учитељ с истом платом премештен из Пожаревца у Рачу, малу варошицу међу Смедеревом и Крагујевцем. Јављајући о томе Ст. Новаковићу у писму од 24. августа 1868. Ђ. Јакшић пропраћа тај премештај овим речима: „Ја сам ти, брате, изношена хаљина! Гурају ме из једнога буџака у други! Сад у Рачу. Мора да ће се онде отворити позориште, како бих имао прилике на драми радити Сад тек видим да смо сви себични. Сваки гледа да уграби маснији залогај, а Ђура? Он је са својом децом осуђен да вечите муке трпи!“ Ст. Новаковић му је на то одговорио пребацујући му да је донекле и он сам крив познатом својом неумереношћу у гдекојим својим поступцима и у понашању. На то је Ђ Јакшић одговорио пуним занимљивости писмом од 2. октобра 1868. које овде доносимо у целини.

У Рачи 2 октобра 1868.

Драги Стојане!

У последњем твоме писму велиш: добра је половина моје кривице! Ти ми то кажеш као пријатељ, а да шта ће душмани? А има их хвала богу дост! Ја крив, а зашто? Ваља да зато, што од како сам постао, непамтим да сам икада образ и поштење погазио? или зато, што сам у време, кад су други оде и еклоге и друге беспослице цвркутали — ја сам као прави српски песник само о слави, величини и слободи српској певао и говорио? Или за то, што умедох у највећој сиротињи Јелисавету почети и довршити — а могао сам и умео бих са већом коришћу и друго што радити. Е мој Стојане та реч ме се јако срца коснула!

Пребацујеш ми што нисам „оно два три табака од Јелисавете још зимус довршио“ кажеш: „да ми ваљада није стање непрестанце тако зло било.“ А зар су ми они, који са судбином читавог народа управљају, боље спремили? дали су ми „хлеба“ и као што доброТвори веле „ухљебише ме“ — хвала им! Та више ми и немогоше дати. јер су сами печење појели; хвала им! јер ми ни кости са њихове богате совре нехтедоше оставити — имаду они своје псе. којима оглодке са своје дебеле части бацају, а они се још дуче што су до тих господских костију дошли — ма нећу ја, не! Умем ја сносити све — само неправду не!

Да. али и ти си од оних, који кажеш: „добра је половина твоје кривице!“ зато се на тебе нећу тужити, а срдити се немогу, јер си ми искрен и прави пријатељ, а друго: живиш у соби, па и непознајеш овај свет. Чуо си где вичу, чуо си да ме туже, а видио си ме некад раскалашна на сву меру — па велиш: тако је и нико ту нелаже — Ђура је крив лако је изрећи пресуду неправедну, теже већ иде са праведном.

Ево Стојане!

Пре педесет седме имао сам у Летопису и у Седмици неколико песама — а онда не беше оволика тма стихотвораца, као по несрећи данас — по којима је познавалац могао познати да у томе песнику има и „дука“; резултат је био: дадоше ми Сумраковац[1]). — За време мога бављења у Подгорцу[2]) и Сумраковцу, је л' се који наш песник са својим полетом више одликовао него ја? Опрости сопственој хвали! Па шта би? Препоручише ме код Шпачека[3]) за приватног учу Па и ту

[1]) Забачено село у црноречком округу.

[2]) Село у истом округу. У Подгорцу и у Сумраковцу испевао је Ђ. Јакшић понајлепше лирске песме.

[3]) Шпачек је око 1858. имао у Београду приватну девојачку школу, која је била на добром гласу. И Ђ. Јакшић је у њој неко време предавао.

као туђ слуга радио сам као човек и патријота, то ми сведочи шабачка адреса, коју сам заслужио народу служећи[4]). — А следство хтеде једно, те једно: сваки се из све снаге труђаше, да се у ономе бурном времену додвори и докопа масна звања, само мене оставише да певам у сиротињи и беди и певао сам — у моме положају *нико* неби више могао — и ти си ме ставио у твоју историју литературе тако исто и Н. Крстић, и то са доста ласкавом карактеристиком; ал зато се нико ни ви ни други не нашали: да човеку који је толико дара показао, треба и уљудно уживање. . . . „Помозите нам! викале су мађарске скитничко-актерске дружине народу, а народ је одговарао: „радите и ми ћемо вам помоћи.“ Тако је карактерисао Петефија своје друштво, кога је члан био — ал ево бруке: ја сам радио, и хвалисте ме, и сад сам у најбољим годинама, и они одговарају „ради и пропадај!“ Та и пред твојим очима више вреди један Коста Вујић, Малетић, Тодоровић, Бан и други, него ја — можда се и варам, али ја мислим да ти неби умео представити себи, да ма који од њих може у селу учитељ бити — по света би викало на неправду: Таки красни, тако солидни људи да буду н. пр. у Сабаначкоме лугу[5]) учитељи!!! Где ће своју дечицу, све оне помодне луткице, васпитати? Где ће им кћери показивати најновије моде? — ? О прости ми! али толико ми се у животу неправда учинило, да већ немогу ћутати — и дође време Стојане, а ја ћу као свакад слободно, али у страшним ставовима, показаћу колико ли су ми препуни чаша отрова наточили. Па и сад и сад! Само се томе нисам надао — сад! Пантица[6]) министар, казаше ми добар човек, либералан; Матић[7]) министар — па и сад у богатству и раскоши живе будале и несрећници, а ја у беди и сиротињи — несмем ни мислити да нешто својој деци оставим, али бар док не одрасту, да им могу набављати што им је нужно — наравно министар незна, али од три дук. и осам цванцика[8]) кад се један дукат одузима за дуг — наравно министар незна, његове су „фрајлице“ и одевене и обувене . . . . ја им не завидим, али ми је тешко гледати моју дечицу како се простој лепињи као некој посластици радују — али нека их, нека се грче из малена трпити, од мене се неће моћи пузењу научити, само онај који пузи може децу са колачима хранити.

Неби мени криво било да са мном неки Мађари или Талијани овако поступају — трпио бих без речи — али овако брате мој тешко ми мора падати оволико неправедно гоњење. Та малко боље да су загледали у акта, која ме туже, па да су људи, увидили би да чиста завист и неправда из свију њиних тужба извире — али у министарству нехтеше много ни разгледати ни размишљавати — а и како ће онај видети за кога други гледи? Може ли онај чути за кога други слуша, и видети за кога други гледа?

Ја сам пијаница туже ме кметови — и то у оном времену кад осим воде ништа нисам пио — и кметови и начелништво знају зашто ме туже, али они којима ме туже неће да знају. Срамота да и у самом министарству верују лажама! . . Пијаница сам ја а мој тужитељ началник није. . . . ја сам туђин и као што они веле скитница началник је овдашњи, и то великаш — и ми смо обоје Пожаревац оставити морали; само с том малом разликом, што њега цигло једни кварталници испратише — а мене пијаницу, скитницу а и по своме положају незнатна човека испратише неки и до по пута а до скеле скоро сва интелигенција: прота, попови, учитељи, професори, правозаступници, грађани, мајстори, механџије и т. д. једном речи толико нас је било да смо се морали бојати да нас полиција не растури — па кажи ти мени одкуда једноме скитници толико симпатија?

Кад сам летос у Београду био М— ми као из некога пријатељства говори, да би за мене добро било место каквог ђумрукчије или учитељско место у селу? . . . он сирома мисли да мене то не боли! а стид га није а срама нема! У осталоме према другим увредама малена је његова; у Београду су сви арогантни гледају на човека као на неко створење, које је много ниже од њих; о! провидио сам их и упозн'о их све — нигде ти ту човека нема, и ако што за народ чини, или је за новце, или за то да доспе до оне столице, са које ће моћи и пријатеље и непријатеље подједнако обарати и газити — грехота! Казиваху ми да имам дара песничког, једни су претеривали па веле да сам женије — па јели се ико нашао да тај дар подпомогне? . . . Из Подгорца у Сумраковац, из Крагујевца у Сабанту, из Пожаревца, у место у Београд, они ме тиснуше у Рачу. — Али нека их, нек се

[4]) О свето-андрејској скупштини 1858., Ђ. Јакшић је спевао две три песме у славу народне одлуке, којом су повраћени Обреновићи на кнежевски престо у Србији. Те су се песме јако допале у Шапцу, и отуда је Ђ. Јакшићу грађанство за те песме послало адресу захвалности.

[5]) Сабанта, село у планинама међу Крагујевцем и Јагодином

[6]) Пок Панта Јовановић од 1868—73. министар финансије. Године 1868. за неко време заступао министра просвете.

[7]) Пок. Дим. Матић.

[8]) Толика је била месечна учитељска плата Ђ Јакшића. У садашњем новцу износи на 42·40 динара.

они наблагују а мени како бог да, ја већ видим да нити има поштења а правде ни толико.

Ја сам читао много несрећних и великих и малих песничких биографија; ал ако сам и ја песник, и ако и ја заслужан будем да ме макар и се дам дана после смрти ко спомене — има ће наша деца чему се чудити — јер овако као што наша госпоштина самном поступа, ни свиње не чине и никаква лоша животиња. . . . Та невидиш ли болан да ми недаду прилике ни да радим – а ево осећам да бих боље и више могао радити него сви ваши Банови и Малетићи у скупа; мени само вали друштво т. ј. људи с којима бих се могао разговарати о своме послу — а не као на Јелисавети што сам морао три четири пута прерађивати и преписивати; и то све само зато што се не имадох с ким саветовати.

И као молер сам исте среће био: Сви ме хвалише, али ме не хтедоше као Стеву, Дерока и Распоповића[9]) подпомагати, сви су се бојали да се не очемерим — они мисле да онај који је научио са дрвеном кашиком мршаву чорбу сркати, да би се са сребрном отровао; који пости тај више не треба ни да се омрси — умреће од прејести! Јест, драги Стојане, врло су ти конзеквентни кад некога треба мучити и упропастити. Али доста је! премда бих ти могао још два три сата говорити о самим неправдама, што сам искусио од оних, који би требало правду да деле — али можда ће ти и оволико сувише бити, те сам си ми у последњем твоме писму приметио да би волео са мном о другом нечем дописивати — лепо Стојане, ал ја за данас ништа прече немам, и нико ми бољи пријатељ није до онај, који би вољан био саслушати моје беде, а још бољи који би ми и помогао. . . Јер ово трпити драги пријатељу не може се. зато једва чекам да издаш оглас за Јелисавету а гледај тако удеси како ћу добити што више вајде, и што скорије, јер ја овако као што сад живим под овим условима немогу више у Србији остати.

Истина тешко ми је Србију оставити због деце, и као ту сам мислио лепшу будућност дочекати, ту су ми се деца изродила — али што мора бити, нека буде а грех онима на душу, који ме тако језуитским начинима упропастише. Од како сам у Србији радио сам као прави син отачаства, као истинити Србин — и ја сам опет крив!

Гледај шта ћеш са Јелисаветом, гледај што скорије, па ако је неможеш и нећеш да штампаш, а ти је најскорије пошљи мени нек је код мене и сарањена та моја последња нада „Јелисавета“. Ако мож' што добра израдити за мене, ради, имаћеш у мени признателнога пријатеља, не бој се, а имаш и за кога радити; нека ме туже, нека оговарају, ја остајем и човек и челик, а свакад ћу моћи као и до сад показати да сам бољи од њих — што ми вали, то је препреденост њихова, подлост, лаж — та својства да имам заиста бих био препоручен.

Ако огласе уштампаш, нека су мали, како ће јевтиније стати, књига нека је на врло, управо на најпростијој артији са ситним словима штампана, цена књизи седам до осам гроша, јевтиније нећу. У Пожаревац пошљи огласе проти Јоксимовићу, Стрицу[10]), Марку Вујичићу и Алекси Протићу, у Крагујевац Радовану Пеићу, Стеви Лукићу, проти Ј. Јовановићу[11]), Сими Живковићу, у Карловце Шандору и после другима које ти познајеш да ће се својски прихватити скупљања; а огласа штампај толико да иду уз Вилу, Србију и Матицу.[12])

На ово писмо се надам твоме одговору, а после ако се мало смирим и своје стање у ред доведем можда ћу моћи и о другим стварима с тобом дописивати, за сада те молим ако што опоро у овоме писму нађеш да ми као пријатељу опростиш.

Мислим, то ј. почео сам на Станоју Главашу радити, али како ми сад ни једна мисао није уједињена то сам га оставио — а и онако га мислим драматизирати.

Твој прави пријатељ

Ђура Јакшић с. р.

[9]) Стеван Тодоровић, познати живописац. Дерок, мислимо први и дугогодишњи учитељ пртања у београдској гимназији, родом Дубровчанин; Распоповић — Никола Марковић живописац, прозван Распоповић по оцу М. Распопу, такође живописцу.

[10]) „Стрицем“ су звали познатог пожаревачког адвоката Ђорђа Берисављевића.

[11]) Садашњи владика нишки Јероним.

[12]) Ст. Новаковић је одмах по том издао позив на купљење уписника за „Јелисавету“, и старао се о свима пословима издања. Тај је посао донео Ђ Јакшићу на 80 дуката чисте добити.

КЊИЖЕВНОСТ.

Меропа, трагедија у пет чинова од Д. Н. Вернардакија, с грчког превео Владан Ђорђевић. „Отаџбина“, свеска за јули 1892.

У својој књижици „О песништву“, гл. 14., говори Аристотео, да у трагедији три врсте радње буде у нама осећаје страха и саучешћа, да како

само онда, кад рођаци или присни пријатељи утичу кобно једно на друго. Прво, кад ко убија а *зна* кога убија, као Еврипидова Медеа што убија своју децу; друго, кад ко убија а *не* зна кога убија, већ то доцније тек дознаје, као Софоклов Едип што убије оца свог; треће, кад ко има намеру да кога убије, али га пре чина позна, те тако и не извршује своје дело, као Еврипидова Меропа што хоће да убије свога сина, али дознаје још зарана ко је, те га тако и не убија. Тај трећи случај држи Аристотео за најодличнији; али наши садашњи назори не слажу се с њиме. Ми држимо *други* случај за најодличнији баш у трагичном смислу, пошто је први случај просто грозан а трећи не показује ни какав чин већ само спрему, која до душе и по себи може од јаког утицаја бити.

Из Аристотелових речи дознајемо, да су већ стари Јелини обрађивали бајку о Меропи, и да је то био Еврипид, који је тај предмет изнео у трагедији „Кресфонт“. Та је трагедија до душе изгубљена, али је сачувана бајка а та је по себи већ одлично трагична. Кад узмемо уз то још и начин Еврипидовог рада, његове сачуване трагедије и утицај његових трагедија на савременике а особито на потоњи нараштај, морамо доћи до уверења, да је баш бајка о Меропи као створена за Еврипида и да је он једини могао њу као праву трагедију израдити. Други песници нису тај предмет ни обрађивали. Та и Аристотео назива Еврипида најтрагичнијим песником а његов велики такмац, Софокле, вели, да он (Софокле) приказује особе у таквом карактеру, у каквом га песник мора приказати а Еврипид пак у таквом, какав заиста имају. Софокле црта људе дакле тако, као што би од прилике требали да су а Еврипид опет тако, као што су у ствари.

Према том је онда Еврипид најближи садашњем нашем појму о суштини трагедије, он је реалиста али је уједно и уметник, коме нису довољни били они заплети, који леже у самој бајци, већ је стварао нове и нове, и то како душевне тако и ситуационе. Није онда ни чудо, што је такав песник потресао своје суграђане па чак и великог Сократа, и што је био од утицаја не само на потоње драмске писце, као на Аристофана, већ и на све гране уметности. Али до те славе дошао је тек после смрти своје; за живота се узалуд борио против традиције старије уметности, којој беше представник Софокле. У употреби старих бајака — вели Куртијус — а са опште човечанског значаја лежи и његов светски значај; он је тежио за истином и за приказом индивидуалности а та тежња се одржала па је и данас још оправдана и меродавна, а остаће и до века.

Бајка о Меропи је на сваки начин за модерног писца најпримамљивија од свију старојелинских бајака. Њу је за трагедију обрадио — или је бар дао план — кардинал Ришље још год. 1641. а под насловом „Тилефонт“; доцније су исти предмет обрадили Жилбер и Шапел. Најпознатији су обрађивачи Талијанац Сципијон Мафеј и Француз Волтер. Мафеј је написао год. 1713. своју „Меропу“, коју су савременици високо ценили и за коју Волтер самом писцу вели, да је био први, који је имао одважности и способности, да изнесе трагедију без љубави (sans galanterie), већ у којој само материнска љубав чини све интриге. Волтерова „Меропа“ беше приказана први пут 1743 и успела је потпуно.

Од свих тих „Меропа“ позната ми је само Волтерова и сад најновија, Вернардакијева. Прва је писана у стиховима са сроком, друга у прози, бар у Владановом преводу. Но док се Волтер држао сасвим бајке, Вернардаки је бајку тек само употребио и створио одличну трагедију, трагедију у правоме смислу. Волтерова трагедија требала би управо да се зове „Полифонт“, јер Полифонт свршује трагички; Вернардакијева пак носи име „Меропа“ с пуним правом.

Да прикажем најпре бајку, па да се тек онда види, како ју је Вернардаки управо генијално схватио и трагички израдио.

Кад су Доријевци у једанаестом веку пре Христа освојили Пелопонес а њихове вође, Ираклијевци, поделили то полуострво, допаде плодна Месинија најмлађем брату, Кресфонту, у део. Тај се венча с Меропом, ћером Аркадијског краља Кипсела и с њоме изроди три сина. Преврат у Месинији догодио се прилично мирно, пошто је Кресфонт, можда под упливом своје жене, ишао на то, да победиоце и побеђене здружи и у један народ претопи. То се дорској аристократији није свидило; она се под водством Полифонта, такође Ираклијевца, побуни. У метежу том погине Кресфонт а с њиме и два му старија сина, и тек најмлађи, Епит, буде спашен и однешен пријатељу у Етолију. Полифонт се дочепа владе а и Кресфонтове удовице, Меропе, како би тиме и у самих урођеника стекао поверења. Но Полифонт није био сигуран своје власти, док је Меропин син био у животу; с тога му уцени главу. Кад је Епит дорастао и дознао ко је, науми да сам заслужи ту награду, те се под туђим именом а као убица Епитов прикаже Полифонту, да како, с том намером, да освети оца свог. Кад је Меропа то дознала, науми да убије странца, држећи га за убицу Епитовог; но у одсудном часу позна у њему сина и с њиме у договору освети се

Полифонту — Епит га убије пред олтаром и дође до власти.

Толико бајка а по историји није Епит ни био син Меропин, већ Аркађанин, који је употребио метеж после Кресфонтове смрти, те се дочепао краљевства у Месинији

Волтер је бајку употребио с неком изменом, — управо се он држао друге верзије, по којој Полифонт није одмах добио Меропу за жену, него се с њоме верио тек кад се Епит вратио и мати га познала, те му ова понуди измиру, да би га могла лакше уљуљушкати. Кад се Полифонт — по другој верзији — измирио с Меропом и с њоме се верио, принесе боговима жртве захвалнице и том га приликом Епит убије.

Волтерова је трагедија дакле само песничка обрада постојеће бајке, да како, пуна прекрасних мисли и поезије; али нас она као трагедија не може задовољити Меропа није трагична јунакиња а Волтерова „Меропа“ и није трагедија већ позоришна игра, где се на послетку све добро свршава, пошто је „зликовац“ Полифонт уклоњен.

А како ли је у ту бајку захватио Грк Вернардаки!

И у њега се догађа донекле тако, као што је предање. Полифонт се одмах венча с Меропом, пошто јој је доказао, да није он баш убио првог мужа њеног, већ да је погинуо у опште, није он ни убио синове њене и ако су погинули. После толико и толико година — јер венчање Полифонтово с Меропом догођа се пре почетка ове трагедије — хоће Полифонт у договору са дориским старешинама да посини Епита, пошто он већ нема с Меропом порода. Та изјава ублажи и измири Меропу те она одустаје од завере с Месињанима против Полифонта. Међутим се појави Епит под туђим именом а као свој убица, приђе олтару тражећи заштите и исповеди се (лажно) Полифонту Овај му прима исповест за готов новац и не имајући куд, — пошто је гост. па ма и такав, св тиња крај олтара, — те му обрече заштиту. Међутим пољуља стара дојкиња Меропина, Евремида, веру у Меропе, уверавајући је, да Полифонт лаже и да не мисли посинити Епита, већ да је послао убице у Етолију, који би јој смакли сина. То се уверење поткрепи још тиме, што и Меропа чује у присуству Епитовом, да је он убица њеног сина и да га Полифонт баш заштићује Она већ сад насрће на Епита да га убије али га Полифонт са копљаницима одбрави. Да како, да је сад уверена, да је заиста ту убица и да је све то у договору с Полифонтом, те се реши, да Епита потајно закоље. У том уверењу потврђује је Ликорт, стари слуга њиховог дома, који је с малим Епитом негда одбегао и њега чувао а сад се враћа, да јој јави, да је Епита нестало. Кад се спустила ноћ, довуче се Меропа до одаје с олтаром, где Епит спава и таман да га убије а оно се појави Ликорт и обавести је, да је тај странац главом њен Епит; мати и син се загрле.

Но Полифонт је заиста био посинио Епита, убица је и њему био незгодан, али он није слутио, ко је управо тај странац. Да би пак ублажио тугу и гњев своје жене, закуне се да ће странца дати погубити. Меропа опет, уверена да Полиф нт тежи за смрћу Епитовом, не сме а и не ће Полифонту да ода, ко је странац Тако долази онда она у неизмерно очајање, кад јој Полифонт изјављује, да ће странца погубити Ако му каже ко је странац, даће га Полифонт — по њеном тврдом уверењу — убити; не каже ли, биће погубљен — грозна дилема! У грдној невољи својој поче она молити за живот странчев, али Полифонт не ће ни да чује: заклео се боговима. Епита воде на губилиште а Полифонт ће за њим У том страшном тренутку јурне Меропа за њима и – убије Полифонта. Побуњени Месињани ослободе међутим Епита — Ликорт им рече ко је, — и прогласе га за краља. Но Доријевци не ће да приставу и не ће Епита да признају, док се на убици не освети Полифонтова смрт. Букне грађански рат и покољ, који се утиша тек онда, кад Меропа — дознавши за захтев Доријеваца — оде у веће старешина и, убивши се тамо, принесе тако себе саму на жртву. Тај чин измири Доријевце и Месињане и оба племена празнадоше Епита з краља

Из овог кратког нацрта можда се види, како је Вернардаки из бајке створио праву трагедију, пуно дирљивих момената, управо рећи: прожману трагичним елементима. Он је из осветнице направио трагичну јунакињу, узвишен карактер.. А да од Меропе створи трагичан карактер, морао је Вернардаки обићи бајку, и њојзи дати, да убије Полифонта, а како, видили смо Да како, да клица њене кривице лежи већ у том, што је пошла за Полифонта — као и Хамлетова мати Гертруда што је пошла за Клаудија, убицу њ ног мужа — она је ту кривицу до душе исправила али још већом кривицом, убивши Полифонта, а та кривица је за судбу њену одлучна била: она је навукла и њену смрт Њена смрт је дакле трагички основана, она је морала умрети и ако је у себи била уверена, да је имала право, што је убила Полифонта. Но она у ствари није имала право, пошто је Полифонт заиста хтео да посини Епита а ту баш лежи трагичан моменат. Па онда још и у овом: Полифонтова смрт је проузроковала грдну задевицу,

отаџбина беше на ивици пропасти — ту је морала пасти мања жртва, него што је отаџбина. А та мања жртва је Меропа, која је управо и непосредан повод покољу. Она је била дакле жртва-помирница, а до трагичног блеска дошла је управо тек тим, што се сама жртвовала, сама убила — она је покајала своју кривицу.

Како ли лепо тече узрок и учинак, који је опет узрок другом учинку, па све даље до крајње катастрофе. Заиста, Меропа је тек само на овај начин могла постати трагична јунакиња а „Меропа" тек права трагедија. Вернардаки је пак достојан потомак Еврипидов, који је стару класичност тако генијално спојио са модерном уметношћу.

М. С—ћ.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Љубљански Звон" доноси белешку о књижевним појавама у хрватској књижевности у првој половини ове године, те ту набраја међу осталим: Познати песник *др. Стеван Илијашевић* је издао под натписом *„Шала и сатира"* збирку својих шаљивих и сатиричких песама. — Даровити и како „Љ. Звон" вели „најомиљенији хрватски песник између сада живих" *Август Харамбашић* обрадовао нас је „Невенкама", збирком песама својих, за које речени часопис вели да су по облику савршене као и све његове пређашње песме. Међутим се о Харамбашићу као песнику не суди свуда једнако. — *Стацко Шпаник* је издао своје првенце *„Immortelle"*, из којих познаш почетника, али видиш, да млади песник има доста дара, што се не може рећи о Мирку *Кошутићу*, који нам у својим *„Зимзеленкама"* пружа неколико својих првих песама, о којима се критика није повољно изразила — У Мостару је изишло ново издање *„Народних песама босанских и херцеговачких"*, што су их у народу скупили Иван Јукић и Грга Мартић. — Млади писац и пријатељ хрватске драматичке уметности *Стеван Милетић* издао је у посебној књижици своју нову драму *„Гроф Палижна"*, која има лепу тенденцију и много племенитих мисли, те даје оправдане наде, да ће млади писац умножити хрватску драматичку литературу још многим лепим плодовима. — Док Милетић у „Палижни" приказује прилике из садањега друштва, написао је *Јос. Д. Љубић* историјску драму *„Последњи краљ"*, у којој износи последњега хрватског краља Петра Свачића. — Млади приповедач *Владимир Борота* написао је и издао приповетку *„Дина"*, у којој је приказао несретну жену и показао много дара за писање приповедака. — Од превода напоменућемо *„Обломова"*, што излази у Загребу у свескама. — За младеж је изишло више приповедака *Христофа Шмита*, а педагошки писац *В. З. Марик* скупио је и издао неколико *„Народних приповедака"* руских, чешких, бугарских и хрватских. Исти писац је приредио за хрватску младеж са чешкога преведену књижицу *„Јан Амос Коменски"* од Јос. Клике, која је штампана у 3000 примерака. Осечко учитељско друштво „Заједница" прославило је тристагодишњицу Коменскову посебном *„Споменицом"*, у којој је изнело више чланака, прикладних овој светковини. — Занимљива је књижица *„Пучки учитељи као радници на културном пољу"*, у којој нам жупанијски школски надзорник *Марјан Вуковић* статистички набраја, шта и како раде хрватски учитељи изван школе. — У књижици *„Наше жене"* претреса непознати писац питање, како да се одгајају женска деца и предлаже, како да се преустроје више девојачке школе, јер садање слабо улевају знања — Стари педагошки писац *Скендер Фабковић* је издао поучну књигу под натписом *„Нешто о поносу и његових сродници"*, у којој поучава, како треба код куће и у школи, да се у нежну младеж улева чуство правога и племенитог поноса. — Вредно педагошко друштво у Загребу издало је књигу о свом десетогодишњем деловању од 1882. до 1892., издало је даље историјско дело *„Грађа за историју дубровачке педагогије"*, коју је саставио Вицко Адамовић у Дубровнику. У тој се књизи обзире писац на развој дубровачкога школства од 1800. до наших дана. — Пријатеље музике занимаће књижица под натписом *„Нова глазбена струја немачка и садашњи талијански композитери"*, у којој нам неименовани писац износи много изворних мисли. Тврди, да Немци немају природнога дара за глазбу, да немају праве глазбене традиције. — Међу научним књигама спомиње се *„Наравно богословље или колико може човјек самим разумом познати бога."* Учени писац проф. *др. Анте Бауер* наменио је ту књигу најпре својим слушатељима, па онда и другим изображеним Хришћанима. — Франципшкан *др. Иван Марковић* је написао дело *„Цесаризам и бизантијство у повјести источног раскола;"* прича како је црква расцепљена за време Фотија и тврди, да је расцеп био плод политике византијских цесара За црквену историју хрватску важно је дело *„Новије опатије."* – Жупник *Лука Турчић* је издао расправу *„О поријеклу човјека по посљедцих природословних знаности и библије"* где побија мњења и назоре оних хрватских научењака, који су присталице Дарвинове. — У књизи *„Прехисто ричка налазишта"*, коју је издала босанска влада, поучава *В. Радимски* како треба пазити на хисторијске старине и како их ваља чувати да се не погубе и не пропадну. — Проф. *др. М. Шрепел* саопштио је у посебној књижици своју расправу *„О Вразовој критици"*, где је сабрао у целину оно, што је Враз писао о дубровачкој књижевности, о народним песмама и о другим књижевним питањима. Језгра је те презанимљиве студије то, да је Станко Враз зачетник праве литерарне критике у Хрвата. — Проф. *др. А. Лобмајер* је написао нову хигијенску књижицу *„Мајка над болесним дјететом"*, где поучава матере како морају пазити на децу, да би их здраве одхранили и како ће им у невољи прву помоћ пружити. — За оне, који би да упознају Загреб изишла је књижица *„Загреб и околица. Кажипут за урођенике и странце."* — „Љубљански Звон" ће наставити овај преглед хрватских најновијих књижевних појава.

═ Честити лист *„Dubrovnik"*, што је недавно почео да излази латиницом и ћирилицом у Дубровнику и заступа српски правац у Далмацији, доноси сада у своме подлиску

приповетку наше драге сараднице *Милеве Симићеве* под натписом *„Na mesečini“*, која ће се наставити у више бројева.

═ На Цетињу се покреће нов — независан — лист *„Барјактар“*. За сада се још не јавља, ко ће га уређивати, „Глас Црногорца“ јавља то *на челу листа* врло крупним словима и под натписом: „Новост!“

═ Од београдског „Просветног Гласника“ изишле су уједно две свеске за јул и август. Међу осталим доносе ове најновије свеске наставак животописа Симе Милутиновића Сарајлије од Ђ. С. Ђорђевића, Историју Византије од цара Јована Кантакузина, извео Дим Алексијевић, књижевне оцене на дело дра В Геца „Das Koraonikgebirge in Serbien“ и на Историју руске етнографије од А. Пипина, и т. д.

═ Из најпоузданијега извора дознајемо, да ће овогодишња издања хрватске Матице у Загребу бити и садржином и ваньском опремом управо сјајна. Књиге ће бити штампане, свака у 9000 комада, а стоји саму Матицу: 25·000 фор. Нарочито биће сјајно опремљена антологија песништва, затим повест Матице, са дванајст портрета, из пера матичинога председника Таде Смичикласа и Дра. Фрање Марковића. Врло лепо ће бити илустрована III-ћа свеска светске географије од професора Хоића. Ми се тому од срца радујемо и упозорујемо и наша књижевна друштва на то, што се све даде учинити, кад се управа побрине, да преко патриотичних повереника сакупи коју тисућу верних чланова. Код нас је поједином књижевнику мало не немогуће штампати своју књигу у више од хиљаду комада, а да не буде свеудиљ у страху, да ће му половица накладе остати нераспродана. Књижевна друштва су по готово једино утециште, где се можемо надати, да књига, штампана и у неколико хиљада отисака, може распродана бити, нарочито, ако се удеси добра колпортажа, без које ни веће књижевности напредовати не могу. Шта ћемо, кад и просвета имаде своју врсту ногу, те треба путева, по којима корача. Шта пак може и малени народ, кад се пионири његове просвете, нарочито свештеници и учитељи заузму, да књиге до народа допру, доказује најбоље напредак словеначкога друштва: „Св. Мохорја“, које броји до 50·000 (педесет хиљада), чланова, који за једну форинту на годину добивају до 6—7 књига биране садржине.— Сваки интелигентан човек, сваки ђак требао би да сваком згодом помогне код распачавања књига ваљане садржине у народ. Оваковe ситне заслуге за народну просвету од великога су домашаја. Цела тајна добре продаје књига састоји се у ваљано уређеној колпортажи и патриотском заузимању за продају књига оних фактора, који стоје у додиру са народом. Да смо до сада мало на то пазили, доказује слаба продаја књига и тужба народа, да му је тешко доћи до књига.

═ Золин роман „Debâcle“ узвитлао је и тамо буру, где се Зола тому није ни најмање надао. Наполеоновац Касањак пориче тврдњу, коју је Зола изнео у свом роману, да се је наиме Наполеон III. за војне од г. 1870., па и у самом Седану, бојадисао (шминкао). Већ академичар Мелхиор Вожи, оцењујћ Золин роман, порицаше тврдњу Золину, али га Зола увери, да је он то чуо од људи, који су видели Наполеона у Седану, како си бојадише лице, а осем тога да је једна принцеза из царске породице по више пута у друштву књижевника и уметника приповедала да се је Наполеон у истину још у Седану шминковао. Али Касањак пише: Ја сам један од оних, који су из највеће близине и најдуже у Седану цара виђали. Цело време битке код Музона њшао је наслоњен о моју руку. На моја плећа наслоњен, тешко болан и трпећи неисказане муке, попео се је на кола, да се преда. Више пута за време војне седео сам с њиме и уз њега код трпезе па сада уверавам, да је посвема криво и неистинито, да се је цар шминковао. Могу се, ако је од потребе, позвати на мога војнога друга из пуковније, Роберта Митшеља. Што се тиче принцезе Матилде, коју Зола спомиње, имам је част познавати, и не држим је за способну, да цару у тако страшном положају припише тако смешну крпицу, коју он није ничим заслужио Кад ми господину Золи ову примедбу јавно доносимо, чинимо то зато, јер је његово цртање Седана и слика царева иначе верно и достојно предочена.

═ У Загребу је намештена изложба учила, где су изложени предмети, који спадају у одгој и обуку. Један посетилац те изложбе приповеда нам, да је та изложба богато снабдевена са предметима и помагалима обуке и васпитања, али да изложени предмети потичу већином од иновемних, нарочито немачких и мађарских фирма, а предмети домаће продукције да нису свагде згодно понамештени. Збирка домаћих учила за слепце и глухонеме смештена је у једном незнатном кутићу, што су неки хрватски листови особито замерили. У изложби држе се од часа до часа предавања, тако је недавно професор Карловић држао предавање о саставу човечега тела са демонстрацијом на врло вештачки и потпуно изведеној, од маше-папира, лешини човековој, кад јој се скине кожа. Та француска радња спада у најдрагоценије предмете изложбе Недавно је опет држао професер Л. Пихлер популарно знанствено прeдавање о биологији пчеле, затим професор Др. Сеген о перспективном рисању. Неби шкодило да и наши учитељи прогледају ову изложбу, па макар гдекоји и о трошку из које јавне закладе. Корист оваковиx изложаба је очевидна; а у Загребу имаде и других ствари, које је вредно видети и проучити —

═ Чешка литература знаменита је не само својим изворним публикацијама, већ и тиме, што су на чески језик преведена одлична дела свију светских књижевности. Један од најплоднијих књижевника света а сада живући најбољи песник чешки: Јарослав Врхлицки обогатио је чешку књижевност не само великим низом збирака својих изворних бисерпесама, већ и преводима класика других књижевности. Сада је у накладии J. Ота у Прагу изашла у другом поправљеном издању Дантеова: „Divina commedia“ у прекрасном преводу Јарослава Врхлицкога; дочим је у исти час у зборнику светске поезије, што га издаје чешка академија знаности и уметности, изашао чешки превод Алфијеријеве трагедије „Филип“ од Вердиха Фрида.

Овом згодом спомињемо, да се је неколико хрватских књижевника договорило, да у издањима хрватске Матице преведу нека модерна класична песничка дела. И српској књижевној задрузи у Београду требало би да буде стална пиеса превод модерних класичних дела.

═ У XIV. свесци Јагићевог часописа „Archiv für slavische Philologie“ изишла је расправа дра К. Штрекеља под натписом *„Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde.“* Ово је сада већ друга збирка туђих речи у славенским језицима, што ју је овај писац изнео у овом „Архиву.“ Прва је изишла у XII. свесци Већином су немачки и романски елементи. Расправа износи 43 стране.

РАЗНО.

(Јоаким Вујић и његова жена.) Наш уважени сарадник старина г. Максим Лудајић изнео је у 32. броју овогод. „Јавора“ једно занимљиво писмо Јоакима Вујића од 1. авг. 1835., што га је писао сентандрејском пароху Владими-

ру Ракићу, и у којем писму он поздравља своју „добру и предрагу жену Пелагију", те из којега се писма види, да је он њу волео и поштовао. Но Јоаким није живео са својом Пелагијом у Сентандрији, него док се она ту бавила он је путовао и иначе живео од ње одељен и удаљен. У календару „Орлу" од г. 1888. стоји, да је Јоаким Вујић био *несрећно* ожењен и да је то повод био, што се одао скиталачком животу. — Занимаће наше штоване читаоце, да им изнесемо овде, шта сам Јоаким вели о својој женидби. У његовој аутобиографији, што је г. 1833 изишла потпором прве списатељице српске Евстахије Арсићке рођ. Цинцићеве под натписом „*Јоакима Вујића славено-сербскаго списатеља животоописаније и чрезвичајна његова приключенија*" пише Јоаким у заглављу „Моје учитељство и женидба у Сент Андрији, и по том њека моја приључченија у Сербији" (глава 1х.) међу осталим и ово: Када сам овамо у Сент-Андрију био дошао, то сутрадан примим школу и почнем іуност учити Обаче абије при перви моји дана познадо ја људе, да су они отличнији сасвим от Пештанаца и прочи други Сербаља. Тако ја овде бавећи се за пол године дана, пред вакацију откажем мóју службу: и у намјеренију бно сам из Сент-Андрије отилазити Обаче ово видећи Сент-Андрејци измежду којих њеки моји лицемјерни и маскирати пријатељи, за измамити од мене који новац, све около мене и једне удовице именем Пелагије рождене Манојловић дотле шуроваше, докле нас не упозпаше, и ја се после с њом када ми је она најпре судејски сва њена движима и недвижима добра била преписала, у Пешти у церкви свјатаго великомученика Георгија оне исте године то јест 1810, сетпемврија 29. вјенча. *Обаче да сам седио с миром, ше би боље за мене било; него што сам туђу жену што јест удовицу узео био*" (Стр. 379.) За тим Јоаким Вујић доле под звездицом примећује ово: „Овде госпоже удовице покорњејше молим, да не би су ми што за зло примили; јербо ја ово не кажем за све удовице: понеже да има и добри, људски, благообразни, милостиви, учтиви и кротки удовица, от којих перва јест ов, којој моја ова књига посвјашчена стоји" Ово је дакле Вујић додао, да се његова добротворка Евстахија Арсићка неби нашла увређена. Даље не спомиње Јоаким ништа више о својој жени. Писмо његово, у којој поздравља своју „добру Пегушу" писано је на две године доцније п сле ове књиге „Животоописанија" те како је дакле Пелагија онда још била жива, то је и она могла читати оно место у тој књизи, где Јоаким вели да би боље било, да је „седио с миром", него што је „туђу жену то јест удовицу узео" и где се Јоаким такве жене цабајише и где вели да има и „добри, благообразни, учтиви и кротки удовиц.", из чега би као следовало, да „Пегуша" није таква била. Шта је прави узрок њиховој брачној несслови не знамо. Да ли нису какогод криви томе они „лицемјерни и маскирати пријатељи?"

(Зубанова оџаклија). У 19. броју „Подунавке" од 1843. има на првој страни подужа песма Симе Милутиновића Сарајлије под натписом „О лицу и духу Карађорђа", код које стоји да је то „Одривак из Оџаклије Зубанове 1840. г" Ту Сима под звездицом казује: „Под названјем Оџаклија Зубанови *имадем у послу једно епическо твореније*, које сам почео у Београдском граду, кад сам од своји у инородца бежати и спасениіа тражити морао и нашао." У самој песми, што је у „Подунавци" штампана имају међу осталим и ови стихови:

Карађорђа ј' образ истоветни
Међ двоицом, међ јединственицʼма,
Међ Франклином и међ Доситијем
У Зубана дивној Оџаклији.

Ту сад Сима Сарајлија под звездицом тумачи шта је то „Зубанова оџаклија" и ево од речи до речи шта Сима ту говори: „*Зубана Лазе Оџаклија* јесте. ко жели јасно знати, соба, у којој је на место фуруне огњиште, на коме се ватра ложи и гледа у истој соби, а у наоколо по турски прострт је диваан (седница), на коме се седи угодно; ту се у вече обично скупљало друштво љубитељи српске певаније и ту им је исти Зубан уз гусле, као учени Србин, први засвирао народски, но и запевао је уз њи Краљевића Марка, Карађорђа уздиг на Дахије, како и сами ђевун и Омир српски Филип Вишњић. То ми је дело повод и подстрек истовмемоме сочиненију, у ком ја описујем Оџаклију најпре, у којој о виду међу неколика облика редом стоји онако исто, како је овди напомењен, и самога Карађорђа облик. Иста се Зубанова Оџаклија у Крагујевцу још за књаза Милоша отпочела, пак у Београд премештена и ту довршена, те и зато измолована."

Лаза Зубан, што га овде Сима Милутиновић спомиње, био је члан „совјета књажества Србије" и редовни члан „Друштва српске словесности". Он је познат на књижевноме пољу са свога превода Ле Сажевог „*Жил Блаза Сантиланца*" од којега је изишло осам свезака (неке су и по други пут, штампане) и које се дело у оно време врло радо читало. Стојан Новаковић у преводу Шерове историје књижевности (II. стр. 93) вели за овај превод Жил Блаза: „Избор и превод Лазе Зубана чини му част, нарочито спрам ондашњих прилика наше књижевности." Даље је Лаза Зубан превео „*Пивара*", „*Човекомрзост и кајање*" и „*Благородну лаж*" — све од Коцебуа —; за тим „*Наполеона Бонапарте себе истог опис*" и „*Чудноваше догађаје Ишпа'анца Хаџи Баба* од Јакова Морјера" А и у „*Голубици* (књ 2) наилазимо на један превод Лазе Зубана („Освета не зна мере и границе").

Њему дакле, његовој оџаклији је поклонио Сима Милутиновић толико пажње, да се латио да о томе пише читав епос, од којега је одломак штампан у „Подунавци."

(Племство за заслуге). У бечком званичном листу „Wiener Zeitung" од 8 октобра 1796. читамо на првој страни ову белешку: Његово величанство је пензионованом капетану *Сави Демелићу* из Вршца у Банату, и његовој браћи, *Тодору*, трговцу у Старој Оршави, и *Павлу*, капетану петроварадинске регименте, најмилостивије узевши у обзир њихове одличне заслуге и особито владање (besonderes Wohlverhalten) за време последњег турскога рата, првоме без таксе, а другој дворици опраштајући половину таксе благоизволело дати *угарско племство* Дакле је племство *Демелића* већ скоро сто година старо.

ОДГОВОРИ.

Г. Н. С. у П. — „Седмица" је престала да излази године 1858., а „Даница" је почела 1860, најпре као додатак „Српском Дневнику", а одмах за тим самостално. Први перијодичан спис, који је у *Новом Саду* излазио, то је „Бачка вила" (почела 1841.).

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 37. У НОВОМ САДУ 13. СЕПТЕМБРА 1892. Год. XIX.

ЦАР ЛИР.

Трагедија у пет чинова, написао Шекспир.

С енглескот превео Лаза Костић.

(Из четвртог чина, а шесте појаве.)

Глостер, Едгар Лир (фантастички накићен пољским цвећем).

Глостер.

О, дај ми да пољубим ти руку!

Лир.

Да је прво убришем; заудара на самртно.

Глостер.

О, природин окрњче! Тако ће
и овог света нестат'. — Да л' ме знаш?

Лир.

Ја се добро опомињем твојих очију. Нешто разроко гледаш на мене. Узалуд, слепи Купидо; ја нећу да љубим. — Читај ову поклич: пази каква су слова.

Глостер.

Да ти је свако слово сунце, не бих могао видети.

Едгар.

Ја не хтех гласу вероват', ал' јест,
и то ми сломи срце.

Лир.

Читај.

Глостер.

Што? Зар очном шупљином?

Лир.

О, хо! Зар ћемо тако? Ни очију у глави, ни новаца у кеси? Глава ти је тежа, а кеса лакша: ипак видиш какав је свет.

Глостер.

Видим пипајући.

Лир.

Што, јеси л' полудио? Човек може видети и без очију какав је свет. Гледај својим ушима: гле како онај судија срамоти оног простог лупежа. Чуј, на ухо: промените се; па, шури бури, који је судац, који је лупеж? — Јеси ли видео како подржников пас лаје на просјака?

Глостер.

Јесам, господару.

Лир.

И како чељаде утече од кера? Ту си могао видети велики углед власти: у служби се слуша и пас. —

Крвниче грди, себи руке бре!
Што шибаш к....? Шибај себе сам;
И сам си вољан чинит' с њоме то
с чега је шибаш. Улу веша тат.
Кроз крпе видиш сваку пегицу;
све крије гуњ и плашт. Позлати грех,
и љуто копље правде сломи се;
а траље проби сламка детиња.
Кривице нема, нико није крив.
Веруј ми, ја ти рекох, власт ми је
да жалиоцу уста запушим.
Стаклене очи гради, чини се,
да видиш све, к'о шугав државник,
што не видиш. — Е сад, сад, сад
чизме ми свуци: — јаче, јаче; — ха.

Едгар.

О, сметености с умом смешане!
С разумом лудост!

Лир.

Оплакати ме
желиш ли, ево очи моје на.

Добро те знадем: ти си Глостер, је л?
Притрпи се, ми плачућ' постасмо;
Ти знаш, кад први прогледамо пут,
у плач и лелек. Чуј сад проповед: —

Глостер.

О куку, што доживих!

Лир.

Родиш се, плачеш, међ луде си пао
на глумиште им веље. — Шешир, гле!
Шта више, дивна ратна досетка,
шеширином потковат' коњицу;
да огледам, па кад се дошуњам
до зетова, тад кољи, кољ', кољ', кољ'!

Долази један Господин са слугама.

Господин

Ево га, држ'те. — Господару мој,
предрага ваша кћи —

Лир.

Зар никуд излаза? Зар сужањ ја?
Та ја сам навек луда срећина.
Негујте ме, за добру уцену,
видаре ми, врсну ми мозак.

Господин.

Све.

Лир.

Зар без помоћи? Сасвим сам?
Та то је да се претвориш у со,
да градину заливаш очима
и прашину јесењу.

Господин.

Милорде —

Лир.

Умрећу мушки, као младожења.
Веселимо се! Хајд', хајд'; ја сам цар!
Ви знате, господо?

Господин.

Свог светлог цара слушаћемо ми.

Лир.

Е тада ће бити дуговечно. Ал' ако ћете га ухватити, мораће потрчати. Са, са, са, са.

(Оде. Слуге за њим.)

Господин.

У најгорег је жалост видет' то,
А тек у цара! — Имаш једну ћер
што општу клетву скида с природе
од остале ти две.

Едгар.

Помози бог.

Господин.

Добра вам срећа. Што је?

Едгар.

Чусте ли,
господине, очекује л' се бој?

Господин.

За цело, зна се: сваки чује то
ко има уши.

Едгар.

Ал', опростите,
Је л' близу друга војска.

Господин.

Брзином близу, веле уходе,
и сваки час —

Едгар.

Господ'не, хвала вам.

Господин.

У свом је послу ту још краљица,
а војска оде напред.

Едгар.

Хвала вам.

(Оде Господин.)

У броју 31. „Јавора“ а у чланку „Цар Лир“ поткрале су се ове погрешке: стр. 481. I. ступ. ред 10. о. г. стоји „удобније“ а треба „угодније“; стр. 482. II ступ. 22. ред стоји „почаснеш“ а треба „почаснш“; 23. ред стоји „њему“ а треба „и њем'“; 36. ред стоји „видећ'“ а треба „видећи“; 41. ред стоји „ко нађе“ а треба „кад нађеш“.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

IX.

„Покушај споразума“

Млађим читаоцима можда ће се смешна чинити ова наша препирка о правопису. о тој књижевној ситници. Али ове ствари не треба гледати на *данашње* наочаре, него на оне од године 1848. Ваља имати на уму, да је онда *у Србији забрањено било штампати књиге новим правописом;* да је *Матица Српска била легло реакције против реформа Вукових;* да је *главни противник Вуков, Милош Светић, био у то доба у Пожуну и да је он на Милетића великог утицаја имао:* па се онда није ни мало чудити, што је пештанска омладина, еманципована списима Даничићевим и Бранковим, суревњиво чувала ову своју нову тековину, и с неповерењем предусретала сваки покушај, да се опет на стару стазу врати.

И имала је право, јер браниоци старога правописа нису стојали скрштених руку. Четири године доцније, 1852, српска је влада

пошла и даље. *Забранила је уносити у Србију књиге, штампане новим правописом*, тако да је н. пр. сам Вуков речник дошао у индекс забрањених књига. Даничић, који је онда дошао у Србију, морао је сва своја дела („Српску синтаксу", и своје чланке у „Гласницима") писати с дебелим јером.

Језикословним старовољама ни то није било доста Даничић је писао *старим* правописом, кад му се није дало *новим*: али је пазио на чистоту *језика* и као секретар Друштва Српске Словености клонио се од канцеларијског макаронизма, који је онда владао; писао је *„седница"* место *„засједаније"*, *„члан"* м. *„член"*, *„савет"* м. *„совјет"* итд. Ондашње попечитељство „просвјештенија" у мају 1858. дигне читаву хајку против тог „кварења језика" и стане наређивати и самоме Друштву Словености, како ће писати.

То је било и сувише Као уредник „Срп. Летописа" ја сам пропратио ту наредбу попечитељства критиком, која није била ни мало ласкава, и ако је била доста уљудна.

Као одговор на ту критику дошла је из Новога Сада на главну скупштину Матице Српске тужба на мене, потписана од 10—12 тамошњих чланова Матичиних, у којој ми се поглавито пребацује, „што устајем против наредаба страних правитељства." На тој тужби први је био потписан Ј. Х., а други Ј. С. Остали потписници били су сви из грађанског реда, трговци и занатлије.

Кад сам доцније у Нови Сад дошао за уредника „Срп. Дневника", запитаћу једнога од оних потписника, мог иначе доброг пријатеља, шта је имао он против мене, кад се на ону тужбу потписао. „Ја имао шта против вас?" запита он зачуђено. „Ништа на свету; него стојим ја у мојој радионици за тезгом и кројим, кад ето једнога момка с листом. „Послао ме је — вели — г. Х., да се потпишете!" — „А шта је то?" — „То је — вели — молба, да се Матица Српска пресели у Нови Сад!" — И ја потпишем негледуш." Можда су и остали потписници били исто тако верно извештени о садржају те „молбе".

Тако се то крпарило, докле год Ђ. Поповић није покренуо „Даницу" (1860), у којој се писало новим правописом и чистим српским језиком, али у коју се од старијих писаца примали и састави писани старим правописом за доказ, да пештанска омладина није била на криву путу, кад је и за „Славјанку" тражила исту толеранцију.

Доласком кнеза Михаила на владу почели су се и у Србији кидати окови, у које је правопис стешњен био. Пређашње забране буду укинуте, и само се још по „канцеларијама" *марало* „јеровски" писати, док и то *морање* не укиде 1868. министар Црнобарац, онај исти који се пре десет година оном фамозном бурунтијом пред Друштвом Словености и српском интелигенцијом „бесмртно" бламирао!

Вук је победио. Његова начела за кратко време овладаше „от Пеште даж' до Черне Горе": али њему самом, њему, Мојсију новије српске књижевности, није било суђено, да доживи свој коначни триумф. Он је само из далека угледао Канаан у који је повео српски млађи нараштај из мисирске вековне помрчине, али у који га је увео његов Исус Навин, Даничић, својим преводом „Светог Писма" и својим „Речником"!

Данашњи нараштај ужива плодове Вуковог рада, а не зна за борбе и препоне, које су тај рад пратиле. Данашње гимназисте можда ће с иронијским осмејком читати наша ова писма и бележити наше правописне и граматичне погрешке: а једва ће се неки сетити, да смо обојица били самоуки, да се онда српска граматика нигде није предавала, да онда управо није још ни било српске граматике, осим онога, што је Вук о српском језику писао, а да је редак био, ко је до тих Вукових списа доћи могао!

———

Милетић се варао, кад је у свом писму од 26. јан. држао, да га пештанска омладина никако није хтела за уредника На против, није било ни једнога, који то није хтео. Али исто тако није било ни једнога, који би уреднику уступио онолику власт, какав му је пожунски устав наменио, ма тај уредник био и сам Милетић.

Из истог писма види се, да је услед тога нешто преиначено у уставу, и да су нека права уредникова распрострта на председнике, те тако да је *монархија* почела прелазити у *олигархију*.

Али пештанска омладина није то тражила. Она је хтела пре свега *да осигура опстанак новом правопису у „Славјанци"* а ту сигурност није још никако имала; па ни после приватне изјаве Милетићеве у писму од 26.

јануара, да ће се и он новим правописом служити. Јер су Пожунци и после нашег протеста предложили, да у „Славјанци“ буде *„само један правопис, и то такав, кога се већина писаца држала буде.“*

Нама се то избегавање одлучног одговора никако није допадало, и решили смо у том погледу ништа не допуштати Иначе смо у другим тачкама дошли до оваког споразума:

Славјанка да се у Пешти штампа Сваки одбор да изабере дела, која ће ући у „Славјанку“, и да их пошље пожунском одбору, који ће их просто стављати у ред за штампу, не имајући права ни једно, од другог ког одбора примљено дело, одбити. У случају несугласице у ком одбору решава председник дружине или сам или с другим председницима заједно.

Као што се види, диференције су биле прилично измирене, изузимајући једино питање о правопису. Ту нисмо смели пристати на њихов предлог, бојећи се утицаја Светићева и имајући искуства из прошле године, да је и један Аверкије Перић преко ноћ постао песник. Није била искључена могућност, да се и ове године нађе неколико нових Перића, па да број списатеља „дебелојероваца“ претегне Бар онда смо тако мислили и морали тако мислити, кад пожунска омладина није смела отворено се изјавити за нови правопис или бар нас умирити, да се наши прилози неће на стари правопис дотеривати.

С горњим споразумом био је и Милетић задовољан, јер је уредништво „Славјанке“ поверено било *номинално* пожунском одбору, а у ствари Милетићу самом.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

ДОБАР ЈЕ БОГ...

ПРИЧА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марић.

Био је још мали, али је ипак могао све разумети, што год је у својој околини видео. Тако мали, неразвијен, имао је бледо-жуто лице са грубим изразима и цртама, оним мрачним, сањалачким очима, да је више личио на зрелога момчића, него ли на дечарка, који је, да речеш, јуче на снагу стао и зачео осећати, да живи.

Сиромашак! Зле прилике и мрачне околнисти утицале су на његову неразвијену свест, младу душу, некако насилно, разбојнички, па ју распиривали, да пре времена сазре и да пре времена упозна све оне страшне пороке и сва она зла, којих је и сувише на свету, и за које треба снаге, да их човек упозна и искуси. Беше ли то удес му, који га је за ручице узео, па га много пречим и крађим путем водио по животној стази, те му још за рана отварао оне нежне, младе очице, да види страшну јаву и збиљу земаљскога живота. Или је то била мајка природа, која је хтела с њиме да се проигра па да нам преда у њему неко чудовиште, или каквога мудраца, који је све прозрео и упознао, или каквога развратника, који се свачему научио...

Будућност његова беше црним словима записана, а живот његов висио је о кончићу. Прохте ли се оном, који животом влада, да и на даље живује, даће снаге и овом кончићу, да га одржи, не прохте ли се пак, једног дана откинуће се и он, а једно невино жиће сурваће се у амбиз црне смрти, нестаће га, баш као да га никад и неје било...

I.

Оца су му сви знали Са свога леновања и нерада, са своје разузданости и покварености беше познат у селу, а са своје крађе и отимања и у околини. Подераница, у изанђалом оделу, црна, опаљена лика, лукавог, подмуклог погледа, гегао се дању тромо и сањиво од куће до куће. Све је време тратио у крчми и ту је преседавао и ноћ и јутро, и подне и вечер. Ту се онда нађе онај Извиралов који попије све што заслужи, ту онај Боровачев, који онда осећа, да је жив, када се опије, ту онај Врањев, коме и дах на пиће удара, па ту и многи други такови, све браћа гола и мокра.

Међу њима се и он разбалаћи.

Ех, беше то његов свет, његова околина, која га је појимала, и у којој се само он умео кретати.

У нераду одрастао, волео је лепо и олако да живи, па неје разликовао туђе од

својега, већ му дотле добро било, док је видео, да други има свега онога, чега он нема. Душа му огрезла у крађи, па му то и прешло у страст, која га је удиљ на зло гањала. А од многа и силна пића дошао модар, унакажен, а у очима му она немоћ, сањивост, она малаксалост, прави израз гадне и претеране страсти, што тако нагло уме да сваћа своје жртве у очиту напаст.

Жандари су га добро знали. Ех, беше то њихова птица, коју су они тако вешто и опрезно умели да лове. Између њих беше чудно познанство и пријатељство Свраћали му они често у дом, а већ о гостољубивом дочеку домаћиновом и да не говорим. Она страшна тишина, кад кад испрекидана са мучним стењањем, кршењем, тихим једноболним јауком, потмулим ударцима беху јасни знаци њиховога свраћања у дом му. Беше то ђаволска част, а то пријатељство мучно, горко и јадно. И он је то знао и осећао, и свет је то видео и гледао, па се већ на такове призоре и научили. И њему самом беше већ обично, када је видео, да су се жандари ка његовој кући упутили. . .

Једном, а памтићу тај час дуго и дуго, био сам баш у општини, када су га жандари амо допратили. Намргођен, да речеш нешто поносит, свезаних руку, корачао је баш слободно напред, као да није ни знао, шта га све у општини чека. Није говорио ни речи, а 'вамо се, претварало, тако показивао, као да није ништа ни скривио, очито се видело, е-је тога уверења, да прав, правцит, на правди Бога мора да страда. . .

Кад су га увели у општину, са свим спокојан и мирне душе стао је пред начелника спреман, да сву љагу, за коју га ево сумњиче, спере и да докаже, да је са свим невин.

Начелник се нешто уозбиљи кад га је видео, а овамо волео би, да га несу пред њега ни довели, јер га се, као човек имућан и сам плашио.

— Ти, Максиме, баш нећеш да се опаметиш. . . Бо'ме брајко то је баш срамота! Не можеш ни дан с даном да саставиш, да без неког чуда не прођеш. Ето и ономад сам те световао, када су ту била ова господа, да се махнеш крађе, да пођеш једном правим путем, па да те Бог види. Ајак, — ти опет онај стари . . Бо'ме то је зло. .

И онда устаде.

— Ето сад те опет туже, да си ноћас упао у кућу газда Стевана Васића, хтео си да их покрадеш. Видели те њихови људи, па те и познали. Када су скочили да те узвијају, ти си кидисао оружјем. Али у добар час — нушка ти не опали и ти кад си видео, да ће те ухватити, утекао си. . . Кажи, јеси ли ти тај био?

Он се обрецну са свим слободно:

— Нисам.

— Где си био ноћас?

— Код своје куће.

— Кад си легао у постељу?

— Још за вида.

— И спавао си сву ноћ?

— Јесам.

— И ниси устајао из постеље?

— Нисам.

— Климну начелник главом, румен му обли лице, а зубима зашкргутао и од једном прасну:

— Лажеш!

— Не лажем . . . изусти он, удиљ истим оним мирним гласом.

Начелник махну руком, а један серežан донесе ножић.

— Јел' ово твој ножић?

— Јесте

— Море, а знаш ли, где су га нашли?

— Не знам.

— У кући Васићевој.

— Не верујем.

— Добро. Дед даље. . . . . А познајеш ли ову сикиру?

— Не.

— И она је твоја. Ноћас си је заборавио код Васићевих.

— Ни видио је нисам.

Жандари се згледнуше и онда га зграбише, па га силом изгураше из писарнице. За час се створише у општинском затвору и ту започеше свој позив, свој рад.

Кажу, када су оданде изашли били, лежао је он у затвору на влажноме поду немо, бесвесно, као каква трупина. Крвави они трагови по лицу му и рукама били су очевидни знаци силних удараца, дакле свршених рукотвора жандарских.

Није прошло после тога ни неколико дана, а са гувна Васићевог букну један пласт. Да не беше брзе помоћи, жестоки пламен захватио би и све гувно. Овако је цела штета била мала и незнатна.

И од тог доба, вазирало је цело село од

њега, па и сам господин начелник, који је пре био спреман, да му гове, него ли, да га казни. . .

— — — — — — — — — — —

Тада је Максим био још момак. У то доба зла његова несу била још тако силна и ужасна, беше мож'да још почетник у своме занату, у коме је тако вешто напредовао, да се напред знати могло, е-ће се баш и усавршити. Беше он дакле још на раскршћу. Требало је да се реши, е-да ли да се на том путу заустави, па да сврне на бољи пут, или да крене даље, па да започне свој проклети занат још грђе и гадније . . .

И он се је брзо решио.

Пошао је напред.

(Наставиће се.)

РУЖИ.

Символе благи младости и среће,
Ти света биљко заносног мира,
Душа ти ево тиху пјесму креће —
Са љубав-жице теби звони лира.

Ја т' волим листе, што милину грле,
За којом славуј премире и жуди,
Небески мирис твоје душе врле
Слатка је храна млађани ми груди. . .

Некад сам вес'о долазио теби,
Срце ми бјеше у пламену нада,
Ал срећа моја трајног сјаја не би —
С рушеном вјером приступам ти сада. . .

На овом мјесту, покрај твога џбуна
Прва је љубав обасјала мене,
Овде је душа радовања пуна
Прхнула небу са милине њене. . .

Ал' ђе је сада онај анђ'о л'јепи?
Ђе врео пољуб са усница рујни?
К'о ноћни призрак, што путника кр'јепи,
Видим је само посред снова бујни. . .

Даљина н'јема раздваја нас сада —
У мртвој тами погледи се губе,
Судба је тргла цв'јетак нашег нада
Срца се наша не смију да љубе. . .

Можда ће вр'јеме заборава крилом
Пресушит' извор болном уздисању,
Ал сваког часа, са љепотом милом
Ти, драга ружо, сјећаћеш ме на њу. . .

Сјећат на ноћи звјездане и бајне,
На б'јеле руке, уснице и груди,
На л'јепе косе и на очи сјајне
У којим небо с милином се буди. . .

У Мостару 1892.

Алекса.

РОНАЛ И МИЗЕТА.

(ИЗ REVUE DES DEUX MONDES)

превео Здравко Рајковић.

(Наставак.)

— Пако се деси да ја одем одавде? рече она.

Створење не иде без своје сенке, Мизето и ја бих те пратио свуда.

— А ако ми добри Бог да крила па ја одлетим као шева? одговори она смешећи се.

— Ја бих те обгрлио око врата и одлетео би с тобом

— А ако се ја разболем, и ако ја умрем, мој Роналe?

— Ја ћу се припети уз твоје тело и један исти гроб служио би нам за постељу.

Она се поче смејати весело, и, ударајући своје мале руке једну о другу, рече:

— Не; ја нећу ићи одавде без тебе; ако ми добри Бог да крила, ја ћу ти рећи: — Осеци их. Ако осетим да ћу умрети, ја ћу те викнути: — Ронале! — Ти ћеш ме загрлити, и ја нећу умрети.

Наступаше све гушћа тмина, сутон прелазаше у мрак. Они се подигоше и ишчезоше испод лиснатих сводова.

Нека велика радост надимаше њихове груди. Они се тако мило осећаху једно поред другог! Они имађаху младост, срећу, љубав; чега би се могли бојати?

Таман они приспеше на велики пут, који води од Камбоа у Устариц, а затутњи јака грмљава, мало ниже, у околини једног скупа

грачита Пиренеја. У истом времену један велики облак, густ и црн, покри небо са стране Па-де-Ролана. На један пут сену муња и густи, црни облаци раздвојише се посувши по небу за један тренут неку крваву боју која замени модро небесно лице.

— Брзо, брзо, Мизета! рече Ронал. Треба да стигнемо до стана пре буре.

Она забаци натраг своју густу и свиласту косу, која јој, у живом ходу, падаше низ лице.

— Па ако! само ћемо мало покиснути, одговори она смејући се. Да знаш како ми је све то свејелно!

— Не, не, брзо, брзо, Мизета!

— Потрчимо; ја хоћу радо!

Али ах! не грмљаше само на Пиренејима бура; не севаху само на хоризонту муње, нити се на небу само ломљаху густи облаци. Ронал и Мизета држећи да бегају од буре, баш трчаху пред њу. И та бура, којој они на сусрет иду, згромиће једним ударцем сву њихову милошту, сву њихову нежност, која цветаше на лепом јужном сунцу.

II.

Те вечери, тачно кад искуцаваше осам сахата на црквеном сахату, уђе Гђа Уригареј у стан свештеников. Опат Аргенара очекујући је шеташе се по својој башти, држећи једну секатеру у руци.

— Јесу ли ту деца, господине попо? упита она.

— Нису, госпођо Уригареј.

— А вечерње звоно већ је звонило.

Ни њега, ни њу не мучаше ништа. Није то првина да су Ронал и Мизета остали тако доцкан ван дома. Свештеник и стара госпођа знађаху да су деца под заштитом целог света. И ако се они не враћају ни тако доцкан, опет се не треба онеспокојавати, доиста. Ваљда су их задржали на вечери у мајуру Адулда или Пејрокаве; или, можда су се задржали око играчака њиових. Ронал се рачунаше међу најбоље играче у игри са лоптама; учио га је томе један младић, који је превазишао све играче на свету.

Свештеник и стара пређоше у салон, где Жорета гувернанта, спремаше сваке вече сто за игру. Једва ако потраја двадесет минута, испрекиданих час по час од једног или другог играча: „Ви варате, госпођо Уригареј — И, ако се може казати, господине попо!“ кад нека лупа од прапораца и помамног галонирања одјекну на улици. Свештеник подиже главу:

— О Боже! ко ли то долази у овом времену у Устариц?

На скоро за тим, чу се нека још јача лупа: нека се кола зауставише пред вратима пресвитеровим. Опату Аргенару не допадаше се то. То беше њему посета? Два минута, и врата од салона отворише се; уђе један човек око педесетину година стар, врло велики, пре слабачак, него танак, са глатким лицем окруженим дугом косом, и гледаше укочено као крагуј. Прво што се могло приметити на томе човеку беше жуто, шораво лице, и његови широки зуби, налик на лопатице. На себи имађаше један дугачак огртач који му падаше до испод колена. У место кравате, имађаше некакав оковратник, пола бео, пола црн. Његов неочекивани долазак имађаше нечег тако фантастичног, да га опат Аргенара и његова стара пријатељица посматраху непомично, отвореним устима, не говорећи ништа.

— Јесам ли ја одиста код г. опата Аргенара? рече непознати сухопарним гласом са јаким енглеским акцентом.

— Јест, . . . јест, извесно. Ви сте доиста код опата Аргенара. . . . Ја сам опат Аргенара

— Ја сам пречасни Жам Торнтон.

Слабачак и гладак човек мрдну малко главом у страну изговарајући те три речи: „пречасни Жам Торнтон,“ као да придаваше томе неки особити значај, нечег изванредно освећеног Ти шест слогова „пречасни Жам Торнтон“ морали су имати неко особито, магично благогласије за ново-дошавшег. Гђа Уригареј непрестано га испитиваше изгледајући у томе као какво куриозно дивљаче. Никада она није видела тако слабачка и тако глатка човека. Што се тиче опата Аргенара, он изгледаше веома запрепашћен и збуњен, и, додајте томе још његову обичну страшљивост, па ће вам бити јасно да је он стојао пренеражен, нем, не знајући ништа рећи. Извесно да му име Жам Торнтон не беше непознато. Али где је и како за њ слушао? На послетку странац нехте вазда да отеже.

— Ја сам стриц лорда Ронала Хавклеја, рече он.

Опат Аргенара одмах се сети. То беше пречасни Жам Торнтон, који даваше годишње

издржање његовом ђаку. Стриц Роналов! Све је јасно. Министар, — јер он беше министар англиканске вере, свештеник се сад опомињаше, — дошао је да види свога синовца. Ништа природније. Честити свештеник покушаваше да поправи првашњу хладноћу са којом га је дочекао.

— Врло сам сретан . . . ох! врло сретан што вас упознадох . . . драга госпођо Уригареј, господин је стриц Роналов. . .

Г. Жам Торнтон климну малко главом давши тиме један знак, и својим леденим гласом рече:

— Зар мој синовац није овде?

У тај мах отворише се нагло врата, то беху Ронал и Мизета, уђоше испуњени радошћу и свежим, сребрнастим осмејком; и Мизета викну:

— О моја тетко, како сам се веселила! Ја и Ронал трчали смо више од по сахата. Бура може доћи сад.

Иза девојчице стојаше Ронал, осмејкујући се. Још не беше спазио странца, Мизета га је прва видела.

— Гле, неки господин! рече она

— То је твој стриц. Ронале, рече опат Аргенара.

Пречасни Жан Торнтон приближи се један корак к младићу, који стојаше непомичан, у некаком дивлењу, посматрајући англиканског министра мирним и поносним погледом.

— Јест, Ронале, ваш стриц, рече он, ваш последњи родитељ. Са тугом вам јављам да вам је умр'о старији брат, лорд Робер Хавкслеј. Ја дођох да вас потражим: ви сте од сада енглески пер (члан горњег дома), наследник једног врло великог имања, највећег у трима краљевинама и шеф наше славне фамилије. Ви треба да обучете тужно одело.

Ронал непрестано посматраше г. Торнтона. Ни најмањи покрет не издаваше узбуђење у њему, једва се један пламичак указа у дубини његових црних очију. После кратког ћутања, рече он:

— Истина је, ја имађах једног брата: Бог да му душу опрости! Како изгледаше мој брат, господине стриче? Црномањаст или плав? личаше ли на мене? Какву форму имађаше његов рукопис, молим вас? И он је мртав! То јест, иста крв тецијаше кроз наше жиле, и ипак га ја нисам никада познавао, нити је он мене, његовог млађег брата, нити нашег једног оца љубио, оца, који почива овде близу, у француском гробљу, у сред страних гробова. И ви сте мој стриц, ви, господине? Као да имађах једног стрица. Ја имам може бити и других рођака? Но! Ви се варате; ја имам само једну фамилију, која је овде, са мном, фамилију која ме је и васпитавала и љубила. Но на послетку, све једно, мој је брат умр'о; добро, господине: ја ћу обући тужно одело и молићу се за њега.

Ронал је говорио мирним, али ватреним гласом, држећи непрестано упрте очи на непознатог, који му стојаше с десне стране. Г. Жам Торнтон насмену се искрено:

— Ви сте млађи син, Ронале, млађи син и католик. Мој брат беше се оженио по други пут; тада је узео за жену једну римокатоличкињу. . . .

По бледом лицу младићевом просу се лака румен

— То је истина. одговори он високим тоном. Ја сам католик папист као моја мајка, и млађи син по томе. Млађи! нешто мало мање него псето, је л истина? Али ево сад се све измени. Ја сам енглески пер, наследник једног од највећих добара трију краљевина и шеф једне старе породице! И опет за то, стриче вас ништа не побуди да ме се сетите, де пропитате да ли ја где постојим, а сад сте без сумње дошли да ме потражите?

— Јест, Ронале, као што рекосте, дошао сам да вас потражим, Реците збогом својим пријатељима: треба да пођемо.

— Ох! Зар тако брзо?

— Јест.

Младић пође право министру, ухвати га својом жилавом руком за мишицу, и рече му:

— Понесите са собом натраг ваше перство, ваше титуле и ваше милијуне, господине! Од мојег имања ја ћу узети само онолико колико ми треба да живим овде у срећи коју сам изабрао Ја имам своју изабрану отаџбину! Идите сами у ону магловиту Енглеску коју ја и не познајем! Ја љубим и ја сам љубљен. Шта ће мени палате на Темзи кад ја имам моје бискајске шуме, и моје равнице које греје тако лепо сунце, кроз које жуборе тако лепи поточићи, и моје високе Пиренеје, и непрегледно небо под којим ми је тако мио живот!

Пречасни Жам Торнтон не могаше се

више смејати. Тај му младић одиста изгледаше чудноват. Он показа своје широке зубе и стресе малко своју дугу косу:

— Ви сте хумористичан, синовче. Ја вам веома благодарим што сте тако лепо васпитали вашег ђака, господине свештениче. Врло добро, врло добро васпитање Ви ћете имати много успеха у Лондону. Ронале, ви сте *ексцентричан*

Младић се намршти:

— Ја се никад не ругам, господине, и ја презирем исмевање. То је оружје немоћних и ниских. Ја говорим прецизно. Ево моје заручнице, моја будућа супруга

Он се окрену Мизети, која беше ту од почетка те занимљиве сцене. Што је најлепше, она нити изгледаше неспокојна као опат, нити пренеражена као гђа Уригареј. Не, она све слушаше са усхићењем које јој издаваху њене сјајне очи. Она ни у колико не беше ћи једне глумице. Театрална страна те непредвиђене сцене саблажњаваше је. А њен Ронал изгледаше јој тако леп, тако благородан, тако поносан! Тек што он сврши, и она му скочи око врата:

— Како је дивно, како је добро све то што ти сад рече, мој Ронале!

Пречасни Жам Торнтон упре у њу своје крагујске очи.

— А! то је заручница? Ви имате леп укус, синовче. Она је без сумње ваша нећака или рођака, господине свештениче? Можда и ваша ћи, госпођо? заврши он окренув се гђи Уригареј.

— Не, то је моја тетка, рече лакомислено Мизета. Моја је мајка уметница. Она игра комедију.

Пречасни Жам Торнтон грохотом се насмеја овога пута. Будућа леди Хавкслеј ћи једне жене која се приказује публици, можда полунага, као све те креатуре! То би било смешно, врло смешно. Ронал понова намршти обрве. Његов стриц отпоче, но без љутње, мало детињским тоном:

— Ја видим, синовче, да ви врло мало испуњавате ваше дужности. Младићи вашег доба немају још никаква права. Ја сам ваш тутор. Ја сам узео на се дужност да легализирам по фамилијарној поруци све папире који се на вас односе Желите ли ви то или не вама ће бити нужно да ме послушате: тако најбоље је да ви избегнете скандал и да пођете са мном и не покушавши узалудан отпор Скандал је гнусан. Нека је несрећан онај од кога дође скандал! вели Библија. Пошто сте ви папист, морате знати то. Ја могу, ако хоћу, призвати и власт да вас ишчупа из те куће.

Гђа удовица Уригареј паде нехотично на красно жуто канабе и цикну неколико пута. Ронал не проговори ни речи. Он пође к Мизети, која тражаше прибежишта у његовом загрљају. Она га је заменила, она је постигла том милоштом најлепши отпор, и он је инстиктивно прими.

— Ти не ћеш ићи одавде, је ли, Ронале? Обећај ми да нећеш ићи одавде! рече Мизета угушујући у себи јецање.

— Не, дете моје, Ронал не ће ићи одавде, одговори опат Аргенара. Мени га је његов отац поверио; само би он имао права да ми га одузме. Пошто је он умр'о, твој је пријатељ слободан. То је врло жалосна игра коју ви играте овде, господине Торнтоне. Нико вам у овом селу не би помогао противу мене Послушајте мој савет, савет који вам Ронал даје. Вратите се у Лондон: не раздвајајте оне који се љубе, а Бог ће сваког наградити за добра дела.

— Ја сам рекао, господине свештениче, одговори хладно министар. Додајем још и то да ми је време драгоцено. Ако тај младић настави своје упорство, ја ћу бити принуђен да прибегнем посредовању јавне власти. Ја мислим да у Француској пупиле имају много мање права да се противе власти тутора него код нас у Енглеској

Ронал се не бојаше да му и овога пута одговори. Он спусти своју руку и обавије око стаса Мизетиног; по том стежући руку опатову, рече:

— Ја ћу ићи код мојих пријатеља кријумчара Видићемо хоће ли се г. Торнтону допасти да се и тамо састане са мном.

И, узев за руку Мизету, чије лице обливено сузама личаше на влажни цвет руже, младић изађе, тих, поносит и не погледавши свога стрица.

(Свршиће се.)

ЈОВАН КЛАЈИЋ,

српски сликар.

Одмах код старих гробљанских врата у Турији, скроман надгробни споменик, чува од заборава гроб вредног српског сликара *Јована Клајића.* — Колико је мени познато нигде се није опширније говорило у нас о овом вредном сликару, који је својом кичицом многој српској православној цркви иконостас украсио.

Стручну оцену изрећи о његовом раду мени је немогуће, те ћу оставити то стручнијима и способнијима, па шат дође време да се нађе перо, које ће и на рад овог српског сликара бацити поглед, ја хоћу само да речем неколико речи о његовом животу и да набројим оне радове — у колико су ми они познати, — које је он својом кичицом створио, те тиме да тргнем из заборава једног српског сликара, у толико пре, што су и данас ретки раденици на том пољу српске уметности, а пре беху још ређи.

Јован Клајић родио се у Новоме Саду год. 1815. где му отац беше кројач. Основну школу и шест разреда гимназије сврши у родном месту, а седми и шести разред гимназије (философију) и I. годину права у Колошвару. После је слушао права у Печују а правнички испит положио у Пешти.

По свршетку правних наука ступи у богословију, где се после неколико месеца разболе, те отиде дома да се лечи. Због болести пропустив годину, хтеде испит накнадно полагати, но како му то управа богословије не допусти, напусти он са свим богословију, те године 1840. упише се у бечку сликарску академију, у којој беше у исто доба и познати наш сликар Павле Симић, коме је Клајић године 1872. помагао сликати иконостас сомборске цркве. Ту у академији пробави Клајић четири године, а после ступи на самосталан рад

Од његових самосталних радова споменути ми је ове: иконостас у Бајши, у Турији (год. 1857.) у Фелдварцу (Бачка, год. 1859/60), у Старом Врбасу (год. 1861—62), у Глини (год. 1872 (?). Толико ми је познато а биће, да Јован Клајић има и више својих самосталних радова, но ја не могох дознати.

Као сваки радин на пољу уметности у нас, тако је и Јован Клајић у сиромаштву проживео последње дане код свога брата г. Васе Клајића свештеника у Турији, где године 1883. јуна 14. и умре.

Толико о животу и раду Јована Клајића српског сликара, који је својом кичицом много радио, па нека је ово доста, док се не нађе перо, које ће стручно оценити његове сликарске радове.

Слава Јовану Клајићу!

Ј. З. Медурић.

*

Кад смо примили овај спомен на пок. сликара српског Јована Клајића, желећи да би белешке о његову животу што потпуније биле, замолисмо уважену сарадницу нашу гђицу Милеву Симићеву, као ћерку сликара нашег пок. Павла Симића, с којим је Клајић друговао и радио, да нам по своме сећању овај извештај госп. Медурића допуни, и она је имала доброту, да нам овим писмом одговори:

Штовани Господине уредниче!

Ретке госп. Медурића, којима црта живот и рад Јована Клајића академ. сликара, допуњујем по Вашој жељи овим:

Јован Клајић био је свестрано образован човек. У нашој кући бавио се често месецима; и то не само онда, када је оцу ми у раду помагао — као што се то по некад дешавало — него и иначе, јер смо га сви као очева најбоља и најприснија пријатеља волели и поштовали. У друштву је био радо виђен и омиљен, пошто је на неки ванредно занимљив начин умео свакога забављати. Био је врло нежан и скроз идеалан човек. Децу је волео до крајности, а био је и велики пријатељ женскиња па и опет је умро као нежења Као млад човек живео је врло бурно. Живот му је пун романтичних епизода. Једну од ових заодела сам ја приповетком, која је изашла у подлиску „Браника“ год. 1886.

Осим оних иконостаса, које госп. Медурић спомиње, радио је Клајић престолне иконе на иконостасу новосадске саборне цркве, а радио је иконостас једне цркве и у Србији, али се не сећам у коме месту.

Но погрешно је госп. Медурић навео, да је Клајић помагао мом оцу радом и сомборску цркву, као и то, да је самостално радио глинску. Сомборску цркву је отац мој радио сам, а Клајић му је помагао радити *глинску* цркву. Но и код овога посла, на свакој икони је искључиво композиција и цртеж мога оца — Клајић му је само помагао сликати. Ово не навађам с тога, што би тим хтела да омаловажавам рад Клајићев. Не. Клајићев рад

је мој отац врло уважавао — доказ томе је што га је за помагача узео — већ истини у хатар.

Ван поменутих иконостаса, красе многе српске куће иконе а неке и портрета, које је сликала вешта рука Клајићева И у кући зета ми Паје Гостовића налази се икона св. Николе од Клајића; а сећам се да сам у кући удовице пок. Косте Рајића видела портре јој, које је за девојачког јој доба врло лепо насликао Клајић

По неким црквама, налазе се барјаци, на којима су иконе од Клајићеве кичице. И овде у Новом Саду на великом барјаку (литији) који је задруга Срба занатлија поклонила пок. Марија Трандафил, налазе се иконе, које је Клајић у нашој кући, а након смрти оца мога радио. На овом барјаку је особито лепо у малом са свим горе, насликана слика, која приказује Магдалену покајницу.

Што се тиче у опште рада Клајићева, сећам се, да га је мој отац свакад са највећим поштовањем спомињао и признавао, истичући понајвише у њему идеалне композиције и мек колорит.

Милева Симића.

КЊИЖЕВНОСТ.

Први и пошљедњи пут. Приповијетка из Сарајева од *Мите Живковића*; Београд 1892. Стр. 74.

Сарајевске приповетке Мите Живковића постале су већ неки специјалитет, нека засебна врста и приповедања и предмета. Онај свет, који нам писац приказује, за нас је овде још доста нов; да како да смо знали за Сарајево и за Сарајлије, али то знање наше беше онако „у опште“, што није ни чудо. Сад пак, кад је та варош са земљом заједно много ближе примакнута Европи, постају и наши појмови о њојзи опредељенији и јаснији. Што смо до сад слутили, то сад знамо; што нам до сад беше као нека источна приповетка, сад нам је такорећи чин пред очима; негдашња романтика заоденула се оделом реалности — ми сад знамо, да и тамо живе такви људи као год што смо и ми, са истим невољама и надама. Ми више не делимо та мошњи свет на мученике и на осветнике, већ их разликујемо тако, као и нас овде.

Да како, да у њиховом животу има још доста особености, што је сасвим и нарвана ствар, јер обичаји у једној земљи нису, бар у ситницама, никад исти као обичаји у другој земљи. Друга земља, друге прилике. Али те прилике су нам сад пред очима, и што се о њима пише, пише се на основи искуства а не тек по фантазији.

Мита Живковић је својим приповеткама врло много допринео сазнавању сарајевског света. Оне су као примери, као илустрација, те лаким и пријатним начином упознавају нас са оним, што смо до сад тек мислили да знамо. Много доприноси томе начин његовог приповедања. Он нам прича, као што би нам причао сам Сарајлија. Тако нас онда упознаје и са унутрашњошћу његовом, рефлектирајући о згодама и незгодама, које прате какав догађај. Нама се чини, као да слушамо баш онога, кога се тиче, како у кратким и једрим реченицама каже оно, што хоће и што мисли. Оно, до душе, стоји и то, да су готово све сарајевске приче Живковићеве врло сличне што се приказа тиче, само што опет не држимо, да је то са оскудице у варијацији приказивања, већ да је то израз особености начина сарајевског причања: тако се тамо говори, мисли и приповеда. Према том бисмо онда баш тај начин писцу уписали пре у врлине него у мане; читалац се одмах нађе и у Сарајеву, кад чита што о Сарајлијама. А то није мали успех пишчев!

И по нарави имају му људи по гдекоју заједничку црту: доброћудни су али су и прилично лукави, бар се знају наћи у многим неприликама, а где им ове израсту преко главе, ту их се опет чине невешти и измирују се с њима, бајаги, тако се и хтело.

Женски карактери су му већ разноврснији, та по целом свету су жене и девојке загонетније, па није ни чудо, што су такве и у Сарајеву.

Уз то нас ближи самом предмету и система приповедања, автобиографски начин. Читаоцу се чини, као да се тиме искреније прича, па онда и савесније; изгледа му, да приповедач некако себи самом говори, па шта би онда од себе крио оно, што и тако зна; зашто не би казао себи и оно, што и тако већ мисли. У драми су особе зацело најискреније онда, кад монологишу; то је неко гласно мишљење а кад когод о чему премишља, на сваки начин да не ће пред собом штогод крити. Тако је и у том автобиографском причању, у ком приповедач каже све, што му је на срцу — та го-

вори себи самом. Па кад је већ тако, зашто му не би и читалац већма веровао сасвим То је онда дакле моменат, који приповедача и читаоца доводи у најтешњу свезу; први је искрен, други му верује и успех је готов.

И у овој причи се Ж.вковић држао пpвашњег свог начина, зато прилања и она тако исто као и пређашње.

Два брата љубе исту девојку, но ова нагиње млађем, управо њега баш љуби. Старији брат је сад на мукама: хоће да очува своју тајну и пред братом а и пред девојком. То већ полази за руком, али теже му беше, њих двоје измирити и спојити, кад их је сплетка раставила била Но и ту је на послетку успео. Старији брат приповеда нам сам ту своју невољу, и то тако, да му баш морамо веровати: простодушно, искрено и јасно. Кад сам књигу прочитао, и нехотице сам још неко време премишљао о садржају њеном; беше ми угодно, бејах задовољан.

Па опет морам писцу нешто замерити; не што се тиче саме приповетке, већ како је штампана.

Кад сам књигу разрезивао, упадоше ми у очи многи натписи, штампани на засебном листу. Видех: I. Браћа, II. Просидба, III. Прва мука и т. д. свега десет натписа. Садржај између тих десет натписа чињаше ми се мален, две и по до пет страна.

Помислих, да је Живковић у овај мах написао *десет* приповедака, кратких, лапидарних. То се опет није слагало са корицама, где стоји „приповијетк*а*“ а не приповијетк*е* Читајући пак досетио сам се вицу том. Приповетка је по себи кратка; кад би се штампала, била би и књига танка, не би јој се дакле могла дати цена *један* динар Хајд, да се то мало раскрчи! Тако су онда постали засебни натписи, који као такви запремају две стране — празне. Ко књигу купи, купује и празне листове, чисту хартију!

Књига има 74 стране и две празне. Кад се одузме наслов и посвета, остају 70 страна. Од тих је штампано 39¹/₄ а празно 31³/₄ стране!! То је просто несолидан посао, швиндл. Уз то није ни мудро са литерарног гледишта, јер тако одељени наслови кидају јединство и континуитет.

Ко књигу дакле купи, тај је насео, јер за свој динар има мању половину — празнине; књига вреди дакле 55 пара Ћашто је онда купац дао оних других 45 пара? За празну хартију, коју у тој количини може у свакој бакалници добити за 5 пара.

А ко је то удесио тако?

Ко је да је, тек је удесио за себе добро а за купца траљаво. Ни лепота приповетке, ни заиста леп чин г. Пере Ј. Петровића, бравара, који је дао трошак на штампање, не могу оправдати такав начин трговине.

Иначе, као што рекох, приповетка заслужује сваку похвалу.

М. С—ћ.

ЕМАНЦИПАЦИЈА ЖЕНСКИЊА.

(**Недржано предавање једне женскиње.**)

Превео † Лаза Нанчић.

Штоване слушалице!

Такозвани „јачи спол“ узео је између осталих привилеђија и патент на држање предавања. Монопол тај могао је мушки род само с тога досад задржати, што им ми нисмо конкурисали, али, као и свака друга мушка узурпирана превласт, престаће одмах, чим ми то озбиљно усхтемо. Јер у самој ствари ми смо управо јачи спол, а не мушки. И као зашто не би ми могле држати предавања? Ваљда тек не из респекта према њиховом већем говорничком дару? Боже нас сахрани! Ако икоја од присутних госпођа и госпођица још у ту бајку верује, то нека само прислушкује по неки пут здравице и говоре мушких при разним свечаностима, или, ако се тим не може разуверити, нек прочита онда стенографске извештаје са саборских седница. Таква лектира зацело ће јој сваку предрасуду у том погледу уништити, па још ако случајно наиђе на говор саборског посланика Н. Н., онда ће мушкима одрицати способност и дар за говорништво у опште Даље, запитајте ђаке за предавања, што их држе професори на универзитету, па ћете чути, како су ужасно досадна. А одмах после тога запитајте дотичног професора за предавање што га госпођа професорка код куће своме мужу држи, па ћете се уверити, да он о истоме говори са највећим респектом. Не, штоване слушалице! Речитост мушких не сме нам никако импоновати! Нек се они колико год хоће хвалишу

с њиховим страховитим филипикама и њиховим грмећим „Quousque tandem“ — ја са свим мирно питам сваког таког хвалисавца: јесте ли икад слушали, кад срдита пуница држи говор? Ако га је икад чуо, он ће онда заћутати као риба и биће тако утучен, као да се земља на њега срушила, па ће ћутећки признати, да је мушки род имао само једног Цицерона и само једног Демостена, дочим нико и не зна за ону безбројну гомилу жена, што би кадре биле да својом језичношћу заћуткају оба та речита човека.

Али да пређем на ствар!

Реч „еманципација“ девиза је нашег доба и с тога будућност припада угњетенима. Још пре кратка времена била је еманципација Чивута на дневном реду, те запитајте данас кога год хоћете, које су прве велесиле у свету и свако ће вам одговорити: *капитал и штампа*. Питајте даље: „ко представља те велесиле?“ па ће вам се одговорити, да их представљају они, које је држава и друштво на послетку ослободило, т. ј. Чивути. Сад долазимо ми на ред. Јер зашто не би ми могле за најкраће време постати трећа, или баш управо једна велесила? Ко би нам се могао противити? Мушки зацело да не, јер они су од толико иљада година не само наша човечија права приватно припознали, него шта више и наше анђеоштво, па кад би дошло до јавног гласања, ја сам уверена, да ниједан мушки не би смео рећи, да су Чивути достојнији еманципације, него ли женскиње, њихове богиње. Па кад су пристали на еманципацију Чивута, којим би образом онда могли одбити еманципацију њихових богиња?!

Па шта хоћемо ми? До сад се написала читава библиотека о правима, способностима и о угњетавању женскиња, те су нам услед тога учинили мушки незнатне уступке, да би наше велике захтеве ућуткали и забашурили. Наименовали су неколико женских благајника, поставили су неколико телеграфисткиња, учитељица и поштанских чиновница, али то нас не може никако задовољити. Ми се не смемо задовољити мрвицама, што нам мушки из милости добацују. Ми хоћемо сва наша права, па ако нас господа мушки запитају, каква су то права — ми величаствено одговарамо:

„*Никаква! Ми захтевамо једино, да нам се јавно признају она права, која имамо и која смо увек имали!*“ Ми не тражимо, да се прошири уплив жене, што га је од створења света и првих људи имала на друштвене односаје и на ток светске историје; јер исти је доста велики, био и јесте, него ми тражимо не као милост, већ као наше неоспорно право, да се наш уплив јавно призна и свакоме до знања стави.

Зашто да свако ђаче зна и да се диви Темистоклу, а овамо и сам учитељ једва ако зна име жене његове, која је, по признању самога Темистокла, тако исто владала њиме као што је он владао Атињанима? За што да се у историји говори толико о делима Џона Марлбора а не о делима Саре Ценин и ако је сам Волтер признао, да све заслуге њенога ратоборнога мужа могу стати у један пар њезиних свилених рукавица? За што наши историчари веле, да је за то дошло до боја на Косову, што су кнез Лазар и његови доглавници хтели, да опросте српску државу туђег врховног господства, па да буде српски народ сам у својој кући господар, кад је свему томе узрок лепа Мара и Милошева Вукосава? *Ми дакле с тога тражимо потпуну ревизију светске и наше историје, те да се напише нова историја на основу признања улоге велике, што смо је у прошлости играле.*

Што се пак тиче нашег друштвеног положаја, то не треба мушке присталице женске еманципације нимало да се труде, да нам променом земаљског устава отворе врата у државна и општинска звања, јер то би са свим излишно било. У истини нема баш ниједног звања, које нисмо ми већ обављале. То није празна реч, већ факт, што се неда порећи. У погледу тога могу ја сваку од мојих слушалица запитати, шта више, могу апеловати на искреност мојих слушалаца, нека би ми одговорили на питање: едали је каквог чиновника познавао, који нити је био човек, нити је своје звање отправљао; него је фунгирао само као пуномоћник своје жене и то са врло ограниченом пуномоћи? Е па добро! Нека таква господа и на даље као и до сада задрже свој положај и своје достојанство, али у име правде и правице тражимо, да и жене имају удела у частима за радове, које фактично оне врше и које оне руководе.

Пре свега морало би се забранити, да се чиновници у будуће одликују лепим старим титулама, морало би се отприлике тако удесити да н. пр. различите саветничке титуле носимо само ми жене званичника, дакле у будуће било би говора само о госпођи контролорци, или госпођи инспекторици а никако о господину контролору или инспектору и т. д. Такођер и ордене морамо за нас рекламовати. Само их треба површно погледати, па ће се свако одмах уверити, да куд и камо лепше и боље доликују ордени нами за вратни украс, него да красе груди каквог црног научњака или каквог плавог војника. И тај захтев морамо ставити у наш програм као једну од поглавитих тачака.

Нашу способност, да управљамо с министарске столице, нетреба ни да доказујем. Ако би који

од господе слушалаца посумњао, да смо ми ако не већма а оне бар толико исто за такав посао способне — то бих га лепо замолила, да у својој памети наброји све покушаје што су се од 1848 г. чинили по свим државама, да би се министарство склопило из правих људи, те да буде политишући свет задовољан, па онда нека ми рекне, да ли је и један само покушај сретан био? Одговор му мора гласити: ниједан! А како би са свим друкчије било, кад би ми жене на министарским столицама седеле! И најрадикалнија. и најупорнија опозиција у сабору заћутала би и све би нам из учтивости одобрили штогод би ми захтевали. Између свију странака завладао би блажени и свети мир, о којем узалуд сањају републиканци и чланови „лиге за мир и слободу.“

Пре свега дакле, као што рекох, мора се наше име уважити и морамо се енергично борити, да не буде наше име само интермистично, којег се одмах по венчању одричемо, да би се називале по имену човека, кога смо почаствовали, да нам буде муж. Смешно је и неправедно је, да будућа генерација носи увек очино име без обзира на то, да ли је у истини отац или мати глава породице била. Кад се о Јосифу другом обично говори као о сину Марије Терезије а не мужа јој Франца, кад се о најмлађем Наполеониду, царевићу Лулу, који је међ Кафрима погинуо, вели обично, да је Јевжењијин а не Наполеона III син — за што се онда неби могло спровести, да се деца увек по матери презивљу? Но најгоре је то, што кад данас даме постану са свог дара, уметништва или гласа славне у читавом свету и кад стеку себи лепа имена, као награду за небројене жртве и патње, кад постану чувене и славне као н. пр. романтисткиња Фридерика Бремер, сликарка Роза Бонер, глумица Рахила Феликс или певачица Аделина Пати, па кад се нађе какав љубави достојан просилац. који све оне одличне особине има, што су нужне, да постане мужем ма које од ових знаменитих уметница, али се у осталом зове Милер Шулце, Леман или Јакобсон — то се дотична уметница мора ако хоће таквог једног сиромашка да уречи, одрећи свога славног и у целом свету познатог имена, па се звати Фридерика Милер, Роза Шулце, Рахила Леман или Аделина Јакобсон. То је грозно! Оно, у обичном животу ипак правда побеђује, јер таквог човека једва ако ико друкчије зове него „муж Патијев“ и т д, али то није доста Наша права морају се формално признати

Још једанпут: ми захтевамо, да нам се признају само она права, која већ имамо. С тога мора сва наша борба за еманципацију да се управи против лажне претпоставке, као да смо ми угњетене, јер с тога се увек пређашње борбе наших сестара тако жалосно свршавале као борба дон Кихота против ветрењача. Готово све наше претходнице у борби обраћале су се на слабомоћне мушке и захтевали су од њих, да једном учине крај угњетавању женскиња. То је са свим погрешно. Место тога требали су они жени рећи: Чини употребе од моћи, коју имаш, ако је збиља хоћеш имати!

Говори се, да је жена окована у синџирима предрасуда и да јој је свако слободније кретање немогућно због оног писличарског: „то се не пристоји.“ Али ко одређује, шта се пристоји, а шта не? Ми саме! То чинимо ми дакле и нико други. Ми чинимо то без одобрења мушких, управо против њихове воље и упркос њиховим протестима.

Запитајте н. пр. људе, да ли је пристојно, да се улице уместо метлама чисте свилом и кадифом. Сви ће они као из једног грла одговорити: никако не, под никојим условом не! Али, је смо ли се ми осврталe на то? Никако не! Чим смо се ми сложиле, да „шлеп“ мора бити мода, вучемо ми скупа по неколико стотина иљада рифи свиле и кадифе по прашини и песку, те чистимо улице и променаде.

Питајмо ма којег од господе мушких, да ли је пристојно, да човек у друштву страну какву даму обухвати око паса, то ће он у својој наивности са: „боже сахрани!“ одговорити; али пошто ми даме особито радо играмо валцер, то тврдимо ми, да би тако што, т. ј. хватање око паса, на дану и без музике скандал био, но у вече и уз пратњу музике је то галантерија, која се с наше стране са захвалним осмејком награђује.

А шта веле наши тирани на то? Они веле: како ви хоћете! Шта више, нашим очевима и чикама особито је мило, ако нас у вече што више играча око паса хватају, дочим би наши мужеви, љубавници и наша браћа готови били, да се на живот и смрт бију са сваким, који би се усудио дању да тако што учини.

Нису ли се сви литерати слагали у томе, да ништа није непристојније за жењскиње, да их ништа већма не ружи, него кринолини и шињони — па шта је хаснило? Ми, угњетене и јадне робиње, рекли смо, да је све то пристојно, шта више, ми смо тврдиле, да изгледа као очупана гуска свака дама, која иде без тих анекса, и тиме се спор решио. У кринолинској периоди, кад је свака дама за седам особа места заузимала, притиснули смо мушке готово уз дувар; за доба шињона, кад смо ми са две главе ишле, од којих је стражња већа од предње била, управљали су се наши деспоти по нашој ћуди, па и доцније, кад је наш укус са сто година отишао натраг и кад смо се из међу поти-

љака и шешира читав пласт од своје и туђе косе направили — шта рекоше и шта чинише на то наши тирани? Они су нам се бацили пред ноге и дивили се висини наше одважности. Уз то су без и једне оноре речце плаћали трошкове како за кринолине и шињоне, тако и за нашу фризуру.

Треба ли дакле још јачег доказа, да ми можемо све спровести, само кад хоћемо и кад се сложимо? Не, немојмо бедити сироте наше мужеве и браћу, да нас они угњетавају и да ми немамо никакве моћи. Доста смо им криво учинили што у њиховом сопственом интересу нисмо тражили, да нам се наша права признају и што ова према нашој моћи нисмо извршивали, па смо сад с тога обвезане, да ту погрешку поправимо. Време је крајње, да ми у своје руке узмемо моћ, коју они не умеју да употребе и за коју нису кадри да одговорност носе

Али — приметиће ми једна или друга од штованих слушалица — кад већ и онако имамо власт и моћ у својим рукама, зашто да узимамо и одговорност на себе? Нека тај терет носе мушки, а ми будимо задовољне, што владамо. Не тако! То би била срамота и грехота! Јачи не треба на леђа слабијег да натовари свој терет. Ми морамо све у своје руке узети и то — допустите да вам шапнем на уво: због самих мушких! То је наш прави мотив. Јер ствар мушких стоји данас врло јадно. Друштвени поредак, који је на њиховом привидном господству подигнут, хоће да се распадне. Нико неће више да је слуга, те по томе не би нико ни господар могао бити. Ако целим друштвом не завлада женска глава, то ће се читава друштвена и државна зграда срушити. Такозвани државници тако су рђаво „виртшафтовали" с државама, да се ове сваке године све већма приближују универзалном банкротству. С тога је нужно, да ми, који се у „виртшафтовању" разумемо, својевољно као државнице преузмемо државне послове у своје руке, иначе бићемо приморане да постанемо егзекуторке, кад владавина мушких банкротира.

Јавна је тајна, да се сви људи боје општег јевропског рата и с тога државници морају, да униште благостање свију држава, само да би сваки своју државу оружао до зуба. те да би могла против друге рат водити, па ако скорим ратоборну владавину мушких не замени мирољубива владавина женских — то ћемо једва моћи избећи општи рат, у којем ће мушки један другог до последњег човека поубијати, а то — јел'те? — не смемо ми никако допустити!

Дакле: но што нема другог средства, да сироте људе од извесне пропасти сачувамо, то се морамо ми жртвовати и морамо се из све снаге борити за еманципацију женскиња у смислу, како сам ја овом славном збору образложила. Скоро ће дванаести час ударити — с тога, штоване сестре, спасавајмо несретне мушкарце од пропасти!...

Корнелија.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ *Јован Јанко Кнежевић*, учитељ, износи у листовима овај књижевни оглас: Како овострано српско учитељство нема свога листа, који би се што чешће, барем недељно, бавио струком и животом учитељским у поучно забавном правцу, то сам принуђен да издам свој подужи састав „*Педагошка писма*" у засебној књизи. Ту књигу сам написао размишљајући о предметима, којих ће бити 25, колико сам читао, чуо, видео и искусио; а употребио сам облик писма за то, да буде читаоцима разумљивије и занимљивије. Усуђујем се дакле позвати на претплату учитеље и учитељице и свакога пријатеља књиге с тим, да ћу тек онда дати књигу у штампу, кад буде довољан број претплатника, као и да ћу приход, ако га бог даде, употребити као испомоћ на даљем студирању учитељске струке у иностранству. Скупљач има десету књигу или новац. Претплату прима г. Аркадије Варађанин управитељ више дев. школе у Нов. Саду. Цена књизи 40 новч

═ У Сомбору у накладн Миливоја Каракашевића је изишла „*Читанка*", намењена школама у Босни и Херцеговини, а саставио ју је Мита Ст. Клицин, српски народни учитељ у Сарајеву. За похвалу је, што се у овој читанци износе песме, народни умотвори и чланци, који иду на то, да у малим Босанцима и Херцеговцима утврде *српске* осећаје и да их поуче, да је Србин, ма које вере био, нама свој и пријатељ, те да Срби свију три вероисповести, треба да се љубе, јер су једнаки

═ Дружина ученика II. београдске гимназије издала је другу свеску свога дружинског „Рада" под натписом: „*Гимназијалац*". Ту вам има песама, путничких записа, народних обичаја и прича. Има и два превода један са немачкога, а други са француског језика Све су те радови гимназијских ученика, који већ и у својим млађаним годинама хоће да пораде према снази својој у прилог народној просвети и користи.

═ Дне 12. септембра, по новом календару, умро је у Загребу хрватски књижевник и песник Јанко Каменар, професор гимназије Госпићке. Он је био вршњак хрватских књижевника: Томе Маретића, Јована Храниловића и Анте Ковачића. Испевао је у ђачким алманасима, а касније у „Viencu" више врло нежних лирских и епских песама романтичнога смера, те превео песама из пољскога и немачкога језика; написао је и у „Обзору" обелодањено своје предавање о рано преминуломе побољем песнику Лаву Вукелићу. Покојни Јанко Каменар био је врло образован и спремљен књижевник, прави идеалиста и поштењак, сиромах и нежан. Умро је после кратке али тешке болести у Загребу, камо је здрав здравцат дошао, да проведе део школских празника.

═ Ове зиме биће у Берлину продавана збирка ретких рукописа, која је припадала грофу Људевиту Пару, многогодишњем посланику код Ватикана. Ова збирка прешла је касније у посед научнога антикваријата Алберта Кона у Берлину. Ту има драгоцених успомена из разних историјских епоха. Из доба реформације: писма Лутерова, Рајхлинова, Ул-

риха Хутена, Фрање Сикингена, Меланхтона и других. Из доба ренесансе имаде писама од разних гласовитих уметника, једна изворна намира Рафајила Санцио, писмо Лукреције Борђије и т. д. Обилно је заступана у тој збирци и литература и философија 17. столећа; ту је једно подругу страну дугачко писмо Спинозино на лечника Шалера у Амстердаму, текст је латински а адреса нидерландска За немачку литературу је знаменит један још нештампани нацрт једне Шилерове: „Seedrame" и четири странице до сада непознатих младеначких стихова Шилерових. Имаде у тој збирци више писама и музикалних рукописа од Бетовена, Моцарта и Храње Шуберта.

═ У париском листу „Revue Bleue" саопћује познати превођач Хајнеових дела Е. Грење низ својих успомена на гласовите писце. Његове успомене на Хајнеа обелодањује у исти час берлински лист: „Gegenwart". Грење приповеда најпре на како оригинал начин се је он г. 1838. упознао, у једној читаоници, на Лувоа плацу, у Паризу са Хајнеом. Познато је, како је Хајне сам себе прецењивао и много на себе држао. Свако ће се зачудити, кад из Грењеових успомена дозна, да Хајне који је изврсно говорио француски, ипак није могао ниједан саставак на француском језику без туђе помоћи правилно написати, и да се није усудио без туђе припомоћи своје преводе из немачкога на француски обелоданити. Његови чувени саставци у: „Revue des Deux Mondes" били су до душе његовим именом потписани, али их је редовно неко други на француски превео. Особито је био Хајне у том слаб, да је за вољу макар и лошије досетке сметнуо с ума све друге обзире па и саму истину. Тако је волио људе подржавати у блудњи, да он потиче од хришћанских племићких родитеља. Исто тако је он пронео криву вест, да се је родио ону ноћ пред наступом г. 1800 само да може измислити досетку, да је он један од првих мужева деветнајстога века.

Он је додуше полазио најодличније париске салоне, али унаточ свој његовој таштини и несумњивој духовитости и досетљивости није се могао похвалити триумфом победе. Врло је занимљиво цртање Грењеово односаја Хајнеових према својој чувеној Матилди, које је Грење својима очима могао пратити. Познато је, да је Хајне ту Матилду својим земљацима описивао као узор елегантне и пикантне Парижанке, дочим нас Грење веродостојно уверава, да је она била сасвим једноставно чедо из народа, незналица и необразована: „бујна лепотица, коју је Хајне нашао или на париском плочнику или у закутку којега сумњивога дућана" Грење цитује из својих папира од г. 1839. ову карактеристичну белешку: „Шетао сам се са Хајнеом у Шамп Елизе; славни човек био је страшан, његова госпа луда као гуска." Грење се испричава ради те негалантне опаске, те вели, да му је онда, кад ју је писао, било текар 20 година.

Што се тиче Хајнеовога кућанства, приповеда Грење, да је становао у предграђу Поасуњер, грађански скромно, макар да је својим пријатељима у Немачкој и стојао доказати, да тако лепо стануе, е би се једва могло веровати, да ту стануе немачки песник.

Из успомена Грењеових дознајемо, да је Хајне био на своју Матилду љубоморан као Отело, То у осталом потврђује и Хајнеова нећакиња, принцеза де ла Роко, у свом делу под насловом: „Успомене на Хенрика Хајнеа, од његове нећакиње, Марије Ембден-Хајне, принцезе де ла Роко, Хамбург, Хофман и Кампе", где дословце вели: „Не може се захтевати, да испричам Хајнеове љубавне пустоловине, јер би то било немогуће. Прави Дон Хуан, заносио се је за плавушом као и за смеђом, за црнком као и за риђом, само је Матилди било суђено уза се га приковати, премда је брачни уговор био често повлеђен. Ипак ју је од срца волео, а она је знала свога роба оковати." Даље приповеда иста нећакиња: „Хајне је био у Флоренци, где га затече вест, да му је отац умро. Само детиња дужност могла га је отргнути од бујнога талијанскога живота, и само са великом тугом растао се је од лепога плавога неба, од милотне климе, од нежнога таласања мора, од бујних поља и особито од лепих госпа. Ту је он у љубави и наслађивању боравио, и ухватио клицу своје болести, јер је попут марљиве пчеле летео од једне до друге, никада сит љубави."

Грење приповеда у својим успоменама, како Хајне није трпио, да је ко сматран за бољега песника од њега. Један пут је Грење био тако несмотрен, те је у разговору рекао, да је по његовом мнењу Гете најразумљивији и најјаснији немачки песник, а умах после њега долази Хајне, који да је у извесном погледу у Немачкој оно, што је Бајрн у Енглеској и Мисе у Француској, али Хајне незадовољан са дозначеним си другим местом, нападе у присуству Грењеовом жестоко на Гетеа, и да се освети Гетеу назва Грењеа подругљиво: „мали француски Гете".

Најпосле приповеда Грење, како се је његово пријатељство са Хајнеом разбило. Хајне је од њега захтевао, да преведе на француски његову „књигу песама" и „моје нове песме". Грење је доказивао, да француски језик није прикладан за превод лирских песама, и да је Хајне сам једном прозаички превод песама прозвао „сламом испуњеном месечином", — ипак је морао обећати Хајнеу да ће му превести песме; али кад није све од једаред послао, почасти га Хајне грубијанским писмом, које је учинило крај пријатељству.

ДРУШТВА.

(**„Матица Српска"**) У среду 2. сеп. о. г. имао је књижевни одбор своју седницу, на којој је међу осталим рађено: Секретар извештава о раду одбора за издавање „Књига за народ." — Др Ђ Дера подноси своју оцену на дело непознатога писца *„Идеализам, материјализам и нихилизам"*; према оцени не прима се ова расправа за „Летопис". — Аркадије Вараћанин подноси свој суд о делу *„Јован Амос Коменски"* од непознатога писца и не препоручује га за „Летопис". Не прима се. — Чита се оцена Аркадије Варађанина на спис Мите Нешковића „Поглед на Локе-ове мисли о васпитању". Оцењивач је да се дело прими, пошто писац неке партије изостави, друге пак допуни Прима се за „Летопис", ако писац по предлогу оцењивачевом учини оне промене са својим чланком. — Др. Ђ Дера и М. Савић подносе своје мишљење о предлозима проф. А. Сандића у обзиру неких промена у раду Матице Српске. Поднеће се књижевном одељењу. —

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 38. У НОВОМ САДУ 20. СЕПТЕМБРА 1892. Год. XIX.

СЛАВА

ВЕЛИКОМ ДОБРОТВОРУ СРПСКОМ

САВИ ТЕКЕЛИЈИ!

У понедељник 21. септембра о. г. навршује се равно 50 година од онога дана, кад је у Араду преминуо велики добротвор народа српског **Сава Текелија.**

Колико ли је српских синова од тога дана изведено на пут и усрећено доброчинством бесамртног **Саве Текелије**, и колико ли ће српских ученика уживати још милостива дара овога правога **оца** српскога подмлатка од сада па до потоњих времена.

Па с тога сећајмо се често и свакoм приликом овог великог Србина и правог родољуба, сећајмо га се и преузносимо име његово!

Нека Ти је слава, Саво Текелијо, слава Ти до века!

ИЗ ГЕТЕОВОГ „ФАУСТА“.

(ДРУГИ ДЕО.)

Четврти чин.

(Наставак.)

(Бубњеви и ратна свирка иза леђа гледалаца, из даљине, с десна.)

Мефистофелес.

У сваки час! — Чујеш ли бубња глас?

Фауст.

Зар опет рат? Том мудар није рад.

Мефистофелес

Ил' рат ил' мир; тек мудро је нѐ каснити,
И сваком згодом себи хаснити.
Увребати, пронаћи згодну прилику;
Дед, Фаусте, граби, прилика је ту!

Фауст.

Са загонетком, море, ме поштеди!
Изјасни се, иначе шта ми вреди.

Мефистофелес.

На путу сазнадох за сваку ствар;
У невољи је грдној добри цар,
Та ти га знаш. Па кад га забављасмо,
И лажна блага у руке му дасмо,
Васцео свет му беше јефтин тад.
На престо ступио је врло млад,
Те тако мислио је он у себи,
Да с' даје лепо спојити и живо
Спровести већ, па зашто онда не би:
У исти мах и влад'о и ужив'о.

Фауст.

Голема заблуда. Има л' да заповеда ко,
Већ заповедање му мора бити сласт.
У души нек му: тежња, воља, част —
Ал' нико не сме дознати за то!
Што знају тек највернији му људи,
Нек је већ чин, и свет ће да се чуди.
Узвишен тако, дичан постаје;
Ужива л' само — низак остаје.

Мефистофелес.

Е, такав није он. Ужив'о је те како!
Анархија завладала је тако.
Ту сваки сваком противник је био.
И рођен брат је брата свог убиј'о,
На властелу се властела, а град на град,
Еснаф на племство — помор, рат и глад.
Са општином се бискуп гложио,
И дар-мар општи још умножио;
У црквама се чак убијало,
Шта ј' онда тек на друму бивало!
Већ није с' знало ни ко није ни ко плаћа...
Ко хтеде живет', обране се лаћа,
И то је ишло.

Фауст.

Ишло, егало и пало,
Стрмекнуло и лудо с' преметало.

Мефистофелес.

Па опет не хте нико грдити,
Јер сваки хтеде нешто вредити:
Најмања шуша имаде значај;
Најзад догрдио је покор тај.
Ваљани листом сташе зборити:
Владар наш биће, ко ће мира створити;
Цар не ће, не може — изберимо
Сад другога, и њему власт поверимо,
Који ће сваког обезбедити,
И на ново тај свет уредити,
Те мир и правду усредсредити.

Фауст.

Поповско масло.

Мефистофелес.

Другога и није.
Њих беше страх за благоутробије;
Иметак њихов беше распачан,
Те устанак од њих и освештан;
А цар наш млади, у невољи тој,
Повлачи с' амо можда у последњи бој.

Фауст.

Мени га жао, искрен беше свагда

Мефистофелес.

Па гледаћемо; жив се човек нада.
Избав'мо га из овог тесног кута!
Једаред спасен вреди за хиљаду пута.
Ко зна још, како ће се збити ствар?
А има л' среће — остаће и цар.

(Пређу преко планине и разгледају војску у долини. Бубњеви и трубе одјекују од доле.)

Мефистофелес.

Војнички, видим, добар му је план
Приступимо л' — одржаће мегдан.

Фауст.

А шта ће опет ту да буде?
Чаролије и врачбине тек луде.

Мефистофелес.

Па обмана, да добијемо бој!
Зар не мислиш на план пређашњи твој?
Очврсти се, и немој себи злобити.
Сачувамо ли цара од те навале,
Пред њега клекнућеш и добити
Тимар од неизмерне обале.

Фауст.

По свету си се доста пробио,
Зашт не би још и битку добио!

Мефистофелес
Не, ти је доби! јер за овај ма'
У теби видим главног вођу ја.
Фауст.
До душе вредило би се истаћи
На оном месту, где с' не умем наћи
Мефистофелес.
Ти генералном штабу предај поље,
Па главном војсковођи никад боље.
Већ ратну невољу сам пре уочио,
И ратни савет напред срочио
Из првобитне снаге човека;
А срећан тај, ко скупити је зна.
Фауст.
Шта видим тамо? Оружани људи?
Из брега ти зар духове прбуди?
Мефистофелес.
То не! Ал' к'о што већ из оне глуме знамо,
Од целе гомиле тек језгро само.
Три јунака (ступе.)
Књ. Самуила. II. 23. 8. и т. д.
Мефистофелес.
Момчадија ми моја долази!
Старости нису исте, видиш ласно,
И одевени, оружани разно;
Ко има њих, тај добро пролази.
(Ad spectatores.)
И деца хоће нешто већ да важе,
У оклопу кад које се покаже;
Ипак ће с њима сваки бити јачи,
Јер ула ова свака нешто значи.
Удришака (*Raufebold*)
(млад, лако оружан, шарено одевен).
Срчану, ако на ме тежи,
Чељусти ћу му разбити,
А кукавицу, ако бежи,
За кике ћу већ зграбити.
Грабишака (*Habebald*)
(средњовечан, добро оружан, богато одевен).
Те задевице вреде мало,
И дан улудо са њих пролази;
За пленом нек је теби стало,
Остало све тек после долази.
Држишака (*Haltefest*)
(постар, силно оружан, без одела).
Ни то се мени ништ не допада!
Имање вел'ко брзо пропада
Бујицом жића тек у недоглед.
Узет' је добро, боље још сачувати;
Ти остав' само чичу грувати,
Па нико не ће ништ ти одузет.
(Сви заједно силазе ниже.)

М. С—ћ.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

X.

„Ограда."

Међу тим, док су ови преговори вођени, догодило се нешто неочекивано које је могло наш цели, с великом муком скрпљени споразум покварити. Око половине фебруара изиђе у пештанском „*Српском Народном Листу*" (књижевном додатку српских новина Павловићевих) изјава пожунске омладине под насловом „*Ограда.*" У тој огради пожунска младеж не прима по свету Бранка Радичевића, који је прву књигу својих песама „*Српској Омладини*" посветио. Ограду ову мотивује пожунска омладина тим, што је Бранко у својим песмама вређао многе заслужне наше људе.

Ова је ограда пала као каква бомба међу пештанску омладину. Бранкове су песме биле већ поодавно у нашим рукама; ми смо их тако рећи гутали и већ на памет знали; дивили се умиљатом певцу, који нам је први показао, шта то значи „српски певати", и како изгледа „вештачка песма у народном руву"; одобравали му што бичем сатире шиба оно, што је у нас тромо, преживело, назадно, наказно, па му у том нашем одобравању и по коју претераност радо кроз прсте гледали; — па сад дочекати, да један део српске омладине на нашег љубимца устаје, да га се одриче, да га од себе отискује и јавно пред светом понижава: то нам се учинила така реакција, тако назадњаштво, какво смо држали за апсолутно немогуће.

С тога смо сви били јако огорчени на пожунску омладину и на Милетића, кога смо за главног виновника те ограде држали. Огорчење то огледало се и у писму, које сам Милетићу 22. фебруара писао, у ком између других саопштења стоји и ово:

„Ових дана сам читао и вашу „Ограду" на песме Бранка Радичевића Ја знам, да си ти у грађењу те ограде „pars magna" био, да не речем „maxima" или „unica" за то морам да тебе и запитам: шта сте ви хтели да покажете с том „Оградом" или боље рећи

„Огрдом“, будући да боље и лепше име не заслужује?“

„Ваљда хтедосте да исмејете, изиграте и огрдите младога певца, који је с кипећим од љубави срцем прве ове плоде своје умне младој сабраћи својој, „Српској Омладини“ посветио? Или сте хтели, да одбраните оно на што је он у ревносном (ал' и праведном) запалу свом насрнуо? Ако је оно прво, онда је неблагородно, да не речем подло; а ако ово друго, онда је неразборито, да не речем лудо, јер ово нити одбрањује оне, које сте можда одбранити хтели, нити вама самима (као *младежи* разумем, а не као слепим привrженицима којечијих слабости и сујета) на част служи, по чем би младеж по самој својој природи требало да пријатељује слободнијим мислима и да их гаји и негује; дакле или је још окована и закована за стара предрасуђа и злоупотребљења, и по том слепа; или против свог бољег уверења говори и ради, дакле лаже. — — — — — — — Или те можда мучи, што он и твога Мецена С-ћа покуцкује? Мало да није целу вашу ограду то и проузроковало. — — — — — — Та ти макар ми шта реко, ја сам уверен и остајем, да и ти у свему онако исто мислиш, као и Бранко, да у срцу твоме и сам велиш: *тако је*; али ако те твоји посебни узроци спречавају то твоје уверење јавно обзнанити, зашто бар твој aукторитет злоупотребљујеш, натерујући целу младеж, да и она *твоје за своје* прими? Ово је већ млого. — — — — — Но немој за то ни помислити, да ме у овом писању ишта друго руководи, ван чиста љубав к слободи, истини и правди. — — — — — — Али у пркос вашим оградама делце ово циљ свој промашило није; разумели су га они, којима је намењено било, и то је доста; а оваке малодушне и тесногруде ограде нећеду смутити и уздрмати онога, који је у себи доста снаге осећао и већим душманом на сусрет изићи.“

На ово сам одмах добио овај одговор од Милетића:

Пожун, 1-ве нед. В. Поста 1848.

Драги Побратиме!

„Тек што сам твоје писмо прочитао, кад ми ова прилика на руку дође, те ти наумим онолико одговорити, колико ми се у стесњеном времену овом срцу омакне.“

„Ја врло добро знам и осећам, да је искреност први и најтврђи основ пријатељства; ал' и ти, који си прекрасну нову хаљину обукао, сигурно ниси се, као што обично бива с душом и поштењем растануо, да не признајеш, да искреност губи цену и светињу своју, кад покривалом страсти постане, као свака, ако ће по себи и добра ствар, кад се на зло употреби. Срде ме боле, што ти оно исповедити морам, што би затајити неискрено било, да и ја искреност твоју према мени, особито у последњем писму, за таку сматрам.“

„Ал' збиља! вас у писању и деловању руководи сама чиста љубав к слободи, истини и правди. Вера и Бог! Ако то није баш права проклетиња — читаво се човек чудити мора, да је Копитар, иначе славни Филолог, ј, кад га је и за Српски језик изнашао, тако језуитском својом душом задануо, да сваки с њиме привилегијум добија, пред светом се поносити, да све што ради, само из уверења ради, а други све из интереса Тако кад ко Евanђелије трошком пропаганде римске изда, без цензуре надлежне печата, и преко све забране, из под руке распача, са знањем владе, — — — — — — — — тај, ако је само са ј писао, без интереса ради — а кад би то ко други учинио, то би се на ма, као што би праведно било, повикало: ето другога Вука на другоме пољу — ето издајице вере и самосталности Србске; — кад његов очевидни зет онога, коме би лепим начином могао, а као питомац дужан био, оно у чему се неслаже, без да вређа, изложити, кад га онако, као што му и најбољи пријатељи не одобравају, грди — то он не чини из интереса; — кад опет путник какав све ово и оностране Србе, а особито Швабе таконазване, онако грди, као што је неким главама у Србији, баш као по наруџбини добро дошло, тај не чини из интереса, ма тамо и на мераво ићи, а други што ради, из неке препоруке ради.“ — — — — — —

„Питаш ме, шта смо хтели са оном оградом, ваљда да огрдимо певца — Боже сачувај. Како би га грдили онде, где љагу грдња с нас скидамо; — — — — — — Ил' је зато ограду младеж издала, што је слепа — о видимо ми добро, куд теже оваkови и туђинци, и нашинци занешени, у коју компанију и Бранко спада, који проповедају, да је камен целе мудрости ј, љ, њ, и да земља без њи прослављена бити неможе; код који је онај, који се само с језиком бави најслав-

нији Генij и Репрезентант све учености, а Доситеј и сви други после њега, који су што о ствари писали, ништа не ваљају, јербо су језик кварили, ма да је Доситеј, што се слога тиче, тако жицу народну погодио, да га Вук никад ни у најпростијим стварима неће дома шити моћи. Знамо ми, куд ово и поред тога убијање интелигенције иде — — — — —; боље нек Миклошић и неки Илири, који другу своју заиста правим родољубија жаром пламтећу браћу Хорвате заводе, нека они мисле о политики у опште о социјалном, религиозном и државном животу Србаља и Аустријански Славјана, а нама је доста, да се као деца кољемо око ј и ы, нашто нас они још боље подстрекавају, страсти раздражују, и заслепљавају, да невидимо мреже, које са сви страна на Род наш, који због искрености своје највише страда, бацају. Мислиш, незнамо ми, шта је Академија бечка? Ал' теби је и можда Вама то све ништа, то су за вас све измишљавања, само је чудно. кад са сви страна повичу курја!"

„Нећу те дуго са нашом визијом мучити; упућујем те на оба Лазићева дописа*) који као да су ми из уста извађени, ал' ако и њему и к. М—шу неверујеш а само оно за истину држиш, што други о нама кажу, то ћу ти на супрот Миклошићу ставити моћи далеко славнијег и поштенијег Мужа Шафарика, који десивши се у Бечу о свечаности некој, коју је наравно морао поодити, зачуди се, као што Епископу Буд **) пише, какву је котерију, која му се не допаде, око Вука нашао, и кад му је Вук послао Еванђелије с молбом да га гдигод фали, он то не учини изјаснујући се истоме: ich konnte es nicht thun, denn ich fand mich weder äusserlich noch innerlich dazu berufen." — — — — —

„Или ми против уверења лажемо — и то не. Уверени смо о извору дјела, који сам горе изложио, а што се тиче особа и предмета, на којима је ремек ове школе показао, ту ми привикујеш: да метем руку на срце па да кажем, шта је лажно у његовоме путу?***) А ја ти кажем, да *ти* метеш руку на срце, па реци: заслужују ли сви ђутуре, и они људи прêко оне погрде, који (се) заиста колико више могу, из петњи жила труде око просвете народне, и који и у (о)номе што раде, на млоге препоне од сами они, које Бранко против њи подиже, наилазе? Или, јели то истина, да се сва просвета у ј, љ, њ, састоји, и зал се не могу и без тога Пушкини, Хомјакови родити, као и код Руса, који би тако исто ове гласове потребовали, и ко је крив, што се ови у Србији још нису родили, та бар ту нису Швабе криве, пошто појета особите неге не потребује, и јел' просвета и код Руса, и код свију народа другим путем ишла. — — — — — — А што се тиче С—ћа, кога ради велиш, да је обрана цела изишла, то те искрено уверавам, да је мени особито жао, што се тако догодило, да због односења мога к њему може те мисао одводити на овако нагађање. Ја сам заиста досада доста племените резигнације показивао у томе, што поред свега тог односења, нити сам противну страну у ономе, у чему је очевидно изступила, дирао на обрану његову, нити њега бранио у ономе, у чему право има. Ја сам мислио, да ми све досадашње игнорирамо па за себе циклус наш започинемо — ал' не иде. Бечлије почеше наново са узвишивањем Вука преко свију заслуга, а одрицањем свију његови. Мети руку на срце, па реци, заслужујел' човек који је толико година на узакоњење стања у Србији радио. и ако ствари по важности предмета узмемо, заиста онако исто, ако не више од Вука и свију његови слепи привърженика за Род Србски заслужан, заслужује л' он оне погрде, да га онако назива, и мрак царевином његовом назива, ако то о њему па и свима другима рекнеш, онда ја таковој подлости и непризнателности имена не би знао. А што се тиче мрака, робства и неправде — то ће време показати — од које стране — све ово Роду Србском грози Твој итд."

Овако смо мислили обојица 1848. о *Вуку*, *Даничићу* и *Бранку*. Сад је тај спор решен. Решио га је *народ* 1882, кад је *Даничићево* тело пренесено из Загреба у Београд; 1883, кад су *Бранкове* кости пренесене из Беча на Стражилово; и 1888, кад је прослављена стогодишњица *Вукова*!

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

*) На ове је дописе одговарао Даничић у брошурицама под насловом „*В. Лазићу I. и В. Лазићу II. и још којешта.*"

**) Платону Атанацковићу. Ј. Ђ.

***) „Пут", песма Бранкова. Ј. Ђ.

*

* *

Збогом!.. Ти света земљо туге и тешка бола,
Патње и искушења, —
У дањни с' недоглед нижу низови мрачних гора
Гомила сурог ст'јења;
И задњи поглед на те у тавној ноћи гасне
И задњи с' уздах губи у густој бескрајној тами,
Ал' жеља и сећање живо на твоје предјеле красне
Вјечно ме теби мами...

И млада очајна мис'ô облета твоје стране
Поља и р'јеке течне,
Гдје покољења силна жалосне трају дане
Сред патње и борбе вјечне; —
Гдје пред олтаром светим кандило плаче и трне
И анђео слободе српске понижен сузе лије
О земљо! у теби тебе тражим, тужан сред ноћи црне,
Ал' тамо тебе није!..

Ја чујем за собом хуку помаман вјетар што диже
И крилом препреке ори,
А кроз тај тешки одјек к'о да све чујем ближе
Глас што громом збори:
Слава нека је роду што пада за дом свети
И тврди оставља понос, гомилу сурог стјења!
Слава потомству што с гробља очинског праха, гледи
У зору васкрсења!...

Јов. А. Дучић.

ДОБАР ЈЕ БОГ...

ПРИЧА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марин.

(Наставак.)

II

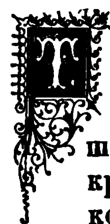

Тамо на крају села, спрам оних Бановачких, у оној ниској, чађавој кућици, што се је једним крајем наерила, па кровом својим допирала и до земље, са које се чудно неспретно и да речеш некако немило са своје висине и виткости дигао начатловани димњак, на ком је у летње доба живовала рода са својим родићима, — становала су или право да кажеш, скрили су се од света они Мрђенови.

Мати и кћи — нема их више. Оца су им звали Мрђеном, са његова мркога изгледа и са његова усамљенога и недруштвенога живота, па је то име останулο и на жени и кћери му.

Мати се таворила по селу, те је уз малу награду, у житу и кукурузу, помагала сеоским женама у пословима. Кад-када пак, особито у неродној години, побирала је по лединама печурке или по шумарцима јагоде, па и вињаге, те се тиме, сушта сиротиња, исхрањивала.

Баш због тога била нам је њена ћерка много чудноватија.

Недељом после подне, када се коло на рогљу сакупи, ту је и она. Лепушкаста, па или је на њој лепша рекља или сукња, или она марама, којом се повезала, или оне папучице, сомотом превучене, па још гранчицама и цветићима искићене. Још када се је оно једном у колу и лепезом охладила, е — дошло нам је свима баш да помислимо, као да је из чије газдашке куће...

Тако лепо чисто одевена, сиротица, често се пута и назевала у колу. Девојке, да ли из пуке надутости и из поноса, или са неке сумње, измешане са мржњом, корсем због њених лепих гаравих очију и бела лика, несу се ни дружиле с њоме. А момци пак, мож'да с њене сиротиње — или, да се улажу осталим девојкама, нису хтели ни да заиграју. До душе, многи се често и усудио да ју позове, да поигра, али је после заједљиво и са исмевањем нападнут био од осталих. И тако је, јадница, често, када су друге до миле воље играле, у крају стајала снуждена, замишљена, жудно очекујући, да јој се која приближи. А деси се по кад-кад да јој се која млада и приближи и с њоме поразговори Беше онда сиротица, и сретна и задовољна.

Једном, када се са извора, који је ту у близини куће јој био, враћала, стиже ју неко.

Она се осврну и на мах претрну.

Пред њом беше Максим.

У први мах неје ни знала шта да чини, да ли да стане или да одјури. И стаде.

— Јеси л' ти Гроздо? — шану, — баш сам те и чекао...

И дође јој ближе, да јој је кроз сумрак и лице видео.

— Тражио сам те и синоћ, али ваљ'да ниси била на извору.

— Нисам, — оте јој се забезекнуто, а видело се лепо да му од страха ни речи чула није.

— Што се плашиш море. као да ћу те изести?.. Не бој се. неће ти ни длаке са главе фалити... Ја и ако сам Максим, бар нећу у тебе дирати. Криво ми је само што те тако запостављају, као да ниси девојка као и све друге... Ја не идем у коло, али све знам, све чујем, па ми баш дође криво, а поклао бих се због тебе...

У почетку, па ју одмах дарнуо у најслабију жицу.

— Ма'ни их, — нека их... и уздахну.

— А што, да их ма'нем!.. Чујем ја све шта говоре за тобом, а видим девојка си на своме месту, ниси вештица, ниси авет, ниси страшило, па што онда и лају... Кажи само, јел' ти што криво, па да видиш онда чуда. Није се Максим бојао ни мало друкчијих, а камо ли још којекаквих голаћа хуље једне!...

Хтеде нешто да му рекне, али од бола који јој се дизао из груди, није могла, те опет уздахнула, а глава јој клону.

— Ех само да ти је твој покојни отац жив, показао би он већ њима свима, који те срамоте... Ал' већ, само кад се ја заканем, па упаднем у коло, — неће се знати ни које ко, ни шта је ко!..

И рикну потмуло, као озлојеђен рис.

— Ал' зашто би их и дирао, кад те не дирају!

— Не дирају мене, ал ето дирају тебе, а да, — то ме боле. Па бар да им нисам рекао, па ето опет... Синоћ сам чуо, да ти се оно ономад у колу онај Малетинов подсмехнуо А Бог га сам чува, што није пао мени шака, да смлавим несрећу газдашку, да му се ни трага не зна. Па ти ево велим: дарне ли ко год од сада у тебе, потужи ми се, када ме видиш, — а друго је моје!...

Говораше као поштен човек који је прегао да прискочи једној сиротици у помоћ. Беху то речи једног частољубивог човека, који је у себи осећао племените снаге, да одбрани једно сирото девојче, тај очевидни предмет исмевања и презирања сеоске младежи.

У том тренутку не беше Максим — онај стари Максим. Био је тај младић, као и сваки други младић, ну овога маха много узвишенији.

И када су се растајали, некако нежно пригну јој се лицу и шану јој више нехотице:

— Сви нека те мрзе, сви нека те гоне и исмевају, али Максим, он те једини пази и чува... стиште јој руку и растадоше се.

Она оде у кућу растрешена, узбуђена, некако много соколнија и слободнија, а он — у *крађу*...

— — — — — — — — — —

Њој беше то први и једини момак за све време њезинога девовања, који јој први тако нежно, тако мило и наклоњено говорио, који јој се близу пригнуо, који ју је сажаљевао и који јој се у обрану нудио. Исмејана, отиснута, из прикрајка гледала је она на своје другарице како се са момцима милују и шале, како се до неко доба ноћи веселе, задиркују и играју, па је жељом планула за таковом забавом, за таковим друштвом. Са том жељом ниче у њој завист и злоба. Па у том стању, не једном грунуле би јој сузе на очи и она је оплакивала свој живот, своју судбину...

И сад ето јави јој се први пут један момак.

Момак!

Беше и он извикан, отиснут, презрен, баш као и она. Говорило се за њим свашта, јер тај момак беше покварен. Не, није. То срце које јој је оно у сумраку тако мило, тако разумљиво говорило, — није било покварено. Онај човек, који јој своју обрану и заштиту нудио, који је познавао ниске назоре и намере сеоске младежи, па јој се хтео да свети, — тај човек није тако покварен. Беше јој он много узвишенији много бољи и милији...

И њено девојачко срце и ако тек сада, али по нагону, први пут зачело је осећати неку наклоност према овоме извиканоме младићу...

Па једном, опет у сумрачје, баш када је на извор била пошла — нађе га онде. Сео на сломљени дирек, па се замислио. Ваљ'да ју је очекивао.

— Стој! дрекну он, корсем да ју уплаши.

— Јух...

И онда се поврати.

— Гле ти си то, — једва сам те познала ..

— Чудо мај што ниси утекла.

— Бо'ме, да те нисам по гласу познала учинила бих и то.

— Мож' и тај враг бити.

— Сахрани Боже...

И дође му ближе тек да захити воде.

— Дај ја ћу!

— Могу и сама.

— Ал' дај!

— Ево кад хоћеш.

Он јој изнесе судове.

— Ево ти.

— Хвала!

— Сад не жури кући, можеш мало и остати.

— Ма'ни немој, грдиће ме мајка.

— Нек те грди, мож'да ће још за *мало*.

Она се узверила.

— Па да. — настави он, — зар ти мислиш до века девовати?

— Не знам.

—Ваљ'да ћеш се кад год и удати?

— То већ нећу.

— Ал' ваљ'да желиш?

— Никад.

— Ех, то се ти само шалиш.

— Бога ми се не шалим!

— Мож'да си кога већ и запазила?

— Нисам.

— Баш никог?!

— Никог.

— А видиш, ја сам већ једну запазио.

— А коју?

— Коју, — хм... О'ш да ти *кажем?!*

— Па кажи.

— Ето — баш *тебе*.

Као и надала се томе одговору, а као и не, па се трже и изусти: их!

— Да, баш тебе... Још оно пре, када си била у колу спазио сам те како си се снуждила сама самцита. Чим сам те видео, одмах си ми се и допала. Од тог доба — ти си ми увек у памети, ти и нико други, а, велим, начинићу те госпојом...

Рече и скочи са дирека, а једном ју руком огрлио око врата. Хтеде, да јој, сагледа у лице, али је она главу спустила била

Наста отимање и кршење.

И тек кад јој је руке раширио био, наже се да ју пољуби, а она се измаче Па као оно жртва стајаше пред њим и мољаше га:

— Немој, к'о Бога те молим, — немој!

Али све беше заман. Силовито, да речеш разбојнички нахрну он опет и стеже ју око пâса, а уста им се спојише у дугом, нéмом пољупцу...

*

Неје прошло после тога ни десетак дана, — опет у сумрак нађе се он пред њеном кућом.

Уречени час био је ту.

Када се је била на прелазу појавила, приђе јој он ближе.

— Јеси л' већ једном?! рече.

Она ћуташе.

— Јеси ли готова?

Не одговараше му ни речи.

— Та шта лудујеш — Бог те видио!

И узеде је за руку и погледа јој ближе у лице.

Онда тек видео, да је сва дрхтала, а из очију јој куљале су крупне сузе. Плакала је, али без гласа. јецала је, али без јецања ... беше то бол нêми, бол кад и срце и душа јадикује.

— Ама не буди луда ... који ти је враг сада!...

И продрма ју, па не добив одговора, зачe нежније:

— Кажи, реци шта ти је, не мучи ме молим те...

Онда се њој оте:

— Не смем. .

— Ваљ'да се матере бојиш...

— Да, ње. . .

— Та иди молим те, а шта ће ти мати?

— Про кле-ће ме...

И зарида поново.

Али се он и не осврташе на њезин плач. Једним махом ухвати ју око паса и појури напред... Тек када се она отимати почела, сети се он, да ће и зајаукати, стаде мало, да одахне. У одећи му била марама. У тренуту извуче ју и запуши јој уста па летијаше с њом као луд, бесвестан, баш као прави тâт, који је најмилији предмет уграбио, па с њиме јурио од обесних жандара без мисли без циља, једино с том намером, да се спасе, да се сакрије...

— — — — — — — — — —

Сутра зором већ смо сви знали били, да је Максим украо и девојку.

Баш *украо*.

(Наставиће се.)

РОНАЛ И МИЗЕТА.

(ИЗ REVUE DES DEUX MONDES)

превео Здравко Рајковић.

(Свршетак.)

Бура све већа постајаше. Беше се подигао неки велики ветар дрвље се повијаше, са кућа се строваљиваше оно што се на мало држаше, црни и густи облаци јураху. Два мала љубазника иђаху брзо, силазећи путем из Камбоа. Ронал гајаше једну мисао: доспети до Жозеове колебе, и отићи са њим у Шпанију. Ни један жандарм не би га смео гонити. У осталом, у бискајској земљи, жандарми и кријумчари живе у најлепшим пријатељским односима Кад је граница тако близу, зашто се не би користио њом? Кријумчар ће бити убеђен да врши оно на шта има право. а жандарм ће пристати уз то његово мишљење.

Ронал се дакле не бојаше ничега. Он уживаше велико морално спокојство. То дете и сувише осећаше своје лично достојанство и оно са пуно уверења мишљаше да на њ нико не сме дићи руку. Убедити једног младог орлића чија су крила тако лака, коме је пут тако отворен, да једним покретом својих крила може да се вине тамо где га поносна слобода гони, убедити таког орлића да се он налази у таким ланцима, који могу да завежу његове упорне канџе! Тај необични, дивљи и култивирани младић, не разумеваше ни у колико људске окове. Његова уобразиља, храњена сновима, не појимаше реалност.

— Само храбро, моја мала Мизето! говораше он својој пријатељици. Ми ћемо пробудити Жозеа, он ће нас одвести у Шпанију, и бићемо слободни за навек.

— Ох! мени не достаје куражи, одговори просто Мизета. Ја не видим преда се, а после и јако ми се спава.

Наступи тишина. Они продужише силажење. На један пут један ужасни тресак грома потресе из основа старе Пиренеје. А муње, севајући једна за другом беспрекидно, растрзаваху облаке. Отпоче пљусак, пљусак помешан са крупним градом, који поништаваше дрвље и житна поља као каквом сабљом. Изгледаше као да на хиљаду места, једно уз друго, беху понамештани многи војници који непрестано у плотунима испражњаваху своје пушке, чији метци летијаху и на лево и на десно. Стене се одроњаваху, парчад падаше са висина, котрљајући се дуж пута и ужасно одбивена ударом ветра, страшног ветра, и олуцима воде која бурно тецијаше. Небо беше тренутно обасјано непрекидним севањем муња, које личаху на милијуне електричних светлаца, а тамо, на црном и руменом хоризонту Пиренеја се осмехиваху у разјареном урагану.

— Роналe! Роналe! Оди брзо! повика на једанпут Мизета сурвавши се.

Један велики камен беше јој пригњечио ногу, а једно зрно туче, једва као једна јагода у величини, рани је, у истом часу, мало по челу. Једна танка браздица крви појави се на челу изнад обрва.

— О Б же! Мизето, ти си рањена!

Она обриса крв осмејкујући се и рече:

— Ох! не боли ме чело; него хтедох рећи то, да не могу више ићи.

И одиста, јадна Мизета не могаше више ићи. Коракну још два три корака по путу, и одмах по том паде на колена као рањена срна. Ронал поглéдаше око ње. Муње гоњаху непрестано црне, густе облаке; грмљава тресаше сву околину а киша све више падаше. Он двоумљаше малко, и, нагнув се к својој пријатељици. рече јој:

— Обгрли ме око врата: ја ћу те носити.

Она одговори радосно:

— Ох! како ће ми то бити слатко!

Она забаци своје расплетене витице, које јој падаху, лепршајући се, низ лице, натраг, обриса кишу која јој квасаше лице и обеси се о врат Роналов. Младић иђаше испочетка брзо. Мизета му беше онолико исто тешка колико говедарка тица једној грани зеленике Али не прође много. и он осети умор, који му мало по мало тестераше потколенице и руке са којима држаше њене руке. Беше задијан, груди му се јако подизаху; ход поста несигуран сумњив, — не рачунајући многе друге препоне које му разјарена бура стављаше на пут: одронке стена, грдно велико комађе сурваног дрвља гомиле тешког камења противу чега се његове ноге неизвежбане за тако пешачење не могаху борити, због чега на један пут клецнуше. Ронал хтеде да се одмори малко, да одане: али не смеде. Ко

зна да ли би за тим имао довољно снаге да продужи пут? И после, Мизета се полагано успавала. Ронал осећаше како му пријатно пиркаше око голог врата њено подједнако и правилно дисање. И најмањи, најкраћи одмор могао би лако пробудити драго дете, а он је дужан да је штити и чува до најмање ситнице да учува то лепо створење које му се одало са поверењем препитомљене тице. Не, умор нема смисла са његовом намером! Ронал се подупираше, опружаше мускуле пркосећи са својим благородним поносом свима тим непријатељима: људима, бури, умору, који се огорчише на њега Он имађаше ону велику силу да собом влада. Најгрозније му беше да се успе уз мало брдо које вођаше колеби Жозеовој. Ох! Ронал баш ту посустаде. Крв му јако јураше кроз жиле; некакав тамни вео указа му се пред очима; боне му ноге не могаху више напред Он се мољаше лагано а ватрено Богу да га одржи све до краја тог искушења. На послетку дође на маховинасти плато на коме се подизаше кријумчарева колеба. Он се подупре и последњи пут да не испусти Мизету; за тим је положи лагано, обасув је милоштама међу лиснате сводове. Осетив то спуштање, она једва малчице отвори очи: само подмете руку под главу, и поново њом овлада крилати сан који све баца у заборав. Ронал обилазаше око куће Куцаше на врата, на прозор, говорећи тихим гласом: — Отворите Жозе. Ја сам, ја, Ронал. — Нема одговора Зар је, о Господе! и по оваквој ноћи отишао где кријумчар? Најпосле се врата отворише — кључаница на вратима уступи, и Ронал могаде ући. Унутра никог не беше. Жозе се је без сумње користио бурним временом и мрачном ноћи зарад кријумчарења Кад младић виде то, осети неку обесхрабреност, сутра дан могу доћи и њега да раздвоје са Мизетом! Да ли да се бега? али где и како? Он не могаше више стојати; снага га са свим издаде; енергија, која би му требала да поново узме Мизету на леђа и да је тако однесе до границе, не би му никако достајала. Клекну на маховину и поче тихо говорити: — Боже мој! Боже мој! — И сузе потекоше из његових сјајних очију. Тај сањалица, тај ентузијаста, то више биће, узвишено изнад људске простоте и себичности, судари се први пут са свирепом реалношћу Он се осећаше слаб покрај све своје моралне силе, побеђен покрај све победоносности своје воље. О ви, његови бледи пријатељи, сви ви чије се сени лепршају изнад његових мисли; о ти, сурови Хамлете у Елсенеровом гробљу, или јецајући Лире у ужасној пустињи! то дете сноси оно исто што сте и ви сносили, њега боли оно што је и вас болело, и он је тако исто изненадно сазнао да је, за човека, туга почетак и свршетак свију ствари

Ронал беше побеђен. Он оде и пружи се покрај Мизете, и савладан умором, заспа тешким сном који беше само одмор у патњи.

Киша непрестано падаше кроз грање које их покриваше. муње севаху беспрекидно, а грмљава тресаше сву околину у свом ужасном гњеву. Изгледаше као да природа хтеде ставити та два бића у један засењавајући оквир, како би се могле боље промолити те фине и плавушасте главе на мрачном поду мокрог лишћа.

Сунце се беше родило. У прозорју киша стаде, а бура оде западу, од обале широкога мора. О лепи дану преиспуњени језавом веселошћу! Дрвље, земља, маховина, планине, појавише се из узбуђујућих мириса, опорих и јаких; грање, у кокетерији лепе девојке, брисаше своје лишће низ које падаху крупне кишне капљице. Прелетање тица начини један очаравајући шум, а густи облаци неопазних инсеката лепршаху се по ваздуху, који поста провиднији хармоничном дугом која пресецаше хоризонат.

— Ево их, овде у трави! рече на један пут г. Торнтон својим сухопарним гласом. Учините по вашој дужности, господо.

То беше одиста англикански министар, праћен са два жандарма, са очинским лицем, мирним ходом; то беше одиста тај жути слабачки и суви пуританац Енглески, којег срце и душа доведоше на врага ту! Они обожаваху Ронала и Мизету, јадни људи; али ко сме да се успротиви наредбама господина кмета? Господин кмет доиста не беше рђав човек то није до њега, али ко би се смео успротивити господину под-префекту? А господин подпрефект нарећиваше властима да потпомажу пречасног Жам Торнтона, достојно препорученог од његове екселенције господина посланика сједињене краљевине Велике Британије и Ирланда.

Једним скоком, Ронал беше на ногама. Мизета се тако исто пробуди, лепа као ан-

ђео, са сламчицама траве испреплетеним у ње ној коси.

— За гушу тога скитницу! отпоче господин Торнтон, и завршимо једном с тим. Та је комедија сувише трајала.

Ронал рече лагано:

— Брзо! у колибу.

И пре него његови непријатељи могаху крочити и један корак, Ронал и Мизета одјурише у Жозееву кућицу. У једном углу, уз високи комин, стојаше усправљена једна пуна стара пушка. Младић је узе у своје чврсте руке:

— Ако се ти честити људи приближе само један корак, пуцаћу на вас, господине стриче, рече он.

Држање тог упорног лавчета беше гордо и величанствено. Његова риђа коса прављаше му око бледог лица један ореол Његове црне очи, обасјане зрацима, одсјаиваху поноситост. Пречасни Жам Торнтон задрхта у својој нагрдној кожи као голијат пред Давидом Ронал га гледаше право у лице, а у глави тога младића судараху се хиљаду гроз них мисли. Злочин! Ово оружје може задр жати плашњом, за један минут, несретника који хоће да га ишчупа од Мизете; али после? Да ли ће се моћи успротивити тим честитим људима, који су, у опште, приморани да врше своју дужност? Да ли он може остати у Устарицу? И тако он би требао да изгуби своју драгу, своју предрагу, своју Мизету, да иде тамо, под суморним небом магловите Енглеске, у залеђену маглуштину Темзе! Да ли да се оде сад, па доцније, у пунолетном, слободном добу, вратити се и потражити Мизету? Али предстојаху четири године самртног изгнанства, међу странцима, који га не љубљаху, који се усиљавају да обману Мизету, да је уверавају како ју је заручник заборавио. Она беше слабија од њега, она не би истрајала може бити под тим понављајућим се ударцима. . . Све те мисли врзаху се по Роналовој глави. Једним погледом, он разумеде да наши снови и наше наде у животу наилазе увек на препоне не могућности.

Дете посматраше човека. Једна бора постајаше све дубља на јасном челу Роналовом. У његовим се очима указа нека зверска оштрођа. Стојећи пред Мизетом, младић се обазриво држаше у свом одбранбеном положају.

— Господине, отпоче он, ти честити људи познају мене. Они знају да ја нисам никад лагао. Вратите се доброволно, оставите ме самог са Мизетом а ја вам дајем своју часну реч да ћу кроз један сахат поћи.

Пречасни Жам Торнтон стресе своју дугу касу. Ох! он не захтеваше ништа више но да послуша сад. Стара Жозеова пушка имађаше неодољиву речитост. Он додаде, међу тим:

— Дакле на вашу реч?

— На моју част, јамчим вам својом чашћу, поћи ћу кроз један сахат.

III.

Они дођоше опет у своје дивно прибежиште, у гај, који прављаше дрвље, над Нивом. Река надошавши услед непогоде, јураше са ужасним јеком, ударајући својом пеном о одронке дрвља и парчади стена које она ношаше у свом току.

Мизета јецаше.

— Ти ћеш да идеш! И ја те нећу више никад видети, и раздвојићемо се на свагда! О мој Ронале, зар ја да живим без тебе? Ја те покорно молим, остани овде, не раздвајајмо се. Ја сам твоја сестра, твоја пријатељица, твоја мала љубовца . . Не иди, ох! не иди одавде!

И она непрестано јецаше, обавијајући се око Ронала, док нервозни потреси узбуђиваху то мало огорчено тело А он дрхташе као каква млада шибљика потресена ветром. Он беше ужасно блед а крупне сузе тецијаху низ његово бело лице. Несретни младић трпљаше грозан бол, и не имађаше силе ни једне речи да проговори. Он је гледаше својим ватреним и упалим очима, где се указиваше једна сурова мисао. Његов изглед показиваше да се он бораше са самим собом, одагнавајући од себе једну напаст, коју не могаше савладати.

— Не иди, не иди одавде. рече она опет.

— У ком смо добу ми, Мизето? отпоче Ронал својим озбиљним и музичним гласом. Ти си у петнаестој, а ја у седамнаестој години, и ти плачеш, и ја плачем, и ми већ сносимо боле! Дакле такав је живот! Патња је дакле тесно скопчана са судбином свију створења пошто их она гњечи тако младе и нема милости ни према деци, као што смо ми!

Он је узе у своје руке, спусти је на маховину, и простревши се и сам поред ње, настави, лагано:

— О моја мила, живот је само сан, и ја оћу да се пробудим с друге стране овог света. Ја оћу да прибегнем вечности где се ништа не уништава, хоћу да оставим овај свет где се све уништава. Хоћу да бегам у земљу где је љубав вечито верна, под вечи та непозната небеса, о којима смо ми тако често говорили!

Она задрхта; по том га погледа у лице.

— Ти хоћеш да умреш?

— Јест.

— Зашто ме остављаш са свим саму?

— За то што не могу живети далеко од тебе, и што час све одваја. Боље је умрети. Бар ме не ћеш никад заборавити!

Пуна огорчења, она се прилепи уз њега

— Води ме, Ронале, са собом, где год хоћеш, рече она лаганим гласом.

— Да те убијем! Ја немам права на то, али ја не ћу да ти патиш!

Један бледи осмејак окрзну усне Мизетине. Она се баци Роналу око врата, и њихова сједињена уста помешаше њихове ватрене милоште.

— Ја те љубим . . . ја те љубим проговори Мизета сва бледа, затварајући очи.

Он одговори слабим гласом као дах:

— Љубим те! . . Збогом! . . Збогом!

Он покуша да се ишчупа из руку младе девојке; али га она држаше са свим уза се; исти осмејак показа се и на његовим уснама; она га гурну лагано с обале бездне, на дну које хучаху бесни вртлози Ниве. Ронал затвори очи; али кад га растећа хладноћа реке удари по лицу, он их силно опет отвори. Тада, опоменувши се покуша да одбије Мизету:

— Не, не, проговори она, понављајући његове речи мало час изговорене, ја хоћу да оставим овај свет где се све свршава како би могла отићи на онај свет где се ништа не свршава!

Са узвишеном љубављу и милотама, она обгрли тело свога предрагог, и оба детета тако мило загрљена носаше Нива која хукну тешко у један мах и покри их својим бесним и запенушеним валима.

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Свршетак.)

Страх ме је неће вам се допасти ово како мислим; а дало би се о томе (као и о свему другом) мислити и писати много. Ја већ мислим, — али то што ја мислим не мора бити „обвезно" и за вас; шта више, нећу ја ни да се бринем о томе хоће ли ко одобравати такве мисли или не. Ружна ми је то навика што се понекад правдам за моје мишљење. Неће ме нико на гломачу, слободно је мислити; а свет *хоће* да пресуђује о мом (или о вашем, о чијем било — ви већ разумете мој начин писања) о мом мишљењу и кад га ја никако не показујем. Свет хоће да му се исповедите; ако нећете, не трпи тајанственост, он вас испитује и сам себи ствара ваше мишљење; он нагађа тако о вама, али опет напипа по који пут и вашу праву мисао; а готово вас приморава да мислите и онако како се њему допада А овамо ви бојаги држите да сте слобод умни, неконзервативни. О, о.

И тако се мени допада да мислим о књижевницима на свој начин, и да их познам на свој начин Врло волим ко о свакоме од њих може говорити ма с коликим познавањем, — али само правим. Пратити по могућству, њихове радове — то је тако дивно; то вас, пре свега, држи у савремености, и колико *то* вреди за вас — то вам „искуство" показује у небројеним случајностима у животу, у вашим данима.

О боже, како ја много успомена чувам, и то је тако добро, добро Чувам их за старост. Кад остаримо — збиља, како ја волим старост, — ми ћемо се код оних који ће и духом и годинама бити млађи и „новији" од нас — ми ћемо се код њих градити интересантни тим памћењем својим; то ће пак за њих имати толико дражи, толико среће; а то ће и нама чинити тако добро, добро. —

Господин рудар познаје и наше млађе књижевнике. Браћу Илиће, Глишића, Миленка — Миленко већ заборављени на жалост; тај нежни песник је диван, особито према женскињама, кроза сваки стих. — Па Владу, он има тако савремен укус у свом избору; а и Берсине су песме и несташне и озбиље, и пуне љупкости, истине и песничких осећања,

Волете ли ви и хумористичне писце? Златни су они људи и оне књиге, које су у стању да иза-

зову здраву веселост и здрав смеј (тај смеј није ни иронија, ни злоба, ни јед, ни тромост; то је крепкост, срдачност, у незнању љубав за оно чему се баш смејемо). Та хумор је наш драги пријатељ У њему је љубав у прекору, неусиљеност и ненаметљивост. Ено и Фајхтерслебен препоручује добру шалу, досетку, хумор, да би били крепки духом, весели и здрави, ако мислимо да живот није за то да тугујемо и да се мучимо. Каже, да смо могли сами опазити како добар смех (у друштву или књизи) више вреди него један час шетње.

О, то је тако истина, да не можемо сравнити уживање у оштроумности нашега Змаја, Матавуља, Војислава, Нуше и мн. др. као и у преводима из Гогоља и других такође: и једну шетњу без живости или без нарочите осамљености.

О, али „рентира се“ не само помучити се пешице до природног *водопада* (што га Ужичани имају у Врелима) па и добро покиснути (знате већ!), него, шта више, са свим и заборавити на „хумористичне слике“ Јефтићеве, и . . . . али, верујте, врло је досадно и подсећати се на лошу досетку и хумор.

И онако шала понајпре умори човека, а мозак не подноси дуго читање досетака; али хумор је друга ствар.

*

Рећи ће се, да сам на вас престала мислити кад ништа скоро нема што би сећало на вас. Не никако вас не заборављам; него и пишем за то да бих у мислима осећала вас. Мораћете ме сањати или ћете изненадно мислити на мене, или ће вам се чинити да сам близу — јер с таком вољом и живошћу мислим на вас. „Хипнотишем“ вас! За цело, тако се мора објаснити, да моја воља неким за нас још тајанственим путем утиче на вас, овлада вашом вољом и принуди вас да чините оно што желим, што јаком вољом хоћу; или што вам *нехотичном* вољом наметнем; или наизменично дејствује тако, да ако ви мислите о мени — и ја се сећам вас; или ја мислим на вас — ви мислите о мени и т. д. Кажите ми чиме смемо објашњавати оно, кад се на једаред сетимо или сањамо некога, о коме дуго времена нисмо ништа чули ни мислили, — и одмах затим или ћемо писмо добити, или га видети или чути? —

Заиста се тако утиче и на сан; или ако ја хоћу да ме се неко сети (ја то у мислима живо и непрестано понављам), или да погоди шта мислим и т. Кад бих се само *вежбала* то би могло и бити. А зар нисте и сами приметили како вам други „вади реч из уста“, или у исти мах једно исто с вама говори после подужег ћутања или на изненадни какав утисак? Лица која су чешће заједно, која често измењују мисли, или мисле заједнички о истом предмету, и нехотице вежбају се у узајамном хипнотисању, и чини им се да постају све сроднији, — а то и бива. При руци ми је, ма и на немачком, један доказ из Тургењева (Väter und Söhne): „Wenn junge Leute viel und freundschaftlich zusammen sind, kommen ihnen oft in demselben Augenblick die gleichen Gedanken“.

То нек би вам био најбољи поздрав, од ваше

Косаре Ц.

КЊИЖЕВНОСТ.

Чији је спјев „Смрт Смаил-аге Ченгића“? Написао *Јован Рогановић*. Издао *Милош Драгић*. Цетиње, књ. црн. државна штампарија 1892. На 16 ни, стр. 23. (Прештампано из „Новога Листа.“) — Овим саставом наново се покреће питање, да ли је славни епски спев „Смрт Смаил-аге Ченгића“ заиста спевао Иван Мажуранић, чије име стоји на корицама, или пак имају право они писци наши, који тврде или сумњају, да је то већином посао Петра П. Његоша, те је неким тајанственим путем изишао на јавност под именом хрватског песника И. Мажуранића. О овом питању било је говора у Чупићевој „Годишњици“, у „Отаџбини“, „Срп. илустрованим новинама“, „Преодници“, и т. д., па сад ево и у „Новом листу“ и у овој засебној књижици.

Ми у „Јавору“ нисмо имали до сада повода ни прилике, да се у ову ствар упуштамо, па и сада не мислимо нити можемо суд свој изрицати о томе, да ли су они са обе стране навођени разлози, решили ствар на ову или ону страну, него ћемо само да забележимо и ми *да то питање постоји*, и да наведемо ко је у полемици тој узимао јавну реч и какав се до сада резултат постигао, а шат доцнији дани, нови разлози и откривења унесу више светлости у ово деликатно питање!

Писац ове књижице, о којој је овде реч, изјављује, да он мисли, „да је „Смрт Смаил-аге Ченгића“ умотвор — продукт — и оригинални рад *Његошев*“, но да И. Мажуранић није „књижевни лопов“ него да је то „*поклон — дар — из нужде.*“ То јест, он тврди, да је Његош „Смаил агу“ на-

писао, спевао, али се из разних узрока устручавао, управо бојао, да га штампа под својим именом, јер је од Смаил-аге Ченгића „много зазирао", и држао, да би то имало злих последица „не само по њега и Црну Гору, чего и по цео српски народ." С тога је дакле владика дао тај свој спис Мажуранићу једном приликом, кад га је овај походио као гост на Цетињу, да га изда под својим именом, што је Мажуранић и учинио.

За што се пак Његош бојао, да изда овај спев под својим властитим именом — то опет писац ове књиге овако тумачи: „Пошто је Смаил-ага Ченгић био један од најоглашенијих јунака свога доба, да се је његово име у пјесмама хорило по свој Босни, Херцеговини, Албанији и Старој Србији, то је владика од њега много зазирао. За то да би се опростио крвника свога народа, кога је више од свега љубио (ово „кога" односи се на народ, а не на крвника), а да неби просипао народну крв, то је тајно тражио човјека, који би био у стању подићи чету и убити Смаил-агу; како би у исто вријеме осветио и седам брата Петровића, који су погинули на Грахово 1842. године. Најзад владика нађе у Новици (Церовићу) човјека зато и т. д." Те наставља писац даље: „Из овога се види дакле, да је владика све могуће хтио жртвовати, као и овај спјев, *само да скрије траг о себи, као главном саучеснику у смрти и погибији Смаил-аге Ченгића* и т. д.", и мало после вели: „Јер тиме хоће, *да боље скрије трагове своје кривице* и т. д."

Јован Рогановић резумира даље своје причање у овоме: „Из свега овога види се, да је погрешно што неки говоре, да је ово дело Мажуранић украо. Није, већ му га је исти Његош *дао драговољно*, што га *није смео издати због политичких околности*, у којима се је тада владика налазио."

Али други наши писци, који су о овој ствари писали другчије гуде. Нарочито се позивамо овде на Св. Вуловића и Љуб. П. Ненадовића. Али ни из њихових казивања неда се извадити никакав позитиван закључак. Важно је за ову ствар, што прича наш књижевни ветеран, наш песник и философ Љуб. П. Ненадовић у једноме писму, управљеном на Св. Вуловића о владици Његошу, с којим је Ненадовић често бивао и путовао по Италији. Из свога путописа цитира Ненадовић у томе писму једно место, где се међу осталим и ово вели: Ја сам остао и читао даље *Малог Шћепана*. Кад се поврати (Његош) одмах при уласку у собу, питаше ме: Како ми се допада? Ја му одговорим да ми се врло допада и напоменем му нека певања из „кола", која су ми се заиста много допадала. „Је ли бољи Мали Шћепан од *Горског вијенца?* упита ме. Ја заћутим, а он сам одговори: није није! Горски вијенац писао сам под другим околностима." За тим продужи: Жао ми је, кад тако радо читате моје стихове, *што нејмам овдје пјесму Ченгића.* Знам да би вам се врло допала. *Дође ми,* вели *један,* и кад сам му прочитао, *зациганчи: дај ми, дај ми! и ја му дадох, а пријепис није ми остао.*" Запитам га ја: је ли као Горски венац и Мали Шћепан? — „Није, вели, у драмској форми, и није тако велико; али знам да би ти се допало."

За тим Љуб. Ненадовић тврди, да се и данас сећа тих речи Његошеви, да их је он дакле заиста рекао. И тако нико не може сумњати, да владика Његош није имао неки *спев о Смаил-аги Ченгићу.* и да тај спев није био у драмској форми. Даље се види из тога и то, да он тај свој спев није никоме *на дар дао да га он у своје име штампа*, него да га је неко измамио и однео, те се владика вајка што му је дао, а нема преписа.

Ко је то био, не зна се из оних владичиних речи у Ненадовићевом путопису; владика није изрекао ничије име.

Професор Св. Вуловић писао је о овоме предмету у „Отаџбини" за 1880., те је покренуо „једно литерарно питање" изразив своју сумњу, да „Смаил-ага Ченгић" Мажуранићев има неке свезе са Његошевим спевом. Али ништа позитивно није могао из свију прилика да изведе. Ту је он позвао Љуб. Ненадовића, који је први јавио о некој изгубљеној песми Његошевој о смрти Смаил-аге Ченгића, да потврди и објасни тај глас. На то се одазвао „Vienac" од г. 1880., у којем пок. А Шаноа обећава, да ће Вуловићу опширно одговорити. Но Шеноа је и умрьо, а није одговорио. И сушачка „Слобода" је нешто писала о том Вуловићевом чланку и позивала Шеноу, да одговори. У „Српским илустрованим новинама" има чланак архимандрита Н. Дучића под натписом „Цртица о Мажуранићевом спеву „Смрт Смаил-аге Ченгића", за коју цртицу Дучић каже, да ју је послао најпре уредништву „Vienca", но уредништво ју је задржало пуне две године и онда је штампало под неким другим насловом са неким изостављањем и мењањем.

Св. Вуловић у београдском листу „Преодници" (за 1884), а у чланку „И опет Његуш и Мажуранић" долази напослетку до овога закључка:

„1. Да Његушева песма о Ченгићу — ако је била о погибији Смаил-агиној није могла бити сасвим овака, овога облика, кака је Мажуранићева „Смрт Смаил аге Ченгића."

2. Да Мажуранић — према песничкој прошлости, према оним ненародним елементима, што про-

вирују из „Смрти Смаил-аге Ченгића“, према свему што је овде изложено - није могао испевати песму о смрти Смаил-аге Ченгића овако, као што је испевао, ако није дуже време провео у Црној Гори, или ако се није послужио за то црногорским песмама било народним било уметничким — и онда опет остаје ова његова творевина необичан и чудноват литераран појав.“

Према свему овом држимо, да се не може тврдити, као што Јов. Рогановић хоће, да је позитивно доказано, да је Мажуранићев „Ченгић-ага“ *дар* од Његоша, да је ту *две-трећине* Његошевог, а једна Мажуранићевог рада, и да је *„јасно објашњено да дело припада Његошу.“*

О.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== *Српска књижевна Задруга у Београду* из дана у дан све то већма напредује, а народ се из свију српских крајева лепо одазива, осем Босне и Херцеговине, где је забрањено До сада Задруга има 1500 чланова, од којих има до 50 добротвора, међу којима су краљ Александар и кнежевић Данило. По досадањем одзиву изгледа да ће Задруга у овој првој својој години имати до 3000 чланова, а то је већ доста. Доцније разуме се, када народ види шта му Задруга све даје за малени улог од 3 форинте, број чланова ће знатно нарасти. Међу тим и Задруга са своје стране озбиљно је прегнула да својим члановима у овој години пружи обилату књижевну накнаду Тако су до сада готови ови списи: *„Фра Брне“*, приповетка Симе Матавуља; *С мора и сува*, црте и белешке др. Милана Јовановића; и *Драмашски списи* Косте Трифковића, а штампају се: *Живот и прикљученија* Доситија Обрадовића и *Песме* Стерије Поповића Дакле свега пет списа, а биће их још најмање три или четири, те ће тако чланови Задругини у овој години добити на поклон осам или девет одабраних списа, у неких сто табака. Задруга своје списе штампа у пет хиљада примерака. — Ми и овом приликом препоручујемо нашем народу да се уписује у Српску књижевну Задругу.

== *Јован Сундечић* јавља, да је примио уредништво листа *„Просвјете“*, што га је уређивао на Цетињу пок. Јован Павловић, министар просвете. Лист је посвећен цркви, школи и поуци, и био је званичан лист министарства просвете. Него нова „Просвјета“ неће више бити званичан лист, него ће ствари, које се буду тицале цркве и школе, само у изводу доносити. Часопис ће се поглавито занимати с чисто просветним чланцима (изворним и преведеним) са особитим обзиром на оне културне прилике, које могу народу од великога моралнога утицаја бити Чланци ће се писати чистим и лако разумљивим језиком, бавиће се оним предметима, који нашем народу најбоље користе. Осим тога доносиће и народне умотворине, песме, приповетке, пословице, реченице и загонетке. „Просвјета“ ће излазити у месечним свескама, почињући од месеца новембра о. г.

== У 36. броју „Стражилова“ изишла је причица Драгутина Ј. Илијћа под натписом *„Под земљом“*, у којој се приповеда, како је млада жена жива сахрањена и како је у костурници родила живо дете, па се онда износе грозне муке њене и страхоту кад је видела да је у гробу. Нисмо захвални г. Драгутину, што је од неко доба почео да чини атак на наше нежне живце. Али најпосле могли бисмо му још и опростити, да је то учинио *једанпут*, јер бисмо се онда лакше опоравили, па можда и заборавили на грозан овај догађај са живом сахрањеном женом, али је г. Драгутин баш немилостив спрам живчане системе српских читалаца, јер ова иста страшна прича, што је изишла под натписом *„Под земљом“* у 36. броју „Стражилова“, штампана је сад већ *по трећи пут!* Први пут је изишла у Ваљевској *„Гласоноши“* за г. 1885. под насловом *„Жива сарањена“*, а доцније је опет штампана у *„Црним листовима“*, што их је Валожић издавао 1887. и 1888 у Београду, па сада се ево опет повампирила она несретна жена у „Стражилову“. Смилујте се г. Илијћу, та ми добро знамо, да је ваше перо у стању и такве књижевне продукте износити пред српски читалачки свет, који забављају душу и племене срце човечије, који нас пуне задовољством и миром, а не деру нам живце и не узбуђују прекомерно куцање срца у грудима! Грозно је то, кад човек мисли на оне ствари, што су већ *„под земљом“* (изузимајући наравно оно што је у *подруму*).

== Песник Драгутин Илијћ, који је ове године за кратко време написао за „Стражилово“ и за разне календаре више лепих приповедака, песама и расправа, превео је сада са латинскога језика на српски у хексаметрима овећу песму, под насловом „Рак“, од Марцела Палингенијуса, лекара и латинскога песника 15 столећа, који је у лепим хексаметрима написао: „Зодијак људскога живота.“

Песник др. Илијћ превео је врло занимљиви део те песме, под насловом „Рак“, који износи око 800 хексаметарских стихова. Преваћач се још није решио, где да свој превод даде одштампати.

== Професор Далматинац, Модрић, написао је на талијанском језику књигу о Русији. Загребачки „Обзор“ вели о тој књизи: „Књига професора Модрића о Русији већ је изашла. Ми смо је јучер примили, те смо је тек прелистали. Дебела је: има око 600 страна у осмини, а тискана је код „Roueнa“ у Турину. Књига је знаменита и занимива. Она садржава утиске и сензације нашега Модрића, којим је дао израза са живахним, сјајним и бриљантним слогом Књига ће исправити у западном свијету многу погрешку о Русији и растјерати многу предрасуду. — Оним, који знају латински, ми ју топло препоручујемо. „Обзор“ је превео из те књиге цртицу „о манастиру св. Сергија“, и прочитав у преводу ту цртицу, можемо рећи, да смо ретко читали овако занимљив, тачан и управо сјајним стилом писани опис. Било би врло добро, да који од наших књижевника, који знаде талијански,

саопшти у нашим листовима неколико превода из те књиге нашега домаћега писца о славенској „Русији“.

== Све се више увиђа и у страном научном западњачком свету признаје орјашки културни напредак Русије. Толстој и Тургењев сматрани су уопште најбољим романсијерима деветнајстога столећа, а да Русија и у строго научном погледу огромно напредује, нека служи као доказ изјава швајцарскога учењака, Немца Колмара, који је на овогодишњем конгресу у Москви међу осталим рекао ово: „Много сам чуо о Русима приповедати; казивали су ми, да је то силан моћан народ. Нема сумње, да је тако; али сам се уверио о другој ствари, да Русија није само силна војском, већ куд и камо силнија својим душевним оружјем, својим научним развојем. Видео сам велики део европских свеучилишта, видео сам свеучилишта, видео сам свеучилишта немачка и енглеска, али нешто слично овим заводима, што су у московском свеучилишту, нисам нигде опазио. Данас сам походио и клинику: тврдим, то нека свако чује: да нигде нема такове клинике. А највише ме је изненадило, што су клинику и многе заводе у московском свеучилишту засновали својим властитим средствима грађани, који су милијоне жртвовали. Силан је то народ, у којем обични грађани жртвују милијоне, да подигну науку и просвету.“ Ова ласкава сведоџба из уста немачкога научара може отворити очи и онима, који познавајућ Русију по немачким врелима, нису о њој имали особито мњење. Имаде славенских књижевника, који осим свога матерњега језика не познају ни један страни језик осим рускога, а ипак се морамо дивити њиховом огромном и свестраном знању и начитаности, која избија из њихових дела. То је најбољи доказ, да руска литература, научна и белетристичка, у извору и преводу имаде све, што је научару и књижевнику потребно. Мале академије и књижевна друштва на славенском југу добивају у замену за своје публикације целе вагоне књига руских друштава, с којима у додиру стоје. Није то само држава, то је посебни свет, који је нама жали боже мање познат од Немачке и истога Јапана. Добро је, што се од неко доба код нас све више преводи из рускога; а могло би се доказати, да су руски писци: Тургењев, Толстој и Достојевски били од благотворнога утицаја на наше најбоље књижевнике. И гласовити научар Вирхов, вратив се са овогодишњега антрополошкога конгреса у Москви, написао је у листу „Nation“ саставак, пун признања према научном и културном напретку Русије

== У Београду изашао је у књижари Д М. Ђорђа ћирилицом и источним диалектом прештампани роман: „Златарево злато“ од најбољега хрватскога романсијера покојнога Августа Шеное. — Ми смо у 24. броју нашега листа већ проговорили, што мислимо о оваковом међусобном прештампавању знаменитијих дела чувенијих хрватских и српских књижевника, те смо замерили г. Ђорђу, што је у дотичном позиву на претплату Шеноинога романа употребио неколико у истину неоснованих изрека, који се могу узети као изазивање браће Хрвата; ну господину Ђорђу као да није стало до тога, што мисле озбиљни људи о његовом послу, па је у предговору ћирилицом изданога Шеноинога романа и опет написао цели низ изрека, којима би се сваки озбиљан човек наивности и смелости схватања могао од срца насмијати, кад не би било познато, како је баш оваковим детињастим изазивањем с једне и друге стране дошло до озбиљне запетости међу Србима и Хрватима, која може бити од штетних последица, те зато сваки искрени пријатељ нашега просветнога напретка мора строго осудити оваковe, да употребимо најблажи израз, детињасте предговоре, као што је овај Ђорђев к Шеноином роману „Златарево злато.“ Кад се већ не зна што озбиљније и боље написати, онда је боље, да се одустане од посла, за који се нема спреме ни разумевања. Ми ћемо у нашој рубрици за књижевност још проговорити о овом издању, за сада само жалимо, што овако иначе лепо подузеће кривњом самога издавача место похвале изазива прекор свију искрених пријатеља слоге међу Србима и Хрватима барем на просветном пољу.

== „Vienac“ доноси у свом последњем броју глас, да је у Загребу накладом свеучилишне књижаре а тиском Албрехта изишао на свет: „Хомеров рјечник за гимназије,“ што га је написао Фрањa Мари, проф. загребачке гимназије. У уводу тумачи писац потребу такве књиге. „Vienac“ додаје: „Књига је заиста удесно и потребно помагало школи, само је жалити, што су почетне грчке ријечи тако ситним словима тискане Ако их није било могуће у Загребу набавити, требало их је наручити из вана, само да се не квари очињи вид наше младежи. Код другог издања треба на то пазити.“

НОВЕ КЊИГЕ.

Гимназијалац. Рад дружине ученика II. београд гимназије. Друга свеска. Београд. Штампарија Светозара Николића (Гор. Јованова ул. бр. 53.) 1892. На 16-ни, стр. 138 Цена 50 пр. син.

Чији је опјев „Смрт Смаил-аге Ченгића“? Прештампано из „Новог Листа“. Написао *Јован Рогановић*. Издао *Милош Драгић*. Цетиње. Књ црн. државна штампарија 1892. На 8-ни, стр. 23.

Читанка за други разред српских основних школа у Босни и Херцеговини. Саставио *Мита Ст. Клицин*, српски народни учитељ у Сарајеву. Сомбор. Издање књижарнице Миливоја Каракашевића 1892. На 8-ни. стр. 105. Цена 24 новч.

Златарево злато. Роман Написао *Август Шеноа*. Београд. Издање књиж Д. М Ђорђа 1892 Штамп. у штампарији код „Просвете“. На 16-ни, стр. 405. Цена 3 дин. или 1·50 ф.

Рад и именик „Матице Српске“ године 1891. (Рад главне скупштине, представка да се поврати задужбина Текелијина „Матици“ на руковање, имена чланова и приложника, почасни чланови, чланови књижевног одељења, повереници и именик „Матице српске“). У Новом Саду, штампарија српске књижаре и штампарије браће М. Поповића, 1892. На 8 ни, стр. 132.

U zatišju. Razne pjesme (1880—1892.) Spjevao *Josip Milaković*. U Sarajevu Tisak i naklada Spindlera i Löschnera. 1892. На 16-ни, стр. 143. Цена 90 новч., с поштом 95 нов.

ИСПРАВАК.

У броју 36., на стр. 563., други ступац, 20. ред. у место „добра“ треба читати: *добри*.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 39. У НОВОМ САДУ 27. СЕПТЕМБРА 1892. **Год. XIX.**

ВЕЧЕ.

Кад бјели данак за горама гине,
Вечери рујне затрепери крило,
У свету прошлост душа ми се вине
И свег се сјети што је некад било;

Кад сваки зрачак оних зв'језда мали
Анђелским пламом пуњаше ми груди,
Сањивом долом кад сиђани вали
Причаху миље што га срце жуди; .

Кад сваки цв'јетак што равнице краси,
Створаше усхит на лицу ми младом,
Кад славуј-тице задрхтали гласи
Згр'јеваше крвцу светињом и надом..

И сада вече трепти крилом благим;
По плавом своду зв'јездице се нижу,
И сад зефири са мирисом драгим
К'о тајни поздрав до менека стижу;

И сада славуј њежну пјесму буди,
И зв'језде сјају тајанственом дражи,
Ал моја душа у даљину блуди
Далеко тамо своју љубав тражи . .

16/9 — 1892. **Алекса.**

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

XI.

„Лаза Марковић.“

Уззастопце за овом нашом кореспонденцијом била је у Пешти посмртна светковина Симе Милутиновића Сарајлије у недељу, 29. фебруара; а три дана доцније, у среду, 3. (15.) марта револуција. Ја сам ове догађаје описао у овогодишњој фебруарској свесци „Отаџбине.“

И револуција је имала своје „медене седмице“, а после њих је настало испрва озбиљно, а после страшно доба, доба грађанског рата. То доба овде нећу описивати; ако буде живота и здравља, желео бих једну епизоду из овог времена описати, можда опет у „Отаџбини“, епизоду страшну и жалосну, — судбину мога родног места Сенте у јануару и марту 1849.

Али пре но што се опростим од судбоносне године 1848 хоћу да походим гроб једнога мог пријатеља, кога сам у овим чланцима више пута споменуо, и кога нигда довољно оплакати нећу, — гроб *Лазе Марковића.*

Почетком јунија 1848. возило се неколико младих људи паробродом из Карловаца у Тител. Сви су били ђаци с разних већих школа Међу њима био је Лаза Марковић, Стева Каћански, његов најбољи пријатељ, и Аца Поповић, прозван „Аца Зуб“. Сви су седели на крову лађе око Аце Зуба, који је умео лепо да пева уз гусле наше народне песме, и чим би коју песму испевао, одмах

би весела дружина грувала из пиштоља, које је носила заденуте за силај, као што је онда био обичај. Лаза је седео до Стеве Кађанског. Овоме се несрећним случајем окине пиштољ, и куршум погоди Лазу у трбух. Крв га облије, сви се збуне око њега; али по несрећи не беше лекара ни на лађи, па ни у Тителу, где су Лазу изнели из лађе, и где је Лаза, од добивене ране, а можда још више у оскудици лекарске неге и помоћи, после два дана у највећим мукама издануо.[1]) Он је сахрањен у тителском гробљу близу великог дрвеног крста, који је на сред гробља. Ко зна, да ли има какав год споменик на гробу овога младога Србина, који је требао још дуго, дуго да живи.[2]) И можда би и живио, да је онда било сигурне и веште операторске руке, као што је данас има дика и понос српске хируршке клинике, млади др. Војислав Суботић!

Знам, да је Лаза имао рођеног брата, који је пре неколико година у Панчеву становао. Не знам, да ли је Лаза каквих рукописа после себе оставио Он је био и песник, и особито је вешто подражавао народним песмама. Ја сам у фебруарској свесци „Отаџбине“ наговестио једну његову лепу песму, коју је приликом посмртне светковине Сарајлијине декламовао. Знам за још једну, коју је декламовао на Св. Саву 1848, и која се овако почињала:

„Обвило се дрво јаворово
„Око града, око Београда,
„На јавору соко тица сива,
„Љуто цвили, до Бога се чује.
„То не било дрво јаворово,
„Ни на њему соко тица сива,
„Већ бедеми града Београда,
„На бедеми Петровићу Ђорђе,
„Сузе рони, кроз сузе говори;
„Авај граде, авај Београде,
„Док бијаше, лепо ти бијаше итд.

Ова је песма, ако ме памћење није издало, штампана у „Срп. Нар. Листу“ за г 1848.

XII.

„Ускрс код Мије.“

С Мијом сам се 1848. састајао више пута у Н Саду и Карловцима и постали смо присни пријатељи.

Фебруара 1849. походио ме је у Сенти са Сергијем Биримцем из Башаида, који је исте године у априлу погинуо, кад је Перцел на Мокрин и Кикинду ударао.

Кад се праштао са мном, позове ме Мија, да проведем ускрс код њега у Врањеву . Дођи — рече ми — и онако никад ниси код мене био. Провешћемо весело с мојом браћом и поп Стевом“ И ја му обећам. Реч сам одржао, али ускрс није нам био весео.

Те године 10. марта мађарска војска уђе у Сенту, која беше остала сасвим без обране. Ту изгину многи наши. Ја се дотле прикријем код мог некадашњег мађарског учитеља и други дан после одласка мађарске војске пређем на банатску страну у Мали Симиклуш.

Сента је онда врло жалосно изгледала. Варош од својих 16—17000 душа била је

---

[1]) У „Седмици“ за г. 1857. (бр. 38), читамо у песми „Спомен умрлим друговима“ од Аце Поповића (из његових „Сто дана“) неколико строфа, које се на овај жалосни догађај односе. J. J. који је ваљда ову песму уредништву „Седмице“ послао, примећује под звездицом: „Кад се жалостан случај са покојним Лазом Марковићем догодио, баш је Аца народне песме певао, и пушка коју је добар Лазин друг од милине избацио, Лази је смрт донела“. Како се то догодило и где се то збило не види се из овога броја „Седмице“ него то сада из овог Ђорђевићевог чланка сазнајемо. Стихови Аце Поповића, који се на тај догађај односе, гласе овако:

„Лазо! Пајо! и Илија
Марко! Бранко! Мијо врли!
Тек што сунце вам засија
Ту већ хладан гроб вас грли.

Нада рода. тек што с вама
И с њом понос растит' пође,
Обави вас вечна тама
Час самрти грозан дође.

Удес, песма, крив ко ли је
Ах! да онде *ја* тек не бих,
Можда б' било другачије,
Можда с' неби смркло теби!

Лазо брате! — ко је, да је
Кривац био — сад опрости!
Јера судба не остаје
Ни за чије крива злости!

С *неповора* ти пропаде. —
Јадно мени предзнаменење!
Гласом мојим који с' сладе
Да трн стеку и камење! и т. д.

Уредн. „Јавора“.

[2]) Да бисмо дознали, да ли има на гробу Лазином каква обележја, обратили смо се на честитога свештеника Тителског преч. г. Емила Степановог и добисмо од њега овај одговор: „По пријему Вашег драгог ми писма, одмах одох на гробље, али не могох никаква спомена или бар трага наћи. И по други пут полазио сам, и тако рећи прегледао сам цело гробље, али не нађох ништа, што би имало свезе са Лазаром Марковићем — У протоколу умрлих из године 1848. на страни 277. бр. 27. под 8 јунијем стоји овако: Престависѧ рабъ Божій Лазаръ, сынъ почившаго Іωанна Марковичь иногда жителѧ Панчевачкагω, иже 21. лѣто поживе, и погребесѧ сегω 9 го дне чрезъ мене долѹписаннаго въ общемъ гробіи Аѳанасій Поповичь, парохъ Тітелскій. с. р. Уредн. „Јавора“.

сад савршено пуста. Од њених становника Мађара (преко 13.000 душа) већина је избегла још 20. јануара, о доласку српске војске, а мањина се сад повукла с маџарском војском, бојећ се од освете са српске стране због побијених Срба. Сенћански Срби пак, којих је било преко 3.000 душа, или су пре доласка маџарске војске пребегли на банатску страну, или изгинули, или се код појединих душевних Маџара посакривали, па сад и они преко Тисе умакли. Варош је била као изумрла, улице пусте, и само се поједини виђали овде онде, који су дошли или да што туђе упљачкају, или што од свога да спасу.

Како је наша кућа била близу Тисе, то смо ја и мој покојни отац сваки дан прелазили у Сенту и преносили по где што од наших ствари. Мати се међу тим с мојим сестрама одселила у Беодру неком нашем рођаку. Ја се после неколико дана разболим, и одем и сам за њима у Беодру, да се опоравим. Није ми се допало, што сам приметио, да нам се војска повлачи у назад, ма да се то крило од становништва, да се не би народ разбегао, па да војска остане без хране и других потреба

У Беодри сам онако болан чуо, да је Сентомаш пао (22. марта).

Долазили су нам свакојаки гласови, један гори од другога. Замолим матер, да оде до Симиклуша, и да види, стоји л' још на банатској страни под Сентом српска војска под чијом смо заштитом дотле у Сенту прелазили и наше ствари спасавали.

Мати ми се врати лицем на Цвети рас плакана и јави нам, да већ од неколико дана нема под Сентом српске војске, да је отац остао у Сенти, да је онде од Маџара заробљен и сигурно до сад већ погинуо.

Отац је заиста у Сенти био затворен и пред ратни суд у Суботицу отправљен, а оданде пуштен као невин, пошто се доказало, да је о доласку српске војске у Сенту неколико маџарских породица у своју кућу примио и с храном издржавао „Учини добро, не кај се!“

Али онда то нисмо знали, нити смо се могли надати, да ћемо га игда жива угледати. Мати се и за мене почела бринути. „Иди ти сине твоме пријатељу Мији, па се опорави, а за нас се не старај!“

Послушам матер и одем на велики петак (1. апр) у Врањево. Мија његова мати и браћа, сви ме дочекају љубазно. Чисто сам узнемирио ове добре душе мојим тужним причањем.

Онда сам још боље упознао анђелску доброту Мијину. Он је све и сва употребио, да ме колико толико развесели. Забављао ме је, водио ме је у друштва, ишли смо у лов, читали смо. Читање ме је још највише разгаљивало. А Мија је имао красну, богату библиотеку.

Једном ме запита, да л' сам читао Мицкјевића? Одговорим му да знам за њега али да нисам од њега ништа читао. На то ће он извадити четири свеске Мицкјевићевих дела и почне их самном читати. Сад сам познао Мију и као одличног Слависту и почео га још већма ценити. За кратко време упутио ме је тако у пољску лектиру, да сам могао и са̂м читати Мицкјевића и разумевати га.

За мало, па чусмо, да је генерал Тодоровић преместио главни свој стан из Турске Кањиже у Бечкерек, а за собом да је оставио у Мокрину и Кикинди „ополченије“ од 7 до 8000 људи врло рђаво наоружаних, под командом Лазе Зубана, и — без и једног топића.

12. априла чусмо, да је пао Мокрин и Кикинда, а исто вече спазимо, да горе Башаид Сад се није више смело оклевати. Одмах се спреме троја кола, двоја за пртљаг, а једна за Мију, мене и његовог брата Стеву; друга два брата Мијина возила се с пртљагом. Кренемо се још оно вече и осванемо у Бечкереку.

После меленачке битке (17. апр.) оставимо и Бечкерек, па преко Перлеза, Ченте, Бановаца и Сурдука стигнемо 22. апр. у Земун.

Овај пут је трајао десет дана, јер смо правили кратке конаке, надајући се, да ћемо се још кући вратити На том путу прочитали смо скоро све песме Мицкјевићеве.

(Наставиће се.)

Јован Ђорђевић.

ВИЛА.

СЛИКА ИЗ СРПСКОГ ЖИВОТА У СЛАВОНИЈИ.

Написао Гојко Васић.

ада ти се оно когод мало више окити пићем него што му је требало, па пође кроз село веругајући, одмах једни веле:

— Ено, оног убила шљивова грана

Други:

— Није, већ чокот.

Трећи:

— Ујела га ’чела за језик.

А четврти:

— Није, није то ништа, већ повратила му се жена к’о Станку Вушићу, па је вес’о мајчин син.

Станко Вушић, рачуна се као дупли газда у селу.

Од како је села нико не памти да се когод од његових старих као он напио, па ваљао по блату и туко се и крвавио са свијетом.

Боже сачувај!

Али ето, једноч се догодило још у млађим годинама, да се запио, те се није трijезнијо за два реда.

Било је то некако баш уз месојеђе — како стари причају — јер од тада је остала као нека причица у селу.

Једном се нешто газда Станко спор’јечка са женом па је у љутњи два-три пут удари по образу. што му то не бјеше обично. А жена? Нађе се увријеђена до срца, па да му се за то освети, једно вече покупи нешто боље од својих хаљина па се извије у родбину.

Сад се газда Станко поче чисто јадати што је учинио.

— Богом вас братим гледајте белаја! Ако јој пустиш како она хоће, зло, ако јој што забраниш и ошинеш је кои пут као старији и као човјек — још горе. Хајде де онда живи! . .

Станко се већ скоцао поручивајући по њу. Шта није радио и молио; обећавао је да ју неће више ача ни кврцнути.

Јок, она неће па неће!

Он се сиромах дао у бригу.

Она му отуд још пркоси:

— Нека зна да му се више нећу вратити. Нек се окуша како је без жене; хоће он да туче, нек туче враж’ју матер, мене неће.

— Гле јада! мисли се газда Станко, ђе ми ђаво не даде мировати. Пусти јој брате нек ти и за врат јаше, кад је и онако већ то данас дошло.

Не пусти мајчин сине већ је издеветај па нек иде богу на тужбу! Оно је и онако пошло куд неваља па нек иде. . .

Станко већ поручивао, поручивао, па се и окан’о. Додијало му.

Једном јој неђе на сајму затече брата, па га стане корети.

— А гђе је бога ти Стоја? пита он

— Па код куће је, одврати овај мало набусито.

— Па зашто је не пошаљете натраг кад сам већ толико пута поручивао по њу; хоћете ваљда да се село с нама исмијава?!

— Лијепо је њој и ондје, има се шта јести. А ако има кака срамота, ти си је сам истесао. Није она твој роб, чујеш-ли брајко мој, па да подноси убоје! Није она репа без корјена! не.

— А ко ју је туко добар човјече? вели Станко.

— Што ме питаш, изрогачи се овај, испребијао си је к’о змију!

Што би му човјек сад рекао, помисли у себи Станко. Погледа га мало онако од главе до пете, па се окрену и оде мислећи и чудећи се женским мајсторијама. . .

Кад је дошао кући био је нешто много замишљен.

Цијелу ноћ није могао ни ока на око склопити. Остала чељад је хркала к’о поклана. а он је једнако био будан, к’о да је одређен да чува ноћну стражу.

Некакове мисли у разним бојама утркивале су му се по глави. Час по, дошао би љут к’о рис, шкрутнуо би зубима па би се за часак у мисли одлучио на какво грозно дјело. Час опет, дошао би као јагње, душа би му се умирила, и од свег срца сажалијевао би онога малопрешњег, што га је у оној јарости и љутњи у мисли на комаде ишчережио. . .

Док су њега притискивале тако различите мисли, дотле се и зора стала прикучивати. Он полако устане и провири кроз прозор. Мјесец се спустио к западу само још за једно копље висине. . .

Чељад је још спавала Он скиде с чи-

вилука оне двије мале пушке што су му биле, па их задјену за пас. Кад је изашас из куће нико га није спазио.

И ако је било у половини љета, ипак је било доста хладно као пред зору што буде.

Нигђе живе душе чути није у селу, све још у најслађем сну почиваше. .

Док је он измашио из села и зора је указала своје лице, а чиста се румен као злато осула свуд по небесном своду. Горски повјетарац запљускивао је својом мирисном душом. А славуји, сложили се па незнаш који ће прије који л' умилније поздравити рујну зору.

Станко је корачајући, једнако мислио и мислио.

— Баш ако ме и одбију, неће ваљати. Она се заклела мени на вјерност. Она се самном вјенчала . . . јест, јест, да живи самном да, а не да ме оставља. Из таких премишљања трже га лавеж паса из другог села.

Изишао је на чистину из шуме.

Ту у селу је одмах друга кућа његових шура.

Сад стаде премишљати како ће. Да одмах иде и да се угура у кућу — нешто му мучно.

Изазвао би кога, — опет му мрско. . . Нашао се к'о у неприлици.

Од куће па доље низ њиву кроз шеницу води стаза на бунар, а бунар је под оном великом црвеником.

Он то све добро познаје.

Јер није једном ја двапут туда обишао кад је са Стојом ашиковао већ толико пута.

Почеше се мало иза врата.

Ујагмише му очи на бунар .. Трже се Неко се виђао на бунару. Он се добро загледи. . .

— *Она је*! Јес' бога ми она, оте му се ријеч, као да му испаде јабука из руке.

Спаде му нека тежина са срца што до мало прије бјеше. Свргну одмах па спријечи преко шенице те ће на стазу, па ће стазом доље.

Дошао је близу на неколико корачаја па стао, — она га није опазила јер му је била окренутих леђа.

Кад се умила, окренула се и узела пуно вједро да дигне на главу. Погледа нешто напријед па врисну а вједро испаде јој из руку на земљу. . .

. . . Хтједе побјећи преко њиве, али је ноге издадоше па ни корака. . . Укочи се чисто од стра. Станко ју нешто погледа онако дјетињасто. Учини му се сад нешто дивнија и љепша но икада што ју је виђао...

Уросила се као кошута. . .

Један крајичак скута од кошуље задјенула за тканицу, да се санћим не уроси; али силно класје које се испрекрштало стазом није ју поштедило . .

— Баш онака иста дјетињаста какву сам је прије двије године овде виђао, рече он па пође ближе.

— Е, моја ластавицо! бил' ми сад утекла мајци под крило да ти се море?

Она као нијема, ни уста не може отворити, само дршће као срна кад ју ловци живу ухвате.

— Хајде! рече Станко мало оштрије

— Ку . да . . ћу? промуца једва.

— Не питај ме, већ хајде!

— А моја браћа? . . зажалиће се.

— Ништа то. Ти си бож'ја па моја. Немаш ком одговарати.

Она се заплака.

Станко се загледа у њу.

Срце му, чини се, нарасте као бундева па му хоћаху преснути груди.

Приђе ближе. Ухвати је за рамена, па јој притиште на сузано лице два-три врела пољупца; слађа чини му се но икада у животу.

Она га мало њежно погледа.

— Па шта ћеш сад од мене?

— Хајдемо кући, ето шта. Нијеси хтјела сама доћи, већ ме ето напати. . .

— Али. . . Ти ћеш ме тући па. . .

— Тући, тући да; то се зна кад ме не слушаш. Па да те убијем, или ето закољем баш, па закопам у воћар, знаш онде лијепо под онај стари дуд, ђено се чворци сваке године легу. . . Онђе би ти било баш врло лијепо. . . Направио бих ти диван крст. . . Продао бих макар и краву, а набавио бих још и мајстора нека га искити и позлати, па нек се сија као сунце. Ето знај де. . .

Шта се кога бојим? Небих давао рачуна никоме за то. Па шта ћеш. . . А твоја браћа и ако се хоће онако накомички; неби имала када ни прињушити тамо. . .

Она му једнако гледа у очи а чини јој се да се оно што он говори већ упола извршује, па је чисто нека језа подилази.

— Сад хајдемо!

— А вједро? рече она.

— Нека га, нек плаче за тобом, пецну он.

Она пође пред њим преко њива. . .

Кад су изишли већ на брдо и заишли у шуму, Станко испразни обадвије пушке и подвикну момачки да се све разлијегало по странама. . .

*

Неђеља је.

У селу доста свијета Свак се мало очистио и обук'о па хода. Неби рекао да је то онај јучерањи свјет што си га ти гледао у пољу прашњава и уплеснивита, као да се није од године умивао, ни ишчешљао. Једино му је то од неђеље до неђеље. или ти о каквоме празнику да се обуче и уреди.

Другим радним даном нема се кад честито ни умити. тек се запљусне два три пут онако обичаја ради на брзу руку па бјеж за послом. . .

Пред газда Станковом кућом искупило се много жена и дјеце, а неки опет с пута загледају тамо у авлију.

„— Шта је тамо?" питају неки идући путем.

„— Весеље, код газда Станка. Пије. Повратила му се жена па чини весеље."

„Хм . . Оженио се. . . Нека нека. . ."

Туј се цјева и вришти, испаљују се пушке и бог те пита што се не чини.

„— Ово није било од кад је свијета," говоре сељаци смијући се, пролазећи једни покрај других.

„— Нека свашта к'о у очи Божића.". .

Газда Станко изнио пред кућу столове и клупе, па позвао неке своје пријатеље и сусједе па се веселе и пију.

У газда Станка доста вина у подруму па не жали да му се све попије.

Жена му сирота нема када ни предахнути. . . .

А газда Станко к'о други . . Напио се и он што никад до тада.

Ђаво. Омотао некаку дугу струку око главе, а ресе наперио па га куцају по очима.

Запалио на неку дугачку камишину од два метра па је пружио онамо преко свога стола, а лула му она равна турска, па све чини квр, квр, квр.

. . . Читав Стамболија.

Жена хоће од једа да пукне.

Душа јој већ стала.

— Дај ватру бре! Брже! заповједа Станко сваки час.

Кад она донесе угљен а он мало намигне на њу да и остали виде, а она направи круну над очима од једа, па се све мјења у лицу...

Тако трајало пуна два реда.

Послије тог Станко се никада више није напио.

Са женом је живио к'о најбоље. . .

То је било давна', а сад се приповједа у селу и увјек спомиње. . . .

———

— Ма друго, што ти тај газда Станков мјезимац умије натурити шешир на очи мислиш кад пролазиш покрај њега — погазиће те. Рећи ће једном Мара Стоканова. у разговору са једном својом другарицом.

— Јес' јес' младости ми, одговори ће ова, баш некако га сравни с обрвама, а испод обрва му оне двије црне очи као муње, па кад те гледне с њима мислиш расцјепи те на пола.

Мене чисто нека језа ухвати.

— Али нешто незнам, што га онако ама баш све цуре воле?

Он и није толико лијеп — овђе се уједе мало за усне, — али ето га нешто све воле, као да их је свију опчарао.

— Ђаво је он, додаће ова, умије он са сваком лијепо, ено видила си, кад говори, рекла би мед му тече из уста, а овамо ђаво би га знао шта мисли.

— См'јела бих се опкладити ко год хоће да нема цуре у селу коју он није пољубио. ето, ама баш сваку, рећи ће Мара као с неким поносом

— Опрости драга трже се ова, мени се живота ми није ни близо прикучио. Нека он љуби будале колико му воља. Али. . .

Моја баба мени вели: „„Немој се ти душо близу њега прикучивати. јер он вјере ми хоће да пољуби, па да је сама краљевска кћи. кад му дође у руку, познајем ја њега добро. Њега је вели, отац још измалена размитио, па се и сад хоће и св'јету да мити. . . .""

Мари би нешто к'о криво.

— Немој ти тако говорити драга моја, хоће бога ми и тебе пољубити, па ћеш се онда и ти бројати међу будале; ако те не пољуби ја дам одсјећи свој прст. Познајем ја њега. А била сам и ја запетија девет пута од тебе. па сам га се ув'јек клонила ко хајдука, али . . . наједанпут изненада, фукну по-

крај мене па „цмок,“ хајд сад извади. . . Ђаво га однио. . .

— Е, јес', нек се пољуби у лакат што ће мене тако. Бога ми би му пустила црвенику из носа.

— Ако би имала када. додаће Мара враголасто.

Оне се тако разговарале, разговарале па и престале. . .

Кашње Мара казала Радену, ама баш све.

Чујеш ли соколе мој, вели му. не мој се преварити да би више љубио цуре по сјелима и које куда, јер вјере ми пресјешће ти те посластице.

— А што? смије се он

— Ето тако, има их амо које се спремају да ти проспу мудрост или ти црвено вино из носа.

Чувај се!

— А која је то бога ти? пита Раден, да није Бојана Десничина? сјети се нешто.

— Јес' баш она. додаде Мара некако осветљиво. . . Била би најрадоснија мишљаше она кад би и њена друга била у њиховом колу, кад се већ онако и сувише размеће.

— Нека, нека вели он.

Мари расте срце. . .

Пољубиће он тебе калуђерицо једна. па да би одма липсала. мањ ако би му — недај боже што било, — свети се Мара у души

Тако је и било. . .

Заиграло коло, оно, баш на благовјести, на сред села. Цуре се зан'јеле већ играњем. А момци, цврљукну и по мало руменике па мислиш и не стају на земљу Коло завијава, завијава, па као талас тамо и амо бљузне; јачи натегну на своју страну. . . Па тако све даље и даље . . А оно пред вече кад мало захлади поче се играти још већма. Раден води коло. . .

Сад тамо, сад амо. Превија се у телу као бор кад га вјетар заошине. Бојана се ухватила до Маре, па јој нешто све пришаптава.

И сумрак се почео хватати.

Раден поче плести коло.

Зави га као змију, па се све груди о груди отиру. Таман ће покрај Маре и Бојане, пошљедњи се пут да проврe, па једноч ухвати некако свима очи, те сави своју дивну главу преко Бојанини леђа и — „цмок!“

„На здравље!“ једва одахну Мара.

Нико то не виђе, послије Маре која је то једнако имала на уму.

Бојана као рањена испушти се из кола па оде кући.

Зачудише се неки, што јој би.

Можда је забоље или, . .

Раден се осмјехну малко на Мару, па као да више нема чега ради играти, — испушти се па и он оде. . .

И остали се расуше. . .

*

Што ти газда Станков Раден умије запјевати хеј. Грло му ка' у виле! Нигђе цуре за момка да запјевају с њим ..

А кажу да тај Раден воли плахо Бојану Десничину. . ,

Кажу, ал не воли. Он воли сваку цуру; са сваком се шали и разговара.

Ал још никада не рече: ово је ја ово моја.

Газда Станко хоће да га жени, а и сви укућани за то су.

— Не женим се никако, вели

А сестра му опет око њега тамо и амо; није друкчије.

— Вољећемо је као очи у глави, веле оне, љубићемо је као сестру; само је доведи! па онда га стану грлити и љубити молећи.

— Аја, боже сачувај, вели он, никада се ја оженити нећу; не требате ме ни молити. Ви хвала богу имате ето три снаје, па то вам је доста. . .

Кад им већ досади молећи и видјећи да се не море намолити као студени камен, а оне окрену другу страну, у којој је само подраживање и задиркивање.

— А ти брацо у калуђере; једна ће.

Друга: Отићи ћемо у манастир оцу игуману, нека га прими, јер и није за друго.

— Е па то, то нама и треба, приметиће најмлађа, што се истом уврстила у шипарице, свакако мајкица и тата иду преко године често пута у манастир, па им отац игуман чита молитве ја масла, а они њему богме истресу доста новаца; а онако би им браца очито увјек и без једне крајцаре!

. . . Сад прсну у смјех , . .

Раден се наоблачи малко у лицу, па ћушне ону најмању по образу и побјегне испред њих.

Овамо га опет мати дочека, па стане корети. . . Баба му опет стане изабирати цуру, ову и ону, па им ређа имена све које

она зна, а једнако му гледа у очи, хоћел' се при ком имену промјенути у лицу.

Ајак. Он окрене главу, па нешто друго мисли. Кад му већ додија а он опет.

— Ја сам вам казао да се нећу женити па нећу, хеј — никад. Те тако дође кад кад и до свадње у опће.

Један дан враћао се Раден с пуним колима брашна из воденице. Набацио узде на шарагу, а натурио шешир ка' обично на очи, па се искренуо на једну врећу. Коњи само ногу пред ногу. Не хите, јер им је терет, а и Радену није за то воља да му се коњи утиру без нужде.

Истом ће покрај гаја Радосићева уз кланац, сунце спало већ на починак, па мало захладило.

Раден се малко малко исправио, очи му нешто утекоше на врху гаја, на ону малу њивицу, што је тик уз воћар Радосићевих.

Подиже малко шешир да нешто боље види . . . .

Гледа . . . гледа . . . а све му мрави гмижу уз тело.

Протрља мало очи, јер му се учини да му се навукла некаква магла, па опет уоштри добро вид тамо.

— Ил' је вила ил . . . прошапута у себи

Коњи обавише на лијево, а њему оста глава заврнута једнако на ону страну, гђе му се нешто привиђаше.

— Свакако је она, . . гле, како је стручна и лијепа па како јој црна коса спала до пете . . . па . . . и не миче се . . . вила . . . јест . . . она је баш. Боже ме сачувај — прекрсти се —, а једнако гледа . . . гледа . . . Мирисни повјетарац заошину малко из гаја па јој руковед косе замота око паса и . . . замрси . . . Радену се прели око срца . . . . Уздахну . . . .

Кад су кола сишла низ бријег на другу страну, тада се изгубило из вида све младоме момку.

(Свршиће се.)

ДОБАР ЈЕ БОГ...

ПРИЧА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марић.

(Наставак.)

III.

Кажу: ко је с ким, онаки је, — па додаје: једна трула јабука окужиће и другу лепшу, те веле: рђа се само за рђу лепи.

Веле. Ама де реци, да ли имају право. Да како.

Није то тек 'нако у тартањ или олако речено, већ то је јасан израз, јасна последица многовековнога искуства народнога. То је пословица освештана правом истином. То је поука, коју препаћеник предаје млађем нараштају у наслеђе, шат се буде користио њоме или не.

Десило се тако и код њих.

Када се је у селу мало стишала она брука, коју свако овако бегство девојака рађа, беше се и он нешто стишао у својој крађи, дакле нешто примирио и променио.

Мишљасмо сви, е-се је кренуо на боље, па смо му се се сви, као нашем човеку и зарадовали. Многима, када су видели, да га је ова женидба опаметила и када се је нешто уљудио био, многима се је отело било: баш Бог да прости! Држали смо, да је то све масло Гроздино, да је то њена заслуга и искрено смо јој пожелили, да јој Бог да снаге и здравља, те да баш успешно и докона своје дело. Не једном се је момку отео уздах за Гроздом, кад је видео, како паметно домазлук води, када чује где је ми, старине, хвалимо и дичимо.

Али вај, — што 'но кажу: што дикла навикла. Под угашеним гариштем тињао је још притајени угарак. Ветрић један и доста да се распири, — а пламен је ту.

Тек што је кренуо на боље, а она прљава страст, која му се у крв слила, жацну га на горе. Крену ти он онда рођаче мој, правце оним путем којим је и пошао био, ну али сада много другачије него пре, много одвратније и гнусније

Беше ту онда заман наше световање и одвраћање; не заустави ти никад силеџију, коме је поштење под петом, а смрт за вратом.

Док су имали оно нешто „тековине“ у кући, живели су лепо, али када је нестало и

тога, остадоше баш и гладни и жедни. Ваљало се је бринути за хлебац.

Док се је Грозда као бегуница још крила од света, неје никуд ни излазила. Сад када се је све смирило било, обичај је захтевао, да се и пред светом покаже. Али где је ново одело? А Максим је рекао, да ће ју као „госпоју“ обући Дакле осим хране требало је још и одела.

Не рече му Грозда ни речи. када је једне вечери био пошао у село, не рече му или што није знала куд иде, или ако је знала, није смела да му спомене.

И он оде.

Чекала га пуна два дана и две ноћи...

Била је баш поноћ када је нека тиха лупа на прозору пробуди иза сна.

— Ко је?

— Ја, Гроздо. Ја

Одмах га је познала.

Шкљоцну реза, а он се појави у соби

— Пали жижак!..

Док је она палила, дотле је он застирао прозоре.

— Е, Гроздо... рече јој када је већ соба осветљена била, — сад ћемо опет бити мирни. Ево и хлеба, и меса, и масти, а и новаца...

Махну шаком а по столу се просуше сами сребрњаци.

— Ију Максиме, Бог те видео... пљесну се она, а бледило јој се просу по образи.. шта уради...

— То сам и пре чинио...

Па је гледну некако и мило и мрко. Али она већ беше ван себе. У белој кошуљици седела је крај постеље и дрхтала као прут. Кад јој се он приближи, зацвокоташе јој зуби, баш као у сред зиме.

И тек што пође да легне а на пољу шушну нешто. Он се наже, духну на жижак и угаси га.

За по часа беше у свој кући мир.

Уморан искрхан, спавао је он мртвим сном

А сирота Грозда лежаше крај њега као болесник, кога је трољетница тресла била

— — — — — — — — — — —

И сада је већ крао у велико.

Нестајало га је често из куће час на краће, час на дуже време, и ретко кад да се празних шака и враћао. Имали су сада свачега, кућа је била пуна. У миру и благовању пр вађали су целу зиму.

А што беше рекао за Грозду, то је и сверовао. Обукао ју баш као праву „госпоју“ и шиљао ју у коло међу младе. Још јој рекао, да се пред светом поноси исто онако, као што се је свет оно пре од ње поносио. И њој је то мало по мало годило, те је чес то мењала хаљину за хаљином. Била је дакле и одевена, и сита и напита, а сирота њена мајка махнула се и печурака и вињага, те се је баш била подмладила од лепе и редовне хране свога зета.

Једном јој је и рекла

— Ид' Бога ти ћерко, а што бих се ја и љутила. Доста смо сиротовали, доста и сувише, време је ваљ'да, да и ми мало проживимо. Да ти он не доноси у кућу ишли би обоје на надницу. а надница је крвав и мршав хлебац. Па још одело! Да ја несам откидала од својих уста девовала би у дроњцима. па тако и сада... А што велиш: бринеш се за њега, — ех, није него!.. Прошао је он све те школе, па зна шта ради. Истуку ли га кад год жандари, ти нећеш ни осетити. *Живи* ћерко док ти је Бог дао, јер *ко зна* да ли је то за века!..

Тако мати, тако и он, па је баш и огуглала на овакав живот. Беше зар сретна и задовољна у овоме изобиљу.

Кад кад пак наврну јој се у кућу и жандари. Испочетка са страхом, ну после све слободније и слободније. подстрекавана од матере. умела је, да их дочека. Кад није могла да слаже (ту беше још новајлиница), уплела би јој се мати, те би место ње тако вешто и паметно слагала, да јој се и сам Максим чудио. Беше она у том занату добра учитељица за Грозду. За кратко време беше јој и ученица дивно напредовала.

А кад су јој једном Максима и одвели били цвилила је, јадница за све време његовога затвора. Красна мати умела је и тада, да утеши своју ћерку. па и онда још када се је Максим сав модар и испребијан повратио кући

— Проћи ће и то, — рекла би јој, — и он ће оздравити, није му то првина. А што речеш за смрт, их — лудо једна! Виш га само *какав* је, — није то тело за опело...

Рече, и погоди.

За неколико дана, а Максим се предиже. Ова три дана седео је још, токорсе да се

опорави и онда се опет крену из куће удиљ једним радом, једним истим путем и трагом...

*

Било је то баш некако о св. Јовану.

После многих, сухих дана, баш у сумрачје нададе се нека густа снежина, те се у час забелесало и цело село. Видиш лепо како се земља обукла у бело рухо, баш као оно млада када се на венчање крене, па ти дође крај топле пећи, и крај оно нешто мириснога јела и рујнога винца баш мило и раздрагано. Чујеш и грају дечију, оно невино пљескање ручица, оно скакутање од веље радости за овим белим снегом. Сад ће бити санкања, а већ о спремљеним саоницама и да не говорим. Па још грудвања, — их — болан да се лечиш, болан да се науживаш!,.

Седимо ми тако у соби, па се разговарамо Дада баш дошла од Бановачких, па нам прича о оном њиховоме момку, који је дошао са војништва. Она дубље у причу а и сумрак све дубље. Кроз пукотине на пећи пробила два три зрака, па се пружила по соби. Један се титрао на столу, како само несташно и плашљиво, баш као да је стрепио, е — ће се тог тренутка запалити и светиљка, и она ће нестати, изгубиће се у мору светлости. Од пећи бије жестока јара, а брата баш устао, да ју мало прочарака.

Ми у речи, а неко куцну на прозор. Осврнусмо се.

— Бајка! . зовну па опет куцну.

Дада се трже са кревеца и скочи. Њу звали у селу, „бајком“, са њене помоћи и вештине код новорођених.

— Ој! одазва се она и у час се створи код прозора.

— Јеси л' ти Кристо? пита ју.

— Ја, ја... проговори сенка.

— А које добро?

— Добро бо'ме, за то сам и дошла по тебе.

— Да није —

— Јесте.

— Нека хвала Богу.

— Пожури само молим те.

— Ево ме таки.

И у час се стаде дада облачити. Огрну махраму и тек да пође, осврну нам се и рече:

— Е сад децо, — laку ноћ. На мене немојте чекати, већ спавајте мирно, ко зна и кад ћу доћи

И изиде...

. . . .

Прође један дан, а даде нема. Прође и други, опет је нема, а деца ју већ и наизгледаше.

Тек ми трећи дан о њој, а дотрча мала Зорица са усклико м:

— Ево даде!..

Погледасмо и од мах ју видесмо. Упутила се амо, а с њоме и Криста Гроздина мати. Што оне ближе, нама све јасније. Лепо јој опазисмо у рукама флашу са стручком босиљка. Иде код попе.

— Добар дан децо! рече дада.

— Бог добро дао...

А Криста се смешка.

— Је л' сретно?

— Сретно Бог дао. *Момак*

— Нек буде жив и здрав!..

А дада нам после причала све

— А је л' био Максим код куће?

— Пио, бекрија, сву ноћ у крчми Тек пред зору, а њега ето. Кад смо му казали радосну новост, он тек што мрдну главом, шмукну на таван и леже, буба, да чмава...

— Мари несрећа.

— Да бо'ме.

— Сиротанче.

Па му пожелесмо од Бога здравља и среће, већ што се невинашцету и пожелити може....

(Свршиће се.)

ТЕНАЦ.

То је давно било, кад поче Пеко Тортаз трговат у жито. Иђаше му трговина за руком ка' икоме, гошто му добро жито бјеше, и вазда га имаше, но што мјером бркаше, и имаше два багаша: умјерени и мањи, — а умкјаше и на стадијеру прстом гурнут, да му прије скочи, па вишини криво мјераше, те га народ куњијаше и у кам затуцаше: „овако му срећа напредовала!“

Бога ми, брате, малина се од мање а у краће обогатише ка' Пеко, ма што ђаво донесе, оно и понесе, јер се давно рекло: тешко томе, кога народ куне. —

Пеко брзо осиромаши, те поче красти, а кри-

во се клети. Није то, да се он једноме или двојици лукаво и криво клео, но свакоме до кога је дошао.

Богме украде једну отељену кравицу пукој сироти Мари, удовици Ђука Авизова Дубовића, којој та кравица бјеше све имање.

Пожали се Маре, те скочи цијело племе, да нађе покрађа, а сви отегоше на Пека.

— Тресло, пукло: нијесам нигда ни довијек! нећкао се Пеко цио дан улакћен конопима при једној крушки.

— О-ли се заклет, да нијеси Пеко? упита га испред саме ноћи сеоцки пољак Дреко

— Оћу, тако ми Бога, како нећу, кад нијесам!?

— Пуштите га! — Пустише га.

— Вјерујеш ли га ти. Маре?

— Вала вјерујем, и ако је нико до њега не замину, нека цецне душом и срећом, па је нека њему и — ђалолу! —

Отидоше цркви и зовнуше попа, те с' обуче; узе еванђеље, крст и запаљену воштаницу, па их превршу над главом Пековом, који бјеше на оба кољена клекнуо насред цркве — под „коло Св. Богородице“.

Поп поче клети и преклињати тако страшно, да чоеку — и који нема ту посла, а камо ли, који има — јежаше се и дизаше од страха коса на глави и подузимаху га мрави; Пеко само потврђиваше с:

— „Амин!“ —

Не би Мари ни то доста, но пошље поче она клети:

— Пеко! заклињем те живијем Богом и св. Богородицом и свијема свецима, божијем угодницима, кажи, ако си ми је укра' и да ти је по сто-пута просто од мене данас и вазда пред Богом и пред људма, само ми је поврати; а, ако си ми је укра', па ми је нећеш казат: преломило ти се шљеме, а у кући ти пропало свако сјеме; нестало ти мушкије глава, а у торини брава, — па и ако има мушкије глава, извијали се да људи буду, а ту их не било; куд-гођ одио, залуд се мучио; туђе оборе мео и ђецу ранио; од тебе се ново грдило учинило, а грдан по свијету одио, да се с тобом свијет калижи; спопала те губа и шога, па те губа расточила, а шога те нагрдила, — згрчио се, а најпошље помамио, да манит кажујеш, што си здрав радио; по смрти се потенчио, па те буцали драчама и кочевима, да ни тамо смире немаш!!! —

Пеко је потврђевао:

— „Амин“, ако сам, Маре! —

То стаде тако — ја мним — три мјесеца, те се Пеко „у јад“ ожени; прве године роди му жена сина — а он се држаше првога заната

Мјесец дана, пошто му се син нађе; чувајући овце у планини, диже се Пеко из колибе усред поноћи, на *мијешње* ал' уставке Панталијева-дне, па запрета обије ноге до кољена у огањ. Нико га нити чу нити виђе до сванућа, а у свануће диже му се жена, да пропири, кад има што виђет.:

— А што ти је, јадо? јеси ли се помамио? што си ноге запрета' ка' кртолу??! —

— Мучи, жено! . . . Нека! . . . на много ме зла носише . . . ја зло чињеш, а криво се клех и ашах . . . данас ћемо заједно плаћати! —

Дофати га жена с плећа испод рука, те га одмаче од огња: месо му се бјеше у углијевље претворило а проз гњатове му маст цурijаше — он се кривљаше и деријаше.

Повикну жена, те доше сусједи ка' на чудо.

— А што ти је било, Пеко? свак га радознало испитаваше и сажаљеваше.

— А ништа . . . а ништа . . .! бунцаше и које-шта говораше — не бјеше при чистој свијести.

Посуше га водом поврх главе, а на ноге му привалише мокри глиб, те се мало разлади, па га опет почеше питати, а он им поче покуњеном главом ијетко и осјечно одговарати: што на криву клетву понија, данас ми се озивље! —

— А што си најприје почео красти, причај ми — исповиједај се, га ће ти бит лакше?! — облећеше га сусједи.

— Најприје дома љеб по вечери, па пошље мајци јаја од кокошињака, па сеоцка јаја и кокошке, па трапе кртоле и руметин лажнијем багашом, па племенску млад и браве, а најпошље што сам коме фата! —

— А знаде ли ти ико за те покраће, Пеко? — припита га пољак Дреко.

— Ма не — душе ми, о којој нијесам много радио, — нико, но кријах од свакога „ка' змија ноге“.

— А да ђе кри ту погибију? —

— Бјеше ми близу куће једна пећина, улазак јо' бјеше један шкољ ка' добра врата, а затварах једном великом танком плочом. Ту бјеше и студена вода, па се ћах „набриват“ меса, а напит воде, — тако сам ви тун проживио неколико, ма ми данас искаче на нос.

— А знаваху ли ти баре за крађу жита домаћа чељад? —

— Доцније она но друга, јер сиромаси мјераху и дома жито, па виђи, е му нема ни пола мјере, — дођи, па ми се пожали, а ја се руга: — ајде, јадан не био! просипљете и варите качамак, па долазите мене, е ви нема мјере! — сиромах изврни, па куни, а ја се само смиј! —

Сваки га редом испитоваше: а украде ли мене овадер ово; а мене онадер оно? а томе тадер то? а ономе онадер оно? — а он све прича . . .

Бога ми, омрзну свијема, па и домаћој чељади.

Разиђоше се сви, а он све наопачији.

Немогаху га чељад слушат, што сваки час прља; а и сусједи недаше да стоји у кући с чељадма, но му засебно оградише куђерак тамо њему — као псу

Ту му понешто бачаху да није и ту се мучио, лежећи згрчен, по године, па се већ био почео и распадат. а „испане му пара", те га понијеше нека момчад и укопаше у неки бријег, ђе је — веле — било старијех гробова.

Прође неколико бремена, а наће му се посмрче — ђевојка, те тако имаше потомство: једно „дијете"*) и једну ђевојчицу, а обоје бјеху згрчена, назадна и наказна.

Не оби се ни о томе, но пуче нови каштиг: жали му се жена, да сваки вече долази код ње. Најприје се руга' народ тијем, а пошље то буде достини на миса', те се шћену увјерит о томе.

— Па како ћемо? питаху се.

— Пошто она леже, свуђ по кући просут пепео, изист и закључат врата, па стат на стражу поиздаље око куће; да ко не уљеже, па ће се виђет: долази ли? — савјетова их један старац

— Тако... Тако! —

Чим се спусти мрак на земљу, скупљени сељани послаше двојицу с двије торбе пепела, те рекоше жени му, да леже и ујутро да се не диже прије они дођу, — па, измичући се натрашке, просуше обоје торбе пепела свуђ по кући, затворише и закључаше врата, оставише кључ у кључаници, па се уредише с осталијема око куће. Цијелу ноћ трезименски стражарише и никога не опажаше, а у зору скупљени сви код врата окључаше и отворише. кад ли чојак у чарапе дошао од врата преко куће до одра и вратио се.

— А јели долазио ноћас, Мирјана? — запита Бјелан Обрадовић.

— Само ти се по пепелу каже, да јест! — одговори невјеста, силазећи с одра

Те они пепељавијем стопама све до гробнице, ђе нађоше један везени назувак, који је Пеку био на нози, кад су га укопали.

Гроб не отвараше, но се отидоше договорит' с кнезом, попом и пољацима.

У вече тога истога дана возио се по оближњем језеру Дуран Дреков и Шутан Пујов, док нешто по води: пљåс, пљåс, пљаааас! пљåс.... пљааас...., пљаааас! — ка' оно кад чојак удара прутом по води.

— Ма што је оно Дуро? — упита Шутан.

— Јади га жнали, да-ти се ове рибе играју! —

Таман то изговори, док чојак, идући уснрављен по води:

— Који оно бисте у лађи, море, причекајте ме?!

Они се зачудише и озваше, док он опет:

— А који сте ви, што се не озивате? причекајте ме! —

— А што ћемо те чекат, који би ти? — одговори Дуран.

— Познаћемо се, кад се станеш, но чекај ту! — викну тенац.

— Ка' да је оно Пеко Тортаз, Дуране?! —

— И мени се чини! —

— Па сад? —

— Па де? —

— Да бјежимо! —

— А ако не стигне? —

— Обрнут се, па што Бог да! Били се било боље држати краја? —

— Не би згорега било, е тамо има драча, а њима се — кажу — најбоље бранит од тенца! —

— Живни веслом, а покоси крму! —

Чињаше се да лети лађа, а не плови, а он их једнако зваше и викаше: „држ багаш!... држ кантар!... држ боланцу!... држ нож!" . . .

Бјеше им се већ примака', а и они крају, те узеше по једну грану драче, па опет опрућише, пошто им бјеше близу село, те и говор чујаху.

Уставише лађу. да га чекају, а ако буде потреба да и сељане покликну, али њега нестаде.

Поиташе, па се искрцаше, а сви сељани бјеху на окуп у поповој кући, ђе они испричаше све потанко.

Свак се узблеши, што им казаше, те неколицина отрчаше гробу и опазише поиздаље, ђе неко сједи на гроб, али, кад се примакоше — излиња. Зафиреваше около и испод гробнице и нађоше на брех једне жгурле на подножни крај гроба и други назувак Отидоше поповој кући, понијеше назувак и казаше сељанима, те тун здоговор, здоговор: сјутри дан да скупе племе и да свак отиде трновијем коцем на гроб, да га раскопају и избуцају.

„Кнез" нареди пољацима а пољаци јавише у племе, те се ујтру скупи мало и велико с трновијем кочевима код кнежеве" куће, па отоле цркви. Макоше плочу и раскопаше гроб, кад ли он лежи као лијех на дну гроба — обмотан завојима и покровом Мецаху га неки онијема кочевима, а он се мућаше као мјешина воде, само ђе кад ћаше отворити очи и јекнут.

*) Провинцијализам бјелопавлићски.

Викну „кнез,“ те се сви скупише око њега, па пробра оне, који имају дуже кочеве и нареди им, да их запиље, па кад га почну буцати, да се чувају, да на кога кап не стркне, е — причају — на кога стркне и он ће се потенчит. Ђецу ођераше, да се не страше.

Уредише се око гроба и почеше се буцати, а он се увијаше и пиштијаше ка' змија испод камена.

Избуцаше га свега, те остаде ка' вином устројена црна мјешина, а гроб набачаше камења и земље и по тада — кажу — нико га није опажа, нити се је коме утвара.

Овај догађај с тенцем — или — како га неки зову — *ламаијером* остаде у народу као прича и страшило кривоклетвеницима, неправедницима и лакомчинама.

„Зло радила Ђурова Јерина,
Зло радила горе дочекала.“

Написао **Иван Шевић.**

КЊИЖЕВНОСТ.

Још нешто о ауторству епоса „Смрт Смаил-аге Ченгића.“

Врло сам захвалан уредништву „Јавора“, што је у последњем броју донело приказ Рогановићеве штудије о ауторству дивнога епоса „Смрт Смаил-аге Ченгића“, нарочито за то, што је у том приказу прибрано више мање све, што се до сада у нас о том писало. Сама Рогановићева штудија није изнела ништа новога, нити су стари аргументи у таковој светлости изложени, е би се могло рећи, да је та штудија нови принос за расвету тога питања Чини се, да г. Рогановић није читао прекрасну и темељну штудију Руса П. А. Лаврова о том питању. коју је покојни Миша Димитријевић г. 1888, у 153. књизи „Летописа Матице српске“, исцрпиво приказао, па је тај приказ и у „Бранику“ од г. 1888. прештампан. У тој темељној радњи Руса Лаврова опровргнуте су све сумње, које г. Рогановић наводи као доказ, да је немогуће, да је Иван Мажуранић тај епос спевао.

Г. Лавров познавао је све радње, рукописе и податке, који се односе на владику Рада, као нико ни пре ни после њега Нарочито је тај учени Рус навео многа места из пређашњих песама Мажуранићевих. особито из пјесме „Вјекови Илирије“, којима је дикција истоветна са дикцијом у епосу „Ченгић-аги“. Исто је тако Лавров истакнуо, да је Мажуранић у гдекојој својој песми управо савршено подражавао духу народне поезије. Навод г. Рогановића, да није могуће, да би Мажуранић могао тако добро познавати топографију „Црне Горе,“ и да би се могао тако савршено уживити у особине црногорскога живота, није основан. јер је критички испостављено, да у том епосу има топографских погрешака, те да је и где која карактеристика промашена, како се то неби могло догодити песнику „Горскога Вијенца“; а ко је познавао Мажуранића, тај му признаје необичну даровитост; а како се знао уживити у дух другога времена и народа, показује његова попуна „Османа“, у којој се достојно мери са ђенијем Ивана Гундулића. Лавров је истакнуо, да је песник Његош реалиста у својим песмама, па нам се чудно чини, да Рогановић истиче идеализам поезије Његошеве, као што нам се не чини озбиљно, кад онако смело набацује категоричне тврдње о походу Мажуранићевом на Цетиње, о даровању „Ченгићијаде“, о страху владикином, да се не дозна, да је то његов спјев, те и она тврдња Рогановићева, да је Мажуранић добио од једнога Фрањевца попуну „Османлије“. Исто је тако нелогично тврдити, да сигурно владика Раде не би ваљда хтео цитовати пред Љубом Ненадовићем стихова једнога Мажуранића, кад се знаде, да није срамота цитовати туђе велеумне стихове, па и подражавати туђем ђенију, како је то Лавров доказао за Његоша. Покојни Миша Димитријевић написао је у своjем приказу споменуте Лаврове штудије на претпоследњој страни дословце ово: Недавно је целу ову главу о „С А Ченгићу“ приопштио у преводу у листку „Обзора“ Црногорац Марко Драговић, примећујући од своје стране, да ово питање још није решено, коју примедбу опет уредништво „Обзора“ није могло, а да од своје стране са примедбом не пропрати, да оно држи, да је то питање заиста решено Ово мнење „Обзорово“ — пише Миша — делимо и ми. Питање авторства „Смрти Смаил-аге Ченгића“ заиста је решено. А решио га је сам Лавров, ма да се није усудио, да из наведених толиких претпоставака закључак изведе. Но тај закључак изводи се сам по себи, јер га сваки читалац већ из овога малог, што смо ми навели, може најлакше извести. Нема сумње, да је писац „Смаил-аге“ главом Мажуранић Одкуда је пак он

грађу за свој спев црпео, — то је узгредна ствар, и чисто смешно звони, кад се један писац и песник за оправдање своје позива, да нам то каже“ —

Оволико наш незаборављени Миша, а ја примећујем то, да сам из уста славнога српскога научара Ј. Б. чуо, да је он говорио са човеком, који је чуо из уста Мажурановићевога једнога друга, како је Мажуранић тому свому другу читао партију по партију рукописа св га епоса „Смрт Смаил-аге Ченгића,“ док је још на том епосу радио. Осим тога нашао се у оставштини покојнога Ивана Мажуранића не само рукопис „Ченгићијаде“ са исправцима, од којега рукописа је Загребачки „Vienac“ донео фотографски снимак једнога дела, већ се нашао и рукопис народних песама, према којима је Мажуранић свој дивни епос саставио. Јесам ли добро чуо, биће о томе говора у повести „хрватске Матице“, у животопису И. Мажуранића, која ће међу осталим Матичиним публикацијама за г. 1892 изаћи.

Да се вратим на Рогановићеву књижицу. Једина нова тврдња, која нас до некле фрапира, је навод на стр 22—23, коју од речи до речи исписујем: „Имао бих још то да кажем, да је једном приликом јунак овога спјева упитао владику: Ти ме обећа овјековечити, владико, па неби још ништа (јер није зна , да је дјело већ изашло) На то му је владика одговорио: *„Јесам чоче, како да нијесам но је један лацманштина много рукописа измијенио, али опет може поднијети“*

Право вели „Стражилово“, кад би то постојало да се овај диалог између владике Рада и Новице Церовића у истину овако водио, онда би питање о авторству „Ченгићијаде“ било решено Него баш ту најзнаменитију тврдњу г Рогановић и сâм на лаку руку узимље, те си не даје труда, да нам образложи, када, где и коме је Новица Церовић ту изјаву саопштио. Осим тога, баш сâм Рогановић вели, да би се противило владичином карактеру, да Мажуранића изда, те сличну изјаву учини. Али имаде још нешто што искључује могућност, да је Новица Церовић приповедао оно о авторству те песме, што Рогановић њему на уста меће. У „Бранику“ од г. 1886. бр. 48—49, у подлистку под насловом „Укра Новице Церовића“ описује нам Др Милан Јовановић - Батут, онако лепо како он то уме, свој састанак са Новицом Церовићем, главним јунаком у „Ченгићијади“, у Дробњацима, те кад се повела реч о тој песми, поче Батут: Ал' је опет најлепша она, што веле, да ју владика писа.“

— „Која то? — Она, што ме пјева ка' Турчина.“

„Да Мажуранићева“.

„Јес' вјере ми најљепша. — Не знам, шта свијет вели, али ево, што ја знам. Владика Раде пазио ме је ка' свога, и послије погибије Ченгићеве дуго сам узањ био Ја мним, да није спјева стиха, а да га ја не чух Једне вечери, — не знам управо које године, рећи ће ми владика: „Дође ми из свијета нека књига од некога Хрвата, па шта мислиш, шта је у њој, Ноко? Пјева смрт Смаил-аге Ченгића, па вели, да си ти био Турчин и каваз агин“ — „може му бити, одговорих ја. *Ни прије ни послије не чух о томе ни ријечи из његовијех уста.* На то је Ђура (син Новичин) послије посла сахат Смаил-аге Ченгића томе Хрвату.“

— „Дакле та пјесма није владичина?

— „А ко ће то знати? Ето, што ја знадох то ти рекох“

Како се види, Батут наводи дословце речи Новичине о тој ствари, а онда је немогуће, да је Новица о тој истој ствари рекао оно, што Рогановић наводи, али ничим не образлаже.

И онај навод из путописа, односно из писма Љ. Ненадовића Вуловићу, по мом мнењу ништа не доказује против Мажуранића, као песника нами познатога епоса: „Смрт Смаил-аге Ченгића,“ јер лако да је и Његош тај предмет на свој начин опевао, а лако, да је он говорећ са Љубом Ненадовићем о тој ствари, имао на уму, не своју песму, већ туђу песму, која да би се допала Љуби, кад му се већ допадају стихови онакове врсте, како их Његош такођер пева. Сâм Љуба не захтева, да се његова дотична белешка узме као доказ да је автор епоса, о ком је говор, Његош, а не Мажуранић.

Било, како му драго, ја не оклевам изјавити, да књижица Рогановићева није могла ни на час потрести моје уверење, да је песник дивнога епоса „Смрти Смаил-аге Ченгића“ — Иван Мажуранић, те да ја не сматрам његову штудију о том предмету каковим прилогом, који би био јак унети светлост у решење тога питања, премда она може послужити као повод, да се и опет то питање подгреје и на чисто изведе и за оне, који још сумњају. Ја за моју особу нисам неверни Тома, те се не бојим, да ћу се ради мога уверења морати покајати У осталом: fiat lux — нека буде светлости!

Ј. Хр.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== „Матица Српска" расписала је из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије ређ. Зовукове за годину 1893 награду од 50 дуката за дело: *„Историја српске православне цркве у Угарској"*, с роком до 31. децембра 1893. Осим тога расписане су из тога фонда и ове књижевне награде: 1. *Историја српске књижевности за школу.* Награда 100 дуката. 2. *Историја Срба у Угарској од најстаријих времена до данас.* Награда 100 дуката. 3. Расправа о *„Буњевцима"* за „Летопис". Награда 100 дуката. 4. *„Популарна естетика за одраслије Српкиње".* Награда 50 дуката. 5. *Историја српске школе у Аустро-Угарској монархији* Награда 50 дуката. Дела на расписане награде не могу писци шиљати под својим именом, него ваља да метну на делима својим какав натпис или знак. Име презиме, карактер и место, где станује писац, ваља у особитом писму написати, писмо запечатити и обележити га оним истим натписом, или знаком, који је с поља на самом делу. Рок 31. децембар 1892. год.

== Српска краљевска академија у Београду обрадовала нас је поново са десетак нових својих издања. Од **„Гласа"** академије изишло је до сада 35 свезака све са озбиљним научним садржајем. Међу најновијим свескама су *„Леополд Ранке и ослобођење Србије"* од дра Јована Ристића, *„Манастир Бањска"* од Ст. Новаковића, о којој је књизи већ била реч у овоме листу, *„Тољен син кнеза Мирослава Хумског"* од Конст. Јиречека, професора на свеучилишту у Прагу. Од **„Споменика"** академије примили смо сада XI., XV., XVI., XVII. и XVIII. књигу, у којима су *„Споменици српски"* скупио Конст. Јиречек, *„Неколико српских споменика"* од П. Срећковића, *„Историска Палеја, њени преводи и редакције у старој словенској књижевности"* од М. Н. Сперанског, *„Хаџикалфа или Ћатиб-Челебија, турски географ XVII. века о балканском полуострву"*, с помоћним белешкама и објашњенима приложио Ст. Новаковић. Књига XVII. „Споменика" доноси овај занимљиви садржај: Шест службених писама из првог устанка 1809—1812; — Прилози за историју (од 1810—1827); — Белешке о Србији; — Један конзулски извештај; — Кнез Милош и пуковник Хоџес; — Грађа за историју града Рисна; — Писма владике Данила, патријарха Арсенија четвртог, Павла Ненадовића митрополита, Доситија Обрадовића и Павла Соларића; — Марашли-Али-пашино писмо султану 1815 год. и Ферман Мехмеда III. од 1587.

== Марко Драговић, са Цетиња, јавља у последњем броју "Гласа Црногорца" ово: „Дао сам у штампарију мој рад: „Покушај за библиографију о Црној Гори". У своме раду покупио сам 429 назива књига, у којима се или изузетно или дјелом говори о Црној Гори Књига ће бити готова кроз мјесец дана. Ко би желио исту купити нека се пријави подписаному или г. Милошу Драгићу, управнику државне штампарије.

== Примили смо „Извештај Матице Хрватске" за управну годину 1891. Ту имамо извештај о раду Матичином у прошлој години, извештај о овогодишњој главној скупштини, именик свију чланова матичиних и матичина „Правила" Чланова је имала „Матица" прошле године 8100., а прихода 29.775 фор. 63 новч. Заиста лепи бројеви!

== Једна од најзанимљивијих књига у светској књижевности од последњих дана је без сумње: „Дневник" чувеног историчара, покојнога Фердинанда Грегоровиуса, с којим се европска штампа последњих дана толико бави. Занимљиво је, што се у тим аналима о г. 1870. за време екуменскога концила у Риму о владици Штросмајеру забележено налази: „9 марта велика соареа код гђе Платнер; много владика такођер мехитариста и источњака, са дугачким брадама, окружени од младих госпођа, као пирамиде бршљаном Упознао сам се са Штросмајером, — човеком високога, ведрога, мислилачкога чела. Хајналд је живахан световњак; Штросмајер миран и сталан; у његовим очима се огледа славенска лукавост. Право говорећи, ја једнога и другога сматрам као праве попове, ... У последњој конгрегацији било је тако бурно, да је један американски владика изјавио, да скандал у концилу превазилази исти дармар у американској скупштини. Штросмајер је бранио протестанте, дочим је тврдио, да међу њима има у истину религиозних мужева, те су многи као Лајбниц и Гизо у велике за цркву заслужни. Прекидали су га пакленском виком: викало се је: „Tu es protestans, tu es haereticus, discendas." „Ти си лутеран, ти си херетик, сиђи" Подизале су се проти њему песнице као у разбојничкој синоди. Бука је била толика, да се је могла чути у цркви св Петра. Други дан после тога походише Штросмајера многи па и шпањолске владике; и Кетелер је дошао к њему те му рече, да га је само његова неспремљеност у латинском језику запречила, да се за Штросмајера не заузме. Штросмајер је јунак концила, и да нема у залеђу Аустрије, тешко њему: . .

Тако пише Грегоровиус о великом славенском владици, а нама падају на памет стихови ђесника Прерадовића, којима је прославио триумф великога владике, у концилу, на владику целога света:

„Духовни Рим вјечни, сва се земља лецну
С твога громног, с твог потресногa слова —
Како да нам свијет не устрепти с Тебе
Радости силном."

== Из Петрограда долази глас, да је славни романсијер гроф Лав Толстој предао музеју Романцоф, у Москви, свежањ рукописа под уветом да се ти рукописи обелодане десет година по његовој смрти.

== До каквих све резултата може људски ум доћи кад се употреби рабулистичка метода у умовању и доказивању, нека буде доказом једна књижица под насловом: „Паписта Шекспир у Хамлету," од некога J. Спаниера. У тој књижици настоји се доказати, да је паписта Шекспир у чувеном данском принцу не само хтео приказати дивинаторским начином човека модерне просвете, у напону образованости ума и у слаботињи воље, у гордом скептицизму и у кукавој безначајности, у неботресним аспирацијама и очајном паду, већ да је хтео оцртати целу просвету у њеном правом развоју, у појавама реформације, коју је непосредно пред собом имао. Хамлет је по мњењу Спаниеровом оличена млада Енглеска под крај доба краљице Јелисавете, одгојена у Витен-

бергу, под упливом немачкога протестантизма, али још пре-близа католичком времену и средовечном краљевству, да се сети на свој сјај и величину, и да се у чудној визији устане на бој проти неправди, која се је убијством, отимачином и браколомством попела на престол. Тако постају Клаудиј и Гетруда поетични символи браколомца Хенрика VIII. и девичанске краљице, који су једно за другим у католичкој Енглеској пашевали, — а Полониј типном фигуром подлога племства, које се је товило пленом разорене цркве, те је под маском лојалитета и религиозности грешило проти моралу и начелу. Хамлет увиђа потребу и дужност, да се бори, да се неправда са престола збаци, а да се старо право на престол попне. Али је енглеска омладина под упливом протестантизма, немоћна, поспана, неодлучна и скептична Није она више за крепки чин, и тако пропада у својој недораслости. Спанијер своју хипотезу жели применити и осталим споредним особама, те баш та рабулистика некако одвраћа од иначе може бити погођене језгре целе штудије.

═ У року од три месеца дана распродано је неколико наклада Золинога најновијега романа „Débâcle," неких 120.000 екссемплара; али у повести продаје француских књига није то највећи број. Жорж Онеов роман: „Господар од ковница" доживео је 250 издања. Још боље су пролазили стари писци. Стари Александер Дима још увек најбоље пролази са својих 300 свезака. Његов син А. Дима, млађи, ужива од продаје дела свога оца годишњу ренту од 50 000 франака. Роман „Три мушкетира" штампа се још и сада годишње у 10.000 екссемплара, а остали му романи „Гроф од Монте Христа," „Краљица Марго", „Мемоари једног лечника" штампају се годишње у 5000 – 6000 екссемплара Затим најбоље пролази Каров роман: „Под липама" и роман Vie de Bohême од Henri Murger-а, који се промичу у годишњих 10.000 отисака. Лабишеов „Théâtre," у својих 10 свезака, продаје се у годишњих 40 000 екссемплара. Сретних ли француских писаца! Мало не да им иде боље, него нашим српским књижевницима, којима они у својој француској добродушности не завиђају

═ Француски часопис „Revue d' art dramatique" доноси у својој свесци за Август опширнији приказ „Гордане", комедије Лазе Костића, о којој је већ пре дужег времена донео и Леметр своју оцену. Писац приказа је Л. Верне̂ј (L. Vernay). У почетку своје оцене говори о животу Лазином, затим говори о народној песми „Љуба хајдука Вукосава" и онда прелази на цитате из саме комедије. Свој занимљив приказ, који заузима пуних дванаест страна и који под насловом „Une comédie serbe", завршује критичар овим речима: „Тако се свршује ова комедија, која нас води у свет, који се јако разликује од нашег (француског). Но у главном ипак су исте страсти, које владају особама; љубав и љубомора имају главну улогу, а та осећања спојена су још са неизмерним поносом Гордане, која не трпи, да јој се род презире. Она показује својим јунаштвом, својом вештином и својом оданошћу да је достојна сваког поштовања. Она не допушта, да у човека нежност спрам женске може бити знак слабости. Господин Лазо Костић је своје особе врло вешто распоредио, радња је занимљива, из ње се диже екзотичан, заводљив мирис. Дело не би годило естетици госп. Сарсеја, али годи госп. Жилу Леметру, који се одушевљава батинама Гордане и ударцима ногом Вукосава. То је тек љубав, вели он. Заиста треба благодарити госп. Вернеј-у, који је дело превео на француски и тиме нас упознао са овом комедијом; у њојзи је као неки одсјај душе тог маленог народа, који нису утукле скорашње несреће, и који се нама приказује својим песницима и књижевницима" О самом песнику вели критичар: „Име Лазе Костића је слављено на балканском полуострву. Он није само родољуб узвишеног срца већ и даровит песник, који је сав свој живот посветио једној јединој идеји и то *народној идеји*."

НОВЕ КЊИГЕ.

Српска црква на Лици од првог јој појава до крушедолског сабора 1400—1708. Написао *Перо Крајновић*. (Прештампано из „Србобрана"). Цијена 10 новч. (20 пара динарских). Српска штампарија у Загребу. 1892. 16-ни, стр. IV. и 48.

За дечије срце. Књига са сликама Дарак доброј деци. Властито издање издавачке књижарнице и штампарије *А. Пајевића* у Навом Саду. Са бојадисаним сликама.

За мали свет. Књига са бојадисаним сликама. Властито издање издавачке књижарнице и штампарије *А. Пајевића* у Новоме Саду.

У издању књижаре *Луке Јоцића* у Н. Саду изишле су ове дечије књиге са бојадисаним сликама:

Домазлук. Цена 15 новч

Мали свет. Цена 15 новч.

Дечији свет. Цена 15 новч.

I. Животињак. Цена 15 новч.

II. Животињак. Цена 15 новч.

У издању исте књижаре изишла су два *календара* за идућу годину, и то:

Соко, илустрован календар за годину 1893., која је проста те има 365 дана. Уредник Проф. *Јован Грчић*. Цена 40 новч Год I. У Новом Саду. На 8-ни, стр. 160.

Соколић. Илустрован календар за годину 1893., која је проста те има 365 дана. Уредник Проф. *Јован Грчић*. Цена 20 новч. У Новом Саду. На 8 ни, стр. 64.

ОДГОВОРИ.

Г. В. Р. у Х. Н. — Оно Ваше писмо не можемо никако штампати. Јер нема смисла, да се у „Јавору" штампа писмо, које је управљено на уредника другога листа, тим мање, што не знамо узрока, зашто се то писмо не би могло адресату као приватно писмо послати. У осталом држимо, да је о ствари доста већ било говора, па сада нека суди публика. Поздрав.

Г. Д. И. у С. — С тога, што нити смо имали среће да нам се пошље прва свеска *Вукова речника*, нити добивамо Чупићеве „Годишњице". Загребачки листови су наравно пречи и њихова ће препорука више допринети, да се српске књиге продају и растурују по народу нашем.

Гђи М. у Ц. — Писац „Девојачких рефлексија" је једна интелигентна наша Српкиња.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад".

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 40. У НОВОМ САДУ 4. ОКТОБРА 1892. Год. XIX.

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

XIII.

„Бранко Радичевић.“

У Земун стигнемо пред подне 22. апр. Одсели смо у једној меани у горњој вароши. После ручка пођем с Мијом да се прошетамо по вароши. Пред кафаном Гаспаридесовом на клупи седео је млад леп човек, смеђ, са фесом на глави. у капутићу угасито кафене боје, у чистој белој, добро уштирканој кошуљи с великом огрлицом, и пушио је на кратак чибук, који је био обмотан црвеном неком материјом.

„Познајеш ли Јоцо, оног младог човека?“ упитаће ме Мија.

„Не познајем. А ко је то?“

„Нећу ти га казати. Погоди га!“

„Како да га погодим? А јесам ли кадгод слушао што о њему?“

„Да богме да јеси!“

„Онда је то Бранко!“

„Погодио си Хајде да му се јавимо!“

„Приђемо му. Он је Мију познавао и овај ме представи Бранку.

Брзо се познасмо и оспријатељисмо. Тек што смо сели на клупу поред Бранка, окрете се он мени и запита ме: „Пушиш ли?“

„Пушим, кад год имам дувана.“

„Ево ти мој чибук, ја нећу више. Али чекај да се олади. Или не, — Стојане (викне келнеру), донеси ми још један чибук!“

„Хвала Бранко, сад нећу пушити.“

„Како ти је воља. Читао сам вашу „Славјанку.“ Знаш шта ми се најбоље допало у твом „кнезу Павлу?“ „*Иде коло и без девојака.*“

Насмешим се, али ми у тај пар није било до шале. Мисли ми беху одлетеле у Бачку у једну варошицу крај Тисе, одкуда се не враћа мој седи родитељ, и у једно местанце у Банату, где ми је остала мати са седморо ситне сирочади.

„А знаш ли, који ми се стих допао најбоље код Светозара? кад оно вила каже песнику: „*како су вас разметнули мајци!*“*)

Ја наводим овде и ситнице, које ми из Бранковог разговора на ум падају, јер и оне могу занимати читаоца као кратке карактерне пртице.

Оно „*како су вас разметнули мајци!*“ исказао је Бранко тако меким, сетним нагласком, да сам ја тек онда спазио, колико лепоте и нежности у том стиху има.

Ту се нађем и са Ђоком Камбером из Новога Сада. Он ми понуди свој стан за вечерас, а и за даље, ако не нађем себи угоднији стан.

Одемо сви на вечеру, где се нађем још с многим пријатељима и познаницима. После вечере пођемо сви заједно стану Камберовом, па кад се тек стадосмо праштати, онда се увидело, да осим мене још њих неколико немају конака. Ђока их гостољубно позове к себи. „Ако не буду гости бесни, неће бити соба тесна“ дода он. „Лезите, где ко уграби, само мој кревет не дам никоме.“

Стан му је био у кући дра Ђоке Пантелића на углу исте улице, где је била кафана Гаспаридесова. Мала собица из авлије,

*) „Спасова ноћ“ стр. 144.

једва стадосмо у њу нас шесторица. Ђока леже у свој кревет, у ком су биле само даске, једно старо јапунџе и два јастука. Како је спавао то само он зна, а ми смо још и горе. У соби осим једног старог ормана и малог столића било је само још неколико столица. Срећом седишта на столицама могла се одвајати и служила су нам као узглавље Сви смо спавали на патосу. Даске су нам служиле као модроц, а собни плафон као јорган.

Кад смо се други дан разбудили и почели се умивати, онда смо тек спазили, да смо ноћас у Ђокиној соби спавали као представници разних српских покрајина. Домаћин је био Новосађанин, ја Сенћанин, Богобој Атанацковић Бајац, Бабић Меленчанин, Никола Крстић Сентандрејац, Илија Вујић Црижанин. Било је доста и пецкања, што су се нашли толики представници из места, чији су становници извикани као славне „процежције"

Био је Ђурђев дан. Пређем у Београд. Тада сам први пут ступио на српску земљу. У „*Авали*" описао сам мој састанак с Јованом Станимировићем, кед кога сам и преноћио. У „*Авали*" сам споменуо тестаменат оца Јованова, Дим. Станимировића, који је прошле 1848 године у битци под Вршцем био заробљен и у Темишвару погубљен. Држао сам, да је пропао тај драгоцени докуменат, за који сам толико година узалуд распитивао: али сам се обрадовао, кад га у Милићевићевом „*Поменику*" нађох у целини штампана.

По повратку из Београда станем се озбиљно бринути шта да почнем Избегао сам тек само са неколико форината, и та сумица била је већ на измаку. Како да се живи у туђем свету?

Срећом чујем, да се бегунцима издаје у Земуну позајмица на њихова непокретна имања, која су код куће оставили. и да је председник тог одбора Стеван Брановачки (доцнији многозаслужни председник Матице Српске и друштва за Нар. позориште). Он ми је био земљак Одем к њему и на имање мог оца дигнем суму од 60 фор. ср. у српским асигнатима. С овом сам сумом штедљиво животарио и кад сам се у септембру кући вратио, предао сам оцу 50 фор Загонетно изгледа, да се за четири месеца потроши само десет фор; али кад се узме, да сам цео јул и август провео у Лежимиру код своје родбине и у Сланкамену код свог пријатеља где нисам морао ништа трошити, онда се види, да ми је трошка требало само у Земуну, где сам имао и своје нарочите зараде, неку врсту *трговине* или *пиљарења*.

Нашао сам се онде с једним старим познаником, који није имао новаца, а имао је коња и таљиге; а ја сам опет имао нешто мало новаца, а нисам имао ни коња ни таљиге. Тако се по невољи удруже *новци* и *таљиге*. Мој компањом је на таљигама носио разну зелен, суве шљиве, дуван, сланину и томе сличне артикле из Београда и Земуна у Тител на пијацу, где је све као алва пролазило, а добит смо поштено делили, те је било добро и мени и њему.

По некад сам и ја ишао с њиме поред таљига пешке и намиривао муштерије на тителској пијаци; онде спавао под малом шатрицом и борио се по сву ноћ — с комарцима, који су необично безобразни били. Њих смо из прве руке добијали из оближњег „перлеског рита" — бесплатно.

Живот у Земуну био је скроман и једнолик.

У стану сам остао код Ђоке Камбера. Ретко смо се виђали; дању скоро никад а ноћу ја рано легао а он доцкан долазио; ујутру ја рано устајао и њега увек спавајућива остављао. Рекао би, да смо се чешће виђали на улици и у кафани, него код куће. У стану смо сад имали више комодитета, или што наши кажу „комоције," него у почетку. Он је за себе набавио сламњачу, а за мене једно старо канабе, — у ком није било стеница

Код куће сам читао Мицкјевића и прочитао га целог. Неке партије из његових „Дедова" (Dziady) и неке омање песмице знао сам и на изуст.

Прелазио сам по који пут и у Београд и походио своје пријатеље и познанике.

Али највише смо се бавили у Гаспаридесовој кфани, где смо имали свој засебни сто, Бранко, Мија, Илија Вујић и ја. Без Бранка било је друштво крње

У кафани смо читали новине, слушали Бранкове шале у којима је био неисцрпљив. Доста пута играли смо шаха а још чешће смо се играли „дарока у четворо", крајцара стотина.

Бранко је био у свачему први, у шали,

у игрању, пливању, певању. Певао је радо, имао је пријатан, нежан глас, који је у срце дирао. Шаха је играо врло вешто и врло брзо је покретао фигуре. С њим сам играо шаха небројено пута, и све партије изгубио, што у осталом није довољан доказ да је он добро играо, јер су ме тукли и многи слабији играчи, него што је био Бранко.

И на дароку је редовно он био тај, коме су по свршетку игре ова тројица морала плаћати.

Један пут смо подуже играли нас четворица, Бранко, Илија, Мија и ја. Пред сваким је било неколико хиљада кредом забележено Као обично, Бранко је и овога пута измакао напред са неколико хиљада. Одмах за њим био је Илија, за Илијом ја, а кукавни Мија био је најслабији Бранко је имао да прима од све тројице, Илија од мене и Мије, а ја само од Мије. Ја сам стајао доста прилично, некако сам толико имао да примам од Мије, колико сам имао да плаћам Бранку и Илији.

„Почни Мијо од тањега краја," подвикнем Мији.

Мија ме не послуша Прво намири Бранка, за њим Илију, а на мене дође ред најпосле.

Мија броји, па се сваки час забуњује. На један пут престаде с бројењем поче се пипати по џеповима.

„Бога ми, Јоцо, да ме убијеш, немам више ни паре."

„Па како ћу ја сад да намирим ову двојицу?"

„Зар немаш ни ти више новаца?"

„Имам, ал' није право, да им дајем своје новце, кад нисам штетовао "

„Е, ћути бога ти! Плати људма, па чини се и невешт!"

Ово је Мија тако наивно и тако добро ћудно казао, да смо му се сви слатко насмејали.

У разговору био је Бранко весео, шаљив, пун досетака и доскочица али свагда пријатан и деликатан.

Није никад вређао а у шали је отрпео по гдешто, што би неко можда као увреду примио. Латини имају за ово згодну реч, homo festivus што ми не можемо једном речју превести, кад год сам Бранка и његове лепе шале слушао, свагда су ми долазиле на памет речи покојног мог професора философије Вернера: „festivitas, coeleste donum mortalibus" (небесни дар смртнима). И сад захвално благосиљам спомен Бранков, који ме је толико пута у најтужнијим тренуцима својом невином, безазленом шалом разгалио.

Често сам га и у његовом стану походио Он је становао заједно са Славком Златојевићем у лепом стану иза српске цркве, не далеко од мене.

Славко је био мој школски друг у Новом Саду у V. разреду гимназије $184^1/_2$. Он сад није долазио у наше редовно друштво, скоро увек је био код куће и радио. Нисам онда ни слутио, да је Славко песник јер је он те своје радове крио од нас свију, и можда само Бранку показивао. Толико сам приметио, да га Бранко воли и поштује.

Један пут ми је Бранко читао један сатиричан састав у прози. Ту је збијао шалу с називом „*наставник*" у место „*учитељ*." Знам да је у том чланчићу питао, шта „*наставља*" учитељ својим ђацима, да ли нос, језик или уши и т. д.

Читао ми је и своју песму „*Стојан*," која је онда била још у рукопису, а коју је његов отац издао као Бранково посмрче у трећој књизи песама Бранкових 1862.

Осим ове песме била је још једна, највећа од свију, из које ми је само неколико листова прочитао, али које нема нигде штампане, па ни у поменутој трећој књизи. Ова је песма била п дељена у строфе од осам стихова и заузимала је три или четири књижице у осмини, прошивене и до краја исписане. У свакој књижици могло је бити три до четири табака

У тој песми описује се — како ми рече Бранко — неки српски Дон Хуан, који путује из места у место, свуда се заљубљује и свуда улива љубав нежнијем полу. Прочитао ми је два три листа, и уверио сам се, да је ова песма једна од његових најлепших песама, али да је несташна Бранкова Муза у њој достигла своју кулминацију.

„Мени се чини, Бранко, да ти ту самог себе описујеш."

„Шта, зар мислиш, да сам се ја толико скитао по свету?"

„Не мислим то, него мислим, да твој јунак ради оно, што би ти радио, да си на његовом месту."

„Бога ми, канда и погађаш," одговори Бранко, и стрпа оне хартије у чекмеџе

Куд се дела та песма? Да л' је није Бранко сам за живота поништио? Колико Бранка познајем, држим да је то немогуће. То је било његово ремек-дело. Отац неће удавити своје најмилије чедо, ако је и мало раскалашније. Пре ће бити, да је то његов отац учинио у тој мисли, да ово разуздано дериште не пристаје уз осталу браћу и сестре и да ће удити успомени свога оца.

Не могу се доста накајати, што нисам изискао ту песму од Бранка и крадом преписао! Јест да је онда била ова данашња памет или бар да сам слутити могао, да ћу се за неколико дана с Бранком за навек растати!

Пре негде било је говора о том, шта је падао Бранку *Стеван Радичевић*, бивши министар за прве владе кнеза Михаила? Сећам се врло добро, да га је Бранко увек *стрицем* називао, кад год је о њему говорио. Сад да л' му је Стеван био рођени стриц, или не, то не знам.

Док сам у Земуну био, догодила се велика несрећа непажњом. Шестога јуна око 10 часова пре подне истоваривала се муниција с једнога шлепа на Дунаву; људи који су је истоваривали, *пушили су* (!!!) а ситан барут се просипао из картачких патрона на кров лађе, те варницом из луле запали се барут и горња половина шлепа одлети у ваздух, а доња потоне у Дунав. Око двадесет људи је животом платило ту несмотреност.

(Свршиће се.)

Јован Ђорђевић.

ВИЛА.

СЛИКА ИЗ СРПСКОГ ЖИВОТА У СЛАВОНИЈИ.

Написао Гојко Васић.

(Наставак.)

Раден приповедио у селу момцима и цурама да му се приказала „вила." Неки се чуде, а неки му баш и невјерују.

До воље им стоји. Нека вјерују ако хоће. Раден није никад лагао.

Цуре се гледну једна у другу па прсну у смјех, а Радену тешко . . . тешко . . . волио бих да им није ни казао; јер ни сам неби вјеровао да је на њиховом мјесту.

— Е мој пријашко, веле неки, вила кад се коме укаже онда га и устријели одмах, а не стоји укочено као што то Раден вели.

И сам би Раден посумњао у ту своју вилу и неби вјеровао, али, неколико пута пролазећи покрај Радосићевог гаја, видио је скоро увјек оно једно те једно. Да би кога освједочио и обистинио своје казивање — повео би уза се једног ја двојицу, али тада не бјеше више ништа . . . виле није било.

То је њега много љутило, а и неке сумњиве бриге задавало.

Једном се усудио мајчин син да пуца на ту привид, али кад виђе да се само нешто блисну па заталаса . . . препаде се, срце му стаде дрктати. Баба мал није свисла од страха, кад је чула да јој је унук пуцао на вилу. . .

— Хоћеш да се уметнеш главом јел'!? сикћала је на њ' од љутине, хоћеш у свашто да се уплећеш! . .

Раден се смије на то; још јој каже да је већ два пута трчао да је ухвати, па на једноч је нестало као да је није ни било. . . То сиротој Дади задаваше некаке љуте муке да је све чупала косе с главе, заклињала га и преклињала, да он сваким трицама не улази у траг.

Но ништа не поможе . .

Још један пут је Раден ишао неокле пуним колима. Кад је изишао уз кланац, погледао опет тамо, — видео је . . . вилу. . .

Десничино воће уз Радосићево, па с једног краја до пута одграђено куд су волови провлачили. Коњи осјетивши ослабљене ђемове, били су слободни куд хоће. . . У воћару најцикала ситна ђетелина до пô ноге па се зелени као ијед. Коњи уташтени од глади и умора посукаше тамо, предња кола пређоше некако преко грабе а стражња наиђоше. Коњи не могаше извући већ стадоше,

Раден још нигда и не сања куд је забасао, већ једнако гледа онамо . . . гледа у вилу, нагледо је се дабогда. Кад осјети да му кола стадоше, потегне вођице онако и не гледајући, коњи се упријеше највећом силом па у том зору малко навише а он „прас“, пуче срчаница по сред-сриједе Раден се сад трже к'о иза сна. Пусти вођице из руке па скочи с кола и сједе мало подаље, па се подбочи руком. . .

Ех, да је сад на његовом мјесту ко други, ту би било псовке и грдње, да неби ни у кола могло стати; а и коњи би кијали онако мушки. е али . . .

Раден сједио и сједио тако подуго, као луд, коњи се провирали из све снаге да силом протрче кроз хајмове онамо у воће. . . у благовање, али, не могоше . .

Виле није више било . . . од једноч је нестаде. . .

— Шта је то, о Радене!? викну неко иза леђа Раденових.

Раден се трже и обазрије па кад виђе Мишу, свога из дјетинства свакидашњег „пај таша,“ мало се освјесну.

— Сатр'о сам Мишо брате, па. . .

— Па што чекаш?

— 'Нако.

— Јеси послао кога рад сврдла и тестере, и . . .

— Никог.

— Па онда тако мош' и ноћити овђе.

Раден ћути.

— А по богу брате куд си гледао кад су ти коњи сврнули с пута?

Раден једнако ћути а гледа пред а-се и немичући се с мјеста.

Миша попогледа неколико па се окрену и одскака кући и донесе нешто од алата, па испреже коње па их околенчи, а кола сам истовари.

Миша је био мало као и неки мајстор, па је већ унапријед знао шта треба

Док је Раден био испрескакао сва брда и долине у својим сањаријама, дотле је Миша поправио и натоварио кола и упрего коње па ишћерао на пут.

Пријђе Радену.

— Да ниси болестан?

Раден маше главом да није.

— Па шта ти је онда? јел. . .

Он ћути.

— Онда ти нешто јест. . .

Не хтеде га ништа више испитивати, већ му тутну бич у руке.

— Хајде!

Раден пође.

— Ето сједи лијепо тако, па немој трзати вођицама, коњи ће и сами доћи кући...

Миша ошину коње и они пођоше.

Раден ни ријечице не рече.

Миша је чудновато тумачио, и још свакојако се домишљао, шта се морало Радену десити.

*

Од неко доба промјенуо се газда Станков мјезимац, па ни нанеси да је онај момак к'о што је прије био.

За чудо многима.

Нагађају којешта.

„Нагазио негђе!“

„Метнуте му чини.“

„Уречен.“

„Устрјелиле га виле!“ и т. д.

— Нека, нека, свете се опет неки, он се хвали да му се виле приказују. Виле! хеј! . . њему виле! та каки је он јунак да се њему приказују виле; оно само некада би се јунацима указивале и у помоћи им биле, а њему . . . шта је он? . . .

Газда-Станку чисто нешто к'о неправо, што му се Раден од скора преокренуо, и скоро управо мало „вантазирао.“

Дошло је вријеме да се купи сијено, газда-Станко повео мобу, а рече Радену да понесе од куће неколике грабље и виле. Кад дођу тамо а и Раден за њима стигне.

Газда-Станко се загледа у њега и почне крстити.

— Ма куд си нош'о ти Радене?

— Купити, одговори Раден као зачуђено.

— Па шта си понио, с чим ћеш купити?

Раден спрти с рамена. кад ли оно мјесто вила и грабаља — будак и лопате.

Купиоци попадају од смјеха. Раден се покуњи па опет кући. . .

Знају већ многи да је он од скорог времена нешто као замишљен.

Газда Станко се не смије, не може му се, него се дао у бригу мислећи шта му је дјетету. Раден се тако почео ув'јек пометати, јер бјеше к'о без ума. . .

Један дан се десило да су жели у пољу. Порано некако одведе Раден жетеоце, па ће се он вратити кући, због неког посла.

Натисла се магла па се не може на да леко виђати.

Радену идући паде нешто на памет, а то је, баш да се не враћа уз кланац куд је јутрос са жетеоцима дошао, него да заобиђе иза Радосићевог гаја. Тако и учини.

Још поиздалека назрио је он у врх гаја на њивици опет ону лепу — вилу, па је нешто смислио. Хајд, хајд, пређе један плот, пређе други; прође изнад једног тука, што га обавија поточењак, па ће испод гаја. Таман дође лијепо според њивице, па стаде. Срце му поче лупати, лупати тако да се њему самом учинило е неко лупа сјекиром о храшће...

Гледа онамо, гледа, и види вилу... прођоше га трнци, учини му се сад и то, да му се почеше и кости дјелити од меса...

— Не клони! прошапута сам себи.., Сад узврну ногавице и стиште се мајчин син, што је игда могао па за часак претрча и ухвати је, нави јој главу па ... па ... не знам ... уједе ваљ'да...

— Заклињем те господом богом пусти ме!.. врисну она.

Раден је пусти а ње нестаде...

Он се уздрхта, уздрхта к'о прут и паде...

Кад се мало освјестио, устаде па оде кући.

Тамо кад је дошао, о он лијепо уђе у своју зграду, сними све до кошуље па леже.

Кад је газда Станко дошао послије подне из поља, пита код куће где је Раден.

Дада каже да они не знају, — јер од како је јутрос, вели отишао са жетеоцима, нијесмо га послије видили, мислили смо да је код жетелаца.

— Није тамо, вели газда-Станко, јер се он одмах вратио.

Сви се сташе чудити.

Да је отишао куд у село он би већ некоме од њих као обично казао. Али ето нико не зна.

Док су се они тако испитивали, а једна ће девојчица:

— Ма ено ћића у комори лежи.

Газда-Станко се препаде, пребլиједи човјек као да га „шлог" удари.

Одоше тамо; а оно збиља Раден лежи.

Газда-Станко приђе:

— Радене!

— Шта је, промуца он.

— Шта ти је? Јеси ли болестан?!

— Нијесам.

— Нијеси! зачудише се они.

Он ћути.

— Па шта ти је што лежиш кад нијеси болестан пита га мати.

Он све ћути.

— Болил те ишта? Не може бити да те не боли кад си легао? пита Дада.

Он опет ништа. — само ћути.

— Ово су неке маштаније на овом дјетету, газда-Станко ће, ја још одавна видим да њему неће изићи на лијепо...

Старој Дади пођоше нешто двије сузе низ смежурато јој лице, али их опет кријући убриса

Изиђоше сви; само осташе сестре, па га испитују.

Сироте препале се, живе обамрле од некаког страха.

Раден је само нешто тешко уздисао.

Нико није знао шта је...

Стара Дада махну руком и даде свима знак да иду у кућу и они одоше; она сама уђе код Радена, па сједе уз његово мјесто.

— Радене! кажи, кућо моја, својој Дади, шта је теби ... кажи дико моја самој мени ... кажи, очи моје.

Раден се преметаше тамо и амо по мјесту као рањен, узглавач му сав мокар од суза.

Дада га пољуби некако чисто побожно у чело, па једнако стаде молити.

— Кажи, срце моје, својој Дади, кажи злато моје .. кажи, одмах ће ти лакше бити ... неће дада ником казати.

— Не ... могу Дадо не ... могу ја ћу умријети...

— Нећеш ти умријети. кућо моја, немој се бојати, Бог је и Богородица с тобом; само ми кажи шта ти је толико тешко...

— Казаћу ... ти ... Дадо ... казаћу ... ал опет умријећу; ... срце ме боли... ухват ... и .. о сам ... загушише га сузе...

— Шта си ухватио око моје мило кажи кажи Дади својој, не бој се ништа на свијету ..

— Ухв ... а .. тио .. сам ... ух ... не могу ... Дадо!

— Што је. кућо моја!..

— Ухватио сам ... *вилу..!*

Старица се пренерази.

— Бог с тобом! Радене!

— Јесам Дадо .. вјеруј ми ... и пољу .. би .. о. ту поклопи рукама очи

— А ђе си је ухватио? дико моја кажи ми?

— На Радосићеву гају ... ето јој један прамен косе на мом пршњаку што се заплео око дугмади...

Старица узе пршњак, кад ли оно у истини бич косе на дугметима.. потргала се...

Она се два-три пут прекрсти и нешто прошапута...

Врапци се поћераше из над њих по гредама ... стаде цврка ... Мужјак повијао своју женку, па је таман више Радованове главе стиже... Фррр! и опет их неста.

Раден уздахну.

— Дадо!

— Шта је дико моја!

— Ја ћу умријети за вилом живо ми је срце однијела...

(Свршиће се.)

ДОБАР ЈЕ БОГ...

ПРИЧА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марин.

(Наставак.)

IV

Био је још мали, али је ипак могао све разумети, што год је у своме детињству у околини видео. У приликама и околностима најјаднијима и најгорима, баш у доба када се је на њега највише морало пазити, када му је била нужна нега и поука, када му се морала млада и нежна душа лепим и узорним примерима питати и напајати, остављен самом себи, развијаше му се свест све јаче и јаче, а душевне му очи прозирале су и даље, — да је са свога самовања и замишљености више личио на зрелога и одраснога младића, него ли на дечарка, који је тек осму-девету годину бројао.

Не беше то прави изданак, прави потомак свога родитеља. Млада и чиста невина, да речеш анђеоска душа његова беше нежна и неокаљана. Гадни призори у дому спопадоше његову душу, па ју силом преобразивали. А мирна и сањалачка његова нарав, као израз нежне му душе — беше саломљена. Пролетњи цветак беше подривен, оно жуто зелено, болешљиво лишће, казивало је, е-ће скоро морати и подлећи.

Сиромашак! Беше удиљ заплашен и немиран. Дрхташе као прут, када је једном видео жандаре, где му у дому оца бију и грувају. Тај призор утицао је на њега силно и он га је одлежао у самоме бунилу, вици и запомагању.

После се плашио жандара када год их је видео. Па и звекет, када се где год у близини зачује био је довољан, да га узнемири. А кад се за звекетом појаве и они, — бегаше сиротанче као ван себе по дворишту, да се негде скрије и тако сакривен преседео би можда и читав дан, да га не потраже...

Једном, а било је то бурне и кишовите ноћи, трже га из полусна нека лупа, смех и жагор. Мишљаше, да му се је отац као обично из крчме пијан повратио, па се свађа са матером. Добро је знао шта га чека, ако га опази, да је будан, па за то вешто подиже окрајичак од покривача и провири.

Види, — сироче, није могло да се разабере од тога призора. Онај страшни лик, она страна особа, која му је прва пала у очи — потресла га, да се сав најежио био. Беше избечио очи, да боље види, и када се тај странац окрену, обли га у час самртнички зној. Тај страшни, тај ужасни лик! И у зноју дрхташе као у сред студени...

Пред њиме стајаше човек, шта ли, страшило, у прљаву, подерану руху, грдна израста, а црна космата лика Оне очи, оне ужасне, разбојничке очи, час избуљене, а час намргођене, што тако хитро погледају са предмета на предмет, сатирале су му још и оно мало живота. Ни беше живе и ако је све добро видео, и ако је све добро чуо. Тек оно младо, нежно срдашце било му у груд'ма да га је и сам могао чути, па осетити, да је заиста жив, . .

— Ти Максиме или нећеш са мном, или ако хоћеш, ниси јунак, већ права кукавица, то ти ја ево кажем ... звао си ме овамо, да се споразумемо, па опет отежеш ... говораше то страшило, а глас му као из дубина стизао.

— Не што нећу, већ баш хоћу. Али,

пре него што почнемо, треба да се о свему уверимо. Не иде ни то баш тако лако, као што ти мислиш. Они проклетници одмах ће и нањушити, па код кога прво него код мене. . .

— Па онда! . . узбечи се страшило, — а зар ти је море то и првина? Ех, да још нема њих, мислиш ти, да бих ја и спао на тебе, — иди молим те! . . За то ти ево баш и кажем: нећемо одмах, него кад се прво извежбамо. Да си ти други онда ’ајд које како, — већ видим с ким имам посла . . . и насмеја се.

Плану Максим као варница, а нашао се увређен у своме поносу.

— Како?! . . Мислиш ли ти баш зацело, да је Максим кукавица?! Море, онда се чувај Максима, јер —

— Но, но, само лакше, само лакше, — прекину га страни — доћи ће време, када ћеш и показати ко си и шта си. . . Није ово крађа меса, масти, жита, и других ситнарија, већ је ово нешто много другачије, а ту признај, да не вредиш спрам мене ни ’волико. Био си ти још мали, мој Максиме, када сам ја већ по друмовима очекивао богаташе Знаш ли ти што море за Банстол, а? Знаш. Ту сам ти ја и дањивао и ноћивао. . . Какав живот? Имао сам ти онда и ’леба и пића, а новаца к’о плеве. Радили смо ми онда нешто другачије, него што ви сви сада радите . . . и устаде, па као с поносом изрече: Иди, питај ко је био страшило целе планине? ко је ноћу заузимао читав Банстол? . . на кога су ишле по читаве регементе? питај, па ће ти се касти! Двадесет људи пали су под мојом руком, двадесет сам их поклао као скотове. . .

И седе, а очима гледну у Максима, који му је сваку речцу гутао.

Беше тишина, тек што се чуло како вијор бесомучно бије.

— Него, што ово, што оно, ти си ме амо звао, да ме почастиш, а гле већ читав сат — а од части ни корова. Бо’ме сам ја ожеднио . . . и насмехну се ама тако немило да је тај смех био грознији од његове озбиљности.

— Вина имам, али у зао час меса ни мрве. Оно нешто што набавим, извуче се док тренеш. Теби је већ лако, сам си, немаш никога. . . Док бесмо, нас двоје, некако смо и смагали, али ево нададе се и ово дериште, па се баш често и забринем. . . Хеј жено! . . шта си се ту извалила, па чмаваш, кад видиш, да имамо гостију! Ди је оно вино? . .

Диже се и Грозда некако сањиво, лењо.

— Па послужи се и сам. . .

— Бре — још оклеваш! Дај вина!

Устаде, па се одгега и у час је ево са неким крњим бокалићем.

— Ево, па ждери!

И извали се опет на постељу.

Кад су се добро наквасили били, прво устаде онај страни.

— Седи још мало:

— Доста ми је, сад ће ено и зора.

— Кад ћеш доћи?

— Сутра у сумрак. Буди спреман . . . Имаш ли добру сикиру?

— Ни твоја није боља.

— Онда збогом.

— Збогом.

И изидоше.

Тек што се је Максим повратио био, па и легао, зачу се пред кућом нека лупа и звекет.

— Максиме! . .

Он се трже

— Ту сам, ту.

— Има ли још кога?

— Нас троје, ја и жена и дете.

— Пали свећу и отварај!

Он учини како му је наређено било, отвори резу, а у собу рупише жандари.

— Где си био синоћ?

— Нигде.

— Лажеш хуљо! дрекну онај млађи, и кундаком од пушке бубну га у леђа.

— Тако ми Бог помогао, — кунијаше се Максим.

— А шта си радио до сада?

— Спавао сам.

— Има ли још кога ту?

— Нема.

Пројоше по соби, загледаше сваки кутак и изиђоше на поље.

Тек онда леже Максим да спава. Мишљаше, да му жена и дете већ у велико снивају, али се преварио.

Оно мало сиротанче, узбуђено ноћашњим призором и разговором, удиљ дрхташе у своме кревецу мокро, знојавно, у ватри баш да речеш, као на самој самрти. . .

— — — — — — — — — —

Сутра дан гегао се Максим пијан из крчме ка својој кући.

Када је ушао био, у зао час сети се детенцета.

— Еј со-ко-ле! . . продера се и умало што не посрну.

Нико му се не одазва.

— Со-ко-ле . . . и пође напред . . . Пред кухињом на пригревици сунчало му се дете.

— Зар ти не чујеш где те вичем?!

Дете претрну.

— 'Ајд оца у руку!

Дете се не маче са места.

— 'Ајд до врага кад нећеш! . . рече и гурну га ногом, па онда уђе у собу и не осврћући се на цвиљење сиротанчета.

Беше то и Богу плакати.

(Свршиће се.)

ПРЕВОДИЛАЦ МАНОЈЛО ЈАНКОВИЋ.

(1758—1792.)

Из књижевне студије Николе Андрића.

Најсјајније је име српске преводне белетристике у прошастоме веку, име *Манојла Јанковића*..

Доситије Обрадовић је стајао својим „Животомъ и приключеніяма“ од год. 1783. изолиран и инокосан. Ударио је још неутрвеном народном стазом проти унесеним „славено-српским“ традицијама и не природном књижевном развитку, а био је — *сам!* Годину дана касније издаде он „Совѣте здраваго разума“ и тим двема рефор маторским књигама чекало се до год. 1787. на *прво белетристичко дело* српско, које је било писано *простим народним* језиком. И то дело било је *превод*

„Терговци“, талијанска комедија у три акта, од Карла *Голдонија*; превео ју Манојло Јанковић, студент медицине, и штампао у Липском.

Обрадовић је својом практичном философијом и здравим схваћањем показао на нову планету и на сунце, ал није могао до њих. Народ је придигао главу, да гледа са својим апостолом небо, ал није видио степеница. Доситије је ударио темељ, ал да га већ у први крај нису разумели други светитељи народни и да нису притрчали, да му придрже лестве, остао би тај темељ и пуст и сух.

Јанковић је био међу првима, који су га подупрли. Он се је побринуо за *забавну* народну књигу. Састао се је с Доситијем у Липскоме, па се држи, да је Доситије први и био, који је овоме образованоме и богатоме младићу стао улевати у срце вољу, да подигне у Новом Саду прву српску штампарију. У Аустрији није било ћириловске штампарије све до год. 1771. Те године доби бечки штампар Курцбек на дванаест година право да штампа „илирске“ књиге. Ал су бечке ћирилске књиге излазиле пуне штампарских погрешака, да су били и писци и општинство озлојеђени а народ се је на њих јавно по саборима тужио. За то се је већина српских књига пре год. 1790. штампала или у Липскоме или у Млецима, где је Грк Димитрије Теодосијев још год 1758 основао ћириловску штампарију. У Млецима су издавали своје књиге Соларић и Орфелин, а у Липском Доситије и Јанковић Кад је излазио рок Курцбековој привилегији, — год. 1790. — пође Јанковић са штампаријом из Липскога у Нови Сад, да почне радити и издавати новине српске, ал му се испречи српско свештенство (као напредњаку) и Курцбеков трговачки уговор. Јанковић умре (у тридесет и четвртој години својој), а да није видио оживљених својих идејала Тек његов брат Јован добије допуст за штампарију, која још и данас ради у Новом Саду.*)

Јанковић приказује своје „Терговце“ цару Јосифу I. немачким језиком и говори, зашто је баш овим делом почео своју литерарну каријеру. Држи, да ће ова комедија својим садржајем имати особити утицај на његове земљаке. Срби су у оно време држали, да су комедије и млађим и старијим људима шкодљиве и да су их „ђаволи Швабе измислили, како би изварали новце од људи“. Ни један Србин — вели Јанковић даље у предговору — није имао прилике до сада, да позна корист комедија, јер их у свом језику није имао, а страни су му били непознати. Ако је који кадгод и дошао у позо-

*) О српским штампаријама много је писао покојни Ђорђе Рајковић у Летописима Матице Српске од год. 1874. и 1881. и у новосадском „Јавору„ од год. 1880.

риште, није могао видети праве користи њихове, јер је гледао само „намазана лица и којекакве глумачке кретове; слушао је, како се претварају, видио је, како се кад и кад пољубе, потрче овамо онамо, па шта каже? Премећу се и скачу, док не измаме новце“. — — — — За то је Јанковић сео да преведе „Трговце“ — „да те људе из њихова незнања ослободи и добре комедије код њих у бољи кредит метне“. Он је уверен, да ће барем бољем делу његових земљака овај његов труд бити повољан и пријатан. Нека сваки — вели он — ових неколико листова до конца прочита, па ће видити, да нису ђаволштине, него живи случаји, који се сваки дан међу људима находе. Наћи ће поштеног трговца, који тражи све часне путове, да себи помогне; наћи ће сребролубивих особа, које су гладне новаца, па ради мале своје користи могу да изгубе цела имања; наћи ће лажљивог пријатеља, који је под сеном друговања највећи убица; наћи ће уцвељеног оца непослушног сина, на кратко, наћи ће оно, што се сваки дан међу људма находи. Па, нека се огледа, може бити, да ће у овој или у оној особи сам себе познати. . .

Још једна корист! Мајсторски и трговачки момци проводе недељу и светац скитањем, а зашто? — Не имају ништа да читају. Да имају забавних, корисних и поучних књига, барем би неки део ових момака — по Јанковићеву мишљењу — чим оставе иглу или риф, потражио књижевне забаве. *„Ал, камо Срблњи, где сте? што спавате? зора је! Пробудите се! Време је век“.*

Јанковић обећава, да ће сваки дан одредити један или два сата за превођење, ако се само ова прва књига буде свидела његовим народњацима. Преводиће, вели, више с немачкога, јер „у немачкој књижевности има згоднијих дела за прву просвету српскога народа него ли у талијанској“. Главно му је, да се укус и морал народни дотера, јер је уверен да се прости народи дижу до највишега степена среће и задовољства само правим осећањем и образованим укусом. Он је држао, да би била ниска таштина, кад би својим земљацима пружао властите незреле продукте место туђих ремек-дела.

А што није писао у славенском него у матерњем језику, то ће му, вели, сваки опростити, кад помисли, да он „није Славјан, него Србин и да не пише за Славене, него за Србе.“

„Терговци“ Голдонијеви су за Јанковићева времена и у његову преводу могли имати прави успех.*) Данас су они пред литерарном историјом један од најсувљих продуката непесничког духа Голдонијева. Радња се развија одмереним меркантилним слогом без правога полета и духа. Што је прошастога века било на њима моралнога чара, то се до данас готово сасвим истрло.

* * *

Године 1789. преведе Јанковић с немачкога од Фр. Ксавера *Штарка* веселу позоришну игру за децу *„Зао отац и невалао син“* у четири чина.

Између првога и другога Јанковићева превода издао је он оригиналну студију „о испаривању воде у уздух и о киши“ и постао је чланом тадашњега природњачког друштва у Хали. Овим се радом Јанковић прославио, па када је Сим. Зорић, руски генерал, основао на свој трошак академију за младе племиће у Склову, буде Јанковић позван за професора физике и математике, али не оде.

У предговору новој веселој игри јавља Јанковић с особитим задовољством, да су му „Терговци“ најлепше примљени не само у бољим круговима него и код нижих сталежа. Са свију страна му, вели, долазе усмене и писмене похвале, нека не жали труда и нека само даље преводи, не би ли и друге побудио на оваки посао. За то он, чим ухвати који прости тренутак, потражи у страним језицима забавних књижица, које би биле вредне, да их својим „Србљем“ преведе. И тако се између многих „једва“ нађе једна, која је „заиста заслужила да се не само Србљем у њихов језик преведе, него и свакој другој нацији у њеном језику познатом да се учини“. Књига је поучна. У њој ће наћи „и свећеник и отац и учитељ и ученик и трговац и мајстор и сваки, ког реда људи он да је, доста науке за себе. Сваки ће видети и познати, да је врло ласно могуће, да отац добру децу за злу, а злу, за добру може држати. Видиће, да се највеће несреће могу родити из очине небриге. Превелике љубави према своме детету треба да се сваки отац чува као живе ватре. Одгојитељи нека виде, како добро обучавана деца у свакој ствари — као н. пр. овде у цвећу — виде милост

*) Талијански је оригинал од год. 1753. *„I Mercanti*, commedia di tre atti in prosa“. Rappresentata per la prima volta in Venezia nel carnovale dell' anno 1753.

и љубав божију, а деца без правога одгоја и не виде их.

Цело дело је без икакве литерарне вредности. Најтривијалније формуле педагошке доводе се у недотераном и тврдом облику тако, да се гола поука и сувише директно разбира. Од драматске технике придржана је једина дијалошка форма. Дело није познато ни најдебљим немачким библиографијама, као ни име опскурнога му писца Штарка.

* * *

Исте године изађе испод штампе и Јанковићев „Благодарни синъ“, сеоска весела игра у једном чину.

И ако је „Благодарни син“ штампан исте године (1789.) са „Злим оцем и неваљалим сином“, ипак је „Зао отац . . “ пре изашао, док је још „Благ. син“ — како каже сам Јанковић у предговору пред „Злим оцем“ — у манускрипту „ишчекивао време и средство, да се у штампу може дати“. А то српске библиографије не ће да знају, мећући „Благ. сина“ редовито на прво место. Можда му се за то та част исказује, што је „Благодарни син“ — „оригинал“?

Стојан Новаковић у својој „Историји српске књижевности“ од год. 1871. на стр. 214. вели за „Благодарног сина“, — да је то *прва оригинална* комедија српска. Тема је, вели, узета из живота српскога народа у Угарској. По Новаковићу онда и други литерарни трабанти ударају у исте дипле. И Пипин! — Велико је проклетство малих књижевности, што један литерат живи на рачун другога. Кад се једна фраза увуче у литературу, онда је не ишчупаше из ње ни цели деценији. Што је лажнија то је дуговечнија Из једне се књиге прештампава у другу. Једине нове студије могу да им закрену вратом. Ал су ове код нас ретко посејане.

„Благодарни син“ Јанковићев је тачан превод с немачкога. Johann Jacob *Engel* је издао год. 1770. у Липскоме сеоску веселу игру „*Der dankbare Sohn*“ и Јанковић ју је из тог издања превео.*) Јанковићева литерарна величина остаје и иза овог неспоразумљења код књижевних хисторика нетакнута. Његова је погрешка мала: само што није на књизи рекао, одакле је превео. Ал је зато у предговору пред „Злим оцем“ рекао, да има „још једну наравоучителну комедију *пре веденy*“. И на самом „Благодарном сину“ стоји „*стављену на* просто српски“, што је већ само собом могло побудити сумњу код литерарних повесничара, да ли је оригинал.¹)

У осталом. сама игра се чини тако народна, као да је оригинал заиста исписан из граничарског банатског живота. Имена су измењена народним, језик је чист и без германизама, да се на први мах заиста чини дело Јанковићево.

Ранислав, стари парасник (у нем. оригиналу се зове: Rode. ein alter Bauer) са женом Пе́тро̂м (Rachel) и ћерком Ружом (Gretchen) очекује жељно гласове од сина Пере, који је пре двадесет година оставио кућу и отишао у војску. Дигао им се је већ до великога господина Капетан је! У последњем им писму јавља, да је био код цара на ручку.... Цар га је запитао, има ли још оца у животу, а кад је чуо, да је још, хвала богу, здрав и držeћи диже цар чашу и наздрави му, кад је одгојио овакога сина јунака. Кад је стари Ранислав разабрао, што му књига каже не буди лењ већ сегне за чашом, да испије опет у здравље царево и поручи сину Пери, нека оде до цара и нека га лепо поздрави од његове стране, и увери га о његовој искреној љубави . . . У томе приспе новачење за војску и тиранин стражмештер узме Васу, заручника Ружина. Цела родбина удари у плач. Срећа хтеде, да је кроз село управо пролазила војска на границу, а у њој био — и Перо капетан. Он, разуме се, одмах ослободи Васу од војске, а сестру Ружу, коју је био оставио пре двадесет година још у колевци, стане грлити и љубити. Позове оца и матер к себи, да у његову господску стану проведу старе дане. Благодарни син!

Таман басна за весеље народно! — Не може се помислити згодније приповијести. да побуди интерес српскога опћинства у прошастом веку Енгел се њом у немачкој књижевности није могао успети до признања поред дубоке и јаке Лесингове драматике, ал је за српску књижевност била као наручена. Само се оваким књигама могло стварати читалачко опћинство код нас! — Па још и данас! Колико би поштених срдаца граничарских задрхтало, да чују цареву здравицу на старога Ранислава! Свеможни капетан Перо би још и сада био утеха и радост целих села и родбине своје.

*) У целокупном издању Енгелових „Schriften“ од год. 1801—1806. штампана је ова игра у петој књизи, стр. 1—70.

¹) Ђорђе Рајковић је у 126. књизи Летописа Мат. Српске први натукнуо неоригиналност „Благодарног сина“.

КЊИЖЕВНОСТ.

Гимназијалац. Рад дружине ученика II. београд. гимназије, друга свеска; Београд, 1892, стр: 138, цена 50 пара дин.

Пре него што у кратко прикажем ову књижицу, ево да изјавим моје мњење о том, јели то добро и корисно по ствар и писце, да гимназиски ученици своје књижевне саставке штампају те штампане у свет шаљу. Без околишења изјављујем да мислим, да то није корисно и да то не одобравам. Ученици у гимназији треба да уче, да се и мимо школских предмета баве читањем поучних и забавних књига, да се и сами вецбају у писању књижевних саставака, али да их не дају штампати. Поштовање према књижевности изискује, да штампано слово сматрамо светињом, која се не даје за играчку деци. Ако неко прерано оде међ књижевнике, онда у зрелије доба постаје равнодушан према том раду те га или напушта или га механично тера а отуда нема ником користи. Осим тога, нашто да се саставци гимназијалаца штампају? Старији редовно немају од њих што научити, а млађи и њихови вршњаци треба да читају ствари зрелих, опробаних књижевника, да из њих што науче. Та ваљда не ће нико мислити, да извесни саставак „eo ipso“ постаје добар, и достојан, чим се одштампа! Деца богатих родитеља, који већ у детинству добивају на уздарје златне сатове, скупа одела и т. д., засите се тога прерано, те их онда у касније доба једва могу задовољити најбизарнији шпортови. Општенито правило природнога развитка је све у своје време. Стари су нам оставили класичну опомену, која гласи: Nonum prematur in annum“. Истина, прави ђеније већ од рана развије своја крила. Мозарт је још као дете писао прекрасне сонате, Блаж Паскал је у својој дванаестој години решио све математске задатке, Штујарт Мајл је као дете научио грчки, Мезофанти је у рано доба научио више језика, Виктор Иго је као дечарац од 16 година добио за своје песме прву награду од академије — али то су ђенији првога реда, а то нису у редовним околностима сви они, који знају читати, писати и научити оно, што се од њих захтева. Кад се Виктор Иго још као четрнаест-годишњи дечарац са својом песмом натецао за академску награду, одбише га, макар да му је песма ту награду заслужила, само зато да, се дете не узохоли и не занемари науку. Пре неке године донеше новине вест, да је управно веће у Њујорку закључило, да се ниједном младићу не сме у руке дати ни један роман, и да има велику глобу платити онај, ко младићу испод становитога доба да у руке роман. Ова на први мах прилично чудна наредба није у извесном погледу без сваке основе. Ја дакле опетовано изјављујем да је моје мњење, да штампање гимназијалских саставака, нарочито у листу или књизи, која је и широј публици намењена, није корисно ни по књижевност ни по млађане писце. То је у осталом само моје скромно мњење, које ја никоме као догму не намећем А сада да огледамо књигу, о којој је реч.

На првом је месту песма: „У ноћи“ од V. гимназијалца Чеде Љ. Петровића. Песма је прилична, макар да је гдекоји стих сувише трезвена проза. Замисао је лепа: млади песник тугује, што је Скопље, Призрен и Охрид под бугарским просветним упливом, унаточ томе што су та места у доба Немањића била цветни градови српске државе. Добро је, да омладина на то не заборавља, кад су већ звани кругови своју дужност у том погледи били занемарили. Омладина нека у том смеру пева, плаче и уздише, а они, којима је то дужност, нека чином те основане жеље омладине остваре; јер боме Бугари нити много певају нити уздишу, али новцем и другим средствима подупиру у тим крајевима бугарску пропаганду, коју би требало у интересу много важнијих узрока зарана сузбијати.

После те песме долази саставак: „Бадњи дан на божић“, од ученика VI. разреда Тихослава Тошића. Саставак је написан коректно стилистички и занимљиво према сврси. Ово је и најзгоднији посао за младића, да сакупља опис народних обичаја у разним крајевима, који су у језгри слични, што ће га уверити о сродству његовога племена са племенима, по разним крајевима судбом разбацаним.

После те успеле цртице долази приповетка: „Михајло“ од ученика VII. р. Војислава М. Милошевића. Мало је наивно у тим годинама писати „цртицу из прошлости,“ а право говорећ ни Михајло није баш по ничему занимљив јунак приповетке. Доста је слаба и композиција приповетке као што је посве природно уз такав предмет.

О Михајлу се приповеда како је био доста зрео момак, који се бавио писањем позоришних комада, а онда од једаред на стр. 31. се прича, како је тај младић у 4. гимназијалном разреду играо се са иглом, на коју је набадао муве.

То тек није игра за ђака IV-те гимназије. Па онда тај момчић краде и продаје туђе књиге, а писац наивно признаје, да му је он у том послу помагао. Најпосле Михајло паде на испиту, те га отац узе кући, а писац се с њиме још само један пут састаје. То је прилично незанимљив свршетак те по свему примитивне причице, у којој додуше избија схваћање здравога реалистичкога правца приповедања, а то је за те године доста.

— Сада долази овећа песма, у V одељака, под насловом: „Пустињак" од Ј. П. Дробњака, ученика VII. гимн. разреда. Читао сам једно мњење о тој песми, које ју диже у небеса, те истиче, да су стихови правилни као у Змаја, да је философија попут оне у Љ. Ненадовића, а крепчина израза као у Лазе Костића. Ја овај дитирамб нипошто не могу потписати. Оно је истина, да се у песми опажају трагови подражавања споменутих песника-великана, али је та имитација у опће зло испала. Идеја и композиција песме је јако слаба, нејасна, и конфузна и све је друго пре, него што је велика и добро изведена. Рефлексије тако опгрпаше предмет, те се и незна, што песник баш хоће. На некој врлети, над морем, — живи стари пустињак, који плаче, уздише, рефлектира и мудрује док једнога дана не падне са врлети али не у море, које је под њим, како би било природно, већ: „У зелене гаје, где јелица вита, загрљена с бором у небо се пење." А тако су и поједине слике, упоређења и рефлексије конфузне, нејасне и неприродне. Којим правом може песник у тим годинама певати овако:

„Живот си позно!...
Под маском овом, што миљем зову,
Крију се гује отровни зуби,
Па маме себи самртном трову,
И човек иде и човек љуби....
Не веруј ником! Истине нема!
Чувај се вазда и своје сени."

Шта значе стихови?

„Дух измучен вазда сања
На грудима уздисања."

или стихови:

„К'о да груди узбуркане
Успаваше прошлост јадну."

Тако се и на крају песме песнику поткрао један крупни несмисао, који није достојан ђака VII. гимназије. Ево га:

„Дух измучен већ одавна,
Под каменом ледним снева."

Зар збиља дух мртваца под каменом снева? Оваковнх ствари поткрало се младом песнику и више. Има дакако у тој песми и лепих, лаких стихова, лепих слика, мисли и рефлексија, али у опће је та болна поезија песимизма, нејасна. Види се да у души младога поете није још почео процес кристализације. Још ту све ври; а кад се стиша врење, може бити и доброга вина Ово је још сок грожђа у првом стадију врења. Млади песник нека не узме за узор песника Кошутића, нарочито не: његове песимистичне, необуздане: „Сеоске мотиве."

После ове песме долази саставак: под насловом: „Борба српских устаника против Дахија," од ученика VIII. гимн. разреда Мил. Л. Костића. То је компилација врло вешто изведена по шест домаћим писцима и једном немачком. Писац је ту у занимљивој и прегледној слици прибрао све, што у оквир спада, те се тај саставак може узети као најбоља радња у овој књижици.

Затим долази једна лирска песма без наслова, у четири верза, од већ споменутога песника Ј. П. Дробњака, ученика VII. раз. Песма је прилична и сведочи, нарочито својом поантом, да у Ј. Дробњака имаде песничке жице, само је треба знати удесити.

После те песме долази саставак: „На Неретви," од Н. Сп. Матијевића ученика VIII. разреда.

То је нека врста паснички описанога путописа. Поетске рефлексије су лепе, али је уз њих заборавио писац на путопис, топографију и реалистичку пластику. Са песничке орнаментике ми не видимо скоро ништа од обале реке Неретве, а ни од саме реке, него тек до две развалине старих градина, осуте уздасима и лирским рефлексијама путописца.

На крају долазе два превода, из француског један одељак „из Шатобријанових Мученика" од Љ. Михајловића, ученика VIII. разр., а други из немачкога од Д. Ж. Аранђеловића, под насловом „Несретна краљица, историска портрет-скица „Тодора Винклера."

Избор првога превода је добар, јер је Шатобријан писац класичан, а његови „Мученици," где се слика прелаз поганства у хришћанство, дело је, пуно идеалне поезије за душу младића, који уз то може научити сијасет француских синонима за једну те исту реч, којима то Шатобријаново дело управо обилује.

Чини се, да се преваћач одвише ропски држао у преводу првога значења речи. Мени се н. пр не свиди ово: „*Исцрпен* дневним радом, једва сам ноћу могао одмарати неколико часова моје умор но тело."

Онај превод из немачкога није згодан за гимназисте. Патње сулуде љубоморне краљице уз мужа неверника није лектира за младога ученика. Све у своје време, — опетујем поновно и завршујем тиме свој приказ рада београдских вредних гимназијалаца довикујућ: само марљиво напред, под геслом: „Excelsior," па макар баш не ишло све под штампу, што се напише.

Ј. Храниловић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== „Матица српска“ расписала је из фонда *Јована Наке Ст. Миклушког* за г 1893. ове награде: *Роман, драма* или *шаљива игра, приповетка* или *новела* из српског живота. Награда 50 до 500 фор.; *Књига за народ о заразљивим болестима*, награда 100 до 300 фор.; за „Летопис“: Студија, монографија или расправа из српске историје; студија или расправа о бројном, привредном и просветном кретању српског народа; студија или расправа из српске књижевности и земљописна или етнографска расправа или путописи по српским крајевима или земљама. Награда је за сваку такву студију, расправу или монографију 50 до 150 фор. према величини и вредности дела.

== Примили смо из Мостара књижицу „*Из равнога Срема*“, у којој има пет слика са села, што их је написао наш сарадник *В. Милан Марин.* Ова је књига изишла у накладн прве српске књижаре у Мостару Владимира М. Радовића.

== Добили смо на приказ малу књижицу, у којој је одштампано предавање професора велике школе у Београду, др. Љубомира Недића „О Хамлету“. У тој штудији се разлаже, да је основна црта у карактеру несретнога данскога краљевића: нежна и болна осјетљивост његове природе. Писац вели (стр. 26.) „Трагедија Хамлетова, то је трагедија нежне и осетљиве душе. која пати и страда од живота, који не зна за милост, но само за збиљу; а идеја њезина (кад се већ сваком песничком производу мора тражити и идеја), то је наравна борба између идеала и стварности, у којој сурова јава односи победу над оним, што је нежно и племенито.“

Стојећ на том становишту. г. Недић нам тумачи, како се иначе апсолутно не могу разумети толике дисонансе у чинима, мишљењу и говору Хамлетовом, дочим ако узмемо као темељну црту његовога карактера: болну осетљивост, онда нам постаје све јасно, и његова непрестана озбиљност, његово оклевање, да изврши освету, његово уживање, да мучи своју љубавцу Офелију, његова побожна суманитост и т. д. Све то се не може протумачити, ако се узме за основну црту Хамлетова карактера, како се то обично узимље, то, да се он претвара или да је сулуд.

Ова штудија пуна је врло финих психолошких нианса и дистинкција, те је управо права сласт читати овако лепо написану психолошку анализу једнога тако чуднога карактера, као што је Шекспиров Хамлет. Г. Недић би нас у велико задужио, да се ода на психолошку анализу и других драматских особа из нама познате стране и домаће књижевности.

Ова књижица вредна је сваке препоруке, тек не налазимо прибележено, да ли се у оппште продаје, и која јој је цена.

== „Глас Црногорца“ јавља, да је у Риму изишла књига на талијанском језику о „**Русији**“ од *Јосифа Николајевића Модрића*, којој је садржина Варшава Вилна-Псков-Петроград Новгород-Ростов-Москва-Тула-Курск-Кијев Поводом ове књиге пише речени лист: Г. Модрић провео је прошлу зиму путујући по Русији од Варшаве преко Петрограда до Одесе Као што потанко описује величанствену Исакијевску цркву у Петрограду и вече код славног руског песника Полонског, тако исто описује потанкоројеве каљавијех Јевреја, што су га нападали по Варшави и Вилни, или руског извошчика, шваіцара, дворника и друго особље од послуге, с којим је у додир долазио. Ништа му не може оку утећи, све га занима, као ти писца, који је себи поставио задатак, да у својој књизи верно представи Русију и народ што у њој живи Па се узгред дотиче и историје Тако да се књига чита са великим задовољством и још већом користи. За то је г. Модрић учинио велику услугу италијанскоме народу, који до сада није имао сличне књиге, ни правога појма о Русији, ако не изопачена, какав су му могли дати Језуити или Јевреји. Г. Модрић би задужио много и српски народ, кад би ову књигу превео на српски језик, а сигурно би која књижарница српска добро трговала, која би издање ове књиге на себе узела. Ми искрено честитамо нашем сународнику већ извесни морални успех, а уверени смо да ће његов труд бити и материјално награђен, јер је то заиста и заслужио. Т.

== *Радоје Рогановић Црногорац* позива на претплату на „дело у стиховима“ под натписом „*Царев лав*“, драму у три чина из црногорске историје почетком VIII. века Један одломак ове драме штампан је у новосадском „Нашем добу“, где уредник вели, да је „чистим народним језиком и у народном духу састављена.“

== У Задарској „*Iskri*“ изишла је ова белешка: Овпх дана умрьо је у Паризу барон Арманд Лимнадер de Nieuwenhove, француски композитор, који је пре више него 40 година потражио сиже својој главној радњи у животу Црногораца Лимнадер се родио у Женеви г. 1814., а одгојен је строго црквено. Музику је учио код патра Ламбелота у Фрајбургу, те се г. 1815. преселио у Париз. Ту је 1849. године Комичка опера приказала први пут његову прву оперу „*Црногорци*“ с врло знатним успехом; кашње су још певане његове опере „Женеров двор“, „*Максимилијан*“ и „*Жетва*“ у великој и комичкој опери, но Лимнадер напусти затим оперне композиције, те се сасвим одаде симфоничној и црквеној музици. Био је члан паришке академије уметности и разних других друштава.

== У Загребу је изишла већ из штампе књижица „*Prijevodna beletristika u Srba od godine 1777—1847.*“ од *Николе Андрића* у укусном издању. Ми смо о овој радњи Н. Андрића већ известили наше читаоце још док је излазила у „*Vienci*“ и донели смо неколико одломака у „Јавору“ и писац је имао доброту да оне одломке снабде новим допунама. У данашњем броју доносимо опет једну партију овога чланка и то занимљив опис књижевне преводилачке радње *Манојла Јанковића* Не можемо а да не пожелимо, да се цео овај чланак штампа и ћирилицом, јер се нарочито тиче ћирилске српске књижевности и држимо, да би добро урадио који наш издавалац да ову књижицу у целости ћирилицом прештампа, а уверени смо да би то г. писац у интересу ствари допустио. Још једанпут обраћамо пажњу наших читалаца на овај врло поучан и занимљив рад г. Андрића, који је израђен с потпуним разумевањем ствари, оштроумно и зрело, а уз то тако лепо и занимљиво

== „Љубљански Звон“ наставља сада списак књига,

што су изашле у првој половини ове године у хрватској књижевности, те набраја у томе наставку ове књижевне појаве: Оне, који се баве политиком, занимаће брошира Јована Живковића *„Како је постала хрватско-угарска нагодба?“* — За економе је изишла у Загребу у свеучилишној књижарници у хрватском преводу књига француског стручњака Емила Готјера *„Преокрет у пољоделству“*, која је концем прошле године побудила велику пажњу у Француза и Руса. Књига доказује, да би при умном газдовању у Француској лако могло живети сто милијона, а у Хрватској десет милијона људи. — У Задру се основало ново хрватско друштво *„Пучка књига“*, које ће својим члановима за 50 новчића годишње или за 6 фор. једанпут за свагда давати преко године 4—6 књига моралног и економског садржаја, намењених простом народу. Прва књига доноси први део *„Пучких разговора“* коју је написао познати писац и родољуб Мате Нежић. — Југославенска академија знаности издала је свој *„Летопис“* за годину 1891, и три нове књиге свога гласила *„Рада“* (св. 107., 108. и 109) У 107. књизи „Рада“ је саопштио сад већ покојни др Н. Селак опширан животопис славнога Дубровчана *Ђурђа Армена* (1668—1707.) Професор др. Кишпатић је саопштио у њој и расправу о *„Потресима у Хрватској“*, почевши од XIV. столећа до наших дана. Др. Шулек је написао чланак *„О триликовцих“*. У 108. књизи читамо дра Миливоја Шрепела расправу *„О Патрицијевој појетици“* с кратким животописом Франа Патриција, филозофа из XVI. века; па онда *„Руске и чешке речи у књижевном хрватском језику“*, где проф. др Маретић наваћа 130 руских, 70 чешких и 70 таквих речи, о којима се не може да докучи, да ли су из рускога или из чешкога језика прешле у хрватски књижевни језик. Др. Коста Војновић наставља своја истраживања о *„Судбеном устроју републике дубровачке“*; проф. др. Маретић говори *„о уметном светском језику“*, а проф. Лука Зоре препоручује неколико лепих народних фраза и речи. Књига 109. доноси разне омарасправе,

═ 2. Октобра по н. к. умро је у Паризу чувени француски академичар Ернест Ренан, — у 70. години свога живота. Ренан је изашао особито на глас ради једне своје књиге, која је сигурно његова најслабија радња. То је и на српски језик преведено дело: „Живот Исусов.“ Основа овога дела је посве погрешна а докази су слаба имитација сличнога доказивања чувенога Давида Штрауса. Када је ово Ренаново дело г. 1862. изашло у свет, изазвало је силну буру. Најбољи француски богословци ухватише се у коштац са Ренаном, те је изашло више критика на то дело, него ли оно броји страна. Нарочито га је промлатио учени тадањи абé а после владика, чувени Фрепел, тако те није остала ни једна Ренанова тврдња у том делу, која није опровргнута. Дело је у истину писано на лаку руку, сјајном штилистиком и тако поетским начином, да човек мисли, да чита роман а не научну штудију од толикога домашаја. На човека, који тражи доказа и озбиљну језгру, не чини то дело никаквога утиска. Велика је штета, што је Ренан тим својим списом бацио неку сумњу на озбиљност осталога свога у истину знаменитога научнога рада. Ренан се је родио г. 1823. у Бретањи, те је био одгајен у побожном хришћанском духу, најпре у семинару св. Николе, под управом чувенога Дипанлу-а, где се је уз свога учитеља привикао елегантном штилу писања, а кашње у семинару Силпис. Неколико дана пре него што се је имао запопити, оде своме бившем професору Дипанлу-у, те му исповеди да је неверник и скептичар. Дипанлу му онда саветује, нека скине мантију, јер да не би ни по њега ни по цркву било часно и поштено, да с таковим протуверским уверењем постане свештеником. Он постаде професор јеврејскога језика у Колеж де Франс, те му је штудија семитских језика био главни посао. Пропутовао је и проучио исток, отуда толика пластика и топлина у његовим списима о истоку. Г. 1878 изабран је за члана француске академије. Написао је много знаменитих историјских дела, као: „Повест Јевреја,“ „Повест постања хришћанства,“ а сва та дела одликују се красотом штила и језика, те у том погледу нема Ренану пара међу свим досадањим француским писцима. Може се рећи, да је савршенство француског језика у Ренановим делима постигло свој врхунац. Веле да је Ренан оставио у рукопису две свеске повести Јевреја, у којима се вића природна еволуција хришћанства из жидовства. Ренан је писао и драме, те је још пре неколико година у круговима моралиста велику буру подигла његова једна драма, којој је предмет узет из доба француске револуције, те у којој је описана љубав једне калуђерице. Лањске године изашле су Ренанове успомене из младости, из којих се најбоље види безазлена, јовијална и више женска природа Ренанова. Он сам о себи вели, да је у његовој природи три четвртине жене. Ренан се је сматрао најсретнијим човеком на свету, и живот му се је причињао угодном шетњом по земаљском планету, премда је живео и умро као сиромах. Прекинув са традицијама вере, још је пре неколико година написао, да већ сада опозива све, што би може бити у његовим последњим данима изгледало, као да се каје. Ипак већ та изјава одаје, да у својој савести није био посве умирен. Они, који су га познавали веле, да је управо био као створен за свештеника. Неко је рекао: кад Ренан умре, његова душа претвориће се у белу птицу, која ће сести на кров цркве, чекајући послужитеља, (министранта), да с њим очита прву свету службу. Умро је, како си је увек и желио, без велике и дугачке боље. Биће сарањен у Пантеону.

═ Некако у исто време, када је светом пошла вест о смрти Ренановој, опраштала се је душа Нестора енглескога песништва Алфреда Тенисна од своје отаџбине, у којој је проживео свој век од 82 године, љубљен и слављен као велики песник. Он је био један од оних ретких песника, који су за живота били сретни, те који су за свога живота примили од свога народа заслужену награду за своја дела. Био је дворски „poeta laureatus“, велика почаст, скопчана са сталним дохотком. Недавно су изашла сва његова песничка дела у 10 свезака, и опет 4 свеске драма. Писао је особито нежне лирске песме, баладе, елегије и идиле. Форма његових песама била је савршена, али по висини и дубљини мисли и осећаја не може се мерити са Шекспиром, Шелејом и Бајроном. Његову овећу идилску песму: „Енох Арден“ превео је Змај Јован Јовановић на српски. Чујемо, да ће дионичка књижара у Загребу тај Змајев превод дозволом Змајевом прештампати латиницом.

НОВЕ КЊИГЕ.

Из равнога Срема. Слике са села. Написао *В. Милан Марин*. Мостар, издање прве српске књижаре Владимира М. Радовића. 1892 На 8-ни, стр. 128.

О Хамлету. Јавно предавање *дра Љубомира Недића* проф. вел. школе. Држано у дворани Велике школе 10. децембра 1889. У Београду, краљевско српска државна штампарија. 1892. На 8-ни, стр. 27.

Повјесница српскога народа у Славонији *Књига за народ*. Саставио *Јован П. Јовановић*, свештеник у Кобашу. Загреб, српска штампарија, 1892. На 6-ни, стр. 102. и IX. Цена 40 новч.

Ускок приповијетка из црногорског живота. Написао *Симо Матавуљ*. Издање књижаре Љубе Јоксимовића. (Дјело награђено из књижевног фонда Илије М. Коларца). Београд. Штампано у штампарији Радикалне странке 1892. На 16-ни, стр. 228. и 3 л. Цена 1·50 дин.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 41. У НОВОМ САДУ 11. ОКТОБРА 1892. Год. XIX.

Чеда Мијатовић.

ЖИВЕО ЧЕДА МИЈАТОВИЋ,

књижевник српски!

У уторник 6. октобра о. г. навршило се 50 година од рођења дичног научењака и књижевника српског *Чеде Мијатовића.*

Чеда Мијатовић окитио је српску књигу многим лепим и драгоценим бисером од вечите вредности, а како је сада у најбољој мушкој снази, коју нека му бог још дуго и дуго одржи, то може Српство очекивати од њега још многи и многи рад, који ће на урес бити нашој књижевности.

Чеда је заслужио, да му свако српско срце буде захвално и сваки Србин да му из дубљине душе ускликне: Нека ти је сретна педесетогодишњица твоја! Нека ти бог даде крепости и добре воље, да још дуго устрајеш у неуморноме раду у корист народа српског!

Из календара „Орла" доносимо овде биографске податке и набрајање рада овог нашег књижевног великана:

Чедомиљ Мијатовић родио се у Београду 6-ог октобра 1842; отац му је био Милан Мијатовић, родом из Јаска у Срему, а који је служио као професор прво на крагујевачкој гимназији до 1842. а после до своје смрти у 1853-ој г. на гимназији београдској.

Пошто је у Србији свршио велику школу, послала га је српска влада 1862 године у стране земље да о државном трошку изучава државне науке Мијатовић их је изучавао по универзитетима у Минхену код професора Хермана, у Лајпцигу код професора Рошера и Аренса, у Цариграду код професора Шербиљеа.

Пошто се Чеда Мијатовић год. 1865. вратио у своју отаџбину Србију, постане одмах суплентом на Великој Школи и предаваше политичну економику и науку о финансијама а год. 1866. буде наименован за професора тих наука.

Мијатовић је и служио својој отаџбини у два маха као министар финансија и као председник министарства и силазио је увек са министарских меких столица сиромашнији но што је био кад се на њих пео

Као српски научник, плодни и духовити писац стоји Чеда Мијатовић у првим редовима наших књижевника и пише о најнаученијим и о најтежим стварима из политичних наука и историје тако лако и лепо, да га сви држимо за нашега првога стилисту. У њему се спаја немачка дубљина са француском елеганцијом а поврх свега лебди српски заношљив полет — бујна фантазија и топло срце.

Чеда Мијатовић штампао је год. 1866. књигу: „Извод из политичке економике"; год. 1867 „Науку о државним финансијама"; год 1868 „Кратку науку о финансијама"

Још пре тога почео је Чеда Мијатовић писати темељне и опширне историјске студије, које када би се одштампале одвојено биле би читаве књиге. Тако је — да поменемо само некоје — отпочео још у Новаковићевој „Вили" писати: „Студије о старој српској трговини" и наставио је исте у другом облику у Гласницима Српског Ученог Друштва У истим Гласницима излазили су чланци његови: „О Балшићима — скице за историју Зете" а Годишњица Чупићеве задужбине донела је његову монографију „Пад Цариграда" а у „Раду Југославенске Академије" изашла је Мијатовићева студија о Хрвату Ђурђу Ђурђевићу.

До сада је Мијатовићу главно историјско дело *„Деспот Ђурађ Бранковић"* у две књиге које су изишле год. 1878. и 1879. у Београду.

Са овога обилнога научнога рада свога Чеда Мијатовић је члан друштава: „Југославенске Академије", „Матице Српске", „Српског ученог друштва" и први члан „Српске Краљевске Академије."

Пошто је Чеда Мијатовић пре три године одступио са министарства, склонио се са женом својом, чувеном Елодијом Мијатовић, у Енглеску, где сада живи од свога научног и новинарскога рада.

Желети је да Српска Краљевска Академија створи овоме своме одличноме и вредноме члану наскоро таки положај, са кога би он могао мирно и безбрижно и даље успешно радити на српској историји — јер је та наука за нас Србе и нашу народност данас најважнија.

Чеда Мијатовић је од својих озбиљних радова по каштo одахнуо, па је написао и неколико новела, које спадају у најлепше и најједрије производе српске белетристике. Кроз његове радове од ове руке веје онај поетични дах, који је некад у убавој Фрушкој Гори облетао колевку овога српскога одличнога научника и вреднога књижевника.

Српство нема много таких знатних и заслужних људи као што је Чеда Мијатовић. Њему није место у магловитој Енглеској, но је место његово у Србији: да с богатим умом и дивним пером својим у братскоме колу ради и даље за бољу будућност Српства.

РУКА ХИТА....

Посмрче Ст. Вл. Кађанског.

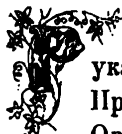

Рука хита, чаша лети,
Пролива се руменика;
Овако ће, — дај што прије
И крв моја да се лије.

Хај, не жали крчмарице,
Вина свога, чаше своје;
Ни ја нећу жалит срца,
Не ћу жалит' крви моје.

Ову песму, што се сада
Отпевала, српска кћери,
Уз ту песму полетићу
И на дивље горске звери.

По вину ћу сад да играм, —
Овако ће играт' негда
По бусењу гроба мога
Деца рода слободнога!

ИЗ МОЈИХ СТАРИХ УСПОМЕНА.

XIV.

„После рата“.

Тако смо проводили у Земуну и Београду близу два месеца. Некако пред Ивањ-дан чујемо, да је војска бана Јелачића већ у Ст. Бечеју и да отуда напредује према Сенти, а да ће можда прећи и у Банат.

Мени и Мији није више било останка у Земуну. Горео сам од жеље, да разберем што о судби мојих најмилијих, а и Мија се зажелео свога Врањева.

Опростисмо се с нашим пријатељима и с Бранком, кога од онда више видео нисам и на колима Мијиног брата Стеве преко Сланкамена, Титела, Мошорина и попаљеног Жабља стигнемо у попаљени Чуруг.

Ту смо чекали дан два, да чујемо где је бан с војском. Трећега јула јака пуцњава са северозападне стране јављала нам је, да се онде жесток бој бије. То је била она знаменита битка код Хеђеша, коју је бан изгубио, и у којој би био и заробљен, да му два батаљона Кикинђана нису у најкритичнијем моменту у помоћ дошла.

Услед овог неуспеха банова је војска принуђена била напустити Бачку и чувати Срем. У Бачкој је остао генерал Книћанин, и у жестоким бојевима очувао Тител, Вилово, Лок и Мошорин. Ми се из Чуруга повучемо у Тител, и ту се растанем на свагда с Мијом. Он се врати у Земун, а ја одем у Нови Сланкамен, где ме мој некадашњи школски друг и стари пријатељ Давид Мидоловић, Србин католик и велики родољуб, задржи као госта неколико дана. Ту сам први пут чуо од једног Сенћанина глас, да ми је отац жив и да је код своје породице у Беодри. Тај је глас био тако радостан и тако неверовaтан, да сам држао да сањам, па сам се једнако бојао, да се на жалосну јаву не пробудим.

Из Сланкамена одем у Лежимир близу Шишатовца, где ми је живела тетка, сестра моје матере Код ње сам провео остало време мог изгнанства. Првога септембра бис сам већ у Сенти, на грудима мог давно оплаканог родитеља и загрлио сам све моје миле. које сам пре пет месеци у Беодри оставио.

Били смо сви код куће; али је кућа била пуста и коровом обрасла, из ње све разграбљено и однесено, па и сама врата и прозори. Кад се човек у такy кућу врати, коју је пуну оставио, онда тек зна ценити сваку и најнезнатнију стварку, ако на њу наиђе. Сваку нашу дашчицу, коју смо у корову или где у суседству нашли, вукли смо кући као да је ствар од бог зна какве вредности. Овде смо нашли једну своју столицу, онде клупу, то се све прикупљало, све се почело изнова тећи. Та сви смо били живи и здрави, и под кућним кровом; па је та радост била јача од бриге, што нам се зима као „оштри мач“ приближује.

Сиромаха оца је јако тиштао још један губитак. Отац се обично возио на двоколицама у виноград, и мали чили коњиц, кога је презао у двоколице, био је у току толиких година љубимац свију нас, а особито његов. Тај коњиц је нестао 10. марта, кад смо из Сенте бежали. Оцу је сад главна брига била, да нађе тог коња, ако је још у животу Како је коњ био целој Сенти познат, то су долазили оцу о њему разни гласови. Један га је видео у Сегедину, други у Бечеју, трећи на трећем ком месту, и тако је отац ишао сад овамо, сад онамо, а све узалуд.

Тако се један пут спремао тим послом за Турски Бечеј који је одмах уз Врањево. У жељи, да се састанем с Мијом, придружим се и ја мом оцу. Одем у Врањеву Мијиној кући, али он не беше дома, и ја се вратим с оцем кући.

После неколико дана одем са једном српском депутацијом у Сомбор великом жупану Исидору Николићу. Он ме је још из Пеште познавао, кад смо давали посмртну свечаност Сими Милутиновићу. Он ме позове за диурнисту у својој канцеларији, и ја останем у Сомбору. После неколико дана добијем од куће писмо, где ми јављају, да ме је Мија походио и пошљу ми његову цедуљицу, где ме позива, да му одем и да поседим неко време код њега. То сад наравно нисам могао чинити, а после још мање.

У пролеће 1850. чујем, да је Мија постављен за општинског кмета (начелника) у Врањеву, и да су Врањевци задовољни с његовим кметовањем. Томе сам се обрадовао. та ко би и могао бити с Мијом незадовољан?

Кад је у априлу 1852. укинута канцеларија Николићева у Сомбору, будем ја премештен у Лугош Ту један пут премећући званичне новине „Temesvarer Zeitung“ наиђем у списку странаца на ово име: „Michael Risklolić Gemeindevorstand in Franjova“ Одмах сам познао, да је тај Рисклолић мој Мија.

Кад сам оне јесени дошао у Нови Сад за професора, после неког времена чуо сам за Мију, да је умро. Толико сам желео и желео, да се с њим бар још један пут видим, па ми се жеља не испуни!

А сад збогом миле сени мојих некадашњих пријатеља, које сам у мојим млађим годинама љубио, с њима радио и патио, а после их дугим низом година оплакивао! Збогом Павле Поповићу, Миловане Рајковићу, Илијо Барајевче, Мијо Влашкалићу, Лазо Марковићу, Бранко Радичевићу Илијо Вујићу, Ђуро Јаконићу, Богобоју Атанацковићу! Како се ниже име за именом, а ово је само један мален део од оне велике читуље, у коју су наши губитци уписани!

А како без суза да споменем твоје име, Светозаре Милетићу! Педесет година је прохујало, како смо још као ђаци новосадске гимназије склопили савез „вечитог пријатељства“; савез, који је издржао ватрену пробу г. 1848, кад нас је обојицу наше уверење за кратко време у два противна табора упутило! Али то беше само облачак, који је за неколико тренутака засенио сунце нашег пријатељства, да оно одмах иза тога сијне новим сјајем и остане незасењено до наших старих дана! О кад би Бог дао, да зраци тога сунца разгоне и онај мрак, који се на твоје душевне очи навукао, да у њима и опет заблиста онај огањ, који нам је духове наше вазда загревао!

Пишући ове ретке, осећам оно, што је Гете онако дивно изразио у уводу свога „Фауста“:

„Und mich ergreift ein längst entwöhntes Sehnen
Nach jenem stillen, ernsten Geisterreich;

Es schwebet nun in unbestimmten Tönen
Mein lispelnd Lied, der Aeolsharte gleich;
Ein Schauer fasst mich, Thräne folgt den Thränen,
Das strenge Herz, es fühlt sich mild und weich;
Was ich besitze, seh' ich wie im Weiten,
Und was verschwand, wird mir zu Wirklichkeiten."

Јован Ђорђевић.

ЧАША ЖИВОТА.

(М. ЛЕРМОНТОВ)

Са очима закривеним
Пијемо из жића чаше;
А дивне јој, златне краје
Росе, квасе сузе наше.

Тек доцније, пред смрт нашу,
С очију нам покров пада;
Те све што нас веселило,
С њим се губи, оде тада.

Тад видимо да је празна
Била она златна чаша;
Да напитак беху снови
И да она — није наша!

Београд.

Р. J. Одавић.

ВИЛА.

СЛИКА ИЗ СРПСКОГ ЖИВОТА У СЛАВОНИЈИ.

Написао Гојко Васић.

(Свршетак.)

Оно јутро кад је Раден одвео своје жетеоце на њиву и Десничини су сви жели, а била им је њива уз њиву. Стари Десница је сједио под крушком и мотрио како моба ради.

Код куће му снаха спрема ручак са млађом кћери... Синчић јој узјахао на дрвеног коња па се заиграва по улици. Тамо спрам њега надуо се онај горди ћуран, па се зацрвенио а мосур му се отего до земље. Мали мисли е он њему пркоси, па опуцне свог коња бичаљем и дотрча до њега, па га стане мјерити бичаљем по плећима. Ћуран ништа, већ само фукће око њега, а као да и не осјећа малишиних удараца, као ти оно Краљевић Марко буздована Филип Маџарина..

У тренутку неко претрча брзо преко улице и улеће у једну комору, па прилупну вратима.

Малиша се загледи... Прiђе ближе к вратима, па ће да провири кроз ону малу рупицу на вратима одакле је фрж искочио. Завирује ђе једним, а ђе другим оком.

Угледао је тетицу, ђе се нагнула по кревету, заклопила лице и очи рукама, па као да плаче. Он је нехте узнемиравати већ се опет полако натраг врати па оде иза куће шибајући свог коња. Кад је мало кашње наишао опет пред комору, она је била отворена.

Тетица му узела мало огледалце, па гледа као неку раницу на лицу и уздише.

— Ста то бијо тета? пита је он, наслонивши се једним кољеном на праг, јеји убија се у објаз?

— Да, сунце моје!

— Па ето теце кив; боли те?

— Не боли.

— А је си паја па се убија?

— Да, злато моје.

— Ух! и отрча у кућу.

— Мамица! мамица! виче као уплашено.

— Шта је, кућо моја? одазва се она мјесећи хлеб.

— Ено тетица се убија на кјипе у објаз па теце кив, ух!

Она се препаде па изађе онако замјешатим рукама.

— А ђе рано моја?

— Ено у комоју! па потрча напријед.

— А шта ти је било, сејо? пита снаја уплашена.

— Ништа зло. Кад сам изгонила јарад у гај ... он ... зап'о ми клип, па се убила

малко у образ, промуца она а притиште боље мокру кетенову крпу што је била метла да јој утиша бол

— Дед' да видим, приђе снаја.

Она се узврти.

— Не могу, врјеђа ме.

— Да видим само мало; јел колико? снаха ће радознало. Она малко отклони крпу а снаха завири.

Раница је изгледала некако сумњива, јер је било на два мјеста. Рјеткост је то да се човјек убије или рани баш у — лице, али ... може се свашта десити...

Снаха се нечем досјећавала, али... Она је само ћутала...

*

У Десничиној се кући подигла читава узбуна; тако је изгледало као да је у свакога од њих ушао по један зао дух...

Стари се Десница развикао, па сва чељад утекла од њега.

Бојана се разбарушила као ти оно лавица када је непријатељ нападне при младима, па јој очи севају као муње.

А млађа јој сестра — Милија, склонила се у један кутак куће и плаче...

А кад су се сви расули које куда, остала је сама Бојана и сестра јој у кући.

Бојана ју стаде некако душмански мјерити од главе до пете. Она сирота савила се па и не осјећа сестриних или несестриних погледа, већ држи у рукама своју дивну главу, па као љиљан кад га сунце најжешће спржи па клоне...

... Ух! та ја би те смождила! сикћала је Бојана од љутине.

— Стој! викну неко улазећи у кућу.

Два три момка упадоше као да их вихар нанесе. Међу њима и Раден.

Бојана се узвјери.

— Шта ћете ви?

Раден се осмјехну и погледа онамо у Милију.

Милија задрхти нешто као прут.

Бану и стари Десница.

— Шта ћете ви момчадијо? .

Раден се заплео ... не зна шта ће говорити.

— Овај . . шта јес' ... шта није... дошао сам просити твоју 'ћер? ...

Стари се мало убезекну п'онда погледа у Бојану...

— Није чича што мислиш, прихватише неки, Раден хоће Милију!..

Старога као да нешто лупи по ребрима.

— Није него комедију самном овде у мојој кући!.. да.. с..

Раден приђе и ухвати Милију за руку, а она се к'о збланула...

— Не помаже, чича, опет ће неки, пусти.

— Млађа да оде прије старије? не Мато, јок! то у мојој кући неће бити... развика се он. Па онда зар тако дошли?!..

Груну још једна десетина окићене момчадије ... па још једна...

Напуни се кућа пуна сватова.

— Благослови чича благослови! повикаше из више грла

Стари се Десница изгубио па не зна ни ђе је.

Бојана гледа ... гледа ... па јој ударише сузе, нешто од велике љутине а нешто од велике туге.

— Нек вас бог благослови! зачу се послије многих гласова, стари Десница.

Састаде се сва чељад ... па к'о плачу... Јер тако шта нико не памти...

Грунушу неколике пушке.

Два гајдаша к'о да испадоше из дувара засвираше тихо весело „сватовца," момци се скружише у ред ... и ...

Поведе се српско коло...

ЗАКУНИ СЕ...

Кад се тргнеш у поноћи
И гладећи жарко чело,
Спустиш опет главу своју
На узглавље меко, бело;
Кад отвориш око сјајно,
И кроз таму блудећ тио
Прозиреш у снове бурне
Што си тога часа снио;

Кад зачујеш тихи позив
Што те зове што те буди,
Кад осетиш родну душу
Што са тобом тако жуди...
Закуни се... закуни се...
Кад се спусти поноћ тија,
Да ти душу љубав жарка
Не заноси, не опија!

Закуни се тога часа
Једном, само једном душо
— Тијом речи, у пô гласа —
Да никада ниси слушо
Душе моје говор свети,
Што на санка лаки крили
У тишини у поноћи
Теби, само теби лети.
Закуни се, злато моје
Пред олтаром душе своје
Пред светињом вечна Бога,
Што опија што заноси;
Као облак што те диже
У висине неба плава,
Где им бурна, жарка душа,
С анђелима разговара.

Закуни се...
Кад се зора,
На истоку плавом јави,
Закуни се кад лахорић
Шапће, збори мекој трави:
О светињи тије ноћи,
О жељама у самоћи,
Величанству Бога жива,
О надама које душа
Моја душа давно скрива.

Закуни се, закуни се,
Гледајући облак густи,
Кад на голе стрме стене
Заморену главу спусти.
Закуни се, да ти душа
Зажелила никад није,
Да часове жића свога
С другом родном душом слије.
Да никада никад ниси,
Уздануо, заплакао...
Да за боле ниси чуо,
Да за љубав ниси знао.
Закуни се, слико моја,
Лепа слико бурних снова
Кад зачујеш хучну вреву,
Кад угледаш талас мили,
Кад лепршне косу твоју
— Ветрић благи, лахор чили;
Кад на цветак лептир пане
Шарна крила тресућ тио ..
Закуни се цвете мио,
Да ти никад, никад није,
Срце јаче закуцало,
И од чежње непознате,
У грудима задрхтало.

Закуни се, сунце моје,
Да желео никад ниси,
Да узбереш росни цветак,
Залог свети Бога жива
Што у грудма својим лепим
Миомире рајске скрива.

Закуни се... закуни се...
Врлинама душе своје,
Пред болима груди моји
Пред трепетом душе моје.
Закуни се срцем бурним
Што за тобом тако жуди,
Закуни се светом пламу
Што кроз нему поноћ блуди.
Закуни се светом жару,
Бурних снова, маште моје,
Закуни се првом дару,
Што ми даде срце твоје.
Закуни се оном часу
У даљини што се скрио.
Закуни се светом гласу,
Закуни се, цвете мио...
Да никада, ником ниси
Један тренут среће дао,
Да никада, никад ниси,
Веровати, љубит знао!

Закуни се, да за тебе,
Љубав нема знатне моћи
И да ј' варак она речца,
Што је рече, оног дана
На обали... у самоћи...

Закуни се, закуни се,
Ал' не!... немој веру дати
Срцу моме, пламу живом,
Које само љубит уме,
А не уме веровати.

Београд, 2. XI. 1892 год.

Љ. С.

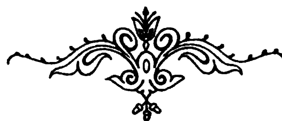

ДОБАР ЈЕ БОГ...

ПРИЧА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марин.

(Свршетак.)

V.

Ви, којима је Бог дао блага, а није вам даровао деце, дижите се па из човекољубља спасавајте ову невинчад из руку овако обесних родитеља... Ви, који проповедате љубав, братство и једнакост, прените се једном, па и делом докажите те своје врлине... Ви, који имате свега у обиљу, којима је срце пуно милосрђа а доброчинство вам на устих, пружите само једну руку, па извлачите овакy сирочад из чељусти ђаволове. Дижите се потражите, отимајте, спасавајте, а Бог онај, који све награђује, наградиће и вас. А на смртном часу крепиће вас оно дивно уверење, да сте учинили једно добро дело, једно хришћанско дело, које је узвишеније од свих дела, које може човек у свом животу учинити...

О ви доброчинитељи! Ваша имена биће златним словима уврштена у повесници човечанства, а неумрли помен на вас створаће у новом поколењу сличне примере. Дајте их да се угледамо на вас!..

— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Бледо, измучено, таворило се је још неко време.

Једном, када се је било разболело, ишле су бабе тамо, па ишла и наша дада.

— Нагазило је. — каже једна.

— Уврачано је, — каже друга.

— Није суђено за живот, — рече трећа.

— Срдобоља, — упаде дада.

Нешто га обајаше и дете, чуда ради окрену се на боље

Ваљ'да му годило оно благо поступање баба, па је и живнуо духом. Али за мало, јер није прошло ни неколико дана, а он се опет разболи.

Лежаше тако и на даље немо, болно, измучено.

Дође му кад кад и мајка, помилује га, рекне му што шта и опет оде:

— Не знам већ шта ћу с њим!.. Од вриске већ ме боли и глава и то још ноћу, па и њега разбуди. Буд што ми он на врату, туд још и онај дигне грају, па све на мене. Јôј тешко је то... тужи јој се ћерка.

— Одмах сам ја и знала, није дете за живот. Колико си се само оно и мучила, па даречеш, родило се к'о и други свет, већ дошло немо, полумртво... теши је мајка.

— Ал' ми га је жао, када се мучи...

— Божија воља, ћерко... Ко зна, мож'да ће још и оздравити... Оно истина дете је дете, али сам ти хтела рећи: није за тебе, боље је данас и без деце...

И тутну јој неке манђије у руку.

— Лаку ноћ.

— Лаку ноћ...

И оде.

А ноћ се лагано спуштала...

Мати као мати бризну плакати Узеде столац и седе баш до њега, а сузе јој саме ромињале... Гледајући оне нежне, сухе ручице, оне мале ножице, оне благо невино сведене очи, осећаше да јој је то створење са срца отпало, да је то њена крв и да му је она *мати*.

Гледаше га дуго и дуго не раздвајајући погледа са њега И тек када му на лику опази мрштење, као знак оне муке и бола, који га кидају и ломе, зари лице у јастук и бризну поново јецати...

— Јô си-не мој... јô сна-го мо-ја...

Беше то плач једне матере, која је тек у последњем тренутку осетила да је та и да јој је то — њен син...

— Јô со-ко ле мој...

А жижак слабо дрхтао, те том светлошћу и осветљавао собу... свуд била тишина, тек са поља допирало немило кукање црне кукавице. Баш овога маха беше долетила у овај крај, а свет каже, кад она закука, неко ће умрети...

Мати се трену. Учинило јој се као да неко долази.

Ослушкиваше.

Ту, у близини, загрмеше неки кораци. Па све ближе и ближе.

Шкљоцнуше и врата. Загрме већ и ходник. Зајеча и кухиња.

И —

— Жено!.. прописта сенка, која је била рупила у собу.

— Боже!..

— Сакри ме, ако Бога знаш, ево их .
Прену се и болесник.
— Ко? Максиме! . .
— Ево их . . . жандари . .
— Оди под кревет. . .
И у том часу одваља се под постељу. . .
А са поља чуо се већ и звекет оружија.
— Несретниче — још бегаш! . .
Рупише и жандари.
— Хуљо овамо! . .
— Господо! . . браћо! . људи! . . смилујте се — ако Бога знате . . . смилујте се и пустите ми си — на . . . си — на! . .
Завапи Грозда и клече пред жандаре.
— Мај ка! . . завапило сиротанче, али кад угледа у соби жандаре, па и онога страшнога странца, кога су са собом вукли, јаукну, леже, преврну очима и *умре*. . .

— — — — — — — — — — — —

Попинци 1892.

Сутра дан пратили су кроз село жандари Максима и онога странца у град у државни затвор. Били их ухватили на друму, баш у ономе тренутку, када су нека путничка кола зауставили и путника напали били. . . Њима ће се сада тамо судити.

Грозду су одвели у туђу кућу и онде је бајали и лечили да дође к себи.

А у невештом одељаном сандучету, у танкој кошуљици лежаше на једном сточићу мали соко. Бледо — жуто, да речеш попијено лице, са грубим цртама казивало је све оне јаде и муке, што их је сиротанче у своме краткоме веку провело. Сухе руке, у накрст сведене јасно су причале невољу и патњу, које је препатио. Живот његов висио је о кончићу, а онај који са животом влада смиловао се је па га је и прекинуо

О, кажем ја, добар је Бог. . .

ИНФЛУЕНЦА.

(Ц. Фалкенхорст.)

У почетку октобра године 1889, дођоше гласови из Русије и то први из Москве, па онда из Петрограда, које су лекари могли схватити као поклич: „опасност је, непријатељ се види!“ Изгледало је, као да се почела по Русији ширити нека епидемија (заразна болест). Но на срећу није била нити оријентална куга, нити колера, — него је била инфлуенца . . . . . . стара позначица у старој Јевропи.

Они, који познају историју људских болести, знају да се инфлуенца већ одавно и често шетала по Јевропи, неки шта више држе, да могу још у најстаријим списима медицинским старог и најславнијег лекара у староме веку Хипократеса нека места схватити, да се тичу инфлуенце т. ј. да су још стари знали за њу. И биће да није невероватно. Но вести, које се сигурно могу с инфлуенцом у склад довести, имамо тек с кра а 14. века. Године 1337. зацело владала је инфлуенца у Немачкој, Француској и Италији; јер опис болести, која је напала грдан број људи и слабијим и старијим људима смрт задала, сасвим се слаже са описима данашњих дана о инфлуенци. Од онога доба, као што сведоче хронике и јављају учени списи било је у Јевропи до четрдесет великих инфлуенца, а колико је било у мањој мери не може се ни казати ни изнаћи.

Заиста необично је, како се те заразне болести не описују с тако жалосним и црним бојама, као што се описује куга, богиње или колера. Код разних народа има и таквих назива за инфлуенцу, где се управо с њоме збија као нека шала. Па и године 1889. у почетку свет није о инфлуенци мислио озбиљно Кад су дошли први гласови из Русије, да се тамо појавила инфлуенца, свет се није ни мало уплашио. Тако се зараза та ширила по великој руској царевини, а остала Јевропа слабо је на то освртала главе, све до половине новембра, када је инфлуенца прешла границе немачке, и неколико се случајева појавило у Саксонији и у Берлину. Док је била у Русији, болест се доста лагано ширила; када је пак прешла руско-немачку границу, таки јој се промени нарав као да је сад стекла крила, тако се поче брзо разилазити по свету. За неколико недеља па је обухватила сву Јевропу и Америку. Па и сами лекари упрепастили су се, кад су видили, шта би од инфлуенце; јер као да је неко захватио пуне шаке клица инфлуенциних, те као какву прашину разбацио на све стране, или као кад падне рђа на жито или медљика на винограде, и т. д., тако је инфлуенца брзо заузела читаве покрајине. Ни једна инфлуенцина зараза, за које се знаде из историје, није се тако брзо раширила; зараза инфлуенцина од г. 1889. и 1890. као да је узела у помоћ наша ватрена кола и пароброде, и на њима се разнела на све стране. Па и свет

поче на један мах друкчије судити о инфлуенци. Брзо се свет уверио, да та болест није тако невина, као што се у први мах држало. По великим варошима било је оболелих на стотине хиљада, у Петрограду самом било је болесних на 650.000, у Берлину веле, да је полак становништва патило од инфлуенце. (У Берлину има око један милијун и по душа). Налик на то било је у Паризу; у Риму било је болесних до 200.000.

Наравно, где је толики свет болестан, да то јако смета пословима и обрту. Да наведемо само неколико примера. У Баварској су престали да иду некоји теретни возови на гвозденим путевима; па и они, који су остали, радили су само с једном машином. У Петрограду су морали затворити многе фабрике сасвим, јер није било ко ће да ради; некоја кола, што вуку коњи по гвозденим шинама, морала су престати, јер није било кочијаша, па и у војсци јако се натезало; једва је било толико здравих које официра које момака, да се могу обављати свакидашњи послови. Новембра и децембра 1889. у Паризу потрошња меса и леба смањала се за једну трећину према потрошњи осталих месеци у тој години.

С почетка се зараза појавила у лакој форми, сваћало се као несносно зло, но није се држало, да је болест опасна. Но не потраја дуго, болест се сасвим измену; свет поче у великој мери умирати; листе мртвачке доказивале су, да болест није тако обична. Лекари и остали свет нису више инфлуенцу узимали олако. Бројеви смртних случајева јако се увећаше. Године 1884 кад је у Паризу владала колера, умирало је месечно 5548, децембра 1889. умрло је пак 5978! Па и у Мадриду исто се то опазило. Када је инфлуенца најјаче беснила, број смртних случајева сваки дан био је двапута толики, колики је био за колере год. 1885.

И скоро свугде опажало се у бројевима смртних случајева да је уплив инфлуенце велик. По томе колико од сваке 1000 у некој вароши умре, одређује се да ли је велики број умирања или не.

И колико од сваке 1000 редовно у обичним приликама умире, није у разним варошима једнако. Да видимо сад како је било онда, када је инфлуенца достигла свој врхунац: У Паризу је од обичног броја умирања 25·1, скочио тај број на 61·7, у Лондону са 17·8 на 32·4, у Берлину са 18·7 на 37·7, у Хамбургу са 19·7 на 32·1, у Лајпцигу са 15·7 на 41·7, у Минхену са 23·8 на 48·6, у Келну са 18·9 на 52·2, у Франкфурту на Мајни са 15·1 на 39·0 и у Штутгарту са 16·8 на 40·0.

Кад узмемо на ум, колико се од инфлуенце разболе, онда се не треба ни мало чудити, колики су ти бројеви смртних скучајева. Од инфлуенце се разболе толико колико можда ни од које друге заразне болести, па ипак број смртних случајева према броју оболелих саразмерно није велик. Но увек ваља бити предосторожан кад наиђе инфлуенца, јер је то врло подмукла болест, као што смо се досад већ осведочили. Наравно, у првој линији ваља од ње да се плаше они, који су стари и јако болесни. Но и они други ваља да се од ње узму на ум, јер оставља за собом трагова, из којих могу да се излегу опасне нове болести. Додуше инфлуенца брзо прође; но ипак, који је инфлуенцу имао, па је изгубио, нека не мисли, да је баш са свим оздравио; још се мора чувати, јер ако се излаже рано непогоди времена или се лаћа тешких послова, може лако да навуче на себе било наново инфлуенцу или каку другу болест.

Када се инфлуенца брзо, као на крили, раширила од јевропског истока па све до Америке, пружила је своје прсте и на југ, како би из Шпаније и Италије наново продрла на исток. Посетила је Африку, одавде је дошла у Индију, из Индије у Кинеску, те је тако сву земљу унаоколо облетила — случај, који се врло ретко догађа, да је једна заразна болест обишла сву земљу у наоколо.

У први мах држало се, да ће се инфлуенца тако исто брзо изгубити, као што се брзо и појавила, и да ће нас оставити на миру бар који десетак година; но та се нада није испунила. Већ у пролеће 1891. са свију страна стизали су гласови, како се овде онде инфлуенца наново појавила. Свакојако ова инфлуенца од год. 1891. била је продужење инфлуенце од 1889/90. Но на срећу овог другог пута инфлуенца ограничила се тек на нека места, у Америци, Енглеској, Шведској и Норвешкој. У Енглеској су у овај мах опазили, да је сад зараза много опаснија, него ли пређашња што је била. Тек што се мислило, да се зараза угасила, а оно са истока дођоше нови гласови о инфлуенци; прво се појавила у јужној Русији, затим у Галицији, зараза се наново раширила по Јевропи и по истоку. Овога пута није поштедила ни круницане главе, затим и велики број славних и одличних људи подлегао је инфлуенци. Преглед о овој зарази још се не може дати, изгледа као да је у једним местима била бесна, а у другим блага.

Но и овај кратки извештај може нас уверити, да се за будућност имамо узети на ум, т. ј. да ће нас инфлуенца и у будуће посећивати. Због тога са свим је оправдано, што хоћемо, да кажемо како нам се ваља владати за време инфлуенцине заразе.

Пре свега велики свет захтева да богме лек од инфлуенце.

На жалост искуство нас је досад уверило, да против инфлуенце нема тако специфичног лека, као што је н. пр. кинин против грознице маларије Кад се когод разболе од инфлуенце, лекар га мора испитивати, мотрити развитак болести и гледати, како да нарав дотичног болесника потпомаже у борби против болести. Лекар може у томе послу много учинити, може смањити опасност од каквог запаљења плућа, може ослабљено срце оснажити, његова помоћ може кадикад и живот спасти; но средства, која се имају употребити у појединим случајевима, имају се добро измерити, проучити, а то може само лекар учинити. Да се од инфлуенце лечимо и излечимо, морамо звати у помоћ лекара.

Наравно, кад се инфлуенца појавила, таки се појавили и многи, па још „сигурни лекови против инфлуенце." Да не би много трошили речи, овде нам је толико и то сигурно рећи, да против инфлуенце сигуран лек још није нађен.

Нека нико дакле за те „сигурне лекове против инфлуенце", не даје ни пребијеног новчића, или сада ни пребијене потуре, јер је све обмана и варанција.

Толико о лечењу инфлуенце

Кад толико знамо о лечењу онда се пита, како да се чувамо од инфлуенце, па да нас не ухвати, и то је много важније од самога лечења. Можемо ли ми инфлуенци, тој зарази, на нашим државним границама тако стати на пут, као што н пр. стајемо на пут колери или куги? Можемо ли себе, своје тело каквим средствима осигурати, па да нас инфлуенца не ухвати, ма да смо одасвуд њоме опкољени?

На сва та питања можемо тек онда дати коначан одговор, када будемо п ближе знали, шта је узрок инфлуенци. Када се појавила прва зараза год. 1889. почела је читава ајка, да се изнађе узрок инфлуенци. Та ми знамо, да многе заразне болести долазе од неких ситних органских створова било животињица, било биљчица. Дифтерију рађа нека врста гљиве, а грозницу маларију изазива нека животињица, која живи у крви онога, који од те грознице пати. По свој прилици дакле инфлуенци биће узрок какав жив створ. Од године 1889, често смо могли у новинама читати, како је овај или онај лекар изнашао узрок инфлуенци.

У јануару ове год 1892. дођоше гласови из Берлича, да су тамо два лекара др Пфајфер и др. Канон и незнајући један за другог, у исто доба изнашли, шта је узрок инфлуенци; наравно, требаће доста недеља и месеци, да се то и потврди; када се пак то потврди, онда настаје задатак, да се изнађе у којим се приликама тај инфлуенцин бацилус множи, у којим а пак гине. Тек када се све то испита може бити говора о томе, како да се сигурно сачувамо од инфлуенце, или кад нас ухвати, како да се од ње сигурно излечимо.

Инфлуенца се врло брзо и врло лако ширила; зато је њојзи тешко стајати на пут спречавањем саобраћа а, карантенама и т д У томе обзиру морамо је, хтели не хтели, пустити. Но зато с друге стране предлагана су многобројна средства, која треба да умање или сасвим да одклоне опасност, која грози од инфлуенце. Шта се све предлагало, много би било да казујемо, ми ћемо споменути само нешто.

Још године 1782. неки регим ентски ранар по имену Мурсина говорио је, да је рајнско вино врло добро средство против инфлуенце, наравно умерено. Године 1889 паришки лекари предлагали су, да се против инфлуенце пију топла алкохолска пића. Па знате шта је било после тога? За три дана ухваћено је 1500 особа пијаних по сокаци. од ових је 1200 исказало на полицији, да су радили по саветима лекарским!

Енглески су лекари препоручивали против инфлуенце етерски зејтин од еукалиптуса. Једну малену кашику ваља од тога зејтина усути у четврт литре вреле воде, затим пару из те воде десет минута удисавати. Овако треба радити по једанпут свака два до три сата. Или зејтина тог а ваља лијнути мало на џепне мараме или ноћу на јастук. Вегетаријанци препоручују да је најбоље против инфлуенце не јести меса; јегеријанци опет препоручују своје вунене кошуље. Други опет веле, треба узимати кинина, докле год траје зараза. Још би и више шта могли казивати, шта се све препоручује против инфлуенце Често се налазе и противности: јер док једни препоручују да се човек очвршћује, да се челичи, те да се много шета по чистом ваздуху, други препоручују, да се седи у соби. Но на све то инфлуенца није се освртала: она је с нашла и конабила и вегетеријанце, и јегеријанце, и челичне шумаре, и даме у топлим собама, па се није плашила ни од мириса зејтина еукалиптусовог.

И у томе дакле обзиру морамо пред инфлуенцом погнути главу. Што вреди за све заразне болести, то вреди исто и за инфлуенцу. Пре свега треба миран и умерен живот. Снађе ли нас инфлуенца, то пре свега ваља нам знати, да се од ње већином оздрави; у почетку не треба се ничега плашити Ми само треба да пазимо, да ништа не пренебрегнемо, нити штагод сами да пробамо и покушавамо

са разним „сигурним“ у новинама хваљеним средствима против инфлуенце нити на себи, нити на својима, јер лако можемо учинити да буде горе. Зовимо лекара и предајмо се његовом стручњачком и зналачком суду. Лекар ће већ знати, шта ће радити и где ће почети. Када смо болест претурили, дајмо нашем телу одмора, да ојачамо. Сетимо се, да то није била проста грозница скопчана с кијавицом, него да је то нека опаснија болест. Кад свет буде тако свуда и увек радио, онда знајмо, да тиме јако идемо на руку лекарима, те ће тако под њиховом руком све мање и мање инфлуенца бити опасна, те ће од инфлуенце много мање умирати.

Превео **А. М. М.**

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ ИЗ ЛИКЕ.

По казивању Илије Марића из Куле (у Лици) „у перо уватио“ Г. Д.

I.

„Како се св. Ђурађ посветио.“

Био отац и матер с два чејака синчића; она није била мајка-помајка,*) ман куја-мајка. Нијесу имали ни кучета ни мачета, глад ји' сваки и цигли дан морила. Онда ће она 'еданпут чоеку свом: „кумим богом и светијем Јованом, води ји' у гори и остави; додјаше ми и крв моју попише“. — Чоек, шта ће, ил ји' водити ил се од ње селити.

Млађи браће чује некако материн диван, и по тече тетки у село: „тетка! што ћемо нашако се родили? Рекла матер оцу, да нас у гору заведе и остави.“ — „На — рећ' ће му тетка — ево ти торбица и у торбици луга, па куд не будете знали пута, просипљите луг и градите пут.“ —

Кад су сјутрадан ишли с оцем у гору градили су траг. У гори ће им отац: „причекајте ме ту док шуме накрешем, да шћуримо мрва ватре.“ — Он оде и неврати се Сјутрадан у зору дјеца пут под ноге па по трагу назад. Ишли су цио цјелцати дан. Кад су дошли кући истом отац с матером вечера. Они се притаје. Кад су вечерали остане им подробац па ће отац: „Ајме мени, невољо моја! Да су ми садође дјеца моја!“ — „Ево нас ћакане“ — викнуше дјеца весело. —

Онда виуза закала сиктати: „псе! црна ти земља кости изметала! Зашто ји' нијеси далеко завео? Сјутра их мораш опет водити, ал ако се врате, вјеруј ми нећемо скупа каше ладити. Старији брат — Ђурађ — оде к тетки; она није имала на мети луга, нег му даде торбицу проса. Опет су сјутрадан градили траг; кад су зашли далеко и далеко у гору остави их отац, к' и прије. Сјутра пођу зором натраг! Да! Кад ал тице позобале просо! Сад они удри базај по гори; удари и запни и о дрво и о камен; кад се већ додијало, рећ' ће Ђурађ старијем брату: „Припни се брацо на јелић! Да видимо барем: ђе смо!“ — Он се припне, погледа око себе и опази у гори једну кућу; настану и тој кући дођу; кад у кући сједи баба и преде: „бјеш'те дјецо одатле — рећи ће баба, кад их опази — у мене је син пасоглав, — ако вас ту затече кад из лова дође поједе вас!“ — „Боме ко ће (нека ће)! И онако нам житка нема“. — Баби би дјеце жа', па их сакрије у пећ; у то дође пасоглав из лова: „Мати! Неђе је крст у кући.“ — „Ајде сине задај ми вјеру, да им не 'ш ништа учинити, па ћу ти казати.“ — Он њој да вјеру. Баба отвори пећ и дјеца изађу. „Ала мати лијепе вечере, да ти вјере не зададе!“ — Он је дјецу држао и кад су одрасли, даде сваком по једну пушку, два лава, један нож и рече им: „Ајте сад! Више ме не доноси да вас држим; сад се растаните и ајте све дотле док се не сретнете, ђе се сретнете ту задите ноже у букву и опет се растаните. Кад се који ког сјети, нека дође к тој букви, па ако нађе нож братов у букви — брат је жив.“ — Три су године ишли док су се срели, ђе су се срели ту су ноже у букву задјели и сваки себи отишао. Старији пође про једне ледине, скочи зец испред њега и он га убије. На сред тог лединька била је буква, пође пода њу да испече зеца; наложи ватру и припече зеца, а нешто на букви стаде викати: „ухуху.“ — „Што ти је?“ пита он. — Оно с букве одговара: „Помете ме.“ — „Сађи к ватри па се гри“ — „Бојим се твојијех лавова.“ — „Неће те.“ — „На ти ову мотку па их оћерај.“ — Оно баци мотку, пукне он њом лаве, и он и лавови и зец претворе се у камење.

Ђурђу пане на ум брат и пође к букви, види да је нож испао: „Ајме мени! Брат ми је мртав, идем га потражити.“ — Кад га је пошао тражити, скочи зец испред њега и он га убије; треви под ону исту букву пећи га под коју и брат. Припече зеца. Ал оно на букви опет виче: „ухуху.“ — „Што ти је?“ — „Помете ме“ — „Ајде доље па се гри.“ — „Нећу! Ујешће ме твоји лави.“ „Неће!“ — „На ти ову мотку па их оћерај.“ — Он узме на штапу од сјаркивања мотку и баци је у ватру, а мотка сама скочи с ватре. Онда оно с букве рече: „Немој ми ту мотку горети, ево ти друге и удри њом по том камењу и ледини“. Он узме мотку, свати по

*) Предобра матер-мајкава.

„Хрваћанке,“ у Загребу То је збирка ситних песама, у којима се јасно опажа подражавање нежних првих песмица Аугуста Харамбашића, чије песмице он ставља и као мото пред своје песме а где коју с успехом глосира. Ове прве песме носе обележје почетничкога песниковања, има у њима доста неоправдане очајности и других ствари, којима се може приговорити, али се већ из тога почетничкога рада види нежно срце, које нагиње меланхолији и резигнацији, те којему чисто одлане, кад се у песми исплаче. Ко је још онда сумњао, има ли у Милаковића песничке жице, тај ће сада, кад прочита ову нову збирку његових песама, морати му признати, да је и формом и садржајем напредовао. У збирци: „У затишју“ штампане су Милаковићеве песме од 1880—1892., што још нису изашле у посебној књижици, али их је већина већ штампана у разним листовима: „Виенцу,“ „Хрватској вили“, „Балкану,“ „Јавору,“ „Искри“ и „Побратиму.“ Махом су то лирске песме и није свима једнака вредност. Збирка је раздељена у 6 одељака: „Драгој,“ „Из увела лишћа,“ „Тугаљке,“ „Сонетни вијенац,“ „Разне пјесме“ и преводи „Из ческе поезије.“

Први део „Драгој“ је по мом мнењу најслабији. Нема ту ни нових мисли, ни осећаја, ни слика, већ су то старе ствари, без новога зачина и без занимљиве поанте. Драга г. Милаковића као да га није зачарала ничим драгим, него својом лепотом, јер о другим идеалним својствима, које би песник требао да истакне, нема ту ни говора Али и међу тим песмама нису све једнаке вредности. Једна је од бољих глоса: „Драгој!“ где песник сретно глосира један стих Ј. Е. Томића. У опште опажам, да Милаковићу овакове глосе најбоље за руком полазе. У песми „За увијек“ описује се растанак од драге, али је стих претежак и премасиван за такову песмицу. Боље би било, да се тај шеснајстерац преполовио. Боља је у том одсеку песма „Драгој“ (стр. 31.), само не знам, зашто су увек исти наслови. У песми: „Вени, вени мило цвеће“ леп је свршетак:

„Ти ћеш свенут преко ноћи
Мило цвеће саломљено —
Теже, теже вене срце
Презрено и запуштено.“

По наслову песме: „Амор и Психа“ више би се очекивало, а кад тамо то је доста нејасна силхуета. — Свакако је у овој збирци најбољи одељак: „Из увела лишћа.“ Ту је девет песама, топло и искрено осећаних и лепо и управо дирљивим осећајем испеваних. Ове песме су сведочанство песничке душе Милаковићеве.

Својом основом и распоредом подсећају нас на Змајеве „Ђулиће увеоке.“ Као што у тој збирци Змај пева болест и смрт своје љубави и оно, што је после тога следило, неким у идеалној сети употребљеним реализмом, тако и Милаковић описује своје осећаје од тренутка, кад му у туђину стиже глас, да му је мајка на умору, те кад виђе мртву мајку на одру, кад је положише у мртвачки сан дук, кад јој је полазио на гроб, па до часа, кад се, опростив се од мајчинога гроба, опет вратио у туђину. Песме су испеване тако истинским осећајем, те сам их више пута прочитао са сузом у оку. Како је пуна праве поетске једноставности и дубокога дојма песма: „Јекнуше звона,“ као једну од најкраћих у том оделку, ево је у целини исписујем:

„Јекнуше звона... срца нам гроза потреса
Милу нам мајку ставише тамнога сред л'јеса...
— Дођите, ђецо! — отац сред плача ће љута,
Мајчицу драгу љубнут још задњи нам пута!..

„Мила јој глава скрену се лишцем баш к нама, —
Кô да нам вели: Љубите, ваша сам мама, —
За мало, па ће земљица тиштит ме хладна.
Не ћете тад ме виђет већ, ђечице јадна!

Најпрво отац пољуби лишце јој вело,
Тада смо ми јој љубили руке и чело...
За час је веће не виђе сузно нам око,
У земљу за час сакрише њу нам дубоко..

* * *

„Престаше звона... С гробља смо пошли плачући,
Дошли смо слаби, клонули к родној нам кући,
Али унутри грозна празнина и тама:
Мајчиног лика не бје већ ту међу нама.“

Управо су тако пуне осећаја и остале песме у том одељку, као „Бадње вече,“ „Божићно јутро,“ „Оцу,“ „Мајци на гробу,“ „На поласку,“ „На Јосипово,“ и „На душни дан,“ где се описује искрено и дубоко осећана туга песникова за мртвом мајком у разним пригодама, које га на њу подсећају. Овај одељак је штампан у посебној књижици.

Милаковићева лира је већином преливена сетом, која није очајна, већ нас пуни милотужном ресигнацијом, и његова туга није може бити извештачена, неизвесна „светска боља,“ већ ће бити, да је то основна црта његове природе; бар на нас тако утиче. И кад се креће у том елементу, онда нам је најмилији. Тако му је један од бољих одељака у овој збирци одељак: „Тугаљке.“ Ситне су то песмице, како ситне сузице. Врло је лепа глоса „Крај одра,“ где описује у глоси једнога стиха из Лермонтовог „Демона“ своје осећаје, гледајући своју мртву љубав на одру. Нежан је низ песмица у том одељку под насловом: „Сузе.“ Мени се најбоље свиђа IV, под насловом: „Моли, секо.“ Ево је:

„Ево, секо, мог анђелка,
Он је мртав, издан'о је,

Тај је анђео св'јет ми био,
Отај св'јет ми изгино је...

„Све ми наде оставише,
Сретно некоћ срце моје —
Моли секо... моли секо,
Мени р'јечи нестало је.“

И у овом одељку је једна добра, успела глоса једнога Тугомилова (Харамбашићева) стиха, под насловом: „Још те љубим.“ Песникова драга је већ мртва, али он је још увек једнако љуби. Док се Тугомил губи у некој тихој очајности, Милаковић пева:

„Цијели свијет је мртав за ме,
Ал' ја још те љубим тајно,
Тако жарко као некоч,
Љубави ми сунце сјајно.“

Тако је Милаковић у естетском погледу у својој глоси исправио завршетак Тугомиловога стиха. Мисао до душе није посве нова, јер и Змај пева у „Ђулићима увеоцима“:

„Ја те љубим мртво злато
И без нада и без вере.“

Само, што је Змајев свршетак очајно ресигнантан, дочим нам се чини естетичнијим Милаковићева идеална платонска љубав

После „Тугаљка,“ долази: „Сонетни вијенац,“ посвећен омладини у ком се омладина позива, да се одушеви и узради оно, што је добро, лепо и поштено. Оваков „Сонетни вијенац“ састоји се из 14 сонета, и петнајстога који се зове: „магистрале,“ те који је састављен од почетних стихова оних 14 сонета дочим сваки од тринајст сонета почиње са последњим стихом пријашњега сонета. Овакав сонетни венац увео је у хрватску књижевност, у једном ђачком алманаху, први: Андрија Палмотић, један од најбољих песника хрватских Тај, жалибоже прерано умрли песник посветио је тај свој „Сонетни вијенац“ „домовини,“ и освојио је необично красним мислима и осећајима, како их само може велики патриота замислити и осетити, тако срца омладине, да су касније многи покушали подржавати његовому сонетном венцу, но то није никому сасвим за руком пошло, па ни Милаковићу, премда се његовом „Сонетном вијенцу“ не може с техничке стране ништа приговорити, тек је садржај на посве обичном нивоу заснован и изведен.

После „Сонетнога вијенца“ долазе: „Разне пјесме“ Ту има више песама елегично рефлективнога садржаја Свакако је најбоља у том одељку, шта више у целој збирци песма: „Смрт Сократова.“ И формом и садржајем ова песма издиже се над осталим песничким радом Милаковићевом. За овакову врсту песама, где се у елегично-рефлективној форми испреплеће епски са лирским елементом, а где ипак лирски превлађује, имаде у Милаковића без сумње сигурна рука. То нам сведочи и друга песма у истом одељку, у истом жанру испевана, под насловом: „Коменски.“

Песме: „Кад ми иза тешка рада,“ „Чежња“ „Мисао“ по својој су основи резултат песимистичнога умовања. Ово је очевидан доказ меланколичне природе Милаковићеве, којој толико, како се из цитата пред појединим одељцима ове збирке види, прија идеални песимизам поезије најбољега словеначкоге песника Симона Грегорчића. који, што се тиче новости класичних мисли и осећаја, може се сматрати најбољим садашњим лиричаром на словенском југу. Он јасношћу изражаја и класицизмом у народном духу надкриљује и Војислава Илијћа. Кад су пре више година били напали Грегорчића ради песимизма у његовој поезији, одговорио је он у стиховима, позивајући се на библију, јер је Симон Грегорчић: свештеник горичке бискупије. Његов песимизам је: песимизам у хришћанском смислу, дакле песимизам, који не урађа очајношћу, већ кршћанском утехом на прекогробни живот.

Очевидан је уплив овакова хришћанскога песимизма Грегорчићеве поезије у овом лепом Милаковићевом стиху, у песми: „Кад ми иза тешка рада“:

„На што свијет, пита мисб,
Кад на свагђе јади стижу,
Зар је свакои Бог записо,
Нађ спасење на свом крижу?“

У последњем одсеку „Из ческе поезије“ преведена је по једна песма ческих песника: Јарослава Врхлицкога, Алексе Балцарека, Адолфа Хаидука, Богдана Каминскога и Ф. Челаковскога. Сви преводи су преводи лирских песама, као што је сасвим разумљиво код лиричара Милаковића.

Споменем ли још сјајну и елегантну вањску опрему књиге, чистоћу и коректност штампе, мислим, да ће читатељ овога краткога приказа моћи стећи уверење, да је вредно набавити ову збирку Милаковићевих песама.

Ј. Храниловић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Гласовити шведски песник Август Стриндберг био је позван од свога пријатеља О. Хансона, да га посети у Немачкој, а песник одговори следеће: „Уметност је цела то, одавде отићи . . . недавно сам два пута заложен; имам дугова, и не могу отићи, а да ме новине не прогоне. Ево јесени, а ја још увек станујем у летниковцу и не могу одавде. Имадем готових шест комада, међу њима два овећа — „Отац“ и „Госпођица Јулија“ — и то: без запреке неморалности за приказ у иноземству. У Шведској се нађе увек запрека непокајања за све, што Август Стриндберг уради. Да сам само са комадима у Берлину, били би за позориште спашени; барем би се могли издати ка› још необелодањена позоришна свеска. Али куда из тога пакла? Да имадем 200 марака путнога трошка, ја бих загребо Да некако прокубурим, сликао сам слике, и дакако продавао их за штогођ. Наумио сам, да будем фотограф, да спасем свој књижевнички таленат. Може бити ти знадеш какову могућност, да се одавде ослободим и спасем свој психични живот? Овде се смеју на моје невоље, а ја бих јој учинио сасвим крај, да немам деце. Даларс 13. септ. 1892.“ —

Како се види, песници кубуре мало не на целом свету. Сада, јесу ли они тому криви или ко други, то је тешко са две речи казати. Тек толико стоји, да и наше појете имају плачидругова на равним крајевима света, и ако је то какова утеха, мислим, да им неће нико барем на тој утеси завидети. Али зато се боме песници недаду тако лако ни под ноге, како то сведочи један други чувени шведски песник, сам главом Бјернстјерн Бјернсон, који се бори као неустрашиви политички борац. У најновије доба оборио се је свом силом свога пера на слободнозидарски дух шведских краљева, те пише у једном новинарском чланку, да слободно зидарски систем има за норму: аутокрацију и да потиче од језуита, јер да су њихова својина: правила реда, пријатни испити и ритуал, а све то да је Густав III. од језуитских прелата у Италији купио. Најодвратније у тој системи да су заклетве и четири највише класе. Ове четири класе владају над члановима осталих седам подчињених класа, које се слепо покоравају......... Заклетве, које одузимљу члановима право самоопредељења те им налажу, да се слепо туђој вољи покоре, јесу неморалне. Већ из тога разлога треба да законодавство устане проти слободном зидарству шведских краљева. Организација тога реда је војничка. Апел на строгу војничку дисциплину учинио је краља једне демократске државе неограниченим господаром над највишим званичницима и највећим капиталистама земље.“

Како се види, из овога чланка избија републиканско осведочење и неустрашивост срца тога иначе врло нежнога шведскога лабуда. —

== Немачки књижевник Павао Хајзе, којега су новеле и српскому читалачком свету понајвише у преводу Јована Грчића познате, био је уз остал› некоје песнике позван, да суделује код састављања текста за осам живих слика, што су имале бити приказане пригодом слављења „златне свадбе“ великога војводе Вајмарскога. Хајзе се је извинио, да није песник пригодних песама, и да му се неће изаћи са новим песничким радом пред публику, пред којом лане није стекла признања његова драма: „Рђава браћа“. Уза све то добио је Хајзе од великога војводе одликовање а то чудо постаје јасно тиме, што је Хајзе, одбив то, да за јавност напише славопој великому војводи, ипак приватно послао своје поштовање у песничком саставку. Тако се је песник освети› и постигао одликовање Горе од њега прођоше песници. Фос, Гросе и Елшлегер, који су морали допустити, да њихове дотичне текстове из обзира опортунитета изнаказе, што је Фоса тако неугодно дирнуло, да свој текст није хтео својим именом означити.

== Опет се је у Немачкој покренуло питање о цензури позоришних комада. К. Е. Францос, уредник листа „Deutsche Dichtung“ саопштио је у последњој свесци тога листа једно питање, које мисли управити на некоје песнике, драматурге, критичаре, директоре позоришта, јуристе и остале стручњаке, о вредности превентивне цензуре позоришних комада. Досада су већ приспела два одговора, један од А. Л' Аронжа, а други од Бултхаупта. Први на темељу своје многогодишње праксе, као директор немачкога позоришта, изјављује се за придржање превентивне ценауре, која је гаранција, да комад неће касније наићи на запреке приказивања, али да се ствар удеси тако, да цензура не пази само на сићушне политичке и моралне погрешке, већ и на уметничка правила и естетски осећај. Тај посао да би се имао припустити уредовању министра просвете. — Бултхаупт је противан превентивној цензури, како је врши данас полицајска област, те вели, да би било наопако по драмску поезију, кад би се припустило вољи људи од мале образованости, да од њих зависи одобрење приказивања комада, као што су пуни ватре и слободе младеначки комади једнога Шилера, кад се је још недавно нашао један државни адвокат, за кога је чувени Хебел: непозната величина. И он је за превентивну цензуру, али нека се она обавља у комисији од пет чланова, у свакој вароши, где постоји стално позориште, у којој би били по један полицајац, један јуриста, један поета, нарочито драмски поета, један књижевни историчар и један припадник позоришта. Или где то није могуће, нека буде комисија од три члана: једнога уметника, нарочито драмскога песника, шефа полиције и књижевнога историчара. Само таква комисија, да би била гаранција, да неће настрадати идеална задаћа позоришта.

НОВЕ КЊИГЕ.

Пред сабор *члановима српског народно-црквеног сабора.* У Новом Саду. штампарија српске књижаре браће М. Поповића. 1892. На 8-ни, стр. 76 и 2 л

Пред иконом крштења Христовог, одговор проти Јовану Вучковићу, професору богословије. Написао *Младен Јосић* свештеник. У Новоме Саду, издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића. 1892. На 8-ни, стр. 19.

шта не смета, да буду уверени, да ће и отац субјективности критике лакшеући у царство бесмртности, него отац натурализма. —

═ Примили смо и прочитали књижицу: *„Ускок“*, приповјетка из црногорскога живота, написао Симо Матавуљ. Дело је награђено из књижевнога фонда Илије М. Коларца, а изашло је у издању књижаре Љубе Јоксимовића, у Београду; цена 1.50 дин. Ова приповетка нашега уваженога приповедача старијега је датума, ну у овом облику изашла је први пут. И у тој приповетци избијају оне особине, којима си је Симо Матавуљ стекао тако леп глас. Карактеристика и пластика описа, нарочито верно, живо описивање обичаја и особина црногорских и у овој приповетци заслужују сваку хвалу. Основна мисао, т. ј. судбина ускока Јанка, ипак нас не може потпуно задовољити. — Аустријски часник, рођени Чех, Јанко, одбеже из которске тврђе, постаде ускок, те жели своју службу понудити Црној Гори, где у то доба влада свети владика Петар Његош. На путу га сусретне војвода Драго Његош са кћерком си Милицом и осталим члановима свога братства, те кад им Јанко исприповеди, што је наумио, поведе га војвода у свој дом, да код њега божићује, јер је то било баш у очи божића. Већ ту наслућујемо, да се двоје младих: Јанко и Милица, једно у друго заљубише. У кући војводе Рада велика је жалост, јер му погибоше два сина, а син му Милун још је неосвећен. Али Јанко некуда уђе у вољу војводи и надомешта му сина. Јанко оде на двор владици, постане његов писар, стече си љубав одличних Црногораца, те све више постаје прави Црногорац, а владика га особито милује. Еле једном за одсуства владичина крене и Јанко у четниковање, те освети смрт сина Драгошева Милуна, али буде и сам опасно рањен, те одлежа у кући војводе Рада, где га сви пазе као свога, нарочито Милица. Ту се наставља љубавна идила, тим занимљивија, што се ни младић девојци, ни она њему не одаје. Још је лепши наставак те идиле на Ловћен брду, где Драгошева породица са Јанком преко лета борави. Али дође време, да се мисли на Миличину удају. Она има више просилаца, али она погибе само за Јанком, тек се не уфа то никому казати. Мајка ју је већ и обећала једном упроснику, а и отац није противан. Кад то чу Јанко, оде из војводине куће, не казав никому, што му је на срцу. Војвода је жалостан, што га је Јанко оставио, али се најпосле досети јаду, те наведе Милицу, да му призна, да воли Јанка и да би за њега радо пошла. Сада се успречи мати, али ју Драго брзо придобије за веридбу Јанкову са Милицом. Јест, али где је Јанко? Војвода га тражи, налази му трагове, али њега не може наћи, јер Јанко четникује, те вреба на Турке. У таковој једној прилици паде Јанко као јуначина, а војвода Драго нађе мртвога Јанка, баш кад га другови хтедоше саранити. Милица се кашње удала, али је живела кратко време са мужем, који умре, оставив јој мушко дете, кому је она дала име Јанко, да ју потсећа на њено несуђење; али се више није хтела преудати.

Како се види, фабула је добро и занимљиво замишљена, само нам писац није протумачио, зашто баш Јанко оставља аустријску војску, те пребеже у Црну Гору, да мучи муке црногорскога јунака. Он је из отмене ческе породице, не спомиње се нигде, да је у аустријској војсци проиграо своју каријеру, пак се чудом чудимо, зашто постаје ускок. Је-ли можда тежња за јунаштвом и слободом, којој су класични узори: црногорски соколови, одушевила срца нежнога Јанка, да пребегне у Црну Гору То као да избија из свега Али би онда требало то мало јасније и нарочитије мотивисати, а то писац не чини, и то је недостатак у овој приповетци. Ми видимо на чину, да је Јанко јунак, али га иначе писац описује као нежна младића. Једном речи, једино, што овој врло красној приповеци недостаје, то је психолошка мотивација. — Иначе је и ово Матавуљево дело производ писца, у кога је несумњиво велики приповедачки дар, од кога наша књижевност може врло много очекивати.

═ Поводом педесетгодишњега рођендана уваженога српскога књижевника, државника и патриоте Чеде Мијатовића изашао је у 117 броју „Браника“, у листку, прекрасан саставак из пера уредника Николе Јоксимовића, у којем се управо одушевљено и непристрано описује живот и рад Мијатовићев. Ово је ваљда најлепша оцена оних црта из живота и рада Мијатовићева, који сачињавају особину овога реткога Србина, којим се поносити можемо. За оне читатеље „Јавора“, који не читају „Браник“, исписујемо оно, што вели Јоксимовић о начину писања Чеде Мијатовића. „Ако важи оно Бифоново: да се по стилу познаје човак, онда је Чеда слика и прилика свога стила. Нико не уме тако китњасто, с толиким богатим украсом писати, као Чеда. Кад читамо његове списе, ми мислимо, да се налазимо у каквој башти, где расте тропско цвеће. На све стране бујност, мирис нас предусрета и разгаљује нам осећаје, а оно бајно шаренило боја тако годи оку. Какве су пуне и многобројне оне песничке фигуре, оно вешто поређивање и оно класично описивање! Кад н. пр. читамо: „Пад Цариграда“, као да у панорами гледамо, како се последњи Константин бори с потоњим напорима своје снаге на бедемима Цариграда, како клоне и на послетку предаје се мирно и достојанствено судбини својој! Или кад читамо у „Иконији“ онај свечан ход султанов, кад петком иде у цркву, изгледа нам, као да и ми учествујемо у том ходу. А опет како му је стил гибак, као оно класје, што се лелуја по зеленим пољанама — тако се стил Мијатовићев превија под мислима његовим. Уздиже се у висину и никад га снага не изда, силази у дубину људске душе и опет му не застане дисање. Његово писање је музика сложена у речи. Изваја гласове, какви му се свиде и какве у том тренутку треба. Увек погоди праву жицу. У тренуцима радости развесели нас; кад описује жалосно време, растужи нас; кад удари узвишеним гласом, уздигне нас; кад описује милину, разнежи нас, а у идућем тренутку, кад се осврне на родољубље — он нас одушеви. Он је на перу прави мађионик. Води нас куд хоће и ми се за њим ходећи и не уморимо. Шта више као да непрестано корачамо по дебелим перзијским простирачима — не чујемо ни свој ход. Љубитељи лепога слога читају Мијатовића у сласт, и лако се не одвајају од његових дела. Кад описује болове српскога народа, ми осећамо, како штреца живац српске душе! Кад он окади тамјаном српске светиње, ми осећамо неку побожност, као да смо у цркви!.. Перо Чеде Мијатовића је златно перо, којем не можеш цену означити.“

Ми овај лепи и духовити суд дословце потписујемо и с весељем спомињемо, да је изашла нова приповетка из пера Чеде Мијатовића, о којој ћемо проговорити, кад ју добијемо и прочитамо

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 43. У НОВОМ САДУ 25. ОКТОБРА 1892. Год. XIX.

ЈЕСЕЊЕМ ВЕТРУ.

Ветре бујни, ветре бујни,
Ти већ шириш крила,
Изнад гора и долина
Маглица се свела.
Шумом лећеш кроз лугове,
Купиш лисје свело
И са грана опустелих
Откидаш га смело.
Увеоци зашуштали,
Подижу се летом,
А ти вијеш као уздах
Над увелим светом.

Ветре, бујни ветре, има једна грана,
Коју није такло хладно крило твоје,
На њој трепти тужно један листак само
Тај увели листак — то је срце моје.
На што њему више на живота грани?
Јад и чемер горки у њега се слив'о,
Доста су га, доста, прогањали људи,
А ја сам га доста сузама заливо!
Нашто пустом срцу у леденом свету?
Саломљеној грани овде станка није!
Нек је ветри носе, у дивљему лету,
Тамо где се лисје увенуло крије.

Ветре бујни, ветре бујни,
Пружи крило своје
И откини руком хладном
Бедно срце моје.
Понеси га, кад размахнеш
Та ледена крила,
Оном месту, где ми мајка,
Отпочива мила.
С увелим га сложи лисјем
Поврх гроба њена,
На том месту процвати ће
Нада саломљена.

А мајка ће срце осетити моје,
Осети ће она из вечите тмине,
Како куца тужно и уздише боно,
Па ће запитати: „како ти је, сине?
Зар у свету за те нигде станка нема,
Већ хладноме праху привијаш се моме?“
А срце ће њојзи: мајко, мила мајко,
Нигде тако топло ко на гробу твоме!

Београд, 1. Октобра 1892.

Драг. Ј. Илијћ.

ДИНАМИТ.

Шаљива причица од Дра Казбулбуца.

(Свршетак.)

III.

Недеља је... Лађе нема... Не ради се... На станици тако рећи нигде никога.. Пријатељ *Живко Лазаревић* позвао „господу“ на „један залогај вина и гутљај хлеба,“ као што је у своме писму рекао, те *Влаја*, *Милош*, *Милан* и *Андра* одазваше се пријатељскоме позиву. — *Андра* понесе пушку, па ће уз пут „уживати природу“ тамањећи сироте, невине птичице... *Милан* на силу Бога стрпао у кола неку захрђалу хан џарину ... Нека се вели нађе у нужди... Не зна се... И ако они сви не верују у његово „приклученије“ са курјацима, али тек ... тек ... — — Остаде на станици само *Јова* латов... Ђумругџија му препоручио *све* дужности. Он је сад глава, руке и — реп!.. Није шала!.. Толика *одговорност!* ... Чисто је порастао, како поносито шета горе доле, испред ђумрука... Погледа и на „панораму“... Та и ту је данас он све и сва... *Влаја* му је и његову дашчару „на срце метуо,“ те ваља бити „мукајет“...

Чујмо какве важне мисли распињу главу овоме „петоструком“ чиновнику:

„Све, све“ ... — вели он сам себи — „само да онај капетан не рече ништа о томе врашком *динамиту!*.. Та то је права страхота!.. *Милан* ми јуче баш прича, да један напрстак те ђаволске прашине може да разруши и Смедеревски град и да уједно цео Ковин оде у ваздух!.. До душе *Милан* обично... Али тек, нека је и десета истина!.. Ао болан, како би лако *ја* први настрадао!.. Дође, рецимо, какав Шваба да „визира“ пасош... У руци му каква торбица. По закону морам видити, шта је у торби..! Па ако је баш тај — ђаво тамо? ... Ни лук јео, ни лук мирисао, да ме нестане са овога света, па да ми кости купе по Пожаревцу. Станкову кошу и Ади... Шта би моја сирота Драга?.. Истина да је кадкад мало опора на спрама мене, али — ја сам то већ тако лепо научио, да чисто и не чујем...“

И још би *Јова* и даље дао аудиенцију својим мислима, да се не зачу фиук лађе и док он до обале, лађа, која је ван тарифе дошла, пристаде уза штег, матрози избацише једно повелико буре на ћуприју, дадоше агенцијском момку *Михајлу* пропратно писмо, и — лађа се одмах отиште даље. *Михајло* тури нос у „подвозни лист“ да бајаги види, шта је у бурету, али како не знађаше немачки читати, предаде списе г. *Јови*, да он види, какав је то „јеспап“ унутра. — Не изгледа вели, да је вино или која течност, јер ето се из њега просипа нека жућкаста прашина, шта ли...

Госп. *Јова* фаљаше се увек, да баш прилично *„швапски“* чита, те потегне своје наочаре, да би што боље могао разумети, шта у подвозном листу пише... Али само што је погледао у хартију, баци хитро поглед на „прашину“ — и већ пребледе као крпа, руке му стадоше дрхтати, ноге клецати и у једаред врисну ужасним гласом: *„Динамит!.. динамит“!!* . И како се зајури са штега, не би га ни виле достигле!...

Момак је бленуо за њиме, а није га разумео. — За њега *динамит* није био ништа друго, до нека ствар о којој ни појма нема, али да се од те ствари госп латов тако пренерази, није му никако у главу ишло!.. Пожури и он за г. *Јовом*, који је у сав глас дрекајући: *„Динамит!.. динамит“!..* — узбунио целу колонију... Прво долете његова супруга.

„Јух, *Јово*, за име Бога! Шта ти је?“ ... Крчмар *Рака* и неколико сељака, аласа, што се ту нашли, истрчаше као без душе ... „Шта је? шта је? питали су са свију страна.

Сиромах *Јова* само млата рукама и дречи, да се чак у селу чује: *„Динамит!.. динамит“!..* Бежите, сви смо пропали!“ ...

Јадна жена његова помисли у први мах, да јој је добри *Јова* у једаред шануо памећу али сад се сети да јој је он о томе врашком *динамиту* већ толико пута причао, како руши, ломи, крха куће, цркве и брегове, па и у њу уђе голем страх.

„Ди је, ди је“? завриска сада.

„На *штегу!*.. Пуно грдно буре!.. Сви, сви ... и село и варош, и цео округ могу пропасти! Беж'мо!.. беж'мо!..

И било би грдне трке, да се сад ***Михајло*** момак агенцијски, не умеша у ту ку-

књаву. „Ама, г. *Јово* да је то тако *страшно*, не би га матрози смели онако непажљиво ваљати.“ — — Јова га погледа... И њему се учини, да је тако, али шта зна он... Може баш сада да прсне, па онда...

И госпођа се на ову паметну примедбу мало умири, па кад још неки одважнији халаси, — не познавајући да богме ужасну моћ *динамита* — пођоше, да виде то — *чудо* — мало се и сирома *Јова* открави

„Браћо! Људи!“ — рећи ће, — „овде нема ни ђумругџије, ни проценитеља, ни амбарџије, а сам ђаво однео је и тога г. *Влају* — ја сам дакле сам овде, дежурни тако рећи за све; на мене пада тешка одговорност, ако сви скупа полетимо у ваздух!.. Молим вас дакле, полако, само полако, да се буре не уздрма....“

На то ће *Михајло* предложити:

„А како би било госп. *Јово*, да ми то буре најлак однесемо на сред оне велике ливаде, па ако му баш дође ћеф, да се распрсне, нека је далеко од нас и од наших кућа?“..

„Паметна реч, али како да се буре чак онамо одкотрља?... Један јачи потрес, и“ — — г. *Јова* задрхта уснама.

„Па ето ћемо узети наша обична носила, па ја и ето *Мирко* однећемо га на рукама онамо. Хоћеш ли, *Мирко*?“

„А што не?“ па то ће овај. — „Ја управо и не верујем, да то може тако страшно бити Ено и барут треба тек упалити...“

„Па добро, добро! а ви де, гледајте, ама полако људи, Божіи, само полако!“... — — — Господин *Јова*, заједно са својом бољом, али подједнако страшљивом половином, измакао још за неколико стотина корачаји, и иза једног дебелог храста прати „per Distance“ операцију ова два небојше. —

Они збиља ставише буре, — и ако опресно, — на носила; подигоже их, и лаганим кораком понеше преко мирисаве ливаде.

У колико они више одмицаху, у толико се више повраћаше кураж нашем г. *Јови* и кад момци положише буре у сред пољског цвећа и зелене траве, а не чу се никакав прасак, а и не одлети нико у ваздух; — дође и г *Јова* мало ближе, те сад као какав војсковођа нареди, да однесу две-три „мушеме“, те да буре добро покрију, да се не би случајно когод о њега очешао... Ко би га сад видео, не би ни помислио, да је то онај исти г. *Јова*, што мало пре онако нејуначки стругну са „штега“ и својом дреком узбуни толики свет....

IV.

У *Лазаревићевој* кући у *Пож*... седи готово цела колонија *Д—чка*. „Господа“ се расћеретала, па и не мисле кући.

Него и јесте вино у *Живка!*... Госино му тане!... То је из сопствена винограда, — Гојазни г. *ђумругџија* зачкиљио очима. Г. *Милан* приповеда већ по десети пут, како је оне курјаке растерао; штета, што га данас нико не слуша..

Г. *Андра* разбалаћио се, па као добар певач удара громогласно:

„*Анђелија воду н'јела*“...

а г. *Влаја* бистри политику са *Живком* и његовим побром *Миком*. —

„Е, време ће бити, браћо!“ рећи ће сад *Милош*. „Кад је вашег *Милана* напастовало 50 курјака, а он само са *два ока* ту руљу гледао, колико ли ће мо их ми данас морати видети кад сваки од нас гледи на четири проје?...

„Штета, није нам овде још и г. *Јова*“. — Примети ће сад *Живко*.

„Да, онда би била „кумпанија“ потпуна, одговори *Милош*. — „Него ја као да видим нашега *Јову* какво *званично* лице прави!... Та није шала, данас је он тамо све и сва!“.

„Само да не направи какву глупост!“ примети ће сад *Андра*, — „плашљив је као зец, али добричина, какве на далеко нема“..... — — — У то се зачу топот коњски; — сви погледаше на прозор, а са ознојена коња сјаше са мисли и персоном наш — г. *Јова*....

Коњ се дао у белу пену... Господа чисто претрнуше, те брже пред *Јову*.

„Шта је човече Божји?“...

„„*Зло!*““ у кратко ће *Јова*

„Да није ђумрук изгорио?“...

„Или агенција?“..

„Или крчма?“...

„„Још црње и горе!““...

„Та говори, убила те чутура божја“! продера се на њега *Милош*.

„„*Динамит!*““...

„Динамит?.. Какав динамит?.. Ди је динамит?“..

„„Тамо!.. У сред ливаде!.. Добро покривен, хтедох још и стражу поставити, да чувају, ама одговорност!.. Ако прсне оде све к' врагу!.. Зло!““...

*

„Или си поманитао, или си добро — ручао!“ — обрецну се на њ *Милош.* „Говори, да те разумем! . . Од куд динамит?“ . .

Сад *Јова* исприча све по реду. — Лађа ван тарифе дошла. . . Избацила грдно буре динамита. . . Одмах даље одпловила. . . Шта он зна . . . „Швабе“ . . . динамит . . . Србија. . .

Тешко разабраше! . . .

„Па зна ли се бар, за кога је дошао? пита *Влајка.*

„„Зна да како?““ сад ће важним, службеним гласом г. *Јова.* „„У мене је и *враш!* . . . Али не смем казати . . . Дужност. . . Г. началник је строжајше заповедио. . . Морам одмах њему. . . Рапорт!““ . . .

„Шта, да идеш да узбуниш г. начелника? Јеси ли ти при себи?“

„„Дужност““! на то ће г. *Јова*, и бадава га сви одговараху, да то не чини, да ће они одмах сви кући, па ствар развидити и удесити, ајак; г. *Јова* је оличена дужност . . . Оде. — — —

„Ја бих се окладио о читав ардов ракије, да је наш плашљиви *Јова* учинио велику какву глупост,“ рећи ће сад *Андра*, „Од куда ће баш данас *динамиш* доћи? Па још у тако големом бурету?“

„А није то тако ни лако, те опасне ствари експедирати,“ рећи ће сад *Влаја*, — ту су строги прописи и за мање опасне предмете, а динамит или барут шаље се само особним шлеповима, на које се стави *црна заслава*, те такав брод не сме нигде близу обале пристати“ . . .

„*Јово, Јово!* Ти ћеш нама начинити белаја!“ — промрнђа *Милош*, јер му није баш најмилије било, да г. *началник* чује, како су сви до једног своју станицу напустили, макар да је била недеља.

„Хајдемо, па ћемо се осведочити, шта је у ствари,“ придода, и праштајући се са честитим домаћином, који при *Јовановој* причи чудновато дрмаше главом, таман хтедоше у кола. али пандур из началства па пред њих.

„Рекао г. начелник, да сви дођете одмах до њега!“ испоручи, а у „господе“ нестаде и оно мало магле из главе, што је после приче *Јовине* заостало. . .

Влаја не би, до душе морао ићи, јер он не подпада под власт начелникову, али познавајући овога, као веома љубазна господина пође и он са друштвом Та и њега се ствар тиче! . .

До началника не проговорише ама ни беле. . . Сваки се дао у неке неповољне мисли. . .

V.

Пандур их пријави и они један за другим уђоше унутра. — Кад *Влаја*, као последњи, приђе *начелнику*, пружи му овај пријатељски руку и насмешив се рече:

„Опростите! Вас нисам звао, али кад сте већ ту, мило ми је! Изволите, седите!“

И док *Влаја* рахат седе у наслоњачу, дотле његова три друга погледаху ничице у земљу.

„Зовни латова!“ заповеди началник пандуру, и мало за тим уђе г. *Јова*, и стаде у најдаљи буџак

„Оди ближе, оди!“ ободри га началник и сад одпоче:

„Господо! Ја сам увек препоручивао, да је *дужносш* за све нас светиња, али ми се ево даде прилика, да вам о томе појму двe-три опширније рекнем. Латов ми мало пре дође са службеном пријавом, да је велика количина — — како се оно зове *Јово?*“

„„*Динамиш*, госп. началниче!““

„Дакле, динамит! . . По исказу *Јовином* могла би ова количина довољна бити, да *цео округ* наш разори — — — је л’ тако, *Јово?*“...

„„Тако је, госп. началниче!““

„Па видите, господо, какву би грдну неприлику ви сви имали, који би тој несрећи избегли, јер би сва кривица пала на вас, што нисте при својој *дужносши* били и њу онако савесно вршили, као, н. пр. наш латов *Јова.* — Је ли тако, *Јово*“?. . .

— — Чудновато! Г. *Јови*, крај ове очигледне похвале са тако високог места, некако чудновато у души . . Ноге му почеше и саме клецати, срце јаче лупати . . . Све му се чињаше. као да ова важна ствар неће баш најпријатније по њега свршити. . . .

А лица његових „претпостављених“ почеше се у исти мах расветљавати... Онако испод ока погледа *Андра* у *Милоша*, овај у *Милана*, а *Влајин* леви брчић чисто заигра од неког унутрашњег потреса. . . .

Началник сад узеде са стола онај „подвозни лист“, што га је *Јови* донео. и продужи:

„Овде имамо и кривца на кога је упућен тај врашки — — како оно рече *Јово?*“ *Јова* тек кроз зубе пропусти:

„„Ди — ди — динамит!““ . . .

„Но да не би вас све дуже задржавао, а овога јадника мучио, ево нека г. *Влаја* прочита цео тај подвозни лист; Смем ли молити?“

„С драге воље!“ рећи ће овај, и уставши, прочита:

„Белацрква, тога и тога... Пошиљач: Арон Голдшвајн, шаље на — — — (сви се згледнуше: ето кривца!) шаље на — апотекара *Чечелског*, једно буре — — — (слушаоци подуљили вратове. па чисто гутају сваку реч) — — једно буре — — — *доломита!!*

А! . . . *доло*мита! ! . . . Дакле не *динамита*!!! . . . До душе имена су им доста слична, али су им ћуди веома различне! . . . .

Доломит, та то је онај ситни прах, што га наши фабриканти „содне воде“ уз додатак сумпорне киселине и других гадурија употребљавају, да нам пруже чашу: *чисте сода-воде*, која је за „*здравље од преке потребе!*“....

Сад се начелник грохотом насмеја . . . Остали припомогоше . . . Само сиротом г. *Јови* капље зној каограшак са чела . . .

Од куда ће он и знати, шта је „*доломит!?* . . Опасни *динамит* увукао му се у мисли, па увек о њему сања . . . Кад му оно *Михајло* рече, да се из бурета просипа као нека со, — њега пресече; а кад погледа у хартију, па спази: „*Д*“. . . а при крају: — „*мит*“, беше му као да га гром удари! . . . Зар је он имао после толико времена, да премишља о томе, је ли добро — просрицао ?....

Начелник се сад окрете к' њему: Видиш, г. *Јово*, то је оно разјашњење, о коме мало пре напоменух, кад о *дужностима* нашима говорах. *Мора* и *треба* сваки чиновник да буде *тачан* и *пажљив* у својој дужности, ако хоће да као честит грађанин послужи својој домовини онако, како треба, али — *не ваља бити претеран!* . . . Треба најпре све околности добро промотрити, пре него што се начини каква халабука . . . Сад иди, па умири оне узплахирене духове, а оно невино буре подај опет однети на своје место, да се ствар не разчује и даље . . .“

Јова се дубочајше поклони и оде . . . Али му се баш не жури кући . . . Зна, јадник, каква горопадна придика чека на њега, док се — исповеди . . . .

Начелник се још дуго забављао са господом, док најпосле не кренуше. — Кући? Да како, али *Живковој*, не својој! . . . Ту се још до пола ноћи причало о „*динамиту*“, а да би им боље у главу ушао појам о „*доломиту*“, позваше и апотекара у њихово друштво, који донесе неколико сифона чисте „сода-воде“, те уз њу, а и без ње разчистише појмове тако, да на послетку не знадоше, је су ли мушког или женског рода! . . . . .

VI.

Јово! . . будаче! . . Тупоглавче! . . . Убила те мајка Божја! . . . Та ниси вредан да те честито погледим! . . . Таква брука! . . . Таква срамота! . . . Ух свиснућу од једа! . . Ти . . . ти . . ти . . . . .“

Мора бити да *Јова није* у соби, јер му *не чујем ни гласа!* . . .

СЛАВУЈ.

(А. В. Кальцов.)

Очаран ружом славујак том
Дању и ноћу пева над њом;
Ал' њу не дира песмица та,
Невином санку она се да . . .
Тако и песник извија пој

Девојци нежној и млађаној;
Пламеном страшћу песма му сја
Ал' дева мила никад да зна,
Коме он пева свом душом тад
И што из песме провире јад?

Р. Ј. Одавић.

ГЛАСОВИР.

НОВЕЛЕТА К. ВИКЕДЕ-А.

Провинција Арканзас на десној обали Мисисипе насељена је мањим бројем становника. него остале. и ма да јој је земљиште веома плодовито, ипак она спада у оне крајеве Америке, где се европска култура задоцнела, те се с тога о њој и врло мало зна. Услед тога су становници ове провинције у знању сиромашни и многе ствари, за које негде и мала деца знају, њима су непознате; јер она мала села и уда-

љене насеобине немају готово никаква саобраћаја са осталим светом.

С тога није ни најмање чудновато, ако се мало село Хардскрабло узбунило, кад се разнео глас, да је један прави гласовир у њихову средину дошао. Мишљење о његову изгледу и његовој употреби, било је различито. Име је било свакоме познато, али шта је оно управо значило, то није нико могао објаснити. Знало се да има ноге, јер у једном многочитаном делу, из библиотеке ситничара Ламбрета, писаше неки путник, како је видео у Лондону гласовир, који је имао срнеће ноге. А у једним новинама, које је сеоски гостионичар још давно од неког путника добио, стајаше оглас: како ће неки уметник давати концерат на гласовиру.

Старији људи из места доказиваху, да тај уметник има јамачно своју менажерију и да је с њом овамо дошао, а гласовир је кака животиња, која није у Америци позната и с којом он преставе даје. Ово мишљење беше усвојено и сад сви држаху, да је гласовир каква домаћа или припитомљена животиња.

То створење, о коме се саде на све стране говорило, било је у неког новодошавшег трговца са севера, који је тамо пострадао, па онда са својом породицом овамо дошао.

Разуме се, да дошљаци беху још непознати у Хардскраблу, те с тога у прво време живљаху повучено и не тражаху још познанства, те се загонетка о гласовиру још никако не могаше решити. Сваки становник, пролазећи поред мале кућице на крају села, где они становаху, љубопитљиво на њу погледаше, а после кратког времена усуде се две постарије госпође — које играху велику улогу у ондашњем друштву — да их посете и том приликом кажу, како би цело село са њима врло радо у пријатељству живело. Том приликом госпође се неколико пута окренуле по соби и разгледале ствари њихове, па како им пишта необично у очи не паде, замоле укућане, да им покажу њихов гласовир. Ћерка трговчева одговори на то: да им је гласовир нешто мало при сеоби покварен и да му је једна нога пребијена, али чим то буду оправили, они ће их позвати да виде. Разјашњење о гласовиру било је ту, а госпође сажаљеваху сироту ствар, на коју је дуг пут тако рђаво упливисао.

Љубопитљивост сад беше још већа; сваки је хтео да ту ствар види и сазна, зашто се употребљава, и у таком узбуђењу очекиваху повратак Мојсија Меркера, који је са неколико пријатеља био у лов отишао. „Ако нико не зна,“ говораше се, „то ће нам он о томе најбоље знати казати.“

Мојсије или само Мо зван, беше јединац старога Томе Меркера, који је био посланик у сенату, од како је и Арканзас сједињен са државама северне Америке.

Дабоме да је сенаторов син био прва личност у селу, а од онда. од како је са оцем био двапут у Вашингтну, и шта више и на Капитолу, од тада је Мојсије још више поштован био и сматран у селу као свезналац светски.

Мо и сам беше тако уверен о својој личности, те је био и мало поносит. али ипак он је све знао и све разумевао, што други не знађаху. Он је имао приступа и у највећим породичним круговима не само у том месту, но и на страни, као послаников син, једном речју он беше светски човек

Његов долазак беше с радошћу дочекан и њему одмах саопштише, да се код њих у селу налази један гласовир.

А он се томе и не зачуди — он, он једини у целом селу. Он је говорио о гласовиру као о са свим познатој ствари и у вече причаше младићима у сеоској гостионици — који гутајући његове речи слушаху — да је он на Капитолу видео више гласовира, где у реду стоје поређани и да то није животиња, већ справа за свирање. у коју свирају највише госпе и које су тако веште на њему, да човека очарају.

Ново мишљење о гласовиру, после објашњења господина Мојсија, беше узело са свим други правац Јер гласовир беше нека справа за свирање. а томе се они више чуђаху, него каквој животињи и сад сви имађаху ту жељу, само да виде и чују и то чудо.

Јим Кас био је Мојсију десна рука; у изображену свету назвали би га његовом сенком, а у Хардскраблу пак зваху га његово „псетанце“. Јиму је највећа заклетва била: „Тако ми мога пријатеља Мојсија.“ Али и овај је њему за то био захвалан; ништа му није одбијао, што год би овај зажелео па и кад га је Јим замолио, да му покаже гласовир, он му одговори: „Па добро, ми ћемо се преставити укућанима и замолићемо их, да нам дозволе да гласовир видимо.“

„Јест, али ми смо са њима непознати“ узвикну зачуђено Јим.

„Ништа то не мари,“ примети Мо. „Та ја сам већ два пут био у Вашингтну, како се не бих ја у друштву знао понашати?

И они с места пођоше. Мојсије пун поуздања у себе самог, (та већ је двапут био у Вашингтну), а Јим пун бојажљивости, јер му се једнако врзло по глави, како је ово неуредна посета.

„Ти не треба ни најмање да се плашиш, па да замуцаш ако би те штогод госпође запитале,“ рече му Мо идући, „но ја ћу те онда извући из неприлике“

За неколико минута беху они пред кућом, у којој беше она чудновата справа, која је цело село у љубопитљивост претворила.

Али врата и прозори на кући беху затворени.

„Мора-ли се стан, у коме има гласовир, увек тако затворен држати?“ питаше Јим.

„Разуме се, влажан ваздух био би за справу шкодљив“

Они куцнуше неколико пута на врата али пошто им нико не изађе на сусрет, уверише се они да укућани нису код куће. У том примети Јим, на крају ходника неку чудновату справу, која је имала два ваљка од гуме с једне стране а с друге један велики окретач. Он се полагано и бојажљиво приближи чудноватој справи и викне свом другу: „Шта је ово“?

„Ето то је“ одговори Меркер, који достојанствено свему приступи.

„Али где се овде справа додирује“ запита Јим посматрајући је са свију страна. Меркер покаже прстом на ваљке.

Дркћућом руком дохвати Јим ваљке — он не беше у ствари кукавица — и окрене их. Справа издаде крештећи глас, а он узбуђено узвикну: „Ах, какав диван глас“.

„Заиста“ одговори Меркер, али у исто време ухвати за руку свога пријатеља, да га одврати од даљих покушаја.

„Може се што пребити, а ми се у њему не разумемо“ рече му он. . . . .

Једна опомена беше довољна Јиму, он је био задовољан с оним, што је видео и чуо. Сад ће моћи у селу причати — што ће и Меркер потврдити — шта је видео и чуо; и заиста после неколико дана утиша се љубопитљивост код становништва о чудноватој справи.

Међутим страној породици било је све ово непознато. Они и даље примаху посете, и веома се умиљато понашаху и напослетку како да се одуже становништву за ту искреност, реше, да позову у друштво отменије становништво

Више од двадесет лица беше позвато на ту част и ни једно од њих не беше изостало. „После вечере и једног позоришног комада“ тако стајаше у распореду „свираће на гласовиру госпођица Леонора, млађа кћи господина Томе Долитлеа“ Пребијена нога а и сам гласовир беше поправљен. После добре вечере, одигран је позоришни комад, који је сваком госту изгледао досадан; сваки је очекивао, да види и чује гласовир. Све очи жељно разгледаху на све стране и тражише инструменат, који би лично описивању господина Јима. Али нико ништа не уочи; један велики сто покривен чаршавом једини би био који би пажњу на себе привлачио, али како је код њих дрво врло јефтино и не цени се много, то на њега и не обраћаху пажњу, већ нестрпељиво очекиваху час, кад ће се унети гласовир унутра.

Господин Мојсије играо је главну улогу овога вечера; он је непрестано говорио и правио досетке, а његово псетанце и неколико госпођа слатко се тому смејаху. Весеље се развило, само је још једно фалило — и то гласовир, те се најпосле господин Мојсије усуди и приђе госпођици Леонори, молећи је у име целог друштва да свира на гласовиру.

„Чуо сам да имате веома леп глас, па ваљда ће те бити тако добри, да нам и једну песму отпевате, а господин Јим Кас сигурно ће инструменат окретати, ако га за то замолимо“.

Млада девојка се насмеши и погледа на господина Јима, на кога бејаху све очи сад упр е; међутим њему ноге клецаху а по челу му је киптио зној.

Госпођица Леонора приђе великом столу да скине чаршав, а међутим рече, како се веома радује, што чује да он зна у гласовир свирати, јер се на југу ретко налази таких људи.

„Те речи тако су ме поразиле“ причаше доцније Јим „да сам мислио да ћу у земљу пропасти.“

Међутим Мојсије мирно посматраше мла-

ду девојку, нестрпељиво очекујући даљи ток ове ствари.

Госпођица Леонора отвори гласовир и пред очима гледалаца указа се један ред црних и белих додирница и тада први пут нађе се Мојсије у неприлици; та он је био онај који је Јиму објашњавао и показивао гласовир.

Тихо шаптање пролазило је кроз собу и гледаоци један другог питаху где су они ваљци и велики окретач.

Сад госпођица Леонора узе столицу и седе на њу пред гласовир и стане преко додирница прстима прелетати — у томе тренутку био је Мојсије из Хардскрабла понижен и осрамоћен. Сви слушаоци ћутећки слушаху дивну свирку, а кад свирачица беше готова са свирањем узе реч Јим: „Реците ми госпођице кака је оно справа у ходнику, коју ми је господин Меркер показао и рекао да је гласовир. Она има неке ваљке од гуме и један велики окретач.“

Леонора при том поцрвеневши, погледа Мојсија, а овај опет своје псетанце и једва промуца: „Па оно је — машина за прање рубља.“

У један мах прснуше сви гости у смех; смеју не беше краја, па и сам господин Јим се смејаше. Само свезналац Мојсије који је двапут у Вашингтну био и на Капитолу неколико гласовира видео, не знађаше шта ће од велике срамоте; те се изговараше, да га боли глава и опрости се са друштвом, у коме ће остати пример опште шале.

Није прошло ни пуне две године, а у провинцији Аркенсасу постали су гласовири нешто обично; свака богатија кућа већ га је имала, па шта више и по нека црна лепотица сада свира на своме сопственом гласовиру: „When You and J were children joe.

Али тај дан није доживео мудри Мојсије Меркер у Хардскраблу, јер неко време доцније, после оног догађаја, неки бостонски трговац дође у Хардскрабл и донесе собом шест комада: „Меркер гласовир“ то јест машина за прање рубља; те њему цела околина постаде музикална од њихових крештећих гласова и једне ноћи отиде из Хардскрабла, јамачно и по трећи пут у Вашингтн.

Шабац. По немачком

Ђ. М. Јосимовић.

КАД ЗАЈЕЧИ ...

Кад зајечи из даљине труба знана,
Из срца се вине песма богодана;
И звуци се од песмице звонки вију
У души ти горку сету собом крију
Кад ти срце заморено лека тражи
Песма ће те да утеши и ублажи;
И живота тужни часи дотле трају
А после их нигде нема, понестају.
А та труба што зајеча из даљине,
То те Господ себи зове грешни сине;
И болове он ће твоје да исцели
Понова ће да освежи листак свели.

* * *

Кад зајечи из даљине труба знана
Из срца се вине песма богодана
И живота кратки часи дотле трају
А после се у том звуку растапају
Та ће песма бити весник бољих дана,
У њој ће се утопити туга давна.

Београд 1. октобра 1892. год.

Наталија Ж.

ПАЛАНАЧКО ЋЕРЕТАЊЕ.[1]

од Ћетинског.

„Honny soit qui mal y pense.“
Девиза на ордену подвезе

Ако је истина што *Мишле* — у својој дивној књизи *о љубави* — вели, да сваки век има и своју болест, — тако, 14. је век имао кугу 16 век сифилис, а 19. век болује од мисли и од љубави — онда и поједини људи имају своје специјалне болести, али је срећа што се те болести много лакше лече, но оне, од којих пати човечанство Каква декорација, или указ дејствује брже и боље но сви рецепти најбољих светских лекара Не мислим да ређам све те разне болести, јер нисам вољан ни кога да вређам, али ћу искрено да кажем болест, од које ја патим. Има једна бо-

[1] Читано у „Књижевничко-Уметничкој Заједници“ у Београду!

лест, која сналази све књижевне почетнике — и ја ма да на жалост одавна тупим лепа Леонардтова пера, опет као да нисам измакао даље од почетка — а та је болест: *furor scribendi.* Узалуд се отимам, узалуд бацам перо, и пред очи стварам страшне слике наших цепидлачних критичара, наоружаних — али не као стари ритери мачем и копљем већ — мајушним пером, које је оштрије богме од сваке димишкије, којим они жешће секу главе, но Црногорци својим јатаганима. Аја, то ништа не помаже, некакав донкихотизам влада у мени те баш као и он ударам на ветрењаче. Али, једино што ме теши, драги читаоче, то је, што нисам сам, а човек у друштву сноси лакше и тугу и бол. У осталом ја ћу радо признати, да ја и нисам човек од духа, него од срца. *Свифт* је лепо казао: „живот је комедија за човека од духа, а трагедија за човека од срца.“ Па и ако су трагедије жалосне, ипак — ја мислим — да је боље својим животом мамити и сузе саучешћа, но пакосне подсмехе код злурадника. А збиља и шта је цео живот до једна траги-комедија, свет је позорница — казао је неко умесно — а ми смо глумци на њој; неко је само лошији, а неко бољи глумац, лошији затеже конопац одигравајући своју улогу раније, а бољи пролонгира меницу живота, и постаје .... реци, читаоче, шта је теби драго. Али код свију је једнак свршетак, смрт изједначује све.

Кажу да људи с годинама постају побожнији, отуда је можда и код мене та случајност, те се чешће сећам смрти, а противно Мојсијевим таблицама чешће спомињем име Божје Баш и који би хтели, не могу ми за то замерати, пре би требало замерити — то признајем — што пишем ове спрдње, (ћеретање, зовите их како хоћете, то не мења ствар ни у колико), признаћу чак да је таква замерка и опомена умесна. Такве замерке и опомене дакле добро су ми дошле за поправку, ако само не буде (позне). Једна ме познаница (а она је била и лепа и добра) питаше једном: зашто ја волим да пишем таква ћеретања? Зато, што не умем да пишем озбиљно, одговорио сам јој. И казао сам јој истину јер мене на жалост — није никад вукла жеља да изнађем квадратуру круга, пошто су ми моји добри професори математике и геометрије умели само да омрзну, а никако да омиле те предмете; да изнађем perpetuum mobile, за ме је то не могуће, пошто сам за изналаске у опште глуп и неспособан; да изнађем нову врсту бездимног барута, то опет ја нисам рад, јер „шварц“ не бих хтео да будем; и ма да човечанство има врло много красних проблема за решавање, ја се ни најлакшег не бих смео подухватити да решим, просто из бојазни да га не решим никако, но да га не решим наопачке. Волови дакле могу бити мирни, нека се ништа не боје, ја Питагора нећу бити.

Али има један проблем коју мал' не сви људи, учени и неуки, богати и сиромаси, покушавају сваки на свој начин, да реше, а то је проблем; *бити срећан.* У најновије доба покушао је *Павле Монтегаца* да нам каже начин како се може бити срећан, човек који је већ претурио 60 година, и који се је не давно по други пут оженио, казује нам *вештину бити срећан.* И ма колико да нам Монтегаца језгровито и лепо доказује, шта је срећа у чему се она састоји, и како можемо бити срећни ипак ми се чини да је пре њега *Волтер* то лепше доказао срећан и задовољан човек може бити само онај који ништа не зна, што је дакле човек глупљи, то ће бити срећнији. И заиста знање, то је онај забрањен плод, што је изагнао Адама из раја, и направио га не срећним. Штета само што добри Монтегаца није нам поред све добре воље показао, и вештину бити срећан у женидби, а то њему, који се под старост по други пут оженио, није тешко било доказати. О ви жењени људи, ви гагае aves, кажите се колико вас је срећних, де да вас видимо како изгледате ви беле вране. Лако је Мантегаци бити срећан, кад он — по речима једног свог референта — гледа на брак прво слободним оком, после микроскопом, и најзад телескопом. Разуме се да такво гледање на брак мора одушевити и старце од 60 година на другу женидбу. Сирома *Шопенхауер* није смео да се реши ни на какву женидбу, *Бајрн* је раскрштао и ротосиљао се и прве женидбе, а *Русо* се оженио тек, пошто је 25 год: провео са својом Терезом у дивљем браку, дајући петоро своје деце у кућу за находчад. и спорећи женама сваку ђенијалност, и разумевање вештина Јест али тада није било *Мишлеа* који ће да пише апотеозе женама, ни *Монтегаце* који ће доказивати да брак у опште може бити срећан Кад год о томе почнем мислити, ја се сетим једне немачке причице, како је један сељак лежао на самрти, а жена му хтела да иде у дрва, па пре но што ће поћи рећи ће мужу, који је био на умору: „кад хтеднеш мрети ено ти воштанице и палидрвца, али пре но што изданеш, угаси свећу, да се не би каква несрећа догодила.“

Кад сам већ дошао на ту тему, онда нек ми је допуштено да из Мишлеове књиге: „О љубави“ наведем неколико цитата, у напред уверен да ће ми жене зато бити благодарне Тако н. пр. позив жене Мишле сматра да је тројак: 1) да љуби; 2) једног да љуби; и 3) увек да љуби, и то, као река, као шварцвалдски извор, којег је Мишле

1841. год: у Јулу месецу питао како се зове, а он му одговорио: зовем се Immer (увек). Мишле назива брачним рајем оно стање, кад човек за жену ради и набавља за кућу оно што је потребно. Жена није само да рађа, него да човечје срце весели; да храни љубављу онога који њу храни и чува. Жена је кућа, веле индијски закони, (а наш народ каже: да је кућа на жени, а не на земљи), један индијски песник упоређује жену са имањем. Хипократ вели да је жена болест, а Мишле додаје да је човек лекар. Чујте само како Мишле саветује, коју треба узети за жену: ако ћеш — вели — да пропаднеш то узми богату жену, ту мора човек да мења навике које су га направиле оно што је, које су му дале јачину и оригиналност. Једна лепа, љубазна и добра удовица казала је једном којег је волела: „драги мој, имам 50 иљада динара годишње дохотка, имам просте а не светске жеље, љубим те, и све ћу чинити што ти хоћеш ..... ти си мој стари пријатељ, можеш ли ми једну махну наћи?“ „Само једну, госпо, ви сте богати.“ Жена која доноси мираз она се лако не поводи, она не прима мужевљеве идеје нити хоће да усваја његове навике, напротив она ће да му своје натура. А сирота жена богата је у својој доброј вољи, и то је главно.

Читаоче, ако си нежењен, немој да те ове речи саблазне, ја их наведох не тебе ради, но ради оних, које имају срца али немају мираза, које су богате духом а сироте новцем. Код жена је све срце, па чак и глава, вели *Жан Пол*. Кад сам навео речи Мишлеове, не бојте се да ћу их пародирати као *Брет Харт*, не, боже сачувај, толики јеретик нисам, та ја женскиње толико волим да их чини ми се, и кад бих био члан секте шкопаца, не бих могао мрзети; и при свем том, што паметне и образоване женске уважавам, а које раде на литератури јако ценим, ипак би тиме са *Легувеом* могао рећи: једина књига у којој треба права жена да пише, то је душа оног човека којег љуби. Све што би Мишлеу могао приметити, то је да цитирам речи једне жене која је за врлине женске казала да је то изналазак људи Само је лепота женска савршенство природе, и она је по уверавању Гетеовом свуда мио гост. *Достојевски* је имао право, кад је казао да: „лепота спасава свет,“ како је лепота по тумачењу естетичара оваплоћење идеје, т. ј. оваплоћење нечега узвишеног ванредног, које не би имало никаквих недостатака и ограничења и како се опет лепота без срца не да ни замислити, као ни цвет без мириса а без новаца ваистину може, онда је Достојевски рекао истину. *Фонтенел* се можда шалио кад је рекао да је лепа жена рај за око, пакао за душу, а „огањ чистителни“ за џеп; — што се мене тиче ја га од шале и наводим, јер тако се подсмевати лепим женама то је пакост, а пакост није облика образованих људи. Фонтенелу то није ни замерити, он је то можда рекао у дубокој старости, веле, да је он живио 100 година као што и *Толстој* пише „Крајцерову сонату“ под старост, а кад је био млађи тако што није ни мислио. Ја пак нити сам пакостан, нити женобојажљив као смирени Јосиф, ах, ту врсту људи нисам никад волео, јер бегати од женскиња значи заборавити на свој мушки понос, а то је болест слична оној, у којој људи беже од воде, и не могу да је пију. А ни сам ни женомрзац да би им се подсмевао, то остављам философима à la Шопенхауер, нека они то чине, ја не могу; — противу тога се буне моји осећаји, моја памет, ах, кад бих нешто могао рећи и моја младост, јер ја волим све што је лепо, а жене су по давнашњем уверавању Лазе Костића све лепе, (можда је сад под старост променио своје мишљење.) Душа ваља и лепота није само релативна, али ипак треба добро пазити да није фалсификована, јер у данашњем добу, кад је све почело да се фалсификује почев од дијаманта, па до млека и масла, није ни чудо ако људи почну до фалсификују лепоту и осећаје. Људе су већ почели фалсификовати, тако за време изложбе у Паризу неки обешењаци париски фалсификовали су творца Ајфелове куле, и приказивали га Инглезима као правог Ајфела. Види се, да је дух човечији вољан да прави изналаске, па ма у ком правцу то било, ако не могу бити позитивни, а оно су негативни, у ове последње дошли би и сви они изналасци, који иду на то да се смањује род људски.

Дошао сам па тему о којој би се могло много говорити, но пошто ћеретања у опште треба да су кратка, то овде и прекидам. Читалац ће ми зато знам бити захвалан, а и ја сам задовољан, јер нећу долазити у искушење да речем коју одвише. Можда бих и ја — опростите мени пигмеју за упоређење као и Лермонтов могао рећи:

„Я рано началъ, кончу рано,
Мой умъ не много совершитъ;
Въ душѣ моей, какъ въ океанѣ,
Надеждъ разбитих грузъ лежитъ.“

ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА ИЗ ФИЗИКЕ.

Од Стевана Милованова

О ЗВУКУ.

II. Предавање.

(Свршетак.)

Писак у фрулама прави се различито: негде лепше и финије а негде баш доста просто. Узмите гушчје перо, па му мало засеците доњи део, који се баш писком и зове, затим остружите део, који је одваљен засецањем, па већ имате писак. Наш овде је већ финије начињен: ту вам је ево цев, која долази у ногу а у овој цеви имамо нову цев, на којој је писак. Можда сте кадгод видели, како га даши прилепљеним воском на њихову писку у рогу удешавају гајде, да буду више или ниже; то имамо ево и овде, само је овде мало парче цинкана лима, те га могу мицати овамо-онамо и тиме мењати висину гласу, коју фрулом добијем Писак овај је доста кратак и ипак могу скоро читаву октаву њиме добити. Послушајте само.

Морам вас врло мало повести и у теорију музике али ћемо се брзо вратити: У отвореној фрули добијају се тонови по реду двапут, трипут, четир пута, и т. д., виши; то зависи од тога, како јако дувам. Најнижи тон, што добијем, то је основни тон; тада врло слабо дувам. У отвореној фрули дакле могу имати тонове: основни тон, октаву му, квинту друге октаве, другу октаву, велики терц треће октаве, квинту треће октаве (c, c^1, g^1, c^2, e^3, g^3), и т. д То су тако звани хармонични тонови. У затвореној пак фрули могу, према дувању, добити тонове трипут, петпута, седампута, и т. д више; имам ту основни тон, квинту друге октаве, велики терц треће октаве (c, g^1, e^3), и т. д.

Но да се вратим ка фрулама и да вам покажем, како од дужине фрулине зависи висина тону. На овој лепој фрули без писка имам цев, коју могу мицати горе доле и тиме добијати дужу-краћу фрулу Продужим ли ма најмање фрулу, ево вам нижи тон: што дужа фрула, све нижи тон имам.

Још ћу, да вам упоредим једну и исту фрулу, ако је једаред затворена а други пут отворена Ова дрвена фрула згодна је за то Чим отворим фрулу, добијем виши тон. Кад пазим те једнако дувам и кад је фрула затворена и кад је отворена, морам добити у отвореној фрули управо октаву тона, који имам, кад фрулу затворим.

На послетку навешћу вам, да није свеједно код фрула ни то, да ли су разнога облика, као округле или у рогљеве, па онда има разлике и у томе, да ли су шире или дуже или дубље и плиће, колика су уста, па од чега су начињене, и т. д. Једнако дугачке и једнако дубоке фруле дају, по *Саварту*, исти тон, ма и не биле једнако широке, само је тон у уже фруле слабији; код једнако дугачких и једнако широких фрула добијамо разно високе тонове, ако су фруле неједнако дубоке: плиће фруле дају виши тон.

Пре него што вам наведем неке инструменте, у којима фруле играју улогу, треба да вам кажем и то, ко је измислио фрулу. Позивам се на грчку митологију и саопштавам вам, да се у митологији наводи бог Пан као први свирац у фрулу. Као што већ рекох Пан је био бог ливада и шума по брегових, заштитник пастира и стада а уз то милосник лепих и красних шумских нимфа, па је у својој доколици дошао на мисао, да створи нешто, чиме би прекратио време и себи и својима познаницама управо онако, као што и данас морају чобани и пастири, да прекраћују и убијају време, свирајући у просту фрулу своју. Зацело није ни панова фрула била баш лепша од данашње пастирске, само кажу, да је била затворена а данашње су отворене. У осталом у богу Пану су били оличени они осећаји, који наиђу на човека, кад доспе у какву густу а мрачну шуму или у провалију какву а нигде никога живога нема. У таким приликама привиђа се човеку а хоће да му у ушима што и зазуји; тај глас је глас фруле Панове или глас планинских нимафа.

Фруле се саме много употребљују као музичне справе а још је више справа, у којима влада исти принцип, као и у фрулама.

Многи знају у прсте свирати; други свирају, ако дувају у цев као особито у шољичицу, кад испадне жир из ње, па ту је и свирање у боцу; о Цветима праве деца свиралу од врбе, за тим је ту пастирска фрула са шест љука и седмом доле, и сад долазе финији инструменти: флаута. пиколо-флаута. разне фруле у оргуљама и т. д. све су фруле без писка а с писком су гајде, кларинета, хармонике све, чак и она, што се купи на вашару за две три нове ал која за то и не траје дуго, за тим обое, фагот, трумпета, и т. д.

5. Прелазим на *жице* и оне музичне справе, у којима жице долазе.

Имам ево пред собом справу, на којој ћу вам показати законе акустичне код жица. Справа је проста и има сандуче дуго а на четир рогља; није дугачка тако али се ипак могу на њој показати сви закони за жице. Преко сандучета затегао сам једну металну — челичну — жицу и једну од црева Имам и два коњица, да онај део жице, који се таласа могу ократити или одужити, па да доби-

јем разне тонове. По сандучету има ево и скала, к ја нам даје наглавнија места на жици а на која морам подметнути коњиц, да добијем одређене тонове. Чак је написано и које тонове могу добити: од c^1 до c^3 или тонове од 261 таласа до 1044 таласа у секунди.

Кад узмем мало колофонијума између палца и кажипрста па уздуж протарем металну жицу, имам висок тон од уздужних таласа.

Жице се не употребљују у музичним справама тако, да се уздуж таласају већ попреко. Кад жицу превлачим гудалом или ју ударам ил трзам, свагда се таласа попречно. Да вам учиним неке експерименте, кад се жица на овој справи попречно таласа.

Ако превучем гудалом жицу, да добијем чист тон па онда жицу затегнем јаче — добијам, ево, виши тон; затегнем ли још јаче, имам још виши тон: што је већма жица затегнута, тонови су виши.

Кад помакнем коњиц нешто само од краја па гудалом превучем, загудим и опет виши тон. Послушајте само, како висина тону расти, кад све ближе мичем коњиц овоме крају; ево сад сам на среди и тон је двапут виши. Идем даље и добијам све више тонове: што је краћа дакле жица, виши су тонови.

Не могу истина показати овде, јер немам и дебље металне жице, али вам кажем, да и од дебљине у жице зависи висина тона и стоји, да дебља жица даје нижи глас.

Исто тако не могу да покажем ни то, како тежа жица даје нижи тон. Ту би ми требала једна метална жица и једна од црева али да су једнако дебеле, једнако дугачке и једнако затегнуте па бих лако приметио, да метална пушта нижи тон.

Доказати, вам могу да се жице доиста таласају. Метнућу ево превијену парчад од артије на различита места по жици, па ћу онда превући по жици. Глете, како све скачу горе-доле артијице и падају са жице. Згодно се може наћи и места, где артија стоји бар колико толико мирно: што је ужа мирнија. Кроз ове крајеве у жице укрштају се таласи: један иде горе а други доле, па се униште; ту нема таласања. Места зовемо чворовима.

Још наводим, како на жици можемо добити редом тонове двапут, трипут, четирпута, и т. д., више, баш као оно и код отворене фруле а то се све равна по томе, где подмећем коњиц

Музичних справа са жицама је такођер много и вами су већином познате. Ту су гусле па све редом врсте виолина и малих и великих, ту клавир, гитар, харфа, цитра, цимбала, тамбура, и т. д.

6. Осим фрула и жица служе се људи у музичним справама и друкчијим производјачима звука али много мање те су и справе таке ређе. И ту ћу још коју да рекнем.

Могу се таласати тела шира од жица а опет прилично дуга; то су штапови. Штапови дају доста високе тонове и праве се или од метала или од стаклета или од дрвета и већином морају бити на једном крају у што добро утврђени Међу справама имамо овде гвоздену виолину, за тим оне справе по албумима и по сатовима, који свирају; ту је и дрвена и стаклена хармоника, коју највише налазимо у оним малим стакленим клавирима, што их деци дајемо на поклон; па ту је и виљушка и триангулум а ту је бог-ме и дромбуља, у коју се особито лепо свирати може па још по вољи извијати.

Кад се штапови рашире, имамо равне плоче. Колико се штаповима прилично слабо служимо у музици, толико још мање равним плочама. Тек у Чинеза и у Јапанаца има неких музичних справа, начињених од равних плоча.

Криве плоче већ више узимамо, да нам глас дају само и опет мало у музици, у оркестру, него да нам зову, кад нам когод треба: сва звона од највећега црквенога, што је чисто промукло, па до онога најмањега, што ти чисто уши пара, јесу справе, где се звук развија на кривим плочама.

Још морам споменити, како и затегнуте кожице, мембране, дају звук, кад се по њима удара, управо добује. Мембране се таласају увек уцело, отуд нам добоши и не могу давати много разних тонова: један добош већином, ако га не дирамо што, већ само ударамо, даје један тон само јачи или слабији према удару. У оркестрима има већином по два добоша, који се разликују највише за једну квинту. Кад је мембрана јаче затегнута на добошу, добош је виши; исто тако, ако је мембрана дебља. Но запамтите, да се глас добошев мења и по томе, чиме се удара, да ли просто дрвеном маљицом или је њена кугла у што увијена: овде су тонови обично мекши и потмулији.

Добоши су врло прости музични инструменти а одавно су и одавно у моди: још у најстарија времена добовало се то, па чак и по богомољама.

Завршујући ово предавање дужност ми је навести, да и сам пламен игра брзо и ситно па кад се у згодну цев затвори а он усталаса ваздух у њој а отуд имамо звук као оно у фрулама. Донео сам ево и справу, да вам и тај пут покажем, ту треба да развијем хидроген па да га упалим и онда цев натакнем, но време нам је већ одмакло, па оставимо то за другу коју прилику. Читав експеримент иде и у хемију, јер у њему учимо, како се може добити чист хидроген и да он лепо горети може.

КЊИЖЕВНОСТ.

Из брачног живота. Песме Вл. М. Јовановића. (У 8 свезака по 20 пара дин.) Београд, издање браће Савића, 1892. 1. и 2. свеска.

Нека приповетка, неки роман — шта ли је — у самосталним одељцима, које пак јединство идеје у целину спаја, то ће по свој прилици бити збирка ових песама, који под горњим насловом излазе на свет. Само што те лепе песме, ти самостални одељци, излазе на жалост опет у самосталним свескама, поцепане и испрекидане; но да би се и „издавачки" (не само песнички) одржала и приказала целина, нашли су браћа Савићи за добро, да садржај прекину баш тамо, где — не треба, како би се тако и само показало, да долази „наставак", да има дакле целине, и свезе у тим засебним свескама.

Простије речено: издавачи штампају те песме у свескама по два табака; је ли други табак испуњен, свесци је крај, и ако се догађа нечувено што: — песми није крај. Она је прекинута, не што је свршена, већ што је свршен други табак; читаоци имају дакле прилике, вежбати се у стрпљењу, чекајући другу свеску, па да онда тек могу дочитати песму, коју су давно већ почели читати.

То је резултат, кад песништво оде у службу спекулацији. Шта маре издавачи за појезију! Њима је до кшефта, а издавачи ових песама знају, да не би могли дати књигу за 20 пара динарских кад би штампали више од два табака. Кад би пак више штампали, морали би ударити и већу цену, а питање је, да ли би сваки дао 30 пара тако лако, као 20. Дакле, појезијо, повинуј се ти, а ја ћу ти одрезати стражњи део, да не морам штампати више од два табака. Уз то је тај начин и неки мамац: ко почне песму читати, хоће обично и да је дочита; шта му остаје онда, него да купи и свеску, која је на реду.

Колпорташка је то књижевност, удешена за слушкињски свет, који може на послетку дати 20 пара, па да се литерарно нахрани. Тако се ради по целом свету, само са романима врло ниске и сумњиве вредности; да се на то дао и један од најбољих наших песника — то је жалост.

Али можда осуђујем песника и невиног, мож да он није ни знао, да ће му издавачи песме тако осакатити, можда му се при гледању тих свезака црева муте (што му сад не желим), можда .... ех, шта нема свега што не бих изнео, само да оправдам песника Владу М. Јовановића а сву љагу да бацим на црне издаваче!

Влада би се смешкао и рекао би ми: имаш право, ја и нисам тако удесио с њима, и мени је жао; издавачи би пак слегли раменима и наставили штампање свезака по два табака и продавање им по 20 пара.

Сад сам казао, што сам хтео и што сам морао, јер ме је заиста пекло, видећи, како се с Владиним песмама немилостиво поступа. — —

„Из брачног живота" је низ песама, у којима се приказују разне прилике и неприлике од доба кад би се момак хтео женити а девојка хтела удавати, па нас воде кроз многе мене младожењског и брачног живота. Први одељак је „Пред женидбу", у њему су ове песме: „Момак за женидбу", „Проводаџија", „Испрошеница", „Сватови". Други одељак је „У браку" а са песмама „Прво вече", „Младенци", „Женина жртва", „Девер", „Невесели младожења", „Несретна удаја", „Сапинка", „Женина влада", „Слушкиња", „Најамник", „Родољубиви хумориста", и почетак од песме „Патриота Јанко".

Од тих песама је нашим читаоцима позната песма „Девер", која је прошле године толико „моралне" прашине узбуркала. Бадава, и ми се умемо још пренемагати, и нас хвати придерија онда, кад не треба. Дигла се вика на ту песму, као да је у њојзи описано све и свја! А оно, песма лепа и сатирична, која има баш своју снажну моралну језгру. Да се прошле године ћутало, било би боље.

По наслову горњих песама већ се може од прилике знати, шта им је садржај. Свака песма показује правог правцатог Владу Јовановића, са свим врлинама а и са свим слабостима његовим. Слабости су му: репетиција појединих стихова, која не утиче живахно, и некако механично поступање са стиховима. То последње хоће да поскида песничке пахуљице са стихова и да им, даде неку монотонију, која читаоца не може да греје Да нема још његових врлина, да нема досетљивости, сатире и снажне ироније, да нема, просто, Владине појезије, која избија из сваке песме, ми бисмо ову збирку читали као срочену прозу.

Сваки песник треба да се чува од певања „en gros", јер то је гроб његове појезије. Док је

машта млада и бујна, она ће чинити своју дужност и ствараће пред песником шарене слике, које он лако може на хартију фиксирати. Доцније се фантазија умори, „изфантазира“, те не ће на сваки позив песников да чини своју дужност. Онда постају сухопарне песме пошто навијен апарат, извеџбаност у прављењу стихова, функционише на даље и сам, и ако не производи ништа. Ларма је ту, али садржаја нема, смисла нема, појезије нема.

Ово се, да како не тиче Владе, јер у њега је пуно живахности и фантазије; али може га се временом тицати, ако успише читаве низове о једној истој теми, превређући је са свих могућих страна. А то већ помало или боље помного и ради.

Мени наравно није ни на крај памети, давати песницима савете нетражене; сваки песник има својих особина, свога квалитета, свога обима и правца у појезији, па ко ће им се онда наметати са саветима, који се баве будућношћу Али о садашњости се може говорити, о песничким производима, који су пред нама па кад ти показују неке и неке симптоме — онда је дужност свакот пријатеља песништва и песника казати бар своје мишљење.

Ја сам своје ево казао.

М. С—ћ.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

— У државној штампарији у Београду, а трошком министарства просвете краљевине Србије штампано је једанаесто, државно издање *Горскога Вијенца* под редакцијом Милана Решетара. У предговору Решетар ово вели: „Како се је моје прво издање *Горскога Вијенца* у мало мјесеца сасвим разграбило, то се је српско министарство просвјете и црквених послова склонило, да га прештампа, намјењујући га у првоме реду даривању ученика средњих школа. — Ово се издање доста разликује од првога. Прије свега по жељи *Просвјетнога Савјета* мјесто опширнога увода, који је био пред првијем издањем, овдје је узето кратак преглед садржаја *Горскога Вијенца*, па његова језика и његовијех издања. У тексту саме пјесме мало је што мијењано: исправљене су оне неколико штампарске гријешке, које су се поткрале први пут, а у стиху 584 враћено је *разлучи се* као што је и у првоме издању од године 1847. и у рукопису, који се овдје у Бечу чува. Осим тога мијешана је и по која интерпункција, а по изричитој жељи *Просвјетнога Савјета* није дирано у гласовне групе *дс, тс,* па је тако у овоме издању штампано н. пр. *људски, људски*, док је у првоме штампано *луцки луцки.* Него је опет најважнија промјена, што је много тога мијешано и исправљано у коментару С те сам се стране наиме лијепо окористио прилозима Љуб. Стојановића, Л. Гојнића, Ж. Драговића, Л. Томановића и В. Радојевића, тако да је баш њихова заслуга, ако се нађе, да је ово издање у погледу коментара боље од првога. А што нијесам прихватио све промјене што су ми они предлагали, то ми ваљда неће ни они сами а ни ко други замјерити, јер нема пјесме на свијету, коју би од почетка до краја сви једнако разумјели и једнако тумачили. Па зато, ма колико се и ми и још други мучили око тумачења *Горскога Вијенца*, опет ће увијек остати доста његовијех стихова, које ће сваки тумач на свој начин тумачити, а ко зна колико тешкијех партија има у *Горскоме Вијенцу*, неће се тому нико чудити“. — Издање је ово врло лепо својом спољашношћу, а о самоме раду Решетореву излишно је сада поново говорити после онако ласкавих оцена о првоме издању. — Као што дознајемо, треће издање Решетарево већ се штампа латиницом у Дубровнику у тамошњој српској штампарији.

— Од *скупљених дела* Матије Бана штампана је осма; књига. Са седмом књигом завршене су Банове драме, а у овој су књизи *Различне пјесме.* Ове су песме подељене у шест група: I. Дијева, пјесме љубовне; II Туге и радости домаће III. Народ, пјесме родољубне; IV. Цвијеће и коприва, пјесме у похвалу или походу; V. Баладе и романсе; VI. Епски спјеви; а на послетку дошла је и завршна песма „Увори мог живота“, која је спевана још 1888 године — Као у свакој збирци, тако и у овој, у којој су покупљене све песме, има и бољих и горих песама, те би боље бити да је песник изоставио по неку пригодну песму, које доцније изгубе своју вредност. Овде налазимо и две песме на талијанском језику. Интересантно је да није ушла ода султану. — Како нас извештавају, е овом је књигом завршено штампање Банових дела. Ми ово заиста жалимо, а молили бисмо честитог старину да дајбуди штампа још једну књигу, у коју би прибрао своје литерарне чланке.

— Познати наш научењак, професор Велике Школе у Београду *др. Милан Јовановић Батут*, који је познат са својих радова на медицинској науци, држао је недавно у Београду предавање **о колери**. То је предавање штампано у „Српским новинама“, а писац га је дао одштампати и у засебну књигу. Књига се дели у 6 делова, а то су 1.) Увод. 2.) Нарав кужне болести. 3) Спремај и снажи тело за борбу. 4.) Чувај се кужне клице. 5.) Болесник и прва помоћ и 6.) Десинфекција. Књизи је цена 20 нов а вр., а наруџбине треба шиљати Живојину Ђорђевићу у Београд (зоолошки-хигијенски завод.) —

— Док Французи нагађају, ко ће ући у храм бесмртности, у академију на место Ренана, Мармјеа и ово дана преминулога историчара Камила Русеа, дотле Енглези нагађају, ко ће бити наследник Алфреду Тенисну, као poetu laureatus-у, а то ће рећи дворскоме песнику, коме је задатак да пева песме, када год се слави какова свечаност у држави или на двору. То је велика почаст и достојанство за песника на које се обично именују највећи песници Велике Британије, а именује их сам владалац на предлог министра председника. Већ се у велико говорило и писало о будућем poetu laurea-

tus-у, када али ово дана дође вест, да ће се звање „дворског песника“ укинути за навек, као преживела и несавремена институција. Прави разлог укидању ове институције као да је политичке природе, јер садањи министар-председник Велике Британије Гледстон неће да предложи за дворскога песника највећег живог песника енглескога Чарлса Суинберна (Charles Swinburne), јер неисповедају иста политична начела.

═ *Л. Заја* превео је на италијански језик најдивнији спев владике Рада „Горски вијенац“, (који је ово дана у Решетаревој редакцији доживео већ друго издање.) Превод ће изићи у засебној књизи, а неки су одељци већ и штампани у листу: „Revue bimensuelle“, што излази у Александрија.

═ Сестра Хајнеова, гђа Шарлота Ембден, која живи као 92-годишња старица у Хамбургу, предала је своме сину Лудвику Ембдену 122 још нигде нештампана писма свога брата Хајнриха, који се тичу породичних односаја Хајнеових, да их у посебноі књизи обелодани. Ту су писма Хајнеова својој мајци и сестри љубимици Матилди, које је тај велики сарказта једине љубио и обожавао. Из тих писама видеће се много што-шта што ће нам расветлити брачни живот Хајнеов са женом Матилдом, коју је он волио, али с којом је и доста немирно живео. Биће ту и слике, Хајнеова, његове матере, сестре и жене му Матилде, и слика споменика, што му га је подигла аустријска царица Јелисавета у својој вили на Крфу. Биће ту опис његове самртне уре, а у додатку неколико аутентичних података о оном, што је следило непосредно после његове смрти. Једном речи биће то врло занимив принос за биографију тога великога немачког песника.

═ Француске новине баве се питањем, ко ће бити наследник Ернеста Ренана у академији. Једни мисле да ће га наследити учени доминиканац Дидон, који је написао „Живот Исусов“ према хришћанском схваћању, стилом тако сјајним, да се достојно у том погледу мери са Ренаном, дочим га наткриљује темељношћу научнога разлагања философскога, богословскога и историјскога материјала. И Зола ће се натецати за то место, ну веле, да он нема довољно научне спреме, да у приступном говору, како је то обичај, оцени научни рад Ренанов. Доскора ће се и то питање решити.

═ Французи сматрају увек великим догађајем, када „Paul Bourget“ напише нови роман. Такав догађај догодио се ово дана, када је испод његова пера изашао роман: „La terre promise“, „обећана земља“. И ту, дакако, игра главну улогу љубав. Један момак љуби девојку и она њега. Њихова љубав ступила је у стадиј: таман да се венчају. У тај час појави се на светлом хоризонту њихове љубави једна тамна тачка. Пред момком искрсну једна удовица, коју је он волио, док је још удата била, као што сведочи једно женско чедо, које је плод те грешне љубави, а о којем он ништа слутио није. Веле, да је Бурже управо мајсторски оцртао психолошко расположење у душама особа овога романа, у души момковој, девојчиној, удовичиној и у души дететовој, и ово психолошко цртање да и јест највећа врлина тога романа. Нонајвише хвале онај моменат, где у срцу момкову оживи до сада непознати му осећај очинске љубави према малоі девојчици, плоду своје грешне љубави. У цртању психолошких ситуација веле да нема савесности и верности Буржетовој премца међу данашњим романсјерима француским, и ако му неки и у овом роману замерају и сувише доктринарну минуциозност у цртању психоломких сцена.

═ Пред данашњим францускйм критичарима почела је бледити звезда симпатичнога писца чувенога романа „Господар од ковница“, Жорж Оне, који је више у драмској форми познат. Његова новија дела француска критика на просто игноруіе, јер он не припада ни једној од модерних школа нити је он скутоноша натурализма, нити припада чисто психолошкој струји. Он иде својим путем, те по примеру старих романописаца више пази на развој фабуле, него на веристичко описивање или психолошко минуциозно нијансовање. Дакако и он знаде употребити у гдекојим партијама неколико помагала из веристичке и психолошке школе, да поласка укусу модерне публике, али у суштини његово іе поље изнимљање и вешто заплетање приповедачке радње и фабуле. То и јест разлог, да његови романи имају још увек много читалаца, макар да га критика игноруіе. Најновији Онеов роман „Нимрод“, што је најпре, ако се не варам, штампан у једном од најраспрострањенијих француских часописа, у „L'illustration“, распродан је већ прве недеље у 10·000 ексемплара. И у том роману, као у свим Онеовим романима, све се више мање сретно свршава. те су мало не све особе више мање задовољне. Богати јеврејски банкар: Селим Нуно има кћерцу Естеру, фину, племениту и нежну, у свему контраст своиму оцу. Нунова метреса, гђа Тéрал, хоће да постане законита жена Нунова, зато све могуће ради, да се Естера уда за свога старога љубавника, Јеврејина, који се зове Брукен Али у то се појави пријашњи власник спахилука, који іе сада својина Нунова, млади Клеман д' Понкроа. Естера се у њега заљуби, и не буде ли њезин, она ће у манастир. У то ухвати Нуно гђу Тéрал на љубавном састанку са Брукеном Касније дође и до двобоја међу Клеманом и Брукеном, у којем Клеман убије Брукена. Нуво замоли Клемана, нека узме за жену Естеру, која се покрштава, те тако постаје грофица д' Понкроа; а Нуно опрости и гђи Тéрал, те су тако сви задовољни. Клеман је најбоље прошао, он је дошао до лепе жене и до свога старога спахилука Брукен је једина жртва; али за срећу толиких особа умрети на папиру, није баш ни превише.

Човек би мислио, да је Оне, како се говорило, у том роману створио слику живота у јеврејским великим банкарским кућама, али то је била тек реклама, која је добро рачунала на антисемитску љубопитљивост модернога француског друштва. Правога морала, верне и доследне карактеристике, паметне основне мисли бадава тражимо у овом роману. Вештина у техници: то је све; а то је за једнодневни успех довољно; а друго Оне није ни имао на уму.

═ Као сви велики људи, имаде и велеумни старац Гледстон својих непријатеља, који би хтели умањити његову славу и вредност, баш као што би жабе хтеле својим креketањем достићи светлост сјајне месечине. Једне енглеске новине донесоше ово дана један суд о Гледстоновој научности, а да како немачке новине и остале им другарице у служби проти начелима правице, хуманитета и слободе пожурише се, да тај суд као догму расте але по свету. Да се и наши читаоци могу насмејати злобном лудовању непријатеља узвишенога старца, тога давнога пријатеља јужних Славена, ево доносимо тај суд: „Научари у свакої грани знаности сложни су у том, да Гледстон није у ничему ауторитет. Када је последњи пут држао предавање у Оксфорду, учинио је на стручњаке утисак површна дилетанта. Један научар рече: „Не треба мислити, да је Гледстон научни познавалац Омира Он у истину умије само две ствари о Омиру да каже. Мисли, да су то оригиналне ствари; али то нису, те стоје међу собом у протусловљу,“

Штета, што се тај судија Гледстонове научне спреме није упустио у оцену политичкога знања тога великана, чиме би могао стећи ловорику онога пруског лаћмана, који рече о великом Наполеону, да је био слаб стратег. Овом згодом вредно је забележити, да у Гледстоновом министарству седе сами литерарни капацитети Мало не сви писали су књиге.

Попис дела, што их је написао сам Гледстон, изнаша у британском музеју 22 стране. John Morley чувен је као књижевник. „Sir George Trevelyan“ писао је целе књиге о своме ујаку „Nekole-у“ и „Фоксу“. Професор „Bryce“ је писац државноправничких дела „Свето римско царство“ и „Американско државословље“. Lord Rosebery“ писао је критику дела и биографију Питову. Schav-Lefebre написао је дело: „Peel и O. Connel“. „Wiliam Harcourt“ писао је г. 1863. у Тајмсу, под псеудонимом: „Historicus“, чувена писма о међународном праву“. Јуриста „Lord Herschell“ написао је: „Права и дужности адвоката“, а министар трговине „Mundella“ „О индустријским савезима“ и „О црквеној и светској настави“, дочим је министар просвете: „Acland“ писао опсежне студије: „кооперативни покрет у Великој Британији“, „Политичко васпитање државлянина“ и „Политичка повест Енглеске“. У министарству седе и два песника: Нови ирски подкраљ: „Lord Houghton“ и министар за господарство: „Херберт Gardner“.

Бог знаде, би ли ови министри потписали оно мнење о свом премјеру, што га мало пре наведосмо!

ЧИТУЉА.

Ђока (Герман) Јовановић. Септембра 27. преминуо је у Селу *Нештину* јеромонах манастира Моштанице у Босни у митрополији Сарајевској, *Герман Јовановић*. У Нештину је угледао света, у Нештину је ево на крилу мајке-јаднице испустио свој дух у 29-ој години живота свога. Разнолик и буран је живот био покојног Ђоке (Германа) Јовановића, а мени као другу му из младости познати су радосни и мутни дани његови. — Необичном брзином живео је Ђока, или је зар тица-злослутница предсказала му кратки век, или је зар слутио да ће на брзо прекрстити хладне руке које су неуморне биле? И ето, ни подне живота превалио није а већ се уморио, и за увек уклонио са оног поља на ком је вредан раденик био. У Нештину је Ђока рођен 27 априла 1863. од сиромашних ал честитих родитеља од оца Павла и матере Руже а ту је свршио и основне школе. Учитељи му хвалише ванредан дар ал није био срећан да га у вишим школама развије и усаврши. — Свршивши у месту рођења основне школе буде примљен у манастир Кувеждин за манастирског ђака, где је Ђока као вредна пчелица — поред посла, који је као ђак отправљао — из разних поучних књига себи знања прикупљао. Честита старина, тадашњи игуман Кувеждински Сава Стојчевић бодрим је оком пратио Ђокино понашање и велику вољу за књигом, и зато га о манастирском трошку пошаље у Карловце у гимназију, и ако је Ђока већ одрастан дечко био. Свршивши I-ви течај I-вог разреда разболи се Ђока и поврати натраг у манастир Кувеждин где се доцније увек трудио да накнади у неколико оно, што је у гимназији пропустио. И читајући неуморно разне књиге поучног садржаја Ђока је себе усавршио дотле, да му је „Невен“ лепе песмице радо доносио читаоцима својим а чика-Јова Змај увидео је код Ђоке необична дара, ободравао га на даљи рад, у ком је Ђока са успехом напредовао. У „Јавору“ је Ђока највише радио. Писао је песме и приповетке из српског народног живота. У „Босанској Вили“ „Немањи“ „Фрушкој Гори“ и „Стражилову“ свугде ћете наћи Ђоку Јовановића. Кад су извесне особе покренуле у Илоку лист под насловом „Родољуб“, који је намењен био локалним интересима, Ђока је том листу био вредан редактор, но лист му беше кратка века. Све овде до сад наведено радио је Ђока као манастирски искушеник, а поред тога спремајући се за монашки чин, о ком је толико идеалисао, но уредником „Родољуба“ постао је онда, кад је из разних узрока, и смрћу тадашњег настојатеља Саве Стојчевића, морао напустити Ман. Кувеждин, и себи на други начин потражити ухлеба. Матица Српска у Нов Саду наградила је његову приповетку, коју је црпео из циганског живота под насловом: „*Рашта се тако догодило*“. — Рекао сам, да је Ђокин живот буран био, јер ево поред свих невгода, поред слабе спреме, ступа Ђока као глумац на позорницу борећи се са разним непогодама у глумачком животу. У борби малаксао није, а и поред слабог здравља Ђока је увек весео, вољан и оран био. Глумачки дар признавао му је сваки ко га је само једном на позорници видео, а кад се оженио Зорком, ћерком адвоката Васе Николића из Руме, сада упокојеног, срећа му се насмешила, те је и сам основао себи друштво — путничко глумачко — прикупивши око себе најбоље глумачке снаге. Путујући по Далмацији, Босни и Херцеговини постигао је хвалу и признање, но врхунац његове несреће био је, кад му је добра сапутница у добру и злу, напрасно умрла. Малаксао под теретом тешке невоље, изнурен од бола и жалости, те напусти свој досадањи положај, прибегне под окриље митрополита Сарајевског Ђорђа Николајевића, који му подари свој архијерејски благослов, да може у манастиру Гомионици примити монашки чин, који је Ђока и получио, добивши име *Герман*. Априла 21. године 1891. рукоположен је за јерођакона, а 22 септембра исте године за јеромонаха. Био је одликован и црвеним појасом а за кратко време буде постављен за помоћника старом игуману манастира Моштанице. У тако сиромашном манастиру, као што је Моштаница, морао се Ђока са сиротињом борити, па опет поред тога не заборављаше на омиљени му рад. Прошле године „Дабро-Босански Источник“ донео је његове две лепе расправе наиме: „*Босанска црква за време краљева*“ коју је написао по домаћим и страним изворима и „*Вавeденски Манастир Гомионица*“ под обе расправе потписао се као „*Монах Генадије*“, а исти лист му је донео такођер његову лепу песму, коју је наменуо чувеном црквеном појцу преч. госп. Гаври Бољарићу Неуморно је прибележавао и купио старине српске по Босни, на основу којих је и писао наведене горње расправе. Па ево и пред саму смрт његову доноси „Босанска Вила“ његову приповетку под насловом: „Једна погрешка“ — која је почела у „Немањи“ излазити. Несретна бољетица гонила га је читаву годину дана, којој је ето морао и подлећи. Ни пет месеци нема, како је Ђока оца изгубио, а сад ево и Ђока умире на крилу мајке своје, којој је био дика и понос. Саморана сиротица остала је, да кука над два нова гроба. Сахрањен је у Нештину 28. септембра о. г. На укопу су га опојали преч г.г. К Лучић парох сусечки и Душан Ђорђевић, парох нештински а слово је говорио г. Тоша Ракић, учитељ старопаланачки. Завршујући мали помен овај над гробом драгог ми друга уз „Вечна му памет“ велим:

Чемеран и горак живот ти беше
„Радостан не знаш ни један дан;
„Хај све је нестало крај хладна гроба
„У ком сад вечни боравиш сан....“ —

Ср. Карловци на св. Луку 1892 **С. Попић.**

НОВЕ КЊИГЕ.

Заступници јевропских држава у некадашњем Цариграду. Историјски преглед *В. Теплова* С руског превео *Ж. Драговић*. Цетиње. Књ црн државна штампарија 1892.

Руски заступници у Цариграду. 1496—1891. Историјски преглед В Теплова. С руског превео *Ж. Драговић*. Цетиње. Књ. црн. државна штампарија 1892 (Обе су обе књиге прештампане из подлиска „Гласа Црногорца“, а цена им се обојима 1 фор. а. вр)

Писма о књижевности српској и хрватској. Од *Јована Бошковића*. Прва половина прештампана из Летописа „Матице Српске“ свеске 70. и 171. У Новоме Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића 1892. Цена 1 круна, (50 новчића) или 1 динар.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 44. У НОВОМ САДУ 1. НОВЕМБРА 1892. Год. XIX.

ИЗ ДАЉИНЕ.

Сети ме се, кад у глухој ноћи
Сан те зове, да ти очи сведе,
Кад затрепти горе у самоћи
Месец тужни и звездице бледе,
Кад у нези спокојства и миља
Спушташ главу на невине груди
Осетићеш где те благосиља
Анђ'о тајни, што по ноћи блуди.
То је весник мојега немира
Што се креће по магленој ноћи
Песму пева, тихо звони лира
И лева се по празној самоћи.
У тој звучи огањ мојих јада,
Спомен живи диже мртве звуке
Па те моли: сети ме се тада
Када небу пружаш беле руке
Сећај ме се! . . . У леденом свету
Утрн'о је пламен мојих жеља,
Мисли моје у орловском лету
Нису нашле верних пријатеља
Нестаде их . . . ал оста једина
К'о одломак разбијена брода,
Пред њом хуји пустош и даљина
А за њоме бескрајна слобода,
Па к'о путник што се мраком креће,
Где му путе осветљава звезда
Задња жеља, ево, теби леће —
Тужно тиче из пустога гнезда. . . .

14. X. 1892.

Ленскій.

У ЗОРИ ЈЕ ЗЛАТО!

Нашто су нам ваћевице?
Зар . . . што су слатке нмирице?

I.

А шта ме се она тиче!

Дал да јој понесем моје списе? А нашто? Да је хтела, казала би, не рече баш ништа, баш ни словца. А још и јуче јој наговестих о њима. Шта, валда да ју молим? Но то неће доживити . . . ја јој се нећу намећати. За њу су ласкавци, који ће јој се клањати. Ја то не умем. . .

Растераћу све небеске снове, па с њима и њиховог анђела. Анђела?! Да ја ју љубљах као свог анђела, тако чисто, тако дубоко Само анђо може тако леп бити. . .

Па, лепа је. . . Лепа? па као свака девојка, па још није ни толико мила као остале. . . Сушта је прзница, на свашта плане, злопамтило је до зла бога. . . А шта ме се она тиче?

Лепо црта, т. ј. тако кажу други; мени још показала није. Защто? Дал из ината? Биће да су шврачије ноге. . . Ха ха, ха ха.

Хај па како лепо јаха! како се право држи, па тај витак стас . . Е тако је то, овамо онамо, па опет на њу мислим! А шта ме се она тиче?! То за Српкињу и није. . . А шав ил плетиво, то јој у руци још видео нисам, можда ни други. Јели томе она крива? или је данашњи дух времена такови Напослетку то не истражујем, узети ју не мислим! Чудновато, данас се само они

мушки уважавају, који су вазда у рукавицама, којима лепо стоји цвикер, који знају причати, који се удварају, лажу, пиље у очи, „шене“ као пудле. Све је то њима угодније него природно понашање. Дакле мој природни Милане остави се мишљења о њој... Остави јој бадаваџије, нека јој се удварају. Бадаваџије, који Божје време у лудо крате. Да у лудо крате! За тебе је и онако време доста кратко!.. Шта зар је већ пола шест? А надничари? А косачи? Они раде... Муче се радећи, а ти се тек сад на њих сети!.. У место да си их досад већ надгледао а ти зидаш зграде на пешчаном земљишту.

Пре је рекла да ми јахаће руво добро стоји! Обући ћу га и данас ... но не зато, што је баш она то рекла, просто, што ћу на коњу на њиву; јер напослетку ... смешно је... А шта ме се она тиче?

Тако сад сам готов, дед Мирко оседлај ми коња!.. Баш нећу њеним шором, нећу уз инат! Ићи ћу грк Периним, мало је заходније... Али то не чини велику разлику.

Хоп! Но сад ње мој тиндеру, госа ће ти данас лакши бити, збацио је голем терет! ... Тако! тако, верни мој хате, све полако. Шта? ао лоло једна, зар си ме у њен шор унео? Заслужио си да те окренем па ... ха ха ха ха, та она још спава и сања о њеним удварачима Е, ал ако чека списе? Канда јој синоћ рекох да ћу их зором донети! Зором? А шта је код ње зора? ваљда осам сахата... Пре је говорила како је дивна зора, и да рано рани... Ех то ће бити само хвалисање... Па, напослетку ако ју видим; где сам ту сам, просто јавићу се, па ништа више... А шта ме се она тиче!?

Пст тиндеру лакше, да чујем!.. Шта је то? то су канда звуци гласовира? Где се то свира? А ди ће бити, само Лела има гласовир у овој улици... Но зар тако рано? Ех то је њена францускиња, са њеним вечитим трала ла ла тради том .. Пст. де тиндеру, не лупај тако, скрени лево, на пешчани пут .. тако сад могу мелодију распознати!... Шта-а, то је канда српски? Збиља, то је!.. Што се боре... мисли моје? Искуство ми ћутат' вели... Беж'те сада ви обоје!... Да ми срце говори!... Беж'те сада ви обоје!... Нек ми срце говори!... Зар то ја певам? Ја? Хаха-хаха. Збиља никог на близу нема. Лудорија! А шта ме се то тиче?

Беж'те сада ви обоје!.. Нек ми срце говори! Ко да ми говори? то лудо срце?! То право дете?... О глави кажемо „та“ глава! О нози „та“ нога! О руци „та“ рука! За уста „та“ уста! А за срце, „то“ срце; баш као о каквом детету!.. Па њему као свесни људи да допустимо, да нам оно говори? Не ... никада... У инат.

Одважно! Само одважно! Наћи ће се девојка, која ће те разумети, која ће те као добра друга пригрлити. Она је богата, сувише богата! Нећу о њој да мислим ... А шта ме се она тиче.

Имам и ја своје лепо имање Могу узети девојку без крајцаре ... девојку, коју ћу од срца љубити ... и ... О, па какво ће то уживање бити, кад јој рекнем, видиш! Ове њиве, видиш! тамо ону кућу с лепим вртом! Па видиш ову храну, коју вредни жетеоци збирају! Све то, и све што је моје узми на дар, а за све то дај ми драгоценије благо, верну чисту љубав... Да верну чисту љубав!..

Десно мој парипе, нећемо у кућу, него видиш онамо, где су косачи; тако! Држ само преко стрњике. Па сад право... Беж'те сада ви обоје ... нек ми срце говори! Зар она има срца? Зар опет о њој? А шта ме се она тиче?

Де тиндеру, ено виш! Приметила нас је наша стара одаџиница... Добра душа. Лице јој је брижно, биће мало укора, што смо ноћ у С. провели. Па онда питања, да нисмо уз гајдаша? Ал зато ће нам спремити ипак добар закусак... Добро јутро, људи! Срећан посао!!

II.

А шта ме се он тиче?!

Ала је лепа зора!... Да дивне боје. Хаљина, такве боје, оперважена небесним плаветнилом, ванредно би стојала!... Па како је мило ластино цвркутање! Гле, како је стала на ивицу свога гнезда и певајући ашикује оној у гнезду. Тица је па зна да ласка; сви, сви само он не... Увек је на кратко насађен, па је осорљив. А кад главу завали, мислиш ко је он је... Као да су му сви мали. А баш не јаше лепше од мене. Радивој је искренији, па ми је то потврдио, а он само се осмехну, као да хтеде рећи, ласкају ти!.. Па нека га, а шта ме се он тиче?

Дјнас ће бити диван дан! Још је мало поладно, но валда и зато, што сам лако обучена. Попићу кафу, она ће ме згрејати... Сојчице! јели кафа готова? Шта велиш ... није? Добро де, знам да си имала преча посла ... причекаћу.

Донде ћу свирати. Али шта? Цампу?.. не, нећу, то је за четир руке, нећу да имам сведока у овом лепом сањалачком часу. Па онда он само српске мелодије воли!.. Којешта, а шта ме се он тиче?!

Свираћу што ми у памет дође... Без тебе драги немогу ... немогу живит... А то не иде, не иде ми од срца... Та ја немам драгог! а баш и да имам, кога? Зар њега? ил Радивоја? Па зар без њих да немогу живити? него да умрем! Али кад помислим на ... Ха ха ха ха, даље те мисли од мене...

Што се боре ... мисли моје!.. искуство ми ћутат вели ... беж'те сада ви обоје!.. нек ми срце говори! Беж'те сада ви обоје ... нек ми срце говори..

Рекао је донеће ми зором његове радове, па камо га? Дал је хтео да ме тиме збуни? Мисли валда, да ја не знам шта је зора? Беж'те сада ви обоје, нек ми срце говори!

Хо хој, мој крути господичићу! То се ви слабо разбирате о начину мог живота, или боље рећи о мојој вредноћи А не знате, да ја у ово доба већ у велико газдујем, да сам обишла врт и у њему раденице, коње, краве. Процедила млеко, нахранила моје грлице па и пребројала гушчиће! То све ви не знате! Па напослетку и да знаде .. А шта ме се он тиче!?

За данашње мушкарце девојачка вредноћа је нула и вишта, Сиромашак какав још које како и пази... Уображавате се, да ваша жена не мора знати кућевне послове. Ал баш ћу вам доскочити ... бићу пре вас на њиви...

Баш добра замисао. Он ће ме тамо затећи ... Ал ће и разрогачити очи... Да, учинићу то у инат. И то вама, мој озбиљни господичићу. Баш добро што су нам њиве суседне ... то ће бити хец! А као зашто? А шта ме се он тиче!?

Јели то кафа Сојчице? баш у добри час ... метни ју тамо на сто ... Слушај Сојчице! Однеси одма и госпођици Јулији! Господину ћеш после... Нека се сирома мало одмори; ноћас је опет патио од севотиње, те неће моћи ни на њиву. Сојчице чекај! да ти кажем ... реци Јаношу нека ми оседла Лиску. Хоћу оца да заменем ... а реци и госпођици нек се спреми да ме прати!.. Уживам што ће ме заман тражити!.. али ако донесе своје списе?.. А шта ме се он тиче!

Учинићу што сам наумила. Колико пута ми их је обећао. Устеже се! Мора да су изврсни!.. Уздисаји за каквом лепојком прве његове љубави. Или су предике младим девојкама ... шта би могло друго бити од тако крутог творца? Па још чека да га молим, што ту можда читајући исте, у лудо време траћити, и још дволична морати бити, да му се у очи не смејем. Ах Боже мој! А шта ме се он тиче.

Тако! фала Богу Кафа је попијена... Данас ћу зелену јахаћу хаљину У зори се та боја добро одзива...

Bonjour mademoiselle Julie! шта-а а? Mon Dieu, que faire? pauvre bête! faites moi venir le garçon d'ecurie, je vous en prie...

Но лепа парада. Сирото живинче! А шта је, Јаноше, с мојом Лиском? али за имена Бога, на чега је могла ногу набости? На ексеру велите!.. тако је то, а колко говорим да се пази! Тај је мајстор права будала, да он ексере разбаца које куд... Извађен је велите? Облажите јој ногу оном теч ношћу, што на карбол мирише, знате у оној зеленој тегли... Слушајте Јаноше! Оседлајте Цезара,.. за мене да ... горопадан је велите!? Ништа зато, не бојим га се .. Шта? Није научен на другу хаљину? Хајд не бунцајте ту којешта.. Па, ако баш не парира, научићу га... Тек валда нећу на Ружу? Па онда и госпођица ће самном, ха ха, а она тек неможе на Цезара!.. Разумите ме добро. Ви ме нећете пратити. Останите и облажите Лиски ногу, да јој се на зло не да.

То бих ја морала кукавица бити, кад бих се Цезара бојала. Па онда, шта ми је баш много стало и за живот свој... Уживам... Какве ће очи начинити кад ме на бесном Цезару види... Хоће му то ледено срце мало потрести... А на послетку, шта ме се он тиче!?

Оседлани су?! И госпођица ме чека!

Па и ја сам готова, само још рукавице и бич. Аха ево га... Хвала вам! Али за бога Јаноше, вама се мора увек казати, а

*

где је клупица? Знате да не трпим да ме ико на коња успиње. Тако! Казаћете старом господину . . . или не, немојте, баш ако донде успита за мене. Ја сам за један сахат код куће. Vite, vite mademoiselle Julie, ouvrez-moi, je vous prie.

Но Цезаре, хо ха! Ти већ ту скачеш, чекај лудаче, покажи се доцније на згоднијем месту. . .

Лакше Цезаре, лакше, видиш да нас госпођица неможе да стигне. . . Па како нас сгрого погледа, познајем већ ја то по њеном опруженом носићу.

Дакле ова је шетња неком уз инат. Којешта . . . а шта ме се он тиче? Идем својим послом! па онда зар се не каже „ко рано рани, две среће граби“ или „у зори је злато“. . .

Mademoiselle Julie!! Que devenez-vous donc? Сирота баш ју жалим, што се мене ради мучи. . . Имаће повода да ми опет пре баци, да ми је ћуд чудна.

Стој Цезаре куд јуриш. . . Пст хоха, лакше ветропиру . . . Хоха.

Оно ће наши косачи бити, што се таласају тамо. А оно мало даље су . . . нећу ни да их гледам, а шта ме се он тиче!

Ја заступам оца свог, треба разборито да разгледам . . . одавде се почињу наше крстине . . . пребројаћу их па да оцу знам казати. . . Један . . . два . . . три . . . четир, но шта се оно под тим бељаса? јел то човек? Но Цезаре? Шта зазиреш, биће да је какав ленивац! . . . ње Цезаре! шта? јогуниш се! А чекај осетићеш ми остругу! . . Ево ти, то си засл. . . . . . . Цезаре! та, то је псето. . . Куд си наг'о, хо-ха хо-ха! Ти си полудео. Цезаре! мир! Цезаре!

О Боже мој! . . помоћ . . . помоћ.

Н. Сад.

III

Јели то она? или ме очи варају. . . Она је! Зар тако рано? А шта ме се она тиче? . . А где јој је Јанош заостао? Ено га. . . А то није он. То је Блеова. . . Сирота госпођица, како чудно изгледа на коњу, као да није коњ с коњаником, већ каква камила. Права камила?

Истина права Лела дивно јаха. . . . Права амазонка! . . Шта-а јој би коњу? плаши се, од чега то? ућудио се! Она није при себи! та то је Цезар. Чудљиви Цезар. Но још може и зло проћи. Но још и то јој треба, да га тако ободе, ено га сад . . није вајде, помоћ јој је нужна! . . Шта! Хоп тиндеру, па брзо у сусрет . . . брже! брже. Јуриш. О Боже мој. . .

Небојте се ево ме. Стој Цезаре. Нећеш даље! . . Ох она је скоро ван себе. Лело! Лело! госпођице Лело! Овако мирна у мојих наручја. Цезаре мир! И моја левица знаде чврста бити, нећеш ми измаћи. . . Моја је десница срећнија, она је пригрлила неизмерно благо . . . О камо среће да је могу за цео мој век у наручја имати . . . Дах јој је врео. Осећам јој ток срца. . . Повраћа се. . . Збогом памети. . . Тихо, пољупче, да злато не пробудиш! . . . .

— Где сам ја? —

„Не бојте се више, на доброј сте руци.“

— Миле!? —

„Лело!?“

— Шта је? —

„Не срдите се?“

— Не! а Ви? —

„Ја те љубим!“

— О Миле! —

„А ти Лело? Љубиш ли ме?“

— Ја пођох да тражим у зори злато, па нађох драже.

М— —ћа.

ЧЕЖЊА.

(Госпођици Н.)

У дивноме врту, у ком руже цвате,
Где им мирис моћни запањује груди,
Те лептире мами да се у врт јате,
Где лепота свака тек милину буди, —
Често, врло често . . . сваке тихе ноћи
Славујева песма заносна се чује,
Песма пуна сете, песма пуна моћи. .
То славујку дивну славуј прижељкује.

А на други жбунић славујка долеће
И слуша му песму; зна, њојзи је вије;
Ал' нити се миче, нити му полеће, —
Њој његова песма још довољна није!
Певао је славуј и славио чара,
Ал' без једног звука што би лажан био;
Те најлепше песме с пуно силна жара
Заносно је, нежно, тој славујци вио.

А љубав и чежња све му песме кити;
Занос душе страсне у њој маха тражи;
И ори се песма, и славујци хити
Пуна нежна чара, пуна страсне дражи, —
И сваке је ноћи славуј песме вио,
И сваке је ноћи чежња била већа;
У сваком је звуку јад љубавни био
И бол, што му једном не долази срећа

. . . Једне тихе ноћи, кад се сумрак свио,
Опета је славуј јаде јадовао;
И тако је песмом тад занесен био,
Да најлепше звуке том је песмом дао,
Дизале се силно заносне му груди;
Звуци више љубав, чежњу, тешке јаде. . .
А славујка ћути. . . Јадни славуј худи
Тад прекиде песму, — али мртав паде!

Београд.

Р. Ј. Одавић.

ПЛЕМЕНИТА ЖЕНА.

НАПИСАО Е. ВИЛМО.

Превео † др. Павле Падејски.

Умало што није пре кратког времена дошло до чудног брачног развода. Али штета, што је та лепа парба на брзо и отклоњена.

Гроф Хајнрих Трифардјерски био је тврдо наумио, да се са својом младом, лепом и пуном духа грофицом развенча, и да грофица није доста мудра била, гроф, какав је, још би то био и учинио. Ко је знао, како је гроф своју женицу неизмерно волео, том би то вечна загонетка остала.

Прво време њихова брака врло је дуго трајало а грофа Хајнриха нису друкчије ни звали него „врлим“, јер је његова стална верност у браку већ сваком била позната. И тај узор од мужа оде не давно своме ујаку, председнику судбеног стола у О., да га запита за савет: како би се најлакше, и то што пре могао развенчати са својом женом

Па шта је био тому узрок?

Да му није постала неверна? То не би нико рекао, ко је знао, како је она била мила и ваљана жена и како је свог мужа из свег срца љубила. Шта више, ни зли се језици нису усудили, да јој чисто име окаљају. Нико није ни помислио о њој рђаво.

Можда се он ње већ наситио? Да прва љубав у браку на брзо охладни, имамо доста примера, од како су Филемон и Баукида тајну вечне љубави и верности боговима издали. Гроф Трифардјерски још није тако нехатан постао; он љуби своју женицу, још исто онако ватрено, као што је љубио и пре, него што се с њом венчао. Но ту љубав ипак је по каткад његова сувишна осетљивост узнемиривала. Као страстан ловац често је био за две године, од како се оженио, у великим лововима. Грофици се то до душе није баш допадало, али је опет добро знала, да је лов за племића достојна страст.

Али као страстан ловац имао је гроф ту мâну, што је срећи других ловаца толико завидео, да би најрадије дао обесити сваког стрелца, који би убио какву дивљач на земљишту, што је он узео под закуп. Сваку дивљач, коју он не би добио, држао је као украдену.

И та страст, управо болест грофова јако је тиштала његову жену. Гадна улога, какву би њезин муж при том несносном цепидлачењу и инату играо, вређала је њен најнежнији осећај. Она је спадала међу оне жене, које хоће, да им мужевима не можеш наћи замерке, особито пак да су им мужеви поносни и племенити.

Она покуша, не би ли грофа излечила од те мане, али некако не изабра најлепши начин. Грофица је била пуна духа и врло досетљива. Према свом мужу била је у томе и сувише жестока и упорна а он опет, како је нестрпељив био, брзо се нашао увређен. На жалост је долазило међу њима и до сукоба, који је после све жешћи биваo.

Грофица не хтеде никако попустити. Она је заиста неправо чинила, јер је много боље поред те страсти и живети, кад човек гледи, да се на њу навикне, него да је непрестаним задиркивањем још начини гором.

Један случај потпири жеравицу у пламен. Једног дана тако оде гроф с пушком у шуму; пас његов, кога је собом повео, истера зеца, овај појури према шушњарку неком. Гроф опали два пута на њега, али га промаши. У тај исти мах некако пукне други ловац на шљуку и свали је.

Гроф као махнит окрете се пустолову,

који се усудио, да му баш испред носа убије дивљач и хтеде већ, да га изобличи, — ал' га овај учтиво ослови:

„А, — част ми је поздравити вас господине грофе Трифардјерски. Слуга сам понизан.

На то се указа бележник из оближње вароши, врло поштен и ваљан човек, који је више пута код грофа па част позиван бивао и који се сад својим добрим метком пријавио. Гроф, сав зелен од једа, не мога се дуже уздржати, већ сав узбуђен рече:

„Држите л' можда, господине, да сте ви ту шљуку, што сте сад подигли, вашим метком убили?"

„Ја не кажем, господине грофе," рече бележник с подсмехом „А ако ви баш ту шљуку тако радо — — —

„Не пита се, да ли ја ту шљуку радо имам или не, него, како сам ја ту шљуку погодио, то она с правног гледишта мени припада."

„До тог не треба да дође," рече бележник и пружи шљуку грофу „ја ипак мислим — — — можда сам се и преварио — — — тај дим од барута често пута тако смета, те човек не може добро да види."

Бележник је добро видео, како је зец весео, да је читавих леђа прошао, управо умакао; али се претварао, као да није добро видео и ништа погодио. Међу тим лице грофово и даље оста као и пре, па ко да му ту сад тумачи!

* *
*

Није то дуго било после те епизоде, кад је гроф у свом замку велики ручак давао, на који је и бележник позван био. И ако он није онај случај са шљуком ником приповедао, опет су сви скоро о том знали. Цео крај около смејао се грофу. Грофица, кад је то чула, јако је очајавала и два дана није ни речце проговорила са грофом.

После ручка поведе се реч о лову. Грофица, која дотле ни за шта није марила, у један мах подигне главу, окрене се бележнику и прозбори:

„Чујте, драги бележниче, кад сте ви тако славан и вешт ловац, онда ћете ми сигурно моћи казати, да ли је то истина, што сам не давно читала у „Разум-у животиња" од Туснела."

„О чему је реч, милостива грофице?"

„Туснел вели, да зечеви, кад их пси повијају, побегну горе на врбу."

„То је са свим могуће, милостива грофице", одговори бележник „само ако су врбе доста нагнуте."

„Па нек је тако, драги бележниче, али мени су сељаци нешто много невероватније приповедали. Они су, кажу, видели зеца, где се попео на храст, да носи шључија јаја"

Бележник, који је схватио, шта то значи, нађе се у неприлици Што се грофа тиче, тај је све грискао усне, а кад је узео чашу да пије, тако је стиснуо, да је пукла

Кад се сви гости разишли, рећи ће жени:

„Госпођо, то није лепо од вас, што сте ми данас учинили. Ви сте сувише мудри, да би ту срамоту потпуно схватити могли. То није први пут, да ми пред гостима тако гадна упутства дајете, која ја нит' сам могао подносити, нити хоћу да подносим. Ми нисмо једно за друго, дакле — морамо се раставити. Како немамо деце, то је ствар лака. Ја не ћу од суда да чекам решење да вам бар један део дадем од оног, што вам припада. За то ћу четворици од слугу заповедити, да вам све оно, што ви изаберете, све најдрагоценије, што у замку имате, однесу онамо, куд ви будете хтели. . . . Ја желим, да од сутра нас двоје у сваком погледу будемо раздељени."

После тих речи изиђе гроф достојанствено на поље.

Грофица, која је у земљу гледала, док је гроф говорио, бризне сад у плач. Као жена разборита и одважна, убрише брзо сузе, те почне премишљати, како да грофу доскочи.

Два дана касније ево ти грофа код ујака, председника судбеног стола. Био је као бесомучан.

„Шта је теби?" упита га стари судија, кад виде, како је сав узрујан и запурен.

„Рад сам да се развенчам. То је!"

„Са твојом женом?"

„Па да с ким?"

„Хм, то је нешто ново! Ти, који си своју жену тако љубио! . . . . Да ти није постала неверна?"

„То не, ујаче!"

„Не? Па шта је то онда могло бити."

„Она је — — — но — приповедала све оно о шљуци.

„Каквој шљуци?"

„Та, ону причу о шљуци и зецу."

„Јеси ли ти при себи? Шта булазниш ту? Хоћеш да ми причаш какву Лафонтенову гатку?"

Гроф Хајнрих, који је међу тим мало к себи дошао био, приповеди му, шта му се пре у лову десило и како је жена после хотимице хтела, да га пред гостима исмеје.

„Па је-л' то све?“

„Није, — још је нешто горе са мном учинила!“

„Тако? — — Да чујем!“

„Ја сам грофици казао: ето вам четир слуге, па све што вам је најдрагоценије, нек вам носе Па знате, шта је урадила? У вече ми дала тако нешто јако да попијем, те сам осам сахата тако тврдо спавао, да ме ни с топовима не би били пробудили. — Сутра дан, кад сам се пробудио видим је у другој постељи, где се смеши, као да се ништа није ни догодило. — И то још кад сам се ње са свим одрекао! — „Госпођо,“ рекнем јој, што сам могао озбиљније, „ја сам држао, да вас више не ћу данас наћи у замку, кад сам већ једном рекао, шта хоћу.“ — „Али, драги Хајнрише, ми нисмо више тамо. — — Ми смо у замку код моје матере — у Ожбену.“ Ја на то протрем очи, и кад тамо, а оно све нешто страно. — Од куд то? Кад сам онако тврдо заспао, дала ме жена завити у ћебета па је онда заповедила, да се моја постеља однесе њеној матери. На моје питање, за што је то учинила, рече ми лукаво: „па ви сте рекли, да узмем оно, што ми је најдрагоценије. Ја сам узела вас и ваш кревет! Каж'те, да л' је то лепо?“

„Ћути, не говори. То је дело врло племенито и достојно матере Граха“

„То упоређење не бих баш рекао да је згодно јер ми немамо деце и — — —

„А знаш ти да их нећеш ни имати?“

„Шта, ујаче? Ох, каква нада!“

У тај мах ево ти грофице: „Тако је, мој Хајнрише,“ рећи ће грофица мужу, „ујак има потпуно право. Је сте ли сигурни, да за —

„Та шта рече, драга женице? Је л' могуће? — — О каква срећа! — Опрости ми — ја сам погрешио!“

СНОВИ.

На тајном мјесту, ђе смо некад брали
Мирисно цв'јеће премалећа сјајног,
Под л'јепим в'јенцем ружичица мали'
Виђ'о сам опет мог анђела бајног....

Кроз њене бујне расплетене власи
Свјежи је вјетрић лепршао крилом,
К'о чисто сунце, што небеса краси,
Сјао је осмјех по лицу јој милом.

А њено око бјеше тако благо
К'о први цв'јетак што га љубав буди,
Свето, к'о оно уздисање драго
У пјесми славље, што кроз поноћ блуди...

И сину вiера и ускрсну нада
Слатка к'о мирис љубице и смиља;
Са пјесмом душа загрли се млада
И к'о горски поток разли се у миља...

И ја је љубљах тако силно, страсно...
К'о зорин зрачак онај цв'јетак мио,
Ал кад ме из сна трже сунце јасно
На мутној јави ја сам сузе лио....

6. окт. 1892. **Алекса.**

„ИРИШКА КУГА“ У КАМЕНИЦИ.

Године 1795. и 1796.

Кад сам дознао, да се колера појавила у Каменици и у Новоме Саду, сетио сам се једне старе али врло занимљиве књиге у мојој збирци: Franz v. Schraud Geschichte der Pest in Syrmien in den Jahren 1795. und 1796. Pest gedruckt bei Mathias Trattner 1801. I. и II. део.

У нади, да ће читаоце „Јавора“ особито из ондашње околине занимати шта је било и како се радило пре 100 година, ево вам шаљем неколико пабирака. Шрауд је, рекао бих, први научно изображен човек, који је у овој књизи први тако звану „иришку кугу“ врло занимљиво описао и то не само болест него

и хигијенске прилике ондашњега доба а и санитетску полицију. —

Куга се прво појавила у Крњешевцима у граници. Анђелија Недељковић из Ирига отиде да посети своју болесну сестру у Крњешевце али затече мртву сестру и све укућане. Неке хаљине понесе собом у Ириг и дошав кући умре за неколико дана 14. Јула 1795. Отуда се изроди прво у Иригу у Грчкој махали куга пак се рашири по целоме Иригу и по местима: Нерадину, Гргетегу, прњавору Крушедолу, Шатринци, Ривици, Јаску, Вуковару, Вел. Радинци, Гргуревци, оба Бешенова и у Каменици.

Највећма је беснила куга у Иригу где је од 4813 житеља 3389 оболело а 2548 умрло од куге. Затим је највише страдао Нерадин у коме је пре куге било у 163 куће 968 житења пак су за три месеца умрли од куге 417 Нерадинаца и 8 страних болничара а само се 101 излечило. —

Пошто се влада бојала да се куга не рашири даље у Угарску, послала је особитог комесара барона Јосифа пл. Пихлера и придружила му „pro consilio medico" Франца Шрауда професора са пештанскога универзитета Ова двојица стигну већ 20. Аугуста 1795. у Нови Сад, али услед некога параграфа Normativi Sanitatis од 1770. нису смели прелазити преко сремскога кордона, него су из Новога Сада наређивали, шта да се ради у Срему, ослањајући се на писмене извештаје лекара који су у Срем послати. Тек на дозволу самога цара отиде комисија у Октобру преко у Срем и то прво у Илок, пак у Вуковар и после у Руму.

Међу тим се власт постарала те је одмах повучен *кордон* у Бачкој дуж Дунава. Од Новога Сада до Новога Села беше начињено 159 колеба. У свакој беше седам стражара сељака (Wachbauern), који су се недељно мењали и о свом лебу живили. У Новом Саду, Футогу, Паланци и Новом Селу беху надзорници, који су обилазили страже, путем који је сад тек дуж Дунава кроз непроходна места саграђен. Осим тога ишле су и војничке патроле пешачке и коњаничке и пазиле да нико из Срема не пређе у Бачку. Сви чамци, све лађе, скеле и воденице биле су превучене на бачку страну, а рибари су смели само дању по Дунаву ловити и то тако да их стража увек види Лађе житарице смеле су пловити низ воду само дању и то дуж бачке обале а пратила их је стража од колебе до колебе; преноћити су морали тамо где је војничка стража. Уз воду нису могли коњи вући лађе јер је вода поплавила бачку обалу, него су лађари спуштали ленгере пак су онда лађу уз воду вукли. У Новоме Саду био је саграђен *раштељ* (Raas Stell) а исто тако и у Футогу, Паланци и Новом Селу. То је било ограђено место, где су се састајали Сремци и Бачвани да тргују, али тако да се не могу додирнути Пред Бачванима је била 4 стопе висока тараба а исто тако и пред Сремцима. У среди је био као ходник у коме је лекар (Wundartz) и инспектор назио на послужитеље (Rastell Knechte). Ови су примали све што су Сремци на продају донели, показали су Бачванима, па ако је који хтео што купити они су робу прво замочили у каду у воду, пак су је тек онда предавали Бачвану. Исто тако и обратно само што бачки еспап нису замакали у воду. Све се то обављало у одређене дане.

Пошто су још онда многи Бачвани имали у Срему винограде и морали прелазити преко да беру, подигнут је у Новом Саду још и *контумац*, где су по неколико дана морали остати Бачвани, кад су се враћали из Срема. —

Каменица је у то доба била трговиште са 1513 житеља. Куга се појавила у исто доба у две куће.

Јован Мујић, 50 година стар враћао се 21. октобра 1765 из шуме. Уз пут већ ухвати га мрзлица и врућина. 22. октобра разболи се његова одавно болешљива жена, поманита и умре исте ноћи. Дозвани лекар Кител затече још жива човека, који се тужио на главобољу, несвест, несигурност у ходу, болове под пазухом и на руци „као да га угљевље жеже." Лекар нађе под пазухом „црвен оток" а на руци „црне мехурове опкољене црвенилом." —

После тога дође истом лекару жена Павла Богнара и доведе своје девојче, које јој се чинило сумњиво због неког отока. Лекар Кител одмах нареди, да се ове две окужене куће затворе и да се укућанима даје што им треба за живот, али да се из куће не пуштају.

Но међутим мораде Кител ићи у Радинце, пошто је за Каменицу нов лекар одређен био.

Сутра дан умре Јован Мујић и поко-

пају га на одељеном месту а његове ствари већином спале.

Како се фамилија Мујићева окужила није се могло пронаћи, јер су иза њих остала само ситна деца.

Новодошли лекар Скудек брзо је истражио, како се друга кућа окужила. Између Каменице и Ирига, где је најужасније куга беснила, био је забрањен сваки промет и постављене су дуж венца Фрушке Горе *страже.* (Онда је и карловачко *Стражилово* добило име) Један Каменчанин беше у то доба затворен због крађе пак утекне из затворе и побегне у Ириг где се најлакше могао сакрити од власти. У Иригу је у оној забуни овај Каменчанин почео красти, пак је крадене ствари додавао својој жени и сину који су то на границп (Sperrungslinie) примали. Кад је власт у Каменици то дознала, брже боље отера целу фамилију у Ириг и затвори им кућу али не јави кр. комисији у Нови Сад о томе ништа. После месец дана усели се друга фамилија у кућу, где жена и дете 22. окт. умру а после у комшилуку оболи споменуто дете Павла Богнара.

У овај мах није се куга у Каменици веома ширила ма да је „време било кишовито и студено а ветар од југа дувао.“ — Свега је окужено 6 фамилија а оболело 10 особа од којих су 7 прекужили и оздравили.

Што је од оболелих тако несаразмерно мало умрло, приписује професор Шрауд вештини ондашњега лекара, који је болесницима давао прво нешто на бљување, затим одмах хине, па камфора, Vitriolgeist-а и добра вина. Што се пак куга тако слабо раширила, мисли писац, да се има захвалити изолирању болесника.

Време је било сасвим рђаво, пак се није могло ни мислити, да се гради контумац за окужене фамилије. У неком новом правилно уређеном сокаку (очевидно у данашњем „шокачком крају“) одредише четири последње куће за болеснике и неколико других кућа у истом сокаку даље унутри определише за контумац. Око сваке куће ископају јендеке и оплету плотове од трња.

У тим кућама сместише одмах све болесне и сумњиве. Судац Антон пл. Пољак („Stuhlrichter“ — von Kameniz?) постара се с места за набавку хране „а то је нужно било, јер су баш најсиромашнији житељи оболели и јер је Каменица годину дана пре тога од пожара много страдала.“ —

Осим свега тога постарала се власт, да се куга даље не шири, те је Каменицу сасвим затворила и оделила од места дуж Дунава. Каменичани су два пута недељно могли ићи у раштељ у Нови Сад да пазаре, но сад је наређено, да у та два дана нико други из сремских села несме долазити. Бачвани од којих је неколико стотина по каменичким виноградима било, морали су сад сви у новосадски контумац

Лекар је сваки дан прегледао и тражио болеснике одељивао сумњиве и наређивао да се ствари и куће чисте (ватром, водом, димом, кађењем сирћетом, промахивањем и т. д. Као што се из остале књиге види.)

8. децембра 1795 не беше више у месту куге а куће беху све „очишћене.“ Болесници, који су оздравили и контумацисте били су за мало распуштени и већ је власт намеравала да место сасвим отвори, али се куга на ново појави. —

Страже на венцу требале су да чувају Каменицу од Ирижана али нису вршиле своју дужност. јер са иришке стране није нико надгледао. Каменчани су били са Ирижанима много у сродству пак су се тајно састајали. Тако је каменички стражар Данило Бечејац примио новаца од Ирижана Карабатаковића и Милинковића, па је пустио, да се ови више пута на граници састану са својим рођацима из Каменице. 17. јануара 1796. умре мати Данилова Вемија Бечејац но на лешини не нађе лекар ништа сумњиво 27. јануара умре и сам Данило Бечејац.

Одмах се увидело, да је куга на ново букнула. Сам професор Шрауд брзо дође из Руме у Каменицу, где нађе лекара и судца у највећем послу. Они су распитивали, ко је с киме у додир долазио, пак су према томе одређивали сумњиве фамилије. Дотичне куће дођоше под стражу, а цео тај крај морао се оделити од осталога места. Овај други пут се појавила куга на сасвим противном крају као што вели писац (an dem entgegen gesetzten Ende des Ortes — у Орашији?), пак да неби болеснике и сумњиве кроз цело село у стари контумац водили, саградише за два дана нов контумац и две колебе за болеснике и колебе за болничаре и послужитеље. Сумњиви а здрави морадоше сви на неко отворено место под ведрим небом под стра-

жу; а болеснике, које нису хтели студени изложити и за које се нису морали бојати да ће утећи, спртљаше и закључаше у једну собу у некој окуженој кући заједно са послугом.

Међу сумњиве убројали су 12 породица и збиља за кратко време појавила се куга у 7 породица.

Овим одељивањем болесника и сумњивих спасено је остало место од куге, јер се није нико више разболео; но у зараженим фамилијама беснила је куга тако жестоко да је за недељу дана умрло 17 особа, од којих ниједна не беше дуже од два дана болесна. Фамилија Бечејчева сасвим је изумрла, од друге две фамилије остадоше само троје на миру.*)

У контумацу се разболеше 8. фебруара још две девојке, које на брзо умреше а после неколико послужитеља („nur noch ein paar Reinigungs Knechte")

„So wurde demnach bünnen 10 Tagen das ganze Pestübel von Kameniz vollkommen getilget" кличе радосно писац и наваћа даље, чему се то све има захвалити.

Све сумњиве породице, које су у контумац дошле, морале су онамо донети и своје покућство (Hausgeräthe) и одмах очистити. Не далеко од контумаца беше сложиште, где се чистило посуђе „неколико имућних фамилија за које не беше довољно места у контумачким колебама."

Окужене куће чистили су (дезинфицирали ?!) најмљени људи, а комшије окужених кућа морали су сваки своју кућу окречити, опрати и „луфтирати." —

Каменчани, рекао бих, да нису смели никуд на сокак из својих кућа. Писац нам приповеда, како је један човек ишао од куће до куће па пописавао шта коме треба. Затим су четири поуздана и заклета (bewehrte und beeidete) Каменчана ишли редовно у раштељ „преко" у Нови Сад тамо су куповали што треба, преносили преко и народу делили.

Каменичани нису смели ни у своја поља излазити, јер је свуда на крај села била стража, лекари су сваки дан обилазили место и прегледали јесу ли сви код куће, а „кнезови" (Ortsforstände) били су крањ. комесару лично одговорни да нико не побегне из места.

Осим тога начињено је још 20 колеба за контумац за оне који су сумњиви да су се са кужнима мешали.

У фебруару укиде крањ. комесар раштељ на венцу између Ирига и Каменице, постави тамо надзорника, који је непрестано ту морао живити и нареди, да се Каменичани на иришкој граници више не мењају, него да увек једни и исти стражаре.

Куге је брзо нестало, само је остало још њих петоро, којима су се ране споро залечивале, али је стража код „шпитања" строго пазила, да се одавде куга не пренесе опет у место. —

У марту 1799. постарао се судац Пољак те је за 10 дана око Каменице повучен 16.000 хвати (?) дугачак јарак. Каменичани, који су досада на иришкој граници стражарили, дођоше под строгом пратњом у контумац новосадски, да их одатле после издржане пробе пусте кући. Старе колебе на иришкој граници спалише и подигоше сасвим нове у које дођоше стражари из околних места (Буковца и Лединаца.)

Бачвани су сад смели прелазити у Срем, да раде своје винограде у каменичком хатару, који је опет био од околине стражом одељен.

Пошто су и сами Каменичани морали излазити у поље да раде винограде, заповеди крањ. комесар, да имућни прво иду у контумац у Нови Сад а сиромашни у каменички контумац за сумњиве, где су им рођаци лакше храну доносили, и нареди да они, који 21 дан остану здрави слободно могу ићи у своје винограде.

Они људи, који су изишли у винограде опет су стражом били одељени и од села и од околине. За њих је био одређен засебан лекар (Wundarzt) под надзором каменичког лекара (Arzt). Осим тога је и код самога места Каменице подигнут један раштељ, те су једаред у недељи раденици Каменичани долазили на каменички раштељ и добијали од рођака јело и што им треба, а раденици Бачвани ишли су у новосадски раштељ и тамо под надзором власти од својих сродника храну добијали.

У мају биле су у Каменици већ све окужене куће „очишћене" а цело место опрано и окречено. Три месеца не беше нових бо-

*) Како су велике онда породице биле види се из речи професора Шрауда П. стр. 46 где, говорећи да није истина, да се цела фамилија мора окужити, прича, како је у Каменици у једној фамилији од 12 душа само једна особа а у другој фамилији од 10 душа тако исто само једна особа.

лесника. Који су прекужили сви су се већ од рана излечили осим једине Марије Клајић, код које је после кужних бубона остала дубока firtula in inguine. Нови краљ. комесар „за кугу“ Сигмунд пл. Ловас дозволи те ову болесницу пренесу у болницу у Ириг куда су и из осталих сремских села сви кужници, на којима је још било рана, премештени.

Најпосле Каменички „шпитаљ“ и „сложиште за покућство“ спалише, страже око села уклонише а само још оставише страже на граници хатара. — 14. Јула 1796. укиде краљевски комесар све страже око Каменице и раштељ и контумац у Новоме Саду.

У Каменици се свега од куге разболело 44 а умрло 31 особа.*)

У српској књижевности нема тако рећи ништа забележено о иришкој кузи, која се и данас у народу памти. Колико се ја на памет сећам, спомиње је само један летописац (у првим Гласницима) а о Крњешевачкој кузи има нешто спомена чини ми се у животопису генерала Милутиновића у једном Летопису М. С. пре 1848.

Ова књига професора Шрауда није само за лекаре зснимљива због многих ситница; она је и красан споменик културног стања ондашњих Срба у Срему и љуто осуђује немар и безумље народа. Како је славна комисија изолирала, дезинфицирала и како се са народом бочила, има доста примера. Морали су се обратити на митрополита Стратимировића, да забрани литургије у цркви, погребе, „целивање мртваца,“ даће, које су по три дана трајале да ублажи постове и т д. За онога, ко затаји кугу била је смртна казна одређена, па ипак је у Иригу комисија могла нешто радити тек кад су народу одузели оружје, „с којим се власти противио“ и кад је пола Ирига помрло.

*) Ови податци о Каменици разбацани су у књизи I. стр. 55—58., 130—134, 152—158, 181, 197—8, 204—5. 208. и II, стр. 46, 79. 83. —

Да што год и за Иржане занимљиво кажем, додајем на крају да је кужна комисија у Иригу 326 кућа мање вредности спалила, и порушила преко 20.000 кола ђубрета, рђава посуђа и дроњака развукла и спализа (und durchs Feuer vertilget“) 571 кућу са шталама и подрумима „очистила“, „пролуфтирала,“ и „окадила“ све Иржане раселила, па опет паселила; 1334 лешине из поља покупила из авлија и виногради ископала дезинфицирала и у кужно гробље закопала и т, д. Па чак се побринула да се у пролеће 1796. Ирижанима и поља обраде, јер здрави нису хтели кужнима ни винограде ни кукурузе да оберу а камо ли да њиве ору и винограде копају.

Све је то ишло о државноме трошку. Комисија је попела 5000 фор., после јој је узајмио трговац манђелошки Јован Лазаревић без интереса 6000 фор. док није отишла вест о томе до самога краља, који одмах нареди помоћ. „Die grossen königlichen Schüttböden in der Batscher Gespannschaft wurden Syrmiens Bedürfnissen geöfnet die ungarische Hofkammer erhielt Befehl alles nöthige Geld herbeizuschaffen и т. д.

Кад је после годину дана затвора 20. Аугуста 1796. Ириг народу отворен, беше велика свечаност, на коју се скупио силан народ из околних села.

Најпосле је краљ. комесар у своме извештају молио краља (цара), да се Ирижанима за три године опросте сви порези и да се нареди регулирање неуредног места (des höchst unordentlich gebauten Ortes', како се у будуће неби куга могла тако лако ширити. Краљ је обоје одмах и заповедио

У Трсту 27. Октобра 1892. **Др. Р. С.**

ТАЈНЕ РАЗВАЛИНЕ.

Многима су већ досада познати описи мисирских и других по Азији и Африци развалина, али нови свет Америка има их још чудноватијих и величанственијих. У средњој Америци простиру се по читаве миље неких развалина од великих градова, који су обрасли тропским шумама. Стара историја Америке ништа незна о тим драгоценим споменицима. Ко је тамо живео?

Ко је оставио оне огромне споменике и како је нестало народа, који је такова дела могао створити? а да о њему никаква трага не остане?

Просторије појединих тих развалина тако су велике, да су тамо на неколико стотина хиљада душа морале становати; међу њима има их и таквих, за које се може рећи да су имале на милиуне становника и да ни мало не уступају величини Беча и Берлина.

Шпањолци, који први ступише на ово зем-

љиште, у своме мрачњаштву и фанатичној слепоћи верској разорише све мраморне слике и статуе, које им у том слепилу њиховом изгледаху као да причају о некој другој вери а не о хришћанској. Што се не могаше разбити или ватром уништити, то је закопано. *Франциско Хидаго де Кордова*, који је 1517. г. предузео једну експедицију у Јукатан, прича о великим гомилама камења и разним киповима невероватне величине. Али доцније после Кортесовог освојења Мехике није се ништа чуло о тим чудним развалинама. Године 1706 пронађене су развалине Кобана или Копана. *Александар Хумболдт* пропутовао је почетком овог столећа јужну Мехику; он је видео и описао развалине Митле у држави Оаксаки, а такође и терасне пирамиде у Колули, али даље на Југ није допрео. *Дел Рио* и *Дипекс* посетили су 1805. год. Паленкву; доцнијих година пропутовао је тај предео и *Валдек* и издао о свом путу дивно илустровано дело, али је и њему много што шта остало непознато. *Галиндо* је 1836. године посетио Кобан, али и његово описивање је непотпуно. Путовање у овим пределима и није лак задатак; пустиња се шири без стазе и пута, а насељена је лоповским и веома непоузданим становницима, од владе нема овде ни трага и тако је путник остављен сам својој помоћи. Два Американца: *Стефен* и *Катервод* испитиваху доцније те пределе помоћу фотографије. Пре кратког времена је исто то чинио и француски научењак Карно, али ни он није до особитог ресултата дошао.

О лепоти и величанствености тих развалина пише Стефен: „Кад смо видели оне неочекиване огромне споменике у развалинама Уксмале у Јукатану, ми смо престали сумњати; сигурни смо били да ове старине, које смо пронашли, не беху само дела вештине и велике лепоте већ и докази, да су они који су их подигли били образовани људи, а не дивљаци и простаци. За нас беху ти споменици од већег интереса него мисирска чудовишта. У великом узбуђењу иђасмо ми за нашим вођем, који нам својим великим ножем крчаше пут кроз густо грање и пролазећи поред многог натрпаног камења, дођемо на једно место, на коме беху 14 споменика, који се ретком нежношћу цртежа и дивним обликом одликоваше.

Слављене мисирске развалине не стоје овим развалинама ни у близу. Један беше од неке грдне жиле са свога места покренут; други умотан у стабла и разно биље, да се скоро и не примећиваше, а трећи оборен и обрастао мрежастим биљкама, чије дивно цвеће изгледаше као да цвета на каквом гробу. А при том у целој околини, влада нека свечана тишина, као да шумски богови туже, за пропалим човечијим родом. У један пут тајанствена тишина претвори се у чудну дреку; у дугом реду, као у некој свечаности иду гомиле мајмуна по гранама прастарих шума; а суво лишће и грање пада са шумом на земљу. Кад опазише нас дрека постаде још већа; матере држаху своје младе у наручју и дераше се на хиљаду разних гласова, затим прођоше поред нас као ветар, а њихов нескладни концерат губљаше се у даљини и затим опет настаде она мртва тишина. — — — — —“

Најглавније до сад пронађене развалине јесу: Копак, Паленкве и Уксмал. Прве леже на истоименој реци, Поленкве је у мехиканској држави Киапи а Уксмал неколико миља јужно од мериде у Јукатану.

Нађени остаци у сва три места, наличе једно другом, а у Копану налази се једна дугуљаста богомоља, у којој се налази већи број божанских ликова, на којима се показују трагови богатог вајарства. Трагови живописа у црвеној боји, још се виде, а поред ње и остаци жуте и плаве боје у мозаиским уресима, нарочито су олтари богатим рељефима искићени, који су само од вештачке руке могле произаћи. Особито фине арабеске, шаре, и линије налазе се у Уксмалу. Све веће зграде биле су окренуте заходу сунца. Разлупано камење налази се свуда по земљи расуто; лепота, што се виђа у тим радовима, величанствена у шарама, хваљена је од многих испитивача. Стефен је између осталих статуа, нашао и једну велику $11\frac{1}{2}$ стопа у дужину, која по његовом мишљењу има на себи мисирски тип и за њу вели: „да би се могла упоредити са најлепшим проналаском из старине.“

Кад су Шпањолци пронашли Америку, нашли су у њој три државе, чији су становници на приличном ступњу културе стајали. У Мехику или Анахцацу беху Ацтеки, чије се господарство, са разним вазамуама, распростираше чак до средње Америке; на височини Боготе беху Мијскаси, а у Пери, Перуанци. По аутецком предању око 648. после Хр. доселили су се Толтеки са севера у Мехико, те су покорили овде станујући образован народ и по времену њихову цивилизацију примили. Око 1170. г. дођоше (Чихимеки) Чихимски, који победе Толтеке; иза њих 1325. г. доселише се Ацтеки и њихов краљ Тенохтитлан подигао је Мехико. А оне разорене вароши сигурно ни од једних нису била настањене, а још мање подигнуте. Пре Ацтека, Чихимека и Толтека у средњој Америци, Јукатану и Мехику живео је један народ, чије рукотворе ми данас са дивљењем посматрамо, а то су били Мајаси. Такву наличност дају нам у историји само велике инђиске вароши из старог века. У делима показује инђиско вајарство, неимарство и живопис

велику сличност са средњо америчким. Овде као и тамо скриваше земља скупоцена дела а у величанственом царству растиња развијаше се многобројне биљке а и животињски свет беше врло богат. У средње америчким шумама, као и у инђијским шумама и пустињама природа ствараше повољне услове за опстанак човечији.

Управо свемогућност природе, плодност земљишта, топлота неба и крас земље, даде инђиском народу известан правац у појезији, вајарству и неимарству, које се вештине, бар ове две последње исто тако и у средњој Америци налазе. Ми управо незнамо ништа о појезији Мајаса, јер ни један њихов рукопис (н. пр. онај што се налази у Дрезду) није протумачен још. Али у неимарству и вајарству показује и средња Америка бујну фантазију, која не зна ни за циљ ни границу, већ тежњу за величином, што исто сусрећемо и у старој инђиској вештини. Један калифорниски песник пева с усхићењем о њезиној лепоти:

„О хајде са мном у земљу моју,
У земљу ону, коју љубим ја,
Где море с плавим небом се спаја
А сунце сјајно умилно сја,
Потоци мали, мило жуборе
А палме љубавним гласом говоре
Где с' лова смеши, а и банани
Мило се на нас осмејкују
И слатке снове нам заказују
О хајде са мном и слушај море
Где поздрав шаље месецу бледом,
Који у тихој а мирној ноћи
На груди леже другару свом“

Данашњи Инђијанци у Јукатану, причају о неком добу, кад су тамо њихови прадедови копали неке стреле и мачеве; а много пре него што су тамо Шпањолци дошли, како вели предање, једном су неки наоружани странци у Калтеском заливу се искрцали и преко брда у Уксмал отишли и оданде многе закопане ствари откопали и са собом однели. Западни крај Уксмала нема великих развалина, само ниска узвишења; староседеоци околни називају то: „варошко предграђе“, а источни крај „главна варош“.

Изван вароши, горе на брду, шири се један заравањ, који они зову „поље пораза“ и на том месту пре славише „недељу ослобођења“. То тумачење даје доказа, да су староседеоци се против свог силног непријатеља, који је толике грдосије подигао, побунили и њега потукли и уништили. Инђијанци мисле, да се она писмена могу растумачити и да у њима стоји написано, где је сакривено краљево благо. Лако је могуће да су и Инђијанци и белци тражили то велико благо, — али у тим великим просторијама није нађено ништа до прашине, пепела и човечијих костура. Најбољи археолози и филолози рекли су, да ће тајна о тим варошима на век остати. И самом оном, који би кључ оних писмена пронашао, ставиле би се на супрот тешкоће још веће; јер они натписи и рукописи говоре језиком народа, који је са свим изумрьо, језиком, који је и последњег свог тумача преживео. Дабоме да су те зидине од очевидне вредности, јер оне нам причају, о добу, кад је средња Америка од неког богатог и силног народа насељена била, од чијег имена ни трага није остало.

Само су још остали камени зидови пркосећи зубу времена, али они су неми, они нам не могу казати име, славу и језик свога створитеља, који је већ давно изумрьо.

Те чудне, загонетне вароши, није још нико разрешио; неми камени остаци недају никакав одговор, већ буде нова и нова питања. Могуће је, да неће се моћи светлости у ту таму донети, јер ако је онај народ, који је ту становао, без икаква трага пропао, ако од његове културе, није никаква трага остало, — нашто би толики труд, нашег времена трошили? Хоће ли после хиљаде векова, какав испитивач продрети до камене пустиње, где је наш Беч или Париз стајао и зачуђено питати: Какав је народ овде становао? Хоће ли — — — — — — — —. Али доста. Ко буде посећивао берлински музеум за народопис, њему ће при уласку пасти у очи неколико црнкастих каменова, које је професор Бастиан донео из средње Америке. То су каменови из једне од оних вароши, са којима смо читаоце упознали у кратко. За оне, који би шта више о томе хтели да знају, препоручујемо велика дела Стефена, Харваја и др славних научењака.

Шабац. По немачком

Ђ. М. Јосимовић.

КЊИЖЕВНОСТ.

Гимназијалац. Рад ученика II. беогр. гимназије.

У 40. броју „Јавора“ приказао је г. Ј. Храниловић рад мојих ученика. Ако се по гдекоја сићушна примедба одбије, приказ у опште не чини велике замерке делу. А од таква критичара као што је г. Храниловић и веће замерке примили би моји ученици врло радо. Према ономе, што г. Храниловић каже о радовима мојих ученика штампаним у „Гимназијалцу“ рекао бих, да они прелазе оцену добар. Ја сам тиме задовољан.

Друго је што ме креће да ово неколико реди напишем. Ево у чему је ствар.

У нас овамо и у вас тамо разнолико се мисли о друштвима гимназијских ученика. Ако се не варам лане је у „Јавору“ говорено — баш приликом I свеске „Гимназијалца“ — начелно против удруживања гимназијалаца. Ове се године не говори против дружине, али против штампања њихових радова.

Има још врло много људи који су противни удруживању ученика. Они веле, да је то луксуз, излишно, непотребно, па чак и штетно, јер се деца — младићи одводе од књиге. онога што им је најпрече. Довољно је да се уче лекције, па када се оне знају одлично и врло добро, ученик је извршио своју дужност. Све остало је луксуз. Дружина може бити и од штете, јер ће се ученици разуздати, па тешко си га управи гимназијској и наставницима. Дружина може кога доброга да поквари. И одиста тешко се било борити против оних, који су забрањивали удруживање ученика у опште.

Ми, наставници друге београдске гимназије, узели смо ствар гимназијскога удруживања с једне нарочите тачке. Наши ученици удружени су у циљу бољега васпитања и образовања. Никада се не смеће с ума тај циљ. Ни једна се прилика не пропусти, а да се што за постигнуће тога циља не уради. И оно што се уради, урађено је с одређеним напред промишљеним планом. Даље, наша дружина је лепи зачин за наше ученике, али само за добре. Чланови дружине могу бити ученици V. VI. VII. и VIII. разреда. али само они који немају ни једну слабу оцену. Само дакле добри ученици могу бити чланови. Треба најпре извршити своју дужност наспрам родитеља, школе и државе, па тек после примити и друге дужности, на пр. дружинске. Исто тако не може бити члан ни онај, чијем би се владању могло што замерити. Као што видите ми пуштамо у дружину само добре ученике.

Наша дружина, то је једна кита добрих младића. То су она Емилова „Господа младићи.“ Они не само што пишу преводе, читају, но они још узајамно гаје музику песму и игру. Па они с нама заједно окушају своју снагу и у пешачењу. Ове смо године пропешачили од Гроцке до Раље, а то је добрих 8 сахати хода. Било нас је 8 професора и 100 ученика.

Наша је дружина прошле године пропутовала Босном, Херцеговином до Дубровника.

Све то сигурно неће се замерити. Али г. Храниловић замера јој што је штампала своје радове. „Нек не иде све у штампу што се напише“, вели г. Храниловић И не иде, не иде. Девет десетина остане у архиви дружинској, а $^1/_{10}$ у штампу. Тако ће бити и од сада, јер ме г. Храниловић није разуверио, да наша дружина греши што своје одабране радове штампа. — Поштовање према књижевности, светиња штампанога слова, равнодушност према том раду у зрелије доба, одређени појмови о штампи и друге замерке, које је г. Храниловић навео, нису Stichhaltig. Кад бих сео онако на тенане, могао бих, не баш математички, али прилично на сигурно доказати, да све оне бојазни г. Храниловића не стоје. Да ми је да г. Храниловић само види с колико се пијетета моји ученици однашају према штампи! Та ми их штампањем њихових радова учимо да поштују светињу штампане речи. Како ћете учити човека да плива, ако га не уведете у воду? Хоћете-ли погодити белег у зрело доба, ако нисте у млађане дане гађали?

Право велите, г. Храниловићу, да је Мозарт почео са сонатама у 5-тој години, али Лист, Гуно, Шуберт и Рајнеке са „школом музике.“ А да нису учили ту „музичку школу“, би ли дотерали докле дођоше? Ко се научен родио? Ама школа и није за Њутна, Дарвина и Шекспира. Консерваторије нису за Мозарта и Бетовена. Осредње таленте треба школа да издигне. Ту нека она тражи свој задатак

Г. Храниловић боји се, да ће наши ученици постати равнодушни у зрелије доба наспрам књижевности, ако сад штампају своје радове. То је проста претпоставка Погледајте на Ст. Новаковића, Чед. Мијатовића, дра Владана Ђорђевића, то су писци „Лицејке“ А јесу ли они равнодушни

наспрам књиге? Ни за часак не верујем, да ће мој Јањо Дробњак, Љуб. Михаиловић и други бити икада равнодушни наспрам књиге. Никад, никада! Дробњак је дошао у II-гу беогр. гимназију као са свим осредњи ђак. Дружина га је дотерала, те је сад одличан ученик.

Друга замерка да старији немају шта од ових наших гимназијалаца научити, а њихови вршњаци треба да читају ствари зрелих, опробаних књижевника, да из њих што науче. — „Гимназијалац“ и не штампа се да „старије“ научи. Ја имам једно субјективно мишљење, а то је, да садањи нараштај, хоћу рећи, „ми старији“ више не можемо „научити“, па сам, Бога ми, прилично дигао руке од ових „старијих“. Можда врло грешим Ево, признајем. Али сав сам се окренуо овим млађима, у нади, да ће они бити бољи. Моја је велика жеља да ови „млађи“ буду временом бољи од нас „старијих.“ И та моја жеља оживела је „Гимназијалца“, који никако не претендује да учи „старије.“

Друга је ствар што се тиче „вршњака.“ Они треба да читају „Гимназијалца“. И они га читају у бар 1500 комада. И, верујте, више ће бити користи кад прочитају „Гимназијалца“, но „Грешницу“ или „Клетву полуделе“ и т. д. — Али то треба забранити. — Лако рећи, тешко извршити.

Најдаље су од помисли наши ученици да су њихови саставн „ео ipso“ добри само зато што су одштампани. Знају они врло добро да су то њихови задаци, за које смо им ми наставници дали петицу. И то је све њихово уживање. Преко тога они не иду. Неће се они понети што су им радови штампани. И после тога они остају наши добри скромни одлични ученици, наша „Господа младићи“.

Пред завршетак само још неколико речи.

Свака установа и свако правило да се извитоперити. Дружина ђачка може бити врло рђава, а може бити добра. Начелно је ствар добра. Сад зависи од извођења. Ако се потреви добар правац, она ће користити школи, ако ли оде у трње, зло и наопако. Ми себи ласкамо — може бити да се варамо — да наш „Гимназијалац“ користи својим члановима Под председништвом вреднога професора г. Љубомира Јовановића, „Гимназијалац“ улази у трећу годину. Никада ни облачка на његову небу није било.

Могу наступити тежи дани. Али тада ћемо ми наставници стати уз нашега „Гимназијалца“ и помоћи му да преживи и те дане А докле год буде имао материјала, за који ми нађемо да га вреди штампати, штампаћемо га, на радост наших вредних ученика, на поуку и забаву „вршњака“, а на корист будућега просветнога напретка наше отаџбине.

Др. Ник. Ј. Петровић, с. р.
директор II. беогр. гимназије.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Г. Младен Јосић, свештеник, написао је малу књижицу под насловом: „Пред иконом крштења Христовога, одговор проти Јовану Вучковићу, професору богословије. Нови Сад, у штампарији А. Пајевића, стр. 19.“ У овој књижици брани се коректност богојављенске иконе у Старобечејској цркви, коју је извео чувени наш сликар Урош Предић тако, да нам је приказано крштење Христово у облику обливања. У „Српском Сиону“ устали су: неки анонимус „Г. Ч.“ и прота Вучковић против овакове форме приказа крштења Христова, овај последњи тврдећ, да је по науци источне цркве и православне иконографије довољено приказивати крштење Христово само у облику рукополагања. Г. Младен Јосић доказује у овој књижици, да је у естетском погледу немогуће на слици јасно извести крштење погружењем, а приказивати крштење Христово рукополагањем, да се противи општој пракси и науци цркве. Своју расправицу завршује Јосић дословце овако: „На основу учења цркве православне у првом реду при крштењу погружење треба да буде. На основу учења о икони, као живом преставнику догађаја, погружење не може бити. Црква православна даје у нужди, када свештеник не може извршити погружење, правило за крштење и то је обливање Што даје свештенику, даће и сликару, и сликар ће потпуно одговорити учењу црквеном, ако икону крштења Христова наслика са обливањем.“ —

Ово је језгра целе расправице о овом занимљивом питању, којом ова полемика по својој прилици још није довршена. Овакове полемике, ако се воде објективним и пристојним тоном, од велике су користи и по ширу публику, јер се бистре ствари, за које је потребно да их свако знаде Зато се надамо, да се цела полемика неће изврћи у субјективне инвективе, већ ће се према достојанству предмета, у ком се ради, озбиљним и трезвеним начином, са аргументима, на чистац извести.

═ Читамо у загребачком „Viencu“, да је чувени сликар Влахо Буковац проборавио недавно први пут у Загребу, и да је „Матица Хрватска“ наручила у Буковца слику свога оснивача грофа Јанка Драшковића, и да ће Буковац по наруџбини барона Људевита Враницанија насликати за академију велику слику његова покојнога оца, који је тој академији био добротвор. За Штросмајерову галерију слика паумио је Буковац по наруџбини владике Штросмајера насликати

велику слику из хрватске књижевне повести. Мило нам је што ето видимо, да је Влахо Буковац, тај питомац Владике Штросмајера, наметан своју кичицу прославити целим низом нових дела, дочим се још није слегло славље, што га слави у Лондону његова оригинално изведена слика „Адам и Ева“, као што у последњем броју „Отаџбине“ пише Чеда Мијатовић. Недавно је Буковац зготовио најновији портре владике Штросмајера, и сви, који су га видели, тврде, да је то највернија слика великога владике. Пада нам на памет приповетка Симе Матавуља, под насловом: „Сликарове успомемене“, у збирци: „Са Јадрана“, где је описан у автобиографској форми живот Влаха Буковца. Боже, како је тому самоуку пошло за руком попети се до толике висине, на којој му се диви велики страни свет, који тек заслугом овако одабраних талената почиње разабирати, да имаде тамо на југу два мала племена: Срби и Хрвати. који су свету дали толико умних великана, а даће их, ако Бог да, и у будуће, ако се у међусобној неслови не изједу као мишеви. —

═ У загребачком „Обзору“ је недавно довршен превод једне приповетке чувенога француског приповедача и академичара Пјера Лотија, под насловом: „Три касбанске госпође“. Како међу овостраним српским листовима нема ниједнега дневника, код нас је теже с оваковим преводима, који се кроз више бројева настављају. Недавно смо имали прилику видети велики свежањ рукописа од једнога вреднога и доброга српскога преваћача из пољске књижевности; али се жалибоже није могло наћи места за те преводе у ниједном од наших овдашњих листова. — Још је то код нас све у малом стилу. —

═ Професор француског језика на загребачкој гимназији: Јулије Адамовић, написао је у „Наставному Вјеснику“ студију под насловом: „Како треба учити туђе језике, или реформа језичке обуке“, која је изишла одштампана у посебној књижици, штампом тискарскога завода „Народних Новина“ у Загребу. У тој књижици, која броји 27 страна, у великој осмини, налазе се следећи саставци: I. Заметак и развитак реформе. II. Разлика између пријамних метода и ове нове; њезин знанствени темељ и поступак. III. О изговору и гласовима. IV. О граматици и превођењу с материнскога језика. V. Учење ријечи и почетних језичних елемената на основи зорне обуке. VI. О стилу, разговорним и писменим вјеџбама VII. Закључак.

У закључку сабрао је писац главне мисли те нове методе и пута у двадесет точака. Тако н. пр. вели у 5 точци: „код учења изговора ваља полазити од гласова а не од писма. Гласови се морају учити понајприје слухом. Слуху се може помоћи видом, ако се употреби *фонетичка* транскрипција. Вјеџбање у изговарању гласова треба да је сустaвно.“ У 6. тачци вели: „Учитељ мора знати *фонетику*, да узмогне ученицима њезином науком помоћи, кад не могу да погоде правога изговора.“

Књижица је писана врло чистим и лепим језиком, разумљиво и темељно, и ми ју топло препоручујемо, само смо у неприлици за цену, јер нигде не налазимо прибележено, колико стоји, а то код нас, где се књиге нерадо купују, није баш индиферентно. Ипак мислимо, да јој цена неће бити велика, и да ће бити од велике користи по учитеља, ђака и онога, који као самоук учи стране језике. Писац је своју расправу тако удесио, да се „понајвише тиче живих језика, и то навластице обуке француског језика; али према нарави самога предмета односи се и на обуку класичних језика.“ Ипак обећаје, да ће о обуци тих старих језика уз другу прилику на посе проговорити. Ми ћемо му бити зато у велико захвални.

РАЗНО.

(Писмо г. Чед. Мијатовића уредништву „Јавора“). Кад се оно 6. октобра о. г. навршило 50 година од рођења нашег дичног књижевника г. Чеде Мијатовића, донео је наш лист слику тога нашег знаменитог сународника, а новосадски поштовачи његови поздравише му тај дан телеграфским путем. Г. Мијатовић се одазвао уредништву „Јавора“ и поздравима из Новога Сада овим писмом из Лондона:

Rochelle. Tunbridge Wells England
17/29. Октобра 1892.

Поштовани Господине Огњановићу,

Ви добри људи у Новоме Саду хоћете просто да ме угушите вашом великом љубазношћу! „Орао“ па „Браник“ па „Јавор“! Док сам у дипломатској каријери служио, често ми се ласкало, да нисам без окретности и да умем да се нађем; али ево сад видим да су оно била празна ласкања, јер се налазим у забуни како да се вама свима у Новоме Саду захвалим! Верујте ми, да је мој педесети дан рођења освојило било осећање туге и постиђености при погледу на факат да ми се навршило пола века, и на факат како је односно мало користи наш народ од моје службе видео! Пред вече тога дана добих прву честитку из Новога Сада. Као зрак сунчани растопила је она лед око срца мога; запојила ме утехом и окрепила новом надом. Истина, све то што ви у Новом Саду, а пред народом српским, учинисте, повисило је и мoју свест о ономе што народу нашем дугујем. Показали сте ми нове мете, и ставили на видик више циљеве; али сте ме и љубављу вашом окрепили, а скромношћу својом и охрабрили! Сад поред свести о дужности својој према народу носим за свагда у срцу и жељу: да радом својим оправдам оно пријатељство, којим сте ме ви Ново-Сађани тако топло обасјали.

Захваљујући и лично вама на почасти, коју сте ми у „Јавору“ учинили, молим вас да верујете у искреност пријатељских осећања с којима остајем, ваш некадашњи, а ако Бог да и будући сурадник

Чеда Мијатовић.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 45. У НОВОМ САДУ 8. НОВЕМБРА 1892. **Год. XIX.**

*
* *

Кад јато зв'језда распе се по ноћи
И сан кад простре њежно крило своје,
У тихом миру и н'јемој самоћи
Немиран шапћем слатко име твоје.

И слушам поноћ како тихо стреми
И бујни шапат мојих тајних жеља,
И срце младо што кроз простор н'јеми
Буди ми прошлост пјесме и весеља.

Па снивам јато златних дана мојих
Миље и срећу — све што оде с тобом;
И твој спомен мили што још увек стоји
Ко цв'јетна липа над зараслим гробом...

Ја љубим тугу што ме на те сећа,
И живот буран изморен у лету,
Не марим за то што ме њежна срећа
И слатка љубав презрела у св'јету.

Ја сам увелак што с' узаман нада
Да лептир његов на њега се слети,
Ил' сњежна груда што спокојно сања
Док врело сунце и на њу се сети...

Па ипак душа још за тобом гине
И мисô млада вечно теби нагли.
А ако нада и за часак сине
За часак опет скрије се у магли...

Јов. А. Дучић.

У МАНАСТИРУ.

Био је то један од најлепших мајских дана; кад сунце чисто осмејкујући се сија, а мирис пољскога цвећа, умилни птичији гласови и оживела природа усхићавају човека.

Није било несносне врућине, те с тога пут за манастир П. беше ми сасвим пријатан, али ипак једва чеках кад ћу угледати манастирско кубе; та то ми бејаше први пут да идем у манастир. Знам, да ће се игуман изненадити кад ме види овако из ненада; то лико ме је пута звао да дођем и ни један пут му се не могох одазвати. А сад са свим случајно, имађах нека посла у једном селу близу манастира П., па онда намислим да свратим и у манастир.

Био сам се занео мислима, кад ми кочијаш рече: „Ено се, господине, види манастир.“

Како се обрадовах, кад угледах манастир.

Између високих дрва, извириваше кубе, а у златни крст осветљен од сунца, не могаше се гледати.

Рекох кочијашу да брже потера, он ошину коње и ми се за тили час приближисмо манастиру, и тада угледах игумана где са једним младићем иде ми на сусрет.

Одмах скочих с кола; рекох кочијашу да тера у манастир а ја се упутих игуману.

„Дакле тако незван долазиш, а кад се зовеш не умеш да дођеш“, викну ми још издалека игуман у шали.

„Ништа не чини, господине игумане, ваљ-

да ће бити места за вратима, јер тамо је место незваном госту,“ одговорим ја.

У то стигох ја к њима и поздравим их.

Игуман ме престави, а затим ми рече:

„А ово је г. Милан Радић философ.“

Ја ће руковах са њиме. Бејаше блед у лицу, а по кашљуцању, одмах се сетих да је дошао овде у манастир ради порушеног здравља. После питања како је у вароши, шта има ново; кренусмо се у манастир.

Нека необична милина ме обузе, кад смо ушли у манастирско двориште. Пред мојим очима указа се дивна слика. Са свију страна опкољен планином у дољи лежи манастир са осталим зградама. Одмах од самог манастира пружили се виногради, који ме одмах подсетише на вино, које у манастирима игра велику улогу а саме манастире чине тако привлачним за остали свет.

Пошто сам се мало одморио а и поткрепио, игуман ме замоли да га извиним за кратко време, јер има нека посла, а дотле могу ја шетати са г. Радићем.

Радо сам пристао на ово.

Нас двојица смо се брзо спријатељили. Његово симпатично бледо лице јако ме је њему привлачило, ја сам желео да га и изближе познам. Он ме позва да идемо у винограде да их видим, на што се одма тамо кренемо.

„Па да ли сте ви одавно овде у манастиру“ запитах ја. „Дошли сте јамачно да се мало опоравите овде у овом планинском ваздуху.“

„Да се опоравим“ рече он и јетко се осмену „дошао сам овамо пре две недеље, али не да се опоравим, но да продужим само живот за неколико месеца.

Ја га зачуђено погледах.

„Јест, јест,“ настави он, „нема за мене више лека. Од ове се болести није нико излечио, па нећу ни ја.“

„Којешта, зар одмах, чим сте мало оболели, ви мислите о смрти. Одбаците ви те мисли драги г. Радићу.“

„Мислите ваљда да ме тешите. Мој је живот већ прошао, ја сам једном ногом коракнуо у гроб, још само и другом, па онда ћу се опростити овог света. При томе се јако закашља.

„Вама шкоди говор, боље немојте говорити.“

„Не чини ништа, баш кад говорим, налазим утехе моме срцу, много ми је лакше, кад могу да причам о мом животу, али тај мој живот не беше живот, но низ страдања и муке, али и то ће скоро све престати, барем тамо ми неће бити тешко.“ И при томе беше пао у ватру. А бледи му образи добише неку румену боју. Видео сам сад и сам да му нема лека и сажаљевао сам га, што ће тако млад трунути у гробу, али ми чудновато беше, како ни најмање не мари за живот сад у најбољем младићском добу, кад једва да имађаше двадесет пету годину.

„Само ми је жао“ рече ми „што нећу више видети своје родно место ни добре матере. Нисам тамо хтео ићи, знам како би јој било, тешко би ми је било гледати сироту, око мене где лије сузе. Ах, та Бог зна где ћу оставити кости.“

„Дакле ви нисте из Србије.“

„Не, ја сам из Босне, него ако вас не би мрзило слушати, ја ћу вам причати мој живот. Казао сам вам онда ми је лакше. Хајдемо те у онај хлад па ћемо сести на клупу ону.“

Одемо тамо и седнемо.

Рођен сам у Босни, у једном малом местанцету покрај valовите Дрине. Оца свога нисам ни запамтио, — причали су ми да га је један турски ага у својој обести убио, — а моја мати остаде иза њега у крајњој сиротињи са мном. Она је имала сестру у Београду те с тога јој саветоваху у селу, да мене тамо да на занат, на што она најпосле и ако с тешком муком пристаде. Мени је било тада девет година. Нисам никакве школе учио дотле. Мати скунатори од своје сиротиње нешто новаца и тако ми дођемо у Београд. После дугог тражења и распитивања, нађемо је у једном кућерку на крају Београда, где је узела једну собицу и ту живела од своје сиротиње. Муж јој је умро, деце није имала, а издржавала се перући туђе кошуље, па с тога ме поред своје сиротиње прими, док ми не нађе како место на каквом занату. Мати је одма после неколико дана гушећи се у сузама, растала се од нас и вратила се кући. Био сам мали, али ми је то тешко било, те сам непрестано плакао.

Тетка ме је тешила, говорећи како ће ме дати на занат, како ће ми тамо лепо бити, па како ћу бити ја добар мајстор и друго којешта. Дете све брзо заборави. Па та-

ко и ја. Убрзо сам се познао са неком децом и наскоро ја, проводећи време у игри сасвим заборавим своју мајку и као да сам овде одрастао. Овако није могло дуго трајати. Тетка је веома мало зарађивала, једва да смо се могли хранити и с тога ме она једног дана поведе са собом у варош, да ми нађе каког мајстора, код кога ћу служити. Камо моја лепа срећа, да сам се тада погодио ма где данас би било друкчије самном. Неби данас овако своју смрт гледао пред очима, но би можда имао каки мали дућанић, жену, децу и са њима би весело и безбрижно проводио овај живот. Али друкчије је судбина хтела. Она је хтела да се патим целог века да видим својим очима све јаде и невоље овог света и најпосле да ме сруши у понор, и да ме допрати до гроба. Но ја вас забављам са којекаквим глупим фразама, за које знам да вас ни најмање не занимају."

„Варате се" рекох ја, напротив свака ваша реч занима ме. Само ако вам је тешко говорити, ви се онда немојте усиљавати да говорите."

Он се осмехну.

„Хвала вам на толикој пажњи, а мени ће много бити лакше кад вам све испричам."

Од једном га ухвати јак кашаљ, побледи као мртвац, да ја одмах скочим к њему, да га прихватим; помислих да ће издахнути.

Али он се поврати од кашља, лице му доби стару боју.

„Немојте мислити да ми ово долази од говора, и да сам седео са свим мирно, опет би овако било. Него да наставим":

Шта сам знао, сео сам опет на клупу.

„Тетка ме је водила по Београду код разних мајстора. Али ни једном не требаше шегрт. Сваки се тужио на посао, како слабо иде, како има шегрта, па му више нетреба и друго којешта. Најпосле тетка ме одведе кући и реши се да ме да у школу. И тако после неколико дана био сам ја ђак првог разреда основне школе. Ја сам био највећи а и најстарији ђак у школи, веома сам лепо напредовао, јер сам се марљиво трудио — а и на играње нисам баш заборавио тако да сам за кратко време био први ђак у школи.

Прешао сам у други разред и овде бејах најбољи, те ме је с тога учитељ веома волео и често којечим потпомагао. Али тада се деси велика несрећа за мене. Тетка моја, која ме је толико волела, која је откидала од својих уста, да мени набави одела и школских потреба, опасно се разболи. После неколико дана није је било међу живима. Све ствари које је имала, после њене смрти продане су; и са њима једва подмирише трошкове око погреба. Ово је на мене јако утицало. До тог доба весео, расположен, а сад на једаред се сасвим променем. Непрестано сам јецао и плакао, а у школи увек тако тужан као да не бејах дете, но човек који зна шта је туга.

Мој добри учитељ после смрти теткине узео ме је неколико дана код себе, а затим ми нађе место код неке удовице; код које ћу послуживати, а она ће ме држати на стану и одевати."

Малко је одануо, па је онда опет наставио:

„Испрва ми бејаше добро; ишао сам опет у школу, а код куће нисам имао много посла, само сам ишао у једну оближњу гостионицу, одакле сам доносио јело и доносио воде са чесме и још неке омање послове радио Али за мало ми овако беше. После неког времена ова удовица се уда за једног официра — и први јој муж беше официр — који бејаше човек врло сурове нарави.

У брзо је и сирота моја добротворка осетила благодети ове друге удадбе, јер овај други муж јој, веома је немилосрдно са њом поступао, а богме често је и тукао. А како је мени онде могло бити. Ја сам се одма по његовој заповести морао преселити из топле кухиње, где сам дотле био, у шупу у којој стајаху дрва. Нисам ни ја боље пролазио, но што ми је госпођа пролазила. За најмању погрешку он ме је тукао, али ја шта сам знао чинити, био сам још дете, тек ми беше једанаест година.

Дани среће и задовољства беху још тада за мене прошли.

Трпео сам мирно невољу, која ме је снашла, док нисам прешао у гимназију. Био сам сиромах; новаца нисам имао за издржавање, али воља за науком која ми је тако од руке ишла побуди ме да како-тако наставим школу. Знао сам да ми је овде ако останем немогуће напредовати, са тешким срцем се растанем од госпође, која ми тако бејаше добра.

Али морало је тако бити. А шта би вам имао даље причати о мом животу. Био сам несретан и то је доста. За седам година —

за мене седам векова, — трпео сам, што нико није од ђака претрпео.

Спавао сам и на даље по шупама, зебо сам на зими у лаким хаљинама, дркћући од зиме стајао сам на београдским чесмама и чекао за воду, и нико баш нико, није се смиловао на мене сиротана, да ме извуче из те невоље. То је било доста, да ми се здравље поруши."

„А мати ваша, зар вас није никако обилазила?" упитах ја.

„Ах, мати и она није стојала боље од мене. Писала ми је како се бори са оскудицом и сиротињом, да је приморана да иде по туђим кућама да служи. А ја јадник, стегао сам срце, ах та тако ми тешко беше. Нисам јој ништа могао помоћи. Нисам јој хтео ништа писати, да она поред њених мука и јада јадикује за мном."

И он опет мало се одмори од говора па настави:

„Као сиромах ступио сам и на велику школу. Овде као да се мало срећа осмехнула на мене, јер један мој друг, који је знао у каквом сам био стању, — а отац му беше уредник једнога листа — нађе ми место у уредништву, као коректора. Ишао сам и даље те слушао предавања као философ, а међутим плата ми бејаше довољна, да се могу издржавати. После неког времена нађем путем огласа у новинама једну кондицију код неког већег чиновника, који је имао дете у гимназији. Примио сам се овога, али наскоро увидех да ћу имати муке са овим дететом, које је било до крајности размажено. Ништа није хтео учити, и ако сам се ја свим могућим силама трудио. да га изведем међу боље ђаке. Овде сам се упознао са ћерком тога чиновника, која ме својим лепим лицем и услужношћу спрам мене сиромаха, очара. Али ја сиромах зар сам могао мислити на њу. Кад сам говорио са њом увек сам био збуњен и увек ме је она знала извући из неприлике. Често пута села би са мном и говорила о књижевности о разним писцима, песницима и т. д. Кад сам год долазио увек ме је дочекивала љупким осмехом, а тако ме испраћала. И у мени се беше појавила клица љубави, мислио сам само о њој. Њена слика увек ми беше пред очима. Охрабрио сам се најпосле и напишем јој писмо, у коме јој изјављујем љубав. Чекао сам с нестрпљењем, да ли ћу добити одговор. Нисам је код куће никако готово виђао. Али једнога дана затекох у мом стану писмо. Како сам дрктао, кад сам у томе писму угледао речи „љубим те." Ах, то су били дани среће у мом животу, али камо среће, да их није било.

Ја сам јој опет охрабрен написао писмо, али ми то писмо донесе несрећу. Кад сам идући пут отишао код свога ученика, дочека ме намрштена лица њен отац, који ме позва себи у собу. Знао сам већ шта је. После кратког времена вратио сам се уцвељеним срцем своме стану.

Истеран сам из једне куће, из куће једног чиновника, чију сам се ћерку ја, један сиромах, бескућник, усудио љубити. А међутим и успех његовог сина био је рђав. Шта сам могао чинити. Како ми је било тада. То само моје срце зна. А после неког времена престане и лист, на коме сам радио и ја се опет нађох на сокаку. — — —

— — — — — — — — — — —

Једнога зимњег празника, ишао сам улицом, Баш сам био спрам саборне цркве, кад читава поворка кочија стаде пред цркву. Била је нека свадба. Млада се прва сађе са девером с кола. Ја је погледах и одмах познадох. И она је мене угледала и при том побледила. Видео сам где ме поздрави. А ја само натукох капу на главу и брзим кораци ма никога не гледајући одјурим одатле."

У том дође манастирски слуга и позва нас на вечеру.

Кренемо се и немим ћутањем дођемо у манастир.

— — — — — — — — — —

* * *

Једног јесењег дана седећи у једној престоничкој гостионици превртао сам новине. Од једном паде ми у очи у једним паланчанским новинама ова белешка: „Јуче је умро у К-ској болници Милан Радић философ. Покојник је родом из Босне. Био је неко време у манастиру П. на лечењу а затим је дошао у овд болницу где је и умро. Бог да му душу прости."

„Бог да му душу прости" узвикнух и ја, зграбим шешир и изиђем из гостионице.

Шабац, 1892.

Ђ. М. Јосимовић.

СВЕТИЊЕ.

вета је пјесма, што кроз поноћ звони
Са златне лире анђелића б'јели;
Свете су сузе, што их вече рони
И њежном цв'јећу на листиће д'јели.

Свети су боли, што кроз душу стижу
Сестрице младе када жали брата;
Свете су мисли, што пјесника дижу
У даљне сфере у зв'јездана јата.

Свет је и шумор лахоровог крила
С јецањем славља што долином блуди;
Ал' која виша светиња би била
Од сузе, што је чиста љубав буди? . . .

Мостар $^{20}/_{10}$ *1892.* **Алекса.**

ЗВРЦКА ПО НОСУ ОД ВИЛЕ.

ЧЕШКА ПРИПОВЕТКА.

Написао О. Л., превео † Др. Павле Падејски.

Најромантичнији, дивљом лепотом најурешенији део Рудничких Гора беше вили Цирпи за становиште одређен. Са Симфидем, младим несташком, коме од моћне краљице, да код ње пробави најмилостивије подарено би, проведе красојка Цирпа цео дан и један део ноћи, но кад се већ месец сунцу уклонити мораде нађе се она као што треба на „вилином заклону,“ месту зеленом травицом и брезом пред једном пећином обраслом, да овде заједно са другим воденим и горским вилама својој узвишеној заштитници вили Амаранци „светлећој“ послужи.

Што се тиче те службе, она беше са свим проста и лака. Вила Цирпа и друге водене и горске виле по стенама, сити и зеленим височима разређене, имадоше добро пазити, да се какав непозвани гост не би попео до „вилиног заклона,“ док вила Амаранка са својим миленком слатким разговорима се забављаше.

Магла у долини поче се колебати, као војска неких сенкастих духова, зора у свом ружичастом оделу поче својим сјајним очима осветљавати исток, петли певаху, на скоро се и у ваздуху и по где која шева чула, а Амаранка још од миленка обгрљена у сластима се губљаше.

„Сад ме мораш пустити“ рече она, погледавши на исток чисто са језом. „Први зрак сунца мора ме у мом царству затећи.“

„Па кад ћу те опет видети?“

„Само кад ти дође до невоље, а више никад.“

„О ти немилосрдна, ти знадеш како те ја љубим.“

„Ти ме мораш заборавити, јер ти знаш, да ја теби равна нисам.“

„Ја знам ти си моћна вила Амаранка „светлећа“ а ја, и ако краљев син, ипак само смртан човек.

„Теби равна постала бих онда, када бих се твојој љубави одала. Ми виле увек смо младе и лепе; но чим поклонимо срце наше смртном човеку, будемо изгнане из царства нашег, ми смо тада смртне као и ти, наше лепоте брзо нестане, а на скоро постанемо, што твој свет „гадним и гнусним вештицама“ назива. Ти видиш, мој млади пријатељу, да бих ја твоју љубав и своју наклоност, вечном младошћу и лепотом платила.“

„Дакле ја сам теби са свим равнодушан“? рече млади принц, погледавши тужно вилу, која трудећи се с тешком муком да своју узбуђеност прикрије, брзо настави: „Не! не! срце моје бије према теби топлим и искреним пријатељством. „Да л' да се спасем из опасности живота? или, би ли се одала твојој жељи? Данас је већ дванаести пут, како ти дозволих, да ме видиш. Више не тражи. Будеш ли у невољи, ево ме Иначе ме више не смеш видети, а то све ради мога и твога спаса. Погледај, још неколико тренутака и јутарња румен уклониће се првом зраку. Ја морам ићи. Ево ти још један пољуб. То је још једина милост, коју можемо ми човеку без опасности подарити. Буди срећан. Али не, не тако . . . . . пусти ме. Мој . . . . . мој вео!“

С тим кликом скочи вила препанута са

свога од маховине седишта. Свуд је около тражећи гледала, а тада јој поглед оста на ватреним очима младића, који је од љубави сав пламтео.

„Ти имаш мој вео“ рече му сва љутита. „Дај га амо, одмах, још за времена! Ти знадеш да ја без тога вела не могу ући у своје царство. Задржиш ли га још неколико тренутака, то ћу за свагда бити за земљу привезана, теби ћу бити равна, а тебе никад више видети нећу хтети. Помисли, шта чиниш.“

Без једне речи рашири принц своје руке, и у који мах хтеде лучану вилу обгрлити и на груди притиснути, бише обоје од погледа неког створења уплашени, које као да из земље искочи, стајаше пред њима.

Ово створење које мир поквари и које се међу тим у добар час нађе, беше Гурлица, гадна девојчура од 17 љета, са великом грбом на леђи. Гурлица беше кћи једног чобанина, који у оближњем селу испод „вилиног заклона“ живљаше Кроз то село пролазио је млади принц, амаранкин обожатељ, свагда кад би преко великог брда „вилином заклону“ попети се хтео, да тамо вилу дозивље и да за њоме уздише и јадикује. Грбава и гадна кћи чобанинова видевши први пут принца, заљуби се у њега до ушију, а није ни сневала, да је то син јединац краља чешког Свјатозара II. или III. Гурлица је у њему гледала дичног и племенитог јунака те се надала, да ће и на њу пасти какав милостиви поглед, и ако је имала велику грбу на леђи, гадно раскокано лице, зелене чкиљале очи, с којима у накрст гледаше; за то се увек за њим шуњала према „вилином заклону.“ До душе до горе се није никад попела. Стражу стражећи будне водене и горске виле, једном је гурнуше у глиб, да је с тешком муком живот изнела; једном су је преварили и у шуму одмамили, где је заишла; други пут јој пред ноге грдну стену бацише. да је сва уплашена натраг отишла; и тако никад до горе не дође. Данас пак јој то испаде за руком. Принц се кренуо тамо пре нег што страже разаслате беху, те се она тако управо до горе дошуњала. Ту се у пећини прикрила и прислушкиваше двоје заљубљених; отуда могаше видети, како је принц узео вилин вео и у недра под прслук метнуо. То би му она од свег срца поклонила, но кад чу од виле да она без вела не може у своје царство, скочи Гурлица као опарена из мрачне пећине. Ој. помисли она „то би Амаранка на свагда код њега остала, а ја ... несретно створење, клонувши духом морало би ме нестати.“ Полагано се привукла до принца, брзо тури руку испод прслука и вео беше у руци.

Од те наказе обоје се препануше, а за тим погледавши Гурлица на вилу, тури јој у руку вео.

Узми, то је твој вео. Он ти га хтеде узети. А сад гле тамо, још један тренутак, први зрак сунчев кад се појави, нестаде твоје бесмртности рече Гурлица

Вила баци поглед на исток, и чим виде сунце где се као сјајни драги камен из дубине дизаше, уви се у вео, а у том тренутку опази се ружичаст облачак, кога у етару нестајаше, кроз ваздух допре до грбаве девојчуре глас: „сутра ћеш примити награду за учињену ми услугу,“ Гурлица сва изненађена гледаше на принца „Ко то говораше? да ли је то мени? Но принц као да то није ни чуо. Његове очи пуне суза беху горе упрте, где се ружичаст облак у атоме дељаше, уморен пусти очи доле, а сунце га већ у велико зрацима својим обасјало. По доловима неста магле, орао кружаше у ваздуху, брда и долине оживеше по ново.

Видевши принц ту гадуру светску, беше као из слатког сна поплашен. „Шта ћеш ту?“ викне на девојку. „Како си дошла до овога места?“ „Господару —. „Вуци се само даље нагрдо једна.“ Гурлица се не хтеде без икакве наде удалити, но кад већ пође натраг, запе грбом о брез; сад се тек сети своје наказе, па пуна бола у срцу, пође доле са тешком муком.

По неколико часова сеђаше она на једној врби и чуваше поверене јој овце и јагањце; или боље рећи, оставила их је да иду куд хоће она сама забављаше се са мислима о младом принцу. У који мах проклињаше Амаранку, покаже јој се ова са речима: За то, што ми мој вео даде, ја ти захвалу дугујем Реци, чим да ти благодарим. Имаш ли, може бити, какову жељу, реци ми. Хоћеш ли да будеш врло богата?“ „Јест да хоћу да будем богата.“ „Добро се промисли“, опомену је вила. „Ја ти могу само једну једину жељу испунити.“ „Може бити да ти се ванредна памет и задовољство боље допада.“ „Ја сам доста паметна, одговори Гурлица мало опоро вили, која не имаде већ стрпље-

ња чекати „А кад човек све има, што потребује, онда је и задовољан.“ Моје драго дете, искао би човек много и много шта, и чим више имаде, тим држи, да све више и више потребује. „Ја ти опет велим, да ти само једну жељу испунити могу; па реци дакле.“

Гурлица је гризла нокте, а у себи је вазда мислила: „о боже, шта ћу од виле да иштем.“ Мислила је и мислила, зној јој је са чела цурио, а једну жељу још не смисли. „Кад бих бар десет жеља имала, то би било већ лакше изабрати. Да ли да иштем велико стадо? Или да пожелим, да будем принцезом, или дивном вилом? Но све јој то опет ништа не беше. Али кад, — ме — ме, — бело се јагњешце са предњим ногама усправи на њену грбу, знаде на један пут, шта да жели; „лепа хоћу да будем“ повиче она скочивши горе сва узбуђена. „Ја хоћу лепа да будем, учини ме бајном, та лепшом него ти што си.“

„Безумно девојче,“ рече вила, та лепота пролази, нестаје је.“ „Случај један, и ти си сутра опет ружна и гадна девојка.“

„То је све једно. Ја хоћу лепа да будем. Најлепша у овој земљи хоћу да сам. Још лепша него ти хоћу да будем.“

„Је ли то твоја искрена, озбиљна жеља?“

„Јесте, је, само гледај што пре, да ми жељу испуниш, не би ли ове грбе нестало.“ Не би ли ми се ова црвена коса, трепавице и обрве променила, не би ли лепше очи добила “

„Добро“ рече вила. Ја ћу те учинити лепом; но дајем ти једно само да се промислиш. „Сваког у својој земљи и на далеко и на широко ван исте можеш својом лепотом везати, само не принца Љубомира, сина чешког краља.“

То је Гурлица не радо чула. Баш ради принца и хтеде бити лепом. „Али, шта ми ваља онда чинити, ако принц сам ми почне замке плести.“

„Ти га несмеш ни чути. Обећај ми то и твоја је жеља испуњена.“ Гурлица се промисли мало, а тада обећа све што вила захтеваше. „Но онда мораш и ти своје обећање одржати,“ опомену је Амаранка, „јер знај, чим реч погазиш и принчевој се молби одазовеш, бићеш од мене ради невере кажњена. Остајеш дакле при жељи да будеш лепа.“ „Јест, остајем, хоћу да сам најлепша у овој земљи. Учини ме још лепшом него ти што си.“

„Тако нек буде.“ После тих речи, тек што је вила Гурлицу са лепим ружичастим крајем од прста додирнула, претвори се гадна чобанка у дивну женску, да је милина погледати било.

„Жеља ти је испуњена. Сећај се свагда, шта си обећала,“ рече вила, и нестаде је. Гурлица се осећаше као да је на ново рођена. Неста тешке грбе, за педаљ би већа, и доби дивне ноге и руке. Лагана и чила, као што пре не, похита потоку, где огледав лице пуна радости клицаше. Та сама у себе заљубити се могла.

Остави овце по пољу да пасу, а она гордо дигнувши главу пође у село.

Сваки, који би је срео, стао би и гледао за њом, као за каквим светским чудом, а то се њој допадало. То јој најбољи доказ беше, да није онако гадно и наказно створење, као што пре беше. Дошавши кући родитељи, браћа и сестре убезекнути, као неми је гледаху. Ко си ти лепојко? шта желиш од нас? питаху је најпосле, на што се она мораде насмејати. Шта, зар ме више не познајете! Ја сам Гурлица, грбава, гадна Гурлица; а сад – најлепша мома, буди хвала моћној вили Амаранци. А сад им приповедаше, шта се и како се зби.

Сви што беху ту вртише главом и шапутаху: „говор, она пакост и заједљивост то би све било гурличино, али то лице, — то лепо, бајно лице.“

„Па ако си ти за иста Гурлице, и ако се то тако зби, као што си приповедила, што не иска пуста богатства, рече отац, а не ту празну лепоту, од које нико ништа нема.“

То рече стари, а право му не беше. Он и сви његови претци родом су из Чешке, па сви до њега редом имадоше ту слабу страну да грамзе за грошићима, па ако баш немају злата, они се задовољавају и са сребром.

„Но сад опет мораш овце и јаганце чувати.“

„Јест, шта још не,“ мишљаше Гурлица подругљиво, а чисто се подизаше. Гордост поче већ над њом владати. „Нек сретне буду овце и без мене гојне. Ја ћу нешто друго да потражим, а не изгубљене овце и козе.“

У кући родитељској поступало се с њом друкчије, некако с респектом, али преко свега сматраху је као — туђинку. Узалудно очекивање и распитивање о младом принцу Љубомиру доведе је до тога, да остави свој завичај, а то јој не беше ни најмање тешко.

Још док грбава беше доста је мрзила на своје родитеље, јер је њима, ради свега тога, кривицу приписивала, а браћу и сестре исто тако не мога трпети. А сад им још беше као туђинка. Па шта хоће она онда међу тим светом.

Камо да пође до душе неје знала; али не гледајући на то пође „у свет“ да тражи оно, што је од давна желила. И срећа је послужи. Богат неки трговац, који са великим караваном, мазгама најлепшом робом сваке врсте натовареним путоваше, поведе је са собом, обуче је у свилу и кадифу, обдари је златом и драгим камењем. С тим трговцем дође у неку непознату земљу, где од једне чете коњаника нападнути, буде отета и одведена.

Гурлица се предала судби, и ако ова зла не беше. Јашући цео дан у наручју црноока момка, буде доведена у моћни град, где наскоро као владарка припозната буде. Драгутин, витез од „Истока града“ имађаше до сад велики број дивних жена, које ради његове љубави вазда се препираху. Но он је слабо за то марио Лепа Чешкиња Гурлица на први поглед оста му дубоко у срцу, она једина имађаше код њега милости, а он захтеваше да је сваки у граду поштовати мора. То се Гурлици јако допадало.

Она живљаше раскошно, најлепшим јелима се ранила, у најдрагоценије се рухо облачила, а међу тим не сметну с ума да овоме витезу толико блага и друге драгоцености склони на страну, колико је у стању била. Благо је крила ван града, а овамо се показивала као најневинија, док други становници, ради ствари, које нестадоше најгрозније кажњени бише. Завист и мржња међу осталим женама племићевим породила се одма, чим се Гурлица у њиховој средини нађе, а сама је то још боље умела против себе да изазове и на своју руку, да употреби. Од младог Драгутина беше врло љубљена, и она је њега мање више љубила а умела још и са младићима који као гости долазише и одлазише, да кокетира.

Задовољства и уживања беше већ доста. Љубав племића с једне стране, љубоморство и мржња госпођа с друге стране не беше по Гурлицу најбоље, тако, да она и ако слободна са свим беше, осећаше се као окованом. То баш не беше по вољи лепе Чешкиње, која у себи коваше планове, да једног дана са свим благом умакне и лепог принца Љубомира потражи. Но пошто сваки на њу очи упираше, то јој беше немогуће; али лукавство и подмуклост — наследство материно — одведе је на други план, на што је гледала да јој свакако испадне за руком.

Она се госпођама од „Истока града“ показиваше као најнесретнија на свету, колко пута као кроз плач дала би им из далека познати, да се оне ње могу отрести, што би госпође са отвореним и ушима и очима слушале. Једном буде као из једног гласа упитана, „како је то могуће?“ Па врло лако, рече Гурлица, гледајте да се или с преваром или насилно из овог града уклоним, а кад мене нема руке су вам одрешене, ваш је Драгутин. „Чула сам рече за тим са свим равнодушно, „да принц Љубомир чешки гине за лепим женскима да их тако рећи обожава. Јавите најпосле њему да је у овом граду дивна женска заробљена, и да та жели једино од њега да буде ослобођена. Представите ме као какву богињу, не мене ради него вас ради.“ То се госпођама врло допало; јер их млади витез Драгутин ни гледати више није хтео. Оне се заједно посаветоваше јоште; те најпосле одлучише, да известе принца Љубомира. Одлука би на скоро и извршена.

Гурлица сва оживи, са свим се друкчијом осећала, јер се надала да ће пасти у руке љубавникове, ког је она смртно љубила.

Међутим гледала је да још штогод склони на страну. И тако очекиваше она од дана до дана, од недеље до недеље свог спаса. После неколико месеца тек виде, да ће јој лукавство лепим плодом уродити.

Једног дана рано у зору би „Исток-град“ од једно 200 наоружаних људи нападнут, а пре него што се сазнало шта то значи, беху становници већ разоружани и у ланце оковани; а пред лепом Гурлицом стајаше принц Љубомир.

Весник госпођа затече Љубомира сва пренеражена, вилу Амаранку не могаше више видети, те је за њом вас дан уздисао. Он држаше да ће му то дело срцу олакшати, за то се спреми у бој против „Исток-града.“ Намера му беше, да заробљеницу само ослободи и да је кући пусти.

Видевши лепу Гурлицу друкчије је мислио. За вилу као да није никад ни знао, све светско благо беше спрам ове лепојке ништа А Гурлица, која се заклела да принца

никад волети неће, беше пуна задовољства; она даде све што се могаше из града однети. Кад се све спремило кренуше се на пут. Путем купила је друге пред градом сакривене скупоцене ствари; а по том поред љубавника јахаше далеком завичају. Кад кад би јој прелетела помисао на Амаранку; но ипак се тешила. „Моју лепоту ми нигда не одузе. У чему би се захвала састојала за учињену јој услугу.“

Тако она држаше, док јој се једног дана вила из ненада не јави.

Гурлица се уплаши, кад виде вилу пуну збиље. Но ипак се прикупи те поче с лажи:

„Ти знаш да ме је принц из гадног ропства ослободио, за то му морам бити благодарна, бар сам му се морала претварати да сам му оно за што ме држаше.“

„Не лажи,“ прекиде је вила строго. Без твоје воље не би те принц нигда видети могао, ти си свему крива. Реч си погазила, за то прими казн.“ То рече вила и зврцну је средњим прстом по носу, који се одма заковрџи (као кифла) „Тај видими знак твог притворства и лукавства нек ти иде с колена на колено.“ — То заврши, нестаде је и више се не јави. На скоро ево принца. Он држаше да је нека странкиња јер тако беше Гурлица накарађена. Принц је питаше, шта је то, но она му је свашта лагала. С почетка као да је принцу било све једно — бар се показивао тако — но на брзо уда је за богатог млинара, који за неколко година буде обдарен са више деце.

Она би прамајка велике породице, али сви потомци до дан данас за иста ради казни гурличиног лукавства имају заковрџен нос. То је приповетка.

Истина је та, да, кад ко у месту каквом у рудничким чешким горама на ког са заковрџеним носом наиђе, обично каже: „А, — тај је од виле лепу зврцку добио.“ За женске се још дода: „бар да нема само гурличино лукавство.“

КЛАДЕНАЦ У РИМУ.*)

Пријатељско писмо од год. 1881.

Прво беше јарко сунашце које те је кроз прозор пробудило и лепо јутро предсказало; друго ти је румена као ружа и пуна као јабука из околице Напуљске у служби домаћина мога девојка, која са доручком у руци полагано у собу ступа, учтиво те са „Buon Giorno“ (добрим даном) поздравља Са добрим даном јамачно ће и добар доручак напоредо ићи, пак ће ти и бити на здравље, као што ти је и то девојче које га доноси, у тој мери здраво, е би рекао: да је кћи самога „здравља.“

Прихваћај се тог обичног италијанског доручка пак ако ти, може бити, и не би кава пријала, али ће ти масло за цело пријати.

Кад смо се са доручком у тој мери пожурили, да смо добили времена и на одлазак наш помишљати и кад је већ суђено, да се са Римом данас растанемо, то хајдемо бар на оно место, које растанку с Римом најбоље приличи, на оно место, које је и мене чаром својим занело, не би ли и код тебе бар малену сенку успомене од оне чаробности оставило; на оно место, на ком се скоро сваки странац са Римом прашта и после последњег „збогом остај“ још једном чезнећим очима натраг погледа, чиме жели казати: да се са њиме тешко растаје. Ја грешим што кажем „на оно место“ јер је то место трг — та он за себе као какво убого сироче голо и босо, без икаквих властитих врлина стоји; та он тек онда занимљив постаје ако му друга тварка миленим својинама у помоћ притиче, те га сјајем својих врлина озари, као што обично трговима разни предмети таке услуге чине.

Шта је, шта застајеш шта слуктиш? стрпи се још за који тренутак, пак ћеш очима гледати оно, што сада само ушима слушаш да шушти.

Ево нас на жељеном месту, на једном од римских тргова. Нама на лево указује се предмет ког си шуштати слушао, његово се шуштање на даље чути може, тај је предмет „кладенац“ ког Италијани „Fontana di Trevi“ називају, од ког је и трг своје име добио.

Име овога кладенца доводе од „Trivio“ с тога што са три извора на овај кладенац воду доводише овде је стицаше, уједињише и изливаше.

Корито је овога кладенца у виду полумесеца мрамором ограђено, испред трбуха његова постављени су ниски мраморни гвозденим шипкама један за другог скопчани стубови, који корито од коња

*) Види „Заставу“ и „Јавор“ од године 1881.

и кола чувају; то корито запрема добре три четвртине трга овог. Изнад корита а на стенама уздигла се лепа висока на два спрата палата, којој целу приземну ширину обузимају стене и камење, из кога вода извире; а кроз мрке стене провирују шест, гвозденим шипкама испрекрштаних прозора. На предњим стенама два Тритона два морска коња воде, који предњим ногама и трупом напред на стену горе грабе и успињу се; иза њих у уложницама (Nische) три се кипа налазе, средњи је мушки, и природној је величини јако одскочио, а представља Нептуна, њему с десна и лева мањи су кипови, женском роду спадају, а представљају: „плодност, и здравље“ више ових смештена су два барељева. Киповима с обе стране уздижу се четир коринтска стуба, на глави су им мраморни кипови који чело палате правцем стубова на три дела деле; на врх чела постављен је папин грб.

Нисам вољан гледајући овај кладенац разлагати, како је величанствено развила вештина снагу и моћ своју, нити причати како и у колико је она кадра срце и душу занети, та то би за мене била изметнута цељ, којој ја са сиротињом својих речи никад не бих кадар био доспети; ја спадам у онај број људи, којима се у овој и овој подобним приликама, груди надимају, срце разигра а душа заноси, а ни једне складне или погодне речице немају, којом би дивоту таког призора приказати умели. Ко би слично овоме осећати желео тај би требао као што сам и ја, другог дана по доласку своме у Рим, према високо на небу светлећем месецу кладенац овај походити и његово трепетљиво деловање посматрати. Нисам вољан ни то тврдити, да је ова фонтана једина, која у погледу своје лепоте човека задовољити може, јер у Риму има више истина мањи, али за то скромнији, смернији, и боме и укуснији фонтана, но што је ова; све чари ове фонтане које на човека тај велики утисак чине почивају у огромном умишљају, бујно складно и снажно деловање њено.

Ево ти је брале те ју посматрај сам, и ако не баш према блеђаном месецу, што јој ипак суштини и животу њеном ништа не мањка.

Погледај Нептуна, каквим поуздањем у силу и моћ своју левом ногом на стену напред крочи; озбиљним ликом и строгим очима у којима власт почива доле гледа, а једним знаком своје моћне десница заповеда: да се с места извршивати има оно, што имену његових стојећи зачуђених другарица одговара! — И на мах прсну и покуља „здрава“ и „обилатна“ вода на двадесет и седам страна таким хуктањем, да те чисто страх подузима, испод самих ногу силнога Нептуна посукти вода у тој мери, да те страх подузима, ако томе нико што пре на пут нестане е ће сав Рим за неколико минута под водом лежати! На то чудо прснуше морски коњи; докле Тритон једног држи, који предњим трупом и ногама тако снажно напред а у вис крочи, да је ногом зацепио стену из које на мах вода прсну; — дотле други зоран и бесомучан дивљим својим скоком у понор већ обилно сливене воде сунути жели, којег намеру Тритон свом снагом својом једва предупредити може. Да чудно је слушати а дивно је гледати тога призора! Ако га слушаш а не гледаш, то ти се причињава страхота бучне олујине и свиреце буре на мору која ником ни грешном ни праведном своје милости неуказује; као да гледаш како големим валовима својима диже и у вис баца брод, обара га и опет у своје грдне чељусти прима и гута, те је мислиш жртвом морске ћуди постао, чисто му чујеш мучно шкрипање његово, као да чујеш и удаљени јаук оних јадника, који пленом ужаса, страхоте и несите грабљивости морске посташе; и само те кад и кад кроз малу почивку тога бурног хујања по декоји нежан гласак мило шуштећег поточића буди и од унутарњег нагона задржава, а да за помоћ тим патницима не завапијеш! — А кад га махом свог очима својима обузмеш, видиш га лепог, страшног, занимљивог, чудног; он куља, он сукти, он сипа, он скаче и прска; његове појединости су: Водоскоци, водопади, врела, извори; ту су и мали мирни поточићи. — Од тих појединости неке хује, неке брује, неке шуште, неке пљуште, а неке ти тако пријатно жуборе, да ти се прохтело у блискости његовој починути и миложуборећим гласком тим у слађаном санку забављати се. Оно које куља то све на путу му стојеће ваља и обара; оно пада, разлева, облева, и опет неким теретом на ниже пада тако, да све ровине у камену и води себи копа а на стотине мањих, већих, и јошт већих котурића около себе гони. Оно које сукти, то ти се у виду широкога платна испупчено, сјајно провидно и стаклу својствено указује тако, да се на њему све остало огледати може; оно сече, и сам камен жљеби, воду у пену и бео снег тренутно претвара045 045 ври и на ниже кипи; отуда опет у многобројним завојцима и небројеним китњастим трепетљикама ускраћује, које опет падају, доле се љубе, и уједно споје тад прави облик веругајућег поточића добију, те у заједничком загрљају своме по стени вијугајући се на ниже мили дотле, док му први пупчаст или шиљаст камен лепу и сложну заједницу његову не само на искушење не метне него и опет поцепа. — Оно које сипа, оно се мрко стење као из очајања лупа и троши, те на стотине сребрнкасте

капљице одскакује и опет на камење пада, те се рекао би у небро'ене сјајне и репате звездице претвара, док се и последњи пут о тврдо камење не ударе, разбију, нестану и у влагу претворе. Оно које скаче, оно се удружено, упијено, рекао би заверено шумом диже небу под облаке, те се на мети својој растаје тањи и шири и на ниже тежи, а што ниже то све шири огледалу сличан округ чини, док се на послетку у хиљаду сјајних пијавица не претвори. Оно које прска чини ти се да је букљајући сребрнкасти дим, који у вис иде и натраг се враћа, а у повратку своме у ситну кишу најситнијег бисера, сваковрсног и разнобојног драгог камења обраћа, те се у виду шарене дуге над извором својим своди. А тихи поточић, он ти се скромно вијуга и мили правцем између (у минијатури) кршовитих стена, њему уским и дозвољеним путем, те се низ стене у заједничко корито смерно спушта и у коло тоне. Испод самих ногу моћнога Нептуна куља вода таким хуктањем, да на предвешће какове страхоте и нехотице попомишљати мораш, куља таком мером, да те страх подузима: ако томе скоро краја не буде, да ће бити Нојев потоп, у другом издању и у минијатури; она куља и ствара град који врца, који врцајући њој у сусрет иде, опет се с истом доле враћа и спаја, мало заврти а преко степена у сребрним млазевима доле пада, опет се вртлогом неколико пута окрене, мало почине и низ степене се суновраћа, док тако неколико пута падајући и одмарајући се најпречим путем општем уједињењу доле не доспе!

Како бих ти могао ја са сиротињом својих речи описати ту здраву воду, тај обилан „дажд" сребрног, злаћаног, разноликог и развијеног чара, сићаног драгог камења и најситнијег дробног бисера који горе скаче, доле пада, дроби распада и у влажан се прах претвара; како оне, кроз те дражи провирујуће мрке стене, над којима видиш то пригнуту а шарену дугу, то на њима смет пребелога снега, то завијајућих вртлога, то шуштећих белих суновратних прамова, то на све стране по стенама вијугајући спајајући и опет на више делића а рекао би на стотине жуборећих и молећих мањих и већих поточића; како те котурајуће се груде појединих извора што преко стрменитих стена у корито и вртлог јединства њиховог један преко другог на толико страна стрмоглав скачу и падају; како тај сијасет мањих већих и још већих у води котурића који се на толико веста један за другим образују, шире и лагано нестају; како тај пенећи нагомилани град, који се на води као бели лабудови љуљају, светлуцајући се тамо и амо плове, док их у један пут и нестане. Та ко би и да опише тај диван призор, то чедо људскога ума и умишљаја, који се зар и самом сунцу допасти морао, кад се над њим тако раскриљује, да га својим жаром јошт чаробнијим чини, или се ваљда над њиме надвирује с тога, да се у сјају његовом огледа дал би се у диводи с њиме надтицати смело. Та то ничије перо, ничије речи описати нису кадре, то само овом дивотом опојено срце осећати, то само лепотом овом занесена душа уживати може.

С тога брале ево ти чашице, те из овог љуцког чудотворног извора напијмо се бистре водице, бацимо у њено велико корито новчић ако и не за то, да се опет у Рим вратимо, а оно с тога, да онај који известним временом овај кладенац поправљао или чистио буде да му и од нас за то малени знак признателности на труду његовом буде.

А сад шири крила свога уображења те лети у јато својих пријатеља и буди здрав свагда твоме

У *Риму* $^{10}/_{3}$ 18 . . побратиму

А. Мародићу.

ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА ИЗ ФИЗИКЕ.

Од Стевана Милованова.

О ЗВУКУ.

III. Предавање.*)

1. Била би истина још по нека ствар, коју би вам могао из акустике споменути, али сам рад, да у овом последњем овогодишњем свом предавању говорим о *звучним справама* на човеку. Говорићу вам о *грлу* и о *уху*; грло смемо узети сасвим као справу а ухо нам се истиче као онај део на човечјем телу, којим само чути можемо.

Све делове на грлу не могу узимати, јер не спадају амо; морам говорити о онима, које нам треба познавати, па да разумемо звук и глас, који у грлу постаје. Да би ме боље схватили, донео сам ево и грло, начињено од папирмашеа, да вам га покажем и опишем.

Ова цев, што од доле иде, то је душник, који баш на овом доњем крају допире до плућа а горњем излази у ждрело. Задаћа му је, да пропушта ваздух, било да удишемо а било да издишемо. Душник је у округ и састављен је из прстенова, међу којима је кожица, да се заједно држе Горе

*) Држано 11. (23.) јунија 1892.

у душнику је грло. У њему су с поља четири коштице, које тек доцније отврдну и даду такозвану адамову јабуку, јабучицу, испод браде. Кости су у свези а мичу их врло различито разни мишићи. Изнутра у грлу су опет четир траке — пантљике, четир звучне пантљике, или као што се зову, гласнице (Stimmbänder). Ове траке се пружају ка средини и скоро се састају; међу њима је пролаз доста узан, који се грчки зове глотис (glottis.) Гласнице су срасле за коштице, па кад се коштице мичу, оне се затежу или отпуштају и тиме је глотис већи или мањи; саме гласнице су врло еластичне. Изнад глотиса има две рупице, као да су џачићи и једна је на десној а друга на левој страни. На горњем делу глотиса има поклопац, то је нека кожа на три рогља или пре кост; покривач је више натраг и за то је, да затвори душник од горе, да у њега не иде јело ни пиће, јер му тамо није место. Кад се човек загрцне, зна:: је, да је залогај пошао у душник, но да га је ваздух из душника вратио и на поље избацио Није дакле саветно говорити кад се једе: човек ће се пре загрцнути а може, богме, и друкчије страдати; ако му мрва падне у душник, може му засести и пресести.

Изнад грла су уста, језик, зуби, нос; све ово утиче на глас човечји.

Грло је фрула с писком; код нас и кажу: не ваља му писак, кад чији глас није као што треба. Плућа су мехови, душник је нога, гласнице су писак; уста, језик и нос то је она горња цев у фруле, кроз коју пр^лазе таласи ваздушни Сетићу вас на оно наше: слаби су му мехови, што каже, да су плућа мехови и да је глас у човека слаб.

2 Гласови се праве управо у глотису; ту они постају и одатле се дижу горе; ако је рупица каква у глотису, глас никако не може постати; а ако је рупица изнад њега, не смета она гласу баш ништа. Постанак гласа може се овако тумачити: струја из плућа, идући кроз душник, заталаса гласнице, њихово таласање шири се даље и излази из уста на поље као глас.

Јачина гласа зависи од јаче или слабије струје из плућа; висина пак од дужине гласница и како су оне затегнуте. Код деце и код жена су гласнице краће, отуд они имају виши глас него мушки; код деце и жена су гласнице и јаче затегнуте. Код женских су гласнице дуге око 12 mm а код мушких на 18 mm. Кад дете одрасте, мењају се гласнице а нису тако ни затегнуте, отуда се у мушкараца мења и дечји глас у пунији и нижи. Нема ваљда ђака, који не зна, шта је то „мутирам,“ па се онда чува и неће да пева Ретко је, да мушкарац задржи дуже време онај ситан и женски глас.

Кад глас зависи од гласница, па се по њима и мења, онда глас мења све оно, што мења и гласнице. Дуван се хвата на гласнице, отуд дуванџије, које гутају дим, лако добију крупан и нижи глас, онако јак бас; вино такође мења глас, но то више изнад самога глотиса, баш у ждрелу: ту се ухвати као нека кора и глас у такога је крупнији. Некад су држали, да глас зависи и од тога, колики је глотис; томе има трага и у нашега народа, јер се каже: „пева као да му је грло вратилом проваљено“, но то не стоји; по томе, да ли је глотис већи или мањи, не равна се ни висина ни јачина гласу. Боју гласу, поред снаге, дају даље уста, зуби и особито нос. Чим ко говори кроз нос, таки се позна.

Често кажемо, да неко пева из прсију, из груди а други опет пева из грла. Нами изгледа, као да у првог певача глас доиста иде чак од доле а у другога чисто излази одмах са улаза у душник. Тражили су разлога и томе и нашли су, да су гласнице, кад човек пева из груди, одапете, да су попустиле а кад пева из грла, да су баш добро затегнуте — а глас свакојако постаје у глотису.

Глас највише страда у грлу од гласница а смета му много, ако није ни нос као што треба, па чак ако и зуби нису сви у вилици, или ако нема којега на згодном месту: крезубав никад не говори добро.

Човек све више губи глас, што му се теже крећу мишићи, који гласнице затежу, па може и да изгуби глас, ако се укоче ови мускули; онда је човек безгласан, нема гласа, али ту не треба разумети оно, што кажу нема јестества, јер таки људи немају уха да чују и разуму сами себе као и друге. Мускули и живци у гласницама страдају врло често од напрезања, као што је много певање; други пут им смета и изненадно раздражење душевно па и телесно а квари их и поквари и хладноћа. Кад год глас не ваља због гласница, лечи се електрицитетом: електричну струју пропуштају кроз гласнице.

Као погрешке у гласу рачунају и висок и ситан глас код мушких а низак и крупан глас код женских: у мушких је онда, каже се, женски глас а у женских је мушки глас.

Да ли је глас добар, одређује се по томе, како је снажан, јасан, чист, трајан, пријатан, пун, уз то се пази, да ли је увек једнако јак и да ли певач може да ухвати прави тон.

По висини и дубљини, за тим по јачини, мекоћи, пуноћи и јасноћи имамо четири главне врсте гласа: сопран, алт, тенор и бас. Сопран је горњи глас или и главни глас, јер он по правилу даје мелодију; бас је пак основан глас и од његових то-

нова имамо акорде; она друга два гласа зову се средњи гласови. Данас се не узима ниједан глас за главни, сви су они исте важности и исте вредности у данашњој музици.

Човечје грло може да изда око четир октаве: од 64 таласа до 1500 таласа у секунди; врло су ретки, који могу још нижи тон отпевати.

3. За што је глас у разних људи различит, рекох већ, а сад још да видимо бар оне болести грлене, које утичу на звук.

На прво место долази промуклост. Кад је човек промукао, глас изгуби чистоћу и пуноћу; он је храпав, не издаје добро, чисто крчи, други пут пишти, шапће звижди па је човек скоро и без гласа. Све ово долази отуда, што се грло сузи како год а највише је крива слузна кожица, која већином набубри или попусти; овде је најглавнија она кожица, што равна са гласницама. Ређе долази промуклост, што гласнице изгубе еластичност, што се укоче или иначе покваре. Ако човек промукне, што му гласнице изгубе еластичност, тада неће више никад добити честит глас Човек може промући и ако добије оток какав у грлу, као што то бива и после диФтеритиса; за тим од многога говора, вике или дреке, плача, певања, од прашине, неки промукну чак и од дима па од хладног пића, а врло често и кад удишу хладан ваздух или кад пију алкохолно пиће: вино, ракију, пиво. Човек стално промукне и онда, кад се слузна кожица поквари, као што често бива код јектичавих, код којих је глас уз то још и потмуо, јер плућа нису добра. Лечи се промуклост најбоље, кад се ћути, отуд они што морају много да говоре или који не знају да ћуте, теже се лече од промуклости; добро је грло и загревати којим год начином.

Морам вам споменути још један пример и код деце, кад много и дуго плачу на се, што но кажу, зацене или прекамучу; то долази отуда, што се од силног напрезања гласнице тако рашире, да глотис сасвим затворе те ваздушна струја из плућа никако и не излази на поље.

4. *Орган за глас код других животиња* разликује се мање више од човечјега органа, од нашега грла. Код сисаваца је скоро таки као и код људи; и амФибије имају грла па неке чак и гласнице: код жаба нема душника. Код тица је грло на доњем делу душника а не на горњем као код људи, отуда тице могу глас од себе дати и онда, кад им се и гркљан пресече.

5 Прелазим на *ухо*, које је орган, да звук примамо и да га разумемо. Ухо је важан орган, јер утиче на душевно развијање и душевно расположење наше. Свакоме је познато, да од рођења глух, не научи ни говорити, а ко не зна говорити, страшно заостане у душевном развитку. Истина, данас и глухонеми науче говорити својим путем и начином, али никад ни близу не могу стати другим члановима друштва људскога. Па и они, који оглуве несрећом каквом доцније, ма да и говорити знају, много и много губе у свету у интелигенцији душевној.

Као што нисам могао описати вам све делове у грла, тако не могу описивати ни све делове у уха, већ ћу се ограничити само на оне делове, који нам требају, да можемо звук протумачити. Ево имам и ухо од папирмашеа и моћи ћу вам показати баш све, што нам треба.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

НЕШТО О БРАНКУ РАДИЧЕВИЋУ.

I.

(Један разговор с пок. Мишом Димитријевићем. — Имамо-ли слике Бранкове?)

Било је то у лето 1887. године. Наш је незаборављени Миша Димитријевић написао у 82. броју „Браника“ подлистак: „на Бранков-дан“, у коме се међу осталим жалио, што нема слике песника омладине. Шта сам ја онда био, истом седми разред свршио, нисам смео ни помислити, да заподенем у новинама питање, стоји-ли одиста тврдња Мишина. Нађем некако Мишу у новосадској променади, па му приђем и рекнем, како сам слушао, да Бранков лик има на слици мајске скупштине, коју је радио покојни Павле Симић.

— Ви'ш то нисам знао, рече Миша пријатно изненађен. А знаш-ли ти, које је баш Бранко?'

— Знам. С десне стране, кад....

— Кад знаш, тим боље Ја Бранка нисам познавао, па ти не могу рећи, него ће најбоље бити, отиди ти Нови Радонићу, па запитај њега. Он ће ти за цело знати казати, је-ли Симић на мајској

скупштини насликао и Бранка. Па ако баш не буде знао, а ти му онда покажи лик Бранков. Нова је познавао Бранка, он ће ти најбоље умети рећи, је-ли Бранко добро погођен. Па када ти Нова каже, а ти ми одмах дођи, па јави. Треба да отимамо од заборава све; а замисли само, како би драгоцен спомен оставили потоњим генерацијама, када би рекли: Сачувао се лик песника омладине, за који држасмо, да га и нема; и то се баш сачувао међу ликовима родољуба са скупштине мајске. Лик песника који је учинио епоху у песништву српском — међу ликовима оних родољубивих политичара, који су хтели да учине епоху у политичкоме животу овостранога Српства. Отиди Нови, па ако и он рекне: То је одиста лик Бранков, онда нема сумње, да је то Бранко. П' онда ћемо опет у „Браник": Има слике Бранкове. Мислили смо, да је нема, али се ево нашла. Шта велиш?... и ту се Миша благо насмеја и пружив ми руку, рече: „Но, то ме сада баш интересира."

Одем одмах Нови, али Нова није био дома. Тражио сам га по томе и тражио, јер сам хтео да учиним радост Миши, а и мене је сада ствар још јаче занимала, али Нове баш нигде наћи! После дужег времена састанемо се ја и Нова, и састајали смо се и по томе често и разговарали (били смо у комшилуку, у „златној греди"), али ја о слици Бранковој никада не заподенух речи. Зашто? Јесам-ли мислио слушајући како Нова приповеда: Зашто да прекидам слаткоречивога чика Нову? Та када сам до сада могао чекати причекаћу још који дан. Али онда кад се састанемо, онда — онда за цело. Јесам ли то мислио, или сам се бојао, да ће Нова рећи: „није то Бранко", па зар да ожалостим што себе, али доброга Мишу, коме сам ја улио наде, да ће се наћи лик песника омладине, кога је он тако ценио? Шта сам од тога двога тада мислио, данас не знам, данас на то не бих могао одговорити.

Миша међу тим, заузет бригом за јавне послове, сигурно није ни питао Нову, стоји-ли оно, што сам му говорио о лику Бранкову.

А Нова умре, а ја га ни не упитах за лик Бранков; а још пре Нове оде на онај свет и несретни Миша, а ја му не однесох обећани одговор на питање о лику Бранкову. После смрти Новине мислио сам: Има за цело још кога, ко зна за овај лик Бранков на слици мајске скупштини; за цело има још кога, ко је Бранка лично познавао.

* * *

Онда сам већ био на универзитету у Пешти. Ко зна, како Новосађанин добија много пре књиге из Лондона, него из Београда, тај се неће чудити, што сам ја 13. „Глас" српске академије науке, у коме је расправа Светислава Вуловића о Бранку Радичевићу, добио врло доцкан. Мислио сам, да ће у исцрпивој расправи Вуловићевој бити реч и о слици Бранковој, и баш сам био радознао да-ли је г. Вуловићу шта познато о лику Бранкову на слици мајске скупштине Међу тим и г. Вуловић тврди (на стр. 56), да нема слике Бранкове, ни он не спомиње Симићеву слику мајске скупштине.

Тада сам још забележио неке примедбе на расправу г. Вуловића, па забележих и питање о слици Бранковој, а у намери, да заподенем питање то чим доспем. Пролазило је време, а од оних Срба, који су Бранка лично познавали, који би нам дакле могли решити ово важно питање — један је по један силазио у хладни гроб. Али када смо оно недавно о освећењу споменика Јаши Игњатовићу лутали по успенскоме гробљу, тражећи гроб пријатеља Јашина, Јована Београдца, који је истом пре три године и преминуо; када смо тужно погледали малене дрвене крстиће над гробовима пријатеља покојникових старинара Ђорђа Рајковића и песника „Ромо анке" Ђорђа Марковића-Кодера, којима ћемо за коју годину можда исто тако у заман гроба тражити — онда се и нехотице сетих речи Мишиних, како „треба све да отимамо су заборава". Наумио сам тврдо, да сада заподенем ово колико занимљиво, толико и важно питање, да пробам из заборава отргнути један мили лик, док још има у животу људи, који су нашега песника жива гледали.

Па када сам већ био наумио, да и ја пробам нешто од заборава отргнути, онда сам многима говорио о томе, не би-ли можда нашао каквих поузданијих података, и за чудо, у Новоме Саду многи знају за слику ту, па међу њима и син сликара мајске скупштине, др. Душан Симић. И ево ме, сада сам дошао да вам и покажем лик Бранков. Када станете пред слику мајске скупштине, погледајте десно. Видећете, како је један стражмештер, тип Срба војника из некадање границе, подигао леву руку у вис. То је потоњи капетан, велики јунак Тодор Боснић. Десно опет од Боснића, са свим у углу слике, стоји опет један старији Србин Сремац у народноме руху. Сад између Боснића и тога Сремца видићете, како је младић један са симпатичним, веселим лицем, са свим окренут вама, лице му баш уз лакат подигнуте Боснићеве руке Тај је младић, (или тај би младић требао да буде) Бранко Радичевић.

Лик је Бранков радио и Стева Тодоровић, по нацрту посестриме Бранкове, кћери Вукове, гђе Мине Вукомановића, али тај лик није веран. Црте на лицу овога младића у главном су одиста онаке,

као што их описује гђа Мина. Па ако можда и нису баш са свим верне, то треба знати, да је Симић сликао мајску скупштину истом 1861., дакле тринаест година после скупштине, а осам по смрти Бранковој, када се већ у успомени сликаревој могле изгубити црте његова песника-пријатеља.

Можда ће когод приметити, да Бранко није ни био на мајској скупштини, али ћу на то одговорити, да Симић није ни мислио, да наслика баш оне Србе, који су били на скупштини, (што говори само у прилог, да је ово одиста Бранко), већ је хтео, да му слика буде галерија ликова знаменитих Срба из Периклова доба овостранога Српства, из златних дана мајске скупштине.

И ево ме, ја се обраћам на све, који о овоме шта знају и молим свакога, да изнесе, шта зна о лику Бранкову на слици мајске скупштине. Па ако ко докаже, да оно није Бранко; шта више, ако когод има доказа, да пок. Симић није ни мислио под оним ликом, да наслика Бранка, нека изађе с доказом на среду, па да знамо, да збиља нема слике Бранкове, и да је већ нећемо ни имати, као што нећемо имати ни слике порушене зграде срп. нар позоришта у Новом Саду, коју су — без сумње у забринутости — заборавили да даду снимити првосвештеници овостране српске Талије.

А нарочито ви пријатељи Бранкови и сви, који сте познавали Бранка, разгледајте добро оно лице на слици скупштине мајске, за које кажу, да је лице Бранково; реците нам, је ли то збиља лице његово — да се и нама и потоњим нараштајима сачува лик епохалнога песника омладине српске, а међу ликовима толиких заслужних и знаменитих родољуба српских, „свију наших бољих и старијих“ са скупштине мајске.

Бранислав Станојевић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Г. Илија Округић, опат и парох у Петроварадину, испевао је „пучки еп“ у 17 певања, под насловом: *„Св Иван Капистран, побједитељ Турака код Биогра да год. 1456.“* Овај еп је предан у штампу код Луке Јоцића у Новом Саду, те ће, не буде ли ванредних запрека, крајем месеца Новембра изаћи на светло. Књига ће изнашати 9—10 штампаних табака, а стојаће само 60 новчића, само да више уђе у народ. Писац моли, да му се претплатници пријаве до краја новембра ове године, како би им могао поштанским поузећем књигу послати. Сакупљачи претплатника добивају сваку једанаесту књигу на дар.

Имали смо прилике прочитати неколико одломака тога епа у рукопису, те се уверисмо, да је то управо згодна лектира за народ, а јер је дело помно према историји израђено, занимаће и интелигентније кругове. Један хрватски академичар који је цели рукопис тога епа прочитао, рекао је о њему, да му се тај еп причиња као какав молитвеник, који треба да нам народ чита, да си окрепи том лектиром срце и душу. И ми топло препоручамо ово најновије дело старога пријатеља слоге међу Србима и Хрватима, који је једнако поштован на једној и другој страни ради патриотске тенденције свога књижевнога рада.

== *„Српска Књижевна Задруга“*, шаље нам ову белешку са жељом, да је штампамо у „Јавору“: Како је управи „Срп. Књ. Задруге“ потребно да сазна с каким средствима може располагати ове године, одлучила је да позове све своје повcombined

== Већ се одавна испоставила и у Хрватској потреба листа за средње школе, те је ево накладом земаљске гладе изашао први свезак таковога часописа, под насловом: „Nastavni viestnik“. Главни му је уредник познати научар Др. Тома Маретић, кр. универзитетски професор, а главни су му сарадници: О Кучера, професор реалке у Загребу и Гавра Мајиловић, управитељ гимназије у Осеку. У овој првој свесци имаде студија Др. Маретића: „Имена ријека и потока у хрватским и српским земљама“, затим расправа Др. Мусића о „грчком писму“. Професор Адамовић расправља о том, како треба учити туђе језике. Ова је расправа изашла и у посебној књижици, и ми смо о тој књижици у последњем броју нашега листа проговорили. Затим саопштава Др. Захрадник принос о хиперболичкој трансформацији“, а Др. Броз говори, „о замени полугласника у говору барском“. Међу књижевним оценама спомињемо нарочито оцену Бошковићева издања Вукова речника, из пера Др. Маретића. Маретић није сасвим с тим издањем задовољан, т. ј. он већину начела издавачевих похваљује и одобрава, ну приговара му, што је без потребе Вуково писање појединих речи или гласова изменуо, те што је додавао речима етимологију, а тај посао да није ни изведен добро и према захтевима данашње науке, која је напустила гдекоје мисли Миклошићеве и Даничићеве, нашто да се Бошковић није хтео обазирати. Велика је штета, што се г. Јова Бошковић у данашњем свом положају неће моћи дати на то, да се у интересу саме ствари са приговорима г. Маретића позабави.

== Мало не сви српски и хрватски листови, који говоре о једанаестом издању Његошева „Горскога вијенца“, с коментаром Милана Решетара, истичу велике заслуге Решетареве за тумачење тога ремек дела, те хвале и ово најновије издање, као дело, којим си је Решетар осветлао лице, и признају му, да је у овом издању знао темељним разумевањем употребити све, што су досадање критике с неком

основом досадањим издањима и тумачењима приговарале или сматрале за потребно да се измени.

═ Немци још увек с највећом помњом сабирају и бележе све, што се тиче живота, нарочито последњих часова великога песника Хајнриха Хајнеа. Недавно смо споменули у нашем листу, да ће доскоро изаћи збирка доселе неизданих писама Хајнеових. Сада немачки листови доносе једно писмо верне дворкиње Хајнеове о последњим његовим часовима. То писмо писала је Катарина Бурлоа 11. Марта 1856., из Париза, сестри Хајнеовој гђи: Шарлоти Ембден. То једноставно писмо ове просте жене разбија ону извештачеву легенду Хајнеовога пријатеља Алфреда Мајснера о последњим часовима Хајнеовим. Ево неколико изрека из тога писма: „Дан пред својом смрћу рече мој господин: „весели ме, да су дошли моји рођаци, јер их више нећу видети.“; жао му је било да Вам није прошле среде писао, јер Вам сада већ није могао писати. . . . . Још четврт сата пред смрћу био је г. Хајне при потпуној свести. Ја сам га устрајно, колико се је дало, тешила, али и он је као и ми увиђао, да лекови не доносе олакшице. . . . . Још додајем, да ме је г. Хајне у суботу на вече између 4 и 5 сахата три пута зовнуо, и рекао ми, да пишем —, али ја нисам могла разумети смисао његових речи, а нисам хтела, да их опетује, с тога сам одговорила: „Да, мало после, кад буде мало боље писаћете сами.“ Он одврати: „Ја ћу сада умрети.“

У успоменама гђе књегиње де ла Рока, кћери гђе Ембден, налази се још једно извешће Катарине Бурлоа о последњим данима Хајнеовим, те се у том извешћу међу осталим вели: „у среду, 13. фебруара радио је мој господин целих шест сахата, што већ није могао чинити, ради слабости целу недељу дана. Молила сам га усрдно, да мирује, али он ми одврати: „Још имам само четири дана рада, и онда је мој посао довршен.“ Никада ми није говорио о литерарним стварима. У четвртак мучила га главобоља мислили смо, да је то обична његова мигрена. Г. Хајне пребацивао си је, да није својој мајци писао: „Ја већ нећу драгој мајци моћи писати“, тужио се је. „Затим се приповеда, како му је у петак 15. фебруара позлило; онда се наставља: „Поново је г. Хајне говорио: „Осећам се сретним, што сам моју добру сестру још један пут видео, јер, о Катарино, ја сам мртав човек!“ У суботу позли му још више боља. После подне између 4 и 5 сахата шапну три пута реч: „Писати“. Ја га више нисам разумела, али му одговорих: „Да“. Тад зовну: „папира — оловку“. . . То су му биле последње речи. Слабост порасте, оловка му испадне из руку. Ја га усправих: нападоше га грчеви. Тешку патњу изражавале су његове црте, и самртној борби буде крај. Г. Хајне остао је при читој свести до последњега тренутка.“ —

═ Чувени мађарски сликар Михајло Мункачи, како је познато, преузео је, да наслика неколико овећих слика за нову зграду мађарскога парламента у Будимпешти. Сада пишу из Париза, да Мункачи израђује огромну слику, која ће стајати на главној стени за председниковом столицом. Г. 1895. минуће хиљаду година, одкад су Мађари у Угарску дошли. Овај долазак мађарских коњаничких чета у Угарску приказују нам Мункачијева слика. С десне стране напред стоји као сјајно средиште, у сјајном коњаничком оделу, на белом коњу, вођа Мађара: Арпад У његовој је пратњи шест принчева на коњима. За њима се види велики чадор, који заузима целу десну страну слике. Ту се види један део жена, пратипова данашњих мађарских лепотица. У средини слике види се изасланство словенских прастановника Угарске, који су дошли, да туђинцима принесу знакове подложности: дунавске воде у зеленим крчазима и земље из велике угарске равнице Алпар; а сама та равница приказана је на слици као непрегледна просторина, осута по среди мађарским чадорима. Леву страну слике испуњују многобројне пешачке и коњаничке чете.

═ С позориштем у Паризу стоји све то горе. Исти новитети познатих и омиљених писаца не привлаче више публике. Бадава господа Бауер, Фукіе и Брисон пишу одуље рекламе појединим комадима, цитујућ целе сцене, потанко описујућ тоалете и декорације; све то не може да запали. Од критичара највише се читају критике старога мајстора у критици Сарсеја. Он сваке недеље пише у листу: „Тамп“ позоришне фељтоне, пуне духа, разборитости, практичних напутака за писце, директоре и глумце. Него и Сарсеј изјављује, да француско позориште пропада, а као кобни симптон тога пропадања сматра то, што су се и они кругови и салони, који су до сада били сматрани као ареопаг позоришта, престали занимати за позориште. Не лежи кривња ни на писцима, ни на директорима, ни на глумцима, али су узрок том слабом мару доброћудне и стрпељиве парижке публике зло уређена, тесна позоришта, са неудесним, уским седалима, наметљивост биљетера, несносне формалности контроле, отварања и затварања позоришних улаза и излаза. Све то је већ дојадило доброћудном Парижлији, те он тражи друге забаве Лако њима: ми смо били блажени и у оном нашем примитивном новосадском позоришту, само кад смо имали прилике видети и чути наше домаће глумце. Чврсто се надамо, да ћемо већ следеће јесени, добротом познатога добротвора, отпочети нови период наше позоришне уметности, да у оном свету на даскама нађемо утехе и окрепе за овај свет, у ком живемо у истини.

═ Недавно је умро чувени позоришни критичар француског листа „L'illustration française“ Анри Лавоа, познат боље под псеудонимом: Савињи. Његовому у ствари оштром а у форми благом суду радо су се покоравали први француски драматски писци, као: Сарду, Дима и Огје, који су му давали на оцену своје рукописе, које је он редовно за четрнаест дана проучио.

НОВЕ КЊИГЕ.

Летопис Матице српске. Уређује А. Хаџић. Књига 171. 1892. Свеска трећа. У Новоме Саду. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. 1892. На 8-ни, стр. 162. Садржај: I. Андрија Качић Миошић, словински песник. Написао Дан. А. Живаљевић. II. Писма о књижевности српској и хрватској. Од Јована Бошковића. (Наставак). III. Прича Песма Змајове. IV. Шта се до данас радило на удружењу српског учитељства. Од Мите Нешковића. (Свршетак). V. Успомене из Италије. Од дра Ђорђа Дере. (Наставак). VI. „Матица српска“. Изводи из записника књижевног одељења и одбора 1891. и 1892. године.

Цар Лаз. Драма у три чина. Написао Радоје Рогановић, Црногорац Цетиње. Књ. црн. државна штампарија. 1892. На 8-ни, стр. 129.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 46. У НОВОМ САДУ 15. НОВЕМБРА 1892. Год. XIX.

У КАНЦЕЛАРИЈИ ДРЖАВНОГ ТУЖИОЦА.

ПРИЧА ИЗ ЖИВОТА.

Стари часовник у кабинету прокурора (државног тужиоца) изби пет, тешким и протегнутим ударцима; зимње сунце беше већ давно зашло, а лампе и свеће осветљаваху доста тамном светлошћу собе, у којима је била канцеларија, и омању собу за примање, у којој беше један стари диван и неколико дрвених столица Посао се сваког дана свршавао обично тиме, што су писма затварана у коверте, пакети предавани момцима; чиновници су један за другим прикупљали и склањали хартије и књиге, затварали су столове и излазили из канцеларије, навлачећи на се разне топле хаљине и капе; врата су за одлазећима лагано, готово нечујно шкрипала, пропуштајући свагда по мало чиста ваздуха у собу. Соба — причекаоница беше готово пуста; код врата стајаше један омален пандур — гојазан, плав човек који флегматички посматраше одлазеће чиновнике, а по некима, за које сигурно држаше да су важнији, додаваше и горње хаљине; други опет пандур код прозора сравњиваше предане му пакете са разносном књигом; у буџаку. на једној столици, седео је погрбљено некакав молилац, умотан — не гледећи на то, што је у соби било топло — у дугачак огртач, постављен медвеђом кожом, држећи у рукама топлу кадифену капу. Лампа, која о алци једној висаше на сред собе, веома је слабо осветљавала угао, где је он седео. Дугачак огртач и сагнуто седење молиоца. исто толико, колико и слаба светлост, сметаху, да се јасно распознаду црте лица; тек опет, могао се видети седи врх главе, риђа проседа брада, и дугачка сува рука, која се немоћно спустила низ колена. Кад би год врата шкрипнула, молилац се некако узбуђено трзао, дигнув за тренутак своју спуштену главу.

Из кабинета државног тужиоца зачу се звонце. Пандур брзо уђе, и одмах изађе, јавив молиоцу, да је примљен. Старац устаде, збаци огртач с леђа и лагано, готово ропским, дркћућим корацима, упути се вратима кабинета. Али, пре но што је ушао, извади из капута суру џепну мараму и њоме обриса крупан зној са чела.

То је био старац, тако око 70 година, средњег раста, мало искривљен и погрбљен. Ретка седа коса и доста дугачка, жуто-бела брада, опкољаваху његово дуго и суво лице, са оштрим цртама, које подсећаху на његово јеврејско порекло. Боја лица била је бледа, чело пуно дубоких бразда, руке лагано дрхтаху; у опште сав спољни изглед јасно одаваше малаксалост и изнемоглост. Једино само, што му малене и црне очи севаху некаквом грозничавом светлошћу; али и то само тренутно, па би се после опет утулиле и једва се виђаху испод црвенкастих капака. Дуги, са свим нов капут, покриваше опало тело старчево, и готово висаше низ плећа. С врата, па на ниже, спушташе се дебео златан ланац, притегнут чак до грла копчом, која беше искићена крупним бријантима.

Пандур пажљиво затвори врата за старцем, који се по обичају дубоко поклони према столу, за којим је седео прокурор, — црномањаст, подебео човечуљак, с главом, која је улазила у плећа, и са натмуреним лицем, на коме се огледаше незадовољство и малаксалост. Прокурор климнув главом. у одговор на поклон старчев, посматраше га питајућим погледом. Старац ћуташе, стискивајући капу својим дркћућим рукама; бледе уснице се кретаху, али не издаваху никаква гласа, — узбуђеност му је сметала да говори. Прокурор се намршти. Очевидно овај састанак, тако мучан за старца, није ни њему био пријатан. Ћутање је ово трајало неколико секунада, докле га најзад не прекиде државни тужилац.

— Ви, г. Абрамсене, сигурно сте дошли, да опет поновите ону молбу, која вам се не може испунити.

— Извините, г. прокуроре — старац је на послетку утишао мало своју узбуђеност — не замерите ми, што вас узнемиравам; ја ово не бих чинио, али жена ме непрестано моли, знате — мати је. Ми смо тако много изгубили; сву смо децу изгубили и сад таква несрећа с овим последњим сином! Ово је знате још једини син . . . за матер је то, знате . . .

Старца издаде глас, две се сузе скотрљаше на његову седу браду.

— Ви сте говорили, г. прокуроре, да ће се кроз недељу две дана свакојако знати, да ли је и колико мој син крив. Сад већ има петнаест дана — старац се мало попридиже, пружив напред своје дркћуће руке — извините, ја знам, да има и других послова, ја знам, да нисмо ми једини с нашим сином, али тако млад и слаб, па већ шест недеља у затвору; а при том мати — знате, господине, мајчино срце — са свим је изнемогла и ослабила. . . .

Старац опет ућута, убриса чело марамом и стајаше тако неколико секунада очевидно очекујући одговора. Али и прокурор је ћутао; обрве и чело беху му намрштени, и ма да се усиљавао, опет, и преко његове воље, на лицу му се могаше опазити израз неповољства и сажаљења.

— Кунем вам се богом, г. прокуроре, да вам мој син неће побећи. Ево у залогу све моје имање. . .

— Ех, Абрамсене, ви тако говорите, као да је ваш син уапшен по мојој вољи; као да он у затвору лежи једино с тога, што је такав мој ћеф, што се то мени допада.

— Опростите, господине, никад нисам мислио.

— И као да он може сад одмах бити пуштен на слободу, само ако ја хоћу.

— Али, г. прокуроре, ви сте сами говорили, да ће се за две недеље ствар знати.

— Да, већ се и сазнало шта је у ствари; али, на несрећу, не у корист вашега сина. Дознало се, да је он био главни радник коловођа те господе. .

— Није могуће, господине! Вас су обманули. . .

— Нису ме обманули. Код вашег је сина нађен један свежањ прокламација у душеку у кревету. Такође је нађена код њега и каса са свима прилозима, који су од других покупљени у цељи пропаганде.

— Није могуће, г. прокуроре! Све је то лаж. Прокламације су му подбачене Има у свету много и много рђавих људи А новац је његов, господине. Ми смо му давали, он никад није био без паре; често му је и мати давала новаца, пазила га је знате. . .

— Нађена су и писма, која је он сам својом руком писао. На послетку, ваш је син, Абрамсене, сам признао, да су у његовом стану били састанци радника и других лица, да су ту читане прокламације и раздаване брошире.

— Писма, састанци. . . И он све то признао! Ах, пропао је, пропао са свим! Сирото дете, јадна мати. . .

Абрамсен побледе још више, зањуња се и једва се држаше на ногама.

— Седите, Абрамсене, — прокурор се брзо диже са столице, и узе суд са стола, — хоћете ли воде?

— А, не, благодарим. Извините, господине, не могу да стојим, стар сам, ноге ме боле. — Старац се спусти на столицу и покри лице рукама. Капа му беше испала из руке; чуло се неко уздржано јецање, сузе просијаваху међ прстима, и лагано падаху на колена.

Ћутање се ово беше продужило доста дуго. На послетку јецање престаде, старац устане и подиже с пода своју капу.

— Опростите, г прокуроре, старцу, опростите оцу! Ја видим и потпуно појимам, да ви сада ништа не можете помоћи моме

сину, не можете га избавити тавнице. . . . Абрамсен застаде, и испитујући погледа државног тужиоца, који ћуташе. Нешто се радосно заблиста у сузним очима старчевим. Али прокурор врћаше главом одричући, а старац са уздахом продужи: — Да ја видим, да ви сада не можете ослободити мога сина, али да ли је могуће, да га видим у тавници, за тренутак, за минут један? Можда је болестан, можда му што треба. Само за минут један, господине!

— Састанак са сином, вама и матери, биће дозвољен, као и другим родитељима, разуме се у присуству чувара. Сутра ћу издати наредбу за то, сад је већ доцкан.

— Хвала вам, г. прокуроре, ја ћу доћи сутра. Старац се поклони и упути се вратима. Али, он се је сувише уздао у своје силе; тело му је још дрхтало од узбуђења једва се држао на ногама.

Прокурор га задржа. — Почекајте мало, Абрамсене, умирите се. Ја бих хтео, да вас питам о неким стварима. Абрамсен седе у наслоњачу до самих врата, плашљиво погледајући државног тужиоца.

— Ја, бога ми, ништа не знам. Ја никад нисам приметио. . .

— Оставите то, ја и не мислим, да вас о сину вашем питам, Ја бих хтео, да ми ви, г. Абрамсене, расправите једно питање. Ја вас ето знам од три године али сигурно вам пре, док се с вашим сином није десио овај несрећни случај, није ни падало на ум, да о тим питањима мислите; с тога вас до сад никад о томе нисам ни питао. . . Него, прво се умирите, одахните ево пите мало воде.

Прокурор нали воде у једну чашу, старац је лагано испио и врати чашу, поклонив се.

— Ево у чему је ствар. Објасните ми Абрамсене, зашто међ пропагандистама има тако много јеврејске младежи, и то не сиромаха, не голаћа, — за које би се могло рећи, да им је цељ тециво т. ј. жеља, да се користе туђим новцем, који је прикупљен за разне касе и фондове, — већ синова богатих људи, трговаца и фабриканата, као што је н. пр. ваш син. Страст за тековином код Јевреја, сматра се за стару — општепознату, истину. Међутим они, јеврејска младеж, расипају на пропаганду новац — крв и зној својих отаца, проповедају против својине, против капитала и капиталиста, фабриканата и других, међу којима — нарочито код нас (у Русији) — подоста има баш самих Јевреја. Значи, да они војују против својих очева и против браће своје; међутим у опште се држи, да Јевреји помажу узајамно, да се веома чувају и пазе међу собом. . . . Зашто је то тако, где је узрок свему томе?

Абрамсен подиже главу. Узрок — отпоче он — узрок смо ми и ви.

— Како ми и ви?

— Да господине, опростите, ми и ви. Три године има како ме ви познајете, али ви познајете богатог трговца Абрамсена, фабриканта Самуила Аврамовића Абрамсена; али ви нисте познавали оног Шмуља Абрамсена, што је грош по грош прибрао свој капитал. Међутим тај Шмуљ Абрамсен — не Самуило Аврамовић Абрамсен — потпуно вас разуме и он вам ево каже: потпуно је све онако, као што ви рекосте; доиста новци, које наша младеж растура на пропаганду, јесте крв и зној њихових отаца. Старац исправи своје погрбљено тело, очи му заблисташе. Да, крв и зној њихових отаца — продужи он, поступно подижући глас, накашљавајући се и грчевито тарући руку о руку. Боже мој, шта ли нисам претрпео и претурио преко главе, док сам стекао ово, што сада имам! Да знате колико сам гладовао и смрзнуо се, колико сам радио и дању и ноћу; да знате колико су Шмуља вређали и жалостили и своји и туђи, колико је било и других недаћа и невоља! Да, господине, ви имате потпуно право. Новци наши — то је зној и крв наша. Хришћани говоре: Јеврејин је богат и интерешџија, он само од процената живи. Али зар је лако прикупити онај новац, што ће доцније да се даје под интерес? Богат! А колико муке треба, те да се постане богат? Веле, да је Јеврејину новац све и сва. А ко не воле паре? И Јеврејин их мора волети, јер ако нема пара, онда је он једно несрећно створење, које сви презиру, онда је он: Чивутин; тек кад има пара, он је Јеврејин, од кога и Хришћани не окрећу главе. Да, господине, истина је, да су новци — крв и зној.

— Али зашто ваш син иде против вашег зноја, против ваше муке?

— Опростите, господине, ја не умем да говорим, али то сам баш и ја хтео да кажем. Он је престао да мисли и осећа онако, како су његови очеви и дедови мислили; међутим није могао престати, да и даље буде

*

Јеврејин — Јосиф Абрамсен, син Самуила или Шмуља Абрамсена. Од то доба, како је мој син — последњи и једини мој син — допао тамнице, ја сам много и дању и ноћу о томе мислио; и истина је оно, што вам мало час, г. прокуроре, рекох: ми очеви криви смо, што наши синови седе сад с оне стране решетке. Ми смо веровали, али наша вера није и њихова! Ми смо радили, али наш рад није и њихов посао; ми смо прикупљали новац, али тај капитал — зној и крв наша, као што ви добро рекосте — за њих не вреди ништа. Они не верују нашу веру, и не моле се нашим молитвама; али они исто тако не верују ни вашу веру. Они се никако и не моле богу; они не верују ни у шта. Ми смо радили по цео дан од јутра до мрака, а ноћу смо смишљали, како би још који грош више зарадили; међутим за њих су ти грошеви већ ту, они треба само да пруже руке; но да тај капитал увећају, такви, као што је мој син (а има их подоста таквих), и не мисле. Ми смо постали трговци, акционари, фабриканти; и били смо задовољни, што смо овим двема рукама — старац пружи напред своје дркћуће руке — до свега тога дошли, но наши синови нису са тим задовољни. А зашто све то? Ево зашто, г. прокуроре: ми, очеви њихови, нашли смо, да је њима нужно хришћанско образовање; нашли смо, да они треба да иду у хришћанске школе, академије и универзитете. . .

— Како, Абрамсене, ви сте против школа, против учења, против образовања. . .

— Не, господине, ја нисам против учења, нити против образовања. Наука је велико добро, извор и почетак сваког другог добра. Ја само велим, да је мој син тада, када је ушао у гимназију и универзитет, учинио прве кораке по путу, који га је довео у ову тавницу, у којој се сада налази.

— Али зашто?

— Зато, што је у гимназији и универзитету заборавио веру својих отаца; а ту се је и одвикао и да мисли онако, како су мислили његови очеви. Кад је довршио учење, и вратио се кући, опазило се, да му је све туђе: и вера, и обичаји, и занимање наше, и мисли наше — и све остало. Па чак и на новце, који Јеврејину дају силу и положај, он није гледао онако, као ми; они за њега нису били оно, што за нас он се њих често и стидео . . . . . Све, све му је било туђе, и он је из свога круга морао да иде негде на другу страну. Али куд да иде! Његови остали другови имају своју отаџбину, свој народ, са којим их школа није раздвојила; он — нема. Школа, и васпитање што се у њој добива, често његове другове још већма зближи с породицом; њега је та школа само одвојила од породице. Његови другови имају друштво, у коме су се родили, у коме су живели за време учења, и у коме ће доцније живети; њега, Јеврејина, школа је само одвојила од друштва, у коме је живео, а новог му није дала. . . Пред његовим друговима стоје занимања, којима су се очеви њихови занимали; или државна служба, или други какав посао; за њега нема службене каријере. Оно, опет, чиме су се његови очеви занимали, није његов посао. Ви ћете рећи, господине, да су сада Јеврејима дата сва права, и у служби државној, и на другом месту Али, погледајте сами, и шта ћете видети? Да би Јеврејин, који неће да остави своју веру, нити да заборави своје претке и родитеље, нити да се одрече своје прошлости — ушао потпуно и сасвим у ваше друштво, треба му пара, много пара. . .

— Е, то се већ не може рећи. Колико и колико има вештака, музиканата, научара, писаца из Јевреја, који живе и раде у друштву, као пуноправни чланови његови. . .

(Свршиће се.)

НА РАСТАНКУ.

— С РУСКОГ. —

Сјећај се мене кад у туђем св'јету
  Од тебе будем за вазда далеко,
Нек душе наше грле се у лету —
  На растанку ми анђеле си рек'о.

Ох, кад би им'о за ме дражи које
  Сјен празна, што је жићем зову људи,
Из свога крила зар да мисли моје
  Сјећање збришу, што га љубав буди?

Извјесно посље толикијех љета
  Кад младост прође у пламеном жару,
К'о и сад сјаће у милини цв'јета
  Блага ти слика на душе олтару.

Зар осмјех мили, зар твој гласак они,
Блаженство што ми испуњује груди,
У коме арфа Еолова звони,
У ком се пјесма серафимска буди?

Зар косу твоју, с које мирис лети
Пред киме цв'јеће опијено пада,
Очију твојих онај зрачак свети
Зар срце може заборавит када? . . .

Не! Већ кад вене младост што те краси,
На лицу твоме кад зора преруди,
И сједе буду твоје меке власи
Завири тада посред мојих груди:

Ту твоја слика с младошћу и бујом
У истом сјају блистаће к'о сада,
Не дотакнута времена олујом
Свјетлеће миљем к'о богиња млада.

Спазиш ли онда да силно затрепти
Пламичак среће у дубини груди,
Ил сузу, ако из ока полети —
Знај, твоја слика срећу, сузу буди. . .

25. окт 1892.

Алекса.

ВЛАДАРКА ОД ПАРМЕ.

ПРИПОВЕТКА Л. САХЕР-МАЗОХА.

Једне недеље фебруара месеца у години 1854. војвоткиња Лујза-Марија беше — као и обично — присутна великој миси у саборној цркви. Нерадо је излазила међ народ у циљу да му се покаже, јер довољно беше разумна, да увиди опасан положај, у коме се налазаше после револуције повраћена војводска породица у Парму; где се њихово господство држаше још само заштитом аустријских бајонета. Знала је, да ју не воле, а беше при том и сувише поносита, да навалице трчи за популаритетом, овај јој беше већ с почетка ускраћен тиме, што је била жена кнеза, који стаде на пут италијанским жељама за уједињењем. . . . Војвоткиња сеђаше с тога повучена у задњи део свога седишта више само прама главном олтару, задубљена у свој молитвеник, слабо се је тицаше множина пука у цркви; сву своју пажњу обраћала би само од времена на време на завесе од главнога олтара.

. . . Са кора се озго на једанпут захори један глас, који срце војвоткињино дубоко потресе и на мах занесе. То беше леп, свеж девојачки глас, чије певање дотакну срце њено као каква пријатна чаролија. Њој — усамљеној — учини се, к'о да од једном пред њом грану пролеће, зидови црквени учинише јој се к'о да су прозрачни, а иза њих у даљини указа се диван рајски предео у свој својој величанствености и лепоти мајској.

Очарана ослушкиваше, а све нове слике среће, мира појављиваху се пред њом.

После свршене мисе Лујза-Марија рече својој пратњи, жеља ми је неодољива, да упознам певачицу. Одмах похита један од коморника, да испуни жељу високе госпође и врати се са гласом, да се млада дама зове Франческа де Шпањиоли и да припада конзервативној владајућем дому оданој породици.

„Добро се десило," рече војвоткиња, „нећу се дакле бринути ни за какве непријатности, ако девојку привучем к себи.". . .

Докле војвоткиња у своме седишту побожно ослушкиваше певање Франческино, дотле доле на један стуб наслоњен стојаше неки младић, чије тамне — као ноћ — очи пуне одушевљења беху упрте на кор, са којега се разлегаше певање девојчино. Младић се зваше Доменико Ђуилани, тек што је пре кратког времена свршио правне науке, а сад је радио код неког чувеног адвоката у Парми. Кад Франческа заједно с матером изиде кроз задња црквена врата, стојаше ту и Доменико и поздрави обе даме смерно.

„Дакле! Како сам певала?" упита га весело Франческа, — мала вижљава, а при том прекрасна плавуша — прави северо-италијански тип.

„Кад је човек одушевљен," одговори Доменико, „не може тад оцењивати. Управо и не знам, да ли сте певали добро ил рђаво, сињорина, ну знам, да сте мене и све друге занели."

„Ви сте ужасан ласкавац," одврати Франческа, „несам могла ни мислити, да један револуционар може да буде тако љубазан Ал уз пркос вашим политичким назорима ви сте ми тако драг, удати се нећу ни за којег

другог, па макар вас и посекао мој отац као карбонара и превратника.“ —

Отац Францескин, Роберто де Шпањолли, пуковник у миру, беше веома изненађен, кад у подне доби од војвоткиње цедуљицу, којом га ова — у жељи да упозна његову кћер — позва, да с њоме исто вече дође к њој на шољу теја.

И ако се стари пуковник беше већ са свим повукао из друштва, жеља војвоткињина беше за њега готова заповест; тачно у одређени час беше он с Францеском у палати.

Војвоткиња — сестра грофа Шамборда — који као један од претенданата на престо француски живљаше у Аустрији — са својим француским темпераментом не освrташе се ни мало на укочену италијанску етикету. Она пође пуковнику у сусрет, пружи му руку, а девојку пољуби у чело. Тад доведе лепу и нешто збуњену девојку к себи на софу, питаше је разноврсним питањима, на што јој ова скромно, ал' разумно одговараше. Симпатије војвоткињине према певачици повећаху се појавом и понашањем исте, а кад на послетку Францеска по жељи војвоткињиној и за клавир седе и неколико песама отпева, срце високе госпође савршено задоби. Са сузним очима војвоткиња узе заруменелу девојку, па је поново љубљаше.

„Ах,“ рече она, „ви и не слутите, какву сте ми радост причинили вашим певањем. Оно као да ме одводи у неки бољи виши свет, заборављам тада на мрске околности, опасности, које нас окружују и на зле слутње, које ме муче. Реците ми, драго дете, какву бих вам жељу могла испунити? Тако бих вас радо наградила: реците ми само чиме бих вас смела понудити?“

„Хвала Кнежевско Височанство.“ одговори Францеска смешећи се некако збуњено, „имам све, што ми је потребно; за сад не бих имала што да пожелим, — до само да и на даље останем у милости вашој. Срећна сам, Височанство, кад сам у стању, да вас забавим својим певањем.“

Уз пркос поновљеној опомени војвоткињиној Францеска одби сваку понуду, на то ће рећи ова смешећи се фино: „Ну за цело имаћете кад год какву жељу, што вам је отац неће моћи испунити, тад се обратите на мене; сетите се тад, да сам вам ја ваш дужник.“

Од тог вечера војвоткиња зваше све више и више лепу девојку и Францеска би у скоро врло често виђен гост у палати војвоткињиној.

У колико више отац — омиљењем своје кћери на двору — беше срећан у толико мање промена ова у животу Францескином одговараше назорима и жељама Доменикоьим, са којим она беше — по италијанском обичају — тајно верена већ у петнаестој години.

Карневал беше права згода за веренике да се чешће ту — кад већ иначе не беше могуће — састану; кад се једном он приближи к њој — као црни домино непознат за остали свет — озбиљно прекореваше тад сироту девојку због односа њених према војвоткињи. Али и ако га она тако много љубљаше, храбро се ипак брањаше против његових оптужба, енергично заступајући војвоткињу. Она цењаше племенита осећања, мудрост и љубазност њену, а од свега највећма њен *слободан дух*, који разумеваше то т. зв. „ново доба“, као мало њих, који тада на престолу сеђаху.

Доменико слегну само раменима. За мене и моје пријатеље — рече он — она је ипак туђинка, жена једног рђавог и разузданог кнеза. Па баш и да није војвода Карло деспот и разузданик — ми нећемо, да нам туђинац влада, ми хоћемо уједињену и велику државу, ми хоћемо моћну Италију под слободним и витешким господарем, а овога ми већ спремног имамо у младоме пијемонтском краљу Виктору Емануелу.

* * *

Црне слутње, које обузимаху племениту душу војвоткињину, у брзо се и испунише. Њен муж војвода од Парме Карло III. 26. марта 1854. би — мачем — на јавној цести рањен, па и умре истог дана. Убијца Италијанац по имену Кара, одбеже. Најстарији син Карла III Роберт би проглашен за војводу града Парме, а како овај беше непунолетан, то да у место њега влада му мати Луиза-Марија (а жена умрлог кнеза.)

Докле свуда у опште очекиваху да ће се војвоткиња — за смрт свога мужа — осветити, да ће революционарне напоре — који тако силно искочише — насилним мерама потиснути; непријатељима престола, да ће бити ако не неумолива а оно бар сурова

господарица; — али мудра жена изабра баш онај пут. који нико од ње и не ишчекиваше.

Читав низ слободних законских правила, која издаде Лујза-Марија истом у првој недељи своје владавине, зачудише не само њену војводину већ и целу Европу. Она отпусти неколико омрзнутих министера, а позва друге које држаху за умерено слободне. Она смањи цивилисту од милиона и осам стотина хиљада динара на шест стотина хиљада, војску смањи на две трећине њене снаге. Добра саучесника привремене владе од револуционарне 1848. г. била су узапћена. Војвоткиња пожури се, те узапћење обустави протеране позва натраг, а оне који по тамницама чамаху, помилова. Штампи даде већу слободу и учини важне промене у судству и управљању.

Привврженици револуције и уједињења Италије беху управо овим слободним законима савршено збуњени.

Слободњаци учинише јој тиме прилику, да придобије масу народну великим материјалним користима које доносе ова промена ствари, здравим човечијим разумом досегнувши пак простога Италијанца; војвоткиња кликоваше.

. . . . Једнога топлог летњега вечера у месецу Јуну, пуковник де Шпањиоли не беше због послова неких код куће своје, Франческа у договору с матером пусти Доменика кроз нека задња вратаоца у стару китњасту градину виле Шпањиоли.

Докле мати сеђаше сад на каменој клупи близу водоскока, чији пријатан жубор прекидаше вечерњу тишину, дотле Франческа и Доменико иђаху једно поред другога стазом покрај дрвећа. — „Дакле“, упита га одмах Франческа. „Шта ћеш рећи сад, имаш ли још што да кудиш на нашој војвоткињи?“

Доменико смешећи се одговори: „Каква штета за ову жену, што ју је провиђење поставило на такво место, где њени Богом дани дарови ишчезавају без цељи. Без поговора она је жена разума и енергична, мудра и слободоумна владарка, какву је наше доба потребује. Она би заиста уресила сваки престо европски, али за нас је она ипак несрећа.“

„Несрећа? Како то?“ питаше Франческа зачуђена.

„Врло просто. О кад би она у земљи беснила као каква фурија, она би тек онда нашој ствари најбоље послужила, тиме би убрзала револуцију, овако је пак опасност по наше намере.“

„Реци ми само Доменико“ питаше га после мале почивке Франческа: „Шта хоће поглавито твоја партија?“

„*Уједињење Италије.*“

„А зар мислиш ти, да бисмо ми тад срећнији били, него ли сад. Погледај само Тоскану, где управља мудар монарх, један од најславнијих државника нашега доба. Та зар није истина, кад бисмо свуда у свима италијанским државицама имали владаре ове врсте као што је он или наша војвоткиња, били бисмо срећнији, него кад бисмо припадали каквој великој држави, у које би можда застава италијанска покривена била славом, ал би и нашем мирном и веселом бићу на свагда био учињен крај.“

„То ти се само чини, ал' се вараш,“ рече Доменико. „Италија беше од вајкада — због своје раскомаданости — плен освајачких суседа, па се с тога мора као и Немачка свом снагом тежити ка уједињењу. У осталом — у наше доба и немају смисла више те мале идиличне државице (једне велике — раскомадане), у којима је монарх каткад, како сам недавно читао, у исто доба и ноћни стражар.“

„Како то? Монарх — ноћни стражар, то ме увесељава!“

„Јест, Франческа, то тако чудновато звони, — курфирст хесенски иде ноћу сам кроз улице свога града и уходи, да ли су прозори где још осветљени, јер је он издао наредбу, по којој мора сваки после десет сахати угасити свећу.“

Франческа поче да се гласно смеје.

„Такве околности у нашем без починка напредном времену, заиста су неподносиве“, продужи Доменико. „Сви односи наши захтевају образовање велике државе, а све томе и тежи. И још једном морамо због напретка и слободе желети, да се постакне рат; сви народи европски тек ће тада положити оружје своје, кад ниједан не буде имао што *своје* да тражи од другога.“

„Може бити,“ одврати Франческа, „потрпећемо ми још овако за који тренут, док се дотле дође, а дотле остави ми на миру војвоткињу. Ја је волим и не трпим, да јој ти што на жао учиниш.“

* * *

Беше то ноћу између 24. и 25. Јула 1854. год. Сунце зашло као крв црвено, а кад ноћ наста, показа се на небу неки ватрени знак што становнике града Парме јако заплаши. Иначе мирни грађани у гомилама стојаху по улицама, проричући нешто рђаво по будућност.

„Биће рата,“ рече неки старац војник још из Наполеоновог доба, „куге или какве нове револуције.“

После дневне оморине — које време војвоткиња провађаше по италијанском обичају одмарајући се у постељи — потражи висока госпођа одахнуће у прекрасној ноћној свежини ваздуха а на тераси од дворца, уживајући у чаробном готово вилинском изгледу сањивог парка, осветљеног само стотинама кресавица и свитаца; синчић њен играше јој се крај ногу.

На један пут би јављено високој госпођи, да женска нека замотана у густи вео — жели да говори с њом, под изговором, да има да јој саопшти нешто важно и неодгодиво. Војвоткиња не премишљаше се дуго већ заповеди, да доведу ову.

Ускоро за тим појави се коморник са дамом, која беше одевена сва у црни сомот, а глава јој беше покривена неком врстом огртача од самих чипака.

„Ви бисте, да говорите са мном?“ упита је војвоткиња, докле мирно посматраше странкињу.

Ова климну главом и даде знак тиме војвоткињи, који ова одмах разумеде. На њен миг коморник изиде, вео би за часак скинут и војвоткиња упозна Франческу, која у неисказаном узбуђењу тек тад приступи до ње.

„Молим Височанство,“ шапуташе лепа девојка, „реците коморнику нек отиде са свим, јер ако се дозна, да сам ја код вас била, то може стати живота мога оца а и мене.“

Војвоткиња даде поново знак коморнику и овај се са свим удали.

„Шта се је то збило?“ упита је тад војвоткиња. Ви сте изван себе, да вам се није догодила каква несрећа? „Не мени, него вама прети највећа несрећа кнежевско височанство. Случајно дознадох, да ће сутра избити на површину од дужег времена приправљани устанак. Мишљења су, да још за ране зоре вас нападну у вашој палати и да вас тада ухвате. Без околишења дођох овде, да вас опоменем, те да вас спремим, да станете на пут нападу. Може ме ово и живота стати, о ал ћу бар тад радо умрети, испунивши своју свету дужност према својој владарци, према својој заштитници.“

„Смирите се рече јој војвоткиња, дигнувши међу тим Франческу, „тако далеко ваљда нисмо још отишли, са устаницима надам се да ћу бити готова, а што се вас тиче, ви сте под мојом заштитом, ова је приправна и доста моћна у Парми, да вас сачува од сваке опасности Послаћу вас кући вашој са поузданом пратњом, јер ви не можете остати овде код мене.“

„Не, Височанство“ одговори Франческа „боље је да се вратим истим оним путем којим сам и дошла“

„Ну добро, у осталом, како ви хоћете“ рече војвоткиња. „У напред вам се захваљујем од свега срца. Ми ћемо се још разговарати, кад само ово прође Идите, драго дете, пазите само да се не издате.“

(Свршиће се.)

---

*

Ко у мртвилу н'јемом ћуте горе и равни
Мрачна је ноћ већ свуда растрла своја крила.
Умуко глас славујев и не чује се више
Његова пјесма мила.
И вјетар хуји бјесно ломећи слабо грање —
Увело лишће жуто разноси на све стране;
И сова мрска крештећ' кад и када се јави,
Те лети тамо даље, даље сред ноћи тавне.
О, све је тако тужно! Цјела природа ћути
К'о болник умирући на посљедњему часу...
Све изумире, гине као и моје наде
Што но их судба кивна тако немило рӑсу.

Свет. Ћоровић.

ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА ИЗ ФИЗИКЕ.

Од Стевана Милованова

О ЗВУКУ.

III. Предавање.

(Наставак.)

Ухо је у опште јако састављен орган. Делова је много но обично се узима, да су три дела главна; то су *спољашње, средње* и *унутрашње* ухо. Спољашње и средње ухо преносе још таласе из ваздуха до унутрашњега а унутрашње их управо прима и осећа.

На спољашњем уху имамо *шкољку* — погледајте само — и *спољашњи ходник*.

Шкољком зовемо управо оно споља на уху код људи и животиња; на шкољци је више завијутака а доле кирица код људи само а код других животиња је нема. У кирици је мало масти, крви и нерва, отуд и не боли јако, кад се боде и прободе а не иде тако ни крв. Добро ће вам бити познато, да је бушење ушију код мале женске деце први чин неке моде а у доцнијим годинама и луксуза; дивљаци још и горе удешавају уши своје и различито буше, баш онако дивљачки Знатно је, да је кирица доста растегљива, за то се ваљда и вуче за њу, кад кога хоћемо да казнимо или да га опоменемо, како је дошло на сто ново јело у години. Имаде малих мишића, који могу шкољку и мицати Код човека то ретко бива, тек кад какав несташко извеџба своје шкољке на то; међу тим многе животиње лако мичу ушима: коњ ћули уши, зец стриже ушима, псето рогуши уши.

Спољашњи ходник иде од шкољке дубље, дуг је око три центиметра и нешто савијен; у њему има мање-више длачица и жлезда за лучење лоја и зноја, које прелази у неку жућкасту, горку а лепљиву маст. На што је баш ова маст, није још доста протумачено; неки узимају. да је само чуварица средњег и унутрашњег уха а други иду још даље, па доказују, да од ње зависи и то баш, како ћемо да чујемо: ако је масти у уху, не чујемо добро а ако је и сувише је, опет није добро, јер уши чисто заглуху.

Спољашњи ходник води до кожице, што раставља спољашње ухо од средњега; кожица је та танка, еластична, беличаста и сјајна а изгледа је дугуљастога и зовемо ју обично *бубањ*. На бубњу је споља у средини мала рупица, која је што дубље све ужа, те изгледа као точир а изнутра је, баш на спрам те рупице, зарасла, као што видите, кост једна за бубањ, такозвани чекић.

Чекић је већ у *средњем уху*, који се иначе зове и бубњева пећина.

У овом делу у уху су три кости: тује *чекић*, којему је ушка покретна и пада на другу кост, на *наковањ*. Наковањ изгледа као какав кутњак зуб са два крака и један му крак дира трећу кост, *узенђију*. Узенђија је најмања кост и иде на такозвани *овални прозор* унутрашњега уха.

У унутрашњем уху имамо још и цев једну, која је овде приказана овом црном тачком. Ова цев зове се *евстахијева цев* или *трумаста*, дуга је око четир центиметра, почиње са малим отвором у бубњевој пећини, за тим се помало шири и свршује се у чељусти људској Из уста је цев обично затворена и служи на то, да на њу улази у средње ухо ваздух и слуз из уста.

Најважнији део уха је трећи део, *унутрашње ухо*, које се иначе зове и *лавиринт*. У овом уху је више ходника, и стаза и шупљина, отуд му је и дато име лавиринт. У лавиринта узимају два дела: један *коштани лавиринт* и један *кожни лавиринт*.

Коштани лавиринт је: *предсобље, луци и пуж*.

Предсобље је дугуљаст и празан простор између лукова и пужа, он их управо спаја Од бубњеве пећине одељено је предсобље танком коштицом, у којој су два прозора: већ споменути овални прозор и *округли прозор*. Кад би ова два прозора била отворена, унутрашње ухо било би у свези са средњим, но на овалном прозору је узенђија а на округлом танка кожица, те је тако унутрашње ухо потпуно одељено од средњега. Овалан прозор води у предсобље, лежи нешто косо и налик је на пресечен пасуљ, а округао води у пуж; он је нешто ниже од овалнога прозора. Између оба прозора — као што све овде лепо видети можете — издигла се нека кост, којој су дали име *предгорје* — promontorium. Предсобље иде изнутра до унутрашњега ходника, у коме је слушни нерв; спреда иде до пужа, састраг до лукова а горе до канала, кроз који пролази видни нерв — но ово се овде не види. У предсобљу ево видите још два неједнака удубљења, која су одређена, да приме два џачића из кожнога лавиринта, уз то има још неколико рупица, које воде или у лукове или у пуж.

Пуж доиста изгледа као пуж и завијен је два и по пута.

Лукова има три и сви су усправљени један на другом; лукови праве стражњи горњи део у лавиринту иза предсобља и сваки и почиње са отвором и свршује са отвором у предсобљу. Луци су

горњи, доњи или стражњи и спољашњи хоризонталии; најдужи је доњи а најкраћи спољашњи.

Коштани лавиринт је пун кожнога а у овоме је вода као оно свеже беланце, и уједно седиште слушног нерва и крај уха. У кожнога лавиринта су већ споменута два џачића у предсобљу а у луковима су три цеви, три мешине. Важан је кожни део у коштаном пужу, где је раширен nervus acusticus а ту опет најважији део *кортијев орган.*

Кортијев орган је и сувише састављен, а уз то се све на њему види тек микроскопом, с тога вам га нећу сасвим описивати, ма да је баш тако и важан но морам навести између осталих најглавније делове а то су жице, које су скоро онако затегнуте као у клавиру или у харфи. Жице су различито дуге и дебеле али су добро удешене, штимоване; неки виде у неким деловима чак и као коњице у кортијеву органу. Ове жице дају звук чист, тачан и потпун. Цео орган је покривен танком мембраном.

6. Досад сам вам навео само важније делове на уху а сада да се запитамо, *како чују људи* и животиње са ухом, као што је у људи.

Кад ваздушни таласи допру до шкољке, они се кроз вијуге извијају и увијају, док не доспу у спољашњи ходник. Шкољка дакле удешава таласе за пут им у спољашњи ходник, али није баш тако потребна, јер ће ваздушни таласи и без ње ући у ходник: кад би баш од шкољке зависило, како ћемо чути, то би животиње са великим шкољкама — а ми кажемо са великим ушима, боље чуле него оне са малим и мањим ушима а то не стоји; вашке чују добро и онда, ако им се уши одсеку а свиње, ако се макар и роваше.

Кад таласи уђу у спољашњи ходник, они се о њега одбијају овамо-онамо, но све ближе иду бубњу и, што је главно, не слабе ни мало у том одбијању. Таласи ударе и у бубањ, он се дрма, таласа, па потрза и чекић, који се диже и спушта по наковњу; баш кује а те ударе преноси држак од узенђије и узенђија сама на прозор овалан: узенђија куца дакле на прозор; међутим и ваздух у бубњевој пећини се заталаса и таласи му ударају на друге делове, којима је унутрашње ухо оделељено од средњега.

Кад таласи из средњега уха допру ма којим од наведених путева до унутрашњега уха, заталаса се и течност у њему а њени таласи наиђу на кортијев орган и ударају по жицама у њему; оне се таласају и звук носе баш у оптичан нерв, а он у мозак.

Ово је у кратко пут, како чујемо а сад још мало да се вратимо на неке делове у уху појединце и да рекнемо, какве су све вредности за слух.

Бубањ је јако срастао са коштицама око њега, отуда се тешко и заталасава и не таласа се дуго већ брзо престане а то је баш и добро, јер би иначе брујало у ушима и човек не би јасно чуо. Уз то бубањ затежу мускули и удешавају га, да чујемо више и ниже тонове. Ако је кожица јаче затегнута, лакше се заталаса вишим тоновима а кад је опет слабије затегнута, нижи тонови ју лакше крену Ако је кожица сувише затегнута, тешко чујем а може бити, да баш ништа и не чујем.

Јако затећи кожицу можемо и сами па ћемо се заиста уверити да нам слух страда. Затворите уста и запушите нос па онда издишите, те ће кроз евстахијеву трумпету улазити ваздух у пећину и тако изнутра притиснути кожицу; обрнуто, ако удишемо, кад затворим и нос и уста, излазиће кроз евстахијеву трумпету ваздух из пећине, за то ће сад изнутра бити мањи притисак на кожицу него с поља, она ће се затегнути. У обе ове прилике зуји ми и шушка у ушима. Из овога видите дакле, да је евстахијева цев од велике важности баш за бубањ, јер она не допушта, да је бубањ само с једне стране сувише затегнут. У кијавици се трумпета обично загуши, отуд и не чујемо у кијавици добро и чисто осећамо, као да нам нешто притискује уши а отуд нам и читава глава бруји.

(Свршиће се.)

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

III.

Чачак, 1892

нехотице сам вас, може бити, пређе мало обманула. У писању то тако мора бити Опазили сте доста пута да је у ономе што читате много изнуђених и удешених места, ма како да изгледа све природно и истинито. Истина је, и песници по некад изазову хотимице у себи неки осећај — само да би га после насликали. (Врло ми је криво што кадкад кварим себи тиме оно обожавање песника којим се одазивам на утицај њихних дела). Сви, (бива то) случајно или намерно, уживамо неко пријатно расположење духа, или нешто патимо и т. д., али све то осећамо с пола душе — а с оном дру-

гом половином посматрамо то што нам се дешава, и већ удешавамо како ћемо ми или како ће ко други на другоме месту то поновити. Тога има и у животу и у књижевности Један је Француз то опазио (један превод у Народном Дневнику 1890.) и нашао је речи да то књижевницима замери; али се од тих лажи и полутанства не може сачувати ни књижевност ни односи у правом животу. Тај писац је доиста имао духа и орилиналности да то (ако и не први) опази; да ли ви знате што се још о томе писало? Срећа је, што они најсавршенији у творевинама љускога духа и они најпростодушнији међу „неписменима“ не умеју тако двоструко да осећају, те им верујемо.

Хоћу даље.

Ево знамо и једног француског славног писца, који својим делима доказује да је он тај, ама генијални мајстор, који својим идејама и осећајима даје дивна полета; али ви „кроз редове“ осећате фини вео равнодушности и обмане коју и песник зна. О њему сам доста читала, увек је обасипан суперлативима, стварао је море одушевљења (а то му је она права заслуга, доиста) А овамо *дало се осетити* да има нешто лажно и претерано у студијама о њему и усклицавању к њему. Истина је (само се бојим изгледаће вам комично што се ја маших баш њега, и то тако поуздано), истина је, немам нарочити позив и нарочиту спрему да *студирам* књижевност, књижевне појаве и људе, али допуштено ми је мислити, по могућству. По том се и радујем кад нађем где год потврђене те исте мисли. (Таквих „добровољаца“ са свим природно, пуно је међ онима који читају, и с тим немам себи шта ласкати, само ја волим да сама својом главом мислим и да се не ослањам увек на туђе закључке; па и кад их узимам не примам их ђутуре. Аја! Trotzkopf!). Еле у тој општој струји од прехвала нашло се и оригиналнијих мислилаца, који су дали неколико оцена о правој вредности тог француског писца (а да су тако мало умањали глорију каквом српском човеку одвећ славном, било би ми неправо). Тургењев (а он је бар судија бог! .... већ при самом спомену тога имена осетим радост у души јер га обожавам; него ви ћете бити претрпани овим честим подсећањем на „всје русские“ .... Тургењев је (читала сам и у нас белешке о том) лепо схватио све афекте и фразе његове. Не казујем вам његово име, нећу да изгледа е хоћу да, боја ги, изречем неки нови суд о њему, — јер ја ипак тако много ценим јединственога и моћнога фразисту (сад сам се већ одала); одушевљавају ме његове идеје, за које неки и кажу да су само случајна фантазија у њега, његова поезија, мисли, афекти, ма како да су удешени. Не будимо скептици, и чинимо се невешти крајњем смислу. Зар је мало обмана у свету за којима узлета вам дух, и које нам чувају наш човечански понос. Човек и онако сам себе обмањује у свим својим афектима, бар ја верујем да смо у свему изнуђени; а кад бисмо се одали нашим скептичним склоностима би најзад осетили како је „сав наш живот само празна машта“, управо „глупа и празна шала.“

На што би онда било живети? Овако стављамо себи разне дужности, идеали нас, узносе те смо весели и сањамо о каквој тежњи и користи живота Тек скептици и песимисте неће у тај „јарам“, осећајући празнину и иронију у свету (то је Хајнеово); то јест, ви идеалишете, налазите да је свет добар и леп, да је слатко живети, а спотичете се, одмах за тим, о прозу, и то мизерну, јер је сва „проза“ иначе дивна ствар — На сваки начин добро би било да нам је свима „животни сан“ весео и леп а не мучан и ружан. Да, по латинском песнику, узмемо живот и људе као што су, те да мање имамо тужних дана.

По некад осећам и задовољство кад ме живот мучи, јер постане досадно кад се дуго осећам добро Та, мора од некуд искрснути и неки ђаво из дубине душе, који ми се врло иронично кези, канда је то расположење (што је живот за онда леп) само „Stecher über die Nase“. Онда се морам и наљутити, јер можда таке људе само неке околности из рана учине те су несрећни, те осећају као да је то усиљавање духа да тугује над светом не срођено него рођено с њима. Глупа погрешка, коју они можда тек под старост опазе; или умру с њоме раније.

Обрните нам и право лице живота, опет можемо наћи рашта да живимо, јер *тражићемо* вазда узрока за што да живимо Тражићемо само оно у животу што освежава наш дух, па ће тако свет да пркоси свакој недаћи!

Од прилике то заступа и Фајхтерслебенова књига, и ваљда је то већ глас времена. Мислите ли и ви да је то мишљење модерно? Или је још — „наше время печально“?

Да ли ви волете такав, „дух времена“ не треба ни да питам. То је скопчано са сањаријима... Него ја нећу да износим огледало пред ваше личне особине Кажем вам, сви ми морамо један део данâ својих провести у магли, пре мутној и несносној, него провидној сребрнастој као у даљини. Само нам је криво кад нам кажу да тумарамо и да су залишна и нездрава наша замишљања. Данас видим да је боље трезвено гледање на живот макар и „суво-парно“, него нестварно. Али ћу вам казати да ипак још врло волим оне елегичне звуке у мојој ду-

ши; који поред свега, што сам већ и мало практичнија у свету, узимају каткад маха у мени; а ја их пустим нек душа празнује. . . .

Ја то тако говорим: будимо крепки, трезвени, прави, истинити; а у самој ствари, још бирам или остати под теретом сумње и разочарења или се постарати за ведро и спокојно гледање на живот. Жалим, што поред све добре воље не налазим увек да имам људе рашта поштовати, кад замислим њих саме на земљи. Или сам тако кратковида и заплашена? А ко би праштао милостиво и с љубављу ако не ми сами себи?

Хоћу још даље.

Они, рецимо они учени, право имају што траже истину и утеху кроз сваку грану наука, уметности, радња човечијих. И теше се тиме — чак и развеселе — а то је главно (то сте већ чули једаред од мене).

Дакле кад бих хтела да узмем на себе узгред и маску „начитаности“ могла бих вам на овоме месту наћи вазда доказа и одговора овоме у многим врстама чувених људи; (а они, сиромаси, често нису ни замишљали оно, што ми у њима бојаги налазимо и доказујемо. Али у одабирању њихних мисли можемо пак лично уживати; а ко би наметнуо свету неисцрпне идеје и закључке славних људи преписујући их вазда? Не можемо трчати за сваком мишљу — тако се не излази на крај). Даље. Могла бих, осим тога, да употребљавам њихна имена за доказ, што тако лепо кити свачије писање (ви сте видели такву моју пробу раније, а видићете и још). Али то обоје одавно не трпим. Кад бих ја била какав писац, тежила бих — да надмашим где којег учитеља, и још пре да будем што више своја, оригинална. Особито су у нашем времену потребне и лековите „новости“.

Али то је већ друга ствар.

Пошто баш у тражењу истине можемо наћи утехе, читаћу шта, јер и то је пут. Особито је племенита радозналост за истину. А и свако ново откриће даје неку свежу драж и живахност нашим знањима и нашем духу (то је од прилике Колбова мисао али у другој боји). Али и осим тога кроз целу књигу (у којој сам то прочитала; у једно да не бих рекла: кроз целога Колба; односи се на Колбову култ. истор.) кроз његово испитивање и закључке смеши се (осмех озбиљних људи) утеха и поуздање у лепу будућност човечанства. И то је главно за онога ко хоће да чује А за сумњалицу и мргоду тако што није доста; он се непрестано пита „што је тачно и у наукама“ (читајте још једаред трећу главу у „Рђаво васпитана деца“), из којих ми тражимо истину; али се пита од куда оволике беде у свету, која не да дићи главе из сумње и туге. — Онда ћу да читам још. Дакле Колба, онда и Кетлеа, па Бокла и Рајха (ту опет видите како се може у једној стилистичној фигури увеличати у лажном блеску проста ствар: што сам прочитала неколико листова из тих писаца). Читам их и налазим задовољства од тога читања (од неког доба и читање ми постаје често пута недовољно, јер знам да је у животу много шта друкче него у књизи, која, кад ме тако вара, осећам како је ништавна и досадна). Што дубље читам све више ишчезавају тешке сумње, свиће у мени, и осећам да „свет иде на боље“. Тако је у „Младој Србадији“ некада Кујунџић врло удесно питао и решавао: „иде ли свет на боље или на горе?“

Дакле, о свете, можемо у свему наћи да си мио, добар, леп, да имаш љубави, да вреди у теби проживети и тегобе; и да ти можемо веровати.

И да се не бојимо питања: „какое дѣло намъ страдали мы или нѣтъ“?

Опазићете само да нема на свету апсолутно несрећног човека (то говорим а језа ме обузима кад се сетим свију несрећних, и опет им не признајем јад...). Већином у животу тече, скоро математички тачно, тај ред, да се мењају бели и црни дани; баш као на путу „где има уздбрдица мора бити и низбрдица“.

Рекла сам вам и познали сте, да ме по мало (али у то још ни сама не верујем) оставља она зловоља уживање у порицању ствари и воља за исмевањем (опет Хајне). Чисто ми жао, јер бивам у прилици да би ми требала сва стара снага ових удесних својстава то јест навика; па се једим што сам блага, ћутљива у место да сам немилостива и подсмешљива. Али благост побеђује. Ко пркоси и исмева може се тиме у неколико ојачати на прам других, али губи много шта боље. О, тако је добро чинити све из љубави. Љубав — јача и од силе (знате како каже ваша мати).

Ја, чујте, сваку љубав познајем само по песницима (а кад их читате мислите, богови су ти људи, све је о љубави у њих тако савршено). То смем признати, јер ни то отрцано искуство (опростите овом изразу, али не могу да га прежалим!) мене не учи друкчему, Опет ћу се ја вратити на оно учтиво (али се може и у списима учених тражити с основом Тражите — и наћи ћете) на учтиво вајкање: за то сви људи нису добри и у најмањој помисли и т. д. Тургењев познаје карактере људске и зна разјаснити и ухватити сваки душевни покрет; па без сумње он је имао и према том познавању људи, неко опште уверење о човечанству које га је тешило, и ако је он сетан писац Онако

је и он могао казати студирајући Дон Кихота (и тамо где ми обични читаоци не прозиремо тако дубоко мисао пишчеву, Тургењев налази скривене идеје): „.... џентлменство дон Кихота (да!) .... занесењаштво његово и ако добија вид будалаштина... у ствари је он најплеменитији човек, управо представник будућег човечанства. Ми нисмо у стању да појмимо ту моралну висину, која ће у несравњено блиставијем облику постати обично преимућство свију.

У место да останем и сама и да вас оставим у овом највишем ефекту, гони ме нешто да будем истинита, да вас не обмањујем, него да се и запитам: да ли ће човечанство својим веком моћи достићи то савршенство? Да ли му не остаје мало још времена за то?

(Наставиће се.)

МИЛКА М. МАРКОВИЋКА.

У историји сваке струке, занатлиске или уметничке, има пуно доказа, како се извесна способност у појединим породицама одржала кроз читава поколења, не само у појединим особама, већ у целој породици. Као све, основана је и та заједничка црта на природи: дете види шта му ради отац или мати, те и нехотице ради то исто, док му се не омили или не досади; у првом случају удари родитељским трагом, у другом се одметне — у каквом се ваздуху ко роди, тај и дише, док може и док мора.

Да како, да је разлике између заната и уметности и што се тиче тих наследних црта. У првом случају дете је обично упућено, да се држи очеве струке, пошто су прилике такве и пошто отац хоће на брзо да има помоћи па и замене; друкче стоји ствар у уметности. До душе решавају често и ту прилике, тако звана „атмосфера"; али потомку су ипак много и много слободније руке. Родитељ-уметник, који је и сам постао по нагону то, што је, и који се у своје млађе доба имао можда да бори са предрасудама свога родитеља, не мисли а и не ће свом детету да чини оне тешкоће, које су чињене њему, те му драговољно оставља да бира себи онај правац и ону струку, који му таман годе. Нађе ли се пак случајно, да дете хоће баш оно, што му је и родитељ, онда има такво дете у родитељу свом не само најближи образац већ и најискренијег учитеља. Детету су таквом приликом олакшани први покушаји, оно не мора тек да пипа и да тражи, већ има пред собом доста утрвену стазу, коју је родитељ у своје доба тешком муком морао да прокрчи. Потомак не истроши дакле своју млађану снагу у лутању за правцем и за начином, већ може је одмах употребити на успешан развитак уређене способности своје. Није онда ни чудо, што је често потомак већи у тој струци и од родитеља свог, ак‘ и не можда у елементарној снази а оно бар у извежбаности.

И у нашем народу има довољно примера, који потврђују горње природно правило, или боље рећи, који су се развили баш на основи тога природног правила. У песништву доказује то породица Илијћ у Београду, у сликарству опет породица Јовановић из Вршца а и отац сликара Павла Чортановића беше такође сликар. Али најјаснији доказ нам даје глумачка уметност, и ако је, као таква, најмлађа у нас. Но није она тако млада у других народа, а ту је готово правило, да потомак удара родитељевим трагом — први утицаји, прилике, „атмосфера" чине, да се та уметност негује у читавим генерацијама.

Кад се у нас пре толико и толико година заталасала тежња за позориштем, одоше мн‹ги у глумце и глумице, који имадоше за ту струку способности, или бар мишљаху, да је имају. Највећма и најснажније захватила је та струја породицу Поповић, која листом оде у глумце. Драгиња, Љубица, Јеца, Софија, Лаза, Емилија — сви постадоше и остадоше верне ћери и верни синови божице Талије. Глумице се поудаваше за глумце, Драгиња се удала за Ружића, Љубица за Коларовића, Јеца за Добриновића а Софија за рано преминулог даровитог компонисту Максимовића. Из те разгранате глумачке породице поникоше само два детета, две ћери: Зорка Коларовић-Теодосијевићка и Милка Максимовића-Марковићка; прва је изврстан члан београдског позоришта, друга је у нашем народном позоришту.

*

Милка ја право позоришно дете, ein Theaterkind, а уз то још и у оном генијално-„путујућем" смислу, у ком се нема сталнога боравишта а опет

се свако свугде налази код куће — од прилике као што је и с нашим народним позориштем.

Као дете, ком је мати била на позорници у свом дому а отац у орхестру, прошла је и Милка све оне мéне, које су с таквим животом у најтешњој свези. Није онда ни чудо, што је морала често у гардероби да одспава дет ињ сан, што у је у тај уљуљушкало мајчино декламовање и очева свирка; доцније остаде само при декламовању. Склад таквих звукова одомаћио се рано у слуху њеном и ми видимо Милку као мало дете, како тепа за матером, за теткама и за тетковима монологе и дијалоге, час меким,ласкавим гласом, час опет звучно, одушевљено и гњевно. Она је према таквим приликама и ступила рано на позорницу, где се и иначе добро осећала.

Не знам зацело, која јој улога беше прва, н'о чини ми се, да је Аница у „Фрише фире“, бар сам је ја у тој улози видео први пут на позорници Мала Милка је ту партију своју приказала на опште задовољство и сваки, особито госп. А. Хаџић, предсказао је малој глумици лепу глумачку будућност.

И госп. Хаџић није се преварио

С годинама њеним расла је и способност њена а с овом и тежња, да у улоге своје улије самосталности, живота и оног колорита који свакој улози даје свога значаја и од других је дели. У тој тежњи својој беше јој од велике помоћи разборитост, брзо и сигурно схватање, разликовање, једном речи: интелигенција. На њојзи и на њеном приказу се види, да су јој прве глумачке снаге нашег позоришта биле вољни учитељи и јасни обрасци.

Тако се онда могла она дизати и подићи до оног степена глумачке уметности, који лежи у савлађивању своје улоге а опет не у напуштању своје индивидуалности. Јасан говор и одмерена а прикладна мимика јесу обележје њеног приказа; а кад јој се у болу или одушевљењу расветле црте на лицу, нико и не мисли онда, да то лице није строго „класично.“ Њена реч, њено осећање, њене очи озаре црте тог лица, и ми долазимо и опет до уверења, да „класичност“ лица није апсолутан услов, да глумица буде и уметница. Душа чини уметника, као год што и срце јунака, а Милкина је душа лепа, класично лепа. Па онда има Милка још једно својство, које јој никако не шкоди и које никад није на одмет. То је својство — младост. Младост је већ по себи мила, а у свези са одсудним способностима истиче и ове још умиљатије, као год што и лепа душевна својства захвално утичу на младост, те опет и овој дају колорит умиљатости.

Од такве појаве има онда и уметност свој добитак — а Милка Марковићка таква је појава.

Уз све то краси њу још једно својство, које је обично ређе у глумица: она је ван позорнице жена а не глумица и она — mirabile dictu! — не зна шта је то завист и глумачко ревновање. Она је са својом улогом све и сва, а остале се ње тичу у толико, у колико има на позорници с њима посла; ни више ни мање

Реткост, велика реткост. **М. С—ћ.**

КЊИЖЕВНОСТ.

Поводом оцене песама „Из брачног живота.“

Поштовани г. уредниче! У 43-ћем броју „Јавора“ изишао је приказ мојих песама „**Из брачног живота**“, у коме се осорно напада књижара Браће Савића, што је те песме издала у свескама с прекидом. И ако ми није право, што се песме нису издале у једној свесци, као што је било уговорено, опет држим, да није оправдано, нападати издаваче због поделе у свеске. Само онај, који неће да се добро обазре по страној књижевности, може да замера нашим књижарима за издавање дела у свескама. Сваки пак, који је са страном књижевношћу добро познат, и који свима књижевностима хоће да да исто право, мора признати, да и други народи издају у свескама и дела својих најбољих књижевника. Преда мном је илустровано издање Лесингових и Гетових дела. Ни у једном „лиферунгу“ нема више од 32 стране и, што је најгоре, не само што се поједине песме прекидају, него се и сама садржина по свескама мења. У првој свесци Лесингових дела налазе се Sinngedichte“, у другој „Emilia Galotti“, у трећој, опет, „Sinngedichte“, у четвртој „Emilia Galotti“, у петој „Lieder“, у шестој „Minna v. Barnhelm“, у седмој, опет, „Lieder“, у осмој и деветој „Oden“, „Fragmente“, „Fabeln und Erzählungen“, па тек у десетој опет „Minna v. Barnhelm“, и ако је последња басна из 9-те свеске остала несвршена. У Гетовим делима нема тих коњичких скокова, али има прекинутих песама. Одмах у првој свесци растављена је песма од слике, која

је тек у другој свесци, а у трећој свесци прекинута је песма „Der getreue Eckart“, па свршена и сликом украшена тек у четвртој. Тако се издају и дела Шилерова и осталих великих писаца; тако се издаје Онкенова „Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen“: у једној свесци „Geschichte des alten Aegyptens und des alten Persiens“; у другој је продужена историја Персије, и ако је остала несвршена историја Мисира; у трећој је и четвртој несвршена историја Грчке и Рима; а у петој — несвршена историја Петра Великога! и т. д. Исто то, што се чини са делима у немачкој књижевности, чини се и са делима у француској и руској књижевности. Ја сам, бар, многа дела тако у свескама набављао, јер их је на тај начин много лакше и набављати и издавати. Најгоре је што књижаре при издавању дела једнога или више писаца не издају садржину по реду, него је прекидају, да би онај, који купује, морао купити све, како књижара жели да прода. И кад се то допушта моћним страним књижарама — за што да се не допусти нашим оскудним? Би ли Змајева „Певанија“ изишла, да се није издавала у свескама, и да ли је грехота, што је тако издана? Мислимо да ће сваки, који погледа пажљиво на страну књижевност и метне руку на срце рећи: да се нашим књижарама не може замерити, што издају поједина дела у свескама, кад их и стране књижаре непрестано издају у „хефтовима,“ лиферунзима,“ „ливрезонима,“ „випусцима“ и т. д. Толико у обрану издавача књиге у свескама.

Надајући се, господине уредниче, да ћете бити добри, да ово неколико речи штампате у свом листу, остајем

Ваш поштовалац

У Шапцу 26/х. *1892.* **Вл. М. Јовановић.**

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Примили смо једну анонимну критику на драму „Царев лав“ од Радоја Рогановића. Не можемо ту критику у целости штампати, а и рукопис је тако нечитљив, да смо га једва до краја прочитати могли. У тој критици се вели: да је дело „надахнуто до краја народним духом и преставља, чудноватим херојским потезом тежњу пјесника, изнијети на видик, како Црногорац у заштити двају највећих символа слободе свете и олтара предлаже (!) готовост жртвовати себе на прагу домовине, тек да се извије испод сјенке полумјесеца — дивље азијатске хорде“.... Оваковим тоном непознати критичар наставља, и истичућ, да песник „изводи читаоце, да цио процес бојних мегдана гледају“ .... „па да сами учествују у ратовању, које пјесник јаким и звучним стиховима пјесничког полета црта пластички живим бојама и ако усиљеним нагоном, да би улио тајан јунаштва у борце“ .... На крају те критике се још вели: „У опште у књизи има много интересног и развних сцена али има и доста тенденције (?) с ритмима и без ритме, досадне дужине неких монолога небрежности у стопама, што га издаје, да је напустио правила метрике. Мјестимице су се поткрале ортографске погрешке, као и интерпункција је доста слаба, из чега се јасно види, да је књига летимично корегирана.“

Оволико наведосмо из те анонимне критике, да се види, како Црногорац Црногорцу суди о књижевном делу; а чинимо то и зато, што не знамо, хоће ли нам бити могуће у нашој рубрици за књижевност донети критичку оцену Рогановићеве драме. Свакако се радујемо, што се у оним странама Српства почиње, ако и у почетничком облику, критички разабирати за песничке производе домаћих песника.

== Дне 14. новембра по н. к. сарањен је у Великој Копаници хрватски књижевник, римокат. парох Александар Томић, свештеник бискупије Ђаковачке, у 51. години живота. Он се бавио превађањем изабраних белетристичких дела из чешкога, пољскога, руског и француског језика. Његови преводи одликују се одличним избором, красним језиком и отменим стилом. Његових превода имаде у хрватским листовима: „Славонцу“, „Наше горе листу“ и „Вијенцу“. Хрватска матица штампала је његов превод приповести „Колибар“ од пољскога писца Крашевскога. Превађао је и позоришне комаде из славенских језика. Један комад: „Златна младеж“ још није приказиван. Особито му је леп превод чувене песме „Гавран“, од американскога песника „Edgara Poe a“, у „Viencu“, а како је то тежак посао, нека свако суди по том, што је један одлични мађарски песник превађач скоро двадесет година дотеривао свој превод те и формом и садржајем особите песме.

== Ове године навршила се је тридесет и једна година, што је на гробљу у Клањцу, у Загорју сарањен песник Хрватима најомиљеније хрватске химне: „Лијепа наша домовина“, Антун пл. Михановић. Поштовачи успомене песникове учинише му недавно скромну почаст на гробу.

== Професор др. Иван Броз написао је књигу под насловом: „Хрватски правопис“, где је израдио правила фонетскога писања, како га је једна комисија стручњака на позив хрватске земаљске владе за уведење у све школе утаначила. У главном су та правила уде шена према начелима Вука и Даничића, ну г. Броз одступа од њиховога начина писања у том, што одређује, да слова: *с* и *з* остају непромењена, кад се нађу и пред *љ* и *њ* и кад се нађу пред *љ* и *њ* и у састављеним речима н. пр. *изњушити*, *изљубити*, а не *ижљубити*. Затим предлаже, да се слова *д* и *т* пишу и пред словима **ц** и **ч** тамо, где се иначе не би могло разабрати право значење н. пр. у речи *млатче* и *младче*, затим у писању извесних властитих имена и онда у књижевничким речима састављеним с предлозима *над*, *под* н. пр. *над*цестар.

За слово ђ предлаже писац слово *đ*, превучено танким потезом. Поводом те Бровове књиге написао је у 45. и 46. броју „Vienca“ уредник J. Пасарић врло темељну и научну студију „О хрватском правопису“, у којој претреса разлоге етимилога и фонетичара, те побијајућ прве, изјављује се за фонетски правопис, којим већ пишу писци и песници: Адамовић, Алауповић, Андрић, Арнолд, Бадалић, Бров, Дивковић, Драженовић, Гојтан, Хранииловић, Инхоф, Крањчевић, Лепушић, Лесковар, Лукић, Маретић. Милчетић, Мусић, Панић, Сенц, Шрепел, Великановић и сам уредник „Vienca“. Писац вели, да није било добро, што Јагић у своје доба у „Књижевнику“ није попримио у целости, већ само деломице, фонетски правопис, данас да би то питање већ било решено.

═ Код Коломана Левија у Паризу изашла је седма свеска позоришних дела од Александра Дима млађега. У тој свесци су три позоришна комада: „Принцеса од Багдада“, „Дениса“ и „Франсилон“. Макар да се је славни књижевник био зарекао, да више никада неће писати предговора у своја дела, од када су га оно ради предговора уз „Туђинку“ били напали, ипак је он и у овим трима позоришним комадима написао свакому напосе духовити предговор. Истина он вели, да то нису формални предговори, већ само опаске, примедбе и белешке, потребне, да се ти комади у опште разумети могу. Сад било, како му драго, у тим предговорима имаде тако лепих ствари, да г. Дима заслужује сваку хвалу што их је написао.

У предговору комаду: „Принцеса од Багдада“ приповеда Дима, да је тај комад написао за седам дана, рачунајућ и ноћи, у којима није ради узбуђености могао спавати. На тај комад су највише navaљивали клерикалци, да му се освете ради мало пред тим обелодањене његове књиге о питању раставе брака. Љуто се тужи Дима на позоришну публику, којој је са лица читао злобу и злорадост, дочим су му многи од тих истих незадовољника тако често руку стискавали. Затим се тужи на своје душмане, те вели, да је мржња већа од љубави, јер је љубав везана на извесно време и предмет, дочим је мржња, ма да и није ничим оправдана, незаситна и неугасива, обухватајућ цели свет и нетребајућ, да се одврађа. Спомиње, колико су му неугодних часова оваковa непријатељства у животу проузрочила, те дословце надовезује: „Шта ми ипак нису могли стети, то је задовољство, које ми проузрокује мој рад, оно чисто уживање, које осећам замишљајућ и извађајућ ова добра или лоша, али увек поштена и искрена дела, материјалну и моралну неодвисност, коју ми ова дела дадоше, уплив, којим су нека од њих утицала на идеје, морал, и обичаје и законе, право, да могу на видику извесних успеха рећи оно, што говоре радници, шетајућ недељом по новим деловима града: „И ја сам учествовао код градње ових кућа.“ Нико надаље не може поређи, да сам истину љубио, тражио и говорио, да сам ишао за идеалом, који је може бити за њих непотребан, — премда они то не могу знати, — али који није бескористан за ме и некоје друге, које сам ја потакнуо да мисле и плачу, што је једно те исто. Колико их је међу нама, који то исто могу рећи? Не само, да ја не могу животу ништа пребацивати, ја признајем баш, да нити сам све заслужио нити сам се свему надао што ми је живот донео. И ја сам по свој прилици један од сретника овога света; тако је то најмање, да никому зло не желим, па ни онима, који су ми хтели зло учинити.“ За тим наставља: „Да исцрпем питање до дна, — јасно је, да у овај час не само за ме, него за све, који смо ту, неповољан ветар дува. Свагде опажамо само: сарказам, огорчење, непријатељство, претње, увреде, код индивидуа и код народа. На свим границама наперени су топови, једни проти другима, у свим џеповима су револвери. Истом са четрдесет и петим летом не спадамо више у оне, који су звани, да убијају из ван земље, а нема доба старости, у којој се не би требали бојати којега ленога и завидного земљака, који је приправан бацити у ваздух целу варош, само да не мора ништа радити. Ступите у јавне скупштине; ту се обасипљу међусобним увредама. Ступите у цркву, ту се туку. Нису то више страни људи, што се један од другога грози, нису то више само људи једне те исте земље, већ су то људи исте крви, оцеви, деца, браћа. Особито супрузи. Брак се разрешује, породица избацује своје чланове, материнство се одриче. Муж афектира толико презирање жене, а жена показује толико гнушање од мужа, да ће у десет година, ако тако узнапредује, престати битисати не само брак, него и љубав, и постојаће само један род. . . . . „Нека наша млада браћа од „слободнога позоришта“ заоштре пера: требаће писати сасвим нове комедије и исте трагедије, у којима ће место љубави заузети мржња, дочим је љубав била главна сила наших застарелих неморалних комада. Дакако и то ће проћи као и све друге форме, кроз које човечанство мора проћи. Кад већ једном људи увиде, да мржња к ничему не доводи, вратиће се опет к љубави, која је основа, средство и сврха.“

У предговору комаду: „Франсилон“ приповеда Дима, како је дошао на основну мисао тога комада. Једне вечери присуствовао је Дима с једним ожењеним паром, с којим је живео у пријатељству, једној позоришној представи. Муж је много лорњетирао са неком женскињом из Д'ми мона и за једнога међучина оде у њену ложу. Кад се је вратио, рече му његова млада, лепа жена: Удварај се гђи Х, колико ти драго, али ако икада дознам, да имаш љубавницу, сад било то, ову или коју другу, један сахат касније имаћу и ја љубавника.“ И то је основна мисао тога комада, који Дима није дуже времена хтео обрадити, док једнога дана не дође један млади књижевник Луј Годеракс, који га позове, да скупа с њим изради један комад, кому је он замислио управо таков темат какав се је заметнуо у души Димаовој поводом онога доживљаја у позоришту. Кад је касније Дима тај комад самостално обрадио, пошаље му Аурелијан Шол своју пре тога написану новелу са истим садржајем, признавајућ нарочито, да Дима није починио плагијат. Дима то узима као доказ, да његов комад ипак није тако невероватан, како су му код прве представе приговарали, кад сто више њих нешто слично замислише и обрадише.

НОВЕ КЊИГЕ.

Српски народни илустровани велики календар. (На корицама стоји и „Годишњица“ за просту годину 1893.) која има 365 дана. Издање српске књижаре браће М. Поповића. У Новом Саду. Штампарија српске књижаре браће М. Поповића. 1892. (На корицама стоји: уз припомоћ српских књижевника уређује Андрија М. Матић, гимназ. професор) Уз календар је и „Библиотека за народ“ са забавним и поучним садржајем.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 47. У НОВОМ САДУ 22. НОВЕМБРА 1892. Год. XIX.

ИЗ ГЕТЕОВОГ „ФАУСТА“.

(ДРУГИ ДЕО.)

Четврти чин.

На предгорју.

Бубњеви и ратна свирка од доле. Разапињу царев шатор.

Цар. Главни генерал. Трабанти.

Главни генерал.

Изгледа, добро да смо срачунали,
У згодној што смо ми долини тој
Васцелој војсци добро место дали;
Уфам се чврсто: наш ће бити бој.

Цар.

Показаће се, будемо л' се тукли;
Но криво ми је, што смо тек устукли.

Главни генерал.

Гле амо, царе, наше десно крило!
Замљишта бољег никад није било:
Брежуљци тй ни стрми ни удобни,
За наше згодни, противнику кобни,
На месту том ћемо се стипшати;
Зар сме коњица ту јуришати?

Цар.

Тек похвалу ми ваља казати;
Ту с' може мишица показати.

Главни генерал.

Међ бреговима, на равници тој,
Фалангу видиш спремну већ за бој.
Гле како копља блистају се лака
Кроз дим јутарњи од сунчаног зрака.
О, како се таласа тај големи цин;
Тисуће ту-јуначи велик чин.
Множине снагу можеш по том слутити;
Противника ће свог распудити.

Цар.

Сад први пут тек видим такав строј
Овака војска двоструки је број.

Главни генерал.

Шта да ти јавим с нашег левог крила!
На стени тој јуначка с' чета збила,
А онај крш, оружја где је сјај,
Узаног кланца чува улазак;
Противника, па био како јак,
Крвав ће ту стаманит окршај.

Цар.

И лажне гледим већ рођаке Наше,
Ујаком, братом, стрицем што ме зваше,
Све више, више што су тражили,
Те углед круне обеснажили,
Што, завађени, државу опустише,
А сада сложно војске на ме пустише.
Множина се испрва тек лелуја,
Па онда нагне куд је води струја.

Главни генерал.

Гласоноша са стене иде спретно,
Шта ли нам носи? Нек је само сретно!

Први гласоноша.

Лепо пође ми за руком
Мој опасан, лукав рад;
Тамо, амо се провукох,
Ал' је мали сваки над.
Многи су покорни слепо,
Величанству, царе, твом,
Ал' не чине ништ за тебе,
Јер се брину за свој дом.

Цар.

Очуват себе учи себичност,
А не захвалност, вера, част, милост.
Превале л' греси, мисле л' они зар,
Поштедиће их суседов пожар?

Главни генерал

И другог ево, лагано тек стиже,
Уморан момак једва иде ближе.

Други гласоноша.

Из почетка беше свугде
Дивљи метеж и дар-мар;
Кад ненадно, уједаред,
Истакне се нови цар.
Светина се колебала
И чудила чину том,
П'онда нагне — као овци —
За лажљивом заставом.

Цар.

Противни цар! Е, то ми с' допада.
Сад осећам тек: прави цар сам Ја.
Оружје носих шале свеудиљ,
Но сад га хоће племенита циљ.
Весеља беше, сјајне забаве,
Опасности за *мене* само не;
Кад цидом гађах с бујним заносом,
Витешку борбу гледах пред собом;
Да нисте одвраћали ме од боја,
Јуначка слава била би већ моја.
О, како бејах оног часка свој,
У пучини кад с' нађох пламеној;
На мене жар устремио се кивно —
Привидно беше, али беше већ дивно.
О слави, победи тек збуњено сам снив'о,
Ту грешну дангубу ћу накнадити живо.

(Телали оду да изазову противног цара на двобој.)

М. С—ћ.

У КАНЦЕЛАРИЈИ ДРЖАВНОГ ТУЖИОЦА.

ПРИЧА ИЗ ЖИВОТА.

(Свршетак.)

Да, господине, има и тога, али то су људи даровитије природе, и са мало повише науке. Па погледајте и те књижевнике, научаре и уметнике: зар многи од њих, напослетку не остављају веру својих отаца зар се не одвајају од својих, они, или деца њихова? А они остали, без великих сума новаца, без даровитости и довољне учености, изиђу из школе и стоје између два пута. Својима више не може да се врати, а да оде међ туђинце — нема пута, нема начина Он би на послетку и могао да живи, није му нужно да ради, ми смо спремили толико, да му је могуће да се прехрани. Али, да ли он може да живи тако без икаква рада, без икакве цељи? Он је млад, пун одушевљења, ватрен, мисли никако не мирују у глави; често је даровитији, развијенијег ума и са већом количином знања, од својих хришћанских другова... Не смејте се, господине, ја не мислим да вас вређам.

— Ја се и не налазим увређен...

— Није ово никаква увреда, погледајте сами, па ћете се уверити, да је тако. Ах, наша деца, наша омладина, — старац са приметном гордошћу исправи своју седу главу — бог их је одарио умом, они могу да уче. И он тражи да ради штогод, и главом и срцем тражи; и том је срцу криво, што је он туђинац свуда и на сваком месту — и међ својима и међ хришћанима. Од своје невоље, он мислима прелази на невољу свију паћеника на овој земљи; и ето га где долази на мисао, да је његова дужност да се стара, да једном свију тих невоља нестане. Али, сам он не може радити на томе, и борити се са овим светом. Коме да оде, да би заједно делили мисли, заједно радили, заједно живели? Као што вам рекох. г. прокуроре, својима се више не може да враћа; да иде к вама — нема пута ни начина, и он на послетку иде к њима....

— Коме иде то?

— Та ето к тима, што са мојим сином заједно седе иза решетке, к тима, како их зовете, к социјалистама .

Старац спусти главу на руке, плећа му се лагано издизаху. Неколико минута потраја ћутање, које први прекиде прокурор

— Дозволите ми, Абрамсене, последње ваше речи мучно да су истините. Ето, да узмемо за пример вашега сина Није он отишао к њима, већ их је он све привукао к себи; он је био њихов вођа, он је био покретач ове мале гомиле.

На лицу Абрамсена указа се опет израз некакве гордости.

— Да, кад је отишао к њима, он је постао и вођа њихов, пошто је он даровитији и ученији, а у њега су и новци, средства. . . у њега — старац се на један мах задржа, лице му доби преплашен изглед — опростите, господине, то сте ви говорили, да је мој син вођа; ја то не знам, а и не мислим да је тако, ја говорим у опште

— Ја тако и разумем, Абрамсене; ми овде и не разговарамо о вашем сину, већ о јеврејској младежи у опште. И тако, ви велите, они су умни, образовани, код њих има и новаца. . .

— И по томе је немогуће, да они не буду коловође. . .

— Али зашто они, ваша омладина иде баш у социјалисте?

— Зашто? Зато, што су управо тамо код своје куће, код себе самих. Ако им што смета да живе онако као што њихови хришћански другови живе; да у друштву, и на сваком другом месту имају сва права, која хришћани имају; — код социјалиста и ако су Јевреји, то ништа не смета Тамо је све једно; био он Јеврејин, Рус, Немац, или ма које друге народности. Они су мојсијевске вере, но социјалисте и на то не гледају; они управо и не верују ни у коју релиђију, те тако мојсијевство ни мало не смета нашој деци, да се удруже са социјалистама. Међутим, они су умни, образовани, код њих има и новаца; и тако они не само да су равни осталим својим друговима — социјалистама, већ иду и напред пред свима. Њих више не гоне, од њих се нико не туђи, шта више, њих траже; сваки их воле; они у новој омладини носе заставу високо издигнуту. . . Ах, господине, додајте свему том још и то, да су то све млади људи, чију мисао и одушевљење још не стешњавају и не ограничавају горка искуства и патње из живота; па ћете зацело појмити, зашто наша омладина иде баш у социјалисте.

Прокурор сумњајући врћаше главом.

— Ајд да речемо, отпочеће он, да је тако. Васпитање, које ви дајете својој деци, припомаже, да се она одвоје од средине својих отаца. Не дошав ни у какву другу средину, они лако залутају и пођу лажним путем. Али, каква учешћа у све то „ми“ имамо? Ви у почетку разговора рекосте, да смо за све ово криви: „ми и ви.“

— Господине, ја нисам то казао, или нисам хтео да кажем; нисмо криви, већ смо узрок свему томе — ми и ви.

— Е па лепо, узрок Али какав смо узрок ми?

— Господине прокуроре! Разгледајте добро око себе; испитајте ствари, али не површно, већ загледајте мало у дубљину, у суштину самога предмета; — па ћете и сами видити у чему је ствар. Веле, да су Јеврејима дата права у трговини, у државној служби. . .

— Па зар све то нису огромна права, Абрамсене? Сетите се на прошлост. Ви сте човек у годинама, и памтите далека времена. Сетите се како је било пре 50 година, и кажите ми онда, зар Јевреји — и на суду, и у трговини, и односно својине, и у државној служби, и свуда на другом месту — нису задобили огромна права?

— Огромна, г. прокуроре, заиста огромна! Нека господ бог благослови оне, којима је први пут пало на памет, да смо и ми људи; који се сетише, да нас изравнају са осталим светом. Ми, старци, памтимо другачија, тешка времена; ми смо сами видели и претрпели оно, што данашња младеж може да дозна само из књига, или да чује само од нас, старих људи, . .

— И у име благодарности држави, која вам је учинила сва та добра, та ваша младеж ради против те исте државе. . .

— Ах, господине, ја вам рекох, да величину тих добара, упоређену са пређашњим стањем, појимамо само ми, који памтимо како је пре било. Да господине, само ми, који смо препатили и друкчије муке, осећамо, — и само ми и можемо осећати — колико су огромна права, која данас имамо.

— Ја вас не разумем потпуно. . .

— Па то је сасвим проста ствар, господине. Они, наша деца, не знају та времена. Они су о њима само читали, или слушали. Али читање и слушање може да учини, да човек потпуно сит, осећа глад онако, као што је осећа онај, који није два три дана ништа окусио? Ми, који смо све видели својим очима, који смо све претрпели на нама самима; ми можемо да упоређујемо садања права са пређашњима; ми можемо не само да појмимо него и да осетимо разлику из-

међу садашњости и прошлости; ми смо дакле једино кадри и да збиљски оценимо огромност те разлике, те да за све то будемо искрено благодарни држави. Они пак, деца наша, могу само у неколико да замисле себи разлику између прошлости и садашњости; — али они, г. прокуроре, живо осећају сву савремену разлику, која постоји међ Хришћанима и Јеврејима. Питате ме, зашто сте ви узрок овој појави код наше младежи? Зато, господин прокуроре, што сте ви све учинили, само да наша деца изађу из нашег јеврејског круга; међутим, тек сте отшкринули врата, кроз која би могла да уђу у ваше друштво. Да, само с повећим капиталом или са јачом даровитошћу и ученошћу може Јеврејин — не остављајући веру својих отаца — да прође кроз та отшкринута врата, па и то .... Абрамсенману руком, спустив главу на ниже, заћута за неколико секунада.

— Дата су права, многа права. Али погледајте, господине, како се у самој практици примењују та права. Јеврејин, свршив на универзитету ма који курс, с дипломом у руци може да ступи у државну службу, њему су дата сва права. Али, колико има, господине, официра од непокрштених Јевреја? Покажите ми, господине, каквог вишег чиновника — непокрштеног Јеврејина. Грађанска права! Али, зар се мој син може оженити вашом ћерком, или зар моја кћи може поћи за вашега сина, не променив веру? . .

— И тако ви велите да закон или држава. . .

— А не, господине, прекиде га брзо Абрамсен, сумњиво погледајући на њ. Ја не говорим о закону нити о држави; ја знам шта је она за нас учинила. Али, кад би баш закон и дозвољавао такве женидбе, мислите ли да би на њих повољно гледало само друштво? И зар би господа официри допустили, да у њиховој средини буде какав официр мојсијеве вере? Зар на покрштеног Јеврејина не показују прстом, и другови по служби, и у друштву, и свуде? . . . Да, реч „Јеврејин“ још је нешто погрдно у овом свету. Да би ту мрљу колико толико скинуо са себе, треба: или особита даровитост или подоста новаца. А док реч „Јеврејин“ буде имала смисао нечега погрдног, дотле ће наша деца, која су се — школујући се — одвојила од јеврејства, ићи међ социјалисте, нихилисте, и не знам како их тамо још зовете?

Неколико секунада ћутаху обоје.

— Младеж је свуда младеж, лако скрене с правог пута. Али, да би ово учинила, вашој је младежи потребно, да два корака у страну коракне. Међутим нашој је младежи довољан један корак; тај други није јој потребан, ту је нашој деци олакшала посао судбина, која их је створила Јеврејима.

— Шта ви разумете под тим два корака?

— Па то је сасвим проста ствар, г. прокуроре Да би неко постао социјалиста, нихилиста — чини ми се тако их зовете? — Треба да престане бити Рус, Немац, Пољак; — треба да заборави свој народ и домовину своју; треба да заволе више свет, но своју земљу; треба да су му дражи интереси каквог радника, с оне стране света, но интереси капиталисте, који је једне народности с њим. . . . Међутим свој народ, своја домовина, — нису пусте речи, није баш тако лако. . . .

— Бога ми у нашем веку, код наше младежи. . .

— Та оставите то, господине! Младеж и у нашем веку, као и свагда, много којешта говори, али кад се дође до дела, онда опет излазе на видик осећања, која су векови створили. Ето у последњем рату омладина је наша гомилама ишла у добровољце, и борила се у Турској, само да помогне својој словенској браћи; међутим, за време последњег француско-немачког рата, иста та омладина није се тукла ни за једну, ни за другу страну. Зашто то? Бадава, што јест — јест! „Ближа је кошуља, но хаљина.“ Ето код вас, г. прокуроре, на вашем часовнику виси један драгоцен камен Ма да су ме очи готово издале, опет ја и одавде видим, — Абрамсен се суво насмеши и закашља се — видим, да то није прави, већ вештачки дијамантат. Ви га носите од више година, и ја ћу ево да вам платим десет пута више, но што он вреди. Хоћете ли да ми га продате?

— Нећу. Али у каквом односу стоји овај камен према своме народу и домовини?

— Ево у каквом. Ви тај камен не дате за то, што сте већ од толико година навикли на њ. Међутим још од рођења свога привикли смо на домовину, за њу су везане успомене не само целог нашег живота, већ и успомене на наше очеве, на наше дедове. . .

С отаџбином је све везано; ваш ум, душа, срце, интереси ваши. Народ, — то су људи, чији језик ви још из детињства свог слушате; чији је живот постао и ваш живот. Не само да су вам отац и мати казивали, да треба да љубите своју домовину и свој народ; — вас је томе и школа ваша учила; вама су о томе и професори ваши предавали; ви сте то и у књигама вашим читали И зар се све то тако лако заборавити може? Идеја, мисао — велика је сила, али јој је опет мучно, да уништи навику целог живота — привезаност к својима —, која је усисана с млеком материним, и коју (привезаност) подржава и школа, и књижевност, и успомене на целокупну прошлост! Ах, тешка је то ствар: одвојити се сасвим од својих заборавити потпуно на своју кућу. Међутим, то је први корак. . . Јеврејину, који је изашао из вашег хришћанског университета, није нужно да учини тај корак. Он је већ извршен. Изишав из университета, Јеврејин нема народа. Са оном сиротињом јеврејском, што својим радом зарађује себи лебац, и што искрено верује у релиђију својих отаца; — он нема ничега заједничког. С богаташима, с фабрикантима — још мање. Једини, с којима би могао бити заједно, то су Јевреји образовани као и он. Али то је само једна гомила, а не народ. Као што нема свога народа, исто тако нема ни своје домовине. Отаџбина његова — то је цео свет. И тако дакле, нашој младежи није нужно да заборави на свој народ и на своју домовину, јер она свега тога и нема; није јој нужно да изврши онај мучан корак, који већина ваше младежи није кадра да учини.

— Па шта је потребно, те да ваша омладина буде изведена из тог положаја? Да ли не, да се јудејско царство обнови у Палестини, где ви сигурно не би сви ни стали.

— Зашто Палестина? Оно, што је прошло, не поврати се више. Ја нисам никакав учен човек, али мислим, да се једна иста појава никад не може поновити, како у животу појединца, тако и у животу једнога народа. За Палестину је везана наша слава и прошлост наша; — ту су Јерусалим и храм Соломонов, али само наша „обетована земља“, Палестина више неће бити. У осталом, бог све може. . . . Али сада — Јевреји морају тражити своју отаџбину на другом месту, а не у Палестини.

— На ком то месту?

— Овде, одговори старац, протегнув напред своју руку. Овде, у земљи где живе, у Русији, Ђерманији, Шпанској. Кад су се пре 17 година — знате за време пољске револуције —, последње речи Абрамсен изговори тихо, шапатом, као да казује какву тајну — кад су се дакле тада Јевреји удружили с Пољацима, и кад су их у Пољској звали: „Пољаци мојсијева закона;“ тада су се многи Руси смејали томе, исмевали су и нас и Пољаке, али ни најмање нису имали право. Верујте, г. прокуроре дотле, док наша деца не постану: Руси, Немци, Пољаци — мојсијева закона; док међу нама и разним хришћанским народима буде зијала ова пропаст, која данас зија: — дотле ће непрестано нашој деци бити широм отворена врата за сваки погрешан пут.

— Али, да би то и било, шта треба урадити?

— Господин прокуроре! Зар ја, Абрамсен, јучерашњи Шмуља Абрамсен, да решавам тако важна питања? То је посао министара и саветника, ради тога постоје толика „надлежателства“. Нека они о томе мисле, нека они решавају та питања. — Некакав лак осмејак показа се на бледом лицу старчевом. — А ако они не реше, онда. . .

— Онда? — запита прокурор.

— Онда ће време решити, овај велики учитељ људског рода, али — страшан учитељ.

Абрамсен ућута, сагнув доле своју седу главу. Прокурор га пажљиво посматраше, обрве му се набираху, и, мислећи о нечем, моментално удараше прстима по столу. Часовник изби шест. Старац се трже, и наместив мало хаљине на себи, устаде са столице.

— Опростите, господин прокуроре, ако сам рекао што сувишно. Ја разуме се. . .

— Напротив баш, ја сам вам веома благодаран за све, што вечерас рекосте.

— И тако, односно мог сина, отпоче старац гласом, који опет поче да дрхти.

— Сутра у 11 часова. У канцеларији ћете добити дозволу, да се можете видети с њим.

Старац се ниско поклони, и упути се вратима, где се поклони још једанпут, и тада изађе у предсобље. У соби-причекаоници, био је само један омален пандур, беле косе, који је у једном углу седео на столици, пола дремајући. Помоћу пандура Абрамсен обуче

горњу хаљину, постоји неколико секунада пред вратима и напослетку лагано изађе напоље.

Београд, 1. Фебруара 1884

Иза врата канцеларије прокуророве чули су се звуци лаганих и тешких корака.

У спомен своме милом другу Н... Н...

С руског **Ц.**

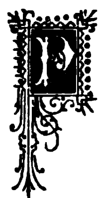

*

Румени исток, море је мирно,
Природа трепти, свечан је час;
Ја стојим немо, слушајућ' жељно
Најлепших речи најслађи глас.

Прир да збори, умилном речи
Буди успаван оснажен свет,
Ја гледам море обзорје плаво,
Слушам валова тихани крет.

И топла жеља и мене згрева,
Да летнем лако у даљни крај,
И са висине, у светом миљу
Да сретнем благи сунашца сјај.

Л. С—а.

ВЛАДАРКА ОД ПАРМЕ.

ПРИПОВЕТКА Л. САХЕР-МАЗОХА.

(Свршетак.)

Тек што је Франческа оставила палату, војвоткиња у највећој журби сама без икога удешаваше потребне припреме, да би могла стати на пут завереницима. Ова позва у највећој тишини неколике више официре у двор а изда при том потребне војничке наредбе.

Аустријски командант тврђаве и команданти војводских трупа у касарнама у брзо се споразумеше. Без икакве граје беху војници позвати на оружје, тако да се после једног часа цела посада налазаше на ратној нози. Снажни одељци аустријских трупа полагано креташе се из тврђаве у варош, избегавајући при том улице, које су ноћу биле живље па поседну сад дворац више као опсада. Беше одређено да на први знак устанка три топовска пуцња са тврђаве буду трупама миг кад да отпочну борбу са устаницима.

Пошто све би свршено, обучена, спусти се војвоткиња у постељу, да проспава неколико тренутака, готова да се на дани „сигнал“ подигне.

Ноћ прође на миру, тако и јутро идућег дана 22. Јула 1854. год. Око подне тек на један пут продреше у град из унутрашњости наоружане гомиле, звона звоњаху на узбуну и на мах се искупише многобројни људи, све сами устаници. Три топовска пуцња са тврђаве беху за трупе „сигнал,“ да треба, да оставе касарне. Са свију страна придолажаху колоне и поседоше сва главна места докле се два аустријска батаљона постројише пред дворцем, једна пак батерија аустријска под заштитом једног ескадрона дође овде а своје топове управи према главној улици, која се сучељаваше са улицама дворским.

Међу тим из даљине одјекиваше већ мала тек пушчана чарка. На разним местима вароши налажаху се аустријски ловци спремни за борбу са упалим добровољачким четама.

Узбуђен, готово као без душе дође пуковник де Шпањцоли, саопшти жени својој и Франчески устанак у резиденцији и као да изгледа, да ће се овај изјаловити. Смућено је гледао пуковник своју кћер, чије преплашено срце погоди одмах, да он нешто крије од ње

„То није све што си рекао“ повика Франческа. „Шта се збило? Да није војвоткиња ухваћена или да је нису већ и убили?“

Пуковник врћаше главом. „Не, не“ одговори он. „Владарци није се ништа догодило. Њу су опколели и она се је опрезно спремила, али —

„Шта, дакле? Не мучи ме, реци ми истину“ мољаше Франческа.

„Ну дакле, твој пријатељ — Доменико Ђуплани налази се не само међу бунтовницима, већ је шта више један од њихових четовођа.

„Доменико“ повика Франческа „немогућно!“

„Тако је“ одговори пуковник, „не дао му Бог само никакву несрећу.“ Тад устаде он, узе шешир и оде. „Где ћеш?“ упита га жена.

„Хоћу да видим“ одговори Шпањиоли „како је у вароши.“ С тим остави собу, а одмах за тим и кућу.

Тек што за собом врата затвори, обесну се Франческа о врат мајчин на глас јецајући. — На мах поче брисати сузе енергичним покретом.

„Мајко“ рече она „пусти ме, да идем, ја морам к њему, можда ћу успети, да га покренем да остави бунтовничке редове. Поуздана сам да ће револуцију угушити, а тада му је смрт известна. Ја га морам спасти.“

„Помисли дете“ одговори нежно мати „да се по улицама туку а може и тебе кугла погодити.“

„Па и ако, мајко! одговори Франческа „ја се не бојим Кад би он пао или кад би му судили као устанику или кад би га убили, ја га не бих могла преживети. Пусти ме, пусти ме да идем!“

Пошто се најзад мати јој не опираше, узе Франческа брзо вео преко главе и пожури се низ степенице. Кад пређе најближу ал' узану улицу и спусти у другу живљу, чу први пут како зазвижди куршум, не обзирући се на исти корачаше смело напред. Код најближе барикаде упита за Ђуилана, ту нађе човека, који приста да јој пут покаже. Шта више одмицаше у пратњи храброга човека. те се све већма примицаше правоме мегдану. Куршуми из пушака удараху час лево, час десно у куће, чији прозори беху поседнути борцима; у даљини звучаху трубни знаци измешани са тутњом од бубња (добоша). Франческа иђаше све напред као у сну, не обзирући се на опасности, које јој прећаху.

Најзад угледа Доменика иза неке барикаде, он баш тад издаваше неке наредбе браниоцима. Неопажена стаде она иза њега и стави своју руку на његово раме. Он се окрете и погледа зачуђено. готово уплашено у њено бледо лице.

„Ви овде“ мрмљаше он. „О Франческа бежите! Зар овде смрт тражите? Битка је наша ствар, а не вас жена и девојака.“

„Заклињем вас, што вам је најсветије на свету, оставите ово место“ молила га Франческа.

„Ја имам овде да испуним озбиљну патриотску дужност.“

„Шта ћете користити отаџбини, ако се ви — и стотину других племенити људи — жртвујете за једну изгубљену ствар?“

„*Ако ми и подлегнемо из наше ће крви ники храна слободе.*“

„Не, Доменико, ако ме волете, дужни сте ми да са мном оставите мегдан, ви сте доста учинили. Трупе се на свима тачкама појављују, у скоро ви ћете бити побеђени, ви ћете ил' на барикадама умрети или пасти у руке непријатељу и тад претрпети смрт од барута и олова.“

„Па и ако Франческа, ја ћу мирно, готово одушевљено ићи у смрт са осећањем да своју *дужност* испуњавам и са поуздањем да ће ме — да ћеш ме бар *ти* — ожалити.“

„Доменико, ако ви паднете и ја ћу с вама умрети.“

Узалуд мољаше непрестанце Доменико — одлучну љубављу и јунаком поставшу девојку — да се удљали. Ова оста крај њега све дотле, докле два топа наперена на улицу и барикаду његову, отворише ватру. Два топовска метка беху довољна да разоре лаке опкопе и да оборе велики део њихових бранилаца, остали се повуку у неку побочну улицу са Домеником на челу. Франческа би отргнута неком малом четом која се брањаше у суседним кућама За тренутак у улицу нагрнуше Аустријанци а Франческа изгуби из вида свога драгог Ђуилана.

* * *

За сахат доцније би — поново — повраћен мир у Парми. Трупе биваковаху покрај пирамида од оружја аустријски коњаници храњаху и појаху коње на дворском „плацу,“ а артиљеристе стражу чуваху покрај својих топова са запаљеним светиљкама у руци. Многобројни заробљеници беху пали у руке трупама Њ)ве одведоше у тврђаву где беху раздељени. Неки још одмах по за повести војводкињиној беху отпуштени.

Пред мрак дође тек пуковник де Шпањиоли кући својој. где нађе Франческу покрај матере. Несрећна девојка не околишећи срећно доспе кући родитељској очекујући сад без суза готово окамењена жалосни исход, који прећаше, да се на њој сломије.

„Како стоје ствари?“ упита де Шпањиола свога мужа.

„Устанак је готово свршен“ одврати пуковник узбуђено шешући се горе и доле по соби. „Велики део од злочинаца пуштен је из тамнице. Сви ће други бити изведени пред ратни суд, а за тим ће бити осуђени на смрт.“

„И Доменико?“ упита Франческа мирно.

Климнувши главом, без речи, немо пуковник одговори. Тад стаде на прозор да сакрије очи препуне суза.

„Знала сам ја то“ рече Франческа уздишући „Са опасношћу свога живота, тражила сам га да га спасем, ал опет узалуд није ме хтео ни чути Ну овако смо обоје изгубљени, јер кад он умре, онда ћу и ја за њим, ал пре свега покушаћу још нешто последње.“

„Шта си наумила?“ питаше је пуковник.

„Отићи ћу херцогињи и бацићу јој се под ноге; она мора моју молбу испунити, јер ми она много дугује. Без мене можда би се сад она бојала од пресуде победилаца.“ —

Беше вече Помрчина беше већ пала преко вароши и парка који окружаваше војводски дворац; тад би јављено војвоткињи да Франческа де Шпањиоли моли за саслушање.

Војвоткиња која беше у малом приземном салону своје резиденције заповеди да пусте несрећну девојку.

Франческа чим прекорачи праг, без речце паде на колена пред владарку.

„Шта значи то?“ питаше ова подижући Франческу при том. „Шта вас је довело са таквим узбуђењем до мене? Ви сте са свим бледи драга Франческа. Каква вам се несрећа догодила?“

„Највећа, Кнежевско Височанство.“

„Да вам није отац погинуо?“

„Не, Кнежевско Височанство, мој вереник учесник је у устанку јест он беше не само један од устаника већ и вођа њихов. Узалуд сам га молила и преклињала, да остави мегдан, он је сам сунуо у своју пропаст, сад је заточеник и на смрт осуђен. Преклињем вас молбом својом, поклоните му живот, ви ћете тад и мени мој повратити, јер ако он морадне умрети и ја ћу с њиме.

„Будите мирни, драго дете“ рече војвоткиња узевши несрећну девојку у наручје своје „не брините се ви ни за судбину вашу ни вашег вереника. Ја сам вам тако много дужна, па не треба ни да се ви на мене с тога потужите“

* * *

Кад Доменико Ђуилани под јаком стражом би послат из своје тавнице у тврђаву, мишљаше он не друкчије, него да га воде на губилиште. Он беше блед, ал миран и прибран Једна му је мисао само на души била, која га је пекла, а та је мисао, да ће морати оставити Франческу а да не сме ни да пожели, да се опрости с њоме. Из пређашњих времена Доменико знађаше, да су погубљења извршивали увек у тамницама градским. Не мало беше зачуђен кад се пут у место ка овој окрете према вароши Његово чуђење беше још веће кад га проведавши кроз улице варошке уведоше у војводски дворац. Сад уђоше у једну салу где га један официр и два војника чуваху са напереним пушкама, док остали беху врата поседи.

Не потраја дуго, указа се један слуга, који са официрем поразговара у неколико речи. Тад га позваху кроз врата, која слуга отвори, ступивши за неколико тренутака у највећем узбуђењу угледа пред собом војвоткињу Лујзу-Марију, која сеђаше у црвеној сомотској столици за столом претрпаним хартијама, своје очи беше упрла у њ.

„Ви сте Доменико Ђуилани“ отпоче она најзад.

Доменико се на то само поклони — без речце.

„Зашто сте дигли оружје против свог законитог војводе, против мене која на место њега владам?“

„Убеђен бејах“ одговори Доменико. „да ће ме пред државни суд одвести, а изгледа као да се већ ради на том новом саслушању.“

„Одговорите на моје питање“ прекиде га војвоткиња. „Од кад сам узела власт у своје руке, мислила сам само на то, да народ — кога ми је провиђење поверило — учиним срећним. Терете сам му смањила, дала веће слободе, зло стање отклонила једном речи добро учинила по души. Из каквога сте разлога ви и ваши једномишљеници, понављам још једном, дигли оружје против мене?“

„Не противу вас, Височанство,“ одговори Доменико. Није битка управљена противу ваше личности, већ за *идеју* за коју се боримо. Наш је циљ — до кога ћемо заиста

доспети једног дана — *слобода* и *уједињење Италије*.

„Зар ви мислите, да бисте тад срећнији него ли сад — били? Не говоримо о утопијама. За сада је у Аустрији и Француској револуција — коју потпомагаше пијемонтска војска — савладана; мало је изгледа, да ће се остварити ваши снови. Можете ли под оваким околностима одговорити савести својој; земљаке своје срнусте у неизвесну борбу, па и нас који Италијом управљамо — нагонисте да ред и мир стварамо новим потоцима проливеном крвљу."

„Изгледа, тако ми Бога — рече Доменико са приметном горчином — „да је наша борба за сад неизвесна, ал верујте ми Височанство — будућност ипак нама припада."

Владарка се диже, два пут пређе преко собе, па се за тим заустави баш према Доменику, који ту стајаше пред њом окован.

„Шта да учиним с вама?" рече она. „Називате нас тиранима, кад вас ми вашом крвљу плаћамо, ви се не устручавате никаквих средстава што служе вашим циљевима. Ви ратујете противу нас у улицама престоничким, ви се не устручавате чак ни убиства из заседе; зашто да немамо ми права вас да уклонимо с овог света, кад ви претите нашем животу."

„У политичком животу" одговори Доменико „вреди право јачега, Височанство, у овом случају ви сте победилац а ми побеђени. Ви сте са свим у праву ако т. ј. своју силу употребите и нас осудите."

„Дакле ви и не очекујете икакве милости од мене?" упита војвоткиња зачуђено

„Не" пресече је Доменико „нити је очекујем, нити за икакву молим."

Војвоткиња би поражена, брзо крочи до стола за којим мало пре сеђаше узе из њега један акт који диже горе.

„Ово је ваша смртна пресуда Ђуилани" рече она „по вашем мњењу употребљавам оно право „јачега" и потписујем ову." Брзо потписа пресуду, а за тим зазвони малим сребрним звонцетом, које испред ње стајаше.

.... Брзи кораци приближаваху се, побочна се врата отворише и на прагу се указа Франческа де Шпањиоли.

„Ја сам ваш дужник, као што знате" рече јој војвоткиња, данас ћемо изравнати наше рачуне. Овде стоји пред вама Доменико Ђуилани, који је по одлуци ратнога већа осуђен на смрт и који од мене нити очекује нити жели милости. Ја вам поклањам његову главу, чините са њим, што вам је драго."

„Војвоткиња пружи Франчески смртну пресуду, а ова збуњена погледаше час у високу г-ђу час у свога вереника. На последку одлучно поцепа брзо хартију, што је држаше у рукама, па се баци на прса Доменику.

* * *

Истога дана помилова владарка све остале, који на смрт беху осуђени, казну им сведе само на мали затвор. Њена благост била је од великог утецаја не само на масу народну већ и на револуционарску партију. Последица беше од свега, да се стање поправи и да идућих година у Парми ред и није био нарушен. Доменико и Франческа венчаху се ускоро после устанка од 1854. године

Рат године 1859. и истим изазвано кретање италијанско примора владарку од Парме, да земљу остави. И она као и мудри и слободоумни војвода тоскански оставише за собом лепу успомену; код свих партија стекла беше она праве, искрене симпатије.

Доменико пак имађаше право. Његова је ствар победила. Уједињена Италија за коју је тако много патриота пропатило и крв своју просуло — би извршено. 18. Марта 1860. г Парма би придружена новој-уједињеној краљевини Италији, чији господар беше Виктор Емануело.

Војвоткиња Лујза Марија живела је само мало година по паду с престола. Она умре 1. Фебруара 1864. године.

У Београду, 17. Октобра 1892. г.

Превела **Кринка.**

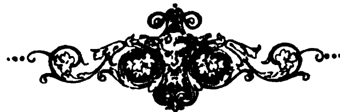

ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА ИЗ ФИЗИКЕ.

Од Стевана Миловановића.

О ЗВУКУ.

III. Предавање.

(Свршетак.)

Пречина чува коштице у њој; ваздух, који је у пећини таласа се такође, те пећина не да, да се таласи на далеко разилазе и слабе, него да управо иду на одређено им место а то је на прозоре и до предсобља. Ако баш није све у пећини као што треба, ако је, рецимо, кожица пробијена или ако чекић не пада на наковањ, можемо ипак чути, јер таласање спољашњега ваздуха иде управо до унутрашњега уха, само што сада тешко чујемо. То су већином блесасти људи. Чак и кроз уста и евстахијеву цев долазе таласи до унутрашњега уха и потпомажу чувење. Зацело ће вам бити познато, како наглухи зину, кад хоће боље да чују; они то чине зато, што доиста тада боље чују а и не знају, за што боље чују.

Узенђија мора на овалан прозор слободно падати; зарасте ли за њега, човек може бити глух као топ.

У кортијеву органу има, по рачуну неких до 3000 жица и врло разно удешених и свака жица за одређен тон. Кад таласање наиђе на њих а оно бира само оне жице, које су тако удешене, да се управо онако таласати могу, какви таласи дођу; друге жице ако се што и поталасају, то је слабо а већином се чине и невеште. То је управо онако, као кад ветар наиђе на какво тело па ово хоће да јечи, само то не бива увек, јер није ни ветар свагда једнак. Кад би разапели више жица гдегод различито дебелих а уз то их разно и затегли, па на њих дували из каквих мехова нашло би се жица, које би и јечале, па тако је то и са жицама у кортијеву органу. За нејасне и немиле гласове, као за шушањ, шкрипање, и т. д., узимају неки, да и не долазе до овога органа; они се зауставе на крајевима слушнога нерва већ у предсобљу, јер кад би дошли до кортијева органа глас би морао бити чист и јасан и пријатан

Осим овога правога пута, којим звук долази до уха, имамо још и више путева; ја ћу вас само упозорити на зубе и на чело Запушите потпуно уши, па ударајте зуб о зуб, лепо чујете; глас тај никако не долази с поља. Исто тако и челом притисните, па ће вам зујати у ушима. Из овога видите, да звук долази до мозга и другим путем; у опште смемо рећи, да га кости у глави доста спроваћају до мозга

7. Пре него што вам наведем неке болести на уху, да вам одговорим још на нека питања.

Прво би било *откуд долази звук?* Ми слушамо на оба уха али заиста не хватају оба једнако јако таласе, који звук носе. Оно, које је боље окренуто изласку таласима, мора боље и чути. Потпуно је дакле јасно, да звук долази са оне стране, на које ухо боље чујемо. Више пута мора човек добро уши да отвори, животиње да ушћуле, нарочито гуше и т. д., јер тешко разазнају, откуд иде звук. Школька много помаже одбијањем таласа, да нас извести, са које стране иду гласови; она нам најсигурније каже, да ли је звук дошао спреда или одостраг. Ако припушим школьку уз главу, несигурније знам за страну, откуд иде звук; шта више могу потпуно да се преварим а особито, ако начиним школьку од чега, па је натрашке окренем Ако су дакле школьке даље од главе у кога, биће да боље зна и да пре зна, иде ли звук спреда или одостраг.

Али је овде врло важно, како и око много потпомаже, да нам јасније буде, са које стране долази звук. У мраку човек много више слухти, ослушкује и напреже се, да дозна, откуд му глас долази а особито, ако још једно ухо затвори.

Није ли нам јасно, откуд звук долази а ми окрећемо главу десно или лево па и само тело да би нам јасно било, где почиње таласање и одакле полази звук.

Даљину обично одређујемо по јачини звука, али је то просто наслућивање, јер у томе јако грешимо. Има таких прилика, где се варамо јако: кад ко стење или јечи, свагда нам се чини, да је даље; мењањем гласа, мењају поједини и даљину, ма да се не мичу с места. По позориштима бива често, да на истоме месту лупају, па вам је лупа час даље а час ближе: чисто осећамо, како се граја приближује а оно они, што грају праве и не мичу се. Затворите се у собу па певајте а неко нека полако отвара врата, па ће изгледати нам, као да се певачица приближује. Зацело је која од вас слушала већ по којега, који, што но се каже, из трбуха говори! Како тај само вара слушаоце мењањем гласа, говором са разних места у грлу, окретањем својим од слушалаца па чак и криваљењем тела, и т. д.!

Све животиње имају *два уха* а *једанпут* чују Доиста нешто необично, јер би свакојако очекивали, да двапут чујемо. Откуд је то, није протумачено. Пре је то од навике, премда можемо чути и двапут исти тон, само онда мора на једно ухо долазити једне снаге а на друго друге Сигурно је то, да са два уха увек боље чујемо него са једним, да

са два уха сигурније знамо правац, откуд звук долази и уједно боље судимо о снази у звука него са једним ухом.

Више пита *чујемо а глас* нам ни откуд с поља *не долази*; нигде нема споља покретача а нама се нешто све по ушима врзе — што кажу Ово бива у раздражењу и јарости; та зар је један у узбуђењу пречуо што. Исто тако ради ухо, ако и крв наври или баш и застане, ако нам је мозак што ослабио или се сувише напрезао, а то исто изазива и сам живчани систем у акустичноме нерву; неки отрови изазивају зујање у ушима. Зацело знате, како после хинина зуји у глави; кад је човек и сувише слаб, њему од слабости није чисто у ушима. Сви ови осећаји јесу субјективни осећаји и јављају се свагда у доста нечистом и нејасном звуку: у звоњењу у ушима, у зујању, у пиштању.

После каквих сватова брује вам гајде дуго у ушима, ма да сте већ кући дошли и у кревет се сподобили; исто је тако и после каква бала, где се много свирало, а није друкчије ни кад дођете из какве гунгуле, и т. д., — ту увек ради још мозак, ако ухо баш и не ради.

Кад лежите на чему тврдоме, а оно вам често куца у ушима. Ту имате покретаче и то су жиле и глава: оне бију а ово се кроз главу шири и до уха или којим пречим путем још до мозга.

У неким болестима, особито у душевним, нема никаквих покретача и нигде, па човеку се опет причува, као што му се може и привиђати; болесник чује много што-шта и хоће да бежи.

8. Још ћу укратко да наведем неке болести у уха али оне само, које кваре слух.

Болести у ушима је баш доста и често се јављају. Лечење им мора бити озбиљно и ниједну болест не смемо занустити, јер последице могу горке бити.

Ове болести постају или управо у уху или долазе због болесних других делова главе у околини.

Спољашњи ходник хоће да се загуши од масти у њему а тада не чујемо добро, у ушима нам зуји, као кад метнемо памука у њих; више пута и глава нас боли. Треба запљускивати чешће млаком водом, ако лекар не нареди што друго

Спољашњи ходник и отече, запали се. У овој болести уз јако и досадно севање у ушима, не чује болесник добро. Болест долази већином од назеба па уши хоће после неколико дана и да процуре.

У овом ходнику се могу да накупе од нечистоте и неки полипи, који ходник затворе и уши заглухну; глас је слаб у ушима.

Бубањ се такођер запалити може; уши у овој болести јако севају, и то већином као да од доле нешто куца. Болесник не чује, јер је бубањ дебљи и непокретљивији. На запаљење бубња треба пазити, јер се може и да провали а то свакојако ће за свагда сметати добром чувењу, ако се може бити не уметне нов бубањ.

Кожица што, дели спољашње ухо од средњега, може се провалити и другим путем, као јаким пуцњем. топом, или ударом по увету, ил прободем, кад чачкам, и т. д. Ово увек смета, но даде се и нова метнути само што уметнута никад није као права. Доста пута ухвати се краста на кожици те човек са те стране не чује ништа баш. Од оваке болести остане човек дуго наглух, јер кожица се тешко враћа у праву своју еластичност.

Могли сте чути, како глух хоће да прочује. У таким приликама мора највише, да је крива кожица, па кад се она рђава кожица пробије, човек ће прочути ма и не као потпуно здрав.

Најчешће је зло у ушима запаљење пећине. Пећина набубри или се слуз у њој намножи. Више пута овака болест врло брзо наиђе и човек за кратко време оглуви; болест може доћи и кроз евстахијеву трумпету, ако је болестан нос или иначе чељуст људска а долази и од неких заразних болести као од маса, богиња, шарлаха, дифтеритиса и јавља се свагда дао и друге ушне болести у севању, у зујању, у бургијању по ушима. По неки пут може се од ове болести да провали бубањ изнутра и онда ухо цури и јако удара. Болест може се излечити а може да пређе и у повремену глухоћу, па човек час чује а час не чује а запусти ли се болест, може да буде и смртоносна.

Прозори такођер могу сметати слуху и уху. Ако узенђија спадне са облог прозора, човек оглуви или ако се округао прозор провали, јер у овој прилици исцури течност из лавиринта.

И само унутрашње ухо, слушни нерв па чак и извор му у мозгу, могу да оболу, но те болести нису као ове досада наведене. Ту је болесник врло осетљив наспрам свачега, што на ухо утиче. Најмањи шушањ му је и сувише јак и раздражује га; нешто тек непријатан глас, њему је крештање и неугодно му је, и т. д. То је нервозност у ушима и нервозна глухоћа а долази највише од многог напрезања у ушима, затим од јаких потреса као и од јаких душевних раздражења, и после дуготрајне болести какве долази ова глухоћа од слабости. Нервозан свет у опште неровозан је и у ушима и онда му је криво, ако се говори а криво му је, ако се и ћути. Као и свака нервозност, тако и ова лечи се радикално галванском струјом.

Овим завршујем данашње предавање и захваљујем вам се на доброти, којом сте слушали моја предавања о звуку, о којему је врло мало писано а још мање предавано.

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Наставак.)

Па сад немојте ми, молим вас, све веровати у одзивима са Рудника. Замислите да је оно о Руднику усиљен и лажан израз. На Руднику је тако пусто и обично све. Замислите, на против, да нисам била ни мало дирнута нашавши се на месту које има и свој значај од старине и лепоту положаја. Узалуд сам по оној обичној трави, по путевима и зидинана можда тражила да познам — побуде својих утисака. Спарушено лишће по прашини, шљунак, стазе, путови, по којима сељаци иду с торбама уморно вукући ногама, те вас оно стругање опанака дира — све то нађете овде као и у другим празним местима. Узалуд сам тражила што год, рецимо, ново и освежљиво на Руднику, — осим смеле наде на будућност његову кад погледам на оне припреме које друштво чини; и кад видим како по кои увиђаван Србин тражи ради здравља и Рудник као Златибор. Јер је обичан, а требало би да се узме на ум разговор у многих о рудничком ванредном ваздуху и — дивним водама, које заиста имају онај очевидан и снажан уплив на нас, што вам је познат из много случајева. И још тако се мало зна како се овде *ретко умире* а *дуго живи*. Може бити да то наша статистика не зна, али они који знају Рудник знају све то, јер уоче лако.

Него поред оног првог зар да не пожелим Далмацију, Солун и јадранско море на онако досадном месту? Чисто да завидим Марку Цару — у Латинима; то јест, ја управо волим што уживам *његово писање*. Већ немам сталне жеље за путовање у један или други крај земље. Данас волим јадранско море и желим га, сутра -- Босну, сетну и милу земљу, или бог би знао шта. Баш нам је по некад тесна и цела земља, ма у ком погледу. Без све шале, ја волим свуд! И не волим нигде. Где год будем знам да ме чека једно исто, живот је једнолик, што је ове године, то исто биће и до године, само за један час може бити промени се облик. И за то, где се нађем ту ми се допада, и увек ћу да нађем што год да ми се допада, ако ја то хоћу. —

Али сад вас истински питам, вама је по вољи било да чујете све оно о Руднику? Ви сте ми то сами казали и ја нећу да верујем да је то тек проста учтивост. Узмите само, да сам оно мало час говорила језиком оних, који не цене наше пределе, ни по чему. А осим свега доста би било, као што један интелигентан Рус (знате већ ону скорашњу књижицу) види, да наша земља „заузима један од најдивнијих и најживописнијих предела у Европи“ А ви нисте од оних, који су равнодушни према природним лепотама, те пропуштају прилике да их уживају; ни од оних којима није на срцу бар интересовање за културно развиће наше земље, те којима не прија с неком нарочитом оптимистичном радошћу свака новина у завичају овде-онде, што показује почетак нове културе у нашој земљи.

Можете мислити и ја сам у себи осетила такву радост, кад сам се приближила Чачку. Али ту вам с подробношћу описивања нећу досађивати.

Пожелела сам била незгодности и патње на путу, а особито како нисам одавно путовала зими. Али не знате како је за такву жељу препоручљив пут од Ужица па близу до Чачка. Али зими! Видела сам и с Рудника лепо она брда, куда се тај пут провлачи, особито Јелицу планину а особито село Марковицу, која се умиљава око Овчара и Каблара и устрчава уза стране јеличке. Одатле, ваља да знате, индустријалац Чебинац (из Краљева) вади онај шарени камен за глачање. То је нова и лепа врста камена, којим се подражава мрамору. Чебинац је познат и на страни, и за то је лепо да се што о њему чује, овако изненада, из круга његова рада.

Баш ту, с врха Јелице, спушта се пут после толиких брда у долину спирално (на завојице) с једног брега — доле до пред злогласну „механу“, која се — ваљда као у Швајцарској и као са Забучја на Ужице — у само теме гледа озго, и млслиће се, немогуће је одатле сићи доле, осим стрмоглавити се, јер се завојице у први мах не виде. Да, ма то је као Дон Кихоте, замишљам нешто лепо, замишљам све то као Швајцарску и гледам у теме паковраћској механи на дну брега, а све то није ништа, и мозак ми се тресе, вратоломни су свих 13 савијутака, али ћутим и трпим. Да шта ћу, није Швајцарска, али отаџбина је.

Ту, јер бављење на висинама оживљава и уздиже дух, осећам нешто душе у себи, (а и онако бих се ње сетила у бризи да ми на нос овде не изиђе); само ме још мучи досадно ишчекивање најтежих делова пута, који одиста нису баш тако незгодни као што се чини моме вапају. Ћутим само и браним се од сунца и прашине или од кише и зиме. Сву ту „поезију“ ви знате, верујем да вам

од успомена увек и сад звони и уво и све оно брујање колско, топот коњски, фијукање ветра, онај особити рој, прави рој, који чисто чујете, нејасних и премрежаних мисли и т. д. Најзад имате још да претрпите пролазак кроз варош, и да уз упорне рефлексе свега оног звоњења и брујања проспавате ноћ као у колима.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

О песништву З. Јована Јовановића.

У 130. бр. „Видела“ од о. г. опширан је извештај о седници „Српске књижевне заједнице“ у Београду, у којој је госп. др. Љубомир Недић, проф. Велике школе читао своју студију, „Какав је песник Змај-Јован Јовановић.“ По свршетку читања било је јавне дискусије о том предмету, у коју су се упустили г. г. Ђорђе Поповић Андра Гавриловић, Ст. Д. Поповић и др. М. Р. Веснић.

Г. др. Љ. Недић рекао је у главном ово:

Змај није прави и истински песник, пошто му не достаје први услов за то: *искреност* у певању; његове су песме хладне, намештене, он није песник који пева „да му срцу одлахне у грудма.“ Прву сумњу у песнички таленат Змајев побудило је у г. Недића то, што је онако много преводио друге и што је вешт да подражава другим песницима. То прави песник не може, јер он има своју одређену индивидуалност. Змај се нарочито угледао на женску народну песму, каква се пева у његовом завичају; он им је слепо подражавао и створио тако само фалсификоване народне песме; сретнији је био кад је певао само у духу народне песме.

Но и када се инспировао народном појезијом, угледао се обично на песме, у којима се казује нека мисао једним истим стереотипним начином, долазећи као климакс, као нека врста суперлатива на крају. То није случајно. Такав је Змај и у другим својим песмама, које није испевао по народним. И у овим му је песмама главно мисао, која се исказује на крају. и заради ње је цела песма испевана. Одузмите овим песмама ову њихову мисао, од њих није ништа остало; оне предње строфе испеване су само за то, да се њима истакне она мисао на крају. Отуда су песме Змајеве најчешће само духовите речи, bon-mot у стиховима. Сви су му скоро *Ђулићи* такви. Свуда се види духовитост песникова, али праве чисте појезије у њима мало налазимо. И где је има, она је обично с поља у њих вешто унесена, није из душе песникове.

У Змаја дакле има само духа, ретко када праве инспирације. Он је песник без маште и без полета. То најбоље показује његова балада „Три хајдука.“ Ово је био предмет за баладу, али га он није умео обрадити. У њој нам изгледа све намештено; опис је позајмљен из народних песама. Да се Јакшић намерио на овакав предмет, он би својим живим и ефектним колоритом од њега био створио најлепшу српску баладу. . . . .

Што је Змај, без маште и полета песничког могао стећи име великог песника, то долази отуда, што располаже великом техником стиха, а наша публика обично не прави велике разлике између појезије и стихова, но мисли да је све појезија, што се у стихове сложи.

Да је Змај доиста само духовит, а не, или ретко кад и песник то доказују многобројне његове тенденциозне политичко - сатиричне песме Прави песници, који су писали сатире, нису били у том ситни као он; они су жигосали махне читавих поколења и племена, њихов предмет нису биле личности ни догађаји пролазног, дневног значаја. У овим песмама Змајевим сва је његова снага, и овде је он први. Само ове песме његове нису песме, но уводни чланци у стиховима Што се мање рекне о овим песмама његовим, што их је испевао да угоди расположењу духова, какво је ово било у којој прилици — то боље за песника Хумористичке песме Змајеве су слабије.

Са хвалом напомиње г. Недић Змајеве дечије песме. За њих он заслужује веће признање но за остале.

На завршетку своди г. Недић свој суд о Змајевој појезији овако: „Лиричар *Јован Јовановић* ретко је када умео подесити праву и чисту лирску жицу; песник политичких песама *Змај* преживиће се и заборавити; али ће се још дуго помињати нити ће се кад лако заборавити песник деце *чика-Јова.*“

Г. Ђорђе Поповић слаже се са критичарем, да је Змај певао ону врсту песама, што их Немци зову Lied, и да је код њега духовитост у песми главно, као и код Хајна.

Г. Андра Гавриловић држи, да се критичар у свеој студији поглавито задржавао на слабијим песмама Змајевим а остављао непоменуте друге лепше од њих. Даље вели, да су Змајеве песме оцењиване и од других народа и да су нађене за ванредно лепе.

Г. Ст. Д. Поповић дотиче се Змајева карактера у политици.

Г. др. Миленко Р. Веснић вели, да му цела студија прави утисак, као да је г. Недић имао већ у напред утврђено мњење о Змају, па одабирао из песама његових само оно, што ће то његово мњење потврдити. Не слаже се са судом критичаревим о појезији Змајевој; за њега је у оцени појетске вредности песме меродавно осећање, које песма у нама побуђује, а како сви људи не осећају једнако, то ће и суд њихов бити различан. Оцена је релативна и, према томе, свака је као таква подједнако оправдана и тачна. Он се са своје стране усхићао појезијом Змајевом, и читајући неке песме његове, он је по кадшто и плакао. Отуда је Змај, који га је могао овако потрести својим песмама, у његовим очима прави и велики песник.

Г. др. Љуба Недић одговарајући на ове примедбе, вели, да није радио своју студију са неким предубеђењем. И он је мислио више о Змају као песнику, док није узео да аналише његову појезију. Његов је пут био чист, савестан и објективан; за њега је Змај само песник, једно књижевно име. Не може се сложити са г. Веснићем, да је осећање једино што пресуђује о појетској вредности песме а оцена уметнич их дела не може бити субјективна. Када би тако било, онда би литерарни плебисцит био најсигурнији пут, да се пресуди о томе, ко је песник а ко није. Он у опште не полаже много на „глас народа“ а овде најмање. Овде нема равноправности, није свачији суд подједнак тежак и сигуран. Простији укус може се васпитати и облагородити, а пречишћен не може се никада свући на ниво обичног и лажног. У укусу има нечега и апсолутног, није све релативно; са тим треба бити на чисто. — Г Гавриловићу одговара да лако може бити, да је превидео коју од лепших песама Змајевих, али да оне, које је поменуо, нису од најслабијих но од бољих, а узимао их је за то, што се у њима најбоље огледа манир Змајев.

*

Кад сам прочитао све, што је у „Виделу“ наведено, дошао сам до уверења, да г. Недић цео предмет није узео доста озбиљно и да по свој прилици не верује ни сам у оно, што је с привидном темељитошћу рекао, иначе не би могао последњом реченицом својом целу критичку грађевину своју онако безазлено оборити и порушити. Та је реченица „али ће се још дуго помињати нити ће се кад лако заборавити песник деце, чика-Јова.“

Г. Недић је том реченицом беспредметном учинио целу критику, њоме се одао да га је појезија Змајева нехотице одстранила од удешеног расположења и њега упутила на истину и објективност, шта више, та га је реченица као крајњи закључак увукла у вртлог непромишљених конзеквенција

Зар се даје и замислити песник без осећаја, маште и полета, који би у стању био, уживити се у дечију душу, у њихов свет, па то све да не уме приказати онако, како баш деци годи? Зар би тај мали свет примио био такве песме са свом душом својом, да се у њима не види сам? Зар песник, који хладно срачунава своје стихове, може тако елементарно утицати и на велики свет, да чак и од г. Недића измами апробацију?

Да нема Змај осећаја, зар би уопште и нагињао деци? Да нема маште, зар би се могао идентификовати с дечијим схватањем? Да нема полета, зар би све те песме могао спевати с таквим успехом?

Па кад песник Змај-Јован Јовановић може оно, што му је удаљено и по годинама и по занимању, зар да не може и да није могао оно, што му је сасвим близу, што се њега самог тиче, што је проживио и што је осећао сам?

Не верујем, да г. Недић може то озбиљно тврдити, а да не постане смешан пред Змајевим читаоцима и пред сваким, који у појезији ужива и о песништву премишља.

Г. Недић вели даље, да у Змаја има само духа, и да му је главно: мисао, која се исказује на крају. Ради потврде те изреке наводе се и „Ђулићи“. Шта је управо есенција песама те врсте? Не само мисао, као што мисли г. Недић, већ и осећај; оне су приказ тренутног расположења, оне су спевани уздисаји и осмеји. Кад когод уздахне зар се тиме не каже доста? Зар осмех није већ готова песма на уснама? Треба ли такве збијене изразе тренутних осећаја тумачити, анализовати и аргументима потврдити? Та песник сам каже „један тренут, једна мис’о“, па шта хоће онда г. Недић? Да упућује песника, како би управо требао да пева? Да ту „мисао“ разграна, — да помеша чашицу коњака са литром воде? То не, шта више, хоће да им „одузме и мисао“.....

„Хумористичке песме Змајеве су слабије“, вели г. Недић а заборавља, да је баш хумор, што највећма одликује дечије песме Змајеве, оне исте песме, које и г. Недић хвали. Или, мисли ли г. Недић, да су дечије песме Змајеве озбиљне, сентименталне

и романтичне? Мора бити, да мисли то, кад пориче Змају хумор а дечије му песме хвали. Кад је тако, онда није Змај крив, што г Недић држи, да су му „хумористичне песме слабије“. Кад тако суди г. Недић о хумору Змајевом, биће да остале песме његове опет посматра са хумористичког гледишта, јер тврди, да у њима има *само* духа, а ми опет знамо, да је дух то исто што и појента, досетка, виц, а то све баш карактерише хумористичке песме.

Верујем, да се теби Љубо ништа не свиде политичко-сатиричне песме Змајеве, а знам и зашто, знаш то и ти, Љубо, па канда ти се зато не допада ни цела појезија Змајева. Биће, да г. Веснић има право, кад каже, да си ти радио своју студију са неким предубеђењем, а и то потврђује, да ниси ствар узео доста озбиљно и да не верујеш у оно, што си написао. Кад би се твојој критици „одузела та мисао“ — хм? Би ли шта остало од ње? Не би ли пак оваго као што је сад био њојзи прави наслов: „Какав *није* песник З. Ј. Јовановић? Шта велиш Љубо?

М. С—ћ.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

== Изишла је прва свеска **„Просвјета“**, листа за цркву, школу и поуку, што га је на Цетињу обновио *Ј. Сундечић.* У свесци овој најважнији је чланак Иларијона Руварца *„Владике зетске и црногорске“*. Осим тога доноси ова свеска два занимљива чланка самога уредника: *„Њешто о просвјети уопће“* и *„Из моје буквице“*, које све може и ширу интелигентну публику интересовати Лист излази у месечним свескама, а стаје за Црну Гору 2 фор, а за иноземце 3 фор. на годину. О задаћи овога листа говорили смо у своје време, приликом обзнане да ће излазити.

== „Глас Црногорца“ доноси ову књижевну белешку: „У понедељник ушло је у штампу и до десетак дана биће готово ново песничко дело Његовог Височанства кнеза Николе, под насловом *Пјесник и вила*“. Његово Височанство и овим је делом показало да следи у часовима, што му преостају иза рада по државним пословима, тражити, свакоме трудбенику потребитога одмора и окрепљења, у песничкоме раду, те тим опет не престаје да привређује у опћу нашу књижевну кошницу.“

== У накладе *словенске књижаре* Х. Роскошвија у Липисци изишло је дело *„Дан по дан“*, белешке сеоскога попа од кнеза *В. В Мешчерског*, преведено са рускога на немачки језик Ове белешке цртају борбу једног сеоског свештеника против нихилизма, који је отео маха у његовој општини и из које борбе он (свештеник) излази као победилац. Писац завршује своје дело, писано популарним језиком и стилом, овим речима: „Ја сам си предузео све да причам, што ми се десило, те да покажем, како бог капштигујући оне, који се о њега огреше, ни у најтежим тренуцима у животу не оставља оне, који су с њиме.“

== Док је у Прагу с великим успехом отпевана нова шаљива опера чешкога глазбеника К. Ковамовића, под насловом: „Noc Šimona a Judy“, дотле руски скидатељ Пиниско Корсаков слави у Петрограду славље са новом опером, под насловом „Млада“. Словенска глазба и песништво све више напредује, а ко пева зло не мисли. Па од куда толико зло на Словене?

== У трећој свесци немачкога белетристичнога листа „Ueber Land und Meer“ (великога издања), што је сад у октобру месецу изишла, видимо две илустрације, што се односе на споменик подигнут код Сланкамена у славу славне победе над Турцима године 169!. Уједно доноси исти лист и чланчић, који значај те светковине описује. Једна од споменутих слика представља цели споменик и оно мноштво света, што се искупио приликом летошње 200-годишње прославе, а друга мања слика износи једну страну од унутарњег изгледа тога споменика са натписом, и именом Лудвика Баденског.

== О дохотку, који су Тенисну његове песме носиле, доноси један енглески лист из пера једнога пређашњега накладника песникових дела ове потанкости. Кад је Тенисн једнога дана променуо свога накладника, склопио је он са г „Strahan-ом“ контракт на пет година. Према тому контракту имала је фирма Тенисну годишнице плаћати 5000 фунти штерлинга (100000 марака), само за право већ изашле песме даље штампати, а сва нова дела од ових пет година за комисију од 10 процената обелодањивати У то доба изиђоше само два нова песмотвора: „The Grail“ и „The Window,“ и уза све то фирма је учинила добру трговину. Од првога песмотвора распродано је у кратком времену 40.000 екземплара по $7^1/_2$ марака од комада, тако да је Тенисн осим утаначених годишњих 5000 фунти штерлинга само од ове књижице примио 120.000 марака. Од својих доцнијих накладника примио је Тенисн 80.000 марака годишње за право даљне накладе већ пређе штампаних дела. Лист, из кога ово вадимо, надовезује, да су у Енглеској свакако за песнике настала боља времена од оних, кад је славни Милтн продао свој чувени еп „Изгубљени рај“ за 100 марака.

== Недавно је у Лондону продавана књижница грофа Људевита Апонија. То је збирка, коју је г. 1817. у Бечу преминули грофов дед основао. Најзнаменитија књига у тој збирци била је полиглотна библија, од које је у опште штампано само шест стотина екземплара, већином за јавне библиотеке. Штампање трајало је 15 година, и наклада је стојала 50.000 дуката, које је платио кардинал Франциски Ксименес де Цуснерос. Поједини екземплари носе датум од г. 1514—1517. У тој библији одштампан је нови завет најпре грчки, и зато је продају те библије забранио папа Лео Х. Истом после његове смрти г. 1522. смела се је продавати. Продана је та библија за 114 фунти, дочим је пре тога један екземплар био продан са 176 фунти.

Од знаменитијих рукописа, који су истом приликом

продавани, истиче се један под насловом: „Алианус и Оносандер“, из књижнице краља Матије Корвина, који је искићен мињатирама, у којима су насликана већином деца и птице. Продан је за 85 фунти.

═ Дуго се није ништа чуло ни писало о здрављу несретнога, умно оболелога француског приповедача Ги де Мопасана Сада његови пријатељи веле, да му је болест на боље окренула. Он пита, што је то његове идеје прогнало. Затим си уображује, да му се те идеје враћају у облику разнобојних и различитих удешених лептира. Црни лептири значе му, да су му пријатељи или помрли или у тузи, црвени га бодре, да не изгуби храбрости; жути га надахњују надом на следеће успехе; плави су му јамство, да му уобразиља још није клонула. Зелене лептире сматра као позив, да остане у лечилишту. Више пута скочи, да лети за овим лептировима, пак оваков фантастични лов потраје по неколико сахата. Лекари сматрају ове халуцинације више као кобан него ли добар знак.

РАЗНО.

(Још нешто о лику Бранка Радичевића). На чланак нашега сарадника Бранислава Л. Станојевића у 45. броју овога листа, у којем се тврди, да на слици „Мајска скупштина“ од Павла Симића има лик Бранка Радичевића, добили смо одзив један са врло компетентне стране. Врли родољуб наш г. *Ристо Михајловић из Вуковара*, који је не само школски друг, него и блиски рођак пок. Бранка, пише поводом онога чланка у 45. броју „Јавора“ једно приватно пријатељско писмо, у којем пориче, да на тој слици Симићевој има Бранкова лика. Из тога писма извадићемо овде неколико редака: „Да ме је ко запитао: Кажи ти мени, који је на тој слици на Бранка налик? Ја бих му одговорио разгледавши их све редом: „*Ни један!*“ А кад би ме опет запитао: Та ваљда је ипак који налик? Ја бих опет рекао: „*Ни један!*“ А кад би ми по трећи пут рекао: Та ваљда је ипак овај крај Боснићевог лика налик на Бранка, ја бих одговорио и ја бих му рекао: „Тај је до душе млађи човек, а и Бранко је био млађи човек, пак су у том (али само у том) налик“. — Ја не верујем да је Симић у тој слици Бранка хтео имитирати. Та Бранко није имао раздељка на глави, он је косу дугу до рамена имао, коју је натраг без раздељка носио. Више пута је мануо главом, да му се коса слегне, као оно лав са грибом Бранко је имао сасвим другачије лице, округле очи, мало упале, јаке кости на лицу; није био пуног лица, више сувоњав и коштуњав. Тај пак на слици мене ни најмање на Бранка не опомиње. Слика, коју је Мина Вукова цртала и која је тако по Српству растурена није ни налик на Бранка. Најбоља слика Бранкова из млађих година налази се на слици Атанасије Јовановића „Срби око певача“, на којој је и Вук и кнез Михаило. Кад нам је мој пок. отац Јустин ту слику као деци од 14 и 16 година први пут из Пеште добивену показао, повикао сам и ја и моја покојна сестра Милана, који смо Бранка врло добро познавали: „Ево Бранка!“ Само ту слику упркос многогодишњем тражењу нигде не могу да нађем. Онај који би нашао, тај би заслугу стекао да је најверннију Бранкову слику нашао“. Толико наш ве леуважени г. Ристо Михајловић. А ми бисмо на ово приметили, да би се до најбољег и највернијег Бранковог лика дошло, кад би се она слика Атанасије Јовановића „Срби око певача“ нашла, те кад би се онда који од наших уметника-сликара, н. пр. наш Урош Предић, састао са г. Ристом Михајловићем, који је Бранка као рођенога брата познавао, те по његовом казивању и упутству можда нешто на слици допунио, а и боје лица, косе и очију по опису г. Ристином употребио. Онда би тако добили највернији лик Бранка Радичевића и могли би га онда сретно унети у потомство.

НОВЕ КЊИГЕ.

Збирка српских народних умотворина, из Горње крајине Књига III. **Српске народне приповијетке** *скупљеница Раде Рапајића.* Вијерно побиљежио и за штампу приредио Манојло Б. Кордунаш. (Чисти приход од ове књиге намијењен је за подизање надгробнога споменика пок. Ради Рапајићу). У Новоме Саду, издавачка књижарница и штампарија А Пајевића 1893. На 8-ни, стр. 64. — Изузевши претплату цена је овој књижици 50 хелера. Иста се може добити само код издавача, за што се ваља обратити на ову адресу: М. Бубањо, Садиловац. (Пошта Дрежник код Слуња. Хрватска) Књига се разашиље уз пошт. поузеће или за готове паре унапред послане.

Наставник, лист професорског друштва. Година 1892. Уредник *Момчило Иванић,* професор. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. Књига III. свеска 5. Септембар—октобар. — „Наставник“ излази у двомесечним свескама од 5—6 табака, а по потреби и више и стаје за чланове проф. друштва и за учитеље осн. школа годишње 6 динара, а за друге годишње 10 динара или 5 форината. Претплата се шаље Управи професорског друштва, Београд, Вука Караџића ул. бр. 18. Претплату изван Србије прима и књижарница Велимира Валожића у Београду.

ОДГОВОРИ.

Г. В. К. у В. — Примили смо и скорим ћемо употребити.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 48. У НОВОМ САДУ 29. НОВЕМБРА 1892. **Год. XIX.**

СИРОЧЕ.

Виђао сам те често у вреви бурног света
У врењу вечног живота, што борбом ми зовемо
Где дрхћеш од студени, к'о стручак нежног цвета
На који кидише олуј, и како ћутиш немо.
Људи су јурили туда, ти пратила их оком
Где пију живота сласти, што слепа судба даде, —
Ал нико не виде, да си сама на свету широком
Јер ти им ниси рекла за своје горке јаде
Једино јесењи ветрић, што струји кроз голо грање
И носи жути листак, ког студен сурова узе
Уништио је твоје речи и уздисање
И тихо сушио ти тајне и горке сузе...
Но ја сам видео те... Прогоњен злобно светом
Надахнут споменом живим на моје мило доба
Ја сам се разговар'о с љубави мртвим цветом,
Што осамљено вене на хумци пуста гроба.
И шаптао сам срцу: љубави нема више
На овом свету за ме, да душу небу диже
Пресјала звезда, коју облаци тавни скрише —
И спазих тебе тада па теби приђох ближе.
Ја сам појмио мис'о, што на твом челу блуди
И угушени пламен детињских невиних жеља,
Безгласну твоју тугу, што стеже твоје груди
И понор, што те дели од људи и весеља.
Па кад си шаптала тихо тражећи милостињу
Разум'о сам шта значи пружена твоја рука:
О, шта је нѣми новац за тугу твоју сињу
И шака презрена злата за венац твојих мука!
Око је твоје сузно тражило нешто друго:
Љубави нежни цветак, који је за те свен'о
И мртву мајку, коју ниси видела дуго
Детињства ведро доба одавна изгубљено
О, ако љубави тражиш! Ја немам блага ни злата
Ал ћу ужећи пламен, ког мржња давно страти
Па прими срце врело од свога незнаног брата
И греј се на огњу вечном, што ће ти љубав дати...

15. нов. 1892.

Ленскій

СОФРОНИЈЕ НАГРАЈИСАЛОВИЋ.

ЦРТИЦЕ ИЗ ЊЕГОВА ОЈАЂЕНА ЖИВОТА.

ПРИПОВЕДА Др. КАЗВУЛВУЦ.

Име ми је: *Софроније*.

Замислите само: *Софроније!!*

При измаку 19. века: *Софроније!!!*

Убио Бог и тај густ мога поштенородног г. кума, кад не нађе никакво друго име, да ме са њим усрећи, него баш: *Софроније!*

Још од постанка мога гони ме недаћа, која само једног *Софронију* гонити може, јер на други свет, са иоле паметнијим именом не сме ни да udari.

Родио сам се.... Ваљда као и остали свет... Ван ако је требало, да се мене ради догоди штогод „екстра", што нигде не бива, и то само с тога, што ће моме промућурном куму доцније на ум пасти, да ме назове „*Софронијем*"...

Да пређем прве дане мога детињства.

А и шта би Вам из тога блаженог доба имао причати?

Миловали су ваљда и мене, као и сву децу, само не знам, да ли су ми тепали, јер моје жалосно име није ни мало подесно било за тепање.

Замислите, како би то звучило, кад би ми хтели цифрати: *Совро, Соврице!!?*

Бррр!... Чисто ми се и самом кожа јежи....

Да Вам причам шта сам беде поднео, кад сам у школу пошао?.. Нећу, јер онда не бих имао довољно куражи, да Вам испрповедам даљи ток мога бедног живота.

Толико тек морам напоменути, да су ми другови, кад су ме најљуће увредити хтели, тек подсмешљиво рекли: *„баш си прави Софроније“!*....

Дођох и до доба младићког. Бејах пунонадежни помоћник трговине *Кајншаревић и комп.*, и таворих живот онако, како то сиромах помоћник већ уме и мора...

У дућан долажаху и лепе госпођице и старије госпође, а боме и обичне сељанке.

Чим у дућан каква госпођица уђе, а ја, као учтив и услужан младић, одма пред њу са мојим најслађим*: изволите, госпојице?!*... и таман да се са њом упустим у разговор, који се додуше није увек односио баш на онај пазар; и таман да лепој муштерији погледам мало дубље у очи и отворим јој срце своје, а тек ће један од мојих завидљивих другова громогласно узвикнути:

„Совро! Софроније! Где је бога ти онај циц са облак граном и небеским звездицама?“...

Још код првог узвика жацну ме нешто, као да ме гуја уједе. Госпођица ме враголасто погледа и смешећи се, упита:

— А зар се Ви збиља зовете *Софроније?*..

И пре него што ћу ја уста отворити, да ту жалосну истину потврдим, прсне лепотица у гласан смеј, у који све моје злехуде колеге унисоно упадну...

Па ипак сам био толико срећан, да сам се лепој *Мари* у толикој мери допао, да ми је на крају крајева казала: *Слатки* мој *Соврице!*...

Истина Бог, кад је први пут чула за моје злосретно име, она се чисто пренерази ла.... Зинула девојка од чуда, и за дуго није хтела веровати, да се ја баш *збиља* тако зовем...

— *„Али за име Божије! Зар тај ваш кум није могао наћи промућурнијег имена? Тако фини и лепи дечко* (чујте, чујте само!) *па да се зове Софроније!*... Та то је грозно. Да Вас је назвао: *Аћим, Јестротије, Совонтије, било би и које како, али: Софроније!!“*...

— Е, молим Вас, лепо, — покушах ја, да оправдам густ мога несретног кума, — ваљда је то име онда било у моди — —

— Па зар сте ви тако стари? — упита ће ме она

— О, не, то не велим, али знате, молићу — — и ту почнем извијати сву мудрину моју, да јој иоле осладим то неслатко име.

Па ипак се доцније тако привикла на тог *Софронију*, да му је, као што мало пре рекох, чак и тепала...

Ех, „навика је тешка мука, а одвика две“, вели наша пословица. — —

Ја сам одлазио у кућу лепе *Маре* и њени су ме родитељи лепо пазили.

Био сам скроман и учтив, и још да нисам носио на себи то кобно име, могао би се назвати и сретним човеком, али то ме је име пратило, куда сам год крочио.

* * *

Једног јутра шетах се крај обале вијугаве *Саве*. Јутро беше благо Поветарац ћарлија, а по реци лелујају се таласи као оно пуно класје, кад га бура повије до земље и опет у вис дигне.

Нигде живе душе

Ја понео хартију и оловку, сео на меку траву, раширио хартију на колено, узео оловку у десну руку, упр'о поглед у даљину и — — шта мислите?

Стихотворишем... Састављам песму... Да, ја, Софроније Награјисаловић, састављам *прву* моју песму... Песму *љубавну*, разуме се... Песму *њој*, наравно...

Еле, да почнем...

Хм... Толике силне мисли што ми се мало пре по глави врзоше, а сад као за пакост ни једна једина да наиђе...

Залуду сам још код куће срочио завршетке: рај, мај, сјај, Бог, рог, пир, мир, и т д. и т. д. Али сад ми ето неће да падне у памет; шта би *пред* ове речи ставио?...

Дуго сам мислио, дуго се мучио, и већ сам држао, да ће од моје прве песме бити — *мућак*, кад се у један мах осмену Пегаз на мене; и ја узјахах брже боље музу и песма поче:

„Пре нег што ми дође животу крај,
Нека ми сијне твог ока сјај!
Да видим и ја земаљски рај.
И да ми сване у Јулу Мај
Велики нек те чува Бог,
Тебе анђела мог,
Да буде на земљи мир,
И да роди добро — — жир!..

Тако!... Она ће ово већ разумети... Њен тата храни увек неколико жировњака, па ће овај последњи стик изгледати, као да сам *хотимично* хтео. да се њему и његовим бравцима са „*жиром*“ умилим, а верујте, није могло другчије да испадне, јер ни за живу главу не нађох ништа згодније...

Задовољан сâм собом, пођем на посао. а у пролазу крај њене куће закуцам на прозор и *она* се указа.

— „Лепа госпођице Маро! Видите, ову песмицу ... то сам баш овог часа за Вас ... знате ... то је оригинал, као што видите, без млогог концептисања... То тек онако иде као намазано.“ ..

Међутим је она пажљиво прочитала целу песмицу, а кад је дошла до „*жира*“ а она се зацени од смеја и церекајући се рече ми:“

— Ех да нисам знала, да се зовете *Софроније*, ова би Вас песма одала... *Овакву* песму може заиста само један — *Софроније* написати!...

Нашао сам се бајаги увређен, али песме нисам више састављао, него сам „обичним“ речима лепој *Мари* ипак толико мозак завртио, да ми је онај мој атентат на њен добар укус опростила ..

Тако пролажаху моји младићки дани.

* * *

Дође зима...

Ту беседе... Ту забаве...

Ја сам Вам веома талентиран дечко... Не, да се сам фалим, али и *Мара* је то казала

Знао сам Вам све *Змајеве* декламације на изуст. Па *Јакшића*, па *Лаву Костића*...

Декламовао сам толико пута *Марином* оцу, док је он свињама храну давао, или у валов воду сипао. И човек је увек говорио: „Синко, штета што си калфа, ти би мог'о и што друго бити“...

Ех ... Тако пропадају таленти. Ја то знам, и ја би томе злу доскочио, да се не зовем *Софроније*...

Али овако?..

Нуде ме, да декламујем на Беседи.... Како ћу, реците ми? Замислите само, кад би на програму између *Душана Нинчића*, *Велка Поповића*, *Драгише Срећковића* и других сретних имена стојало крупним словима:

„*Луда*“ *од Петефија* ... декламује господин — — *Софроније Награјисаловић.*

Но. то би врло лепо изгледало...

Дође нам позориште...

Чуо управитељ за мене, за мој таленат, па ме окупио, не да мира. Да му ја будем опај, што има да јавља: *астал је постављен!*

Није да ја не бих. И душом и срцем, јер знам да сам створен за глумца и то за *великог* глумца... Други Ружић...

Али, могу ли допустити, да на позоришној цедуљи чита публика:

Ромео ... госп. *Софроније*...

Не, не, то несме бити Та сва би илузија нестала .. Па шта мислите, кад би још какав хуљов у среди оне љубавне сцене са *Јулијом* подвикнуо:

„*Гле. гле, нашег Софроније!* .. Морам дакле остати *обичан* човек, непознат даљим круговима и тешити се тим што на овоме свету има још доста мојих једнопатника, којима, какав му драго случај смета, да се прославе и уздигну високо над обичним људима.

С пролећа ваљало ми ићи на визитацију.

Не бојим се, ако ме и узму у војнике, не мари то ништа. Треба и цару *лепих* војника, а мени би сабља тек онако доликовала. Капрал би постао у брзо, то сам уверен... Још кад би сазнали, да умем и песме састављати?!.. Хе хе, лепо бих ја тамо живео... Господски...

Ама, ето несреће... Моје име... Јер у војсци прозивају...

Стане капрал са оном листом, пред „глиду“, па отпочне:

Илија Ђурић... Ту сам.

Аврам Милић... Ту сам.

Никола Спасић .. Ту сам.

Сава Нинић .. Ту сам.

Софроније, ... ух, славу му, та имамо овде и некога *Софронију*... Но, који је то шмокљан...

И ја бих, крај све моје учености и иначе фине фигуре изгледао пред оним простацима смешан, врло смешан...

Толико сам пута проклињао мога кума, да би од моје клетве морао угинути као цвет од сунчане припеке, само да није онако претерано здрав био...

*

Не би ту ни владикина клетва помогла.

Изгледао је као буре. . .

Па ипак ми је дао лепу сатисфакцију, за ту увреду, што ме је са онако десператним именом усрећио. . .

Једног дана фисну га капља и он оде пред престоље Божије, да одговара за неправду, мени учињену. . .

У тестаменту нађе се једна тачка, овог садржаја: *Моме кумчешу Софронију осшављам хиљаду форинаша.*

Признајем, да још никада нисам са таким задовољством чуо име моје, споменути као овога пута

Међер ипак има и *Софроније* среће, помислих и већ почех куле по ваздуху зидати.

Полетих одма *Мари*, *мојој Мари*, да јој саопштим мојy изненадну срећу.

Разложих јој мој план. . . За ону хиљадарку отворићу малу трговину; али ћу се најпре наравно оженити, и то с ким другим, него наравно са мојом лепом, мојом милом *Маром*, *Марицом*. . . Кад јој то све разложих, назва ме први пут *својим слашким Софрицом!* . . .

(Свршиће се.)

ПУНА ДУША. . .

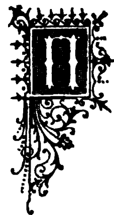

Пуна душа, срце смјело,
А са лица усхит лeће,
Слатког миља бујно врело
Кроз душу се благо креће.

На пепелу мртвог нада
Богиња се мира буди,
Загријана крвца млада,
Напојене срећом груди.

Шта ми вјечну гони тугу
У светињи ноћњег мира?
Да ли поздрав, што у кругу
С анђеоских звони лира?

Или пјесма, што из грања
Звјездицама славуј поје?
Не! То душа тебе сања
На олтару вјере своје. . .

Мостар, $^{10}/_{11}$. *1892.*

Алекса.

КЊИЖЕВНИК.

Од Ги од Мопасана.

Нека нам завиде, али нека нас и жале, јер ево чиме се одликује књижевник од других људи.

У њему никакво просто осећање не постоји више. Све што види, све његове радости, задовољства, беде, очајања постају изненадним предметима пажње. Он испитује уз пркос свему, уз пркос себи непрестано: срца, лица, људе. . . . .

Чим види што, ма шта иоле видео, упита се: откуда то и то? Шта је томе узрок?

Он нема никаквог одушевљења, никаквог узвика, никаквог пољупца, који би били слободни, прави, истинити. Нема ни једног од ових тренутних дела, која човек ствара, за то што их мора створити а за која књижевник не зна, којим би се делима усхитио која би разумео и најзад о којима би дао себи рачуна. Ако трпи, он бележи то своје трпљење по реду у својој памети.

Он рекне у себи, враћајући се са гробља, где је оставио ону, коју љубљаше највише на свету: „То је тако просто, што сам осећао; та то бејаше као какво тужно пиће!“

А затим сећа се: свију појединости, сусества, жалости појединаца̂, појединих лица и хиљаду незначајних стварчица; сећа се вештачких посматрања, крсног знака у какве старице, која држи какво дете на рукама, светлога зрака на каквом прозору, једнога пса, који пређе пут пратњи, мрачних мртвачких кола, главе мртвачеве, скупљених црта по лицу његовом, моћи у она четири човека, који спуштаху мртвачки сандук у раку и најзад хиљаду ствари, што један храбар човек сносећи то из целе своје душе, из свег срца, из све своје снаге — не би никад опазио. Књижевник би све то видео, запамтио, забележио, уз пркос себи, зато, што је пре

свега један књижевник и што му је дух скројен таквом судбином и на такав начин, да је његова схватљивост врло жива, природнија.

Изгледа, да књижевник има две душе: једна, која бележи, објашњује, тумачи сваку сензацију своје сусетке (т. ј. друге душе) о натприродној души, оштој свима људима.

Он види да је то — као неким законом пресуђено — у свакој прилици одблесак самога себе и одблесак других и тиме осуђен да на се пази осећа, ради, љуби, мисли, трпи, а да никад не трпи, не мисли, не осећа добро, подједнако просто, као цео свет; а шта више он то чини а да је себе самог испитао после сваке радости и после сваког јецања, туге. . .

Ако разговара, његова реч често изгледа као лекарска једино зато, што је његова смисао схватљива и што он објашњује до појединости сву скривену моћ осећања и других дела.

Ако пише, не може се уздржати, а да не баци на своје усне све, што је видео и чуо, и то не штедећи родитеље, пријатеље, већ износећи јавно с неком грозном бесприсграшношћу сва срца оних, које љубе или које је љубио.

А ако пак љуби коју жену, он је испитује — управо — пара као какву лешину у каквој болници. Све, што она каже, ради, све је то изненадно одмерено на изврсним теразијама посматрања, а што он међу тим све то задржи за се и разређује по својој правој вредности.

Нека се пак та жена обеси о његов врат са неким неодољивим одушевљењем, он ће оценити тај покрет с обзиром на своје право, на згодну прилику, на своју правичност, на своју драматичку моћ и осудиће ћутећки ако увиди, да је тим лажно или рђаво учињено. Књижевник се непрестано срета са срцима, појединим сценама, тајним намерама. Он пати од нечувеног зла, од неке врсте растројеног духа, који ствара од њега неко ужасно, потресено, дрхтаво, несвесно биће.

Његова проста и болешљива осетљивост мења га, чија су сва осећања потекла једино из жалости.

Сећам се црних дана, када ми се срце цепаше, посматрајући једном један догађај да успомене на ово посматрање остајаху у мени као раније.

Једног јутра, враћајући се из опере видех у сред радосног и узрујаног народа, који опијаху неком благошћу зраци мајскога сунца — једно женско створење, једну грбаву старицу, која се бејаше некуда упутила. Хаљина јој беше сва од крпа, а шешир од црне сламе, на њој не бејаше никаквих старинских накита, чипака. И она иђаше, вукући своје ноге тако мучно, да ја осетих у срцу, — као и она сама, више но она сама — бол свију њених корака.

Два штапа јој служаху као потпора у оду. Она пође, а да види кога, сасвим равнодушна према свему: вици, људима, колима, сунцу. Куда иђаше она? Ка каквом малом прљавом стану? Она ношаше нешто у артији. Шта? леба? Јест, без сумње. Нико, никакав сусед не могав или не хтев ићи за њу, она бејаше предузела, она, овај за њу, страшан пут од своје собе на тавану ка пекару!

Два сата јој је у осталом требало за пут, да иде и да се врати! А какав жалостан пут! Подигох очи према крововима небројених кућа. Она се све једнако пењаше уз једне степенице. Колико ли задуваних одмора на путу, на малим, црним и искривуданим степеницама. Кад ли ће тек тамо стићи?!

Сви се окренуше, да је виде. Шапутаху: „Сиротица!“ Затим прођоше. Њена сукња, њене крпе сукнене вукоше се по тротоару. С неким тешким напором беху те крпе привезане за њено изломљено тело.

Шта све ово значи? Нека мисао?! Не, већ једна страшна непрекидна беда. Да, беда стараца, који су без леба, наде, новаца, без ичега другог, до смрт пред њих! Помишљамо ли на то? Помишљамо ли на гладне старце по таванским собама? Помишљамо ли на сузе оних тамних очију, које беху некад сјајне узбуђене, радосне?! . . .

Други пут падаше киша, а ја иђах сам, ловећи по нормандској равници, по блатавим ископима, који се клизаху под мојом ногом. Кад кад каква јаребица, шћућурена иза какве грудве земље, изненадно одлећаше споро под пљуском кише. Моје пуцање из пушке, угушено падањем кише, фијукаше готово као ударац бича а сива животиња падаше с окрвављеним перјем.

Осећах се жалостан, да плачем, да пла-

чем као облаци, који плакаху над светом и нада мном; дирнут жалошћу до срца изнурен уморношћу, да не могах више дићи ноге, укаљане иловачом, хтедох се вратити кад приметих у сред поља неке двоколице лекареве, које иђаху попречним путем

То беху црне ниске двоколице, покривене својим округлим колским покривачем а које вукоше мрки коњи; изгледаху као какав самртни знак, који блуди пољем по овом страшном дану. На једанпут зауставише се, глава лекарева се појави и он повиче:

— Еј!

Пођох њему, а он ми рече:

— Хоћете ли ми помоћи око једне дифтеритичне болеснице? Сам сам, и требало би је држати. док подигнем несагласне мембране њене гуше.

— Идем с вама — рекох му. И попех се у његова кола.

Он ми причаше ово:

— Гуштер у гуши, опаки гуштер, који дави бедне људе, бејаше продрео у мајур Мартина, сиротих људи.

Из једне породице отац и син су умрли још у почетку ове недеље Мајка и кћи су се сада разболеле. Једна сусетка, која их надзираваше, осетивши се изненада невесела, бејаше побегла у очи тог дана, оставив отворена врата и два напуштена болесника на њиховим рђавим, сламљеним креветима а да шта пију, сами, сами рчући, загушујући се, борећи се самртном борбом, сами већ двадесет и четири часа!

Лекар бејаше очистио гушу мајчину, али дете, узнемирено болом самртном борбом загушивања, беше загњурило и сакрило своју главу у сламњачу, а да дозволи, да је ко додирне.

Лекар, навикнут на ове беде, а сав одан божјој вољи, неким жалосним гласом рече ми:

— Не могу ипак провести своје дане код својих пацијената. Кад човек помисли, да су оне остале двадесет и четири часова без воде! Ветар тераше кишу до њихових кревета. Све кокошке се беху склониле под димњаком.

Приспесмо у замак, он привеза своје коње за грану од једне јабуке, која бејаше пред вратима. Уђосмо.

Један јак мирис болести и влажност од грознице, од влажног места, од подрума стеже нас у гуши. Бејаше хладно због баруштина у овој кући, бејаше страшно и мутно време, нигде ватре. Часовник бејаше стао, киша падаше кроз велики димњак, чији пепео беху кокошке рашчепркале; у једном мрачном крају чујаше се неки шум брзог и загушљивог дувана.

Дете уздисаше.

Мајка, која лежаше у једном врло јадном кревету, покривена неким старим јорганом изгледаше мирна. Окрену главу мало к нама.

— Имате ли какву свећу?

Она одговори тихим, изнуреним гласом:

— У орману за стоно посуђе.

Он осветли и поведе ме на крај собе, према леглу девојачком. Она јако дисаше, бејаше исушених образа, засијаних очију, разбарушене косе. У њеном мршавом и опруженом врату дубоке шупљине образоваху се при сваком дисању. Опружена на леђа, држаше својим двема рукама дроњке, којим бејаше покривена и чим нас виде окрену се да би се скрила у сламњачу.

Ухватих је за рамена а лекар присиливши је да покаже своју гушу, извади из ње једну велику беличасту кожу, која ми се учини сува као каква осушена кожа.

Она уздану одмах боље и пијаше мало воде. Мајка подупрвши се на један лакат посматраше нас. Она промрмља:

— Свршено је!

— Јест, свршено је!

— Хоћемо остати саме?

— Њен глас дрхташе од страха, услед усамљености, напуштења, помрчине, смрти. што она осећаше тако близу.

Ја одговорих:

— Не, јуначка жено, чекаћу док вам лекар пошље надзорницу.

А ја окренув се лекару рекох:

— Пошљите јој мајку Модиту. Ја ћу јој платити.

— Изврсно. шаљем вам је одмах.

Он ми стеже руку, изађе и чух његове двоколице, које одоше по влажном путу.

Остах сам у друштву двеју болесница. Мој пас Паф бејаше легао пред црним камином и помислих да би мало ватре било свима од користи. Изађох дакле да потражим дрва и сламе и ускоро велика ватра обасја светлошћу до у крајњу собњу постељу, на којој лежаше девојчица и која почињаше јако да дише. И ја седох, пружив ноге према пећи. Киша удараше у окна, ветар проди-

раше кроз кров; чух кратко, тврдо задувано дисање двеју женских и дах мог пса, који дисаше од задовољства, што се бејаше испружио пред светлим огњиштем.

Живот, живот, шта је то? Ове две бедннце, које беху увек спавале на слами, једући црн леб, радећи као стока, трпећи све земаљске беде, тек што нису умрле! Шта су оне урадиле? Отац бејаше умр'о, син такође. Ови убоги сматраху се као добри људи, које љубљаху и које поштоваху као скромне и поштене људе!

Посматрах испаравање својих чизама и спавање мог пса и мене обузе изненада нека чулна и срамна радост, упоређујући своју судбину са судбином ових робова.

Девојчица поче да рче и од једном ово промукло дисање постаде ми досадно, оно ме боцкаше, као какав шиљак, чији сваки ударац додириваше у срце.

Пођох к њој.

— Хоћеш ли да пијеш? рекох јој.

Она климну главом, што хтеде тим рећи: да, и ја јој усух мало воде у уста, која не могаше проћи до у гушу.

Мајка поставши мирнијом, бејаше се окренула да види своје дете, ну изненада мене обузе неки нечувени страх, који прође преко моје коже, као да ме је додирнуло неко чудовиште.

Где бејах ја? Ја не знађах више! Да ли сањах? Каква мора бејаше мноме овладала? Је ли истина, да се сличне ствари догађају? да човек умире тако? И ја гледах по свима тамним собним крајевима, као да очекивах шћућурен у једном тамном углу, какав грозан, страшан непознат облик, који чека живот људски и убија их, мучи, уништава, дави, који воли црвену крв, светле очи, које су распаљене због грознице. Ватра се угасиваше. Баци у њу дрва и грејах леђа, толико осећах хладноћу на грбњачи. У осталом надам се да ћу умрети у каквој доброј соби у присуству лекара око моје постеље и лекова на столу. И ове жене бејаху остале двадесет и четир часова саме у овој соби, без ватре, рчући над сламом!

Чух изненада топот неког коња зврјање некаквих кола и надзорница уђе, мирна, задовољна, што је нашла рада, а да се узнемири овом бедом двеју болесница.

Дадох јој некакав новац и одох из те куће са својим псом, одох као какав злочинац трчећи на киши и мислећи да чујем непрестано дисање двеју душа. Трчао сам према топлој кући, у којој ме очекиваху моје слуге спремивши ми добар ручак.

Али нећу заборавити никад оно, и још толико других ствари, које чине да мрзим земљу.

Београд 26. октобра 1892. г.

С француског превео **Ђорђе К. Ст.**

СРПСКИ ЈУНАЦИ ОД ПРЕ 100 ГОДИНА.

С*рпски својевољачки кор у аустријској војсци у ратовима против Турака у прошлом столећу* — учинио је својим јунаштвом лепе услуге Аустрији. О њему пишу у Бечу у оно доба излазеће новине *„Der grosse Auszug der Zeitungen aller Welttheile. Ordentliche Zeit-Geschichte“*. Wien 18. November 1789. — ово:

Историја српског „фрајкора“ и њиховог храброга вође обрштара Михајловића.

Овај кор је у почетку овог рата тада капетан Михајловић од 2. банал. пука устројио. У први мах састојао се из једне дивизије (2 компаније) турских поданика, већином Срба, које је исти капетан својим заузимањем овамо превео. Цар ценећи заслуге његове именује га тада мајорем. Са доброг поступања тог честитог официра према момцима порасте брзо кор тај на један батаљон. Прошле године заузимањем тог мајора пребегли су из Турске врло многи — услед чега би му дозвољено да устроји други батаљон, један ескадрон хусара и једну дивизију шицара.

Овај кор би почашћен чашћу да целе зиме границу — више од 10 миља у дужину — сам чува и стражари.

Као заповедник те пограничне страже стече мајор себи славе и части — наклоност владаоца и својих претпостављених ђенерала, тако, да је одмах при обновљењу рата за потпуковника унапређен био. У то доба буде капетан Шмидт из петроварадинске пуковније — који се код Шапца својом памећу и јунаштвом одликовао — за другог мајора истог кора именован. Кор се тиме радовао да је тако заслужног човека добио.

При овогодишњем прелазу војске у Турску буде Михајловић одређен са својим кором за аван-

гарду, које сведочи о његовој способности, о његовој тачности у вршењу службе, чиме је задобио поверење и поштовање првог јунака нашег доба Лаудона. По прелазу преко границе буде тај кор на три стране послат да службу чини.

Први мајор *Лукић*, један од најваљанијих штапс-официра, буде са јаким одељењем једним према Ваљеву послат. Једно одељење оста код Београда, а потпуковник *Михајловић* доби ту почаст да са једним одељењем кора и једном ваљаних „Graeven-хусара" Аби пашу задржи, да се Београду не приближи. *Михајловић* је пашу тако поплашио, да је побегао — оставив свој логор са топовима и бегством се спасао. Овај кор буде и са трећим батаљоном и другом дивизијом шицара повећан Цар на препоруку славног маршала, који је заслуге ценити знао, именује заслужног и достојног *Михајловића* за пуковника Цео кор, који је свога заповедника тако волео, да се описати неда, клицао је радујући се томе унапређењу заповедниковом.

Овај кор састоји се сада из једног ескадрона хусара — 18 компанија пешака и 4 компаније шицара. Свега 5049 момака.

Пуковник Михајловић заузима Карановац од Турака 20. новембра 1789.

Извештај који је 1. децембра из Београда од генерал-команде главне војске у Беч послат пише о томе ово:

У Карановцу је била турска посада с оне стране Мораве снабдевена заштићена прошћем (даскама) са 5 до 600 Турака под заповедништвом аге Ерци Мемеда, који је Карановац утврдио, да неби наше страже у тим крајевима понамештане од те посаде узнемириване биле, то предузме *Михајловић* да Карановац заузме и Турке одатле истера. У Ћуприји остави 4 шицарске и 2 пешачке компаније, у Јагодини 2 компаније са 100 коњаника и један топ, под командом мајора Шмидта, и пође 17. н в. зором са дивизиом Гревен хусара, 10 компанија пешака и топовима од оних момака, који земљиште добро познаваху, начини авангарду, која је напред ишла — а и штитила је бокове маширајуће војске. За трупом је ишла авангарда од коњаника, истог кора и једна дивизија пешадије под командом капетана *Симића*.

Кад је трупа дошла до таборишта пола пута до Карановца — ту је наредио пуковник да се менажа кува и да се коњи нахране. Одавде се маширало до Крагујевца без одмора. Овим путем није ваљда никада војска донде ишла — ту мораде најпре пут се крчити и правити особито за топове, које задржа војску неколико сахата у маршу њеном. У Крагујевцу буде логор ударен и ту се преноћило. Сутра дан 18. пође *Михајловић* даље — и дође до Чекина — но и туда мораде пута правити.

Кад је Михајловић 19-ог око подне до потока Груше и брега Котлоника стигао — пошље он потпоручика *Хаџића* са неколико момака напред. Капетан *Новаковић*, који је земљиште врло добро познавао, узме са неколико поверљивих момака сасвим други пут — да непријатеља посматра — долазак трупе да прикрије и да Карановац рекогносцира.

Кад је Хаџић до Костенка стигао удари на њега једна непријатељска патрола од 60 коњаника, с којом се он у бој упусти — и изгуби 2 момка и 7 коња. Међутим је главна трупа свој марш продужила борећи се с тешкоћама као и прва два дана — и дође до Витковаца. Овде построји пуковник пешадију у карее — а коњицу у два убојна реда и постави свуда около нужне страже.

Капетан Новаковић дође 20 ог у јутру са том вешћу да се посада карановачка на бегство спрема и да свој пртљаг већ везује и спрема.

Пуковник нареди одмах да се Морава прелази и то овим редом:

Један батаљон (4 компаније) у карее са два топа с десна и с лева заштићени једним крилом Гревен-хусара дође на Мораву.

Под овом заштитом пређу преко реке прво својевољци, који прођу све околне џбунове и поседну их.

Затим пређе један цуг хусара, једна дивизија српског својевољачког кора са једним топом и ескадроном тог кора — под командом капетана Симића. Овом следоваше један батаљон од 6 компанија и два топа.

За тим три крила хусара, једна дивизија пешадије и једно крило Гревен-хусара као гарда — и напослетку једно одељење својевољачког кора.

Хаднађ Марко послат је још пре са 100 момака на крушевачки и ужички пут — а *хаднађ Паја* са једним одељењем буде послат да нападај непријатељски било од Ужица или од Крушевца дочека.

Пошто је и батаљон од 4 компаније реку прешао — и пуковник код Мораве 100 момака оставио да би повлачење натраг осигурали, пође кор управо на висове преко од Карановаца.

Пуковник јашући напред пред војском кад је ближе мосту стигао, који је преко Ибра намештен био — спази да неколико Турака на њему стоје — он заповеди да се на исте један топ опали — на што они побегну Карановцу.

Војска се попне на висове уз пратњу свирке; пешадија је била и с леве и с десне стране коњицом заштићена.

Пуковник изашље одмах нужне страже — и почне одмах из топова на Карановац ударати све донде, док се Турци из њега не разбегоше. На једној равници изван Карановца скупе се опет. Пошто је то скупљање више на спрему за бегство него на отпор изгледало — пошље пуковник коњичког капетана *Милорадовића* са једним ескадроном коњице на њих — у исто доба наложи капетану Симићу да са неколико својевољаца пређе Ибар и да са дунђерима капију обије и уђе у варош — које Симић одмах и изврши. Међутим се Милорадовић са Турци на равници оној побио — и пошто је битка још непрестано трајала — пошље пуковник поручика коњичког Ладонци-ја са својим одељењем Гревен хусара Милорадовићу у помоћ — но пошто Турци и сада не одступаху пошље пуковник и коњичког капетана *Ивановића* са једним крилом коњице у помоћ. Сада буде непријатељ принуђен на бегство. Сви који бегати не хтедоше и које у бегству стигоше — буду посечени од наших хусара. Пошто се већ сутон хватати почео — а људи јако уморени били то нареди пуковник да капетан Симић са својом дивизиом у Карановац оде — а остала војска се улогори ту на висови.

Идућег дана 21. нов. уђе цела војска у Карановац и ту се један дан одмарала. Идућег дана врати се скоро сва војска натраг. *Стеван Ненадовић* хаднађ буде послат са 120 момака да гони непријатеља који се према Новом Пазару повлачио — но брзо дође вест да се непријатељ само мало у Капови задржавао и продужио своје бегство. У Карановцу је нађено 3 топа, много хране — кукуруза и сена, 2 јаничарска казана са опремом и 2 шатора, један велики и један мали таламбас — 50 робова, које одмах на слободу пусте.

Кнезови карановачког среза положише заклетву верности у име свог становништва и обвезаше се 2000 људи за обрану Карановца ставити — а 300 са имањем им заједно на ову страну Мораве превести.

У повратку пошто су кише јаке биле Морава је јако надолазила и изгледаше као бујица. С тога при прелазу преко ње нареди пуковник да коњица реку уз воду гази да задржава бујицу — а пешадија поред коњице реку гази. Сви који послушаше савет пуковников и његовим примером следоваху, пређу сретно реку — два момка, који се оделише од масе и потпоручик Гаудус од II-ге топничке пук који је с коњем заједно пао, утопише се.

Неузимајући у обзир тешки марш — понашали су се сви официри без разлике тако — да их пуковник свима у опште — а особито командантима коњ. капетану *Лацковићу* и *Милорадовићу* — као и капетанима *Гвозденовићу* и *Симићу* похвалом награђује.

Осим ових похваљени су поименце за своје заслуге капетан *Новаковић* и два хаднађа *Стеван Ненадовић* и *Марко Јовановић*.

У *Ечки 18. новембра 1892.*

Светозар Теодоровић,
парох.

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Наставак.)

а да се после неколико дана свежи и весели нађете на једној игранци, као ја, само вам нећу казати где. —

Тамо, где је игранка, оживели ходници. Уза степенице, тромо или хитро, клизе на ниже или иду на више умотана створења, која ступајући најзад у салу још миришу на зиму и свежину. Сала још доста празна и врло хладна прима ретке или честе гомиле гостију. Свуд у около поседале саме госпе, међ којима се за час покрене жагор, нико не слуша музиканте, који такође ту праве ларму; а за тим се све на једаред сталожи, све су неслободне, настаје тишина, посматрање и сашаптавање. По негде гомилице младих дама и господе, које дају забави нешто боје. До 12 часова и они су се већ изгубили у физиономији једне „паланчанске“ игранке. Тада је „бал“ изгубио већ сваку форму. Свет се разилази, а „бал“ постаје некако породичан. Сваки се осети слободан, разрешен многих обвеза, весео је до миле воље по својски да се проведе. У то доба ни свирачи неће више да су „у реду.“ Басиста прислони чашу уза своје танане струне, а прим осети да нестаје „бала“ и поче живо превлачити гудалом Музика грми, а чаша звони монотоно и меланхолично, што и на игру подстрекава. Одједанпут све радосно и у заносу поигра коло. Остадоше празна седишта, осим оних неколико заузетих гостима старијим у бундама и

капутима, што сметаху играчима којима беше дворница тесна. Усијане и влажне главе искакаху у тој збијеној маси играча. У сали беше пакао. Испарења се као плавичаста магла подигла изнад тих усијаних кугала горе плафону с којега су тужно и опет спокојно жмириле неколике лампе. Пада само у очи висока и елегантна фигура једне госпође, и једино мирно лице непромењиво, а жмираво и спокојно као и те лампе — лице једнога младића са „шајтлама“ које су једине у овој општој разбарушености остале слепљене на челу његову. Он игра до једног мало напитог и неокретног играча, који врло радо игра до белих госпођица, које љутито севају очима кад он — дрво једно — гуркан играчима пригњечи својом налојањеном чизмицом њихне беле хаљине. . . . .

Да, ово би леп удес био, те да овом пријатном „темом“ о игранци поправим своја досадања преткивања, помисливши на оне моје вршнице, којих ћете се и ви читајући све ово сетити, јер оне за цело не налазе да су таке мисли својствене и девојкама. Ја те читаље волим, нарочито девојке, али не могу ићи за њихним мислима. Девојаштво! Златно! Не уздише само једна да је „девовање — цаоровање.“ Девојка сам, и волим се за то. Шта велите? Наше име грли ме срећним осећајима, и миле су ми све довојке; ми смо једна душа, једна песма: девојка! Али кад једна девојка пређе двадесету обично постаје озбиљнија и ладнија, — и то ме правда за многу реч коју сам вам написала. Тек намојте ме молим вас опет замишљати са свим онакву какву ме те речи издају. Ви ме већ знате: ја то тако хоћу. Узела сам себи у својство коју погрешку, невољу и довољу нашег времена Иначе сам добра девојка, и старам се да оданем из своје душе сваки охоли или скрушени бол, што ово или оно није по мојим тежњама, и да из свог карактера изгладим све то несносно надмашавање других, као да су сви ништавни и ниски а ја нешто близу савршенства.

Пре свега својство незадовољства би ме и с ове игранке извело врло незадовољну; а ја нећу да све сама наличја ствари уочавам пре него лица. Изгледало би да се нисам ту ништа забављала, о јесам лепо, и то врло! Не смем вам дакле писати о овој игранци Ту би ми се у правом смислу речи „*отргло*“ оно сузбијано осећање подсмешљивости и радосно би се церекало у посматрању; па поред све досадање тежње за миром и љубављу обелоданио би се тај ретки осећај и у утисцима са игранке.

Већ главно је што немам стрела, и жао ми је! Ја се више једим и тугујем него подсмевам; а треба волети.

И шта ће стреле на игранци? Маленкост. Па ипак учинило ми се да се доста заборављени српски хумор смуца по овој незнатној забави, те у овом скупу чита људе, дрпа ме за рукав и нервозно указује на своје елементе. Нашао је до душе саучешћа код мене толико, што разумем; али шта знамо помоћи ми који желимо уметника у том послу, за који се пуно градива може наћи и код нас баш и у овом времену, у овом друштву. Мимо покојних: Стерије, Трифковића па и Милутина Илића, данас: Змај, Матавуљ, Нуша, Влада, Војислав и др. обелоданише нам какву снагу сатире, комике, хумора. Па имамо ипак да жалимо што ови прави пуштају маха лошим радовима простога духа.

Свет воли кад га каква генијална снага у очи исмева. Тешко му је, и опет се смеје на сав глас; и не шапат већ гласна реч ма и кроз бол иде од уста до уста, јер се радије понавља и памти један бајронски или гогољски рефлекс подсмешљивога генија него сваки други глас духа човечијег. О, види се, да је човечанство ипак здраво; али је XIX. век болешљиво сањало, које ће оздравити. Нови век већ мирише у њему. и ако треба још неколико календарских година па да се и овај век отисне у прошлост.

Али замислите ту ларму кад осване први Јануар двадесетога века! —

Шта ли предстоји Српству у двадесетоме веку?

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

„*Летопис Матице српске*“ г. 1892, свеска трећа, штампарија браће М. Поповића, у Новоме Саду, Књига 171. — Говорило се, што му драго о нашој матици, она је ипак огледало наших овостраних књижевних прилика, и она своју задаћу врши тако, како то те прилике са собом доносе. Они који се туже на матицу, да би она могла у књижевном погледу радити више и боље, да би нарочито требала угледати се у пример хрватске матице, заборављају на прилике,

према којима матица свој рад удешава. Нико се од писаца не може потужити, да му је матица одбила књижевно дело, које спада у њезин програм, ако је то дело заиста вредно, а матичин програм гледом на књижевне публикације тако је опширан, да се собзиром на наше прилике нико с разлогом не може тужити, да су границе тога програма за књижевни рад претесне, да се књижевницима воља за рад одузимље. Ако матица не штампа ни више ни бољих ствари, није крива она као друштво, већ је тому разлог тај, што она не може штампати оно, чега није добила, чиме дакле не располаже. Сам „Летопис“ отвара своје листове књижевницима сваке струке, и зато онај, ко није са оваковим радом задовољан, нека чином покуша показати, како треба радити. Без писаца с ону страну Саве морао би и „Летопис“ таворити. Шта ћемо, такове су наше прилике, да је код нас мало писаца, који би се могли целом душом дати само на књижевнички рад под заставом једнога књижевнога друштва, макар и са овако многостраним програмом, какав је матичин, а то баш зато, јер ми имадемо врло мало књижевника, који би могли само о књижевности без другога посла и зараде егзистирати. То је у осталом невоља свију малих народа. Зато, пресуђујућ књижевни рад матичин, не треба да губимо из вида наше књижевне прилике у опште а кад те прилике на уму имамо, онда можемо бити са радом наше матице задовољни. Чини се оно, што се у нашим приликама чинити може. Матица је у опште огледало нашега овостранога књижевнога напретка у вазданшњим нашим приликама. Са садржином 171. свеске „Летописа“ можемо бити задовољни. Ту су радње опробаних књижевника, а предмети тих радња су вредни и достојни пера својих писаца, од опште користи и занимљивости у нашем културном животу.

На првом месту долази саставак: *„Андрија Качић Миошић, словински песник,“* од *Данила Живаљевића*. Ово је почетак опширне и занимљиве штудије, која је тим знаменитија, што је открићем споменика Качићевога у Далмацији било у хору, да се све у једној целини сакупи, што се знаде о животу, раду и упливу тога великога поборника слоге међу јужним Словенима, који је у својим песмама доказао, куда води слога а куда неслога. Живаљевић установљује годину 1702. као годину рођења Качићева, дочим има верзија, да се је Качић родио или г: 1690 или 1696. Разлагање Живаљевићево чини нам се оправдано.

После ове Живаљевићеве радње следује наставак *писама „о књижевности српској и хрватској“* од *Јована Бошковића*. За нашу књижевну историју је велика добит, што се је наш чувени научар дао на писање тих литерално-историјских писама, према којима је г Бошковић предавао српску литературу младому српскому краљу. Ова писма показују, да их је писао човек, који је прочитао све, што на посао спада, критичним погледом непристраснога научара. Чисто бисмо волели, да су та писма нешто општенитија, а не тако научно детаљна, и то само из тога разлога, да што прије добијемо у тој форми целу историју српско-хрватске књижевности. У овој свесци имаде 13 писама, поређаних синхронистичким редом и тако, да се око неколико маргинантних имена савија слика појединих литерарно-историјских одсека. У писму 17. описује се „почеци књижевности разних словенских народа“, у писму 18. „други период бугарске књижевности и завршетак најстаријега доба“. У писму 19. следује II. период од три века, т. ј. од половине 12 до половине 15 столећа. Ту је описано „старо доба српско; књижевност писмена и усмена; хрватска глагољашка“ књижевност. У писму 20. долази; „Св. Сава и његова радња“, затим у писмима 21 и 22. „Краљ Стефан“, „Доментијан и Теодосије“ и „Теодор Граматик.“ У писму 23. долази „четрнаести век“, у писму 24; „Данило II“, у 25 писму: „Григорије Цамблак“, затим у писму 26. Обзор на 13. и 14. век“. Сада следује у писму 27. „Законодавна радња“, у писму 28. „историографска радња.“ Писмо 29. доноси: „петнаести век“; а писмо 30. „Завршетак II-гог. доба“. Као прилози додани су овому делу тих литерарно историјских арабеска, састављаних по извесној основи и систему, један одломак апостола српске рецензије“. „Брачка листина из 12. века“ и „Белешка Димитрија Ђакона кратовскога из 15. века“.

Не знамо, хоће ли г. Јован Бошковић у свом данашњем положају моћи наставити ова своја литерарно историјска писма, која су састављена тако, да се могу у истом смеру и по истој основи свагда наставити. —

Посве згодно следи после ове научне Бошковићеве радње песма *„Прича“*, од Змајове. И они, који одричу Змају оригиналну инвенцију великих мисли, мораће му признати, да је мисао и изведба ове песме изворна, лепа и згодна. Скоро није ни чудо, да је песник, тражећ згодну слику за контраст слоге у најситнијој појави природе са неслогом међу људима, завршио онако песимистички:

„Ту те нешто погне, слутња те осваја;
Ту ти вера тоне у амбиз очаја“,

Нас ипак жалости, да песник очајава. Ко да нас теши, кад и песник клоне! Ради правилности срока ми мислимо, да би боље било, да звони нај-

пре „на вечерње“, онда „на јутрење“, јер би онда два претпоследња стиха гласила:

„Звони на вечерње, звони на јутрење,
А међ' браћом страшна мржња и гоњење“.

Ова песма је достојна Змајевога песничкога гласа. —

После ове у истину лепе песме следује свршетак стручњачкога саставка „Шта се је до данас радило на удружењу српскога учитељства“, од М. Нешковића. Писац вели, (стр: 120.) да се ми на жалост не можемо похвалити Педагошком књижевношћу, али се нада бољему, јер је дошло време, када је учитељство осетило, да тако не мора више бити.“ „Највише — завршује писац — одвиси од тога, да ли ће власт поднесена правила (учитељскога удружења) хтети потврдити“, а оцењивач тога саставка примећује у белешци под текстом, да та правила нису добила потврде од министарства. —

После овога саставка следује наставак „Успомене из Италије“, од Др. Ђорђа Дере. У овом листу је било говорено с највећим признањем о тој радњи г. Дере, а што је било о досадањим обелодањеним деловима те радње тамо речено, вреди и за овај део, у ком се описује најзнаменитија тачка тога путописа: „Рим“. И овај део путописа написан је лепим, јасним начином, натучен језгровитим примедбама трезвенога, свестрано образованога путописца, који знаде, што треба видети, и како треба и образованијим круговима описати оно, што смо видели, а да никога не замори лирским рефлексијама и доктринарним декламацијама. Свако ће потписати овај језгровити завршетак кратке али једре карактеристике језовитскога реда, (стр: 152.) који гласи: „Наука и просвета, која њих беше учинила великима и силнима, продрла је и у шире слојеве народа, а пред том великом тековином најновијега времена могу представници цркве, па дакле и језовите одржати и подићи свој углед још једино чистим, прекаљеним моралом ..“. Овако згоднима, језгровитим примедбама натучена је цела ова лепа радња, која заузимље једно од најодличнијих места у нашој путописној књижевности.

Затим се у овој свесци Летописа налазе још изводи из записника књижевнога одељења и одбора од г. 1891. и 1892. Из првога од ових записника видимо на нашу жалост, да од пет на расписану награду стиглих драмских комада није ни један могао бити за награду препоручен. Драмска књижевност свагде опада, па како се види, ни код нас није боље. —

Из овђе изложене садржине најновије свеске „Летописа“ види се, да можемо бити са овом свеском потпуно задовољни. — Дао бог, те било увек тако. —

Ј. Хр.

Српске народне умотворине — књига прва. Српске Севдалинке из ковчежича: Марка С. Поповића Родољуба. Га продају у књижари Браће Јовановића. Цијена 60 новч.

Ова је књига истина подавно изишла, али о њој још нико није проговорио осим г. Вељка Радојевића у овогодишњем „Javoру“.

Чекао сам дакле, хоће ли још ко о овој књизи проговорити, па пошто се нико не нађе, онда ћу ја коју рећи, јер је г. Радојевић сигурно превидио многе мане ове књиге, које нипошто не смјемо одобрити.

Ако ћемо право, то морамо признати, да је мана готово свију наших скупљача, да што год измијене или поправе, било то у језику или у чему другоме. — Дакле и сами можете мислити, да то пјесмама шкоди више, него што користи.

Ето тако чим узесмо ову књигу и отворисмо прву страну, у *првој* пјесми бијаше већ погрјешака.

Узећемо баш задњу строфу ове пјесме:

. . . Кад ли је младу *проса'у*
Уз пут јој вишње *сада'у*
Кад ли је младу *вода'у*
Низ пут јој вишње *бера'у.*

Кад неби познавао како Херцеговци говоре, чудио бих се томе језику, али знам, да *ни један* Херцеговац нити овако пјева, нити говори. Од Херцеговца ћете само чути: *ирошаху, сађаху, бераху, вођаху,* а никад овако, како је г. скупљач ставио.

У 4. пјесми нашли смо ово:

Колико је Јело, колико је сејо
Колико је низ море градова,
У *свакоме* сам јунак долазио,
У свакоме ђевојку љубио.

Ја сам пак слушао: „У *сваки* сам јунак долазио“, које заиста љепше звучи.

У 9. пјесми стоји:

Одведе је у бијелу цркву
Па је вјенча себи за љубавцу,
— *За љубавцу и вјерену љубу.*

Ово је чини ми се, само за то, да је више ријечи — или није љубавца и вјерена љуба једно те исто, па нашто то без невоље понављати?

Слично овоме има у пјесми 13-ој.

Пјева ми *булбул* крај мора
Славица тица крај луга. . .

А није ли булбул и славица све једно? У истој пјесми стоји на једном мјесту:

Виша ти перја опала.

Народ на против пјева: *Вишо* ти *перје опало.*

У 17. пјесми стоји:

. . . Стјепа сједа на шикли сепета

Г. Поповић тумачи, да је сепет *лијеиа столица*, док народ држи, да је сепет нешто сасвијем друго и пјева: Стјепо сједе на шикли *серџаде*, а то је управо диван.

Пјесма 48. почиње овако;

Разбоље се материна Мара.
На *чарши* се бисер продаваше . . .

Ја сам слушао исту пјесму, само народ пјева:

У *чаршији* с' бисер продаваше.

Најпосље и говори свак *чаршија* а не *чарша*

У пјесми 51. тумачи г. Поповић, да је *бурунџукли* што и црвено. Заиста се ту преварио, јер бурунџук је танко платно, па ма и не било црвено.

Пјесма 68. чини ми се као да није народна, управо то је имитација пјесме Змајеве „Горо горо висока си“... Тако исто и 70. пј. варијант је оне познате ... „Цар везира“...

И пјесма 77. позната је још од прије и то је она иста „Шето сам се горе доље“ мало накарађена... Из ње вадимо ово:

. . . Туј ми сека црна ока
Коју рад' имадем
Ја је позвах *на част моју*
Да се самном шета.
Али сека *ни пет ни шест*
Већ рече да неће.

Пресудите сами је ли ово народна пјесма.

Пјесма 84. је позната одавна. То је она „Ђевојчица ружу брала“...

У пјесми 86. стоји:

Сгеђи шћери јелек на прсима

Право да кажем ја ријеч *сгеђи* не чух никада, него увјек: *саџи* или *саучи*.

Пјесма 120. је позната Змајева „Зора руди“ мало изврнута.

У пјесми 132. стоји:

Дјевојка се сунцу *нашалила,*
Нашалила и *намаскарила*.

То је исто као да би ко запјевао Дјевојка се сунцу нашалила, нашалила и *нашалила*, јер шала и маскара то је једно те исто

У пјесми 147. стоји:

Што претече Шамачкиња Маро
То *изатки* себи свиленицу.

Ја мислим, да народ не говори изатки него *изаткај*.

Пјесма 162. почиње овако:

Дјевојка се *подирбелелила.*

Ја мислим, да треба *подилберила* јер ти долази од ријечи дилбер.

У пјесми 168. стоји:

Шта ће теби у ките *бехари*. . .

Беар остаје увијек у једнини, а и народ пјева:

Што ће теби бисер у китама.

Пјесма 170. „Дјевојка сам на све ми се жалује“ не изгледа да је народна.

Пјесма 172. такођер је позната. По њој је и Ј. Веселиновић написао приповијетку „Сна“.

И 183. Могла је изостати. Рђаво је и сувише, а чини ми се, да су ту спојене двије пјесме. Ево почетка.

(1) Смедерево *вавдан отворено*
А у вече рано затворено,
А у јутро рано отворено . . .
(2) Жени мајка Рајка
А жена му жива и т. д.

Ето па сами судите, да ли су то двије пјесме или једна.

Лијепо је да истакнем из 205. пјесме ово:

Ил' ме оћеш, ил' ме нећеш?
Ти ме млада у гроб мећеш.
Кад се пренем у по ноћи
Нађем своје плачне очи:

Да ли је ово народна?

Ето то су крупније мане у овој збирци. Уз то ћете често пута наћи једну пјесму по два пут штампану, а са малом измјеном. Тако има још доста варијаната, а има их доста што су могле слободно изостати.

Најпосље да истакнемо ситније погрјешке у писању: *куиили сватове?* мјесто *куаи ли сватове? Ни ј'* мјесто *ниј', кудијаци* мј. *кудиоци, језду* мјесто *језде, З' Богом, Јомужа* мј. *јемужа, синош* мј. *синоћ* и т. д. овакије погрјешака има више, али свакако то су скупљачеве а не штампарске.

Ето сада и мога мишљења о тој књизи. Свакако боље би било да је унутри само 100 пјесама — а да су добре, него 200 па овако.

— o —

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Из Београда нам јављају пријатан глас, да књижара В. Валожића покреће од нове године *нов лист за књижевност и критику*. Лист ће уређивати професор М. Павловић. Лист ће излазити сваке недеље. На њему ће радити сви познати српски књижевници. Уредништво се за раније постарало, пак је сем оригиналних радова набавило и најбоље радове најбољих аутора свију европских литература, и то су

сви преведени са оригинала. Да ће подузеће бити остварено јамчи само име књижаре В. Валожића, која неће жалити труда и средства, да лист што бољи буде. Гледаће да свима силама припомогне, да се здравом лектиром васпита и образује укус у читалаца, који је сасвим већ развраћен оном пиљарском и грошићарском књижевношћу, која данас у Београду има још добру пијацу. Сваки ће рад бити хонориран Тако нам јавља наш београдски извештач. Ми се радујемо сваком добронамерном подузећу и желимо му добра успеха.

══ Пета свеска, књига III. „Наставника“. листа професорскога друштва, што излази у Београду под сталним уређивачким одбором а под уредништвом професора Момчила Иванића, доноси обилну и лепу садржину. На првом месту се налази наставак студије: „Откуд су постале гдекоје народне песме“, од Стојана Новаковића. Овде је III. одељак те радње под насловом: „О божјем човеку Алексију“. који је већ био штампан на немачком језику у Јагићевом архиву за славенску филологију. Писац је овде на српском језику ту студију допунио и местимице изменио. На крају своје радње вели писац: „Белешке ове нису потпуне, а није се то ни хтело њима. Намера нам је била да покажемо, како су извесни књижевни предмети укуси или прохтеви, космополитски, и како се не далеко пружају без обзира на време, племе или климат“ . . . . . . „Све то веже извесно хришћанско образовање, известан књижевни мотив! То је доказ, да књижевност у себи састаља и националне и космополитске стране начином чудноватим, и да у њој увек треба тражити како једну тако и другу страну те двојством и јединством богате природе њене.“

Професор Коста Ф. Ковачевић у својем саставку „Какав треба атлас за наше средње школе“, вели „да би требало, да професорско друштво, скидајућ са себе сваку одговорност, донесе на своме збору резолуцију: како је потребан *српској* школи *српски* атлас према најновијима захтевима школе.“ То да је пошло за руком и Бугарима и Хрватима, па и самим Босанцима, те није немогуће ни у Србији. Занимљива је расправа „Напомене о литерарном образовању у нашим гимназијама“ од А. Г. У самом уводу вели писац: „Литерарно је образовање круна, коіа ваља да краси свако стручно научничко знање и познавање закона природних и друштвених, и без које је и само тако знање без свога израза, своје светле спољашности.“ Затим се прелази на разлагање, како би се могле садање запреке литерарнога образовања у гимназијама отклонити. Своју расправу завршује писац овако „1. Литерарно образовање не достиже у нашој гимназиској настави онај ступањ, који треба и који би могло достићи и при онаком стању наших гимназија: 2.) поглавити узрок томе неуспеху лежи у несистематском и нехармоничном раду свих, за то позваних чињеница и у слабом исцрпљивању и оних средстава, чија употреба није ничим отежана; 3.) у укупној реформи гимназијске наставе од највећег су значаја измене, којима би се смерало на појачање литерарног образовања, што наше гимназије дугују својим ученицима, синовима народа, који је у својим песмама показао толико самотворнога песничкога духа.“

После ове занимљиве расправе долази чланак под насловом „Колумб“, превод из немачкога од Жив. Живановића. Овим чланком се одужује „Наставник“ четиристогодишњици онога дана, кад је флотила Христофа Колумба пошла у море из Палеса, да открије Америку.

Сада долазе три приказа. У првом приказује Ђ. М. Станојевић школску књигу: „Лекција из експерименталне физике“ за ниже разреде средњих школа и пријатеље природних наука, од С. П. Бајаловића. Г. Станојевић реасумира, што су о тој књизи већ други критичари рекли, те и он сам чини више стварних приговора и замерака овој књизи, а на једном месту вели: „На послетку се ова књижица не може ни језиком много похвалити“, те наваћа за поткрепу те тврдње неколико примера. Други критичари, као н. пр. онај у „Отаџбини“, изразили су се о тој Бајаловићевој књизи повољно. У другом приказу пише професор Стеван Давидовић о школској књизи „Алгебра“, уџбеник за средње школе, друга књига за VI. и VII. разред гимназија и реалака, написали Д. Стојковић и В. Димић. Г. Давидовић се врло похвално о овој књизи изјављује, те на крају тога приказа вели: „Према свему овом дело је драгоцена добит за нашу средњу школу, и нема сумње, да ће га са његове стварне и дидактичне вредности радо примити сваки наставник математике, а мислим да неће изостати ни службена препорука.“

У трећем приказу приказује Л. Адамовић књигу: „Flora bulgarica“ од J. Velenovsky-а, у Прагу. Говорећи о српским врлинама, које се у тој књизи напомињу, и за које др. Веленовски тврди, да нису добре, већ да су делом синоними других, пре већ постављених специја или делом пак форме и варијетети већ познатих врста, завршује г. Адамовић овако: „Ово износимо нарочито, да би обратили пажњу наших ботаничара, да се увере, у колико су тачне тврдње др. Веленовскога о споменутим биљкама српским.“

Затим долази под рубриком: „Школска реформа“ приказ „Наставнога плана“ др. Молина, од М. Ш. Из тога приказа се види, да је др. Молин противник учењу класичних језика у гимназијама, па се позива на ауктoритет Гетеов, који да је у једном разговору са Екерманом рекао: „Што се тиче језика грчког, латинског, ми можемо читати њихова дела у добрим преводима и нећемо осећати ни жељу ни потребу, да се дамо на мучно изучавање оригинала.“ После тога следује „Гласник“, у којем се налазе извештаји о разним седницама и састанцима професорскога друштва, а под рубриком: „Школско кретање“: статистичка дата о школству у краљевини Србији и у Српству изван краљевине. На последњој страни, под натписом: „Просветни записи“ долази извод из чланка нашега сарадника Ј. Храниловића у 40. броју „Јавора“ о штампању гимназијских књижевних радова. Приказивач вели: „Износећи то као мишљење г. Храниловића, које, и ако он брани јаким и лепим разлозима, опет зато, крај присталица може имати и противника — мислимо, да је вредно, да га сазнају, о њем промисле и још боље се — за или против — утврде и они наши читаоци, којима тај број „Јавора“ није дошао до руку.“ Напослетку долази „Библиографија“ књига, већином послатих за приказ.

Из овђе нешто обилније изложене садржине последње свеске „Наставника“ види се, како је тај лист управо одлично уређиван и вредан сваке препоруке. Како и у Загребу излази сличан лист, под насловом: „Наставни Вијесник“, имају и професори и пријатељи и овострани наших српских двеју гимназија и прилике, где могу своје радње, које спадају у оквир таковога листа, обелоданити, па се посвему слажемо са мњењем и разлозима г. професора Благоја Бранчића, изложеним у 137. броју овогодишњег „Бранича“, у посланици Григорију Лазићу, да је у садањим нашим приликама сувишно помишљати на издавање оваковога листа и овде код нас, уз ова два врстна листа.

══ Чујемо, да ће већ крајем ове године издахнути, ако већ није издахнула „Отаџбина“, тај српски „Revue de Deux Mondes“ у мањем оквиру. Ми смо се ужас, чим је енергична рука др. Владана Ђорђевића редакцију и управу тога листа напустила, побојали за његов опстанак. Хоће ли после „Отаџбине“ ускрснути каково ново слично подузеће, не зна-

мо, али оно што чујемо, да се ради на том, да се покрене овећи научно белетристични лист попут француског „Revue de Deux Mondes," некако не разумемо, кад знадемо, да онда нема разлога напуштати „Отаџбину", која је у том погледу под енергичном редакцијом Др. Владана вршила достојно своју задаћу. Требало би само, да се стари опробани сарадници тога листа опет сакупе око њега. Нама се све чини, да је и ту узрок смрти „marasmus pecunialis." Неби требало код тако овећег књижевнога листа апеловати само на патриотизам књижевника, који се не баве резањем купона, већ би требало солидним ланцем размерног хонорара сталне и нешталне сараднике око „Отаџбине" повезати, и ми смо уверени, да би „Отаџбина" процвала, а да би од туда било велике користи и по просвету оне друге „отаџбине," за коју тако радо све жртвујемо, док се од нас ништа не тражи.

═ Читамо, да су изашле у посебној књизи одштампане *приповетке Драгутина Илијћа*, што су ове године изашле: у „Стражилову" и разним календарима. Било би добро, да се о тој збирци приповедака опширније проговори сада, када су на окупу изашле, да се види, ко има право, да ли они, који веле, да су те приповетке, гледом на избор предмета, плод естетске заблуде, или они, који на основи тих приповедака признају песнику велики приповедачки дар, или је може бити истина по средини.

═ У 45. броју „Јавора" штампана је једна белешка о смрти Хајнеовој. Тамо се наиме описују последњи тренутци великога песника, и то се описује по писму Катарине Бурлоа. Међу тим су не давно изишли мемоари француског писца *Ф. Одебрана* (Audébrand), у којима се последњи тренутци песникови описују са свим друкчије. Одебран их је на име описао по причању личнога лечника Хајнеова, родом Мађара, који је Хајнеа испратио на онај свет. Он последње тренутке Хајнеове овако описује: Било му је већ врло рђаво, и он је то осећао. Пошто му се жена била уклонила из собе упита доктора: „Драги докторе, Ви сте били спрам мене увек искрени, реците ми и сада истину: јелте, да од мене нема ништа?" Доктор је ћутао и чувао се, да се не заплаче, но Хајне је баш по том ћутању знао, да му је близу последњи час Погледа лечника и рече му: „Хвала Вам!... Ено тамо стоји цвеће, које ми је жена данас купила. Молим Вас, додајте ми га." Доктор му дода цвеће, он га узе и рекне: „Цвећа, цвећа! Ах, како је дивна природа!" *То* су биле последње речи Хајнеове. Мало је за тим и умро. Смрт га је само ослободила тешке бољетице, од које је боловао пуних осам година. — Сад ко има право? Које су биле одиста последње речи Хајнеове, оне, што их наводи Катарина Бурлоа или оне, које наводи Одебран, тешко да ће се икада моћи доказати.

═ У Мостару покрећу Алекса Р. Шантић и Свет. Ћоровић нов лист за децу под насловом „Херцеговче;" лист ће излазити двапут месечно а биће и илустрација.

═ Из Берлина пишу, да су у Гетеовом архиву у Вајмару нашли више од стотину нештампаних „Ксенија" од Шилера и Гетеа. Професор Ерих Шмит у Берлину штампаће те „Ксеније" са тумачењем у својем издању Гетеа. Многима од ових „Ксенија" треба тумача, јер се односе на особе, о којима се данас мало већ знаде.

БЕЛЕШКЕ.

(Предавање о византијском Цариграду.) 12. (24.) Новембра о. г. држао је г. *Тодор Стефановић Виловски* у бечком „Научном клубу" предавање: О византијском Цариграду и о његовом светском значају. Предавање г. Виловског трајало је сат и четврт, али је поред све његове дужине, саслушано са необичном пажњом од многобројне присутне публике, а нарочито од присутних госпођа и госпођица, којих је овога пута више но икада у просторијама „Научног клуба" било. Г. Виловски је у уводу свога „дискура" насликао са неколико карактеристичних потеза политични и културни живот византијске царевине, описујући све знатне фазе и мене кроз које је ова држава за хиљаду година свога опстанка пролазила од Константина Великог па све до последњег Палеолога, који је борећи се као прави јунак у дну капије св. Романа испустио своју душу под ударцима турских мачева. Ова слика врло је вешто приуготовила слушаоце на опис постанка и развитка Цариграда и друштвеног живота у њему. Говорник је обухватио целокупни културни живот ове велике светске вароши, коју су тада сви народи на истоку и западу сматрали као највећи и најславнији град света, као средиште цивилизације, и као неку врсту помодне вароши, за какву смо ми до скора сматрали француску престоницу. Врло вешто је приказан утицај, што су га култура и друштвени живот у Византији имали на тадашње европске државе, а нарочито на романске и германске. Утицају византијске цивилизације и црквености на словенске народе на Балкану, а на име на Србе и Бугаре, па за тим на Русију, посветио је писац нарочиту пажњу. Са калајдоскопа брзином мењале су се слике у овом предавању. Час су нас заинтересовали жагор и борба у великом циркусу, час опет грађење свете Софије. Јустинијан, Теодора, цар Ираклије, цар Василије, патријарх Фотије, царица Ирина, васионски сабори, свети Оци, борба око икона, дворске револуције, латинско царство, навала Словена, све то пролазило је поред нас брзином и шаренилом, каквим само може пролазити вешто причање једнога вештога говорника, који познаје публику и који зна, шта јој треба пред очима изнети, да би схватила оно доба, о коме говори. Шетња кроз стари град, којом смо приликом били пратиоци говорникови, задовољила нас је и упознала нас је са овом одиста интересантном вароши у пуној мери. Шетајући се тако с њиме ми смо видели и чудили се величини и украсу св. Софије, поклонили се споменику великог цара Константина, расматрали смо по царској палати украс и богатство тадашњег века, застали смо пред иподромом и нагледали се са обала златнога рога и мраморског мора дивоте природне с оне стране Пропонтиса: вифинијска брда и чаробни Восфор, који се вијуга, рекао би, као кроз неку башту све до црнога мора. Једном речју, слика, коју нам је говорник о староме Цариграду насликао, била је тако жива и схватљива, да смо чисто били у заносу. Чинило нам се, да смо се вратили за шест стотина година у назад и да је све то што гледамо, сушта јава. Но то беше само сан, из кога нас на мах пробуди живо пљескање, којим су слушаоци на крају предавања поздравили г. Виловског. М. Љ.

РАЗНО.

(Из некадање пештанске „Преоднице"). Било је то око године 1862., кад је пештанско ђачко друштво „Преодница" било у цвету своме. Коста Руварац, Лаза Костић, Јован Туроман, Светозар Савковић, Ст. В. Поповић, Јован Петровић, Мита Петровић и многи други врли синови српскога народа беху јој чланови и живо радише озбиљно се вежбајући за рад у корист народну. У то доба (1863.) изиђе и алманах „Преодница" са одличним

радовима књижевним. Из тога времена нашао се један занимљив рукопис и дошао нам је до руку. Новинару се не сме замерити, што одмах изнесе на видик, тек што му што занимљиво падне шака. Тако се надамо, да нам ни велеуважени сарадник наш, дични песник српски Лаза Костић, неће замерити, што ћемо да изнесемо овде један његов рукопис из онога старога — или управо младога времена. Доставио нам је пријатељ један оцену једног „Бранковићевог превода из Петефија,“ што ју је написао и у некадањој „Преодници“ прочитао Лаза Костић. Тиче се превода једне Петефијеве песме од Димитрија Бранковића, правника. Тај Бранковић је потоњи архимандрит беочински Дамаскин Бранковић, који је пре неколико година преминуо. Оцена та гласи овако:

О Бранковићевом преводу из Петефија. Пресудићу овај превод, као што би и сваки други морао пресудити, са три стране. И по избору, и по језику, а и по верности; — дакле да видимо по реду, како је свака ова песмица по себе овима изискивањима одговорила, па ћемо онда видети какав ће бити резултат.

Прва песмица: *Пуста ј' земља!..* по избору је лоша, а ни по језику није као што би могла бити, а баш ни по верности. Језику се особито може замерити неупутна елизија слова „е“ у речи је и због тога је стих „Без звијезда ј' небо мрачно“ сасвим рапав; колико лепше, природније, а и лакше казати: Без звезда је небо мрачно; — што се верности тиче, може се приметити, да би лепше и јасније било, кад би се још једанпут метнуо стих: Ма како се сетим тебе, јер и у оригиналу двапут стои: eszembe jutottál, а и лепше је:

Hogy *jutottál* mégis *eszembe*
Barna kis lyány, szivem szerelme!
Eszembe jutottál, édesem, и т. д.

Да се преводилац мало већма потрудио, могли би сви стихови бити слични, ма да ни у оригиналу нису.

Друга је песмица по избору готово још лошија; него је верније преведена и стихови су лепши, само је рапав стих: „Трептеш блисна звијездицо;“ најлепша су ова два стиха:

Цвета, пева, блиста мома,
Благо свима четверома.

Ни у трећој није избор баш укусан; ал су стихови бољи нег и у првој и у другој, особито у првој строфи:

Камилавку кале носи
Треба да је свет
Код девојке места нема,
Шта ће рећи свет.

ма да би трећи стих могао лепши бити; а доста је и верно преведена.

Резултат је дакле од прилике овај: Избор је најлошиј, језик је бољи, ма да му се може доста замерити, а против верности је само дегде погрешено. Избор ми је зато прва conditio sine qua non, што се по избору види песнички укус и види се то, колико би песник ваљао у самосталним производима. **Л. Костић**

ОДГОВОРИ.

Гђци К. Ст. Павл. у Београду. — Ваша рођака има право. Кернеров „Волдемар“ заиста је изишао већ у српском преводу, али не у „Јавору“ него у „Даници“ за годину 1864. (бр. 48. и 49.) и то у преводу Мите Петровића. Но кад сте га већ превели, могли би га за садању генерацију штампати у подлистку којег политичког листа, пошто је од првог превода прошло скоро 30 година. — Што се тиче жеље Ваше, да Вас о Марлитовој што известимо, учинићемо то што краће можемо: Она се управо звала *Евгенија Јонова* (John) и рођена је у Арнштату (у Тирингији) 5. дец. 1825. као ћи некога сликара. Кад јој је било 17 година отишла је о трошку неке кнегиње у Беч да учи певати, а уз то је учила ту талијански језик и реторику. Но неком приликом захладни и услед тога заглухну јој уши, те се с тога мораде оставити певања и врати се својој кнегињи и добротворци, где је имала прилике, да долази у додир са знаменитим и занимљивим људима, који су имали утецаја на образовање њезиног духа. Умрла је г. 1887. Као списатељка појавила се најпре у немачкоме листу „Гартенлаубе“ г. 1865. и то са новелом „Дванаест апостола,“ а и после тога писала је приповетке искључиво за тај лист. Доцније су јој дела излазила у књигама и доживела су многа издања. Једна од њених приповедака — „Тајна једне уседелице“ — преведена је, као што знате, и на српски језик. Што је она са својим делима тако ванредно успеха имала знак је, да је имала дара али уједно знак је и тога, да у публике не влада добар укус. Тако вели један немачки њен критичар и додаје, да обилан рад за измишљавање и занимљиву представу још није ни близу прави и довољан рецепат за ваљану композицију романа, а особито онда не, ако се не води рачуна о природној могућности и пијетској истини и ако се са здравом психологијом стоји на запетој нози. За обичне читаоце који траже само забаве, постарано је у њезиним делима довољно. — Од послатих ствари ћемо нешто употребити. Песму Љубе П. Ненадовића, за коју кажете да није изишла у збирци његовој (него у „Српским новинама“ за 1854. год.) добро би било да пошљете издавачу „чика-Љубиних“ дела, од којих је недавно прва свеска у новом издању изашла.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 49. У НОВОМ САДУ 6. ДЕЦЕМБРА 1892. Год. XIX.

ЖИВОТ ДИМИТРИЈА АВРАМОВИЋА,

сликара.

НАПИСАО † МИША ДИМИТРИЈЕВИЋ.*)

Димитрије Аврамовић, исторички сликар, родио се 15-ог Марта 1815. године у Светом Ивану, у шајкашком баталиону. Отац му је био Мијајило, становник новосадски, а мати Сара. Као дете од године дана буде однешен у Пешту, камо му се отац одселио, но после по године доведоше га у Нови Сад. Још у детињству показивао је значај пун сталности, миролубивости и жељу за наукама. Кад му се седма година навршила, дадоше га родитељи у новосадску србску основну школу.

У раном детињству још пробудила се у њему жеља за вештином сликарства. Као дете у првој србској основној школи цртао је јунаке из народне историје и догађаје по народним песмама. Кад је у другу школу ступио, радио је већ различите мале иконице на стаклу, које су по селима од пиљара продаване биле. За оне малене новце што је отуд добијао, куповао би себи књиге, и друге ствари, што би му за рисовање нужне биле. — Отац је опазио у њему топлу жељу за том вештином те га даде одма, како је у трећи разред ступио, Атанасију Николићу, код кога је с великим успехом рисовање пуне две године учио.

После свршене србске основне школе, пође у гимназију новосадску. За цело то време, док се у гимназији бавио, учио је рисовање и калиграфију. — Кад је ступио у четврти разред, био му је професор Ђорђевић, с којим је Аврамовићев ватрени и слободни дух на многе незгоде наилазио, те зато, положивши испит раније него што би требало, и добивши потпуну сведочбу од четвртог разреда, иступи из гимназије.

Његова је жеља била, да пође сад у Академију, али будући да су му материјална средства највише оскудјевала, то га наговори отац, да учи трговину. Његов виспрени дух морао се покорити вољи очиној; — али се опет у том положају дуго одржати није могао, — после три дана бавио се Аврамовић опет у очиној кући.

Отац га сад, увидивши тврду његову намеру и наклоност, даде да учи ту вештину код ондашњих сликара. И за ту годину дана што је, оставивши школу, код куће пробавио, походио је неког сликара мање цене,

*) Управо је 30 година минуло, од како је овај животопис Аврамовићев написан. Написао га је наш незаборављени Миша Димитријевић године 1862., као ђак карловачке гимназије, и рукопис се овај нашао међу његовим хартијама. Он га је израдио по „Словнику уметника југославенских“ (од И. Кукуљевића-Санкцинског), као што је у новије доба и М. Ђ. Милићевић у своме „Поменику“ Аврамовићев живот по томе „Словнику“ израдио, али како је пок. Миша био *рођени сестрић* Димитрија Аврамовића, то је он по неку нову ствар о њему знао и овде је забележио, односно поједине податке „Словника“ исправио, те држимо да је вредно, да се ова радњица млађанога онда Мише Димитријевића, од речи до речи овде наштампа, што ево радо и учинисмо у нади, да ће то и нашим драгим читаоцима и Мишиним поштовачима мило и драго бити. — Уредн. „Јавора.“

Матију Јовановића, неког Талијанца, и неког Ивана сликара. За ту годину радио је млоге иконе на платну, и од туд стечене новце чувао је од чести, да би се до године у Академију отиснути могао, а од чести је купо вао књиге и иконице, тако би се често с којом год књигом по вас дан затворио у собу, јер је још у школама показивао вазда добар напредак, и велику трудољубивост.

Кад му се 15 година навршило, поред свег свога оскуднога стања, отисне се он у Беч. Али је само годину дана могао у Бечу остати, те ради оскудице потребних средства мораде се опет вратити кући. — Има се приметити да је прве године већ дотле у тој вештини дотерао, да су га одма у галерију пуштали, где је снимао слике славних сликара. — Дошавши кући, непрестано се трудио око своје омиљене вештине, тако да је већ у вишем кругу народа свога глас задобио. Тако је те године сликао Петроварадинског ђенерала Мајну и његову госпођу; снимао је лик владике Стефана Станковића, од кога је више комада начинио, које је владика по ма настири разашиљао. Радио је још и друге разне иконе у двору владичином. Тим је придобио наклоност владичину, који га је видио непоколебима на пољу уметности, и обећа му да ће му годишње 100 ф. давати. — Тако он нешто сам стекавши, нешто му је и отац дао, а и подкрепљен даром Станковићевим, оде по други пут у Беч, да настави своје започете науке. Ту га је пратила с нова она тужна судбина, која је постигла већ млоге сиромашне синове нашега народа, подсецајући им крила, којима би код бољих новчаних околности високо полетили били. Он је понајвише о своме тужном хљебу живио а више пута и гладовао, али на путу своме остао сталан, јер га је блажила угодна промисао, да се све више приближује својој силној тежњи и лепој сврхи Млого пута остао би у академији умјетности од зоре до мрака, рисајући, цртајући и снимајући дела славних уметника, — тај би дан често само о једној земички провео. Како га је, као што горе рекох, зао удес пратио, то је штипендију од владике опредељену врло неуредно добијао. Још један му се случај овде придесио, кога се Аврамовић дуго са тугом опомињао. — При свршетку једне школске године, јавио је цар да ће доћи да овај високи завод походи; том су приликом сви своје послове професору предати морали, који би их цару показао, и тако би највештији младић царску награду у дукатима добио. Аврамовић се међу свима саученицима одликовао. За то време находио се и истог професора син у академији. Професор да би милост царску своме сину придобио, спали Аврамовићеве нацрте, око којих је овај сиромашни син нашег народа највећи труд полагао и глад и жеђ трпио. Тако је лукави професор своју подлу намеру изврпшио. Но ако се јако и патио, опет је своју уметност, јако ценио, и оканути је се не хтеде. Тако су му давали за његово најизврсније дело: „Св. Апостола Петра вериге“, које је шест недеља у галерији радио, 400 ф., али он ценећи високо своју вештину, није га у најоскуднијем по себе времену, за толике новце продати хтео

Доцније га је бечка академија ради његова труда и напредовања одликовала те на препоруку њезиних професора, пошто је свега 6 година у академији пробавио, у својој 25-ој години позван буде у Београд да уреси иконама тамошњу нову митрополитску цркву. Дошавши у Београд сврши он свој налог највећом прилежношћу и вештином, те уреси речену митрополију с иконостасом и многим другим сликама, гледећи у својој радњи понајвише на то, да у изображавању србских светаца добро погоди народни значај у образу и оделу. У исто доба начини салик београдског митрополита Петра Јовановића*), а затим на захтевање србскога кнеза Александра Карађорђевића украси и цркву Тополску. Србска влада, видивши његове способности, пошље га у јесен. године 1846. на владине трошкове по Србији, да потражи у старим манастирима и црквама старинске србске слике, и да оне сними, које буду знаменитије, како у погледу предмета, тако и у погледу ношње. Аврамовић сврши с успехом ову своју задаћу, те поднесе још исте године свршено своје дело српској управи просвете. Ова задовољна радњом свога младог уметника, пошље га следеће године опет на већи пут, и то у Свету гору, да у тамошњим, за цело јужно Славенство толико знаменитим манастирским обитељима потражи оне ствари, што засецају у предмет уметности и повеснице. На овом путу посети Аврамовић Солун и Цариград

*) Ова слика изашла је у каменотиску од Ј. Г. Клапрота у Бечу 1841.

развиди свуда знаменитости старославенске, и походи напослетку манастире светогорске. Прем да му ту од чести погрчени а од чести неизображени калуђери баш много на руку ишли нису, јер му је недостајало оно, што је многим руским и енглеским путницима отворило пут до затворених драгоцености у у истоку опет се зато трудио. да не троши време бадава, те разгледавши све манастире и цркве светогорске, нашао множину славенских, које писмених које уметничких споменика, снимивши и пописавши их, у колико су му калуђери допустили.

Посљедице овог путовања објави Аврамовић у две, србском управом издане књиге, које год 1848. и 1849. под следећим насловима на свет изиђоше:

1.) Света Гора са стране вере, художества и повеснице. Описана Димитријем Аврамовићем, живописцем. У Београду 1848. у 8 ни стр. 180.

2.) Описање древностих србских у Светој (атонској) Гори с XIII. литографирани таблица У Београду 1847. (1849.) у великој 8-ни стр. 82.

Ова два дела занимива су колико у погледу земљописног и повесничког описа, толико и у погледу уметности.

Осим ове две књиге написао је и издао Аврамовић још два дела, „Корреціо“ и „Златна Зрна“ у две свеске, а поред тога млоге чланке у ондашњим српским часописима. —

После преврата овосавских Срба, буде Аврамовић 1852. г. позван, да украси иконостасом манастир Раваницу. Те исте године и ожени се са Милевом Стефановићевом у Београду, и досели се сасвим у Нови Сад, намеравајући овде на свагда остати, од куда је чешће на дуже време у Раваницу одлазио, где је посао свој за годину дана срећно свршио. Од тога доба бавио се непрестано у Новом Саду, где је слабо посла имао, и од тада се највише књижеству србском посветио, радећи највише по часописима, који међу овостраним Србма излажаху. —

Димитрије Аврамовић, српски сликар и књижевник.

Овде живећи подрањивао је у себи жељу, да једном у своме животу, у Италију пође и Рим, стару колевку уметника походи. Али своју жељу при слабим новчаним средствима не могаше постићи. Најбоља му прилика беше, кад се покојни кнез Данило црногорски са кнегињом Даринком женио, у ком би путу безплатно и Црну Гору — гњездо соколова србских — походити могао. Његове новчане силе беху већ онда малаксале; сад га опет наново потера она судба, која је млоге славне мужеве нашега народа до гроба гонила. Стање му се сваким даном све на горе окретало, тако да би у доста рђаве околности доведен био, да није неки изненадан случај живот његов уједанпут спречио.

У почетку године 1855. поразила је сво православно Славенство немила вест, да се Никола Павловић, цар руски, у вечност преселио. То је Аврамовићев ватрени и родољубиви дух у немир довело, ова је вест као електрична сила кроз њега прошла — капља га је ударила И од тога доба позли му. Ток крви му се поремети и после 3 дана удари

га капља по други пут, која му је све уде тела укочила тако, да му мицање сасвим за краћено буде, шта више, не могаше више ни говорити. Боља трајаше 9 дана, а 10-ти дан пред зору, испусти Аврамовић свој врли дух — Први га је пут капља ударила 20. Фебруара, а по трећи пут, кад му је и животу крај учинила, 1. Марта 1855. Тело му је сарањено у порти св. Јовановске цркве. Као што га за живота судба гоњаше, тако је исто незнатно и умрьо. Из целог се неба пљусак разлио, као да је и небо за сиротим уметником жалило, грозно сузе ронећи, зато је и спровод његов врло мален био.

Пре своје смрти израдио је Аврамовић још две иконе за гроб Христов и 6 подбојадисаних слика за Сент Иван, и ово му беше последње дело; другога посла што је још имао свршити, прими се без икакве своје добити његов друг Павао Симић, такођер сликар.

Од књижевних дела, заостало је у рукопису: 1) *Злашна Зрна* III ћа чест. 2) *Шаљиви календар.* и 3.) *Живошойисање славних живойисаца србских.* Око овога дела трудио се је понајвише, скупљајући податке са свију страна, али га жалибоже није свршио; нико се није нашао, ко би га после његове смрти довршио и издао.

Нарави је био добре. У дружевном животу био је мио и љубак, и често је својим хумором шале у друштву заметао. — Ко га није из ближе познавао рекао би да је ћуталица, да је одвећ суморне и озбиљне нарави. Највећа црта његова карактера била је милосрђе. Свакоме је, ако би се само са његовим маленим силама слагало, добра чинио. — Стаса је био средњег, лица црномањастог. Очи су му оштрим пламеном севале, а косу је оштру имао, коју није могао, како је хтео очешљати, него је разбарушену носио. А на одело није млого пазио.

Што је најважније спомена ради, да наведем, што се обично код наших славних мужева догађа. Осим породице његове нико не може наћи гроба, на ком никаква знака још засад, осим траве до колена узрасле, нема *)

*) Живот Аврамовићев написан је у „Словнику уметника југославенских од Ивана Кукуљевића Сакцинског“ свезак I-ви. И то по писму г. Стевана Павловића. Овога сам се описа највише и придржавао, само што сам, будући ми је као сроднику покојниковом живот његов боље познат, неке погрешке у Павловићевом опису изменуо, и млого, што је оскудевало, додао. М. Д.

*

и си к'о звиједза што чаровно блиста
Што тихо сјаје и трепти у тами,
А ја сам путник што га вера чиста
И слатка нада вечно теби мами...

Далеко за мном, иза пустих страна
Остаде миље, оста прошлост сретна;
Нестаде јата оних милих дана,
Јесени бл'једе и пролећа цвјетна.

Суморан путник сјећа их се живо
Незнан у свету, остављен од људи;
И сања снове што их некад снив'о,
И гаји љубав из негдањих груди.

Не пита да л' је само призрак сјајни,
Ил' звезда среће виш' сумрачна пута, —
За тобом, лане, кроз пустош бескрајни
Он смело креће, губи се и лута....

Јов. А. Дучић.

ИЗ ЂАЧКОГ ЖИВОТА.

Успомена на † Мишу Димитријевића.

ок је човек млад, он је пун идејала и мисли само на будућност и на срећу, што га чека у животу. Мисли, како ће постати самосталним човеком, како ће се оженити, па основати кућу и породицу, како ће му све ићи од руке, како ће напредовати у своме послу, како ће око њега свуда бити радост и весеље, како ће му цветати руже на све стране и како ће тако у благостању проживети дуго и дуго.

Наравно. онда се и не мисли и на оне ситније и крупније неугодности, што човека у животу сустижу. Млад, неискусан човек и не помишља, да се може несретно оженити; да може добити мало незгодну пуницу; да може у „фарблу“ увек имати „малера“; не

помишља на велику порцију и парохијал; не слути, да може пасти адвокатима шака; да му при кортешовању за саборског посланика може запасти у грло кост од народног па прикаша; нема ни појма о велештованим одборкињама, што иду по кућама, те купе добровољне прилоге; не зна какав је то јед. кад човек у јутру обуче кошуљу, а на њој нема дугмета; не познаје ни оно изненађење, које човека снађе, кад му куварица успијајући уснама реферише, да је у комори нестало дрва или да се ужегла маст у чабру; или кад му кочијаш јави, да је коњ добио сакагију и т. д.

Тако је са човеком у младости.

Али кад човек већ превали подне живота и кад се већ приближује и вече, „кад се пале свеће“, онда и он сећајући се да се и он приближује добу, кад ће му се свеће палити, престаје да мисли на будућност и чисто би да и не зна шта га у будућности чека. Онда човек мисли на *прошлост* и сећа се младости своје, јер му је онда та младост мила и пуна ружа, пуна златних и сретних дана, пуна пријатних успомена, те му сад срце и душа уживају у ономе што је „било“...

Па како је и код мене понизно потписанога канда већ прешло подне живота и одзвонило већ дванаест сахата, то и пред мојим очима (и наочарима) излазе разне слике из млађаних дана, те у њима гледам сва којаке призоре и епизоде из прошлости, па ми то сећање чини велико уживање и задовољство. Па и оне прилике из младога ми доба, које нису онда биле прилике, него велике неприлике, и те ми сада не изгледају више као нешто рђаво и неугодно, него их се са неким удовољством сећам и о њима премишљам. Чисто ми изгледа, да сам ђаком веселији и сретнији био онда, кад нисам имао новаца, него кад су ми се доцније окренуле материјалне прилике на боље, те кад нисам више кубурио с новцима, или управо без новаца. Слађи су ми били као карловачком ђаку они хладни чварци код баба Насте на ђачкој ужини, него доцније они ескалопи и фрикандови у бечким хотелима.

Па од оних старих успомена из ђачкога живота карловачког хоћу овде једну да прибележим. Можда то неће никога занимати, али шта се то мене тиче?! Колико сам ја морао да прочитам туђих успомена, које ме нису баш ни мало занимале, па ето остао сам жив! Него добро је, што власти никога не натерују да мора ово или оно прочитати, као што натерују на плаћање порције, на служење у солдачији, на каламљење богиња, на чишћење тротоара и на порез на вашке. С тога је лако читаоцу, он може просто зажмурити па преврнути ове листове, и не читајући их, као да су рачуни од кројача или позиви на претплату на какве српске књиге. Е али у нарави човечијој лежи, да не воли оно да чини, на што га гоне и натерују, него се баш оним бави радије, што нико од њега не захтева и на што га нико не присиљује, те шат се нађе когод, ко ће и ово тамо после сто година накануте се да прочита!

*
* *

Школске године 1862/63. био сам карловачки ђак. Ви који нисте били карловачки ђаци, и које ја с тога из дубине душе сажаљевам, немате ни појма о оном правом, лепом животу ђачком, пуном поезије и уживања. Нећу овде да описујем тај живот, јер се то не може описати. И „Карловачки ђак“ Косте Руварца и „Ђачки растанак“ Бранка Радичевића само су бледе фотографије правог ђачког живота карловачког. Па кад такви мајстори нису били у стању да нам опишу тај живот верно и потпуно, онда би велика дрскост од мене била, кад бих ја то и покушао. А знам да би ме и чика Стевина „Баба Наста“ попреко погледала и очитала ми ацикуран.

За моје време били су у Карловцима у школи међу осталим ђацима и пок. *Миша Димитријевић* и *Панта П.*

Ово што ћу овде да причам тиче се највише пријатеља ми Панте П., пок. Мише Димитријевића и мене.

Панта је био у оно време најзанимљивији ђак. Најзанимљивији велим нарочито с тога, што је био заљубљен до преко ушију.

Прошло је од тога доба ево већ тридесет година, па сам уверен да се мој брат Панта неће срдити, што ћу мало да будем индискретан. Уверен сам о томе, да се неће срдити, већ и с тога, што сам ја још онда, док је ствар нова и у току била, био спрам њега индискретан — као што ћу овде причати — па се он није срдио, него смо увек остали добри пријатељи и другови.

Предмет пантине љубави била је красна девојчица по имену Милица из села К. Панта

је сваки дан к мени долазио и олакшавао своме срцу причајући ми сваки и најмањи покрет душе његове. Ја сам био млађи од Панте и дотле нисам имао ни појма о Амору и његовој стрели у животу. Ја сам држао, да љубав постоји само у приповеткама и романима, а мислио сам да су женске само за то створене да кувају ручак, плету чарапе и плачу кад ко умре.

Сад сам наравно почео сасвим други и нов појам добивати о женскима и о њиховој љубави, тако да сам одмах сео и написао прву љубавну песму и послао је у „Даницу“ и ја нисам ни мало крив, што се та песма није сачувала за потомство, него је крив г. Ђока Поповић, тадањи уредник „Данице“, што поред песама Змаја-Јовановића, Ђуре Јакшића, Лазе Костића и других, није хтео и мојом песмом свој лист да украси. Не сећам се целе песме, само сам толико запамтио, да сам у песми сасвим појетички описао, како сам се у јутру умио и дошао с лавором код прозора да проспем воду на улицу, а у тај мах опазих лепу комшиницу преко пута, те у забуни уместо воде, баци кроз прозор и лавор, те се разбио на две на три поле, као онај крчаг у „Девојке на студенцу“. Добро још што нисам разбио коме главу! Онда би било још појетичније.

О пантиној љубави знали су сви ђаци, цели Карловци. Само се о томе говорило и причало, као данас о „јединственом штатуту“. „Клерикалци“ су саветовали Панти да се *упише* у богословију, па да узме Милицу; „либерали“ су били тога мњења, да најпре треба да *сврши* богословију, па онда да се жени, а „радикалци“ су питали колико ланаца земље има девојка. Као да су при женидби баш нужни „ланци“ и „окови“.

Много сам и много слушао од Панте о његовој лепој Милици, тако да сам напосле пожелео да је видим

И на скоро ми се дала прилика на то.

Једнога четвртка после подне одемо ја, Панта и још два наша добра друга на Дунав. Ту се десио један празан чамац. Панта предложи да се мало по Дунаву провозамо.

Ми сви готови на то као баба на кад.

Поседамо, одвеземо се до среде Дунава, па се пустимо доле.

Панта је био замишљен и ћутао (што иначе није његов обичај). На једанпут као да му сијну нека сретна мисао у глави повиче он:

— Хајте, браћо, да се одвеземо до К.!

— Аа, ти би да идеш Милици! одговорисмо ми, сетивши се Пантинога масла.

Тако је и било. Ми се одвезосмо до К. Но Панта не хтеде ни пошто у село, него он остаде на чамцу, а ми остали отидосмо миличиној кући, јер је један наш друг био миличин брат од тетке, па нас је водио са собом.

Кад смо се вратили ухвати нас јак ветар, те смо се добро промучили возећи уз Дунав и једва после поноћи стигнемо у Карловце.

Пантина се љубав све јаче и јаче развијала и све занимљивија постајала.

Ја сам се веома интересовао за ову ствар јер сад сам и сам Милицу видео и лепота њезина заиста је могла човека да очара.

Кад су дошле школске ферије мени неда ђаво мира. него седнем и напишем приповетку о Панти и његовој Милици Све што сам написао била је чиста истина, разговори скоро од речи до речи; цитирао сам и једно писмо Пантино, што је Милици писао, и то нисам измислио. него га преписао са концепта, који ми је сам Панта дао.

Приповетка се завршује тиме, да је Панта прекинуо са Милицом и то са тога, што Милица има педесет ланаца земље, па он неће да је узме, да не би ко помислио, да је с тога узима, што је имућна; то њему понос не допушта.

Другови. који су приповетку у рукопису читали, говораху, да је Панта добро погођен, да је оно верна слика Панте и т. д.

Па као што ми ђаво није дао мира, него ме натентао да приповетку напишем, тако ме опет Роми даба наговори да приповетку дадем штампати.

Ја сам те јесени отишао у Печујску гимназију и пошљем одонуд приповетку у „Даницу“. Само сам уместо Пантиног имена свуда метнуо „Тома.“ Почетком године 1864. изишла је у три броја „Данице“ под натписом *„Ђачка љубав“*.

У Печују је онда био у гимназији и мој пријатељ *Милан (Емил) Савић*

Кад је приповетка у „Даници“ изишла била једнога дана добије Милан Савић писмо из Карловаца од свога доброга друга Мише Димитријевића. које је сачувао до

данашњега дана и које је управо повод, да ја ову реминисценцију из свога карловачкога ђаковања написах и овде је ево доносим.

Покојни Миша је био још и у оно млађано своје доба ведре и веселе нарави; волео је шалу и био је као и увек пун досетака. У ово доба, о којем је реч, беше Миша истом у осамнаестој години свога живота. Он хтеде у договору с Пантом мој несташлук са описом Пантине љубави да каштигује другим несташлуком, те је хтео да удеси лакрдију са мном, невину ђачку лакрдију, а преко мога и његовога доброг пријатеља Милана Савића.

У чему је та шала била, најбоље ће читалац видети из Мишинога писма, које ево у целости доносим:

У Карловци 6 фебруара 1864.

Љубазни Емиле!

Јако ме је жао на те, што никако да ми одговориш на моје писмо, па морадох ево и друго тога ради да ти пишем, — а ти ћеш се сад ваљда поправити и од сад боље сећати твог старог пријатеља. Но нетреба о том ништа више ни да говорим, него да пређем на другу ствар.

Теби је познато, да је Илија писао у „Даници“ „*Ђачку љубав*“. Оно што је тамо написао, оно је сушта истина, јунак оне приповетке Тома, то је наш колега Панта П , који је сад у првој години богословије. Њему је мало неправо, што је Илија то у „Даницу“ послао, па је намерио да се Илији ма како освети, зато је измислио неку малу лакрдију, која је наравно доста и позамашна. Шала се та састоји у овом: да ја напишем писмо једно Илији, у ком би му јавио, да је Миличина мати из К. тужила Панту владики, и да га је владика истерао из богословије, а он да је пошао да побегне у Србију, но да га је потера ухватила на путу и да је предан у солдате, да је Панта сада солдат. и да са регементом својом у Шлезвиг-Холштајн одлази.*) То би дакле ја имао Илији писати, да га мало заплашимо Па то сам му и написао, и то је у оном писму, што ћеш наћи чим прву куверту од новина (у што ће писма завијена бити) отвориш. То писмо подај, молим те одмах Илији, па онда после врло малог времена отиди њему, па и ти започни о тој ствари разговор и покажи му ово твоје друго писмо, у ком ти о тој ствари као и њему пишем, — то учини да га већма о оном у његовом писму утврдиш, па молим те пази онда добро на њега, какав ће изгледати да ми можеш све потанко јавити. Ти ћеш видити како ће то све на њега дјејствовати, па онда се по томе владај; — ако би он до очајања дошао, онда му можеш после 4—5 часова ствар исповедити и ово твоје писмо показати му а и онај други на њега управљени пакет писама предати му, али пре никако не. Ако баш не би то на њега велики утисак учинило, а ти му ништ' неказуј пре 24 сата, и тек му онда у том случају писмо на њега управљено предати можеш. —

Ја те молим као брата да то све тако извршиш, и да ово довде врло добро прочиташ, да знаш како ћеш се владати. — У оном другом илијином писму, што ћеш му га тек доцније предати, има више пријатељских писама, па међу тима и моје, у коме му јављам, како та ствар стоји. У том писму има и више новости одавде, које би требало и теби да јавим, — но да их неби два пута писао, молим те да из илијиног писма прочиташ.

Гледај какав ће изгледати Илија за време те кризе, што ће ју претрпити, а како ће после ње, кад га неистинитост тога гласа обрадује, — па ми све подробно јави. Ја се надам да ћеш ми што пре то учинити, јер држим да нећеш дати, да на твоје писмо дуго чекам. А и из другог те узрока молим, да то одма урадиш, јер доцније ме писмо неће овде затећи, — можда ћу, као што сам намерио, другог течаја помоћу моје тетке у Осек отићи, да матуру полажем.*)

— — — — — — — — — —

Држећи, да ћеш за љубав пријатељства ***све*** испунити, што сам те у овом писму молио, остајем твој верни пријатељ

Миша с. р.

* * *

Тако су дакле карловачка браћа удесила била да моје живце мало потресу. Признајем да сам то и заслужио.

Али судбина јарац је тако хтела, да ме та горка чаша мимоиђе.

Кад је Мишино писмо стигло у Печуј

*) Онда је аустријска војска ратовала у Шлезвиг-Холштајну.

*) Онда на карловачкој гимназији није било матуре.

Милан Савић није био онда у Печују. У то доба је оне године на печујској гимназији био баш свршен први течај и ђаци су имали осам дана ферије. Милан је био на стану код печујског градског начеоника. Овај је са својом породицом хтео да иде на који дан у госте својој удатој кћери у Н., па је чекао те школске ферије да може и Милана повести, јер га није могао самога код куће оставити Тако је онда повео с собом и њега, којега су и иначе у кући држали као своје дете.

Међутим се у Карловцима држало да је катастрофа већ прешла. Нестрпљиви Панта не могаде да дочека писмо од Милана са описом грознога призора са мном, и мислећи ваљда да ће се писма међутим укрстити, напише мени писмо, које се почињало са „*Ха, ха, ха*!“ и из чијег садржаја — и ако га нисам разумео, јер ми о целој комедији није било ништа познато — видех, да је неко „созакљатије“ против мене било, само ми није било јасно у чему је ствар. Из тога писма Пантинога и данас се сећам ових речи: „Кажу ми, да због оне приповетке у „Даници“ треба човек на тебе да се срди. А ја питам: а треба ли да се срди *човек*!“ И тако даље Доста то, да сам ја из тога писма видео, да је Панта богослов прве године, а не солдат у Шлезвиг Холштајну.

Тако је био цео „хец“ покварен. Моји су живци остали мирни, нити сам долазио до „очајања.“

Кад се мој Милан Савић врати с пута и писма из Карловаца прочита, био је већ прошао вашар. Смејали смо се целој лакрдији, која је поникла међу најбољим младим пријатељима, у оној невиности, каква може да влада међу пријатељима, који су тек 17 до 18 пролећа живота свога дочекали.

И. О.

СОФРОНИЈЕ НАГРАЈИСАЛОВИЋ.

ЦРТИЦЕ ИЗ ЊЕГОВА ОЈАЂЕНА ЖИВОТА.

ПРИПОВЕДА Др. КАЗВУЛВУЦ.

(Свршетак.)

Дан венчања заказасмо у скоро. Пре тога најмих дућанић, купих тезге и рафове, дотерах све тако, како ћу после робу унутра сместити.

Робу ћу купити у *Пешти*, и то ћу тако практично удесити, да ми тај пут служи уједно и за „*хохцајтрајзе*“, „*лустрајзе*“ и „*гешефтрајзе*“, јер после сватовског ручка сешћу са мојом милом *Маром* у жељезницу, па ћемо заједно право у *Пешту*. . .

Она нека пазари, јер има добар густ. То се бар и по мени види. Она на све пристаде, а њени родитељи радо нам свој благослов даше. . .

Сватови су нам веома весели били. . . Њен отац заклао једно од оних гојазних жиротрошитеља, набавио добра вина, позвао по избор људе од здрава стомака и припознате чутуроиспитатеље, те се баш боговски проведосмо. . . У цркви додуше беше ми мало тугаљиво око срца, кад попа громким гласом возопи:

Венчајетсја раб Божји *Софроније* — — — и све ми се још и данас чини, као да је хотимице код мога имена подвикнуо. . .

Ја се к'о мало стресох, али ми у том тренутку моја мила *Мара* тако горопадно на жуљ стаде, да у мало не вриснух.

Кажу да је то траљав знак, кад пред олтаром очепи онако случајно, или и не случајно *она њега*. . .

Гатају, да су то предзнаци будућег господарења мале папучице, и да ће код тих двоје владати мир и љубав у кући све донде, док се муж буде покоравао вољи жениној. . .

Али, видите, то баш не стоји. Ево сам ја живи пример.

И мене је, као што знате, моја *Мара* хотимично или нехотимично очепила, још *те како* очепила, па ето фала Богу и дан данас чини она све што год ја зажелим, — само ако је то и њој по вољи. . .

Десили се обратан случај, онда опет ја, као увиђаван човек, као јача половина, учиним њој по жељи, па — мирна Европа! . . .

Него да се вратим нашим веселим гостима . .

Казао сам већ, да је друштво било одабрано

Могло се о њему без зазора рећи:

„Мало их је, ал' су људи“. . . Оно, што даље у песми долази, не би се могло овде применити, јер ови су људи имали много пуније главе и стомаке него груди, а да им у грудима није *челик-срце* било, то сам уверен, јер их је било и таквих који су, ражњежени ваљада нашом срећом, почели горко плакати и цвилити и своју црну судбу проклињати...

Било их је опет и таквих, који су се међусобно цмакали и лизали, да сам се чудио и крстио, од куда толика љубав у њих, кад су пре ручка били у сасвим другачем расположењу . .

Један братац опет упао у меланхолију . . . клекнуо пред Мару, пред *моју Мару*, па јој декламује, Боже, декламује, а *Мара* да се искида од смеја. . .

Таки су весели били наши сватови. . .

* * *

Дође доба, да се кренемо на пут. . .

Од нашег места до прве жељезничке станице могло је бити два сахата пута, крајње је време било да се крећемо, да за влак не одоцнимо.

Опростисмо се тешком муком. О ижљубише нас. . . О излизаше нас, да их враг све скупа носи!. . .

Ми пољубисмо родитеље у руке. Мати бризну у плач, а отац ми још кроз сузе промуца: *„Совро, сине, пази на деше!“* И — одосмо. . .

Загрлих моју милу женицу, и почех јој све песму за песмом, али у прози, декламовати, описујући јој моју срећу, моје задовољство и моју радост. . .

Узећемо лепо засебан кŷпê. То лако иде.

Тутнеш кондуктеру форинтачу у увек отворену руку, па ни бригеша те. . .

Спаваш као мали цар. . .

Стигосмо и на станицу. Таман још толико времена беше, да билете узмем, и да са кондуктером две-три „пријатељске“ рекнем. . .

Овај нас угура у једна кола и проведе до једних затворених врата, која сад одбрави и нами — хуља једна — „лаку ноћ“ пожели. . .

А тек беше 4 сахата. . .

Но шта се то нас тиче?

Еле, сами смо. . . Са свим сами. . .

Наместисмо се рахатно, пошто најпре свој мали пртљаг склонисмо и ја сад тек осетих, како сам речит, како ми теку слатки звуци преко језика, као да сам се у томе послу већ годинама вежбао. . .

И таман да превучем завесу преко прозора, у који је сунце своје жестоке зраке слало, те мене у мојој декламацији бунило, — али тек неко на наша врата: гру! гру!!

Скамених се. . . Заборавих у први мах, да је кондуктер при његовом „лаку ноћ“ врата забравио, и скочих као опарен. . .

„Шта је? . . . Ко је?“. . .

— Али, молим вас, каква је то мода, затворити се у собу, као да сте је ви закупили! Ја ћу се жалити против таквог безобразлука. . . Мени дуван смета, па тражим собу, у којој се не пуши, а ви — — —

„Али, молим лепо. . . Кондуктер. . . Верујте. . .

— Немам ја ништа да верујем, него отварајте та врата док нисам направио и већу ларму.

„Та како ћу их врага отворити, кад их је кондуктер с поља забравио?“

— А, тако дакле, увући се самац у собу, то умете, а не умете врата изнутра отворити? Ко би вам веровао! Одврните само ону криву кваку, што је са ваше стране, па ће већ ићи!

„Али молим вас, опростите, ја то збиља нисам знао. . . Па онда . . . видите . . . ја нисам сам овде . .“

И погледах тужним оком моју милу младу женицу, којој од неког унутарњег узбуђења мислаш изгореше округли образчићи.

Пред вратима све већи жагор.

Мора да су и остали сапутници тамо, па мрнђају и гунђају, а у мени срце дрхти од срџбе и зле коби. . .

„Хоћете ли ми већ отворити“?“ раздера се онај горопадник, и ја шта сам знао? ухватих за ону несретну криву кваку, одврнух је и — врата се збиља отворише. . .

Мећер би се ја грдно преварио у рачуну, држећи као у воску, да су врата *закључана*; . . па да је овака квака нешто и с поља била, па да је — — —

Но нашто сад те рефлексије?

Пред вратима стајало је неколико људи, чији се погледи безобразно устремише на моју јадну *Мару*, која не смеде очију својих подићи. . .

Онај гробијан уђе унутра и рашепури

се на оном узаном јединном канабету, да нас двоје готово и неимадосмо места.

Ћутасмо. . .

Ја кројих планове, како ћу се оном хули од кондуктера осветити. . .

Моја *Мара* премишља нешто у својој лепој главици. . .

А онај дебељко жмирка испод очију, па нам неда, тако рећи, ни макнути се.

Фију! . . . .

Влак стаде. . . *Суботица!* . .

Ја брже боље на поље.

Кондуктер смешкајући се поздрави ме:

„Морао сам одмах на друга кола, али се надам, да сте се добро — испавали?“

— Нека вам покојни деда онако спава, — раздерах се ја на њега, — ви сте једна варалица која за новце — — —

„Шта? . . Шта? . .“

Зачу се са свију страна и док ја оком тренух, а ту ти је и шеф станице, и полиција и враг и сотона.

„То ви морате доказати! То је лаж!“ — нападе сад на мене онај хула. „Какве новце? Ко је видео да сте ви мени какве новце дали?“

Ко је видео? . . Па има право. Видео није нико. Још сам се бојао, да когод не види

„Онда изволите за мном!“ на то ће полицај.

„Али куда, за име Божје? Ја путујем за *Пешту*. Влак ће сад кренути. Немам времена. . . Трговина“. . . .

Мислите да је помогло? Јест врага!

Покупише ти они наше ствари, па мене, а и моју јадну сапутницу, дај у станицу. . .

Шта сам знао него погнути главу, и чекати шта ће даље бити?

Да јадна ли „хохцајтрајзе,“ Бого мој!

Али то се и не дешава свакоме. Толики људи проваћају на овај начин оне тако зване медене дане брачног живота; само за мене усуд ето пронађе нов начин „уживања;“ пред полицијом у страном свету, посрамљен и постиђен, не толико себе, колико ради моје бедне женице. . .

Али шта се зна?

Ваљда је морало баш тако бити!? Или је и то само с тога што имам тако красно, тако нежно, тако „ватрено“ име?

Што се зовем, ух, *Софроније?* . .

Још и не доврших моје рефлексије о мом кобном имену, кад ме шеф станице запита:

„Како се зовете?“

У мени ускува.

Шта? Зар и овима да признам, како имам јадно, несретно име, које је такове природе, да ми само пакости доноси? Зар да ми се и ова господа подсмевају?

„Не зовем се никако. Или управо шта се то кога тиче, како се ја зовем?“ измуцах у грдној неприлици, јер већ не слутих добро.

„О, тиче се то нас, још те како,“ на то ће комесар полиције.

„Него одмах да нам кажете, како вам је име, јер ћу ја окренути други лист са вама.“

Моја јадна женица пребледе. Она ме већ у духу виде ваљда на мацкама, како бесни полицајци истерују моју тврдоглавост на оној страни, која је за то најподеснија.

„*Софроније*, ах, *Софроније* се зове мој сирома *Софроније*. Милост господо, милост!“ — цикну она и паде ми око врата.

Сви се згледнуше. . .

Мора да им је име моје први пут до ушију дошло, па ипак чисто невероваше.

„Јест, *Софроније*, да, дакако! . . . *Софроније Награјисаловић*, ако ништа противно немате“, раздерах се ја у оној срџби и — — а шта да вам даље развијам ток ове моје црне недаће?

Нељуди, једни, раставише ме од моје младе и стрпаше крај свију мојих протестâ, крај све кукњаве *Марине* у — бајбок.

Да вам причам, како сам ту ноћ провео?

Нећу

Мрак ми се навлачи на очи, кад се и дан дани сетим оних горких часова, који се у недоглед отегнуше.

Није шала . . Млад пар људи. . . Таман постали своји. . . Венчали се. . . Пошли да у заједничком уживању проведу прве часове своје среће. . .

Пошли . . . а сад? . . .

О лупао сам на она врата. . .

О тресао сам гвожђе на прозору. . .

О ударао сам главом о зид. . .

Мислите помогло је? — — —

* * *

Сутра дан пустише ме хуле напоље, баш пред долазак влака.

Моја јадна женица, сва уплашена дочека ме кукајући.

Морала је у гостионици сама преноћити... Помислите!... Сама самцита!...

Молила је, да бар и њу самном заједно затворе.

Али нељуди они насмејаше се на ту наивну молбу њену, и окретоше у безобразне примедбе...

Као свршетак овог непријатног интермеца, — платих још и глобе неких 5 форината и са проклетством у срцу на све што са жељезницом иоле сличности има, уђосмо у влак, да и преко воље продужимо пут за *Пешту*...

Моја сирота сапутница завукла се у крајичак од купе'а, па да би речи проговорила...

Ја је узех за дрхћућу руку, и почех измотавати тему: како срећа није постојана и како нетреба тражити преко леба погаче, т. ј. витлати по свету, кад се код своје куће, у својој сопственој собици тако мирно, тако спокојно живети може ..

Ах, моја собице!...

Прелазим ћутком оних неколико часова уздисања и жељног погледања на моје свечано благо.

Наши сапутници беху неки мргодни људи, који очигледно не имађаху срца за нежнији какав осећај јер се разговараху о воловима, кравама и јунадима.

Беху то сигурно трговци, који са рогатом марвом тргују.

Једва једвице докотурасмо се и до *Пеште*.

Далеко пред њом скуписмо све наше ствари у гомилу и изађемо у ходник, које да боље видимо ону помрчину, што се на земљу спустила, које да бар на само пришапнем моме злату: „сад смо на мети, срце моје, сад нас неће нико и ништа више раставити.“

„Али ако се опет судба против нас закуне“? — дркћућим гласом промуца она

„Та ваљда баш нисам толико Богу згрешио, да ме и опет унесрећи“, куражих је ја, а нека луда зебња увукла се и мени у срце, па стрепим, да се опет какви јарац не догоди.

Та не зовем се ја бадава *Софроније Награјисаловић!*

* * *

— — — У том и пиштаљка фијукну, влак пође мало спорије и најзад стаде.

Ја и *Мара* стајасмо први при излазу, те пожурисмо, да тако рећи слетимо доле, па баш у наручје — — жандарма!

„Молим, одакле путујете? Како се зовете“?...

Сто му вера, шта је сад ово?

Но неимадох времена дуго размишљати. И остали путници нагрнуше за нама, и свакога упиташе жандари:

„Одакле путујете?

„Како се зовете“?

Од куда у једаред ова непојмљива љубопитност? Шта све то значи?

Брзо сазнадох...

Хој јади, убили вас јади! Зар се и небо и земља против моје брачне среће заклеше?

Колера!... Карантин!...

Толико само разумедох у оној вреви и у оном жагору од молаба и протеста уверавања и претња и ућуткивања и псовка...

Дакле *карантин!*

Карантин од пет дана.

Ја десно, а моје луче лево. Ја у дољњем, она у горњем спрату. Ја у мушко, а она у женско одељење ..

Једно до другог и опет, ах, тако далеко!...

Ај, судбино клета, баш си злоћа, права правцата злоћа...

Пет дугих дана!..

Пет још дужих ноћи!... Видити своју милу младу женицу, а не моћи је ни загрлити, ни пољубити!...

Ух, ух, ух, морам прекинути, јер ми се ево сва кожа најежила ..

Убио Бог и онога, који је изумео тај *карантин*.

Колера ушла у њега!...

А куга потрла ту црну колеру, која ни пре ни после не разјапи своје несите чељусти, него баш сад...

Одавна се до душе поговаркало, да је колера близу да ће се сав промет обуставити, и т. д. али ја не веровах у ове гласе, јер држах, да су измишљотине.

Но ето сад се на моју вељу жалост уверих, да је колера збиља ту, и да сам ја прва жртва њена, и ако баш не у правом смислу те речи...

Ето сам осакаћен, *располовљен*, јер моја и боља и лепша и, — слађа, много слађа половина, чезне за мном, као што и ја за њом чезнем...

Да ми није до плача, и да нисам Србин, сад би запевао ону туђинску:

„Du bist so nah, und doch so fern!“

. . . .

* * *

Завршујем. . .

Оне муке, што их поднесох не могу се ни тако описати, а што и да подгревам оне тешке ране, које ми ти врашки лекари са њиховим карантином нанеше? . . .

Боље је да се сетим свога првог сакатог песничког производа кога је моја *Мара* ипак, ипак добро очувала и да се тешим, што сам у оно време био бар добар пророк кад већ не песник; јер не рекох ли ја онда:

„Пре нег што ми дође животу крај“! . . .

(а бога ми мишљах већ је ту.)

„Нека ми сијне твог ока сјај“! . . .

(и сијнуо је, о, још како!)

„Да видим и ја земаљски рај“! . . .

(ах, прави, правцати рај!)

„И да ми сване у Јулу — Мај“! . . .

(био је до душе Август, али свеједно.)

Ко ће још и на те ситнице мотрити!

Нарочито код песника!

Да, да. . . Свакој беди и невољи дође крај, па тако и нашем несретном карантинисању.

Шесто јутро освану. . .

Сунце ограну. . .

(Гле, гле, како сад иде.)

Али да и није сунце огрануло, опет би мени свануло, јер дође већ и тај жељно — ах, те како жељно — очекивани час, да мојој супатници усклинкнути могох:

„Ох, сад си моја! . . . моја! . . . моја“! . . .

* * *

Моме сину забранићу, да се не шали држати стара обичаја, те да ми првом унуку ваљда надене дедино име: *Софроније!* . . .

Ни за живу главу! . . .

Зар да се он због тог дерног имена пати као његов деда? . .

Кад сам то саопштио мојој милој женици, она обори очи доле и рече: — — — Но не морате ви баш *све* знати.

А то је боме и наша тајна. . .

Кад дође томе време, казаће вам се и само. . .

(Прочитано на једанаестом састанку књижевничко уметничке зиједнице у Београду 13/XI. *1892.)*

КЊИЖЕВНОСТ.

Горски Вијенац владике црногорског Петра II. Његуша. Протумачио га *Милан Решетар.* Једанаесто, државно, издање. У Београду. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1892. Цена 1·80 дин.

Послије оног дивног издања „Г. В.“, кога је издао г. др. М. Решетар у Загребу 1890., ево већ након ни пуне двије године и друго, односно једанаесто издање, које је издало Министарство Просвете у Биограду а под редакцијом г. Решетара.

Излишно би било и ријечи проговорити о овом издању, пошто ће сваки увиђети, да је ово издање с сваке стране боље од првог по спољашности, као и унутрашњости. Но ипак не могу, а да ништа не примјетим овом издању. Тако мени се чини, да је г. Решетар и сувише био услужан Просветном Савјету, наиме да је више скратио увод, него што би и требовало, те тако што се увода тиче, ово је издање заостало за оним загребачким.

Књига овакве садржине, мислим, треба да има што опширнији увод, у ком ће се цијела садржина укратко претрести, што је боље учињено с првим односно десетим издањем. Једино се могло изоставити резоновање о посвети, као и њено попуњавање и то с обзиром, ко је ово издање издао и гдје. Остало могло је остати и шта више поједине сцене опширније претрести, а и смисао појединих говора у алегорији зборених изнијети. Ово није било излишно, та ово издање је и било намијењено у првом реду ученицима средњих школа.

Што се коментара тиче, он је без сумње много бољи од првога, а то је управо оно, чиме ово издање стоји над првим загребачким. Но и овде не могу све да потпишем, као и да јемчим, да је све онако, како бих ја рекао да је. Тако тумачење ст. 2290—97. и још ме смета и не могу се ш њим помирити. Да их наведем:

Вр'јеме земно и судбина људска
Два образа највише лудости
Без поретка најдубља наука

Сна људскога ђеца ал' очеви —
Је ли ово причина управа,
Којој тајну постић не можемо?
Је л' истина е ово овако,
Ал' нас очи сопствене варају?

Г. Решетар тумачи: „У овој врло тамној периоди узимљем да су три стиха 2291—93. три апозиције субјекту *вр'јеме земно и судбина људска*, који се у стиху 2294. и 2296 прихваћа ријечју *ово*; узимљем надаље да су тому субјекту логички предикат ст. 2294. и 2265., а да је напокон у ст. 2294. *ово* релативан акузатив, који некако стоји мјесто датива; мислим дакле та се цијела периода има овако разумјети: судбина цијеле земље (свега свијета) и судбина човјечанства на њој — а и то су двије ствари, у којима видимо највећу неразложитост па опет поред нереда што је у њима и највећу разборитост; оне су или посљедак (ђеца) или извор (очеви) људскога маштања и мишљења (сна људскога) — је ли овому (т. ј. судбини свијета и човјечанства) узроком тајна управа, коју не можемо докучити? је ли истина, да је свијет и живот на њему овакав, какав се на нама чини, или је то пуко провиђење?“

Дакле, као што видимо, г. Решетар је увидио, да оно *управа* у ст. 2294. није придјев, већ именица, те тиме погодио боље смисао тога стиха, а није се помирио с мојим тумачењем односно оног *причина* у истом стиху, те тако исту ријеч (причина) и друкчије разумије.

Како сам ја дијелио ову периоду стихова, то се може видјети у Ш. св. Побратимства о г. и излишно би било понављати.

Г. Решетар узимље, да судбина цијеле земље (свега свијета) и судбина човјечанства на њој нијесу синоними, дакле, да су то два различна појма, али то није могуће, јер се томе противи ст. 2293. (сна луд. ђец. ал' очеви). Ст., дакле, 2290. и 2293. стоје у *контрадикцији*, ако би се узело, да *вр'јеме земно* значи судбину цијеле земље (свега свијета). Дакле, да је г. Решетар разумио ст. 2293., онда би му био јаснији и 2290., а да му није јасан ст. 2293. потврђује тиме, што није објаснио оно „*ђеца*“ и „*очеви*“.

Тако држим, да није појмио, како треба и оно *ал'* у стиху 2293, што везује обе ријечи (ђеца и очеви). Мислећи, да оно *ал'* стоји мјесто *или* тумачи, да *вр'јеме земно и судб. луд.* нијесу ђеца и очеви *сна људскога*, већ једно или друго, т. ј. обоје не може бити. Но то већ није логично, јер онда ставља и самог пјесника у дилеми, да дакле пјесник није знао, да ли је *вр'јеме земно и судб. људска* дијете или отац сна људског. Вр'јеме земно мора значити или оно што сам ја рекао (т. ј. живот људски) или оно што вели г. Решетар (судбина цијеле земље, свега свијета). Ако вр'јеме земно значи живот људски, онда оно може бити и дијете и отац, док, ако значи судбину цијеле земље, не може никако бити дијете сна људског, а напротив отац може. Нешто треће *вр'јеме земно* не може значити.

Како ја, дакле, тумачим *вр'јеме земно*, онда је оно и *дијете* и *отац* сна људског, а шта је једно и друго даље ћу рећи. Даље оно *ал'* не стоји мјесто *или*, већ мјесто *али и*, т. ј. стих гласи потпуно: *сна људскога ђеца али и очеви*, јер иначе пјесник је у сумњи, не зна, које је од то двоје, а то не смије бити још код оваквог пјесника, већ мора казати: *врјеме земно и судб. људска ово је*, а не *ово је или оно*, што излази по тумачењу г. Решетара. Осим тога сваки може вињети, кад дубље промисли, да *вр'јеме земно* у оном смислу, у ком га узима г. Решетар само може бити *отац*, а никако *дијете* сна људског; па кад то могу виђети и без сумње рећи обични људи, т. ј. гдје је њима нешто јасно, пјесника стављати у сумњу то већ не иде. Но управо ја не знам, шта г. Решетар разумије под судбина цијеле земље (свега свијета), кад није то исто што и судба човјечанства, осим ако не разумије: промјену времена т. ј. буру, вулкане и друге природне појаве; а држим, да то и разумије и ако је тако, онда, као што рекох, то не може бити дијете сна (ума) људског, јер овај није кадар да ствара те промјене.

Док напротив, кад узмемо, као што ја узимам, да *вр'јеме земно* значи *живот људски*, онда пјесник није у сумњи, већ каже, да вр'јеме земно, а ш њим и судба људска и дијете и отац сна (ума) људског, као што може бити и једно и друго.

Пјесник, дакле, у овим стиховима износи врло завјено свој поглед на живот људски и његову судбу, т. ј. какав је живот људски и његова судбина, па вели: *да је то највећа лудорија*, т. ј. не треба ни да има живота на земљи, а особито кад је још и овакве судбине. Па зар пјесник није могао имати овакав поглед на живот у опште, кад је имао онакав песимистичан поглед на свој живот и судбу?

Даље вели, да је без поретка најдубља наука, т. ј. изгледа, да у животу људском нема реда, али да је ипак *најдубља наука*, т. ј. да су живот људски и његова судба удешени с највећом мудрошћу. Па зар и нијесу? Кад не би било зле судбине, би ли уживали у доброј; кад не би било олује, би ли се веселили сунцу?

„*Без поретка.*“ Не може бити, да је пјесник мислио, да има нереда нити у *вр'јемену земном* нити у *судбини људској*, па ма како тумачили ово прво

т. ј. узели га у оном смислу, у ком га ја тумачим, а још мање, ако га узмемо у оном, у ком га тумачи г. Решетар; све то иде по неком реду и закону; већ треба допунити оно, што нам пјесник оставља да допунимо, па рећи: и ако нам се чини, да ту влада неки неред (вр'јем земн. и суд. људској), то не стоји, већ је то удешено с највећом мудрошћу.

У ст. 2310. вели пјесник: *и цијели ови бесапореци по порешку некоме сљедују.* Ако не бисмо допунили ово *беспореци*, онда како може нешто, што је без реда, ићи по неком реду? Гдјегод има неког реда, ту нема нереда Дакле пјесник у овом стиху побија сам себе, кад га буквално разумијемо.

Ђеца и очеви. Вр'јеме земно (живот људски) и судбина људска је *дијете* ума (сна) људског, зато, што се ум стара, да се живот људски одржи, а судбина опет његова (жив. људског) зависи од тога, колико се ум стара и колико је кадар да створи боље прилике и околности, како ће тиме и судба бити боља („сваки је своје среће ковач“) дакле и ум човечји је по пјеснику ковач, који живот одржава, да не угине, а према његовој (ума) способности изналази срества, којима се судба руководи, те је према томе боља или гора — ето тако мислим, да је време земно (жив. људ.) дијете ума људског, а овај њему наравно онда мора бити отац.

Вр'јеме земно и судб. људ. је и *отац* ума (сна) људског зато, што ум људски, посматрајући живот и његову судбу, размишља о њима, дакле они су повод мишљењу ума људског. И заиста, кад чојек погледа на живот и његову судбу, мора да мисли зашто је то све тако удешено и најпослије доћиће до тога, да је то уређивано биће од највеће мудрости или као што пјесник вели на најдубље науке. Дакле вр'јеме земно и судбина људска су и дијете и отац ума човечјег.

Као што већ рекох, владика овдје износи свој поглед на живот у опште, а доиста би нам морало бити и криво, кад нам не би у оволикој философији својој коју о томе прозборио, као што и јесте, али језиком за нас врло тешким.

(Свршиће се.)

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Манојло Б. Кордунаш издао је штампом издавачке књижарнице и штампарије А. Пајевића у Новоме Саду: „Српске приповијетке слијепца Раде Рапајића, стр. 64“ Ове омање приповетке разделио је сабирач у два дела: I. Шаљиве српске народне приповетке од стр. 9—27., затим II. у српске народне отшалице од стр. 31—45. III. део има на три странице две здравице, једну шаљиву здравицу и једну циганску здравицу (која свакако не спада под наслов: „*српске* народне здравице“) У IV. делу од стр. 53—64. долази „Приложак српској народној философији“, мале ситне цртице од неколико редака, са каковим, већином згодним, крепким изразом, неке врсте народно-философском поантом.

Сабирач у предговору вели, да је ово „само мали дио материјала ове врсти, ког је Раде знао“, да је „с Радом у опште много лијепијех нар. умотворина српскијех саређено, од којијех би неки народној нам књизи српској уресом могли бити.“

Има у овој збирци више ствари, које је било вредно забележити, нарочито имаде народних згодних израза, за које је вредно, да се не изгубе, али имаде и таквих ствари, које није требало бележити, а има и таквих непристојних речи и израза, које управо нису смеле у књижицу ући, н. пр. у приповетци 28. под насловом: „Језерански сватови“, имаде на стр. 37. почев од 24. ретка две изреке, које се збиља ради пристојности не би смеле штампати Није баш нужно за очување народнога блага, да се баш свака непристојност у изразу прибележи. И онако има у овој збирци доста и таквих ствари, у којима шалу замењује изругивање из туђих светиња, што се наивном Ради није смело за зло узети, али које обзиран сабирач није требао у штампану збирку Радиних приповедака узети Тако је н. пр. приповетка 37. на стр. 43 под насловом: „Крањски поп и жена у спроводу.“ Није баш све злато, што је иначе свакога поштовања вре ни слепац Раде Рапајић рекао; али је сабирач требао боље гледати, што да избере за штампу. Иначе разуме се, ми смо г. сабирачу захвални и за ову књижицу, и молимо га, да свој рад око прикупљања народних умотворина настави, и нека се ни најмање не боји, да ће се огрешити о дужности савесног сакупљача народнога блага, ако пречује, односно не забележи много тога, што је боље, да остане ненаштампано. И прво издање Вуковога речника довело је таквих речи, за које су и научари па и сам Вук кашње мислили, да је боље, да се у речнику не штампају, па ипак зато се не може рећи, да Вук није био савестан у свом раду око прикупљања народних израза и умотворина.

═ У најновијој свесци „Отаџбине“ читамо, да је у накладн књижаре Љ. Јоксимовића у Београду, а у штампарији народне радикалне странке изашла прва свеска свеукупних дела песника, философа и народнога љубимца Љубомира Ненадовића. У истој белешци читамо, да је спољном облику тога песничкога дела поклоњено мало пажње у сваком погледу, како то с обзиром на тако знаменитога песника, као што је Љуба, неби смело бити. Једино се признаје, да је тој свесци приложена слика песникова уметнички израђена и вешто штампана.

— У књижари Алфреда Фелдера у Бечу изишла је књига на немачком језику под насловом „*Novi Bazar und Kossovo*“. То је студија непознатога писца о овим крајевима. А у Хартлебновој књижари у Бечу изишло је дело *Reise durch Montenegro, nebst Bemerkungen über Land und Leute* од К. Фасерта. Уверавају, да је ово дело писано симпатично по Црну гору и Црногорце.

— У Београду се покреће нов лист за шалу и сатиру под натписом „*Геџа*“. Уредник му је Коста Трифуновић Излазиће сваке недеље.

— Српски родољуб у Суботици др. Душан Петровић издао је календар „*Суботичку Даницу*“ за Буњевце и Шокце са намером, да буди у овима свест народну. Исти родољуб подигао је у Суботици и прву српску штампарију.

— Осим књижевнога листа, што ће га у Београду издавати књижара В. Валожића, о којем смо у прошлом броју говорили и који ће се звати „*Весник за књижевност*“ покренут је у Београду још један књижеван лист под именом „*Омладинац*“.

— Из београдског „Учитеља“ прештампан је засебно чланак под натписом „*Нова школа и реорганизација наших основних и средњих школа:*“ Ово је критички поглед са гледишта научне педагогике од Љуб М. Протића.

— Као што „Видело“ јавља др. Драгиша Станојевић предао је за награду Академији наука и уметности свој велики епски спев „*Раваница*“, од којега је један део штампан у „Отаџбини“.

— У Београду је основано „*Друштво за потпомагање изнемоглих српских уметника и њихових породица*“ Ово је друштво ставило себи у задатак племениту и узвишену цељ, да помаже сиромашне наше уметнике и њихове породице, те позива на уписивање у чланство.

— „Српско учено друштво“ у Београду имало је 15. новембра о. г. свој последњи састанак, те је сад спојено са Академијом наука и уметности. У смислу закона о томе спајању изабрало је „Учено друштво“ из своје средине осам чланова за Академију Ти су чланови ово: Стојан Бошковић др. Милан Јовановић (уредник „Отаџбине“) др Владан Ђорђевић, Јован Бошковић, Јован Мишковић, Нићифор Дучић, Јован Авакумовић и Јован Туроман.

— Из београдскога „Правника“ прештампана је у засебну књижицу „*Српска баштина у старијим турским законима*“. То су белешке нашега научењака Стојана Новаковића. — Из „Тежака“ је прештампан чланак Свет. Љ. Гавриловића *Сушење дувана и најпрактичније сушнице*“.

— „Босанска Вила“ у 29. бр. јавља, да је од календара „Требевића“ за г. 1893., што је изашао ове године под уредништвом Стеве Калуђерчића у Сарајеву, са 44 слике и врсном садржином, сама књижарница Валожићева у Београду наручила 1500 комада. Ми се томе успеху од срца радујемо. Нека барем врсно уређивани народни календари улазе у наш свет, кад се друге наше домаће књиге тако тешко распродају.

— Задужбина незаборавнога Илије М. Коларца изнаша сада 1 195,885 динара, од којих припада књижевном фонду Коларчевом 183,227 динара, а универзитетском фонду 988.607 динара.

— Како је папир подношљив, и каквих се све ствари штампа, нека буде за пример ово. У Доњуверту излази већ петнаести пут „џепни календар за учећу омладину“, који је јако распрострањен. Ту осим више за ђаке потребних ствари имаде и лудорија, којима се човек управо чудити мора, да их гимназијска омладина чита. У последњим двема годинама чита се међу осталим и оваквих изрека: „Да се истина каже, Гете је велик песник, али мален човек“ . . ., „права је опсена говорити о интимном пријатељству међу Шилером и Гетеом, може се шта више рећи, да Гете управо на својој савести носи прерану Шилерову смрт“. . . „У осталом Шилер код писања никада није пио спиритуоза, већ само каву, дочим је Гете пио радо много вина и трешњевице.“ О Лесингу читају гимназијалци у том календару оваковиx ствари: „Лесинг је био бесрамни литерарни лопов, коме се, што се безобразности тиче, бадава тражи премца у књижевној повести свију земаља и народа. . . У „Емилији Галоти“ и у „Мудром Натану“ нема ниједне изреке, која је потекла из мозга бесамртнога Лесинга . . и т. д“ Како тек Немци пишу о словенским великанима, кад се налази и таквих писаца, који своју омладину трују овако кривим појмовима о својим признатим и прослављеним великанима.

— У књижари Роберта Луца у Штутгарту изашла је биографија чувенога американскога хумористе: Марка Твена, који је у том животу већ прошао кроз сито и решето, јер је био све и сва, док се није довио до славнога гласа и богатога положаја. Био је слагар у штампарији, морнар, приватни секретар, редактор, проналазач, копач злата, извештач новина, писац, накладник и капиталиста. Особито је занимива епизода, како је Марко Твен до своје жене дошао. Као редактор заљубио се он у лепу и даровиту ћерку богатога судца, која га је по више пута одбила. Кад је то већ неколико пута учинила, рече јој М. Твен: „Знате, сада ја имам о вама много веће мњење, него да сте рекли: да — али ипак ми је то тежак ударац.“ Најпосле успе, те очитова и њеном оцу, да намерава његову ћер за жену узети. Отац се даде обавестити о њему код његових знанаца. Вести дођоше, али нису повољно гласиле. На то се умеша у ствар ћи, која одважно рече: „Ми ћемо ипак покушати заједно.“ И тако се одреди дан венчања. Твен је писао својим пријатељима у Буфало, да за њега и његову младу госпу изнајме стан од неколико лепо намештених соба, и нека пред њих на станицу пошаљу кола. Уверен да ће му пријатељи учинити, како им је писао, није се даље о том старао. Кад је дакле млади пар на станици из вагона изишао, нашао се је тамо кочијаш у ливреји, који је на њих са лепим коњима и сјајним каруцама чекао. Он их одвезе разним странпутицама у најотменији део вароши и стаде најпосле пред једном кућом. Твен је мислио, да је то неспоразумак, али када се отворише врата, стајаху пред њима родитељи његове жене, да своју децу поздраве добродошлицом Кад је Твен огледао цели елегантно намештени стан, саопштише му, да су га на његовим властитим коњима и каруцама довезли у његов властити нови дом; а он сав узбуђен није могао друго да рече, него: „То морам рећи, да је то превара првога реда.“

— Опорука чувенога Ренана кратка је и сведочи, како је био племенитога срца. У опоруци стоји: „Постављам моју жену Корнелију Шефер универзалном баштиницом свега мога имања — из успомене на нашу међусобну љубав. Уверен сам, да сам тиме испунио жељу моје деце, и да док њихова мати живи, међу њима и њом неће бити питања о интересу.“ Опорука је писана власторучно 4. новембра 1888.

— Недавно је држао у друштву пријатеља књижевности, у Бечу, Алфред Бергер, врло занимљиво предавање о филозофу Фридриху Нитше-у. Бергер међу осталим рече, да је Нитше врло знаменита појава деветнаестога века, раван Шопенхауру и Фехнеру, али да је у Шопенхауера и Фехнера више позитивне творне снаге, јер се они не губе у апсолутној скепси Предавање Бергерово било је, како читамо, фина психолошка анализа душевнога стања Нитшеова све до његовог трагичног свршетка. Сам у себи растројен тражио је и налазио је Нитше свугде ту растројеност, у песимизму, хи-

сторизму и хришћанству. Он је долазио са свим и сваким у опреку. Порицао је темељ хришћанства т. ј. природни нагон љубави ближњега. Познавао је само мржњу, вечну тежњу за влашћу и испуњење свога јелинскога животнога идеала. Тако је дошао до науке о моралу господара и робова, до одрицања песимизма, до теорије о узвишености „надчовека“ и до луднице.

═ Као и сваке године у јесен, тако и ове године отворена је велика изложба слика у Пешти. Критика пештанска као да није очарана том изложбом. Прво замера и самој палати, у којој је изложба, да је и сувише мала и тескобна. Даље упада у очи, да је послано до 80) комада слика, од којих је враћено преко 200. Па ипак и ако је тако много враћено, ипак је остало до 600 слика, а што је тако много слика поднесено, томе је разлог, што се нису могле продати на великим изложбама на западу Европе, па сликари к'о веле, хајде да пробамо срећу у Угарској. Факт је, да се данас, на пољу сликарства релативно много продуцира, а консумената ваљада није било никада тако мало, као сада, те су сликари приморани да раде портрете, само да опстану у материјалној борби за опстанак, па ипак и од тих силних слика, које су на пештанску изложбу примљене, нема ни једне, за коју би се могло рећи, да је што ванредно, као што је на пример слика нашега Влаха Буковца „Адам и Ева“ изазвала летос у Лондону опште дивљење, нарочито са оригиналности замисли. Истина, критика се теши, да и ако нема ни једне слике првога ранга, да нема ни рђавих слика, али критика као да заборавља, да је — преко двеста слика враћено. Од домаћих слика нема ни једнога ни релативно знатнијег посла Наши словенски сликари нису на овој изложби заступљени, а до сад је увек по који од првих сликара из словенскога света брилирао на овим изложбама. Још нам је у живој памети оно море одушевљења, када је Рус Верешчагин изложио своје „реалистичке“ слике; када је Пољак Матејко својом кичицом приказао смрт Кошћушка — Finis Poloniae и Србин Паја Јовановић једну од својих слика: крвну осветy. Изгледа, као да нема правих вештачких слика, ни одушевљења за сликарску уметност, кад нема Словена!

═ И ако је Француска земља слободе, ипак „ratio status“ често иште, да се и у њој слобода кашто сузи, и то баш на пољу — уметности. У Француској има — на име — министар спољашњих послова право, да забрани представљати комађе, за које мисли, да би могло шкодити спољној политици Француске. Тако је на пример Шарл Гобле у своје време забранио представу Золина „Germinal“-a, a Фалијер „La fille Elisa“ и „En Famille.“ Тако је забрањен био у „Comédie Française“ и „L' officier bleu,“ „Mahomet,“ и „Gymnase,“ а читаоци ће се сећати, да је и лане забрањен био „Thermidor“ Викторијена Сардуа.

═ За ових последњих неколико година створила се у књижевности западних народа читава литература о Сибирији. Многи су путници путовали у Сибирију и борили се са свима невољама и тешкоћама, само да се увере и да виде како живе изгнаници у Сибирији. Та је страст тако далеко ишла, да је захватила и једну представницу лепога пола. Госпођица Кет Марден (Miss Kate Mardsen) отишла је управо супрузи принца Уелскога, па је молила препоруку за сестру принцезину, царицу руску. Царица је лепо примила госпођицу, и дала је налог свима властима, да јој буду на руци. Гђца Марден била је лично и то сама у Сибирији, све је видела и недавно се вратила натраг у Енглеску, одакле је послала знамениту помоћ невољницима у Сибирији, а свој пут и резултат путовања испричала је укратко сараднику великога листа: „The illustrated London News“, који је лане и сам послао нарочитога извештача у Сибир, те је овај описао свој пут и резултате пута у споменутоме листу и украсио свој путопис многим илустрацијама. — Заиста је само једна Енглескиња кадра, да намисли и изведе *такав* план!

РАЗНО.

(Владике Рада медаља за спомен боја косовског.) Из старога књижевног листа „Војвођанке“, који излазаше у Земуну под уредништвом М. Медаковића, год. 1851., а из бр. 35. исте год. — од четвртка 3. маја, вадимо из рубрике „Стране Новости“ а на име из Неапоља, ове интересне податке о медаљи владике Рада за спомен боја — косовског. . . .*) — Владика где год био да био он мисли и ради и дању и ноћу о слави и напредку србског народа. Тако овде трудом његовим дао је да се начини једна велика медаља за спомен боја косовског. На тој медаљи с једне стране стоји шатор Муратов и Милош Обилић како пори Мурата, идеја је врло лепа и лепо изражена и представљена, паше и везири зачуђени, а пред шатором воде се Милан и Иван на коњма и држе коња Милошева, из под тога пише: „Уби Милош цара под шатором — Бич светски Амурата првог.“

С друге стране стоји гроб цара Лазара и Мурата, а у зачељу гроб Милошев, сваки са својим надписом. А испод тога стоји с једне стране српско оружје и барјак а на њима круна превриута — тако исто с друге стране стоји турско оружје и барјаци а на њима чалма превриута, које представља смрт два цара. По томе наоколо стоји крупним словима написана имена: „Топлица, Обилић, Косанчић.“ А испод тога: Косово, Видовдан MCCCLXXXIX.“ — Медаља је у форми велика и биће израђена врло лепо, јер ће је радити Наполитански највештији челикоревац, и пошто буде готова послаће се Берлинској академији на процену. И тако надамо се да ће ова медаља и својом идејом и послом моћи се упоредити са првим медаљама у Европи. — Испод медаље стоји опет с крупним словима: „За спомен бесмртном витештву дивотника србског“, . . .

Још један доказ безграничне љубави Владике-песника према потиштеном роду своме. Није нам познато да ли је медаља та доиста и начињена, пошто онај који је задахну духом својим, исте 1851. год. 19. Октобра испусти своју бесмртну душу. . . . . *α*

*) Осим измена ортографских друге никакве нису чињене.

Молимо све дужнике „Јавора“, којима уз данашњи број опомене шаљемо, да сваки свој дуг поштено у најкраћем року изравна, јер кад су редовно лист примали, право је да за њега и плате.

АДМИНИСТРАЦИЈА „ЈАВОРА.“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље. на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 50. У НОВОМ САДУ 13. ДЕЦЕМБРА 1892. **Год. XIX.**

ПУТЕМ ЖДРАЛЕ.

но их, ено их као низ бисера,
Лете они на југ са ладна севера;
Прелазе равнице, брегове и реке,
Из далека иду у земље далеке.
Они знају кад се приближује зима,
Њима је познато где је топла клима;
Познају путеве, језера и горе
Без компаса плове то ваздушно море,
А Срби им вичу: путем, путем ждрале!
Вама срећа на пут а Србима здравље!

Ено их, ено их сад се лепо виде,
Све један за другим као војска иде;
Ни облак ни ветар не могу да смету
Њиховој намери, њиховоме лету.
Путују, хитају још за топлих дана
Да долете тамо где не пада слана.
Јесен их кренула на те дальне путе
Где-но цвеће цвати а неранџе жуте.
Ми их поздрављамо: путем, путем ждрале!
Пут нек вам је срећан а Србима здравље!

Ено их, чују се, гракћу са висине
То је путна песма њихове дружине.
Са снежног севера иду у топлоту,
Радују се они новоме животу.
Хиљаде година они с' тако селе,
Одважно крећу се за оним што желе.
Тако ће летети, гледаће их људи,
Док буде пролећа и јесење студи.
Ми их поздрављамо: путем, путем ждрале!
Пут нек вам је срећан а Србима здравље!

О путници мили, путници крилати,
Ја знам она места где ћете ви стати;
Та и ја сам негда путовао тамо,
Враћао се отуд у пролеће само.
Поздравите редом све топле обале,
Тамо су ми многе милине остале.
Ви идете где су вечити цветови,
А мене ће овде затрпат' снегови.
Дан се крају клони — путем, путем ждрале!
И вама и Српству слога, срећа, здравље.

Љ. П. Ненадовић.

БАБАКАЈ.

рн, растављен од пољана зрачни,
Ту се Дунав о кланце разбија,
Лаки чун се као перце нија
Изнад стења и провала мрачни.

Наваљане рукама титана,
Древне горе почивају с миром;
Мир је вечни оковао широм
Споменике изумрлих дана.

Ту ступаше у времена стара
Легионер преко мрког стења,
А у дане бурног пресељења
Страшне чете Хуна и Авара.

Изумрли древни великани,
Силне војске и војводе оне,
Од Кавказа до грозне Шалоне
Што им поља бејаху мегдани!

Вали брује... Но над хуком речном
Што с грмљавом око њега стиже,
Сам Бабакај суморно се диже, —
Мрачни борац на бојишту вечном.

Јуни, 1892. г.

Војислав.

ПРИТАЈИ СУЗЕ...

— Посвећено другу П. М. —

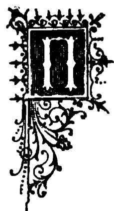

Притаји сузе; нека душа плаче
Ал око твоје нека св'јетло бива;
Зар људи знају шта те сузе значе
И ону љубав што с' у њима скрива?

Онамо хајде у светињу мира,
Ђе чисти поток кроз долину стиже,
Ђе нежно цв'јеће лахки лахор дира
И свет му мирис на криоца диже.

Ту нека сузе падају на цв'јеће
Што мирно цвј'ета у сањивој доли,
Нико их тако разумјети неће —
Сузе су роса што их цв'јетак воли.

Ту плачи, плачи и извидај груди,
Ал кад се нађеш међ људ'ма у кругу,
Поносна чела, свјетла ока буди
Као да никад ниси знао тугу!

17. нов. 1892.

Алекса.

МОРСКА ДЕВОЈКА.

Сељачка прича † Ђ. Јовановића.*)

I.

Сви знате, како сам мрзио Јаноша чизмара, а нико не зна за што. Мислили сте за то, што је Мађар. Боже сачувај! Зар ја, који сам био и у Мантави и Кенгрецу, па да незнам, шта је неверија? Тамо вам је свакојаке нације света. Шта сам све ја, Кристе боже, видио, па ево ме здрав читав дош'о међу вас. А ви само кад би једног Прајза видили, цвокотали би зуби.

Човек је брајко и он, ал тек да му видите ону куштраву косу, па оне велике очи. Прођите се! У сну се не снио.

Ал' су се и окупили око мене, да им приповедам о мојој солдачији, а ја развезем, мајко моја, па нико ни мукајет да зора свиће.

И сви се крстили и чудили, шта сам препатио на морју, кад су ме 'теле рибе да поједу.

И све ја тако лепо к'о и сад приповедам, како су мене лаћмани од рибе отели и како су јој моје чизме у зуби остале, а онај кесарасти Јанош пред свим светом ми зврндну:

— Како се зове та риба, чико?

— Слон — кажем ја.

— Јел то велико риба?

— Ух, брате, к'о магарац.

— Има и тако реп к'о магарац?

Одма ја виђе, куд је он најерио, ал' к'о у пркос нисам мог'о да се сетим, да ли је имала реп, или пераје.

Сину ми кроз главу, да кажем, да је имала варку, ал' он устаде из друштва, па мени:

— Чујеш ти, чика! Бил ти то приповетка продао за лулу дувана?

Часне га вериге сапеле, јест ми доскочио.

Поцрвенио ја к'о варба, па потег'о дуванкесу.

— Ево напуни кад хоћеш.

Па као да ми спаде терет са срца, што сам се искобељ'о, те се свет није сетио шта чизмар ждронца.

И накљука Мађар дрвењару, па кад је већ и украса, а он се окрену људима:

— Тај чика уме лагати као матора Циганка.

И од тога вечера окрви ми се пред очима.

II.

Само једанпут да сам га уздужио овом куком преко плећа, па нит би му требало шило нит смола ал' нисам хтео.

*) Ову хумористичну причу послао нам је покојни Ђока (Герман) Јовановић још за живота свога и ми ју радо доносимо, да обновимо спомен вреднога покојника. Ур.

Намислио сам, да му се друкчије осветим.

Чинио сам се као и невешт, што ме је пред светом зајео, само да бих га навук'о на лиман.

Мало које вече, а ја прођем испред његова бреста, па му називам бога и по коју рекнем са њиме.

И кад сам већ мислио. да је мој, а ја у по собе његове:

— Добро вече мајсторе!

А он вечер'о и тако ми сунца, ни да се нашали, да ме зовне.

Није да једе каквог меса, нит ваљушака. већ кукурузове гомбоце у киселици, ал' мирише, све бих дао за њих.

— Што си ти дошао? — упита ме, а све се гуши са гомбоцом.

— Да ми сашијеш чизме.

И одма ти тај баци кашику међу оне калупе и конце, па скиде са ексера неку дугачку артију па клече пред мене.

Мери цеваницу, мери испод колена, а кад поче и око стопале смотавати, ја испружим палац колико год могу, да би му само више коже стало.

— Само велике и високе, мајсторе, јер знаш, да често ватам рибу, па да ми се не заливају.

— Добро, добро.

— Па онда још једне на ту исту меру, да ми за светац направиш од танке коже.

— Дакле двоја чизма?

Ја клемнем главом, а он ме погледа испод ока.

— Па пошто ће бити?

— Двадесет и пет воринта.

Ја воринтачу из пруслука, па пред њега.

— А кад ће бити готове?

— За један седам дана.

Засукујем ја брке путем, а све се смешкам, како ће ми Мађар сашити двоје чизама за воринту.

Приповедам већ ја сваком, како сам наручио ирошку обућу, и сви се чуде, од куд мени толико новаца, кад нит сам биров, нит кнез, да могу што из општине украсти.

И једва дочекам дан, кад ћу по чизме

Чим сам отворио врата, одма ми срце гракнуло на њих.

Он их обесио на зид, па незнаш, које су боље од којих. А на оним свечаним пришио на врх сара и ружице. Праве момачке.

Превр̂ћем их ја и разгледам, а све се тоскам натрашке, да сам ближе врата.

— Не треба гледаш, није подерано.

— Баш си их лепо уредио. Него чујеш, мајсторе, ја за сад немам новаца, ал платићу ти други пут

— Немаш новце, немаш чизме.

— Немој, човече, видићеш да ћу ти донети.

Турим чизме под кабаницу, па на авлију.

Ал' Мађар се разбеси, па за мном.

Ја чизме себи, он себи.

Он иште чизме, а ја иштем моју воринту, што сам му капарис'о.

Ал' кад му се засветлише очи, па их потеже од мене, учини ми се, да ми се прст ишчуп'о.

Ухвати ме к'о несвестица и кад боље погледам у руку, а мој прст ту и на њему сви осам петља од чизама

Пођох покуњен из авлије, а она девојчура његова викну за мном:

— Премести те свечане чизме на други прст.

И од то доба још сам га више омрзнуо.

III.

Никад нисам видио велики језик женске, као у оне слоте чизмареве.

Оволики ево, к'о овај мој опанак, а кад почне да палаца, онда је већи и од кајиша на њему.

А матере ми божије, да је знала, могла је бити сретнија од девет дедова.

Да сам је уз'о за жену, и данас би ту била а не би се скитала по вашарима као сад,

А била ми се свиђала.

Кад иде на рад, пева, а кад с рада, пева, и то лепо к'о и наше девојке; не заноси онако, к'о Јанош, кад вели: немаш новаца, немаш чизма.

И тако ми репате звезде, бегенисао сам је, па ми ни у врштец није било, што је Мађарица

Било већ почело да ме стеже у грлу од терета па сам размишљао, шта да радим.

Сео на праг, па се замислио, а киша са стреје све ми добује по шеширу; и можда би и задрем'о од тога тандркања, али се ободина напунила кишнице, па ми се поче за врат сливати као на левак.

Ја скочи' брже, па шеширину о довратак, а неко ми с пута викну:

— Шта је? — одзовем се ја.

— Оди, да те нешто питам.

Ја доле на лесу, па се сав пресенетио од чуда, кад виде', да је чизмарева Маришка.

— Имаш ли рибе да продаш?

— Ни чикова, лутко моја.

Она се врцну, па оде.

Гледам ја за њом, а дисање ме чисто засопило.

Нигде више онаке девојке!

Киша пада, па се блато разбрчкало, а она подвезала сукње до колена, па к'о солдат корача.

Преврнуо ми се мозак гледајући је, па ми дође, к'о да заплачем, што иде боса по оној брчкавици.

И лепо ја се у себи закунем, да код мене никад неће боса ићи, па ма јој чак у Варадину крао ципеле.

— Маришка! — викнем ја.

-- Чујем!

— Врати се!

Она иде, па се смешка на мене, а зубићима загрискује доњу усну.

— Дакле биће рибе чико?

— Свега ће бити, пиле моје.

— Па измери ми за три сексера.

— Часнога ми крста сад немам али кроз један сат дођи, па ћеш добити, макар се туко са вишерима.

Видићу, јеси ли од истине.

И опет се врцну, да пође, ал' ја је задржа'.

— Не жури увек девојко

— Е, морам.

— Чујеш, Маришка.

— Шта?

— Колико је теби година?

— Све су.

— Ја да ти кажем, била би срећна.

— Ваљда си ми наш'о ђувегију?

— Да.

— Кога?

— Ето да кажем, — ја би те уз'о.

Она се поче церити као суклата.

— А колико је теби година, чико?

Мени брже сину кроз главу, да кажем десет мање, па к'о навољ к'о да нисам чуо, шта ме пита, рекнем јој:

— Дакле реци, пиле моје, и свега ћеш имати боље нег код куће . .

— Та ди би био матор чика дика?

Ја се застидио, па поцрвенио к'о муљало.

— Чини се теби да сам матор, а незнам, јесам ли пет година од тебе старији.

Она се опет цери, а ја к'о у љутини намислио, да још десет година затајим, па је упитам:

— Е па двадесет и пет имаш и ти за цело?

— Све су код мене. А колико је теби?

— Тридесет и једна.

— Толико је баш и попином магарцу.

Отрча нуз пут к'о коза, а ја остадо наслоњен на плот, па чисто не могу себи да дођем.

Ето да је мало мањи језик имала, била би срећна, ал' овако баш Бог да прости, што је онаки покор дочекала.

IV.

Тешко селу, на које се облачар испизми. Онда у њему свакојака неман набаива.

Лепо због тога Мађара пре три године мал не пропадосмо.

Кад је оно пуста магла о Петковачи пала, онда је облачар спустио био облаке готово на оџаке.

Сви смо мислили да ћемо изгинути од силне туче, ал ни зрнце нит капљица не паде у наше село.

Онда је Маришка још била код Јаноша.

Цело се село било зажагорило, па неко трчи да звони на облаке, а неко довикује децу и гуске са потока.

Било је к'о суд божији.

Ја сам већ мислио о пакленим казанима, ал сунца ми божијег, место да сам се уплашио, а мени пало у мућурлу да идем, да видим Маришку.

Пребацим кабаницу преко рамена, па пред Јаношеву кућу.

Стао под брест крај плота, па вирим к'о кад сам био на стражи у Италијанској.

Ње нема, па нема, а мени се већ дотужило.

Наљутио се, па хтедох, да пођем, ал' мало даље на плоту опазим пребачено ћебе.

Од куда му онако ћебе, нек га сатана зна, ал' није го к'о што су ћебета, већ као у попине опаклије виси вуна на њему.

Одма ме неки враг подбоде, да му се осветим. Исучем ножину из ножнице, па просечем две ројте на њему, да би се мог'о промећати кроз њих.

Таман ја прекорачио на пут, а чизмар виче по авлији

— Нема ништа Тако здраво човек сечеш дрва, па добијеш 'ва крајцара, да купиш леба.

И погурен човек иђаше из авлије, а штапом све прекршта око капије.

Намакнуо оно парче подеране кабанице преко главе, па сулдимице на мене да нагази.

— Ал берда! — викнем ја солдачки.

— Шта велиш?

— Велим ти талијански да станеш.

— Шта ћеш? — па искалачи очи на мене к'о комендијаш, кад једе камење.

Ал ја онда да га још више поплашим, искезим ове шкрботине, па се продерем:

— Ал брекц!

Он прекрсти штапом испред мене, а ја сав претрну.

— Та питам те куда ћеш — па га уватим за руку.

— У облаке.

— А?

— Ја сам облачар.

Их, бого господња, како ми је онда било.

Држим га ја за руку, а она танка к'о камиш, па све нешто брекће по њој к'о жаба

Гледа он у мене, а ја се пресенетио, па гледам у његове искалачене очи, и вала богу небеском, што ме умудри, па ти ја лепо скинем шеширину, прекрстим се, па га целивам у чело.

Није да је смрдио на кишу, већ, боже прости, к'о цеђ заудара из њега, ил као оно, кад се дуван у води укисели

И тако ја њега ублажим, те се није због Мађара испизмио на село. Облаци се разиђоше, а нико ни мукајет да сам ја то учинио.

Никог у селу ни глава од облачара није заболела, само што је Мађару загорчио.

Те ноћи нестало му Маришке; па нико жив нит је виде, нит чу, куд оде.

V.

Тако ми поштења ја ћу у Лепоглави одапети папке!

Е јелте, да вам је то чудновато?

Лопов нисам, нисам крадљивац, а нисам ни непоштењак, па опет сумирам на Лепоглаву.

Друге су манђије ту.

Чигра ће ме на бели лебац отерати А сви знате Чигру.

Онаке лоћке нема више у нашој царевини

Та шта је само од дрље учинила? Раскући га и пробекрија, па сад Чивутима кљука гуске к'о нико његов.

Посукнула ми пред очима, па ништа више.

Их, мајчин сине, да се нешто удала, к'о што се било разгласило, наше би село певало, а ја не би пожалио на тас ворингачу метнути.

А како ће се брајко она и да уда, кад сваког младожењу зна и уздуж и попреко, па га провиди и шта мисли и шта једе, па онда неће на белај.

Их нечастиви је однели, па она још мисли, да ће поштен човек доћи по њу.

А небих је ни ја ни за педесетаљку узео; неби сунца ми!

Можда сте и видили, како она чепа око мене, ал' ја ни у врштец!

Немојте, да се избрбљате, шта сам вам каз'о ал' матере ми божије, она чепа око мене Једанпут сам јој се валио, како сам из солдачије дон'о пун телећак талира, па сад црче замном. Ал' де би ја њу узео, кад је мрзим к'о шугу?

Ал' ђаво сам ја, па нит јој велим да је мрзим, нит да сам лаг'о за оне талире, већ још засучем брке, па свирућкам Радецков марш поред њене куће, а она да свисне.

Не би јој био каз'о, да ми се чизмарева Маришка свиђала па ни за сву молерову ракију, што је има. Ваљда сам луд!

Ал' она опет увардала

Можда су јој саме але и супостати домунђале, да сам је звао за мене.

Та зна та брајко, и како ми Маришка казала, да имам година к'о и попин магарац.

Кад је оно ње нестало из села ја одма реко, да је облачар однео, а жене ме окупиле к'о полаженика, па питају све на длаку, како се збило.

Ја приповедам, бого господња, приповедам, а жене све блеје у мене ал' кад ја реко, да ће ме мој побратим изучити облачарији, а оне шмукнуше куд која, па све се са теглама и лончићима враћају.

Пијем ја а језик све тандара по лабрњама, па некако ми се омаче, да сам ја већ у Италијанској био облачар.

Слага, брајко, а ни сад незнам како.

И да нисам онда тако одвише оварбо и сад би Чигра гинула за мном, али онда она устаде између жена, па ми одвали:

— Будало матора!

— Еј еј, јел то мени?

— Ако су теби вране мозак испиле, не треба, да нас залуђујеш са таким лажијама!

— Зар тако Чигро? — па изманем теглу, да је мецнем по челенки.

— Мрцино стара! Шта изводиш ту које какве керефеке, кад си ти ону сироту девојку у свет отеро!

— Зар ја керефека? — па јој пљуснем шиљерац по лабрњи.

А она, мајко моја, шчепа ме за косе. па љоскац са мном под клупу.

— Зар тако? — једва мого проговорити кроз подсавијену гршу.

— То ти је што си отер'о ону девојку, па сад добујеш, да ји облачар однео.

— Зар ја?

— Ти да, мрцино матора! Пресеко си им ћебе на плоту, па ју Јанош хтео убити, што га је заборавила, да заноћи; а од батина мора и пас побећи.

— Не лажи, Чигро, кад ја не носим ни бритву, ни нож поред себе.

— Па си је звао још да пође за тебе, а овамо си јој оца хтео, да превариш за два пара чизама.

— Олт берда' — викнем ја, па ножину извучем из ножнице.

И док сам оком трено, ни једне жене није било у соби, а ја оне тегле и лончиће испреваљивам, па уватим маглу кроз башчу.

За нокат само, па би ја цвокотао у Лепоглави.

VI.

Нико није несретан као ја. Нисам винанција, нисам пандур, нисам биров, а за дуван би и икону дао.

Незна царевина, да ја овако шкомрачим без пензије, а наместила би ме макар за црквењака.

Није шала дванајст година солдатовати, па сад овако натезати за ленуг. Неможʼ за дуван изнаћи.

Буде, кад скуцкам по коју мангуру, али онда се омакне и за пиће, а ова моја црвендара оће, да се увек пурњави к'о циганска черга.

У њу сам ја стрп'о фртаљ земље и плуг волова. Стрп'о боме, па још овим изгореним прстом набијо, да пре изгору и волови и кућа.

Гомилу банака испурњавио сам ја кроз овај шиљасти заклопчић и на ову моју црвену лулетину, па опет к'о да нисам ништа са њом страћио. сваки час је пуним и ишчачкавам

И вала богу. што ме је умудрио, па не мећем на дураке, алʼ неби ми ни за полић ракије дотекло.

Још да могу да се одучим, да нејдем на вашаре, нико боље него ја..

Тамо се све прорајта.

Ту су ти гајдаши, па шатре, где се пије, па онда онај, што му набацујеш на ножеве, па лутријаш, па комендијаш.

Оде крајцара ни сам незнаш како, а ништа се и не види, као што сам ја по свету глед'о.

Оволико стакленце као мој нокат. па кроз њега се види цео рат на Кенгрецу. Тамо сам и ја нишанио.

За два грошића можете ме видити, како цокунпак са телећаком и пушком маширам у највећу ватру.

Већ нема шта нисам глед'о. па опет да сам пре умр'о, не би видио морску девојку.

Био сам на мору и возио се на галијама, па опет да не одох јесенас у Варадин, не би видио чудо.

Слуш'о сам ја и слуш'о о морским девојкама, алʼ кад је нисам видио, онда сам к'о мислио, да су то само привиде оним галијама.

Још одавна скуцкав'о сам крајцару на крајцару да купим ову кабаницу, па јесенас некако скунаторим и одем на футошки вашар да меркам.

Сунце лепо пригрејало к'о о Петрову, а ветрић ни по лишћу дудовом не попирује, па се светине згрнуло са свих страна.

Дућанције се договориле па поскупиле све ствари, а кабанице понајвише.

Видим ја, да ту нема за мене пазара, па лепо намислим да одем у Варадин, па да тамо чекам, док се кабаничари врате с вашара, а знао сам, да ће се онда и ценкати и попустити.

Корачам ја кроз Варадин, а шеширину завалио к'о год они, што календаре штампају. па све мотрим по пенџерима, што су пешкири и ножеви у њима.

Тма божија свакојаки накарада у оним пенџерима навешано. алʼ нигди ни једне сердуме.

Тумар'о ја тумар'о па се и свеће попалише, а свет се ускомеш'о испред дућанџијски пенџери. па све где су лепши пешкири и мараме они застану, па нешто шапућу.

Мислим ја договарају се да праве русвај, кад се свеће погасе, па се упутим за њима назорце, да прислушкујем, а овамо и да распитам, где се кабанице продају, па да и ја потражим комората.

Иш'о сам за њима и ишо, па ни једне не разабра, јер све швабатају. А лепо су, брајко, и одевени, па се ја одма сети, да су то саме дућанџије, изишли, да вребају шуњал се когод око врата, те ја одма прекрстарим, па за ћошак.

Ал ту на плацу начињена читава кућа од поњава а около повешани веђери да мо'ш иглу наћи на путу.

Музике свирају, а добоши бубњају као да је рат.

Прићем ја ближе, а оно свет нагрнуо, к'о кад се тресу дудови, па се не мож пробити кроз њих.

— Шта је то ту? — упитам неког дечка.

— Комендија.

— Јел то комендија од цара Лазара и Краљевића Марка?

Није.

— Да шта?

— Мижерија — вели он.

Нисам никад чуо за таку комендију, па упитам.

— Шта се гледа у њој?

— Животиње.

— Јел зверија?

— Има свашта.

— Шта је најлепше унутра.

— Морска девојка.

— Здравља ти, да имају морску девојку?

— Имају боме. Ухватили је риба и, па је њима продали, а они сад показују свету.

— А за колико се гледа?

— Сексер.

Ја сексер. па унутра.

Смучило ми се, кад сам видио курјака, па лава. па риса, па мајмуна па рафу са дугачким вратом. па слона, па аждају, па не знам вам све ни изређати, неке змије и лисице, ал' нису лисице, него оно што копа мртве

Ал' све то мени није ништа, кад нема морске девојке, те ти ја почнем викати на оне комендијаше, да варају свет.

Онда он мени рече, да за девојку треба обашка да платим пет крајцара, па ћу је видити.

Платим ја, а он ми одигне неку црвену вирангу, па ме пусти у малу собицу.

Пуна соба госпоја и господара, а ја међу њих:

— Добро вече.

— Да бог да чича, — па ме сви мотре.

— Гледал се ту морска девојка?

— Гледа. Ево је! — па ме један господар проведе до ње, а други се почеше смејати.

На асталу стоји нешто, па до појаса девојка. а од појаса рибија варка и пераје.

Гледам ја, брајко, чудо, па не могу да скинем очију са ње. Лепа, лепа. бого, к'о намолована. да јој нико не може замерити. Очи црне, а обрве састављене, па се извиле к'о слово, а зуби к'о да их је голуб бирао.

Наслонио се ја на ову моју куку, па гледам, како јој се прса утолежу и дакћу, па није да су то прса тек ма каква, већ два солдата на једанпут могла би цару одранити.

— Их грдног покоранија, мајко моја, па погледам у оне госпоје око мене, а оне се кикоћу и све шапћу нешто

— Зар ти се не допада, чича?

— Морска наказа Ал' да нешто има ноге, не би било лепше госпоје у свом Варадину. Ал ми онда нешто суну у главу, да је то опсена, па упитам:

— Здравља вам, јел то живо?

— Па зар не видиш, да гледа?

Упиљим јој ја опет у зеницу, ал' она се насмеја, па диже руку на уста, кашљуцну мало, па поче певати. Пева, пева све се разлеже она собица, а у песми све спомиње, како су је рибари на дну мора ухватили и како јој је жао својих другарица и моли, брајко. лепо моли. да је ма ко узме, па опет однесе и пусти у море, па ће га срећним учинити.

И ја се овако матор расплак'о, па није да сам заслинио, већ њачем к'о магарац.

Смеју се сви и све више света улази у собицу, а ја не могу, да прогледам од суза.

Ражалила ме она песма њена, па срце да пукне у мени, а и тешко ми највише, што је рибија варка израсла на такој девојци.

Видим ја опет, да се сви смеју, а и риба сакрива уста цвећем, што јој је у руци, па заиђем око астала, да добро разгледам, јел опсена.

Гледам ја свуда, девојка, девојка, а од појаса лепо риба, па по њој љуске к'о у шарана, а пераја широка к'о у смуђа.

— Свашта ти је бог драги створио — кажем ја оном свету у соби

Ал' ти се она промигољи, а у образи зажари, па ме викне.

— Чика Гавро!

Мал' се нисам срушио од стра, кад ме викну по имену.

И ти си рибар, ал' немој никад бацити гребло по лиману испод кулутре, јер тамо има мојих другарица.

— А зар си ти пливала онуда?

— Пре три године.

— Па ти била у дунавцу у мом селу?

Сви се згледају, па се чуде томе разговору, а она се насмеши, па рече:

— Ти си дванајст година био солдат.

— Јесам, јесам! У Мајланту и Кенгрецу и бог те пита, где нисам — говорим ја, а чудим се, од куд она да то зна.

— Ти си највећи лажов у селу.

Сви се погледаше, а ја се искосири на њу.

— И највећи си лопов.

— Нисам сунца ми. Лажеш, па ма да си и морски враг, а не наказа.

— Украо си од молера два гуска, па их продо Морицу за седам сексера.

— Ћути наказо!

— А на паланачком вашару ухватили су те, кад си укро чизме.

— Лаже матере ми божије! — одбраним се ја, а у грлу ме стегло беснило и срамота.

— Од Чигре си укро о Ускрсу низ дуката, па се и сад трошкариш с њима.

Мени већ би доста, па потегох, да је звизнем куком по зуби.

Неки ме шчепаше за руке, а ја се искобељ нем, па куком окомице наказу крнем у ребра.

Она врисну, а рибија јој се половина откотрља чак под поњаву. И пред нама остаде здрава здравцита — Маришка Јаношева

Их мајко моја, ала сам се био забезекнуо!

Лепо рупа на оном асталу, а она се до појаса провукла кроз њу, па јој на крста натакли од артије рибију варку. И неби помислио, да је варанција.

Смеје се свет, све ври, па и мени дође смешно, како јој се она кавгра рибија откотрљала.

— Та ова је наказа из мога села; име јој је Маришка неког чизмара девојчура! — изговорим ја, па утекнем из комендије.

Како је доспела комендијашима сатана је знао, али ја сам јој скројио пут.

Ни божић неће проћи, а она ће бити овде у селу, јер ја сам ону, од артије рибију кавргу куком продеро па се неће моћи још дуго са њом служити, па ће је комендијаши отерати

VII.

Прекјуче сам код чизмара клао рањеника, а јуче код Чигре секо дрва, па смо се измирили.

На светога Николу лепо ћу се исповедити и причестити и онда могу куд оћу.

Ал' нећу ни у винанце ни четнике, већ меркам, да одем дигод у намастир за вурунџију.

Тамо ће ми бити боље, него да и пензију добијам, па још какво имам грло, а нежењен сам, бог зна можда ћу и калуђер постати...

СТАРИ ЦЕХОВНИ ПЕЧАТИ У НОВОМ САДУ.

Прилог историји Новога Сада.

Доба у прошлости Новог Сада од ослобођења вароши, до покрета 1848. год. показује нам у сваком погледу снажан занатлијски промет. Краљевским дипломама заштићени занатлије вешто и марљиво су израђивали производе новосадске околине. Умножене творнице навешћују, да у Новом Саду, у првој занатлијској вароши Бачке, снажна индустрија стануjе. У оквиру владајућег занатлијског система: у цеховству су се развијали наши занати, којег развитка особити значај је била слога новосадских занатлија. Заједно су били у цеховима српски и несрпски занатлије и један другога су узајамно поштовали. Које године је старешина цеха (цехмајстор) Србин, тада је подцехмајстор био Немац или Мађар; идуће године цехмајстор несрбин, а подцехмајстор Србин Било је ипак цехова који су искључиво интересима једне или друге народности служили. Били су на пр. цехови мађарских и немачких кројача. Мађарски цех само је један био: мађарских кројача. Остали су цехови немачки или српски били, по сразмеру како је у њему једна или друга народност већим бројем заступљена била. Овако су ципелари, шеширџије, рибари, рукавичари, бербери, месари, зидари, дунђери (тесари), столари, бравари хирурги немачки цехови били. Чизмари, ћурчије,

кабаничари, кулунџије, штрангари, папуџије и чарубџије, казанџије српски цехови били. Српски цехови су на српском а немачки на немачком језику водили записник свој. Печат цеха је изразио народност цеха. У архиви српске занатлијске задруге новосадске нашао сам врло лепе печате које п читалачком опћинству овога листа овим представљам:

Међу свима цеховима новосадским најстарији је био цех хирурга, којег печат овај напис носи: „Sigill der Chirurgen in Neusatz. 1748“. На грбу у средини печата има лекарских сечалица; над грбом стоји један муж у једној руци лекарску боцу, у другој сечалицу држећи Има цех хирурга један печат од доцнијих времена с овим натписом „Sigill L. R. Artis Chirurgiae Neoplantensis“. (Печат руфета хирурга кр. сл вароши Новог-Сада.)

Међу свима цеховним печатима најлепши је печат кулунџија: на средини му је крст, с једне стране крста стоји свети Ћирил, на другој Метод, поред Ћирила је путир, поред Метода црквено кандило. Напис печата је ово: „*Σφραγις Ρουφετις Χρυσικις Νεοφυτο* 1797.“ (Печат руфета кујунџија новосадских) Напис је на грчком језику, јер су кулунџије Грци били.

На печату ћурчија у средини два лава држе једну израђену кожу (крзно). Озгор је аустријски грб, оздо мађарски са две стране 1799. Напис је ово: „Sigill Civ. Magist. Pellion. In L. R Civit. Neoplantensi.“ (Печат мајстора ћурчија у кр. сл. вароши Новом-Саду) Има и од доцнијих времена један печат с оним истим грбом и с овим написом: „Печать цеха ћурчинскогь Новог Сада“ 1855.

На средини печата цеха ковачког, коларског, и штрангарског има грб, у којем се види потковица, точак, плуг и штрангарски халати (оруђе). Грб држе два лава, над грбом је круна и 1852. Напис је ово: Соед и цеа колар. ковач. и штрангар. новосадског.

Чарубџије и папуџије имају два печата на једном грб држе два лава, на грбу је папуча, опанак и алат. Напис је ово: „Руфеть чарућински и папућински“. На другој је свети Сава, поред тога папуча и опанак и 1852. Напис је ово: Печат ц. к в. Н. Сад.

У аркиви Срба занатлија има и печат колара и оруђара (Zeugschmied). На грбу је коњ, потковица, точак, срп, плуг и секира. Грб држе два човека над тим је грб вароши Новог Сада и 1817. Напис је ово: „Sigill. Illyr. Cat. Fabr. Ferrar. Rotar. Securi. L R. C. Neoplantensi.“ (Печат српских и католичких ковача; колара и оруђара новосадских). Овде морам приметити, да је руфет ковача различит бие од руфета оруђара Јер су ови само срп, плуг и секиру правили.

Има и председништво задруге радника техничара цеховни грб од год. 1807. На једној страни трокутне гвоздене плоче има кружило, ванцага, секира и други тесарске алати, ово је грб тесара. На другој страни је кружило, зидарски чекић, троугље, зидарска жлица и под тим 1807. То је грб зидарски.

Осим горе поменутих печата има у архиви српске занатлијске задруге и краљевских диплома, на пергаменту писаних у којима се садржају и правила дотичних цехова, у засебним поглављима су прописане дужности мајстора, калфа и шегрта. Сваки цех је имао свог заштитника (патрона).

Цеховство се је с временом преживело У наше доба огромни развитак заната и трговине разбио је ограде цеховства. Овако смо ушли из једне крајности у другу. Данас већ цеховство као поштовану старину сматрамо: али то је у своје време врло млого услуга учинило против абсолутистичких тенденција и бранило је слободу занатлија. Било је време, кад у варошима и међу другима у Новом-Саду развитак заната и трговине цеховство је осигурало. Зато сам хтео ову поштовану старину овде у „Јавору“ у кратко да представим.

Мелхиор Ердујхељи.

ДЕВОЈАЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ.

Намењено госпођици Иконији Клајићевој, Ужице.

(Свршетак.)

IV.

Ужице, 1892.

Ево смо се нашли у Ужицу опет, и сад је време да завршим. Усудила сам се, писала сам вам овако. Главно је усудити се, бити храбар. Ви знате како женскима храброст лепо стоји. Може бити по неко нема право али има дрскости, јачине и постојанства за своју ствар — и онда ће опет добити за право. Боже сачувај, не мислим себе, али многе женске имају бољих мисли од многих мушких, а немају смелости да им извојују првенство (а многе немају мисли али имају смелости, а то је, у практици, много боље)

Писала сам вам пак и за то, што ми се милило да радим један слободан рад. Оно је време

било слободно и лепо. Са свим је мој био сваки часак у дану; идох куда хтедох, радих што хтедох; ништа не под морање ни шаблонски, нити по званичној и плаћеној дужности; — а морам признати ту ману, да ме такве дужности, ти радови под морање веома кињe. Видите, нисам од оних до краја савесних као ви, од оних најузвишенијих, којима је рад стварна црта у карактеру, а сваки изгубљени час грижа савести, — премда сам се научила поштовати сваки поштен рад, као оно Американци, који су у узвишеном схватању и озбиљности к раду чисто смешни лаћајући се разноврсних професија у исти мах (што је по духу времена „практично и корисно"), па макар нама, старом свету, то било и смешно; пошто је већ од узвишенога до смешнога само један корак.

Једна врста људи у нас најзвучније изговара ту величанствену реч: рад Ну од учења њихна поглавита је штета што се наша омладина учи не да слуша дужности за отаџбину него управо појединцу и за себичну корист. Дивно је казао једно вече код „Трипка" (али пре „*Видела*") један господин судија, да данашња наша омладина нема оног високог морала и одушевљења као она из ранијих година, која је и створила омладински покрет у нас. Да, они што уче школу уче за то, да после с охолим неправом траже најбоља места за се, нико неће да своју ученост однесе у какав склоњен кут, да тамо скромно ради. Хоће да избегну сваки мучан рад, свако пожртвовање, да се окруже лакостима и удобностима у животу. Колико су старији чиновници били стојици толико се млађи приближују изопаченим епикурејцима.

И ако је у људи велика склоност уживањима често је пута страст за радом јача; а и то је уживање. Па како ради садашњи, омладински, нараштај?

Физички рад (по некад скопчан с умним) баја на лицу нашем неки узвишени радосни израз, а отклања осећање досаде и очајања, јер је рад најбоља разбибрига против свију будаластих мисли у доколици", како би рекао један знани вам друг, и како је увек говорио увек мој покојни отац. Он је на самрти рекао још, да му је жао што умире, јер је крепак био, могао је још радити. И он је од старије гарде чиновничке. Па ко је и шта је изопачило данашње коло раденика, који за то што су — образованији од — старих, треба и да су тако високо морални?

Недавно се већином мислило да је школовање најмучнији рад; а данас већином сви трче да уче само за то, што очекују после лепа звања и власти; па или свршавају што год на кратко или проведу у школи два пут више година него што им треба. После се баце на ову чувену садању политику (све се ово на Србију односи) да као политични „заслужници" или „мученици", сваки у своје време, извуку за себе добре награде. —

А та политика је завитлала сву Србију па и ја не умем и не волим да мислим по политици.

*

А чујем да људи воле жене политичаре и дипломате или које бар само невидљиво утичу на политику. А и ја мислим да је дивно што наш Балкан има Каравеловицу и т. д. (за то „и тако даље"), да мојим женским нагоном безазлено и лајички не причам знање дипломатске *пикантерије*, на којима се потврђује француска пословица *тражите жену*, cherchez la femme.

„Воле они", а мислите ли да се они диве духу и моћи женске лепоте, кад то двоје „води политику"? Не. Они мисле само, да је женска створена да допуњава њихне радости на овоме свету. То би нас могло понижавати да њихно уображење није тако смешно.

Они виде, да жена није створена само да љуби (у оне три тачке: Да љуби, једног да љуби, увек да љуби) него и да ради. „Жено, твоје је име љубав" рекло се. Лепо. Мушки бар знају из искуства, да (сви се могу поредити с Лермонтовим који исповеда):

„Любить вѣчно — невозможно". Јер то се фарисејски крије у души свију бића људских.

Ваља рећи: „жено, твоје је место у кући", као што и наш народ каже: „кућа не стоји на земљи него на жени". А наш прост народ показао је витешке осећаје и достојанствене мисли о жени, што се види у песмама и пословицама. И као што знате то је много племенитије и несебичније схватање него *оно* — западњачких блазираних себичњака.

Жена ради и за себе и за мушке, који често пате од дуга времена, док се жена заробљава радећи за њих. Па опет она није права, и ако се вечито жртвује; а те жртве они страшно не увиђају.

(Премда је најлепша она младићска ердавица девојкама коју је ваша посестрима чула у неком друштву у смислу пријатне дружбе обојих, јер нити могу они без њих ни оне без њих.)

А рад?

Знана вам књига Фајхтерслебенова светује рад свима који пате од „будаластих мисли у доколици". Један од тих болесних, Печорин, и сам налази живота, — само још у кретању, Чернишевски нас опија својим познатим дивним заносом: радите — радити је тако слатко; исто што и Толстој (у

„Козацима“): бескрајно је слатко удубити се и радити.

Зашто дакле жена којој је заповеђено много да ради не би „водила политику“ и писала? За што да су жене као писци ужасне Рајху и досадно-смешне Брандесу? Ма било то и истина, ипак је неумесно.

Ко ради није одвратан. А жене умеју и боље урадити него мушки којима често сујета смета при раду.

Један ми је доктор казао, онако без икаквог присећања на познату удворност према женскињу, како се једном приликом (о једној која пише а изгледа скромна је) опет преварио и увидео да нема ни једне која не би била сујетна. Таман се био обрадовао. Али доктор нема право што се тиме растужује. Малчице и сујета потпомаже напредак у свету, на који она утиче тајанствено као свет микроба (које су сад у време колере таман удесне за поређење.) Без све шале, сујета је женино преимућство, то је саставни део нашег „Weiblichkeit“ а Осим ако озбиљна научност и писање одаље сујету и другу коју особину жене из њена карактера. Жене су доказале да се исто тако могу енергично удубити у рад и савладати га сјајно. —

Тек немојте у овим ретцима гледати моје лично мишљење. Ја још увек мислим да се „подела рада“ увек има правилно примењивати тек у дужностима жена и људи, и да се жене не могу ни у пословима изједначити с мушкима. Еманципација жена — бесмислица, каже Рајх.

Ја се не држим тога мишљења зато, што је оно модерно, него што је моје.

Али не кажем ни то, да би многи мушки у стању били написати, стећи и створити што знаменитије или бар лепо а да им није од куд било *подстицања* женина. Ово је занимљиво веома, кад би ко хтео из џентлменства према женама да о том пише. „Лепа реч женина далеко може одвести племенита човека“ (Гете). „Утицај жене је утицао веома на две најочитије црте најновијег јевропског живота: на гнушање од рата и склоност филантропији“ (Миљ). Још један пример (а ово су тек одломци) има код Миља — о утицају жена на ритере, код којих су развијале јунаштво и поуздање.

Модерно би онда било да жене с варјачом у руци завирују мушкима преко рамена кад рад раде, да би их својим бићем подстицале на рад и уздизале им дух . . .

Нећу да се једим што сам икад „писала“ — оваке тек маленкости (на сваки начин знаменито нисам ни могла). Нећу за то што хоћу на то да гледам с претежније стране. Жене, које ма неколико редака напишу, чине не да постану славне (не треба ни да теже за таком славом, осим „из ината“ кад би с великом вољом и вредноћом хтела која да дође до славе): већ буде тиме понос, поуздање и смелост у свом роду, те да ради на свом умном развићу, пошто је једва једном наше време увидело, да и жене морају имати приближно опште образовање као достојна половина човечанства и т. д И тако ће избећи поношљиве прекоре мушких.

Ви знате да колико је год места благости и умиљатости у женином понашању, толико је исто жељена пажљивост и праведљивост у мушких.

И на против видите где жене трче и људи наричу.

Осина.

КЊИЖЕВНОСТ.

Рајко од Расине, приповетка с краја XVII. века написао Чед. Мијатовић, трошком Коларчеве задужбине, у Београду, у државној штампарији краљевине Србије, 1892.

Када год господин Чеда Мијатовић напише каково ново научно или белетристичко дело, увек се то сматра у нашој књижевности догађајем. Критичар је по готово у неприлици, јер је г. Чеда већ на толико обсипан хвалама ради врлина свога пера, да човек управо не зна, шта би му могао још у похвалу рећи, а та је неприлика тим већа, што је опште познато, да је г. Чеда Мијатовић сушта скромност, коју сигурно и најзаслуженије хвале неугодно дирају. Мени није до тога, да певам славопој прослављеном књижевнику, већ хоћу, да у кратко прикажем читатељима „Јавора“ најновију изворну историјску приповетку, којом је српску књижевност обогатио.

Лане је г. Чеда написао историјску приповетку из XVII. века, под насловом „Иконија“, а ето сада и друге историјске приповетке са краја истога века. Историјска је дакле стафажа обема приповеткама иста, тек им је топографија различита, а разуме се, и приповедачка фабула није иста. Из

туђиве, из даљине, залеће се дух прослављенога књижевника родољуба у миле крајеве своје отаџбине и кад не може да нађе утешне слике у садашњости, он тражи окрепе својој души у прошлости, коју он као идеалиста својој души оживљује, са људима и предметима у којима се огледа душа онога доба и његова народа из онога доба. Од других крајева и људи другога народа пристају у ту идеалисану историјску слику само они, који су тада са Српством у непосредном додиру стајали, даклем Угри и Турци, и он описујућ те туђе људе и крајеве, приказује их верно, једнако истичућ њихове витешке и невитешке стране. Ето у толико остаје г Чеда историчар у својим приповеткама, а иначе води његово перо у писању приповедака, не оделом доктринарности одевена богиња Клио, већ вила песникиња. Човек не би ни помислио, да је „Иконију“ и „Рајка од Расине“ написао историјски научар, натучени историјским податцима, кронолошким, етнографским, топографским, култур ноисторијским, и како ли се све не зову. Он као прави уметник приповедач у свом идеалном заносу заборавља на све, те само хвата слике своје душе. Историјском истином прожмана душа неће му и онако дочарати историјски невероватне слике. И то је прва предност историјских приповедака Чединих, да нигде неквари поетскога уживања рука сухопарнога историчара.

Ако је историјска стафажа обема приповеткама „Иконији“ и „Рајку од Расине“ иста, то исти дух витештва провејава и „Иконију“, везирову мајку и његога сина везира и Рајка од Расине. То је онај витешки дух, којим наша јуначка народна песма кити своје јунаке и јунакиње Витез остаје витез, па седио он на везирској столици, или пролазио у лаким опанцима кроз низ неприлика, да отме сили прогоњену недужност, попут Рајка од Расине. Витешки дух наше народне песме провејава из душе јунацима и јунакињама обих историјских приповедака Чеде Мијатовића, а у истину то витештво и јест најлепша особина нашега народа, коју треба у свим могућим облицима донашати пред очи и данашњој генерацији, да се те црте витештва не изгубе. Може бити сам тиме погодио онај покретни мотив у души г. Мијатовића, што се је дао на писање тих приповедака. Ако и јест обим приповеткама Чединим: „Иконији“ и „Рајку од Расине“ иста историјска стафажа и заједничка црта витештва у главним јунацима, ипак је донекле различит манир тих приповедака. „Иконија“ није писана тако романтичним маниром, као „Рајко од Расине.“ Није без разлога ова последња приповетка посвећена имену старога, омиљенога приповедача Милована Видаковића Безазленост, класична нежност и занимљиви, чудноватому и на први мах непојмљивому склони манир Видаковићевих романа, поименце: „Љубомира у Јелисиуму“ очевидно се је свидио г. Чеди за приповетке са онаковом садржином, какова је у „Рајку од Расине“, пак ми виђамо много сцена у тој приповетци, писаних у духу писања Видаковићева, нарочито у „Љубомиру у Јелисиуму“, н. пр. у другом делу од 5—12, особито онај: „Смук“ у 12. одсеку живо ме је подсетио на Видаковићев манир. То би дакле био манир, где се дух наше народне песме венчава са романтичним начином приповедања Видаковићева. На мене то барем такав утисак чини Ја то, замислив се у психолошку анализу г. Чеде Мијатовића, како си га по његовим делима и по приказивању његових знанаца замишљам, сасвим лако појимам, и мени се сасвим природно чини, да је г. Мијатовић свога Рајка од Расине писао у духу и маниру старца Видаковића. Може се то учинити кому некако чудновато, али ја моје мњење никому као догму не намећем. Када ја о господину Мијатовићу премишљам, мени се он у свом лондонском добровољном остракизму причињава као модерни „Љубомир у свом Јелисиуму.“

Мени се чини, да је баш занимљиви начин приповедања узроком, да човек „Рајка од Расине“ не може пустити из руку, док га свега не прочита, да је даклем писац погодио прави начин приповедања. Али имаде још нешто, почем се разликује „Рајко од Расине“ од „Иконије“, а то је оно, што се мени специјално нѐ свиђа Идеалиста г. Чеда Мијатовић је у „Иконији“ од почетка до краја оптимиста. У „Рајку од Расине“ изгубио се је тај ведри оптимизам, и на мене је у етичном и естетичном погледу врло неугодан утисак учинила она песимистична очајност у страшној молитви иначе душевно јаке грофице Маргите у III-ћем делу, 6. одељку, тим неугоднији, што се тај неугодни осећај није могао естетски на крају приповетке измирити, већ се жалибоже приповетка свршује самоубијством грофице, које баца чудну светлост на идеални платонизам њене љубави према Рајку, те нас из идеалне висине узвишених душа баца на реално, рек би модерно тло људске слаботиње.

Тиме је по мом скромном мњењу покварена иначе управо изврсна идеална карактеристика те идеалне Рајкове посестриме. Нигде се додуше не каже нарочито, да међу Рајком и Маргитом постоји свеза побратима и посестриме, али се та свеза невидовно развија у њиховим племенитим душама, нарочито у души Рајковој, кому као и сиоцу витештва у духу наше народне песме, такав

чисти одношај међу посестримом и побратимом без сумње у тешким часовима искушења у души оживљује, те га помисао на чистоту тога одношаја чини витешким іунаком, у којега се једино као таквога племенита грофица заљуби. Он и њу диже до своје висине, али док он као јунак чист умире, она се невитешки трује. У опште, ми не знамо, зашто је баш замах ножа старога мужа Маргитинога морао бити тако кобан, да баш на смрт погоди витешкога Рајка, а не знамо, шта се са старцем кашње дешава, и како то, да ништа не дознајемо, што је са целом том грофовом кућом и кућанством, већ виђамо грофицу као господарицу ситуације, а оно све друго, и циганица и циганчад, гроф и његове слуге ишчезавају у неком хаосу, без естетскога обрачуна и расплета.

И то је једино, што се мени у склопу те приповетке, иначе у сваком погледу дивне, не свиђа. Да је писац остао код тога, да се цела та платонска љубав Рајкова и Маргитина доврши у духу наше народне песме, не би се требало машати ни ножа, ни отрова; ти модерни елементи расплету приповетке, какова је „Рајко од Расине“, једва добро пристају.

Истина, Рајко је цртан консеквентно, и управо се дивимо тој персонификацији витештва у духу наше народне песме, а не превиђамо ни то, да је Маргита кћи народа ватрене крви и смелости, где се срце лакше отме контроли етском висином прожмане душе, али се питамо није ли писац баш ради тих својства Маргитиних узео Маргиту као женски тип према витешком Рајку, место да је женски елеменат те приповетке: српски, као што је Рајко Србин од главе до пете. Ја бих рекао, да није тек случајно према Србину Рајку постављена женска појава Маргитинога племена и крви.

Иначе су психолошке ситуације у тој приповетци управо дивно описане, тако нам омиле и тако се заинтересујемо за Рајка и Маргиту, како је то само онда могуће, када тако вешт писац као што је г. Чеда Мијатовић, узнастоји побудити наше симпатије за особе своје приповетке, изнев пред нас у разним ситуацијама тако симпатичну садржину тих племенитих душа, да их управо морамо заволети.

А шта да речемо описивањима разних места и предмета у тој приповетци! Не креће се тек случајно радња те приповетке по трима разним крајевима, сваки део у другом крају. Ту се надаје прилика писцу, да се својим духом шеће по развалинама Лазарева града и пределима око Крушевца, по дивној Шумадији и равној Мађарској, те да покаже, како својим вештим пером умије приказати и светло и сену разних крајева и места, те вештим поређањем богатога шаренила топографских боја, отменом штилистиком и поетизираном прозом насликаних, пред очи читатеља дочарати слику живу, богату, отмену и лепу. Управо је тако одличан и у детаљном описивању појединих пластичних призора. Како су красни описи у II. делу: „у гробници“, „у подземној капели“ и „царска остава.“ Ови узорни описи навлаче у нашој души према ситуацији и тмурност и сету и светло и ведрину. Живо нас подсећа богатство боја у опису „царске оставе“ на богатство боја у опису сјајнога султановога похода у џамију у „Иковији“. У опису те царске оставе засенује нам очи богатство српске археологије, наслагано у души научара и песника Чеде Мијатовића.

Прекрасан је и опис полаганога умирања Маргитинога; чисто и ми тешко дишемо, и чисто нам одлане, кад се отвори плоча са улаза у гробницу.

У „Јавору“ је већ говорено о општем мњењу о управо јединственом штилу Мијатовићевом, којим је он дошао на глас најбољега српскога штилисте. У овој приповетци надала му си је прилика развити сву силу и богатство своје вештине у том погледу. Морао бих стотину места исписати, да само један део таквих красота прикажем. Да ипак један опис испишем, који ми се је засекао у памет својом необичном красотом. Ево га (стр 20.) „Сва су му поља мирисала,као да су босиљком засађена. Чинило му се као да кроз растове шуме шумадијске бруји поветарац, који се понео чак отуда са сињега мора, па преко снежнога Дурмитора пао у четинарске горе ужичке, да се у њима напоји мирисом од јела и борова, па да онда проструји кроз Шумадију, те да је као неку цркву тамјаном окади.“

Има дакако и таквих места, која се баш свакому неће свидити. „Castis omnia casta“ непобитно је правило, али онај велики чардаш у I. делу, одсеку 7. неће проћи свагда без приговора.

И спољашњи облик књиге је елегантан, и оно мало штампарских погрешака не квари то лепо издање

Облигатна жеља на крају ове кратке оцене, да нас г. писац доскора усрећи новом својом приповетком, није тек обична реченица, већ је то права, жива жеља многобројних поштовача пера г. Чеде Мијатовића, којим он, као мало ко владати умије

Јован Храниловић.

Горски Вијенац владике црногорског Петра II. Његуша. Протумачио га *Милан Решетар.* Једанаесто, државно, издање. У Бео-

граду. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије. 1892 Цена 1·80 дин.

(Свршетак.)

Ст. 2294.

Је ли ово причина управа,
Којој тајну постић не можемо?

„Је ли овому (т. ј. судбини свијета и човјечанства) узроком тајна управа, коју не можемо докучити?“

Овдје је већ боље протумачено, но у првом издању, ер је увидио да оно *управа* није придјев, већ именица, а оно *причина* остало као и прије преведено с узрок. Ја сам држао а и сад држим, да ово није руска ријеч (овдје употребљена), већ да је начињен придјев *причин* од глагоља причинити се, те тако дошло *причина управа*, т. ј. управа, која је можда привидна

Пјесник дакле овдје пита, да ли има над животом људским и његовом судбином кога, ко управља (дакле овдје није у извесности), или нам се привиђа та управа (причина управа), као да је има, а ми ју ипак (ту управу) не можемо да испитамо, дознамо.

Ст. 659—60.

Нека буде борба непрестана!
Нека буде, што бити не може.

„*Нека буде, што бити не може* и т. д. па макар се догодило, што се (како се владика нада) не може и неће догодити, то јест макар нас ад прождро, макар нас сотона покосила!“

Нека буде, што бити не може није ни сад објашњено, јер не каже шта не може бити. Овдје је алитерација прве ријечи *нека буде* и у другом стиху ваља додати још *борба непрестана*, дакле нека буде борба па макар и не преста'ала, али то никако није могуће, да не престане, јер ће једна или друга страна побиједити или обије пропасти и онда је крај борби. Никако се није мо'ао надати, да га не може ад (Турци) прождријети и сатана покосити, већ је он и то презирао, ако би се догодило, у нади, да ће на гробу изнићи цвијеће

Ст. 786.

Слатка мама, но би на удицу!

„Турци примамише себи Станишу и његове другове обећавајући им свакојаке сласти и масти, него их тијем преварише (уловише на удицу), јер кад их једном имадоше у својој власти, тада им довикнуше: или примајте слатку мухамедову вјеру или ћемо вас посјећи.“

Ово је г. Решетар, ако се не варам поправио према примједби г. Ж. Драговића, али држим, да то није добро. Овде се не види какве су то *сласти* и *масти*, што су им обећали и зашто су уловљени на удицу. Ако мисли да су уловљени на удицу, што су им довикнули: „или примајте турску вјеру или ћемо вас убити,“ то не стоји, па ма се навела и још која народна пјесма у потврду, да им је баш тако довикнуто, јер је већ довољно доказано колико се поуздано можемо ослонити на народне пјесме.

Мени се чини и увјерен сам, да Турци нијесу Станку никад рекли или пријетили, да се мора потурчити, и ако је то био њихов метод за ширење своје вјере односно других, на које се и односи оно „пиј шербета из чаше свечеве, ал' сјекиру чекај међу уши.“ Они су, дакле, њему обећавали, да да ће помоћу њиховом отети од Ђурђа земљу и завладати њоме, и то је био мамац, или мама, која је Станка и његову тевабију потурчила, а не каква пријетња А уловио се на удицу зато, што му се нијесу обећања испунила. Укратко, Бајазит је обећао, да ће му (Станку) учинити, да он буде владалац мјесто Ђорђа ако се потурчи, али се то није испунило и, кад није, онда је заиста преварен (уловљен на удицу), што му, односно и његовим друговима овдје пребацује пјесник.

Тако и ст. 761. *Премами их не вјера на вјеру*, не значи, да су их Турци пријетњом склонили, да се потурче, већ да су их они, невјера (Турци) дозвали на вјеру, да им неће ништа учинити, па тек, кад су их на вјеру довели својим обећањима уловили у „мрежу ђаволску.“ Не вјерујем, да су Турци давали ријеч Станиши, да му неће дирати у вјеру већ да ће му израдити оно, што жели само нек се потурчи.

Ст 896—97.

Више ваља дан клањања један
Но крштења четири године.

„Мухамедовци, кад се моле, клањају се исгоку, а Хришћани се крсте“

Овдје треба то буквално разумјети наиме, да више вриједи Турчину, кад се клања један дан, него Хришћанину, к'д се крсти четири године.

Ст 963.

Док погине кучка, али жрвни

„Кад се пашче научи лизати брашно са жрвња, неће се од тога одвикнути док или само не погине или не пукне жрвањ, т ј. човјек, који пријоне уза зло, неће га се оставити, док или сам не погине или му се не дигне прилика, да зло ради. Има нар. пословица у Цр Г.: Кад се кучка научи на ждрмње или кучку убиј или ждрмње сломи.“

Све је ово лијепо, али требало је најпосле рећи: тако и Турци (потурчењаци) неће да напусте своју вјеру, док или ње нестане или они изгину.

Ст. 1061—62

Јунацима бог ће учинити
Спомен души а прекаду гробу!

„Обичному покојнику људи чине спомен души и прекађују му гроб, али јунацима те погину за своју вјеру сам ће бог то учинити т ј. њихова ће се смрт осветити, као мученичка смрт.“

И овдје песник хоће да рече: Јунацима, који су погинули, а који се нијесу могли саранити, како треба, т. ј. учинити им се помен и прекадити гроб, као обичну човјеку, а што је потребно, као хришћанима, тај ће недостатак учинити бог, који може, јер други то није могао учинити, пошто су у рату пали, зато ће бог и опростити (што им се није чинио спомен и гроб прекадио).

Ст. 1076.

Сви ако ће окрилатит Турци.

„Кад чују писмо у којему по свој прилици везир пријети Хришћанима.“

Са стиховима горњим ово значи: Прочитај, владико писмо, па писало у њему, да су сви Турци окрилатили: У Ц. Г. рече се: „Вала ми не може ништа, па ако ће окрилатити, постати крилат.“

Ст. 2382.

Мило ми је за моје оружје!

„Јер га нећу више узалуд носити на себи, но ћу с њим у бој против непријатеља вјере и домовине“

Овдје није у том смислу речено, већ војводи Батрићу толико је мио сан, у коме је видио Обилића, колико му је мило и оружје, што има, јер се нада отуда нечем добром, у рату, ако би био, побједи.

При свем том, као што сам напријед рекао и ако је требао по мом мишљењу увод бити опширнији, а неке говоре у алегорији исказане протумачити, као и поред ових, ако су још умјесне, мојих примједаба, ово издање Г. В. заслужује сваку похвалу и врло добро знам колико је труда и рада уложио г. Решетар у овим двјема издањима, као и то да их је можда он једино и могао овако спремити, да му сваки може искрено честитати.

У Београду, 10. новембра 1892.

Лабуд Гојнић-Казнић.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ.

═ Примили смо а најтоплије препоручујемо књижицу: „Архијерејска поука пресвитеру при рукоположењу, саставио по св. писму Платон епископ бачки, превео Ј. Д, издање „Српскога Сиона“, у Новоме Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића, 1892.

Књига је злата вредна за свакога свештеника, богословца и пријатеља овакове лектире, и управа „Српског Сиона“ је врло добро учинила, што ју је издала.

═ У Вел. Бечкереку је изишло по нас Србе занимљиво дело *„Историја Срба од најстаријих времена до године 1848“* на мађарском језику из пера *дра Јосифа Тима*, који се и иначе бави историјом нашега народа За дело вели писац, да га је израдио на основу најновијег извора. Један приказивач овога дела у мађарском листу вели, да у мађарској књижевности не беше до сада историчног дела, које се исцрпљиво бавило са прошлошћу српскога народа тако као ова Тимова књига Калаји је обрадио само један део историје српскога народа; Тим пак почиње са Властимиром, а свршује са 1848 годином. Описује долазак Срба на балканско полуострво затим прелази на најстарију историју Србије и Босне, доносећи и врло занимљиве етнографске описе. Дело је своје поделио на три одсека. Први део је превео из дела Милана Убавкића (600—1367. год.) Друга два дела написао је сам на основу богатих студија. Вредно би било да се и наши стручњаци на ово дело обазру и прикажу га у правој његовој вредности.

═ Из књижаре Д. М. Ђорића примили смо три књиге Првој је наслов: *„Новеле Драгутина Илића“*, другој *„Поплава*, новела Емила Золе, превео М. Д.“, трећој: *„Женска писма.“*

Да у кратко речем о првој и трећој своје мњење. Новеле Драгутина Илића штампане су ове године у „Стражилову“ и у новосадском овогодишњем календару „Соколу“. Овде су те новеле сабране у целину, у једну књижицу. Ту је у свему 8 приповадака разнога садржаја и вредности. Већини је тема несретно изабрана, т. ј. изабрана је какова грозна појава, коју је песник својом необично бујном и живом фантазијом, својим живим начином приказивања тако приказао, да нас све мрави подилазе. Признајемо, да је у писца редак дар живога, занимљивога приказивања, и да је он, кад се намери на згодан предмет, приповедач „comme il faut“, ну то су тек незгодна темата за онако бујну фантазију, какова је у Драгутина Илића, кад се даје на опис агоније једнога несретника, који је стрељан, на приповедање грознога догађаја порода живе закопане у гробници. на опис једнога мученика, који погиба набијен на коцу, на опис жене, која у ватруштини, ноћу лети у туђу кућу, као што је у приповеткама: „У магли“, „Игуман Пајсије“, „Вештица“ и „Под земљом,“ где је велика штета, да је песник онолико фантазије и живости приказивања потрошио на предмете, којима неби и најнежнији приказ могао помоћи, да учине на душу естетски утисак Приповетка „Х-не дан“ заиста је лепа културна слика са нешто одвише јаким потезима написаним уводом и епилогом. Како је песник вешт приповедач, кад се намери на згодан предмет, доказује приповетка: „Мати“, врло нежна, песнички изведена прича, најбоља у овој збирци „Игуманова

сен“ ми се чини добром психолошком приповетком, макар да се „телепатија“, та још млада знаност, која бележи много чудне појаве душевнога света, којима је основа бесамртност душе, према данашњем материјалистичком схватању врло тешко у приповетци обрађује, да се писац непрестанце мора бојати, да се не огреши о естетику, психологију и начин модернога схватања. На мене чини ова приповетка утисак, да је писац те потешкоће савладао, те написао добру приповетку. „Епитафија рата“ није приповетка, већ „црта“, која се лепо чита, само смета она драстична сцена о порођају на бежанији испред Бугара и оно још невероватније и драстичније причање о спавању у мртвачким колима поред мртваца. —

Што се тиче књиге „Женска писма“, немамо доста речи, да осудимо превађање и штампање овакове ругобе и блата на нашем језику. Овај морални отров, како је у овој бестидној књизи намењен невиности и моралу, мора покварити вољу оних, који велике наде стављају у нашу домаћу књижевност. Није могуће, да преваћачи и издавачи оваковних бестидних књига не увиђају ужасне моралне последице овако гнусне лектире, и зар њима збиља није стало до моралнога добра свога народа. У истину крајње је време, да се устане против ширења овога моралнога отрова, које је већ тако дрзовит облик попримило, да се јавно оваковс књиге на оглед и приказ шаљу. Дакако уз оваков поступак мора наша домаћа књижевност страдати, и није чудо, да у истину ваљане књиге наше домаће књижевности не налазе купаца у оним слојевима, које би требало за све, што је лепо и добро, предобити, место тровати их оваковим демонским отровом.

== Дне 10. децембра по н к. била је свечана седница југославенске академије знаности и уметности у Загребу. Овогодишња свечана седница била је особито занимљива зато, што је у тој седници прослављена *двадесетпет годишњица од основања академије*, пак је тако било згоде обазрети се на двадесет и пет годишњи рад тога научнога друштва.

Особито су занимљива два говора, која су том приликом у академији изговорена. У првом говору председник и академичар Јосип Торбар расправљаше тему о значају идеја и сврси цивилизације у прошлости и садашњости код разних народа и првој сврси цивилизације у опште. Он међу осталим вели: „Права дакле и потпуна цивилизација може само она бити која прије свега развија интелектуалне и моралне силе човјека, а према њима тек удешава потребе свога анималнога живота — цивилизација, која је удешена према звању, према *последњој сврси човјека*. Само цивилизација оних народа, који су своју делатност удесили према овој сврси, оставиће у повијести развитка човјечанства неизбрисиве трагове, који ће потоњим народима у њихову развитку свијетлити као свјетларна, бацајући своје светло далеко у будуће вјекове, те показујући пут, који води к пристаништу последње сврхе човјека.“ На питање, што је последња сврха човека, одговара академичар са једним од најумнијих правника и социолога француских, Роајер Коларом, да та последња сврха човека не може бити држава. Роајер Колар (Royer Collard) наиме вели: „Друштва човјечја постају, живу и умиру на земљи, овдје се њихова звања сврше. . . . Али њима није исцрпљен сав човјек. Иза како се је слубио с друштвом, преостаје му још најплеменитији дио од њега, а то су оне узвишене способности, којима се до бога диже, приправљајући се за будући живот, за добра у непознату свиету“. . . „Ми особе индивидуалне, истовјетне, бића створена за неумрлост, ми имадемо друго звање, него што га имаду државе.“ Ово академичар тумачи, те вели: „Особна слобода, савјест, дужност и поштење то су пилови крштанством обрађени, о схваћено право звања човјека наслоњени, на којима има почивати свака цивилизација овога имена достојна.“

Знаменит је „осврт на 25-годишње дјеловање академије, што га је нацртао и беседио др. Фрањо Рачки. Он почиње са историјом основања академије по владици Штросмајеру. Академичар на једном месту вели: „Основалац наше академије био је одгојен у сјени широких народних начела илирске доба. Уз то као високо изображен муж, добро је познавао ток свјетске просвјете. Једно га и друго нукало, да завод, који снује, оснује на широкој подлози народнога јединства. Ако је старо доба гојило племенску осебност; ако се пут диференцирања и инцивидуализирања на душевном пољу показао неплодним; ако се Славенство у својој племенској до краја поцијепаности показало неспособним код утркивања с другим уједињеними народи на попришту свеопће уљудбе: није чудо, што су стјегоноше код свих славенских племена обрали у нашем вијеку управо противан правац. Они су вољели истицати, што та племена уједињује и што их јача, него ли оно, што их дијели и слаби“. . . . „Нарјечја и разрјечја међу Хрвати и Срби, стегнута на домаћи праг, уступила су мјесто у књизи, у јавном животу, у одличном друштву, јединственом народном језику. Из пређашње смјесе писма и правописа развила се складном реформом јединствена латиница и ћирилица, обје прилагођене живому говору; а познавање једне и друге стало се у обе половине народа ширити, те има наде, да ће с временом полагано и ова ограда племенска пасти на подлози јединствене народне наобразбе покрајинска се свијест пролијева у народу.“ Затим тумачи академичар, зашто је академија основана и зашто се је њезин научни рад кретао у опште југославенском правцу. Затим наставља: „Да се занима највише Хрватима и Хрватском, то је сасним наравно. Ну може се задовољством позвати и на своја истраживања тичућа се Срба, Бугара и Словенаца и њихових завичаја.“ Прелазећ на раднике књижевне и научне радње академијеке, вели о Србима дословце: „Срби су дали академији 10 сурадника, а међу овима дичнога Ђуру Даничића уједно њезинога првога тајника, за које буди им најусрднија хвала.“ Затим прелази академичар на присподобу рада југославенске академије за осталим академијама и научним друштвима и на детаљну статистику академијинога рада, те спомиње као најсветлију тачку тога рада издавање великога академијскога речника, којему је редакцију отпочео Ђуро Даничић, наставио Ваљавец, а сада га уређује Перо Будмани. Из разлагања академичарева се види, да је рад академијин у истину леп и достојан, зато се и ми придружујемо оној жељи, којом је умни научар своју беседу завршио, нека академија цвате и напредује.

Молимо све дужнике „Јавора“, којима уз данашњи број опомене шаљемо, да сваки свој дуг поштено у најкраћем року изравна, јер кад су редовно лист примали, право је да за њега и плате.

АДМИНИСТРАЦИЈА „ЈАВОРА“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад“.

Цена је листу: на целу годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на три месеца 1 фор. 25 новч. За стране земље, на читаву годину 6 фор. а. вр.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА И ШТАМПАРИЈА А. ПАЈЕВИЋА У НОВОМ САДУ.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 51. У НОВОМ САДУ 20. ДЕЦЕМБРА 1892. Год. XIX.

ОПРОШТАЈ УРЕДНИКОВ СА ПОШТ. ЧИТАОЦИМА „ЈАВОРА“.

Као што сам летос изјавио у овоме листу крајем ове године напуштам уређивање „Јавора“. Морам признати, да се с неком тугом у срцу растајем са овим листом, којега сам мало не 20 година дана на крилу своме неговао, бавећи се њиме од како сам из школске клупе изишао, од како сам самосталним човеком постао, од како сам ушао у коло људи, који поред зарађивања свога хлеба насушног хоће да по силама својим користе што и општем интересу. „Јавор“ ми је био изнајпре као рођено дете мио и драг; касније је од тога детета постао ево младић, о којем сам ја имао да се старам и да га на добар пут упућујем ево скоро две пуне деценије. Не даде ми се, да га ја доведем до оних зрелих година, до онога узраста, кад би био он у пуној својој снази, те могао светлост науке и просвете по народу нашем ширити на све стране у обилатој мери, те тако усавршен одговорити потпуно идејалној задаћи књижевног и белетристичног листа.

Желим из дубљине срца свога да се под другом руком, која ће га одселе неговати и на пут изводити, развије „Јавор“, као књижеван лист, до највећег савршенства свога, како му не би могао наћи мане ни онај, који је навикнут да тражи слабе стране код сваког и најродољубивијег рада у нас микроскопским стаклом.

Какав је „Јавор“ био до сада, да ли је и колико ли је одговарао задаћи својој, је ли користио што читаоцима својим — све су то питања, на која нисам ја позван да одговарам. Рад је његов био јаван и отворен, нека суди о њему сваки онај, ко се на то надлежним осећа, ја ћу се поклонити сваком праведном суду и свакој праведној — осуди. Али једно само хоћу с поносом овде да истакнем и да нагласим, да уређујући „Јавор“ нисам ни при покретању листа, ни за цело време излажења његова, никад имао каквих себичних, спекулативних намера; нисам завидео ни мрзио ни на какво слично подузеће, него сам свуда претпостављао тако исто племениту намеру, као што ју и „Јавор“ има. Но нећу овде да се сећам онога, на што би у овај мах можда природно било да помишљам. Поштену критику о „Јаворовој“ вредности, свагда сам уважавао и гледао да лист према захтевима такве критике поправим и унапредим, а на злонамерне примедбе сумњивих аутоситета нисам се обазирао, нити сам одговарао што на њихова бадрцања. Ко је имао очи видео је; ко је имао уши чуо је, а сваки има свога разума, те је умео и умеће самостално судити у свакој прилици.

Вредно ће бити да овом приликом нацртам овде кратку историју овога листа, нека остане забележена спомена ради.

Први покретач белетристичнога листа под именом „Јавор“ био је наш песник *Змај-Јован Јовановић*. То беше почетком нове године 1862. Красни лист Ђоке Поповића „*Даница*“ излазила је пре тога две године дана, те од 1862. године имадосмо два српска за-

бавно-поучна листа упоредо: *„Даницу“* и *„Јавор“*. Ни с ове ни са оне стране Саве и Дунава не беше у то доба више сличних листова. Па ипак је апатија наше публике тако велика била, да се „Јавор“, којега је први и најомиљенији песник српски издавао и уређивао, не могаде дуго одржати, него већ почетком идуће (1863) године најпре мораде смањити свој обим, а наскоро (са бројем 12. те године) и сасвим престати. Ево шта уредник и издавач у том последњем броју „Јавора“ изјављује: „Кад сам са ланском годином „Јавор“ овај засадио, прправио сам се на оно: „Сваки је почетак тежак“; па годину и четири месеца дана ни трошка ни труда жалио нисам, да са Јавором мојим постидан не будем. Да је било као што није, ја се од овог милог ми посла никада удаљавао не би. Ал ево и ја и пријатељ ми г. Ђ. Поповић, уредник Данице, уверисмо се, да су за сада код нас, поред несаучешћа наше публике, два белетристична листа сувишна, и да један ма који другоме уступити мора, како би му више материјалне а тиме и душевне снаге дао. Кад је даклем — на жалост — тако, ево Јавор уступа, а са уступањем тим опет само оној цели служити мисли, ради које је листати мислио, т. ј. унапређењу наше лепе литературе.

Претплатника „Јавор“ онда није имао *ни пуне три стотине.*

„Даница“ је међутим и даље излазила све до почетка седамдесетих година; онда је прешла у руке пок. Ђорђу Рајковићу, а за тим на скоро и престала излазити.

У лето године 1873. не беше у Српству никаква књижевна листа. Пок. Коста Трифковић, који је у то време адвоцирао у Новоме Саду, а уједно се бавио и књижевношћу, нарочито пишући своје позоришне комаде, често нам је при састанцима спомињао, како би велика потреба била, да се покрене један белетристичан лист српски. То нам је говорио сваком приликом: на разним одборским седницама, на шеталишту, у кавани и т. д. Ми смо сви то увиђали, али је опет све остајало на самом разговору. Једнога јесењег вечера сазове нас Коста себи на теј. Цељ је била, да се разговоримо и решимо на покретање листа. Тога вечера се ствар и решила. Закључено би с великим одушевљењем, да се од идуће (1874.) нове године почне са издавањем књижевно-забавнога листа, који би за сада имао излазити сваких 10 дана. Остало је било да се листу име надене. Један је предлагао ово, други оно име — све једно поетичније од другога. Најпосле предложи Јован Бошковић, да се листу даде име „Јавор“, јер је под овим именом пре тога на десет година наш песник Змај-Јован Јовановић већ издавао белетристичан лист. Овај се предлог одмах усвоји и тако је лист на крштењу добио име једнога од својих предходника.

Сад се још имало да одреди ко ће лист уређивати. Чим се о томе повела реч навалише на мене. Рекоше, пошто се ја не бавим политиком, да треба да се примим овога посла. Колико сам могао одбијао сам ову почасну понуду, не осећајући се снажним и спремљеним за уређивање књижевнога листа. Но они не уважише моје разлоге, и ја се морадох, и ако са страхом неким, да примим уређивања „Јавора“. Дошао сам на теј моме миломе Кости здрав читав и без икакве бриге, а вратио се кући као — *уредник.*

Први ми је посао био, да известим о томе Змај Јовановића, који у оно време није становао у Новоме Саду, нити је био на договору о издавању „Јавора“, него је живео у Ст. Футогу, као општински лекар. Питао сам га да ли пристаје да се лист зове „Јавор“, и он ми одговори, да даје на то свој „Jawort“. За тим смо пријавили овдашњем магистрату излажење тога листа, и то Змаја-Јовановића као власника, Косту Трифковића као издавача, а потписанога као уредника.

Онда сам управио позив на публику, да се претплати на лист. Позив је изишао први пут у „Застави“ бр. 142. (2. децембра 1873.), у којем се међу осталим вели: „Сећате ли се, драги читаоци, да је пре десетак година међу вама било посађено хладовито дрво „јаворово“; да сте се често одмарали под тим дрветом од озбиљнога и труднога посла свог, слушајући дивне гусле јаворове у руци песника нашег *Јована Јовановића,* око којега су се прикупљали и други гуслари и вешти приповедачи, који су вас у празним часовима вашим умели да *забаве* и *поуче,* те гледаше, да вам и ти празни часови буду мили, да вам и ти *празни* часови не буду *празни.* Ако се сећате, онда ћете и осећати, да тога здравог и корисног одмора немамо више; гуслари се некуд притајаше, приповедачи умукнуше, јер је „Јавора“ нестало, пак данас ево немамо више састанка, на којем би српски певачи и

приповедачи причали нам радост и тугу, срећу и невољу нашега срца и нашега народа у овим озбиљним временима. А још кад помислимо на *женску* половину нашег народа, на будуће српске матере, жене и домаћице, онда морамо признати, да су оне остале без икакве душевне свезе с нама, да немају прилике да чују нашу реч, наше мисли, нашу утеху и наше наде и све, што би их утврдило у њиховом српском поносу и што би им показало, да се ми старамо, да оне не лете у туђинско јато, кад и у нашој народној ризници има доста доброг, лепог и корисног, и да смо ми ради да им покажемо, шта је лепо, добро и корисно код нас. То су узроци, који су навели дружину једну у Новом Саду, да покрене наново лист „Јавор", којега је Јован Јовановић пре десетак година престао издавати са жељом, да се опет под „Јавором" састанемо". Даље се набрајају имена оних, који су своју сурадњу обећали, а то су: *Др. Јован Јовановић, др. Михаило Полит-Десанчић, Јован Бошковић, др. Стеван Павловић, Владан Арсенијевић, А. Хаџић, Коста Трифковић, др. Милан Јовановић и Стеван В. Поповић*

Да се види, како у оно време наши политични листови нису били индиферентни спрам просветних и књижевних подузећа наших, а најмање да су им непријатељски расположени били, навешћу овде речи Милетићеве „Заставе" из онога доба, које је речи она донела у истоме броју, у којем је први оглас на „Јавор" изишао.

Ево тих речи: „У данашњем листу доносимо оглас, да се од нове године покреће забавно-поучни лист „*Јавор*", кога ће уређивати др. И. Огњановић уз сталну сарадњу лепога броја наших понајбољих местних и извањских књижевних снага. Да је *прека потреба* да наша књижевност има белетристички лист, о томе није нужно трошити речи, јер се та потреба живо осећа на све стране. Ми честитамо колу књижевника, што је на место да покрене лист под новим именом, изабрало старо и омиљено име „Јавора". Значајно је да лист, кога је основао најгенијалнији српски лирски песник Ј. Јовановић, ускршава баш у оној години, када ће поштоватељи наше књижевности, да прославе 25-годишњицу умилног певања Јовановићевог. Поздрављајући искрено ово ревносно подузеће наших књижевника, препоручујемо га најтоплије живоме одзиву свију пријатеља лепе књижевности. „Јавор" може и треба да држи свака српска кућа. Ако „Јавор" стече многобројне потпоре у српској публици, онда се надамо да ћемо доживити, да ступајући у српску кућу нећемо се више сретати на немачким белетристичним листовима, који по себи могу да су изврсни, али за наш свет никако нису. Надамо се да ће особито наш млађи женски свет прионути око ревноснога скупљања претплате на „Јавор"."

О новој години 1874. изишао је први број „Јавора".

На првом месту беше песма „Јавору" од *З. Ј. Јовановића*; за тим новела *Косте Трифковића* „Иванчин гроб"; па онда „Омирова Илијада" (песма II.) у преводу *Лазе Костића*; за тим приповетка *Стевана В. Поповића* „У борби живота"; па песма *Мите Поповића* „Сестре моје. . ."; после тога „Љубавна писма" *дра Милана Јовановића* У „Листку" беше књижевни приказ прве књиге „Дјела Јакова Игњатовића" од *Јована Бошковића* и „Новости".

Овај први број „Јавора" поздрављен је од Милетићеве „Заставе" овако: „Жељно очекивани „Јавор" обрадова нас лицем на нову годину. И иначе, — а камо ли код данашњих наших тешких прилика — лепшом честитком не мога нас ишта друго боље охрабрити и развеселити. Већ по овом првом броју видиће српски свет, а нарочито женска страна, да је лист овај у добри час угледао света и добро нам дошао. Ко узме на ум књижевничке снаге, који се подухватише да раде и на свет издају „Јавор" — осведочиће се, да оваког листа још дојако не имадосмо. Осим тога, и српска народна задружна штампарија учини са своје стране што је год могла, те се „Јавор" приказује нашем свету красним спољашњим обликом, да му и у томе у књижевности нашој на далеко пара нема. — До Срба, а особито до наших ваљаних Српкиња стоји сад, да „Јавор" дуго и сретно „листа, и грана гране чисте, и буде своме свој и стабло стално стане, удиљ на свежем зраку увек у свету српском!" („Застава" за 1874. бр. 1.)

Како се лепо публика српска „Јавору" одазвала види се из „Заставиних" бележака о томе Одмах у почетку године, а у броју од 4 јануара, доноси „Застава" ову

белешку: „Претплата на нови лист „Јавор“ тече тако обилато, да се већ досада јавило до 800 претплатника. Чује се да ће „Јавор“ чим стече 1000 претплатника излазити као недељни лист. Радујемо се што наша читалачка публика тако живо прихваћа ово књижевно подузеће, које ће порадити, да лепа књижевност у нас мало боље и живље коракне у напред. Сретно!“ А одмах за тим у броју „Заставе“ од 9. јануара може се читати ово: „Претплатници на лист „Јавор“ тако се живо и многобројно јављају претплатом, да је број већ *далеко надмашио 1000*, те је уредништво листа морало наредити, да се за те нове претплатнике и оне који се још узјаве још једанпут штампа први број „Јавора“.

Претплатника је било преко 1600. и „Јавор“ је морао не само први број, него и још неколико једно за другим да прештампава, јер се публика врло лепо и преко очекивања одазивала, из чега се видело, како се у народу осећала жива потреба таквога листа

Но одмах идуће године постиже „Јавор“ велики и тежак губитак. Одмах у почетку године (19. фебруара 1875.) умре оснивач његов *Коста Трифковић*, те не дочека да га види оснаженог и развијеног, као што је он желео и себи замишљао.

Још и те 1875. године излазио је „Јавор“ трипута месечно, као и прве. Почетком пак 1876. године постао је „Јавор“ *недељним* листом, као што је после тога ево и до данашњега дана био. Но те године наступише по „Јавор“ врло рђаве прилике. Важни догађаји у народу нашем, нарочито пак први рат српски са Турцима 1876. заузео је свуколику пажњу српских читалаца, те ови интересирајући се само за политику и оне бурне догађаје прекосавске, охладнише спрам појезије у великој мери, па је то и „Јавор“ морао дубоко да осети. „Јавор“ је те године — излазећи недељно — издао свега само 36 бројева, као да је излазио сваких 10 дана, те онда у почетку септембра донесе на првој страни изјаву под натписом „*Уместо песме*“, у којој издавач „Јавора“ јадикује, да мора лист обуставити дотле, док се не би публика опет боље одазвала, те позива народ наново на претплату.

Прекид тај није дуго ни трајао: само од септемера 1876. до нове 1877. године, те је онда наново пошао и ево до данас, хвала богу и народу, излази без прекидања.

Почетком године 1877. примио је издавање „Јавора“ на себе *Лука Јоцић*, садањи књижар, а онда још као приватан човек. Он га је издавао пуних 13 година, покушавајући једне године (1878.) да га издаје као илустрован лист, но како ово у нас, као што је познато, не иде, то се опет прешло на стари начин. Од године 1890. до данас издавач је „Јавора“ издавачка књижарница и штампарија *А. Пајевића*.

Године 1877. имао је „Јавор“ у „Листку“ своме и рубрику за „*Шалу*“, но како је идуће године покренут шаљиви лист „*Стармали*“, то је из „Јавора“ ова рубрика изостала.

У историји „Јавора“ мислим да треба и то да споменем, да је уредник му једном приликом дошао у сукоб са државним одветништвом. Године 1879. донео је „Јавор“ међу књижевним приказима и приказ српског превода књиге „Срби у Угарској“ од Е. Пико та, са једним повећим цитатом из те књиге. Како је суд новосадски тумачио тај цитат као нешто, што је политичкога садржаја, а „Јавор“ нема положене кауције, да би такве ствари могао доносити, то је уредник листа 9. (21.) августа 1879. од краљ. суда у Новом Саду осуђен био на 8 дана затвора, 40 фор. глобе и 10 фор. трошкова кривичког поступка и апсеничкога издржавања.

Године 1889. и до маја месеца године 1890. уређивао је „Јавор“ поред потписанога и г. *Јован Грчић*, па како је међутим изишла под бр. 486. ex 1890. наредба кр. уг. министарства,*) да професори гимназијски не могу без нарочите дозволе уређивати какво перијодично предузеће, то је г. Ј. Грчић с позивом на горњу наредбу престао бити саурედником овога листа, но је остао стални унутарњи сарадник са истом платом као и уредник све до краја 1891., а већ је био и нов уговор и за годину 1892. потписао, но пошто је од нове године 1892. покренут на ново лист „Стражилово“, то је он престао бити сарадником „Јавора“, пошто му се — и ако је уговор већ био на читаву годину 1892. потписан — од наше стране нису хтеле никакве сметње правити, како би могао што више времена и труда посветити своме листу „Стражилову“.

* * *

*) Види „Извештај српске велике гимназије новосадске“ за г. 1889/90.

Завршујући свој рад као уредник овога листа осећам да имам још једну велику дужност да извршим. А то је да изречем моју дубоку захвалу свима оним књижевницима српским, који су ме својим драгоценим књижевним прилозима за ових 19 година потпомагали. Број је тих радника преко 400, који сви нека буду уверени, да ћу се целога живота свога сећати оне љубазности и доброте њихове, којима су они скромни овај лист обасипали од почетка му до данас. Зарад успомене доносим овде списак њихових имена, и нека сви приме моју најсрдачнију и најтоплију захвалу на доброти им и на помоћи, коју су ми указивали. Но не могу а да још и обашка не наведем овде имена двају дичних књижевника наших, који су, нарочито у последњој овој години, големим трудом и најтоплијом љубављу заузимали се, да „Јавор" што бољи и напреднији буде и својој задаћи као књижеван лист што потпуније одговара. А то су драги ми и поштовани пријатељи др. **Милан Савић** и **Јован Храниловић**, који су најважније рубрике овога листа неуморно и дично израђивали „Јавору" на дику, а мени на радост и понос. Хвала им од срца, хвала им до века! Ово њихово пријатељство ја никада заборавити нећу.

Сада износим овде имена и свију осталих сарадника „Јавора", која су ми имена позната, а примећујем овде, да има доста и таквих писаца, који су под каквим псевдонимом или шифром радили на овоме листу, те не знајући или не сећајући се више, ко је скривен под оним знаком не могах им имена у овај списак унети, али нека и они приме срдачну им захвалу моју на љубави и доброти.

Имена сарадника „Јавора" од 1874. до 1892. ово су:

Аврамовић Сима Ј.,
Алексић Милан,
Алин Владислав,
Андрић Милан,
Андрић Никола,
Арсенијевић Владан,
Арсенијевић Светозар,
Арсеновић Никола,
Атанацковић Гавра,
Бајић Светозар Мл.,
Бакаловић Герман,
† Бачић Миша,
† Белеслијн Обрад,
† Берић Милан,
Берса Јосип,
Бикар Војин,
Бичанска Вукосава,
Бичанска Марија,
Благојевић Јован,
Блажек Драгутин,
Богдановић Лазар,
Богдановић Петар (Окомир),
Божески Милан, др.
Борјановић Јован,
Борота Јован,
Бошковић Јован,
Бранчић Благоје,
Брзак Драгомир,
† Бугарски Филип Т.
Будисављевић Буде,
Вараћанин Аркадије,
Васић Гојко,
Веселиновић М. В.,
Весин Никола,
Веснић Милан Р.,
Видицки Ђура,
Владић Ж. Д.,
Волф Фрања, др.,
Војшић Тешић Рад.,
Воркапић Јован,
Врачарић Ђ.
Врховац Радивој,
Вујић Васа,
Вујић П. В.
Вукадиновићева Љубица,
Вукадиновић Св. Ј.
Вукићевић Илија И.
Вулетић-Вукасовић Вид,
† Вучетин Младен М.,
Вучетић Никола,
Гавриловић Андра,
† Гавриловић Васа Т.,
Гавриловић В. Св.,
Гавриловићева Драга,
Глишић Милован,
Гојник Лабуд,
Граовски Н.,
Грбић Тоша,
Грегоровић В.,
Грчић Јован,
† Грчић Јован Миленко,
Грубић Светозар,
† Грујић Никанор, епископ,
† Грујић Ника Огњан,
Давидовац Милан др.
Давидовац Сава, ц. и кр. обрштар,
Дејановић М. Д.,
Дера Ђорђе др.
† Деспотовићева Јелена,
Деспотовић Петар,
Димић Игњат И.
† Димитријевић Јован, парох,
† Димитријевић Миша,
Димитријевић Паја,
Добријевић Јован (Јоца Николајевић — Сиротица),
Драгашевић Јован,
Драговић Марко,
Дучић Јован А.
Дучић Никанор, архимандрит,
† Ђорђевић Велимир,
Ђорђевић Владан др.,
Ђорђевић Јован,
Ђорђевић Милан (из Србије),
Ђорић Н. В.
Ердујхељи Мелхиор,
Живаљевић Дан. А.,
Живановић Јован,
Живковић Мита,
Жужић Петар,
Иванић Иван,
† Иванишевић Јован (Момчило),
Иванишевић Јован Ф.
Иванчевић Милан,

Ивковић Коста,
Ивковић Л.,
† Игњатовић Јаков,
Илијћ Владимир Ј.,
Илијћ Војислав Ј.,
Илијћ Драгутин Ј.,
† Илијћ Милутин Ј.,
Исаковићева Анђелина,
Јагеровић Стеван,
† Јакшић Белуш,
† Јакшић Ђура,
Јакшић Милета (Ленскій),
Јанковић Душан,
† Јанковић Ђуро,
Јанковић Паја,
Јегдића Катарина,
Јефтић Стеван Ј.
Јечинац Тапасија,
Јовановић А.,
Јовановић Богољуб,
Јовановић Владимир М.,
† Јовановић Ђока (Герман),
Јовановић Емил др.
Јовановић Јован Змај,
Јовановић Јован П.
Јовановић Љубомир,
Јовановић Милан А.,
Јовановић Милан (из Србије),
† Јовановић Милан В.,
Јовановић Милан др.
† Јовановић Сима,
Јовановић Стеван,
Јовановић Тодор В.
Јоксимовић Никола,
Јорговић Александар,
Јосимовић Ђ. М.
Јосић Димитрије,
† Јоцић Јован др.,
Јоцић Милорад,
Јоцић Младен,
Јуришић Жив Ј.,
Калић Мита,
Калићева Даринка,
† Карапец Тома,
Касумовић Милан,
† Каћански Владислав Стеван,
† Кнежевић Душан,
Кнежевић Јован,
† Кнежевић Лаза,
Кнежевићева Маца,
Ковачевић Коста,
Ковачевић Михаило,
Ковачевић Филип Ј.,
Ковачић Ристо,
Коларовић Светислав,
Кондић Василије,
† Константиновић Бранко В.,
† Константиновићева Десанка,
Кончар Симеон М.,
† Коњовић Петар,
Коњовић Симеун,
Коњовић Стеван,
Косановић Никола,
Косановић Сава, митрополит,
Косировићева Анка,
Косовац Мата,
† Костић Коста,
Костић Лаза др,
Костић Марко,
† Костић Милан, прота,
Костић Танасија,
Кошутић Радован,
Крајиновић П. М.
† Красић Владимир,
Краус Фридрих др,
Кречаревић Марко,
Крстић Васа-Љубисав (др. Казбулбуц),
Кузмановић Алекса,
Кујунџић Милан (Абердар),
Кукић Никола,
Лазаревић Ђ Р.,
Лазаревић Радмио др.,
Лазаревић Светолик,
Лазић Петар,
Лазић Стеван,
Леондари Косто,
Лотић Љубомир,
Лудајић Максим,
Лукић В. М.
Магарашевић Ђорђе,
Маи Мара,
† Максимовић Ђорђе др.
Максимовићева Катица,
† Максимовић Милан М.
† Максимовић Светозар др.
Малешевић Никола,
† Мандровић Ђорђе,
Манојловић Никола (Рајко),
Манојловић Петар,
Манојловић Светозар,
Марин Милан В.,
Маринковићева Јулка Ф.,
Марић Александар,
Марковић Паја (Адамов),
Марковић Петар Ст.,
Мародић Аксентије,
Мартиновић Иван,
Матавуљ Сима,
Матић Андрија М.,
† Матић Гаја,
Матић Свет. К.,
Медић Мојо,
Медурић Ј. З.,
Мештеровић Никола Љ.,
Мијалковић Д. С.,
Мијатовић Чеда,
Миковић Дијонисије,
Милаковић Јосип,
Миланковић Давид,
Милановић Михаило,
Милетић Светозар др.,
† Милетић Светозар, учитељ,
Милићевић М. Ђ.
Милић Ђорђе,
Милованов Стеван,
Милутин, јеромонах,
† Милутиновић Сима Сарајлија.
Миљковић Веља,
Мирковић П.
Михајловић Ђорђе,
Михајловићева Јелена,
Михајловић Љубиша,
Михајловић Ристо,
Михалџијћ Н.,
Младеновић В.
Мушицки Бранко,
Мушицки Мита,
† Нанчић Лаза,
† Недељковић Стеван,
Ненадовић Љубомир П.
Ненадовић Стеван,
Несторовић Ј. В.,
Нешковић Мита,
Никашиновић Божидар,
Никола I. Његуш, кнез црногорски,
Николајевић Веселин,
Николајевић Милан,
Николићева Олга,
Николић Коста,
Николић Лазар,
Новаковић Стојан,
Нушић Бранислав,
Обркнежевић Филип,
Одавић Риста Ј.
Ораовац Томо П,
Остојић Тихомир,

† Павишевић Сава, архимандрит,
† Павловић Дамјан,
Павловић Драг. М.
Павловић Ђена,
Павловићева Катарина Ст. (Кринка),
Павловићева Пава,
Павловић Стеван др ,
† Падејски Павле др.,
Пајевић Арса,
Паланачки А.,
Пачу Јован др.,
Пелагић Васа,
Пеливановић Сретен И.,
Петровић Бошко (Жељски),
Петровић Душан др.,
Петровић Љубомир,
† Петровић Мита,
Петровић Никола др.,
Петровић Петар Ј.
Петровић Сава,
† Петровић Светозар,
Петровић Сретен А.,
Подхрадски Платон,
† Поповић Алекса В.,
† Поповићева Јелена,
Поповић Иван В.,
Поповић Иван М.,
Поповић Коста,
† Поповић Крста,
Поповић Липовац Јован,
Поповић Лука,
Поповић Милорад Шапчанин,
† Поповић Мита,
† Поповић Мита (Мица),
Поповић Миша А. др.,
Поповић Радивој,
Поповић Сима,
Поповић Стеван В.,
Поповић Томо Крстов,
Поштић Милорад,
Прерадовић Бурђенац Д.,
Радивојевић Вачић Јован др.,
Радић Стеван,
Радић Фране,
Радичевић Филип,
Радојевић Вељко,
† Радонић Новак,
Радосављевић Стеван Ј.,
Радуловић Бранко,
Радуловић Пера,
Разуменић Светозар,
† Рајковић Ђорђе,
Рајковић Здравко,
Рачета Саво Ст.,
Рашић Бранко М.,
Рашковић М. А.,
Решетар Милан, др.,
Ризнић Михаило Ст.,
Ристић Андрија Г.,
Ристић Владислав,
Ристић Спиридион,
Ровински Павле,
Рогановић Радоје, Црногорац,
Рогић Душан,
Ролер Вељко,
Руварац Димитрије,
Руварац Иларион,
Рувидићева Анђелина,
Ружић Доброслав М.,
† Савићева Марија,
Савић Златомир П.,
Савић Милан др.,
Сандић Александар,
Секулић Лаза др.,
Симеоновић Чокић Јован,
Симићева Милева,
Симоновић Младен,
Симоновић Радивој др.,
Синиша,
Стајић Јован, др.,
Стакић Жарко,
Стаматовић Светозар,
† Станишићева Милева,
† Станишић К. С.
Станковић Н.
Станојевић Бранислав,
Станојевић Станоје,
Степанов Емил,
Степановићева Драга,
Стефановић Виловски Јован,
Стефановић Виловски Тодор,
Стефановић Владан,
Стефановићева Софија (Владимира),
Страјић Ђура,
† Стојадиновићева Милица, Српкиња,
Суботић Војислав М.
† Суботић Јован др.,
Суботић Јосиф,
† Тапавица Арон,
Теодоровић Светозар,
Теофановић Никола,
Теофанов Јова,
Тешић С.
† Токин Стеван,
Томановић Лаза др.,
† Томановићева Петрислава,
Топонарски Урош,
† Торбица Ст.
Трбић Милутин,
† Трбојевић Ђоко,
† Трифковић Коста,
Тројановић Владимир др.,
Тубић Велизар,
Туроман Јован др.,
Ћоровић Светозар,
Ћурчија Александар,
Убавкић Милан Ст.
Убавкић С. Св.
† Утјешеновић Огњеслав, Острожински,
Хаџић Антоније
Ховорка рођ. Калићева Зорка,
Храниловић Јован,
Цар Марко,
Цветковићева Косара,
Црногорчевић Ника Ш.
† Чакра Емил,
Чудомировић Миливој,
Шантић Алекса Ристов,
Шевић Милан др.,
Шерер Фрања,
Шимић Милорад,
† Шпадијер Филип,
Шумановић И.,
Шумоња Никола.

Међу овим именима наћи ће читалац много и много име, које је данас велико и знаменито у нашој литератури. Наћи ће и имена млађих радника, чији радови дају јемства, да ће временом ти писци заузети лепа места у књижевничком колу нашега народа. Дужност ми је била примати и радове млађих наших снага, ако сам опазио да је писац даровит и да ћу га примањем његових радова осоколити на даље студије и истрајање на доброме

путу. Поносим се, што сам тако штампао и примао прве радове н. пр ових наших данашњих књижевника: Милана Савића, Мите Живковића, Јована Грчића, Паје Марковића-Адамова, Благоја Бранчића, Николе Вучетића, Николе Шумоње, Милана Шевића, Јове Максимовића. Косте Ивковића, Милете Јакшића (Ленског), Светислава Коларовића, Радована Кошутића, Ђорђа Магарашевића, Николе Манојловића (Рајка), Стевана Миловановића, † Павла Падејског, и многих других.

Сад ћемо још да изнесемо овде једну малу статистику. А то је бројни преглед оних књижевних радова, које је „Јавор" за ово 19 година донео. И то ћемо само главније ствари побројати, јер оне силне ситнице, што су под рубрикама „*Разно*", „*Белешке из књижевности и уметности*", „*Позориште и уметност*", „*Читуља*", „*Белешке*", „*Статистика*", „*Друштва*" и т. д. у *свакоме броју* излазиле, нисмо у стању пребројати.

Од крупнијих ствари донео је „Јавор":

Песама (лирских и епских): **1620.**

Приповедака: *Оригиналних*: **306.** *Преведених*: 212. Свега: 518.

Поучних чланака: 291.

Животописа: 94.

Различних чланака: 224.

Књижевних оцена: 440. (Овде нису урачунате оне силне „*Књижевне белешке*", којих има скоро у сваком броју).

На првом месту у „Листку" разних чланака: 478.

Под „*Животописима*" рачунани су овде сви они, што су под заједничким именом изишли, као *један* животопис, н. пр. у Руварчевом (односно Саве Продановића) чланку о животу српских обрштара и ђенерала, описани су животи врло многих знаменитих наших војника, а у горњој статистици се то броји у *један* животопис; исто тако и они животописи, што их је потписани под натписом „Гробови знаменитих Срба" написао. Осим тога нису овде рачунате ни оне биографије, што их је „Јавор" под рубриком „Читуља" донео, а таквих има врло много, кадикад врло опширних. Тако ће сваки биограф временом наћи у „Јавору" врло богатог материјала.

За цело то време изишло је под мојим уређивањем свега **926 бројева „Јавора"**.

* * *

Уједно нека је хвала и велепоштов. публици нашој, која је „Јавору" толико љубави и пријатељства указивала, да га је ето кроз толико година одржала, **па и данас је број претплатника толики, да би лист могао и даље под овим уредништвом и издавачем излазити.**

Што пак потписани напушта даље уређивање листа овог томе су узроци наговештени још у 25. броју овогодишњега „Јавора". (У „Одговорима"). Како се летос по неким необавештеним листовима говорило, као да уредник овога листа није својевољно и по сопственој побуди одступио од уређивања „Јавора", то износим овде и писмо, којим сам власнику листа још пре седам месеца у име своје и г. А Пајевића отказао даљи наш рад на „Јавору": „Нови Сад 31. маја 1892. Драги Јоцо! Пошто су наступиле такве околности, да се ни ја ни А. Пајевић не можемо више бавити уређивањем и издавањем „Јавора", то ти овим отказујемо за 31. децембар о. г. и стављамо ти лист на расположење. Лист има преко 700 претплатника, које ће издавач до краја године потпуним бројевима листа намирити. Др. Илија Огњановић, уредник „Јавора". Но и без тога мислим да ми се не може замерити, што после толикогодишњег тако обвезног и непрекидног рада уредничког — само ко је био уредник зна какве су то муке — желим и морам сада да потражим мира и одмора, тим пре, што су моји и приватни и званични послови као варошкога среског лекара с довољно труда скопчани.

Опраштајући се овим са драгом и поштованом публиком „Јаворовом" кличем јој срдачно: Збогом!

У Новом Саду, о Божићу 1892. **Др. Илија Огњановић.**

РЕЗИГНАЦИЈА.

а што ми нудиш опет руку своју
Зашто ме мамиш оком и погледом
Хоћеш да смириш горку тугу моју
И тајни пламен на лицу ми бледом?
Давно си знала за бол што ме мори
За крвав венац ког си ми оплела
Ал’ мрачну мис’о што под њиме гори
Стишала није твоја рука бела —
К’о лажни анђ’о у пучини зала
У место лека отров си ми дала.

Ја сам га пио са сузом у оку . . . . .
Под слатким пламом обмане и миља
С вером сам лет’о по свету широку
Да свуда душа тебе благосиља,
Пијан од среће и варљивих нада
С лиром у руци с уздисаји врели
Певаше срце сладост мојих јада
Ал’ струна вриснув, отров срце прели
Предамном пуче конац моје страсти
К’о мрачни понор бездане пропасти.

Отрован сада у пламену рана
Слободан мрзим светлост твога лица,
Нит жалим више срећу прошлих дана
Нит ведру песму са веселих жица;
Мрзим и страдам, борим се и падам
У борби не ћу твога сажаљења,
Нит плачем више јер се и не надам
Одјеку празном леденога стења —
Ћутећки сносим терет прошлих снова
Дубоке ране љубавних окова.

7. дек. 1892. **Ленскій**

ЧУДОТВОРНА ИКОНА.

БОЖИЋНА ПРИЧА.

Написао С. Матавуљ.

ад се, око осам часова изјутра, укрцасмо на лађу, море беше толико немирно, колико је доста да се предвиди е ће „на двору“*) бити жестока скакања. Хладан ветар дувао је на махове, час са једне стране, час с друге, баш као да хоћаше да завара траг својој заседи Небо је било застрто. Наша два пратиоца поздравише се с нама кад ступисмо на мостину. Јелена седе на кров, између конопа, који се тога трена дрешаху и мрнарâ, који се врзаху око њих. Узалуд је тетка опомену да јој је ту незгодно и да би могла прозепсти. И ја заустих да саветујем девојку нека сађе у салон, али, место да што речем, поднесем столицу старој госпођи, па седнем и ја, одмахнув руком. Јер ми се учинило да читам све што бива у Јелениној души. Она је завидела и последњем амалину на обали што ће моћи мирно божићовати у своме дому; она је својим великим, плавим очима тужно гледала варошке звонаре, замишљајући како ће прекосутра по ноћи весело закуцати многа срца, кад се та звона zаљуљају, да навесте прославу Христова рођења; она је гледала како је свет загушио мрачне улице, врвећи на бдење; она се сећала како је лани и она ишла с родитељима и са суседима; како је преклани, у тој прилици, први пут обукла дугу сукњу; како је наклани била још мања, па . . . све тако у низу година, све до онога доба, кад је била јединица, кад ју је мама носила у наручју.

Јадна мама шта се сад с њом ради! и какав је божић дочекала!

И стара је тетка, (нека далека материна рођака), уздисала, запиткујући за некакве кључеве и цедуље, које је узалуд тражила по шпазима.

Најзад, лађа се крену. Нас троје замахасмо рупцима Јелениној течи и њеном малом брату. Теча се пропе на прсте и оградив уста шакама, препоручи Јелени, да га не изненади, удавши се у туђем свету. То је он изговорио збркано и испрекидано,

*) На пучини.

онако његовски, те смо само ми могли разумети да то мисли. За тим се окрете својој жени, па зарешета главом и запрети прстом, као тобож, да се добро узме на ум, да га не изневери. Видећи пак да та његова шала изазва супротан последак, на име да Јелена бризну у силни плач, и да се за њом поведе и тетка — (она му још љутито одмахну главом, што, Бог зна, беше ли икада пре учинила!) — теча се брзо удаљи с дететом.

Тај Јеленин теча беше човек од 45 година, мали чиновник, ситан, добродушан, са великим претензијама да је шаљивац. Није имао деце, а веома је миловао сву децу, без разлике. Сем тога радо је притицао у помоћ својим неуморним услугама, где год би се невоља указала, ради чега је имао осигурано место у свакој гозби, и ако је често кварио весеље неупутним досеткама. Жена му се потпуно у свему слагала с њим.

Нас троје путовасмо у Трст, где је мати Јеленина отишла била, да издржи једну тешку операцију. Лекари наше вароши не даваху нимало надања. Јадну жену беше отпратио муж, имућан „посједник“ Првога дана кад дођоше у Трст, отац брзојави Јелени: „Мајку прегледали профешури. Добро надање.“ Другога: „Срећно издржала операцијун.“ Трећега, у очи Туцина дне: „Пођи Трст одмах, првијем вапором, праћена тетком Анетом. Телеграфај из Поле.“

Потоња депеша беше предата после вечере Слуга дође да зове моју матер. Ми смо били кумови, те смо тих дана често походили Јелену. Мати је била уверена да је г ђа Мара на самрти, те, пре свршетка, да жели видети бар своје најстарије дете, али пред Јеленом сложи се у нагађању тече, тетке и двеју суседака на име: да је мами одиста боље, али да јој треба више неге. Ја сам се крио од Јелене и посматрао је иза других. Она сеђаше за столом, с пером у руци, и колико је могла од суза, с неисказаним узбуђењем, гледаше да прочита истину на свачијем лицу. За тим, одгурну сквашену артију и поче грозничавом брзином да пише, не слушајући примедбе око себе, да је станица већ затворена, а и да није, не би ништа помогло, јер одговор не може стићи до сутра, а сутра у 8 часова полази „вапор“, те треба путовати. Јелена, оборених очију, пружи мени читаву исписану страну. Тај покрет и израз њезинога лица у ономе тренутку, већма ме дирнуше, него да је пала на колена преда ме и запомагала, те потекох ка тел. станици.

Какво поверење у мене! Како она зна да сам више дирнут него они што лармаху! И какав је израз примило њено лице! Зар и лепа девојка постане лепшом кад јој болови трзају срцем! Та човек би радо погинуо да обрише онаке сузе!... Брзо на станицу!

Та открића учинише да изгледам луд телеграфском послужитељу, који пошто ми је узалуд доказивао да изузетка нема ни за кога, да је чиновник давно отишао, најзад грубо затвори врата испред мене.

Ја сам се враћао као осуђеник, кога воде на губилиште. Не моћи јој помоћи, не моћи изазвати на њеном лицу други неки израз и поглед! Ја сам се усиловао да замислим тај „други израз и поглед“, али никако не могох склонити испред очију лик, који се тренутно и дубоко упечатио. Тада ми се виде да су у Јелени и телесно јасно изражене њене главне особине: снага хотења и нежност. Њезин снажни, добро сразмерени стас, мала, стиснута уста и малко коврчасти нос, показиваху енергију; а бела јој кожа, благе црте око очију, глатко чело, обрубљено рудастом косом, а особито пак велике плаве очи, чији израз беше подложан наглим променама одаваху подобност ка широкој осетљивости. Силне успомене из детињства, (Јелена беше три године млађа од мене), навалише тада, да ми потврде те две њене најпретежније особине. Јелена је плакала за неком школском другарицом више него рођена сестра покојнице, те за неколико дана не могоше је утешити. Кад бисмо у нашим дечјим играма, ми мушкарци, постали силеџије, она би се јуначки успротивила те не би уступала ни пред којим. Али је та енергија прелазила и у упорност. Кад би Јелена мислила да ју је учитељица увредила, не би хтела да говори лекцију, са чега је више пута подносила најтеже казне. И после, пошто се задевојчила, то се огледало у једном страшном иступу, чему сам ја највише крив био. Јелена је читала забрањене књиге. Јелена је читала Бихнерову „Силу и материју“ у талијанском преводу. То већ не беше иступ, него прави преступ, а последице су избијале у њеним споровима са сувише побожним приморкама Јелена је била оглашена као незнабошкиња, као морална наказа, због чега је

њена мати више пута сузе лила, премда би Јелена бог зна шта поднела да матери заштеди и једну сузу!

Кад ме Јелена виде са артијом у руци, она опет бризну у плач, нагло устаде и поче отварати ормане. Мати ме узе на страну и рече ми да ћу и ја с њима. То ме је само на пола изненадило, јер је давно било одлучено да идем у Трст, због домаћих послова, после празника.

Кад лађа изађе на ширину -- стаде се пропињати као бесан коњ, а таласи почеше запљускивати с бокова. Капетан и други часници попеше се на понат. Зли белези! Јелена и тетка Анета одмакоше се на средину. Међу путницима на крову зачуше се вапаји и други гласови, које не треба бележити Тетка се у свему изједначи са страдалници ма. Јелена, бледа као смрт, држаше теткину главу, а сама нетренимице гледаше у једну тачку на крми. На њеном лицу огледаше се страховита борба између гвоздене воље и неумитне морске болести. Она ми пружи један лимун, а на моју понуду да сађемо под кров, она нам испрекидано доказиваше да бисмо у соби горе прошли, јер је тамо помешан мирис од кујине, од катрана и угленог дима.

Тако је трајало ... вечност! Ја сам с мржњом гледао на часовник. Сумњам да сам икада ишта тако силно мрзио као што сам тада мрзио море и време, док их не замени други један предмет у облику некога здравог и руменог трговачког путника у капуту енглескога кроја, који се поче шетати по крову, пушећи и смејући се. И данас се чудим како га не стиснух за гушу кад се он устави према нама и с насладом рече: „Ово су ситнице, господо моја, према ономе што ће бити на кварнеру!“

— Ми не тражимо ваша пророштва! рече му опоро Јелена, а очи јој синуше као муња.

— Госпођица је права Далматинка! рече гладун и пође на сусрет капетану, који је силазио са „понта“. Беше то стар човек, али снажан. Ми чусмо његове утешне речи:

— Барометер нагло пада. Прилика је да ће ударити пљусак. Ако пљусак устраје, може, пре ноћи, *бонацаши*, нȁ! — И он показа длан, бива: да би се водена површина могла углачати као длан.

Колико сам могао мислити, ја сам помишљао на супротност између мојих лепих снова и круте јаве. Ноћас сам се поносио лепом улогом, коју ми је случај наменио. Пошто ни она, ни стара, никад не путоваху овим правцем, ја ћу им показивати села, варошице, крајеве нашега убавог приморја, те ћу јој, буд колико одвратити црне мисли, и моћи ћу се и другим начином истакнути пред њеним очима као већ зрео човек, чије се друштво и заштита лако не заборављају. А тамо сеђах као каква баба, тешећи себе и њих кад бих осетио да је талас слабији од минулог...

Срећом, капетанов барометар погоди. После подне, — (умал не рекох „после ручка,“ а то би тек била иронија) — удари силан пљусак Прође час, два, а оно једнако пљушти, као из кабла. Нас троје остадосмо на крову, и ако се дебело, навоштено платно над нама беше изнутра оросило те су капљице сипиле по нама. Па онда погоди и капетан. Киша је „убијала“ таласе, те се поступно стишаваху. Мало по мало, поче се јављати живот на лађи, — зачу се дозивање, звиждање, псовка, смех, чак и немачка песма са „јодловањем.“ Око димњака беше се дотле шћућурила једна чета војника, који се сад умиваху, четкаху, јеђаху хлеба и из шале гађаху телећацима. Поред њих сеђаше једна гомила далматинских сељака и сељанака, који ће се искрцати на првој станици. Једна плачна жена пружаше руке пут жандара који немилосрдно одгурну некога везаног човека. Други жандар радознало гледаше два арбанаска мухамеданца, два права типа „барбарских“ гусара, што укочено, достојанствено, сеђаху подвитих ногу на „штиви.“ Из првога места измилеше неки попови, па једна матора дебела госпа, носећи псетанце, па две три девојке, па један узети господин, који се ослањао на слугу. Из другога, дође онај трговачки путник са енглеским капутом, предводећи неку многобројну породицу, којој је он нешто показивао пружајући руку ка обзору. У салону првог места узаври женско чаврљање, које прекиде крупни смех капетанов. За тим се зачу јасни младићки глас: „Изволите, госпође, на кров! Прошетајте се мало пре вечере, а у исто време да се салон проветри.“ Одмах затутњише кораци. Јелена се повуче на сами крај крме, на гужву конопа под точком. Ми се прибисмо уза њу.

Тетка Анета уздахну дубоко више пута,

па се стаде јадиковати, па својски заторока, да накнади дуго ћутање. Ја је нисам слушао. Њено мрмљање беше ми само део опћег шума на лађи. Али сам се питао шта бива у души девојчиној, која канда се осећаше да је сасвим сама на широком мору, после онако проведена дана, у помрчини, на зимњем ваздуху, међу туђим светом. Да је бар једном јаукнула, било би природније и мање бих је жалио.

Тако смо остали докле звонце не огласи вечеру. Путници журно сађоше под кров. Тада се у мени прену глад, ужасна глад, каква може обузети човека у двадесет другој години, пошто је седео дванаест часова на морском ваздуху, а да се ни воде не напије, па још кад осећа мирис врућих јела и гледа како други благују! Ја сам с љубављу слушао тетку Анету, која да прорачи девојци јело, ређаше јој све што беше од куће понела. Беху то наша приморска посна јела, за која ја обично нисам марио, али која сам онога трена у мисли похлепно гутао. И ја нешто рекох, на што Јелена с нама пође у друго место.

За великим столом беше око петнаест путника већином одвратних лица, тако да и тетка Анета одмах ми шапну како се каје што не узесмо прво место. У зачељу сеђаху поткапетан и подмашиниста, па онда онај дрски трговачки путник и она многобројна черга, за коју на први мах помислих да је једна породица; а то беше неко талијанско глумачко друштво. Женске бејаху нађинђурене и нарумењене. У полусенци, на диванима, седело је неколико особа, којима је „таблето“ био скуп За одвојеним столићем, ка којему нас послужитељ упути кад му казасмо шта желимо, седео је неки висок, веома окошт човек, са свиленом бокељском капом на глави, пушећи из дугачкога чибука. На теткин поздрав, он прстима одгурну капицу више слепочнице и хитро окрете главу да отпири на страну млаз дима. Жилави сухи прсти напомињаху канџе грабљивих птица. На кажипрсту беше му златан прстен са четвртастом плочицом, — одиста печат са његовим словима. Канда бејаше без и једнога зуба, јер му је врх од чибука дубоко тонуо између шиљасте испупчене вилице и веома грбастога носа.

Све ја то видех једним погледом, али кад слуга поче постављати испред нас, кад сусед укочи поглед и малко зину, да хвата наше речи, тада ми тек згода беше да се уверим е никада дотле не видех лица које би ми као његово напомињало грабљиву птицу. Под густим обрвама севаху црне орлујске зенице, које се већма истицаху због широких јабучица и жуте окореле коже. Образи му беху протегљасти, окрајчени сувише израженом обријаном вилицом Брк му беше просед. потшишан. Врат. сноп жила Излињали црни капут стајаше му, као да вишаше на стубу за вешање. Које године могаше имати? Бог ти га зна. Од четрдесет и пет до шездесет, коју хоћеш. Каква занимања? Одиста није ни поморац, ни поседник, ни трговац, ни занатлија. А одиста јест кајишар, и један од оних, који нађу начина да путују у другом месту плативши половину трећега. Али опет куда ће један обични паланачки кајишар по оваком времену чак у Трст? . . . И све тако на измену, гледајући га, наметаху ми се разне поставке, а да се ниједна не утврди.

Како је тетка Анета вадила из торбе пржене улигње, оботницу, посне колачиће, ћуктер, стакла са вином, тако су његове ситне очи пратиле сваки кус, као да му поглед беше прионуо за теткину руку, те сасвим зависи од њених покрета То ме наведе на смех. Ја погледах Јелену, али она се беше наслонила леђима и зажмурила.

За великим столом беше настао живи разговор преко залогаја. Трговачки путник критиковао је неки позоришни комад, а један између глумаца бранио га. Женске су имале одвојен предмет препирке. Капетан је с насладом причао какво га је ужасно време једном пратило на озлоглашеном Кварнеру.

Млађи им донесоше ризото, — моје омиљено јело, — те ме у свој силини опколи искушење, тим већма што Јелена узе преда се два колачића и поручи чај.

— Хајде, помози Боже, да се и ја заложим, рече сусед српски, извадивши од некуд испод дивана тањирић маслинака, над којима беху сложене четири укљеве.

— Камаријере! Донесите ми хлеба и полић вина, викну он талијански.

— А! Ви не спавате? Обрати му се трговачки путник, такође талијански. Већина их такође обрну главу к нашем столу. . . Дакле, чича, хоћемо ли се погађати? Дед, пошто *ока?* Али, разуме се, ока одабраније.“

Женске се почеше кикотати.

Очевидно то беше наставак неке пређашње шале, али нама беше непријатно под толиким погледима. Јелена се зацрвени.

— Сад се једе, а не говори о пословима, одговори чича достојанствено, пак се прекрсти три пута по православном обичају. . . Пријатно, господо!

— Фала! И вама! одазва се тетка давећи се.

— Ви сте Срби, то виђу. А, кумпатите,*) одакле идете?

— Из X, — опет ће тетка А ви?

— *Ми смо* од Которе. *Идемо* њекијем послом у Тријешће. А, кумпатите, млада госпођица је ли ви шћи? Не бих реко да јес, а опет. . .

Мени је већ било и сувише. Извиним се Јелени као да ми је опет тешко, па отидем да потражим послужитеља првога места. С уводом, (у облику једне форинте), ја изразим жељу, да ме доле смести као путника који се није на време пробудио, па да ми као такову да потпуну вечеру. Момак је већ из увода потпуно све разумео, те ме најучтивије посади на дну трпезе, па пришапта нешто капетану и хитро постави и донесе прво јело. То сад мени беше увод у вечеру, али сувише кратак. Ја нисам ништа рекао, али сви видеше да је тако, јер измењаваху зачуђене погледе. И слуга се снеби донevши друго јело. Мени је пак сасвим све једно било шта ће мислити и капетан и путници и слуга, па не само то, него ми се чини да се не бих мрднуо, да је онога тренутка стражар са понта дао хабер о каквој невидовној опасности, толико је моје тело тражило своју намиру.

Чим утолих глад, изађох на кров, јер сам се бојао да би Јелена могла бити горе и видети ме кроза „спирањ.“ На крову не беше никога. Киша је трајно сипила. Запалих цигару и сађох низа стубе, па звирнух ка спирању другога места. За великим столом две гомилице играху се карата, једна је глумица писала, остали се беху одмакли на диване. Пред бокељем беше улигања и обот ница, које је он лагано рескао и жватао. Тетка је такође још јела. Јелена, замишљена, мешаше кашичицом по празној зделици. Бокељ послужи вином тетку, а тада Јелена стави преда њ још два парчета рибе. Он се поклони и рашири руке смејући се, као да каже: „та ви баш хоћете да ме накљукате.“ И ја се насмејах замишљајући како су могли доћи до тога готово домаћег понашања. Биће било овако. Чича се одиста јадиковао како није био на време, или на згоди, да набави бољег посног јела него што су маслинке и укљеве, а то је већ било доста да дирне Јелену.

И ја се мирне савести вратих у прво место, да попијем још чашу вина и кафу. За столом најближе ми беше један млад језуита, с којим ја заподенем разговор, понудивши му цигарету. Говорили смо најпре о времену, па онда о свачему, и о болестима. Пошто је чуо како је текла болест г-ђе Маре, он ми тачно описа операцију и последице, све онако као што сам слушао од лекара. То ме није зачудило, јер сам увек уверен био да ти ђаволски људи знаду све. По његову мишљењу тешко да ће Мара остати, пошто је превалила четрдесет пету годину.

Тако ми протекоше мал да не два часа. Опет се навратих над спирањ другога места. Играчи још беху на окупу и нико више од „њихових.“ Чича је нешто причао Јелени, а она скрштених руку, гледаше га и слушаше пажљиво. Тетка, оборене главе, спаваше седећи. Ено сад чича, својим дугачким кажипрстом направи круг у ваздуху, па у томе кругу направи крст, велики крст, колики је круг захватио. На то се Јелена нагну, као да жели јасније да разуме. Мене изненади необични израз понизности, што се у тај мах појави на њеном лицу. Бокељ се мало заустави, и ја познадох на његову лицу задовољство што га осећа, видећи да има утецаја на девојку. За тим он набра обрве и обори очи, говорећи нешто наелак, као да брајаше речи. И Јелени се скупише боре на челу. Опет он, муњевитим погледом констатова да му је у власти, и његово ружно лице сину као неком лепотом, па баци преда се своју свилену капу, па скупи прсте у кокицу и стаде отресати њима над капом. На сваки замах, његово се лице то више ведрило, а тако исто и њезино. Ја сам стајао као пчињен гледајући Јелену. Учини ми да сневам, те протрљам очи. Дотле њено лице сину неком неисказаном дубоком радошћу и појави се осмејак. Не беше то смех, који шала изазива, него победнички осмејак душин, какав се ретко виђа Бокељ покри

*) Извините.

лице рукама, па их рашири и диже очи ка таваници. И то се одазва још дубљим изразом на Јелени... Нема сумње, он држи у својим грабљивим, сухоњавим прстима све кончиће њезина осећајног живота, те по вољи повлачи час један, час други, и тако може трајати сву ноћ.

— Ама, кога ђавола тај Бокељ уме причати, па да тако може бити занимљиво њој, — *њој* и то у овакоме стању!? рекох ја гласно, као да питах мрку ноћ око себе.

Тако сам ја гласно поставио једно питање, али истога тренутка навре их стотину других, и поврх свега успламте у мени неописана мрзост против тога простачкога лакомца. Ја сам целога дана поред ње, ја страдам ради ње, ја сам њен друг из детињства, ја сам у неколико њезин учитељ, ја хоћу да је тешим и разговарам, то је моје право и дужност и наслада, па ко се нађе да ме замени, управ да ми уграби тај мили, жељени посао!!? Ко је тај с којим нисам изменио ни поздрав? И како он нађе начина да загреје ту душу, која је за мене била ограђена целог дана? Каквим кључем тај простак, што за себе каже „ми,“ што свакога трена вели „кумпатите,“ отвори ограду!? О чему јој он то може да говори? Из књиге заиста не, а његови лични доживљаји зар могу Јелени бити толико занимљиви?

Отићи ћу к њима, па ћу га узети у подсмех. Опколићу га ругом, тако да ће се Јелена већма забављати.

Е, али ако то њој буде противно?

Ако Онда је знак да и не заслужује бољега друштва. Нећу, најпосле, да јој изгледам неумешан, ма ме и помрзела.

Као што видите то је била суревњивост, не обична суревњивост човека, који хоће да надвлада другога, па да царује у души неке женске (толико већ нисам унижавао себе и Јелену), него човека који мрзи другога, због некога надмоћија.

Опет гледнух доле Бокељ беше развио неку нажуту артију и читаше јој, пратећи прстом речи.

Кад уђох у салон, њих се двоје погледаше, као да су се били споразумели да прекину ако ја дођем. Мора да је мој поглед био одвратан, јер се Јелена стресе кад нам се очи сукобише Он сави артију и тури је у шпаг, па пружи своју чибучину да припали на свећи. Јелена стаде будити тетку.

— Како си? запитах је умиљато. Спава ли ти се? Треба ли ти што?

— Фала ти, одговори Јелена, стискајући ми руку, али гледаше тетку. Ништа ми не треба. Не спава ми се, али ми није зло. Је ли теби боље?

И она одведе тетку у женско одељење.

Сад је на нас ред. Држ' се чича! помислих, а почех:

— Ви баш умете да забављате чељад. Хајд' причајте и мени штогод, кад вам је то занат.

— А ја сам, шјор, један прости чојак, који не умије са учевнијема, а, кумпатите...

— Како не умијете кад сте три уре разговарали моју земљакињу! Јесте ли јој причали о вашим путовањима?

— А не. Она је једна побожна душа, чиста побожна душа. И стара је госпођа...

— Она је побожна! рекох смејући се искрено. Ко је побожан? Госпођица Јелена?

Човек се зачуђен загледа у мене, па затрепта очицама и преузе:

— А Јелена јој је име! Лијепо име царице Јелене, Ристове велике угоднице, која је пронашла његов часни крест... Поклањају сја кресту твојему...

Ја прснух у смех.

— Та шта правиш комендије! Јеси ли ти неки прерушени калуђер? А шта си јој, бога ти, причао? Житија, шта ли? Мени је глас дрхтао.

— Е, мој синак, кад бих ја знавао житија на памет ја бих теби... А, бора ми, већ је бријеме и да се спи. Ево десет урах прошло. Хоћеш ли ти овђенак спавати?

Све је он то говорио с изразом крајње немарности према мени, тражећи нешто по шпаговима.

Кад настаде тајац, промоли се иза завесе глава Јеленина, па одмах устукну.

Ја изађох, од страха да не учиним какву будалаштину.

Пошто сам се прошетао по крову десетак пута, уставим се на спираљу. Јелена сеђаше на пређашњем месту и гледаше укочено у неки сјајни четвртасти предмет, од прилике педаљ дугачак и широк, који је Бокељ држао једном руком, нагнут према њој. Тако су стајали неколико минута, па он изврну предмет и положи га сасвим на сто, те тада видех дрвену поставу — морала је бити слика, или огледало. Све то беше чуд-

новато, али беше суђено да не буде краја мојим изненађењима, јер девојка погледа обазриво око себе, па узбуђена, однесе ствар у женско оделење и до мало се поврати, па стаде бројати чичи банке.

Ја потрчах у све махове, али се сукобио с неким на стубама. Беше послужитељ.

— Молим вас, — почех ја вадећи бакшиш, — молим вас да ме известите ко је тај човек доле са бокељском капицом?

— А, онај ... вели младић смејући се ... шјор Иво. Не знам му презимена.

— Па добро, шта је тај Иво?

— Ништа, revendigolo*), продаје суху рибу, кестење, коже. Највише рибу.

— А слике продаје ли?

— То не. Нисам чуо. Какве он слике може продавати?

У салону не затекох никога. Иво је тобож спавао на дивану, обрнут леђима ка столу. Ја се значајно накашља и рекох гласно: „Еј, еј, свакојаких ли *ћарлишана* има на свијету, али срећом има и полиције! Питаћемо се пошто је риба, а пошто су слике!“

Нико ни да се мрдне.

— Шјор Иво! Шјор Иво! викнух га, али он слатко захрка.

Дуго сам се кидао, па најзад заспах. Спавао сам тако тврдо да ми се учини е нисам тренуо кад ме у свитање пробуди послужитељ.

— Ми смо већ у Пољи. Госпођица вас моли да одмах устанете. Нешто јој хитно требате, вели момак.

Пошто сам спавао обучен, није ми требало никакве припреме, те потекох к вратима.

Пред нама стајаху Јелена и тетка. Јелена је грозно изгледала и дрхташе као у грозници. Она ми таким погледом пружи листак исписане артије, да ме од тога заболи у срцу.

— На телеграф! једва изговори.

— Разумем! рекох и с места истрчах уза стубе, пак се погурах кроза гомилу што се беше збила на излаcку и трчећи стигох ка станици. Ту прелетих очима депешу, талијански написану. Бејаху све сами нежни изрази. У средини бејаху ове српске речи, латиницом: „Recite miloj mami neka se uzda u Boga svemogućega, koji je milostiv, a ja joj donosim čudotvornu ikonu Matere Božje, koja je iz Svete Gore“ ...

*) Подругљиво име препродаваоца.

На први мах посумњам да није јадна девојка померила памећу, али одмах ... би ми све јасно. Предам и платим, пак се опет најбржим кораком вратих.

Тетка Анета беше сама у салону.

— Јесте ли предали?

— Јесам, ево признанице, али шта је са Јеленом?

— Да Бог сачува! Она је да не може горе. Дајте брже цедуљу, да је тим умирим. Поручила сам јој врућу лимунаду. Ах, света Богородице, буди нам ти у помоћи.

Ја, у највећем узбуђењу почнем ходати по салону, очекујући теткин повратак.

Дуго сам чекао.

— Шта је, ако Бога знате? запитах је, кад се најзад поврати.

— Фала Богу и његовој мајци, чију је прилику ставила на своје груди... Ах, моје дете, нисам ја знала, не бих никад рекла да је така, то је душа, то је прави анђео, а они наши све говоре...

— Кажите ми, пре свега је ли боље Јелени? прекидох је.

— Јест, јест, канда ће и заспати и то сада кад сам се најмање надала. О, брате, па реци да нема чудеса и да не помаже...

Ја је поведох на кров.

— Кажите ми какка је то историја са иконом?

— Купила је од онога доброга господина што је с нама вечерао. Он је увек носио са собом и не би је дао ни за какве паре, да...

— А шта му је дала.

— Десет цекина. Али треба да је видите. Жива живцата, онако по старинску, рађена у Светој Гори, а благословио је патријарх...

Даље не хтедох да слушам, него отидем у кафану на обали, да доручкујем и да читам новине. Али никако нисам могао везати ни две своје мисли, а камо ли да разумем туђе. Мени је очевидно било да је Јелена ненадно запатила болест, која се лако не лечи.

Пошто се понова кренусмо, ја сам тражио Ива, али га не беше.

Јелена није излазила до доласка у Трст.

На обали нас чекаше г. Андро, истежући своју црну браду, као што је увек чинио. На његову лицу не беше познати да је несрећа близу, или да се већ десила. Али се на то није требало ослањати. На његову